

מנורת המאור

חברו החכם השלם רבינו יצחק אבוהב הספרדי

עם פירוש נפש יהודה חברו החכם מוהר"ר משה פרנקפורט דיין ק"ק אמשטרדם
מהדורה מיוחדת - אין לנו על מי להישען אלא על אבינו שבשמים

• [הקדמות](#) • [הנר הראשון](#) - [שלא ירדף אחרי המותרות](#) • [הנר השני](#) - [שלא יפער פיו בדבור של](#)
[חטא](#) • [הנר השלישי](#) - [לקים המצות](#) • [הנר הרביעי](#) - [על ענין תלמוד תורה](#) • [הנר החמישי](#) - [בדרכי](#)
[התשובה](#) • [הנר הששי](#) - [בדרכי שלום](#) • [הנר השביעי](#) - [על ענין הענוה](#)

הקדמות

[הקדמה לנפש יהודה](#)
[הקדמה למחבר מנורת המאור](#)
[הקדמה](#)

הנר הראשון - שלא ירדף אחרי המותרות

הכלל הראשון הקנאה

[החלק הראשון](#)
[החלק השני ביראת הענש שבעולם הבא.](#)

הכלל השני התאוה

[חלק ראשון תאות העשר](#)
[חלק שני תאות העדונין](#)
[החלק השלישי תאות המשגל](#)

הכלל השלישי הכבוד

[החלק הראשון הרבנות](#)

הנר השני - שלא יפער פיו בדבור של

חטא

הכלל הראשון שלא ישב במושב לצים

חלק ראשון בדברי ליצנות
חלק שני במלעיג על דברי חכמים

הכלל השני שלא ידבר שקר

חלק ראשון בדברים
חלק שני בשבועות ונדרים וחרמות

הכלל השלישי שלא יחניף

החלק הראשון בדברי חנפה
החלק השני בדברי אונאות

הכלל הרביעי שלא יספר לשון הרע

החלק הראשון כשהוא בו,
חלק שני כשאין בו
החלק השלישי בנבלות הפה

הכלל החמישי שלא ילבין פני חברו ברבים

החלק הראשון בדבר קל
חלק שני בדבר חמור

הכלל השישי שלא ישיח בשיחה בטלה

החלק הראשון בשיחה בטלה
החלק השני בשיחה האסורה

הכלל השביעי שלא יחזיק במחלקת

החלק הראשון בדברי תורה
החלק השני במלי דעלמא

הכלל השמיני שלא ימלא שחוק פיו בעולם הזה

החלק הראשון בכבד הראש
החלק השני על חרבן הבית

הכלל התשיעי שלא יזכיר שם שמים לבטלה

החלק הראשון בדברי הבאי
החלק השני בברכה לבטלה

הכלל העשירי שלא ידבר בדברי חלול השם

החלק הראשון בדברי גדון
החלק השני בדברי כשוף

הנר השלישי - לקים המצות

הכלל הראשון למול את הזכרים

החלק הראשון בגדל ענינה
החלק השני בשמחתה

הכלל השני לגדל את הבן

החלק הראשון בדברים שחייב לעשות לבנו
החלק השני בדברים שמצוה לעשות לבן חברו

הכלל השלישי להתפלל

החלק הראשון התפלות
חלק שני בבית התפלה
חלק שלישי בענין הברכות ובו ארבעה פרקים
החלק הרביעי מצות ציצית ובו שלשה פרקים
החלק החמישי בקדשת תפלין
החלק הששי בכבוד ספר תורה

הכלל הרביעי לכבד שבתות וימים טובים ומועדים

החלק הראשון בענין ראש חדש
החלק השני בימי חנכה
חלק שלישי בשמחת פורים
חלק רביעי בחג המצות
החלק החמישי בחג השבועות
החלק הששי בחג הסוכות
החלק השביעי בכבוד שבת

הכלל החמישי בכבוד אב ואם

החלק הראשון בחיוב כבודם ומוראם

הכלל הששי : לשא אשה

החלק הראשון בזמן הראוי לזווג
החלק השני באיכות הזווג
החלק השלישי בימי הזווג
החלק הרביעי בהנהגתם יחד
החלק החמישי בדרך החבור

החלק הששי בקדשת החבור

הכלל השביעי : לעשות צדקה ובזמן הראוי

החלק הראשון הכנסת אורחים

החלק השני פרנסת עניים

החלק השלישי בגבית הצדקה וסדר חלוקה

הכלל השמיני : לגמל חסד

החלק הראשון לשמח חתנים

החלק השני בבקור חולים

החלק השלישי הלוות למתים והספדם

החלק הרביעי לנחם אבלים

החלק החמישי בגמילות חסדים עם כל אדם

הכלל התשיעי : לדון דין אמת

החלק הראשון בגדולת המשפט

החלק השני באיכות המשפט

החלק השלישי בשכר המשפט

הכלל העשירי : לרדף אחר המצוות

החלק הראשון בהדרן

החלק השני בשכר המצות

הנר הרביעי - על ענין תלמוד תורה

הכלל הראשון : לקבע עתים לתורה

החלק הראשון בסדר למודה

החלק השני בגדל מעלתה

החלק השלישי בהנהגת לומדי תורה

הכלל השני : בגדל שכרה

החלק הראשון בעולם הזה

החלק השני בעולם הבא

החלק השלישי בתחית המתים

הכלל השלישי : בפלפול החכמה

החלק הראשון ביראה

החלק השני באהבה

החלק השלישי בזמן הראוי

הכלל הרביעי : לכבד לומדי התורה

החלק הראשון לחכמים
החלק השני לכבד לרבותין

הנר החמישי - בדרכי התשובה

הכלל הראשון, בדבר התשובה

החלק הראשון בחרטה
החלק השני בעזיבת החטא
החלק השלישי בצומות
החלק הרביעי בשכר התשובה

הכלל השני : בימי התשובה

החלק הראשון בבוא יום הדין
החלק השני בבוא יום הכפרה

הכלל השלישי : ביסורין הממרקין

החלק הראשון ביסורי יחיד
החלק השני ביסורי רבים

הנר הששי - בדרכי שלום

הכלל הראשון : בדרך ארץ

החלק הראשון במה שראוי לכל אדם
החלק השני בדרך ארץ של תלמיד חכם

הכלל השני : בדברי שלום

החלק הראשון ברדיפת שלום
החלק השני באהבת החברים

הנר השביעי - על ענין הענוה

הכלל הראשון : בשפלות הרוח

החלק הראשון בלב
החלק השני בדבור

הכלל השני : בבשת פנים
החלק הראשון בצניעות
החלק השני בבישנות

הקדמות

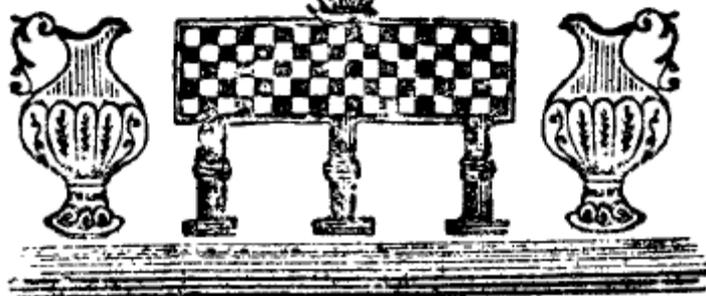
הקדמה לנפש יהודה

זוה מעשה המנורה

מנורת המאור

עמודהך בנחלי שמן   ומבלתי רגליך בשמן

נר לרגלי דברך ואור לנתיבותי

אמר הצעיר משה בן כמוהר"ר שמעון ש"ן בן כמוהר"ר ישראל יהודה זצ"ל הבנים נפש אבותם הנקראים בשמותם בשם ישראל ויהודה בנפשותם נפש אחד לכולם בשם ה' אלהי אבותם נקראים נפש יהודה ששמו כולו על שם ה' נקרא ונפשו בנפשו קשורה ובאורו מאירה כנר בפתילה ושמך במנורה ליהודים היתה אורה ושמחה וששון ושמחה וצחוק עשה לנו אלהי במנורת רבינו יצחק אשר לו יש חק במנורה העליונה ושם יצחק בשמי שחך שם שם לו משפט וחוק וכל השומע לו ישחך ושם נסהו מנורת אור תורתו העלהו ובין נגידים הושיבהו ובין מלאכי אש אורהו ובין חברים חצב משכבהו ונפש נבנה על קברהו.

ויקח משה משמן המשנה ויצק במנורה עליונה להעלות נרותיה עד שלהבת עולה מאליה להעלות נר תמיד נר ה' נשמת אדם נפש יהודה באו"ר המנורה בנר מצוה ואור התורה לעולם מאירה כאשר צוה ה' את משה כן עשה את המנורה.

הספר הנחמד הזה מנורת המאור אשר כל עניני דרך ארץ ודברי מוסר בו מאיר לאדם סגי נהור מודלק מאור התורה של חכמינו ז"ל אשר עליהם אור השכינה היה שורה וראו באספקלריא המאירה ותורתם היתה להם ברורה ובפיהם סדורה ועל לשונם שגורה וברבות העתים וגברו החתים ונתמעטו הכרתים והפלתים יושבי תרעתיים שמעתיים סוכתיים ונשאר התורה חתום וסתום כספרים לא קראתיים.

עמדו רבותינו ופרשו לנו כשמלה פירוש כל מלה ומלה כמו שהיתה להם מסיני בקבלה כל התורה כולה בנגלה כתבו על המגלה ורש"י ראש המפרשים הגדיל למעלה בשבח ועילה ועשה לנו בפירושו רב חדוה וגילה. והנה המחבר המנורה היה בדעתו בפירוש להוציאה לאורה כמו שכתוב בהקדמת אור תורתו והנה הלך לעולמו ולא נתקיים פעולתו ונשאר לבדה בלא טוב פירוש עזרתו. ע"כ עלה ברעיוני להאיר עיני לרשום לי בכתב אמת פירוש מעט האיכות ורב הכמות להיות מאירות נגד פני בדברים הסתומים ואינם מובנים בלא פירושים הגונים וחפשתי בנרות שיפה לבדיקה בכל מקום שצריך בדיקה בחורים ובסדקים ובדברים עתיקים בפירוש רש"י ותוספות ומהרש"א ומשאר מפרשי הגמרא ומפרשי מורה הנבוכים בהיות שרוב עניני תכונה שבספר הזה נלקחים ממנו וממפרשי הרמב"ן ז"ל על התורה שרוב עניני הקבלה בספר הזה נלקטים ממנו ומעט מזער שהוספתי משלי כמעט קט למען שיהיה לי הספר הנ"ל ע"י הפירוש מוכן לפני ללמוד וללמד בו. ועתה בקשו המדפיסים להדפיס הספר הנ"ל באו אלי לבקש פני לאמר אם יש את נפשך תן לנו אחוזת חבר באמרם כי המנורה כולה מקשה ונר המערבי שמנה חסרה על כן היא כבה ואין עולה שלהבת ואמרת עת לעשות לה' הפרו תורתך והיטיבה משמנך לזכות את הרבים נפשותם להשיבם ונפרצתי להם נתרציתי בנפשי שלא להשיבם ריקם וחפשי. ונתתי להם משמ"ן נפשי להאיר במנורה אור צדיק זרוע לפירוש קבוע והמשכילים

יזהירו כזוהר הרקיע וככוכבים עשיתי ציונים טובים כרביבים בלולה
בשמן המנורה אור התורה התעודה והחמודה לנפש יהודה.

ועתה אתה המעיין כי תבוא לראות את פני המנורה תראה עין בעין אם
בעל נפש אתה ולראות היטבת לנוכח יביטו עיניך ועפעפיך יישירו לנגדך
ותשכיל בעיונך שהמחבר היה בקי בעל פה בכל התורה כולה ובתיקון
המנורה לא היו לו כל ספרי התורה כאשר הוא עצמו מעיד בהתנצלותו
בהקדמתו על כן כתב הרבה דברים בלא ספרים וניבא כנבואה בסגנון
אחד נשמעה והלשונות בפנים שונים משונים משתאה ודברים צדיקים
וכנים. ואף שהביא המדרש והגמרא מצוינים בסימנים פעמים אין
משמעות המאמר מכוונים ושלא כסדר מוכנים הניתן למעלה ניתנין
למטה והניתן למטה ניתנין למעלה וחוף למקומו ובחסר ויתיר וזה על
שלא היו לו ספרים מוכנים ועל שהם ישרים בסגנון לנבונים וכולם בקנה
אחד עולים ושונים זחלתי ואירא מלשנות ולחסר ניצוץ אחד ממנורת אור
תורתו כי אמרתי פן ואולי היו לפניו ספרים כגירסתו כי בספרים ישנים
הגירסות משתנים רק מה שראיתי שהוא טעות מוחלט שהדפוס קלט
ופלט כי אי אפשר משגיאת המגיהים בדפוס להמלט כל אלה תקנתי ודבר
על אופנו העמדתי. זאת ועוד אחרת עשיתי שהמחבר ז"ל עשה סימנים
בנרות וכל נר לכללים וכל כלל לחלקים וכל חלק לפרקים וצריך חיפוש
רבים ואינו מספיק לנפש רעבים למצוא להם בקל דברים שהם תאובים
על כן הקלתי להם קולא גדולה ועשיתי סימנים שעל דרך אי"ב מצוינים
עולים מראש הספר עד סוף הכללים שמיד בלי טרחא מבוקשיו אליו
נגלים. ואבקש את שאהבה נפשי אם ימצא בביאורי דבר שאין זה כוונת
המחבר אל תבהל לדבר כי הסבה לזה הוא שאיזה פעמים המדפיסים
משמיטים שורה אחת או תיבות שלמים ע"כ משמעות הפירוש משתנים
לכמה אופנים אשר ממני לא יצא כזה בשום פנים ואפן ואולי בהביטך
בזה תרוה צמאך ותנוח דעתך ואם באלה לא יגאל נפש"י תלמד משם
הנעלמות מהמפורשות ויהי לך הנגלות לגזרה שוה לסתומות והנעלמות
ואחד בנין אב לכולם ותדון נפשי לזכות ולשלום והנני מוכן לבטל את
נפשי מפני נפשך ואציגה לפניך התנצלות נפשי שדבר המלאכה היה נחוץ
והמדפיסים אצוני ולחצוני ולחזור עליו לא נתנוני ובצירוף טרדות הזמן
לא הניחוני לחזור ולעיין עליו היטב ליכנס ולצאת בכי טוב כי המלאכה
רבה בחיפוש בספרים הרבה אין קץ למאמרים המפוזרים בספרים
חדשים וגם ישנים כאשר עיניך תחזינה מישרים והמדפיסים אצים
לאמור כלו מלאכתכם דבר יום ביומו למה ידינו תרפינה על כן אל תשים
אשם נפש"י ואם תמצא פירוש בשני טעמים קח לך את אשר ישר בעיניך
משפט הבחירה לפניך ועל הטוב ייטב לך תברכני נפשך וחיתה נפשי בגללך
נפש יהודה.

ושמתי לזכרון נגד עיני אחי הגדול ממני הנפטר לעולמו רך בשנים כמר
אריה יהודה זצ"ל והניח אחריו בן קטן שמו יוסף וכמעט שנה אחר
פטירתו לקח אותו אלהים והילד איננו ואני אנה אני בא כי קפצה עלי
רוגזו של יוסף להוסיף צער על צערי כי לא הניח אחריו יותר זרע להיות

שארי ואמרתי הכי אחיך הייתי בהיותך עמי על אדמתי ובמה משכרתך
 ובמה עבדתיך אחרי מותך אם לא אבנה לך שם לקרות שמך לזכרון נפשך
 לעשות ספר אחד בעבורך לקרות עליו שמך. והנני מן השמים זכני
 להדפיס זה הפירוש ממני אשר כבר קראתי שמו נפש יהודה מטעמים
 ההגודה אמרתי לנפשי מה זה אשר יקרה ה' היום לפני שגם שמו היה לי
 בו לזכרונו הנה הגיע עתי לעשות הדבר שקבלתי בדעתי כי להדפיס עתה
 לא פללתי ומן השמים היו בסייעתי לקרא גם שם לנפש יהודה אחי וראשי
 לבנות נפש על קברו צדיק לברכה לזכרו נפש יהודה בצרור החיים תהא
 צרורה באור התורה לראות באור פני מלך חיים.

ואשר נפשי פדה והיה בסעדה אתן שבח והודה לברכו בשיר וקול תודה
 בשירות להנפישה כאז ישיר משה שירה חדשה לא ינשה ועם גויתי נפשי
 ובפי לחשי ושפתי רחשי עד אצא לחפשי אליך אשא נפשי.

מָאנָה הַנַּחֵם	מָה תִּשְׁתַּוְּחִי
שׁוֹבָה לַמְּנוּחֵיכִי	שׁוֹבָה לַמְּנוּחֵיכִי
הַלְלִי אֶת ה'	הַפְּעֵם אוֹדָה אֶת ה'

עַל כֵּן קִרְאתִי שְׁמוֹ נֶפֶשׁ יְהוּדָה

בְּרַכֵּי אֶת ה'	בְּה' תִּתְהַלֵּל
רַבַּת ה' רִיבִי	רַפְּאֵה ה' אֶת
שׁוֹבָה ה' חֲלֹצָה	שׁוֹמַח עֲבֹדְךָ וְאֶת
מִלֹּטָה אֲנֵה ה' אֶת	מִצְרָה תּוֹצִיא
עָלִי תִּשְׁתַּוְּחִי	עַד אֲשֵׁלִים לְךָ אֶת
וְיִשְׂרָיִם יִבְקְשׁוּ אֶת	וְיִתְעַנְּגוּ בְּדִשָּׁן
נְחוּמְךָ יִשְׁעִשְׁעוּ	נְכֻסְפָה וְגַם כִּלְתָה

נֶפֶשׁ יְהוּדָה

נר פתיל שמן צמודה. בגוף בנפש ונשמה אחודה.
 וזאת אשר דבר. אבי המחבר. לכבוד נפש יהודה מדבר.

נאם שמעון בן מהור"ר ישראל יהודה זצ"ל מק"ק שווערין במדינת פולין גדול בראותי הפירוש הזה על מנורת המאור אשר עשה בני משה כי טוב הוא וכי תאוה הוא לעינים ונחמד להשכיל וטוב למאכל ואקח מפריו ויהי כזית הודו שמן זית רענן יפה פרי תואר קרא ה' שמך בישראל ויהודה נפש יהודה וכל הקרוב לנפש משיב נפש וכל אשר לאדם יתן בעד נפש ואוכל מפריו והיה למשיב נפש ותהי מתוק מדבש בפי ורך משמן לחכי ותפקחנה עיני ואמרת ראו נא כי אורו עיני כי טעמתי מעט דבש הזה מעדת דבוריים בני ראה ריח בני כריח השמן אשר ברכו ה' וזאת הברכה אשר ברך משה יוסף ה' אלף פעמים ככה ויברך אותכה ואומר כה.

שמעוני בני ישראל ויהודה זכר צדיק לברכה.
מעלות כבוד רבינו יצחק מנורת המאור ערכה.
עלות הנרות ככפתור ופרח וקנה עד ירכה.
ועמדה על כנה וחצבה עמודיה שבעה סמכה.
נרותיה לעמו זרחה אשרי העם שלו ככה.
בני חכם לבך ישמח גם לבי כמוכה.
ראו באו"ר נפש יהודה במנורה צלחה למלוכה.
ישראל ויהודה ישחק במנורה בהאירה שבעתיים כדרכה.
בשמן ששון נפש יהודה מלאת קראה ופכה.
ריח שמניך טובים לטובים שמורה בכל וערוכה.
אוריך תומיך יאירו באור ה' לכו ונלכה.
לראות באור פני מלך אלהים חיים תזכה.
יאר ה' פניו אליך ויחנך לנפש המחכה.
האור שושן היתה נבוכה נפש יהודה שככה.
ודברי נפיש משמ"ן רכה וחלק משמן חכה.
דגל נפש יהודה במנורה מערכה מול מערכה.
הודו לה' כי נעשה המנורה ברחבה וארכה.
מעשה המנורה עשה כתבניתה לנסכה במסכה.
צפה הצפית וכתבן לקבל נברשתא ובשמן רככה.
לעיני ישר' עשה משה המנורה ותשלם המלאכה.
ברוך ה' אשר עזרני עד כה.

[הקדמה למחבר מנורת המאור](#)

חֶסֶד הָאֵל מְעוֹלָם וְעַד עוֹלָם
יְסוּד הִיא לְכָל־אֱהָבָה וְיִרְאָה
בְּסִינֵי נְתַנָּה לְעַם הַקְּדוֹשׁ
וְסוּדֵיהָ רְשׁוּמִים לְמַבִּינִים
רְשׁוֹת כָּל־אִישׁ מְסוּרָה הִיא בְּיָדוֹ
יְשׁוּבוּן הַנְּשָׁמוֹת הַחֲכָמוֹת
צְרוּרוֹת בְּצִרוּר הַחַיִּים לְמַעְלָה
חֲטָא וְעוֹן נְשָׁמוֹת הַסְּכָלוֹת
קְדוֹשׁ עוֹלָם בְּתַרְנוּ לְחֻלְקוֹ
אֱלֹהֵי נִגְדָף כָּל־תְּאֵנוֹתֵי
בְּחֲכָמָה גַּם בְּבִינָה גַּם בְּדַעַת
וְשָׁלֵא אֶפְשָׁל בְּדַבָּר הַלְּכָה
הַוֹד וְכַבוּד לְעוֹלָם הַזֶּה וְלִבָּא
בַּמְקַרְא אַף בַּמְשָׁנָה עִם הַתְּלַמוּד

לְדוֹרְשֵׁי תוֹרָתוֹ הַתְּמִימָה.
רְצוּפִים בָּהּ דְּבָרֵי מוֹסֵר וְחֲכָמָה.
בְּיַד מִשָּׁה וְזֹאת הִיא הַתְּרוּמָה.
לְבָאֵרוֹ בָּהֶם כָּל־תְּעַלּוּמָה.
אֲשֶׁר יִבְחַר בְּחֲכָמָה אוֹ בְּמַרְמָה.
בְּמִשְׁכָּלָם לְמַעְלָה הַשְּׁמִימָה.
רְאוּיּוֹת לְשׁוּב כָּל־אֲחַת לְמַקּוּמָה.
הֵן מְסַבְּכוֹת מִיִּתְתֵּן כְּבָהֶמָה.
מִן הָעַמִּים הַבְּדִילָנוּ תְּרוּמָה.
זָכַר נָא לִי בְּטוֹבָה הַשְּׁלֵמָה.
לְסוּדוֹת מַעְלּוֹת קֹדֶשׁ פְּנִימָה.
הוּא הָעֵנֵג לַגּוֹף וְלַנְּשָׁמָה.
הֵם אֲגָדוֹת רַבּוֹת וְתַנְחוּמָא.
שְׁלֵמוֹת גְּדוֹל בְּקִדְשָׁה נְעִימָה.

גַּר לְרַגְלֵי דְּבָרְךָ וְאוֹר לְנִתְיַבְתִּי (תהלים קיט, קה). גַּר ה' נִשְׁמַת אֲדָם חֲפֵשׁ כָּל
חֲדָרֵי בָטוֹן (משלי כ, כז). כִּי גַר מִצְוָה וְתוֹרָה אוֹר וְדָרְךָ חַיִּים תוֹכְחוֹת מוֹסֵר
(שם ו, כג). שְׁמַע עֲצָה וְקַבֵּל מוֹסֵר לְמַעַן תִּחַפְּסוּ בְּאַחֲרֵיתֶךָ (שם יט, כ). כִּי
אֲרָךְ יָמִים וּשְׁנוֹת חַיִּים וְשָׁלוֹם יוֹסִיפוּ לָךְ (שם ג, ב). פְּרִי צַדִּיק עֵץ חַיִּים
וְלִקְחֵם נִפְשׁוֹת חָכָם (שם יא, ל).

מִי הָאִישׁ הַחֲפֵץ חַיִּים, יִתֵּן עָלָיו מִיָּם חַיִּים. תוֹרַת חָכָם מְקוֹר חָכָם מְקוֹר
חַיִּים, כִּי מִמֶּנּוּ תוֹצְאוֹת חַיִּים. וְלִקְחֵם גַּם מֵעֵץ הַחַיִּים. וְאֶכֶל וְחֵי לְעַלְמֵם,
בְּמִצְוֹת הָאֵל הַנִּיעָלִים. וְיִזְכָּה לְעֵלוֹת בְּסֻלָּם וְתִלְמוּד תוֹרָה כְּנִגְדַּת כָּלָם.

צְעִיר אֲנִי בְּסִבְרָא וּבְעַמְקָא כָּל מִימְרָא, עַל כֵּן זָחַלְתִּי וְאִירָא. גַּם לֹא הִשְׁגִּיתִי
חֲכָמָה וְלֹא דַעַת וּמִזְמָה, לְתַת לְפִתְאִים עֲרָמָה. לְמַדְתִּי מֵעַט בְּגִמְרָא, אֲשֶׁר
הִיא לְכָל לְעִזְרָה, לְכַנְס בְּשַׁעְרֵי אוֹרָה. וְרֵאִיתִי הַמְּדַרְשִׁים מְפִזְרִים, בְּכָל
אֶחָד מֵהַסְּפָרִים, דְּבָרִים יְשָׁרִים וּבָרִים, חֲכָמִים וּמַדּוֹת וּמוֹסְרִים, אֲשֶׁר
דָּרְשׁוּ הַקְּדָמוֹנִים, אֲשֶׁר הָיוּ בְּיִשְׂרָאֵל לְפָנִים וְקַבְלוּם פָּנִים בְּפָנִים, שְׁדָרְשׁוּ

תורה לכמה פנים, שהם ראו כל אורה וחדשו בגדל תפארה שבעים פנים לתורה, על כל מקרא ומקרא

ובראותי פי התלמוד, אשר הוא יסוד ועמוד, נשאר בעונותינו גלמוד, מאין קורא ושונה, איש לאהלו פונה ואין קול ועונה. ואם מעטים בו שונים, עוסקים בו ימים או שנים, לשא ולתן בדינים, לדעת חקים ומשפטים, רבים או מעטים, או חזים הפרטים המטים ועוזבים הפללים האמתים, פוסחים על שתי הסעיפים, שונים שנים או שלשה דפים, נרפים הם נרפים. ומכלין ימיהן בתוספות וחדושים ובקשיות ותרוצין מחדשין ובטיב גטין וקדושים ובהתרות שביעות ונדרים ובדיני שאר הסדרים, פעמים חדשים לבקרים. עשרה שליטים אשר הם בעיר, עוסקין בהלכות ושלח את הבעיר ובפרק המבעה והמבעיר. מניחין אבנים טובות ומרגליות ומוציאין ימיהן בקשיות של עדויות והוריות ואין מוציאין פסק ההלכה. תופשין פלה בלא ברכה. למחלתם לא עלתה ארוכה. ועמלים ללחם ולצבא צבא, על דברי רבי עקיבא ובהויות דאביי ורבא. זה נאה לתלמידים, אל דבר ה' חרדים, בראשיתם ובתחלתם לפלפל את שכלם, אבל אינו טוב להם להוציא בזה כל ימיהם. ואף על פי שפונת קצתם טובה, לקנות בו העולם הבא, טוב פת חרבה, שתורה וחקמה ושלוחה בה. חפצי וחפצי לא ישוו בה.

ויש עוסקין כל ימיהם ומוציאין כל זמניהם, לידע עקר הפסקים, להורותם ברחובות ובשוקים, לכל אחד מהריקים ועוזבים אחרי גוים האגדות, התעודות והסודות, המשלים והחידות, אשר הם מזהב חמודות, חכמות עליונות וברות, נעלמות ונבחרות, אמרות ה' אמרות טהורות. טוב אשר תאחז בזה וגם אל תנח ידך מזה, שלא תהא דבר ה' בזה ותחשב כמזה בן מזה. פי בגלל הדבר הזה, הנה אלהינו זה, וברכך בפי כל חוזה, אשר מחזה שדי יחזה.

זאת נחלת עבדי ה' וצדקתם, ראשית לחכמה יראת ה' בתחלתם, ערב ובקר וצהרים תפלתם, דברי אלהים חידותם, חכמה ותבונה אהבתם, השגת האמת כל חבתם, לידע המשפלות כל תאותם, למען יחכמו באחריתם. עוסקים במקרא ובמשנה, בכל יום ועונה, מדי שנה ושנה. וגם בהלכות חמורות, בפסקי מצות התורות ובהגדות מהדרות, עמוד אש דת עומד עליהם וחכמתם תאיר פניהם וארון ברית ה' נוסע לפניהם. זאת היתה מעלת החכמים, אשר היו בפל שלמים וזכו לשני עולמים. על כן חברו בגמרא, כל הלכה חמורה וכל אגדה מהדרה וכל חידה מסתרה וכל חכמה מפארה וכל עצה נבחרה וכל שיחה ברורה וכל מדה מעטרה.

אני הצעיר א' ס"כ

הקדמה

אני הצעיר מצעירי התלמידים, הקטן מן השורידים, בהיותי בבית עבדים, מצאתי ההוראות והדינים, מסדרים בכמה פנים וכלים מכלים שונים. אין בחבור שום דבר לרע, עליו אין להוסיף וממנו אין לגרע. הראשונים וגם השניים, אלו ואלו דברי אלהים חיים. אבל עזבו המרגליות, המתוקות לכל פיות, הבנויות לתלפיות, מפרדות בזויות.

על כן העירוני רעיוני, בבשת פני, לשאת ברכה מאת אדני. לחבר דברי חכמי חרשים, אשר מצאתי במדרשים, אשר הם לכל דבר ראשים ולכל ענף שרשים. והנחתי הדברים הנסתרים, אשר הם גבוהים וחמורים, משלים מדלגים על ההרים, ליחידים הרשאים לפתח שערים. ואחזתי בדברים ממתקים, מחמדים גדולים וחזקים, חקים ומשפטים צדיקים וחלקתים לשבעה חלקים. וסדרתי כל חלק בעצמו, כל אחד ואחד על טעמו, אשר ישכן במקומו, להיות כל איש שורר בצלמו ויהי קונה עולמו. למען יבינום היודעים, על פי ה' נוסעים ולא יהיו עוד תועים, כצאן אשר אין להם רועים.

ולפי שחבורי זה יאור, לכל אשר חפץ באור, להבדיל בין חשך לאור, קראתיו מנורת המאור, כתובים בו ענינים ומלים, מאירים כוכבי גלגלים וכאראלים וכחשמלים. דברים גדולים וחזקים, מנפת צופים מתוקים, למלא דעת את הריקים. ולתת ערמה לפתאים ושילמות למלאים, להחיות לב נדכאים. הוא בנוי מהכללים, להיות סיוע לגדולים והמשכת לב לאוילים והבטחות טובות למתחילים ומבוא לשאינם יכולים. להכניס לבם במהרה, במלחמתה של תורה ובעמקה של הלכה, אשר היא מארץ ארצה. ורחבה מני ים, למלאת כל מאנים. נותנת עצה לקטנים ולנערים ולזקנים ולשלמים ולריקנים בארבע רוחות חונים. תוכחת לאנשים ולנשים ושמיעת און לחרשים ואורה לעורים הממששים. זה ספר המגלה, אשר בה תוכחה מגלה, מנורת זהב כלה, להאיר חתן וכלה ועל ראשה גלה, להיות בו לסגלה.

ושבעה גרותיה עליה והאיר אל עבר פניה וששה קנים יוצאים מצדיה. באהל מועד מחוץ לפרכת, שבע גרות במערכת, כסדר שבעה כוכבי לכת, הממנים לעשות בכל מלאכת. פי גר מצוה ותורה ואחווה, ובשת וענוה ותעוב גאות וספות הרנה, ורחוק הדנה, והסר מערונה. ועזב משובה, וקרוב לתשובה, ולשלום ואהבה. להאיר לילה ויום, מפי אל נורא ואיום, למצא באחרית פדיום.

ועל כן קראתי לחלקים, גרות מאירות ממעמקים, עד רום עבי שחקים. כי זה מעשה המנורה, כלה זהב טהורה, ערוכה בכל ושמונה, זאת תועיל ביום עברה, למלט מפל צרה. וחלקתי כל גר לכללים, מהם קטנים ומהם גדולים, בו יורדים ועולים. והכללים נחלקים לחלקים והחלקים לפרקים, מהם גסים ומהם דקים. למען ירוץ כל קורא, ויהי לו למורה,

גם ברכות יעטה מורה, ולא יהיה סורר ומורה. ויהי לו לאזכרה, ללכת בדרך ישרה, בלב נדכה ורוח נשברה. ולזכר תמיד המדרשים, אנה ואנה הם מפרשים, כאשר אהבים הפרושים, אשר דבר ה' הם דורשים. ולידע כללי המצוות, בתיבות נשתוות. וענשו ושכרו, ויסודו ועיקרו. וכללי הדברים ומעלותם, ותגמולם באחריתם וכונתם ותקנתם, וטעמם והנאתם. ואיך יוצאים מסמך הפסוקים, כאשר דרשום המעתיקים, הם חכמי ישראל הצדיקים. ומעשים שארעו לאבותינו ודברים שהיו בימי רבותינו, כאשר הם כתובים במדרשינו. כי מהם תצא תורה, חכמה ועצה מפארה, מוסר ודרך ישרה, שיבר לו האדם, אף עלפי שהוא בשר ודם, אם ידרש מחמדם, ואם ידריך במעמדם, כי זה כל האדם.

ואף על פי שהחבורים אשר היו לפני, וכל אשר לא ראו עיני, מהדינים וההוראות, המפזרים בכל פאות, הם שלמים ומפוארים, מדברים ברים וישרים. אין למעלה מהם, ואין מוסיף עליהם. כיון שהתחלתי לדבר, והספמתי לחבר. בדברי מדרש ואגדתא, לא טוב להניח שמעתא. צועקת עלי, ומתרעמת על מעללי. שאם ענין זה החבור, הוא טוב לדרש בצבור. לפתח בו הנבוכים, ולהישיר להם הדרכים. וללמד כללי הדברים, להבין לבות נמהרים. ולידע במצות הדרן, וגדולתן ומתן שכרו, ומצוות השמעיות, והכונות השכליות, גם צריך לידע התורניות, והמצוות המעשיות. ולידע פרטי הדברים, ללמד ולאשר העוברים. ודרך עשייתן וסדר הנחתן. ואסורן והתירן, וחיובן ופטורן. ומתכנתם ושעורם ולהוציאם מעקרים, ומיסודם והדרם. ממשניות התנאים ומימרות האמוראים. הראשונים ואחרונים, ומבאורי הגאונים.

על כן בקצר רוחי, ובחלש השגת כחי, כמאסף אחרי הקציר, וכמלקט אחרי הבציר. נכספתי לחבר בזה, גם זה לעמת זה. יסדתיהו על הדברות, אשר הם אמרות טהורות, הכתובים על הלוחות, מכתב אלהי הרוחות. וחלקתי כל דבור למאמרים היוצאים מעשרת הדברים. וכל מאמר להלכות, מהן קצרות ומהן ארכות, שיהיו פסדר ערוכות. מדברי משנה וגמרא, אשר בס כל הלכה ברורה. בבלי וירושלמי ביחד, לחבר אחד אל אחד. אומר דבר בשם אמרו, ובאיזה מקום דברו, באיזה פרק ומסכתא, של כל שמעתא ושמעתיא. כל דבר בענינו, וכל ענין באפנו.

ולפי שההלכות הן המורות, לידע מהן הגזרות ופסקי הענינים, אשר הם מכמה פנים, אכתב דעת הגאונים, ופרושי הפרשנים, אותם שראיתי ואזכה לראות, בימים שעברו ובאות. דברי התלמוד לפנים, והבאורים סביב חונים, משני עבריהם, מזה ומזה כתובים הם. וקראתיו ארון העדות, לשום לי עדות, לזכרון בין עיני, להיות תמיד נגד פני, במה שצריך בזמנינו, עתה בעונותינו, שחרב מקדשנו, עד שיבוא מושיענו, במהרה בימינו.

וחלק ממנו הבדלתיהו, ושלחן הפנים קראתיהו, לשנים עשר פנים חלקתיהו ומים התלמוד משיתיהו. לסדר בו סדר ברכות, הקצרות

וְאִם עַל פִּי שְׁלֹא נִכְתְּבוּ בַּתּוֹרָה שֶׁבְּכֹתֵב בְּפִרוּשׁ, בְּבִאור נִתְּנוּ עַל פִּה לְמִשְׁחָה רַבֵּינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם. כְּדַגְרִסִּין בְּפָרֶק כִּיצַד מְעַבְרִין, בְּמַסְכַּת עָרוּבִין (נד, ב) : תְּנוּ רַבָּנָן : (*) כִּיצַד סֵדֶר הַמִּשְׁנָה, מִשָּׁה לְמַד תּוֹרָה מִפִּי הַגְּבוּרָה. נִכְנָס אֶהְרֹן וְשָׁנָה לוֹ מִשָּׁה פָּרֶקוּ. נִסְתַּלֵּק אֶהְרֹן וְיֹשֵׁב לְשִׁמְאֵל מִשָּׁה. נִכְנָסוּ בְּנֵי (*) וְשָׁנָה לָהֶם מִשָּׁה פָּרֶקוּ. נִסְתַּלְּקוּ בְּנָיו, אֶלְעָזָר יֹשֵׁב לַיְמִין מִשָּׁה וְאֵיתָמָר יֹשֵׁב לְשִׁמְאֵל אֶהְרֹן. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר : לְעוֹלָם (*) אֶהְרֹן יֹשֵׁב לַיְמִין מִשָּׁה. נִכְנָסוּ זְקֵנִים וְשָׁנָה לָהֶם מִשָּׁה פָּרֶקוּ. נִסְתַּלְּקוּ זְקֵנִים וְנִכְנָסוּ כָּל הָעָם וְשָׁנָה לָהֶם מִשָּׁה פָּרֶקוּ. נִמְצָא בַּיַּד אֶהְרֹן אֶרְבָּעָה וּבַיַּד בְּנָיו שְׁלֹשָׁה וּבַיַּד זְקֵנִים שְׁנַיִם וּבַיַּד כָּל הָעָם אֶחָד. נִסְתַּלֵּק מִשָּׁה וְשָׁנָה לָהֶם אֶהְרֹן פָּרֶקוּ. נִסְתַּלֵּק אֶהְרֹן וְשָׁנָה לָהֶם בְּנֵי פָּרֶקוּ. נִסְתַּלְּקוּ בְּנָיו וְשָׁנָה לָהֶם זְקֵנִים פָּרֶקוּ. נִמְצָא יַד כָּל אֶחָד וְאֶחָד אֶרְבָּע. מִכָּאן אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר : חֲזִיב אָדָם לְשָׁנוֹת לְתַלְמִידָיו אֶרְבַּע פְּעָמִים. קַל וְחֹמֵר : (*) וּמָה אֶהְרֹן שֶׁשָּׁמַע מִפִּי מִשָּׁה וּמִשָּׁה מִפִּי הַגְּבוּרָה אֶרְבַּע, הִדְיוּט מִפִּי הִדְיוּט עַל אַחַת כְּמָה וְכְמָה.

נפש יהודה **כיצד סדר המשנה.** כיצד למדו ישראל תורה שבעל פה נכנס אהרן יושב לפני משה דכתיב והיו עיניך רואות את מוריד וכן כלם בשעת שמועתן לפניו היו יושבין אהרן לשמאל משה דתניא המהלך לימין רבו הרי זה בור וכ"ש יושב והוא בזמן שאין שני יושב לשמאל רבו : **ושנה להם משה פרקו.** אותו פרק עצמו ששנה לאהרן : **אהרן יושב לימין משה.** חוזר אהרן אחר ששמעו בניו ויש שני יושב לשמאל משה כבוד הוא לאהרן ולמשה להיות אהרן שהוא גדול בא ויושב מימין משה : **ומה אהרן ששמע מפי משה וכו'.** ומסתייע מילתא בלבו להבין מהר אפילו הכי שמע ד' פעמים וסמכא אקרא דפרשת משפטים דכתיב ויעל משה ואהרן נדב ואביהוא ושבעים מזקני ישראל כסדרן בקרא כד סדרן בלימודן וכל המוקדם בפסוק נכנס תחלה וכדמסיק כדי לחלוק כבוד וכו'. ואיתא במדרש דמשה נמי למד מפי הגבורה ד' פעמים דכתיב אז ראה ויספרה. הכינה וגם חקרה היינו ד' פעמים שנרמז בד' תיבות כי בפעם הראשון דומה הלימוד כדבר הנראה לעין בעלמא בלי השגה וזה אז ראה. פעם שנית יכול לספרה בפשיטות הלימוד כדבר השמועה ששמע והיינו ויספרה פעם שלישית מכין לעצמו כל הקושיות וסתירות ועומק שבו דהיינו הכינה. פעם הרביעית חוקר להשיג כל העומק ולתרוץ ולישב כל מה שיהיה קשה לו והיינו גם חקרה לרבות כל דבר ספק חקר אז ויוסיף לקח ושגורה בפיו ומונח בו כמונח בקופסא :

אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא : מַנִּין, שְׁחִיב אָדָם לְשָׁנוֹת לְתַלְמִידָיו עַד שְׁיַלְמִדְם, שְׁנַאָמַר "וְלַמִּדָּה אֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (דברים לא, ט). וּמַנִּין שְׁחִיב לְלַמְדָּה עַד שְׁתֵּתָה סְדוּרָה בְּפִיהֶם, תְּלָמוּד לוֹמֵר : " (*) שִׁמָּה בְּפִיהֶם" וכו'. (*) וּלְעֵילוּ בְּלָהוּ (*) וְלִילְפוּ מִמִּשְׁחָה, כְּדִי לְחַלֵּק כְּבוֹד לְאֶהְרֹן וְכְבוֹד לְבְנָיו וְכְבוֹד לְזְקֵנִים. (*) וְלִיעוֹל אֶהְרֹן וְלִילְף מִמִּשְׁחָה ; וְלְעֵילוּ בְּנָיו וְלִילְפוּ מֵאֶהְרֹן ; וְלְעֵילוּ זְקֵנִים וְלִילְפוּ מִבְּנָיו ; וְלְעֵילוּ כָּל יִשְׂרָאֵל וְלִילְפוּ מִזְקֵנִים, מִשָּׁה כֵּין דְּמִפִּי הַגְּבוּרָה גָּמַר (*) מְסַתִּיעָא לִיה מְלִתָּא.

נפש יהודה **שימה בפיהם.** צריך אתה לסדר ולשום בפיהם טעם הדבר ותוכן הענין שידע מה שידבר ומה שלמד ולא ילמד יותר קודם שהראשון בפיו ברור ושגור ולא כאותן דאינן לא נגר ולא בר נגר מתעים אריה וגור להרבות אגר ופגר ולאגור כנמלה זהב סגור ובטרם ידע הנער קרא ברייתא נקוט נגר דברי חרש ומסגר מצפצף כסוס עגור וקורא כדגר השומע לו חכם יחשב כעגור דברי חרופין מפיו שגור ואם בחרב פיפיות נגדו תחגור עומד כפגר כאדם פגור ופיו סגור ממלל חגור העושים מלאכת ה' ברמיה כסאם לארץ מגר ואש לא נפוח עליהם שגור : **ולעייילו כולהו.** מרישא : **ולילפו ממשה.** וישנה לכולן ד"פ : **וליעול אהרן ולילף ממשה.** ארבעה זימני וליעיילו בניו ולילפו מאהרן כארבעה זימני וכן כולם : **מסתייעא ליה מילתא.** מועיל יותר למי שלומד ממשה שיקבל מהר :

(*) כי הווי מיפטריו מהדדי, אמר ליה: ליברכן מר, אמר ליה: אמשל לך משל למה הדבר דומה: לאדם, שהיה מהלך במדבר והיה רעב וצמא וענין ומצא אילן גדול, שפירותיו מתוקים (*) וצלו נאה ואמת המים עוברת תחתיו, אכל מפירותיו ושתה ממימיו וישב בצלו ונח מיגיעתו. וכשבקש לילך, אמר לו אילן אילן במה אברכך, אם אומר, שיהיו פירותיך מתוקים, הרי פירותיך מתוקים; שיהא צלך נאה, הרי צלך נאה; שתהא אמת המים עוברת תחתך, הרי אמת המים עוברת תחתך, אלא יהי רצון, שכל נטיעות שנוטעין ממך (*) יהיו כמוך, אף אתה, במה אברכך, אם בתורה, הרי תורה, אם בעשר, הרי עשר, אם בבנים, הרי בנים, אלא יהי רצון שיהיו צאצאי מעיך כמוך.

נפש יהודה כי הווי מפטרי. רב נחמן מרב יצחק: וצלו נאה. שזה צריך לאדם עיף לנוח תחתיו ופירותיו מתוקין לרעב ואמת המים לצמא: יהיו כמוך. בתורה ובעושר וכבוד:

ודעת העם היתה מיישבת במי שדורש באגדה, יותר ממי שדורש (*). בשמעטא. כדגרסינן בסוטה, פרק אלו נאמרין (מ, א): רבי אבהו ורבי חייא בר אבא אקלעו לההוא אתרא, רבי חייא בר אבא דריש בשמעטא ורבי אבהו דריש באגדתא. שבקו פלי עלמא לרבי חייא בר אבא ואתו לקמיה דרבי אבהו. חלש דעתיה. אמר להם רבי אבהו: אמשל לכם משל למה הדבר דומה: לשני בני אדם שנכנסו לעיר אחת, אחד מוכר סדקית (פירוש מחטים וצינורות), ואחד מוכר אבנים טובות ומרגליות, אצל מי קופצים, (*) לא אל מי שמוכר מיני סדקית?

נפש יהודה בשמעטא. הלכות דינין ואיסור וטהרות: לא אל מי שמוכר מיני סדקית. בתמיה מתוך שדמיהם קלים יש להם קונים הרבה ולהפיס דעתו הוא אומר: סדקית. מחט שתופרין בה סדק בגדים והוא דק ביותר:

כל יומא הוה אזיל רבי חייא בר אבא ומלוי בהדיה רבי אבהו עד בבא דאשפיזיה, משום (*) יקרא דבי קיסר. ההוא יומא אלויה רבי אבהו לרבי חייא בר אבא, ואפילו הכי לא אתותב דעתיה מניה. וגרסינן נמי בסוף נדה (ט, ב): תנו רבנן: שנים עשר דברים שאלו אנשי אלכסנדריא את רבי יהושע בן חנניה, ג' דברי חכמה, ג' דברי אגדה, וכו'.

נפש יהודה יקרא דבי קיסר. רבי אבהו היה חשוב בבית קיסר:

ואף על פי שדעת בני הדור קצרה מלהבין בחבורים הכתובים וכל שכן לחבר אחרים, כדגרסינן במסכת ערובין (ריש) פרק פיצד מעברין (נג, א): ואמר רבי יוחנן: לכן של ראשונים כפתחו של אוילם (כי אמה) ושל אחרונים כפתחו של היכל (וי אמה). מאן ראשונים, רבי עקיבא. אחרונים, רבי אלעזר בן שמוע. איכא דאמרי: ראשונים, רבי אלעזר בן שמוע, אחרונים, רבי אושעיא ברבי. ואנו כמלא נקב מחט סדקית. אמר אביי: ואנן כסיכתא בגודא (*) לגמרא (פירוש כיתד זה שנועצין אותו בכותל בנקב צר ונכנס בדוחק). אמר רבא: ואנן (*) כאצבעא בקירא לסברא (כלומר כאצבע שמכניסין אותו בשעוה קשה). אמר רב אשי: ואנן כאצבעא בבירא לשכחה (כלומר כשם שהאצבע נוחה ליכנס בפי

הבור, כך אנו מהירין לשכוח ולאבד). והאחרון מהם שהיה רב אשי ובני זמנו אמרו:
זה מרב ענותנותם.

נפש יהודה לגמרא. כן אין אנו יכולין להבין מה שאנו שומעין כי אם מעט ובקושי:
כאזבעא בקירא. יותר קשה ליכנס מסיכתא בגודא ואפילו לסברא קשה לנו מה שאנו שומעין
והדורות התחילו להתמעט:

וְכַל שָׁפוּן אֲנַחְנוּ, שֶׁבְעוֹנוֹתֵינוּ הַחֲכֵמָה רְחוֹקָה מִמָּנוּ וְהַבִּינָה וְהַדַּעַת אֶפְסוּ,
הַזְכָּרוֹן נְשָׁפַח כָּמֵת מִלֵּב, הַשִּׁכְחָה מְהִירָה לְבוֹא, (*) בְּזָה נִכְנָס וּבְזָה יוֹצֵא,
בְּטָרֵם תִּחִיל יִלְדָּה. קוּרוֹת הַזְּמַן מוֹנְעוֹת אוֹתָנוּ מִלִּישֵׁב לְקָרוֹת. חֲדָלוּ
מִלְמַדִּים בְּיִשְׂרָאֵל חֲדָלוּ. וַתְּהִי הַשְּׂקִידָה נְעֻדְרַת, כָּל אָדָם רָעֵב לְמֵאֶכֶל
וְצָמָא לֵינּוּ וְלֹא לְשִׁמֶעַ אֶת דְּבַר ה'. כָּלֵם מְנִיחִים חַיֵּי עוֹלָם וְעוֹסְקִים בְּחַיֵּי
שָׂעָה, מוֹצִיאִים כָּל יְמֵיהֶם לְאַסּוֹף הוֹן לְאַחֲרִים, וְאוּלַי לְנוֹשָׂא אֲלֻמְנָתוֹ,
וְאַיִנָם מוֹצִיאִים מֵעַט מִמָּנוּ (*) לְהַכִּין צִידָה לְדָרֶךְ.

נפש יהודה בזה נכנס. כשנכנס באוזן אחד יוצא בשני כלומר מהר לשכחה או כשצרה
זה נכנס ובא לו צרה אחרת נגזר ויוצא מהם כאשה שילדה פתאום בטרם תחיל כך פתאום
גזרו עלינו גזירות קשות: **להכין צדה לדרך.** לעוה"ב:

עַל כֵּן בְּרָאוֹתַי עֲצוּלוֹת בְּנֵי אָדָם מְלַעֲיִן בְּחַבּוּרִים הַגְּדוֹלִים, שְׂפָתוּבִים בְּסֵם
פְּרִטֵי כָּל עֲנָן, וּמְלַחֲפֵשׁ אַחַר הָאֲגָדוֹת הַמְּפָזְרוֹת בְּתַלְמוּדֵינוּ וּמְדַרְשִׁים
אַחֲרִים, הַמְּתוֹקִים לְחֻכֵי הַעֲמִלִים, וְלֹהֲעִיר לְבוֹת הַיִּשְׁנִים וְלֹהֲבִינָם לְחֲסוֹת
תַּחַת כְּנִפֵי הַשְּׂכִינָה, וּמְתוֹךְ שֶׁלֹּא לְשָׂמָה בָּאִים לְשָׂמָה. עַל כֵּן לְקַחְתִּי
מִהַמְּצוּוֹת הַכְּלָלִים וּמִהָאֲגָדוֹת וְהַמְּדַרְשִׁים, הַדְּבָרִים שֶׁיִּתֵּר מוֹעִילִים
לְקַצֵּר הַדְּרֶךְ לְמַפְלְפְלִים וְלֹהֲיִשִּׁיר לְבוֹת הָאֹוִילִים וְלִמּוּל קִשֵּׁי לֵב הָעַרְלִים.
מְסֻדָּר כָּל אֶחָד בְּמִקּוּמוֹ, כָּל תֵּנָא וְאַמּוּרָא בְּשִׂמּוֹ, עַל עֲנִינוֹ וְעַל עֲצָמוֹ. וְעַל
זֶה נֶאֱמַר מְלִתָא דְשִׁוְיָה לְתַרְוִיכוֹ, בְּשִׁמְעֵתָא וּבְאַגְדָתָא.

כתב רב שרירא גאון ז"ל, במגלת סתריו, על ענין האגדות: הני מלי דנפקי
מפסוקי מקרא, מדרש ואגדה, (*) אומדנא נינהו. ואמרו עליו, כי דבר זה
על קצת מהמדרשות שאמרו האחרונים, כגון רבי תנחומא ורבי אושעיא,
ועל דברים מעטים מדברי אגדה שבתלמוד, שכתובים באמד, כגון מה
שאמרו בריש פרק הזורק, במסכת שבת (צו, ב): תנו רבנן: מקושש זה
צלפחד. והדומים לזה. אבל רבם הם סודות וחכמות עליונות ומוסרים
ומדות טובות והנהגות בני אדם ותקון הגוף והנפש. ואין ראוי (*) להניח
הרב בשביל המעוט. כי גם גופי התורה הנדרשים בשלש עשרה מדות, יש
בהם דברי יחיד ודעות שהיא דבר ברור שאין הלכה פמותם (*) ונקתבו
להוציא האמת מתוכם.

נפש יהודה אומדנא. שכל טוב וישר ונופל עליו לומר שכן הוא הדרך הישר והאמת:
להניח הרוב. שהם דברי סודות וחכמות עליונות כמו שאמר בשביל המיעוט שהם הפשוטות
כמו שאין ראוי להניח דברי רבים ולעשות כיהודי: **ונכתבו.** דברי יחיד ודברים שאין הלכה כן
להוציא האמת מתוכם לומר דיך לדרשו כך ויש לדרוש כך אבל האמת כך מכח הראיות
ברורות אחרות שאמרו לזה ואי לא נכתבו פן יעמוד אחד בדור אחר וילמד כמו שלמד זה
שאין הלכה כמותו ואין מי שיודע להכחיש בראיות אחרות ויפסוק הלכה כך ע"כ כתבו כל
הדעות והטענות להודיע שאין הלכה כך:

וכבר נשאל מרבינו האי גאון ז"ל: מה הפרש יש בין המדרש והאגדה הכתובים בתלמוד ובין הכתובים חוץ לתלמוד. והשיב: כל מה שנקבע בתלמוד הוא מחנך ממה שלא נקבע בו. על כן במדרשות שאינם כתובים בתלמוד, אחזתי מהם דברים מעטים הצריכים יותר לכונת החבור ובמדרש שמצאתי כתוב בתלמוד, אחזתי ולא ארפנו. זולתי בדברים מעטים, שלא ראיתי תועלת להזכירם בחבור זה, כפי פונתו שהיא להועיל לכל המעיין בו.

ולפי שנמשלו דברי התלמוד בכנוי (*) לחם ודברי האגדה בכנוי מים, כדגרסין פרק אין דורשין (חגיגה יד, א): כי אתא רב דימי אמר: "כל משער לחם" (ישעיה ג, א), אלו בעלי תלמוד, "וכל משער מים", אלו בעלי אגדה, שמושכן לבו של אדם פמים. וכמו שהאדם במזונו צריך פעמים ביום הלחם והרבה פעמים המים, לקיום גופו בבריאות, גם כן לקיום הנפש צריך מעניני המצוות בזמנים ידועים ומעניני האגדות בכל עת, לפי שהן צריכות לשניהם, להתמיד הנפש ולקיום הגוף; וגם דברי אגדה צריכים להמשיך לבו של אדם לכל עצה טובה. כדגרסין במסכת שבת, פרק רבי עקיבא (פז, א): רבי יהודה אומר: בתחלה פרש (*) ענשה, דכתיב: "וישב משה" (שמות יט, ח), דברים שמשבבין דעתו של אדם. ולבסוף פרש מתן שכרה, דכתיב: "ויגד משה" (שם שם ט), דברים שמושכן לבו של אדם כאגדה.

נפש יהודה לחם. אלו בעלי תלמוד. שיש לסמוך על הוראתן כסמיכת לחם: ענשה. של תורה אם יעברו עליה ואעפ"כ קבלו עליהם:

וכן דרשו במדרש תהלים (כח, ה), "לדוד אליך ה' אקרא" בפסוק "כי לא יבינו אל פעלת ה'" וגו'. רבי יהושע אומר: אלו האגדות. למד שנקראו פעולות ה' וכל מי שאינו מעיין בהם לישובם ולדרשם, נאמר עליו (*) פסוק זה. וגם כן בספרי, פרשת עקב, דרשו, "כי לא עלה לחם לבדו" וגו' (דברים ת, א), (*) זה מקרא; "כי על כל מוצא פי ה'", אלו הלכות ואגדות. ושם נאמר: רצונך להכיר את מי שאמר והיה העולם, למוד אגדה, שמתוך כך אתה מפירו ותדבק בדרכיו. וגם בספרי פרשת האזינו " (*) ירכבהו על במותי ארץ" (שם לב, יג), זו תורה, שנאמר: "ה' קנני ראשית דרכו" וגו' (משל ת, כב); " (*) ויאכל תנובת שדי", זו מקרא; "ויינקהו דבש מסלע", זו משנה; "ושמן מחלמיש צור, זה תלמוד; "חמאת בקר וחלב צאן עם חלב כרים", אלו קלים וחמורים וגזרות שוות ודינין ותשובות; "עם חלב כליות חטה", אלו הלכות, שהן גופי מקרא; "ודם ענב ותשתה חמר", אלו הגדות, (*) שמושכן לבו של אדם פנין.

נפש יהודה פסוק זה. שלא להבין פעולות ה' אם לא למד אגדות: זה מקרא. דכתיב לכו לחמו בלחמי: ירכיבהו על במתי ארץ. גבוה מן הארץ כלומר קודם בריאת הארץ: ויאכל. היינו אכילת לחם שנמשלה בו התורה ודורש הפסוקים כסדר ולפי סדר הלימוד: כיין. ששתיה נוהג יותר מאכילה כמו שאמר למעלה מקיש לו האגדה:

פרוש רבנו שלמה, ארשם בו: פרש הקונטרס. ומי שידינני לכף זכות, המקום ידינהו לכף זכות.

נפש יהודה מכל ימי ביטולי. ר"ל מהימים שהיה בהם בטל ולא עסק בתורה:

גרסינו בפרק קמא דעבודה זרה (יט, ב): מכריז רבי אלכסנדר וְאמר: מאן בעי חיי, אתו כלי עלמא גביה. אמר להם: "מיהאיש החפץ חיים אהב ימים לראות טוב. נצר לשונך מרע וגוי סור מרע ועשה טוב" וגוי (תהלים לד, יגט). בא ללמדנו, שחיי העולם תלויים באלו השלשה עקרין. הראשון, סור מרע. כי לפי שראשית תאוות האדם היא לחטא, פאשר רמז הפתוב באמרו " (*) לפתח חטאת רבץ" (בראשית ד, ז) וכל האיברים נמשכים אחר הדברים (*) שהם חללי הנפש, על פן היסוד הראשון (*) הוא סור מרע. והעקר השני, (*) להרגיל בטוב. כי אף על פי שיסור מרע, אם לא ידבק בטובה האמתית, ישאר כבהמה שאינה חוטאת ואינה צודקת, על פן הצרף לומר "ועשה טוב". והעקר השלישי, (*) לבקש שלום. שאף על פי שיעשה טוב הוא לבדו לו, ולפי (*) שהאדם מדיני בטבע, צריך לרדף אחר בקשת שלום וענוה כדי שיהא שלם בכל ויסיע (*) לקיום אנשי המציאות, על פן הוסיף לומר "בקש שלום ורדפהו".

נפש יהודה לפתח חטאת רובץ. כשנולד האדם מיד היצר הרע בא אליו: שהם חללי הנפש. בכל מה שהוא מהנה ממנו לגופו בדבר עבירה הוא מחלה לנשמתו: הוא סור מרע. בשב ואל תעשה מצות לא תעשה: להרגיל בטוב. בקום ועשה במצות עשה: לבקש שלום. והם דברים שיהנו ממנו אחרים כי המצות שבינו לבין הקב"ה נתנה השכר לעצמו אבל מה שעושה לבני אדם יש לו שכר מצות והנאה לבני אדם: שהאדם מדיני בטבע. שהטבע נותן כן שיהא האדם מתחבר עצמו לבריות ולדור עמהם יחד במדינה ובעיר ולשתף עמהם ולא לדור לבדו בשדה כחיות הארץ ע"כ צריך לו להיות שלום עמהם: לקיום אנשי המציאות. עיי שעושה שלום בין הבריות הוא קיום לאנשים הנמצאים בעולם והן נבונים להיותם קיימים בעולם יחד בשלמות:

והעקר הראשון, שהוא "סור מרע", מתחלק לשני חלקים. הראשון (*) בפעל, שמתאנה תחלה, והשני בדבור, כמו שהקדים לומר: "נצר לשונך מרע". והעקר השני, שהוא "ועשה טוב", מתחלק לשלשה חלקים. הראשון בקיום המצוות, שהוא מעלות המדות שצריכין (*) לחנוך ולתקון הגוף; והשני בתלמוד תורה, להשיג האמת שהוא מעלות השכליות; והשלישי בדרך תשובה, כי אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא, (*) שכן יתחייב טבע המציאות, ועל פן צריך לחזר בתשובה. והעקר השלישי, שהוא "בקש שלום", מתחלק לשני חלקים. הראשון בדרך שלום (*) ואהבה והשני בדרך הענוה, כי בזה ימצא שלום עם כל אדם ויהיה שלם וענו.

נפש יהודה בפועל. שלא יעשה מעשה רע שאדם חושק בו למלאות תאוותו להנאות גופו: לחינוך. שיחנך עצמו לעשות טוב ולתקן גופו שיהיה מזג טוב וסור מרע: שכן יתחייב טבע המציאות. שהטבע שאדם חוטא וצריך לעשות תשובה ר"ל שיפוש אחר מעשיו ואם ימצא שחטא יעשה עליו תשובה: ואהבה. לאהוב את הבריות כדכתיב ואהבת לרעך כמוך שאז בודאי יהיה לו שלום עם כל אדם אין זה אלא כשיהיה עניו:

נמצא, שהם שבועה חלקים, מהשלשה עקרים הם מתחלקים, והם שבועה גרות המנורה. הששה מהצדדים הם תפארה, להאיר אל מול פני המנורה, לאמצעית, שהוא (*) תלמוד תורה, אשר היא פחמה ברה, והיא (*) באמצע לשבועה פוכבי אורה.

נפש יהודה **תלמוד תורה.** שהיא כנגד כלם שעל ידה יכנס אדם לכל המדות טובות: באמצע. כוכב האמצעי משבעה כוכבי לכת נקרא חמה לסדר שצ"מ חנכ"ל שבתאי צדק מאדים חמה נוגה כוכב לבנה. והתורה נקראת אור שנאמר כי נר מצוה ותורה אור והם הנרות לאמצע שהיא האור:

ועל אלו השלשה עקרים, שהם יסודו של עולם, העולם קים, פדגרסינו בסוף פרקא קמא דאבות: רבן שמעון בן גמליאל אומר: על שלשה דברים העולם קים: על הדיו ועל האמת ועל השלום. הדיו הוא קיום לבטל הרע (*) וליסר את עושהו, זה עקר האחד שהוא סור מרע. האמת הוא (*) הטוב האמתי, כי אין טוב בעולם הזה, שלא יהא בו רע, אלא זה, כי נרמו במלת אמת בת שלש אותיות, ראשונה ואמצעית ואחרונה הרומזות למצוה, שזה חנוך הראשון הצריך לנער. ולתורה שהיא אמצעית, כשיגיע דרכי האל. ולתשובה שהיא בסוף, אם יחטא. וזהו אמתת העולם טובו וקיומו (*) וחותרמו של הקדוש ברוך הוא.

נפש יהודה **וליסר.** לעושי רע ואז יבטל הרע דכתיב וכל העם ישמעו ויראו ולא יזידון עוד לעשות כדבר הרע הזה: הטוב האמיתי. שיזכה לטוב בעוה"ב: וחותרמו של הקדוש ברוך הוא. הוא אמת ומורה שהיה והוה ויהיה:

השלום הוא רדיפת שלום ואהבה, ואין בכל המצוות אשר יחייב אדם לרדף כלפיך אחריהם כמו בשביל השלום. וזהו תשלום קיום בני אדם ונתימת ברכת כהנים, והיא אחרית טוב לגוף האדם, כשיפטר מן העולם הזה בשלום ויזכה שיאמרו לו מלאכי שלום: (*) שלום בואך פדכתיב: "יבוא שלום ונחחו על משכבותם" (ישעיה נז. ב).

נפש יהודה **שלום בואך.** מדה כנגד מדה בזכות שיהיה לו שלום עם כל אדם ועושה שלום יזכה להדבק בשכינה שנקראת שלום שנאמר ויקרא לו ה' שלום:

ועל אלו השלשה עקרים, שהם שני צדי המנורה ואמצעיתה, מסדרים אלו השבועה גרות עם כלליה וחלקיה ופרקיה, שהם כל כלי המנורה, כלה מקשה אחת, זהב טהור מזקק שבועתים אל מול פני המנורה ואירו שבועת הנרות.

בעזרת העונה בצרות, השם יוצר המאורות, אבאר אלו הסברות, בהעלותי את הנרות, שיאירו ממעמקי בארות, עד רום גלגל ערבות.

ואם אאריך בכללי הדברים, אקצר בפריטים ובשעורים ובחיובים ובפטרורים, ובחידודי סיני ועוקר הרים, כי כבר הם נזפרים, בכל פסקים וחבורים ובספרים אחרים, כי אין אנו צריכים, להאריך בדיני הערכים. ואם יהיו בני אדם צדיקים, לא יהיו מתעסקים, לדון בחובות ונזקים.

וְאִם יִשְׁמְרוּ שַׁבֵּת מִכָּל מְלָאכָה, וְאִינֶם עֹמְלִים לִידַע הַהֲלָכָה, וְלִדְרֹשׁ עַל שְׁעוֹר הַיְצִיאוֹת, וְלַחֲקֹר עַל כָּל הַתְּלָאוֹת. וְחִיּוֹב חֲטָאת וְעִנְיָנוּ, וּפְטוֹר אֲבָל אֶסוּר וְדִינּוֹ. וְאִין לָנוּ קִרְבָּנוֹת, וְלֹא כִּי"ד מִתְּנוּת. אֲבָל הַכֹּל דְּרֹשׁ וְקִבֵּל שְׂכָר, וְלֹא יִהְיֶה בָּךְ אֵל גָּכָר, וְזִכֹּר אֶת בּוֹרְאֵיךָ, בְּיָמֵי בְּחוֹרוֹתֶיךָ. וְלָזֶה צְרִיךְ שָׂכָל וּבִינָה, וּמוֹסָר וּבְטָחוֹן וּרְנָנָה, לְהַכְנִס תַּחַת כַּנְּפֵי הַשָּׂכִינָה.

עַל כֵּן הָעִירוּנִי רְעִיוֹנִי, מִיָּמֵי נְעוּרַי מִקְדָּמוֹנִי, וְקָרָאתִי בְּשֵׁם אֲדֹנָי, זֶה הַשְּׁעָר לְאֲדֹנָי. צְדִיקִים יְבוֹאוּ בּוֹ, בְּתַפְאֲרוֹתָיו וּבְטוֹבוֹ. חֲכָמִים בּוֹ יִתְעַדְּנוּ, וְחֲסִידֶיךָ יִרְנְנוּ. וְדוֹרְשֵׁי הָאֵל יִדְרְשׁוּהוּ, וְאוֹהֲבֵי תוֹרָה יִהְלְלוּהוּ. אֶת הַכֹּל רָאִיתִי בְּיָמֵי הַבְּלִי, לְבִי שָׂמַח בָּזֶה יוֹתֵר מִכָּל עֲמָלִי, מֵה טוֹב וּמֵה נְעִים גּוֹרְלִי, אִם אֶמְרֶתִי מְטָה רַגְלִי, בְּקֶצֶר דַּעְתִּי וְשִׂכְלִי, חֲסִדֶּךָ ה' יִסְעֲדֵנִי, וּבְדַרְךְ אֶמֶת יִנְחֵנִי, בְּנֵאוֹת דְּשָׂא יִרְבִּיצֵנִי, עַל מֵי מְנַחוֹת יִנְהַלֵּנִי.

בְּפִקוּדֶיךָ אֲשִׁיחָה וְאֶבְיֹטָה אַרְחֻתֶיךָ (תהלים קיט, טו) ;
גַּל עֵינַי וְאֶבְיֹטָה נִפְלְאוֹת מִתּוֹרָתֶךָ (שם, שם יח) ;
דַּרְךְ פִּקוּדֶיךָ הִבִּינֵנִי וְאֲשִׁיחָה בְּנִפְלְאוֹתֶיךָ (שם שם, כז) ;
הִדְרִיכֵנִי בְּנֵתִיב מְצוֹתֶיךָ כִּי בּוֹ חִפְצָתִי (שם שם, לה) ;
טוֹב טַעַם וְדַעַת לְמַדְנִי כִּי בְּמְצוֹתֶיךָ הֶאֱמַנְתִּי (שם שם, סו) ;
תְּהִי יְדֶךָ לְעֶזְרִנִּי כִּי פִקוּדֶיךָ בְּחֵרָתִי (שם שם, קעג).

הנר הראשון - שלא ירדף אחרי המותרות

וְנַחֲלֵק לְשִׁלְשָׁה כְּלָלִים

הַכְּלָל הָרִאשׁוֹן, הַקְּנָאָה; הַכְּלָל הַשֵּׁנִי, הַתְּנָאוּה; הַכְּלָל הַשְּׁלִישִׁי, הַכְּבוֹד.

הקדמה לנר זה [א]

שְׁנֵינוּ בְּמִסְכַּת אַבוֹת, בְּפֶרֶק בֶּן זֹמָא (פ"ד, משנה כח): ר' אֶלְעָזָר הַקָּפָר אֹמֵר:
(* הַקְנָאָה וְהַתְאֵוָה *) וְהַכְבוֹד (*) מוֹצִיאִין אֶת הָאָדָם מִן הָעוֹלָם.

נפש יהודה הקנאה. שיש לאדם על חבירו. והתאוה. שנמשך אחר תאוות העולם לניאוף או לשאר עבירות כדלקמן: **והכבוד.** שרודף אחר הכבוד ורוצה שיכבדוהו בני אדם: **מוציאין את האדם מן העולם.** כי מתוך הקנאה בשרו נעשה כחוש הואיל שהוא מקנא והתאוה מתוך שהוא מתאוה לכל ואין לו נשבר לבו והכבוד שרודף אחר הכבוד ואינו משיגו בשרו ונפשו מדולדל ומזולזל ומתוך כך הוא עבר ובטל מן העולם:

כֹּל אַחַת מִשְׁלֹש מִדּוֹת הַלְלוּ, הֵן (*) מִסְבָּבוֹת לְהַפְסִיד אֲמוּנָתוֹ שֶׁל הָאָדָם וּמְמִיתוֹת לוֹ קֹדֶם זְמָנוֹ (*) וְטוֹרְדִין לוֹ מִן הָעוֹלָם הַבָּא. כִּי הַמְקַנֵּא בְּחֵבְרוֹ הִיא מַדָּה מְגִנָּה וּבָאָה מֵרַע הַלֵּב, כִּי דוֹמָה לוֹ תְּמִיד, מֵה שֶׁלְחָבְרוֹ הִרְבָּה וּמֵה שֶׁלּוֹ מְעַט. וּבְכָל טוֹבָה שֶׁיֵּבֵא לְחֵבְרוֹ הִיא לְמַקְנֵא כְּעֵס וְקַנְיָא, נִמְצָא תְּמִיד כּוֹעֵס בְּמַעֲשֵׂה הַשֵּׁם יִתְעַלֶּה. וְהַקְנָאָה גּוֹרְמֶת הַבְּצֵעַ וְשֵׁנֵי חֵנֶס וְכָל מִדּוֹת רָעוֹת. וְאִין חֲזִיו חַיִּים וְגוֹרֵם לְעֲצֵמוֹ חֲלָיִים רָעִים וְנֶאֱמָר, שְׁנֵי אֶמֶר: 'וּרְקַב עֲצָמוֹת קַנְיָא' (משלי יד, ט). וּבְמִסְכַּת שִׁבְת, סוֹף פֶּרֶק שׁוֹאֵל אָדָם (קנב, ב), דְּרָשׁוּ פְּסוּק זֶה לְאַחַר פְּטִירָתוֹ: כֹּל שֵׁשׁ קַנְיָא בְּלָבוֹ עֲצָמוֹתָיו מֵרְקִיבִין וְכָל שֵׁאִין קַנְיָא בְּלָבוֹ אִין עֲצָמוֹתָיו מֵרְקִיבִין. וְלֹא דֵי שֶׁגּוֹרְמֶת לוֹ כֹּל מִדּוֹת רָעוֹת, אֶלָּא שֶׁמוֹצִיאָה אֹתוֹ מִן הָעוֹלָם קֹדֶם זְמָנוֹ.

נפש יהודה מסבבות. לשון סבה כלומר גורמין: **וטורדין לו מן העולם הבא.** מפני שהם דברים המפסידים את השכל הישר ובוזה נקרא רשע:

וְכָל הַמְקַנֵּא בְּחֵבְרוֹ, חֵבְרוֹ עוֹלָה וְהוּא יוֹרֵד, כִּי מְצִינּוּ בְּשֵׁאוֹל, שֶׁהִיא מְקַנָּא בְּדוֹד, נִהְרָג שְׁאוֹל וּמְלַךְ דְּדוֹד [וּמְצִינּוּ בְּמִדְרָשׁ: מִנִּין שֶׁאֲסוּר לְהַתְקַנְאוֹת זֶה בְּזֶה, שְׁנֵי אֶמֶר: 'כִּי לֹאֲוִיל יִהְרַג כְּעֵשׂ (*) וּפְתָה תְּנִמִּית קַנְיָא' (איוב ה, ב)]. עַל (*) הַקְנָאָה הֵרָג שְׁאוֹל אֶת נָב עִיר הַכְּהֻנִּים: עַל הַקְנָאָה הַלְשִׁינּוּ הַכְּשָׁדִים אֶת חֲנַנְיָה מִיִּשְׂרָאֵל וְעֲזַרְיָה וְנִהְפְּכָה עֲלֵיהֶם. דְּכָתִיב: ' (*) גְּבַרְיָא אֵלְךָ דֵי הַסְקוּ לְשִׁדְרָךְ מִיִּשְׂרָאֵל וְעַבְדְךָ נִגְוֹ (*) קֵטֵל הַמוֹן שְׁבִיבָא דֵי נוּרָא' (דניאל ג, כב); עַל הַקְנָאָה הַלְשִׁינּוּ הַכְּשָׁדִים אֶת דְּנִיָּאל וְעֲלֵיהֶם נִהְפְּכָה, דְּכָתִיב: 'וְאֶמֶר מַלְכָא וְהִיתִיו גְּבַרְיָא אֵלְךָ (*) דֵי אֲכָלוּ קִרְצוּהִי דֵי דְנִיָּאל וְלִגְבֵי אַרְיִוּתָא רְמוּ וְגוֹ' (*) וְלֹא מָטוּ לְאַרְעֵית גְּבָא עַד דֵי שִׁלְטוּ בְּהוֹן אַרְיִוּתָא וְכָל גְּרַמְיָהוֹן הַדִּיקוּ' (שם ו, כה). וְכַמָּה הִיתָה הַמַּדָּה הַזֹּאת רְעָה בְּעֵינֵי מִשָּׁה עַד שֶׁאֶמֶר לִיהוֹשֻׁעַ: ' (*) הַמְקַנָּא אֶתְהָ לִי' (במדבר יא, ט).

נפש יהודה פותה. שוטה: **הקנאה.** שקנא שאול בדוד הרג נוב וכו': **גובריא אלך.** אלו האנשים הגבורים שקשרו לחנניה מישראל ועזריה והשליכום לכבשן: **קטיל הימון שביבא דנורא.** שרף אותם כח שביב האש: **די אכלו קורצוהי.** אשר הלשינו עליו: **ולא מטו לארעית גובא.** לא הגיעו לתחתית הבור עד שמשלו בהם האריות וכל עצמותה הדיקו: **המקנא אתה לי.** בשבילי:

דְּבָרֵי הַקְנָאָה נַחְלָקִים: יֵשׁ אָדָם שֶׁמְקַנֵּא בְּמִי שֶׁהוֹלֵךְ בְּדָרְךָ טוֹבָה, לְפִי שֶׁשׁוֹנֵא הַשֵּׁם וְהַעוֹסָקִים בְּעִבוּדָתוֹ וְעוֹשִׂים רְצוֹנוֹ, וְזֹאת הִיא הָרְעָה שֶׁבְּכָלָם. וְיֵשׁ שֵׁאִינוּ שׁוֹנֵא הַשֵּׁם, אֲבָל לְפִי שֵׁאִינוּ הוֹלֵךְ בְּדָרְךָ הַהִיא אִינוּ חֲפָץ שֶׁיֵּלֵךְ בָּהּ חֵבְרוֹ. לְפִי [רְצוֹנוֹ] שֶׁלֹּא יִהְיֶה טוֹב מִמֶּנּוּ. גַּם זֶה אִינוֹ עוֹשֶׂה

מעשה ה', לפי שאינו אוהב ומתקרב לאוהביו. ויש מקנא בחבריו שהם חכמים יותר ממנו ובקנאתו בהם טורח ומוסיף על חכמתו ומרבה להיטיב וללכת בדרך ישרה, אף על פי שמדה זאת גורמת לו להיטיב, כמו שאמרו ז"ל: קנאת סופרים תרבה חכמה, טוב היה לו לעשות הראוי בנדבת לבו ומאהבה ובלב שלם מלעשותו בקנאת אדם. ועל זה אמר שלמה בחכמתו: 'וראיתי אני את כל עמל ואת כל כשרון המעשה כי היא קנאת איש מרעהו גם זה הבל ורעות רוח' (קהלת ד, ד). רצה לומר, שגם עושה המצוה בכשרון אם בקנאת אדם יעשנה, זה הבל, כנגד מי שעושה אותה מאהבה.

ויש מי שמקנא בחבריו העשירים, לפי שהוא שונא הבריות ואינו חפץ שיהיה עשיר שום איש זולתו, וזאת הרעה שבכלם, וזאת המדה תמיתנו קדם זמנו, כי אפילו שירבה בעשר כל היום ומצא תמיד גדול ממנו ובזה ירקבו עצמותיו. וכבר אמרו ז"ל: אין אדם נפטר מן העולם (*) וחצי תאוותו בידו. ויש שמקנא להיות עשיר. אף על פי שיהיו אחרים גדולים ממנו ואין זאת הקנאה רעה כמו הראשונות. ועל כל אלו הזהיר שלמה ואמר: 'אל יקנא לבך בחטאים כי אם וגו' (משלי כג, יז). (*) רצה לומר, שכל הקנאות הן רעות.

נפש יהודה וחצי תאוותו בידו. יש לו מנה מתאוה עוד מאתים: אל יקנא לבך בחטאים. כי אם שתעסוק ביראת ה' מנדבת לבך לא מצד הקנאה: רצה לומר שכל הקנאות הן רעות. ומה שאמר הכתוב אל יקנא לבך בחטאים וכו' דמשמע שמותר להתקנאות ביראת ה' ה"ק אל יקנא לבך בשום דבר ולהיות בחטאים כ"א שתעסוק ביראת ה' וגו':

והתאוה היא מתחלקת גם כן: יש מתאוה למאכלים רעים או למאכלים גסים או לרבוי יינות או ללכת כל היום במשתאות להשתפר עם הריקים. וכל אלו התאוות יסבבו לו חלקים רעים וממיתין אותו קדם זמנו, כדכתיב: 'תאוות עצל תמיתנו' (שם כא, כה). ויש מתאוה לנשים ועל זה אמר שלמה: 'אל תתן לנשים חילד' (שם לא, ג). ויש מתאוה לכבוד ושררה ואינו משיגם ואפילו שיוכל להשיגם (*) אולי יהיו סבה לטרדו מן העולם.

נפש יהודה אולי יהיו סבה לטרדו מן העולם. שמפני כך יקנאו בו בני אדם וילשינו עליו ויהרגו וכדמפרש בסמוך ועי"ל כמו שמצינו אי"ל רב יוסף שלא רצה להיות נשיא לפי שאמרו לו הכלדאים שיהיה נשיא קודם מותו וכל זמן שהיה מרחיק זמן הנשיאות היה חי ביותר וא"כ רדיפת הכבוד הוא סבה להטרדו מן העולם:

וכל (*) התאוות הראויות הן בחכמה, מצד שהיא השגת האמת ושרש לעבודת (*) האלהים. וזה שאמר דוד המלך עליו השלום: 'אדני נגדך כל תאוותי' (תהלים לט, ט), רצה לומר, כל הנאותי לא היו אלא בדברי עבודתך. וכן מצינו בשמואל הרמתי, שלא (*) היה רוצה להנות משום אדם בשום דבר, כדגרסינן בפרק קמא דברכות (י, ב): אמר רבא אמר רבי יצחק: הרוצה להנות יחנה (*) כאלישע (*) והרוצה שלא להנות לא יחנה (*) בשמואל הרמתי, דכתיב: 'ותשבתו הרמתי (*) כי שם ביתו' (שמואל א, ז, יז). ואמר רבי יוחנן: (*) כל מקום שהלך לשם ביתו עמו.

נפש יהודה התאוות הראויות. שראוי לאדם להתאוות: הם בחכמה ובתורה: הרוצה ליהנות. משל אחרים יהנה ואין איסור בדבר: כאלישע. כמו שמצינו באלישע שנהנה משל אחרים: והרוצה שלא ליהנות. משל אחרים אל יהנה ואין בדבר לא משום גסות רוח ולא משום שנאה: כשמואל הרמתי. כמו שמצינו בשמואל הרמתי שלא רצה ליהנות משל אחרים: כי שם ביתו. לעיל מיניה כתיב והיה מדי שנה בשנה וסבב בית אל והמצפה ושפט את ישראל וסמוך לו ותשובתו הרמתה כי שם ביתו וכי איני יודע ששם ביתו אלא אכולהו מקומות דלעיל מיניה קאי: כל מקום שהלך. היה נושא כל כלי תשמישי ביתו עמו ואהל חנייתו שלא ליהנות משל אחרים:

(* וכן מצינו ברבנו הקדוש, שבשעת פטירתו זקף עשר אצבעותיו כלפי מעלה ואמר: רבנו של עולם גלוי וידוע לפניך, שפינעתי בעשר אצבעותי ולא נהיית אפילו מאצבע קטנה שלי, יהי רצון מלפניך שיהא שלום מנוחתתי. יצתה בת קול ואמרה: 'יבוא שלום ונוחו על משכבותם' וגו' (ישעיה נ, ב). כדאיתא במסכת כתובות, פרק הנושא (קד, א). ובפרק שביעי מחלק גמילות חסדים (רטו, ט) אכתב מעשה זה כלו. בא ללמדנו, שאף על פי שהיה עשיר וגדול, לא רצה לקבל הנאה אלא לשם שמים ולבריאות הגוף לקיים הנפש לעבודת הבורא יתעלה. וגם בן מצינו ברבי טרפון, שנצטער כל ימיו לפי שנהנה פעם אחת על פקוח נפשו בעולם הזה, בהשתמשו בכתרה של תורה, כדאיתא במסכת פלה, פרק רבי יהודה, ובמסכת נדרים פרק קונם יין (סב, א).

נפש יהודה וכן מצינו ברבי טרפון וכו'. מעשה דרבי טרפון במס' כלה שהיה אוכל קציעות מפרדס שלו בא האריס שלו ומצאו והכהו מכה רבה ולא אמר לו שהוא ר' טרפון עד שעמד אותו אריס והכיר בו שהוא רבי טרפון כיון שהכירו קרע בגדיו ותלש בשעריו והיה צועק ובוכה ומתנפל לפני רגליו ואומר לו אדוני מורי מחול לי ולמה לא הגיד שהוא רבי טרפון שלא רצה להשתמש בכתר תורה שכל המשתמש בכתרה של תורה נעקר מן העולם במסכת נדרים המעשה בענין אחר ע"ש ושם כתוב שהציל את נפשו במה שאמר שהוא רבי טרפון והיה מצטער ע"ז כל ימיו:

אבל כל הנטבע בקנאה בוערת על עשר או על כבוד, יבוא להפסד בסכנות ויבין כף ויבין כף (* ירקבו עצמותיו, והלהוט בתאוות יחלה וימות. ואם ידאג על עשר או על כבוד אם ישיגנו, יקנאו בו בני אדם וישנאוהו או ילשינוהו ויהרגוהו. ועוד כי מעולם לא תשבע עינו ולא יגיע לחצי הכבוד שיתאוה, כי לעולם יראה אחר גדול ממנו, עד שירד לבאר שחת בדאגה ואנחה. ומוסף על זה יאבד עולמו הנצחי, כי בקנאתו בהבלי העולם ירדף אחריהם. ואם לא ימצאם בהיתר יבקשם באסור ויגיע כל ימיו בזה.

נפש יהודה ירקבו עצמותיו. שנאמר ורקב עצמות קנאה:

ואף על פי שלא יבקשם באסור, מכלה ימיו בהבלי העולם ולא יוכל להשיג בעמלו טובה הנצחית ונשאר בטל מן הדבר שנברא בעבורו. ולא עוד אלא שאפילו זה ההבל אשר רץ בעבורו, לא ימצאנו. מה שמבקש לא נותנים לו ומה שבידו נוטלין הימנו. שכן ארע לחוטאים, כדגרסינן במסכת סוטה בפרק קמא (ט, א): תנו רבנן: סוטה נתנה עיניה במי שאינו ראוי לה, (* מה שבקשה לא נתן לה (* ומה שבידה נטלו ממנה. וכן מצינו (* בנחש הקדמוני, שנתן עיניו במי שאין ראוי לו. מה שבקש לא נתנו לו ומה שבידו

על כן כל אשר יש לו עינים לראות יביט בבני אדם החסידים והעניים ונמוכים יותר ממנו וינחם את לבו עמהם ויודה לאל, שעזרו ונתן לו לחם לאכול ובגד ללבש אפילו ליום או ליומים. ולא יאמר מה אוכל למחר אלא יבטח בבוראו, כדגרסינן במסכת סוטה, פרק עגלה ערופה (מח, ב) : תנאי, רבי אליעזר אומר : כל מי שיש לו פת בסלו ואומר : מה אוכל למחר, הרי זה מקטני אמנה. והינו דאמר רבי אלעזר : מאי דכתיב : "כי מי בז ליום קטנות" (זכריה ד, ט), מי גרם להם לצדיקים (*) שיבזבוזו שלחנם לעולם הבא, (*) קטנות שהיתה בהם, שלא האמינו בהקדוש ברוך הוא, ועל כן אל יצר ביום מחר. כי לא ידע מה ילד יום. וכך שכן אם חננו בוראו ביותר ממה שהוא צריך לספוקו, שחיב להללו כל ימיו במה שחננו, ובנסים ובנפלאות שעושה עמו בכל יום ובכל שעה ומצילו ממאורעות קשים האפשריים לבוא עליו. ואל יבקש בגדים מרקמים וכלי כסף וסעודות גסות, אלא כמה שצריך בהכרח לפרנסתו.

נפש יהודה שיבזבוזו שולחנם לעולם הבא. שאין מקבלין שכר שלם והכי משמע כי מי בז ליום הבא את הצדיקים : קטנות. קטני אמנה :

ויש לו לאדם היודע דעת ללמד ממה שהיו נוהגים חסידים הראשונים, שהיו מסתפקים בלחם צר וימים לחץ וקצתם שלא היו מוצאים זה אלא מיגיע כפם, כמו שאמרו על רב יוסף שהיה גדול הדור, במסכת גטין, ראש פרק מי שאחזו קורדיקוס (סו, ב) : רב יוסף עסיק ברחיאי, רב ששת (*) עסיק בכשורי, אמר : גדולה מלאכה שמחממת את בעליה. וגם כן על הלל הזקן, כדגרסינן במסכת יומא, פרק אמר להם הממנה (לה, ב) : תנו רבנן : עני ועשיר ורשע באין לדין. עני אומרין לו : מפני מה לא עסקת בתורה. אם אמר : עני הייתי וטרוד במזונותי הייתי, אומרין לו : כלום היית עני יותר מהלל הזקן.

נפש יהודה עסיק בכשורי. לשאת קורות ומשאות וק"ק דבגמרא משמע שלא עשאו זאת בשביל פרנסה אלא בשביל רפואה כדאיתא בגמרא ואפשר לומר שבגמרא מביא עוד רפואות ע"י מאכלים ומשקים ואפשר לומר שלא היה להם ממון לעשות הרפואות ע"י מאכלים ומשקים ומשל אחרים לא רצו ליהנות אלא מיגיע כפם :

אמרו עליו, על הלל הזקן, שבכל יום היה משתכר (*) בטרפעיקא, חצי נותן (*) לשומר בית המדרש וחצי לפרנסתו ופרנסת ביתו. פעם אחת לא מצא להשתכר ולא הניחו שומר בית המדרש לכנס, עלה ונתלה וישב על פי ארבה, כדי שישמע דברי אלהים חיים מפי שמעיה ואבטליון. אמרו, שערב שבת היה ויתקופת טבת היתה, היה יורד עליו השלג כל הלילה ; כיון שעלה עמוד השחר, אמר שמעיה לאבטליון : אחי, בכל יום הבית מאיר והיום אפל שמא יום המעונן הוא, הציצו עיניהם וראו דמות אדם בארבה, עלו ומצאו עליו רום שלש אמות שלג, (*) פרקוהו והרחיצוהו והושיבוהו כנגד המדורה. אמרו : ראוי זה לחלל עליו שבת.

נפש יהודה טרפעיקא. סלע מדינה שהוא חצי דינר : שומר בית המדרש. משום שהיו בתי מדרשות שלהם על השדה והיה צריך שמירה אי"כ שלא היו מניחין הכל לביהמ"ד כדאמרינן בפרק תפלת השחר שהיה ר"ג מכריז כל ת"ח שאין תוכו כברו לא יכנס לביהמ"ד

וע"ז צריך שמירה וכן אמרינן התם תניא אותו היום סלקוהו לשומר בית המדרש ונתנו רשות לתלמידים ליכנס: פרקוהו. פרקו משא שלג שעליו:

עשיר, אומרים לו: מפני מה לא עסקת בתורה. אם אמר: עשיר הייתי וטרוד בנכסי הייתי, אומרים לו: כלום היית יותר עשיר מרבי אלעזר בן חרסום. אמרו עליו, על רבי אלעזר בן חרסום, שהניח לו אביו אלף עירות ביבשה ונגדו אלף ספינות בים ובכל יום ויום נטל נאד של קמח על כתפיו ומהלך מעיר לעיר וממדינה למדינה ללמד תורה ומימיו לא הלך לראותם, אלא יושב ועוסק בתורה כל היום וכל הלילה. פעם אחת מצאוהו עבדיו ועשו בו (*) אנגריא, אמר להם: הניחוני, שאני הולך ללמד תורה. אמרו לו: חיי רבי אלעזר בן חרסום אדונינו, אין אנו מניחין אותך. ולא אמר להם כלום.

נפש יהודה אנגריא. עבודת שר העיר עבודת עצמו היתה והם אינם מכירים כסבורים שהוא מיושבי העירות שלו שעבודת אדוני הארץ מוטלת עליו:

רשע אומרים לו: מפני מה לא עסקת בתורה. אם אמר: נאה הייתי וטרוד ביצרי הייתי, אומרים לו: כלום היית נאה יותר מיוסף. אמרו על יוסף הצדיק, שבכל יום ויום היתה אשת פוטיפר (*) משדלתו בדברים, ובגדים (*) שהלבישה לו שחרית לא הלבישה לו ערבית, ערבית לא הלבישה לו שחרית. אמרה לו: השמע לי. אמר לה: לאו. אמרה לו: הריני חובשך בבית האסורים. אמר לה: 'ה' מתיר אסורים' (תהלים קמו, ז). הריני מסמא עיניך. אמר לה: 'ה' פקח עורים' (שם שם, ח). אמרה לו: הריני כופה קומתך. אמר לה: 'ה' זקף כפופים' (שם). נתנה לו אלף כפר כסף 'ולא שמע אליה לשכב אצלה להיות עמה' (בראשית לט, ט). 'לשכב אצלה' בעולם הזה, 'להיות עמה' בעולם הבא. נמצא הלל מחיב את העניים, ורבי אלעזר בן חרסום מחיב את העשירים, ויוסף הצדיק מחיב הרשעים.

נפש יהודה משדלתו. מפתה אותו: שהלבישה לו. בשבילו:

ועל זה זכה הלל לעלות לגדולה ולהיות נשיא ישראל, כדגרסינן בפסחים, ראש פרק אלו דברים (סו, א): תנו רבנן: (*) הלכה זו נתעלמה (*) מבני בתירא, שפעם אחת חל ארבעה עשר להיות בשבת ושכחו ולא ידעו אם פסח דוחה את השבת אם לאו. אמרו: כלום יש אדם שיודע אם פסח דוחה את השבת אם לאו. אמרו להם: אדם אחד יש כאן, שעלה מבבל והלל הבבלי שמו, ששמש שני גדולי הדור שמעיה ואבטליון, ויודע אם פסח דוחה את השבת אם לאו. שלחו וקראו לו ואמרו: כלום אתה יודע אם פסח דוחה את השבת אם לאו. אמר להם: וכי פסח אחד יש לנו (בשנה) שדוחה את השבת (*) והלא יותר ממאתים פסחים בשנה שדוחין את השבת. אמרו לו: מנין לך. אמר להם: נאמר 'במועדו' בפסח (במדבר ט, ט) ונאמר 'במועדו' בתמיד (שם כח, ב), מה מועדו האמור בתמיד דוחה את השבת, אף מועדו האמור בפסח דוחה את השבת. ועוד קל וחומר: ומה תמיד שאין ענוש כרת, דוחה את השבת, פסח שענוש כרת לא כל שכן.

מִיַּד הוֹשִׁיבוּהוּ בְּרֹאשׁ וּמְנוּהוּ נְשִׂיא עֲלֵיהֶם וְהָיָה יוֹשֵׁב וְדוֹרֵשׁ בְּהִלְכוֹת הַפֶּסַח כָּל הַיּוֹם כָּלוּ.

נפש יהודה הלכה זו. דפסח דוחה את השבת: **בני בתירא**. נשיאים היו: **והלא יותר ממאתים פסחים**. כלומר יותר ממאתים קרבנות יש שדוחין את השבת בשנה בכל שבת ושבת ד' כבשים ב' לתמידין וב' למוספין הרי מאתים לבד שבת שבתוך הפסח ובתוך החג שקרבין בהם מוסף היום ז' טלאים בפסח וי"ד בחג:

התחיל (*) מקנטרן בדברים. אמר להם: מי גרם לכם שאעלה מבבל ואהיה נשיא עליכם, עצלות שהיתה בכם, שלא שמשתם שני גדולי הדור והם שמעיה ואבטליון. אמרו לו: רבי, שכח (*) ולא הביא סכין מערב שבת מהו? אמר להם: הלכה זו שמעתי ושכחתי, אלא הנח להם לישראל אם אינם נביאים, (*) הם בני נביאים. (*) למחר מי שפסחו טלה, תוחב לו (*) הסכין בצמרו: (*) מי שפסחו גדי תוחב לו הסכין בין קרניו. מייד ראה מעשה ונזכר הלכה. אמר להם: פך וכו' שמעתי מפי שמעיה ואבטליון וכו'. הכי קא מפעי ליה: דבר שיש לו התר מן התורה ודבר שבות (*) כלאחר יד עמד לפניו, לעפבו (*) במקום מצוה מאי, אמר להם: הנח לישראל אם אינם נביאים, הם בני נביאים. אמר רב יהודה אמר רב: כל המתירה, אם חכם הוא, חכמתו מסתלקת ממנו. ואם נביא הוא, נבואתו מסתלקת ממנו. החכמה מהלל, דאמר מר: התחיל מקנטרן בדברים וקאמר להו הלכה זו שמעתי ושכחתי. הנבואה מדבורה, שנאמר: (*) עד שקמתי דבורה וגו' (שופטים ה, ז) וכתוב: (*) עורי עורי וגו'.

נפש יהודה מקנטרן. לשון קטטה ועצבון: **ולא הביא סכין מערב שבת מהו**. הבאת סכין אינו דוחה שבת דהא אפשר למעבד מאתמול ומה יעשו: **הם בני נביאים**. נראה מה שיעשו: **למחר**. בארבע עשר בשבת: **הסכין בצמרו**. ואין זה משאוי עליו משום שביתת בהמתו דלאו אורחיה בהאי מלאכה: **ומי שפסחו גדי**. שאין לו צמר: **כלאחר יד**. שאין דרך טלה לשאת משא: **במקום מצוה**. כה"ג דמעכב מפסח: **עד שקמתי דבורה**. יוהרא היא שהיתה משפלת המנהיגים שלפניה ומתפארת לעצמה: **עורי עורי וכו'**. שנשתתקה מחמת סילוק נבואתה:

וזכה עוד להיות גדולי ישראל תלמידיו, בדגרסינן במסכת סנה, פרק הישן (כח, א): תנו רבנן: שמונים תלמידים היו לו להלל הזקן, שלשים מהם ראויים שתשרה עליהם שכינה כמשה רבינו ושלשים מהם ראויים שתעמד להם חמה כיהושע בן נון, עשרים בינוניים. גדול שבכלן יונתן בן עוזיאל, קטן שבכלן רבן יוחנן בן זכאי. אמרו עליו על רבן יוחנן בן זכאי, שלא הניח מקרא ומשנה ותלמוד, הלכות ואגדות, דקדוקי תורה ודקדוקי סופרים, קלות וחמורות וגזרות שוות, תקיפות וגימטריאות [ונוטריון], שיחת מלאכי השרת ושיחת שדים ושיחת דקלים, משלות פובסין, משלות שועלים, דבר גדול ודבר קטן, דבר גדול מעשה מרפבה, דבר קטן היות דאביי ורבא, לקים מה שנאמר: 'להנחיל אהבי יש ואצרתיהם אמלא' (משלי ח, כא).

נזון אלא בשביל חנינא בני וחנינא בני די לו (*). בקב חרובין מערב שבת לערב שבת.

נפש יהודה צנא דמילחא. סל ובתוכו מלח: כל העולם כולו בצער. שמבקשים מים לשדותיהם: וחנינא בנחת. שאני יושב בביתי ואיני צריך לגשמים לפי שאין לי שדות: מאי אהני ליה צלותיה דכהן גדול. כשהיה מתפלל תפלה קצרה ביום הכפורים שהיה אומר אל יכנס לפניך תפלת עוברי דרכים דרי חנינא מבטל ליה לצלותיה דכהן גדול שאעפ"כ שמע הקב"ה תפלתו ופסק מיטרא: שחונה. חמה: אם שחונה תהא גשומה. כשהיא חמה צריכה הארץ לגשמים מאד ותדיר: תפלת עוברי דרכים. שמתפללים שלא ירדו גשמים שלא יעכבו בדרך: בקב חרובין מערב שבת לערב שבת. כל השבת היה ניזון בכך חסר לחם היה ומתגלגל היה בחרובין:

כל מעלי שבתא הות רגילת דביתהו דמחממא תנורא (*). ושידא אקטרפתא בתנורא (*). משום פסופא. הות לה ההיא שבבתא (בישתא) אמרה: מכדי ידענא דמידי לית לה, איזיל ואחזי מאי האי. אזלא וטרפא אבבא איכספא ועיילא (*). לאינדרונא, איתעביד לה ניסא אשכחתא לתנורא דמלי רפתא (*). ואגנא דמליא לישא. אמרה לה: פלנתא, פלנתא, איתי מסא דחריכא ליך ריפתיהך. תנא, אף היא להביא מרדא נכנסה שמלמדת בנסים הות. אמרה ליה דביתהו: עד אימת ניזיל ונצטער פלי האי. אמר לה: מאי נעביד, אמרה ליה: מטיבותא דגניזא לצדיקי בעלמא דאתי בעי רחמי דלתנון לך מידי. בעא רחמי יצתה פמין יד ויהבו ליה חד (*). פרעא דפתורא דדהבא. חזא בחלמא, דכלי עלמא אכלי אפתורא דדהבא דתלת פרעי ואיהו על דתרון פרעי. אמרה ליה דביתהו: בעי רחמי דלשקליה. בעא רחמי ושקליה. תאנא: גדול הנס האחרון יותר מן הראשון, דגמירי, דמן שמיא מיהב יהבי, משקל לא שקלו.

נפש יהודה ושדיא אקטרפתא. דבר שמעלה עשן כקיטור הכבשן: משום כיסופא. שהיו שכנותיה אופות עיסה לכבוד שבת והיא אינה עושה כלום: אינדרונא. חדר: ואגנא דמליא לישא. ספל מלא עיסה: כרעא דפתורא דדהבא. רגל משולחן של זהב:

חד (*). בי שמשוי חזיה לברתיה דהות עציבא, אמר לה: אמאי עציבית. אמרה ליה, דאחליף לי מאנא דמשחא במאנא דחלא (*). ורמאי בשרגא. אמר לה: מי שאמר לשמן וידליק יאמר לחמץ וידליק. תנא, היה דולק והולך עד שעולה ממנו אור להבדלה. הוין ליה הני עיזי, אתו (*). ואמרי ליה: קא מפסדן ארעתא. אמר: אי קא מפסדן (*). נכלינהו דבי ואי לא, ליתו אינהו דבי בקרניהו. לאורתא כל חדא וחדא איתית דבא בקרניהא. הוין ליה ההיא שבבתא. אמרה ליה: אית לי ביתא (*). ולא מטו פשרי. אמר לה: מה שמך. אמרה ליה: איבו. אמר לה: איבו איבו (*). למטו פשרי. מאטו פשרי. תנא, פלימו אומר: אני ראיתי אותו הבית והיו קורותיו יוצאות אמה לכאן ולכאן ואמרו לי: זהו הבית שקינה רבי חנינא בן דוסא בתפלתו. תאנא, ויש אומרים: סניפין עשאון. נראה מכאן, שלא רצה רבי חנינא בן דוסא לקבל בעולם הזה חלק ממה שהיה גנוז לו לעולם הבא ושב לבעא רחמי ושקלוה. בראותו טובת העולם הבא, שהיא לאין תכלית, וטובת העולם הזה, שהיא הבל ורעות רוח. כמו שאמר

הַחֶכֶם בְּפָרֶק ד' מִמִּסְכַּת אָבוֹת : יָפָה שְׁעָה אַחַת שֶׁל קוֹרֵת רוּחַ בְּעוֹלָם הַבַּא מִפֶּל חַיֵּי הָעוֹלָם הַזֶּה.

נפש יהודה **בי שימשי**. ערב שבת והוא סמוך לשבת: **ורמאי בשרגא**. שרציתי ליתן שמן בנר שידליק ונתחלף לי שנתתי חומץ בנר: **ואמרי ליה קא מפסדן ארעתא**. שאוכלות מן הירק שבגנות של אחרים: **ניכלינהו דובי**. יאכלו אותם זאבים: **ולא מטו כשורי**. אין הקורות מגיעות מכותל לכותל: **לימטו כשורי**. יאריכו הקורות:

(*) וְגַם כֵּן אֵרַע לְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן פִּדְתִי, כְּדֹאֲמַרִּינֵן עֲלָהּ: רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן פִּדְתִי הָוָה דְּחִיקָא לִיָּה מִלְתָּא טוּבָא, עֶבֶד מִלְתָּא (הקויד דס) וְלֹא הָוָה לִיָּה מִיַּד לְמִטְעָם, אֲשֶׁכַּח בְּרָא דְתוּמָא (עלה של שום) שְׁדָא לְפּוּמָה, **(*)** חֲלַשׁ לְבִיָּה, אָזַל לְבִיתִיהָ וְנִים. עִיּוֹל רַבֵּן לְשִׁיּוּלֵי בֵיהּ. חֲזִיּוּהָ דְבַכִּי וְחִיּוּהָ וְנַפֵּק **(*)** צוּצִיתָא דְנוּרָא מְאֻפּוֹתִיהָ (ממצחו). כֵּד אֲתַעֵר, אֲמַרוּ לוֹ רַבֵּן: מַאי טַעְמָא בָּכָה מֵר וְחִיָּד וְנַפֵּק צוּצִיתָא דְנוּרָא מְאֻפּוֹתִיהָ. אָמַר לָהּ, דְחִזְאֵי שְׂכִינָה וְאֲמַרִּי קַמִּיהּ: עַד אֵימַתִּי אֲדַבֵּר וְאִיזַל בְּהַהִי דוֹחֶקָא. אָמַר לִי: נִיחָא לָךְ דְּאֲחַרְבִּיהָ לְעֻלְמָא וְהֵדָר אֵיבְרִיהָ, **(*)** אֲפָשֵׁר לְמִיבְרִיהָ בְּשַׁעֲתָא דְמַזוּנֵי. אָמַרִּי קַמִּיהּ: **(*)** כּוּלֵי הָאֵי וְאֲפָשֵׁר. אָמַרִּי לִיָּה שְׁנֵי **(*)** דְחִיֵּי נְפִישָׁא **(*)** אוֹ דְחִינָא? **(*)** אָמַרִּי לִי: דְחִית. אָמַרִּי לִיָּה: **(*)** אֵי הַכִּי לֹא בְעִינָא. אָמַרִּי לִיָּה: לְעֻלְמָא דְאֲתִי מַה **(*)** יְהִבֵּת לִי? אָמַר לִי: יְהִינָא לָךְ תְּלִיסֵר נְהֶרְתָּא דְמִשְׁכֵּי אַפְרָסְמוּנָא דְכָיָא דְמִתְעַנְגָּת בְּהוּ. אָמַרִּי קַמָּה: וְתוּ לֵיכָא. אָמַר לִי: לְחֶבְרָד מַאי נִיתִיב לָהּ. אָמַרִּי קַמִּיהּ: רַבּוּנִיהָ דְעֻלְמָא **(*)** וּמִגְבֵּרָא דְלִית לִיָּה קָא בְעִינָא **(*)** וּמַחֲנֵן בְּאַסְקוּטְלָא אֲפּוֹתֵאֵי וְאָמַר לִי: אֶלְעָזָר בְּרִי, **(*)** אֵיגְרִי בְּד גִּירִי.

נפש יהודה **וגם כן אירע לרבי אלעזר בן פדת**. שלא רצה ליהנות משכרו כלום בהאי עלמא וכדמפרש ואזיל: **חלש ליביה**. נתעלף: **צוציתא**. ניצוץ: **אפשר למברייה בשעתא דמזוני**. במזל של מזונות דחיי ומזוני ובני לא בזכותא תליא אלא במזלא: **כולי האי ואפשר**. בתמיה לאחרובי עלמא בעית עלי ועדיין אפשר אמרת ואכתי אית ספיקא דילמא לא מתרמי בשעתא דמזוני: **דחייית נפישא**. ימי חיי שחייתי כבר הם רבים ממה שאני עתיד לחיות: **או דחיינא**. או אחיה עוד יותר ממה שחייתי כבר: **אמר לי דחייית**. מה שכבר חיית מרובים ממה שאתה עתיד לחיות והיינו דקא בכי מפני שאמרה לי שכינה שחיי מרובים שכבר חי ממה שעתיד לחיות וטעמא דחייך משום ייג נהרות לרחוץ בהם ולטייל בהם מזה לזה: **אי הכי לא בעינא**. דתיחרביה לעלמא: **ותו לא**. וכי אין אתה נותן לי דברים אחרים: **מגברא דלית ליה קא בעינא**. איני מבקש מה שמוכן לחברי הצדיקים אבל אני מבקש מגברא דלית ליה זכות ליתן לו חלק בעוה"ב שתתן לי חלקו לפי שהצדיק נוטל חלק הרשע בגייע והרשע נוטל חלק הצדיק שבגיהנם: **ומחין באסקוטלא**. בגודל כלומר באצבעו: **איגרי בד גירי**. חצי אשלח בד כלומר אכה אותך מעט באצבע ובדיחותא בעלמא אמר כן והיינו צוציתא דנפק מאפותיה שמדביק אצבע צרדה עם אגודל ומכה בצפורן האצבע וזה פי אסקוטלא:

וְגַם כֵּן מְצִינוּ, שְׁאֵרַע לְרַבָּה בַּר אֲבוּהָ, כְּדִגְרַסִּינֵן בְּמַצִּיעָא בְּפָרֶק הַמְּקַבֵּל (קיד, א): רַבָּה בַּר אֲבוּהָ אֲשֶׁכַּחִיהָ לְאֵלִיהוּ דְקָאֵי בְּבֵית הַקְּבֻרוֹת שֶׁל גּוֹיִם, אָמַר לִיָּה: **(*)** מַהוּ שְׁיַסְדְּרוּ לְבַעַל חוּב (רצה לומר, לקצב מזונותיו די מחסורו אשר יחסר לו על פי בית דין). אָמַר לִיָּה: גְּמַר מִיכָה מִיכָה מֵעֲרַכִּין (גבי ערכין כתיב: יואם מך הוא מערכך (ויקרא כז, ח) וגבי בעל חוב כתיב: יוכי ימוך אחיד' (שם כה, כה)). מְנִין לְעָרוֹם שְׁלֹא יִתָּרֵם? דְכַתִּיב: ' **(*)** וְלֹא יִרְאֶה בְּד עֲרֹת דְּבַר' (דברים כג, טו). אָמַר לִיָּה: **(*)** וְלֹא כִּהֵן נִיהוּ מֵר וּמַאי טַעְמָא קָאֵי מֵר בְּבֵית הַקְּבֻרוֹת. אָמַר לִיָּה: וְלֹא מַתְנֵי מֵר סֵדֶר טְהָרוֹת, דְּתַנָּא, רַבִּי שְׁמַעוֹן בַּר יוֹחָאי אָמַר: קְבָרֵי גּוֹיִים **(*)**

אין מטמאין, שנאמר: 'ואתן צאני צאן מרעיתי אדם אתם' (יחזקאל לד, לא), אתם קרויים אדם ואין אומות העולם קרויים אדם. אמר ליה: (*). בארבעה בדוחקא לא מצינא, (*). בשתא מצינא? אמר ליה: ואמאי לא מצי בהו. אמר ליה: דחיקא לי מילתא טובא משום מזונות. דבריה ועיליה לגן עדן. אמר ליה: פשוט גלימך ושקל מהני טרפי (עלים). ספא (ליקט) ושקל. כי הוי נפק ואזיל שמע דקאמרי, מאן קדים ואכיל עלמיה כרבה בר אבוה. אהדר אפיה לאחוריה. נפץ גלימיה ושדינהו (ניער היטב לגלימתו וזרק אותם העלים) אשפחיה לגלימיה חדא מרגניתא. (*). זבנה בתליסר אלפי דינרי ופלגינהו לחתנותיה.

נפש יהודה מהו שיסדרו לבעל חוב. כשבא הב"ד ליקח מלבושיו וכליו למשכון בשביל חוב שחייב לחבירו שצריך ליתן לו כדי צרכו: ולא יראה בך ערות דבר. בשעה שאתה מדבר בס לא יראה בך ערות דבר שמע מיניה אין אדם מברך כשהוא ערום והתורם צריך לברך: לאו כהן ניהו מר. דאיכא למאן דאמר דאליהו הוא פנחס דכתיב ביה קנוא קנאתי וכתיב בפנחס בקנאו את קנאתי: אין מטמאין. באהל דגבי אהל כתיב אדם אדם כי ימות באהל: בארבעה בדוחקא לא מצינא. בגרסא דארבעה סדרים כגון מועד ישועות נשים שהם נוהגין בזמן הזה כבזמן הבית וקדשים נמי כדכתיב ובכל מקום מוקטר ומוגש לשמי ואמרינן אלו תלמידי חכמים העוסקים בהלכות עבודה מעלה עליהן הכתוב כאילו מקריבין אותן בבית המקדש: בשיתא מצינא. בתמיה זרעים אינו נוהג בחו"ל וכן טהרות: זבנה בתליסר אלפי דינרי. שלא רצה ליהנות בריחו לכך זבנה וממעותיו לא רצה ליהנות לכך פלגינהו:

וכפי טבע המציאות היה יותר קשה להם הזמנת המזונות מנסים ונפלאות ולא היו מהרהרים אחר מדותיו של מקום, כדגרסינן במסכת שבת, פרק במה בהמה יוצאה (ב, ג): תנו רבנן: מעשה באדם אחד שמתה אשתו והניחה לו בן להניק ולא היה לו שכר מניקה לתן ונפתחו שתי דדיו כשתי דדי אשה והניק את בנו. אמר רב יוסף: בוא וראה כמה גדול אדם זה, שנעשה לו נס כזה. אמר לו אביי: אדרבא, כמה גרוע אדם זה, שנשתנו עליו סדרי בראשית. אמר רב יהודה אמר רב: בוא וראה כמה קשין מזונותיו של אדם, שנשתנו עליו סדרי בראשית. אמר רב נחמן: תדע דמתרחיש נסא ולא איברו מזוני (אין עושין נס שיבראו מזונות לצדיקים בביתם, שיגדלו חטים באוצרותם).

וגם כן מצינו בחכמים אחרים, שהיו נצרכים ושמחים בחלקם ולא היו מקנאים בעשירים שבדורם אלא שהיו שבעים במתת חלקם, אם מעט ואם הרבה. לפיכך אל יקנא אדם בעשירים, כי (*). מרבה נכסים מרבה דאגה, (אבות ב, ז) בחצי ימיו יעזבנו, ואפילו שיגיעו עמו עד יום מיתתו לא ילכו להליץ בעדו ליום דינו, בביתו ישארו לאחרים ואולי לשונאיו.

נפש יהודה מרבה נכסים מרבה דאגה. שיש לו דאגה ודאבון שמפחד תמיד שמא יעלילו עליו ויקחו נכסיו:

ויש לו לאדם לעיני ולשים בלבבו מה שאמר שלמה בחכמתו, אחר שקבץ כל עשר ונתגדל בחכמה ובכל גדולה וראה היאך הוא הפל הפל בכל בכל היתרונות שתחת השמש, רצה לומר, בעולם הזה ואמר: 'אמרתי אני בלבי לכה נא (*). אנסכה בשמחה וראה בטוב והנה גם הוא הפל. (*). תרתי

בלבי (*) למשוד בין את בשרי (*) ולבי נהג בחכמה ולאחז בסכלות עד אשר אראה אי זה טוב לבני האדם אשר יעשו תחת השמים מספר ימי חייהם. הגדלתי מעשי בנתי לי בתים נטעתי לי פרמים. עשיתי לי גנות ופרדסים ונטעתי בהם עץ כל פרי. עשיתי לי (*) ברכות מים להשקות מהם יער צומח עצים. קניתי עבדים ושפחות ובני בית היה לי גם מקנה בקר וצאן הרבה היה לי מכל שהיו לפני בירושלים. כנסתי לי גם כסף וזהב (*) וסגלת מלכים (*) והמדינות, עשיתי לי (*) שרים ושרות ותענוגות בני האדם (*) שדה ושדות. וגדלתי והוספתי מכל שהיה לפני בירושלם, אף חכמתי עמדה לי. וכל אשר שאלו עיני (*) לא אצלתי מהם לא מנעתי את לבי מפלשמחה, כילבי שמח מפלעמלי וגוי. ופניתי אני וגוי ואין יתרון (*) תחת השמש' (קהלת ב, איב). וכל זה אמר החכם שלמה כשהגיע ובא לידו כל העולם הזה ובחננו וראה בו כי הכל הבל ורעות רוח, ימיו כצל עובר, ראית בו ואיננו. אמר, שאין יתרון בכל מה שאדם עמל בדברים שהם תחת השמש. ואם שלמה המלך כשהשיג כל שררות ומעדני עולם אמר זה, מה יש לומר לכל באי עולם, שלא יגיעו לאחד מני אלה.

נפש יהודה **אנסכה.** לשון מסך יין לשתות כמו מסכה יינה עירוב יין במים לתקנו: **תנתי בלבי.** חזרתי לתור להחזיק בכולן במשתה בחכמה ובסכלות: **למשוד.** לעדן במשתה היין את בשרי: **ולבי נהג בחכמה.** אף אם בשרי נמשך ביין לבי מתגלגל בחכמה להחזיק בתורה: **ברכות מים.** כמין ביברים של דגים שחופרין בקרקע: **סגולת מלכים.** גנוי מלכים זהב וכסף ואבן יקרה שהמלכים מסגלים בגנזיהם: **והמדינות.** סגולת כל סוחרים: **שרים ושרות.** מיני כלי זמר: **שדה ושדות.** מרכבות נוי עגלות צב ובלשון גמרא יש שידה תיבה ומגדל: **לא אצלתי.** לא ריחקתי להבדל מהם וכן ויאצל מן הרוח וגוי: **תחת השמש.** היינו כל מה שנברא אחר השמש הוי הבל אבל התורה שנבראת קודם השמש בזה יש לו שכר טוב בעמלו:

ובא ללמדנו, שהעמל הנכון הוא במה שלמעלה מן השמש, להשיג הטוב התמידי, שאין בו רע ולא העדר כלל, שזהו מה שעמדה לו ונשאר מכל עמלו, כמו שאמר: 'אף חכמתי עמדה לי'. ועל זה אמרו ז"ל, בראותם כי אדם לעמל יולד; אשרי מי שעמלו בתורה. ומכאן אתה למד, שאין לו לאדם לקנא בכל טובי העולם הזה וגם לא באנשי רשע ובדרכיהם ועדוונם, שאם כן נראה שפוסף ומתאוה בדרכם. ועל זה אמר שלמה: אל תקנא באיש חמס ואלתבחר בכל דרכיו' (משלי ג, לא) ואמר: 'אלתקנא באנשי רעה ואלתתאו להיות אתם' (שם כד, א), אבל מותר לקנאות בהולכים בדרכי ישראל. ואף עלפי שטוב הוא למאס ברע ולבחר בטוב לשם שמים ולא בדרכי קנאה ועם כל זה מתוך שלא לשמה בא לשמה.

וגם יש דבר הנקרא קנאה שהיא מצוה מן המבחר, כשיראה החסיד לרשעים שמחללים השם בפרהסיא, לשום נפשו בכפו ויקנא קנאת השם להוכיחם וליסרם בכל יכלתו, בין בדבור בין בפעל, כמו שעשה פנחס בקנאתו קנאת השם, שהרג זמרי, נשיא שבט, והיתה סבה להשיב חמת האל יתברך מעל עמו ישראל ונתן לו הקדוש ברוך הוא שכרו משלם, ככתוב: 'הנני נתן לו את בריתי שלום' (במדבר כה, יב). ומזה למדו ז"ל: הבוועל ארמית, קנאין פוגעין בו.

מאי איעביד, הורמנא דמלכא הוא. אמר ליה: אבוך ברח לעסיא ואת ברח ללודקיא.

נפש יהודה כי האי מעשה. מינהו המלך לתפוס גנבים ולסטים:

וגם כן מצינו ברבי שילא, שמשר עצמו על קנאת השם, כדגרסינן בפרק הרוואה (נח, א): רבי שילא נגדיה (הלקהו) לההוא גברא דבעל גויה, אזל אכל ביה קורצא בי מלכא (הלשינו), אמר: איכא חד גברא ביהודאי דדאין דינא בלא הורמנא דמלכא. שדר עליה פריסתקא (ממונה). פי אתא אמרי ליה: מאי טעמא נגדתייה לההוא גברא, אמר להו: משום דבעל חמרא. אמרי ליה: אית לך סהדי, אמר להו: אין. אתא אליהו ואדמי ליה פאינשי ואסהיד. אמרו: אי הכי בר קטלא הוא. אמר ליה: אגן מיומא דגלינן מארעין לית לן רשותא למיקטל וכו'. פתח רבי שילא ואמר: 'לך ה' הגדולה והגבורה והתפארת' (דברי הימים א כט, יא). אמרי ליה: מאי אמרת? אמר להו: הכי קאמינא, בריך רחמנא דיהב מלכותא בארעא מעין מלכותא דרקיעא. אמרי: הואיל וחשבין עלייכו, לידון האי פולי דינא, יהבו ליה קולפא דפרזלא (מקל לרדות). אמרי ליה: תוב אפתחא דרומא ודון דינא. פי הוה נפיק, אמר ליה ההוא גברא: ומי עביד רחמנא ניסא לשקרי? אמר ליה: רשע, ולא חמרי איקרו. דכתיב: 'אשר בשר חמורים בשרם' (חזקאל כג, כ). חזיה דהוה קא אזיל למימרא להו: דקרינהו חמרי, אמר: האי רוזף הוא והתורה אמרה: הבא להרגך השכם להרגו, מחיה בקולפא וקטליה. אמר: הואיל ואיתעביד לי ניסא בהאי קרא, דרשינן ליה. נפק לבי מדרשא ודרש לך ה' הגדולה והגבורה וכו'. כדאיתא בסוף חלק רביעי בחג המצות (סימן קמב).

ועל כן החסידים הראשונים היו מוסרים עצמם בקדוש השם, לבער קוצים מן הפרם ולהוכיח וליסר להולכים בדרך לא טובה והיו מתגרים עמהם על מילי דשמאי, כדגרסינן בפרקא קמא דברכות (ו, ב) ובפרקא קמא דמגלה (ו, ב): אמר רבי שמעון בר יוחאי: מותר להתגרות ברשעים בעולם הזה שנתאמר: 'עזבי תורה יהללו רשע ושמרי תורה יתגרו בם' (משלי כג, ד). ואם לחשף אדם לומר: 'הא כתיב: 'לדוד אל תתחר במרעים' (תהלים לו, א), אמר לו: (*) מי שלבו נוקפו אומר כן, אלא 'אל תתחר במרעים' להיות כמרעים ואל תקנא בעושי עולה להיות פְעוּשֵׁי עוֹלָה, דכתיב: (*) 'אל תקנא לבד בחטאים' (משלי כג, יז). ואמר גם כן שלמה: 'אל תתחר במרעים אל תקנא ברשעים' (שם כד, יט).

נפש יהודה מי שלבו נוקפו. הירא מעבירות שבידו אומר כן מפרש אל תתחר במרעים אל תתקוטט והוא אינו כן אלא אל תתחר להתאוות במעשיהם לומר אעשה כן גם אני כמותם: אל יקנא לבד בחטאים. כי אם ביראת ה' כל היום, ואי אפשר לומר אל תתקוטט עם רשעים כי אם ביראת ה' אלא על כרחך אל יקנא לכך לעשות כמותם:

על כן יש לו לאדם לקנא במעשיהם, להתגרות בהם על פשעם ולא יקנא בכל מה שיראה בהצלחתם, כי בודאי נפרעין מהן באחריתם, פי כבר דבר דוד המלך עליו השלום, במשל, בקנאת בני אדם בשלום הרשעים, שאמר:

לְאָמְרוֹ, כְּבִיכּוֹל, כָּאֲדָם שְׁנוּשָׂא מִשָּׂאוֹי עַל כְּתָפוֹ וּמִבְקֶשׁ לְהַשְׁלִיכוֹ מִמֶּנּוּ. 'לֹא יֵאָחֵר לְשִׁנְאוֹי' (שם), אָמַר רַבִּי אֵילָא: לְשׁוֹנְאָיו הוּא דְלֹא יֵאָחֵר, אָבֵל מְאַחֵר הוּא לְצַדִּיקִים. וְהִינּוּ דְאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לׁוֹי: מֵאֵי דְכְּתִיב: 'אֲשֶׁר אָנֹכִי מִצְוֶה הַיּוֹם לַעֲשׂוֹתֶם' (שם שם, יא), הַיּוֹם לַעֲשׂוֹתֶם (*) וְלֹא לְמֹחֵר לַעֲשׂוֹתֶם, הַיּוֹם לַעֲשׂוֹתֶם וְלֹא הַיּוֹם לְטוֹל שְׂכָרֶם. וּמִכָּאֵן מִפְּרֵשׁ בְּתוֹרָה, כִּי אוֹיְבֵי הַשָּׁם יֵאָבְדוּ מִן הָעוֹלָם הַבָּא, שְׁנֹאֲמַר: 'לְהַאֲבִידוֹ'. וְאָמַר דְּוֹד: 'וְאִיְבֵי ה' כִּיקַר כְּרִים' וְגו' (תְּהִלִּים לז, כ). וּמוֹסַף עַל זֶה נִפְרָעִים מֵהֶם וּמְזַרְעִים, שְׁנֹאֲמַר: 'פִּקְד עוֹן אָבֶת עַל בָּנִים וְגו' לְשִׁנְאָי' (שְׁמוֹת כ, ה).

נפש יהודה אל פניו. של הקב"ה שדומה לו למשאוי לפניו: ולא למחר לעשותם. לאחר מיתה לעתיד לבא שאם בא לקיים מצות אינו מועיל דמי שטרח בעי"ש הוא העוה"ז יאכל בשבת לעולם שכולו שבת הוא העוה"ב:

וַיֵּשׁ מֵהֶם שְׁמֵאֲרִיף הַשָּׁם שְׁלוֹתָם, אוֹלֵי יַחְזְרוּ בְּתַשׁוּבָה, כְּדְכְּתִיב: 'חֵי־אֲנִי נֹאֵם ה' אֱלֹהִים אִם־אֶחֱפֹץ בְּמוֹת הַרְשָׁעִי וְגו' (יחזקאל לג, יא) וְעַל כֵּן אָמַר: 'אֲרַף אֶפְיִם' (שְׁמוֹת לד, ו), רְצוֹנוֹ לומר, לְצַדִּיקִים וְלִרְשָׁעִים, כְּדַגְרִסִּינּוּ בְּפָרֵק חֵלֶק (סנהדרין קיא, א): 'וַיְמַהֵר מִשָּׁה וַיִּקְד אֶרְצָה וַיִּשְׁתַּחֲוֶי' (שְׁמוֹת לד, ח). (*) מֶה רָאָה? רַבִּי חֲנִינְא בֶּן גַּמְלִיאֵל אָמַר: אֲרַף אֶפְיִם רָאָה. וְרַבִּנּוּ אוֹמְרִים: (*) אֲמַת רָאָה. תֵּנִיא כְּמֵאן דְּאָמַר אֲרַף אֶפְיִם רָאָה. דְּתֵנִיא: כְּשַׁעְלָה מִשָּׁה לְמָרוּם, מִצָּאוֹ לְהַקְדוֹשׁ בְּרוּף הוּא, שְׁיוֹשֵׁב וְכוּתֵב אֲרַף אֶפְיִם. אָמַר לְפָנָיו: רְבוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אֲרַף אֶפְיִם לְצַדִּיקִים, אָמַר לִיה: אֵף לִרְשָׁעִים. אָמַר לִיה: (*) רְשָׁעִים יֵאָבְדוּ, (*) אָמַר לִיה: הַשְׁתָּא חֲזִית דְּמַבְעִית לָךְ. בְּשַׁעָה שְׁחָטָאוּ יִשְׂרָאֵל אָמַר לִיה: לֹא כַךְ אֲמַרְתָּ לִי, אֲרַף אֶפְיִם לְצַדִּיקִים? אָמַר לִיה: לֹא כַךְ אֲמַרְתָּ לִי אֵף לִרְשָׁעִים. וְהִינּוּ דְכְּתִיב: 'וְעַתָּה יִגְדַל נָא כַח ה' כַּאֲשֶׁר דְּבַרְתָּי' (במדבר יד, יז).

נפש יהודה מה ראה. על איזה מדה של י"ג מדות ראה והשתחוה: אמת ראה. במדותיו שנקרא אמת ונתיירא שיתחייבו ישראל כלייה אם הוא דן אותם בדין גמור ומיהר להתפלל עליהם שלא יהא דן אותם לפי מעשיהם: רשעים יאבדו. ואל יהא לך ארץ אפים עליהם: אמר לו. הקב"ה לא כך אמרת ארץ אפים לצדיקים ולא לרשעים:

וְדַגְרִסִּינּוּ נִמִּי בְּמִסְכַּת בְּבֵא קַמָּא, פָּרֵק שׁוֹר שְׁנַנַּח אֶת הַפָּרָה (ו, א): אָמַר רַבִּי חֲנָא וְאֵיתִימָא רַבִּי שְׁמוּאֵל: מֵאֵי טַעְמָא כְּתִיב אֲרַף אֶפְיִם וְלֹא כְּתִיב (*) אֲרַף אֵף, אֲרַף אֶפְיִם לְצַדִּיקִים וְלִרְשָׁעִים. וַיֵּשׁ שְׁמֵאֲרִיף שְׁלוֹתָם בְּזִכּוֹת אָבוֹתָם, כְּדַגְרִסִּינּוּ בְּפָרֵק קַמָּא דְּבָרְכוֹת (ו, א): אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מְשׁוּם רַבִּי יוֹסִי בֶּן זְמֶרָא: (*) שְׁלֵשָׁה דְּבָרִים בִּקֵּשׁ מִשָּׁה רַבִּינוּ מְלַפְנֵי הַקְדוֹשׁ בְּרוּף הוּא וְנִתְּן לוֹ. בִּקֵּשׁ שְׁתִּשְׁרָה שְׁכִינְתוֹ עַל יִשְׂרָאֵל וְנִתְּן לוֹ, שְׁנֹאֲמַר: 'וַיְבָמָה יוֹדַע אִפּוּא כִּי מִצְאֵתִי חוֹן בְּעֵינַיִךְ' וְגו' (שְׁמוֹת לג, טז). בִּקֵּשׁ שְׁלֵא תִשְׁרָה שְׁכִינְתוֹ עַל אֲמוֹת הָעוֹלָם וְנִתְּן לוֹ, שְׁנֹאֲמַר: 'וְנִפְלִינוּ אֲנִי וְעַמִּי מִכָּל הָעַם' וְגו' (שם). בִּקֵּשׁ (*) לְהוֹדִיעוֹ דְּרַכְיוֹ וְנִתְּן לוֹ, שְׁנֹאֲמַר: 'הוֹדִיעַנִי נָא אֶת־דְּרַכְךָ' (שם שם, יג),

נפש יהודה ארץ אף. משמע מאריך רוגז וממתין מליפרע ארץ אפים משמע שני רצונים אחד של טובה וא' של רעה לצדיקים מלשלם שכר טוב ולרשעים מליפרע מהם לאלתר:

שלשה דברים בקש משה. ונתן לו. שהרי לסוף כתיב גם את הדבר הזה אשר דברת אעשה: להודיע דרכיו. מנהג מדת משפטיו כגון מפני מה צדיק וטוב לו וכו':

אמר לפניו: רבונו של עולם, מפני [מה] יש צדיק וטוב לו ויש צדיק ורע לו, יש רשע וטוב לו ויש רשע ורע לו. אמר ליה: משה, צדיק וטוב לו, צדיק בן צדיק; צדיק ורע לו, צדיק בן רשע; רשע וטוב לו, רשע בן צדיק; רשע ורע לו, רשע בן רשע. ויש שמאריך להם קצת ימיהם ובסוף ימיהם יענשו על רשעם, ויפלו ולא יקומו, כדכתיב: 'כי שבע יפול צדיק וקם ורשעים יכשלו ברעה' (משלי כד, טו). רצונו לומר: הצדיק, אף על פי שבאות עליו תלאות הזמן, ינצל מהם בזכותו, אבל הרשע משיתחיל לכשלא יוכל לקום, שאין לו זכות להגן בעדו. ואמר: 'כל פעל ה' למענהו וגם רשע' וגו' (שם טו, ד). רצונו לומר, שאינו יכול להנצל ממנו ונפרעין ממנו בבית אחת, אבל מהצדיק מעט מעט, כדי שיוכל לסבל ולהנצל ממנו, כמו שעושה הבעל חוב לאוהבו שנופרע ממנו מעט מעט. כדגרסין בפרק קמא דעבודה זרה (ד, א): משתבח להו רבי אבהו למינאי ברב ספרא דאדם גדול הוא, (*) שבקו ליה מכסא דתליסר שני. יומא חד אשכחיהו אמרו ליה: כתיב: 'רק אתכם (*) ידעתי מכל משפחות האדמה' וגו' (עמוס ג, ב), מאן דאית ליה (*) סוסיא בישא (*) ברחמה מסיק בה, לא הוה בידה. רמו ליה סודרא בצואריה וקא מצערי ליה. אתא רבי אבהו אשכחינהו, אמר להו: אמאי קא מצעריתו ליה, אמרו ליה: ולא אמרת דאדם גדול הוא ולא ידע למימר לו פרושא דהאי פסוקא. אמר להו: אימור דאמרי לכוני (*) בתנוי, בקראי מי אמרי לכו. אמרו ליה: ומאי שנא אתון דינדעתון, אמר להו: אנן דשכיחן גביכו רמינן אנפשיין ומעינן בקראי, אינהו לא מעיני. אמרו ליה: אימא לן את. אמר להו: אמשל לכם משל, למה הדבר דומה, לשני בני אדם שלווין מאחד, אחד אוהבו ואחד שונאו, שונאו נפרע ממנו בבית אחת, אוהבו (*) נפרע ממנו מעט מעט. ועל כן הוכיח שלמה המלך לאדם ואמר: 'ביום טובה היה בטוב וביום רעה ראה' (קהלת ו, יד). רצונו לומר, אף על פי שתהיה בטוב, תראה מרחוק את הנולד, שהוא יום רעה.

נפש יהודה שבקו ליה מכסא. הניחו לו המכס מייג שנה: ידעתי. אהבתי כמו יודע ה' דרך צדיקים וכמו ואדעך בשם: סוסיא. זעם: ברחמיה מסיק. מעלהו על אוהבו והנם זועפים מתרגמינן והא אינון נסיסין לשון אחר סוסיא סוס שעסקו רע את אוהבו מעלה עליו כדי שימות: בתנוי. בלימוד המשנה וגמרא: נפרע ממנו מעט מעט. כן ישראל נפרע מהן הקב"ה את כל עונותיהם בעולם הזה כדי שיזכו ליום הדין. רשעים אינו נפרע מהם כלל כדי לטרדן מן העוה"ב ופקידה משמע מעט מעט כאדם שפוקד את חבריו לפרקים:

ובכל זאת הרשע אינו מביט לשום דבר מזה, אבל חוקר אחר העדוונים והולך אחריהם, בראותו שהשעה משחקת לו, חושב שאין שטן ואין פגע רע לפניו והוא מלכלך בקנאה ובתאוה ובהשגת כבוד, לפי שאינו יכול לראות אור האמת בהיותו מכה מעורון ומתמהון לבב. ועל זה, חשף העולם הזה שמים לאור ואור העולם הבא שמים לחשף. ועליהם נאמר: 'הוי האמרים לרע טוב ולטוב רע שמים חשף לאור ואור לחשף וגו' (משעיהו ה, ב).

וְכֹל זֶה אֶרֶץ לָהֶם בְּהַיּוֹתָם שְׁטוּפִים בְּחֻמָּה, שֶׁהִיא שְׂרֵשׁ כָּל הַקְּנָאוֹת וְהַתְּאַוּוֹת וְהָעִבְרוֹת וְיִסְתִּירַת כָּל הַמִּצְוֹת. לְפִיכֵן אָמְרוּ ז"ל: דְּבוּר לֹא תַחֲמֹד, שֶׁקוֹל כְּנָגֵד עֲשֵׂת הַדְּבָרוֹת וּבְכֻלָּם כָּל הַתּוֹרָה. שְׂאֵם לֹא תַחֲמֹד, תַּכְּפִיר וְתִדַּע שֶׁה' אֶחָד הוּא אֱלֹהֶיךָ וְלֹא תִרוּץ לְדָבָר אַחֵר. וְאִם לֹא תַחֲמֹד לֹא תִתְאַוֶּה לְעַבֵּד זִוְלָתוֹ וְכֹל הַדְּבָרִים הַדּוֹמִים לְעִבּוּדָה זָרָה וּמִשְׁמֶשֶׁה. וְאִם לֹא תַחֲמֹד לֹא תִשָּׁבַע בְּשֵׁמוֹ לְשָׁקֵר עַל מַמּוֹן חֲבֵרָה. וְאִם לֹא תַחֲמֹד תִּשְׁמֹר שְׂפִתָיו וּמוֹעֲדִים וְלֹא תַעֲשֶׂה בָּהֶם מְלָאכָה. וְאִם לֹא תַחֲמֹד תִּכְבֵּד לְאֲבִיךָ וּלְאִמֶּךָ וְרַבּוֹתֶיךָ וְתִירָא מֵהֶם. וְאִם לֹא תַחֲמֹד לֹא תִהְרֹג נָקִי וְאֶהְבֶּתָ לְרֵעֶךָ כְּמוֹךָ וְלֹא תִשָּׂא אֶת אַחֶיךָ וְלֹא תִקַּם וְלֹא תִטֹּר, שֶׁכָּל אֱלוֹי וְהַדּוֹמִים לָהֶם הֵם סְבָה לְהִרְעוּ. וְאִם לֹא תַחֲמֹד אִשָּׁה, לֹא תִנְאַף אִשָּׁה אֲסוּרָה. וְאִם לֹא תַחֲמֹד לֹא תִגְנֹב וְלֹא תִגְזֹל וְלֹא תִתְאַוֶּה וְלֹא תִקַּח שָׁחַד וְרִבִּית וְשׂוּם דְּבַר אֲסוּר. וְאִם לֹא תַחֲמֹד לֹא תַעֲנֶה בְרֵעֶךָ עַד שֶׁקֵּר, לֹא תִלְךָ רַכִּיל וְלֹא תִדְבֹר לְשׁוֹן הָרַע כְּדֵי לְהַשִּׁיג מַמּוֹן אַחֵר וְתִשְׁמֹר לְשׁוֹנְךָ מִרַע וּשְׂפָתֶיךָ מִדְּבַר מַרְמָה. וְכֹל הַמִּצְוֹת שֶׁבִּתּוֹרָה הֵם תּוֹלְדוֹת וְעֲנָפִים לְאֱלוֹי הַדְּבָרִים.

עַל כֵּן הַחֲפֵץ בְּחַיִּים, חַיֵּי הַזְּמַן וְחַיֵּי הָעוֹלָם, יִסִּיר מִלְּבוֹ כָּל חֻמָּה הַמְּסַבֶּבֶת לוֹ קְנָאָה וְתַאֲוָה וּכְבוֹד הָעוֹלָם הַזֶּה, שֶׁאֶחְרִיתוֹ הוּא קְלוֹן, וְיִאָּזֵר מִתְּנִיּוֹ וְיִתְגַּבֵּר כְּנֵגֵד יְצִירוֹ הָרַע הָעוֹמֵד לְשַׁטְנוֹ בְּכָל שְׁעָה וּמְקַנֵּא בְּכָל רָשַׁע וְחָמָס וּמְסַבֵּב לְאֵדָם חֲלָיִים רָעִים וּנְאֻמָּנִים וְיִירָא תְּמִיד מִעַנְשֵׁי הָעִבְרוֹת הַבְּאִים לְעוֹסְקִים בָּהֶם קְצָתָם בְּעוֹלָם הַזֶּה וּקְצָתָם בְּעוֹלָם הַבָּא. כְּמוֹ שֶׁאֶכְתֵּב בְּחֻלְקֵי הַכָּלָל הָרִאשׁוֹן, כְּדֵי שְׂיִבְרַח כָּל אֵדָם מֵהֶם. אֲפִלּוֹ שֶׁלֹּא יְהֵא בּוֹ דַּעַת אֶלָּא כְּבִהְמָה שֶׁבּוֹרַחַת מִן הַחֶזֶק שְׂרוּאָה, וְקַל וְחִמֵּר לְאֵדָם הַנִּבְרָא בְּצֻלָּם אֱלֹהִים.

הכלל הראשון הקנאה

ומתחלק לשני חלקים: החלק הראשון ביראת הענש שבעולם הזה, החלק השני ביראת הענש שבעולם הבא.

החלק הראשון

יש בו שבעה פרקים

וגם כן מצינו ביששכר, איש כפר ברקאי, שהענישו הקדוש ברוך הוא בידי אדם מדה כנגד מדה, כדגרסינן במסכת פסחים, פרק מקום שנהגו (נו, א): תנו רבנן, ארבע צוחות צוחה עזרה: צוחה ראשונה, צאו מכאן בני עלי שטמאוי היכל ה' (ישטמאו, פירוש כדכתיב: 'אשר ישכב את הנשים' (שמואלא, ב, כב); צוחה שניה, צא מכאן יששכר, איש כפר ברקאי, שמכבד את עצמו ומחלל קדשי שמים. מאי הוה עביד, דהנה (* כריף ידיה בשיראי ועביד עבודה. ועוד צוחה עזרה, שאו שערים ראשיכם ויכנס (* ישמעאל בן פאבי, תלמידו של פנחס, וישמש בכהונה גדולה. ועוד צוחה עזרה, שאו שערים ראשיכם ויחנן בן (נרבאי) [רחבאי], תלמידו של פינקאי, וימלא כרסו מקדשי שמים.

נפש יהודה כריף ידיה בשיראי. וחציצה פוסלת בקדשים כדכתיב ולקח הכהן שיקח בעצמו ועוד דבזיון הוא: ישמעאל בן פאבי. כשר היה אבל אנשי ביתו בעלי זרוע:

אמרו עליו על יוחנן בן (נרבאי) [רחבאי], שהיה אוכל בסעודתם שלש מאות עגלים ושותה שלש מאות גרבי יין ואוכל ארבע מאות גוזלות בקניוח סעודה (פירשו: שהיה מגדל בביתו כהנים רבים). אמרו: כל ימיו של יוחנן בן (נרבאי) [רחבאי], לא נמצא נותר במקדש. מאי סלקא ביה (פירוש: מה גמול נשתלם לו) ביששכר, איש כפר ברקאי, מלכא ומלכתא הווי יתבי (פירוש: מלכי בית חשמונאי), מלכא אמר: (* גדיא יאי, מלכתא אמרה: אימרא יאי, מאן נוכח, נוכח כהן גדול דקא מסיק קרבנות כל יומא. אתא אחוי בידה (פירוש: דרך שחוק, ולא אורח ארעא לאחויי בידה קדם מלכא), אי גדיא יאי יסק לתמידא. אמר מלכא: הואיל ולא הוה ליה (* אימתא דמלכותא, פסקוה לימיניה. יהב שוחדא, פסקוה לשמאליה, שמע מלכא הדור פסקוה לימיניה. אמר רב יוסף: בריף רחמנא דשקליה ליששכר, איש כפר ברקאי, למטרפסה (פירוש: גמולו) בהאי עלמא. אמר רב אשי: יששכר, איש כפר ברקאי, (* לא תנא, דתניא, רבי שמעון אומר: (* כבשין קודמין לעזים בכל מקום, יכול מפני שמבחרין במינן, תלמוד לומר: (* (* 'אם כבש יביא קרבנו לחטאת' (ויקרא ד, לב), מלמד ששניהם שקולים כאחד. רבינא אמר: מקרא לו קרא, דכתיב: 'אם כשב' (שם ג, ז) 'ואם עז' (שם ש, יב), אי בעי כבש, ליתי כבש, אי בעי עז, ליתי עז.

נפש יהודה גדיא יאי. גדי טוב לאכול מן הכבש: אימתא דמלכותא. לא די שלא אמר כמותי אלא שאמר בלשון צחוק: לא תנא. לא שנה משנה וברייתא: כבשין קודמין לעזים בכל מקום. כתיב כבש תחלה: אם כבש יביא קרבנו לחטאת. כאן הקדים שעירה לכבשה דכתיב בפי' עליונה והביא קרבנו שעירת עזים מלמד ששניהם שקולים: אם כבש. אם עז. גבי שלמים כתיב מדלא הראה לך הכתוב רמז מותר בזה מזה ש"מ ששניהן שווין:

וכמו שמצינו שפענש האדם מדה כנגד מדה, כד נותנין לו שכר. כמו שמצינו בפרק קמא דסוטה (יא, א): (* וכן לענין הטובה, מרים המתינה למשה שעה אחת, שפאמר: 'ותתצב אחתו' וגוי' (שמות ב, ד), לפיכך נתעפבו לה ישראל שבעת ימים במדבר, שפאמר: 'והעם לא נסע עד האסוף מרים' (במדבר יב, טו). (* מי דמי, התם שעה אחת, הקא שבעה יומי אמר אביי: אימא ולענין הטובה (* אינו כן, אמר ליה רבא: והא וכן קתני, אללא אמר

רָבָא : הָכִי קִתְּנִי : וְכֹן לְעֵנִין הַטּוֹבָה (*) דְּבִאוּתָהּ מָדָה . וְלְעוֹלָם מָדָה טוֹבָה מְרַבָּה מִמְדַת פְּרָעָנוּת . וְגִרְסִינָן נִמְי בְּפִרְק סְדֵר תַּעֲנִיּוֹת אֱלוֹי (תַּעֲנִית כֹּא , ב) : בְּסוּרְיָא הָוָה (*) דְּבִרְתָּא , (*) בְּשַׁבְּבוּתָהּ - דְּרַב לֹא הָוָה דְּבִרְתָּא , סְבוּר מְנָה מְשׁוּם זְכוּתִיהָ דְּרַב , (*) אֲתַחְזִי בְּחַלְמָא : רַב נְפִישָׁא זְכוּתִיהָ טוֹבָא (*) וְהָא זוּטְרָא לִיהּ לָרַב , אֶלָּא מְשׁוּם הֵהוּא גַבְרָא דְּקָא מוּשִׁיל מְרָא וְזַבְלָא לְבִי קְבוּרִיתָא , בְּדְרוּקְרֵת הָוָה דְּלִיקְתָּא , בְּשַׁבְּבוּתִיהָ דְּרַב הוֹנָא לֹא הָוָה דְּלִיקְתָּא . סְבוּר מְנָה מְשׁוּם זְכוּתִיהָ דְּרַב הוֹנָא אֲתַחְזִי בְּחַלְמָא , דְּרַב הוֹנָא נְפִישׁ זְכוּתִיהָ טוֹבָא . וְהָאִי זוּטְרָא לִיהּ לָרַב הוֹנָא , אֶלָּא מְשׁוּם זְכוּתָא דְּהָהוּא אֲתַתָּא דְּמַחְמָמָה תַּנּוּרָא (*) וּמְשִׁילָא לְשַׁבְּבוּתָא . לְלַמְדֵּנוּ שְׁהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא דִּן לְאָדָם בְּמִדָּה כְּגַד מִדָּה בְּשֹׁכֵר וְעֵנֵשׁ .

נפש יהודה וכן לענין הטובה. וקס"ד שגם לטובה משלם מדה כנגד מדה: מי דמי. וכי זה מדה כנגד מדה שהרי מרים לא המתינה על משה אלא שעה אחת וישראל נתעכבו בשבילה ז' ימים: אינו כן. יותר ממה שהוא מודד מודדין לו: **דבאותה מדה**. דוגמא מאותו ענין כמו מרים המתינה לכך המתינו עליה ומיהו יותר ממה שעשה משתלם שהרי היא לא המתינה אלא שעה אחת והכא ז' יומי דמדה טובה מרובה ממדת פורעניות: **דברתא**. דבר: **בשבבותיה**. בשכונה. לקבורתא, ומשום זכותה דקבורה מדדו לו מדה כנגד מדה שלא מתו בשכונותיה: **אתחזי בחלמא**. להנך אינשי דסברי דמשום זכותיה דרב הוא: **והא זוטרא ליה לרב**. נס זה קטן הוא לפי גדלו של רב: **ומשיילא לשבבותא**. לאחר שהסיקתו משלה לפיכך נמדדת לה מדה כנגד מדה:

פרק שני [ג]

יש אחרים ששנפגעין מהם מדה כנגד מדה בידי שמים, כדגריסין בפרק חלק (קח, א): תנו רבנן: דור המבול לא נתגאו אלא בשביל טובה שהשפיע להם הקדוש ברוך הוא, מה כתיב בהו: 'בתייהם (*) שלום מפחד ולא שבת אלוה עליהם. (*) שורו עבר (*) ולא יגעל (*) תפלט פרתו (*) ולא תשכל. (*) ישלחו כצאן עויליהם וילדיהם ירקדון. (*) ישאו בתף וכנור וישמחו לקול עוגב. יבלו בטוב ימיהם (*) וברגע שאול (*) יחתו. ויאמרו לאל סור ממנו ודעת דרכיך לא חפצנו. מה שדי פינעבדנו (*) ומה נועיל פי נפגעבו (איוב כא, טו). פלוס אנו צריכין אלא לטובה של גשמים, יש לנו נהרות ומעיינות שאנו מסתפקין מהן. אמר הקדוש ברוך הוא: בטובה שהשפעת לי להם, בם הם מכעיסין אותי ובה אני דן אותם, שנאמר: 'ואני הנני מביא את המבול מים וגו' (בראשית ו, ז).

נפש יהודה שלום מפחד. שלא היו מזיקים שולטין בהם: שורו עבר. את הנקבה: ולא יגעיל. לא יורה בה זרע פסולת שיהא חוזר ונפלט מגופה בלא הריון: תפלט פרתו. בעתה את ולדה: ולא תשכל. בלא עת: ישלחו כצאן עויליהם וגו'. בעת לידתו היה הולך ומרקד מיד ואם פגע בו במזיק נלחם בו והיתה אומרת לו אמו הבא לי מספרים ואחתוך שררך לך והדלק לי את הנר: ישאו וגו'. היו נושאים קול בשיר בתוף ובכנור: וברגע שאול יחתו. כשהגיע יום מותו היה מת לפי שעה בנחת בלא יסורין: יחתו. ירדו: מה נועיל. מה הנאה יש לנו כי נפגע בו אין אנו צריכין לו אפילו לטיפת גשמים כי אד יעלה מן הארץ:

רבי יוסי בן דרמסקית אומר: דור המבול לא נתגאו אלא (*) בגלגל העין הדומה למים, שנאמר: 'ויקחו להם נשים מכל אשר בחרו' (שם שם, ב),

י (*). הלוד וטפוף תלכנה' (שם). שהיו מהלכות עקב בצד גודל; 'ויברגליהם (*). תעכסנה' (שם), אמר רבי יצחק דבי רבי אמי: מלמד שהיו מטילות מור ואפרסמון במנעליהם ומהלכות בשוקי ירושלים וכיון שפגיעות אצל בחורי ישראל בועטות בקרקע ומתיזות עליהן ומכניסות בהם יצר הרע כארס בכעוס ("כעוס" פירוש: נחש). מאי פרענותיהו, כדדרש, (רבא) [רבה] בר עולא: 'והיה תחת בשם מק יהיה' וגו' (שם שם, כד). תחת בשם, מקום שהיו מתבשמות, נעשה נמקים נמקים (פירוש: כמו 'המק בשרו' (זכריה יד, יב)). 'ותחת חגורה נקפה' (ישעיה שם), מקום שהיו חגורות בצלצול, נעשה (*). נקפים נקפים. 'ותחת מעשה מקשה קרחה' (שם), מקום שהיו מתקשטות בו, נעשה קרחים קרחים. 'ותחת (*). פתיגיל מחגרת שק' (שם), פתחים הבאין לידי גילה, יהיו למחגרת שק. י (*). פיתחת יפוי' (שם), אמר רבא: הינו דאמרי אינשי: חלופי שופרא (*). פיבא. 'ושפח ה' קדקד בנות ציון' (שם שם, י), אמר רבי יוסי בר חנינא: מלמד שפרחה בהן צרעת, פתיב הכא ו'ושפח' וכתוב התם: 'לשאת ולספחת' (ויקרא יד, נו). 'וה' (*). פתהו (*). יערה' (ישעיה שם), רב ושמואל, חד אמר, (*). שנספכו פקיתון וחד אמר, שנעשו פתחיהו (*). כיער.

נפש יהודה גבהו. היינו קומה זקופה: **ותלכנה נטויות גרון**. שהיו הולכות עקב בצד גודל, למעט בהילוכן שיהו מסתכלין בה והיא שוהה בפסיעותיה ודרך נוטים גרון לילך בנחת לפי שאינו רואה לרגליו: **ומשקרות עינים**. דמליין כוחלא, לשון סיקרא ומרמזין את הבחורים. שיקור לשון הבטה: **הלוד וטפוף**. שהיו מהלכות ארוכה בצד קצרה שתראה צפה על ראש חברתה והוא נוי לה ונשואות היו לפיכך מספר בגנותן: **תעכסנה**. כמו וכעס אל מוסר אויל והוא ארס של נחש וקרי לי כעס עייש שאינו מטילו אלא עיי כעס: **נקפים**. לי הנוקף רגלו וניקף סבכי יער: **פתיגיל**. נוטריקון פתח גילה אותו מקום: **כי תחת יופי**. כל אלה יבוא לך תחת יופיך: **כי בא**. ליחה משחין: **פתהו**. כמו פתחיהו: **יערה**. כמו ותער כה: **שנספכו נקיתון**. שופכת דם זיבה: **כיער**. נתמלאות שער ונמאסות לתשמיש:

ועוד גרסינן ריש פרק חלק (ז, א): תנו רבנן: אלו שאין להם חלק לעולם הבא. (*). האומר אין תחית המתים מן התורה. מאי טעמא, הוא כופר בתחית המתים, לפיכך לא יהיה לו חלק בתחית המתים. לפי שמדותיו של הקדוש ברוך הוא מדה כנגד מדה, דאמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: מנין שכל מדותיו של הקדוש ברוך הוא מדה כנגד מדה, שנאמר: 'ויאמר אלישע שמעו דברה' כה אמר ה' פעת מחר סאה סלת בשקל וסאתים שערים בשקל בשער שמרון' (מלכים ב ז, א). וכתוב: 'וינען השליש אשר המלך נשען על ידו את איש האלהים ויאמר הנה ה' עשה ארבות בשמים היהיה וגו' ויאמר הנכה רואה בעיניך ומשם לא תאכלי' (שם שם, ב). וכתוב: 'ויהילו בן (*). וירמסו אתו העם בשער וימת' (שם שם, כ). ודלמא קללת אלישע גרמה ליה, דאמר רב יהודה אמר רב: קללת חכם אפילו בחנם היא באה, אם כן לכתוב קרא וירמסוהו וימת, מאי 'בשער', על עסקי שער. וגרסינן במסכת פלה: רבי נהוראי אומר: כל המביש את חברו, לסוף הוא מתביש. ולא עוד, אלא מלאכי השרת דוחקין אותו ומראין קלונו לכל באי עולם.

נפש יהודה האומר אין תחית המתים מן התורה. שכופר במדרש דדרש בגמרא מניין לתחית המתים מן התורה ואפי' היא מאמין ומודה שיחיו המתים אלא דלא רמיזא

באורייתא כופר הוא הואיל ועוקר שיש תחה"מ מן התורה מה לנו לאמונתו וכי מהיכן הוא יודע שכן הוא הילכך כופר גמור הוא: **וירמסו אותו**. דבדבר שכפר בו נידון שלא אכל ממנו ונרמס ברגלי הבאים לקנות:

וְיֵשׁ לָךְ אַחֲרַת, שְׂאֵם עֲשָׂאָה עַל־יַדִּי עֲצָמוּ נִפְרַע הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מִמֶּנּוּ (*) בְּעֲצָמוֹ, בְּדִגְרָסִינָן בְּפָרְק חִלְק (צד, א): תְּנִיא: רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קֶרְחָה אָמַר: פְּרָעָה שְׁחַרְף בְּעֲצָמוֹ, שְׁנָאֵמַר: 'וַיֹּאמֶר מִי ה' אֲשֶׁר אֶשְׁמַע בְּקִלּוֹ (שְׁמוֹת ה, ב), לְפִיכָךְ נִפְרַע מִמֶּנּוּ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּעֲצָמוֹ, שְׁנָאֵמַר: 'וַיִּנְעַר ה' אֶת־מַצְרַיִם בְּתוֹךְ הַיָּם' (שם יד, כז). וְאוֹמַר: 'דְּרַכְתָּ בְּיָם סוּסִיד' וְגו' (חֲבֻקָּק ג, טו).

נפש יהודה בעצמו. הוא עצמו ולא ע"י שליח לא היה ביזוי כ"כ ולכך הקב"ה כמו כן נפרע ממנו בעצמו ולא נתבייש כ"כ דאינו דומה מתבייש מן הגדול למתבייש מן הקטן:

סִנְחָרִיב, שְׁחַרְף (*) עַל־יַדִּי שְׁלִיחַ, נִפְרַע מִמֶּנּוּ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל־יַדִּי שְׁלִיחַ, שְׁנָאֵמַר: 'בְּיַד מְלֹאכִיד חֲרַפְתָּ אֲדָנִי וְתֹאמַר בְּרַב רַכְבִּי אֲנִי עָלִיתִי מְרוֹם וְגו' (מַלְכִים ב יט, כג). וְכָתִיב: 'אֲנִי קָרַתִּי וְשִׁתִּיתִי מִיַּם זָרִים וְאַחֲרַב בְּכַף פְּעָמַי כֹּל יְאָרִי מְצוּר' (שם שם, כד). הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא נִפְרַע מִמֶּנּוּ עַל־יַדִּי שְׁלִיחַ, שְׁנָאֵמַר: 'וַיֵּצֵא מִלֶּאֱדָם ה' וַיָּדָּ בְּמַחְנֵה אֲשׁוּרִי וְגו' (שם שם, לה). הָא לְמַדְתָּ שְׁנִפְרָעִין מִן הָאֲדָם מְדָה פְּנֵגְדַּ מְדָה.

נפש יהודה על ידי שליח. דהיינו ביזוי יותר אף הקב"ה נפרע ממנו על ידי שליח ונתבייש

פרק שלישי [ד]

יש לך עֲבֵרוֹת אַחֲרוֹת שֶׁבַעבּוֹרָם נִפְרָעִין מִן הָאֲדָם (*) בְּדַבְרֵי יְדוּעִים וְהָיוּ לְמִדִּין אוֹתוֹ מֵאַסְמִכְתָּא דְקָרָא. בְּדִגְרָסִינָן בְּמַסְסַכְתָּ שְׁפַת, פָּרְק בְּמָה מְדַלִּיקִין (לב, ב): תְּנִיא, רַבִּי נֶתָן אָמַר: בַּעֲוֹן נְדָרִים אֲשֶׁתּוֹ שָׁל אֲדָם מִתָּה, שְׁנָאֵמַר: 'אִם אֵין לָךְ (*) לְשַׁלֵּם לְמָה יִקַּח (*) מִשְׁכַּבָּה מִתְחַתִּיד' (מַשְׁלֵי כב, כז). רַבִּי אָמַר: בַּעֲוֹן נְדָרִים בְּנִים מִתִּים קְטַנִּים, שְׁנָאֵמַר: ' (*) אֲלֵתִתְּוֹן אֲתִפִּיד (*) לְחַטִּיא אֶת בְּשָׂרְךָ וְאַל־תֹּאמַר (*) לְפָנַי הַמְּלֵאָךְ כִּי שָׁגָגָה הָיָא לְמָה יִקְצַף הָאֱלֹהִים (*) עַל־קוּלְךָ וְחַבֵּל אֶת־מַעֲשֵׂה יְדִיד' (סְהֶלֶת ה, ה), וְאֵלוֹ הוּן מַעֲשֵׂה יְדִידוֹ שָׁל אֲדָם, הָוִי אָמַר: בְּנִיו וּבְנוֹתָיו. תְּנִי רַבָּנִין: בַּעֲוֹן נְדָרִים בְּנִים מִתִּים, דְּבָרֵי רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שְׁמַעוֹן. רַבִּי יְהוּדָה הִנְשִׂיא אָמַר: בַּעֲוֹן בְּטוּל תּוֹרָה (בשִׁלְמָא לַמָּאן דָּאֵמַר בַּעֲוֹן נְדָרִים, כְּדָאֵמַר, אֵלֹא לַמָּאן דָּאֵמַר בַּעֲוֹן בִּטּוּל תּוֹרָה, מֵאִי קְרָאָה), דְּכָתִיב: ' (*) לִשְׂוֹא הַכִּיתִי אֶת־בְּנֵיכֶם מוֹסֵר לֹא לְקַחוּ' (נְרַמְיָה ב, ט).

נפש יהודה בדברים ידועים. עונשים ידועים: לשלם. עולות והקדשות שתדור: משכבך. אשתך: אל תתן את פיך. בנדר: לחטיא את בשרך. לחייב את בניך: לפני המלאך. גזבר של הקדש כי שגגה היא בשוגג קפצתי לנדור ולא אשלם: על קולך. בשביל קול נדריך: לשוא הכיתי. בתמיה וכי בחנם הכיתים אינו אלא בשביל המוסר דהיינו התורה לא לקחו לא למדו לשון לקח:

רב נחמן בר יצחק אמר: מאן דאמר בעוון נדרים קאמר, (*) לבתר דשמעה מרבי אלעזר בנו של רבי שמעון בן יוחאי. פליגי בה רבי חיא בר אבא ורבי אסי, חד אמר (*) בעוון מזוזה וחד אמר בעוון בטול תורה. מאן דאמר בעוון מזוזה, קסבר (*) מקרא נדרש לפניו (*) ולא לפני פניו, ולמאן דאמר בעוון בטול תורה, מקרא נדרש לפניו (*) ולפני פניו. פליגי בה רבי מאיר ורבי יהודה: חד אמר בעוון מזוזה וחד אמר בעוון ציצית. בשלמא למאן דאמר בעוון מזוזה, דכתיב 'וכתבתם על מזוזות ביתד' (דברים יא, כ). וכתוב בתריה, 'למען ירבו ימיכם וימי בניכם' (שם שם, כא), אלא למאן דאמר בעוון ציצית, מאי טעמא. אמר רב כהנא ואי תימא שילא מארי: מאי קראה, דכתיב: ' (*) גם בכנפיך נמצאו דם נפשות אביונים נקיים לא- (*) במחנתך מצאתים כי על-כל-אלה' (ירמיה ב, לד). רב נחמן [בר יצחק] אמר: למאן דאמר בעוון מזוזה, נמי מהכא 'במחנתך' שעשו פתחים כמחנתך.

נפש יהודה לבתר דשמעה. מר"א, מתחלה אמר בעון ביטול תורה ובתר דשמע מרבי אלעזר ששמע מרבי שמעון אבוח דהוה רביה דרבי בעון נדרים אמר איהו נמי הכי: בעון מזוזה. בניס מתים: מקרא נדרש לפניו. למען ירבו ימיכם וימי בניכם נדרש לפניו קאי אקרא דלקמיה דמשתעי במזוזה: ולא לפני פניו. ולמדתם אותם את בניכם: ולפני פניו. ואף בעון בטול תורה קאמר: גם בכנפיך. בשביל כנפיך שבטלת מצותם נמצא עליך חובות נפשות דם אביונים בניס קטנים שלא חטאו: במחנתך. שאין לה פצימין וה"ק קרא לא במחנתך פצימיהן מצאתים שלמים במצותי כי על כל זה הכיתים דהאי קרא בטר לשוא הכיתי את בניכם כתיב:

ואמרינו עליה: תניא, רבי נחמיה אומר: בעוון שנתת חנם (פירוש, שלא ראה בו דבר עבירה שיהא מותר לשנאו ושונאו) (*) מריבה רבה בתוך ביתו של אדם ואשתו מפלת נפלים (*) ובגיו ובנותיו מתים כשהם קטנים. רבי אלעזר בן יהודה אומר: בעוון חלה אין ברכה במכנס (פירוש: באוצרות יין ושמן) ומארה משתלחת בשערים וזרעים ואחרים אוכלים אותם, שנאמר: 'אף אני אעשה זאת לכם (*) והפקדתי עליכם בהלה' - אל תקרי 'בהלה' אלא ' (*) בהלה' - 'וזרעתם לריק זרעכם' וגו' (ויקרא כו, טז). ואם נותנין מתברכין, שנאמר: 'וראשית עריסותיכם תתנו לפהו להניח ברכה אל ביתד' (יחזקאל מד, ט).

נפש יהודה מריבה רבה. מדה כנגד מדה: ובניו ובנותיו מתים. אהבתו ניטלת ממנו היינו נמי במדה: והפקדתי. כמו ולא נפקד ממנו איש אמעט את מה שעליכם שכנסתם כבר: בחלה. בעון חלה:

בעוון בטול תרומות ומעשרות, (*) שמים נעצרים מלהוריד טל ומטר והיוקר הוזה (*) והשקר אובד ובני אדם רצים אחר הפרנסה ואינו מגיעין, שנאמר: 'ציה גם-חם יגזלו' וגו' (איוב כד, יט) (פירוש הקונטרס: ציה, לשון צווי, דברים שצויתי אתכם בשעת החום היינו תרומות ומעשרות). תנא דבי רבי ישמעאל: בשביל דברים שצויתי אתכם בימות החמה ולא עשיתם, נגזלו מכם מימי שלג בימות הגשמים. ואם נותנין מתברכין, שנאמר: 'הביאו את-כל הפעשר אל-בית האוצר ויהי טרף בביתי ובחנוני נא בזאת אמר ה' צבאות אס-לא

אָפֶתַח לָכֶם אֶת אֲרָבוֹת הַשָּׁמַיִם וְהַרְיִקוֹתַי לָכֶם בְּרָכָה עַד-בְּלִיַּדֵי (מלאכי ג, 5. מֵאֵי 'עַד בְּלֵי דֵי', אָמַר רַב: עַד שֶׁיִּבְלוּ שְׁפָתוֹתֵיכֶם מִלּוֹמַר דֵּי.

נפש יהודה שמים נעצרים. ומתוך גשמים היוקר הוה: **והשכר אנד. שכר ריוח:**

בְּעוֹן גִּזְלִי, הַגּוֹבְאֵי עוֹלָה וְהָרָעַב הוֹוָה וּבְנֵי אָדָם אוֹכְלִים בָּשָׂר בְּגִיהָם וּבְנוֹתֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: 'שָׁמְעוּ הַדְּבָר הַזֶּה פְּרוּת הַבֶּשֶׂן אֲשֶׁר בְּהַר שְׁמֵרוֹן הַעֲשִׂקוֹת דָּלִים הַרְצֻצוֹת אֲבִיוֹנִים הָאֲמֵרוֹת לֹאדִנְיָהֶם הַבִּיאָה וְנִשְׁתַּה' (עמוס ד, א). אָמַר רַבָּא: כְּגוֹן הִנִּי נִשִּׁי דְבְנֵי מַחוּזָא (*) דְּאֶכְלֶן וְלֹא עֵבְדֶן. (*) וּכְתִיב: 'הַכִּיתִי אֶתְכֶם בְּשַׁדְּפוֹן וּבִירְקוֹן הַרְבוֹת גְּנוֹתֵיכֶם וְכַרְמֵיכֶם וּתְאַנִּיכֶם וְזִיתֵיכֶם יֹאכְל הַגָּזָם וְלֹא שִׁבְתֶּם עָדִי נְאֻם ה'' (שם שם, ט). וּכְתִיב: 'יִתֵּר הַגָּזָם אָכַל הָאֲרָבָה' וּגו' (יואל א, ד). וּכְתִיב: 'וַיִּגְזֹר עַל-יָמִין וָרֵעֵב וַיֹּאכַל עַל שְׂמֹאל וְלֹא שִׁבְעוּ אִישׁ בְּשַׁרְזָרוֹ וַיִּאֲכְלוּ' (ישעיה ט, יט). אֶל תִּקְרֵי בְּשַׁרְזָרוֹ, אֶלָּא בְּשַׁר זָרוֹ.'.

נפש יהודה דאכלן ולא עבדן. ונמצאות שגוזלות את בעליהן ועוד שמתוך שמלומדות במאכל ובמשת' גורמו' לבעליהן לגזול: **וכתיב.** בהאי פרשה בנבואת עמוס הכיתי אתכם בשדפון וסיפא דקרא כרמיכם וזיתים יאכל הגזם וכתוב ביואל יתר הגזם אכל הארבה. דמשמע שהגזם אינו אלא תחלת מכה ואחריה באים ארבה וחסיל אלמא גובאי עולה בעון גזל וכיון דמיני גובאי עולה רעב הוה וכיון דרעב הוה כתיב בישיעיה ויגזור על ימין וגו' וסיפא דקרא איש בשר זרועו יאכלו:

בְּעוֹן עֲנוּי הַדִּין (פירוש הקונטרס: שמאחרים את הדין מלדונו ולא לשם שמים אלא מאחר שהוברר להם הדין משהין אותו) וְעוֹנוֹת הַדִּין (פירוש: שמעוותין אותו ומזידין) וְקַלְקוּל הַדִּין (פירוש: שלא היו מתונין בדין לעיין בו כל צרכו ומתקלקל מאליו) וּבְעוֹן בְּטוּל תּוֹרָה, חֶרֶב וּבִיזָה רַבָּה וְדָבָר בָּא וּבְצָרָת וּבְנֵי אָדָם אוֹכְלִים וַאֲיִנָּם שְׁבָעִים וְאוֹכְלִים לַחֲמָם בְּמִשְׁקַל, דְּכָתִיב: 'וְהִבֵּאתִי עֲלֵיכֶם (*) חֶרֶב נֶקְמָת נֶקֶם-בְּרִיתִי וּגו' (ויקרא כו, כה) וַאֲיִן בְּרִית אֶלָּא תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: 'אִם-לֹא בְּרִיתִי יוֹמָם וְלָיְלָה' וּגו' (ירמיה לג, כה) וּכְתִיב: 'בְּשַׁבְּרֵי לָכֶם מְטַהֲלָחִים' (ויקרא כו, כו) וּכְתִיב: 'יַעַן וַיִּבְעַן בְּמִשְׁפָּטֵי מְאָסוֹ' (שם שם, מג) (פירוש הקונטרס: ענוי ועוות וקלקול בכלל).

נפש יהודה חרב נוקמת. ע"י חרב דהיינו משלחת גירוי המלחמה והביזה באה וכתוב ושלחתי דבר בתוככם הרי דבר וכתוב שם בשברי לכם מטה לחם הרי בצורת וכתוב בסוף כל הקללות יען וביען במשפטי מאסו הרי עוני ועוות וקלקול בכלל:

בְּעוֹן שְׁבוּעַת שְׁוֹא וּשְׁבוּעַת שְׁקָר (שבועת שוא, פירוש הקונטרס: לשון הבל, המשנה את הידוע, כגון על האיש שהוא אשה, ושבועת שקר, שאין בדאותו ניכר ומאמן שקר לבריות) וְחִלּוּל הַשֵּׁם (פירוש: אדם גדול, שבני אדם למדין ממנו והוא אינו נזהר במעשיו ונמצא, שהקטנים מזלזלים בתורה על ידו ואומרים: מבין זה שאין ממש בתורה ובמצוות ונמצא השם מתחלל ונעשה דברו חולין) וְחִלּוּל שְׁבֵת, חִיָּה רָעָה רַבָּה וּבְהִמָּה כָּלָה וּבְנֵי אָדָם מְתַמְעָטִין (*) וְהַדְּרָכִים מְשֻׁתָּמָמִים, שֶׁנֶּאֱמַר: 'וַאֲם בְּאֵלָה לֹא תִוָּסְרוּ לִי' (שם שם, כג). אֶל תִּקְרֵי 'בְּאֵלָה' אֶלָּא 'בְּאֵלָה'. וּכְתִיב: 'וְהִשְׁלַחְתִּי בְכֶם אֶת-חִית הַשָּׂדֶה' וּגו' (שם שם, כב). וּכְתִיב בְּשְׁבוּעַת שְׁקָר: 'וְלֹא תִשָּׁבְעוּ בְשֵׁמי לְשַׁקֵּר וְחִלְלַתִּי' (שם יט, יב). וּבְחִלּוּל הַשֵּׁם כְּתִיב: 'וְלֹא תִחַלְלוּ אֶת-שֵׁם קְדְשִׁי' (שם כב, לב), וּבְחִלּוּל

שָׁבַת כְּתִיב: 'מִחֻלְלֵיהָ מוֹת יוֹמָתוֹ' (שמות לא, יד). וַיִּלְפִּינֵנוּ חֲלוּל חֲלוּל מִשְׁבוּעַת שָׁקֶר.

נפש יהודה והדרכים משתוממים. מאין עובר:

בַּעֲוֹן שְׁפִיכוֹת דָּמִים, בַּיַּת הַמִּקְדָּשׁ חָרַב וְשָׂכִינָה מִסְתַּלְקֶת בְּיִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: 'וְלֹא תַחֲנִיפוּ אֶת־הָאָרֶץ וְגו' וְלֹא תִטְמְאוּ אֶת־הָאָרֶץ וְגו' אֲשֶׁר אָנִי שׂוֹכֵן בְּתוֹכָהּ' (במדבר לה, לגלד), אִם אַתֶּם מִטְמְאִין אוֹתָהּ, אִין אָנִי שׂוֹכֵן בְּתוֹכָהּ.

בַּעֲוֹן עֲבוּדָה זָרָה וְגִלּוּי עֲרִיּוֹת וְשִׁמְיטִין וְיוֹבְלִים, גְּלוּת בָּא לְעוֹלָם וּמְגִלִּים אוֹתָם מִמְּקוֹמָם וּבָאִין אַחֲרֵיהֶם וְיוֹשְׁבֵים בְּמִקְוָם, שֶׁנֶּאֱמַר בְּגִלּוּי עֲרִיּוֹת: 'כִּי אֶת־כָּל־הַתּוֹעֵבוֹת הָאֵל וְגו' וְלֹא־תִקְיָא הָאָרֶץ אֶתְכֶם' וְגו' (ויקרא יח, כזכח). וּבַעֲבוּדָה זָרָה כְּתִיב: 'וְנָתַתִּי אֶת־פְּגָרֵיכֶם עַל־פְּגָרֵי גְלוּלֵיכֶם וְגִעְלָה' וְגו' (שם כו, ט). וּבְשִׁמְיטִין וְיוֹבְלִין כְּתִיב: 'אִזּוֹ תִרְצָה הָאָרֶץ אֶת־שְׁבַתְתֶּיהָ וְגו' וְאַתֶּם בָּאָרֶץ אוֹיְבֵיכֶם' (שם שם, לד).

בַּעֲוֹן נְבָלוֹת הַפֶּה, צָרוֹת רַבּוֹת וְרַעוּת וְגִזְרוֹת קָשׁוֹת מִתְחַדָּשׁוֹת וּבַחֲוָרֵי שׁוֹנָיִי יִשְׂרָאֵל מִתִּים וּיְתוֹמִים וְאַלְמָנוֹת צוֹעֲקִים וְאִינָן נַעֲנִין, שֶׁנֶּאֱמַר: 'עַל־כֵּן עַל־בַּחֲוָרֵי לֹא־יִשְׁמַח אֲדָנִי וְאַת־יִתְמָיו וְאַת־אַלְמָנְתָיו לֹא יִרְחַם, כִּי כָלוּ חֵינֵף וְיִמְרַע וְכָל־פֶּה דָבַר נְבָלָה, בְּכֻלָּזֹאת לֹא־שָׁב אַפּוֹ (*). וְעוֹד יָדוֹ נְטוּיָה' (ישעיה ט, טז). מֵאֵי וְעוֹד יָדוֹ נְטוּיָה? אָמַר רַב חֲנַן אָמַר רַבֵּא (*). הַכֹּל יוֹדְעִין כַּלָּה לָמָּה נִכְנָסָה לַחֲפָה, אֶלָּא כָּל הַמַּנְבֵּל אֶת פִּיו וּמוֹצִיא דָבַר נְבָלָה מִפִּיו, אֶפִּילוֹ חוֹתְמִין עָלָיו גִּזְרֵי דִין שֶׁל שְׁבַעִים שָׁנָה לְטוֹבָה הוֹפְכִין אוֹתוֹ לְרָעָה.

נפש יהודה ועוד ידו נטויה. לשון ועד כל שנותרו של אדם שהן שבעים שנה יד הדין נטויה עליו לבטל זכויותיו בעון זה: הכל יודעין. ולא הוצרך לאדם לפרש למה נכנסה והמנבל פיו בכך אפילו נחתם וכו':

אָמַר רַב חֲסָדָא: כָּל הַמַּנְבֵּל אֶת פִּיו מַעֲמִיקִים לוֹ גִּיהֶנֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: ' (*). שׁוֹחָה עֵמֻקָּה פִּי זָרוֹת' (משלי כב, יד). רַב נַחֲמָן בַּר יִצְחָק אָמַר: אֵף שׁוֹמַע וְשׁוֹתֵק, שֶׁנֶּאֱמַר: ' (*). זְעוּס ה' יָפַל שָׁס' (שם). אָמַר רַב אוֹשַׁעֲיָא: כָּל (*). הַמְמַרְק עֲצָמוֹ לְדָבַר עֲבֵרָה, חַבִּירוֹת וּפְצָעִים יוֹצְאִים בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: 'חַבִּירוֹת פָּצַע (*). תִּמְרוּק בְּרַע' (שם כ, ט). וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁנָּדוֹן (*). בְּהַדְרוּקוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: 'וּמִכּוֹת חֲדָרֵי בָטוֹן' (שם). וְאָמַר רַב נַחֲמָן בַּר יִצְחָק: סִימָן לְעֵבֶרָה הַדְרוּקוֹ. עַל כֵּן יֵשׁ לוֹ לְאָדָם לְמַאֵס בְּרַע וּלְבַחַר בְּטוֹב.

נפש יהודה שוחה. גיהנם עמוקה מוכנת לפי זרות למי שפיו דבר זרה נבול פה: זעום ה' יפול שם. זעם של הקב"ה שורה שם אצל פי זרות היושב אצלו ושומע קרוי זעמו של הקב"ה: הממרק עצמו. מפנה לבו לכך ממרק עצמו משאר עסקים להתעסק בעבירות: תמרוק ברע. הממרק ברע: הדרוקון. חולי הוא:

פרק רביעי [ה]

יש ענשים אחרים שבאים על עברות ידועות, כמו שאמרו רבותינו, ולא היו למדין אותם מאסמכתא דקרא, כדגרסינן במסכת אבות, פרק בעשרה מאמרות (משנה ח) : שבעה מיני פרעניות באין לעולם על שבעה גופי עברות : מקצתם מעשרין ומקצתם שאינן מעשרין, (*) רעב של בצרת בא, מקצתם רעבין ומקצתם שבעין, גמרו שלא לעשר, (*) רעב של מהומה ושל בצרת בא. שלא לטל חלה, (*) רעב של כליה בא. דבר בא לעולם על מיתות האמורות בתורה, (*) שלא נמסרו לבית דין (*) ועל פרות שביעית. חרב בא לעולם על ענוי הדין ועל עוונות הדין ועל המורים בתורה שלא פהלקה. חיה רעה באה לעולם על שבעת שוא ועל חלול השם. גלות בא לעולם על עובדי עבודה זרה ועל גלוי עריות ועל שפיכות דמים (*) ועל שמיטת הארץ.

נפש יהודה רעב של בצורת בא. הגשמים מועטים ומתוך כך השער מתיקר ומקצתם רעבים ומקצתם שבעים : רעב של מהומה. מפני הגייסות אין יכולין לאסוף התבואה : רעב של כליה. השמים כבזול והארץ כנחושה : שלא נמסרו לבית דין. שלא עשו בהם דין תורה : ועל פרות שביעית. שעושים בהן סחורה ואין נוהגין בהם קדושת שביעית : ועל שמיטת הארץ. שחורשים וזורעים בשביעית :

ועוד גרסינן בפרק במה מדליקין (לב, א) : תנו רבנן : (*) על שלש עברות נשים מתות (*) יו (*) לדות. רבי אליעזר אומר : נשים מתות ילדות. (*) רבי אחא אומר : בעוון שמכבסות צואת בניהם בשבת. ויש אומרים : על שקורין לארון קדש ארנא (פירוש : כד היו קורין מגדלות שלהן). תנא, רבי שמעון בן אלעזר אומר : בעוון שני דברים עמי הארץ מתים, על שקורין לבית הכנסת (*) בית עם ולארון קדש ארנא.

נפש יהודה על שלש עבירות. חלה נדה הדלקה : ילדות. בשעת לידתן : ילדות. בחורות ואפילו שלא בשעת לידתן : רבי אחא אומר. הילדות מתות על עון שמכבסות וכו' : בית עם. לשון ביזוי שמתקבצין, בו הכל :

וגם כן גרסינן במסכת ספח, פרק הישן (כט, א) : תנו רבנן : בשביל ארבעה דברים חמה לוקה : על אב בית דין שמת ולא נספד פהלקה ועל נערה מאורסה שצעקה בעיר ואין מושיע לה ועל משפב זכור ועל שני אחים שנשפד דמם כאחד (פירש הקונטרס : לא ידעתי טעם הדבר). ובשביל ארבעה דברים (*) מאורות לוקין : על (*) כותבי פלסתר ועל מעידי עדות שקר ועל (*) מגדלי בהמה דקה בארץ ישראל (*) ועל קוצצי אילנות טובות. ובשביל ארבעה דברים נכסי בעלי בתים נמסרים למלכות : (*) על משהי שטרות פרועין ועל מלוי ברבית ועל שהספיקו בגדם למחות ולא מחו, ועל פוסקי צדקה ברבים ואינן נותנין. ובשביל ארבעה דברים נכסי בעלי בתים יורדין (*) לטמיון : על (*) כובשי שכר שכיר ועל (*) עושקי שכר שכיר ועל מי שפורקין (עול) מצואריהם ונותנין על חבריהם [ועל גסי הרוח] (*) וגסות הרוח כנגד כלם.

נפש יהודה מאורות. ירח וכוכבים : כותבי פלסתר. שטרות מזויפין : מגדלי בהמה דקה. מחריבין את הארץ שאינם יכולין לשמרם מלרעות בשדות חבריהם : ועל קוצצי אילנות טובות. ואפילו הם שלהן שמשחיתין הן ונראים כבועטים בהקב"ה ובברכתו שמשפיע טובו :

על משהי שטרות פרועין. אצלו כדי לחזור ולגבות פעם אחרת: לטמיון. שנטמנון וכלין מאליהם: כובשי שכר שכיר. שמדחהו בלך ושוב: עושקי. שעושק לגמרי וגוזל שכרו: וגסות הרוח. שמתגאין ומשתררין על אחיהם בשביל עשרם:

וגם פון גרסינן בפּרָק קמא דיומא (ט, א): אָמר רבי יוחנן: מאי דְכָתִיב: 'יִרְאֵת ה' תּוֹסִיף יָמִים וּשְׁנוֹת רָשָׁעִים תִּקְצְרָנָה' (משלי, כז)? 'יִרְאֵת ה' תּוֹסִיף יָמִים', זֶה מִקְדָּשׁ רָאשׁוֹן. שְׁעֲמַד אַרְבַּע מֵאוֹת וְעֶשְׂרֵי שָׁנִים וְלֹא שִׁמְשׁוּ בוֹ אֶלָּא שְׁמוֹנֶה־עֶשְׂרִי כֹהֲנִים גְּדוֹלִים. 'וּשְׁנוֹת רָשָׁעִים תִּקְצְרָנָה', זֶה מִקְדָּשׁ שְׁנִי, שְׁעֲמַד אַרְבַּע מֵאוֹת וְעֶשְׂרִים שָׁנָה וְשִׁמְשׁוּ בוֹ יוֹתֵר מִשְׁלֹשׁ מֵאוֹת כֹּהֲנִים גְּדוֹלִים. צָא מֵהֶם אַרְבָּעִים שָׁנָה שִׁשְׁמֹשׁ שְׁמַעוֹן הַצְּדִיק וְשְׁמוֹנִים שָׁנָה שִׁשְׁמֹשׁ יוֹחָנָן כַּהֵן גְּדוֹל וְעֶשְׂרֵי שָׁנִים שִׁשְׁמֹשׁ יוֹחָנָן בֶּן נַרְבָּאִי וְאַחַת־עֶשְׂרֵה שִׁשְׁמֹשׁ אֲלֵעָזָר בֶּן חֲרָסוֹם, מִכָּאֵן וְאַלְדָּן חֹשֶׁב, שְׁכָל אֶחָד וְאַחָד לֹא הוֹצִיא שְׁנָתוֹ. וְכָל כֶּךָ לָמָּה, שֶׁהֵיוּ לוֹקְחִין אוֹתָהּ בְּדָמִים, דְּאָמַר רַבִּי אֲסִי: תִּרְקֶבֶא דְּדִינְרֵי עֲלְתָה לִיהַ מִרְתָּא בַּת בֵּיתוֹס לִינָאִי מִלְכָּא עַד דְּאוֹקְמָה לִיהוּשֻׁעַ בֶּן גִּמְלָא בְּכַהְנֵי רַבְרַבִּי. הָא לְמַדְתָּ, שֶׁהֲרָשָׁעִים נֶעְנְשׁוּ עַל רָשָׁעִים וְיִרְאֵי הַשָּׁם יוֹסִיפוּ.

פרק חמשי [ו]

יש דברים שנתנו לפרע מהם בבית דין של מטה, כגון חיבי מיתות בית דין ומלקיות כמו שהם מפרשות בדברי חז"ל. ויש גם פון רשות לבית דין לענש ולהכות כפי צרך הזמן, אם יראו (*) שהשעה צריכה לכך, כדגריסין במסכת סנהדרין, פרק נגמר הדין (מו, א), ובמסכת יבמות, פרק האשה קמא (ט, ב): תנא, אָמר רבי אליעזר בן יעקב: שמעתי שבית דין מכין ועונשין שלא מן התורה ולא לעבור על דברי תורה אלא כדי לעשות סג לתורה. מעשה באחד (*) שרכב על סוס בשבת, בימי יונים, והביאוהו לבית דין וסקלוהו ולא מפני שראוי לכך אלא (*) שהשעה צריכה לכך. ושוב מעשה באחד (*) שהטיח באשתו תחת התאנה והביאוהו לבית דין והלקוהו ולא מפני שראוי לכך אלא שהשעה צריכה לכך.

נפש יהודה שהשעה צריכה לכך. שהדור פרוץ בעבירה: רכב על סוס. והוא משום שבות וסקלוהו כמחלל שבת גמור: שהשעה. שהיתה שעת גזירה והיו פרוצים בעבירה: הטיח. בעל:

וגם פון יש רשות לבית דין לגדות ולהחרים ולהפקיר נכסים ולכפות ידים ורגלים ולאסר ולהעניש בכל ענש שיראה להם כפי ראות עינם, אם הם ראויים לכך, כדגריסין במסכת מועד קטן, פרק אלו מגלחין (טז, א): ומנא לן דשמתינן, דכתיב: 'אורו מרז' (שופטים ה, כג). ומנא לן (*) דמחרמינן דכתיב: 'ארו ארור' (שם). ומנא לן (*) דמאן דאכל ושתי וקאי בארבע אמות דידה, דכתיב: 'ישביה' (שם). ומנא לן (*) דמפרטינן חטאיה בצבורא, דכתיב: 'כי לא באו לעזרת ה' (שם).

נפש יהודה דמחרמינן. בארור: דמאן דאכל. עם מי שנדוהו שמנדין לו גם כן כדכתיב יושביה: דמפרטינן חטאיה. דאמרינן לאנשי עירו משום הכי והכי משמתין ליה:

וְאָמַר עוֹלָא: בְּאַרְבַּע מָאָה שְׁפוּרֵי שְׁמֵי תִיָּה בְּרִק לְמַרוּז. אֵיכָא דְאָמְרֵי: גְבַרְא רַבָּא הָוָה. וְאֵיכָא דְאָמְרֵי: (*) כּוֹכְבָא הָוָה, דְּכָתִיב: יְמֵן שְׁמַיִם נִלְחַמוּ הַכּוֹכְבִּים' (שם שם, טו). וּמָנָא לֵן (*) דְּמִפְקָרִינָן נְכֻסִיָּה, דְּכָתִיב: 'וְכָל אֲשֶׁר לֹא-יָבֹא וּגְוֵי פְעֻצַת הַשָּׁרִים וְהַזִּקְנִים (*) יַחְרָם כָּל־רְכוּשֵׁי' (עזרא י, ח). וּמָנָא לֵן (*) דְּכָפְתִינָן (*) וְאַסְרִינָן וְעִבְדִּינָן הַרְדְּפָה, דְּכָתִיב: 'הֵן לְמוֹת הֵן לְשֵׁרְשֵׁי הֵן לְעֵנֶשׂ נְכֻסִין וְלֶאֱסוּרִין' (שם ז, כו). מָאִי 'לְשֵׁרְשֵׁי', אָמַר רַב אֲדָא מְאָרִי אָמַר רַבִּי נַחֲמִיָּה בְּרַבִּי בְּרוּךְ אָמַר רַב יְהוּדָה: הַרְדְּפָה. מָאִי הַרְדְּפָה, אָמַר רַב יְהוּדָה: מְנַדִּין לְאֲלֹתַי, שׁוֹנֵין לְאַחַר שְׁלֹשִׁים וּמַחְרִימִין לְאַחַר שְׁשִׁים. אָמַר לִיה רַב הוֹנָא: הֵכִי אָמַר רַב חֲסֵדָא: שְׁנֵי וְחֲמִשִּׁי שְׁנֵי, וְהֵינִי מִיֵּלִי לְמַמוֹנָא, אָבַל (*) לְאַפְקִירוּתָא לְאֲלֹתַי.

נפש יהודה כוכבא הוה. מזליה דסיסרא: דמפקרינן נכסיה. דמאן דלא ציית להו לרבנן: יחרם כל רכושו. דהפקר בית דין הפקר: דכפתינן. ידיו ורגליו: אוסרינן. ליה שקושרין אותו על העמוד להלקותו: לאפקירותא. מבזה תלמיד חכם:

וְגַם כֵּן גִּרְסִינָן בְּמִסְכַּת סְנֵהֲדָרִין, פְּרָק אַרְבַּע מִיתוֹת (נח, טו): אָמַר רִישׁ לְקִישׁ: כָּל הַמְּגַבִּיָּה יָדוּ עַל חֶבְרוֹ, אָף עַל פִּי שְׂלֵא הֶכְהוּ, נִקְרָא רְשָׁע, שְׁנֵאֲמַר: 'וַיֹּאמֶר לְרְשָׁע לָמָּה תִּפְּהָ רַעַד' (שמות ב, יג), 'הִכִּיתִי לֹא נֹאמַר, אֲלֵא לָמָּה תִּפְּהָ'. זְעִירֵי אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, נִקְרָא חוּטֵא, שְׁנֵאֲמַר: 'וְאִם- לֹא (*) לְקַחְתִּי בְּחֻזְקָה' (שמואלא ב, טו), וְכָתִיב: 'וַתְּהִי חֲטָאת הַנְּעָרִים גְּדוּלָה מְאֹד אֲתִפְּנִי ה'' (שם שם, יז). רַב הוֹנָא אָמַר: 'תִּקְצֹץ יָדוֹ' שְׁנֵאֲמַר: ' (*) וְזָרַע רָמָה וְתִשְׁבֵּר' (איוב לח, טו). רַב הוֹנָא (*) קָץ יָדָא.

נפש יהודה ולקחתי בחזקה. בבני עלי כתיב שהיו תוקפין בבשר הזבחים ואומרים אם לא תתן לי אקח בחזקה דהיינו כמרים יד שהיו מגזמים להכות: וזרוע רמה. הרגילה לרום על חבירו: קץ ידא. מאדם א' שהיה רגיל להכות את חבירו וקנסו בכך כדאמרינן לעיל ב"ד מכין ועונשין שלא מן התורה לעשות סייג וגדר לתורה:

וְתִקְנֹנוּ דְּבִקֵּי מִיתוֹת (שמדבקין ומקרבין המיתה לפני זמנה. רש"י, שבת לב, א) לְמֵי שְׁרָאוּי לְכָלוּתוֹ וְאֵינּוּ חֲזִיב מִיָּתָה בְּיָדָם, כְּדַגְרִסִּין פְּרָק אֵלוֹ הַנְּשֻׁרְפִין (פא, טו): מִי שְׁלָקָה (*) וְשָׁנָה, בֵּית דִּין מְכַנְּסִין אוֹתוֹ לְכַפָּה וּמְאָכִילִין אוֹתוֹ שְׁעוּרִים עַד שְׁפָרְסוּ נְבֻקְעַת. הַהוֹרֵג נְפֻשׁוֹת (*) שְׂלֵא בְּעֵדִים, מְכַנְּסִין אוֹתוֹ לְכַפָּה וּמְאָכִילִין אוֹתוֹ לְחַס צַר וּמִיָּם לְחַץ. וְכֵן כָּל פְּיוּצָא בְּזָה לְיִסּוּר הַרְשָׁעִים. וְכָל הַעֵם עַל מְקוֹמוֹ יָבֹא בְּשָׁלוּם.

נפש יהודה ושנה. שלקה ב' פעמים על שתי עבירות: שלא בעדים. שלא ניתן להרגו:

פרק ששי [ז]

אמר רבי אלעזר: ויתפלל לא נאמר, אלא ויפלל, מלמד שעשה פלילות עם קונו. ובקשו מלאכי השרת לדוחפו, אמר להם הקדוש ברוך הוא: הניחו לו, קנאי (*). בן קנאי הוא, משיב חמה (*). בן משיב חמה הוא. התחילו שבטים מביאים אותו: ראיתם בן פוטי זה שפטים (*). אבי אמו עגלים לעבודה זרה והרג נשיא שבט מישראל. בא הכתוב ויחסו: 'פינחס בן אלעזר בן אהרן וגו' (במדבר כה, יא). אמר ליה הקדוש ברוך הוא למשה: לך הקדם לו שלום, שנאמר: 'לכן אמר הנני נתן לו את בריתי שלום' (שם, יב). (*). וראויה כפרה זו שתהא מכפרת והולכת.

נפש יהודה בן קנאי. משבט לוי שקנא במעשה דינה: בן משיב חמה. אהרן במעשה דקרח דכתיב כי יצא הקצף וכתוב ויתן את הקטורת: אבי אמו. יתרו: וראויה כפרה. זו שעשה פינחס שתהא מכפרת לעולם דכתיב ברית כהונת עולם תחת אשר קנא לאלהיו ויכפר דכפרה זו לעולם עומדת לזכרון טוב לישראל:

פרק שביעי [ח]

ויש לך בני אדם שנתפשים (*). ונענשים בעון אחרים, כדגרסינן במסכת סנהדרין, פרק כהן גדול (א, כ): אמר רב יהודה אמר רב: מפני מה (*). נענש אבנר, מפני שהיה לו (*). למחות בשאול ולא מחה. וגרסינן נמי במסכת שבת, פרק במה בהמה יוצאה (נד, ב): אתמר: כל שאפשר למחות באנשי ביתו ואינו מוחה, נתפש על אנשי ביתו; באנשי עירו ואינו מוחה, נתפש על אנשי עירו; (*). בכל העולם פלו ואינו מוחה, נתפש על כל העולם פלו. אמר רב פפא: והני דבי ריש גלותא מתפשי אכולי עלמא. אמר רבי חנינא: מאי דכתיב: 'ה' במשפט יבוא עם זקני עמו ושריו' (ישעיה ג, יד), אם שרים חטאו, (*). זקנים מה חטאו, אלא אימא: זקנים שלא מחו בשרים.

נפש יהודה ונענשים בעון אחרים. כשיש בידם למחות ואינם מוחים כדמפרש ואזיל: נענש אבנר. שנהרג: למחות בשאול. בהריגת נוב עיר הכהנים: בכל העולם. אכל ישראל כגון המלך ונשיא שאפשר להם למחות שיראין מפניהם ומקיימין דבריהם: זקנים. סנהדרין:

רב יהודה הוה יתיב קמיה דשמואל, אתת ההיא אתתא וקא צוהא קמיה ולא משגח בה. אמר ליה: לא סבר לה מר 'אטם אָזְנוּ מְזַעְקַת דָּל גַּם הוּא יִקְרָא וְלֹא יַעֲנֶה' (משלי כא, יג). אמר ליה: שיננא, רישך בקריירי ורישא דרישך בחמלימי (רצונו לומר, אני שאני רבך אינו נכוה, אבל מר עוקבא, שהוא ראש לי ולך ואב בית דין יכוה בחמיו), הא יתיב מר עוקבא אב בית דין, דכתיב: ' (*). בית דוד פה אמר ה' דינו לבקר משפט והצילו גזול מיד עושקי וגו' (ירמיה כא, יב). אמר ליה רבי זירא לרבי סימון: לוכחינהו מר להני דבי ריש גלותא. אמר ליה: לא מקבלי מינאי. אמר ליה: אף על גב דלא מקבלי מינד, לוכחינהו מר, דאמר רב אחא בר חנינא: מעולם לא יצאה מדה טובה מפי הקדוש ברוך הוא וחרזר בה לרעה חוץ מדבר זה (מפני עונש שלא הוכיחו חזר בו), דכתיב: 'ויאמר ה' אליו עבר בתוך העיר בתוך ירושלים והתוית תו על מצחות האנשים הנאנחים והנאנקים על כל התועבות הנעשות בתוכה' (יחזקאל ט, ט).

אמר ליה הקדוש ברוך הוא לגבריאל: לך וכתב על מצחן של צדיקים תו של דיו, כדי שלא ישלטו בהן מלאכי חבלה. ועל מצחם של רשעים תו של דם, כדי שישלטו בהם מלאכי חבלה. אמרה מדת הדין לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם, מה נשתנו אלו מאלו. אמר לה: הללו צדיקים גמורים והללו רשעים גמורים. אמרה לו: היתה ידם למחות ולא מחו. אמר לה: גלוי וידוע לפני, שאם מחו בהם לא קבלו מהם. אמרה מדת הדין לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם, אם לפני גלוי, לפני מהם מי גלוי, הינו דכתיב: 'זקן בחור ובתולה וטף ונשים תהרגו למשחית ועל כל איש אשר עליו התו אל תגשו' (*) וממקדשי תחלו ויחלו באנשים הזקנים אשר לפני הבית' (שם שם, ו).

תני רב יוסף: אל תקרי ממקדשי אלא ממקדשי, אלו בני אדם שקימו את התורה כלה מאליהם ועד תו. ומיד ונהיה ששה אנשים באים מדרך שער העליון אשר מפנה צפונה ואיש כלי מפצו בידם ואיש אחד בתוכם לבש בדים וקסת הספר במתניו ויבאו ויעמדו אצל (*) מזבח הנחשת' (שם שם, ב). מזבח הנחשת מי הנה, אלא אמר להם הקדוש ברוך הוא: התחילו (*) ממקום שאומרים שירה לפני. מאי ניהו 'ששה אנשים' - קצף, אף, חמה, משחית, משבר, מכלה. ומאי שנא תו מכל האותיות, אמר רב: תו תחיה (הצדיקים), תו תמית (הרשעים). ושמואל אמר: תמה זכות אבות. ורבי יוחנן אמר: תחון זכות אבות. ורבי שמעון בן לקיש אמר: תו סוף (*) חותמו של הקדוש ברוך הוא, דאמר רבי חנינא: חותמו של הקדוש ברוך הוא אמת. אמר רבי שמואל בר נחמני: אלו בני אדם שקימו את התורה כלה מאליהם ועד תו.

מזבח הנחשת מי הוה. בימי יחזקאל והלא שלמה גזזו ועשה מזבח אבנים של ל"ב אמה דכתיב כי מזבח הנחשת אשר לפני ה' קטן מהכיל כאדם האומר לחבירו ננס פלוני ופסול לעבודה: ממקום שאומרים שירה. מן הלויים שאומרים שיר בכלי נחשת: חותמו של הקב"ה אמת. אמצעית לאותיות וראשון ואחרון על שם אני ראשון ואני אחרון ואני הוא:

וגרסינו נמי התם (נד, ב), ובסוף פרק יום טוב (ביצה כג, א): פרתו של רבי אלעזר בן עזריה היתה יוצאת (*) ברצועה שבין קרניה שלא כרצון חכמים. וחדא פרה הוה ליה? והאמר רב, תריסר אלפי עגלי הוה מעשר רבי אלעזר בן עזריה מעדריה בכל שתא? תאנא: לא שלו היתה, אלא של שכנתו היתה ומתוך שלא מחה בה, נקראת על שמו.

וגרסינו בפרק קמא דעבודה זרה (ד, א): דרש רבי אבא בר כהנא: מאי דכתיב: 'חללה לך מעשת כדבר הזה להמית צדיק עם רשע' (בראשית יח, כה)? אמר אברהם לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם, חולין הוא לך

מֵעֲשׂוֹת כְּדָבָר הַזֶּה. וְלֹא, וְהִכְתִּיב: 'וְהִכְתִּי מִמֶּדָּ צַדִּיק וְרָשָׁע' (יחזקאל כא, ח). בְּצַדִּיק שָׁאִינוּ גָּמוּר; אָבֵל בְּצַדִּיק גָּמוּר לֹא. וְהִכְתִּיב: 'וּמִמֶּדָּ שִׂי תִּחְלוּ' (שם ט, ו). וְתֵאנִי רַב יוֹסֵף: אֵל תִּקְרֵי מִמֶּדָּ שִׂי אֶלָּא מִמֶּדָּ שִׂי, אֵלּוּ בְּנֵי אָדָם שִׂקִּימוּ אֶת הַתּוֹרָה כָּלָה מְאֹלָף וְעַד תָּו? הֵתָם נִמְי, כִּי וְשִׁהָה בְּיָדָם לְמַחוֹת וְלֹא מַחוּ, הוּוּ לְהוּ צַדִּיקִים שָׁאִינָם גָּמוּרִים. וְגַרְסִינָן בְּמִסְכֵּת סָפָה, פֶּרֶק הַיֵּשֶׁן (כט, א): אֶחָד מְאֹרְבָּעָה דְּבָרִים שָׁנֵכְסִי בְּעֵלֵי בִתִּים נְמָסְרִים לְמַלְכוּת, עַל שֶׁהִסְפִּיקוּ בְּיָדָם לְמַחוֹת וְלֹא מַחוּ, כָּמוּ שֶׁכְּתוּב לְמַעְלָה, בְּפָרֶק רַבִּיעִי (סימן ה).

וְאֶפִּילוּ מִי שָׁאִין בְּיָדוֹ לְמַחוֹת חָיָב לְהוֹכִיחַ לְחֵבְרוֹ אִם רוּאָה בּוֹ דְּבָר מְגֻנָה, כְּדִגְרָסִינָן בְּעַרְכֵּינּוּ, פֶּרֶק יֵשׁ בְּעַרְכֵּין (טו, ב) תָּנּוּ רַבָּנָן: 'לֹא תִשָּׂא אֶת אַחִידָּ' (ויקרא יט, יז), יָכוֹל (*) לֹא יִסְרְטֵנוּ וְלֹא יִכְנּוּ וְלֹא יִקְלֻלְנוּ; תְּלָמוּד לּוֹמֵר: 'בְּלַבָּבָדָּ', בְּשִׁנְאָה שְׂבִלָב הַכְּתוּב מִדְּבָר. מִנִּין לְרוּאָה בְּחֵבְרוֹ דְּבָר מְגֻנָה שֶׁחָיָב לְהוֹכִיחוֹ, תְּלָמוּד לּוֹמֵר: 'הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ' (שם שם), הוֹכִיחוֹ וְלֹא קִבֵּל, מִנִּין שְׂיַחֲזֵר וְיוֹכִיחֵנוּ, תְּלָמוּד לּוֹמֵר: 'תּוֹכִיחַ' מִכָּל מְקוֹם. יָכוֹל אֶפִּילוּ (*) פְּנֵיו מִשְׂתַּנְּיָם, תְּלָמוּד לּוֹמֵר: 'וְלֹא תִשָּׂא עָלָיו חִטָּא' (שם שם).

נפש יהודה לא יסרטנו. על דבר תוכחה: פניו משתנים. שיוכיחו ברבים להלבין פנים ת"ל ולא תשא וגוי שלא ילבין פניו ברבים:

תִּנְיָא, אָמַר רַבִּי טַרְפוֹן: תְּמָה אֲנִי אִם יֵשׁ בְּדוֹר הַזֶּה שְׂיֻכֵּל לְהוֹכִיחַ, אֵלּוּ אָמַר לוֹ: טַל קִיֶּסֶם מִבֵּין שְׁנִידָּ, אֹמֵר לוֹ: (*) טַל קוֹרָה מִבֵּין עֵינִידָּ. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה: תְּמָה אֲנִי אִם יֵשׁ בְּדוֹר הַזֶּה (*) שְׂיֻדַּע לְהוֹכִיחַ. אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא: תְּמָה אֲנִי אִם יֵשׁ בְּדוֹר הַזֶּה שְׂמָקָבֵל תּוֹכְחוֹת. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי: מֵעִיד אֲנִי עָלַי שְׂמִים וְאֶרֶץ, שֶׁהִרְבֵּה פְּעָמִים לָקַה עֲקִיבָא עַל יַדִּי, שֶׁהֵייתִי (*) קוֹבֵל עָלָיו לִפְנֵי רַבָּן גִּמְלִיאֵל, וְכָל שָׂכַן שֶׁהוֹסִיף בִּי אַהְבָּה, לְקִים מֶה שִׁנְאַמַּר: 'הוֹכֵחַ לְחֵכָם וַיִּאָּהֲבָדָּ' (משלי ט, ח).

נפש יהודה טול קורה. כלומר שאם יש אדם שמוכיח חבירו לומר לו הנח עבירה קטנה שיש בידך יכול להשיבו עבירה גדולה יש בידך כלומר שכולם רשעים: שיודע להוכיח. שלא ישא עליו חטא על ליבון פנים: קובל עליו. כשהייתי רואה בו דבר גנאי:

וְתִלְמִיד חָכָם אֵל יִנִּיחַ מְלֵהוֹכִיחַ לְבְּנֵי עִירוֹ שְׂמָא יִשְׁנָאוּהוּ, שְׁטוּבָה הִיא שְׁנָאָה בְּתוֹכָהָ מְאָהֲבָה בְּלֵי תוֹכָהָ, כְּדִגְרָסִינָן בְּפָרֶק בְּתָרָא דְּכְתוּבוֹת (קה, ב): אָמַר אַבִּי: הֵאֵי צוֹרְבָא מִרְבָּנָן דְּרַחֲמִין לִיהַ בְּנֵי מְאֵתִיהַ, לֹא מִשׁוֹם דְּמַעְלִי, אֶלָּא מִשׁוֹם דְּלֹא מוֹכַח לְהוּ בְּמִילִי דְּשְׂמָיָא, עַל כֵּן יָרָא אֶלְהִים לֹא יִמְנַע מְלֵהוֹכִיחַם מִפְּנֵי שְׂיִשְׁנָאוּהוּ, כִּי יוֹתֵר טוֹב הוּוּ לּוֹ לְהִיֹּת אַהוּב הֵשֶׁם מְלֵהִיֹּת אַהוּב הִרְשָׁעִים, אָבֵל הוּוּ חָיָב לְשָׂנְאָא אֶת שׁוֹנְאֵי הֵשֶׁם, כְּדְכְתִיב: 'הָלוֹא־מְשָׁנְאִידָּ ה' אִשְׁנָא' וְגוֹ' (תהלים קלט, כא).

החלק השני ביראת הענש שבעולם הבא.

ויש בו שני פרקים

פרק ראשון [ט]

גָּדַל עֲנֵשׁ הַרְשָׁעִים גְּמוּרִים לְאַחַר מִיתָה אֵין לוֹ קֶץ וְתַכְלָה, שֶׁבָּא עֲלֵיהֶם בְּחֶשְׁבוֹן (*) כֹּל מַחְשְׁבוֹתָם וּמַעֲשֵׂיהֶם וְנִדּוֹנִין עֲלֵיו. כְּדִגְרָסִין בְּפָרָק קָמָא דְרֵאשׁ הַשָּׁנָה (טו, ב): תַּנְיָא, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: שְׁלֹשׁ כְּתוּבֵי הֵן (*) לְיוֹם הַדִּין: אַחַת שֶׁל צְדִיקִים גְּמוּרִים וְאַחַת שֶׁל (*) רְשָׁעִים גְּמוּרִים וְאַחַת שֶׁל בֵּינוֹנִיִּים. שֶׁל צְדִיקִים גְּמוּרִים, נִכְתָּבִים וְנִחְתָּמִים לְאַלְתֵּר לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא; שֶׁל רְשָׁעִים גְּמוּרִים נִכְתָּבִים וְנִחְתָּמִים לְאַלְתֵּר לְגִיהֶנֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְרַבִּים מִיִּשְׂרָאֵל אֲדַמָּת עֶפְרַיִם יִקְיָצוּ (דְּנִיאל יב, ב), בֵּינוֹנִיִּים (שְׁעוֹנוֹתֵיהֶם וּזְכוּתֵיהֶם שְׁקוּלִים זֶה כְּנֹגַד זֶה), יוֹרְדִין לְגִיהֶנֶם (*) וּמַצְפְּצִים וְעוֹלִין, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִבֵּאתִי אֶת הַשְּׁלִישִׁית בְּאֵשׁ וּצְרַפְתִּים כְּצֶרֶף אֶת הַכֶּסֶף וּבְחִנְתִּים כְּבָחוֹן אֶת הַזָּהָב הוּא יִקְרָא בְּשָׂמִי וְאֲנִי אֶעֱנֶה אֹתוֹ אֲמַרְתִּי עֲמִי הוּא וְהוּא יֹאמֵר הִי אֵלֵהִי (זְכַרְיָה יג, ט). וְעֲלֵיהֶם אֲמָרָה חֲנָה: 'הִי מִמִּית וּמְחִיָּה מוֹרִיד שְׂאוּל וְיַעֲלֵי' (שְׁמוּאֵל א ב, ו). וּבֵית הַלַּל אוֹמְרִים "רַב חֶסֶד", (*) מְטָה כְּלָפִי חֶסֶד. וְעֲלֵיהֶם אֲמַר דָּוִד: 'אֶהְבֵּתִי כִּי יִשְׁמַע ה' אֶת קוֹלִי תַחֲנוּנֵי כִּי הִטָּה אֲזַנְוֹ לִי וְגו' (תְּהִלִּים קטו, אב). וְעֲלֵיהֶם אֲמַר דָּוִד כֹּל הַפְּרָשָׁה כְּלָה: 'דְּלוֹתַי וְלִי יִהְיוּ שִׁיעַי'.

נפש יהודה כל מחשבות ומעשיהם. שהמחשבה שהביאה לידי מעשה הקבי"ה מצרפה למעשה ונדונין על שניהם: ליום הדין. כשיחיו המתים ואע"פ שכבר נדונו אחר מיתתן בגן עדן או בגיהנם מפני הנפש עדיין יהיה דין אחר אם יזכהו לחיי העוה"ב שהוא קיים לעולם ויש שכבר סבלו דינם בגיהנם ומתוך כך שמה יזכו: רשעים גמורים. רובם עונות: ומצפצפים. צועקים ובוכים מתוך יסורים שעה אחת ועולים: מטה כלפי חסד. הואיל ומחצה על מחצה הן מטה את ההכרע לצד הזכות ואינם יורדין לגיהנם:

אֲבָל פּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל (*) בְּגוֹפָם וְכֹן פּוֹשְׁעֵי אוֹמוֹת הָעוֹלָם בְּגוֹפָם יוֹרְדִין לְגִיהֶנֶם וְנִדּוֹנִין בּוֹ שְׁנַיִם עָשָׂר חֳדָשׁ, לְאַחַר שְׁנַיִם עָשָׂר חֳדָשׁ גּוֹפָן כְּלָה וְנִשְׁמָתוֹ נִשְׂרַפֵּת וְרוּחַ מְפַזְרָתוֹ וְנִעְשָׂיִם אֲפָר תַּחַת כְּפוֹת רַגְלֵי הַצְּדִיקִים, שֶׁנֶּאֱמַר: ' (*) וְעִסוֹתֵם רְשָׁעִים כִּי יִהְיוּ אֲפָר תַּחַת כְּפוֹת רַגְלֵיכֶם' (מְלָאכִי ג, בא). אֲבָל (*) הַמֵּינִים (*) וְהַמוֹסְרִים וְהַמְשַׁמְדִּים (*) וְהַאֲפִיקוֹרְסִים (*) וְשִׁכְּפָרוּ בַתּוֹרָה וְשִׁכְּפָרוּ בַתְּחִיַּת הַמֵּתִים וְשִׁפְרָשׁוּ (*) מְדַרְכֵי צְבוּר (*) וְשִׁנְתָּנוּ חֲתִיתָם בְּאֶרֶץ חַיִּים וְשִׁחְטָאוּ וְשִׁחְחָטְיָאוּ אֶת הַרְבִּים, כְּגוֹן יִרְבְּעָם בֶּן נְבֻט וְחַבְרִיו, יוֹרְדִין לְגִיהֶנֶם וְנִדּוֹנִין בָּהֶם לְדוֹרֵי דוֹרוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: 'וַיֵּצְאוּ וַרְאוּ בְּפָגְרֵי הָאֲנָשִׁים הַפּוֹשְׁעִים בֵּי וְגו' (יִשְׁעִיָּה סו, כד), גִּיהֶנֶם כְּלָה וְהֵם אֵינָם כְּלִים, שֶׁנֶּאֱמַר: ' (*) וְצוּרֵם לְבַלּוֹת שְׂאוּל' (תְּהִלִּים מט, טז). וְכֹל כֶּךָ לָמָּה, לָפִי (*) שִׁפְשָׁטוּ יְדֵיהֶם בְּזָבוּל, שֶׁנֶּאֱמַר: 'מְזָבֵל לוֹ' (שֵׁם שם, טז). וְאֵין זָבוּל אֲלָא בֵּית־

הקדוש ברוך הוא, נותן נשמה בגוף ודן אותן, שְׁנַאֲמַר: ' (*) יקרא אל השמים מעל' (שם נ, ד), זו נשמה. 'ואל הארץ לדן עמו' (שם, שם), זה הגוף. לפיכך יש לו לאדם לירא מן העלש הגדול הזה ואל יהא שטוף אחר תאנתו שהוא יצרו הרע השונאו וינצל מדינה של גיהנם.

נפש יהודה פורח באויר וכו'. היא נשמת החוטאים שאין לה מנוחה בעוה"ב ופורחת באויר כצפור לנוד אבל נשמות הצדיקים זוכים למקום מנוחה בישיבה של מעלה שנאמר והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים וגו': **בכורות**. תאני הבכורות: **יקרא**. הקב"ה לנשמה הבאה לו לאדם בתוך גופו מהשמים מעל ויקרא אף אל הגוף שבא מן הארץ לדון ביחד:

פרק שני [י]

מסברא נראה, שיש עלש לרשעים בעולם הבא על עוונם בעולם הזה, כי בבוא על אדם טובה בעולם הזה בשכר מצוה, או רעה בעלש עברה, אין זה רק במעשה הנס (*) והוא נס נסתר, יחשב בו הרואה שהוא מנהגו של עולם, והוא ענשו ושכרו באמת. (*) ולזה האריכה התורה ביעדים בעולם הזה, שהם נסים מפתיים וכנגד התולדת, ולא בארה יעדי הנפש בעולם הנשמות, לפי שקיום הנפש והדבקה באלהים הוא דבר ראוי בתולדת, שתשוב אל האלהים אשר נתנה ואותה שנמשכה אחר תאות גופה, יתחייב שתאבד כשיפסד חמרה. ועל זה אמרה תורה: 'הכרת תכרת הנפש ההוא עונה בה' (במדבר טו, לא), ופרשו חכמינו ז"ל: 'הכרת' בעולם הזה, 'תכרת' בעולם הבא, רצונם לומר, שמכרתת שכלה בעולם הזה לפי שנוהגת בהפך. ולזה רמזו חכמינו ז"ל באמרים: צדיקים אפילו במיתתם קרויים חיים ורשעים אפילו בחייהם קרויים מתים.

נפש יהודה הוא נס נסתר יחשוב בו הרואה שהוא מנהגו של עולם. כמו הגשם בעתו הוא לשכר ומניעתו הוא לעונש דכתיב והיה אם שמוע וגו' ונתתי מטר ארצכם בעתו וגם לענין עונש נאמר וסרתם ועבדתם אלהים אחרים ועצר את השמים ולא יהיה מטר והעולם יחשבו שהוא מנהגו של עולם בדרך טבע והוא עונשו ושכרו באמת ולכך נקרא נס נסתר שנסתר מן האדם לפי סברתו שהכל בדרך טבע ובאמת הם לשכר ועונש ועיין בנר רביעי כלל שני חלק שלישי בתחיית המתים בפרק ראשון: **ולזה האריכה התורה ביעודים וכו'**. פי לפי שהוא דרך נס לכך האריכה התורה וכתבה שכר האדם בעוה"ז ולא ביארה יעודי הנפש פי לא כתבה התורה השכר שיש לנשמה בעולם הנשמות מפני שהוא דבר ראוי בתולדה לפי שהיא באה ממקום טהור ששם התענוג והשכר והתורה לא רצה לכתוב רק מה שהוא דרך נס ולא דבר הראוי בתולדה כדמפרש ואזיל:

כדגרסינן בבבבכות, פרק מי שמתו (יח, א): רבי חיא ורבי נתן היו שקלי ואזלי בבית הקברות והנה קא שדיא תכלתא דרבי נתן עלוי קברי. אמר ליה רבי חיא: (*) דליה, שלא יאמרו: למחר באין אצלנו ועכשו מחרפים אותנו. אמר ליה: ומי ידעי? והכתיב: 'כי החיים יודעים שמתו והמתים אינם יודעים מאומה' (קהלת ט, ה). אמר ליה: אם קרית (*) לא שנית ואם שנית לא שלשת ואם שלשת לא פרשו לך 'כי החיים יודעים שמתו', (*) אלו הצדיקים, שאפילו במיתתם קרויים חיים, שנאמר: 'ובניהו בך יהודע בראיש חי רב פעלים מקבצאל (פירוש: שם מקום, נזכר בנחלת בני יהודה):

הכלל השני התאווה

מתחלק לשלשה חלקים: החלק הראשון, תאות העשר; החלק השני, תאות העדונית; החלק השלישי, תאות המשגל.

חלק ראשון תאות העשר

ויש בו ששה פרקים

פרק ראשון [יא]

בתאות בני אדם העשר, וחושבים, שיוכלו להשיגו בהריונותם, מתעסקים כל ימיהם בחמדס להעשיר. ועליהם נאמר: 'כל ימי עני רעים' (משלי טו, טו). והשמח בחלקו, הוא עשיר כל ימיו, ועליו נאמר: 'וטוב לב משתה תמיד' (שם, טו). כדגרוסין בפרק במה מדליקין (כה, ב): תנו רבנן: (* איזהו עשיר, כל שיש לו נחת רוח בעשירו, דברי רבי מאיר וכו'. ואין לה נחת רוח גדול מהשמח בחלקו, כמו ששנינו בפרק ד' מפרקי אבות: איזהו עשיר, השמח בחלקו.

נפש יהודה איזהו עשיר. הראוי להתהלל בעשרו:

וגרוסין במדרש משלי: 'ברכת ה' היא תעשיר ולא יוסף עָצב עִמָּה' (שם י, כב), רצונו לומר, כששמח האדם במה שחננו האל, יתברך, אם מעט ואם הרבה, ינוח בדעתו ולא יתעצב כשלא יהיה לו יותר, נמצא עשיר כל ימיו, דכתיב: 'נפש ברכה תדשו' (שם יא, כה), רוצה לומר, נפש השבעה והשמחה בחלקה - תדשו, רוצה לומר, תהיה עדנה (ושמחה) [ושמנה] ודשנה. לפיכך הצדיק שהוא מתפרנס בטובה לעולם ואינו חסר כלום, כדכתיב (תהלים לו, כה): 'נער הייתי גם-זקנתי ולא-ראיתי וגו' (פירוש: שהצדיק לעולם לא ירעב מפני שהוא מפרנס אפלו מן המעט שזימן לו הקדוש ברוך הוא ולא יתאוה מה שאינו יכול להשיג).

וגרסינו נמי במדרש: 'כל ימי עני רעים' (משלי טו, טו), רוצה לומר, מי שהוא עני באמונה וירא להוציא מעותיו לקנות מאכל ופרנסה לעצמו, וכמדומה לו כי ירד מנכסיו בהוצאה וידלדל. על זה אמר: 'כל ימי עני רעים', שכל ימיו יהיו בעצב וברעה, אבל טוב לב משתה תמיד' (שם, שם), מי שהוא שמח בחלקו ומאמין בהקדוש ברוך הוא שהוא מזמן לו פרנסתו בכל עת שיצטרך לה, הרי זה חשוב כאלו משתה לפניו תמיד.

על כן ישעו אדם על עושהו ואל יבטח בחריצותו ולא בממון של אחר ויהא שבע במה שחננו בוראו, כי אותם שאינם שבעים, כל ימיהם חומדים הממון, עד שאם לא ימצאוהו בהתיר יבקשוהו באסור ובאים לגנובו בסתר, בהיות עליהם מורא בשר ודם גדול ממורא שמים, ועל זה (*). החמירה תורה בתשלומי גנב יותר מגנולו, כדגרסינו בבבא קמא, פרק מרובה (עט, ב): שאילו תלמידיו את רבן יוחנן בן זכאי: מפני מה החמירה תורה בגנב יותר מגנולו, אמר להם: זה (*). השנה כבוד עבד לכבוד קונו וזה לא השנה כבוד עבד לכבוד קונו, כביכול, עשה עין של מעלה פאלו אינה רואה ואזן של מעלה פאלו אינה שומעת, שנאמר: 'הוי המעמיקים מה' לסתיר עצה וגו' ויאמרו מי ראנו ומי ידענו' (ישעיה כט, טו). וכתוב: 'כי אמרו עזב ה' את הארץ ואין ה' רואה' (יחזקאל ט, א).

נפש יהודה החמירה תורה בתשלומי גנב. לשלם כפל די' והי: השוה כבוד עבד לכבוד קונו. לא ירא מבני אדם כדרך של ירא מהקב"ה אבל גנב לא השוה כבוד עבד לקונו אלא כיבד העבד יותר מקונו שהוא ירא מבני אדם ומעין של מעלה לא נזהר:

והיה רפי מאיר אומר: משל למה הדבר דומה: לשני בני אדם שהיו בעיר ועשו משתה, אחד זמן את בני העיר ולא זמן את בני המלך ואחד לא זמן את בני העיר ולא זמן את בני המלך, אי זה ענשו מרבה, הוי אומר: זה שזמן את בני העיר ולא זמן את בני המלך.

וגם כן פרק תפלת השחר (ברכות כח, ב): אמר להם רבן יוחנן בן זכאי: יהי רצון שיהא מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם. אמרו לו: רבנו, (*). עד כאן ותו (*). לא? אמר להם: ולואי, שאדם עובר עברה ואומר: לא יראני אדם.

נפש יהודה עד כאן. בתמיה כלומר ולא יותר ממורא ב"ו: ולואי. שיהא כמו מורא ב"ו שא"כ תחדלו מעבירות הרבה שכשהוא עובר עבירה בסתר מתכסה מן הבריות ויודע הוא שהכל גלוי וידוע לפני הקב"ה ואינו מניח בכך:

וכדרך שהחמירה תורה בתשלומי גנב, (*). כך החמירה בעלגש בית דין של מעלה. ולפיכך נכתב לשון 'לא תגנב' בעשרת הדברים ולא לשון 'גזלה', לפי שהוא יותר חמור.

נפש יהודה כך החמירה. בגנב בעונש ב"ד של מעלה:

וגנבות מדות ומשקלות קשה מכלן, שאם רוצה לחזור בתשובה אינו יכול, (*). לפי שאינו יודע של מי גנב, כדגרסינו בבבא קמא, פרק המוכר את הספינה

מִרְמָה' (עמוס ת, ה), מֵה כְּתִיב אַחֲרָיו : 'נִשְׁבַּע ה' בְּגֵאוֹן יַעֲקֹב אִם־אֲשַׁכַּח לִנְצַח כָּל־מַעֲשֵׂיהֶם'.

נפש יהודה אוצרי. שקונים לאוצר למכור ביוקר וגורמין שמתייקר השער ואיכא הפסד עניים ובעיר שרובא ישראל מיירי: **מפקיעי שערים**. מוסיפין על השער: **מתי יעבור החודש ונשברה שבר**. כלומר נמכר ביוקר לסוף חודש אחר ימות הגורן והיינו מפקיע שערים דלחודש אחד לא מקרי אוצרי פירות: **והשבת ונפתחה בר**. כלומר מתי תגיע שנת השמיטה ונפתחה אוצרות בר והיינו אוצרי פירות: **ולהגדיל שקל**. דהיינו מלוי ברבית שמגדיל שקלו ע"י רבית דאי משום להגדיל שקל ממש ממקטיני איפה שמעת ליה וממאזני מרמה שמעת נמי אונאת משקלות:

וְאִם רָצוּ לַחְזוֹר בְּתְשׁוּבָה וְנִתְעַכְּבוּ בְּאִמְנוֹת זֶה זְמַן גְּדוֹל, בְּעַנְיָן **(*)** שֶׁאִם יִשׁוּבוּ לְכָל הַנְּגֻזָּלִים אִין לְהֵם תְּשְׁלוּמִין, אִין מְקַבְּלִין מֵהֶם אֵלָא מוֹחְלִין לְהֵם. וְאִם לֹא יִחְזְרוּ עוֹד לְשָׁנוֹת בְּדִבַּר הַזֶּה, הָאֵל יִתְבַּרֵּךְ בִּרְחֻמוֹ עַל הַבְּרִיּוֹת, שֶׁאִין חֲפָץ בְּמוֹת הָרֶשַׁע, אֵלָא בְּשׁוּבוֹ מִדֶּרֶךְוֹ וְחֵיהּ, יְכַפֵּר לְהֵם.

נפש יהודה שאם ישיבו. מה שגזלו:

וְעַל הַדָּא גְרָסִינן בְּמַסְכֵּת קָמָא, פָּרַק הַגּוֹזֵל עֵצִים (צד, ב) : תָּנוּ רַבָּנֵן : הַגְּזֻלָּיִן וּמַלְוֵי רַבִּיּוֹת שֶׁהִחְזִירוּ אִין מְקַבְּלִין מֵהֶם וְכָל הַמְּקַבְּלִין מֵהֶם **(*)** אִין רוּחַ חֲכָמִים נוּחָה הֵימְנוּ. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן : בְּיָמַי רַבִּי נִשְׁנִית מְשַׁנָּה זוֹ, מַעֲשֵׂה בְּאֲדָם אֶחָד שֶׁבִקֵּשׁ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה, אָמַרְה לּוֹ אֲשֶׁתּוֹ : רִיקָה, אִם אַתָּה עוֹשֶׂה תְּשׁוּבָה, אָפִילוֹ אֲבַיֵּט אִינוֹ שְׁלֵף, וְנִמְנַע וְלֹא עָשָׂה תְּשׁוּבָה. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה אָמְרוּ : הַגְּזֻלָּיִן וּמַלְוֵי רַבִּיּוֹת שֶׁהִחְזִירוּ אִין מְקַבְּלִין מֵהֶם וְכָל הַמְּקַבְּלִין מֵהֶם, אִין רוּחַ חֲכָמִים נוּחָה הֵימְנוּ. לְפִיכֵךְ מְשׁוּם יוֹעֲשִׂית הַיָּשָׁר וְהַטוֹב **(דברים ו, יט)**, הַמוֹחֵל לּוֹ תִּבּוֹא עָלָיו בְּרָכָה.

נפש יהודה אין רוח חכמים נוחה הימנו. אין רוח חכמה וחסידות בקרבנו:

פרק רביעי [יד]

אִף עַל פִּי שֶׁהִזְהִירָה תוֹרָה בְּהַרְבֵּה מְקוֹמוֹת עַל הַדִּין, שְׁיִהֵא דִין אָמַת וְשׂוּה לְכַתּוֹת, הַצָּרְכָה לוֹמַר, שֶׁאָפִילוֹ לְשֹׁפֵט אָמַת לֹא יִקַּח הַדִּין שְׂחַד, שֶׁאֵי־אֶפְשָׁר שְׁלֹא יִטָּנוּ; שֶׁהַשְּׁחַד בּוֹדָאֵי יַעוֹר עֵינּוֹ. וְעַל כֵּן נִכְתָּב פְּסוּק זֶה בְּשָׁנֵי מְקוֹמוֹת אַחַר פְּסוּק 'לֹא תִטָּה מְשֹׁפֵט', לְלַמְּדֵנוּ, שֶׁאִם לֹא הִיָּה אֲסוּר הַשְּׂחַד אֵלָא בְּהַטָּיִת הַדִּין, כִּבְר הַזְהִירָתוֹ בְּרֵאשׁוֹנָה אָפִילוֹ בְּלֹא שְׂחַד. וְלִמָּה נִכְתָּב 'לֹא תִקַּח שְׂחַד', לְהַזְהִיר, שֶׁאָפִילוֹ שֵׁיחַשָׁב אָדָם שְׁלֹא יִטָּה הַדִּין בְּעִבּוּרוֹ, שֶׁלֹּא יִקְחָנוּ, שֶׁכִּבְר הַעִידָה תוֹרָה, כִּי בּוֹדָאֵי יִקַּלְקַל הַמְשֹׁפֵט, שֶׁאָמַר הַכְּתוּב : 'כִּי הַשְּׂחַד יַעוֹר פְּקָחִים' וְגו' **(שמות כג, ח)**.

וְגָרִסִּין בְּסַפְרֵי : 'וְלֹא תִקַּח שְׂחַד', **(*)** אִין צָרִיךְ לוֹמַר לְזַכּוֹת אֶת הַחֵיב וּלְחַיֵּב אֶת הַזֹּכָאִי, אֵלָא אָפִילוֹ לְזַכּוֹת אֶת הַזֹּכָאִי וּלְחַיֵּב אֶת הַחֵיב. 'כִּי הַשְּׂחַד יַעוֹר עֵינֵי חֲכָמִים' **(דברים טו, יט)** וְאִין צָרִיךְ לוֹמַר עֵינֵי טָפְשִׁים. 'וְיִסְלַף

רבי ישמעאל ברבי יוסי, הוה רגיל אריסיה דהוה מיייתי ליה כל מעלי יומא דשבתא פנתא (פירוש: סל) דפירי, יומא חד אייתי ליה בחמשי בשבתא. אמר ליה: מאי שנא האינדא. אמר ליה דינא אית לי ואמינא אגב אורחאי אייתי ליה למר. לא קביל מיניה, אמר: פסילנא לך לדינא. אותיב ליה זוגא דרבנן דקא דיינין ליה. (*) בהדי דקא אזיל ואתי אמר: אי בעי טעין הכי, אי בעי טעין הכי. אמר: תפח עצמן של מקבלי שחד. ומה אני שלא נטלתי ואם נטלתי שלי נטלתי, כן מקבלי שחד על אחת כמה וכמה.

נפש יהודה בהדי דקא אזיל ואתי. רבי ישמעאל כאשר הלך ובא היה לבו לזכותו של אותו אריס ובאין לו פתחי זכות ואמר בלבו הלואי ויטעון כך וכך ויזכה בדין:

רבי ישמעאל בן אלישע אייתי ליה ההוא גברא (*) ראשית הגז. אמר ליה: מהיכן את? אמר ליה: מדודן פלן אמר ליה: מהתם להקא לא הוה כהן למיתבא ליה. אמר ליה: דינא אית לי ואמינא אגב אורחאי אייתי ליה למר. לא קביל מיניה. אמר ליה: פסילנא לך לדינא. אותיב ליה זוגא דרבנן דקא דיינין ליה. בהדי דקא אזיל ואתי אמר: אי בעי טעין הכי ואי בעי טעין הכי. אמר: תפח עצמן של מקבלי שחד. ומה אני שלא נטלתי ואם נטלתי שלי נטלתי, כן מקבלי שחד על אחת כמה וכמה.

נפש יהודה ראשית הגז. בכל שנה שגוזז צאנו חייב ליתן לכהן אחד מששים:

רב ענן אייתי ליה ההוא גברא פנתא דגילדני דבי גילי: (פירוש: סל דגים גדלים באשפה של ים). אמר ליה: מאי עבידתך. אמר ליה: דינא אית לי. לא קביל מיניה. אמר ליה: פסילנא לך לדינא. אמר ליה: דינא דמר לא בעינא, קבולי ליקבל מר, דלא למנעין מר מאקרויבי בכורים. דתנינא: 'ואיש בא מבעל שלשה ויבא לאיש האלהים לחם בכורים' (מלכים ב ד, מם). (*) וכי אלישע אוכל בכורים הוה? אלא לומר לך: כל המביא דורון לתלמיד חכם כאלו הקריב בכורים. אמר ליה: קבולי לא בעינא דאקבל והשתא הואיל ואמרת טעמא, מקבילנא. שדריה לקמיה דרב נחמן ושלח ליה: לדניה מר להאי גברא, דאנא, ענן, פסילנא ליה לדינא. אמר: מדשלח לי הכי, (*) שמע מיניה קרוב ידיה הוא. הוה קאי קמיה דינא דיתמי, אמר: האי (*) עשה והאי עשה, (*) עשה דכבוד תורה עדיף. סלקיה לדינא דיתמי ואחתיה לדיניה. (*) כיון דחזא בעל דיניה יקרא דקא עביד ליה (*) איסתתם טענתיה. רב ענן הוה רגיל אליהו דהוה אתי לגביה והוה מתני ליה סדר אליהו, כיון דעבד הכי אסתלק. יתיב בתעניתא ובעא רחמי ואתא. כי אתא הוה מיבעית ליה ביעותא ועבד תיבותא ויתיב קמיה עד דאפיק ליה סדריה. והינו דאמרין: (*) סדר אליהו רבה (*) וסדר אליהו זוטא. ללמדנו, כמה יש לו לאדם ליהרר במשפט ולברח מכל שמץ שום דבר הדומה לשחד, אפילו שחד דברים, ועושה זה לא מוט לעולם.

נפש יהודה וכי אלישע אוכל בכורים היה. והלא לא היה כהן שהרי מצינו בד"ה שנתייחס אביו אחר גד דכתיב בבני גד ויעני ושפט בבשן ומצינו בפסחים דשפט דהאי קרא אביו של אלישע הוא ותוספות פי' וכי אלישע אוכל בכורים הוה והלא בשומרון היה ואין בכורים נאכלים חוץ לחומה: שמע מינה קרוב ידיה הוא. להכי פסל ליה לדינא: וההאי

עשה. מצות הדינין : עשה דכבוד תורה עדיף. דינא דהאי גברא דהוא עשה דאיכא כבוד תורה דרב ענן בהדיה עדיף : כיון דחזא בעל דיניה. שמכבדו ומסלק בשבילו דין היתום : איסתתם טענתיה. נסתם לבו מלטעון כהוגן : סדר אליהו רבה. שלמד חוץ לתיבה : וסדר אליהו זוטא. שלמד בתוך התיבה. אי נמי לכתחלה למד יותר מד' חלקים חוץ לתיבה לכן נקרא סדר אליהו רבא ומה שלמד בתוך התיבה הוא מעט לכך נקרא סדר אליהו זוטא :

פרק חמשי [טו]

חמדת בני אדם ורדיפתם אחר הנאות העולם גורם להם לאונות לחבריהם בכל עסקיהם ובמשאם ובמתנם ובסחורתם. ולפי שאולי יחשבו שאונאה זאת כיון שאינה גניבה או גזילה, שאין בה אסור, הזיהרה תורתנו עליה, באומרה: 'אלתנו איש את אחיו' (ויקרא כה, יד). ללמדנו, שחייב אדם לשא ולתן באמונה ולא יתאנה לאונות במקחו או בממכרו. ואף על פי שכל המתעסק בפרקמטיא אין דעתו אלא להרויח בה, עם כל זה צויתה תורה, שלא יקח ולא ימכר ביתר או פחות מכדי שויו אלא בפחות משתות, שהוא דבר מועט, שהורו חכמינו ואמרו, שמוחל אדם בסחורתו. ואף על פי ששערו ז"ל בפחות משתות שהוא מחילה ושללא יכפו בית דין לביטל המקח או להחזיר האונאה, אבל מי שרוצה ללכת במדת החסידות ימכר בשויו.

ועם כל זה אם פרש ואמר: זה המקח אינו שוה אלא כד ואין דעתי למכרו, אלא למי שיקחנו בכפלו, אם תרצה קחנו בכפל, על מנת שאין לד עלי אונאה, או אמר: הוא שוה כד מוכרהו לי בחצי אם תרצה, שאין דעתי לקנותו אלא בכד, אקחנו על מנת שאין לד עלי אונאה, דברו קים ואין בו אונאה, [שכבר סבר וקבל. כד הוא מפרש במציעא, פרק הזהב (נא, ב). ובחפצי בעל הבית וכליו, אין בהם אונאה, שכליו העשויים לתשמישו הם בעיני אדם יקרים יותר משונים ואינו רוצה למכרם אלא בתוספת דמים, כדגריסין התם (נא, א): אמר רב חסדא (*): לא שנו אלא שלוקח מן התגר, (*): אבל בלוקח מבעל הבית אין לו אונאה. אמר רב דימי: יישר. וכן אמר רבי אלעזר: יישר. ואמרינן התם: טעמא מאי? דיקירי עליה מאני תשמישיה ואי לאו דמי יתירי לא מזבין להו.

נפש יהודה לא שנו. שיש דין אונאה: אבל בלוקח מבעל הבית. תכשיטין וכלי תשמישו חביבין עליו ואינו מוכרם אלא ביוקר והוה ליה כמפרש יודע אני שיש בו אונאה דאמרינן אין לו עליו אונאה:

וכל דיני אונאה ומקח טעות ומומין שבסתר וכל תנאיהם ופרטיהם מפרשים הם. אבל ישנים אדם לבו לשם שמים ולא יחמד בממון שלא כדין והאל יתברך יזמין צרכו בדיון.

פרק ששי [טז]

יש לך דבר בשאדם מזיק לחברו, (*) שפעמים מהנה בדבר (*) ופעמים אינו מהנה בו והוא חמור מכלם. והוא, מוסר ממון חברו בידי גויים, שהוא חייב לשלמו מדין תורה. ולא עוד אלא, שאפילו אם התרו בו שלא ימסר ואמר אמסר, כיון שהוא רודף אחר חברו, ההורגו בקנאת השם, תבוא עליו ברכה, כדגרסינן בפרק הגזול בתרא (בבא קמא ק"ז, א): ההוא גברא (*) דבעא אחויי אתבנא דחבריה, אתא לקמיה דרב, אמר ליה: זיל (*) לא תחוי ולא תחוי. אמר ליה: מחוינא ומחוינא. הוה יתיב רב פהנא קמיה דרב, קם שמטייה (*) לקועיה מיניה. קרי רב עליה: 'בניד עלפו שקבו בראש פלחוצות (*) כתוא מכמר' (שעיה נא, ט), מה התוא הזה כיון שנפל למכמר אין מרחמין עליו, (*) כך ממון של ישראל כיון שנפל לידי אומות העולם אין מרחמין עליו.

נפש יהודה שפעמים מהנה בדבר. מאותו הזק שמזיק לחברו: ופעמים אינו מהנה. רק עושה להכעיס לחברו או לטובת הגזול: דבעא אחויי. שלא היה רוצה לגזול לעצמו אלא להראות להאיש שרצה לגזול תבן של חברו שיגזול: לא תחוי. שהתרה בו ואמר שלא יראה לו והוא השיב שרוצה להראות ואמר מחוינא: לקועיה. צואריה שבר מפרקתו: תוא. חיה הוא והוא שור הבר: כך ממון של ישראל כו'. ושפיר עבדת דקטלתיה:

אמר ליה רב לרב פהנא: עד האינדנא הווי יונאי דלא קפדי אשפיכות דמים, השתא פרסאי ניהו וקפדי אשפיכות דמים ואמרי (*) מרדין. קום זיל לארעא דישראל וקבל עלך דלא מקשית ליה לרבי יוחנן שבע שני. כי מטא התם אזל אשפחיה לרבי שמעון בן לקיש דהוה יתיב (*) ומסיים להו לרבנן במתיבתא דיומא. אמר להו: מאי אקשי? אמרו ליה: הכי אקשי. ומאי משני? אמרו ליה: הכי משני. אמר להו: לא דאקשי ידע מה דאקשי ולא דשני ידע מאי דשני ואלא מאי האי קושיא איכא והאי שנויא איכא.

נפש יהודה מרדין. היהודים מורדין בנו שדנין דיני נפשות בלא רשות: מסיים להו לרבנן. היה מחזיר ושונה להם מה שדרש רבי יוחנן אותו היום לפי שר"ל חכם גדול היה ולאחר ששמעו כולם מפי הרב חוזר ומכוונה בידם:

אזל ריש לקיש ואמר לרבי יוחנן: ארי עלה מבבל, לעיין מר במיליה. למחר אותביה (*) בדרא קמא קמיה דרבי יוחנן. (*) אמר שמעתא ולא אקשי, הדר אמר שמעתא ולא אקשי ליה. אותביה בדרא תנינא ולא אקשי. אמר ליה רבי יוחנן לריש לקיש: ארי שאמרת נעשה שועל. דחקוהו רבנן ואפקוהו שבעה דארי. (*) אמר: יהא רעוא דילהווי הני שבעה דארי חליפי דשבע שני (*) דאמר לי רב. קם אפרעיה, אמר שמעתא ואקשי, אותביה בדרא קמא. רבי יוחנן הוה יתיב אשבע (*) ביסתרקקי, שלפו ליה חדא ביסתרקא מתותיה, אמר שמעתא, אקשיה, עד דשלפו ליה כולהו ביסתרקקי מתותיה, עד דיתבי אגבי ארעא.

נפש יהודה בדרא. ז' שורות תלמידים יושבין לפניו זו לפניו מזו: אמר שמעתא. אמר רבי יוחנן שמעתתא ולא אקשי רב כהנא כלום: אמר יהא רעוא. אמר רב כהנא יהא רעוא וכו': דאמר לי רב. שלא אקשי לרבי יוחנן: ביסתרקקי. תפייד בלע"ז:

רבי יוחנן הוה סבא (*) ומסריחי גביני (*) והווי מדלו ליה בכוחלא דדהבא. אמר: דלו לי ואחזיה, חזיה (*) דפריסת שפתותיה סבר אחוכי קא מחייד ביה, חלש דעתיה דרבי יוחנן ונח נפשיה דרב פהנא. למחר אמר להו רבי יוחנן לרבנן: חזיתון רבנן בבלאי היכי מחייכי באינשי. אמרו ליה: לא אחוכי קא מחייד אלא דרכיה הוה. אמר להו: אי הכי ניזיל בתריה, קס עאל לגביה דמערתא, חזא דהוה (*) הדרא לה עכנא אפומא דמערתא. אמר ליה: עכנא עכנא, (*) פתח פיד ויפנס הרב אצל תלמיד, לא פתח; יפנס חבר אצל חבר ולא פתח; יפנס תלמיד אצל הרב, פתח. בעא רחמי עליה ואחיה ואוקמיה ושני ליה כל ספיקות דהוה ליה. אמר ליה: אי ידענא דדרכיה דמר הכי הוה, לא חלשה דעתאי והשתא נייתי מר לבי מדרשא. אמר ליה: אי מצית למיבעי רחמי עלואי (*) דתו לא שכבנא אזילנא בהדך (*) ואי לא, הואיל וחליף שענתא חליף. שיליה כל ספיקות דהוה ליה, פשטינהו. והינו דאמר רבי יוחנן: (*) דילכון אמרי (*) ודילהון היא.

נפש יהודה ומסרחי גביני. גבות עיניו גדולים ומכסים עיניו: והווי מדלו ליה בכוחלא דדהבא. היו מגביהין אותו בקנה של זהב: דפריסת שפתותיה. נקרעו שפתיו על ידי מכה: הדרא ליה עכנא. נחש: פתח פיד. הרחיב פתחך להסיר זנבך מפיד ועשה פתח ליכנס: דתו לא שכיבנא. אי אקשינא אזילנא בתרך ואעמוד אצלך בבית המדרש: ואי לא הואיל וחליף שענתא. ואתרחיש ניסא חליף ולא אלך עוד עמד פן אמות פעם אחרת. ואית דמפרשי הואיל וחליף שענתא וקבלתי צער מיתה לא אקבל עוד פעם אחרת לילך מכאן ובפסחים מוכח שהלך לביתו: דילכון אמרי. אמרתם שהתורה של בני ארץ ישראל: דילהון היא. של בני בבל:

ואמרינו עליה: ממון מסור, רב הונא ורב יהודה, חד אמר מתר לאבדון ביד וחד אמר אסור לאבדון ביד. מאן דאמר מותר לאבדון ביד, לא היא ממוןו חביב עליו מגופו; מאן דאמר אסור ייכין (רשע) וצדיק ילבש' (איוב כו, יז), אפשר דנפיק מיניה זרעא מעליא. והמרחם על ממון חברו ירחמו עליו מן השמים.

חלק שני תאות העדונין

ויש בו שני פרקים

פרק ראשון [יז]

לחקור ממסד' (משלי כג, כטל). כי אתא רב דימי אמר: אמרי במערבא: האי קרא מאן דדריש ליה (* מרישיה לסיפיה מדריש (* ומסיפיה לרישיה מדריש. ומי שנמשך אחריו, מוציאו מן העולם. כמו שמצינו במסכת אבות, פרק ג: רבידוסא בן הרפינסא אומר: (* שנה של שחרית (* וזין של צהרים (* ושיחת הילדים (* ושיבת בתי כנסיות של עמי הארץ, מוציאין את האדם מן העולם. על פן יש לו לאדם להרחיק ממנו אלא הצריך למזונו.

נפש יהודה אבוי. לי צעקה בלי ארמי כמו בייא בייא: שית. צער כמו אריד בשיחי: למי. כל אלה למאחרים על היין: מרישיה לסיפיה מדריש. נדרש משמעותו יפה והי"ק למי כל אלה למאחריו על היין הבאים לחקור ממסד שחוקרין היין הטוב הממוסד בבשמים כמו מסכה יינה: ומסיפיה לרישיה מדריש. משמעותיה יפה והכי קאמר מי שיש לו אוי ואבוי ושיח דהיינו אבלים ולמי שיש לו מדנים ופצעים חנם דהיינו רשע הנלחם עם הבריות ולמי שיש לו חכלילות עינים מרוב שומנו ושקידתו בהם ראוי להיות מאחרים על היין: שניה של שחרית. שהולך וישן עד שעונת ק"ש עוברת: ויין של צהרים. מושך לבו של אדם ומביא אותו לידי שכרות: ושיחת הילדים. מבטלות את אבותיהם מלעסוק בתורה: ושיבת בתי כנסיות וכו'. שמתכנסים ומדברים דברים בטלים:

וגרסינן נמי במסכת ברכות, פרק הרואה (סג, א): תנא, רבי מאיר אומר: למה נסמכה פרשת נזיר לפרשת סוטה, לומר לך, שכל הרואה סוטה בקלוקלה נזיר עצמו מן היין. רצונו לומר, לפי שהסוטה על ידי שכרות הלכה וזנתה, על פן יש לו לאדם להרחיק עצמו מרבוי היין, כדי שלא יבוא לידי קלקול.

החלק השלישי תאות המשגל

ויש בו שבעה פרקים

פרק ראשון [יט]

חכמינו החסידים בראותם כי בני אדם כפי טבעם מתאווים לנשים וכשמתעסקים עמם בשום דבר, שהיצר מקטרג וחומד בדבר האסור יותר מדבר המותר, על פן כדי להפריש האדם מחמדה זאת ולהצילו מרשת זו הטמונה לבל ילכד בה, כמו שאמרו במסכת שבת, פרק שואל אדם (קנב, א) תנא: אשה חמת מלאה צואה (* ופיה מלא דם והכל רצים אחריה, נתנו

עצה בדבר שלא ירבה שיחה עם הנשים, בראותם שבשיחה יבוא לידי ניאוף. כדגריסין במסכת נדרים, פרק אלו מותרים (כ, א): תנא: לעולם אל תהי רגיל בנדרים, (*) שסופך למעל בשבועות; ואל תהי רגיל אצל עם הארץ, שסופך להאכילך טבלים; ואל תהי רגיל אצל כהן עם הארץ, שסופך (*) להאכילך תרומה; ואל תרבה שיחה עם האשה, שסופך בא לידי ניאוף.

נפש יהודה ופיה מלא דם. פיה של מטה וכמו ומחתה פיה וגוי: שסופך למעול בשבועות. דחמירי טפי דכתיב בו כי לא ינקה: להאכילך תרומה טמאה. להזהיר אפילו כהן שלא יהא רגיל אצל כהן עם הארץ:

וגזרו גם כן שלא ירבה בשיחה אפילו עם אשתו, כמו ששנינו בפרק קמא דאבות: יוסי בן יוחנן איש ירושלים אומר: יהי ביתך (*) פתוח לרוחה (*) ויהיו עניים בני ביתך (*) ואל תרבה שיחה עם האשה. (*) באשתו אמרו, קל וחומר באשת חברו. מכאן אמרו חכמים: כל המרבה שיחה עם האשה (*) גורם רעה לעצמו ובוטל מדברי תורה וסופו יורש גיהנם. ואפילו שיחה קלה שבין איש לאשתו בא עליה לדין. כדגריסין בפרק קמא דחגיגה (ה), ב: רבי אילא הוה סליק בדרגא דבי רבא בר שילא, שמעיה להווא ינוקא דקאמר: 'כי הנה יוצר הרים וברא רוח ומגיד לאדם מה שחוו' (עמוס ד, יג), אמר: עבד שרבו מעיד שיחתו יש לו תקנה. מאי שחוו, אפילו שיחה קלה שבין אדם לאשתו מגידים לו בשעת מיתתו.

נפש יהודה פתוח לרוחה. פתוח לעוברים ושבים: ויהיו עניים בני ביתך. כלומר אל תרבה עבדים ושפחות לשירותך אלא הבא עניים ממקומך שישמשוך ותקבל שכר: ואל תרבה שיחה עם האשה. אפי' היא אשתך לפי שאתה מתבטל מדברי תורה ק"ו באשת חברו שלא ירבה לשיח עמה מפני החשד: באשתו אמרו. מדקאמר עם האשה ולא אמר עם אשה למדנו שבאשתו אמרו: גורם רעה לעצמו. כשאדם מספר לאשתו קורותיו כך וכך אירע לי עם פלוני היא מלמדתו לחרור ריב כמו שמצינו באשתו של קרח אי נמי מתוך שהוא מספר לה שחבירו גינחו וביישוהו אף היא מבזה אותו בלבה וזהו גורם רעה לעצמו:

וגריסין במסכת דרך ארץ: אל תרבה שיחה עם האשה, שכל שיחתה של אשה אינה אלא ניאוף. ותחלת הזנות, שיחה עם הנשים, ומתוך השיחה באין אל השחוק ומתוך השחוק באין לידי קלות ראש ומתוך קלות ראש באין לזנות, דתנן בפרק ג' דאבות: רבי עקיבא אומר: שחוק וקלות ראש מרגילין לערוה.

וגריסין נמי במסכת ערובין, פרק כיצד מעבירין (ג, ב): רבי יוסי הגלילי הוה קא אזיל באורחא, אשכחא לברוריא, אמר לה: באי זו דרך גלך ללוד? אמרה לו: גלילי שוטה, לא כך אמרו חכמים: אל תרבה שיחה עם האשה, הנה לך לומר: אי זו ללוד.

לפיכך כל מי שיש בו יראת חטא יציל עצמו מרשת זו הטמונה לכל בני האדם, המביאה לאדם לידי זנות, שהיא קשה מכל העברות, כי כלם אפטר לו לאדם לעשותם לבדו והזנות אי אפטר לעשותו אלא שנים, איש עם אשה או אשה עם איש, נמצאו שניהם חוטאים ומחטיאים. ולפי

איצטגנני אמרי: עלמא לא פחות משיתא אלפי שנין, לא נוליד ואן נחיה לעלמא פוליה. אמר להם הקדוש ברוך הוא: שמתם עצמכם עקר, הריני עוקר שמכם שלא תעלו בחשבון עולם. מנא הני מילי? דכתיב באון: 'והיה אסבא אליאשת אחיו ושחת ארצה' (בראשית לח, ט), שהיה מחמם עצמו ומוציא שכבת זרע לבטלה. וכתיב בדור המבול: 'כיהשחית כל בשר' וגו' (שם ו, יב). על כן נדונו במדת רותחין, כדגרסינן בפרק חלק (סנהדרין קח, ב): אמר רב חסדא: דור המבול ברותחין קלקלו וברותחין נדונו וכו' כמו שכתוב בפרק שני, מן הכלל הראשון (סימן ג). על כן יש לו לאדם ליזהר מלהביא עצמו לידי חמום המביא לידי עבירה. והזהיר יותר בדבר נרפה בטירה.

פרק רביעי [כב]

כל המסתכל ביום הדין, יהא מושל ביצרו הרע ובתאותו ואל יבוא לידי עבירה, כמו ששנינו במסקת אבות, פרק ג' (משנה א): עקבא בן מהלאל אומר וכו' ולפני מי אתה עתיד (*) ליתן דין וחשבון וכו'.

נפש יהודה ליתן דין וחשבון. שהמסתכל בו פורש מן החטא ואינו נכשל בעבירה:

וגרסינן במסקת בתרא, פרק המוכר את הספינה (עח, ב): אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יוחנן: מאי דכתיב: 'על כן יאמרו המושלים באו חשבון' וגו' (במדבר כא, כז)? 'המושלים' אלו (*) המושלים ביצרים; 'באו חשבון', באו ונחשב חשבוננו של עולם, (*) הפסד מצוה כנגד שכרה (*) שכר עבירה כנגד הפסדה, 'תבנה ותכונן', (*) אם אתה עושה כן תבנה בעולם הזה ותכונן לעולם הבא; 'עיר סיחון', אם משים אדם עצמו (*) כעיר זה, (*) שמהלך אחר שחה נאה, מה כתיב אחריו: 'כיאש יצאה מחשבון', תצא אש (*) מן המחשבון ותאכל את שאינו מחשבון; 'להבה מקרית סיחון', מקרית צדיקים, (*) שנקראו (*) שיחים; 'אכלה (*) ער מואב', זה המהלך אחר יצרו כעיר זה שמהלך אחר שחה נאה; 'בעלי במות ארנון', אלו (*) גסי הרוח; 'ונירם', אמר רשע: אין רם: אבד חשבון, (*) אבד חשבוננו של עולם: 'עד דיבון', המתן עד שיבוא דין; 'ונשים (*) עד נפח', עד שתצא אש שאינה צריכה נפח; 'עד מידבא', עד (*) שתדאיב נשמתו. ואמרי לה: (*) (*) עד דעבד מאי דבעי עבד.

נפש יהודה המושלים ביצרים. צדיקים כדכתיב ומושל ברוחו מלוכד עיר וכתוב צדיק מושל ביראת אלהים: הפסד מצוה. שמתבטל מריוח בשביל שעסק במצוה או נתן צדקה ומחסר ממונו כנגד שכרה המקבל לעייל: ושכר עבירה. שלא להשתכר בעבירה עכשיו כנגד הפסדה שיפסיד יותר לעייל: אם אתה עושה כן. לחשוב הפסד כנגד שכר: כעיר זה וכו'. שמתפתה ביצרו ובדברי המינים ואינו מושל ביצרו: שמהלך אחר שחה נאה. בקריאה בנחת וברמיזה הולך למקום שאדם חפץ: מן המחשבין. צדיקים: שנקראו שיחים. אילנות כדכתיב צדיק כתמר יפריח כארוז בלבנון ישגה וכתוב והוא עומד בין ההדסים וא"ר יונתן אן הדסים אלא צדיקים דכתיב ויהי אומן את הדסה: שיחים. כמו וכל שיח השדה ומתרגמין כל אילני חקלא: ער מואב. כעיר שמהלך אחר תאוותו: גסי הרוח. ואכלה נמי האש גסי הרוח

המגביהין דעתן כבמות ארנון הללו. בעלי במות כמו בעלי גסים: **אבד חשבוננו של עולם**. לית דין ולית דיין: **עד נופח**. כלומר אש שמנופח מעצמה כדכתיב תאכלהו אש לא נפח: **שתדאיב נשמתו**. כמו דאבון נפש: **עד דעבד**. קודשא בריך הוא מה דבעי למעבד ברשעים לעוה"יב דאלו בעוה"י? דרכם צלחה כדי לטרדם מעוה"יב: **עד**. דריש ליה עד דעבד. מידבא דריש ליה מה דבעי בלי קצר:

ונחסידיים הראשונים בגבורתם היו מושלים ביצרם, כּדי שלא יטמאו נפשם בעברה, כמו שמצינו ביוסף הצדיק, שלא רצה לשמע בשום ענין לגבירתו אשת פוטיפר, כּדגרסינן במסכת יומא, פרק אמר להם הממונה (לה, ב): תנו רבנן: עני ועשיר ורשע באין לדין, אמרו עליו על יוסף וכו', כּדאיתא בהקדמת הנה הראשון (סימן א). ועל פן זכה לגדולה ולברכות רבות ונתוספה בשמו אות ה"א משמו של הקדוש ברוך הוא, כּדגרסינן במסכת סוטה, פרק אלו נאמרין (לו, ב): אמר רב חנא בר ביזנא אמר רבי שמעון חסידיא: יוסף שקדש שם שמים (*) בסתר, זכה (*) והוסיפו לו אות אחת משמו של הקדוש ברוך הוא; (*) יהודה שקדש שם שמים בפרהסיא, זכה ונקרא על שמו של הקדוש ברוך הוא.

נפש יהודה בסתר. שנתיחד עם הערוה והעמיד על עצמו וכבש את יצרו: **והוסיפו לו אות אחת**. שנקרא יוסף כדאיתא לקמן: **יהודה שקדש שם שמים בפרהסיא**. על הים כדאי בסוטה נקרא כולו על שמו שם בן ד' אותיות כלול בשמו של יהודה:

יוסף מאי היא? דכתיב: 'ויהי כהיום הזה ויבא הביתה לעשות (*) מלאכתו' (בראשית לט, יא). רב ושמואל, חד אמר לעשות מלאכתו נכנס וחד אמר לעשות (*) צרכיו נכנס. 'ויאין איש מאנשי הבית שם' (שם, טו). וכי אפשר בית אותו רשע שלא היה שם איש? תאנא דבי רבי ישמעאל: אותו היום יום אידם היה והלכו כלם לעבודה זרה והיא אמרה: חולה אני. אמרה: אין לי יום שיוסף נזקק עמי כהיום הזה. 'ותתפשטו בבגדו' וגו' (שם טו, יב). תאנא: מלמד שעלו שניהם ערמים למטה, באת דיוקנו של אביו ונראית לו (*) בחלום. אמר לו: יוסף, עתידין אחיך שיכתבו על אבני אפוד ואתה ביניהם, רצונך שימחה שמך מביניהם ותקרא רועה זונות, שנאמר: 'ורעה זונות (*) יאבדהון' (משלי כט, ג)? מיד 'ותשב באיתן (*) קשתו' (בראשית מט, כד). אמר רבי יוחנן: מלמד ששבה קשתו לאיתנה, ' (*) ויפוזו זרעי דדיו' (שם טו), מלמד (*) שנעץ עשר צפרניו בקרקע ויצאה שכבת זרע מבין צפרני דדיו; 'מידי אביר יעקב' (שם טו), מי גרם לו ליכתב באפוד - אביר יעקב; 'משם רעה אבן ישראל' (שם טו), מי גרם לו וזכה ונקרא רועה, שנאמר: ' (*) רעה ישראל האזינה נהג (*) כצאן יוסף' (תהלים פ, ב).

נפש יהודה מלאכתו. מלאכה ממש: **צרכיו**. היינו תשמיש: **בחלום**. גירסת הגמ' בחלון: **יאבד הון**. שם טוב שהוא יקר מכל הון: **קשתו**. זרעו ע"ש שיורה כחץ: **יפוזו**. לשון יפוצו שזיין וצד"י מתחלפין מאותיות זסשר"ץ כמו צעקה וזעקה: **שנעץ עשר צפרניו בקרקע**. ונסמך עליהן כדי שיתייגע ויטרד בצערו ויעביר תוקף יצרו. משם זכה להיות, באבן מאבני ישראל: **רועה ישראל האזינה**. כלפי שכינה נאמר: **כצאן יוסף**. קרי ביה כצאן יוסף (בשו"א) המנהיגים כצאנו של יוסף אלמא מקרי ישראל צאנו של יוסף והוא הרועה:

תנא: ראוי היה יוסף לצאת ממנו שנים עשר שבטים כּדרך שיצאו מינקב אביו, שנאמר: ' (*) אלה תלדות יעקב יוסף' (בראשית לו, ב), אלא שיצאת

מִמְנו שְׁכַבְתָּ זָרַע מִבֵּית צַפְרַנִּי יָדְיוֹ. וְאַף עַל פִּי כֵן **(*)** יִצָּאוּ מִבְּנֵימִן אַחֵיו וְנִקְרְאוּ עַל שֵׁם יוֹסֵף, שֶׁנֶּאמַר: 'וְבָנֵי בְנֵימִן בְּלַע וּבְכָר' וגו' (שם מו, כא). 'בְּלַע', שֶׁנֶּבֶלַע בֵּין הָאוֹמוֹת; 'בְּכָר', עַל שֵׁם שְׁהֵיָה בְּכוֹר לְאִמּוֹ; 'אֲשַׁבֵּל', שֶׁשָּׁבוּ אֶל 'גַּרְא', **(*)** שְׁגַר בְּאַכְסַנְיֹת; 'נַעְמֹן', נָעִים הָיָה בְּיוֹתֵר; 'אֲחִי וְרֵאשִׁי', הוּא אֲחִי וְרֵאשִׁי; ' **(*)** מִפִּיס', שְׁהֵיָה פִּי כִּפִּי אֲבִיו; 'וְחֲפִיס', הוּא לֹא רָאָה בְּחַפְתֵּי וְאֵנִי לֹא רָאִיתִי בְּחַפְתּוֹ; 'וְאֶרְדֵּי', אֵיכָא דְאֶמְרִי, שֶׁפָּגְנוּ דוֹמִין לַוְרְד וְאֵיכָא דְאֶמְרִי, שֶׁיְרַד לְבֵין אוֹמוֹת הָעוֹלָם.

נפש יהודה אלה תולדות יעקב יוסף. תולדות שיצאו מיעקב כנגדן ראוי לצאת מיוסף: יצאו מבנימין אחיו. אותם עשרה שפחתו מיוסף בעשר אצבעותיו: שגר באכסניות. בארץ נכריה: מופים וכו'. מפורש בתנחומא שהיה פיו כפי יעקב אביו בהלכות שקבל משם ועבר:

מאי זָכָה וְהוֹסִיפּוּ לוֹ אוֹת אַחַת מְשָׁמוּ שֶׁל הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא? דְאֶמַר רַבִּי חִיָּא בַר אֲבָא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: בְּשָׁעָה שֶׁאֶמַר לוֹ פְּרָעָה לְיוֹסֵף: 'וּבִלְעָדֶיךָ לֹא יָרִים אִישׁ אִישׁ אֶת־יָדוֹ' וגו' (בראשית מא, מד), אָמְרוּ **(*)** אֵינְצִטְגִנְיֵי פְּרָעָה: עֶבֶד שֶׁלְקָחוּ רַבּוֹ בְּעַשְׂרִים כֶּסֶף יִהְיֶה מוֹשֵׁל עָלֵינוּ? אָמַר לָהֶם: **(*)** גְּנוּנֵי מַלְכוּת אֲנִי רוּאָה בּוֹ. אִם כֵּן יִדַּע בְּשַׁבְעִים לְשׁוֹן? אָמַר לָהֶם: לְמָחָר נַבְדָּקִיָּה. בְּלֵילָא בָּא גְבַרְיָאֵל וְלָמְדוּ שְׁבַעִים לְשׁוֹן. לֹא הָוּה גַּמִּיר, הוֹסִיף לוֹ אוֹת אַחַת מְשָׁמוּ שֶׁל הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא וְלָמַד, שֶׁנֶּאמַר: 'עֲדוּת בִּיהוֹסֵף שְׁמוֹ' וגו' (תהלים פא, ו). לְצַפְרָא כָּל לְיִשְׁנָא דְאִישְׁתַּעֵי פְּרָעָה בַּהֲדִיָּה הַדֵּר לִיָּה. לְסוּף הָיָה יוֹסֵף מְשִׁתַּעֵי בִלְשׁוֹן קִדְשׁ וְלֹא הָוּה יָדַע פְּרָעָה מֵאִי קָאֵמַר. אָמַר לִיָּה: מֵאִי קָא אֶמְרַת? אָמַר לִיָּה: לְשׁוֹן קִדְשׁ. אָמַר לִיָּה: אֶגְמַרְיָה נִיחֲלִי. אֶגְמַרְיָה וְלֹא גַמִּיר. אָמַר לִיָּה: **(*)** אִישְׁתַּבַּע לִי דְלֹא מְחוּיָת, אִישְׁתַּבַּע לִיָּה. כִּי קָא אָמַר לִיָּה יוֹסֵף: 'אָבִי הֲשִׁבִיעֲנִי וגו' (בראשית נ, ה), אָמַר לִיָּה: זֵיל **(*)** אִיתְשִׁיל אֲשַׁבּוּעַתְךָ. אָמַר לִיָּה: אִתְשִׁיל נִמִּי אֲשַׁבּוּעַתָּא דִּינְךָ. אָמַר לִיָּה: 'עֲלָה וּקְבֹר אֶת־אָבִיךָ' וגו' (שם שם, ו).

נפש יהודה איצטגניני. חכמיו חוזים בכוכבים ויודעים בחכמת המזלות: גנוני מלכות. גונוני מלכות בחכמה ובגבורה וביופי: אשתבע לי דלא מחוית. שלא תגיד שאיני מבין לה"ק: איתשיל אשבועתך. תשאל לחכמים שיתירוהו לך:

יהודה מאי היא? דתננא הנה רבי מאיר אומר: בשעה שהיו ישראל וכו', כְּדֵאִיתָא בְּפִרְקֵי הִי שֶׁל חַג הַמִּצּוֹת (סִימֹן קמב). וְגַם כֵּן מְצִינוּ בְּבַעֲזָא וּבְפִלְטֵי בְּוֹ לִישׁ, שֶׁמְשָׁלוּ בְּיַצְרֹן וְהַלְלָן הַפְּתוּב, כְּדַגְרִסִּינֵן בְּמִסְכַּת סַנְהֶדְרִין, פִּרְקֵי כְהֹן גְדוֹל (יט, ב): כְּתִיב 'פְּלִטִי' (שמואל א כא, מד), וְכִתִּיב 'פְּלִטִיאֵל' (שמואל ב ג, טו)? אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: פְּלִטִי שְׁמוֹ וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ פְּלִטִיאֵל, **(*)** שֶׁפִּלְטוּ אֶל מַעֲבְרָה, שֶׁנַּעֲץ חָרַב בֵּינוּ לְבִינָה וְאָמַר: כָּל הָעוֹסֵק בְּדָבָר זֶה יִדְקַר בְּחָרְבּ. וְהַכְּתִיב: ' **(*)** וַיִּלְךְ אַתָּה אִישָׁה' (שם שם, טו)? שֶׁנַּעֲשָׂה לָהּ **(*)** כְּאִישָׁה. ' **(*)** הַלּוֹךְ וּבִכָּה אַחֲרֶיהָ' (שם שם) - עַל מְצוּהָ דְאִזִּיל מִינְיָה. ' **(*)** עַד־בַּחֲרִים' (שם שם), שֶׁנַּעֲשׂוּ כְּבַחֲרִים, שֶׁלֹּא טְעָמוּ טַעַם חֲטָא.

נפש יהודה שפלטו אל מעבירה. כשלקח שאול אשת דוד נתנה לו והוא לא נגע בה ודקר חרב בינו ובינה וכו': וילך אתה אישה. אלמא בא עליה: כאשה. שהיה מגדלה ומחבבה: הלך ובכה אחריה. בקושיא קא נסיב לה: עד בחורים. קרא קא דריש ואזיל:

אמר רבי יוחנן: (*) תקפו של יוסף, ענותנותו של בעז, דכתיב: ויהי בְּחַצֵי הַלְיָלָהּ וגו' (רות ג.ח). אמר רב יהודה: שְׁנַעֲשָׂה (*) בְּשָׂרוֹ (*) כְּרָאֲשֵׁי לַפְתּוֹת. (*) תקפו של בעז ענותנותו של פלטי בן ליש, הא דאמרן. אמר רבי יוחנן: מאי דכתיב: 'רבות בנות עשו חיל' (משלי לא, כט)? זה יוסף ובעז. 'ואת עלית על-פלנה', זה פלטי בן ליש. אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יוחנן: מאי דכתיב: 'שקר החן והבל היפי?' 'שקר החן', זה יוסף, 'והבל היפי', זה בעז, 'אשה יראת ה' וגו' (שם), זה פלטי בן ליש.

נפש יהודה תקפו של יוסף. דבר גדול של יוסף כדבר קל וקטן של בעז תוקף דבר גדול וחמור ויש לו שם ענוה. דבר קטן שאין לו שם שהאדם עושה לפי תומו: בשרו. אברו: כראשי לפתות. נתקשה ואעפ"כ כבש יצרו ואע"פ שפנויה היתה ועמו במטה אבל יוסף אשת איש היתה ואינו עמה במטה: תקפו של בעז. ענותנותו של פלטי בן ליש דאילו בעז חדא לילה ופלטי שנים רבות:

ומי שפא לידו דבר עברה וכבש יצרו ונצל הימנה ולא עשאה, עושין לו נס ונותנים לו שכר פעושה מצוה, כדגרסין בסוף פרק קמא דקדושין (לט, ב): רמי ליה רב טובי בר קיסנא לרבא: תנן: כל העושה מצוה אחת מטיבין לו. עשה אין, לא עשה לא. ורמינהי: ישב ולא עבר עברה נותנין לו שכר פעושה מצוה? אמר ליה: (*) התם, כגון שפא לידו דבר עברה ונצל הימנה, כי הא דרבי חנינא בר פפי, (*) תבעה יתיה האי מטרוניתא, עבד מילתא, מלייא גופיה שיחנא וכיבי, עבדא היא מילתא, ואסיתיה. ערק טשא (פירוש: נטמן) בההוא בי (*) בני, דכי הוה עיילי בי תרי אפילו ביממא הוה (*) מיתזקי. למחר אמרי ליה רבנן: (*) מאן נטרך? אמר להם: שני רומאי קיסר שמרוני כל הלילה. אמרו ליה: שפא דבר עברה פא לידך ונצלת הימנו, דתנא: כל הפא לידו דבר עברה ונצל הימנו עושין לו נס.

נפש יהודה התם. שבא דבר עבירה לידו וכפה יצרו ולא עבר אין מצוה יתירה כזו: תבעה. לזנות: בני. בית המרחץ: מתזקי. שמצוין בו מזיקין: מאן נטרך. פירושו שמרד:

יגבורי כח עשי דברו לשמע' וגו' (תהלים קג, ט), (*) כגון רבי צדוק, תבעתיה ההיא מטרוניתא, אמר לה: חליש לבאי ולא מצניא, איפא מידי למיכל? אמרה ליה: איפא דבר טמא. (*) אמר: מאי נפקא מיניה, דעביד הא אכיל הא. (*) שגרא תנורא, (*) קא מנחא ליה, (*) סליק וקא יתיב בגויה. אמרה ליה: מאי האי? אמר לה: דעביד הא (*) נפל בהא. אמרה ליה: (*) אי ידעי, לא צערתיך.

נפש יהודה כגון רבי צדוק. שלבש כח לכוף יצרו להתגבר בחפצי קונו: אמר מאי נפקא מינה. דהא מילתא דלא נזדמן לי אלא מאכל טמא יש ללמוד מכאן דעביד האי הוועל ארמית ראוי למאכל טמא: שגרא תנורא. אותה הכותית הסיקה את התנור לצלות דבר הטמא שם ואשה גדולה היתה שאין יכול לפטור ממנה ומסור בידה להורגו: קא מנחא ליה. לאותו צלי בתוכו: סליק. רבי צדוק ויתבי בתוך התנור: נפל בהא. באור של גיהנם: אי ידעי. אלו ידעתי שחמור עליכם הדבר כ"כ:

רב פהנא הוה קא זבין (*) דיקלי, תבעתיה ההיא מטרוניתא, אמר לה: איזיל וקשוט נפשאי. סליק נפל מאיגרא לארעא. אתא אליהו זכור לטוב, קבליה. אמר ליה: (*) אטרחתן ארבע מאות פרסי. אמר ליה: מאן

גרם לך, (*) לאו עניותא, יִהְיֶה לִי שָׂפָא (פירוש: שם כלי) (*) דְּדִינְרִי. על כן כל המשפיל יסתכל ביום הדין ויירא מדינה של גיהנום וימשל ביצרו ובכל תאוותיו ואל יאבד עולם נצחי למען הנאה מעוטה.

נפש יהודה דיקולי. סלים שהנשים נותנות שם פלכיהן: **אטרחתן**. שהייתי במקום אחד רחוק ת' פרסי: **לאו עניותא**. בתמיה אי לאו העניות לא הוצרכתי להיות עסקי למלאכת נשים: **דינרי**. זהובים:

פרק חמשי [כג]

לעולם יתרחק אדם מלהתייחד עם הגויה, שהסתתן גדולה וכופין על הזנות, כמו שמצינו בגבירת יוסף ומטרוניות הנזפרות ובבנות מואב, כי בפתיון היתה סבה להפיל כמה אלפים מישראל ולולי קנאת פנחס שרחם האל יתברך על ישראל ובטל הגזרה נפלו יותר ויותר. ועל דא גזרו: הבועל ארמית, (*) קנאין פוגעין בו. כדאיתא בפרק ו' מן הפלל הראשון (סימן ז).

נפש יהודה קנאין פוגעין בו. עיי בפיו בכלל א':

בוא וראה כמה קשה הזנות, שהארץ הקדוש ברוך הוא לנביאי שקר, אחאב בן קוליה וצדקיהו בן מעשיה, על הכל, חוץ מעל דבר הזנות, כדגריסין פרק חלק (סנהדרין צג, א): 'כה אמר ה' צבאות אלהי ישראל אל אחאב בן קוליה ואל צדקיהו בן מעשיה הנבאים לכם בשמי שקר הנני נתן אתם ביד נבוכדנצר מלך בבל וגוי לאמר ישמך ה' כצדקיהו וכאחב אשר קלם מלך בבל באש' (ירמיה כט, כב). 'אשר שרפם לא נאמר, אלא אשר קלם'. אמר רבי יוחנן משם רבי שמעון בן יוחאי: מלמד שעשאם (*) כקליות. פתיב: 'יען אשר עשו נבלה בישראל וינאפו את נשי רעים וידברו דבר בשמי שקר אשר לא צויתם ואנכי היודע ועד נאם ה'' (שם שם, כג)

נפש יהודה מקליות. המתהבהבין באש:

מאי עבדו? אזל צדקיהו לברתיה דנבוכדנצר ואמר לה: כה אמר ה' (*) השמעני אל אחאב; ואחאב אמר לה: השמעני לצדקיהו. אזלא ואמרה לאבוה, אמר: ידענא לאלההון דשונא זמה הוא, חזי כי אתו לגבד שדרינהו ניהלי. כי אתו לגבה שדרתינהו לגביה דאבוה. אמר להו: מאן אמר לכון? אמרו הקדוש ברוך הוא. אמר להו: מאי טעמא, לחנניה מישאל ועזריה לא אמר, ולדיכון אמר? אמרו ליה: אינון לא הוו נביאי ואנו נביאי, לדידהו לא אמר ולדידון אמר. אמר להו: בעינא למיבדקינכו, כחנניה מישאל ועזריה. אמרו ליה: (*) אינון תלתא ואנו תרי. אמר להו: בחרו מאן דבעיתון גביכו. בחרו יהושע כהן גדול. אמרו: בזכותיה דידיה מתצלינו. קלא בובגא, אשדינהו, אינהו קלו (*) כקינסי, יהושע כהן גדול איחרין מאניה. אמר ליה: ידענא דצדיק רבא את, (*) מאי טעמא איחרון מאנד, וחנוניה מישאל ועזריה ריח נור לא (הות) [עדת] בהון? אמר ליה:

אינון תלתא ואנא לחודאי. אמר ליה: והא אברהם לחודיה הוה? התם לא אתיהב רשותא לנורא למיכל, הכא אתיהב רשותא לנורא למיכל. ועוד, תרי קינסי יבישי וחד רטיבא, כי קלו הנף תרי יבישי, רטיבא מי לא מיחריד! ומאי טעמא איענש? אמר רב פפא: משום דהוה בנוהי נסבין גרושות ולא מחה בהון שניאמר: 'ויהושע היה לבש בגדים צואים' (זכריה ג, ו). וכי דרכו של יהושע ללבש בגדים צואים? אלא, שהיו בגיו נשואים לנשים שאינן הגונות לכהנה ולא מחה בגדו.

נפש יהודה שמעי. לתשמיש: אינון תלתא. ונפשי זכותייהו: קינסי. קיסם עץ דק: ומאי טעמא איענש. יהושע דאהני נורא למאניה דהאי דאהדר איהו לנבוכדנצר דחיה בעלמא הוא:

וגרסינן בבראשית רבא (פרשה כו, ה): רבי עזריה ורבי [יהודה בר] סימון בשם רבי יהושע בן לוי אמרו: על הכל הוא מאריך אפיה, חוץ מזנות (*). מה טעם? ויראו בני האלהים את בנות האדם וגו' (בראשית ו, ב), מה כתיב בתורה: 'ויאמר ה' אמתחה את האדם אשר בראתי' (שם שם, ז).

נפש יהודה מה טעם. כמו מנא הני מילי כלומר מהיכן נלמד:

ובעון נאוף הגויה נופל באחד עשר ארורים הכתובים בתורה שניאמרו עליו, כדגרסינן במסכת סוטה, פרק אלו נאמרין (זו, ב): דרש רבי יהודה בר נחמני מתורגמניה (דרבי לוי) דריש לקיש: (*). כל הפרשה לא נאמרה אלא בנואף ונואפת, שניאמר: 'ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה' (דברים כו, טו), פסל ומסכה, (*). ארור סגי ליה? אלא (*). זה הפא על הגויה והוליד בן ועובד עבודה זרה, אמר הקדוש ברוך הוא: (*). ארורים אביו ואמו של זה שכן גרמו לו. ופירשו עליו פיוצא בו: 'ארור מקלה אביו' (שם שם, טו), זה המוליד בן מן הגויים, שגורם לבנו להקל אביו. וכן 'משגה עור' (שם שם, יח). וכן כל פיוצא בהם. והפא על הארמית נופל עמה בגיהנם, כדגרסינן במדרש תנחומא ובפרק אמר להם הממונה (יומא לה, ב): 'ולא שמע אליה לשכב אצלה להיות עמה' (בראשית לט, ו). 'לשכב אצלה', בעולם הזה, 'להיות עמה', בעולם הבא. ועברה זו מתחברת עם האדם ביום הדין, כדגרסינן בפרק קמא דעבודה זרה (ה, א): אמר רבי (שמעון) שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: כל העושה מצוה אחת בעולם הזה, מקדמתו והולכת לפניו, שניאמר: 'והלך לפניך צדקך' וגו' (ישעיה נח, ח). וכל העובר עברה אחת בעולם הזה, (מעטפתו) (*). מלפפתו והולכת לפניו ביום הדין, שניאמר: 'ילפתו ארחות דרכם יעלו בתהו ויאבדו' (איוב ו, יח). רבי אלעזר אומר: קשורה בו ככלב, שניאמר: 'ולא שמע אליה לשכב אצלה' (*). להיות עמה' (בראשית לט, ו), 'לשכב אצלה' בעולם הזה, 'להיות עמה' ביום הדין.

נפש יהודה כל הפרשה. של הר גריזים: ארור סגי ליה. בתמיה כופר בעיקר הוא וסגי ליה בארור: זה הבא על. הערוה, אשת איש והוליד ממנה ממזר ומתוך בושותו שאסור לבוא בקהל ה' ואינו מוצא אשה הולך בין העובדי כוכבים ומזלות ועובד כוכבים ומזלות: ארורים. אלה אשר עשאוהו לעבוד פסל ומסכה. וכן דורש את כולם מקלה אביו ואמו בא על אשת איש מזלזל באביו ואמו שגרמו שגדלו גדולים רעים בביתם. משגה עור מפתה אשת איש שהיא סומא בדבר ואינה יודעת העונש כמוהו. מסיג גבול רעהו בא על אשתו הרי הסיג גבולו.

מכה רעהו בסתר גורם לה בלחש סתריו שתמות בבדיקת המים המרים. לוקח שוחד להטות לוקח שוחד להיות עוקב פי' סרסור אחר המנאף ולפתות לו אשת איש וגורם לו מיתה. מטה משפט גר אם נתגייר גר ובנו ונשא הגר ישראלית וזינתה וסבורים שזהו בן הגר ואין לאחיו שנתגייר חלק בירושה אף אם החזיק בנכסי אביו הרי מטה משפט גר. ויתום כפשוטו שהממזר חולק עם יתמי האב והאלמנה וכן הרבה. כך משמע לפי הגמרא ולדברי המחבר משמע שמייירי בבוועל ארמית לפי שגם בבוועל ארמית נוכל לפרש כל הענין כמו שמביא קצת המחבר בפנים וגם ב"ד של חשמונאי גזרו על הבא על הכותית חייב משום נשג"א נדה שפחה עובדת כוכבים ומזלות אשת איש אלמא כאשת איש דמיא: **מלפפתו**. מעטפתו ל' מלבוש כמו מלפפין את התינוק בשבת: **להיות**. נקשר עמה, בעוה"ב. ויש מפרשים בלשכב יש אותיות **כלב**:

וְלֹא עוֹד אֶלָּא שְׁאַיִנו עוֹלָה מְגִיהֶנֶם, כְּדַגְרָסִינָן בְּמַסְכַּת עֲרוּבִין, פָּרָק עוֹשִׁין פְּסִין (יט, א): אָמַר (רבי לוי) רִישׁ לְקִישׁ: פּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל, אֵין אֹר שֶׁל גִּיהֶנֶם שׁוֹלְטֵת בָּהֶם, קַל וְחָמֹר מִמְזִבַּח הַזָּהָב, וּמָה מְזִבַּח הַזָּהָב, שְׁאַיִן בּוֹ אֶלָּא כְּעֵבִי דִינָר זָהָב, עוֹמֵד כְּמָה שְׁנַיִם וְאַיִן אֹר שׁוֹלְטֵת בּוֹ, פּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל, שְׁמֵלָאִים מְצוּוֹת פְּרִימוֹן, דְּכַתִּיב: 'כַּפָּלַח הֶרְמוֹן רִקְתֵּד' (שִׁיר הַשִּׁירִים ו, ז) וְאָמַר רִישׁ לְקִישׁ: עֲבָרִי (*) בְּעַמְּק הַבְּכָא מַעֲיָן יִשְׁתוּהוּ' (תְּהִלִּים פד, ז)? הֵהוּא דְמַחֲבִי דִינָא חֲדָא שְׁעַתָּא בְּגִיהֶנֶם וְנַחֲתִית אֲבָרְהֶם וּמְסִיק לְהוּ, לְבָר מִמָּאן דְּבַעַל גּוֹיָה (*) דְּמַשְׁכָּא עַרְלֵתִיה וְלֹא קֵא מְסִיק לִיה. לְפִיקְדָּ הָאִישׁ הַיָּרָא יִתְרַחַק מִן הַיַּחֲוֹד, כְּדִי שְׁלֵא יְבוֹא לִידֵי הַסְּתָה, וּמִן הַהֶרְהוּר, כְּדִי שְׁלֵא יְבוֹא לִידֵי עַבְרָה.

נפש יהודה בעמק הבכא. רשעים שעוברין בגיהנם יורדין דמעות כמעין: **דמשכא** ערלתיה. ואינו מכירו שנראה לו כאילו אינו נימול:

פרק ששי [כד]

אֲשָׁרִי אָדָם מִפְּחַד תְּמִיד מְלַפּוֹל בְּיַד יִצְרוֹ הָרַע וְהַמְתַּגְבֵּר בְּכָל יוֹם לְהִלָּחֵם כְּנִגְדּוֹ כְּדִי שְׁלֵא יִטְעֵם טְעֵם חַטָּא, כְּדַגְרָסִינָן בְּפִסְחִים, פָּרָק הָאִשָּׁה (פז, א): אָמַר מֵר זֹטְרָא בַר טוֹבִיָּה אָמַר רַב: מָאִי דְּכַתִּיב: 'אֲשֶׁר בְּנִינוּ (*) כְּנִטְיָעִים מְגַדְלִים בְּנַעֲוִרֵיהֶם בְּנוֹתֵינוּ כְּזוֹת מְחַטְבוֹת תַּבְּנִית הַיְכָל' (תְּהִלִּים קמד, יב)? 'אֲשֶׁר בְּנִינוּ כְּנִטְיָעִים', אֵלוּ בְּחוּרֵי יִשְׂרָאֵל שְׁלֵא טְעֵמוֹ טְעֵם חַטָּא; 'בְּנוֹתֵינוּ כְּזוֹת', אֵלוּ בְּחוּרוֹת יִשְׂרָאֵל, (*) שְׁפִמְגִידוֹת פְּתַחֲיָהן לְבַעַלְיָהָן. (*) וְכֵן הוּא אוֹמֵר 'וּמְלָאוּ כְּמַזְרֵק כְּזוֹת מְזִבְחִי' (זכריה ט, טו). וְאִי בְּעִית אֵימָא: 'מְזוּוֹיִנוּ מְלָאִים מְפִיקִים מְזוֹן אֶלְזוֹן' (תְּהִלִּים קמד, יג); 'בְּנוֹתֵינוּ כְּזוֹת מְחַטְבוֹת תַּבְּנִית הַיְכָל', אֵלוּ וְאֵלוּ מַעְלָה עֲלֵיהֶם הַכְּתוּב (*) כְּאֵלוּ נִבְנָה הַיְכָל בְּיַמֵּיהֶם.

נפש יהודה כנטיעים. יונקות שלא נתקלקלו עדיין ולא היה בהם שום שבר: **שמגידות** פתחיהן. של נדה לבעליהן שאינם חוטאים ואע"פ שתאותן מרובה. ואית דגרסי שאוגדות פתחיהן לבעליהן סותמות פתחיהן עד שנזקקות לבעליהן ואינן נבעלות לאחרים: **וכן הוא** אומר ומלאו כמזרק כזויות מזבח. ומה זוויות דהתם כתיב בהו ומלאו ה"נ בנותינו כזוויות שמתמלאות תאותן ואינן נזקקות אל אחרים עד שיבאו בעליהן: **כאילו נבנה היכל בימיהם**. והכי משמע מחוטבות כבנין היכל תבנית לשון בנין:

וגרסינו בפרק עושין פסין (עירובין כא, ב) : דרש רבא : מאי דכתיב 'הדודאים נתנו ריח' (שיר השירים ז, יד), אלו בחורי ישראל, שלא טעמו טעם חטא ; 'ועל' פתחינו כל מגדים' (שם), אלו בחורות ישראל, שמגידות פתחיהן לבעליהן ; ' (*) חדשים (*) גם ישנים (*) דודי צפנתי לך' (שם), אמרה כנסת ישראל לפני הקדוש ברוך הוא : רבוננו של עולם, גלוי וידוע לפניך שהרבה גזרות גזרתי על עצמי יותר ממה שגזרת עלי וקיימתים.

נפש יהודה חדשים. ד"ס : גם ישנים. ד"ת : דודי צפנתי לך. ושמרת כל אלה לשמך :

ואל יאמין אדם בעצמו, אבל לעולם יתירא מן החטא, כמו ששנינו במסכת אבות, פרק שני (משנה ד) : הלל אומר : (*) אל תפרש מן הצבור (*) ואל תאמין בעצמך עד יום מותך וכו'. והרי מצינו גדול הדור נטבע במצולה זאת, כדגרסינן פרק חלק (סנהדרין קז, א) : אמר רב יהודה אמר רב : לעולם אל יביא אדם עצמו לידי נסיון, שהרי דוד המלך הביא עצמו לידי נסיון ונכשל. אמר לפניו : רבוננו של עולם, מפני מה אומרים : אלהי אברהם, אלהי יצחק ואלהי יעקב ואין אומרים : אלהי דוד? אמר ליה : אינהו מינסו לי ואת לא מינסית לי. אמר ליה : 'בחנני ה' ונסני צרפה כליותי ולבי' (תהלים כו, ב). אמר ליה : מנסינא לך בדבר ערוה. מיד. 'ויהי לעת הערב ויקם דוד מעל משכבו' (שמואלא יא, ב). אמר רב יהודה אמר רב, (*) שהפך משכבו של לילה למשכבו של יום. (*) נתעלמה ממנו הלכה, דאמר רבי יוחנן : אבר קטן יש בו באדם, משביעו - רעב, מרעיבו - שבע. וניתהליך עלגג ביתהמלך וירא אשה רוחצת מעל הגג' (שם), הנה חיפא רישא (*) תותי חלתא, אתא שטן אידמי ליה כצפרתא, (*) פתק ביה גירא ולא אדרכיה עד דשמיטיה לחלתא. (בהדי דקא פרח איגליא וחזיה). מיד 'וישלח דוד וידרש לאשה ויאמר הלוא זאת בת שבע וגו' וישלח דוד מלאכים ויקחה ותבוא אליו וישכב עמה והיא מתקדשת מטמאתה' (שם שם, גד). הינו דכתיב : 'בחנת לבי (*) פקדת לילה' וגו' (תהלים נ, ג).

נפש יהודה אל תפוש מן הצבור. אלא השתתף בצרתם שכל הפורש מן הצבור אינו רואה בנחמות הצבור : ואל תאמין בעצמך עד יום מותך. שהרי יוחנן כה"ג שימש שמונים שנה בכהונה גדולה ולבסוף נעשה צדוקי : שהפך משכבו של לילה וכו'. שהיה משמש מטתו ביום כדי שיהא שבע מתשמיש ולא ירהר אחר כן כל היום : נתעלמה ממנו הלכה. שהמשביע יצרו בתשמיש מרעיב ומתרבה תאותו : תותי חלתא. תחת חלת כוורת : פתק ביה גירא. בכוורת כלומר שהכה בה ושברה : פקדת לילה. על מעשה לילה אם אוכל לעמוד בנסיון של דבר עבירה צרפתי בל תמצא חשבת לצרפתי ולא מצאתני נקי :

ולשמור מספק זה, גזרו על היחוד, כדי שלא יבוא לידי עברה, כמו ששנינו בסוף פרק עשרה יוחסין, במסכת קדושין (פ, ב) : 'לא יתיחד איש אחד (*) עם שתי נשים, אבל אשה אחת מתיחדת (*) עם שני אנשים. רבי שמעון אומר : אף איש אחד מתיחד עם שתי נשים, בזמן שאשתו עמו, ישן עמהם בפונדקי, מפני שאשתו משמרתו. (*) מתיחד אדם עם אמו ועם בתו וישן עמהם בקרוב בשר ; הגדילו זו ישנה בכסותה וזה ישן בכסותו.

נפש יהודה עם שתי נשים. מפני שדעתן קלות ושתייהן נוחות להם להתפתות ולא תירא זו מחברתה שאף היא תעשה כמותה : עם שני אנשים. שהאחד בוש מחבירו : מתיחד

אדם עם אמו. שנאמר כי יסיתך אחיך בן אמך וכי בן אם מסית בן אב אינו מסית אלא לומר לך בן מתייחד עם אמו כלומר להכי נקט בן אמך לומר שהבן מצוי אצל האם:

לא ילמד אדם (*) רוק סופרים ולא תלמד אשה סופרים. רבי אלעזר אומר: (*) אף מי שאין לו אשה (*) לא ילמד סופרים. רבי יהודה אומר: לא ירעה רוק בהמה. לא ישנו שני רוקים בטלית אחת. (*) וחכמים מתירין, (*) כל שעסקו עם הנשים לא יתיחד עם הנשים. ולא ילמד אדם את בנו אפנות בין הנשים. ואמרין עלה בגמרא: לא יתיחד איש אחד עם שתי נשים. מאי טעמא? דתנא דבי אליהו: הואיל ונשים דעתן קלה. ואמרין עלה בגמרא (פא, א): אמר רב: מלקין על היחוד ואין אוסרין על היחוד. ואמרין עלה, אמר רבא: (*) בעלה בעיר, אין חוששין לה משום יחוד.

נפש יהודה רווק. בלא אשה: אף מי שאין לו אשה. אע"פ שאינו פנוי אלא יש לו אשה ואינה שרויה אצלו לא ילמד סופרים: לא ילמד סופרים. לא ירגיל עצמו להיות מן הסופרים כלומר מלמדי תינוקות מפני אמותיהן של תינוקות שמצויות אצלו להביא את בניהן אל בית הספר: וחכמים מתירין. והלכה כחכמים שלא נחשדו ישראל על משכב זכור: כל שעסקו עם הנשים. שמלאכת אומנתו נעשית לנשים והנשים צריכים לו לא יתיחד עמהם ואפילו עם נשים הרבה מפני שלבם גס בו ומחפה עליו ואלו אינש אחרינא תנן עם שתי נשים לא יתיחד אבל גי' ודי' שפיר דמי: בעלה בעיר. אין חוששין לה משום יחוד להלקות דמסתפי מבעל השתא אתי:

רב ביבי איקלע לבי רב יוסף, בתר דכרף ריפתא אמר להו: (*) שקולו דרגא מתותי ביבי. והאמר רבא: בעלה בעיר אין חוששין לה משום יחוד? שאני רב ביבי (*) דשושבנתה הוה וגיסאביה. ואמרין עלה: הנהך שבויתתה דאתו לנהרדעא (*) אסקינהו לבי רב עמרם חסידא, [אמר: שקולו דרגא מקמיהו], בהדי דקא חלפא חדא מיניהו (פירוש: שהיתה עוברת על פי הארובה שמן העליה לבית), נפל נהורא באפומא (פירוש: נפל אור בבית דרך החלון שהיו פניה מאירות). שקלה רב עמרם לדרגא (*) וקא סליק ואזיל, כי מטא לפלגא דדרגא, אפשח (פירוש: הרחיב ופישק רגליו לעמוד במקומו בחזקה, להתגבר על יצרו), רמא קלא: (*) נורא בי רב עמרם, נורא בי רב עמרם. אתו רבנן אמרו ליה: כסיפתיו. אמר להו: מוטב תכספון מני בהדין עלמא ולא תכספון מני בעלמא דאתי. (*) אשבעיה ליצריה דיפוק מיניה ונפק מיניה כי דיקלא דנורא. אמר ליה: חזית דאת מנורא ואנא מבשרא ואנא עדפנא מנד.

נפש יהודה שקולו דרגא. שאכלו בעלייה וירדו רב יוסף ואשתו והוא נשאר בעלייה שקולו דרגא מתותי ביבי שלא ירד ויתיחד: דשושבנתיה הוה. בעלת ברית לו ולבה גס ביה: אסקינהו. שצוה עליהם לפדותם ונותנם בעלייה: וקא סליק. לתובעה: נורא בי רב עמרם. הזעיק בני השכונה לאסוף ולבא לכבות הדליקה: אשבעיה. רב עמרם ליצר הרע שיצא ממנו:

רבי מאיר הוה (*) מתלוץ בעוברי עברה. יומא חד (*) אידמי ליה (שטן) כאיתתא (*) בהך גיסא דמברא (דנהרא); (*) לא הוה מעברה. (*) נקט מצרא (פירוש: חבל) וקא עבר ואזיל. כי מיא פלגא דמצרא, שבקיה (פירוש: יצר הרע לרבי מאיר). אמר ליה: אי לאו דקא מכריזין עלך ברקיעא: הזחרו ברבי מאיר ותורתו, שויתתה לדמד תרי מעי.

נפש יהודה מתלוצץ בעוברי עבירה. אומר שנקל הוא להתגבר על יצרו אם הוא רוצה: **איזמי ליה שטן**. הוא יצה"ר: **בהך גיסא דמברא**. לצד השני שמעבר המים: **לא הוה מעברה**. ספינה המעברת: **נקט מצרא**. חבל מתוח משפת הנהר אל שפתו ואוחזין בו לבא על דף קטן המוטל ברוחב הנהר:

פְּלִימוּ, הָוָה רְגִיל דְּקַאֲמֵר: גִּירָא בְּעֵינֵיה דְּשָׁטָן. יוֹמָא חֵד, מְעָלֵי יוֹמָא דְּכַפּוּרֵי הָוָה, (*) אִיזְמֵי לִיה פְּעֵנְנָא, אֲתָא קָרָא אַבְבָּא, אָפִיקוּ לִיה רִיפְתָּא. אֲמֵר: (*) כְּלִי עֶלְמָא אַגְוִאי וְאַנָּא אַבְרָאי. אֲתִיוָהוּ אַקְרַבוּהוּ אֶפְתּוּרָא, מְלִי נִפְשִׂיה (*) שְׁיַחְנִי וְכִיבִי. אֲמַרוּ לִיה: תּוּב שְׁפִיר (פִּירוּשׁ: שֶׁב כֵּהוּגִן שְׁלֵא תִמְאִיסְנוּ). (*) יְהֵבוּ לִיה פֶּסָא, אַכְמֵר בְּגֵגְוִיָּה (פִּירוּשׁ: שְׂדֵא בִיה לִיחָה הַיּוֹצֵאת מִן הַרְיָאָה), (*) נַחְרוּ בִּיה. (*) שְׂקָא וְמִית (פִּירוּשׁ הַקּוֹנְטֵרַס: הַחֲזִיק עֲצָמוּ כַּמֵּת). (*) שְׂמַע דְּקַאֲמֵרִי: קֶטֶל פְּלִימוּ גְבֵרָא. (*) עֵרֶק (*) וְטָשָׂא (פִּירוּשׁ: וְנִחְבָּא) בְּבִית הַפֶּסָא. אֶזְלֵנְךָ קְמִיָּה, כִּי (*) חֲזִיָּה דְּקָא מְצַטְעֵר גְּלִי לִיה נִפְשָׂה. אֲמֵר לִיה: (*) מַאי טְעָמָא אֲמֵר מֵר הֲכִי? (*) וְאַלֵּא הִיכִי קַאֲמִינָא? אֲמֵר לִיה: לִימָא מֵר: רְחֻמְנָא לִיגְעֵר בִּיה בְּשָׁטָן.

נפש יהודה איזמי ליה. שטן כעניא: כולי עלמא. אתכא, על השלחן אוכלין: שיחני וכיבי. המוציאין ליחה ומאוסין: יהבו ליה כסא. מזגו לו כוס: נחרו ביה. גערו ביה: שקא. כמו שקל לקח עצמו השטן והחזיק כאילו הוא מת: שמע דקאמרי קטל פלימו גברא. השמיע קול יוצא מבחוץ שאומרים פלימו קטל גברא: ערק. פלימו כסבור שבאים עליו נוגשי המלך להרגו: טשא. נחבא בבית הכסא שהיה חוץ לעיר: חזייה. שטן לפלימו דקא מצטער: מאי טעמא אמר מר הכי. למה הורגלת לקללני: אלא היכי. אימא, לדחותך מעלי שלא תחטיאני:

רְבִי חִיָּא בְּרֵאשֵׁי הָוָה רְגִיל, כָּל עֵידְנָא דְהָוָה נְפִיל אַאֲפִיָּה, אֲמֵר; רְחֻמְנָא יִצִּילְנוּ מִיַּצֵּר הָרַע. יוֹמָא חֵד שְׂמַעְת דְּבֵיתְהוּ, אֲמַרְהּ: מְכַדִּי כַּמָּה שְׁנִין (*) דְּפָרִישׁ מְנָאִי, מַאי טְעָמָא אֲמֵר הֲכִי? יוֹמָא חֵד הָוָה קָא גָרִיס בְּגֵינְתֵיה, (*) קֶשְׂטָא נִפְשָׂה, (*) חֶלְפָּה וְאַתִּית קְמִיָּה. אֲמַר לָהּ מָאן אַתְּ? אֲמַרְהּ לִיה: (*) אַנָּא חַדּוּתָא (פִּירוּשׁ הַקּוֹנְטֵרַס: שֵׁם זּוֹנָה נִיכְרַת בַּעִיר) דְּהַדְרִי מְיוּמִיָּה (פִּירוּשׁ הַקּוֹנְטֵרַס: שְׁחֻרְתֵי הַיּוֹם הַלּוֹם). תְּבַעָּה, אֲמַרְהּ לִיה: אֲתִנָּא נִיהֲלִי לְהַדּ רּוֹמְנָא בְּרִישׁ צוֹצִיתָא (פִּירוּשׁ הַקּוֹנְטֵרַס: עֶנְף קֶטֶן שֶׁהִיא בְּרֵאשׁ הַדַּקֵּל). אֲשָׁוֵר (פִּירוּשׁ הַקּוֹנְטֵרַס: קַפָּץ) אֲתִנָּא נִיהֲלָהּ. כִּי אֲתָא לְבֵיתֵיה, הָוָה קָא שְׁגַרָא דְּבֵיתְהוּ תַנּוּרָא, סְלִיק (*) וְקָא יְתִיב בְּגֵוִיָּה. אֲמַרְהּ לִיה: מַאי הָאִי? אֲמֵר לָהּ: הֲכִי וְהֲכִי הָוָה מַעֲשָׂה: אֲמַרְהּ לִיה: אַנָּא הָוִאִי. אֲמֵר לָהּ: אַנָּא מִיָּהּא לְאִיסוּרָא אֵיכּוֹנְנִי.

נפש יהודה דפריש מנאי. מחמת זקנה ומתיירא מיצה"ר: קשטא נפשה. בתכשיטים ובקשוטי נשים בשמים ואפרסמון: חלפה. ותניה קמיה, עברה לפניו ושנתה פעם שניה: אנא חדותא. שם זונה ניכרת בעיר: וקא יתיב בגויה. להמית את עצמו:

אֲמַרוּ: כָּל יָמָיו שְׁלֵא אוֹתוֹ צַדִּיק הָוָה מְצַטְעֵר עַד שְׁמֵת בְּאוּתְה מִיָּתְה. וּמַאי דְּרִישׁ: דְּתִנָּא: ' (*) אִישָׁה הֲפָרַס וְהִי יִסְלַחֲלֵהּ (בְּמִדְבָר ל. יג). (*) בְּמָה הַפְּתוּב מְדַבֵּר? בָּאָשָׁה שְׁנַדְרָה בְּנָזִיר וְשְׂמַע בַּעֲלָהּ וְהִפְרָ לָהּ וְהִיא לֹא יִדְעָה שְׁהִפְרָ לָהּ בַּעֲלָהּ (*) וְהִיָּתְה שׁוֹתְה יַין וּמְטַמָּאָה לְמַתִּים. וְכִשְׂמֻגִיעַ רְבִי עֲקִיבָא אֲצַל פְּסוּקָא זֶה הִיָּה בּוֹכָה. וּמָה מִי שְׁנַתְכּוֹן לְאֶכֶל בְּשַׁר חֲזִיר וְעֵלָה בִּידּוֹ (בְּשַׁר) טָלָהּ, אֲמַרְהּ תּוּרָה: צְרִיךְ כְּפַרְה וְסְלִיחָה, מִי שְׁנַתְכּוֹן לְאֶכֶל חֲזִיר וְעֵלָה בִּידּוֹ בְּשַׁר חֲזִיר, עַל אַחַת כְּמָה וְכִמָּה. כִּיּוֹצֵא בְּדַבָּר אֲתָה אוֹמֵר: יוֹלְאֵי יְדַע וְאִשָּׁם וְנָשָׂא

עונו' (ויקרא ה, יז). במה הכתוב מדבר? במי שנתפון לאכל בשר שומן ועלה בידו בשר חלב. ומה מי שנתפון לאכל בשר שומן ועלה בידו בשר חלב, אמרה תורה: 'ולא ידע ואשם ונשא עונו', מי שנתפון לאכל חלב ועלה בידו חלב, על אחת כמה וכמה. איסי בן יהודה אומר: 'ולא ידע ואשם ונשא עונו', על דבר זה (*) ידו כל הדוים.

נפש יהודה אישה וגו'. צריכה סליחה: במה הכתוב מדבר. מאחר שאישה הפרס מה שאכלה בהיתר אכלה ומה היא זו הסליחה: והיתה שותה יין. מזיזה. ואע"פ שבהיתר עשתה שהרי בעלה הפירה כיון שהיא לאיסור נתכוונה שהרי היא לא ידעה שבעלה הפירה צריכה סליחה: ידו כל הדוים. כל שיש להם לב לדוות ידו על זה שאינו מתכוין ויש כאן נשיאות עוון:

ולא האנשים בלבד שיש להם לירא מן החטא תמיד, אלא אפילו הנשים, שיש להם בשת יותר בדבר, תפחדנה מלהיות מפתות לדבר עברה, שכבר מצינו בגדולה שבנשים, שהיתה מתלוצצת במה שאמרו ז"ל: דעתן של נשים קלה ונכשלה בדבר, כדגרסינן בפרקא קמא דעבודה זרה (יח, ב): אצל רבי מאיר וערק לבבל. איכא דאמרי: משום מעשה דברוריא. פרש הקונטרס: שפעם אחת לגלגה על מה שאמרו חכמים (קידושין פ, ב): נשים דעתן קלה. (*) ואמר לה: חניף סופך להודות לדבריהם. וצוה לאחד מתלמידיו לפתותה לדבר עברה והפציר בה ימים רבים עד שנתרצית. וכשנודע לה הדבר, חנקה עצמה וערק רבי מאיר מחמת כסופא.

נפש יהודה ואמר לה. רבי מאיר לברוריא אשתו:

ולאו דוקא ביחוד ערוה, אלא אפילו ביחוד דפנויה, כמו שאמרו על מה שארע לתמר עם אמנון, כדגרסינן במסכת סנהדרין, פרק כהן גדול (כא, א): אמר רב יהודה אמר רב: באותה שעה גזרו (*) על היחוד ועל הפנויה. יחוד דאורייתא היא, דאמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יהוידק: רמז ליחוד מן התורה מניין? שנגאמר: 'כי יסיתך אחיך בראמך' (דברים יג, ז). וכי בן אם מסית ובן אם אינו מסית, אלא לומר לה, (*) בן מתניח עם אמו ואין אחר מתניח עם כל העריות שבתורה? אלא אימא על יחוד של פנויה.

נפש יהודה על היחוד. דאשת איש ועל היחוד דפנויה: בן מתניח עם אמו. כלומר להכי נקט בן אמך לומר שהבן מצוי אצל האם:

על בן הבא לידי נסיון, ישבר תאותו וינצחהו ויהא שכרו גדול. כדאמרינן (אבות סו"פ ה): (*) לפנים צערא אגרא. וגרסינן במסכת מכות, פרק אלו הן הלוקין (כג, ב): רבי שמעון ברבי אומר: 'רק חזק לבלתי אכל הדם' (שם יב, כג). ואומר: 'לא תאכלנו למען ייטב לך ולבניך אחרים' (שם שם, כה). ומה אם הדם שאין נפשו של אדם מתאנה לו הפורש ממנו מקבל שכר, גזל ועריות שנפשו של אדם מתאנה להם ומחמדתן, הפורש מהם על אחת כמה וכמה שייצפה לו ולדורותיו ולדורי דורותיו עד סוף כל הדורות.

נפש יהודה   לפום צערא אגרא. לפי רוב הצער שאתה סובל בלימוד התורה ועשיית המצוה   כן   יהיה   שרדך   מרובה:

פרק שביעי [כה]

אף על פי שייצור לב האדם רע מנעוריו, אם יתחיל לשברו ולדפאו בתחלת נעורו יתקן לבו ויפיק קול בעיניו לנצחו לכל דבר שירצה, אבל אם יפל ביד יצרו בתחלה וימשך אחריו, ימצאנו בכל עת יותר כבד עליו וקשה מלנצחו ומתגבר עליו בכל יום, כדגרסינו במסכת סכה, פרק החליל (ג, א): אמר רב אסי; בתחלה יצר הרע דומה לחוט של עכביש (*) ולבסוף דומה פעבות העגלה, שנאמר: 'הוי (*) משכי העון בחבלי השוא (*) וכעבות העגלה חטאה' (ישעיה ה, יח).

נפש יהודה   ולבסוף. משאדם נמשך אחריו מעט מתגבר והולך לו: מושכי העון בחבלי השוא. בתחלה הם מביאים אותו עליהם עיי החבלים שאינם של כלום: וכעבות העגלה. חבל עב שקושרין בו הפרה למחרישה:

וגרסינו נמי פרק הרואה (ברכות סא, א): דרש רב נחמן בר רב יצחק: מאי דכתיב: 'וייצר ה' אלהים' (בראשית ב, ז), בשני יודין? שתי יצירות הללו למה? אחת (*) לטובה ואחת (*) לרעה. מתקיף לה רב נחמן בר רב יצחק: אלא מעתה גבי בהמה דלא כתיב בה 'וייצר', הכי נמי דלא שלטי בה יצר הרע, והא קא חזינו דמזקא? אלא כרבי שמעון בן פזי, דאמר: (*) אוי לי מייצרי אוי לי מייצרי. ללמד, שהיצר הרע גובר על האדם ואין מניחו לעשות רצון קונו אם לא ילחם עמו.

נפש יהודה   לטובה. יצר הטוב: לרעה. יצר הרע: אוי לי מייצרי. אם אלך אחר יצר הרע ואם לא אלך אחריו אוי לי מייצרי המיגעני בהרהורים רעים לכך כתיב וייצר בשני יודין לשון ווי:

ואמרין עלה: תניא, רבי יוסי הגלילי אומר: צדיקים, יצר טוב שופטן, שנאמר: ' (*) ולבי (*) חלל בקרבי' (תהלים קט, ב): רשעים, יצר הרע שופטן, שנאמר: ' (*) נאם פשע לרשע בקרב לבי' (שם לו, ב); בינוניים זה וזה שופטן, שנאמר: ' (*) כי יעמד לימין אביון להושיע משפטי נפשו' (שם קט, לא). (אמר המחבר: נראה לי שהצדיקים שגוברין על יצר הרע, נשאר יצר הטוב מלכו ושפטו כרצונו, והרשעים הם הפך זה. בינוניים, פעמים נוטין לכאן ופעמים נוטין לכאן וסמך לזה הכתובים כאן).

נפש יהודה   ולבי חלל בקרבי. היצה"ר הוא כמת בקרבי שיש בידי לכופו ואין שולט בו אלא היצר הטוב והוא שופטי: חלל. כמו כי ימצא חלל: נאם פשע לרשע. אל תהי פחד אלהים לנגד עיניך אלמא יצה"ר שופטו עד שמרחיקו שאין מתפחד מיוצרו: כי יעמוד לימין אביון להושיע משופטי נפשו. ש"מ יש לך אדם שיש לו בי שופטים:

ואלה השבעה שמות שדרש רבי אלעזר הם, לפי שהחושב שהיכלת הוא במערכת השבעה כוכבי לכת, הולך אחר יצרו הרע, שאינו שם בטחון

בִּאֲדוֹן הַכֹּל. כִּי שְׁמוֹת אֲחֵרִים יֵשׁ לוֹ: אֲרִי, אֲוִיב וְשְׁמוֹת אֲחֵרִים, וְאִם יִתְגַּבֵּר יִצְרוּ עַל הָאָדָם, פּוֹעֵל בְּכַמָּה עֲנַנְיִים, וְעַל זֶה הָיוּ לוֹ שְׁמוֹת רַבִּים.

כְּדִגְרָסִינָן פֶּרֶק הַחֲלִיל (סוּכָה נב, א): דִּרְשׁ רַבִּי אֶלְעָזָר: שְׁבַע שְׁמוֹת יֵשׁ לוֹ לִיְצָר הָרַע; הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא קָרְאוּ רַע, שֶׁנֶּאֱמַר: 'כִּי יִצָּר לֵב הָאָדָם רַע' ([בראשית ח, כא](#)); מִשָּׁה קָרְאוּ עַרְל, שֶׁנֶּאֱמַר: 'וּמִלַּתְּם אֶת עַרְלַת לִבְבְּכֶם' ([דברים י, טז](#)); דוֹד קָרְאוּ טָמֵא, שֶׁנֶּאֱמַר: 'לֵב טָהוֹר בְּרָאֲלִי אֱלֹהִים' ([תהלים נא, יב](#)), מִכָּל דְּאִיכָא טָמֵא; שְׁלֵמָה קָרְאוּ שׁוֹנֵא, שֶׁנֶּאֱמַר: 'אִם רָעַב שְׁנֶאֱדָף הָאֲכִילָהּ לֶחֶם וְגוֹ' כִּי גְחָלִים אֶתָּה חוּתָה עַל־רְאִשׁוֹ וְהִ' יִשְׁלָם־לָךְ' (משלי כה, כא-כב), אֶל תִּקְרִי יִשְׁלָם לָךְ, אֶלָּא (*) יִשְׁלִימָהוּ לָךְ; יִשְׁעִיָּה קָרְאוּ (*) מִכְשׁוּל, שֶׁנֶּאֱמַר: 'הָרִימוּ מִכְשׁוֹל מִדֶּרֶךְ עִמִּי' ([ישעיה נז, יד](#)). יַחְזַקְאֵל קָרְאוּ אָבוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: 'וְהִסֵּרְתִּי אֶת־לֵב הָאָבוֹן מִבְּשָׂרְכֶם' ([יחזקאל לו, כז](#)). יוֹאֵל קָרְאוּ צְפוֹנִי, שֶׁנֶּאֱמַר: 'וְאֵת־' (*) הַצְּפוֹנִי אֲרַחֵק מֵעֲלִיכֶם' ([יואל ב, כ](#)), זֶה יִצָּר הָרַע, שֶׁצְפוֹן וְעוֹמֵד בְּלִבּוֹ שֶׁל אָדָם, וְהִדְחֵתִיו אֶל־אֲרָץ צִיָּה וְשִׁמְמָה' (שם), לְמָקוֹם שֶׁאֵין בָּנֵי אָדָם מְצוּיִין לְהִתְגַּרוֹת בָּהֶן; 'אֵת־' (*) פָּנִיו אֱלֹהִים הַקִּדְמוֹנִי' (שם), שֶׁנֶּתַן עֵינָיו אֶל הַמִּקְדָּשׁ הָרֵאשׁוֹן וְהַחֲרִיבוּ וְהָרַג תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שָׁבוּ; וְסִפּוֹ אֱלֹהִים הָאֲחֵרוֹן' (שם), שֶׁנֶּתַן עֵינָיו בְּמִקְדָּשׁ שֶׁנִּי וְהַחֲרִיבוּ וְהָרַג תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שָׁבוּ; 'י' (*) וְעֹלָה בְּאֵשׁ וְתַעַל צַחֲנָתוֹ, שֶׁמָּנִיחַ אוֹמוֹת הָעוֹלָם וּמְתַגַּרְהָ עִם יִשְׂרָאֵל; 'כִּי הִגְדִּיל לַעֲשׂוֹת' (שם) אָמַר אַבְיִי: וּבִתְלַמִּידֵי חֲכָמִים יוֹתֵר מִכֶּלָּן.

נפש יהודה אִם רַעַב שׁוֹנֵאֵךְ. אִם רַעַב יִצְרָךְ וְתַאֲב לַעֲבִירָה הָאֲכִילָהּ לֶחֶם הַטְרִיחָהּ בְּמִלְחָמָתָה שֶׁל תּוֹרָה דִּכְתִּיב לָכּוֹ לְחַמוּ בְּלֶחְמֵי וְהַשְׁקֵהוּ מִים שֶׁל תּוֹרָה דִּכְתִּיב הוּי כֹּל צְמֵא לָכּוֹ לָמַיִם: יִשְׁלִימָהוּ לָךְ. שִׁיחַ שֶׁלֶם יִצְרָךְ עֵמֶד וְאִהוּבָךְ וְלֹא יִשְׁאֶךְ לַחְטוֹא וְלֵיאָבֵד מִן הָעוֹלָם: מִכְשׁוֹל. שֶׁהֵבִרִיּוֹת נִכְשָׁלִים עַל יָדוֹ: הַצְּפוֹנִי. שֶׁצְפוֹן בִּלְבּוֹ שֶׁל אָדָם: פִּנּוּ אֶל הֵים הַקִּדְמוֹנִי. מִפְּנֵי שֶׁשָּׂם פִּנּוּ אֶל הֵים הַקִּדְמוֹנִי הוּא הַמִּקְדָּשׁ הָרֵאשׁוֹן שֶׁהוּא כֵּס שֶׁהֵיוּ הַכֹּל נִקְבָּצִים שָׂם כֵּס שֶׁכֹּל הַנְחָלִים הוֹלְכִים אֵלָיו: וְעֹלָה בְּאֵשׁוֹ וְתַעַל צַחֲנָתוֹ. מִפְּנֵי שֶׁהֵעֵלָה בְּאֵשׁוֹ וְסוֹרְחָנוּ שֶׁהֵנִיחַ הָעוֹבָדֵי כּוֹכָבִים וּמְזֻלוֹת וְנִתְגַּרְהָ בִּישְׂרָאֵל:

כְּמַעֲשֵׂה דְאַבְיִי, דְשָׁמַע לְהֵהוּא גְבַרְא דְקָא אָמַר לָהּ לְהֵיחָא אֵיתֵתָא: (*) נִקְדִּים וְנִיזוּל לְדוּכְתָא פִּלָּן. אָמַר: אֵיזִיל וְאִפְרָשִׁינָהוּ מְאֵסוּרָא. אָזַל בִּתְרִיּוּהוּ תִּלְתָא פְּרִסִי בְּאִגְמָא, (*) כִּי פְטָרִי מִהֲדָדִי שְׁמַעִינָהוּ דְקָא אָמְרִין: (*) אֲוָרְחִין רַחִיקָא (*) וְצוּתָא בְּסִימָא. אָמַר אַבְיִי: (*) אֵי מָאן דְסָאֲנִי לִי (פִּירֵשׁ הַקּוֹנְטְרָס: עַל עֲצָמוֹ הִיָּה אֹמֵר, אֲלֵא שֶׁהִיָּה תּוֹלָה הַדָּבָר בְּשׁוֹנֵאוֹ), לָא הָוָה מְצִי לְאוּקְמִיָּה אֲנִפְשִׁיָּה (מִלְחֻטוֹא). אָזַל (*) וְתִלָּא נִפְשִׁיָּה בְּעַבְרָא דְדִשָּׂא וְהָוָה קָא מְצִיטַעַר וְאָמַר: אֵלוֹ אָנָּא, לָא יִכִּילְנָא.

נפש יהודה נִקְדִּים וְנִיזוּל. נִשְׁכִּים בְּהַשְׁכַּמָּה קוֹדֵם הַיּוֹם הַשְׁכָּמָה קְרוֹי קִדְמוֹתָא בְּתַלְמוּד: כִּי פְטָרִי מֵהֲדָדִי. שֶׁהִיוּ מִשְׁתֵּי עֵיירוֹת וְכִשְׁהִגִּיעוּ לַפְרֵשֶׁת דַּרְכִים פִּירֵשׁ זֶה לְכַאֵן וְזוֹ לְכַאֵן: אֲוָרְחִין רַחִיקָא. דֶּרֶךְ רַחוּקָה הוּא בֵּין שְׁנֵי מְקוֹמוֹתֵינוּ וְאִי אַפְשָׁר עוֹד לֵילְךְ בְּדֶרֶךְ יַחַד: וְצוּתָא בְּסִימָא. אֵלוֹ הֵינִינוּ יְכוּלִין לֵילְךְ בְּדֶרֶךְ אַחַד הִיָּה נְעִים צוּתָא שְׁלָנוּ: אֵי מָאן דְסָאֲנִי לִי. אִי הוּא שׁוֹנֵאֵי מִתִּיחַד עִם אִשָּׁה לֹא הוּא מְצִי לְאוּקְמִי אֲנִפְשִׁיָּה מִלְחֻטוֹא וְעַל עֲצָמוֹ אֹמֵר כֵּן: וְתִלָּא נִפְשִׁיָּה. נִטְעָן עַל בְּרִיחַ הַדֵּלֶת כַּאֲדָם שֶׁמֵּחֶסֶב וּמְצַעֵר:

תָּנָא לִיָּה הֵהוּא סָבֵא: כֹּל הַגְּדוֹל מִחֲבֵרוֹ יִצְרוּ גְדוֹל מְמַנּוֹ, וְאֵינּוּ מִנִּיחַ לְאָדָם עַד שֶׁמִּבְקֵשׁ לְהַמִּיתוֹ, כְּדִאָמְרִין עֲלָה: אָמַר רַבִּי יִצְחָק: יִצְרוּ שָׁל אָדָם

מִתְגַּבֵּר עָלָיו בְּכָל יוֹם, שְׁנֶאֱמַר: 'רֶק רַע כָּל־הַיּוֹם' (בראשית ו, ה). אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן לֵקִישׁ: יֵצְרוּ שֶׁל אָדָם מִתְגַּבֵּר עָלָיו בְּכָל יוֹם וּמִבְּקֵשׁ לַהֲמִיתוֹ, שְׁנֶאֱמַר: 'צוּפָה רָשָׁע לְצַדִּיק וּמִבְּקֵשׁ לַהֲמִיתוֹ' (תהלים לו, לב). וְאַלְמָלָא שְׁהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא עוֹזְרוֹ אֵינוֹ יָכוֹל לוֹ, שְׁנֶאֱמַר: ' (*) הִ' לֹא־יַעֲזֹבֵנוּ בְיָדוֹ וְגוֹ' (שם שם, ג). וְלֹא עוֹד אֵלָא שְׁמַעִיד עָלָיו בְּעוֹלָם הַבָּא, כְּדֶאֱמַרִּין עָלָהּ (נב), אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: יֵצֵר הָרַע מְסִיתוֹ לְאָדָם בְּעוֹלָם הַזֶּה וּמַעֲיֵד עָלָיו לְעוֹלָם הַבָּא, שְׁנֶאֱמַר: ' (*) מְפַנֵּק (*) מִנְעֵר (*) עֲבָדוּ וְאַחֲרִיתוּ יְהִיֶה מְנוּן' (משלי כט, כא), שְׁכֹן (*) בְּאַטְבֵּיחַ קוֹרִין לְמְנוּן: סִהְדָא. דְּבִי רַבִּי אַחָא בַר רַבִּי חֲנִינְיָא אָמַר, שְׁכֹן בְּעַרְבֵיא קוֹרִין לְמְנוּן: סִהְדָא.

נפש יהודה ה' לא יעזבנו בידו. בתריה כתיב: מפנק. ל' תענוג: מנוער. מנערתו: עבדו. יצר הרע והי"פ כל שיצרו היינו עבדו מפונק ומסיתו לילך אחר תענוגי עוה"ז סופו לעוה"ב יהא לו מנון סהדה כלומר היצר יעיד על מעשי הרשע: בא"ט ב"ח. היינו אלפא ביתא אטבי"ח ע"ז הסדר א"יט ב"ח ג"ז ד"ו והרי כ"א עשרה וזהו עשירות י"צ כ"ף לייע מ"ס הרי מאה בכל אחד קי"ץ ר"ף ש"ן ת"ם הוא אלפים כי אותיות מנצפ"ך הכפולין נתוספו על כ"ב אותיות ג"כ לצורך מספר כאותיות הפשוטים עד אלף כי הכ"ף פשוטה ה' מאות ומ"ם סתומה ו' מאות ו' סתומה ז' מאות פ' פשוטה ח' מאות צ' פשוטה ט' מאות שאם תזווגם הק' עם ה' פשוטה הרי אלף וכן כולם אבל אותיות הנ"ך שהוא ה' מיחידות ונ' כפופה מעשירות וד' פשוטה ממאות לית להו זיווג והם בעצמם זיווגים להיות מתחלפין כי הכא נ' ממנון במקום ה'. סהדה ס' מן מ"ס במקום מ'. ה' מן ה"ן במקום נו"ן. ד' מן ד"ו במקום ו"ו ועוד ה' במקום נ'. וקצת קשה דהא נו"ן אחרונה דמנון נ' פשוטה היא ולא יבא במקומה ה' אלא ש"ן הוא זוגה ולא הוה סהדה בה"א אחרונה וצריך עיון. מהרש"א:

אָמַר רַבָּא: (*) בְּתַחֲלָה קָרְאוּ הֶלֶךְ וּלְבָסוּף קָרְאוּ (*) אֹרַח וּלְבָסוּף קָרְאוּ (*) אִישׁ, שְׁנֶאֱמַר: ' (*) וַיְבֹא הֶלֶךְ לְאִישׁ הָעֵשִׂיר וַיַּחְמַל לְקַחַת מִצְאָנוּ וּמִבְּקָרוֹ לַעֲשׂוֹת לְאַרְחַת הַבָּא לוֹ, וַיִּקַּח אֶת־כַּבְּשֵׁת הָאִישׁ הָרֶשׁ וַיַּעֲשֶׂה לְאִישׁ הַבָּא אֱלִיוֹ' (שמואל"ב יב, ד).

נפש יהודה בתחלה קראו. ליצה"ר הלך עובר דרך עליו ואינו מתאכסן עמו דרך אכסנאי: אורה. אכסנאי: איש. בעה"ב: ויבא. בדוד ובת שבע כתיב דקא אמר ליה נביא לדוד על יצה"ר שבא אליו:

וְגֵרְסִין גַּמִּי בְּפֶרֶק אֵין דוֹרְשִׁין (חגיגה טז, א): דְּרֵשׁ רַבִּי יְהוּדָה בַר נַחֲמָנִי מִתּוֹרַתִּיהָ דְרִישׁ לֵקִישׁ וְכוּ'. וְחֲכָמִים אֹמְרִים: אֵיבְרִין שֶׁל אָדָם וְכוּ', כְּדֶאֱמַר בְּהַקְדָּמָה (סימן א).

וּרְפוּאָתוֹ שֶׁל אָדָם מַחֲלֵי תַּאֲוֹת הַיֵּצֵר הָרַע הֵיא בְּדַבְרֵי תוֹרָה, כְּדֶגְרַסִּין בְּפֶרֶק הַחֲלִיל (סוכה נב, ב) וּבְפֶרֶק קָמָא דְקָדוּשִׁין (ל, ב): תָּנָא דְּבִי רַבִּי שְׁמַעְיָאל: בְּנִי, אִם פָּגַע בְּךָ (*) מְנוּל זֶה מְשַׁכְּהוֹ לְבֵית הַמְּדָרֶשׁ. אִם אָבִן הוּא נִימוּחַ, שְׁנֶאֱמַר: 'אֲבָנִים שְׁחֲקוּ מִים' (איוב יד, יט). וְאֵין מִים אֵלָא תוֹרָה, שְׁנֶאֱמַר: 'הוּי כָּל צִמָּא (*) לְכוּ לְמִים' (ישעיה נה, א). וְאִם בְּרִזֵּל הוּא מִתְּפוּצָץ, שְׁנֶאֱמַר: 'הָלוֹא כֹה דְּבָרֵי (*) כְּאֵשׁ נָאֵם הִ"ו וְגוֹ' (ירמיה כג, כט).

נפש יהודה מנוול. זה יצה"ר: לנו למים. נמשלה תורה למים וכתוב אבנים שחקו מים: כאש. האש מפעפע את הברזל והיינו מתפוצץ שהניצוצות ניתזות ממנו:

וגם כן צריך לאדם לכף את יצרו (*) ויזבחנו ויבזה מכבד לשם יתברך ומקריב קרבן, כדגרסינן במסכת סנהדרין, פרק נגמר הדין (מג, ב): אמר רבי יהושע בן לוי: כל הזבח את יצרו ומתודה עליו, פאלו כבדו לשם יתברך בשני עולמות, העולם הזה והעולם הבא, שנאמר: 'זבח תודה (*) יכבדנני ושם דרך אראנו בישע אלהים' (תהלים נ, כג). ואמר רבי יהושע בן לוי: בא וראה כמה גדולים נמוכי הרוח לפני הקדוש ברוך הוא בזמן שבית המקדש קיים, אדם מקריב עולה, שכר עולה ביזו; מנחה, שכר מנחה ביזו, אבל מי שדעתו שפלה עליו, מעלה עליו הפתוב פאלו הקריב כל הקרבנות כלם, שנאמר: ' (*) זבחי אלהים רוח נשברה' (שם נא, יט). ולא עוד אלא שאין תפלתו נמאסת, שנאמר: 'לבנשבר ונדכה (*) אלהים לא תבזה' (שם).

נפש יהודה זובה. והורגו ושב בתשובה ומתודה עליו: יכבדנני. בשתי נוניין דרש לשני כבודים: זבחי אלהים. לשון רבים משמע: אלהים לא תבזה. אין דרכך לבזותו:

(*) ואם אינו יכול לשברו, יגלה ממקומו ואל יבוא לידי חלול השם כדגרסינן פרק אין דורשין (חגיגה טז, א) ובסוף פרק קמא דקדושין (מ, א): תנא, רבי אלעאי הזקן אומר: אם רואה אדם (*) שיצרו מתגבר עליו, ילך למקום שאין מכירין אותו וילבש שחורים ויתכסה שחורים, ויעשה מה שלבו חפץ ואל יחלל שם שמים בפרהסיא.

נפש יהודה ואם אינו יכול לשברו. ליצה"ר: שיצרו מתגבר עליו. שמבקש לשתות במיני זמר ולשמח בשמחה המרגילתו לדבר עבירה ילך למקום שאין מכירין אותו ויעשה חפצו באכילה ושתיה במיני זמר וכיוצא בהן אבל דבר עבירה שיש בהן דין שמים ואפילו חייבי לאוין או עשה ח"ו לא התירן רבי אלעאי ואף דברים אלו לא התירן רבי אלעאי אלא אמר כמשיא עצה לעשות כך כדי להבטיח יצרו להשלים תאוותו וכשיראה עצמו לבוש שחורים משתבר יצרו וימנע ולא יעשה:

ואף על פי שבעולם הזה דומה יצר הרע לצדיקים כחוט השערה, לפי שמרגיזין אותו ומשברין אותו, כדגרסינן בפרק קמא דברכות (ה, א): אמר רבי שמעון בן גמליאל: לעולם (*) ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע, שנאמר: 'רגיזו ואליתחטאו' וגו' (תהלים ד, ה); לרשעים נדמה להם כהר גבוה, לפי שאינן רוצים לנצחו עד שמתגבר עליהם ועל כן אינן יכולין עמו.

נפש יהודה ירגיז אדם יצר טוב. שיעשה מלחמה עם יצר הרע:

אבל לעתיד לבוא, שיהא נשבר היצר מאליו, לפי שהקדוש ברוך הוא יסיר לב האבן ויחדש לב בשר, ידמה להם בהפך. לפי שהצדיקים ישיגו האמת וכפי המלחמה שעשו עמו כל ימיהם עד שכבשוהו וכל הגדול מחברו יצרו גדול ממנו, יראה להם שהיה הר גבוה, בראותם שאינם צריכין המלחמה כפי שהיו עושים בראשונה. והרשעים לפי שלא נתנסו בעמל להכניעו והיו שלמים אתו, עכשו שנכנס מאליו בלי עמל, דכתוב: 'והסירתי את לב האבן מבשרכם' (יחזקאל לו, כו), יראה להם כחוט השערה, כדגרסינן פרק החליל (סוכה נב, א): דרש רבי יהודה בן אלעאי: לעתיד לבוא מביא הקדוש ברוך הוא ליצר הרע ושוחטו בפני הצדיקים ובפני הרשעים, צדיקים

נדמה להם כהר גבוה ורשעים נדמה להם כחוט השערה; הללו בוכים והללו בוכים, (*) צדיקים בוכים ואומרים: היאך יכלנו לכבש את ההר הגבה הזה ורשעים בוכים ואומרים: היאך לא יכלנו לכבש את חוט השערה הזה. ואף הקדוש ברוך הוא תמה עמהם, שנאמר: 'כי יפלא בעיני שארית העם הזה בימים ההם גם בעיני יפלא נאם ה' צבאות' (זכריה ת, ו).

נפש יהודה צדיקים בוכים. שזכרים בצערם שהיה להם לכבוש את היצר הזה בחייהם:

הכלל השלישי הכבוד

ויש בו שני חלקים: החלק הראשון ברבנות. החלק השני התקרב לשלטונות

החלק הראשון הרבנות

ויש בו שני פרקים

פרק ראשון [כו]

הגדולה לאדם בעולם הזה מסבבת שמקנאים בו בני אדם ומוציאתו מן העולם בלא זמנו ומטרידתו מן העולם הבא, כי בקנאתם יחלקו עליו והוא משתרר עליהם ומפסיד אמונתו, כמו שאמרו ז"ל: כיון שנתמנה אדם פרנס מלמטה נעשה רשע מלמעלה. ובעון הגדולה שהוא נוהג על בני עמו מתקצרים שניו, כי לא מצינו גדול מיוסף הצדיק, ואף על פי ששלם לאחיו טובה תחת רעה (*) מת קדם כלו, למען השררה והרבנות שהנהיג עליהם, כדגרסין בסוף פרק קמא דסוטה (יג, ב): אמר רב יהודה אמר רב: מפני מה מת יוסף קדם אחיו? מפני שהנהיג עצמו ברבנות.

וגרסינו נמי בפסחים, פרק האשה (פז, ב): אמר רבי יוחנן: אוי לה לרבנות שמקברת את בעליה, שאין לה כל נביא שלא (*) קפח ארבעה מלכים, שנאמר: 'חזון ישעיהו בראמוץ וגו' (ישעיהו א, א).

קפת. קבר כלומר האריכו ימים מהם עיי שהיו מתנשאים ברבנותם

מתים:

וגרסינו נמי במסכת ברכות, פרק הרואה (נה, א): אמר רב יהודה: שלשה דברים מקצרים ימיו של אדם ואלו הן: מי שנותנין לו ספר תורה לקרות ואינו קורא, וכוס של ברכה לברך ואינו מברך, והמנהיג עצמו ברבנות. מי שנותנין לו ספר תורה לקרות ואינו קורא, כדכתיב: 'כי הוא חקיף' (דברים ל, ב). וכוס של ברכה לברך ואינו מברך, דכתיב: 'ואברכה מברכיך' (בראשית יב, א). והמנהיג עצמו ברבנות, דאמר רבי יוסי בר חנינא: מפני מה מת יוסף קודם אחיו? מפני שהנהיג עצמו ברבנות עליהם. איני, והא אמר ליה רבי לרבן גמליאל: בני, נהג נשיאותך (*) ברמים (*) וזרק מרה בתלמידים? לא קשיא, הא בצנעא, הא בפרהסיא.

ברמים. לא תזלזל נשיאותך בפני התלמידים אלא נהוג בהם ביד רמה:

זרוק מרה. אימה שתהא אימתך עליהם להודיעך נשיאותך:

ואל יחשב שום פרנס שבא לו הגדולה בהכמתו, אלא הקדוש ברוך הוא ממנה אותו מלמעלה, כדגרסינו עלה: אמר רבי יוחנן: (*) שלשה הקדוש ברוך הוא מכריז עליהם בעצמו ואלו הן: רעב ושבע ופרנס. רעב, דכתיב: 'כיקרא ה' לרעב' (מלכים ב, ח, א); שבע, דכתיב: 'וקראתי אליהן והרבייתי אתו' (יחזקאל לו, כט); פרנס, דכתיב: 'ראה קראתי בשם בצלאל' (שמות לא, ב).

ויש לו. לפרנס ללמוד שישפיל דעתו ממשה ואהרן:

אמר רבי יוחנן: אין מעמידין פרנס על הצבור אלא אם כן נמלכין בצבור תחלה, שנאמר: 'ויאמר משה אל בני ישראל ראו קרא ה' בשם בצלאל' (שם לה, ב). אמר ליה הקדוש ברוך הוא למשה: הגוין עליך בצלאל? אמר לפניו: רבוננו של עולם, לפניך הגוין, לפני לא כל שכן. אמר ליה: אף על פי כן לה אמר לישראל. הלה ואמר להם: עליכם הגוין בצלאל? אמרו לו: משה רבינו, אם לפני הקדוש ברוך הוא ועליך הגוין, עלינו לא כל שכן.

ויש לו ללמד כדי שישפיל דעתו, ממשנה ואהרן, שהיו מנהיגי כל ישראל ואמרו: 'ונחנו מה' (שמות טז, ז). וגם כן מדוד מלך ישראל, שאמר: 'ואנכי תולעת ולא איש' (תהלים כב, ז). על כן אם ישפיל דעתו בגדולה, ישבר גאון לבו ויתמיד בגדולתו. כדגרסינו בפרק קמא דמגלה (יג, ב): אמר רבי אלעזר: כשהקדוש ברוך הוא פוסק לו גדולה לאדם, פוסק לו גדולה לו ולבניו ולבני בניו עד סוף כל הדורות, שנאמר: 'וישיבם לנצח ויגבהו' (איוב

לו, ז). ואם הגיס דעתו, הקדוש ברוך הוא משפילו, שפאמר: ' (*) ואם־
אסורים בזקים ולכדון בחבלי־ענני' (שם שם, ח).

נפש יהודה ואם אסורים בזקים. על ידי שמגביהין עצמן באין לידי יסורין ועניות:

על־כן כל ירא שמים ירחיק עצמו מכל שררה על הצבור, זולתי אם יהיה
לשם שמים ולתועלתם. ואף על פי כן אל יטיל אימה יתירה עליהם
להשתרר, כדגרסינן בפרק קמא דראש השנה (יז, א): 'ושנתנו חתתם בארץ
חיים' מאי ניהו, אמר רב חסדא: זה פרנס (*) המטיל אימה יתירה על
הצבור שלא לשם שמים. אמר רב יהודה אמר רב: כל פרנס המטיל אימה
יתירה על הצבור שלא לשם שמים אינו רואה בן תלמיד חכם לעצמו,
שפאמר: 'לכן יראוהו אנשים לא יראה כל־חכמילב' (איוב לו, כד).

נפש יהודה המטיל אימה יתירה. פירשתי למעלה בשם מהרש"א:

אבל יש לו להנהיג עם ישראל בחבה ואהבה כשינהגו כראוי ולא יצערם,
כי ישראל נקראו גוי קדוש, ואין ראוי להכניעם שלא כראוי. ואם יראה
בהם שיוצאים מקו הישר וצריכין הכנעה, יוכיחם ויכניעם פדין וכשורה
עד שיבחרו הדרך הישרה. וילמד מאדון העולם שהנהיג את ישראל
והוליקם במדבר שממה באשר ישא האומן את היונק, על אחת כמה וכמה
מה יש לעשות (*) לפרנס הבא במצותו.

נפש יהודה לפרנס הבא במצותו. של מקום שצריך לנהוג באהבה וחיבה ולא יצערם
ולא יטיל אימה יתירה עליהם ויעמוד בגדולתו עד סוף כל הדורות:

פרק שני [כז]

יש גדולה אחרת, שאף על פי שהיא גדולה מזאת, במחלקתה של תורה,
שאין ראוי לאדם לחזר אחריה ואם רודף אחריה היא בורחת ממנו, ואם
משפיל עצמו בה, הקדוש ברוך הוא מגביהו, כדגרסינן בפרק קמא
דערובין (יג, ב): אמר רבי אבא אמר שמואל: שלש שנים נחלקו בית שמאי
ובית הלל. הללו אומרים הלכה כמותנו והללו אומרים הלכה כמותנו.
יצתה בת קול ואמרה להם: אלו ואלו דברי אלהים חיים והלכה כבית
הלל.

ומפני מה זכו בית הלל לקבע הלכה כמותו, מפני שנוחין (*) ועלובין היו
(*) ושונין דבריהם ודברי בית שמאי, ולא עוד אלא (*) שמקדימין דברי
בית שמאי לדבריהם, כאותה ששנינו: מי שהיה ראשו ורבו בספה ושלחנו
בתוך הבית, (*) בית שמאי פוסלין ובית הלל מכשירין. אמרו להם בית
הלל לבית שמאי: לא כך היה מעשה שהלכו זקני בית שמאי וזקני בית
הלל לבקר את רבי יוחנן בן החורנית ראשו ורבו בספה ושלחנו בתוך

הַבֵּית (ולא אמרו לו דבר)? אָמְרוּ לָהֶם בַּיִת שְׁמַאי : מִשֶּׁם רְאִיָּה? אַף הֵם אָמְרוּ :
אִם כֵּן הָיִיתָ נוֹהֵג לֹא קִיַּמְתָּ מִצְוַת סִכַּח מִיְמָיֶךָ.

נפש יהודה עלובין. סבלנים: ושונין דבריהם ודברי בית שמאי. כשהיו בי"ש מביאין ראייה לדבריהם מה"ת ובי"ה מביאין ראייה מקרא אחר היו בי"ה דורשים מקרא של בי"ש למה בא ולא היה קל בעיניהם כאותה ששנינו בברכות בי"ש אומרים בערב כל אדם יטו ויקראו קריאת שמע ובבוקר יעמדו שנא' ובשכבך ובקומך ובי"ה אומרים כל אדם קורא כדרכו שנא' ובלכתך בדרך אי"כ למה נאמר ובשכבך ובקומך בשעה שבני אדם שוכבין ובשעה שבני אדם עומדין: **שמקדימין דברי בית שמאי לדבריהם.** דקאמרי להו שהלכו זקני בי"ש וזקני בי"ה: **בית שמאי פוסלין.** גזירה שמא ימשוך אחר שלחנו:

לְלַמְּדֶךָ, שְׁפַל הַמְּשַׁפִּיל עֲצָמוֹ, הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מְגַבִּיָּהוּ, וְכַל הַמְּגַבִּיָּה אֶת עֲצָמוֹ, הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מְשַׁפִּילוֹ. וְכַל הַמְּחַזֵּר אַחַר הַגְּדוּלָּה, הַגְּדוּלָּה בּוֹרַחַת מִמֶּנּוּ, וְכַל הַבוֹרַח מִן הַגְּדוּלָּה, הַגְּדוּלָּה מְחַזְּרַת אַחֲרָיו. (*) וְכַל הַדוֹחֵק אֶת הַשְּׁעָה, הַשְּׁעָה דוֹחֶקְתּוֹ, וְכַל הַנִּדְחָה מִפְּנֵי הַשְּׁעָה, (*) הַשְּׁעָה עוֹמְדַת לוֹ.

נפש יהודה כל הדוחק את השעה. שמתגיע להעשיר ולהתגדל ורואי שאינו מצליח ואעפ"כ חוזר והולך למרחקים ומכניס עצמו לגבוהות ולגדולות: **השעה עומדת לו.** לאחר זמן עתידה לעמוד לו שעה מוצלחת:

וְגַרְסִינְךָ נָמִי בְּפָרֶק כִּיצַד מְעַבְּרִין (עירובין נד, א) וּבַמְּסַכֶּת נְדָרִים, פָּרֶק הַנוֹדֵר מִן הַיָּרֶק (נה, א): רְבֵּא, הַזֶּה לֵיָּה לְרֵב יוֹסֵף (*) מִלְתָּא בַּהֲדִיָּה, כִּי מָטָא מְעַלֵּי יוֹמָא דְּכַפּוּשְׁי, (*) אָמַר: (*) אֵיזִיל וְאַפְיִסְיָה. אֲזַל, אֲשַׁכְּחִיה לְשִׁמְעִיה דְּקָא מְזִיג לֵיָּה כִּסָּא דְּחַמְרָא, אָמַר לֵיָּה: הַב לִי כִּסָּא, דְּאֲמַזְגָּה אֲנָא לֵיָּה. מְזִיג לֵיָּה, כִּד טַעְמָה אָמַר לֵיָּה: (*) דְּמִי לִי הָאִי מְזִיגָא לְמַזִּיגָא דְּרָבָא. אָמַר לֵיָּה: אֲנָא הוּא. אָמַר לֵיָּה: (*) לָא תִּתִּיב אֶכְרַעִיד עַד דְּמִפְּרָשֶׁת לֵיָּה לְהֵנִי קְרָאִי. מְאִי דְּכֶתִיב: 'וּמִמְדַּבֵּר מִתְּנָה וּמִמְתַּנְה נִחְלִיאֵל וּמִנְחַלִּיאֵל בְּמוֹת וּמִבְּמוֹת הַגִּיא' (במדבר כא, יח). אָמַר לֵיָּה: אִם מִשִּׁים אָדָם עֲצָמוֹ כְּמַדְבַּר הַזֶּה שֶׁהַכֹּל דְּשִׁין אוֹתוֹ, תוֹרָה (*) נִתְּנָה לוֹ בְּמִתְּנָה, שִׁנְאַמַּר: 'וּמִמְדַּבֵּר מִתְּנָה'; וְכִיּוֹן שֶׁנִּתְּנָה לוֹ בְּמִתְּנָה, נִחְלוֹ אֵל, שִׁנְאַמַּר: 'וּמִמְתַּנְה נִחְלִיאֵל'; וְכִיּוֹן שֶׁנִּחְלוֹ אֵל, עוֹלָה לְגַדוּלָּה, שִׁנְאַמַּר: 'וּמִנְחַלִּיאֵל בְּמוֹת'. אָבַל אִם הִגִּיס דְּעַתּוֹ, הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מְשַׁפִּילוֹ, שִׁנְאַמַּר: 'וּמִבְּמוֹת הַגִּיא' (במדבר כא, כ). וְאִם חוֹזֵר בּוֹ, הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מְגַבִּיָּהוּ, שִׁנְאַמַּר: ' (*) כֹּל־גִיא יִנְשָׂא' (ישעיה מ, ד).

נפש יהודה מילתא. כעס: אמר. רבא: איזיל ואפייסיה. לרב יוסף: דמי לי האי מזיגא למזיגא דרבא. דרב יוסף סגי נהור הוה ולא היה רואה לרבא אלא הכירו בטעם היין שרבא מזגו לפי שהיה מכיר רב יוסף במזגו של רבא מתחלה שהיה בקי ליתן מים במדה לפי שכל היין שלהם היו מוזגים במים מפני חזקו: **לא תיתיב אכרעך.** לפי שהגיס לבו שאל לו מקרא זה כדי להשפיל דעתו ונתכוין רב יוסף להזהיר לרבא שיהא שפל רוח ביותר: **נתנה לו במתנה.** מהשתכח: **כל גיא ינשא.** ואע"ג דלאו גבי האי קרא כתיב דרשינן ליה למי שבא לידי גיא ומשפיל עצמו חוזר ומתנשא:

אָמַר רַב הוּנָּא: מְאִי דְּכֶתִיב: 'חֲתִיתָךְ יִשְׂבּוּבָה תִּכְיִן בְּטוּבֶתְךָ לְעֵנִי אֱלֹהִים' (תהלים סח, יא)? אִם מִשִּׁים אָדָם עֲצָמוֹ כְּחָיָה זו (*) שְׂדוּרְסַת וְאוּכְלַת, תִּלְמוּדוֹ מִתְּקִים בְּיָדוֹ, וְאִם לֹא, אֵין תִּלְמוּדוֹ מִתְּקִים בְּיָדוֹ. וְאִם עוֹשֶׂה כֵן, אָמַר רַב

הוּנָא : הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה לוֹ סְעוּדָה בְּעַצְמוֹ, שְׁנֵאמַר : 'תַּכְיִן בְּטוֹבְתָךְ (*). לְעֵנִי אֱלֹהִים' (שם).

נפש יהודה שדורסת ואוכלת. מיד לאחר הריגתו שאינו מקפיד על תענוגיו אלא אוכל בשר בלא תבלין וכן שאר תענוגים : לעני. לזה שמשים עצמו כעני וללישנא בתרא ששם עצמו כעני לחזור עליה :

וְאִמְרִינוּ נִמְי עֲלֶיהָ, בְּפֶרֶק פִּיצַד מְעַבְרִין : (נה, א) : אָמַר רַב דִּימֵי בַר חֲמָא : מַאי דְכָתִיב : 'לֹא בְּשָׁמַיִם הִיא וְלֹא מִעֵבֶר לִים הִיא' (דברים ל, יביג)? 'לֹא בְּשָׁמַיִם הִיא', 'שְׂאֵתָה צְרִיךְ לְעֵלוֹת אַחֲרֶיהָ'; 'וְלֹא מִעֵבֶר לִים הִיא', שְׂאֵתָה צְרִיךְ לְעֵבֶר (עליה) אַחֲרֶיהָ. רַבָּא אָמַר : 'לֹא בְּשָׁמַיִם הִיא', לֹא תִמְצָאָנָה בְּמֵי שְׁמֹגְבִיָּה דְעֵתוֹ עָלֶיהָ כְּשָׁמַיִם : 'וְלֹא מִעֵבֶר לִים הִיא', לֹא תִמְצָאָנָה בְּמֵי שְׁמֹרְחִיב דְעֵתוֹ עָלֶיהָ כֵּס. וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר : 'לֹא בְּשָׁמַיִם הִיא', לֹא תִמְצָאָנָה בְּגִסֵי הָרוּחַ; 'וְלֹא מִעֵבֶר לִים הִיא', לֹא תִמְצָאָנָה לֹא (*). בְּסַחְרָנִים וְלֹא (*). בְּתַגְרִים.

נפש יהודה סחרנים. מחזירין בעיירות : תגרים. בעיר במקומן :

וְגַם כֵּן שְׁנִינוּ בְּפֶרֶק רְבִיעֵי מְאֹבוֹת (משנה ז) : רַבִּי צְדוֹק אוֹמַר : (*). אֵל תַּעֲשֶׂם עֶטְרָה לְהִתְגַּדֵּל בָּהֶם (*). וְלֹא קִרְדָּם לְחַפֵּר בָּהֶן. וְכֵן הָיָה הַלֵּל אוֹמַר : (*). וְדֹאשְׁתַּמֵּשׁ (*). בְּתַגָּא חֲלָף. הָא לְמַדְתָּ שְׁכַל הִנְהִנְהָ מִדְּבָרֵי תוֹרָה כְּאֵלוֹ נוֹטֵל חֲיִיו מִן הָעוֹלָם.

נפש יהודה אל תעשם עטרה. אל תעשה לתורה כעטרה להתגדל בהם : ולא קרדום לחפור בהן. ולא תלמוד תורה כדי לעשות לך ממנה מלאכה שתתפרנס בה כמו קרדום לחפור בה שהעושה כן מועל בקדושתו של תורה וחיבב מיתה בידי שמים כנהנה מן ההקדש : ודאשתמש בתגא חלף. המשתמש בכתרה של תורה כאדם המשתמש בכל הקדש חלף ועבר מן העולם : תגא. כתר בלשון ישמעאל :

וְעַם כָּל זֶה, אֵל יַעֲשֶׂה עֶצְמוֹ כְּבַהֲמָה שְׂאִינָה מְרַגְשָׁת, כְּדָגְרִסִּין בְּמִסְכָּת יוֹמָא, פֶּרֶק בְּרֵאשׁוֹנָה (כב, ב) : אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מְשׁוּם רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן יוֹחָאִי : כָּל תַּלְמִיד חֲכָם (*). שְׂאִינוּ נוֹקֵם וְנוֹטֵר כְּנָחֵשׁ, אֵינוּ תַלְמִיד חֲכָם. וְהָא כְּתִיב : 'לֹא תִקַּם וְלֹא תִטֹּר' (ויקרא יט, יח)? הֲהוּא (*). בְּמִמּוֹן כְּתִיב, דְּתַנְיָא : 'לֹא תִקַּם וְלֹא תִטֹּר'.

נפש יהודה שאינו נוקם ונוטר כנחש. שאינו מקפיד על כבודו : בממון כתיב. בממון אסור לנקום ולנטור :

אֵי זֶה הִיא נְקִימָה וְאֵי זֶה הִיא נְטִירָה? נְקִימָה, אָמַר לוֹ : הַשְּׂאִילֵנִי מְגֻלָּה, אָמַר לוֹ : אֵינִי מְשַׂאִילָךְ, לְמַחַר בָּא אֶצְלוֹ אוֹמַר לוֹ : הַשְּׂאִילֵנִי קִרְדָּמָה, אָמַר לִיה : אֵינִי מְשַׂאִילָךְ כְּדָרְךָ שְׂלֵא הַשְּׂאִלְתַּנִּי מְגֻלָּה, זֶה הִיא נְקִימָה. וְאֵי זֶה הִיא נְטִירָה? אוֹמַר לוֹ : הַשְּׂאִילֵנִי מְגֻלָּה. אוֹמַר לוֹ : לֹא. לְמַחַר בָּא אֶצְלוֹ אוֹמַר לוֹ : הַשְּׂאִילֵנִי קִרְדָּמָה. אָמַר לִיה : הִילָךְ, (*). וְאֵינִי כְּמוֹתָךְ שְׂלֵא הַשְּׂאִלְתַּנִּי, זֶה הִיא נְטִירָה. (*). וְצַעְרָא דְגוּפָא לֹא.

נפש יהודה ואיני כמותך שלא השאלתני זו היא נטירה. הדבר שמור בלבו ולא הסיחו מדעתו: וצערא דגופא לא. וכי בצערא דגופא אינו אסור לנקום ולנטור והא תניא תלמידי חכמים עלובים שנעלבים מיד אחרים ואינם עלובים אחרים:

והתניא: תלמידי חכמים, עלובים ואינם עלובים, שומעין חרפתו ואין משיבין, (*) עושין מאהבה ושמחין ביסורין, עליהם הכתוב אומר: 'ואהביו כצאת השמש בגברתו' (שופטים ה, לא)? לעולם (*) דנקיט ליה בלביה. והאמר רבא: כל (*) המעביר על מדותיו, (*) מעבירין לו על כל פשעיו? (*) דמפיסי ליה ומפיסי. נמצא שראוי להרגיש כשיחללו את כבודו וכל זה כפי למודו.

נפש יהודה עושין מאהבה. עושים מצוה מאהבת המקום ולא שיטול שכר: דנקיט ליה בלביה. ואם בא אחר לנקום נקמתו בקו המשפט ישתוק: המעביר על מדותיו. שאינו מדקדק למדוד מדה כנגד מדה למצערם אותו אלא מניח מדותיו והולך לו: מעבירין לו על כל פשעיו. אין מדת הדין מדקדק אחריו אלא מניחתו והולכת אלמא אפילו מצערא דגופא ימחול ולא ינקום וינטור. ומשני: דמפיסי ליה. לבקש מחילה:

וגרסינן בפרק רבי מאיר: אל תבקש גדולה (*) ואל תחמד כבוד, יותר מלמודך עשה ואל תתאנה לשלחנם של מלכים, (*) ששלחנך גדול משלחנם וכתרך גדול מכתרם ונאמן בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעולתך.

נפש יהודה ואל תחמוד כבוד. להתכבד בתורתך שמתוך כך נראה כאילו אתה עושה שלא לשמה: ששלחנך גדול משלחנם. הוא השכר שתקבל על למודה של תורה:

חלק שני [כח]

התקרב לשלטונות ויש בו פרק אחד

הקדוש ברוך הוא, למען חסדו הגדול שעושה תמיד עם בני ישראל, ממנה מהם בכל דור ודור מנהיגים שיהיו עומדים בשער המלך לדבר טוב על עמו שאין עוזבים לכלותם בלי עצור ועזוב, על כן כל העוסקים עמהם, אם יהא כוננתם להליץ טוב על ישראל, יתמידו בגדולתם ויתעשרו, כדגרסינן במסכת יומא, פרק בראשונה (כב, ב): אומר שמואל: כיון שנתמנה אדם פרנס על הצבור מתעשר, (*) דמעקרא כתיב 'ויפקדם בבזק (שמואל' א יא, ח), ולבסוף 'ויפקדם בטלאים' (שם טו, ד).

נפש יהודה דמעיקרא כתיב ויפקדם בבזק. גבי שאול כתיב כשרצה למנות את ישראל נטל כל אחד חרס והשליך לפניו ומנה שברי חרסים ולבסוף משנתעשר כתיב ויפקדם בטלאים צוה לקחת כל אחד מהם טלה מצאן המלך והובא במרחב ומנה הטלאים לפי שאסור למנות ישראל אפילו לדבר מצוה כדאיתא ביומא לכך לקח כל אחד טלה ומנה הטלאים:

(*) ואימא מדידהו? אם כן מאי רבותא דמילתא. ואם מרחם על הצבור, זוכה לגדולה לעולם הבא, כדגרסינן בפרק חלק (סנהדרין צב, א): אומר רבי

אֲלֶעָזֶר: כָּל פְּרָנֶס שְׁמֻרְחָם עַל הַצְּבוּר, זֹכָה וּמְנַהֶגֶם לְעוֹלָם הַבָּא, שְׁנֹאֲמָר: 'כִּי' (*) מְרַחֲמִים (*) יְנַהַגִּים וְעַל־מַבּוּעֵי מַיִם יְנַהַלִּים' (ישעיה מט. ט). וְגַם נוֹתֵן לָהֶם כֹּחַ לְעַמֵּד בְּהִיכָל הַמִּלְדָּה וְצָדְקָתָם עוֹמְדָת לְעַד. כְּדַגְרַסִּינָן בְּפֶרֶק ב' דְּאָבוֹת (משנה ב): רַבִּין גְּמַלְיָאֵל בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יְהוּדָה הַנֶּשִׂיא אֹמֵר: יִפֶּה תַלְמוּד תּוֹרָה עִם (*) דְּרַךְ אֶרֶץ, (*) שִׂיגִיעַת שְׁנִיָּהֶם מִשְׁפַּחַת עוֹן; (*) וְכָל תּוֹרָה שְׂאִין עָמָה מְלֹאכָה, סוּפָה בְּטֶלָה וּגוּרְרַת עוֹן; וְכָל (*) הַעוֹסְקִים עִם הַצְּבוּר יִהְיוּ עוֹסְקִים עִמָּהֶם לְשֵׁם שָׁמַיִם, שְׁזָכוֹת אָבוֹתָם (*) מְסִיעַתָּן וְצָדְקָתָם עוֹמְדָת לְעַד (*) וְאַתֶּם מַעֲלָה אֲנִי עֲלִיכֶם שְׂכָר הַרְבֵּה כְּאֵלוֹ עֲשִׂיתֶם.

נפש יהודה

ואימא מדידהו. כל אחד נתן טלה משלו: מרחמם. בעוה"ז: ינהגם. בעוה"ב: דרך ארץ. מלאכה או סחורה: שיגיעת שניהם משכחת עון. שהתורה מתשת כוחו של אדם והמלאכה מפרכת ומשברת את הגוף ומתוך כך יצה"ר בטל ממנו: וכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה. שא"א לו בלא מזונות ומלסטם את הבריות ומשכח תלמודו: יהיו עוסקים עמהם לשם שמים. ולא כדי ליטול עטרה לומר כך וכך עשיתי בשביל הצבור: מסייעתן. שזכות אבותם של צבור וצדקתם העומדת לעד היא המסייעת אל העוסקים עמהם להוציא לאור צדקתן לא מצד טוב השתדלות של העוסקים: ואתם מעלה אני עליכם שכר. אע"פ שאין הדבר בא לידי גמר טוב מצד מעשיהם אלא בשביל זכות אבותם של צבור. מעלה אני עליכם שכר כאילו אתם עשיתם הישועה הזאת בישראל הואיל ואתם עוסקים לש"ש:

אֶבֶל הַמְתַקְרָב לְשִׁלְטוֹנוֹת כְּדֵי לְהַתְגַּדֵּל אֶת עֲצָמוֹ וּלְהַשְׁתַּרֵּר עַל עַם הַקָּדוֹשׁ וְאִינוּ מַשְׁגִּיחַ לְהִגּוֹן בְּעַדְסֵם אֱלֹא לְכַבוֹדוֹ וְלְכַבוֹד בֵּית אָבִיו, יַפְסִיד אָמוּנְתוֹ וְיִהְיֶה מְכָרָח לִבְקָשׁ וְלְדַרְשׁ הַנֶּאֱתָת הַשִּׁלְטוֹנוֹת, שְׂאִין מְקַרְבִּין לוֹ לְאָדָם אֱלֹא לְהִנָּאֵתָם, כְּדַגְרַסִּינָן בְּפֶרֶק ב' מְאָבוֹת (משנה ג): הוּוּ זְהִירִין בְּרִשׁוֹת, שְׂאִין מְקַרְבִּין לוֹ לְאָדָם אֱלֹא לְצַרְךָ עֲצָמוֹ, נֶרְאִין כְּאֹהֲבִין בְּשַׁעַת הַנֶּאֱתָנוּ וְאִין עוֹמְדִין לוֹ לְאָדָם בְּשַׁעַת דְּחָקוֹ.

וְגִרְסִינָן נְמִי בְּפֶרֶק קמ"א דְּעִבּוּדָה זָרָה (יז, א): ' (*) לְעִלּוּקָה שְׁתֵּי בְנוֹת הַבַּיִת הִבִּי (משלי ל, טו). אָמַר רַב חֲסֵדָא אָמַר מֵר עוֹקְבָא: קוֹל שְׁתֵּי בְנוֹת צוּעְקוֹת מְגַהֲנִים, שְׁאֹמְרוֹת בְּעוֹלָם הַזֶּה: הֵבָא הֵבָא. וּמֵאֵי נִינְהוּ? (*) מִיְנוֹת (*) וְהַרְשׁוֹת.

נפש יהודה

לעלוקה. לשאול יש שתי בנות שצועקות מגיהנם על רוב יסורי גיהנם: מינות. מינות צועקת הבא תקרובת לעבודת כוכבים ומזלות: רשות. צועקת הבא ממון ודורון וארנוניות ומס למלך:

וְעַל כֵּן הוֹכִיחַ בְּפֶרֶק קמ"א דְּאָבוֹת (משנה י): שְׁמַעְיָה אֹמֵר: (*) אָהֵב אֶת הַמְּלָאכָה (*) וּשְׂנֵא אֶת הַרְבִּנּוֹת (*) וְאַל תִּתְנוּדַע לְרִשׁוֹת. שְׂאוּלֵי בְּקַרְבְּתוֹ לְרִשׁוֹת לֹא יִנְהַג בְּכָל דָּבָר לְשֵׁם שָׁמַיִם, עַל כֵּן טוֹב לוֹ שְׂתִרְחֵק מִנְסִיוֹן זֶה. כִּי כְּבֹר יִדְעֻנוּ עֲנִין דּוֹאֵג הָאֲדוֹמִי, אִף עַל פִּי שְׁהַמְלִךְ אֲשֶׁר קָרַב אֵלָיו הִיָּה מַשְׁיַח ה' וְנִבְיָא, הִיָּה סְבֵה שְׁנִתְגַּלְגַּל הַדְּבָר וְנַהֲרָגוּ שְׁמוֹנִים וַחֲמִשָּׁה כְּהַנִּים נוֹשָׂאִים אֲפוּד בֵּד וְגַם נוֹב עִיר הַכְּהַנִּים מַעוֹלֵל וְעַד יוֹנֵק. וְעַל חֲטָא זֶה נִתְלוּ אַחַר כֵּן שְׁבָעָה מִבְּנֵי שְׂאוּל וְנִטְרַד דּוֹאֵג מִן הָעוֹלָם הַזֶּה וּמִן הָעוֹלָם הַבָּא. עַל כֵּן יִתְרַחֵק אָדָם מִהִתְקָרַב לְשִׁלְטוֹנוֹת, בְּלִתֵּי לְשֵׁם שָׁמַיִם לְדַבֵּר טוֹב עַל עֲמוֹ.

נפש יהודה

אהב את המלאכה. שהבטלה מביאה לידי שעמום: ושנא את הרבנות. התרחק מלנהוג שררה על הצבור שהרבנות מקברת את בעליה: ואל תתודע לרשות. כדי ליטול רבנות על ידיהם אינן אל תתודע לרשות שלא יעבירוך על דעת קונך כמו שאירע לדואג האדומי וכדמסיק. אינן מכח זה הוא סומך עליהם שהם מכירו ועושה דבר שבא ע"י כן לעונש מיתה והם אין עומדין לו בשעת דחקו:

חתימת נר ראשון [כט]

כָּל אֲשֶׁר יֵשׁ לוֹ עֵינַיִם לְרֵאוֹת, יֵשׁ לוֹ לְבָרַח מִן הָעֵבְרוֹת מְדַעְתּוֹ, אֲפִילוֹ בְּלֹא יִרְאֵת לַעֲנֵשׁ, שֶׁכֶּלֶם הֵם דְּבָרִים מְאוּסִים בְּפִנֵּי כָּל יוֹדֵעַ, וְחֻקִּים לֹא טוֹבִים וְדְבָרִים מְטַנְפִּים וְהַרְגֵּל רַע וְאַמוּנָה כּוֹזֶבֶת.

ואף על פי שלא היתה תורה מזקרת עליהם, היתה לו לכל משכיל לברח מהם, כי בעבודה זרה ומשמשיה וכל הדומה לה בכל הדברים שנקראו דרכי האמורי: "וחבר חבר ושאל אוב וידעני ודרש אלהמתים", "מעונן ומנחש ומכשף" (דברים יח, יא), וכל הדברים הדומים להם, כלם הם דברים בלי תועלת ואין בהם ממש. והנמשכים אחריהם, אם דומה להם שמוצאים בו ממש, הוא הדבר המטעה אותם שפועל בהם בהיותם מצירים בו, והוא ענש הבא עליהם על שהתחילו בחטא זה. והוא אחד מן העוונות שענשם הוא, שאין מספיקו בגדם לעשות תשובה, כמו שנאמר: "השמן לב העם הזה" וגו' (ישעיהו נ, ט).

אבל העם המתדבק באמת, (*) לא יכול לו, כדגרסינן במסכת סנהדרין, פֶּרֶק אַרְבַּע מִיתוֹת, (סז, ב), ובפרקא קמא דחולין (ו, ב): התיא אתתא דהנה קא (*) מהדרא (*) למשקל עפרא מתותיה כרעיה דרבי חנינא, אמר לה: אי מסתיעת זילי עבידי, " (*) אין עוד מלבדו" כתיב (דברים ד, לה). והא אמר רבי יוחנן: למה נקרא שמון (*) כשפים, שמכחישין פמליא של מעלה? שאני רבי חנינא, דנפיש זכותיה. נמצא, שאינו יכול להזיק לאיש הישר. ועל כן אמרו ז"ל: (*) דקפיד קפדי ליה, דלא קפיד לא קפדי ליה, נראה שדמיונו פועל בו.

נפש יהודה

לא יכול לו. שום כישוף: מהדרא. מחזרת טורחת שלא יבין רבי חנינא: למשקל עפרא. לעשות לו כשפים ולהמיתו: אין עוד מלבדו כתיב. אפילו כשפים אינם מלבדו כלומר שלא מדעתו של מקום כלומר שאם לא נגזרה גזירה מלפניו אין מריעין לו לאדם: כשפים. נוטריקון שמכחישין פמליא של מעלה שלא גזרו על אדם זה למות והוא מת על ידי כשפים: דקפיד קפדי ליה. מי שמקפיד ומדקדק יותר מדאי מדקדקין עמו ודלא קפיד כל כך לא קפיד עמו להזיקו:

ולזה רמזו במסכת נדרים, פֶּרֶק אַרְבָּעָה נְדָרִים (לב, א): אמר רבי יצחק כל המתמים את עצמו, הקדוש ברוך הוא מתמים עמו, שנאמר: "עם־חסיד תתחסד עם־גבר תמים תתמים" (תהלים יח, כו). רבי יאשיהו אומר: כל המתמים את עצמו, (*) שעה עומדת לו, שנאמר: "התהלך לפני והיה תמים" (בראשית נ, א) וכתוב: "והיית לאב המון גוים" (שם שם, ד). אמר רבי לוי: (*) כל המנחש - לו נחש, שנאמר: "כי לא־נחש ביעקב" (במדבר כג, כג).

והלא (*) בַּלְמִיד אֶלְיָהוּ כְּתִיב? אֵלֶּא (*) מִדָּה כְּנָגֵד מִדָּה. תִּאֲנִי אַהֲבָה בְּרִיָּה דְרַבֵּי זִירָא: כָּל אָדָם שֶׁאֵינוֹ מִנְחָשׁ, מִכְּנִיסִין אוֹתוֹ לְמַחֲצִיָּה, שֶׁאֵפִילוֹ מִלְּאֲכֵי הַשָּׂרֵת אֵינָן יְכוּלִין לְהַכֵּס בָּהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: " (*) כְּעַתְּ יֵאמֶר לִיעָקֹב וְלִיִּשְׂרָאֵל מִה־פָּעַל אֵל" (שם).

נפש יהודה **שעה עומדת לו.** עולה לגדולה: **כל המנחש לו נחש.** שהקסמים והנחשים רודפין אחריו שניזק בכל דבר כדאמרין מאן דקפיד קפדי בהדיהו: **בלמיד אל'ף כתיב.** דמשמע דאין רודפין אחריו: **מדה כנגד מדה.** דמאן דקפיד קפדי לוי ולא מקרא יליף לה: **כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל אל.** שמלאכי השרת ישאלו לישראל מה פעל אל לפי שמתוך שאינם מנחשים מכניסין אותם למחיצה שאין מלאכי השרת יכולין ליכנס בה והיינו נמי מדה כנגד מדה שמתוך שאינו הולך לקראת נחשים לידע העתידות אלא בוטח בהקב"ה משום הכי מגלה לו הקב"ה רזי עולם שאינם גלויים למלאכי השרת:

וגם כן אמרו במסכת מכות, פֶּרֶק אֵלוֹ הוֹן הַגּוֹלִין (י, ב): **אמר רבי אלעזר:** מן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים, בְּדַרְךָ שְׂאָדָם רוֹצָה לִילֹף בָּהּ מוֹלִיכִין אוֹתוֹ. מן התורה, דְּכְתִיב: " (*) לֹא תִלְךְ עִמָּהֶם" (שם כב, יב). וכתיב: "קום יִךְ אַתָּם" (שם שם, ט); מן הנביאים, דְּכְתִיב: " (*) אָנִי ה' אֱלֹהֶיךָ מְלַמֵּדךָ לְהוֹעִיל מְדָרִיכְךָ בְּדַרְךָ תִּלְךְ" (**ישעיה מח, יז**); מן הכתובים, דְּכְתִיב: " (*) אִם-לִלְצִים הוּא יְלִיץ" (**משלי ג, לד**).

נפש יהודה **לא תלך עמהם.** וכיון שגלה דעתו שחפץ לילך עמהם אמר ליה קום לך אתם: **אני ה' אלהיך מלמדך להועיל.** ואעפ"כ איני מדריכך אלא בדרך שתלך כלומר בדרך שאתה חפץ ללכת בה: **אם ללצים.** בא אדם להתחבר הוא יליץ אין מעכבין בידו:

וגרסינן במסכת יומא, בְּסוּף פֶּרֶק אֵמַר לָהֶם הַמְּמַנֶּה (לח, ב): **אמר ריש לקיש:** מאי דכתיב: "אם-ללצים הוא יליץ ולענוים יתן-חן"? (*) **בא לטמא פותחין לו,** בָּא לְטַהַר מְסִיעִין אוֹתוֹ. תָּנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמַעֵאל: מַשָּׁל לְאָדָם שֶׁהֵיָה מוֹדֵד נִפְט וְאֶפְרַסְמוֹן, (*) **בא למדד נפט,** אוֹמְרִין לוֹ; לֵךְ מְדָד לְעַצְמְךָ, אֲבָל בְּאֶפְרַסְמוֹן אוֹמְרִין לוֹ: הַמְּתֵן כְּדֵי שְׁנַתְּבַסֵּם אָנִי וְאֶתָּה. וְאֹמְרִין עָלָה. תַּנּוּ רַבְּנָן: "אֵל תִּטְמְאוּ בְּכַל־אֵלֶּה" (**ויקרא יח, כד**), אָדָם מְטַמֵּא עַצְמוֹ מְעַט, (*) **מטמאין אותו הרבה;** מְלַמְטָה, מְטַמְּאִין אוֹתוֹ מְלַמְעָלָה; בְּעוֹלָם הַזֶּה, מְטַמְּאִין אוֹתוֹ בְּעוֹלָם הַבָּא.

נפש יהודה **בא לטמא.** ולהיות רשע פותחין לו פתח הטומאה ליכנס בה כלומר מספיקין בידו ואין מונעין אותו מן השמים לעכבו והכי קאמר קרא אם ללצים הוא בא להתחבר הוא יליץ לא ימנעו ולא יעזרוהו. **ואם לענוים.** בא להתחבר יתן לו חן מי שבידו ליתן חן: **בא למדוד נפט.** שריחו רע אומר לו המוכר מדוד אתה לעצמך: **מטמאין אותו הרבה.** מניחין אותו ליטמא הרבה והכי קאמר אל תטמאו בכל אלה ואם תטמאו בהם סוף ונטמתם בם:

תנו רבנן: " (*) והתקדשתם והייתם קדשים פי קדוש אָנִי" (שם יא, מד). אָדָם מְקַדֵּשׁ עַצְמוֹ מְעַט, מְקַדְּשִׁין אוֹתוֹ הַרְבֵּה, אָדָם מְקַדֵּשׁ עַצְמוֹ מְלַמְטָה, מְקַדְּשִׁין אוֹתוֹ מְלַמְעָלָה; אָדָם מְקַדֵּשׁ עַצְמוֹ בְּעוֹלָם הַזֶּה, מְקַדְּשִׁין אוֹתוֹ לְעוֹלָם הַבָּא. הָא לַמְּדֵת שֶׁהִשְׁטוּף בְּדָבָר עֲבָרָה וּמַתְּדַבֵּק בָּהּ, מְנִיחִין אוֹתוֹ, לְפִי שְׁנִיתְּנָה בְּרְשׁוֹת הָאָדָם הַדָּרָךְ שֶׁיִּרְצָה לְלַכֵּת בָּהּ. אֲבָל הַיּוֹדֵעַ וּמְהִלְךָ בְּדָרָךְ טוֹבָה, מְסִיעִין לוֹ וּמְצִילִין אוֹתוֹ מִן הַמְקַרִּים. לְפִיכָךְ כָּל כּוֹן דְּעַת יֵשׁ

לו לבחר בטוב ולמאס ברע, כבוחר בדרך ישרה, אפילו שלא יתגרא מן הענש.

נפש יהודה והתקדשתם. מעט והייתם קדושים הרבה בא לטהר מסייעין לו :

ואם נכשלו רבים מישׂראל בזמן בית ראשון בדברים אלו, הסבה היתה בפתוי עובדי הבעל ובבטחון הכוזב, עד שנחקקה בלבם אמונתם, שלא היו יכולין להבדל ממנה, כדגרסינן בפרק חלק (סנהדרין קב, ב) : רב אשי (*) אוקים אשלשה מלכים (פירוש הקונטרס : סיים הפרק עד שהגיע לשלשה מלכים). אמר : למחר נפתח בתברגא (פירוש : נדרוש בחברינו שהיו תלמידי חכמים כמותינו).

נפש יהודה אוקים. סיים הפרק עד שהגיע לשלשה מלכים שאין להם חלק לעולם הבא והם ירבעם אחאב ומנשה :

אתא מנשה איתחזי ליה בחלמא, (*) אמר ליה : (*) חברך או חברא דאבוך (קרית לו) ? מהיכא משרי המוציא ? אמר ליה : לא ידענא. אמר ליה : ברפת המוציא לא גמרת, דלא ידעת מהיכא בעי משרא, וחברא קרית לו ? אמר ליה : אימא לי מר מיהא ולמחר דרשינן ליה משמך בפרקא. אמר : מהיכא דקדים בישולא דריפתא (פירוש הקונטרס : ממקום שנקרמין פניה של פת בתנור, דהיינו למעלה, אבל באמצע הפת לא, שאם הביאו לפניו פרוסה של לחם, לא יבצע אלא משולי הפת ולא מאמצעיתו). אמר ליה : אלא אמאי פלחתון לעבודה זרה ? אמר ליה : איהנות בהאי זימנא, נקטת שיפולך (*) ונהטת בתרה (פירוש : היית מגביה שפת חלוקך מבין רגליך כדי שתהא קל לרוץ והיית רץ לשם).

נפש יהודה אמר ליה. מנשה בחלום : חברך וחברי דאבוך אנא. כלומר וכי סבור אתה שנהיה חברך וחברי דאבוך : מהיכא מישרי המוציא. מאיזה מקום בפת צריך לבצוע המוציא : ורהט בתרה. מפני יצר עבודת כוכבים ומזלות שהי שולט :

למחר אמר : (*) ניתני ברבותא דעבודה זרה, כי לא היו כל קוץ פתאים שלא היו רואים לבסוף שעבודה זרה אין בה ממש, כדגרסינן בפרק ארבע מיתות (סנהדרין סג, ב) : אמר רב יהודה אמר רב : יודעים היו ישׂראל בעבודה זרה שאין בה ממש ולא עבדו עבודה זרה (*) אלא להתיר להם עריות בפרהסיא, מתיב רב משרשיא " (*) כזכר בנייהם מזבחותם" (נרמיה יז, ב). ואמר רבי אלעזר : פאדס שיש לו געגועין על בנו ? (*) בתר דאדביקו בה. וכל קוץ נדביקו בה עד שאמרו : "ומראז חדלנו לקטר למלכת השמים" חסרנו כל" (שם מד, יח). וכל זה הנה כפי דמיונם.

נפש יהודה נתני ברבותא. נדרוש ברבותינו ולא אמר בחברינו : אלא להתיר להם עריות בפרהסיא. שהיה יצרן תקפן על עריות אמרו נפרוק כל עול תורה מעלינו ואל יוכיחנו על העריות אבל על עבודת כוכבים ומזלות לא תקפן יצרן : כזכור בנייהם מזבחותם. משמע שהיה להם געגועין עליהם כאיש שיש לו געגועין על בנו ובזכרו נאנח והכי משמע כזכור בנייהם דומה זכירת מזבחותם ואשיריהם. ומשני : בתר דאדביקו בה. אחר שנתקשרו בה מעצמם תקפה חבתן עליהם :

וגם יש לו לאדם לעקר מלבו אמונה זאת, לפי שהמאמין בשום דבר מדברי עבודה זרה או החושב שיש ממשלה ויכלת בלתי ה' לבדו, עוקר

היכלת מהבורא, יתברך, או נותן לו שותף. וזו היא כפירה גמורה ואמונה כוזבת לעיני כל יודע. פי כבר נתברר במופתים נחתכים פי יש בורא לעולם ומניע לכל מתנועע והוא מנהיג ושליט בכל, אין זולתו. ועל פן ההנהגה היא שנה וישרה.

ואזהרת (*) שבועת שוא ושקר וברכת השם ויראת מקדש וקדשיו וכל הדברים שנקראו חלול השם, השכל מחיב, אפילו בלי יראת ענש, שיש לו לאדם לירא מבוראו, שהוא זנו ומקימו ושומר, יותר מלמלך בשר ודם, וכי יש לו לאדם להשמר מליגע בכל הדברים שנראה בעין השכל שהם חוץ מכבודו.

נפש יהודה שבועת שוא. לבטלה שלא לצורך:

והמצוות שהזהיר לכהנים, שיהיו מבדלים יותר מכל העם, מהטומאות (*) ומהזיוגים וממלבושיהם, כל זה צריך לעובדי האל, פי המשרתים אשר עומדים בהיכל המלך הם מבדלים מן ההמון בכל מדותם וטכסיסיהם, על אחת כמה וכמה יש לעשות ולהבדיל לעומדים תמיד בהיכל מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא.

נפש יהודה ומהזווגים. מענין זיווג שלהם כמו כהן הדיוט אסור בגרושה וחלוצה כהן גדול בתולה מעמיו יקח ומלבושיו בגדי כהונה:

והמצוות שהזהיר לכל ישראל, מלאכול דברים נמאסים ומלקרב לנשים ידועות, לכלם יש טעם קרוב אל הדעת שהם עצה טובה (*) כדי שיהיו ישראל בריאים ונקיים מכל טנוף וקדושים וטהורים מכל טומאה ומרחקים מכל התאוות הגשמיות.

נפש יהודה כדי שיהיו ישראל בריאים. לפי שהשוכב עם אשה בנדתה יצטרע הולד וכן מאכלים האסורים כמו חזיר קשה לצרעת עיין בדרשות הרמב"ן שדרש לפני המלך קאסטילי"א שהאריך בזה:

והמצוות שהזהיר בעניני הדינים ואונאות ונקימה ונטירה ושמירה וחמוד ממון, כל אלו הם צריכין לשוב העולם ולהנהגה מדינית ולהכנסת שלום ולכל מדות טובות שבעולם.

וכלם הם נכללים בפסוק "ואהבת לרעהך כמוך" (ויקרא יט, יח): מאי דילך סני, לחברך לא תעביד. כמו שלמד הלל הזקן לגוי שבא אצלו ושאל ממנו שיגירהו על מנת שילמדהו תורה ברגל אחת, כדאיתא בפרק במה מדליקין (שבת לא, א). וכל אלו והדומים להם מחיבים הדעת אפילו שלא הזהיר תורה. והמתאנה לשום אדם ממונו, הוא מנפש רעה שיש לו, כדכתיב: "נפש רשע איתהרע" (משלי כא, ט).

ועל כלם יש לו לאדם לשמר את עצמו מליגע בשום ענף מהדברים החמורים שהורסים עקרי האמונה, שגזרו רבותינו ז"ל עליהם, שיהרג ואל יעבר, כדגרסינו בפרק יום הכפורים (יומא פב, א) ובפרק כל שעה (פסחים

כה, א) : כִּי אֶתְּא רַבִּין אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן : (* בְּכָל מִתְרַפְּאוּן, חוּץ מֵעֲבוֹדָה זָרָה, גְּלוּי עֲרִיּוֹת (* וּשְׂפִיכוֹת דְּמַיִם. (* עֲבוֹדָה זָרָה הָא דְאִמְרוּן; גְּלוּי עֲרִיּוֹת וּשְׂפִיכוֹת דְּמַיִם, דְּתַנְיָא: רַבִּי אוֹמְרִי: "כִּי פְּאֵשֶׁר יָקוּם אִישׁ עַל־רַעְהוּ" " (דברים כב, כו). וְכִי מָה עֲנִין רוּצַח אֶצְל נַעְרָה מְאוֹרְסָה? אֶלָּא, הָרִי זֶה בָּא לְלַמֵּד וְנִמְצָא לְמַד: מְקִישׁ נַעְרָה הַמְּאוֹרְסָה לְרוּצַח, מָה רוּצַח (* יִהְרֵג וְאֵל יַעֲבֹר, אַף נַעְרָה הַמְּאוֹרְסָה יִהְרֵג וְאֵל יַעֲבֹר. (* וְרוּצַח גּוֹפִיָה מְנָא לָן? סָבְרָא הוּא, כִּי הוּא דְאֶתְּא לְקַמֵּיה דְרַבָּא, אָמַר לֵיה: אָמַר לִי (* מְאִרִי דּוֹרָאִי: זֵיל קְטִילֵיה פְּלַנְיָא וְאִי לֹא קְטִילְנָא לָךְ. אָמַר לֵיה רַבָּא: לִיקְטִלְךָ וְלֹא תִיקְטִלֵיה, (* דְּמַאי חֲזִית דְדָמָא דִּידָךְ סוּמְק טְפִי, דִּילְמָא דְמָא דְחִבְרָךְ סוּמְק טְפִי.

נפש יהודה בכל מתרפאין. לחולה אפילו באיסורי הנאה: ושפיכות דמים. כגון אמרו לו הרוג ישראל חבירך ואם לא תהרג: עבודה זרה הא דאמרו. שיהרג ואל יעבור לפי שנאמר ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך והמתרפא בעצי אשרה נראה כמודה בעבודת כוכבים ומזלות: יהרג ואל יעבור. עבירה זו: ורוצח גופיה מנא לן. שיהרג ואל יעבור: מארי דוראי. מושל עירי: דמאי חזית דדמא דידך סומק טפי. כלומר כלום באת לישאל על כך אלא מפני שאתה יודע שאין מצוה עומדת מפני פקוח נפש וסבור אתה שאף זו תדחה מפני פקוח נפש אין זו דומה לשאר עבירות דמכל מקום יש כאן איבוד נפש והתורה לא התירה לדחות את המצוה אלא מפני חיבת נפש של ישראל וכאן עבירה נעשית ונפש אבודה מי יאמר שנפשך חביב לפני המקום יותר משל זה דלמא של זה חביב טפי לפני הקב"ה ונמצא עבירה נעשית ונפש אבודה:

וְגִרְסִין בְּמַסְכַּת סִנְהֶדְרִין, פְּרָק בְּן סוֹרֵר וּמוֹרָה (עד, א) : אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מְשוּם רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן יְהוֹצָדָק: נְמַנּוּ וְגָמְרוּ בְּעַלְמֵית בֵּית נְתָזָה בְּלוּד: כָּל עֲבֵרוֹת שְׂפִתוֹרָה, אִם אוֹמְרִים לוֹ לְאָדָם עֲבֹר וְאֵל תִּהְרַג, יַעֲבֹר וְאֵל יִהְרַג, חוּץ מֵעֲבוֹדָה זָרָה וְגִלוּי עֲרִיּוֹת וּשְׂפִיכוֹת דְּמַיִם.

וְעַל שְׁלֶשֶׁה דְּבָרִים אֵלּוּ נִחְרַב בֵּית רֵאשׁוֹן, כְּדִגְרַסִּין בְּפָרְק קַמָּא דִּיוֹמָא (ט), א) : וּמִקְדָּשׁ רֵאשׁוֹן מִפְּנֵי מָה חָרַב? מִפְּנֵי שֶׁהָיוּ בּו שְׁלֶשֶׁה דְּבָרִים: עֲבוֹדָה זָרָה, גְּלוּי עֲרִיּוֹת וּשְׂפִיכוֹת דְּמַיִם. עֲבוֹדָה זָרָה, דְּכַתִּיב: "כִּי־קָצַר הַמְּצַע מִהַשְׁתַּרְע" (ישעיה כח, ב). וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: קָצַר מְצַע זֶה מִהַשְׁתַּרְע עֲלָיו (* שְׁנֵי רַעִים כְּאֶחָד; "וְהַמְּסַכָּה (* צָרָה כְּהַתְּפִינֵס" (שם). אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחֲמָנִי: כִּי מְטִי רַבִּי יוֹחָנָן לְהָאִי קָרָא, בְּכִי. אָמַר: מָאן דְּכַתִּיב בֵּיה: "פִּינֵס כִּנֹּד מִי הָיִם" (תהלים, לג, ז), נַעֲשִׂית לוֹ מַסְכָּה צָרָה.

נפש יהודה שני רעים. צלם שהעמיד מנשה בהיכל: צרה. ל' רעות כשתי נשים לאיש א' וכן וכעסתה צרתה גבי חנה:

גְּלוּי עֲרִיּוֹת דְּכַתִּיב: "יַעַן כִּי גָבְהוּ בְּנוֹת צִיּוֹן וַתִּלְכְּנָה" וּבְרַגְלֵיהֶם תַּעֲכֹפְסֵנָה" (ישעיה ג, טו). אָמַר רַבִּי יְצַחְק: מְלַמֵּד שֶׁהָיוּ מְבִיאֹת מוֹר וְאַפְרָסִמוֹן וּמִנִּיחוֹת בְּמַנְעֵלֵיהֶן וּמִהַלְכוֹת בְּשׂוּקֵי יְרוּשָׁלַיִם וּכְשֶׁמַּגִּיעוֹת אֶצְל בְּחוּרֵי יִשְׂרָאֵל, בּוֹעֲטוֹת בְּקָרְקַע וּמִתִּיזוֹת עֲלֵיהֶם וּמְכַנְּיֹסוֹת בָּהֶם יֵצֵר הָרַע כְּאָרֶס.

שְׂפִיכוֹת דְּמַיִם, דְּכַתִּיב: "וְגַם דָּם נָקִי שִׁפָּךְ מְנַשֶּׁה הֲרַבָּה מְאֹד" (מלכים ב כא, טו). (* רְשָׁעִים הָיוּ אֶלָּא שְׁתָּלוּ בְּטַחֲוֹנָם בְּהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, אֶתְּאֶן לְמִקְדָּשׁ רֵאשׁוֹן, שְׁנַאֲמַר: "רְאֵשִׁיָה בְּשַׁחַד יִשְׁפָטוּ וְכִהְנִיָה בְּמַחִיר יוֹרוּ וּנְבִיאֵיהָ בְּכֶסֶף יְקַסְמוּ וְעַל הִי יִשְׁעֵנוּ לְאִמֹר הֲלוֹא הִי

בְּקִרְבָּנוֹ" (מיכה ג, יא), לְפִיכֶן הֵבִיא הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עֲלֵיהֶם שְׁלֹשָׁה פְּרָעוֹת, כְּנֶגֶד שְׁלֹשׁ עֲבֵרוֹת שְׁבִיזָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "לָכֵן בְּגִלְלָכֶם צִיּוֹן שָׁדָה תַחְרֹשׁ וִירוּשָׁלַם עֵינַי תִּהְיֶה וְהָר הַבַּיִת לְבָמוֹת יַעַר" (שם שם, יב).

אֲלָא מְקַדָּשׁ שְׁנֵי מִפְּנֵי מָה חָרַב, שְׁהָרִי הָיוּ עוֹסְקִים בַּתּוֹרָה וּבַמִּצְוֹת וּבְגַמְיּוֹת חֲסָדִים? מִפְּנֵי שֶׁנֶּאֱמַר חָנַם שְׁהִיתָה בִּינֵיהֶם, לְלַמְדָּךְ שֶׁשְׁקוּלָה שֶׁנֶּאֱמַר חָנַם כְּנֶגֶד שְׁלֹשׁ עֲבֵרוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה: גְּלוּי עֲרִיוֹת, עֲבוּדָה זָרָה, שְׁפִיכוֹת דָּמִים.

וְגַם כֵּן יִזְהַר מְלִיגַע בְּדַבָּרִים שֶׁנִּקְרְאוּ חֲלוּל הַשֵּׁם, שֶׁאֵינָן מִתְמַרְקִין עַד יוֹם מוֹתוֹ, כְּדִגְרָסִינָן פָּרָק יוֹם הַכְּפוּרִים (יומא פו, א): שֶׁאֵל רַבִּי מִתִּיא בֶן חֲרָשׁ אֶת רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה: שְׁמַעְתָּ אַרְבָּעָה (*) חֲלוּקֵי כְּפָרָה שְׁהָיָה רַבִּי יִשְׁמַעְיָל דּוֹרֵשׁ? (*) אָמַר לוֹ: שְׁלֹשָׁה הֵם, וְתִשׁוּבָה עִם כָּל אֶחָד וְאֶחָד: עֵבֶר הָאָדָם עַל מִצְוֹת עֲשֵׂה וְעֲשֵׂה תִשׁוּבָה, אֵינּוּ זֶז מִשָּׁם עַד שְׁמוֹחֲלִין לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: " (*) שׁוּבוּ בָּנִים שׁוֹבְבִים אַרְפֶּה מְשׁוּבוֹתֵיכֶם" (ירמיה ג, כב); עֵבֶר אָדָם עַל מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה וְעֲשֵׂה תִשׁוּבָה, תִּשׁוּבָה תּוֹלָה וְיוֹם הַכְּפוּרִים מְכַפֵּר, שֶׁנֶּאֱמַר: " (*) כִּי־בַיּוֹם הַזֶּה יִכַּפֵּר עֲלֵיכֶם לְטַהַר אֶתְכֶם" (ויקרא טו, ט); עֵבֶר אָדָם עַל כְּרִיתוֹת וּמִיתוֹת בַּיַּת דִּין וְעֲשֵׂה תִשׁוּבָה, תִּשׁוּבָה וְיוֹם הַכְּפוּרִים תּוֹלִין וְיִסוּרִים מִמְרָקִין, שֶׁנֶּאֱמַר: " (*) וּפְקַדְתִּי בְּשֶׁבֶט פִּשְׁעֵם" וְגו' (תהלים פט, לג).

נפש יהודה חלוקי כפרה. שחלוקין בכפרתן זה כד וזה כד: אמר לו שלשה הם. הנחלקים שיש עבירה שהיא צריכה לזה ואינה צריכה לזה אבל תשובה אינה מן החלוקים שהיא צריכה לכולם: שובו בניס. ומיד ארפא משובותיכם למדת שיש עבירה שמתכפרת בתשובה לבדה: כי ביום הזה יכפר. למדת שיש עבירה שצריכה יוה"כ: ופקדתי בשבט פשעם. למדת שיש עבירה שצריכה יסורים ומסברא הקל לקלה והחמור לחמורה:

אֲבָל מִי שֵׁישׁ בְּיָדוֹ (*) חֲלוּל הַשֵּׁם, אֵין פֶּחַ לֹא בַתְּשׁוּבָה לְתַלּוֹת וְלֹא בַּיּוֹם הַכְּפוּרִים לְכַפֵּר וְלֹא בַּיּוֹרִין לְמַרְקָ, אֲלָא כִּלְוֵן תּוֹלִין וּמִיתָה מִמְרָקָת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְנִגְלָה (*) בְּאֲזֵנֵי ה' צְבָאוֹת אִם־יִכַּפֵּר הָעֵוֹן הַזֶּה לָכֶם עַד־תִּמָּתוֹן אָמַר ה' אֱלֹהִים צְבָאוֹת" (ישעיה כב, יד).

נפש יהודה חלול השם. חוטא ומחטיא אחרים: באזני ה' צבאות. אמר הנביא באזני אמר הקב"ה אם יכופר העון עד תמותו למדנו שיש עבירה שאין לה כפרה אלא במיתה:

וְאִם הוּא אָדָם גָּדוֹל, אֶפִּילוּ בְּדַבָּר קַל נִקְרָא כְּנֶגְדוֹ חֲלוּל הַשֵּׁם, כְּדִגְרָסִינָן עֲלָה (שם): הֵיכִי דָמִי חֲלוּל הַשֵּׁם? אָמַר רַבָּא: כְּגוֹן אֲנָא דְשְׁקִילְנָא בְּשַׁר מְטַבְּחָא (*) וְלֹא יְהִיבְנָא דָמִי לְאַלְתֵּר. וְהֵינִי מִיָּלִי (*) בְּאַתְרָא דְלֹא תִבְעִי, אֲבָל בְּאַתְרָא דְתִבְעִי, לֵית לֹן בָּהּ. אָמַר רַבִּינָא: הָא (*) מִתָּא מְחַסִּיא, אֶתְרָא דְתִבְעִי הוּא. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: כְּגוֹן אֲנָא (*) דְאַזְלִינָא אַרְבַּע אַמּוֹת בְּלֹא תּוֹרָה וּבְלֹא תְּפִלִין. רַב נַחְמָן בַּר יֶצְחָק אָמַר: כְּגוֹן דְּאָמְרִי אֵינִישִׁי; (*) שְׂרָא לִיה מְרִיָּה לְפִלְגְנָא. רַב יֶצְחָק בַּר אַבְדִּימִי אָמַר: כָּל שְׁחַבְרִיו (*) בּוֹשִׁין מִשְׁמוּעָתוֹ.

נפש יהודה

ולא יהיבנא דמי לאלתר. וכשאני מאחר לפרוע הוא אומר שאני גזלן ולמד ממני להיות מזלזל בגזל: **באתרא דלא תבעי**. דאין דרך הטבח לילך ולתבוע הקפותיו ועל הלוקח להביא לו מעותיו לביתו: **מתא מחסיא**. מקומו של רבינא: **דאזלינא ארבע אמות בלא תורה ובלא תפילין**. ואין הכל יודעין שנחלשתי בגרסתי ולמדין ממני להבטל מת"ת: **שרא ליה מריה**. ימחול הקב"ה על מעשיו: **בושין משמועתו**. מחמת שם רע שיצא עליו:

אביי אָמר: כְּדַתְנִינְא: "וְאַהֲבַתְ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ" (דברים ו, ה), שְׁיֵהָא שֵׁם שְׁמַיִם (*). מְתַאֲהַב עַל יְדִידָא, שְׁיֵהָא אָדָם קוֹרָא וְשׁוֹנָה וּמְשַׁמֵּשׁ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים וְדַבֵּירוּ בְּנַחַת עִם הַבְּרוֹת וּמְקַחוּ וּמְתַנּוּ בְּשׁוּק נְאָה וְנוֹשָׂא וְנוֹתֵן בְּאַמוּנָה. מַה הַבְּרִיּוֹת אוֹמְרוֹת עָלָיו: אֲשֶׁרִי פְּלוֹנִי שְׁלַמְדוּ תוֹרָה, אֲשֶׁרִי אָבִיו שְׁלַמְדוּ תוֹרָה, אֲשֶׁרִי רַבּוֹ שְׁלַמְדוּ תוֹרָה, אוֹי לָהֶם לְבָנֵי אָדָם שְׁלֹא לְמַדּוּ תוֹרָה. רְאִיתֶם פְּלוֹנִי שְׁלַמְדוּ תוֹרָה - כַּמָּה יִפּוֹן דְּרַכְיוֹ, כַּמָּה מְתַקְנִים מַעֲשִׂיו, עָלָיו הַכְּתוּב אוֹמֵר: "וַיֹּאמֶר לִי עַבְדִּי-אַתָּה יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר-בָּךְ אֶתְּפָאֵר" (ישעיה מט, ג).

נפש יהודה מתאהב על ידך. לחבירך:

וּבְזִמְן שְׁאַדָּם קוֹרָא וְשׁוֹנָה, וְאִין דַּבֵּירוּ בְּנַחַת עִם הַבְּרִיּוֹת וְאִין מְשָׂאוּ וּמְתַנּוּ בְּשׁוּק נְאָה וְאִינוּ נוֹשָׂא וְנוֹתֵן בְּאַמוּנָה, מַה הַבְּרִיּוֹת אוֹמְרוֹת עָלָיו: אוֹי לוֹ לְפְלוֹנִי שְׁלַמְדוּ תוֹרָה, אוֹי לוֹ לְאָבִיו שְׁלַמְדוּ תוֹרָה, אוֹי לְרַבּוֹ שְׁלַמְדוּ תוֹרָה, אֲשֶׁרִי בְּנֵי אָדָם שְׁלֹא לְמַדּוּ תוֹרָה. פְּלוֹנִי שְׁלַמְדוּ תוֹרָה - כַּמָּה מְכַעְרִין מַעֲשִׂיו, כַּמָּה מְקַלְקְלִים דְּרַכְיוֹ, עָלָיו הַכְּתוּב אוֹמֵר: "בְּאֹמַר לָהֶם (*). עַם-ה' אֱלֹהֵי וּמַאֲרָצוֹ יִצְאוּ" (יחזקאל לו, כ).

נפש יהודה עם ה' אלה ומאמצו יצאו.

את זה קרא הכתוב חלול השם כשאדם חשוב עובר עבירה ופורענות באה עליו והכל אומרים מה הועילו לו ראו החסידים והחכמים רעה באה עליהם שנא' ויחללו את שם קדשי ובמה חללוהו באמרו עליהם העובדי כוכבים ומזלות שגלו ביניהם ראו עם ה' אלה ומאמצו יצאו ולא יכול להצילם שלא יגלו נמצא שם שמים מתחלל וכבודו מתמעט:

וְאִם הַזִּמְן הוּא בְּשַׁעַת הַשְּׁמַד אוֹ בְּפְרָהֲסִיא, אֲפִילוּ בְּדַבְּרָא קַל לְכָל אָדָם נִקְרָא חַלּוּל הַשֵּׁם, לְפִי (*). שְׁפָנוֹת הַמְצָוָה הִיא לְהֵרֵס הָאֵמוּנָה וְעַל פִּן יַהֲרֹג וְאֵל יַעֲבֹר, כְּדַגְרָסִינָן פְּרָק בֵּין סוּרְר וּמוֹרָה (סנהדרין עד, א): כִּי אֶתְאָ רַבִּין אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אֲפִילוּ שְׁלֹא בְּשַׁעַת הַשְּׁמַד לֹא אָמְרוּ אֱלֹא בְּצִינְעָא, אָבֵל בְּפְרָהֲסִיא אֲפִילוּ מְצָוָה קְלָה יַהֲרֹג וְאֵל יַעֲבֹר. מַאי מְצָוָה קְלָה? אָמַר רַבָּה בְּרַי יִצְחָק אָמַר רַב: אֲפִילוּ לְשִׁנּוּי (*). עֲרַקְתָּ דְּמָסְאַנָּא. וְכַמָּה בְּפְרָהֲסִיא? אָמַר רַבִּי יַעֲקֹב אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אִין פְּרָהֲסִיא פְּחוּתָה (*). מַעֲשָׂרָה בְּנֵי אָדָם.

נפש יהודה שכוונת המצוה.

שמצוין העובדי כוכבים ומזלות על ישראל לעשות רצונם הוא כדי להרוס תורתנו הקדושה: **ערקתא דמסאנא**. שרוך הנעל אם דרך של עובדי כוכבים ומזלות לקשור כך וישראל קושרין בענין אחר כגון שיש צד יהדות בדבר ודרך ישראל להיות צנועים אפילו שינוי זה שאין כאן מצוה אלא מנהג בעלמא יקדש את השם בפני חבריו ישראל: **עשרה ב"א**. האי פרהסיא מדבר בפני עשרה ישראל:

וְכָל בְּוֹ דַעַת יִלְמַד מִמָּה שְׁעָשׂוּ אֲבוֹתֵינוּ הֶרְאִישׁוּנִים: אֲבָרְהָם אָבִינוּ בְּאוֹר פְּשָׁדִים וְיִצְחָק בְּעִקִּידָתוֹ וְדָנִיֵּאל בְּגוּבָא דְאַרְיוֹתָא, וְחַנְּנִיָּה מִישָׂאֵל וְעִזְרָיָה

בגו אתון נורא יקידתא ועשרה הרוגי מלכות (*) והרוגי לוד וכל כפות הצדיקים שבכל זמן וזמן היו מוסרין עצמן להרגה למען קדוש השם והיו קונים עולמם.

נפש יהודה | הרגל. לשון התחלה התחלת תשמיש :

ולא הצדיקים בלבד עשאוהו, אלא אפילו מי שהיה רשע כל ימיו, מוסר עצמו למיתה כדי לקנות עולמו בשעה אחת, כמו שעשה אלעזר בן דורדיא, כדגרסינן בפרק קמא דעבודה זרה (יז, א) : תניא אמרו עליו על אלעזר בן דורדיא, שלא הניח זונה שלא בא עליה. פעם אחת שמע שיש זונה שנשפרת בכרפי הים ונוטלת כיס של דינרין בשכרה. נטל כיס דינרין והלך ועבר עליה שבעה נהרות. בשעת הרגל דבר, הפיחה (פירוש : בשעת תשמיש הפיחה רוח). אמרה : מה הפחה זו אינה חוזרת למקומה, כך אלעזר בן דורדיא אין מקבלין אותו בתשובה. הלך וישב בין הרים וגבעות, אמר : הרים וגבעות בקשו עלי רחמים. אמרו לו : עד שנבקש רחמים עליך נבקש רחמים עלינו, דכתיב : "כי ההרים ימושו והגבעות תמוטינה" (ישעיה נד, ט). אמר : שמים וארץ בקשו עלי רחמים. אמרו לו : עד שאנו מבקשים רחמים עליך נבקש רחמים עלינו, דכתיב : "כישמים פעשו נמלחו והארץ כפגד תבלה" (שם נא, ו). אמר : חמה ולבנה בקשו עלי רחמים. אמרו לו : עד שנבקש רחמים עליך נבקש רחמים עלינו, דכתיב : "וחפרה הלבנה ובושה החמה" (שם כד, כג). אמר : כוכבים ומזלות בקשו עלי רחמים אמרו לו : עד שנבקש רחמים עליך נבקש רחמים עלינו, דכתיב : "ונמקו כל צבא השמים" (שם לד, ד). אמר : אין הדבר תלוי אלא בי, הניח ראשו בין ברקיו וגעה בבקיה עד שיצאה נשמתו. צתה בת קול ואמרה : רבי אלעזר בן דורדיא מזמן לחיי העולם הבא. בכה רבי ואמר : יש קונה עולמו בשעה אחת ויש קונה עולמו בכמה שנים. אמר רבי : לא דין לבעלי תשובה שמקבלין אותם, אלא שקוראים אותן : רבי.

ולא מזרע ישראל בלבד, אלא אפילו מאומה אחרת, כמו שאמרו (*) בקלסטנינרי וקטיעא בר שלום, כדגרסינן התם : (יח, א) : תנו רבנן : כשחלה רבי יוסי בן קסמא, הלך רבי חנינא בן תרדיון לבקרו. אמר לו : חנינא אחי, אי אתה יודע, שאומה זו מן השמים המליכה, שהחריבה את ביתו ושרפה את היכלו והרגה את חסידיו ואבדה את טוביו ועדין היא קיימת. ואני שמעתי עליך, (*) שאתה יושב ועוסק בתורה ומקהיל קהילות ברבים וספר תורה מונח לך בחיקך. אמר לו : מן השמים ירחמו. אמר לו : אני אומר לך (*) דברים של טעם ואתה אומר לי מן השמים ירחמו. תמה אני אם לא ישרפו אותך ואת ספר תורה שלך באש. אמר לו : רבי, מה אני לחיי העולם הבא. אמר לו : כלום מעשה בא לידך? אמר לו : רבי, (*) מעות פורים נתחלפו לי במעות של צדקה וחלקתים ונתתים לעניים. אמר לו : אם כן, (*) מחלקך יהא חלקי ומגורלך יהא גורלי.

נפש יהודה | קלסטנינרי. ממונה להמית בני אדם בגזירת המלך : שאתה יושב ועוסק בתורה. והם גזרו על כך : דברים של טעם. שהחריבה את ביתו והרגה את חסידיו ועדיין

קיימת: מעות. שהנחתי לסעודת פורים נתחלפו לי וחלקתים לעניים כסבור הייתי שארנקי של צדקה היא ולא נפרעתי משל צדקה: מחלקך יהא חלקי. הואיל והיית וותרן בממונד:

אמרו: לא היו ימים מועטים עד שנפטר רבי יוסי בן קיסמא והלכו כל גדולי רומי והספידוהו הספד גדול. בחזירתו, מצאוהו לרבי חנינא בן תרדיון, שהיה יושב ועוסק בתורה ומקהיל קהלות ברבים וספר תורה מונח לו בחיקו. הביאוהו וכרכוהו בספר תורה שלו והקיפוהו חבילי זמורות והציתו בהם את האור והביאו ספוגין של צמר ושראום במים והניחום על לבו כדי שלא תצא נשמתו מהרה. אמרה לו בתו: אבא, (* בךך אראך? אמר לה: בתי, אלמלי אני לבדי נשרפתי, קשה עלי הדבר, עכשיו שאני נשרף וספר תורה עמי, מי שיבקש עלבוננו של ספר תורה יבקש עלבוננו. אמרו לו תלמידיו: רבי, מה אתה רואה? אמר להם: גוילים נשרפים ואותיות פורחות. אמרו לו: פתח פיה ותכנס האש. אמר להם: מוטב שיטלנה מי שנתנה ואל יחבל הוא בעצמו. אמר לו קלסטינר: רבי, אם אני מרבה עליך בשלהבת ונוטל ספוגין של צמר מעל לך, אתה מביאני לעולם הבא? אמר לו: אין. אמר לו: אישתבע לי. אשתבע ליה. מיד הרבה עליו בשלהבת ונטל ספוגין של צמר מעל לבו ויצתה נשמתו. אף הוא קפץ ונפל לתוך האש ומת. יצתה בת קול ואמרה: רבי חנינא בן תרדיון וקלסטינר מזמנין לחיי העולם הבא. בכה רבי ואמר: יש קונה עולמו בשעה אחת ויש קונה עולמו בכמה שנים.

נפש יהודה בכך אראך. כלומר וכי זו היא שכרה של תורה:

וגרסינו נמי התם (ו, ב): קטיעא בר שלום חד מן חשובי דמלכותא הוה. ההוא קיסר דהוה סני ליהודאי. אמר להו לחשובי דמלכותא: מי שעלתה (* נימא ברגלו, יקטענה (* ויחיה או יניחנה ויצטער? אמרו לו: יקטענה ויחיה. אמר ליה קטיעא בר שלום: חדא, דלא מכלית להו לכולהו דליתנהו גבך, דכתיב: "כי פארבע רוחות השמים פרשתי אתכם נאם ה'". (זכריה ב, ט). מאי קאמר, אילימא דבדרתינו בארבע רוחי עלמא, בארבע רוחות מבעי ליה? אלא, כשם שאי אפשר לעולם בלא רוחות, כך אי אפשר לעולם בלא ישראל.

נפש יהודה נימא. בשר מת ומצטער: ויחיה. ויברא:

ועוד, דקרו לך (* מלכותא קטיעתא. אמר ליה: מימר שפיר קאמרת ומיהו כל דזכי (פירוש: נוצח) למלכא, שדו ליה (* לקמוניא חלילא. כדנקיט ליה ואזיל, אמרה ליה ההיא מטרוניתא: וי לה לאילפא (פירוש: ספינה) דאזלא (* בלא מכסא. נפל על רישא דערלתייה וקטעה. אמר: יתבית מכסאי חלפית ועברית. כי קא שדי ליה, אמר: כל נכסאי לרבי עקיבא וחבריו. יצא רבי עקיבא ודרש: "והיתה (* לאהרן ולבניו" (ויקרא כד, ט), מחצה לאהרן ומחצה לבניו. יצתה בת קול ואמרה: קטיעא בר שלום מזמן לחיי העולם הבא. בכה רבי ואמר: יש קונה עולמו בשעה אחת (כגון קטיעא בר שלום) ויש קונה עולמו בשנים רבות (כגון אנטונינוס).

נפש יהודה מלכותא קטיעתא. שתחסר אומה אי שלא תמשול עליהם: קמוניא חלילא. בית חלול ומלא עפר: בלא מיכסא. כלומר אוי לך הואיל ועליהן אתה נהרג ולא מלת את עצמך ותטול חלק עמהם: לאהרן ולבניו. בלחם הפנים כתיב מחצה לאהרן ומחצה לבניו והיינו השוה אותי נגד כולן שהזכיר שמי לבד:

וגרסינו נמי בפרק בתרא דתענית (כט, א): תניא: כְּשֶׁחָרַשׁ טוֹרְנוֹסְרוּפוּס אֶת הָאוּלָם, נִגְזְרָה גְזָרָה עַל רַבֵּן גַּמְלִיאֵל לְהַרְגוֹ. בָּא אוֹתוֹ הַהֲגֵמוֹן וְעָמַד בְּבֵית הַמְדָרֶשׁ וְאָמַר: (*) בְּעַל הַחֲטָם מְבַקְשִׁין, בְּעַל הַחֲטָם מְבַקְשִׁין. אָזַל רַבֵּן גַּמְלִיאֵל (*) טָשָׂא מִיַּיְהוּ. (*) אָזַל לְגַבִּיָּה אוֹתוֹ הַגְּמוֹן בְּצַנְעָה, אָמַר לִיה: אֵי מַצִּילָנָא לָךְ, מִיִּתִּיתָא לִי לְעַלְמָא דְאַתָּי? אָמַר לִיה: אֵין. אָמַר לִיה: אֲשַׁתְּבַע לִי. אֲשַׁתְּבַע לִיה. סָלִיק לְאַיְגָרָא נָפִיל וּמִית. וּגְמִירֵי דְכָל הֵיכָא דְגָזְרֵי גְזָרְתָא (*) וּמִית חַד מִיַּיְהוּ מְבַטְלֵי לָהּ לְגִזְרָתָא. יִצְתָה בַת קוֹל וְאָמְרָה: מְזַמֵּן אוֹתוֹ הַגְּמוֹן לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא.

נפש יהודה בעל החוטם. מה חוטם מיפה את הפנים כן הוא מיפה בני דורו כלומר קצין שבדורו מתבקש להרגו וברמז אמר לו שלא יכירו בו אנשי המלך: טשא. החביא: אזל. ההגמון לגבי רבן גמליאל בצינעא: מית חד מינייהו. מן היועצים וסבורים שאירע להם בשביל שהרעו לגזור:

לפיכך כל מי שיש לו דעת להבין, יביט ויראה איך חיי העולם הזה הבל ורעות רוח בכל מה שיעמל תחת השמש. ואף על פי שייחמד חיי הגוף, יחשב איך ימיו כצל עובר וטוב לו למות או להרג קדם יומו ויחי לעולם נפשו, ולא שיחיה גופו זמן מועט ויהרס אמונתו ויכרית נפשו לעד.

על כן יש לו לאדם לפתח עין שכלו וימאס בהבלי עולם הזה ואל יקנא בשום אדם ההולך בדרך רעה ונפסדת לגוף ולנפש, אף על פי שידמה שהוא מצליח לפי שעה. וישים כל חשקו לאהב ולעבד לשם יתברך, וללמד מדותיו וללכת אחריהם, ובזה ישיג למעלה עליונה ויתעדן בטוב הנצחי במעלה עליונה, שאין עולין לה אלא המזמנים לה, שנקראת ירושלים של עולם הבא, כדגרסינו במסכת בתרא פרק המוכר את הספינה (עה, ב): מאי "ועלמקראה"? (ישעיה ד, ה) (בישעיהו, קודם פרשת "אשירה נא" [שם ה, א], רישיה דקרא: "וברא ה' על כלמכון הר- ציון ועלמקראה ענן יומם וגו'" (שם ד, ה), פשטיה לימות המשיח יראה על בתי החכמים) אמר רבה אמר רבי יוחנן: לא כירושלים של עולם הזה, ירושלים של עולם הבא. ירושלים של עולם הזה, כל הרוצה לעלות עולה, ושל עולם הבא, אין עולין לה אלא המזמנים.

סליק נר ראשון

הנר השני - שלא יפער פיו בדבור של חטא

ונחלק לעשרה כללים

כָּל א, שְׁלֹא יֵשֵׁב בְּמוֹשֵׁב לְצִיָּים; כָּל ב, שְׁלֹא יִדְבֵר שֶׁקֶר; כָּל ג, שְׁלֹא יִחְנִיף; כָּל ד, שְׁלֹא יִסְפֹּר לְשׁוֹן הָרַע; כָּל ה, שְׁלֹא יִלְבִּין פְּנֵי חֵבְרוֹ בְּרַבִּים; כָּל ו, שְׁלֹא יִגְלֶה סוּד; כָּל ז, שְׁלֹא יִחְזִיק בְּמַחְלֶקֶת; כָּל ח, שְׁלֹא יִמְלֵא שְׁחוֹק פִּיּוֹ; כָּל ט, שְׁלֹא יִזְכִּיר שֵׁם שָׁמַיִם לְבִטְלָה; כָּל י, שְׁלֹא יִדְבֵר בְּדַבְרֵי חֲלוּל הַשֵּׁם.

הקדמה [ל]

הָאֵל יִתְבָּרַךְ שֵׁם פָּה לְאָדָם שִׁירְגִילֵהוּ בְּדַבְרֵים שֵׁישׁ בָּהֶם תּוֹעֵלֶת לְגוֹף וְלִנְפֹשׁ. לְגוֹף, בְּמֵה שֶׁצָּרִיךְ לְמַחֲיָתוֹ, מִסְּחוּרְתוֹ וּפְרָנְסָתוֹ וּמֵאֲכָלְיוֹ וּמִשְׁתֵּיוֹ וּלְבוּשׁוֹ וְכָל צָרְכָיו; וְלִנְפֹשׁ, מֵה שֶׁמְצִיחַ בּוֹ, כְּגוֹן קְרִיאַת תּוֹרָה שֶׁבְּכַתֵּב וְתוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה, שֶׁהִיא יְסוּד וְקִיּוּם כָּל הַמְצִיחַ, וְגַם כֵּן לְהוֹדוֹת הָאֵל יִתְבָּרַךְ, עַל כָּל הַטּוֹבוֹת שֶׁעוֹשֶׂה עִמָּנוּ בְּכָל עֵת וּלְבָרְכֵנוּ עַל כָּל הַדְּבָרִים שֶׁיִּהְיֶה בְּעוֹלָם הַזֶּה וּלְהַתְפַּלֵּל לְפָנָיו וּלְבַקֵּשׁ מִמֶּנּוּ חֶסֶד וּלְהַתְחַנֵּן לְפָנָיו בְּכָל מֵה שֶׁיִּהְיֶה צָרִיךְ לוֹ בְּלֵב שָׁלֵם וּמְעֻנָּה וְהוּא יִשְׁמַע אֲלֵינוּ, כְּדַכְתִּיב: "קָרוֹב ה' לְכָל-קֹרְאָיו" וְגו' (תְּהִלִּים קמ"ח, י"ח). וְכַתִּיב: "לֵב-נִשְׁבֵּר וְנִדְכָּה" וְגו' (שִׁם נ"א, י"ט).

וְאִם יִזְכֶּה לְעֵלוֹת לְמַעְלָה הָעֲלִיּוֹנָה לְלַמֵּד תּוֹרָה וּלְלַמְּדָה וּלְדַרְשׁ וּלְהוֹרוֹת לְנַבֻּכִים, בְּשִׁבְחַת לָהֶם הַדְּבָרִים הַנְּאִים וְהַמְדוֹת הַטּוֹבוֹת וּלְגִנוֹת לָהֶם הַפְּחִיתוּת, אֲשֶׁר יוֹאֲשֵׁרֵי חֶלְקוֹ, שֶׁהוּא זֹכֶה וּמִזְכֶּה לְאַחֲרִים, כְּלָם יִקְרְאוּ בְּנָיו וּמַעֲשֵׂה יָדָיו.

(* אֲבָל הִפֵּה שֶׁנִּבְרָא לָזֶה, מִן הַדִּין לֹא הָיָה צָרִיךְ לְהִזְהִיר לְאָדָם, שְׁלֹא יִתְעַסֵּק בּוֹ בְּדַבְרֵים בְּטָלִים, שֶׁהֵיוּ קֶצֶר וְהַמְלָאכָה מְרַבָּה וְאִין לוֹ לְאָדָם לְאֲבֹד יָמָיו בְּדַבְרֵי הַבְּאִי. וְכָל שֶׁכֵּן שְׁלֹא הָיָה צָרִיךְ לְהִזְהִיר לְאָדָם, שְׁלֹא יוֹצִיא דְבוּרוֹ בְּדַבְרֵי אֲסוּר וְנִמְאָס, כִּי אֲפִילוֹ הַבְּהִמָּה בּוֹחֶרֶת בְּטוֹב וּמוֹאֲסֶת בְּרַע בְּמֵה שֶׁיִּכּוֹלָה לְהַשִּׁיג.

נפש יהודה | אבל הפה שנברא לזה. לתורה ולמצות:

ויותר היה ראוי לעשות זה האדם שיש לו שכל, שנתן בו בוראו לבחר בטוב ולמאס ברע, שהיה לו לקדש את פיו ולהפרישו מדברי הבאי וכל שכן מדברי אסור. ובפה הנברא בדבור קדוש, שלא יוציא בו דברים בטלים, כדגרסינן בירושלמי: אמר רבי רבי שמעון בן יוחאי: אלו הוינא על טורא דסיני, בעינא תרי פומי. רצונו לומר, כי בפה שהוא ראוי לדבר דברי שכל, שלא ידבר בו בהבלי עולם.

והחסידים הראשונים היו עושים עצמן כמלאכי השרת ופיהן ככלי שרת, שאין משמשים בהם דברים של חול אלא כשהיו צריכין בהכרח להתעסק בהם לצורך גופן. וגרסינן בגמרא דבני מערבא: כל פטטיא (פירוש: דבור) - בישן, בר מפטטיא דאורייתא דהוא טב. וכל כרביא (פירוש: חרישה) - בישין, וכרביא דאורייתא - טבין.

וכשראו הקדמונים דעות בני אדם כמה הם חלשים ולשונם הנבראת לדבר במשפלות, שלא די להם שמוציאין אותה בדברים בטלים, אלא שפוערין אותה בדברים אסורים, ואף על פי שהיא רכה ומסגרת בשני גדרים, מחדדין אותה בני אדם כחץ שנון ומדברים בה גדולות, הוכיחו בדבר, כדגרסינן, במסכת ערכין, פרק יש בערכין (טו, ב): אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי בן זמרא: מאי דכתיב: "מה יתן לך ומה יסיף לך לשון רמיה" (תהלים קכ, ג)? אמר ליה הקדוש ברוך הוא ללשון: כל איבריו של אדם זקופים ואתה מוטל; כל איבריו של אדם מבחוץ ואתה מבפנים ולא עוד אלא שהקפתי לך שתי חומות, (*) אחת של עצם ואחת של בשר" (*). מה יתן לך" וגו'.

נפש יהודה אחת של עצם. שורות של שיניים ושל בשר שפתים: מה יתן לך. כלומר איזה שמירה אוסיף לך שלא תספר לשון הרע אתה שנקראת לשון רמיה:

וגרסינן במדרש השפם: אמר רבי אלעזר משום רבי יוסי בן זמרא: רמ"ח איברים יש בו באדם, מהם זקופים ומהם רבוצים ולשון זה נתון בין שני לחיים ואמת הפים נתונה תחתיו ומכפל כמה כפולות, בוא וראה כמה שרפות שורף, אלו היה זקוף ועומד, על אחת כמה וכמה.

ועל זה דברו רבותינו בקצת מהרעות המסבבות לנפשם בפער פיהם שלא כראוי, שיש להרחיק ליראים מהרעה הגדולה הזאת, כדגרסינן בפרק חלק (סנהדרין קג, א) ובמסכת סוטה, פרק אלו נאמרין (מב, א): ואמר רב חסדא ואיתימא רבי ירמיה בר אבא: ארבע פתות אין מקבלות פני שכינה: פת לצים, פת חנפין, פת שקרים, פת מספרי לשון הרע. פת לצים, דכתיב: " (*) משך ידו אתם לצצים" (הושע ז, ה); פת חנפין, דכתיב: "כילא לפניו חנף יבוא" (איוב יג, טז); פת שקרים, דכתיב: "דבר שקרים לא יכון לנגד עיני" (תהלים קא, ז); פת מספרי לשון הרע, דכתיב: "כי לא אל חפץ רשע אתה" (*). לא יגורף רע" (שם ה, ה). ודברו גם כן בענינים אחרים הבאים לאדם על כל דבור ודבור מהנזקרים, כאשר הם פתובים בכל כלל וכלל מהנר הזה.

הכלל הראשון שלא ישב במושב לצים

ונחלק לשני חלקים: החלק הראשון בדברי ליצנות מפל אדם. החלק
השני: במלעיג על דברי חכמים.

חלק ראשון בדברי ליצנות

ויש בו שני פרקים

פרק ראשון [לא]

הקובעים עצמם תמיד לשיחה בטלה ודברים בטלים, כדרך יושבי קרנות,
נקראים פסילים, כדכתיב: "וקול כסיל ברב דברים" (קהלת ה, ב). וחוטאים
ברב הדברים המביאים לידי פשע, כדכתיב: "ברב דברים לא יחדל פשע"
(משלי י, יט). וגם כן מחטיאים את הרבים, שמסבבים אותם להרבות
בליצנות.

ושנינו בפרק קמא דאבות (משנה יז): שמעון בנו אומר: כל ימי גדלתי בין
החכמים ולא מצאתי (* לגוף טוב משתיקה ולא המדרש הוא העקר אלא
המעשה וכל המרבה דברים מביא חטא. רצונו לומר, כי ברבוי הדברים
יבוא לדבור של חטא, ועוד, כי בהתעסק בדברים בטלים, אף על פי שאין
בו דבור אסור, מאבד העתים אשר יכול לעסוק בהם בדברי תורה לקנות
חיי העולם הבא, ונראה מדעתו שהוא מביא בעיניו דברי השם ושכר עולם
הבא, כדגרסין בפרק חלק (סנהדרין צט, א): תנאי, רבי מאיר אומר: כל
הלומד תורה ואינו מלמדה, זהו "פידברה" בזה" (במדבר טו, לא). רבי נתן

אומר: כל שאינו משגיח (*) על דברי משנה. רבי נהוראי אומר: כל שאפשר לו לעסק בתורה ואינו עוסק. ולא עוד, אלא אפילו למי שיש יכול לעסק בדברי תורה ואינו רוצה, אף על פי שלא ידבר בדברי ליצנות, נקראת מושבו מושב ליצים, כמו ששנינו בפרק ג' מאבות (משנה ב): רבי חנינא בן תרדיון אומר: שנים שהיו יושבים ואין ביניהם דברי תורה, הרי זה מושב ליצים, שנאמר: "ובמושב ליצים לא ישב כי אם בתורת ה' חפצו" וגו' (תהלים א, אב).

נפש יהודה **לגוף טוב משתיקה.** וק"ו שלהנפש טובה היא ומתוקנת בזה כי ברוב דברים לא יחדל פשע ותדע לך שהשתיקה טובה שאפילו הלומד שאין לך מדה טובה הימנו אין עיקר קבול שכר אלא בשביל המעשה והדורש ואינו מקיים נוח לו אם היה שותק ולא היה דורש: **על דברי משנה.** שעושה כמי שאינו עיקר:

וגרסינו בפרק קמא דעבודה זרה (יח, ב): דרש רבי שמעון בן עזאי: מאי דכתיב: "אשרי האיש" וגו' (שם)? אשרי מי שלא הלך (*) לטאטראות ולקרקסאות; "ויבדרך חטאים לא עמד", זה שלא עמד בקיניגיון (פירוש: צידת חיות על ידי כלבים); "ובמושב ליצים לא ישב", זה שלא ישב בתחבולות. שמה יאמר אדם, הואיל ולא הלכתי לקרקסאות ולטאטראות, אלך ואגרה בשנה, תלמוד לומר: "כי אם - בתורת ה' חפצו". נמצא, שכל מי שיש יכול להתעסק בתורת ה' ועוסק בדברים בטלים, קרוי מושב ליצים.

נפש יהודה **טיאטראות.** פלטין וכל דבריהם כשהם נאספים לשחוק ולצון. קצאזוין, צידת חיות ע"י כלבים וכל מעשיהם לשם שמחה ושחוק ודוגמתו בשחיטת חולין וכי משה קניגי היה:

וגרסינו במסכת חגיגה, פרק אין דורשין (יב, ב) ובפרק קמא דעבודה זרה (ג, ב): אמר רבי לוי: כל (*) הפוסק מדברי תורה ועוסק בדברי שיחה, מאכילין אותו גחלי רתמים, שנאמר: "הקטפים (*) מלוח עלישיח ושרש רתמים לחמם" (איוב ל, ד). ולא די לו שחוטא בנפשו ומאבד חיי העולם ויורש גיהנם, אלא שמחטיא את הרבים, כי בהתעסקו בדברי שיחה בטלה, מושך לב הרבים שיתבטלו עמו (*) וחטאם תלוי בו. כמו ששנינו בפרק ה' דאבות (משנה כג): ירבעם חטא והחטיא את הרבים, חטא הרבים תלוי בו, שנאמר: "על חטאות ירבעם (*) אשר חטא ואשר החטיא את ישראל" (מלכים א טו, ל).

נפש יהודה **ופוסק מדברי תורה.** מי שעוסק ופוסק ומדבר דברי שיחה בטילה: **מלות.** לחלוחית ועיקר. לשון אחר, הנכתבת בלוחות כלומר מקטף התורה ועוסק בדברי הבל: **חטאם.** של הרבים תלוי בו מפני שהוא הגורם: **אשר חטא ואשר החטיא את ישראל.** מדלא קאמר על חטאת ירבעם וישראל ש"מ שהכל תלוי בירבעם:

וגם בן מענישין אותו, בשאין מספיקין בידו לעשות תשובה. כל המזכה את הרבים, (*) אין חטא בא על ידו, כדי שלא יהא הוא בגיהנם ותלמידיו בגן עדן, שנאמר: " (*) כי לא תעזב נפשי לשאול" וגו' (תהלים טו, י); וכך המחטיא את הרבים אין מספיקין בידו לעשות תשובה, שלא יהא הוא בגן עדן ותלמידיו בגיהנם, שנאמר: " (*) אדם עשק בדם נפש (*) עדבור

ינוס (*) אליִתְמְכוֹבוֹ" (משלי כח, יז). לְפִיכֶן יֵשׁ לוֹ לְאָדָם לְהִתְרַחֵק מִשִּׁיחָה בְּטִלָּה וְיִהְיֶה חֶפְצוֹ בְּתִלְמוּד תּוֹרָה וְיִהְיֶה זֹכֶה וּמְזֻכָּה וְכָל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה יִצְלִיחַ.

נפש יהודה אין חטא בא על ידו. הקב"ה מדחה את העבירה מלפניו שלא תבא לידו: כי לא תעזוב נפשי. למדנו שהקב"ה מונע את החטא מלהכשילו: **אדם עשוק בדם נפש**. מחויב בנפש שנאבדו על ידו: **עד בור ינוס**. עד יום מותו ינוס לעזרה שיתכפר לו ואל יתמכו בו משמים להספיק בידו לעשות תשובה: **אל יתמכו בו**. שלא יפול אלא מניחין אותו ויפול בבור הגיהנם:

פרק שני [לב]

כָּל הַמְתְּלוֹצֵץ, בְּדַבְּרוֹ בְּדַפֵּי הַדְּבָרִים וְהַמְעֲשִׂים וּמְלַעֲגֵי עֲלֵיהֶם, פּוֹרֵק מִמֶּנּוּ עוֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם שְׁנֵאָמַר: "אֲשֶׁר אָמְרוּ לְלִשְׁנֵנוּ נִגְבִּיר שְׁפָתֵינוּ" וגו' (תהלים יב, ה).

וְהַחֲסִידִים הָרְאוּשׁוֹנִים הָיוּ מְצוּיִם לְבִנְיָהֶם שֶׁלֹּא יִתְלוּ עִמָּהֶם, כְּדָגְרָסִינָן בְּפָרֵק עַרְבֵי פְסָחִים (פסחים קיב, ב): אַרְבַּעַה דְּבָרִים צְיָה רַבִּינוּ הַקְּדוֹשׁ אֶת בְּנוֹ: בְּנִי, אֵל תְּדוֹר (*) בְּשִׁכְנָצִיב, מְשׁוּם דְּלִיצְנֵי נִינְהוּ וּמִשְׁכִּי לָךְ בְּלִיצְנוּתָא. וְאֵל תִּשָּׁב עַל מִטַּת אַרְמִית, אִיכָא דְאֶמְרִי, (*) דְלָא תִיגְנִי בְלָא קְרִיאַת שְׁמַע, (*) וְאִיכָא דְאֶמְרִי, דְלָא תִיִסַב גִּיּוֹרְתָא, דְלִית לָהּ זְכוּת אַבוּת. וְאִיכָא דְאֶמְרִי (*) אַרְמִית מִמֶּשׁ, מְשׁוּם מַעֲשֶׂה דְרַב פְּפָא. וְאֵל תְּבָרִיחַ עֲצָמָךְ מִן הַמָּכֶס, דִּילְמָא מִשְׁכַּחֵי לָךְ וְשִׁקְלֵי כְלֵי מְמוֹנָךְ. וְאֵל תַּעֲמֹד לְפָנֵי הַשּׁוֹר בְּשַׁעַה שְׁעוּלָה מִן הָאֲגָס, (*) לְפִי שְׁהַשְׁטָן מְרַקֵּד בֵּין קַרְנָיו, אָמַר שְׁמוּאֵל: וְשׁוֹר שְׁחוֹר (*) וּבִיּוֹמֵי נִיסָן, דְתֵאֲנִי רַב אוֹשְׁעִיא: מְרַחֲקִין מִשּׁוֹר תָּם חַמְשִׁים אַמָּה וּמִשּׁוֹר מוֹעֵד כְּמֵלֵא עֵינָיו. תֵּאֲנֵא בְּשֵׁם רַבִּי מֵאִיר: רִישׁ תּוֹרָא (*) בְּדִיקוּלָא, סָק לָךְ לְאִיגְרָא (*) וְשָׂרֵי דְרָגָא.

נפש יהודה בשכנציב. שם מקום: **דלא תיגני בלא קריאת שמע**. שזה מנהג ארמיים: ואיכא דאמרי דלא תיסב גיורתא. משום דאמרין גיורא עד עשרה דרי לא תבזי ארמאי באפיה: ארמית ממש. שלא ישב על מטה של כותית עד שיראה תחלה תחתיו וכמעשה דרב פפא שהיתה כותית חייבת לו ממון והוא נכנס מדי יום ויום בביתה לגבות הימנה חובו, יום אחר חנקה את בנה ונתנתו על המטה וכסתהו בכר המטה וכשבא רב פפא אמרה לו שב על המטה עד שאביא מעותיך וכן עשה וכשבאתה אמרה לו המתה את בני וברח לו מן המדינה: **לפי שהשטן**. לאו דוקא אלא שמה משוגע הוא כדמפרש לקמן: **ביומי ניסן**. שהצמחים עולים וגס לבו בהם ונוגח: **בדיקולא**. אפילו כשראש השור בטרסקל שהוא אוכל בו וטרוד באכילתו: **שרי דרגא**. פן יעלה אחריו:

וְכָל דְּבַר שֶׁהוּא שֶׁל לִיצְנוּת אָסוּר, כְּדָגְרָסִינָן בְּמַסְכַּת סְנֵהֲדָרִין, פָּרֵק אַרְבַּע מִיתוֹת (סג, ב): אָמַר רַב נַחֲמָן: כָּל לִיצְנוּתָא אֲסִירָא, בְּרַ מְלִיצְנוּתָא דְעֵבוּדָה זָרָה דְשָׂרְיָא, דְכָתִיב: "כָּרַע בַּל" (*) קָרַס נְבוֹ וגו'. קָרַסוּ כָרְעוּ יַחְדוֹ לֹא יָכְלוּ מִלֵּט מִשָּׂא" וגו' (ישעיה מו, אב). וְכָתִיב: " (*) לְעֵגְלוֹת בֵּית אָוֶן (*) יְגוּרוּ שִׁכּוֹן שְׁמֵרוֹן כִּי־אֲבַל עָלְיוֹ עֵמוֹ (*) וְכִמְרִיו עָלְיוֹ נִגְלִיוֹ עַל־כְּבוֹדוֹ כִּי־גָלָה מִמֶּנּוּ" (הושע ג, ה). אֵל תִּקְרִי "כְּבוֹדוֹ" (*) אֶלָּא "כְּבִידוֹ".

נפש יהודה קורס. נתרו כלומר כרע על ברכיו ונתרו פירוש הרעי והצואה יצא ממנה כאלו עשתה צרכה והוא דרך לעג והיינו ליצנותא דמשתעי בה קרא לא יכלו מלט משא לא יכלה לסבול משא הרעי שבנקביו ונתרו: **לעגלות בית און**. על עגלים שבבית אל: **יגורו שכן שומרון**. ידאגו שוכני שומרון כי אבל עליו עמו שיטלם סנחריב וילך לו: **וכמרי**. שהיו נושאים אותם יגילו עליו יהיו שמחים על כובד משא שגלה מהם: **אלא כבידו**. משא עגבותיו ורעי שבהן ואע"ג דלא מבעלי חיים נינהו ואין בהם רעי משתעי בהו קרא לי' גנאי:

והקובע עמהם בשיבות של ליצנות, על כל פנים ילמד מהן ובאין להרגל בדבר, כדגרסינן בפרק קמא דעבודה זרה (יח, ב): דרש רבי שמעון בן פזי: מאי דכתוב: "אשרי האיש אשר לא הלך" (תהלים א, א) וכי מאחר שלא הלך מהיכן עמד? ומאחר שלא עמד מהיכן ישב? ומאחר שלא יושב מהיכן לך? אלא לומר לך, (* ש"אם הלך סופו לעמד ואם עמד סופו לישוב ואם ישב סופו ללון ואם לך עליו הכתוב אומר: "ולצת לבדך תשא" (משלי ט, יב).

נפש יהודה שאם הלך סופו לעמוד. ולהתעכב ביניהם מעט והכי קאמר קרא אשרי שלא הלך ומתוך שלא הלך לא עמד ומתוך שלא עמד לא ישב הא אם הלך סופו לעמוד:

ובעבור הליצנות ענשים באים על האדם, כדגרסינן גלה: אמר רבי אלעזר: כל המתלוצץ ישורין באין עליו, שנאמר: "ועתה אלתתלוצצו פן יחזקו" (* מוסריכם" (ישעיה כח, כב). אמר להו רבא לרבנן: במטותא מניכו, דלא תתלוצצו, דלא ליתו ישורין עליכו. ואמר רב קטינא: כל המתלוצץ נופל בגיהנם, שנאמר: "יזד יהיר לך שמו עושה בעברת זדון" (משל יכא, כד), ואין עברה אלא גיהנם, שנאמר: " (* יום עברה היום ההוא" (צפינה א, טו). ואמר רבי יהושע: כל המתיהר נופל בגיהנם, שנאמר: "יום עברה היום ההוא".

נפש יהודה מוסריכם. יסוריהם: יום עברה היום ההוא. ביום הדין משתעי קרא שנידונים בו אומות העולם לגיהנם:

אמר רבי תנחום בר חנילאי: כל המתלוצץ גורם פליה לעולם, שנאמר: "ועתה אלתתלוצצו וגו' כי כלה ונחרצה שמעתי" (ישעיה כח, כב). הא למדנו, שהמרגיל עצמו בליצנות, מאבד גופו ומזונותיו ויורד לגיהנם וגורם רעה לאחרים וגם לעולם בשבילו. על פן טוב לו לאדם להתרחק מהפת הזאת, מלישב במושבים, כדי שלא ילמד מהם, אבל ישב במושב שיש בו דברי תורה ויבטח באלהי ישעו, אשרי כל חוסי בו.

חלק שני במלעיג על דברי חכמים

ויש בו שני פרקים

פרק ראשון [לג]

כָּל הַתּוֹרָה, מֵרֵאשִׁי הַסֵּפֶר עַד סוֹפוֹ, נִתְּנָה מִפִּי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמִשְׁחַת רַבֵּינוּ, עָלֵינוּ הַשְּׁלוֹם, וְכָל הַנְּאֻמָּר בָּהּ מִמַּעֲשֵׂה מִרְכָּבָה וּמִמַּעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית וְתוֹלְדוֹת הָאֲרָבֶעָה יְסוּדוֹת וְכַח הַמַּחְצָבִים וְצִמְחַת הָאֲדָמָה וְנִפְשׁ הַחַיּוֹנִית וְנִפְשׁ הַמְּשַׁכֶּלֶת, הַכֹּל נֶאֱמָר מִפִּי הַגְּבוּרָה לְמִשְׁחַת רַבֵּינוּ, עָלֵינוּ הַשְּׁלוֹם, בְּאִיכוֹתֵם וּמַהוּתֵם וְכַחֵם וּפְעוּלֹתֵם וְאַפִּיסַת הַנִּפְסָדִים מֵהֵם, הַכֹּל נִכְתָּב בַּתּוֹרָה, בְּפִרְוֶשׁ אוֹ בְּרִמְיָזָה, בְּתִיבּוֹת אוֹ בְּגִימַטְרִיאוֹת, אוֹ בְּצוּרַת הָאוֹתִיּוֹת הַכְּתוּבּוֹת כְּהַלְכָתוֹ, אוֹ הַמְּשַׁתְּנוֹת בְּצוּרָה, לְפִיפּוֹת אוֹ עֲקֻמוֹת, אוֹ בְּקוּצֵי הָאוֹתִיּוֹת וּבְכַתְרֵיהֶן, כְּדַגְרִסִּינָן בְּמַסְכַּת שֵׁבֶת, פָּרָק אֶמֶר רַבִּי עֲקִיבָא (פט, א): אֶמֶר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: כְּשֶׁעָלָה מִשְׁחַת לְמָרוֹם מִצְאוֹ לְהַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, שְׁהִיָּה (*) קוֹשֶׁר כְּתָרִים לְאוֹתִיּוֹת. אֶמֶר לִיָּה: מִשְׁחַת, (*) אֵין שְׁלוֹם בְּעִירָךְ? אֶמֶר לְפָנָיו: רַבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, כָּלוּם יֵשׁ עֶבֶד שְׁנוֹתָן שְׁלוֹם לְרַבּוֹ? אֶמֶר לִיָּה: הִיָּה לָךְ לְעִזְרָנִי (פִּירֵשׁ הַקּוֹנְטֵרֵס: לוֹמֵר, תִּצְלַח מִלֵּאכַתְךָ. אִמֵּר הַמַּחֲבֵר: נִרְאָה לִי, כִּי זֶה הַעֵזֶר הוּא לְהוֹדִיעַ שְׁמוֹ בְּעוֹלָם וּלְהַגְדִּיל כְּחוֹ בְּפָנֵי יִשְׂרָאֵל שִׁירָאוֹ מִלְּחִטּוֹא וְזֶהוּ שֶׁאִמֵּר: "וְעַתָּה יִגְדַּל נָא כַח ה' " וְגו' (בַּמַּדְבָּר יד, יז)).

נפש יהודה קושר כתרים לאותיות. כגון תגא דקוף לגבי ריש כדאיתא בפרק הבונה וכן שעטני"ז ג"ץ שצריכין כל אות גי' זייני"ן כדאמרינן במנחות ראש הזי"ן נטתה לימין ואחד לשמאל ואמצע למעלה וכן כל ראשי ז' אותיות הללו בכל מקום שהם: **אין שלום בעירך**. אין דרך ליתן שלום במקומך:

וְתוֹ גִּרְסִינָן בְּמַסְכַּת מְנַחוֹת, פָּרָק הַקּוּמֵץ רַבָּה (כט, ב): אֶמֶר רַב יְהוּדָה אֶמֶר רַב: כְּשֶׁעָלָה מִשְׁחַת לְמָרוֹם מִצְאוֹ לְהַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, שְׁהִיָּה קוֹשֶׁר כְּתָרִים לְאוֹתִיּוֹת. אֶמֶר לְפָנָיו: רַבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, (*) מִי מַעֲכָב עַל יְדִידְךָ? אֶמֶר לוֹ: אָדָם אֶחָד, שְׁעַתִּיד לְהִיּוֹת בְּסוֹף כְּפָה דוֹרוֹת, וְעֲקִיבָא בֶּן יוֹסֵף שְׁמוֹ, שְׁעַתִּיד לְדַרֵּשׁ עַל כָּל קוֹץ וְקוֹץ תְּלֵי תְלֵי שֶׁל הַלְכוֹת. אֶמֶר לְפָנָיו: רַבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, הִרְאֵהוּ לִי אֶמֶר לוֹ: חֲזֵר לְאַחֲרֶיךָ. הִלָּךְ וַיֵּשֶׁב לְסוֹף שְׁמוֹנָה עֶשְׂרֵה שׁוּרֹת. לֹא הָיָה יָדַע מַה הֵם אוֹמְרִים. תְּשֻׁשׁ כָּחוֹ. כִּיּוֹן (*) שְׁהִגִּיעוּ לְדָבָר אֶחָד אֶמְרוּ לוֹ תִּלְמִידָיו: מִנֵּין לָךְ? אֶמֶר לָהֶם: הִלְכָה לְמִשְׁחַת מִסִּינֵי - (*) נִתְּנָה שְׁבָה דְעֵתוֹ. אֶמֶר לְפָנָיו: רַבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, יֵשׁ לָךְ אָדָם כְּזֶה וְאַתָּה נוֹתֵן תּוֹרָה עַל יְדִידְךָ? אֶמֶר לוֹ: שְׂתַק, כְּךָ עָלָה בְּמַחְשְׁבָה לְפָנֶיךָ. אֶמֶר לְפָנָיו: רַבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, הִרְאֵתָנִי תּוֹרָתוֹ, הִרְאֵנִי שְׂכָרוֹ. אֶמֶר לוֹ: חֲזֵר לְאַחֲרֶיךָ, רָאָה (*) שְׁשׂוֹקְלִין בְּשָׂרוֹ בְּמַקּוּלִין. אֶמֶר לְפָנָיו: רַבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, זֶה תּוֹרָה וְזוֹ שְׂכָרָה? אֶמֶר לוֹ: שְׂתַק, כְּךָ עָלָה בְּמַחְשְׁבָה לְפָנֶיךָ.

נפש יהודה מי מעכב על ידיך. מה שכתבת שאתה צריך להוסיף עליהם כתרים: שהגיעו לדבר אחד. שצריך טעם: נתישבה דעתו. של משה, הואיל משמו אמר אע"פ שעדיין לא קבלה: שוקלין בשרו במקולין. מקום הקצבין כדאמרינן בברכות שסרקו בשרו במסרקות של ברזל:

וְזֶה שֶׁאָמְרוּ: "קוֹשֶׁר כְּתָרִים לְאוֹתֵינוּ", רְצוֹנָם לומר, שֶׁצִּוְהָ לְכַתֵּב סִימָנִין בְּאוֹתֵינוּ וּבִתְיֻבוֹת בְּשֵׁי־שִׁיג בְּהֵם הַחֲכָם אֲמַתֵּת הַמְּצִיאֹת. וְזֶהוּ מֵה שֶׁאָמְרוּ, בְּמִסְכַּת עֲרוּבִין, פָּרָק עוֹשִׁין פְּסִים (כא, ב): "קוֹצוֹתֵינוּ תִּלְתְּלִים" [\(שיר השירים ה, יא\)](#), אָמַר רַב חֲסֵדָא: מְלַמֵּד, שֶׁהִיָּה דוֹרֵשׁ עַל כָּל קוֹץ וְקוֹץ שֶׁל תּוֹרָה תְּלִי תְּלִים שֶׁל הֶלְכוֹת. וְעַל זֶה אָמְרוּ הַמְּקַבְּלִים: כָּל הַתּוֹרָה כְּלָה שְׁמוֹתֵינוּ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, שֶׁהִתְיַבּוֹת מִתְחַלְּקוֹת לְשְׁמוֹת כְּפִי פְּעֻלוֹתֵינוּ בְּמְצִיאֹת. וְזֶה בְּאוֹר עֲנָן אֶחָד מֵהַשְּׁבָעִים פָּנִים שֶׁיֵּשׁ לְתּוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּהַקְדַּמַת הַסֵּפֶר.

וּלְפִיכֵן, סֵפֶר תּוֹרָה שֶׁנִּמְצָא מְטֵעָה וְאֶפִּילוֹ בְּאוֹת אַחַת אוֹ בְּמֵלֵא אוֹ חֶסֶר, פְּסוּל, אֵף עַל פִּי שֶׁנִּחְשָׁב כְּפִי הַפְּשֻׁט שֶׁאֵינּוּ מַעֲלָה וְלֹא מוֹרִיד, פּוֹגֵם אוֹתוֹ וּפְסוּלוֹ בְּעֲנָן אֶחָד מֵהַפָּנִים הָאֲחֵרִים, שֶׁכֻּלָּם הֵם דְּבָרֵי אֱלֹהִים חַיִּים וְחֻכְמוֹת עֲלִיוֹנוֹת. וְהַקְּרִיאָה שֶׁאֵנּוּ קוֹרְאִים בּוֹ, הוּא הַפְּשֻׁט שֶׁיִּכּוֹלִים בְּנֵי אָדָם לְהַבִּין, אֲשֶׁר הִיא תּוֹעֵלַת גְּדוּלָּה לְדַעַת פְּשֻׁטֵי הַמְּצוּוֹת וְהַמְּוֹסְרִים וְהַדִּינִים וְהַפָּנִים הָאֲחֵרִים אֵין לָהֶם חֵקֶר.

וְאֵף עַל פִּי שֶׁיִּרְאָה לְאָדָם כְּפִי הַפְּשֻׁט, שֶׁהַפְּרָשָׁה נִכְתְּבָה לְסִפּוּר דְּבָרִים, אֵל יִחְשַׁב בֶּן דַּעַת שֶׁאֵין בָּהּ תּוֹעֵלַת, אַחֵר כִּי אֶפִּילוֹ כְּפִי הַפְּשֻׁט יֵשׁ בְּדָבָר תּוֹעֵלַת גְּדוּלָּה וְכָל שֶׁכֵּן לְמַשִּׁיג אֶחָד מִן הַפְּרוּשִׁים וְהַכְּפוֹנוֹת הַנִּסְתָּרִים הַנִּרְמָזִים בְּהֵם, שֶׁהֵם סִתְרֵי תּוֹרָה.

וְהַמְּלַעֲיג עַל שׁוּם דְּבָר מֵהַסִּפּוּרִים הַכְּתוּבִים בְּתּוֹרָה אוֹ מִמָּה שֶׁדָּרְשׁוּ עֲלֵיהֶם רַבּוֹתֵינוּ, הוּא כּוֹפֵר וּמְגַדֵּף וּמְגַלֵּה פָּנִים בְּתּוֹרָה שֶׁלֹּא כִּהְלָכָה, כְּדָגְרָסִינָן בְּפָרָק חֶלֶק (סנהדרין צט, ב): תַּנּוּ רַבֵּנָן: "אֶת־הָ הוּא מְגַדֵּף" [\(במדבר טו, ט\)](#), זֶה מְנַשֶּׁה בֶּן חִזְקִיָּהוּ, שֶׁהִיָּה דוֹרֵשׁ בְּהַגְדוֹת שֶׁל דָּפִי. אָמַר: וְכִי (*) לֹא הָיָה לוֹ לְמֹשֶׁה רַבֵּינוּ לְכַתֵּב אֶלֶּא: "וְאַחֹת לוֹטָן תִּמְנַע" [\(בראשית לו, כב\)](#) "וְתִמְנַע הִיָּתָה פִּילְגֶשׁ" וְגו' (שם שם, יב), "וַיִּלְךְ רְאוּבֵן בֵּימֵי קְצִיר־חֹטִים" וְגו' (שם ל, יד)? יִצְתָה בֵּת קוֹל וְאָמְרָה לוֹ: "יִתְּשֵׁב בְּאַחִיךָ תְּדַבֵּר וְגו' אֵלֶּה עֲשִׂיתָ וְהַחֲרַשְׁתִּי דְּמִית וְגו'" [\(תהלים נ, כא\)](#).

נפש יהודה לא היה לו למשה רבינו לכתוב אלא ואחות לוטן תמנע. בתמיה והא דבר שאינו צריך הוא וכך היה מלגלג ואומר כן כתב משה דברים אחרים שהם שלא לצורך:

עֲלִיו מְפָרֵשׁ בְּקַבְּלָה: "הוּי מְשֻׁכֵי הָעוֹן (*) בְּחַבְלֵי הַשָּׂוֵא וְכַעֲבוֹת הָעֲגָלָה חֲטָאָה" [\(ישעיה ה, יח\)](#), בְּתַחֲלָה דוֹמָה יֵצֵר הָרַע (*) כְּחוּט שֶׁל כּוֹבֵיָא וְלְבַסוּף דוֹמָה כְּעֲבוֹת הָעֲגָלָה. (*) וְאָמְרִינָן עֲלָה: מִיָּהֵת, מֵאֵי "וְאַחֹת לוֹטָן תִּמְנַע"? תִּמְנַע בֵּת חֲשׂוּבֵי הַיָּת, כְּדַכְּתִיב: "אֵלּוּף לוֹטָן" [\(בראשית לו, כט\)](#), "אֵלּוּף תִּמְנַע" וְגו' (שם שם, מ), כָּל אֵלּוּף, (*) מְלַכּוֹתָא בְּלֵא תְּגָא הוּא. (*) וְתִמְנַע אֶתְתָּא חֲשִׁיבְתָּא הוּיָא וְהוּיָא בְּעֵיָא לְאֵדְבוּקֵי בְּזַרְעָא דְאַבְרָהָם, יִצְחָק וַיַּעֲקֹב. אֶתְתָּא לְגַבֵּי דַיַּעֲקֹב, אָמְרָה לִיה: אֶתְגִּייר וְאֶהוּי לְךָ פִּילְגֶשׁ. אָמַר לָהּ: לֹא. אָמְרָה: (*) מוֹטֵב אֶהִיָּה שְׁפָחָה שֶׁל אוֹמָה זוֹ וְאֵל אֶהִיָּה גְּבִירָה בְּאוֹמָה אַחֶרֶת. אֶתְתָּא לְגַבֵּי דַאֲלִיפּוֹ אָמְרָה לִיה: אֶתְגִּייר וְאֶהוּי לְךָ פִּילְגֶשׁ. אָמַר לָהּ: הֵינָן. נִפְק מִינָה עַמְלָק דַּאֲתָא לְצַעֲרִינְהוּ לְיִשְׂרָאֵל, דְּלֵא הוּיָא מְבַעֲיָא לִיה לַיַּעֲקֹב

(*) לְרַחוּקָהּ. "וַיֵּלֶךְ רְאוּבֵן בְּיָמֵי קְצִיר־חֲטִיטִים" וְגו', אָמַר רַב נַחֲמָן בַּר יִצְחָק אָמַר רַב: מִכָּאן לְצַדִּיקִים (*) שְׂאִין פּוֹשְׁטִין יְדֵיהֶן בְּגִזְלֵי.

נפש יהודה בחבלי השוא. בחנם בלא הנאה היה חוטא: **כחוט של כוביא**. קורי עכביש: ואמרינן עלה מיהת. מפני מאי כתבה התורה: **מלכותא בלא תגא**. שר גדול אלא שאינו מוכתר: **ותמנע איתתא חשיבתא הויא**. דכיון דתמנע היתה אחות מלך ודאי בת מלך היא: **מוטב אהיה שפחה של אומה זו**. לבני אברהם יצחק ויעקב שהם יראי שמים ולא גברת לאומה אחרת ולכך נעשית פילגש לאליפז בן עשו שהוא מזרע יצחק: **לרחוקה**. מתחת כנפי השכינה שהיה להם לגיירה: **שאין פושטין ידיהן בגזל**. שהיה בימי קציר חטים לאחר שקצרו השדה שהכל רשאין ליכנס לתוך שדה חבירו:

וְכִמוֹ שֶׁדָּבְרוּ רַבּוֹתֵינוּ עַל סְפוּרִים אֱלוֹ, גַּם דָּבְרוּ עַל עֲנִין סְפוּרִים אַחֲרֵים הַקְּתוּבִים בְּתוֹרָה, שְׂאֵפִילוּ כְּפִשׁוּטִים יֵשׁ צַרְף גְּדוֹל בָּהֶם וְכָל שָׂכֵן לְעֲנִין הַנְּסֻתוֹת וְהַתְּעֻלוֹמוֹת מֵהַפְּנִים הָאֲחֵרִים שְׂאִין לָהֶם תִּכְלָה וְסוּף.

פרק שני [לד]

כָּל מָה שְׂאֵמְרוּ ז"ל, בְּמִדְרָשׁוֹת וּבַהֲגָדוֹת, חִיבִין אָנוּ לְהֶאֱמִין בּוֹ כְּמוֹ בְּתוֹרַת מֹשֶׁה רַבֵּינוּ, עָלָיו הַשְּׁלוֹם, וְאִם נִמְצָא בּוֹ דָּבָר שֶׁיִּרְאֶה לָנוּ שֶׁהוּא דָרָךְ גִּזְמָא אוֹ חוּץ מִן הַטְּבַע, יֵשׁ לָנוּ לְתַלּוֹת הַחֲסָרוֹן (*) בְּהַשְׁגַּת דַּעְתָּנוּ, אֲבָל לֹא בְּמֵאֲמָרִים.

נפש יהודה בהשגת דעתנו. שאין דעתנו משיג להבינם כראוי:

וְהַמְלַעִיג עַל שׁוּם דָּבָר מִכָּל מָה שְׂאֵמְרוּ ז"ל, נֶעְנֵשׁ, כְּדַגְרִסִּינָן בְּמִסְכַּת עֲרוּבִין, פֶּרֶק עוֹשִׁין פְּסִים (כא, ב): אָמַר רַב פִּפְא מִשְׁמִיָּה דְרַבָּה בַּר רַב עוּלָא: (*) כָּל הַלּוֹעֵג עַל דְּבָרֵי חֲכָמִים נִדוֹן בְּצוּאָה רוֹתַחַת. [וְכֵן מְצִינוּ שֶׁעַל שֶׁהַלְעִיג יֵשׁוּ, נִדוֹן בְּצוּאָה רוֹתַחַת], כְּדַגְרִסִּינָן בְּמִסְכַּת גִּטִין, פֶּרֶק הַנִּזְקִין (נז, ב), כְּדֵאִיתָא לְמַעְלָה, בְּפֶרֶק רֵאשׁוֹן מֵהַחֶלֶק הַשְּׁנִי, מִכָּלל הָרֵאשׁוֹן מֵהַנֶּר הָרֵאשׁוֹן (סימן ט): אוּיְנַקְלוּס בַּר קְלוּנִימוּס, בַּר אַחְתִּיָּה דְטִיטוּס הָוָה בְּעֵא לְאִיגִיוֹרֵי. אֲזַל אֶסְקִיָּה לְטִיטוּס בְּנִגִּידָא. אָמַר: מָאן חָשִׁיב בְּהָהוּא עֲלֵמָא? אָמַר לִיה: יִשְׂרָאֵל, מָהוּ לְאִידְבוּקֵי בָהוּ? וְכוּ', כְּדֵאִיתָא שָׁם.

נפש יהודה כל הלועג. דכתיב ולהג הרבה יגיעת בשר המלעיג עליהם נידון ביגיעת בשר:

וְגַרְסִינָן נְמִי בְּפֶרֶק חֶלֶק (סנהדרין ק, א): לְתִיב רַבִּי יִרְמְיָה קָמִיָּה דְרַבִּי זִירָא וְקָאֵמַר: עֲתִיד הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְהוֹצִיא נַחַל מִבֵּית קְדָשֵׁי הַקְּדָשִׁים וְעָלָיו כָּל מִינֵי (*) מְגִדִים, שְׁנַאֲמַר: "וְעַל־הַנַּחַל יַעֲלֶה עַל־שַׁפְתּוֹ מִזָּה וּמִזָּה כָּל־עֵץ־מֵאֵכֶל לֹא־יָבוּל עֲלֶהוּ וְלֹא־יָתֵם פְּרִיו" (*) לְחַדְשֵׁיו יִבְכֹּר כִּי מִיָּמָיו מִן־הַמְּקָדָשׁ הֵמָּה יוֹצֵאִים וְהָיָה פְּרִיו לְמֵאֲכָל וְעֲלֶהוּ לְתְרוּפָה" (יחזקאל מז, יב). (*) אָמַר לִיה הַהוּא סָבָא: יִישֵׁר. וְכֵן אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, יִישֵׁר.

נפש יהודה

מגדים. כל מיני פירות מתוקים: **לחדשיו יבכר.** בכל חודש וחודש יתבשלו בו פירות: **אמר ליה ההוא סבא יישר וכן אמר רבי יוחנן.** כדבריך ולא גרסינן וכן אמר רבי יוחנן יישר. כי האי גוונא, מי מחזי כאפקירותא. אלא אי שמיע לך, מידי הא שמיע לך:

וְאָמַר רַבִּי יִרְמְיָה לְרַבִּי זִירָא: הַאי אַפְקִירוּתָא הוּא. אָמַר לִיה: סִיּוּעַ קָא מְסַעֲיִנָא לִיה. וְהֵיכִי דְמִי אַפְקִירוּתָא? כִּי הָא דִּיתִיב רַבִּי יוֹחָנָן וְקָא דְרִישׁ: עֲתִיד הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא לְהַבִּיא אַבְנִים טוֹבוֹת שְׁלֵשִׁים עַל שְׁלֵשִׁים אַמּוֹת (*). וְחוּקָא בְּהֵם עֶשֶׂר בְּרוּם עֶשְׂרִים וּמַעְמִידוֹן בְּשַׁעְרֵי יְרוּשָׁלַם, שְׁנָאמַר: "וְשִׁמְתִי (*). כְּדָכְד שְׁמִשְׁתִּיד" וגו' (ישעיה נד, יב). (*). לְגִלְגַּל עָלָיו הָהוּא תַלְמִיד, אָמַר: הַשְׁתָּא, כְּבִיעֵתָא (*). דְּצִלְצֵלָא לֹא מִשְׁכְּחִינְן, כּוּלִי הַאי מִשְׁכְּחִינְן? לְיָמִים הַפְּלִיגָה סְפִינְתוֹ בֵּינָם, הִלְךְ וּמָצָא מְלָאכִי הַשְׁרַת שְׁמַנְסָרִין תַּלְמִי תַלְמִים שֶׁל אַבְנִים טוֹבוֹת. אָמַר לָהֶם: הִלְלוּ לְמִי? אָמְרוּ לוֹ: לְשַׁעְרֵי יְרוּשָׁלַם. כִּי אֵתָּא, אֲשַׁכְחִיָה לְרַבִּי יוֹחָנָן דְּקָא דְרִישׁ. אָמַר לִיה: דְּרִישׁ וְלָךְ נָאָה לְדִרְשׁ; כְּאֲשֶׁר אָמַרְתָּ כִּן רְאִיתִי. אָמַר לִיה: רִיקָה, אִם לֹא רְאִיתָ לֹא הָאֲמַנְתָּ? מְלַעִיג עַל דְּבָרֵי חֻקִּים אֵתָּה. נָתַן עֵינָיו בּוֹ וְנַעֲשָׂה (*). גַּל שֶׁל עֲצָמוֹת. וְאֵתְמַר נְפִי הַאי עוֹבֵדָא בְּהַמוּכָר אֵת הַסְּפִינָה (בבא בתרא עה, א).

נפש יהודה

וחוקק בהם. פתח: **כדכוד.** אבן טובה וכך שמה נארפונק"ל בל"א: **לגלג עליו ההוא תלמיד.** ארבי יוחנן דהיינו אפקירותא: **צלצלא.** עוף קטן ששמו צלצל: **גל של עצמות.** שמת דאדם שמת נעשה גל עצמות:

וְאֵף עַל פִּי שְׁמַצִּינוּ שְׁאָמְרוּ דְּבָרִים שְׁדוּמָה לָנוּ שְׁהֵם גְּזָמָא, הַחוּקָר אַחֲרֵיהֶם יִמָּצָא דְגָמְתוֹ, כְּדִגְרִסִּינְן בְּפֶרֶק בְּמָה מְדַלִּיקִין (שבת ל, ב): יְתִיב רַבּוֹן שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל וְקָא דְרִישׁ: עֲתִידָה אִשָּׁה שְׁתִּלְדַּבּ בְּכָל יוֹם. שְׁנָאמַר: " (*). הָרָה וְיִלְדַת יַחְדוֹ" (ירמיה לא, ז). מָה הָרָה בְּכָל יוֹם, אֵף יוֹלְדַת בְּכָל יוֹם. לְגִלְגַּל עָלָיו אוֹתוֹ תַלְמִיד. אָמַר לִיה: רַבִּי, "אֵין כְּלַחְדָּשׁ תַּחַת הַשְּׁמֶשׁ" (קהלת א, ט) אָמַר לִיה: בּוֹ אֲרָאָךְ דְּגָמְתוֹ בְּעוֹלָם הָזֶה. נִפְק אַחֲוֵי לִיה תַּרְנַגְלָתָא.

נפש יהודה

הרה ויולדת יחדו. ביום שהרה בו ביום יולדת כמו תרנגולת שמטילה ביצה בכל יום ומשמשין בכל יום דהכי משמע קרא בכל עת שהיא מתעברת יולדת שממהרת לגמור צורת הולד לזמן מועט:

וְתוֹב יְתִיב רַבּוֹן שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל וְקָא דְרִישׁ: עֲתִידִין אֵילָנוֹת שְׁבָאָרְךָ־ יִשְׂרָאֵל לְהוֹצִיא פִּירוֹת בְּכָל יוֹם, שְׁנָאמַר: "וְנִשְׂאָ עֲנָף וְעֵשֶׂה פְרִי" (יחזקאל יז, כב). מָה עֲנָף בְּכָל יוֹם, אֵף פְּרִי בְּכָל יוֹם. לְגִלְגַּל עָלָיו אוֹתוֹ תַלְמִיד, אָמַר: "אֵין כְּלַחְדָּשׁ תַּחַת הַשְּׁמֶשׁ" כְּתִיב. אָמַר לִיה: (*). בּוֹא וְאֲרָאָךְ דְּגָמְתוֹ בְּעוֹלָם הָזֶה. נִפְק וְאַחֲוֵי לִיה (*). צִלְף. וְתוֹ יְתִיב רַבּוֹן שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל וְקָא דְרִישׁ: עֲתִידָה אֲרָךְ־ יִשְׂרָאֵל שְׁתּוֹצִיא גְלִסְקָאוֹת וְכִלֵּי מִילַת, שְׁנָאמַר: "יְהִי (*). פְּסַת־בַּר בְּאֲרָץ בְּרֹאשׁ הָרִים" וגו' (תהלים עב, ז). לְגִלְגַּל עָלָיו אוֹתוֹ תַלְמִיד. אָמַר לִיה: "אֵין כְּלַחְדָּשׁ תַּחַת הַשְּׁמֶשׁ" כְּתִיב. אָמַר לִיה: בּוֹא וְאֲרָאָךְ דְּגָמְתוֹ בְּעוֹלָם הָזֶה. נִפְק אַחֲוֵי לִיה (*). כְּמַהִין וּפְטָרִיּוֹת; וְכִלֵּי מִילַת - (*). נְבָרָא בַר קוּרָא.

נפש יהודה

בוא ואראך. טרח לענות כאולתו כדי להעמידו על דברי תורה: **צלף.** מין אילן הטוען גי מיני פירות אביונות וקפריסין ולולבין כי איתא להאי ליתא להאי: **פסת בר.**

משמע גלוסקאות שרחבין כמין פסת יד ומשמע כלי מילת כמו כתונת פסים. בר כמו לשבור בר ולענין כלי מילת בר נקי כמו ברה כחמה: **כמהין ופטריות**. שיוצאים כמו שהם בלילה אחת ורחבין ועגולין כגלוסקאות שוואמין בלי"א וגדלין ביער: **נברא בר קורא**. הראה לו שהוא כמלבוש סביב העץ והוא סיב באשי"ט בלי"א הקור של דקל ענף האילן כשהוא רך ויוצא בכל שנה נקרא קור:

ותו גרסינן במסכת קמא, פרק שור שנגח את הפרה (נ, ב): תנו רבנן: (*) לא יסקל אדם מרשותו לרשות הרבים. מעשה באחד שהיה מסקל מרשותו לרשות הרבים ומצאו חסיד. אמר ליה: ריקה, מפני מה אתה מסקל (*) מרשות שאינה שלך (*) לרשות שלך? (*) לגלג עליו. לימים, נצטרף אותו אדם ומכר את שדהו והיה מהלך באותה רשות הרבים ונכשל באותן אבנים. אמר: יפה אמר לי אותו חסיד: מפני מה אתה מסקל מרשות שאינה שלך לרשות שהיא שלך?

נפש יהודה לא יסקל. לא יפנה אבנים מביתו לרשות הרבים: **מרשות שאינה שלך**. שמא אתה עתיד למכרה: **לרשות שלך**. ברה"ר שכל ימיו היא שלו: **לגלג עליו**. ולא היה מכיר טעמו של דבר:

בא ללמדנו שהחכמים והחסידים, אפילו שיחה בטלה שלהם צריכה לתמוך וכל שכן תוכחותם. וכל דברייהם דברי אלהים חיים ולא נפל דבר אחד מהם ארצה. ובכל מה שנמצא כתוב משמם, יש לכל אדם להאמין שהוא דבר אמיתי. ואל ילעיג עליו ולא בפינו ולא בלבנו, שאם ילעיג יענש.

על כן, יהא זהיר מלדבר כנגדם. וכנגד דברייהם וילמד מדברייהם מה שיוכל כפי כח שכלו. כמו ששינינו בפרק שני מאבות (שמנה י): הוי מתחמם כנגד אורן של חכמים (*) והוי זהיר בגחלתן, שמא תקוה, שששיכתן (*) נשיכת שועל ועקיצתן (*) עקיצת עקרב (*) ולחישתן (*) לחישת שרף ואף כל דברייהם כגחלי אש. רצונם לומר, שיתקרב אדם לחכמים להנות מלמודם, כמו שמתקרב אדם לאש להתחמם ממונו, שיקבל תועלת, ואם יוסיף להתקרב לאש יותר מדאי, ישרף וישוב לו התועלת לנזק, כך יארע לאדם המתקרב להם יותר מהראוי ומלעיג על דברייהם, שיפסיד פונתו ותתהפך אהבתו לשנאה ואל יגיע לו התועלת אשר יקוה, כמו שארע לגיחזי עם אלישע [וליישו הנוצרי עם יהושע בן פרחיה]. על כן יקרב אליהם כראוי וילמד מהם ויקבל דברייהם.

נפש יהודה הוי זהיר בגחלתן. שלא תכוה, שלא תנהג בהם קלות ראש ותשרף בגיהנם. שלא תכוה, שלא תענש על ידם לשריפה: **נשיכת שועל**. רפואתו קשה לפי ששיניו דקות ועקומות ועקושות וצריך הרופא לחתוך הבשר באיזמל ולהרחיב הנשיכה: **עקיצת עקרב**. קשה מנשיכת נחש: **ולחישתן**. דבורן: **לחישת שרף**. כהבל היוצא מפי שרף ששורף בשעה שהוא לוחש:

הכלל השני שלא ידבר שקר

ונחלק לשני חלקים: החלק הראשון, בדברים; החלק השני, בשבועות ונדריים

חלק ראשון בדברים

ויש בו שלשה פרקים

פרק ראשון [לה]

יש לנו לדעת, שקיומו של עולם הוא על האמת, כמו ששנינו בסוף פרק קמא דאבות (משנה יח): רבן שמעון בן גמליאל אומר: על שלשה דברים (*), העולם קיים: (*), על הדין (*), ועל האמת (*), ועל השלום. ודבר ברור הוא, כי במקום שיש שלום אין צורך לדין. ובסבת האמת השלום מצוי. לפיכך שלשתם נכללים באמת. ועל זה (*), נכתבה (*), אמצעית, ביניהם. ולא נברא העולם אלא באמת. ועל כן הוא רמוז בסופי תיבות של תחלת מעשה בראשית, שהם "ברא אלהים את" (בראשית א, א) וגם בחתימתו, שהוא "ברא אלהים את" (שם ב, ג), ללמדנו שכל מה שנברא בששת ימי בראשית, עומד על האמת, ושמו של הקדוש ברוך הוא "אמת", שנאמר: "וה' אלהים אמת" (ירמיה ג, ט). והתורה נקראת אמת, שנאמר: "ותורתך אמת", (תהלים קיט, קמב). ובית המקדש קיומו על האמת, שנאמר: "אתי מלבנון תבואי" (שיר השירים ד, ח), ראשי תיבות: אמת, כי הלבנון הוא בית המקדש ונקרא לבנון מפני שמלבין עונותיהם של ישראל.

נפש יהודה העולם קיים. ישובן של בני אדם מתקיים: על הדין. לזכות את הזכאי ולחייב את החייב: ועל האמת. שלא ישקר איש בעמיתו: ועל השלום. בין מלכיות ובין אדם לחבירו: נכתבה. האמת: אמצעית. במשנה דין אמת שלום:

ולא חרבה ירושלים, אלא בשביל שפסקו ממנה אנשי אמונה, כדגרסינן במסכת שבת, פרק כל כתבי הקדש (ק"ט, ב): אתמר, אמר רבה לא חרבה ירושלים, אלא בשביל שפסקו ממנה אנשי אמונה, שנאמר: "שוטטו בחוצות ירושלים וראו נא ודעו ויבקשו ברחובותיה אסתמצאו איש וגוי מבקש אמונה ואסלח לה" (ירמיה ה, א). איני, והא אמר רב קטינא: אפילו

בשעת כשלונה של ירושלים לא פסקו מְמַנְה אֲנָשִׁי אֲמוּנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי יִתְפַּשׂ אִישׁ בְּאָחִיו בֵּית אָבִיו שֶׁמְלָה לָכָה קָצִין וְתִהְיֶה־לָנוּ וְהַמְכַשְׁלָה הַזֹּאת תַּחַת יָדֶיךָ" (ישעיהו ג'ו) דְּבָרִים שֶׁבְּנֵי אָדָם (*) מִתְפַּסִּין בָּהֶם כְּשֶׁמְלָה, (*) יִשְׁנֹן תַּחַת יָדֶיךָ? "וְהַמְכַשְׁלָה הַזֹּאת" (*) דְּבָרִים שֶׁאֵין בְּנֵי אָדָם עוֹמְדִים עֲלֵיהֶם אֲלָא אִם כֹּן נִכְשָׁלִין בָּהֶם, יִשְׁנֹן תַּחַת יָדֶיךָ? "יִשָּׂא בְיוֹם הַהוּא לֵאמֹר" (שם שם, ז), אֵין "יִשָּׂא" אֲלָא שְׁבוּעָה. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "לֹא תִשָּׂא אֶת־שֵׁסֶה' אֶלֶהֶיךָ לְשׂוּא" (שמות כ, ז); " (*) לֹא (*) אָהִיָּה חֲבֵשׁ" (ישעיה שם), שֶׁלֹּא הֵייתִי בְּחוּבְשֵׁי בֵּית הַמְדָרֶשׁ; "וּבְבֵיתִי אֵין לָחֵם וְאֵין שֶׁמְלָה" (שם), שֶׁאֵין בְּיָדִי לֹא מִקְרָא וְלֹא מִשְׁנָה וְלֹא תִלְמוּד. (*) מִמַּאי, דִּילְמָא שְׂאֲנִי הָתֵם, דְּאִי אָמַר לְהוּ: גְּמִירְנָא, אָמְרִי לִיָּה: תָּא אֵימָא לָן. הוּה לִיָּה לְמִימַר: גְּמִירִי וְשִׁכְחִי, מַאי לֹא אָהִיָּה חוּבֵשׁ כְּלָל? לֹא קִשְׂיָא, הָא (*) בְּדַבְרֵי תוֹרָה, הָא בְּמִילֵי דְעֻלְמָא.

נפש יהודה **מתכסין בהם כשמלה.** חדשה כששואלין אותו טעמי התורה עושין עצמן כמעלימים את דבריהם מפני שאינם יודעים להשיב: **ישנן תחת ידך.** אתה בקי בהן לפיכך קצין תהיה לנו ותלמדנו חכמה: **דברים שאין בני אדם עומדים עליהם.** על בורין לאמרן כהלכתן אא"כ נכשל בהן עד שאמרן ב' וגי' פעמים בשיבוש דהיינו טעמי תורה המוסתרין: **לא אהיה חובש.** איני רגיל להיות חובש בבית המדרש. חובש לא הייתי תמיד בביהמ"ד ללמוד כחובש בבית האסורים אלמא דלא פסקו ממנה אנשי אמנה: **אהיה.** הורגלתי כמו שחוק לרעהו אהיה אני הווה: **וממאי.** דמשום אמנה הוא דלמא על כרחם צריכין שידוד האמת דאי אמר ליה גמירנא אותן טעמי תורה אמרי ליה שואלין אימא לן ומשני הוי ליה למימר גמר ושכח: **בדברי תורה.** היו נאמנים ואינם מתהללים לשקר:

ועל שְׁנֵהֶפֶד הַאֲמַת הִלְכוּ בְּגוּלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "תִּשׁוּרִי מְרֹאֵשׁ אֲמָנָה" **שיר השירים ד, ט**, רֹאשֵׁי תִיבוֹת: אֲמַת, הַפּוֹד. וּבְזֶמַן שֶׁהַאֲמַת מְצוּיָה בְּאַרְצָךְ, הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מוֹרִיד בְּרִכְתּוֹ מִן הַשָּׁמַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֲמַת מְאֹרֶץ תִּצְמַח וְצִדְקַת וְגו' גִּסְה' יִתֵּן הַטּוֹב" וְגו' (תהלים פח, יב"ג). וּבְזֶמַן שֶׁאֵין הַאֲמַת מְצוּיָה, הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא כּוֹעֵס בְּבְנֵי אָדָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַתְּהִי הַאֲמַת נְעֻדְרַת וְסָר מִרַע מִשְׁתוּלִיל" וְגו' (ישעיה נט, טו).

וְאֶפִּילוּ הַקַּל שֵׁישׁ בְּדַבְרֵי שְׁקָר, שֶׁהוּא בְּסִפּוֹר דְּבָרִים וְהַגְּדַת מְאוּרְעוֹת, יֵשׁ בְּנֵי אָדָם שֶׁמְחַלִּיפִים בָּהֶם מֵאֵין הַנָּאָה לָהֶם וְגַם אֵין הַפְּסָד בּוֹ לְאָדָם אַחַר, אֲלָא שֶׁנֶּרְאָה לָהֶם שֶׁמְקַבְּלִים הַנָּאָה בְּדַבְרֵם שְׁקָר וּבְהַחֲלִיף הַדְּבָרִים אֲשֶׁר לֹא כֵן. וְאֵף עַל זֶה אָמְרוּ, שֶׁהוּא אֲסוּר מְשׁוּם "לְמַדּוֹ לְשׁוֹנֵם דְּבַר־שְׁקָר הַעֲוָה נִלְאוּ" (ירמיה ט, ד). וְאֵף עַל פִּי שֶׁאֵין עֲנָשׁוֹן כְּעֲנֵשׁ הַמְּשַׁקְרִים לְהַתְּעוֹת אוֹ לְהַפְּסִיד לְאַחֲרִים. וְלֹא זֶה בְּלִבְד אָמְרוּ, אֲלָא כָּל מִי שֶׁהוּא יֵרָא שְׁמִים יֵשׁ לוֹ לְקַיִם בְּפִיו מֵה שֶׁמְסַפֵּר בְּלִבּוֹ, כְּמוֹ (*) שֶׁמְצִינּוּ בְּרַב סַפְרָא, שֶׁאָמְרוּ עֲלָיו בְּסוּף מִכּוֹת (כד, א), וּבְמִסְכַּת בִּתְרָא, פֶּרֶק הַמוֹכֵר אֶת הַסְּפִינָה (פח, א), שְׁקָיִם, "וְדַבֵּר אֲמַת בְּלִבְבוֹ" (תהלים טו, ב).

נפש יהודה **מצינו ברב ספרא.** בשאלתות דרב אחאי פרשת ויחי והובא בפנים בחלק ב' בדבר אונאה פרק א':

ועם כל זה אם יש בדבר דרכי שלום, מתר לשנות בדבורו, כדאמרינן בסוף פרק הבא על יבמתו (יבמות סה, ב): אמר רבי אלעאי משום רבי יהודה ברבי

שְׁמַעוֹן: מִתֵּר לְשָׁנוֹת מִפְּנֵי הַשְּׁלוֹם, שְׁנֵאָמֵר: "אֲבִיךָ צָוָה וְגוֹי כֹה־תֹאמְרוּ לְיוֹסֵף (*). אֲנֵא שָׂא נָא" וְגוֹי' (בראשית נ, טז"ז). רַבִּי נִתָּן אֹמֵר: מִצְוָה, שְׁנֵאָמֵר: וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל (*). אִיךָ אֵלֶיךָ וְשָׁמַע שְׁאוּל וְהִרְגִנִּי וַיֹּאמֶר הִ'עֲגַלְתָּ בְּקֶר תִּקַּח בְּיָדְךָ וְאָמַרְתָּ לְזִבְחָהּ לַה' בְּאֵתִי" (שמואל א טז, ב). תִּנָּא דְּבִי רַבִּי יִשְׁמַעְאֵל: גְּדוּל הַשְּׁלוֹם, שְׁאֲפִילוּ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שְׁנָה בּוּ, דְּמַעֲיָקְרָא כְּתִיב " (*). וְאֲדָנִי זְקוּן" (בראשית יח, יב) וְלְבַסּוֹף כְּתִיב "וְאֲנִי זְקַנְתִּי" (שם שם, יג). וְאָמְרוּ: מִתֵּר לְשִׁבְחָה לְפָלָה וְלוֹמֵר עָלֶיךָ, שְׁהִיא נָאָה (*). וְחִסּוּדָה בְּפִנֵּי הַחֲתָן, אֵף עַל פִּי שְׂאִינוּ כֵן - לִתְּן לָהּ חוֹן בְּעֵינֵי בַעְלָהּ.

נפש יהודה **אנא שא נא.** אביך צוה שתמחול לנו ויעקב לא צוה אלא הם שינו מפני דרכי שלום: איך אלך. וכתוב ויאמר ה' עגלת בקר תקח בידך ואמרת ליבוח לה' באתי, הקב"ה צוהו לשנות: ואדני זקן. שרה אמרה לשון ביזוי וכשגלה הקב"ה הדבר לאברהם למה זה צחקה שרה וגו' אמר אני זקנתי ושינה בדבר מפני השלום: וחסודה. חוט של חסד משוד עליה:

וְאֵף עַל פִּי כֵן יִרְגִּיל אָדָם עֲצָמוּ בְּשָׁנוֹת דְּבָרוֹ אֲפִילוּ בְּדַבְרֵי הַבְּאִי, לְבַל יִלְמַד לְשׁוֹנוֹ לְשִׁקֵּר, כְּדִגְרִסִּינָן בְּמִסְכָּת יְבָמוֹת, פֶּרֶק הַבָּא עַל יְבָמָתוֹ (סג, א): רַב, הָוָה מְצַעְרָא לִיָּה דְּבִיתָהּ. אָמַר לָהּ: עֲבִידִי לִי טַלְפָּחִי, עֲבָדָא לִיָּה (*). חִימְצִי; עֲבִידִי לִי חִימְצִי, עֲבָדָא לִיָּה טַלְפָּחִי. כִּי גְדַל חִיָּיא בְּרִיָּה, (*). אֲפִיךָ לָהּ. אָמַר לִיָּה: אִיעֲלִיא אִימָךְ. אָמַר לִיָּה: אֲנֵא הוּא דְּקָא אֲפִיכְנָא לָהּ. אָמַר לִיָּה: הִיִּינוּ דְּקָאמְרֵי אִינְשֵׁי: דְּנִפְק מִינְךָ - (*). טַעְמָא מְלַפְדָּ. בְּרַם, אֵת לָא תַעֲבִיד הָכִי, מְשׁוּם שְׁנֵאָמֵר: "לְמַדּוֹ לְשׁוֹנָם דְּבַר־שִׁקְרָ" (ירמיה ט, ד). עַל כֵּן יִלְמַד לְשׁוֹנוֹ לְדַבֵּר אֲמָת. וְהִ' אֱלֹהִים אֲמָת יִנְחָנוּ בְּדַרְךָ אֲמָת.

נפש יהודה **חימצי.** מין קטניות: אפיך לה. היה אומר האב לבנו אמור לאמך לעשות עדשים הוא אמר לה עשי חימצי והיא עושה עדשים: טעמא מלפד. שהבן מחכים את אביו אני היה לי לעשות כן מ"מ אתה לא תעביד הכי כי דבר שקר הוא וכתוב למדו לשונם דבר שקר:

פרק שני [לו]

יֵשׁ דְּבָרִים אַחֲרֵים שְׁהִים דְּבָרֵי שִׁקְרָ לְהַתְּפָאָר אָדָם אֶת עֲצָמוֹ בְּמַעֲלוֹת שְׂאִינָם נִמְצְאוֹת בּוּ. וְעַל זֶה אָמַר שְׁלֹמֹה: "לֹא־נִאֲוָה לְנַבֵּל יִתֵּר אֵף כִּי־לִנְדִיב שְׁפַת־שִׁקְרָ" (משלי יז, ד). וַיֵּשׁ אָדָם שְׁמַתְעָה לְחַבְרוֹ לֹמֵר, שְׁדַבֵּר עָלֶיךָ טוֹב אוֹ עֲשֵׂה לּוֹ טוֹב וְלֹא עֲשֵׂה. וּבְזֶה אָמְרוּ ז"ל: אָסוּר לְגַנֵּב דַּעַת הַבְּרִיּוֹת וְאֲפִילוּ דַּעַת הַגּוֹי. וַיֵּשׁ מִי שְׁמַבְטִיחַ לְחַבְרוֹ שְׂיִיטִיב עִמּוֹ וְאִינוּ מְקִיָּים. וְעַל זֶה נֵאָמֵר: "נִצַּר לְשׁוֹנְךָ מִרְעִי" וְגוֹי' (תהלים לד, יד). וְגַם מְצַעֵר לְאוֹתוֹ שְׁמַתְהַלֵּל שְׂיַעֲשֵׂה לּוֹ טוֹב וְאִינוּ עוֹשֵׂהוּ. וְעַל זֶה נֵאָמֵר: " (*). נְשִׂאִים וְרוּחַ וְגִשְׁם אֵין אִישׁ מַתְהַלֵּל בְּמַתְת־שִׁקְרָ" (משליכ, יד). וְעַל זֶה הִזְהִירָה תוֹרָה וּדְרָשׁוּהוּ רַבּוֹתֵינוּ מִפְּסוּק "וְהִין צִדְקָ" (ויסרא יט, לו), כְּדִגְרִסִּינָן בְּמִסְכָּת מְצִיעָא, פֶּרֶק הַזְּהִב (מט, א): רַבִּי יוֹסִי בְּרַבִּי יְהוּדָה אֹמֵר: מַה תִּלְמוּד לֹמֵר "וְהִין צִדְקָ יְהִיָּה לְכֶם"? וְהִלָּא (*). הִין בְּכָלל אִיפָה הוּא? אֵלָא, שְׁיָהָא הוּן שְׁלָךְ צִדְקָ וְלֹא שְׁלָךְ צִדְקָ. וְאֲבִי אָמַר: הַהוּא, (*). שְׁלָא יְדַבֵּר אַחַד בְּפָה וְאַחַד בְּלֵב.

נפש יהודה

נשיאים ורוח. כאשר יהיה תוחלת שוא כשהשמים מתקשרים בעבים והרוח מנשבת ואדם מצפה שיבא גשם ולא בא והם מצטערים כך איש מתהלל במתת שקר שאומר כך וכך אתן לצדקה או כך וכך אעשה לפלוני טובה והוא משקר ואינו עושה והוא מצער למי שאמר לו לעשות: **הין בכלל איפה הוא.** שההין י"ב לוגין ואיפה ג' סאין שהן ע"ב לוגין וכל סאה ב' הין וכיון שנאמר איפת צדק למה נאמר הין צדק שהרי הין בכלל איפה הוא אלא לומר לך שיהא הן שלך צדק כלומר כשאתה מדבר הן או לאו קיים דבריד והצדק אותם: **שלא ידבר אחד בפה ואחד בלב.** בשעה שהוא אומר הדבור לא יהא בדעתו לשנות:

וּגְרָסִינָן נְמִי בְּפֶרֶק חֶלְק (סנהדרין צז, א): **אָמַר רְבִינָא:** מְרִישׁ הָוָה אֶמְיָנָא, (*) דְּלִיכָא קוּשְׁטָא. אָמַר לִי הֵהוּא מְרַבְּנָן וְרַב טִיבוֹת שְׁמִיָּה, וְאֶמְרִי לָהּ טְבִיוּמִיָּה שְׁמִיָּה, דְּאִי הוּוּ יְהִיבִי לִיָּה כָּל חֲלָלֵי עֲלָמָא (*) לָא הָוָה מְשַׁנֵּי בְּדַבּוּרִיָּה. (*) אֲנָא אֵיקְלָעִית לָהּ הֵהוּא אֶתְרָא דְשְׁמִיָּה קוּשְׁטָא וְלָא שְׁכִיב אִינִישׁ בְּלָא זִימְנִיָּה. וְנִסְיַבְתְּ אֶתְתָּא מְנַהוּן וְהוּוּיָן לִי תְרִי יְנוּקִי. יוּמֵי חָד יִתְבָּא דְבִיתְהוּ וְקָא חִיפָא רִישָׁהּ. אֲנָא שְׁבַבְתָּא קְרִיָּא אַבְבָּא. אֶמְרָה לְהוּן: אֶתְתָּא פְלוֹנִית אִיתָּא הָכָא? מְשׁוּם דְקָא חִיפָא, (*) אֶמְרִי לָהּ: לָא. בְּהֵיא שְׁעֵתָא מִיתוּ תְרִין בְּנָהָא. אֶתוּ בְּנֵי מְתָא וְאֶמְרִי לִי: אֶת קְטֹלְתִינָהּ. וְאֶמְרִי לְהוּן: חַס וְשְׁלוֹם, אֶלָּא הָכִי הָוָה מַעֲשָׂה. אֶמְרוּ לִי: בְּמִטּוֹתָא מִינְדָּ, פּוֹק מְגַבְּן דְלָא (*) תִּגְרִי מוֹתְנָא בְּאַתְרִין. וְכָל זֶה לְקִיָּם מַה שְׁנֶאמַר: "שְׂאֵרִית יִשְׂרָאֵל לֹא יַעֲשׂוּ עוֹלָה וְלֹא יִדְבְּרוּ כְזָב וְלֹא יִמְצְאוּ בְּפִיָּהֶם לְשׁוֹן תְּרַמִּית" (צפניה ג, יג), רְצוֹנוּ לוֹמַר, שְׁאֶפִּילוּ שְׁלָא יְהֵא עוֹלָה בְּדַבְּרָ, שְׁלָא יִמְצְאוּ בְּפִיָּהֶם לְשׁוֹן רְמָאוֹת אֶלָּא הַכֹּל דְּבַר אֶמֶת.

נפש יהודה

דליכא קושטא. אין אדם בעולם שידבר אמת תמיד: **לא הוה משני בדבוריה.** לשקרא: **אנא איקלעי.** כלומר אירע הדבר שבאתי לעיר שקושטא שמה: **אמרי לה לא.** דלאו אורח ארעא לומר היכן היא הואיל וחייפא פירוש רחצה ראשה: **תגרי מותנא באתרין.** שלא תתגרה במלאך המות לבא בעירנו באמירת שקרים:

פרק שלישי [לז]

יֵשׁ בְּנֵי אָדָם הַמְשַׁקְרִים בְּהִטְעוֹת אֶת חֲבֵרֵיהֶם, שְׁהוּא אוֹהֲבוּ וְרַעוּ כְּדִי שְׂיִבְטַח בּוֹ וְיֻכַּל לְהַדִּיחַ עֲלָיו אֶת הַרְעָה וּבְזָה הוּא מְטַעָה אוֹתוֹ, כְּמוֹ שְׁנֶאמַר: "בְּפִיו שְׁלוֹם אֶת־רַעְהוּ יִדְבֵר וּבִקְרָבוֹ יִשִּׁים אֲרָבוֹ" וְנֶאמַר אַחֲרָיו: "הֲעַל־אֵלֶּה אֶתְאַפֵּק נְאֻם־ה' אִם־בְּגוֹי אֲשֶׁר כָּזָה לֹא תִתְנַקֵּם נַפְשִׁי" (ירמיה ט, זח). וְיֵשׁ אַחֲרֵים שְׁמֻשְׁקָרִים, נוֹתְנִין עֵינֵיהֶם בְּטוֹבָה הַעֲתִידָה לְבוֹא וּמְסַבְּב לְחַבְרָם שְׂיִתְּנוּ לוֹ מִתְּנוֹת. וְיֵשׁ אַחַר שְׁמֻטְעָהוּ בְּדַבְּרָ שְׁקָר לְהַסִּיר טוֹבָה מִמֶּנּוּ אוֹ מְאַחַר וּלְגַזְלָהּ לְעַצְמוֹ. וּבְזָה אֶמְרוּ ז"ל: כָּאלוֹ עוֹבֵד עֲבוּדָה זָרָה, כְּדָגְרָסִינָן בְּפֶרֶק חֶלְק (סנהדרין צב, א):

וְאֶמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: כָּל (*) הַמְּחַלִּיף בְּדַבּוּרוֹ כָּאלוֹ עוֹבֵד עֲבוּדָה זָרָה, שְׁנֶאמַר: "אוֹלֵי יִמְשַׁנֵּי אָבִי וְהִיִּיתִי בְּעֵינָיו כְּמִתְעַתֵּעַ" (בראשית כז, יב). וְאִין מִתְעַתֵּעַ אֶלָּא עֲבוּדָה זָרָה, שְׁנֶאמַר: "הַבֵּל הִמָּה מַעֲשֵׂה תַעֲתֵעִים" (ירמיה ג, טו). מַה לְהַלְוֵן עֲבוּדָה זָרָה אִף כָּאֵן עֲבוּדָה זָרָה. וְאִף עַל פִּי שְׁפָרוּשׁוֹ הוּא הַמְשַׁנֵּה בְּדַבּוּרוֹ, כְּדִי שְׁלָא יְהֵא נְכָר מִי הוּא, אֲבָל הַפְּוֹנָה הִיא, לְפִי שְׁמֻטְעָה

את חברו בדבר שקר, לפיכך יהיה גם כן כל המטעה בכל ענין נקרא "שדומה לעובדי עבודה זרה" לפי שמטעים הם גם כן לבני אדם, באמנם, שיש לאל ידם.

נפש יהודה המחליף בדבורו. משנה בדבורו שלא יהא ניכר הרמאות:

והחמורים מכל אלו: המשקרים במשקלות ובמדות ומכחישין בפקדונות או בהלואות, שאלו נקראין "אנשי בליעל" לפי שעושיין שקר וגזל וחמדה ועל אלו אמרה תורה: "לא תכחשו ולא תשקרו איש בעמיתו" (ויקרא ט). ולא עוד, אלא שבסבה זאת יבוא לידי ריב (*) ומצה ורציחה ושבועת שוא ועברות הרבה והוא דבר ששונא האל יתברך, כמו שאמר החכם בספר משלי (ו, טז): "ששהנה שניא היושבע תועבת נפשו; עינים רמות, לשון שקר וידיים שפכות דם נקי. לב חרש מחשבות און, רגלים ממהרות לרוץ לרעה." (*) יפיח כזבים עד שקר ומשלח מדינים בין אחים."

נפש יהודה ומצה. כמו כי ינצו אנשים: יפית. ידבר כזבים:

וכל רעות אלו ישתלשלו מהרגיל אדם עצמו בדבר שקר ומתפאר בו, כי יהא סבה לבוא לשפך דם נקי לאדם המכחיש לו, בידיים או במלשינות, אז יבוא לחשב עליו כל מחשבות רעות וגם ימהר רגליו לרוץ לכל רעתו וכשלא יוכל להרע לו בענין אחר, יעיד עליו עדות שקר להרגו. ואם לא יוכל להעיד עליו, ילך רכיל לשלח מריבה ואפילו בין אחים. נמצא, שכל אלו הרעות יבואו מדבר שקר ועל כן אמרה תורה "מדבר שקר תרחק" וסמיו ליה "ונקי וצדיק אלתהרג" (שמות כג, ז). על כן אשרי אדם המתרחק ממנו ומרגיל את פיו על דבר אמת, צדק וענוה, ובזה ישיג כל חפצו בדרך טובה בעולם הזה ובעולם הבא ויזריז את בני ביתו בדרך ישרה וינצל מכל צרה.

חלק שני בשבועות ונדריים וחרמות

ויש בו ששה פרקים

פרק ראשון [לח]

הַנְּשַׁבְּעִים בְּשֵׁם יִתְבָּרֵךְ, רוֹצִים לוֹמַר, כִּי כַּאֲשֶׁר הֵשֵׁם יִתְבָּרֵךְ הוּא אֱמֶת, כִּדְבָרֵיהֶם אֱמֶת, בֵּין עֶבֶר בֵּין עֵתִיד. וְהַנְּשַׁבֵּעַ בְּשֵׁקֶר דּוֹמָה שֶׁהוּא כַּמְכַחֵשׁ אֶת אֱמֶתֶת הַשֵּׁם. וְאִם אָדָם יִשְׁבַּע בְּרֹאשׁ מַלְאָךְ בְּשֵׁר וְדָם וְלֹא יִקְיִים דְּבָרוֹ, הוּא בֶן מוֹת, לְפִי שְׁבוּזָה כְבוֹד הַמַּלְאָךְ. וְאִם זֶה רָאוּי לַעֲשׂוֹת, נִשְׁבַּע בְּמַלְאָךְ בְּשֵׁר וְדָם, שֶׁבָּא מִטְּפַח סְרוּיָה וְסוֹפּוֹ לְמוֹת, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שְׂיֵשׁ לוֹ לְאָדָם לְשֹׁמֵר פִּיּוֹ וּלְשׁוֹנוֹ, שֶׁלֹּא יִכְשִׁילוּהוּ לְחֹטִיא אֶת בְּשָׂרוֹ בְּהִשְׁבַּע לְשֵׁקֶר בְּשֵׁם מַלְאָךְ הַמַּלְכִים הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, שֶׁהוּא חַי וְקַיִם לְעַדִּי עַד.

וְכִבֵּר יִדְעֵנוּ מֵה שְׂאֲרֵע לְבַנְי יִשְׂרָאֵל לְפִי שֶׁנִּשְׁבַּעוּ בְּרַבִּים עַל דְּבַר פִּילְגָשׁ בְּגִבְעָה. וְגַם כֵּן הִרְעִב שֶׁהֵבִיא הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ לְאַרְץ, בְּעַד שְׂאוּל וּבֵיתוֹ, שֶׁעָבְרוּ עַל שְׁבוּעַת הַנְּשִׁיאִים שֶׁנִּשְׁבַּעוּ לְגִבְעוֹנִים. וְאָנוּ רוֹאִים, שֶׁלֹּא נִכְתַּב לְעֵשׂ מִפְּרֹשׁ בְּאַזְהָרוֹת, שֶׁבַעֲשָׂרֵת הַדְּבָרִים. רַק בְּעִבּוּדָה זָרָה. וּבִיֵּלֵא תִּשְׂא לְשׂוֹא. וְכָל־כֵּךְ מְרַגְלִים בְּנֵי אָדָם בְּדַבָּר זֶה, שֶׁעוֹבְרִים עָלָיו קִצְתָם מֵאֵה פְעָמִים בְּיוֹם אֶחָד אוֹ יוֹתֵר בְּלִי שׁוֹם הַנְּאִה שֶׁמְקַבְּלִין וּמְחַלְלִין בּוֹ אֶת הַשֵּׁם בְּפִרְהוֹסִיא. וְשָׂמָא עוֹן זֶה הַשְּׁגוּר בְּפִי רַב יִשְׂרָאֵל מְעַבֵּב אוֹתָנוּ בְּגִלוֹת הַחַל הַזֶּה.

וְעַם כָּל זֶה, מִי שֶׁרוֹאֵה עֲצָמוּ פְּרוּץ בְּשׁוֹם דְּבַר אוֹ שֶׁהוּא עֲצַל לְקַיִם אֶת הַמְצָוָה, טוֹב לוֹ לְשַׁבַּע לְקַיְמָה כְּדִי לְגַדֵּר אֶת עֲצָמוֹ, כְּדַגְרִסִּינּוֹן פְּרָק קַמָּא דְּנִדְרִים (ח, א) : אָמַר רַב גִּיְדֵל אָמַר רַב : מַנִּין שֶׁנִּשְׁבַּעוּ לְקַיִם אֶת הַמְצָוָה? שְׂנַאֲמַר : "נִשְׁבַּעְתִּי וְאֶקְיַמָּה" וְגו' (תְּהַלִּים קִיט, קו). (*) וְהֵלֵא מְשַׁבַּע וְעוֹמֵד מִהֵר סִינֵי הוּא? אֵלֵא הָא קָא מְשַׁמַּע לּוֹ, (*) דְּשָׂרִי לִיה לְאִינִישׁ לְזָרוּזִי נִפְשִׂיה. וְאָמַר רַב גִּיְדֵל אָמַר רַב : הָאוֹמַר אֲשַׁפִּים וְאֲשַׁנָּה פְּרָק זֶה, [אֲשַׁנָּה מְשַׁנָּה זו] אֲשַׁנָּה מְסַכְתָּא זו, נְדָר גְּדוֹל נְדָר לְאֵלֵהִי יִשְׂרָאֵל, וְהֵלֵא מְשַׁבַּע וְעוֹמֵד הוּא וְאִין שְׁבוּעָה חֲלָה עַל שְׁבוּעָה? אֵלֵא הָא קָא מְשַׁמַּע לּוֹ, דְּאֶפִּילוּ לְזָרוּזִי בְּעֵלְמָא, הִינּוּ דְרַב גִּיְדֵל קְמִייתָא? הָא קָא מְשַׁמַּע לּוֹ, (*) כִּיּוֹן דְּאִי בְּעֵי פְטֵר נִפְשִׂיה בְּקִרְיָאֵת שְׁמַע שְׁחָרִית וְעֵרְבִית, מְשׁוֹם הֵכִי חִיילָא שְׁבוּעָה עֲלֵיה.

נפש יהודה והלא מושבע ועומד מהר סיני הוא. דכתיב לא ימוש ספר התורה הזה וכתוב ושננתם דצריך אדם לשנות בתורה: דשרי ליה לאינש. לישבע כדי לזרז את עצמו, לקיים המצות: כיון דאי בעי פטר נפשיה בקריאת שמע שחרית וערבית. דכיון דקרא קייש קיים לא ימוש דאמר רשב"י במסכת ברכות כל הקורא קייש שחרית וערבית הרי זה קיים מצות לא ימוש וכיון דאי בעי פטר נפשיה מושננתם בקייש דיוצא בה ידי חובתו מאותה שבועה דהר סיני משום הכי כי אמר אשנה פרק זה אע"ג דלא הוה מושבע מסיני דכבר פטר נפשיה מ"ה חל עליו שבועה:

וְגַם כֵּן בְּנְזִיר, אֵף עַל פִּי שֶׁקְרָאוּהוּ רְבוּתֵינוּ חוּטָא, הוּא לְמִי שְׂאִינוּ צָרִיךְ גְּדָר, אֲבָל טוֹב הוּא לְגַדֵּר עֲצָמוֹ בְּרָאוֹת יִצְרוּ מִתְגַּבֵּר עָלָיו, כְּדַגְרִסִּינּוֹן הֵתָם : תַּנְיָא, רַבִּי אֶלְעָזָר הַקַּפָּר בְּרַבִּי אוֹמַר : "וְכַפֵּר עָלָיו מֵאֲשֶׁר חָטָא עַל־הַנְּפִשׁ" (בַּמְדַּבְּרֵי ו, יא). וְכִי בְּאִיזָה נִפְשׁ חָטָא? אֵלֵא שְׂצַעַר עֲצָמוֹ מִן הַיִּין נִקְרָא חוּטָא, מְצַעַר עֲצָמוֹ מִכָּל דְּבַר, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה.

וְעַם כָּל זֶה אִם רָאָה אֶת יִצְרוֹ שֶׁמְתַגַּבֵּר עָלָיו טוֹב לוֹ לַעֲשׂוֹת סִיג, כְּדַגְרִסִּינּוֹן הֵתָם : תַּנְיָא, אָמַר שְׁמַעוֹן הַצַּדִּיק : מִיָּמִי לֹא אֶכְלַתִּי (*) אֲשַׁם נְזִיר טַמָּא

אָלָא אָחַד. פֶּעַם אַחַת בָּא (* אָדָם אָחַד מִן הַדְּרוֹם, רְאִיתִיו יִפֶּה עֵינָיִם וְטוֹב רָאִי וּקְנֻצוֹתָיו סְדוּרוֹת לוֹ תִּלְתְּלִים. אָמַרְתִּי לוֹ: מָה רְאִיתָ לְהַשְׁחִית שְׁעָרָךְ? אָמַר לִי: רוּעָה הֵייתִי לְאַבָּא בְּעִירִי וְהִלְכְתִּי לְדִלוֹת מִיָּם מִן הַמַּעֲנָן, נִסְתַּפְּלִיתִי בְּבּוּאָה שְׁלִי (* ו) (* פָּחוּז עָלַי יִצְרִי וּבִקֵּשׁ לְטָרְדָנִי מִן הָעוֹלָם, (* אָמַרְתִּי לוֹ: רָשַׁע, לָמָּה אָתָּה מִתְּגַאֲהַר בְּעוֹלָם שְׁאִינוֹ שְׁלָךְ, בְּמִי שֶׁהוּא עֲתִיד לְהִיּוֹת רָמָה וְתוֹלְעָה? הָעֶבֶדוּדָה, שְׁאֲגַלְחָךְ לְשָׁמַיִם! מִיָּד עֲמַדְתִּי וְנִשְׁקַתִּיו עַל רֵאשׁוֹ, אָמַרְתִּי לוֹ: בְּנִי, כְּמוֹתְךָ יִרְבוּ נוֹזְרֵי נְזִירוֹת בְּיִשְׂרָאֵל, עָלֶיךָ הַכְּתוּב אוֹמֵר: "אִישׁ אוֹ אִשָּׁה כִּי יִפְלֵא לְנֹדֵר נֹדֵר נְזִיר (* לְהִזִּיר לַה' (שם שם, ב). וְזֶה נִקְרָא נְזִיר קְדוֹשׁ, שְׁצָרִיךְ נְזִירוֹת לְהִתְרַחֵק מִן הַקְּצָה אֶל הַקְּצָה.

נפש יהודה אשם נזיר טמא. הנזיר שנטמא מביא אשם ואח"כ מונה ימי נזירות אחר ומאותו אשם לא אכל. בא לפני אדם אחד. שבא להקריב קרבן נזירות ולגלח שערו: ופחזו עלי יצרי. ומתוך שראיתי במים צורת כל כך נאה נתגבר עלי יצרי ובקש להביאני לידי מעשים רעים לטורדני מן העולם: פחזו. מיהר לשון פחזו כמים פירוש בבואה במראה צורה כשאדם רואה במים או במראה או בצלו: אמרתי. כך אמר לעצמו: להזיר לה'. דהיינו לשם שמים:

פרק שני [לט]

אָף עַל פִּי שְׁחִמוּרִים עֲנִינֵי הַשְּׁבוּעוֹת, יֵשׁ דְּבָרִים שֶׁהֵם בְּשִׁגְגָה אוֹ בְּאִנּוּס, שְׂאֵף עַל פִּי שֶׁנִּשְׁבַּע עָלָיו וְאִינוֹ כֵּן, אִינוֹ עוֹבֵר עָלֵיהֶם אִם אֵין פִּיו וְלָבוּ שְׁוִין, לְפִי שְׁמוּצִיא בְּשִׁפְתָיו בְּעֲנִין אָחַד וְכֹונֵת לָבוּ הוּא לְדַעַת אַחֲרֵת, וּבִלְבָד שְׁאִינוֹ מְכַחֵשׁ לְשׁוּם אָדָם, וְאֶפִּילוֹ לְגוֹי, שׁוּם חַיִּיב אֲמִיתִי שֵׁישׁ עָלָיו, אָבֵל צָרִיךְ לְזַהֵר שֶׁלֹּא יַחֲשְׂדוּ עָלָיו, מְפַנֵּי חִלּוֹל הַשֵּׁם, כְּדָגְרִסִּין בְּפֶרֶק אַרְבָּעָה נְדָרִים (נדרים כה, ב): תִּנָּא: כְּשֵׁם (* שְׁנֵדְרֵי שְׁגָגוֹת מִתְּרִין כֶּךָ שְׁגָגַת שְׁבוּעוֹת מִתְּרִין. הֵיכִי דְמִי שְׁגָגַת שְׁבוּעוֹת? כְּגוֹן רַב כְּהֵנָּא וְרַב אַסִּי. הֵדִין אָמַר: הֵכִי אָמַר רַב. וְהֵדִין אָמַר: הֵכִי אָמַר רַב. וְכָל חַד וְחַד מִשְׁתַּבַּע. אֵתָּא רַב אָמַר כְּחַד מִיְנֵיהוּ, אָמַר אֵידֶךָ: וְאֵנָּה לְשִׁיקְרָא אֲשֶׁתַּבְּעִי? אָמַר לִיה: אֵת (* לְבָד אָנְסָךְ. וְכָל חַד וְחַד אֲדַעְתִּיהָ שְׁפִיר קָא מִשְׁתַּבַּע.

נפש יהודה שנדרי שגגות. אמר קונס אם אכלתי אם שתיתי ונזכר שאכל או שתה ובשעת הנדר היה סובר בודאי שלא אכל ושלא שתה ולא היה בדעתו לנדור כלל ולא היה פיו ולבו שוה הלכך לא הוה נדר: לבד אנסך. שבלבך היית סבור שהאמת אתך:

וְגַרְסִין נְמִי הֵתָם: נוֹדְרִין (* לְהִרְגִין וְלְחַרְמִין (* וְלְמוֹכְסִין שֶׁהִיא תְּרוּמָה, אָף עַל פִּי שְׁאִינָה תְּרוּמָה; שֶׁהִיא שֶׁל בֵּית הַמִּלְךְ, אָף עַל פִּי שְׁאִינָה שְׁלֵהֶם (פירש רש"י: הָרִגִין הֵן לְסַטִּין יְהוּדִים הַהוֹרְגִים כְּדִי לִיקַח מִמוֹן; וְחַרְמִין הֵן גּוֹזְלִין; אֲבֵל אֵינֶן הוֹרְגִין. וְלֹא זוֹ אֵלָּא אָף זוֹ קַתְנִי; שֶׁהִיא שֶׁל תְּרוּמָה, דָּאף עַל גַּב דְּקַטְלֵי וְגוֹזְלֵי, לֹא אֲכָלִי אִיסוּרָא). בֵּית שְׁמַאי אוֹמְרִים: (* בְּכָל נוֹדְרִין חוּץ מִבְּשִׁבוּעָה. וּבֵית הֵלֵל אוֹמְרִים: אָף בְּשִׁבוּעָה. וְאֵמְרִין עָלֶיהָ בְּגִמְרָא: מוֹכְסִין - וְהָאֵמַר שְׁמוּאֵל: (* דִּינָא דְּמַלְכוּתָא דִּינָא? אָמַר רַב חִינָנָא בְּרַב כְּהֵנָּא אָמַר שְׁמוּאֵל: בְּמוֹכֵס (* שְׁאִין לוֹ קַצְבָּה. דְּבִי רַבִּי יִנָּאי אָמְרִי: (* בְּמוֹכֵס הָעוֹמֵד מֵאֲלִיו. "שֶׁהִיא שֶׁל בֵּית הַמִּלְךְ וְאָף עַל פִּי שְׁאִינָה שֶׁל בֵּית הַמִּלְךְ". הֵיכִי נֹדֵר? אָמַר רַב עֲמֶרֶם אָמַר

רב: באומר: יאסרו פירות עולם עלי, אם אינן של בית המלך. (*) כיון דאמר יאסרו, יתסור כל פרי עליה? באומר: היום. (*) אי דאמר היום לא מקבל מיניה מוכס? באומר בלבד היום ומוציא בשפתיו סתם. ואף על גב דסבירא ליה דברים שבלב אינם דברים, לגבי אונסין אפשר דעקר ליה לנדריה.

נפש יהודה להרגין. רוצח שהוא הורג על עסקי ממון שאם בא להרגו יכול זה לידור שהוא של תרומה ויאמר נדר זה עלי אם אינו של תרומה אע"פ שאינו של תרומה כדי שלא יטלם לפי שיש חיוב מיתה לזו והנדר מותר והיינו נמי נדרי אונסין: ולמוכסין. נוטל מכס המלך ורוצה ליטול פירותיו בעל כרחו אע"פ שאינו של תרומה יכול לידור שהן של תרומה כדי שלא יטלם ומתניתין לא זו אף זו קתני: בכל נודרין. להם חוץ משבועה, לא יאמר יאסרו כל פירות שבעולם עלי בשבועה אם אינו של תרומה: דינא דמלכותא דינא. ולא נדרי אונסין נינהו אמאי נודרין למוכסין להברית המכס של מלכות: שאין לו קצבה. שנוטל כל מה שירצה: במוכס העומד מאליו. שאינו של מלכות: כיון דאמר יאסרו. קשיא הוא כיון דאמר יאסרו ולא אמר מילתא דהערמה איתסרו ומשני באומר היום יאסרו דהיינו הערמה דההוא יומא לחוד אסר אנפשיה: אי דאמר היום לא מקבל מיניה מוכס. ואינו מניחו בשביל אותו נדר שלא יטול הפירות שהרי שומע דבהערמה נדר:

ועם כל זה יזהר (*) שלא יחשדו עליו אפילו גויים, מפני חלול השם, כדגריסין במסכת עבודה זרה, פרק אין מעמידין (כח, א), ובסוף מסכת יומא (פד, א): רבי יוחנן חש בצפדינא (פירוש: חולי השיניים), אזל לגבי ההיא מטרוניתא, עבדה ליה סמא, חמשא ומעלי שבתא. אומר לה: (*) בשבתא מאי? אמרה ליה: לא צריכת. אומר לה: אי איצטריכנא מאי אעביד? אמרה ליה: אישתבע לי דלא מגלית. אישתבע לה: לא להא דישראל דלא קא מגלינא [גלגה ליה]. למחר נפק (*) ודרשה בפרקא. והא אישתבע לה? לא להא דישראל הוא דלא מגלינא, הא לעמיה ישראל מגלינא. (*) והא איכא חלול השם? (*) דמגלי לה מעיקרא. וכך זה היה נשבע לגוי או לאנס.

נפש יהודה שלא יחשדוהו. שעבר על שבועתו: בשבתא מאי. איעביד דלא מצינא למייתי גבך מפני תלמידי בני כלה: ודרשה בפרקא. אמר הרפואה ולימדו לכול: והא איכא חילול השם. שהיא סבורה שעבר על שבועתו ומשני: דמגלי לה מעיקרא. מההוא שעתא גלי לה אמר לה דעי שלא נשבעתי ולא אמרתי באלהא דישראל אלא לאלהא דישראל:

וגם מצינו במקום אחר, שאפילו ליהודית היה נשבע בפניו ומבטל בלבד להוציא אמתת הדבר לשם שמים, כדגריסין במסכת פלה, פרק רבי יהודה (פרק ב"י): פעם אחת היו זקנים יושבים ועברו לפניהם שני תינוקות, אחד גלה ראשו ואחד פסה ראשו. זה שגלה ראשו, רבי אליעזר אומר: ממזר. ורבי יהושע אומר: בן הנדה. ורבי עקיבא אומר: ממזר וכן הנדה. אמרו לו לרבי עקיבא: היאך מלאך לבד לחלק על דברי רבותיך? אומר להם: אני אקימנו. הלך אצל אמו של אותו תינוק ומצאה שהיא מוכרת קטנית בשוק. אומר לה: בתי, אם תאמרי לי מה שאני שואלך, אני מביאך לחיי העולם הבא. אמרה לו: השבעה לי. היה נשבע בשפתיו ומבטל בלבד. אמר לה: בנך זה מה טיבו? אמרה לו: כשנכנסתי לחפה נדה הייתי ופרש ממני בעלי ובעלני שושביני והיה לי בן זה. ונמצא ממזר וכן הנדה. אמרו: גדול היה רבי עקיבא, שהכחיש את רבותיו. אמרו לו: ברוך ה' אלהי

ישראל שגלה סודו לעקיבא בן יוסף ועליו הכתוב אומר: "סוד ה' ליראיו"
(תהלים כה, יד).

וכל זה פונתו לדבר מצוה כדי לגלות הנסתרות ולהוציא אמתת הדברים,
אבל הנשבע בשפתיו ומבטל בלבו בעיני אחר, יהא שבועת שוא או שקר.
ועליו נאמר: "כי לא ינקה ה' וגו'" (שמות כ, ז).

פרק שלישי [מ]

לפי שאין בני אדם בקיאים בחומר השבועה ובחמדתם הגדולה יבואו
לסמות עיניהם ולשבע בשקר לכל מה שיהיו רשאים לכפר וגם להעלים
האמת, הן בעדויות הן בכל דבר אשר יטילו בית דין שבועה עליהם, על כן
התקינו רבותינו, שבית דין בכל זמן וזמן יודיעו לנשבע חמר השבועה
ודינה בלשון שביניהו, כדי לגלות אזנו בדבר ואולי יירא ויסתלק מן
השבועה, כדגרסינן במסכת שבועות, פרק שבועות הדיינים (לח, ב): תנו
רבנן: שבועת הדיינים אף היא (*) בלשונה נאמרה. אומרים לו: הוי יודע
שכל העולם פלו נודעזע בשעה שאמר הקדוש ברוך הוא: "לא תשא את
שם ה' אלהיך לשוא" (שמות כ, ז); כל עברות שבתורה (*) נאמר בהם ונקה'
וכאן נאמר 'לא ינקה' (שם); וכל העברות שבתורה נפרעין ממנו וכאן
נפרעין ממנו וממשפחתו, שנאמר: "אלתתן (*) את פיך לחטיא את
בשרך" (סהלטה, ה). ואין בשרו אלא קרובו, שנאמר: "ומבשרך לא תתעלם"
(ישעיה נח, ז); וכל העברות שבתורה נפרעין ממנו וכאן ממנו ומכל העולם
כלו, שנאמר: "אלה וכחש" (הושע ד, ב). וכתוב: "עלכן תאבל הארץ" (שם
ס, א); וכל העברות שבתורה אם יש לו זכות תולין לו שנים או שלשה
דורות וכאן נפרעין ממנו לא לתר, שנאמר: "הוצאתיה נאם ה' צבאות"
(זכריה ה, ד). "הוצאתיה" לא לתר, "ובאה אלבית הגנב", זה שגונב דעת
חברו, שאין לו ממון אצלו וטוענו ומשביעו: "ואלבית הנשבע בשמי
לשקר", כמשמעו: "ולנה בתוך ביתו וכלתו ואת עציו ואת אבניו וגו'",
הא למדת דברים שאין אש ומים מכלה אותן, שבועת שוא מכלה אותן.

נפש יהודה בלשונה נאמרה. בכל לשון שמבין בה: נאמר בהם ונקה. למי שעשה
תשובה וכאן נאמר לא ינקה אפילו אם עשה תשובה בלא פרעון: את פיך. בשבועת שקר
לחטיא את בשרך ואת קרובך:

אם אמר איני נשבע, (*) פוטרין אותו מיד ואם אמר הריני נשבע, העומדין
שם אומרים זה לזה: "סורו נא מעל אהלי האנשים הרשעים האלה"
(במדבר טו, כו). וכשמשביעין אותו אומרין לו: הוי יודע, שלא על דעתך אנו
משביעין אותך, אלא על דעתנו ועל דעת בית דין, וכן מציינו במנשה
כשהשביע את ישראל אמר להם: דעו, שלא על דעתכם אני משביע אתכם,
אלא על דעתי ועל דעת בית דין שנאמר: "ולא אתכם לבדכם" וגו' (דברים
כט, יג).

נפש יהודה פוטרין אותו מיד. ואין משהין אותו כדי שלא יחזור בו ועל כרחו ישלם משקיבל עליו בב"ד:

ואמרין עליה: בשלמא האי דקא משתבע איכא איסורא, (*) אלא האי דקא משבע ליה, אמאי? לכדתנא, רבי שמעון ברבי טרפון אומר: "שבעת ה' תהיה בין שניהם" (שמות כב, ז), מלמד (*) שחלה על שניהם, על דעתנו ועל דעת בית דין, למה לי? משום (*) קניא דרבא.

נפש יהודה אלא האי דקא משבע ליה אמאי. נימא סורו מעל האנשים דשתיהם במשמע ומה חייב זה שחבירו רוצה לישבע לשקר: שחלה על שניהם. ששניהם נענשים בה שלא דקדק למסור ממונו ביד נאמן ובאו לידי חלול השם: קניא דרבא. כשבא לזה לישבע נתן המעות בקנה מקל חלול ואמר למלוה הא לך מקלי עד שאלך ואשבע ונשבע שהחזיר לו מעותיו ולאחר השבועה יחזור ויטלנו וכשראה המלוה שנשבע לשקר כעס וזרק המקל מידו ונשבר ונפלו המעות ממנו על כן משביעין על דעתנו ועל דעת בית דין:

וזה שאמרו, שהשבועה חלה על שניהם, לפי שהללוהו שלא בעדים וסבב לו השבועה, כדגרסינן בסוף פרק איזהו נשך (עה, ב): אומר רב יהודה אומר שמואל: כל מי שיש לו מעות ומלוה אותם שלא בעדים, (*) עובר משום "ולפני עור לא תתן מכשלי" (ויקרא יט, יד). רבי שמעון בן לקיש אומר: (*) גורם קללה לעצמו, שנאמר: "תאלמנה שפתי שקר" (תהלים לא, יט).

נפש יהודה עובר משום לפני עור. שגורם ללוה לכפור: גורם קללה לעצמו. כשתובעו וזה כופר הכל מקללין אותו ואומרים שהוא דובר על צדיק עתק:

אמרו ליה רבנן לרב אשי: קא מקיים רבינא כל דאמור רבנן. יומא חד שלח ליה בהדיה פניא דמעלי שבתא: לישדר לי מר עשרה זוזי, דאיתרמי לי קטינא דארעא למיזבן. שלח ליה: לכתוב מר כתבא ולסהוד סהדי ולשדר לי. אומר ליה: אפילו אנא נמי? אומר ליה: כל שפן מר, דטרוד בגירסיה (*) ואישתלי ליה ואגרום קללה לעצמי.

נפש יהודה ואישתלי. ישכח הלואתי ואגרום קללה לעצמי:

תנו רבנן: שלשה (*) צועקין ואין נענין, אלו הן: מי שיש לו מעות ומלוה אותם שלא בעדים (*) ומי שאשתו מושלת עליו והקונה אדון לעצמו. מאי היא? איכא דאמרי: (*) התולה מעותיו לגוי. איכא דאמרי: הכותב נכסיו לבניו בחייו. ואיכא דאמרי, דביש ליה בהאי מתא (*) ולא אזיל למתא אחריתא.

נפש יהודה צועקין. בב"ד של מטה ואינם נענין שהרי הם גרמו לעצמן: ומי שאשתו מושלת עליו. שלא היה לו להרגילה מתחילה לכך: התולה מעותיו לגוי. אמר מעות שאני משתמש בהן של פלוני עובד כוכבים ומזלות הם שלא להשביע את עצמו כלומר שלא ידעו הבריות שעשיר הוא ופעמים שהעובד כוכבים ומזלות שומע ומעיד עדים ותובעו בדיניהם: ולא אזיל למתא אחריתא. דשינוי מקום שינוי מזל:

חָמֵר עָנְשֵׁי הַשְּׁבוּעוֹת לְנִשְׁבָּעִים וּלְדוֹרָם הֵם גְּדוּלִים, עַד שֶׁאָמְרוּ, שֶׁבְּעוֹנִים בָּאוֹת צְרוֹת רַבּוֹת, כְּדַגְרָסִינָן בְּפֶרֶק בְּמָה מְדַלִּיקִין (שבת לג, א) : בְּעוֹן שְׁבוּעַת שְׂוֵא וּשְׁבוּעַת שֶׁקֶר וְכוּ', כְּמוֹ שֶׁפָּתוּב לְמַעְלָה בְּחֶלֶק רִאשׁוֹן, בְּיִרְאַת הַעֲנֵשׁ שֶׁבְּעוֹלָם הַזֶּה (סימן ד). וְגַרְסִינָן בְּפֶרֶק בְּעֵשְׂרֵה מְאֻמְרוֹת: חָיָה רָעָה בָּאָה לְעוֹלָם עַל שְׁבוּעַת שְׂוֵא וְעַל חֲלוּל הַשֵּׁם וְכוּ' כְּמוֹ שֶׁפָּתוּב שָׁם. לְמַדְּנֵנוּ מֵאֵלּוּ הַשְּׁתֵּי מֵימְרוֹת כִּי שְׁבוּעַת שְׂוֵא שְׂוֵה לְחֲלוּל הַשֵּׁם.

וְגַרְסִינָן בְּסִפְרֵי (ויקרא יט): "וְלֹא־תִשָּׁבְעוּ בְשֵׁמִי לְשֶׁקֶר" (ויקרא יט, יב). מַה תִּלְמוּד לומר? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר "לֹא תִשָּׂא אֶת־שֵׁם־ה' אֱלֹהֶיךָ לְשׂוֹא" (שמות כ, ז), יְכוּל אֵין חִיבִין אֶלְא עַל שֵׁם הַמִּיחָד בְּלִבְד, מִנִּין לְרַבּוֹת כָּל הַכְּפוּיִין? תִּלְמוּד לומר: "בְּשֵׁמִי", כָּל שֵׁם שֶׁיֵּשׁ לִי. "וְחִלַּלְתָּ אֶת־שֵׁם" וגו' (ויקרא כ, ט), מְלַמֵּד שֶׁשְׁבוּעַת שְׂוֵא הוּא חֲלוּל הַשֵּׁם.

וְגַרְסִינָן בְּמִדְרַשׁ תְּנַחוּמָא: כָּל הַמוֹעֵל בְּשְׁבוּעוֹת כּוֹפֵר בְּהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא וְאֵין לוֹ מְחִילָה לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי לֹא יִנְקָה ה' אֶת אֲשֶׁר־יִשָּׂא" (שמות כ, ז). וְכָל עֵבְרוֹת שֶׁבִּתּוֹרָה (*) מְמַתִּינִין לוֹ שְׁנַיִם אוֹ שְׁלֹשָׁה דוֹרוֹת וְכֹאן נִפְרָעִים מִמֶּנּוּ לְאַתֵּר, שֶׁנֶּאֱמַר: "הוֹצֵאתִיהָ נָאִם ה' [צְבָאוֹת] וּבָאָה אֶל־בֵּית הַגָּנֹב וְאֶל־בֵּית הַנִּשְׁבָּע בְּשֵׁמִי לְשֶׁקֶר וְלָנָה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ" (זכריה ה, ד), הָא לְמַדְּתָּ: דְּבָרִים שֶׁאֵין אֵשׁ וַיְמִים מְכַלָּה אוֹתָם, שְׁבוּעַת שְׂוֵא מְכַלָּה אוֹתָם.

נפש יהודה **ממתניין לו.** אם יש לו זכות חוץ מנשבע אע"פ שאין בו מעשה לוקין עליו דכתיב כי לא ינקה ה' את אשר ישא את שמו לשוא ב"ד של מעלה אין מנקין אותו מחטא אבל בב"ד של מטה מנקין אותו מחטא ומלקין אותו:

וּמְצִינּוּ שֶׁאֲנֵשִׁי יָבֵשׁ גִּלְעָד נְהָרְגוּ מְנַעַר וְעַד זָקוֹן טוֹף וְנָשִׁים, מִפְּנֵי שֶׁעָבְרוּ עַל הַשְּׁבוּעָה שֶׁנִּשְׁבָּעוּ יִשְׂרָאֵל לְעֵלוֹת לְצַבָּא עַל שֶׁבֶט בְּנִימִין, כְּמוֹ שֶׁפָּתוּב לְמַעְלָה (סימן ח). וְגַם מְצִינּוּ כִּי לְפִי שֶׁהָרַג שְׂאוּל אֶת הַכְּהֻנִּים הַמְּפָרְנְסִים אֶת הַגְּבָעוֹנִים, רָעַב בָּא עַל הָאָרֶץ עַד שֶׁנְּהָרְגוּ בָּנָיו בְּעוֹנוֹ "וַיַּעֲתֵר אֱלֹהִים לְאַרְצָה" (שמואלב כא, יד).

וְגַם אָמְרוּ: מַעֲשֵׂה בְכֹפֵר אֶחָד, שֶׁהָיוּ אֲנָשִׁי נִשְׁבָּעִים וּמְקַיְמִים וְכָלָם נִחְרְבוּ. כִּיצַד? הָיָה אוֹמֵר לְחֻבְרוֹ: שְׁבוּעָה שֶׁאֵלֶיךָ לְמָקוֹם פְּלוּנִי וְאֶכַל וְאֶשְׂתֶּה שָׁם. וְהוֹלְכִים וְעוֹשִׂים כֶּךָ וּמְקַיְמִים שְׁבוּעָתָם וְנִחְרְבוּ. וּמָה הַנִּשְׁבָּעִין וּמְקַיְמִים כֶּךָ, הַנִּשְׁבָּעִים לְשֶׁקֶר עַל אַחַת כְּמָה וְכְמָה. וְכָל זֶה לְפִי שֶׁהָיוּ נִשְׁבָּעִים בְּחֻנָּם.

וְגַרְסִינָן בְּמַסְכַּת שְׁבוּעוֹת, פֶּרֶק שְׁלִישִׁי (כא, א): תִּנְיָא: כָּל לֹא תַעֲשֶׂה שְׁבִיתוֹרָה, לָאוּ שֵׁישׁ בּוֹ מַעֲשֵׂה לּוֹקִין עָלָיו וְלָאוּ שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֵׂה אֵין לּוֹקִין עָלָיו, חוּץ מִנִּשְׁבָּע (*) וּמְמִיר (*) וּמְקַלַּל אֶת חֻבְרוֹ בְּשֵׁם. וּבְבֵית דִּין שֶׁל מִטָּה לְהַעֲנִישׁ לְעוֹבֵר. וּמִי שֶׁיִּתְרַחַק עֲצָמוֹ מִמֶּנָּה, הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא אוֹהֵבוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּ: דַּבְּרוּ אִמְתַּי אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ, אִמְתַּי וּמִשְׁפָּט שְׁלוֹם שְׁפִטוֹ בְּשַׁעֲרֵיכֶם. וְאִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ אֶל־תַּחֲשְׁבוּ בְּלִבְבְּכֶם וּשְׁבַעֲתָ שֶׁקֶר אֶל־תֵּאָהֱבוּ כִּי אֶת־כָּל־אֵלֶּה אֲשֶׁר שָׁנֵאתִי נָאִם ה'" (זכריה ח, טז-יז). נִמְצָא שֶׁאוֹהֵב לְנִזְהַר מִדְּבָרִים אֵלּוּ.

נפש יהודה ומימר. שהמיר בהמת חולין בבהמת הקדש ועבר על לאו דלא ימיר ותנן בתמורה שאם המיר מומר וסופג את הארבעים: ומקלל את חבריו בשם. דכתיב אם לא תשמור לעשות וגוי ליראה את השם שיתירא שלא להוציא את השם לבטלה וכן מקלל את חבריו בשם מוציאו לבטלה וכתוב והפלה ה' את מכותך שיטול מכות והיינו מלקות:

פרק חמשי [מב]

דבר הנדרים קל בעיני בני אדם והם רגילים בהם וטוב לו לאדם שיתרחק ממנו אפילו לדבר מצוה, כדכתיב: "טוב אשר לאתדר משתדור ולא תשלים" (קהלת ה, ד). וכתוב: "אליתתן" (*) אתפיד לחטיא את בשרד" (שם שם, ה). וגרסינן במסכת נדרים, פרק אלו מתרים (ב, א): תניא, לעולם אל תהי רגיל בנדרים וכו', כמו שכתוב למעלה בפרק קמא מחלק תאנות המשגל (סימן יט). וגרסינן במסכת שבת פרק במה מדליקין (בב, ב): תניא: רבי נתן אומר: בעון נדרים אשתו של אדם מתה וכו', כמו שכתוב למעלה בגר ראשון (סימן ד).

נפש יהודה את פיד. בנדר:

וגרסינן במסכת נדרים, פרק ארבעה נדרים (כב, א): בר ברתיה דינאי סבא (*) אתא לקמיה דרבי ינאי רבה. אמר ליה: אילו הוה ידעת (*) דפתחין פנקסד וממשמשין בעובדד מי נדרת? אמר ליה: לא, ושריה. אמר רבי אבא: (*) מאי קרא? " (*) ואחר נדרים לבקר" (משלי יב, כה). אף על גב דפתח רבי ינאי ליה, אגן (*) לא פתחין בהא. ולא פתחין בהדא אחרניתא, (*) דאמר רבה בר בר חנה, אמר רבי יוחנן: מאי פתח ליה רבן גמליאל ליההוא סבא, " (*) יש בוטה כמדקרות חרב" (*) ולשון חכמים מרפא" (שם יב, יח). כל הבוטה ראוי לדקרו בחרב, אלא שלשון חכמים מרפא.

נפש יהודה אתא לקמיה דרבי ינאי. להתיר לו הנדר: דפתחין פנקסד. למעלה הספר שמעשיך נכתבין בה מבקרין ב"ד של מעלה בשביל שנדרת שמתוך שהוא נודר נדרים מחזיק עצמו כחסידי שלא יכשל בנדרו ומתוך כך מן השמים פותחין פנקס זכויותיו וממשמשין במעשיו: מאי קרא. שמפני נדרים חוקרין מעשיו של אדם: ואחר נדרים לבקר. אחר שנדר אדם מבקרין מעשיו: לא פתחין. לשום אדם בהאי אחר נדרים לבקר משום דהני איוס גדול הוא שאפילו אין דעתו להפר יאמר עכשיו שרצונו להפר. ולא בהני תרתי אחרניתא דאמר רבה בר בר חנה. לפי שמתוך שאמר לו שחטא כך שראוי לדוקרו בחרב יש לחוש שיאמר שמתחרט אף על פי שאין מתחרט: יש בוטה. כמו לבטא בשפתים: ולשון חכמים מרפא. שמתירין לו:

ואמרין עליה: אמר שמואל: כל הנודר, אף על פי שמקימו, נקרא רשע. אמר רבי אבא: מאי קראה? "וכי תחדל לנדר לא יהיה בך חטא" (דברים כג, כג) (*) וילויף "חדילה" "חדילה". פתיב הכא "וכי תחדל" וכתוב התם "שם רשעים חדלו רגז" (איוב ג, יז).

פרק ששי [מג]

לפי שהוא קל בעיני האדם כששומעין חרם של ארור, לפי שאינם מבינים החמרא הגדולה אשר בו, על כן כתבו ז"ל קצת מחמרותיו, כדגרסינן בסוף פרק שבועת העדות (ו, א): תנא: (*) ארור, בו נדוי, בו קללה, בו שבועה. ארור, בו נדוי, דכתיב: "אורו" (*) מרוז אמר מלאך ה'" (שופטים ה. כג). ואמר עולא: בארבע מאה שפורי שמתיה ברק למרוז. בו קללה, דכתיב: "ואלה יעמדו על הקללה בהר עיבל" וגו', ארור האיש אשר יעשה פסל" (דברים כז, יגטו). בו שבועה דכתיב: "וישבע יהושע בעת ההיא לאמר ארור האיש לפני ה' אשר יקום ויבנה את העיר הזאת את יריחו" (יהושע נ. כו). (*) ודילמא תרתי אמר להו: אשבעינהו ולייטינהו? אלא מהכא: "ויאל שאול את העם לאמר ארור האיש אשר יאכל לחם עדהערב ונקמתי מאיבי ולא טעם פלהעם לחם" (שמואל א יד, כד). וכתב: "ויונתן לא שמע בהשביע אביו את העם" (שם שם, כז). ודילמא הכא נמי תרתי אמר להו? ומי כתיב "וארור". השתא דאתית להכי, התם נמי לא כתיב "וארור". אמר רבי יוסי בר חנינא: (*) אמן, בו שבועה, (*) בו קבלת דברים, (*) בו אמונת דברים בו שבועה, דכתיב: " (*) ואמרה האשה אמן אמן" (במדבר ה. כב). בו קבלת דברים, דכתיב: "ארור אשר לא יקום וגו' ואמר פלהעם אמן" (דברים כז, כו). בו אמונת דברים, דכתיב: "ויאמר ירמיה הנביא אמן כן יעשה ה' יקם ה' את דבריך אשר נבאת להשיב כלי ביתה' וכל הגולה מבבל אל המקום הזה" (ירמיהכח, ו).

נפש יהודה ארור בו נדוי בו קללה בו שבועה. כל לשונות הללו הוא משמש וצריך לפרוש ממנו אם אמר חכם ארור בלשון נידוי. ואם אמר אדם לחבירו לשם שבועה וקבלו עליו שבועה היא והמקלל את חבירו בלשון ארור הוא לה' קללה היא וחייב המקלל: מרוז. שם עיר קרובה למקום המלחמה ולא באו לעזרה לפיכך קלל אותה: ודלמא. יהושע תרתי עביד, אבל ארור לאו לשון שבועה היא: אמן בו שבועה. העונה אמן אחר שבועה כמוציא שבועה מפיו: בו קבלת דברים. האומר לחבירו ע"מ שתקיים לי תנאי כך וכך ואמר אמן קיבל דבריו וחייב לקיים תנאו: בו אמונת דברים. וראוי לענות אמן על דבר תפלה ותחינה שהוא לשון מאמין הדברים שיהא רצון שיהא אמת כן: ואמרה האשה אמן אמן. דאי לא כמוציאה שבועה דמא אמאי מבדקה אפילו מושבע מפי אחרים אין כאן שהרי לא אמרה כלום אחר השבועה אלא ודאי כשבועה דמא לכך מבדקה כשתענה אמן אחרי דברי הכהן:

ויש לנו ללמד ענין ארור מדבר עכו, כדגרסינן במסכת סנהדרין, פרק נגמר הדין (מג, ב): תנו רבנן: "שנים נא כבוד" (יהושע ז, ט), אין "נא" אלא לשון בקשה. בשעה שאמר לו הקדוש ברוך הוא ליהושע "חטא ישראל" (שם שם, יא), אמר לפניו: רבונו של עולם, מי חטא? אמר לו: וכי דלטור (פירש רש"י: רכיל) אני? לך הטל גורלות ונפל הגורל על עכו. אמר לו עכו: יהושע, בגורל אתה בא עלי? אתה ואלעזר שני גדולי הדור אתם, אם אני מטיל עליכם גורל, על אחד מכם נופל. אמר לו: בבקשה ממך, אל תוציא לעז על הגורלות, שעתידה ארץ ישראל שתתחלק בגורלות, שנאמר: "אדבגורל

יחלק את הארץ" (במדבר כו, נה). "ותרלו תודה" (יהושע ז, יט), אמר רבינא: שחודי שחדיה במילי: כלום אני מבקש ממך אלא הודאה, תן לו הודאה והפטר. מיד וייען עכן את יהושע ויאמר אמנה אנכי חטאתי וגו' וכזאת וכזאת עשיתי" (שם שם, כ).

אמר רבי אסי אמר רבי חנינא: מלמד שפעל עכן בשלשה חרמים: שנים בימי משה ואחד בימי יהושע, שנאמר: "אנכי חטאתי וכזאת וכזאת עשיתי". ועד השתא מאי טעמא לא איענוש? אמר רבי יוחנן משום רבי אלעזר בר רבי שמעון, שלא ענש על הנסתרות עד שעברו את הירדן. כתנאי: "הנסתרות לה' אלהינו והנגלת לנו ולבנינו עד עולם" (דברים כט, כח). למה נקוד על "לנו ולבנינו" ועל "ע" שב"עד"? מלמד שלא ענש על הנסתרות עד שעברו את הירדן, דברי רבי יהודה. אמר לו רבי נחמיה: (*) וכי ענש על הנסתרות לעולם והלא כבר נאמר "עד עולם"? אלא כשם שלא ענש על הנסתרות לעולם, (*) כך לא ענש על ענשים שבגלוי (*) עד שעברו את הירדן. אלא עכן (*) מאי טעמא איעניש? משום (*) דהווי ידעי ביה אשתו ובניו.

נפש יהודה וכי ענש על הנסתרות. את אחרים לעולם: כך לא ענש. את אחרים על עונשין שבגלוי: עד שעברו את הירדן. ונעשו ערבים זה בזה: מאי טעמא איענש. כיון דאף משעברו את הירדן לא ענש אחרים על הנסתרות מ"ט איענש ישראל בשבילו הלא בסתר היה: דהווי ידעי ביה אשתו ובניו. והוי דבר שבגלוי:

"חטא ישראל" (יהושע ז, יא), אמר רבי אבא בר זבדא, אמר רב: אף על פי (*) שחטא ישראל הוא. והינו דאמרי אינשי: אסא דקאי ביני חילפי - אסא שמייה ואסא קרו ליה. "וגם עברו את בריתי אשר צויתני אותם וגם לקחו מוהחרם וגם גנבו וגם פחשו וגם שמו בכליהם" (שם), אמר רבי אלעאי משום רבי יהודה בר מספרתא: מלמד שעבר עכן על חמשה חמשי תורה, שנאמר חמשה "גם". ואמר רבי אלעאי משום רבי יהודה בר מספרתא: עכן (*) מושך ערלתו היה. פתיב הקא "וגם עברו את בריתי" וכתיב התם "את בריתי הפר" (בראשית יז, יד). (*) פשיטא? מהו דתימא במצות דגויפיה (*) לא פקר, קא משמע לן. "וכי עשה נבלה בישראל" (יהושע ז, טו). אמר רבי אבא בר זבדא: מלמד, שבעל עכן נערה המאורסה. פתיב הקא "וכי עשה נבלה" וכתיב התם "כיעשתה נבלה בישראל" (דברים כב, כא). פשיטא? מהו דתימא (*) כלי האי לא פקר נפשיה, קא משמע לן. רבא אמר: דיניה פנערה המאורסה, בסקילה. אמר ליה ריש גלותא לרב הונא: פתיב: "ויקח יהושע את עכן ברזרח ואת הכסף ואת האדרת ואת לשון הזנה ואת בניו ואת בנותיו ואת חמרו ואת צאנו ואת אהלו ואת כל אשר לו וכל ישראל עמו ויעלו אתם עמק עכור" (יהושע ז, כד). אם הוא חטא, בניו ובנותיו מה חטאו? ולטעמך, אם הוא חטא, ישראל מה חטאו? (*) אלא לרדותו, הקא נמי לרדותו. "וישרפו אתם באש ויסקלו אתם באבנים" (שם שם, כה), תרתי? אלא (*) הראוי לסקילה לסקילה, (*) הראוי לשריפה לשריפה.

נפש יהודה

שחטא ישראל הוא. מדלא אמר חטא העם עדיין שם קדושתו עליהם: מושך ערלתו. מושך את עור אמתו תמיד עד שנשתרבה וכסתה את ראש הגיד שלא נראה מהול: פשיטא. הא רבי אלעזר גופיה אמר שעבר על כל התורה: לא פקר. לא הפקיר עצמו כ"כ: כולי האי. רע לשמים ורע לבריות לבייש את משפחתו ולאסרה על בעלה: אלא לרדותו. שיראו את קלקולו ויזהרו בעצמן ולא יוסיפו למעול בחרם: הראוי לסקילה. הוא ושורו ובהמותיו קנס היה לרדות את אחרים: הראוי לשריפה. כסף וזהב ובגדים:

וגרסינו נמי במועד קטן, פרק אלו מגלחין (יז, א): אמר רבי שמעון בן לקיש: פשם שהחרם פשהוא נכנס, נכנס ברמ"ח איברים, כך פשהוא יוצא, יוצא מרמ"ח איברים. פשהוא נכנס, דכתיב: "והיתה העיר חרם" (יהושע ו, יז), "חרם" בגימטריא רמ"ח. פשהוא יוצא, דכתיב "ברגז רחם תזכור" (חבקוק ג, ב), "רחם" בגימטריא הכי הוי.

תדע לך פח של חרם, שאפילו השכינה העלימה מיעקב אבינו בדבר מכירת יוסף, למען החרם שהחרימו תשעה בני יעקב ושתפו לשכינה עמהם, כדגרסינו בפרק לח מפרקי רבי אליעזר: תדע לך פח החרם שהוא גדול, בוא וראה מיהושע שהחרים את יריחו היא וכל אשר בה ושרף באש עכו בן זרח וכו' וכן שאול החרים שיתענו כל העם וכו' כדאיתא התם.

הכלל השלישי שלא יחניף

ונחלק לשני חלקים: החלק הראשון בדברי חנפה; החלק השני באונאת דברים

החלק הראשון בדברי חנפה

ויש בו שני פרקים

פרק ראשון [מד]

כָּל יִרְאֵה הַשֵּׁם כְּשִׁירָאָה בְּחִבְרוֹ, שְׁאִינוֹ נוֹהֵג כְּרְאוּי, מְצֹוּה לְהוֹכִיחוֹ בֵּינוּ לְבֵין עֲצָמוֹ, כְּדִי שְׁלֹא יִבְיָשְׁהוּ, שְׁנֹאָמַר: "הוֹכַח תּוֹכִיחַ אֶת־עַמִּיתְךָ" [\(ויקרא טז, יז\)](#). וְאִף עַל פִּי שְׁלֹא יִקְבֵּל מִמֶּנּוּ לֹא יַעֲזֹב מְלֵהוֹכִיחוֹ, כְּדִגְרָסִינֶן בְּמַסְכַּת שֶׁבֶת, פֶּרֶק בַּמָּה בְּהֶמָּה יוֹצֵאָה (נד, ב): אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: מֵאֵי דְכָתִיב: "ה' בְּמִשְׁפָּט יָבוֹא עִם־זְקֵנֵי עַמּוֹ וְשָׂרָיו" [\(ישעיה ג, יד\)](#)? אִם שָׂרִים חֲטָאוּ (*) זְקֵנִים מָה חֲטָאוּ? אֶלָּא אֵימָא זְקֵנִים, מִפְּנֵי שְׁלֹא מִיחוּ בְּשָׂרִים. וּמִימְרָאוֹת אַחֲרוֹת כְּאֵלוֹ כְּתוּבוֹת בְּפֶרֶק שְׁבִיעֵי מֵהַפְּלָל הָרֵאשׁוֹן (סימן ח), שְׁבַחְבוּרָה זֶה.

נפש יהודה זקנים. סנהדרין:

וְגִרְסִינֶן נִמְי בְּפֶרֶק כָּל כְּתָבֵי הַקֹּדֶשׁ (שבת קיט, ב): אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: לֹא חֲרָבָה יְרוּשָׁלַיִם אֶלָּא בְּשָׁבִיל שְׁלֹא הוֹכִיחוּ זֶה אֶת זֶה. שְׁנֹאָמַר: "הֵיוּ שָׂרֵיָה כְּאַיִלִים וְגוֹ' [\(איכה א, ו\)](#), מָה אֵיל רֵאשׁוֹ שֶׁל זֶה בְּצַד זָנְבוֹ שֶׁל זֶה, אִף יִשְׂרָאֵל שְׁבָאוֹתוֹ הַדּוֹר כְּבָשׁוּ פְּנֵיהֶם בְּקֶרֶקַע וְלֹא הוֹכִיחוּ זֶה לְזֶה. הָא לְמַדְנּוּ, שְׁנֵעֲנִישׁוּ כָּל יִשְׂרָאֵל עַל דְּבַר זֶה, שְׁכַלְס עַרְבִים זֶה לְזֶה, שְׁנֹאָמַר: "בְּנֵי אִם־עַרְבָת לְרַעְדָּ" וְגוֹ' [\(משלי ו, א\)](#).

וְאֵל יַעֲזֹב תְּלַמִּיד חָכֵם מְלֵהוֹכִיחַ לְרַבִּים מִפְּנֵי שְׁיִירָא מִפְּנֵי שְׁיִשְׁנָאוּהוּ בְּעַבּוֹר הַתּוֹכְחוֹת, אֶלָּא עַל כָּל פְּנִים יוֹכִיחֶם, כְּדִגְרָסִינֶן בְּמַסְכַּת כְּתוּבוֹת, פֶּרֶק שְׁנֵי דִינֵי גִזְרוֹת (קה, ב): אָמַר אַבְיִי: הָאֵי צוֹרְבָא מִרְבְּנֵן דְּרַחֲמִין לֵיהּ בְּנֵי מֵתָא, לֹאוּ מְשׁוּם מַעֲלִיּוֹתָא הוּא, אֶלָּא מְשׁוּם דְּלֹא מוֹכַח לְהוּ בְּמִילֵי דְשִׁמְיָא.

וְגִרְסִינֶן בְּמַסְכַּת שֶׁבֶת, פֶּרֶק בַּמָּה בְּהֶמָּה יוֹצֵאָה (נה, א): אָמַר לֵיהּ רַבִּי זִירָא לְרַבִּי סִימוֹן: לוֹכְחִינְהוּ מִר לְהֵינִי דְבִי רִישׁ גְּלוּתָא. אָמַר לֵיהּ: לֹא מְקַבְּלֵי מִינָאֵי. אָמַר לֵיהּ: אִף עַל פִּי כֵּן לוֹכְחִינְהוּ מִר, דְּאָמַר רַבִּי אַחָא בְּרַ חֲנִינָא: מַעוֹלָם לֹא יִצְתָה מִדָּה טוֹבָה מִפִּי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא וְחִזַּר בָּהּ לְרַעָה, (*) חוּץ מִדְּבַר זֶה, דְּכָתִיב: "וַיֹּאמֶר ה' אֵלָיו עֲבַר בְּתוֹךְ הָעִיר בְּתוֹךְ יְרוּשָׁלַיִם (*) וְהִתְוִיַתְתָּ תּוֹ עַל־מַצְחוֹת הָאֲנָשִׁים" [\(יחזקאל ט, ד\)](#).

נפש יהודה חוץ מדבר זה. שנאמר במקרא זה שהוציא דבור לטובה ומפני עונש תוכחה חזר בו: והתוית תו על מצחות האנשים. הנאנחים והנאנקים על כל התועבות הנעשים בתוכה אלו צדיקים:

אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְגַבְרִיאֵל: לָךְ וּרְשָׁם עַל מְצָחֶן שְׁל צְדִיקִים תּוֹ שְׁל דִּין, (*) שְׁלֹא יִשְׁלְטוּ בְּהֶם מְלֵאכֵי חֲבֵלָה. וְעַל מְצָחֶן שְׁל רְשָׁעִים תּוֹ שְׁל דָם, שְׁיִשְׁלְטוּ בְּהֶם מְלֵאכֵי חֲבֵלָה. אָמַרְהָ מִדַּת הַדִּין לְפָנֵי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: רְבוּנוֹ שְׁל עוֹלָם, מָה נִשְׁתַּנּוּ אֵלוּ מֵאֵלוּ? אָמַר לָהּ: הִלְלוּ צְדִיקִים גְּמוּרִים וְהִלְלוּ רְשָׁעִים גְּמוּרִים. אָמַרְהָ מִדַּת הַדִּין: הִיָּה לָהֶם לְמַחוֹת וְלֹא מִיחוּ. אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: גְּלוּי וְגִדּוּעַ לְפָנֵי, שְׁאִם מִיחוּ לֹא הֵיוּ מְקַבְּלִים מֵהֶם. אָמַרְהָ לְפָנֵי מִדַּת הַדִּין: רְבוּנוֹ שְׁל עוֹלָם, אִם לְפָנֵיךָ גְּלוּי, לְפָנֵיהֶם מִי גְלוּי? (*) הֵינּוּ דְכָתִיב: "זָקֵן בָּחִיר וּבְתוּלָה וְטָף וְנָשִׁים תַּהַרְגוּ לְמִשְׁחִית וְעַל־כָּל־אִישׁ אֲשֶׁר־עָלָיו הַתּוֹ אֶל־תִּגְשׁוּ" (*) וּמִמְקוֹדְשֵׁי תַחֲלוּ וְיַחֲלוּ בְּאֲנָשִׁים הַזְּקֵנִים אֲשֶׁר לְפָנֵי הַבַּיִת" (שם שם, ו). תִּנִּי רַב יוֹסֵף: אֵל תִּקְרִי

"ממקדשיי" אלא "ממקדשיי". אלו בני אדם שקימו את התורה (*) כלה מאלף ועד תו.

נפש יהודה שלא ישלטו בהם מלאכי חבלה. שאני רוצה לשלוח בעיר: היינו דכתיב. מעיקרא ועל כל איש אשר עליו התו אל תגשו ולבסוף וממקדשי תחלו: ממקודשי. שהודה הקב"ה לקטרוג מדת הדין וחזר בו מן הטובה: יכול וכו'. ולא יסטרנו, להכות על לחיינו:

וגרסינו נמי במסכת ערכין, פרק יש בערכין (טז, ב): תנו רבנן: "לא תשנא את אחיך בלבבך" (ויקרא טז, יז). יכול לא יכנו ולא יסרטנו ולא יקלנו? תלמוד לומר: "בלבבך", בשנאה שבלב הכתוב מדבר. מנין לרואה בחברו דבר מגנה שחייב להוכיחו? תלמוד לומר: "הוכח" (שם); הוכיחו ולא קבל, מהו שיחזר ויוכיחנו? תלמוד לומר: "תוכיח" (שם), מכל מקום, (*) יכול אפילו פניו משתנים? תלמוד לומר: "ולא תשא עליו חטא" (ש).

נפש יהודה יכול אפילו פניו משתנים. שיוכחנו בדברים להלבין פניו:

תניא, אמר רבי טרפון: תמה אני, אם יש בדור הזה שיוכל להוכיח. אלו אמר: טל קיסם מבין שניך, אומר לו: טל קורה מבין עיניך. אמר רבי אלעזר בן עזריה: תמה אני, אם יש בדור הזה (*) שיודע להוכיח. אמר רבי עקיבא: תמה אני, אם יש בדור הזה, שמקבל תוכחה. אמר רבי יוחנן בן נורי: מעיד אני עלי שמים וארץ, שהרבה פעמים לקה עקיבא בן יוסף על ידי, שהייתי (*) קובל עליו לפני רבן גמליאל, וכל שכן שהוסיף בי אהבה, לקיים מה שנאמר: "הוכח לחכם ויאבהך" (משלי ט, ח).

נפש יהודה שיודע להוכיח. שלא ישא עליו חטא על עלבון פנים: קובל עליו. כשראיתי בו דבר גנאי:

למדנו, שהמוכיח לחברו זוכה ומזכה שיתחרט חברו על מה שעבר ויאשר דרכו מכאן ואילך, אבל החנוף אשר רואה שהולך חברו בדרך לא טובה ולא די לו שאינו מוכיחו, אלא שמחליק לו בלשונו לאמר: פשוטה אתה נוהג ולא פעלת און, מסבב מכשולות רבים, עובר על "הוכח תוכיח" ונעשה מדוברי כזב וגרם לזה שאינו מתנחם מרעתו. ולא עוד, אלא שישנה וישלש באולתו בראות שתי הנאות: האחת, שמשביע תאותו, והשנייה, כי מהללים אותו. וגורם לאחרים, הרואים שמהללים אותו, שישובו לדרך זה. ועל זה נאמר: "עזבי תורה יהללו רשע" (משלי כח, ד). רוצה לומר, שלולי שעזבו את התורה לא יהללו העובר על דבריה.

וראוי לירא את דבר ה' למסור עצמו בסכנה ואל יכבד על ראשו עון פלילי כזה. כי אין לנו גדול מהמלך, ועם כל מוראו, ידענו מה שאמרו ז"ל מה שנתחייבו ישראל על שהחניפו (*) לאגריפס המלך, כדגרסינו במסכת סוטה, בסוף פרק אלו נאמרין (מא, ב): אגריפס המלך עמד וקבל וקרא עומד ושבוהו חכמים וכשהגיע לפסוק "לא תוכל לתת עליך איש נכרי אשר לא אחיך הוא" (דברים יז, טו), זלגו עיניו דמעות, אמרו לו: לא תירא, אגריפס המלך, (*) אתה אחינו. משום רבי נתן אמרו: באותה שעה

נתחיבו שונאיהם של ישראל כליה מפני שהחניפו לאגריפס. ואמר רבי שמעון בן חלפתא: מיום שגברה (*) אגרופה של חנפה (*) נתעויתו הדינים ונתקלקלו המעשים ואין כל אדם יכול לומר לחברו: (*) מעשי גדולים ממעשיך.

נפש יהודה אגריפס המלך עמד וקבל. הס"ת בבית המקדש כדאיתא בסוטה שבשנת השמיטה בחג הסוכות היה קורא המלך בבית המקדש משנה התורה והיה המלך יושב על בימה אבל אגריפס עמד וקרא. אגריפס מלך ישראל היה מזרעו של הורדוס והוא שנחרב הבית בימיו: זלגו עיניו דמעות. לפי שמקרא הזה פסלו מן המלכות: אתה אחינו. שאמו מישראל: אגרופה. כוחה של חנופה אע"ג דאמו מישראל אין ראוי למלכות דעבד הוא וזילא מילתא: נתעוותו. הדיינים, הדנין את הדין: ונתקלקלו המעשים. שהגדולים ראו עוברי עבירה ולא מיחו בידם מפני חנופה: מעשי גדולים ממעשיך. שמתוך שלא מיחו ביד עוברי עבירה למדו הדורות את מעשיהם ונמצא כלן עוברין:

למדנו מפאן, שאפילו למלך, שמוראו גדול, נתחיבו ישראל מפני שהחניפוהו, לפי שהיה להם לירא יותר ממלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, כמו שנאמר: "לא תגורו מפני איש" (דברים א, יז). וכל שכן המחניף לחברו, שאינו מתירא ממנו, שזה נמנה עם פת שקרים וכת חנפים ומסבב רעות רבות לאותו שמחניף. ועל כן ההולך בדרך טובה יוכיח לחברו ואל יחניפהו ויהיה זוכה ומזכה את הרבים.

פרק שני [מה]

אלו החנפים שמחניפים לרשעים כדי שייכבדו, או ליהנות מהם, או שנפש הרעה אותה רע ומתאזים למטעמים מרים ומואסים במתוקים, מחריבים את העולם והקדוש ברוך הוא שונאן, כדגרסינן בפרק ערבי פסחים (פסחים ק"ג, ב): שלשה הקדוש ברוך הוא שונאן: המדבר אחד בפה ואחד בלב וכו', כדאיתא למטה, בכלל רביעי (סימן מה), וענשו גדול, כדגרסינן במסכת סוטה, פרק אלו נאמרין (מא, ב): אמר רבי אלעזר: כל אדם שיש בו חנפה מביא אף לעולם, שנאמר: "וחנפילב ישימו אף" (איוב לו, ג). ולא עוד אלא שתפלתו נמאסת, שנאמר (שם): "לא ישועו כי אסרם" (פירש רש"י ז"ל: כשיבואו עליהם יסורין לא תועיל להם שועה).

ואמר רבי אלעזר: כל אדם שיש בו חנפה אפילו עברין שבמעי אמן מקללין אותו, שנאמר: "אמר לרשע צדיק אתה יקבהו עמים יזעמוהו לאמים" (משלי כד, כד). ואין "יקבהו" אלא קלה, שנאמר: "מה אקב לא קבה אל" (במדבר כג, ח). ואין "לאמים" אלא עברין, שנאמר: "ולאם מלאם יאמץ" (בראשית כה, ג).

ואמר רבי אלעזר: כל אדם שיש בו חנפה נופל בגיהנם, שנאמר: "הוי האמרים לרע טוב ולטוב רע" (ישעיה ה, כ), מה פתיב בתריה: "לכן פאכל קש לשון אש וחשש להבה ירפה" וגו' (שם שם, כד).

וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר : כָּל אָדָם הַמְחַנֵּיף לַחֲבֵרוֹ לְסוּף נוֹפֵל בְּיָדָם וְאִם אֵינוֹ נוֹפֵל בְּיָדוֹ נוֹפֵל בְּיַד בְּנוֹ, וְאִם אֵינוֹ נוֹפֵל בְּיַד בְּנוֹ נוֹפֵל בְּיַד בֶּן בְּנוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר : " (*) וַיֹּאמֶר יִרְמְיָה הַנְּבִיא אֶל־חַנְּנִיָּה הַנְּבִיא " וְגוֹ' " (*) אָמֵן כֵּן יַעֲשֶׂה ה' " (ירמיה כת, ה). וְכֹתִיב : " (*) וַיְהִי־הוּא בְּשַׁעַר בְּנֵי־מֶן וְשָׁם בַּעַל פְּקֻדַת וְשְׁמוֹ יִרְאֵיָה בֶן־שְׁלֹמֹיָה בֶן־חַנְּנִיָּה וַיִּתְּפֹשׂ אֶת־יִרְמְיָהוּ הַנְּבִיא לֵאמֹר אֶל־הַכַּשְׂדִּים אֲתָה נָפַל. וַיֹּאמֶר יִרְמְיָהוּ שֶׁקֶר " וְגוֹ' (שם לו, יג"ד). וְכֹתִיב : " וַיִּקְצְפוּ הַשָּׂרִים עַל יִרְמְיָהוּ " וְגוֹ' (שם שם, טו).

נפש יהודה ויאמר ירמיה הנביא אל חנניא. שאמר נבואת שקר על גלות יכניה וכלי המקדש שגלו עמו בעוד שנתים ימים אני משיבם אל המקום הזה : **אמן כן יעשה ה'.** חנופה היא זו שהיה לירמיה לומר בהדיא שקר אתה ניבא : **ויהי הוא בשער בנימין.** לאחר כמה ימים היה ירמיה יוצא מירושלים ללכת לארץ בנימין לחלוק נחלה שנפלה לו בירושה ותפסו ראייה ואמר לו אל הכשדים אתה נופל :

וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה : כָּל עֵדָה שֵׁישׁ בָּהּ חֲנֻפָּה לְסוּף הִנּוּ גְלֻמוּדָה כְּנֵדָה, שֶׁנֶּאֱמַר : " כִּי־עֲדַת חֲנִיף גְלֻמוּד " (איוב טו, לד), שֶׁכֵּן בְּכַרְכֵי הַיָּם קוֹרִין לְנֵדָה גְלֻמוּדָה. מֵאֵי "גְלֻמוּדָה"? (*) גְּמוּלָה דָּא מִבְּעֵלָה. וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר : כָּל עֵדָה שֵׁישׁ בָּהּ חֲנֻפָּה לְסוּף גּוֹלָה, כְּתִיב הַכָּא : " כִּי־עֲדַת חֲנִיף גְלֻמוּד " (שם) וְכֹתִיב הַתָּם : " וַאֲמַרְתָּ בְּלִבְבְּךָ מִי יִלְד־ לִי אֶת־אֵלֶּה וְאֲנִי שְׂכוּלָה וְגְלֻמוּדָה גְלָה וְסוּרָה " (ישעיה מט, כא).

נפש יהודה גמולה. בדולה כמו ויגמל :

וְעוֹד אָמְרוּ ז"ל : כָּל הַמְחַנֵּיף לַחֲבֵרוֹ לְשׁוּם כְּבוֹד לְסוּף נִפְטָר מִמֶּנּוּ בְּקִלוֹן וְנִמְצָא שְׁאֵינוֹ מְחַנֵּיפוֹ אֶלָּא לְפִי שֶׁהוּא נֹאָה לְמִזְגוֹ, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ : לֹא לְחַנּוּם הַלֵּךְ זְרִזִיר אֶצֶל עוֹרֵב, אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁהוּא מֵינוֹ. וְאָמְרוּ : כָּל עוֹף לְמִינוֹ יִשְׁכֵּן וְכָל אָדָם לְדוּמָה לוֹ.

וְעוֹד הַשּׁוּי חֲנֻפָּה לְגִסוּת הַרוּחַ, כְּדִגְרַסִּינָן פֶּרֶק זֶה בּוֹרֵר (סנהדרין כד, א) : " וַאֲשָׂא עֵינַי וְאָרָא וְהִנֵּה (*) שְׂתִים נָשִׁים יוֹצְאוֹת וְרוּחַ (*) בְּכַנְפֵיהֶם וְלַהֲנֵה כְּנָפִים (*) כְּכַנְפֵי הַחֲסִידָה וַתִּשְׁנֶה אֶת־הָאִיפָה בֵּין הָאָרֶץ וּבֵין הַשָּׁמַיִם. וְאָמַר אֶל־הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בֵּי אֵנָה הֵמָּה מוֹלְכוֹת אֶת־הָאִיפָה. וַיֹּאמֶר אֵלַי לְבָנוֹת־לָהּ בֵּית בְּאָרֶץ שְׁנַעֲר " (זכריה ה, טיא). אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשׁוּם רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן יוֹחָנָי : זֶה חֲנֻפָּה וְגִסוּת הַרוּחַ שֶׁיִּרְדּוּ לְבָבָל. וּבַעֲוֹן חֲנֻפָּה הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שׁוֹפֵךְ חַמְתּוֹ עַל הָאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר : "עַל־כֵּן עֲלִיבְחוּרֵינוּ לֹא־ יִשְׁמַח ה' וְאֶת־ יִתְמֵינוּ וְאֶת־אֲלֻמְנֹתֵינוּ לֹא יִרְחַם כִּי כָּלוּ חֲנִיף וַיִּמְרַע " וְגוֹ' (ישעיה ט, טז).

נפש יהודה שתיים נשים. חנופה וגסות הרוח : **בכנפיהם.** לשון גסות הרוח : **ככנפי החסידה.** שמראין עצמם חסידים :

וְאֵף עַל גַּב דְּאָמְרִינָן בְּסוּף פֶּרֶק אֵלּוּ נֶאֱמָרִין (סוטה מא, ב) : אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר מַעְרַבְיָא וְאֵי תִימָא רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן פִּזְי : מִתֵּר לְהַחֲנִיף אֶת הַרְשָׁעִים בְּעוֹלָם הַזֶּה, שֶׁנֶּאֱמַר : "לֹא־יִקְרָא עוֹד לְנָבֵל נְדִיב (*) וּלְכִילִי לֹא יֹאמֶר שׁוּעִי " (ישעיה לב, ה), מְכַלֵּל דְּבַעוֹלָם הַזֶּה שְׂרִי. רִישׁ לְקִישׁ אָמַר מֶהֱכָא : "כִּפְרָאת פְּנֵי אֱלֹהִים וַתִּרְצַנֵּי " (בראשית לג, ט).

(***)** וּפְלִיגָא דְרַבִּי לֵוִי, דְאָמַר רַבִּי לֵוִי: מִשָּׁל דִּי־עֵקֶב וְעָשׂוּ: לְאָדָם שְׂזֵמֵן אֶת חֲבָרוֹ לְסַעוּדָה וְיָדַע בּוֹ שְׁמִבְקָשׁ לְהַרְגוֹ, אָמַר: טַעַמְתִּי תִבְשִׁיל זֶה וְדוּמָה לְאוֹתוֹ שְׁטַעַמְתִּי בְּבֵית הַמֶּלֶךְ. אָמַר: יָדַע לִיָּה מִלְכָּא לְהָאִי, מִסְתַּפְיִנָא לְמִיקְטָלִיָּה. (***)** כָּל זֶה אֵינוֹ מְדַבֵּר שְׂיִשְׁבַּח לוֹ הַמַּדּוֹת הָרַעוֹת שְׁנוּהֵג, כִּי בְּזֶה כָּבַר אָמְרוּ, שְׂיֵשׁ בּוֹ כְּמָה חֲטָאִים, אָבֵל מֵה שְׂאָמְרוּ מִתֵּר לְהַחֲנִיף, הוּא, שְׂאָף עַל פִּי שְׂאָסוֹר לְכַבֵּד אֶת הָרְשָׁעִים לְפִי שְׁהֵם שְׁנוּאֵי הַשֵּׁם, כְּדַכְתִּיב: "נְבִזָּה בְּעֵינָיו נִמְאָס" [\(תהלים טו, ד\)](#), רוּצָה לֹמַר, שְׂרָאוּי לְגוֹר בְּאֵהֶל הַשֵּׁם וְלִשְׁכֵן בְּהַר קְדָשׁוֹ, מִי שְׁבוּזָה לְאוֹתוֹ שֶׁהוּא נִמְאָס בְּעֵינֵי הַשֵּׁם, שְׂזָהוּ הָרְשָׁע, וּמְכַבֵּד אֶת יְרָאֵי הַשֵּׁם אָבֵל לֹא לְרְשָׁעִים.

ופליגא. הא דר"ל דאמר להחניפו לעשו נתכוין יעקב לומר לא ראיתי פניך כראות פני אלהים פליגא אדרי לוי דאמר להחניפו נתכוין אלא איים עליו ולהודיעו שהיה רגיל לראות המלאכים: **כל זה.** שאמרנו שמותר להחניף לרשעים אינו מדבר וכו' :

וְעַל זֶה אָמַר הַחֲכָם, כִּי הָרְשָׁעִים שְׂיָדָם תִּקְיָפָה וְהַשְּׁעָה מְשַׁחֲקֵת לָהֶם מִתֵּר לְכַבֵּדָם מִיְרֵאָתָם לְאֲנָשֵׁי זְרוּעַ, אָבֵל לֹא מֵאֲהַבְתּוֹ אוֹתָם. וְגַם אִם יִתִּירָא שְׂיִזְיָקוּהוּ מִתֵּר לְהַחֲנִיפָם כְּדִי שְׁלֹא יִהְרָגוּהוּ, לְקִיָּם מֵה שְׂנֵאָמַר: "וְחִי בְּהֵם" [\(ויקרא יח, ה\)](#) וְלֹא שְׂיָמוֹת בְּהֵם, כְּמוֹ שְׂמַצִּינוּ שְׁעָשָׂה יַעֲקֹב לַעֲשׂוֹ.

וְכַדְגָּרְסִינָן בְּפִרְקֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, פִּרְקָא לֹא: וְלָקַח יַעֲקֹב אֶת כָּל מַעֲשֵׂר קִנְיָנוֹ וְשָׁלַח וְנָתַן לְעָשׂוֹ בֶּיַד עֲבָדָיו. אָמַר לָהֶם: אָמְרוּ: "כֹּה אָמַר עֲבָדָךְ יַעֲקֹב" [\(בראשית לב, ד\)](#). אָמַר לִיָּה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: עֲשִׂיתָ (***)** הַקְּדָשׁ חוּל. אָמַר לְפָנָיו: רַבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם. אֲנִי מַחֲנִיף לְרְשָׁע בְּשִׁבִיל שְׁלֹא יִהְרָגֵנִי.

מִכָּאֵן אָמְרוּ: מַחֲנִיפִין לְרְשָׁעִים בְּעוֹלָם הִזָּה מִפְּנֵי דְרַכֵּי שְׁלוֹם. וְסִימְנָךְ: "מֵאֲהַבֵּי"ה". רַאשֵׁי תִיבוֹת: מַחֲנִיפִין אֶת הָרְשָׁעִים בְּעוֹלָם הִזָּה, רוּצָה לֹמַר, הַסִּימֵן "מֵאֲהַבֵּי"ה" כְּדִי שְׂיָהָא חֵי לְקִיָּם מְצוֹתוֹ שֶׁל בּוֹרְאוֹ. אָבֵל כָּל מִי שְׂיֵשׁ יִכְלַת בְּיָדוֹ לְמַחּוֹת וּמוֹחָה וְנוֹקָם נִקְמַת ה' מִהָרְשָׁעִים בְּעוֹלָם הִזָּה, הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא כּוֹרֵת עִמּוֹ בְּרִית וְלִזְרְעוֹ אַחֲרָיו כְּמוֹ שְׁעָשָׂה לְפָנְחָס.

החלק השני בדברי אונאות

ויש בו שני פרקים.

פרק ראשון [מו]

יש בני אדם שכל דעתם שטופים בתחבולות, ולרמות לחבריהם, בהראות להם שמכבדים אותם ואין פונתם אלא לגנב דעתם, בחשבם שהדברים נסתרים ולא יודעו לבני אדם. ואינם רואים כי כל לבבות דורש השם ומעניש יותר על גניבת דעת מעל גניבת ממון, שזה בגופו וזה בממונו. ולפי שחושב שגונב דעת של מעלה שרואה הכל, אמרו עליו שהוא כאלו גונב דעת עליון. כדגרסינן בתוספתא: שבעה גנבים הם: ואלו הם: גונב דעת הבריות, (*) והמסרהב בחברו להאריחו ואין בלבו לקרותו, (*) והמרבה לו בתקרבת ויודע בו שאינו מקבל, (*) והפותח לו חביות שמכורות לחנוני, והמעות בעדות, והמשקר במשקלות, והמערב חמץ בשמן.

נפש יהודה **והמסרהב.** המפציר בחבירו ומבקש ממנו שיאכל אצלו ולבו בל עמו: והמרבה לו בתקרובת. שמכבד לו במתנות: והפותח לו חביות שמכורות לחנוני. כל החביות שלהם מגופות היו וכשבא אדם חשוב אצלו פותח לו חבית להשקותו יין חזק ואם מכר החבית לחנוני שלימה ועדיין היא אצלו לא יפתחנה לאורח הבא לו מפני שגונב לבו להחזיק לו טובה חנם כסבור זה הפסד גדול נפסד על ידו שהרי תשאר החבית חסירה ותתקלקל יינה וזה ימסרנה מיד לחנוני שכבר מכרו לו:

וכל הגונב דעת הבריות כאלו גונב דעת עליונה. וגם המראה לבני אדם שעושה דברים לכבדם ואינו כן, נקרא גונב דעת הבריות, כדגרסינן בפרק בתרא דמועד קטן (כו, ב): (*) היוצא בבגד קרוע לפני המת הרי זה גוזל את החיים ואת המתים. רבן שמעון בן גמליאל אומר: האומר לחברו וכו'.

נפש יהודה **היוצא בבגד קרוע.** קודם לכן גוזל הכל שמראה להן שקרע על המת:

וגרסינן נמי בפרק גיד הנשה (חולין צד, א): אומר שמואל: אסור לגנב דעת הבריות ואפילו דעתו של גוי. והא דשמואל לאו בפירוש אתמר אלא מכללא אתמר. דשמואל הוה עבר במברא (פירוש: ספינה רחבה שעוברין בה את הנהר), אמר ליה לשמעיה: (*) פיסיה למבוריה. אזל פיסיה ואיקפד שמואל. מאי טעמא איקפד? אומר אביי: תרנגלת טרפה הוואי ויהבה ניהליה (*) במר דשחוטה (פירוש: טרפה בחזקת שחוטה) ואקפד. רבא אומר: (*) אנפקה (פירוש: יין בלתי מזוג) אומר ליה לאשקויי ואשקיה מזיגא:

נפש יהודה **פייסיה למבוריה.** תן שכרו לבעל המברא: במר דשחוטה. בחילוף שחוטה: אנפקיה. יין, בלי מזיגת מים אמר שמואל לשמעיה לאשקויי לעובד כוכבים ומזלות ואשקיה חמרא מזיגא והעובד כוכבים ומזלות סבור שהיין חי לכך איקפד:

ואמרינן עלה: תניא, רבי מאיר אומר: לעולם (*) אל יסרהב אדם בחברו שיסעד אצלו ויודע בו שאינו סועד ואל ירבה לו בתקרבת ויודע בו שאינו מקבל ממנו ואל יפתח לו חביות המכורות לחנוני (*) אלא אם כן הודיעו.

(*) וְאֵל יֹאמֶר לוֹ: סוּךְ שֶׁמֶן מִפֶּךָ רִיקוֹן, מִפְּנֵי שְׁמִטָּעָהּוּ. **(*)** וְאִם בְּשָׁבִיל כְּבוֹדוֹ, הֲרִי זֶה מִתֵּר.

נפש יהודה אל יסרהב. לא יפצור בו הואיל ויודע שלא יעשה משום דגונב דעתו להחזיק לו טובה בחנם כסבור שמן הלב מסרהב לו כן: **אלא אם כן הודיע לו.** שמכר לחנוני ואינו נפסד: **ואל יאמר לו סוך שמן.** מפני שיודע בו שאינו סך וגונב דעתו כסבור שיש שמן: **ואם בשביל כבודו.** של אורח להודיע לבריות שחביב הוא עליו מותר:

וְאִמְרִינָן עֲלָהּ: תִּנּוּ רַבָּנָן: לֹא יֵלֶךְ אָדָם לְבֵית הָאָבֶל וּבִידוֹ לָגִין **(*)** הַמֵּתִקְשָׁקֶשׁ וְלֹא יִמְלָאֵנוּ מֵיִם, מִפְּנֵי שְׁמִטָּעָהּוּ. **(*)** וְאִם יֵשׁ שֶׁסְּ חֵבֶר עִיר הֲרִי זֶה מִתֵּר. וְלֹא יִמְכַר אָדָם לְחֵבְרוֹ **(*)** סִנְדָּל שֶׁל מֵתָה בְּכָלֶל שְׁחוּטָה, מִפְּנֵי שְׁנֵי דְבָרִים: אֶחָד שְׁמִטָּעָהּוּ, שְׁנִי, **(*)** מִפְּנֵי הַסְּכָנָה. וְלֹא יִשְׁגֹר אָדָם לְחֵבְרוֹ חֲבִית שֶׁל יַיִן **(*)** וְשֶׁמֶן צָף עַל פִּיהָ. וּמַעֲשֵׂה בְּאֶחָד שֶׁשְׁגֹר לְחֵבְרוֹ חֲבִית שֶׁל יַיִן וְשֶׁמֶן צָף עַל פִּיהָ וְהֵלֵךְ וְזָמַן אֹרְחִים הֲרִיבָה וְנִכְנַס לְהֶאֱכִילָם וּמַצָּאָה שֶׁל יַיִן **(*)** וְחִנֵּק אֶת עַצְמוֹ.

נפש יהודה המתקשקש. אסור לפי שזה סבור שהוא מלא שמטעהו וגונב דעתו: **ואם יש שם חבר עיר.** חבורת עיר שיש שם רבים וזה מתכוין להחשיב האבל בעיניהם שיאמרו כמה חשוב זה שזה מכבדו כ"כ מותר דגדול כבוד הבריות: **סנדל.** של עור בהמה שמתה מאליה, אין עורה חזק כשל בריאה שחוטה: **מפני הסכנה.** שמא מחמת נשיכת נחש מתה והארס נבלע בעור: **ושמן צף על פיה.** כסבור שהכל שמן ומזמן עליו אורחים ובוטח שיש לו שמן הרבה לצרכם: **וחנק את עצמו.** שלא היה לו מה להאכילם ובוש מהם:

וְאִין הָאֹרְחִים רְשָׁאִים לְטַל מְשָׁל לְפָנֵיהֶם וּלְתַן לְבָנוּ וּלְבָתוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת, אֲלֵא אִם כֹּן נִטְלוּ רְשׁוֹת מִבַּעַל הַבַּיִת. מַעֲשֵׂה בְּאֶחָד שֶׁזָּמַן אֹרְחִים בְּשְׁנֵי בַצָּרֵת וְלֹא הָיָה לוֹ מָה לְתַת לְפָנֵיהֶם, אֲלֵא כְּשַׁעוֹר שֶׁלֹּשׁ בַּיָּצִים. בָּא בְּנוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת, נִטַּל אֶחָד מֵהֶם חֵלְקוֹ וְנָתַן לוֹ וְכֹן שְׁנִי וְכֹן שְׁלִישִׁי. בָּא אָבִיו שֶׁל תִּינוּק וּמַצָּאוֹ שֶׁהָיָה תוֹפֵס אַחַת בְּפִיו וּשְׁתֵּים בְּשֵׁתֵי יָדָיו, חִבְטוֹ עַל גְּבִי קַרְקַע וּמֵת. כִּיּוֹן שֶׁרְאִיתוֹ אָמוּ, עֲלָתָהּ לָגַג וְנִפְלָה וּמֵתָה. וְאָף הוּא עָלָה לָגַג וְנִפְלָה וּמֵת. אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב: עַל דְּבַר זֶה נִהְרָגוּ שְׁלֹשׁ נַפְשׁוֹת מִיִּשְׂרָאֵל.

וְדַרְכָּן שֶׁל חֲסִידִים הֲרֵאֲשׁוּנִים הָיָה, שֶׁלֹּא הָיוּ מְנִיחִים לְשׁוּם אָדָם לְהַטְעוֹת עִמָּהֶם בְּשׁוּם דְּבַר אֲפִילוֹ מַעֲצָמָם, וְגַם אָף עַל פִּי שִׁישְׁאָר בְּלָבוּ שִׁיעֲשֵׂה עֲמוֹ חֶסֶד בְּחָנָם, כְּדִגְרָסִינָן בְּסוּף פָּרָק בְּתָרָא דְּמִכּוֹת (כד, א): "וְדַבֵּר אֶמֶת בְּלָבָבוֹ" (תהלים טו, ב), כְּגוֹן רַב סַפְרָא. וְכַתּוּב בְּפִירוּשׁ רַש"י, שֶׁאִמְרוּ עֲלָיו עַל רַב סַפְרָא, שֶׁפָּעַם אַחַת הָיָה לוֹ חֲפֵץ לְמַכֵּר וְהוֹלִיכּוֹ אֶצֶל אָדָם אֶחָד, שֶׁהָיָה חֲפֵץ לְקַנּוֹתוֹ. הָיָה מִבְּקֶשׁ רַב סַפְרָא עֲשָׂרָה וְהָיָה נוֹתֵן הַקּוֹנֶה שְׁמוֹנָה. בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם לֹא הִסְפִּים הַקּוֹנֶה בְּדַעְתּוֹ לְתַן עֲשָׂרָה וְלֹא רַב סַפְרָא לְטַל שְׁמוֹנָה. לְאַחַר זָמַן, גָּמַר רַב סַפְרָא בְּדַעְתּוֹ לְטַל שְׁמוֹנָה, שֶׁהָיָה צָרִיךְ לְמַעוֹת, וְגַם הַקּוֹנֶה גָּמַר דַּעְתּוֹ לְתַן עֲשָׂרָה, מִפְּנֵי שֶׁהָיָה צָרִיךְ לְחֲפֵץ. הֵלֵךְ הַקּוֹנֶה לְרַב סַפְרָא: וּמַצָּאוֹ שֶׁהָיָה קוֹרָא קְרִיאַת שְׁמַע, הִמְתִּין עַד שֶׁסִּיִּים **(*)** אָמַר לִיהִי רַב סַפְרָא כְּלוּם אַתָּה צָרִיךְ? אָמַר לִיהִי: תַּן לִי אֲדוֹנִי הַחֲפֵץ וְהִנֵּה לָךְ עֲשָׂרָה כְּדַבְרֶיךָ. אָמַר לִיהִי רַב סַפְרָא: לֹא אֶטַל אֲלֵא שְׁמוֹנָה, שֶׁכֶּבֶר גְּמִרְתִּי בְּדַעְתִּי לְטַל שְׁמוֹנָה וְלֹא יוֹתֵר.

שוב מעשה ברב ספרא, שיצא יום אחד חוץ לעיר לטייל עם תלמידיו, פגע בחסיד אחד שהיה בא מן הדרך. אמר ליה לרב ספרא: ולמה טרח מר כלי כד? כסבור שיצא לקראתו להקביל פניו. אמר ליה רב ספרא: לא היתה כונתי להקביל פניך ולא יצאתי אלא לטייל. נתבייש אותו חסיד. אמרו לו תלמידיו לרב ספרא: למה אמרת לו כליכד? אמר להם: ולמה הייתי משקר? אמרו לו: הנה לך לשותק. אמר להם: אלו שנתקתי לא הייתי מקים "ודבר אמת בלבבו" (תהלים טו, ב).

פרק שני [מז]

יש דברים אחרים אשר הם נכללים באונאת דברים, לפי שהם דברים המסורים ללב. שיכול המדבר להטעות לבני אדם ולומר, שאין פונתו להקלות לחברו, ודעתו להקלותו ולשבר לבו. וכל דבר המסור ללבבו של אדם ואינו נגלה לבן אדם, להזיירו ולהענישו עליו, נאמר בו: "ויראת מאלהיך" (ויקרא כה, יז), כדגרסינן במסכת מציא, פרק הזקב (נח, ב): תנו רבנן: "ולא תונו איש את עמיתו" (שם), באונאת דברים הכתוב מדבר. אתה אומר באונאת דברים, או אינו אלא באונאת ממון? כשהוא אומר "אל תונו" (שם שם, יד), הרי אונאת ממון אמור, הא מה אני מקים, "ולא תונו איש את עמיתו"? באונאת דברים הכתוב מדבר.

הא כיצד? הנה בעל תשובה, לא יאמר לו: זכר מעשיך הראשונים; הנה בן גרים, לא יאמר לו: זכר מעשה אבותיך; אם הנה גר ובה ללמד תורה, לא יאמר לו: פה שאכל נבלות וטרפות, שקצים ורמשים, ילמד תורה שנתנה מפי הגבורה? היו חלאין באין עליו, או יסורין באין עליו, או שהיה מקבר את בניו, לא יאמר לו כמו שאמרו חבריו לאיוב: " (*) הלא יראתך כסלתך תקותך ותם דרכיך. (*) זכרנא מי הוא נקי אבד ואיפה ישרים (*) נכחדי" (איוב ד, יז).

הלא יראתך כסלתך. שיראתך שהיית ירא שמים הוא מחמת כסילות ולא מדעת שלימה ותקותך ותום דרכיך הכל כסילות: זכר נא מי הוא נקי אבד. אם היית נקי לא היית אובד: נכחדי. כמו ותכחד מן הארץ:

אם היו חמרים מבקשין תבואה, לא יאמר להם: לכו אצל פלוני שמוכר תבואה, ויודע בו שלא מכר תבואה מעולם. רבי יהודה אומר: אף לא יתלה עיניו על המקח בשעה שאין לו דמים, (*) שהרי הדבר מסור ללב ונאמר בו: "ויראת מאלהיך" (ויקרא כה, יז).

שהרי הדבר מסור ללב ולפיכך נאמר בו ויראת מאלהיך. ויכול הוא לומר לא עשיתי כי אם לטובה הייתי סבור שיש לו תבואה למכור. והייתי חפץ לקנות מקח זה וכל הדבר המסור ללב של אדם נאמר בו ויראת מאלהיך הוי ירא מן היודע מחשבות אם לטובה אם לרעה:

אמר רבי יוחנן משום רבן שמעון בן גמליאל: גדול אונאת דברים מאונאת ממון, שזה נאמר בו "ויראת מאלהיך" וזה לא נאמר בו "ויראת מאלהיך" רבי אלעזר אומר: זה בגופו וזה במקומו. ורבי שמואל בר נחמני אומר: זה נתן להשבון וזה לא נתן להשבון.

וגרסינו נמי במסכת יומא, פרק בא לו כהן גדול (עא, ב): תנו רבנן: מעשה בכהן גדול אחד שיצא מבית המקדש, הווי אזלי כלי עלמא בתריה. כיון דחזינהו לשמעיה ואבטליון, שבקו לדידיה ואזלו בתרייהו. לסוף (*) אתו שמעיה ואבטליון לאיפטורי מניה, אמרו ליה: ייתי בר אהרן לשלם. אמר להו: (*) ייתון בני עממין לשלם, אמרו ליה: ייתון בני עממין לשלם, דעבדין (*) עובדא דאהרן, ולא ייתי בר אהרן לשלם, (*) דלא עביד עובדא דאהרן.

נפש יהודה אתו שמעיה ואבטליון לאפטורי מיניה. ליטול רשות ממנו ולפרוש לצד ביתם: ייתון בני עממין לשלם. לשון גנאי הוא לפי שבאו מבני בניו של סנחריב: עובדא דאהרן. דורש שלום: דלא עביד עובדא דאהרן. שהונאתנו אונאת דברים ואמר מר לא תונו איש את עמיתו באונאת דברים הכתוב מדבר אם היה בן גרים לא יאמר לו זכור מעשי אבותיך:

למדנו גם כן מפאן כמה גדול אונאת דברים, שהיה אומר להם דרך גנאי, שהיו בני גרים, וכפי האמת, על זה היה גדול כבודם, שבאו לחסות תחת כנפי השכינה וגמרו תורה ברבים, כדגרסינו במסכת גטין, פרק הנזקין (נ), ב, ובפרק חלק (סנהדרין צו, ב): תנא: נעמן, (*) גר תושב היה; נבוזראדן, גר צדק היה; מבני בניו של המן, למדו תורה ברבים בבני ברק; מבני בניו של סיסרא, למדו תורה בירושלים; מבני בניו של סנחריב, למדו תורה ברבים ומאן נינהו, שמעיה ואבטליון.

נפש יהודה גר תושב היה. שלא קבל עליו שאר מצות אלא עבודת כוכבים ומזלות שנאמר כי לא יעשה עוד עבדך וגו':

הכלל הרביעי שלא יספר לשון הרע

ונחלק לשלשה חלקים: החלק הראשון כשהוא בו; החלק השני כשאין בו; החלק השלישי בחבלות הפה.

החלק הראשון כשהוא בו

ויש בו שלשה פרקים

פרק ראשון [מח]

דבר ברור וידוע, שהיודע עדות על חברו, שגזל או עשק, או נתחייב לחברו בשום דבר ואינו רוצה לצאת ידי חובתו, שהוא חייב לילך לדבר לפני בית דין ולהעיד, כפי (*). שיחייבהו בדבר אם יעיד, או יחייבהו שבועה בתורה על פיו. אבל אם ראה בחברו, שנכשל בעברה והוא ירא חטא, לא יעיד לו חנם, רוצה לומר, בלא תוכחה, כי מאחר שאינו מרגל בדבר שנכשל עתה בעונו, טוב להוכיחו, שיעשה תשובה ושיפרש מן האסור ושיגדר עצמו מכאן ואילך, כפי שלא יאנה לידו חטא.

נפש יהודה יחייבוהו. שבועה על פיו בעד אחד:

ואף על פי שיש עמו עד שני לקיים הדבר, טוב הוא להוכיחו קדם, ועל זה אמר שלמה המלך עליו השלום: "אל תהי עד-חנם ברעך והפיתית בשפתיהך. אלתאמר כאשר עשה-לי כן אעשה-לו אשיב לאיש כפעלו" (משלי כד, כחכט), לא הצריך להזהיר "אל תהי עד שקר", אלא "אל תהי עד-חנם", פרוש: אל תגלה חטאו חנם, בלי תוכחה.

ועם כל זה אם החוטא הוא מן האוילים, שוגים באולתם ושונאים למוכיחם, כדכתיב: "אלתוכח לך פן ישנאך" (שם ט, ח), טוב להגידו לשופטים, שייסרוהו על עונו כפי להפרישו מן האסור. וכל פונתו תהיה תמיד לשם שמים ובקנאת השם, לא בשנאתו לו על דבר אחר.

ואף על פי כן אם הוא עד יחידי, (*). לא טוב היות האדם לבדו מעיד על חברו, כי עדותו חנם. ועל זה גם כן נאמר: "אלתהי עד-חנם" לפי שאין סומכין עליו, שנאמר: "לא יקום עד אחד באיש לכליעון ולכלחטאת בכל חטא אשר יחטא על פי שני עדים או על פי שלשה עדים יקום דבר" (דברים טו, טו), לכן מוציא שם רע יחשב, כדגרסינן במסכת פסחים (ק"ג, ב): שלשה הקדוש ברוך הוא שונאן: המדבר אחד בפה ואחד בלב והיודע לחברו עדות ואינו מעיד לו והרואה דבר ערוה בחברו ומעיד בו יחידי, כהא דטוביה חטא ואתא זיגוד ואסהיד ביה קמיה דרב פפא. נגדיה רב פפא לזיגוד. אמר ליה: טוביה חטא וזיגוד מנגיד? אמר ליה: אין, את לחודך קא מסהדת ביה, (*). שום ביש בעלמא קא מפקת עילויה.

נפש יהודה לא טוב היות האדם לבדו מעיד. היינו בדבר ערוה אבל בדיני ממון מותר שמחייבו שבועה מן התורה על פיו: שום ביש. שם רע בעלמא קא מפקת עליה מאחר שאין אתה נאמן בעדות זה ולא יתקבל עדותך ואין עליך מצוה להעיד הרי אתה עובר על לא תלך רכיל דכתיב לא יקום עד אחד כלומר המקרא מעיד שאין אתה נאמן בעדות זה:

רבי שמעון בר יצחק אָמר: (* מִתֵּר לְשִׁנְאוֹתוֹ, שְׁנֵאמֶר: "כִּי־תִרְאֶה חֲמוֹר שְׁנֵאָדָּ" (שמות כג, ה). שוּנָא, מָאן? אֵילִימָא שׁוּנָא־גוּי וְהָא תְּנִיא: שׁוּנָא שְׁאָמְרוּ, (* שׁוּנָא־יִשְׂרָאֵל, אֲבָל לֹא שׁוּנָא אוֹמוֹת הָעוֹלָם. וְהִיכִי דְמִי? אִי דְלֹא עֵבֶד וְלֹא מִיִּדִי, מִי שְׂרִי לְמִסְנִיָּה, וְהָא כְּתִיב: "לֹא־תִשְׁנֵא אֶת־אֲחִיךָ בְּלִבְבְּךָ" (ויקרא יט, יז)? אֵלֹא אִי אִיכָא סְהַדִּי דְעֵבִיד אִיסוּרָא, "שְׁנֵאָדָּ", שׁוּנָא דְכְּלִי עֲלֵמָא הוּא? אֵלֹא לָאו (* כִּי הָאִי גּוֹנָא. רב נחמן בר יצחק אָמר: מְצוּה לְשִׁנְאוֹתוֹ, שְׁנֵאמֶר: "יִרְאֵת ה' שְׁנֵאת רְעִי" וגו' (משלי ח, יג). אָמַר לִיהַּ רב אחא לְרב אֲשֵׁי: מַהוּ לְמִימַר לִיהַּ לְרַבִּיהַּ לְמִישְׁנֵא לִיהַּ? אָמַר לִיהַּ: אִי מַהִימָן הוּא לְרַבִּיהַּ כְּבִי תְרִי, לִימָא לִיהַּ, וְאִי לָא, לָא לִימָא לִיהַּ.

נפש יהודה מותר לשנאותו. אותו הרואה דבר ערוה בחבירו יחידי אע"פ שאינו רשאי להעיד בו מותר לשנאותו שהרי יודע בודאי שהוא רשע: שוּנָא יִשְׂרָאֵל. כלומר שהוא ישראל: כִּי הָאִי גּוֹנָא. שראה דבר ערוה בחבירו יחידי:

וְאִי עַל פִּי כֹן מְצִינוּ בְּיוֹסֵף הַצַּדִּיק, שְׁלָקָה עַל שְׁהִבִּיא דְבֵת אָחִיו אֶל אָבִיו, כְּדִגְרַסִּינָן בְּבִרְאשִׁית רַבָּא: "וַיִּבְא יוֹסֵף אֶת־דְּבַתְּסָם רְעָה" (בראשית לו, ב), הִינּוּ דְכְּתִיב: "מָוֶת וְחַיִּים בְּיַד־לְשׁוֹן" וגו' (משלי יח, כא). רַבִּי מְאִיר וְרַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי שְׁמַעוֹן. רַבִּי מְאִיר אוֹמַר: חֲשׂוּדִין בְּנִיף עַל אַבְר מִן הַחִי: רַבִּי יְהוּדָה אוֹמַר: מְזַלְזֵלִין בְּבִנֵי הַשְּׁפָחוֹת וְקוֹרִין אוֹתָם עֲבָדִים; רַבִּי שְׁמַעוֹן אוֹמַר: תּוֹלִין עֵינֵיהֶם בְּבָנוֹת הָאֶרֶץ. רַבִּי יְהוּדָה בְּרַ סִימּוֹן אוֹמַר: (* עַל תְּלַתִּיהוֹן לְקָה, שְׁנֵאמֶר: " (* פֶּלֶס וּמַאֲזִנִּי מִשְׁפָּט לְהַ" (משלי טו, יא).

נפש יהודה על תלתיהון. כנגד אותן שלשה דברים לקה בשלש: פֶּלֶס וּמַאֲזִנִּי מִשְׁפָּט לְהַ. לשלם מדה כנגד מדה:

אָמַר לִיהַּ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: אֶתְּה אֲמַרְתָּ: חֲשׂוּדִין הֵן בְּנִיף עַל אַבְר מִן הַחִי. חֲיִיד, אֲפִילוּ (* בְּשַׁעַת הַקְּלָקְלָה אֵינָן (* אֵלֹא שׁוּחַטִים וְאוֹכְלִין: ["וַיִּשְׁחַטוּ שְׁעִיר עִזִּים" (בראשית לו, לא)]; אֶתְּה אֲמַרְתָּ: מְזַלְזֵלִין הֵם בְּבִנֵי הַשְּׁפָחוֹת וְקוֹרִין אוֹתָם עֲבָדִים, חֲיִיד " (* לְעֵבֶד נִמְכָּר יוֹסֵף" (תהלים קה, יז); אֶתְּה אֲמַרְתָּ: תּוֹלִין עֵינֵיהֶם בְּבָנוֹת עַם הָאֶרֶץ, חֲיִיד, שְׁאֲנִי מְגַרְה בְּךָ אֶת הַדָּב, שְׁנֵאמֶר: " (* וְתִשָּׂא אֶשֶׁת־אֲדֹנָיו אֶת־עֵינֶיהָ אֶל־יוֹסֵף" (בראשית לט, יז).

נפש יהודה בשעת הקלקלה. שהם מקולקלים ומסורים ביד יצרם שמכרו אחיהם: אלא שוחטים ואוכלים. שנאמר וישחטו שעיר עזים: לְעֵבֶד נִמְכָּר יוֹסֵף. למה לי לכתוב שכבר אנו יודעים שנמכר אלא להגיד שנענש מדה כנגד מדה: וְתִשָּׂא אֶשֶׁת אֲדֹנָיו. דאלי"כ למה אנה אלהים לידו תקלה זו:

וְכָל זֶה אָמְרוּ כְּשִׁירְאָה בְּחִבְרוּ דְבַר עֲבָרָה לְפִי שְׁלֵא יַחְשֵׁב כְּמוֹצִיא שֵׁם רְעִי, כָּל שְׁפָן שְׁיֵשׁ לוֹ לְאָדָם לְהַרְחִיק מִלְּסַפֵּר בְּגִנוּתוֹ שֶׁל בְּנֵי אָדָם, כִּי דְבוּרוֹ שֶׁל אָדָם מְעִיד עָלָיו וְעַל הַדְּבָרִים הַנְּעַלְמִים בּוֹ, שְׁהָאָדָם הַכָּשֵׁר מְדַבֵּר בְּשִׁבְחֵי

בְּנֵי אָדָם וְאִינוּ רוֹצֵה לְסַפֵּר בְּגִנוּתָן, אָבֵל הַפְּסוּל, כָּל תְּאֵוֹתוֹ הֵיא לְדַבֵּר בְּמוֹמֵי בְּנֵי אָדָם, כִּי בַעֲבוּר שֶׁהוּא פְּסוּל רוֹצֵה לְפַסֵּל, כְּדִגְרָסִינָן בְּקִדּוּשֵׁינוּ, פָּרַק עֶשְׂרֵה יוֹחֲסִין (ע, ב): תַּנְיָא: (*) כָּל הַפְּסוּל פּוֹסֵל, (*) וְאִינוּ מְדַבֵּר בְּשִׁבְחוֹ שֶׁל עוֹלָם. וְאָמַר שְׁמוּאֵל: בְּמוֹמוֹ פּוֹסֵל. וְאִם הַמוֹם הוּא מְפָרְסָם בּוֹ אוֹ בְּמִשְׁפַּחְתּוֹ, הוּא יוֹתֵר צְרִיךְ לְשַׁמֵּר לְשׁוֹנוֹ מִלְזָכְרוֹ בְּשׁוּם עֲנָן.

נפש יהודה כל הפוסל. מגדף תמיד את המשפחות הוא עצמו פסול: ואינו מדבר בשבחו של עולם. אין דרכו של פסול לדבר בשבח הבריות לעולם:

וְגִרְסִינָן בְּמִסְכַּת מְצִיעָא, פָּרַק הַזֶּהָב (נט, ב): "כִּי גִרִים הָיִיתֶם" (שמות כב, כ), תַּנְיָא, מְשׁוּם רַבִּי נֶתָן אָמְרוּ: (*) מוֹם שֶׁבָדָּה אֶל תֹּאמַר לְחֻבְרָה. וְהֵינּוּ דְאָמְרֵי אֲיִנְשֵׁי: מָאן דְּאִית לֵיה זְקִיפָא בְּדִיּוֹתְקִיָּה (פירוש: מי שיש לו תלוי במשפחתו), (*) לֹא לִימָא זְקוּף בְּנִיתָא (פירוש: גט). לְמַדְנֵנוּ שֶׁטּוֹב לְאָדָם לְהַרְגִיל לְשׁוֹנוֹ בְּשִׁבְחֵי בְּנֵי אָדָם וְלֹא בְּמוֹמָן, וְלְהוֹכִיחַ לְבְנֵי אָדָם הַנוֹטִים לְדַרְךָ לֹא טוֹבָה, בְּיַנּוּס לְבִינָם עַד שְׂיַחֲזְרוּ לְמוֹטָב.

נפש יהודה מום שבד אל תאמר לחברך. דכיון דגרים הייתם גנאי הוא לכם להזכיר שם גרות: לא לימא זקוף בניתא. לא יאמר לעבדו או לבני ביתו תלה לי דג זה שכל שם תליה גנאי לו:

פרק שני [מט]

כָּל הַמְּגַלֵּה לְאָדָם דְּבָרִים שֶׁדַּבֵּר עָלָיו אַחַר בְּסִתְרָא נִקְרָא רְכִיל וְעַל זֶה נֶאֱמַר: "לֹא-תִלְךָ רְכִיל בְּעַמֶּיךָ" (ויקרא יט, טז). וְלֹא עוֹד אֶלָּא שְׂוִיכָל לְהִיּוֹת סַבָּה לְשִׁפְזָה דָם, לְכַד כְּתוּב סְמוּךְ לוֹ, "לֹא תַעֲמֹד עַל-דָם רַעֲדָה". וְכֹתִיב: "אֲנָשִׁי רְכִיל הָיוּ בְּךָ לְמַעַן שִׁפְזָה דָם" (יחזקאל כב, ט), אוֹלֵי יַהֲרֹג זֶה לְזֶה בְּסִבַּת הַרְכִילוּת. וְכֹתִיב: "הוֹלֵךְ רְכִיל מְגַלֵּה-סוּד וְנֶאֱמַן-רוּחַ מִכְסָּה דְבָר" (משלי יא, יג), רוֹצֵה לוֹמַר, מִי שֶׁאִינוּ מוֹשֵׁל בְּרוּחוֹ לְשַׁמֵּר סוּד חֻבְרוֹ, אָף עַל פִּי שְׂאֵין בְּגִלּוּי הַסוּד הֵהוּא עֲנָן רְכִילוּת בֵּין אָדָם לְחֻבְרוֹ, סוּפוֹ שְׂמַבִּיאָה אוֹתוֹ הַמְּדָה הַרְעָה הַזֹּאת לְהִיּוֹת הוֹלֵךְ רְכִיל, הוֹאִיל וְאִין לְפִיו מַחְסוֹם. עַל כֵּן יֵשׁ לְאָדָם לְהִיּוֹת זֶהִיר בְּסוּד חֻבְרוֹ וְאֵל יוֹצִיאָנוּ מִפִּי לְעוֹלָם.

שְׂאֵלוֹ לְחַכֵּם אֶחָד: הֵיאָךְ אַתָּה בְּכַסּוּי הַסוּד? אָמַר לָהֶם: כְּשִׁיגְלָה לִי אָדָם סוּדוֹ, אֲנִי חוֹצֵב לוֹ קֶבֶר בְּתוֹךְ לְבִי לְהִיּוֹת שֵׁם לְעוֹלָם. מַעֲשֶׂה בְּחַכֵּם אֶחָד, שֶׁהִפְקִיד סוּדוֹ אֶצֶל חַכֵּם אַחֵר. אָמַר לוֹ: הַבְּנֵת אֶת דְּבָרֵי? אָמַר לוֹ: כְּבָר שְׂכַחְתִּי מֵהַ שְׂאֵמֶרְתָּ לִּי. רוֹצֵה לוֹמַר, הֲגוֹי בְּטוּחַ שֶׁהִסִּירוּתִיהוּ מִלְּבָבִי שֶׁלֹּא יֵצֵא מִפִּי לְעוֹלָם.

וְכֹשֶׁם שֶׁאָדָם מְזַהֵר שֶׁלֹּא יִגְלֶה סוּד, כְּדָה הֵיא עֲצָה טוֹבָה לְאָדָם שֶׁלֹּא יִגְלֶה סוּדוֹ אֶפִּילוֹ לְאוֹהֲבוֹ. אָמְרוּ חַכְמֵי הַמוֹסֵר: לְעוֹלָם הֲגוֹי זֶהִיר בְּסוּדָךְ וְאֵל תִּגְלֶהוּ לְאָדָם שֶׁבְּעוֹלָם, אֶפִּילוֹ שֶׁהוּא אוֹהֲבֶךָ, שְׂכֵן בְּנֵי אָדָם אוֹמְרִים

בְּמִשְׁלֵיהֶם: סוּד שְׁאִינְךָ מִפְקִיד אוֹתוֹ לְאוֹיְבֶךָ, אֶל תִּפְקִידֵהוּ אֶצֶל אוֹהֲבֶךָ,
כִּי לַפְעָמַיִם יִהְיֶךָ הָאוֹהֵב לְאוֹיֵב וַיִּגְלֶה הַסּוּד.

וְעוֹד אָמְרוּ: לֹא תִגְלֶה סוּדְךָ לֹא לְמִשְׁכִּיל וְלֹא לְכֹסֶל, כִּי לַפְעָמַיִם יִסְכִּיל
הַמִּשְׁכִּיל וְכָל שֶׁכֶן הַכֹּסֶל. וְעוֹד אָמְרוּ: מַעוֹלָם לֹא הִפְקִדְתִּי סוּדִי בְיַד אָדָם
וַיִּגְלֶהוּ, שֶׁלֹּא הִיִּיתִי (*). מֵאֲשִׁים אוֹתוֹ אֶלָּא לְעַצְמִי וְהִיִּיתִי אוֹמֵר: אֲנִי לֹא
יָכַלְתִּי לְהַעֲלִים סוּדִי וַיִּגְלִיתֵהוּ לְאַחֲרַיִם, לָמָּה אֲנִי מֵאֲשִׁים לְאַחֲרַיִם
שְׁגִלוֹהוּ.

נפש יהודה מאשים אותו. אלא נתתי עלי האשם:

וְעוֹד אָמְרוּ: סוּדוֹ שֶׁל אָדָם הוּא מְסוּר בְּיָדוֹ כְּעֶבֶד, אֲבָל אִם יִגְלֶהוּ יִהְיֶה
הוּא עֶבֶד לַסּוּד. רוֹצֵה לּוֹמֵר, כְּשֶׁהוּא נֶעְלָם, הוּא בְּרִשׁוֹתוֹ וְאַחַר שְׁיִגְלֶהוּ
הוּא מִתְיָרָא מִמֶּנּוּ, כְּדִי שֶׁלֹּא תִגְלֶה דַעְתּוֹ בְּקֶהֱל רַב. עַל כֵּן יֵהָא זְהִיר אָדָם
בְּסוּדוֹ וְגַם בְּסוּד חֲבֵרוֹ שֶׁלֹּא יִקְרָא רְכִיל.

וְגַם יֵשׁ דְּבָרִים, שְׂאָף עַל פִּי (*) שְׁיֵהִיו בְּרַבִּים, אִם סִפְרָם בְּמָקוֹם אַחַר
נִקְרָא הוֹלֵךְ רְכִיל, כְּדִגְרִסִּינּוֹ בְּמַסְכַּת קַמָּא, פֶּרֶק הַגּוֹזֵל עֵצִים (צט, ב)
וְאִמְרִינּוּ לָהּ בְּמַסְכַּת סְנֵהֲדָרִין (כט, א): תִּנְיָא: מִנֵּינּוּ לְדִין כְּשִׂיִצָּא מִבֵּית דִּין
שֶׁלֹּא יֵאמֵר: אֲנִי מְזַכָּה וְחֲבֵרִי מְחִיבֵנּוּ, אֲבָל מָה אֶעֱשֶׂה שְׁחֲבֵרִי רַבּוֹ עָלַי?
שְׁנֵי אָמְרָא: "לֹא תִלְךְ רְכִיל בְּעַמִּיךָ" (ויקרא יט, טז) וְאוֹמֵר: "הוֹלֵךְ רְכִיל מְגַלֵּה
סוּד" (משלי יא, יג).

נפש יהודה שיהיו ברבים. שנאמר בפני רבים:

וַיִּגְרִסִּינּוּ נִמְי בְּמַסְכַּת סְנֵהֲדָרִין, פֶּרֶק זֶה בּוֹרֵר (לא, א): הֵהוּא תִלְמִידָא דְגָלִי
מִילְתָּא דְמִתְאֲמָרָא בִּי מְדַרְשָׁא (*) בְּתַר עֶשְׂרִין וְתַרְתִּין שְׁנֵי, (*) וְאִפְקִיָּה ר'
מְאִיר מִבֵּי מְדַרְשָׁא וְאָמְרָא: דִּין גָּלִי רְזִיָּא. רְאוּ כַּמָּה יֵשׁ לוֹ לְאָדָם לְהַעֲלִים
סוּדוֹ וְסוּד חֲבֵרוֹ וְסוּד כָּל אָדָם, בֵּין יַחֲדָא בֵּין רַבִּים, וְאִם חָס וְשָׁלוֹם יִרְגִיל
לְשׁוֹנוֹ בְּרַכִּילוּת, מִמֶּנּוּ יָבוֹא לְסַפֵּר לְשׁוֹן הָרַע וְהַחֲפֵץ בַּחַיִּים יִנְצַר לְשׁוֹנוֹ
מִרַע.

נפש יהודה בתר עשרין ותרתין שנין. דאיתמר בי מדרשא: אפקיה. לההוא תלמידא
ודבר לשון הרע היה:

פרק שלישי [ג]

כַּמָּה גְדוֹל כֹּחָה שֶׁל לְשׁוֹן הָרַע אֵף עַל פִּי שֶׁלֹּא יִשְׁקֵר, שְׂאִפִּילוֹ יֵהָא מְסַפְרוֹ
תִּלְמִיד חֲכָם אִין תּוֹרְתוֹ מְגִינָה עָלָיו. וְאִם אָמְרוּ, שְׂאִין עֵבְרָה מְכַבֵּה תּוֹרָה,
דְּיֻקָּא בְּעֵבְרָה מְקָרִית, אֲבָל לֹא בְּמִי שְׁמַרְגֵּל בָּהּ וְכָל שֶׁכֶן בְּלְשׁוֹן הָרַע, שֶׁהוּא
סָבָה שְׂמִמִּית בְּנֵי אָדָם.

וְהָרִי מְצִינּוּ בְדוֹאֵג הָאֲדוּמִי, שְׁהָיָה גְבוּר בְּתוֹרָה וּקְרָאוּ הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא רָשָׁע, עַל שְׁהָיָה מְרַגֵּל בְּלִשׁוֹן הָרַע וְהָיָה סִבָּה לְהַרְגׁ נּוֹב עִירֵה־פְּהַנִּים עַל פִּיו, כְּדִגְרִסִּינּוֹ בְּפֶרֶק חֵלֶק (סנהדרין קו, ב): אָמַר רַבִּי יִצְחָק: מֵאִי דְכֹתִיב: "מֵהַ תִּתְהַלֵּל בְּרָעָה הַגְּבוּר חֹסֵד אֶל כָּל־הַיּוֹם" (תהלים נב, ג)? (*) אָמַר לִי הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא לְדוֹאֵג: מֵהַ תִּתְהַלֵּל בְּרָעָה, (*) לֹא חֹסֵד אֶל נְטוּי עֲלִידָה כָּל הַיּוֹם. וְאָמַר רַבִּי יִצְחָק מֵאִי דְכֹתִיב: "וְלִרְשָׁע אָמַר אֱלֹהִים" וְגו' (שם נ, טו)? אָמַר לִי הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא לְדוֹאֵג: כְּשֵׁאתָה מְגִיעַ (*) לְפָרְשַׁת רוֹצְחִים וּפְרָשַׁת מְסַפְּרֵי לִשׁוֹן הָרַע מֵהַ אֲתָה דוֹרֵשׁ בְּהֵם? "וּתְשֵׂא בְרִיתִי (*) עֲלֵי־פִידָ" (שם). אָמַר רַב אֲמִי: אֵין תּוֹרְתוֹ שֶׁל דוֹאֵג אֶלָּא מִן הַשְּׁפָה וּלְחוּץ.

נפש יהודה אמר ליה הקדוש ברוך הוא לדואג. והלא גבור בתורה אתה למה תתהלל לספר לה"ר על דוד: לא חסד. תורה עליך לא חכם אתה בתורה דכתיב ותורת חסד על לשונה: לפרשת רוצחים. שהרג נוב: עלי פיד. ולא בלב:

גַּם מְצִינּוּ, שְׁגָדוֹל כַּח (*) לִשׁוֹן הָרַע שְׁהוֹרֵג אֶת אוֹמְרוֹ וְלִמְקַבְּלוֹ וְלָמִי שֶׁנֶּאֱמַר עָלָיו, כְּדִגְרִסִּינּוֹ בְּמַסְכֶּת עֶרְכִין, פֶּרֶק י"ש בְּעֶרְכִין (טו, ב): בְּמַעֲרָבָא אָמְרוּ: לִשׁוֹן תְּלִיאָתִי, קָטִיל תְּלַתָּא, הוֹרֵג לְמַסְפְּרוֹ וְלֹאֹמְרִים עָלָיו וְלִמְקַבְּלוֹ.

נפש יהודה לשון. תלתא קטיל, לה"ר ממית שלשה בני אדם שהורג למספרו ולמקבלו ולאומרין עליו שמתוך מריבה שמתגרין אלו באלו הורגין זה את זה והורגין גואלי הדם את הרכיל. לשון תליתאי, שהוא שלישי בינו לבין חבריו שמספר רע בין שני אנשים. אף לשון בסמוך לה, שאם מלשין במעמד שלשתן הורג ואם לאו לא:

אָמַר רַבִּי חֲמָא בַר חֲנִינָא: מֵאִי דְכֹתִיב: "מָוֶת וְחַיִּים בְּיַד־לִשׁוֹן" (משלי יח, כא) וְכִי יֵשׁ יָד לְלִשׁוֹן? אֶלָּא לֹאֵר לָךְ: מֵהַ יָד מְמִיתָה אֶף לִשׁוֹן מְמִיתָה. אִי מֵהַ יָד אֵינָה מְמִיתָה אֶלָּא בְּסִמוּךְ לָהּ אֶף לִשׁוֹן אֵינָה מְמִיתָה אֶלָּא בְּסִמוּךְ לָהּ, תְּלַמוּד לֹאֵר: "חַץ שְׁחוּט לְשׁוֹנִים" (ירמיה ט, ז). אִי מֵהַ חַץ (*) עַד אֲרַבְּעִים אוֹ חֲמִשִּׁים אָמָה אֶף לִשׁוֹן עַד אֲרַבְּעִים אוֹ חֲמִשִּׁים אָמָה, תְּלַמוּד לֹאֵר: "שְׁתוּ בְּשִׂמְיֵם פִּיהֶם וּלְשׁוֹנֵם תִּתְּלַךְ בְּאֶרֶץ" (תהלים עג, ט). וְכִי מֵאָחַר דְּכֹתִיב "שְׁתוּ בְּשִׂמְיֵם פִּיהֶם", "חַץ שְׁחוּט לְשׁוֹנִים", לָמָּה לִּי? הָא קָא מְשִׁמַּע לָן, דְּקָטִיל כְּחַץ. וְכִי מֵאָחַר דְּכֹתִיב "חַץ שְׁחוּט לְשׁוֹנִים", "מָוֶת וְחַיִּים בְּיַד־לִשׁוֹן" לָמָּה לִי? לְכַדְרָבָא, דְּאָמַר רַבָּא, (*) דְּבַעֵי חַיִּי בְּלִישְׁנִיָּה, (*) דְּבַעֵי מִיתָה בְּלִישְׁנִיָּה.

נפש יהודה חץ שחוט לשונם. שהורג ברחוק כמו חץ: עד ארבעים או חמשים אמה. לאו דוקא קא חשיב: דבעי חיי בלישניה. שיעסוק בתורה שכתוב עץ חיים היא למחזיקים בה: ודבעי מיתה בלישניה. שמספר לשון הרע כדאמרן דקטיל תלתא:

הִיכִי דְמִי לִישְׁנָא בִישָׂא? אָמַר רַבָּא: כְּגוֹן דְּאָמַר: נוֹרָא בִי פְּלַגְנָא. אָמַר לִי אַבְיִי: הָא, (*) גְלוּיִי מִלְתָּא בְּעִלְמָא הוּא; אֶלָּא דְמִפִּיק לִיָּה בְּלִשׁוֹן הָרַע, דְּאָמַר: הִיכָא מְשַׁתְּכָהּ נוֹרָא, אֶלָּא בִי פְּלַגְנָא, דְּאִיכָא בִישְׁרָא וְכוּרִי, כְּלוּמַר, עֲשִׂיר הוּא וְיֵשׁ לוֹ בְּשַׁר וְדָגִים וְאֵינּוּ מְהַנֵּה לְאַחֲרִים.

נפש יהודה

גילוי מלתא בעלמא הוא. הואיל ואינו אומרה בלשון הרע אלא מגלה לאותן שמבקשין אומר לכו לבית פלוני:

וְאֶחָד מִן הַדְּבָרִים שֶׁזָּכוּ יִשְׂרָאֵל לְגֵאוּלָּה כְּשֶׁהָיוּ בְּמִצְרַיִם הָיָה, שֶׁלֹּא אָמְרוּ לְשׁוֹן הָרַע, כְּדִגְרָסִינָן בְּוִיקְרָא רַבָּא: רַבִּי יְהוּדָה בְּשֵׁם בַּר קַפְרָא אָמַר: בְּזָכוֹת אַרְבָּעָה דְּבָרִים נִגְאָלוּ אַבוֹתֵינוּ מִמִּצְרַיִם: עַל יְדֵי שֶׁלֹּא שָׁנוּ אֶת הַשֵּׁם, (* *) רְאוּבֵן [וְשִׁמְעוֹן] מְסַלְקִין, רְאוּבֵן [וְשִׁמְעוֹן] מְנַחֲתִין: וְלֹא שָׁנוּ אֶת לְשׁוֹנֵם, דְּכָתִיב: "כִּי־פִי הִמְדַּבֵּר אֲלֵיכֶם (בראשית מה, יב), בְּלִשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ; וְלֹא אָמְרוּ לְשׁוֹן הָרַע, שֶׁנֶּאֱמַר: "דְּבַר־נָא בְּאֲזְנֵי הָעָם" וְגו' (שמות יא, ב). אֶת מוֹצֵא, (* *) שֶׁהָיָה הַדְּבָר מִפְּקֹד אֲצֵלֶם שָׁנִים עֶשֶׂר חֹדֶשׁ וְלֹא הָיָה אֶחָד מֵהֶם שֶׁהִלְשִׁין אֶת חֲבֵרוֹ; וְלֹא הָיָה בָּהֶם פְּרוּץ בְּעֶרְוָה, שֶׁכֵּן הוּא מִיַּחְסָם: "תוֹלְדֹתֵם לְמִשְׁפַּחְתֵּם לְבֵית אֲבֹתֵם" (במדבר א, כ). הָא לְמַדְתָּ, שֶׁזָּכוֹת גְּדוֹל הוּא הַנְּצוּל מִמֶּנּוּ.

נפש יהודה

ראובן. מסלקין, עולין משם: ראובן. מנחתין, יורדין לשם: שהיה הדבר מופקד. מה שאמר ושאלה אשה משכנתה כלי כסף וכלי זהב:

וְאִם בְּעוֹנוֹ הִקְרָה בּוֹ שֶׁסִּפֵּר לְשׁוֹן הָרַע, אִם לֹא יִרְגִיל בְּדַבֵּר, רְפוּאָה יֵשׁ לְמַפְתּוֹ, כְּדִגְרָסִינָן פֶּרֶק יֵשׁ בְּעֶרְכִין (ערכין טו, ב): אָמַר רַבִּי חֲמָא בַּר חֲנִינָא: מַאי תַקְנִיתִיָּה שֶׁל מְסַפֵּר לְשׁוֹן הָרַע? אִם תַּלְמִיד חָכָם הוּא יַעֲסֹק בְּתוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "מִרְפָּא לְשׁוֹן עֵץ חַיִּים" (משלי טו, ד), וְאִין לְשׁוֹן אֶלָּא לְשׁוֹן הָרַע, שֶׁנֶּאֱמַר: "חֵץ שְׁחוּט לְשׁוֹנֵם" (ירמיה ט, ז). וְאִין עֵץ אֶלָּא תוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "עֵץ־חַיִּים הִיא לְמַחְזִיקִים בָּהּ" (משלי ג, יח). וְאִם עִם הָאֲרָץ הוּא יִשְׁפִּיל דַּעְתּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: " (* *) וְסֻלְף בָּהּ שֶׁבֶר בְּרוּחַ" (שם טו, ד).

נפש יהודה

וסלף בה. מי שמסלף בה וחפץ להסתלק ממנו כלומר בראשון היה מסלף מעקם דרכו בגסות הרוח ועד כאן סיפר לשון הרע ועתה רוצה להסתלק ממנו צריך לשבר רוחו:

רַבִּי אֲבָא בַּר חֲנִינָא אָמַר: סִפֵּר - אִין לוֹ תַקְנָה, (* *) שֶׁכֶּבֶר כְּרִתוֹ דְּדוּד בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "יִכְרַת ה' כָּל־שֹׁפְטֵי חֲלָקוֹת לְשׁוֹן מְדַבְּרַת גְּדֻלוֹת" (תהלים יב, ד). אֶלָּא מַאי תַקְנִיתִיָּה שֶׁלֹּא יְבוֹא לִידֵי לְשׁוֹן הָרַע? אִם תַּלְמִיד חָכָם הוּא יַעֲסֹק בְּתוֹרָה וְאִם עִם הָאֲרָץ הוּא יִשְׁפִּיל דַּעְתּוֹ. וּבִין לְמַר וּבִין לְמַר, מִי שֶׁאִינוּ מְרַגְּלִים בּוֹ יֵשׁ לוֹ תַקְנָה, שֶׁלֹּא יִנְהַג עוֹד בּוֹ וְיֵשׁ מִרְפָּא לְמַפְתּוֹ, אֲבָל הַמְתַּמִּיד בְּדַבֵּר וְעוֹד יָדוּ נְטוּיָה, נִכְרַת בְּעוֹנוֹ.

נפש יהודה

שכבר כרתו דוד. שקללו דוד בכרת דכתיב יכרת ה' וגו':

לְפִיכֹךְ הָאִישׁ הֶחֱפֵץ חַיִּים יִסְתֵּם פִּיו מִלְּדַבֵּר בְּלִשׁוֹן הָרַע וְיַחֲיָה, כִּי לְכָךְ הִקְיָה הַקֹּדֶשׁ בְּרוּךְ לְשׁוֹנוֹ שֶׁל אָדָם בְּשִׁתֵּי חוֹמוֹת, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִפְתַּח פִּיו אֶלָּא לְחַיֵּי גוּפוֹ וְנַפְשׁוֹ.

וְלֹא הִזְהִירָה תוֹרָה, בְּלִבָּד בְּלִשׁוֹן הָרַע, אֶלָּא בְּסִפּוֹר הַדּוּמָה לְאָדָם שֶׁאִינוּ לְשׁוֹן הָרַע, אֶלָּא שֶׁהוּא סָבָה לְסִפֵּר עָלָיו הָרַע, הוּא גַם אֲסוּר וְזֶהוּ נִקְרָא אֲבָק לְשׁוֹן הָרַע. אִף עַל פִּי שָׂרֵב בְּנֵי אָדָם נִכְשָׁלִים בּוֹ, יֵרָא שְׁמַיִם יִתְרַחֵק

מִמֶּנּוּ בְּכָל כָּחוֹ. כְּדַגְרָסִינָן בְּמִסְכָּת בִּתְרָא, פְּרָק גִּט פְּשׁוּט (קסד, ב), אָמַר רַב עֲמֵרָם אָמַר רַב: מְשַׁלֵּשׁ עֲבֵרוֹת אֵין אָדָם נִצּוֹל בְּכָל יוֹם, אֱלוֹ הוּן: הִרְהוּרֵי עֲבֵרָה (*) וְעִיּוֹן תְּפִלָּה וְלִשׁוֹן הָרַע. לִשׁוֹן הָרַע סִלְקָא דְעֵתְדָּ? אֵלָא אֵימָא: (*) אֲבַק לִשׁוֹן הָרַע. אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: רַב הָעוֹלָם נִכְשָׁלִין (*) בְּגִזְלָא וּמַעֲוִטָן בְּעֵרְוֹת וְהַכֵּל בְּלִשׁוֹן הָרַע. בְּלִשׁוֹן הָרַע סִלִּיק דְעֵתְדָּ? אֵלָא אֵימָא: אֲבַק לִשׁוֹן הָרַע.

נפש יהודה **עיון תפלה.** לאחר שהתפלל חשב בלבו שיעשה הקב"ה בקשתו לפי שהתפלל בכונה: **אבק לשון הרע.** כגון דאמר נורא בי פלניא כלומר אע"פ דלאו לשון הרע גמור הוא מיהו אבק מלשון הרע הוא. אבק פירוש עפר: **בגזל.** רוב בני אדם חוטאים בגזל שמורין היתרא במשא ובמתן לעכב הריוח הראוי לחבריהם:

וּפְרָשׁוּ רַבּוּתֵינוּ אֲבַק לִשׁוֹן הָרַע, בְּפָרְק יֵשׁ בְּעֵרְכִין (ערכין טז, א), דְּגִרְסִין הֵתָם: כִּי אֵתְרָא רַב דִּימִי, אָמַר: מַאי דְכִתְיֵב "מְבַרְךָ רַעְהוּ בְּקוֹל גְּדוֹל בְּבִקְרֵי הַשְּׂכָם" וְגו' (משלי כז, יד)? מְשׁוּם דִּי "מְבַרְךָ רַעְהוּ בְּקוֹל גְּדוֹל בְּבִקְרֵי הַשְּׂכָם", "קִלְלָה תַחֲשֵׁב לוֹ"? אֵלָא, כְּגוֹן מָאן דְּאִיקְלָא לְאוֹשְׁפִיזָא וְטָרְחוּ קַמִּיהּ שְׁפִיר. לְמַחַר נָפִיק, יִתִּיב בְּשׁוּקָא וְאָמַר: רַחֲמֵנָא נִיבְרַכִּיהּ לְפִלְגְנָא, דְּהֵכִי טָרַח קַמָּאִי. וְשְׁמַעֵי אֵינְשֵׁי וְאַזְלִי (*) וְאַנְסִי לִיהּ (פירוש: יתאכסנו אצלו).

נפש יהודה **ואנסי ליה.** שאע"פ שאדם רוצה להכניס אורחין אין נוח לו שיבאו אגודות אגודות ויכלו את ממונו. ענין אחר קא אנסי ליה ליסטים השומעים שהוא עשיר:

תְּנִי רַב דִּימִי, אַחוּהָ דְרַב סַפְרָא: לְעוֹלָם אַל יִסְפֵּר אָדָם בְּטוֹבָתוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ, שְׁמַתוּדָא טוֹבָתוֹ (*) בָּא לִידי רַעְתוֹ. וְאִיכָא דְאִמְרֵי: רַב דִּימִי, אַחוּהָ דְרַב סַפְרָא חָלִישׁ. עֲאֵל רַב סַפְרָא לְשִׁיולֵי בֵיהּ. אָמַר: תִּיתִי לִי דְקִימִית כָּל מַאי דְאָמַר רַבָּנָן. אָמַר לִיהּ: מִי קִימִית "לְעוֹלָם אַל יִסְפֵּר אָדָם בְּטוֹבָתוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ" וְכוּ? אָמַר לִיהּ לָא שְׁמִיעַ לִי, דְאִי הוּהּ שְׁמִיעַ לִי, קִימִיתִיהּ.

נפש יהודה **בא לידי רעתו.** שמתוך כך פותח אחר ואומר מדה רעה פלונית יש בו:

וְהַזִּיכָה לְנִצַּל מְזָה יִנְצַל מִצָּרוֹת הָעוֹלָם, כְּדִכְתִּיב: "שֹׁמֵר פִּי וּלְשׁוֹנוֹ שֹׁמֵר מִצָּרוֹת נִפְשׁוֹ" (משלי כא, כג).

חלק שני כשאין בו

ויש בו ארבעה פרקים

פרק ראשון [נא]

האומר לשון הרע על שום אדם בדבר שאין בו ומשקר ומוציא דבה עליו, גדול עונו מנשא, שהוא מפת שקרים ומפת מספרי לשון הרע. ומוציא שם רע, למדנו קל וחמר ממה שארע למרגלים על שהוציאו דבת הארץ, כדגרסינן בפרק יש בערכין (ערכין טו, א): תנא, אמר רבי אלעזר בן פרטא: בוא וראה כמה כחו של מוציא שם רע, ממרגלים: ומה מרגלים שהוציאו שם רע על העצים ועל האבנים (כלומר, על ארץ ישראל) כד, מוציא שם רע על חברו על אחת כמה וכמה.

ואמרין נמי התם (טו, ב): תנא דבי רבי ישמעאל: כל המספר לשון הרע מגדל עונות כנגד שלש עברות: עבודה זרה וגלוי עריות ושפיכות דמים. כתיב הקא "לשון מדברת גדלות" (תהלים יב, ד) וכתוב בעבודה זרה "אנא חטא העם הזה חטאה גדלה" (שמות לב, לא). בגלוי עריות כתיב: "ואיך אעשה הרעה הגדלה הזאת" (בראשית לט, ט). בשפיכות דמים כתיב: "גדול עוני מנשוא" (שם ד, יג).

וגרסינן בספרי: עשרה נסיונות נסו אבותינו ובכלם לא נחתם גזר דינם אלא על "לשון הרע", שנאמר: "אם לא כפאשר דברתם באזני" וגו' (במדבר יד, כח). וכתוב: "הוגעתם ה' בדבריכם" (מלאכי ב, יז).

וכן מצינו במדרש ובירושלמי דפאה, שבימי אחאב היו עובדי עבודה זרה והיו נוצחין המלחמות מפני שלא היה בהם לשון הרע, שלא הלשינו את עובדיה, שהחביא מאה נביאים בשתי מערות ולא גלה אדם שיש נביא בישראל זולתי אליהו, עד שאמר: "אני נותרתי נביא לה' לבדי" (מלכים א יח, כב). ובסוף ימי שאול, שהיו ביניהם דלטורין, רוצה לומר, בעלי לשון הרע, כמו דואג והזיפים, אף על פי שלא היה בהם עבודה זרה כמו בימי אחאב, היו יורדין למלחמה ונופלים.

וגם דרשו על פסוק "אליתתן את פיה לחטיא את בשרך" (קהלת ה, ה), אל תאמר לשון הרע בפיה, להעניש כל בשרך בחטא זה. רבנן פתרון המקרא הזה במרים: "אליתתן את פיה" וגו', זו מרים, דכתיב: "והנה מרים מצרעת כשלג, (במדבר יב, ט). ואליתאמר לפני המלאך" (קהלת ש, ס), זה משה, שנאמר: "אשר נואלנו ואשר חטאנו" (במדבר יב, יא). "למה יקצף האלהים עליך" (קהלת ש, ס), על לשון הרע שאמרה על משה, שנאמר: "ויחראף ה' בס וילך" (במדבר יב, ט). "וחבל את מעשה ידיך" (קהלת ש, ס), אמר רבי יוחנן: בפיה חטאה וכל איברי לקו, שנאמר: "והענו סר מעל האהל והנה מרים" וגו' (במדבר יב, ט) הדא הוא דכתיב "אליתתן את פיה לחטיא את בשרך" וכתוב: "שמר פיו ולשונו" וגו' (משלי כא, כג).

וגרסינו באלה הדברים רבה: אמר רבי חגי: אין הנגעים באין אלא על לשון הרע. רבנן אמרין: תדע לך שהנגעים באים על לשון הרע, שהרי מרים הצדקת על ידי שדברה במשה אחיה לשון הרע, קרבו בה הנגעים, שנאמר: "זכור את אשר עשה ה' אלהיך למרים" (דברים כד, ט). הדא הוא דכתיב: "תשב באחיה תדבר" וגו' (תהלים נ, כ). אמר רבי יוחנן: אם הרגלת לשונך לדבר (*) באחיה שאינו בן אומתך, סוף בן אומתך תתן דפי. רבי יהודה בן לוי אומר: אם הרגלת לשונך לדבר באחיה, שמאביך ולא מאמך, סוףך "בבן אמך תתן דפי", שכל מי שמלאו לבו לדבר במי שגדול ממנו, גורם רעה לעצמו, שיקרבו בו הנגעים. ואם אין אתה מאמין, הרי מרים הצדקת (*) סימן לכל בעלי לשון הרע, הוי "זכור את אשר עשה ה' אלהיך למרים".

נפש יהודה באחיד שאינו בן אומתך. גר שאינו בן אומתך אלא מאומה אחרת ואף על פי כן נקרא אחיד שנאמר לא תתעב אדומי כי אחיד הוא: סימן. אות וראה:

דבר אחר: "זכור את אשר עשה" וגו', הדא הוא דכתיב, "אל תתן את פיך" וגו' (סנהדרין ה, ה). רב אמר: המקרא מדבר בבעל לשון הרע, הדא הוא דכתיב: "אל תתן את פיך" וגו', שהפה אומר הלשון הרע והוא חוטא על הגוף, (*) שגורם לו ללקות. אמר רבי שמעון: ומה מרים הצדקת, שלא נתפונה לומר לשון הרע, אלא דברה (*) בשביל אחיה לטובתו, כן הגיע אותה, הרשעים שמתפונים לומר לשון הרע על חבריהם לחתוף את חייהם, על אחת כמה וכמה, שיחתוף הקדוש ברוך הוא את לשונם, שנאמר: "יכרת ה' כל שפתי" וגו' (תהלים יב, ד).

נפש יהודה שגורם לו ללקות. בצרעת: בשביל אחיה לטובתו. כדי שלא יתבטל מפריה ורביה:

וגרסינו בספרי: "ובא אשר-לו הבית" (ויקרא יד, לה), (*) שלא ישלח ביד שליח; (*) יכול אפילו זקן או חולה? תלמוד לומר: "ובא והגיד לכהן". (*) ידקדק הכהן כיצד בא הנגע לביתו ויאמר לו דברי (*) כבושין: בני, אין הנגעים באים אלא (*) על לשון הרע, שכן מציינו במרים שלא נענשה אלא על לשון הרע, שנאמר: "השמר בנגע הצרעת" וגו' (דברים כד, ח) וכתיב בתריה: "זכור את אשר עשה ה' אלהיך" וגו' (שם שם, ט). ומה ענין זה לזה? אלא מלמד, שלא נענשה אלא על לשון הרע.

נפש יהודה שלא ישלח. אל הכהן ביד שליח דמדכתיב ובא ולא כתיב והגיד אשר לו הבית משמע שיבא בעצמו אל הכהן: יכול אפילו זקן. כלומר אלו אמר ובא ולא הדר אמר והגיד הייתי אומר דאפי' זקן או חולה צריך שיבא הוא בעצמו ת"ל והגיד שהוא יתור בא ללמד שלכתחילה אם לא יהיה אונס צריך שיבא הוא בעצמו אבל אם יש לו שום אונס והגיד ע"י שליח: וידקדק הכהן. מדלא כתיב ואמר לכהן אלא והגיד כל לשון הגדה הוא לשון ביאור ופירוש לומר שיראה הכהן היאך בא הנגע בביתו על שחטא: כבושין. דברים של טעם שכובש לב האדם למוטב: על לשון הרע. מדה כנגד מדה הוא הפריש בין אהובים ורעים לכך יענש שצריך להפריש עצמו מביתו:

וְהָלֵא דְבָרִים קַל וְחֹמֶר: וּמָה מְרִים שְׁלֵא דְבָרָה אֵלֶּא בְּאַחִיָּהּ הַקְטָן מִמֶּנָּה, נְעִנְשָׁה, הַמְדַבֵּר בְּמִי שֶׁגָּדוֹל מִמֶּנּוּ עַל אַחַת כְּמָה וְכְמָה. דְּבַר אַחֵר: וּמָה מְרִים, שֶׁשֶּׁשֶׁדְּבָרָה לֹא שְׁמַעָה אוֹתָהּ בְּרִיָּה אֵלֶּא הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּלִבָּד, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּשְׁמַע ה' (במדבר יב, ב), כִּדְ נְעִנְשָׁה, הַמְדַבֵּר בְּגִנוּת חֲבֵרוֹ בְּרַבִּים עַל אַחַת כְּמָה וְכְמָה.

וּגְרָסִינָן בְּמִדְרָשׁ הַשְּׂכָמִים: וְכֵן מְצִינּוּ בְּאַהֲרֹן וּמְרִים, שֶׁסָּפְרוּ לְשׁוֹן הָרַע עַל מֹשֶׁה וּבָאָה עֲלֵיהֶם הַפְּרָעָנוּת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַתְּדַבֵּר מְרִים וְאַהֲרֹן בְּמֹשֶׁה" (שם שם, א). הַלְכָה צְפוּרָה (*) וְשָׁחָה לָהּ לְמְרִים. אָמְרָה: כְּשֶׁשָּׁרְתָה רוּחַ הַקְדָּשׁ עַל אֶלְדָּד וּמִיָּדָד הָיוּ הַכֹּל שְׂמִיחִים. אָמְרָה לָהּ מְרִים לְצְפוּרָה: אֲשֶׁרִי בְּנִיָּהִם שֶׁל אֱלוֹי וְאֲשֶׁרִי נְשׁוֹתֵיהֶם. אָמְרָה לָהּ צְפוּרָה: אֲשֶׁרִי בְּנִיָּהִם וְאוֹי לְנְשׁוֹתֵיהֶם. אָמְרָה לָהּ: לְמָה? אָמְרָה לָהּ: מִיּוֹם שֶׁנִּזְקַק אַחִיד לְרוּחַ הַקְדָּשׁ, לֹא הָיִיתִי לוֹ לְאַשָּׁה. הַלְכָה מְרִים וְדְבָרָה לְאַהֲרֹן וְדִבְרוּ שְׁנֵיהֶם דְּבָרֵי תְלוּנָה עַל הַצְדִּיק. מָה כְּתִיב שָׁם: "וְהָעֵנָן סָר מֵעַל הָאֹהֶל וְהִנֵּה מְרִים" וגו' (שם שם, ט). וְאַף עַל אַהֲרֹן בָּאָה הַפְּרָעָנוּת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיַּחַר־אֵף ה'" (שם שם, ט). וְכְתִיב: "וַיִּפְּן אַהֲרֹן אֶל־מְרִים" (שם שם, ט), (*) מְלַמֵּד, שֶׁנִּפְנָה מִצְרָעָתוֹ. וּמָה אָמְרוּ עֲלָיו? מְרִים אָמְרָה: (*) עָלַי הַדְּבִיר וְלֹא פְרַשְׁתִּי מִבְּעָלִי, אַהֲרֹן אָמַר: עָלַי הַדְּבִיר וְלֹא פְרַשְׁתִּי מֵאֲשֶׁתִּי. וְזֶה (*) זָחָה דְּעֵתוֹ עָלָיו וְלָכֵן פִּירַשׁ מֵאֲשֶׁתוֹ.

נפש יהודה ושחה לה. וספרה לה: מלמד שנפנה מצרעתו. שגם הוא היה מצורע: עלי הדבור. גם עמי דבר הקב"ה: זחה. גס לבו עליו:

וּמָה אֵלֶּה הַצְדִּיקִים גְּמוּרִים, שְׁלֵא דְבָרוּ בְּפָנָיו, כִּדְ נְעִנְשׁוּ, הַמְתַּכְּנִין לְהַפּוֹת אֶת חֲבֵרוֹ וּלְבַיֵּשׁ וּלְהַלְבִּין פָּנָיו וּלְהַזְדַּיקוֹ, עַל אַחַת כְּמָה וְכְמָה. רְאוּ כְּמָה יֵשׁ לְאָדָם לְהַתְרַחֵק עֲצָמוֹ מִן הַדְּבַר הָרַע הַזֶּה וְהַנְּצוּל מִמֶּנּוּ אֲשֶׁרִי וְאֲשֶׁרִי חֲלָקוֹ.

פרק שני [נב]

כְּמָה גְדוֹל עֲנָשׁוֹן שֶׁל בְּעָלֵי לְשׁוֹן הָרַע, שְׁלֵא דִי לָהֶם שְׂמִקְבָּלִין עֲנָשׁוֹן, אֵלֶּא שְׁנוֹתֵינוּן סִימָן לְכָל בָּאֵי עוֹלָם, שֶׁבָּא לָהֶם עַל עֲוֹנָם הַדּוֹמָה לְעֲנָשׁוֹם, כְּדִגְרָסִינָן בְּפֶרֶק בְּמָה מְדַלִּיקִין (שבת לג, ב): תִּנּוּ רַבָּנָן: אַרְבָּעָה סִימָנִין הֵן וְכוּ', סִימָן לְלְשׁוֹן הָרַע וְכוּ'. כְּדֹאִיתָא לְמַעְלָה, בְּפֶרֶק שְׁנֵי מִן הַחֲבוּרֵי הַזֶּה (סימן ג).

וְאָמְרוּ בְּתוֹסְפָתָא: עַל אֱלוֹי דְּבָרִים נִפְרָעִין מִן הָאָדָם בְּעוֹלָם הַזֶּה וְאִין לוֹ חֲלָק לְעוֹלָם הַבָּא: עֲבוּדָה זָרָה וְגִלּוּי עֲרִיוֹת וְשִׁפְיָכוּת דְּמִים וְלְשׁוֹן הָרַע כְּנֶגְדַּת כְּלָם.

וּגְרָסִינָן בְּפֶרֶק יֵשׁ בְּעֶרְכִין (טו, ב): אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשׁוּם רַבִּי יוֹסִי בֶן זְמֵרָא: כָּל הַמְּסַפֵּר לְשׁוֹן הָרַע כְּאֱלוֹי כּוֹפֵר בְּעֶקֶר, דְּכְתִיב: "אֲשֶׁר אָמְרוּ לְלִשְׁנָנוּ (*) נְגַבִּיר" וגו' (תהלים יב, ה). וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשׁוּם רַבִּי יוֹסִי בֶן זְמֵרָא: כָּל

המספר לשון הרע נגעים באין עליו, שפנאמר: "מלשני בסתר רעהו אותו אצמית" וגו' (שם קא, ה). וכתוב התם "לצמיתת" (ויקרא כה, ט) ומתרגמין (*). לחלוטין. ותנן: אין בין מצרע מסגר למצרע מחלט וכו'.

נפש יהודה נגביר. שפתינו אתנו מי אדון לנו, דלסוף כופר בעיקר ואומר כן. ל"א האומרים ללשונו נגביר שפתינו כאילו אומרים אין אדון לנו שכופר בעיקר: לחלוטין. לשון צרעת כדתנן אין בין מצורע מוסגר שהסגירו הכהן שבעת ימים למצורע מוחלט הוא מצורע ודאי תרגום לצמיתות לחלוטין:

אמר רבי שמעון בן לקיש: "זאת תהיה תורת המצרע" (שם יד, ב), תורת המוציא שם רע. אמר רבי שמעון בן לקיש: מאי דכתיב: "אם ישך הנחש בלוא לחש ואין יתרון לבעל הלשון" (קהלת י, יא)? לעתיד לבוא מתקבצות כל החיות ויבאות אצל נחש ואומרות לו: (*). ארי דורס ואוכל, (*). זאב טורף ואוכל, אפה מה הנאה יש לך? אמר להן: מה יתרון לבעל הלשון. אמר רבי שמעון בן לקיש: כל המספר לשון הרע מגדל עונות עד לשמים, שפנאמר: "שתו בשמים פיהם" וגו' (תהלים עג, ט).

נפש יהודה ארי דורס ואוכל. כלומר כל שמזיק לבריות מגיע להם הנאה על ידו כגון הארי דורס ואוכל בעוד שהוא חי: זאב טורף ואוכל. הורגה בתחלה ואח"כ אוכל ויש להם הנאה אבל הנחש מה הנאה יש לך שאתה נושך. משיב הנחש ומה יתרון לבעל הלשון שמוציא לה"ר מה הנאה יש לו כך אני אין לי הנאה מנשיכה שאני נושך לו:

אמר רב חסדא אמר מר עוקבא: כל המספר לשון הרע ראוי לסקלו באבן. כתיב הכא "אותו אצמית" (שם קא, ה) וכתוב התם "צמתו בבור חגי וידי אבן ביי" (איכה ג, ג). ואמר רב חסדא אמר מר עוקבא: כל המספר לשון הרע אמר הקדוש ברוך הוא: אין אני והוא יכולין לדור בעולם, שפנאמר: " (*). אתו לא אוכל" (תהלים קא, ה). אל תקרי "אותו" אלא "אתו". ואיכא דאמרי לה, (*). אגסי הרוח. ואמר רב חסדא אמר מר עוקבא: כל המספר לשון הרע אמר ליה הקדוש ברוך הוא לשרו דגיהנם: אני עליו מלמעלה ואפה עליו מלמטה, שפנאמר: "חצי גבור שנונים" (שם קכ, ד), אין "חץ" אלא לשון הרע, שפנאמר: "חץ שחוט לשונם" (ירמיה ט, ז). ואין "גבור" אלא הקדוש ברוך הוא, שפנאמר: "ה' כגבור יצא" (ישעיה מב, ג). "גחלי רתמים" (תהלים קכ, ז), הינו גיהנם.

נפש יהודה אותו לא אוכל. בהאי קרא לעיל מיניה כתיב מלשני בסתר רעהו: אגסי הרוח. להא דרב חסדא דבהאי קרא דאותו לא אוכל כתיב נמי גבה עינים:

ואמרינן התם: מה נשתנה מצרע, שאמרה תורה: "בדד ישב" (ויקרא יג, מו)? (*). הוא הבדיל בין איש לאשתו, בין איש לרעהו, לפיכך אמרה תורה: "בדד ישב". ואמר רבי יהושע בן לוי: מה נשתנה מצרע, שאמרה תורה יביא שתי צפרים לטהרתו? אמר הקדוש ברוך הוא: הוא עשה (*). מעשה פטיט (פירוש: דבור), יביא (*). קרבן פטיט.

נפש יהודה הוא הבדיל בין איש לאשתו. שדבר לה"ר עד שהפרישן זה מזה: מעשה פטיט. דבור שנותן מריבה בין איש לרעהו ומספר דברים שאינן כדאי מזה לזה: קרבן פטיט. צפרים שמשוררין ומזמרים פייט פייט:

וְגִרְסִינֶן בְּפִרְקֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר : כָּל הַמְלָשִׁין אֶת חֲבֵרוֹ בְּסִתְרֵי אֵין לוֹ רְפוּאָה, שְׁנֵאֵמַר : "מְלָשִׁין בְּסִתְרֵי רַעְהוּ" וְגו' (תהלים קא, ה). וְכָתוּב אַחַר אֹמֵר : "אֲרוּר מִכָּה רַעְהוּ בְּסִתְרֵי" (דברים כו, כד). תִּדַע לָךְ שֶׁהוּא כֵּן, בּוֹא וּרְאֵה : הַנְּחַשׁ שֶׁהֲלָשִׁין בֵּין הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא וּבֵין אָדָם וְעִזְרוֹ (פירוש : אשתו), אֲרָרוּ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שֶׁיְהִי עֹפֵר מֵאֲכָלוֹ, שְׁנֵאֵמַר : "וְעֹפֵר תֹּאכַל כָּל־יְמֵי חַיֶּיךָ" (בראשית ג, יד).

וְלֹא יָדִי לְבַעֲלֵי לְשׁוֹן הָרַע שְׁגוֹרְמִין לְקוֹת לְעֶצְמוֹן, אֲלֵא שְׁלוּקָה הַעוֹלָם בְּחֻטְאִים, כְּדִגְרִסִּין בְּפִרְקֵי קַמָּא דְתַעֲנִיּוֹת (ו, ב) : אֵמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן פִּזִּי : אֵין הַגְּשָׁמִים נִעְצָרִים אֲלֵא בְּשִׁבִיל מְסַפְרֵי לְשׁוֹן הָרַע, שְׁנֵאֵמַר : " (* רוח צפון תחולל גשם ופנים נזעמים לשון סתר" (משלי כה, ג).

נפש יהודה רוח צפון תחולל. מבטל גשם ופנים נזעמים שמראה הקב"ה שמביא מטר לעולם ורוח מבטלו ומחללו מפני לשון של רכילות :

וְלֹא חֲרָבָה יְרוּשָׁלַיִם בְּמִקְדָּשׁ שְׁנִי, אֲלֵא בַּעֲוֹן מְסַפְרֵי לְשׁוֹן הָרַע שֶׁהָיָה בִּינֵיהֶם וּבְשִׁבִיל שְׁנֵאת חֲנָם שֶׁהָיְתָה בָּהֶם. וְאִף בְּמִקְדָּשׁ רִאשׁוֹן הָיְתָה שְׁנֵאת חֲנָם בְּנִשְׂיַי יִשְׂרָאֵל, כְּדִגְרִסִּין בְּפִרְקֵי קַמָּא דִּיּוֹמָא (ט, ב) : וּבְמִקְדָּשׁ רִאשׁוֹן לֹא הָיָה שְׁנֵאת חֲנָם? וְהַכְּתִיב : "מְגוֹרֵי אֶל־חֲרָב הָיוּ אֶת־עַמִּי" (נחזקאל כא, יז), וְאֵמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר : אֵלוֹ בְּנֵי אָדָם שְׁאוּכְלִין זֶה אֶת זֶה וְדוֹקְרִין זֶה אֶת זֶה בְּחֲרָבוֹת שֶׁבְלִשׁוֹנָם? הַהוּא, בְּנִשְׂיַי יִשְׂרָאֵל הוּא, דְּכָתִיב : "זַעַק וְהִלָּל בְּרִאָדָם כִּי־הִיא הָיְתָה בְּעַמִּי" (שם). יְכוֹל בְּכָל? תִּלְמוּד לֹמַר : "הִיא בְּכָל־נִשְׂיַי יִשְׂרָאֵל" (שם).

גַּם מְצִינּוּ, שֶׁהַמְרַגְלִים בַּעֲוֹן לְשׁוֹן הָרַע מֵתוּ בְּמִיתָה מְשֻׁנָּה, כְּדִגְרִסִּין בְּמִסְכַּת סוּטָה, פִּרְקֵי אֵלוֹ נְאֻמְרִין (לה, א) : "וַיִּמְתּוּ הָאֲנָשִׁים מוֹצְאֵי (* דְּבַת־הָאֶרֶץ" וְגו' (במדבר יד, לו). אֵמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן, שְׁמִתּוּ בְּמִיתָה מְשֻׁנָּה. דִּרְשׁ רַבִּי חֲנִינָא בַר פִּפְא מְשֻׁמִּיהַ דְּרַבִּי שִׁילָא אִישׁ כֶּפֶר תִּמְרָתָא : מְלַמֵּד, (* שְׁנֵאתֵרְבַב לְשׁוֹנָם וְנִפְלַעַל טְבוּרָם וְהָיוּ תוֹלְעִים יוֹצְאִים מִפִּיהֶם וְנִכְנְסִים בְּלִשׁוֹנָם וּמְלִשׁוֹנָם נִכְנְסִים בְּטְבוּרָם.

נפש יהודה דבת הארץ. במגפה, שמתו מיתה משונה מדלא כתיב במגפה בשו"א תחת הב' אלא במגפה בפת"ח משמע מיוחדת וראויה להם מדה כנגד מדה : שנסתרבב. נתגדל והאריך לשונם עד הטבור שהוא באמצע הבטן :

וְעַם כָּל זֶה, לְהַכְרִית בְּעַלֵי מַחְלֶקֶת, שֶׁהֵם מְחַבְּלֵי עוֹלָם, מֵתֵר לֹמַר עֲלֵיהֶם לְשׁוֹן הָרַע, כְּדִגְרִסִּין בִּירוּשָׁלַיִם : אֵמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחֲמָנִי בְּשֵׁם רַבִּי יוֹחָנָן : מֵתֵר לֹמַר לְשׁוֹן הָרַע עַל בְּעַלֵי מַחְלֶקֶת. מֵנָּה לָךְ? דְּכָתִיב : "וַאֲנִי אָבוֹא אַחֲרֶיךָ וּמְלֹאתִי אֶת־דְּבָרֶיךָ" (מלכים א, יד). וּבִלְבָד שֶׁתְּהִיא כְּנִתּוֹ לְשֵׁם שְׁמִים וּלְיִשׁוּב בְּנֵי אָדָם.

פרק שלישי [נג]

המקבל לשון הרע הוא סבה למספרים אותו, כי מאחר שרואים שמקבלו בסבר פנים יפות מרגילים עצמן בדבר. ועל כן הזהירו רבותינו, שלא לקבלו, כדגרסינו בפרקא קמא דכתבות (ה, א): דרש בר קפרא: מאי דכתיב: "ויתד תהיה לך על־אזנך" (דברים כג, יד)? אל תקרי "אזנך" אלא "אזנך", שאם ישמע אדם דבר שאינו הגון (*) יניח אצבעו באזנו.

נפש יהודה יניח אצבעו. שהיא שפויה כיתד לתוך אזנו לכך כתיב ויתד וגו' :

והינו דאמר רבי אלעזר: מפני מה אצבעותיו של אדם דומות ליתדות? (*) מאי טעמא (*) אילמא משום דמחלקן, כל (*) חדא וחדא למלתיה עבידא, דאמר מר: (*) זו זרת, (*) זו קמיצה, (*) זו אמה, (*) זו אצבע, (*) זו גודל, אלא מה טעם ראשי אצבעותיו משפות כיתדות? שאם ישמע אדם דבר שאינו הגון ישים אצבעו באזנו. ותנא דבי רבי ישמעאל: מפני מה און כלה קשה ואליה שלה רפה (פירוש: בשר שבסוף האזן)? שאם ישמע אדם דבר שאינו הגון יכף אליה לתוכה. תנו רבנן: אל ישמיע אדם לאזניו דברים בטלים, מפני שהן (*) נכוות תחלה לאיברים.

נפש יהודה מאי טעמא: כלומר מאי דומות כיתדות: אילמא משום דמחלקן. זו מזו ואינן מחוברות יחד: חדא חדא למילתיה. קושיא היא כל אחת יש בה צורך ואף בצרכי גבוה: זו זרת. מן הקטנה מודדין זרת של חושן: זו קמיצה. מאצבע שאצל הקטנה מתחילין לקמוץ חופה ג' אצבעות על פס ידו הקמיצה והאמה ואצבע וקומץ: זו אמה. מהגדולה מודדין אמת הבנין ואמת כלים: זו אצבע. למתן דמים של חטאת דכתיב ביה באצבעו: זו גודל. לבהן יד דאהרן ודמצורע: נכוות תחלה לאיברים. רכות ודקות לכוות מכולם:

ומצינו במכילתא: "מדבר שקר תרחק" (שמות כג, ז), הרי זו אזהרה למדבר לשון הרע. "לא תשא שמע שוא" (שם שם, א), הרי זו אזהרה (*) למקבל לשון הרע. וגם מצינו במדרש משלי: "רוח צפון תחולל גשם" וגו' (משלי כה, כג), כמו שהרוח הצפונית משפרת העבים ומפזרתן ולא ימטירו, כך, כשאדם מספר לשון הרע לחברו אם יראה לו השומע פנים נזעמים, הוא מחוללו ומדכאו ופוסק דבריו הרעים בפיו ולא יניחנו לספר לשון הרע.

נפש יהודה למקבל. לה"ר, שמאמין על חברו ומיהו אע"ג דלקבולי לא מבעי למיחש ליה מבעי:

וגרסינו במסכת מכות, פרק אלו הן הלוקין (כג, א), ובמסכת פסחים, פרק ערבי פסחים (ק"ח, א): ואמר רב ששת משום רבי אלעזר בן עזריה: כל המספר לשון הרע וכל המקבל לשון הרע וכל המעיד עדות שקר על חברו, ראוי להשליכו לכלבים, שנאמר: "לכלב תשליכון אתו" (שמות כב, ל). וסמיה ליה "לא תשא שמע שוא" (שם כג, א).

וגרסינו במסכת פסחים, פרק האשה (פז, ב): אמר רבי יוחנן: מפני מה זכה ירבעם למנות עם מלכי ישראל ויהודה? מפני שלא קבל לשון הרע. ומנא לן דאימני? דכתיב: "דברה אשר הנה אלהושה בן-בארי בימי עזיה יותם אחז יחזקיה מלכי יהודה ובימי ירבעם בן יואש מלך ישראל" (הושע א, א). ומאי לשון הרע? דכתיב: "וישלח אמציה (*) כהן בית-אל אל-ירבעם מלך-

יִשְׂרָאֵל יֹאמֶר קֶשֶׁר עָלֶיךָ עָמוּס" וגו'. כִּי־כֵן אָמַר עָמוּס: "בַּחֶרֶב יָמוּת יִרְבְּעָם וַיִּשְׂרָאֵל גָּלָה וַיִּגָּלָה מֵעַל אֲדָמָתוֹ" (עמוס ז, ייא). מֵאֵי שְׁלַח לִיָּהּ? חֵס וְשָׁלוֹם, לֹא אָמַר אוֹתוֹ צְדִיק כָּךְ. וְאִם אָמַר, מִה חָטָא, שְׂכִינָה אָמְרָה לוֹ.

נפש יהודה כהן בית אל. כהן לעבודת כוכבים ומזלות:

וְגַם מְצִינּוֹ שְׁעַל שְׁקִבֵּל דָּוִד לְשׁוֹן הָרַע מִפִּי צִיבָא עַל מְפִיבְשֵׁת נְחֻלְקָה מְלָכוֹת בֵּית דָּוִד, כְּדַגְרִסִּינָן בְּמִסְכַּת שֶׁבֶת, פָּרַק בְּמָה בְּהֵמָה יוֹצְאָה (נו, ב): אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: בְּשַׁעָה שֶׁאָמַר דָּוִד לְמְפִיבְשֵׁת: "אֲתָהּ וְצִיבָא תְּחַלְקוּ אֶת־הַשָּׂדֶה" (שמואלב יט, ט), יִצְתָה בֵּת קוֹל וְאָמְרָה לוֹ: (*) רַחֲבָעָם וַיִּרְבְּעָם יִחְלְקוּ אֶת הַמְּלָכוֹת.

נפש יהודה רחבעם וירבעם יחלקו המלוכה. והיינו מדה במדה שאמר שיחלקו השדה האדון והעבד כן יחלקו המלוכה המלך והעבד:

וְאִם בְּנִדּוֹן זֶה שֶׁאָמְרוּ, ד' דְּבָרִים הַנִּפְרָדִים חֲזָא בֵּיהּ" לְהֶאֱמִין הַדְּבָר, יִצְתָה פְּרָצָה גְּדוֹלָה כְּזֹאת בְּסִבַּת קִבְּלַת לְשׁוֹן הָרַע, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שְׁיֵשׁ לוֹ לְאָדָם לְהֶרְחִיק עֲצָמוֹ וְלִסְתָם אֲזָנָיו מִלְשַׁמְעַ לְשׁוֹן הָרַע, שְׁמִסְפָּרִים בְּכָל יוֹם עַל אֲנָשִׁים נְקִיִּים מִהַדְּבָר הָרַע הַזֶּה שְׁאוּמְרִים עֲלֵיהֶם. וְהַנְּצוּל מְזָה, שְׁכָרוֹ גְּדוֹל וַיִּנְקָה מְדִינָה שֶׁל גִּיהֶזֶם.

פרק רביעי [נד]

הַשׁוֹמֵעַ לְשׁוֹן הָרַע אוֹ שׁוֹם גְּנָאֵי עַל תְּלַמִּיד חֶכֶם, לֹא דִי לוֹ בְּשֵׁלָא יִקְבְּלוֹ וְשֵׁלָא יֶאֱמִין הַדְּבָר בּוֹ, אָבֵל חַיֵּב כָּל אָדָם לְקַנָּא קַנְאָת הַשָּׁם וּלְהִשָּׁיב בְּעֵבּוּרוֹ וּלְמַחֹת, אִם יֵשׁ בְּיָדוֹ לְמַחֹת, וְאִם לֹא עָשָׂה כֵן נִעְנַשׁ עָלָיו, כְּדַגְרִסִּינָן בְּמִסְכַּת מְצִיעָא, פָּרַק הַשׁוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֲלִים (פד, ב), עַל עוֹבְדָא דְרַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שְׁמַעוֹן: (*) כִּי נִיחָא נִפְשִׁיהּ, אָמַר לָהּ לְדַבֵּיתָהּ: יִדְעָנָא (*) דְרַתִּיחוּ בִי רַבָּנָן וְלֹא אִיעֶסְקוּ בִי שְׁפִיר. אֶעֱלִין בְּעֻלְתָּאֵי (פירוש: הַשְּׂכִיבִינִי בְעֵלִייתִי) וְלֹא תִדְחֲלִי מִנָּאֵי.

נפש יהודה כי ניחא נפשיה. דר' אלעזר ברי' שמעון: דרתיחו. עלי, שיש להם רוגז עלי על שנלקחו גנבים על ידי והוה להו קרובים:

אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בְּרַ נַחְמָנִי: אִישׁתְּעִי לִי אִימִיה דְרַבִּי יוֹחָנָן, דְּאִישְׁתְּעָה לָּהּ דְּבִיתָהּ דְרַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שְׁמַעוֹן: לֹא כְּחוֹת מִתְמַנִּי סְרִי וְלֹא טְפִי מַעֲשָׂרִים וְתִרְתִּין שְׁנִין אֲגִנִּיתָהּ בְּעִלִּיתִיהּ. (*) כִּי הָוָה סְלִיקָנָא מְעִינָא לִיָּהּ בְּמִזְיָה (פירוש: שַׁעֲרוֹ). כִּי הָוָה מְשַׁתְּמָטָא (*) בִּינִיתָא מְרִישִׁיהּ הָוָה אֲתִי דָמָא. יוֹמָא חַד חֲזָאֵי רִיחְשָׂא (פירוש: שַׁעֲרוֹ). כִּי הָוָה מְשַׁתְּמָטָא בִּינִיתָא מְרִישִׁיהּ הָוָה אֲתִי דָמָא. יוֹמָא חַד חֲזָאֵי רִיחְשָׂא (פירוש: תּוֹלַעַת) דְקָא נְפִיק מֵאוּדְנִיהּ, (*) חָלַשׁ דְעַתִּי. אִיתְחַזִּי לִי בְּחֻלְמָא: לֹא תִסְתַּפִּי מֵיָדִי. יוֹמָא חַד שְׁמַעִי בְּזִילוּתָא דְצוּרְבָא מְרַבָּנָן וְלֹא אִימְחָאֵי בֵיהּ כְּדַבְּעִי לִיָּהּ.

נפש יהודה

כי הוה סליקנא. כשהלכתי אצלו למעלה: **ביניתא**. שער: **חלש דעתני**.
דאגתי שמא מעתה יסריח וירקב:

כי הוה אתו בי תרי לדינא קיימי אבבא דעיליתא, אמר מר מלתייה ואמר
מר מלתייה, נפקא קלא מבי עיליתא ואמר: איש פלוני אתה זכאי ואיש
פלוני אתה חייב.

יומא חד הוה קא מנציא דביתו בהדי שבבתייה. אמרה לה: תהא
כבעליך, דלא ניתן לקבורה. שמעי רבנו, אמרי: לאו אורח ארעא למעבד
הכי. איכא דאמרי: רבי שמעון בן יוחאי איתחזי להו לרבנו בחלמא, אמר
להו: (*) פרידה (פירוש: גזל) אחת יש לי ביניכם ואי אתם מבקשים להביאה
אצלי. אזול רבנו לאיעסוקי ביה ולא שבקוה בני עכבור (פירוש: שם מקום,
סמוך לעירו), דכל כמה דהוה ניחא רבי אלעזר ברבי שמעון בעיליתיה, לא
סליק חיה רעה למתייהו. יומא חד מעלי יומא דכפורי הוה, הוה טרידי
כולי עלמא, אזלו לבי בירי (פירוש: שם מקום) אסקוה, אמטיוה למערתא
דאבוה. אשכחוה לעכנא (*) דאהדר לה למערתא. אמרי ליה: עכנא,
עכנא, (*) פתח דללי פיד ויכנס בן אצל אביו, פתח לה ועילוה.

נפש יהודה

פרידה. יונה: דאהדר. ה לה עכנא, נחש הדרא למערה הקיפה את המערה
כעין גלגל וזנבה אצל פיה: **פתח**. פיד, הרחיבי זנבך מעל פיד ליתן מקום ליכנס:

וגרסינו נמי במסכת סנהדרין, בפרק נגמר הדין (מד, ב): תנו רבנו: מעשה
באחד שיצא להרג, אמר: אם יש בי עוון זה, לא תהא מיתתי כפרה על כל
עונותי ואם אין בי עון זה, תהא מיתתי כפרה על כל עונותי ובית דין וכל
ישראל מנקים ועדים לא תהא להם כפרה לעולם. פשטעו חכמים בדבר
אמרו: להחזירו אי אפשר, (*) שכבר נגזרה גזרה, אלא יהרג ויהא קולר
תלוי בצואר העדים. (*) כל כמיניה? לא צריכא, דקא הדרי בהו סהדי, וכי
הדרי בהו סהדי מאי הוי, פיון שהגיד (*) שוב אינו חוזר ומגיד? לא
צריכא, דיהבי סהדי טעמא למילתייהו, כי ההוא מעשה דבעיא מוכסא.

נפש יהודה

שכבר נגזרה גזירה. שכבר נגמר הדין: **כל כמיניה**. וכי נאמן הוא דקא
חשידנא להו לסהדי לומר קולר תלוי בצוארם. קולר שלשלת שסוגרין בצואר השבויים כלומר
סוגר החטא: **שוב אינו חוזר ומגיד**. דבר המכחיש את הראשון דכתיב אם לא יגיד אהגדה
קמייתא קפיד קרא ואפילו מחשדינהו נמי לא מבעי דאיכא למימר האי דהדרי בהו דאמרי
מה לנו לחוב בדמו:

וכתוב בפירוש רש"י: מעשה במוכס אחד ישראל רשע שמת ובו ביום מת
אדם גדול בעיר ובאו כל בני העיר ועסקו במטותו וקרובי אותו מוכס
הוציאו גם כן מטת המוכס אחריו. קפצו עליהם אויבים והניחו המטות.
והיה שם תלמיד אחד, שישב על מטת רבו. לאחר זמן חזרו כל גדולי העיר
לקבר החכם ונתחלפה להם מטתו במטת המוכס. והיה אותו תלמיד
צועק ולא הועיל לו וקרובי המוכס קברו את החכם. ונצטער אותו תלמיד
מאד, אמר: מה חטא רבי לקבר בבזיון זה ומה זכה אותו רשע לכבוד גדול
כזה? ונראה לו רבו בחלם, אמר לו: אל תצטער בכך, בוא ואראך, כבודי
גדול בגן עדן ואראך אותו האיש בגיהנם וציר של פתח סובב באזנו, אבל

פעם אחת שמעתי בגנות תלמיד־חכם ולא מחיתי, לכך נענשתי. וזה פעם אחת הכין סעודה לשר העיר ולא בא, וחלקה לעניים וזה שכרו. אמר לו התלמיד: וזה, עד מתי נדון בכך בדין הצער הזה? אמר לו: עד מות שמעון בן שטח ויכנס תחתיו. אמר ליה: למה? אמר לו: מפני נשים כשפניות ישראליות שיש באשקלון ואינו עושה בהן דין.

למחר, ספר התלמיד הדברים לשמעון בן שטח. מה עשה? כנס שמונים אנשים בחורים בעלי קומה ואותו יום יום גשמים הנה. עד דמסיק התם, איך תלה הוא עם שמונים בחורים לאותן הנשים כשפניות. וקרוביהן של אותן הנשים נתקנאו קנאה גדולה ובאו והעידו שנים מהן על בנו של שמעון בן שטח חיוב מיתה ונגמר דינו. וכשהיה יוצא לסקל אמר: אם יש בי עון זה אל תהא מיתתי כפרה לי ואם אינו כן, תהא מיתתי כפרה על עונותי וקולר תלוי בצואר העדים. ושמעו אלו וחזרו בהם (*). ונתנו טעם לדבריהם, שמחמת קנאת הנשים העידו. ואף על פי כן לא נפטר.

נפש יהודה ונתנו טעם לדבריהם. מפני שנאת פלוני עשינו:

על כן כל ירא שמים ישמר עצמו מלספר לשון הרע וגם מלשמעו. וכל שכן כשידברוהו על תלמיד חכם, שיש לו להשיב בעבורו, הכל כפי מעלתו.

החלק השלישי בנבלות הפה

ויש בו שני פרקים

פרק ראשון [נה]

בכח הדברים אשר באדם היה לו להרגיל עצמו בדברי טהרה ולהגות בתורה. ואף על פי שאמרו: לעולם ילמד אדם לתלמידיו דרך קצרה, טוב להאריך מעט כדי שלא יוציא דבר מגנה מפיו, דגרסינן בפרקא קמא דפסחים (ג, א): אמר רבי יהושע בן לוי: לעולם אל יוציא אדם דבר מגנה מפיו, שהרי (*). עקם הכתוב שמונה אותיות ולא הוציא דבר מגנה מפיו, שנאמר: "ומרהבהמה (*). אשר איננה טהרה" (בראשית ז, ח). רב אשי אמר: תשע, שנאמר: "כיהיה בך איש (*). אשר לא יהיה טהור מקרה לילה" (דברים כג, יא). רבינא אמר: עשר, איכא ואו ד"טהור". רב אמר: שש עשרה,

שְׁנַאָמַר : " (*) כִּי אָמַר מְקַרָּה הוּא בְּלִתֵּי טְהוֹר הוּא כִּי־לֹא טְהוֹר" (שמואל"א כ, כ).

נפש יהודה **עיקם.** דרך הקצר , לדבר בדרך ארוכה ח' אותיות יותר : **אשר איננה טהורה.** ולא כתיב מן הבהמה הטמאה כי אורחיה הרי שמונה אותיות עיקם הכתוב, הטמאה ה' אותיות אשר איננה טהורה י"ג אותיות ואע"ג דבאורייתא כתיב טמא בדוכתא אחריתי טובא שני אורחיה בחדא דוכתא ללמדך לחזר אחר ל' נקיה : **אשר לא יהיה טהור מקרה לילה.** דהוה ליה למכתב איש טמא וכי נמי משוית ליה לטהר חסר וי"ו איכא עקום ט' אותיות שהרי יש כאן י"ב וטמא אינו אלא ג' ותו דטהר דהאי קרא לאו חסר הוא : **כי אמר מקרה הוא.** מצי למכתב כי אמר מקרה טמא הוא ולשתוק ויש כאן עקום שש עשרה :

תֵּאנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמַעְאֵל : לְעוֹלָם יִסְפַּר אָדָם בְּלִשׁוֹן כְּבוֹד , שְׁהֲרִי (*) בְּזָב קָרְאוּ "מֶרְקָב" (ויקרא טו, ט) וּבִאֲשֶׁה קָרְאוּ "מוֹשֵׁב" (שם שם, כג). וְאוֹמַר : " (*) וְתִבְחַר לְשׁוֹן עֲרוֹמִים" (איוב טו, ה). וְאוֹמַר : "וְיַדְעַת שְׁפִתֵי (*) בְּרוּר מִלְלוּ" (שם לג, ג). (*) מֵאֵי וְאוֹמַר? וְכִי תִימָא, הֲנִי מְלִי בְּדִאֲוִרִיתָא אֲבָל בְּדַרְבְּנָן לָא, תָּא שְׁמַע : וְאוֹמַר : "וְתִבְחַר" וְגו'. וְכִי תִימָא הֲנִי מְלִי, בְּדַרְבְּנָן, אֲבָל בְּמִילֵי דְעֵלְמָא לָא, תָּא שְׁמַע : וְאוֹמַר : "וְיַדְעַת שְׁפִתֵי בְּרוּר מִלְלוּ".

נפש יהודה **בזב.** כתיב וכל המרכב ובאשה כתי' מושב או על הכלי אשר היא יושבת עליו לפי שאין ל' הגון להזכיר רכיבה של פיסוק רגלים לאשה ואע"פ שהמרכב של זה והמושב של זה שוין בשתייהן : **ותבחר לשון ערומים.** עליך מצוה כד : **ברור מללו.** ל' נקי ומבורר : **מאי ואומר.** הא נפקא ליה מקרא קמא וכי תימא ה"מ בדאורייתא התורה הקפידה על לשונה שיצאה מפי הגבורה אבל חכמים במשנה וברייתא אין להם להקפיד על לשונם ת"ל ותבחר לשון ערומים שמענו שערומים בוחרים לשון הם :

וְאֶמְרִינָן עֲלָה : הִנְהוּ תְּרִי תִלְמִידֵי דְהוּוּ יְתִבֵּי קַמֵּיהּ דְּרַב. חַד אָמַר, (*) שְׁוִיתָן הָא שְׁמַעְתָּא כְּדָבָר אַחַר מְסַנְקוֹן, וְחַד אָמַר, שְׁוִיתָן הָא שְׁמַעְתָּא (*) כְּגַדֵּי מְסַנְקוֹן. וְלֹא אִישְׁתַּעֵי רַב בְּהַדֵּי דְהַאִיד. הִנְהוּ תְּרִי תִלְמִידֵי דְהוּוּ קַיִימֵי קַמֵּיהּ דְהַלֵּל, חַד מִינֵיהוּ רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן זַפְאִי. וְאֶמְרִי לָהּ : קַמֵּיהּ דְּרַבִּי וְחַד מִינֵיהוּ רַבִּי יוֹחָנָן. חַד אָמַר : (*) מְפַנֵּי מַה בּוֹצְרִין בְּטְהָרָה וּמוֹסְקִין בְּטְמֵאָה. וְחַד אָמַר : מְפַנֵּי מַה בּוֹצְרִין בְּטְהָרָה וְאִין מוֹסְקִין בְּטְהָרָה. אָמַר : מְבַטָּח אֲנִי בְּזָה, שְׁמוֹרָה הוֹרְאוֹת בְּיִשְׂרָאֵל. הִנְהוּ תִלְתֵּי כְהֲנִי. חַד אָמַר : (*) הֲגִיעַנִי כְּפוּל, וְחַד אָמַר : הֲגִיעַנִי כְּזִית, וְחַד אָמַר : (*) כְּזָנַב הַלְטָאָה. בְּדַקוֹ אַחֲרֵיו וּמְצָאוּ בוּ (*) שְׁמַץ פְּסוּל.

נפש יהודה **שויתן הא שמעתא כדבר אחר.** כחזיר : **כגדי מסנקן.** כגדי עיף סינוק ל' עיפות ודומה לו גד גדי וסינוק לא בגמ' דשבת בפרק במה אשה יוצאה התגבר מזלי ואל תהי עיף שהיו עיפים מכח הלימוד זה אמר כחזיר וזה אמר כגדי : **מפני מה בוצרין בטרה.** ענבים בכלים טהורים כדאמרינן ביציאות השבת דלא חשב מוהל היוצא מן הזיתים משקה להכשיר שאינו שמן גמור אלא היוצא ע"י הבד אבל יין היוצא מן הענבים מכשיר דניחא ליה בהו : **הגיעני כפול.** מין קטניות כלומר חלק קטן מן לחם הפנים לחלקי : **כזנב הלטאה.** כזנב עקרב כלומר מעט : **שמץ פסול.** כהן חלל ור"ח פ"י דבר עבודת כוכבים ומזלות דכתיב לשמצה בקמיהם ופסול לכהונה :

נְמַצָּא, שְׁדָבוּר הָאָדָם מְעִיד עֲלָיו וְעַל שְׁרָשׁוֹ, כִּי הַבּוֹרָא יְתַבְרַךְ שָׁם פֶּה לְאָדָם לְדַבֵּר בּוּ דְבָרִים קְדוּשִׁים וּבְלִשׁוֹן קְדוֹשׁ וּבְמִקּוֹם קְדוֹשׁ. וְאֵל יִטְנֶף אֶת פִּיו בְּדָבָרִים מְכַעְרִים וְכָל שֶׁפֶן בְּדָבָרֵי נְבִלוֹת הַמְּסַבְּבִים לַמְּרַגְלִים בְּהֵם

עצמם, אבדון בעולם הזה ולעולם הבא. אבל הדרך המבחרת והטובה לגדר האדם עצמו כמנהג החסידים, שהיו אומרים, שלא היה חפצם לדבר אלא בדברים שכלם תעלת ובלשון נקייה, כי הפה הראוי והמוכן להוציא בו דברי תורה, אינו נכון לטמאו בדברים טמאים, אלא שיטהרנו בעולם הזה, כדי שתצא נשמתו בטהרה לדבקה תחת פסא הכבוד.

כמו שמצינו שארע לרבה בר נחמני, שנתעסק כל ימיו בטהרה, והתנגלגל הדבר שיצאה נשמתו באמרו טהור בהשיבו דבר לשאלת משא ומתן בישיבה של מעלה, כדגרסינן במציעא, בפרק השוכר את הפועלים (פ, א): אמר רב כהנא: אישתעי לי חמא בר ברתיה דחסא, דרבה בר נחמני (*). על ידי שמדא נח נפשיה. אזלו, (*). אכול ביה קורצא בי מלכא, אמרו: איכא גברא חד ביהודאי, דקא (*). מפגר תליסר אלפי גברי תרי ירחי (*). בקייטא ותרי ירחי (*). בסתא (*). מפרגא. שדרו פריסתקא (פירוש: שליח) דמלכא אבתריה ולא אשפחיה. ערק לאגמא ומאגמא לפומבדיתא ומפומבדיתא לצריפא דעינא ומצריפא דעינא לאפדנא דשוחא ומאפדנא דשוחא לאפדנא דלא שכיח.

נפש יהודה על ידי שמדא נח נפשיה. מחמת אימת מלכות מת: אכול ביה קורצא. אמרו עליו מלשינות בפני המלך והיה המנהג שנתנו למלשין עוגה לאכול להחזיק בזה דבריו. עוגות מצות תרגום גריצן פטירן וגימ"ל וקו"ף ממוצא אחד. ויש אומרים תרגום לא תלך רכיל לא תיכול קורצין וכן קריבו גוברין ואכלו קורציהון: מפגר. מבטל שנקבצין אליו בניסן ובתשרי לשמוע דרשות של פסח ושל חגים וכשמבקשים שלוחי המלך לגבות מס גלגולת של כל חודש וחודש אינם נמצאים בבתיהן: קייטא. קייץ: סתו. חורף: כרגא. מס:

(*). איקלע פריסתקא לההוא אושפינא דהנה ביה רבה בר נחמני. קריבו תכא (פירוש: שליח) קמיה, יתבו ליה תרי כסי (*). ודליוה לתכא מקמיה ואהדר פרצופיה לאחוריה. (*). אמרו ליה לרבה בר נחמני. מאי נעביד, גברא דמלכא הוא, אמר להו: זילו אהדרו לתכא לקמיה ואשקויי חד פסא ודליוה לתכא מקמיה (*). ומיתסי. עבדו הכי ואיתסי. אמר: מידע ידענא, דהא מילתא לאו כל אינש ידע לה, שמע מינה דגברא דקא בעינא, (*). הקא הוא; אי מגליתו לי גברא דקא בעינא בינייכו מוטב, ואי לא, סריקנא לבישרייכו בסריקא דפרזלא. כיון דחזו דקא מכי עלייהו עלמא, אתו ואשלמוה ליה. אמר להו: מידע ידענא דאזילנא, מיהו יבעו ליה מנאי, אי מקטל קטילו ליה לההוא גברא, לא מגלינא ואי (*). נגודי מינגד, מגלינא. אתיוה לקמיה, עיילוה (*). לאינדרונא וטרקיה לבבא באפיה וחתמיה.

נפש יהודה איקלע פריסתקא. ללון באותו פונדק שהיה רבה נחבא בו: ודליוה לתכא מקמיה. לקחו השלחן מפניו לאחר ששתה שתי כוסות והשדים הממונים על הזוגות מזיקין את השותה שתי כוסות ובני הבית לא נתכוונו על כך: אמרו לו. בני הפונדק לרבה מה נעביד לרפאו: ומיתסי. וירפא: הכא הוא. שהוא חכם בודאי צוה לעשות הרפואה דאם לא כן לא ידעו מיד לעשות כן: נגודי מינגדי לי. ואם ייסרוני ביסורין אגלה: לאינדרונא. חדר התפיסה:

אמר: למיסמדא אניסא למה לי, בעא רחמי ואיתעביד ליה ניסא, פרק אשיתא וערק (פירוש: שבר החומה וברח) ואזל לאגמא. יתיב (*). אגירדא

דְּדִיקְלָא וְקָא גְרִיס. שְׁמַע דְּקָא מִיפְלָגִי בְּמִתִּיבְתָא דְרְקִיעָא: (*) אִם בְּהֶרֶת
קוּדְמַת לְשַׁעַר לְבָן, טְמָא. וְאִם שְׁעַר לְבָן קוּדְמַת לְבְּהֶרֶת, (*) טְהוֹר; סְפִק,
הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא אוֹמֵר: טְהוֹר, וְכֹלָה מִתִּיבְתָא אֲמַרִי: טְמָא. אֲמַרִי: מֵאן
מוֹכַח? מוֹכַח רַבָּה בַר נַחֲמָנִי, דְאָמַר: אֲנִי יַחֲדָא בְּנִגְעִים, אֲנִי יַחֲדָא בְּאִהְלוֹת.
לֹא קָא מְצִי מְלֵאךְ הַמּוֹת לְמַקְרָבָא לִיה, מְדַלָּא הָוָה קָא שְׁתִּיק פּוּמִיָּה
מְגִירְסִיָּה. אֲזִל אִידְמִי לִיה (*) כְּגוֹנְדָא דְפְרָשָׂא (פִּירוּשׁ גְדוּד שֶׁל פְּרָשִׁים) אֲמַר: לַנַּח
נְפִישִׁיה דְהָהוּא גְבַרָא וְלֹא נִיתְמָסַר לִידָא דְמַלְכוּתָא.

נפש יהודה **אגירדא דדיקלא.** על גזע דקל קצוץ: **אם בהרת.** קדמה לשער לבן טמא,
דשער לבן שפרח בו הוא סימן טומאה כדכתיב והנה נהפך שער לבן בבהרת: **טהור.** לפי מה
שכתוב בתורה: **גונדא.** גדוד של פרשים שמחפשים אחריו בפומבדיתא והוא ראש ישיבה
היה:

אִישְׁתִּיק וְנַח נְפִישִׁיה, כִּי קָא נִיחָא נְפִישִׁיה אֲמַר: טְהוֹר. יְצַתָּה בַת קוּל
וְאֲמַרָּה: אֲשַׁרְיָךְ רַבָּה בַר נַחֲמָנִי, שְׁגוּפְךָ טְהוֹר וְיִצְאָתָּה נְשַׁמְתָּךְ בְּטְהָרָה.
נְפִל (*) פְּתִיקָא מִרְקִיעָא בְּפִמְבְּדִיתָא: רַבָּה בַר נַחֲמָנִי מִתְבַּקֵּשׁ לִישִׁיבָה שְׁל
מַעְלָה. נְפִיקוּ אַבְיֵי וְרַבִּי לְאִיעֶסוּקִי בֵּיה וְלֹא הָוּוּ יַדְעֵי דוֹכְתָּא; אֲזִיל לְאַגְמָא
חָזוּ מְפוּרִי דְהוּוּ מְטַלְלִי וְקִיִּימִי (פִּירוּשׁ: עוֹשִׂין צַל עֲלִיו בְּכַנְפֵיהֶם), אֲמַרִי: שְׁמַע מִינָה
הַתָּם הוּא; הָוּוּ אֲזִלִּי אֲשַׁכְחוּן. סְפְדוּהָ תִלְתָּא יוֹמִי וְתִלְתָּא לִילוֹתָא, בְּעוּ
לְמִיפְרָשׁ, נְפִל פְּתִיקָא מִן שְׁמַיָּא: הַפּוֹרֶשׁ יְהֵא בְּנִדְוִי. סְפְדוּהָ שְׁבַעַה יוֹמִי
וְשְׁבַעַה לִילוֹתָא, נְפִל פִּיתְקָא מִן שְׁמַיָּא וְאֲמַר: לְכוּ לְבְתִיכֶם לְשָׁלוֹם.

נפש יהודה **פיתקא.** כתב:

לְפִיכָךְ כָּל הַמִּתְעַסֵּק בְּטְהָרָה וַיְדַבֵּר בְּטְהָרָה תֵצֵא נְשַׁמְתוֹ בְּטְהָרָה וַיִּזְכֶּה
לְאַסְפִּקְלָרְיָא הַמְאִירָה.

פרק שני [נו]

מְצִינוּ, שְׁהֶרְבָּה בְּנֵי אָדָם כּוֹפִין אוֹתָם בְּשׁוֹטִים, בְּאֵשׁ וּבַמִּים וּבְכָל מִינֵי
כְּפִיּוֹת עַל שְׂיודוּ בְּפִיָּהֶם דְּבָרִים שְׁנִכְשְׁלוּ בָּהֶם וְסוּבְלִים כָּל הַכְּפִיּוֹת וְאִינָם
מוֹדִים שׁוּם דְּבַר בְּפִיָּהֶם, שְׂיִתְחִיבוּ בְּהוֹדָאָתָם הַרִיגָה. וְאָף עַל פִּי שְׁרוּאִים,
שְׂאִינָה אֶלָּא מִיתָה זְמַנִּית, בְּיַדְעָם בְּבִירוֹר, שְׁהִיוּם אוּ מְחַר יְמוֹתוֹ, עִם כָּל
זֶה כְּדִי לְהַרְוִיחַ חַיִּי שְׁעָה סוּבְלִים דְּחִקָּם וּמְקַבְּלִים כָּל הַיְסוּרִים שְׁבַעוּלָם
וְאִינָם מוֹצִיאִים בְּפִיָּהֶם דְּבַר שְׂיִתְחִיבוּ עֲלֵיו.

עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה, לְמִי שְׂאִין כּוֹפִין אוֹתוֹ שְׂיִאמַר דְּבָרֵי נְבָלוֹת וְאִין לוֹ
בְּדַבּוּר זֶה הַנְּאָה, אֲבָל יוֹדַע, שְׂבַאמְרוּ, גְדוּל עוֹנוֹ מִנְשׂוּאָ וַיְדוּנוּ עֲלֵיו מִיתָה
עוֹלָמִית, שְׁהִיָּה לוֹ לְסַתָּם (*) וְלְבָלָם פִּיו מְלֵאמְרוּ, כִּי כָּל הַמְנַבֵּל פִּיו, דִּינוֹ
נְהַפְדָּךְ עֲלֵיו לְרַעָה, כְּדַגְרִסִּינָן בְּפִרְקָא קָמָא דְכְּתִבּוֹת (ח, ב): "עַל־כֵּן עַל בַּחוּרֵינוּ
לֹא־יִשְׁמַח ה' וְגו' (ישעיה ט, טז). מֵאִי "וְעוֹד יָדוּ נְטוּיָה" (שם)? אֲמַר רַב חֲנַן בַּר
אַבָּא: (*) הַכֹּל יוֹדַעִין כְּלָה לְמָה נִכְנָסָה לְחַפָּה, אֶלָּא, כָּל הַמְנַבֵּל אֶת פִּיו

ומוציא דבר נבלה מפיו, אפילו נחתם לו גזר דין (*) של שבעים שנה לטובה, נהפך עליו לרעה.

נפש יהודה ולבלום. לסגור פיו: הכל יודעין כלה למה וכו'. ולא הוצרך לפרש ולשאול למה נכנסה לחופה: של שבעים שנה. ועוד דרש כמו ועד עולמו של אדם נטויה נהפכות מטובה לרעה:

וגרסינן נמי פרק במה מדליקין (שבת לג, א): בעון נבלות הפה, צרות רבות ורעות וגזרות קשות מתחדשות בעולם ובחורי שונאייהם של ישראל מתים ויתומים ואלמנות צועקין ואינם נענים, שנאמר: "עלכן על בחוריו" (*) לאישמח ה' וגו' (ישעיה ט, טז). מאי "ועוד ידו נטויה", אמר רב חנן וכו'. ואמר רב חסדא: כל המנבל את פיו מעמיקין לו גיהנם, שנאמר: " (*) שוחה עמקה פי זרות (*) זעום ה' יפל שם" (משלי כב, יד).

נפש יהודה לא ישמח. הרי צועקין ואינן נענין בעין מה' כי כולו חנף ומרע וכל פה דובר נבלה: שוחה עמוקה. מוכנת לפי זרות למי שפיו זרות: זעום ה' יפול שם. זעם של הקב"ה שוכן שם אצל פי זרות היושב אצלו ושומע קרוי זעמו של הקב"ה:

ולא די לו למנבל את פיו שמשקץ פיו הנברא לטהרה, אלא שהוא נתעב בעיני הישרים והטהורים בעזבו הבשת והצניעות, שהן מדות מבחרות, שהבדלו לישראל זרע הקדש, והסימנים שבהן נפרים מכל האומות, והולך בדרך זרים עזי פנים ונבלים וסכלים וחלל את שם קדוש ישראל, ומעיד בעצמו שאין לו חלק באומה הזאת, שהם נקראים "עם חכם ונבון". ויאמרו עליו, שלא עמדו רגלי אבותיו על הר סיני, כי (*) ישראל שעמדו על הר סיני פסקה מהם טומאת העמים כדגרסינן במסכת עבודה זרה, פרק אין מעמידין (כב, ב): משפא נחש על חנה הטיל בה זהמא, ישראל שעמדו על הר סיני פסקה זהמתן וכו'.

נפש יהודה ישראל שעמדו על הר סיני פסקה זוהמתן. ונתקנו מכל מום שנאמר כלך יפה רעיתי ומום אין בד וכתבו בתוס' דגרים נמי פסקה זוהמתן דאע"ג דאינהו לא הוו מזלייהו הוו:

נמצא, שהמנבל את פיו ומאזין לנבלים, מתעב נפשו הקדושה ויורד לבאר שחת, כי אפלו שיחה קלה שבין אדם לאשתו מגידין לאדם לאחר מיתה, שנאמר: "ומגיד לאדם מה שיחיו", כמו שהוא מפרש בפרקא קמא דחגיגה (ה, ב), וכל שכן הנבלות שמוציא מפיו בפרהסיא. על כן יבחר אדם דרך טובה (*) לאטם אָזְנוֹ מִשְׁמַע נְבִלָה ויטהר פיו מלדבר בו אלא דברי טהרה. ועליו נאמר: "כסף נבחר לשון צדיק" (משלי ג, ב).

נפש יהודה לאטום. לסתום. אזנו:

הכלל החמישי שלא ילבין פני חברו ברבים

ונחלק לשני חלקים: החלק הראשון בדבר קל החלק השני בדבר חמור

החלק הראשון בדבר קל

ויש בו פרק אחד

פרק האחד [נז]

כל האומר כנגד חברו בכונה דברים שמתבייש חברו בשמעם, מלבין פניו בכח הבשת שמקבל (*) וחושב, שכל העומדים שם ידעו שהדברים הם כנגדו אף על פי שהאומר יוכל להציל עצמו מן הדבר. ועל זה המלבין אמרו ז"ל, שחטאו שוה לשופך דמים, לפי שהמתבייש סרה ממנו אדמימות דמו בכח הבושה שעברה עליו ודומה לו כאלו הרגו. ועל כן עשאוהו תולדת שופך דמים והשוהו לו, כדגרסין במסכת מציא, פרק הזהב (נח, ב): תני תנא קמיה דרב נחמן: כל המלבין פני חברו ברבים כאלו שופך דמים. אמר ליה: שפיר קאמרת, דקא חזינא (*) דאזיל סומקא ואתי חיורא.

נפש יהודה **וחישוב.** זה שמתבייש שעליו נתכוין לבייש: דאזיל סומקא. צורת פניו נשתנה ואזיל צבע דמו מפניו ונראה לבן כמת:

אמר ליה אביי לרב דימי: במערבא, במאי זיהירי טפי? אמר ליה: זיהירי באחורי אנפיה, דאמר רבי חנינא: הכל יורדין לגיהנם, חוץ משלשה. (*) הכל סלקא דעתך? אלא אימא: הכל יורדין לגיהנם ועולים, חוץ משלשה, שיורדין ואינם עולים. ואלו הן: המכנה שם (וט) לחברו והמלבין פני חברו ברבים והבא על אשת איש. הינו מכנה, הינו מלבין? לא צריכא, דאף על גב (*) דדש ביה בשמיה. אמר רבה בר בר חנא, אמר רבי יוחנן: נוח לו לאדם שיבא על ספק אשת איש ואל ילבין פני חברו. מנא לן? מדדרש רבא: מאי דכתיב " (*) ובצלעי (*) שמוחו ונאספו" (תהלים לה, ט) וכו'.

נפש יהודה הכל סלקא דעתך. וכי הכל יורדין: דדש ביה. כבר הורגל בכך שמכנין אותו כן ואין פניו מתלבנות ומכל מקום זה להכלימו מתכוין: ובצלעי. בשביל אשתי זו שמתחילה חטאתי בה כמו ויבן ה' הצלע: שמחו ונאספו קרעו ולא דמו. אם קרעוני לא מצאו דם:

נמצא, שאף על פי, שגלוי עריות ושפיכות דמים הם מהדברים החמורים אשר אמרו עליהם יהרג ואל יעבר, השוו אליהם מלבין פני חברו ברבים, מאחר שאין יצרו תוקפו לאדם לומר דברים כאלו, כמו שתוקפו לגלוי עריות בגדל ההנאה, ולשפיכות דמים בגדל הכעס והשנאה. ראה כמה יש לו לאדם לשמר פיו ולשונו מלצער לחברו ולהלבין פניו, אף על פי שיקבל בדבר הנאה גדולה, כל שכן שהוא בלי הנאתו וינצל מדינה של גיהנם.

חלק שני בדבר חמור

ויש בו פרק אחד

פרק האחד [נת]

מי שאומר ברבים דברים כנגד כבוד חברו, שהוא דבר ברור שיודעין כל השומעים שם שאומרים עליו, והוא דבר חמור בעיני אדם, על דבור זה אמרו ז"ל, שהוא חמור יותר מהבא על אשת איש ומשופך דמים, עד שהחמירו ואמרו עליו, שאין לו חלק לעולם הבא; שאפילו מי שיורד בעונו לגיהנם עד שממרק שם חטאיו, באחרונה יש לו חלק לעולם הבא, ואינו אבד ונכרת מהכל. על כן אמר רבי מאיר, פרק אין דורשין (חגיגה טו, ב), כששמע שהיו אומרים מלאכי השרת על אחר רבו: (* לא מידן נדנייה ולא לעלמא דאתי ניתייה. אמר רבי מאיר: מתי אמות ואעלה עשן מקברו. בראותו, שיותר טוב הנה לו לקבל ענשו בגיהנם ואל יאבד חלקו לעולם הבא.

נפש יהודה לא מידן נידנייה. לאחר משום דעסיק בתורה ולא לעלמא דאתי ניתייה משום דחטא:

על כן אמרו: כל המלבין פני חברו ברבים - בדברים, בדבר חמור, ביודעו שכל היושבים שם יבינו שדבר בשבילו - שאין לו חלק לעולם הבא. פי רע מחשבתו ודבורו ועזות מצחו מעידים עליו, שאינו מזרע הקדש, ואינו

ראוי לטל חלק לעולם הבא, כְּדַגְרִסִינָן בְּפֶרֶק חֵלֶק (סנהדרין קז, א) וּבְפֶרֶק הַזֵּהָב (בבא מציעא נט, א): (*) דְּרַשׁ רַבָּא: מַאי דְּכָתִיב: "וּבְצַלְעֵי שְׁמֹחוּ וְנֶאֱסָפוּ" (*) נֶאֱסָפוּ עָלַי נְכִים וְלֹא יִדְעֵתִי קָרְעוּ וְלֹא דָמוּ" (תהלים לה, טו)? אָמַר דָּוִד לְפָנַי הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: רְבוּנוּ שֶׁל עוֹלָם, גְּלוּי וְיָדוּעַ לְפָנֶיךָ, שָׁאֵם הָיָה מְקָרְעִין אֶת בְּשָׂרֵי לֹא הָיָה דָּמִי שׁוֹתֵת; שְׁאֲפִילוּ כְּשֶׁהוּן עֲסוּקִין בְּנִגְעִים וְאֶהְלוֹת הָיוּ אוֹמְרִים לִי: דָּוִד, הֲבֵיא עַל אִשְׁתְּ אִישׁ מִיתָתוֹ בְּמֵאִי? הֵייתִי אוֹמֵר לָהֶם: הֲבֵיא עַל אִשְׁתְּ אִישׁ מִיתָתוֹ בְּחִנֵּק וַיֵּשׁ לוֹ חֵלֶק לְעוֹלָם הַבָּא, אָבֵל הַמְּלַבֵּין פְּנֵי חֲבֵרֵי בְרָבִים אֵין לוֹ חֵלֶק לְעוֹלָם הַבָּא.

נפש יהודה **דרש רבא.** דטובה מעשה של דוד ובת שבע משלהן וספק אשת איש היה דהיוצא למלחמות בית דוד גט כריתות כותב לאשתו על מנת שאם ימות שתהא מגורשת מעכשיו ולא תזקק ליבום וכל אותן הימים היא ספק מגורשת אם מת מגורשת מתחלה ואם לא מת לא נתגרשה: **נאספו עלי נכים.** בעלי מומין כמו פרעה נכה והיו מלעיגים עלי ואני כלא יודע:

וגם אף על פי שהאדם מזהר שלא יהרג את עצמו, אמרו (*) על הלבנה כזאת: טוב לו ליהרג ואפילו בשרפה, ואל ילבין פני חברו ברבים, כְּדַגְרִסִינָן בְּפֶרֶק הַזֵּהָב (בבא מציעא נט, א) וּבְפֶרֶק קַמָּא דְּסוּטָה (י, ב): אָמַר רַב זוּטְרָא בְּרַ טוֹבִיָּה, אָמַר רַב; וְאָמַרִי לָהּ, אָמַר רַב חֲנָא בְּרַ בִּיזְנָא, אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן חֲסִידָא; וְאָמַרִי לָהּ, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מְשוּם רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן יוֹחָאִי: נוֹחַ לוֹ לְאֲדָם שְׂיִפִּיל עֲצָמוֹ לְתוֹךְ כְּבֶשֶׂן הָאֵשׁ. וְלֹא יִלְבִּין פְּנֵי חֲבֵרֵי בְרָבִים. מִנָּא לָן? מִתְמָר, דְּכָתִיב: "הִיא מוֹצֵאת וְהִיא שֹׁלְחָה אֶל־חַמִּיָּה" וגו' (בראשית לח, כה). (ואף על פי שהיו מוציאים אותה לשרפה. לא אמרה לה: ליהודה נבעלתי, אלא שלחה לו: "לאיש אשר-אלה לו אנכי הרה" ואם יודה הוא מעצמו יודה).

נפש יהודה **על הלבנה כזאת.** שמלבין פני חברו:

גם שנינו בפרק שלישי, ממשכת אבות: רבי אלעזר המודעי אומר: (*) המחלל את הקדשים (*) והמבזה את המועדות (*) והמפר בריתו של אברהם אבינו (*) והמגלה פנים בתורה שלא כהלכה והמלבין פני חברו ברבים, (*) אף על פי שיש בידו תורה ומעשים טובים, אין לו חלק לעולם הבא.

נפש יהודה **המחלל את הקדשים.** המביא קדשי מזבח לידי פיגול ונותר וטמא או המועל ונהנה בין בקדשי מזבח בין בקדשי בדק הבית: **והמבזה את המועדות.** שעושה מלאכה בחול המועד שאינו דבר האבוד או נוהג בהם מנהג חול באכילה ושתייה: **והמפר בריתו של אברהם.** שלא מל או שמל ומושך ערלתו לכסות המילה כדי שלא יראה שהוא מהול: **והמגלה פנים בתורה.** שמראה פנים לפרושי שלא כהלכה ד"א שמגלה פנים שמעיז פניו לעבור על ד"ת בפרהסיא במזיד ואין לו בושת פנים: **אף על פי שיש בידו תורה ומע"ט.** ולא חזר בתשובה מעבירות שבידו אע"פ שבאין עליו יסורין ומת ביסורין אין לו חלק לעוה"ב אבל אם חוזר בתשובה קודם מותו אין לך דבר שעומד בפני התשובה:

ראו איך השונה אותה לעברות החמורות שבעולם, שאינם מגינים עליהם מצוות ומעשים טובים. ואם להרויח כל הנאות העולם הזה, כל בן דעת לא יאבד עולמו התמידי וימסר עצמו לכל הריגות שבעולם, כל שכן המלבין פני חברו ברבים, שאין בו תועלת כלל אלא שרוצה לדברו ברע

מִזְגוֹ, שֵׁשׁ לוֹ לְאָדָם לְשֹׁמֵר פִּי וּלְשׁוֹנוֹ שֶׁלֹּא יִכְשֵׁל בְּעִבְרָה כְּזֹאת לְאָבִד
עוֹלָמוֹ בְּשַׁעַת אַחַת. וְאִם יִזְכֶּה לְנֹצֵל כָּל יָמָיו מִחֶטְאָ זֶה, הָאֵל יִתְבָּרַךְ יִצְלִיחוּ
מִכָּל צָרָה וְיִצְאוּ מִמֶּנּוּ בָּנִים הַגּוֹנִים, כְּמוֹ שֶׁמְצִינּוּ שְׂאֲרַע לְתַמָּר, כִּי בְּזָכוֹת
שֶׁהִיְתָה מִפְּלֵת עֲצָמָה לְשָׂרִיפָה כְּדִי שֶׁלֹּא תִלְבִּין פְּנֵי יְהוּדָה, זְכָתָה וְיִצְאוּ
מִמֶּנָּה מְלָכִים וּנְבִיאִים.

הכלל הששי שלא ישיח בשיחה בטלה

וּנְחַלֵּק לְשָׁנֵי חֻלְקִים: הַחֻלֵּק הָרִאשׁוֹן בְּשִׁיחָה בְּטֵלָה; הַחֻלֵּק הַשֵּׁנִי
בְּשִׁיחָה הָאֲסוּרָה

החלק הראשון בשיחה בטלה

וַיֵּשׁ בוֹ פֶּרֶק אֶחָד.

פרק האחד [נט]

כָּל הַקּוֹבֵעַ עֲצָמוֹ בְּשִׁיחָה בְּטֵלָה וְלַהֲרִיב בָּהּ דְּבָרִים בְּלִי תַעֲלֵת, מִדְּמָה
עֲצָמוֹ לְבִהְמָה שֶׁאֵין לָהּ דְבוּר, מֵאַחַר שֶׁמוֹצִיא דְבוּרוֹ בְּשִׁיחָתוֹ צָרָה. וּבְרִבּוֹת
הַדְּבָרִים יָבוֹא לְדְבוּר שֶׁל חֶטְא, כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַחֶכֶם שְׁלֹמֹה, עָלִיו הַשְּׁלוֹם:
"בְּרִבּ דְּבָרִים לֹא יִחְדַּל־פִּשְׁעִי" (משלי י, יט), כִּי כְּשִׁירְבָה הָאָדָם דְּבָרִים יִפְשַׁע
עַל כָּל פְּנִים, שְׂאֵי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יִהְיֶה בְּדְבָרָיו דְבוּר אֶחָד רָאוּי לְאָמְרוֹ. וְעַל זֶה
אָמְרוּ בְּסוֹף פְּרָקָא קָמָא דְאָבוֹת: וְכָל הַמְרַבֵּה דְבָרִים מְבִיא חֶטְא.

וּמְצִיאוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲכָמֵי הַמוֹסָר: מִמּוֹפְתֵי הַחֲכָמִים מְעוֹט הַדְּבָרִים וּמְמוֹפְתֵי
הַכְּסִילִים רַב הַדְּבָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְקוֹל כְּסִיל בְּרִבּ דְּבָרִים" (קהלת ה, ב).
וְאָמְרוּ, שֶׁמְעוֹט דְּבָרִים רָאִיָה עַל מַעֲלַת הָאָבוֹת וְהַיּוֹת הָאָדָם מִיַּחַס. וְגַם
אָמְרוּ: מִיַּחַסוּתָא דְבָבֵל שְׁתִּיקוּתָא.

כְּדַגְרָסִינָן בְּמַסְכַּת קְדוּשָׁיו, פָּרַק עֲשָׂרָה יוֹחֲסִין (עא, ב): עוֹלָא אִיקְלַע לְפַמְבְּדִיתָא, חֲזִיָּה לְרַב יֶצְחָק בְּרִיה דְּרַב יְהוּדָה דְּגַדְל וְלֹא אִינְסִיב. אָמַר לִיה: מַאי טַעְמָא לֹא אִינְסִיב מִר אִיתְתָּא לְבְרִיה? אָמַר לִיה: מִי יִדְעָנָא (*) מְהִיכָא אִינְסִיב? אָמַר לִיה: אָטוּ מִי יִדְעִינן מְהִיכָא אִתְיָנן? דִּילְמָא מְהִיכָא דְכָתִיב: "נָשִׁים בְּצִיּוֹן עָנוּ בְּתַלְתַּת בְּעָרֵי יְהוּדָה" (אֵיכָה ה, יא)? וְכִי תִימָא: גּוֹי וְעָבַד הָבֵא עַל בֵּית יִשְׂרָאֵל הַיּוֹלֵד כְּשֶׁר, וְדִילְמָא מְהִיכָא דְכָתִיב בְּהוּ: "הַשּׁוֹכְבִים עַל-מְטוֹת שֵׁן וְסִרְחִים עַל-עֲרֻשׁוֹתָם" (עֲמוֹס ו, ד) וְאָמַר רַבִּי יוֹסִי בַר חֲנִינָא: אֵלּוּ בְנֵי אָדָם שְׂמֵשְׁתִּינִים מִים בְּפָנֵי מְטוֹתֵיהֶם עֲרוּמִים. וְהוֹסִיף בְּהוּ רַבִּי אֲבָהוּ: אֵלּוּ בְנֵי אָדָם שְׂאוּכְלִים זֶה עִם זֶה וּמְדַבְּרִים מְטוֹתֵיהֶם זֶה בְּזוֹ וּמְחַלְפִין נְשׁוֹתֵיהֶם זֶה לְזֶה וּמְסִרְחִים עֲרֻשׁוֹתֵיהֶם בְּשִׁכְבַּת זָרַע שְׂאִינָה שְׁלָהוּ? אָמַר לִיה: וְאַלֵּא הִיכִי לִיעֲבִיד? אָמַר לִיה: (*) זֵיל בְּתַר שְׁתִּיקוּתָא, כִּי הָא בְּמַעֲרָבָא כִּי הוּוּ מְנַצּוּ הַדְּדִי, חֲזוּ מִינֵיהוּ דְקָדִים וְשְׁתִּיק קָא מִיחָס טְפִי.

נפש יהודה מהיכא אינסיב. איזה אשה מיוחסת: זיל בתר שתיקותא. שאל לך אחר משפחה שתקנית שסתם בני מריבה הם פסולים שמתוך פסולן שהיו פורשין מהם נטרו איבה והחזיקו במריבה:

אמר רב: שתיקותא דבבל הינו מיחסותא. איני, והא רב איקלע (*) לפי רב שפי חלא ובדיק להו? היכי בדק להו, אי שתקי אי לא שתקי. למדנו, שהשתיקה מעידה על האדם ועל שרשו.

נפש יהודה לבי רב שפי חלא. שם האיש שפי חלה שופה חומץ כמו השופה יין לחבירו:

גם כן מצינו כתוב בספרי המדות, שאחד מן החכמים נראה שותק הרבה, עד שלא היה מדבר אלא מעט מזער. ואמרו לו: מה רב שתיקותו? אמר: בחנתי הדברים ומצאתים נחלקים נחלקים לארבעה חלקים:

החלק הראשון, הוא כלו נזק בלי תועלת, כקללת בני אדם ודבר נבלה וכיוצא בהם, שהדבור בזה שטות גמורה.

והחלק השני, יש בו נזק מצד אחד ותועלת מצד אחר, בשבח אדם אחד לקבל בו תועלת ויהיה בשבח ההוא מה שייכעיס שונאו ויזיק למי ששבחו וצריך להניח הדברים בגלל הסבה הזאת, שלא ידברו בזה החלק גם כן.

החלק השלישי, דברים שאין בהם תועלת ולא נזק, כרב דברי הקמון: איך נבנית חומה פלונית ואיך נבנה היכל פלוני ובספור לפי בית פלוני ורב מגדלות המדינות וכיוצא באלו מדברי המתר. אמרו החכמים: הדברים בזה גם כן אף על פי שהוא מתר אין תועלת בהן.

והחלק הרביעי, דברים שכלם תועלת, כדברים בחכמות המועילות ומעלות ודבר האדם במה שצריך וייוחד בו מן הדברים שחיו תלוין בהם, ובהם ימשך ויבזה צריך לדבר. אמר: בכל עת שאשמע דברים אני בוחן אותן ואם אמצאם מן החלק הרביעי, אדבר בם; ואם הם משאר

החלקים, אשתק מהם. ואמרו על זה בעלי המדות: בן זה בחכמתו שהוא חסר שלשה רבועי הדברים וזאת החכמה שצריך ללמודה.

לכן, הרוצה לקחת מוסר השכל ישתק מן הדבור שאינו צריך וימעט בדבור, אפילו בדבור הצריך, בלתי להגות בתורה יומם ולילה; ואפילו בזה, אל יאחז בדבר הארכה, אלא יחזיק בדבר שהיא יותר טובה וקצרה כדי שלא יניחנה למען האריכות. ועל כן אמרו ז"ל: לעולם ילמד אדם לתלמידיו דבר קצרה.

החלק השני בשיחה האסורה

ויש בו פרק אחד

פרק האחד [ס]

הדבורים, חלקם הרב מורה צדק לחמשה חלקים. ואלו הן: מצוה בו, ונזהר ממנו, ונמאס, ואהוב, ומתיר. החלק הראשון, והוא המצוה בו והוא קריאת התורה וקריאת תלמודו; וזוהי מצות עשה מחיבת "ודברת בס" (דברים ה, ז) והיא שקולה כנגד כל המצוות. והחלק השני, הוא הדבור הנאסר ונזהר ממנו, כעדות שקר ודבר שקר והרכילות והקללה ונבלות הפה ולשון הרע; ודברי התורה מורים על זה החלק. ונמאס ואהוב ומתיר, הוא ז"ל פרשם בפרוש מסכת אבות פרק א'.

ואני אומר בבענין אחר, כי יש שיחה אפילו בדבר מדברי תורה, שהיא אסורה אם היא במקום שאין בו הפסקה או במקום מטנף. במקום שאין בו הפסקה, כגון, בין תפלה לתפלה ובקריאת שמע ובתפלה ובהלל ובקריאת הפרשה.

בין תפלה לתפלה, כדגרסינן במסכת מנחות פרק הקומץ רבה (לו, א): תאנא: שח בין תפלה של יד לתפלה של ראש, עברה היא בידו וחוזר עליה מעורכי המלחמה. רוצה לומר, כי מאחר שהיו מכריזין: "מיהאיש הירא" וגו' (דברים כ, ח) ופירשו בו ז"ל: "מי האיש הירא", מעברה שבידו. וזאת היא עברה שהבדיל, ביחוד ירא ממנה בהכנסו למקום סכנה, שהשטן מקטרג בשעת הסכנה, וזה השטן הוא עונו של אדם.

ועל כן הזהירו, שלא יפסיק אפילו לענות לקדיש ולקדושה. ובקריאת שמע ובברכותיה; ובין ויאמר לאמת ויציב; ובין גאלה לתפלה. ובהלל, כיצד מפסיקין וכיצד אין מפסיקין, אפילו לקרוא בתורה, הלכותיו הן בדרך ארכה בשלחן הפנים.

ובקריאת הפרשה, אמרו בפרק קמא דברכות (ח, א): רב ששת הוה (*) מהדר אפיה וגריס ואמר: אנו בדידן ואינהו בדידהו. ודוקא רב ששת דתורתו אמנותו אבל איניש אחרינא לא. וכתב ריף: להורות לאדם למי ששואל לפי שעה או לפרש דבר, אסור. והכי אמר רב הונא: פיון שונפתח ספר תורה אסור לספר אפילו בדבר הלכה.

נפש יהודה מהדר אפיה וגריס. משנתו כשקורין בספר תורה:

במקום מטנף או במרחץ, במקום שבני אדם עומדין ערומין, לא קורין בתורה ואין שם קריאת שמע ותפלה וחולץ תפלו ואין צריך לומר (*) שאינו מניחו. ואמרינן עלה בפרקא קמא דשבת (י, ב): אמר רב המנונא משמיה דעולא: אסור לאדם ליתן שלום לחברו בבית המרחץ, משום שניאמר: " (*) ויקראלו ה' שלום" (שופטים ו, כד). רוצה לומר, שלום שמו של הקדוש ברוך הוא, הוא שמשים שלום בפמליא של מעלה ובפמליא של מטה ואלמלא הוא וקיומו אינו יכול לעמד רגע. ואמרינן התם: אמר רב חמא בר גוריא, אמר רב: שרי ליה לאיניש למימר (*) הימנותא בבית הכסא. ואף על גב דכתוב: "האל הנאמן" (דברים ז, ט) [ההוא נאמן] כמה דאת אמר: אלהא מהימנא, אבל שם גופיה לא איקרי נאמן.

נפש יהודה שאינו מניחו. התפילין עליו כשהוא במקומות אלו: ויקרא לו. געון להקב"ה שלום: הימנותא. להזכיר אמונה בבית הכסא שאמת הוא תיבת קודש אבל לא שם להקב"ה:

למדנו שאפילו בדברי תורה, שהם חיינו של אדם, יש לו לאדם לשמר עצמו שלא ישית בהם אלא במקום טהור; ובלבד (*) שלא יפסיק בדבר שאינו ראוי להפסקה. ראו מזה על אחת כמה וכמה ראוי לאדם לירא מלדבר בשום זמן בדברים האסורים, שאין בהם תועלת כלל. וגם אם יוכל להיות פרוש מלשונו בשיחה בטלה, כמו שהיה מתפאר רבי חניא ואומר על עצמו, שלא שח שיחה בטלה מימיו, ואוחז דרך זה, אשריו ואשרי חלקו.

נפש יהודה שלא יפסיק. כגון בתפלה או קריאת שמע שאסור להפסיק:

הכלל השביעי שלא יחזיק במחלקת

וְנַחֲלֵק לְשָׁנֵי חֻלְקִים: הַחֻלְקָה הָרִאשׁוֹן בְּדַבְרֵי תוֹרָה; הַחֻלְקָה הַשְּׁנִי בְּמִלֵּי דְעִלְמָא

הַחֻלְקָה הָרִאשׁוֹן בְּדַבְרֵי תוֹרָה

וַיֵּשׁ בּוֹ שְׁנֵי פְּרָקִים

פְּרָק רִאשׁוֹן [א]

לְפִי שְׁטָבַע מְצִיאוֹת בְּנֵי אָדָם מִתְחִיב, שְׂיִשְׁבוּ בְּיַחַד וַיִּשְׁרְתוּ אֱלֹהֵי לְאֻלוֹ וַיִּסְיְעוּ אֱלֹהֵי לְאֻלוֹ בְּכָל עֲבוֹדָתָם וּבְכָל צְרָכֵיהֶם, עַל כֵּן יִשׁוּבוּ שֶׁל עוֹלָם הוּא בְּקִרְבָּה רְעוּת וְאַהֲבָה וְאַחֻוּהָ שְׂיִשׁ בִּינֵיהֶם וְהִסְכָּמָה וְדַעָה אַחַת וּמְשָׁפֵט אַחַד; לְפִיכָךְ, כָּל מַחְלָקָת שְׂיִאָרַע בִּינֵיהֶם הִיא הַשְּׁחָתָת הַיְשׁוּבָה.

וּבְדַבְרֵי תוֹרָה צָרִיךְ גַּם כֵּן חֲבוּרָת תְּלֻמִּידִים וְאִם יִשְׁאוּ וַיִּתְּנוּ בְּדַבְרֵי וַיִּחְלְקוּ בְּסִבְרָא לְשָׁם שְׁמִים, לְהוֹצִיא הַדְּבָר לְאַמְתּוֹ, זֶהוּ עֲבוֹדַת הַשָּׁם, כְּדִי שֶׁלֹּא תִצָּא הַלְכָה מְטַעִית וַיִּתְאַמֵּת הַדְּבָר עַל בְּרִיו, כְּדִגְרָסִינָן בְּפִרְקָא קַמָּא דְתַעֲנִיּוֹת (ו, א): אָמַר רַבִּי אֶחָא בַר חֲנִינָא: מַאי דְכָתִיב " (*) בְּרֹזֶל בְּבִרְזֶל יַחַד" (מְשַׁלֵּי כו, יז), לֹאמַר לָךְ: מַה בְּרֹזֶל זֶה, אַחַד מְחַדָּד אֶת חֲבֵרוֹ, אִף שְׁנֵי תְלֻמִּידֵי חֻלְקִים מְחַדָּדִים זֶה אֶת זֶה בְּהַלְכָה.

נפש יהודה ברזל ברזל יחד. ואיש יחד פני רעהו מה ברזל זה אחד מחדד את חברו כגון סכין על גבי חברתה:

אָמַר רַבִּי אֶחָא בַר חֲנִינָא: לְמָה נִמְשְׁלוּ דְבַרֵּי תוֹרָה כְּאֵשׁ? דְכָתִיב: "הַלּוֹא כֹה דְבַרֵּי כְּאֵשׁ נֹאֵם ה' " (ירמיה כג, כט). לֹאמַר לָךְ: מַה אֵשׁ (*) אֵינָה דּוֹלְקַת יַחֲדֵי, אִף דְבַרֵּי תוֹרָה אֵין מִתְקַיְמִים בִּיחֲדֵי. וְהִינוּ דְאָמַר רַבִּי יוֹסִי בַר חֲנִינָא: מַאי דְכָתִיב "חָרַב אֶל־הַבָּדִים וְנֹאֲלוּ" (שם נ, ט)? חָרַב עַל צְוֹאֲרֵי שׁוֹנְאֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל תְּלֻמִּידֵי חֻלְקִים, שְׂיִשְׁבִּין וְעוֹסְקִין בְּתוֹרָה בְּדַבְּדָא (פִּירוּשׁ: יחידים); וְלֹא עוֹד אֶלָּא (*) שְׂמִטְפִּשִׁין (שְׂנַאֲמַר: "וְנֹאֲלוּ"); וְלֹא עוֹד אֶלָּא שְׁחוּטָאִים, כְּתִיב הָכָּא "וְנֹאֲלוּ" וְכָתִיב הָתָם "אֶשֶׁר נֹאֲלָנוּ וְאֶשֶׁר חֻטְּאָנוּ" (במדבר יב, יא).

נפש יהודה אינה דולקת יחיד. עץ אחד אינו דולק אלא שנים או שלשה ביחד אף דברי תורה אינם מתקיימים ביחיד בלא חבר שיחדדנו: שִׁמְטִפְשִׁין. דְכָתִיב אֶשֶׁר נֹאֲלָנוּ תַרְגוּם דִּי טַפְשָׁנָא:

אמר רב נחמן בר יצחק: למה נמשלו דברי (*) תורה כעץ? לומר לך: מה (*) עץ קטן מדליק את הגדול, אף תלמידי חכמים (*) הקטנים מחדדים את הגדולים. והינו דאמר רבי: הרבה תורה למדתי מרבתי, ומחברי יותר מהם, ומתלמידי יותר מכלם.

נפש יהודה תורה כעץ. דכתיב עץ חיים היא למחזיקים בה: עץ קטן מדליק את הגדול. כשמדליק את האור מצית עצים דקים תחלה: הקטנים מחדדים. ששואלין כל שעה:

ואף על פי כן צריך, שאם יארע חלוק דעות בין התלמידים, שתהא כוננתם לשם שמים, להוציא אמתת ההלכה ולא (*) לקנתר, כדגרסינן במסכת קדושין, פרק האיש מקדש (בב, ב) ובמסכת נזיר, פרק כהן גדול (מט, ב): תנו רבנן: לאחר פטירתו של רבי מאיר, אמר להם רבי יהודה לתלמידיו: אל יפנסו תלמידי רבי מאיר לכאן, שקנתרנים הן ואינם באים ללמוד תורה, אלא (*) לקפחנו בהלכות הם באים.

נפש יהודה לקנתר. להקניט ולהכעיס: לקפחנו. כמו לקפח רגליו לקצץ מוחנו בהלכות להודיע שהם חריפים ממנו ואין עומד כנגדם:

אבל אם יחלקו בהלכה לשם שמים, כמחלקת תלמידי הלל ושמאי, הוא טוב ונאות, כמו ששנינו בפרק חמשי מאבות: כל מחלקת שהיא לשם שמים (*) סופה להתקיים ושאינה לשם שמים אין סופה להתקיים. אי זו היא מחלקת שהיא לשם שמים? זו מחלקת הלל ושמאי. ושאינה לשם שמים, זו מחלקת קרח ועדתו.

נפש יהודה סופה להתקיים. כלומר שאנשי מחלוקת מתקיימים ואינן אובדין כמחלוקת של הלל ושמאי שלא אבדו לא תלמידי בית שמאי ולא תלמידי בית הלל רק מתקיימים בעוה"ז ובעוה"ב אבל קרח ועדתו נאבדו:

ואף על פי שקראוהו כאן מחלקת הלל ושמאי, אינה אלא מתלמידיהם, כי לא מצינו בתלמוד מחלקת בין הלל ושמאי אלא בהלכות יחידות, לפי שהקש של שניהם בכל מה שמוציאים בדרך ההקש, קרוב זה לזה, וגם העקרים המסורים אצל זה, הם כמו העיקרים המסורים בעצמן אצל זה. כללו של דבר, דעות שניהם היו שלמין ושיון וקרובים אל האמת, כדגרסינן בפרקא קמא דשבת (טו, א): אמר רב הונא: בשלשה מקומות נחלקו שמאי והלל וכו'.

וכשנתמעטה חקירת התלמידים והקשם, כשתעריכהו להקש שמאי והלל רבותיהם, אז נפלה מחלקת ביניהם בשעת עיונם בדברים רבים, לפי שהקש כל איש מהם לפי שכלו ולפי העקרים המצואים אצלו. ועל זה אמרו במסכת סנהדרין, פרק הנחנקין (פח, ב): תניא, אמר רבי יוסי: בתחלה לא היו מחלוקות בישראל, אלא בית דין של שבעים ואחד יושבין בלשכת הגזית ושני בתי דינים של עשרים ושלושה, אחד יושב על פתח הר הבית ואחד יושב על פתח העזרה ושאר בתי דינים של עשרים ושלושה יושבין בכל עירות ישראל. הצרך הדבר לישראל שואל מבית דין שבעירו,

אם שָׁמְעוּ אָמְרוּ לָהֶם וְאִם לֹא וכו'. מְשַׁרְבוּ תַלְמִידֵי שְׂמַאי וְהַלֵּל, שֶׁלֹּא שָׁמְשׁוּ כָּל צָרְפוֹ, רַבּוּ הַמַּחְלֻקוֹת בְּיִשְׂרָאֵל וְנִעְשִׂיתַת תּוֹרָה כְּשֵׁנִי תוֹרוֹת.

וְהֵם בְּכָל זֶה אֵינָם אֲשַׁמִּים, שְׂאִין אָנוּ מְכַרְיַחִין שְׁנֵי אֲנָשִׁים הַחוֹלְקִים, שִׁיתְרָאוּ בְּשִׁכְלָן שֶׁל יְהוֹשֻׁעַ וּפְנִיחָס, שֶׁקִּבְּלוּ הַהֲלָכָה מִפִּי מֹשֶׁה רַבֵּינוּ, עָלֵינוּ הַשְּׁלוֹם, וְהָיָה דַעְתָּן שְׁוָה בְּלִי חֲלוּק סְבָרָא, וְגַם אֵינָם תַּחַת אֲשַׁמָּה, הוֹאִיל וְאֵינָם כְּמוֹ שְׂמַאי וְהַלֵּל, אוֹ לְמַעַלָּה מֵהֶם, דִּי לָהֶם שְׁיָגְעוּ בַּתּוֹרָה וְהַשִּׁיגוּ מִשְׁכָּלָם כְּפִי יִכְלָתָם.

וְאֵל יַעֲלֶה שׁוֹם אָדָם בְּדַעְתּוֹ, שֶׁחֲלָקוּ בְּדִינָיו וּבַהוֹרָאוֹת שֶׁהֵם מְקַבְּלִים מִמֹּשֶׁה רַבֵּינוּ עָלֵינוּ הַשְּׁלוֹם, וְנִפְּלָה בָּהֶם מַחְלָקַת מִדְּרָךְ הַטְּעוֹת שֶׁל שְׂמוּעוֹת, אוֹ מִדְּרָךְ שְׂכַחָה, אוֹ שְׂאָחָד קִבֵּל הָאֲמַת וְהָאָחָד טְעָה בְּקַבְּלָתוֹ, אוֹ שְׂכַחַת, אוֹ לֹא שָׁמַע מִרְבּוֹ מַה שְׂרָאוּי לְשִׁמְעַ; חֲלִילָה לָהֶם מִדְּבַר זֶה, שֶׁהַפִּירוּשִׁים הַמְּקַבְּלִים מִמֹּשֶׁה רַבֵּינוּ אֵין בָּהֶם מַחְלָקַת בְּשׁוֹם פְּנִים, אֲבָל הַמַּחְלָקַת נוֹפְלַת בְּדַבָּר שֶׁלֹּא נִשְׁמָעָה בּוֹ שְׂמוּעָה וְחוֹקְרִים עַל אֲפִנֵי הַהֶקֶשׁ אוֹ מִטְעַם סְבָרָא, כְּאֶמְרָם: (*) מְכַבְּדִין אֶת הַבֵּית וְאַחַר כֵּן נוֹטְלִין לִידֵים, אוֹ נוֹטְלִין לִידֵים וְאַחַר כֵּן מְכַבְּדִין אֶת הַבֵּית, שְׂאִין אָחָד מִשְׁנֵי דְבָרִים אֵלוֹ מְקַבֵּל מִמֹּשֶׁה וְלֹא שְׂמַעְנוּהוּ מִסִּינֵי, אֲבָל אָחָד מֵהֶם הָיָה אוֹסֵר לְהַשְׁתַּמֵּשׁ בְּשִׁמְשׁ עִם הָאָרֶץ וְהָאָחָד מִתִּיר. וְכֵן כָּל הַדּוּמָה לְאֵלוֹ הַמַּחְלֻקוֹת מִבֵּית הַלֵּל וּמִבֵּית שְׂמַאי וּמִהַתְנַאֵים וְהָאֲמוֹרָאִים וְהַבְּאִים אַחֲרֵיהֶם, כְּלָן הֵן דּוּמִין לְזֶה, שֶׁהֵם עֲנִפֵי הָעֲנָפִים וְהַכֵּל הָיָה לְשֵׁם שְׂמִים. וּמַחְלָקַת כְּזֶה טוֹב לְבַרֵּר אֲמַתַּת הַהֲלָכָה, אֲבָל יֵשׁ לָהֶם לְזַהַר שֶׁלֹּא יְבוֹאוּ לִידֵי קִנְאָה וּקְטָטָה.

נפש יהודה **מכבדין את הבית.** מקום שאכלו שם מנאין אותו בשביל הפירורין שנפלו שם ואח"כ נוטלין לידים מים אחרונים דפעמים שהשמש עם הארץ ומניח הפרורים שיש בהם כזית ואם אתה אומר נוטלין לידים תחלה נמצא אתה מפסיד את האוכלים שמים אחרונים ניתזים עליהם ונמאסים ובי"ה סברי אסור להשתמש בשמש עם הארץ ושמש תלמיד חכם אינו מניח פירורין שיש בהם כזית אלא מסיר אותם ואם ניתזין המים על הפירורין הקטנים אין בכך כלום דפרורין שאין בהן כזית מותר לאבדן ביד :

בְּדַגְרָסִינָן בְּפָרְק בְּמָה מְדַלִּיקִין (שבת לד, א), עַל הַהוּא עוֹבְדָא דְרַבִּי שְׂמַעוֹן בֶּן יוֹחָאי : כִּד נִפְק מִמְעַרְתֵּיהָ, אָמַר לֵיהָ הַהוּא סְבָא : כְּבָר (*) טִהַר בֶּן יוֹחָאי בֵּית הַקְּבָרוֹת. אָמַר לֵיהָ : אֲלִמְלִי לֹא הָיִיתָ עִמָּנוּ, אִי נִמִּי הָיִיתָ עִמָּנוּ וְלֹא נִמְנִיתָ עִמָּנוּ, יָפָה אֶתְּהָ אוֹמַר : וְעַכְשָׁיו שְׁהִיִּיתָ עִמָּנוּ וְנִמְנִיתָ עִמָּנוּ, יֹאמְרוּ : זֹנוֹת מְפָרְכְּסוֹת (פירוש סורקת ומתקנת שער חברתה להיות נאה) זֹ אֶת זֹ, תַלְמִידֵי חֲכָמִים לֹא כָּל שְׂפָן. יְהַב בֵּיהָ עֵינָא וְנַח נִפְשִׁיהָ.

נפש יהודה **טיהר בן יוחאי את בית הקברות.** שהיה שם מקום ספק טומאה והיה מציין ועושה סימן עד היכן הטומאה והשאר היה מטהר ואותו הזקן היה אצלם כשטיהר המקום והזקן אמר בית הקברות טיהר :

וְגַרְסִינָן נִמִּי בְּפָרְקָא קַמָּא דְּתַעֲנִיּוֹת (ח, א) : אָמַר רַבָּא : שְׁנֵי תַלְמִידֵי חֲכָמִים הִדְרִין בְּעִיר אַחַת וְאֵין (*) נוֹחִין זֶה לְזֶה בַּהֲלָכָה, (*) מִתְקַנְאִין בְּאַף וּמַעֲלִין אוֹתוֹ, שְׁנַאֲמַר : "מְקַנָּה אֶף עַל עוֹלָה" (איוב לו, ג). אֲבָל אִם הָיוּ אֶהוּבִין וְנוֹחִין זֶה לְזֶה, (*) מַעֲלִין אֶף מִן הָעוֹלָם וּמְקַשִּׁיב הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא תַפְלָתָם,

כְּדַגְרָסִינָן בְּמַסְכַּת שַׁבַּת, פָּרַק בְּמָה אֵשֶׁה יוֹצְאָה (סג, א) : אָמַר רַבִּי יִרְמְיָהּ : שְׁנֵי תַלְמִידֵי חֲכָמִים הִנּוּחִין זֶה לָזֶה בְּהִלְכָה הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מְקַשֵּׁב לָהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר : "אִזּוּ נִדְבָרוּ יִרְאִי ה' אִישׁ אֶלְרַעְהוּ וַיִּקְשְׁבֵהוּ וַיִּשְׁמָעוּ" (מלאכי ג. טז).

נפש יהודה נוחין זה לזה בהלכה. נושאים ונותנים זה לזה בהלכה בנחת רוח : מתקנאין. מתגרים באף ומעלין אותו עליהם והכי משמע מקנה אף על עולה בשביל שצריכין להיות נוחין זה לזה בהלכה ואינן עושין כן מעלין אף עליהן : מעלין אף מן העולם. כלומר מסירין האף :

וְאִמְרִינָן עֲלָהּ : אָמַר רַבִּי אֲבָא : שְׁנֵי תַלְמִידֵי חֲכָמִים הִמְקַשְׁבִּים זֶה לָזֶה בְּהִלְכָה הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא שׁוֹמֵעַ לְקוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר : "הִיוּ שֹׁבֵת בְּגָנִים חֲבֵרִים מְקַשְׁבִּים לְקוֹלָהּ הַשְּׁמִיעָנִי" (שיר השירים ח, יג) ; וְאִם אֵין עוֹשִׂין כֵּן גּוֹרְמִין לְשִׁכְיָנָה שְׁתַּסְתַּלַּק מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר : "בֵּרַח דּוֹדֵי" וְגו' (שם ח, יד). אָמַר רַבִּי אֲבָא : שְׁנֵי תַלְמִידֵי חֲכָמִים (*) הַמְדַּגְלִין (מתאספין) זֶה אֶת זֶה בְּהִלְכָה הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא אוֹהֲבֵן, שֶׁנֶּאֱמַר : "וַדְגִּלוּ עָלַי אֶהְבֵּה" (שם ב, ד). אָמַר רַבִּי : וְהוּא דִּנְדְעֵי צוֹרְתָא דְשִׁמְעָתָא : וְהוּא דְלִית לְהוּ רַבָּה בְּמִתָּא לְמִיגְמַר מִינֵיהּ.

נפש יהודה דגלו. כלומר מתאספין יחד ללמוד כדרך הדגל שמתאספין אליו :

וְעַם כָּל זֶה, הַקְטָן יַכְבֵּד לְגַדוֹל מִמֶּנּוּ בְּחֻמְקָהּ וְאֵל יִהְיֶה בְּעֵינָיו כְּחֵבֵרוֹ, שֶׁכָּבֵר מְצִינּוּ מַה שְּׂאֲרַע עַל זֶה לְרַב עָנָן עִם רַב הוֹנָא, כְּדַגְרָסִינָן בְּמַסְכַּת פְּתֻבוֹת, סוּף פָּרַק מְצִיאָתָהּ הָאֵשֶׁה (סט, א) : שְׁלַח לִיָּה רַב עָנָן לְרַב הוֹנָא : הוֹנָא חֲבָרִין שְׁלָם, כִּי מְטִיאָה הָאִי אֶתְתָּא לְקַמָּךְ אַגְבָּה (*) עֲשׂוֹר נְכֹסִי. (*) הִנּוּה יִתִּיב רַב שֵׁשֶׁת קַמִּיָּה. (*) אָמַר לִיָּה : (*) זִיל אִימָא לִיָּה, וּבְשִׁמְתָא יִהְיֶה מָאן דְלָא אָמַר לִיָּה : עָנָן, עָנָן, מִמְקַרְקַעֵי אוֹ מִמְטְלְטְלֵי. (*) וּמָאן יִתִּיב בִּי מְרִזְחָא בְּרִישָׁא (פירוש : מי מיסב בבית האבל בראש). אֲזַל רַב שֵׁשֶׁת לְקַמִּיָּה דְרַב עָנָן. (*) אָמַר לִיָּה : מַר רַבָּה וְרַב הוֹנָא רַבִּיָּה דְרַבָּה וְשְׁמוּתֵי שְׁמִית מָאן דְלָא לִימָא לָךְ : עָנָן, עָנָן, מִמְקַרְקַעֵי אוֹ מִמְטְלְטְלֵי ; וּמָאן יִתִּיב בִּי מְרִזְחָא בְּרִישָׁא. אֲזַל רַב עָנָן לְקַמִּיָּה דְמַר עוֹקְבָא, אָמַר לִיָּה : חֲזִי מַר הִיכִי שְׁלַח לִי רַב הוֹנָא : עָנָן, עָנָן. וְעוֹד, מְרִזְחָא דְשְׁלַח לִי מַאי נִיהוּ? אָמַר לִיָּה : אִימָא לִי (*) גּוּפָא דְעוֹבְדָא הִיכִי הָוָה. אָמַר לִיָּה : הִכִּי וְהִכִּי הָוָה. אָמַר לִיָּה : גְּבָרָא דְלָא יָדַע מַאי נִיהוּ (*) מְרִזְחָא שְׁלַח לִיָּה לְרַב הוֹנָא : הוֹנָא חֲבָרִין.

נפש יהודה עשור נכסי. שבת נוטלת חלק עשרה מנכסי אביה בירושה : הוה יתיב רב ששת קמיה. כשבא השליח לפניו ואיקפד רב הונא על דקרייה הונא חברין : אמר ליה. רב הונא לרב ששת : זיל אימא ליה. בלשון גנאי כאשר אומר לך ובשמתא תהיה אם לא תאמר בלשון זה ענן מהיכן אתה אומר להגבותה מקרקעי או אפילו ממטלטלי ועוד שאלה אחרת השיבני : מאן יתיב בי מרזחא ברישא. מי מיסב בבית האבל בראש הקרואים כשהיו מסובין בסעודה באבל היה ניכר במסיבתם מי הוא הראש שהגדול מיסב במטה אחת לראש השולחן ושני לו במטה אחרת למטה הימנו : אמר ליה מר רבה. אתה ורב הונא רבך ולפייסו אמר לו כן שלא יכעוס עליו על שנעשה שליח בדבר והראהו פנים שעל כרחו נעשה שליח לכך : גופא דעובדא. תחלת הדברים מה לשון שלחת לו : מרזחא. אבל דכתיב כה אמר ה' אל תבא בית מרזח מר וזח מי שנפשו מרה ודעתו זחה ונעתקת מעליו :

ואף על פי כן, אשרי הגדולים הסובלים לקטנים והקטנים הנשמעים לגדולים.

פרק שני [סב]

כל מחלקת הבאה בסבת קנאה, כל כך היא קשה, שאפילו שהיתה התחלתה על דברי תורה, לבסוף יבוא לידי שנאה וקטרוג ותחרות אם יחזיקו בה. וכל שכן אם היתה כנגד רבו או כנגד נשיא ישראל, שיותר טוב לו לעזב, מלחזק סברתו אפילו יהא בעיניו חזקה. ולא יאמץנה כנגד רבו, או כנגד הנשיא, או כנגד רבים; שכבר מצינו מה שארע לו לרבי אליעזר על זה, אפילו שהיתה פונתו לשם שמים.

כדגרסינן במסכת מציעא, פרק הזהב (נט, א): תנן התם: תנור (*) שחתכו חליות ונתן חול בין חליא לחליא, (*) רבי אליעזר מטהר (*) וחכמים מטמאים. וזה תנורו של (*) עכנאי. מאי עכנאי? אמר רבי יהודה אמר שמואל, שהקיפוהו בדברים כעכנא זו וטמאוהו.

נפש יהודה שחתכו חליות. העשוי חליות ומצרפו בכבשן כדרך כלי חרס ואח"כ צורף החליות ונותן חול בין חוליא לחוליא: רבי אליעזר מטהר. שאינו כלי חרס אלא בנין כעין כלי גללים וכלי אדמה שאין מקבלין טומאה: וחכמים מטמאין. דאזלי בתר חליות שאר תנורים שלהם שהיו עשויין כעין קדרות גדולות ופיו למעלה וצורף בכבשן כשאר קדרות שמטלטלין אלא שהיה מושיבו על הארץ או על הדף ומדביק את הטיט סביב על שוליו לעשותו עב שיקלוט ויחזיק את חומו: עכנאי. נחש דרכו לעשותו כעגולה להכניס זנבו אצל פיו:

תניא: אותו היום השיב רבי אליעזר כל תשובות שבעולם ולא קבלו ממנו. אמר להם: אם הלכה כמותי, חרוב זה יוכיח. נעקר חרוב ממקומו והלך ארבע אמות וחזר וישב במקומו. אמרו: אין מביאין ראיה מן החרוב. אמר להם: אם כמותי הלכה, אמת המים תוכיח. חזרו המים לאחוריהם. אמרו: אין מביאין ראיה מן המים. אמר להם: אם כמותי הלכה, כתלי בית המדרש יוכיחו. נטו כתלי בית המדרש. גער בהם רבי יהושע אמר להן: אם תלמידי חכמים מנצחין זה את זה בהלכה, מה לכם לפל? תאנא: לא נפלו מפני כבודו של רבי יהושע ולא נזקפו מפני כבודו של רבי אליעזר ועדין מטין ועומדין הן. אמר להם: אם כמותי הלכה, מן השמים יוכיחו, יצתה בת קול ואמרה: מה לכם אצל רבי אליעזר, שהלכה כמותו בכל מקום. עמד רבי יהושע על רגליו ואמר: "לא בשמים היא" (דברים ל, ב). מאי "לא בשמים היא"? אמר רבי ירמיה: כבר נתנה לנו משה על הר סיני וכתוב בה: "אחרי רבים להטות" (שמות כג, ב). אשכחיה רבי נתן לאליהו. אמר ליה: מאי קאמר קודשא בריך הוא בההיא שעתא? אמר ליה: קא חייף ואמר: נצחוני בני, נצחוני בני.

הביאו (*) כל טהרות שטהר רבי אליעזר ושרפום וברכוהו. אמרו: מי ילך ויודיענו? אמר להם רבי עקיבא: אני אלך, שפא ילך אדם שאינו הגון

וַיַּחַרֵּב אֶת הָעוֹלָם כֻּלּוֹ. הֲלֹךְ, (*) לָבַשׁ שְׁחוּרִים וְנִתְכַּסָּה שְׁחוּרִים וְחָלַץ מִנְעָלָיו וַיֵּשֶׁב לִפְנֵי בְּרַחֲוִיק אַרְבַּע אַמּוֹת. אָמַר לוֹ: עֲקִיבָא, מַה הַיּוֹם מִיּוֹמַיִם? אָמַר לוֹ: כְּמִדְּמָה אֲנִי שְׁחַבְרִיךָ בְּדִלִין מִמֶּדָּךְ. (*) אֵף הוּא קָרַע בְּגָדָיו (*) וְחָלַץ מִנְעָלָיו, (*) וְנִשְׁמַט וַיֵּשֶׁב עַל גְּבִי קָרְקַע. זָלְגוּ עֵינָיו דְּמְעוֹת. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה לָקָה הָעוֹלָם שְׁלִישׁ בְּחַטִּים וּשְׁלִישׁ בְּזִיתִים וּמִחֻצָּה בְּשַׁעוּרִים. וַיֵּשׁ אוֹמְרִים: אֵף הַבְּצֵק שֶׁבִּידֵי אִשָּׁה תִּפְח (פִּירוּשׁ: נִתְקַלְקַל). תֵּאֲנָא: (*) אֵף גְּדוֹל הָיָה בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם, שֶׁבְּכָל מָקוֹם שֶׁנָּתַן בּוֹ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר עֵינָיו מִיָּד נִשְׂרָף.

נפש יהודה כל טהרות שטיהר ר' אליעזר. ע"י מעשה שאירע שנשאלה הלכה זו בבית המדרש שנפלה טומאה לאויר תנור זה וחזרו ועשו על גביו טהרות וטיהר ר' אליעזר והביאום ושרפום לפניו: לבש שחורים. ענין צער ואבל: אף הוא קרע בגדיו. שהמנודה היה חייב בקריעה: וחלץ מנעליו. שהמנודה היה אסור בנעילת הסנדל במועד קטן: ונשמט. מן הכסא: אף גדול. מכה גדולה:

וְאֵף (*) רָבּוּ גַּמְלִיאֵל הָיָה מִהֲלֹךְ בְּסַפִּינָה, עָמַד עָלָיו נַחְשׁוֹל שְׂבִיִּם לְטוֹבְעוֹ. אָמַר: כְּמִדְּמָה אֲנִי שָׂאִין זֶה אֶלָּא בְּשִׁבִיל בֶּן הוֹרְקָנוֹס. עָמַד עַל רִגְלָיו וְאָמַר: רְבוּנוּ שֶׁל עוֹלָם, גְּלוּי וַיְדוּעַ לִפְנֵיךָ שְׁלֵא לְכַבּוֹדִי עֲשִׂיתִי וְלֹא לְכַבּוֹד בֵּית אַבָּא עֲשִׂיתִי, אֶלָּא לְכַבּוֹדְךָ, (*) שְׁלֵא יִרְבוּ מַחְלוּקוֹת בְּיִשְׂרָאֵל. נַח יִמָּא מְזַעְפִּיָּה.

נפש יהודה רבן גמליאל. נשיא היה ועל פיו נעשה: שלא ירבו מחלוקות. שלא ירבה היחיד לחלוק על הרבים:

(*) אִימָא שְׁלוֹם דְּבֵיתָהוּ דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר, אַחְתִּיָּה דְּרַבִּין גַּמְלִיאֵל הָנֹה. כָּל יוֹמָא לָא הָנֹה שְׂבָקָא לִיה (*) לְמִיפַל עַל אַפִּיָּה. הַהוּא יוֹמָא רִישׁ יַרְחָא הַנְּוָא, אִיחְלַף לָהּ (*) בֵּין מָלֵא לְחֶסֶר. אַתָּא עֲנִיא אַבְבָּא, (*) אַפִּיקָא לִיה רִיפְתָּא. עַד דְּאַתְנָא, אַשְׁכַּחְתִּיָּה דְּנִפַל עַל אַפִּיָּה, שְׁמַעַת קַל שְׁפוּרָא בֵּי רַבִּין גַּמְלִיאֵל. אַמְרָה לִיה: קִטְלִיתִיָּה לְאַחֵאִי. אָמַר לָהּ: מִנָּא לָךְ הַאי? אַמְרָה לִיה: כָּךְ מְקַבְּלִנִי (*) מִבֵּית אָבִי אַבָּא: כָּל הַשְּׁעָרִים נִנְעָלוּ, (*) חוּץ מִשְׁעָרֵי אוֹנָאָה.

נפש יהודה אימא שלום. כך שמה: למיפל על אפיה. לומר תחנון: בין מלא לחסר. סבורה היתה שיהא החודש חסר וקבוע ביום שלשים ולא יפול ביום החודש על פניו והיה מלא ולא נקבע עד יום שלשים ואחד ולא נזהרה בו ביום שלשים ונפל על פניו: אפיקא. הוציאה לחם לעני. נפק, שיפורה, כשהיה מת היו תוקעין בשופר לסימן שידעו שיש מת: מבית אבי אבא. מבית דוד אבי המשפחה שבת נשיאים היתה והם מבית דוד: חוץ משערי אונאה. לפי שצער הלב היא קרובה להוריד דמעות:

רְאוּ כִּמָּה חֵיב אָדָם לְבָרַח מִלְּהַחְזִיק בְּמַחְלֶקֶת אֶפִּילוּ עַל דְּבָרֵי תוֹרָה, כִּינּוֹן שְׂרָאִינוּ שְׂאַרְעַ כְּזֶה לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּהִיוֹתוֹ גְּדוֹל הַדּוֹר וְהָיוּ צָרִיכִין לוֹ חֲכָמֵי יִשְׂרָאֵל, כְּדַגְרָסִינּוּ בְּסוּף אַרְבַּע מֵיתוֹת (סנהדרין סח, א): תִּנְיָא: מִשְׁחָלָה רַבִּי אֱלִיעֶזֶר נִכְנָסוּ חֲכָמִים אֶצְלוּ וְהוּא יוֹשֵׁב (*) בְּקִנּוּף שְׁלוֹ וְהִם יוֹשְׁבֵין (*) בְּטָרְקָלִין. אוֹתוֹ הַיּוֹם עָרַב שַׁבַּת הָיָה וְנִכְנָס הוֹרְקָנוֹס בְּנוֹ (*) לְחַלֵּץ תְּפִלּוֹ. גָּעַר בּוֹ וַיֵּצֵא בְּנִזְיָפָה. אָמַר לְחַבְרֹו שֶׁל אָבִיו: כְּמִדְּמָה לִי (*) שְׁדַעְתּוֹ שֶׁל אַבָּא נִטְרָף. אָמַר לִיה: דַּעְתּוֹ וְדַעַת אָמוֹ נִטְרָפִין, הֵיאֵךְ מִנִּיחִין (*) אֲסוּר סְקִילָה וְעוֹסְקִין בְּאֲסוּר שְׁבוּת?

נפש יהודה

קינוף. מטה בארבעה עמודים וכילה פרוסה עליה כדאמרינן בסוכה: **בטרקלין.** הוא שכב בחדר הפנים והם יושבין באולם החוץ: **לחלוץ תפיליו.** של אביו דקסבר שבת לאו זמן תפילין הוא ואסור להניחם שמא יצא בהם לרשות הרבים: **שדעתו של אבא נטרפה.** וקרוב הוא למות שאילו היתה דעתו מיושבת עליו היה חולץ תפיליו: **איסור סקילה.** הדלקת הנר והטמנת חמין ועוסקין בדבר שאינו אלא איסור שבות דהמניח תפילין בשבת אין כאן מלאכה ואפי' יצא לרה"ר דהא דרך מלבוש הוא ותכשיטין הוא בחול:

מִשְׁרָאוֹ חֲכָמִים שְׁדַעְתוֹ מִיִּשְׁבֵּת עָלָיו נִכְנָסוּ וַיִּשְׁבוּ לִפְנֵי (*). בְּרַחוּק אַרְבַּע אַמּוֹת. אָמַר לָהֶם: לָמָּה בָּאתֶם? אָמְרוּ: לְלַמֵּד תּוֹרָה בְּאֵנוּ. וְעַד (*). עֶכְשָׁו לָמָּה לֹא בָאתֶם? אָמְרוּ לוֹ: לֹא הָיָה לָנוּ פְּנָאִי. אָמַר לָהֶם: תִּנְמָה אֲנִי אִם תְּמוֹתוֹ מִיתַת עֲצָמְכֶם. אָמַר לוֹ רַבִּי עֲקִיבָא: אֲפִילוּ שְׁלִי? אָמַר לוֹ: (*). שְׁלֹדָה קִשָּׁה מִשְׁלָהֶם. (*). נָטַל שְׁתֵּי זְרוּעוֹתָיו וְהִנְיָחוֹן עַל לְבוֹ וְאָמַר: אוֹי לָכֶם שְׁתֵּי זְרוּעוֹתַי, שְׂאֵתֶם כְּשָׂנִי סִפְרֵי תּוֹרָה שְׁנַגְלָלִין. הֲרַבָּה תּוֹרָה לְמַדְתִּי וְהֲרַבָּה תּוֹרָה לְמַדְתִּי. הֲרַבָּה תּוֹרָה לְמַדְתִּי (*). וְ (*). לֹא חִסְרֵתִי מִרְבוֹתַי אֲפִילוּ כְּכֹלֵב הַמִּלְקָק בַּיָּם; וְהֲרַבָּה תּוֹרָה לְמַדְתִּי וְלֹא חִסְרוֹנִי תִלְמִידֵי אֲפִילוּ כְּמִכְחוֹל (*). בְּשׂוֹפְרָת, וְלֹא עוֹד אֵלָּא שְׂאֵנִי שׁוֹנָה שְׁלֹשׁ מֵאוֹת הֶלְכוֹת בְּבִהְרַת עֵזָה, וְלֹא הָיָה אָדָם שֶׁשְׂאֵלָנִי בָּהֶם דְּבַר מַעוֹלָם; וְלֹא עוֹד אֵלָּא שְׂאֵנִי שׁוֹנָה שְׁלֹשׁ מֵאוֹת (*). הֶלְכוֹת בְּנִטְיַעַת קִשׁוּאִין (פִּירוּשׁ: הֶלְכוֹת מִינֵי כִשׁוּפִין) וְלֹא הָיָה אָדָם שֶׁשְׂאֵלָנִי דְּבַר מַעוֹלָם, חוּץ מִעֲקִיבָא בְּן יוֹסֵף.

נפש יהודה

ברחוק ארבע אמות. מפני הנדוי שברכוהו כלומר לשון כבוד לשון ברוך ולא רצו לומר ארור ונידוי וזה מפני מחלוקת תנור של עכנאי: **שלי מהו.** במה תהא מיתתי: **שלך קשה משלהם.** מפני שלבך פתוח כאולם ואילו שמשתני היית לומד תורה הרבה: **נטל.** ר' אליעזר שתי זרועותיו וכו' כשגוללין ספר תורה הכתב מכוסה כך תתעלם ותתכסה תורה שבלבי כשאמות לפי שלא שמשוני ולמדו ממני: **ולא חסרתי מרבותי אפי' ככלב המלקק מן הים.** לפי חכמתם שהיתה גדולה אין תלמודי עולה לחסרם ולקבל מהם חכמה אלא מעט ככלב המלקק מן הים. וכן תלמידי לא חסרוני ולא קבלו מחכמתי לחסר את יתרון חכמתי ממני אפי' כמו שמחסר המכחול בשפופרת בטבול אחד: **לא חסרתי.** כלומר לא חסרתי מחכמתם ממה שהיו מתחלה גדולים ממני וגם עתה גדולים הם ממני לפי שלמדתי מעט מהם: **שפופרת.** קנה שנותנים בה כחול והוא צבע ומכחול קיסם של עץ דק או של כסף שתוחבין בתוכו ומטבלין בכחול ומוציא מעט צבע שצובעין בו: **הלכות בנטיעת קישואין.** שאמר שם טומאה ונתמלא כל השדה קישואין והוא מין (פלוצער) או (קירבעס) בל"א וכדי ללמד מותר לעשות כישוף:

פֶּעַם אַחַת אָנִי וְהוּא הֵינִי מְהַלְכִין בְּדֶרֶךְ. אָמַר לִי: רַבִּי, לְמַדְנִי נְטִיעַת קִשׁוּאִין. אָמַרְתִּי דְּבַר אֶחָד וְנִתְמַלֵּא הַשָּׂדֶה קִשׁוּאִין. אָמַר לִי: לְמַדְתִּי נְטִיעַתוֹ, לְמַדְנִי עֲקִירְתּוֹ. אָמַרְתִּי דְּבַר אֶחָד וְנִתְקַבְּצוּ כָּלֶם לְמָקוֹם אֶחָד.

(*). אָמְרוּ לוֹ: הַפְּדוּר וְהָאֵימוֹם וְהַקְּמִיעַ וְצָרוֹר הַמְּרַגְלִיּוֹת וּמִשְׁקַלֶּת קִטְנָה מֵהוּ? אָמַר לָהֶם: טְמָאִים וְטְהוֹרָתוֹן בְּמִשְׁהוּ, מְנַעַל שְׁעַל גְּבִי הָאֵימוֹם מֵהוּ? אָמַר לָהֶם: טְהוֹר. וַיִּצְאָה נִשְׁמַתוֹ בְּטְהוֹרָה. עָמַד רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ עַל רַגְלָיו וְאָמַר: (*). הִתֵּר הַנֶּדֶר, הִתֵּר הַנֶּדֶר. לְמוֹצָאֵי שְׁבֵת פָּגַע בּוֹ רַבִּי עֲקִיבָא (*). בֵּין קֶסְרִי לְלוֹד וְהָיָה מִכָּה בְּבִשְׂרוֹ עַד שֶׁדָּמּוּ שׁוֹתֵת לְאַרְץ. (*). פָּתַח עָלָיו בְּשׁוֹרָה וְאָמַר: "אָבִי אָבִי רַכְבּ יִשְׂרָאֵל וּפְרָשָׁיו" (*). הֲרַבָּה מַעוֹת יֵשׁ לִי (*). וְאִין לִי שׁוֹלְחָנִי לְהַרְצוֹתוֹן (פִּירוּשׁ: הֲרַבָּה קוֹשִׁיּוֹת יֵשׁ לִי וְאִין לִי לְמִי אֲשַׁלֵּם).

נפש יהודה

אמרו לו הכדור והאימום וכו' מהו. שנחלקו באלו ר' אליעזר וחכמים בסדר טהרות כדור עגול כפיקא ששוחקין בו התינוקות (באלאן) בל"א והאימום דפוס של מנעל או של מצנפת (פארם) או (לייסט) בל"א: הותר הנדר. שברכוחו: בין קסרי ללוד. שהיו נושאים את מטתו מקסרי ללוד: פתח עליו בשורה. שהיו עושין שורה סביבות המטה להספד: הרבה מעות יש לי. להחליף: ואין לי שולחני להרצותן. כלומר הרבה שאלות יש לי לשאול ואין לי למי לשאול:

גם מצינו מה שארע לרבי יהושע באמרו דבר פנגד סברת רבן גמליאל שהיה נשיא ישראל, כדגרסינן במסכת ראש השנה, פרק אם אינם מכירין (כה, א): תנו רבנן: פעם אחת נתקשרו שמים בעבים ונראית דמות לבנה ברקיע בעשרים ותשעה לחדש. כסבורין העם לומר ראש חדש הוא וברקשו בית דין לקדשו. אמר להם רבן גמליאל: כך מקבלני מבית אבי אבא, שאין חדושה של לבנה פחות מעשרים ותשעה יום ומחצה ושתי ידות שעה ושבעים ושלשה חלקים.

ואותו היום מתה אמו של בן זאגא והספידה רבן גמליאל הספד גדול ולא מפני שראויה לכך, אלא כדי (*) שידעו כל העם שלא קדשו בית דין את החדש. (*) ועוד באו שנים ואמרו: ראינוהו בזמנו ובלייל עבירו לא נראה. וקבלו רבן גמליאל. אמר רבי דוסא בן הרפינס: עדי שקר הם, היאך מעידין על (*) האשה שילדה והרי כריסה בין שניה. אמר ליה רבי יהושע: (*) רואה אני את דבריך.

נפש יהודה

שידעו כל העם שלא קדשו בית דין את החדש. שאין מספידין ביום טוב: ועוד באו שנים ואמרו ראינוהו בזמנו. יום שלשים וליל שלשים שהיו מצפים ב"ד והעם שתהא מגולה ויראוהו מאחר שהעדים ראוהו ביום ולא נראה להם. כשהחודש משלשים יום נקרא עיבור ועושין ראש חודש ביום ל"א: האשה שילדה. וכריסה עדיין גדול ועב עד שמגיע לפיה כלומר גדול מאד כך אם ביום שלשים היה מולד הלבנה נראה איך לא יראוהו בלילה של יום שלשים ואחד: רואה אני את דבריך. לעבר את החודש לעשות ר"ח ביום ל"א כי אם היה אמת שראו החודש ביום ל' היה אותו יום ר"ח ולא היו מעברין לעשות ר"ח ביום ל"א:

שלח לו רבן גמליאל לרבי יהושע: גוזרני עליך שתבוא אצלי במקלך ובמעוטיך ביום הפורים שחל להיות בשבועך. (*) הלך רבי עקיבא ומצאו לרבי יהושע מיצר. אמר לו: יש לך ללמד, שכל מה שעשה רבן גמליאל עשוי, שנאמר: "אלה מועדי ה' (*) אשר תקראו (*) אתם" (ויקרא בג, לו), בין בזמנם בין שלא בזמנם אין לי מועדות אלא אלו. אמר ליה רבי עקיבא: מפני מה אתה מיצר? אמר לו: עקיבא, ראוי לו שישכב במטה שנים עשר חדש ואל יגזר עליו בית דין גזרה זו. אמר לו: רבי, הרשני לומר לפניך דבר אחד ממה שלמדתיני. אמר לו: אמר. אמר לו: הרי הוא אומר "אתם" (ויקרא בג, ב), "אתם" (שם שם, ד), "אתם" (שם שם, לו) שלש פעמים "אתם" אפילו (*) שוגגים, "אתם" אפילו מזידיים, "אתם" אפילו (*) מטעים. ובלשון הזה אמר לו: עקיבא נחמתני.

נפש יהודה

הלך רבי עקיבא ומצאו לר' יהושע מיצר. על שהנשיא גזר עליו לחלל יוה"כ: אשר תקראו. בקריאת ב"ד תלאו הכתוב ניתן להם הרשות לעשות המועדים בזמניהם: אתם. שלשה זמנים כתיב אשר תקראו אותם בפרשת שור או כשב קרי ביה אתם: שוגגים. מאליהן כסבורין שהוא ראוי להתעבר וטועין: מוטעים. ע"י עדי שקר:

(*) בא לו אצל רבי דוסא בן הרפניס. אמר לו: אם באנו לדון אחר בית דינו של רבן גמליאל, צריכין אנו לדון אחר כל בית דין ובית דין שעמד להם לישראל מימות משה ועד עכשו, שנאמר: "ויעל משה ואהרן נדב ואביהוא ושבעים מזקני ישראל" (שמות כד, ט). ולמה לא נתפרשו שמותם של שבעים זקנים? ללמדך, שכל שלשה ושלשה שנתמנו בית דין על ישראל הרי הן כבית דינו של משה.

נפש יהודה בא לו. ר' יהושע אצל רבי דוסא:

תנו רבנן: "ושבעים איש מזקני ישראל" למה לא נתפרשו שמותם של שבעים זקנים? לומר לה, **(*)** שלא **(*)** י **(*)** אמר אדם: פלוני כמשה ואהרן הוא, פלוני כאלדד ומידד הוא, פלוני כנדב ואביהוא הוא; ואומר: "ויאמר שמואל אליהם ה' אשר עשה את-משה ואת-אהרן ואשר העלה את-אבותיכם מארץ מצרים" (שמואל א יב, ו); ואומר: "וישלח ה' את-ירבעל ואת-בדן ואת-יפתח ואת-שמואל" (שם שם, יא), ירבעל זה גדעון. ולמה נקרא שמו ירבעל? שעשה מריבה עם הבעל. בדן זה שמשון ולמה נקרא שמו בדן? דאתי מדן. יפתח כמשמעו; ואומר: "משה ואהרן בכהניו ושמואל בקראי שמו" (תהלים צט, ו), שקל הכתוב שלשה קלי עולם כשלשה חמורי עולם, לומר לה: ירבעל בדורו כמשה בדורו, בדן בדורו כאהרן בדורו, יפתח בדורו כשמואל בדורו; לומר לה, שאפילו קל שבקלים ונתמנה פרנס על הצבור הרי הוא כאדיר שבאדירים; ואומר: "ובאת אליהם הלויים ואלה-השפט" וגו' (דברים יז, ט). וכי תעלה על דעתך, שאדם הולך אצל שופט שלא יהא בימיו? הא אין לה שופט אלא שהיה בימיו; ואומר: **(*)** אלתאמר מה היה שהימים הראשונים היו טובים מאלה" (קהלת ז, ט).

נפש יהודה שלא יאמר אדם. על בית דין שבימיו וכי פלוני ופלוני כמשה ואהרן שאשמע לו עכשו שלא נתפרשו שמותן אמור לו אם אינו כמשה ואהרן הרי הוא כא' משאר זקנים שאינך יודע מי הם: **ואומר**. ה' אשר עשה את משה ואת אהרן, שמואל הנביא אמר לישראל הקב"ה עשה לכם נסים ע"י ששה זקנים הללו משה ואהרן ירובעל ובדן ויפתח ושמואל: **ואומר**. בספר תהלים משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו קוראים אל ה' והוא יענם הרי ששקל הכתוב שמואל עם משה ואהרן ובנביאים הראשונים כתיב לימדך הכתוב כאן שאין לך לבקש אלא שופט שהיה בימך: **אל תאמר מה היה שהימים הראשונים היו טובים מאלה**. כי לא מחכמה שאלת זאת שהדורות הראשונים היו טובים וצדיקים מן האחרונים לפיכך היו הימים הראשונים טובים מאלה שא"א שיהיו אחרונים כראשונים:

נטל מקלו ומעוּתיו בידו והלך ליבנה אצל רבן גמליאל ביום הכפורים שחל להיות בחשבוננו. עמד רבן גמליאל ונשקו על ראשו. אמר לו: בוא בשלום רבי ותלמידי; רבי בחקמה, ותלמידי שקימת את דברי. תנו רבנן: כיון שראה אותו עמד מכסאו על רגליו ונשקו על ראשו. אמר לו: שלום עליך רבי ותלמידי. רבי, שלמדתי תורה ברבים. תלמידי, שאני גוזר גזירה ואתה מקימה כתלמיד; אשרי הדור שהגדולים נשמעים לקטנים, קל וחמר קטנים נשמעים לגדולים. קל וחמר, חיובא הוא, אלא מתוך שהגדולים נשמעים לקטנים, נושאין הקטנים קל וחמר מעצמן.

ועוד גרסינו במסכת בכורות, פרק כל פסולי המקדשים (כו, א): רבי צדוק הוה ליה ההוא בוכרא. (*) רמא ליה שערי בסלי נסרים של ערבה קלופה. בהדי דקא אכיל (*) איבזע שפתייה. אתא לקמיה דרבי יהושע, אמר ליה: (*) כלום חלקנו בין חבר לעם הארץ (היינו, בין (*) כהן חבר לכהן עם הארץ)? אמר ליה רבי יהושע: הין. אתא לקמיה דרבן גמליאל, אמר ליה: לאו. אמר ליה: והא רבי יהושע אמר לי הין? אמר ליה: המתן עד שיעלו (*) בעלי תריסין לבית המדרש. פיון שנקנסו לבית המדרש עמד השואל ושאל: כלום חלקנו בין חבר לעם הארץ? אמר ליה רבי יהושע: לאו. אמר ליה רבן גמליאל: יהושע, והלא משמך אמרו לי הן; עמד על רגליך ויעידו בך. עמד רבי יהושע על רגליו ואמר: (*) היאך אעשה? אלמלי אני חי והוא מת, יכול החי להכחיש את המת; עכשו שאני חי והוא חי, איך יכול החי להכחיש את החי? והיה רבן גמליאל יושב ודורש ורבי יהושע עומד על רגליו, עד שרננו כל העם ואמרו לחצפית המתרגמן: עמד (פירוש: שתוק). ועמד.

נפש יהודה רמא ליה. נתנו לבכור שעורים בסל לאכול: איבזע שפתייה. נקרעו שפתיו של פיו בסל ונעשה בעל מום: כלום חלקנו בין חבר כהן לעם הארץ. ומי חשידנא אנא למשדי ביה מום בכונה ככהן עם הארץ: הן. חלקנו ולא נחשדת לנו שאתה תעשה המום ורבי צדוק כהן ת"ח היה: בעלי תריסין. תלמידי חכמים שלוחמין במלחמתה של תורה ותריס הוא הצלה של בעלי המלחמה שמגינים עליהם: היאך אעשה. איני יכול להכחישו אלמלי אני חי והוא מת הייתי יכול להכחישו ולומר לא אמרתי:

ועם כל זה, אשרי הדור שגדולים סובלים לקטנים ואינם מצערים אותם על כל דבר ודבר, שכבר מצינו שהעבירו את רבן גמליאל מנשיאותו על שהיה מצער בדברים אלו לרבי יהושע, כדגרסינו במסכת ברכות, פרק תפלת השחר (כו, ב): תנו רבנן: מעשה בתלמיד אחד שבא לפני רבי יהושע, אמר ליה: תפלת ערבית רשות או חובה? אמר ליה: רשות. בא לפני רבן גמליאל, אמר ליה: חובה. אמר ליה: והלא רבי יהושע אמר לי רשות? אמר ליה: המתן עד שיפנסו בעלי תריסין לבית המדרש. פיון שנקנסו עמד השואל ושאל: תפלת ערבית רשות או חובה? אמר ליה רבן גמליאל: חובה. אמר להו רבן גמליאל לחכמים: כלום יש אדם שחולק עלי בדבר זה? אמר ליה רבי יהושע: לא. אמר ליה רבן גמליאל: והא משמך אמרו לי רשות? אמר ליה: יהושע, עמד על רגליך ויעידו בך. עמד רבי יהושע על רגליו ואמר: אלמלי אני חי והוא מת, יכול החי להכחיש את המת; עכשו שאני חי והוא חי, (*) היאך יכול החי להכחיש את החי? היה רבן גמליאל יושב ודורש ורבי יהושע עומד על רגליו, עד שרננו כל העם ואמרו לחצפית (*) המתרגמן: עמד. ועמד.

נפש יהודה היאך יכול החי להכחיש את החי. ודאי כך אמרתי וחוזרני בי: המתורגמן. שהיה עומד לפני רבן גמליאל ומשמיע לרבים את הדרשה מפי ר"ג:

אמרי: עד כמה נצעריה וניזל? (*) אשתקד בראש השנה צעריה, (*) בבכורות במעשה דרבי צדוק צעריה, הכא נמי, עד כמה ליצעריה וליזיל? (*) תא נעברייה. מאן נוקים? נוקמיה לרבי יהושע, הוי ליה בעל דבר (והוה

לרבן גמליאל צערא טפי) ; נוקמיה לרבי עקיבא, (*) לית ליה זכות אבות ועניש ליה ; נוקמיה לרבי אלעזר בן עזריה, דהוא חכם (*) ועשיר והוא עשירי לעזרא. הוא חכם, דאי מקשה ליה מפרק ליה. והוא עשיר, דאי מפלח לבי קיסר מפלח נמי כותיה. והוא עשירי לעזרא, דאית ליה זכות אבות ולא מצי עניש ליה.

נפש יהודה אשתקד. בשנה שעברה בראש השנה בחידוש הלבנה שגזר ירובעל בדין ויפתח עם משה ואהרן ושמואל שלשה קלים עם שלשה חמורים. הא אין לך כו', הרי לבא אליו ביו"כ שחל בחשבוננו: **בבכורות**. בבכור של ר' צדוק אמר לו יהושע עמוד על רגליך כי הכא: **תא נעבריה**. נעביר את ר"ג מן הנשיאות: **לית ליה זכות אבות**. שמגרים היה ודלמא עניש ליה ר"ג וימות על ידו: **עשירי**. לעזרא דור עשירי מעזרא הסופר ויועיל לו זכות עזרא:

אתו אמרו ליה לרבי אלעזר: ניחא ליה למר דלהוי ריש מתבתא? אמר להו: איזיל ואימליך באנשי ביתאי. אזל ואמליך בדביתהו. אמרה ליה דביתהו: דלמא (*) מעברי לך? אמר לה: אמרי אינשי: (*) לשתימיש איניש יומא חד במאן יקר ולמחר ליתבר. (*) לית לך חורתא (פירוש: שערות לבנות כזקנים). איתרחיש ליה ניסא ואיהדרו ליה (*) תמני סרי דרי חורתא פבר שבועין שנין. והינו דתנו: אמר רבי אלעזר בן עזריה: הרי אני פבו שבועים ולא אמר בן שבועים.

נפש יהודה מעברי לך. יורידוך מן הנשיאות בשביל אחר: **לשתמש**. יומא חדא בכסא דמוקרא, כוס של זכוכית יקרה והיינו דאמרי אינשי משל הדיוט יום אחד ישתה בכוס חשוב ויתכבד בו בעליו ואח"כ אם ישבר ישבר: **לית לך חורתא**. אין לך שערות לבנות ונאה לדרשן שיהיה לו זקן: **תמני סרי דרי**. שמונה עשרה שורות של זקן:

תנא: אותו היום סלקוהו לשומר הפתח ונתנה רשות לתלמידים לכנס, שהיה רבן גמליאל מכריז ואומר: כל תלמיד חכם שאין (*) תוכו פברו אל יכנס לבית המדרש; ורבי אלעזר בן עזריה היה דורש: לעולם יעסק אדם בתורה אפילו שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה. ההוא יומא איתוספו כמה (*) ספסלי בבית המדרש. אמר רבי יוחנן: פליגי בה אבא יוסי בן דוסא ורבנן: חד אמר אתוסף ארבע מאה ספסלי וחד אמר שבע מאה ספסלי.

נפש יהודה תוכו כפרו. לבו כפיו לדבר אמת ולצדק מעשיו: **ספסלי**. שיושבים עליו התלמידים בבהמ"ד:

הוה קא חלש דעתיה דרבן גמליאל, אמר: דילמא, חס ושלום, מנעתי תורה מישראל. אחזויה ליה בפחלמיה: (*) חצבי חיראי דמליאן קיטמא (פירוש: כדים מלאים אפר. כלומר: אנשים בלתי הוגנים). ולא היא, (*) ליתובי דעתיה הוא דאחזויה ליה.

נפש יהודה חצבי חוראי. כדים יפים ולבנים אבל אין בהם אלא אפר כלומר התלמידים שנתוספו אינן מהוגנים: **ליתובי דעתיה**. שהיה חלש דעתו כשראה שנתוספו הרבה תלמידים הראו לו כן בחלום שהיה ירא שלא יענשו שמנען מלבא אבל באמת מהוגנים היו:

תָּנָא : "עֲדִיּוֹת" בּוּ בְיוֹם נִשְׁנִית. וְכָל הֵיכָא דְאָמְרִי "בּוּ בְיוֹם", הֵהוּא יוֹמָא הֵוָה. וְלֹא הֵיטְהָ הֶלְכָה (*) שְׁתַּלְוִיָּה בְּבֵית הַמְדָרְשׁ שְׁלֵא פְרָשׁוּהּ. וְאַף רַבִּין גְּמַלְיָאֵל לֹא מְנַע עֲצָמוּ מִבֵּית הַמְדָרְשׁ, דְתַנּוּ : בּוּ בְיוֹם עֲמַד יְהוּדָה גַר עֲמוּנִי לְפָנֵיהֶם בְּבֵית הַמְדָרְשׁ וְאָמַר לָהֶם : מָה אֲנִי לְבּוֹא בְקַהֲלָא? אָמַר לֵיהּ רַבִּין גְּמַלְיָאֵל : אָסוּר אַתָּה : אָמַר לֵיהּ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ : מִתָּר אַתָּה, אָמַר לֵיהּ רַבִּין גְּמַלְיָאֵל : וְהֵלֵא כְבָר נֶאֱמַר : "לֹא יָבֹא עֲמוּנִי וּמוֹאֲבֵי בְקַהֲלָא ה" (דְּבָרִים כג, ד)? אָמַר לֵיהּ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ : וְכִי עֲמוּן וּמוֹאֲב בְּמִקּוּמָן הֵן עוֹמְדִים? וְהֵלֵא כְבָר עָלָה סִנְחָרִיב וּבִלְבַל אֶת כָּל הָאוּמוֹת, שְׁנֶאֱמַר : "וְאָסוּר גְּבוּלֹת עַמִּים" (ישעיה נג, *) וְכָל דְּפָרִישׁ מְרוּבָא פְרִישׁ. אָמַר לֵיהּ רַבִּין גְּמַלְיָאֵל : וְהֵלֵא נֶאֱמַר : "וְאַחֲרֵיכֶן אָשִׁיב אֶת־שְׁבוֹת בְּנֵי־עַמּוּן" (ירמיה מט, ו) וְכְבָר שָׁבוּ. אָמַר לֵיהּ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ : וְהֵלֵא כְבָר נֶאֱמַר : "וְשִׁבְתִּי אֶת־שְׁבוֹת עַמִּי יִשְׂרָאֵל" (עמוס ט, יד) וְעַדִּין לֹא שָׁבוּ, אֶלָּא דְהִדְרִי, הֵכָא נִמְי דְהִדְרִי. מִיָּד הִתִּירוּהוּ לְבּוֹא בְקַהֲלָא.

נפש יהודה תלויה. ספק שלא פירשוה מתוך שרבו התלמידים רבה החידוד והפלפול : **וכל דפריש מרובא פריש.** ועמון ליכא רובא דעלמא :

אָמַר רַבִּין גְּמַלְיָאֵל : (*) אֵיקוּם הַשְׁתָּא וְאִיזִיל וְאִפְיִסְיָה לְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ. קָם אִזֵּל, חֲזִינְהוּ (*) לְאִשְׁתָּא דְבֵיתֵיהּ דְּמִשְׁחָרְן. אָמַר לֵיהּ : מִכְּתָלִי בֵיתָךְ נִכְרָה (*) שְׁפָחְמִי אַתָּה. אָמַר לֵיהּ : אוֹי לוֹ לְדוֹר שְׁאַתָּה פְּרַנְסוּ וְאוֹי לָהּ לְסַפִּינְהָ שְׁאַתָּה קִבְרִנְיָטָה (פירוש : רב החובל) ; שְׁאַיִן אַתָּה יוֹדֵעַ בְּצַעְרָן שֶׁל תִּלְמִידֵי חֲכָמִים בְּמָה הֵם עֲסוּקִין וּבְמָה הֵם נֹזְנִים. אָמַר לֵיהּ : (*) נַעֲנִיתִי לָךְ, מִחֹל לִי. לֹא אֶשְׁגַח בֵּיהּ. עֲשֵׂה בְשִׁבִיל כְּבוֹד אַבָּא, אִיפִיס.

נפש יהודה איקום השתא איזיל. הואיל שהלכה כר' יהושע ובחנם צערתיא איזיל ואפייסיה : **לאשייתא דביתיה דמשחרון.** כותלי ביתו של ר' יהושע היו שחורות : **שפחמי אתה.** עושה פחמין יש אומרים נפט וי"א עושה מחטים : **נעניתי לך מחול לי.** שדברתי למולך יותר מן הראוי נעניתי לשון בקשה :

שְׁלַח רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ לְבִי מְדָרְשָׁא וְאָמַר : מָאן (*) דְּלָבַשׁ מְדָא (פירוש מעיל ; כלומר, הרגיל בנשיאות) יִלְבַּשׁ מְדָא, מָאן דְּלָא לָבִישׁ מְדָא, לָא יֵימַר לְמָאן דְּלָבִישׁ מְדָא : (*) שְׁלַח מְדִידָא וְאַנָּא אֶלְבָּשִׂיָהּ. אָמַר לָהּ רַבִּי עֲקִיבָא (לרבנו) : (*) טְרוּקוּ גַלִּי (פירוש : סגרו הדלתות), דְּלָא לִיתוּ עֲבָדֵי רַבִּין גְּמַלְיָאֵל וְלִיצְעָרוּ רַבָּנָן, אֲדַהֲכִי טָרַף (פירוש : דפק) רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ (*) אֲדָשָׂא וְאָמַר לָהּ : (*) מְזָה (*) בֶן מְזָה יִזָּה (כלמר, כהן בן כהן, יזה הזאות), לֹא מְזָה וְלֹא בֶן מְזָה, יֵימַר לְמְזָה בֶן מְזָה : מִימִידָא (*) מִי מְעַרְהָ וְאַפְרָךְ (*) אֶפְרָ מְקַלָּה (כלומר, אפר הקלוי בתנורים). אָמַר לֵיהּ רַבִּי עֲקִיבָא : יְהוֹשֻׁעַ, נְתִיפִיסְתָּ. כָּלוּם עֲשִׂינוּ אֶלָּא לְכַבּוּדָךְ, לְמַחֲרָא אֲנִי וְאַתָּה נִשְׁכִּים לְפִתְחוֹ.

נפש יהודה דלביש מדא. הרגיל ללבוש את המעיל כלומר הרגיל בנשיאות יהיה נשיא : **שלח מדיך.** הסר בגדיך כלומר נשיאותך : **טרוקו גלי.** סגרו דלתות בהמ"ד : **אדשא.** אפתח : **מזה.** כהן : **בן מזה.** בן כהן : **יזה.** מי חטאת כלומר הרגיל שהיה נשיא יחזור לנשיאות : **מי מערה.** מים הבאים ממערות וממעיינים כלומר ראוי לך להזות מים ולטהר במי חטאת ואפר מפרה אדומה : **אפר מקלה.** אפר הקלוי בתנורים ובכירות כלומר אפר סתם :

וְאֶפִּילוּ הָכִי לֹא עֲבְרוּהוּ לְרַבֵּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה מְנַשְׂיָאוֹתִיָּה וְהוּא דְרִישׁ רַבּוּן
גַּמְלִיאֵל (*) תְּרֵי שַׁבְּתֵי וְרַבֵּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה חֲדָא שַׁבְּתָא. וְהִינוּ דְאָמְרֵי
מֵר: שַׁבְּתַתְּ שֶׁל מִי הִיְתָה? שֶׁל רַבֵּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה הִיְתָה.

נפש יהודה תרי שבת. חלקו בין ר"ג ובין ר' אלעזר בן עזריה וחלקו שני שבתות לרבן
גמליאל ושבת אחד לר' אלעזר בן עזריה והיינו דאמרי' שבת של מי היתה במסכת חגיגה:

נִמְצָא שֶׁהַמְחִזֵּיק בְּמַחְלֻקָּתוֹ, אֶפִּילוּ בְּדַבְרֵי תוֹרָה, מְקַלְקֵל אֶת הַשׁוֹרֵה וְיוֹצֵא
מִמֶּנּוּ חֶרֶב עוֹלָם. וְהַשְּׁלוֹם וְהַסְבָּלוֹת נֶאֱחָז בְּכָל דָּבָר וְהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ יְבָרֵךְ
אֶת עַמּוֹ בְּשָׁלוֹם.

החלק השני במלי דעלמא

וַיֵּשׁ בּוֹ שְׁלֹשָׁה פְּרָקִים

פרק ראשון [סג]

בְּקִנְיַת בְּנֵי אָדָם מֵאַחֲרֵים נִכְנָס בְּלִבָּם לְחַדֵּשׁ עִמָּהֶם דְּבָרֵי קְנֻטוֹרִין,
וּבְתַחֲלִיל הַדְּבָר הוּא קַל לְבַטֵּל, וְאִם לֹא סִתְרוּ מִתְחַלְתּוֹ, בְּכָל עֵת הוֹלֵךְ
וְגָדֵל וּמִתְחַזֵּק בְּלִבָּבוֹת, כְּדָכְתִּיב: "וּמִיץ אֶפְיִם יוֹצֵא רִיב" (משלי ל, לג), רוֹצֵחַ
לוֹמֵר, כְּשֶׁמוֹצֵץ אִפּוֹ וְאִינוּ כּוֹבֵשׁ חֻמְתּוֹ, אֵף עַל פִּי שֶׁהִתְחִיל הָאֲחֵר בְּדָבָר,
יְבוֹאוּ לִידֵי רִיב וּמַחְלֻקָּתוֹ.

עַל כֵּן כָּל בֶּן דָּעַת יְבַטְלֵנוּ בְּהִתְחַלְתָּה קִדְּם שְׂיִתְחַזֵּק, כְּדָגְרַסִּינּוּ בְּסִנְהֶדְרִין ו',
א: אָמַר רַב הוֹנָא: הָאִי (*) תִּיגְרָא לֹא דְמִי אֶלָּא לְצִינּוֹרָא (*) דְּבִידְקָא, כִּינּוּן
דְּרוּחַ רֹחַ. אֲבֵי קְשִׁישָׁא אָמַר: דְּמִיָּא (*) לְגוּדָא דְגַמְלָא, כִּינּוּן דְּקָם קָם.
הַהוּא דְהוּא קָאמַר וְאֶזֶל: טוֹבִיָּה (*) לְמָאן דְּשָׁמַע וְחָרִישׁ, (*) חֲלָפוּ עֲלֵיהּ
בִּישְׁתִּיָּה מָאָה. אָמַר לִיהּ שְׁמוּאֵל לְרַב יְהוּדָה: קָרָא כְּתִיב: " (*) פּוֹטֵר מֵיָם
רֵאשִׁית מְדוֹן" (משלי יז, יד).

נפש יהודה תיגרא. המגרה בריב ומחלוקת: דבדקא. צינור של מים שנשבר הגדר מעט
לסוף הולכים המים ומתגברים ועושין חור גדול ונשטף הכל כך הריב הולך ומתגבר ואין
יכולין לסתמו וזה שאמר פוטר מים ראשית מדון מחלוקת וריב: לגודא דגמלא. דפין של גשר
בתחלה כשדורסין עליהם מנענעות וסוף מתחזקות ונקבעות במקומן והכא נמי כשאדם
מחזיק בקטטה הולך ומחזיק ובאה יותר ויותר ולא מקרא נפקא: למאן דשמע וחריש.

אשרי למי ששומע חרפתו ושתיק: **חלפו עליה בישתא מאה**. הלכו להם בשתיקותו מאה רעות שהיו באות ע"י התגר וריב: **פוטר מיס**. המתחיל ופותח בקטטה הוא תחלת מאה דינן לישנא אחרינא מדון בגימטריא מאה:

וְאַף־עַל־פִּי שְׁהֶאֱחָד יְהֵא קָשָׁה עֲרַף וְרוּצָה לָרִיב, אִם חֲבֵרוֹ יִכְבֹּשׁ חֲרוֹן אַפּוֹ וְיִסְבֵּל דְּבָרֵי קִנְטוֹר שֶׁל חֲבֵרוֹ, אֲשֶׁרְיוֹ וְאוֹי לְמַחְרָפוֹ, כְּדִגְרָסִינָן בְּסוּף פֶּרֶק כְּסוּי הַדָּם (חולין פט, א): וְאָמַר רַבָּא וְאִיתִימָא רַבִּי יוֹחָנָן: אִין הָעוֹלָם מִתְקַיֵּים אֵלָא בְּזָכוֹת מִי (*). שְׁבוּלִים עֲצָמוֹ בְּשַׁעַת מְרִיבָה, שְׁנַאָמַר: "תִּלְהָ אַרְץ עַל־בְּלִימָה" (איוב כו, ז).

נפש יהודה **שבולס עצמו**. סוגר את פיו ודומה לו בבכורות פיו בלום ורגליו מבולמות:

וְאִם אֵינּוּ יָכוֹל הָאֶחָד לְסַבֵּל דְּבָרֵי חֲבֵרוֹ וּמְשִׁיב עָלָיו, אַף־עַל־פִּי שְׁעוֹנְהוּ כְּאוֹלְתוֹ וְהִסְבָּה בָּאָה מִחֲבֵרוֹ, כִּיּוֹן שְׁהָעַם אֵינָם יוֹדְעִים לְהַבְחִין מִמִּי הִיָּתָה הָעִילָה, תּוֹלִים הַמְחַלְקֵת בְּשִׁנְיָהֶם וְלֹא עוֹד אֵלָא שְׁמַרְאִין לְכָל בְּאִי עוֹלָם שֵׁישׁ שְׁמָץ פְּסוּל בְּאֶחָד מֵהֶם, כְּדִגְרָסִינָן בְּמַסְכַּת קְדוּשִׁין, פֶּרֶק עֶשְׂרֵה יוֹחֲסִין (עא, ב): אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: אִם רְאִיתָ שְׁנֵי בְּנֵי אָדָם שְׁמַתְגָּרִים זֶה בְּזֵה, שְׁמָץ פְּסוּל יֵשׁ בְּאֶחָד מֵהֶם וְאֵינּוּ מְנִיחוֹ לְהַדְבֵּק בְּחֲבֵרוֹ. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: אִם רְאִיתָ שְׁתֵּי מְשַׁפְּחוֹת שְׁמַתְגָּרוֹת זֶה בְּזֵה, שְׁמָץ פְּסוּל יֵשׁ בְּאַחַת מֵהֶן (*). וְאִין מְנִיחוֹן אוֹתָהּ לִידְבֵּק בְּחֲבֵרָתָהּ. עַל כֵּן יֵשׁ לוֹ לְאָדָם לְהִתְרַחֵק מִן הַמְחַלְקֵת.

נפש יהודה **ואין מניחין**. אותן מן השמים להדבק בחבירו לכך הטילו מן השמים מריבה ביניהם:

וְגַם מְצִינּוּ בְּאַחִיתְפֹּל, שְׁהִזְהִיר בּוֹ לְבָנָיו מְלַמְרֵד בְּמַלְכוּת בֵּית דָּוִד, שְׁהִיָּתָה סִבַּת מַפְלֵתוֹ וּמִיתָתוֹ, כְּדִגְרָסִינָן בְּמַסְרַת בִּתְרָא, פֶּרֶק מִי שְׁמַת (קמז, א): תְּנּוּ רַבָּנָן: (*). שְׁלֵשָׁה דְּבָרִים צָוָה אַחִיתְפֹּל אֶת בָּנָיו: אַל תְּהִיּוּ בְּמַחְלְקֵת (*). וְאַל תִּמְרְדוּ בְּמַלְכוּת בֵּית דָּוִד (*). וְיוֹם טוֹב שֶׁל עֲצַרְתַּ בְּרוּר, זָרְעוּ חֲטִיִּים שְׁמַצְלִיחִין.

נפש יהודה **שלשה דברים**. הכי הוי קים להו: **אל תמרדו במלכות ב"ד**. ממה שאירע לִי: וְיוֹם טוֹב שֶׁל עֲצַרְתַּ בְּרוּר. דְּהֵינּוּ שְׁבוּעוֹת אִם תִּרְאָהוּ בְּרוּר וְצַח וְלֹא יוֹם הַמַּעוֹנָן זָרְעוּ חֲטִיִּים שְׁמַצְלִיחִין בְּאוֹתָהּ שְׁנָה. כַּעֲצַם הַשְּׁמַיִם לְטוֹהַר תְּרַגּוּם לְבִרְרוֹ:

וְלֹא חֲרָבָה יְרוּשָׁלַיִם בְּשִׁנְיָהּ אֵלָא עַל מַחְלְקֵת שְׁקָם בִּינְיָהֶם עַל שְׁהִיּוּ שׁוֹנְאִים זֶה אֶת זֶה חֲנָם בְּאִיבָה הִנְטוּרָה בְּלִבָּם. וְסִמְדָּ לְדַבֵּר: אִיכָה יִשְׁבָּה בְּדָד הָעִיר, רְאִישֵׁי תִיבּוֹת: אִיבָה. וְגִרְסִינָן בְּפֶרֶק אֵלֶּיךָ קָמָא דִּיּוֹמָא (ט, ב): אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן תּוֹרְתָא: מִפְּנֵי מַה חֲרָבָה שִׁילָה וְכוּ', אֲבָל מִקְדָּשׁ שְׁנֵי שְׁאֲנוּ בְּקִיּאִין בְּהֶם שְׁהִיּוּ עוֹסְקִין בְּתוֹרָה וּבְמִצְוֹת וּבְגְמִילוּת חֲסָדִים, מִפְּנֵי מַה חֲרָב? מִפְּנֵי שְׁנֵי חֲנָם. הָא לְמַדְתָּ שְׁשִׁקוּלָה שְׁנֵי חֲנָם כְּנִגְדָּ שְׁלֵשׁ עֲבָרוֹת: עֲבוּדָה זָרָה, גְלוּיֵעָרִיוֹת, וּשְׁפִיכוּת־דָּמִים, כְּדִאִיתָא בְּחֲתִימַת הַנֵּר הָרְאִישׁוֹן (סימן כט).

ועל כן הזהירה תורתנו על השנאה שבלב, שנאמר: "לא תשנא את אחיך בלבבך" (ויקרא יט, יז), שהיא סבה למחלוקת. וגרסינן במסורת ערכין, פרק יש בערכין (טו, ב): תנו רבנן: "לא תשנא את אחיך בלבבך", יכול לא יפנו ולא ישרטנו ולא יקללנו, תלמוד לומר: "בלבבך". כדאיתא בזה הגר, בכלל השלישי, פרק א" (סימן מד).

ולכבות שלהבת השנאה והמחלוקת מבני ישראל צויתה תורה: "לא תקום ולא תטור" (ויקרא יט, יח). וגרסינן במסכת יומא, פרק בראשונה (כג, א): תניא: "לא תקום ולא תטור". אי זו היא נקימה ואי זו היא נטירה? נקימה, אמר לו: השאילני קדמך, אמר לו: איני משאילך, כדרך שלא השאלתני קדמך. זו היא נקימה. ואי זו נטירה? אמר לו: השאילני מגלך. אמר ליה: לא. למחר בא אצלו, אמר לו: השאילני קדמך, אמר ליה: הילך (*). ואיני כמותך שלא השאלתני. זו היא נטירה.

נפש יהודה איני כמותך שלא השאלתני זו היא נטירה. שהדבר שמור בלבו ולא הסיחו מדעתו:

ועם כל זה אם הוא תלמיד חכם וצערו כנגד כבודו חייב לטר איבה עד שיפייסהו, דאמרינן התם (כב, ב): אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי: כל תלמיד חכם (*). שאינו נוקם ונוטר כנחש אינו תלמיד חכם. ואם מחל ואינו מרגיש על כבודו, נענש. דאמרינן התם: אמר רב יהודה: מפני מה (*). נענש שאול? מפני שמחל על כבודו, שנאמר: "ובני בליעל אמרו מה ישענו זה ויבזהו ולא הביאו לו מנחה ויהי כמחריש" (שמואל א ג, כז). (*). וכתיב: "ויעל נחש העמוני וגו'". ויאמר העם אל-שמואל מי האמר שאול ימלך עלינו תנו האנשים ונמיתם. ויאמר שאול לא יומת איש ביום הזה, כי היום עשה ה' תשועה בישראל (שם יא, יביג).

נפש יהודה שאינו נוקם. נקמתו ונוטר איבה כנחש בלבו: נענש שאול. לבא לידי דבר שעליו נטל ממנו המלכות מפני שמתחלת מלכותו מחל על כבודו גלה על עצמו שאינו כדאי למלוך: וכתיב ויעל נחש העמוני וגו'. ומסקנא דמלתא דאמרו ישראל מי האומר שאול ימלוך עלינו בתמיה תנו את האנשים ונמיתם והוא אמר לא יומת איש ביום הזה:

ואם פייסו פראוי טוב לו למחל, דאמר רבא: כל (*). המעביר על מדותיו (*). מעבירין לו על כל פשעיו. על כן אל יחזיק אדם במחלוקת ויירדף אחר השלום.

נפש יהודה המעביר על מדותיו. שאינו מדקדק למדוד מדה כנגד מדה למצערם אותו אלא מניח מדותיו והולך לו כמו אין מעבירין על המצות וכמו אין מעבירין על האוכלין להיות מניחן והולך לו: מעבירין לו על כל פשעיו. אין מדת הדין מדקדק אחריו אלא מניחו והולכת:

פרק שני [סד]

הרוצה לישב בשלוח, אף־על־פי שיראה לחברו שרוצה לחלק עמו שלא כדיו, יתרחק ממנו ואל יטה אָזְנוֹ לְכָל דְבָר; וְלֹא עוֹד אֵלָּא שְׂלֵא יִצְעַק עָלָיו אֵף עַל פִּי שְׁעוֹשֶׂה לוֹ שְׂלֵא כְדִין. כְּדִגְרָסִינָן בְּמִסְכַּת קָמָא, פֶּרֶק הַחוּבֵל (צג, א): אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: כָּל הַמוֹסֵר דִּין עַל חֲבֵרוֹ הוּא נֶעְנֵשׁ תַּחֲלָה, דְּכִתִּיב: "וַתֹּאמֶר שְׂרִי אֶל־אַבְרָם חֲמָסִי עָלֶיךָ" וְכִתִּיב: "וַיִּשְׁפֹּט ה' בֵּינִי וּבֵינִיךָ" (בראשית טז, ה) וְכִתִּיב: "וַיָּבֵא אַבְרָהָם לְסֹפֵד לְשָׂרָה וְלִבְכַתְּהָ" (שם כג, ב). וְהֵנִי מִיָּלִי, דְּאִית לֵיה דִּינָא בְּאַרְעָא.

אָמַר רַבִּי יִצְחָק: אוֹי לוֹ לְצוּעֵק יוֹתֵר מִן (*) הַנְּצָעֵק. תִּנְיָא נְמִי הָכִי: אֶחָד הַצּוּעֵק וְאֶחָד הַנְּצָעֵק בְּמִשְׁמַע, דְּכִתִּיב: "וַחֲרָה אַפִּי" וְגו' (שמות כב, כג), אֵלָּא שְׂמַמְהָרִין לְצוּעֵק יוֹתֵר מִן הַנְּצָעֵק (כדאשכחין גבי שרה). וְאֶמְרִין נְמִי הָתָם: אָמַר רַבִּי אֲבָהוּ: לְעוֹלָם יְהֵא אָדָם מִן הַנְּרַדְפִים וְלֹא מִן הַרוֹדְפִים, שְׂאִין לָךְ נְרַדְפִים בְּעוֹפוֹת יוֹתֵר מִתּוֹרִים וּבְנֵי יוֹנָה וְהַכְּשִׁירָן הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְגַבֵּי מַזְבַּח.

נפש יהודה הנצעק. וחרה אפי והרגתי אתכם שנים במשמע אלא שממהרין לצועק תחלה כדאשכחן בשרה:

וְגִרְסִינָן נְמִי בְּמִסְכַּת שַׁבָּת, פֶּרֶק אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא (פח, ב): תִּנּוּ רַבָּנָן: תִּלְמִידֵי חֲכָמִים, (*) עֲלוּבִים וְאִינָם עוֹלָבִים, שׁוֹמְעִין חֲרָפְתָם וְאִינָן מְשִׁיבִין, עוֹשִׂים מְאֵהָבָה וּשְׂמִחִים בִּיְסוּרִין, עֲלִיהֶם הַכְּתוּב אוֹמֵר: "וְאֵהָבִיו כְּצֵאת הַשֶּׁמֶשׁ בְּגִבְרָתוֹ" (שופטים ה, לא). וְגָדוֹל הוּא תוֹעֵלֶת מִי שְׁשׁוֹמֵעַ בְּחֲרָפְתוֹ וְאִינוּ מְשִׁיב, שְׂגוֹרָם שְׂלֵא יְחַרְפוּהוּ שְׁנִית. וְעַל זֶה אָמַר הַחֲכָם: לְעוֹלָם לֹא חֲרַפְנֵי אָדָם יוֹתֵר מִפְּעַם אַחַת, כִּי בַּפֶּעַם הָרִאשׁוֹנָה אָסָבַל חֲרָפוֹתָיו כְּדִי שְׂלֵא יְחַרְפְּנֵי שְׁנִיָּה.

נפש יהודה עלובים ואינם עלובים. אחרים באים עליהם בחוצפה לביישם ולא הם על אחרים אפילו יש להם להשיב עושים כל מעשיהם מאהבת המקום ושמחים ביסורים על עליבה הבאה עליהם:

וְגִרְסִינָן בְּמִדְרָשׁ: "אִישׁ רַעִים לְהַתְרוּעֵעַ" (משלי יח, כד), רוֹצֵה לוֹמֵר, מִי שְׂרוֹצֵה שְׂיֵהִיו לוֹ רַעִים, יִסְבֵּל וְיַעֲבֹר עַל מְדוּתָיו וְאֵל יִתְקוּטֵט עִמָּהֶם, וְיִקְבֵּל אוֹתָם תָּמִיד בְּסִבָּר פְּנִים יָפוֹת. וּפְרוּשׁ "לְהַתְרוּעֵעַ" מְגִזְרַת "רַע", כְּלוּמַר, יַעֲשֶׂה עֲצָמוֹ רַע וְחָבֵר עִם כָּל בְּנֵי אָדָם. וְהַמְדוּת הַטּוֹבוֹת הַלְלוּ גוֹרְמִין שְׂיֵהִיו לוֹ רַעִים אֲהוּבִים יוֹתֵר מֵאֲחִים, שְׂנֵאָמַר: "וַיֵּשׁ אֵהָב דְּבִק מֵאָח" (שם). וְכִתִּיב: "רַעַךְ וְרַע אָבִיךָ אֶל־תַּעֲזֹב וּבֵית אָחִיךָ אֶל־תְּבוֹא" (שם כז, ט), רוֹצֵה לוֹמֵר, אִם תִּשְׁמַר רַעַךְ וְרַע אָבִיךָ וְלֹא תַעֲזֹבְנֵו, לֹא תִצְטָרֵךְ לְאָחִיךָ בַּיּוֹם אִידֵךְ, אֵלָּא לְחֲבֵרְךָ, שְׂהוּא לָךְ יוֹתֵר אֲהוּב מֵאָח.

דְּבָר אַחַר: "אִישׁ רַעִים" לֹא יִזְכֶּה אָדָם בְּרַעִים וְחֲבָרִים אֵלָּא אִם יִתְרוּעֵעַ, רוֹצֵה לוֹמֵר, אִם יִשְׁבֵּר לְפָנֵיהֶם וְיִסְבֵּל מִשָּׂאֵם. וּפְרוּשׁ "לְהַתְרוּעֵעַ" מְגִזְרַת "תְרוּעֵם".

וּגְרָסִינָן בְּסַפְרֵי (כי תצא, רצב) : "כִּי יִנְצוּ אֲנָשִׁים יַחְדָּו" (דברים כה, יא), אֵין שְׁלוֹם יוֹצֵא מִתּוֹךְ נִיצוֹת. וְכֵן הוּא : "וַיְהִי־רִיב בֵּין רַעֲי מִקְנֵה־אֲבָרָם" וגו' (בראשית יג, ז). מִי גָרַם לָלוֹט שְׁפָרַשׁ מִן הַצְּדִיק, הָיָה אוֹמֵר זֶה הַמְּרִיבָה. וְכֵן הוּא אוֹמֵר : "וַיַּעֲמְדוּ שְׁנֵי־הָאֲנָשִׁים" וגו' (דברים יט, ז). מִי גָרַם לוֹ לְלָקוֹתוֹ, הָיָה אוֹמֵר זֶה מְרִיבָה. אֵין לִי אֶלָּא אֲנָשִׁים, שְׁלוֹם אִשָּׁה עִם חֲבֵרְתָּהּ, אִם וּבֵת, אִישׁ וְאִשָּׁה, מִנֵּי? תִּלְמוּד לומר "יַחְדָּו", מִכָּל מְקוֹם.

עַל כֵּן צָרִיךְ אָדָם לְמַנְעַ עֲצָמוֹ בְּכָל כַּחוֹ מִן הַמְּרִיבָה וְכֵן יִהְיֶה תְּמִיד מְכַבֵּד עִם הַבְּרִיּוֹת, שְׁנֹאֲמֵר : "כְּבוֹד לְאִישׁ שֶׁבֵּת מְרִיב" וגו' (משלי כ, ג) וְכֹתִיב : "יִתֵּר מִרְעָהוּ צְדִיק וְדָרְךְ רְשָׁעִים תִּתְעַם" (שם יב, כו). רוֹצֵה לומר, הַצְּדִיק סוֹבֵל חֲרָפוֹת רַעְהוּ כְּדִי שֶׁלֹּא יָבוֹאוּ לִיְדֵי קִטְטָה ; "וְדָרְךְ רְשָׁעִים תִּתְעַם", רוֹצֵה לומר, הַדָּרְךְ הָרַעְהוּ שֶׁל רְשָׁעִים תִּתְעַם, שֶׁהֵם חוֹשְׁבִים שֶׁלֹּא יִהְיוּ חֲשׁוּבִים לְמֵאוּמָה אִם יִסְבְּלוּ חֲרָפוֹת בְּנֵי אָדָם, לְפִיכֹךְ הֵם תוֹעִים בְּדַרְכֵיהֶם וּבָאִים לִיְדֵי קִטְטָה וּמְרִיבָה וּרְצִיחָה.

מִי הָאִישׁ הַחֲפֵץ חַיִּים שֶׁל שְׁלוֹם, יִרְחִיק עֲצָמוֹ מִן הַקִּטְטוֹת וְיִסְבֵּל לְכָל אָדָם וְאֵל יָבוֹא לִיְדֵי מְרִיבָה וְיִסְכְּנָה.

פרק שלישי [סה]

אֲפִי־עַלְפֵי שֶׁהַחֹלֵק עִם כָּל אָדָם גוֹרֵם כָּל הָרְעוֹת שֶׁבְּעוֹלָם, הַחֹלֵק עִם רַבּוֹ הוּא עוֹן פְּלִילִי וְחֲרָבֵן עוֹלָם וְנִחְשָׁב לוֹ כְּאֵלוֹ חֹלֵק עִם הַשְּׂכִינָה, כְּדָגְרָסִינָן פְּרָק חֵלֶק (סנהדרין קי, א) : אָמַר רַב חֲסִידָא : כָּל (*) הַחֹלֵק עַל רַבּוֹ כְּאֵלוֹ חֹלֵק עַל הַשְּׂכִינָה, שְׁנֹאֲמֵר : " (*) בְּהַצְתָּם עֲלֵה" (במדבר כו, ט). אָמַר רַבִּי חֲמָא בַר חֲנִינָא : כָּל הַעוֹשֶׂה (*) מְרִיבָה עִם רַבּוֹ כְּאֵלוֹ עוֹשֶׂה עִם הַשְּׂכִינָה, שְׁנֹאֲמֵר : "הִמָּה מִי מְרִיבָה" וגו' (שם כ, יג). אָמַר רַבִּי חֲנִינָא בַר פֶּפְאָה : כָּל (*) הַמְתַּרְעֵם עַל רַבּוֹ כְּאֵלוֹ מְתַרְעֵם עַל הַשְּׂכִינָה. שְׁנֹאֲמֵר : "לֹא־עֲלִינוּ תִּלְנַתִּיכֶם כִּי עֲלֵה" (שמות טז, ח). אָמַר רַבִּי אֲבָהוּ : כָּל (*) הַמְהַרְהֵר אַחַר רַבּוֹ כְּאֵלוֹ מְהַרְהֵר אַחַר הַשְּׂכִינָה, שְׁנֹאֲמֵר : "וַיִּדְבֵר הָעָם בְּאֱלֹהִים וּבַמֹּשֶׁה" (במדבר כא, ה).

נפש יהודה החולק על רבו. חולק על ישיבתו : בהצותם. אשר הצו על משה ועל אהרן בעדת קרח בהצותם על ה' מעלה עליהם הכתוב כאילו היו חלקין כלפי שכניה : מריבה. תגר וקטטה לפטפט נגדו בדברים : מתועם על רבו. אומר שנוהג בו מדה כבושה ומדת אכזריות : מהרהר. מחפה עליו דברים :

וּלְעוֹלָם יִתִּירָא אָדָם מִמָּה שְׂאֲרַע לְקַרְח וְעֲדָתוֹ בְּחֻלְקָם עִם מוֹשֶׁה, כְּדָאֲמַרְיָן הַתָּם, תְּנִי רַבָּנָן : עֲדַת קַרְח אֵין לָהֶם חֵלֶק לְעוֹלָם הַבָּא, שְׁנֹאֲמֵר : "וַתִּכַּס עֲלֵיהֶם הָאָרֶץ (שם טז, לג) בְּעוֹלָם הַזֶּה, "וַיֹּאבְדוּ מִתּוֹךְ הַקְּהָל", לְעוֹלָם הַבָּא, דְּבַרִּי רַבִּי עֲקִיבָא. (*) רַבִּי יְהוּדָה בֵּן בִּתְרִיא אוֹמֵר : הָרִי הֵם כְּאֲבָדָה הַמְתַּבְקֶשֶׁת, שְׁנֹאֲמֵר : "וַיֹּאבְדוּ" וְכֹתִיב : "תַּעֲיִתִי כְּשֶׁה אֲבָד" וגו' (תהלים קיט, קעו).

נפש יהודה רבי יהודה בן בתירא אומר מאי ויאבדו הרי הן כאבדה המתבקשת. ובאין לעוה"ב שכך אמר דוד על בני קרח תעיתי כשה אובד ואתה ברחמיך הרבים בקש אחר עבדיך ותביאם לעוה"ב כי מצותך וגוי' כדכתיב כי כל העדה כולם קדושים :

"ויקח" (במדבר טז, א), אמרו רז"ל, שְׁלַקַח (*) מִקַּח רַע לְעַצְמוֹ. "קרח", (*) שְׁעֵשָׂה קֶרַח בְּיִשְׂרָאֵל. "בְּוִיצְהָר", בֶּן (*) שְׁהֲרַתִּיחַ אֶת כָּל הָעוֹלָם בְּצִהָרִים. "בְּוִיצְהָר", בֶּן (*) שְׁהֲקָהה שְׁיַנִּי מוֹלִידוֹ. "בְּוִלְוִי", בֶּן שְׁנַעֲשָׂה לְוִיָּה לְגִיּהֲנָם.

נפש יהודה מקח רע. התחיל בקטטה: שעשה קרחה בישראל. שנבלעו: שהרתית. הכעיס: הקהה שיני מולידיו. שנתביישו אבותיו במעשיו הרעים:

וְלִיחְשׁוֹב נִמִּי בֶּן יַעֲקֹב, בֶּן (*) שְׁעַקֵּב עַצְמוֹ לְגִיּהֲנָם? אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר יִצְחָק: יַעֲקֹב (*) בְּקֵשׁ עַל עַצְמוֹ רַחֲמִים, שְׁנֵאָמַר: "בְּסֻדָּם אֶל־תֵּבֵא נַפְשֵׁי" (בראשית מט, ו), (*) אֶלּוֹ מְרַגְלִים; וְ"בִקְהָלָם אֶל־תִּחַד כְּבָדִּי" (שם), אֶלּוֹ עֵדֶת קֶרַח. "דָּתוֹ", שְׁעֵבֵר עַל דָּת. "אֲבִירָם", (*) שְׁהֲאָבִיר לָבוּ מַלְעֵשׂוֹת תְּשׁוּבָה. " (*) אֹוֹן", שְׁיִשֵּׁב כָּל יָמָיו בְּאֲנִינּוֹת. "בְּרַפְּלָת", שְׁנַעֲשׂוּ לוֹ (*) נַפְלָאוֹת. " (*) בֶּן רְאוּבֵן", בֶּן שְׂרָאָה וְהַבִּין.

נפש יהודה שעקב. כמו ויעקבני זה פעמים או שדרך ע"י כן בעקביו של רגליו בגיהנם: בקש על עצמו רחמים. שלא יהא נמנה עמהם: אלו מרגלים. שלא כתיב בהן בן יעקב: שהאביר. שהחזיק לבו כמו אביר יעקב: און שישב כל ימיו באנינות. באבילות ועשה תשובה על שהיה עמהם תחלה בעצה: נפלאות. עשה עמו הקב"ה: בן ראובן בן שראה והבין. שאין מנהגם כשורה ופירש מהם וניצול ע"י אשתו:

אָמַר רַב: אֹוֹן בְּרַפְּלָת אֲשֶׁתוֹ הֲצִילָתוֹ. אָמַרָה לִיָּה: מַאי נַפְקָא לָךְ מִיָּנָה? (*) אִי מֵר רַבָּה, אֶת תַּלְמִידָא, וְאִי מֵר רַבָּה, אֶת תַּלְמִידָא. אָמַר לָהּ: וּמַאי אִיעֲבִיד? (*) דְּהָוְאִי בְּעֵצָה וְאֲשֶׁתְּבַעֵי בְּהֲדִיָּהוּ. אָמַרָה: יַדְעָנָא (*) דְּכִלְהָ כְּנִישְׁתָּא קְדִישִׁי, שְׁנֵאָמַר: "כִּי כָל־הַעֲדָה כָּלָם קְדִישִׁים" (במדבר טז, ג). אָמַרָה לִיָּה: תֵּיב בְּבִיתְךָ, דְּאֲנָא מְצִילָנָא לָךְ. אֲשֶׁקִּיתִיָּה חֲמָרָא וְאֲרוּוִיתִיָּה וְאֲגִנִּיתִיָּה. וְאִיתִיבָא עַל בְּבָא (*) וּסְתַרְתָּא לְמַזְיָה (פירוש: שער), כָּל דְּאֲתִי חֲזִיָּה וְאֶהְדְּרִי. אֲדַהְכִּי וְהֲכִי אֲבַלְעוּ לָהּ.

נפש יהודה אי מו רבה. אם ינצח משה מכל מקום אתה תלמידו ואם קרח ינצח אתה תלמידו ומה לך בשררה זו: דהואי בעצה. אני הייתי עמהם בעצה ונשבעתי להם שאם יקראוני אלך עמהם: דכולה כנישתא קדישין. כולם צנועים וקדושים ולא יכנסו אלי אם אני פרוע: וסתרתא למזיה. סתרה גדולי שעה וישבה על פתח הבית כל מי שהיה בא לקראו רואה ראשה פרוע וחוזר:

אִיתְתִּיָּה דְּקֶרַח אָמַרָה לִיָּה: חֲזִי מַאי קָא עֲבִיד לָכוּ: אִיָּהוּ הָוָה לִיָּה מְלָכָא, לְאַחוּהָ שׁוּנָא כְּהֲנָא רַבָּא, לְבָנֵי אַחוּהָ שׁוּנִיָּהוּ סְגִנֵּי כְּהוּנָה; אִי אִיִּיתוּ תְרוּמָה, אָמַר: תְּהוּוִי לָכְהוֹ; (*) מַעֲשֵׂר רֵאשׁוֹן נִמִּי דְשִׁקְלִיתוּ אֶתוֹן, אָמַר לָכוּ: הָבוּ חַד מִן עֵשֶׂר לָכְהוֹ; וְעוֹד, (*) (*) גִּיזוּ לָכוּ לְמַזְיִיכוּ (*) וּמְטִלֵּל לָכוּ (*) כִּי כּוּפְתָא, (*) עֵינָא יָהֵב בְּמַזְיִיכוּ. (*) אָמַר לָהּ: (*) אִיָּהוּ נִמִּי הֲכִי קָא עֲבִיד. אָמַרָה לִיָּה: (*) כֵּינֹן דְּכּוּלָּא רְבוּתָא דִּידִיָּה, אָמַר אִיָּהוּ: "תַּמְתַּת נַפְשֵׁי עַם־פְּלִשְׁתִּים" (שופטים טז, ל); (*) וְעוֹד, דְּקָאֻמַר לָכוּ: עֲבִידוּ תַּכְלָתָא, קָא

סָלִיק אֲדַעְתָּךְ תִּכְלֶתָא חָשִׁיב, (*) אָפִיק גְּלִימֵי דְתִכְלֶתָא וְכִסִּינְהוּ לְכוּלָא מִתִּיבְתָן. וְהִינּוּ דְכְתִיב: "חֲכָמוֹת נָשִׁים בְּנִתְהָ בֵיתָה" (משלי יד, א), "חֲכָמוֹת נָשִׁים" זו אֲשֶׁתוֹ שֶׁל אוֹן; "וְאוֹלֶת בְּיַדֶּיהָ תִּהְרָסְנוּ" (שם), זו אֲשֶׁתוֹ שֶׁל קָרַח.

נפש יהודה מעשר ראשון. דשקליתו אתון אמר הבו חדא מיי לכהן: גיזי לכו למזייכו. דכתיב והעבירו תער על כל בשרם ומשחק בכסם כאילו אתם שוטים: גיזי לכו למזייכו. גזז שערכם: ומטלל לכו. כמו חוכא וטלולא משטה בכסם ונחשבתם לו: כי כופתא. רעי כמו בטולא דכופתא כלומר כגלל זה אתם חשובים בעיניו: עינא יהב במזייכו. בשערכם כדי שלא יהא לכם צורה כמותו: אמר לה. קרח: איהו נמי הכי קא עביד. משה עצמו גלח כל שערו: כיון דכולא רבותא דידיה. אינו חושש אם גילח עצמו דקאמר לנפשיה תמות נפשי עם פלשתים אגזז שערי כמותם ומה לי בכך שהם מקיימים אפילו מה שאני מצוה לשחוק אגזז עכשיו כמותם כדי להפיס דעתם: ועוד דקאמר לכו עשו פתיל תכלת. בארבע כנפות הבגד ואי סלקא דעתך תכלת חשוב מפני מה לא יאמר לעשות כל הבגד כולו תכלת: אפיק גלימי דתכלתא. קח לך בגדים של תכלת וכסינהו לכולהו מתיבתך וכסה בהן בבהמ"ד אתה וחברותך:

וְאֶמְרִינָן עֲלֶיהָ: "וַיִּקֶם מֹשֶׁה וַיִּלְךְ אֶל־דָּתָן וְאָבִירָם" (במדבר טז, כה), אָמְרוּ ז"ל: (*) מְכָאן שָׂאִין מַחְזִיקִין בְּמַחְלָקָתָא. אָמַר רַב: כָּל הַמַּחְזִיק בְּמַחְלָקָתָא עוֹבֵר בְּלֹאוֹ, שְׁנֵאמַר: "וְלֹא־יִהְיֶה כְּקָרַח וְכַעֲדָתוֹ" (שם יז, ה). רַב אֲשִׁי אָמַר: רְאוּי לְהַצְטָרֵעַ, כְּתִיב הֲכֹא: "כִּפְאֲשֶׁר דָּבַר ה' בְּיַד־ מֹשֶׁה" וְכְתִיב הֲתָם: "הִבְאֵנָא יָדְךָ בְּחִיקְךָ" (שמות ד, ו).

נפש יהודה מכאן שאין מחזיקין במחלוקת. שמחל על כבודו והוא עצמו הלך לבטל מחלוקת:

וְעוֹד מְצִינּוּ שְׁבַגְדֵל חֲטָאִים נְדוֹנִין בְּגִיּהֲנָם לְדוֹרֵי דוֹרוֹת, דְּאֶמְרִינָן הֲתָם וּבְמִסְכָּת בְּתָרָא, פָּרַק הַמּוֹכֵר אֶת הַסְּפִינָה (עד, א): אָמַר רַבְהִי בַר בַּר חֲנַנָּא: זִימְנָא חֲדָא הוּהוּ קָא אֶזְלִינָא בְּאוֹרְחָא, אָמַר לִי הוּוּא (*) טִיעָא: תָּא וְאֶחְזִי לָךְ בְּלוּעֵי דְקָרַח. אֶזְלִי וְחֲזִאִי (*) בְּזַעַא דְהוּוּ קָא נָפִיק (*) קוּטְרָא מִינִיהּ. (*) שְׁקֵל גְּבַבָא דְעִמְרָא וְאֶמְשִׁיָּה בְּמִיָּא וְאוֹתִיבִיָּה בְּרִישׁ רּוּמְחָא, עֵיילָה וְאֶפְקִיָּה וְאִיחְרָךְ. אָמַר לִי: (*) אֶצִּית, מֵאִי (*) שְׁמַעְתָּ? שְׁמַעִינָן דְהוּוּ קָא אָמְרִין: מֹשֶׁה אָמַת וְתוֹרְתוֹ אָמַת וְאֶנּוּ בְּדִאִין. אָמַר לִי: (*) כָּל תְּלַתִּין יוֹמִין מְהַפְּכָא לְהוּ גִיּהֲנָם הֲכֹא (*) כְּבָשָׂר בְּתוֹךְ קִלְחַת וְאֶמְרֵי הֲכִי: מֹשֶׁה אָמַת וְתוֹרְתוֹ אָמַת וְהֵם (*) בְּדִאִין.

נפש יהודה טייעא. סוחר ישמעאל: ביזעי. בקעים דכתיב ותבקע האדמה וגו': קוטרא. עשן: שקל גבבא דעמרא. לקח גיזת צמר ושראה במים ונתהבהבו הנהו גבבי ואף על פי ששרוין במים: אצית. הסכת ושמע: ושמעית. דקאמרי, שהרי ירדו חיים שאולה: כל תלתין יומין. כל ראש חודש: כבשר בתוך קלחת. כיוור שמהפכין אותו כדי שתתבשל: בדאין. שקרנים:

עַל כֵּן כָּל יִרְאָ שְׂמִים אֶל יַחְזִיק בְּמַחְלָקָתָא עִם שׁוּם אָדָם וְכָל שְׂכֹן עִם רַבּוֹ, שְׂאֶמְרוּ עֲלָיו: וּמוֹרָא רַבָּךְ כְּמוֹרָא שְׂמִים.

הכלל השמיני שלא ימלא שחוק פיו בעולם הזה

ויש בו שני חלקים: החלק הראשון, בכבוד ראש; החלק השני, על חרבון הבית

החלק הראשון בכבוד הראש

ויש בו שני פרקים

פרק ראשון [סו]

הרגיל בשחוק, הוא מקצר דעת ומקלות ראש והוא מביא להרגל ליצנות והרגל עברה, כמו ששנינו במסכת אבות, פרק שלישי: רבי עקיבא אומר: שחוק וקלות ראש מרגילין לערוה. וזה אמרו אפילו במקום המוכן לשחוק, כמו החפזות וימי השמחה, כדגרסין במסכת ברכות, פרק אין עומדין (ו, ב): מר בריה דרבנא עבד ליה (*). הלולא לבריה. חזינהו לרבנן דהוו קא (*). בדחי טובא, איתי (*). כסא דמוקרא חורתא תבר קמיהו ואתעצבו. אמרי ליה רבנן לרב המנונא זוטא בהלולא דמר בריה דרבנא: (*). לישרי לן מר. פתח ואמר: ווי לן דמיתין, ווי לן דמיתין. אמרו ליה: ואנן מאי נימא בתרד? אמר להו: (*). אי תורה ואי מצוה דבטלי מינן; איכא דאמרי, הכי קאמר להו: (*). הי תורה והי מצוה דמגנו עלן.

נפש יהודה הלולא. חתנות: בדחי טובא. שמחו ביותר: כסא דמוקרא. כוס של זכוכית לבנה: לישרי לן מר. שיר: אי תורה ואי מצוה. שעל ידי המיתה נתבטל ממנו תורה ומצות: הי תורה והי מצוה דמגנו עלן. איזה תורה עסקנו והיכן מצות שאנו מקיימים שיגינו עלינו מדינה של גיהנם:

אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי: אסור לאדם שימלא שחוק פיו בעולם הזה, שנאמר: " (*). אז ימלא שחוק פיניו" (תהלים קכו, ב). אימתי ימלא שחוק פיניו ולשוניו רנה? בזמן שיאמרו "בגוים הגדיל ה' לעשות עם אלה" (שם). אמרו עליו על רבי שמעון בן לקיש, שלא מלא שחוק פיו מכי שמעה מפי רבי יוחנן.

וְאִם זֶה אָמְרוּ אֶפִּילוּ בְּמִקּוֹם חוּל, כָּל שָׁפָן כְּשֶׁהָאָדָם עוֹמֵד בְּמִקּוֹם קְדוֹשׁ, שָׁיֵשׁ לוֹ לִישָׁב דַּעְתּוֹ וְעַל יָקַל אֶת רֹאשׁוֹ, אֲבָל יִחְשַׁב שֶׁהַשְׂכִּינָה הִיא לְמַעַלָּה מִמֶּנּוּ. וּגְדוּלָה מִכָּל כְּשִׁיעֵמֵד לְהִתְפַּלֵּל, כְּמוֹ שֶׁשָּׂנִינוּ בְּבִרְכוֹת (ל, ב): אֵין עוֹמְדִין לְהִתְפַּלֵּל אֶלָּא מִתּוֹךְ (*) כְּבֵד רֹאשׁ.

נפש יהודה כובד ראש. בהכנעה כאילו ראשו ואבריו כבדין עליו מחמת יסורין:

וְאָמְרִינוּ עָלֶיהָ בְּגִמְרָא: מָנָא הֵינִי מִיַּלְיָ? דְאָמַר קָרָא: "וְהִיא מָרַת נַפְשִׁי" (שמואל א, י). וְדַלְמָא שְׂאֲנִי חֲנָה, דְהִנּוּה (*) מְרִיר לָהּ לְבָא טוּבָא? אֶלָּא אָמַר רַבִּי יוֹסִי בַר חֲנִינָא: מִהֲקָא, "וְאֲנִי בְּרַב חֲסִידֵךְ (*) אָבוּא בֵּיתְךָ" וְגו' (תהלים ה.ח). וְדַלְמָא דְדוּד הַמְּלֶךְ שְׂאֲנִי, דְהִנּוּה מְצַעַר נַפְשִׁיהָ בְּרַחֲמֵי טוּבָא? אֶלָּא אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֹוִי: מִהֲקָא, "הַשְׁתַּחֲוּוּ לָהּ" בְּהִדְרַת־קִדְשִׁי" (שם כט, ב), אֶל תִּקְרִי "בְּהִדְרַת קִדְשִׁי" (*) אֶלָּא "בְּחִרְדַת קִדְשִׁי".

נפש יהודה מריר. שמר לה נפשה מתוך כעס צרתה: אבא ביתך. אשתחוה אל היכל קדשך ביראתך, היינו יראה: אלא בחרדת. באימה ובחרדה:

וְדַלְמָא לְעוֹלָם אֵימָא לָךְ "הִדְר" מִמֶּשׁ, כִּי הָא דְרַב יְהוּדָה (*) מְצַיִן נַפְשִׁיהָ וּמְצַיִן? אֶלָּא אָמַר רַב נַחֲמָן בַּר יִצְחָק: מִהֲקָא, " (*) עֲבַדוּ אֶת־ה' בְּיִרְאָה" (שם ב, יא). מָאִי "וְגִילוּ בְּרַעְדָּה" (שם)? אָמַר רַב אֲדָא בַר מִתְנָא, אָמַר רַב: (*) בְּמִקּוֹם גִּילָה שָׁם תְּהֵא רַעְדָּה. רַבִּי יִרְמְיָה הָוּה יִתִּיב קַמִּיהָ דְרַב, חֲזִיָּה דְהִנּוּה קָא (*) בְּדַח טוּבָא. אָמַר לִיה: "וְגִילוּ בְּרַעְדָּה" כְּתִיב? אָמַר לִיה: (*) תְּפִילֵי מִנְחָנָא. אֲבִיָּי הָוּה יִתִּיב קַמִּיהָ דְרַבָּה, חֲזִיָּה דְהִנּוּה קָא בְּדַח טוּבָא. אָמַר לִיה: וְלֹא סָבַר לָהּ מַר " (*) בְּכָל־עֶצֶב יִהְיֶה מוֹתֵר" (משלי יד, כג)? אָמַר לִיה: תְּפִילֵי מִנְחָנָא. וְגַרְסִינָן בְּסוּף סוּטָה (מח, א): אָמַר רַב: אֲוִדְנָא (*) דְשִׁמְעָא זְמַרָא תַעְקֹר וְכו'.

נפש יהודה מציין נפשיה. מקשט עצמו בבגדיו: עבדו את ה' ביראה. תפלה שהיא לנו במקום עבודה עשו אותה ביראה: במקום גילה. אף במקום שדרך לשמוח כגון בנשואין תהא רעדה שלא יחטא לבא לידי קלות ראש מכח השמחה: בדח טובא. יותר מדאי שנראה כפורק עול: תפילי מנחנא. תפילין שעליהם עדות שממשלת קוני ושררתו עלי: בכל עצב יהיה מותר. כשאדם מראה עצמו עצב יהיה לו שכר: דשמעא זמרא. הן בפה הן בכלי זמר ורוצה לשמוע תמיד ולשמוח בתענוגים אזניו תעקר:

פרק שני [סז]

יֵשׁ בְּנֵי אָדָם שְׁמֵתֵעֶצְבִים הַרְבֵּה (*) בְּרַע מְזֻגָם, (*) אוּ בְתִלְאוֹת הַזְּמָן, אוּ בְגִדְל אֲנָחוֹתָם וּמִתּוֹךְ הָעֶצְבוֹת אֵינָן יְכוּלִין לְכוּן בְּתַפְלָתָם וּלְהַעֲמִיק (*) בְּדַעוֹת הַפְּנִימִיּוֹת, כְּמוֹ שֶׁמְצִינוּ בְּיַעֲקֹב אֲבִינוּ, שֶׁלֹּא שָׁרְתָה עָלָיו רוּחַ נְבוּאָה כָּל יָמָיו אֲבָלוּ, וְגַם הַנְּבִיאִים, שֶׁהִיָּתָה סָרָה מֵהֶם הַנְּבוּאָה בְּיָמֵי עֶצְבָם. וְזֹאת הַסִּבָּה גְרַמָּה, שֶׁלֹּאֲחַר חֲרִבּוֹן הַבַּיִת נִטְלָה נְבוּאָה מִן הָרְאוּיִים לָהּ.

נפש יהודה ברוע מזגם. מכח שטבעם רעים: או בתלאות הזמן. שהוא עת רעה על כן טבעם רעה עליו ומצער שלא יכול להשיג כרצונו: בדעות הפנימיות. שהם השקט לב לכוין בכונת שכל הלב:

על פיוצא בזה אָמְרוּ: מְצוּה לְשִׁמַּח אֶת עַצְמוֹ לְשֵׁם שְׁמַיִם, כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה אֱלֹהֵי שָׁעַ, שֶׁאָמַר: "קְחוּ לִי מִנְגֵן" (מלכים ב ג, טו), כְּדִגְרָסִינָן בְּפָרֶק אֵין עוֹמְדִין (ברכות לא, א): אֵין עוֹמְדִין לְהִתְפַּלֵּל לֹא מִתּוֹךְ (*) שִׁיחָה וְלֹא מִתּוֹךְ שְׁחוֹק וְלֹא מִתּוֹךְ עֲצוּבוֹת וְלֹא מִתּוֹךְ עֲצוּלוֹת וְלֹא (*) מִתּוֹךְ קְלוֹת רֵאשׁ וְלֹא מִתּוֹךְ דְּבָרִים בְּטָלִים (*) אֶלָּא מִתּוֹךְ דְּבַר שְׂמִיחָה שֶׁל תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְעַתָּה (*) קְחוּ לִי מִנְגֵן" וגו' (שם). שֶׁכֵּן מְצִינּוּ בְּנִבְיָאִים הָרֵאשׁוֹנִים, שֶׁסִּימוּ דְּבָרֵיהֶם בְּדְבָרֵי שִׁבְחָ וְתִנְחוּמִים.

נפש יהודה שיחה. ליצנות: מתוך קלות ראש. חילוף של כובד ראש: אלא מתוך. שמחה של תורה, כגון דברי תנחומין של תורה כגון סמוך לגאולת מצרים או סמוך לתהלה לדוד שהוא של שבח ותנחומיו כגון רצון יראיו יעשה שומר ה' את כל אוהביו וכגון מקראות הסדורים בתפלת ערבית כי לא יטוש ה' את עמו וכיוצא בהן: קחו לי מנגן. מצוה היא להשרות עליו שכינה:

וּגְרָסִינָן נְמִי בְּפָרֶק בְּמָה מְדַלִּיקִין (שבת ל, ב): אָמַר רַב בְּקָשׁוֹ חֲכָמִים לְגַנּוּ סֵפֶר קְהֵלֶת, מִפְּנֵי שֶׁדְּבָרָיו סוֹתְרִין זֶה אֶת זֶה וְכוּ'. וְאֶמְרִינָן עָלָה: וּמֵאֵי דְּבָרִים שֶׁסוֹתְרִין זֶה אֶת זֶה? דְּכָתִיב "טוֹב כַּעַס מִשְׁחוֹק" (קהלת ז, ג) וְכָתִיב "לְשִׁחוֹק אֶמְרָתִי מְהוֹלֵל" (שם ב, ב). כְּתִיב "וְשִׁבְחָתִי אֲנִי אֶת־הַשְּׂמִיחָה" (שם ח, טו) וְכָתִיב וּלְשִׁמְחָה מְהִיזָה עֵשָׂה" (שם ב, ב).

לֹא קִשְׂיָא, "טוֹב כַּעַס מִשְׁחוֹק", טוֹב כַּעַס שֶׁכּוֹעֵס הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עִם הַצְּדִיקִים בְּעוֹלָם הַזֶּה (*) מִשְׁחוֹק שֶׁשִּׁחַק אֶת הַרְשָׁעִים בְּעוֹלָם הַזֶּה; וְ"לְשִׁחוֹק אֶמְרָתִי מְהוֹלֵל", טוֹב הַשְּׁחוֹק שֶׁשׁוֹחֵק הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עִם הַצְּדִיקִים בְּעוֹלָם הַבָּא מִכָּל שִׁבְחָ וּגְדוּלָה שְׁנוֹתָן לְרְשָׁעִים בְּעוֹלָם הַזֶּה; "וְשִׁבְחָתִי אֲנִי אֶת־הַשְּׂמִיחָה", זֶה (*) שְׂמִיחָה שֶׁל מְצוּה; "וּלְשִׁמְחָה מְהִיזָה עֵשָׂה ה', זֶה שְׂמִיחָה שֶׁאֵינָה שֶׁל מְצוּה.

נפש יהודה משחוק ששוחק עם הרשעים. שנותן להם שעה משחוק כדי להאכילן חלקם ולטורדן מן עוה"ב: שמחה של מצוה. כגון הכנסת כלה:

לְלַמְּדָהּ, שֶׁאֵין הַשְּׂכִינָה שׁוֹרָה לֹא מִתּוֹךְ עֲצוּבוֹת וְלֹא מִתּוֹךְ עֲצוּלוֹת, וְלֹא מִתּוֹךְ (*) שְׁחוֹק וְלֹא מִתּוֹךְ (*) קְלוֹת רֵאשׁ וְלֹא מִתּוֹךְ שִׁיחָה וְלֹא מִתּוֹךְ דְּבָרִים בְּטָלִים, אֶלָּא מִתּוֹךְ דְּבָרֵי שְׂמִיחָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְעַתָּה קְחוּ לִי מִנְגֵן" (מלכים ב ג, טו). אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: וְכֵן (*) לְדַבֵּר הֶלְכָה. אָמַר רַבָּא: וְכֵן (*) לְחֵלוֹם טוֹב.

נפש יהודה שחוק. שחוק ממש שאין דעת שוחק מיושבת עליו ואפ"י אינו של ליצנות מ"מ אין בו ישוב: קלות ראש. ליצנות: לדבר הלכה. צריך לפתוח במילי דבדיחותא ברישא: לחלום טוב. אם בא לישן מתוך שמחה מראין לו חלום טוב:

אֵינִי, וְהָאֵמַר רַב גִּידֵל אָמַר רַב: כָּל תַּלְמִיד חָכֵם שֶׁיּוֹשֵׁב לְפָנָי רַבּוֹ וְאֵין שְׂפִתוֹתָיו נוֹטְפוֹת מֵר (פירוש: מרירות מחמת אימה) תִּכְפְּוִינָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "שְׂפִתוֹתָיו

שׁוֹשָׁנִים נִטְפוֹת מוֹר עֵבֶר" (שיר השירים ה, יג); (*) אֵל תִּקְרֵי "מוֹר עֵבֶר", אֵלָּא "מֵר עֵבֶר"; אֵל תִּקְרֵי "שׁוֹשָׁנִים", (*) אֵלָּא "שׁוֹשָׁנִים"? לֹא קִשְׂיָא, (*) הָא בְּרַבָּה, הָא בְּתַלְמִידָא. וְאִי בְּעֵית אֵימָא הָא וְהָא בְּרַבָּא, וְלֹא קִשְׂיָא: הָא מְקַמֵּי דְפִתְחָא, הָא לְאַחַר דְּפִתְחָא. וְכִי הָא דְרַבָּא מְקַמֵּי לְהוּ לְרַבָּנּוּ, הִנּוּ אָמַר לְהוּ מִיִּלְתָּא דְבְּדִיחִיתָא וְקָא (*) בְּדַחוּ רַבָּנּוּ, לְסוּף יְתִיב בְּאֵימָתָא וּפְתַח בְּשִׁמְעָתָא.

נפש יהודה | אל תקרי מור אלא מר. שהוא לי מרירות ל"א אל תקרי מור עובר אלא מר עוכר פיי לי אימה שנפשו יהא נעכר מכח אימת רבו: אלא ששונים. לי משנה: הא ברבבה. צריך ללמוד בשמחה והתלמיד באימה: ובדחי רבנן. נפתח לבס מחמת השמחה:

וְגַם כֵּן אָמְרוּ, כִּי בִימֵי הַשְּׂמֵחָה לְשֵׁם שְׁמַיִם וְלַעֲבוּדַת הַבּוֹרָא מְצוּה לְשַׂמְחָא אֶת עַצְמוֹ וְאֶת אִשְׁתּוֹ וְאֶת בְּנֵי בֵיתוֹ וּבְלִבְד שְׂלָא תְהֵא לְשַׂכְרוֹת וְלֹא לְמַלּוּי כְּרִס, אֵלָּא לְכַבֵּד אֶת הַמּוֹעֲדִים. וְזֶה הִזְה מְנַהֲגֵן שֶׁל חֲסִידִים הָרַאשׁוֹנִים וְאֲנָשֵׁי מַעֲשֵׂה בְּמוֹעֲדֵי ה', שֶׁהֵיוּ מְחַלְקִין הַיּוֹם חֲצִיו לְתַלְמוּד תּוֹרָה וְחֲצִיו לְתַפְלָה וְלְשִׂמְחָה לְשֵׁם שְׁמַיִם. וְזֶה שֶׁאָמְרוּ: חֲצִיו לְה' וְחֲצִיו לָכֶם. וְעַל הַכֹּל הִיִּתָּה הַשְּׂמֵחָה בְּיוֹם שְׁמִינֵי עֶצְרַת וּבְיוֹם כְּפוּרִים, שֶׁהֵיוּ מְרַאֲיוּ בְּיָמֵם הָאֵלּוּ שְׂמֵחָה לְשֵׁם שְׁמַיִם.

ועם כל זה עתה, שבעונותינו חרב מקדשנו ונגלה תפארתנו, אין לנו להרבות בשמחה יתירה עד אשר יבוא מורה צדק, שאז ימלא שחוק פינו ולשונינו רנה, אז יאמרו בגוים הגדיל ה' לעשות עם אלה נגילה ונשמחה בישועתו.

החלק השני על חרבן הבית

ויש בו שני פרקים

פרק ראשון [סח]

כְּשֶׁחָרַב הַבַּיִת הָרִאשׁוֹן, לְפִי שְׁנַתְגַּלָּה קֶחַץ בְּנִינּוּ לֹא נִתְאַבְּלוּ עָלָיו כְּמוֹ בְּאַחֲרוֹנָה, שְׂלָא נִתְגַּלָּה הַקֶּחַץ. וְעַל כֵּן גָּזְרוּ לְהַרְבּוֹת בְּדַבְרֵי אַבְלוּת וּלְמַעַט בְּדַבְרֵי הַשְּׂמֵחָה וּבְזֶה יִזְכּוּ לְרִאֻת בְּשִׂמְחָתוֹ. וְגַרְסִינָן בְּמַסְכֵּת בֵּתְרָא, פֶּרֶק חִזְקַת הַבַּתִּים (ס, ב): תְּנוּ רַבָּנּוּ: מְשַׁחְרַב בֵּית הַמְּקֻדָּשׁ בְּאַחֲרוֹנָה רַבּוּ

פְּרוֹשִׁים בְּיִשְׂרָאֵל, וּבַפְּרָקָא קָמָא דְגִטִּין (ו, א): שְׁלַחוּ לִיָּה לְמַר עוֹקְבָא: (*)
זְמַרָא מְנָא לֶן דְּאָסוּר? (*) שְׁרִטְט וְכֹתֵב לְהוּ: "אַל תִּשְׁמַח יִשְׂרָאֵל אֶל־גִּיל
כְּעַמִּים" (הושע ט, א). וְלִישְׁלַח לְהוּ מִהְקָא: "בְּשִׁיר לֹא יִשְׁתוּיִין" (נשעיה כד, ט)?
אִי מִהֲתֵם הָוָה אֲמִינָא, הֲנִי מִיֵּלִי זְמַרָא דְמְנָא, אֲבָל זְמַרָא דְפּוֹמָא שְׁרִי, קָא
מִשְׁמַע לֶן.

נפש יהודה זמרא. לשורר בבית המשתאות: שרטט. הנייר עשה רושם לכתוב ישר ושוה:

אָמַר לִיָּה רַב הוֹנָא בְּרַ נְתָן לְרַב אֲשִׁי מֵאִי דְכְּתִיב: "וְקִינָה וְדִימוֹנָה
וְעִדְעָדָה" (הושע טו, כב)? אָמַר לִיָּה: מוֹתְבָתָא דְאָרְץ יִשְׂרָאֵל קָא חָשִׁיב, אָמַר
לִיָּה: אָטוּ לֹא יִדְעָנָא דְמוֹתְבָתָא דְאָרְץ יִשְׂרָאֵל קָא חָשִׁיב? רַב גְּבִיָּה (*)
מֵאַרְגוּזָא אָמַר בְּהַ טַעְמָא: כָּל שְׁיֵשׁ בּוּ (*) קִנְיָה עַל חֲבֵרוֹ וְדוּמִם, שׁוֹכֵן עַדִּי
עַד עוֹשָׂה לוֹ דִּין. אֲלָא מַעְתָּה "צְגִלְג וּמְדַמְנָה וְסִנְסִנָּה" (שם שם לא), הֲכִי נְמִי?
אָמַר לִיָּה: אִי הָוָה רַב גְּבִיָּה מֵאַרְגוּזָא הֲכָא הָוָה אָמַר בְּהַ טַעְמָא. נִיחְזִי אָנּוּ
וְנִימָא בְּהַ טַעְמָא: כָּל שְׁיֵשׁ לוֹ צַעְקָת (*) לְגִימָה עַל חֲבֵרוֹ וְדוּמִם, שׁוֹכֵן סִנָּה
עוֹשָׂה לוֹ דִּין.

נפש יהודה מארגוזא. שם מקום: קנאה. כעס מחמת צער שצערו. קנאה הוא שאדם מצער על ריבו או על ריב אחרים כמו קנא קנאתי וכמו בקנאו את קנאתי: לגימה. מזונות שאדם בולע בפיו:

אָמַר לִיָּה רִישׁ גְּלוּתָא לְרַב הוֹנָא: (*) כְּלִילָא מְנָא לֶן דְּאָסוּר? אָמַר לִיָּה:
מְדַרְבְּנֶן, דְתַנְנֶן: (*) בְּפִלְמוּס שֶׁל אֲסַפְסִיָּאנוּס קִיסָר גְּזָרוּ עַל עֲטְרוֹת חֲתָנִים
(*) וְעַל הָאִירוּס. אֲדַהְכִי (*) קָם רַב הוֹנָא לְאַפְנוּיִי, אָמַר לִיָּה רַב חֲסָדָא:
קָרָא כְּתִיב "כֹּה אָמַר ה' אֱלֹהִים הַסִּיר הַמְצַנְפֵת וְהָרִים הָעֵטְרָה" (יחזקאל כא
לא) וְכִי (*) מָה עֲנִין מְצַנְפֵת אֲצַל הָעֵטְרָה? לוֹמַר לָךְ, בְּזִמְן שְׁהַמְצַנְפֵת בְּרָאשׁ
כְּהוֹן גְּדוֹל, תְּהֵא עֵטְרָה בְּרָאשׁ כָּל אָדָם. נִסְתַּלְקָה עֵטְרָה מֵרָאשׁ כְּהוֹן גְּדוֹל,
נִסְתַּלְקָה עֵטְרָה מֵרָאשׁ כָּל אָדָם. אֲדַהְכִי אֲתָא רַב הוֹנָא אֲשַׁכְּחִינְהוּ דְהוּוּ
יְתִיבִי. אָמַר לִיָּה: (*) הָאֱלֹהִים, אָסוּר (*) מְדַרְבְּנֶן, אֲלָא חֲסָדָא שְׁמָד (*)
וְחֲסִידִין מִיִּלְדָּ.

נפש יהודה כלילא. היו עושין עטרות לחתנים של זהב וכסף צבועים ומצוירות בגפרית ומלח שקורין בישמעלטץ בל"א ויש שהן של ורד ושל הדס: בפולמוס. חיל שהעלה אספסינוס קודם שבא טיטוס עליהם: ועל האירוס. מפרש בפרק בתרא דסוטה טבלא דחד פומא והוא זוג המקשקש: קם רב הונא לאפנויי. רב חסדא תלמידו של רב הונא היה ולא היה משיב לפניו וכי קם רב הונא א"ל רב חסדא לריש גלותא כתי' וכו': מה ענין. הלא מצנפת מבגדי כהונה הוא: האלהים. לשון שבועה הוא: מדרבנן. אינו אסור אלא מדרבנן וקרא בעטרה של מלך מיירי שהיה מתנבא שתבטל הכהונה ויגלה צדקיהו בגולה: וחסודין מילד. חסודין ונאים דבריד:

רְבִינָא אֲשַׁכְּחִיהָ לְמַר בְּרַ רַב אֲשִׁי דְקָא גְּדִיל לִיָּה כְּלִילָא לְבְרִיתִיהָ. אָמַר
לִיָּה: לֹא סָבַר לָהּ מַר "הַסִּיר הַמְצַנְפֵת" וְגוֹ? אָמַר לִיָּה: (*) דוּמְנָא דְכְּהוֹן
גְּדוֹל, בְּגַבְרִי. מֵאִי "זֹאת לא־זאת" (שם)? דְרַשׁ רַב עוּיָרָא, זִימְנִין אָמַר לִיָּה
מִשְׁמִיָּה דְרַבִּי אֲמִי וְזִימְנִין אָמַר לִיָּה מִשְׁמִיָּה דְרַבִּי אֲסִי: בְּשַׁעָה שְׁאָמַר לָהֶם
הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל "הַסִּיר הַמְצַנְפֵת", אָמְרוּ מִלְּאֲכִי הַשְּׂרֵת לִפְנֵי

הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא: זֹאת לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁהַקְדִּימוֹ לִפְנֵיךָ בְּסִינֵי נַעֲשֶׂה לְנִשְׁמָעוּ? אָמַר לָהֶם: לֹא זֹאת לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל, (*) שֶׁהִשְׁפִּילוּ אֶת הַגְּבוּהַ וְהַגְּבִיחוּ אֶת הַשֹּׁפֵל וְהַעֲמִידוּ צֶלֶם בְּהִיכָל.

נפש יהודה דומיא דכהן גדול. אסור לעשות לאיש כתר שדומה ממש לכתר של כהן גדול אבל לאשה אינו דומה ומותר: **שהשפילו**. כביכול להקב"ה שהוא גבוה והגביהו עבודת כוכבים ומזלות שהוא דבר שפל:

וְכַשֵּׁם שֶׁאַסְרוּ דְבוּר שֶׁל שְׂמֻחָה יִתְיָרָה, כִּף אֲסָרוּ כֹל דְּבַר הַמְּגַדֵּל לְאָדָם שְׂמֻחָה יִתְיָרָה בְּכָל זְמַן הַגְּלוּת, כְּמוֹ שֶׁאַכְתָּב בְּסוּף הַיָּר הַחֲמִישִׁי (סי"ח, ט),
עַד שִׁיגִיעַ קֶזַח גְּאוּלְתָּנוּ בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ.

פרק שני [סט]

אף על פי שאמרו ז"ל, שאדם מזהר שלא ימלא שחוק פיו למען אבילות חרבן בית המקדש, מצינו, שחכמים הראשונים פשטו מוסתפלים בברור נחמת ירושלים היו שמחים ושוחקים, כדגרוסין בסוף מסכת מכות (כד, א): וכבר היו: רבן גמליאל ורבי אלעזר בן עזריה ורבי יהושע ורבי עקיבא מהלכים בדרך ושמעו קול המולה של רומי (*) מאנטפרס מאה מיל. התחילו הם בוכים ורבי עקיבא משחק. אמרו לו: מפני מה אתה משחק? אמר להם: מפני מה אתם בוכים? אמרו לו: גויים שמשפתחוים לעצבים ומקטרים לעבודה זרה יושבין בטח ושלוחה והשקט, ואנו, בית הדום רגלי אלהינו נשרף באש ולא נבכה? אמר להם: לכך אני משחק. ומה לעוברי רצונו כד, לעושי רצונו על אחת כמה וכמה.

נפש יהודה מאנטיפרס. שם מקום היה רחוק מרומי:

שוב פעם אחרת היו עולים לירושלים, פיון שהגיעו להר הבית ראו שועל שניצא מבית קדשי הקדשים, התחילו הם בוכים ורבי עקיבא משחק. אמרו לו: מפני מה אתה משחק? אמר להם: ומפני מה אתם בוכים? אמרו לו: מקום שפתוב בו "והזר הקרב יומת" (במדבר א, נא), עכשו נתקיים בו "על הרציון ששמם שועלים הלכו בו" (איכה ה, יח) ולא נבכה? אמר להם: ולכך אני משחק, דכתיב: " (*) ואעידה לי עדים נאמנים את אוריה הכהן ואת זכריהו בן־ברכיהו" (ישעיה ח, ב). וכי מה ענין אוריה אצל זכריהו, הלא אוריה במקדש ראשון וזכריה במקדש שני? אלא תלה הכתוב נבואתו של זכריה בנבואתו של אוריה. באוריה כתיב "לכו בגללכם ציון שדה תחרש" (מיכה ג, יב) ובזכריה כתיב "כה אמר ה' שבתאי אל־ציון ושכנתאי בתוך ירושלים ונקראה ירושלים עיר האמת וגו'. עד ישובו זקנים וזקנות ברחבות ירושלים" וגו' (זכריה ח, טז). עד שלא נתקיימה נבואתו של אוריה הייתי מתירא שמא לא תתקיים נבואתו של זכריה, עכשו שנתקיימה נבואת אוריה, שמח אני שבדיוע שנבואתו של זכריה מתקיימת. ובלשון הזה השיבו לו ואמרו לו: עקיבא, נחמתנו.

נפש יהודה ואעידה לי עדים נאמנים וגו' וכי מה ענין וכו'. באוריה כתיב לכן בגללכם ציון שדה תחרש וירושלים לעיים תהיה מיהו לא מצינו פסוק זה בנבואת אוריה כי אם במיכה המורשת וי"ל דסמך אהא שנאמר בירמיה כשבקשו להרגו ואמרו השרים שהרי מיכה דיבר פורעניות כמו ירמיה ולא נהרג וגם אוריה וגו' משמע שדיבר אוריה כמו ירמיה:

וגם מצינו נחמות רבות העתידות לבוא, בעזרת האל, הכתובות בסוף הנהר החמשי (סי"י ש"שיא). כן יהי רצון מפי מנחם ציון ובונה ירושלים, אמן.

הכלל התשיעי שלא יזכיר שם שמים לבטלה

ויש בו שני חלקים: החלק הראשון, בדברי הבאי; החלק השני, בברכה לבטלה

החלק הראשון בדברי הבאי

ויש בו פרק אחד

הפרק האחד [ע]

כבר כתוב למעלה (סימן לח), חמר נשבע לשקר או לשוא, ולא דוקא נשבע, אלא אפילו אפוקי שם שמים לבטלה, בלי שבועה, אסרה תורה, מדאפקיה קרא בלשון "לא תשא" ולא כתיב "לא תשבע", למדנו, שאפילו אדפורי שם שמים לבטלה אסור. ולא מבעיא מוציא לבטלה דעביד איסורא, אלא אפילו השומעו מפי חברו, אם לא הוכיחו, נענש.

וכדי ליסרו שלא ירגל עוד בדבר הזה החמירו חכמים בדבר, כדגרסינן בפרקא קמא דנדרי (ו, ב): אמר רב חנן אמר רב: כל (*) השומע אפירת

השם מפי חברו צריך לנדותו ואם לא נדהו הוא עצמו יהא בנדוי, (*) שכל מקום שאזכרת השם מצויה, שם עניות מצויה. ועניות כמיתה, (*) שפאמר: "כיימתו פלהאנשים" וגו' (שמות ד, יט). ותניא רבן שמעון בן גמליאל אומר: כל מקום (*) שנתנו חכמים עיניהם, או מיתה, או עני.

נפש יהודה השומע אזכרת וכו'. אזהרה למזכיר שם שמים לבטלה מדכתיב את ה' אלהיך תירא: **שכל מקום**. טעמא קאמר שהרי עונשו חמור דשם עניות מצויה דכתיב בכל המקום אשר אזכיר את שמי וגו' וברכתך ומדהזכרת השם למצוה מביאה ברכה ועושר זכירה לשוא גורמת עניות אי נמי מדכתיב גבי שבועת שקר וכלתו ואת עציו ואבניו ובתמורה מדמה הזכרת השם לבטלה לשבועת שקר: **שנאמר כי מתו כל האנשים וגו'**. דלא מתו ממש דמיהוי הו דכ"מ שנאמר נצים ונצבים אינו אלא דתן ואבירם ואינהו הוו במחלקותו של קרח אלא מפני שהענו אמר כי מתו: **שנתנו חכמים עיניהם בו**. שאמרו שחייב עונש למי שעבר על דבריהם:

אמר רבי אבא: הנה קאימנא קמיה דרב הונא שמעה לההיא איתתא דאפקא אזכרת השם מפומיה לבטלה, שמיתה ושריה לאלתר באנפה. שמע מינה תלת: שמע מינה, השומע אזכרת השם מפי חברו צריך לנדותו; ושמע מינה, נדיהו בפניו אין מתירין לו אלא בפניו; ושמע מינה, אין בין נדוי להפרה ולא כלום.

ואמרין עליה: אמר רבי שמעון בר זבד, אמר רבי טבאלא, אמר רבי אחא אריכא משום רבי אחא, דתני רבי חיא, אמר רבי זירא, אמר רב, אמר רבי אלעזר, אמר רבי חנינא (*) ומטו בה משמיה דרבי יהודה בר רבי אלעאי: מה דכתיב: "וזהרה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה ויצאתם ופשתם פעגלי מרבק" (מלאכי ג, ט)? "וזהרה לכם יראי שמי", אלו בני אדם שמתיראין להזכיר שם שמים, לבטלה. "שמש צדקה ומרפא בכנפיה", אמר אביי: שמע מינה, האי חירגא דיומא (פירוש: אבק הנראה בחמה הנכנסת דרך חלון קרוי חירגא. ויש אומרים: זיהרא דשמשא) מסי. (*) ופליגא דרבי שמעון בן לקיש, דאמר רבי שמעון בן לקיש: אין גיהנם לעתיד לבוא, אלא הקדוש ברוך הוא מוציא חמה מנרתיקה, צדיקים (*) מתרפאין בה ורשעים נדונים בה. צדיקים מתרפאין בה, דכתיב: "וזהרה לכם יראי שמי" וגו'; ולא עוד אלא שמתעדנין בה, שפאמר: "ופשתם פעגלי מרבק". רשעים נדונים בה, שפאמר: "כי הנה היום בא בער פתנור והיו כל צדדים וכל עשה רשעה קש (*) ולהט אתם היום הבא אמר ה' צבאות אשר לא יעזב להם שרש וענף" (שם שם, יט).

נפש יהודה ומטו בה. כלומר יש מבקשים לומר שאמר משמיה דר"י: **ופליגא**. דרשב"ל, הא דאמרן דבחמה דבזמן הזה מיירי קרא דאיהו מוקי לה בחמה דלעתיד: **מתרפאין בה**. באותו שמש דלעתיד לבא: **ולהט אותם היום הבא**. שמש דלע"ל:

למדנו ענין המוציא שם שמים לבטלה בעולם הזה ומוסף על זה ענינו בעולם הבא. והטעם, לפי שהשם הגדול והקדוש, שהוא קיום כל המציאות, כשיזכרנו אדם אפילו בתפלתו, או בקריאת התורה, יש לו לזכרו באימה ויראה ורתת וזיע ובקדושה ובטהרה, כל שכן שיש לו לירא

החלק השני בברכה לבטלה

ויש בו פרק אחד

הפרק האחד [עא]

ראה כמה הוא חמור מזכיר שם שמים לבטלה, שאפילו בתפלות ובברכות, המחייב כל אדם להלל את השם ולברכו בכל המטבע שתקנו רבותינו, בין כשעושה מצוה בין כשיש לו לשבח ולהודות על הטובות שעשה עמו, או כשרואה מקום שנעשה בו נס לישראל, או לאבותיו, או לעצמו, או כשיראה אותות המציאות, או ראה, או שמע דברים חדשים וגם בכל הנאותיו, אף על פי כן הזהירו, שימנע עצמו מלברך ברכה שאינה צריכה, כדגרסינן בברכות, פרק אין עומדין (לג, א): רב ושמואל דאמרי תרויהו: כל המברך ברכה שאינה צריכה עובר על "לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא" (שמות, ז). ואי מספק ליה אי טעין ברכה או לא, גם אי בריך אי לא בריך, לא יברך. וכתב הרמב"ם בסוף הלכות ברכות: וכן כל דבר שישתפק לה אם טעין [ברכה] אם לאו, עושין בלא ברכה. ולעולם יזהר אדם בברכה שאינה צריכה וירבה בברכות הצריכות. וכן אמר דוד: "בכל יום אברךך" וגו' (תהלים קמה, ב).

ולא עוד אלא שאסור להוסיף בתפלה, אפילו בשבחחות השם בתפלה, יותר ממה שתקנו רבותינו, דגרסינן נמי התם (ברכות לג, ב) ובמסכת מגילה, פרק הקורא בתרא (כה, א): ההוא דנחית קמיה דרבי חנינא ואמר: האל הגדול הגבור והנורא, החזק העזיז והאמץ. אמר ליה: סימתינהו לכולהו שבחי דמרך? אן, הני תלת דאמרינן, (*) אי לאו דמשה כתבינהו באורייתא ואנשי כנסת הגדולה תקנינהו, לא הוינן אמרי להו (*) ואת אמרת ואזלת? משל למלך בשר ודם, שהיו לו אלה אלפים דינרי זהב והיו מקלסין אותו בשל כסף. והלא גנאי הוא לו!

נפש יהודה אי לאו דמשה כתבינהו. האל הגדול הגבור והנורא אשר לא ישא פנים וגו' ותקנינהו בתפלה כשהתפלל עזרא על מעל הגולה בספר עזרא ואתה אלהינו האל הגדול

הגבור והנורא: **ואת אמרת ואזלת**. הרבה יותר מאלו שלשה ונראה שסיימת כל השבח ואין שבח שוב יותר לשבח הקב"ה:

וְגִרְסִינּוּ נְמִי בְּמִסְכֹּת מְגִילָה, פָּרַק הַקּוֹרָא קָמָא (יח, א): אָמַר רַבָּה בַר בַּר חֲנָא, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן; וְאָמְרֵי לָהּ אָמַר רַבִּי אַבְהוּ, אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: כָּל הַמְּסַפֵּר בְּשִׁבְחוֹ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא יוֹתֵר מִדְּאֵי נֶעְקָר מִן הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: " (*) הִיִּסְפְּרוּ לוֹ כִּי אֲדַבֵּר אִם־אָמַר אִישׁ כִּי יִבְלַע" (איוב לו, כ).

נפש יהודה היסופר לו כי אדבר. הכי דריש ליה היסופר שבחו כולו כי ארבה לו דברי שבח אם אמר איש לעשות כך כי יבולע ימות ויבולע מן העולם שא"א לומר כל שבח השי"י:

דַּרְשׁ רַבִּי יְהוּדָה, אִישׁ כָּפַר גְּבוּרָא, וְאָמְרֵי לָהּ, אִישׁ כָּפַר גְּבוּר חֵיל: מֵאֵי דְכָתִיב "לֵךְ דְּמִיָּה תְהִלָּה אֱלֹהִים בְּצִיּוֹן" וגו' (תהלים סה, ב)? (*) סָמָא דְכֹלָה מְשִׁתּוּקָא. כִּי אֶתָּא רַב דִּימֵי אָמַר, אָמְרֵי בְּמַעֲרָבָא: (*) מָלָה בְּסַלַע וּמְשִׁתּוּקָא בְּשִׁתִּים.

נפש יהודה סמא דכולה משתוקא. מבחר כל הסמנין היא השתיקה שלא להרבות דברים והיינו לך דומיה תהלה: מלה בסלע משתוקי בתרין. אם תרצה לקנות הדבור בסלע תקנה השתיקה בשתיים:

בְּאוֹ לְהִרְאוּתֵנוּ, כִּי מֵאַחַר שְׂאִין אָדָם יָכוֹל לְהַשִּׁיג שׁוּם דְּבַר מִמְּדוּתֵנוּ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל בְּרִיּוֹ וְאֵינּוּ יוֹדְעַ לְשִׁבְחוֹ בְּשׁוּם מְדָה זֹלָתִי כְּשֵׁי־אָמַר אוֹתָהּ (*) עַל דְּרָךְ שְׁלִילַת (*) מְדוּת כָּל הַנְּבָרָאִים, כִּי כָלֶם נִמְצְאִים מֵאֲתוֹ וְהוּא לְבַדּוֹ מְצוּי, בְּרוּךְ הוּא, שְׂאִינּוּ צָרִיךְ לְמְצוּי אַחַר, לְפִיכָךְ כָּל הַמְּשִׁבְחוֹ בְּשׁוּם דְּבַר יוֹתֵר מִמָּה שֶׁתִּקְנֵנוּ לָנוּ (רבותינו) אֵין בּוֹ שִׁבְחָה, לְפִי שְׂאִינּוּ מְגִיעַ לְשׁוּם צַד מְגִדוּלַת עֲרֻכּוֹ. עַל כֵּן הַמְּשִׁיל הַדְּבַר לְכֶסֶף בְּעָרֵךְ אֶל הַזָּהָב, שֶׁהַמְּלֵךְ אֲשֶׁר יֵשׁ לוֹ הַרְּבִיָּה זָהָב וּבְמִקּוֹם הַזָּהָב מְקַלְסִין אוֹתוֹ בְּכֶסֶף, שֶׁהוּא פְחוֹת מִמֶּנּוּ, גִּנְאֵי הוּא לוֹ.

נפש יהודה על דרך שלילת. הוא שום דבר שמשגיג אדם ומשולל מאותו ענין מה שיש לו להשיג ולשלול כמו מוצא שלל רב וכן כל שבח שאנו אומרים על הקב"ה אנחנו אומרים בלשון שלילה שאנו משוללים להגיע אל סופו ותכליתו ושבחו בשלימות וכשאנו אומרים האל הגדול הכוונה שאין גדול ממנו. אבל א"א לומר עד כמה מגיע גדלו וכן כשאומרים קדוש הכוונה שאין קדוש כמוהו וכן יסד הפייטן ראשון ואין ראשית לראשיתו. נמצא ואין עת אל מציאותו. אחד ואין יחיד כיחודו. לא נערוך אליו קדושתו. שמזכיר תמיד לשון שלילה והוא כמו לא כלומר שאין השגה בדבר: **מדות**. הנמצאים, כלומר מכח כל מה שנמצא מאתו יתברך שברא ע"י מעשיו אנו משבחים לו והוא לבדו ברא ומצוי לכל ואין מי שימצא דבר לו על דרך אם תצדק מה תתן לו:

נִמְצָא, שְׂאִין אָנוּ רְשָׁאִים לְשִׁבְחוֹ אֶלָּא בְּמִטְבַּע שֶׁתִּקְנֵנוּ לָנוּ. וְדֵי לָנוּ אִם נוֹכַל לְכוֹן בּוֹ וְלֹא יֵאָמַר עָלֵינוּ "קָרוֹב אֶתָּה בְּפִיָּהֶם" וגו' (ירמיה יב, ב). וְכָל שֶׁכֵּן לְהוֹסִיף בְּקִשּׁוֹת בְּשִׁמוֹת שְׂאִין אָנוּ מְשִׁיגִין, שֶׁהוּא יוֹתֵר טוֹב לְהִנְיָחָם. טוֹב אֲשֶׁר תִּתְּאוּ בְּסִדְרֵי הַתְּפִילּוֹת וְהַבְּרָכוֹת וְאֵל תּוֹצִיא מִפִּיךָ בְּרָכָה שְׂאִינָהּ צָרִיכָה וְאֵל תִּכְנִיס עֲצָמְךָ בְּסִכְנָה. וְלוֹאֵי שֶׁתִּכְוֶן בְּבְרָכָה הַצָּרִיכָה וְתִבִּין לְמִי אֶתָּה מְבָרֵךְ. וְגַם כְּשֶׁלֹּא תּוֹצִיא הַבְּרָכָה בְּפִיךָ, תִּשִּׂים לְפִיךָ תְּמִיד, שֶׁהַכֹּל

מאתו (*) וְכָל חַרִיצוֹת הָאָדָם הוּא הֶבֶל וְעָמַל בְּלִי תוֹעֵלֶת וּבְזָה תִבְרָכָהוּ
תְּמִיד בְּלִבָּד וְהוּא יִבְרָכֶךָ, אָמֵן.

נפש יהודה וכל חריצות. חריפות וחכמת אדם שסבור להשיג דבר מה ע"י חריפותו
וחכמתו הבל הוא. וגם מי שרוצה להרבות בשבחו של מקום לא יבין דרכו ע"כ הבל הוא:

הכלל העשירי שלא ידבר בדברי חלול השם

ויש בו שני חלקים: החלק הראשון בדברי גדוף; החלק השני בדברי
כשוף

החלק הראשון בדברי גדוף

ויש בו שלשה פרקים

פרק ראשון [עב]

(*) המגדף כופר באמונה ובתורה כלה. וגדולה היא עברה זאת, שאף-על-
פי שאין בה מעשה אלא בדבור, נהרג עליה כמו מודה בעבודה זרה
ומקבלה עליו לאלוה. ויותר מזה, שהשומע מפיו חייב לקרע את בגדיו
ואפילו השומע מפי העדים המעידים עליו, כמו ששנינו במסכת סנהדרין,
פרק ארבע מיתות בית דין (נו, א): והדינים עומדים על רגליהם וקורעין (*)
ולא מאחין.

נפש יהודה המגדף. מדבר דברים אשר לא כן על הקב"ה שאין יכולת בידו בכל דבר
או אינו יודע עתידות: ולא מאחין. אותה הקריעה אסור לתפור לעולם אע"פ שלא חרף
בפירוש אלא שמדמה אותו לעבודת כוכבים ומזלות כמעשה דרבשקה:

וְאִמְרִינוּ עֲלֶיהָ בְּגִמְרָא (ס, א) : קוֹרְעִין מִנְלוֹן? דְּכָתִיב "וַיָּבֵא אֱלֹהִים בְּרוּחַ חַיִּים וְאֶשְׁרַע-עַל-הַבַּיִת וְשָׁבַנָא הַסֵּפֶר וַיֹּאחַז בְּרוּאֶסְף הַמְזִכִּיר אֶל-חֲזִקְיָהוּ קְרוּעֵי בְּגָדִים וַיִּגְדּוּ לוֹ דְּבָרֵי רַב־שָׁקָה" (מלכים ב יח, לז). וְלֹא מֵאַחִין מִנְלוֹן? אָמַר רַבִּי אֲבָהוּ: אֲתֵיָא קְרִיעָה קְרִיעָה. כְּתִיב הֲכֵא "קְרוּעֵי בְּגָדִים" וְכָתִיב הֲתֵם "וַאֲלִישַׁע רָאָה וְהוּא מְצַעֵק אָבִי אָבִי רַכְבּ יִשְׂרָאֵל וּפְרָשָׁיו וְלֹא רָאָהוּ עוֹד וַיִּחְזַק בְּבִגְדָיו וַיִּקְרַע לְשָׁנָיִם קְרָעִים" (שם ב, יב), מִמְּשֻׁמַּע שְׁנֵאמַר "וַיִּקְרַעִם" אֵינִי יוֹדֵעַ שֶׁהֵם שְׁנָיִם קְרָעִים, מֵהַ תְּלִמוּד לומר "קְרָעִים"? מִלְּמַד, שֶׁהֵם קְרוּעִים וְהוֹלְכִים לְעוֹלָם.

תַּנּוּ רַבְּנָן : אֶחָד הַשּׁוֹמֵעַ וְאֶחָד (*) הַשּׁוֹמֵעַ מִפִּי הַשּׁוֹמֵעַ חַיֵּב לְקַרְעַ וְהַעֲדִים אֵינָם חַיִּבִּים, שְׁכֹבֵר קְרָעוּ בְּשַׁעַה שְׁשֻׁמְעוּ. וְכִי קְרָעוּ בְּשַׁעַה שְׁשֻׁמְעוּ מֵאִי הָיוּ, (*) הֲאֵי קָא שְׁמַעֵי הַשְׁתָּא? לֹא סִלְקָא דְעֵתָךְ, דְּכָתִיב "וַיְהִי כִשְׁמַעַתְּ הַמֶּלֶךְ חֲזִקְיָהוּ [אֶת דְּבָרֵיהֶם] וַיִּקְרַע אֶת-בְּגָדָיו" (שם יט, א), הַמֶּלֶךְ קָרַע וְהֵם לֹא קְרָעוּ.

נפש יהודה השומע מפי השומע. שבא להעיד בב"ד : הא קא שמעי השתא. מפי עצמו :

וְגַם כִּי שְׁנִיָּהֶם : מְבָרַךְ אֶת הַשֵּׁם וּמוֹדָה בְּעִבּוּדָה זָרָה, בְּגִדְל חֲמִרְתָּם נְדוּנִים בְּמִיתָה הַחֲמוּרָה, שֶׁהִיא סְקִילָה. וְנוֹקֵב הַשֵּׁם הָיָה הַנְּדוּן הָרֵאשׁוֹן שְׁפָתוֹב בְּתוֹרָה וּלְפִי שֶׁלֹּא הָיָה עֲדוּן מִפְּרֻשׁ בְּתוֹרָה מִיִּתְתּוּ בְּמָה "וַיִּנְיַחְהוּ בְּמִשְׁמַר לְפָרֶשׁ לָהֶם עַל-פִּי ה'" (ויקרא כד, יב). וְגַם כֵּן לְמִקּוּשֵׁשׁ עֲצִים בְּיוֹם הַשְּׁבִיט, שֶׁהוּא גַם כֵּן כּוֹפֵר (*) בְּחִדּוּשׁ הָעוֹלָם אֲשֶׁר הוּא יְסוּד הָאֱמוּנָה. (*) וְאֵינָן נִתְּלוּן, אֶלָּא מְגֻדָּף וְעוֹבֵד עִבּוּדָה זָרָה. וְעַקֵּר הַתְּלִיָּה נִכְתְּבָה עַל הַמְּבָרַךְ אֶת הַשֵּׁם, וְעַל זֶה נֵאמַר : "כִּי-קָלַת אֱלֹהִים תְּלוּי" (דברים כא, כג), רוֹצֵה לומר, לְפִי זֹאת הַכּוֹנֵנָה, (*) עַל שְׁבָרָךְ אֶת הַשֵּׁם הוּא תְּלוּי וְנִמְצָא שֵׁם שְׁמִים מִתְּחִלָּה. אֲבָל הַמוֹדָה וּמְבָרַךְ אוֹתוֹ תְּמִיד בְּפִיו וּבְלִבּוֹ, יְבָרְכֵהוּ הָאֵל מִן הַשְּׁמִים.

נפש יהודה בחידוש העולם. שהשבת מורה שהקב"ה היה בורא וחדש העולם בששת ימי בראשית: ואינן נתלין. אחר הסקילה היו תולין אותו כי לא היו תולין שום אדם חי והתלייה היה רק לגדור אחרים כדכתיב וכל העם ישמעו וייראו ולא יזידון עוד וקודם הערב שמש היו קוברין אותו כדכתיב לא תלן נבלתו על העץ: על שברך. שחירף. דרך כבוד הוא מדבר כלפי מעלה:

פרק שני [עג]

הַמוֹדָה בְּעִבּוּדָה זָרָה כְּאֵלוֹ כּוֹפֵר בְּכָל הַתּוֹרָה כְּלָה. וְעַל כֵּן שְׁבַר מֹשֶׁה רַבִּינוּ הַלּוּחוֹת מִדְּעֵתוֹ כְּשֻׁשְׁמַע מַעֲשֵׂה הָעֵגֶל, כִּי מֵאַחַר שֶׁהָיוּ מוֹדִים בְּעִבּוּדָה זָרָה אֵין לָהֶם חֵלֶק בְּתוֹרָה וּלְפִיכֵךְ הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא הַסְּפִים בְּדָבָר, בְּדִגְרָסִינָן בְּמִסְכַּת שְׁבִיט (פז, א) : תִּנְיָא, שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים עָשָׂה מֹשֶׁה מִדְּעֵתוֹ וְהַסְּפִים הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּיָדוֹ : הוֹסִיף יוֹם אֶחָד מִדְּעֵתוֹ (*) וּפִירַשׁ מִן הָאִשָּׁה וְשְׁבַר אֶת הַלּוּחוֹת.

נפש יהודה ופירש מן האשה. לגמרי לאחר מתן תורה מיד משפירש עם חבריו שוב לא חזר לתשמיש:

הוסיף יום אחד מדעתו, מאי דרש? "וקדשתם היום ומחר" (שמות יט, י). מה מחר לילו עמו, (*) אף היום לילו עמו. ולילה דהאידינא הא נפק לה, שמע מנה תרי יומי לבר מהאידינא. ומנלן דהסכים הקדוש ברוך הוא על ידו? דלא שריא שכינה עד צפרא בשבתא.

נפש יהודה אף היום. צריך להיות לילה עמו והא לא אפשר:

פירש מן האשה, מאי דרש? מה ישראל, שלא דברה השכינה עמהם, אלא לפי שעה, (*) וקבע להם זמן, אמרה תורה "אלתגשו אלאשה" (שם שם, טו), אני, שהשכינה מדברת עמי בכל שעה (*) ולא קבע לי זמן, על אחת כמה וכמה. ומנלן דהסכים הקדוש ברוך הוא על ידו? שנאמר: "לך אומר להם (*) שובו לכם לאהליכם" (דברים ה, כז), וכתוב בתריה: "ואתה פה עמד עמדי".

נפש יהודה וקבע להם זמן. אימתי ידבר עמהם אמרה תורה והיו נכונים וגוי פרשו מנשותיהן: ולא קבע לי זמן. לדיבורו שאוכל לפרוש קודם לכן: שובו לכם לאהליכם. להתיר נשותיכם לתשמיש שאסרתי לכם:

שבר את הלוחות, מאי דרש? ומה פסח, שהוא אחד מתרי"ג מצוות, אמרה תורה, "כלי" (*) בן נכר לאיכיל בוי" (שמות יב, מג), (*) התורה כלה כאן, וישראל מומרים, על אחת כמה וכמה. ומנלן שהסכים הקדוש ברוך הוא על ידו? שנאמר: "אשר שברת" (שם לד, א). ואמר רבי יהושע בן לוי: יישר כחך ששברת.

נפש יהודה בן נכר. מומר שנתנכרו מעשיו לאביו שבשמים: התורה כולה. תלויה בלוחות הללו וישראל מומרים עאכ"ו שאינם כדאי ליתן להם הלוחות: אשר. אישור שאישרו ושכחו על שבירתן:

וגרסינן במסכת סנהדרין, פרק ארבע מיתות (סג, א): "וישתחוו-לו ויזבחו-לו ויאמרו אלה אלהיך ישראל אשר העלוף מארץ מצרים" (שם לב, ח). אומר רבי יוחנן: (*) אלמלא וי"ו שב"העלוף" נתחייבו שזאייהו של ישראל כליה. אומר ליה רבי שמעון בן יוחאי: והלא כל המשתיף שם שמים ודבר אחר נעקר מן העולם, שנאמר: "בלתי לה' לבדו" (שם כב, יט), אלא מה תלמוד לומר "אשר העלוף"? מלמד (*) שאו לאלהות הרבה.

נפש יהודה אלמלא וי"ו שבהעלוף. אלה אלהיך ישראל אשר העלוף לשון רבים דהא לא כפרו בהקב"ה לגמרי שהרי שתפוהו בדבר אחר: שאינו לאלהות הרבה. אף לאלהות אחרים וקבלו עליהם:

והמסית לאחרים לעבודה זרה גדול מכלם, שאין מלמדיו עליו זכות [ומוכאן עד "זובח תודה יכבדנני" הופיע בדפוס ראשון, והושמט ע"י הצנזורה בשאר הדפוי, וכן הושמט בגמ', ומופיע בחסרונות הש"ס]. כדגריסינן התם, פרק נגמר הדין (סנהדרין מג, א): תניא, בערב הפסח תלאוהו ליש"ו הנוצרי וחרוז יוצא לפניו ארבעים

יום; ישׁוּ הַנוֹצְרִי יוֹצֵא לְסַקֵּל עַל שְׁפָשֶׁף וְהַסִּית וְהַדִּיחַ אֶת יִשְׂרָאֵל וְכָל מִי שִׂיּוּדָע לֹא זָכוּת יָבֹוא וּלְמַד. וְלֹא מְצָאוּ לֹא זָכוּת וּתְלָאוּהוּ בְּעָרֵב הַפְּסָח. אָמַר עוֹלָא: וְתִסְבְּרָא, יִשׁוּ הַנוֹצְרִי בְּרַ הַפּוּכִי זָכוּת הוּא, מִסִּית הוּא, וְרַחֲמָנָא אָמַר: "וְלֹא־תַחְמַל וְלֹא־תִכְסֶה עָלָיו" (דְּבָרִים יג, ט) אָלָא, שְׂאֲנִי יִשׁוּ הַנוֹצְרִי, שְׁקָרֹב לְמַלְכוּת הַנָּה.

תְּנִי רַבְּנָן: חֲמִשָּׁה תַלְמִידִים הָיוּ לֹא לְיִשׁוּ הַנוֹצְרִי: מַתִּי, נְקִי, נֶצֶר וּבּוֹנֵי וְתוֹדָה. אֲתִיוֵהוּ לְמַתִּי, אָמַר לָהּ: מַתִּי יִהְרֵג - וְהִכְתִּיב: "מַתִּי אָבֹוא וְאַרְאֶה פְּנֵי אֱלֹהִים" (תְּהִלִּים מַב, ג) אָמְרוּ לֹא: אֵין, מַתִּי יִהְרֵג, דְּכַתִּיב: "מַתִּי יָמוּת וְאַבְדַּ שְׁמוֹ". אֲתִיוֵהוּ לְנְקִי. אָמַר לָהּ: נְקִי יִהְרֵג - וְהִכְתִּיב: "וְנְקִי וְצַדִּיק אֶל־תִּהְרֵג" (שְׁמוֹת כג, ז) אָמְרוּ לֹא: אֵין, נְקִי יִהְרֵג, דְּכַתִּיב: "בְּמִסְתָּרִים יִהְרֵג נְקִי" (תְּהִלִּים י, ח). אֲתִיוֵהוּ לְנֶצֶר. אָמַר לָהּ: נֶצֶר יִהְרֵג - וְהִכְתִּיב: "וְנֶצֶר מְשַׁרְשְׁוֹ יִפְרָה" (יִשְׁעִיָּה יא, א) אָמְרוּ לֹא: אֵין, נֶצֶר יִהְרֵג, דְּכַתִּיב: "וְאַתָּה הַשְּׁלַכְתָּ מִקְבְּרֶךָ כְּנֶצֶר נִתְעַב" (שִׁם יד, ט). אֲתִיוֵהוּ לְבּוֹנֵי. אָמַר לָהּ: בּוֹנֵי יִהְרֵג - וְהִכְתִּיב: "בְּנֵי בְּכָרֵי יִשְׂרָאֵל" (שְׁמוֹת ד, כב) אָמְרוּ לֹא: אֵין, בּוֹנֵי יִהְרֵג, דְּכַתִּיב: "הֲנֵה אֲנֹכִי הֵרַג אֶת־בְּנֶךָ בְּכַרְךָ" (שִׁם ד, כג). אֲתִיוֵהוּ לְתוֹדָה. אָמַר לָהּ: תוֹדָה יִהְרֵג - וְהִכְתִּיב: "מִזְמוֹר לְתוֹדָה הֲרִיעוּ לָהּ כְּלֵה־אַרְצָ" (תְּהִלִּים א, א) אָמְרוּ לֹא: אֵין, תוֹדָה יִהְרֵג, דְּכַתִּיב: "זָבַח תוֹדָה יִכְבְּדֵנִי" (שִׁם ג, כג).

וְעוֹד אָמְרוּ עַל הַמִּסִּית שְׂאֵין דִּינוֹ כְּשֶׁאֵר דִּינֵי נְפֻשׁוֹת: מְכַמְנִין לֹא אֶת הָעֵדִים וְאֵין צָרִיךְ הַתְּרָאָה. וְאִם יֵצֵא מִבֵּית דִּין זָכָאִי וְאָמַר אַחַד: יֵשׁ לִי לְלַמֵּד עָלָיו חוֹבָה, מַחְזִירִין אוֹתוֹ; יֵצֵא מִבֵּית דִּין חַיִּב וְאָמַר אַחַד: יֵשׁ לִי לְלַמֵּד עָלָיו זָכוּת, אֵין מַחְזִירִין אוֹתוֹ. (*) וְאֵין טוֹעֲנִין לְמִסִּית וּמוֹשִׁיבִין בְּדִינוֹ סָרִיס וְזָקֵן וּמִי שְׂאֵין לֹא בָּנִים, כְּדִי שְׁלֵא יִרְחֲמוּ עָלָיו, שְׁהֶאֱכֹזְרִיּוֹת עַל אֱלוֹ שְׁמִטְעִין אֶת הָעַם אַחֲרֵי הַהֶבֶל (*) רַחֲמִים הֵם בְּעוֹלָם, שְׁנֶאֱמַר: "לְמַעַן יִשׁוּב הִי מַחְרוֹן אִפּוֹ וְנָתַן לָךְ רַחֲמִים וְרַחֲמֶךָ" וְגוֹ' (דְּבָרִים יג, ח).

נפש יהודה ואין טוענין. אם ב"ד רואין שיש לו קצת טענה לזכות והוא אין טוען גם הם אין טוענין וזה נלמד מנחש הקדמוני שהסית את חוה והיה לו לטעון דברי תלמיד ודברי רב דברי מי שומעין ולא טען הקב"ה שהרי נתקלל: **רחמים הם.** דין אכזריות שעושין במסית בא ע"י כן רחמים בעולם שנאמר למען ישוב וגו' וכתוב ורחמך:

פרק שלישי [עד]

הַנוֹדֵר אוֹ הַמְּקַיֵּם בְּשֵׁם עֲבוּדָה זָרָה, אֶף־עַל־פִּי שְׂאֵינוּ מְאָמִין בָּהּ, עוֹבֵר בְּלֹא; וְלֹא עוֹד, אָלָא שְׁאָסוּר לֹא לְאָדָם לְסַבֵּב וּלְהַטִּיל שְׁבוּעָה לְגוֹי, כְּדַגְרִסִּין הָתָם, פְּרָק אַרְבַּע מִיתוֹת (סג, ב): (*) הַנוֹדֵר בְּשֵׁמוֹ (*) וְהַמְּקַיֵּם בְּשֵׁמוֹ מֵנָא לָן? דִּתְנִינָא: "וְשֵׁם אֱלֹהִים אַחֲרִים לֹא תִזְכְּרוּ" (שְׁמוֹת כג, יג), מִכָּאֵן שְׁלֵא יֵאמַר אָדָם לְחֻבְרוֹ: (*) שְׁמֹר לִי בְּצַד עֲבוּדָה זָרָה פְּלוֹנִית וְאַנִּי אֲשֹׁמֵר לָךְ בְּצַד עֲבוּדָה זָרָה פְּלוֹנִית. "לֹא יִשְׁמַע עַל־פִּיךָ" (שִׁם), שְׁלֵא יִדַּר בְּשֵׁמוֹ וְלֹא יִקִּים בְּשֵׁמוֹ (*) וְלֹא יִגְרַם לְאַחֲרִים שִׂיּוּדָרוּ בְּשֵׁמוֹ וְשִׂיּוּקִימוּ בְּשֵׁמוֹ.

נפש יהודה הנוזר בשמו. בלשון נדר קונם עלי כל פירות שבעולם בשם אליל פלונית אם ארחץ והמקיים בשמו. שבועה. נשבע מתרגם מקיים: שמור לי. המתן: ולא יגרום לאחרים. לאנשים המאמינים בהם:

דבר אחר: "לא ישמע על־פיך", אזהרה למסית ולמדיח. מסית בהדיא כתיב: "וּכְלִי־יִשְׂרָאֵל יִשְׁמְעוּ וַיִּרְאוּ" (*) ולא יוסיפו לעשות" (דברים יג, יב)? אלא, אזהרה למדיח. ושללא יגרם לאחרים שיזרו בשמו ושיקיימו בשמו. מסייע לאביו דשמואל, דאמר אביו דשמואל: אסור לאדם שיעשה שותפות עם גוי, שפא יתחייב לו שבועה וישבע בעבודה זרה שלו והתורה אמרה: "לא ישמע על־פיך". כי אתא עולא (*) בת בקלנבו, אמר ליה רב נחמן: היכא בת מר אמר ליה: בקלנבו. אמר ליה: והא כתיב "וְשֵׁם אֱלֹהִים אַחֲרַיִם לֹא תִזְכְּרוּ" (שמות כג, ג)? אמר ליה: הכי אמר רבי יוחנן: כל עבודה זרה שפנתובה בתורה מתר להזכיר שמה. והא קא כתיבא, דכתיב: "כָּרַע בַּל קָרַס נְבוּ" (ישעיה מו, א).

נפש יהודה ולא יוסיפו לעשות. עוד כדבר הרע הזה בקרבך: בת בקלנבו. לן באותו העיר והיא נקראת ע"ש אליל שבה קו"ף מן קורס למ"ד מן בל ותיבת נבו הוא קלנבו:

ולהרחיק מישראל כל ענף וכל שמץ משום דבר של עבודה זרה גזרו בה הרחקות יתרות, כדאמרינן בפרקא קמא דעבודה זרה (יב, א): (*) ישב לו וקוץ ברגלו ברשות הרבים בפני עבודה זרה לא ישוח ויטלנו, מפני שנראה כמשתחוה לעבודה זרה (*) ואם אינו נראה מתר. נתפזרו לו מעות בפני עבודה זרה לא ישוח ויטלם, מפני שנראה כמשתחוה לעבודה זרה ואם אינו נראה מתר. מעין המושך לפני עבודה זרה לא ישוח וישתה, מפני שנראה כמשתחוה לעבודה זרה ואם אינו נראה מתר. (*) פרצופות המקלחות מים (*) בפרקים לא ישים פיו עליהם וישתה, מפני שנראה כמנשק לעבודה זרה. פיוצא בו, לא יניח פיו (*) על גבי הסלון וישתה מפני הסכנה (פירוש, שלא יבלע (*) עלוקה).

נפש יהודה ישב לו קוץ. נתחב לו סנה ברגלו: ואם אינו נראה. כמשתחוה שפונה אחריו או צידו לצד אליל: פרצופות וכו'. פרצופים מתמונות הללו והם חלולים ונכנס סילון מים לאחוריהם לתוכן ויוצאין דרך פיהם: בכרכים. דרך יושבי כרכים להתנהג בגדולה להכי נקט כרכים: על גבי הסילון. צינור מחובר בקרקע: עלוקה. מן שרץ הגדל במים:

וגדול דבר המינות, שאדם צריך לרחקה מלבן שלא יכנס כלל אפילו במחשבתו. והזהירה בו תורה יותר מכל העברות, שנאמר: "ולא־תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם" (במדבר טו, לט). ודרשו רבותינו: "אחרי לבבכם", זו מינות; "ואחרי עיניכם", זו זנות. כי כל מחשבה רעה שבעולם, או כפירה, נכללת (*) באפיקורסות, וכל שאר העברות הבאות מהתאוות נכללות בזנות, נמצא כי כל האזהרות נכללות באפיקורסות וזנות. ובחמרת האפיקורסות הקדימה לזנות. וגם בן כתיב: "הרחק מעליה דרךך ואל־תקרב אל־פתח ביתה" (משלי ה, ח) ודרשו בו בפרקא קמא דעבודה זרה (יז, א): "הרחק מעליה דרךך", זו האפיקורסות (*) והרשות; "ואל־תקרב אל־פתח ביתה", זו זנות.

ולא עוד אלא אפילו השומע דבר מינות ונהנה בדבר, אף על פי שלא נכנסה בלבו, נענש, כדגרסינן בפרקא קמא דעבודה זרה (טז, ב): תנו רבנן: (*). כשנתפס רבי אליעזר למינות (*). העלוהו לגרדום לדון. אמר ליה אותו הגמון: זקן כמותך יעסק (*). בדברים בטלים הללו? אמר ליה: נאמן עלי הדין. כסבור אותו הגמון, (*). עליו הוא אומר, (*). והוא לא אמר אלא כנגד אביו שבשמים. אמר ליה: (*). האמנתי עליך, (*). דימוס, פטור אתה. וכשבא לביתו נכנסו תלמידיו לנחמו (*). ולא קבל מהם תנחומין. אמר ליה רבי עקיבא: רבי, הרשני ואומר לפניך דבר אחד ממה שלמדתיני. אמר ליה: אמר. אמר ליה: שמה דבר מינות בא לידך (*). והנאף ועליו נתפסת למינות? אמר ליה: עקיבא, הזפרתני; פעם אחת הייתי מהלך בשוק העליון של צפורה ומצאני אדם אחד מתלמידיו של יש"ו הנוצרי, ויעקב איש כפר סכניא שמו, ואמר לי: כתוב בתורתכם: "לא תביא אתנן זונה ומחיר כלב" וגו' (דברים כג, יט), מהו לעשות ממנו בית הפסא (*). לכהן גדול? ולא אמרתי לו כלום. אמר לי: כך למדני יש"ו הנוצרי: "כי מאתנן זונה קבצה ועדאתנן זונה ישובו" (מיכה א, ז), ממקום הטנפת באו, למקום הטנפת ישובו. והנאני הדבר ועל דבר זה נתפשתי למינות ועברתי על מה שכתוב בתורה: "הרחק מעליה דרפך", זו מינות והרשות; "ואל תקרב אלפתח ביתה" (משלי ה, ח), זו זונה. ועד כמה? אמר רב חסדא: עד ארבע אמות.

כשנתפס רבי אליעזר. הרומיים תפסוהו לכופו לעבודת כוכבים ומזלות: העלוהו לגרדום. מקום שדנין בו חייבי מיתה: בדברים בטלים. כלומר בדברי התורה והמצות ולא תפנה אל יראתנו ואל תמות: עליו הוא אומר. כלומר הדין עמך דדברים בטלין הן: והוא לא אמר כן. אלא נאמן עלי הדיין האמתי שבאמת דנני ליתן עלי צרה זו שפשעתי לקוני: האמנתי. במה שדנתי עליך שאמרת שבשביל שלא תעשה רצוני אתה נידון באמת: דימוס פטור אתה. ופטרוהו: ולא קבל מהם תנחומין. שדאג שמא עשה עבירה גדולה שבא לו עלילה זו: והנאך. שהיה ישר בעיניך: לכהן גדול. שפירש מביתו לפני יוה"כ ללשכת פלהדרין ושם היו מתקנים לו כל צרכיו ואותו תלמיד היה מתלמידי אותו האיש והיינו מין:

ואמרין נמי עלה (יז, א): רבי חנינא ורבי יונתן הוו קא אזלי באורחא. פי מטו להנהו תרתי דרפי, חד (*). פצי אפיתחא דעבודה זרה וחד הוה פצי אפיתחא דבי זנות אמר ליה חד לחבריה: גיזיל אפיתחא דעבודה זרה, (*). דנכיס יצריה. אמר ליה אידך: גיזיל אפתחא דבי זנות ונכפיה ליצרין ונקבל אגרא. פי מטו התם חזינהו (*). איכנען מקמייהו ונכנסו (*). לקובתו. אמר ליה: (*). מנא לך הא? אמר ליה: דכתיב "מזמה תשמר עליך" (משלי ב, יא). אמרו ליה לרבא: מאי "מזמה"? אילימא תורה, דכתיב בה "זמה" (ויקרא ית, יז) ומתרגמינן "עצת חטאין" וכתיב "הפלא עצה" (ישעיה כח, כט), אי הכי "זמה" מבעי ליה? אלא הכי קאמר: מדבר זמה (*). תשמר עליך תורה. אשרי מי שעמלו בתורה וינצל מכל שגיאה ומכל מחשבה רעה.

פצי אפיתחא דעבודת כוכבים ומזלות. פתוח לפתח עבודת כוכבים ומזלות כמו פצו עליך פיהם: דנכיס יצרי. נשחט יצרו אנשי כנסת הגדולה בקשו רחמים ונמסר בידם

והרגוהו כדאמרינן בארבע מיתות בסנהדרין כלומר ניזיל בהאי שביל ולא ניזיל אפיתחא דבי זונות שלא ישלוט בנו יצה"ר: איכנען. הזונות מקמייהו, נכנעו מפניהם: לקובתן. לאהליהם: מנא לך הא. דסמכת אנפשך למיתי הכא ולא מיסתפית מיצה"ר: זמה. מתרגמינן עזת חטאין עזת הוא תרגום של זמה וחטאין הוא תוספת שהתרגום מפרש שהעצה הזו רעה היא של חטא אלמא דזמה היינו לשון עצה ותורה נקראת עצה דכתיב הפליא עצה הגדיל תושיה ומשמע תורה תשמור עליך מזמה מן הזנות: תשמור עליך תורה. וסיפיה דקרא תבונה הנצרכה מזמה תשמור עליך מכל דבר רע והרהור חטא ואנו הולכין הלך ודבר בדברי תורה:

החלק השני בדברי כשון

ויש בו שני פרקים

פרק ראשון [עה]

דברי הכשופין מסבבין לבני אדם להסיר בטחונם מהאל יתברך, אשר הוא גוזר ומקיים, ומתעסקים בהבלי השוא, מהם בדברי שדים ורוח טמאה ומהם בחבורי חיות ומהם בעצמות של מתים ושל חיה אחת אשר שמה ידוע ומהם או חזין העינים ומראין לאדם הדברים שאינם בן. ועל כל אלו הזהירה תורתנו הקדושה, לפי שכל אלו הדברים הם הבליים ורוחות ודברי פתויים הנעשים לרקים ובאמת אינן מעליו ולא מורידין, אבל יוכלו להזיק לאיש הנטבע בהם בלח דמיונו שמדמה בהם ופועל בו. ועל כן אמרו, דקפיד קפדי ליה, דלא קפיד לא קפדי ליה. כי מאחר שהצדיק שם כל חשקו וכונתו ובטחונו בשם יתברך, לא יוכל להזיקו, כדגרסינן בפרק ארבע מיתות (סנהדרין סז, ב): "אין עוד מלבדו" (דברים ד, לה) כתיב, כדאיתא למעלה בחתימת הגר הראשון (סימן כט).

ועל כן צוה תורה לעקר האמונה הזאת מן העולם וכל הנמשכין אחריה. ושנה במיתת המכשפה מכל מיתות שבתורה, שבכלן אמרה המיתהו במצות עשה, אבל כאן צוה, שלא יניחנה לחיות באזהרת לא תעשה, כמו שצוה בשבעה עממין, כדי שלא יטעו לישראל. ודבר במכשפה בנשים יותר מבאיש, לפי שהנשים דעתן קלה ומטבעות בזה יותר מן האנשים, כמו שמצינו במעשה דשמעון בן שטח, שתלה שמונים נשים פשפניות באשקלון, כדאיתא בסנהדרין, פרק נגמר הדין (מה, ב).

וְאֵלוֹ הַדְּבָרִים נְחָלְקִים לְכֹמֶה פְּנִים. יֵשׁ מֵהֶם מְרוּחַ טְמֵאָה, כַּדְּגֵרְסִינָן בְּפֶרֶק אַרְבַּע מִיתוֹת (סנהדרין סה, ב) : תִּנְיָא : "וְדָרַשׁ אֱלֹהִימוֹתִים" (דברים יח, יא), זֶה הַמְרַעֵיב עֲצָמוֹ וְלֶן בְּבֵית הַקְּבָרוֹת כְּדִי (*) שְׁתַּשְׁרָה עָלָיו רוּחַ טְמֵאָה. וְכִשְׁהָיָה רַבִּי עֶקִיבָא מְגִיעַ לְמִקְרָא זֶה בְּכָה. אָמַר : וּמָה (*) הַמְרַעֵיב עֲצָמוֹ כְּדִי שְׁתַּשְׁרָה עָלָיו רוּחַ טְמֵאָה שׁוֹרָה עָלָיו רוּחַ טְמֵאָה, הַמְרַעֵיב עֲצָמוֹ כְּדִי שְׁתַּשְׁרָה עָלָיו רוּחַ טְהוֹרָה עַל אַחַת פְּמָה וְכֹמֶה ; אֲבָל מָה אֶעֱשֶׂה שְׁעוֹנוֹתֵינוּ גְרָמוֹ לָנוּ, שְׁנֵאמַר : "כִּי אִם־עוֹנֵיכֶם הָיוּ מִבְּדָלִים בֵּינְכֶם לְבִין אֱלֹהֵיכֶם" וְגו' (ישעיה נט, ב).

נפש יהודה **שתשרה עליו רוח טומאה.** שד של בית הקברות יהא אוהב אותו ומסייעו בכשפיו : המרעיב עצמו כדי שתשרה עליו רוח טהרה. נבואת שכינה עאכ"ו שיהא המדה נותנת שע"י התענית ובקשה תשרה עליו השכינה דהא מדה טובה יתירה על מדת פורענות ואנו צועקין על כך ואין אנו נענין אבל מה אעשה וכו' :

וְיֵשׁ מֵהֶם מְעַנְיָנִים אַחֲרִים, כַּדְּאִמְרִינָן נְמִי הֵתָם (סו, ב) : אָמַר רַבִּי אִיבּוֹ בַר נַגְרִי, אָמַר רַבִּי חִיָּא בַר אֲבָא : " (*) בְּלִטְיָהֶם" (שמות ז, כב), אֵלוֹ (*) מַעֲשֵׂה שְׂדִים ; " (*) בְּלִטְיָהֶם" (שם שם, יא), אֵלוֹ מַעֲשֵׂה כְּשָׁפִים. וְכֵן הוּא אוֹמַר : "וְאֵת (*) לְהַט הַחֶרֶב הַמִּתְהַפֶּקֶת" (בראשית ג, כד). אָמַר אֲבִיִּי : (*) דְּקַפִּיד אֲמָנָא שְׂד, דְּלָא קַפִּיד אֲמָנָא כְּשָׁפִים.

נפש יהודה **בלטיהם.** כמו ותבא בלט בסתר : מעשה שדים. שנסתרים ואינן נראים כל מקום שנאמר בלטיהם היו החרטומים עושים בלחשיהם ע"י שדים : בלטיהם. אלו מעשה כשפים, שאינו נעשה על ידי שדים אלא מעצמו : להט החרב המתהפכת. לשמור את דרך עץ החיים ומתהפכת מאליה ודומה לכשפים ולא ע"י שדים היתה מתהפכת אלא מאליה קרי ליה להט : דקפיד אמנא שד. מי שמקפיד על הכלי שאינו יכול לעשות דבר בלא כלי הראוי לאותו דבר כגון שרי בוהן שצריכין סכין שקתו שחור ושרי כוס שצריכין כוס של זכוכית הוא מעשה שדים : דלא קפיד אמנא. שבכל כלי היה עושה מעשה כשפים הוא :

אָמַר אֲבִיִּי : הַלְּכוֹת כְּשָׁפִים (*) כְּהַלְּכוֹת שַׁבָּת, יֵשׁ מֵהֶם בְּסַקִּילָה וְיֵשׁ מֵהֶם פְּטוֹר אֲבָל אֲסוּר וְיֵשׁ מֵהֶם מִתֵּר לְכַתְּחֻלָּה. (*) הָעוֹשֶׂה מַעֲשֵׂה בְּסַקִּילָה. (*) הָאוֹחֵז אֶת הָעֵינַיִם פְּטוֹר אֲבָל אֲסוּר. מִתֵּר לְכַתְּחֻלָּה, כְּדָרַב הוֹנָא וְרַב אוֹשְׁעֵינָא, דְּכָל מַעֲלֵי שַׁבְּתָא (*) עֲסָקִי בְּהַלְּכוֹת יִצִּירָה וְאֲבָרוּ בְּהוּ עֲגָלָא תַלְתָּא וְאֶכְלִי לִיה.

נפש יהודה **כהלכות שבת.** דמלאכות בסקילה ושבות פטור אבל אסור וצידת צבי וצפור שנכנסה לו תחת כנפיו בשבת יושב ומשמרו עד שתחשך ומפיס מורסא להוציא ממנו ליחה וכן צד נחש שלא ישכנו מותר לכתחלה הכא נמי : העושה מעשה. ממש בסקילה : האוחז את העינים. מראה כאילו הוא עושה ואין עושה ואין כלום פטור אבל אסור : עסקי בהלכות יצירה. וממילא איברי להו עגלא תלתא ע"י שהיו מצרפים אותיות השם שבהם נברא העולם ואין כאן משום מכשפות דמעשה הקב"ה ע"י שם קדוש שלו הוא :

וְאִמְרִינָן עֲלָה (שם) : "וַיֹּאמְרוּ הַחֲרֻטָּמִים אֶל־פְּרָעָה (*) אֲצַבֵּעַ אֱלֹהִים הִיא" (שמות ח, טו). אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר : מִכָּאֵן שְׁאִין הַשֵּׁד יָכוֹל לְבָרְאוֹת בְּרִיָּה פְּחוּתָהּ מִכְּשִׁעוֹרָה. רַב פִּפְאָ אָמַר : הָאֱלֹהִים, אֶפִּילוּ כְּגִמְלָא נְמִי (*) לָא מְצוּ בְרוּ, אֲלָא (*) הָאִי מְכַנְיָף לִיה וְהָאִי לָא מְכַנְיָף לִיה. אִינִי, וְהָאִי אָמַר לִיה רַב לְרַבִּי חִיָּא : לְדִידִי חִזִּי לִי הֵהוּא (*) טִייעָא (*) דְּשַׁקְלִיה לְסַפְסָרָא וְגִיידִיה לְגִמְלָא

(*) וְטָרַף לִיָּה בְּטַבְלָא (*) וְקָם? (*) אָמַר לִיָּה: (*) לְבַתֵּר הָכִי דְמָא וּפְרָתָא מִי הָוֵא? (*) הֵיא אַחִיזַת עֵינַיִם הָוֵא.

נפש יהודה **אצבע אלהים היא.** מכה זו של כנים לא ע"י מכשפות באה אלא ע"פ הקב"ה דאין לחרטומים יכולת בה: **לא מצו ברו.** אין יכול לברוא אפילו בריה גדולה אלא כשהשד צריך לבריות גדולות הוא מאסף ומביא מן ההפקר: **האי מכניף ליה.** בריות גדולות נוחין לקבצן ונאספים יחד אליו אבל בריה קטנה אינה נאספת שאין בה כח לבא מרחוק: **טייעא.** סוחר ערבי: **דשקליה לספסרא וגיידיה לגמלא.** נטל חרב וחתך גמלו לאברים. גיידיה כמו וראוהו מגויד פרק בתרא דיבמות: **וטָרַף לִיָּה בְּטַבְלָא.** קשקש לו בזוג גלא"ק או בע"ל: **וקָם.** הגמל על רגליו כבראשונה: **אמר ליה.** ר' חייא לרב: **בתר הכי דמא ופרתא.** אחר שעמד הגמל כלום נמצאת שם לכלוך מן הדם והפרש: **היא אחיזת עינים הויא.** ולא מגויד הוה שאינו יכול להחיות המת:

וּלְפִי שְׂפָל זָה הִבֵּל וְרַעוּת רוּחַ, הִתְרַגַּל בְּזָה אֵינוֹ אֶלָּא אֶבְדּוֹן עוֹלָם. עַל כֵּן תוֹרַתְנוּ הִתְמַיְמָה הַזְּהִירָה עַל זֶה וְאָמְרָה: "תְּמִים תִּהְיֶה עִם ה' אֶלְהֵיךָ" (דברים יח, ג).

פרק שני [עו]

החושבים בעונות ומסתפקלים בם ואומרים: עונה זו טובה לעשות בה כל דבר (*) ועונה זו בהפך זה, (*) אולי שתפעל גם כן בכל אדם הבוטחים בדבר, אבל הבוטח באדון הכל הוא יהיה לו למגן, דכתיב: "והבוטח בה' חסד יסובבנו" (תהלים לב, ט). רוצה לומר, חסד השם יתברך יגינהו מן המקרים. וכן אמר דוד, עליו השלום: "בידך עתתי" (שם לא, טז). רוצה לומר, רבונו של עולם, יכלתך היא בכל ואתה יצרתם ובידך לשנות פעלתם כרצונך. והחסידים ואנשי מעשה שאינן מקפידין בזה וכל שכן החכמים המשיגים למעלה מזה, מניחים כל בטחונם ושמירתן בשומר הכל, אדון על הכל, והוא ישמר להם ולכל הבוטחים בו, אף על פי שיהיו פתאים, כדכתיב "שומר פתאים ה'" (שם קטז, ו) וכתיב: "אסה' לא ישמר" עיר שוא שקד שומר" (שם קכז, א).

נפש יהודה **ועונה זו בהפך זה.** כלומר לא טוב להתחיל בו דבר או לילך לדרך: **אולי שתפעול גם כן.** שיבא לו כזה פעם אחת שאירע לו שהוא כן ושיגו הבוטחים בזה רצונם אבל מ"מ אין בו ממש ואין לסמוך עליו ואין טוב אלא לבטוח בה' ולהתפלל אליו שיצליח בכל מעשיו:

אבל אותו שפרש דעתו מלהשיג דברי תורה והוציא כל ימיו להשיג הנעלם ממנו וחושב, שהוא מהוברי שמים ושהוא יודע לכון העתים ולשפט הזמנים ולראות העתידות - נקרא (*) מעונן, כפי דעת האמת של רבי עקיבא. ועל פיוצא בזה הזהירה תורה ואמרה: "לא? פמצא בך מעביר וגו' מעונן ומנחש ומכשף" (דברים יח, ט). ועל דא גרסינן פרק ארבע מיתות (סנהדרין סה, ב): תנו רבנן, "מעונן", רבי ישמעאל אומר: זה המעביר (*) שבעה מיני זכור על העין. וחכמים אומרים: זה (*) האוחז העינים. רבי עקיבא אומר: זה המחשב עתים ושעות ואומר: היום יפה לצאת, למחר יפה

לקח, (*) לימודי ערבי שביעיות להיות חטים יפות, (*) עיקורי קטניות מהיות רעות.

נפש יהודה מעונן. כמו בעל עונות שמבחין את העונה ואומר היום יפה לילך לדרך ומחר לקנות וישתכר: **שבעה מיני זכור.** שכבת זרע משבעה בריות מעביר על עיניו ועשה כשפים: **האוחז העינים.** אוהז וסוגר עיני הבריות ומראה להם כאלו עושה דבר של פלא והוא אינו עושה כלום: **למודי ערבי שביעיות.** כלומר ערי שביעיות למדין ורגילין להיות חטין יפות: **עקורי קטניות מהיות רעות.** כלומר העוקר קטניות ואינו קוצרן אין מתליעות ואין מרקיבות:

וגרסינן נמי בערבי פסחים (פסחים ק"ג, ב): **אמר רבה בר בר חנא, אמר רבי יוחנן משמיה דרב: מנין שאין שואליו (*) בכלדיים? שנאמר: " (*) תמים תהיה עם ה' אלהיך" (שם יח, ג).**

נפש יהודה כלדיים. חוזים בכוכבים: **תמים תהיה.** להיות בוטח בו בכל קורות תולדות הבאות לך:

וגם כן מנחש נקרא המביט בנחש, אף על פי שכתוב: **"כי לא נחש בייעקב" וגו' (במדבר כג, כג), כדגרסינן התם, פרק ארבע מיתות (סה, ב): תנו רבנן: "מנחש", זה האומר: (*) פתו נפלה מפיו, מקלו נפל מידו, בנו קורא לו מאחריו, עורב קרא לו, (*) צבי הפסיקו בדרך, (*) נחש מימינו ושועל משמאלו, (*) אל תתחיל בו, (*) שחרית הוא, (*) ראש חדש הוא, (*) מוצאי שבת הוא. תנו רבנן: "לא תנחשו" (ויקרא יט, כו), כגון אלו (*) המנחשין בחלדה ובעופות ובכוכבים.**

נפש יהודה פתו נפלה מפיו. צריך לדאוג היום מהיזק: **צבי הפסיקו.** שהי הולך ממזרח למערב והצבי הולך מצפון לדרום והפסיק דרכו: **נחש מימינו ושועל משמאלו.** סימן רע הוא לו: **אל תתחיל בי.** כשבא הגבאי לגבות מס ממנו אמר לו בבקשה ממך אל תתחיל בי להיות ראשון בדבר הפסד שסימן רע לו: **שחרית הוא.** שהיה תובע ממנו חוב א"ל שחרית הוא ולא אתחיל תחילת מעשי היום בפרעון: **ראש חודש הוא.** המתן לי עד מחר: **מוצאי שבת הוא.** ראשון לימי השבוע: **המנחשין בחולדה וכו'.** כשרוצים לעשות דבר:

וכש ישראל עושים רצונו של מקום ושמים בטחונם בשם יתברך אינם נתונים ביד מזל וגם אין נחוש מזיקתו, כדגרסינן בסוף פרק ארבעה נדרים (נדרים לב, א): **אמר רב יהודה, אמר רב: בשעה שאמר לו הקדוש ברוך הוא לאברהם: "התהלך לפני ויהיה תמים" (בראשית יז, א), אחזה רעה את עצמותיו. אמר: (*) שמא דבר מגנה יש בי? כיון שאמר: "ואתנה בריתי" (שם טו, ב), מיד נתקרה דעתו. "ויוצא אתו החוצה" (שם טו, ה), אמר לפניו: רבונו של עולם, הסתכלתי במזל שלי ואין לי בן אחד. אמר לו הקדוש ברוך הוא: אברהם, צא (*) מאצטגנינות שלך, שאין מזל לישראל.**

נפש יהודה שמא דבר מגונה יש בי. שלא אמר לי והיה תמים עד עכשיו: **מאצטגנינות שלך.** ממשפט חכמות מזל שלך והיינו דכתיב ויוצא אותו החוצה:

אמר רבי יהושע בן לוי: כל המתמם את עצמו הקדוש ברוך הוא מתמם עמו, שנאמר: **"עם חסיד תתחסד" וגו' (שמואל ב, כו).** רבי אושעיא אומר:

כָּל הַמִּתְמָם אֶת עֲצָמוֹ (*) שָׁעָה עוֹמְדָת לּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "הִתְהַלֵּךְ לְפָנַי וְהִיָּה תָמִים" (בראשית יז, א) וְכָתִיב: "וְהִיָּיתָ לְאָב הַמּוֹן גּוֹיִם" (שם שם, ד). אָמַר רַבִּי לִוִּי: (*) כָּל הַמִּנְחָשׁ לּוֹ נֹחַשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי לֹא־נֹחַשׁ בִּיעֶקֶב" (במדבר כג, כג). וְהָא (*) בְּאֵלֶּיךָ לְמַיִד כְּתִיב? אֵלֶּא (*) מְדָה כְּנֶגֶד מְדָה.

נפש יהודה שעה עומדת לו. דעולה לגדולה: כל המנחש לו נחש. שהקסמים והנחשים רודפים אחריו שנוק בכל דבר כדאמרינן בפרק ערבי פסחים מאן דקפיד קפדי ביה שנאמר כי לא נחש ביעקב וגו': באל"ף למ"ד כתיב. דמשמע דאין רודפין אחריו: מדה כנגד מדה. מאן דקפיד קפדי בהדיה דבמדה שאדם מודד מודדין לו ולא נפיק מקרא:

תַּנִּי אֶהְבֶּה בְּרִיה דְרַבִּי זִירָא: כָּל אָדָם שְׂאִינוּ מְנַחֵשׁ מְכַנְיָסִין אוֹתוֹ לְמַחִיצָה שְׂאִפִּילוּ מִלְּאֲכֵי הַשָּׂרְתַּת אֵינָן יְכוּלִין לְפָנֵס בָּהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: " (*) כְּעַת יֹאמַר לְיַעֲקֹב וְלִישְׂרָאֵל מַה־פָּעַל אֵל" (שם). לְמַדְנֹו, שֶׁהַמְּבִיט בְּזָה אֵין בּוֹ תוֹעֵלַת אֵלֶּא הַפְּסֵד וְעֵבְרָה, וְאֲשָׁרֵי אָדָם בּוֹטַח בָּךְ.

נפש יהודה כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל אל. שמלאכי השרת ישאלו לישראל מה פעל אל לפי שמתוך שאינן מנחשים מכניסים אותם למחיצה שאין מלאכי השרת יכולין ליכנס בה ונראה בעיני דהיינו מדה כנגד מדה שמתוך שאינן הולך לקראת נחשים לידע העתידות אלא בוטח בהקב"ה משום הכי מגלה לו הקב"ה רזי עולם שאינן גלויים למלאכי השרת:

חתימה [עז]

דְּבַר בְּרוּר וְיָדוּעַ הוּא, שֶׁהִלְשׁוֹן נִבְרָאת לְדַבְרִים שֶׁהֵם קִיּוּם וְהַעֲמָדָה לְגוּף וְלִנְפֶשׁ. וְאִף־עַל־פִּי (*) שֶׁהִתְחַלְתָּה בְּדַבְרִים שֶׁהֵם תוֹעֵלַת הַגּוּף, מְכַל מְקוּם הֵם טְפִילָה כְּנֶגֶד הַדַּבְרִים שֶׁצָּרִיכִין לְנַפֵּשׁ הַקִּיּוּמֵת עַדִּי עַד וְלִנְצַח נְצַחִים. וְלִפִּי שֶׁבְּנֵי אָדָם מְלַכְלָכִים בְּהַבְלֵי הָעוֹלָם וְלֹא דִי לָהֶם לַעֲשׂוֹת הַפֶּדָה הַאֲמֵת - דְּבַרֵּי הַגּוּף עָקֹר וְדַבְרֵי הַנְּפֶשׁ טָפֵל, אֵלֶּא שֶׁמוֹצֵיאִין מִפִּיהֶם דְּבַרֵּים לְכָלֹת וְלֹאֲבַד הַנְּפֶשׁ. בְּהִיּוֹת הִיכָלֶת בְּיָדָם לְקַחַת דְּרָךְ הַחַיִּים, עוֹזְבִים אוֹתוֹ וְאוֹחֲזִים דְּרָךְ הַמּוֹת, בְּתַת לָהֶם בּוֹרָאֵם הַבְּחִירָה בְּיָדָם. כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "רְאֵה נְתַתִּי לְפָנֶיךָ הַיּוֹם אֶת־הַחַיִּים וְאֶת־הַטּוֹב" וְגו' (דברים ל, טו).

נפש יהודה שהתחלתו. כלומר שברא הקב"ה נפש ממלאת לאדם והוא לצרכו לדבר חפצו:

כִּי כְּמוֹ שֶׁיֵּשׁ בְּדַרְכֵי הַמַּעֲשִׂים מְוֹת וְחַיִּים גַּם כֵּן יֵשׁ בְּלִשׁוֹן הָאָדָם, כְּדַכְּתִיב: "מְוֹת וְחַיִּים בְּיַד־לִשׁוֹן" (משלי יח, כא), רוֹצֵה לֹאֲמַר, בְּהוֹצֵיא הָאָדָם בְּלִשׁוֹנוֹ (*) דְּבַרֵּים הַמְזַהְרִים וְהַנְּמַאֲסִים וְהַמְזַיְקִין מִתְחַיֵּב גּוּפוֹ וְנַפְשׁוֹ לְמוֹת וְאֵם עוֹסֵק אָדָם (*) בְּדַבְרֵים הַמְצֻוִים וְהַמְעַלִּים לְמַעֲלָה, וּמוֹצֵיא הַמַּעוֹט בְּדַבְרֵים הַמּוֹתְרִים לְקִיּוּם הַגּוּף הִיא נִקְרָאת לּוֹ עַץ חַיִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: "מִרְפָּא לְשׁוֹן עַץ חַיִּים" (שם טו, ד).

נפש יהודה דברים המוזהרים. שלא ידבר דברים שמביאין לידי חטא: בדברים המצויין. לדבר ד"ת ותפלה:

וגם כן בלשונו של אדם הוא אהוב או שנוי לבני אדם ואף עם בוראו, כמו שמצינו בספרי: כנסת ישראל בקולה אהובה ובקולה שנואה. בקולה אהובה, שנאמר: "השמיעני את־קולך כִּי־קולך ערב" (שיר השירים ב, יד). במה קולם של ישראל ערב? הוי אומר בדברי תורה. ובקולה שנואה, שנאמר: "נתנה עלי בקולה עליך שִׁנְאֵתִיךָ" (ירמיה ב, ח). מאי "נתנה עלי בקולה"? הוי אומר בלשון הרע. הדין הוא דכתיב: "מִוֹת וְחַיִּים בְּיַד לְשׁוֹן וְאֶהְבִּיהָ יֹאכַל פְּרִיָהּ" (משלי יח, כא). מאי "יאכל פריה"? אוהב הלשון לדבר בה בדברי תורה ובעצה הנכונה ולא ידבר בדברים בטלים אלא בדברי תורה, בחכמה ובמוסר ובהבאת שלום בין אדם לחברו ובין איש לאשתו ויצדיק את הצדק וישבח, ויגנה את הרע ויודף אחר האמת.

ועוסק בדברים אלו זכיות הרבה (*) שאין להם קץ ותכלית יוכל לקנות לנפשו בלשונו. ואם אוהב הלשון לדבר בה הפך מזה יכול לקנות לעצמו עונות רבים שאין להם קץ ותכלית. הדין הוא דכתיב: "מִוֹת וְחַיִּים בְּיַד לְשׁוֹן וְאֶהְבִּיהָ יֹאכַל פְּרִיָהּ".

נפש יהודה שאין להם קץ. אין להשיג גודל השכר לעוה"ב על דרך עין לא ראתה וגו'.

וגם מצינו בויקרא רבה, פרשת זאת תהיה: מעשה ברוכל אחד שהיה מסבב בעירות והיה מכריז ואומר: מי מבקש סם חיים? שמעה בתו של רבי ינאי, נכנסה לאביה והגידה לו. אמר לה: לכי קראי לו. כיון שבא אמר לו: אי זה כוס של סם החיים שאתה מוכר? אמר לו: כוס שאני מוכר אתה מוכרו. אמר לו: אף־על־פייך הודיעני. אמר לו: והלא כתיב "מי־האיש החפץ חיים אהב ימים וגו' נצר לשונך" וגו' (תהלים לד, יגיד). הנה שכוס החיים בפיו של אדם.

גם כתוב בואלה שמות רבה: אמר רבי אבא: כל מי שאומר לשון הרע מסלק את השכינה מלמטה למעלה. תדע לך: מה דוד אומר: "נפשי בתוך לבאם אשכבה להטים" וגו' (שם נז, ה). "נפשי בתוך לבאם", אלו אבנר ועמשא, שהיו (* לבאים בתורה. "אשכבה להטים", אלו דואג ואחיתפל, שהיו להוטים אחר לשון הרע. "בני־אדם (* שניהם" וגו' (שם), אלו אנשי קעילה, שנאמר: "היסגירני בעלי קעילה" (שמואל א כג, יא). "ולשונם חרב חדה" (תהלים, שם), אלו הזיפים, שנאמר: "ויאמרו לשאול הלא דוד מסתתר עמנו" (שם נד, ב). מה כתיב בתריה? "רומה על השמים אלהים" (שם נז, ו). אמר ליה דוד: רבונו של עולם, מה שכינה עושה למטה סלק את השכינה לרקיע.

נפש יהודה לבאים בתורה. כאריה וכלביא: שניהם. חנית וחצים, בתוך פיהם הלשון הרע:

גם מצינו באלה הדברים רבה: אמר הקדוש ברוך הוא: בעולם הזה, על ידי שהיה ביניכם לשון הרע, סלקתי שכינתי מביניכם, שנאמר: "אשר אמרו ללשוננו נגביר" וגו' (שם יב, ה). מה כתיב בתריה? "משד עניים וגו' (*) עתה אקום" וגו'. אבל לעתיד לבוא, שאני עוקר יצר הרע מביניכם,

שָׁנְאָמֶר: "וְהִסְרֵתִי אֶת־לֵב הָאָבִן מִבְּשָׂרְכֶם" (יחזקאל לו, כו), אָנִי מַחְזִיר
שְׂכִינָתִי בִּינֵיכֶם, שָׁנְאָמֶר: "וְהָיָה אַחֲרֵיכֶן אֲשֶׁפוּךְ רוּחִי עַל־כָּל־בְּשָׂר" (יואל ג'
א). וּמִתּוֹךְ שָׁנִי מְשָׁרָה רוּחַ הַקֹּדֶשׁ עֲלֵיכֶם תִּהְיוּ כְּלָכֶם זֹכִים לְתוֹרָה
וְיוֹשְׁבִים בְּשָׁלוֹם בְּעוֹלָם, שָׁנְאָמֶר: "וְכָל־בְּנֵיךְ לְמוֹדֵי ה' וְרַב שָׁלוֹם בְּנֵיךְ"
(ישעיה נד, יג).

נפש יהודה עתה אקום. להסתלק שכינתי ממקום מושבי:

שני

נר

סליק

הנר השלישי - לקים המצות

וְנַחֲלֵק לַעֲשֶׂרָה כָּלְלִים

כָּל־הָרֵאשׁוֹן, לְמוֹל הַזְּכָרִים; כָּל־הַשְּׂנִי, לְגִדֹל אֶת הַבֶּן; כָּל־הַשְּׂלִישִׁי,
לְהַתְּפִלָּל; כָּל־הַרְּבִיעִי, לְכַבֵּד שַׁבָּתוֹת וּמוֹעֲדֵים; כָּל־הַחֲמִשִּׁי, בְּכָבוֹד אָב
וְאָם; כָּל־הַשְּׁשִׁי, לְשֵׂא אִשָּׁה; כָּל־הַשְּׁבִיעִי, לַעֲשׂוֹת צְדָקָה; כָּל־
הַשְּׁמִינִי, לְגַמֵּל חֶסֶד; כָּל־הַתְּשִׁיעִי, לְדוֹן דִּין אֶמֶת; כָּל־הָעֲשִׂירִי, לְרַדֵּף
אֲחֵר הַמִּצְוֹת.

הקדמה [עת]

בְּאַהֲבַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ אֶת יִשְׂרָאֵל הַרְּבִיָּה לָהֶם תּוֹרָה וּמִצְוֹת לְזִכְרוֹתֵם לְשָׁנֵי
עוֹלָמוֹת וּלְנִקּוּתֵם (*) מְזֻהָמַת הַתְּאֻוֹת הַגּוֹפְנִיּוֹת (*) וְלַהֲגִינָם מְקוֹרוֹת
הַזְּמַן, אֲשֶׁר רָשְׁתֶּם פְּרוּשָׁה עַל הַכָּל. עַל כֵּן נָתַן לָהֶם חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים
צְדִיקִים אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אוֹתָם הָאֵדָם וְחֵי בָהֶם. וְגִרְסִינָן בְּמִסְכַּת מְכוֹת, פָּרַק
אֵלּוּ הֵן הַלּוּקִין (כג, ב): רַבִּי חֲנַנְיָא בֶן עֲקִישָׁיָא אוֹמֵר: רְצָה הַקֹּדֶשׁ בְּרוּךְ הוּא
לְזִכְרוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל לְפִיכֶךָ הַרְּבִיָּה לָהֶם תּוֹרָה וּמִצְוֹת, שָׁנְאָמֶר: "ה' חִפָּץ (*)
לְמַעַן צְדָקוֹ יִגְדִיל תּוֹרָה וַיֵּאדִיר" (ישעיה מב, כא).

נפש יהודה מזהמת התאוות. החטאים שהגוף מתאוה: ולהגינם מקורות הזמן.
מאורעות רעות הבאים על עונש החטא: למען צדקו. את ישראל לקבל שכר הרבה לפיכך וגו':

וּמִצּוֹת עֲשֵׂה וְלֹא תַעֲשֶׂה עוֹלוֹת לְמַנְיָן תִּרְיִיג, כַּדְגֵרְסִינָן בְּמִסְכַּת מִכּוֹת (שם): דְּרַשׁ רַבִּי שְׁמַלְאִי: תִּרְיִיג מִצּוֹת נֶאֱמָרוּ לְמִשָּׁה בְּסִינִי, שְׁס"ה מִצּוֹת לֹא תַעֲשֶׂה (*) כְּנֶגֶד יְמוֹת הַחֲמָה וּרְמִי"ח מִצּוֹת עֲשֵׂה כְּנֶגֶד אֲבָרְיוֹ שֶׁל אָדָם. אָמַר רַב הַמְנוּנָא: מַאי קָרָאָה? "תּוֹרָה צְוֵה לָנוּ מִשָּׁה" (דְּבָרִים לַג, ד). "תּוֹרָה" בְּגִימְטְרִיא הָכִי הָיִי? "תּוֹרָה" שִׁית מָאָה וְחָד סָר הָיִי, "אֲנֹכִי" ו"לֹא יִהְיֶה לָךְ" (שְׁמוֹת כ, בַּג), מִפִּי הַגְּבוּרָה (*) שְׁמַעְנוּם.

נפש יהודה כנגד וכו'. וכל אבר אומר עשה בי מצוה וכל יום אומר אל תחטא בי: שמענום. ומפי משה תר״י א והיינו דכתיב תורה צוה לנו משה ושנים מפי הגבורה הרי תר״י א מצות שנאמר אחת דבר אלהים שתיים זו שמעתי:

בְּא דָוִד (*) וְהֶעֱמִידוֹן (*) עַל אַחַת עֶשְׂרֵה, שְׁאָמַר: "ה" מִי יִגּוֹר בְּאַהֲלֵךְ" וְגו' עַד סוּף הַמְזֻמּוֹר (תְּהִלִּים טו). "הוֹלֵךְ תְּמִים", (*) זֶה אֲבָרְהָם אָבִינוּ, דְּכָתִיב בֵּיה: "הִתְהַלֵּךְ לִפְנֵי וְהָיָה תְּמִים" (בְּרֵאשִׁית יז, א); "וּפִעַל צִדְק", זֶה (*) אָבִא חֲלֻקְיָה; "וְדַבֵּר אֱמֶת בְּלִבְבוֹ, (*) כְּגוֹן רַב סַפְרָא; " (*) לֹא דָרַגְל עַל-לְשׁוֹנִי, זֶה יַעֲקֹב, דְּכָתִיב בֵּיה: "אוֹלֵי יְמֵשֵׁנִי אָבִי" וְגו' (שֵׁם כז, יב); "לֹא-עֲשֵׂה לְרַעְהוּ רָעָה", שְׁלֹא יֵרֵד לְאֲמָנוֹת חֲבֵרוֹ; " (*) וְחָרְפָה לֹא-נִשְׂאָ עַל-קִרְבוֹ", זֶה הַמְקָרֵב אֶת קִרְוֵבֵי; " (*) נִבְזָה בְעֵינָיו נִמְאָס", זֶה חֲזַקְיָה מֶלֶךְ יְהוּדָה (*) שְׁגָרָר עֲצָמוֹת אָבִיו עַל מִטָּה שֶׁל חֲבָלִים; "וְאֶת-יִרְאִי ה' יִכְבֹּד", זֶה יְהוֹשֻׁפֶט מֶלֶךְ יְהוּדָה, כְּשֶׁהָיָה רוּאָה תַלְמִיד חָכָם הָיָה עוֹמֵד מִכְּסָאוֹ וּמִחֲבִקּוֹ וּמְנַשְׁקוֹ וְקוֹרָא לוֹ: רַבִּי וּמוֹרִי; "וְנִשְׁבַּע לְהִרְעוֹ וְלֹא יִמְר", כַּדְרַבִּי יוֹחָנָן, דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן; אֵהָא בְּתַעֲנִית עַד שְׁאָבִא לְבֵיתִי; "כִּסְפוֹ לֹא-נָתַן בְּנִשְׁדֵי", (*) אָפִילוֹ רַבִּית דְּגוּי; " (*) וְשָׁחַד עַל-נִקְי לֹא-לִקְח", כְּגוֹן רַבִּי יִשְׁמַעְאֵל בְּרַבִּי יוֹסִי. וְכָתִיב: "עֲשֵׂה אֱלֹה לֹא יִמוּט לְעוֹלָם". כְּשֶׁהָיָה רַבֵּן גַּמְלִיאֵל מְגִיעַ לְמִקְרָא זֶה הָיָה בּוֹכָה. אָמַר: מֵאֵן דְּעָבִיד לְכַלְהוֹ לֹא יִמוּט, בְּחַד מְנִייהוּ יִמוּט? אָמַר לוֹ רַבִּי עֲקִיבָא: אֵלָּא מַעֲתָה "אֶל-תִּטְמָאוּ בְּכָל-אֵלֶּה" (ויקרא יח, כד) בְּכָל אֵלֶּה אִין, בְּחַד מִיַּנִּייהוּ לֹא? אֵלָּא בְּאֶחָד מִכָּל אֵלֶּה, הֵכָא נִמִּי בְּאֶחָד מִכָּל אֵלֶּה.

נפש יהודה והעמידן על י"א. שבתחלה היו צדיקים והיו יכולין לקבל עול מצות הרבה אבל דורות האחרונים לא היו צדיקים כל כך ואם באו לשמור כולן אין לך אדם שיזכה: על י"א וכו'. כדי שיזכו אם יקיימו י"א מצות הללו וכן כל שעה הדורות הולכין ומתמעטין ובאותו מזמור נמצא אלו י"א דברים הולך תמים וגו': זה אברהם. שהיה מאמין במקום ומבטל דעתו וחכמתו אצל המקום והאמין בה' ועמד בנסיון ולא הרהר אחריו: אבא חלקיה. מפורש בתענית דהוה אגיר יומא ויהבו ליה רבנן שלמא ולא אסבר להו אפיה כי היכי דלא ליפגר פירוש דלא ליבטל ממלאכתו וכי אתא יהיב גלימא בחד כתפא וציבי אאידיך כתפא משום דהות שאולה ולהכי שאילה ליה ולהכי לא שאילה ליה: כגון רב ספרא. כדאיתא בנר שני בדברי אונאות סי' מ"ו: לא רגל על לשוננו. לא רצה לשקר מתחלה שאמר אולי ימושני אבי אלא שאמו הכריעתו ועל פי הדבור דכתיב עלי קללתך בני ומתרגמין עלי אתאמר בנבואה דלא ייתון עלך לוטיא ברי: וחרפה לא נשא על קרובו. לא סבל חרפת קרובו: נבזה בעיניו נמאס. שנבזה היה בעיניו אביו שנמאס בעבודת כוכבים ומזלות: שגור. במטה של חבלים, גמרא הוא ולא קרא: ואפילו רבית דגוי. כדי שלא ימשוך ויבא להלוות לישראל ברבית: ושוחד על נקי לא לקח. ואפילו שוחד שהיה רשאי ליקח: כגון רבי ישמעאל ברבי יוסי. שהיה אריסו מביא משלו קודם זמנו ולא רצה ליקח כדי להיות לו דיין:

בְּא יִשְׁעִיה וְהֶעֱמִידוֹן עַל שֵׁשׁ, דְּכָתִיב: "הִלֵּךְ צִדְקוֹת וְדַבֵּר מִיִּשְׁרָיִם מֵאִס (*) בְּבַצַּע מַעֲשָׂקוֹת נִעַר כְּפָיו מִתְמַךְ בְּשָׁחַד (*) אֵטִם אֲזָנוֹ מִשְׁמַע (*) דְּמִים

וְעַצֵּם עֵינָיו מֵרְאוֹת בְּרַע" (ישעיה לג, טו). "הִלֵּךְ צְדָקוֹת", זֶה אֲבָרְהָם אֲבִינוּ, דְּכָתִיב: "לִמְעַן אֲשֶׁר יִצְוָה" וגו' (בראשית יח, ט); "וְדַבֵּר מִיִּשְׂרָאֵל", זֶה שְׂאִין מִקְנִיט פְּנֵי חֲבָרוֹ בְּרַבִּים; "מֵאֵס בְּבָצַע מַעֲשֵׂקוֹת", כְּגוֹן רַבִּי יִשְׁמַעֵאל בֶּן אֱלִישֶׁע; "נִעַר כַּפְּיוֹ מִתְמוֹךְ בִּשְׁחַד", כְּגוֹן רַבִּי יִשְׁמַעֵאל בְּרַבִּי יוֹסִי; "אֵטֵם אֲזֵנוֹ מִשְׁמַע דְּמִים", (*) כְּדָרְבִי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שְׁמַעוֹן, דְּלֹא שָׁמַע בְּזִילוֹתָא דְצוֹרְבָא מִרְבֵּנָן וְשִׁתִּיק; "וְעַצֵּם עֵינָיו מֵרְאוֹת בְּרַע", כְּדָרְבִי חִיָּא בְּרַ אֲבָא, דְאָמַר רַבִּי חִיָּא בְּרַ אֲבָא: זֶה הַמַּעֲלִים עֵינָיו מִן הַנְּשִׂים בְּשַׁעָה שְׁעוֹמְדוֹת (*) עַל הַכְּבִיסָה. וְכָתִיב: "הוּא מְרוֹמֵם שְׂכָן" וגו' (ישעיה לג, טז).

נפש יהודה **בבצע מעשקות.** ולא רצה ליקח לעצמו ראשית הגז שהביא לו אדם אחד משום שהיה בא לדון לפניו אע"ג דהוי כהן דדמי כאילו עשק לכהן שהיה רגיל זה ליתן מתנותיו: **אוטם אזנו משמוע דמים.** אזנו אטומה וסתומה בדבר זה שלא שמע בה דבר גנאי ושתק: **דמים.** היינו לשון שתיקה: **כדרכי אלעזר ברבי שמעון.** בהשוכר את הפועלים דנפק ריחשא מאודניה ואתחזי לאתתיה בחלמא ואמר שמעתי בזילותא דחד מדרבנן ולא מחאי כדבעי לי אלמא בחייו היה רגיל לדקדק ולפיכך הקפיד הקב"ה על אותו פעם שלא מיחה: **על הכביסה.** שעומדין במים כשכובסין בגדיהן ורגליהן נראות:

בָּא מִיכָה הַמּוֹרְשֵׁתִי וְהַעֲמִידֵן עַל שְׁלֹשׁ דְּכָתִיב: "וּמָה־הִ' דּוֹרֵשׁ מִמֶּךָ כִּי אִם-עֲשׂוֹת מִשְׁפָּט" וגו' (מיכה ו, ח). "עֲשׂוֹת מִשְׁפָּט", זֶה הַדִּין; "וְאֶהְבֵּת חֶסֶד", זֶה גְּמִילוֹת חֶסֶדִים; "וְהִצַּנֵּעַ לְכֶת", (*) זֶה הוֹצָאת הַמֵּת וְהַכְּנַסַת הַכֶּלֶה. וְהִלֵּא דְבָרִים קָל וְחֹמֶר: וּמָה (*) דְּבָרִים שְׂאִין דְּרַכְּוֹן לַעֲשׂוֹת בְּצִנְעָה, אֲמָרָה תוֹרָה "וְהִצַּנֵּעַ לְכֶת", דְּבָרִים שְׂדַרְכְּוֹן לַעֲשׂוֹת בְּצִנְעָה, עַל אַחַת כְּפֹה וְכַמָּה.

נפש יהודה **זו הוצאת המת והכנסת כלה.** דכתיב בהו לכת טוב לכת אל בית אבל מלכת אל בית משתה: **דברים שאין דרכן לעשות בצניעא.** כגון במת שמגלין לו גופו כדי לטהרו אמרה תורה הצנע לכת שאין לו לגלות מה שאינו צריך וגם בדבור אין במת לבא ע"י כן בהרהור כגון לשאול אם טהרו במקום ערוה אעפ"כ לא ידברו דברים כאילו עאכ"ו שאין לדבר בהכנסת כלה לחופה דברים כאלה שמביאין לידי הרהור:

(*) חֲזַר יִשְׁעִיָה וְהַעֲמִידֵן עַל שְׁתֵּים, שְׁנַאָמַר: "שְׁמָרוּ מִשְׁפָּט וַעֲשׂוּ צְדָקָה כִּי-קְרוֹבָה יִשׁוּעָתִי לְבוֹא וְצְדָקָתִי לְהִגָּלוֹת" (ישעיה נו, א).

נפש יהודה **חזר ישעיה.** כל שעה היו הדורות מתמעטין:

בָּא עָמוֹס וְהַעֲמִידֵן עַל אַחַת, שְׁנַאָמַר: "כֹּה אָמַר ה' לְבֵית יִשְׂרָאֵל דְּרִשׁוּנִי וְחִיו" (עמוס ה, ד). מִתְקִיף לָהּ רַב נַחְמָן בְּרַ יִצְחָק: וְאִימָא דְרִשׁוּנִי בְּכָל הַתּוֹרָה כְּלָה? אָלֵא בָּא חֲבִקוּק וְהַעֲמִידֵן עַל אַחַת, שְׁנַאָמַר: "וְצַדִּיק בְּאִמוּנָתוֹ יִחִיָּה" (חבקוק ב, ד).

וְכָל מִצְוָה הִיא לְהָאִיר לְעוֹשֶׂה בְּעוֹלָם הַזֶּה וּבְעוֹלָם הַבָּא כְּדַגְרִסִּינָן בְּמִסְכַּת סוּטָה, פָּרָק הָיָה נוֹטֵל (כא, א): דְּרִשׁ רַבִּי מְנַחֵם בְּרַבִּי יוֹסִי: מֵאִי דְכָתִיב "כִּי יָרַ מִצְוָה וְתוֹרָה אֹר" וגו' (משלי ו, כג)? תְּלָה הַכְּתוּב אֶת הַמִּצְוָה בְּנֵר וְאֶת הַתּוֹרָה בְּאֹר. אֶת הַמִּצְוָה בְּנֵר, לוֹמַר לָךְ: מַה הַנֵּר אֵינוֹ מְאִיר אֶלֶּא לְפִי שַׁעָה, אֶף מִצְוָה אֵינָה מְגִינָה אֶלֶּא לְפִי שַׁעָה; וְאֶת הַתּוֹרָה בְּאֹר, לוֹמַר לָךְ: מַה הָאֹר מְגִינָן לְעוֹלָם, אֶף תּוֹרָה מְגִינָה לְעוֹלָם. וְאֹמַר: "בְּהִתְהַלֵּךְ תִּנְחָה אֶתְךָ" וגו' (שם שם, כב). "בְּהִתְהַלֵּךְ תִּנְחָה אֶתְךָ", בְּעוֹלָם הַזֶּה; "בְּשִׁכְבְּךָ

תִּשְׁמַר עָלֶיךָ" (שם), "זֶה יוֹם הַמִּיתָה; "וְהַקִּיצוֹת" (*) הִיא תְּשִׁיחָךְ" (שם), לעולם הבא.

נפש יהודה היא תשיחך. תליץ בעדך את זכותך :

מְשַׁל לְאָדָם אֶחָד, שֶׁהָיָה מְהֻלָּךְ בְּדַרְךְ בְּאִישׁוֹן לִילָה וְאֶפְלָה וּמִתְיָרָא מִן הַקּוֹצִים וּמִן הַבְּרַקָּנִים וּמִן הַפְּחָתִים וּמִחִיָּה רְעָה וּמִלְסָטִים וְאִינוּ יוֹדֵעַ אֵיזָה דָרֶךְ מְהֻלָּךְ. (*) נִזְדַּמְנָה לוֹ אַבּוּקָה שֶׁל אוֹר, נִצּוּל מִן הַקּוֹצִים וּמִן הַבְּרַקָּנִים וּמִן הַפְּחָתִים (*) וְעֵדִין מִתְיָרָא מִחִיָּה רְעָה וּמִלְסָטִים וְאִינוּ יוֹדֵעַ בְּאִיזָה דָרֶךְ מְהֻלָּךְ. כִּיּוֹן (*) שְׁעָלָה עֲמוּד הַשַּׁחַר, נִצּוּל מִחִיָּה רְעָה וּמִן הַלְסָטִים (*) וְעֵדִין מִתְיָרָא, שְׁאִינוּ יוֹדֵעַ בְּאִיזוֹ דָרֶךְ יֵלֵךְ. (*) הַגִּיעַ לְפָרֶשֶׁת דְרָכִים נִצּוּל מִכָּלֵם.

נפש יהודה הברקנים. מין קוצים: פחתים. גומות: נזדמנה לו אבוקה של אור. כך זכה לקיים המצות ניצול ממצות פורעניות: ועדיין מתירא מחיה רעה ומלסטים. שדרכן לילך פן יפגעו בו כדכתיב תשת חשך ויהי לילה בו תרמוש כל חיתו יער: שעלה עמוד השחר וכו'. ואף כאן זכה לתורה ניצול מן החטא ומן היסורין: ועדיין מתירא שאינו יודע וכו'. שמא יכפנו יצרו לבטל וישוב עליו הרע ופורעניות: הגיע לפרשת דרכים. ושם הכיר את דרכו ואף כאן הגיע ליום מיתה ולא פירש מה"ת עד יום מותו ניצול מכולם והכי מפרש לה בגמי דסוטה:

דָּבַר אַחַר: (*) עֲבָרָה מְכַבָּה מְצוּהָ וְאִין עֲבָרָה מְכַבָּה תוֹרָה, שְׁנֵאמַר: "מִיָּם רַבִּים לֹא יוּכְלוּ" (*) לְכַבּוֹת אֶת־הָאֱהָבָה" וגוי' (שיר השירים ח, ז).

נפש יהודה עבירה מכבה. שכר מצוה ואין עבירה מכבה שכר מי שעסק בתורה קודם לכן אלמא מצוה לא מגנא כולי האי: לכבות את האהבה. זו תורה כדכתיב הביאני אל בית היין ודגלו עלי אהבה סוד בגימ' יין:

(*) אָמַר רַב יוֹסֵף: (*) מְצוּהָ, בְּעֵידָנָא דְעָסִיק בְּהַ מְגִנָּא וּמְצָלָא, (*) בְּעֵידָנָא דְלֹא עָסִיק בְּהַ, אֶגּוּינִי מְגִנָּא אֶצוּלִי לֹא מְצָלָא: תוֹרָה בְּעֵידָנָא דְעָסִיק בְּהַ בִּין בְּעֵידָנָא דְלֹא עָסִיק בְּהַ, אֶגּוּינִי מְגִנִּי וְאֶצוּלִי מְצָלָא. מִתְקִיף לָהּ רַבָּא: אֶלָּא מַעֲתָה, דּוֹאֵג וְאַחִיתַּפֵּל דְחֻטְאֵוּ, מִי לֹא עָסְקִי בַתוֹרָה? (*) אֶמַאי לֹא אֶגִּין עֲלֵיהוּ? אֶלָּא אָמַר רַבָּא: תוֹרָה, בְּעֵידָנָא דְעָסִיק בְּהַ מְגִנָּא וּמְצָלָא, בְּעֵידָנָא דְלֹא עָסִיק בְּהַ אֶגּוּינִי מְגִנָּא אֶצוּלִי מְצָלָא; (*) מְצוּהָ, בִּין בְּעֵידָנָא דְעָסִיק בְּהַ בִּין בְּעֵידָנָא דְלֹא עָסִיק בְּהַ, אֶגּוּינִי מְגִנָּא אֶצוּלִי לֹא מְצָלָא.

נפש יהודה אמר רב יוסף. לעולם מגנא מן היסורין הרבה ומאי אינו מגנא דקאמר ת"ק מן החטא שלא יכשילנו יצה"ר קאמר: מצוה בעידנא דעסיק בה. והיינו לפי שעה דקאמר מגנא מן היסורין ומצלא מן היצה"ר שלא יכשילנו לחטא: בעידנא דלא עסיק בה. משגמר המצוה ואינו עוסק במצות אגונא מגנא מן הפורענות אצולי לא מצלא: אמאי לא אגין עלייהו. מיצה"ר שהחטיאן ועשאן רשעים גמורים כלומר אמאי לא הצילן מן העבירות: מצוה בין בעידנא וכו' אגוני מגנא. מן הפורענות כי מתני' ודקתני נמי בביריתא עבירה מכבה מצוה לאו מלהגין מן היסורין קאמר אלא מליטול שכר לעתיד:

וְאֶף־עַל־פִּי שְׁגָדוּל שְׁכַר הַמְצוּהָ, לֹא נִכְתְּבוּ טַעְמָה וּשְׂכָרָה בְּפִרוּשׁ, כְּדִי שְׁלֹא יִתְרַשְׁלוּ בְּהַ, כְּדָגְרִסִּין בְּמַסְכַּת סִנְהֶדְרִין, פָּרַק כְּהוֹן גְּדוּל (כא, ב): וְאָמַר רַבִּי יִצְחָק: מִפְּנֵי מָה (*) לֹא נִתְגַּלוּ טַעְמֵי תוֹרָה? שְׁהָרִי שְׁנֵי מְקַרְאוֹת נִתְגַּלוּ

טעמן וּנְכָשֶׁל בָּהֶם גְּדוֹל הָעוֹלָם. כְּתִיב: "וְלֹא יִרְבֶּה־לוֹ נָשִׁים וְלֹא יִסוֹר לָבְבוֹ" (דברים יז, יז). אָמַר שְׁלֹמֹה: אֲנִי אֶרְבֶּה וְלֹא אֶסוֹר. וּכְתִיב: "וַיְהִי לְעַת זְקִנָּת שְׁלֹמֹה נָשָׂיו הָטוֹ אֶת־לִבָּבוֹ" (מלכים א יא, ד); וּכְתִיב: "לֹא־יִרְבֶּה־לוֹ סוּסִים וְלֹא־יֵשִׁיב" וּגוֹ' (דברים יז, טז). אָמַר שְׁלֹמֹה אֲנִי אֶרְבֶּה וְלֹא אֵשִׁיב. וּכְתִיב: "וַתַּעֲלֶה וַתֵּצֵא מִרְכָּבָה מִמִּצְרַיִם בְּשֵׁשׁ־מֵאוֹת כֶּסֶף" (מלכים א י, כט).

נפש יהודה לא נתגלו טעמי תורה. כגון למה נאסרה לבישת שטענו ואכילת חזיר וכיוצא בהן:

וְאֶף־עַל־פִּי שֶׁלֹא נִתְגַּלָּה טַעְמָהּ וְלֹא שְׁכָרָה, לְכָל מִצְוָה וּמִצְוָה יֵשׁ סִגְלָה מִיַּחַדָּת וְתוֹעֵלָת גְּדוֹלָה לְהִגֵּן לְעוֹשֶׂיהָ בְּעוֹלָם הַזֶּה וּלְזָכוֹתָיו לְעוֹלָם הַבָּא, כְּדַגְרִסִּינָן בְּמִסְכַּת מְנַחוֹת, פָּרָק הַתְּכִלָּת (מד, א): תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי נִתָּן: אֵין לָךְ כָּל מִצְוָה קְלָה שֶׁבַתּוֹרָה שְׁאֵין מִתָּן שְׁכָרָה בְּעוֹלָם הַזֶּה וְלְעוֹלָם הַבָּא, אָבֵל אֵינִי יוֹדֵעַ כַּמָּה, צֵא וּלְמַד מִמִּצְוֹת (*) צִיצִית. מַעֲשֶׂה בְּאֶדָם אֶחָד שֶׁהָיָה זָהִיר בְּמִצְוֹת צִיצִית, כְּדֹאִיתָא בְּפָרָק צִיצִית (סימן קכג), בְּנֵר זֶה. וַתֵּן נְמִי בְּרֵאשׁ מִסְכַּת פֶּאֶה: (*) אֵלוֹ דְּבָרִים שְׁאֶדָם אוֹכֵל פִּירוֹתֵיהֶם בְּעוֹלָם הַזֶּה וְהִקְרָן קִימַת לְעוֹלָם הַבָּא: (*) כְּבוֹד אָב וְאִם וּגְמִילוּת חֲסָדִים וְהַבָּאת שְׁלוֹם בֵּין אָדָם לְחֵבְרוֹ (*) וְתִלְמוּד תּוֹרָה כְּנֶגֶד כָּלֵם.

נפש יהודה ציצית. מצוה קלה עשה בעלמא: אלו דברים. אבל שאר כל המצוות היום לעשותן ולמחר ליטול שכרם: כבוד אב ואם וכו'. ששכר דכתיב בהם הם הפירות בעוה"ז משא"כ בשאר מצוות דלא כתיב שכרן רק לעוה"ב: ותלמוד תורה. דכתיב כל חפצך לא ישוו בה וכתוב אחד אומר כל חפצים לא ישוו בה. חפצך אלו אבנים טובות ומרגליות חפצים אלו המצוות דכתיב כי באלה חפצתי:

וְאִם לְכִיּוּצָא בְּאֵלוֹ שֶׁהֵן חוֹבָה מְדַרְךְ אַרְץ וּמְנַהֲגוֹ שֶׁל עוֹלָם, וְאֶפִּילוֹ לֹא נְצֻטְוִינוּ בָּהֶם, מִן הַדִּין הַיָּה לַעֲשׂוֹתוֹ, יֵשׁ שְׁכָר בְּעוֹלָם הַזֶּה וְלְעוֹלָם הַבָּא, כָּל שְׂכֵן לְמִצְוֹת הַחֲמוּרוֹת שֶׁבַתּוֹרָה, שֵׁישׁ בַּעֲשִׂיתָן טָרַח גְּדוֹל וְאֵין הַדַּעַת מַחִיבָתוֹ וְהָאֶדָם מְקַבְּלוֹ וְעוֹשׂוֹ בְּסִבָּר פָּנִים יְפוֹת לְקִיָּם מֵאָמַר הָאֵל יִתְבַּרְךְ שְׁנִתְנָן.

וְאִם יֵשׁ צַדִּיק שֶׁאֵינוֹ זוֹכֶה לְבִי שֶׁלְחֲנוֹת, שֶׁמְצִינּוּ הַרְבֵּה צַדִּיקִים סָבְלוּ כַּמָּה מִיָּנִי צַעַר וְעֵנִיּוֹת בְּעוֹלָם הַזֶּה, בְּרוּךְ הוּא הַיּוֹדֵעַ, שֶׁגְּלוֹי לְפָנָיו סִדָּר הַמְּצִיאֹת וְהַנְּהַגְתּוֹ, וְעַלָּה בְּמַחֲשָׁבָה מְלַפְנֵיו לְסִדְרוֹ בְּעֵנָן הַזֶּה וְגַם לְעֵנֹתוֹ בְּעוֹלָם הַזֶּה, אֲשֶׁר הוּא כָּלָה וְאֵבֵד וְאֵין בּוֹ טוֹבָה גְּמוּרָה, כְּדִי לְהַרְבּוֹת שְׁכָרוֹ בְּעוֹלָם הַבָּא, בְּעוֹלָם הַתְּמִידִי וְהָאֲרוּךְ וְקִיָּם עַדִּי עַד.

וְעַם כָּל זֶה, שֶׁהוּא גְּלוֹי וַיְדוּעַ גְּדֻלַּת שְׁכָר הַמִּצְוֹת, הַמְּבַחֵר לְאֶדָם הַשְּׁלֵם לַעֲשׂוֹת הַמִּצְוָה לְשֵׁם שְׁמַיִם וְלֹא לְשֵׁם כְּוִנַּת הַשְּׁכָר, כְּדַגְרִסִּינָן בְּמִסְכַּת פְּסָחִים, פָּרָק מְקוֹם שֶׁנֶּהְגּוֹ (ג, ב): רַבָּא רָמִי: כְּתִיב "כִּי־גָדַל עַד־שְׁמַיִם חֲסִדְךָ" (תהלים נ, יא). וּכְתִיב כִּי־גָדַל מֵעַל־שְׁמַיִם חֲסִדְךָ" (שם קח, ה). הָא כִּי־צַד? כָּאן (*) בְּעוֹשִׂין לְשִׁמָּה, כָּאן בְּשֵׁאֵין עוֹשִׂין לְשִׁמָּה. וּכְדֹאֶמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: לְעוֹלָם יַעֲסֹק אָדָם בַּתּוֹרָה וּבַמִּצְוֹת וְאֶפִּילוֹ שֶׁלֹא לְשִׁמָּה, שְׁמַתוּךְ שֶׁלֹא לְשִׁמָּה בָּא לְשִׁמָּה.

נפש יהודה

עושין לשמה. מעל שמים ושלא לשמה עד שמים דמצוה מיהא עביד כדרב

יהודה:

וגרסינן במסכת נזיר, פֶּרֶק מִי שֶׁאָמַר (כג, א), וּבְמִסְכַּת הוֹרְיֹת, פֶּרֶק כָּהֵן מְשִׁיחַ (ו, ב): אָמַר רַבֵּה בַר בַּר חֲנָה: מֵאִי דְכִתְיִב: "כִּי־יִשְׁרִים דְּרַכִּי ה' וְצַדִּיקִים יִלְכוּ בָם וּפְשָׁעִים יִפְשְׁלוּ בָם" (הושע יד, ט)? מְשַׁל לְשַׁנֵּי בְנֵי אָדָם שְׂצֻלוֹ אֶת פְּסַחֵיהוֹ, (*) אֶחָד אֶכְלוּ לְשֵׁם מִצְוָה, וְאֶחָד אֶכְלוּ לְשֵׁם אֲכִילָה גְסָה. זֶה שְׂאֶכְלוּ לְשֵׁם מִצְוָה - "וְצַדִּיקִים יִלְכוּ בָם", וְזֶה שְׂאֶכְלוּ לְשֵׁם אֲכִילָה גְסָה - "וּפְשָׁעִים יִפְשְׁלוּ בָם". וְאֶמְרִינָן עֲלָה: אָמַר רַב נַחֲמָן בַּר יִצְחָק: (*) גְּדוּלָה עֲבָרָה לְשִׁמָּה מִמִּצְוָה שְׁלֵא לְשִׁמָּה, (*) דְּכִתְיִב: "תִּבְרָךְ מְנַשִּׂים יַעֲלִי" וְגו' (שׁוֹפְטִים ה, כד). מֵאִי נִינְהוּ "מְנַשִּׂים בְּאֵהָל תִּבְרָךְ"? (*) שָׂרָה, רַבֵּקָה, רַחֵל וְלֵאָה וְכו'. וְאֶמְרִינָן עֲלָה: אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: לְעוֹלָם יַעֲסֹק אָדָם בְּתוֹרָה וּבְמִצְוֹת אֶפִּילוּ שְׁלֵא לְשִׁמָּה וְכו'.

נפש יהודה

ואחד אכלו לשם אכילה גסה. או מחמת תאוה שאכלו ברעבון: גדולה עבירה לשמה. כלומר לשם מצוה: דכתיב תבורך מנשים יעל אשת חבר הקניני. כלומר כאותן נשים שמצינו בהם שעשו מצות שלא לשמה ובכולן נאמר בהן אהל תבורך על שעשתה עבירה לשמה כדי להתיש כחו של אותו רשע כדי שתהא יכולה להרגו: שרה רבקה רחל ולאה. שאמרו לבעליהן לבא אל שפחתן ולא לשם מצוה נתכוונו אלא שהיו מתקנאות זו בזו רחל באחותה ושרה ולאה באמהות וכולן נאמר בהן אהל כדכתיב בקרא:

וְאֶפֶסֶלְפִי שֶׁהִתִּירוּ לַעֲשׂוֹת הַמִּצְוָה כְּדִי לְקַבֵּל שְׂכָר עַד שְׂיִזְכָּה לִידַע עֲשִׂיתָהּ לְשִׁמָּה, אֲבָל לֹא הִתִּירוּ לַעֲשׂוֹתָהּ כְּדִי לְקַחַת בָּהּ יִהְיֶה וְלַעֲשׂוֹת עֲצָמוּ פְרוֹשׁ בְּפָנֵי הָעָם כְּדִי שְׂיִכְבְּדוּהוּ, כִּי אֲנָשִׁים כְּאֵלוּ מַחְרִיבִים הָעוֹלָם, כְּדִגְרַסִּינָן בְּמִסְכַּת סוּטָה, פֶּרֶק הָיָה נוֹטֵל (כב, ב): תָּנּוּ רַבָּנָן: שְׁבַעַה פְרוֹשִׁים הֵם: פְרוֹשׁ שְׁכָמִי, פְרוֹשׁ נֶקֶפִי, פְרוֹשׁ קִיזְאִי, פְרוֹשׁ מְדוּכְאִי, פְרוֹשׁ מֵה חוּבְתִי וְאֶעֱשֶׂנָה, פְרוֹשׁ מֵאֲהָבָה, פְרוֹשׁ מִיִּרְאָה. פְרוֹשׁ שְׁכָמִי, זֶה הָעוֹשֶׂה (*) מַעֲשֶׂה שְׁכָם. פְרוֹשׁ נֶקֶפִי, זֶה (*) הַמְנַקֵּף אֶת רִגְלָיו. פְרוֹשׁ קִיזְאִי, אָמַר רַב נַחֲמָן: זֶה (*) הַמְקִיז דָם לְפִתְלִים. פְרוֹשׁ מְדוּכְאִי, אָמַר רַבֵּה בַר שִׁילָא, (*) דְמִשְׁפַּע כְּמְדוּכְאִי. (*) פְרוֹשׁ מֵה חוּבְתִי, (*) הָא מַעֲלִיּוּתָא הִיא? אֶלָּא דְאָמַר: (*) מֵה חוּבְתִי תוּ וְאֶעֱשֶׂנָה. (*) פְרוֹשׁ מֵאֲהָבָה פְרוֹשׁ (*) מִיִּרְאָה, אָמַרִי לִיה אֲבִי וְרַבָּא לְתַנָּא: לֹא תִתְנִי פְרוֹשׁ מֵאֲהָבָה פְרוֹשׁ מִיִּרְאָה, דְאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: לְעוֹלָם יַעֲסֹק אָדָם בְּתוֹרָה וּבְמִצְוֹת וְכו'.

נפש יהודה

מעשה שכם. שמלו שלא לשם שמים אף זה מעשיו שיכבדוהו ב"א ולא לש"ש: המנקף את רגליו. מהלך בשפלות עקב בצד גודל ואינו מרים רגליו מן הארץ ומתוך כך מנקף אצבעותיו באבנים: מקיז דם לכתלים. עושה עצמו כעוצם עיניו שלא יסתכל בנשים ומתוך כך מכה ראשו בכותל והדם יוצא: דמשפע כמדוכיא. הולך כפוף: פרוש מה חובתי ואעשנה. למדוני מה עלי לעשות ואעשה: הא מעליותא היא. אם אינו בקי באיסורין ודקדוקי מצות ובא ללמוד: מה חובתי תו ואעשנה. מה לעשות עוד ולא עשיתי דמראה עצמו כאילו קיים את הכל: פרוש מאהבה. שכר המצות ולא לאהבת מצות בוראו: מיראה. של עונשין אלא מה על האדם לעשות מאהבת הש"י כאשר צונו ה' אליקנו וסוף השכר לבא:

אמר רב נחמן, (*) דמטמרא מטמרא ודמגלגיא מגלגיא, בי דינא רבה ליתפרע מהני (*) דחייפי גונדי (מן המתכסים בטליתות ומראים עצמן כפרושין ואינן פרושין). אמר לה ינאי מלפא לדביתהו: (*) אל תתיראי לא מן הפרושין (*)

וְלֹא מִן שְׂאִינָן פְּרוּשֵׁין, אֶלֶּא מִן הַצְּבוּעֵין שְׂדוּמִים לְפְרוּשֵׁין, שְׁעוֹשֵׁין מַעֲשֵׂה זְמָרִי וּמִבְּקָשֵׁין שְׂכָר כְּפִנְחָס.

נפש יהודה דמטמרא מטמרא וכו'. הנסתרות נסתרות מב"א והגלויות גלויות ומ"מ לב"ד הגדול כולם גלויות והוא יפרע מן המתכסים בטליתות ומראין עצמן כפרושין ואינן פרושין: דחייפי גונדי. מכסים בבגדים שחורים: אל תתיראי לא מן הפרושין. שהפרושין היו שונאין אותו לפי שהרג החכמים ונהפך להיות צדוקי כדאמר בקדושין וכשמת היתה אשתו יראה מהחכמים שלא יעבירו המלוכה מבניה והיתה אומרת לו לבקש מלפניהם עליה ואמר אל תתיראי מן הפרושין שצדיקים הן ולא יגמלוך רעה ולא לבניך שלא חטאו להם: ולא מן שאינן פרושין. שהם הצדוקין אוהבי אלא מן הצבועים כלומר שאין מראיתן כתולדותן אלא צבועין מבחוץ ואין תוכן כבדן כמעשהיהו כמעשה זמרי שהם רשעים ומבקשים שכר כפנחס אומרים לבריות לכבדן כפנחס:

עַל כֵּן הָרוּצָה לְקַיֵּם הַמִּצְוָה לְשִׁמְהָ, יַעֲשֶׂנָה מֵאַהֲבַת הַשֵּׁם יִתְפָּרֵד וּלְקַיֵּם מֵאַמְרוֹ וּמִצְוֹתָיו. וְיָרוּץ אַחֲרֶיהָ בְּצִנְעָה וְלֹא לְהַתְגַּדֵּל בְּפָנֵי הָעָם, אֶלֶּא לַעֲשׂוֹת רְצוֹן אָבִיו שְׂבִשְׂמִים, שְׂבִנָּה אֶת הָעוֹלָם בְּחֶסֶד וּבְרָא אֶת הָאָדָם מֵאֵין וּמִקִּימוֹ וְשׁוּמְרוֹ וּמִצִּילוֹ מִן הַמְּקָרִים וְעַל זֶה בְּלִבָּד הוּא חָיֵב לַעֲבֹדוֹ כָּל יָמָיו וְלַעֲשׂוֹת מִצְוֹתָיו אֶפִּילוֹ יַחֲיֶה אֶלְף שָׁנִים. וּגְדוֹל הָעֶצֶה וְרַב הָעֲלִילָה, אֲשֶׁר הוּא רוֹאֶה כָּל הַצְּפוּנוֹת וְיֹדֵעַ כָּל נִסְתָּרוֹת וּבוֹחֵן כְּלִיּוֹת, אֲשֶׁר יוֹדֵעַ לְבוֹ וּמַבִּין כְּוָנָתוֹ, הוּא יִתֵּן (*) מִשְׂכָּרְתּוֹ כְּפִי לְבוֹ וּכְפִי מַעֲשָׂיו.

נפש יהודה משכורתו. שכר מצות ועונש העבירות שאדם עושה:

וְלֹא עוֹד אֶלֶּא שְׂאֵם נִגְמַר בְּלִבּוֹ שֶׁל אָדָם לַעֲשׂוֹת הַמִּצְוָה וְנֶאֱנָס וְלֹא עֲשָׂאָה, מַעֲלָה עָלָיו הַכְּתוּב כְּאֵלוֹ עֲשָׂאָה, כְּדִגְרָסִינָן בְּמִסְכַּת פְּלָה, בְּפִרְקָא קָמָא: מֵאֵי דְכָתִיב: "טוֹב וַיֵּשֶׁר ה'" וְגו' (תהלים כה, ח). בֵּא וּרְאֵה צְדָקוֹתָיו שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, שֶׁכָּל הַמַּעֲלָה בְּלִבּוֹ לַעֲשׂוֹת מִצְוָה וְנֶאֱנָס וְלֹא עֲשָׂאָה, מַעֲלָה עָלָיו הַכְּתוּב כְּאֵלוֹ עֲשָׂאָה, שְׁנֵאָמַר: "לִירְאֵי ה' וּלְחֹשְׁבֵי שְׁמוֹ" (מלאכי ג, טז). וְכָל הַמַּעֲלָה בְּלִבּוֹ לַעֲשׂוֹת חֲטָא, עַד שְׁעַת מַעֲשֵׂה לֹא לְחַיִּיב, דְּכָתִיב: "אָוֹן אִסְרָאִיתִי בְּלִבִּי לֹא יִשְׁמַע ה'" (תהלים סו, יח). וְגִרְסִינָן נִמְי בְּפִרְקָא קָמָא דְּבִרְכוֹת (ו, א) וּבְמִסְכַּת שֶׁבֶת, פִּרְקָא בְּמָה אֲשֶׁה (סג, א): מֵאֵי "וּלְחֹשְׁבֵי שְׁמוֹ"? אָמַר רַב אֲשִׁי: אֶפִּילוֹ חֲשֵׁב לַעֲשׂוֹת מִצְוָה וְנֶאֱנָס וְלֹא עֲשָׂאָה, מַעֲלָה עָלָיו הַכְּתוּב כְּאֵלוֹ עֲשָׂאָה.

וּכְשִׁיעֲשֵׂה הַמִּצְוָה יַעֲשֶׂנָה מֵאַהֲבָה וּבְחֻבָּה גְדוֹלָה, לֹא (*) כְּמוֹ שְׁפוֹרַק מִמְּנוֹ עַל וּמִשָּׂא, אֶלֶּא (*) בְּחֻרִיצוֹת וּמֵאַהֲבָה, כְּדִגְרָסִינָן בְּפִרְקָא קָמָא דְּבִרְכוֹת (ו, א): אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: לְעוֹלָם יָרוּץ אָדָם לְדַבֵּר הֶלְכָה וְאֶפִּילוֹ בְּשֶׁבֶת. וְהוּא הִדִּין לְדַבֵּר מִצְוָה וְכו'.

נפש יהודה כמי שפורק. כלומר מחויב אני לעשות כן ועושה רק להפטר ממנו בין שנעשה כהוגן או לא: בחריצות. בתוקף תרגום אז תחרץ בכך תיתקף:

הכלל הראשון למול את הזכרים

ויש בו שני חלקים: החלק הראשון, בגדל ענינה; החלק השני, בשמחה

החלק הראשון בגדל ענינה

ויש בו שלשה פרקים

פרק ראשון [עט]

אברהם אבינו, עליו השלום, מצא את בני דורו שלא היה בהם משיג (*) אמתת המציאות (*) ומי היה מניע את העולם. והוא ברב חכמתו שחננו האל יתברך, השיג את האמת מקטנותו. ואחר שגדל התחיל לריב עם להביאם לידיע שהכל בא (*) מהמניע הראשון. כדגרסין סוף פרק ארבעה נדרים (לב, א) אמר רמי בר חמא: בן שלש שנים הפיר אברהם את בוראו והביאו סמוך לדבר מפסוק: "עקב אשר שמע אברהם בקלי" (בראשית כו, ה) והוא חנה קע"ה שנה, נשאו שלש למנין עקב. נמצא כי בן שלש שנים הפיר אברהם את בוראו. ועוד אמרו, כי כשנתוספה הא בשם אברהם השלימו למנין רמ"ח איברים, לפי שיהיה שמו ושלימותו מוטל על כל איבריו. ואמר רמי בר חמא: כתיב "אברם" וכתיב "אברהם"? בתחלה המליכו הקדוש ברוך הוא לאברהם על מאתים וארבעים ושלשה איברים ולבסוף על מאתים וארבעים ושמונה. ואלו הן: שתי עינים ושתי אזנים והבנת הלב (*) וראש הגויה.

נפש יהודה אמתת המציאות. שלא היה בהם מי ששיג בשכלו שיש אלוה שברא כל נמצא שבעולם והוא באמת כך: ומי היה מניע. להילוך המזלות חמה ולבנה ורוח וגשם והתחלפות העתים בזה לבד יש להבין שיש אלוה המניע ומנהיגם ורצונו לקיום העולם: מהמניע הראשון. מאלוה שברא הכל ואין חלק בזה לדבר הנברא בכח אלהות: וראש הגויה. היינו אבר המילה שהיא בראשה:

ולא נתן לו טעם לדבר המילה. ולזה רומז באמרו: "התהלך לפני והיה תמים" (שם יז, א), רוצה לומר, שלא ישאל טעם. ועם כל זה לא הניחו האחרונים מלדבר בטעם המילה.

כתב הרב מורה צדק, בסוף ספרו (מורה נבוכים) בטעמי המצות, (ח"ג) פרק מט: וכן המילה אצלי, אחד מטעמיה - למעט (*) תאות המשגל ולהחליש זה האיבר כפי היכלת, עד שימעט (*) בפעשה הזה. וכבר חשבו, שזאת המילה היא השלמת (*) חסרון יצירה ומצא כל חולק מקום לחלק ולומר: איך יהיו הדברים הטבעיים חסרים, עד שיצטרכו להשלמה מחוץ? - (*) עם מה שהתבאר מתועלת העור ההוא לאיבר ההוא! שלא נתנה מצוה זו להשלים חסרון הבריאה, רק להשלים חסרון המדות. והנזק ההוא הגופני המגיע לאיבר ההוא, הוא המכון, אשר לא יפסד בו דבר מן הפעולות שבהם עמידת האיש, ולא תבטל בעבורה ההולדה, אבל תחסר בו התאונה היתרה על הצד. והיות המילה מחלשת כח הקשי ופעמים שתחסר ההנאה, הוא דבר שאין בו ספק, כי האיבר כשישפך דמו (*) ויוסר מכסהו מתחלת ברייתו, יחלש בלא ספק. ובבאור אמרו ז"ל (ב"ר פ, יא): הנבעלת לערל (*) קשה לפרש. זהו טעם החזק שבטעמי המילה אצלי. ומי היה מתחיל בזה המעשה? אלא אברהם, אשר נודע ביראת חטאו מה שזכרו חז"ל (תנחומא לד, ה) באמרו: " (*) הנה נא ידעתי וגו'.

נפש יהודה תאות המשגל. תאות הנשים כמו והשגל יושבת אצלו והיא המלכה: במעשה הזה. בתשמיש: חסרון יצירה. כלומר שלא נברא האדם שלם רק כשחותכין הערלה אז הוא שלם ונמצא לכל מי שירצה לחלוק וכו': עם מה שהתבאר. נלמוד שלא כן הוא שבלא המילה ג"כ שלם הוא בבריאה רק שמביא האדם שהולך אחר יצרו להיות חוטא בו ללהוט אחר הזנות על כן צוה הקב"ה שני דברים אי להיות בריתו בבשרו ועוד צוה להיות במקום שיש לנו תועלת על ידה להפריש מן הזנות ולא יהיה על ידה שום נזק לגוף שנברא להוליד בנים לא יבטל ע"י כן: ויוסר מכסהו. היא הערלה שנברא עמו ומכסה הגיד: קשה לפרוש. להאשה מן הערל ע"י שיש לו ערלה תאותם והנאתם יותר: הנה נא ידעתי. מזה נראה שלא היה שטוף בזנות:

ויש במילה עוד ענין אחר צריך מאד [והוא, שיהיה] לאנשי זאת האמונה כלם, רצוני לומר, מאמיני יחוד השם, (*) אות אחד גשמי שיקבצם ולא יוכל מי שאינו מהם לומר, שהוא מהם והוא נכרי, כי פעמים יעשה האדם זה כדי להגיע אל תועלת, או כדי (*) להתנפל אל אנשי הדת הזה; אך זה המעשה, כלומר המילה, לא יעשנו אדם בו או בבנו רק מתוך אמונה אמתית, כי אין זה שרט בשוק או כוונה בזרוע, אבל הוא ענין קשה מאד. וידוע גם כן רב האהבה והעזר הנמצא בין אנשים שהם כלם בסימן אחד ושהוא על צורת הברית.

נפש יהודה אות אחד גשמי. נתן הקב"ה סימן ואות בגוף ישראל לדעת ולהכיר מי הם הישראלים כשיקבצם מן האומות: להתנכל. להערים לעובד כוכבים ומזלות שלא יכירוהו שהוא עובד כוכבים ומזלות כדי שירצה להעליל עליהם בעלילות שקר ע"י שידע להעמיד דבריו כאילו הם אמת. מתוך שהיה מצוי אצלם וידוע עסקיהם:

וכן זאת המילה היא הברית אשר כרת את אברהם אבינו על אמונת יחוד השם. וכן כל מי שימול יכנס בברית אברהם להאמין היחוד: "להיות לך לאלהים ולזרעך אחריך" (בראשית יז, ז). וגם זה ענין חזק פראשון בטעם המילה ואפשר שהוא חזק יותר מן הראשון. ושלמות זאת התורה וקיומה לא תשלים רק במילה. עד כאן לשונו.

ויש אומרים בה טעם אחר, כפי מה שהוא כתוב בנר זה (סימן קכח) בחלק קדשת התפלין. ויש בה טעמים אחרים.

וּכְלַל הַדְּבָרִים: מִצְוָה זוֹ הִיא עֵטְרָה וְלִפִּי לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁקִּבְּלָהּ אַבְרָהָם בְּשִׂמְחָה וּבְטוֹב לֵבָב בְּעֵדוֹ וּבְעֵד כָּל זֶרְעוֹ לְהַבְדִּיל וּלְהַדּוּר וּלְקַדּוֹשׁ הַשֵּׁם וּלְהַקְרִיב כָּל אָדָם בְּנוֹ בְּזֶה קֶרֶבֶן אִשָּׁה לֵה'. וְכָל הַגּוֹיִם שֶׁהֵם עֲרָלִים נִשְׁאָרוּ מְאוּסִים וּמְגוּנִים וּמְלַכְלָכִים, כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ בְּפָרֶק אַרְבָּעָה נְדָרִים (נְדָרִים לֹא, א: רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה אוֹמֵר: מְאוּסָה הִיא הָעֲרָלָה שֶׁנִּתְגַּנְנוּ בָּהּ הַרְשָׁעִים, שְׁנֵאמַר: "כִּי כָל־הַגּוֹיִם עֲרָלִים וְכָל־בַּיִת יִשְׂרָאֵל עֲרָלִילֵב" (ירמיה ט, כה).

גַּם נִרְאָה לִי, כִּי כְּמוֹ שֶׁרְצָתָה הַתּוֹרָה לְמַעַט תְּאַוֶּת הַמַּאֲכָל וְצוּתָה לְכַלּוֹת הַפְּרִי הַיּוֹצֵא רֵאשׁוֹנָה מִהַנְּטָעִים וּלְפִי שָׂרֵב הַנְּטָעִים נוֹתֵנִין פְּרִי בְּתוֹךְ שְׁלֹשׁ שָׁנִים, עַל כֵּן אָמְרָה תּוֹרָה: "שְׁלֹשׁ שָׁנִים יִהְיֶה לְכֶם עֲרָלִים" וְגו' (ויקרא יט, כג), כִּי קָרָא עֲרָלָה לְעוֹר שֶׁבְּרֵאשׁ הַגִּיד, שֶׁהוּא הַתְּחִלַּת הַנְּאִת הַמְּשָׁגֵל, וְצוּתָה לְמוּלוֹ, כְּדַכְתִּיב: "וְעָרַל זָכָר אֲשֶׁר לֹא־יְמוּל אֶת־בָּשָׂר עֲרָלְתּוֹ" וְגו' (בראשית יז, טז), לְהַרְגִּילָנוּ בְּמִיעוּט הַהֲנָאוֹת לְטוֹבַתְנוּ לְגוּף וּלְנַפְשׁ.

וּמִכָּאן לְמַדְנוּ מִפְּרָשׁ, שֶׁהַמִּלָּה בְּמָקוֹם הַתּוֹלְדָה וְשֶׁעוֹשָׂה פְּרִי. וְעַל דָּא גִרְסִינָן בְּמַסְכַּת שַׁבָּת, פָּרֶק שְׁמוֹנָה שָׂרְצִים (קח, א): מִנִּין לְמִלָּה שֶׁהִיא בְּאוֹתוֹ מָקוֹם? נֵאמַר כָּאן "עֲרָלְתּוֹ" (שם) וְנֵאמַר (*) לְהֵלֵן "עֲרָלְתּוֹ" (ויקרא יט, כג), מֵה לְהֵלֵן מָקוֹם שֶׁעוֹשָׂה פְּרִי אִם כָּאן מָקוֹם שֶׁעוֹשָׂה פְּרִי, דְּבָרֵי רַבִּי יֵאֵשְׁיָה. רַבִּי נֵתָן אוֹמֵר: אֵינּוּ צָרִיד, הֲרִי הוּא אוֹמֵר: "וְעָרַל זָכָר אֲשֶׁר לֹא־יְמוּל אֶת־בָּשָׂר עֲרָלְתּוֹ", מָקוֹם שֶׁנֶּפֶר בֵּין זְכוּרוֹת לְנִקְבוֹת.

נפש יהודה להלן ערלתו. גבי נטיעה שעושה פירות:

וְכַתִּיב בְּמִדְרָשׁ, שֶׁנִּתְּנָה מִצְוַת מִלָּה לְהַתְּפָאֵר בָּהּ יִשְׂרָאֵל, שְׁנֵאמַר: "מִיַּעֲשֶׂה יְיָ לְהַתְּפָאֵר הַיָּקוּטָן יִהְיֶה לְאֶלֶף" (ישעיה ס, כא-כב), רֵאשִׁי תִיבוֹת: מִלָּה. וּבְזָכוּתָהּ עֲתִידִין יִשְׂרָאֵל לְהַגְאֵל, אֶף־עַל־פִּי שֶׁיִּתְּמַעְטוּ כָּל הַזְּכִיּוֹת וְלֹא יִהְיוּ רְאוּיִין לְגֵאֵל, דְּכַתִּיב בְּתַרְיָה: "אֲנִי ה' בְּעֵתָה אֲחִישְׁנָה" (שם).

פרק שני [פ]

הַמִּצְוָה הַרֵאשׁוֹנָה שֶׁצִּוְהָ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שֶׁיִּקְיָמוּ זֶרַע אַבְרָהָם אוֹהֲבוֹ, הִיְתָה בְּרִית מִלָּה. וְעַל מִצְוָה זֹאת כָּרַת בְּרִית עִם אַבְרָהָם אֲבִינוּ וְעַם זֶרְעוֹ אַחֲרָיו. וְגִרְסִינָן בְּמִדְרָשׁ חֲזִיתָ (שהש"ר, יא) עַל מִצְוַת הַמִּלָּה: "אֶל־גִּנַּת אֶגּוֹז יִרְדְּתִי לְרֵאוֹת בְּאֲבִי הַנְּחֹל" (שיר השירים ו, יא). מֵה אֶגּוֹז זֶה, יֵשׁ בּוֹ שְׁתֵּי קִלְפוֹת, אַחַת עֲבָה וְאַחַת דְּקָה, כִּי הַמִּלָּה יֵשׁ בָּהּ (*) שְׁתֵּי עוֹרוֹת, אֶחָד עֵב וְאֶחָד דֶּק. (*) וְאֶגּוֹז תְּחַלְתּוֹ אִם וְסוּפוֹ ז, כְּמִנְיָן שְׁמוֹנֵת יְמֵי הַמִּלָּה. "בְּאֲבִי הַנְּחֹל", אֲבִי בְּגִימְטְרִיא יג, כְּמִנְיָן יג בְּרִיתוֹת שֶׁנִּכְרְתוּ עַל הַמִּלָּה. וְאֵלוּ הֵן: א. "וְאֶתְּנָה בְּרִיתִי בֵּינִי וּבֵינְךָ" (בראשית יז, ב). "הִנֵּה בְּרִיתִי אֵתְךָ" (שם שם, ד): ג. "וְהִקְמַתִּי אֶת־בְּרִיתִי בֵּינִי וּבֵינְךָ" (שם שם, ז): ד. "וּבֵין זֶרַעְךָ אַחֲרֶיךָ

לְדַרְתֶּם לְבְרִית עוֹלָם" (שם); ה. "וְאַתָּה אֶת־בְּרִיתִי תִשְׁמֵר" (שם שם, ט) : ו.
 "זֹאת בְּרִיתִי אֲשֶׁר תִּשְׁמְרוּ" (שם שם, י); ז. "וְהָיָה לְאוֹת בְּרִיתִי" (שם שם, יא);
 ח. "וְהָיְתָה בְּרִיתִי" (שם שם, יג); ט. "לְבְרִית עוֹלָם" (שם); י. "וְעַרְל זָכָר וּגְוִי
 אֶת־בְּרִיתִי הַפֶּר" (שם שם, יד); יא. "וְהִקְמַתִּי אֶת־בְּרִיתִי אֶתְדָּ" (שם שם, טו);
 יב. "לְבְרִית עוֹלָם" (שם); יג. "אֶת־בְּרִיתִי אֶקִּים אֶת־יִצְחָק" (שם שם, כא).

נפש יהודה שתי עורות. ערלה ופריעה: ואגוז תחלתו. של אגוז אות א' וסוף האות ז':

וְעַל תֵּיבַת "אָקִי"ס" אָנוּ מִתְחִילִין בְּבִרְכַּת מִלָּה: "אֲשֶׁר קִדַּשׁ יְיָ יְיָ
 מִבְּטָן", רֵאשִׁי תְבוֹת אֶקִּים, זֶה יִצְחָק; "וְחָק בְּשֵׁאֲרוֹ שֵׁם", זֶה יַעֲקֹב;
 "וְיִצְחָק אֶקִּים חֲתָם בְּרִית קִדְשׁ", אֵלּוּ שְׁנַיִם עֲשָׂר שְׁבָטִים, וְאֵלּוּ הֵי"ג
 בְּרִיתוֹת רוֹמְזִים לְשֵׁלֶשׁ עֲשָׂרָה מִדּוֹת. (*) וּבִתְתֵּן הַשָּׁלֶם לְשֵׁלֶם נַעֲשֶׂה הָאָדָם
 שָׁלֵם. וּבְכִרִיתֵת הָעֶרְלָה. לֹא נִשְׂאָר חֶסֶר, כִּי לֹא נִטַּל מִמֶּנּוּ רַק הֵיטֵר.

נפש יהודה וּבִתְתֵּן הַשָּׁלֵם. הם י"ג בריתות של מילה לייג מדות של רחמים שהם
 שלמים ותמימים במדות עולים יחד כ"ו כמנין השם ובוזה נעשה האדם שלם וד"ל:

וְשִׁנֵּינוּ בְּפָרֶק אַרְבַּעַת נְדָרִים (נדרים לא, ב): רַבִּי יִשְׁמַעֵאל אוֹמֵר: גְּדוּלָּה הִיא
 מִלָּה, שְׁשֵׁלֶשׁ־עֶשְׂרֵה בְּרִיתוֹת נִכְרְתוּ עָלֶיהָ. רַבִּי יוֹסִי אוֹמֵר: גְּדוּלָּה הִיא
 מִלָּה, (*) שְׁדוּחָה אֶת הַשְּׁבֵת הַחֲמוּרָה. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קַרְחָה אוֹמֵר: גְּדוּלָּה
 הִיא מִלָּה, שֶׁלֹּא נִתְּלָה לְמִשָּׁה רַבִּינוּ עָלֶיהָ (*) אֶפִּילוּ שְׁעָה אַחַת, רַבִּי נְחֻמִּי
 אוֹמֵר: גְּדוּלָּה הִיא מִלָּה, שֶׁהִיא (*) דוּחָה אֶת הַנִּגְעִים. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר:
 גְּדוּלָּה הִיא מִלָּה, שֶׁכָּל מִצְוֹת שֶׁעָשָׂה אַבְרָהָם אָבִינוּ לֹא נִקְרָא שָׁלֵם עַד
 שְׁמַל, שְׁנֵאמַר: " (*) הַתְּהַלֵּךְ לִפְנֵי וְהָיָה תָמִים" (בראשית יז, א). וְאוֹמֵר: "וְאַת־
 בְּרִיתִי אֶקִּים אֶת־יִצְחָק" (שם שם, כא). דָּבָר אַחֵר: גְּדוּלָּה הִיא מִלָּה,
 שֶׁאֵלְמָלָא הִיא לֹא בָּרָא הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶת עוֹלָמוֹ, שְׁנֵאמַר: "אִם־לֹא
 בְּרִיתִי" וּגְוִי (ירמיה לג, כה). רַבִּי אוֹמֵר: גְּדוּלָּה הִיא מִלָּה, שֶׁשְׁקוּלָּה כְּנֶגֶד כָּל
 הַמִּצְוֹת שֶׁבִּתְוֹרָה, שְׁנֵאמַר: " (*) הִנֵּה דָם־הַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרַת ה' עִמָּכֶם עַל
 כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה" (שמות כד, ח).

נפש יהודה שְׁדוּחָה אֶת הַשְּׁבֵת הַחֲמוּרָה. דְּכַתִּיב וּבִיּוֹם הַשְּׁמִינִי יִמּוֹל וּבִיּוֹם וְאֶפִּילוּ
 שְׁבֵת: אֶפִּילוּ שְׁעָה אַחַת לֹא נִתְּלָה. לֹא הִמְתִּין לוֹ הַקַּבְ"ה אֵלּא מִיֵּד שֶׁהִיא בִּיכוּלֵת בִּידוֹ לְהַמּוֹל
 כִּשְׁבָא לְאוֹשְׁפִיזָא בֵּא הַמְּלֹאךְ וּבִקֵּשׁ לְהַרְגוֹ עַל שֶׁלֹּא מִיָּהָר לְמוּלוֹ: דוּחָה אֶת הַנִּגְעִים. דְּכַתִּיב
 יִמּוֹל בֶּשֶׂר עַרְלָתוֹ וְאֶפִּילוּ יֵשׁ שֵׁם בְּהַרְתֵּן לְבָנָה שֶׁהוּא סִימָן טוֹמָאָה וְאִסּוּר לְקַצֵּץ אַעֲפִ"כ יִמּוֹל:
 הַתְּהַלֵּךְ לִפְנֵי. נֵאמַר לוֹ בְּשַׁעֲהָ שְׁצוּהוּ עַל הַמִּילָה: הִנֵּה דָם הַבְּרִית. וְאֵעִיג דְּהָאִי דָם לֹא דָם
 מִילָה הוּא אֵלּא קֶרֶבֶן מִ"מ כִּיּוֹן דְּתוֹרָה כּוֹלָה בְּרִית וּבְמִילָה נִמְיָ כְּתִיב בְּרִית בְּקִרָא מְלֻמַּד שֶׁהִיא
 שְׁקוּלָה נֶגֶד כָּל הַמִּצְוֹת:

וְאִמְרִינוּ עָלָה בְּגִמְרָא: תִּנְיָא: רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קַרְחָה אוֹמֵר: גְּדוּלָּה הִיא
 מִלָּה, שֶׁכָּל זְכוֹת שֶׁעָשָׂה מִשָּׁה רַבִּינוּ לֹא עָמְדוּ לוֹ בְּשַׁעֲהָ (*) שְׁנִתְרַשַׁל מִן
 הַמִּילָה, שְׁנֵאמַר: "וְיָהִי בְּדַרְדָּר בְּמַלּוֹן וּיִפְגְּשׁוּהוּ ה' וַיִּבְקֹשׁ הִמִּיתוֹ" (שם ד, כד).
 אָמַר רַבִּי יוֹסִי: חֶסֶד וְשָׁלוֹם, שֶׁמִּשָּׁה נִתְרַשַׁל מִן הַמִּילָה, אֵלּא כֶּךָ אָמַר מִשָּׁה:
 (*) אָמוּל וְאַצֵּא, סִכְנָה הִיא, דְּכַתִּיב: "וְיָהִי בִּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בְּהִיוֹתֶם כְּאָבִים"
 (בראשית לד, כה); אָמוּל וְאַשְׁהָה שְׁלֵשָׁה יָמִים, הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אָמַר לִי: "לֵךְ
 שֶׁב מִצְרַיִם" (שמות ד, יט), אֵלּא מִפְּנֵי מָה נַעֲנֵשׁ? מִפְּנֵי (*) שְׁנִתְעַסַּק תְּחִלָּה

בְּמִלּוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְהִי בַדְרֹךְ בְּמִלּוֹן" (שם שם, כד). רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: לֹא לְמֹשֶׁה רַבֵּינוּ בִקֵּשׁ אוֹתוֹ שֶׁטֶן לְהִרְגוֹ, אֶלָּא לְאוֹתוֹ תִּינוּק, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי חֲתוּדִמִּים אֶתָּה לִי" (שם שם, כה). צֶא וּרְאֵה מִי קְרוִי חֲתָן, מֹשֶׁה אוֹ הַתִּינוּק, (*) הֵי אֹמֵר זֶה הַתִּינוּק.

נפש יהודה שנתרשל. שרפו ידיו שלא מלו מיד תרגום חזקו ידים רפות ידיא יתרשלון: אמול ואצא סכנה. אם אלך בדרך תוך ג' ימים דכל ג' ימים כאב ליה טפי מיומא קמא אלא לכך המתינו שמעון ולוי עד יום השלישי כדי שיהיו חלושים ביותר שנכאבו ג' ימים והכי מוכח בפי ר' אליעזר דמילה: **שנתעסק תחלה.** שנאמר ויהי בדרך במלון דמשמע שמיד שבא מן הדרך נתעסק במלון והיה לו למול מתחלה וכי תימא היאך ימול כיון שהיה לו עדיין לצאת בדרך יש לומר דאותו מלון סמוך למצרים היה ובאורחא פורתא ליכא סכנה: **הוי אומר זה התינוק.** שנעשה חתן על ידי הברית שמחתנין אותו במצוה ראשונה:

דַּרְשׁ רַבִּי יְהוּדָה בַּר זְבִינָא: בְּשַׁעַה שֶׁנִּתְרַשֵּׁל מֹשֶׁה מִן הַמִּילָה בָּאוּ אָף וְחִמָּה וּבָלְעוּהוּ (*) וְלֹא שִׁירוּ מִמֶּנּוּ אֶלָּא רַגְלָיו, מֵיֵד "וַתִּקַּח צִפְרָה צֹר וַתִּכְרַת אֶת עַרְלַת בְּנֵהּ" (שם). מֵיֵד "וַיִּרְף מִמֶּנּוּ" (שם שם, כו). בְּאוֹתָהּ שַׁעַה בִּקֵּשׁ מֹשֶׁה (*) לְהִרְגוֹ, (*) שֶׁנֶּאֱמַר: "הֲרַף מֵאֵף וְעֹזֵב חִמָּה" (תהלים לו, ח). וַיֵּשׁ אוֹמְרִים: חִמָּה הִרְגוּ, (*) שֶׁנֶּאֱמַר: "חִמָּה אֵין לִי" (נשעיה כז, ד). וְהִכְתִּיב: "כִּי יִגְרַתִּי מִפְּנֵי הָאֵף וְהַחִמָּה" (דברים ט, יט)? מֵאֵי "חִמָּה", (*) גּוֹנְדָא דְחִמָּה. וְאַבְעִית אֵימָא: תִּגְרִי חִמָּה הוּוּ.

נפש יהודה לא שיירו ממנו אלא רגליו. מקום המילה כדכתיב לא עשה רגליו ולשון תקון הוא זה העברת שער שבין הרגלים: **להרגן.** לאותן שני המלאכים שבלעו: **שנאמר הרף מאף ועזוב חמה.** כלומר הקב"ה אמר לו שיעזבם אלמא רוצה היה להרגם: **שנאמר חמה אין לי.** אלמא שנהרג: **גונדא דחמה.** חיל של חמה אבל איהו גופא נהרג:

תִּנְיָא, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: גְּדוּלָה מִילָה, שְׂאִין לָךְ צְדִיק גָּמוּר בְּעוֹלָם מֵאַבְרָהָם אָבִינוּ וְלֹא נִקְרָא תַמִּים אֶלָּא עַל שֵׁם הַמִּילָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "הַתְּהִלָּה לְפָנָי וְהָיָה תַמִּים" (בראשית יז, א). וְכִתִּיב (שם שם, ב): "וְאַתָּנָה בְּרִיתִי בֵּינִי וּבֵינֶךָ". דָּבָר אַחֵר: גְּדוּלָה מִילָה, שֶׁשְּׁקוּלָה כְּנֹגֵד כָּל הַמְצוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: " (*) כִּי עַל־פִּי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה כָּרַתִּי אֶתְךָ בְּרִית" (שמות לד, כז). דָּבָר אַחֵר: גְּדוּלָה מִילָה, שֶׁאַלְמָלָא מִילָה לֹא נִתְקַיְמוּ שְׁמִים וְאַרְצֵי, שֶׁנֶּאֱמַר: "אִם־לֹא בְּרִיתִי" וְגו' (ירמיה לג, כה).

נפש יהודה כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית. כלומר ברית מילה ששקולה ככל הדברים דהיינו ככל המצות:

אֵיתָא בַּמְדַּרְשׁ וּבַפְּרָקִי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר פַּכ"ט: "וְכָל־הָעַם הַיְלִידִים בַּמְדַּבֵּר בַּדְרֹךְ בְּצִאֲתָם מִמִּצְרַיִם לֹא־מָלוּ" (יהושע ה, ה). רַבִּי יִשְׁמַעֵאל אוֹמֵר: וְכִי עָרְלִים שְׁמַעוּ קוּלוֹ שֶׁל הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּהַר סִינַי? אֶלָּא נְמוּלִים הָיוּ שֶׁלֹּא כְּתוּבִין, שֶׁהָיוּ כּוֹרְתִין הָעָרְלָה וְלֹא הָיוּ פּוֹרְעִים, לְכַדְּ אֱמַר הַכְּתוּב, "לֹא מָלוּ", שֶׁמֶל וְלֹא פָּרַע כְּאֵלוֹ לֹא מָל. וְכִשְׁבָּאוּ לְאַרְצֵי־יִשְׂרָאֵל צִוָּה הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא לְהוֹשִׁיעַ: "עֲשֵׂה לָךְ חֲרָבוֹת צָרִים וְשׁוּב מִלֵּךְ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שְׁנִית" (שם שם, ב). וְכֵן עָשָׂה וְקִבֵּץ כָּל הָעָרְלוֹת וְעָשָׂה אוֹתָן גְּבֻעָה, לְכַדְּ נֶאֱמַר: "אֶל־גְּבֻעַת הָעָרְלוֹת" (שם שם, ג). וְהָיוּ יִשְׂרָאֵל מְכַסִּין הַדָּם וְהָעָרְלָה בַּעֲפַר הַמְדַבֵּר. וְכִשְׁבָּא בַלְעָם, רָאָה הַמְדַבֵּר מָלָא עָרְלוֹת שֶׁל יִשְׂרָאֵל, אָמַר: מִי יוּכַל לַעֲמֹד

בזכות דם המילה המכסה בעפר, שנאמר: "מי מנה עפר יעקב ומספר את רבע ישראל" (במדבר כג, ט). מכאן התקינו, שיהיו מכסין את הערלה בעפר הארץ, לפי שנמשלו ישראל לעפר הארץ, שנאמר: "והיה זרעך בעפר הארץ" (בראשית כח, יד).

וכן היו נוהגים למוול עד שנחלקו לשתי מלכיות ומלכות אפרים מנעה מהם ברית מילה ועמד אליהו, זכור לטוב, והיה מתפלל לפני הקדוש ברוך הוא. אמר לו הקדוש ברוך הוא: לא טוב אתה מאבותיך, עשו בקש להרג את יעקב וברח ממנו שנאמר: "קום ברחלך אל לבן אחי חרנה" (שם כו, ג); פרעה בקש להרג את משה וברח ממנו, שנאמר: "ויברח משה מפני פרעה" וגו' (שמות ב, טו): שאול בקש להרג את דוד ונמלט ממנו, שנאמר: "אם-אינך ממלט את-נפשי הלילה מחר אתה מומת" (שמואל א יט, יא). וכתוב אחר אומר: "וידוד ברח וימלט" (שם שם, יח), לומר, כל הבורח נמלט ואתה ברח ומלט. ועמד אליהו, זכור לטוב, וברח מארץ-ישראל לבאר שבע ואחר כך אל המדבר שנאמר: "וירא ויקם וילך אל-נפשו" (מלכים א יט, ג). ושם נגלה לו הקדוש ברוך הוא. "ויאמר לו מה-לך פה אליהו. ויאמר קנא קנאתי לה' אלהי צבאות כי עזבו ברייתך בני-ישראל" וגו' (שם שם, טז). אמר הקדוש ברוך הוא: לעולם אתה מקנא קנאתי, קנאת בשטים על גלוי עריות, דכתיב "פינחס בראלעזר" וגו' (במדבר כה, יא), וכאן קנא קנאתי, חייך שאין ישראל עושין ברית מילה עד שאתה רואה בעיניך. מכאן התקינו חכמים לעשות פסא לאליהו, שנקרא (*) מלאך הברית, שנאמר: "ומלאך הברית אשר אתם חפצים הנהבא" (מלאכי ג, א).

נפש יהודה ומלאך הברית. זה אליהו שיבא לבשר הגאולה:

ועוד מצינו במדרש: גדולה מילה, שעמה חתום בבשר ישראל שמו של שדי: בנחירים דמות ש ובזרוע דמות ד, במילה דמות י [אבל הגוים שהן ערלים אין להם כי אם בנחירים ש ובזרוע ד ואינו אלא שד בלבד]. והישמעאלים אינם בכלל זה, שמל ולא פרע כאלו לא מל. ופריעה בגימטריא שס"ה. נמצא, שמי שיש בו פריעה כאלו קיים שס"ה מצות לא תעשה.

גדולה מילה, שהיא שקולה כנגד כל התורה, דכתיב: "מי יעלה לנו השמימה" (דברים ל, יב), ראשי תבות: מילה. דבר אחר: מילה - ים לה, רוצה לומר, (*) גזר הים בשבילה. דבר אחר: מילה - מי בכל המצות דומה לה.

נפש יהודה גזר הים. דכתיב לגוזר ים סוף לגזרים למ"ד לגוזר ומי דים הוא מל וכן לגזרים:

גדולה מילה, שבזכותה ישראל מקבלין פני שכניה, שנאמר: " (*) ומבשרי אחזה אלוה" (איוב יט, כו), רוצה לומר, בזכות המילה שבבשרי אחזה אלוה.

נפש יהודה מבשרי. בזכות המילה שהיא בבשרי אחזה אלוה:

לְמַה דּוֹחָה אֶת הַשַּׁבָּת, (*) וְהַכֹּשֶׁר מִיֵּלָה וּרְפוּאָתָהּ, אֵיתְנָהּ בְּפֶרֶק רַבִּי אֱלִיעֶזֶר דְּמִיֵּלָה, בְּמַסְכֵּת שַׁבָּת. גְּדוּלָה מִיֵּלָה, שֶׁהִיא דוֹחָה אֶת הַשַּׁבָּת. מִשָּׁל לְשֵׁתֵי מְטָרוֹנוֹת שְׁפוּגָעוֹת זֹ בְּזוֹ, קִטְנָה נְדָחִית מִפְּנֵי הַגְּדוּלָה.

נפש יהודה והכשר מילה. כל הכלים שצריכין להמול בו כגון האיזמל אם לא הביאו מע"ש מביאו בשבת וכל מה שצריך למילה ולרפואה:

גְּדוּלָה מִיֵּלָה, שֶׁבְּזָכוֹתָהּ יִרְשׁוּ יִשְׂרָאֵל אֶת הָאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר: "בַּיּוֹם הַהוּא כָּרַת ה' אֶת־אֲבָרָם" וגו' (בראשית טו, יח). וְכִשְׁבִּטְלוּהָ גָלוּ מִן הָאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבִשְׂרֵקֶדֶשׁ יַעֲבְרוּ מֵעֲלִיד" (ירמיה יא, טו).

גְּדוּלָה מִיֵּלָה, שֶׁבְּזָכוֹתָהּ הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּתוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל. וְזָכַר לְדָבָר, מַה שֶּׁאָנוּ אוֹמְרִים בְּתַפִּלָּה: "כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל פֶּה". וְאֵינוּ שׁוֹמֵעַ פֶּה דְּגוֹיִם, אֶלָּא שֶׁל יִשְׂרָאֵל בְּזָכוֹת הַמִּיֵּלָה. פִּי"ה בְּגִימְטְרִיא מִיֵּלָה, רוּצָה לוֹמַר, שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל מְהוּל. וְזֶהוּ וְדָאֵי כִּי מֵאַחַר שֶׁיִּשְׂרָאֵל גָּלוּ בֵּין הָעַמִּים זְמַן רַב, הָיוּ כָּלִים לוֹלֵי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּתָם וְעוֹנָה לָהֶם בְּעֵת צָרָתָם.

רַבִּינוּ תָּם אוֹמֵר, כִּי "יְדִיד" זֶה אֲבָרָהּ, כְּדָדְרָשִׁינָּה בְּמַסְכֵּת מְנַחוֹת (נג, ב): " (*) מַה לִּיְדִידֵי בְּבֵיתִי" (ירמיה יא, טו), זֶה אֲבָרָהּ; "חֶק בְּשָׂאוֹ שֵׁם", זֶה יְצָחֶק; "וְצִאָצְאוֹ חֶתֶם בְּאוֹת בְּרִית קְדֻשָּׁה", זֶה יַעֲקֹב. וְכִי תִימָא: מִנָּא לָן שְׁנֵתִי קְדֻשָּׁה מִן הַבְּטוֹן? יֵשׁ לוֹמַר, דְּהֵכִי קִים לָהּ, דְּדָרְשִׁינָּה גְּזָרָה שְׁנֵה יְדִיעָה יְדִיעָה. בְּאֲבָרָהּ כְּתִיב: "יְדַעְתִּיו" (בראשית יח, יט) וְהֵתֶם כְּתִיב: "בְּטָרָם אֶצְרָךְ בְּבָטוֹן יְדַעְתִּיךְ" (ירמיה א, ה).

נפש יהודה מה לידידי בביתי. שאמר הקב"ה לאברהם כן בשעת חורבן שבא אברהם בבהמ"ק:

מִצָּאתִי כְּתוּב: "בְּאוֹת בְּרִית קְדֻשָּׁה", זֹ מִיֵּלָה שֶׁעֲשׂוּיָהּ כְּיוֹ"ד, שֶׁהוּא סִימָן לְעוֹלָם הַבָּא שֶׁנִּבְרָא בְּיוֹ"ד, שֶׁצְּדִיקִים שֶׁבְּאוֹתוֹ הַדּוֹר מוֹעֲטִים וְקָדוֹשִׁים. דָּבָר אַחֵר: "בְּאוֹת בְּרִית הַקְּדוּשָׁה", שֶׁהַמִּיֵּלָה עֲשׂוּיָהּ כְּקוּלָמוֹס שֶׁחוֹתְכִין מִן הָעוֹרוֹת שֶׁל מַעֲלָה שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה כְּכָרוֹת שֶׁפָּכָה.

כְּתוּב בַּמְנַהִיג: "בְּרוּךְ הַבָּא", בְּרוּךְ הַנְּמוּל לְשִׁמוֹנָה, בְּחֻשְׁבוֹן הַבָּ"א וְהָעֵם עוֹנִים: "בְּשֵׁם ה'". עוֹד כְּתוּב שֵׁם: נִהְיָ לְהַבִּיא סִפְל מִלֵּא חוֹל וְעֶפֶר וְנוֹתְנִין שֵׁם אֶת הָעֶרְלָה. וַיֵּשׁ סִמְךָ לְדָבָר בְּפֶרֶק רַבִּי אֱלִיעֶזֶר: כָּל אֲרַבְעִים שָׁנָה שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל בְּמַדְבָּר לֹא הָיוּ פּוֹרְעִים, מִפְּנֵי עֲנוּי הַדָּרָךְ, וְכִשְׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מוֹהֲלִין, נוֹטְלִין אוֹתָהּ עֶרְלָה וְטוֹמְנִין אוֹתָהּ בְּעֶפֶר. וּמֵאוֹתָהּ שָׁעָה וְאֵילָךְ נִהְיָ יִשְׂרָאֵל לְתַת הָעֶרְלָה בְּעֶפֶר, עַד שֶׁגְּדָלָה מַלְכוּת יִרְבְּעָם וּבִטְלָה, עַד שֶׁבָּא אֱלִיָּהוּ ז"ל וְהַחֲזִירָהּ. וְהָיוּ דְּכְתִיב: "עֲזָבוּ בְּרִיתְךָ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" וגו' (מלכים א יט, י). וְכַתֵּב בְּעַל הַמְנַהִיג: וַיֵּשׁ סִמְךָ לְחוֹל - "וְשִׁמְתִי אֶת־זֶרְעֶךָ כְּחוֹל הַיָּם" (בראשית לב, יב); וְלַעֲפָר - "וְשִׁמְתִי אֶת־זֶרְעֶךָ כְּעֶפֶר הָאָרֶץ" (שם יג, טו).

פרק שלישי [פא]

הבורא, יתברך שמו, ברא את העולם מאין ויצר בו את האדם ונתן בו כח להוליד כמוהו לקיום המין, בהתחברו עם זוגתו. והאל ברחמיו יוצר בו קרבים ובני מעים בתוך גוף הנולד ונותן בו הצורה האנושית ונופח בו נשמת חיים. וספרו רבותינו בזה נפלאותיו, כדגרסינן במסכת ברכות, פרק קמא (ו, א): רב שימי בר עוקבא הוה שקיח קמיה דרבי שמעון בן פזי בשמעתא והוה רגיל קמיה דרבי יהושע בן לוי באגדתא. אמר ליה: מאי דכתיב "וכלקרבי אתים קדשו" (תהלים קג, א)? אמר ליה: בא וראה שלא כמדת הקדוש ברוך הוא מדת בשר ודם; אדם צר צורה ואין בה קרבים ובני מעים והקדוש ברוך הוא צר צורה בתוך צורה וכו', כדאיתא בהקדמת החבור (סימן א).

ומוסף על זה מקימו בבטן אמו זמן ידוע (*) מקפל ומונח בשמירה מעולה, כדי שיצא לאויר העולם בריא ובריה קימת, כדגרסינן בסוף פרק המפלות, במסכת נדה (ו, ב): דרש רבי שמלאי: למה הולד דומה במעי אמו? מקפל ומונח (*) כפנקס. שתי ידיו על שתי (*) צדעיו (*) ושתי אציליו על שתי ארכבותיו (*) ושתי עקבותיו על שתי עגבותיו וראשו מנח לו בין ברכיו ופיו סתום וטבורו פתוח ואוכל ממה שאמו אוכלת ושותה ממה שאמו שותה ואינו מוציא רעי, (*) שפא יהרג את אמו.

נפש יהודה מקופל. לשון כפילה הוא כמו אין מקפלין בגדים בשבת: **כפנקס**. לוחין שכותבין בהן הגלחין: **צדעיו**. דהיינו על זרועותיו עד שהאצבעות מגיעין לצדי הצואר לפניו: **ושתי אציליו**. אצילי הזרוע של אמצע היד והיא הקודא כמו הארכובה של רגל ונמצא שהארכובה של רגל ויד סמוכים להדדי: **ושתי עקביו**. של רגליו עד הארכובה נוטים לאחורי גביו לעגבותיו הוא הבשר האחורי האדם שיושב עליו: **שפא יהרוג את אמו**. שבת הרחם אינו רחב להוציא רעי הנאסף בו:

וכיון שיצא לאויר העולם (*) נפתח הסתום (*) ונסתם הפתוח, שאלמלא כן אינו יכול לחיות אפילו שעה אחת. ונר דלוק מונח על ראשו וצופה ומביט מסוף העולם ועד סופו, שנאמר: "בהלו נרו עלי ראשי לאורו אלוך חשך" (איוב כט, ג). ואל תתמה, שהרי אדם ישן כאן ורואה חלום באספמיה. ואין לה ימים שאדם שרוי בטובה אלא אותן הימים, שנאמר: "מי יתנני כירחיקדם בימי אלוה ישמרני" (שם שם, ב). ומה הן הימים שיש בהם ירחים ואין בהם שנה? הוי אומר: אלו ירחי לידה. ומלמדן אותו כל התורה כלה, שנאמר: "וירני ויאמר לי יתמוך דברי לבדך" וגוי (משלי ד, ד). ואומר: "בסוד אלוה עלי אהלי" (איוב כט, ד).

נפש יהודה נפתח הסתום. פיו: ונסתם הפתוח. טבורו:

וכיון שבא לאויר העולם בא מלאך (*) וסוטר על פיו ומשכחו כל התורה כלה (פרוש: זה דבקות השכל בחומר, שמונע ממנו כל חכמה והוא מסך מבדיל בינו לבין הדעת), שנאמר: "לפתח חטאת רבץ" (בראשית ד, ז). ואינו יוצא משם עד שמשביעים אותו, שנאמר: "כילי תכרע כלי ברוך" (ישעיה מה, כג), זה יום המיתה,

שְׁנֵאמַר: "לִפְנֵינוּ יִכְרְעוּ כָּל־יִרְדֵי עֶפְרָיִם וְגוֹי (תהלים כב, ל); "תִּשְׁבַּע כָּל־לְשׁוֹן" (ישעיה, שם), זֶה יוֹם הַלִּידָה, שְׁנֵאמַר: " (* נְקִי כַפַּיִם וַיְבֵר לִבָּב" וְגוֹי (תהלים כד, ד).

נפש יהודה **וסוטרו.** מכה באצבעו על שפתו העליונה של פיו: **נקי כפים וגוי.** שלא חטא עדיין:

וְיִמָּה שְׂבוּעָה מִשְׂבִּיעֵין אוֹתוֹ? אוֹמֵר לוֹ: הֲיִי צָדִיק וְאֵל תְּהִי רָשָׁע וְאֶפִּילוּ כָּל הָעוֹלָם כָּלוּ אוֹמְרִים לְפָנֶיךָ צָדִיק אַתָּה, (* הֲיִי בְּעֵינֶיךָ כְּרָשָׁע. וְהֲיִי יוֹדֵעַ, שֶׁהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא טָהוֹר וּמִשְׁרָתוֹ טָהוֹרִים וַיִּשְׁמָה שְׁנַתוֹ בְּדַ טְהוֹרָה, אִם אַתָּה מִשְׁמָרָה בְּטָהֳרָה מוּטָב וְאִם לֹא הֲרִינִי נוֹטְלָה מִמֶּךָ. תִּנָּא דְבִי רַבִּי יִשְׁמַעֵאל: מִשָּׁל לְכֹהֵן חֵבֵר שְׁנַתוֹ תִּירוּמָה לְכֹהֵן עִם הָאֲרָץ וְאוֹמֵר לוֹ: אִם אַתָּה מִשְׁמָרָה בְּטָהֳרָה מוּטָב וְאִם לֹא הֲרִינִי שׁוֹרְפָה לְפָנֶיךָ.

נפש יהודה **הוי בעיניך.** שלא תתגאה בשביל צדקתך אלא כמי שאין לך צדקות:

אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: (* מַאי קָרָא? "מִמַּעַי אָמִי אַתָּה גּוֹזִי" (שם עא, ו). מַאי מִשְׁמַע דְּהָאִי "גּוֹזִי" דְּשְׂבוּעָתָא הוּא? דְּכַתִּיב: " (* גּוֹזִי נִזְרָךְ וְהַשְׁלִיכִי" (ירמיה ז, כט). וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: לָמָּה הוֹלֵד דּוֹמָה בְּמַעַי אָמוֹ? לְאַגּוּז מוֹנָח בְּסִפְלָ שֶׁל מַיִם, אָדָם נוֹתֵן אֶצְבָּעוֹ עָלָיו (* שׁוֹקֵעַ לְכָאן וּלְכָאן.

נפש יהודה **מאי קרא.** שמשביעין לו: **גזי נזרך.** לשון נזירות דהיינו נדר דדמי לשבועה. גזי גזוז שערך כנזיר: **שוקע.** נעתק לכאן ולכאן כך נעתק הולד במעי אמו שלא יוזק כשהיא נושאת דבר על בטנה:

תְּנוּ רַבָּנָן: שְׁלֹשָׁה חֻדְשִׁים הָרֵאשׁוֹנִים וְלֹד דַּר בְּמִדּוֹר הַתַּחְתּוֹן, אֶמְצָעִים וְלֹד דַּר בְּמִדּוֹר הָאֶמְצָעִי, אַחֲרוֹנִים וְלֹד דַּר בְּמִדּוֹר הָעֶלְיוֹן. וְכִיּוֹן שֶׁהִגִּיעַ זְמַנוֹ לְצֵאת (* מִתְּהַפֵּךְ וַיִּוֹרֵד וַיּוֹצֵא וְזֶהוּ (* חֲבָלִי אִשָּׁה. תִּנָּא: חֲבָלִי נִקְבָּה מְרַבִּין מִשָּׁל זָכָר. מַאי טַעְמָא? זֶה (* דְּרָךְ תִּשְׁמִישׁוֹ בָּא וְזוֹ דְּרָךְ תִּשְׁמִישָׁה בָּאָה, הָאִי מִתְּהַפֵּךְ וְהָאִי לֹא מִתְּהַפֵּךְ. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: מַאי קָרָא? "אֲשֶׁר־עָשִׂיתִי בְּסִתֵּר (* רִקְמַתִּי בְּתַחְתּוֹת אֲרָץ" (תהלים קלט, טו). דְּרַתִּי לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא רִקְמַתִּי. מַאי שְׁנָא חֲבָלִי נִקְבָּה מְרַבִּין מִשָּׁל זָכָר? הֲיִינוּ דְּאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: זֶה דְּרָךְ תִּשְׁמִישׁוֹ בָּא וְזוֹ דְּרָךְ תִּשְׁמִישׁוֹ בָּאָה, (זה הופך פניו) וְזֶה אֵינוֹ הוֹפֵךְ פָּנָיו.

נפש יהודה **מתהפך.** מלמעלה למטה: **חבלי.** צערי: **דרך תשמישו.** האיש פניו למטה כן הזכר שנולד פניו למטה לארץ אשה פניה למעלה הלכך נקבה צריכה להתהפך דהא כשהיא במעי אמה פניה למטה כדאמרין לעיל כשהוא מונח אבל זכר אין צריך להתהפך: **רוקמתי.** היינו יצירה ראשונה וכתוב בתחתיות היינו מדור תחתון:

וְאֶמְרִינָן עֲלָה: דְּרַשׁ רַבִּי חִנָּא בַּר פִּפְא: מַאי דְּכַתִּיב: "עֲשֵׂה גְדֻלוֹת עַד־אֵין חִקְרִי" וְגוֹי (איוב ט, ט)? בֹּא וּרְאֵה, שְׁלֹא כְּמִדַּת הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מִדַּת בְּשׂוֹר וְדָם: אָדָם נוֹתֵן חִפְצָיו בְּחִמָּת צְרוּרָה וּפִיָּה לְמַעַלָּה, סִפְק מִשְׁתַּמֵּר סִפְק אֵינוֹ מִשְׁתַּמֵּר; וְאֵלוּ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא צָר אֶת הָעֶבֶר בְּמַעַי אָמוֹ, אִשָּׁה

פתוחה ופיה למטה ומשתמר. דבר אחר: אדם נותן חפציו בכף מאזניים, כל זמן שמכביד יורד למטה ואלו העבר כל זמן שמכביד (*) עולה למעלה.

נפש יהודה עולה למעלה. כדתניא לעיל אחרונים דר במדור העליון:

דרש רבי יוסי הגלילי: מאי דכתיב "אוֹדֶה עַל כִּי נִרְאוֹת נִפְלִיתִי" וגו' (תהלים קלט, יד)? בא וראה, שלא כמדת הקדוש ברוך הוא מדת בשר ודם; מדת בשר ודם נותן זרעונים בערוגה וכל אחד עולה במינו ואלו הקדוש ברוך הוא צר את העבר במעי אשה (*) וכלן עולין למין אחד. דבר אחר: הצבע נותן הסמנים ביונה, כלן עולים לצבע אחד, והקדוש ברוך הוא צר את העבר באשה וכל אחד ואחד עולה למינו.

נפש יהודה וכולן עולין למין אחד. לצבע אחד ואינו יכול לצבוע ביורה אחד משנים ושלושה גוונים בשנים ושלושה מקומות וזרע האב וזרע האם נעשים ביורה אחת וכל אחד ואחד עולה למינו לובן מן האיש ושחור מן האשה:

ואמרין עלה: דרש רבי חנינא בר פפא: מאי דכתיב " (*) ארחי (*) ורבעי (*) זרית" וגו' (שם שם, ג). מלמד, שלא מפל הטפה אדם נוצר, אלא מן הברור שבה. תנא דבי רבי ישמעאל: משל לאדם שזורה תבואה בבית הגרנות, נוטל אוכל ומניח הפסלת. כדרבי אבהו, דרבי אבהו רמי: כתיב "ותזרני חיל" (שמואלב כב, מ) וכתוב "ותאזרני חיל" (תהלים יח, מ)? אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא: (*) זרתני וזרתני.

נפש יהודה ארחי. תשמיש כמו דרך גבר בעלמה: ורבעי. תשמיש לשון לרבעה: זרית. בררת בנפה שקורין וויין כמו ברכת ובמזרה וויניד שופע"ל בלי"א שמברר ומנקה התבואה מן הפסולת כך לא מן כל הזרע נברא האדם אלא מן הזך והנקי שבה וזה ותזרני חסר אל"ף לשון מזרה: זריתני. ואח"כ תאזרני זריתני מן הברור אח"כ זרתני ל' חגירת כח במתנים:

דרש רבי אבהו: מאי דכתיב "מי מנה עפר יעקב" וגו' (במדבר כג, ט)? מלמד, שישב הקדוש ברוך הוא וסופר את (*) רביעיותיהן של ישראל ואומר: מתי תבוא טפה שהצדיק נוצר ממנה. ועל דבר זה נסמית עינו של בלעם. אמר: מי שהיא טהור ומשרתיו טהורים יציץ בדבר זה, מיד נסמית עינו. והינו דכתיב: "ונאם הגבר שתם העין" (שם כד, ג). והינו דאמר רבי יוחנן: מאי דכתיב "וישכב עמה בלילה הוא" (בראשית ל, טו)? מלמד, שהקדוש ברוך הוא סיע באותו מעשה. "יששכר חמר גרם" (שם מט, יד) חמר גרם לו ליששכר.

נפש יהודה רביעיותיהן. עונות תשמישן:

אמר רבי יצחק דבי רבי אמי אמרו: אשה מזרעת תחלה יולדת זכר, איש מזריע תחלה יולדת נקבה, שנאמר: "אשה כי תזריע וילדה זכר" (ויקרא יב, ב). תנו רבנן: בראשונה היו אומרים: אשה מזרעת תחלה יולדת וכו'. (*) ולא פרושו חכמים את הדבר מנא לו, עד שבא רבי צדוק ופרשו, שנאמר "אלה בני לאה אשר ילדה ליעקב בפדן ארם ואת דינה בתו" (בראשית מנ, טו), תלה הפתוב את (*) הזכרים בנקבה ואת הנקבה בזכר. וכתוב: "ויהיו

בְּנֵי־אוֹלָם אֲנָשִׁים גְּבוּרֵי־חַיִל דְּרָכֵי קָשָׁת וּמַרְבִּים בָּנִים וּבְנֵי בָנִים" (דברי הימים"א ח, מ). וְכִי בָּיְדוּ שֶׁל אָדָם לְהַרְבּוֹת בָּנִים וּבְנֵי בָנִים? אֲלֵא מִתּוֹךְ (*) שְׁמִשְׁהֵן עֲצָמֹן פְּדֵי שְׂיִזְרִיעוּ נְשׂוֹתֵיהֶם תַּחֲלָה שְׂיֵהִיו בְּנֵיהֶם זְכָרִים, מַעֲלָה עֲלֵיהֶם הַפְּתוּב פְּאֵלוּ מַרְבִּים בָּנִים וּבְנֵי בָנִים. וְהִינוּ דְּאָמַר רַב קִטִּינָא: (*) יְכוּלְנֵי לַעֲשׂוֹת כָּל הַבָּנִים זְכָרִים. אָמַר רַבָּא: הַרוּצָה לַעֲשׂוֹת כָּל בָּנָיו זְכָרִים יִבְעַל וַיִּשְׁנָה.

נפש יהודה ולא פירשו. את הדבר מנא לן: **הזכרים בנקבות.** בני לאה הנקבות בזכרים ואת דינה בתו משום הך דרשה איש מזריע תחלה יולדת נקבה: **שמשוהין עצמן.** מלהזריע: יכולני. שאשה עצמי מלהזריע:

וְאָמַר רַבִּי יִצְחָק [דְּבִי רַבִּי אַמִּי]: אֵין אִשָּׁה מִתְעַבְרַת אֲלֵא סָמוּךְ לְוִסְתָּהּ, שְׁנֵאמַר: " (*) הַרְבַּעוּן חוֹלְלָתִי" (תהלים נא, ז). רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: סָמוּךְ לְטְבִילְתָּהּ, שְׁנֵאמַר: " (*) וּבַחֲטָא יַחֲמַתְנִי אַמִּי" (שם). מַאי מִשְׁמַע דְּהִתְחֵיא חֲטָא לִישְׁנָא דְדַכְיָא הוּא? דְּכַתִּיב: "וְחֲטָא אֶת־הַבֵּית" (ויקרא יד, נב) וּמִתְרַגְּמִינָן: וַיִּדְכֵי יַת בֵּיתָא. וְאִי בְּעֵית אֵימָא מְהֵכָא: "וְתַחֲטְאֵנִי בְּאִזּוּב וְאִטְהַר" (תהלים נא, ט).

נפש יהודה הן בעון חוללתי. נבראתי בעון על ידי דם נדה שהוא סימן להריון כדקיימא לן כל אשה שדמיה מרובין בניה מרובין והוא מביאו לידי עון וקא דייק רבי יצחק בעון שסמוך לעון נידות שהוא מוזהר לפרוש הימנה בסמוך לוסתה עת של רגילות נדתה לבא: **בחטא.** לשון טהרה וטבילה כדמפרש והכי קאמר על ידי דם נידות שהוא מביאו לידי עון חוללתי שהוא גרם לי שאברא וכשנתחטאה אמי מנדתה יחמתני נבראתי על ידי חימום התשמיש:

וְאָמַר רַבִּי יִצְחָק דְּבִי רַבִּי אַמִּי: פִּינּוּן שְׂבָא (*) זְכָר בָּא שְׁלוּם בְּעוֹלָם, זְכָר, זֶה פֶּר, דְּכַתִּיב: "שְׁלַחוּ־כֹר מוֹשֵׁל־אֶרֶץ" (ישעיה טז, א). וְאָמַר רַבִּי יִצְחָק דְּבִי רַבִּי אַמִּי: פִּינּוּן שְׂבָא זְכָר בָּא כְּפָרוּ עֲמוֹ. זְכָר, זֶה פֶּר, דְּכַתִּיב: "וַיִּכְרַה לָהֶם כְּרָה גְדוֹלָה וַיֵּאכְלוּ" (מלכים"ב ו, כג). נִקְבָּה בָּאָה אֵין עֲמָה פְלוּם, (*) נִקְבָּה בָּאָה, (*) עַד דְּאִמְרָה מְזוֹנָא לָא יְהֵי לָהּ, שְׁנֵאמַר: " (*) נִקְבָּה שְׁכַרְדָּ" (בראשית ל, כח).

נפש יהודה כר. מנחה וסעודה דהיינו סימן שלום: **נקיה.** חסרה כמו יצא פלוני נקי מנכסיו: **עד דאמרה מזוני.** שיודעת להתפלל: **נקבה.** כשתנקוב תפרש שכרך ואתנה ונקבה נמי הכי דרשינן:

שְׂאֵלוּ תַלְמִידֵי לְרַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן יוֹחָאִי: מִפְּנֵי מָה אִמְרָה תוֹרָה יוֹלְדַת תְּבִיא קַרְבָּן? אָמַר לָהֶם: בְּשַׁעָה שְׁכּוֹרְעַת לִילֵד קוֹפְצַת וְנִשְׁבַּעַת שְׁלֵא תִזְדַּקֵּק לְבַעֲלָהּ, (*) לְפִיכְדָּ אִמְרָה תוֹרָה תְּבִיא קַרְבָּן. מִתְקִיף לִיהּ רַב יוֹסֵף: הֵאִי (*) מְזִידָה הִיא וּבַחֲרָטָה תִּלְיָא מִלְתָּא. (*) וְעוֹד, קַרְבָּן שְׁבוּעָה בְּעֵי לְאִתּוּיָא. וּמִפְּנֵי מָה אִמְרָה תוֹרָה: זְכָר לְשַׁבְּעָה וּנְקֵבָה לְאִרְבַּעָה עֶשֶׂר? זְכָר, שְׁהַפֵּל שְׁמַחִים בּוֹ (*) מִתְחַרְטָת לְשַׁבְּעָה; נִקְבָּה, שְׂאֵין הַפֵּל שְׁמַחִין בָּהּ מִתְחַרְטָת לְאִרְבַּעָה עֶשֶׂר. (*) וּמִפְּנֵי מָה אִמְרָה תוֹרָה: מִיֵּלָה לְשִׁמּוֹנָה? שְׁלֵא יְהִיו הַפֵּל שְׁמַחִים וְאָבִיו וְאִמּוֹ עֲצָבִים. תִּנְיָא רַבִּי [מַאִיר] אֹמַר: מִפְּנֵי מָה אִמְרָה

תּוֹרָה, תְּהֵא נְדָה שְׁבַעָה? (*) מִפְּנֵי שְׂרָגִיל בָּהּ קָץ בָּהּ, לְפִיכָד (*) אִמְרָה תּוֹרָה : תְּהֵא נְדָה שְׁבַעָה, כְּדִי שְׁתֵּהא חֲבִיבָה עָלָיו כִּיּוֹם כְּנִיסַתָּה לְחַפָּה.

נפש יהודה לפיכך. תביא קרבן שבועת ביטוי חטאת : מזידה היא. ואין כאן קרבן דהא ונעלם כתיב בשבועת ביטוי ובחרטה תליא לפתוח לה בחרטה ויתיר לה חכם שבועתה אבל קרבן אינו עוקר ומתיר שבועות : ועוד קרבן שבועה בעיא לאתויי. כשבה או שעירה והאי עוף הוא : מתחרטת לשבעה. מתאוה לתשמיש בעלה כדי שתחזור ותתעבר זכר : ומפני מה. מילה לשמונה , ולא לשבעה שלא יהיו הכל שמחין שאוכלין ושותין בסעודה ואביו ואמו עצבין שאסורין בתשמיש : נדה שבעה. לאו ביולדת קאי : מפני שרגיל בה. באשתו כל שעה שירצה קץ בה מאוסה עליו : אמרה תורה. כל שעה שתראה נדה טמאה שבעה כדי שלא יהא רגיל בה ותתחבב עליו :

וְאִשְׁרֵינוּ מִי שָׂרֵב בְּנֵיו זְכָרִים, מִכַּפָּה טַעֲמִים יִרְבוּ מִסְפָּר. וְגִרְסִינָן בְּמִסְכַּת קְדוּשִׁין, פָּרַק עֲשָׂרָה יוֹחֲסִין (פב, ב) : תִּנְיָא, רַבִּי אֹמֵר : אֵין לָךְ אֲמָנוּת (*) שְׁעוּבָרַת מִן הָעוֹלָם, אֲשֶׁרִי מִי שְׂרָאָה אֶת הוֹרֵיוּ בְּאֲמָנוּת מְעוּלָה, אוֹי לְמִי שְׂרָאָה אֶת הוֹרֵיוּ בְּאֲמָנוּת פְּגוּמָה. אִי אֶפְשָׁר לְעוֹלָם בְּלֵא (*) בְּשֵׁם וּבְלֵא (*) בּוֹרְסִקִי, אֲשֶׁרִי מִי שְׂאֲמָנוּתוֹ בְּשֵׁם, אוֹי לְמִי שְׂאֲמָנוּתוֹ בּוֹרְסִקִי. אִי אֶפְשָׁר לְעוֹלָם בְּלֵא זְכָרִים וּבְלֵא נְקֻבוֹת, אֲשֶׁרִי מִי שְׂבָנִיו זְכָרִים, אוֹי לְמִי שְׂבָנִיו נְקֻבוֹת. עַל כֵּן יֵשׁ לוֹ לְאָדָם לְשַׁמַּח לְלֵידַת הַזָּכָר וְגַם לְמַצּוֹת מִילָה.

נפש יהודה שעוברת מן העולם. שבטלה מן העולם בין שהיא נקיה ובין שהיא מאוסה יש בה צורך ואם לא ילמדנה זה ילמדנה אחר ומי"מ אשרי מי שרואה את הוריו ויולדיו באומנות נקיה : בושם. מוכר בשמים : בורסקי. מעבד עורות ומלאכה בזויה ומסרחת היא :

וְהַזְהִיר בַּנְּדָה יִזְכָּה לְמַצּוֹה זֹאת, שְׁכּוֹן דָּרְשׁוּ ז"ל (פס"ר פ"ד) עַל פְּסוּק : "תֵּן חֵלֶק לְשַׁבְּעָה וְגַם לְשִׁמּוֹנָה" (סְהַלַת יֵא, ב). רַבִּי יְהוּדָה בַּר סִימוֹן פָּתַר קְרָא בַּנְּדָה. אִמְרַת הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא : "תֵּן חֵלֶק לְשַׁבְּעָה", אֵלוֹ שְׁבַעַת יְמֵי הַנְּדָה : "וְגַם לְשִׁמּוֹנָה", אֵלוֹ שְׁמוֹנַת יְמֵי הַמִּילָה. אִמְרַת הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא : אִם תִּשְׁמַר יְמֵי הַנְּדָה כְּרֵאוּי, הִרְיֵנִי נוֹתֵן לָךְ בְּן זְכָר הַנִּמּוֹל לְשִׁמּוֹנָה יָמִים. אִם תְּהֵא זְרִיז בְּזֹאת הַמַּצּוֹה (*) לֹא תִדַּע דְּבַר רַע, כְּמוֹ שְׂנֵאָמֵר : "שׂוֹמֵר מַצּוֹה לֹא יִדַּע דְּבַר רַע" (שם ח, ה). וְאֵין לָךְ דְּבַר רַע כְּעֵנְשׁוֹ שֶׁל גִּיהֶנֶם וְתִנְצַל מִמֶּנּוּ בְּזִכּוֹת הַמִּילָה. כְּמוֹ שְׂאֲמָרוּ ז"ל : בְּזִכּוֹת הַמִּילָה נִצּוּלִין שְׁלֵשָׁה מְעַנְשׂוֹ שֶׁל גִּיהֶנֶם : אֲבִיו וְאִמּוֹ וְהַמּוֹהֵל, שְׂנֵאָמֵר : "גַּם־אֶת־בְּדָם־בְּרִיתְךָ שְׁלַחְתִּי אֶסְיִרְךָ" (*) מְבוּר אֵין מִים בּוֹ" (זְכָרִיה ט, יא). וְאֲמָרוּ בְּפָרֶק עוֹשִׁין פְּסִין (עִירוּבִין יט, א), שְׂאֲבָרְהֵם אֲבִינוּ, אֵינוּ מַנִּיחַ לְנִמּוֹל לְהַכְּנִס בְּגִיהֶנֶם רַק לְבוֹעַל גּוֹיָה שְׂנִמְשָׁכָה עַרְלָתוֹ, כְּדֵאִיתָא לְמַעְלָה בְּגַר א, בְּחֵלֶק תַּאֲוֹת הַמְּשַׁגֵּל, סוּף פָּרַק ה' (סימן כג).

נפש יהודה לא תדע דבר רע. שיארע אשתך נדה בשעת תשמיש : מבור אין מים בו. רק אש וזה גיהנם :

וְכַתּוּב בְּמִדְרָשׁ : "כִּלְאִישׁ וְאִשָּׁה אֲשֶׁר־יְבוֹא אֶל־הַמְּלָךְ וְגוֹי אַחַת דָּתוֹ לְהַמִּית" (אִסְתֵר ד, יא) רוֹצָה לֹמֵר, כָּל הַגּוֹיִם, אִישׁ אוֹ אִשָּׁה, אֲשֶׁר לֹא יִקְרָא לְקַבֵּל הַתּוֹרָה אַחַת דָּתָם לְהַמִּית הַמִּיתָה הָאֲמִתִּית, שְׁהִיא עֲנִשָּׁה שֶׁל גִּיהֶנֶם, "לְבַד מֵאֲשֶׁר יוֹשִׁיט לוֹ הַמְּלָךְ" (שם), רַאשֵׁי תִבּוֹת : מִילָה. וְנִשְׂי יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא נִמּוּלוּ מִנֵּין שְׂנִצּוּלִין? דְּכַתִּיב : אֶת־שְׂרָבִיט הַזֶּהֱב וְחִיָּה" (שם),

ראשי תבות: אשה, רוצה לומר, אשה שלא נמולה. ועל זה אומרים
בברכת המילה: "על פן בשכר זאת, אל חי חלקנו צורנו, צוה להציל" וכו'.

ומאהבת השם יתברך לזרע אברהם אוהבו, חתם בריתו בבשרם לאות
ולברית עולם, שנאמר: "והיתה בריתי בבשרכם לברית עולם" (בראשית יז,
יג), רוצה לומר, לאות ולמגן בעדם. וזה שאמרו בבראשית רבא (מט, ט):
"ונתתי לך ולזרעך אחריד את ארץ כנען לאחזת עולם והייתי להם
לאלהים" (בראשית יז, ח) אם בניד מקבלין אלהותי אני אהיה להם לאלה
(*) ופטרונו. לפיכך יש לנו לקיים תורתו ולשמח בבריתו ולקבל אלהותו
והוא יגן בעדנו.

נפש יהודה פטרונו. מליץ שימליץ וידבר עלינו טובה על שקבלנו עלינו תורתו ובריתו:

החלק השני בשמחה

ויש בו שני פרקים

פרק ראשון [פב]

כל המצות שעושה אדם מאהבה ובשמחה ובטוב לבב נקראות מצוה מן
המבחר. ועל כלם כשהאדם זוכה למצות מילת בנו יש לו לשמח שמחה
יתרה ולהלל לבוראו אשר זכהו והגיעו להוליד בן לקיים בו מצוה זאת.
ולפי שקבלוה עליהם ישראל בשמחה שמחים בה עדי עד, כדגרסינן
במסכת שבת, פרק רבי אליעזר דמילה (קל, א): תניא, אמר רבי שמעון בן
גמליאל: כל מצוה שקבלוה ישראל עליהם בשמחה, כגון מילה, דכתיב:
"שש אנכי על-אמרתך" (תהלים קיט, קסב), עדין עושין אותה (*) בשמחה;
וכל מצוה שקבלוה עליהם בקטטה, כגון עריות, דכתיב: "וישמע משה
אתהעם בכה למשפחותיו" (במדבר יא, ג), על עסקי משפחותיו, עדין עושין
אותה בקטטה, דליכא כתבה דלא רמו בה (*) תיגרא.

נפש יהודה שש אנכי על אמרתך. אמירה יחידי שקדמה לשאר אמירות והיא מילה
שישראל עושין וששין עליה דכל שאר מצות אינן שכיחות כל שעה כגון תפילין ומזוזה וציצית
דאינן כשהוא בשדה וערום בבית המרחץ אבל זו מעידה עליהם לעולם כדאמרינן במנחות
בדוד שראה עצמו ערום בבית המרחץ ונצטער ואמר אוי לי שאני ערום מכל מצוה כיון

שנסתכל במילה נתישבה דעתו: **בשמחה**. שעושין משתה: **על עסקי משפחותינו**. שנאסרו להם קרובים: **תיגרא**. מחלוקת וריב:

כתוב במנהיג, כי לעשות סעודת שמחה ביום הברית יש סמך במדרש, דכתיב "ויַעַשׂ אַבְרָהָם מִשְׁתֶּה גְדוֹל בַּיּוֹם (*). הגמל את־יִצְחָק" (בראשית כא, ח). דרשו: ביום שמל את יצחק. וכן משמע מדאיתא בנדה: רב פפא הוה סבר לברוכי שהשמחה במעונו, אי לאו משום דאכא צערא לינוקא, משמע דעבד סעודה. וכן כתב דוד: "אספולי חסידי כרתי בריתי (*). עליזבחי" (תהלים נה). ואף־על־פי־כן לא יברך שהשמחה במעונו בסעודת ברית מילה, כדגרסינן בפרקא קמא דכתובות (ה, א) רב חנינא איקלא (*). לבי מהולא, בריך "שהשמחה במעונו". ולית הלכתא כותיה, משום (*). דטרידי דאית ליה צערא לינוקא. ומשום הכי פסק רבינו תם, דאין אומרים שהחנינו.

נפש יהודה הגמל. ביום ה"ג מל דהיינו ביום השמיני: **עלי זבח**. אספו לי חסידים לברית מילה וזהו כורתי בריתי עלי זבח לסעודה על זבחים: **לבי מהולא**. לסעודת מילה: **דטרידי**. אינשי, מכח צער הילד הם טרודים ואין כאן שמחה:

וגרסינן נמי בפרקא קמא דמגלה (טו, ב): "לִיהוּדִים הִיְתָה אוֹרָה וְשִׁמְחָה וְשֵׁשׁ וַיִּקְרָ" (אסתר ט, טז). אָמַר רַב יְהוּדָה: " (*). אוֹרָה" זו תוֹרָה, דְּכַתִּיב: "כִּי יָרַ מְצוּהָ וְתוֹרָה אוֹר" (משלי ו, כג); "שִׁמְחָה" (*). זֶה יוֹם טוֹב, דְּכַתִּיב: "וְשִׁמְחָתָ בְּחֻגְדָּ" (דברים טו, יד); "שֵׁשׁוֹן" (*). זו מִילָה, דְּכַתִּיב: "שֵׁשׁ אֲנָכִי עַל־אֲמַרְתָּ" (תהלים קיט, קסב): "וַיִּקְרָ" אֵלּוּ תַפְּלִין, דְּכַתִּיב: "וַיִּרְאוּ כָּל־עַמֵּי הָאָרֶץ כִּי שָׁם הִ' נִקְרָא עֲלֵיךָ וַיִּרְאוּ מִמּוֹדָ" (דברים כח, ט). וְתַנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר הַגָּדוֹל אוֹמֵר: אֵלּוּ תַפְּלִין שֶׁבְּרַאשׁ.

נפש יהודה אורה זו תורה. שגזר המן עליהם שלא לעסוק בתורה: **זה יום טוב**. קיימו עליהם ימים טובים: **זו מילה**. שעל כל אלה גזר:

וגרסינן במדרש (תנח' תצוה): "וַאֲנִי תָמִיד (*). אֲיַחַל וְהוֹסַפְתִּי עַל־כָּל־תְּהַלְתָּ" (תהלים עא, יד) אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן יוֹחָאי: בֵּא וּרְאֵה, שְׂאִין חָבִיב לְאָדָם יוֹתֵר מִבְּנוֹ וְכִדִּי לַעֲשׂוֹת רְצוֹן בּוֹרְאוֹ רוֹאֵה בְּנוֹ שֶׁנִּשְׁפָּד מִמְּנוֹ דָם מִילָה וּמִקְבָּלוֹ עָלָיו בְּשִׁמְחָה. אָמַר רַב הוֹנָא: וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שְׁמוּצִיא הוֹצָאוֹת וְעוֹשֶׂה אוֹתוֹ הַיּוֹם יוֹם שִׁמְחָה מַה שְּׁלֹא נִצְטוּנָה וְזֶהוּ שְׂאֵמֵר: "וַאֲנִי תָמִיד אֲיַחַל" וגו'.

נפש יהודה איחל. אקוה לך למלאות לי הוצאות ממון המילה לפי שהוספתי על מצותיך ועשיתי יותר ממה שנצטויתי שעשיתי סעודה מחמת שמחה שיש לי שקיימתי מצותיך:

וגרסינן במסכת מנחות, פֶּרֶק הַתְּכַלֵּת (מג, ב): תִּנּוּ רַבִּנּוּ: חַבִּיבִים יִשְׂרָאֵל שְׂסַבְּבוּ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּמִצּוֹת: תַּפְּלִין בְּרֵאשִׁיהֶן וְתַפְּלִין בְּזוּעוֹתֵיהֶן וְצִיצִית בְּבִגְדֵיהֶן וּמְזוּזָה בְּפִתְחֵיהֶן. וְעַל זֶה אָמַר דָּוִד: "שִׁבַּע בַּיּוֹם הַלְלִיתִיךָ" (תהלים קיט, קסד). וּבִשְׁעָה שֶׁנִּכְנַס דָּוִד לְבֵית הַמֶּרְחֵץ וּרְאֵה עֲצָמוֹ עָרִם, אָמַר: אוֹי לִי שְׂאֵנִי עָרִם מִכָּל מְצוּהָ; וְכִיּוֹן שֶׁנִּזְכָּר בְּמִילָה שֶׁבְּשִׁרְוֹ נִתְיַשְׁבָּה דַּעְתּוֹ וְאָמַר: "לִמְנַצַּח בְּנִגְיָנוֹת עַל־הַשְּׂמִינִית" (שם ו, א), ר"ל, עַל

פרק שני [פג]

משגברת מלכות הרשעה על מלכות ישראל, בעונותינו, גזרו על ישראל גזרות קשות ורעות, וכדי לאבדם גזרו עליהם שלא יקימו תורה ומצות, שהם מגינים על ישראל. וגם גזרו על המילה, כדי שישארו ערלים (*). ויטבעו בין האמות. והקדוש ברוך הוא, למען רחמיו וחסדיו, בזכרו את השבועה אשר נשבע לאבותינו ואת הברית אשר שם בהם, כדכתיב: "לא מאסותם ולא געלתים לכלתם להפר" וגו' (ויקרא כו, מד), הוכיחם ביסורים ובגליות וצרות רבות, ולא רצה לכלותם ולא הפר בריתו. ושמע צעקתם וראה איך היו היחידים מוסרין עצמן בכל דור ודור על המצות, והטה לב גדולי המלכות ובטלו הגזרות והתירום לקיים המצות בפרהסיא.

נפש יהודה ויטבעו. כלומר יתערבו עמם להיות טבועים בהם טבעו בארץ שעריה תרגום טמעו בארעא תרעהא:

כדגרסינן בפרקא קמא דראש השנה (יט, א): בעשרים (וחמשה) [ותמנא] באדר אתיא בשורתא טבא ליהודאי, (*) דלא יעדון מפתגמי אורייתא. רוצה לומר, שפעם אחד גזרו מלכות הרשעה שמד על ישראל, שלא יעסקו בתורה ושלא ימולו את בניהם ושיחללו שבתות וימים טובים. מה עשה יהודה בן שמוע וחביריו? הלכו ונטלו עצה ממטרוניתא אחת, שכל גדולי רומי מצויין אצלה. אמרה להם: צאו והפגינו (פרוש: צעקו) בלילה בשוקים וברחובות כדי שישמעו השרים וירחמו עליכם. הלכו והפגינו בלילה, אמרו: (*) אי שמים, לא אחיכם אנחנו, לא בני אב אחד אנחנו, לא בני אם אחת אנחנו, מה נשתנינו מכל אמה ולשון, שאתם גוזרים עלינו גזרות קשות הללו - ובטלום. ואותו היום עשאוהו יום טוב.

נפש יהודה דלא יעדון מאורייתא. שלא יצטרכו לנתק עצמם מן התורה: אי שמים. כלומר למען הקב"ה:

וגרסינן נמי במסכת מעילה, פרק קדשי מזבח (יז, א): פעם אחת גזרו מלכות הרשעה שמד על ישראל שלא ישמרו את השבת ושלא ימולו את בניהם ושיבועלו את נשיהם נדות. הלך רבי ראובן בן אצטרבל (*) וספר קומי והלך וישב עמם. אמר להם: (*) מי שיש לו אויב, רוצה שיעני או שיעשר? אמרו ליה: שיעני. אם כן לא יעשו מלאכה בשבת מפני שיענו. אמר ליה: יפה דברת, תבטל גזרה זו. ועוד אמר לו: אדוני המלך, מי שיש לו אויבים רוצה שיהיו גבורים או חלשים? אמר ליה: חלשים. אמר ליה: יהודים אלו אינם חלשים מכאן מלא מפני שהם מקימים את המילה, כיון שנולד לו בן לאחד מהם הם מתקבצים וחותרים את בשרו לשמונה ימים ותשש פחו, שוב אין בו כח, ואם אתה מבטל המילה מהם הם מתגברים ומורדים בך. אמר לו המלך: יפה דברת, תבטל גזרה זו. ושוב אמר לו: מי

שֵׁישׁ לוֹ אוֹיְבִים הוּא רוֹצֵה שְׂיָהוּ מְרַבִּים אוֹ מוֹעֲטִין? אָמַר לִיה: מוֹעֲטִין. אָמַר לוֹ: יְהוּדִים אֵלוּ אֵינֶם מוֹעֲטִים מִפְּנֵי שְׂמִקְיָמִים אֶת הַנֶּדֶה, כָּל אַחַת מֵהֵן יוֹשֶׁבֶת שְׁבָעָה וְאַרְבָּעָה עָשָׂר, אַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנִים יוֹם וְאִם אֶתָּה מִבְּטֵל אֶת הַנֶּדֶה הֵם מְשַׁמְשִׁין מִטּוֹתֵיהֶם בְּכָל יוֹם וְיוֹם וְיָרְבוּ כְּמוֹתְכֶם וּמוֹרְדִים בָּךְ. אָמַר לִיה: יָפָה אָמַרְתָּ, תִּבְטַל גִּזְרָה זוֹ.

נפש יהודה סיפר קומי. השער שעל מצחו והניח השער של אחריו כעין בלורית שהעובדי כוכבים עושין כדי שלא יכירו בו שהוא יהודי: **מי שיש לו אויב**. רצונו שיעשיר או רצונו שיעני:

תָּנּוּ רַבָּנָן: פְּעַם אַחַת גִּזְרָה מַלְכוּת [רומי] גִּזְרָה עַל יִשְׂרָאֵל, שֶׁלֹּא לְמוֹל אֶת בְּנֵיהֶם. וּבְאוֹתוֹ זְמַן נוֹלַד רַבִּינוּ הַקָּדוֹשׁ. וְאָמַר רַבִּי שְׂמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אָבִיו: הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא צָוֵנוּ לְמוֹל וּרְשָׁעִים הִלְלוּ גִזְרוּ עָלֵינוּ שֶׁלֹּא לְמוֹל, כִּי צַד אָנוּ מִבְּטָלִים גִּזְרָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא וְנִקְיִים גִּזְרָתוֹ שֶׁל אוֹתוֹ רְשָׁע? מִיָּד עָמַד רַבִּי שְׂמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל וּמָל אֶת בְּנוֹ. כְּשֶׁהוֹדִיעוּ הַדָּבָר בְּפָנָי הִתְגַּמְוֵן שְׂהִיָּה בְּעִיר, שֶׁלַח וְקָרָא אֶת רַבִּי שְׂמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל. אָמַר לוֹ: מִפְּנֵי מָה עִבַרְתָּ עַל גִּזְרָתוֹ שֶׁל מֶלֶךְ וּמִלַּתְּ אֶת בְּנֶךָ? אָמַר לוֹ: כִּי צָוֵנוּ הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא. אָמַר לוֹ אוֹתוֹ הִתְגַּמְוֵן: הֲרַבָּה כְּבוֹד יֵשׁ לָךְ עָלַי שְׂאֵתָה רֹאשׁ לְאַמְתְּךָ, אֲלֹא גִזְרָתוֹ שֶׁל מֶלֶךְ הִיא וְאֵינִי יָכוֹל לְהִנְיָחָךְ. אָמַר לוֹ: וְיָמָה אֶתָּה מִבְּקֶשׁ? אָמַר לוֹ: אֲנִי רוֹצֵה שֶׁנִּשְׁלַח אֶת הַיָּלֵד וְאֶת אִמּוֹ אֲצַל הַמֶּלֶךְ וְיָמָה שֶׁהוּא רוֹצֵה לַעֲשׂוֹת יַעֲשֶׂה. אָמַר לוֹ: עֲשֵׂה כָּל מָה שְׂאֵתָה חֲפָץ.

מִיָּד שֶׁלַח אֶת רַבִּינוּ הַקָּדוֹשׁ וְאֶת אִמּוֹ וְהִלְכוּ כָּל הַיּוֹם בַּדֶּרֶךְ. לַעֲרֵב הִגִּיעוּ לְמַלּוֹן בֵּית אָבִיו שֶׁל אֲנִטּוֹנִינוּס בֶּן אֲסוּרִיוֹס וּבְאוֹתוֹ הַזְּמַן נוֹלַד אֲנִטּוֹנִינוּס. נִכְנְסָה אִמּוֹ שֶׁל רַבִּינוּ הַקָּדוֹשׁ אֲצַל אִמּוֹ שֶׁל אֲנִטּוֹנִינוּס, אָמְרָה לָהּ: מָה טִיבָךְ? אָמְרָה לָהּ: כִּי וְכִי גִזְרוּ עָלֵינוּ, שֶׁלֹּא לְמוֹל, וְעַכְשָׁיו מַלְתִּי אֶת בְּנִי וְלָכֶךָ מוֹלִיכִין אוֹתָנוּ אֶל הַמֶּלֶךְ כְּאַחַד. כִּיִּן שְׂשַׁמְעָה מִמֶּנָּה בֶּן, אָמְרָה לָהּ: אִם רְצוֹנָךְ, קַחִי אֶת הַיָּלֵד שְׁלִי שְׂאֵינִי מֵהוּל וְתִנִּי לִי אֶת הַיָּלֵד שְׁלָךְ וְלָכִי וּמַלְטִי אֶת נַפְשְׁךָ וְאֶת נַפְשׁ בְּנֶךָ מֵאֵת הַמֶּלֶךְ. מִיָּד עָשְׂתָה כֵן וְהִלְכָה לְמַלְךָ. נִכְנַס אוֹתוֹ הִתְגַּמְוֵן לְמַלְךְ, אָמַר לוֹ אֲדוֹנֵי הַמֶּלֶךְ, זוֹ עִבְרָה עַל גִּזְרָתְךָ וּמַלְכָּה אֶת בְּנָה וְעַכְשָׁיו הִבֵּאתִי אוֹתָהּ אֲצִלְךָ וְיָמָה שְׂתַרְצָה לַעֲשׂוֹת עֲשֵׂה. אָמַר לָהֶם הַמֶּלֶךְ: רְאוּ בְנָה אִם הוּא מֵהוּל. נִמְצָא שְׂאֵינִי מֵהוּל. בְּאוֹתָהּ שְׂעָה כְּעַס הַמֶּלֶךְ עַל אוֹתוֹ הִתְגַּמְוֵן, אָמַר לִיה: אֲנִי גִזְרָתִי עַל מֵהוּל וְאֶתָּה הִבֵּאתִי לִי שְׂאֵינִי מֵהוּל.

בְּאוֹתָהּ שְׂעָה הָיוּ גְדוֹלִים יוֹשְׁבֵינִי לְפָנָי קִיסָר וְאָמְרוּ לוֹ: אֲדוֹנֵנוּ הַמֶּלֶךְ, אָנוּ מְעִידִין בְּוָדָאֵי שְׂבָנָה שֶׁל זוֹ מֵהוּל הָיָה, אֲלֹא אֱלֹהֵיהֶם שֶׁל אֵלוּ קָרוֹב הוּא לָהֶם וְכִיִּן שְׂהֵם קוֹרְאִים אֵלָיו מִיָּד הוּא עוֹנָה לָהֶם, שְׂנֵאָמַר: "מִי פָה" אֱלֹהֵינוּ בְּכָל קְרָאֵנוּ אֵלָיו" (דְּבָרִים ז, ז). מִיָּד צָוָה הַמֶּלֶךְ וְנִהַרְג אוֹתוֹ הִתְגַּמְוֵן וּבְטַל אֶת הַגִּזְרָה. וְשֶׁלַח אֶת רַבִּינוּ הַקָּדוֹשׁ וְאֶת אִמּוֹ לְשָׁלוֹם. כִּיִּן שְׂחִזְרוּ לְבֵיתוֹ שֶׁל אֲנִטּוֹנִינוּס, אָמְרָה אִמּוֹ: הוּאִיל וְעָשָׂה לָךְ הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא נִס עַל יָדֵי וְלִבְנֶךָ עַל יַד בְּנִי, יְהִי (*). שׂוֹשְׁבֵינִים לְעוֹלָם. וּבְשִׁכַר אוֹתוֹ חִלַּב שְׂיָנֵק אֲנִטּוֹנִינוּס מֵאִמּוֹ שֶׁל רַבִּינוּ הַקָּדוֹשׁ, זָכָה וְלָמַד תּוֹרָה וְשִׁמְשׁ אֶת רַבִּינוּ הַקָּדוֹשׁ וְנַעֲשֶׂה מֶלֶךְ לְאַמְתּוֹ וְיָרַשׁ הָעוֹלָם הַזֶּה וְהָעוֹלָם הַבָּא.

נפש יהודה שושבינים. אוהבים וחברים וכן היה שנעשה למלך על עמיו ונתגייר בסוד והיה רגיל אצל רבינו הקדוש ולמד ממנו תורה:

וגרסינן נמי במסכת בתרא, פֶּרֶק חֲזַקַת הַבְּתִים (ס, ב) : אָמַר רַבִּי יִשְׁמַעֵאל בֶּן אֱלִישֶׁע: מִיּוֹם שֶׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ דִּין הוּא שֶׁנִּגְזַר עָלֵינוּ שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל בָּשָׂר וְשֶׁלֹּא לְשִׁתּוֹת יַיִן, אָבֵל אֵין גּוֹזְרִין גְּזֵרָה עַל הַצְּבוּר אֱלֹא אִם כֹּן רַב הַצְּבוּר יְכוּלִים לַעֲמֹד בָּהּ. וּמִיּוֹם שֶׁפִּשְׁטָה מַלְכוּת הַרְשָׁעָה וְגוֹזְרִין עָלֵינוּ גְזֵרוֹת קָשׁוֹת וּמִבְטָלִים מִמֶּנּוּ תוֹרָה וּמִצְוֹת וְאֵין מְנִיחִין אוֹתָנוּ לְהַכְנִס (*). לְשִׁבּוּעַ הַבֵּן, דִּין הוּא שֶׁנִּגְזַר עַל עַצְמָנוּ שֶׁלֹּא לִישָׂא נָשִׁים וְשֶׁלֹּא נוֹלִיד בָּנִים, אִם כֹּן (*). נִמְצָא זָרְעוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אֲבִינוּ כָּלָה, (*) אֱלֹא הֵנַח לָהֶם לִישָׂרְאֵל, מוּטָב שֶׁיְהִיוּ שׁוֹגְגִין וְאֵל יְהוּ מְזִידִין.

נפש יהודה לשבוע הבן. מילה שהיא לסוף שבעה : נמצא זרעו של אברהם אבינו כלה. מאליו ולא על ידי עובדי כוכבים ומזלות ומצות לא יבטלו עוד : אלא הנח להם לישראל מוטב שיהיו שוגגין. בדבר במה שלוקחים נשים שאינם סוברים שיש עבירה בדבר ואל יהיו מזידין דמשום שלא יוכלו לעמוד בה יבטלוהו ונמצאו מזידין הלכך לא גזרינן :

והמצוה שהיו מוסרין עצמן עליה לקימה, הקדוש ברוך הוא היה מבטל הגזרות ומחזיק בידם המצות, כדגרסינן בפרק רבי אליעזר דמילה (שבת קל, א) : תנא : כל מצוה שמסרו ישראל עצמן עליה בשעת השמד כגון עבודה זרה עדין מחזקת היא בידם וכו', כדאיתא למטה, בחלק קדשת תפלין (סימן קכו), שהיא מקומה.

ומכל מקום מצות מילה אפילו שלא בשעת השמד מוסרין עצמן עליה, שזובחין בניהם על קדשת השם ולפעמים מתים מחמת המילה, כדגרסינן התם במסכת שבת פרק רבי אליעזר דמילה (קלד, א) : תנא, אמר רבי נתן : פעם אחת הלכתי לכרפי הים ובאת אשה אחת לפני, שמלה בנה ראשון ומת, שני ומת, שלישי הביאתו לפני ראיתיו שהיא אדום, (*) הצצתי בו ולא ראיתי בו דם ברית. אמרתי לה : המתני לי עד שיבלע בו דמו. והמתנה לו ומלה אותו וחיה, והיו קורין אותו נתן על שמי. שוב פעם אחת הלכתי למדינת קפוטקיא ובאת אשה אחת לפני, שמלה בנה ראשון ומת. שני ומת שלישי הביאתו לפני, ראיתיו שהיא ירוק, הצצתי בו ולא ראיתי בו דם. אמרתי לה : המתני לי (*) עד שיפל בו דמו. המתנה לו ומלה אותו וחיה, והיו קורין לו נתן הבבלי על שמי. ללמדנו כמה היו המצות חביבות בישראל, שהיו מוסרין עצמן ובניהם, שחביבין לבני אדם יותר מעצמן, לקיים מצות בוראם.

נפש יהודה הצצתי. הסתכלתי בו ולא היה בו דם הברית תרתי לרעותא דאי מהיל ליה לא נפק מיניה דמא והטפת דם ברית מצוה כדכתיב גם את בדם בריתך ועוד דמסוכן הוא משום חולשא שלא נוצר בו עדיין דם : עד שיפול בו דמו. עד שיבא בו דם :

הכלל השני לגדל את הבן

ויש בו שני חלקים: החלק הראשון, בדברים שחייב לעשות לבנו; החלק השני, לבן חבירו

החלק הראשון בדברים שחייב לעשות לבנו

ויש בו ארבעה פרקים

פרק ראשון [פד]

בארבעה מקומות הזהירה תורה על מצות פריה ורביה בספר בראשית. ונתנו ביבמות, פרק הבא על יבמותו (סא, ב): בית הלל אומרים: לא יבטל אדם מפריה ורביה, אלא אם כן יש לו זכר ונקבה. ואמרינו התם (סב, א): היו לו בנים ומתו, רב הונא אמר: קיים פריה ורביה. ורבי יוחנן אמר: לא קיים. והלכתא כרבי יוחנן.

לפיכך ישתדל אדם בכל יכלתו לגדל את בנו כפי לקיים מצות פריה ורביה. ויותר על בן זכר, כפי לסלק ממנו עברה, כדגריסין במסכת בתרא, פרק יש נוחלין (קטז, א): אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי: כל שאינו מניח בן זכר ליורשו הקדוש ברוך הוא (* מַעֲלָה עָלָיו עֲבָרָה. כְּתִיב הָכֵא "אִישׁ כִּי־מֵת וְבֵן אֵין לוֹ וְהֵעֲבַרְתֶּם" (במדבר כז, ח) וכתוב התם "יום עברה היום ההוא" (צפניה א, טו).

נפש יהודה מעלה עליו עברה. כלומר שונא אותו:

"אשר אין (* חליפות למו ולא יראו אלהים" (תהלים נה, ב). רבי יוחנן ורבי יהושע בן לוי חד אמר: כל מי שאינו מניח בן; וחד אמר: כל מי שאינו מניח תלמיד. תסתיים דרבי יוחנן הוא דאמר תלמיד, דאמר רבי יוחנן: דין גרמא דעשיראה ביר (פירוש: נשא אצלו שן של אחד מבניו ובו היה מנחם) (* למרי נפש), תסתיים. ומדרבי יוחנן אמר תלמיד, רבי יהושע בן לוי אמר בן. והא רבי יהושע בן לוי לא הוה אזיל (* לבי אבלא אלא למאן דשכיב בלא בני, דכתיב: "בכו בכו להלך" (ירמיה כב, ג), ואמר רב: להולך בלא בנים זכרים?

אָלָא, רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לױ אָמַר תִּלְמִיד. וּמְדַרְבֵּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לױ אָמַר תִּלְמִיד,
רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר בֶּן, קִשְׁיָא דְרַבִּי יוֹחָנָן אֲדַרְבֵּי יוֹחָנָן? לָא קִשְׁיָא, (*) הָא
דִּידִיהּ (*) הָא דְרַבִּיהּ.

נפש יהודה חליפות. חליפין ממלא מקומו: **למרי נפש**. אבלים שהשן של מת אינו
טמא דתנן באהלות פרק ג' כל שבמת טמא חוץ מן השיניים והשער והצפורן ובשעת חיבורן
במת הכל טמא וכיון דרבי יוחנן לא הניח בן אם איתא דסבירא ליה דמי שלא הניח בן נקרא
לא ירא אלהים לא היה אומר לבריות דין גרמא דעשיראה ביר דאמרינן בעלמא חציף אינש
מאן דמפרסם חטאיה דכתיב אשרי נשוי פשע כסוי חטאה: **לבי אבלא**. לנחם אבלים לפי שלא
היה רוצה להתבטל מתלמודו: **הא דידיה**. דין גרמא וכו' דסבירא ליה כרבי יהושע בן לוי
דאמר זה שלא הניח תלמיד: **הא דרביה**. מה דאמר זה שלא הניח בן דרביה וליה לא סבירא
ליה:

דַּרְשׁ רַבִּי פְּנַחֵס בֶּר חָמָא: מַאי דְכָתִיב "וְהִדַּד שָׁמַע בְּמִצְרַיִם כִּי־שָׁכַב דָּוִד
עַם־אֲבוֹתָיו וְכִי־מַת יוֹאָב שָׂר־הַצָּבָא" (מלכים א' יא, כא), מִפְּנֵי מָה נֶאֱמָרָה בְּדוֹד
שְׂכִיבָה וּבְיוֹאָב נֶאֱמָרָה בּו מִיִּתָּה? דָּוִד שְׁהֵנִיחַ בֶּן נֶאֱמָרָה בּו שְׂכִיבָה, יוֹאָב
שְׁלֹא הֵנִיחַ בֶּן נֶאֱמָרָה בּו מִיִּתָּה. וְיוֹאָב לֹא הֵנִיחַ בֶּן וְהָא כְּתִיב: "מִפְּנֵי יוֹאָב
לְבַדְיָהּ בֶּן־יְחִיאֵאל" (עזרא ח, ט). אָלָא, דָּוִד שְׁהֵנִיחַ בֶּן כְּמוֹתוֹ נֶאֱמָרָה בּו
שְׂכִיבָה, יוֹאָב שְׁלֹא הֵנִיחַ בֶּן כְּמוֹתוֹ נֶאֱמָרָה בּו מִיִּתָּה.

עַל כֵּן יֵשׁ לוֹ לְאָדָם לַעֲשׂוֹת כָּל יְכָלָתוֹ לְגַדֵּל אֶת בְּנוֹ וּלְהַרְחִיקוֹ (*) מִן
הַמִּקְרִים, וּלְהַדְרִיכּוֹ בְּדַרְךְ יִשְׂרָאֵל וּלְלַמְדוֹ תוֹרָה וּלְהַשְׂיֵאוֹ אִשָּׁה וּלְלַמְדוֹ
אֲמָנוּת לְפָרְנִסְתּוֹ, כְּדַגְרִסִּינָן בְּפִרְקָא קַמָּא דְקַדוּשִׁין (כט, א): תַּנּוּ רַבָּנָן: הָאָב
חִיב בְּבָנוּ: לְמוּלוֹ (*) וּלְפָדוּתוֹ וּלְלַמְדוֹ תוֹרָה וּלְהַשְׂיֵאוֹ אִשָּׁה וּלְלַמְדוֹ
אֲמָנוּת. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: (*) אַף לְהַשְׂיֵטוֹ בְּנֵהָר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: כָּל שְׂאִינוּ
מְלַמֵּד אֶת בְּנוֹ אֲמָנוּת מְלַמְדוֹ לְסָטוֹת. (*) לְסָטוֹת סִלְקָא דְעֵתְדָּ? אָלָא (*)
כְּאֵלוֹ מְלַמְדוֹ לְסָטוֹת.

נפש יהודה מן המקרים. פגעים רעים הבאים ע"י מעשים רעים: **ולפדותו**. חמשה
סלעים אם בכור הוא: **אף להשיטו בנהר**. שמא יפרוש בספינה ותטבע ויסתכן אם אין יודע
לשוט: **לסטות סלקא דעתך**. והלא ישב ולא למדו כלום: **כאלו מלמדו לסטות**. ילך בפרשת
דרכים וילסטם את הבריות דכיון דאין לו אומנות ויחסר לחמו יגזול:

וְאֲמַרִּינָן הֵתָם (כ, א): תַּנְיָא: "וּלְמַדְתֶּם אֹתָם אֶת־בְּנֵיכֶם" (דברים יא, יט) וְלֹא
בְּנֵי בְּנֵיכֶם. וְהָא כְּתִיב: "וְהוֹדַעְתֶּם לְבָנֶיךָ וּלְבָנֵי בְּנֵיךָ" (שם ד, ט). לּוֹמֵר לָךְ,
שְׁכַל הַמְּלַמֵּד לְבָנוֹ תוֹרָה מַעֲלָה עָלָיו הַכְּתוּב כְּאֵלוֹ לְמַדָּה לְבָנוֹ עַד סוּף
כָּל הַדּוֹרוֹת. הוּא דְאָמַר כִּי הָאֵי תַנָּא, דְתַנְיָא: "וּלְמַדְתֶּם אֹתָם אֶת־בְּנֵיכֶם",
אִין לִי אָלָא בְּנֵיכֶם. בְּנֵי בְּנֵיכֶם מִנִּין? תִּלְמוּד לּוֹמֵר: "וְהוֹדַעְתֶּם לְבָנֶיךָ וּלְבָנֵי
בְּנֵיךָ", אִם כֵּן מָה תִּלְמוּד לּוֹמֵר בְּנֵיכֶם? בְּנֵיכֶם וְלֹא בְּנוֹתֵיכֶם.

וּגְרַסִּינָן נְמִי בְּמַסְכַּת סוּטָה, פֶּרֶק הִיָּה נוּטֵל (כא, ב): רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: כָּל
הַמְּלַמֵּד לְבֵיתוֹ תוֹרָה (*) מְלַמְדָּה תְּפִלוֹת. טְפִלוֹת סִלְקָא דְעֵתְדָּ? אָלָא אֵימָא,
כְּאֵלוֹ לְמַדָּה תְּפִלוֹת. אָמַר רַבִּי אֲבָהוּ: מַאי טַעְמָא דְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר? דְכְּתִיב:
"אֲנִי חֲכָמָה שְׁכַנְתִּי עִרְמָה" (משלי ח, יב), כִּיּוֹן שְׁנַכְנַסָּה בְּאָדָם חֲכָמָה נַכְנַסָּה
בּו עִרְמִימוֹת.

והאמנות הטוב ללמד האדם את בנו, הוא תלמוד תורה, שהיא פרנסתו בעולם הזה ומקימתו לעולם הבא, כדגריסין בסוף מסכת קדושין (פב, א) : אמר רבי נהוראי : מניח אני (*) כל אמניות שבעולם ואיני מלמד את בני אלא תורה, שיהיו אוכלין שכר עמלן בעולם הזה והקרו קימת לעולם הבא. לפי שכל אמניות שבעולם אינם עומדים לו לאדם אלא בנערותו ובזמן שפחו עליו, אבל נפל לידי חלי, או למדה של יסורין, או נכנס לזקנה, אינו יכול לעמוד במלאכתו, נמצא מת ברעב.

כל אומניות. אין לה מתן שכר לאחר זמן אלא שכר המצוי להם בשעתן אבל תורה מתן שכרה בא מאליו לאורך ימים ואף לחולה ולזקן שאינו יכול לעסוק בה עכשיו אוכל מן הקודמות :

אבל התורה אינה כן, אלא מגדלתו ומשמרתו מכל רע בנערותו ונותנת לו אחרית ותקוה בזקנותו. ולא עוד, אלא שהמקום ברוך הוא מחבב את הצדיקים בזקנותן יותר מבנערותן. וכן אתה מוצא בצדיקים, שקימו את התורה עד שלא באת וברכך הקדוש ברוך הוא. בנערותו מהו אומר? "וקני ה' יחליפו כח" וגוי' (ישעיה מ, לא). בזקנתו מהו אומר? " (*) עוד ינובון בשיבה" (תהלים צב, טו).

עוד ינובון בשיבה דשנים. יצמחו צמח ורעננים יהיו וגוי' :

וכן אתה מוצא באברהם אבינו, ששמר את התורה עד שלא באת, שנאמר : "עקב אשר שמע אברהם" וגוי' (בראשית כו, ה) וברכו הקדוש ברוך הוא בנערותו ובזקנותו. בנערותו מהו אומר? "וּאֶעֱשֶׂה לְגוֹי גְדוֹל" (שם יב, ב). ובזקנותו מהו אומר? "וְאַבְרָהָם זָקֵן בָּא בְיָמָיו וְה' בֵּרָךְ" וגוי' (שם כד, א). וכן כל הצדיקים שקימו את התורה בילדותן מהו אומר? "וקני ה' יחליפו כח" ובזקנותן מהו אומר? "עוד ינובון בשיבה".

פרק שני [פה]

לעולם ישתדל אדם לחנך את בנו מקטנותו, ללמדו תורה כפי כח הנער וכפי שגיו, כמו שיוכל הנער לסבל על התורה. כיצד? כשידע לדבר מחנכו בפסוקים, כגון : (דברים לג, ד) "תורה צוה לנו משה מורשה" וגוי' וכגון פסוק : (שם ו, ד) "שמע ישראל" וכדומה לזה, כדי (*) שירים ממנו לה' תרומה ובכורים ויהא ראשית דבורו בעבודת האל ותברך. וצריך לפיכך בספר פנים יפות שיראה שאוהבם התינוק ומתאוה להם, לפי שילד בספר פנים יפות ללמד. וכשיגדיל וימאס במתנות הקטנות הראשונות, יתן לו אחרות כפי תאנותו. וכשיהא גדול וימאס בכל זה, יחזר לומר לו : למד תורה כדי שתשב בראש ויקראוך רב ויכבדוך. וכשלא יתפייס בזה, יאמר לו : למד

תורה ויתהא זוכה לגן עדן. ולבסוף, אם ידריך בתורה, הוא ישיג בדעתו
אמתת פונתה ועדונה ואהבתה וילמדנה לשמה.

נפש יהודה שירים. שיפיש מדבריו של נער תרומה לברך לה' שיהיה בכורים ראשית
דבורו בדברי קודש לה':

ועד שיהא הקטן בן שש, או בן שבע שנים, אל יכריחהו בעל הלמוד, אלא
דבר מועט בפיוס, כדגריסין במסכת בתרא, פרק לא יחפר (כא, א): אמר רב
יהודה אמר רב: ברם זכור אותו האיש לטוב (*) ויהושע בן גמלא שמו,
שאלמלא הוא נשתכחה תורה מישראל. שבתחלה, מי שהיה לו אב היה
מלמדו תורה ומי שאין לו אב לא היה לומד תורה. מאי דרוש? " (*)
ולמדתם אתם את בניכם" (דברים יא, יט) ולמדתם אתם, התקינו שיהיו
מושיבין מלמדי תינוקות בירושלים. מאי דרוש? "כי מציון תצא תורה"
וגו' (ישעיה ב, ג). ועדיין מי שיש לו אב מעלהו ומלמדו, מי שאין לו אב לא
היה עולה ולומד; התקינו, שיהיו מושיבין מלמדי תינוקות בכל (*) פלך
ופלך ומכניסין אותן כבן ששעשרה וכבן שבעעשרה ומי שהיה רבו כועס
עליו היה (*) בועט בו ויוצא.

נפש יהודה יהושע בן גמלא. אחד מן הכהנים הגדולים שעמדו בבית שני: ולמדתם
אתם. האב עצמו מצווה ללומדו: פלך. הרבה מדינות בפלך אחד והוא לשון אפרכייה: בועט.
כלומר מורד ברבו ויוצא לו לארצו:

עד שבא יהושע בן גמלא ותקן, שיהיו מושיבין [מלמדי תינוקות] בכל
מדינה ומדינה ובכל עיר ועיר ומכניסין אותן כבן שש וכבן שבע. אמר ליה
רב (*) לרב שמואל בר שילת: עד בר שית לא תקבל, מפאן ואילך קבל (*)
וספי ליה פתורא. ואמר ליה רב לרב שמואל בר שילת: כי מחית לינוקא,
לא תמחי ליה אלא בערקא (*) דמסאנא (פרוש: ברצועת מנעל), (*) דקארי
קארי ודלא קארי (*) להוי צותא לחבריה.

נפש יהודה רב שמואל בר שילת. מלמד תינוקות היה: וספי ליה. האכילהו והשקהו
תורה בעל כרחו כשור שנותנין עליו עול על צוארו: דמסאנא. לא תכה אותו אלא מכה קלה
ברצועה קטנה שלא יזיק: דקארי. אם רוצה ללמוד: להוי צותא. חבר לאחרים אינך זקוק
ליסרו יותר מדאי ולא לסלקו מלפניך אלא ישב עם האחרים בחברותא וסופו ליתן לב
וילמוד:

וגריסין נמי במסכת כתובות, פרק נערה (נ, א): אמר רבי יצחק: באושא
התקינו, שיהא אדם (*) מגלגל עם בנו עד שתים עשרה שנה, מפאן ואילך
(*) יורד עמו לחייו. איני, והא אמר ליה לרב שמואל בר שילת: בציר מבר
שית לא תקבל, בר שית קבל (*) וספי ליה פתורא? לא קשיא, הא למקרא
והא למשנה, דאמר אביי, אמרה לי (*) אם: בר שית למקרא, בר עשר
למשנה, בר תליסר (*) לתעניתא מעת לעת (*) ובתינתא בת תריסר.

נפש יהודה מגלגל עם בנו. אם מסרב מללמוד יגלגל עמו בנחת ובדברים רכים: יורד
עמו לחייו. לרדותו ברצועה ובחוסר לחם כדי שיהיה לו חיי צער עד שילמוד: וספי ליה
כתורא. הלעיטהו תורה כשור שאתה מלעיטו ואובסו מאכל כן פירש רש"י בכתובות: אם.
מינקת ומגדלת של אביי כמו אני הייתי אמון אצלו: לתעניתא מעת לעת. להתענות כל היום

וכגון יום כפור ותשעה באב שמתענה מעת לעת וחנוכם לשעות מקודם לכן שנתיים כדאמרין ביומא: ובתינוקות. שהיא ממהרת להביא כח שאינה מתשת כח בלימוד תורה ותרתי סרי דקאמר שנת י"ב גופא קאמר דאי בת י"ב ויום א' דאורייתא היא שמביאה שתי שערות ובת עונשין היא ואין צורך לנו ללמוד ממניקתו של אביי:

וְאֶמְרִינָן עֲלָהּ: אָמַר רַב: כָּל הַמְכַנֵּס אֶת בְּנוֹ לְלַמֵּד תּוֹרָה פְּחוּת מִבֶּן שָׁשׁ, (* רַץ אַחֲרָיו וְאִינוּ מְגִיעוּ. אֵיפֹא דְאֶמְרִי: (* חֲבָרִיו רָצִין אַחֲרָיו וְאִין מְגִיעִין אוֹתוֹ. וְתַרְוִיהוּ אֵיתְנָהוּ, (* הָא דְכַחֵּשׁ, הָא (* דְּבָרִיא.

נפש יהודה רץ אחריו. להברותו ולהחיותו ואין מגיעו כלומר לא יועיל לו כל הרפואות כי מסוכן הוא למות מרוב חולשה שתורה מכחשת כחו: **חבריו רצין אחריו.** להיות פקחין בתורה כמוהו ואין מגיעין דמשמע טוב הוא כשילמוד בקטנותו: **הא דכחיש.** אל יכניסנו לפי שמסוכן הוא פן יחלש וימות: **דבריא.** יכניסנו לפי שמתפקח:

וְחִיב אָבִיו לְלַמְדוֹ עַד כָּל מָה שְׁיֻכַּל לְהַשִּׁיג, כְּדַגְרִסִּינָן פְּרָקָא קָמָא דְקַדוּשִׁין (ו, א): עַד הֵיכָן חִיב אָדָם לְלַמֵּד אֶת בְּנוֹ תּוֹרָה? אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׂמוּאֵל: כְּגוֹן (* זְבוּלוֹן בֶּן דָּן, שֶׁלְמָדוֹ אָבִי אָבִיו מִקְרָא, מִשְׁנָה וְהִלְכוֹת וְאֲגָדוֹת.

נפש יהודה זבולון בן דן. תלמיד שהיה בימיהם:

גַּם מְצִינּוּ בְּחִזְקָהּ מְלֵךְ יְהוּדָה, בְּהִיּוֹתוֹ מְלֵךְ וְגָדוֹל בְּיִשְׂרָאֵל, בְּחַבְתָּ הַתּוֹרָה שְׁלֵמָדוֹ בְּנָיו, אָמְרוּ עֲלָיו, שְׁהֵי מוֹלִיכֶם עַל כְּתִפּוֹ לְבֵית הַמְּדַרְשׁ, כְּדַגְרִסִּינָן בְּפְרָקָא קָמָא דְבְּרָכוֹת (י, א): אָמַר רַב מִתְנָה: מֵאֵי דְכָתִיב: "מִי כְּהַחֲכֵם וּמִי יוֹדֵעַ פֶּשֶׁר דְּבָר" (סְהַלַת ח, א)? מִי כְּהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, שְׁיֻדַּע לַעֲשׂוֹת פְּשָׁרָה בֵּין שְׁנֵי צְדִיקִים, בֵּין חִזְקָה לִישְׁעָה. חִזְקָה אָמַר: לִיתִי יִשְׁעָה גְבָאִי, דְּהָכִי (* אֲשַׁכְּחֹן בְּאַלְיָהוּ, דְּאֶזֶל לְגַבֵּי אַחָאָב. יִשְׁעָה אָמַר: לִיתִי חִזְקָהוּ גְבָאִי, דְּהָכִי אֲשַׁכְּחֹן (* בְּיְהוֹרָם בֶּן אַחָאָב, דְּאֶזֶל לְגַבֵּי אֶלִישָׁעָה. מָה עָשָׂה הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא? הֵבִיא יְסוּרִין עַל חִזְקָה וְאָמַר לוֹ לִישְׁעָה: לָךְ וּבִקְרָא אֶת חִזְקָה, שֶׁהוּא חוֹלָה, שְׁנַאָמַר: "בְּיָמֵים הָהֵם חָלָה חִזְקָהוּ לְמוֹת וַיָּבֵא אֱלֹהִים וְגו' (מַלְכִּים ב, א). מֵאֵי "כִּי מֵת אֶתָּה וְלֹא תַחֲיָה" (שם)? "מֵת אֶתָּה", בְּעוֹלָם הָזֶה; "וְלֹא תַחֲיָה" לְעוֹלָם הַבָּא. אָמַר לִיה: אֲמַאי? אָמַר לִיה, דְּלֹא עֲסַקְתָּ בְּפְרִיָה וּרְבִיָה וְלֹא הוּוּ לָךְ בְּנִים. אָמַר לִיה, דְּאֶמְרִין לִי (* חוּזָאִי, דְּנִפְקִין מִנִּי בְּנִין דְּלֹא מַעְלוּ. אָמַר לִיה: בְּהָדִי (* כְּבָשִׁי דְרַחֲמָנָא לָמָה לָךְ, אֶתְּ אֵיבְעִי לָךְ לְאַעְסוּקִי בְּפְרִיָה וּרְבִיָה וּמֵא יַדְנִיחָא קַמִּיהָ קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא עֲבִיד. אָמַר לִיה: הֵב לִי בְרִתְךָ, אֶפְשָׁר דְּגַרְמָא זְכוּתָא דִּידִי וְדִידְךָ וְנִפְקָא מִינָהּ בְּנִין מַעְלִיא. אָמַר לִיה: כְּבָר (* נְגִזְרָה גְזִירָה. אָמַר לִיה: בֶּן אָמוֹץ, כִּלְה נְבוּאֶתְךָ וְצָא. כְּךָ (* מְקַבְּלֵנִי מִבֵּית אָבִי אָבָא: אֶפִּילוּ חָרַב חֲדָה מוֹנַחַת עַל צְוָאָרוֹ שֶׁל אָדָם אֵל יִמְנַע עֲצָמוֹ מִן הַרְחָמִים, שְׁנַאָמַר: "הָרַ יִקְטְלֵנִי לוֹ אֵיחֻלִּי" (אֵיבִי ג, טו). יְהֵב לִיה בְּרִיתָהּ, נִפְקוּ מִינָהּ מְנַשָּׁה וּרְבִשָׁקָה. יוֹמָא חַד (* אַרְכְּבִינְהוּ אַכְתְּפִיהָ לְאַמְטוּנְהוּ לְבִי מְדַרְשָׁא. אָמַר לִיה חַד מִינִיהוּ: (* חֲזִי רִישָׁא דְאַבָּא לְמִטוּיִי בֵּיה גִילְדָנִי; וְחַד אָמַר: לְקְרוּבִי קוּרְבָנָא לְעַבְדָּה זָרָה, (* חֲבִטִּינְהוּ בְּאַרְעָא, רְבִשָׁקָה מִית, מְנַשָּׁה חֲיָה. קָרָא אֲנַפְשִׁיהָ: "וְכָלִי כָלִי רַעִים" (ישעיה לב, ז).

נפש יהודה

אשכחן באליהו דאזל לגבי אחאב. דכתיב וילך אליהו להראות אל אחאב: ביהורם בן אחאב דאזל לגבי אלישע. כשהלכו על מואב הוא ויהושפט דמתוך שלא היו הולכים זה אל זה לא היה מוכיחו על שלא נשא אשה: חוזאי. חוזים בכוכבים אמרו לי שבני יהו רשעים: כבשי דרחמנא. סתרים דהקב"ה כמו רישא בכבשא בהטמנת האפר: נגזרה גזירה. שתמות: מקובלני מבית אבי אבא. דוד המלך שראה את המלאך וחרבו שלופה בידו בסוף ספר שמואל ולא מנע עצמו מן הרחמים: ארכיבנהו. נשא אותם על כתפיו להביאם לבית המדרש: חזי רישא דאבא למיטווי ביה גילדני. רואה אני שראוי לצלות דגים בגולגלתא דאבי כלומר שיעשה כלי מהגלגולת לצלות בו דגים. לאקרובי עליה, על ראש אבי: חבטינהו. זרק חזקיהו אותם מן כתפיו לארץ:

וגם צריך אדם לחנך את בנו בנערותו במצות כדי שיהא מרגל בהן כשיגדל, כדגרסינן במסכת ספח, פרק הישן (כח, א) וגרסינן נמי פרק לולב הגזול (שם מב, א): (* קטן שאינו צריך לאמו חייב בספח; קטן שיש בו דעת לנענע לולב, אביו לוקח לו לולב; היודע להתעטף חייב בציצית וכו'.

נפש יהודה

קטן שאינו צריך לאמו. מחנכין אותו במצות:

וגרסינן נמי במסכת יומא, פרק יום הכפורים (פב, א): רב נחמן אמר: בן תשע וכן עשר מחנכין אותו לשעות. והוא הדין לכל פיוצא בזה. וכן כתיב: "חנך לנער עלפי דרכו גם כייזקין לא יסור ממנה" (משלי כב, ו), רוצה לומר, כשיהיה לו הלמוד וחנוד המצות והרגל המדות טובות בטבע בנערותו, כל שכן בזקנותו שלא יסור מזאת המדה, (* לפי שההרגל נעשה לו טבע; ויותר בזקנתו שמתקררת רתיחת הטבע ורדיפת התאוה והגיעו שנים שאומר עליהם: אין לי בהם חפץ.

נפש יהודה

לפי שההרגל. הרגילות גורם לו בילדותו שיהא כן בזקנותו בטבע:

דבר אחר: אם תעזב לנער שיחנך את עצמו על פי דרכו, לישב בטל ולרדף אחר יצרו ולא תמחה בידו להחזירו למוטב, גם כי יזקין לא יסור ממנה. רוצה לומר, אפילו שיזקין לא יוכל להסיר עצמו ממנה, לפי שנעשו לו הנבלות בטבע ולא יוכל לפרש מהם. ולפי זה הפרוש הוא כמו "שמח בחור" וגו' (קהלת יא, ט). רוצה לומר, אם תשמח בחור, דע, "כי על-כפאליה יביאך האלהים במשפט". וכן זה, אם תניח לנער שיחנך כפי דרכו למלאות תאוותו, לא יסור ממנו בזקנתו. ואם תחנכנו במצות כשיזקין ירבה

פרק שלישי [פו]

בכל דבר יאהב אדם את בנו רק ליסרו, שאם ימנענו ממנו, (* הוא שונא ויצא לתרבות רעה, כמו שמצינו בואלה שמות רבה (א, א): "חושף שבטו שונא בנו ואהבו שחרו מוסר" (משלי יג, כד). בנהג שבטו אדם שאמר לחברו: פלוני הנה לבנה, יורד עמו עד לחייו. ומה תלמוד לומר "חושף שבטו שונא בנו"? ללמדך, שכל המונע בנו (* מלרדותו סופו בא לתרבות רעה. שכן מצינו בישמעאל, שהיו לו (* געגועין על אברהם ולא רדהו ויצא

לתרבות רעה ושנאו אברהם והוציאו מביתו ריקם. מה עשה ישמעאל?
כשהיה בן חמש עשרה שנה התחיל להביא צלם מן החוץ והיה מצחק.
ואין מצחק אלא עבודה זרה, כמה דאת אמר: "ויקמו לצחק" (שמות לב, ו).
ועבדו כמו שראה לאחרים. מיד "ותאמר לאברהם גרש את האמה הזאת
ואת בנה" (בראשית כא, ט), שמה ילמד בני אורחותיו. מיד "וירע הדבר מאד
בעיני אברהם על אודת בנו" (שם שם, יא), על שיצא לתרבות רעה.

נפש יהודה הוא שונאו. של בנו שגורם לו רעות שיצא לסוף לתרבות רעה: מלרדותו.
מלהכותו וליסרו: געועין. מחשבת אהבה ודבר חבה שלא יכול לדבר עליו רק טובה:

כיוצא בו: "ויאהב יצחק את עשו" (שם כה, כח), לפיכך יצא לתרבות רעה על
שלא רדהו, כמו ששנינו (ב"ב טז): חמש עברות עבר עשו באותו היום: בא
על נערה מארסה והרג את הנפש וכפר בתחית המתים וכפר בעקר ובזה
את הבכורה. ועוד (*) שתאב מיתת אביו ובקש להרג את אחיו, שנאמר:
"יקרבו ימי אבל אבי" (שם כז, מא). וגרם ליעקב לברח מאבותיו. והלך אף
הוא אצל ישמעאל ללמוד ממנו תרבות רעה ולהוסיף על חטאתו פשע,
שנאמר: "וילך עשו אל ישמעאל" (שם כח, ט).

נפש יהודה שתאב. שחשק ומצפה למיתת אביו:

כיוצא בו דוד לא רצה לרדות לאבשלום ויצא לתרבות רעה, ובקש להרג
את אביו ושכב עם נשי אביו וגרם לו לילך יחף והוא בוכה, והפיל מישראל
כמה אלפים וגרם לאביו דברים קשים שאין להם סוף, דכתיב: "מזמור
לדוד בברחו" וגוי מה פתיב אחריו? "ה' מה רבו צרי" וגוי (תהלים ג, א).
וגרסינו בפרקא קמא דברכות (ו, ב): אמר רבי שמעון בן יוחאי: קשה
תרבות רעה בביתו של אדם יותר ממלחמת גוג ומגוג, דאלו באבשלום
כתיב "ה' מה רבו צרי" ובמלחמת גוג ומגוג כתיב " (*) למה רגשו גוים"
וגוי (שם ב, א). ראו כמה יש לאדם לעשות ולגסר את בנו כדי שלא יצא
לתרבות רעה.

נפש יהודה למה רגשו גוים. ומה תועלת להם אלמא דבר קל הוא בעיניו ואילו מה
רבו צרי לא כתיב:

ושבח גדול הוא לאדם שאינו יוצא ממנו בן ותלמיד שאינו הגון, כדגרסינו
במסכת ברכות, פרק ה' קורא (יז, א): כי הווי מיפטרי רבנן מבי רב חסדא
הווי אמרין: "אלופינו מסבלים אין פרוץ" וגוי (שם קמז, יד). מאי "אלופינו
מסבלים"? רב ושמואל, חד אמר "אלופינו" בתורה, "מסבלים" במצות.
וחד אמר "אלופינו" בתורה ובמצות ו"מסבלים" ביסורין. "אין פרוץ",
שלא תהא (*) סיעתנו כסיעתו של שאול, שיצא ממנו דואג האדומי. "ואין
צנחה" (שם). שלא תהא סיעתנו כסיעתו של אלישע, שיצא ממנו גיחזי.
"ברחבתינו" (שם). שלא יהא לנו בן ותלמיד (*) שמקדיח תבשילו ברבים
[כישו הנצרי].

וְאֵל יִשְׁנֶה אָדָם אֶת בְּנוֹ מִשְׁאָר אָחִיו מִפְּנֵי הַקְּנָאָה, כַּדְּגַרְסִינָן בְּמִסְכַּת שֶׁבֶת, פֶּרֶק א' ו', ב': אָמַר רַבָּא בְּרַחֲמֵי רַב חֲמָא בְּרַחֲמֵי רַב: אָמַר רַב: לְעוֹלָם אֵל יִשְׁנֶה אָדָם אֶת בְּנוֹ בֵּין הַבְּנִים, שְׁבִשְׁבִיל (*) מִשְׁקַל שְׁנֵי סְלָעִים מִיֵּלֶת, שְׁהוֹסִיף יַעֲקֹב לְיוֹסֵף מִשְׁאָר בְּנָיו נִתְקַנְאוּ בּוֹ אָחִיו וְנִתְגַּלְגַּל הַדְּבָר וַיִּרְדּוּ אֲבוֹתֵינוּ לְמִצְרַיִם.

וְצָרִיךְ אָדָם לְזַהֵר שֶׁלֹּא יוֹצִיא דְבָר מִגְּנֵה מִפְּנֵי בְּנוֹ וְכָל שֶׁכֵּן שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת, כְּדִי שֶׁלֹּא יִלְמַד בְּנוֹ מִמֶּנּוּ, אֲבָל יִשְׁתַּדֵּל לְהַרְחִיקוֹ מִן הַפְּעוּר וּמִן הַדּוֹמָה לוֹ, אֲפִילוֹ שֶׁלְּפָעֲמִים (*) נוֹגֵעַ בּוֹ הָאֵב, יִזְהַר יוֹתֵר מִפְּנֵי בְּנוֹ. אֲבָל יִקְרְבֵנוּ לְמִדַּת הַחֲסִידִים וַיִּרְחִיקֵנוּ מִן הָאֵיבָה וְהַקְּנָאָה וְהַמְרִיבָה. וְאִם יִחַרְפֶהוּ אָדָם אוֹ יִכְהוּ, יַעֲלִים הַדְּבָר מִבְּנוֹ, כְּדִי שֶׁלֹּא יִכְנִיס עֲצֻמוֹ בְּסַכְּנָה בְּקִנְיַת כְּבוֹד אָבִיו. אָמְרוּ: מַעֲשֶׂה בְּחֲסִיד שֶׁהָיָה מְתוֹכַח עִם חֲבֵרוֹ בְּשַׁעַר אֶצֶל הַדִּינָן וְהָיָה בְּנוֹ אֶצְלוֹ. וְהָיָה בְּעַל דִּינּוֹ מְחַרְפוֹ וּמְגַדְפוֹ וְאוֹמֵר לוֹ: עֲשִׂיתָ כֵּן וְכָךְ. וְהָיָה אוֹמֵר דְּבָרִים מְגִנִּים וּמְכַעְרִים עַד מְאֹד, שְׁמַע בְּנוֹ, חָרָה אַפּוֹ וּבִקֵּשׁ לְהַתְקוּטָה עִם אוֹתוֹ הָאִישׁ, בְּעַל דִּינּוֹ שֶׁל אָבִיו. וּכְשֶׁהֲרִגִישׁ אָבִיו בְּדְבָר, אָמַר לוֹ: בְּנִי, לָמָּה חָרָה לָךְ? אִם אָמַת הָיָה הַדְּבָר וְעֲשִׂיתִי אֵלּוֹ הַדְּבָרִים הַמְכַעְרִים שֶׁאִמַר עָלַי, לָמָּה תִתְקוּטָה עִמּוֹ, אֲנִי הוּא שֶׁעֲשִׂיתִי שֶׁלֹּא כְּדִין וְרְאוּי אֲנִי לְשִׁמְעַת חֲרָפוֹת וּקְלָלוֹת עַל מַעֲשֵׂי הָרַעִים. וְאִם לֹא עֲשִׂיתִי אוֹתָם הַדְּבָרִים הַמְכַעְרִים, לָמָּה תַחֲוֹשׁ לְדְבָרִים בְּטָלִים שֶׁאִמַר, הִנֵּחַ לוֹ וַיֹּאמֶר מַה שִׁירְצָה, כִּי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, שֶׁהוּא יוֹדֵעַ נִסְתָּרוֹת, יוֹדֵעַ שֶׁהוּא אוֹמֵר דְּבָרִי שׁוֹא וְדְבָרִי כֶּזֶב.

סוף דְבָר: יִשְׁתַּדֵּל אָדָם עִם בְּנוֹ בְּיִסּוּרִין וְתוֹכָחוֹת, זוֹלָתִי אִם טָבְעוּ טוֹב שְׂאִין צָרִיךְ לָהֶם, לְהַדְרִיךְ לְבָנוֹ בְּדָרְךָ יִשְׂרָה.

פרק רביעי [פז]

הַמְלַמֵּד אֶת בְּנוֹ תוֹרָה שְׂכָרוֹ גָּדוֹל, כַּדְּגַרְסִינָן בְּפֶרֶק קַמָּא דְקַדוּשִׁין (ל, א): אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לׁוּי: כָּל הַמְלַמֵּד אֶת בְּנוֹ תוֹרָה מַעֲלָה עָלָיו הַכְּתוּב כְּאֵלוֹ קִבְּלָהּ מִסִּינַי, שְׁנֹאֵמַר: "וְהוֹדַעְתֶּם לְבָנֵיךָ וּלְבָנֵי בְּנֵיךָ" (דְּבָרִים ד, ט). וְסָמִיךְ לִיה: "יּוֹם אֲשֶׁר עָמַדְתָּ לְפָנַי ה' אֱלֹהֶיךָ בְּחַרְב" (שם שם, י). רַבִּי חֲנִיָּא בְּרַ אֲבָא אֲשֶׁכַחִיהָ לְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לׁוּי (*) דְּשָׂדֵי רִיסְנָא אַרְיִשְׁיָה וְקָא מִמְטִי לְהוּ לִינוּקִי לְבִי כְּנִישְׁתָּא. אָמַר לִיה: (*) מַאי כּוֹלִי הָאִי? אָמַר לִיה: מִי זוּטְרָא מַאי דְכָתִיב "וְהוֹדַעְתֶּם לְבָנֵיךָ" וְגו' וְסָמִיךְ לִיה "יּוֹם אֲשֶׁר עָמַדְתָּ

לפני ה' אלהיך בחרב" (שם שם, ט) ! מכאן ואילך רבה בר רב הונא לא טעי
אומצא עד דמיתי לינוקי לבי מדרשא. רבי חניא בר אבא (*) לא טעים
אומצא (*) עד דמקרי לינוקי ומוספיה.

נפש יהודה דשדי ריסנא ארישיה. סדין שאינו ראוי לעטיפת הראש אלא כסוי בעלמא
שם על ראשו שלא לילך בגילוי ראשו ולא הספיק להתעטף בסודרו: מאי כולי האי. שמיהרת
לצאת בלא עטיפה ההוגנת לך: לא טעים אומצא. בשר צלי מעט בגחלים היו רגילין לטעום
בבוקר: עד דמקרי לינוקא ומוספיה. מהדר לו מה שקרא אתמול ומלמדו עוד פסוק יותר:

וגם הנשים, אף-על-פי שאינן חייבות בלמוד בניהם, יש להם שכר טוב
בעמלן בהולכת בניהן לבית המדרש, כדגריסין בברכות, סוף פרק ה'ה
קורא (יז, א): תנו רבנן: (*) גדולה הבטחה שהבטיחון הקדוש ברוך הוא
לנשים יותר מן האנשים, שנאמר: "נשים שאננות קמנה שמענה קולי,
בנות בטחות האזנה אמרת" (ישעיה לב, ט). אמר ליה רב לרב חניא: הני נשי
במאי זכין? אמר ליה: באקרויי בניהו (*) לבי כנישתא ובאתנוויי גברייהו
(*) מבי רבנן (*) ומנטרן לגברייהו עד דאתו מבי רבנן. וגריסין נמי במסכת
סוטה, פרק ה'ה נוטל (כא, א): רבינא אמר: (*) לעולם זכות דתורה. ודקא
אמרת, (*) אינה מצוה ועושה, נהיר דאפקודי לא אפקדא, באגרא דמקרון
ומתנין בניהו ונטרין להו לגברייהו עד דאתו מבי מדרשא (*) מי לא פליגי
בהדייהו.

נפש יהודה גדולה הבטחה. שהרי קראן שאננות ובוטחות: לבי כנישתא. תינוקות של
בית רבן היו רגילין להיות למדין לפני רבן בבית הכנסת: בי רבנן. בית המדרש ששם שונין
משנה וגמרא: ומנטרן לגברייהו. ממתנות לבעליהן ונותנין להם רשות ללכת וללמוד תורה
בעיר אחרת: לעולם זכות דתורה. עומדת לאשה אם לסוטה עומדת מכל שכן לכשרות: אינה
מצווה. אין לה שכר כמצווה: מי לא פליגי. בשכר לימוד של בעלה ובניה:

והמגידל בנו לתלמוד תורה משמחו בעולם הזה, דכתיב: "בן חכם ישמח
אב" (משלי י, א). וכתיב: "בני אס-חכם לבד ישמח לבי גם אני" (שם כג, טו).
וגם נוהל אביו העולם הבא, כדגריסין פרק ערבי פסחים (פסחים קיג, א):
אמר רבי יוחנן: שלשה מנוחלי העולם הבא: הדר בארץ-ישראל והמגידל
בנו לתלמוד תורה והמבדיל על הפוס במוצאי שבתות. מאי היא? (*)
דמשיר מקדושא לאבדלתא.

נפש יהודה דמשייר. מיין קידוש להבדלה:

וגדול השכר, שאינה פוסקת מזרעו, כדגריסין בבבא מציעא, פרק השוכר
את הפועלים (פה, א): אמר רבי פרנך אמר רבי יוחנן: כל מי שהוא תלמיד
חכם ובנו תלמיד חכם ובן בנו תלמיד חכם שוב אין תורה פוסקת מזרעו
לעולם, שנאמר: "ואני זאת בריתי וגוי לא-ימושו" (*) מפיה ורעה ומפי
זרע זרעה אמר ה' מעתה ועד עולם" (ישעיה נט, כא). אמר רב יהודה אמר רב:
אמר הקדוש ברוך הוא: אני ערב בדבר זה (שלא ימוש מפיך וגו'). מאי "מעתה
ועד-עולם"? אמר רבי ירמיה: מכן ואילך תורה מחזרת לאכסניא שקה.
רב יוסף יתיב מאה ועשרין תעניתא. (*) ארבעין קמיתא אקריון
בחלמיה: "לא-ימושו מפיך"; ארבעין אחרניתא אקריון בחלמיה: "וימפי

זָרַע זָרַעָדָה; אַרְבַּעִין בְּתַרְיִיתָא אַקְרִיּוֹן בְּחֻלְמִיָּה: "וּמִפִּי זָרַע זָרַעָדָה". אָמַר: מִפְּאֵן וְאֵילָף לֹא צָרִיכְנָא, תּוֹרָה מְחַזְרֶת (*) עַל אַכְסֵנְיָא שְׁלָה.

נפש יהודה מפיד ומפי זרעד אמר ה' מעתה ועד עולם. הקב"ה אמר כך אני ערב מעתה שלא ימוש עד עולם: ארבעין קמייתא. היה מתענה שלא תפסוק תורה מזרעו: על אכסניא שלה. על אושפיזא כלומר על אותן שהיו רגילין ללמדה:

וְלֹא עוֹד, אֱלֹא שְׁהַבֵּן הַלּוּמֵד תּוֹרָה מְצִיל לְאָבִיו מְדִינָה שֶׁל גֵּיהֶנֶם, כְּמוֹ שְׁפָרְשׁוּ בַּמְדָּרָשׁ: "יִסָּר בְּנֵהּ (*) וַיִּנְחָד" וגו' (משלי כט, יז), לְמַד לְבִנְהָ תּוֹרָה וַיִּנְחָד מְדִינָה שֶׁל גֵּיהֶנֶם; "וַיִּתֵּן מַעֲדָנִים לְנַפְשָׁהּ" (שם), שְׁיִכְנִיסָהּ בְּגוֹן עֵדוֹן עִם הַצְּדִיקִים.

נפש יהודה ויניחד. במנוחה בקברך ולא תבוא לגיהנם:

וּמְצִינּוּ בַּמְדָּרָשׁ תִּנְחוּמָא: מַעֲשֵׂה בְּרַבִּי עֲקִיבָא, שְׁהָיָה הוֹלֵךְ בְּבֵית הַקְּבָרוֹת וּפָגַע בְּאֶדָם אֶחָד שְׁהָיָה טָעוֹן עֵצִים עַל כְּתָפָיו וְכוּ', כְּדֹאִיתָא לְמַעְלָה בְּנֵר רֵאשׁוֹן, כָּלֵל רֵאשׁוֹן מִן הַקְּנָאָה, חֵלֶק שְׁנֵי, פָּרַק רֵאשׁוֹן (סימן ט).

אָמְרוּ: גְּדוּלָה הַצֵּלַת הַבְּנִים לְאֲבוֹת מֵהַצֵּלַת הָאֲבוֹת לְבָנִים, שְׁאֲבוֹת אֵינָם מְצִילִין אֶת בְּנֵיהֶם אֱלֹא מִן הַיְסוּרִין שֶׁבְּעוֹלָם הַזֶּה בְּלִבָּד וּמִזְכִּין אוֹתָם הַעוֹשֵׂר וּמִזְכִּין אוֹתָם הַכֹּחַ וּמִזְכִּין אוֹתָם הַחַיִּים, אֲבָל לַיּוֹם הַדִּין אֵינָם יְכוּלִין לְהַצִּיל מְדִינָה שֶׁל גֵּיהֶנֶם, שְׁנֵאָמַר: "וַאֲיֵן מִיָּדִי מְצִיל" (דברים לב, לט). לֹא אֲבָרְהֶם מְצִיל אֶת יְשָׁמְעָל בְּנוֹ וְלֹא יִצְחָק מְצִיל אֶת עֵשׂוֹ בְּנוֹ, אֲבָל הַבְּנִים מְצִילִים אֶת הָאֲבוֹת מְדִינָה שֶׁל גֵּיהֶנֶם, בֵּין גְּדוּלִים וּבֵין קְטַנִּים. כִּי־צַד? גְּדוּלִים מְצִילִים אוֹתָם בְּמַעֲשֵׂיהֶם הַטּוֹבִים (*) וְקְטַנִּים בְּאִסְפָּתוֹן כְּשֶׁהֵם קְטַנִּים. וּמִנֵּין שֶׁהַבְּנִים (*) מְכַפְּרִין עַל עוֹן אֲבוֹתָם? שְׁנֵאָמַר: "לָכֵן בְּזֹאת יִכְפֹּר עוֹן־יַעֲקֹב וְזֶה כָּל־פְּרִי הַסֵּר חֲטָאתוֹ" (ישעיה כז, ט). וְכִי פְּרִי מְסִיר חֲטָאתוֹ? אֱלֹא אֵלוֹ בְּנָיו וּבְנוֹתָיו.

נפש יהודה וקטנים באסיפתן. שמתים בעון אבותם ויש להם צער לאבותם ונחשב להם לכפרה: וכי פרי. כלומר פירות דעלמא בתמיהא אלא בניו ובנותיו הם פריו ומיתתם הסיר חטאת אבותם:

רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: וְכִי אֵיזוֹ הִיא מְדָה מְרַבָּה, מְדַת הַטּוֹב אוֹ מְדַת הַפְּרַעְנוֹת? הֵוִי אוֹמֵר: מְדַת הַטּוֹב מְרַבָּה. וּמָה אִם מְדַת הַפְּרַעְנוֹת, שְׁהִיא מַעֲטָה, נִמְשָׁכוּ בָּהּ הַבְּנִים (*) אַחַר הָאֲבוֹת, מְדַת הַטּוֹב, שְׁהִיא מְרַבָּה, אֵינּוּ דִין שְׁיִמְשָׁכוּ בָּהּ הָאֲבוֹת אַחַר הַבְּנִים לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "וּבְנֵיהֶם יֵרְאוּ וְשָׁמְחוּ" וגו' (זכריה יז, ז). מְלַמֵּד, שֶׁהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מְקַרְבָּן אֵלוֹ אֶצֶל אֵלוֹ, אֲבוֹת אֶצֶל הַבְּנִים. וְאִם הָיוּ הָאֲבוֹת רְשָׁעִים וְהַבְּנִים צְדִיקִים, מְקַרְבֵּן הָאֲבוֹת לְמַחֲצָתוֹן שֶׁל צְדִיקִים. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "כִּי אֶת אֲשֶׁר־יִאָּהֵב ה' יוֹכִיחַ" וגו' (משלי ג, יב), רוֹצֵה לומר, שְׁהוּא מְרַצָּה הַבֵּן הַצְּדִיק עַל אָבִיו הַרְשָׁע וּמְבִיאוֹ אֶצֶל לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא.

נפש יהודה אחר האבות. ומתים בעבורם:

רבי חנניא אומר: הרי הוא אומר: "כי יקרא קו צפור לפניך" וגוי (דברים 22, 5). וכי מי הם גדולים, רחמי הבריות או רחמי מי שאמר והיה העולם? ומה אם הבריות, שרחמיהן מעטין, (* נצטוו, שאם יקחו את הבנים ישלחו את האם חפזית, הקדוש ברוך הוא, שרחמיו מרבין, על אחת כמה וכמה, (* כי בזכותם ישלח את האבות חפזיים מדינה של גיהנום.

נפש יהודה בצטוו. שיהיה להם רחמנות ועל ידי לקיחת הבנים ניצולה האם: כי בזכותם. של בניס וכו':

החלק השני בדברים שמצוה לעשות לבן חברו

ויש בו שלשה פרקים

פרק ראשון [פת]

המלמד לבן חברו תורה הרי הוא כאלו עשאו, כדגרסינן במסכת סנהדרין, פרק כהן גדול (ט, ב): אמר רבי יוחנן: כל המלמד לבן חברו תורה מעלה עליו הכתוב כאלו ילדו, שנאמר: "ואלה תולדות אהרן ומשה" (במדבר ג, א). וכתוב: "ואלה שמות בני אהרן הבכור נדב ואביהוא" (שם שם, ב)? אלא אהרן ילד ומשה למד, לפיכך נקראו על שמו.

וגרסינן נמי בפרק חלק (סנהדרין צט, ב): אמר רבי שמעון בן לקיש: כל המלמד בן חברו תורה כאלו עשאו, שנאמר: "ואת הנפש אשר עשו בחרן" (בראשית יב, ה) ומתרגמינן; "וית נפשתיא דשעבידו לאורייתא בחרן".

וגרסינן בבבא מציעא, פרק השוכר את הפועלים (פה, א): איקלע רבי לאתריה דרבי אלעזר ברבי שמעון. אמר להו: יש לו בן (* לאותו צדיק? אמרו לו: יש לו בן וכל זונה שנספרת בארבעה שוכרתו בשמונה (פירוש: מפני יופיו). אתייה, אמר ליה: הדר בך, הדר ביה. (* אסמכיה לרבי ואשלימיה (פירוש: מסרו לרבי שמעון ללמדו תורה) לרבי שמעון בן איסי בן לקוניא, אחיה דאמיה. אגמריה אורייתא (* ופרס ליה סודרא ארישיה ואסמכיה ברבי. (* כל יומא הוה קאמר: לקרתי (פרוש: לעירי) אנא איזיל. (* אמר ליה: חכם עבדו יתך וגולתא דדהבא פרסו עלך ורבי קרו לך ואת אמרת "לקרתי אנא איזיל"? אמר ליה: מומא עזיבה דא (פרוש: בשבועה, הנחתי זאת

ולא אומר יותר). כִּי גָדַל, אָתָּא יְתִיב בְּמִתִּיבְתָּא. שְׁמַעִיָּה רַבִּי לְקַלִּיָּה, אָמַר: הָאִי קָלָא דְמִיָּא לְקָלָא דְרַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שְׁמַעוֹן. אָמְרוּ לִיה: בְּרִיָּה הוּא. קָרִי עֲלֵיָּה: "פְּרִי צְדִיק עֵץ חַיִּים" (משלי א, ט), זֶה רַבִּי יוֹסִי בְּרַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שְׁמַעוֹן; " (*) וְלִקְחֵם נַפְשׁוֹת חֲכָם" (שם), זֶה רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן אִיסִי בֶן לְקוֹנִיָּא. כִּי נַח נַפְשִׁיָּה אֲמִטוּהוּ לְמַעְרְתָּא דְאַבוּהָ. הָוָה הִדְרָא עֲכָנָא (פרוש: נחש) לְמַעְרְתָּא. אָמְרִי: עֲכָנָא עֲכָנָא, פִּתַּח פִּיד וַיִּכְנַס בֶּן אֶצֶל אָבִיו. לֹא פִתַּח לָהּ. כְּסָבוּרִים הָעַם לומר, זֶה גְדוֹל מְזָה, יִצְתָּה בְּתִקּוּל וְאָמְרָה: לֹא שְׁזָה גְדוֹל מְזָה, אֶלָּא שְׁזָה הִיָּה בְּצַעַר מְעָרָה וְזָה לֹא הִיָּה בְּצַעַר מְעָרָה, כְּדַגְרָסִינָן בְּשִׁבְתָּ (ג, א): רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שְׁמַעוֹן וְרַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן יוֹחָאי, שְׁהִיוּ טְמוּנִים בְּמַעְרָה שְׁלִשְׁעֵשְׂרֵה שָׁנָה בִּימֵי הַשְּׁמַד.

נפש יהודה לאותו צדיק. רבי אלעזר ברבי שמעון: אסמכוה לרבי. שיהיו קורין אותו רבי ונתן לו סמיכות כדי שיתקנא וישים לבו על תלמוד תורה: ופרס ליה סודא. טלית על ראשו כמו הרבנים: כל יומא. כל היום כשהיה לומד אמר אותו הבן לקרייתו אנא אזיל לעירי אני חפץ לילך: אמר ליה. ר' שמעון להבן חכים תלמיד חכם אני עושה אותך וגולתא דדהבא מלבוש של זהב אפרוש עליך: ולוקח נפשות. המלמד תורה קנאו לבן:

איִקְלַע רַבִּי לְאַתְרֵיהּ דְרַבִּי טַרְפוֹן. אָמַר לָהּ: וַיֵּשׁ בֶּן לְאוֹתוֹ צְדִיק (*) שְׁהִיָּה מְקַפֵּחַ אֶת בְּנָיו? אָמְרוּ: בֶּן אֵין לוֹ, בֶּן בֵּת יֵשׁ לוֹ וְכָל זֹנָה שְׁנִשְׁפָּרַת בְּאַרְבַּעַה שׁוֹכְרָתוֹ בְּשִׁמוֹנָה. אֲתִיוָהּ לְקַמִּיָּה. אָמַר לִיה: אִי הִדְרַת בְּדָ? יְהִיבְנָא לָךְ בְּרִיתִי. הִדְרַת בֵּיה. אִיכָּא דְאָמְרִי: נְסִבָּה וְגִרְשָׁה. וְאִיכָּא דְאָמְרִי: לֹא נְסִבָּה כְּלָל, שְׁלֹא יֵאמְרוּ בְּשִׁבִיל זֶה חֲזַר. (*) וְרַבִּי, מֵאִי כּוֹלִי הָאִי? דְאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב וְאָמְרִי לָהּ אָמַר רַבִּי חֲזַר אָבָא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן וְאָמְרִי לָהּ אָמַר ר' שְׁמוּאֵל בֶּר נַחֲמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן: כָּל הַמְלַמֵּד בֶּן חֵבְרוֹ תוֹרָה זֹכָה וְיוֹשֵׁב בֵּישִׁיבָה שֶׁל מַעְלָה, שְׁנַאָמַר: "כֹּה־אָמַר ה' (*) אִם־תָּשׁוּב (*) וְאִשִּׁיבָךְ (*) לְפָנַי תַּעֲמֹד" (ירמיה טו, יט). וְכָל הַמְלַמֵּד אֶת בֶּן עִם הָאָרֶץ תוֹרָה, אֶפִּילוּ הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא גּוֹזֵר גְּזָרָה, מְבַטְלָהּ בְּשִׁבִילוֹ, שְׁנַאָמַר: "וְאִם־תוֹצִיא (*) יָקָר מְזוּלָל כְּפִי תִהְיֶה" (שם).

נפש יהודה שהיה מקפח את בניו. לשון מכה והרג שהיה רגיל לומר אקפח את בני כשנשבע: ורבי מאי כולי האי. לחזור על בני אחרים לשאול אם יש לו בן: אם תשוב. ישראל למוטב: ואשיבך. אלי: לפני תעמוד. הנביא אמר הקב"ה אמר לי שאעמוד ואתקיים לפני אם אוכל להשיבם: יקר מזולל. תלמיד חכם מעם הארץ אז כפי תהיה יהיה לך רשות לבטל גזירתי:

וְגִרְסִינָן בְּפֶרֶק חֶלֶק (סנהדרין צא, ב): אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: כָּל (*) הַמוֹנְעַ הֶלְכָה מִפִּי תַלְמִיד כְּאֵלוּ גּוֹזְלוֹ מִנְחַלַּת אָבוֹתָיו, שְׁנַאָמַר: "תוֹרָה צְוִה־לָנוּ מוֹשֶׁה מוֹרְשָׁה קְהֵלֶת יַעֲבֹ" (דברים לג, ד), מוֹרְשָׁה הִיא לְכָל יִשְׂרָאֵל מִשְׁשֶׁת יָמֵי בְרֵאשִׁית. אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: כָּל הַמוֹנְעַ הֶלְכָה מִפִּי תַלְמִיד אֶפִּילוּ עֶבְרִין שְׁבַמְעֵי אֲמֹן מְקַלְלִין אוֹתוֹ, שְׁנַאָמַר: "מִנְעַ בֶּר יִקְבְּהוּ (*) לְאוֹם" (משלי א, כו). וְאֵין לְאוֹם אֶלָּא עֶבְרִים, שְׁנַאָמַר: "וְיִלְאֵם מְלֹאֵם יֶאֱמָר" (בראשית כה, כג). וְאֵין בֶּר אֶלָּא תוֹרָה, שְׁנַאָמַר: " (*) נִשְׁקוּיֶבֶר פְּרִיָּאֲנָף" (תהלים ב, יב). עוֹלָא בְרַבִּי יִשְׁמַעְאֵל אָמַר: מְנַקְבִין אוֹתוֹ כְּכַבְרָה, נֶאֱמַר כָּאֵן "יִקְבְּהוּ" וְנֶאֱמַר לְהֵלֵן "וַיִּקְבַּ חֹר בְּדִלְתוֹ" (מלכים ב, יב). אֲבִי אָמַר: כְּאִיבְלָא דְקַצְרֵי (פרוש: כלי של כובסין שהוא מנוקב).

נפש יהודה המונע הלכה. מלמדו: לאום. הם הילדים מקלליו אותו: נשקו בר. הזדיין
בבר בבירור התורה דאם לא כן פן יאנף יקצוף הקב"ה:

ואם מלמדו מה שְכָרו? אָמַר רב שֶׁשֶׁת: זֹכָה לְבָרְכוֹת שֶׁנֶּאֱמָרוּ לְיוֹסֵף,
שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְבָרְכֵהוּ לְרֵאשִׁי מִשְׁבִּיר" (משלי יא, כו). וְאִין מִשְׁבִּיר אֶלָּא יוֹסֵף,
שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיּוֹסֵף הוּא הַמִּשְׁבִּיר" (בראשית מב, ו), אָמַר רב שֶׁשֶׁת: כָּל הַמְלַמֵּד
תּוֹרָה בְּעוֹלָם הִזֶּה זֹכָה וּמְלַמְדָּה בְּעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: " (*) וּמְרוֹה גַם־
הוּא יוֹרָא": (משלי יא, כה).

נפש יהודה ומרוה. מי שמרוה משביע תלמידיו בדבר הלכה בעולם הזה גם הוא יורה
לעולם הבא:

לְמַדְנוּ מְכַל זֶה שְׂכָר הַמְלַמֵּד לְבֵן חֲבֵרוֹ תּוֹרָה, גְּדוֹל שְׂכָרוֹ בְּעוֹלָם הַזֶּה וְגַם
לְעוֹלָם הַבָּא.

פרק שני [פט]

מִי שֶׁהוּא מְלַמֵּד תַּלְמִידִים גְּדוֹלִים אוֹ קְטַנִּים לֹא יִכּוֹף אוֹתָם תְּמִיד
בְּשׂוֹטִים וּבִיִּסוּרֵי שֶׁל דְּבָרִים קָשִׁים, אֶלָּא, פְּעָמִים יִכּוֹף וּפְעָמִים (*) יִגְזִים
וּפְעָמִים יִפְיֵס, כְּפִי טִבַּע הַתַּלְמִידִים וּכְפִי הַשְּׁעָה. וְעַם כָּל זֶה, לְעוֹלָם יִטִּיל
פְּחָדוֹ עֲלֵיהֶם כְּפִי שֶׁהָיוּ רַבּוֹתֵינוּ נוֹהֲגִים. כְּמוֹ שֶׁמְצִינּוּ שְׂצוּהָ רַבֵּינוּ הַקְּדוֹשׁ
לְרַבּוֹ גְּמִלְיָאֵל בְּנוֹ וְאָמַר לוֹ: זֶרֶק מָרָה בְּתַלְמִידִים, כְּדַגְרָסִינּוּ בְּכַתְּבוֹת, פָּרֶק
הַנוֹשֵׂא (קג, ב). וְגַרְסִינּוּ בְּפָרֶק בְּמָה מְדַלִּיקִין (שבת ל, ב): אָמַר רב גְּדַל אָמַר
רב: כָּל תַּלְמִיד חָכֵם שֶׁיּוֹשֵׁב לְפָנָי רַבּוֹ וְאִין שִׁפְתוֹתָיו נוֹטְפוֹת מִרַתְּפוּיָהּ
וְכוֹ, כְּדֹאִיתָא לְמַעְלָה בְּגַר ב, כָּלֵל ח, חֶלֶק א, פָּרֶק ב (סימן סז).

נפש יהודה יגזים. יחתך ויפסוק מלכופם וי"מ מלשון גוזמא כמו עביד אינש דגזם ולא
עביד שיראה עצמו כאלו רוצה ללקות ולא ילקה:

וְגַרְסִינּוּ בְּמַסְכֶּת סוּטָה, פָּרֶק עֲגֻלָּה עֲרוּפָה (מו, א): לְעוֹלָם תִּהְיֶה שְׂמַאל דְּזוּחָה
וְיָמִין מְקַרְבֶּת, לֹא כְּאֶלְיָשָׁע, שֶׁדְּחַפּוֹ לְגַחְזֵי בְּשִׁתֵּי יָדָיו [וְלֹא כִּיהוֹשֻׁעַ בֶּן
פְּרַחְיָה, שֶׁדְּחַפּוֹ לִישׁוֹ הַנְּצָרִי בְּשִׁתֵּי יָדָיו].

אֶלְיָשָׁע מֵאִי הָיָה? דְּכָתִיב: "וַיֹּאמֶר נַעֲמָן הוּאֵל וְקַח כֶּכָרִים" וגו' (מלכים ב ה,
כג). וְכָתִיב: "וַיֹּאמֶר אֵלָיו לֹא לְבִי הִלֵּךְ כְּאִשֶּׁר הִפְדָּאִישׁ מֵעַל מְרַכְבּוֹתוֹ
לְקַרְאָתָךְ (וכתיב) הֵעֵת לְקַחַת אֶת־הַכֶּסֶף וְלְקַחַת בְּגָדִים וְזִיתִים וְכַרְמִים
וְצֹאן וּבָקָר וְעֶבְדִים וְשִׁפְחוֹת" (שם שם, כו). (*) מִי שֶׁקִּיל כּוֹלֵי הָאִי, (*) כְּסָף
וּבְגָדִים הוּא דְשֶׁקִּיל? אָמַר רַבִּי יֵצְחָק: בְּאוֹתָהּ שְׁעָה הִיָּה אֶלְיָשָׁע עוֹסֵק (*)
בְּשִׂמּוֹנָה שְׂרָצִים, בָּא וְעָמַד לְפָנָיו. אָמַר לוֹ: רְשָׁע, (*) הִגִּיעַ הֵעֵת לְטוֹל שְׂכָר
שְׂמוֹנָה שְׂרָצִים - "וְצָרַעַת נַעֲמָן תִּדְבַּק־בָּךְ" (שם שם, כז). "וְאֶרְבָּעָה אֲנָשִׁים הָיוּ
מְצָרְעִים" (שם ז, ג). אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: זֶה גַחְזֵי וְשִׁלְשֶׁת בְּנָיו. כְּתִיב: "וַיָּבֵא
אֶלְיָשָׁע דְּמִשְׁקָךְ" (שם ח, ז). לְמָה הִלֵּךְ? אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן, שֶׁהִלֵּךְ לְהַחְזִיר לְגַחְזֵי
בְּתִשׁוּבָה וְלֹא חֲזַר. אָמַר לוֹ: חֲזַר בָּךְ. אָמַר לוֹ: כִּדּוֹ מְקַבְּלָנִי מִמֶּךָ: כָּל שְׁחָטָא

וְהַחֲטִיָּא אֶת הָרַבִּים אִין מְסַפִּיקִין בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה. מַאי עֲבָד? אִיכָּא דְאָמְרִי: אָבֹן שׁוֹאֲבֵת (אבן שמגבהת את המתכת מן הארץ ומעמידתה באויר) תְּתַלֵּה לִיהָ לְחֲטָאת יַרְבְּעָם וְהַעֲמִידָה בֵּין אֶרֶץ לְשָׁמַיִם. אִיכָּא דְאָמְרִי: שָׁם חֲקַק עַל שְׁפָתַיה וְהִיתָה אוֹמֶרֶת: "אֲנֹכִי" וְ"לֹא יִהְיֶה לָּךְ". וְאִיכָּא דְאָמְרִי: (*) רַבָּנִן דְּחָה מְקַמֵּיהָ (שלא יעסקו בתורה), (*) דְּכַתִּיב: "וַיֹּאמְרוּ בְנֵי הַנְּבִיאִים אֵל אֱלִישֶׁע הַנְּהַנָּא (*) הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אֲנַחְנוּ יֹשְׁבִים שָׁם לְפָנֶיךָ (*)" צַר מִמְּנוּ" (שם ו, א), מְכַלְל דְּעַד הַשְּׁתָּא לֹא הוּוּ דְחִיקִי.

נפש יהודה מי שקיל כולי האי. בהאי קרא כתיבי שמונה דברים כסף ובגדים וצאן ובקר ועבדים ושפחות וזיתים וכרמים: **כסף ובגדים הוא דשקיל**. דכתיב ויצר ככרים כסף בשני חריטים ושתי חליפות בגדים: **בשמונה שרצים**. בפרק ח' שרצים במסכת שבת: **הגיע העת**. ליטול שכר תורתך בעולם הזה: **רבנן דחה**. דוחה היה את התלמידים מלפני אלישע כשהיה משמש לפניו: **דכתיב**. לאחר שפירש ממנו: **המקום אשר אנחנו יושבים**. בית המדרש של רבינו: **צר**. ממנו שניתוספו התלמידים שהיה גיחזי דוחה אותם: **יצר**. של תשמיש תקרבנו בימין שלא יקוץ בפריה ורביה וכן תינוק פן יברח ויאבד את עצמו ואשה אף היא דעתה קלה ואם ירדנה תצא לתרבות רעה:

[יְהוֹשֻׁעַ בֶּן פְּרַחְיָה מַאי הִיא? דְּכִי קִטְל יִנְאִי מִלְכָּא לְרַבָּנִן, אֲטַמְרֵיהָ אַחֲתֵיהָ לְרַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן שֵׁטַח, יְהוֹשֻׁעַ בֶּן פְּרַחְיָה עָרַק לְאֶלְכָסְנִדְרֵיָא שֶׁל מְצָרִים. כִּי הָיָה שְׁלָמָא, שֶׁלַח לִיהָ שְׁמַעוֹן בֶּן שֵׁטַח: מְנִי יְרוּשָׁלַיִם עִיר הַקֹּדֶשׁ, לִיכִי אֶלְכָסְנִדְרֵיָא שֶׁל מְצָרִים אַחֲוֵתִי. בְּעַלִּי שְׂרוּי בְּתוֹכָךָ וְאֲנִי יוֹשֵׁבֶת שׁוֹמֵמָה. אָמַר: שְׁמַע מִינָהּ, הָיָה לִיהָ שְׁלָמָא. כִּי קָא הִדְר, אִיקְלַע לְהָהוּא אֲשֵׁפִיזָא. עֲבָדוּ לִיהָ יִקְרָא טוֹבָא. יִתִּיב וְקָא מְשִׁתַּבַּח כְּמָה נָאָה אַכְסִינָא זֹו. אָמַר לִיהָ [יֵשׁוּ תַלְמִידֵיהָ]: רַבִּי, עֵינַיָה טְרוּטוֹת. אָמַר לִיהָ: רְשָׁע, בְּכַךְ אַתָּה עוֹסֵק. אֲפִיק אַרְבַּע מֵאוֹת שִׁיפוּרֵי וְשִׁמְתֵיהָ. כֹּל יוֹמָא הָיָה אֲתִי לְקַמֵּיהָ וְלֹא קִבְּלִיהָ.

יומא חד אתי לקמיה, הנה קארי קריאת שמע, הנה בדעתיה לקבליה. אחיה ליה בידיה. סבר, מידחא קא דחי ליה. אתא זקף לבינתא, פלחא. אמר ליה: חזר בדך. אמר ליה: כד מקבלני ממוך: מי שחטא והחטיא את הרבים אין מספיקין בידו לעשות תשובה. ואמר מר: ישו הנצרי בשוף, הסית והדיח את ישראל (קטע זה הושמט ע"י הצנזור מדפוס מנטובה ואילך, כשם שנשמט מהוצאות התלמוד המאוחרות).

תנא, רבי שמעון בן אלעזר אומר: יצר, תינוק ואשה תהא שמאל דוחה וימין מקרבת.

פרק שלישי [צ]

כל קהל וקהל מצויים להעמיד ביניהם מלמדי תינוקות, שיוכלו להשתדל בם וללמדם לפי צרכם. ובזה דברו רבותינו, כדגרסינן בבבא בתרא, פרק לא יחפר (כא, א): אמר רבא: (*) סד מקרי דרדקי עשרין וחמשה ינוקי, אי

אָפּא חמָשין מוֹתְבִינָן תְּרִי וְאִי אָפּא אַרְבַּעִין מוֹתְבִינָן רִישׁ דְּוִכְנָא (פירוש : אחד ששומע עם התינוקות מן המלמד וחוזר ומשגירו בפי התינוקות) (*) וּמְסִיעִינָן לִיה מִמַּתָּא.

נפש יהודה סך מקרי דרדקי. מנין התינוקות הראוין למלמד אחד : ומסייענין ליה ממתא. בני עירו של המלמד נותנים שכר לריש דוכנא :

וְאָמַר רַבָּא : הָאִי מְקַרֵי דְרַדְקֵי דְגָרִיס לִינוּקֵי וְאִיפָּא אַחְרִינָא דְגָרִיס טְפִי מִינֵיהּ, לָא מְסַלְקִינָן לִיה. מַאי טַעמָא? (*) דִּילְמָא אֲתִי לְאַתְרְשׁוּלִי. רַב דִּימִי מְנַהֲרְדַּעָא אָמַר : (*) כֹּל שְׁכֹן דְגָרִיס טְפִי, דְאָמַר מֵר : קִנְאָת סוּפְרִים תִּרְבֵּה חֲכָמָה.

נפש יהודה דילמא אתי לאתרשולי. יתפאר בלבו שאין כמוהו ויתרשל מן התינוקות ולא יירא שמא יסלקוהו : כל שכן. כשחשבינהו יתן לב להיות לומד יפה שדואג מקנאת חברו שסלקוהו מפניו שיביישנו בבני העיר :

וְאָמַר רַבָּא : הֵינִי מְקַרֵי דְרַדְקֵי, חַד (*) גָּרִיס וְלֹא דִיק וְחַד דִּיק וְלֹא גָּרִיס, מוֹתְבִינָן דְגָרִיס וְלֹא דִיק, שְׂבִשְׁתָּא מְמִילָא נְפָקָא. רַב דִּימִי מְנַהֲרְדַּעָא אָמַר : מוֹתְבִינָן דְדִיק וְלֹא גָּרִיס, דְשִׁבְשְׁתָּא פִּינּוּ דְעָאֵל עָאֵל, דְכְּתִיב : "כִּי שֵׁשֶׁת חֲדָשִׁים יֵשְׁב־שָׁם יוֹאֵב וְכָל־יִשְׂרָאֵל עַד־הַכְּרִית כָּל־זָכָר בְּאֲדוּם" (מלכים א יא, טו). כִּי אֲתָא לְקַמֵּיהּ דְדוּד אָמַר לִיה : (*) מַאי טַעמָא עֲבַדְתָּ הַכִּי? אָמַר לִיה : דְכְּתִיב : "תִּמְחָה (*) אֶת־זָכָר עֲמֶלֶק" (דברים כה, יט). (*) (*) אָמַר לִיה : וְהָא אֲנִי זָכָר קוֹרִינָן? אָמַר לִיה : אֲנִי זָכָר אֲקוֹרִינָן. אֲתָא שִׁילִיָּה לְרַבִּיָּה, אָמַר לִיה : הִיכָא אֲקוֹרִינָן? אָמַר לִיה : זָכָר עֲמֶלֶק. (*) שְׁקַל סַפְסָרָא. בְּעֵי לְמַקְטָלִיָּה. אָמַר לִיה : אֲמַאי? אָמַר לִיה : דְכְּתִיב : "אֲרוּר עֹשֶׂה מְלֶאכֶת ה' רַמְיָה" (ירמיה מת, ט). אָמַר לִיה : שְׂבָקִיָּה לְהַהוּא גְבָרָא וְלִיקוּם בְּאֲרוּר אָמַר לִיה : כְּתִיב "וְאֲרוּר מִנְעַ חֲרָבוֹ מְדָם" (שם). וְקַטְלִיָּה.

נפש יהודה גריס ולא דייק. שלומד הרבה ולא דייק בלימוד התינוקות שלא ישתבשו : מַאי טַעמָא עֲבַדְתָּ הַכִּי. שלא הרגת את הנקבות : את זכר עמלק. הזכרים ולא הנקבות. זכר בקמ"ץ : אמר ליה. דוד והא אנו זכר קרינו בסגו"ל זכרון של עמלק שלא יזכרו לומר זה מן עמלק וכולם תהרגו אף הנקבות : אמר ליה. יואב לדוד רבי למד עמי זכר קמ"ץ : שקל. דוד ספסרא, חרב למקטל לרביה של יואב על שלמד עמו ברמיה שלא דק יפה ואם דק לא פרשו יפה לתלמידיו שלא יטעו :

וּמַאֲד יִזְהָרוּ הַתִּינוּקוֹת לְלַמֵּד, שְׂבָהָבֵל פִּיָּהֶם מִתְקִיָּם הָעוֹלָם, בְּדַגְרִסִּין בְּמִסְכַּת שֶׁבֶת, פָּרַק כֹּל כְּתָבִי (ק"ט, ב) : אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן לֵקִישׁ מְשׁוּם רַבִּי יְהוּדָה הַנְּשִׂיא : אֵין הָעוֹלָם מִתְקִיָּם אֲלָא בְּהָבֵל פִּיָּהֶם שֶׁל תִּינוּקוֹת שֶׁל בֵּית רַבִּין. אָמַר לִיה רַב פִּפְא לְאַבְיִי : דִּידִי וְדִידְךָ מַאי? אָמַר לִיה : אֵינוֹ דוּמָה הָבֵל פֶּה שֵׁישׁ בּוֹ חֲטָא לְהָבֵל פֶּה שְׂאִין בּוֹ חֲטָא.

וְאָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן לֵקִישׁ מְשׁוּם רַבִּי יְהוּדָה הַנְּשִׂיאָה : כִּדְּ מְקַבְּלֵי מַאֲבוּתֵי, שְׂאִין מְבַטְלִין תִּינוּקוֹת שֶׁל בֵּית רַבִּין, וְאֲפִילוּ לְבַנְיָן בֵּית הַמְּקַדָּשׁ. וְאָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן לֵקִישׁ : כֹּל עִיר שְׂאִין בָּהּ תִּינוּקוֹת שֶׁל בֵּית רַבִּין מְחַרְיבִין אוֹתָהּ. רַבִּינָא אָמַר. מְחַרְימִין אוֹתָהּ. וְאָמַרְיָן הֵתָם : אָמַר רַב הַמְּנוּנָא : לֹא חֲרָבָה

ירוּשָׁלַיִם אֵלָא בְּשָׁבִיל שְׁבֻטְלוּ בְּהַ תִּינוּקוֹת שֶׁל בֵּית רַבּוֹן, שְׁנֵאמַר: " (* שְׁפָדַ עַל- עוֹלָל בַּחוּץ" (ירמיהו ו, יא). מַה טַּעַם שְׁפָדַ? מִשּׁוּם דְּעוֹלָל בַּחוּץ.

נפש יהודה שפוד על עולל. רישיה דקרא ואת חמת ה' נלאיתי הכיל שפוד החמה
בנקמה שיש בו מים ודגים:

וְהַמְלִמְדִים אִם עוֹסְקִים עִמָּהֶם לְשֵׁם שְׂמִים שְׂכָרָם גְּדוֹל, כְּדַגְרָסִינּוּ פֶּרֶק
סָדֵר תַּעֲנִיּוֹת אֵלּוּ (תענית כד, א): רַבָּא גִזַּר תַּעֲנִיתָא. נְחִית קַמִּיהָ שְׁלִיחָא
דְּצַבּוּרָא, אָמַר: "מְשִׁיב הַרוּחַ", נָשַׁב זִיקָא. אָמַר: "מִוְרִיד הַגֶּשֶׁם", אָתָא
מִטְרָא. אָמַר לִיה: מַאי עוֹבְדָדַ? אָמַר לִיה: מְקַרֵי יְנוּקֵי אֲנָא וּמְקַרֵינָא לְבָנֵי
עָנְיֵי כְּבָנֵי עֲשִׁירֵי. וְכָל דְּלָא אֶפְשָׁר לִיה, לָא שְׁקִילְנָא מִיְנִיה מִיָּדֵי. וְאִית לִי
פִירָא דְכּוּרֵי (*) וְכָל מָאן דְּפָשַׁע בִּינוּקֵי, (*) מְשַׁחֲדָנָא בְּכוּרֵי וּמְשַׁדְרָנָא לִיה.

נפש יהודה כל מאן דפשע בינוקא. מי שהיה פושע דלא בעי מיקרי שהתינוק לא רצה
ללמוד: משחידנא. ליה, נתתי לו שוחד הדגים:

וְגַרְסִינּוּ בְּפֶרְקָא קַמָּא דְּבִתְרָא (ח, ב): "וּמְצַדִּיקֵי הַרְבִּים כְּפּוֹכְבִים לְעוֹלָם
וְעַד" (דניאל יב, ג), אֵלּוּ (*) מְלַמְדֵי תִינוּקוֹת. כְּגוֹן מָאן? אָמַר רַב: כְּגוֹן רַב
שְׁמוּאֵל בַּר שִׁילָת. רַב אֲשֶׁכְחִיהָ לְשִׁמוּאֵל בַּר שִׁילָת, דְּהָוָה קָאֵי בְּגִינְתֵיהָ.
אָמַר לִיה: (*) שְׁבַקְתִּיהָ לְהִמְנוּתָדַ. אָמַר לִיה: הָא תַרְיִסָר שָׁנִין דְּלָא חֲזִיא
לִי וְהִשְׁתָּא נְמִי (*) דְּעִתָּאֵי עֲלִייהוּ. (*) וְרַבָּנּוּ מַאי אֲגַרִייהו? אָמַר רַבִּינָא:
"וְאִהְבִּיו כְּצֵאת הַשֶּׁמֶשׁ בְּגִבְרָתוֹ" (שופטים ה, לא).

נפש יהודה מלמדי תינוקות. מצדיקי רבים הן מלמדים המחנכין אותם בדרך טובה
ובתרבות וזה עיקר הלימוד: שבקתיה להימנותך. שהיית רגיל ללמדם באמונה ולישב על
גבם תמיד: דעתאי עליהו. לתינוקות: ורבנן מאי. תלמידי חכמים שעוסקים בתורה מאי
כתיב: בהו:

הכלל השלישי להתפלל

וַיֵּשׁ בּוֹ שְׁשֵׁה חֻלְקִים: חֻלְק הָרָאשׁוֹן, הַתְּפִלוֹת; חֻלְק הַשֵּׁנִי, מְקוֹם
הַתְּפִלוֹת; חֻלְק הַשְּׁלִישִׁי, הַבְּרָכוֹת; חֻלְק הָרְבִיעִי, הַצִּיצִית; חֻלְק
הַחֲמִישִׁי, הַתְּפִלִּין; חֻלְק הַשְּׁשִׁי, הַסֶּפֶר תוֹרָה.

החלק הראשון התפלות

ויש   בו   עשרים   וחמשה   פרקים

פרק ראשון [צא]

לעולם יהא אדם זריז ומהיר לקום בבקר ממטותו בלי עצלות, להודות לאל יתברך על חסדיו אשר עשה עמו, שהחזיר לו נשמתו אשר הפקיד בידו והצילו ממאורעות המזמנים (*) בשינה ומהפגעים המוכנים לבוא בלילה יותר מביום (*) ושהחליף כחו. ובה תתחדש בלבם לבקרים אהבת בורא עולם. (*) ואם יהא מנמנם בשינה, ישים בלבו, שאם יקראנו אדם להרויח אפלו זהוב אחד, שישכים במהרה, אף על פי (*) שיהיה מלכלך בשינה, מה יש לעשות לעבודת מי שאמר והיה העולם.

נפש יהודה   בשינה. שלא יישן שינת עולמים: ושהחליף כחו. ששכב כשהוא עיף מעבודת היום ועומד בכח בריא: ואם יהא מנמנם בשינה. שלא יישן כל צרכו: שיהיה מלוכלך בשינה. כלומר השינה תקועה עוד בעיניו:

וגם יירא ממה שאמרו רבותינו בפרק שלישי דאבות (משנה י): רבי דוסא בן הרפנס אומר: (*) שינה של שחרית (*) ויין של צהרים (*) ושיחת הילדים מוציאים את האדם מן העולם. ואז יקדים בלב שלם להשכים לעבודת הבורא לילך ולהתפלל וירבו ימיו, כדגרוסין בפרקא קמא דברכות (א, ה): אמרו ליה לרבי יוחנן: אפא סבי בבבל. תמה ואמר: פתיב "למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה" (דברים יא, כא), בארץ אין בחוצה לארץ לא! לבסוף אמר להו: מאי עבידתיהו? אמרו ליה: (*) מקדמי (*) ומחשכי לבי כנישתא. אמר: הינו דאנהיא להו, דאמר להו רבי יהושע בן לוי לבניה: אקדימו ואחשיכו לבי כנישתא, כי היכי דתורכון חיי. אמר רבי אחא בר חנינא: מאי קראה? "אשרי אדם שמע לי לשקד על-דלתתי יום יום לשמר מזוזת פתתי" (משלי ח, לד). וכתיב בתריה: "כי מצאי מצא חיים" וגו'.

נפש יהודה   שינה של שחרית. שהולך וישן עד שעונת ק"ש עוברת: ויין של צהרים. מושך לבו של אדם כדכתיב למשוך בין את בשרי ומביא אותו לידי שכרות: ושיחת הילדים. מבטלת את אבותיהן מלעסוק בתורה: מקדמי. בשחרית: ומחשכי. בערבית כלומר מאריכין בבית הכנסת:

ובקדימה הזאת היו מתפארים גדולי עולם, שהיו עושין בבית המדרש, דגרוסין במסכת ספח, פרק הישן (כח, א): תנו רבנן: מעשה ברבי אליעזר ששבת בגליל העליון ושאלוהו שלשים הלכות בהלכות ספח. שמנה עשרה אמר להם שמעתי ושתיים עשרה אמר להם לא שמעתי. רבי יוסי בר יהודה אומר: חלוף הדברים. אמרו לו: רבי, כל דבריד (*) אינם אלא מפי השמועה? אמר להם: (*) הזקנותי לומר דבר שלא שמעתי מרבותי.

מִיָּמִי לֹא קָדַמְנִי אָדָם בְּבֵית הַמְּדַרְשׁ וְלֹא יִשְׁנֵנִי בְּבֵית הַמְּדַרְשׁ וְלֹא הִנְחֵתִי אָדָם בְּבֵית הַמְּדַרְשׁ וְיִצְאֵתִי וְלֹא שְׁחֵתִי (*) שְׂיַחַת חֲלִין וְלֹא אִמְרֵתִי דָּבָר שֶׁלֹּא שָׁמַעְתִּי מִפִּי רַבִּי לְעוֹלָם.

נפש יהודה אינם אלא מפי השמועה. בתמיה וכי לא תגיד דבר אלא הדברים ששמעת: הזקנתוני לומר דבר וכו'. אגיד לכם את מדותי וזו אחת מהן: שיחת חולין. דברי הבאי ושחוק כלומר מה שספק בידי לא מפני שלא טרחת בכל אלה ואי אפשר שאמרו רבותי דבר בבית המדרש ולא שמעתיו ומה שלא שמעתי לא אמרתי שכך היא מדתי:

אָמְרוּ עֲלֵיו עַל רַבֵּן יוֹחָנָן בֶּן זִכְאִי, שֶׁלֹּא שָׁח שְׂיַחַת חֲלִין מִיָּמִיו וְלֹא הִלְךְ אַרְבַּע אַמּוֹת (*) בְּלֹא תוֹרָה וּבְלֹא תַפְלִין וְלֹא קָדַמוּ אָדָם לְבֵית הַמְּדַרְשׁ וְלֹא הִנִּיחַ אָדָם בְּבֵית הַמְּדַרְשׁ וְיִצָּא וְלֹא יֵשֶׁן בְּבֵית הַמְּדַרְשׁ לֹא שְׂיַחַת קָבַע וְלֹא שְׂיַחַת עָרָאִי וְלֹא מִצָּאוֹ אָדָם יוֹשֵׁב וְדוֹמֵם, אֶלָּא יוֹשֵׁב וְשׁוֹנֶה, וְלֹא פָתַח אָדָם פֶּתַח לְתַלְמִידָיו, אֶלָּא הוּא בְּעַצְמוֹ, וְלֹא אָמַר דָּבָר שֶׁלֹּא שָׁמַע מִפִּי רַבּוֹ מְעוֹלָם, וְלֹא אָמַר: הֲגִיעַ עֵת לְעֲמוּד מִבֵּית הַמְּדַרְשׁ, (*) אֶלָּא בְּעַרְבֵי פְסָחִים (*) וְעָרַב יוֹם הַכַּפּוּרִים. וְכֵן הָיָה רַבִּי אֱלִיעֶזֶר תַּלְמִידוֹ נוֹהֵג אַחֲרָיו. תָּנוּ רַבָּנָן: שְׁמוֹנִים תַּלְמִידִים הָיוּ לוֹ לְהֵלֵל הַזֶּקֶן וְכוּ'.

נפש יהודה בלא תורה. בלא גירסא שהיה הולך ושונה תמיד: אלא בערבי פסחים. מפני עשיית פסחיהם ומפני התינוקות שלא יישנו כד מפורש בפסחים: וערב יום הכפורים. שצריך לאכול מבעוד יום:

וְאִם לֹא יוּכַל לְהִשְׁפִּים רֵאשׁוֹן, לְפָחוֹת יִמְנָה מֵעֲשָׂרָה רֵאשׁוֹנִים וְיִטַּל שְׁכָר כְּנֶגֶד כָּל הַבָּאִים אַחֲרֵי הָעֲשָׂרָה, כְּדִגְרָסִינָן פֶּרֶק שְׁלֶשָׁה שְׁאֲכָלוּ (ברכות מו, ב): וְאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: לְעוֹלָם יִשְׁפִּים אָדָם לְבֵית הַכְּנֶסֶת, כְּדִי שְׂיִמְנָה עִם הָעֲשָׂרָה רֵאשׁוֹנִים: שְׁאֲפְלוּ מֵאָה בָּאִים אַחֲרָיו נוֹטַל שְׁכָר כְּנֶגֶד כָּלָם.

וַיֵּשׁ יָמִים שֶׁהֵם מְבַדְּלִים בְּקִדְמָה וְאַחֵר, כְּדִגְרָסִינָן בְּפֶרֶק הַקּוּרָא אֶת הַמְּגִלָּה בְּתָרָא (מגילה כג, א): תָּנוּ רַבָּנָן: (*) בְּיוֹם טוֹב מְאַחֲרִין לְבּוֹא וּמְמַהֲרִין לְצֵאת, בְּשִׁבְתַּת מְמַהֲרִין לְבּוֹא וְלִצְאָת, בְּיוֹם הַכַּפּוּרִים מְמַהֲרִין לְבּוֹא וּמְאַחֲרִין לְצֵאת.

נפש יהודה ביום טוב מאחרין לבא. לבית הכנסת שצריך לטרוח בסעודת יום טוב כד מפורש במסכת סופרים וממהרין לצאת משום שמחת יום טוב ובשבת ממהרין לבא שכבר תיקנו הכל מערב שבת ויפה למהר ביאתן לקרות שמע כוותיקין וממהרין לצאת משום עונג שבת והעובר על זה עובר על דברי חכמים וישכנו נחש בלא לחש:

וּבְכָל יוֹם כְּשִׁילְךָ לְבֵית הַכְּנֶסֶת יִמְהַר רִגְלָיו וְאֲפְלוּ בְּשִׁבְתָּ, וּבִיצִיאָתוֹ אֵל יִמְהַר. כְּדִגְרָסִינָן בְּפֶרֶק קָמָא דְּבִרְכוֹת (ו, ב): אָמַר רַבִּי חֲלָבוֹ אָמַר רַב הוֹנָא: הַיּוֹצֵא מִבֵּית הַכְּנֶסֶת (*) אֵל יִפְסִיעַ פְּסִיעָה גְּסָה. וְלֹא אֶמְרָן אֶלָּא לְמִיפָק, אֲבָל לְמִיעַל כָּל שְׁכֵן דְּרַהִיטָנָא, שְׁנֵאָמַר: "וְנִדְעָה (*) נְרִדְפָה לְדַעַת אֶתְהָ" (הושע ו, ג). אָמַר רַבִּי זִירָא: מְרִישׁ כִּי הָוָה חֲזִינָא לְרַבָּנָן דְּקָא מְרַהֲטִי (*) לְפֶרֶק אֶתְהָ וְכוּ', כְּדִאִתָּא הֵתֵם.

נפש יהודה אל יפסיע פסיעה גסה. שמראה בעצמו שעכוב בית הכנסת דומה עליו כמשא: נרדפה. לשון מרוצה משמע שהרודף רץ: לפרקא. לשמוע הדרשה היו רצין:

וְאֵל יִלְדֵי אָדָם לְבֵית חֵבְרוֹ לִיתֵן לוֹ שְׁלוֹם קֹדֶם שְׂיִתְפַּלֵּל, דְּגִרְסִינֵן פֶּרֶק הָיָה קוֹרָא (ברכות יד, א) : אָמַר רַב : כָּל הַנוֹתֵן שְׁלוֹם לְחֵבְרוֹ קֹדֶם שְׂיִתְפַּלֵּל (*) כְּאֵלוֹ עֲשָׂאוּ בְמָה, שֶׁנֶּאֱמַר : " (*) חִדְלוּ לָכֶם מִרְהַאֲדָם אֲשֶׁר נִשְׁמָה בְּאִפּוֹ כִּי בְמָה נִחְשָׁב הוּא" (שערי כב, א) אֵל תִּקְרִי "בְּמָה", אֶלָּא "בְּמָה". וְשִׁמּוּאֵל אָמַר : בְּמָה מִחֲשַׁבְתּוֹ לָזֶה וְלֹא לְאֵלוֹהַּ. מְתִיב רַשׁ שֵׁשֶׁת : בְּפִרְקִים (*) שׁוֹאֵל מִפְּנֵי הַכְּבוֹד? (*) תִּרְגְּמָה רַבִּי אַבָּא : בְּמִשְׁכִּים לְפִתְחוֹ. אָמַר רַבִּי יוֹנָה אָמַר רַבִּי זִירָא : כָּל הַנוֹתֵן שְׁלוֹם לְחֵבְרוֹ קֹדֶם שְׂיִתְפַּלֵּל כְּאֵלוֹ עֲשָׂאוּ בְמָה. אָמַר לִיה : בְּמָה קְאָמְרַת? אָמַר לִיה : אָסוּר אָמְרִי, כְּדָרְבַּי אִידֵי בְרַ אַבִּין, דְּאָמַר רַב אִידֵי בְרַ אַבִּין אָמַר רַבִּי יֶצְחָק בְּרַ אֲשִׁיאָן : אָסוּר לְאָדָם שְׂיִתֵּן שְׁלוֹם לְחֵבְרוֹ קֹדֶם שְׂיִתְפַּלֵּל, שֶׁנֶּאֱמַר : " (*) צִדְקַת לְפָנָיו יְהִלֵּךְ" וְגו' (תהלים פה, יד). וְאָמַר רַב אִידֵי בְרַ אַבִּין אָמַר רַבִּי יֶצְחָק בְּרַ אֲשִׁיאָן : כָּל הַמִּתְפַּלֵּל וְיוֹצֵא לְדַרְדְּרָא, הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה חֲפָצָיו, שֶׁנֶּאֱמַר : "צִדְקַת לְפָנָיו יְהִלֵּךְ וְיִשֵּׁם לְדַרְדְּרָא פְעָמָיו".

נפש יהודה **כאלו עשאו.** לחבירו לבמה למזבח להקריב לו ולא להקב"ה. ל"א כאילו בנה במה בשעת איסור הבמות והקריב שם קרבנו ולא הביאו לבהמ"ק כך זה שמניח כבוד המקום והולך לכבוד הבריות : **חדלו לכם מן האדם.** כשיש לכם לעסוק בכבוד המקום אל תעסקו בכבוד אדם דאי לאו להכי בא הקרא למה ליה לחדול ושמואל לא דרש לשון במה אלא כמשמעו במה חשבת לזה שהקדמת כבודו לכבודי : **שואל מפני הכבוד.** והא ק"ש קודם תפלה הוה וקתני שואל : **תרגמה רבי אבא.** להא דרב ושמואל דאסרי במשכים לפתחו אבל פגעו בדרך שואל : **צדק לפניו.** תפלה שמצדיק לבוראו והדר וישם לדרך פעמיו לדרכי חפציו :

וְקֹדֶם שְׂיִתְפַּלֵּל יְבַדֵּק עֲצָמוֹ, וְאִם צָרִיךְ לְנִקְבֵי אֵל יִתְפַּלֵּל, כְּדְגִרְסִינֵן בְּפִרְקֵי מִי שְׂמִיתוֹ (ברכות כג, א) : תִּנְיָא, הָיָה צָרִיךְ לְנִקְבֵי אֵל יִתְפַּלֵּל וְאִם הִתְפַּלֵּל אִין תְּפִלְתּוֹ תְּפִלָּה. אֶפְסָא דְמִתְנִי לָהּ הָכִי : אִם הִתְפַּלֵּל תְּפִלְתּוֹ תוֹעֵבָה וְכוּ'. תִּנְיָא אִידֵךְ : הָיָה צָרִיךְ לְנִקְבֵי אֵל יִתְפַּלֵּל, מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר : "הַכּוֹן לְקִרְאֵת אֱלֹהֵיךָ יִשְׂרָאֵל" (עו"ס ד, יב). וְאָמְרִינֵן הֵתֵם : "שְׁמוֹר רַגְלֶךָ פֶּאֶשֶׁר תִּלְךְ אֶל-בֵּית הָאֱלֹהִים" (קהלת ד, יז). רַב אֲשִׁי וְאִיתִימָא רַבִּי חֲנִינְא בְרַ פְּפָא אָמַר : (*) שְׁמוֹר נִקְבֵיךָ בְּשַׁעַת שְׂאֵתָה עוֹמֵד בְּתְפִלָּה לְפָנָיו. רוּצָה לוֹמַר : שְׁלֵא יְהֵא צָרִיךְ לְנִקְבֵי כְּדִי שְׂיִפִּיחַ, אוֹ יִתְעַטֵּשׁ, אוֹ יִשְׁתִּין, אֲבָל יְהֵא גוּפּוֹ נָקִי מִכָּל לְכֻלּוּךָ וּמִכָּל מִחְשַׁבָּה.

נפש יהודה **שמור נקיבך.** בין רגליך כמו להסך את רגליו :

וְגַם יְבַדֵּק בְּבִגְדָיו שְׂיִהִיו נְקִיִּים, כְּדְגִרְסִינֵן בְּפִרְקָא קַמָּא דְשִׁשְׁתַּי (י, א) : רַבָּה בְרַ רַב הוֹנָא רַמִּי (*) פּוֹזְמָקִיָּה (אנפילאיות) וּמִצְלִי. אָמַר רַב אֲשִׁי : חֲזִינָא לְרַב כְּהֵנָא, כִּי אֶפְסָא רִיתְחָא פְּכַר יְדִיָּה (היה חובק ידיו באצבעותיו כאדם המצטער מאימת רבו) וּמִצְלִי, וְכִי אֵיכָּא שְׁלָמָא, לְבִישׁ וּמִתְכַּסִּי וּמִתְעַטֵּף וּמִצְלִי, אָמַר "הַכּוֹן לְקִרְאֵת אֱלֹהֵיךָ יִשְׂרָאֵל".

נפש יהודה **פוזמקי.** מנעלים יפים לכבוד עשה ברגליו :

וְאֵל יִטְעֵם שׁוּם דְּבַר עַד שְׂיִתְפַּלֵּל, כְּדְגִרְסִינֵן בְּפִרְקָא קַמָּא דְבִרְכוּת (י, ב) : אָמַר רַבִּי יוֹסִי בְּרַבִּי חֲנִינְא מִשּׁוּם רַבִּי אֶלְעִזָּר בֶּן יַעֲקֹב : מֵאִי דְכִתִּיב "לֹא תֹאכְלוּ עַל-הַדָּם" (ויקרא יט, כו)? לֹא תֹאכְלוּ עַד שְׂתִתְפַּלְלוּ (*) עַל דְּמַמְכָּם. אָמַר

רבי יצחק: מאי דכתיב "וְאֵתִי הִשְׁלַכְתָּ אַחֲרֵי גִּוְף" (מלכים א יד, ט)? אל תקרי גִּוְף אֶלָּא גֵּאָד, אָמַר הַפְּתוּב: (*) אַחֲרֵי שְׁנֵתְגָאָה זָה, מְקַבֵּל עָלָיו עַל מַלְכוּת שְׁמַיִם?

נפש יהודה על דמכס. כלומר על עצמכם שגופו בשר ודם: **אחר שנתגאה**. על ידי אכילה מתגאה ואין לבו נכנע עליו בא להתפלל:

פרק שני [צב]

כְּשֶׁהָיָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם וְהָיוּ קִרְבָּנוֹת יִשְׂרָאֵל קִרְבִּים כְּהִלְכָתוֹן עַל גְּבִי הַמִּזְבֵּחַ, הָיוּ נְצוּלִין בְּזָכוֹת הַתּוֹרָה וּבְזָכוֹת הַקִּרְבָּנוֹת מְדִינָה שֶׁל גֵּהִנָּם וּמִשְׁעָבוֹד מַלְכוּת, כְּדִגְרָסִינָן בְּפִסְיִקְתָּא (פסדר"כ פ"ה מב): שְׁמַעוֹן בַּר אֲבָא בְּשֵׁם רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: אַרְבַּעַה דְּבָרִים (*) הִרְאָה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְאַבְרָהָם אָבִינוּ וְאֵלוֹ הוּן: תּוֹרָה, קִרְבָּנוֹת, גֵּיהִנָּם וּמַלְכוּת. (*) תּוֹרָה - "וְלִפִּיד אֵשׁ" (בראשית טו, יז); קִרְבָּנוֹת - "עֲגָלָה מְשֻׁלֶּשֶׁת" (שם שם, ט); גֵּיהִנָּם - "תְּנוּרַ עֶשֶׂן" (שם שם, יז); מַלְכוּת - "וְהִנֵּה אֵימָה חֲשֵׁכָה גְדֹלָה נִפְלֶת עָלָיו" (שם שם, יב).

נפש יהודה הראה הקדוש ברוך הוא. בברית בין הבתרים: **תורה לפיד אש**. שהתורה ניתנה מתוך האש דכתיב כה דברי כאש נאם ה':

אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: כָּל זְמַן שֶׁבָּנִיף מִתְעַסְקִין בְּשִׁתִּים נְצוּלִין מִשִּׁתִּים: כָּל זְמַן שֶׁבָּנִיף מִתְעַסְקִין בַּתּוֹרָה וּבְקִרְבָּנוֹת, נְצוּלִין מִגֵּיהִנָּם וּמִמַּלְכוּת. וְעֵתִיד בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וְקִרְבָּנוֹת לְבָטֵל, בְּמָה אֶתָּה רוֹצֵה שִׁיָּרְדוּ בְּנֵיךָ, בְּגִיהִנָּם אוֹ בְּמַלְכוּת? רַבִּי חֲנִינְא בַּר פֶּפְאָה אָמַר: אַבְרָהָם בָּרַר לוֹ אֶת הַמַּלְכוּת, הֲדָא הוּא דְכָתִיב: "אִם-לֹא כִּי-צוּרִים מִכָּרֶם" (דברים לב, ל). וְאִין צוּרִים אֶלָּא אַבְרָהָם, שְׁנַאָמַר: "הִבִּיטוּ אֶל-צוּר חֲצִבְתָּם" וגו' (ישעיה נא, א); "וְה' הִסְגִּירֵם" (דברים שם, *), שֶׁהִסְכִּים הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עִמּוֹ. וּמִימְרָא זֹו אֵי תָא בְּבִרְאשִׁית רַבָּא, פְּרָשָׁה מ"ב, בְּמַלּוֹת שׁוֹנוֹת וּכְתוּבָה לְמַטָּה בְּפִרְקָא קַמָּא מִחֻלְק חַג הַמִּצּוֹת (סימן קלח).

נפש יהודה והסכים הקדוש ברוך הוא. שימסרו ישראל ביד עובדי כוכבים בגלות בחטאם ולא יבואו בגיהנם:

וּלְפִי שְׁאִין לָנוּ מִזְבֵּחַ וְקִרְבָּנוֹת, לֹא נִשְׁאַר לָנוּ אֶלָּא שִׁיחַ שְׁפָתוֹתֵינוּ, שְׁאָנוּ מִהִלָּלִים אֶת בּוֹרְאָנוּ וְזֶה נִקְרָא עֲבוּדָה שְׁבִלָב. בְּזַמַּן שְׁאָנוּ קוֹרִין בְּסִדְרַת הַקִּרְבָּנוֹת מַעֲלָה עָלֵינוּ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא כְּאֵלוֹ הַקִּרְבָּנוֹת עַל גְּבִי הַמִּזְבֵּחַ, כְּדִגְרָסִינָן בְּפִרְקָא בִּתְרָא דְתַעֲנִיּוֹת (כז, ב) וּבְסוּף פִּרְקָא בְּנֵי הָעִיר (מגילה לא, ב): אָמַר רַבִּי יַעֲקֹב בַּר חֲמָא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: (*) אֶלְמָלֵא מַעֲמָדוֹת לֹא נִתְקַיְמוּ שְׁמַיִם וָאָרֶץ, שְׁנַאָמַר: "אִם-לֹא בְרִיתִי יוֹמָם וְלַיְלָה חֲקוֹת שְׁמַיִם וָאָרֶץ לֹא-שְׁמַתִּי" (ירמיה לג, כה). "וַיֹּאמֶר ה' אֱלֹהִים (*) בְּמָה אֲדַע כִּי אֵירָשְׁנָה" (בראשית טו, ח). אָמַר אַבְרָהָם לְפָנֵי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: רְבוּנוּ שֶׁל עוֹלָם, שְׁמָא יַחְטְאוּ יִשְׂרָאֵל לְפָנֶיךָ וְתַעֲשֶׂה לָהֶם (*) כְּאֲנָשֵׁי דוֹר הַמִּבּוּל וּכְאֲנָשֵׁי דוֹר הַפְּלָגָה?

אָמַר לוֹ : לֹא. אָמַר לוֹ : "בְּמָה אֲדַע כִּי אֵירָשְׁנָה"? אָמַר לוֹ : "קָחָה לִי (*). עֲגָלָה מְשֻׁלֶּשֶׁת" (שם שם, ט). אָמַר לְפָנָיו : רְבוּנוּ שֶׁל עוֹלָם, תֵּינַח בְּזִמְנֵי שְׁבִיט הַמְקַדָּשׁ קָיָם, בְּזִמְנֵי שְׁאִין בֵּית הַמְקַדָּשׁ קָיָם מָה תִּהְיֶה עֲלֵיהֶם? אָמַר לוֹ : כָּבֵד תִּקְנֶנְתִּי לָהֶם סֹדֵר קָרְבָּנוֹת, שֶׁכָּל זִמְנֵי שְׁקוּרִין בָּהֶם מַעֲלָה אֲנִי עֲלֵיהֶם כְּאֵלֹהֵי מְקַרְבֵּינִי לְפָנָי קָרְבָּן וְאֲנִי מוֹחֵל לָהֶם כָּל עֲוֹנוֹתֵיהֶם.

נפש יהודה אלמלא מעמדות. עסקי הקרבנות שישראל עושין ובשעת הקרבה היו עומדין אצל הקרבן אנשי מעשה וקורין במעשה בראשית ומתפללין שיקבל הקב"ה הקרבן ברצון והם נקראו אנשי מעמד בעריהם היו מתכנסין והיו מתפללין בעת הקרבת התמיד והם נקראים אנשי משמר ועתה הם כלין בחטאן ומשהן כלין שמים וארץ העומדים בזכות הקרבנות אין מתקיימין : **במה אדע כי אירשנה**. באיזה זכות ומה תאמר לי ללמדן לבני דבר שיתכפרו בו עונותיהן : **כאנשי דור המבול**. שכלין בחטאם ומאחר שהם כלין אין העולם מתקיים : **עגלה משולשת**. והיינו בזכות הקרבנות ומשולשת לבטן שנולד שלישי ורמז בו שיקריבו שלשה פרים פר יום כפור ופר העלם דבר של צבור ועגלה ערופה :

וְגִרְסִינָן בְּאַלְהָה שְׁמוֹת רַבָּה (לח, ד) : "וְזֶה אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה עֲלֵהֶמְזִבְחִי" (שמות כט, לח) הַדָּא הוּא דְכְּתִיב : "קָחוּ עִמָּכֶם דְּבָרִים וְשׁוּבוּ אֵלַי" (הושע יד, ג). וְזֶהוּ שְׁאָמַר : "אֲרַחֵץ בְּנִקְיוֹן כְּפִי וְגו' לְשִׁמְעַת בְּקוֹל תוֹדָה" וְגו' (תהלים כו, רז), יְכוֹל לְהַקְרִיב פְּרִים וְאֵילִים? תִּלְמוּד לומר : "לְשִׁמְעַת בְּקוֹל תוֹדָה". לְפִי שְׁיִשְׁרָאֵל בְּזִמְנֵי שְׁבִיט הַמְקַדָּשׁ קָיָם, חוֹטְאִים וּמְבִיאִין קָרְבָּן וּמִתְכַּפֵּר לָהֶם, הַמְשִׁיחַ חוֹטְאִים וּמְבִיאִים קָרְבָּן וּמִתְכַּפֵּר לוֹ, אָנוּ אֵין לָנוּ קָרְבָּן. אָמַר לָהֶם : " (*). וְאִם כְּלַעֲדַת יִשְׂרָאֵל יִשְׁגּוּ" (ויקרא ד, ג), יְבִיאוּ קָרְבָּן. אָמְרוּ לוֹ : עֲנִיִּים אָנוּ, אֵין לָנוּ לְהַבִּיאַת קָרְבָּנוֹת. אָמַר לָהֶם : דְּבָרִים אֲנִי מְבַקֵּשׁ וְאֲנִי מוֹחֵל לָכֶם כָּל עֲוֹנוֹתֵיכֶם, שְׁנֵאמַר : "קָחוּ עִמָּכֶם דְּבָרִים". וְאֵין דְּבָרִים אֲלָא דְבָרֵי תוֹרָה, שְׁנֵאמַר : "אֲלֵה הַדְּבָרִים" (דברים א, א). אָמְרוּ לוֹ : אֵין אָנוּ יוֹדְעִין. אָמַר לָהֶם : בּוֹאוּ וְהִתְפַּלְלוּ לְפָנָי וְאֲנִי מְקַבֵּל תְּפִלַּתְכֶם.

נפש יהודה ואם כל עדת ישראל ישגו. בעבירה יביאו קרבן וכפר :

וְהִתְפַּלְּה נְקִרָאֵת עֲבוּדָה שְׁבִיב, וּבְעֲבוּדָה זוֹ חֲפָץ הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא. וְזֶה מְצִינּוּ מִן הַתּוֹרָה וּמִן הַנְּבִיאִים וּמִן הַכְּתוּבִים, מִן הַתּוֹרָה מִנֵּי? דְכְּתִיב "וְהָיָה אִם-שָׁמַעַת תִּשְׁמְעוּ וּלְעַבְדוּ בְּכָל-לְבָבְכֶם" (דברים יא, ג). וְכִי יֵשׁ עֲבוּדָה בְּלֵב? אֲלָא זוֹ תְּפִלָּה. מִן הַנְּבִיאִים מִנֵּי? דְכְּתִיב "קָחוּ עִמָּכֶם דְּבָרִים וְשׁוּבוּ אֵלַי ה' וְנִשְׁלַמְתָּה פְּרִים שְׁפִתֵינוּ" (הושע יד, ג), רוּצָה לומר, נִשְׁלַמְתָּה לְאֵל בְּתְּפִלָּה, שֶׁהוּא נִיב שְׁפִתֵינוּ, מְקוֹם קָרְבָּנוֹת פְּרִים. מִן הַכְּתוּבִים, דְכְּתִיב : "אֲלֵהָ דִי אֲנִתָּה פְּלַח־לֵה בְּתַדִּירָא הוּא יִשִּׁיזְבְּנָד" (דניאל ו, יז). וְכִי יֵשׁ פְּלַחֵן בְּבָבֶל? אֲלָא זוֹ תְּפִלָּה.

וְהִתְפַּלְּוֹת כְּנֶגֶד הַתְּמִידִים תְּקֻנוֹם, כְּדִגְרִסִּינָן פֶּרֶק תְּפִלַּת הַשַּׁחַר (ברכות כו, ב) : אֵיתֵמַר, רַבִּי יוֹסִי בַר חֲנִינָא אָמַר : תְּפִלּוֹת אָבוֹת תְּקֻנוֹם ; רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אָמַר : תְּפִלּוֹת (*). כְּנֶגֶד תְּמִידִין תְּקֻנוֹם. רַבִּי יוֹסִי בַר חֲנִינָא אָמַר : תְּפִלּוֹת אָבוֹת תְּקֻנוֹם. אֲבָרְהָם תִּקְוֵן תְּפִלַּת שַׁחֲרִית, שְׁנֵאמַר : "וַיִּשְׁכַּם אֲבָרְהָם בַּבֶּקֶר אֵלֵהֶם מְקוֹם אֲשֶׁר-עָמַד שָׁם אֶת-פָּנָיו ה'" (בראשית יט, כז). וְאֵין עֲמִידָה אֲלָא תְּפִלָּה, שְׁנֵאמַר : "וַיַּעֲמֵד פִּינְחָס וַיִּפְלֵל" וְגו' (תהלים קו, ז). יְצַחֵק תִּקְוֵן תְּפִלַּת הַמִּנְחָה, שְׁנֵאמַר : "וַיֵּצֵא יְצַחֵק לְשׁוֹחַ בְּשַׁדָּה לְפָנוֹת עָרֵב"

(בראשית כד, טג). ואין שיחה אלא תפלה, שנאמר: "אשפך לפניו שיחי" (תהלים קמב, ג). יעקב תקן תפלת ערבית, שנאמר: "ויפגע במקום וילן שם" (בראשית כח, יא). ואין פגיעה אלא תפלה, שנאמר: "ואתה אל תתפלל וגו' ואלתפגע בי" (ירמיה ז, טז).

נפש יהודה כנגד תמידין תקנום. אנשי כנסת הגדולה:

וסימן לדבר מצינו, שבאות שניה של שם כל אחד ואחד יש רמז לתפלה שתקן: אבירם, יצחק, יעקב. ב'קר, צ'הרם, ע'רב. ומה שארע לבנים בגליות הוא רמז בתפלות האבות. תפלת אברהם, שתקן בבקר, כנגד גלות מצרים, שהיה ראשון ונתבאר לו, דכתיב: "ויאמר לאברהם ידע תדע" וגו' (בראשית טו, ג). ובזכות שעמד בעשרה נסיונות נעשו עשרה נסים במצרים. תפלת יצחק, שהיא מנחת צהרם, כנגד גלות בבל, שהיה באמצע, (*) שנתנסו בקורות מועטים, כמו שעברו על יצחק. ותפלת יעקב בערב, וזמנה כל הלילה עד שיעלה עמוד השחר, כנגד גלות הזה, המר והאפל והארץ, עד שיגיע האור הגדול. המקום יאמר לצרותינו די ויציאנו מאפלה לאורה.

נפש יהודה שנתנסו בקורות מועטים. מאורעות מעט כמו יצחק שנוסה רק פעם אחת בעקידה ולא נוסה כמו אברהם:

פרק שלישי [צג]

אף על פי שקורין בכל יום (*) פרשת התמידין, קבעו רבותינו לשנות משנת "איזהו מקומן", השנויה במסכת זבחים ובריתא דרבי ישמעאל בשלש עשרה מדות, משום הא דאמר רב ספרא בפרקא קמא דקדושין (ל, א): לעולם ישלש אדם שנותיו: שלישי במקרא ושלישי במשנה ושליש (*) בתלמוד. ומי ידע כמה חיי? לא, צריכא, ליומי. ולפי שבימים גם כן אינו יודע, על כן תקנו לומר בכל יום פרשת התמידין ומשנת "איזהו מקומן" ובריתא דרבי ישמעאל.

נפש יהודה פרשת התמידין. היינו צו את בני ישראל וגו' דכתיב ביה עולת תמיד להקריב: ליומי. ליום של כל השבוע בכל יום ויום:

וגם תקנו בהקדמת התהלות "ברוך שאמר", שנאמר בנגון ובנעימה, שהוא שיר נאה ונחמד. וכתוב בספר היכלות, שיש בו שמונים ושבע תבות. והסימן "ראשו קתם פז" (שיר השירים ה, יא). ויש בו חמש עשרה פעמים ברוך, כנגד שבעה רקיעים ושבעה (*) ארקים והמקום ברוך הוא, שהוא אחד ושליש בכל. ויש בו שבעה שבחים שבהם: נהודף, נשבחף וכו', כנגד מה שאמר דוד: "שבע ביום הללתיך" (תהלים קיט, קסד).

נפש יהודה ארקים. ארצות כשם שיש שבעה רקיעים כך יש שבעה ארצות:

כתוב בספר המלמד, פְּרִשְׁת וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ, שְׂזֵאת הַבְּרָכָה הַיָּא בְּרַפְתּ הַזְּמִירוֹת וְדָרְכוּ בָּהּ מִסְפָּר הָעֲשָׂרָה, שְׁחִבְרוּ בָּהּ עֶשֶׂר בְּרָכוֹת. וְאָמְרָם "בְּרוּךְ שְׂאֵמֶר וְהָיָה (*). הָעוֹלָם" - רוֹצֵה לוֹמֵר, (*) הָעוֹלָם הַחֲמֻרִי - לְהוֹרוֹת, שְׁהַשְׁמִים וְהָאָרֶץ נִבְרָאוּ בְּמֵאֶמֶר (*) וְאִמְצָעֵי הָיָה בְּבְרִיאָתָם, שְׂאֵלֵיו הָיָה הַמֵּאֶמֶר, וְהוּא שְׁפָתוֹב: "כִּי הוּא אָמַר וַיְהִי" וְגו' (תהלים לג, ט).

נפש יהודה העולם. החמדי, שחמד הקב"ה לברואת העולם לבריותיו להכיר אלהותו והוא ברא אותו נחמד ונעים כך מצאתי. וליני שצ"ל **עולם החמרי.** הוא עולם השפל שבו האדם והבהמה הארץ ומלואה ונקרא עולם החמרי ע"ש שהוא מחומר הגס הגופני משא"כ שאר העולמות שהם מחומר זך ורוחני כן הוא נוסחת ספרים ישנים: **ואמצעי היה.** המאמר הקב"ה ומאמרו והעולם כאומן שעושה כלי בכלי אומנתו והם אמצעים בין האומן והכלי וזהו כי הוא אמר ויהי הוא הקב"ה ואמריו ויהי הוא העולם:

וְאָמְרָם "בְּרוּךְ עוֹשֶׂה בְּרֵאשִׁית", לְהוֹרוֹת, שְׁכָל הַמַּעֲשִׂים הַשְּׂכֵלִיִּים עֲשֵׂה הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ אוֹתָם בְּרֵאשִׁית נִבְרָאוּ (*) אָמַר בְּתוֹרָה אוּ בְּחֻקָּה אוּ בְּעוֹלָם הַשְּׂכֵלִים הַכֹּל אֶחָד. וּבְלִשׁוֹן רֵאשִׁית לְמַדָּה, שְׁקֻדָּם שְׂבָרָא הָעוֹלָם הַחֲמֻרִי בְּרֵא הַמְּלָאכִים. וּלְפִיכָךְ נִקְרָאוּ רֵאשִׁית, רוֹצֵה בּוֹ, רֵאשִׁית הַבְּרוּאִים. וְאָמְרָם "בְּרוּךְ עוֹשֶׂה בְּרֵאשִׁית" הוּא שְׁלֵא תֵאמַר, הָרִי הוּא אוֹמֵר: "תִּדְשָׂא הָאָרֶץ דְּשָׂא" (בראשית א, יא); "יִשְׁרְצוּ הַמַּיִם" (שם שם, כ) וְכִיּוֹצֵא בָּהֶם וְתֵאמַר (*) שְׁהֶם הָעוֹשִׂים, לְפִיכָךְ בָּא וְלְמַדָּה, שְׂאִין לְיַחַס לָהֶם הַמַּעֲשֵׂה, לְפִי שְׁלַעוֹשִׂים הֵהֶם עוֹשִׂים אַחֲרִים, וְלַעוֹשִׂים הָאֲחֵרִים עוֹשִׂים, כֵּן עַד רֵאשִׁית - וְהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, הוּא עוֹשֶׂה בְּרֵאשִׁית, כְּלוֹמֵר, נוֹתֵן הַצּוּרָה בָּהֶם עַל יְדֵי רֵאשִׁית. וְהוּא שְׂבָא בְּמַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית: וַיֹּאמֶר, וַיַּעַשׂ, עַל כָּל עֲנָן וְעֲנָן, לְהוֹרוֹת, שְׁהוּא צְנִיחַ לְאַחֲרִים לַעֲשׂוֹת וּמַעֲשִׂיהֶם נִגְדָּרִים בּוֹ, (*) וְלֹא יִשְׁלַם אֶחָד מֵהֶם זוּלָתוֹ, וְהוּא הַנִּכְלָל בְּמֵאֶמֶר "בְּרוּךְ עוֹשֶׂה בְּרֵאשִׁית".

נפש יהודה אמור בתורה. פשטות התורה ומצות וחכמת חכמה עליונה רזי התורה כמו שהוא נגלה בעולם השכלי עולם המלאכים והם היו ראשית לבריות העולם: **שהם העושים.** בכח עצמן ומטבעם ואינו כן שאין להם ליחס כח ופעולה לגדל צמחין רק להקב"ה שברא אותן ומה שמוציאין גדולין וגדולי גדולין כח אחרים פועלין אותן זרע מגדל עשב ועשב מארץ והארץ ברא הקב"ה ונתן לה הכח לגדל במאמרו הצומח ממנה ואין באחד כח לפעול את עצמו ואיך יפעול גדולין אלא הפעולה חוזר חלילה עד הקב"ה שאליו וממנו כח הפעולה חוזר עד ראשית הבריאה: **ולא יושלם.** כח באחד מן הנבראים לפעול דבר בכח זולת הקב"ה שהוא מתמיד תמיד הכח ופעולה בכל דבר עד לעולם בכל כח ופעולת הנבראים שברא במאמרו:

וְאָמְרָם "בְּרוּךְ אוֹמֵר וְעוֹשֶׂה", לְהוֹרוֹת, שְׁהוּא מְתָמִיד הַהוֹנֵה עַל הַדָּרָךְ הַנִּזְכָּר - בְּמֵאֶמֶר וּבְמַעֲשֵׂה; שְׁלֵא כְּמֵדַת הַקְּדוּשָׁה בְּרוּךְ הוּא מְדַת בְּשֵׁר וְדָם, בְּנֵהג שְׂבַעוֹלָם הָאוֹמֵר אֵינּוּ עוֹשֶׂה וְהָעוֹשֶׂה אֵינּוּ אוֹמֵר, אֲבָל הַקְּדוּשָׁה בְּרוּךְ הוּא אוֹמֵר וְעוֹשֶׂה לְעוֹלָם. וְהוּא שְׂאֵמְרוּ זְכָרוֹנָם לְבְּרָכָה (ב"ר מד, כב): מֵאֶמְרוּ שֶׁל הַקְּדוּשָׁה בְּרוּךְ הוּא מַעֲשֵׂה הוּא.

וְאָמְרָם "בְּרוּךְ (*) גּוֹזֵר וּמְקַיֵּם" לְאֵמֶת שְׁנוּי הַטָּבַע וְחֻדוּשׁ הַנִּפְלְאוֹת, כִּי בְּהַתְאֵמֶת זֶה תִּתְאֵמֶת הַדָּת. וְגַם גָּזַר הַכֹּל מֵרֵאשִׁית, כְּבָר אָמְרוּ ז"ל (ב"ר ה, ה): תִּנְאִים הַתְנָה הַקְּדוּשָׁה בְּרוּךְ הוּא עִם מַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית וְכוּ', כְּלוֹמֵר, שְׂבַתְחַלַּת הַבְּרִיאָה הַטָּבִיעַ בְּבְרוּאֵיו שְׂיִצְאוּ מִטָּבַע לְזְמַנִּים יְדוּעִים. אוּ

נֹאמֵר, שֶׁהוּא גּוֹזֵר כְּפִי רְצוֹנוֹ לְשִׁנוֹת הַטְּבַע וּמְכַרְיָחוֹ לַעֲשׂוֹת רְצוֹנוֹ, וְזֶה נְאוֹת לְדַעַת הַתּוֹרָה. וְהוּא שֶׁפְּתוּב: "לַעֲשֵׂה נִפְלְאוֹת גְּדוֹלוֹת לְבִדּוֹ" (תהלים [טלו.ד](#)), לְפִי שֶׁבְּעֵשִׂית הַנִּפְלְאוֹת הַטְּבַע בְּטֵל וְנִמְצָא שֶׁהוּא הַעוֹשֶׂה לְבִדּוֹ.

נפש יהודה **גוזר ומקיים.** כל מה שברא בדרך הטבע ואם בא לשנות הטבע כבר התנה בבריאתו על כך לשנות אותם לעתים הידועים לו ובאותה ברכה אנו מודים לו שהאמת הוא שמשנה עתים הוא מאתו ובכחו וכן כשעושה דבר חידוש ונפלא בעולם והוא חיזוק האמונה והדת שיודע העתידות שהתנה הכל במעשה בראשית ואין חדש תחת השמש ומגיד מראשית אחרית:

וְאִמְרָם "בְּרוּךְ מְרַחֵם עַל הָאָרֶץ", לְהוֹרוֹת, שֶׁהוּא מְשַׁגֵּיחַ בְּעוֹלָם הַשָּׁפֵל בְּדֶרֶךְ רַחֲמִים וְלֹא כְדַבְּרֵי הַכּוֹפְרִים הָאוֹמְרִים: עֲזַב ה' אֶת הָאָרֶץ, אֲלֵא כְמוֹ שֶׁפְּתוּב: "עֵינֵי ה' הִמָּה מְשׁוֹטְטִים בְּכָל־הָאָרֶץ" (זכריה [ד.ט](#)) וְרַחֲמֵיו לְעוֹלָם.

וְאִמְרָם "בְּרוּךְ מְרַחֵם עַל הַבְּרִיּוֹת", לְהוֹרוֹת, שֶׁהַשְּׁגָחָתוֹ גַּם כֵּן בְּאִישִׁים, שֶׁלֹּא תֹאמַר, (*) הַמֵּינִים שֶׁהֵם עוֹמְדִים, הַשְּׁגָחָתוֹ בָּהֶם, אֲבָל הָאִישִׁים הַנִּפְסָדִים אֵין בָּהֶם הַשְּׁגָחָה, לְפִיכָךְ בָּא וְלִמְדָד, מְרַחֵם עַל הַבְּרִיּוֹת, כְּלוּמַר, עַל כָּל בְּרִיָּה וּבְרִיָּה, כְּדַכְּתִיב: "וְרַחֲמֵיו עַל־כָּל־מַעֲשָׂיו" (תהלים [קמה.ט](#)). וְאִם רְאִיתָ רָשָׁע וְטוֹב לוֹ, הוּא דָרָךְ רַחֲמָנוּת, כְּדַכְּתִיב: "וַיַּחֲנֵתִי אֶת־אֲשֶׁר אָחֹן" וּגו' (שמות [לג.ט](#)).

נפש יהודה **המינים.** דברים שאין טועמין טעם מיתה ועומדים לעולם כגון מלאכים שמים וארץ אבל לא האדם וכל שמתים אין השגחת הקב"ה בהם. או ר"ל המין בכלל יש לו השגחה ולא על הפרט:

וְאִמְרָם "בְּרוּךְ מְשַׁלֵּם שְׂכָר טוֹב לִירְאָיו", שֶׁלֹּא תֹאמַר הוֹאִיל וּמְשַׁגֵּיחַ עַל הַבְּרִיּוֹת, מִפְּנֵי מַה צְדִיק וְרַע לוֹ? לְכָךְ בָּא וְלִמְדָד, שֶׁהוּא מְשַׁלֵּם שְׂכָר טוֹב לִירְאָיו וְשָׂאִין טוֹב הָעוֹלָם הַזֶּה תְּכַלִּית הַטוֹב וְלֹא הָרַע תְּכַלִּית הָרַע, (*) אֲלֵא הַטוֹב הָאֱמֵתִי הוּא בְּעוֹלָם שֶׁכָּלוּ טוֹב.

נפש יהודה **אלא הטוב האמיתי.** עיקר שכר הטוב והעונש הרע נאמר על עולם הבא אבל בעולם הזה לא יקבל עיקר ואמת ותכלית שכר הטוב:

וְאִמְרָם "בְּרוּךְ הוּא וּבְרוּךְ שְׁמוֹ", לְהוֹרוֹת, שֶׁהַיּוֹדֵעַ שְׁמוֹ הַמְּיֻחָד (*) יָדַע שֶׁהוּא הוּא, וְהוּא רְצוֹנוֹ, וְרַצוֹנוֹ הוּא, וְהוּא וְשְׁמוֹ אֶחָד. וְכַשֵּׁם שֶׁלֹּא יָדַע מֵהוֹתוֹ כִּי לֹא יָדַע רְצוֹנוֹ וְהַשְּׁגָתוֹ שְׁמוֹ - הוּא הַשְּׁגָתוֹ וְתַבְרָךְ, וְלְפִיכָךְ נִקְרָא הַשֵּׁם, כְּמוֹ שֶׁפְּתוּב: "לִירְאָה אֶת־הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד וְהַנּוֹרָא הַזֶּה" (דברים [כח.נח](#)).

נפש יהודה **ידע שהוא הוא.** ששמו יורה היה והוא ויהיה ויש כח בידו לעשות כרצונו ובלתי רצונו אין מי שיעשה דבר ומה שאומרים רצונו נעשית אין להחשב שנפרד ממנו ח"ו רק שהוא רצונו ורצונו הוא כמו ששמו מורה עליו שבכל הכנויים ודמיונות הוא יחיד ומיוחד מעצמותו רק כל זה הוא מכח מעשיו מצאנו לכנות ולדמות ולומד עליו אלה הכנויים כגון על שברא העולם נופל עליו לומר בורא ועל שממשלתו בכל נקרא מלך ומושל וכן בכל השמות וכן כשמתפללים לו נותנין לו שם רחום וחנון וכן כולם ע"י רחמניותיו ומעשיו הטובי' וזה שאמר לא שהוא בבחינת עצמו בכל השמות אין לנו להשיג דבר מעצמותו שיפול עליו שום שם או דבר רק כל השמות שאנו נותנים לו משיגים לומר רק על ידי מעשיו ואף שאנו משיגים

לקרוא לו שם על ידי מעשיו מעשיו עצמו שהם רצונו גם זה אין משיגין וע"כ כל מה שאנו עובדין לו ואוהבים אותו ויראין ממנו השגנו רק על ידי השמות שהם על ידי מעשיו ואומרים השם יתברך :

ואחר כך תארוהו בשלשה תארים כנגד שלשה עולמות. "המלך", כנגד העולם השפל, שמוֹלֵךְ בו ומלכותו בכל משלה; "הגדול" כנגד העולם הגדול, שבו יראה גדלו ועזו, שזהו עולם הגלגלים; "והקדוש", כנגד עולם המלאכים הקדושים.

ותארוהו עוד "אב הרחמן", כפי הדרך שהזכרנו, שהוא משגיח ומרחם עלינו כרחם אב על בנים. והתקינו בו "מהלל בפי עמו משבח ומפאר בלשון חסידיו". להודיע, שהמהללים לשם הם פלשון בני אדם (*) ולא שהם בבחינת עצמו אצלו שבח, אלא שהתורה התירה אותם, כדי לאמת מציאותו לעם, (*) וזה אי אפשר בלי היתר התארים והמהללים פלשון בני אדם. ועל דרך זה אמרו ז"ל (ברכות לג.): אי לאו דאִתָּא מִשָּׁה (*) וְאִמְרִינָהּ וְאֵתוּ אֲנָשִׁי כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה וְתִקְנִינָהּ וכו'.

נפש יהודה ולא שהם בבחינת עצמו אצלו שבח. כל הברכות והשבח שאנו נותנין לו אין שייך ממנו כלום לעצמותו מאחר שאין להשיגו מה שם תתן לו אף ע"י מעשיו אין להספיק שבחו רק עלינו לעשות כפי יכולת האדם האנושי הן מה שרואים בכבוד מלך בשר ודם או בהשגת מנהגנו ושכלנו שהוא לפי טבע האנושי שיש בזה שבח והודאה וכל זה אי אפשר לנו לעשות אלא על ידי דמיון עצמנו אף שאין כל אלה נמצא לנו שיש בזה בעצמותו אף ע"י מעשיו מ"מ בלתי זה אין לנו לפתוח פה איך נאמר ראה ה' או שמע ה' ובמה נבוא לו להתפלל אלא אי"כ בדמיון האנושי ובחושיו כי מה נאמר על הדבר שאין להשיגו ונעלם מעין כל חי כדכתיב ואל מי תדמיוני ואשׁוּה יאמר קדוש כך משמעות של הפרק הזה במקצת: **וזה אי אפשר בלי היתר התארים.** אם לא שיתואר הקב"ה בחושים כמו שנאמר ומבשרי אחזה אלוה כדי לשבר האוזן מה שיכול לשמוע כמו שאמרנו ולכן מותר לנו לומר ראה ושמע אף שאין בו אברים כמו שאומרים לאדם שיש בו: **ואמרינהו.** האל הגדול הגבור והנורא ואיך נופל דברים כאלו על אין סוף ב"ה אם לא בדמיון האנושי ומזה יש לנו פתח לשבחו אף שאין השבח לפי גודל מעלתו וערכו לכלום ולשבחו במה שיש שייכות לאדם אף שיודעים שאין בו גשמיות כלל רק להשלים רצון אדם בזה לעבוד אותו באימה וביראה:

מִצָּאתַי כְּתוּב, כִּי לָכֵן נִקְרְאוּ הַשִּׁירִים מְזֻמְרִים, מִלְשׁוֹן "לֹא תִזְמֹר" (ויקרא כח, ד). ולפי זה, זמירות, רוצה לומר, זמורות, שפִּשִּׁם שֶׁהַמְזַמֵּר בְּגִפְנָיִם יִקוּץ כָּל הַזְּמֻרֹת (*) וַיִּנִּיחַ מֶה שֶׁרְאוּי לְרִטֵּב, כֶּךָ הַזְּמִירוֹת שֶׁאֵנּוּ אוֹמְרִים קִדְּם הַתְּפִלָּה יִסִּירוּ וַיִּקְצוּ כָּל הַמְּכַשׁוֹלוֹת וְהַעֲוֹנוֹת שֶׁיֵּשׁ לָנוּ לְפָנֵי הַשֵּׁם. וְכִשְׁתַּבּוּא תִפְלֵתָנוּ, שֶׁתְּהִיָּה נִשְׁמַעֶת וְרִצוּיָהּ לְפָנֵי הַשֵּׁם.

נפש יהודה ויניח מה שראוי לרטב. היינו השורש ומה שהוא רך שיוכל לצמוח ומה שיבש בו יקוץ ממנה:

וְסִמְכוּ (*) (*) מַעֲיִן פְּתִיחָה לַחֲתִימָה בְּאֶמְרָם "חֵי הָעוֹלָמִים", לְרַמֵּז בּוֹ כָּל הָעוֹלָמוֹת.

נפש יהודה מעין פתיחה. של ברוך שאמר והיה העולם אומרים סמוך לחתימתו חי עולמים וי"א דקאי על ברכת ישתבח שהיא סוף ברכת ברוך שאמר והיא מסיימת חי

פרק רביעי [צד]

חִיבִין בְּכָל קָהָל לְמִנּוֹת לָהֶם שְׁלִיחַ צְבוּר הַגּוּן. וַיִּבְקְשׁוּ אָדָם שְׁיִהֵא רִיקוֹן מֵעֵבְרוֹת (*) וּפְרָקוֹ נָאָה (*) וּשְׁפַל בְּרָךְ (*) וּמְרָצָה לָעָם, וַיֵּשׁ לוֹ (*) נְעִימָה וְקוּלוֹ עָרַב וְרָגִיל לְקָרוֹת בְּתוֹרָה, נְבִיאִים וּכְתוּבִים. כְּדַגְרָסִינָן בְּפָרְק סֵדֶר תַּעֲנִיּוֹת (טז, א) : תְּנוּ רַבָּנָן : (*) עֲמָדוֹ בְּתַפְלָה, אָף עַל פִּי שְׁיֵשׁ שָׁם זָקוֹן וְחָכָם, אִין מוֹרִידִין לְפָנֵי הַתְּבָה אֶלָּא אָדָם (*) רָגִיל. רַבֵּי יְהוּדָה אָמַר : (*) מְטַפֵּל וְאִין לוֹ וּבֵיתוֹ רִיקוֹן, (*) וַיֵּשׁ לוֹ יְגִיעָה בְּשָׂדֵה, וּפְרָקוֹ נָאָה וּשְׁפַל בְּרָךְ וּמְרָצָה לָעָם, וַיֵּשׁ לוֹ נְעִימָה וְקוּלוֹ עָרַב, וְרָגִיל לְקָרוֹת בְּתוֹרָה וּבְנְבִיאִים וּבְכְתוּבִים וּבְקִי בְּכָל הַבְּרָכוֹת כְּלָן. וְאֶמְרִינָן עֲלָה : בֵּיתוֹ רִיקוֹן, אָמַר רַב חֲסֵדָא : בֵּיתוֹ רִיקוֹן מֵעֵבְרָה. מַאי זָקוֹן וּפְרָקוֹ נָאָה? זֶה שְׁלֵא יֵצֵא עֲלֵיו שָׁם רַע בְּיַלְדוּתוֹ. "הִיְתֵה לִי נְחֻלְתִּי כְּאַרְיָה בְּיַעַר נְתָנָה עָלֵי בְּקוּלָה עַל־כֵּן שְׁנֵאתִיהָ" (ירמיה נב, ח), אָמַר מַר זוּטְרָא בַר טוּבְיָה אָמַר רַב; וְאֶמְרִי לָהּ, אָמַר רַב אַחָא אָמַר רַבֵּי אֶלְעָזָר : (*) זֶה שְׁלִיחַ צְבוּר הַיּוֹרֵד לְפָנֵי הַתְּבָה, שְׁאִינּוּ הַגּוּן.

נפש יהודה וּפְרָקוֹ נָאָה. אֶפִּילוֹ כְּשַׁעֲמַד בְּפָרְק בַּחֲרוּתוֹ הִיָּה נָאָה בְּלֵי שָׁם רַע : וּשְׁפַל בְּרָךְ. עֲנִין : וּמְרוּצָה לָעָם. נוֹחַ לְבָרִיּוֹת וּמְסַכִּימִין בְּתַפְלָתוֹ : נְעִימָה. בְּסוּמֵי קְלָא שְׁמוּשָׁךְ הַלֵּב : עֲמָדוֹ בְּתַפְלָה. כְּשֶׁהֲתַחִילוֹ לְהַתְּפַלֵּל : רָגִיל. לְהַתְּפַלֵּל וּתְפַלְתּוֹ שְׁגוּרָה בְּפִיו וְלֹא יִטְעָה שְׁכַל חֲזוֹן שְׁטוּעָה סִימָן רַע לְשׁוֹלְחִין : מֵיטַפֵּל וְאִין לוֹ. לְהַתְּפַרְנֵס וּלְבוֹ דוּאָג עֲלֵיו וּמִתְּפַלֵּל מִקִּירוֹת לְבוֹ עֲלֵיהֶם וּמִטּוֹפֵל לְשׁוֹן מְדוּבֵק אוֹ לְשׁוֹן טַפְלֵי בְּנִים קִטְנִים : וַיֵּשׁ לוֹ יְגִיעָה. זְרַעִים בְּשָׂדֵה שְׁטַרַח בּוֹ וּזְרַעוּ מִתְּכוּיִן יוֹתֵר בְּתַפְלַת גְּשָׁמִים : זֶה שְׁלִיחַ צְבוּר שְׁאִינּוּ הַגּוּן הַיּוֹרֵד לְפָנֵי הַתְּבָה. רַשַׁע שֶׁהַקְּבִ"ה שׁוֹנֵא אוֹתוֹ יוֹתֵר מְכוּלָם וְהוּא נוֹתֵן בְּקוּלוֹ לְפָנָיו :

וְצָרִיךְ שְׁיִהֵא מְמַלָּא זָקוֹן לְהֵיוֹת שְׁלִיחַ צְבוּר קְבוּעַ, כְּדַגְרָסִינָן פְּרָק קַמָּא דְחֻלְיִין (כד, ב) : תְּנוּ רַבָּנָן : נְתַמְלָא זָקוֹנוֹ רְאוּי הוּא לְהֵיוֹת שְׁלִיחַ צְבוּר וְלִירֵד לְפָנֵי הַתְּבָה וְלִישָׂא אֶת כְּפָיו.

וְאִם לֹא יִמְצָאוּהוּ בְּכָל הַשָּׁנָה שְׁלָם בְּכָל הַתְּנָאִים אֵלוֹ, יִבְחָרוּ בֵּימוֹת הַתַּעֲנִיּוֹת וְהַצָּרוֹת, וּבֵימוֹת הַשָּׁנָה יִבְקְשׁוּהוּ שְׁיִהֵא שְׁלָם בְּמִקְצָתוֹ.

וְהַקְּבוּעַ צָרִיךְ שְׁיִהֵא מְמַלָּא זָקוֹן, וַיִּהֵא לְבוּשׁ וּמִתְּעַטֵּף בְּהַתְּפַלְלוֹ בְּעַד הָעָם, כְּדַתְּנָן בְּסוּף מְגִלָּה (כד, א) : (*) פּוּחַח (*) פּוּרְס עַל שְׁמַע (*) וּמִתְרַגֵּם, אֶבְל אִינּוּ קוֹרָא בְּתוֹרָה וְאִינּוּ נוֹשָׂא אֶת כְּפָיו.

נפש יהודה שְׁבַגְדִּי קְרוּעִין עֲלֵיו וְכַרְעִין נְרַאִין תְּרַגּוּם עָרוּם וַיַּחֲף עַרְטִילָאִי וּפַחַח : פּוּרְס עַל שְׁמַע. יִבְרַךְ בְּרַכּוֹ וְהַבְּרָכוֹת קוּדְם קִ"ש תְּרַגּוּם כִּי הוּא יִבְרַךְ הַזֹּבַח אֲרִי הוּא יִפְרִיס נְכַסְתָּא : וּמִתְרַגֵּם. הַמְשַׁמֵּיעַ הַדְּרָשָׁה לְרַבִּים :

וְכַתֵּב הָרִא"ש בְּתַשׁוּבָה : וַיִּמָּה שְׁכַתְּבַתְּ שְׁמִמְנִים חֲזוֹן לְהַתְּפַלֵּל כָּל הַשְּׁבוּעַ קֹדֶם שְׁנֵתְמַלָּא זָקוֹנוֹ וְסוּמְכִין עַל זֶה שְׁיֵשׁ לָהֶם חֲזוֹן אַחֲרֵי שְׁיִתְּפַלֵּל בְּשַׁבָּת וּבִיּוֹם כְּנִיסָה, טְעוֹת הוּא, כִּי זֶה נִקְרָא חֲזוֹן קְבוּעַ כִּינּוֹן שְׁמִנּוּהוּ לְהַתְּפַלֵּל, אָף

על פי שְׁיֵשׁ אַחַר שֶׁהוּא מְמַנֶּה, דְּדוֹקָא בְּעֵרָאֵי בְּלֹא מְנוּי יָכוֹל לְהִתְפַּלֵּל אַחַר שֶׁהִבִּיא שְׁתֵּי שְׁעָרוֹת. עַד כָּאן.

וּמִי שֶׁאֵינוֹ שְׁלִיחַ צְבוּר קְבוּעַ, אִם יֹאמְרוּ לוֹ שֶׁיֵּרֵד לְפָנֵי הַתֵּבָה (*) יִסְרַב מְעַט, כְּדִגְרָסִינָן פֶּרֶק אֵין עֲמָדִין (בְּרִכּוֹת לז, א) : תִּנּוּ רַבָּנָן : הָעוֹבֵר לְפָנֵי הַתֵּבָה יִסְרַב, וְאִם אֵינוֹ מְסַרְב דּוֹמָה לְתַבְשִׁיל שְׁאֵין בּוֹ מֶלַח, וְאִם יִסְרַב יוֹתֵר מִדָּאֵי דּוֹמָה לְתַבְשִׁיל (*) שְׁמַקְדִּיחְתּוּ מֶלַח. כִּיצַד יַעֲשֶׂה? רֵאשׁוּנָה יִסְרַב, שְׁנִיָּה (*) מְהַבֵּהב, שְׁלִישִׁית פּוֹשֵׁט אֶת רַגְלָיו וְיִוָּרֵד.

נפש יהודה יסרב. כשאומרים לו לך יעשה עצמו כאילו אינו רוצה כלומר איני כדאי: שמקדיחתו. רוב מלח כאילו נשרף כמו כי אש קדחה באפי: מהבהב. מזמין עצמו כמו ננער לעמוד ומנענע בראשו לאו והן:

וְאִם טָעָה יַעֲבֹר אַחַר תַּחֲתָיו, כְּדַתְנָן (שס): הָעוֹבֵר לְפָנֵי הַתֵּיבָה וְטָעָה, יַעֲבֹר אַחַר תַּחֲתָיו וְלֹא יִהְיֶה סָרְבָן בְּאוֹתָהּ שְׁעָה.

וְיִזְהַר מְאֹד בְּתַפְלָתוֹ שֶׁלֹּא יִטָּעָה, כְּדַתְנָן הֵתָם (שס): הַמְתַּפְּלֵל וְטָעָה סִימָן רַע לוֹ, וְאִם שְׁלִיחַ צְבוּר הוּא סִימָן רַע לְשׁוֹלְחָיו, שֶׁשְּׁלוּחוֹ שָׁל אֲדָם כְּמוֹתוֹ. אָמְרוּ עָלָיו עַל רַבִּי חֲנִינָא בֶן דּוֹסָא, שֶׁהֵיךָ מְתַפְּלֵל עַל הַחוּלִים וְאוֹמֵר : זֶה חֵי וְזֶה מָת. אָמְרוּ לוֹ : מִנֵּין אַתָּה יוֹדֵעַ? אָמַר לָהֶם : (*) אִם שְׁגוּרָה תַּפְּלִיתִי בְּפִי יוֹדֵעַ אֲנִי שְׁמַקְבֵּל, וְאִם לֹא, יוֹדֵעַ אֲנִי (*) שֶׁהוּא מְטַרְף. מִנָּא הֵינִי מִיָּלִי? אָמַר רַבִּי חֲזִיא בְּרַ אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, דְּאָמַר קָרָא : " (*) בּוֹרָא נִיב שְׁפָתַיִם שְׁלוֹם שְׁלוֹם " וְגו' (ישעיה נז, יט).

נפש יהודה אם שגורה. אם סדורה תפילתי בפי במרוצה ואיני נכשל ותחנתי נובעת מלבי אל פי כל מה שאני חפץ להאריך בתחנונים: שהוא מטורף. החולה לשון טורפין לו תפלתו בפניו כלומר התפלה שהתפללו עליו מטורפת וטרודה ממנו ואינה מקובלת: בורא ניב שפתים. אם בורא לו הקב"ה שידברו שפתיו דבריו במרוצה אז שלום שתקובל התפלה:

פרק חמישי [צה]

אֵין אוֹמְרִים קְדִישׁ בְּפָחוֹת מֵעֲשָׂרָה, כְּדִגְרָסִינָן פֶּרֶק הַקּוֹרָא אֶת הַמְּגִלָּה (מגילה כג, ב) : אָמַר רַבִּי חֲזִיא בְּרַ אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן : אָמַר קָרָא "וְנִקְדַּשְׁתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (ויקרא כב, לב), כָּל דְּבַר שֶׁבִקְדָּשָׁה לֹא יִהְיֶה בְּפָחוֹת מֵעֲשָׂרָה. וְהִטָּעַם, לְפִי שֶׁבִעֲשָׂרָה (*) נִשְׁלַמְתָּ הַקְּדָשָׁה, שֶׁהִיא לְמַעַלָּה מֵעֲשָׂר סְפִירוֹת. וְלָזֶה רוּמֵז מַה שֶׁאָמְרוּ בְּפֶרֶק קָמָא דְסִפְכָּה (ה, א) : תִּנְיָא, רַבִּי יוֹסִי אוֹמֵר : מַעוֹלָם (*) לֹא יִרְדָּה שְׁכִינָה לְמַטָּה וְלֹא עָלוּ מִשָּׁה וְאַלְיָהוּ (*) לְמָרוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר : "הַשָּׁמַיִם שָׁמַיִם לָהֵ" וְגו' (תהלים קטו, טז). וְלַעוֹלָם הָעֲשִׂירִי הוּא קְדָשׁ, (*) שֶׁהוּא שְׁלֵמוֹת הַמִּנְיָן (*) וְהוּא תַּחַת כְּסֵא הַכְּבוֹד. וְלָזֶה רוּמֵז מֵאֵי דְכָתִיב : "הָעֲשִׂירִי יִהְיֶה קְדָשׁ" (ויקרא כז, לב). וְאֶרְוֹן תַּשְׁעָה וְכַפָּרֵת טַפַּח וְלַמַּעֲלָה הַשְּׁכִינָה. וְגַם כָּל הַמַּעֲשָׂרוֹת וְהָעֲשִׂירִיּוֹת וְגַם הַבְּכוֹרוֹת וְהַבְּכוֹרִים וְהַתְּרוּמָה. וְלָזֶה רִמְזוּ רַבִּי אַבְרָהָם בֶּן עֲזָרָא, בְּאָמְרוֹ : הַבְּכוֹר וְהַמַּעֲשֵׂר אֶחָד

הוא וְאִין בִּינִיָּהֶם אֶלָּא חֲשׁוּב מִמָּטָה לְמַעְלָה, אוּ מִלְּמַעְלָה לְמָטָה. (*) וְכֵן
הוא יום הַדִּין וְיוֹם הַכְּפִיּוּרִים כְּפִי דַעַת אֶחָד.

נפש יהודה **נשלמת הקדושה.** שמקדישין להקב"ה בעשרה היא שלימה וחשובה יותר
ממה שמשבחין לו בעשר ספירות. והקדושה מה שאומרים יתגדל ויתקדש שהם עשרים
תיבות כפל הספירות עולה עד אין סוף שהוא למעלה מעשר ספירות: **לא ירדה שכינה למטה.**
מעשרה טפחים וקרא כתיב דעל כפורת ירד שמע מינה למעלה מעשרה מפסיק רשותו ומשם
דבר עם משה: **למרום.** לשמים רק להר עלה ככתוב בתורה עלה אלי ההרה ומשה היה בהר.
ואליהו למעלה, תחת השמים הגביהו ולא בא לשמים וה' ידע את מקומו איה הוא ואולי
שהוא בג"ע התחתון שהיה אדם הראשון שם: **שהוא שלימות המנין.** עשרה נשלם המנין
ומשם חוזר לאחד: **והוא תחת כסא הכבוד.** המנין העשר האמור שלא ירד למטה מעשרה רק
השכינה למעלה מעשרה תחת כסא הכבוד ומלת שכינה מלשון וישכן מקדם לג"ע שבא
להורות ששם להט החרב וכן ונתתי משכני בתוכם להורות שהתגלות הדבר והשמעת קול
בתוכם יהיה וכן בכל מקום שנתעורר דבר מה מהקב"ה יהיה מה שיהיה דבר שיש בו מעשה
בין שנראה הדבר לאדם בין שאינו נראה או שמע קול או בא לו נס או ישועה נפלא במקום
שהוא או שאומרים לאדם כשתעשה מצוה זו תקח שכר טוב נופל לומר על המקום שעושה
המצוה השכינה שם ע"י השגחת הקב"ה עליו לשלם לו שכר טוב וכן לעונש באמרם השכינה
שם ורואה מעשיך ותשלם גמולך וכמו שאמרו חכמים עשרה שיושבין ומדברין בדברי תורה
שכינה ביניהם שנאמר על השכר שיתן להם הקב"ה והשגחתו עליהם במקום שלומדים
ומתפללים והמקום שנאמר בו השכינה שם הוא נאמר נגד האדם שנופל עליו לומר מקום
וגבול מעשה ה' וכן שנראה דבר מה או שמע דבר מה או שהוא מקום קדוש כגון בית הכנסת
או בית המדרש שנודע לנו שהשגחתו של הקב"ה שם לקבל התפלה נאמר השכינה שם אבל
אין זה על עצמותו של הקב"ה שאין נופל בו לומר שהוא שם כי מלא כל הארץ כבודו וכתוב
ברוך כבוד ה' ממקומו שהוא מקומו של העולם ואין העולם מקומו וכדי להבין זה תדע
ותשכיל בטרם שברא הקב"ה, העולם היה הכל היולי הוא כמו האויר שתראה בין השמים
והארץ וברא הקב"ה העולם בתוך ההיולי וכמו שהי' ההיולי קודם שהיה העולם בו כן
כשיכלה העולם יחזיר ההיולי כבראשונה והנה אף שתראה בהיולי באויר שבין השמים
והארץ התוכל לצייר ולומר שראית דבר מה או לדמות דבר לדמיון או לצורה או ליתן לו מדה
וקצב וסוף כן הוא בהקב"ה אין סוף ב"ה שהוא אלהינו אלהי ישראל נמצא שהעולם עומד
בתוכו שבו ובתוכו העולם והוא בתוך העולם וחוצה לו עד אין סוף והוא נעלם מעין כל חי
וכל שאומרים עליו וכל מה השמות ושבתות שנותנין לו הכל ע"י מעשיו אבל על עצמותו אין
פה פוצה לדבר דבר בשם או בכינוי להשיג אפי' נקודה כאשר יראה האדם בעיניו היוכל
להשיג דבר ממה שרואה וכבוד ה' נעלם בו מעין כל חי הן על מעשיו אי אפשר לאדם שישג
ממעשי ה' לעמוד על תכליתו אף לא על עצמו וגופו על אחת כמה וכמה שאין להשיג דבר
מעצמות הקב"ה הנעלם והנסתר ועל זה אמרו חכמים מי שלא חס על כבוד קונו להשיג
דברים הנעלמים ממנו ושאין בשכלו להבין להשיגו וטוב לו שלא נברא ונמצא על מעשיו ועל
התגלות הדבר נאמר נגד האדם שכינה שם וזה וירד ה' על הר סיני אין שייך בו ירידה ועלייה
רק התגלות הדברים על שהיה על הר סיני והשמעת קולו נאמר בו ירידה וזה היה למעלה
מעשרה ואמרו לא ירדה השכינה למטה מעשרה היינו התגלות הדברים כמו שאמרנו ועתה
תבין מה שנא' שויתי ה' לנגדי תמיד כי יזכור שהוא נגד עיניך בכל מקום כמו שנאמר אנה
אלך מרוחך וגו' כי אין מקום פנוי ממנו ואין לו סוף ומה שאמר מספר העשרה הוא תחת
כסא כבודו נאמר כדמיון מלך ב"ו שיושב על כסא המלוכה וגוזר ואומר כך הדמיון בעבור
האדם שיבין מעשי ה' אבל אין שייך לומר כן על עצמותו ב"ה שאין סוף שיושב על כסא אף
כל מה שראו הנביאים הוא רק למראות עיניהם ולחזיונים כאדם הרואה במראה אף שאין
בו כלום רק לאחוז בנו דבר לשבחו ע"י דבר באמרו במעשיו שמעתי ראיתי פי ה' עיני ה' להבין
אותנו מעשיו כדמיון שאדם עושה מעשיו ע"י אבריו מצאנו פתח לשבחו ולומר לו גם כדמיון
האדם שנאמר ומבשרי אחזה אלוה אבל אין נופל לעצמותו לומר שיש לו כסא לישב עליו וכן
כל כיוצא בזה הוא רק להראות דמיון בחזיון לעיני אדם והכל מעשיו ולא לעצמותו וכן העשר
ספירות הם עשר שמות של שבח ע"י מעשיו ואם נפשך הלא אין מספר וחקר ותכלית למעשיו
ומי ימלל גבורות ה' אמת הדבר אבל גם לעשר אין סוף ותכלית למספרם ועל שלא נמצא
בעולם מכל אומה ולשון מספר יותר על העשרה ומעשר תחזור לאחד ומאחד לעשר וכך חוזר
חלילה עד אין סוף ונמצא בכל עשר יש עשר עד אין סוף על כן אמר ואין ביניהם בין הבכור
שהוא אחד והיינו ראשון ראשית בקרד וכן הבכורים ראשית אדמתך ותרומה ראשית דגנך

ומעשר שהוא העשיריות אלא חשוב ממטה למעלה שלא תוכל לבא למספר עשר אלא א"כ שתספור בתחלה אחד והוא ראש המספר העשר והאחד הוא ראש התחלת המספר ולמטה מאחד אין מספר ולמעלה מעשר אין מספר ואם תספור יותר מעשר תחזור לאחד ונמצא שהם ראש וסוף סוף וראש במספר והשאר אמצעים וגם העשר נמנה לעשר ולאחד שנמנה מלמעלה למטה ומלמטה למעלה על כן אחד ועשר שוים בקדושה במספר ובמנין: **וכן הוא יום הדין.** הוא ראש השנה וראש החודש והוא אחד ויום כפור הוא עשר עשרה ימים בחודש על כן הם שוים בקדושה וזה שאמרו יום כפור נקרא ראש השנה:

וְאֹמְרִינָן (בירושלמי בריש פאה, בפרק מאמתי קורין), בְּמַגְלַת סִתְרִים שֶׁל רַבֵּינוּ נָסִים, שֶׁהַקֹּדֶשׁ הוּא זָכָר לְקַץ הַיָּמִין וְלְמַלְחַמַת יְשׁוּעַת גּוֹג וּמְגוּג; וְעַל כֵּן אֹמְרִים "יִתְגַּדֵּל וַיִּתְקַדֵּשׁ", עַל שֵׁם "וְהִתְגַּדַּלְתִּי וְהִתְקַדַּשְׁתִּי" (יחזקאל לח, כג), דְּכַתִּיב בָּהּ בְּמַלְחַמַת גּוֹג וּמְגוּג, שֶׁבּוֹ יִתְגַּדֵּל שְׁמוֹ שֶׁל הַקֹּדֶשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּכָל הָאָרֶץ, כְּדַכְתִּיב: "בַּיּוֹם הַהוּא יְהִי ה' אֶחָד וְשְׁמוֹ אֶחָד" (זכריה יד, ט). וְהֵינּוּ לְעַת הַגְּאוּלָּה, שְׂיִנְקָם נִקְמָתוֹ מִזֶּרַע עֵשָׂו, כְּשֶׁנִּשְׁבַּע שֶׁלֹּא יְהִי שְׁלֹם עַד שְׂיִנְקָם מִמֶּנּוּ, כְּדַכְתִּיב: "כִּי־יָד עַל־כֶּס יְה" וְגו' (שמות יז, טז), לומר, שְׂאִין הַשֵּׁם שְׁלֹם וְלֹא הַכֶּסֶא שְׁלֹם. אֲבָל לְאַחַר שְׂיִנְקָם, יְהִי הַשֵּׁם שְׁלֹם וְגַם הַכֶּסֶא, דְּכַתִּיב: "הָאוֹיֵב תָּמוּ" וְגו' (תהלים ט, ז) וְכַתִּיב: "וְה' לְעוֹלָם יֵשֵׁב כּוֹנֵן לְמִשְׁפַּט כֶּסֶא" (שם שם, ח), הָרִי הַשֵּׁם שְׁלֹם וְהַכֶּסֶא שְׁלֹם. רוּצָה לומר, כִּי בְּכָל זְמַן שֵׁשׁ בְּעוֹלָם מִי שֶׁהוּא מְאָמִין בְּאַלְהוּת אַחַר, בְּלִתִּי לֵה' לְבַדּוֹ, אֵין מַלְכוּתוֹ וְשְׁמוֹ נוֹדַע בְּכָל הָעוֹלָם, נִמְצָא שְׂאִין הַשֵּׁם שְׁלֹם. וְגַם כְּשֶׁאֵינוֹ פּוֹקֵד עַל מַלְכֵי הָאֲדָמָה לְהַנְקִים נִקְמָתוֹ מֵהֶם, נִמְצָא עֲדִין יֵשׁ רְשׁוּת לְצַבֵּא הַמְרוֹם לְקַטְרֵג תַּחַת הַכֶּסֶא, נִמְצָא שְׂאִין הַכֶּסֶא שְׁלֹם.

וְכַשֵּׁיְהִי רַחֲמֵי לְהוֹדִיעַ שְׁמוֹ וְאֲמַתָּתוֹ וּמְצִיאֹתוֹ בְּכָל הָעוֹלָם לְהַנְקִים בְּאוֹיְבֵי הַשֵּׁם, שֶׁהֵם אוֹיְבֵי יִשְׂרָאֵל, (*) יִפְקֹד עַל צְבֵא הַמְרוֹם בְּמְרוֹם וְעַל מַלְכֵי הָאֲדָמָה בְּאֲדָמָה וְיִסִּיר הַיְכָלָת מִכָּל הַמְקַטְרָגִים, אֲזִי יְהִי שְׁמוֹ שְׁלֹם בְּכָל הָעוֹלָם וְכֶסֶא שְׁלֹם בְּלִי קַטְרוּג, וְכֹלָם יֵאֱמִינוּ שְׂאִין מַלְכוּת בְּעוֹלָם אֲלֵא לֹא לְבַדּוֹ, וְלֹא יְהִי בְּכָל הַמְצִיאֹת מִי שֶׁיַּעֲבֹר עַל גְּזַרְתּוֹ. וּבְרוּךְ יוֹדַע כָּל נִסְתָּרוֹת, אֲשֶׁר לֹא לְבַדּוֹ הַמְמַשְׁלָה וְגִלּוֹי לִפְנֵי כֶסֶא כְבוֹדוֹ לָמָּה מְעַבֵּב כָּל כָּד לְהַרְאוֹת לְכָל בְּאֵי עוֹלָם אֲמַתָּת מַלְכוּתוֹ וְשְׁלִמוֹתוֹ. וְכַפִּי אֲמוּנָתְנוּ הוּא (*) עֲוֹנוֹת יִשְׂרָאֵל, (*) שֶׁהִיוּ כּוֹנֵנָה רֵאשׁוֹנָה לְבְרִיאַת הָעוֹלָם, עַד שֶׁיַּחֲזְרוּ בְּתִשׁוּבָה, אוֹ עַד שֶׁיָּבֹא עֲתָה הַקְּצוּב, כְּמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ ז"ל (סנהדרין צח, א) עַל פְּסוּק "אֲנִי ה' בְּעֲתָה אֲחִישְׁנָה" (ישעיה ס, כב): זְכוּ אֲחִישְׁנָה, לֹא זְכוּ בְּעֲתָה. אוֹ שְׂיִרְחַם עַל בְּרִיּוֹתָיו וְאֲזִי "מְלֶאָה הָאָרֶץ דְּעָה אֶת־ה' כְּפִימֵם לֵים מְכֹסִים" (ישעיה יא, ט).

נפש יהודה יפקוד על צבא המרום. שאין הקב"ה נפרע מאומה א"כ נפרע משרים של מעלה בתחלה: **עונות ישראל.** שלא עושין תשובה מאחר הגאולה עד עתה: **שהיו כוונה ראשונה.** של הקב"ה שבשביל ישראל נברא העולם ולא יקרב הגאולה אם לא בתשובה אבל יותר מעתה לא יאחר:

וְנַהֲגוּ לומר הקדוש בלשון ארמית, לפי שאין מלאכי מעלה יודעים בלשון ארמית, זולתי שלשת השרים הגדולים הממנים להליץ טוב בין ישראל לאביהם שבשמים. וכדי (*) שלא יבינוהו האחרים ויקטרנו, אומרים אותו ארמית.

נפש יהודה

שלא יבינוהו. מלאכים אחרים הקדיש שהוא שבח גדול ויקנאו בנו ויקטרגו ע"י כן או משום שנרמז בו מפלת שרי מעלה כמו שאמרנו שהוא זכר לגאולה ומלחמת גוג ומגוג:

ויענו בכל פונתם: "אמן יהא שמייה רבא מברך", על שם שנאמר: " (*) גדלו לה' אתי" (תהלים לד, ד). ובזה יקבלו שְׁכָר גְדוֹל, כְּדַגְרִסִּינָן בְּמִסְכָּת שְׁבֵת, פֶּרֶק כָּל כְּתָבֵי הַקִּדְּשׁ (ק"ט, ב): אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: כָּל הָעוֹנָה "אָמֵן יִהְיֶה שְׁמִייה רַבָּא מְבָרַךְ" (*) בְּכָל כַּחוֹ קוֹרְעִין לוֹ גִּזְרֵי דִינֵוּ שֶׁל שְׂבָעִים שָׁנָה, שְׁנָאֵמַר: " (*) בְּפָרַע פְּרָעוֹת בְּיִשְׂרָאֵל (*) בְּהִתְנַדֵּב עִם בְּרַכּוֹ ה'" (שופטים ה, ב), מַה טַּעַם בְּפָרַע פְּרָעוֹת? מִשּׁוּם דְּבָרְכוּ ה'.

נפש יהודה

גדלו לה' אתי ונרוממה שמו יחדו. המתפלל והעונה אמן: בכל כחו. כוונתו אל מלך נאמן כד מעידים על הבורא שהוא אל מלך נאמן: בפרוע פרעות. ביטל פורענות כגון פרוע תרגום בטל: בהתנדב עם ברכו. כשמתנדבין ישראל לברך את בוראם:

אמר רבי יוחנן: אפלו יש בו שֶׁמֶץ עֲבוּדָה זָרָה מוֹחֲלִין לוֹ, כְּתִיב הֲכֹא "בְּפָרַע פְּרָעוֹת" וְכִתִּיב " (*) כִּי־פָרַעַה אֶהְרֹן" (שמות לב, כה).

נפש יהודה

כי פרעה אהרן. עובדי כוכבים ומזלות וה"ק ובהבטל פורעניות עובדי כוכבים שתשתקע ותשתכח שלא יזכור עונה משום התנדבות עם הוא:

ואמר רבי לוי: כל העונה אמן בכל כחו פותחין לו שערי גן עדן, שנאמר: "פִּתְחוּ שְׁעָרִים וַיָּבֹא גוֹי־צַדִּיק שְׁמֵר אֲמָנִים" (ישעיה כו, ב), אל תקרי אַמְנִים אֶלָּא אַמְנִים. מאי לשון "אמן"? אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: אִיל מִלְדָּא נִיֶּאֱמָן. בְּמִתְנִיתָא תֵּאנָא: אֵימַת מִלְדָּא נִיֶּאֱמָן.

ואיתא בתנחומא (צו, ז): כל העונה אמן בעולם הזה זוכה לענות אמן בעולם הבא, שנאמר: "בְּרוּךְ ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מִהָעוֹלָם וְעַד־הָעוֹלָם אָמֵן" (תהלים מא, יד), אָמֵן בְּעוֹלָם הַזֶּה וְאָמֵן לְעוֹלָם הַבָּא.

ויזהר שלא יפסיק ביה, דאיתא בירושלמי: רבי יהושע בן לוי אשכחיה לאליהו דהוה (*) מדבר קומי תריסר אלפי גמלי טעונין רגוז, אמר ליה: הני למאן? אמר ליה: כלהו טעונין רגוז למאן דמפסיק בין "אמן יהא שמייה רבא מברך".

נפש יהודה

מדבר קומי. מנהיג לפניו י"ב אלף גמלים טעונים רגוז וכעס לענוש אותן שמפסיקין בין יהא שמייה רבא למברך:

ובכל בקר כשמגיע זמן לקדיש "יתברך" בתפלה, אם אינם מתקבצים לקדשו ולברכו פועס הקדוש ברוך הוא, כדגרסינן בפרקא קמא דברכות (ו, ב): אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: בְּשַׁעַה שֶׁהַקִּדּוּשׁ בְּרוּךְ הוּא בָּא בְּבֵית הַכְּנֶסֶת וְלֹא מִצָּא שָׁם עֶשְׂרֵה מִיָּד כּוֹעֵס, שְׁנָאֵמַר: "מִדּוּעַ בָּאתִי וְאִין אִישׁ" וְגו' (ישעיה ג, ב). כְּלוּמַר, "אִישׁ" רָאשִׁי" תְּבוּת: אָמֵן יִהְיֶה שְׁמִייה.

וּכְשֶׁמִתְקַבְּצִין עֲשָׂרָה וְעוֹנִין לְקַדֵּישׁ, הַשְּׂכִינָה מְסַתְּלֶקֶת וּבּוֹכָה עַל שֶׁהִגְלַתָּה אֶת בְּנֵיהָ, כְּלוּמַר, דּוֹאֲגָת עַל שֶׁחֲטְאוּ בְּנֵיהָ, שֶׁהִבְדִּילָם וְקִדְּשָׁם מִכָּל הָאֲמוֹת, וְנִתְחַיְבוּ גְלוֹת וּמִדַּת הַדִּין מְעַכְּבֶת, כְּדִגְרַסִּינָן בְּפֶרֶק קַמָּא דְּבִרְכוֹת (ג, א): תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי יוֹסִי: פְּעַם אַחַת הֵייתִי מְהַלֵּךְ בְּדֶרֶךְ וְכוּ', כְּדֹאִיתָא בְּחֶלֶק זֶה, פֶּרֶק יט, עַד תִּפְלָה, אָמַר לִי: מַה קוֹל שְׁמַעְתָּ בְּחֶרֶבָה זֹאת? אָמַרְתִּי: שְׁמַעְתִּי קוֹל שְׁמִנְהֶמֶת פְּיוֹנָה וְאוֹמְרָת: אוֹי לִי, שֶׁהֲחַרְבְּתִי אֶת בֵּיתִי וְשָׂרְפְתִי אֶת הַיְכָלִי וְהִגְלִיתִי אֶת בְּנֵי לְבָיִן אֲמוֹת הָעוֹלָם. אָמַר לִי: בְּנִי, חֲיִיף וְחִיִּי רֵאשֶׁה, לֹא שָׁעָה זֹאת בְּלִבְדֵּי אוֹמְרָת כֹּךְ, אֲלֵא שְׁבַכְלֵ יוֹם וַיּוֹם, שְׁלֹשׁ פְּעָמִים אוֹמְרָת כֹּךְ. וְלֹא עוֹד אֲלֵא בְּזִמְן שֶׁיִּשְׂרָאֵל נִכְנָסִין לְבֵיתִי כְּנִסְיוֹת וּלְבֵיתִי מְדַרְשׁוֹת וְעוֹנִין "אֲמֹן יֵהָא שְׁמִיָּה רַבָּא מְבַרְךְ", פּוֹתַח וְאוֹמַר: אֲשֶׁרִי הִמְלִיךְ שְׁמִקְלָסִין אוֹתוֹ בְּבֵיתוֹ כֹּךְ, וּמַה לָּאֵב שֶׁהִגְלָה אֶת בְּנָיו, וְאוֹי לָהֶם לְבָנִים שֶׁגָּלוּ מֵעַל שְׁלַחַן אֲבֵיהֶם. וְכָל זֶה עַד שֶׁיֵּשׁוּב בְּרַחֲמִים וַיִּגְאָלֵם.

וְתַקְנֵנוּ לוֹמַר "יוֹצֵר מְשָׁרְתִים וְאֲשֶׁר מְשָׁרְתֵינוּ", מִשּׁוּם הָא דְּאִיתָא פֶּרֶק אֵין דּוֹרְשִׁין (חגיגה יד, א): כָּל יוֹמָא מִיבְרוּ מְלֶאכִי הַשְּׁרַת מְנַהַר דִּינֹור, שְׁנַאֲמַר: "חֲדָשִׁים לְבִקְרִים" (איכה ג, כג). וְהָכִי פְּרוּשׁוֹ: "יוֹצֵר מְשָׁרְתִים", אוֹתָם הַמִּתְחַדְּשִׁים בְּכָל יוֹם; "וְאֲשֶׁר מְשָׁרְתֵינוּ", מֵעוֹלָם, כְּגוֹן: מִיכָאֵל וּגְבַרְיֵאל - כָּלָם עוֹמְדִים לְפָנָיו.

פרק ששי [צו]

לְעוֹלָם יֵהָא אָדָם זֶהִיר בְּקִרְיָאֵת שְׁמַע וּבְבִרְכוּתֵיהָ שְׁלַפְנִיָּה וּלְאַחֲרֵיהָ, שְׁהֵם בְּבִקְרָא וּבְעָרְבֵי שְׁבַע, כְּנֶגְדַּד (תהלים קיט, קסד), "שְׁבַע בְּיוֹם הַלְלַתִּיךָ" (ירושלמי ברכות א, ה). וְהַקּוֹרָא אוֹתָהּ כְּהַלְכָתָה עָרְב וּבְקֹר נוֹחַל הָעוֹלָם הַזֶּה וְהָעוֹלָם הַבָּא, כְּדִגְרַסִּינָן בְּפֶרֶק הָיָה קוֹרָא (ברכות טז, ב): אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: מֵאִי דְּכַתִּיב "כֹּן אֲבָרְכֶךָ בְּחַיִּי בְּשִׁמְךָ אֲשֶׁא כְּפִי" (תהלים סג, ה)? "כֹּן אֲבָרְכֶךָ בְּחַיִּי", זֶה קְרִיָּאֵת שְׁמַע; "בְּשִׁמְךָ אֲשֶׁא כְּפִי", זֶה תִּפְלָה. אִם עוֹשֶׂה כֹּן, עָלְיוֹ הַכְּתוּב אוֹמַר: "כְּמוֹ חֶלֶב וְדָשֵׁן תִּשְׁבַּע נַפְשִׁי" (שם שם, ו). וְלֹא עוֹד אֲלֵא שְׁנוּחַל שְׁנֵי עוֹלָמוֹת, הָעוֹלָם הַזֶּה וְהָעוֹלָם הַבָּא, שְׁנַאֲמַר: "וְשִׁפְתֵי (*). רְנָנוֹת יֵהֲלַלְפִי" (שם).

נפש יהודה כֹּן אֲבָרְכֶךָ בְּחַיִּי. וְכִמוֹ חֶלֶב וְדָשֵׁן תִּרִי קְרִי דְּסַמִּיכִי לְהַדְדִי: רְנָנוֹת. שְׁתִּים בְּמִשְׁמַע:

וּגְרַסִּינָן בְּמִדְרַשׁ תַּנְחוּמָא (קדושים, ו): אָמַר רַבִּי מַנִּי: לֹא תֵהָא קְרִיָּאֵת שְׁמַע קֶלֶה בְּעֵינֵיךָ, מִפְּנֵי שְׁיֵשׁ בָּהּ רַמִּיחַ תִּבּוֹת כְּמִנְיָן אֵיבָרִים שְׁבָאֲדָם וּמֵהוֹן "בְּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד". אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: אִם שְׁמַרְתָּ אֶת שְׁלֵי לְקִרְוֹתָהּ בְּעוֹנֵתָהּ, אֲנִי אֲשָׁמוּר אֶת שְׁלֶךְ. לְכוּ דְּוֹד מְקַלָּס: "שְׁמַרְנֵי כְּאִישׁוֹן בַּת־עֵינִין" (שם, יז, ח). אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: "שְׁמַר מִצּוֹתֵי וְחִיָּה" (משלי ד, ד). הָעוֹלָם הַבָּא מִנִּין? כְּדִגְרַסִּינָן בְּפֶרֶק שְׁלִישֵׁי דְּמַסְכַּת שְׁקָלִים (ה, ג): "אִז תִּבִּין יִרְאֵת הִי" וְגו' (שם ב, ה), תַּנְיָא בְּשֵׁם רַבִּי מֵאִיר: כָּל מִי שֶׁקְּבוּעַ בְּאַרְצָא

ישראל ומדבר בלשון הקדש ואוכל פירותיו בטְהֵרָה וקורא את שמע בבקר ובערב, יהיה מבני עולם הבא.

ויחשב אדם בלבו, שנתן לו רשות לקרא קריאת שמע להזכיר שמו של הקדוש ברוך הוא אחר שתי תבות, מה שלא נתן למלאכים עד אחר שלש תבות, כדגרסין בואלה הדברים רבה: חביבין ישראל יותר ממלאכי השרת, שמלאכי השרת אינם מזכירין את השם אלא לאחר שלש תבות, שנאמר: "וקרא זה אלה ואמר קדוש קדוש קדוש ה' צבאות" (ישעיהו, א); וישראל מזכירין את השם אחר שתי תבות שנאמר: "שמע ישראל ה'" (דברים, ד).

וגרסין בספרי: למה התקינו קריאת שמע שחרית וערבית? לפי שאמר הקדוש ברוך הוא לישראל: "לא ימוש ספר התורה הזו מפיה וְהִגִּיתָ בּוֹ יוֹמָם וְלַיְלָה" (יהושע, א, ח) וחזר ואמר: "ששת ימים תעשה מלאכה" (שמות, ב, ב), היאך יתקיימו שני מקראות הללו? לפיכך תקון להם קריאת שמע שחרית וערבית. שכל הקורא אותה כאלו קורא כל התורה. משל למלך שנתן לבנו שדות הרבה והיה יגע בעבודתם, כיון שראה המלך שהיה יגע בהן, תקן לו כרם אחד והביא כל מעדני עולם ושתל בו. כך הקדוש ברוך הוא נתן לישראל תורה, נביאים וכתובים, אומר: כל מי שמתנגע בהן אין קץ למתן שכרו וכל מי שאין יכול להתנגע בהן, דיו שיקרא קריאת שמע שחרית וערבית.

וכשישראל קורין אותה מלאכי השרת יורדין לשמע מהם, שנאמר: "היושבת בגנים חברים מקשיבים לקולך השמיעני" (שיר השירים, ח, יג), "היושבת בגנים", אלו ישראל שיושבין בבתי כנסיות ובבתי מדרשות; "חברים מקשיבים לקולך", אלו מלאכי השרת. וכל זמן שישאל מקלסין אותו מלמטה הוא מקלסן מלמעלה. הם אומרים: "שמע ישראל" והוא אומר: "שמעה עמי ואדברה" (תהלים, נ, ד). הם אומרים: "ה' אחד" והוא אומר: "ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ" (דברי הימים, א, יז, כא). הם אומרים: "ואהבת את ה' אלהיך" (דברים, ו, ה) והוא אומר: "ואהבת עולם אהבתך" (ירמיה, לא, ב). הם אומרים: "ושננתם לבניך" (דברים, ו, ז) והוא אומר: "וכל בניך למודי ה'" (ישעיה, נד, יג).

ומצינו כתוב בפרקי רבי אליעזר פרק ד: ארבע פתות של מלאכי השרת מקלסין לפני הקדוש ברוך הוא: מחנה ראשונה של מיכאל על ימינו; מחנה שנית של גבריאל על שמאלו; מחנה שלישית של אוריאל מלפניו; מחנה רביעית של רפאל לאחוריו. ושכינתו של הקדוש ברוך הוא מלמעלה באמצע והוא יושב על כסא רם ונשא וכו'. שני שרפים עומדים אחד מימינו ואחד משמאלו, שש כנפים לכל אחד, בשתיים מכסים פניהם שלא יביטו פני שכינה ובשתיים מכסים רגליהם שלא יראו עמידת רגל עגל, ובשתיים מעופפין ומקדישין ומעריצין, זה עונה וזה קורא, זה קורא וזה עונה, ואומרים: "קדוש קדוש קדוש ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו". והחיות עומדות תחת כסא כבודו (*) ואין יודעות מקום כבודו ואומרות:

בְּכֹל מְקוֹם שֶׁכְּבוֹדוֹ שָׁם "בְּרוּךְ כְּבוֹד ה' מִמְּקוֹמוֹ". וְיִשְׂרָאֵל, שֶׁהֵם גּוֹי אֶחָד בְּאֶרֶץ, שֶׁהֵם מִיַּחַדִּין שְׁמוֹ בְּכֹל יוֹם תְּמִיד פְּעָמִים בְּכֹל יוֹם, עוֹנִים וְאוֹמְרִים: "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל" וְגו' וְהוּא מְשִׁיב וְאוֹמֵר: אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם הַמַּצֵּל אֶתְכֶם מִכָּל צָרָה וְצוּקָה.

נפש יהודה ואין יודעות מקום כבודו. כי מלא כל הארץ כבודו ואין מקום פנוי ממנו ואין צריכין לחפשו ולבקשו והוא נגד כל פנים והכל עומד בו ואעפ"כ כבודו נעלם מעין כל חי אף מן המלאכים שחיים לעולם והוא רואה ואינו נראה כי כבודו נעלם וזה כי לא יראני האדם וחי הוא כבודו של חי עולמים ואם רצונו להראות כבודו הוא בהתגלות שכינתו לעיני האדם כדאיתא בסימן למעלה מזה אבל דבר מעצמותו נסתר ונעלם ואין להשיג וכמו שעצמותו נעלם מעיני האדם כן הוא מעיני המלאכים וכמו שהשגת האדם הוא רק ע"י מעשיו של הקב"ה והתגלות שכינתו כן הוא ההשגה במלאכים ע"י דמיון שיש להם להשיג בכח השגתם ושכלם שנתן להם הקב"ה כרצונו כדי להבין להם מעשיו הגדולות והנוראות להראות כבודו בדמיון אבל אין כל זה בעצמותו הנעלם ואין סוף לזה אמר ואין יודעות מקום כבודו כמו שכבודו נעלם מאדם כך הוא נעלם מהם לומר בזה המקום הוא כבודו נגלה למצוא נלכה לשם כמו שאמר איוב מי יתן ידעתי ואמצאהו אבוא עד תכונתו הן קדם אהלוד ואיננו ואחור ולא אבין לו והיינו שכבודו נעלם ואין להשיג אף הוא מלא כל בכבודו ואין דבר ממלא אותו כי אין סוף הוא:

וְגִרְסִינָן בְּאוֹלָה שְׁמוֹת רַבָּה: אָמַר רַבִּי לִוִי: צָרִיךְ אָדָם לִהְיוֹת זָהִיר בְּקִרְיַת שְׁמַע, שֶׁהִיא שְׁקוּלָה פְּנֹגֵד כָּל הַקְּרִבָּנוֹת. מֵה קְרִבָּנוֹת נוֹהֲגִים בְּשַׁחַר וּבֵינ הָעֶרְבִים, אֵף קִרְיַת שְׁמַע נוֹהֲגַת בְּשַׁחַר וּבְעֶרְב, שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּשֶׁכֶבֶד וּבְקוֹמֶד" (דברים ו, ז). וְלֹא נִתֵּן הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא קִרְיַת שְׁמַע לְיִשְׂרָאֵל אֶלָּא שֶׁיְהִיו עוֹסְקִין בְּתוֹרָה תְּמִיד, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא יִמוּשׁ סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה מִפִּיד" וְגו' (יהושע א, ח), לְכֹד נֶאֱמַר: "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל".

וְגִרְסִינָן בְּאוֹלָה הַדְּבָרִים רַבָּה: "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל", זֶה שֶׁאֵמַר הַפְּתוּב: "יִשְׁשִׁשׁוּ וְיִשְׁמְחוּ בְּדָ כָּל מִבְּקִשְׁיֶד" (תהלים מ, יז), אֵלּוּ יִרְאִי שְׁמַיִם; "יִאֲמְרוּ תְּמִיד יִגְדֵּל ה'" (שם), אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵם מִיַּחַדִּים שְׁמוֹ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּכֹל יוֹם וְיוֹם וְאוֹמְרִים: "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל".

וּמֵאַחַר שֶׁקִּרְיַת שְׁמַע יֵשׁ בָּהּ כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, יֵהָא אָדָם זָהִיר בְּקִרְיַתָּהּ שֶׁתֵּהָא בְּאֵימָה וּבִירְאָה וּבְכֹנֶנָה דְּהֵכִי אֵיתָא בְּמִדְרַשׁ וְיִקְרָא רַבָּה: אָמַר רַבִּי בְּרַכְיָה: מְלֶדֶד בְּשַׁחַר וְדָם מְשַׁגֵּר (*) פְּרִטִיגְמָא (פרוש: אגרת דת וגזרה) שְׁלוֹ לְמִדְיָנָה, מֵה הֵן עוֹשִׂין? כָּל בְּנֵי הַמְּדִינָה עוֹמְדִים עַל רַגְלֵיהֶם וּפּוֹרְעִין אֶת רְאִשֵׁיהֶם וְקוֹרִין אוֹתָהּ בְּאֵימָה וְיִרְאָה, בְּרִתָּת וּבְזִיעַ. אֲבָל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אָמַר לְיִשְׂרָאֵל: פְּרִטִיגְמָא שְׁלִי, לֹא הִטְרַחְתִּי אֶתְכֶם לְקִרוֹתָהּ, לֹא עוֹמְדִין, לֹא פּוֹרְעִים רְאִשֵׁיכֶם, אֶלָּא "בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתְךָ וּבְלִכְתְּךָ בְּדַרְךָ וּבְשֶׁכֶבֶד וּבְקוֹמֶד" (דברים ו, ז). אֲבָל צָרִיךְ שֶׁיִּקְרָאנָה כְּגִזְרַת מְלֶדֶד וְקִבְלַת עַל מַלְכוּת שְׁמַיִם, בְּאֵימָה וּבִירְאָה בְּרִתָּת וְזִיעַ. וְאַף עַל פִּי שֶׁקוֹרִין בֵּין עוֹמְדִין, בֵּין יוֹשֵׁב, כְּדִגְרִסִּין בְּפִרְקָא קַמָּא דְּבְרַכּוֹת (יא, א): תְּנוּ רַבְּנָן: בֵּית הַלֵּל אוֹמְרִין: עוֹמְדִין וְקוֹרִין, יוֹשְׁבֵין וְקוֹרִין, (*) מְטִין וְקוֹרִין וְעוֹסְקִין בְּמִלְאכְתָּן וְקוֹרִין.

נפש יהודה פרטיגמא. היינו ק"ש: מטין. נוטה על צדו:

וְצָרִיךְ שְׂיִכְוֹן בְּהָ וְאֵל יִתֵּן עֵינָיו וְלִבּוֹ בְּדַבְרֵים אַחֲרַיִם, כְּדַגְרָסִינָן בְּפִרְקָא קַמָּא דִּיּוֹמָא (יט, ב) : אָמַר רַבִּי יִצְחָק בְּרַ שְׁמוּאֵל בְּרַ מְרִתָּא : הַקּוֹרָא אֶת שְׁמַע לֹא (*) יִרְמֹז בְּעֵינָיו וְלֹא יִקְרָץ בְּשִׁפְתָיו וְלֹא יוֹרָה בְּאַצְבָּעוֹתָיו. וְתִנְיָא, רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן חֲסִמָּא אוֹמֵר : הַקּוֹרָא אֶת שְׁמַע וְקוֹרָץ בְּשִׁפְתָיו וּמְרִמֵּז בְּעֵינָיו וּמוֹרָה בְּאַצְבָּעוֹתָיו, עָלָיו הַפְּתוּב אוֹמֵר : "וְלֹא־אוֹתִי קָרֵאתָ יַעֲקֹב" [\(ישעיה מג, כב\)](#).

נפש יהודה ירמוז. יקרוץ יורה, כולן לשון א' הן אלא שזה נופל על העינים וזה נופל על הרגלים וזה נופל על האצבעות שנאמר קורץ בעיניו מולל ברגליו מורה באצבעותיו :

וְעִקְרָה הַכְּוִנָּה (*) הוּא בְּפִסּוּק רֵאשׁוֹן, כְּדַגְרָסִינָן בְּפִרְקָא הֵיךְ קוֹרָא (ברכות יג, ב) : תִּנּוּ רַבָּנָן : "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל" וְגו' [\(דברים ו, ד\)](#), עַד כָּאן כְּוִנַּת הַלֵּב, דְּבַרֵּי רַבִּי מֵאִיר. אָמַר רַבָּא : הֵלְכָה כְּרַבִּי מֵאִיר. רוֹצֵה לֹמֵר, שֶׁהַכְּוִנָּה הַחֲזָקָה (*) וְהַמְּבַדֶּלֶת מְכַל עֵיוֹן הִיא בְּפִסּוּק רֵאשׁוֹן, אֲבָל לְכַתְּחִלָּה יְכוּף לְבוֹ לְכוּן בְּכִלְיָה וְזֶהוּ מַצּוּה מִן הַמְּבַחֵר.

נפש יהודה הוא בפסוק ראשון. מחויב לומר בכוונה גדולה אע"פ שלא יכול לכוין בכל הק"ש : ובדל"ת. ולא בחי"ת דכל כמה דאמר אח בלא דל"ת לא משתמע מידי ומה בצע באריכתו אבל בדל"ת יאריך עד כשיעור שיעשנו בלבו יחיד בשמים וארץ ודי רוחות ובלבד שלא יאמר הדי כאילו יש נקודה תחתיה כגון קמץ או פתח רק יוציאה מפיו וכן הדין בכל אות האחרון שאין נקודה תחתיו וצריך להאריכו :

וּלְפִי שֶׁהַפִּסּוּק הָרֵאשׁוֹן צָרִיךְ לְכוּן בּוֹ יוֹתֵר, עַל כֵּן נִהְיָ לְאוֹמְרוֹ בְּקוֹל רֶם לְחֲזֵק הַכְּוִנָּה. וְגַם בּוֹ צָרִיךְ עֲמִידָה לְדַבְרֵי הַכֹּל. וַיֵּשׂ אוֹמְרִים : אַף בְּפִרְשָׁה רֵאשׁוֹנָה, עַד "עַל לְבַבְךָ".

וְצָרִיךְ לְהֶאָרִיךְ בְּדַל"ת ד"אֶחָד" שְׁעוֹר שְׂיִכְוֹן בּוֹ : הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא יְחִיד וּמוֹלֵךְ בְּאַרְבַּע רִיחוֹת הָעוֹלָם וְלִמְעַלָּה וְלִמְטָה, כְּדַגְרָסִינָן בְּרֵאשִׁי פֶּרֶק הֵיךְ קוֹרָא (סו) : תִּנְיָא, סוּמְכוּס בֶּן יוֹסֵף אוֹמֵר : כָּל הַמְּאָרִיךְ בְּאַחַד מֵאֲרִיכֵין לוֹ יִמְיוֹ וּשְׁנוֹתָיו. אָמַר רַב אַחָא בְּרַ יַעֲקֹב : וּבְדַל"ת. אָמַר רַב אֲשִׁי : וּבְלִבְד שְׁלֹא יִחְטֹף בְּחִי"ת.

וְלִימָא בְּתַרִּיהַ בְּחֵשָׁאִי : "בְּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד", כְּדַגְרָסִינָן בְּסוּף פֶּרֶק מְקוּם שְׁנֵהֲגוּ (פסחים נו, א) : דָּרַשׁ רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן פִּזִּי : "וַיִּקְרָא יַעֲקֹב אֶל בָּנָיו וַיֹּאמֶר הֵאֱסֹפוּ וְאֶגִּידָה לָכֶם וְגו' רְאוּבֵן בְּכָרִי אֶתְהָ" וְגו' [\(בראשית מט, א\)](#), בְּקֶשׁ יַעֲקֹב לְגַלוּת לְבָנָיו (*) קֶץ הַיָּמִין וְנִסְתַּלְקָה מִמֶּנּוּ שְׂכִינָה. אָמַר : שְׁמָא יֵשׁ בְּמִטַּתִּי פְּסוּל, כְּאֲבָרְהָם שְׂיָצָא מִמֶּנּוּ יִשְׁמַעֲאֵל וּכְיִצְחָק שְׂיָצָא מִמֶּנּוּ עֵשׂוֹ? אָמְרוּ לוֹ : " (*) שְׁמַע יִשְׂרָאֵל" וְגו', וּכְשֵׁם שְׂאִין בְּלִבְבְּךָ אֶלָּא אֶחָד, כִּדְ אִין בְּלִבְבְּנוּ אֶלָּא אֶחָד. בְּאוֹתָהּ שְׁעָה פְּתַח וְאָמַר : "בְּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד". אָמְרֵי רַבָּנָן : הֵיכִי נַעֲבִיד? (*) נִימְרִיה - לֹא אֶמְרִיה מוֹשֶׁה, לֹא נִימְרִיה - הָא אֶמְרִיה יַעֲקֹב? הֵתִקִּינוּ, שְׂיֵהוּ אוֹמְרִים אוֹתוֹ בְּחֵשָׁאִי.

נפש יהודה קץ הימין. שיחזור ימינו לפניו שהשיב אחר ימינו מפני אויב והיינו ישועתו ומעשיו כי אין נופל לומר עליו ימין ושמאל וכן עומדים לימינו ולשמאלו בא על ידיהם שנופל

בהם ימין ושמאל: שמע ישראל. ישראל סבא לאביהם היו אומרים: נימריה. להאי בשכי"מ בקי"ש:

אמר רבי יצחק דבי רבי אמי: משל לבת מלך שהריחה (*). ציקי קדרה, תאמר - יש לה גנאי, לא תאמר - (*). יש לה צער, התחילו עבדיה והביאו לה בחשאי. על כן נוהגין לאמרו בחשאי, אפלו במקום שנוהגין (*). לאמרה כלה בקול רם. ויש נוהגין לקרותה כלה בחשאי, כדי שלא יבטל כל אחד פונתו בשמע דברי חברו. ואותם שנוהגין לקרות כלה בקול רם, הוא כדי שישמיעוה לאזניהם ויכוננו בה יותר. וכל אדם יבחר בה הדרך שיוכל לכוון בה. ואם יקראנה בחשאי ידקדק להשמיעה לאזניו, ואף על פי שאמרו בפרק ה"ה קורא (ברכות טו, ב): הלכה כדברי שניהם להקל, שאם לא השמיע לאזנו יצא ואם לא דקדק באותיותיה יצא, דוקא בדיעבד, אבל לכתחלה לא. לפיכך הרוצה לבחר הדרך הישרה יכוון בכלה.

נפש יהודה ציקי. דבר היורד וניצוק לקדירה לבשל: יש לה צער. גופה שתתאוה לאכול מתבשיל: לאמרה כולה. קריאת שמע בקול רם:

פרק שביעי [צז]

המבטל קריאת שמע שחרית וערבית, בבזות בעיניו מצוה זו, אין לו תקנה עולמית, כדגרסינן בפרקא קמא דחגיגה (ט, ב): תניא: "מענות לא יוכל לתקן" (קהלת א, טו), זה שבטל קריאת שמע שחרית וערבית; "וחסרון לא יוכל להמנות" (שם, ע), זה שגמנו חבריו לדבר (*). מצוה ולא נמנה עמהם. רוצה לומר, בבזות המצוה. אבל מי שאינו יכול לכוון בקריאתה מרב אגחה או מגדל שמחה, כגון מי שמתו מוטל לפניו או חתן ושושביניו, שהם פטורים מקריאת שמע כפי תקנת חכמינו ז"ל, אין זה חסרון.

נפש יהודה שנמנו חבריו לדבר מצוה. שאמרו לו בוא עמנו ולא הלך שחסר עצמו מאותו מנין לא יוכל למנות עוד באותו מנין שכבר עשו את המצוה: הוי. והיה כנור ונבל בסיפא דקרא ואת פועל ה' לא יביטו לא שמו לב ליחד שמו על בריותיו:

ובעון בטול שמע חרבה ירושלים, כדגרסינן פרק כל כתיבי הקדש (שבת קיט, ב): אמר רבי אבהו: לא חרבה ירושלים אלא מפני שבטלו בה קריאת שמע שחרית וערבית, שנאמר: "הוי משפמי בבקר שחר ירדפו מאחרי בנשף יין ידליקם" (ישעיה ה, יא). וכתוב: "לכן גלה עמי מבלי דעת וכבודו מתי רעב והמונו צחה צמא" (שם שם, יג).

ועל כן יש לו לאדם להיות זהיר בקריאת שמע, כדי שלא ישפח לקרותה, וגם יקבל עליו על מלכות שמים באהבה, ובזריזות יקום בפקר.

ואף על פי שאמרו, שקורין אותה בשחרית כדי שיראה חברו ברחוק ארבע אמות ויכירנו, יותר הוא טוב לשהות מעט ויקראנה בהנף החמה כמנהג (*). הותיקין, כדגרסינן בפרק קמא דברכות (ט, ב): אמר רבי יוחנן: ותיקין

היו גומרים אותה עם (*) הגן החמה. תנאי נמי הכי: רבי יהודה בן תימא אומר: ותיקין היו גומרים אותה עם הגן החמה כדי שיהא סומך גאולה לתפלה ונמצא מתפלל ביום.

נפש יהודה ותיקין. אנשים ענוים ומחבבין המצות נקראין כן בשון יון: **הנץ החמה.** לדברי הכל הוא ויוכל להתפלל:

ואף על פי שקורא אדם קריאת שמע שחרית וערבית, יקראנה על מטתו, כדגרסינן בפרק קמא דברכות (ד, ב): אמר רבי יהושע בן לוי: אף על פי שקורא אדם קריאת שמע שחרית וערבית מצוה לקרותה על מטתו. אמר רב אשי: מאי קראה? "רגזו ועלתחטאו" וגו' (תהלים ד, ה). אמר רב נחמן בר יצחק: (*) אם תלמיד חכם הוא אינו צריך. אביי אמר: תלמיד חכם צריך ליה למימר חד מפסוקי דרחמי, כגון: "בידך אפקיד רוחי" וגו' (שם לא, ו). אמר רבי לוי בר לחמא אמר ריש לקיש: לעולם (*) ירגזו אדם יצר טוב על יצר רע, שנאמר: "רגזו ואל תחטאו" (שם ד, ה); אי אזיל מוטב ואם לאו יעסק בתורה, שנאמר: " (*) אמרו בלבבכם" (שם); ואי אזיל מוטב ואי לאו יקרא קריאת שמע, שנאמר: "על משכבכם" (שם); ואי אזיל מוטב ואי לאו יזכר לו יום המיתה, שנאמר: " (*) ודמו סלה" (שם).

נפש יהודה ואם תלמיד חכם הוא. שרגיל במשנתו לחזור על גרסתו תמיד דיו בכך: ירגזו. לשון רוגז כלומר ברוגז ובכל כחו יגביר יצר הטוב שיעשה מלחמה עם יצר הרע: אמרו בלבבכם. אמרו מה שכתוב בק"ש על לבבך על משכבכם: **ודמו סלה.** יום הדומיה הוא יום המות שהוא דומיה עולמית:

וגרסינן בפסיקתא (דר"כ פכ"ה, קנח), על פסוק (*) זה: "רגזו ואל תחטאו" וגו', רבי יעקב בר אבינא ורבנן, רבי יעקב אומר: הרגזו יצרך ואל יחטיאך. ורבנן אמרי: (*) הכעס יצרך ואל תבא לידי חטא. אמר הקדוש ברוך הוא לישראל: אני אמרתי לך, שתתפלל בבית הכנסת שיש בעירך; ואם אין אתה יכול להתפלל בבית הכנסת, התפלל בתוך שדך; ואם אין אתה יכול להתפלל בתוך שדך, התפלל בתוך ביתך; ואם אין אתה יכול להתפלל בתוך ביתך, התפלל על מטתך; ואם אין אתה יכול להתפלל על מטתך, "אמרו בלבבכם" וגו'. ובוחן כליות יודע מי שהוא יכול להתפלל בכל הענינים הללו שהוא חייב בכלן, ואם עושה כן שכרו הרבה.

נפש יהודה הרגז. עליך יצרך שלא תעשה רצונו: **הכעס יצרך.** במעשים טובים ואז לא תבא לידי חטא אף אם יחטיאך:

והקריאת שמע שקורא אדם על מטתו הוא לאדם מגן ומחסה להצילו מן התלאות המזמנות בלילה יותר מביום, כדגרסינן בפרק קמא דברכות (ה, א): אמר רבי אלעזר: כל הקורא קריאת שמע על מטתו (*) כאלו אוהז קרב שתי פיפיות בידו, שנאמר: "רוממות אל בגרונים" וגו' (תהלים קמט, ו). (*) ומאי משמע? אמר מר זוטרא: מרישיה דקרא שמעת ליה, שנאמר: "יעלזו חסידים בכבוד" וגו' (שם שם, ה) וכתוב: " (*) רוממות אל בגרונים" וגו'. אמר רבי יצחק: כל הקורא קריאת שמע על מטתו מתיקין בדליו ממנו, שנאמר: " (*) ובני רשף יגביהו עוף" (איוב ה, ז); ואין עוף אלא תורה,

שְׁנֵאמַר : " (*) הַתְּעִיף עֵינֶיךָ בּוֹ וְאִינְנוּ" (משלי כג, ה) ; וְאִין רְשָׁף אֶלֶּא מְזִיקִין, שְׁנֵאמַר : "מְזִי רָעַב וּלְחָמִי רְשָׁף" (דברים לב, כד).

נפש יהודה כאלו אוהז חרב בידו. להרוג את המזיקים : ומאי משמע. דבקריאת שמע הוא : רוממות אל. היינו ק"ש על כן יעלזו חסידים וגו' : ובני רשף יגביהו עוף. התורה שנקראת עוף יגביהו ממך רשף : התעִיף עֵינֶיךָ בו. אם תבטל וסגרת עֵינֶיךָ בתורה ואיננו התורה משתכחת ממך :

וּבְעֵינֵינוּ קְרִיאַת שְׁמַע שְׁעַל מְטוֹתוֹ. יֵשׁ אוֹמְרִים, שְׁאוֹמֵר פְּרָשָׁה ראשונה ; וְיֵשׁ אוֹמְרִים, שְׁקוֹרִין גַּם כֵּן פְּרָשָׁת "וְהִיָּה אִם־שָׁמַע", לְפִי שֵׁישׁ בָּהּ גַּם כֵּן "וּבְשִׁכְבְּךָ וּבְקוֹמְךָ". וְאוֹמְרָה עִם (*) שִׁיר שֶׁל פְּגָעִים וּפְסוּקֵי דְרַחֲמֵי, דְּגִרְסִינָן בְּמַסְכַּת שְׁבוּעוֹת, פֶּרֶק יְדִיעוֹת הַטְּמֵאָה (טו, ב) : תָּנוּ רַבָּנָן : (*) שִׁיר שֶׁל תּוֹדָה וְכוּ', שִׁיר פְּגָעִים בְּכַנּוּרוֹת וּבְנִבְלִים וּבְתַפִּים וְאוֹמֵר : "יֵשֵׁב בְּסִתְרַךְ עֲלִיוֹן", עַד "כִּי אֶתָּה ה' מְחַסִּי" (תהלים צא, א־ט) וְחוֹזֵר וְאוֹמֵר : "מְזִמּוֹר לְדוֹד בְּבִרְחוֹ מִפְּנֵי אֲבִשָׁלוֹם בְּנוֹ", עַד "לֵה' הִישׁוּעָה" וגו' (שם ג, א־ט).

נפש יהודה שיר של פגעים. יושב בסתר עליון ונקרא פגעים דכתיב ביה יפול מצדך אלף והיינו מזיקין שפוגעין בו : שיר של תודה. מזמור לתודה והיו אומרים אותו בבית המקדש בכלי זמרים :

רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אָמַר לְהַנִּי קְרָאִי (*) וּגְנִי. וְהִיכִי עֶבֶד הַכִּי וְהָא אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי : (*) אָסוּר לְהַתְרַפְּאוֹת בְּדַבְרֵי תּוֹרָה - (*) לְהַגִּין שְׂאֲנִי. וְרַב עַמְרָם סֹדֵר וְהוֹסִיף בְּרֶכֶת "הַמְּפִיל חֲבָלֵי שָׁנָה וְכוּ' יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה' אֱלֹהֵי יְאֵלֵהִי אֲבוֹתֵי שֶׁתִּשְׁפִּיבֵנִי לְשָׁלוֹם" וְכוּ'. וְאוֹמֵר : "בְּרוּךְ ה' בַּיּוֹם"; "וַיֹּאמֶר ה' אֱלֹהֵי שִׁטּוֹן יִגְעַר" וגו' (זכריה ג, ב) ; "בְּיַדְךָ אֶפְקִיד רוּחִי" וגו' (תהלים לא, ו) ; "יִבְרַכְךָ" וגו' (במדבר ו, כד). וְהָרָא"ש הִזָּה אוֹמֵר "הַשְּׁפִיבֵנוּ".

נפש יהודה וגני. אחר שאמר שכב וישן : אסור להתרפאות. שיאמר דברי תורה כדי להתרפאות : להגן שאני. שלא היה צריך עדיין רפואה אלא שיגין עליו שלא יזיקו המזיקין :

וְעַם כָּל זֶה אִם נֶאֱנַס בְּשִׁינָה וְלֹא אָמַר יוֹתֵר מִפְּסוּק רֵאשׁוֹן, יֵצֵא. וְגִרְסִינָן פֶּרֶק הִיָּה קוֹרָא (ברכות יג, ב) : אָמַר רַב יֵצְחָק בְּרַ שְׁמוּאֵל בְּרַ מִרְתָּא מְשַׁמִּיָּה דְרַב : אָמַר "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל" וְנֶאֱנַס בְּשִׁינָה, יֵצֵא. אָמַר לִיָּה רַב נַחְמָן לְדָאָרוּ עֶבְדִּיה : (*) בְּפִסּוּק קָמָא צַעְרוֹ, טְפִי לֹא צַעְרוֹ. אָמַר לִיָּה רַב יוֹסֵף לְרַב יוֹסֵף בְּרִיָּה דְרַבָּא : אָבוּדְ הִיכִי קָא עֶבֶדִיד? אָמַר לִיָּה : בְּפִסּוּק קָמָא קָא מְצַעַר נְפִשִׁיה, טְפִי לֹא מְצַעַר נְפִשִׁיה. וְהַכֵּל כְּפִי לְבוֹ, דְרַחֲמָנָא לְבָא בְּעִי.

נפש יהודה בפסוק קמא. שמע ישראל צערן אם ראית אותי מנמנס בשעת אמירה צערני עד שאנער יפה בפסוק ראשון :

פרק שמיני [צח]

קְרִיאַת שְׁמַע כְּהַלְכָתָהּ הִיא אֵלּוּ הַשְּׁלֹשׁ פְּרָשִׁיּוֹת עַל הַסֹּדֵר שֶׁתִּקְנוּם, כְּמוֹ שֶׁשְׁנִינּוּ בְּפֶרֶק הִיָּה קוֹרָא (ברכות יג, א) : אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קַרְחָה : לְמָה

קדמה "שמע" ל'והיה אם שמע"? כְּדִי שְׂיִקְבַּל עָלָיו עַל מַלְכוּת שָׁמַיִם תְּחִלָּה וְאַחַר כֵּן יִקְבַּל עָלָיו עַל מְצוֹת. "וְהָיָה אִם־שָׁמַע" ל'וַיֹּאמֶר"? (*) שְׂוִיָּה אִם שָׁמַע" נוהג בֵּין בְּיָוִם בֵּין בְּלֵילָה, " (*) וַיֹּאמֶר" אִינוּ נוֹהֵג אֶלָּא בְּיָוִם.

נפש יהודה שוהיה אם שמע נוהג בין ביום ובין בלילה. דמשתעי בת"ת דכתיב ולמדתם אותם את בניכם: ויאמר אינו נוהג אלא ביום. דמשתעי בציצית שאינה נוהגת אלא ביום דכתיב וראיתם אותו פרט לכסות לילה:

וַאֲמַרְיִן עָלָה בְּגִמְרָא (שם יד, ב): תְּנַיָּא, רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן יוֹחָאִי אוֹמֵר: דִּין הוּא שְׂיִקְדִּים "שָׁמַע" ל'וְהָיָה אִם־שָׁמַע", (*) שְׁזָה לְלַמֵּד וְזָה לְלַמֵּד; "וְהָיָה אִם שָׁמַע" ל'וַיֹּאמֶר", שְׁזָה לְלַמֵּד (*) וְזָה לְעֲשׂוֹת. וְאֶלָּא "שָׁמַע" לְלַמֵּד הוּא דְאִית בֵּיה, לְלַמֵּד וְלְעֲשׂוֹת לִית בֵּיה, וְהָא כְּתִיב: "וְשָׁנַנְתֶּם", (*) וְקִשְׂרִתֶּם", "וּכְתַבְתֶּם" (דברים ו, זט)? "וְהָיָה אִם־שָׁמַע" לְלַמֵּד הוּא דְאִית בֵּיה, לְלַמֵּד וְלְעֲשׂוֹת לִית בֵּי, וְהָא כְּתִיב: "וּלְמַדְתֶּם", "וּקְשַׁרְתֶּם" (שם יא, יח יט)? (*) אֶלָּא "שָׁמַע" יֵשׁ בּוֹ לְלַמֵּד וְלְלַמֵּד וְלְעֲשׂוֹת; "וְהָיָה אִם־שָׁמַע" יֵשׁ בּוֹ לְלַמֵּד וְלְלַמֵּד וְלְעֲשׂוֹת; "וַיֹּאמֶר" אִין בּוֹ אֶלָּא עֲשִׂיה בְּלַבַּד.

נפש יהודה שזה ללמוד. לעצמו דכתיב ודברת בם. וזה ללמד לאחרים דכתיב ולמדתם אותם את בניכם ואם לא למד תחלה האיך ילמד את בניו: וזה לעשות. ויאמר אין בה אלא עשיה לעשות ציצית: וקשרתם. דתפילין וכתבתם דמזוזה נמי עשיה היא: אלא. תריץ הכי שמע יש בו ללמוד וכו'.

וַאֲמַרְיִן בְּסוּף פְּרָקָא קָמָא דְבִרְכוּת (יב, ב): פְּרִשְׁת צִיצִית מִפְּנֵי מָה קָבְעוּהָ בְּקִרְיַת שְׁמַע? אָמַר רַב יְהוּדָה בַּר חֲבִיבָא: מִפְּנֵי שְׂיֵשׁ בָּהּ חֲמִשָּׁה דְבָרִים: מְצוֹת צִיצִית, יְצִיַּאת מְצָרִים, (*) עַל מְצוֹת, הִרְהוּר עֲבָרָה וְהִרְהוּר עֲבוּדָה זָרָה. בְּשִׁלְמָא הֵינִי תִלְתָּא מִפְּרָשֵׁי, אֶלָּא הִרְהוּר עֲבָרָה וְהִרְהוּר עֲבוּדָה זָרָה מִנָּא לָן? דְּתַנַּיָּא: "אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם" (במדבר טו, לט), "אַחֲרֵי לְבַבְכֶם", זו (*) מִיְנוּת, שְׁנַאֲמַר: "אָמַר נָבַל בְּלָבוֹ אִין אֱלֹהִים הִשְׁחִיתוּ הִתְעִיבוּ עֲלֵיהָ" וְגו' (תהלים יד, א); "וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם", זו הִרְהוּר עֲבָרָה, שְׁנַאֲמַר: "וַיֹּאמֶר שְׁמִשׁוֹן אֶל־אָבִיו אוֹתָהּ קַח־לִי כִי הִיא יִשְׂרָה בְּעֵינָי" (שופטים יד, ג); "אֲשֶׁר־אֲתֶם זָנִים אַחֲרֵיהֶם" (במדבר שם), תַּאֲנִי רַבָּה בַּר בַּר חֲנָא: זו הִרְהוּר עֲבוּדָה זָרָה, שְׁנַאֲמַר: "וַיִּזְנוּ אַחֲרֵי הַבְּעָלִים" (שופטים ח, ג).

נפש יהודה עול מצות. ועשיתם את כל מצותי: מינות. אותם ההופכים דברי התורה למדרש טעות ואליל וכה"א אמר נבל בלבו אין אלהים ואין לך נבל מן ההופך דברי אלהים חיים:

וּמְצוּהָ מִן הַמְּבַחֵר לְהִיּוֹת זְהִיר בְּקִרְיַת שְׁמַע, כְּדַגְרִסִּין בְּפָרְק ב דְּאָבוֹת (מ"ג): רַבִּי שְׁמַעוֹן אוֹמֵר: (*) הֵינִי זְהִיר בְּקִרְיַת שְׁמַע. וְכִשְׁאֲתָה מִתְּפִלָּל אֶל תַּעֲשֵׂ תִפְלְתָךְ (*) קָבַע, אֶלָּא תַחֲנוּנִים לְפָנֵי הַמָּקוֹם בְּרוּךְ הוּא, שְׁנַאֲמַר: "כִּי חֲנוּן וָרַחוּם הוּא אֶרְךָ אַפַּיִם וָרַב־חֶסֶד" (יואל ב, ג). (*) וְאֵל תְּהִי רָשַׁע בְּפָנֵי עֲצָמְךָ.

נפש יהודה **הוי זהיר בק"ש**. ובתפלה לאומרו בעונתו ובכונה: **קבע**. כאדם שיש לו עליו חוב או עול מלאכה ואומר מתי אפרוק ממנו ואומר אותו רק לפטור ממנו ולא בלשון שיבקש רחמים ותחנונים: **ואל תהי רשע**. אל תחטא שמכח החטא תרשיע אחר כך לעצמך שלא כדון עשית. ד"א לא תחזיק עצמך כרשע אם עשית חטאים הרבה לומר שאין תשובה מועלת לך שמתוך כך תחטא יותר ותאבד נפשך אלא תתחרט ועשה תשובה כי אין דבר עומד בפני התשובה:

וְאִם עַל פִּי שְׁאֵמְרוּ בְּפֶרֶק הָיָה קוֹרָא (ברכות טו, א): קָרָא (*) וְלֹא דְקָדַק בְּאוֹתֵיחוֹתֶיהָ יֵצֵא, מִצְוָה מִן הַמְּבַחֵר לְדְקָדַק בָּהֶן, כְּדֹאמְרֵינוּ עֲלֶיהָ (שם טו, ב): תֵּאֵנִי רַב עוֹבְדָהּ: "וְלִמְדָתָם", כְּדִי שְׂיֵהֵא לְמוֹדָה תַּמָּה, כְּדִי שְׂיִתֵּן רוּחַ (*) בֵּין הַדְּבָקִים. עֲנֵי רַבָּא בְּתַרְיָה: כְּגוֹן, "עַל־לְבָבְךָ" (דברים ו, ו) וְ"עַל־לְבָבְכֶם" (שם יא, יח), "בְּכָל־לְבָבְךָ" (שם ו, ה), "עֲשֹׁב בְּשִׁדְדָךְ" (שם יא, טו), וְ"וַאֲבִדְתֶם מִהֲרָה" (שם שם, יז), "הַכֶּנֶף פְּתִיל" (במדבר טו, לח), "אֲתַכֶּם מֵאֲרָץ" (שם שם, מא).

נפש יהודה **ולא דקדק באותיותיה**. לפרשן יפה בשפתנו: **בין הדבקים**. תיבות המדובקות זו בזו אם אינך מפרידן כשהתיבה השניה מתחלת באותו אות אם אינו מפסיק ליתן ריוח ביניהם כמו דעני רבא:

וְהַמְדְּקָדַק בָּהּ, נַעֲשִׂית הַמִּצְוָה כְּהַלְכָתָהּ וְנוֹטֵל שְׂכָר טוֹב, שְׂמִיקָל מֵעֲנִשׁוֹ, כְּדֹאמְרֵינוּ הָתָם: אָמַר רַבִּי חֲמָא בְּרַחֲמֵינָא: כָּל הַקּוֹרָא קְרִיאַת שְׂמֵעַ וּמְדְּקָדַק בְּאוֹתֵיחוֹתֶיהָ מְצַנְנִין לוֹ גִּיהֵנָם, שְׁנֵאמַר: " (*) בְּפֶרֶשׁ שְׂדֵי מְלָכִים בָּהּ תִּשְׁלַג בְּצַלְמוֹן" (תהלים סח, טו), אֵל תִּקְרִי בְּפֶרֶשׁ אֱלֹא בְּפֶרֶשׁ, אֵל תִּקְרִי בְּצַלְמוֹן אֱלֹא בְּצַלְמוֹת. לְלַמְדֵנוּ, שְׂאֲפִילוּ הַמְּחִיב עֲנִשׁ מִקָּל מְפֹנִי.

נפש יהודה **נפרש שדי**. אם תפרש תורת שדי ותבדיל תיבות של מלכות שמים. מלכים בה התורה אשר בה מלכים ימלוכו תשלג תצנן לך כשלג את צל המות והוא הגיהנם:

פרק תשיעי [צט]

צָרִיד לְזָהָר שְׁלֵא יְדַבֵּר בֵּין "וַיֹּאמֶר" לְ"אֵמֶת וַיִּצְיֵב" וְעַל כֵּן נִהְיָ לְחַתֵּם בְּ"אֵמֶת", דְּאֵמְרֵינוּ פֶּרֶק מִי שְׁהָיָה קוֹרָא (ברכות יג, א): רַבִּי יְהוּדָה אָמַר: בֵּין "וַיֹּאמֶר" לְ"אֵמֶת וַיִּצְיֵב" לֹא יִפְסִיק. וְאֵמְרֵינוּ עֲלֶיהָ בְּגִמְרָא (יד, א): אָמַר רַבִּי חֲלָבוֹ אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מֵאִי טַעְמָא דְרַבִּי יְהוּדָה? דְּכָתִיב: " (*) וְהִ' אֱלֹהִים אֵמֶת" (ירמיה ג, ט). חוֹזֵר וְאֹמֵר אֵמֶת אוֹ אֵינוֹ חוֹזֵר וְאֹמֵר אֵמֶת? אָמַר רַבִּי אֲבָהוּ אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: חוֹזֵר וְאֹמֵר אֵמֶת. רַבָּא אָמַר: אֵינוֹ חוֹזֵר וְאֹמֵר אֵמֶת. וְהַלְכָתָהּ כְּרַבָּא. הַהוּא דְשִׁמְעִיָה רַבָּא דְקָאָמַר: אֵמֶת, אֵמֶת, תְּרִי זְמַנִּי. אָמַר: (*) כָּל אֵמֶת אֵמֶת תְּפִשִׂיָה לְהָאִי. אָמַר רַב יוֹסֵף: כְּמָה מְעַלְיָא (*) הַדְּ שְׂמַעְתָּא, דְּכִי אֲתָא רַב שְׂמוּאֵל בְּרַי יְהוּדָה, אָמַר: אֵמְרִי בְּמַעְרְבָא: "דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם אֲנִי הִ' אֱלֹהֵיכֶם אֵמֶת".

נפש יהודה **וה' אלהים אמת**. לכך אין מפסיקין בין אני ה' אלהיכם לאמת: **כל אמת אמת תפסיה להאי**. רהיטא של אמת שיאמר כן תפסיה ליה: **הך שמעתא**. דרב שמואל בר יהודה אמר אמרי במערבא בא"י:

ותקנו לומר "אמת ויציב" שחרית, על החסד שעושה הקדוש ברוך הוא בכל בקר שפוקדנו עם נשמתנו שהפקדנו בידו כשהיינו ישנים; ו"אמת ואמונה" ערבית, על שאנו מפקידים בידו נשמתנו בכל לילה ומאמינים בו ששיבנה אלינו. והינו דגרסינן בסוף פרקא קמא דברכות (יב, א): אמר רבא בר חנינא סבא משמיה דרב: (*) כל מי שלא אמר "אמת ויציב" שחרית ו"אמת ואמונה" ערבית, לא יצא ידי חובתו, שנאמר: "להגיד בבקר חסדך ואמונתך בלילות" (תהלים צב, ג).

נפש יהודה כל מי שלא אמר. ברכת אמת ויציב כמו שתקנוה וכן אמת ואמונה בערבית לא יצא שנאמר להגיד בבוקר חסדך וברכת אמת ויציב כולה על חסד שעשה עם אבותינו היא שהוציאם ממצרים ובקע להם הים והעבירם וברכת אמת ואמונה מדבר בה אף על העתידות שאנו מקוים שיקיים לנו הבטחתו ואמונתו לגאלנו מיד מלכים ומיד עריצים ולשום נפשנו בחיים ולהדריכנו על במות אויבינו כל אלה הנסים התדירים תמיד:

וסדרו לומר באמת ויציב שש פעמים אמת, לפי שבהם מודים, שהקדוש ברוך הוא ברא את העולם בששת ימי בראשית וברא אותו על מדת האמת. וכך הוא רמוז בששה מקומות במעשה בראשית, אמת בסופי תבות. ואלו הן: א. "ברא אלהים את השמים" (בראשית א, א). ב. "ויברא אלהים את האור" (שם ש, ד). ג. "ויברא אלהים את האדם" (שם ש, כז). ד. "ויברא אלהים את התנינים" (שם ש, כא). ה. "ויברא אלהים את כל אשר עשה" (שם ש, לא). ו. "ברא אלהים לעשות" (שם ב, ג).

ויסמך גאלה לתפלה ואינו נזוק כל אותו היום, כדגרסינן בפרק קמא דברכות (ט, ב): העיד רבי יוסי בן אליקים משום קהלא קדישא דבירושלים: כל הסומך גאלה לתפלה אינו נזוק באותו היום. אמר רבי זירא: אנא סמכי ואיתזקי. אמרו ליה: במאי איתזקת? לאמטויי אסא (פירוש: דורון) לבי מלכא, התם נמי (*) אגרא בעי לך (למיתב), דאמר רבי יוחנן; לעולם ישתדל אדם לקראת מלכי ישראל לראות; ולא לקראת מלכי ישראל בלבד אמרו, אלא אפילו לקראת מלכי האמות, (*) שאם יזכה יבחין בין מלכי ישראל למלכי אמות העולם.

נפש יהודה אגרא בעי לך למיתב. כדי שתראה המלך בכבודו: שאם יזכה. לעולם הבא לראות גדולתן של ישראל יבחין כמה הרבה גדולתן וכבודן של ישראל על שיש לעובדי כוכבים ומזלות עכשיו:

וכשקורא אדם קריאת שמע כהלכתה ובעונתה וסומך לה תפלתו כסדרה וכתקונה - עובד עבודה שלמה. כדגרסינן פרק היה קורא (ברכות טז, ב): אמר רבי אלעזר: מאי דכתיב: "בן אברכה בחיי בשמך אשא כפיי" (תהלים סג, ה)? "בן אברכה בחיי", זו קריאת שמע; "בשמך אשא כפיי", זו תפלה. ואם עושה כן, עליו הכתוב אומר: "כמו חלב ודשן תשבע נפשי" (שם ש, ו). ולא עוד, אלא שנוחל שני עולמות. העולם הזה והעולם הבא, שנאמר: "ושפתי (*) רננות יהללפיי" (שם).

פרק העשירי [ק]

לְעוֹלָם יִתְפַּלֵּל אָדָם עִם הַצְּבוּר וְתִהְיֶה נִשְׁמַעַת תְּפִלָּתוֹ לְפִי שְׁהִיא (*) עֵת רָצוֹן, כְּדִגְרָסִינֹן פֶּרֶק קָמָא דְבִרְכוֹת (ח, א): אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מְשׁוּם רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן יוֹחָאִי: מַאי דְכָתִיב: "וְאֲנִי תִפְלְתִילָךְ ה' עֵת רָצוֹן" (תהלים סט, יד)? אִימְתִי עֵת רָצוֹן? בְּשַׁעַה שֶׁהַצְּבוּר מִתְפַּלֵּלִים. רַב נַחֲמָן בְּרַי יֶזְחָק אָמַר: מִהֲכָא, "כֹּה אָמַר ה' בְּעֵת רָצוֹן עֲנִיתִיךָ וּבִיּוֹם יְשׁוּעָה עֲזַרְתִּיךָ וְאַצְרִיךָ וְאַתְּנָךְ לְבָרִית עִם לְהַקִּים אֶרֶץ לְהַנְחִיל נְחֻלּוֹת שְׁמֹמוֹת" (ישעיה מט, ח). רַבִּי יוֹסִי בְּרַי חֲנִינָא אָמַר: מִהֲכָא, "הַרְיָאֵל (*) כְּבִיר וְלֹא יִמָּאֵס כְּבִיר כַּח לֵב" (איוב לו, ה). תִּנְיָא נְמִי הָכִי: מִנִּין שְׁאִין הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מוֹאֵס בְּתִפְלָתוֹן שֶׁל רַבִּים? שְׁנַאֲמַר: "הַרְיָאֵן כְּבִיר וְלֹא יִמָּאֵס". וְכָתִיב: " (*) פְּדָה בְּשָׁלוֹם נַפְשִׁי (*) מִקְרַב־לִי כִּי בְרַבִּים הָיָה עֲמָדִי" (תהלים נה, ט), אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן יוֹחָאִי: אָמַר הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: כָּל הָעוֹסֵק בְּתוֹרָה וּגְמִילוֹת חֲסָדִים וּמִתְפַּלֵּל עִם הַצְּבוּר מַעֲלָה אֲנִי עָלָיו כְּאֵלוֹ פְּדָאֲנִי (לי ולבני) מִבֵּין הָאֲמוֹת.

נפש יהודה **עת רצון.** אלמא יש שעה שהיא של רצון: **כביר ולא ימאס.** תפלת הרבים לא ימאס שכחם וזכותם הרבה: **פדה בשלום.** זה שעסק בדברי שלום דהיינו תורה דכתיב וכל נתיבותיה שלום וכן גמילות חסדים נמי שלום הוא שמתוך שגומל חסד בגופו לחבירו הוא מכיר שהוא אוהבו ובא לידי אחוה ושלום: **מקרב לי.** ממלחמות הבאות עלי:

וְצָרִיךְ אָדָם לְקַבֵּעַ מְקוֹם יָדוּעַ לְתִפְלָתוֹ, בֵּין שְׁיִתְפַּלֵּל עִם הַצְּבוּר בֵּין יַחֲדָי, שְׁלֹא יִשְׁנֹהוּ כִּי אִם בְּהֶכְרַח, כְּדִגְרָסִינֹן בְּפֶרֶק קָמָא דְבִרְכוֹת (ו, ב): אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מְשׁוּם רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן יוֹחָאִי: כָּל שְׁקוּבַעַ מְקוֹם לְתִפְלָתוֹ אוֹיְבָיו נוֹפְלִים תַּחְתָּיו, שְׁנַאֲמַר: "וְשִׁמְתִי מְקוֹם לְעַמִּי לְיִשְׂרָאֵל וְנִטְעַתִּיו וְשָׁכַן תַּחְתָּיו וְלֹא יִרְגַז עוֹד וְלֹא יִסִּיפוּ בְּנִי־עוֹלָה לְעֲנוֹתוֹ כְּאֲשֶׁר בְּרָא שׁוֹנָה" (שמואל ב ז, ט). רַב הוֹנָא רְמִי: כְּתִיב, "לְעֲנוֹתוֹ" (*) וְכָתִיב, "לְכַלְתּוֹ" (דברי הימים א יז, ט). בְּתַחֲלָה לְעֲנוֹתוֹ וּלְבִסוּף לְכַלּוֹתוֹ. וְאָמַרְיָן הָתֵם (ו, ב): אָמַר רַב חֵלְבּוֹ אָמַר רַב הוֹנָא: כָּל הַקּוּבַעַ מְקוֹם לְתִפְלָתוֹ (*) אֱלֹהֵי אַבְרָהָם יִהְיֶה בְּעֶזְרוֹ. וְכַשְׁמַת אוֹמְרִים עָלָיו: אֵי עָנּוּ, אֵי חָסִיד, תִּלְמִידוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אֲבִינוֹ. וְאַבְרָהָם אֲבִינוֹ מֵנָא לָן דְּקִבַּע דְּיִבְרָא? שְׁנַאֲמַר: "וַיִּשְׁכַּם אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־עָמַד שָׁם אֶת־פָּנָיו ה'" (בראשית יט, כז). וְאִין עֲמִידָה אֶלָּא תִפְלָה, שְׁנַאֲמַר: "וַיַּעֲמֵד פִּינְחָס וַיִּפְלֵל" וגו' (תהלים קו, ל).

נפש יהודה **כתיב לכלותו.** בדברי הימים בתחלה כשנבנה הבית נבנה על מנת שלא לענות עוד אויבים לישראל ולבסוף כשחטאו נגזר עליהם עינוי ותפלתם מגינה עליהם מן הכליון. וכתיב לענותו, בספר שמואל: **אלהי אברהם.** שקבע מקום לתפלתו יהיה בעזרו כדרך שהיה עוזר לאברהם:

וְאִין דִּי לוֹ בְּשִׁיקְבַע בַּיִת לְהִתְפַּלֵּל, אֶלָּא גַם צָרִיךְ מְקוֹם קְבוּעַ בְּבֵית הַכְּנָסֶת, שֶׁהָאָדָם מִתְכַּוֵּן יוֹתֵר בְּמְקוֹם הַרְגִּיל אֶצְלוֹ, דְּהָכִי אֵיתָא בִירוּשְׁלָמִי (ברכות פ"ד ה"ד): אָמַר רַב תַּנְחוּם בְּרַי חִיָּא: צָרִיךְ אָדָם לִיַּחַד לוֹ מְקוֹם בְּבֵית הַכְּנָסֶת,

שֵׁנֶאֱמַר: "וַיְהִי דָוִד בָּא עַד־הָרֹאשׁ אֲשֶׁר־שִׁתְּחוּהָ שָׁם" (שמואלב טו, לב), (*)
הַשְׁתַּחֲוָה לֹא נֶאֱמַר, אֲלָא יִשְׁתַּחֲוָה, מִשְׁמַע, שֶׁהִיא תָּמִיד מִשְׁתַּחֲוָה שָׁם.

נפש יהודה השתחוה. משמע דרך עראי שאירע דרכו לשם:

וְהַמְּקוֹם הַמְּבֻחָר לְשִׁמְעַתְּוֹתָו שֶׁל אָדָם הִיא בִירוּשָׁלַיִם כְּשֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל
שְׂרוּיִים עַל אֲדָמְתָם, כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ בְּפָרְקֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר (פלה): "מִהֲנוֹרָא
הַמְּקוֹם הַזֶּה" (בראשית כח, יז), מִכָּאֵן אֵתָּה לְמַד, שֶׁכָּל הַמִּתְפַּלֵּל בִירוּשָׁלַיִם
כְּאִלּוּ מִתְפַּלֵּל בְּפָנֵי כֶסֶף הַכְּבוֹד, שֶׁשָּׁעַר הַשָּׁמַיִם פְּתוּחַ לְשִׁמְעַתְּוֹתָו שֶׁל
יִשְׂרָאֵל. וְעַכְשָׁו, שֶׁבְּעוֹנוֹתֵינוּ אֲנַחְנוּ שְׂרוּיִים בְּגִלוּת, בְּכָל מְקוֹם שֶׁיִּקְבְּעוּ
תְּפִלָּתוֹ יַחְזִירוּ פְּנֵיהֶם כְּנֶגֶד בַּיִת קֹדֶשׁ הַקְּדוּשִׁים. וּבְאַרְץ הַזֹּאת, שֶׁאֲנוּ
עוֹמְדִין בְּמַעֲרְבָה שֶׁל יְרוּשָׁלַיִם, יֵשׁ לָנוּ לְהַחְזִיר פְּנֵינוּ לְצַד מְזָרְחֵי כְּנֶגֶד (*)
כְּתֵל מַעֲרָבִי שֶׁבְּמִקְדָּשׁ, שֶׁהַשְׂכִּינָה שְׂרוּיָהּ בּוֹ.

נפש יהודה כותל מערבי. מן קדשי הקדשים שהיה למערב של בית המקדש:

וּמִי שֶׁאִינוּ יָכוֹל (*) לְכוּן אֶת הַרוּחוֹת יְכוּן אֶת לְבוֹ לְאָבִיו שֶׁבְּשָׁמַיִם,
כְּדַגְרָסִינָן בְּסוּף פָּרֶק תְּפִלַּת הַשַּׁחַר (ברכות ל, א): תְּנִנוּ רַבְּנָן: סוּמָא וּמִי שֶׁאִינוּ
יָכוֹל לְכוּן אֶת הַרוּחוֹת יְכוּן אֶת לְבוֹ כְּנֶגֶד אָבִיו שֶׁבְּשָׁמַיִם, שֵׁנֶאֱמַר:
"וְהִתְפַּלְלוּ אֵלֶיהָ" (מלכיםא ח, מד).

נפש יהודה לכוין את הרוחות. לצד ארץ ישראל כדבעי למימר תל שהכל פונים בו:

הִיא עוֹמֵד בְּחוּצָה לְאַרְץ יְכוּן אֶת לְבוֹ כְּנֶגֶד אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֵׁנֶאֱמַר:
"וְהִתְפַּלְלוּ אֵלֶיךָ דָּרֶךְ אֲרָצָם" (שם שם, מח). הִיא עוֹמֵד בְּאַרְץ יִשְׂרָאֵל יְכוּן אֶת
לְבוֹ כְּנֶגֶד יְרוּשָׁלַיִם, שֵׁנֶאֱמַר: "וְהִתְפַּלְלוּ אֵלֶיהָ דָּרֶךְ הַעִיר אֲשֶׁר בְּחֶרֶת" (שם
שם, מד). הִיא עוֹמֵד בִירוּשָׁלַיִם יְכוּן אֶת לְבוֹ כְּנֶגֶד בַּיִת הַמִּקְדָּשׁ, שֵׁנֶאֱמַר:
"וּבָא וְהִתְפַּלֵּל אֶל־הַבַּיִת הַזֶּה" (שם שם, מב). הִיא עוֹמֵד בְּבַיִת הַמִּקְדָּשׁ יְכוּן
אֶת לְבוֹ כְּנֶגֶד בַּיִת קֹדֶשׁ הַקְּדוּשִׁים, שֵׁנֶאֱמַר: "וְהִתְפַּלְלוּ אֶל־הַמְּקוֹם הַזֶּה"
(שם שם, לה). הִיא עוֹמֵד (*) אַחֲרֵי בַיִת הַכְּפֹרֶת, יִרְאֶה אֶת עַצְמוֹ כְּאִלּוּ עוֹמֵד
לְפָנֵי בַיִת הַכְּפֹרֶת. נִמְצָא, עוֹמֵד בְּמְזָרְחַ מַחְזִיר פְּנָיו לְמַעֲרָב, בְּדָרוֹם מַחְזִיר
פְּנָיו לְצָפוֹן, בְּמַעֲרָב מַחְזִיר פְּנָיו לְמְזָרְחַ, בְּצָפוֹן מַחְזִיר פְּנָיו לְדָרוֹם. נִמְצָאוּ
כָּל יִשְׂרָאֵל מִשְׁתַּחֲוִים וּמְכוֹנִים אֶת לְבָם כְּנֶגֶד מְקוֹם אֶחָד לְאָבִיהֶם
שֶׁבְּשָׁמַיִם.

נפש יהודה אחורי בית הכפורת. במערב העזרה היו י"א אמה חצר מכותל בית קדשי
קדשים לכותל מערבי של עזרה והעומד שם מחזיר פניו לבית הכפורת למזרח:

אָמַר רַבִּי אֲבִין וְאִיתְּמָא רַבִּי אֲבָא: מַאי קָרְאָהּ? "כְּמַגִּדֵּל דְּוִיד צְוֹאֲרֶךְ בְּנוֹי
לְתַלְפִּיּוֹת" (שיר השירים ד, ד), תֵּל שֶׁהַכָּל פּוֹנִין בּוֹ.

וּיְבַחַר לְתַפִּלָּתוֹ בַּיִת שֵׁישׁ בּוֹ (*) חִלּוֹנוֹת לְצַד יְרוּשָׁלַיִם, כְּדַגְרָסִינָן בְּסוּף פָּרֶק
אִין עוֹמְדִין (ברכות לד, ב): אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: אֵל יִתְפַּלֵּל אָדָם אֲלָא בְּבַיִת שֵׁישׁ

בו חלונות, שְׁנֵאָמֶר: " (*) וְכוּיִן פְּתִיחַן לֵה בְּעֵלִיתָהּ נֶגֶד יְרוּשָׁלַם " (דניאל ו, א). אָמֶר רָבָה: חֲצִיף עָלַי מָאן (*) דְּמַצְלֵי בְּבִקְתָא (פרוש בבקעה).

נפש יהודה חלונות. שגורמין לו שיכוין לבו שהוא מסתכל כלפי שמיא ולבו נכנע: **וכוין.** חלונות היו פתוחות לדניאל בעליה שהיה מתפלל: **דמצלי בבקתא.** בבקעה שכשהוא במקום צניעות חלה עליו אימת מלך ולבו נשבר:

וגם אל יעמד אדם במקום הגבוה להתפלל אלא בשפלות המקום והלב, כְּדַגְרִסִינָן בְּפָרְק קָמָא דְּבָרְכוֹת (י, ב): אָמֶר רַבִּי יוֹסִי בְּרַ חֲנִינָא מְשׁוּם רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב: לְעוֹלָם עַל יַעֲמֹד אָדָם (*) בְּמָקוֹם גְּבוּהָ וַיִּתְפַּלֵּל, (*) אֵלָא בְּמָקוֹם נְמוּדָ. תְּנִינָא נְמִי הָכִי: אֵל יַעֲמֹד אָדָם לֹא עַל גְּבִי מְטָה וְלֹא עַל גְּבִי סִפְסָל וְלֹא עַל גְּבִי כִסֵּא וְלֹא עַל גְּבִי שְׂרָפְרָף וְלֹא בְּמָקוֹם גְּבוּהָ וַיִּתְפַּלֵּל, אֵלָא בְּמָקוֹם נְמוּדָ, לְפִי שְׂאִין גְּבָהוֹת לְפָנֵי הַמָּקוֹם, שְׁנֵאָמֶר: "מִמַּעַמְמָקִים קָרְאֲתִיף ה' " (תהלים קל, א) וְכֹתִיב: " (*) תִּפְלָה לְעֵנִי כִי־יַעֲטֹף " וגו' (שם קב, א). וְאָמֶר רַבִּי יוֹסִי בְּרַ חֲנִינָא: הַמִּתְפַּלֵּל צָרִיף (*) שְׂיִכּוֹן אֶת רַגְלֵי שְׁנֵאָמֶר: "וְרַגְלֵיהֶם רָגַל יִשְׂרָאֵל " (יחזקאל א, ז).

נפש יהודה במקום גבוה. על דבר שהוא גבוה שידאג שמא יפול ממנו ולא יכול לכוין תפלתו ועוד שנראה שרוצה לקרב עצמו למעלה לשכינה: **אלא במקום נמוך.** כלומר על הארץ כשאר העם: **תפלה לעני.** היינו ממעמקים מעומק הלב: **שיכוין את רגליו.** לעמדם יחדיו כאלו הם רגל אחד כמו המלאכים:

פרק אחד עשר [קא]

צָרִיף אָדָם לְזַהַר עֲצָמוֹ מַעֲוֹן, וְלִבּוֹ מֵהֲרֵהוֹר רַע קָדָם שְׂיִתְפַּלֵּל, וַתְּהֵא נִשְׁמַעַת תִּפְלָתוֹ. כְּדַגְרִסִינָן בְּוֹאֵלָה שְׁמוֹת רַבָּה (כב, א): צָרִיף אָדָם לְטַהַר לְבוֹ קָדָם שְׂיִתְפַּלֵּל. וְכֵן אָמֶר אִיּוֹב: "עַל לֹא־חָמַס בְּכַפִּי וַתִּפְלָתִי זָכָה " (איוב טז, י). אָמֶר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ הַכֹּהֵן בֶּר נַחֲמִיָּה: (*) וְכִי יֵשׁ תִּפְלָה עֲכוּרָה? אֵלָא כָּל שְׂיָדִיו מְלַכְלָכוֹת בְּגֹזֵל וְהוּא קוֹרָא לְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, אֵינּוּ עוֹנָה אוֹתוֹ. לְמָה? שְׂתִפְלָתוֹ בְּעֵבְרָה, שְׁנֵאָמֶר: "וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים לְנֹחַ (*) קַח כָּל־בֶּשֶׂר בְּאֶרֶץ לְפָנָי " וגו' (בראשית ו, יג). אֲבָל בְּאִיּוֹב שְׁלֵא הָיָה בְּעַמְלוֹ גֹּזֵל הָיְתָה תִפְלָתוֹ זָכָה. לְכֹךְ הוּא אוֹמֵר: "וַתִּפְלָתִי זָכָה", לְפִי שְׂאִין עוֹל בְּכַפִּי לְפִיכֹךְ תִּפְלָתִי זָכָה.

נפש יהודה וכי יש תפלה עכורה. שאיוב אמר ותפלתי זכה: **קץ כל בשר.** בעון גזל:

אָמֶר רַבִּי חֲמָא בְּרַ חֲנִינָא: מִנִּין שְׁכָל מִי שְׁהֶגְזֵל בְּיָדוֹ שְׂתִפְלָתוֹ עֲכוּרָה? שְׁנֵאָמֶר: "וּבְפָרְשֶׁכֶם כְּפִיכֶם (*) אֲעֵלִים עֵינָי " וגו' (ישעיה א, טו). וּמִנִּין שְׁכָל מִי שְׂפִרְחִיק עֲצָמוֹ מִן הַגֹּזֵל שְׂתִפְלָתוֹ זָכָה? שְׁנֵאָמֶר: "מִי־יַעֲלֶה בְּהַר ה' וְגו' נָקִי כַפָּיִם וְיִבֵּר לִבָּב " וגו' (תהלים כד, ג), מַה כְּתִיב אַחֲרָיו: "יִשָּׂא בְרָכָה מֵאֵת ה' " וגו' (שם שם, ה). וְכֹתִיב: "זֶה דוֹר דֹּרְשׁוּי " (שם שם, ו). וְכֹתִיב "תִּפְלָה לְדוֹד שְׂמָעָה ה' צָדֵק וְגו' בְּלֹא שְׂפִתֵי מִרְמָה " (תהלים יז, א), זֶהוּ שְׂאָמֶר הַכְּתוּב: "זָבַח רְשָׁעִים תוֹעֵבַת ה' וַתִּפְלָת יִשְׂרָאֵל רְצוֹנוֹ " (משלי טו, ח).

נפש יהודה אעלים עיני. משום ידיכם דמים מלאו רציחת דם וגזל כרציחה שנאמר
כי נפש הוא חובל:

שְׁלֹשׁ תַּפְלוֹת הֵן: שֶׁל מֹשֶׁה, שֶׁל דָּוִד וְשֶׁל מֹשִׁיחַ. בְּמֹשֶׁה כָּתִיב: "תִּתְּפֹלֶה לְמֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים" (שם ז, א). בְּדָוִד כָּתִיב: "שִׁמְעָה ה' צְדָקָה וְגוֹי מִלִּפְנֵיךָ מִשְׁפָּטִי יֵצֵא וְגוֹי בְּחִנְתָּ לְבִי" (שם יז, א-ג). זֶהוּ שֶׁאָמַר הַפְּתוּב: "וּפְנִיתְּ אֶל־תַּפְּלוֹת עֲבַדְךָ וְאֶל־תַּחֲנֻתוֹ" (מלכים"א ח, כח). אָמַר דָּוִד לְפָנָי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: רְבוּנוּ שֶׁל עוֹלָם, הַנִּחַ אֶת הַכֹּל וּפָנָה לְתַפְּלוֹתַי וּלְתַחֲנֻתַי. אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: לָמָּה? - לְפָנָי שֶׁאֲנִי מַעֲשֶׂה יְדִידָה, וְאִם אֲנִי מִתְּפַלֵּל לְפָנֶיךָ מַעֲט יְהִיָּה בְּעֵינֶיךָ הַרְּבֵה, כְּמוֹ שֶׁפְּתוּב: "וּפְנִיתִי אֲלֵיכֶם וְהִפְרִיתִי אֶתְכֶם" וְגוֹי (ויקרא כו, ט), הֲדָא הוּא דְכָתִיב: "וּפְנִיתְּ אֶל־תַּפְּלוֹת עֲבַדְךָ".

וְגַרְסִינָן נְמִי הֵתָם: (שמו"ר כא, ד) "שִׁמְעַתְּ תַּפְּלוֹת עֲדִידָה (*) כְּלַבְּשָׁר יָבֹאוּ" (תהלים סה, א), אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר שְׁלוֹם בְּשֵׁם רַבִּי אֱלִיעֶזֶר: בְּפָנָי מְלָךְ בְּשָׂר וְדָם, אִם בֶּן עֲנִי צָרִיךְ לֹאמַר דְּבַר בְּפָנָיו אֵינּוּ שׁוֹמְעֵי מִמֶּנּוּ, וְאִם בֶּן עֲשִׂיר הוּא, מִיָּד שׁוֹמְעֵי מִמֶּנּוּ (*) וּמִסְלָקוֹ. אָבֵל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֵינּוּ כֵן; הַכֹּל שׁוֹיֵן בְּתַפְּלוֹתָן לְפָנָיו, הָאֲנָשִׁים וְהַנְּשִׁים, הָעֲנִיִּים וְהַעֲשִׂירִים. שְׁהַרִי מֹשֶׁה, רַבּוֹ שֶׁל כָּל הַנְּבִיאִים, פְּתוּב בּוֹ תַּפְּלוֹת, דְּכָתִיב: "תִּתְּפֹלֶה לְמֹשֶׁה אִישׁ־הָאֱלֹהִים" (תהלים צ, א, ז) וּבְעֵנֵי כָתִיב: "תִּתְּפֹלֶה לְעֵנֵי כִי־עֲטָף" (שם קב, א), זוֹ תַּפְּלוֹת וְזוֹ תַּפְּלוֹת, לְהוֹדִיעַךָ, שֶׁהַכֹּל שׁוֹיֵן לְפָנָיו בְּתַפְּלוֹתָם.

נפש יהודה כל בשר יבואו. בין עני ובין עשיר הכל שוין לפניו בדין: ומסלקו. לעשות רצונו:

וְאִם נָתַן צְדָקָה קִדְּם הַתַּפְּלוֹת יוֹתֵר הִיא נִרְצִית, כְּדִגְרִסִּינָן בְּפִרְקָא קַמָּא דְּבִתְרָא (ו, א): רַבִּי אֱלִיעֶזֶר יְהִיב פְּרוּטָה לְעֵנֵי וְהִדֵּר מִצְּלִי. אָמַר: "אֲנִי בְּצִדְקָא אַחֲזָה פְּנִידָה" (תהלים יז, טו). וְאִם הַקְּדִימָה בְּתַשׁוּבָה יוֹתֵר הִיא מְקַבֵּלַת וּמִבְטָלַת אֶת הַגְּזֵרָה, כְּדִגְרִסִּינָן בְּפִסְיִקְתָּא (דר"כ פ"ל קצא): רַבִּי יוֹדֵן בְּשֵׁם רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים הֵם מְבַטְלִים אֶת הַגְּזֵרָה: הַתַּפְּלוֹת וְהַצְּדָקָה וְהַתַּשׁוּבָה. וְשִׁלְשָׁתָן בְּפִסְיִקְתָּא אַחַד, שֶׁנֶּאמַר: "וַיִּכְנָסוּ עָמִי אֲשֶׁר נִקְרָא שְׁמִי עֲלֵיהֶם וַיִּתְּפַלְלוּ" (דברי הימים"ב ז, יד), זוֹ תַּפְּלוֹת; "וַיִּבְקְשׁוּ פָנָי" (שם), זוֹ צְדָקָה, שֶׁנֶּאמַר: "אֲנִי בְּצִדְקָא אַחֲזָה פְּנִידָה"; "וַיִּשְׁבוּ מִדַּרְכֵיהֶם הַרְעִים" (שם), זוֹ תַּשׁוּבָה. מַה כָּתִיב תַּמּוֹן: "וַאֲנִי אֲשִׁמַּע מִן־הַשָּׁמַיִם וְאֶסְלַח לְחַטָּאתָם וְאֶרְפָּא אֶת־אֲרָצָם" (שם).

וְכֵן מְצִינוּ בְּחִזְקֵיהוּ, שֶׁנִּתְּבַטְּלָה מַעֲלֵיו גְּזֵרַת מִיתָה בְּתַפְּלוֹתוֹ, שֶׁנֶּאמַר: "בֵּימֵי הָהֵם חָלָה חִזְקֵיהוּ לְמוֹת וַיָּבֹא אֵלָיו יִשְׁעֵיהוּ בְּרִאמוֹץ הַנְּבִיא וַיֹּאמֶר אֵלָיו כֹּה־אָמַר ה' צוֹ לְבִיתְךָ כִּי מֵת אַתָּה וְלֹא תַחֲיֶה. וַיִּסַּב חִזְקֵיהוּ פָּנָיו אֶל־הַקִּיר וַיִּתְּפַלֵּל אֵלֵיהֶם וְגוֹי. וַיִּבְדַּח חִזְקֵיהוּ בְּכִי גְדוֹל". וְכָתִיב: "וַיְהִי דְבַר־ה' אֶל־יִשְׁעֵיהוּ וְגוֹי. שֶׁמַּעֲתִי אֶת־תַּפְּלוֹתְךָ רְאִיתִי אֶת־דְּמַעְתְּךָ" וְגוֹי (ישעיה לז, א-ה).

וְאֶף־עַל־פִּי שֶׁבְּעוֹנוֹתֵינוּ נִנְעָלוּ שְׁעָרֵי תַּפְּלוֹת, שְׁעָרֵי דְמַעָה לֹא נִנְעָלוּ כְּשֶׁבּוּכָה עִם תַּפְּלוֹתוֹ כְּשֶׁשְׂרוּי בְּצָרָה. כְּדִגְרִסִּינָן פֶּרֶק אֵין עוֹמְדִין (ברכות לב, ב): וְאָמַר

רבי אלעזר: משחרב בית המקדש ננעלו שערי תפלה, שנאמר: "גם כי אזעק ואשובע שנתם תפלתתי" (איכה ג, ח) ואף על פי שננעלו שערי תפלה, שערי דמעה לא ננעלו, שנאמר: "שמעה תפלתי ה' ושועתי האזינה אל דמעותי" (*). אל תחרש" וגו' (תהלים לט, יג). ועוד גרסינן בפרק תעניות אלו (תענית כה, ב): תנו רבנן: מעשה ברבי אלעזר (*) שגזר וכו', געו בבכיה וירדו גשמים וכו', כדאיתא למטה בגר חמישי, כלל א', חלק ג, פרק ג בדברי הצומות (סימן רפז).

נפש יהודה אל תחרש. מדלא כתיב את דמעתי תראה ש"מ נראית היא לפניו ואין צריך להתפלל אלא שתתקבל לפניו: שגזר. על הגשמים ולא באו:

פרק שנים עשר [קב]

כשיעמוד אדם להתפלל ישהה מעט לכונן את לבו ואל יחשב במחשבה אחרת, כמו ששנינו בראש פרק אין עומדין (ברכות ל, ב): אין עומדין להתפלל אלא מתוך כבוד ראש. חסידים הראשונים (*) היו שוהין שעה אחת ומתפלליו, כדי שיכוננו לבם לאביהם שבשמים. ואמרינן עלה בגמרא (לא, א): תניא: אין עומדין להתפלל (*) לא מתוך שיחה ולא מתוך שחוק, ולא מתוך עצבות ולא מתוך עצלות, ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך דברים בטלים, אלא מתוך שמחה של תורה, שנאמר: "ועתה קחו לי מנגון" (מלכים ב ג, טו) וכו'. וכל זה כדי לכונן בתפלתו.

נפש יהודה היו שוהין שעה אחת. במקום שבו להתפלל ולא שעה ממש אלא מעט כדי שיתפוס הכוונה ויסלק הרהור מחשבת חוץ שינוח נשמת רוחו מטורח הלוכו וידבר בשופי: לא מתוך שיחה. כדאיתא בסימן ס"ג:

כי אם לפני בשר ודם, כשישאל אדם צרכיו ממנו, הוא מפנה את לבו מכל מחשבות שבעולם, מה לעשות לפני מלך המלכים הקדוש ברוך הוא, היודע מה שבלבבות, שאינו חפץ במי שמתפלל לפניו ולבו בל עמו. ונאמר עליו: "קרוב אתה בפיהם ורחוק מקליותיהם" (ירמיה יב, ב). ושומע תפלת האדם שלבו נשבר ונדכה ומכונן לבו בתפלתו, כדגרסינן התם, פרק אין עומדין (לא, א): תנו רבנן: המתפלל צריך שיכונן את לבו, אבא שאול אומר: סימן לדבר: "תכין לבם תקשיב אזנך" (תהלים נ, יז).

ואם אינו יכול לכונן את לבו בכל ברכות התפלה, יכונן במקצתם, ועל כלם באבות, כדגרסינן בסוף פרק אין עומדין (לד, ב): תניא: המתפלל צריך שיכונן את לבו בכלן ואם אינו יכול לכונן את לבו בכלן, יכונן את לבו באחת, אהי? אמר רב ספרא משום חד דבי רבי: באבות.

ואם אינו יכול לכונן בשום דבר ממנה, יעזבנה עד שיפנה מחשבתו, כדגרסינן במסכת ערויבין, פרק הדר עם הנכרי (סה, א): אמר רבי חנינא:

כָּל שְׂאִין דְּעֵתוֹ מִיִּשְׁבֵּת עָלָיו אֵל יוֹרָה, (*) שְׁנֵאֲמַר: "בְּצַר אֵל יוֹרָה". רַבִּי חֲנִינָא, (*) בְּיוֹמָא דְהוּהוּ רְתַח לָא מְצָלִי, אָמַר: "בְּצַר אֵל יוֹרָה".

נפש יהודה **שנאמר בצר אל יורה.** לאו קרא הוא אלא כך נדרש מפסוק אחר היערוך שועך לא בצר כלומר בשעת צרה אל תערוך תפלתך ושועתך כשיש לך טירוד ושמה פסוק בספר בן סירא הוא: **ביומא.** דהוי ליה טירוד:

וְגַרְסִינָן בְּמִדְרַשׁ תְּהֵלִים (סה, ד): "נִוְרָאוֹת בְּצִדְקָתָא תַּעֲנִנּוּ" וְגו' (תהלים סה, ו). רַבִּי חֲנִינָא בְּרַ פִּפְא שְׁאֵל לְרַבִּי שְׁמוּאֵל בְּרַ נַחְמָנִי: מַאי דְכָתִיב " (*) סִכְתָּה בְּעֵנָן לָךְ מַעְבֹּר תִּפְלָה" (איכה ג, מד)? אָמַר: שְׁעָרֵי תִּפְלָה פְּעָמִים פְּתוּחִים, פְּעָמִים נִנְעָלִים. וְכֵן אָמַר רַבִּי יוֹסִי בֶן חֲלֶפְתָּא: "וְאַנִּי תִּפְלִיתִלְךָ ה' עֵת רָצוֹן" (תהלים סט, יד), עֵתִים מְזֻמָּנִים יֵשׁ לָהּ לְתִפְלָה. רַבִּי בְּרַכְיָה וְרַבִּי חֲלָבוֹ וְרַב עֲנָן וְרַב יוֹסֵף בְּשֵׁם רַב אִידִי אָמְרִי: שְׁעָרֵי תִּפְלָה אֵינָם נִנְעָלִין לְעוֹלָם. בֶּן עֲזַאִי וְרַבִּי עֲקִיבָא, חֵד מְנַהוֹן אָמַר: מִי שֶׁהוּא גּוֹמֵל חֲסָדִים יְהֵא מְבַשֵּׁר שְׁתִּפְלָתוֹ נִשְׁמַעַת, שְׁנֵאֲמַר: "זִרְעוּ לָכֶם לְצִדְקָה קֶצְרוּ לְפִי חֲסָד" (הושע ג, יב), מַה כָּתִיב בְּתַרְיָה: " (*) וְעַת לְדָרוּשׁ אֶת־ה'" (שם). וְחוֹרְנָא אָמַר: אֵינִי כְּמַבְטֵל דְּבַרִּי רַבִּי אֶלָּא כְּמוֹסִיף עָלָיו: "וְאַנִּי תִּפְלִיתִלְךָ ה' עֵת רָצוֹן", מִיָּד, "עֲנִנִי בְּאֶמֶת יִשְׁעֶךָ". בְּזִמְן שְׁתִּפְלָתוֹ שֶׁל אָדָם בְּכּוֹנֵה הִיא עֵת רָצוֹן וְתִפְלָתוֹ נִשְׁמַעַת.

נפש יהודה **סכותה בענן לך.** נדרש סכותה קבלת התפלה כמו הענן המכסה שמים: **ועת לדרוש ה'.** אז כשתגמול חסד דרוש ה' בתפלה כי עת רצון לפניו לקבלה:

וּבְזִמְן (שם ד, ה) שְׁאָדָם קוֹרָא בְּאֶמֶת לְפָנֵי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא תִּפְלָתוֹ נִשְׁמַעַת, שְׁנֵאֲמַר: "קְרוֹב ה' לְכָל קוֹרְאֵיו" וְגו' (תהלים קמה, יח). יְכוֹל לְכַל? תִּלְמוּד לוֹמַר: "לְכָל אֲשֶׁר יִקְרָאֵהוּ בְּאֶמֶת" (שם). וְכָתִיב: "אֲדָא טוֹב לְיִשְׂרָאֵל" (שם עג, א). יְכוֹל לְכַל? תִּלְמוּד לוֹמַר: "לְבָרִי לְבָב" (שם). וְכָתִיב: "טוֹב ה' לְמַעוֹז בְּיוֹם צָרָה" (נחום א, ז). יְכוֹל לְכַל? תִּלְמוּד לוֹמַר: "וְיִלְדַע חֲסִי בּוֹ" (שם). וְכָתִיב: "טוֹב ה' לְקוֹן" (איכה ג, כה). יְכוֹל לְכַל? תִּלְמוּד לוֹמַר: "לְנַפְשׁ תִּדְרָשׁנוּ" (שם). וְכָתִיב: "הִיטִיבָה ה' לְטוֹבִים" (תהלים קכה, ד), יְכוֹל לְכַל? תִּלְמוּד לוֹמַר: "וְיִלְשְׁרִים בְּלְבוֹתָם" (שם).

וְעוֹד (שם ה, ד) אָמַר דָּוִד לְפָנֵי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: רְבוּנוּ שֶׁל עוֹלָם, "אָמְרֵי הָאֲזִינָה ה' בִּינָה הַגִּיגִי" (שם ה, ב), בְּשַׁעָה שְׁיֵשׁ בִּי כַח לְעַמֵּד לְפָנֶיךָ בְּתִפְלָה וְלְהוֹצִיא דָּבָר מִפִּי, "אָמְרֵי הָאֲזִינָה ה'" ; וּבְשַׁעָה שְׂאִין בִּי כַח לְעַמֵּד לְפָנֶיךָ בְּתִפְלָה, הַתְּבוּנוֹ מַה בְּלִבִּי.

כָּתִיב (מד"ת קח, א): "וַיָּבֵא הַמֶּלֶךְ דָּוִד וַיֵּשֶׁב לְפָנֵי ה' (שמואל ב ז, יח). וְכִי יֵשׁ יִשְׁיבָה לְפָנֵי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא וְהֵלֵא אֵין אָדָם מִתְּפִלָּל אֶלָּא מְעוֹמֵד? אֶלָּא שְׁיֵשֵׁב דְּעֵתוֹ וְכוּן לְבוֹ בְּתִפְלָה. אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בְּרַ נַחְמָנִי: אִם כּוֹנֵת לְבָד בְּתִפְלָה תְּהֵא מְבַשֵּׁר שְׁיִשְׁמַע תִּפְלָתְךָ, שְׁנֵאֲמַר: "תִּכְיִן לְבָם תִּקְשִׁיב אֲזַנְךָ" (תהלים ג, יז). וְכָתִיב: "כִּי עֲזָרָא הַכִּין לְבָבוֹ" (עזרא ג, ז); "וַיִּתֵּן לוֹ הַמֶּלֶךְ כִּי־דַהִי הַטוֹבָה עָלָיו" (שם שם, ו). וּבְחִזְקָהּ כָּתִיב: "כָּל לְבָבוֹ הַכִּין לְדָרוּשׁ אֶת ה'", (דברי הימים ב ל, יט) וְכָתִיב: "שְׁמַעֲתִי אֶת־תִּפְלָתְךָ" וְגו' (מלכים ב, ה). אָמַר דָּוִד,

(* הוֹאִיל וְהוּא כְּוֹן אֶת לֵב יִשְׂרָאֵל: "נִכְוֹן לְבַי אֱלֹהִים" וּגוֹי' (תהלים נז, ח; קח, ט). אָמַר לוֹ: אֶתְּהָ כְּוֹנֵת לְבָבְךָ בְּתַפְלָה אֲנִי אֶכְיֹן אֶת כְּסֵאֲךָ, דְּכָתִיב: "וְיִכְסֵא דָוִד יִהְיֶה נִכְוֹן עַד־עוֹלָם" (מלכים א ב, מה).

נפש יהודה הוֹאִיל וְהוּא כְּוֹן. את לב ישראל על שראה הקב"ה שישראל כווננו את לבם בתפלתם והוא הבוחן הלב:

פרק שלשה עשר [קג]

כָּל אָדָם יִשְׁתַּדֵּל לְהִיּוֹת זֶהִיר בְּתַפְלָתוֹ וַיֹּאמֶר אוֹתָהּ בְּאִמָּהּ, בְּיִרְאָהּ, בְּרִתְתָּהּ, בְּזִיעַ, כְּמִי שֶׁעוֹמֵד לְבִקְשׁ עַל נַפְשׁוֹ מִלְּפָנֵי אֲדוֹן הָעוֹלָם. וַיִּשִׁים לְבוֹ בְּכַפּוֹ, כְּדַגְרָסִינֹן בְּפֶרֶק קָמָא דְתַעֲנִיּוֹת (ח, א): וַאֲמַר רַבִּי אֲמִי: אֵין תַּפְלָתוֹ שֶׁל אָדָם נִשְׁמַעַת אֶלָּא אִם כֵּן (* מְשִׁים נַפְשׁוֹ בְּכַפּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "נִשְׂאָ לְבַבְנוֹ אֶל־כַּפָּיִם אֶל־יָל בְּשָׂמִים" (איכה ג, מא).

נפש יהודה מְשִׁים נַפְשׁוֹ בְּכַפּוֹ. כלומר שנפשו מכוונה בכפו דהיינו שמתפלל בלב שלם:

וְצָרִיךְ שְׂיִתְּנוּ (* עֵינָיו לְמַטָּה וְלְבוֹ לְמַעְלָה, כְּדַגְרָסִינֹן בְּפֶרֶק מְצוֹת חֲלִיצָה (יבמות קה, ב): רַבִּי חֲזִיא וְרַבִּי שְׁמַעוֹן הָווּ יְתִבִי, נִפְק מִיִּלְתָּא מִבִּינֵיהוּ, פְּתַח חַד מִינֵיהוּ וַאֲמַר: הַמְתַּפְּלֵל צָרִיךְ שְׂיִהְיוּ עֵינָיו לְמַטָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיוּ עֵינָיו וְלְבַי שֵׁם כָּל־הַיְמִיִּם" (מלכים א ט, ג). פְּתַח אֵידֶךָ וַאֲמַר: הַמְתַּפְּלֵל צָרִיךְ שְׂיִהְיֵא לְבוֹ לְמַעְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "נִשְׂאָ לְבַבְנוֹ אֶל־כַּפָּיִם" וּגוֹי'. אֲדַהֲכִי אֶתְּהָ רַבִּי יִשְׁמַעְיָאֵל בְּרַי יוֹסִי לְגַבִּייהוּ, אָמַר לְהוּ: בְּמֵאֵי עֵסְקִיתוּ? אָמְרוּ לֵיהּ: בְּתַפְלָה. אָמַר לְהוּ: כִּדְ אָמַר אַבָּא: הַמְתַּפְּלֵל צָרִיךְ שְׂיִתְּנוּ עֵינָיו לְמַטָּה וְלְבוֹ לְמַעְלָה לְקַיִם שְׁנֵי הַמְקָרְאוֹת הַלָּלוּ.

נפש יהודה עֵינָיו לְמַטָּה. כלפי ארץ ישראל משום דשכינה התם קיימא דכתיב והיו עיני ולבי שם:

מְצַאֲתִי בְּמַדְרָשׁ: חֲזִיב אָדָם לְנַעֲנַע עַצְמוֹ בְּתַפְלָה, עַל שֵׁם שֶׁנֶּאֱמַר: "כָּל עַצְמֹתַי תִּאֲמַרְנָה ה' מִי כְמוֹדְךָ" (תהלים לה, ז). וְכֵן מְנַהֵג הַחֲסִידִים.

וּגְרָסִינֹן בְּפֶרֶק אֵין עוֹמְדִין: אָמַר רַבִּי חָמָא בְּרַ בִּיזְנָא אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן חֲסִידָא: הַמְתַּפְּלֵל צָרִיךְ שְׂיִרְאָה אֶת עַצְמוֹ כְּאֵלוֹ שְׂכִינָה שְׂרוּיָה כְּנֶגְדּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "שְׂוִיתִי ה' לְנֶגְדִי תָמִיד" (שם טז, ח). וְלִפִּי שְׁלֵא יִסְתַּכֵּל בְּדָבָר אַחֵר, יַחֲזִיר פָּנָיו אֶל הַקִּיר, כְּמוֹ שֶׁלְּמַדְנֹנוּ מִחֲזִקְיָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּסַּב חֲזִקְיָהּ פָּנָיו אֶל־הַקִּיר וַיִּתְּפֹל" (ישעיה לח, ב).

וַיַּעֲשֶׂה תַפְלָתוֹ בְּכוֹנָה וּבְחִתּוּף שְׁפָתָיו וּבְלַחֲשׁ בְּלֵי הַשְּׁמַעַת קוֹל, כְּמוֹ שֶׁלְּמַדְנֹנוּ מִחֲנָה, כְּדַגְרָסִינֹן בְּפֶרֶק אֵין עוֹמְדִין (ברכות לא, א): אָמַר רַב הַמְּוֹנֵנָא: הַלְכְּתָא גְבֻרָתָא אַפָּא לְמִשְׁמַע מְהֵנִי קָרְאִי דְחִנָּה.

"וְחִנָּה הִיא מְדַבְּרַת עַל־לְבָהּ" (שמואל א א, ג), מְכָאן לְמַתְּפִלֵּל שְׂיִכְוֹן אֶת לְבוֹ.

"רק שפתיך נעות" (שם), מכאן למתפלל שיחתך בשפתיי.

"וקולה לא ישמע" (שם), שלא ישמע קולו בתפלתו.

"ויחשבה עלי לשפחה" (שם), מכאן שהשכור אסור להתפלל.

"ויאמר אליה עלי עדמתי תשתכרין הסירי את יינך מעליך" (שם שם, יד), מכאן לרואה דבר מגנה בחברו, שחייב להוכיחו.

"ותען חנה ותאמר לא אדני" (שם שם, טו). אמר עולא ואיתימא רבי יוסי בר חנינא: אמרה ליה: לא אדון אתה בדבר זה ולא רוח הקדש שורה עליך, שאתה חושדני בדבר זה. "אשה קשתרוח אנכי" וגו' (שם), מכאן למי שחושדן אותו בדבר ואין בו, שצריך להודיעו. (*)

נפש יהודה שצריך להודיעו. הנחשד צריך לנקות את עצמו ולהודיע את חושדו שאין בו אותו דבר מגונה:

"ויען עלי ויאמר לכי לשלום" (שם שם, יז). מכאן לחושד לחברו ואין בו, שצריך לפייסו; ולא עוד אלא שצריך לברכו, שנקאמר: "ואלהי ישראל יתן את שלתך" (שם).

"(*) אלתתן וגו' אני האשה (*) הנצבת עמכה בזה" (שם שם, טז-כו), אמר רבי יהושע בן לוי: מכאן, שאסרו לישב בארבע אמות של תפלה. ומצינו במדרש: "זה" בגימטריא: יב, ארבע אמות לפניו ושמונה אמות לשני צדדיו.

נפש יהודה אל תתן וגו'. לפני בת בליעל, אל תתנני כבת בליעל לחשדני בשכרות: הנצבת עמכה. משמע אף הוא עמה בעמידה:

מצינו בתשובת הגאונים, בשם רב ברגלוני: אחד יושב ושנים מתפללין (*) סימן רע ליושב, אלא מרחיק ארבע אמות ומתפלל, דכתיב: "אני האשה הנצבת (*) עמכה בזה", מלא ה'. והני מלי כד יתיב במילי דעלמא ובטיל, אבל יתיב וקרי קריאת שמע, או (*) במילי דצלותא, לית לן בה. ומאי דבעי, מתרחק חמש אמות ארבע לשכינה ואחד לדידיה.

נפש יהודה סימן רע ליושב. עונש יבא לו על שהוא יושב בתוך ד' אמות של המתפללים: עמכה בזה מלא ה'. לרמז לה' אמות ד' אמות הוא מקום השכינה לפניו ולצדדיו ואמה שהוא עומד בו ופוסע ג' פסיעות לאחוריו להרחיק עצמו ממקום השכינה ולהראות ששכינה כנגדו והוא קבלת תפלתו שהתפלל במקום הזה: במילי דצלותא. תפלה אחרת מותר לו לישב:

ועוד לגאון ז"ל: אסור לישב בצד ארבע אמות, מפני שארבע אמות של תפלה מקום שכינה הוא. וראיה לדבר, שכשיפטר אדם מתפלתו צריך לפסע שלש פסיעות לאחוריו ואחר כך (*) יתן שלום. ואם לא עשה כן ראוי לו כאלו לא התפלל. וכל כך למה? מפני כבוד השכינה. ואם היה קורא

קריאת שמע או עוסק בדברי תפלה (*) ואין מפליג עצמו לדברים אחרים, מותר.

נפש יהודה יתן שלום. אחר שפסע לאחוריו יאמר עושה שלום וכו': ואין מפליג. מחליק ומפריש עצמו ופוסק מתפלתו אלא מתפלל מותר לישוב כמו שאמר אבל יתיב וקרא ק"ש וכו' לית לן בה:

ועל כלם אם ידע אדם לפני מי הוא מתפלל יכון כראוי ויטל שכרו משלם, כדגריסין פרק תפלת השחר (ברכות כה, ב): תנו רבנן: כשחלה רבי אליעזר נכנסו תלמידיו לבקרו. אמרו לו: רבי, למדנו ארחות חיים. אמר להם: הנהרו בכבוד חבריכם; וכשאתם מתפללים דעו לפני מי אתם עומדים. ובדבר הזה תהיו נכנסים לחיי העולם הבא.

פרק ארבעה עשר [קד]

גדולה תפלה יותר ממעשים טובים ומכל הקרבנות, כדגריסין בפרק אין עומדין (ברכות לב, ב): אמר רבי אלעזר: גדולה תפלה יותר ממעשים טובים, שאין לה גדול במעשים טובים כמשה רבינו ואפילו הכי לא נענה אלא בתפלה, דכתיב: "אלתוסף דבר אלי עוד בדבר הזה" (דברים ג, כו). וסמיה ליה: " (*) עלה ראש הפסגה" וגו' (שם שם, כז). ואמר רבי אלעזר: גדולה תפלה יותר מכל הקרבנות, שנאמר: "למה לי רבזבחיכם יאמר ה'" (ישעיה א, יא) וכתוב בתריה: " (*) ובפרשכם כפיכם אעלים עיניי" וגו' (שם שם, טו).

נפש יהודה עלה ראש הפסגה. בדבר תפלה זו נתרציתי להראותך אותה: ובפרשכם כפיכם. אי לאו דגדולה תפלה כיון דאמר למה לי רוב זבחיכם למה לי תו ובפרשכם הא אפילו זבחיכם לא ניחא ליה:

גדולה תפלה, שהקישוה הכתוב לקטרת, שנאמר: "תכון תפלת קטרת" (תהלים קמא, ב).

ואף על פי שהאל יתברך עונה למתפלל בצרתו, יותר היא מקבלת המקדים תפלה לצרה, כדגריסין במסכת סנהדרין, פרק נגמר הדין (מד, ב): " (*) היערך שועף לא בצר וכל מאמציכח" (איוב לו, יט), אמר רבי אלעזר: לעולם יקדים אדם תפלה לצרה, שאלמלי לא הקדים אברהם תפלה בין בית אל ובין העי, לא נשתירו משונאיהו של ישראל שריד ופליט.

נפש יהודה היערוך שועף לא בצר. כך היו אומרים חבריו לאיוב כלום הקדמת שועף לא בצר עד לא באה הצרה אם היית עושה כן היו הכל מאמצים כחך:

ריש לקיש אמר: (*) כל המאמץ עצמו בתפלה מלמטה אין לו צרים מלמעלה. רבי יוחנן אמר: (*) לעולם יבקש אדם רחמים, שיהו הכל מאמצין פחו ולא יהיו לו צרים מלמעלה.

נפש יהודה כל המאמץ עצמו בתפלה מלמטה אין צרים. יכולין להשטינו מלמעלה: לעולם יבקש אדם רחמים שיהיו הכל מאמצין את כחו. שיסייעוהו מלאכי השרת לבקש רחמים ושלא יהיו לו משטינים מלמעלה והכי משמע העירך שועך אם באת לערוך שוע בזאת תערכה לא בצר שלא יהיו לך צרים ושהכל יהיו במאמצי כחד:

גדולה תפלה שהקדוש ברוך הוא שומע תפלתו של ישראל ומרחם עליהם בעת צרתו. וכל האבות והנביאים סדרו תפלה לפניו בעד העולם ובעד בני ישראל עמו ושמע תפלתם.

אברהם אבינו, עליו השלום, התפלל לפני הקדוש ברוך הוא בעד סדום, שנאמר: "ויגש אברהם ויאמר האף תספה וגוי אולי יש חמשים" וגוי (בראשית יח, כגכד). והקדוש ברוך הוא שמע תפלתו, שנאמר: "ויאמר אם אמצא בסדם" וגוי (שם שם, כז).

יצחק אבינו, עליו השלום, התפלל בעד אשתו לפני הקדוש ברוך הוא, ושמע תפלתו, שנאמר: "ויעתר לו ה'" (שם כה, כא). ואף רבקה התפללה, דכתיב: "ותלך לדרש אתה" (שם שם, כב), ושמע תפלתה, דכתיב: "ויאמר ה' לה שני גוים בבטןך" וגוי (שם).

יעקב אבינו, עליו השלום, התפלל, דכתיב: "הצילני נא" וגוי (שם לב, יא). ושמע תפלתו, דכתיב: "ויבא יעקב שלם" (שם לג, יח).

משה רבינו, עליו השלום, התפלל בעד ישראל, דכתיב: "ויחל משה את פני ה' אלהיו" (שמות לב, יא). ושמע תפלתו, דכתיב: "ויאמר ה' סלחתי כדברך" (במדבר יד, כ).

אהרן התפלל בעד העם, דכתיב: "וייתן את הקטרת" (שם יז, יב); והקטרת חביבה כתפלה, דכתיב: "תכון תפילתי קטרת לפניך" (תהלים קמא, ב). ושמע תפלתו, דכתיב: "ותעצר המגפה" (במדבר יז, ג).

פנחס התפלל ושמע תפלתו, כדכתיב: "ויעמד פניחס ויפלל ותעצר המגפה" (תהלים קו, ל).

יהושע התפלל, שנאמר: "ויפל על פניו" (יהושע ז, ו). ושמע תפלתו, דכתיב: "ויאמר ה' אלי יהושע קום לך למה זה אתה נפל על פניך" (שם שם, ז), כלומר, שמעתי את תפלתך.

חנה התפללה, דכתיב: "ותתפלל חנה" (שמואל א ב, א). ושמע תפלתה, דכתיב: "אלהנער הזה התפללתי" וגוי (שם א, כז).

שמואל התפלל ושמע תפלתו, דכתיב: "ויזעק שמואל אלהי בעד ישראל ויענהו ה'" (שם ז, ט). דוד התפלל, דכתיב: "נפלה נא בידיה" וגוי (שמואל ב כד, יד). ושמע תפלתו, דכתיב: "ויעתר ה' לארץ ותעצר המגפה מעל ישראל" (שם שם, כה).

שְׁלֹמֹה הַתְּפִלָּל, דְּכָתִיב: "וַיַּעֲמֵד שְׁלֹמֹה לִפְנֵי מִזְבֵּחַ ה' נֹגֵד כְּלִיקָהּ לְיִשְׂרָאֵל וַיִּפְרֹשׁ כַּפָּיו הַשָּׁמַיִם" (מלכים"א ח, כב). וְשָׁמַע תְּפִלָּתוֹ, דְּכָתִיב: "וַיֹּאמֶר ה' אֵלָיו שְׁמַעְתִּי אֶת-תְּפִלָּתְךָ וְאֶת-תַּחֲנֻנְךָ אֲשֶׁר הִתְחַנַּנְתָּה לִּפְנֵי" (שם ט, ג).

אֵלֵיהֶו הַתְּפִלָּל, דְּכָתִיב: "עֲנֵנִי ה' עֲנֵנִי" וּגו' (שם יח, לו). וְשָׁמַע תְּפִלָּתוֹ, דְּכָתִיב: "וַיַּעַל אֱשׁ הָאֱלֹהִים מִן הַשָּׁמַיִם וַתֹּאכַל אֶת-הַעֲלֵה וְאֶת הָעֵצִים" וּגו' (שם לח).

אֵלֵישַׁע הַתְּפִלָּל, דְּכָתִיב: "וַיָּבֵא וַיִּסְגֹר הַדָּלֶת בְּעַד שְׁנֵיהֶם וַיִּתְפַּלֵּל אֱלֹהִים" (מלכים"ב ד, לג). וְשָׁמַע תְּפִלָּתוֹ, דְּכָתִיב: "וַיִּפְקַח הַנְּעַר אֶת-עֵינָיו" (שם שם, לה).

חִזְקִיָּה הַתְּפִלָּל, דְּכָתִיב: "וַיִּתְפַּלֵּל חִזְקִיָּה אֱלֹהִים" וּגו' (שם כ, ב). וְשָׁמַע תְּפִלָּתוֹ, דְּכָתִיב: "שְׁמַעְתִּי אֶת-תְּפִלָּתְךָ" וּגו' (שם שם, ה).

וְכֹן עָשׂוּ הַצְּדִיקִים וְהַחֲסִידִים אֲשֶׁר בְּכָל דּוֹר וְדוֹר; הַתְּפַלְלוּ בְּלֵב שָׁלֵם וְהִקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא שָׁמַע תְּפִלָּתָם. וּמִבְּטַח לָנוּ, כִּי כְּשֵׁיִתְפַּלְלוּ יִשְׂרָאֵל וְהַמְּבַחְרִים שְׁבָהֶם בְּכָל דּוֹר וְדוֹר, וַיִּבְקְשׂוּ מִהִקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא שְׁיִזְכֹּר לָהֶם בְּרִית אָבוֹת וּבְרִית שְׁלֹש־עֶשְׂרֵה מִדּוֹת, שֶׁהוֹדִיעַ סוּדוֹ לְמֹשֶׁה רַבֵּינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם, שֶׁהֵן מִדּוֹת שְׁאִינֶן חוֹזְרוֹת רִיקָם כְּשֵׁיִתְפַּלְלוּ בְּתִשׁוּבָה וּבְלֵב טָהוֹר, שֶׁהָאֵל יִתְבָּרַךְ יִשְׁמַע תְּפִלָּתָם וַיּוֹצִיאֵם מִצָּרוֹתָם.

פרק חמשה עשר [קה]

בְּאַהֲבַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ לְצְדִיקִים, מְנַסֶּה אוֹתָם (*) בְּחֻמְדַּת תְּפִלָּתָם וְעוֹנֶה אוֹתָם וּמְרַחֵם עֲלֵיהֶם, כְּדַגְרִסִּינָן פֶּרֶק הַבָּא עַל יְבֻמָּתוֹ (יבמות סד, א): אָמַר רַבִּי יִצְחָק: מִפְּנֵי מָה הָיוּ אָבוֹתֵינוּ עֹקְרִים? מִפְּנֵי שֶׁהִקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מִתְאַוֶּה לְתְּפִלָּתוֹ שֶׁל צְדִיקִים, דְּאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: לָמָּה נִמְשָׁלָה תְּפִלָּתוֹ שֶׁל צְדִיקִים (*) (*) לְעֵתֵר? מָה עֵתֵר זֶה מִהֲפֹךְ אֶת הַתְּבוּאָה בְּגֵרֶן מִמְּקוֹם לְמְקוֹם, אִם תְּפִלָּתוֹ שֶׁל צְדִיקִים מְהֻפָּכֶת דְּעֵתוֹ שֶׁל הִקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מִמִּדַּת רְגִזְנוּת לְמִדַּת רַחֲמָנוּת. וְגַם בְּפֶרֶק קַמָּא דְּסִפְכָּה (יד, א), אֵיתָא הָאִי מִימְרָא דְּרַבִּי אֶלְעָזָר. וְגַרְסִינָן בְּבִרְאשִׁית רַבָּה (מה, ד): לָמָּה נְעַקְרוּ אִמָּהוֹת? רַבִּי לִוִּי אָמַר, שֶׁהִקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מִתְאַוֶּה לְתְּפִלָּתוֹ וְשִׁיחָתוֹ, שְׁנֹאָמַר: " (*) יוֹנְתִי בְּחֻגֵי הַסָּלַע" וּגו' (שיר השירים ב, יד). וְגַרְסִינָן בְּאַלְפָּה הַדְּבָרִים רַבָּה (ג, ו): "בְּרוּךְ תִּהְיֶה מִכָּל-הָעַמִּים לֹא-יִהְיֶה בְּךָ עֹקֵר וְעֹקְרָה" וּגו' (דברים ז, יד), מֵהוּ עֹקֵר וְעֹקְרָה שֶׁלֹּא תִּהְיֶה תְּפִלָּתְכֶם עֹקְרָה שֶׁלֹּא תַעֲשֶׂה פְרוֹת. וְכֹן הוּא אוֹמֵר: "וְהִיָּה טָרֶם יִקְרָאוּ וְאֲנִי אֶעֱנֶה" (ישעיה סה, כד).

נפש יהודה בחמדת תפלתם. ששולח הקב"ה צרה או יסורין לצדיקים כדי שיתפללו אליו שחמד לתפלתם: לעתר. דכתיב ויעתר יצחק וגו': עתר. וויני"ד שויפ"ל בל"א: יונתי בחגוי הסלע. וכתיב השמיעני וגו' היינו התפלה:

לְמַדְנוּ, (*) שֶׁהַעֲקָר הָאֲמֵתִי מִי שֶׁאִינוֹ נִשְׁמָעֵת תִּפְלָתוֹ. אֲבָל אֲבוֹתֵינוּ הָרֵאשׁוֹנִים, שֶׁהִיָּתָה נִשְׁמָעֵת תִּפְלָתוֹ, לֹא הָיוּ עֲקָרִים. וּמִי שֶׁעָנָה לְיַעֲקֹב אֲבִינוּ בְּכָל צְרוּתוֹ, כְּדָכְתִּיב: "לֵאלֹהִים הִעֲנֵה אֶתִּי בַיּוֹם צָרְתִּי" (בְּרֵאשִׁית לֵה, ג), הוּא עוֹנֶה לְיִשְׂרָאֵל בְּכָל צְרוּתָם אִם מִתְפַּלְלִים בְּכָל לַב וּבְכָל נַפְשׁ. כְּדָגְרְסִינָן בְּמִדְרַשׁ תְּהִלִּים (כ, א): "יַעֲנֵךְ ה' בַּיּוֹם צָרְךָ" (תְּהִלִּים כ, ב), זֶה שֶׁאָמַר הַכֶּתוּב: "יִקְרָאֲנִי וְאֶעֱנֶהוּ" וּגו' (שֵׁם צֵא, טו), אָמַר הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: בְּשָׁעָה שֶׁמִּגַּעַת צָרְךָ לְיִשְׂרָאֵל וּמִבְקָשֶׁיךָ אוֹתִי וּמִשְׁתַּתְּפִים כְּבוֹדִי עִמָּהֶם - אֶעֱנֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "יִקְרָאֲנִי וְאֶעֱנֶהוּ" וּגו'.

נפש יהודה **שהעקר האמתי.** מי שאינו מוליד על שהוא עקר באמת ועומד בעקרתו הוא על שלא רצה הקב"ה לקבל תפלתו בעבור חטאיו:

אָמַר רַבִּי יוֹדָן: מִשָּׁל לָמָּה הַדָּבָר דּוֹמָה? לְאִשָּׁה עֲבָרָה שֶׁהִיָּתָה עִם אִמָּה בְּכַעַס. בְּשָׁעַת לִידָתָה עָלְתָה אִמָּה לְמַעַלָּה וְהִיָּתָה הִיא צוֹנוּחַת מִלְמַטָּה וְאִמָּה שׁוֹמֵעֵת קוֹלָהּ וְנוֹהֶמֶת גַּם הִיא כְּנִגְדָּה. וְהָיוּ הַשְּׂכָנוֹת אוֹמְרוֹת לָהּ: מַה טִּיבָךְ - וְכִי אֵת יוֹלְדָת עִמָּה? אָמְרָה לָהּ: בִּתִּי יוֹלְדָת בְּצַעַר, אֲפִי-עַלְפִּי שֶׁהִכְעִיסָה אוֹתִי אִינִי יְכוֹלָה לְסַבֵּל צוֹחָתָה, אֲלֹא הִרִינִי צוֹנוּחַת עִמָּה, לְפִי שֶׁצָּרָת בִּתִּי שְׁלִי הִיא. כִּךָּ כְּשֶׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ קָרָא הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְבָכִי וַיִּלְלָה בְּעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּקְרָא ה' אֱלֹהִים צְבָאוֹת בַּיּוֹם הַהוּא לְבָכִי וּלְמִסְפַּד וּלְקִרְחָה וּלְחָגֵר שֶׁק" (יִשְׁעִיָּה כב, יב). וְלֹא עוֹד אֲלֹא צָנָה לְשָׁמַיִם לְהִתְאַבֵּל עֲלֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֲלַבִּישׁ שְׁמַיִם קְדָרוֹת" וּגו' (שֵׁם נ, ג). אָמְרוּ לְפָנָיו מִלֵּאכִי הַשָּׂרֵת: רְבוּנוּ שֶׁל עוֹלָם. וְכו'.

פרק ששה עשר [קו]

הַתִּפְלָה מְעוּמָד הִיא שְׁמוֹנֵה-עֶשְׂרֵה בְּרָכוֹת בִּימּוֹת הַחוּל, כְּדָגְרְסִינָן בְּפָרֶק תִּפְלַת הַשָּׁחַר (בְּרֵאשִׁית כח, ב): רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמַר: בְּכָל יוֹם וַיּוֹם מִתְפַּלֵּל אָדָם שְׁמוֹנֵה-עֶשְׂרֵה. וְאֲמַרִּינָן עָלָה בְּגִמְרָא: כְּנִגְדַּת מִי? אָמַר הַלֵּל בְּרִיָּה דְרַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחֲמָנִי: כְּנִגְדַּת (*) שְׁמוֹנֵה עֶשְׂרֵה אֲזָכְרוֹת שֶׁבִּקְרִיאַת שְׁמַע. רַבִּי תַנְחוּם אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לִוִּי: כְּנִגְדַּת שְׁמוֹנֵה-עֶשְׂרֵה חוּלִיּוֹת שֶׁבִּשְׁדָּרָה. וְאֲמַרִּינָן עָלָה: הִנֵּי תַמְנֵי סָרִי, תִּשְׁסָרִי הוֹיָן? אָמַר רַבִּי לִוִּי: בְּרַפְתַּת הַמֵּינִין (*) בְּיָבֵנָה תִּקְנוּהָ. כְּנִגְדַּת מִי תִקְנוּהָ? (*) לְהַלֵּל, כְּנִגְדַּת "אֵל הַכְּבוֹד הַרְעִים"; לְרַב יוֹסֵף, (*) כְּנִגְדַּת אֶחָד שֶׁבִּקְרִיאַת שְׁמַע; לְרַבִּי תַנְחוּם, כְּנִגְדַּת (*) חוּלִיא קִטְנָה שֶׁבִּשְׁדָּרָה.

נפש יהודה **שמונה עשר אזכרות.** שמות שבמזמור הבו לה' בני אלים שהוא רמז לאבות וגבורות וקדושת השם כדאמרין בראש השנה מנין שאומרים אבות תלמוד לומר הבו לה' בני אלים: **ביבנה תקנוה.** לאחר זמן מרובה ברכת ולמלשינים: **להלל כנגד אל הכבוד הרעים.** על הרשעים פורענותם והיינו אל במדת הדין: **כנגד אחד.** כשיכלו הרשעים יהיה אחד והם י"ט כמנין אחי"ד בצירוף תיבות הפסוק שהם שש: **חוליא קטנה.** וי"ח גדולות הם י"ט:

וְגַרְסִינָן בְּמִדְרַשׁ תַנְחוּמָא (וִירָא, א): יְלַמְדֵנוּ רַבִּינוּ: כְּמָה תִפְלוֹת מִתְפַּלֵּל אָדָם בְּכָל יוֹם? כִּךָּ שְׁנוֹ חֲכָמִים ז"ל: בְּכָל יוֹם מִתְפַּלֵּל אָדָם שְׁמוֹנֵה-עֶשְׂרֵה. וְלָמָּה

שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה? אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחֲמָנִי: כִּנְגַד שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה פְּעָמִים שֶׁהָאֲבוֹת כְּתוּבִים בְּתוֹרָה. הָרִאשׁוֹן: "פֶּקֶד וּפְקַד אֱלֹהִים אֶתְכֶם וְגו' אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם" (בראשית נ, כד). (*) וְהָאֲחֵרוֹן: "וַיֹּאמֶר ה' אֵלָיו זֹאת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב (דברים לד, ז). וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: כִּנְגַד שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה צְוִיִּים שֶׁבְּמִשְׁכָּן, שֶׁהוּן בְּסִפְרָא וְאֵלֶּה שְׁמוֹת וְסוּף הַסִּפְרָא: "כִּפְּאֶשֶׁר צִוָּה ה' אֶת־מֹשֶׁה" (שמות, לט"א). וְרַבִּי סִימּוֹן אָמַר: כִּנְגַד שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה חוֹלִיּוֹת שֶׁבְּשִׁדְדָרָה, שֶׁבְּשַׁעָה שֶׁמִּתְפַּלֵּל וְכוּרַע וְצָרִיךְ שְׂיִכְרַע עַד (*) שְׂיִתְפַּקְּקוּ כָּל חוֹלִיּוֹת שֶׁבְּשִׁדְדָרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "כָּל עֲצַמְתִּי תֹאמַרְנָה" (תהלים לה, ט). וְרַבִּי שְׁמַעוֹן אָמַר: כִּנְגַד שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה מְזֻמּוּרִים שֶׁמֵּרֵאשׁ תְּהִלִּים עַד "יַעֲנֶה ה' בְּיוֹם צָרָה" (שם כ, ב).

נפש יהודה והאחרון ויאמר ה' וגו'. ושאר שמות האבות הם אמצעים: שיתפקו. שיראו הפקקים הם קשרים למעלה על השדרה על גב האדם:

וְגַרְסִינָן בְּפֶרֶק הַקּוּרָא אֶת הַמְּגִלָּה (מגילה יז, ב): בְּמִתְנִיתָא תָּנָא: מָאָה וְעֶשְׂרִים זְקִנִּים, וּמֵהֶם כַּמָּה נְבִיאִים, תִּקְנוּ שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה בְּרָכוֹת (*) עַל הַסִּדָּר. תָּנּוּ רַבָּנָן: מִנִּין שְׂאוּמְרִין אֲבוֹת? שֶׁנֶּאֱמַר: " (*) הָבוּ לֵה' בְּנֵי אֱלֹהִים (תהלים כט, א). וּמִנִּין שְׂאוּמְרִין גְּבוּרֹת? שֶׁנֶּאֱמַר: " (*) הָבוּ לֵה' כְּבוֹד וְעֹז" (שם). וּמִנִּין שְׂאוּמְרִין קִדְשֵׁת הַשָּׁם? תִּלְמוּד לומר: "הָבוּ לֵה' כְּבוֹד שְׁמוֹ" וגו' (שם שם, ב).

נפש יהודה על הסדר. כמשפט המקראות וכדיליף לקמן: הָבוּ לֵה'. הזכירו לפנינו את אילי הארץ אילי חוזק הארץ והם האבות: הָבוּ לֵה' כְּבוֹד שְׁמוֹ. סיפיה דקרא בהדרת קודש:

(*) וּמָה רָאוּ לומר בִּינָה אַחַר קִדְשָׁה? דְּכָתִיב: "וְהִקְדִּישׁוּ אֶת־קֹדֶשׁ יַעֲקֹב" (ישעיה כט, כג). וְכָתִיב בְּתִרְיָה: "וַיִּדְעוּ תַעֲרִיחַ בִּינָה" (שם שם, כד). וּמָה רָאוּ לומר תְּשׁוּבָה אַחַר בִּינָה? דְּכָתִיב: "הַשָּׁמַן יִבְהַעַם הַזֶּה וְגו' וּלְבַבּוֹ יָבִין וְשֵׁב וּרְפָא לוֹ" (שם ו, ט). אִי הָכִי, לִימָא רְפוּאָה אַחַר תְּשׁוּבָה? לֹא סִלְקָא דְעֵתְדָא, דְּכָתִיב: "וַיֵּשֶׁב אֱלֹהִי וַיִּרְחַמְהוּ" וגו' (שם נה, ז), אֲלָא בְּתַר תְּשׁוּבָה סְלִיחָה הִיא. וּמֵאִי חֲזִית דְּסַמְכַת אַהָא סְמוּךְ אַהָא? כְּתִיב קָרָא אַחֲרֵינָא: "הַסְלַח לְכָל־עֲוֹנֵיכִי הֲרִפָּא לְכָל־תַּחֲלוּאֵיכִי הַגּוֹאֲלִי" וגו' (תהלים קג, ג). לְמִימְרָא דְגֵאֲלָה וּרְפוּאָה בְּתַר סְלִיחָה הִיא - וְהָא כְּתִיב: "וְשֵׁב וּרְפָא לוֹ" (ישעיה ו, ט)? הֵהִיא רְפוּאָה לְאוֹ דְּתַחֲלוּאִים הִיא, הֵהִיא דְּסְלִיחָה הִיא.

נפש יהודה ומה ראו לומר גאולה בז'. ולא רפואה אחר סליחה כדכתיב קרא הסולח לכל עונכי הרופא לכל תחלואיכי מתוך שעתידין ליגאל בשביעית:

וּמָה רָאוּ לומר גֵּאֲלָה בְּשִׁבְעִיעִית? אָמַר רַבִּי חִנָּא בַּר אֲבָא: מִתּוּךְ שְׁאֲנוּ עֲתִידִין לְגַאֵל בְּשִׁבְעִיעִית לְפִיכּוּד קְבֻעוּהָ בְּשִׁבְעִיעִית. וּמָה רָאוּ לומר רְפוּאָה בְּשִׁבְעִיעִית? אָמַר רַבִּי לִוִי: מִתּוּךְ שְׁנַתְנָה מִלָּה בְּשִׁמְיָנִי וְצָרִיכָה רְפוּאָה, לְפִיכּוּד קְבֻעוּהָ בְּשִׁמְיָנִית. וּמָה רָאוּ לומר בְּרַכַּת הַשָּׁנִים בְּתִשְׁבִּיעִית? אָמַר רַבִּי אֲלֶכְסַנְדְּרָאִי: בְּשִׁבִּיל מְפָקִיעֵי שְׁעָרִים, דְּכָתִיב: " (*) שָׁבֵר זְרוּעַ רְשָׁעִי" (תהלים י טו) וְדוּד כִּי אֲמַרְהִי, (*) בְּפֶרֶשֶׁה תִּשְׁעִית אֲמַרְהִי.

נפש יהודה

שבור זרוע רשע. אלו המייקרין את התבואה ומפקיעין את השער וממאי דבמפקיעי שערים כתיב דכתיב בהאי פרשתא יארוּב במסתר כאריה בסוכו יארוּב לחטוף עני וכי הלסטים אורב את העני והלא את העשיר הוא אורב אלא במפקיעי שערים הכתוב מדבר שרוב דעתם לעניים הוא וקא בעי דוד רחמי עלה דמילתא שבור זרוע רשע ותן שובע בעולם ובכך זרועם שבור ורע תדרוש רשעו בל תמצא וזה שהיה בדעתו להיות רשע כשתדרוש רשעו לא תמצא עולה שלא הספיק לעשותה: **בפרשה תשיעית אמרה.** ואם תאמר שמינית היא אשרי ולמה רגשו גוים תרתי פרשתא היא:

ומה ראו לומר קבוץ גליות אחר ברפת השנים? שְׁנֵאמַר: "וְאַתֶּם הָרִי יִשְׂרָאֵל עֲנַפְכֶם תִּתְּנוּ" (*) וּפְרִיכֶם תִּשְׂאוּ לְעַמֵּי יִשְׂרָאֵל כִּי קָרְבוּ לָבוֹא" (יחזקאל לז, ח). (*) וְכִיּוֹן שְׁנַתְקַבְּצוּ הַגְּלִיּוֹת נַעֲשֶׂה דִין בְּרִשְׁעִים, דְּכָתִיב: "וְאַשְׁיְבָה יָדֵי עַלְיָךְ וְגוֹי וְאַשְׁיְבָה שְׁפִטֶיךָ כְּבָרְאֲשֵׁנָה" (ישעיה א, כה כז). וְכִיּוֹן שְׁנַעֲשֶׂה דִין בְּרִשְׁעִים (*) כְּלוּ הַמִּינִין עִמָּהֶם. וְכוּלֵּל הַזְּדִים עִם הַמִּינִין, שְׁנֵאמַר: "וְשֹׁבֵר פְּשָׁעִים וְחַטָּאִים יִחְדָּו" (שם שם, כח). וְכִיּוֹן שְׁכָלוּ הַמִּינִין מִתְרוֹמְמוֹת קַרְנוֹת הַצְּדִיקִים, שְׁנֵאמַר: "וְכָל־קַרְנֵי רִשְׁעִים אֶגְדַּע תִּרְוֹמְמָנָה קַרְנוֹת צְדִיק" (תהלים עה, יא). וְכוּלֵּל הַגְּרִים עִם הַצְּדִיקִים, שְׁנֵאמַר: "מִפְּנֵי שִׁיבָה תִּקְוִים" וְגוֹי (ויקרא יט, לב) וְסָמִיךְ לִיה: "וְכִי־יִגְוֹר אֲתָךְ גֵּר" וְגוֹי (שם שם, לג). וְהִיכֹן מִתְרוֹמְמוֹת קַרְנוֹת הַצְּדִיקִים? הֵוִי אוֹמֵר בִּירוּשָׁלַיִם, שְׁנֵאמַר: "שְׂאֵלוּ שְׁלוֹם יְרוּשָׁלַיִם וְשְׁלֵיוֹ אֶהְבִּיד" (תהלים קכב, ו). וְכִיּוֹן שְׁבָאוּ לִירוּשָׁלַיִם בְּאֵ דְוִיד, שְׁנֵאמַר: " (*) אַחֵר יִשְׁבוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבִקְשׁוּ אֶת־ה' אֱלֹהֵיהֶם וְאֵת דְּוִיד מֶלֶכָם" (הושע ג, ה). וְכִיּוֹן שְׁבָא דְוִיד בְּאֵת תְּפִלָּה, שְׁנֵאמַר: "וְהִבִּיאֹתִים אֶל־הַר קְדֹשִׁי" וְגוֹי (ישעיה נז, ז), וְכִיּוֹן שְׁבָאֵת תְּפִלָּה בְּאֵת עֲבוּדָה, שְׁנֵאמַר: "עוֹלֹתֵיהֶם וְזִבְחֵיהֶם לְרִצּוֹן עַל־מִזְבְּחֵי" וְגוֹי (שם). וְכִיּוֹן שְׁבָאֵת עֲבוּדָה בְּאֵת הַזְּדָה, שְׁנֵאמַר: " (*) זִבַּח תּוֹדָה יִכְבְּדֵנִי" וְגוֹי (תהלים נ, כג).

נפש יהודה

ופריכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבא. אלמא קבוץ גליות בעת ברכת השנים היא: **וכיון שנתקבצו הגליות נעשה דין ברשעים.** קודם שיתיישבו בירושלים שנאמר ואסירה כל בדילך ועל ידי כן ואשיבה שופטיך כבראשונה ויועצך כבתחילה כמו לשעבר ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה לכן סמכה לקיבוץ גליות השיבה שופטינו וצדקנו במשפט אז יעשה השופט כמו שיעץ היועץ עצה כשהדין בצדק כי מה יעשה היועץ שיעץ האמת אם השופט לא יעשה משפט אמת: **כלו.** הפושעים, שנאמר עוזבי ה' אלו הפושעים ושבר פושעים אלו זדים כדאמר פושעים אלו המורדים שאינם מאמינים בדת משה שהיא מן השמים לכך סמכו לה ברכת הפושעים: **אחר ישובו בני ישראל.** אחר שישבו לבית המקדש ובקשו את הקב"ה ואת דויד מלכם: **זובח תודה יכבדני.** אחר זביחה תן הודאה רצה ה' אלהינו הוא עבודה ומודים הוא הודאה שאנחנו מודים שהוא אלהינו:

ומה ראו לומר ברפת כהנים אחר הודאה? שְׁנֵאמַר: וַיִּשָּׂא אֶהָרֹן אֶת־יָדָיו אֶל־הָעַם (*) וַיְבָרְכֵם" וְגוֹי (ויקרא ט, כב). וְלִימְרָה מְקַמֵּי עֲבוּדָה? מִי כָתִיב "וַיִּרְדַּ לְעֲשׂוֹת", מַעֲשֵׂת כְּתִיב: וְלִימְרָה בְּתֵר עֲבוּדָה? הָא כְּתִיב: "זִבַּח תּוֹדָה יִכְבְּדֵנִי". וּמֵאֵי חֲזִית דְּסַמְכַת אֶהָא סְמוּךְ אֶהָא? מִסְתַּבְּרָא, עֲבוּדָה וְהוֹדָה (*) חֲדָא מִילְתָּא הִיא. וּמָה רָאוּ לומר "שִׁים שְׁלוֹם" אַחֵר בְּרַפְת כְּהֻנִים? שְׁנֵאמַר: "וְשָׂמוּ אֶת־שְׁמֵי עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" וְגוֹי (במדבר ו, כז). וּבְרַכָּה דְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא שְׁלוֹם הִיא, שְׁנֵאמַר: "ה' עֹז לְעַמּוֹ יְתֵן ה' יְבָרֵךְ אֶת־עַמּוֹ בְּשְׁלוֹם" (תהלים כט, יא). וּמִכָּאן וְאֵילָף (*) אָסוּר לְסַפֵּר בְּשִׁבְחוֹ שֶׁל הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא. וְהִינוּ דְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: מֵאֵי דְכָתִיב: "מִי יִמְלַל גְּבוּרוֹת ה'?"

וגוי' (שם קו, ב) לְמִי נָאָה לְמַלְל גְּבוּרוֹת ה', (* לְמִי שְׂיָכוֹל לְהַשְׁמִיעַ כָּל תְּהִלָּתוֹ.

נפש יהודה **ויברכס.** וירד מעשות החטאת והעולה וגוי': **חדא מילתא היא.** אף ההודאה עבודה של מקום הוא: **אסור לספר.** בקביעות ברכה: **למי שיכול.** ואין מי שיכול לספר את כולו לפיכך אין לספר מדעתו אלא את מה שתקנו חכמים שנאמר היסופר לו כי אדבר הכי דרש ליה היסופר שבחו כולו כי ארבה לו דברי שבח אם אמר לעשות כן כי יבולע האדם ואינו יכול לספר שבחו של מקום אחד מני אלף:

וְאֶמְרִינוּ בְּגִמְרָא דְּבַנֵּי מַעְרַבָא, דְּאִשְׁכְּחוּ בְּתַפְלַת חַנְּנָה מַעִין שְׂמוֹנָה עֶשְׂרֵה.

" (* רְמָה קְרַנְי" (שמואלא ב, א), כְּנַגְד "מַגְן אַבְרָהִם".

נפש יהודה **רמה קרני.** אברהם נקרא רם שנאמר (יהושע יד) האדם הגדול בענקים זה אברהם:

"ה' מְמִית וּמְחַיֶּה" (שם שם, ו), כְּנַגְד "מְחַיֶּה מְתִים".

"אֵין קְדוּשׁ כֹּה" (שם שם, ב), כְּנַגְד "הָאֵל הַקְּדוּשׁ".

"חוֹנוֹן הַדְּעַת". "כִּי אֵל דְּעוֹת" (שם שם, ג).

"הַרוּצָה בְּתִשׁוּבָה". " (* וְנִכְשְׁלִים אָזְרוּ חֵיל" (שם שם, ד).

נפש יהודה **ונכשלים.** כשעושין תשובה אזרו חיל:

"הַמְרַבֶּה לְסִלְחִי". " (* מוֹרִיד שְׂאוֹל וַיַּעֲלֵי" (שם שם, ו).

נפש יהודה **מוריד שאול.** ואחר כך סולח להם ומעלן משאול:

"גוֹאֵל שְׂרָאֵל". "כִּי שְׂמַחְתִּי בִישׁוּעָתְךָ" (שם שם, א).

"רוֹפֵא חוֹלִים". " (* מְקִים מַעֲפָר דְּלִי" (שם שם, ח).

נפש יהודה **מקים מעפר דל.** ואין דל אלא החולה שנאמר מדוע אתה ככה דל בן המלך:

"מְבַרֵךְ הַשָּׁנִים". "שְׁבַעִים בְּלָחֵם נִשְׁכְּרוּ" (שם שם, ה).

"נִדְחֵי שְׂרָאֵל". "רַגְלֵי חֲסִידוֹ שְׂמֹר" (שם שם, ט).

"אוֹהֵב מְשֻׁפָּט". "ה' יָדִין אֶפְסֵי-אֲרָץ" (שם שם, י).

"מְכַנְיַע זְדִים". "וּרְשָׁעִים בַּחֲשָׁד יִדְמוּ" (שם שם, ט).

"מְבַטֵּחַ לְצַדִּיקִים". " (* קִשְׁת גְּבָרִים חַתִּים" (שם שם, ד).

נפש יהודה **קשת גבורים חתים.** להציל חסידיו לקיים להם הבטחתו:

"מִצְמִיחַ יְשׁוּעָה". "וַיָּרֵם קֶרֶן מְשִׁיחוֹ" (שם שם, י).

"שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה". " (*) וַאֲיֵן צוֹר כְּאַלְהֵינוּ" (שם שם, ב).

נפש יהודה ואין צור כאלהינו. ששומע בשועם אליו ומושיע בחזקה להציל מיד כלם ואין מי שיחזיק כנגדו כל צור לשון חוזק:

עבֹדָה. " (*) אֶל־תִּרְבוּ תִדְבְּרוּ גְבָהָה" (שם שם, ג).

נפש יהודה אל תרבו תדברו גבוהה. והדברים נגד הקרבנות וכתוב למה לי רוב זבחיכם הבאים על החטא טוב מעט שלא בחטא כי יהיו לי לרצון וכן טוב מעט בכוונה בנמיכות רוח מהרבה דברים שלא בכוונה ובגבהות רוח:

(*) הוֹדָאָה. "יֵצֵא עֵתֶק מִפִּיכֶם" (שם).

נפש יהודה הודאה יצא עתק מפיכם. דברים חזקים ואמת להודות לה' באמת:

" (*) שְׁיִם שְׁלוֹם". "וַיִּתְרַעַז לְמַלְכוֹ" (שם שם, י).

נפש יהודה שים שלום. ואז יחזור המלוכה לדוד ה' עוז לעמו יתן וכתוב ויתן עוז למלכו ואז ה' יברך את עמו בשלום:

הָא לְמִדְנוּ, כִּי תִפְלָה זֹאת מִבְּחֶרֶת בְּיָמוֹת הַחֹל מִכְּמָה טְעָמִים.

פרק שבעה עשר [קז]

אֵל יַעֲשֶׂה אֲדָם תְּפִלָּתוֹ קִבֵּעַ, כְּאֲדָם שֶׁהוּא מְחַיֵּב לְהוֹלִיךְ מִשְׂאוֹי מִמְּקוֹם לְמְקוֹם וְעוֹשֶׂה כָּל יְכָלָתוֹ לְפָרְקוֹ מִהֵרָה מֵעַל צְוֹאָרוֹ, אֲלֵא כְּעֶבֶד הַמִּתְחַיֵּן לִפְנֵי מַלְכוֹ וּמִבְּקֵשׁ מִמֶּנּוּ צָרְכוֹ, אוֹלֵי יִשְׁמַע תְּפִלָּתוֹ וַיִּמְלֵא אֶת שְׂאֵלָתוֹ וַיַּעֲשֶׂה בְּחֶסֶדּוֹ בְּקִשְׁתּוֹ. וְעַל כֵּן שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ בְּמִסְכַּת אָבוֹת (ב, יג): אֵל תַּעֲשֵׂ תְּפִלָּתְךָ קִבֵּעַ אֲלֵא תַחֲנוּנֵי לִפְנֵי הַמְּקוֹם.

וְעַל כֵּלָם יִשִּׁים הַכּוֹנֵה (*) בְּ"אָבוֹת", שֶׁהִיא עֶקֶר הַשֵּׁבֵחַ וְהִיא רְמוּזָה בְּפִסּוּק: "וַיִּאֲעֹשֶׂה לְגוֹי גְדוֹל" (בראשית יב, ב), כְּדַגְרִסִּינּוּ בְּפָרֶק עַרְבֵי פְּסָחִים (פסחים קיז, ב): אָמַר רִישׁ לְקִישׁ: "וַיִּאֲעֹשֶׂה לְגוֹי גְדוֹל", זֶה שְׂאוֹמְרִים: "אֱלֹהֵי אַבְרָהָם"; "וַיִּאֲבָרְכֵךָ" (שם), זֶה שְׂאוֹמְרִים: "אֱלֹהֵי יִצְחָק"; "וַיִּאֲגַדְלָה שְׂמֶךְ" (שם), זֶה שְׂאוֹמְרִים: "אֱלֹהֵי יַעֲקֹב". יְכוֹל (*) יְהוּ חוֹתֵמִין בְּכֶלֶן? תִּלְמוּד לומֵר: "וְהִיָּה בְּרָכָה" (שם), בְּךָ חוֹתֵמִין וַאֲיֵן חוֹתֵמִין בְּכֶלֶן.

נפש יהודה באבות. שלש ברכות ראשונות של י"ח: יהיו חותמין בכלן. לומר מגן אברהם יצחק ויעקב כשם שאמר בתחלה אלהי אברהם יצחק ויעקב תלמוד לומר וכו':

וּלְפִי שֶׁהַשְּׁלֵשׁ הָרֵאשׁוֹנוֹת הֵן שֵׁבֵחַ, קוֹדְמוֹת לְאִמְצָעִיּוֹת שֶׁהֵן תְּפִלָּה, כְּדַגְרִסִּינּוּ בְּפָרֶק קִמָּא דְעִבּוּדָה זָרָה (ו, ב): דָּרַשׁ רַבִּי שְׂמַלְאִי: לְעוֹלָם (*)

יְסָדִיר אָדָם שְׁבָחוּ שֶׁל הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא וְאַחֲרָיֶךָ? תִּפְלֵל, מִנְלוֹ? (*) מִמֶּשֶׁה.

נפש יהודה יסדיר אדם שבחו של הקדוש ברוך הוא. שלש ברכות ראשונות אבות גבורות קדושת השם שאין בהם תפלה אלא שבח ואח"כ בשאר ברכות יש דברי תחנון ותפלה: ממשה. שנאמר ה' אלהים אתה החלות להראות וגוי דברי שבח ואח"כ אעברה נא וגוי היינו תפלה:

וְלֹא יִשְׁאַל אָדָם צָרְכָיו אֶלֶּא בְּאִמְצָעִיּוֹת, כְּדַגְרִסִּינָן בְּפָרְק אֵין עוֹמְדִין (ברכות לד, א): אָמַר רַב יְהוּדָה: לֹא יִשְׁאַל אָדָם צָרְכָיו, לֹא בְּשֵׁלֶשׁ רֵאשׁוֹנוֹת וְלֹא בְּשֵׁלֶשׁ אַחֲרוֹנוֹת, אֶלֶּא בְּאִמְצָעִיּוֹת. אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: רֵאשׁוֹנוֹת לְמָה הוּא דוֹמָה? לְעֵבֶד שְׂמִמְבִּקֵּשׁ פְּרָס מֵרַבּוֹ. אַחֲרוֹנוֹת לְמָה הוּא דוֹמָה? לְעֵבֶד שְׁנוּטֵל פְּרָס מֵרַבּוֹ (*) וְהוֹלֵךְ לוֹ.

נפש יהודה והולך לו. שנוטל רשות:

וְגַרְסִינָן נְמִי בְּפָרְק קָמָא דְעֵבוּדָה זָרָה (ו, ב): תִּנְיָא, רַבִּי אֶלִיעֶזֶר אוֹמֵר: לְעוֹלָם (*) יִשְׁאַל אָדָם צָרְכָיו וְאַחֲרָיֶךָ? תִּפְלֵל, שְׁנֵאָמַר: "תִּפְלֵה לְעֵנִי (*) כִּי־יַעֲטֹף וְלִפְנֵי ה' יִשְׁפָּךְ שִׁיחוֹ" (תהלים קב, א). וְאֵין שִׁיחָה אֶלֶּא תִּפְלָה, שְׁנֵאָמַר: "וַיֵּצֵא יִצְחָק (*) לְשׁוּחַ בְּשָׂדֵה" (בראשית כד, טג). רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: תִּפְלֵל וְאַחֲרָיֶךָ? יִשְׁאַל צָרְכָיו, שְׁנֵאָמַר: "אֲשַׁפֵּךְ לְפָנָיו שִׁיחֵי צָרְתִי לְפָנָיו אֲגִיד" (תהלים קמב, ג). וְחֻכְמִים אוֹמְרִים: לֹא כְּדַבְרֵי זֶה וְלֹא כְּדַבְרֵי זֶה, אֶלֶּא יִשְׁאַל אָדָם צָרְכָיו בִּ"שׁוֹמֵעַ תִּפְלָה".

נפש יהודה ישאל אדם צרכיו. מהקב"ה חסרונו ואח"כ יתפלל י"ח: כִּי יַעֲטוּף. עטיפת נפשו ודאגת לבו יתפלל תחלה והדר לפני ה' ישפוך שיחו שמונה עשרה עטיפה לשון כאב ופריחת לב מתוך צרה כמו בהתעטפם כחלל: לְשׁוּחַ בְּשָׂדֵה. תפלת המנחה תיקן בפרק תפלת השחר:

אָמַר רַב יְהוּדָה בְּרִיָּה דְרַב שְׁמוּאֵל בַּר שִׁילַת מִשְׁמִיָּה דְרַב: אַף־עַל־פִּי שְׁאָמְרוּ: שׁוֹאֵל אָדָם צָרְכָיו בִּ"שׁוֹמֵעַ תִּפְלָה", אִם בָּא לוֹמַר בְּסוּף כָּל בְּרָכָה וּבְרָכָה (*) מֵעֵין כָּל בְּרָכָה וּבְרָכָה - אוֹמֵר. אָמַר רַב חִיָּא בַר אֲשִׁי: אַף־עַל־פִּי שְׁאָמְרוּ: שׁוֹאֵל אָדָם צָרְכָיו בִּ"שׁוֹמֵעַ תִּפְלָה", אִם יֵשׁ לוֹ חוֹלָה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ אוֹמְרָה בְּבִרְכַת חוֹלִים וְאִם צָרִיךְ לְפָרְנֶסָה אוֹמְרָה בְּבִרְכַת הַשָּׁנִים. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לִוִּי: אַף־עַל־פִּי שְׁאָמְרוּ: שׁוֹאֵל אָדָם צָרְכָיו בִּ"שׁוֹמֵעַ תִּפְלָה", אִם בָּא לוֹמַר אַחֲרַיִךְ תִּפְלָתוֹ אֶפְלוּ כְּסֻדְרַיִם הַכְּפוּרִים - אוֹמֵר.

נפש יהודה מעין כל ברכה וברכה. אם היה משכח תלמודו מאריך בחונן הדעת אם בעל תשובה הוא מאריך בהרוצה בתשובה וכן כולן:

וְהַכְּרִיעוֹת לְכָל אָדָם הֵן חֲמִשׁ עִם הָאַחֲרוֹנָה, כְּדַגְרִסִּינָן בְּפָרְק אֵין עוֹמְדִין (ברכות לד, א): תִּנְנוּ רַבָּנָן: אֵלּוּ בְּרָכוֹת שְׁאָדָם שׁוֹחָה בְּהֵן: בִּ"אָבוֹת", תִּחְלָה וְסוּף. (*) בְּהוֹדָאָה, תִּחְלָה וְסוּף. וְאִם בָּא לְשָׁחוֹת בְּסוּף כָּל בְּרָכָה וּבְרָכָה (*) מְלַמְדִין אוֹתוֹ שְׁלֹא יִשְׁחָה.

נפש יהודה בהודאה תחלה וסוף. במודים ולך נאה להודות: מלמדין אותו שלא ישחה. שלא לעבור על תקנת חכמים וחיישינן ליוהרא:

וְאִמְרִינוּ בְּפֶרֶק תְּפִלַּת הַשַּׁחַר (שם כח, ב): אָמַר רַבִּי תַנְחומִים, אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: כָּל הַמִּתְפַּלֵּל וְכָרִיעַ עִצְמוֹ (*) עַד שִׁיתְּפַקְדוּ כָּל הַחוּלְיוֹת שְׁבַשְׁדָּרָה. וְעוֹלָא אָמַר: עַד שִׁירָאָה (*) אִיסָר כְּנָגַד לְבוּ. רַבִּי חֲנִינָא אָמַר: כִּיּוֹן שְׁנַעְנַע בְּרֵאשׁוֹ שׁוּב אֵינוֹ צָרִיךְ. רַבָּא אָמַר: וְהוּא (*) דְּמַצְעַר נְפִשְׁיָה וּמִתְחַזֵּי כְּמֵאן דְּכָרַע.

נפש יהודה עד שיתפקדו. שיראו בגבו הפקקים שבשדרתו: איסר. שני קמטים אחד מלמטה ואחד מלמעלה וכאיסר רוחב בשר באמצעו: דמצער נפשיה. שהוא ניכר שחפץ לכרוע אלא שהוא מצטער:

וְאִמְרִינוּ בְּפֶרֶק קִמָּא דְּבִרְכוֹת (יב, א): וְאָמַר רַבָּה בַר חִינְנָא סָבָא מִשְׁמִיָּה דְרַב: הַמִּתְפַּלֵּל (*) כְּשֶׁהוּא כּוֹרַע, כּוֹרַע בְּבְרוּךְ וְכִשְׁהוּא זּוֹקֵף, זּוֹקֵף בְּשֵׁם. אָמַר שְׁמוּאֵל: מַאי טַעְמָא דְרַב? דְּכָתִיב: "ה' זָקֵף כְּפוּפִים" (תהלים קמו, ח) וְכוּ'. רַב שֵׁשֶׁת כִּי הָוָה כָּרַע, כָּרַע (*) כְּחִיזָרָא (פירוש: כשבת) וְכִי הָוָה זָקִיף, (*) זָקִיף כְּחִיזָרָא (פירוש: נחש).

נפש יהודה כשהוא כורע. באבות ובהודאה כורע כשאומר ברוך וזוקף את עצמו כשהוא מזכיר את השם על שם ה' זוקף כפופים: כחיזרא. שבט ביד אדם וחובטו כלפי מטה בבת אחת: זקיף כחויא. בנחת ראשו תחלה ואח"כ גופו שלא תראה כריעתו עליו כמשא כנחש הזה כשהוא זוקף עצמו מגביה הראש תחלה ונזקף מעט מעט:

וּמְצִינוּ בְּמִדְרָשׁ: מִנִּין שְׁאוּמְרִים: "הַגְּדוֹל הַגְּבוּר וְהַנּוֹרָא"? שְׁנַאָמַר: "הָאֵל הַגְּדוֹל הַגְּבוּר וְהַנּוֹרָא שׁוּמְרֵי הַבְּרִית" וגו' (נחמיה ט, לב). וּמִנִּין שְׁמִזְכִּירִין שְׁלֹשָׁה אַבוֹת? שְׁנַאָמַר: "זָכַר לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיִשְׂרָאֵל עֲבָדִיד" וגו' (שמות לב, יג). וְכֵן הוּא אוֹמֵר בְּאֵלֵיהֶו: "ה' אֱלֹהֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיִשְׂרָאֵל" (מלכים א יח, לו). מִנִּין שְׁחַתִּימַת בְּרַכָּה רֵאשׁוּנָה "מִגֵּן אַבְרָהָם"? שְׁנַאָמַר: "אֵלֵתִירָא אַבְרָם אֲנֹכִי מִגֵּן לָךְ" (בראשית טו, א). וּמִנִּין שְׁתַּחֲוִית הַמֵּתִים קְרוּיָה תְּפִלָּה? דְּכָתִיב בְּאֵלֵיהֶו: "וַיִּקְרָא אֱלֹהֵי וַיֹּאמֶר ה' אֱלֹהֵי הַגֵּם עַל־הָאֱלֹמָנָה אֲשֶׁר־אֲנִי (*) מְתַגֵּוֹרֵר עִמָּה הִרְעוֹתָ לְהַמִּית אֶת־בְּנָהּ. (*) וַיִּתְמַדַּד עַל־הַיֵּלֶד שְׁלֹשׁ פְּעָמִים וַיִּקְרָא אֱלֹהֵי וַיֹּאמֶר ה' אֱלֹהֵי תִשָּׁבֵנָא נְפִשְׁהַיֵּלֶד הַזֶּה עַל־קִרְבוֹ. וַיִּשְׁמַע ה' בְּקוֹל אֱלֹהֵי וַתִּשָּׁב נְפִשְׁהַיֵּלֶד עַל־קִרְבוֹ וַיַּחֲיֵי" (מלכים א יז, ככב). וְכֵן הוּא אוֹמֵר בְּאֵלֵישָׁע: "וַיִּבֵּא וַיִּסְגֵּר הַדָּלֶת בְּעַד שְׁנֵיהֶם וַיִּתְפַּלֵּל אֱלֹהֵי" (מלכים ב ד, לג).

נפש יהודה מתגורר. שגרתו אצלה: ויתמודד. לשון מדה נשתטח עליו:

וּמִנִּין שְׁהַקְדָּשָׁה נִקְרָאת תְּפִלָּה? שְׁנַאָמַר: "אֶת־ה' צָבָאוֹת אֵתוֹ תִּקְדִּישׁוּ וְהוּא מוֹרָאָכֶם וְהוּא מְעַרִיצְכֶם" (ישעיה ח, יג). מִנִּין שְׁצָרִיכִין לְהִיּוֹת שְׁלֹשׁ בְּרַכּוֹת הָרֵאשׁוֹנוֹת שֶׁבָּחוּ שֶׁל הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא? שְׁנַאָמַר: "אֲשִׁירָה לֵה' כִּי־גָאָה גָאָה" וגו' "עֲזִי וְזִמְרַת יְהוָה" וגו' ה' אִישׁ מִלְחָמָה" וגו' (שמות טו, אג), וְאַחַר־כֵּן צָרְכִיו, שְׁנַאָמַר: "מְרַכְּבַת פְּרָעָה" וגו' (שם שם, ד).

ומנין (*) ששאלת הדעת קרויה תפלה? דכתיב: "אֲדִין דְּנִיָּאל לְבִיָּיה אֲזַל וְלַחֲנִיָּה מִיִּשְׂאֵל וְעֲזָרְיָה חֲבֵרוֹהִי מִלְּתָא הוֹדַע" (דניאל ב, יז). וכתיב: "וְרַחֲמִין לְמַבְעָא מִרְקָדָם אֱלֹהֵי שְׁמַיָּא" וגו' (שם שם, יח). וכתיב: "לֵךְ אֱלֹהֵי אֶהְבֵּתִי מֵהוֹדָא וּמִשְׁבַּח אָנָּה (*) דִּי הוֹדַעְתַּנִּי דִּיבְעִינָא מִנְּךָ" (שם שם, כג). ומנין (*) ששאלת התשובה קרויה תפלה? דכתיב: "וַיִּתְפַּלֵּל אֵלָיו וַיַּעֲתָר לוֹ וַיִּשְׁמַע תְּחִנָּתוֹ (*) וַיִּשְׁיבֵהוּ יְרוּשָׁלַיִם לְמַלְכוּתוֹ" (דברי הימים ב לג, יג). וכתיב: "קָחוּ עִמָּכֶם דְּבָרִים וְשׁוּבוּ אֵלֵיהֶם" וגו' (הושע יד, ג). ומנין ששאלת הסליחה קרויה תפלה? דכתיב: "סַלְחָנָא לְעוֹן הָעָם הַזֶּה כַּגְּדֹל חֲסִידְךָ" (במדבר יד, יט). ואין "נָא" אֵלָא לְשׁוֹן תְּפִלָּה, שְׁנַאֲמַר: "וְאֶתְחַנֵּן אֵלֵיהֶם" וגו' "אֶעֱבְרָה־נָא" וגו' (דברים ג, כגכה).

נפש יהודה ששאלת הדעת. אתה חונן לאדם דעת: די הודעתני. פתרון החלום של נבוכדנצר והיינו דעת: ששאלת התשובה. השיבנו אבינו: וישיבהו ירושלים למלכותו. היינו שצריכים להתפלל על זה והתפלה נשמעת:

ומנין (*) ששאלת הגאולה וההצלה קרויה תפלה? שְׁנַאֲמַר: "כֹּה אָמַר ה' בְּעַת רְצוֹן עֲנִיתִיךָ" (ישעיה מט, ח), רוֹצָה לוֹמַר, בְּעַת הַתְּפִלָּה, כְּמוֹ דְאֵת אָמַר: "וַיִּאֲנִי תְּפִלְתִּי לֵךְ ה' יַעַת רְצוֹן" (תהלים סט, יד). וכתיב בתרייה: "לֵאמֹר לְאַסּוּרִים צֹאוּ" (ישעיה מט, ט), שְׁהִיא הַגְּאֻלָּה. ומנין ששאלת הרפואה נקראת תפלה? דכתיב: "וַיִּתְפַּלֵּל אַבְרָהָם אֱלֹהֵי־אֱלֹהִים וַיִּרְפָּא אֱלֹהִים" וגו' (בראשית כ, יז). ומנין ששאלת ברפת השנים קרויה תפלה? שְׁנַאֲמַר: "וַיַּעֲלֶה אַחָאָב לְאָכַל וּלְשִׁתּוֹת וְאֵלֵיהֶם עָלָה אֶל־רֹאשׁ הַכְּרָמֶל וַיִּגְהַר אֶרְצָה" וגו' (מלכים א יח, מב): פְּרוֹשׁ: "וַיִּגְהַר": הַתְּנַפֵּל בְּפִשׁוּט יָדַיִם וְרַגְלָיִם.

נפש יהודה ששאלת הגאולה. ראה נא בענינו וגאלנו וכן כל ברכה וברכה כולל בפסוקים האלו ונרמזים בו שנקראים תפלה וצריכים אנחנו לסדרם כן ולהתפלל עליהם:

ומנין ששואליו הגשמים בעונתו? שְׁנַאֲמַר: "שְׂאֵלוּ מֵה' מָטָר בְּעַת מְלֻקּוֹשׁ" (זכריה י, א). ומנין ששואליו להעביר כל מיני פרענות? שְׁנַאֲמַר: "רָעַב כִּי־יְהִיָּה בְּאֶרֶץ, דְּבַר כִּי־יְהִיָּה, שְׁדַפּוֹן יִרְקוֹן אֶרְבָּה חֲסִיל כִּי יְהִיָּה, כִּי יִצַר לוֹ אִיבוֹ בְּאֶרֶץ שְׁעָרָיו, כְּלַנְגַע כְּלַמְחָלָה. כְּלַתְּפִלָּה כְּלַתְּחִנָּה אֲשֶׁר תְּהִיָּה לְכֻלְהָאָדָם לְכֹל עַמָּד יִשְׂרָאֵל, אֲשֶׁר יִדְעוֹן אִישׁ נָגַע לְבָבוֹ וּפְרַשׁ כְּפָיו אֶל־הַבַּיִת הַזֶּה. וְאֵתָה תִשְׁמַע הַשָּׁמַיִם מִכּוֹן שְׁבִתְךָ" וגו' (מלכים א ח, לזלט). ומנין ששאלת קבוץ גלויות קרויה תפלה? שְׁנַאֲמַר: "תַּעֲוֹ בַמִּדְבָר בִּישִׁמוֹן דְרָךְ וגו' וַיִּדְרִיכֶם בְּדָרְךָ יִשְׂרָאֵל וַיִּצְעֲקוּ אֵלֵיהֶם" (תהלים קנ, דז). ונקראו הגלויות תועים, שְׁנַאֲמַר: "צֹאן אַבְדוֹת הֵיוּ עַמִּי" וגו' (ירמיה נ, ו). ונקראו אסורים, שְׁנַאֲמַר: "לֵאמֹר לְאַסּוּרִים צֹאוּ" (ישעיה מט, ט).

מנין ששאלת המשפט קרויה תפלה? שְׁכֹן אָמַר שְׁלֹמֹה בַתְּפִלָּתוֹ: "אֲשֶׁר יַחֲטָא אִישׁ לְרַעְהוֹ וגו' וְאֵתָה תִשְׁמַע הַשָּׁמַיִם וְעֲשִׂיתָ וְשִׁפְטָתָ אֶת־עַבְדִּיךָ" (מלכים א ח, לאלב). ומנין ששאלת הכנעת זדים קרויה תפלה? שְׁנַאֲמַר: "אוּלִי יִשְׁמַע ה' אֱלֹהֶיךָ אֵת כְּלִדְבָרֵי רַב־שָׁקָה אֲשֶׁר שָׁלְחוּ מִלְּךָ־אֲשׁוּר אֲדַנְיוֹ לְחַרֵּף אֱלֹהִים חַי וְהוֹכִיחַ בְּדְבָרִים אֲשֶׁר שָׁמַע ה' אֱלֹהֶיךָ וְנִשְׂאֵת תְּפִלָּה בְּעַד הַשְּׂאֲרִית הַנִּמְצָאָה" (מלכים ב יט, ד). מנין שהבטחת הצדיקים קרויה תפלה?

שָׁנְאָמַר : "וּתְפַלֵּת צְדִיקִים יִשְׁמָע" (משלי טו, כט). מִנֵּין שְׂכֹלְלִין עִמָּם אֶת גְּרֵי הַצֶּדֶק? שְׂכֹן שְׁלֵמָה אָמַר בְּתַפְלָתוֹ : "וְגַם אֱלֹהֵינְכֶרִי אֲשֶׁר לֹא מַעֲמֵד יִשְׂרָאֵל הוּא וּבֹא מֵאַרְצָה רְחוֹקָה לְמַעַן שָׁמֵד. כִּי יִשְׁמָעוּן אֶת־שִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְאֶת־יָדְךָ הַחֲזָקָה וּזְרַעְךָ הַנְּטוּיָה וּבֹא וְהִתְפַּלֵּל אֱלֹהֵיבֵית הַזֶּה. אֲתָה תִשְׁמָע הַשָּׁמַיִם מִכּוֹן שְׁבַתְךָ" (מלכים א ח, מא"ג).

וּמִנֵּין שִׁשְׂאֵלֶת בְּנֵי יְרוּשָׁלַיִם קְרוּיָה תְפִלָּה? שְׂכֹן דְּנִיָּאל אָמַר בְּתַפְלָתוֹ : "וְהָאֵר פְּנִיךָ עַל־מִקְדָּשְׁךָ הַשָּׁמַיִם" (דניאל ט, יז). אֵף לְרֵאוֹתֶיהָ קְרוּיָה תְפִלָּה שְׁנֵאָמַר : "וְאֶתְחַנֵּן אֱלֹהֵי וְגוֹי ה' אֱלֹהִים וְגוֹי אֶעֱבְרָה־נָּא" וְגוֹ' (דברים ג, כג-כה). מִנֵּין שִׁשְׂאֵלֶת בִּיאַת הַמְּשִׁיחַ קְרוּיָה תְפִלָּה? שְׂכֹן אֶמְרָה חֲנָה בְּתַפְלָתָה : "וַיִּתְרַעַז לְמַלְכוֹ וַיֵּרָם קֶרֶן מְשִׁיחוֹ" (שמואל א ב, ט). וּמִנֵּין שְׂשׂוֹאֲלִין לְשִׁמְעַתְּךָ תְפִלָּתוֹ וְלַעֲשׂוֹת בְּקִשְׁתּוֹ? שְׁנֵאָמַר : "שִׁמְעָה תְפִלָּתִי ה' וְשׁוֹעֲתִי הַאֲזִינָה אֵל־דְּמַעְתֵּי" וְגוֹ' (תהלים לט, ג). וּמִנֵּין שִׁשְׂאֵלֶת הָעֲבוּדָה קְרוּיָה תְפִלָּה? שְׁנֵאָמַר : וַיְבַן דָּוִד מִזְבֵּחַ לַה' וַיַּעַל עֹלוֹת וַיִּשְׁלַמִּים וַיַּעֲתֵר ה' לְאַרְצָה" וְגוֹ' (שמואל ב כד, כה).

וּמִנֵּין שִׁשְׂהוֹדָאָה עַל הַטּוֹבָה נִקְרָאת תְפִלָּה? שְׁנֵאָמַר : "כִּי־אֲתָה ה' צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל גְּלִיתָה אֶת־אֲזָנוֹ עֲבָדְךָ לֵאמֹר בֵּית אֲבִינָה־לְךָ עַל־כֵּן מָצָא עֲבָדְךָ אֶת לְבוֹ לְהִתְפַּלֵּל אֵלֶיךָ אֶת־הַתְפִּלָּה הַזֹּאת. וְעַתָּה ה' אֱלֹהִים אֲתָה־הוּא הָאֱלֹהִים וַדְּבָרֶיךָ יִהְיוּ אֱמֶת וַתִּדְבֹר אֶל־עַבְדְּךָ אֶת־הַטּוֹבָה הַזֹּאת" (שם ז, כז-כח). וּמִנֵּין שִׁשְׂאֵלֶת בְּרִכָּה נִקְרָאת תְפִלָּה? שְׁנֵאָמַר : "וְעַתָּה הוֹאֵל וּבְרַךְ אֶת־בֵּית עַבְדְּךָ לְהִיּוֹת לְעוֹלָם לְפָנֶיךָ כִּי־אֲתָה ה' אֱלֹהִים דְּבַרְתָּ וּמִבְּרַכְתְּךָ יְבָרַךְ בֵּית עַבְדְּךָ לְעוֹלָם" (שם שם, כט). וּבְרַכְתּוֹ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא קְרוּיָה שְׁלוֹם, שְׁנֵאָמַר : "ה' עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן ה' יְבָרַךְ אֶת־עַמּוֹ בְּשְׁלוֹם" (תהלים כט, יא). הָא לְמִדַּת אֵיךְ בְּרִכוֹת שְׁמוֹנָה עֶשְׂרֵה נִקְרָאוֹת תְפִלָּה.

פרק שמונה עשר [קח]

כְּשִׁיתְפַּלֵּל אָדָם תְפִלָּה מְעוּמָד יַחֲשֵׁב בְּלִבּוֹ לְפָנֵי מִי הוּא עוֹמֵד, לְפָנֵי מִלְּךָ מַלְכֵי הַמְּלָכִים. וְלֹא יִפְסִיק בְּתַפְלָתוֹ אֶפִּילוּ בְּמַחֲשָׁבָה וְכָל שְׂכֹן בְּמַעֲשָׂה. וְאֶפִּילוּ מִלְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּשׁוֹאֵל בְּשְׁלוֹמוֹ לֹא יִשְׁיַבְנוּ. וְאֶפִּילוּ נַחֲשׁ כְּרוּךְ עַל עֵקְבוֹ לֹא יִפְסִיק. וְגִרְסִינֵן בְּפֶרֶק אֵין עוֹמְדִין (ברכות לב, ב) : תְּנִי רַבְּנָן : מַעֲשֵׂה בְּחָסִיד אֶחָד, שֶׁהָיָה מִתְפַּלֵּל בְּדָרְךָ וּבֹא הִגְמוֹן אֶחָד וְנָתַן לוֹ שְׁלוֹם וְלֹא הִחְזִיר לוֹ שְׁלוֹם. הִמְתִּין לוֹ עַד שֶׁסִּיִּם תְפִלָּתוֹ. לְאַחַר שֶׁסִּיִּם תְפִלָּתוֹ אָמַר לוֹ : כְּתוּב בְּתוֹרָתְךָ : "רַק הַשְּׁמֵר לָךְ וּשְׁמֵר נַפְשְׁךָ מֵאֵד" (דברים ד, ט). וְכַתִּיב : "וְנִשְׁמַרְתֶּם מֵאֵד לְנַפְשֵׁיכֶם" (שם שם, ט). אֲלֵמְלִי חֲתַכְתִּי אֶת רֵאשֶׁךָ, מִי יִתְבַּע אֶת דְּמֶךָ מִיָּדִי? אָמַר לוֹ : הִמְתִּין לִי עַד שֶׁאֶפִּיֶסֶךָ בְּדְבָרִים. אָמַר לוֹ : אֵלוּ לְפָנֵי מִלְּךָ בְּשֶׁר וְדָם הָיִיתָ עוֹמֵד וּבֹא אָדָם אֶחָד וְנָתַן לָךְ שְׁלוֹם, אִם אֲתָה מִחְזִיר לוֹ שְׁלוֹם, מָה הָיָה עוֹשִׂין לָךְ? אָמַר לִיה : חוֹתְכִין אֶת רֵאשִׁי. אָמַר לִיה : וְהִלֵּא דְבָרִים קָל וְחֹמֶר : מָה אִם אֲתָה עֹמֵד לְפָנֵי מִלְּךָ בְּשֶׁר וְדָם, שֶׁהָיָה כְּאִן וּמְחַר בְּקֶבֶר, חוֹתְכִין אֶת רֵאשֶׁךָ בְּסִיף, אֲנִי, שְׁעוֹמֵד לְפָנֵי מִלְּךָ מַלְכֵי הַמְּלָכִים

הקדוש ברוך הוא, על אחת כמה וכמה. מיד נתפייס אותו הגמון ונפטר אותו חסיד והלך לביתו לשלום.

ומצינו גם כן כתוב במדרש: מעשה באדם אחד שהיה עומד ומתפלל ובא נחש ועבר על רגליו ולא הפסיק. אמרו לו תלמידיו: רבינו, לא חשת בעצמך על הנחש שבא ועבר? אמר להם: (* תבא לי שלא חשתי. ושוב מעשה באדם אחד שהיה עומד ומתפלל ובא הזאב ונטל את בנו מאצלו ולא הפסיק את תפלתו. וכשסיים, אמרו לו תלמידיו: רבינו, לא חשת בעצמך כשבא הזאב ונטל את בנך? אמר להם: תבא לי שלא חשתי. ולא הספיק לגמור את הדבר עד שהביא הזאב את התינוק למקומו. אמר לו אביו: מה עשה לך הזאב? אמר: הכניסני לתוך חרבה אחת ושמעתי בת קול שהיתה אומרת: לא על זה שלחתיך אלא על בן פלוני. ולא הספיק הנער לגמור את הדבר עד ששמעו קול בכי צועקים ואומרים: בן פלוני נשכו הזאב.

נפש יהודה תבוא לי. כלומר נשבע שתבוא לו דבר מה בין רע ובין טוב אם חש לנחש לבטל התפלה:

ואף על פי שנעשו הנסים כאלו לחסידים הראשונים אל יסמך כל אדם על הנס וכשיהיה במקום סכנה גדולה יפסיק. ועל כן אמרו התם, בפרק הנזכר (ברכות לג, א): אמר רב ישות: לא שנו אלא נחש, (* אבל עקרב פוסק, ואמרין עליה בירושלמי (שם ה, א): מאי טעמא? (* דמחיא בתר מחיא. אמר רב יצחק: ראה שורים פוסק, דתני רב יוסף: מרחיקין (* משור תם חמשים אמה ומשור מועד כמלא עיניו.

נפש יהודה אבל עקרב פוסק. ונטלו לפי שהעקרב מסוכן לעקוץ יותר מנחש ומוכן לישוך: דמחיא בתר מחיא. מכה באדם ומכה כלומר נושך כמה פעמים זה אחר זה: משור תם. שלא נח אדם שור מועד שנגח ג' פעמים ונקרא מועד על שמעידין בבעליו לשמרו:

ועם כל זה, החסיד אשר כל ימיו זהיר במצוה ובוטח בה', חסד יסובבנו, כדגרסינן התם (ברכות לג, א): תנו רבנן: מעשה במקום אחד שהיה בו (* ערוד וכו' עד בן דוסא.

נפש יהודה ערוד. הוא מין נחש שבא מן הנחש והצב שזקקים זה עם זה ויצא משניהם ערוד והיתה בחור אחד ונשכה הבריות שעברו עליה ובא ר' חנינא והעמיד רגלו על חורה ונשכו ומתה והוא לא ניזק:

פרק תשעה עשר [קט]

אף על פי שבכל הדבורים טוב לקצר, אבל בתלמוד תורה ותפלה טוב שלא יקצר יותר מדאי ושלא יאריך יותר מדאי. וכשיתפלל עם הצבור אל יאריך ויטריח לצבור, כדגרסינן פירק אין עומדין (ברכות לא, א): אמר רבי יהודה: כך היה מנהגו של רבי עקיבא: כשהיה מתפלל עם הצבור היה

מקצור ועולה מפני טרח הצבור: וכשהיה מתפלל בינו לבין עצמו, אדם הניחו בזוית זו ומוצאו בזוית האחרת, מפני הפריעות והשתחויות. יכול יהא אדם מתפלל והולך כל היום כלו? כבר מפרש על ידי דניאל: "וּזְמַנִּין תִּלְתֵּהּ בְּיוֹמָא הוּא בְּרִדְ עַל-בְּרַכּוּהִי וּמְצִילָא וּמוֹדָא קָדָם אֱלֹהִי" (דניאל ו, יא). יכול משבא לגולה החל? תלמוד לומר: "כִּלְקַבֵּל דִּי הוּא עֶבֶד מִן-קִדְמַת דְנָה" (שם).

יכול (*) יהא כוללן בבת אחת? כבר מפרש על ידי דוד: "עֶרְב וּבֹקֶר וְצֹהֲרַיִם אֲשִׁיחָה וְאֶהְמָה" (תהלים נה, יח). יכול ישמיע קולו בתפלות? כבר מפרש על ידי חנה: "וְחַנָּה הִיא מְדַבֶּרֶת עַל-לִבָּהּ" (שמואל א, ג), יכול (*) ישאל צרכיו ואחר כך יתפלל? כבר מפרש על ידי שלמה, שנאמר: "לְשִׁמְעֵ אֱלֹהֵי רָנָה וְאֱלֹהֵי תַפְלָה" (מלכים א ח, כח), (*) רנה זו תפלה, תחנה זו בקשה. אין אומרים דברים (*) אחר "אמת ויציב", כדי שישמך גאלה לתפלה, אבל אם בא לומר אחר תפלתו אפילו כסדר יום הכפורים, אומר.

נפש יהודה יהא כוללן בבת אחת. כל שלש תפלות יתפלל בפעם אחת: ישאל צרכיו. כגון שיתחיל באתה חונן ויאמר עד שומע תפלה ואח"כ יתפלל ג' ברכות ראשונות שהן של שבת: רנה זו תפלה. של שבת. בקשה הוא שאלת צרכיו: אחר אמת ויציב. קודם ג' ראשונות:

ועם כל זה, יש טעם להאריך ויש טעם לקצר, דאמרינן נמי התם (לד, א): מעשה בתלמיד אחד שירד לפני רבי אליעזר והיה מאריך יותר מדאי. אמרו לו תלמידיו: כמה ארך הוא זה. אמר להם: כלום ארך הוא יותר ממשה רבינו, דכתיב ביה: "אֲרַבְעִים יוֹם וְאֲרַבְעִים לַיְלָה" (דברים ט, ט). ושוב פעם אחרת ירד תלמיד אחד לפני רבי אליעזר והיה מקצר בתפלתו. אמרו לו תלמידיו: כמה קצרן הוא זה. אמר להם: כלום קצרן הוא יותר ממשה רבינו, דכתיב: "אֵל נָא רְפָא נָא לֵה" (במדבר יב, ג).

ואם יאריך לכוון בה אין תפלתו חוזרת ריקם, דגרסינן פֶּרֶק הַרְוָא (ברכות נד, ב): אמר רב יהודה: שלשה דברים מאריכין ימיו של אדם ואלו הן: המאריך בתפלתו (*) והמאריך בשלחנו (*) והמאריך בבית הכסא. וגרסינן נמי בפֶּרֶק אין עומדין (שם לב, ב): אמר רבי חנינא: כל המאריך בתפלתו אין תפלתו חוזרת ריקם. מנא לן? ממשה, דכתיב: "וְאֶתְנַפֵּל לְפָנֶי ה' אֲרַבְעִים יוֹם וְאֲרַבְעִים לַיְלָה" (דברים ט, יח) וכתיב: "וַיִּשְׁמַע ה' אֵלַי גַּם בַּפֶּעַם הַהוּא" (שם י, י). אבל יזהר שלא יעין בה לומר תקנת תפלתי וראויה היא לקבלה, דגרסינן עליה (שם): אמר רבי חייא אמר רבי יונתן: כל המאריך בתפלתו (*) ומעין בה סוף בא לידי כאב לב, שנאמר: "תִּחוּלַת מִמְשָׁכָה מִחֲלָה לֵב" (משלי יג, יב). (*) ומאי תקנתיה? יעסק בתורה, שנאמר: "וְעַץ חַיִּים תִּאָוֶה בָאָה" (שם). ואין עץ אלא תורה, שנאמר: "עֵץ-חַיִּים הִיא לְמַחְזִיקִים בָּהּ" (שם ג, יח).

נפש יהודה והמאריך בשולחנו. מתוך כך עניים באין ומתפרנסים: המאריך בבית הכסא. רפואה היא לו: ומעין בה. מצפה שודאי תעשה בקשתו ע"י הארכתו וסוף שאינה נעשית ונמצאת תוחלתו מושכת חנם והיא כאב לב כשאדם מצפה ואין תאותו באה: ומאי תקנתיה. כשבא לידי כאב לב יעסוק בתורה שהיא עץ חיים: ועץ חיים תאוה באה. סופו של מקרא הוא ירפא וישיג תאותו:

ועוד מסבב עיון כִּזָּה לְהַזְכִּיר לְמַעַלְה עֲוֹנוֹתָיו שֶׁל אָדָם לְתַת טַעַם שְׁלֵא תִקְבֵּל תְּפִלָּתוֹ, כְּדִגְרָסִינָן בְּפֶרֶק קַמָּא דְרֵאשׁ הַשָּׁנָה (טז, ב) : אָמַר רַבִּי יִצְחָק : שְׁלֵשָׁה דְבָרִים מְזַכְרִין עֲוֹנוֹתָיו שֶׁל אָדָם וְאֵלוֹ הֵן : (*) קִיר נְטוּי (*) וְעִיּוֹן תְּפִלָּה (*) וְהַמוֹסֵר דִּין עַל חֲבֵרוֹ וכו'.

נפש יהודה קיר נטוי. ועובר תחתיו מזכיר עונותיו שאומרים למעלה כלום ראוי זה לעשות לו נס שלא יפול הכותל עליו מתוך כך נבדקים מעשיו אם הוא ראוי להציל: ועיון תפלה. סומך על תפלתו שתהא נשמעת ומתאמץ לכוין לבו כדי שיעשה רצונו: והמוסר דין. כגון ישפוט ה' ביני וביניך אומר ראוי הוא שיענש חבירו על ידו:

וַיֵּשׁ לָךְ עִיּוֹן שֶׁהוּא לְהַרְבּוֹת בְּכֹנְנָה וְהוּא נִקְרָא עִיּוֹן לְטוֹבָה. וְעַל עִיּוֹן כִּזָּה אָמְרוּ בְּמִסְכַּת שֵׁבֶת, פֶּרֶק כָּל כְּתָבֵי (קית, ב) : אָמַר רַב יְהוּדָה : תִּיתִי לִי, דְקִימְתִי (*) עִיּוֹן תְּפִלָּה (פרוש: כונה שגורה). וּבְמִקּוֹם אַחַר כְּתָבוֹ עִיּוֹן עַל מִי שְׂאִינוֹ מְכֻוֵן בָּהּ, כְּדִגְרָסִינָן פֶּרֶק גִּט פְּשׁוּט (בבא בתרא קסד, ב) : אָמַר רַב עֲמֵרָם אָמַר רַב : מְשַׁלֵּשׁ עֲבֵרוֹת אֵין אָדָם נִצּוֹל בְּכָל יוֹם וְאֵלוֹ הֵן : הִרְהוּר עֲבֵרָה וְעִיּוֹן תְּפִלָּה וְלִשׁוֹן הָרַע. לִשׁוֹן הָרַע סִלְקָא דְעֵתְדָךְ? אֵלָּא אֵימָא : (*) אֲבָק לִשׁוֹן הָרַע.

נפש יהודה עיון תפלה. כדפרישית: אבק לשון הרע. כגון נורא בי פלניא במסכת ערכין כלומר בבית זה תמצא אש שמבשלין תמיד:

וְאִם אֵינָה שְׁגוּרָה תְּפִלָּתוֹ בְּפִיו לַעֲשׂוֹת בְּכֹנְנָה, יִתְפַּלֵּל (*) מַעֲיֵן שְׁמוֹנָה עֶשְׂרֵה, כְּמוֹ שְׁשִׁנְיָנוּ, פֶּרֶק תְּפִלַּת הַשַּׁחַר (ברכות כח, ב) : רַבִּי עֲקִיבָא אָמַר : אִם שְׁגוּרָה תְּפִלָּתוֹ בְּפִיו מִתְפַּלֵּל שְׁמוֹנָה עֶשְׂרֵה וְאִם לֹא מַעֲיֵן שְׁמוֹנָה עֶשְׂרֵה. וְאִמְרִינָן עָלָה בְּגִמְרָא (כט, א) : מַאי מַעֲיֵן שְׁמוֹנָה עֶשְׂרֵה? רַב אָמַר : מַעֲיֵן כָּל בְּרָכָה וּבְרָכָה. וְשְׁמוּאֵל אָמַר : הִבְיַנְנוּ ה' אֱלֹהֵינוּ לְדַעַת אֶת דְּרָכֶיךָ וּמוֹל לְבַבְנוּ לְיִרְאַתְךָ, וְתִסְלַח לָנוּ לְהִיּוֹת גְּאוּלִּים וְרַחֲמֵנוּ מִמְּכַאוֹב וְדַשְׁנָנוּ בְּנֵאוֹת אֲרָצְךָ וְהִנְפִּיצִים בְּאַרְבַּע רוּחוֹת תִּקְבָּץ [וְהַתּוֹעִים מִדְּעֵתְךָ תִּשְׁפֹּט וְעַל הַרְשָׁעִים תִּגְיֵף יְדַע וְיִשְׁמְחוּ צְדִיקִים בְּבִגְנָן עֵירָךְ וּבִתְקוֹן הַיְכָלְךָ וּבְצַמִּיחַת קָרוֹן לְדוֹד עֲבָדְךָ וְעַרִיכַת נֵר לְבֹן יִשִּׁי מְשִׁיחְךָ, טָרָם נִקְרָא אֶתְהָ תַעֲנָה, טָרָם נִדְבַר אֶתְהָ תִשְׁמַע, כִּי אֶתְהָ הוּא הָעוֹנָה בַּעַת צָרָה וְצוּקָה, בְּרוּךְ אַתְהָ ה' שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה].

נפש יהודה מעין. י"ח, מעין כל ברכה אומר בקיצור והוא הביננו וכו' תפלה שתקנו לזה:

וְאִמְרִינָן הָתָם (כט, ב) : תִּנְנוּ רַבְּנָן : הַמְהִלְךָ בְּמִקּוֹם גְּדוּדֵי חַיִּוֹת וְלִסְטִים מִתְפַּלֵּל תְּפִלָּה קְצָרָה. מַאי תְּפִלָּה קְצָרָה? רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אָמַר : עֲשֵׂה רְצוֹנְךָ בְּשָׂמַיִם וְכו'. רַבִּי יוֹסִי אָמַר וְכו'. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אָמַר וְכו'. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן צְדוּק אָמַר וְכו'. אַחֲרָיִם אָמְרִים : צְרָכֵי עַמְךָ יִשְׂרָאֵל מְרַבִּים וְדַעַתְּן קְצָרָה. יְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה' אֱלֹהֵינוּ, שְׁתַּתֵּן לְכָל אֶחָד וְאֶחָד כְּדִי פְּרִנְסָתוֹ וְלְכָל גּוֹיָה וְגוֹיָה כְּדִי מַחְסוּרָה וְהַטּוֹב בְּעֵינֶיךָ עֲשֵׂה. בְּרוּךְ אַתְהָ ה' שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה. אָמַר רַב הוּנָא : הִלְכָה כְּאַחֲרָיִם.

וְהַלְכוֹת הַבְּיָנוּ וְתַפְלָה קִצְרָה וּבְאֵיזָה זְמַן יָכוֹל לְאֶמְרוֹ, וְהַלְכוֹת טָעָה וְלֹא הַזְכִּיר גְּבוּרוֹת גְּשָׁמִים, וְשָׂאֵלָה וְהִבְדֵּלָה, וְהִזְכַּרְתָּ רֹאשׁ חֹדֶשׁ וְחִנּוּכָה וּפְנֵי וּדְבָרִים אַחֲרֵים, הֵם דְּבָרִים אֲרָפִים הָאֲמוּרִים בְּמַסְכַּת בְּרָכוֹת וּבְמִקְוֹמוֹת אַחֲרֵים, אֵין זֶה מִקְוֹמוֹ, אֶלָּא מִכָּל הַדְּבָרִים הַכְּתוּבִים בְּשִׁלְחוֹן הַפָּנִים.

פרק עשרים [קי]

חֲכָמֵי הַתְּלֻמוּד הָיוּ רְגִילִין לומר אַחַר סִיּוּם תַּפְלָה כָּל אֶחָד מֵה שֶׁהָיוּ רוֹאִים בְּדַעְתּוֹ שֶׁהָיָה צָרִיךְ בּוֹ יוֹתֵר, וְעִקְשׁוֹ כָּל אֶחָד יִבְחַר מֵה שֶׁיִּרְאֶה לְפִי דַעְתּוֹ וּבִלְבָד כְּשִׁיתְפַּלֵּל בְּצַבּוּר שֶׁיִּקְצַר בָּהֶם, שֶׁלֹּא יִטְרִיחַ אֶת הַצַּבּוּר, כְּדָגְרִסִּין בְּפֶרֶק הַיָּה קוּרָא (ברכות טז, ב) : רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּתֶר דְּמַסִּים צְלוֹתִיהָ אָמַר הֵכִי : יְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה' אֱלֹהֵינוּ, שֶׁתִּשְׁפִּין בְּתוֹכֵנוּ אֱהָבָה, אֲחֻנָּה, שְׁלוֹם וְרַעוּת וְתִרְבָּה גְבוּלָנוּ בְּתַלְמִידִים וְתַצְלִיחַ סוּפְנוּ (*) אַחֲרֵית וְתִקְוָה וְתַשִּׁים חֲלָקֵנוּ בְּגוֹן יַעֲדוֹן (*) וְתִקְנֵנוּ חֵבֶר טוֹב וְיִצֵּר טוֹב בְּעוֹלָמְךָ (*) וְנִשְׁפִּים וְנִמְצָא יְחוּל לְבַבֵּנוּ (*) וְתִבְאֵ לְפָנֶיךָ קִרְתָּ נִפְשֵׁנוּ לְטוֹבָה.

נפש יהודה אחרית ותקוה. שתהא אחריתנו טובה ונראה מה שקוינו : ותקננו. לשון תקון : ונשכים ונמצא יחול לבבנו. ליראה את שמך שלא יתגבר עלינו יצה"ר בהרהור הלילה לסור מאחריך ביום אלא כשנשכים בכל בקר נמצא לבבנו מיחל לך : ותבא לפניך קורת נפשנו. כלומר ספוק צרכנו וקורת רוחנו :

רַבִּי יוֹחָנָן בֶּתֶר צְלוֹתִיהָ אָמַר הֵכִי : יְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, שֶׁתִּצְיַץ בְּבִשְׁתֵּנוּ (*) וְתִבְיֵט בְּרַעְתָּנוּ וְתִתְלַבֵּשׁ בְּרַחֲמֶיךָ וְתִתְכַפֶּה בְּעֵזְךָ וְתִתְעַטֵּף בְּחִסְדֵי וְתִתְאָזֵר בְּחִנּוּנוֹתֶיךָ וְתִבְאֵ לְפָנֶיךָ מִדַּת טוֹבָה וְעִנּוּתֵנוֹתֶיךָ.

נפש יהודה ותביט ברעתנו. תדע ותתן לבך ברעה הבאה עלינו :

רַבִּי חִיָּא בַר אֲבָא בֶּתֶר דְּמַסִּים צְלוֹתִיהָ אָמַר הֵכִי : יְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה' אֱלֹהֵינוּ, שֶׁתְּהֵא תוֹרְתֶךָ אֲמָנוּתֵנוּ וְאַל יִדְוָה לְבַבֵּנוּ וְאַל יִחֲשָׁכוּ עֵינֵינוּ.

רַבִּי זִירָא בֶּתֶר דְּמַסִּים צְלוֹתִיהָ אָמַר הֵכִי : יְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה' אֱלֹהֵינוּ, שֶׁלֹּא יִבּוֹשׁ וְלֹא יִפְלֵם מֵאֲבוֹתֵינוּ.

רַב בֶּתֶר צְלוֹתִיהָ אָמַר הֵכִי : יְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה' אֱלֹהֵינוּ, שֶׁתִּתֵּן לָנוּ חַיִּים אַרוּכִים, חַיִּים שֶׁל שְׁלוֹם, חַיִּים שֶׁל בְּרָכָה, חַיִּים שֶׁל פְּרֻנְסָה, חַיִּים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם יְרֵאת חֲטָא, חַיִּים שֶׁאֵין בָּהֶם בּוֹשָׁה וּכְלָמָה.

רַבִּי בֶּתֶר צְלוֹתִיהָ אָמַר הֵכִי : יְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה' אֱלֹהֵינוּ, שֶׁתִּצְלִיָנוּ (*) מֵעֲזֵי פָנִים וּמֵעֲזוֹת פָּנִים, מֵאֲדָם רַע, מִחֲבֵר רַע, מִשְׁכּוֹן רַע, מִדִּין קָשָׁה (*) וּמִבְּעַל דִּין קָשָׁה, בֵּין שֶׁהוּא בּוֹן בְּרִית וּבֵין (*) שֶׁאֵינוּ בּוֹן בְּרִית. וְאַף־עַל־גַּב דְּקִיָּמִי קְצוּצֵי עֲלִיָה דְרַבִּי (פרוש : סריסי מלך אנטונינוס, שהיו מוכנים להכות ולקצץ לכל הקמים עליו).

נפש יהודה מעזי פנים. שלא יתגרו בי העזי פנים, שלא אהיה אני עזות פנים ואז יאמרו עלי מדעז פנים הוא וחציף כולי האי ממזר הוא: **מבעל דין קשה**. שלא יבא לפני למשפט איש אלם שמא יתחייב בדין ויהא רודף אותי: **שאינו בן ברית**. שאינו מהול:

רב ספרא בְּתֵר צְלוֹתֶיהָ אָמַר הָכִי: יְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה' אֱלֹהֵינוּ, שְׁתַּשִּׁים שְׁלוֹם (*) (*) בְּפִמְלִיאָה שֶׁל מַעֲלָה וּבְפִמְלִיאָה שֶׁל מַטָּה, בִּין עוֹסְקִין לְשָׁמָּה, בִּין עוֹסְקִין שְׁלֵא לְשָׁמָּה וְכָל הָעוֹסְקִים שְׁלֵא לְשָׁמָּה, יְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ שְׁיִהְיוּ עוֹסְקִין לְשָׁמָּה.

נפש יהודה בפמליא של מעלה. בחבורת שרי העובדי כוכבים ומזלות כשהשרים של מעלה יש תגר ביניהם תיכף יש קטטה בין העובדי כוכבים ומזלות כדכתיב ואני אשוב להלחם עם שר פרס: **ובפמליא של מטה**. בחבורת החכמים:

רַבִּי אֶלְכָסְנֶדְרַאי בְּתֵר צְלוֹתֶיהָ אָמַר הָכִי: יְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה' אֱלֹהֵינוּ, שְׁתַּעֲמִידֵנוּ (*) בְּקֶרֶן אוֹרָה וְאֵל תַּעֲמִידֵנוּ בְּקֶרֶן חֲשֵׁכָה וְאֵל יִדְוָה לִבְנוֹ וְאֵל יַחֲשִׁכוּ עֵינֵינוּ. וְאָכַף דְּאִמְרֵי: הָא רַב הַמְּנוּנָא מַצְלִי לָהּ וְרַבִּי אֶלְכָסְנֶדְרַאי אָמַר הָכִי: רַבּוֹן הָעוֹלָמִים, גְּלוּי וְיָדוּעַ לְפָנֶיךָ, שְׁרָצוּנֵנוּ לַעֲשׂוֹת רְצוֹנְךָ, (*) וְמִי מַעֲכָב? (*) שְׁאוּר שְׁבַעֲיָסָה וְשַׁעֲבוּד מְלָכוּת. יְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, ה' אֱלֹהֵינוּ, שְׁתַּכְנִיעַם מִלְּפָנֵינוּ וּמֵאַחֲרֵינוּ וּנְשׁוּב לַעֲשׂוֹת רְצוֹנְךָ בְּלִבָּב שְׁלָם.

נפש יהודה בקרן אורה. בזוית אורה: **ומי מעכב**. שאין אנו עושים רצונך: **שאו** שבעיסה. יצה"ר שבלבנו המחמיצנו:

רַבָּא בְּתֵר צְלוֹתֶיהָ אָמַר הָכִי: אֱלֹהֵי, עַד שְׁלֵא נּוֹצַרְתִּי (*) אֵינִי כְּדָאִי (*) וְעַכְשָׁו שְׁנוֹצַרְתִּי כְּאֵלוֹ לֹא נּוֹצַרְתִּי. עֶפֶר אֲנִי בְּחִי, קַל וְחֹמֶר בְּמִיתַתִּי, הָרִי אֲנִי לְפָנֶיךָ, ה' אֱלֹהֵי וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתַי, כְּכֹלִי מְלֵא בּוֹשָׁה וְכִלְמָה. יְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה' אֱלֹהֵי, שְׁלֵא אַחְטָא עוֹד וּמָה שְׁחַטָּאתִי לְפָנֶיךָ (*) מֶרַק בְּרַחֲמֶיךָ הַרְבִּים, אֲבָל לֹא עַל יְדֵי יְסוּרִין וְחִלָּאִים רָעִים. וְהִינוּ וְדוּיָה דְרַב הַמְּנוּנָא זוּטִי בְּיוֹמָא דְכַפּוּרֵי.

נפש יהודה איני כדאי. לא הייתי חשוב והגון להיות נוצר: **ועכשיו שנוצרתני**. מה חשיבותי הרי אני כאלו לא נוצרתני ק"ו שבמיתתי עפר אני: **מרק**. כלה והתם:

מֶר בְּרִיָּה דְרַבִּינָא אָמַר הָכִי: אֱלֹהֵי, נְצוֹר לְשׁוֹנֵי מֶרַע וּשְׁפָתוֹתֵי מִדְבַר מֶרְמָה וְלִמְקַלְלֵי נַפְשֵׁי תַדּוּם (*) וְנַפְשֵׁי כְּעֶפֶר לְכָל תַּהֲיָה. פֶּתַח לְבִי בְּתוֹרַתְךָ וְאַחֲרֵי מְצוֹתֶיךָ תִּרְדֹּף נַפְשִׁי. וְכָל הַקָּמִים עָלַי לְרָעָה, מְהֵרָה הֲפֹר עֲצָתָם וְקַלְקַל מַחֲשַׁבְתָּם. יְהִיו לְרְצוֹן אִמְרֵי פִי וְגוֹי.

נפש יהודה ונפשי כעפר לכל תהיה. שאהיה שפל אף אם דורסין עלי כעל העפר לא אשיבם כאברהם שהיה משפיל עצמו ואמר אנכי עפר ואפר ויזכור כי עפר הוא ואל עפר ישוב ולמה יתגאה על כן ישמע חרפתו ולא ישיב:

וְעַתָּה נוֹהֲגִין הָעָם לוֹמַר אֵלוֹ הַשְּׁנִים הָאֲחֵרוֹנִים בְּסוֹף תַּפְלָתָם. וְכָל הַמְרַבֵּה בְּסִלְיָחוֹת וְתַחֲנוּנִים יוֹסִיף כְּרָצוֹנוֹ וּבְלִבָּד שְׁיִכְנוֹן וְלֹא יִטְרִיחַ אֶת הַצְּבוּר.

פרק אחד ועשרים [קיא]

אינו רשאי אדם, לא בצבור ולא ביחיד, להוסיף בתפלתו בגבורות השם יתברך על מה שתקנו אנשי כנסת הגדולה, שהחזירו עטרה לישנה, כדגרסינן במסכת יומא, פרק בא לו כהן גדול (ט, ב): אמר רבי יהושע בן לוי: למה נקרא שמם אנשי כנסת הגדולה? (* שהחזירו העטרה לישנה: משה אמר: "האל הגדל הגבר והנורא" (דברים יג), אתא ירמיהו ואמר: (* גוים מרקדין בהיכלו, איה נוראותיו? - (* ולא אמר "נורא", אתא (* דניאל ואמר: (* גוים משעבדים בבניו, איה גבורותיו? - ולא אמר "גבור" - אתו אינהו אמרי: אדרבה, (* זו היא גבורתו, שכובש את יצרו ונותן ארץ אפים לרשעים; (* אלו הן נוראותיו, שאלמלא נורא, היאך אמה אחת יכולה להתקיים בין האמות.

נפש יהודה שהחזירו העטרה לישנה. לקדמותה כמו ישן נושן והיינו לעטר להקב"ה לשבח שהוא האל הגדול הגבור והנורא כמו שהיו אומרים בקדמותא: **גוים מרקדין בהיכלו**. שראה שרי נבוכדנצר נכנסין להיכל ומריעים בו ככל רצונם: **לא אמר נורא**. בפרשת הנה חנמאל כתיב עושה חסד לאלפים ומשלם עון אבות על חיק בניהם אחריהם האל הגדול והגבור ה' צבאות שמו: **דניאל**. לא אמר גבור בתפלתו בספרו: **גוים משעבדים בבניו**. זה שבעים שנה: **זו היא גבורתו**. שכובש עצמו כל השנים הללו שנשתעבדו בהן ומאריך אפו על כל הגזירות שגוזרים על בניו: **אלו הן נוראותיו שאלמלא מוראו וכו'**. מן יום החורבן עד הנה אתה למד נוראותיו שכל האומות נאספים להשמידם ונתקיימו מהם:

וכל המוסיף על שבחים אלו שתקנו, כפיכול גורע, כדגרסינן בפרק אין עומדין (ברכות לג, ב) ובפרק הקורא את המגלה (מגילה כה, א): ההוא דנחית קמיה דרבי חנינא, אמר: "האל הגדול הגבור והנורא האדיר העזוז והיראווי". אמר ליה: סימתניהו לכלהו שבחי דמרך? השתא ומה הני תלתא, אי לאו דאמרניהו משה ואתו אנשי כנסת הגדולה ותקנינהו בתפלה, לא הוה אמרינן להו - ואת שבחתייה פולי האי? משל למלך בשר ודם, שהיו לו אלף אלפים דינרי זהב והיו מקלסין אותו בשל כסף - והלא גנאי הוא לו.

והמתפלל, אם שגורה תפלתו בפיו ובלבו הוא סימן טוב לאותם שמתפלל בעדם, כדגרסינן בברכות, סוף פרק אין עומדין (לד, ב): תנו רבנן: מעשה וחלה בנו של רבן גמליאל. ושגר שני תלמידים אצל רבי חנינא בן דוסא לבקש עליו רחמים. פיון שראה אותם, עלה לעליה ובקש עליו רחמים. בירידתו אמר להם: לכו, כבר חלצתו חמה (פרוש שלפתו ונטולה מגופו, חמה היא חולי הקדחת). אמרו לו: מנין אתה יודע? אמר להו: אם שגורה תפילתי בפי יודע אני שמקבל. ואם לאו, יודע אני שמטרף. כתבו אותה שעה וכונו. וכשבאו אצל רבן גמליאל, אמר להו: לא חסרתם ולא יתרתם, באותה שעה חלצתו חמה ושאל לנו מים לשתיית.

וצריך שיהא המתפלל הגון, כדאמרינן עלה (שם): ושוב מעשה ברבי חנינא בן דוסא, שהלך אצל רבן יוחנן בן זכאי ללמד תורה וחלה בנו של רבן יוחנן בן זכאי. אמר ליה: בקש עליו רחמים שיחיה. בקש עליו רחמים

וְחִיָּה. אָמַר: אֲלֵמְלִי (*) הִטִּיחַ בְּנֹ זָכָאֵי אֶת פְּנֵי בִקְרָקַע כָּל הַיּוֹם לֹא הִשְׁגִּיחוּ בּוֹ. אָמְרָה לּוֹ אֲשֶׁתּוֹ: וְכִי הוּא גְדוֹל מִמֶּדָּ? אָמַר לָהּ: הוּא דוֹמָה (*) כְּעֶבֶד לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וְאֲנִי דוֹמָה (*) כְּשֶׁר לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ.

נפש יהודה הטיח. דחה ראשו עד בין ברכיו: **כעבד**. בן בית נכנס ויוצא שלא ברשות: **כשר לפני המלך**. שאינו רגיל לבא לפניו:

וְאִם הִתְפַּלֵּל אָדָם וְלֹא נֶעֱנָה אֵל יִתְנַאֲשׁ מִן הַרְחָמִים וַיִּרְבֶּה בַתְּחִנּוֹת וַיִּחְזַר וַיִּתְפַּלֵּל, כְּדִגְרָסִינָן פֶּרֶק אֵין עוֹמְדִין (שם לב, ב): אָמַר רַב הוֹנָא בְּרַחֲמֵינָא: כָּל הַמִּתְפַּלֵּל וְלֹא נֶעֱנָה יִחְזַר וַיִּתְפַּלֵּל, שֶׁנֶּאֱמַר: " (*) קוּנָה אֱלֹהִים" וְגו' (תהלים כז, יז).

נפש יהודה קוה. והתחזק ואל תמנע ידך אלא חזור ותתפלל וקוה אל ה':

וְהַשּׁוֹמֵעַ מִפִּי שְׁלִיחַ צְבוּר הַתְּפִלָּה כְּשֶׁחוֹזֵר אוֹתָהּ, חַיֵּב לַעֲנוֹת "אָמֵן" עַל כָּל בְּרָכָה וּבְרָכָה וּלְכוּן אֶת לְבוֹ לַיָּדַע עַל אֵיזוֹ בְּרָכָה עוֹנָה "אָמֵן". וַיִּטַּל בְּזָה שְׁכָרוֹ כְּפוּל, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ בְּסוּף מַסְכֶּת נְזִיר (סו, ב): תִּנְיָא, רַבִּי יוֹסִי אוֹמַר: גְּדוֹל הָעוֹנָה "אָמֵן", יוֹתֵר מִן הַמְּבָרָךְ. פְּרוּשׁ: "אָמֵן" עוֹלָה חֲשִׁבוֹנוֹ צ"א, (*) כְּמִנְיָן יְהוּ"ה אֲדִנִּי. דָּבָר אַחֵר: הָעוֹנָה "אָמֵן" בְּכוֹנָה עַל כָּל בְּרָכָה עוֹשָׂה הַדָּבָר כְּפוּל: בְּכוֹנָה לְבָרָכָה בְּלִבּוֹ וּבְהֶאֱמוּנָה בְּפִיו. וְהַמְּבָרָךְ, פְּעָמִים אוֹמְרָה בְּלֹא כוֹנָה, בְּהִיּוֹת הַדָּבָר שְׂגוּר בְּפִיו וְלֹא בְּלִבּוֹ.

נפש יהודה כמנין יהו"ה אדני. ונמצא שהוא כפל השם:

וְצָרִיךְ לַעֲמֹד מְעוֹמֵד (*) שׁוֹמֵעַ הַתְּפִלָּה, כְּשֶׁשְׁלִיחַ צְבוּר חוֹזֵר הַתְּפִלָּה, דִּגְרָסִינָן בְּפֶרֶק רַבִּי אֱלִיעֶזֶר (פמ"ד): כְּתִיב: "וּמִשָּׁה אֶהְרֹן וְחוֹר עָלוּ רֹאשׁ הַגְּבָעָה" (שמות יז, 2), עָמְדוּ בְּמָקוֹם גְּבוּהָ, אֶחָד מִימֵינוּ וְאֶחָד מִשְּׂמָאלוֹ, מִכָּאֵן אֶתָּה לְמַד, שְׁשְׁלִיחַ צְבוּר אֶסוּר לְהִתְפַּלֵּל אִם אֵין שְׁנַיִם עוֹמְדִין אֶצְלוֹ. וְכָל יִשְׂרָאֵל עוֹמְדִין חוּץ לְאֶהֱלֵיהֶם וְרוֹאִים אֶת מִשָּׁה כּוֹרַע עַל בְּרַכְיוֹ וְהוּן כּוֹרַעִין עַל בְּרַכְיָהוּ וְנוֹפֵל עַל פְּנֵי וְהֵם נוֹפְלִים עַל פְּנֵיהֶם, פּוֹרֵשׁ כְּפִי לַשָּׁמַיִם וְהֵם פּוֹרְשִׁין אֶת כַּפֵּיהֶם לְאֲבֵיהֶם שְׁבַשְׂמִים. מִכָּאֵן, שְׁשְׁלִיחַ צְבוּר הַמִּתְפַּלֵּל הַכֹּל עוֹנִין אַחֲרָיו.

נפש יהודה שומע התפלה. מפי הש"צ:

וְגִרְסִינָן בְּאֵלָהּ הַדְּבָרִים רַבָּה, פְּרִשְׁת "וְהָיָה אִם שָׁמוּעַ תִּשְׁמָעוּ" (ו, א): הִלְכָה, (*) אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁהָיָה עוֹבֵר לִפְנֵי הַתֵּבָה מֵהוּ שְׁיַעֲנָה "אָמֵן" אַחֵר הַכֹּהֲנִים (*) מִפְּנֵי הַטְּרוּף? וְלִמְדוֹנוֹ רַבּוֹתֵינוּ: אִם הָיָה יָכוֹל לַעֲנוֹת שְׁלֹא תִטְרֹף דַּעְתּוֹ, יַעֲנָה. לָמָּה? שְׁאֵין גְּדוֹל לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא יוֹתֵר מִ"אָמֵן" שְׁיִשְׂרָאֵל עוֹנִין. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בְּרַחֲמֵינוּ: "אָמֵן" זֶה יֵשׁ בּוֹ שְׁלֹשָׁה (*) אֲסֻפְלָאוֹת: שְׁבוּעָה, קִבְלָה, אֶמּוּנָה. שְׁבוּעָה, דְּכָתִיב: "וְהִשְׁבִּיעַ הַכֹּהֵן אֶת הָאִשָּׁה" וְגו' (במדבר ה, כא). וְכָתִיב: "וְאָמְרָה הָאִשָּׁה אָמֵן אָמֵן" (שם שם, כב). קִבְלָה מִנִּין? דְּכָתִיב: "וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן" (דברים כז, טז). אֶמּוּנָה מִנִּין? וַיַּעֲן

בְּנִיחוּ בְּיַהוּיָדְעַת אֶת־הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר אָמֵן כֵּן יֹאמַר ה' (מלכים א, לו). אָמֵר רַבִּי יוֹדָן: כָּל הָעוֹנָה "אָמֵן" בְּעוֹלָם הִזָּה זוֹכָה לְעֹנוֹת "אָמֵן" לְעֵתִיד לְבָא.

נפש יהודה אדם מישראל. היינו שליח צבור: מפני הטירוף. שמא יטעה בברכת כהנים שצריך להתחיל כל תיבה להשמיע לכהנים: אספילאות. יש גורסין אסכילאות והוא דקדוקים ופירושים של דבר:

וּגְרָסִינָן בְּפֶרֶק שְׁלֹשָׁה שְׁאָכְלוּ (ברכות מז, א): תַּנּוּ רַבְּנָן: אֵין עוֹנִין לֹא אָמֵן (*) חֲטוּפָה וְלֹא אָמֵן (*) קְטוּפָה וְלֹא אָמֵן (*) יְתוּמָה וְלֹא (*) אָמֵן קְצָרָה (*) וְלֹא יְזֻק בְּרַכָּה מִפּוֹ. בְּן עֲזַאי אוֹמֵר: הָעוֹנָה אָמֵן חֲטוּפָה יְתַחַטְּפוּ יָמָיו, קְטוּפָה יְתַחַטְּפוּ יָמָיו, קְצָרָה יְתַקְצְרוּ יָמָיו. וְכָל הַמְּאָרִיךְ בּוֹ מְאָרִיכִין לוֹ יָמָיו וְשׁוֹנְתָיו. וּבְלִבְד שְׁלֹא יֶאֱרִיךְ בּוֹ יוֹתֵר מִדְּאֵי, דְּאָמֵר רַב חֲסִידָא: אֵין הַבּוֹצֵעַ רְשָׁאי (*) לְבַצֵּעַ עַד שְׂיִכְלָה אָמֵן מִפּי רַב הָעוֹנִים.

נפש יהודה חטופה. שקורין את האליף בחטף ולא בפתח ואומר אמן: קטופה. שמחסר קריאת הנו"ן שאינו מוציאה בפה שתהא ניכרת: יתומה. שלא שמע הברכה אלא ששמע שעונין אמן והא דאמרין בהחליל שבאלכסנדריא של מצרים היו מניפים בסודרים כשהגיע עת לענות אמן אלמא לא שמעו וקא ענו הנהו מידע ידעי שהם עונים אחר ברכה ועל איזה ברכה הם עונים ידעו אלא שלא שמעו את הקול אבל הכא מיירי שאינם יודעים כלל היכא החזן עומד ומתפלל ובאיזה ברכה הוא עומד אלא עונה אחר האחרים בלא שמיעה ולא ידיעה: אמן קצרה. במהירות מאוד: ולא יזרוק ברכה מפיו. במהירות שדומה עליו כמשא אלא שחוק קבוע הוא לו: לבצוע. לפרוס הפרוסה מן הפת עד שיכלה אמן מפי העונים אמן אחר ברכת המוציא דאף עניית אמן מן הברכה היא ואמרין בפרק כיצד מברכין צריך שתכלה ברכה קודם בציעה:

וּכְשִׁמְגִיעַ שְׁלִיחַ צְבוּר לְ"מוֹדִים" שׁוֹחִין עִמּוֹ הַצְּבוּר, דְּגְרָסִינָן בִּירוּשְׁלָמִי, פְּרָקָא קַמָּא דְּבִרְכוֹת (ה"ה): הַכֹּל שׁוֹחִין עִם שְׁלִיחַ צְבוּר בְּהוֹדָאָה. רַבִּי זִירָא אוֹמֵר: וּבְלִבְד בְּ"מוֹדִים".

וּגְרָסִינָן בְּמַסְכַּת סוֹטָה, פֶּרֶק אֵלוּ נֶאֱמְרִין (מ, א): בְּזָמַן שְׁשְׁלִיחַ צְבוּר אוֹמֵר "מוֹדִים", הָעַם מַה הֵם אוֹמְרִים? מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ, שְׁאַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ אֱלֹהֵי כָל בְּשָׂר, יוֹצֵרנוּ, יוֹצֵר בְּרָאשִׁית. בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל, עַל שֶׁחֵיִיתָנוּ וְקִיַּמְתָּנוּ, כֵּן תַּחֲיֵינוּ וְתַחַנְנוּ וְתַקְיָמְנוּ וְתַאֲסֹף גְּלִיּוֹתֵינוּ לְחַצְרוֹת קַדְשֶׁךָ, לְשִׁמְר חֲקִיךָ וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹנְךָ וְלַעֲבֹדְךָ בְּלִבְב שְׁלָם עַל שְׁאָנוּ מוֹדִים לָךְ.

וּכְשִׁמְגִיעַ שְׁלִיחַ צְבוּר לְבִרְכַּת כְּהֲנִים, מִי שְׁרָאָה חֲלוּם וְאִינוּ זוֹכְרוֹ, אוֹ אִינוּ יוֹדְעַ פְּתוּרוֹנוּ, יֹאמֵר זֶה בְּבִרְכַּת כְּהֲנִים, כְּדְגְרָסִינָן בְּפֶרֶק הַרוּאָה (ברכות נה, ב): אָמִימֵר וּמֵר זוֹטְרָא וְרַב אֲשִׁי הוּוּ יְתַבִּי. אָמְרִי: כָּל חַד מֵינָן לִימָא מְלַתָּא דְּלֹא שְׁמִיעַ לִיהַ לְחַבְרִיהַ. פְּתַח חַד מִינֵיהוּ וְאָמֵר: מָאן דְּחָזָא חֲלָמָא וְלֹא יָדַע מֵאֵי חָזָא לִיקוּם קַמִּי כְּהֲנִי בְּעֵידָנָא דְּפָרְסִי דְּדִיִּיהוּ וְלִימָא הָכִי: רַבּוֹנוּ שֶׁל עוֹלָם, אָנִי שְׁלָךְ וְחֲלוּמוֹתֵי שְׁלָךְ וְכו'. וְלִסִּים בְּהַדִּי כְּהֲנִי וְעַם צְבוּרָא אָמֵן.

פְּתַח אֵידְךָ וְאָמֵר: מָאן דְּאָזִיל לְמַתָּא וְדַחִיל מְעִינָא בִישָׂא לִינְקוּט זְקַפָּא (גודל) דְּיָדָא דִּימִינָא בְּיָדָא דְּשְׁמָאלָא וְשֶׁל שְׁמָאלָא בְּיָדָא דִּימִינָא וְלִימָא:

אָנאַ, פֿלונגי בר פֿלונגיתא, מְזַרַע דְיוֹסָף קא אַתִּינאַ, דְלֵא שְׁלֵטאַ בִּיהַ עֵינאַ
בִּישָׂא, דְכַתִּיב: "בֶּן פֶּרֶת יוֹסֵף בֶּן פֶּרֶת" (* עֲלֵי־עֵינַי" (בראשית מט. כב), אַל תִּקְרִי
"עֲלֵי עֵינַי", אֶלֶא עוֹלֵי עֵינַי. רַבִּי יוֹסֵי בֶר חֲנִינְא אָמַר: מִהֲכַא, "וַיִּדְגּוּ לָרֶב
בְּקָרֵב הָאָרֶץ" (שם מח, טז), מַה דְּגִים שְׂבִיִּים מִים מְכַסִּין עֲלֵיהֶם וְאִין הָעֵינַי
שׁוֹלְטֵת בְּהוּ, אַף זָרְעוּ שֶׁל יוֹסֵף אִין הָעֵינַי שׁוֹלְטֵת בְּהוּ. וְאִי דְחִיל מַעֲינְא
בִּישָׂא דִידֵיהַ, לִיחֲזִי אֶטְרִיפֵא דְנַחֲרִיָּה דְשְׂמֵלֵא (דפן השמאלי של חטמו). פֶּתַח
אִידָד וְאָמַר: הַאי מָאן (* דְחֲלִישׁ, יוֹמָא קָמָא לָא לִימָא מִיַּדִּי, כִּי הֵיכָא
דְלֵא לִיתְרַע מְזֵלִיהַ. כִּי הָא דְרַבָּא, כִּי הָוָה חֲלִישׁ, יוֹמָא קָמָא, אָמַר לִיהַ
לְשִׁמְעִיהַ: לָא תִגְלִי, לְמַחַר אָמַר לִיהַ: פּוֹק אֶכְרִיז עֲלֵי בְשׁוּקָא: רַבָּא חֲלַשׁ
רַבָּא חֲלַשׁ, (* דְסָאנִי לִי לִחְדֵי לִי (* וּמָאן דְרַחֲמִים לִי לְבַעֵי עֲלֵי רַחֲמִי.
דְסָאנִי לִי לִחְדֵי לִי וְכַתִּיב: בְּנֶפֶל אוֹיְבָדְךָ אֶל־תִּשְׂמַח וְגוֹי וְהִשִּׁיב מַעֲלִיו אִפּוּ
(משלי כד, יזיח).

נפש יהודה עלי עין. שליטין על העין ולא העין עולה בהן: **דחליש**. מי שחלה: **דסאני**
לי. דשונא לי ישמח ומתוך כך ישוב חרון אף מעלי: **ומאן דרחים**. שהוא אוהבי יתפלל עלי
שאתרפא:

וְעֵינַי פֶּתְרוֹן הַחֲלוּמוֹת וְאִידָד כָּל הַחֲלוּמוֹת הוֹלְכִין אַחַר הַפֶּה הֵם כְּתוּבִים
בְּפֶרֶק הַרְוָאָה.

פרק שנים ועשרים [קיב]

לְעוֹלָם יְהֵא אָדָם זְהִיר בְּנִפְיֵלַת אַפִּים, שְׂיִתְחַנּוּ בְכּוֹנְנָה וִיְהֵא נַעֲנָה מִן
הַשְּׂמַיִם, שְׂכּוֹן מְצִינּוּ שְׁנַעֲנָה רַבִּי אֶלְיֵעָזָר בְּנִפְיֵלַת אַפִּיו, עַל רַבּוֹן גְּמִלְיָאֵל
גִּיסוֹ, בְּתַנּוּר שֶׁל עַכְנָאִי, בְּגִמְרָא מְצִיעָא, פֶּרֶק הַזֶּהָב, כְּדֵאִיתָא לְמַעְלָה, בְּגִר
ב, כָּלֵל ז, חֶלֶק א, פֶּרֶק ב (סימן סב). וְגַם בְּמִזְמוֹר "תִּהְלֶה לְדוֹד" פַּעַם שְׁנִית
לְהַשְׁלִים שְׁלֹשׁ פַּעַמִּים, כְּדֵאִיתָא לְמַעְלָה, בְּפֶרֶק ג, מִחֶלֶק זָה.

וְגַם יְזַהַר בְּסִדָּר קְדָשָׁה לְאוּמְרוֹ בְכּוֹנְנָה, שֶׁהוּא אֶחָד מִשְׁנֵי דְבָרִים שְׂבוּ
מִתְקִים הָעוֹלָם, כְּדִגְרָסִינּוּ בְּסוּף מְסַכְת סוּטָה (מט, א): אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן
גְּמִלְיָאֵל מִשׁוּם רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: מִיּוֹם שֶׁחָרַב בַּיִת הַמְּקֻדָּשׁ אִין לָךְ יוֹם שְׂאִין בּוּ
קָלְלָה וְלֹא יָרַד טַל לְבִרְכָּה. אָמַר רַבָּא: וּבְכָל יוֹם מְרַבָּה קָלְלָתוֹ מִיּוֹם
שֶׁלְפָנָיו. (* אֶלֶא עֲלָמָא אַמַּאי קָאִי? (* אַסְדָּרָא דְקְדָשָׁה וְ"אַמֵּן יְהֵא שְׂמִיָּה
רַבָּא" דְאַגְדָּתָא.

נפש יהודה אלא עלמא אמאי קאי. מאחר שהקללה הולכת תמיד ורבה: **אסדרא**
דקדושה. קדושת ובה לציון שלא תקנוהו אלא שיהו כל ישראל עוסקין בתורה בכל יום דבר
מועט שאומר קריאתו ותרגומו והן כעוסקין בתורה וכיון שנוהג בכל ישראל בתלמידים ובעם
הארץ ויש כאן שתיים קדושת השם ותלמוד תורה חביב הוא וכן יהא שמיה רבא מברך שעונין
אחר הגדה שהדרשן דורש ברבים בכל שבת היו נוהגין כך ויש כאן תורה וקדושת השם:

וְאַחֲרֵיכֵן אֹמְרִים בְּכָל יוֹם אוֹתוֹ מְזֻמּוֹר שֶׁהָיוּ מְשׁוֹרְרִים הַלְוִיִּים בְּדוֹכֵן
כְּשֶׁהָיָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם, זָכַר לְדָבָר, דְּגִרְסִינֵן בְּמִסְכַּת רֹאשׁ הַשָּׁנָה, פָּרַק
יוֹם טוֹב (לא, א) : תְּנַיָּא, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר מְשׁוּם רַבִּי עֲקִיבָא :

בְּרֵאשׁוֹן מָהוּ אוֹמֵר? " (*) לְה' הָאֶרֶץ וּמְלוֹאָהּ " (תהלים, כד), עַל שֵׁם (*) שֶׁקָּנָה
(*) וְהִקְנָה (*) וְשִׁלִּיט בְּעוֹלָמוֹ.

נפש יהודה לְה' הָאֶרֶץ. כָּל הַמְזֻמּוֹר : שְׁקֵנָה. שְׁמִים וָאֶרֶץ : וְהִקְנָה. תָּבֵל לְיוֹשְׁבֵי בַה
כְּלוּמַר קוֹנָה כְּדִי לְהִקְנוֹת : וְשִׁלִּיט בְּעוֹלָמוֹ. יַחֲדֵי שְׁלֹא נִבְרָאוּ הַמְּלֹאכִים עַד יוֹם שְׁנִי :

בְּשֵׁנִי מָהוּ אוֹמֵר? "גְּדוֹל הַיּוֹמֵהֶלֶל מְאֹד" (שם, מח), עַל שֵׁם (*) שֶׁחִלַּק מְעַשְׂיוֹ
וּמְלֻדָּ עֲלֵיהֶם.

נפש יהודה שְׁחִלַּק מְעַשְׂיוֹ. הַבְדִּיל רִקִּיעַ בֵּין עֲלוֹנִים לְתַחְתּוֹנִים וּנְתַעֲלָה וַיֵּשֶׁב בַּמְרוֹם
דוּגְמַת שְׁכָנוּ בַעֲיָרוֹ וְהָרַקְדָּשׁוֹ :

בְּשִׁלְיָשִׁי מָהוּ אוֹמֵר? "אֱלֹהִים נִצָּב בְּעֵדֵת־אֵל" (שם, פב), עַל שֵׁם (*) שֶׁגָּלָה אֶרֶץ
בְּחֻכְמָתוֹ וְהִכִּין תִּבְלָתָ לְעֵדְתוֹ.

נפש יהודה שְׁגָלָה אֶרֶץ. מְקוֹם מִצַּב עֵדְתוֹ שְׁנֵאמַר וְתִרְאֶה הַיְבֵשָׁה בְּשִׁלְיָשִׁי נֵאמַר :

בְּרַבִּיעִי מָהוּ אוֹמֵר? "אֵל נְקֻמוֹת ה'" (שם, צד), עַל שֵׁם (*) שֶׁבָּרָא חֲמָה וַלְבָנָהּ
וְעֵתִיד לְפָרַע מְעוֹבְדֵיהֶם.

נפש יהודה שְׁבֵרָא חֲמָה. בְּרַבִּיעִי :

בְּחֻמְשִׁי מָהוּ אוֹמֵר? "הַרְנִינוּ לְאֱלֹהִים עוֹזְנוֹ" (שם, פא), עַל שֵׁם (*) שֶׁבָּרָא
עוֹפוֹת וְדָגִים לְשִׁבְחַת לְשִׁמּוֹ.

נפש יהודה שְׁבֵרָא עוֹפוֹת וְדָגִים לְשִׁבְחַת לְשִׁמּוֹ. כְּשֵׁאֲדָם רֹאֵה עוֹפוֹת מְשׁוֹנִים זֶה מִזֶּה
נִתֵּן שְׁבַח לְמִי שְׁבֵרָאם :

בְּשִׁשִּׁי מָהוּ אוֹמֵר? "ה' מְלֻדָּ גְּאוֹת לְבִשׁ" (שם, צג), עַל שֵׁם שֶׁגָּמַר מְעַשְׂיוֹ וּמְלֻדָּ
עֲלֵיהֶם.

בְּשִׁבְעִי מָהוּ אוֹמֵר? "מְזֻמּוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת" (שם, צב), (*) לְיוֹם שֶׁכָּלּוּ
שַׁבָּת.

נפש יהודה לְיוֹם שְׁכֻלוֹ שַׁבָּת. שְׁעֵתִיד הָעוֹלָם לְהִיּוֹת חָרֵב וְאִזּוֹ הָאָדָם וְכָל הַמְּלֹאכֹת
שׁוֹבְתוֹת עַל אוֹתוֹ יוֹם אֲמַרִּינֵן שִׁיר שֶׁל שַׁבָּת :

אָמַר רַבִּי נְחֻמִּיָּה : וְכִי (*) מָה רָאָה רַבִּי עֲקִיבָא לְחַלֵּק בֵּין הַפְּרָקִים הָאֵלּוּ?
אֶלָּא, רֵאשׁוֹן, קָנָה וְהִקְנָה וְשִׁלִּיט בְּעוֹלָמוֹ. בְּשֵׁנִי, עַל שֵׁם שֶׁחִלַּק מְעַשְׂיוֹ
וּמְלֻדָּ עֲלֵיהֶם. בְּשִׁלְיָשִׁי, שֶׁגָּלָה אֶרֶץ בְּחֻכְמָתוֹ וְהִכִּין תִּבְלָתָ לְעֵדְתוֹ. בְּרַבִּיעִי,
שֶׁבָּרָא חֲמָה וַלְבָנָהּ וְעֵתִיד לְפָרַע מְעוֹבְדֵיהֶן. בְּחֻמְשִׁי, שֶׁבָּרָא עוֹפוֹת וְדָגִים
לְשִׁבְחַת לְשִׁמּוֹ. בְּשִׁשִּׁי, שֶׁגָּמַר מְעַשְׂיוֹ וּמְלֻדָּ עֲלֵיהֶם. בְּשִׁבְעִי, עַל שֵׁם שֶׁשַּׁבָּת.

נפש יהודה מה ראה רבי עקיבא לחלק בין הפרשיות הללו. שכל ששת ימים נאמרין הפרקים הללו על שם שעבר ושל שבת על שם להבא:

וכְשֵׁיִצֵּא מִבֵּית הַכְּנֻסֶת אֶל יֵצֵא בְמַהֲרֵי עֵל, כְּמִי שֶׁבֹרַח מִמְּקוֹם צָר אוֹ כְּמִי שֶׁפֹּרַק מֵעָלְיוֹ מִשְׂאוֹי, אֶלָּא כְּמִי שֶׁנִּפְטָר מֵאֵת הַמֶּלֶךְ וְהוּא קָשָׁה לוֹ עַל שֶׁלֹּא נִתְעַכֵּב עִמּוֹ יוֹתֵר. כְּדִגְרָסִינָן בְּפֶרֶק קַמָּא דְּבִרְכוֹת (ו, ב): אָמַר רַבִּי חֵלְבּוֹ אָמַר רַב הוֹנָא: הַיּוֹצֵא מִבֵּית הַכְּנֻסֶת אֶל יַפְסִיעַ פְּסִיעָה גָּסָה וְכוּ', כְּדֹאִיתָא לְמַעְלָה, בְּפֶרֶק קַמָּא מַחֲלָק זֶה (סימן צא).

וּבְצֵאתוֹ יִבְקֹשׁ רַחֲמִים מֵהַשָּׁם יִתְבַּרְךָ, שְׂיִנְחֲנוּ בְּדֶרֶךְ אֲמֶת. וְאֵל יַחְזִיר אַחֲרָיו מִיַּד מְשַׁכְּינָה, אֶלָּא כְּמִי שֶׁנִּפְטָר מִמֶּלֶךְ בְּשֵׁר וְדָם אוֹ מִלְּפָנֵי רַבּוֹ, שֵׁישׁ לוֹ לִילָף כְּנֶגֶד אַחֲרָיו וּפָנָיו כְּנֶגֶד פָּנָיו עַד שְׂיִרְחִיק מִמֶּנּוּ, כְּדִגְרָסִינָן בְּמַסְכַּת יוֹמָא, פֶּרֶק הוֹצִיאוּ לוֹ (נג, א): וְכֵן כְּהֵנִים לְעַבּוֹדָתָם וְלוֹיִים לְדוֹכְנָם (*). וְיִשְׂרָאֵל לְמַעֲמָדוֹ, כְּשֶׁנִּפְטָרִין לֹא הָיוּ מַחְזִירִין פְּנִיָּהּם וְהוֹלְכִים אֶלָּא (*). מְצַדְדִין פְּנִיָּהּם וְהוֹלְכִין. וְכֵן תִּלְמִיד הַנִּפְטָר מֵרַבּוֹ אֵל יַחְזִיר פָּנָיו כְּנֶגֶד רַבּוֹ אֶלָּא מְצַדְדֵּי וְהוֹלְכֵי.

נפש יהודה וישראל למעמדן. העומדים בעזרה במקום כל ישראל שיש להם חלק בקרבן תמיד ואי אפשר לכולם לעמוד שם: מצדדין. מהפכין פניהם קצת לצד בהמ"ק:

כִּי הָא דְרַבִּי אֶלְעָזָר כִּי הָוָה מִפְטָר מִיָּנִיָּה דְרַבִּי יוֹחָנָן, כִּי הָוָה רַבִּי יוֹחָנָן (*). בְּעֵי לְסִגּוּיִי, (*). הָוָה גָּחִין וְקָאִי רַבִּי אֶלְעָזָר אֲדוֹכְתִיָּה (*). עַד דְּהָוָה מְפַסֵּי מִיָּנִיָּה דְרַבִּי יוֹחָנָן. וְכַד הָוָה בְּעֵי רַבִּי אֶלְעָזָר לְסִגּוּיִי, הָוָה קָא אֲזִיל לְאַחֲרֵיהּ עַד דְּמְכַסֵּי מִיָּנִיָּה דְרַבִּי יוֹחָנָן. רַבָּא, כִּי הָוָה מִיפְטָר מֵרַב יוֹסֵף, הָוָה אֲזִיל לְאַחֲרֵיהּ עַד דְּהָוָה (*). מִיִּנְגָּפִין כְּרַעֲיָה (*). וּמִתּוֹסָן אֲסַקוּפְתָא דְבִי רַבִּי יוֹסֵף דְּמָא. (*). אָמְרוּ לִיהּ לְרַב יוֹסֵף: הֲכִי עֵבִיד רַבָּא. אָמַר: יְהֵא רַעְוָא (*). דְּתִירוֹם רִישִׁיָּה אַכּוּלָא כְּרַבָּא.

נפש יהודה בעי לסגויי. ליפטר ממנו לילך לביתו: הוה גחין. משתחוה: עד דהוה מכסי מינייה ר' יוחנן. שאין רבי יוחנן רואהו אז היה מחזיר פניו: מנגפן. הכה ונגף רגליו: ומתווסן. ומלכלכך רגליו על אסקופה שתחת הפתח משום שהלך לאחוריו: אמרו ליה לרב יוסף. על שהיה סגי נהור ואינו מכיר בדבר: דתירוים רישיה. יהיה ראש ישיבה על כל העיר:

וְהָאֲדָם שְׂרוּצָה לִילָף בְּדֶרֶךְ, אִם יוֹכֵל לְעַכֵּב עַד שְׂיִתְפַּלֵּל עִם הַצְּבוּר הָרִי טוֹב וְאִם לֹא וְיִתְפַּלֵּל יַחֲדִי, כְּדִגְרָסִינָן פֶּרֶק הִיָּה קוֹרָא (ברכות יד, א): אָמַר רַב אִיִּדִי בַר אַבִּין אָמַר רַבִּי יֶצְחָק בַּר אֲשִׁיָּאן: (*). (*). כָּל הַמִּתְפַּלֵּל וְיוֹצֵא לְדֶרֶךְ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה לוֹ חֲפָצָיו, שְׁנַאֲמַר: "צֶדֶק לְפָנָיו יִהְיֶה" וְגו' (תהלים פה, יד).

נפש יהודה כל המתפלל. קודם שיוצא לדרך: ויכלו. הקב"ה וזה שמספר בשבחו של מקום ובשבחו של שבת:

וְעֵינָן תְּפִלַּת הַהוֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ וְהוֹלֵךְ בְּמִקוֹם סִכְנָה וְתְפִלַּת הַדֶּרֶךְ בִּיצִיאָתוֹ לְדֶרֶךְ וְהוֹדָאָה בְּבֹאוֹ מִן הַדֶּרֶךְ וְכָל שְׂאֵר הַפְּרָטִים אֲשֶׁר בָּאִים עַל עֲנִינָם

פרק שלשה ועשרים [קיג]

סֹדֵר תְּפִלוֹת הַשַּׁבָּת כֻּלָּם הֵם מְפָרְשִׁים. וְחִיב כָּל בַּר יִשְׂרָאֵל הַמּוֹדֵה בְּחִדּוּשׁ הָעוֹלָם, שֶׁהוּא יְסוּד אֲמוּנַת הַדָּת, לְהַעֲיֵד עָלָיו בְּכָל כְּנִיסַת שַׁבָּת בְּאִמְרוֹ עָלָיו פָּרָשֶׁת "וַיִּכְלֹו". וְעַל זֶה אָמַר אוֹתוֹ מְעוֹמֵד, דְּגַרְסִינָן בְּפָרָק כָּל כְּתָבֵי הַקִּדְּשׁ (שבת קיט, ב) : אָמַר רַב וְאִיתִימָא רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי : אֲפֹלוּ יַחֲיד הַמִּתְפַּלֵּל צָרִיךְ לוֹמַר "וַיִּכְלֹו", דְּאָמַר רַב : כָּל הַמִּתְפַּלֵּל וְאוֹמַר "וַיִּכְלֹו" מַעֲלָה עָלָיו הַכְּתוּב כְּאֵלוֹ נַעֲשֶׂה שׁוֹתֵף לְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּמַעֲשֵׂה בְּרָאשִׁית, שְׁנֵאמַר : "וַיִּכְלֹו" (בראשית ב, א), אֶל תִּקְרִי "וַיִּכְלֹו" אֶלָּא "וַיִּכְלֹו". אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר : מִנֵּין (*) שְׁדַבּוּר כְּמַעֲשֵׂה? שְׁנֵאמַר : "בְּדַבַּר ה' שְׁמַיִם נַעֲשׂוּ" (תהלים לג, ו). אָמַר רַב חֲסֵדָא אָמַר מַר עוֹקְבָא : כָּל הַמִּתְפַּלֵּל בְּעַרְב־שַׁבָּת שְׁנֵי מִלְּאָכֵי הַשָּׂרַת שְׁמֵלֵוִין לוֹ לְאָדָם מִנִּיחִין יְדִיהֶם עַל רֵאשׁוֹ וְאוֹמְרִים לוֹ : "יֹסֵר עֲוֹנֶךָ וְחִטָּאתֶךָ תִּכְפֹּר" (ישעיהו ו, ז).

נפש יהודה שדבור כמעשה. כדאמרינן זה שדבר בשבחו נעשה שותף למעשה בראשית :

וּבְתַפְלוֹת שַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים (*) סִלְקוּ שְׁמוֹנֶה־עֶשְׂרֵה, לְהַסִּיר כָּל אֲנָחָה, וְתַקְנוּ שְׁבַע. וְאֲמַרְיָנָן בְּפָרָק תְּפִלַּת הַשַּׁחַר (ברכות כט, א) : הֵינִי שְׁבַע דְּשַׁבְּתָא כְּנֶגֶד מַי? אָמַר רַבִּי חֲלַפְתָּא : כְּנֶגֶד שְׁבַע־קוֹלוֹת שְׁאֵמַר דָּוִד עַל הַמַּיִם.

נפש יהודה סלקו שמונה עשרה. ואין אומרים רק ג' ברכות ראשונות וגי' ברכות אחרונות ואחד מעניני דשבת משום דאמצע הברכות מדברים על הסרת יגון ואנחה ובשבת אין לזעוק :

וְעַל חֲלוּק הַתְּפִלוֹת שֶׁל שַׁבָּת אָמְרוּ בְּמִדְרָשׁ : שְׁלֹשָׁה מְעִידִין זֶה עַל זֶה : הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא וְיִשְׂרָאֵל וְשַׁבָּת. הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא וְיִשְׂרָאֵל מְעִידִין עַל שַׁבָּת, שֶׁהוּא יוֹם מְנוּחָה ; יִשְׂרָאֵל וְשַׁבָּת - בְּהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, שֶׁהוּא אֶחָד ; הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא וְשַׁבָּת - בְּיִשְׂרָאֵל, שֶׁהֵם יַחֲידִים בְּאֲמוֹת. וְעַל זֶה תַקְנוּ בְּשַׁבָּת שְׁלֹשָׁה עֲנִינֵי תְּפִלוֹת : "אֲתָה קִדְּשָׁתְּךָ", "יִשְׁמַח מִשֶּׁה", "אֲתָה אֶחָד" וּבִיּוֹם טוֹב לֹא תַקְנוּ אֶלָּא אַחַת "אֲתָה בְּחַרְתָּנוּ". מִפְּנֵי שֶׁאֵלוֹ שְׁלֹשׁ תְּפִלוֹת תַקְנוּם כְּנֶגֶד שְׁלֹשׁ שַׁבָּתוֹת. "אֲתָה קִדְּשָׁתְּךָ", כְּנֶגֶד שַׁבָּת בְּרָאשִׁית, כְּמוֹ שְׁמוּכִיחַ מִתּוֹכוֹ. "יִשְׁמַח מִשֶּׁה", כְּנֶגֶד שַׁבָּת שֶׁל מִתְּן תּוֹרָה, דְּכִלֵּי עֲלָמָא מוֹדוּ דְּבַשַׁבָּת נִתְּנָה תּוֹרָה. וְ"אֲתָה אֶחָד", כְּנֶגֶד שַׁבָּת שֶׁל עֲתִיד.

וּבְמוֹצָאֵי־שַׁבָּת אוֹמְרִים הַבְּדֵלָה בְּ"חֹוֹן הַדְּעַת", כְּדַגְרְסִינָן פָּרָק אֵין עוֹמְדִין (שם לג, א) : (*) מְזַכְרִין גְּבוּרוֹת גְּשָׁמִים בְּתַחֲנִית הַמַּתִּים (*) וְשׁוֹאֲלִים אֶת הַגְּשָׁמִים בְּבִרְכַת הַשְּׁנִים (*) וְהַבְּדֵלָה בְּחֹוֹן הַדְּעַת וְכוּ'. וְכָל עֲנִינֵי הַבְּדֵלָה בְּתַפְלָה וְעַל הַכּוֹס כְּתִיבֵי הַתָּם.

נפש יהודה מזכירין גבורות גשמים. משיב הרוח שאינו לשון בקשה אלא לשון שבח שהקב"ה עושה כן כי אין לשאול בקשה בג' ראשונות: **ושואלים**. ותן טל ומטר וזה לשון בקשה: **והבדלה בחונן הדעת**. במוצאי שבת אתה חוננתנו:

(* **ואף על פי שמבדיל בתפלה טוב להבדיל על הכוס**, שהוא נראה כמלך למלך ונפטר ממנו בברכה, כמו שקבלו בהקנסתו בברכה. ועל כן אמרו על הזהיר בו, שהוא מנוחלי העולם הבא, כדגרסינן פ'ק ערבי פסחים (פסחים ק"ג, א): **אמר רבי יוחנן: שלשה מנוחלי העולם הבא: הדר בארץ ישראל והמגדל בניו לתלמוד תורה והמבדיל על היין במוצאי שבת**. והוא ששיר מקדושא לאבדלתא, כלומר, שאם אין לו אלא כוס אחד ואין בו שיעור שני כוסות לקדוש ולהבדלה, דמקדש אריפתא דאפשר והיין דאית ליה משיר ליה להבדלה, שאי אפשר בפת.

נפש יהודה ואף על פי שמבדיל בתפלה. אתה חוננתנו יבדיל בביתו על הכוס ונראה כמי שעושה ליה למלך ומכבדו בהפרדו ממנו ל"א כמי שלוח למלך ועשה רצונו וכשנפטר ממנו מראה לו פנים שוחקות שלא עצב על שהלוח לו ובטוח הוא שישלם לו שכרו משלם ומה שהלוח לו כך כשם שקבל השבת בשמחה וכבדו בהוצאת הבית צריך להראות ולכבדו ביציאתו ולסמוך על מי שאמר לוו עלי ואני פורע:

ובמוצאי שבת מתחילין בהבדלה לומר "אלהו הנביא", לפי שהוא עתיד לבשר את ישראל בגאולה, דגרסינן בערובין, פ'ק מי שהוציא והו (מג, ב): מבטח להם לישראל, שאין אלהו בלא בערבי שבתות ולא בערבי ימים טובים (*) מפני הטרח. ועל כן כשעבר השבת, שאפשר לבוא, אנו זוכרים אותו בשאלה מאלהינו, שישלחנו לבשר הגאולה.

נפש יהודה מפני הטורח. שמניחין צרכי השבת והולכין להקביל פניו וכשיצא שבת מזכירין אותו שיבא:

וגרסינן בפסחים ירושלמי, פ'ק מקום שנהגו: **אמר רבי לוי: במוצאי שבת זמן הקדוש ברוך הוא לאדם הראשון (*) שני רעפין והקישן זה בזה ויצא מהן אור וברך עליו "בורא מאורי האש"**. אמר שמואל: לפיכך מברכים עליו במוצאי שבת.

נפש יהודה שני רעפין. אבנים שאש יוצא מהן כשמכין זה בזה:

וכתוב בפ'ק רבי אליעזר, פ'ק (כא) [כ]: **בין השמשות של שבת היה אדם הראשון מהרהר בלבו ואומר: שמה הנחש שהטעני, יבא אלי בערב וישופני עקב. ונשתלח לו עמוד של אש להאיר לו ולשמרו מכל רע. ואדם ראה את עמוד האש ושמח בלבו ופשט ידיו לאור האש ואמר: "בורא מאורי האש"**. וכשהרחיק את ידיו מאור האש, אמר: **יודע אני עכשו שנבדל יום הקדש מיום החול, למה שאין להבעיר אש בשבת**. באותה שעה אמר: **"המבדיל בין קדש לחול"**.

ונוהגין לאמרה שליח צבור בתפלה, "קדוש" בערב שבת והבדלה במוצאי שבת, כדי להוציא צבור ידי חובתן לאותן שהם דחויקים ואין להם כוס

לקדוש או להבדלה, כדגרסינן פֶּרֶק סֵדֶר תַּעֲנִיּוֹת אֱלוֹ (תענית כד, א) : רבי גִּזְרַת תַּעֲנִיּוֹתָא, נְחִית קַמִּיה אֵילָפָא. אָמַר : "מְשִׁיב הַרוּחַ", (*) נֶשֶׁב זִיקָא ; אָמַר : "מִזְרִיד הַגְּשָׁם", אֶתָּא מְטָרָא. אָמַר לִיה : מַאי עֹבְדִידָּ? אָמַר לִיה : דִּירְנָא בְּקוּסָא דְחִיקָא (פרוש : כפר שדרים בו דחוקים, שהם עניים), (*) טְרַחְנָא וּמִיתְנָא קְדוּשָׁא, וְאַבְדִּילְתָּא וּמְפִיקְנָא צְבוּרָא יְדֵי חוּבְתֵיהוּ.

נפש יהודה נשב זיקא. הרוח : טרחנא ומייתנא. להם יין לקידוש ולהבדלה :

ובמוצאי־שבת ליום טוב, בתפלה - "ותודיענו" ועל הכוס - יקנה"ז.

פרק ארבעה ועשרים [קיד]

תַּפְלוֹת חֲנֻכָּה וּפְזוּרִים וּמוֹעֲדִים וְרֵאשׁ חֹדֶשׁ וַיָּמִים טוֹבִים, כָּלֵם הֵם מְפָרְשִׁים כְּתִקּוּנָן בְּשִׁלְחוֹן הַפָּנִים. וְאוֹמַר בְּהֵם הִלֵּל גְּמֹור אוּ בְדִלּוּג, לְהוֹדוֹת וּלְהִלֵּל וּלְשַׁבַּח לְשֵׁם יִתְבָּרַךְ הַיּוֹשֵׁב בְּרוּמוֹ שֶׁל עוֹלָם, וְהַגִּיעָנוּ לְכָל זְמַן וְזְמַן וְהַצִּילָנוּ מִכָּל צָרָה. חוּץ מִפְזוּרִים, לְפִי שְׁהַמְגִלָּה הִיא הִלֵּל וְגַם לְפִי שֶׁנִּשְׁאַרוּ עַבְדֵי אַחֲשֵׁרוֹשׁ. וּבְרֵאשׁ הַשָּׁנָה וַיּוֹם הַכְּפֹזִים אֵין אוֹמְרִים הִלֵּל, לְפִי שֶׁהֵם יָמֵי דִין.

כְּדִגְרִסִּינָן בְּמַסְכַּת עֶרְכִּין, פֶּרֶק אֵין נַעֲרְכִין (י, א) : אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשׁוּם רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן יְהוֹצְדָק : שְׁמוֹנֶה עָשָׂר יוֹם, יַחֲדָא גּוֹמַר בְּהוֹן אֶת הַהִלֵּל : שְׁמוֹנֶה יָמֵי חֲנֻכָּה וּשְׁמוֹנֶה יָמֵי הַחַג וַיּוֹם טוֹב רֵאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח וַיּוֹם טוֹב שֶׁל עֶצְרָת. וּבְגוּלָה עֶשְׂרִים וְאַחַד יוֹם : תְּשַׁעָה יָמֵי הַחַג וּשְׁמוֹנֶה יָמֵי חֲנֻכָּה וּשְׁנַיִם יָמִים טוֹבִים שֶׁל פֶּסַח וּשְׁנַיִם יָמִים טוֹבִים שֶׁל עֶצְרָת. מַאי שְׁנָא בְּחַג דְּאַמְרִינָן כָּל יוֹמָא וּמַאי שְׁנָא בְּפֶסַח דְּלֹא אַמְרִינָן כָּל יוֹמָא? (*) דְּחַג חִלּוּקִין קְרַבְנוּתֵיו וּפֶסַח אֵין חִלּוּקִים קְרַבְנוּתֵיו.

נפש יהודה דחג חלוקין קרבנותיו. דפרי החג מתמעטין והולכין :

שַׁבָּת, דְּחִלּוּק בְּקְרַבְנוּתֵיו, לִימָא? לֹא אֵיקְרִי מוֹעֵד. (*) רֵאשׁ חֹדֶשׁ, דְּחִלּוּק בְּקְרַבְנוּתֵיו וְאֵיקְרִי מוֹעֵד, לִימָא? לֹא אֵיקְדִישׁ בְּעֲשִׂית מְלָאכָה, דְּכַתִּיב : "הַשִּׁיר יִהְיֶה לָהֶם כְּלִיל הַתְּקֵדֶשׁ-חַג" (ישעיה ל, כט), הַמְקֵדֶשׁ לְחַג טְעוֹן שִׁירָה, שְׁאֵין מְקֵדֶשׁ לְחַג אֵין טְעוֹן שִׁירָה.

נפש יהודה ראש חודש. אקרי מועד דכתיב קרא עלי מועד בפ"ב דמס' תענית תמוז דהיא שתא מלווי מלויה דכתיב קרא עלי מועד :

רֵאשׁ-הַשָּׁנָה וַיּוֹם-הַכְּפֹזִים, דְּאֵיקְרִי מוֹעֵד וְאֵיקְדִישׁ בְּעֲשִׂית מְלָאכָה, לִימָא? מִשׁוּם דְּרַבִּי אֲבָהוּ, דְּאָמַר רַבִּי אֲבָהוּ : אָמְרוּ מְלָאכֵי הַשָּׁרֵת לְפָנֵי הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא : רְבוּנוּ שֶׁל עוֹלָם, מְפָנֵי מָה אֵין יִשְׂרָאֵל אוֹמְרִין לְפָנֵיךָ שִׁירָה בְּרֵאשׁ-הַשָּׁנָה וּבַיּוֹם-הַכְּפֹזִים? אָמַר לָהֶם : אֶפְשָׁר מְלַךְ יוֹשֵׁב עַל כְּסֵא דִין וְסַפְרֵי חַיִּים וְסַפְרֵי מֵתִים פְּתוּחִים לְפָנֵי וְיִשְׂרָאֵל אוֹמְרִין שִׁירָה לְפָנֵי!

וְהָא חֲנֻכָּה, דְּלָאוּ הָכִי וְלָאוּ הָכִי וְקָא אָמְרִינּוּ? מְשׁוּם נִסָּא. פּוּרִים, דְּאָכָא נִסָּא, לִימָא? אָמַר רַב יֶצְחָק: לְפִי שְׂאִין אוֹמְרִים הִלֵּל עַל נִסְ שִׁבְחוּצָה לְאַרְצָא. מִתְקִיף לָהּ רַב נַחְמָן בְּרַ יֶצְחָק: וְהָרִי יֵצִיאַת מְצָרִים נִסְ שִׁבְחוּצָה לְאַרְצָא הִיא וְאָמְרִינּוּ? הֲתָם, כְּדִתְנַיָּא: עַד שְׁלֵא נִכְנְסוּ לְאַרְצָא הַכְּשָׁרוּ כָּל הָאֲרָצוֹת לּוֹמַר שִׁירָה, מְשִׁנְכְּנְסוּ לְאַרְצָא לֹא הַכְּשָׁרוּ כָּל הָאֲרָצוֹת לּוֹמַר שִׁירָה. רַב נַחְמָן אָמַר: (* קְרִיאַתָּה זֹו הִיא הַלִּילָא. רַבָּא אָמַר: בְּשִׁלְמָא הֲתָם, "הִלְלוּ עֲבָדֵי ה' " וְלֹא עֲבָדֵי פְרָעָה, אָבֵל הָכָא "הִלְלוּ עֲבָדֵי ה' " וְלֹא עֲבָדֵי אַחְשׁוּרוּשׁ, אַפְתֵּי עֲבָדֵי אַחְשׁוּרוּשׁ נִינְהוּ.

נפש יהודה קריאתה. קריאת המגילה הוא כאמירת הלל:

וְהִלֵּל זֶה פּוֹתֵחַ בְּ"הַלְלוּיָהּ", שֶׁהוּא גְדוֹל שִׁבְהַלְלוּלִים, כְּדִגְרָסִינּוּ בְּפָרְק עַרְבֵי פְסָחִים (פסחים ק"ז, א): אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: מֵאִי "הַלְלוּיָהּ"? הַלְלוּהוּ בְּהַלְלוֹת הַרְבֵּה. וּפְלִיגָא דִּידֵיהּ אֲדִידֵיהּ, דְּאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: בְּעֶשֶׂר לְשׁוֹנוֹת נֶאֱמַר סֵפֶר תְּהִלָּים: בְּנִצּוֹת, בְּנִגּוּן, בְּמִשְׁכִּיל, בְּמִזְמוֹר וּבְאִשְׁרֵי וּבְשִׁיר וּבְתַפְלָה וּבְתַהֲלָה וּבְהוֹדָאָה וּבְהַלְלוּיָהּ. גְּדוֹלָה שֶׁבְכֻלָּן הַלְלוּיָהּ מִפְּנֵי שְׁכּוֹלֵל שֵׁם וְשִׁבַּח בְּבֵת אַחַת. אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל: שִׁיר שִׁבְתוֹרָה מוֹשֶׁה וְיִשְׂרָאֵל אָמְרוּהוּ בְּשַׁעָה שְׁעֵמְדוּ יִשְׂרָאֵל עַל הַיָּם. וְהִלֵּל זֶה נְבִיאִים שְׂפִינֵיהֶם תִּקְנוּהוּ, שְׂיָהוּ אוֹמְרִים אוֹתוֹ עַל כָּל פָּרְק וּפְרָק וְעַל כָּל צָרָה וְצָרָה שְׁלֵא תְבֵא עֲלֵיהֶם.

וַיֵּשׁ בּוֹ חֲמִשָּׁה דְּבָרִים גְּדוֹלִים שֶׁל נִסִּים, כְּדִגְרָסִינּוּ הֲתָם (ק"ח, א): מֵאִי טַעְמָא אָמְרִינּוּ הַלִּילָא? אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מִפְּנֵי שְׂיֵשׁ בּוֹ חֲמִשָּׁה דְּבָרִים: יֵצִיאַת מְצָרִים וּקְרִיעַת יָם סוּף וּמִתַּן תּוֹרָה וּתְחִיַּת הַמַּתִּים וְחֻבְלוֹ שֶׁל מְשִׁיחַ. יֵצִיאַת מְצָרִים, דְּכִתִּיב: "בְּצֵאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם" (תהלים קי"ד, א). וּקְרִיעַת יָם סוּף, דְּכִתִּיב: "הַיָּם רָאָה וַיִּנְס" (שם ש"ס, ג). מִתַּן תּוֹרָה, דְּכִתִּיב: " (* הַהָרִים רָקְדוּ כְּאֵילִים" (שם ש"ס, ד). תְּחִיַּת הַמַּתִּים, דְּכִתִּיב: "אֶתְהַלֵּךְ לִפְנֵי ה' בְּאֲרָצוֹת הַחַיִּים" (שם קט"ז, ט). חֻבְלֵי מְשִׁיחַ, דְּכִתִּיב: "לֹא לָנוּ ה' לֹא לָנוּ כִּי לְשִׁמְךָ תָּנוּ כְּבוֹד עַל חֲסִדְךָ וְעַל־אַמְתְּךָ" (שם קט"ו, א). וְאָכָא דְּאָמְרֵי, תִּנָּא רַבִּי חִזְיָא: "לֹא לָנוּ ה' לֹא לָנוּ", זֹו מִלְחָמַת גּוֹג וּמִגּוֹג.

נפש יהודה ההרים רקדו כאלים. בשעת מתן תורה דכתיב למה תרצדון הרים וגו':

רַב נַחְמָן בְּרַ יֶצְחָק אָמַר: מִפְּנֵי שְׂיֵשׁ בּוֹ מְלוּט נִפְשׁוֹתָם שֶׁל צְדִיקִים מְגִיחֵם, שְׁנֵיאָמַר: "אֲנָה ה' מִלְּטָה נַפְשִׁי" (שם קט"ז, ד). חֲזַקִּיָּה אָמַר: מִפְּנֵי שְׂיֵשׁ בּוֹ יְרִידָתוֹ שֶׁל צְדִיקִים לְכַבְּשׁוֹן הָאֵשׁ וְעַלִּיתוֹ מִכַּבְּשׁוֹן הָאֵשׁ. יְרִידָתוֹ: "לֹא לָנוּ ה' לֹא לָנוּ" - אָמַר חֲנַנְיָה; "כִּי לְשִׁמְךָ תָּנוּ כְּבוֹד" - אָמַר מִישָׁאֵל; "עַל־חֲסִדְךָ עַל־אַמְתְּךָ" - אָמַר עֲזַרְיָה; "לָמָּה יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם אֵיחָנָא אֱלֹהֵיהֶם" (שם קט"ו, ב) - אָמְרוּ כָלָם. בְּעַלִּיתוֹ: "הִלְלוּ אֶת־ה' כָּל־גּוֹיִם" (שם ק"ז, א) - אָמַר חֲנַנְיָה; "שִׁבְחוּהוּ כָּל־הָאֲמִים" (שם) - אָמַר מִישָׁאֵל; "כִּי גִבַר עָלֵינוּ חֲסִדְךָ" (שם ש"ס, ב) - אָמַר עֲזַרְיָה; "וְאֶמְתֵּהּ לְעוֹלָם הַלְלוּיָהּ" (שם) - אָמְרוּ כָלָם.

וַיֵּשׁ אֹמְרִים: "וְאָמַת ה' לְעוֹלָם", אָמַר גְּבְרִיאֵל, דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: "וְאָמַת ה' לְעוֹלָם" (*). גְּבְרִיאֵל אָמַר. בְּשַׁעָה שְׁהַפִּיל (*). נִמְרוֹד הִרְשָׁע אֶת אַבְרָהָם אָבִינוּ לְתוֹךְ כְּבָשׁוֹן הָאֵשׁ, אָמַר גְּבְרִיאֵל לְפָנַי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: רְבוּנוּ שֶׁל עוֹלָם, אֵרַד וְאֶצְנֵן אֶת הַכְּבָשׁוֹן וְאֶצִּיל אֶת צְדִיק זֶה. אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: אֲנִי יָחִיד בְּעוֹלָמִי וְאַבְרָהָם יָחִיד בְּעוֹלָמוֹ, נֹאֶה לְיָחִיד שְׂיָצִיל אֶת יָחִיד.

נפש יהודה גבריאל אמרו. כשניצולו חנניה מישאל ועזריה והוא היה שם דכתיב וריויה די רביעאה דמי לבר אלהין לפי שהקב"ה הבטיחו על כך כשנשלך אברהם באור כשדים וכשקיים לו אמר ואמת ה' לעולם שקיים הבטחתו: נמרוד. נקרא אמרפל על שם שאמר והפיל את אברהם בכבשן:

וּלְפִי שְׂאִין הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מְקַפַּח שְׂכָר כָּל בְּרִיָּה, אָמַר לִיה: תִּזְכָּה וְתִצְלִיל שְׁלֹשָׁה מִבְּנֵי בְנָיו, כְּדֹדְרֵשׁ רַבִּי שְׁמַעוֹן הַשְּׁלוּנִי: בְּשַׁעָה שְׁהַפִּיל נְבוּכַדְנֶצַּר הִרְשָׁע אֶת חֲנַנְיָה, מִישָׂאֵל וְעִזְרִיָּה לְכַבְּשׁוֹן הָאֵשׁ, עֲמַד יוֹרְקָמִי שֶׁר הִבְרִד לְפָנַי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, אָמַר לְפָנָיו: רְבוּנוּ שֶׁל עוֹלָם, אֵרַד וְאֶצְנֵן אֶת הַכְּבָשׁוֹן וְאֶצִּיל אֶת הַצְּדִיקִים הָלְלוּ. אָמַר לוֹ גְּבְרִיאֵל: אֵין גְּבוּרָתוֹ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּכֶךָ, אֶלְאֵ אֲנִי שֶׁר שֶׁל אֵשׁ אֵרַד וְאֶקְרַר מִבְּפָנַי (*). וְאֶקְדִּיחַ מִבְּחוּץ וְאֶעֱשֶׂה נֶס בְּתוֹךְ נֶס. אָמַר לִיה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: רַד. בְּאוֹתָהּ שַׁעָה פָּתַח גְּבְרִיאֵל וְאָמַר: " (*). וְאָמַת ה' לְעוֹלָם הִלְלוּיָהּ".

נפש יהודה ואקדיח מבחוץ. ואשרוף את הזורקים אותם תוך האור דכתיב וגבריאל אילך די הסיקו למישך שדרך ועבד נגו קטל הימון שביבא דנורא: ואמת ה' לעולם. שקיים לו דברו ושמר לו הבטחתו להציל מבני בניו של אברהם:

וַיֵּשׁ אֹמְרִים: דְּגִים שְׂבִיִּים אֶמְרוּהוּ, כְּדָרְב הוֹנָא, דְּאָמַר רַב הוֹנָא: יִשְׂרָאֵל שְׂבִאוֹתוֹ הַדּוֹר קִטְנֵי אֶמְנָה הָיוּ, כְּדֹדְרֵשׁ רַבָּא בַר מְרִימָר: מֵאֵי דְכְּתִיב: "וַיִּמְרוּ עֲלֵיִם בְּיַם סוּף. וַיּוֹשִׁיעֵם לְמַעַן שְׂמוֹ" (שם קו, ז'ח)? מְלַמֵּד שְׁהִמְרוּ יִשְׂרָאֵל עַל יַם סוּף. בְּאוֹתָהּ שַׁעָה אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל: (*). כְּשֵׁם שְׁעַלְנוּ מִן הַיָּם מִצַּד זֶה, כֶּךָ עוֹלִין מִצָּרִים מִצַּד אַחֵר. אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְשָׂרוּ שֶׁל יָם: פִּלַּט אוֹתָם לִיבְשָׁה. אָמַר לְפָנָיו: רְבוּנוּ שֶׁל עוֹלָם, כְּלוּם יֵשׁ עֶבֶד (*). שְׁנוֹתָן לוֹ רַבּוּ פְּרָנְסָה לְתוֹךְ פִּיו וְחוּזָר וְנוֹטְלוּ מִמֶּנּוּ. אָמַר לִיה: אֲנִי נוֹתֵן לָךְ עַד אֶחָד וּמְחַצָּה שְׂבָהָם. אָמַר לְפָנָיו: רְבוּנוּ שֶׁל עוֹלָם, כְּלוּם יֵשׁ עֶבֶד שְׁתוֹבֵעַ אֶת רַבּוֹ? אָמַר לִיה: נַחַל קִישׁוֹן יֵהָא עָרַב בְּדָבָר זֶה. מִיָּד פִּלַּט אוֹתָם לִיבְשָׁה וּבָאוּ יִשְׂרָאֵל וְרָאוּ אוֹתָם. וְהִינּוּ דְכְּתִיב: "וַיִּרָא יִשְׂרָאֵל אֶת־מִצְרַיִם מֵת עַל־שִׁפְתַי הַיָּם" (שמות יד, ל).

נפש יהודה כשם. שאנו עולין מצד אחד, כי לא עברו ישראל את הים סוף מעבר זה לצד עבר השני רק כמין כ"ף כפופה הלכו בצד זה שהלכו לים יצאו ולא קרע הקב"ה את הים רק לטבוע המצרים שירדפו אחרי ישראל בתוך הים: שנתן לו רבו מתנה. פרנסה לדגים:

וּמֵאֵי אֶחָד וּמְחַצָּה בָּהֶם? דְּאֵלוּ בְּפִרְעָה כְּתִיב "וַיִּקַּח שְׁש־מֵאוֹת רֶכֶב בַּחֹרִ" (שם ש, ז) וְאֵלוּ בְּסִיסְרָא כְּתִיב "תִּשַׁע מֵאוֹת רֶכֶב בְּרָזָל" (שופטים ד, ג). אֵתָא עֲלִייהו (*). בְּדִקְרִי דְפְרָזְלָא. הוֹצִיא הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא כּוֹכְבִים מִמְּסֻלוֹתָם, שְׁנֵאמַר: "מִן־שָׁמַיִם נִלְחָמוּ הַכּוֹכְבִים מִמְּסֻלוֹתָם" (שם ה, ט). כִּינּוּ דְנַחֲתוּ כּוֹכְבֵי עֲלִייהו אֶתְחַמְמוּ הִנּוּ רֶכְבֵי דְפְרָזְלָא, נַחֲתוּ לְאִיקּוּרוּרֵי נַפְשֵׁיהוּ

בַּנְחַת קִישׁוֹן. אָמַר לִיה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: לֵךְ וְהַשְׁלֵם עֲרֻבוֹתֶיךָ לַיָּם. מִיֵּד גִּרְפָּם נַחַל קִישׁוֹן וְהַשְׁלִיכֶם לַיָּם, שֶׁנֶּאֱמַר: "נַחַל קִישׁוֹן גִּרְפָּם נַחַל קְדוּמִים" (שם שם, כא). מֵאֵי נַחַל קְדוּמִים? נַחַל שְׁהֵיָה עֲרַב מִקְּדָם. אוֹתָהּ שְׁעָה פְּתַחוּ דְגִים שְׂבִיִּים אֶת־פִּיהֶם וְאָמְרוּ: " (*) וְאָמַת ה' לְעוֹלָם הַלְלוּיָהּ".

נפש יהודה **בדיקרי דפרזלא.** שיש לסוסים תחת רגליהם נתחממו וכן השריונים שעליהם: ואמת ה' לעולם. ששילם לנו חובותינו מחיל פרעה להתפרנס ממנו בחיל סיסרא:

אָמַר רִישׁ לְקִישׁ: מֵאֵי דְכָתִיב: "מוֹשִׁיבֵי עֵקֶרֶת הַבַּיִת" וְגו' (תהלים קיג, ט)? אָמְרָה כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל לְפָנֵי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: רְבוּנוּ שֶׁל עוֹלָם, (*) שְׁמוּנֵי בְּנֵיךְ כְּחֻלְדָּה זֹה הַדְּרָה בְּעֵקְרֵי הַבַּיִתִּים.

נפש יהודה **שמוני בניך.** מרוב חטאותם בגלות כנסת ישראל היינו הזקנים והחשובים שבהן אומרים על שאינם חשובים כל כך כדמשמע אם הבנים שהאם צועקת על הבנים ששמוה שפלים בגלות כחולדה זו שדרה בנקבים שבבתים תחת הארץ ולשון עיקרי היינו נקבים שתחת הארץ וזה עקרת הבית:

דָּרַשׁ רַבָּא: מֵאֵי דְכָתִיב: "אֶהְבֶּתִי כִּי־שָׁמַע ה' אֶת־ קוֹלִי תַחֲנוּנָי" (שם קטז, א)? אָמְרָה כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל לְפָנֵי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: רְבוּנוּ שֶׁל עוֹלָם, אֵימַתִּי (*) אֲנִי אֶהוּבָה לְפָנֶיךָ, בְּזִמְן שֶׁאַתָּה שׁוֹמֵעַ קוֹל תַּחֲנוּנָי. "דְּלוֹתֵי וְלִי יְהוֹשִׁיעַ" (שם שם, ו), אָמְרָה לְפָנָיו: רְבוּנוּ שֶׁל עוֹלָם, אֶף־ עַל־פִּי שֶׁדָּלָה אֲנִי מִן הַמְּצוֹת (*) לִי נֶאֱהָ לְהוֹשִׁיעַ.

נפש יהודה **אני אהובה לפניך.** אהבתי משמע כי אהבתני אהבת אותי: לי נאה להושיע. יותר מכל האומות שהרי ישראל יחדוך:

אָמַר רַב כְּהֵנָא: כְּשֶׁחֲלָה רַבִּי יִשְׁמַעְאֵל בְּרַבִּי יוֹסִי שְׁלַח לוֹ רַבִּי: אָמַר לָנוּ שְׂנִיִּים אוֹ שְׁלֶשָׁה דְּבָרִים שֶׁאַמְרַתְּ לָנוּ מִשׁוּם אֲבִיךָ. שְׁלַח לוֹ: כֶּף אָמַר אָבִיא: "הִלְלוּ אֶת־ה' כָּל־גּוֹיִם שֶׁבְּחוּהוּ כָּל־הָאֱמִים" (שם קיז, א), (*) אָמַרְתָּ הָעוֹלָם מֵאֵי עֲבִידְתֵּייהוּ? מִשׁוּם דְּגִבַּר עָלֵינוּ חֲסִדוֹ, הִלְלוּ אֶת ה' כָּל גּוֹיִם? הֲכִי קָאָמַר: "הִלְלוּ אֶת־ה' כָּל גּוֹיִם", עַל גְּבוּרוֹת וְנִפְלְאוֹת דְּקָא עֲבִיד בְּהַדְּיָהוּ (*) וְכָל שְׂכָן אָנוּ, "כִּי גִבַר עָלֵינוּ חֲסִדוֹ". וְעוֹד חֲדַת: עֲתִידָה אֶרֶץ מְצָרִים שֶׁתְּבִיא דוֹרוֹן לְמַשִּׁיחַ וכו'.

נפש יהודה **אומות העולם מאי עבדתיהו.** לשבוחי משום דעלינו גבר חסדו הא עלן לשבוחיה על גבורות ונפלאות דחזינן שעשה בעולם: וכל שכן אנו כי גבר עלינו חסדו. יותר מכל אומה ולשון:

וְתוּ גִרְסִינָן הַתָּם: (קיי, א): תָּנוּ רַבָּנָן: הִלַּל זֶה מִי אָמְרוּ? רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמַר: מוֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶמְרוּהוּ כְּשֶׁעָמַד עָלֵיהֶם פְּרַעַה הֲרָשַׁע עַל שְׁפַת הַיָּם. הֵם אוֹמְרִים: "לֹא לָנוּ וְגו' כִּי לְשִׁמְךָ" וְגו'. מְשִׁיבָה רוּחַ הַקְּדוֹשׁ וְאָמְרָה לָהֶם: "לְמַעַנִּי לְמַעַנִּי אֶעֱשֶׂה" וְגו' (ישעיה מח, יא). רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמַר: (*) יְהוֹשֻׁעַ וְיִשְׂרָאֵל אֶמְרוּהוּ בְּשָׁעָה שֶׁעָמַד עָלֵיהֶם מַלְכֵי כְּנָעַן. הֵם אוֹמְרִים: "לֹא לָנוּ ה' לֹא לָנוּ". מְשִׁיבָה רוּחַ הַקְּדוֹשׁ: "לְמַעַנִּי לְמַעַנִּי" וְגו'. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר הַמּוֹדְעֵי אוֹמַר: דְּבוּרָה וּבָרַק אֶמְרוּהוּ בְּשָׁעָה שֶׁעָמַד עָלֵיהֶם סִיסְרָא הֲרָשַׁע. הֵם

אומרים : "לא לנו" וגו'. משיבה רוח הקדש ואמרה : "למעני למעני" וגו'. רבי אלעזר בן עזריה אומר : חנניה, מישאל ועזריה אמרוהו בשעה שעמד עליהם נבוכדנצר הרשע. הם אומרים : "לא לנו" וגו'. משיבה רוח הקדש ואמרה להם : "למעני למעני אעשה" וגו'. רבי יוסי הגלילי אומר : מרדכי ואסתר אמרוהו בשעה שעמד עליהם המן הרשע אמרו כלם שירה. וחכמים אומרים : נביאים שביניהם תקנו להם, שיהו אומרים שירה על כל פרק ופרק ועל כל צרה וצרה שלא תבוא עליהם וכשנגאלים אומרים אותו על גאלתו.

נפש יהודה יהושע וישראל אמרוהו. כלומר אף יהושע וכל ישראל אמרוהו :

ועוד גרסינן התם (ק"ט, א) : אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן : "אודך כי עניתני" (תהלים קיח, כא) - אמר דוד ;

" (*) אבן מאסו הבונים היתה לראש פנה" (שם שם, כב) - אמר ישי ;

נפש יהודה אבן מאסו הבונים. כלומר דוד שהיה רועה צאן ונעשה ראש :

" (*) מאת ה' היתה זאת" (שם שם, כג) - אמרו אחיו ;

נפש יהודה מאת ה' היתה זאת. ונפלאות בעינינו לשון רבים :

"זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו" (שם שם, כד) - אמר שמואל ;

"אנא ה' הושיעה נא" (שם שם, כה) - אמרו אחיו ;

"אנא ה' הצליחה נא" (שם) - אמר דוד ;

"ברוך הבא" (שם שם, כו) - אמר ישי ;

"ברכנוכם מבית ה'" (שם) - אמר שמואל ;

"אל ה' ויאר לנו" (שם שם, כז) - אמרו כלם :

" (*) אסרו חג בעבתים" (שם) - אמר שמואל ;

נפש יהודה אסרו חג בעבותים. הביאו זבחים ושלמים הרבה לשמוח ומתן דמן למזבח :

"אלי אתה ואודך" (שם שם, כ) - אמר דוד ;

"אלהי ארוממך" (שם) - אמרו כלן.

ומדבריהם למדנו, שבכל האנשים האלו ובכל הנסים האלו הנה ראוי לומר הלל זה, כמו שנחלקו בפרק קמא דבבבא (טו, א), באמרם : (*) איוב

בימי פלוני היה, רוצה לומר, שבכל אותם הזמנים היה בא מארע לאדם כמעשה דאיוב או דומה לו. ובכל דבר חייב אדם להודות ולברך על הטובה ועל הרעה כמו שהוא חפץ הבורא. ויחשב אדם על הרעה שהיא בדין אמת, ועל הטובה שהיא חסד ורחמים. ובשניהם אמר דוד: "ובשם ה' אקרא" (תהלים קטז, ג), כדגרסינן בפרק הרואה (ברכות ס, ב): חייב לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה. רבי תנחום אמר: מהכא, "כוס ישועות אשא" וגו' (שם). כדאיתא למטה, בחלק הברכות (סימן קכב), קרוב לזה, ובחלק יסורי יחיד (סימן רצט). ובזכות זה עתיד דוד המלך לברך לעתיד לבא בכוס של ישועות, כדגרסינן בסוף פרק ערבי פסחים (פסחים קיט, ב): דרש רב עזריא וכו' עד כוס ישועות אשא, כדאיתא בסוף נר ה' (סימן שיא).

נפש יהודה איוב בימי פלוני היה. כלומר כשם שנסה הקב"ה לאיוב ביסורין ואח"כ הטיב לו כך עושה הקב"ה להרבה בני אדם על כן ילמדו מאיוב ואל יבעטו בהקב"ה ויבקשו רחמים ויטיב להם ויהללו לו:

ובליל הפסח, שהוא ליל שמורים וארע בו הנס הגדול, ראוי להוסיף בו ולומר בו " (*) הלל הגדול". ואם ירצה לשתות עליו כוס חמשי הרשות בידו והוא פותח מ"הודו לה' כ"טוב" וחותם ב"נשמת כל חי". וגרסינן התם (ק"ח, א): למה נקרא שמו "הלל הגדול"? אמר רבי יוחנן: מפני שהקדוש ברוך הוא יושב ברומו של עולם ומחלק מזונות לכל בריה. אמר רבי יהושע בן לוי: הני עשרים וששה "כי לעולם חסדו" (תהלים, קלו), כנגד מי? כנגד עשרים וששה דורות שבא הקדוש ברוך הוא בעולמו, ולא נתן להם תורה וזן אותם בחסדו. אמר רבי יהושע בן לוי מאי דכתיב: "הודו לה' כ"טוב"? הודו למי שגובה חובתו של אדם בטובתו. עשיר בשורו, עני בשיו, יתום בביצתו ואלמנה בתרנגולתה.

נפש יהודה הלל הגדול. היינו כל פסוקים שבמזמור קל"ו שמסיימן כל"ח:

פרק חמשה ועשרים [קטו]

ראש השנה הוא יום הדין, לפיכך מבדל בתפלתו, כדאיתא בפרק קמא דברכות (יב, ב): אמר רב חיינא סבא משמיה דרב: כל השנה מתפלל "האל הקדוש", "מלך אוהב צדקה ומשפט", חוץ מעשרה ימים שבין ראש השנה ליום הכפורים, שמתפלל " (*) המלך הקדוש", " (*) המלך המשפט". ואף עלגב (*) דפליגי בדיעבד מסיקנא דחוזר. ואף עלגב דקימא לן: לא ישאל אדם צרכיו לא בשלש ראשונות ולא בשלש אחרונות, תקנו להוסיף זכירה ב"מגן" וב"מחיה", ובקשה ב"קדשה" וגם ב"הודאה", וב"שים שלום" מעין החתימה. (*) ואם אמרו אל ישאל, הינו בצרכי יחיד אבל בצרכי רבים שרי. וכן יש במסכת סופרים (פרק יט, הלכה ח): כשם שחתימתו של ראש השנה ויום הכפורים משנה משאר ימים טובים, כך תפלתו משנה.

נפש יהודה המלך הקדוש. לפי שבימים הללו הוא מראה מלכותו לשפוט את העולם : המלך המשפט. כמו מלך המשפט כמו נושאי הארון הברית כמו ארון הברית: דפליגי בדיעבד. אם לא אמרו מסיקנא שדין הוא כן שצריך לחזור ולהתפלל: ואם אמרו אל ישאל אדם צרכיו בברכות ראשונות. היינו היחיד:

וגם תפלת ראש השנה מבדלת בתפלת המוסף מכל תפלות שבתות וימים טובים, שבכלן אין מתפלל אלא שבע: שלש ראשונות ושלש אחרונות ואחת באמצע, שהיא קדשת היום. ובראש השנה הם תשע במוסף, כדגרסינן פירק תפלת השחר (ברכות כט, א): הני תשע דראש השנה כנגד מי? אמר רבי אבא דמן קארתיגני: כנגד תשע הזכרות (*) שאמרה חנה בתפלתה. רוצה לומר, לפי שהוא יום זכרון. והם: שלש ראשונות ושלש אחרונות ושלש באמצע. ראשונות מלכיות, שניה זכרונות, שלישית שופרות, כדגרסינן בפירק קמא דראש השנה (טו, א): אמרו לפני בראש השנה: מלכיות וזכרונות ושופרות. מלכיות, כדי שתמליכוני עליכם. זכרונות, כדי שיעלה זכרוניכם לפני לטובה. ובמה? בשופר.

נפש יהודה שאמרה חנה. בפרשת עלץ לבי:

(*) ויש בכל אחת מהם עשרה פסוקים כנגד עשרת ימי תשובה. וגם כנגד דברים ידועים דכתיבי התם, בפירק בתרא דראש השנה (לב, א): הני עשרה מלכיות כנגד מי? אמר רבי לוי: כנגד עשרה הלולים שאמר דוד בספר תהלים. והא טובא הוי? אלא הני דכתיב בהו: " (*) הללוהו בתקע שופר" (תהלים קט). רב יוסף אמר: כנגד עשרת הדברות שנגאמרו למשה בסיני. רבי יוחנן אמר: כנגד (*) עשרה מאמרות שבהן נברא העולם. הי ניהו? אילימא וינאמר דבראשית, הני תשעה הוי? אלא " (*) בראשית" נמי מאמר הוא, דכתיב: "בדבר ה' שמים נעשו" (שם לג, ו).

נפש יהודה ויש בכל אחת מהם י פסוקים. שכתוב בהם מלך ועשרה פסוקים כתוב בהם זכרון ועשרה כתוב בהם שופר: הללוהו בתקע שופר. והוא המתחיל הללו אל בקדשו: עשרה פעמים כתיב ויאמר במעשה בראשית והעולם נברא בר"ה: בראשית נמי מאמר הוא. ואע"ג דלא כתיב ביה ויאמר יהי שמים כמאן דכתיב ביה דבאמירה איברי ולא בידי דכתיב בדבר ה' שמים נעשו:

ותפלות אלו, לפי שאינן שגורות בפי האדם, יסדירם קדם שיתפלל, כדגרסינן בסוף ראש השנה (לה, א); אמר רבי אלעזר: לעולם יסדיר אדם תפלתו ואחר כך יתפלל. אמר רבא: מסתברא מילתיה דרבי אלעזר בברכות של ראש השנה ושל יום הכיפורים (*) ושל פירקים, אבל בשאר ימות השנה לא צריך. וכמה היא פירקים? (*) משלושים יום ולהלן.

נפש יהודה ושל פירקים. מועדות: משלשים יום. אם לא התפלל אותה תפלה ל' יום צריך לסדרה בפיו קודם שיתפלל:

ובז"ל תעניות האחרונים, הסדורין על עצירת גשמים או על צרות שלא יבואו על הצבור, מוסיפין שש ברכות על שמונה עשרה להשלים עשרים וארבע, כדגרסינן בפירק סדר תעניות (תענית טו, א): עמדו בתפלה, מורידין

לפני התיבה זקן (*) ורגיל ומי שיש לו בנים וביתו ריקן, כדי שיהא לבו שלם בתפלה. (*) ואומר לפניהם (*) עשרים וארבע ברכות: שמונה עשרה שבכל יום ומוסיף עליהם עוד שש. ואלו הן: זכרונות ושופרות, "אלהי בצרתה ליי" וגוי (תהלים קכ, א), "אשא עיני אלההרים" וגוי (שם קכא, א). "ממעמקים קראתיד" וגוי (שם קל, א), "תפלה לעני כי יעטוף" וגוי (שם קב, א).

נפש יהודה ורגיל. שבקי ורגיל להתפלל: ואומר לפניהם. אותו הזקן והרגיל: עשרים וארבע ברכות. שאמר שלמה בפרשת ויעמוד שלמה רנה תפלה תחנה כלהון כ"ד איכא:

רבי יהודה אומר: לא היה צריך לומר זכרונות ושופרות, אלא אומר תחתיהן: "רעב פייהיה בארץ" וגוי (מלכים א ח, לז); "אשר היה דברה אל ירמיהו על דברי הבצרות" וגוי (ירמיה יד, א). ואומר חותמיהן. על האחד הוא אומר: "מי שענה את אברהם אבינו בהר המוריה הוא יענה אתכם וישמע קול צעקתכם ביום הזה, ברוך אתה ה' גאל ישראל". ועל השני הוא אומר: "מי שענה את משה ואבותינו על ים סוף הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם ביום הזה ברוך אתה ה' זוכר הנשכחות". ועל השלישי הוא אומר: "מי שענה את יהושע בגלגל וכו', ברוך אתה ה' שומע תחנה". ועל הדי הוא אומר: "מי שענה את שמואל במצפה הוא וכו', ברוך אתה ה' שומע צעקה". ועל הה' הוא אומר: "מי שענה את אליהו בהר הכרמל הוא וכו', ברוך אתה ה' שומע תפלה". ועל הו' הוא אומר: "מי שענה את יונה וכו', ברוך אתה ה' העונה בעת צרה". ועל הז' הוא אומר: "מי שענה את דוד ושלמה בנו בירושלים הוא וכו', ברוך אתה ה' המרחם על הארץ". ואף על גב דכתיב שבע, שש הן, שהראשונה אינה אלא כמאריך בגאולה.

וגרסינו בפרק תפלת השחר (ברכות כט, א): הני עשרים וארבע דתעניתא כנגד מי? אמר רבי חלב: כנגד עשרים וארבע רננות שאמר שלמה בשעה שהכניס ארון לבית קדשי קדשים. אי הכי בכל יומא נמי נימרינהו? אימת אמרינהו שלמה, (*) ביומא דרחמי, אף אגן נמי ביומא דרחמי אמרינו להו.

נפש יהודה ביומא דרחמי. שהוצרך לבקש רחמים שדבקו שערים זה בזה ולא היו מניחין להכניס הארון בבית קדש הקדשים במועד קטן:

ומוסיף בהן ובכל ימי בקשת רחמים בתפלה, זכרון שלש עשרה מדות, שאנו מבטחין בהקדוש ברוך הוא שאינם חוזרות ריקם מלפניו, כדגרסינו בפרקא קמא דראש השנה (וי, ב): "ויעבר ה' על פניו ויקרא" (שמות לד, ו), אמר רבי יוחנן: אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאמרו. מלמד שנתעטף הקדוש ברוך הוא כשליח צבור והראה לו למשה ואמר ליה: כל זמן שישאל חוטאים לפני עשה להם פסדר הזה ואני מוחל להם. " (*) ה' ה'" (שם). אני הוא קדם שחטא האדם ואני הוא לאחר שחטא האדם ועשה תשובה, "אל רחום וחנון" (שם). אמר רב יהודה: (*) ברית כרותה לשלש עשרה מדות שאינן חוזרות ריקם, שנאמר: " (*) הנה אנכי כרת ברית" (שם שם, ו).

נפש יהודה ה' ה'. מדת רחמים אני מרחם קודם שחטא ואני מרחם אחר שחטא אם ישוב: **ברית כרותה לשלש עשרה מדות**. הללו שאם יזכירם ישראל בתפלת תעניתם אינן חוזרות ריקם: **הנה אנכי כורת ברית**. על האמור למעלה היינו על שלש עשרה מדות:

ובתעניות של צבור ובמעמדות כאלו וביום־הכפורים יש בהן תפלה אחרת הנקראת "נעילה", רוצה לומר, זמן נעילת שערים.

וכל הלכות הברכות ופרטיהם והתקון שלהם, איתנהו כהלכתו בחבור האחר הנקרא שלחן הפנים.

חלק שני בבית התפלה

ויש בו שלשה פרקים

פרק ראשון [קטז]

אף על פי שהאל יתברך משַׁרְה שְׁכִינְתוֹ עַל יִשְׂרָאֵל בְּכֹל מְקוֹם שֶׁמִתְפַלְּלִין וּמִזְכִּירִין שְׁמוֹ בְּכֹנֶנֶה, כְּדָכְתִּיב: "בְּכֹל־הַמְּקוֹם אֲשֶׁר אֶזְכִּיר" וגו' (שמות כ. כא), טוב להם לישראל לקבוע בית מוכן להתכנס שם, להתפלל ולבקש מהשם יתברך על כל צרכינו, כיון שחרב מקדשנו בעונותינו והבית המוכן להם לזה נחשב להם לישראל למקדש מעט.

וגרסינו במסכת מגלה, פרק בני העיר (כט, א): "וְאֵהִי לָהֶם לְמִקְדָּשׁ מְעַט בְּאֶרְצוֹת אֲשֶׁר־בָּאוּ שָׁם" (יחזקאל יא, טז), אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בֶּר רַבִּי יֶצְחָק: אֵלּוּ בֵּית־כְּנִסְיֹת וּבֵית־מִדְרָשׁוֹת. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אָמַר: זֶה (* בֵּית רַבִּנוּ הַגָּדוֹל שֶׁבְּבֶבֶל. דָּרַשׁ רַבָּא: מַאי דְכָתִיב: "ה' מְעוֹן אֶתָּה הֵייתָ לָנוּ בְּדָר וְדָר" (תהלים צ. א)? אֵלּוּ בֵּית־כְּנִסְיֹת וּבֵית־מִדְרָשׁוֹת. אָמַר רַבָּא: מֵרִישׁ הַוָּה גְּרִיסָנָא בְּגוּ בֵּיתֵאִי וּמִצְלִינָא בְּבֵי כְּנִישְׁתָּא, כִּיּוֹן דְשִׁמְעִית לָהּ דְקָאֻמַר דּוּד: "ה' אֶתְבֵּיתִי מְעוֹן בֵּיתֵךְ" (שם כו, ח), לָא גְרִיסָנָא אֶלָּא בְּבֵי כְּנִישְׁתָּא הֵיכָא דְקָא מִצְלִינָא.

נפש יהודה בית רבינו. רב:

תנא, רבי אליעזר הקפר אומר: עתידין בתי־כנסיות ובתי־מדרשות שֶׁבְּחֻצָה לְאֶרֶץ שֶׁיִקְבְּעוּ בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל, שְׁנֵאֻמַר: "כִּי כְתוּב בְּהַרִים (*

וּכְכַרְמֵל בַּיָּם יָבֹוא" (ירמיהו מו, יח). וְהֵלֵא דְבָרִים קֵל וְחֹמֶר : וּמָה תְּבֹרֹר וְכַרְמֵל, שְׁלֵא בָאוּ לְלַמֵּד תּוֹרָה אֶלָּא לְפִי שְׁעָה, נִקְבְּעוּ בְּאַרְצֵי־יִשְׂרָאֵל, בְּתֵי כְּנִסְיֹת וּבְתֵי־מִדְרָשׁוֹת, שְׁקוֹרִין בְּהֵן וְשׁוֹנִים בְּהֵן וּמְרַבִּיצִין בְּהֵן אֶת הַתּוֹרָה, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה.

נפש יהודה וככרמל בים יבא. למדנו שעבר כרמל את הים ואימתי היה בשעת מתן תורה וכן הר תבור :

וְהַעוֹסֵק אוֹ נוֹדֵר לְבָנוֹת בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ, אוֹ לְבָנוֹת בֵּית־הַכְּנֶסֶת, הַנִּקְרָא מִקְדָּשׁ מַעֲט, עוֹסֵק בְּאוּרוֹ שֶׁל עוֹלָם, כְּדִגְרָסִינֹן בְּרִישׁ פְּרָקָא דְּבִתְרָא (ג, ב), עַל מַעֲשֵׂה דְהַרְדּוּס, כְּדִקְטְלִינְהוּ לְכַלְהוּ רַבְּנֵן וְשִׁיר לְבָבָא בִּן בּוּטָא לְמִשְׁקַל יַעֲזָה מִיְנִיה וּבִתְרָא כֹּן בְּעָא מִיְנִיה : הַשְׁתָּא מָאי תִּקְנִיתִיה דְּהַהוּא גְּבָרָא? אָמַר לִיה : הוּא כְּבָה אוּרוֹ שֶׁל עוֹלָם, יִלְךְ וְיַעֲסֵק בְּאוּרוֹ שֶׁל עוֹלָם. הוּא כְּבָה אוּרוֹ שֶׁל עוֹלָם (רַבְּנִן), דְּכִתִּיב : "כִּי נָרַם מִצֹּהַר וְתוֹרָה אוֹר" (משלי ו, כג), יִלְךְ וְיַעֲסֵק בְּאוּרוֹ שֶׁל עוֹלָם - בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, דְּכִתִּיב : "וְנִהְרֹו אֱלֹוִי כְּלִי־הַגּוֹיִם" (נשעיה ב, ב). אִכְּפָא דְאַמְרִי, הִכִּי קְאָמַר לִיה : הוּא כְּבָה יַעֲנֵנו שֶׁל עוֹלָם (רַבְּנִן), דְּכִתִּיב בְּהוּ : "וְהִיָּה אִם מַעֲיָנִי הַעֲדָה" וְגו' (במדבר טו, כד), יִלְךְ וְיַעֲסֵק בְּעֵינֵנו שֶׁל עוֹלָם - בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, שְׁנַאֲמַר : " (*) הִנְנִי מְחַלֵּל אֶת־מִקְדָּשִׁי גָּאוֹן עֲזָכֶם מִחֻמַּד עֵינֵיכֶם" וְגו' (יחזקאל כד, כא).

נפש יהודה הנני מחלל את מקדשי. סיפא דקרא מחמד עיניכם :

וְיִהֵא זְהִיר שְׁלֵא יִסְתַּר אַחַת לְבָנוֹת אַחֲרֵת, (*) מְשׁוּם פְּשִׁיעוּתָא, כְּדִאֲמַרִּינֹן הַתָּם : אָמַר רַב חֲסֵדָא : לֹא לְסִתְרָא אִינִישׁ בִּי־כְנִישְׁתָּא עַד דְּבִנִּי בִּי־כְנִישְׁתָּא אַחֲרֵיתִי. אִכְּפָא דְאַמְרִי : מְשׁוּם פְּשִׁיעוּתָא ; וְאִכְּפָא דְאַמְרִי : מְשׁוּם דְּלִיכָא דוֹכְתָא (*) לְצְלוּיִי. מָאי בִּינִייהוּ? אִכְּפָא בִּינִייהוּ, דְּאִכְּפָא דוֹכְתָא לְצְלוּיִי. וְאִסְיָקְנָא : (*) וְהִנִּי מִיְלִי, הִיכָא דְלֹא חֲזָא בִּיהַ תִּיּוּהָא (פירוש : בקיעות), אֲבָל חֲזָא בִּיהַ תִּיּוּהָא סִתְרָא וּבְנִי, כִּי הָא דְמַר בַּר רַב אֲשִׁי חֲזִי תִיּוּהָא בְּבִי כְּנִישְׁתָּא דְמִתָּא מְחִסְיָא, סִתְרִיהַ וּבְנִיהַ (*) וְעֵיילָה לְפּוֹרְיָא בְּגוּיָה וְלֹא אִפְקִיָה עַד דְּתַתִּין לִיהַ שׁוֹפְכִי (הצנורות המעכבין גשמים, שלא יפלו בבית).

נפש יהודה משום פשיעותא. דלמא מתרמי אונס ופשעי ולא בנו אחריתי : לצלויי. אין מקום להתפלל כל זמן הבנין : והני מילי. דלא ליסתר לעתיקא אלא דלא חזא ביה תיוהא אבל אי חזא ביה תיוהא והוא מזומן ליפול : ועיילה לפוריא. למטתו התם כדי שלא יתיאש בבנינו שהחמה והגשמים מצערין אותו :

וְהַעוֹסֵק בְּבִנְיָן זֶה יַעֲשֶׂנוּ נָאָה וְגִבּוּהַ מְכָל גִּגּוֹת הָעִיר כְּדִי שְׁלֵא תִתְחַרַּב הָעִיר, כְּדִגְרָסִינֹן בְּפְרָקָא קָמָא דְשַׁבַּת (יא, א) : וְאָמַר רַב : כָּל עִיר שֶׁגִּגּוֹתֶיהָ גְּבוּהִין מִבֵּית־הַכְּנֶסֶת לְסוּף חֲרֻבָּה, שְׁנַאֲמַר : " (*) לְרוּמָם אֶת־בֵּית אֱלֹהֵינוּ וְלִהְעֵמִיד אֶת־חֲרֻבְתֵּינוּ" (עזרא ט, ט). וְהִנִּי מִיְלִי בְּבִתִּי, אֲבָל בְּקוּשְׁקוּשִׁי וְאֲבָרוּרִי (פירוש : בירניות ומגדלים שעושין לחוזק) לִית לֹן בְּהַ. אָמַר רַב אֲשִׁי : אֲנָא עֲבָדִי לְמִתָּא מְחִסְיָא דְלֹא חֲרֻבָּה. וְהָא קָא חֲרֻבָּה? (*) מֵאוּתוֹ עוֹן לֹא חֲרֻבָּה.

נפש יהודה לרומם את בית אלהינו. ועיי כן זכינו לתת לנו גדר ביהודה : מאותו עון. לבנות בתים יותר גבוה מבית הכנסת :

והבונה בית־הכִּנְסֶת לְשֵׁם שְׁמַיִם יִזְכֶּה לְרֵאוֹת בְּבִנְיָן יְרוּשָׁלַיִם.

פרק שני [ק"ז]

בֵּית הַתְּפִלָּה אֵין נוֹהֲגִין בּוֹ דְבָרִים שֶׁל חוּל. וְאִם, חֵס וְשָׁלוֹם, נִחְרַב (*) יִתְמַיְדְּנוּ בְּקִדְשָׁתוֹ, בְּדַגְרָסִינָן בְּמַסְכַּת מַגְלָה, פֶּרֶק בְּנֵי הָעִיר (כח, א) : אָמַר רַבִּי יְהוּדָה: בֵּית־הַכִּנְסֶת שְׁחָרַב אֵין מְסַפִּידִין בְּתוֹכוֹ וְאֵין (*) מְפַשְׁלִין בְּתוֹכוֹ חֲבָלִים וְאֵין פּוֹרְשִׁין בְּתוֹכוֹ (*) מְצוּדוֹת לְעוֹפּוֹת, וְאֵין שׁוֹטְחִין עַל גִּגּוֹ פְּרוֹת וְאֵין עוֹשִׂין אוֹתוֹ (*) קִפְנֵדְרָא, שְׁנַאֲמַר: "וְהִשְׁמוּתִי אֶת־מְקַדְשֵׁיכֶם" (ויקרא כו, לא), בְּקִדְשֶׁתָּם הֵן עוֹמְדִין אַף כְּשֶׁהֵן שׁוֹמְמִין. עָלוּ בּוֹ עֲשָׂבִים לֹא יִתְלַשׁ (*) מְפַנֵּי עֲגַמַת נֶפֶשׁ.

נפש יהודה יתמידנו. תמיד הוא בקדושתו אפילו בחורבנו: מפשילין. זורקין ומפרישין כמו הפשיל כליו לאחריו והוא הדין כל כלים וכל מלאכות אסור לעשות בו אלא לפי שהפשלת חבלים צריך מקום מרווח ופנוי ובהכ"נ גדול הוא וראוי ומספיק לכך: מצודות. רשת לצוד בו עופות: קפנדריא. לקצר דרכו הולך דרך פתחי בהכ"נ ושביל שמקצר הדרך נקרא קפנדריא: מפני עגמת נפש. מניחין בו עשבים כדי שתהא עגמת נפש לרואיהן ושיזכירו את ימי בנינו ואת שהיו רגילין להתאסף שם ויבקשו רחמים שיחזרו לקדמותו:

וְאֶמְרִינָן עֲלֶיהָ בְּגִמְרָא: תָּנּוּ רַבָּנָן: בְּתֵיכְנִסְיֹת אֵין נוֹהֲגִין בְּהֵן קְלוֹת רֵאשׁ, אֵין אוֹכְלִים בְּהֵם וְאֵין שׁוֹתִים בְּהֵם (*) וְאֵין נְאוֹתִין בְּהֵם (*) וְאֵין מְטִילִין בְּהֵם וְאֵין נִכְנָסִין בְּהֵם בְּחֻמָּה, מְפַנֵּי הַחֻמָּה, וּבְגִשְׁמַיִם, מְפַנֵּי הַגִּשְׁמַיִם, וְאֵין מְסַפִּידִין בְּהֵן הַסִּפֵּד שֶׁל יַחִיד, אֶבֶל (*) קוֹרִין בְּהֵן (*) וְשׁוֹנִין בְּהֵן (*) וּמְסַפִּידִין בְּהֵן הַסִּפֵּד שֶׁל רַבִּים. וְאֶמְרִינָן עֲלֶיהָ: וְאֵין נְאוֹתִין בְּהֵן, אָמַר רַבָּא: חֲכָמִים וְתַלְמִידֵיהֶם מְתָרִים, דְּאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן יוֹי: (*) מַאי בֵּי רַבָּנָן? בֵּיתָא דְרַבָּנָן: וְאֶמְרִינָן עֲלֶיהָ (שם): וְאֵין נִכְנָסִין בְּהֵן בְּחֻמָּה וְכוּ', כִּי הָא דְרַבִּינָא וְרַב אֲדָא בַר אֶהֱבָה הוּוּ קִיִּימִי וְקָא שְׁיִילִי שְׁמַעְתָּא מִרַבָּא, אֲתָא (*) זִילְחָא דְמִיטְרָא, עֵילִי לְבִי כְּנִישְׁתָּא. אָמְרוּ: הָאֵי דְקָא עֵילִינָא לְבִי כְּנִישְׁתָּא (*) לֹאוּ מְשׁוּם מִיטְרָא הוּוּ דְקָא עֵילִינָן, אֶלָּא מְשׁוּם דְשְׁמַעְתָּא בְּעֵינָא (*) צִילוֹתָא (דעת צלולה) כְּיוֹמָא (*) דְאִיסְתָּנָא (כיום שמנשב בו רוח דרומית שהוא צלול).

נפש יהודה ואין נאותין בהם. אין מתקשטין בהם האדם אפילו במלבושים ותכשיטים נאים שאסור לעשות שם שום דבר: ואין מטיילין בהם. כדרך שמטיילין במקום ריוח גדול: קורין בהן. מקרא: ושונין בהן. משניות וגמרא: ומספידין בהן הספד של רבים. של ת"ח שמת שצריכין להתאסף ולהספידו ובהכ"נ ראוי לכך לפי שהוא בית גדול: מאי בי רבנן. למה קורין בתי מדרשות בי רבנן לפי שביתם הוא לכל דבר: זילחא דמטרא. זרם מים שבא המטר בכח: לאו משום מטרא. שיגן עלינו מפני הגשמים שאם לא היינו עוסקין בשמעתא לא היינו נכנסין שם: צילותא. דעת צלולה ומיושבת שאינו טרוד בשום מחשבה על ידי דבר אחר שמטרידו: איסתנא. שם רוח דרומית והוא לשון צלול וזוהר על שם כשהוא מנשב השמים זיהורים ורוח מזרחית שותא שמו ורוח מערבית אוריה שמו רוח צפונית שדיא:

אָמַר לִיהֵ רַב אַחָא בְּרִיהַ דְרַבָּא לְרַב אֲשִׁי: כִּי אֵיצְטְרִיךְ לִיהֵ לְאֵינִישׁ לְמַקְרִי גְבָרָא מִפִּי כְּנִישְׁתָּא (*) מֵהוּ? אָמַר לִיהֵ: אֵי צוֹרְבָא מִרַבָּנָן הוּוּ לִימָא

שְׁמַעְתָּא, אִי תִנָּא הוּא לִימָא הִלְכְתָּא, (*) אִי קָרָא הוּא לִימָא פְּסוּקָא. וְאִי לֹא, לִימָא לִינוּקָא: מֵאִי פְּסוּקָד, אִי נְמִי, (*) לִישְׁהִי פּוֹרְתָא וְלִיקוּם. וְאַמְרִינְן עֲלֵה (ש): וּמְסַפִּידִין בְּהוֹן הַסְפִיד שֶׁל רַבִּים, הֵיכִי דְמִי הַסְפִיד שֶׁל רַבִּים? מַחְוֵי רַב חֲסֵדָא: (*) כְּגוֹן הַסְפִידָא דְקָאִים בֵּי רַב שְׁשֵׁת. מַחְוֵי רַב שְׁשֵׁת: כְּגוֹן הַסְפִידָא דְקָאִים בֵּי רַב חֲסֵדָא. רַפְרָם בַּר פַּפָּא סְפִידָא לְכַלְתֵּיהָ בְּבֵי כְּנִישְׁתָּא וְכוּ'.

נפש יהודה מהו. מאחר שאין נכנסין בבית הכנסת שלא לצורך: **אי קרא הוא.** אם יודע מקרא יאמר קודם שיקראנו מקרא אחד, ואי לא יודע לומר אף מקרא אחד יאמר לתינוק שהתינוקות היו רגילין לקרות בבית הכנסת: **לישהי פורתא.** ישהה עצמו וישב מעט ואחר כך יקום וילך לו: **כגון הספידא דקאי בי רב ששת.** אם ימות אדם אחד מבי רב ששת:

וַיִּזְהָרוּ מֵאֵד בְּקִדְשָׁתוֹן, שְׁלֹאֲחַר שְׁחַרְבַּ מְקִדְשֵׁנוּ, בְּעוֹנוֹתֵינוּ, הַשְּׂכִינָה שׁוֹרָה בְּגִלוּתֵנוּ בְּבֵיתִי כְּנִסְיוֹתֵינוּ וּבְבֵיתִי מְדַרְשֵׁינוּ, כְּדַגְרִסִּינְן הָתָם (כט, א): תִּנָּא, רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן יוֹחָאִי אוֹמֵר: חֲבִיבִין יִשְׂרָאֵל, שְׂבַכְל מְקוֹם שְׁגָלוֹ שְׂכִינָה עִמָּהֶם. גָּלוּ לְמִצְרַיִם שְׂכִינָה עִמָּהֶם, שְׁנֵאמַר: "הַנְּגִלָה נְגִלְתִּי אֶל־בֵּית אַבִּיךָ בְּהִיוֹתְסָם בְּמִצְרַיִם" (שְׁמוּאֵל א ב, כז). גָּלוּ לְאֲדוּם שְׂכִינָה עִמָּהֶם, שְׁנֵאמַר: "מִי־זֶה בָּא מֵאֲדוּם חֲמוּץ בְּגָדִים מִבְּצֻרָה" (ישעיה סג, א). גָּלוּ לְעֵילָם שְׂכִינָה עִמָּהֶם, שְׁנֵאמַר: "וְשָׁמַתִּי כֶסֶף בְּעֵילָם" (ירמיה מט, לח), גָּלוּ לְבָבֶל שְׂכִינָה עִמָּהֶם, שְׁנֵאמַר: "לְמַעַנְכֶם שֶׁלַּחַתִּי בְּבֶלְחָה" (ישעיה מג, יד). וְאֵף כִּשְׁהוֹן עֲתִידִין לִיגְאֹל שְׂכִינָה שְׁרוּיָה עִמָּהֶם, שְׁנֵאמַר: "וְיָשֹׁב ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת־שְׁבוּתֶיךָ" (דברים ל, ג). "וְיָשׁוּב" לֹא נֵאמַר אֶלָּא "וְיָשׁוּב", מְלַמֵּד שֶׁהַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שָׂב עִמָּהֶם מִבֵּין הַגְּלִיּוֹת. לְלַמְּדֵנוּ, שֶׁהַשְּׂכִינָה שְׁרוּיָה עִם יִשְׂרָאֵל בְּגִלְיּוֹת (*) לְשִׁמְרָם מִכָּל רָע וְיוֹתֵר בְּבֵית הַתְּפִלָּה.

נפש יהודה לשמרם מכל רע. כל מעשה השמירה שהוא עלינו בגלות היא השכינה ששרויה בינינו:

פרק שלישי [ק"ח]

(*) כָּל בְּנֵי מִצְוָה חֲבִיבִין לִיקַבֵּץ בְּשַׁעַת הַתְּפִלָּה לְבֵיתִי כְּנִסְיוֹת שְׂבַמְקוּמָם, לְהַתְּפִיל עִם הַקְּהָל וְשָׁם נִשְׁמַעַת תְּפִלָּתָם, שֶׁהַשְּׂכִינָה מִצְוִיָה שָׁם, כְּדַגְרִסִּינְן בְּפִרְקָא קַמָּא דְבִרְכוֹת (ו, א): אַבָּא בְּנִימִין אוֹמֵר: אִין תְּפִלְתוֹ שֶׁל אָדָם נִשְׁמַעַת אֶלָּא בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת, שְׁנֵאמַר: "לְשִׁמְעֵ אֱלֹהֵי־רַנָּה וְאֱלֹהֵי־תְּפִלָּה" (מלכים א ח, כח), (*) בְּמְקוֹם רְנָה שָׁם תִּהְיֶה תְּפִלָּה. אָמַר רַבִּין בַּר אֲדָא אָמַר רַבִּי יִצְחָק: מִנִּין שֶׁהַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מִצְוִי בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת? שְׁנֵאמַר: "אֱלֹהִים נִצָּב (*) בַּעֲדַת־אֵל בְּקִרְבִּי" וְגו' (תהלים פב, א). (*) וּמִנִּין לְעֶשְׂרָה שְׁמֵת־פְּלָלִין שֶׁשְּׂכִינָה עִמָּהֶם. שְׁנֵאמַר: "אֱלֹהִים נִצָּב בַּעֲדַת אֵל". וּמִנִּין לְשִׁלְשָׁה שְׁיֹשְׁבִין בְּדִין שֶׁשְּׂכִינָה עִמָּהֶם? שְׁנֵאמַר " (*) בְּקִרְבִּי אֱלֹהִים יִשְׁפֹּט" (שם). וּמִנִּין לְשָׁנַיִם שְׁיֹשְׁבִין וְעוֹסְקִין בַּתּוֹרָה שֶׁשְּׂכִינָה עִמָּהֶם? שְׁנֵאמַר: "אֲזוּ נִדְבָרוּ יִרְאִי ה' (*) אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ" וְכוּ' עַד "וּלְחַשְׁבֵי שְׁמוֹ" (מלאכי ג, טז). מֵאִי "וּלְחַשְׁבֵי שְׁמוֹ"? אָמַר רַב אַסִּי: אֶפְלוּ חָשַׁב לַעֲשׂוֹת מִצְוָה וְנִאָּנַס וְלֹא עֲשָׂאָה מַעֲלָה עָלָיו הַכְּתוּב כָּאֵלוּ

עֲשָׂאָהּ. וּמִנֵּינָן לְאַחַד שְׂיוֹשֵׁב וְעוֹסֵק בְּתוֹרָה שֶׁהַשְּׂכִינָה שְׂרוּיָה עִמּוֹ וְקוֹבֵעַ לוֹ שֶׁכָּר טוֹב? שְׁנַאֲמַר: "בְּכָל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אֲזַכִּיר אֶת־שְׁמִי (*). אָבּוֹא אֶלֶיךָ וַיְבַרְכְּתִיךָ" (שְׁמוֹת כ, כא).

נפש יהודה **כל בני מצוה.** שהוא בן י"ג שנים שמצרפין אותו לעשרה מחויב הוא לבא לבה"כ שמא צריכין לו למנין עשרה ואף אם יש שם עשרה בלא הוא שם נשמעת התפלה יותר: **במקום רנה.** בבהכ"נ ששם אומרים הצבור שירות ותשבחות בנעימת קול ערב: **בעדת אל.** בבית מועד שלו: **ומנין לעשרה וכו'.** עדה קרויה עשרה שנאמר עד מתי לעדה הרעה הזאת יצאו כלב ויהושע ונשארו עשרה מרגלים וקוראים עדה: **בקרב אלהים ישפוט.** אלהים ב"ד ואין קרוין אלהים אלא בשלשה: **איש אל רעהו.** היינו שנים: **אבוא אליך.** ל' יחיד הוא:

וכי מאחר דאפלו חד, תרי צריכא למימר? תרי (*). מיכתבון מיליהו בספר הזכרונות חד לא מיכתבון מיליהו בספר הזכרונות. וכי מאחר דאפלו תרי, תלתא צריכא למימר? מהו דתימא, דינא שלמא בעלמא הוא ולא אתיא שכינה בינייהו, קא משמע לן דדינא נמי הינו תורה. וכי מאחר דאפלו תלתא, עשרה צריכא למימר? עשרה (*). קדמה שכינה ואתיא, תלתא עד דיתבי.

נפש יהודה **מיכתבון מיליהו.** כדכתיב ויכתב בספר זכרון לפניו: **קדמה שכינה ואתיא.** קודם שיהיה כל העשרה שנאמר נצב בעדת אל מעיקרא משמע:

ואם לא נכנס שם להתפלל בלכתו לדבר הרשות, חוטא. כדאמרין עלה (שם ו, ב): ואמר רבין אמר רבי יצחק: כל הרגיל לבא לבית הכנסת ויום אחד לא בא, הקדוש ברוך הוא (*). משאיל בו, שנאמר: "מי בכס (*). ירא ה' שמע בקול עבדו (*). אשר הלך חשכים" וגו' (ישעיה נ, ג). אם לדבר מצוה הלך, נגה לו ויבטח בשם ה'. ואם לדבר הרשות הלך, אין נגה לו. מאי טעמא? משום דהוה ליה למבטח בשם ה' ולא בטח ולהשען באלהיו ולא נשען.

נפש יהודה **משאיל בו.** מה טיבו של פלוני למה לא בא: **ירא ה'.** שהיה רגיל לבא אליו: **אשר הלך חשכים ואין נוגה לו.** אשר עתה הלך למקום חושך אשר מנע עצמו מלהשכים לפתחי נגד המצוה והתורה הנקראים נר ואור ושאר מעשיו נקראים חושך מכ"ש אם עבר עבירה שהיא חושך וצלמות:

ומי שלא נכנס לבית הכנסת להתפלל עם בני עירו נקרא שכן רע, כדאמרין התם (ח, א): אמר רבי שמעון בן לקיש: כל מי שיש לו בית הכנסת בעירו ואין נכנס לתוכו להתפלל נקרא שכן רע, שנאמר: "כה אמר ה' על כל־שכני הרעים" (ירמיה יב, יד). ולא עוד אלא שגורם גלות לו ולבניו אחריו, שנאמר: " (*). הנני נתשם מעל אדמתם" (שם).

נפש יהודה **הנני נותשם מעל אדמתם.** סיפיה דקרא הוא:

ויזהר לבל יחזיר אחריו לבית הכנסת כשיתפלל, כדאמרין התם (ו, ב): אמר רבי חלבא אמר רב הונא: כל המתפלל (*). אחריו בית הכנסת נקרא רשע, שנאמר: "סביב רשעים יתהלכון" וגו' (תהלים יב, ט). אמר אביו: לא

אָמְרוּ אֶלָּא דָּלָא מְהֵדֵר אַפִּיָּה לְבֵי כְּנִישְׁתָּא, אָבֵל מְהֵדֵר אַפִּיָּה לְבֵי כְּנִישְׁתָּא לִית לֹן בְּה.

נפש יהודה אחורי בית הכנסת נקרא רשע. שנראה כמבריח עצמו מפתח בהכ"נ שבמזרח:

וְאִם נִכְנַס לְהַתְּפַלֵּל לְבֵית־הַכְּנֶסֶת עִם חֲבֵרוֹ יִמְתִּין לוֹ, כְּדֹאֲמְרִינָן הֵתָם (ה), ט: תְּנִיָּא, אָבֵא בְּנִימִין אוֹמֵר: שְׁנַיִם שְׁנַכְנִסוּ לְבֵית־הַכְּנֶסֶת לְהַתְּפַלֵּל וְלֹא הִמְתִּין אֶחָד לְחֲבֵרוֹ וְיָצֵא טוֹרְפִין לוֹ תְּפִלְתּוֹ בְּפָנָיו, שְׁנֵאָמֵר: " (* טוֹרְף נִפְשׁוֹ בְּאִפּוֹ) (* הַלְּמַעֲנָד תַּעֲזֹב אֶרֶץ וְיַעֲתֵק צוּר מִמְּקוֹמוֹ" (איוב יח, ד). וְאִין צוּר אֶלָּא הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, שְׁנֵאָמֵר: "צוּר יִלְדֵד תְּשִׁי" וגו' (דברים לב, יח). וְאִם הִמְתִּין לוֹ מַה שְׁכָרוּ? אָמֵר רַבִּי יוֹסִי בַר חֲנִינָא: זֹכָה לְבָרְכוֹת הַלְלוֹ, שְׁנֵאָמֵר: " (* לוא הקשבת) (* לְמַצוֹתַי וְיִהְיֶה כְּנֹהֵר שְׁלוֹמֵךְ וְצַדִּיקְתֶּךָ כְּגִלֵּי הַיָּם. וְיִהְיֶה כְּחוֹל זָרָעָד וְצִאֲצָאֵי מַעֲיָד כְּמַעוֹתֵינוּ" (ישעיה מח, יח"ט).

נפש יהודה טורף נפשו באפו. זה שהלך לו אומר לו הקב"ה עליך מקרא זה נאמר שגרמת לך לטרוף את נפשך בפניך ומה היא הנפש זו תפלה כמו שנאמר ואשפוך את נפשי לפני ה' תפלתו אינה מקובלת לפני הקב"ה: **הלמענד תעזב ארץ**. וכי סבור היית שבשבילך שיצאת תסתלק השכינה ויעזוב את חבירך המתפלל לפניו ופירש ר"ת דזה היה להם בבתי כנסיות שלהם שהיו בשדה ולכך בלילה יש להמתין ונאה להחמיר אף לנו: **לוא הקשבת**. לשון המתנה היא: **למצותי**. בשביל מצותי אשר צויתני לגמול חסד להמתין על חבירך:

וְאִם הִמְתִּין נִמְיֵי הֵתָם (ח, א): אָמֵר רַב חֲסָדָא: לְעוֹלָם יִכְנַס אָדָם שְׁנֵי פְתָחִים וְאַחֵר כְּדֵי יִתְפַּלֵּל, שְׁנֵאָמֵר: "לְשֹׁמֵר מְזוּזוֹת פְּתָחָי" (משלי ח, לד). שְׁנֵי פְתָחִים סְלָקָא דְעֵתְךָ? אֶלָּא אֵימָא: (* שְׁעוֹר שְׁנֵי פְתָחִים. רוֹצֵה לוֹמֵר, שְׁלֹא יִתְפַּלֵּל מִיַּד בְּהַכְּנֶסוֹ, אֶלָּא, שְׁיִשְׁהָה כְּשַׁעוֹר הַכְּנֶסֶת שְׁנֵי פְתָחִים.

נפש יהודה שיעור שני פתחים. רוחב יכנס לפנים שלא ישב סמוך לפתח דנראה עליו כמשוי עכוב בהכ"נ שיהא מזומן לצאת כן פירש"י. והמחבר לא פירש כן מפני שרבים יש להם מקומות שם ומיהו אם אין להם מקומות אצל הפתח ויכול ליכנס שיעור של שני פתחים ילך ותרוייהו אית ביה שצריך ג"כ להמתין קודם שיתפלל כדי לפוש רוחו וידבר בשופי:

וְאִם הָאָדָם הוּא אָנוּס וְאִינוּ יָכוֹל לְבֵא לְבֵית־הַכְּנֶסֶת יִתְפַּלֵּל מִכָּל מְקוֹם, כְּדִגְרָסִינָן בְּפִסְקֵיקְתָּא (דר"כ פכ"ה, קנח): "רְגִזוּ וְאַל־תִּחְטְאוּ" וגו' (תהלים ד, ה). אָמֵר הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל: אָנִי אֲמַרְתִּי לָךְ שְׁתִּתְפַּלֵּל בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת שְׁיִשׁ בְּעִירְךָ וְאִם אֵינְךָ יָכוֹל בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת הַתְּפַלֵּל בְּתוֹךְ שְׂדֵךְ וְכוּ', כְּדֹאֲיִתָּא בְּפִרְקֵי ז' מִחֻלְקֵי הַתְּפִלוֹת (סימן צו).

חלק שלישי בענין הברכות ובו ארבעה פרקים

פרק ראשון [ק"ט]

בְּרַכַּת "נְטִילַת יָדַיִם" הַיָּא הַקּוּדְמָת לְכָל הַבְּרָכוֹת בְּלֵן, לְפִי שְׁאִין אָדָם רְשָׁא לְבָרֵךְ בְּיָדַיִם מְטַנְפּוֹת וְאֶפְלוּ לִיגַע בְּהֵן בְּפָה וּבַחֲטָם וּבְאֲזָנַיִם וּבְעֵינַיִם, לְפִי שְׁבִלְיָה שׁוֹרָה רוּחַ רָעָה עַל הַיָּדַיִם עַד שְׁנוּטֵל יָדָיו שְׁלֵשׁ פְּעָמַיִם. כְּדַגְרָסִינָן בְּמַסְכַּת שַׁבָּת, פְּרָק שְׁמוֹנָה שְׂרָצִים (קח, ב): הוּא הָיָה אוֹמֵר: (*) יָד לְעֵין תִּקְצָץ, יָד לְחֲטָם תִּקְצָץ, יָד לְפִה תִּקְצָץ, יָד לְחֲסוּדָה (מְקוּם שְׁמַקִּיז דָם) תִּקְצָץ, (*) יָד לְאִמָּה תִּקְצָץ, יָד (*) לְפִי טַבְעַת תִּקְצָץ, (*) יָד לְגִיגִית (שְׁמַטִּיל בַּה שְׁכַר) תִּקְצָץ. יָד מְסַמָּא, יָד מְחַרְשֶׁת, יָד מְעַלָּה פּוֹלִיפּוֹס (רִיחַ הַחוּטָם אוֹ הַפֶּה). תִּנְיָא, רַבִּי יוֹסִי אוֹמֵר: (*) בֵּת חוֹרִין הִיא וּמְקַפְּדַת עַד שְׁלֵשׁ פְּעָמַיִם. וְגַרְסִינָן בְּמַסְכַּת כְּלָה פְּרָק רַבִּי יְהוּדָה: "הִנְחָמִים בְּאֵלִים תַּחַת כְּלַעֲץ רַעְנָן" (יִשְׁעִיָּה נ, ה) וְכוּ'. אָמַר שְׁמוּאֵל: יָד מְחַרְשֶׁת, יָד שׁוֹפְקַת דְּמַיִם וְכוּ', כְּדֹאִיתָא לְמַעְלָה, בְּנַר א, כְּלָל ב, חֶלֶק ג, פְּרָק ג (סִימָן כֵּא) וּלְמַטָּה, בְּחֶלֶק דְּרָךְ אָרְץ (סִימָן שִׁיד).

נפש יהודה יד לעין. הנוגע בעיניו שחרית קודם נט"י תקצץ נוח לו שתקצץ ידו מלעשות כזה שרוח רעה שורה על היד ומסמאתו וכן כולם: יד לאמה. לעולם אסור מפני שמוציא ש"ז לבטלה: לפי טבעת. נקב הרעי שעגול כטבעת: יד. לעין מסמאת קודם נטילה ואם נגע באוזן מחרשת בפי טבעת מביאה לידי תחתוניות שיצא אחוריו: בת חורין היא זו. הרוח השורה על הידים לפני נטילה היא בת חורין ויש לה כבוד ברוחות כבן חורין בבני אדם על כן אין יוצאת ומקפדת בנטילה לנוטלו יפה עד שישפוך מים יפה ג' פעמים על ידיו:

וְאֵל יִזְלַזֵּל בְּנְטִילַת יָדַיִם לְדַבְּרִים שְׁצָרִיכִין נְטִילָה, כְּדַגְרָסִינָן בְּפְרָקָא קַמָּא דְּסוּטָה (ד, ב): דְּרַשׁ רַב עוּרְא, זְמַנִּין אָמַר לִיה מְשָׁמִיָּה דְּרַבִּי אַמִּי וְזְמַנִּין אָמַר לִיה מְשָׁמִיָּה דְּרַבִּי אַסִּי: כָּל הָאוֹכֵל לְחֶם בְּלֵא נְטִילַת יָדַיִם כְּאֵלוּ בָּא עַל אִשָּׁה זֹנָה וְכוּ'. אָמַר רַבִּי זְרִיקָא אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: כָּל (*) הַמְזַלְזֵל בְּנְטִילַת יָדַיִם (*) נַעֲקָר מִן הָעוֹלָם. וְאֶמְרִינָן עֲלֵיהּ, אָמַר רַבִּי אַבְהוּ: כָּל הָאוֹכֵל פֶּת (*) בְּלֵי נְגוּב יָדַיִם כְּאֵלוּ אוֹכֵל לְחֶם טָמֵא, שְׁנַאָמַר: "כִּכָּה יֵאָכְלוּ בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־לַחֲמֵם טָמֵא בְּגוּיִם" (יחזקאל ד, יג). וְאֶמְרִינָן נְמִי בְּפְרָק ז' דְּעֵדוּיֹת וּבְרַאשׁ פְּרָק מִי שְׁמֵתוּ (ו) בְּמַסְכַּת בְּרָכוֹת (יט, א): אֵת מִי נָדוּ? אֶלְעָזָר בֶּן חֲנוּךְ, שְׁזַלְזַל בְּנְטִילַת יָדַיִם וְנָדוּהוּ חֲכָמַיִם וּמֵת בְּנִדְוִיו (*) וְסָקְלוּ אֶת אַרְוֹנוֹ.

נפש יהודה המזלזל. שאוכל תמיד בלא נט"י: נעקר מן העולם. דעובר על דברי חכמים כו' דכתיב ופורץ גדר ישכנו נחש: בלי ניגוב ידים. שעדיין מי הנטילה עליהם דבר מאוס הוא וחשוב כטומאה שנאמר ככה יאכלו בני ישראל את לחמם טמא אלמא דבר מאוס קרוי טומאה שאמר הקב"ה ליחזקאל שיעשה מאכלו בכלי מאוס ואמר ככה יאכלו לחמם טמא: וסקלו את ארונו. הניחו אבן גדול על ארונו:

וְגַרְסִינָן בְּפְרָק בְּמָה אִשָּׁה יוֹצְאָה (שבת סב, ב): וְאָמַר רַב אַמִּי: שְׁלֵשָׁה דְּבָרִים מְבִיאִין אֶת הָאָדָם (*) לְיַדֵּי עֲנִיּוּת וְאֵלוּ הֵן: הַמְשַׁתִּין מִיָּם בְּפִנֵּי מְטוֹתוֹ עֵרֶם וְהַמְזַלְזֵל בְּנְטִילַת יָדַיִם וּמִי שְׁאִשְׁתּוֹ מְקַלְלָתוֹ בְּפִנֵּי. הַמְשַׁתִּין מִיָּם, אָמַר רַבָּא: לֹא אֶמְרוּן אֶלָּא דְּמַהְדָּר אַפִּיָּה לְפוּרְיָה, (*) אָבֵל לְבִרְאִי לִית לָן בְּהַ. וְכִי מַהְדָּר אַפִּיָּה לְפוּרְיָה נְמִי לֹא אֶמְרוּן אֶלָּא אַאֲרַעָא, אָבֵל לְמִנְא לִית לָן בְּהַ. וְהַמְזַלְזֵל בְּנְטִילַת יָדַיִם, אָמַר רַבָּא: לֹא אֶמְרוּן אֶלָּא דְּלֵא מְשָׂא כְּלָל,

אָבֵל (*) מִשָּׂא וְלֹא מִשָּׂא לִית לָן בְּה. וְלֹאֹ מִילְתָּא הִיא, דְּאָמַר רַב חֲסִידָא:
אֲנָא מִשָּׂאִי (*) מְלֵא חֲפְנָאִי מִיָּא וְיִהְיֵוּ לִי מְלֵא חֲפְנָאִי טִיבוּתָא. (*)
וְשִׂאשְׁתּוֹ מְקַלְלָתוֹ בְּפָנָיו, אָמַר רַבָּא: עַל עֶסְקִי תִכְשִׁיטֶיהָ. וְהֵי מִיֵּלֵי דְאִית
לִיה וְלֹא עֶבִיד לָהּ.

נפש יהודה לידי עניות. דאמרינן בכל הבשר שרא דעניותא נביל שמיה ונביל קרא ליה ואוהב מקום מיאוס ומשתין לפני מטתו היינו מיאוס. ערום אורחא דמלתא נקט מתוך שהוא ערום אינו יוצא לחוץ להשתין דטורח הוא ללבוש ולצאת והוא הדין כשהוא לבוש אסור להשתין: אבל לבראי לית לן בה. שהקילוח ארוך וניתו למרחוק: משא ולא משא. שאינו רוחץ ומשפשוף יפה אלא מעט מים כגון רביעית מצומצם: מלא חפנאי מיא. מלא ידים של מים כגון בהרבה מים ויהב ליה הקב"ה הרבה טובה עשירות: ושאשתו מקללתו. לבעלה על שלא רוצה לעשות לה תכשיטים דרך שאר נשים ואית ליה ביכולת לעשות ואינו עושה גורם לו עניות:

וּכְבָר מְצִינּוּ בְרַבֵּי עֲקִיבָא שְׁהַחֲמִיר בְּדַבְרֵי נְטִילַת יָדַיִם אֶף עַל פִּי שְׁהֵיָה אָנוּס, מַה יֵּשׁ לוֹ לַעֲשׂוֹת כְּאֲשֶׁר יְכוֹלִין לְקַיְמוֹ שְׁלֵא עַל יְדֵי הַדְּחָק, כְּדִגְרָסִינָן בְּמִסְכַּת עֲרוּבִין, פֶּרֶק עוֹשִׁין פְּסִים (כא, ב): תְּנוּ רַבָּנָן: מַעֲשֶׂה בְרַבֵּי עֲקִיבָא שְׁהֵיָה חֲבוּשׁ בְּבֵית הָאֲסוּרִים וְהֵיָה יְהוֹשֻׁעַ (*) הַגְּרָסִי מִשְׁרַת אוֹתוֹ. בְּכָל יוֹם יוֹם הָיוּ מְכַנְּסִין (*) מִים בְּמִדָּה. פֶּעַם אַחַת מְצָאוּ שׁוֹמֵר בֵּית הָאֲסוּרִים, אָמַר לִיה: מַה הַיּוֹם מֵימֶיךָ מְרַבִּין? (*) שְׁמָא לְחַתֵּר אֶת הָאֲסוּרִין אֲתָה צָרִיד? שְׁפָדָה לוֹ חֲצָן וְהִנִּיחַ חֲצָן. כִּיֶּן שְׁהִגִּיעַ אֶצֶל רַבֵּי עֲקִיבָא, אָמַר לוֹ: יְהוֹשֻׁעַ, אֵין אֲתָה יוֹדֵעַ שְׁזָקוֹן אָנִי (*) וְחֵי תְלוּיִין בְּחִידָה. סָח לוֹ כָּל הַמְּאָרְעַ. אָמַר לוֹ: תָּן לִי מִים לְטַל יְדֵי. אָמַר לוֹ: לְשִׁתּוֹת אֵין מְגִיעִין, לְנְטִילַת יָדַיִם מְגִיעִין? אָמַר לִיה: וּמָה אֶעֱשֶׂה? שְׁחִיבִין עֲלֵיהֶם מִיתָה, מוּטָב שְׁאָמוֹת מִיתַת עֲצָמֵי וְאֵל אֶעֱבֹר עַל דְּבַרֵי חֲבֵרֵי. אָמַרוּ, שְׁלֵא טַעַם כְּלוּם עַד שְׁהִבִּיא מִים וְנִטַל יְדָיו. וְכִשְׁשָׁמְעוּ חֲכָמִים אֶת הַדְּבָר, אָמְרוּ: בְּזִקְנוּתוֹ כָּךְ, (*) בְּיַלְדוּתוֹ עַל אַחַת כְּמָה וְכְמָה; בְּבֵית הָאֲסוּרִים כָּךְ, בְּבֵיתוֹ עַל אַחַת כְּמָה וְכְמָה.

נפש יהודה הגרסי. שם מקום ל"א שהיה טוחן גריסים: מים במדה. די ספוקו לשתות וליטול ידיו: שמא לחתור את האסורים. שתשפוך מים על האבנים כדי להחליש ולהשחית החמר להשמיט מהם האבנים לחתור החומה: וחיי תלוין בחייד. שאין לי אלא מה שאתה נותן ומזמן: בילדותו. שהיה יכול לקבל טורח ועינוי:

אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל: בְּשַׁעָה (*) שְׁתַּקֵּן שְׁלֵמָה עֲרוּבִין וְנְטִילַת יָדַיִם יִצְתָה בֵּית קוֹל וְאָמְרָה: "בְּנֵי אִם־חָכִים לְבָד יִשְׁמַח לְבִי גַם־אֲנִי" (משלי כג, טו).

נפש יהודה תיקן שלמה. עירובי חצירות וגזר שלא להוציא מרה"י לרה"י חבירו לעשות סייג והרחקה לאיסור תורה שלא יבא להתיר מרה"ר לרה"י והיינו דכתיב און וחקר תיקן משלים שעשה אזנים לתורה כאזני כלי שאוחזין אותו בו:

וּמְצִינּוּ: מִנְּגוֹן הַתְּבוּת שְׁבַבְרַפֶּת "נְטִילַת יָדַיִם" יג וְעַם (*) הָאֲנָטַל, שְׁהוּא הַכְּלִי, הֵם יָד, כְּמִנְּגוֹן י"ד אֲבָרִים שְׁבִיד עִם רָאשֵׁי אֲצַבְעוֹת.

נפש יהודה האנטל. על כן אומרים נטילת ידים ולא רחיצת ידים משום שהכלי שרוחצין ממנו נקרא אנטל והוא כלי שמשמין בו מים ועל שם הכלי נקרא נטיי:

וְצָרִיךְ הַנוּטֵל יָדָיו לְקַרְיָאת שְׁמַע וְלִתְפִלָּה וְלֶאֱכֹל פֶּת אוֹ כֹּל דָּבָר שֶׁטְבוּלוֹ
בְּמִשְׁקִין לִיטוּל יָדָיו וּלְבָרֶךְ בְּרֶכֶת "נְטִילַת יָדַיִם". וְהַסִּימָן הוּא: שֶׁטְפַתְנִי".
שְׁמַע, טִיבּוּל, פֶּת, תְּפִלָּה, נְטִילַת יָדַיִם. וְעַל אֵלוּ הַנְּטִילוֹת יְבָרֶךְ וְלֹא
בְּאַחֲרוֹת, שְׂאֵלוּ חֲבִיבוֹת וְצָרִיכוֹת בְּרָכָה.

פרק שני [קכ]

בְּכָל הַחֲסָדִים שְׁעוֹשֶׂה הָאֵל יְתַבָּרֶךְ עִם הָאָדָם בְּכָל עֵת, חֲבִיב לְהוֹדוֹת לוֹ
וּלְבָרְכוֹ. עַל כֵּן תִּקְנֵנוּ רְבוּתֵינוּ שֶׁבְּכָל יוֹם יְבָרֶךְ הָאָדָם בְּשִׁבּוֹ בְּעָרֵב וּבְקוּמוֹ
בְּבֹקֶר לְהוֹדוֹת לְבוֹרְאוֹ עַל כָּל הַטּוֹבוֹת שְׁעָשָׂה עִמּוֹ. כְּדַגְרִסִּינָן בְּפֶרֶק הָרוֹאֶה
(בְּרִכּוֹת ס, ב) : הַנִּכְנָס לִישׁוֹן עַל מִטָּתוֹ, אוֹמֵר מִ"שְׁמַע" עַד "וְהִיא אִם שְׁמוֹעִי".
וְאוֹמֵר: בְּרוּךְ אַתָּה ה' הַמְּפִיל חֲבָלֵי שִׁינָה עַל עֵינַי וְתַנּוּמָה עַל עַפְעָפֵי וּמְאִיר
לְאִישׁוֹן בֵּית עֵינַי. יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה' אֱלֹהֵי, שֶׁתְּשַׁכְּבֵנִי לְשֵׁלוֹם וְתַעֲמִידֵנִי
לְשֵׁלוֹם (*) וְתִהְיֶה מִטָּתִי שְׁלֵמָה לְפָנֶיךָ, בְּרוּךְ אַתָּה ה' הַמְּאִיר לְעוֹלָם כְּלוֹ
בְּכַבּוֹדוֹ.

נפש יהודה ותהא מטתי שלמה. שלא יהא פסול ורשע בזרעי :

(*) כִּי מִתְעַר מֵאִי אוֹמֵר? "אֱלֹהֵי נְשָׁמָה" וכו'. (*) כִּי שְׁמַע קוֹל תְּרַנְגּוּלָא
אוֹמֵר: "בְּרוּחַ אַתָּה ה' הַנוֹתֵן לְשִׁכּוֹי בֵּינָה". כִּי לְבִישׁ אוֹמֵר וכו'. וּלְפִי
שְׂאֵינּוּ יָכוֹל לְבָרֶךְ עַד לְאַחַר נְטִילָה, עַל כֵּן סִדְרֵי לְאַחֲרֵיהָ.

נפש יהודה כי מתער. כי ננער בשחרית משנתו אומר אלהי נשמה וכו' : כי שמע קול
תרנגולא. דאיכא דוכתי דקרו לתרנגול שכווי אומר ברוך שנתן לשכווי בינה לידע עת שקורא
והוא הדין אפילו כי לא שמע דאין ברכה זו אלא להבחנה על הנאת האור שהתרנגול מבחין
והוא נהנה מן האור :

וּיְבָרֶךְ בְּרֶכֶת תְּפִלִּין וְצִיצִית וְשָׂאֵר הַמְּצוֹת שְׁיֻיכָל לְקַיִם, עַד שְׁיִשְׁלִים בְּכָל
יוֹם מֵאָה בְּרִכּוֹת, שְׁהֵם מְסוּרַת בְּיָדֵינוּ מֵאַבוֹתֵינוּ, שְׁחֲבִיב כָּל אָדָם לְבָרֶךְ בְּכָל
יוֹם. וְרֵאזָה לְדָבָר, מִן הַתּוֹרָה וּמִן הַנְּבִיאִים וּמִן הַכְּתוּבִים. מִן הַתּוֹרָה
מִנֵּינָן? שְׁנַאֲמַר: "וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מָה ה' אֱלֹהֶיךָ שְׂאֵל מֵעַמּוֹךָ" וְגו' (דְּבָרִים י, יב),
אֵל תִּקְרִי מָה, אֵלָא מֵאָה. מִן הַנְּבִיאִים מִנֵּינָן? שְׁנַאֲמַר: "וַיִּנָּאֵם הַגָּבֵר (*)
הַקָּס עַל" (שְׁמוּאֵל ב, א). וְדָרְשׁוּ חֲכָמִים ז"ל, שֶׁהָיוּ מֵתִים בְּכָל יוֹם מִיִּשְׂרָאֵל
מֵאָה, עַמֵּד דָּוֵד וְתִקּוֹן לָהֶם מֵאָה בְּרִכּוֹת. נִמְצָא, כִּי לְאַחַר שֶׁתִּקְנָם מִשָּׂה
רַבִּינוּ, עָלְיוּ הַשְּׁלוֹם, וְשִׁכְחוּם, בָּא דָּוִד וַיִּסְדֹּן. מִן הַכְּתוּבִים מִנֵּינָן? שְׁנַאֲמַר:
"הִנֵּה כִי־כֵן יְבָרֶךְ גָּבֵר יִרְאֵה" (תְּהִלִּים קכח, ד). פְּרוּשׁ: גָּבֵר יִרְאֵה ה' יְבָרֶךְ בְּכָל
יוֹם מֵאָה בְּרִכּוֹת כְּמִנְיָן כִּי"ן. עַל כֵּן סִדְרֵי חֲכָמִים ז"ל אֵלוּ הַמְּאָה
בְּרִכּוֹת (*) בְּסִדְרֵי הָעוֹלָם וּבְהִנְהָגָתוֹ בְּכָל יוֹם. וְצָרִיךְ כָּל אָדָם לִיְזַהֵר בְּהוֹן
וְאֵל יִפְחוֹת מֵהוֹן. הִיא רַבִּי מְאִיר אוֹמֵר: חֲבִיב אָדָם לְבָרֶךְ מֵאָה בְּרִכּוֹת בְּכָל
יוֹם, שְׁנַאֲמַר: "וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מָה" וְגו'. וּבְשִׁבְתוֹת וַיְמִים טוֹבִים (*)
שְׁגוּרְעִין י"א בְּרִכּוֹת מִן הַתְּפִלוֹת וּמִשְׁלִימִין אוֹתָם, כְּדַגְרִסִּינָן בְּמִסְכַּת

מנחות, פֶּרֶק הַתְּכֵלֶת (מג, ב) : רב חֵיָא בְּרִיָה דְרַב אֲוִיָא, בְּשַׁבַּת וַיּוֹם טוֹב (*)
טַרַח וּמְמַלְאֵם (*) בְּאַסְפְּרִמְקֵי (*) וּמְגַדִּי.

נפש יהודה הוקם על. על בגימטריא מאה : בסדר העולם ובהנהגתו בכל יום. יש לברך אותן מאה ברכות שהם מסודרים על בריאת העולם איך שברא הקב"ה העולם בחכמה ובתבונה ואיך הוא מנהג עולמו וזן הבריות בחסדו הגדול ונותן לכל אחד צרכיו וכן בכל דברים כאלו מה בא"ת ב"ש מאה : שגורעין י"א ברכות מן התפלות. מן הגי' שמונה עשרה ערבית שחרית מנחה י"א ברכות מן כל שמונה עשרה : טרח וממלאם. הברכות : באספרמקי. בשמים : ומגדי. מיני פירות או מאכלים מתוקים שטעונין ברכה :

וְחוּץ מִזֶּה מְשָׁלִים אָדָם וְגַם מוֹסִיף עַל זֶה כַּמָּה בְּרָכוֹת בְּכָל יוֹם (*)
בְּתַנּוּעוֹתָיו וּבְהוֹדְאוֹתָיו וּבְרָאוֹתָיו מְקוֹם נֶס וּבְרָאוֹתָיו אוֹתוֹת הַשָּׁמַיִם
וּבְדַבְרֵי אַחֲרָיִם.

נפש יהודה בתנועותיו. דברים שאדם עושה בגופו ע"י פעולת אבריו וחושיו שמנענעים אותם לפעולה זו ומה שצריך לגופו :

בְּתַנּוּעוֹתָיו כִּיצַד? כְּשֶׁנִּכְנַס לְבֵית הַכֶּסֶא, אֹמֵר : הִתְכַּבְּדוּ מְכַבְּדִים וְכוּ' ;
כְּשֶׁיֵּצֵא, אֹמֵר : אֲשֶׁר יֵצֵר וְכוּ'. כְּשֶׁנִּכְנַס לְמִרְחָץ, אֹמֵר : יְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ
ה' וְכוּ' ; וְכִשְׁיוֹצֵא - מוֹדָה אֲנִי. כְּשֶׁנִּכְנַס לְהַקִּיז דָּם, אֹמֵר : יְהִי רְצוֹן וְכוּ' ;
וְכִשְׁמַקִּיז דָּם, אֹמֵר : בְּרוּךְ אַתָּה ה' רוֹפֵא חַנּוּם. וְכִשְׁיֵצֵא לְדַרְךְ וְכִשְׁנִכְנַס
לְכַרְךְ מִתְפַּלֵּל שְׁתִּים וּבִיִּצִיאוֹתָיו שְׁתִּים, כְּדַאִיתָא, בְּפֶרֶק הַרוּאָה (ברכות ס, א).
וּבְכִנְיֻסָתוֹ לְבֵית הַמִּדְרָשׁ, אֹמֵר : יְהִי רְצוֹן שְׁלֵא אֶכְשֵׁל בְּדַבַּר הַלְכָה וְכוּ' ;
וּבִיִּצִיאוֹתָיו - מוֹדָה אֲנִי לְפָנֶיךָ. גַּם (*) כְּשֶׁיִּרְדוּ הַגְּשָׁמִים בְּעֵתָם יִתֵּן הוֹדָאָה.
וְגַם בְּפֶרֶק קַמָּא דְתַעֲנִיּוֹת (ח, ב) וּבְפֶרֶק הַמִּפְקִיד (בבא מציעא מב, א) : (*)
הַהוֹלֵךְ לְמוֹד אֶת גְּרָנוֹ, אֹמֵר : יְהִי רְצוֹן ; וְאַחַר שִׁיתְחִיל לְמוֹד נוֹתֵן הוֹדָאָה.
וְגַם בְּתַנּוּעוֹת אַחֲרוֹת.

נפש יהודה כשירדו הגשמים בעתם. צריך ליתן שבח והודיה להקב"ה : ההולך למוד את גרנו. התבואה שבגורן :

בְּהוֹדְאוֹתָיו כִּיצַד? אַרְבַּעַה צְרִיכִין לְהוֹדוֹת : יוֹרְדֵי הַיָּם וְהוֹלְכֵי מִדְּבָרוֹת
וְחוֹלְהַ שְׁנֵתְרַפָּא וּמִי שֶׁהִיָּה חָבוּשׁ בְּבֵית הָאֶסוּרִין וְיֵצֵא וְכוּ'. וְגַם הַנִּכְנַס
לְרָאוֹת אֶת הַחוּלָה (*) כְּשֶׁסּוּעַד מַחְלִיו, אֹמֵר : בְּרִיךְ רַחֲמָנָא דְיַהֲבֵךְ לָן וְכוּ'.
וְגַם חֵיָב לְבָרֵךְ עַל הַרְעָה כְּשֶׁם שְׁמַבְרֵךְ עַל הַטוֹבָה וְכוּ', כְּדַגְרִסִּינָן הַתָּם.

נפש יהודה כשסועד מחליו. שנתרפא מחליו כמו ה' יסעדנו על ערש דוי :

בְּרָאוֹתָיו מְקוֹם נֶס כִּיצַד? הַרוּאָה מְקוֹם שְׁנַעֲשׂוּ בּוֹ נְסִים לְיִשְׂרָאֵל, אֹמֵר :
בְּרוּךְ שֶׁעָשָׂה נְסִים וְכוּ'. וְגַם בְּמְקוֹם שְׁנַעֲשָׂה בּוֹ נֶס לְאַבְיּוֹ, אוֹ לְעַצְמוֹ, אוֹ
לְרַבּוֹ. וְעַל כָּלֵם יוֹדָה לְאֵל יִתְבָּרֵךְ.

בְּרָאוֹתָיו אוֹתוֹת הַשָּׁמַיִם כִּיצַד? אֹמֵר רַב יְהוּדָה : הַרוּאָה לְבָנָה בְּחֻדוּשָׁה,
אֹמֵר : בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֲשֶׁר בְּמֵאֲמָרוֹ בְּרָא שְׁחָקִים וְכוּ'. אֹמֵר רַבִּי יוֹנָתָן : עַד
מְתֵי מְבָרְכִין עַל הַחֻדָּשׁ וְכוּ'. עַל הַזִּיקִים וְעַל הַזְּנוּעוֹת, כְּדַאִיתָא בְּבְרָכוֹת

(שם). וְאָמְרִינָן עֲלֶיהָ בְּגִמְרָא: מַאי זִיקִים וְכוּ'. תְּנוּ רַבָּנָן: הַרְוָאָה חֲמָה בְּתַקּוּפְתָהּ וּלְבָנָה בְּטַהֲרֶתָהּ וְכוּ'.

וּבְרֵאוֹתוֹ דְּבָרִים אַחֲרִים פִּיצַד? תְּנוּ רַבָּנָן: הַרְוָאָה (*) מְרַקוּלִיס, אֹמֵר וְכוּ'. אָמַר רַב הַמְנוּנָא: הַרְוָאָה בְּבֵל הַרְשָׁעָה חֵיב לְבָרָךְ חֲמִשָּׁה בְּרָכוֹת. תְּנוּ רַבָּנָן: הַרְוָאָה אוֹכְלוּסִי יִשְׂרָאֵל וְכוּ'. תְּנוּ רַבָּנָן: הַרְוָאָה מְלָכִי יִשְׂרָאֵל וְכוּ'. תְּנוּ רַבָּנָן: הַרְוָאָה בְּתֵי יִשְׂרָאֵל בְּיִשׁוּבָן וְכוּ'. תְּנוּ רַבָּנָן: הַרְוָאָה קִבְרֵי יִשְׂרָאֵל וְכוּ'. תְּנוּ רַבָּנָן: הַרְוָאָה הַכּוּשִׁי וְכוּ'. תְּנוּ רַבָּנָן: הַרְוָאָה (*) אֶת הַפִּיל וְאֶת הַקּוֹף וְכוּ'. אָמַר רַב יְהוּדָה: הַאי מָאן דְּנַפִּיק בְּיוֹמֵי נִיסָן וְכוּ'. אָמַר רַב יוֹחָנָן: הַרְוָאָה חֲלוּם וְנַפְשׁוֹ עֲגוּמָה וְכוּ'. כָּל זֶה לְלַמְדָּנוּ שֶׁהַחֲסָדִים בָּאִים מִן הַשָּׁמַיִם.

נפש יהודה מרקוליס. שם עבודת כוכבים ועבודתה שזורקין בה אבנים: את הפיל. מן היה עליפניט בליא וכן הקויף אפיא או מערקאיץ בליא:

פרק שלישי [קכא]

כְּשֶׁהָאָדָם נִהְיָה מִן הָעוֹלָם הַזֶּה בְּשׁוּם פְּנִים חֵיב לְבָרָךְ לְאֲדוֹן הַכֹּל, אֲשֶׁר כָּל הַהֲנָאוֹת בָּאוֹת מִטוֹבוֹ. וְאִם נִהְיָה בְּלֹא בְּרָכָה, (*) מְעַל, כְּדִגְרַסִּינָן פְּרָק פִּיצַד מְבָרְכִין (ברכות לה, א): תְּנוּ רַבָּנָן: אָסוּר לוֹ לְאָדָם שְׂיִהְיֶה מִן הָעוֹלָם הַזֶּה בְּלֹא בְּרָכָה. וְכָל הַנִּהְיָה מִן הָעוֹלָם הַזֶּה בְּלֹא בְּרָכָה, מַאי תַּפְקִנְתִּיהָ? יִלְדָּךְ אֶצֶל חָכָם. חָכָם מַאי עֶבֶיד לֵיהּ, הָא עֶבְדִּיהּ לְאִיסוּרִיא? אֶלָּא אָמַר רַבָּא: יִלְדָּךְ אֶצֶל חָכָם מְעַקְרָא וְיִלְמְדָנוּ בְּרָכוֹת, שְׁלֹא יָבוֹא לְיַדֵּי מְעִילָה. וְאִמַּאי קָרִי לֵיהּ מְעַל? לְפִי שֶׁכָּל מִי שֶׁאוֹכֵל בְּלֹא בְּרָכָה לְשֵׁם, נִרְאֶה שֶׁהוּא חוֹשֵׁב שֶׁבָּאָה לוֹ (*) בְּחָרִיצוֹתוֹ וְאִינוּ כּוֹ, כִּי הַכֹּל בָּא מֵאֵת הַשָּׁם יִתְבָּרַךְ וּבְזֶה מְעַל.

נפש יהודה מעל. כנהנה מן ההקדש: בחריצותו. בחכמתו ובחריפותו הגיע לזה:

וְעוֹד, שְׁקָדָם בְּרָכָה הוּא קָדָשׁ וּמוֹעֵל בּוֹ כְּמוֹ בְּקָדָשׁ וּלְאַחַר בְּרָכָה זָכָה בּוֹ מֵאֵת שְׁלַחַן הַשֵּׁם שֶׁנִּתְּנוּ לוֹ וְנִעְשָׂה שְׁלוֹ, לְפִיכָךְ הַנִּהְיָה בְּלֹא בְּרָכָה מוֹעֵל כְּמִי שֶׁאֵכֵל קָדָשׁ בְּלֹא פְדִיוֹן. וְהֵכִי מְסַתְּבָרָא, מִדְּאֲמַרִּינָן עֲלֶיהָ: אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל: כָּל הַנִּהְיָה מִן הָעוֹלָם הַזֶּה בְּלֹא בְּרָכָה מְעַל כְּאֵלוֹ נִהְיָה מְקַדְּשֵׁי הַקְּדוֹשִׁים, שְׁנֶאמַר: "לֵה' הָאֶרֶץ וּמְלוֹאָהּ" (תהלים כד, א). רַבִּי לִוִּי רָמִי: כְּתִיב: "לֵה' הָאֶרֶץ וּמְלוֹאָהּ", וְגו', וְכִתִּיב: "וְהָאֶרֶץ נָתַן לְבְנֵי-אָדָם" (שם קטו, טז)? לֹא קִשְׂיָא, כָּאֵן קָדָם בְּרָכָה, כָּאֵן לְאַחַר בְּרָכָה.

וְהֵכִי נִמִּי מְסַתְּבָרָא, מִדְּאֲמַרִּינָן עֲלֶיהָ (שם) וְאֵן בְּפֶרֶק חֶלֶק (סנהדרין קב, א): אָמַר רַבִּי חֲנִינָא בַר פִּפְא: כָּל הַנִּהְיָה מִן הָעוֹלָם הַזֶּה בְּלֹא בְּרָכָה כְּאֵלוֹ (*) גּוֹזֵל לְהַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא (*) וְכִנְסֵת יִשְׂרָאֵל, שְׁנֶאמַר: "גּוֹזֵל אָבִיו וְאִמּוֹ וְאָמַר (*) אֵין פֶּשַׁע" וְגו' (משלי כח, כד). וְאֵין אָבִיו אֶלָּא הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, שְׁנֶאמַר: "הַלּוֹא-הוּא אָבִיךָ קִנְיָךְ" (דברים לב, ו). וְאֵין אִמּוֹ אֶלָּא כְּנִסֵּת יִשְׂרָאֵל, שְׁנֶאמַר: "וְאֵל תִּטֹּשׁ תּוֹרַת אֲמֹד" (משלי א, ח). מַאי "חֲבֵר הוּא לְאִישׁ

משחית" (שם כח, כד)? חבר הוא לירבעם בן נבט שהשחית את ישראל
לאביהם שבשמים.

נפש יהודה גוזל. להקב"ה, את ברכתו: **וכנסת ישראל**. שחוטא בזה שלא ברך ועיי"כ
הפירות לוקין: **אין פשע**. לפי שהוא מיקל רואין האחרים ולומדין ממנו לעשות כן ליהנות
מן העולם בלא ברכה ולכך נקרא זה המיקל חבר לאיש משחית לירבעם בן נבט שחטא
והחטיא את ישראל כך הוא חוטא ומחטיא וכן בכל העבירות שאחרים רואין ממנו ועושין
גם הם כך:

וכמו שתקנו ברכה לפניך כף תקנו ברכה לאחריה. (*) וטוב לסמכה
לנטילה אחרונה, כדאמרינן בירושלמי (ברכות א, א): אמר רב: שלש תקיפות
הן: תקף לסמיכה שחיטה, דכתיב: "וסמך ושחט" (ויקרא א, דה). תקף
לגאלה תפלה, שנאמר: "ה' צורי וגאלי" (תהלים יט, טו) וסמך ליה: "יענך
ה' ביום צרה" (שם כ, ב). תקף לנטילת ידים ברכה, דכתיב: "שאוידכם קדש
וברכו אתה" (שם קלד, ב).

נפש יהודה **וטוב לסמכה**. אותה ברכה אחרונה לאומרה מיד אחר שנטל ידיו במים
אחרונים אחר אכילתו:

וברכת המזון יש לה סמך מן התורה, כדגרסינן פירק שלשה שאכלו (ברכות
מח, ב): תנו רבנן: מנין לברכת המזון מן התורה? שנאמר: "ואכלת ושבעת
ויברכת" (דברים ח, י). "ויברכת" זו ברכת הין; "אתה אלהיך"
(שם) זו ברכת הזמון; "עלהארץ" (שם) זו ברכת הארץ; "הטבה"
(שם) זו ברכת נחמה; "אשר נתן לך" (שם) זו "הטוב והמטיב".

נפש יהודה **ברכת הין**. ברכה ראשונה של ברכת המזון שמסיים ברוך אתה ה' הין את
הכל: אתה אלהיך זו ברכת הזמון. שצריך לזימון לברך בשלשה וכן ב" דאת לרבות בא:
על הארץ. זו ברכת הארץ, נודה לך ה' אלהינו על הארץ וכו': הטובה. זו ברכת נחמה, רחם
ה' אלהינו וכו': אשר נתן לך. זו הטוב והמטיב, ברכת האל אבינו דכתיב ביה הטוב והמטיב
לכל:

אין לי אלא לאחריו, לפניו מנין? תלמוד לומר: "אשר נתן לך" משעה
שנתן לך. רבי אומר: "ואכלת ושבעת ויברכת" זו ברכת הין, אבל ברכת
זמון מן (*) גדלו לה' אתי" (תהלים לד, ד) נפקא. "עלהארץ", זו ברכת
הארץ, "הטבה" זו "בונה ירושלים" וכן הוא אומר: "ההר הטוב הזה
והלבנו" (דברים ג, כה). ו" (*) הטוב והמטיב" בגינה תקניה. ואין לי אלא
לאחריו, לפניו מנין? אמרת קל וחומר: (*) כשהוא שבע מברך, כשהוא רעב
לא כל שכן. רבי יצחק אומר: (*) אינו צריך, הרי הוא אומר: "ויברך את
לחמך ואת מימך" (שמות כג, כה), אל תקרי "ויברך" אלא "ויברך". ואימתי
קרוי לחם? קדם שיאכלנו.

נפש יהודה גדלו. שנים אתי שלש: הטוב והמטיב ביבנה תקנו. על הרוגי ביתר שלא
נסרחו עד שניתנו לקבורה: כשהוא שבע. מצוה לברך ולהודות על שבעו כשהוא רעב והוא
בא להפיק את רעבונו עיי ברייתו של הקב"ה לא כ"ש שזה צריך לברך להקב"ה יותר: אינו
צריך. לקל וחומר זה אלא וברך את לחמך ברך את לחמך:

רבי נתן אומר: אינו צריך, הרי הוא אומר: "כְּבֹאֲכֶם הָעִיר כִּן תִּמְצְאוּן אֹתוֹ [וגו']" (*) כִּי הוּא יְבָרֵךְ הַזֵּבַח" (שמואל א ט, יג). (*) וְכָל כֶּךָ לָמָּה? אָמַר רַב: מִכָּאן שֶׁהַנְּשִׁים דְּבִרְנִיּוֹת הֵן. וְשִׁמּוּאֵל אָמַר: כִּדִּי לְהַסְתַּפֵּל בְּיָפְיוֹ שֶׁל שְׂאוּל, שֶׁנֶּאֱמַר: "מִשְׁכְּמוֹ וְמַעֲלָה גְבוּהָ מִכָּל־הָעַם" (שם שם, ב). רבי יוחנן אָמַר: מִכָּאן (*) שֶׁאֵין מַלְכוּת נוֹגַעַת בְּחִבְרָתָהּ אֲפֵלוּ כִּמְלֵא נִימָא.

נפש יהודה כי הוא יברך הזבח. ואח"כ יאכלו הקרואים למדך שטעון לברך לפני אכילה על הזבח הוא אומר ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו לאכול את הזבח והיכן צונו והבשר תאכל: וכל כך למה. היו הנשים מאריכות דבריהן בדברם עם שאול: שאין מלכות נוגעת בחברתה. לפי ששמואל היה מנהיג את ישראל ושאוול היה נוטל את השררה משדבר שמואל אליו ואורך דברים עכב לפי שעה:

וְאֵין לִי אֶלָּא בְּרַכַּת הַמְּזוּן, בְּרַכַּת הַתּוֹרָה מִנֵּין? אָמַר רַבִּי יִשְׁמַעֵאל: קַל וְחֹמֶר: לְחַיֵּי שְׁעָה מִבְּרָךְ, לְחַיֵּי הָעוֹלָם לֹא כָּל שֶׁכֵּן. רַבִּי חִיָּא בַר נַחְמָנִי, תִּלְמִידוֹ שֶׁל רַבִּי יִשְׁמַעֵאל, אָמַר מִשְּׁמוֹ: אֵינוֹ צָרִיךְ, הֲרִי הוּא אֹמֵר: "אֲשֶׁר נִתְּרָלְךָ" וְלִהְלֹן הוּא אֹמֵר: "וְאֶתְנָה לְךָ לַחַת הָאָבִן וְהַתּוֹרָה וְהַמְצֻוָּה" (שמות כד, יב). רַבִּי מֵאִיר אֹמֵר: וּמִנֵּין שֶׁכְּשֵׁם שֶׁמִּבְּרָךְ עַל הַטּוֹבָה כֶּךָ מִבְּרָךְ עַל הָרָעָה, תִּלְמוּד לומר: "אֲשֶׁר נִתָּן לְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ" דִּינָךְ, בְּכָל דִּין שֶׁדִּינָךְ, אַחַת (*) מִדָּה טוֹבָה וְאַחַת מִדָּה שֶׁל פְּרַעְנוּת. רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בִּתְרִיא אֹמֵר: אֵינוֹ צָרִיךְ, הֲרִי הוּא אֹמֵר: "הַטּוֹבָה", "טוֹבָה" זוֹ תּוֹרָה וְכֵן הוּא אֹמֵר: "כִּי לָקַח טוֹב נִתַּתִּי לָכֶם" וגו' (משלי ד, ב); "הַטּוֹבָה" זוֹ "בוֹנָה יְרוּשָׁלַיִם", וְכֵן הוּא אֹמֵר: "הֲהִרַר הַטּוֹב הַזֶּה וְהִלְבֵּנֵנוּ" (דברים ג, כה).

נפש יהודה מדה טובה. כלומר לעולם צריך האדם לברך להקב"ה על כל מה שיבא לו בין רע בין טוב אז גם הרעה טובה היא לו ותורה מדה טובה היא וצריך לברך עליה:

וְלֹא בְּהִנָּאת אֲכִילָה וּשְׂתִיָּה בְּלֶבֶד אָמְרוּ, אֶלָּא אֵף בְּהִנָּאת הָרִיחַ, כְּדִגְרִסִּין בְּסוּף פָּרָק פִּיצַד מִבְּרַכִּין (ברכות מג, ב): אָמַר רַב חֲסִידָא בַר טוֹבִיא אָמַר רַב: מִנֵּין שֶׁמִּבְּרַכִּין עַל הָרִיחַ הַטּוֹב? שֶׁנֶּאֱמַר: "כָּל הַנְּשָׁמָה תִּהְלַל יָהּ" (תהלים קנ, ו), אֵיזָהוּ דְבַר שֶׁהַנְּשָׁמָה נִהְיֶית מִמֶּנּוּ וְלֹא הַגּוֹף? הֵי אֹמֵר זֶה רִיחַ.

וגם כְּשִׁירָאָה אֶת חֲבֵרוֹ לְאַחַר זְמַן, אוֹ יִשְׁמַע בְּשׁוֹרוֹת טוֹבוֹת כְּשֶׁמִּקְבֵּל הַנָּאָה, כָּל אֵלוֹ וְהַדּוּמָה לָהֶם יְבָרֵךְ לְאֵל יִתְבָּרֵךְ, שֶׁהַכֹּל בְּיָדוֹ וּבְמִאֲמָרוֹ.

פרק רביעי [קכב]

יש בְּרַכּוֹת אַחֲרוֹת, שֶׁהֵן בְּרַכַּת הַשֵּׁבַח וְהַהוֹדָאָה, שֶׁמְחַיֵּב אָדָם לְהוֹדוֹת לְאֵל יִתְבָּרֵךְ עַל הַטּוֹבוֹת שֶׁעָשָׂה עִמּוֹ, כְּדֹאֲמַרֵּינוּ בְּפָרָק הָרוֹאָה (ברכות נד, ב): אָמַר רַב יְהוּדָה: אֲרַבְּעָה (*) צָרִיכִין לְהוֹדוֹת וְאֵלוֹ הֵן: יוֹרְדֵי הַיָּם וְהוֹלְכֵי מִדְּבָרוֹת וּמִי שֶׁהָיָה חוֹלָה וְנִתְרַפָּא וּמִי שֶׁהָיָה חָבוּשׁ בְּבֵית הָאִסּוּרִים וְיִצְאָ.

נפש יהודה צריכין להודות כשיוצאין מן הסכנה. וסימן חיים "חולה" יים "יסורין" מדבר אך יש נותנין סימן "חבוש" יים "יסורין" מדבר דהא חולה ויסורין חדא היא:

יִוֹרְדֵי הַיָּם מִנָּא לָן? דְּכִתִּיב: "יִוֹרְדֵי הַיָּם בְּאֲנִיּוֹת" (תהלים קז, כג) וְכִתִּיב בְּתִרְיָה: "יִוְדוּ לַה' חֲסִדָּו" (שם שם, לא). הוֹלְכֵי מִדְּבָרוֹת - דְּכִתִּיב: "תַּעֲוֹ בְּמִדְבָּר וְגו' וַיְדַרְיָכֶם וְגו' יוֹדוּ וְגו' (שם שם, ד-ח). וּמִי שֶׁהָיָה חוֹלָה וְנִתְרַפָּא מִנָּא לָן? דְּכִתִּיב: "אֲוִילִים מִדָּרָךְ פִּשְׁעֵם וְגו' יוֹדוּ" וְגו' (שם שם, יז-כא). וּמִי שֶׁהָיָה חָבוּשׁ בְּבֵית הָאֲסוּרִים וַיֵּצֵא מִנָּא לָן? דְּכִתִּיב: "יִשְׁבֵי חֲשָׁד וְצַלְמוֹת וְגו' וַיִּצְעְקוּ וְגו' יוֹצִיאֵם וְגו' יוֹדוּ וְגו' (שם שם, יטו).

מֵאִי מְבָרַךְ? אָמַר רַב יְהוּדָה: "בְּרוּךְ הַגּוֹמֵל לְחַיִּיבִים טוֹבוֹת שְׂגֻמְלָנִי כֹל טוֹב". אָמַר אַבְיִי: וְצָרִיךְ לְאֹדוּיֵי קָמִי עֲשֶׂרָה, דְּכִתִּיב: "וַיִּרְוּמָמוּהוּ בְּקַהֲל־עַם" (שם שם, לב). אָמַר מֵר זוֹטְרָא: וְהוּא דְאֶפְא תְרִי רַבְּנָן בְּהַדִּיהוּ, דְּכִתִּיב: "וַיִּבְמוֹשֵׁב זְקֵנִים יְהַלְלוּהוּ" (שם). (*) וְאִימָא בְּעֲשֶׂרָה רַבְּנָן? מִי כְתִיב "בְּקַהֲל־זְקֵנִים"? "בְּקַהֲל־עַם" כְּתִיב. וְאִימָא בְּעֲשֶׂרָה וּבְתִרְיָן רַבְּנָן? קִשְׂיָא.

נפש יהודה ואימא בעשרה ובתריין רבנן. דצריך י"ב להודות בפניהם:

וְהַסִּימֹן מֵאֵלוּ הָאֲרַבְעָה הוּא: "וְכָל הַחַיִּי"ם יוֹדוּךָ סְלָה": ח'וֹלָה, י"ם, י"סוֹרִין, מ'דְּבָר.

וּבְאֲרַבְעָה דְּבָרִים אֵלוּ חַיִּיב לְהוֹדוֹת בְּרַבִּים בְּגִזְרַת הַכְּתוּב, אֲבָל בְּכָל שְׁעָה יֵשׁ לוֹ לְאָדָם לְהוֹדוֹת וּלְבָרַךְ לְאֵל וּלְתַבְרַךְ בִּינוּ לְבִין הַמְּקוֹם, עַל כָּל הַטּוֹבוֹת וְהַחֲסִדִּים שְׁעוֹשֶׂה עִמּוֹ בְּכָל עֵת וְשִׁמְצִילוֹ מִכָּל מְקָרִים וּפְגָעִים הַפְּרוּשִׁים עַל כָּל הַחַיִּים וּמְזַמְנִים לְבוֹא. וַיִּבְקֶשׂ מִמֶּנּוּ חֲסֵד עַל הַעֲתִיד, כִּי לֹא בַחֲלִיל וְלֹא בַחֲנִית יוֹשִׁיעַ ה'. וְכָל הַשְּׂמִירוֹת מֵאֵתוֹ, יְתַבְרַךְ שְׁמוֹ. וְאִם הוּא לֹא יִשְׁמֹר עִיר שְׂוֹא שְׂקֵד שׁוֹמֵר.

וְעַל כֵּן אֵין לְאָדָם לְשׁוּם בְּטָחוֹנוֹ כִּי אִם בְּאֲדוֹן הַכֹּל, שֶׁהֵיכֵלֵת בְּיָדוֹ וַיִּבְקֶשׂ וַיִּתְחַנֵּן מִמֶּנּוּ, כִּי הַכֹּל נַעֲשֶׂה בְרִשְׁוֹתוֹ וּבְמֵאֲמָרוֹ. וְאִם לְפַעְמִים בְּחֲטָאוֹ יִבֹּא לוֹ רָעָה, יוֹדָה לְדִין הָאֱמֶת, שֶׁהַכֹּל בָּא בְּדִין. וַיִּבְרַךְ לוֹ עַל הָרָעָה כְּשֵׁם שְׂמִיבְרַךְ עַל הַטּוֹבָה, כְּדִאֲמַרְיָן הַתָּם, בְּפִרְקֵי הַרְוָאָה, בְּמִשְׁנָה (נד, א): (*) חַיִּיב אָדָם לְבָרַךְ עַל הָרָעָה כְּשֵׁם שְׂמִיבְרַךְ עַל הַטּוֹבָה וְכוּ'. וּמִסִּיקָנָא בְּגִמְרָא (ס, ב): לְקַבּוּלָא בְּשִׂמְחָה. וְאֲמַרְיָן עֲלָה: מִנָּא הֵינִי מִיֵּלִי? אָמַר רַבָּה בַר בַּר חֲנָא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אָמַר קָרָא: "בְּה' אֶהְיֶלֶל דְּבַר בְּאֱלֹהִים אֶהְיֶלֶל דְּבַר" (תהלים נו, יא). "בְּה' אֶהְיֶלֶל דְּבַר" זוּ מִדָּה טוֹבָה, "בְּאֱלֹהִים אֶהְיֶלֶל דְּבַר" זוּ מִדַּת פְּרַעֲנוּת. רַבִּי אֲבָהוּ אָמַר: מֵהַכָּא, "חֲסִדָּו וּמִשְׁפָּט אֲשִׁירָה לָךְ ה' אֲזַמְרָה" (שם קא, א). אִם לְחֲסֵד אֲשִׁירָה, אִם לְמִשְׁפָּט אֲשִׁירָה. רַבִּי תַנְחוּם אָמַר: אָמַר קָרָא: "כּוֹס־יְשׁוּעוֹת אֲשָׂא" וְגו' (שם קטז, יג), "צָרָה וַיִּגּוֹן אֲמַצָּא וּבְשָׁם" וְגו' (שם שם, גד). רַבָּה אָמַר: אָמַר קָרָא: "ה' נָתַן וְה' לָקַח" וְגו' (איוב א, כא).

נפש יהודה חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה. משמע הכל הטוב והמטיב והתנן על בשורות טובות אומר הטוב והמטיב ועל שמועות רעות אומר ברוך דיין האמת אלא לקבלינהו בשמחה מברך על מדת פורענות בלבב שלם: בה'. מדת רחמים אלהים זו מדת הדין לשון דיין כמו עד אלהים יבא דבר שניהם:

אמר רב הונא אמר רב משום רבי מאיר ותאנא משמיה דרבי עקיבא: לעולם יהא אדם רגיל לומר: כל מאן דעבדין מן שמיא עבד לטב. כי הא דרבי עקיבא הוה אזיל באורחא, (*) והוה בהדיה תרנגולא וחמרא ושרגא. מטא ליהוה דוכתא, בעא אושפיזא ולא יהבו ליה. אזל (*) בת בדברא. אתא אריה אכליה לחמרא, אתא שונרא אכליה לתרנגולא, אתא זיקא כביה לשרגא. אמר: כל מה דעבדין מן שמיא לטב. בלילא אתא גייסא שבייה למתא. אמר: לאו אמרי לכוון: כל מה דעבדין מן שמיא לטב. ללמדנו, שהרבה פעמים בא לו לאדם דבר שנהאח לו לכאורה שהוא רע לו ומסבב לו טובה.

נפש יהודה הוה בהדיה תרנגולא. להקיצו משנתו: בת בדברא. לן בשדה. הכל לטובה, אילו היה הנר דלוק היו הגייסות רואין אותי ואילו היה החמור נוער או תרנגול קורא היו הגייסות באים ושובים אותנו:

ולפעמים בא לו לאדם מעט רע בדין של רחמנות ונכנס לו במקום ענש גדול שהיה חיב. ועל הכל יודה למלך המשפט שמרחם עליו ואפלו בכעסו, כדגרסינן במסכת נדה, פרק המפלת (לא, א): דרש רב יוסף: מאי דכתיב, "אודף ה' (*) כי אנפת בי" וגו' (ישעיה יב, א), במה הכתוב מדבר, בשני בני אדם שיצאו לסחורה. (*) ישב לו קוץ לאדם מהם, התחיל מתרף ומגדף. לימים שמע שטבעה ספינתו של חברו בים, התחיל מודה. לכך נאמר: "ישב אפך ותנחמני" (שם).

נפש יהודה כי אנפת בי. מפני שכעסת עלי אני מודה שלטובתי היה: ישב לו קוץ. ברגלו של אחד מהם ולא יכול לצאת:

והינו דאמר רבי אלעזר: מאי דכתיב, "לעשה נפלאות גדלות (*) לבדו" (תהלים קלו, ד)? אפילו בעל הנס אינו מכיר את נסו. רוצה לומר, שלפעמים עושה הקדוש ברוך הוא נס עם האדם ודומה לו בהפוכו, לפי שכלם הם כסומים, רואים ואינם יודעים מה רואים, שומעים ואינם יודעים מה שומעים, מה שחושבים שבא לטובה יתגלגל ממנו הפכו, ומה שמדמין שבא לרעה פעמים שישתבב שבא לטובה. על כן יודה על הכל ויברך להשם יתברך.

נפש יהודה לבדו. הוא לבדו יודע שהוא נס אבל בעל הנס אינו מכירו:

החלק הרביעי מצות ציצית ובו שלשה פרקים

פרק ראשון [קכג]

עטיפת ציצית היא מצוה גדולה ואל יזלזל אדם בה כי שכרה גדול, עד שאמרו, שהיא שקולה כנגד כל המצוות. כדגרסינו במסכת מנחות, פרק התכלת (מג, ב): תנא: "וראיתם אתו וזכרתם" (במדבר טו, לט), ראה מצוה זו וזכר מצוה אחרת התלויה בה. ואיזו? (*). זו קריאת שמע. דתנו: מאימתי קורין את שמע בשחרית? משיכיר בין תכלת ללבן. תנא אידך: "וראיתם אתו וזכרתם" וגו', ראה מצוה זו וזכר מצוה אחרת הסמוכה לה. ואיזו? זו מצות כלאים, דכתיב: "לא תלבש שעטניו צמר ופשתים יחדו. גדלים תעשה לך" (דברים כב, יא"ב).

נפש יהודה זו קריאת שמע. דכשתכיר מנין של ציצית קורא אתה ק"ש והן תכלת שיש בציצית דכתיב וראיתם אותו שיהא ניכר בצבעים:

תנא אידך: "וראיתם אתו" וגו', (*). כיון שנתחייב אדם במצוה זו נתחייב בכל המצוות כן. (*). ורבי שמעון היא, דאמר: מצות עשה שהזמן גרמה היא. תנא אידך: "וראיתם אתו וזכרתם" וגו', (*). שקולה מצוה זו כנגד כל המצוות כן. ותנא אידך: "וראיתם אתו וזכרתם ועשיתם", (*). ראה מביאה לידי זכירה, זכירה מביאה לידי מעשה. ורבי שמעון בן יוחאי אומר: כל הזריז במצוה זו זוכה ומקבל פני שכינה. כתיב הכא: "וראיתם אתו" וכתוב התם: "אתה' אלהיך תירא" וגו' (דברים ו, יג). תנו רבנן: חביבין ישראל, שסבבן הקדוש ברוך הוא, במצות תפלין בראשיהן ותפלין בזרועותיהן, ציצית בבגדיהן וכו', כדאיתא בענין המילה (סימן פב).

נפש יהודה כיון שנתחייב במצוה. זו שהאיר היום נתחייב בכל המצוות דרוב מצות נוהגין ביום ל"א כיון שנתחייב אדם במצוה זו בציצית כשיגיע לייג שנים נתחייב בכל המצוות: ורבי שמעון היא. דפוטרי הנשים ממצות ציצית משום שהיא מצות עשה שהזמן גרמא דכסות לילה פטור מן הציצית: שקולה מצוה זו. מדכתיב את כל המצוות ועוד דציצית בגימ' ת"ר וחמש קשרים וחי' חוטין הרי תרי"ג: ראה. ראית ציצית מביא לידי זכירת מצות אחרות: את ה' אלהיך תירא ואותו תעבוד. מה להלן שכינה אף כאן אותו דוראיתם שכינה:

ואמרין עלה (מד, א): תנא, אמר רבי נתן: אין לך כל מצוה קלה שבתורה שאין מתן שכרה בעולם הזה ובעולם הבא, אבל איני יודע כמה, צא ולמד ממצות ציצית. מעשה באדם אחד שהיה זהיר במצות ציצית. שמע שיש זונה אחת בכרפי הים שנוטלת ארבע מאות זהובים בשכרה. שגר לה ארבע מאות זהובים וקבעה לו זמן. כשהגיע לו זמן הלך וישב על פתח ביתה. נכנסה שפחתה ואמרה לה: אותו האיש ששגר לך ארבע מאות זהובים בא וישב לו על הפתח. אמרה לה: יפנס. נכנס. הציעה לו שבע מטות, שש של כסף והעליונה של זהב ובין כל אחת ואחת סלם של כסף והעליון של זהב. ועלתה וישבה על גבי העליונה ערמה, ואף הוא עלה לישב ערם כנגדה. באו ציציותיו וטפחו לו על פניו. נשמט וישב על גבי קרקע ואף היא נשמטה וישבה על גבי קרקע. אמרה לו: גפה של רומי, איני מניחה עד שתאמר לי: מה מום ראית בי? אמר לה: העבודה, שלא ראיתי אשה יפה כמותך, אלא מצוה אחת צונו ה' אלהינו, וציצית שמה, וכתוב

בַּהּ: "אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם" שְׁתֵּי פְעָמִים (במדבר טו, מא). אֲנִי הוּא שְׁעֵתִיד לִיפְרַע וְאֲנִי הוּא שְׁעֵתִיד לִתֵּן שְׂכָר; וְעַתָּה נִדְמוּ עָלַי כְּאַרְבָּעָה יָדַי. אָמְרָה לוֹ: הָעֲבוּדָה, אֵינִי מְנִיחָה עַד שֶׁתִּכְתֵּב לִי מָה שְׁמֶךָ וּמָה שֵׁם עֵירָךְ וּמָה שֵׁם רַבְּךָ וּמָה שֵׁם מְדַרְשֶׁךָ שְׁאַתָּה לֹא מֵד בּוֹ תוֹרָה. כָּתַב וְנָתַן בְּיָדָהּ. עֲמָדָה וְחִלְקָה כָּל נִכְסֶיהָ, (*) שְׁלִישׁ לַמְּלָכוֹת וּשְׁלִישׁ לְעַנְיִים וּשְׁלִישׁ נְטִלָה בְּיָדָהּ, חוּץ מֵאוֹתָן מְצָעוֹת, וּבָאת לְבֵית מְדַרְשׁוֹ שֶׁל רַבִּי חִיָּא. אָמְרָה לוֹ: צִוֵּה עָלַי וְיַעֲשׂוּנִי עֲבָרָה. אָמַר לָהּ: בְּתִי, שְׂמָא עֵינֶיךָ נִתְּתָ בְּאֶחָד מִן הַתְּלַמִּידִים? (*) הוֹצִיָּאָה כָּתַב מִיָּדָהּ וְנִתְּנָה לוֹ. אָמַר לָהּ: זֵיל זְכִי בְּמִקְחֶךָ. (*) אוֹתָן מְצָעוֹת שֶׁהֲצִיעָה לוֹ בְּאֶסוּר, הֲצִיעָה לוֹ בְּהֵתֵר. זֶה מִתֵּן שְׂכָרָן בְּעוֹלָם הַזֶּה וְלְעוֹלָם הַבָּא אֵינִי יוֹדֵעַ כְּמָה. מַעֲשֵׂה זֶה גַם כֵּן כְּתוּב בְּמְדַרְשׁ תַּנְחוּמָא.

נפש יהודה **שליש למלכות**. שיניחנה להתגייר: **הוציאה כתב מידה**. וסיפרה לו כל המאורע שלשם הש"י היא מתגיירת לפי ששמעה נס גדול של חומר מצות שטפחו לו ארבע ציציות על פניו: **אותן מצעות**. לא מכרה והביאה והוא מתן שכרו בעולם הזה:

וְלֹא עוֹד אֶלָּא אֶפְלוּ הַנָּשִׁים, שֶׁהֵן פְּטוּרוֹת מִן הַצִּיצִית, זֹכוֹת (*) כְּשֶׁהֵן עֲסוּקוֹת בּוֹ, כְּדִגְרָסִינָן בְּפֶרֶק הַמוֹכֵר אֶת הַסְּפִינָה (בבא בתרא עד, ב), שְׂבִיבִים יֵשׁ אַרְגֹּז אֶחָד גָּנוּז לְאִשְׁתּוֹ שֶׁל רַבִּי חֲנִינָא בֶן דּוּסָא, דִּשְׂדִיָּא בֵּיה תִּכְלַת לְצַדִּיקִים לְעֵתִיד לְבָא.

נפש יהודה **כשהן עסוקות בו**. שעושין ציצית ונותנין למי שצריך להם כאשתו של ר' חנינא שהיתי עושה ציצית:

וּבְזֹכוֹת הַצִּיצִית, אָמְרוּ בְּמְדַרְשׁ, שֶׁנִּצְוֵנו חֲנַנְיָה, מִיִּשְׂאֵל וְעִזְרָיָה מִתּוֹךְ כְּבִשְׁן הָאֵשׁ, דְּכָתִיב: "בְּאֵדִין גְּבִרְיָא אֵלֶךְ כְּפָתוּ בְּסַרְבְּלִיהוֹן פְּטוּשִׁיהוֹן וְכַרְבְּלֵתְהוֹן וְלְבוּשִׁיהוֹן וְרִמְיוּ לְגוֹ-אִתּוֹן נוֹרָא יְקַדְּתָא" (דניאל ג, כא). וּפְרָשׁוּ: "לְבוּשִׁיהוֹן", אֵלוּ (*) טְלִיתוֹת הַמְּצִיצוֹת שֶׁלָּהֶן.

נפש יהודה **טליתות המצויצות**. הציצית היו עליהן אף כשנזרקו לכבשן ועל כן ניצלו דאלייב מאי קמ"ל שהיו עליהן:

גַּם כְּתוּב בְּסִפְרֵי: כָּל הַמְּתַעֲטֵף בְּצִיצִית קִדְּשָׁתוֹ כְּפוּלָה מִשְׁלַח חֲבֵרוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וְעַשִּׂיתֶם אֶת-כָּל-מִצְוֹתַי וְהֵייתֶם קְדוֹשִׁים" וְגו' (במדבר טו, מ), מְלַמֵּד שֶׁהַצִּיצִית מוֹסְפֵת קִדְּשָׁה, וְהִזְהִיר בּוֹ יְבָרַךְ.

פרק שני [קכד]

גְּדוֹל עֲנֵשׁ הַמְּבַזָּה בְּעֵינָיו מְצוֹת צִיצִית, כְּדִגְרָסִינָן פֶּרֶק עַרְבֵי פְּסָחִים (פסחים ק"ג, ב): תָּנוּ רַבָּנָן: שְׂמוּנָה כְּמִנְדִּין לְשִׂמְיָם וְאֵלוּ הֵן: מִי שֶׁאִין לוֹ אִשָּׁה; וּמִי שֵׁישׁ לוֹ אִשָּׁה וְאִין לוֹ בָּנִים מִמֶּנָּה וְאִינוּ מְגֻרְשָׁה; וּמִי שֵׁישׁ לוֹ בָּנִים וְאִינוּ מְגֻדְּלָן לְתַלְמוּד תוֹרָה; וּמִי שֶׁאִין לוֹ תַּכְלִין בְּרֵאשׁוֹ; וּבְזָרוּעוֹ; וְצִיצִית בְּבִגְדוֹ; וּמְזוּזָה בְּפִתְחוֹ; וְהַמוֹנֵעַ מִנְּעָלִים מִרְגְּלָיו. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: אֵף מִי שֶׁאִינוּ מִסֵּב (*) בְּחִבּוּרַת מְצוּהָ.

נפש יהודה

בחבורת מצוה. כגון משתה של ברית מילה או בת כהן לכהן :

וגם המצוה בעיניו מצות ציצית נקרא עם הארץ לכל חומרותיו, כמבטל קריאת שמע שחרית וערבית, שנקרא מעות לא יוכל לתקן, כדגרוסינו פרק היה נוטל (סוטה כב, א) ובברכות, פרק שלשה שאכלו (מז, ב) : תנו רבנן : (*) איזהו עם הארץ? כל שאינו קורא קריאת שמע שחרית וערבית, דברי רבי אליעזר, רבי יהושע אומר : כל שאינו מניח תפלין. בן עזאי אומר : כל שאין לו ציצית בבגדו. רבי יונתן בן יוסף אומר : כל שיש לו בנים ואינו מגדלן לתלמוד תורה. אחרים אומרים : אפלו קרא ושנה (*) ולא שמש תלמידי חכמים, זהו עם הארץ.

נפש יהודה

איזהו עם הארץ. שדברו חכמים בכל מקום : ולא שימש תלמידי חכמים. הוא הגמ' התלויה בסברא שהיו נותנים לדברי משנה טעם והיו מתאספים יחד ועוסקים בכך והוא דוגמת הגמ' שסדרו האמוראים :

(*) וגדול ענש המבטלו בזמן הזה, שאין צריך תכלת, מן המבטלו בזמן שהיה נמצא תכלת בליקר, כדגרוסינו פרק התכלת (מנחות מג, ב) : תניא, היה רבי מאיר אומר : קשה ענשו של לבן מענשו של תכלת. משל למלך שקרא לשני עבדיו, לאחד אמר לו : הבה לי (*) חותם של זהב. ולאחר אמר לו : הבה לי חותם של טיט. ופשעו שניהם ולא הביאו, איזה מהם ענשו מרבה? הוי אומר, זה שאמר לו הבה לי של טיט ולא הביא.

נפש יהודה

וגדול עונש המבטלו. ציצית בזמן הזה שהם רק לבנים ובזול מהמבטל בעת שהי' צריך תכלת והיה ביוקר : חותם. היו עושין לבהמה ולעבד כשקונין אותן לשם סימן עבדות וזה שאמר לו המלך הבא חותם של טיט שמצוי הוא ולא הביאו עונשו מרובה :

על כן היו זהירים מאוד רבותינו בדבר זה, כדגרוסינו בפרק כל כתבי (שבת קיח, ב) : אמר רב נחמן בר יצחק : (*) תיתי לי דקמית מצות ציצית. אמר ליה רב יוסף לרב יוסף בריה דרבא : אבוך במאי זהיר טפיי? אמר ליה : במצות ציצית. יומא חד הנה סליק בדרגא, איפסיק ליה חוטא, לא נחית מדוכתיה עד (*) דרמייה. ראה כמה היו זהירין בדבר.

נפש יהודה

תיתי לי. שכר טוב לעוה"ב שקיימתי מצוה זו שלא הלכתי ד"א בלא ציצית : דרמייה. שתקנתי הציצית וזה לי תליית ציצית כדאמרי' בעלמא לא רמי חוטי :

ועל כן דרשו בפרק שואל אדם (שם קנג, א) : "בכל עת יהיו בגדיך לבנים" (קהלת ט, ח), זה ציצית ; "ושמן על ראשך אל יחסר" (שם), אלו תפלין, ללמדנו שמצותן כל היום. ואם למען הקדשה החמורה שבתפלין אין אנו יכולין לקימן כל היום, יהיו ישראל זריזין במצות ציצית.

פרק שלישי [קכה]

בזכותו של אברהם אבינו ז"ל, שהיה אוהב השם יתברך - שפרסם אמונתו בראשונה בעולם ולא נכנסה בו שום חמדה אפלו במה שהיה שלו מן הדין, מאחר שהצילו מן השביה לאחר יאוש בעליו - זכו בניו למצות ציצית ותפלין. כדגרוסינג בתפלין, פרק פסוי הדם (פח, ב) ובמסכת סוטה, פרק הנה מביא (יז, א): דרש רבא: בזכות שאמר אברהם אבינו: " (*) אם מחוט ועד (*) שרוף נעל" (בראשית יד, כג), (*) זכו בניו לשתי מצות: לחוט של תכלת ולרצועה של תפלין. (*) בשלמא רצועה של תפלין, דכתיב: "וראו כל עמי הארץ כי שם ה' וגו' (דברים כח, ט). ותנא, רבי אליעזר הגדול אומר: אלו תפלין שבראש, אלא חוט של תכלת (*) מאי היא? דתנא, היה רבי מאיר אומר: (*) מה נשתנה תכלת מכל מיני צבעונים? מפני (*) שהתכלת דומה לים וים דומה לרקיע ורקיע דומה לכסא הכבוד, שנאמר: "ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר" וגו' (שמות כד, ט). וכתב: "כמראה אברהם ספיר דמות כסא" (יחזקאל א, כו).

נפש יהודה **אם מחוט ועד שרוף**. שלא רצה ליהנות מן הגזל כלומר שהם היו גוזלין אותם מאחרים אע"פ שבהיתר בא לידו לא רצה ליהנות מהם: שרוף. רצועת מנעלים: זכו בניו. תכלת לציצית ורצועה של תפלין לקשור: בשלמא רצועה של תפלין. איכא הנאה דכתיב ויראו ממך: מאי היא. מה הנאה איכא: מה נשתנה תכלת. שהזיקה תורה לציצית: שהתכלת דומה לים. שהחלזון הוא דג שצובעין בדמו תכלת של ציצית מן הים הוא עולה אחד לע' שנה ומראית דמו דומה לים וים אנו רואין שדומה לרקיע ורקיע לספיר וספיר לכסא הכבוד דכתיב ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר והוא כעצם השמים לטוהר אלמא שמים דומין לספיר וספיר הוא כסא הכבוד דכתיב כמראה אבן ספיר דמות כסא כשהקב"ה מסתכל בכסא הכבוד שלו נזכר במצוה זו שהיא כנגד כל המצות:

וכן מצינו במדרש תנחומא: אמר לו הקדוש ברוך הוא: אנה אמרת "אם מחוט", אני מטהר את בניך במזבח שהוא מוקף בחוט של סקרא, כמו ששנינו: (*) המזבח היה מוקף בחוט של סיקרא. ועוד, בשכר שאמרת "אם מחוט", אני נותן לבניך מצות יבמה, "והלצה נעלו" (דברים כה, ט). ובזכות שאמרת "נעל", אני נותן לבניך מצות אכילת פסח, "נעליכם ברגליכם" (שמות יב, יא). ועוד, אני אפרע מעשיו, "על אדום אשליך נעלי" (תהלים ס, ט). ועוד, אני משבח את בניך בלשון: " (*) מה יפיו פעמיהו בנעלים" (שיר השירים ז, ב). ומדרש כזה בבראשית רבא, פרשת (מא) מג. (ט).

נפש יהודה **המזבח היה מוקף חוט של סיקרא**. והוא צבע אדום כדי להבדיל בין הדמים הנזרקים למעלה למזבח ובין הדמים הנזרקים למטה מן החוט הסיקרא ליסוד המזבח: מה יפו פעמיהו. לצאת מן הגלות בזכות הנעלים שאמר אברהם ועד שרוף נעל:

מצינו, שגדל מצות הציצית בא לנו בזכותו של אברהם, שגדלן הקדוש ברוך הוא במצוה זו, שהיא על ארבע כנפות, יותר ממלאכי השרת, שאף על פי שיש להם שש כנפים, אין להם אלא שתיים לכסות פניהם, שנאמר: "בשתיים יכסה פניו" (ישעיהו ו, ב). ולישראל ארבעה, שנאמר: "על ארבע כנפות כסותה" וגו' (דברים כב, יב). ובזכות זה הקדוש ברוך הוא מקבצן, שנאמר: "ונפצות יהודה יקבץ" (*) מארבע כנפות הארץ" (ישעיהו יא, יב). וגם בזכות זה אויבי ישראל כלים, שנאמר: "לאחז בכנפות הארץ וינערו רשעים ממנה" (איוב לח, ג). ובזכות זה יזרח לצדיקים לעתיד לבא. שנאמר:

"וְזָרְחָה לְכֶם יִרְאֵי שָׁמַי (*). שְׁמֵשׁ צְדָקָה וּמִרְפָּא" וגו' (מלאכי ג, כ). היא שְׁעֵמֶדָה לְיִשְׂרָאֵל בְּיַמֵּי חִזְקִיָּה עִם סִנְחַרִּיב, שְׁנֶאֱמַר: "מִכְּנֶנֶף הָאָרֶץ (*). זְמַרְתָּ שְׁמֵעֲנֵנִי" וגו' (שׁיעיה כד, טז). וְהִיא שְׁעֵמֶדָה - עִם הַמְּצֹטֹת הָאֲחֵרוֹת אֲשֶׁר מְקִימִים יִשְׂרָאֵל בְּכָל דּוֹר וָדוֹר.

נפש יהודה מארבע כנפות. בזכות כנפות הציצית: שמש צדקה ומרפא בכנפיה. בזכות כנפיה של ציצית: זמירות שמענו. שאמרה הארץ זמירות שירות בשעה שנהרגו חיל של סנחריב לפני ירושלים בימי יחזקיהו המלך והיינו מכנף הארץ בזכות כנפות. או זמירות לשון כריתה שנכרתו הכשדים:

וּלְפִי שְׁשָׁרֵשׁ מְצֹנָה זֹאת בְּזָכוֹת אֲבָרָהֶם, לְכַדְּ תִקְנוּ שְׁמוֹנָה חוּטִין כְּנָגֵד שְׁמוֹנֵת יָמֵי הַמַּיְלָה שְׁנֶצְטֹנָה אֲבָרָהֶם אָבִינוּ, עָלֵינוּ הַשְּׁלוֹם, וְכִנְגֵד שְׁמוֹנָה רְקִיעִים (*). שְׁעֵד כְּסֵא הַכְּבוֹד, מֵאַחַר שֶׁהִתְכַלַּת, שֶׁהִיְתָה (*). יְסוּד הַמְּצֹנָה דוֹמָה לְרְקִיעַ.

נפש יהודה שעד כסא הכבוד. הוא למעלה משבעה רקיעים כי משם התחלת הבריאה מהרקיע העליון ולמעלה ממנו אין סוף ב"ה: יסוד המצוה. עיקר המצוה היא תכלת ויש בה חסרון כיס ובראותו בתכלת זוכר באביו שבשמים:

וְהַמְּקִיִּים מְצֹנָה זֹו כְּתִקְוֹנָה אֵל יִתְאַוּה לְדַבֵּר עֲבָרָה, כְּדַכְתִּיב: "וְלֹא־תִתּוֹרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם" (במדבר טו, לט), זֹו מִיִּנּוֹת; "וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם" (שם), זֹו זְנוֹת. נִמְצָא שְׁמִרְחִיקוֹ מֵאֵלּוֹ הַשְּׁתֵּי עֲבָרוֹת, שֶׁהֵן יְסוּד כָּל חֵטָא, וּמְצִילָתוֹ מֵעֲנֻשָׁה שֶׁל גִּיהֲנֹם.

החלק החמשי בקדשת תפלין

וַיֵּשׁ בּוֹ שְׁלֹשָׁה פְּרָקִים

פרק ראשון [קכו]

כְּתִיבַת הַפְּרָשִׁיּוֹת עִם בְּתִיחֵהֶם וְהִנְחָתָן וּבִרְכָתָן כְּתוּב הוּא בְּמִקְוֹמוֹ. וּלְפִי שֶׁהֵן דְּבַר קְדוֹשׁ אֵין כּוֹתְבִין אוֹתָן אֶלָּא עַל גְּבִי עוֹר בְּהֵמָה טְהוֹרָה. וַיֵּשׁ לְדַבֵּר סִמְדָּ מִן הַתּוֹרָה, כְּדַגְרִסִּינָן בְּמִסְכַּת שַׁבָּת, פְּרָק שְׁמוֹנָה שְׁרָצִים (קח, א): שְׁמוּאֵל וְקִרְנָא הוּוּ יְתִבֵי אֲגוּדָא דְנִהַר מְלָפָא. חִזִּינְהוּ שְׁמוּאֵל לְמִיָּא דְקָא דָּאלוּ (*). וְעַכְרִי, אֲמַר לִיה שְׁמוּאֵל לְקִרְנָא: גְּבָרָא רַבָּה קָא אֲתֵי מִמְעַרְבָא

וְחָשׁ בְּמַעֲיָהּ וְקָא דָּאלוּ מִיָּא לְקַבֵּיל אַפִּיָּהּ (פירוש: גליהו מגביהין לעשות מחיצה סביב, כשהוא נפנה, על דופני הספינה שלא יראה גלוי), קוים זיל (*) תְּהִי לִיָּה אֶקְנֶקְנִיָּה. אָזַל, אֲשַׁפְּחִיָּה דְרַב הָוָה. בְּעָא מִיָּנִיָּה: מְנִין שְׂאִין כּוֹתְבִין תְּפִלִּין אֶלָּא עַל גְּפִי עוֹר בְּהִמָּה טְהוֹרָה? אָמַר לִיָּה: דְּכָתִיב: "לִמְעַן תִּהְיֶה תּוֹרַת ה' בְּפִיךָ" (שמות יג, ט). (*) מִן הַמִּתְרַ בְּפִיךָ.

נפש יהודה ועכירי. ענין צער משום צערו דרב שהיה חש במעיו וצריך כל שעה לנקבו היו המים עכורין והוא סימן צער שאף הוא עכור ומפני שלא היה בעת הזאת רוח מנשבת על הים וראו המים נעשין גלין הבינו שלכבוד אדם גדול הוא זה והנהר היה מושך מן איי לבלב: תהי. הריח בו בקנקנו אם יין הוא או חומץ כלומר בדקוהו אם ת"ח הוא אם לאו: מן המותר בפיך. ע"ג עור בהמה טהורה שהבשר ממנה מותר לאכול:

וְהִים פְּאָר לְיִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ שְׂדֵרְשׁוֹ (ברכות, יא). עַל "פְּאָרְךָ חֲבוּשׁ עָלֶיךָ" (יחזקאל כד, יז): אֵלוּ תְּפִלִּין שְׁבִרָאֵשׁ.

וְאִף הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, שֶׁהוּא יוֹצֵר הַכֹּל כְּבִיכּוֹל, הוּא מִתְּפָאָר בְּהוּ, עַד שֶׁהַמְּשִׁילוֹ, וְאָמְרוּ הַנְּחַת תְּפִלִּין בְּאֵל יִתְבָּרַךְ, דְּגַרְסִינָן בְּפִרְקָא קַמָּא דְּבִרְכּוֹת (ו, א): אָמַר רַבִּין בֵּר רַב אֲדָא אָמַר רַבִּי יֶצְחָק: מְנִין שֶׁהַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מְנִיחַ תְּפִלִּין? שְׁנַאָמַר: "נִשְׁבַּע ה' בְּיָמֵינוּ וּבְזָרוּעַ עֲזָו" (ישעיה סב, ח), "יָמֵינוּ" זֶה תּוֹרָה, שְׁנַאָמַר: "מִיָּמֵינוּ אֵשׁ דָּת לָמוּ" (דברים לג, ב); "וּבְזָרוּעַ עֲזָו", אֵלוּ תְּפִלִּין, שְׁנַאָמַר: "ה' עֲזָ לְעַמּוֹ יִתֵּן ה' יְבָרַךְ אֶת־עַמּוֹ" וגו' (תהלים כט, יא). וְכָתִיב: "וְרָאוּ כָּל־עַמֵּי הָאָרֶץ כִּי שָׁם ה' נִקְרָא עָלֶיךָ וְיָרְאוּ מִמֶּךָ" (דברים כח, ט). וְתִנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר הַגָּדוֹל אָמַר: אֵלוּ תְּפִלִּין שְׁבִרָאֵשׁ.

אָמַר לִיָּה רַב נַחְמָן בֵּר רַב יֶצְחָק לָרַב חֲזִיא בֵּר אָבִין: בְּתְּפִלִּין דְּמָרִי עֲלָמָא (*) מַאי כְּתִיב בְּהוּ? אָמַר לִיָּה: "וּמִי כְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל גּוֹי אֶחָד" וגו' (דברי הימים א יז, כא). אָמַר לִיָּה: וּמִי מִשְׁתַּבַּח הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּתוֹשְׁבֵיחוֹתֵיהוּ דְּיִשְׂרָאֵל? אָמַר לִיָּה: אִין, דְּכָתִיב: "אֶת־ה' (*) הָאֱמַרְתָּ הַיּוֹם" (דברים כו, יז) וְכָתִיב: "וְה' הָאֱמַרְךָ הַיּוֹם" (שם שם, יח). אָמַר לִיָּה הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל: אַתְּם עֲשִׂיתוּנִי חֲטִיבָה אַחַת בְּעוֹלָם, שְׁנַאָמַר: "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל" וגו' (שם ו, ד), אִף אֲנִי אֶעֱשֶׂה אֶתְכֶם חֲטִיבָה אַחַת בְּעוֹלָם, שְׁנַאָמַר: "וּמִי כְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל גּוֹי אֶחָד" וגו'. אָמַר לִיָּה רַב אַחָא בְּרִיָּה דְרַבָּא לָרַב אֲשִׁי: תִּינַח בְּחַד בֵּיתָא דְתְּפִלִּין, (*) בְּשָׂאָר בְּתִי מַאי אַפָּא? אָמַר לִיָּה: מִסְתַּבְּרָא: "כִּי מִי גּוֹי גָּדוֹל" (שם ד, ז), "וּמִי גּוֹי גָּדוֹל" (שם שם, ח), דְּדַמְיִין אֶהְדָּדִי, בְּחַד בֵּיתָא; "אֲשַׁרְיָךְ יִשְׂרָאֵל" (שם לג, כט), "אוּ הַנְּסָה אֱלֹהִים" (שם ד, לד), בְּחַד בֵּיתָא; "וּלְתַתָּךְ עֲלִיוֹן" (שם כו, יט), בְּחַד בֵּיתָא; "וּמִי כְּעַמְּךָ", בְּחַד בֵּיתָא. (*) וְ (*) כְּלָן כְּתִיבִי בְּדַרְעִיא.

נפש יהודה מאי כתיב בהו. בשלמא בתפילין דידן כתוב שמע והיה אם שמוע קדש לי כל בכור והיה כי יביאך פרשיות שנצטוו בהם לשום זכרון מצותיו של הקב"ה אות וזכרון להם לישראל אלא בדידיה מאי כתיב בהו: האמרת. לשון חשיבות ושבח כמו יתאמרו כל פועלי און ישתבחו: בשאר בתי מאי. שהרי ארבעה בתים הן: וכולן כתיבי בדורעיה. כל הכתובים הללו כתובים בזרוע בבית אחד שאותן של יד אינן אלא בית אחד כדאמרין במנחות וכל הפרשיות כתובות בו ומה שאמר אתם עשיתם לי חטיבה אחת פירוש חיבה בזה שמניחין התפילין לקיים מצותיו ובוזה אנו עושין רצונו וכנגד זה הקב"ה מראה לנו חיבה על דרך המקראות שמצינו כתוב בהן אהבת הקב"ה לישראל נגד אותן הפרשיות של תפילין

שמראין אהבת ישראל להקב"ה ועל שאנו עושין כן בהנחת תפילין אומרים גם כן בלשון הזה נגד הקב"ה אף שאין שייך בו לומר כזה רק להבין אהבת ה' לנו כמו שאנחנו אוהבין אותו וכדוגמתנו כמו שאומרין שקבל משה רבינו הלוחות מידו של הקב"ה לידו על שיש לו יד לנוכח זה אמר היד בהקב"ה אלמלא היה לאדם אבר אחר שקבל בו היו גם כן מכנין כן להקב"ה וזה שאמר תינח בחד ביתא משום שאמר רק מקרא אחד מי כעמד ישראל נגד שאנו כותבין בתפילין שמע ישראל הלא יש לנו יותר פרשיות ומה מקראות מצינו נגד שאר הפרשיות שמראין לנו חיבת הקב"ה לישראל ומחשב כל הפסוקין שמראין נגד פסוקים שבתפילין וכן בכל מה שאנו עושין ואומרין בדמיון כן נגד הקב"ה על דרך המקראות שמדברין במעשי ה' להבין לאדם מעשיו צריך הדמיון לומר נגד ה' כנגד האדם דאם לא כן אי אפשר לתפוס ולומר שום דבר ממעשה ה' שיבין האדם: **וכולן כתיבי בזרעה**. בזרוע שבתפילין של זרוע הם כל הפרשיות כתובים יחד ועל זה אמר הכתוב נשבע ה' בימינו ובזרוע עוזו וגוי ועל תפילין שבראש ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום וזה ויראו ממך אלו תפילין שבראש וכו' :

וּלְפִי שְׂמִצּוֹה זֹה הִיא קְדֻשָּׁה רַבָּה שְׂמִתְפָּאֵר בָּהּ יוֹצְרֵנוּ, עַל כֵּן צְרִיכִין גּוּף נְקִי וְקְדוּשָׁה, כְּדִגְרָסִינָן בְּמִסְכַּת שִׁבְתָּהּ, פֶּרֶק בְּמָה טוֹמְנִין (מט, א) וּבְפֶרֶק רַבִּי אֱלִיעֶזֶר (דכלים) [דְּמִילָה] (קל, א) : אָמַר רַבִּי יִנְאִי : תְּפִלִּין צְרִיכִין גּוּף נְקִי וְקְדוּשָׁה כְּאֵלִישֶׁע בְּעַל כְּנָפִים. מֵאֵי טַעְמָא? אֲבֵי אָמַר : (*) שְׂמָא יְפִיחַ בָּהֶן. וְרַבָּא אָמַר : (*) שְׂלָא יִישֹׁן בָּהֶם.

נפש יהודה שמא יפיח בהן. שצריך לדעת שיעמיד עצמו בשעת הרוח שלא יצא הרוח מאחוריו: **שלא יישן בהם**. שמא יפיח או יראה קרי אלא אם כן שידוע שלא יישן בהם אז מותר להניחם:

וְאֲמַאי קָרוּ לִיה אֱלִישֶׁע בְּעַל כְּנָפִים? שְׂפַעִם אַחַת גְּזָרָה מְלָכוֹת הֲרִשְׁעָה שְׂמִד עַל יִשְׂרָאֵל, שְׂכַל מִי שְׂיִנְיַח תְּפִלִּין (*) יִנְקְרוּ אֶת מוֹחוֹ. וְהִיא אֱלִישֶׁע מְנִיחַ תְּפִלִּין וְיוֹצֵא לְשׁוֹק וְרָאָהוּ קִסְדוֹר אֶחָד (פירוש: ממונה) וּבְרַח מְפָנִיו וְרָץ אַחֲרָיו. כִּינּוֹן שְׂהִגִיעַ אֶצְלוֹ, נָטְלָן מֵרֵאשׁוֹ וְאַחֲזָן בְּיָדוֹ. אָמַר לוֹ : מַה זֶה בְּיָדְךָ? אָמַר לִיה : כְּנָפֵי יוֹנָה. פֶּשֶׁט יְדִיה וְנִמְצְאוּ בוֹ כְּנָפֵי יוֹנָה. וּלְפִיכָךְ הָיוּ קוֹרִין אוֹתוֹ אֱלִישֶׁע בְּעַל כְּנָפִים. וּמֵאֵי טַעְמָא אָמַר לוֹ כְּנָפֵי יוֹנָה? דְּמִתִּילָא (פירוש: משולה) כְּנָסַת יִשְׂרָאֵל לְכְנָפֵי יוֹנָה, שְׂנַאְמַר : "כְּנָפֵי יוֹנָה נִחְפָּה בְּכֶסֶף" (תהלים סח, יד), מַה יוֹנָה זֹה (*) כְּנָפִיהָ מְגִינּוֹת עָלֶיהָ, אִף יִשְׂרָאֵל מְצוֹת מְגִינּוֹת עָלֶיהֶם.

נפש יהודה ינקרו את מוחו. ינקבו את המוח שהוא תחת התפילין: **כנפיה מגינות**. על היונה שפורחת בהן וכן המצות מגינות לישראל והוא להם ככנפי היונה שהיא נמשלת ליונה והמצות ככנפים כי כנפי היונה מגינות עליה מן הצנה ומכל עוף ואדם הבא עליה היא נלחמת ומכה בראש גפיה מה שאין כן בשאר עופות:

וּגְרָסִינָן נְמִי בְּפֶרֶק רַבִּי אֱלִיעֶזֶר דְּמִילָה (שבת קל, א) : תִּנְיָא, רַבִּי שְׂמַעוֹן בֶּן אֱלִיעֶזֶר אוֹמַר : כָּל מְצוּהָ שְׂמִסְרוּ יִשְׂרָאֵל עֲצָמָן עָלֶיהָ בְּשַׁעַת הַשְּׂמִד, כְּגוֹן עֲבוּדָה זָרָה, עֲדִין הִיא מְחֻזְקָת בְּיָדוֹ; וְכָל מְצוּהָ שְׂלָא מְסִרוּ יִשְׂרָאֵל עֲצָמָן עָלֶיהָ בְּשַׁעַת הַשְּׂמִד עֲדִין הִיא מְרַפָּה בְּיָדוֹ, דְּאָמַר רַבִּי יִנְאִי : תְּפִלִּין צְרִיכִין גּוּף נְקִי וְכוּ', כְּדִאִיתָא לְמַעְלָה. וְחִמְרָא זֹאת שְׂצָרִיכָה גּוּף קְדוּשָׁה, הִיא לְמִי שְׂיִנְיַחֶם כָּל הַיּוֹם, אֲבָל לְהִנְיַחֶם בְּשַׁעַת הַתְּפִלָּה. כָּל אָדָם כָּשֶׁר שְׂאִינּוּ הוֹלֵךְ בְּדַרְךָ לֹא טוֹבָה רְאוּי לְהִנְיַח וּבְלָבַד שְׂלָא יִקַּל אֶת רֵאשׁוֹ וְאֵל יִמְשֹׁךְ בְּשַׁחוּק וְלֹא בְּשִׂיחָה בְּטִלָּה.

וְאִם אֵינוּ מְנִיחִין אֶפִּילוּ בְּשַׁעַת הַתְּפִלָּה מַעֲיֵד עֵדוּת שְׁקֵר בְּעֶצְמוֹ, כַּדְּגֵרְסִינָן בְּפֶרֶק הָיָה קוּרָא (ברכות יז, ב) : אָמַר עוֹלָא : כָּל הַקּוּרָא קְרִיאַת שְׁמַע בְּלֹא צִיצִית וּבְלֹא תְּפִלִּין (*) כְּאֵלוּ מַעֲיֵד עֵדוּת שְׁקֵר בְּעֶצְמוֹ. רַבִּי חֵיָא בַר אֲבָא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן : (*) כְּאֵלוּ הַקְּרִיב עוֹלָה בְּלֹא מְנַחָה, זָבַח בְּלֹא (*) נְסָכִים.

נפש יהודה כאלו מעיד עדות שקר בעצמו. לישנא מעליא : כאלו הקריב עולה בלא מנחה. שחייבו הכתוב להקריב עמה שנאמר ועשירית האיפה וגוי אף הקורא וקשרתם לאות על ירך וגוי ואינו מקיים אינו גומר את המצוה : נסכים. הוא היין המתנסך על גבי המזבח אחר העולה והזבח כדכתיב ונסכיהם חצי ההין וגוי והוא הדין דמצי למימר כאלו הקריב עולה בלא מנחה ונסכים דהא עולה נמי טעונה נסכים אלא לשון דקרא נקיט עולה ומנחה זבח ונסכים :

וְגֵרְסִינָן בְּסִפְרֵי : מִי שֶׁאֵינוּ מְנִיחַ תְּפִלִּין יֵשׁ עָלָיו שְׁלֹשׁ מְאוֹת עֲנָשִׁין, כְּנֶגֶד יְמֹת הַחֹל שֶׁבִּשְׁנֵה הָרְאוּיִים לְהֵנִיחַ בָּהֶם תְּפִלִּין, שֶׁאֵין לָנוּ מִצְוֹת שֶׁתִּהְיֶה אוֹת וְעֵדוּת כִּי אִם שְׁלֹשׁ, מִיֵּלָה וְשַׁבָּת וְתְּפִלִּין, שֶׁנִּכְתְּבוּ בְּשִׁלְשָׁתָן אוֹת וְאֵין יִשְׂרָאֵל מְבַרֵר עֵדוּתוֹ אֶלָּא בְּשְׁנֵי עֵדִים. הֵילְכֵן בְּשַׁבָּת אוּ בַּיּוֹם טוֹב שֵׁישׁ לוֹ שְׁנֵי עֵדִים, מִיֵּלָה וְשַׁבָּת, פְּטוּר מִלְּהֵנִיחַ תְּפִלִּין, אֲבָל בְּחֹל אִם אֵינוּ מְנִיחִם לֹא נִשְׁאָר לוֹ כִּי אִם עַד אֶחָד. וְלִכְּךָ נִחְשְׁבוּ מִהַשְׁמוּנָה שְׁאֲמַרְנוּ, שֶׁהֵם כְּמַנְדִּים לְשָׁמַיִם, רוֹצֵה לֹמֵר, מְרַחֲקִין מְרַחְמֵי שָׁמַיִם.

וְגַם אָמְרוּ (ר"ה יז, א), עַל מִי שֶׁאֵינוּ מְנִיחִין כָּלֵל, שֶׁנִּקְרָא מִפּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל בְּגוֹפֶן וְקִרְאוּהוּ : (*) קְרַקְפְּתָא דְלֹא מְנַח תְּפִלִּין מַעוֹלָם. וְנִקְרָא עִם הָאֲרָץ לְכָל חֲמֻרוֹתָיו, כְּדֹאִיתָא לְמַעְלָה (סימן קכד) בְּעֵנִין צִיצִית. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שְׁאֲמָרוּ (מנחות מד, א) : כָּל מִי שֶׁאֵינוּ מְנִיחַ תְּפִלִּין עוֹבֵר בְּשִׁמוּנָה עֲשֵׂה בְּכָל יוֹם, שֶׁהָרִי יֵשׁ בְּכָל אֶחָד אַרְבַּע פְּרָשִׁיּוֹת שֶׁכְּתוּב בָּהֶם מִצְוֹת עֲשֵׂה. רְאוּ כִּמָּה יֵשׁ לוֹ לְאָדָם לַעֲשׂוֹת לְקֹדֶשׁ עֶצְמוֹ וְאֵל יִפֵּל (*) בְּעֵנִשִׁין הַלְלוּ.

נפש יהודה קרקפתא. גולגולת דלא מנח תפילין : בעונשין הללו. דכתיבי כאן. ופעם אחת קבר שר ליהודי אחד שגר אצלו והיה אצלו גדול מאוד לאחר ימים עבר על קברו אמר אראה איך היהודי שוכב בקברו וצוה לפתוח ארונו ומצא שצב אחד עומד על מצחו במקום הנחת תפילין ושני נחשים נוקרין בפיהו במוחו ותולין למטה כשתי רצועות של תפילין וצב אחד כן על זרועו ונחש אחד כרוך על זרועו ועל ידו ככריכת התפילין שביד ושלח השר אחר היהודים לראות ולומר מה זה ועל מה זה ושאלו היהודים לשר הלא כל ימיו היה אצלך ראית מימך ממנו שהניח תפילין כדרך היהודים אמר לא, אמרו לו הנה זה עונשו שמניחין לו תפילין עתה רחמנא ליצלן :

פרק שני [קכז]

הַנְּחַת תְּפִלִּין הִיא עֶטְרַת יִשְׂרָאֵל וּפְאָרְסָא עַל כָּל הָאֲמוֹת, וְעַל כֵּן הָיוּ מִתְּפָאֲרִים רַבּוֹתֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים, בְּאֲמָרָם, שְׁלֹא הִלְכוּ אַרְבַּע אֲמוֹת בְּלֹא תְּפִלִּין. וְכִבֵּר אֲמָרוּ עָלָיו עַל רַב, תְּלַמִּידוֹ שֶׁל רַבֵּינוּ הַקְּדוֹשׁ, שֶׁכָּל יָמָיו לֹא רְאוּהוּ שֶׁהִלְךְ אַרְבַּע אֲמוֹת בְּלֹא תוֹרָה וּבְלֹא צִיצִית וּבְלֹא תְּפִלִּין. וּבְזֶה הָיוּ מְהַדְרִין עֶצְמוֹ וּמוֹדִים שֶׁבְּזֶה הָיוּ מְאָרִיכִין יָמִים, כַּדְּגֵרְסִינָן בְּמַגְלָה, פֶּרֶק בְּנֵי הָעִיר (כח, א), וּבְפֶרֶק סֵדֶר תְּעַנְיּוֹת אֵלוּ (תענית כ, ב) : שֶׁאֵלוּ תְּלַמִּידָיו אֶת

רב אָדאַ בַּר אַהֲבָה : בְּמָה הָאֲרָכָת יָמִים? אָמַר לָהֶם : מִיָּמַי (*) לֹא הִקְפַּדְתִּי בְּתוֹךְ בֵּיתִי, (*) וְלֹא צָעַדְתִּי בְּפָנַי מִי שְׁגָדוֹל מִמֶּנִּי, (*) וְלֹא הִרְהַרְתִּי בְּמִבּוֹאוֹת הַמְטַנְפוֹת, (*) וְלֹא הִלְכֹתִי אַרְבַּע אַמּוֹת בְּלֹא תוֹרָה וּבְלֹא תַפְלִין, וְלֹא יִשְׁנֹתִי בְּבֵית הַמְדַרְשׁ לֹא שֵׁנִית קִבֵּעַ וְלֹא שֵׁנִית עֲרָאִי, (*) וְלֹא שִׁשְׁתִּי בְּתַקְלַת חֲבֵרִי, וְלֹא קָרָאתִי לְחֲבֵרִי (*) בְּכַנּוּיוֹ. וְאָמַרְי לָהּ : (*) בְּחִנִּיכָתוֹ.

נפש יהודה לא הקפדתי. שלא היה מקפיד על דבר מה שנעשה בביתו אף על פי שהיה לו להקפיד שלא היה כרצונו : ולא צעדתי. לא הלכתי : ולא הרהרתי. בדברי תורה בחוצות שהיה בהם דבר מטונף : ולא הלכתי ארבע אמות. במקומות נקיות שלא דברתי בדברי תורה : ולא ששתי. לא שמחתי כשנכשל חברי בין בדבר שהיו מביישין לו או שבא לו צרה או היזק : בכנויו. פירוש כינוי שמכנין אותו בני אדם לגנאי : בחניכתו. כינוי שם משפחתו שם לווי כמו שם חניכת אבות שכל בני משפחתו היו נקראים כך ואפילו הכי אם הוא קצת שם גנאי אסור לכנות להם אבל לשבח מותר :

וְגַם בְּזָכוֹת זֶה נִכְנָסוּ לְאַרְצָךְ, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ (קידושין לו, ב) : "וְהָיָה כִּי יָבִיֵאֵד" בְּפָרְשַׁת תַּפְלִין (שמות יג, יא) לָמָּה נֶאֱמָרָה, שֶׁהֵם חוֹבְתֵי הַגּוֹף וְנוֹהֲגֵת (*) בֵּין בְּאַרְצָךְ בֵּין בְּחוּצָה לְאַרְצָךְ? אֵלֶּא, אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא : עֲשׂוּ מִצְוָה זוֹ שֶׁבִשְׂבִילָהּ תִּכְנָסוּ לְאַרְצָךְ.

נפש יהודה בין בארץ ובין בחוצה לארץ. כי כל חובות גוף נוהגות כך ולמה כתיב והיה כי יביאך שמדבר בארץ ישראל :

וְעוֹד, מִכְּפָרַת עֲוֹנוֹתָיו וְנוֹחַל הָעוֹלָם הַבָּא, כְּדִגְרָסִינָן : וְאָמַר רַבָּא : כָּל הַמְּנִיחַ תַּפְלִין וּמְתַעֲטֵף בְּצִצִּית וְקוֹרָא קְרִיאַת שְׁמַע וּמְתַפְּלֵל, מְבַטֵּחַ לוֹ שֶׁהוּא בֶן הָעוֹלָם הַבָּא. וְאָמַר אַבְיִי : מְעַרְבֵי אֲנִי בּוֹ, שְׂאִין אֵשׁ שֶׁל גִּיהֶנֶם שׁוֹלֵטֵת בּוֹ. רַב פִּפְא אָמַר : מְעַרְבֵי אֲנִי בּוֹ, שֶׁכָּל עֲוֹנוֹתָיו נִמְחָלִין. וְעוֹד אָמְרוּ בְּפֶרֶק הַתְּכֵלֶת (מנחות מד, א) : אָמַר רִישׁ לְקִישׁ : כָּל הַמְּנִיחַ תַּפְלִין מֵאַרְיֵךְ יָמָיו, שֶׁנֶּאֱמַר : (*) " ה' עֲלֵיהֶם יַחֲיוּ וְלֹכְלֵבְהוֹן חַיֵּי רוּחִי וְתַחֲלִימֵנִי וְהַחֲיִינֵנִי" (ישעיהו לח, טז).

נפש יהודה ה' עליהם. אותם שנושאים עליהם שם ה' בתפילין יחיו מקרא (בישעיהו ל"ח) ופירוש ולכל בהם חיי רוחי בכל אברי אשר בהם תלויין חיי רוחי אמר ה' עליהם שיחיו ותחלימני תבריאני ותחזקני ותחייני בתחיית המתים :

פרק שלישי [קכח]

הָאָדָם הַחֲסִיד הוּא הַשְּׁלֵם בְּמַעֲלוֹת (*) הַמְּדוּת וּבְמַעֲלוֹת הַשְּׂכָלִיּוֹת. וְהַמַּעֲשִׂים הָרְצוּיִים (*) הַמְּתַמִּידִים (*) מִמְּלֻטִים אֶת הַנֶּפֶשׁ מִהִפְּקִיָּה (*) וּמַגִּיעִים אוֹתָהּ אֶל הַשְּׁלֵמוֹת. וְזוֹ הִיא גְזֵרַת הַתּוֹרָה. וּבְזֶה הַסְּכִימוּ גַם כֵּן (*) הַפִּילוֹסוֹפִים הָאֱלֵהִים, בְּאָמְרָם, כִּי בְּמַדְעַ וּבְמַעֲשֵׂה תִדְבֵּק הַנֶּפֶשׁ בְּעוֹלָם הָעֵלְיוֹן. וְכֵן אָמַר (*) אַרִיסְטוֹ : אִין הַחֶפֶץ הַמְּבַקֵּשׁ לְדַעַת בְּלִבָּד, אֵלֶּא לְדַעַת וְלַעֲשׂוֹת וְלֵהוֹיֹת הַחֲסִידִים נִקְשָׁרִים בְּדַתוֹת. וְתַכְלִית עֲשִׂית הַמִּצְוֹת הוּא לִירְאָה אֶת הַשֵּׁם, בְּרוּךְ הוּא, וְהִיא הַמִּישְׁרַת לְעוֹלָם הַתְּמִידִי,

בְּדַכְתִּיב: "יִרְאֵת ה' טְהוֹרָה עוֹמֶדֶת לְעַד" (תהלים יט, ט), רוֹצֶה לומר, להִשְׁאֲרוֹת הַתְּמִידִי.

נפש יהודה המדות. הטובות והמעלות השכליות שהם שכל טוב ומעשים רצויים ומקובלים להקב"ה ולבריות: **המתמידים**. שיש להם תמידות וקיום לעולם ועד ומצילין אותנו שלא יחטא שהחטא הוא הרע הפוך הטוב שמביאין המקריות הרעות שהם דברים הפוכים: **וממלטים את הנשמה**. מעונש גיהנם במקום שהיא נכרתת ממקור החיים והוא היפוך מחיי עד: **ומגיעים אותה אל השלימות**. שנעשה צדיק שלם לעבוד להקב"ה באהבה כי מצוה גוררת מצוה: **הפילוסופים האלהיים**. אנשים חכמים אוהבים האמת וחוקרים סבת הדברים: **אריסטו**. שם איש חכם וכתב כן בספרו אין החפץ המבוקש לדעת בלבד כמאמר חז"ל לא המדרש עיקר אלא המעשה ושכר המעשה היא לתכלית לקבל השכר בעולם הבא שהוא תמיד ונהנת שכרו הוא תמיד בלי הפסק ועל ידי קיום המצות הם מיישרין אותנו שיזכה לעולם הבא שהוא תמיד וקיים לעולם וזה להשארות התמיד שיזכה לדברים שהם נשארים לעולם ועד והוא השכר של עולם הבא:

וְהַמְצוֹת הֵם שְׁנֵי (*) סוּגִים עֲלִיוֹנִים. (*) וְהָאֶחָד הוּא קִיּוֹם הָאֱמוּנָה בְּבוֹרָא יִתְבָּרַךְ וְצִיּוּרָה בְּשֶׁכֶל, עַל דְּרֶךְ הָאֶמֶת. וְהַשְּׁנִי (*) הַתְּמִידִת הַיָּשׁוּב. וְזֶהוּ אוֹמְרוֹ: "וְהָאֶמֶת וְהַשְּׁלוֹם אֶהְיֶה" (זכריה ח, ט). וְהַסּוּג הָאֶחָד נִחְלָק לְמִינִים. וְהַמִּין הָאֶחָד הוּא, לִידַע (*) שְׁיֵשׁ שֵׁם אֱלוֹהַּ מְצוּי (*) וְאֶחָדוֹתוֹ וְקִדְמוּתוֹ וְשְׁלֵמוֹתוֹ בְּתַכְלִית הַשְּׁלֵמוֹת כְּלוּ. וּבַמִּין הַזֶּה נִכְלָלִין מְצוֹת: לְאֶהְבוּ וּלְיִרְאֶה מִמֶּנּוּ וּלְהַתְּפַלֵּל וּלְהַדְּבֵק בּוֹ וּלְהַשְׁבַּע בְּשֵׁמוֹ (*) וּלְהַדְּמוֹת בְּדַרְכּוֹ, לְקַדְּשׁ אֶת שְׁמוֹ וּלְקַרֹּת קִרְיַת שְׁמַע פְּעֻמִּים, לְלַמּוֹד תּוֹרָה וּלְלַמְּדָהּ, לְמוֹל כָּל זָכָר וּלְהַתְּעַטֵּף בְּצִיצִית וּלְהַנִּיחַ תְּפִלִּין.

נפש יהודה סוגים עליונים. כמו סוגיא דשמעתא סדר ועיקר הדבר ודרך הישר: **האחד הוא קיום האמונה**. על ידי עשיית המצות הוא מאמין בהקב"ה שישלם לו שכרו ונאמן הוא לזה לשלם השכר לעובדו ומצייר כל זאת בשכלו שהוא כן כדכתיב אני ה' נאמן לשלם לצדיקים ולרשעים שכרם: **התמדת הישוב**. הם דברים שהשכל נותן לקיימם אף שלא נצטוו כגון גזל ועריות וכל מה שבין אדם לחבירו שהם קיום העולם שעל ידיהם מתקיים העולם בטובה בברכה ושלוש ואהבת אמונת הקב"ה והם קיום העולם הוא גורם במצותיו שאוהב אותם לקיימם: **שיש שם אלוה מצוי**. שם נופל על מקום האדם באשר הוא שם אלוה אצלו מצוי ואין נופל לשון שם לומר על הקב"ה כי שם הוא מקום וגבול. פ"א שם כמו שמו של הקב"ה מצוי שהוא הבורא ובלי מציאותו אין מציאות. ובהעדר הכל לא יתבטל מציאותו כי הוא ממציא כל הנמצאים: **אחדותו**. שאומרין עליו שהוא יחיד וקדום ושלם שהוא בתכלית האחדות וקדמותו ושלימותו שאין למעלה ממנו ואין להם תחלה וסוף וגבול לא כמנין של אדם שמונה אחד וראשון וסוף המספר שיש התחלה לראשון בזמן ובמקום ובמנין וגבול ונקרא אחד על שיש אחריו שני במספר וראשון על שהוא זמן להתחלתו וסוף היינו האחרון נקרא סוף לזה שלפניו במנין כמו הראשון נקרא ראשון לשני שלאחריו ואין התחלתם וגמרתם רק בגבול זמן אבל בהקב"ה אין נופל בו כל זה אין ראשית לראשיתו וסוף לסופו ע"כ אין לו תכלית וגבול והתחלה וסוף והבדלה לאחדותו: **ולהדמות**. בעצמו דמיון כמו לילך בדרכיו יצייר בדמיונו ובמחשבתו ושכלו להדמות עצמו למעשי ה' מה הוא הלביש ערומים אף אתה כן מה הוא גומל חסדים מבקר חולים אף אתה כן וכמו שאמרו חז"ל וכי אפשר לידבק בשכינה אלא הדבק במדותיו וכו':

וְאֵלוֹ הַשְּׁלֵשׁ מְצוֹת, תְּפִלִּין, צִיצִית וּמִילָה, הֵן מִיִּשְׁרוֹת לְהַשִּׁיג אֶמֶתֶת מְצִיאוֹתוֹ. וְאֵין אֶדָם יָכוֹל לְהַשִּׁיגוֹ (*) כִּי אִם מִצַּד פְּעוּלוֹתָיו הַבְּאִים מִמֶּנּוּ, שֶׁהֵם נִחְלָקִים לְשֵׁלֶשׁ מַעְלוֹת, זוֹ לְמַעְלָה מִזֶּה. הָרִאשׁוֹנָה, הִיא נִקְרָאת "עוֹלָם הָעֲלִיוֹן" וְהוּא (*) עוֹלָם הַשְּׁכָל, שֶׁהוּא מְצִיאוֹת הַשְּׁכָלִים הַנְּבֻדָּלִים. (*) וְהַשְּׁנִיָּה, הִיא "עוֹלָם הָאֲמֻצָּעִי" וְהוּא מְצִיאוֹת הַגְּלֻגְלִים עִם הַפּוֹכְבִּים

שָׁבֵהוּ. וְהַשְׁלִישִׁית, הִיא נִקְרָאת " (* עוֹלָם הַשְּׁפֵל", הַכּוֹלֵל מֵה שְׁתַּחַת גְּלָגֶל הַלְּבָנָה. וְאֵלּוּ הַשְּׁלֹשׁ מִצּוֹת, תִּפְלִין וְצִיצִית וּמִלָּה, הֵן מִרְאוֹת לְהַסְתַּפֵּל וְלְהַתְּבוּנָה בָּהֶם לְאֵלּוּ הַשְּׁלֹשָׁה עוֹלָמוֹת.

נפש יהודה **כי אם מצד פעולותיו.** והם מעשי הקב"ה שעל ידי מעשיו הכרנוהו: **עולם השכל.** הוא העולם המלאכים והנשמות שהם נבדלים מעולם הזה בטבעם כי הם רק אורות השכליים העליונים: **והשני.** עולם הגלגלים, שבו החמה והלבנה והכוכבים והמזלות הם אורות רוחניות ויש בהן ממשות הראות: **עולם השפל.** עולם הזה שהוא גופניות:

מִצּוֹת תִּפְלִין - לְאוֹת מְצִיאוֹת שְׁכָלִים הַנִּבְדָּלִים שֶׁבְּעוֹלָם הַשְּׁכָל, לְפִיכָף צִוְתָה תוֹרָה לְהַנִּיחֵם בְּרֹאשׁ וּבִזְרוּעַ, כְּנֶגֶד הַמַּח וְהַלֵּב (* שֶׁהֵם מְשַׁכְּנֵי הַשְּׁכָל. עַל כֵּן אָמַר בְּפִרְשֵׁת יְצִיאת מִצְרַיִם: "וְהָיָה לָךְ לְאוֹת עַל-צִדְךָ וּלְזִכְרוֹן בֵּין עֵינֶיךָ לְמַעַן תִּהְיֶה תוֹרַת ה' בְּפִיךָ" (שְׁמוֹת יג, ט). וְהַתּוֹרָה הִיא מְעוֹלָם הַשְּׁכָל וְהַמְּלָאכִים, כְּדִגְרָסִינָן בְּפֶרֶק אֵין דּוֹרְשִׁין (חגיגה יד, א): אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחֲמָנִי: עַל כָּל דְּבוּר וְדְבוּר שֶׁיֵּצֵא מִפִּי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא נִבְרָא מִמֶּנּוּ מְלֶאכֶד, שְׁנֵאמַר: "וּבְרוּחַ פִּי כָל-צְבָאָם" (תְּהִלִּים לג, ו). וְעַל כֵּן מִצְוָה זֹאת נִקְרָאת קְדֻשָּׁה. וַיֵּשׁ בָּהּ פְּרָשִׁיּוֹת שֶׁל עַל מַלְכוּת שְׁמַיִם. (* וְכִלֵּי תַשְׁמִישֵׁיהָ נִקְרָאִים כְּלֵי תַשְׁמִישֵׁי קְדֻשָּׁה. וּלְפִי שְׁרוּמֵזֵת לְעוֹלָם שְׁאִינוּ נִרְאָה לְעֵין, עַל כֵּן עָקַר הַמִּצְוָה, שֶׁהִיא הַכְּתָב, אֵינָה נִרְאִית לְעֵין, אֶלָּא תַשְׁמִישֵׁיהָ, שֶׁהִיא הָעוֹר. וְעַל כֵּן הִיא (* חוּץ מִגּוּפוֹ שֶׁל אָדָם כְּמוֹ עוֹלָם הַשְּׁכָל, אֶלָּא רְצוּעוֹתֶיהָ שֶׁהֵן נִקְשָׁרוֹת בָּהּ, רוּמֵז לְהַשְׁגוֹת הַשְּׁכָל הַנִּקְשָׁרוֹת בְּאָדָם הַשְּׁלֵם. וְגַם אֲמָרוּ, שֶׁיְהִיוּ מְגִיעוֹת רְצוּעוֹת הָרֹאשׁ עַד טְבוּרוֹ, שֶׁהוּא אֲמֻצָּעוֹת גּוּפוֹ שֶׁל אָדָם, לְרִמּוֹ, (* שֶׁהַשְּׁפָעֵת עוֹלָם הַשְּׁכָל בְּמִצְוֹת בּוֹרְאוֹ בָּאָה עַד טְבוּר הָעוֹלָם, לְאַפּוּקֵי מַלְכוּת שֶׁל אוֹמְרִים, שֶׁהַשְּׁגָחַת הַפְּשָׁגִיחַ מְגַעַת עַד גְּלָגֶל הַלְּבָנָה וְלֹא יוֹתֵר.

נפש יהודה **שהם משכני השכל.** שהשכל והבינה בא ממוח והלב ובהם הם שוכנים: **וכלי תשמישיה.** הם הבתים של תפילין והרצועות נקשרין בהם: **חוץ מגופו של אדם.** מניח התפילין וגם הם מחופים מעור הבתים דרמז שאין גופניות בנבראים בעולם העליון שהוא עולם השכל והחכמה ומה שאדם יכול להשיג מזה העולם כשהוא שלם במעשיו הטובים נרמז לו על ידי קשירת הרצועות בתפילין שיש לו להשיג ממנו על ידי לימוד התורה וקיום המצוות רזי עליונים ולהשיג לנשמה עליונה מעולם השכל להוסיף לו מדע וחכמה על ידה שיהא נקשר בו משפע העולם השכל שמשפיע בו החכמה והשכל להבין דברים נעלמים: **שהשפעת עולם השכל.** שהשגחת הקב"ה הוא בזה העולם שעומד באויר באמצע הרקיע שמסבב את הארץ כטבור של אדם באמצע גוף האדם:

מִצּוֹת צִיצִית רוּמֵזֵת לְעוֹלָם הָאֲמֻצָּעֵי וַיֵּשׁ בָּהּ הָעֶרְה לְמְצִיאוֹת (* גְּלָגֶל הָעֵלְיוֹן הַמְּכַסֶּה וּמְחַפֵּף כָּל מֵה שֶׁבְּתוֹכוֹ, שֶׁהֵם שְׁאָר הַגְּלָגֶלִים (* הַמְתַּנּוּעֵעִים בְּתַנּוּעֵתוֹ כְּתַנּוּעַת הַחֶלֶק בְּכָל. (* וְעֵדִיו, הַכְּסוּיֹת וְהָאֲרָבֶעָה כְּנַפִּים, (* כְּדַמְיוֹן הָרְקִיעַ שֶׁעַל אֲרָבַע הַחִיּוֹת, (* שֶׁהֵן מְצִיאוֹת בְּאֲרָבַע תְּקוּפוֹת הַשָּׁנָה, אֲשֶׁר הֵם חֻקוֹת בְּגִלְגָל הַמְּזֻלּוֹת אֲשֶׁר תַּחַת לְרְקִיעַ. וְגַם הַטְּלִית וְצִיצִיּוֹתֶיהָ מְבַדָּלִים מְעַצֵּם גּוּף הָאָדָם כְּמוֹ הַתִּפְלִין, (* לְפִי שֶׁשְׁנֵיהֶם לְמַעַלָּה מְעוֹלָם הַשְּׁפֵל אֲשֶׁר בּוֹ שׁוֹכֵן הָאָדָם, אֶלָּא שֶׁמְכַסֶּה בָּהֶם רַב גּוּפוֹ מֵה שְׁאִינוֹ מְכַסֶּה בְּתִפְלִין, מִפְּנֵי שֶׁהָעוֹלָם הָאֲמֻצָּעֵי הוּא יוֹתֵר קְרוֹב לְאָדָם. וְהַצִּיצִיּוֹת נִרְאִים לְעֵין כְּמוֹ הָרְקִיעַ שֶׁהוּא נִרְאָה לְעֵין. וְהֵם נִקְרָאִין

(***)** תְּשִׁמְיִשׁי מְצוּהָ וְלֹא קִדְשָׁהּ, לְפִי שְׁרוּמִזוֹת לְעוֹלָם הַגְּלִגְלִים שְׁאִין בּוֹ קִדְשָׁהּ כְּמוֹ בְּעוֹלָם הַשֶּׁכֶל. וְגַם מְצוּהָ זֹו נִזְכָּרְתָּ בָּהּ רְאוּת הָעֵין (***)** שֶׁהִיא הַשְּׂגָה הַרְגִישִׁית, מֵה שֶׁלֹּא נִזְכָּר בְּתַפְלִיין, שֶׁנֶּאֱמַר בְּצִיצִית: "וּרְאִיתֶם וְיִזְכַּרְתֶּם" (במדבר טו, לט), שֶׁהָרְאוּת מְבִיא לִידֵי זְכִירָה, רוֹצֶה לוֹמַר, כִּי בְּרְאוּת הָאָדָם נִפְלְאוֹת הַשֵּׁם שֶׁבְּעוֹלָם הַגְּלִגְלִים (***)** יִזְכָּר שְׁיִשׁ מְנִיעַ לְכָל וְיִתֵּן בְּלִבּוֹ לְהַשִּׁיג כָּל מֵה שְׁיֻיכָל. וְכֵן אֶמַר הַנְּבִיא, עָלֶיךָ הַשְּׁלוֹם: "שְׂאוּ מְרוֹם עֵינֵיכֶם וּרְאוּ מִיִּבְרָא אֱלֹהִים" וְגו' (ישעיה מ, כו), לֹא אֶמַר "שְׂאוּ מְרוֹם עֵינֵיכֶם וּרְאוּ הַכּוֹכָבִים", אֱלֹהִים "מִי בְּרָאִים", הַכּוֹנֵן, שֶׁמִּתּוֹךְ רְאִיתָם נִמְצָא מִתְעוֹרָר לְמַצִּיאוֹת בּוֹרָאִים. (***)** וְהַתְּכַלֵּת שֶׁבְּצִיצִית הוּא דוֹמָה לְצִבְעַת הַשְּׁמַיִם כְּפִי הַנִּרְאָה לְעֵין מְפִנֵי גְבַהּ הָאֵוִיר, לֹא שֶׁהַשְּׁמַיִם בְּעָלֵי גוֹנִים כְּפִי הָאֱמֶת וּלְפִיכֵךְ אֵין הַתְּכַלֵּת מְעַכֵּב.

נפש יהודה | גלגל העליון. והוא גלגל הגדול ובאותו גלגל הגדול יש כמה גלגלים קטנים זה מזה וזה למעלה מזה ובתוכם המזלות ובהן קבועים הכוכבים והחמה והלבנה ועל ידי גלגל העליון מתגלגלים ומתנועעים הגלגלים האחרים הקבועים בו וזה בתוך זה וזה המכסה והמחופף הגלגל העליון מכסה ופרוש על כל שאר הגלגלים שבו: **המתנועעים.** הגלגלים הקטנים כשהגדול מתנועע אז גם הם מתנועעים על ידו כתנועת החלק בכל כדרך הגלגל העליון שכל שאר גלגלים קבועים בו כולם מגלגלין על ידו: **ועדין.** והמעיד ומראה על הדברים האלו הכסות וכו': **כדמיון הרקיע שעל הארבע חיות.** כך ארבע כנפות של הטלית שבו תלויין הציצית תכלת דומה לרקיע למראית עיני האדם: **שהן מצויירות בארבע תקופות השנה.** והם קור וחום וקיץ וחורף והם באים על ידי המזלות שהם קבועים בגלגלים וכשהמזל שהחמה בו מתגלגל למעלה הוא חום ולמטה קר וכן כולם: **לפי ששניהם.** תפילין וציצית מרמזין לעולמות העליונים תפילין לעולם העליון וציצית לעולם הגלגלים ששני העולמות הם למעלה מעולם הזה: **תשמישי מצוה.** שאין הטלית חייב בציצית אלא כשהוא מלביש אותו ואין בו קדושה בטלית שהולך בו אף במקומות שאינן נקיים כגון בית הכסא מה שאסור בתפילין: **שהיא השגה הרגשית.** שמרגיש כשרואה עליו הצבע ומראהו נראה לו מהטלית כך נראה לו צבע הרקיע שבו הגלגלים בדמיון שיש לו הצבע כן להרגשות ולראיית עיניו: **יזכור שיש מניע לכל.** המזלות מניעות המאורות שקבועין בהן ולהמזלות מניעות הגלגלים ולהגלגלים מניעות גלגל העליון שהם קבועים בו והקב"ה מניע גלגל העליון שהוא בראו והוא מנהיגו כרצונו כל זה ישיג בשכלו ושכן הוא על ידי ראיית הציצית: **התכלת שבציצית הוא דומה לצבע רקיע אין מעכב.** אם אין לו תכלת יקיים המצוה בלבנים בלא תכלת:

מְצוֹת מִיָּלָה יֵשׁ בָּהּ סוּדוֹת וְטַעֲמִים רַבִּים. וְאֶחָד מֵהֶם, הַיּוֹתֵה הָעֶרְהָ לְהַתְּבוֹנְנוֹת מְצִיאוֹת זֶה הָעוֹלָם הַשֶּׁכֶל. (***)** וּלְפִי שֶׁעֶצֶם הָאָדָם הוּא חֵלֶק מִזֶּה הָעוֹלָם וְלֹא נִבְדָּל מִמֶּנּוּ בְּשׁוּם זְמַן, לְפִיכֵךְ מְצוּהָ זֹו בְּגוּפוֹ, חוֹתֵם תְּמִידֵי בְּאֶבֶר הַמוֹצִיא הַיּוֹה לְמַעֲשֶׂה, (***)** וּבְדָבָר שֶׁהַתְּאֻוָּה בּוֹ יוֹתֵר מְטַבֵּעַת בְּבַחֲרוּת הָאָדָם. וְצוּתָהּ תוֹרָה לְחַתּוֹךְ הַמוֹתֵר לְמַעַט מִמֶּנָּה. בְּעִנְיָן שֶׁלֹּא יִשְׁחַת דְּבָר מִכָּל הַפְּעֻלִים הָרְאוּים לְבּוֹא מִמֶּנּוּ, לְהִיֹּת תְּמִיד לְאוֹת וּלְזִכְרוֹן בְּעֵינֵי הָאָדָם לְהַתְּבוֹנֵן בְּמַצִּיאוֹת זֶה הַחֲמֵר הַהִיּוֹלִי, שֶׁהוּא כָּל הָעוֹלָם הַשֶּׁכֶל, שֶׁנִּבְרָא לְתִשְׁמִישׁ הָאָדָם הַשְּׁלֵם (***)** וְלִמְאֹס בְּכָל מוֹתֵר חֲמִדוֹתָיו, לוֹלִי מֵה שֶׁצָּרִיךְ לְקִיּוֹם הַגּוֹף וְהַמִּין.

נפש יהודה | לפי שעצם האדם. שעיקר האדם הגוף שנברא מזה העולם עפר מן האדמה ועמידתו וחיותו הוא מזה העולם כל זמן שיחיה ואין רגע שיעמוד בלא עולם הזה: **ובדבר שהתאוה בו.** שהערלה גורמת להיות שהוא כלי ההולדה והערלה גורם להיות משוטף בזנות שהאדם מתאוה ובוחר בו וצוה הקב"ה לחתוך ערלה המביא מותרות הזנות ואין בזה השחתה לאבר כי עיקר הדבר שהוא לקיום פריה ורביה נשאר בו ולא ימעט ממנו על ידי המילה והוא לאדם ללמד ממנו למאוס לכל המותרות והתאוה שיהנה גופו מעולם הזה מכל

מה שנמצא בעולם שהוא עולם החומר ההיולי שהוא עפר והכל היה מן עפר. החומר ההיולי כל דבר המוקדם מחבירו קראו חכמי המחקרים היולי וכינוי לאויר שהעולם עומד בו: ולמאוס. במותרות, ויבחר לו מה שהוא לצרכו לקיום גופו והמין היינו לתולדות בניס לקיים מצות בוראו ולא לניאוף להשחית נפשו:

נמצא, שהאדם הזריז, השלם במצות ובמשפלות פאלו, (*) הוא עולם כללי בפני עצמו, מכתר בתפליו, עטוף בציצית, נרשם במילה, לבל (*) יליזו מעיניו פעולות השם יתברך במציאות העליונים והאמצעיים והתחתונים, שמתוך כך מכיר את מי שאמר והיה העולם ויעבדנו בלבב שלם וחי לעולם.

נפש יהודה הוא עולם כללי בפני עצמו. שהאדם נקרא עולם הקטן וכל דוגמת אבריו הם כנגד העולם ובעשיות ג' מצות האלו נרמזו לכל ג' העולמות: יליזו. מלשון ולזות שפתים שלא יבזה ויסיר עצמו ממצות הקב"ה:

החלק הששי בכבוד ספר תורה

ויש בו שני פרקים

פרק ראשון [קכט]

תקון הספר ומי חיב בו וקריאתו ופרשיותיו וברכותיו, הלא הם פתובים בארץ, כל דבר במקומו, ואלו הם קצת מהדברים הכלליים הצריכים לדרש בהמון.

כל בר ישראל חייב לכתב ספר תורה משלו, כדגרסינן במסכת סנהדרין, פרק כהן גדול, על משנת וכותב לו ספר תורה (כא, ב): אמר רבא: אף-על-פי שהניחו לו אבותיו ספר תורה, מצוה לכתב משלו, שנאמר: "ועתה כתבו לכם" וגו' (דברים לא, ט).

וגרסינן במסכת מנחות, פרק הקומץ (ל, א): אמר רבי יהושע בר אבא אמר רב: כל הלוקח ספר תורה מן השוק (*) פאלו חוטף מצוה מן השוק. כתבו, מעלה עליו הכתוב פאלו קבלה מהר סיני. אמר רב יהודה אמר רב: אם הגיה בו אפילו אות אחת מעלה עליו הכתוב פאלו כתבו.

נפש יהודה

כאלו חוטף מצוה מן השוק. מצוה עביד אבל אי כתב הוי מצוה יתירה

טפי:

וְאִם עָשָׂה כֵּן מִצְּלִיחִין נִכְסִיו, דְּגִרְסִין בְּמִסְכַּת עֵרוּבִין, פֶּרֶק הַדָּר עִם הַנְּכָרִי (סד, א): הַמְחִזִּיק בְּנִכְסֵי הַגֵּר מֵהַ יַעֲשֶׂה וְיִתְקַיְמוּ בִּידוֹ? (*) יִקַּח בְּהוֹן סֵפֶר תּוֹרָה. אָמַר רַב שֵׁשֶׁת: אֶפִּילוּ בְּעַל בְּנִכְסֵי אִשְׁתּוֹ. רַבָּא אָמַר: אֶפִּילוּ עֲבִיד עֶסְקָא וְרוּחַ. רַב פִּפְא אָמַר: אֶפִּילוּ מְצָא מְצִיאָה. אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק: (*) אֶפִּילוּ כְּתַב תְּפִלִּין. אָמַר רַב חֲנִינְא: (*) מֵאֵי קָרְאָה? " (*) וַיִּדְרֵי יִשְׂרָאֵל נְדָר" וְגו' (במדבר כא, ב).

נפש יהודה

יקח בהן ספר תורה. במקצת ובשכר אלו יתקיימו האחרים בידו כי

המחזיק בנכסי הגר מידי דתמיה הוא ותמיה בה אינשי לפי שבאו לו בלי יגיעה לפיכך אין מתקיימין אם לא ע"י מצוה וכן נכסי אשה בעי למעבד בהו מצוה דלא ישלוט בהו עינא בישא: אפילו כתב תפילין. נמי מקיימי בידיה: מאי קרא. דע"י דעביד בהו מצוה מקיימי בידיה: וידר ישראל וגו'. והחרמתי לשון הקדש וע"י כד נשמעה תפלתם ונפלו בידם:

וְאִם יֵשׁ לוֹ סֵפֶר תּוֹרָה, אֶף־עַל־פִּי (*) שְׂאִינוּ צְרִיךְ לוֹ, לֹא יִמְכְּרֵנוּ, כְּדִגְרְסִין פֶּרֶק בְּנֵי הָעִיר (מגילה כז, א): תִּנּוּ רַבָּנָן: לֹא יִמְכֹּר אָדָם סֵפֶר תּוֹרָה אֶף־עַל־פִּי שְׂאִינוּ צְרִיךְ לוֹ. יִתֵּר עַל כֵּן אָמַר רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל: אֶפִּילוּ אֵין לוֹ מַה יֵּאָכֵל וּמְכַר סֵפֶר תּוֹרָה אוֹ בֵּיתוֹ, (*) אֵינוֹ רוֹאֶה סִימָן בְּרָכָה לְעוֹלָם. אֶפִּילוּ יֵשׁוּ לִיקַח בּוֹ חֲדָשׁ, זוּלָתֵי לְלַמֵּד תּוֹרָה אוֹ לִישָׂא אִשָּׁה, כְּדֵאִיתָא הָתָם: אָמַר רַבָּה בַּר חֲנָנִיא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מְשׁוּם רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל: אֵין מוֹכְרִין סֵפֶר תּוֹרָה אֶפִּילוּ יֵשׁוּ לִיקַח בּוֹ חֲדָשׁ. וְאִמְרִין נְפִי: אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מְשׁוּם רַבִּי מֵאִיר: אֵין מוֹכְרִין סֵפֶר תּוֹרָה אֶלָּא לְלַמֵּד בְּדַמְיוֹ תּוֹרָה וְלִישָׂא אִשָּׁה. וְשִׁמְעִין מֵהֶכָּא (*) דְּתַלְמוּד תּוֹרָה וְנִשְׁוֹאִין עֲדִיף.

נפש יהודה

שאינו צריך לו. שיש לו ספר תורה אחרת: אינו רואה סימן ברכה לעולם.

מאותן הדמים: דתלמוד תורה ונשואין עדיף. מספר תורה:

וְגַם לְאַחַר שְׁבָלָה, הַסֵּפֶר בְּקִדְשָׁתוֹ עוֹמֵד וְגוֹנְזִין אוֹתוֹ, כְּדֵאִמְרִין הָתָם (כו, ב): אָמַר רַבָּא: (*) סֵפֶר תּוֹרָה שְׁבָלָה גוֹנְזִין אוֹתוֹ אֶצֶל תַּלְמִיד־חֶכֶם (*) אֶפִּילוּ שׁוֹנֵה הַלְכוֹת. אָמַר רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב: וּבְכָלִי חָרַס, שְׁנֵאמַר: "וַיִּנְתְּתֶם בְּכָל־יַחַרְשׁ לְמַעַן יַעֲמְדוּ יָמֵים רַבִּים" (ירמיה לב, יד). וְגַם אָמְרוּ שָׁם: אָמַר מֶר זוּטְרָא מְשִׁמִּיָּה דְרַב שֵׁשֶׁת: (*) מְטַפְחוֹת סִפְרִים שְׁבָלוּ עוֹשִׂין אוֹתָן תְּכַרִּיכִין (*) לְמַת מְצוּה וְזוֹ הִיא גְּנִיזָתָן.

נפש יהודה

ספר תורה שבלה. שנמחק הכתב ונימק הגויל גונזין אותו בקבר של תלמיד

חכם שמת: אפילו שונה הלכות. כלומר אפי' לא שימש תלמידי חכמים בתלמוד ובגמרא אלא במשניות ובברייתות: מטפחות. בגדים שכורכים הספרים אף של ספר תורה: למת מצוה. שאין לו תכריכין אחרים:

וְחָיֵב כָּל אָדָם לְכַבֵּד הַתּוֹרָה בְּכָל כָּחוֹ, כְּדִגְרְסִין פֶּרֶק חֶלֶק (סנהדרין קב, א): אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מִפְּנֵי מָה זָכָה אַחָאָב לְמַלְכוּת עֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה? מִפְּנֵי שְׁכַבְד אֶת הַתּוֹרָה שְׁנִתְּנָה בְּעֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם אוֹתִיוֹת, שְׁנֵאמַר: "וַיִּשְׁלַח מְלֶאכִים אֶל־אַחָאָב [וגו'] וַיֹּאמֶר לוֹ כֹּה אָמַר בְּרִיהֶדָד כֹּסֶפֶף וַיִּזְהַבְּהָ לִי־הוּא וְנִשְׂיָף וּבְנִיף הַטּוֹבִים לִי־הֵם" וְגו' (מלכים א כ, ב). וְכַתִּיב: "כִּי אִם־כָּפַעַת מָחָר

וגוי והיה כל* מחמד עיניך ושימו בידם ולקחוי" (שם שם, ו). וכתוב (שם שם, ט): "ויאמר למלאכי ברהדד אמרו לאדני המלך כל אשר שלחת אל עבדך בראשונה אעשה והדבר הזה לא אוכל לעשות" (פירוש: ספר תורה).

נפש יהודה מחמד עיניך. היינו שביקש ס"ת ועל זה השיבו לא אוכל לעשות את הדבר הזה:

ועל פן אמרו בפרק ד (ו) ממסכת אבות: רבי יוסי אומר: כל* המכבד את התורה גופו מכבד על הבריות. ללמדנו שגומל לו הקדוש ברוך הוא מדה כנגד מדה.

נפש יהודה המכבד את התורה. מכבד ס"ת לעמוד בפניה ולא ליגע בידיו בגויל ומכבד לומדי תורה והעוסקים בה כל אלו בכלל מכבד את התורה הן:

פרק שני [קל]

כל היודע לקרות בתורה מצוה* להשלים פרשיותיו עם הצבור שנים מקרא ואחד תרגום, כדגרסינן בפרק קמא דברכות (ח, א): אמר רב הונא בר יהודה, אמר רבי מנחם, אמר רב אמי, אמר רבי יונתן: לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם הצבור שנים מקרא ואחד תרגום* ואפילו יעטר ודיבן". ואמר רב הונא בר יהודה וכו': כל המשלים פרשיותיו עם הצבור שנים מקרא ואחד תרגום משלימין לו ימיו ושנותיו.

נפש יהודה ישלים פרשיותיו. של כל שבת ושבת: אפילו עטרות ודיבן. שאין להם תרגום:

וגרסינן במדרש תנחומא: אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל: בני, היו קוראים את הפרשה בזמנה בכל שנה ושנה ואני מעלה עליכם כאלו עמדתם לפני בהר סיני ומקבלין אותה.

וגרסינן במסכת (סוטה) [נדרי] (לז, ב) ובפרק קמא דמגלה (ג, א): אמר רב: מאי דכתיב: "ויקראו בספר בתורת האלהים" (נחמיה ח, ח)?* זה מקרא; "מפרש (שם), זה תרגום; "ושום שכל" (שם), אלו* הפסוקים; "ויבינו במקרא" (שם), זה* פסוק טעמים; ואמרי לה: זה המסרת.

נפש יהודה ויקראו בספר תורת האלוקים. בספר עזרא כתיב: זה מקרא. לשון עברי של חומש: הפסוקים. היאך נפסקין בין פסוק לפסוק ובין פרשה לפרשה: פסוק טעמים. וניגנות הזרקא קרוין טעמים:

ולפי שיש* יושבי קרנות שאינם יודעים לקרות תקנו לקרות בתורה בצבור, כדגרסינן במסכת קמא, פרק מרבה (פב, א): תנו רבנן: עשרה תקנות תקנו עזרא ובית דינו, שקורין במנחה בשבת וקורין בשני ובחמשי וכו'. ואמרינן עליה, שקורין במנחה בשבת משום יושבי קרנות. ושיהו

קורין בשני ובחמשי עזרא תקן - והא מעקרא הוה מיתקנא, דתניא: "ויילכו (דרד) שלשת ימים במדבר ולא מצאו מים" (שמות טו, כב), דורשי (*). רשומות אמרו: אין מים אלא תורה, שנאמר: "הוי פלצמא לכו למים" (ישעיה נה, א), כיון שהלכו שלשת ימים בלא תורה, עמדו ותקנו להם נביאים שביניהם, שיהו קורין בשני בשבת ומפסיקין בשלישי וברביעי וקורין בחמשי ומפסיקין בערב שבת, כדי שלא ילכו שלשה ימים בלא תורה? אמרי, מעקרא אינהו תקינהו חד גברא לתלתא פסוקי, אי נמי, תלתא גברי לתלתא פסוקי כנגד כהנים, לויים וישראלים, אתא איהו תקן תלתא גברא לעשרה פסוקי כנגד (*). עשרה בטלנים.

נפש יהודה יושבי קרנות. יושבי חנויות כל ימות החול עוסקין בסחורה ואין קורין בשני וחמישי תיקן בגינייהו קריאה יתירה: רשומות. מקראות: עשרה בטלנים. בני אדם כשרים בטלן ממלאכתן לעסוק בצרכי צבור ומקדימין לבהכ"נ כדי שיהיו מצויין עשרה לעת התפלה ומתפרנסים משל צבור וכנגדם תקנו עשרה פסוקים ויותר על עשרה רק לא פחות מעשרה ואם יש בפרשה רק עשרה פסוקים קורין לכהן ד' פסוקים:

ואל יספר אדם באמצע הפרשה, כדאמרין בסוטה, פרק אלו נאמרין ולט, א: אמר רבה בר בר חנא: כיון שנפתח ספר תורה אסור לספר אפילו לדבר הלכה, שנאמר: "וכפתחו עמדו כלהעם" (נחמיה ח, ה); ואין עמידה אלא שתיקה, שנאמר: "עמדו לאענו עוד" (איוב לב, טז). רבי זירא אמר רב חסדא: מהכא, "ואזני כלהעם אלספר התורה" (נחמיה ח, ג).

וכתב הרי"ף על מימרא זאת: קשיא לן ההיא דברכות: רב ששת מהדר אפיה וגריס, אמר: (*). אגן בדידן (*). ואינהו בדידהו! וכתב בעל ההלכות: הני מילי, היכא דאכא עשרה דצייתי לספר תורה, אבל אי ליכא עשרה דצייתי לספר תורה, לא. ורבותא אחריתי קאמרי: דוקא רב ששת דתורתו אמנותו, אבל כלי עלמא לא. ומסתברא כותיהו.

נפש יהודה אגן בדידן. בלימודו: ואינהו בדידהו. בקריאת ס"ת:

ואלעלפי שהשלים אדם הפרשה בביתו יכון לשמעה מפי שליח צבור. ואם יקרא אותו לקרות בתורה יעמד מיד בשמחה ובטוב לבב, דגרסינן פרק הרואה (ברכות נה, א): אמר רב יהודה: שלשה דברים מקצרין ימיו של אדם ואלו הן: (*). מי שנותנין לו ספר תורה לקרות ואינו קורא בו (*). וכוס של ברכה לברך ואינו מברך, (*). והמנהיג עצמו ברבנות.

נפש יהודה מי שנותנין לו ס"ת לקרות. דהוי ליה כאלו נותנין לו חיים דכתיב כי היא חייד ואורך ימיו והוא אינו רוצה לקרות לכך מקצרין ימיו: וכוס של ברכה. דכתיב ואברכה מברכך והמברך ברהמ"ז מברך לבעה"ב והאורח מתברך בברכתו של בעה"ב והוא אינו רוצה לכך מקצרין ימיו: והמנהיג עצמו ברבנות. שהרבנות מקברת את בעליה וכן מצוינו ביוסף שמת קודם אחיו מפני שהנהיג עצמו ברבנות:

וכשיקראו הפרשה אל יצא מבית הכנסת, כדגרסינן בפרק קמא דברכות, (ח, א): אמר רב הונא בר יהודה, אמר רבי מנחם, אמר רב אמי, אמר רבי יונתן: מאי דכתיב: "ועזבי ה' יכלו" (ישעיה א, כח)? זה המניח ספר תורה

כְּשֶׁהוּא פְּתוּחַ וְיוֹצֵא. רַבִּי אֲבָהוּ נָפִיק בֵּין גְּבָרָא לְגְבָרָא. בְּעֵי רַב פְּפָא : בֵּין פְּסוּק לְפְסוּק מֵאִי? תִּיקוּ.

וּכְשֶׁהוּא קוֹרָא בּוּ אֵל יֵאחֲזֵנוּ (*) עָרַם אֶלְא מְעַטָּף בְּתִיקוּ אוּ בְטָלִית, כְּדִגְרָסִינָן בְּסוּף פְּרָק בְּנֵי הָעִיר (מגילה לב, א) : אָמַר רַבִּי פְּרָנְךָ אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן : כָּל הָאוֹחֵז סֵפֶר תּוֹרָה עָרַם נִקְבֵּר עָרַם. (*) עָרַם סֵלְקָא דְעֵתְדָּ? אֶלְא אֵימָא (*) עָרַם בְּלֹא מְצוּהָ. בְּלֹא מְצוּהָ סֵלְקָא דְעֵתְדָּ? אֶלְא אֵימָא עָרַם מֵאוֹתָהָ מְצוּהָ.

נפש יהודה **ערום.** כש"ת ערום בלא מטפחת על הגויל לא יאחז בגויל אלא יעטוף לספר בתיק שלה והיא מלבושיה ומטפחיה : **ערום סלקא דעתך.** וכי כל כך החטא גדול שיקבר ערום על שאחז הס"ת ערום : **ערום בלא מצוה.** משמע דאין לו מצות כלל :

וּגוֹלְלוּ (*) עַל הַתְּפָר וְנוֹטֵל שְׂכָר כְּנָגַד כְּלָם, כְּדִאֲמַרִּין הֵתָם : אָמַר רַבִּי שְׂפִטְיָא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן : הַגּוֹלֵל סֵפֶר תּוֹרָה יַעֲמִידֵנוּ עַל הַתְּפָר. תִּנְיָא נְמִי הֵכִי וכו'. וְאָמַר רַבִּי שְׂפִטְיָא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן : (*) עֲשֶׂרָה שְׂקָרָאוּ בְּסֵפֶר תּוֹרָה, (*) הַגְּדוֹל בְּהוֹן גּוֹלֵל סֵפֶר תּוֹרָה, דְאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לׁוֹי : עֲשֶׂרָה שְׂקָרָאוּ בְּתוֹרָה הַגּוֹלֵל מֵהוֹן סֵפֶר תּוֹרָה נוֹטֵל שְׂכָר כְּלָן. שְׂכָר כְּלָן סֵלְקָא דְעֵתְדָּ? אֶלְא אָמַר אַבְיִי : נוֹתְנִין לוֹ שְׂכָר כְּנָגַד כְּלָן. לְפִי שְׁגוּמֵר הַמְצוּהָ וּנְקִרָאת עַל שְׁמוֹ.

נפש יהודה **על התפר.** יעמידנה כנגד התפר שיהא התפר באמצע בין הכרכים אז יכול היטב להדקו ולכרכו : **עשרה שקראו.** שנאספו למנין כדי שיכולין לקרות בס"ת ג' או ז' כחוק היום ולפי שאין קורין בתורה פחות מעשרה בבהכ"נ נקט עשרה שקראו בתורה : **הגדול בהן גולל ס"ת.** לפי שהוא כבודו וגם לפי שהוא גדול שבכולן כדאי הוא ליטול שכר כנגד כולן :

הכלל הרביעי לכבוד שבתות וימים טובים ומועדים

וַיֵּשׁ בּוֹ שִׁבְעָה חֻלְקִים : הַחֻלְק הָרֵאשׁוֹן, רֵאשׁ חֲדָשׁ ; הַחֻלְק הַשֵּׁנִי, חֲנֻכָּה ; הַחֻלְק הַשְּׁלִישִׁי, פּוּרִים ; הַחֻלְק הָרְבִיעִי, חַג הַמִּצּוֹת ; הַחֻלְק הַחֲמִישִׁי, חַג הַשְּׁבוּעוֹת ; הַחֻלְק הַשֵּׁשִׁי, חַג הַסִּפּוֹת ; הַחֻלְק הַשְּׁבִיעִי, שְׁבִיתַת שְׁבַת

החלק הראשון בענין ראש חדש

ויש בו שני פרקים

פרק ראשון [קלא]

יום ראש חדש אף על פי שאינו אסור בעשיית מלאכה נהגו בנות ישראל לשמרו, כדגרוסין בירושלמי: הני נשי דנהיגי דלא למעבד עבידתא בריש ירחא, (* מנהגא. ואיתא בפרק מב מפרקי רבי אליעזר: לפי שלא רצו הנשים לתן נזמיהן לבעליהן במעשה העגל, לכך נתן להם הקדוש ברוך הוא שכרן, שיהו משמרות ראש חדש יותר מהאנשים.

נפש יהודה מנהגא. נהגו כך ולא ישנו המנהג:

ויש אומרים טעם לדבר: לפי שהמועדים נתקנו כנגד האבות: פסח כנגד אברהם, דקתיב: "לושי ועשי עגות" (בראשית י"ו) ובפסח היה. שבועות כנגד יצחק, שתקיעת מתן תורה היה בשופר מאילו של יצחק. סוכות כנגד יעקב, דקתיב ביה: "ולמקנהו עשה סכת" (שם ל"ג, יז). ושנים עשר ראשי חדשי השנה, שגם הם נקראים מועדים, כנגד שנים עשר שבטי ישראל. וכשחטאו בעגל נטלו מהם והניחום לנשותיהם, לזכר שלא היו באותו חטא.

ומצוה להרבבות בסעודתו לכבוד ראש חדש, שקרוי מועד. וקורין בו "הלל" בדלוג. ואסור בהספד ותענית.

והוא זמן כפירה, כשהיו ישראל מקריבין זבחי רצון, שעירי חטאת לכפר בעדם והיה תשועת נפשם מיד שזנא, שהוא היצר הרע המקטרג על האדם להכניסו אל (* התאוות ואל המחשבות הממיתות לשכל (* וחושבות שיש גדלה בגדל אור הלבנה והפכה במעוט אורה, שקורין "אגתמא". על כן צריכים כפירה על העולה על רוחם.

נפש יהודה התאוות ואל המחשבות הממיתות לשכל. היא הנשמה שהיצר הרע מתגרה לעשות דברים שהם כנגד השכל: וחושבות שיש. כח בלבנה לפעול טוב כשהיא מתמלאת והולכת וכן להפוך לפעול רע כשהיא מתמעטת וע"כ חושבים אותה לאלהות ומילואה ומיעוטה נקרא אגתמע"א בלע"ז:

ואולי שלזה רמוז באמרם: הביאו עלי כפירה על (* שמעטתי את הירח, כדגרוסין במסכת חליו, פרק אלו טרפות (ס, ב): רבי שמעון בן פזי רמי: כתיב: "ויעש אלהים את שני המארות (* הגדלים" (בראשית א, טז) וכתוב:

"את המאור הגדל ואת המאור הקטן" (שם)? אמרה ירח לפני הקדוש ברוך הוא: רבוננו של עולם, אפטר לשני מלכים שישתמשו בכתר אחד? אמר לה הקדוש ברוך הוא: לכי ומעטי את עצמך. אמרה לפניו: לפי שאמרתי לפניך דבר הגון אמעט את עצמי? אמר לה הקדוש ברוך הוא: לכי ומשלי ביום ובלילה. אמרה ליה: מאי רבותא, (*) שרגא בטיהרא מאי מהניא? אמר לה הקדוש ברוך הוא: ימנו בך ישראל ימים ושנים. (*) יומא דידיה נמי לא סגיא דלא מנו ביה תקופות ומזלות, (*) דכתיב: "והיו לאתת ולמועדים ולקמים ושנים" (שם שם, יד)? אמר לה: לכי ויקראו צדיקים על שמך: (*) יעקב הקטן, שמואל הקטן, (*) דוד הקטן. חזיה דלא הוה מיתבא דעתה, אמר הקדוש ברוך הוא: הביאו עלי כפרה שמעטתי את הירח. והינו דאמר רבי לוי: מה נשתנה שעיר של ראש חדש, שנאמר בו: (*) חטאת לה" (במדבר כח, טו)? אמר הקדוש ברוך הוא: שעיר זה יהיה כפרה עלי, שמעטתי את הירח.

נפש יהודה שמיעטתי את הירח. והוא גורם להם לעובדה שסוברים שיש בה כח זה מעצמה כדאמרין שמיעוטה ומילואה מכשילם: הגדולים. דמשמע שניהם גדולים וכתוב הקטן: שרגא בטיהרא. נר בצהרים אינו מאיר: יומא דידיה. והיינו החמה נמי לא סגיא לא אפשר בלא היא למנות התקופות והחדשים: דכתיב והיו לאותות וגו'. למנות בה הזמנים של ימים ושנים ומועדים כי תקופות נמנן לחמה ועל התקופות מעברין את השנה: יעקב הקטן. מי יקום יעקב כי קטן הוא: דוד הקטן. מקרא הוא בדברי הימים: חטאת לה'. ובכולהו גלים כתיב ושעיר חטאת אחד ולא כתיב בהו לה':

וגרסינן בבראשית רבא, על פרשת "יהי מאורות": רבי יוחנן פתח: "עשה ירח למועדים" (תהלים קד, יט), אמר רבי יוחנן: (*) לא נברא להאיר אלא לגלגל חמה בלבד, אם כן למה נברא לגלגל לבנה? כדי לקדש בה ראשי חודשים ושנים וכו'. רבי ברכיה בשם רבי סמון אומר: שניהם נבראו להאיר, שנאמר: (*) "והיו למאורות"; "וייתן אתם אלהים ברקיע השמים" (בראשית א, טו, יז). "והיו לאתת" (שם שם, יד), אלו שבתות; "ולמועדים" (שם), אלו שלשה רגלים; "ולקמים" (שם), אלו ראשי חודשים; "ושנים" (שם), אלו קדושי שנים וכו'. רבי יודן בשם רבי תנחום בר חניא ורבי פנחס בשם רבי סמון אומר: מאחר שהיא קוראם גדולים הוא חוזר ופוגם את המאור הקטן? אלא על ידי (*) שנכנס בתחומו של חבירו.

נפש יהודה לא נברא להאיר אלא לגלגל חמה. שכל האור שיש ללבנה היא מקבלת מהחמה שאין לה אור בפני עצמה ומהלכת בגלגל והולכת אחר החמה ובתחלת וסוף החודש היא סמוך לחמה ע"כ אורה מתמעט והולך ובאמצע החודש היא מתרחקת מהחמה ע"כ נראית מלא ולפעמים ע"י הילוך הלבנה והחמה הם מתקרבין יחד ואז נראה בארץ איך הם נפגשים יחדו ונקרא לקוי וזה גורם חסרונה ומילואה ולכך כתיב יהי מארת חסר דמשמע אחד: והיו למאורות. הרי שניהם למאור והא דכתיב מארת חסר לפי שהוא לשון קללה שבו ביום נבראת האסכרה כדאמרין בתענית דף כ"ז שהיו אנשי משמר מתענין בכל יום ד' על התינוקות שלא תפול בהן האסכרה והיא מיתה קשה: שנכנס בתחומו של חבירו. שהיא נראית קודם שקיעת החמה וכל המוסיף גורע:

אמר רבי פנחס: בכל הקרבנות כתיב: "ושעיר עזים אחד חטאת" (במדבר כט, ה) ובראש חודש כתיב: "ושעיר עזים אחד לחטאת לה" (שם כח, טו)? (*) אני הוא שגרמתי לו לכנס בתחומו של חבירו; ואם בנכנס ברשות, כד פגמו

הקדוש ברוך הוא, (*) הנכנס שלא ברשות על אחת כמה וכמה. רבי לוי בשם רבי יוסי בר אבא: דרך ארץ, שגדול מונה לגדול וקטן לקטן, (*) עשו מונה לחמה שהיא גדולה ויעקב מונה ללבנה שהיא קטנה. אמר רב נחמן: והוא סימן טוב לישראל, עשו מונה לחמה, מה חמה שהיא שולטת ביום ואינה שולטת בלילה, אף עשו (*) יש לו חלק לעולם הזה ואין לו חלק לעולם הבא. ויעקב מונה ללבנה, מה הלבנה הזאת שולטת ביום ובלילה, אף ישראל יש להם חלק בעולם הזה ובעולם הבא.

נפש יהודה אני הוא שגרמתי. שסדרתי אותה בגלגל המזלות שהוא הולך כך: הנכנס שלא ברשות. שעושה דבר שלא נתנה לו רשות לעשות כן עאכ"ו שיענש: עשו מונה לחמה. שהם מחשבים שנותיהם אחר הילוך החמה ואנו מונין ללבנה כידוע ליודעי העברונות: יש לו חלק לעוה"ז. שהוא נגלה כיום ואין לו חלק לעוה"ב שהוא נעלם ומכוסה מהעין כלילה:

ונהגו לקרות בראש חדש מזמור "ברכי נפשי את ה'" (תהלים קד), שיש בו פסוק "עשה ירח למועדים" (שם שם, ט), ללמדנו שמלואה ומעוטה, (*) אינו לעשות רשם בבני אדם כמו שחושבים החושים בכוכבים, אלא לספר בחדושה המועדים הנקראים "מועדי ה'", שצוננו לעשות (*) כסדר מהלך כוכבי לכת, להודיענו שהוא יתברך שליט ומושל על הכל. (*) וזה המזמור לעד נאמן המורה על מעשה בראשית, המעיד על מלכותו ושהכל נברא מאתו והוא אדון על הכל וכל צבאות מעלה ומטה אין רשאים לעשות אלא רצונו ומאמרו, כפי שסדר להם במעשה בראשית. ואם שום דבר יתחייב מערכתם ומהלכם, הכל כפי סדרו ומצותו (*) ובידו לשנות ולהחליף כפי ערך הכלל או הפרט והכל ברצונו. ונרמז בפתוב: "וחנתי את אשר אחן" וגו' (שמות לג, ט).

נפש יהודה אינו לעשות רשם בבני"א. שמראה בזה שיש בה כח להיטיב ולהרע לאדם כפי רצונה למען שיעבדה אינו כן אלא שמיעוטה ומילואה עשה הקב"ה כך כדי לידע ע"י כן ראשי חדשים כשהיא מתחדשת למנות מראש חודש המועדים בכמה ימים בחודש הוא לעשות בהן המועדות בזמן: כסדר מהלך כוכבי לכת. כשם שהכוכבים מהלכים ע"י המזלות שקבועים בו והמזלות על ידי הגלגלים שקבועים בהם כך הלוך הלבנה: וזה המזמור. ברכי נפשי וגו' דכתיב ביה עשה ירח למועדים וגו': ובידו לשנות ולהחליף כפי ערך הכלל. כמו בדור המבול שלא שמשו המזלות בין הכלל בין ששנו כל המזלות סדרם בין הפרט מזל אחד כגון הלבנה או החמה שעמדו במלחמות יהושע וכן שחזרה החמה עשר מעלות בחזקיהו וכן נסים הנעשים הן לכל ישראל והן ליחיד הכל מאת ה':

והתחיל וסיים המשורר מזמור זה ב"ברכי נפשי את ה'", לומר, שהנפש החכמה היא למי שאמר והיה העולם. וחתם מזמור זה ב"הללויה", מפני שפתוב בו מפלתן של רשעים, שהיא "יתמו חטאים" (תהלים קד, לה), כי ביום שיכירו כל באי עולם האמת בפתוב במזמור הזה, וידעו כי הכל בא מאתו, זו היא מפלתן של רשעים, שהם אויבי ה' והאמת. כדגרסינן בפרק קמא דברכות (ט, ב): אמר רבי שמעון בן פזי: מאה ושלוש פרשיות אמר דוד בספר תהלים ולא אמר בהן "הללויה", עד שראה מפלתן של רשעים, שנאמר: "יתמו חטאים מן הארץ" וגו'. ואין הלול ורנה בעולם כמו במפלתן של רשעים שהם מחריבים עולם, שנאמר: "ויבאבד רשעים רנה" (משלי יא, ט). ואומר: "ויפדויי ה' ישבון ובאו ציון ברנה" (ישעיה לה, ט), רוצה

לוֹמֵר, בְּרִנָּה זֹאת, כִּי בְּאֲבוֹד רְשָׁעִים רִנָּה וַיִּשְׁוֶעָה לְצַדִּיקִים, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ
עַל פְּסוּק " (*) אִמְלָאָה הַחֲרִבָּה" (נחזקאל כו, ב) : אִם מְלָאָה זֹו חֲרִבָּה זֹו, לְפִי
שֶׁזֹּו הִפְדָּו זֹו. וְזֶהוּ שֶׁפְּתוּב: "תַּם־עוֹנֵד בַּת־צִיּוֹן לֹא יוֹסִיף לְהִגְלוֹתָד [פְּקָד
עוֹנֵד בַּת־אָדוּם" (איכה ד, כב), רוֹצֵה לוֹמֵר, כִּי בְּהִשְׁחַתַּת אָדוּם הִרְשָׁעָה תִּבְא
לְבַת צִיּוֹן הַיְשׁוּעָה].

נפש יהודה אמלאה. ירושלים מחורבנותיה אז נחרבה ארצות עובדי כוכבים ומזלות:

פרק שני [קלב]

בְּרַפְת הַלְבָנָה הוּא לְאִמַּת אֶצְלָנוּ שֶׁהִפְלָ בָּא מְאֵתוֹ וְהוּא בְּרָא הַפֶּל וּבִמְאֵמְרוֹ
נַעֲשָׂה. וְאֵל יַחֲשֵׁב שׁוּם אָדָם שִׁישׁ בְּרִשׁוֹת שׁוּם נִבְרָא לַעֲשׂוֹת שׁוּם דְּבָר
בְּעוֹלָם, טוֹב אוֹ רָע, בְּלִתִּי בְּמֵאֵמֵר קוֹנוֹ. וְעַל כֵּן אָמְרוּ ז"ל, (*) שֶׁהַמְּבָרָךְ עַל
(*) הַחֲדָשׁ כְּמִקְבֵּל פְּנֵי שְׂכִינָה. וְהִבִּיאוּ סִמּוֹד מֵהַפְּסוּק, כְּדַגְרָסִינָן בְּסִנְהֶדְרִין,
פָּרַק הָיוּ בּוֹדְקִין (מב, א) : אָמַר רַבִּי אַחָא בְּרַ חֲנִינְא, אָמַר רַב אַסִּי אָמַר רַבִּי
יוֹחָנָן : כָּל הַמְּבָרָךְ עַל הַחֲדָשׁ כְּאֵלוֹ מְקַבֵּל פְּנֵי שְׂכִינָה, כְּתִיב הֵכָא : "הַחֲדָשׁ
הַזֶּה לְכֶם רֹאשׁ חֲדָשִׁים" (שמות יב, ב) וְכִתִּיב הֵתָם : "זֶה אֵלֵי וְאֲנֹהִיו" (שם טו,
ב).

נפש יהודה שהמברך על החודש. והיינו קידוש הלבנה: די. אלו לא זכו למצוה אחרת
אלא לזו שמקבלין פני השכינה פעם אחת בחודש כדאמרן בגזרה שוה:

תִּנָּא דְבִי רַבִּי יִשְׁמַעֵאל : אִלְמָלֵא לֹא זָכוּ יִשְׂרָאֵל אֶלָּא לְהַקְבִּיל פְּנֵי שְׂכִינָה
דִּין. אָמַר אַבְיִי : הִילְכָךְ לְמַרְינְהוּ מְעוּמָד. מְרִימָר וַיִּמְר זֹוּטְרָא (*) מִיִּכְתִּפִּי
לְהוּ וּמְבָרְכֵי לִיה. אָמַר לִיה רַב אַחָא לְרַב אַשִּׁי : בְּמַעַרְבָּא מְבָרְכֵי הָכִי : בְּרוּךְ
מְחַדָּשׁ הַחֲדָשִׁים. אָמַר לִיה : הָא (*) נְשִׁי דִידָן נְמִי מְבָרְכוּ. אֶלָּא כְּדָרְב
יְהוּדָה, דְּאָמַר רַב יְהוּדָה : בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מְלִךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בְּמֵאֵמְרוֹ
בְּרָא שְׁחָקִים וְכוּ' בְּרוּךְ אַתָּה ה' מְחַדָּשׁ חֲדָשִׁים. לוֹמֵר לָנוּ, שֶׁהַבְּרָכָה הִיא
לְמַחֲדָשׁ הַלְבָנָה.

נפש יהודה מכתפי להו. כל אחד שם ידו על כתף של חבירו כשמברכין הלבנה לחיבת
המצוה: נשי דידן וכו'. כלומר תפלה קצרה כזו נשים נמי יוכלו לברך בעל פה בלילה כן:

וּבְכָל זְמַן שְׁמַתוּסְפַת אוֹרָה נִקְרָאת חֲדָשָׁה וְרָאוּי לְבָרָךְ עָלֶיָה, כְּדִאֲמַרִּין
הֵתָם (מא, ב) : אָמַר רַב אַחָא בְּרַ חֲנִינְא, אָמַר רַב אַסִּי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן : עַד
מְתִי מְבָרְכִין עַל הַחֲדָשׁ? (*) עַד שְׁתַּתְּמֵלֵא פְּגִימְתָהּ. וְכִמָּה? אָמַר רַבִּי יַעֲקֹב
אָמַר רַב יְהוּדָה : עַד שְׁבָעָה. נְהַרְדְּעֵי אֲמַרִּי : עַד שְׁשָׁה עֶשֶׂר. (*) וְתַרְוִייהוּ
כְּרַבִּי יוֹחָנָן סְבִירָא לְהוּ, הָא לְמַהוּי כִּיִּתְרָא (פירוש: כמו יתר של קשת, שתהא פגימת
הקשת מלאה עד היתר, היינו חצי עגול), הָא לְמַהוּי כִּי נִפְיָא (פירוש: עגולה במלואתה).

נפש יהודה עד שתתמלא פגימתה. אבל בתר הכי לא שייך למימר מחדש חדשים
שכבר נושנת היא: ותרווייהו. במלתיה דר' יוחנן פליגי ועד שתתמלא סבירא להו מיהו רב
יהודה סבר מילוי פגימתה דקאמר ר' יוחנן למהו כי יתר והאי לסוף שבעה הוא ויתר הוא

הקו שבקשת וזהו חצי העיגול של לבנה ונהרדעי סברי מילוי פגימה דקאמר ר' יוחנן עד דתהוי כי נפיא ככברה שהיא עגולה ומכוסה כל העיגול למטה כולה מלא כי מקודם לכן הוא נראה כקשת ולא יותר:

וגרסינן במסכת סופרים: אין מברכין על הירח אלא במוצאי שבת כשהוא מבשם ובגדיו נאים. ותולה עיניו כנגדה ומישר רגליו ומברך. ואומר שלש פעמים: סימן טוב תהיה לנו ולכל ישראל. [ברוך בוראך], ברוך יוצרך, [ברוך מקדשך]. ורוקד שלש פעמים כנגדה ואומר בכל פעם: כשם שאני רוקד כנגדך ואני יכול לגע בך, כך אם ירקדו אחרים כנגדי להזיקני לא יגעו בי. ואומר: "תפל עליהם אימתה ופחד" וכו', ולמפרע יחזור פסוק זה, ואומר כן שלש פעמים ואומר: אמן אמן הללויה. ואומר לחברו שלש פעמים: שלום עליך. וילך לביתו בלב טוב. ויש אומרים בזה הסדר: ברוך יוצרך, ברוך עושך, ברוך קונך, ברוך בוראך. והסימן: יעק"ב. והיא רמז לו, כלומר, שהלבנה רומזת ליעקב.

וגם מצינו חדוש לאבות בעולם הבא בחדוש הלבנה, כדגרסינן בפרק השוכר את הפועלים (בבא מציעא פה, ב): אליהו הוה שכיח במתיבתיה דרבי. יומא חד, ריש ירחא הוה, נגה ליה ולא אתא. אמר ליה: מאי טעמא נגה ליה למר? אמר ליה: אדמוקי לאברהם ויהיבנא ליה מיא ומשי ידיה ומצלי ומגנינא ליה. וכן ליצחק וכן ליעקב. אמר ליה: ולוקמינהו בהדי הדדי. (* תקפי ברחמי ומייתי ליה למשיחא בלא זימניה. אמר ליה: *) ויש דגמתן בעולם הזה? אמר ליה: אפא רבי חיא ובניו. זימנא חדא אצטריך עלמא למטרא, גזר רבי תעניתא. אחתינהו לרבי חיא ובניו קמי תיבותא. אמר "משיב הרוח", נשא זיקא, אמר "מוריד הגשם", אתא מטרא. כיון דמטו לאדכורי תחית המתים, רעש עלמא. אמרי ברקיעא: (* מאן גלי רזא דנא בעלמא? אמרי: אליהו. אתיוהו לאליהו, מחיוהו (* בשתיין פולסי דנורא. (* אזל אדמי ליה כדבא, עאל בינייהו ואפרשינהו וטרדינהו. למדנו שביום ראש חדש יש חדוש גם בעולם הנשמות.

נפש יהודה תקפי ברחמי. מרבין בתפלה ומייתי למשיח בלא זמניה לכן לא ניתן לי רשות להעמידן יחד: יש דוגמתן. שתהא תפלתן נשמעת כתפלות האבות: מאן גלי רזא דנא. מי גלה סוד זה בעולם שרי חייא ובניו תפלתם נשמעת ע"כ עמדו להתפלל לפני: שיתין פולסי דנורא. הכוהו ששים מכות מלקות בשוטין של אש לפי שהמלקות של מעלה הם מספר ששים כי הם מענישין מבן כ' שנים וגי פעמים כ' הם ששים ובי"ד של מטה דנים בן י"ג שנים וגי פעמים י"ג הם ל"ט וזהו שאמרו אין מלקין אלא מלקות הראוין להשתלש: אזל. אליהו הנביא בבית הכנסת והראה להו כדוב ועל ידי כן הפסיקו מלהתפלל:

החלק השני בימי חנוכה

ויש בו שני פרקים

פרק ראשון [קלג]

הקדוש ברוך הוא עושה נסים ונפלאות עם ישראל בכל זמן פשהם צריכים להם, להראות גדלתו בעולם. ואל יחשבו בלבם שהעולם כמנהגו נוהג, אלא שהוא, יתברך שמו, חדשו (*) יש מאין ובידו לשנותו מן הטבע ולעשות בו הישר בעיניו. ומכלל הנסים הגדולים שעשה האל יתברך עם ישראל, היה בזה הנס שעשה עמהם בבית שני, כשגברו היונים על החשמונאים בהיותם מלכים וכהנים וטמאו היונים כל השמנים שבמקדש. וכשגברה מלכות בית חשמונאי בסיוע השם ונצחו ליונים ואחר כך לא מצאו אלא פך שמן טהור כשיעור הדלקת יום אחד ונעשה בו נס והדליקו בו שמונה ימים, כדגרסינן במסכת שבת, פרק במה מדליקין (כא, ב): תנו רבנן: בכ"ה בכסלו יומי חנכה, תמנא אליו דלא למספד בהון ולא למגזר בהון תעניתא. כשנכנסו יונים להיכל וטמאו כל השמנים שבהיכל וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחו, בדקו ולא מצאו (*) אלא פך אחד, שהיה חתום ומונח (*) בחותמו של פה גדול ולא היה בו שמן אלא ליום אחד ונעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים. לשנה אחרת קבעום שמונה ימים טובים בהלל והודאה.

נפש יהודה יש מאין. קודם בריאת העולם לא היה אלא הקב"ה ובמאמרו ברא העולם: **אלא פך אחד**. וא"א לתקן שמן טהור עד שעברו ז' ימים לטהר מטומאתו ויום אחד לכתישת הזיתים ותיקונם: **בחותמו של כה"ג**. שהיה כ"ג חותמו והצניעו שלא נגעו בו העובדי כוכבים ומזלות:

ומצינו כי זה הנס הגדול והחנכה הזאת העתידה להיות באותו זמן ולדורות, בגלות הארוך הזה, רמזה תורה בפרשת "בהעלותך" וגלתה, שעתידה חנכה זאת להתגולל ולבא על ידי אנשים מזרע אהרן, כמו שהוא רמוז במדרש אגדה שהביא רש"י בפרשת בהעלותך: אמרו ז"ל: למה נסמכה פרשת המנוחה לחנכת הנשיאים? כשראה אהרן חנכת הנשיאים חלשה דעתו, שלא היה עמהם בחנכה, לא הוא ולא שבטו. אמר לו הקדוש ברוך הוא: חידך, שלף גדולה משלהם, שאתה מטיב ומדליק נרות בערב ובבקר. עד כאן.

וכתב הרמב"ן: ואם הוא פרושו, למה לא נחמו בקטרת בבקר ובערב, שהוא דבר גדול ושפחו הכתוב: "ישומו קטורה באפך" (דברים לג, ז), ובעבודת יום הכפורים ובקרבנות אחרים? ועוד, (*) כי קרבנו היה גדול משל נשיאים, שהקריב כל ימי המלוואים? אבל ענין אגדה זו לדרש רמז מן הפרשה על חנכה של נרות, שהיתה עתידה להיות בבית שני על ידי אהרן ובניו, רוצה לומר, חשמונאי פהו גדול ובניו. ובלשון הזה כתובה במגלת סתרים, שהזכיר אגדה זו ואמר: ראיתי במדרש: כיון שהקריבו

שָׁנִים עָשָׂר שְׁבָטִים וְלֹא הִקְרִיב לְוִי וְכוּ'. אָמַר לוֹ הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמִשָּׁה:
"דַּבֵּר אֶל-אֱהֲרֹן וְאֶמְרָתְ אֵלָיו" (במדבר ח.ב), יֵשׁ חֲנֻכָּה אַחֲרַי שְׁיֵשׁ בָּהּ הַדְּלָקָת
נְרוֹת וְאֲנִי עוֹשֶׂה עַל יְדֵי בְנֵיךָ נְסִים וּתְשׁוּעָה וְחֲנֻכָּה, שְׁקִרְאוּהָ עַל שְׁמֵם וְהִיא
חֲנֻכַּת בַּיִת חֲשֻׁמוֹנָאִי. וּלְפִיכֵךְ הִסְמִיךְ פָּרָשָׁה זוֹ לְפָרֶשֶׁת חֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ. עַד
כָּאן.

נפש יהודה כי קרבנו. של אהרן שהקריב בעדו:

וְכַתוּב בְּתַנְחוּמָא וְכֹן בְּמִדְבַר סִינֵי רַבָּה: אָמַר לוֹ הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמִשָּׁה:
לֵךְ אָמַר לְאֱהֲרֹן: אֵל תִּירָא, לְגִדְלָה גְדוּלָה מְזֵאֵת אֶתָּה מוּכָן. הַקְרָבָנוֹת, כָּל
זְמַן שְׁבִית הַמִּקְדָּשׁ קִיָּם הֵם נוֹהֲגִים, אָבֵל הַנְרוֹת, לְעוֹלָם אֵל מוּל פְּנֵי
הַמְנוּרָה. וְהַבְּרָכוֹת שֶׁנִּתְּתִי לָךְ לְבָרֵךְ אֶת בְּנֵי אֵינָן בְּטָלִים לְעוֹלָם. עַד כָּאן.
וְכַתֵּב הַרְמַבֵּי"ן עַל זֶה: וְיָדוּעַ הוּא, כִּי כְּשֶׁהַקְרָבָנוֹת בְּטָלִין מִפְּנֵי חֲרָבָנוּ, אִף
הַנְרוֹת בְּטָלִים, אָבֵל לֹא רָמְזוּ אֶלָּא לְנְרוֹת חֲנֻכַּת חֲשֻׁמוֹנָאִי, שֶׁהִיא נוֹהֶגֶת
אִף לְאַחַר חֲרָבָן בְּגִלוּתָנוּ, וְכֹן בְּרַבְתָּ כְּהַנִּים, הַסְמוּכָה לְחֲנֻכַּת הַנְּשִׂאִים,
נוֹהֶגֶת לְעוֹלָם. וְעַל זֶה נִסְמְכָה בְּרָכָה וּמְנוּרָה מְלַפְּנֵי חֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ
וּמְלֵאחֲרֵיהָ, מִפְּנֵי כְבוֹדוֹ שֶׁל אֱהֲרֹן, (*) שֶׁלֹּא נִמְנָה שְׁבָטוֹ עִמָּהֶם.

נפש יהודה שלא נמנה שבטו. של לוי עמהם עם ישראל היה לחשיבותם לרמוז על חשמונאים לנרות חנוכה וברכת כהנים כדאמרן:

וְהִיְתָה מְנוּרַת חֲשֻׁמוֹנָאִי גְדוּלָה מִמְנוּרַת הַמִּקְדָּשׁ, כִּי הַמְנוּרָה הִיְתָה
מִשְׁבַּעַה נְרוֹת לְרֵמֶז (*) וְלִהְתַּבּוֹנֵן בְּשַׁבְּעָה כּוֹכְבֵי לֶכֶת. וְנַעֲשֶׂה הַשְּׁלַחֵן לְעֶרְךָ
בוּ"י (*) בַּחֲלוֹת לֶחֶם, בְּשִׁתִּים מְעַרְכוֹת, (*) שֶׁשׁ הַמְעַרְכֵת, לְרֵמֶז וְלִהְתַּבּוֹנֵן
בְּגִלְגַל הַמְזֻלוֹת שְׁיֵשׁ בוּ"י בַּמְזֻלוֹת, שֶׁשָּׁה שׁוֹקְעִים וְשֶׁשָּׁה יּוֹצְאִים תְּמִיד.
וְהַמְנוּרָה רוֹמְזֵת כְּנֶגֶד הַמְאֹרוֹת וְהַשְּׁלַחֵן כְּנֶגֶד הַמְזֻלוֹת. וְעַל כֵּן (*) הַמְנוּרָה
בְּדָרוּם (*) וְהַשְּׁלַחֵן בְּצָפוֹן.

נפש יהודה להתבונן בשבעה כוכבי לכת. שהם נגד שבעה נרות המנורה: י"ב חלות. על השלחן הזהב היו מסדרין הלחם הפנים י"ב חלות בכל שבוע שש חלות בצד זה ושש חלות בצד זה: ששה. מזלות שוקעים הולכין למטה בגלגל, כשהשש הולכין למעלה כדרך הגלגל המתגלגל ממטה למעלה וסובב: המנורה בדרום. כי השמש לעולם הולכת צד דרום בין בקיץ ובין בחורף וגם במזרח ובמערב הולכת אבל נתמעט משם הלוכה לפי הימים הקצרים והארוכים אבל בצפון לעולם אינה הולכת ביום רק בלילה מתחת הארץ: והשלחן בצפון. כי מצפון זהב יאתה לפי שרוח צפונית חמה מאד ומביא שרב והיוקר הוה. ועיי"כ הזהב בזול כדאיתא ביומא ובב"ב ורמז בי"ב חלות שעל השלחן ליי"ב מזלות:

וּלְאַחַר שְׁבַעֲוֹנוֹתֵינוּ נִחְרַב כָּל תְּפִאֲרֹתֵנוּ וּבְטָלוּ הַשְּׁלַחֵן וְהַמְנוּרָה וְכָל כְּלֵי
הַמִּשְׁכָּן הַמְרָאִים לְיִשְׂרָאֵל בְּרֵאִית הָעֵין דְּמֹוֹת הַמִּשְׁכָּן הָעֲלִיּוֹן, לֹא נִשְׁאָר
לָנוּ זִכָּר לְכָל זֶה, רַק מְנוּרַת חֲשֻׁמוֹנָאִי בְּשִׁבִיל אֱהֲרֹן וּבְנָיו, שֶׁיַּעֲלֶה זְכָרוֹנָהּ
תְּמִיד. (*) וְבָהּ נִתְּוֹסְפָה נֵר אֶחָד וּבִיּוֹם הַשְּׁמִינִי שְׁמוֹנֶה נְרוֹת לְכָלל בָּהּ כָּל
אֵלוֹ הַשְּׁנֵי דְבָרִים: הַשְּׁבַעַה נְרוֹת לְרֵמֶז עַל הַשְּׁבַעַה כּוֹכְבֵי לֶכֶת; וְהַשְּׁמִינִי,
לְרֵמֶז עַל הַגִּלְגַל הַשְּׁמִינִי, שֶׁהוּא גִלְגַל הַמְזֻלוֹת, לְהַרְאוֹתָנוּ בְּעֵין וּלְלַמְּדָנוּ
בְּשִׁכָּל, שֶׁהַכָּל מֵאֵתוֹ וּבְמֵאֵמוֹ וּבִידוֹ לְשִׁנוֹתוֹ מְטַבְּעוֹ וְלַעֲשׂוֹת בוּ כְּרָצוֹנוֹ.

נפש יהודה

ובה נתוספה נר חשמונאי. על המנורה שהיה בבהמ"ק שבעה נרות ובנרות חנוכה שמונה לרמז על הגלגל הח' שכל הגלגלים אחרים עם המזלות קבועים בו וכשהוא מתגלגל כלם מתגלגלים על ידו וע"י זה יבין האדם שאין בהם כח לפעול דבר מעצמם שהרי אין בהם כח להתגלגל אלא ע"י גלגל העליון מתגלגלים ומזה נראה כשם שאין בהם כח כד אין בגלגל העליון כח לפעול דבר אלא הקב"ה שברא הכל ומנהיג הכל לפי רצונו וצויו :

וְאֵל יִחְשָׁב שׁוּם אָדָם כִּי גִלוּת יִשְׂרָאֵל בָּאָה בְּמַעֲרַכְתָּ הַכּוֹכָבִים וְאַף לֹא בְּחִיּוֹב הַמְּזֻלּוֹת, (*) כִּי הֵנָּר וְהָאוֹר לִפְנֵינוּ הַמְּצֻוֶה וְהַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר : "כִּי נֵר מְצֻוֶה וְתוֹרָה אוֹר" וגו' (משלי ו, כג). וְגַם אֵינָה עֲתִידָה לָבֹא הַגְּאוּלָּה לְסִבָּה זֹאת, כִּי הוּא אֵל שְׂדֵי (*) שׁוֹדֵד הַמַּעֲרָכוֹת וּמְשַׁנֶּה הַטְּבַע. וְהַגֵּלֶם בְּעוֹנָם וְהוֹשִׁיעַם בְּרִצּוֹנוֹ, בְּנִסִּים וּבִנְפִלְאוֹת גְּדוֹלִים חוּץ מִן הַטְּבַע, כְּאֲשֶׁר עָשָׂה עִמָּהֶם בִּיצִיאַת מִצְרַיִם וְגַם בְּזִמְנֵים אַחֲרָיִם אֵין מְסַפֵּר. וְגַם עָשָׂה עִמָּהֶם הַיּוֹם הַזֶּה לְעֵינֵי יִשְׂרָאֵל וְהַיּוֹנִים בְּשִׁמּוֹן הַמְּנוֹרָה. וְעוֹשֶׂה בְּכָל יוֹם תְּמִיד עִם יִשְׂרָאֵל בְּגִלוּת, שֶׁמְטִילֶם בֵּין שְׁנֵי אַרְיֹת, בְּהִיּוֹת מְגוֹן בְּעַדָם וּמוֹשִׁיעַם בְּכָל צָרָה וְהוּא נוֹתֵן תְּשׁוּעָה לַמְּלָכִים וּמְכַנֵּס בְּלִבָּם לַעֲשׂוֹת טוֹבָה עִם יִשְׂרָאֵל וְשׁוֹשֵׁמָרֶם מִיַּד שׁוֹנְאֵיהֶם עַד יִשְׁקִיף וַיֵּרָא ה' מִשָּׁמַיִם וַיּוֹשִׁיעֵם תְּשׁוּעָה נְצַחִית, הָאֵל הַמוֹשִׁיעַ.

נפש יהודה

כי הנר והאור לפניו. להראות וללמד לאדם שעל ידי התורה והמצוות יזכו לגאולה ועל ידי שעברו עליהם גלו: **שודד המערכות.** מחליש כחם שאינם יכולין לפעול בדרך טבעם ומשנה פעולתם ועושה דברים נפלאים שידוע שאין זה בטבע המזלות לפעול בכחם ואף אם הוא דבר שהוא בכחם אין פועלים כזאת בעת ובזמן הזה לפי סדרם וטבעם:

פרק שני [קלד]

לְפָרְסִם בְּיִשְׂרָאֵל הֵנֶס הַגְּדוֹל הַזֶּה תִּקְנוּ רַבּוֹתֵינוּ לַעֲשׂוֹת בְּכָל שָׁנָה זָכָר לְדָבָר, בְּעֵנֶיךָ שְׁיֵהָא גְלוּי וּמְפָרְסִם, כְּדַגְרָסִינָן הֵתֶם, בְּפָרְק בְּמָה מְדַלִּיקִין (כא, ב) : תְּנוּ רַבָּנָן : מְצוֹת חֲנֻכָּה (*) יֵר אִישׁ וּבֵיתוֹ. (*) וְהַמְהַדְרִין יֵר לְכָל אֶחָד וְאֶחָד. וְהַמְהַדְרִין מִן הַמְהַדְרִין, בֵּית שְׁמַאי אוֹמְרִים : יוֹם רֵאשׁוֹן מְדַלִּיק שְׁמוֹנֶה, מְכָאן וְאֵילָךְ פּוֹחַת וְהוֹלֵךְ. וּבֵית הֵלֶל אוֹמְרִים : יוֹם רֵאשׁוֹן מְדַלִּיק אֶחָד, מְכָאן וְאֵילָךְ מוֹסִיף וְהוֹלֵךְ. טַעְמֵיהוֹ דְּבֵית שְׁמַאי : כְּנֶגֶד (*) פְּרִי הַחֵג ; אִי נְמִי : (*) כְּנֶגֶד הַיָּמִים הַנִּכְנָסִים. טַעְמֵיהוֹ דְּבֵית הֵלֶל : כְּנֶגֶד (*) יָמִים הַיּוֹצְאִים ; אִי נְמִי : מְשׁוּם (*) מַעֲלִין בְּקִדְּשׁ וְאֵין מוֹרִידִין.

נפש יהודה

נר איש וביתו. נר אחד בכל לילה לאיש ובני ביתו סגי להו בנר אחד: **והמהדרין.** במצות, שעושים המצות בהידור נאה לוקחין נר לכל אי ואי שבבית: **פרי החג.** פרים שהקריבו בחג הסוכות מתמעטין והולכין בקרבנו' כדכתיב בפרשת פינחס: **כנגד הימים הנכנסין.** העתידים לבא והם ח' מדליק ח' בלילה ראשון וביום שני נשארו ז' ימים מדליק ז' וכן כולם: **ימים היוצאים.** שיצאו כבר ויום זה שהוא עומד בו נמנה עם הימים שיצאו: **מעלין בקודש.** כל דבר שהוא קדוש מעלין אותו לעילוי ומרבין עליו ולא מורידין למעט ממנו או לקדושה שהיא קלה ממנו וכן הוא במנחות דף צ"ט וילפינן לה מקרא:

וְאֶמְרִינָן נְמִי הֵתֶם : תְּנוּ רַבָּנָן : יֵר חֲנֻכָּה מְצֻוֶה לְהַנִּיחוֹ עַל פֶּתַח בֵּיתוֹ (*) מִבְּחוּץ. וְאִם הָיָה דָר (*) בְּעֵלְיָה מְנִיחוֹ בְּחִלּוֹן הַסְּמוּךְ לַרְשׁוֹת הַרְבִּים. (*) וּבְשַׁעַת הַסְּפָנָה מְנִיחוֹ עַל שְׁלַחְנוֹ וְדִיו.

נפש יהודה מבחוץ. משום פרסומי ניסא ולא ברה"ר אלא בחצירו שבתיהן היו פתוחין לחצר: בעליה. אם אין לו מקום בחצירו להניח שם מניחה בפנים נגד חלון הסמוך לרה"ר: ובשעת הסכנה. שהיה להם לפרסיים חק שלא יבעירו נר ביום אידם אלא בבית עבודת כוכבים שלהם כדאמרי בגיטין:

וְאִמְרִינן נְמִי הָתָם (כב, א): אָמַר רַבָּה: גַּר חֲנֻכָּה (*) מְצוּה לְהַנִּיחָהּ בְּטַפַּח הַסְּמוּךְ לַפֶּתַח. הֵיכָא מְנַח לָהּ? רַב אֲחָא בְּרִיה דְּרַבָּא אָמַר: (*) מִיָּמִין. וְרַב יְרֵמְיָה מְדַפְּתֵי אָמַר: מְשֻׁמָּאל. וְהַלְכְתָּא מְשֻׁמָּאל, כְּדֵי שְׂתֵּהָא (*) מְזוּזָה מִיָּמִין וְנֵר חֲנֻכָּה מְשֻׁמָּאל.

נפש יהודה מצוה להניחה. בחצר או ברשות הרבים בטפח הסמוך לפתח שאם רחיקנה להלן מן הפתח אינו ניכר שבשביל נר חנוכה הניח שם: מימין. בכניס' לביתו לימין: מזוזה. קיי"ל דבימין דכתיב ביתך דרך ביאתך וכי עקר אינש כרעיה דימינא עקר ברישא:

וְאִמְרִינן עֲלֵה (שם כג, א): אָמַר רַב חִזְיָא בַּר אֲשִׁי אָמַר רַב: הַמְּדָלִיק גַּר חֲנֻכָּה צָרִיךְ לְבָרֵךְ. וְרַבִּי יְרֵמְיָה בַּר אֲבָא אָמַר: (*) הַרְוֹאֵה גַּר חֲנֻכָּה חַיֵּב לְבָרֵךְ. מֵאֵי מְבָרֵךְ? אָמַר רַב יְהוּדָה: יוֹם רֵאשׁוֹן הַמְּדָלִיק מְבָרֵךְ שְׁלֹשׁ וְהַרְוֹאֵה מְבָרֵךְ שְׁתַּיִם. מִכָּאֵן וְאֵילָךְ מְדָלִיק מְבָרֵךְ שְׁתַּיִם וְהַרְוֹאֵה מְבָרֵךְ אַחַת. מֵאֵי מְבָרֵךְ? בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מְלֶכֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל חֲנֻכָּה; וְ"שַׁעֲשֵׂה נְסִים" וְ"שְׂהַחֲיֵנוּ".

נפש יהודה והרואה. חברו שמדליק מברך שתים שעשה נסים ושהחיינו אבל לא ברכה ראשונה להדליק שהרי הוא אינו מדליק ולא הוזקקו ברכה זו אלא למי שלא הדליק עדיין או ליושב בספינה:

וְחַבִּיבָה מְצוּה זו, שְׁאֵם אֵין לְאָדָם בְּשֶׁבֶת וְחֲנֻכָּה אֵלָא לְקִדּוּשׁ אוֹ לְנֵר חֲנֻכָּה, גַּר חֲנֻכָּה עֲדִיף, כְּדִאִמְרִינן עֲלֵה (כג, ב): אָמַר רַבָּא: פְּשִׁיטָא לִי, (*) גַּר בֵּיתוֹ וְנֵר חֲנֻכָּה גַּר בֵּיתוֹ עֲדִיף, מְשׁוּם (*) שְׁלוֹם בֵּיתוֹ. גַּר בֵּיתוֹ (*) וְקִדּוּשׁ הַיּוֹם גַּר בֵּיתוֹ עֲדִיף, מְשׁוּם שְׁלוֹם בֵּיתוֹ. בְּעֵי רַבָּא: גַּר חֲנֻכָּה וְקִדּוּשׁ הַיּוֹם אֵי זֶה מִהֶם עֲדִיף? קִדּוּשׁ הַיּוֹם עֲדִיף, מְשׁוּם (*) דְּתַדִּיר, אוֹ דִּילְמָא, גַּר חֲנֻכָּה עֲדִיף מְשׁוּם (*) פְּרִסוּמֵי נְסָא? בְּתַר דְּבַעֲיָא הֶדְר פְּשִׁטָא: גַּר חֲנֻכָּה עֲדִיף מְשׁוּם פְּרִסוּמֵי נְסָא.

נפש יהודה נר ביתו ונר חנוכה. נר ביתו בשבת והוא עני ואין לו כדי לקנות שמן לנר חנוכה ולנר שבת: שלום ביתו. נר שבת והכי אמרינן ותזנח משלום נפשי זה הדלקת נר בשבת שבני ביתו מצטערים לישב בחושך: וקידוש היום. יין לקידוש ואין לו מעות אלא או ליין או לנר שבת: דתדיר. בכל שבת הוא קידוש ונר חנוכה משנה לשנה: פרסומי ניסא. בנרות חנוכה מפרסמין לזכור הנס שעשה הקב"ה לישראל בימים האלו:

וּלְפִי שְׂמִצּוּה זו היא תַּקְנַת חֲכָמִים, הַזְהִיר בָּהּ יִצְאוּ מִמֶּנּוּ בְּנִים חֲכָמִים, כְּדִקְתָּנִי עֲלֵה (שם): אָמַר רַב הוֹנָא: הֶרְגִּיל בְּנֵר חֲנֻכָּה הוֹנֵן לוֹ (*) בְּנִים תַּלְמִידֵי חֲכָמִים. הֶרְגִּיל בְּמְזוּזָה זוֹכָה לְדִירָה נְאֻה. הֶרְגִּיל בְּצִיצִית זוֹכָה לְטָלִית נְאֻה. הֶרְגִּיל בְּקִדּוּשׁ הַיּוֹם זוֹכָה וּמְמַלֵּא גְרָבֵי יַיִן וכו', כְּדִאִיתָא לְמַעְלָה, בְּגַמּוּלִים הַבָּאִים מִדָּה כְּנֻגַד מִדָּה.

וְכָל שְׂאֵר הַלְכוֹת נֵר חֲנֻכָּה אֵיתְנָהוּ בְּפֶרֶק הַנִּזְכָּר.

וְאַף־עַל־פִּי שְׂבַעֲנוֹתֵינוּ נִגְזְרוּ עָלֵינוּ גְזָרוֹת רַבּוֹת, לֹא הִנִּיחֵנוּ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא (*) לְמַקְרִים הַמְזַמְּנִים בְּעוֹלָם; וְגַם לֹא נִתְּנָנוּ מִכָּל וְכָל בְּיַד אוֹיְבֵינוּ לַעֲשׂוֹת בְּנוּ כְּרִצּוֹנָם, כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה לְאַמּוֹת שֶׁגָּלוּ תַּחַת אִמָּה אַחֲרַת, שֶׁמִּקְצָתָם נִבְטְלוּ (*) וּמִקְצָתָם נִטְבְּעוּ בְּאֱלֹהֵיהֶם, אֲבָל בְּכָל זְמַן הַשְּׂגִיחַ בְּנוּ כְּדִי שֶׁלֹּא יַעֲשׂוּ בְנוּ כְּלָיָה. וּמִכָּל הַצָּרוֹת הַצִּילָנוּ וּמִכָּל הַגְּזָרוֹת וְהַשְּׂמָדוֹת הוֹצִיאָנוּ וְהַעֲמִיד לָנוּ בְּכָל עֵת (*) עֲמוּדֵי עוֹלָם הַעוֹמְדִים בְּפֶרֶץ לְעוֹזְרָנוּ וּלְסִמְכָנוּ בְּכָל צָרוֹתֵינוּ. וְגִרְסִינָן בְּפֶרֶק א קמא דמגלה (יא, א): בְּמִתְנִיתָא תַּאנָּא: "לֹא־מֵאַסְתִּים" (ויקרא כו, מד) בְּיָמֵי כְּשָׂדִים, שֶׁהַעֲמִידֵי לָהֶם חֲנֻכָּה, מִיִּשְׂרָאֵל וְעִזְרָיָה; "וְלֹא־גַעְלִיתִים" (שם) בְּיָמֵי יוֹנִים, שֶׁהַעֲמִידֵי לָהֶם מִתְּתִיָּהוּ וְחִבְרִיו; "לְכַלְתָּם" (שם) בְּיָמֵי הָמָן, שֶׁהַעֲמִידֵי לָהֶם מְרַדְּכִי וְאַסְתֵּר; "לְהַפֵּר בְּרִיתִי אִתְּם" (שם) בְּיָמֵי רוֹמִיִּים, שֶׁהַעֲמִידֵי לָהֶם שֶׁל בֵּית רַבִּי וְחַכְמִים שֶׁל דְּוָרוֹת; "כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם" (שם). לְעֵתִיד לְבָא, שְׂאִין כָּל אִמָּה וְלָשׁוֹן שׁוֹלֵטֵת בָּהֶם.

נפש יהודה למקרים המזומנים. לגזרות שבאות עלינו על ידי העובדי כוכבים שהיה רצונם ללכותנו: מקצתם נטבעו באלהותם. שעובדים העבודת כוכבים שלהם ונתערבו בהם: עמודי עולם. צדיקים שבזכותם נצלנו ובזכותם העולם עומד: כי אני ה' אלהים לעתיד לבא. שנאמר ביום ההוא יהיה ה' אחד וגוי במהרה בימינו אמן:

חלק שלישי בשמחת פורים

וַיֵּשׁ בּוֹ שְׁלֹשָׁה פְּרָקִים

פרק ראשון [קלה]

דָּבָר בְּרוּר וְיָדוּעַ, כִּי אַף־עַל־פִּי שֶׁהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא רוֹצֵה (*) לְאַיִם לְיִשְׂרָאֵל כְּדִי שֶׁיִּחְזְרוּ בְּתְשׁוּבָה וְגַם מְנַסֶּה אוֹתָם כְּדִי לְהוֹסִיף בְּשִׂכְרָם, מִכָּל מְקוֹם אֵינוּ גוֹזֵר גְּזָרָה עֲלֵיהֶם אֶלָּא בְּחִיּוּבָם וְאַפְלוּ לְצַעֲרָם בְּלִבָּד. אֲבָל בְּהִיוֹתָם מְחֻיָּבִים בְּעוֹנָם וְגַם לְפַחַדָּם כְּדִי שֶׁיִּשׁוּבוּ בְּתְשׁוּבָה, כְּמוֹ שֶׁעוֹשֶׂה הָאֵל לְבָנוּ הָאֱהוּב לוֹ, פּוֹקֵד עֲלֵיהֶם אֶת עוֹנָם מְעַט מְעַט; וְאֵינוּ רוֹצֵה לְהִנָּחֵם עַד

שְׁתַּמְלֵא סְאָתֶם, אֶלָּא נִפְרָע מֵהֶם בְּרַחֲמָנוֹת וּמְטִיל יִרְאָתוֹ עֲלֵיהֶם מֵאִמַּת גְּזֵרָה רָעָה, שְׂיַחְזְרוּ לְמוּטָב. כְּדִגְרָסִינָן בְּפִרְקָא קַמָּא דְעֵבוּדָה זָרָה (ד, א): (*) מְשַׁתְּבַח לְהוּ רַבִּי אֲבָהוּ לְמִינֵי בְּרַב סַפְרָא דְאָדָם גְּדוֹל הוּא, שְׁבִקוּ לֵיהּ מְכָסָא דְתַלְיָסָר שָׁנִי. יוֹמָא חַד אֲשַׁכְּחוּהוּ, אָמְרוּ לֵיהּ: כְּתוּב בְּתוֹרַתְכֶם: "רַק אֶתְכֶם" (*) יַדְעָתִי מִכָּל מְשַׁפְּחוֹת הָאֲדָמָה עַל כֵּן אֶפְקֹדִי" וּגו' (עמוס ג, ב). מָאן דְאֵית לֵיהּ (*) סִיסְיָא בִישָׂא, (*) בְּרַחֲמֵיהּ מְסִיק לֵיהּ? לֹא הָוּה בִּידֵיהּ. רָמוּ לֵיהּ סוּדְרָא בְּצוּאָרִיָּה וְקָא מְצַעְרֵי לֵיהּ. אֶתָּא רַבִּי אֲבָהוּ אֲשַׁכְּחִינָהוּ. אָמַר לְהוּ: אֲמַאי קָא מְצַעְרִיתוּ לֵיהּ? אָמְרוּ לֵיהּ: וְלָאוּ אֶמְרַת לָן, דְאָדָם גְּדוֹל הוּא? אָמַר לְהוּ: (*) אֵימור דְאֶמְרִי לְכוּן (*) בְּתַנּוּיִי, בְּקֶרְאִי מִי אֶמְרִי לְכוּן. (*) וּמַאי שָׁנָא אֶתוּן דִּידְעִיתוּ? אָמַר לְהוּ: (*) אָנָּן דְשַׁכְּחִינָן גְּבִיִיכוּ רַמִּינָן אֲנַפְשֵׁינָן וּמְעִינָן בְּקֶרְאִי, אֵינְהוּ לָא מְעִינֵי. אָמְרוּ לֵיהּ: אֵימָא לָן אָתָּ. אָמַר לָהֶם: אֲמַשִּׁיל לְכֶם מְשָׁל, לְשָׁנֵי בְּנֵי אָדָם שְׁלוּוִין מְאַחַד, אָחַד אוֹהֵבוּ וְאָחַד שׁוֹנְאֵוּ, אוֹהֵבוּ (*) נִפְרָע מִמְּנוּ מְעַט מְעַט, שׁוֹנְאֵוּ נִפְרָע מִמְּנוּ בְּבַת אַחַת.

נפש יהודה לאיים לישראל. שיראו שגוזרים הרשעים עליהם גזרות ויחזרו בתשובה: **משתבח להו ר' אבהו.** היה משבח את רב ספרא לפני המינים השרים עובדי כוכבים שהוא חכם גדול ע"כ היו מניחין לו המכס של י"ג שנים: **ידעתי.** אהבתי כמו יודע ה' דרך צדיקים וכמו ואדעך בשם: **סיסיא.** כעס והנם זועפים מתרגמין נסיסן: **ברחמיה.** אוהבו ל"א סוסיא סוס שעסקו רע את אוהבו מעלה עליו כדי שיפול ממנו וימות בתמיה: **אימר דאמרי לכוון.** שהוא חכם: **בתנויי.** במשניות וגמרא אבל לא בקראי: **ומאי שנא.** המינים אמרו לר' אבהו מ"ש אתון דבקיאים במקרא: **אנן דשכיחינן.** אנו רגילין אצלכם ויודעים שאתם באים עלינו בשאלות המינות רמינן עלינו ללמוד מקרא להשיבכם: **נפרע ממנו מעט מעט.** כך ישראל נפרע מהן הקב"ה את כל עונותיהן בעוה"ז כדי שיזכו ליום הדין והעובדי כוכבים ומזלות אינו נפרע מהן כלל כדי לטרדן מן העוה"ב ופקידה משמע מעט מעט כאדם שפוקד את חבריו לפרקים:

וְהַחִיּוּב אָמְרוּ רַבּוּתֵינוּ שְׁהֵיָה מַאי דְגְרָסִינָן בְּפִרְקָא קַמָּא דְמַגְלָה (יב, א): שְׁאֵלוּ תַלְמִידֵיו אֶת רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן יוֹחָאִי: מִפְּנֵי מָה נִתְחַיְבוּ שׁוֹנְאֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל שְׁבָאוֹתוֹ הַדּוֹר כְּלֵיהּ? אָמַר לָהֶם: אָמְרוּ לִי אַתֶּם. אָמְרוּ לוֹ: מִפְּנֵי שְׁנֵהֵנוּ מְסַעוּדְתוֹ שֶׁל אוֹתוֹ רָשָׁע. אָמַר לְהוּ: אִם כֵּן, שֶׁל שׁוֹשָׁן יִהְרָגוּ וְשֶׁל הַעוֹלָם כָּלוּ לֹא יִהְרָגוּ. אָמְרוּ לוֹ: אָמַר לָנוּ אַתָּה. אָמַר לָהֶם: מִפְּנֵי (*) שְׁהַשְׁתַּחּוּוּ לְצִלָּם. אָמְרוּ לוֹ: (*) וְכִי מִשׁוֹא פָּנִים יֵשׁ בְּדַבָּר? אָמַר לָהֶם: הֵם לֹא עָשׂוּ (*) אֶלָּא לְפָנִים (פרוש: מיראה), אָף הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא לֹא עָשָׂה אֶלָּא לְפָנִים. וְהֵינּוּ דְכַתִּיב: " (*) כִּי לֹא עָנָה מְלָבוּ וַיִּגָּה בְּנִי־אִישׁ" (איכה ג, ג).

נפש יהודה שהשתחוו לצלם. בימי נבוכדנצר: **וכי משוא פנים יש בדבר.** היאך זכו לנס: **אלא לפנים.** לפני המלכות כדי שלא יהרגם אבל בלבם לא היה לעבוד עבודת כוכבים ומזלות: **כי לא ענה מלבו.** שלא היה בלב הקב"ה גזירת המן לקיים בהם אלא להבהילם וליראם ויעשו תשובה:

וְאֶף־עַל־פִּי שְׁהַתְּשׁוּבָה הַמְּעוּלָה וְהַרְאוּיָהּ הִיא הַמְּקַדְּמַת לְצָרָה, מִכָּל מְקוֹם קָרָא הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא (*) לְזֵאת - תְּשׁוּבָה, כְּדִגְרָסִינָן הָתָם (ד, א): "וַיִּסָּר הַמֶּלֶךְ אֶת־טַבְעֵתוֹ" (אסתר ג, ט), אָמַר רַבִּי אֲבָא בַר כְּהֵנָא: גְּדוּלָה הִסְרַת טַבְעֵת זו מְאַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנֶה נְבִיאִים וְשִׁבְעַת נְבִיאוֹת שְׁעֵמְדוּ לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל,

שְׂאֲרָבָעִים וּשְׂמוֹנֶה נְבִיאִים וְשִׁבְעַת נְבִיאֹת שֶׁעָמְדוּ לְהוֹן לְיִשְׂרָאֵל לֹא הִחְזִירוּ
אֶת יִשְׂרָאֵל לְמוֹטָב - וְאֵלּוּ הִסְרַת טִבְעֵת זוּ (*) הִחְזִירוּ לְמוֹטָב.

נפש יהודה לזאת תשובה. שעשו מכח הגזירה ג"כ תשובה: החזירן למוטב. שגזרו עליהם תעניות לתשובה כדכתיב וצום ובכי ומספד שק ואפר יוצע לרבים:

וְהַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּרָאוֹתוֹ תְּשׁוּבַת יִשְׂרָאֵל, וְגַם בְּרַחֲמָנוּתוֹ עָלֵיהֶם, כָּלָה אֶת הַמֶּן וּבָנָיו וּקְרוּבָיו הַצּוֹרְרִים לְיִשְׂרָאֵל וְהַעֲמִיד לְהֵם בְּמִקּוֹמָם לְמַרְדְּכִי וְאַסְתֵּר הַצַּדִּיקִים, שֶׁבָּאָה הַהֲצֵלָה עַל יָדָם, כְּדַגְרָסִינָן הֵתָם (י, ב): רַבִּי שְׂמוּאֵל בַּר נַחֲמָנִי (*) פִּתַּח לָהּ לְהָאִי פְּרִשְׁתָּא מֵהֶכָּא: "תַּחַת הַנֶּעְצוּץ יַעֲלֶה בְרוּשׁ" וְגו' (ישעיה נה, יג). "תַּחַת הַנֶּעְצוּץ", זֶה הַמֶּן, שֶׁעָשָׂה עֲצָמוֹ עֲבוּדָה זָרָה, דְּכָתִיב: " (*) וּבְכָל הַנֶּעְצוּצִים (*) וּבְכָל הַנְּהַלְלִים" וְגו' (שם ז, יט); "יַעֲלֶה בְרוּשׁ", זֶה מַרְדְּכִי הַצַּדִּיק, שֶׁנִּקְרָא רֹאשׁ לַבְּשָׂמִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֵתָה קַח לְךָ בְּשָׂמִים רֹאשׁ מַרְדְּרוֹר" (שמות ל, כג). וּמִתְרַגֵּם: (*) מִיָּרָא דְכָנְיָ; "וְתַחַת הַסְרָפֵד" (ישעיה נה, יג), וְתַחַת וְשִׁתֵּי הַרְשָׁעָה, בֵּת בְּנוֹ שֶׁל נְבוּכַדְנֶאצַּר הַרְשָׁע, שֶׁשָּׂרָף (*) בֵּית מַרְפִּידוֹ שֶׁל אֱלֹהֵינוּ, דְּכָתִיב בֵּיה: " (*) רַפִּידָתוֹ זָהָב" (שיר השירים ג, ט); "יַעֲלֶה הַדָּס" (ישעיה, שם), זו אֲסֵתֵר הַצַּדִּיקָת, שֶׁנִּקְרָאת הַדָּסָה, דְּכָתִיב: "וַיְהִי אִמּוֹן אֶת־הַדָּסָה" (אסתר ב, ז), וְכָתִיב: "וְהוּא עֹמֵד בֵּין הַהַדָּסִים" (זכריה א, ח); "וְהָיָה לְה' לְשֵׁם" (ישעיה, שם), (*) אֵלּוּ יָמֵי פּוֹרִים; "לְאוֹת עוֹלָם לֹא יִכָּרֵת" (שם), (*) זוּ מִקְרָא מְגֻלָּה.

נפש יהודה פתח לה. פתחא, התחיל לדרוש באגדת פורים מקרא זה: ובכל הנעצוצים. מקום שגדלן הסירים: ובכל הנהלולים. וגו' בתני תושבחתא ושם היו עובדים כוכבים ומזלות (ישעיה ז'): מירא דכיא. היינו מרדכי: בית מרפידו. ב"ה: רפידתו זהב. כפורת הזהב אשר עליו היתה השכינה שרויה והיא קישוטו והדרו של בהמ"ק: אלו ימי פורים. שנאמר וזכרם לא יסוף מזרעם: זו מקרא מגילה. לפי שאין שם שמים נזכר במגילה אמר שע"י קריאת מגילה בברכותיה נזכר השם של הקב"ה:

וְאַמְרִינָן נְמִי הֵתָם (שם): רַבִּי אַבָּא בַר כַּהֲנָא פִּתַּח לָהּ פִּתְחָא לְהָאִי פְּרִשְׁתָּא מֵהֶכָּא: "כִּי לֹאֲדָם שְׁטוּב לְפָנָיו (*) נָתַן חֲכָמָה וְדַעַת" וְגו' (קהלת ב, כו), זֶה מַרְדְּכִי; "וְלַחֹטָא נָתַן עֲנָן לְאַסָּף וְלַכְּנוֹס" (שם), זֶה הַמֶּן; "לְתַת לְטוּב לְפָנָיו הָאֱלֹהִים" (שם), זֶה מַרְדְּכִי, דְּכָתִיב: "וַיִּסַּר הַמֶּלֶךְ אֶת־טִבְעֵתוֹ אֲשֶׁר הֶעֱבִיר מֵהַמֶּן וְגו' וַתִּשֶׂם אֲסֵתֵר אֶת־מַרְדְּכִי עַל־בֵּית הַמֶּן" (אסתר ח, ב).

נפש יהודה נתן חכמה. זה מרדכי שהיה חכם גדול כדאיתא במנחות שע"כ נקרא פתחיה ובלשן:

רַבִּי אַבָּא בַר עוֹפְרָן פִּתַּח לָהּ פִּתְחָא לְהָאִי פְּרִשְׁתָּא מֵהֶכָּא: " (*) וְשִׁמְתִּי כְּסָאִי בְּעֵילָם וְהֶאֱבַדְתִּי מִשָּׁם מְלָךְ וְשָׂרִים נְאֻסִיָּה" (ירמיה מט, לח). "מְלָךְ", זֶה וְשִׁתֵּי; "וְשָׂרִים", זֶה הַמֶּן וְעֵשְׂרֵת בָּנָיו.

נפש יהודה ושמתי כסאי בעילם. שושן הבירה היתה בעילם דכתיב בדניאל בשושן הבירה אשר בעילם המדינה:

רַב דִּימֵי בַר יֶצְחָק פִּתַּח לָהּ פִּתְחָא לְהָאִי פְּרִשְׁתָּא מֵהֶכָּא: " (*) כִּי־עֲבָדִים אֲנַחְנוּ וּבְעַבְדָּתָנוּ לֹא עֲזָבָנוּ אֱלֹהֵינוּ וַיִּטְעַלְנוּ חֶסֶד לְפָנָי מִלְכִי פָּרַס לְתַת־לָנוּ

מחנה לרומים את־בית אלהינו ולהעמיד את־חרבתיו ולתת־לנו גֹדֶר ביהודה
ובירושלם" (עזרא ט, ט). אימתי הטה עלינו חסד לפני מלכי פרס? בימי
מרדכי ואסתר.

נפש יהודה כי עבדים אנחנו. פסוק הוא בספר עזרא וסיפא דקרא ויט עלינו חסד וגו':

רבי חנינא בר פפא פתח לה פתחא להאי פרשתא מהכא: " (*) הרפבת
אנוש לראשנו באנו (*) באש ובמים" (תהלים סו, יב). "באש", בימי
נבוכדנצר; "ובמים", בימי פרעה; "ותוציאנו לרונה" (שם), בימי המן.

נפש יהודה הרכבת. המשלת אנוש כל מלכי אומה ואומה לראשנו: באש. בימי
נבוכדנצר שהטילנו לתוך כבשן האש:

רבי יוחנן וכו': "זכר חסדו ואמונתו לבית ישראל" וגו' (שם צח, ג). (*)
אימתי ראו כל אפסי ארץ את ישועת אלהינו? זה בימי מרדכי ואסתר.

נפש יהודה אימתי ראו וכו' בימי מרדכי ואסתר. שהדבר נגלה לכל האומות שהלכו
אגרות בכל העולם לאבד כל שונאי היהודים:

רבי שמעון בן לקיש וכו': "ארינהם ודב שוקק מושל רשע על עסדל" (משלי כח, טו). "ארי נהם", זה נבוכדנצר הרשע, דכתיב ביה: "עלה אריה
מסבכו" (ירמיה ד, ז); "ודב שוקק", זה אחשוורוש, דכתיב ביה במלכות פרס:
" (*) וארו (*) חיה אחרי תנינה דמיה לדב" (דניאל ג, ה). ותאני רב יוסף:
אלו פרסיים, שאוכלין כדב; ושותין כדב (*) ומסרבלין בשר כדב ומגדלין
שער כדב ואין להם מנוחה כדב; "מושל רשע", זה המן; "על עסדל", אלו
ישראל שדלו מן המצות.

נפש יהודה וארו חיה. כמו והרי: חיה. חיה אחרת: ומסורבלין. מלובשין בבשר
ושומן כסרבל:

רבי אלעזר וכו' "בעצלתים (*) ימד המקרה ובשפלות ידים (*) ידלף
הבית" (קהלת ג, יח). בשביל עצלות שהיה בישראל, שלא עסקו בתורה, (*)
נעשה שונאו של הקדוש ברוך הוא מד. ואין מד אלא עני, שנאמר: "ואס
מד הוא מערפד" (ויקרא כז, ח). ואין מקרה אלא הקדוש ברוך הוא, שנאמר:
"המקרה במים עליותיו" (תהלים קד, ג).

נפש יהודה ימד המקרה. כשאדם הוא עצל ואין מתקן ביתו בפרצה קטנה לסוף ימד
המקרה ישפל התקרה ונופל: ידלף. המטר נוטף בביתו: נעשה שונאו של הקב"ה מד. כמו
שלא היה יכול להושיע:

רב נחמן בר יצחק וכו': "שיר המעלות וכו' בקום עלינו אדם" (שם קכד, א,
, ב) (*) אדם ולא מד.

נפש יהודה אדם ולא מד. זה המן:

רַבָּה פָּתַח וכו': "בְּרַבּוֹת צְדִיקִים יִשְׁמַח הָעָם" וגו' (משלי כט, ב). "בְּרַבּוֹת צְדִיקִים", זֶה מְרַדְּכִי וְאֶסְתֵּר, דְּכָתִיב: "וּמְרַדְּכִי יִצְא מִלְּפָנַי הַמֶּלֶךְ" (אסתר ט, טו). וְכָתִיב: "לִיְהוּדִים הִיְתָה אוֹרָה וְשִׁמְחָה" וכו' (שם שם, טו); וּבְמִשַׁל רְשָׁע יֵאָנַח עָם" (משלי כט, ב), זֶה הַמֶּן. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "וְהַמֶּלֶךְ וְהַמֶּן יִשְׁבוּ" וגו' (אסתר ג, טו).

רב מתנא וכו': "כי מיגוי גדול" וכו' (דברים ד, ז). רב אשי אמר מהכא: "או הנסה אלהים" וגו' (שם שם, לד).

והקדוש ברוך הוא הקדים להם רפואה לצרה במצות השקלים שהיה זמנם (*) באחד באדר, כדגרסינן התם (יג, ב): אמר רבי שמעון: גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם, שעתיד המן לשקל שקלים על ישראל, לפיכך הקדים הקדוש ברוך הוא שקליהם לשקליו. והינו דתנן: באחד באדר (*) משמיעין על השקלים.

נפש יהודה באחד באדר. והוא קודם הזמן שקבע המן לישראל בייג בו: משמיעין. ב"ד מכריזין שיגבו שקלים למקדש:

ועם כל הרפואה הזאת, סבב הקדוש ברוך הוא להזדמן לפני המלך אחשורוש, שפתהיה אשתו נושאת חן בעיניו; אסתר הצדקת, החכמה, שידעה לעשות הדבר כסדר בענין שיתן לה המלך שאלתה ויבקשתה וזמנה את המן לסעודתה על כמה טעמים, כדאיתא התם (טו, ב): תנו רבנן: מה ראתה אסתר שזמנה את המן? רבי אליעזר אומר: פחים טמנה לו ללכדו, שנאמר: "יהי שלחנם לפניהם לפח" (תהלים טט, כג). רבי יהושע אומר: (*) מבית אביה למדה, שנאמר: "אסרעב שנאף האכילהו לחם" וגו'. והי' ישלם לך" (משלי כה, כא-כב), אל תקרי "ישלם לך", אלא (*) ישלימהו לך. רבי מאיר אומר: כדי שלא יטול עצה (*) וימרד. רבי יהודה אומר: כדי שלא יכירו בה שהיא יהודית. רבי נחמיה אומר: כדי שלא יאמרו ישראל, אחות לנו בבית המלך ויסיחו דעתם מן הרחמים. רבי יוסי אומר: (*) כדי שיהא מצוי לה בכל עת. רבי שמעון בן מנסיא אומר: אולי (*) ירגיש המקום ויעשה נסים. רבי יהושע בן קרחה אומר: שהסבירה לו פנים כדי שיהרג הוא והיא. (*)

נפש יהודה מבית אביה למדה. שמעה שהתינוקות לומדים כן: ישלימהו. ימסרהו לך: וימרוד. במלך שהיתה שעתו מצלחת: כדי שיהא. המן מצוי לה אולי תוכל להכשילו בשום דבר לפני המלך: ירגיש המקום. שאף אני מקרב שונאיהן של ישראל אי נמי ירגיש שאף אני צריך להחניף רשע זה ולזלזל בכבודי: שיהרג הוא והיא. שיחשדני המלך ממנו ויהרוג את שנינו וכי גוזרין גזירה ומית חדא מינייהו בטלי לה:

אמר רבן גמליאל: אחשורוש (*) מלך הפכפך היה. אמר רבן גמליאל: עדין אנו צריכין למודעי. תנאי, רבי אלעזר המודעי אומר: (*) קנאתו במלך וקנאתו בשרים. רבה אמר: "לפני שבר גאון" (משלי טז, יח). אביי ורבא דאמרי תרויהו: " (*) בחמם אשית את משתייהם והשפרתים למען יעלזו וישנו שנת עולם ולא יקיצו נאם ה'" (ירמיה נא, לט). אשכחיה רבה בר

אָבוּהָ לְאַלְיָהוּ, אָמַר לִיה: כְּמָאן חֲזַת אָסְתֵּר וְעַבְדָּא? אָמַר לִיה: כְּכֻלְהוּ תִנְיָא וְכֻלְהוּ אָמוּרָאִי.

נפש יהודה מלך הפכפך היה. וחוזר בדבורו אמרה שמא אוכל לפתותו ולהרגו ואם לא יהא מזומן תעבור השעה ויחזור בו: קנאתו. כדי שיקנא המלך והשרים בהמן על שאסתר זימנה לו ויהרגהו: בחומם אשית את משתיים. על בלשצר וסייעתו נאמר בשובם מן המלחמה שדריוש וכורש היו צרין על בבל ונצחם בלשצר אותו היום והיו עיפיים וצמאים וישבו לשתות בכלי בהמ"ק ונשתכרו ובאותו לילה נהרג ואף אסתר אמרה מתוך משתייהם של רשעים פורענות באה עליהם:

לְמַדְנוּ שְׁפָל דְּבַרְיָה עֲשֵׂתָהּ בְּחֻכְמָהּ וְכָל דְּבַרְיָה חֻכְמִים הֵן אָמַת וְתוֹרְתָם אָמַת.

פרק שני [קלו]

מִקְרָא מְגִלָּה אֶף-עַל-פִּי שְׁלָא נִכְתְּבָה בְּתוֹרָה בְּפִרוּשׁ קְבֻלָּה עֲלֵיהֶם וְעַל זְרַעִים, כְּדִגְרָסִינָן הֵתָם (מגילה יד, א): תָּנוּ רַבָּנָן: אֲרַבְעִים וּשְׁמוֹנֶה נְבִיאִים וְשִׁבְעַת נְבִיאֹת שֶׁנִּתְנַבְּאוּ לְיִשְׂרָאֵל לֹא פָּחַתּוּ וְלֹא הוֹתִירוּ עַל מֶה שֶׁפָּתוּב בְּתוֹרָה אֶפְלוּ אוֹת אַחַת, (*) חוּץ מִמְּקָרָא מְגִלָּה. מַאי דְרוּשׁ? אָמַר רַבִּי חֲנִיָּא בַר אֲבָא אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קַרְחָה: קַל וְחֹמֶר: וּמַה (*) מְעַבְדוֹת לְחֵרוֹת אוֹמְרִין שִׁירָה, מְמוֹת לְחַיִּים לֹא כָּל שָׁכָן. אִי הֵכִי (*) נִימָא הִלְיָא? אָמַר רַבִּי יִצְחָק: לְפִי שְׂאִין אוֹמְרִין "הִלֵּל" עַל הַנֶּס הַנִּעֲשֶׂה בְּחוּצָה לְאַרְץ. מִתְקִיף לָהּ וְכוּ', כְּדֹאִיתָא הֵתָם לְמַעְלָה, עַל עֲנָן הִלְיָא, בְּפָרָק כַּד מִחֻלְק תְּפִלוֹת (סימן קיד).

נפש יהודה חוץ ממקרא מגילה. וא"ת נר חנוכה כבר פסקו הנביאים אבל בימי מרדכי היו חגי זכריה ומלאכי: מעבדות לחרות. ביצ"מ אמרו שירה על הים: נימא הלילא. שהיא שירה:

וְאִם תִּקְנוּהוּ בֵּית דִּין שֶׁל מְטָה הַסְּפִימוּ עִמָּהֶם בֵּית דִּין שֶׁל מְעֻלָּה, כְּדִגְרָסִינָן בְּפָרָק אֵלוּ הֵן הַלּוֹקִין (מכות כג, ב) וּבְפָרָק שְׁבוּעַת הַדִּינָיִם: אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים עָשׂוּ בֵּית דִּין שֶׁל מְטָה וְהַסְּפִימוּ בֵּית דִּין שֶׁל מְעֻלָּה עַל יָדָם; מִקְרָא מְגִלָּה (*) וּשְׂאֵלַת שְׁלוֹם בְּשֵׁם (*) וְהִבָּאת מְעֵשֶׂר. מִקְרָא מְגִלָּה, דְּכַתִּיב: "קִיְמוּ וְקַבְּלוּ הַיְהוּדִים" (אסתר ט, כז), קִיְמוּ לְמַעְלָה מֶה שֶׁקַּבְּלוּ לְמְטָה. וּשְׂאֵלַת שְׁלוֹם בְּשֵׁם, דְּכַתִּיב: "וְהִנֵּה בַעַז בָּא מִבֵּית לָחֶם וַיֹּאמֶר לְקוֹצְרִים הִ' עִמָּכֶם" (רות ב, ד). וְאָמַר: "הִ' עִמָּךְ גְּבוּר הַחֵיל" (שופטים ו, יב). מַאי וְאָמַר? וְכִי תִימָא בַעַז הוּא דְעַבְד מְנַפְשִׁיָּה, אֲבָל מְשֻׁמֵּיָּא לֹא הַסְּפִימוּ, תָּא שְׁמַע: "הִ' עִמָּךְ גְּבוּר הַחֵיל". וְהִבָּאת מְעֵשֶׂר, דְּכַתִּיב: "וְכֹפֶרֶץ הַדָּבָר הָרַבּוּ בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל רֹאשִׁית דָּגָן וְתִירוֹשׁ וַיִּצְהָר וַיִּדְבֹשׁ וְכָל תְּבוּאֹת שְׂדֵה וּמְעֵשֶׂר הַכֹּל לָרֶבֶב הִבְיָאוּ" (דברי הימים ב, לא, ה). וְכַתִּיב: "הִבְיָאוּ אֶת-כָּל-הַמְּעֵשֶׂר אֶל-בֵּית הָאוֹצָר וַיְהִי טָרֶף לְבֵיתִי" וגו' (מלאכי ג, ז). אָמַר רַב: עַד שֶׁיָּבִלוּ שְׁפִתוֹתֵיכֶם מִלּוֹמַר דִּי.

נפש יהודה ושאלת שלום בשם. ואין כאן הוצאת שם לבטלה שנאמר ויאמר לקוצרים ה' עמכם והסכימו ב"ד של מעלה על ידו דקאמר ליה מלאך לגדעון ה' עמד גבור החיל: **והבאת מעשר.** לבהמ"ק כדי שלא יקבלום ליום שאינם מהוגנים ולא יחלקו לעובדי עבודת כוכבים ומזלות דכתיב בדברי הימים וכפרוץ הדבר ותקנת חזקיה היה להכין לשכות בבהמ"ק להביא את כל המעשרות בהן כדי שלא יקבלום הלויים עובדי כוכבים ומזלות דכתיב התם ויאמר חזקיה להכין לשכות בבהמ"ק וגוי' והסכים הקב"ה על ידו דכתיב במלאכי הביאו את כל המעשר וגוי':

וְאִף־עַל־פִּי שְׁמִקְרָא מְגֵלָה לֹא נִכְתָּב בְּפִרוּשׁ בְּתוֹרָה, הַכֹּל נִרְאָה לְמִנְשֵׁה רַבֵּינוּ, עָלְיוֹ הַשְּׁלוֹם, בְּסִינֵי וְכָל מָה שְׁעֵבֵר וְכָל מָה שְׁעֵתִיד לְהִיּוֹת, פְּדָגְרִסִּינָן בְּמִגְלָה (יט, ב): אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מֵאֵי דְכָתִיב: "וְעָלִיהֶם כָּכָל־הַדְּבָרִים" (דברים ט, ט)? מְלַמֵּד שֶׁהָרְאָה הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמִנְשֵׁה (*) דְקְדוּקֵי תוֹרָה (*) וְדְקְדוּקֵי סוּפְרִים וּמָה שְׁסוּפְרִים עֵתִידִין לְחַדֵּשׁ. וּמֵאֵי נִיחֹי? מְקַרָּא מְגֵלָה.

נפש יהודה דקדוקי תורה. רבויין אתין וגמין מעוטיין אכין ורקין: **דקדוקי סופרים.** שדקדקו אחרונים מלשון משנה הראשונים:

וּכְשֶׁנִּכְתְּבָה אַחַר כָּן, בְּרוּחַ הַקְּדוֹשׁ נֶאֱמָרָה, פְּדָגְרִסִּינָן הֵתָם (ו, א): רַבִּי אֶלְיעֶזֶר אוֹמֵר: אֶסְתֵּר בְּרוּחַ הַקְּדוֹשׁ נֶאֱמָרָה, שְׁנֶאֱמַר: " (*) וַיֹּאמֶר הֶמָּן בְּלָבוֹ" וגוי' (אסתר ו, ו). רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: אֶסְתֵּר בְּרוּחַ הַקְּדוֹשׁ נֶאֱמָרָה, שְׁנֶאֱמַר: "וַתְּהִי אֶסְתֵּר נִשְׂאֵת חוֹן בְּעֵינֵי כָל־רְאִיָּה" (שם ב, ט). רַבִּי יוֹסִי בֶן דוּרְמִסְקִית אוֹמֵר: אֶסְתֵּר בְּרוּחַ הַקְּדוֹשׁ נֶאֱמָרָה, שְׁנֶאֱמַר: " (*) וַיִּנְדַע הַדָּבָר לְמַרְדְּכָי" (שם שם, כב). רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: אֶסְתֵּר בְּרוּחַ הַקְּדוֹשׁ נֶאֱמָרָה, שְׁנֶאֱמַר: " (*) וּבִבְזָה לֹא שָׁלְחוּ אֶת־יָדָם" (שם ט, ו). אָמַר רַב יְהוֹנָדָה אָמַר שְׁמוּאֵל: אֵי הוּאֵי הֵתָם הָוּה אֶמִּינָא לְהוּ דִּידֵי עֲדִיפָא מְדִידְכוּ: "קִימוּ וְקִבְלוּ הֵיְהוּדִים" (שם שם, כז), קִימוּ לְמַעְלָה מָה שְׁקִבְלוּ לְמַטָּה. אָמַר רַבָּה: לְכַלְהוּ אֵית לְהוּ פִּירְכָא, בַּר מְדִשְׁמוּאֵל דְּלִית לִיה פִּירְכָא.

נפש יהודה ויאמר המן בלבו. מנא ידעי כותבי המגילה שכך אמר בלבו אלא רוח"ק נגלה עליהם: **וידוע הדבר למרדכי.** מי גילה לו אלא רוח הקודש היה שורה עליו: **ובבזה לא שלחו את ידם.** מנא ידעי מה עשו הרחוקים:

וְאֶמְרִינָן הֵתָם: רַב יוֹסֵף אָמַר: "וַיְמִי הַפּוּרִים הָאֵלֶּה" (*) לֹא יַעֲבְרוּ מִתּוֹךְ הֵיְהוּדִים" (שם שם, כח). רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אָמַר: "וַיִּזְכְּרֶם לֹא־יִסּוּף מְזַרְעֵם" (שם). וּמִכָּאֵן לְמַדּוּ רַבּוּתֵינוּ, שְׁכָל הַכְּתוּבִים עֵתִידִין לִיבְטֹל, חוּץ מִמְּגִלַּת אֶסְתֵּר.

נפש יהודה לא יעברו. מנא ידעי את העתיד:

וְגַם כָּל הַמוֹעֲדִים, חוּץ מֵיְמֵי הַפּוּרִים, פְּדָגְרִסִּינָן בְּמַדְרָשׁ מְשָׁלִי, בְּפָסוּק "טְבַחְהָ טְבַחְהָ מְסַכָּה יִינָה אֶף עֲרַכָּה שְׁלַחְנָה" (ט, ב): כָּל הַמוֹעֲדִים בְּטָלִים וַיְמִי הַפּוּרִים אֵינָם בְּטָלִים, שְׁנֶאֱמַר: "וַיִּזְכְּרֶם לֹא־יִסּוּף מְזַרְעֵם". וְגַם כְּתִיב שָׁם: אָמַר רַבִּי: אֶף יוֹם הַכְּפּוּרִים אֵינּוּ בְּטָל לְעוֹלָם, שְׁנֶאֱמַר: "וְהִתְהַזְּאת לָכֶם לְחֻקַּת עוֹלָם" (ויקרא טו, לד). וְנִרְאָה פְּרוּשׁוֹ, שֶׁהוּא מְדַבֵּר בְּזִמְן הַגְּלוּת, שְׂאֵי אֶפְשָׁר שְׁלֹא יִגְרַם הַחֲטָא בְּאֶחָד מִן הַמוֹעֲדִים, כְּמוֹ שְׁכַתּוּב: "שְׂכַח ה' בְּצִיּוֹן מוֹעֵד וְשִׁבְתָּ" (איכה ב, ו), אֲבָל בְּיְמֵי הַפּוּרִים הַבְּטִיחַ הַכְּתוּב שְׁלֹא

יעברו. וגם הבטיח על יום הכפורים שְׁיִכַּפֵּר וְאָפְלוּ אֵינָם שְׁבִים כְּרָאוּי.

פרק שלישי [קלז]

יְמֵי הַפּוּרִים קִבְּעוּם לְהִיּוֹת יְמֵי מְשֻׁתָּה וְשִׁמְחָה לְשֵׁם שָׁמַיִם וּמְשֻׁלּוּחַ מְנוֹת אִישׁ לְרַעְהוּ וּמִתְנֹת לְאֲבִיוֹנִים. וְגִרְסִינָן בְּפֶרֶק קַמָּא דְמַגְלָה (ו, א) : תְּנִי רַב יוֹסֵף : "וּמְשֻׁלּוּחַ מְנוֹת אִישׁ לְרַעְהוּ" (אסתר ט, כב), שְׁתֵּי מְנוֹת לְאָדָם אֶחָד ; " (*) וּמִתְנֹת לְאֲבִיוֹנִים" (שם). שְׁתֵּי מִתְנֹת לְשְׁנֵי בְנֵי־אָדָם. רַבִּי יְהוּדָה נִשְׂיָאָה שְׁדָר לִיה לְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ (*) אֶטְמָא דְעַגְלָא תִּלְתָּא (*) וְגִרְבָּא דְחַמְרָא. שְׁלַח לִיה : קִימַתְּ בְּנוֹ, רַבִּינוּ, "וּמִתְנֹת לְאֲבִיוֹנִים".

נפש יהודה שתי מנות לאדם אחד. דכתיב ומשלוח מנות שתיים משמע: ומתנות לאביונים שתי מתנות לשני בני אדם. די לכל אחד ואחד מתנה אחת דהא אביונים נמי תרתי משמע: אטמא דעגלא תילתא. ירך מעגל שהוא שלישי לבטן: וגרבא דחמר. חמת יין:

(*) (*) הָדָר שְׁלַח לִיה כּוּלֵי תִּלְתָּא וּתְלַתָּא גְרִבָּא דְחַמְרָא. שְׁלַח לִיה : קִימַתְּ בְּנוֹ, רַבִּינוּ, "וּמְשֻׁלּוּחַ מְנוֹת אִישׁ לְרַעְהוּ". רַבָּה שְׁדָר לִיה לְמַרְי בַּר מֶר, בִּיד אַבְיֵי, מְלָא צְנָא דְקִשְׁפֵי (סל מלא תמרים) וּמְלָא צְנָא דְקַמְחָא דְאֲבִישׁוּנָא (סל מלא מקמח שנתבשו החטים בתנור בעודן כרמל וקמח שלהן מתוק לעולם).

נפש יהודה הדר שלח ליה וכו'. בגמרא לא גרסי ליה ולפי גירסתנו נ"ל דה"פ ר' יהודה שלח לר' יהושע אטמא דעגלא וגרבא דחמר שלח ליה לא קיימת כי אם מתנות לאביונים כי דבר מועט כזה אינו מספיק לנו להיות נקרא בשם משלוח מנות רק כדרך ששולחים לאביונים דבר מועט: הדר שלח ליה כולי עגלא וכו' שלח ליה. ר' יהודה באמת זה ראוי לקרות משלוח מנות כי הוא ראוי לקרות מנה יפה מאד:

(*) אָמַר אַבְיֵי (*) הַשְׁתָּא אָמַר מְרִי, אִי חִקְלָאָה לִיהוּי מְלָכָא, מְצוּאָיָה דִּיקוּלָּא לָא נְחִית. שְׁדָר לִיה אִיהוּ מְלָא (*) טַסְקָא דְזַנְגְבִילָא וּמְלָא כְּסָא דְפִלְפְּלֵי אַרִיכְתָּא. אָמַר אַבְיֵי : הַשְׁתָּא אָמַר מֶר, אָנָּא שְׁדָרִי לִיה חוּלְיָא (פירוש: מתוק) וְאִיהוּ שְׁדָר לִי (*) חוּרְפָּא. אָמַר אַבְיֵי : (*) כִּי נִפְקִי מִבֵּי מֶר הָוָה שְׁבַענָא, כִּי מְטָאֵי לְבֵי מְרִי בַר מֶר קָרִיבוּ לִי שְׁתִּין צְאֵעֵי (קערות) דִּשְׁתִּין מִינֵי קִדְרָה וְאֶכְלִי בָּהּ (*) שְׁתִּין פְּלַגִּי, וְאִף בְּשׁוּלָא בְּתַרְאָה קָרוּ לִיה צְלִי קִדְרָה וּבְעֵי אֶכְסִיָּיה לְצַעָא (הייתי חפץ לכוס הקערה) אַבְתָּרִי. אָמַר אַבְיֵי : הִינּוּ דְאָמְרֵי אִינְשֵׁי : כְּפִין עֲנָא וְלֹא יָדַע ; אִי נְמִי, (*) רְוּחָא לְבָסִימָא שְׁכִיחַ. אַבְיֵי בַר אָבִין וְרַב חֲנַנְיָה בַר אָבִין : מַחְלְפֵי סְעוּדָתִיהוּ לְהַדְדֵי.

נפש יהודה אמר אביי. לרבה: השתא אמר מרי. עכשיו יאמר מרי בר מר עליך כשבן כפר נעשה מלך דיקוליה מצואריה לא נחית הסל שהיה רגיל עליו בעודנו בן כפר ומאכיל בו לבהמתו לא יוריד עתה מראשו כך אתה נעשית מלך וראש בפומבדיתא ואינך שולח לי אלא דברים המצויין לכל: טיסקא. שק דזנגבילא והוא שורש עשב שנקרא איניבר בל"א: חורפא. דבר חריף: כי נפקי מבי מר. כשיצאתי מבית אדוני רבה לילך לבית אבא מרי בר מר הייתי שבע: שתין פלגי. מכל קערה אכל החצי וקערה האחרונה בעי לאכסייה כל מאכל שאוכל שלא כדרכו נקרא כוסס כמו כוסס חטים וכן אמר על הקערה כי אין דרך לאכול הקערה ע"כ אמר שביקש לכוסס הקערה בשיניו מטוב הטעם של הצלי שהיה בתוכה: רווחא לבסימא שכיח. ריוח מצוי לדבר המתוק בתוך מעיו:

אמר רבא: מיחייב אינש (*) לבסומי בפוריא עד דלא ידע (*) בין ברוך מרדכי, ל"ארור המון". רבה ורבי זירא עבדו סעודת פורים בהדי הדדי, (*) איבסם רבה וקם שחטיה לרבי זירא. למחר כי פקע ליה חמרא בעא רחמי עליה ואסייה. לשנה אחרת אמר ליה: ליתי מר ונעביד סעודת פורים. אמר ליה: (*) לאו כל שעתא ושעתא מתרחיש נסא.

נפש יהודה לבסומי בפוריא. להשתכר בפורים: בין ברוך מרדכי וכו'. דחושבנא דדין כחושבנא דדין: איבסם. נשתכר: לאו כל שעתא וכו'. שמא תשתכר ותשחט אותי כדרך שעשית לי בפורים שעבר ולא יתרחש לך נס שתוכל להחיותי בתפלתך:

אמר רבא: סעודת פורים שאכלה בלילה לא יצא ידי חובתו. מאי טעמא? "ימי משתה ושמחה" כתיב (אסתר ט, כב). רב אשי הוה יתיב קמיה דרב כהנא, (*) נגה להו ולא הוו קאתו רבנו. אמר ליה: מאי טעמא לא אתו רבנו? אמר ליה: דילמא עסקי בסעודת פורים. ולכליה מאורתא? אמר ליה: לא סבירא ליה למר להא דרבה? דאמר רבה: סעודת פורים שאכלה בלילה לא יצא ידי חובתו. מאי טעמא, "ימי משתה ושמחה" כתיב? אמר ליה: ואמר רבה הכי? אמר ליה: אין. תנא מיניה ארבעים זמנין ודמי ליה (*) כמאן דמנחא בכיסתיה.

נפש יהודה נגה. איחר היום ולא באו התלמידים לבית המדרש: כמאן דמנחא בכיסתיה. כדבר המונח בכיס שלא יאבד כך לא ישכח ממנו:

הא למדנו, כי סעודת פורים חיובה ביום, (*) אף על גב דעשאה בלילה. ושהשמחה הגדולה לשלח מנות לרעהו; והמבחרת מתנות לאביונים. וכדי לשלח שמחה יתרה, שישתה עד שיבסם. והני מילי בעושהו לשם מצוה, כאשר היו עושים אותו בזמן של חכמי התלמוד, שלא היו שבעים מן היין בכל השנה והיו מרבים בימי הפורים לשם שמם לשמחה יתרה, אבל עתה, שעושים בני אדם כל ימיהם כחגים ושותים לשבע בכל יום, (*) העלוי מהשמחה והמצוה המבחרת היא להרבות במתנות לאביונים ולאכל ולשתת פראוי לו, שירבה מעט לשם שמחת פורים.

נפש יהודה אף על גב דעשאה. סעודה בלילה של הכנסת פורים: העילוי. עיקר השבח הוא כשהאדם עושה שמחה וכו':

חלק רביעי בחג המצות

ויש בו חמשה פרקים

פרק ראשון [קלח]

חכמי ישראל שֶׁבְּכָל דּוֹר וְדוֹר נִהְגוּ לְדַרֵּשׁ לְעַם קִדְּם הַמוֹעֲדִים (*) בְּהַלְכוֹת הַמוֹעֲדִים כְּדִי שֶׁיִּשְׁמְעוּ וְיִלְמְדוּ וְיִדְעוּ מַה לַעֲשׂוֹת, כְּדִגְרָסִינָן פְּרָק בְּנֵי הָעִיר (מגילה לב, א) : תְּנִיָא, " (*) וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶת־מַעֲדֵי ה' אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (ויקרא כג, מד), מֹשֶׁה תִּקַּן לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל, שְׂיִהוּ שׁוֹאֲלֵיו וְדוֹרְשֵׁיו בְּעֲנִינּוּ שֶׁל יוֹם : הַלְכוֹת פֶּסַח בְּפֶסַח וְהַלְכוֹת עֶצְרָת בְּעֶצְרָת וְהַלְכוֹת חַג בְּחַג. וְגִרְסִינָן נְמִי בְּפֶסַחִים (ו, א) : תְּנִי : שׁוֹאֲלֵיו וְדוֹרְשֵׁיו בְּהַלְכוֹת פֶּסַח קִדְּם שְׁלֹשִׁים יוֹם. רַבּוֹ שֶׁמְעוֹן בֶּן גְּמְלִיאֵל אוֹמֵר : שְׁתֵּי שַׁבָּתוֹת.

נפש יהודה בהלכות. בדברים שהם איסור והיתר כדי שידעו להזהר מאיסור ולא כמו שהוא בזמנינו שעומדים ודורשים בשבת הגדול ולפעמים הוא בערב פסח וכבר עשו כל צרכי פסח ואף אין כוונתם רק להאריך ולהגדיל עצמן בחריפות הדרוש בפשטים ולא מהל' האיסורים כי אם מעט מזער וחטא הרבים תלוי בהם כנבואת יחזקאל : **וידבר משה**. מהו וידבר משה וכי כל המצות כולן לא אמרן משה לישראל אלא מלמד שהיה מדבר עמהן הלכות כל מועד ומועד בזמן :

וְצָרִיף לְהַקְדִּים וְלוֹמַר, כִּי גְלוֹת מִצְרַיִם עִם הַגְּלִיּוֹת הָאֲחֵרִים הָרָאָה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְאַבְרָהָם אָבִינוּ בֵּין הַבְּתָרִים, בְּאֲמָרוֹ : " (*) וְהִנֵּה אֵימָה חֲשֵׁכָה גְדֹלָה" וגו' (**בראשית טו, יב**). וְדָרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ בְּבְרָאשִׁית רַבָּא, פְּרָק מִד (יז) : "אֵימָה", זֹה בָּבֶל, דְּכָתִיב : "בְּאֲדִין נְבוּכַדְנֶצַּר הִתְמַלֵּי חֲמָא" (**דניאל ג, יט**) ; "חֲשֵׁכָה" זֹה מְדִי, שְׁהַחֲשִׁיכָה עֵינֵי יִשְׂרָאֵל (*) בְּצוּם ; " (*) גְדֹלָה", זֹה יוֹן, רַבִּי סִימוֹן וְרַבִּנּוּן, רַבִּי סִימוֹן אָמַר : מַלְכוּת יוֹן הִיְתָה מְעַמְדַת מֵאָה וְעֶשְׂרִים אַפְרָכוֹסִין וּמֵאָה אֵיזְטָרְגְלִין. רַבִּנּוּן אָמַרִי : (*) מְשֻׁשִׁים שְׁשִׁים, דְּכָתִיב : "נָחַשׁ שָׂרָף וְעַקְרָב" (**דברים ח, טו**). " (*) נָחַשׁ, זֹה בָּבֶל ; "שָׂרָף", זֹה מְדִי ; "עַקְרָב", זֹה יוֹן, מָה עַקְרָב זֶה יוֹלְדֵת לְשֻׁשִׁים שְׁשִׁים כֶּךָ הַעֲמִידָה יוֹן מְשֻׁשִׁים שְׁשִׁים. "נִפְלֵת עֲלֵיו" (**בראשית טו, יב**), זֹה אֲדוּם, שְׁנֵאמַר : "מִקּוֹל נִפְלֵם" וגו' (**ירמיה מט, כא**). וַיֵּשׂ אוֹמְרִים : זֹה בָּבֶל, שְׁנֵאמַר : "נִפְלָה נִפְלָה בָּבֶל" (**ישעיה כא, ט**) ; "גְדֹלָה", זֹה מְדִי, שְׁנֵאמַר : "אֲחֵר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה גְדֹלִי" וגו' (**אסתר ג, א**) ; "חֲשֵׁכָה" כְּדָכָתִיב לְעִיל ; "אֵימָה" זֹה אֲדוּם, שְׁנֵאמַר : "דְּחִילָה וְאֵימָתָנִי וְתִקִּיפָא וְתִירָה" (**דניאל ז, ז**).

נפש יהודה והנה אימה וכו'. דרש אימה כמו חימה בחילוף אותיות אהח"ע : **צום**. ובתעניות בימי המן וכן בתחלת מלכות אחשורוש שביטל בנין בהמ"ק : **גדולה** זו יון. שהיו להם שרים גדולים רבים דוכסין ואפרכין ואיסטרטלוטין מיני שררות זו למעלה מזו : **מששים ששים**. מדוכסין ואפרכין ואיסטרטלוטין מכל א' ששים : **נחש** זו **בבל**. סימנא בעלמא והכי גמירי דבבל דמי לנחש ומדי לשרף :

ואחר כך הראה לו הגאולה, כְּדֵאִיתָא הֵתָם עֲלָה : "וַיֹּאמֶר לְאַבְרָם יְדַע תְּדַע" (**בראשית טו, יג**), יְדַע שְׁאֲפָזְרָם, תְּדַע שְׁאֲקַבְצָם ; יְדַע שְׁאֲנִי (*) מְמַשְׁכְּנָן, תְּדַע שְׁאֲפָרְקָם ; יְדַע שְׁאֲשַׁעְבְּדָם, תְּדַע שְׁאֲגַאֲלָם. "כִּי־גַר יִהְיֶה זֶרְעֶךָ" (שם), מְשַׁתְּרָאָה לָךְ זֶרַע. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן - גְּרוֹת - עַבְדוֹת בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם אֲרִבַּע

מאות שנים, (*). לאספטיא שלהם. אמר רבי חלבו: "וגם אתה גוי" (שם שם), "גם" הוא מצרים " (*). וגם" לרבות ארבעה מלכות.

נפש יהודה ממשכנו. ביד העובדי כוכבים ומזלות בחטאיהם: **אספטיא שלהם**. בעיר המוכן להם וזהו במצרים והכל ביחד מיום שהיה לו זרע והוא יצחק שנא' כי ביצחק יקרא לך זרע והוא ת' שנה ואית דמפרשי אספטיא השלמת חשבונם מעת שנדבר עמו בין הבתרים: **וגם לרבות ארבעה מלכות**. שידין אותם הקדוש ברוך הוא:

"אשר יעבדו דן אנכי" (שם), אמר רבי אלעזר: בשתי אותיות הללו הבטיח השם לאברהם אבינו שיגאל את בניו, אבל כשיעשו תשובה אגאלם בשבעים ושתיים אותיות, דאמר רבי יודן: מ"לבא לקחת לו גוי", עד "ובמוראים גדלים" (דברים ד, לד), אתה מוצא שבעים ושתיים אותיות של הקדוש ברוך הוא. ואם יאמר לך אדם: שבעים וחמש הם, אמר לו: צא מהם "גוי" שני, שאינו מן המנין. רבי אבין אמר: (*). בשמו גאלם, ששמו של הקדוש ברוך הוא שבעים ושתיים אותיות. "ואחר כך יצאו ברכש גדול" (בראשית טו, יד).

נפש יהודה בשמו. של הקב"ה, הם ע"ב אותיות היוצאים מויסע ויבא ויט שבכל פסוק הם שבעים ושתיים אותיות כדאי לקמן בפרק ו' מחג הסוכות והשם בגימט' ע"ב כמנין חסד יו"ד ה"י וי"ו ה"י עולה ע"ב:

ורמז לו גם כן השלשה בתים שעתידין לבנות, שהם אות וברית לירושת הארץ. ועל כן שאל ואמר: "במה אדע כי אירשנה ויאמר אליו קחה לי" וגוי' (שם שם, ח"ט) הבית הראשון נרמז בעגל, לפי שבתחלת המשכן הראשון נעשה העגל. וגם בתחלת הבית הראשון שעשה שלמה, מיד אחר פטירתו, עשה ירבעם העגלים, שאלו השנים עם הראשון נעשו עגלה משלשת. ומעון זה ינקו ישראל בבית ראשון, כדגורסינן בפרק חלק (סנהדרין קב, א): אמר רבי אושעיא: בתחלה היו (*). יונקים ישראל מעגל ראשון, מירבעם ואילך היו יונקים (*). משנים ושלשה עגלים. אמר רבי יצחק: אין לך כל פרענות ופרענות שבאה לעולם שאין בה (*). אחד מעשרים וארבעה בהכרע ליטרא של עגל הראשון. והבית השני רמז בעז לפי שהיו ישראל באותו זמן עזי פנים וגם לפי שהיה שטן מרקד בין קרניהם הנמשל לעז וכתבו באותו זמן שטנה על ישראל. וזהו "הצפיר השעיר מלך גון" אשר מלך בזמן ההוא בתחלת הבית השני. והבית השלישי רמז באיל, שהוא שלום ויהא חזק בישראל לעד לעולם, כמו שאמר: "ישלאל ידי" (בראשית לא, כט), ותתקיים לעד לעולם, גם בזכות עקדת יצחק אבינו, שהיה עולה תמימה באיל תמים שנתן בעדו, האיל אשר נברא בערב שבת (*). שבו נברא העולם.

נפש יהודה יונקים ישראל מעגל ראשון. לוקין בעון עגל אחד שעשו במדבר: **משנים** ושלשה. כלומר משנים שעשה ירבעם ושלשי שעשו במדבר והיינו שלשה כמו שלשה המה נפלאו ממני וארבעה לא ידעתים פי' ארבעה הוא הרביעי: **אחד מעשרים וארבעה**. לאו דוקא אלא דבר מועט כמו שכף המשקל נוטה לצד זה יותר מצד זה ובב"ב מפורש כמה הוא הכרע של ליטרא: **יש לאל ידי**. שהוא לי' חוזק כמו ואת אילי הארץ לקח ואיל דרש לשון חוזק: **שבו נברא העולם**. שהי' הבריאה אינה שלימה והשלים הבריאה:

וְכֹן נִתְגַלָּה לְיִצְחָק אֱלוֹהַּ הַשְּׁלֵשָׁה בְּתִים בְּשֵׁמוֹת הַשְּׁלֵשׁ בְּאֵרוֹת, כִּי כָל מֵה שֶׁהֶאֱרִיכָה הַתּוֹרָה לְסַפֵּר בְּעֵנֶן שְׁמוֹת הַבְּאֵרוֹת, אֱלוֹהֵי הָיָה כְּפִשׁוּטוֹ אֵין בּוֹ תוֹעֵלֶת וְלֹא כְבוֹד גָּדוֹל לְיִצְחָק, אֲבָל בֹּא לְהוֹדִיעַ דְּבָרֵי עֲתִיד. כִּי "בְּאֵר מַיִם חַיִּים" (בְּרֵאשִׁית כו, יט), יִרְמֹז לְבֵית אֱלֹהִים אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה בְּנָיו, כִּי מֵהֶם תֵּצֵא תּוֹרָה וְדָבָר ה' הַנִּמְשָׁל לְמַיִם. וְלָכֵן הַזְכִּיר "בְּאֵר מַיִם חַיִּים", [כְּמוֹ שֶׁאָמַר: "מְקוֹר־מַיִם חַיִּים] אֶת־ה' (יִרְמְיָהוּ יז, ג), רוֹצֵה לֹאמַר, שֶׁאֱלוֹהֵי הַמַּיִם הֵם אֲשֶׁר לֵה'. וְקָרָא הָרֵאשׁוֹן "יַעֲשֶׂק" (שֵׁם שֵׁם, כ), יִרְמֹז לְבֵית הָרֵאשׁוֹן אֲשֶׁר הִתְעַשְׂקוּ עִמָּנוּ בְּכַמָּה מַלְחָמוֹת עַד שֶׁהִחְרִיבוּהוּ. וְהַשְּׁנִי קָרָא "שֶׁטְנָה" (שֵׁם שֵׁם, כא), שֶׁהָיָה קֶשֶׁה מִן הָרֵאשׁוֹן, וְהוּא הַבֵּית הַפְּתוּב עֲלָיו: "וַיִּבְמַלְכוּת אַחֲשָׁרוֹשׁ בְּתַחֲלַת מַלְכוּתוֹ כָּתְבוּ שֶׁטְנָה עַל יְהוּדָה וְעַל יְרוּשָׁלַם" (עֵרָא ד, ו). וְכָל יָמָיו הָיָה לְשֵׁטָן עַד שֶׁהִחְרִיבוּהוּ. וְהַשְּׁלִישִׁי קָרָא "רְחוּבוֹת" (שֵׁם שֵׁם, כב), הוּא הַבֵּית הָעֲתִיד לְבָנוֹת בְּמַהְרָה בְּיָמֵינוּ בְּלִי רִיב וּמִצָּה. וְהָאֵל יִרְחִיב אֶת גְּבוּלָנוּ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאִם־יִרְחִיב ה' אֱלֹהֵיךָ" וְגו' (דְּבָרִים יט, ח), שֶׁנֶּאֱמַר לְעֲתִיד.

וְנִרְמֹז גַּם כֹּן שֶׁעֲבוֹד מַלְכוּת לְאַבְרָהָם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר לוֹ: "וַיְהִי הַשְּׁמֶשׁ בָּאָה וְעֲלָטָה הָיָה וְהָיָה תַנּוּר עֹשֶׂן" וְגו' (בְּרֵאשִׁית טו, יז) וְהִבִּיאוּ עַל זֶה בְּבְרֵאשִׁית רַבָּה (מד, כא): שֶׁמְעוֹן בֵּר אֲבָא בְּשֵׁם רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: אֲרַבְעָה דְּבָרִים הָרָאָה לוֹ: גֵּהֶנֶם וּמַלְכוּת, מִתֵּן תּוֹרָה וּבֵית הַמִּקְדָּשׁ. אָמַר לִיה: כָּל זָמָן שֶׁבְּנִיף עוֹסְקִים (*) בְּשִׁתִּים נְצוּלִים מְשִׁתִּים, פּוֹרְשִׁים מְשִׁתִּים הֵם נִדְּוִנִין בְּשִׁתִּים. אָמַר לִיה: בְּמָה תִּתְרַצֶּה (*) שִׁדְּוֹנוֹ בְּנִיף, בְּמַלְכוּת אוֹ בְּגֵהֶנֶם. רַבִּי חֲנִינָא בֵּר פִּפְאָ אָמַר: אֲבָרָהָם בֵּר לוֹ הַמַּלְכוּת. רַבִּי יוֹדָן וְרַבִּי מֵאִיר וְרַב אֲחָא בֵּר חֲנִינָא בֵּר פִּפְאָ אָמַר שֶׁזָּקֵן אֲחָד מִשׁוּם רַבִּי אוֹמַר: הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא בֵּר לוֹ הַמַּלְכוּת. הִדָּא הוּא דְכָתִיב: "אִם־לֹא כִּי־צוּרִים מְכָרִים" (דְּבָרִים לב, ל), זֶה אֲבָרָהָם: "וְה' הַסְּגִירִים" (שֵׁם), שֶׁהַסְּפִים לְדְבָרָיו. רַב הוֹנָא בְּשֵׁם רַב אֲחָא אָמַר: הָיָה אֲבָרָהָם תַּמָּה כָּל הַיּוֹם כְּלוֹ, בְּמָה אֲבָרָה? גֵּיהֶנֶם אוֹ מַלְכוּת וְכו'. נִמְצָא, שֶׁנִּבְחָר לְזָרַע יִשְׂרָאֵל שֶׁיַּעֲנִשׁוּ עַל עוֹנֵם בְּגִלוֹת בְּעוֹלָם הָזֶה.

נפש יהודה בשתיים. בתורה וקרבתו וניצולים מגיהנם ומשעבוד מלכות עובדי כוכבים: שידונו בניד. אם יחטאו:

וְכִשְׁהָיָה יַעֲקֹב יוֹרֵד לְמִצְרַיִם רָאָה כִּי הִגְלוֹת הַתְּחִיל בּוֹ וּבְזָרְעוֹ וּפְחַד מִמָּנוּ וַיִּזְבַּח זְבָחִים לְפַחַד אָבִיו יִצְחָק, שֶׁלֹּא תִהְיֶה מִדַּת הַדִּין מִתּוֹחָה כְּנִגְדּוֹ. וְעֵשָׂה זֶה בְּבֵאֵר שְׁבַע, שֶׁהָיָה בֵּית תְּפִלָּה לְאַבּוֹתָיו. וְהַקְרִיב (*) שְׁלָמִים (*) לְהַשְּׁלִים אֲלָיו כָּל הַמִּזְדוֹת, כְּמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ: שְׁלָמִים, שֶׁמְטִילִין שְׁלוֹם בְּעוֹלָם, לְהַשְּׁלִים אֲלָיו מִדַּת הַגְּבוּרָה. וְשֵׁם נֶאֱמַר לוֹ: "אֲנֹכִי אֶרְדָּא עִמָּךְ מִצְרַיִמָּה" (בְּרֵאשִׁית מו, ד), לְהַבְטִיחַ לוֹ (*) (*) שֶׁכָּל מְקוֹם שֶׁיִּגְלוּ בְּנָיו יִשְׁרָה שְׁכִינָתוֹ עִמָּהֶם לְהִגִּין עֲלֵיהֶם מִשׁוֹנְאֵיהֶם וּלְבַסּוֹף הוּא יִגְאָלֵם.

נפש יהודה שלמים. נקראים בלשון שלום כי מהם על המזבח חלב ודם והמתנות לכהנים והבעלים אוכלין הבשר: להשלים אליו. מדת הגבורה של הקב"ה שהיא פחד יצחק להמתיק הדין ויעשה עמנו חסד להיות עמנו בגלות להציל אותנו בגבורותיו: וישיב. משמע שהקב"ה ישיב ישראל מהגלות, ושב כביכול הוא עצמו. שב מהגלות עמנו והוא נאמר על ישועת ה' מה שהוא עושה עמנו בגלות אבל בעת הגאולה יבא לנו תשועת ה' בארץ הקדושה

ויתגלה כבודו להיות שמו אחד בכל האומות: וכי. דרך לאסוף אטדים קוצים ודרדרים ולעשות מהן גורן:

כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ בְּפֶרֶק בְּנֵי הָעִיר (מגילה כט, א): תִּנְיָא, רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן יוֹחָאֵי אוֹמֵר: חֲבִיבִין יִשְׂרָאֵל, שֶׁבְּכָל מְקוֹם שֶׁגָּלוּ שְׂכִינָה עִמָּהֶם, כְּדֹאִיתָא לְמַעְלָה, בְּפֶרֶק ב מִחֶלֶק בֵּית הַתְּפִלָּה (סימן קיז). גָּלוּ לְמַצְרַיִם שְׂכִינָה עִמָּהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "הִנְגַּלְהָ נְגִלְתִּי אֶל־בֵּית אָבִיךָ בְּהֵיוֹתְךָ בְּמַצְרַיִם לְבֵית פְּרַעֲה" (שמואל א ב, כז). גָּלוּ לְבָבֶל שְׂכִינָה עִמָּהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "לְמַעַנְכֶם שְׁלַחְתִּי בְּבַלְהָ" (ישעיה מג, יד). גָּלוּ לְעֵילָם שְׂכִינָה עִמָּהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְשִׁמְתִּי כֶסֶף בְּעֵילָם וְהֶאֱבַדְתִּי מִשֵּׁם מְלֶכֶד וְשָׂרִים" (ירמיה מט, לח). גָּלוּ לְאֲדוּם שְׂכִינָה עִמָּהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "מִיִּזָּה בָּא מְאֲדוּם חֲמוּץ בְּגָדִים מִבְּצָרָה" וגו' (ישעיה סג, א). וְאֵף כִּשְׁהֶם עֵתִידִים לְגָאֵל שְׂכִינָה נְגַאֲלָת עִמָּהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְשָׁב ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת־שְׁבוֹתֶךָ וְרַחֲמֶךָ" (דברים ז. א). "וְיָשִׁיב" לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא "וְשָׁב" מְלַמֵּד שֶׁהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שָׁב עִמָּהֶם מִבֵּין הַגְּלִיּוֹת בְּכָל הַיָּכָא דְשָׂרְיִין. עַד כָּאן.

נִמְצָא, כִּי מֵאַחַר שֶׁהַשְּׂכִינָה מִמְתַּנֶּת לְיִשְׂרָאֵל וְהִיא עִמָּהֶם, כְּמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ עַל פְּסוּק: "בְּכָל־צָרְתְּךָ לֹא צָר וּמְלֶאכֶת פְּנֵי הוֹשִׁיעִים" וגו' (ישעיה סג, ט), אֵף עַל פִּי שְׂאִין אָנוּ רְאוּיִים - יַעֲשֶׂה הַדָּבָר לְמַעַן שְׂכִינָתוֹ.

פרק שני [קלט]

מִנֵּינן גְּלוּת מַצְרַיִם הָיָה אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה מֵהַיּוֹם שֶׁנִּגְזְרָה הַגְּזֵרָה, אָבֶל מֵהַיּוֹם שֶׁיֵּרֵד יַעֲקֹב לְמַצְרַיִם הָיָה מֵאַתִּים וְעֶשֶׂר שָׁנָה. וְסִמְכוּהוּ לְמַלְת "רַד"ו" (בראשית מב, ב). וְעַם כָּל זֶה, הַשְּׁעֵבוֹד הַקָּשָׂה לֹא הָיָה עַד מוֹת יוֹסֵף, כִּי מִצִּינּוֹ שֶׁאַחֲרֵי שֶׁנִּפְטָר יַעֲקֹב הִלְכוּ בְּנָיו לְקַבְּרוֹ עִם יוֹסֵף אַחִיהֶם בְּכַבּוֹד גָּדוֹל וּבִרְכָב וּבְפָרָשִׁים לְהַנִּיחוֹ בְּמַעְרַת הַמַּכְפֵּלָה כְּאֲשֶׁר צִוָּה לָהֶם, כְּדִגְרָסִינן בְּפֶרֶק קַמָּא דְסוּטָה (יג, א): יוֹסֵף זָכָה לְקַבֵּר אֶת אָבִיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיָּבֵאוּ עַד־גֶּרֶן הָאֶטְד" (בראשית נ, י). וְכִי גֵרֶן יֵשׁ לוֹ לְאֶטְד? אָמַר רַבִּי אֲבָהוּ: מְלַמֵּד שֶׁהַקִּיפּוּהוּ כְּתָרִי מְלָכִים לְאֲרוֹנוֹ שֶׁל יַעֲקֹב, כְּגֵרֶן זֶה שֶׁמוֹקֵף (*) בְּאֶטְד, שֶׁבָּאוּ בְּנֵי עֵשׂוֹ וּבְנֵי יִשְׁמַעֵאל וּבְנֵי קְטוּרָה. תִּנְיָא: כֵּלָן לְמַלְחָמָה בָּאוּ, כִּיּוֹן שֶׁרָאוּ כְּתָרוֹ שֶׁל יוֹסֵף תְּלוּי בְּאֲרוֹנוֹ שֶׁל יַעֲקֹב, נִטְלוּ כֻלָּם כְּתָרִיהֶם וּתְלָאוּם בְּאֲרוֹנוֹ שֶׁל יַעֲקֹב. תִּנְיָא: (*) שְׁלֹשִׁים וְשֵׁשׁ כְּתָרִים נִתְלוּ בְּאֲרוֹנוֹ שֶׁל יַעֲקֹב וְכו', כְּדֹאִיתָא הֵתָם.

נפש יהודה באטד. גדר שעושים מן הקוצים סביב לגורן שלא יכנסו לשם בני אדם: שלשים וששה כתרִים. י"ב נשיאים דישמעאל וכ"ג דעשו וכתרו של יוסף הרי ל"ו:

וְכָל הַמַּצְרַיִים נִהְגוּ כְּבוֹד לְיִשְׂרָאֵל עַד מוֹת יוֹסֵף, כְּדִגְרָסִינן הֵתָם (יא, א): "וַיִּקָּם מְלֶכֶד־חֲדָשׁ (שמות א, ח), רַב אָמַר: חֲדָשׁ מִמֶּשׁ. וְשִׁמּוּאֵל אָמַר, שֶׁנִּתְחַדְּשׁוּ גִזְרוֹתָיו. מֵאֵן דְּאָמַר חֲדָשׁ מִמֶּשׁ, דְּכָתִיב "חֲדָשׁ", מֵאֵן דְּאָמַר שֶׁנִּתְחַדְּשׁוּ גִזְרוֹתָיו, (*) דְּלֹא כָּתִיב "וַיִּמָּלֵךְ". מֵאֵי "אֲשֶׁר לֹא־יָדַע אֶת־יוֹסֵף" (שם)? דְּהוּא דְּמִי כְּמֵאֵן דְּלֹא יָדַע לִיה. "וַיִּאמֶר אֶל־עֲמוּז" וגו' (שם שם, ט), תִּנְיָא:

הוא התחיל בעצה תחלה לפיכך לקה תחלה, שנאמר: "ובכה ובעמד" וגוי (שם ז, כט).

נפש יהודה דלא כתיב וימת. מלך מצרים וימלוך אחר תחתיו:

"הבה נתחכמה לו" (שם א, ט), להם מפעי ליה? אמר רבי חמא בר חנינא; בואו (*) ונתחכם למושיעו של ישראל. במה נדונים? נדונים באש, כתיב: "כי באש ה' נשפט" (ישעיה סו, טז); נדונים בחרב - "ובחרבו את כל בשר" (שם)? בואו (*) ונדונים במים, שכבר נשבע הקדוש ברוך הוא, שאינו מביא מבול, שנאמר: "נשבעתי מעבר מי נח" (שם נד, ט). והם אינם יודעים שעל כל העולם כלו אינו מביא, אבל על אמה אחת מביא, אי נמי, הוא אינו מביא, אבל הם באים ונופלים לתוכו. וכן הוא אומר: "ומצרים נסים לקראתו" (שמות יד, כז). והינו דאמר רבי אלעזר: מאי דכתיב: "כי בדבר אשר זדו עליהם" (שם יח, יא)? בקדרה (*) שבשלו בה נתבשלו. וממאי דהאי זדו" לשנא דבשולי הוא? דכתיב: "ויזד יעקב נזיד" (בראשית כה, כט).

נפש יהודה ונתחכם למושיעו. נבקש לנו חכמה כנגדו במה נדונים שלא יכול לדוננו בו שידענו דרכיו שמודד בו והוא מדה כנגד מדה לדור המבול ולאנשי סדום: כי באש ה' נשפט. וכן יגמול לנו: נדונים במים. כל הבן הילוד וגוי: שבשלו. ל' ויזד יעקב נזיד:

אמר רבי חניא בר אבא, אמר רבי סימאי: שלשה היו (*) באותה עצה: בלעם ואיוב ויתרו. בלעם שיגע - נהרג; איוב ששתק - נדון ביסורין; ויתרו שברח - זכו בגניו וישבו בלשכת הגזית, שנאמר: "ומשפחות סופרים (*) ישבי יעבץ (*) תרעתים (*) שמעתים (*) שוכתים המה הקינים הבאים מחמת אבי בית רכב" (דברי הימים א ב, נה). וכתיב: "ובגני קיני חתן משה עלו מעיר התמרים" (שופטים א, טז).

נפש יהודה באותה עצה. הבה נתחכמה לו: יושבי יעבץ. תלמידי יעבץ אדם גדול בתורה היה כדכתיב ויקרא יעבץ לאלהי ישראל אם ברך תברכני בתורה והרחבת את גבולי בתלמידים וגוי ויבא אלקים את אשר שלא: תרעתים. מפרש בספרי ששמעו תרועה בהר סיני ל"א תרעתים על שם שהיו יושבין בשערי ירושלים: שמעתים. ששמעו מצות אביהם דבבני יונדב בן רכב משתעי קרא והם היו מבני בניו של יתרו כדמפרש ואזיל המה הקינים: שוכתים. על שם שיושבין בסוכות דכתיב ונשב באהלים וקרי להו משפחות סופרים דהיינו סנהדרין וכן תרעתים זקני שער:

"ועלה מרהארץ" (שמות א, ט). " (*) ועלינו מן הארץ" מיבעי ליה? אמר רבי אבא בר כהנא: כאדם שמקלל עצמו ותולה קללתו בחברו.

נפש יהודה ועלינו מן הארץ מיבעי ליה. הם יגרשונו מן הארץ מאי ועלה מן הארץ הלואי שיצאו שונאיהם מארצם הואיל ויראים מפניהם:

"וישימו עליו שרי מסים" (שם שם, יא). "עליהם" מפעי ליה? תאנא משמיה דרבי אלעזר ברבי שמעון: מלמד שהביאו (*) מלבן ותלו לפרעה בצנארו וכל אחד מישראל שאמר: איסטניס אני, אומרים לו: כלום אתה איסטניס יותר מפרעה? " (*) שרי מסים", שמשים לבנים. " (*) למען

עֲנֹתוֹ בְּסִבְלָתָם" (שם). "עֲנֹתָם" מִבְּעֵי לֵיָהּ? לְמַעַן עֲנֹתוֹ לְפָרְעָה בְּסִבְלוֹתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל.

נפש יהודה **מלבן.** כעין דפוס שעושים בו הלבנים שממלאין אותו טיט ומחליקן והיא הלבנה ותלו לפרעה וכו' מי שאמר אסטניס מפונק אני איני יכול לעשות מלאכה מאוסה כזו: **שרי מסים.** דבר שמשים רידוי של שומה שמרגילים ומשים אותו לעבודה אותו המלבן שתלו לו היה לישראל רידוי של השמה ר"ל לא שרים ממש דא"כ הוה ליה למימר ויפקוד מאי וישם אלא השמה היינו מעשה שמעשה זו גרם לישראל לעשות לבנים בכפיה ובעל כרחם: **למען ענותו.** לפרעה בסבלותם של ישראל שיטו שכמם לסבול עול המלאכה:

"וַיִּבְנוּ עָרֵי מִסְכָּנוֹת לְפָרְעָה" (שם). רב ושמואל, חד אָמַר, (*). שְׁמִסְכָּנוֹת אֶת בְּעֲלֵיהֶן; וְחַד אָמַר, (*). שְׁמִמְסָכְנוֹת אֶת בְּעֲלֵיהֶן, דְּאָמַר מַר: כָּל הָעוֹסֵק בְּבִנְיָן מִתְמַסְכֵּן. "אֶת־פֶּתַח וְאֶת־רַעְמָסִס" (שם). רב ושמואל, חד אָמַר: פֶּתַח שְׁמָה וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמָה רַעְמָסִס? שְׁרָאשׁוֹן רָאשׁוֹן מִתְרוֹסִס (פירוש: נופל וחוזרין ובונין והוא נופל); וְחַד אָמַר: רַעְמָסִס שְׁמָה וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמָה פֶּתַח? שְׁרָאשׁוֹן רָאשׁוֹן (*). פִּי תְהוּם בּוֹלְעוֹ.

נפש יהודה **שמסכנות את בעליהן.** של אותן הערים שמאותה העבודה נסכנו מצרים שעל ידם נטבעו בים: **שממסכנות.** מדלדלות כתיב וינצלו את מצרים ובשביל עבודה זו הוא דאירע להם לשלם לישראל עבודתם והוא הדין נמי כל בנין של אדם מביאין לעניות. ומסכנות לפעמים הבנין נופל וממית: **פי תהום בולעו.** נבלע בארץ:

"וַיִּכְאַשֶׁר יַעֲנֵנוּ אֹתוֹ" (*). כֵּן יִרְבֶּה וְכֵן יִפְרֹץ" (שם שם, יב). "כֵּן רַבּוֹ וְכֵן פִּרְצוֹ" מִבְּעֵי לֵיָהּ? אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן לֵקִישׁ: מְלַמֵּד שֶׁהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אוֹמֵר: כֵּן יִרְבֶּה וְכֵן יִפְרֹץ. "וַיִּקְצֹו" (שם). מְלַמֵּד שֶׁהָיוּ דוֹמִים בְּעֵינֵיהֶם פְּקוּצִים.

נפש יהודה **כן ירבה וכן יפרוץ.** צווי לעתיד שירבו ויפרצו: **כן רבו וכן פרצו מבעי ליה.** דהוא עבר ומשמע אף בקושי שיעבוד רבו אלא רוח הקדש מברשתן לישראל ואומר למצרים אין מועיל עצתכם כן ירבה וכן יפרוץ: **ויקצו.** היה דומה להם כאלו עיניהם וגופם מלאות קוצים:

"בְּפִרְדָּי" (שם שם, ג). רַבִּי אֶלְיָעֶזֶר אוֹמֵר: (*). בְּפִה־רָדָּי. רַבִּי שְׁמוּאֵל בֶּר נַחֲמָנִי אוֹמֵר: (*). בְּפִרְיָהּ. "וַיִּמְרְרוּ אֶת־חַיֵּיהֶם בְּעַבְדָּה קָשָׁה בְּחֹמֶר וּבִלְבָבִים וּבְכָל־עַבְדָּה בִּשְׂדֵה" (שם שם, יד). אָמַר רַבָּא: בְּתַחֲלָה "בְּחֹמֶר וּבִלְבָבִים", לְבִסוּף "וּבְכָל עַבְדָּה בִּשְׂדֵה". "אֶת כָּל־עַבְדֹתֶם אֲשֶׁר עָבְדוּ בְּהֵם בְּפִרְדָּי" (שם). אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בֶּר נַחֲמָנִי, שֶׁהָיוּ מַחֲלִיפִין מְלֹאכֶת הַנָּשִׁים לְאֲנָשִׁים וּמְלֹאכֶת אֲנָשִׁים לְנָשִׁים.

נפש יהודה **בפה רד.** משכום בדברים ובשכר עד שהרגילם בעבודה: **בפריכה.** בשברון הגוף ומתנים בחזקה: **את כל.** לרבות מלאכת אנשים ונשים וכו' והוא קשה שלא היו רגילין בכך:

וּלְפִי שְׁאֲמָרוּ לוֹ אֶצְטַגְנִינִי, שְׁמוֹשִׁיעַן שֶׁל יִשְׂרָאֵל לֹקָה בְּמִים, גָּזַר גְּזֵרַת הַיָּאוֹר, כְּדֹאמְרֵינוּ בְּפִרְק חֶלֶק (סנהדרין קא, ב): תִּנּוּ רַבָּנָן: שֶׁלֶשָׁה רָאוּ וְלֹא רָאוּ. וְאֵלוּ הֵן: נִבְט וְאַחִיתָפֶל וְאַיִצְטַגְנִינִי פָרְעָה. (*). נִבְט רָאָה שְׁיָצָאת אֶשׁ מֵאֲמָתוֹ וְסִבֵּר הוּא דְמַלְדָּי. וְלֹא הִיא, דְּיִרְבָּעֵם הוּא דְנִפְק מִיָּנִיָּה. אַחִיתָפֶל רָאָה שְׁפָרְחָה צָרַעַת בְּאֲמָתוֹ וְסִבֵּר הוּא דְמַלְדָּי. וְלֹא יָדַע דְּבַת שְׁבַע הִיא דְנִפְק

מינה שְׁלֹמֹה. וְאִיצְטַגְנִי פְרָעָה מֵאֵי הַיָּם? דָּאָמַר רַבִּי חֲמַא בְּרַחֲמֵי רַבִּי חֲנִינְא: מֵאֵי דְכִתְיִב: "הִמָּה מִי מְרִיבָה" (במדבר כ, יג)? "הִמָּה", שָׂרְאוּ אִיצְטַגְנִי פְרָעָה וְטָעוּ, רָאוּ שְׂמוֹשֵׁינָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל הוּא לֹקָה בְּמִים וְעָמְדוּ וְגָזְרוּ: "כֹּל־הַבֶּן הַיְלֹוֹד הַיָּאֲרָה תִשְׁלִיכֶהוּ" (שמות א, כב). וְלֹא יָדְעוּ (*) שֶׁעַל מִי מְרִיבָה הוּא לֹקָה.

נפש יהודה **נבט ראה שיצאת אש ממנו.** וסבר שמראה על המלוכה והוא יהיה מלך ולא ראה שפיר שטעה ואש מרמז על האש המחלוקת שנחלקת מלכות בית דוד על ידו וכן צרעת דאחיתופל נרמז על דוד שהיה מצורע ששה חדשים וסבר שיפסוק המלוכה מדוד ויבוא לו: **שעל מי מריבה.** בעון מי מריבה שאמר שמעו נא המורים כעס ובא לידי טעות שהכה בסלע ונענש שלא יכנס לארץ ישראל:

וְגַרְסִינָן נְמִי בְּפֶרֶק קַמָּא דְסוּטָה (יב, ב): אָמַר רַבִּי חֲמַא בְּרַחֲמֵי רַבִּי חֲנִינְא: מֵאֵי דְכִתְיִב "הִמָּה מִי מְרִיבָה"? "הִמָּה", שָׂרְאוּ אִיצְטַגְנִי פְרָעָה וְטָעוּ. וְהִינּוּ דְקָאָמַר מֹשֶׁה: "שֵׁשׁ מְאוֹת אֶלֶף רַגְלֵי הָעָם אֲשֶׁר אֲנִי בְּקִרְבּוֹ" (במדבר יא, כא), אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה: (*) (*) בְּשִׁבְלֵי נִצְלַתְתֶּם כָּלְכֶם. רַבִּי חֲנִינְא בְּרַחֲמֵי רַבִּי חֲמַא: אֹתוֹ הַיּוֹם כִּי־א בְּנִי־סוֹן הָיָה, אָמְרוּ מִלְּאֲכֵי הַשָּׂרָת לְפָנָי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: רְבוּנוּ שֶׁל עוֹלָם, מִי שֶׁעֲתִיד לֹמַר (*) שִׁירָה עַל הַיָּם בְּיוֹם זֶה יִלְקָה בְּיוֹם זֶה! רַבִּי חֲמַא בְּרַחֲמֵי רַבִּי חֲנִינְא: אֹתוֹ הַיּוֹם שֶׁשָּׂה בְּסִינּוֹן הָיָה, אָמְרוּ מִלְּאֲכֵי הַשָּׂרָת לְפָנָי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: רְבוּנוּ שֶׁל עוֹלָם, מִי שֶׁעֲתִיד לְקַבֵּל תּוֹרָה בְּהַר סִינַי בְּיוֹם זֶה יִלְקָה בְּיוֹם זֶה!

נפש יהודה **בשבילי.** וזה שש מאות רגלי כלומר בשבילי כמו ויברך ה' אותך לרגלי: **בשבילי נצלתם כולכם.** כיון שנשלך משה למים פסק הגזירה כדאיתא שם: **שירה על הים.** בכ"א בניסן היה כדנתיא בסדר עולם ויסעו מרעמסס לסוכות ומסוכות לאיתם ומאיתם לפי החירות הרי ג' ימים וברביעי ויוגד למלך מצרים כי ברח העם חמישי וששי רדפו מצרים אחריהם ליל שביעי ירדו לים שנא' ויאר את הלילה בשחרית אמרו שירה ויום השביעי היה וי"ט האחרון של פסח היה:

וְאִמְרִינָן הֵתָם: אָמַר רַבִּי חֲמַא בְּרַחֲמֵי רַבִּי חֲנִינְא: שְׁלֹשָׁה הָיוּ בְּאוֹתָהּ יַעֲזָה וְכוּ', כְּדֵאִיתָא לְמַעְלָה בְּפֶרֶק זֶה.

וְכֹל זֶה הָיְתָה סִבָּה אֱלֹהִית, כְּדִי שֶׁיִּגְדַל מוֹשֵׁינָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ וְיִגְבֵּר לְבָבוֹ וְיִהְיֶה רָאוּי וְהִגּוֹן לְהִיּוֹת מוֹשִׁיעַ וְלִדְבַר כָּל מִצְוֹת הַשֵּׁם בְּלִי אִימָה. (*) וְלֹא יִהְיֶה גְדֹל בְּחִמְרָם וּבְלִבָּנִים, בְּעִבְדוֹת וּבְשִׁפְלוֹת.

נפש יהודה **ולא יהא גדל בחומר ובלבנים וכו'.** וקשה והא שבת לוי לא היו בשעבוד וי"ל אף שלא היה משעבדם לעבודה הם מעצמם עזרו לישראל מכח רחמנות ואם לא היה משה בבית המלך ולבושו מבני מלך היה מתלכלך בטיט גם הוא לעזור להם:

וְכִשְׁהוּטַל בְּיָאוֹר הַמְתִּינְתוּ מְרִים אַחוֹתוֹ שְׁעָה אַחַת בְּשִׁפְתַי הַיָּאוֹר לְדַעַת מֵה יַעֲשֶׂה לוֹ. וּבְזָכוֹת זֶה נִתְעַכְּבוּ בַעֲדָה יִשְׂרָאֵל שְׁבַעֲהָ יָמִים, כְּדִגְרִסִּין בְּפֶרֶק קַמָּא דְסוּטָה (ט, ב): מְרִים הַמְתִּינָה לְמֹשֶׁה שְׁעָה אַחַת וְכוּ', כְּדֵאִיתָא בְּפֶרֶק קַמָּא מְחַבְּוֹר זֶה (סימן ב).

ובשׁכר נְשִׁים צְדָקָנִיּוֹת שֶׁהָיוּ בְּאוֹתוֹ הַדּוֹר נִגְאָלוּ אֲבוֹתֵינוּ, כְּדָגְרִסִּין הָתָם (יא, ב): דָּרַשׁ רַבִּי עֲקִיבָא: בְּשׁכַר נְשִׁים צְדָקָנִיּוֹת שֶׁהָיוּ בְּאוֹתוֹ הַדּוֹר נִגְאָלוּ אֲבוֹתֵינוּ מִמְצָרִים, שֶׁבִשְׂעָה שֶׁהָיוּ יוֹצְאוֹת לְשֵׁאֵב מִיָּם הִקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מְזַמֵּן לָהֶם דָּגִים בְּכַדִּיהֶן וְשׂוֹאֲבוֹת מְחַצֶּה מִיָּם וּמְחַצֶּה דָּגִים. וּבְאוֹת (*) וְשׂוֹפְתוֹת שֶׁתִּי קִדְרוֹת, (*) אַחַת שֶׁל חֲמִין וְאַחַת שֶׁל דָּגִים. וּמוֹלִיכוֹת אוֹתָן אֶצֶל בְּעַלְיָהֶן לְשִׂדָּה וְרוֹחֲצוֹת אוֹתָם וְסָכוֹת אוֹתָם וּמְאָכִילוֹת אוֹתָם וּמְשַׁקּוֹת אוֹתָם וְנִזְקָקוֹת לְבַעַלְיָהֶן (*) בֵּין שְׂפֵתַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: "אִם־תִּשְׁכַּבוּן בֵּין שְׂפֵתַיִם", זָכוּ יִשְׂרָאֵל בֵּין שְׂפֵתַיִם" (תהלים סח, יד). וּבְשׁכַר "אִם־תִּשְׁכַּבוּן בֵּין שְׂפֵתַיִם", זָכוּ יִשְׂרָאֵל לְבִזּוֹת מְצָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּנְפִי (*) יוֹנָה נִחְפָּה בְּכֶסֶף" (שם). וְכִיּוֹן שֶׁמִּתְעַבְרוֹת בְּאוֹת לְבַתְיָהֶן; וְכִיּוֹן שֶׁמִּגִּיעַ עֵת הַלֵּידָה הוֹלְכוֹת וְיוֹלְדוֹת (*) בְּשִׂדָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "תַּחַת הַתְּפוּחַ (*) עוֹרְרֵתִיד" וְגו' (שיר השירים ח, ה).

נפש יהודה ושופתות. כשמושיבין את הקדרה על הכירה קרי ליה שפיתה: אחת של חמין. לרחוץ רגלי בעליהן בשדה: בין מצרי השדות מקומות צנועים מצד גבול השדה גבוה מכאן ומכאן וחרץ באמצע: יונה. ישראל שנאמר יונתי תמתי: בשדה. כדי שלא ירגישו בהם המצריים: עוררתיך. לצאת ממעי אמך חבלה לשון חבלי לידה:

וְהִקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא שׂוֹלַח מְלֶאֶךְ מְשֻׁמֵי מְרוֹם וּמְנַקֶּה אוֹתָם (*) וּמְשַׁפֵּיר אוֹתָם כְּחִיָּה זוֹ שֶׁמְשַׁפֵּרֶת אֶת הַיּוֹלֵד, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּמוֹלְדוֹתֶיךָ בְּיוֹם הַיּוֹלְדֶת אוֹתְךָ (*) לֹא־כָרַת שֶׁרֶךְ" וְגו' (יחזקאל טו, ד). נוֹתֵן לָהֶם שְׁנֵי (*) עֲגוּלִים (פירוש: כעין ככר עגול), אֶחָד שֶׁל שֶׁמֶן וְאֶחָד שֶׁל דָּבֵשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּנְקְהוּ דָבֵשׁ מִסְּלַע" וְגו' (דברים לב, ג). וְכִיּוֹן שֶׁמְפִירִים בָּהֶם אוֹיְבֵים בָּאִים לְהוֹרְגוֹ וְנִעֲשֶׂה לָהֶם נֶס וְנִבְלַעוּן בְּקֶרֶקַע וּמְבִיאִין שְׁוֹרִים וְחוֹרְשִׁים עַל גְּבִיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "עַל־גְּבִי חָרְשׁוּ חֲרָשִׁים" (תהלים קכט, ג). וְלֹאֲחֵר שֶׁהוֹלְכִים מְבַצְּצִין וְיוֹצְאִין כְּעֶשֶׂב הַשִּׂדָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: " (*) רַבָּה כְּצֶמַח הַשִּׂדָּה" וְגו' (יחזקאל טו, ז). וְכִיּוֹן שֶׁמְגַדְלִים בָּאִים עֲדָרִים עֲדָרִים (*) לְבַתְיָהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַתִּרְבִּי וַתִּגְדְּלִי וַתִּבְאִי" וְגו' (שם), אֶל תִּקְרִי "בְּעַדִּי עַדִּים", אֶלָּא, בְּעַדְרֵי עַדְרִים. וְכִשְׁנִגְלָה הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל הַיָּם (*) הֵם הַכִּירוּהוּ וַתִּחַלֶּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "זֶה אֵלַי וְאַנּוּהוּ" (שמות טו, ב).

נפש יהודה ומשפיר. לתקן כמו שחיות עושין לתינוקות ליישב את אבריהם ולתקנם שניתקו מצער הלידה: לא כרת שרך. לא היו לך מילדות לחתך טבור הולד: עגולים. כעין דדים עגולים: רבבה כצמח השדה. גדלים מן הארץ כצמח השדה: לבתיהם. לבית אביהם: הם הכירוהו. שראו שכינתו כבר ואמרו זה אלי שעשה לנו מה שנא' למעלה ואנוהו:

וְגִרְסִינּוֹ בְּמִסְכַּת סוּטָה, פָּרַק כָּשֶׁם שֶׁהַמִּים (ל, ב) תָּנוּ רַבָּנָן: רַבִּי יוֹסִי הַגְּלִילִי אוֹמֵר: בְּשִׂעָה שֶׁעָלוּ יִשְׂרָאֵל מִן הַיָּם וְכו'.

פרק שלישי [קמ]

אף־על־פי שֶׁהָיָה מְגִיעַ קֶץ גְּלוֹת מְצָרִים, לֹא הָיוּ רְאוּיִים לְגָאֵל כְּפִי מַעֲשֵׂיהֶם, לֹלִי מִפְּנֵי הַצְּעָקָה הַגְּדוֹלָה שֶׁעָשׂוּ מְרַב הָעֲבוּדָה. וּבְשִׁמְעַ אֱלֹהִים אֶת נַאֲקָתָם וּבִזְכָּרוֹ בְּרִית אֲבוֹת, שָׁלַח אֶת מֹשֶׁה נְבִיאָו לְהַעֲלוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל

מהגלות הקשה שהיו עומדים בו. ומסר לו סוד שמו הגדול לשנות טבע המציאות בכל הדברים שיהא צריך לעשות. וגם שם "אהיה" רומז להיות עמהם שם להצילם מיד אויביהם עד שיצאו מתחת ידם, כדגרסינן בפרק קמא דברכות (ט, ב): "אהיה אשר אהיה" (שמות ג, יד), אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: לך אמר להם לישראל: אני הייתי עמהם בשעבוד זה ואני אהיה עמהם בשעבוד מלכות. אמר לפניו: רבונו של עולם, (*) דיה לצרה בשעתה. "ויאמר כה תאמר לבני ישראל אהיה שלחני אליכם" (שם).

נפש יהודה **זיה לצרה בשעתה.** גלות מצרים ולמה אבשרם גלות הבאים אמר הקב"ה לך גליתי ולהם תאמר אהיה וגו':

ופרעה, בסרפנותו ובחזק לבו, כשמע דברי השם, חרף ואמר: "מי ה' אשר אשמע בקלו" (שם ה, ב). והשם נפרע ממנו בעצמו, כדגרסינן בפרק חלק (סנהדרין צד, א): תנאי, רבי יהושע בן קרחה אומר: פרעה שחרף בעצמו, הקדוש ברוך הוא נפרע ממנו בעצמו, כדאיתא בפרק ב מחבור זה (סימן ג).

ויחזק השם את לבו לתת מקום להענישו על השעבודים הגדולים ורעים שעשה את ישראל. ועל כן ענשו הראוי הנה שלא הספיק בידו לעשות תשובה, עד שבאו עליו ועל עמו מכות גדולות.

האחת הייתה מפת מי היאור, וזאת גרמה לו גאותו שעל היאור, להראות כח האל ותברך ביסוד המים שביאור שהיה (*) מתגאה עליו. וזה שאמר: "בזאת תדע כי אני ה'" וגו' (שם ז, יז).

נפש יהודה **מתגאה.** ואמר לי היאור ואני עשיתי ועשה עצמו לאלוה:

המכה השנייה, הוציא צפרדעים מן היאור להזיקם בחדרי משכבם ובכל כלי ביתם, להראות גבורת השם ותברך, שמן היאור שהיו מוציאים דגים להנאותם, ממנו הוציא בעלי חיים מזיקים להם להראות ממשלתו שהיא (*) כפי רצונו, לטוב או לרע כפי המקבלים. אלו (*) השני שפטים היו ביסוד המים.

נפש יהודה **כפי.** שראוי למקבל הטוב דגים. וכן להפוך לרע העונש: **שני שפטים.** שהפך לדם ושרץ צפרדעים:

ואחר כך עשה שני שפטים אחרים ביסוד העפר: הראשון, שנהפך העפר לכנים, כמו המים לדם; והשני, הביא בעלי חיים מזיקים, הערוב מן הארץ כמו הצפרדעים מן המים. ואמר: "למען תדע כי אני ה' בקרב הארץ" (שם ח, יח).

והארבע מכות האחרות באו בשני היסודות האחרים, שהם האויר והאש, ובא בתחלה הדבר, אשר הוא (*) מעפוש האויר. והשחין אשר בא מחמום יסוד האש. וגם הברד בא כמו כן. והארבה, שהוא ממיני העופות והמזיקין בארץ שעפים באויר, נגד (*) הערוב אשר בא מהארץ

וְהִצְפִּירְדָּעִים שֶׁיֵּצְאוּ מֵהַמַּיִם. הִלְלוּ הוּן שְׁמוֹנֶה מִכּוֹת שְׁנַיִם מִכָּל יְסוֹד
מֵהָאַרְבָּעָה יְסוֹדוֹת שֶׁבְּעוֹלָם הַשְּׁפִל, לְהוֹדִיעַ, כִּי הוּא מוֹשֵׁל בְּכָל, גַּם
בְּיְסוֹדוֹת הָעוֹלָם הַשְּׁפִל וְלֹא עֶזֶב ה' אֶת הָאָרֶץ כְּמוֹ שְׁחוֹשְׁבֵי הַכּוֹפְרִים.

נפש יהודה מעפוש. קיטור ריח רע הבא מן האויר כמו הלחם שעפוש: **הערוב**. חיות
רעות הרבה באין בערבוביא ע"כ נקראו ערוב:

וְאַחַר שֶׁהִרְאָה מִמְשַׁלְתּוֹ בְּיְסוֹדוֹת הָאַרְבָּעָה, הִרְאָה כּחוֹ בְּשָׂמַיִם, שֶׁהֵם
הַיְסוֹד הַחֲמִשִּׁי בְּמוֹשֵׁל הַגָּדוֹל שֶׁבְּצַבָּא הַשְּׁמַיִם. מָנַע אוֹרוֹ לְמִצְרַיִם שֶׁלֹּשָׁה
יָמִים, לְהִרְאוֹת גְּבוּרָתוֹ אֶצֶל הַכּוֹפְרִים בְּמִמְשַׁלְתֵּן הַשָּׁמַיִם יִתְבָּרַךְ עַל כָּל
צָבָאוֹ. "וְלִכְלֹבְנֵי יִשְׂרָאֵל הָיָה אוֹר בְּמוֹשְׁבֵתָם" (שם י, כג), לְהוֹדִיעַ שֶׁהַכֹּל
בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת בּוֹ כְּרָצוֹנוֹ.

וְעַם מִכָּה זֶה הַשְּׁלִים לְתַשַּׁע מִכּוֹת הַנִּרְאוֹת לְעֵינַי, כְּנֶגֶד (*) תַּשְׁעָה גִלְגָּלִים
שֶׁמְשַׁיְגִים בְּנֵי הָאָדָם בְּרְאוֹת הָעֵינַי. וְהַתְּשִׁיעִי, אֶף-עַל-פִּי שֶׁאֵין בּוֹ כּוֹכָב, הוּא
הַמְּנִיעַ לְכָל תְּנוּעָה יוֹמִית (*) כְּתַנוּעַת הַחֶלֶק בְּכָל. וְלִכֵּן נִמְשָׁלָה הַמִּכָּה
הַתְּשִׁיעִית לְרַקִּיעַ הַתְּשִׁיעִי הַמְּנִיעַ אֶת כָּל וּבָאָה בְּחֻשְׁכַת אוֹר הַשְּׁמַשׁ
שֶׁבָּאָה בְּכָל לַיְלָה בְּסִבַּת הָרַקִּיעַ הַתְּשִׁיעִי שֶׁמְנִיעַ אֶת הַכֹּל תְּנוּעָה יוֹמִית.

נפש יהודה תשעה גלגלים שמשגיגים בני האדם בראות העין. לא שיכולין לראותם
אלא להשיג בשכלם מה שנגלה להם בסוד ה' על יראיו לדעת הווייתם ומהלכם. והגלגל הטי'
שהוא על גלגל הח' אין בו כוכב והוא מגלגל הח' גלגלים אחרים ומזלות וכוכבים קבועים
בהם אף שהם מתגלגלים בזמנים שונים וארוכים הגלגל התחתון שהמאורות קבועין בהן
מגלגלן תנועה יומית לכ"ד שעות והם יום ולילה: **כתנועת החלק בכל**. שכל הגלגלים
הקבועים בו כשעליון מסבב מסבבין כולם רק גלגל היותר קטן ממחר לסבב:

וּבְכָל זֶה, בְּעִנְשׁ עוֹנוֹ הַקָּשָׁה לְבוֹ וְלֹא שֶׁלַח אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, עַד שֶׁהֵאֵל
יִתְבָּרַךְ, בְּכַבּוֹדוֹ וּבְעֶצְמוֹ, רָצָה לְנַקֵּם נַקְמַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּבִכּוּרֵיהֶם שֶׁל
מִצְרַיִם, עַד שֶׁהִמְלִיךְ בְּעֶצְמוֹ, בְּפִחְדוֹ שְׁיָמוּת, קָם מִמְשַׁכְּבוֹ בְּחֻצֵי הַלַּיְלָה
וְהִלֵּךְ לְבַקֵּשׁ לְמוֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן וּלְיִשְׂרָאֵל וּפִיָּסָם, שֶׁיֵּצְאוּ מִמִּצְרַיִם וַיֵּלְכוּ לַעֲבֹד
לְשֵׁם יִתְבָּרַךְ, לְהִרְאוֹתֵינוּ גְבוּרָתוֹ עַל כָּל בְּרוּאָיו, אֵיךְ מִירְאוֹתוֹ בָּא אֲדוֹן
הָאָרֶץ לְבַקֵּשׁ מֵעַבְדָּיו וּלְהַתְחַנֵּן לָהֶם שֶׁיֵּלְכוּ בְּשָׁלוֹם מִתַּחַת יָדוֹ. וַיֵּלְכוּ בְּיַד
רָמָה.

כְּתוּב בְּמִדְרָשׁ תִּנְחוּמָא, בְּפִרְשַׁת בֵּא (ד): רַבֵּנָן אָמְרִי: (*) בְּטַכְסִיסֵי שֶׁל
מַלְכִים הֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶת הַמִּכּוֹת עֲלֵיהֶן. מְלִיךְ בְּשָׂר וְדָם
כְּשֶׁמְדִינָה מוֹרְדָת עָלָיו מְשַׁלַּח עָלֶיהָ לְגִיוֹנוֹת וּמְקִיפִין אוֹתָהּ, בְּתַחֲלָה סוֹכֵר
אֶמֶת הַמַּיִם שָׁלָה, חֲזָרוּ - יָפָה, וְאִם לֹא מִבִּיא עֲלֵיהֶם וכו'.

נפש יהודה בטכסיסי. כמנהג ודרך המלך שבא לכבוש העיר סותם המעינות כדי שלא
יהיה להם מים לשתות כך הפך המים לדם וכסדר הזה היו כל המכות במצרים:

פרק רביעי [קמא]

לפי שראה הקדוש ברוך הוא, שהיו ישראל רקים ממצות להיות ראויים לגאולה ולהיות נצולין מהצרות המתרגשות בעולם, התחיל לחנכם במצות. ולכן הקדים לקיחת הפסח מבעשור לחדש, ארבעה ימים קדם הפסח, מה שלא צוה בפסח דורות, כדי שיקדימו בדם פסח ודם מילה קדם מפת בכורות של מצרים, להגיו עליהם מכל מסטיו.

היה רבי מתא בן חרש אומר: הרי הוא אומר: " (*) ואעבר עליך ואראך והנה עתה עת דדים" (יחזקאל טו, ח), הגיעה שבועה שנשבעת לאברהם, שאגאל את בניו. ולא היה בידם מצות להתעסק בהם כדי שיגאלו, שנאמר: "ואת ערם ועריה" (שם שם, ז) ונתן להם שתי מצות: דם פסח ודם מילה, שמלו באותו הלילה, שנאמר: "מתבוססת בדםך" (שם שם, ו), בשני דמים. ואומר: "גם את בדם בריתך" וגו' (זכריה ט, א). ועל שהיו שטופין בעבודה זרה אומר להם: משכו ידיכם מעבודה זרה וקו לכם צאן של מצוה.

נפש יהודה ואעבור עליך ואראך וגו'. מתבוססת בדמך בשתי דמים:

ואף על פי כן בכל מה שקלקלו, בה תקנו במצות, כדגרסינן בפסיקתא: (*) שחורה אני במצרים ונאווה אני במצרים. שחורה אני במצרים - "וימרויבי ולא אבו לשמע אלי" וגו' (יחזקאל כ, ח); ונאווה אני במצרים - בדם הפסח ובדם המילה. הדין הוא דכתיב: "ואעבר עליך ואראך וגו' ואומר לך בדםך חיי" (שם טו, ו), זה דם פסח; "בדםך חיי", זה דם מילה. שחורה אני בים - "וימרו עליים בים סוף" (תהלים קו, ז); ונאווה אני בים - "זה אלי ואנוהו" (שמות טו, ב). שחורה אני במרה - "ויילנו העם על משה לאמר מה נשתה" (שם שם, כד); ונאווה אני במרה - "שם שם לו חק ומשפט" (שם שם, כה). שחורה אני ברפידים - "ויקרא שם המקום משה ומריבה" (שם יז, ז); ונאווה אני ברפידים - "ויבן משה מזבח" (שם שם, טו). שחורה אני במדבר - "כמה ימרוהו במדבר" (תהלים עח, ב); ונאווה אני במדבר - "ויביום הקים את המשכן" (במדבר ט, טו). שחורה אני בחורב - "יעשו עגל בחורב" (תהלים קו, יט); ונאווה אני בחורב - "כל אשר דבר ה' נעשה" (שמות כד, ז). שחורה אני במרגלים ונאווה אני ביהושע וכלב. שחורה אני בשיטים ונאווה אני בפנחס. שחורה אני במלכי ישראל ונאווה אני במלכי יהודה.

נפש יהודה שחורה אני. כינוי לחטא:

(*) אם בשחורים שלי כך, בנאים שלי על אחת כמה וכמה. באחאב מה כתיב? "ויהי כשמע אחאב את הדברים האלה ויקרע את בגדיו וישם שק על בשרו ויצום וישכב בשק ויהלך אט" (מלכים א כא, כז). מהו "אט"? אומר רבי שמעון בן לקיש: יחף. ביום מה כתיב? "וירא העם והנה השק על בשרו" (מלכים ב, ו). דבר אחר: "שחורה אני ונאווה", אומר רבי לוי: שחורה אני כל ימות השבוע ונאווה אני בשבת; שחורה אני כל ימות השנה ונאווה אני ביום הכפורים; שחורה אני בעולם הזה ונאווה אני בעולם הבא.

נפש יהודה **אם בשחורים.** ברשעים נמצא דבר טוב :

למדנו שִׁיָּצְאוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם בְּשֵׁתֵי מִצּוֹת עֲשָׂה : דָּם פָּסַח וְדָם מִלָּה, שֶׁהֵם הַגְּדוֹלוֹת שֶׁבְּכֹל, (*) שֶׁלֹּא מִצִּינוּ בְּכֹל מִצּוֹת עֲשָׂה שֶׁיְהִיָּה בָּהּ עֲנוּשׁ כָּרַת הַמִּבְטָלָה, בְּלִתִּי אֵלֹו שְׁנִיָּהֶם.

נפש יהודה **לא מצינו.** שצוה הקב"ה מצות עשה שהמבטלה היא חייב כרת חוץ מאלו :

וַיֵּשׂ אֲזַמְרִים, כִּי מָה שֶׁצִּוְהָ שֶׁיְהִיָּה קָרְבָן זֶה מִטָּלָה, לְפִי שֶׁמִּזֵּל טָלָה בְּחֻדֶשׁ נִיסָן הוּא בְּכַחוֹ הַגְּדוֹל לְפִי שֶׁהוּא (*) צוּמַח, לְכֹן צִוְהָ לְשַׁחֲטוּ וּלְאָכְלוּ, לְהוֹצִיא מִלֶּבֶן שֶׁל מִצְרַיִם, שֶׁלֹּא יִחְשְׁבוּ כִּי בְכַח הַמִּזֵּל יִצְאוּ, אֶלָּא בְּגִזְרַת עֲלִיּוֹן. וְאוּלַי שֶׁעַל כֵּן אָמְרוּ ז"ל, כִּי מְעַבְרִין אֶת הַשָּׁנָה כְּדִי שֶׁיִּבְאֵה פָּסַח (*) לְאַחַר תְּקוּפַת נִיסָן.

נפש יהודה **צומח.** עולה למעלה עליון בגלגל המזלות ומושל בחודש ניסן ולא שהגלגלים הם כגלגל העגלה או כעיגול חביות אלא כקליפות הבצלים שסובבים זו על זו כך הם מסבבים העולם והמזלות קבועים ברקיע שמסבב והולך סביב העולם והעולם עומד באמצע כנקודה בתוך המחוגה שעושה עיגול: **לאחר תקופת ניסן.** שלא יאמרו מזל טלה גרם לגאולה ויחשבו לאלהות אדרבה שוחטין אותו :

וְעוֹד, כִּי הַמִּצְרַיִם לֹא הָיוּ אוֹכְלִים טָלָה, "כִּי־תוֹעֲבַת מִצְרַיִם כָּל־רֵעָה צֹאן" (בראשית מו, לד), וְהָיוּ מִנִּיחִין אוֹתוֹ עֲלֵיהֶם לְאֵלוֹהָ, לְפִיכֶךָ צוֹתָה תוֹרָה לַעֲשׂוֹת בּוֹ שֶׁחִיטָה וּלְאָכְלוּ צְלִי אֵשׁ שְׁלֵם כֵּלּוּ, כְּדִי שֶׁיִּכְפִּירוּהוּ מִצְרַיִם וַיִּרְאוּ אֱלֹהֵיהֶם נִשְׁפָּט לְעֵינֵיהֶם, כִּי לֹא מִצִּינוּ מָה שֶׁפְּתוּב: "וּבְכֹל־אֱלֹהֵי מִצְרַיִם אֲעֲשֶׂה שְׁפָטִים" (שמות יב, יב), מִפְּרֶשׂ בְּתוֹרָה בְּאִיזָה אֱלוֹהָ נִתְקַיֵּם, זוֹלָתִי בְּזֹאת הַזְּבִיחָה מֵהַטָּלָה, אֶף עַל פִּי שֶׁאָמְרוּ ז"ל: שֶׁל עֶץ הֵייתָ נִרְקֶבֶת (*) וְשֶׁל מִתְּכַת הֵייתָ נִתְּכַת. וּלְפִי שֶׁיִּתְּבַרֵר לְמִצְרַיִם בְּבִקֹר שֶׁהֵייתָ הַזְּבִיחָה מֵהַטָּלָה, לְפִיכֶךָ צוֹתָה תוֹרָה, שֶׁלֹּא יִשְׁבְּרוּ בּוֹ עֶצֶם, כְּדִי שֶׁיְהִיָּה שְׁלֵם הָעֶצֶם וַיִּכְפִּירוּ בּוֹ שֶׁהוּא טָלָה. וְעוֹד צִוְהָ: "וּלְקַחוּ מִן־הַדָּם וְנָתַנוּ עַל־שֵׁתֵי הַמְּזוּזוֹת וְעַל־הַמְּשָׁקוּף" (שם שם, ז), כְּדִי שֶׁיִּדְעוּ בְּפִרְסוּם שֶׁהַעֲבָרִיִּים שֶׁחֲטוּ טָלָאִים (*) לֹא חֲשִׂשׁוּ לִירְאָתָם.

נפש יהודה **ושל מתכת.** ניתכת נימוס וניצקת אבל לא הי' הנס מפורסם בהם כמו בטלה שהרבה שפטים נעשה בו: **ולא חששו ליראתם.** לעבודת כוכבים ומזלות שלהם וגם המצרים עצמן בקשו שיתנו להם לאכל מהם שנשב הקב"ה רוח מגן עדן עליו והריחו המצרים ובקשו שיתנו להם ואמרו להם כתיב כל ערל וכל בן נכר לא יאכל בו מיד מלו עצמם והם הערב רב:

וְעַם כָּל זֶה יִצְאוּ מִמִּצְרַיִם בְּיַד רָמָה, לְהוֹדִיעֵנוּ, שֶׁיִּשְׂרָאֵל כִּשְׁיַעֲשׂוּ הַמִּצּוֹת בְּמִצּוֹת בּוֹרְאָם שֶׁלֹּא יִרְאוּ מִשׁוּם אָדָם. וְגַם לְקַיֵּם לָהֶם הַבְּטָחָתָם "וְאַחֲרֵי־כֵן יִצְאוּ בְּרִכְשׁ גְּדוֹל" (בראשית טו, יד), אֲשֶׁר נֶאֱמַר לְאַבְרָהָם אֲבִינוּ כְּשֶׁהֲרָאָה לוֹ גְלוּת מִצְרַיִם, צִוְהָ לָהֶם, שֶׁיִּשְׁאַלוּ מִמִּצְרַיִם כְּלִי כֶסֶף וְכִלֵּי זָהָב וּשְׂמֵלוֹת הַמְּשֻׁבָּחִים, שֶׁרְאוּ בְּבֵיתָם בְּשִׁלְשֶׁת יָמֵי הַחֲשָׁד שֶׁהָיָה בָּהֶם אוֹר לִישְׂרָאֵל וְנָתַן אֶת חוֹ הָעַם בְּעֵינֵיהֶם לְשֶׁאֲלֵם כְּפִי בְקִשְׁתָּם, כְּדִגְרִסִּינָן בְּפִרְקָא קַמָּא דְּבִרְכּוֹת (ט, א): "דְּבִרְנָא בְּאִזְנֵי הָעַם" וְגו' (שמות יא, ב), אָמְרִי דְּבִי רַבִּי יִנְאִי:

אין "נא" אלא לשון בקשה. אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: אמר להם לישראל: בבקשה מכם, שאלו מצרים פלי כסף וכלי זהב, שלא יאמר (*^א) אותו צדיק: "ועבדים וענו אתם" (בראשית טו, יג) קים בהם, "ואחריו יצאו ברכש גדול" לא קים בהם. אמרו לו: ולואי שנצא בעצמותינו. משל למה הדבר דומה: לעבד שהיה חבוש בבית האסורים, אמרו לו: למחר נתיר אותך ונותנין לך ממון הרבה. אמר להם: הוציאוני עכשו ואין אני מבקש ממון.

נפש יהודה | אותו צדיק. אברהם:

"וישאלום" (שמות יב, לו), אמר רבי אמי, שהשאלום בעל כרחם. אפא דאמרי (*^א) בעל כרחיהו דישראל ואפא דאמרי בעל כרחיהו דמצראי. "וינצלו" (שם), אמר רבי שמעון בן לקיש: עשאוה (*^א) כמצולה שאין בה דגים.

נפש יהודה | בעל כרחיהו דישראל. שידעו שיביאו להם לים סוף אוצרותיהם ולמה להם למשא ישאו ויביאו המצרים: כמצולה שאין בה דגים. כמו מצולת ים כלומר בעמק הים אין מצוין דגים אלא על שפת הים היכא דאיכא מזון:

ואחר כך כשחזרו ישראל להיות תחת ידי האמות, תבעו תביעה זו מצרים לישראל בפני אלכסנדרוס מוקדון. ועמדו על זה במצוקה גדולה, לולי שנצח את התביעה גביהא בן פסיסא, כדגרסינן פירק חלק (סנהדרין צא, א): תנו רבנן: בעשרים ותמניא בניסן איתנטלו (*^א) דמוסנאי (פירוש: בעלי חמס) מיהודה ומירושלים, כשבאו בני אפריקי לדון עם ישראל לפני אלכסנדרוס מוקדון וכו'. פעם אחת באו בני מצרים לדון ישראל לפני אלכסנדרוס מוקדון, אמרו להם: הרי הוא אומר: "וה' נתן את־חן העם בעיני מצרים וישאלום" וגו' (שם), תנו כסף וזהב שנטלתם ממנו. אמר להם גביהא בן פסיסא לחכמים: תנו לי רשות ואלך ואדון עמהם, אם ינצחוני, אמרו להם: הדיוט שבנו נצחתם, ואם אני מנצח אותם, אמרו להם: תורת משה רבינו נצחה אתכם. הלך ודן עמהם. אמרו לו: אין אנו מבקשים מכם אלא טעם מן התורה. אמר להם: אף אני לא אביא לכם אלא טעם מן התורה. אמר להם: הרי הוא אומר: "וימושב בני ישראל אשר ישבו במצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה" (שם שם, מ), תנו לנו שכר ששים רבוא ששעבדתם. אמר להם אלכסנדרוס מוקדון: חזרו להם תשובה. הלכו להם ולא מצאו תשובה וברחו להם בפחי נפש וכו'.

נפש יהודה | דמוסנאי. עוררין בעלי חמס שהיו רוצין ליטול ארצות יהודה ובאו לדון ואמרו לנו הוא הארץ כנענים אנחנו והארץ נקראת ארץ כנען והשיבו כנען עבד לשם ומה שקנה עבד קנה רבו וכן המצרים אמרו החזירו לנו כסף וזהב ששאלנו לכם וכו' ואיתנטלו כלומר ונצחום בדין לאותם עוררין ועשו אותו יום ליום טוב דלא להספיד בו:

ועתידה ארץ מצרים להביא דורון למלך המשיח ובעד (*^א) האכסניא שעשו לישראל, אף על פי שנשתעבדו בהם, יקבלוה מידם, כדגרסינן פירק ערבי פסחים (פסחים קיח, ב): אמר רב כהנא: כשחלה רבי ישמעאל ברבי יוסי וכו', כדאיתא למעלה, בפרק כד מחלק התפלות (סימן קיד). ואמרינן עלה:

עֲתִידָה אֶרֶץ מִצְרַיִם שְׁתַּבִּיא דוֹרוֹן לְמֶלֶךְ הַמְּשִׁיחַ. כְּסָבוֹר שְׁלֵא לְקַבֵּל דוֹרוֹן, אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: קַבֵּל מֵהֶם, אֲכַסְנִיא עֲשׂוּ לְבָנֵי בְּמִצְרַיִם. (*) מִיָּד, "יִיאָתִיו חֲשֵׁמְנִים מִנֵּי מִצְרַיִם" (תהלים סח, לב). נִשְׁאַה כּוֹשׁ קַל וְחֹמֶר בְּעֶצְמָה: (*) וּמָה הִלְלוּ שְׁנִשְׁתַּעֲבְדוּ בָּהֶם כָּךְ, אָנוּ עַל אַחַת כְּמָה וְכְמָה. מִיָּד "כּוֹשׁ (*) תְּרִיץ יָדָיו לְאֱלֹהִים" (ש).)

נפש יהודה האכסניא שעשו לישראל. אושפיזא שהיו דרים אצלם בגלות: מיד יאתיו. האומה חשמנים דורנות למלך המשיח כדכתיב לעיל מיניה לך יובילו מלכים שי פי דורנות ומתנות: ומה הללו. מצרים נשתעבדו בישראל לעבדם בחומר וטיט וכו': תריץ. ירוץ ויביא דורון בידיו:

פרק חמישי [קמב]

הִלְכוֹת בַּעוֹר חֶמֶץ וְתַעֲרַבְתָּ חֶמֶץ וְהִהַגְעַלְוֹת וְהִלְבִּינוּ וְסֹדֵר אֶרְבַּע כּוֹסוֹת וְשִׁמּוֹר מִצָּה וְאָכִילֵת מִצָּה וּמְרוֹר וְכָל שְׂאֵר הִלְכוֹת הַפֶּסַח הֵן אֶרְכוֹת לְכַתֵּב פְּרִטִי כָּל אֶחָד מֵהֶן כָּאֵן בֵּין הַדְּרָשׁוֹת, אֵלֶּא בְּמִקּוֹמָן הַקְּבוּעַ לָהֶן. אָבֵל נֶאֱהָ לְדָרֵשׁ כָּאֵן, כִּי מִשְׁנַכְנְסוּ יָמֵי נִיסָן הֵם יָמֵי שְׁמֵחָה שֶׁל גְּאֻלָּה וְלָכֵן אָמְרוּ בְּמִסְכַּת סוֹפְרִים, שְׂאִין אוֹמְרִים תַּחֲנוּת בֵּימֵי נִיסָן, לְפִי שְׁהַשְׁנִים עֶשֶׂר נִשְׂאִים הַקְּרִיבֹו קֶרְבָּן בְּשָׁנִים עֶשֶׂר יָמִים הָרֵאשׁוֹנִים וְבָם נִגְאָלוּ יִשְׂרָאֵל וְבָם עֲתִידִין לִגְאָל.

וְהַבְּכוֹרוֹת מִתַּעֲנִין בְּעֶרֶב הַפֶּסַח לְפִי שְׁנִצּוּלוֹ מִמִּכַּת בְּכוֹרוֹת. וְגַם הַצְּנוּעִים, שְׂרוּצִים לֶאֱכֹל בְּלֵילָה מִצָּה לְתַאֲבוֹן. אָמְרוּ בִּירוּשָׁלַיִם: כָּל הָאוֹכֵל מִצָּה בְּעֶרֶב הַפֶּסַח (*) כָּאֵלוּ בּוֹעַל אֲרוּסוֹתוֹ בְּבֵית חֲמִיו. וְאָמְרִין נְמִי: רַבִּי לֹא הָוָה אֹכִיל לֹא חֶמֶץ וְלֹא מִצָּה. אֵית דְּאָמְרֵי: מִשּׁוּם (*) דְּאִיסְטָנִיס הָוָה. וּמִכָּאֵן סִמְךָ לְאוֹתָם שְׁמִתַּעֲנִין בְּעֶרֶב פֶּסַח.

נפש יהודה כאלו בועל ארוסתו. ולא המתין לזמן נשואין כך האוכל מצה בע"פ ולא המתין עד הלילה: איסטניס. מעונג היה ואי הוה טעים מצפרא לא מצי למטעם מצה לתאבון לאורתא ע"כ לא אכל אפי' חמץ בע"פ:

ספור האגדה ופרושה כתובים בכמה מקומות.

בְּלֵיל שְׁבִיעִי שֶׁל פֶּסַח, כְּשֶׁרְדָּפוּ מִצְרַיִם אַחֲרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהַשִּׁיגוּ אוֹתָם עַל שְׁפַת הַיָּם וְצָנָה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, שְׂיֹאמַר לְיִשְׂרָאֵל, שְׂיִסְעוּ וְיָבֵאוּ בְּתוֹךְ הַיָּם וְקִפֵּץ בְּנִימִין, שְׁהִיָּה הַצְּעִיר, וְנִכְנַס בְּרֵאשׁוֹנָה בְּתוֹךְ הַיָּם וְעַל כֵּן זָכָה לְהִיּוֹת בְּחֶלְקוֹ הַמְּקַדָּשׁ. וַיֵּשׁ אוֹמְרִים: יְהוּדָה נִכְנַס תַּחֲלָה, כְּדָגְרִסְיָן בְּסוּטָה, פֶּרֶק אֵלוּ נֶאֱמְרִין (ו, ב): תִּנְיָא, הִיָּה רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: בְּשַׁעָה שְׁהִיוּ יִשְׂרָאֵל עוֹמְדִין עַל שְׁפַת הַיָּם הָיוּ שְׁבָטִים נוֹצְחִים זֶה עִם זֶה. זֶה אוֹמֵר: אֲנִי אֲרַד תַּחֲלָה לַיָּם וְזֶה אוֹמֵר: אֲנִי אֲרַד תַּחֲלָה לַיָּם. קִפֵּץ שְׁבָטוֹ שֶׁל בְּנִימִין וְיָרַד תַּחֲלָה לַיָּם. שְׁנֶאֱמַר: "שֵׁם בְּנִימִין צְעִיר רִדָּם" (תהלים סח, כח), אֵל תִּקְרִי רִדָּם" אֵלֶּא רִדָּם יָם. וְהָיוּ (*) שְׂרֵי יְהוּדָה רוֹגְמִין אוֹתָם, שְׁנֶאֱמַר: "שְׂרֵי

יהודה רגמתם שרי זבלון" וגו' (שם). לפיכך זכה בנימין ונעשה (*).
אושפיזכנא לשכינה, שנאמר: "ויבין כתפיו שכו" (דברים לג, יב).

נפש יהודה שרי יהודה. רגמו על בנימין שהיה הצעיר בשבטים וירד תחלה בים:
אושפיזכנא לשכינה. פונדק שבית קדשי קדשים בנוי בחלקו של בנימין:

אמר לו רבי יהודה: לא כך היה המעשה, אלא, זה אומר: איני יורד תחלה
ליס וזה אומר; אין אני יורד תחלה ליס. קפץ נחשון בן עמינדב וירד
תחלה ליס, שנאמר: "סבבני" (*). בכחש אפרים ובמרמה בית ישראל
ויהודה עד (*). רד עם אל" וגו' (הושע יב, ג). ועליו מפרש בקבלה: "הושיעני
אלהים כי באו מים עד נפש טבעתי בין וגו' אל-תשטפני" וגו' (תהלים סט, ב)
ט. באותה שעה היה משה מאריך בתפלה. אמר לו הקדוש ברוך הוא:
משה, מעשה ידי טובעין בים ואתה מאריך בתפלה לפני! אמר לפניו:
רבונו של עולם, ומה יש בידי לעשות? אמר לו: "דבר אל-בני ישראל ויסעו.
ואתה הרים את-מטהך" וגו' (שמות יד, טו). לפיכך זכה יהודה לעשות ממשה
בישראל, שנאמר: "היתה יהודה לקדשו וגו'. הים ראה וינס" (תהלים קיד,
ב). מה טעם "היתה יהודה לקדשו" (*). ישראל ממשלותיו? משום די"הים
ראה וינס".

נפש יהודה בכחש אפרים. שיראו לסמוך עליו וכחשו באמונתם: רד עם אל. ירד לים
על שבטח בהקב"ה: ישראל ממשלותיו. דיהודה שנתקדש שמו של הקב"ה ע"י זכה למשול
בישראל:

וגזר הקדוש ברוך הוא הים לשנים עשר גזרים ועשה להם עשרה נסים
בים, כדאיתא בתנחומא, פרשת ויהי בשלח (סימן י), על פסוק, "ואתה הרים
את-מטהך" וגו' (שמות יד, טו): עשרה נסים נעשו להם על הים: נבקע (*). כמין
כפה, שנאמר: "נקבת במטיו ראש פרזו" (חבקוק ג, יד); ונחלק לשנים,
שנאמר: "וינטה את-ידך עליהם" וגו' (שמות יד, טו); (*). ונעשה כמין טיט,
שנאמר: "דרכת בים סוסיך חמר מים רבים" (חבקוק ג, טו); ונעשו המים (*).
פרורים, שנאמר: "אתה פוררת בעזף ים" (תהלים עד, ג); ונעשו סלעים
סלעים, שנאמר: "שברת ראשי תנינים על- המים" (שם); ונעשו גזרים,
שנאמר: "לגזר ים-סוף לגזרים" (שם קלו, ג); ונעשו ערמות ערמות, שנאמר:
" (*). נערמו-מים" (שמות טו, ח); ויצאו להם (*). פדי מים מתוקים מתוך מים
מלוחים (*). ונקפאו המים ונעשו ככלי זכוכית.

נפש יהודה כמין כיפה. כמו מערה וזה נקבת כעין נקב עשה במים והיינו הכיפה פרזו
כמו פרזות תשב ירושלים כלומר הים שהיה פרוז לפניהם: ונעשה כמין טיט. למצרים
שנאמר דרכת בים סוס פרעה חומר היינו טיט: פרורים. כעין סלעים שהמים היו כחתיכת
קרח: נערמו. שנעשו כתל גבוה מצדדיו: כדי מים מתוקים. שיכולין לשתות: ונקפאו. ככלי
זכוכית, היינו כקרח:

רבי יהודה אומר; הרי מקראות עשר ממקומות הרבה. משל לאחד שהיה
מהלך בדרך והיה מנהיג בנו לפניו. באו לסטים לשבותו מלפניו - החזירו
מאחוריו, בא הזאב לנטלו מאחוריו - נוטלו על זרועותיו; אף פאו, הקדוש
ברוך הוא ראה את ישראל, שהים לפניהם ומצרים לאחוריהם - "קחם

על זרועותיו" (הושע יא, ג), (*) התחיל מצטער - פֿרש עליו בגדו, שְׁנֵאָמֵר: "פֿרש עֵנן לְמִסְדָּ" (תהלים קה, ט), הרעיב - נָתַן לָהֶם לֶחֶם [שְׁנֵאָמֵר: "הֲנִנִי מִמַּטִּיר לָכֶם לֶחֶם] מִן־הַשָּׁמַיִם" (שמות טו, ד), צָמָא - נָתַן לָהֶם מַיִם, שְׁנֵאָמֵר: "וַיּוֹצֵא נוֹזְלִים מִסְּלַע וַיִּזְרַד פְּנֵהֶרֶת מַיִם" (תהלים עח, ט).

נפש יהודה התחיל מצטער. שחמה זורחת עליו או הגשם ירד עליו:

וּכְנַגְדָן אָמְרוּ לְפָנָיו עֶשֶׂר שִׁירֹת: הָרֵאשׁוֹנָה בְּמִצְרַיִם; וְהַשְּׁנִיָּה עַל הַיָּם, שְׁנֵאָמֵר: "אֵז יִשִּׁיר־מִשָּׁה" וגו' (שמות טו, א); וְהַשְּׁלִישִׁית עַל הַבְּאֵר, שְׁנֵאָמֵר: "אֵז יִשִּׁיר יִשְׂרָאֵל" וגו' (במדבר כא, יז); וְהָרְבִיעִית אָמַר מֹשֶׁה, שְׁנֵאָמֵר: הָאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם וְאֲדַבְּרָה" (דברים לב, א); הַחֲמִישִׁית - "אֵז יִדְבַר יְהוֹשֻׁעַ" (הושע ג, יב); הַשְּׁשִׁית - "וַתִּשֶׁר דְּבוּרָה" (שופטים ה, א); הַשְּׁבִיעִית - "וַיִּדְבַר דָּוִד לֵה" אֶת־דְּבָרֵי הַשִּׁירָה הַזֹּאת" (שמואלב כב, א); הַשְּׁמִינִית - "מִזְמוֹר שִׁיר חֲנַנְתְּ הַבַּיִת לְדָוִד" (תהלים ל, א), וְכִי דָוִד חָנְכוּ וְהָלֵא שְׁלֹמֹה חָנְכוּ? אֵלֶּא מִתּוֹךְ שְׁנֵתָן נִפְשׁוֹ עָלָיו נִקְרָא עַל שְׁמוֹ; שִׁירָה הַתְּשִׁיעִית - "שִׁיר הַשִּׁירִים אֲשֶׁר לְשְׁלֹמֹה" (שיר השירים א, א); וְהָעֲשִׂירִית, לְעֵתִיד לְבוֹא - "מִזְמוֹר שִׁירוֹ לֵה" שִׁיר חֲדָשׁ כִּי נִפְלְאוֹת עָשָׂה" (תהלים צח, א), לֵה" אָמְרוּהוּ וְלֵא אָמְרוּהוּ לְבָשָׂר וְדָם, אֵימַתִּי הוֹשִׁיעָה לוֹ יְמִינוֹ? אוֹתוֹ יְמִין הַגָּדוֹל, שְׁכַתוֹב בּוֹ: "הַשִּׁיב אַחֲזֹר יְמִנוֹ מִפְּנֵי אוֹיֵב" (איכה ב, ג).

ולא עוד אלא שְׁהִרְאָה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל אֶת הַמִּצְרַיִים מֵתִים עַל שְׁפַת הַיָּם, כְּדַגְרָסִינָן בְּפִרְק עַרְבֵי פְסָחִים (פסחים קיח, ב): דָּרַשׁ רַבָּה בַר מְרִימֵר: מַאי דְכָתִיב "וַיִּמְרוּ עֲלֵיכֶם בְּיַם־סוּף" (תהלים קנ, ז)? מְלַמֵּד שְׁהִמְרוּ יִשְׂרָאֵל עַל יַם סוּף. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל: כְּשֵׁם שְׁעָלִינוּ אָנוּ מִן הַיָּם כִּד עוֹלִין מִצְרַיִם לְצַד אַחַר. אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְשָׂרוֹ שֶׁל יָם: פִּלַּט אוֹתָם לַיְבֵּשָׁה. אָמַר לְפָנָיו: רְבוּנוֹ שֶׁל עוֹלָם, כְּלוּם יֵשׁ עֶבֶד שְׁנוֹתָן לוֹ רְבוּ מִתְּנָה וְחוֹזֵר וְנוֹטְלָה מִמֶּנּוּ. אָמַר לוֹ: אֲנִי אֲשִׁיב לָךְ אֶחָד וּמְחַצָּה שְׁבָהָם. אָמַר לְפָנָיו: רְבוּנוֹ שֶׁל עוֹלָם, כְּלוּם יֵשׁ עֶבֶד שְׁתוֹבֵעַ אֶת רְבוּ? אָמַר לוֹ: נַחַל קִישׁוֹן יִהְיֶה לָךְ עָרֵב. מִיָּד פִּלְטוֹן לַיְבֵּשָׁה וּבָאוּ יִשְׂרָאֵל וְרָאוּ אוֹתָם מֵתִים וְכוּ', (*) כְּדֹאִיתָא לְעִיל (סימן קיד).

נפש יהודה כדאיתא לעיל. בסי' קי"ד ושם פירשתי:

וּבְשִׁכְר שְׁהֵאֲמִינוּ יִשְׂרָאֵל בְּנְבוֹאֹת מֹשֶׁה זָכוּ בְרוּחַ הַקְּדוֹשׁ לומר שִׁירָה, כְּדַגְרָסִינָן בְּמַכְלֵתָא: "וַיִּאֲמִינוּ בֵּה" וגו' (שמות יד, לא), "אֵז יִשִּׁיר־מִשָּׁה" וגו' (שם טו, א), רַבִּי נַחֲמִיָּה אוֹמַר: מִנֵּין שְׁכָל הָעוֹשֶׂה מִצְוָה אַחַת בְּאֲמוּנָה לְפָנָי מִי שְׁאָמַר וְהִיָּה הָעוֹלָם, שְׁכַדָּאֵי הוּא שְׁתִּשְׁרָה עָלָיו רוּחַ הַקְּדוֹשׁ וַיֵּאמֶר שִׁירָה? שְׁכַדָּא מְצִינוּ בְּאֲבוֹתֵינוּ, שְׁבִשְׁכַר אֲמוּנָה שְׁהֵאֲמִינוּ זָכוּ שְׁתִּשְׁרָה עֲלֵיהֶם רוּחַ הַקְּדוֹשׁ וְאָמְרוּ שִׁירָה, שְׁנֵאָמֵר: "וַיִּאֲמִינוּ בֵּה" - "אֵז יִשִּׁיר־מִשָּׁה" וגו'. וְכֵן אֶתָּה מוֹצֵא בְּאֲבָרְהָם, שְׁלֵא יִרְשׁ הָעוֹלָם הַזֶּה וְהָעוֹלָם הַבָּא אֵלֶּא בְּשִׁכְר אֲמוּנָה, שְׁנֵאָמֵר: "וְהֵאֲמִין בֵּה" וגו' (בראשית טו, ו). וְכֵן אֶתָּה מוֹצֵא, שְׁלֵא נִגְאָלוּ יִשְׂרָאֵל אֵלֶּא בְּשִׁכְר אֲמוּנָה, שְׁנֵאָמֵר: "וַיִּאֲמִן הָעַם" וגו' (שמות ד, לא). וְאוֹמַר: "אֲמוּנִים נִצַּר ה'" (תהלים לא, כד). וְאוֹמַר: "וַיְהִי יָדָיו

אָמוּנָה" (שמות יז, יב). ואומר: "פִּתְחוּ שְׁעָרִים וְבֹא גוֹי־צַדִּיק שְׁמֵר אָמוּנִים" (ישעיה כו, ב), בְּשַׁעַר זֶה בְּעֲלֵי אָמוּנִים נִכְנָסִין.

וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "וְאָמוּנֹתֶךָ בְּלִילוֹת" (תהלים צב, ג), "כִּי שְׂמַחְתִּנִּי ה' בְּפָעֲלֶךָ" (שם שם, ה), מִי גֵרַם לָנוּ לְשֹׁמֵחַ בְּשִׂמְחָה הַזֹּאת? אָמוּנָה שֶׁהָאָמִינוּ בְּעוֹלָם שֶׁכָּלוּ לֵילוֹת. וְכֵן יְהוֹשֻׁפֵט אוֹמֵר: "הָאָמִינוּ בְּה' אֱלֹהֵיכֶם" (דברי הימים ב, כ). וְכֵן אֶתָּה מוֹצֵא, שְׂאִין גְּלִיּוֹת מִתְּפִנְסוֹת אֶלָּא בְּאָמוּנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֶתִּי מִלְּבָנוֹן כָּלָה" וגו' (שיר השירים ד, ח). ואומר: "וְצַדִּיק בְּאָמוּנָתוֹ יִחְיֶה" (תבסוק ב, ד). ואומר: "ה' עֵינֶיךָ הִלּוּא לְאָמוּנָה" (ירמיה ה, ג). ואומר: "וְיִאֲרְשֶׁתִּיךָ לִי בְּאָמוּנָה" וגו' (הושע ב, כב). הָא גְדוּלָּה אָמוּנָה לְפָנַי מִי שֶׁאֶמַר וְהָיָה הָעוֹלָם, שֶׁבְּשֹׁכֵר אָמוּנָה שֶׁהָאָמִינוּ שְׂרֵתָה רוּחַ הַקֹּדֶשׁ עֲלֵיהֶם וְאָמְרוּ שִׁירָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְיִאֲמִינוּ בְּה'" וגו' (שמות יד, לא); וְיִלְהַלֵּן הוּא אוֹמֵר: "וְיִאֲמִינוּ בְּדַבְּרֵי יִשְׁרָו תְּהִלָּתוֹ" (תהלים קו, יב).

וְכָל אֱלוֹ הַגְּבוּרוֹת וְהַנְּפִלְאוֹת עָשָׂה עִמָּנוּ בּוֹרָא עוֹלָם כְּשֶׁרָצָה לְהִרְאוֹת לְכָל בְּאֵי עוֹלָם, שֶׁהוּא מְלֹךְ עַל הַכֹּל וְעֵתִיד לְגִלוֹת כְּחוֹ וּגְבוּרָתוֹ הַגְּדוּלָּה לְכָל הַנְּשֹׂאָרִים בְּעוֹלָם לְעַתְּ קָץ, כְּדַגְרָסִינָן בְּבִרְכוֹת, פֶּרֶק הַרוּאָה (נח, א): רַב שִׁילָא נִגְדִּיָּה לְהַהוּא גְּבָרָא דְּבַעַל גּוֹיָה וְכוּ' נִפְק לְבֵי מְדַרְשָׁא וְדַרְשׁ: "לָךְ ה' הַגְּדֻלָּה" (דברי הימים א כט, יא), זֶה יְצִיאֵת מְצָרִים. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "וְיִרָא יִשְׂרָאֵל אֶת־הַיָּד הַגְּדֻלָּה" (שמות יד, לא); "וְהַגְּבוּרָה" (דברי הימים, שם). זֶה קָרִיעַת יַם סוּף, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְיִבְאוּ בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּתוֹךְ הַיָּם" (שמות יד, כב): "וְהַתְּפָאֶרֶת" (דברי הימים, שם), זֶה חֲמָה וּלְבָנָה, שֶׁעֲמָדָה לוֹ לִיהוֹשֻׁעַ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְיִדָּם הַשָּׁמֶשׁ וְיָרַח עִמָּד" (יהושע י, ג); ["וְהַנְּצַח" (דברי הימים, שם), זֶה מְפִלְתָּה שֶׁל רוֹמִי, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "וְיִזְזוּ נְצַחִם עַל־בְּגָדֵי" (ישעיה סג, ג)]; "וְהַהוֹד" (דברי הימים, שם), זֶה מְלַחֶמֶת נְחָלִי אֶרְנוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: "עַל־כֵּן יֵאֱמַר בְּסִפְרֵ מְלַחֶמֶת הַיָּם" (במדבר כא, ט); "כִּי־כָל בְּשָׂמִים וּבְאֶרֶץ" (דברי הימים, שם), זֶה מְלַחֶמֶת עַמְלֵק, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְיִאֲמַר כִּי־יָד עַל־כַּס יְהוָה" (שמות יז, טז); " (*) וְהַמְתַּנְשֵׂא" (דברי הימים, שם), זֶה מְלַחֶמֶת גּוֹג וּמְגוּג, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "הַנְּנִי אֶלֶיךָ גּוֹג נְשִׂיא רֹאשׁ מְשֻׁדָּה וְתַבְלִי" (יחזקאל לח, ג); "לְכָל לְרֹאשׁ" (דברי הימים, שם), אֶמַר רַב חֲנַן בַּר רַב: " (*) אֶפְלוּ רִישׁ גְּרִגוּתָא (פירוש: הַמְמוּנָה עַל הַחוֹפְרִים הַבוֹרוֹת לְמַלְאוֹתֵם מִים לְהַשְׁקוֹת בְּהַן הַשְּׂדוֹת) מִן שְׂמִיא מוֹקְמֵי לִיהָ.

נפש יהודה והמתנשא. לכל לראש, לכל הקמים להיות ראש הוא מתנשא שהוא גוזר ומעמיד: אפילו ריש גרותא. ראש החופרים שהיא מלאכה שפלה:

בְּמַתְנַתָּא תְּנָא מְשִׁמִּיה דְּרַבִּי עֲקִיבָא: "לָךְ ה' הַגְּדֻלָּה", זֶה קָרִיעַת יַם סוּף; "וְהַגְּבוּרָה", זֶה מַכַּת בְּכוֹרוֹת; "וְהַתְּפָאֶרֶת", זֶה מִתֵּן תּוֹרָה; "וְהַנְּצַח", זֶה רוּשְׁלָיִם; "וְהַהוֹד" זֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁיִּבְנֶה בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ.

החלק החמישי בחג השבועות

ויש בו שלשה פרקים

פרק ראשון [קמג]

זה החג נקרא בתורה חג שבועות, לפי שבא (*). אחר מלאת שבועה שבועות. וקראוהו רבותינו "עצרת", לפי שהוא יום מבודל להקדוש ברוך הוא עם ישראל עמו, כמו שמני עצרת, כדאיתא התם (סימן קנג). ומצינו שקראוהו "עצרת", כדגרסינן במסכת פסחים, פרק אלו דברים (סח, ב); הכל מודים (*). בעצרת דבעינן נמי "לכם", יום שנתנה בו תורה לישראל.

נפש יהודה אחר מלאת. בין פסח לשבועות שבעה שבועות: בעצרת דבעינן נמי לכם. שצריך לקיים עצרת תהיה לכם שישמח במאכל ובמשתה להראות שנוח ומקובל יום זה לישראל שנתנה תורה בו:

מר בריה דרבנא כלה שתא יתיב בתעניתא לבר מעצרתא ופוריא ומעלי יומא דכפורי. עצרת, יום שנתנה בו תורה לישראל; פורים, מעקרא להכי איתקין; (מעלי) יומא דכפורי, דתאני חיא בר רב מדפתי: כתיב "ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחדש" (ויקרא כג, לב). וכי בתשעה מתעניין והלא אין מתעניין וכו', כדאיתא בחלק יום הכפורים (סימן רצה) ואמרין נמי התם: רב יוסף, ביומא דעצרתא (*). עבדי ליה עגלא (*). תלתאי. אמר: (*). אי לאו האי יומא דקא גרים, כמה יוסף אכא בשוקא.

נפש יהודה עבדי ליה. כלומר היה מצוה לאנשי ביתו להכין לו סעודה: תליתאי. שלישי לבטן ומובחר הוא: אי לאו האי יומא. שלמדתי תורה ונתרוממתי הרי אנשים הרבה בשוק ששמן יוסף מה ביני לבינם:

ולפי שנתנה בו תורה קראוהו גם כן יום מתן תורה. ויש לנו לחקר: למה לא נכתב "כי ביום הזה נתתי לכם את התורה", כמו שנתן טעם לחג המצות וחג הסוכות? צריך תחלה לידע, שהקדמונים היו מניחים כחות (*). כל הנמצאות לשבעה כוכבי לכת והיו מניחים שבעה חלקי הישוב אליהם, כל חלק לכל כוכב מהם. וקצתם היו מניחים אותם לימי השבוע. ובראותם אור השמש שהיא גדולה מכלם ואחריו הירח ואחריו שאר הכוכבים, (*). היתה אמונתם בשמש, שהוא האלוה הגדול, בראותם רב מעלתו בעולם השפל. [ואולי שעל כן בחרו אמונת אדום היום הראשון, שמשרתו חמה בעת הראשונה, להיות יום אידם. וגם בזה חושבים חדשיהם וכל ימי אידיהם לחשבון החמה]. (*). והאמות האחרות בחרו כל אחד כפי רצונו. וכלל החכמים שבהם, בראותם שבתנועות שבעה

גלגלים (*) מתחדשים פעולות בעולם, היתה תפלתם ועבודתם אליהם, ולזה היתה פונת בלעם הקוסם בבנותו שבעה מזבחות והקריב בהם שבעה פרים ושבעה אילים. ובכל זאת רואים ואינם יודעים מה רואים, כי מדמים בלבם, שפועלים תנועת הגלגלים (*) בחפץ וכי יש בידם לשנות שום דבר. ואינו כן, כי הם פועלים בטבע (*) כפי מתכנתם וכפי מצות בוראם ואין להם כח לחדש ולשנות אלא לרצון פועל המניעם. אם כן כל העובד אותם יגע לריק ומכעיס לאדון הכל.

נפש יהודה כל הנמצאות. כמו שדרשו שבע נרות במנורה נגד שבעה כוכבי לכת וכן כל הנמצא שהם שבעה וכך היו השבעה חלקי הישוב העולם מיחסים להם כי כשם שיש שבעה רקיעים כך יש שבעה ארצות והם ככדור אחד והשבעה כוכבים הם נקראים שבע כוכבי לכת שמהלכים ומסבבים ברקיע לכוכבים הנחים הנקראים שצ"ס חנכ"ל "שבתאי" צדק "מאדים" חמה "נוגה" כוכב "לבנה": היתה אמונתם. של אומות בשמש: והאומות. אחרות בחרו לאלהים הלבנה או אחת מן הכוכבים: מתחדשים פעולות בעולם. כגון השמש שמאירה ושעל ידה בא קור וחום ומבשלת הצמחים וכן הלבנה והכוכבים שמאירים בלילה וקצת דברים מתבשלים על ידה וכן ע"י הילוך המזלות יש לדעת העתים מלבד החושים בכוכבים להבין נסתרות ע"כ היו חושבים אותם לאלהות: בחפץ. שיש בידם כח לפעול כחפצם כאלו הם אלהות: כפי מתכונתם. כמו שתקן להם הקב"ה וקבע להם מדה וזמן לפעול ולא יותר:

ולפי שנשארו מקום גם כן לקצת חכמי ישראל לטעות בענין זה, בראותם (*) שמספר שבעה סובב בתורה בימים ובשנים עד מספר ימות העולם וגם בחגים; וכן מציינו בהקף יריחו שבעה כהנים ושבעה שופרות בשבעת הימים ובשביעי הקיפו שבע פעמים; (*) וגם בהשיגם ארבעים ותשע תנועות לאלו השבעה גלגלים; ובראותם בנבואת זכריה, לכל נר משבעת הנרות שבעה מוצקות שהם ארבעים ותשעה; וגם בדברי ישעיה הנביא, אמר "ואור החמה יהיה שבעתים פאור שבעת הימים" - הצרכה תורתנו התמימה לבטל מעלינו אמונה כוזבת ולהעיר אותנו על הדרך האמתית וללמדנו, שכל הממשלות הן תחת הממשלה הגדולה הקדומה, יתברך שמו, וכי לו לבדו המלוכה והוא מתנשא לכל לראש וכלם משרתיו עושי רצונו, כמו שנאמר: "ואתה מחיה את כלם" (נחמיה ט, ו).

נפש יהודה שמספר שבעה. שבעה ימי השבוע ושמיטה ויובל הוא שבע שמיטות שבעת אלפים שנות העולם וכן בחגים שבעה ימי פסח וסוכות: וגם בהשיגם ארבעים ותשע תנועות. היודעים בחכמות הגלגלים משיגים שתנועתם הם במ"ט אופנים:

ועל כן הזהירה תורה לבל יטעו בני ישראל ויחשבו, כי כמו שנתן הקדוש ברוך הוא כל האמות תחת ממשלת צבא השמים, שכן עשה לישראל, אמרה תורה בפרוש: "אשר חלק ה' אלהיך אתם לכל העמים" (דברים ד, יט), ואמר הנביא: "כה אמר ה' וגו' ומאות השמים אל תחתו" וגו' (ירמיה ג, ב), גוים יחתו ואין ישראל יחתו. ללמדנו, כי כשישראל עושין רצונו של מקום, אינם נמסרין בידי מזל וכוכב (*) וגם כל תנועתם אינה מזיקת להם ואינם נעזבים למקרים, ואין כל אמה ולשון שולטת בהם.

נפש יהודה וגם כל תנועתם. של המזלות אף כשמראין רעה שבא לעולם אין זה מזיק לישראל ואינם נעזבים ישראל לבה עליהם המקרים הרעים שמראים המזלות כי הם אין מושלים על ישראל רק הקב"ה בעצמו ובכבודו כי הם חבל נחלתו:

ועל כן, כדי למחות מלב בני ישראל האמונה הבטלה ולקבץ בהם אמונה ישרה איך כל ממשלתם באה מאת השם יתברך, צויתה תורה בימים ובשנים, לעשות אחר מספר ארבעים ותשע, מספר חמשים קדוש, להורות לישראל: מי (*) שהוא על הכל, שהוא מניע לא יתנועע. ולפיכך צוה לקדש בשנים את שנת החמשים, לשחרר הגופים והקרקעות. ובמים צוה לקדש את יום החמשים לעמר, לפי (*) שהיום הראשון היה יום שחרור הגופים לכל בני ישראל ויום החמשים הקדוש, שהוא יום מתן תורה, היה שחרור הנפשות לישראל, שהיו בלא תורה, עבדים נפשותיהם לגופם.

נפש יהודה שהוא. הקב"ה מניע הכל ואין דבר שמניע לו: שהיום הראשון. מחמשים הוא פסח שנגאלים בו:

ולזה רמזו באמרם על פסוק: "חרות עלה לחות" (שמות לב, טז): אל תקרי "חרות" אלא חרות. וגם לזה רמזו באמרם, שבשעת מתן תורה קרע הקדוש ברוך הוא שבעה רקיעים ופתח שבעה ארצות ואמר להם: בינו בעליונים ובינו בתחתונים ודעו שאין אלוה עמי. מיד פתחו והקדימו "נעשה" ל"נשמע". ללמדנו, שכל התנועות הבאות בעולם (*) אינן מאלו השביעיות, אלא הכל מאתו ואין זולתו ממשלה אלא בכחו ובמאמרו.

נפש יהודה אינן מאלו השביעיות. היינו שבעה כוכבי לכת:

לפיכך, הטוב הנצחי האמתי שאין בו הפסק, ראו שהיא קבלת התורה, שיש בה מעלות המדות, שהם "נעשה"; ומעלות שכליות, שהם "נשמע". ועל זה הקדימו "נעשה" ל"נשמע", שזו היא הדרך הישרה להתחיל בתקון המדות המעשיות ואחר כך יבגס בשמעיות, אם יהיה בתורה, הכלולה בה כל חכמה ודעת ומוסר.

לפי שמצות התורה נחלקות לשני סוגים עליונים: (*) האחד להתמדת הישוב ותקון המדות והסרת הנזקים והקרבת התועלת, שזהו נקרא מצות מעשיות; והסוג השני לקיים האמונה בבורא יתברך וציורה בשכל על דרך האמת, (*) וזהו מצות שמעיות. ואף על פי שזה הסוג השני, הוא קודם במעלה וכן הקדימו הנביא, באמרו: "האמת והשלום אהבו" (זכריה ט, יט), כפי טבע ההמון צריך להישיר מדותיו קדם התנישבו במשפלות. ואם אמרו ז"ל והספימו גדולי התלמוד, שהתלמוד מביא לידי מעשה, ודאי הוא, שלא ידע להכשיר מדותיו ולקיים מצות עשה אם לא ילמד קדם. אבל יתחיל בלמוד המעשיות ואחר כך בלמוד השמעיות, כי מהלמוד הקל, שהוא המעשיות, יבגס אל הלמוד החמור, שהוא השמעיות.

נפש יהודה האחד. הוא תיקון הישוב והוא דבר שבין אדם לחבירו הנכלל בואהבת לרעך כמוך וזהו תיקון המדות של אדם לטובה להיטיב לכל ולהיות שלם עם כל ואל יציק ויגזול וזהו תיקון לישוב העולם: וזהו מצות שמעיות. על דרך הסכת ושמע שהוא הבנת השכל להשיג דברי אמת וצדק:

וּבְדָרְךָ הַזֹּאת בָּחַרוּ בְּקַבְלַת הַתּוֹרָה גְּדוּלֵי יִשְׂרָאֵל בְּגֹדֶל חֲכָמְתָם. וְזֶה שָׁאֲמְרוּ, בְּמַסְכַּת שֶׁבַת, פָּרַק אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא (פח, א) : דָּרַשׁ רַבִּי סִימְאִי : בְּשַׁעַה שֶׁהִקְדִּימוּ יִשְׂרָאֵל "נַעֲשֶׂה" לִ"נִשְׁמַע", בָּאוּ שְׂשִׁים רַבּוֹא שֶׁל מְלֹאכֵי הַשָּׂרֵת וְקִשְׁרוּ לְכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל (*) שְׁנֵי כֶּתָרִים בְּרֹאשׁוֹ, אֶחָד כְּנָגֵד "נַעֲשֶׂה" וְאֶחָד כְּנָגֵד "נִשְׁמַע". וְכִיּוֹן שֶׁחֲטָאוּ, יָרְדוּ (*) מֵאֶה וְעִשְׂרִים רַבּוֹא שֶׁל מְלֹאכֵי חֲבֻלָּה וּפְרָקוּס, שֶׁנֶּאֱמַר : "וַיִּתְנַצְּלוּ בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־עֵדִים מֵהַר חוֹרֵב" (שמות לג, ו). אָמַר רַבִּי חֲמָא בַר חֲנִינָא : בְּחוֹרֵב (*) טָעְנוּ וּבְחוֹרֵב פְּרָקוּ. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן : וְכֻלּוֹ זָכָה מִשֶּׁה (*) וַיִּנְטְלוּ, שֶׁנֶּאֱמַר : "וַיִּתְנַצְּלוּ בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל" וְגוֹ', וְסִמְיָד לִיָּה : "וּמִשֶּׁה יִקַּח אֶת־הָאֱהָל" (שם שם, ז). אָמְרוּ ז"ל : וְעֵתִיד הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְהַחְזִירָם לָהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר : " (*) וּפְדוּיֵי ה' יִשְׁבוּן" וְגוֹ' (ישעיה לה, י) "וְשִׁמַּחַת עוֹלָם עַל רֹאשֵׁם", שֶׁמָּחָה שֶׁהִיָּה מֵעוֹלָם עַל רֹאשֵׁם.

נפש יהודה שני כתרים. קרן והוד שהיו פניהם מאירים כפני משה מזיו השכינה : מאה ועשרים רבוא. כל אחד נטל כתר : טענו. הכתרים והכי משמע את עדים מהר חורב שהיה להם מהר חורב : ונטלן. אותן העדיין שנאמר ומשה יקח את האהל ל' בהלו נרו עלי ראשי וזהו קרון עור פניו : ופדויי ה' וגו' ושמחת עולם על ראשם. שמחה שהיה להם מעולם בשעת מתן תורה יחזיר הקב"ה להם. אחד

וְכוֹנֵת מִימְרָא זֹה הִיא, כְּלוֹמַר, בְּיִוֹן שֶׁקָּבְלוּ יִשְׂרָאֵל קַבְלָה זֹה עֲלֵיהֶם, פִּיָּהֶם וְלָבָם שְׂוִים וְנַעֲשֶׂה שְׁכָל כָּל אֶחָד כְּמִלְאָד הַשָּׂרֵת. וְאֵלוּ הֵם הַשְּׂשִׁים רַבּוֹא שֶׁל מְלֹאכֵי הַשָּׂרֵת, שְׂאִין בִּינֵיהֶם אֶלָּא שְׂזָה שְׁכָל נִבְדָּל וְזֶה שְׁכָל (*) בְּגוּף וּשְׁנֵיהֶם מְשֻׁרְתִים לְבוּרָא. וְכִשְׁקָרְבוּ אֶל הָאֱמֶת חֲשַׁק שְׁכָלֶם בְּשְׁכָל הַפּוֹעֵל וְשָׁב גּוּפָם תְּשֻׁמִּישֵׁי קִדְשָׁה וְנִקְשֶׁר לְכָל אֶחָד מֵהֶם שְׁנֵי כֶּתָרִים מְזִיו הַשְּׂכִינָה, אֶחָד בְּגוּפוֹ, כְּנָגֵד "נַעֲשֶׂה" שֶׁבְּגוּף פְּעוּלַת הַעֲשִׂיָּה בְּמִדַּת הַמַּעֲשִׂיּוֹת ; וְאֶחָד בְּשְׁכָל, כְּנָגֵד "נִשְׁמַע", שֶׁבְּשְׁכָל מְשַׁלְּמַת הַשְּׁמִיעָה שֶׁהִיא בְּמַצּוֹת הַשְּׁמִיעוּת. וְכִבֵּר הוֹדוֹ בְּזֶה חֲכָמֵי הַמְּחֻקָּר, בְּאֲמָרָם, כִּי בְּמַעֲשֶׂה וּבְמַדַּע תִּדְבַּק הַנֶּפֶשׁ בְּשְׁכָל הַפּוֹעֵל וְכוּ'.

נפש יהודה בגוף. שהיו מאירים ושלמים בלא מום וסר מהם מלאך המות. והשני לנפש השכלית להשכילם שכל כמלאכים :

וְכִשְׁחֲטָאוּ יִשְׂרָאֵל בְּעִגָּל, הִסְרִיחוּ גוּפָם וְטִנְפוּ שְׁכָלֶם וְנִהְפְּכוּ גוּפָם וְשְׁכָלֶם וְנַעֲשׂוּ מְלֹאכֵי חֲבֻלָּה, כִּי כְּמוֹ שֶׁהַשְּׁכָל הַמְּיֻשֶׁר נַעֲשֶׂה מְלֹאָד שָׂרֵת, כֵּן הִדְעַת הַמְּחַבְּלַת נַעֲשֶׂה מְלֹאָד חֲבֻלָּה, כִּי כָּל הַפּוֹעֵל שׁוּם דָּבָר אֶפְלוּ כְּפִי טַבְּעוֹ נִקְרָא מְלֹאָד, כְּדַכְתִּיב : " (*) עֲשֶׂה מְלֹאכֵיו רִחוּת" וְגוֹ' (תהלים קד, ד). וְלָזֶה רְמִזוֹ, בְּאֲמָרָם : שְׁנֵי מְלֹאכֵים הַמְּלוּיִן לוֹ לְאָדָם, אֶחָד טוֹב וְאֶחָד רָע. כְּלוֹמַר, הַנֶּפֶשׁ וְהַגּוּף, כִּי (*) כְּפִי טַבְּעָם הָרֹאשׁוֹן זֶה טוֹב וְזֶה רָע. וְגַם בְּזֶה הַנִּדּוּן, מֵאַחַר שֶׁחֲטָאוּ נַעֲשׂוּ שְׁכָלֶם וְגוּפָם מְחַבְּלִים, גוּפָם בַּעֲשִׂיַת הַעִגָּל וְנִפְשָׁם בְּאֲמוּנַת הַהֶבֶל. וְנַעֲשׂוּ גוּפָם וְנִפְשָׁם כְּפָלִים מְשֻׁשִׁים רַבּוֹא שֶׁהִיוּ יִשְׂרָאֵל מְלֹאכֵי חֲבֻלָּה וּפְרָקוּס הַעֲדֵי שְׂבָהֶם, שֶׁקָּבְלוּ בְּשַׁעַת מִתֵּן תּוֹרָה בְּחוֹרֵב. וּבְחִסְרוֹנָן (*) לֹא נִגְרַע מֵעֲדֵי מִשֶּׁה וּמִזִּיו שׁוּם דָּבָר, אֲבָל זָכָה וַיִּנְטְלוּ בְּרִשׁוּתוֹ לְהַחְזִירָן לְכָל מִי שֶׁיִּלְמַד מִמֶּנּוּ בְּחַיָּו, וּמִתּוֹרָתוֹ אַחֲרֵי פְּטִירָתוֹ. וּבְזִמּוֹן הִישׁוּעָה, "כִּי־מְלֹאָה הָאָרֶץ דַּעַה אֶת־ה'", עֵתִיד הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְהַחְזִירָן לָהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר : "וּפְדוּיֵי ה' יִשְׁבוּן" וְגוֹ' (ישעיה לה, י).

נפש יהודה עושה מלאכיו. ממעשה האדם ממצוה מלאך טוב ומעבירה מלאך רע מלאכי רוחות ואש: **כפי טבעם הראשון**. שהנפש ממקור הטוב והגוף ממקור הרע: **לא נגרע**. ממשה עדיו, וכל עדיו של ישראל לקח משה אצלו להחזיר לאותן שלמדו תורתו בחייו ואף אחר מיתת משה:

גם נוכל לומר, שהקדמת "נעשה" ל"נשמע" היתה חמדת השלמת מצותיו בכל דבר, קדם שידעו מה יצוה וקדם שיראו אם יכולין לקימו. ובזה נדמו למלאכי השרת שעושו כזה, כדאמרינן עלה (שבת פח, א): אומר רבי אלעזר: בשעה שהקדימו "נעשה" ל"נשמע" יצתה בתקול ואמרה: מי גלה לכם רז זה, שמלאכי השרת משתמשין בו, שנאמר: "ברכו ה' מלאכיו גברי כח" עשי דברו לשמע בקול דברו" (תהלים קג, ב).

נפש יהודה עושי דברו. מוכנים לעשות קודם ששמעו ולא כדרך שאר עבדים שומעין מתחלה לידע אם יכולין לקיים הדבר אם לאו:

או נוכל לומר, שהדברות שבאו לישראל נקראו מלאכי השרת, כמו שאמרו (חגיגה יד, א): כל דבור ודבור שיוצא מפי הקדוש ברוך הוא נברא ממנו מלאך. לפי שדבורו עושה שליחותו כרצונו. וזהו המשרת הטוב, דכתיב: "משרתי עושי רצונו" (תהלים קג, כא). ומאלו הדברות באו שני כחות לכל אחד מישראל, שהם ששים רבוא, (*) אחד לתקון הגוף ואחד לתקון הנפש, כי למצות יש להם שתי סגלות לאלו השני תקוניים. והכי אמרינן עלה (שבת פח, ב): דבר אחר: "שמעו כינגידים אדבר" (משלי ח, ו), כל דבור ודבור שיוצא מפי הקדוש ברוך הוא נקשר לו שני כתרים, אחד כנגד "נעשה" ואחד כנגד "נשמע", רצה לומר, אחד לתקון המדות ואחד לתקון המשפלות.

נפש יהודה אחד לתיקון המידות ואחד לתיקון המושכלות. והיינו גוף ונשמה כדפרשין לעיל:

פרק שני [קמד]

התורה היתה כלי חמדה שבו נברא העולם אשר ברא הקדוש ברוך הוא בשביל ישראל, כמו שאמרו: (*) מחשבתן של ישראל קדמה לכל, כדי שיקימו את התורה. ועל כן אמרו בפרק אמר רבי עקיבא (שבת פח, א): אומר חזקיה: מאי דכתיב: "משמים השמעת דין ארץ יראה ושקטה" (תהלים עג, ט)? אם יראה למה שקטה ואם שקטה למה יראה? (*) אלא, בתחלה יראה ולבסוף שקטה. ולמה יראה? כדאמר רבי שמעון בן לקיש: מאי דכתיב "ויהי ערב ויהי בקר" (*) יום הששי" (בראשית א, לא)? (*) מלמד שהתנה הקדוש ברוך הוא עם מעשה בראשית ואמר להן: אם ישראל מקבלין את התורה מוטב ואם לאו אני מחזיר אתכם לתוהו ובוהו.

נפש יהודה מחשבתן של ישראל. שחשב הקב"ה לבראן: אלא בתחלה. קודם שאמרו ישראל נעשה ונשמע יראה שמא לא יקבלוה ויחזור העולם לתוהו ובוהו ולבסוף כשקבלוה

שקטה: **יום הששי**. מאי שנא דכתיב ה' ביום גמר מעשה בראשית: **מלמד שהתנה**. הששי משמע הששי המיוחד במקום אחר כדאמרי' בעלמא הירך המיומנת אף כאן ויהי ערב ויהי בוקר של גמר בראשית תלוי ביום ו' והוא ו' בסיון שנתנה תורה לישראל מרבוי דה' דריש ביה נמי הא:

ועשרים וששה דורות שהיה העולם בלא תורה קימו הקדוש ברוך הוא בחסדו ובטובו הגדול, בשמרו לתת תורתו לאמה הגונה לה, כדגרסינן בפרק ערבי פסחים (פסחים קי"ח, א): **אמר רבי יהושע בן לוי: הני עשרים וששה "לעולם חסדו" (תהלים קלו) כנגד מי? כנגד עשרים וששה דורות שברא הקדוש ברוך הוא בעולמו ולא נתן להם תורה וזן כל העולם פלו חנם בחסדו.**

ולפי שמצאו כתוב: **"דבר צנה לאלף דור" (תהלים קה, ח)**, שמוכיח מפאן שנתנה תורה לאלף דור, אמרו, שהיתה גנוזה **(*)** תשע מאות ושבעים וארבעה דורות קדם בריאת העולם, כדגרסינן פרק אמר רבי עקיבא (שבת פ"ח, ב): **ואמר רבי יהושע בן לוי: כשעלה משה למרום אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם, מה לילוד אשה ביננו? אמר להם: לקבל תורה בא. אמרו לו: רבונו של עולם, חמדה גנוזה שגנזת תשע מאות ושבעים וארבעה דורות קדם שנברא העולם ואתה משתעשע בה בכל יום, אתה רוצה לתתה ביד בשר ודם? "מה אנוש כיתזכרנו" וגו' (תהלים ח, ה), "ה' אדננו **(*)** מה אדיר שמך בכל הארץ" (שם ש"ב, ב)?**

נפש יהודה **תשע מאות ושבעים וארבעה דורות**. שני אלפים שנה שקדמה תורה לעולם היו עתידים דורות הללו להברא שנא' דבר צנה לאלף דור וראה הקב"ה שאין העולם מתקיים בלא תורה כל כך והעבירם ולא בראם ונתנה התורה לכ"ו דורות הרי שחסרו תתקע"ד דורות מאלף: **מה אדיר שמך**. אדיר הוא הרבה בארץ ואין ראוי לך ליתן הודך שם כי אם על השמים:

אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: משה, חזר להם תשובה. אמר לפניו: רבונו של עולם, מתירא אני שמא ישרפוני בהבל שפתותיהם. אמר לו: אחז בכסא הכבוד והחזר להם תשובה, שנאמר: **"מאחז פניכסה פרישו עליו עננו" (איוב כ"ט)**. ואמר רבי תנחום: **מלמד (*)** שפרש שדי מזיו שכינתו עליו. אמר לפניו: רבונו של עולם, תורה שאתה נותן להם, מה כתיב בה: **"אנכי ה' אלהיך" וגו' (שמות כ, ב)**. אמר להם: למצרים ירדתם? לפרעה נשתעבדתם? תורה למה לכם? שוב מה כתיב בה: **"לא יהיה לך אלהים אחרים עלפני" (שם ש"ב, א)**. אמר להם: בין ערלים אתם שרויים, שעובדים עבודה זרה? שוב מה כתיב בה: **"לא תשא" וגו' (שם ש"ב, ז)** - מה משא ומתן יש בינכם, שאתם צריכים שבועה? שוב מה כתיב בה: **"זכור" (שם ש"ב, ח)** ו"שמור" **(דברים ה, יב)** - מלאכה אתם עושים, שאתם צריכים שבת? שוב מה כתיב בה: **"כבוד את אביך ואת אמך" (שמות כ, יב)** - כלום אב ואם יש לכם? שוב מה כתיב בה: **"לא תרצח. לא תנאף. לא תגנב" (שם ש"ב, יג-טו)** - כלום יש בינכם קנאה? יש בינכם יצר הרע? יש בינכם גלוי עריות שאתם צריכים לתורה? מיד חזרו והודו להקדוש ברוך הוא, שנאמר: **"ה' אדננו מה אדיר שמך בכל הארץ" (תהלים ח, ב)**. ואלו **"אשר נתנה הודך עליה שמים" (שם) לא קאמרי. מיד כל אחד ואחד (*)** מסר לו דבר, שנאמר: **"עלית**

למרום שבית שביי וגוי (שם סח, יט). בשכר שקראו אדם - לשון שפלות, נוצר מאדמה - לקחת מתנות. ואף מלאך המות מסר לו דבר, שנאמר: "וינתן את הקטרת ויכפר עליהם" (במדבר יז, יב). ואי לאו דאמר ליה מי הנה ידע?

נפש יהודה שפירש שדי מזיו שכנתו. נוטריקון של פרשו: יש ביניכם קנאה. שאתם באים על ידה לידי רציחה: מסר. למד לו שהקטורת מעצרת המגפה שהרי לא כתוב בתורה:

ולא נשאר פתחון פה לאמות לומר: אלו הנה נותנה לנו היינו מקבלים אותה, כי לכלן אמר שיקבלוה, לכל אחד בלשונו. ולא רצו, בלתי ישראל שהיו מוכנים לתורה, כדגרסין בספרי, פרשת וזאת הברכה: "ה' מסיני בא" (דברים לג, ב), כשנגלה המקום לתן תורה לישראל, לא בלשון אחד נגלה, אלא בארבע לשונות: "ה' מסיני בא", זה לשון עברי; "ויזרח משעיר למו" (שם), זה לשון רומי; "הופיע מהר פארן" (שם), זה לשון ערבית; "ואתה מרבבת קדש" (שם), זה לשון ארמי.

"ויאמר ה' מסיני בא", כשנגלה המקום לתן תורה לישראל, לא על ישראל בלבד נגלה, אלא אף על אמות העולם. בתחלה הלך אצל בני עשו, אמר: מקבלים אתם את התורה? אמרו לו: מה כתיב בה? אמר להם: "לא תרצח" (שמות כ, יג). אמרו לפניו: רבוננו של עולם, כל עצמן של אותן אנשים, אביהם רוצח הנה, שנאמר: "והידיים ידי עשו" (בראשית כז, כב); ועל כן הבטיחו אביו: "ועל-חרבך תחיה" (שם שם, מ). הלך אצל בני עמון, אמר להם: מקבלין אתם את התורה? אמרו לו: מה כתיב בה? אמר להם: "לא תנאף" (שמות כ, יד). אמרו לפניו: רבוננו של עולם, כל עצמה של ערוה שלקח היא, שנאמר: "ותהרין שתי בנות-לוט מאביהן" (בראשית יט, לו). הלך אצל בני ישמעאל, אמר להן: מקבלין אתם את התורה? אמרו לו: מה כתיב בה? אמר להם: "לא תגנב" (שמות כ, טו). אמרו לפניו רבוננו של עולם, כל עצמו של אביהם ליסטים הנה, שנאמר: "והוא יהיה פרא אדם" (בראשית טז, יב). לא היתה אמה שבאמות שלא הלך ודבר ודפק על פתחה, שאם ירצו יקבלו את התורה. וכן הוא אומר: "יודוך ה' כל-מלכי ארץ כי שמעו אמרי-פיך" (תהלים קלח, ד). יכול שמעו וקבלו? תלמוד לומר: "ואותם לא יעשו" (חזקאל לג, לא); ואומר: "ועשיתי באף ובחמה נקם את-הגוים אשר לא שמעו" (מיכה ה, יד). ולא עוד, אלא אפלו שבע מצות שקבלו בני נח עליהם לא יכלו לעמוד בהן עד שפרקום, ונתנם לישראל. משל לאחד ששלח חמורו וכלבו (*) לגרון וכו'. לכן נאמר: "ה' מסיני בא".

נפש יהודה לגורן. לחמור טען לתך תבואה ולכלב טען רק ג' סאין החמור הולך וטוען הכלב מלחית פיי גורר עצמו ולא יכול לטעון לוקח ממנו ונותן על החמור כך ז' מצות בני נח ליתן

פרק שלישי [קמה]

עֲשֶׂת הַדְּבָרוֹת הֵם יִסּוּד אֲמוֹנֵתָנוּ וּבָהֶם (*) כְּלוּלִים תְּרִי"ג מִצְוֹת שְׁבִתוֹרָה. וְנִתְּן הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא כַח שְׂכָלִי לְשִׁמְעָם מִפִּי הַגְּבוּרָה, לְפִי שְׂיִאֲמִינוּ מִכָּאן וְאֵילָךְ בְּנִבּוֹאֹת מִשֶּׁה רַבֵּינוּ, עָלָיו הַשְּׁלוֹם, כְּדַכְתִּיב: "בְּעֵבוֹר יִשְׁמַע הָעַם בְּדַבְרֵי" וְגו' (שְׁמוֹת יט, ט). וְעוֹד, לְגַדְּלָם עַל כָּל אִמָּה וְלִשׁוֹן, כְּדַכְתִּיב: "הִשְׁמַע עִם קוֹל אֱלֹהִים מִדְּבַר" וְגו' (דְּבָרִים ד, לג). וְעוֹד, לְהַסִּיר מֵעַל יִשְׂרָאֵל (*) זְהִמַּת נַחֵשׁ הַקְּדֻמוֹנִי, כְּדַגְרָסִינֵן בְּמַסְכַּת שֶׁבֶת, פָּרָק חֲבִית (קמ"ה, ב) וּבְמַסְכַּת עֲבוֹדָה זָרָה, פָּרָק אֵין מַעְמִידִין (כ"ב, ב): [מִפְּנֵי מָה גוֹיִם מְזַהְמִין? שְׁלֹא עֲמָדוּ עַל הַר סִינַי. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה שָׁבָא נַחֵשׁ הַקְּדֻמוֹנִי עַל חֲנוּה הַטִּיל בָּהּ זְהִמָּא, יִשְׂרָאֵל שְׁעֲמָדוּ עַל הַר סִינַי פְּסָקָה זְהִמְתָּן, גוֹיִם שְׁלֹא עֲמָדוּ עַל הַר סִינַי לֹא פְּסָקָה זְהִמְתָּן].

נפש יהודה **כלולים תרי"ג מצוות.** כל התורה נכלל ונרמז בעשרת הדברות: **זוהמת נחש הקדמוני.** חטא של אדם וחוה וזוהמא שבא נחש על חוה והטיל בה זוהמא כיון שעמדו ישראל על הר סיני פסקה זוהמתן וכיון שחטאו בעגל חזרה זוהמתן:

וּבְרוּר הוּא, שְׂאִין בְּאֲמוֹת אִמָּה רְאוּיָה לְקַבֵּל הַתּוֹרָה אֶלָּא יִשְׂרָאֵל, בְּנֵי אֲבָרְהָם אוֹהֲבוֹ, כְּרוּתִים בְּבְרִית הַמִּילָה, (*) מְלַמְּדִין לְעֵבְדוּת; כִּי הַנוֹתֵן עַל צְנֵאוֹרוֹ עַל תּוֹרָה, צָרִיךְ שְׂיִהָא מְרַחֵק מִן הָעֵדוּן וּמִן הַגְּאוּה, לְפִי שְׁלֹא יִשְׁפַח בּוֹרְאוֹ וְיִבְעֵט, כְּדַכְתִּיב: "וְיָרֵם לְבַבְךָ וְשִׁכַּחְתָּ" וְגו' (דְּבָרִים ח, יד). וְכַתִּיב: "וַיִּשְׁמַן יִשְׂרוּן וַיִּבְעֵט" (שֵׁם ל"ב, טו). וְכִיּוֹן שְׁכֹן, כִּיִּצַּד תִּסְבֵּל עַל תּוֹרָה, כָּל אִמָּה שְׂיִהָא מְרַגְּלַת בְּעֵדוּנֵין וּבְשִׁכְרוּת, שְׂאִינָה יְכוֹלָה לְשַׁבֵּר גְּאוּן לְבָהּ וְחֻזֵק גּוֹפָה לְקַיֵּם הַתּוֹרָה וּמִצְוֹתֶיהָ הַמִּתְּשֵׁת כַּח שֶׁל אָדָם. וְלָכֵן נִקְרָא שְׂמָה " (*) תּוֹשִׁיָה".

נפש יהודה **מלומדין.** רגילין ומסובלין כמו יששכר חמור גרם לסבול עול תורה: **תושיה.** לשון תשש וחלש שהתורה מחלשת כחו של אדם:

וְעַל כֵּן לֹא הֵיטֵה רְאוּיָה אֶלָּא לְיִשְׂרָאֵל, שְׂהֵם מוֹכְנִים לְחַלֵּשׁ גּוֹפָם וְהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא נוֹתֵן בָּהֶם כַּח לְעַמֵּד, כְּדַגְרָסִינֵן פָּרָק אֶמֶר רַבִּי עֲקִיבָא (שְׁבִת פ"ח, ב): וְאֶמֶר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: כָּל דְּבִיר וְדְבִיר שְׂיִצָּא מִפִּי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא יִצְתָה נְשִׁמְתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, שְׂנֶאֱמַר: "נִפְשֵׁי יִצְאָה בְּדַבְרוֹ" (שִׁיר הַשִּׁירִים ה, ו). וְכִי מֵאַחַר שְׂמַדְבּוֹר רֵאוּשׁוֹן יִצְתָה נְשִׁמְתָן, דְּבִיר שְׂנֵי מִי קַבְּלוּ? אֶלָּא, שְׂהוֹרִיד הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא טַל, שְׂעֵתִיד לְהַחֲיוֹת בּוֹ אֶת הַמֵּתִים וְהַחֲיָה אוֹתָם, שְׂנֶאֱמַר: " (*) גִּשְׁם נְדָבוֹת תִּנְיֵף אֱלֹהִים" וְגו' (תְּהִלִּים ס"ט). וְאֶמֶר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: כָּל דְּבִיר וְדְבִיר שְׂיִצָּא מִפִּי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא חֲזָרוּ יִשְׂרָאֵל לְאַחוּרֵיהֶם (*) שְׂנֵים עָשָׂר מִיָּל וְהָיוּ מְלֹאכֵי הַשָּׂרֵת (*) מְדַדִּין אוֹתָם, שְׂנֶאֱמַר: "מְלָכֵי צְבָאוֹת יִדְדוּן יִדְדוּן" (שֵׁם ש"ס, ג). אֵל תִּקְרִי "יִדְדוּן" אֶלָּא יִדְדוּן.

נפש יהודה **גשם נדבות.** גבי מתן תורה כתיב בספר תהלים: **שנים עשר מיל.** זו היא מדת מחניהם והיו הקרובים לדבור חוזרים מפחד הקול עד קצה המחנה: **מדדין אותם.** מסעדין אותם להתקרב מעט מעט שהיו חלשים כאשר המדדה את בנה בתחלת הלכו כד היה מנהיגם לאט לאט: **ידדון.** אל תקרי ידדון אל ידדון, ידדון משמע הם עצמן ידדון ידדון מדדין אחרים:

(*) וגם מבשמים הקדוש ברוך הוא להנות שכלם, כדאמרין התם: ואמר רבי יהושע בן לוי: מאי דכתיב: "לחיו פערונגת הבשמים" (שיר השירים ה, ג)? כל דבור שניצא מפי הקדוש ברוך הוא נתמלא כל העולם פלו בשמים. וכי מאחר שבדבור ראשון נתמלא כל העולם פלו בשמים, דבור שני להיכן הלך? הוציא הקדוש ברוך הוא רוח מבית גנזיו והיתה (*) עוברת ראשון ראשון, שניאמר: " (*) שפתותיו שושנים נטפות מר עבר" (שם).

נפש יהודה וגם מבשמים. ליהנות שכלם, שהנפש נהנה מן הריח: עוברת ראשון ראשון. לכן עדן: שפתותיו. של הקב"ה שושנים נוטפים מור בשמים ועובר אותן לכן עדן:

נמצא, שכל הדברות שמעו מפי הגבורה והוא היה נותן להם כח. ואם אמרו בסוף מסכת מכות (כד, א): "אנכי" ו"לא יהיה לך" (שמות כ, ב) מפי הגבורה שמעו, כי נראה שהשאר שמעו מפי משה, הא כתיב: "וידבר אלהים את כל הדברים האלה" (שם שם, א). ועוד כתוב בפרוש במשנה תורה: "את (כל) הדברים האלה דבר ה' אל כל קהלכם" (דברים ה, ט). אף על פי שיש בזה דעות חלוקות, יש אומרים, שלא שמעו מפי הגבורה דברות שבינום בלי באור משה, כי אם "אנכי" ו"לא יהיה לך" ומן השאר היו שומעים קול בלי משמעות ומשה מבאר להם. ויש אומרים, כי אחר ששמעו מפי הגבורה "אנכי" ו"לא יהיה לך", אמרו למשה: "דבר אתה עמנו ונשמעה" (שמות כ, ט), אף על פי שנכתב לבסוף, שלא להפסיק בין הדברות. וראיתם, כי בשני דברות הראשונות הם בלשון דבר השם אל בני ישראל, שאומר: "אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך" (שם שם, ב); "עלפני" (שם שם, ג); "כי אנכי ה' אלהיך" (שם שם, ה), נמצא, שהם דברי השם לישראל. ושאר הדברות נאמרין בלשון משה רבינו, עליו השלום, שאומר לישראל: "לא תשא את שמם ה' אלהיך" (שם שם, ז); "עלכן ברוך ה'" (שם שם, יא) וכן כולם. ובה מורה שלא היו אלו הדברות דבר השם לישראל.

נפש יהודה אף על פי שנכתב. דבר אתה עמנו לבסוף אחר עשרת הדברות. (סימן תורה צוה לנו משה. תורה בגימטריא תרי"א ושנים של הקב"ה הם תרי"ג).

ומצאתי בפרקי רבי אליעזר, פרק לט (מא): כל מצות שבתורה - תרי"ג. ודבר הקדוש ברוך הוא שני דבורים: "אנכי" ו"לא יהיה לך". ומשה - תרי"א. סימן: תורה. וזה שאמר דוד: " (*) אחת דבר אלהים שתיים זו שמעתי" (תהלים סב, יב).

נפש יהודה אחת דבר אלהים. אנכי ולא יהיה לך בדבור אחד נאמרו מה שאין בריה יכול לעשות כן:

ונראה לי, שאלו שני דבורים הראשונים הם שרש ויסוד לכל הדברות ולכל התורה. דבור "אנכי" לכל מצות עשה: ודבור "לא יהיה לך", לכל מצות לא תעשה, שהם יסוד האמונה וקיומה. כי בהאמין האדם ביסוד האל יתברך, ובדבקו בדרכיו ובאהבתו, (*) ובהדמות למדותיו, ידבק בכל מצותיו. ובהרחיק עצמו מכל עניני עבודה זרה ואמונה כוזבת, ישמר עצמו מכל אזהרות שבתורה. ועל זה הזירה תורה בכמה מקומות מכל

דְּבָרֵי עֲבוּדָה זָרָה וּמִשְׁמָשִׁיָּה וְעֲנָפִיָּה. וְעַל זֶה אָמְרוּ: "אֲנַכִּי וְיֵי" לֹא יִהְיֶה לְךָ" מִפִּי הַגְּבוּרָה שְׁמַעוּם לְפִי שְׁהֵם שָׁרַשׁ הָאֲמוּנָה. וְאִף־עַל־פִּי שְׁהִשְׁמוּנָה הָאֲחֻרֹנִים כְּתוּבִים (*) בְּלִשׁוֹן שְׁלִיחַ וְהַשְּׂנִים הָרִאשׁוֹנִים בְּלִשׁוֹן הַמְּקוֹם, בְּרוּךְ הוּא, לֹא נִבְדְּלוּ, אֲלָא לְפִי שְׁהֵם יִסוּד וְעָקָר כָּל הַתּוֹרָה, (*) וְהַרְוָצָה לְדַרְשׁ (*) יִמְצְאוּם כְּלוּלִים בָּהֶם. וְהַמְּקִיָּמָם יִרְאֶה זָרַע, יִאָרִיךְ יָמִים.

נפש יהודה ובהדמות למדותיו. של הקב"ה מה הוא גומל חסד אף אתה כן תדמה מעשיך למעשה הקב"ה לעשות כמדתו: **בלשון שליח**. והוא משה רבינו כמי"ש לעיל: **והרוצה לדרוש**. איך כל המצות כלולים ונרמזים בעשרת הדברות: **ימצאם**. יבקש וימצא:

החלק הששי בחג הסכות

ויש בו תשעה פרקים

פרק ראשון [קמו]

דְּבָרֵי יוֹם הַדִּין וַיְמִי הַתְּשׁוּבָה וַיּוֹם הַסְּלִיחָה, שְׁהֵם מֵרֵאשׁ הַשָּׁנָה עַד יוֹם הַכְּפוּרִים, אִין כָּאִן מְקוּמוֹ, אֲלָא בְּנֵר הַחֲמִישִׁי, בְּדַרְכֵי הַתְּשׁוּבָה.

וְחַג הַסְּכּוֹת צִוָּה הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְשִׁמּוֹחַ בּוֹ לְאַחַר יְמֵי הַתְּשׁוּבָה, לְלַמְּדֵנוּ, שְׂאִינוֹ חֲפָץ לְעֲנוּת גּוֹפְנוֹ כָּל הַיָּמִים אֲלָא כְּשֶׁהִיָּה צָרָךְ לְהַכְנִיעַ לְפָנָיו לְשׁוֹב לְדָרָךְ יִשְׂרָאֵל. וְעַם כָּל זֶה, שְׁנִשׁוּב לְשִׁמּוֹחַ לְבַבְנוֹ וּלְאַנְשֵׁי בֵיתֵנוּ לְדַבֵּר מִצְוָה, וְעַל כֵּן נִקְרָא זֶה הַחֵג "זְמַן שְׂמִחָתֵנוּ". כִּי כְּתוּב בְּחַג הַזֶּה: "אֲךָ בְּחִמְשָׁה עָשָׂר יוֹם" (ויקרא כג, לט), כְּמוֹ שְׂכֵתוֹב בְּיוֹם הַכְּפוּרִים "אֲךָ בְּעָשׂוֹר" (שם שם, כז), לְהַבְדִּילוֹ בְּעֲנוּי מַעַנְג הַמוֹעֲדִים שְׁעַבְרוּ, שְׁהֵם: חַג הַמִּצּוֹת וְחַג הַשְּׁבוּעוֹת; גַּם כֵּן כְּתִיב בְּחַג הַסְּכּוֹת: "אֲךָ בְּחִמְשָׁה עָשָׂר", כְּלוּמַר, אֵל תִּחְשְׁבוּ בְּלִבְבְּכֶם, שְׁנִתְתִּי לְכֶם חַג זֶה לְהַתְּעַנּוֹת בּוֹ כְּמוֹ בְּיוֹם הַכְּפוּרִים, אֲלָא שְׂתֵאכְלוּ וְתִשְׁתּוּ וְתִקְרִיבוּ שְׁלָמִים וְנִדְבּוֹת לְשִׁמּוֹחַ שְׁבַעַת יָמִים.

וּלְפִי שְׂלֹא יִחְשַׁב שׁוֹם אָדָם, שְׂזֵאת הַשְּׂמִיחָה הִיא שֶׁל מְלוּי פָּרֶס, עַל כֵּן כְּתוּב: "חַג הַסְּכּוֹת שְׁבַעַת יָמִים לַה'" (שם שם, לד), כְּלוּמַר (*) כָּל זֵאת הַשְּׂמִיחָה לֹא תִהְיֶה אֲלָא לְשֵׁם שְׂמִים. וְדָרְשׁוּ עַל פְּסוּק זֶה בְּמִסְכַּת סִפְה (ט), א: אָמַר רַב שֶׁשֶׁת מְשׁוּם רַבִּי עֲקִיבָא: מִנִּין לְעַצִּי סִפְה שְׂאִסוּרִין כָּל שְׁבַעַת? תִּלְמוּד לּוּמַר: "חַג הַסְּכּוֹת שְׁבַעַת יָמִים לַה'". וְתִנְיָא, רַבִּי יְהוּדָה אוּמַר:

מִנִּין שְׁכָשֶׁם שְׁחַל שָׁם שְׁמִים עַל הַחֲגִיגָה, כִּד חַל שָׁם שְׁמִים עַל הַסֶּכֶה? תִּלְמוּד לומר: "חג הסוכות שבעת ימים לה'", (* מה חגיגה לה' אף סכה לה'. ואף-על-פי שפפי הפשט הביאו פסוק זה ללמד על עצי הסכה, עקר פגנת המדרש לא בא אלא להורותינו, כי שמחת סכה זו צריכה שתהא לה' ולא שתהא פלה להנאה גופנית.

נפש יהודה כל זאת השמחה. אפי' אכילה ושתיה ושאר שמחתך יהא לשם שמים כוונתך לכבוד החג שצוה הקב"ה לשמח בו ולקיים מצותו: מה חגיגה. הקרבנות שצריך להקריב בחג דכתיב ולא יראו פני ריקם בלא קרבנות:

גם (* באמרם, בפרק קמא דסכה (ב, א): צא מדירת קבע ושב בדירת עראי, היתה פונתם, שבאה מצות סכה זאת ללמדנו, שלא ישים אדם בטחונו בגבה ביתו וחזיקו ותקונו הטוב, ואף כי יהיה מלא מכל טוב, ואל יבטח בסיוע שום אדם, אף-על-פי שיהא אדון הארץ ומושל בה, אבל ישים בטחונו במי שאמר והיה העולם, כי לא לבדו היכלת והאמונה ובמה שמבטיח אינו מתנחם ממנו, כדכתיב: "לא איש אל ויכזב" וגו' (במדבר כג, יט). ולו לבדו המחסה והמסתור, כדכתיב: "והבוטח בה' חסד יסובבנו" (תהלים לב, ז) ונאמר: "אמר לה' מחסיי" וגו' (שם צא, ב).

נפש יהודה אומר. האדם יאמר לה' מחסי אתה:

ולהעיר לאדם על זה, באה מצות סכה בזמן הזה, אחר אספת גרן ויקב בארץ ישראל, כמו שנאמר: "באסף מגרנד ומיקבד" (דברים טז, יג). לפי שבזמן הזה הוא (* זמן בעיטה לכל, שהאוצרות מלאים כל טוב והאדם כבר נאסף לעיר ומטיח את גגו ומחזק בדק ביתו להשמר בו מזרם וממטר ומרוח ושאר פגעים, לפיכך צוה לצאת מביתו החזק וישב בסכה, כדי שיתעורר וישים מבטחו בשם יתברך ויתן אל לבו, כי כל הטוב שהגיע אליו מן היוצא בשדה, הכל בא לו ברצון השם - ועל זה רמזו, לעשותה מפסלת גרן ויקב, לזכר זה שאסף הפירות לאכל (* והפסלת לסכך - בתתו מטר בעתו. ויזכר, שכל שמירת גופו וכל אשר לו מאת השם יתברך ולא יבטח באשר לו.

נפש יהודה זמן בעיטה לכל. כדכתיב וישמן ישורון ויבעט: והפסולת לסכך בתנו. שהכל לצורך האדם ברא הסכך להגן לביתו ממטר:

וגם באה מצוה זו להעיר ולהזכיר, כי בסוכות הושיב השם יתברך את בני ישראל במדבר ושמרם מן החורף והקרח והצנה והגשמים והחם בלי בית ותקרה, ובזה יראו, כי בכל דור ודור שומרם בוראם בלי בית וחומה, דלתים וברית, כמו שנאמר: "כי בסוכות הושבתי את בני ישראל" (ויקרא כג, מג).

ובזה נחלקו רבותינו, שרבי אליעזר אומר: ענני כבוד היו. רוצה לומר, להזכיר מעשה שהיה דבר פלא שהנהיגם במדבר ארבעים שנה מוקפים משבעה ענני כבוד, הארבעה מארבע רוחות, שנאמר: "יסבבנהו" וגו'

(דברים לב, ט); ועָנָן חֲמִישִׁי עַל רְאִשֵׁיהֶם לְהִיּוֹת צֵל לָהֶם שֶׁלֹּא יִכָּסוּ שָׁרֵב וְשִׁמֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמָר: "פָּרַשׁ עָנָן לְמִסְדָּךְ" (תהלים קה, לט), ועָנָן הִשִּׁי הָיָה מְאִיר לָהֶם, שֶׁנֶּאֱמָר: "וְהָיָה הַלֵּךְ לִפְנֵיהֶם" וגו' (שמות יג, כא), שֶׁלֹּא הָיוּ צָרִיכִים לְמְאֹר וְלֹא לֵנֶר, אֲלָא "לִילָה כִּיּוֹם יֵאִיר כְּחֹשֶׁכָה כְּאֹרֶה", וְהָיָה גַם כֵּן מְשֹׁה לָהֶם הַדָּרָךְ וּמִמֶּלֶא הַגְּמוֹת וּמִשְׁפִּיל הַהָרִים, שֶׁנֶּאֱמָר: "מוֹלִיכֶם בְּתַהֲמוֹת כְּסוּס בְּמִדְבָר לֹא יִכְשְׁלוּ" (ישעיה סג, יג) וּכְתִיב בְּתַרְיָה: "כִּפְהֶמָה בִּבְקָעָה תֵרַד רוּחַ ה' תְּגִיחֶנּוּ כֵּן נִהְגַת עִמָּךְ לַעֲשׂוֹת לָךְ שֵׁם תִּפְאָרֶת" (שם שם, טז); ועָנָן שְׂבִיעִי הָיָה הוֹלֵךְ אַחֵר כָּל הַמַּחֲנוֹת לְאַסֹּף כָּל הַנְּחָשָׁלִים וְהַחֹלִים וְעֵבְרוֹת וּמְנִיקוֹת וְיוֹלְדוֹת וְזִקְנִים וְזִקְנוֹת וְטָף וְהָיָה נוֹשֵׂאֵם הָעָנָן כְּאֵלוֹ הוֹלְכִים עַל גְּבֵי עֲגָלוֹת, שֶׁנֶּאֱמָר: "כִּנְשָׁר יַעִיר קִנּוּ" וגו' (דברים לב, נא).

וגם זה בא לישראל בזכות שבעה צדיקים ואלו הם: אברהם, יצחק ויעקב וקהת ועמרם ואהרן ומשה - השביעי - המנהיג את ישראל, ועל ידו נתנה להם התורה (*) ובכללה מצוה זאת.

נפש יהודה ובכללה. של תורה מצות סוכות:

ויש אומרים: בזכות שבעה כותב צדיקים המקבלים פני שכינה, כדגרסין בויקרא רבה, פרשה ל (סימן ב): "תודיעני ארח חיים שבע שמחות את פניך" (תהלים טז, נא) אל תקרי "שבע" אלא שבע, אלו שבע כחות של צדיקים שהם מקבלים פני שכינה, שפניהם דומים לחמה וללבנה, לרקיע ולברקים ולכוכבים ולשושנים ולמנורת בית המקדש. לחמה מנין? "ברה כחמה" (שיר השירים ו, ט). ללבנה מנין? "יפה כלבנה" (שם). לרקיע מנין? "והמשפילים יזהירו כזהר הרקיע" (דניאל יב, ג). לברקים מנין? "מראיהו כלפידים כברקים ירוצצו" (נחום ב, ה). לכוכבים מנין? "ומצדיקי הרבים ככוכבים" וגו' (דניאל יב, ג). לשושנים מנין? "למנצח על ששנים" (תהלים מה, א). למנורת מנין? "ואומר ראיתי והנה מנורת זהב כלה" (זכריה ד, ב). נעמות בימינד נצח" (תהלים טז, נא). אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא: רבון העולמים, וכי מי מודיעני אי זו כת חביבה ונעימה שבהן. תרי אמוראין, חד אמר: זו היא שבאה מכח תורה ומעשים טובים; וחד אמר: אלו סופרים ומשנים ומלמדי תינוקות לאמתן, שהן עתידין לישוב בצלו של עולם בימינו, הדין הוא דכתיב: "שויתי ה' לנגדי תמיד" וגו' (שם שם, נ). ואומר: "נעמות בימינד נצח".

דבר אחר: "תודיעני ארח חיים", מדבר בישראל, אמרו ישראל: "תודיעני ארח חיים". אמר להם הקדוש ברוך הוא: הרי לכם עשרה ימים של תשובה, שבין ראש השנה ליום הכפורים. "שבע שמחות את פניך", אלו שבע מצות שפחג: ארבעה מינין שפלולב וסכה וחגיגה ושמחה. מהו "נעמות בימינד נצח"? אמר רבי אבין: זה לולב, כמי שהוא נוצח (*) ונוטל באיון. משל לשנים שנכנסו אצל הדן ולית אנו יודעין מי נוצח, אלא מאן דנסיב כידון אנו יודעין דהוא נצוחיה, לפי שישראל ושרי אמות העולם יוצאים (*) ומקטרגים לפני הקדוש ברוך הוא בראש השנה ולית אנו ידעין הי מנייהו נצוחיה. אלא ממה שישראל יוצאין מלפני הקדוש ברוך הוא

ולולביהו בידיהו אָנן ידעין דישׂראל נצוּחיה. ולפיכך משה הזׁהיר:
"ולקחתם לָכֶם בַּיּוֹם הַרְאִשׁוֹן" (ויקרא כג, מ).

נפש יהודה ונוטל באיין. פי' כידון כלומר הדבר שערער עליו חבירו: ומקטרגים. כלומר
דנים:

וגרסינן במכילתא: "בחדש השביעי" (ויקרא כג, כד) (*) שְׁהוּא (משבע) [משבע]
במצות: שופר בתוכו, כפור בתוכו, לולב וערבה בתוכו, ספה בתוכו, שמיני
עצרת בתוכו. ונראה לי, כי מצות לולב לבדו הוא משבע וגם יש בו רמז
לשבע, הרמוז (*) מ"שבע שמחות את־פניך". לולב אחד ואתרג אחד ושני
בדי ערבה ושלשה בדי הדס, שהוא חובה, הרי שבעה. והיה נטל במדינה
שבעה ימים. וגם כן היתה מצות ספה שבעה, כמו שנאמר: בסכת תשבו
שבעת ימים" (שם שם, מב). (*) ואינה פחותה משבע מרחב. וכל זה לזכר
השביעיות האמורות למעלה. וגם לזכר הנס של שבעה ענני כבוד (*)
הנעשה לאבותינו הקדושים, שנאמר: "למען ידעו דרתיכם" וגו' (שם שם,
מ), כדעת רבי אליעזר.

נפש יהודה שהוא מושבע. שבע במצות הרבה מצות נוהגות בו ראש השנה שופר יו"כ
סוכות שמיני עצרת ארבע מינים דלולב ומה שאמר לולב לבדו הוא מושבע שצריך לו עוד ג'
מינין: מושבע שמחות. ואמרינן אל תקרי שובע אלא שבע דחסר כתיב: ואינה פחותה.
הסוכה מז' טפחים אורך ורוחב: עשה. להם הקדוש ברוך הוא סוכות בענני הכבוד:

וצנה, שידעו הדורות את מעשה ה' הגדול אשר עשה עמם להפליא,
ששכן אותם בענני כבוד ובספה, כענין שנאמר: "ויברא ה' על כל־מכון הר
ציון ועל־ מקראָה ענן יומם ועשן וגו' וספה תהיה לצל" וגו' (משעיה ד, הו).
ודרשו פסוק זה בפרק המוכר את הספינה (בבא בתרא עה, א): אמר רבה בר
בר חנה אמר רבי יוחנן: עתיד הקדוש ברוך הוא לעשות לכל צדיק וצדיק
שבע חפות בגן עדן, שנאמר: "ויברא ה'" וגו', כדאיתא למטה, בנר התורה,
כלל ב, פרק ב, בשכר העולם הבא (סימן רנז).

ודעת רבי עקיבא, שהיה אומר, (*) כי סכות ממש היו, אף־על־פי שיצאו
ממצרים בחדש ניסן ולא־לתר עשאים, לא צננו לעשות ספה לישב באותו
זמן, כי מאחר שהם ימי הקיץ ודרך כל אדם לישב בצל סכתו לשמר שדהו
וגנתו וכרמו ולא יאמרו, שהיתה נעשית לשם מצוה, לכן צננו לעשותה
בתחלת ימות הגשמים אחר אספת גרן ויקב, שדרך כל אדם לצאת
מסכתו ולישב בביתו ואנחנו יוצאין מן הבית לספה, נראה שהוא למצות
ספה.

נפש יהודה כי סוכות ממש. כדעת ר' עקיבא וי"ל אף ע"פ שהיו להם ענני כבוד עשו
להם סוכות ואהלים כל אחד לעצמו ועל זה צוה הקב"ה לעשות סוכה לזכר מיהו יש ג"כ
לזכר הנס הגדול של ענני כבוד שהיו דומין לסוכה:

ויש אומרים, שבא ללמדנו, כי ספה ממש עשו ישראל בתחלת החורף מפני
הקר, כמנהג המחנות שיושבים באהלים בימות החם ובימות הגשמים
עושים סכות. ולכן צוה לעשותם בזמן הזה. והטעם, שיזכרו איך היו

במדבר ארבעים שנה, לא נכנסו בבית ולא באו לעיר מושב והשם יתברך היה עמם, לא חסרו דבר, כי דבר השם ורצונו היה להם סכה מחרב ביום וקרח בלילה ומחסה ומסתור מזרם וממטר. וכשיבטחו עליו ויחגו את חג הסוכות פראוי, השפע האלהי יהיה להם והגשם לברכה לברך תבואות השנה.

ולרמז על זה בא זכריה הנביא בהפטרת היום, באמרו על אשר לא יעלו לחג את חג הסוכות: "ולא עליהם יהיה הגשם" (זכריה יד, יז). והוא כענין: " (*) ויבוא כגשם לנו" (הושע ו, ג). ועל זה אמרו: בחג נדונין על המים. וגם נסכו לפני השם מים בחג, כדאיתא למטה, בחלק יום הדין, פרק ב (סימו רצא).

נפש יהודה ויבא כגשם לנו. ולא למי שאינו חג בסוכות:

וגם נוכל לומר, כי מאחר שחג הסוכות הוא זמן האסיף והוא ראוי להודות בו לשם יתברך על כל הטוב אשר הגיע מאתו מאוצרו הטוב, דקדקה הנבואה (*) להזכיר על חג הסוכות - מניעת הגשם, שהיא הסבה הקרובה.

נפש יהודה להזכיר על חג הסוכות מניעת הגשם. כמו שאמר הנביא אשר לא יעלו לחוג לא עליהם יהיה הגשם ולא אמר להם עונש אחר כי בעת חג הסוכות מתחיל הזמן שצריכין לגשם:

ואל זה הענין פונה התורה לצאת מן הבית לישב בסכה שבעת ימים, (*) כמספר הסובב בתורה, כדי שיתן האדם אל לבו תמיד, ללמד הראוי ולהתבונן במעשה השם עד שיגיע כי שמו אחד הביא הזמן של אספה לבית. והלילות ארבעים מוכנים ללמד וללמד. ומאחר שהזמן השם פרנסתו בביתו, שיוסיף מכאן ואילך להגות בליקלה. ובזה יזכה האדם לבוא בחצרות ה' להתלונן בצל שדי לשבת בביתו לעולם העתיד, פלו לה. ועל זה נקרא "חג ה'", מה שלא נקרא חג אחר.

נפש יהודה כמספר הסובב בתורה. מימים ושנים עד ימות העולם כדאי בסי קמ"ג בכל ענינים שהם שבעה וגם ימי הסוכות ומדת הסוכה ז' וגם בחודש השביעי בעת שבא המנוחה ולילות ארוכות וטוב ללמוד כל זה נרמז במצות סוכה:

פרק שני [קמז]

שעור סכה והלכותיה ושלא יגביהנה מעשרים אמה כתובים במקומם, אבל בשלא יהא למטה מעשרה, נראה לי, כי רמזו רבותינו טעמו הנסתר בפרק קמא דסכה (ד, א), באמרו: תנא, רבי יוסי אומר: מעולם (*) לא ירדה שכינה למטה ולא עלו משה ואליהו למרום, שנאמר: "השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם" (תהלים קטו, טז). ולא ירדה שכינה למטה, והכתיב: "ויירד ה' עליהר סיני" (שמות יט, כ). למעלה מעשרה, והכתיב: "ועמדו רגליו ביום ההוא עליהר הזיתים" (זכריה יד, ז). למעלה מעשרה.

ולא עלו משה ואליהו למרום - והכתיב: "וימשה עלה אלהאֱלהים" (שמות ו.ט.א)? למטה מעשרה. והא כתיב: "ויעל אליהו בסערה השמים" (מלכים ב, יא)? למטה מעשרה. וכו'. בא ללמדנו, כי שלמות הקדשה (*) למעלה מתשעה גלגלים בדבר שאין בו גוף כלל אלא שכל נבדל. ולפיכך כל בן אדם, (*) בהיות שכלו פח בגוף, אינו יכול לפגוע במקום שאין בו גופניות כלל עד שתשאר נפשו נבדלת מן הגוף. וגם הרוחניות הנבדלת אינה יורדת למקום חמריות אלא אצילותו והשפעתו. על כן אמרו, שלא עלו משה ואליהו למעלה מעשרה ולא ירדה שכינה למטה מעשרה.

נפש יהודה לא ירדה שכינה למטה. כדאיתא בסימן צ"ה: למעלה מתשעה גלגלים. שם אין דבר גופניות רק אורות נשמות כדאיתא בסי' קכ"ח: בהיות שכלו. נשמתו נותן כח שכל בגוף והוא כל זמן שחי האדם אי אפשר לו לעלות בגופו לשמים רק כשמת אז נשמתו עולה והגוף נשאר בארץ שנאמר וישוב העפר על הארץ כשהיה והרוח תשוב אל האלהים: **למקום חומריותו.** לדבר שהוא חומר וגוף כעוה"ז אלא לעולם אצילות ששם נשמות ישראל הקדושים. והשפעתו השפע כמו ששפעה שכלות עליונות ודברים נעלמים ונסתרים מסתרי התורה קודם שבאה לגוף האדם:

נמצא, כי שלמות הקדשה היא בעשרה, הרומוזים לעשר היות, והם עשרה מאמרות שבהם נברא העולם ובעשירי הקדשה השלימה. על כן, לרמוז ולזכר ולהעיר לזה וכדי שלא יעלה על לב שום אדם, (*) שהרשות בצבא השמים, צותה תורה בכל הדברים עליונים שיהיו בעשרה, (*) כגון: הארון עם הכפרת שלו והמעשרות ועשרה ימים שמראש השנה עד יום הכפורים ועשרה פסוקים בראש השנה וגם לקדיש ולקדשה אין פחות מעשרה. (*) ולפי שבגלגלים, העשירי הוא שכל נבדל והתשעה גופניים, על כן העשירי גדול שבכלם, ככתוב: "העשירי יהיה קדש לה" (ויקרא כז, לב). וכפרת טפח, שהוא העשירי. ולפי שרומוז לעשירי, שאין בו גופניות, לא נכתבה בו מדה כמו בארון. וגם יום הכפורים, שהוא העשירי. וגם בעשרה פסוקים של מלכיות, (*) שהעשירי הוא "שמע ישראל" וגו', לרמוז, שהעשירי גדול שבכלם, והשביעיות דשמיטין והמועדים, (*) שאין דבריהם עליונים כאלו, באין במנין שבע.

נפש יהודה שהרשות בצבא השמים. לפעול בעולם כל מה שרוצים: כגון הארון עם הכפרות. הארון ט' טפחים והכפרות טפח ועשרה פסוקים של זכרון ושל שופר ושל מלך שאומרים בר"ה: ולפי. שהכפרות רומז לעשירי, לגלגל העשירי לא נכתב מדה בכפרות כמה היא עביה כמו שנכתב בארון אמתים וחצי ארכו ואמה וחצי רחבו אלא חכמים נתנו בה שיעור טפח: שהעשירי הוא שמע ישראל. שמסיימין פסוק העשירי והיה ה' למלך על כל הארץ וגו' שמע ישראל וגו' שנרמז על אחדותו וכולל בו מלכותו כיון שאין אחר זולתו הוא המלך: שאין דבריהם עליונים. כאלו שהם עשרה ומרמזין על הקדושה העליונה כדאמרין שהם רק ז' ומרמזין על ז' כוכבים כמו שהוא בסימן קמ"ו:

(*) ולפי שהספה באה בחג, לשון חוג, שהוא הקף המרבה שהוא בבנין שבע ונקרא "חג לה", שהוא במנין עשר, על כן תקנו גבהה בשעור עשר, לרמוז לקדשה שהיא לה. ושערוהו בגבה, שהיא למעלה מראשו של אדם, כמו הקדשה. ושערו לרחבה, שהיא ישיבת בני אדם, (*) במנין שבע, שהוא דבר גופני ומרגש.

נפש יהודה ולפי שהסוכה באה בחג לשון חוג. כשיש לפניך מרובע ז' על ז' כשתקח החוג ותעשה עגול מבחוץ על המרובע נתוסף לך שלשה טפחים ונקראה חג לה' קדושתה לה' שנרמז במנין עשרה: **במנין שבע**. שכל ז' נרמז לשבעה כוכבי לכת ולשבע ארצות שהם דבר גופניות וממשות:

ולפי שרצון בוראנו הוא שלא נצטער במצות אבל נשמח בהם, על כן צונו (***)** לעשותה צלתה מרבה מחמתה. ופטרו לחולים ולמצטערים בה. וגם להולכי דרכים בזמן הליכתו ולשומרי העיר בעת שמירתו. ולעוסקים במצות או הולכי בדרך מצוה, כל זמן שהם טרודים במצוה. והחתן ושושבינו בכל שבעת ימי הסכה.

נפש יהודה לעשותה צלתה. שיסככה עד שיהיה הצל מסכך יותר מזריחת החמה בה:

ולפי שאמרו במסכת קמא ובכמה מקומות: אתנאה לפניו במצות, צונו לעשותה בסכוף (***)** שלא ידמה לדירתו. וסמכוהו לפסוק: "באסף מגרנד ומיקבד" (דברים טו, ג). ושיעטרה בפירות ודברים נאים, כדגרסינו התם (סוכה י, א): תנא: סככה כהלכתה ועטרה (***)** בקרמים (***)** ובסדינין המצירין ותלה בה אגוזים, שקדים ורמונים, פרכילי ענבים ועטרות של שבלים, (***)** יינות, שמנים וסלתות, אסור להסתפק מהם עד מוצאי יום טוב האחרון של חג. ואם התנה עליהם, (***)** הכל לפי תנאו. נמצא, שהיו רגילים לעטרה, לנאות המצוה ולשמח בה.

נפש יהודה שלא ידמה לזירתו. לביתו שהוא מסוכך בעצים ואבנים אלא לסכך מגורו ויקב: בקרמים. מעשה אורג כגון בגדי צבעונין: ובסדינין המצויירם. שצורתן בולטת כגון מעשה אורג ורוקם: יינות שמנים. נותנין לכוסות של זכוכית לנוי: הכל לפי תנאו. כגון דאמר איני בודל מהם כל בין השמשות של יו"ט הראשון דלא חל קדושה עלייהו ותנאי אחריני לא מהני בהו:

פרק שלישי [קמח]

הלכות ארבעה מינין שבלולב והכשרם ופסולם אין זה מקומן, שהכלל הוא (***)** לבחור הנאה מכל אחד מהם. אבל צריך לכתב בכונתם. אמרו על דרך האגדות, שהמינין האלו באו לרצות על המים, לפי שמתחיל זמן (***)** הרביעה הראשונה וצריכה הארץ למים. ועל כן רמזה תורה (***)** בפרשת הקרבנות: מ"ם יו"ד מ"ם יתרים, לרמז לנסוך המים, (***)** מה שלא צוה בכל ימות השנה.

נפש יהודה לבחור הנאה. היפה והנאה שימצא מהד' מינין: הרביעה הראשונה. זמן היורה של גשמים: בפרשת הקרבנות. כתיב בסוכות ביום השני ונסכיהם בששי ונסכיה בשביעי כמשפטם הרי מ"ם יו"ד מ"ם הרי מים לרמז וכו': מה. שלא צוה כן לנסוך מים על הקרבנות בכל השנה רק בסוכות:

על כן באו אלו הארבעה מינין משפח כל אחד מהם במינו ובענינו, לשפח בהם לאל יתברך שגדלם, ולהללו בהם (***)** הלל גמור בכל ימות החג,

וּלְבַקֵּשׁ מִמֶּנּוּ שְׂיִתֶּנּוּ גְשָׁמֵי בְרָכָה בְּעוֹלָם, לְהַצְמִיחַ וּלְגַדֵּל כָּל הַצָּרִיף לְקִיּוּם בְּנֵי אָדָם. כְּדַגְרִסִּינָן בְּוִיקְרָא רַבָּה פָּרַק שְׁלֹשִׁים (ג): " (*) וְעַם נִבְרָא יִהְלֵל יְהוָה " (תהלים קב, יט), שֶׁהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עֲתִיד לְבְרָאֲתָן בְּרִיָּה חֲדָשָׁה. וּמָה עָלֵינוּ? לְקַח לֹלֵב וְאֲתָרוּג לְקַלֵּס לְהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא. לְפִיכָף מִשָּׁה מִזְהִיר אֶת יִשְׂרָאֵל וְאוֹמֵר לָהֶם: "וּלְקַחְתֶּם לָכֶם" (ויקרא כג, מ).

נפש יהודה הלל גמור. שגומרים ההלל בכל ימי החג: ועם נברא. ישראל שהם עתה בגלות כמתים ובעת הגאולה יהיו כבריה חדשה בזכות מצות סוכה ולולב:

"יַעֲלֶזְהָ הַשְּׂדֵה וְכַלְאֲשֶׁר־בוֹ" וגו', "יַעֲלֶזְהָ הַשְּׂדֵה", זֶה הָעוֹלָם, דְּכַתִּיב: " (*) וַיְהִי בַהֲיוֹתָם בַּשְּׂדֵה " (בראשית ד, ח); "וְכַלְאֲשֶׁר־בוֹ", אֵלוּ הַבְּרִיּוֹת, כְּמָה דְּתִימָא: "לֵה' הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהָ" (תהלים כד, א). "אִזּוּ יִרְנְנוּ עַצֵּי הַיַּעַר" (דברי הימים א טז, לג), אָמַר רַב אֲחָא: " (*) כְּתִיב "יַעַר" וְכַתִּיב "וְכַל עַצֵּי יַעַר" (תהלים צו, יב)? "יַעַר" אֵלוּ אֵילָנוֹת שֶׁהֵן עוֹשִׂין פְּרִי; וְ"כַל עַצֵּי יַעַר" אֵלוּ אֵילָנוֹת שֶׁאֵין עוֹשִׂין פְּרִי. לְפָנַי מִי? "לְפָנַי ה' כִּי בָא" (שם צח, ט). לָמָּה? כִּי בָא בְּרֵאשׁ הַשָּׁנָה וַיּוֹם הַכַּפּוּרִים "לְשֹׁפֵט תִּבְלֶבְצַדֵּק וְעַמִּים בְּמִישְׁרִים" (שם).

נפש יהודה ויהי בהיותם בשדה. קין והבל וקרא לעולם שדה: כתיב יער. בדברי הימים י"ז אז ירננו עצי היער ובתהלים צ"ו כתיב כל עצי יער שהכל ירננו בעת הגאולה:

"אֲרַחֵץ בְּנִקְיוֹן כַּפָּי" (שם כו, ו), " (*) בְּמִקַּח וְלֹא בְגִזָּל; "וְאֲסַבְּבָה אֶת־מִזְבְּחֶךָ ה'" (שם), כִּי הָא דְתַנְיִנָן (סוכה מה, א): בְּכָל יוֹם וַיּוֹם מְקִיפִין אֶת הַמִּזְבֵּחַ וְאוֹמְרִים: "אֲנֵא ה' הוֹשִׁיעָה נָא" (שם קיח, כה); "לְשִׁמְעַ" (*) בְּקוֹל תוֹדָה" (שם כו, ז), אֵלוּ הַקְּרִבָּנוֹת; "וּלְסַפֵּר כְּלַנְפְּלֵאוֹתֶיךָ" (שם), אָמַר רַבִּי אֲבִין: זֶה "יִהְלֵל", שְׂיִשׁ בּוֹ לְשַׁעֲבֵר וַיִּשׁ בּוֹ לְדוֹרוֹת וַיִּשׁ בּוֹ לִימֹת הַמְּשִׁיחַ וַיִּשׁ בּוֹ לִימֹת גּוֹג וּמְגוּג וַיִּשׁ בּוֹ לְעֲתִיד לְבָא. "בְּצֵאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם" (שם קיד, א) - לְשַׁעֲבֵר. "לֹא לָנוּ ה' לֹא לָנוּ" (שם קטז, א) - לְדוֹרוֹת. "אֶהְבֵּתִי כִּי־שִׁמְעַ ה'" (שם קטז, א) - לִימֹת הַמְּשִׁיחַ. "כְּלַגּוּיִם סִבְבוּנֵי" (שם קיח, ז) - לִימֹת גּוֹג וּמְגוּג. "אֲלֵי אֶתְהָ וְאוֹדֶךָ" (שם שם, כח) - לְעֲתִיד לְבָא.

נפש יהודה במקח ולא בגזל. שיקנה הלולב בדמים ולא יקח אותו בגזלה ודריש כפי לשון כפות תמרים: בקול תודה. היינו קרבן תודה ובעת הקרבנות היו הלויים משוררין ומחצרים בחצוצרות:

"וּלְקַחְתֶּם" (ויקרא כג, מ), תְּנִי רַבִּי חֲנִיָּא, שְׂתֵּהָא (*) לְקִיחָה לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מִכֶּם; "לָכֶם" (שם), מְשַׁלְּכֶם וְלֹא אֶת הַגְּזוּל. אָמַר רַבִּי לֵוִי: כָּל מִי שֶׁהוּא נוֹטֵל לֹלֵב גְּזוּל לָמָּה הוּא דוֹמָה? (*) לְלִסְטִים שֶׁהוּא יוֹשֵׁב בְּפָרְשֵׁת דְּרָכִים. וכו'. עַד כָּאן.

נפש יהודה לקיחה לכל אחד. יהיה לולב בפני עצמו: ללסטים. גזלן שיושב בפרשת דרכים ומלסטם הבריות לאחר ימים נתפס הגזלן ובא אחד ואומר לו החזר לי מה שגזלת ממני ואני אמליץ טוב בעדך וכיון שהחזיר לו הולך ומראה הגזילה שגזל ונהרג על ידו כך הוא נוטל הלולב הגזול והשטן מקטרג עליו על ידו:

וּמְצִינּוּ מִזֶּה הַפְּסוּק שֶׁל "אֶז יִרְנְנוּ עֲצֵי הַיַּעַר" (דברי הימים א טז, לג), סְמָךְ לְדַבְרֵי בֵּית הַלֵּל, שְׁאָמְרוּ בְּפֶרֶק לִילָב הַגְּזוּל (סוכה לו, ב) : הֵיכָן הָיוּ מְנַעֲנְעִין? (*) בִּ"הוֹדוּ לֵה" (תהלים קיח, א), תַּחֲלָה וְסוֹף; וּבִ"אֶנָּא ה' הוֹשִׁיעָה נָא" (שם שם, כה). וְהוּא רְמוּז כָּאן, שְׁאָמַר : " (*) אֶז יִרְנְנוּ עֲצֵי הַיַּעַר וְגוֹי הוֹדוּ לֵה' כִּי טוֹב וְגוֹי וְאָמְרוּ הוֹשִׁיעֵנו" וְגוֹי' (דברי הימים א טז, לג-לה).

נפש יהודה בהודו לה'. תחלה וסוף, הודו שבתוך ההלל והודו שבסוף ההלל : **אז ירננו עצי היער**. בלולב הודו וגוי ואמרו הושיענו היינו הודו והושיעה נא :

וּבְזִכּוֹת מִצְוָה זֹאת זָכוּ יִשְׂרָאֵל וְיִזְכּוּ, כַּדְגֵּרְסִינָן בְּפֶרֶק א קמא דְּפִסְחִים (ה), א) : תָּנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמַעֵאל : (*) בְּשֹׁכֵר שְׁלֹשָׁה רֵאשׁוֹן זָכוּ יִשְׂרָאֵל לְשִׁלְשָׁה רֵאשׁוֹן : לְהַכְרִית זָרְעוֹ שֶׁל עֵשׂוֹ וּלְבַנְּנוֹ בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וּלְשִׁמּוֹ שֶׁל מְשִׁיחַ. לְהַכְרִית זָרְעוֹ שֶׁל עֵשׂוֹ, דְּכַתִּיב : "וַיֵּצֵא הָרֵאשׁוֹן אֲדָמוֹנִי" (בראשית כה, כה); וּלְבַנְּנוֹ בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, דְּכַתִּיב : "כִּפְסָא כְּבוֹד מְרוֹם מְרֵאשׁוֹן" וְגוֹי' (נרמיה ז, יב); וּלְשִׁמּוֹ שֶׁל מְשִׁיחַ, דְּכַתִּיב : "רֵאשׁוֹן לְצִיּוֹן הִנֵּה הֵנָּס" וְגוֹי' (ישעיה מא, כז).

נפש יהודה בשכר שלשה ראשון. שביתת הרגל דפסח ושביתת הרגל דחג ונטילת לולב שנקראו ראשונים זכו לשלשה ראשון :

וְגֵרְסִינָן נְמִי הֵתָם בְּוִיקְרָא רַבָּה (ל, ט) : אָמַר רַבִּי בְּרַכְיָה בְּשֵׁם רַבִּי אֲבָא בְּרַ כְּהֵנָּא : בְּזִכּוֹת "וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרֵאשׁוֹן", הִרְיִנִי נִגְלָה עֲלֵיכֶם, שְׁנִקְרָאתִי "רֵאשׁוֹן" (שם שם, ד); וּפּוֹרְעַ לָכֶם מִן עֵשׂוֹ הַרְשָׁע, שְׁנִקְרָא רֵאשׁוֹן, שְׁנִיאָמַר : "וַיֵּצֵא הָרֵאשׁוֹן אֲדָמוֹנִי"; וּבּוֹנֵה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, שְׁנִקְרָא "רֵאשׁוֹן", דְּכַתִּיב : "כִּפְסָא כְּבוֹד מְרוֹם מְרֵאשׁוֹן" וְגוֹי'; וּמְבִיא לָכֶם מְשִׁיחַ, שְׁנִקְרָא "רֵאשׁוֹן", שְׁנִיאָמַר : "רֵאשׁוֹן לְצִיּוֹן" וְגוֹי'.

פרק רביעי [קמט]

כְּבָר הַקְּדָמְנוּ (*) אֵיךְ שִׁבְעִים פְּנִים לְתוֹרָה. וְיודֵעַ כֹּל תַּעֲלוּמוֹת חֻכְמָה הַעֲלִימָם וְנִתְּנָם כְּתוּבִים בְּלִשׁוֹן שְׁיֻבָן מִכָּל מַלְא הַמִּצְוָה כְּפִשְׁטָה. וְגַם מוֹרָה בְּעֵנָן הַרְמוֹז בָּהּ לְמָה הִיְתָה פְּנִינַת הַמִּצְוָה. (*) וּבְמִצְוָה הַזֹּאת רְמַז לָנוּ אֵיךְ (*) הָאֲרַבְעָה יְסוּדוֹת הַנִּבְרָאִים אֲשֶׁר בָּהֶם (*) כֹּל מִינֵי הָעוֹלָם הַשֶּׁפֶל שֶׁהֵם קִיּוּם גִּשְׁמִי בְּנֵי אָדָם, וַיִּצְרַתֶּם בְּמִזְוָגָם, (*) וְאַפִּיסְתֶּם בְּסִתִּירַת אֶחָד מֵהֶם. (*) וְכֻלָּם עוֹמְדִים בְּרִצּוֹן בּוֹרְאָם וְאִין מְקִימָם זולתו יִתְבַּרֵךְ. עַל כֵּן צִוְּתָה תוֹרָה בְּזֶה הַחֵג, שְׁנִקְרָא "חַג לֵה'", לְהַלְלוֹ וּלְשַׁבְּחוֹ בְּאֵלוֹ הָאֲרַבְעָה מִינֵים מְפֹאָרִים מְהַצְמִיחִים הַנוֹצְרִים בְּעוֹלָם, (*) שְׁדוּמָה כֹּל אֶחָד מֵהֶם לִיסוּד הָאֲחֵר וְנוֹטָה יוֹתֵר אֵלָיו. (*) וּלְקַיְחָתֶם מְסֻדָּרִים בְּמִקְרָא כְּפִי סְדָרָם בְּעוֹלָם, מְלַמְעָלָה לְמַטָּה.

נפש יהודה איך שבעים פנים. התורה נדרשת בעי פנים ועל ידה ישג אדם ויודע לו חכמות הנעלמות שנרמזו בס ואף שהקב"ה נתנם המצות הכתובים בה להבינם כפשוטו וטעם המצות לא כתיב בתורה בפירוש כמו המצות עצמן רק ברמז וכן החכמה של דברים הנעלמים ברמז נרמזים בה : **ובמצוה הזאת**. של לקיחת הד' מינין בחג : **הארבעה יסודות**. אש רוח מים

עפר: **כל מיני העולם השפל**. כל מה שהוא בעה"ז וכל הנבראים בין בעלי חיים בין בדומם בין בצמחים בכלם יש הד' יסודות וכן באדם וכל זמן שהד' יסודות הם ביחד ובמזג הווה הכל מתקיים ואם יגבר או יחלש אחד מהד' יסודות אין מתקיים וזה שאמר שהם קיום גשמי גוף האדם ויצירתם של הד' יסודות שיהיו במזגם שוים: **ואפיסתם**. אם הם כלים ונאפסים ומתים הוא שיסוד אחד מהם חסר ונסתר: **וכולם**. היסודות עומדים וכו': **שדומה כל אחד**. מהד' מינים ליסוד אחד: **ולקחתם**. של הד' מינים וכו' כפי סדרם בעולם בגידול נגד הד' יסודות שהם נחשבים מלמעלה למטה בחשיבות כמו אש רוח מים עפר:

"פרי עץ הדר" (ויקרא כג, מ), שהוא אתרוג, נוטה קלפתו, שהוא מראהו בחוץ, ליסוד האש. "כפת תמרים" (שם), שהוא לולב, נוטה לצד האויר, כי אף-על-פי (*) שכל האילנות נוטים לצד האויר והאויר מושך, יש אילנות שהם נמשכים יותר אצלו, כמו כפות תמרים והוא גבוה באויר. והדא הוא דכתיב: "והיא יושבת תחת-תמר דבורה" (שופטים ד, ה), רוצה לומר, תחת האויר (*) וקראו לשון תמר. (*) והעד הנאמן, שפרותיו חמים וטובים לאכל מהם מעט וזהו טבע האויר. "וערבי-נחל" (ויקרא כג, מ), זהו ערבה הגדלה על המים, הנוטה לצד המים ועל כן נקרא "ערבי נחל", לפי שרבים גדלים על הנחל. "וענף עץ-עבת" (שם), שהוא הדס, השפל שבעצים, לפיכך דומה ליסוד הארץ (*) והוא קר ויבש בטבעו כיסוד הארץ.

נפש יהודה שכל האילנות. האויר מושכם ומגדלם למעלה מ"מ יש להם ענפים נוטים לצד הארץ וזה מפני שיסוד הארץ מעורב בו אבל גידול של כפות תמרים והם הלולבין אותו עץ גדל למעלה באויר גבוה מאד ואין לו ענפים כי אם למעלה לצד האויר וזה מפני שיסוד האויר גובר בו יותר משאר אילנות: **וקראו**. לאויר לשון תומר משום שהתומר גדל למעלה באויר יותר משאר האילנות וקא משמע לן שדבורה ישבה במקום מגולה משום יחוד שבאו אליה ללמוד תורה: **והעד הנאמן**. דבר זה מעיד על התומר שהוא אילן גבוה מאד שפירותיו והם התמרים מתוקים משום שכל פירות שהם למעלה באויר נגד השמש הם יותר מתוקים ומחממים לאדם האוכל אותם: **והוא קר ויבש**. בעוד שהוא לח הוא קר וממהר בטבעו ליבש וכן רפואתו פועל קר ויבש:

ונכתב "ענף עץ עבת" קדם "ערבי נחל", (*) שלא כסדר היסודות כפי טבעם. אבל מאחר שנקוו המים אשר מתחת השמים אל מקום אחד ונראית היבשה ויבני אדם דרים בה והמים מכנסים לשפלות שבארץ כפי ישוב בני אדם, יותר היא קרובה הארץ לאויר מהמים, על כן נכתב בפסוק קדם הערבה. ובאת תורה להורות לנו, כי בכל יסודותינו אנו מחיבים להודות לבוראנו על אשר זננו והחיינו.

נפש יהודה שלא כסדר היסודות כפי טבעם. אש הוא יותר במעלה וצח מהרוח והרוח ממים והמים מעפר והענף עץ עבות הוא מיסוד הארץ ונכתב בתורה קודם ערבי נחל שהוא מיסוד המים שהם קודם לארץ ביסודות:

ולפי שהמין הראשון, שהוא אתרוג, יש בו דגמת ארבעה יסודות כאשר הם בנויים בעולם השפל; הקלפה העליונה דומה ליסוד האש במראהו ובטבעו, חם ויבש כמותו; והלבן שתחת הקלפה דומה במראהו ליסוד האויר (*) והוא חם ולח כמותו; והלח שסביב הגרעינין דומה ליסוד המים (*) והוא כמים קרושין וקר ולח (*) כהן; והגרעינין הן קשין כארץ, דומין ליסוד העפר וקרים ויבשים כמותו, (*) על כן כתבו תורה בראשונה ונטל לבדו ביד אחת, לפי שיש בו כל ארבעה יסודות כנגד כלן. ואף-על-פי

כּוּן נוֹטְלוּ בְּשִׂמְלוֹ, לְפִי שְׂאִינוּ אֶלָּא מִיּוֹן אֶחָד. וְלוֹלֵב בְּיָמִין, לְפִי שְׂהֵם שְׁלֶשָׁה מִיָּנִים אֶגוּדִין בְּיַחַד.

נפש יהודה והוא חס ולח כמוהו. כמו הרוח שהוא חס ולח והאוכל דבר שהוא חס מחמם אותו וכן דבר שהוא קר או לח ויבש להאוכל אותו או לשומו ברפואות הם כפי טבעם: והוא כמים קרושין. כקרח תרגום של קרח קרוש וקר ולח הוא מה שסביב הגרעינין: כהן. כמים והיינו יסוד המים: על כן כתבו התורה. לאתרוג בראשונה וכו':

וְגַם כּוּן לְפִי שְׂאֵלוּ הָאֲרֵבָעָה מִיָּנִים דּוֹמִים (*) לְאֲרֵבָעָה רְאִשִׁים שְׂהֵם בְּאֶדָם, אֲשֶׁר בָּהֶם מְהַלֵּל אֶת בּוֹרְאוֹ, שְׂהֵם; בְּרֵאשׁוֹנָה (*) הַלֵּב אֲשֶׁר בּוֹ חֵיוֹת כָּל אֶדָם וְקִיוֹמוֹ, וּבִלְעָדוֹ לֹא יִתְקִים הַגּוֹף אֶפְלוֹ רְגַע, וּבִשְׂכָל אֲשֶׁר בּוֹ יַעֲבֹד אֶת בּוֹרְאוֹ; וְהֵאֲתָרוֹג הַנִּקְרָא "פְּרִי עֵץ הַדֶּר, דּוֹמָה לוֹ. וּלְפִי שְׂדוּמָה לְאֶבֶר שְׂבוּ תְלוּי חֵיוֹת הָאֶדָם, הוֹנַח בְּרֵאשׁוֹנָה בְּמִקְרָא.

נפש יהודה לארבעה ראשים. לארבעה אברים חשובים: הלב אשר בו חיות כל אדם. והוא מרגיש בכל יסורי אדם והוא המלך על כל אבריו ע"כ כשבא לאדם צער או מכה כל הדם שבו נמשך ללב להצילו וכיון שמת הלב מתו כל האברים וכל זמן שהלב חי אף שהוא חלש בכל אבריו יחזור הדם מהלב ויחיה כלם:

וְהַשְׂדֵרָה שְׂהִיא יְסוּד וּבְנִין כָּל גּוּף הָאֶדָם וְקִיוֹמוֹ וּבְכָרִיעָתוֹ לְפָנֵי בּוֹרְאוֹ עַד שְׂמֵת־פְּקִים כָּל חַלְיוֹת שְׂבִשְׂדֵרָה מוֹדָה לוֹ; וְהַלֵּב הַנִּקְרָא "כַּפּוֹת תְּמָרִים" דּוֹמָה לוֹ. וּלְפִי שְׂדוּמָה אֶל אֶבֶר שְׂבוּ תְלוּי הָעֵמֶדֶת הָאֶדָם אַחֲרֵי הַלֵּב, הוֹנַח שְׂנֵי לוֹ בְּמִקְרָא. וּלְפִי שְׂיֹצְאִין מִן הַשְׂדֵרָה וּתְלוּיִן וְנִקְשְׂרִין בָּהּ צִלְעֵי הָאֶדָם, צִוּוּ לְאֶגֶד בְּלוֹלֵב שְׂאֵר הַמִּיָּנִים, בְּלִתֵּי הָאֲתָרוֹג שְׂאִינוּ נֶאֱגָד לְדָבָר אַחֵר וְהַכֵּל תְּלוּי בּוֹ.

וְהַעֲיִנִים אֲשֶׁר בָּם מְכִיר הָאֶדָם מַעֲשֶׂה הַשֵּׁם וְנִפְלְאוֹתָיו וְרוּאָה בַתּוֹרָה לְהַשִּׁיג בָּהּ כְּפִי כָחוֹ; וְהַהֶדֶס הַנִּקְרָא "עֲנַף עֵץ עֶבֶת" דּוֹמָה לָהּ.

וְהַשְׂפָּתִים אֲשֶׁר בָּם מְהַלֵּל וּמְשַׁבַּח אֶת בּוֹרְאוֹ וּמְגִיד לְכָל בְּאֵי עוֹלָם הַנְּסִים וְהַיְשׁוּעוֹת שְׂעוֹשָׂה בְּעוֹלָמוֹ כְּרָצוֹנוֹ; וְהָעֶרְבָה הַנִּקְרָאת "עֶרְבֵי נַחַל" דּוֹמָה לָהּ. וּלְפִי שְׂהָאֶדָם רוּאָה בְּעֵינָיו קֶדֶם שְׂיִסְפֹּר וְרוּאָה בַתּוֹרָה קֶדֶם שְׂיִלְמְדָנָה, נִמְצָא שְׂהַעֲיִנִים קוֹדְמוֹת לְשְׂפָתִים. וְעוֹד, שְׂהַתִּינוּק רוּאָה קֶדֶם דְּבָרוֹ, עַל כֵּן נִכְתָּב בְּמִקְרָא הַדָּס, הַדּוּמָה לְעֵינָיו, קֶדֶם הָעֶרְבָה, הַדּוּמָה לְשְׂפָתִים.

נִמְצָא, כִּי בְּאֵלוּ הָאֲרֵבָעָה רְאִשִׁים שְׂבִצְמָחִים, שְׂדוּמִין לְאֲרֵבָע רְאִשֵׁי הַגּוֹף, אֲשֶׁר בָּם מוֹדָה וּמְהַלֵּל אֶת מְלִכּוֹ תְמִיד, יֵשׁ לוֹ לְאֶדָם לְשַׁבַּח לְיוֹצְרוֹ בְּזָה הַחֹג, שְׂנִקְרָא "לַה", עַל שֵׁם: "כָּל עֲצָמֵתִיתֵי אִמְרָנָה ה' מִי כְמוֹד" (תהלים לה).
.ע

וְהַכִּי אֵיתָא בְּמִדְרַשׁ וַיִּקְרָא רַבָּה, פֶּרֶק ל (יד): רַבִּי מְנַי פָּתַח: "כָּל עֲצָמֵתִיתֵי תִּאֲמָרְנָה ה' מִי כְמוֹד", לֹא נֶאֱמַר הַפְּסוּק הַזֶּה אֶלָּא בְּשִׁבְלֵי שְׂהַשְׂדֵרָה שְׂבִלְלוֹב דּוּמָה לְשְׂדֵרָה שֶׁל אֶדָם וְהַדָּס דּוּמָה לְעֵינוֹ וְעֶרְבָה דּוּמָה לְפִה (*)

וְאֶתְרוּג דּוּמָה לֵלֵב. אָמַר דָּוִד: אֵין בְּכָל הָאֲבָרִים (*) גְּדוֹל מֵהֶם, אֵלֶּא (*) שְׁשֻׁקוּלִין כְּנֶגֶד כָּל הַגּוּף, הֵרִי "כָּל עֲצָמוֹתַי תִּאֲמַרְנָה ה' מִי כְמוֹדִי".

נפש יהודה ואתרוג דומה. לו, ללב. לפי שדומה, הלולב לאבר השדרה של אדם שגם בשדרה הוא חיות האדם אחר הלב כלומר הלב הוא עיקר וראשון שחיות האדם תלוי בו ושני לו השדרה והשדרה של אדם הצלעות קבועין בו כמו השדרה של לולב שהעליון קבועין בו. וההדס הנקרא ענף עץ עבות, שמכסין העליון העץ עד שאין רואין כל עיקר מהעץ כמו שאין העין ניכר בשעה שהוא עצום והעליון נראין למעלה מהעץ כעין הרואה בכל דבר. השפתיים, שהערבה משודך וחלק כלשון של אדם ודומין לשפתיו שהן חדין כשפתי אדם: **גדול מהם**. חשוב: **ששקולין**. הד' אברים:

וְאֶמְרִינָן נְמִי הֵתָם: "פְּרִי עֵץ הַדֶּר, זֶה אֶתְרוּג, שֶׁהוּא דּוּמָה לֵלֵב; "כַּפַּת תְּמָרִים", זֶהוּ שְׁדָרוֹ שֶׁל אָדָם, שְׁדוּמָה לְשְׁדָרוֹ שֶׁל לּוּלֵב; "וְעֵנָף עֵץ עֲבוֹת", אֱלוֹ הָעֵינַיִם, שְׁדוּמִין לְעֵלָה שֶׁל הַדָּס; "וְעֵרְבֵי נַחַל" אֱלוֹ הַשְּׁפָתַיִם, שְׁדוּמִין לְעֵלָה שֶׁל עֵרְבָה. וַיִּמָּה שְׁאָדָם חוּטָא בְּאֱלוֹ הָאֲרָבָעָה אֲבָרִים, כְּשֶׁאָדָם עוֹשֶׂה תְּשׁוּבָה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מְכַפֵּר לוֹ בְּאֱלוֹ הָאֲרָבָעָה מֵיָיִן.

וְגַם כֵּן רָמְזָה תּוֹרָה בְּשִׁמּוֹת שְׁקָרָאָה לְאֱלוֹ הָאֲרָבָעָה מֵיָיִן, לְהוֹדִיעֵנוּ, כִּי לֹא צָוָה לְקַחְתָּם לְשִׁמְחַת קְלוֹת רֹאשׁ, אֵלֶּא לְהוֹדוֹת בָּהֶם לְהַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא הַמְצַמִּיחֵם וּמְגַדְלֵם וּלְהוֹרוֹת לָנוּ, שְׁכָל הַנִּבְרָא בְּעוֹלָם הַכֹּל מֵאֲתוֹ וְאֵל יִבְטַח אָדָם בְּעִשְׂרוֹ וּבְגִבּוֹרָתוֹ וְרַב טוֹבוֹ, אֲבָל יִדַּע שְׁכָל הַנִּבְרָאִים שֶׁבְּעוֹלָם אֵין גְּדוֹלִים וְקִיּוּמָם אֵלֶּא בְּחֹסֶד הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא וּבְמִאֲמָרוֹ. וְלָזֶה רָמְזוּ, בְּאֶמְרָם בְּמִדְרָשׁ הַנֶּזְכָּר: "פְּרִי עֵץ הַדֶּר", זֶה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, דְּכַתִּיב בֵּיה: "הוֹד וְהָדָר לְבִשְׁתִּי" (תהלים קד, א); "וְכַפַּת תְּמָרִים", זֶה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, דְּכַתִּיב בֵּיה: "צִדִּיק כִּתְמָר יִפְרָח" (שם צב, יג); "וְעֵנָף עֵץ עֲבוֹת", זֶה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, דְּכַתִּיב בֵּיה: " (*) וְהוּא עֹמֵד בֵּין הַהַדְסִים" (זכריה א, ח); "וְעֵרְבֵי נַחַל", זֶה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, דְּכַתִּיב בֵּיה: "סִלּוֹ לְרֹכֵב בְּעֵרְבוֹת" (תהלים סח, ה). וְכֵן אֵיתָא בְּפִסְקִיקְתָא (כח).

נפש יהודה והוא עומד. והוא הוא שמו של הקב"ה:

וּלְכַוְנָה זֹאת רָמְזוּ, בְּאֶמְרָם בְּפֶרֶק לּוּלֵב הַגְּזוּל (סוכה לו, ב): אָמַר רַבִּי חִיָּא בַר אֲבָא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מוֹלִיךְ וּמִבִּיא (*) לְמִי שְׁאֲרָבַע רוּחוֹת שָׁלוֹ, מְעַלָּה וּמוֹרִיד לְמִי שֶׁהִשְׁמִים וְהָאֲרָץ שָׁלוֹ. רוּצָה לוֹמַר, לְהוֹדוֹת לְבוֹרָאוֹ (*) שְׁבָרָא כָּל זֶה לְשִׁמְשׁוֹ.

נפש יהודה למי שארבע רוחות שלו. מצוה זו אנו עושין לשמו כן מראה בהנפתו שמנענע לארבע רוחות העולם: **שבֵּרָא**. שמים וארץ וכל אשר בו לעבדו:

וְאֶמְרִינָן נְמִי עָלָה: מוֹלִיךְ וּמִבִּיא לְעֶצֶר רוּחוֹת רְעוֹת, מְעַלָּה וּמוֹרִיד (*) לְעֶצֶר טְלָלִים רְעִים. כָּל זֶה רוּמְזוֹ, שֶׁהַכּוֹנֵן לְבִקְשׁ מֵהָאֵל יִתְבָּרַךְ עַל הָעֵתִיד וּלְהוֹדוֹת לוֹ עַל שְׁעֵבֵר. וְאֵל יִחְשֵׁב שׁוּם אָדָם (*) שְׁיִכּוֹלָה לְבֹא בְּרָכָה וְטוֹבָה וְהַצְּלָחָה אֵלֶּא עַל פִּי דְבוּרוֹ.

נפש יהודה לעצור טללים רעים. כי הטל אינו נעצר רק שאין בו ברכה אז הטל רע בעולם: שיכולה לבוא טובה בעולם. לפי מנהג העולם אין זה שאין בא שום דבר בעולם אלא לפי דבורו של הקב"ה וגזירתו:

והרב המורה גלה בספרו הנקבד טעם למצוה זאת: כְּדִי לְזַכֵּר שֶׁהַבְּיָאָם הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ (*) מִמְקוֹם שֶׁאֵין שָׁם פְּרִי, אֶרֶץ מְלַחָה לֹא תֵשֵׁב, אֶל אֶרֶץ נְחָלִי מִים, זָבַת חֶלֶב וְדָבָשׁ. וְעַל כֵּן צִוָּה לְקַחַת בְּיָדָם מֵהַדְּבָרִים הַחֲשׂוּבִים שֶׁבָאֶרֶץ.

נפש יהודה ממקום שאין שם פרי. והיינו ממדבר אל ארץ ישראל:

וגם כן יש לנו להודות בכל דור ודור על כל הנסים והנפלאות שעושה עמנו וזווננו ומפרנסנו מטוב הארץ בהיותנו גולים בין העמים.

ולפי שמצוה זו הייתה גדולה וחיביבה בעיני החסידים הראשונים, היו זהירין בה מהבקר עד בואם לבית המדרש ללמד תורה, דגרסינן פרק לולב הגזול (סוכה מא, ב): תניא, אמר רבי אלעזר ברבי צדוק: כִּדְּ הָיָה מְנַהֵגוֹן שֶׁל אֲנָשֵׁי יְרוּשָׁלַם: אָדָם יוֹצֵא מִבֵּיתוֹ לולבו בידו, בֵּא לְבֵית הַכִּנְסֵת לולבו בידו, קורא קריאת שמע לולבו בידו, (*) קורא בתורה ונושא את כפיו מניחו על גבי קרקע, לבקר חולים ולנחם אבלים לולבו בידו, (*) נכנס לבית המדרש משגרו ביד בנו או ביד עבדו או ביד שלוחו. וכל זה היו עושים מרב אהבתם למצות השם יתברך ועבודתו.

נפש יהודה קורא בתורה. צריך להניח הלולב לפי שגולל ס"ת ופותרו: נכנס לבית המדרש. טרוד בשמעתא ויפול מידי:

פרק חמישי [קנ]

הלשונות שנכתבו בתורה על אלו הארבעה מינין, מגלה אֲזַנְנו, שהוא לרמוז גם על ארבעה ראשי הנהר היוצא מעדן להשקות את הגן, שהם ארבעה יסודי עולם השפל, כאשר הוא מפרש במקומו. כי שמות הנהרים היו: "האחד פישון" (בראשית ב, יא), מלשון "פושון", תרגום "פרו ורבו" (שם א, כח); וזאת היא הערבה, שהיא גדלה במקומות הנחלים וצומחת הרבה וסובבת בהרבה מקומות, מה שאין כן במינים האחרים ודומה לנהר הזה, שפתוב עליו, ש"סבב את כל ארץ החוילה" (שם ב, יא), מה שלא נכתב באחרים. "ושם הנהר השני גיחון" (שם שם, יג), זהו ההדס, שצומח שפל בקרוב לארץ ודומה שהוא על גחון, על שם: "על גחון תלך" (שם ג, יד). "ושם הנהר השלישי חדקל" (שם ב, יד), מלשון "דקל" חסר ח"ת. "והנהר הרביעי הוא פרת" (שם), זהו אתרוג, שהוא פרי והשלשה מינין אינם פרי, על כן הוא (*) לבדו והשלשה ביחד.

נפש יהודה לבדו. האתרוג נלקח לבד והלולב והדס וערבה נלקחים יחד:

וגם לשון הנכתב על אלו הארבעה מינין מורה על האבות והאמהות ועל
 עיני העדה שפכל דור ודור, שהם עמודי עולם, כמו שהוא רמוז במדרש
 האמור בפירשת ויקרא רבה (ל, ט): "פרי עץ הדר" (ויקרא כג, מ), זה אברהם
 אבינו, שהדרו הקדוש ברוך הוא בשיבה טובה, שנאמר: "ואברהם זקן"
 (בראשית כד, א) וכתוב: "והדרת פני זקן" (ויקרא יט, לב); "כפת תמרים" (שם כג,
 מ), זה יצחק אבינו, שהיה כפות ועקוד על גבי המזבח; "וענף עץ עבות"
 (שם, ס), זה יעקב אבינו, מה הדס זה (*) רחוש והדוק בעלים, כך היה יעקב
 רחוש והדוק בבנים; "וערבי נחל" (שם, ס), זה יוסף, מה ערבה זו (*) כמושה
 ויבשה בפני שלשה מינין, כך יוסף מת קדם אהיו.

נפש יהודה רחוש והדוק. מנענע ורוחש ומרעיש מפני שהוא מסורבל וממולא בעלים
 והעלים מדובקין בעצו וחופף עליו כך יעקב היו לו הרבה בנים וגם כן היה לו צער גידול בנים
 כמו שאמר עלי היו כלנה: **כמושה ויבשה בפני ג' מינין.** ממהרת לכמוש וליבש יותר משלשת
 מינים הללו לולב והדס ואתרוג:

דבר אחר: "פרי עץ הדר", זו אמנו שרה, שהדרה הקדוש ברוך הוא
 בשיבה טובה, שנאמר: "ואברהם ושרה זקנים" (בראשית יח, יא); "כפות
 תמרים", זו אמנו רבקה, (*) מה תמרה זו יש בה אכל ויש בה קוצים, כך
 העמידה רבקה צדיק ורשע; "וענף עץ עבות", זו אמנו לאה, מה הדס זה
 רחוש בעלים, כך היתה לאה (*) רחוש בבנים; "וערבי נחל" זו אמנו
 רחל, מה ערבה זו כמושה בפני שלשה מינין, כך מתה רחל בפני אחותה.

נפש יהודה מה תמרה זו. האילן שגדלו בו תמרים שהם אוכל וגדלו בו קוצים הם
 הולבין שהם עוקצין כקוצים: **רחושה בבנים.** מרובה בבנים שהיו לה ששה בנים כנגד כל
 שאר נשי יעקב:

ויש אומרים: "פרי עץ הדר", זו סנהדרי גדולה, שהדרם הקדוש ברוך הוא
 בשיבה טובה, דכתיב: "מפני שיבה תקום והדרת" (ויקרא יט, לב); "כפת
 תמרים", אלו תלמידי חכמים, שפופים את עצמם ללמד תורה אלו
 מאלו; "וענף עץ עבות", (*) אלו שלש שורות של תלמידי חכמים שישו שבין
 לפני סנהדרין; "וערבי נחל", אלו (*) שני סופרי הדינין, שהיו עומדין לפני
 הסנהדרין, אחד מימין ואחד משמאל, ודכותה נמי איתא בפסיקתא.

נפש יהודה כפות. דרש לשון כפייה: **אלו שלש שורות.** הם סנהדרי קטנה כנגד ג' בדי
 הדס: **שני סופרי הדינין.** שהיו כותבין הטענות נגד שני בדי ערבות שדי בשתי ערבות:

וכל זה להודיענו, כי בזכות האבות והאמהות וחסדי עולם מתקיימים
 ישראל פשיאין ביניהם ראוי להגן על הדור שיעמדו בזכותו. ועל זה ראוי
 להללו בכל יום ובכל רגע ולפחות אחת בשנה בחג האסיף, שנקרא "חג
 לה'", שהוא ראוי להודות לו ולשבחו ולפארו בכל ההודאות והדברים
 הטובים והנאים שבעולם, על הטובות שעושה האל יתברך עמנו בכל יום
 ועל העתיד

פרק ששי [קנא]

אלו הארבעה מינין הן מפרדין בטעם ובריח כמו קהל ישראל, כי האתרוג יש לו טעם וריח ודומה לצדיק וחס, שמריחין בני אדם ריח מעשיו וחקמתו, הוא הפרי ללמד ממנו בני אדם. וזהו השלם שבכל, על כן הוא ראשון במקרא ונטל יחידי, לפי שהאדם כזה הוא יחידי בדורו. והלולב עושה פרות ואין לו ריח, כמו שיש אדם אשר יש לו חכמה בלא מעשים טובים. וההדס יש בו ריח ואין בו אכל, כמו שיש בני אדם שיש בהם מעשים (*) בלי חכמה אלא בהרגל מדות טובות. והערבה אין בה טעם ולא ריח, כגון אותם שאין בהם לא תורה ולא מעשים טובים. ואף על פי כן נקבצים אלו עם אלו ומתפללים ביחד והקדוש ברוך הוא שומע תפלתם.

נפש יהודה בלי חכמה. בלא תורה אלא בהרגל מדות טובות שהוא נפש טוב והרגיל עצמו לעשות טוב:

והכי גרסינן התם בויקרא רבא: (ל, יב): "פרי עץ הדר" (ויקרא כג, מ), אלו ישראל, מה אתרוג זה יש בו ריח ויש בו אכל, כך הם ישראל, יש בהם בני אדם שהם בעלי תורה ומעשים טובים, "כפת תמרים" (שם), אלו ישראל, מה תמרה זו יש בה אכל ואין בה ריח, כך הם ישראל, יש בהם בני אדם שהם בעלי תורה ואין בהם מעשים טובים; "וענף עץ עבות" (שם), אלו ישראל, מה הדס יש בו ריח ואין בו אכל, כך הם ישראל, יש בהם בני אדם שיש בהם מעשים טובים ואין בני תורה; "וערבי נחל" (שם), אלו ישראל, מה ערבה זו אין בה טעם ולא ריח, כך הם ישראל, יש בהם בני אדם שאין בהם לא תורה ולא מעשים טובים. אמר הקדוש ברוך הוא: לאבדם אי אפשר, אלא יעשו כלן אגדה אחת והן מכפרים אלו על אלו. ואם עשיתם כן אני מתעלה, (*) שנאמר: "הבונה בשמים מעלותו (*) ואגדתו על ארץ יסדה" (עמוס ט, ו). לפיכך משה מזהיר להם לישראל ואומר להם: "ולקחתם לכם" (ויקרא כג, מ).

נפש יהודה שנאמר הבונה בשמים מעלותיו. אימתי הוא מתעלה כשישראל הן אגודה אחת שנאמר: ואגדתו על ארץ יסדה. לפיכך משה מזהיר אגודה אחת ברמז של לולב שנאמר ולקחתם לכם וגו':

וגרסינן נמי במסכת מנחות, פרק הקומץ רבה (כו, א): ארבעה מינין שבולב (*) יש מהן שעושין פרות ויש מהן (*) שאינן עושין פרות. אמרה תורה, (*) שיהיו זקוקין זה לזה. לדרש שתלמידי חכמים זקוקין לבקש רחמים על בעלי בתים, שינצלו מפל מיני פרעניות, כדגרסינן בפרק גיד הנשה (חולין צב, א): אמר רבי לוי: (*) אמה זו כגפן נמשלה; (*) זמורות שבה אלו בעלי בתים, אשכלות שבה אלו תלמידי חכמים, (*) עליון שבה אלו עמי הארץ, (*) קנוקנות שבה אלו ריקנין שבישראל. והינו דשלחו מתם: לבעו רחמי (*) אתפליא על עליא, דאלמלא עליא לא מתקיימין אתפליא. כלומר, שיתפללו תלמידי חכמים על בעלי בתים אשר מכינים להם כל צרכם.

נפש יהודה יש מהן שעושים פירות. אתרוג ותמרים: שאינן עושים פירות. הדס וערבה: שיהו זקוקין. כלומר כולם יהיו כאחת: אומה זו. ישראל כגפן נמשלה, שנא' גפן ממצרים תסיע: זמורות שבה אלו בעלי בתים. דמה הזמורה הזו מוציאה לולבים ועלים ופרי והוא עיקר הגפן כך בעלי בתים גומלי חסד ומחזיקים ידי עניים ומפזרים ממון למלכות בשביל אחיהם ומתקיימים על ידם: עלין שבה. סובלין הריח ומגינים על האשכולות שלא יכס שרב ושמש ורוחות כך עמי הארץ חורשים וזורעים וקוצרים מה שתלמידי חכמים אוכלים: קנוקנות. הם הרכים שבראשי הגפנים דלא חזו למידי: אתכליא על עליא. האשכול על העלין:

וְכָל הַמְּקַיִם מִצְוָה זו כְּהַלְכָתָהּ כְּאֵלוּ מִקְרִיב קִרְבָּן בְּזִמְנוֹ, כְּדִגְרָסִינָן פֶּרֶק לּוּלָב וְעֶרְבָה (סוכה מה, א): אָמַר רַבִּי אֲבָהוּ: כָּל הַמְּקַיִם לּוּלָב בְּאַגְדוֹ וְהַדָּס בְּעֵבּוֹתוֹ מַעֲלָה עָלָיו הַפְּתוּב כְּאֵלוּ בְּנֵה מְזִבַּח וְהַקְרִיב עָלָיו עוֹלָה, שְׁנֵאמַר: " (* אֶסְרוּחַג (* בְּעֵבְתֵימ *) עַד קִרְנוֹת הַמְּזִבֵּחַ" (תהלים קיח, כז). וְאֶמְרִינָן עָלָה (סוכה מה, ב): אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן הַמְּחוּזֵי מְשׁוּם רַבִּי יוֹסִי הַמּוֹכְסִי: כָּל הָעוֹשֶׂה (* אֶסוּר לְחַג בְּאַכִּילָה וּבִשְׂתֵיָהּ, כְּאֵלוּ בְּנֵה מְזִבֵּחַ וְהַקְרִיב עָלָיו קִרְבָּן, שְׁנֵאמַר: "אֶסְרוּ" וגו'.

נפש יהודה אסרו. אגודה של לולב: בעבותים. בהדס שהוא עבות של ג' בדין קליעה: עד קרנות. הרי הוא לכם כמתן דמים שבקרנות המזבח: איסור לחג. אגודה לחג באכילה ושתייה שקורא לחג עונג במאכל ומשתה ויש אומרים יום שלאחר החג אסרו בעבותים בבהמות עבות ושמינות:

וְאִי־עֲלֵפִי שְׁמֹן הַתּוֹרָה לֹא הֵיְתָה מִצְוֹת לּוּלָב אֶלָּא יוֹם אֶחָד, (* זולתי בַּמִּקְדָּשׁ, דְּכַתִּיב: "וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן וְגו' וּשְׂמַחְתֶּם" וגו' ויקרא כג, ט), מִשְׁחָרֵב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ הִתְקִין רַבּוֹ יוֹחָנָן בֶּן זַפְאִי, שְׂיֵהָא לּוּלָב נָטַל בְּמִדְיָנָה זָכַר לַמִּקְדָּשׁ. וְאֶמְרִינָן עָלָה, בְּפֶרֶק לּוּלָב הַגְּזוּל (סוכה מא, א): מִנְּא לָן דְּעֵבְדִּינָן זָכַר לַמִּקְדָּשׁ? אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: דְּאָמַר קָרָא: "כִּי אַעֲלֶה אֶרְכָּה לָךְ וּמִמְכּוֹתֶיךָ אֶרְפְּאֵךְ נְאֻם־ה' כִּי נִדְחָה קְרָאוּ לָךְ צִיּוֹן הִיא דִּרְשׁ אִין לָהּ" (ירמיה ל, יז), מְכַלְל דְּבַעֲיָא דְרִישָׁה.

נפש יהודה זולתי במקדש. אך בבית המקדש לבד היו נוטלין כל שבעה ולא בשאר מקומות שבא"י:

וּתְנִן בְּפֶרֶק לּוּלָב וְעֶרְבָה (מה, א): בְּכָל יוֹם וַיּוֹם מְקִיפִין אֶת הַמְּזִבֵּחַ פְּעַם אַחַת וְאוֹמְרִים: "אֶנָּה ה' הוֹשִׁיעָה נָא" (תהלים קיח, כה). רַבִּי יְהוּדָה אוֹמַר: " (* אֲנִי וְהוֹ הוֹשִׁיעָה נָא". (* אוֹתוֹ הַיּוֹם מְקִיפִין אֶת הַמְּזִבֵּחַ שְׁבַע פְּעָמִים. וְעֲשִׂיו שְׂאִין לָנוּ, בְּעוֹנוֹתֵינוּ, מְזִבֵּחַ מְקִיפִין אֶת הַתֵּבָה. וּבִירוּשָׁלַיִם (* אֵיתָא: זָכַר לִירִיחוֹ. וְסֻדָּר יוֹם הַשְּׁבִיעִי אֵיתִיהָ בְּפֶרֶק הַבָּא.

נפש יהודה אני והו. בגימטריא אנא ה' וגם הוא שם אחד משבעים ושתיים שמות הכתובים בגי' מקראות הסמוכין בפרשת ויהי בשלח ויסע וגו' ויבא בין מחנה וגו' ויט משה את ידו וגו' ושלשתן בני שבעים ושתיים אותיות הן ומהן שם המפורש אות ראשון של פסוק ראשון ואחרונה של אמצעי וראשונה של אחרון וכן בזה הסדר כולן השם הראשון והו וי"ו של ויסע ה"א דכל הלילה וי"ו דויט ושם השלשים ושבע הוא אני אל"ף דמאחריהם ונו"ן ראשון דהענן בחשבון של מפרע ויו"ד דרוח קדים: ואותו היום. השביעי שהוא הושענא רבה: איתא זכר ליריחו. שמקיפין שבעה פעמים כמו שהיו מקיפין שבעה פעמים את העיר יריחו:

פרק שביעי [קנב]

ימי חול המועד הם הימים שבין ראשון ושביעי של פסח וראשון ושמיני של סכות. ואף על פי שמן התורה לא מצינו מפרש שאסורים במלאכה, כיון שנקראים "מקרא קדש" ראויים הם לאסורם במקצת מלאכות. כדגרסין במסכת חגיגה, פרק אין דורשין (יח, א): תנו רבנן: " (*) אתחג המצות תשמור" (ש ו ת כג, טו), למד על חלו של מועד שאסור בעשיית מלאכה, דברי רבי יאשיהו. רבי יונתן אומר: קל וחמר: ומה (*) ראשון ושביעי, שאין קדשה לפנייהם ולאחריהם, אסורין בעשיית מלאכה, חלו של מועד, שיש קדשה לפנייהם ולאחריהם, אינו דין שיהיו אסורין בעשיית מלאכה. (*) ששת ימי בראשית יוכיחו, שיש קדשה לפנייהם ולאחריהם ומתירין בעשיית מלאכה, מה לששת ימי המעשה שאין בהם קרבן מוסף, תאמר בחלו של מועד שיש בו קרבן מוסף. (*) ראש חדש יוכיח, שיש בו קרבן מוסף ומתיר בעשיית מלאכה. מה לראש חדש, שכן אין קרוי "מקרא קדש", תאמר בחלו של מועד, שכן קרוי "מקרא קדש", הואיל וקרויין "מקרא קדש", דין שיהיו אסורין בעשיית מלאכה.

נפש יהודה את חג המצות תשמור. שבעת ימים לימד על חולו של מועד שאסור בעשיית מלאכה דרוש ביה את חג המצות תשמור וכל תשמור אזהרת לא תעשה הוא שמרהו מן המלאכה: ראשון. יום טוב הראשון והאחרון: ששת ימי בראשית. ששת ימי כל שבוע ושבוע בין שתי שבתות הן יושבין הרי קדושה לפנייהם ולאחריהם: ראש חודש יוכיח. אף אתה אל תתמה על חולו של מועד וכו'.

תנא אידך: " (*) כל מלאכת עבודה לא תעשו" (ויקרא כג, לו), למד על חלו של מועד שאסור בעשיית מלאכה, דברי רבי יוסי הגלילי, רבי עקיבא אומר: אינו צריך, הא הכתוב אומר: "אלה מועדי ה' (*) מקראי קדש" (שם שם, ד), במה הכתוב מדבר, אי בראשון הרי כבר נאמר: "שבתון" (שם שם, לו) ואי בשמיני הרי כבר נאמר: "שבתון" (שם)? הא אין הכתוב מדבר אלא בחלו של מועד, שאסור בעשיית מלאכה.

נפש יהודה כל מלאכת עבודה לא תעשו וכו'. וסמך ליה שבעת ימים תקריבו אשה לה' לימד על חולו של מועד וכו' והכי דריש ביה לא תעשו שבעת ימים ובחג הסוכות כתיב דעליה קיימא הד מתני' בתורת כהנים: מקראי קודש. משמע קדשהו בעשיית מלאכה:

תנא אידך: "ששת ימים תאכל מצות וביום השביעי (*) עפרת" (דברים טו, ט), מה ז' עצור אף ו' עצור. אי מה ז' עצור בכל מלאכה אף ו' עצור בכל מלאכה? תלמוד לומר: "השביעי עפרת", השביעי עצור בכל מלאכה ואין ו' עצור בכל מלאכה. (*) שלא מסרן הכתוב אלא לחכמים, לומר לה' אי זה יום מתיר ואי זה יום אסור, איזו מלאכה אסורה ואי זו מלאכה מתרת.

נפש יהודה עצור. ממלאכה כדכתיב בהאי קרא גופיה לא תעשה מלאכה: שלא מסרן הכתוב אלא לחכמים. כלומר מאחר שאמר לך הכתוב שהן עצורין ממלאכה ולא בכולן ולא פירש איזו מותרות ואיזו אסורות דע וראה שלא מסרן אלא לחכמים היודעים להבין על איזו להטיל ההיתר ועל איזו להטיל האיסור והם יאמרו איזה יום הוא יום טוב על פי ראיית

הלבנה ואסור בכל מלאכה ואיזה חולו של מועד שאינו אסור בכל מלאכה ועל חולו של מועד יגידו לך איזו מלאכה אסורה שאינה דבר האבד ואיזו מלאכה מותרת שהיא דבר האבד :

פְּרָטִי הַמְּלָאכּוֹת הַמִּתְּרוֹת אֵין זֶה מְקוֹמָן אֶלָּא בְּאֶרֶן הַעֲדוֹת, אֶבֶל זֶה הַכֶּלֶל, מֵאַחַר שֶׁעָקַר אֶסְרוֹן מִדְּרַבָּנָן הַתִּירוּ בָּהוֹן כָּל צָרְכֵי רַבִּים וְכָל דְּבַר הָאֲבֵד, אֶפְלוּ שֶׁל יָחִיד, וְכָל שְׂאִינוּ מַעֲשֶׂה אִמּוֹן וְכָל מָה שֶׁצָּרִיךְ לְמוֹעֵד. וְגַם הַתִּירוּ בָּהֶם כָּל פּוֹעֵל שֶׁצָּרִיךְ לְהַרְוִיחַ לְצָרְךָ הַמוֹעֵד, אִם אֵין לוֹ מָה יֵאכֹל, וְלִשָּׂא וּלְתוֹן בְּדַבָּרִים כְּאֵלוֹ וּבְלֵבָד שִׁיחָא בְּצַנְעָה וּמִבְּדֵל מִימּוֹת הַחוּל, הַכֵּל כְּפִי שֶׁהוּא מְפָרֵשׁ בְּמְקוֹמוֹ כָּל דְּבַר בְּפִרְט.

וְאִף־עַל־פִּיכֹן יִזְהַר כָּל אָדָם שֶׁלֹּא יִקַּל בְּעֵינָיו שְׁבִיתַת חוּל הַמוֹעֵד בְּכָל יְכַלְתּוֹ, שֶׁחֲמוֹר עֲנָשׁוֹ, כְּדִגְרָסִינָן בְּפִסְחִים, פֶּרֶק עֲרַבֵי פִסְחִים (קִיח, א) וּבְמִסְכַּת מִכּוֹת, פֶּרֶק אֵלוֹ הוֹן הַלּוֹקִין (כג, א) : אָמַר רַב שֶׁשֶׁת : כָּל (*) הַמְּבַזֶּה אֶת הַמוֹעֲדוֹת כְּאֵלוֹ עוֹבֵד עֲבוּדָה זָרָה, שֶׁנֶּאֱמַר : "אֱלֹהֵי מִסְכָּה לֹא־תַעֲשֶׂה לְךָ" (שְׁמוֹת לד, יז) וְסָמִיךְ לִיָּה : " (*) אֶת־חַג הַמִּצּוֹת תִּשְׁמֹר" (שִׁם שם, יח).

נפש יהודה המבזה את המועדות. העושה מלאכה בחול המועד שהיא אסורה לו ואינו נוהג בה קצת קדושה לכבדה באכילה ושתיה יותר משאר ימי החול : **את חג המצות תשמור**. שבעת ימים ונלמד מיניה איסור מלאכה בחול המועד והיינו כל שבעת ימים :

וּבִיּוֹם הָאֲחֵרוֹן שֶׁל חוּל הַמוֹעֵד מַחַג הַסְּפּוֹת נִקְרָא יוֹם הוֹשַׁעְנָא רַבָּה. (*) וְלִיל שְׁבִיעֵי נִקְרָאת לִיל הַחוֹתֶם, לְפִי שֶׁבַחג נִדְוִנִין עַל הַפִּים וְהַכֵּל הוֹלֵךְ אַחַר הַחֲתוּם. וַיֵּשׁ אוֹמְרִים, שֶׁהִיא גַם כֵּן (*) חוֹתֶם חֵי בְּנֵי אָדָם. וּרְמִזוּ הַרְמַבִּי'ן, בְּפִסּוּק : "סָר צֶלֶם מֵעֲלֵיהֶם" (בַּמִּדְבָּר יד, ט). (*) וְכֵן עֲמָא דְּבַר. וּמִרְבִּין בְּסֵעוּדָתוֹ כְּמוֹ בְּיוֹם טוֹב וּמוֹסִיפִין בּוֹ מִזְמוֹרִים וְנִירוֹת וְנוֹטְלִים בּוֹ עֲרָבָה חֲדָשָׁה זָכַר לְמִקְדָּשׁ. וּפְלִיגֵי בָּהּ בְּפֶרֶק לוּלָב וְעֲרָבָה (סוּכָה מד, א). אִיתְּמַר : רַבִּי יוֹחָנָן וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, חֵד אָמַר : עֲרָבָה (*) יִסוּד נְבִיאִים ; וְחֵד אָמַר : עֲרָבָה (*) מְנַהֵג נְבִיאִים. וְאַסִּיקְנָא : אָמַר (*) אֵיבּוֹ : אֲנָא הוּא קְאִימְנָא קַמִּיהַ דְּרַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי צְדוּק וְאִיתֵי הוּא גְבַרָא עֲרָבָה לְקַמִּיהַ, (*) חֲבִיט חֲבִיט וְלֹא בְּרִיךְ, קְסָבֵר (*) מְנַהֵג נְבִיאִים הוּא. וְעַל כֵּן אֵין מְבָרְכִין עֲלֵיהַ. וְאַסִּיקְנָא, דְּרַב שֶׁשֶׁת דְּאָמַר שֶׁעוֹרָא אֶפְלוּ עָלָה אֶחָד בְּבַד אֶחָד (*) וְשֶׁאֵין אָדָם יוֹצֵא יָדֵי חוּבְתוֹ בְּעֲרָבָה שֶׁבְּלוּלָב, אֶלָּא בְּעֲרָבָה חֲדָשָׁה בְּפִי עֲצָמָה. וְשִׁמְעֵתִי, שִׁישׁ בָּהּ סִגְלַת שְׁמִירָה לְמִתְכַּוֵּן בָּהּ, בְּסִפְנֵת דְּרָכִים. וְהַכֵּל כְּפִי כְּשֶׁר מַעֲשִׂיו וְטוֹב כְּוָנָתוֹ וְהַבּוֹטַח בְּהִי בְּצֵל שְׂדֵי יִתְלוּן.

נפש יהודה וליל שביעי. ליל הושענא רבה נחתם הגזר דין על מה שנגזר בחג מהגשם : **חותם חיי בני אדם**. שמראין לאדם מה שנגזר עליו ביום הדין ע"י צלו שרואה בליל הושענא רבה באור הלבנה מה שנחסר מצלו בבואה דבבואה ודבר זה פשוט בזוהר : **וכן עמא דבר**. כלומר כן נוהגין לראות בצלו כי אמת הוא : **יסוד נביאים**. הוא תקנות נביאים אחרונים חגי זכריה ומלאכי שהיו מתקנים תקנות לישראל מאנשי כנסת הגדולה : **מנהג נביאים**. הנהיגו את העם ולא תקנו להם ונפקא מינה דלא בעי ברכה דליכא למימר וצונו דאפילו בכלל לא תסור ליתא : **איבו**. אבוב דרב : **חביט**. לשון נענוע והכאה : **מנהג נביאים הוא**. בגבולין ולא יסוד נביאים הלכך אינה צריכה ברכה : **ושאין אדם יוצא ידי חובתו**. בהושענא רבה שהוא יום לקיחת ערבה בפני עצמה ולחבוט אותה ויש נושאין אצלם העץ מה שנשאר להם מחבטתם ואומרים שהיא סגולה לנושאה כונתם היא טובה להחזיק תועלת המצות מכל

פרק שמיני [קנג]

יום שמיני עֲצַרְתָּ נִקְרָא בְּשֵׁם "עֲצַרְתָּ", לְפִי שֶׁאָמַר הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל: עֲצַרְתִּי אֶתְכֶם לְפָנַי, כְּמִלְדָּה שֶׁזָּמַן בְּנִי לְסְעוּדָה לְיָמִים קְצוּבִים, (*) כִּינּוּן שֶׁהִגִּיעַ זְמַנּוֹ, אָמַר: בְּבִקְשָׁה מִכֶּסֶם, עֲכָבוּ עִמִּי יוֹם אֶחָד, שֶׁקִּשְׁתָּה עָלַי פְּרֻדְתְּכֶם, כְּדֹאִיתָא בּוֹיִקְרָא רַבָּא.

נפש יהודה כיון שהגיע זמנו. לילך שכל ימי הסעודה היה קצוב להם:

וגם דרשו בפסוק: " (*) תרחלק לשבעה וגם לשמונה' (קהלת יא, ב), "תרחלק לשבעה', אלו שבעת ימי החג; "וגם לשמונה', זה חג שמיני עֲצַרְתָּ.

נפש יהודה תן חלק. לכבוד היום טוב ולשמוח בו באכילה ושתייה לשם מצוה:

וּגְרַסִּינָן בְּפִסְיִקְתָּא (ט): אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: רֵאוּיָה הִיְתָה עֲצַרְתָּ שֶׁל חַג (*) לְהִיּוֹת רְחוּקָה מִמֶּנּוּ חֲמִשִּׁים יוֹם, כְּשֵׁם שֶׁהֲעֲצַרְתָּ רְחוּקָה מִן הַפִּסַּח חֲמִשִּׁים יוֹם, וּמִשְׁלוֹ מִשָּׁל, לָמָּה הִדְבַּר דּוֹמָה: לְמִלְדָּה שֶׁבָּאתָ לּוֹ שְׂמֵחָה וְהָיוּ לוֹ בָנוֹת נְשׂוּאוֹת בְּמִקּוֹם קָרוֹב וּבָנוֹת נְשׂוּאוֹת בְּמִקּוֹם רְחוּק, אֵלּוּ שֶׁהָיוּ נְשׂוּאוֹת בְּמִקּוֹם קָרוֹב, (*) דְּאִיתָ בְּיוֹמֵיהָ דְּיִיזְלוֹן וְיִיתוֹן, וְאֵלּוּ שֶׁהָיוּ נְשׂוּאוֹת בְּמִקּוֹם רְחוּק, דְּלִיתָ בְּיוֹמָא דְּיִיזְלוֹן וְיִיתוֹן. אָמַר הַמֶּלֶךְ: אֲנִי וְאַתֶּם (*) נְשִׂמַח בְּיוֹם אֶחָד. כִּדָּ בְּפִסַּח, עַל־יְדֵי שִׁישְׂרָאֵל (*) יוֹצְאִין מִן הַחֲרָף אֶל הַקִּיץ, לְפִיכָד הִיא רְחוּקָה מִמֶּנּוּ חֲמִשִּׁים יוֹם, דְּאִיתָ בְּיוֹמֵיהָ דְּיִיזְלוֹן וְיִיתוֹן, אֲבָל בְּחַג, עַל־יְדֵי שִׁישְׂרָאֵל נִכְנָסִין מִהַקִּיץ לַחֲרָף, קִשְׁתָּה לָהֶם טְרַחְוֹת דְּרַכִּים, אֵינָה רְחוּקָה מִמֶּנּוּ חֲמִשִּׁים יוֹם, דְּלִיתָ בְּיוֹמָא דְּיִיזְלוֹן וְיִיתוֹן. אָמַר הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: אֲנִי וְאַתֶּם נְשִׂמַח בְּיוֹם אֶחָד, הֲכָא נִמְי אָמַר: "עֲצַרְתָּ תְהִיָּה לְכֶסֶם" (במדבר כט, לה) וּלְהֵלֵן אָמַר: "עֲצַרְתָּ לְה' אֱלֹהֶיךָ" (דברים טז, ח). וְכָתִיב: "זֶה־הַיּוֹם עֲשֵׂה ה' נְגִילָה וְנִשְׂמָחָה בּוֹ" (תהלים קיט, כד), רוֹצָה לומר, עִמּוֹ.

נפש יהודה להיות. שמיני עצרת חמשים יום אחר החג: דאית ביומיה. כלומר ימים מועטין שבקרוב הם דרים ובמהרה יכולין לבוא ולחזור לביתם: נשמח ביום אחד. ואחר כן תלכו כי לא בקרוב ימים יכולין לבוא אלי: יוצאין מן החורף. אחר הפסח מתחיל הקיץ והדרכים מתוקנים ויכולין לחזור לעלות לרגל בחג השבועות בתוך חמשים יום מה שאין כאן בחג שמתחיל עת הגשם והדרכים מקולקלים על כן צוה הקב"ה לעשות יום שמיני של חג מיד אחר החג ולא אחר חמשים יום כדי שהקב"ה ישמח עם ישראל יום אחד וזה שאמר עצרת לכם וכתוב עצרת לה' שניהם יחד בשמחה וכן נשמחה בו עמו עם הקב"ה ישראל בשמחה:

כְּתַב הַרְמְבִּין, בְּפִרְשֵׁת "אָמַר אֶל הַכְּהֻנִּים": (*) וְעַל דְּרָדָה הָאֵמֶת, "שִׁשְׁתַּת יָמִים עֲשֵׂה ה' אֶת־הַשְּׂמִימִים" (שמות לא, יז), וּבִיּוֹם הַשְּׂבִיעִי הוּא שְׂבִיבָת וְאֵין לוֹ בֶּן זוּג וְכִנְסֶת יִשְׂרָאֵל הִיא בֵּת זוּגוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֵת הָאָרֶץ". (*) וְהִנֵּה הִיא שְׂמִינֵי עֲצַרְתָּ, כִּי שֵׁם נֶעְצַר הַכֹּל. וְצִוָּה בְּחַג הַמִּצּוֹת שְׂבִיעֶת יָמִים בְּקִדְשָׁה

לפְּנֵיהֶם וּלְאַחֲרֵיהֶם, (*) כִּי כָּל־שֶׁמֶן קְדוֹשִׁים וּבְתוֹכָם הִ' . (*) וּמָנָה מִמֶּנּוּ תִשְׁעָה וְאַרְבָּעִים יוֹם וְהַשְּׁבוּעוֹת כִּימֵי עוֹלָם. (*) וְקִדְּשׁ יוֹם שְׁמִינִי, כְּשִׁמְיִנִי שֶׁל חַג (*) וְהַיָּמִים הַסְּפוּרִים בֵּינֵתֶיךָ כְּחֹלוֹ שֶׁל מוֹעֵד בֵּין הָרֵאשׁוֹן וְהַשְּׁמִינִי בְּחַג. (*) וְהוּא יוֹם מִתֵּן תּוֹרָה, שֶׁהָרָאָם בּוֹ אֶת אֱשׁוֹ הַגְּדוּלָּה וּדְבָרָיו שֶׁמְעוּ מִתּוֹךְ הָאֵשׁ. וְלִכְךָ יִקְרָאוּ חֻכְמִים בְּכָל מְקוֹם חַג הַשְּׁבוּעוֹת "עֶצְרַת", כִּי הוּא כְּיוֹם שְׁמִינִי שֶׁל חַג, שֶׁקָּרָאוּ הַכְּתוּב בֵּן. וְזֶהוּ מֵאִמְרָם: שְׁמִינִי רָגַל בְּפָנַי עֲצָמוּ הוּא, (*) לְעִנְיִן פִּז"ר קש"ב. (*) וְתִשְׁלֹמִין דְּרֵאשׁוֹן הוּא, כִּי גַם הוּא אֲצִילוֹת הָרֵאשׁוֹנִים וְאֵינוֹ בְּאַחֲדוֹת שְׁלֵהֶם. וְלִכְךָ יִזְכָּר בְּפָרְשַׁת "כָּל הַבְּכוֹר" שֶׁלֹּשָׁה רְגָלִים: חַג הַמִּצּוֹת וְחַג הַשְּׁבוּעוֹת - וְחַג הַסִּפּוּת שֶׁבַע יָמִים, וְלֹא יִזְכָּר הַשְּׁמִינִי, (*) כִּי שֵׁם אָמַר: "יִרְאֶה כָּל־זְכוּרָךְ". עַד כָּאן. (*) וּמִי שִׁיבִין שׁוֹם דָּבָר בְּהַנְיֹוֹת יִשְׁפִּיל וְיִמְצָא הָאֲמֶת.

נפש יהודה ועל דרך האמת. שיש בו פירוש על דרך הקבלה מלבד הפשוטה שבת אין לו זוג ליום א' יש יום ב' ליום ג' יום ד' ליום ה' יום ו' ונתן הקב"ה ישראל לבן זוגו שנאמר ואת הארץ לרבות כנסת ישראל שנאמר כי תהיו אתם ארץ חפץ ארץ החיים ועלו במחשבה מקדם וזה הארץ לפני יסדת וארץ היינו הגוף שנברא מהארץ ונשמה נרמז באת השמים חשבון נשמה ועל כן ישראל שומרים שבת וזהו ושבתה הארץ שבת לה' ועיקר התגלות שמירת שבת היא ע"י הארץ בשמיטה ויובל וזה ששת ימים תעבוד וביום השביעי תשבות בחריש ובקציר תשבות ונקרא שבת הארץ הכל לז' כמו שבת וכן קיום הארץ עד ז' אלפים ואז יהיה שבת וישראל קבלו עליהם השבת במרה ועי"כ נתן הקב"ה את התורה לעסוק בה ביום מנוחה וזהו שאמרו נעשה מה שקבלו היינו שבת ועל ידה נשמע לקבל התורה ועי"כ אמר זכור ושמור והיא מצוה ראשונה לתועלת האדם בעשרת הדברות ועי"כ ישראל בת זוגו ובוזה גמר הבריאה ועיקר קיום הבריאה הוא על ידי הארץ והיינו שבת וזה הארץ יראה ושקטה בנעשה ונשמע כדאמרין: **והנה היא שמיני עצרת.** ישראל הם השמיני שיום השבת הוא השביעי והם הזוג שלה כי שם נעצר הכל הקב"ה וישראל ושבת כי השמיני נקרא עצרת וישראל הם שמיני לשבת ועל ידה קיום העולם כדאמרין ועדות להקב"ה ועי"כ השכינה נעצר בישראל: **כי כלם קדושים.** כל ימי השבעה של פסח הם לבד להקב"ה וישראל וכל ערל לא יאכל בו מה שאין כן בשבעת ימי הסוכות שהיה גם חלק בקרבנות לשבעים אומות: **ומנה.** מפסח מ"ט ימים עם השבועות, שצריך גם כן למנות כל שבוע כימי עולם כסדר של העולם שבעה ימים הם שבוע אחד: **וקדש יום שמיני.** אחר שמנה מ"ט יום שהם שבעה שבועות וכל שבוע שבעה ימים ויום השמיני אחר סוף השבוע השביעי הוא שבועות וקראו עצרת כמו עצרת של חג שהוא יום שמיני של חג ושבועות הוא שמיני של פסח: **והימים הספורים.** בין פסח לשבועות אע"פ שהם מ"ט ימים הם נמנן לשבוע ושבוע שהוא ז' ימים כז' ימי המועד בסוכות ויום השמיני עצרת כך שבועות עצרת לפסח ועי"כ צוה הקב"ה למנות להראות שהוא שייך לפסח כעצרת דחג אך למה עצרת דחג סמוך ועצרת דפסח רחוק פירשנו למעלה: **והוא יום מתן תורה.** ח' דחג הוא כיום הח' דשבועות שהוא מ"ת להקב"ה וישראל כך יום שמיני של חג היה להקב"ה ולישראל ולא יתערב זר ביניהם כי לא הקריבו קרבן ביום השמיני לשם אומה כמו בז' ימים של חג רק לה' ולישראל: **לענין פז"ר קש"ב.** פייס והוא שהכהנים היתה עבודתם בחג חוזרין חלילה וביום הח' היה הגורל מחדש מי שיעבוד. זמן שאומרים שהחיינו. רגל בפני עצמו שאומרים יום שמיני חג עצרת ולא חג הסוכות ויש אומרים על שעולה למנן אבילות לשבעה ימים. קרבן שלא היו מקריבין בו אלא פר אחד נגד ישראל ולא במדרגת שאר הימים שהיו פוחתין והולכין בו שמדרגת ע' פרים נגד האומות. שיר בפני עצמו שיר מיוחד היה ללוים למנצח על השמינית. ברכה שמברכין המלך שנאמר ביום השמיני שלח את העם ויברכו את המלך: **ותשלומין דראשון הוא.** יום הח' כי הוא נאצל מן הראשונים פי' הוא אצילות סמוך אצל ימים הראשונים והוא עיקר החג ואינו כאחדות שלהם כימים הראשונים של חג כי הוא קדוש לה' ולישראל לבדו: **כי שם אמר.** בשלש רגלים בפי' ראה חג הסוכות שבעת ימים וכו' משום שאמר יראה כל זכורך שהם במדת זכר ושמיני העצרת במדת נקבה שמקבלין בו ישראל השפע הטובה וברכה לכל השנה: **ומי שיבין שום דבר בהוויית.** בסוד הקבלה והספירות יבין האמת מהדברים האלו כמו שהוא בלבוש אור יקרות בענין זה:

יש מקומות שנוהגין לקרות קהלת ביום שמיני עצרת, לפי שכתוב בו: "תחלק לשבעה וגם לשמונה" (קהלת יא, ב), אלו שבעת ימי החג ושמיני עצרת. ועל פי שלמה, עליו השלום, בחג אמרו בהקהל, שנאמר: "בחג הסכות. בבוא כלי ישראל לראות וגוי הקהל את העם" (דברים לא, יב). וכתוב: "ויקהלו אלהימלך שלמה [וגוי] בירח" וגוי' (מלכים א ח, ב) ואז אמרו, על כן יתכן לאמרו בחג.

וגרסינו בפרק החליל (סוכה, ב): אמר רבי לוי: (*) הני שבעים פרים כנגד מי? (*) כנגד שבעים אמות. (*) פר יחידי למה? כנגד אמה יחידה. משל למלך בשר ודם שעשו לו עבדיו סעודה. ליום האחרון אמר לאוהבו: עשה לי סעודה קטנה כדי (*) שאהנה ממך. אמר רבי יוחנן: אוי להם לאמות, (*) שאבדו ואינן יודעין מה אבדו; שבזמן שבית המקדש קים מזבח מכפר עליהם ועכשיו מאי מכפר עליהם?

נפש יהודה הני שבעים פרים. שהיו מקריבין בימי החג מלבד יום השמיני: כנגד שבעים אמות. לכפר עליהם שירדו גשמים בכל העולם לפי שנידונין בחג על המים: פר יחידי. של שמיני: שאהנה ממך. אין לי הנאה וקורת רוח בשל אלו אלא בשלך: שאבדו. שחרבו ביהמ"ק ועל ידי כן אבדו כפרתם:

וחסידים הראשונים היו מרבין בבית המקדש בשמחה ביום זה לשם שמים, לפי שהיה היום מיחד לשמח את ישראל עם אלהי אביהם, כדגרסינו בפרק החליל במשנה (שם נא, א): חסידים ואנשי מעשה היו מרקדים לפניהם (*) באבוקות של אור ואומרים לפניהם שירות ותשבחות, והלויים בכנורות ובנבלים ובתפים ובמצלתים ובכל כלי שיר בלי מספר, על (*) (*) חמש עשרה מעלות, היו רדות מעזרת ישראל לעזרת נשים, כנגד חמש עשרה מעלות שבתהלים, (*) שעליהן עומדים הלויים בשיר. ואמרינו עליה בגמרא (נג, א): תנו רבנן: (*) יש מהם אומרים: "אשרי ילדותנו" (*) שלא בישה את זקנותנו", אלו חסידים ואנשי מעשה. ויש מהן אומרים: "אשרי זקנותנו שכפרה על ילדותנו", אלו בעלי תשובה. אלו ואלו אומרים: אשרי מי שלא חטא; ומי שחטא - הקדוש ברוך הוא ימחל לו.

נפש יהודה באבוקות של אור. זורקין אותם כלפי מעלה ומקבלין אותם ויש שבקיאין לעשות כן בדי אבוקות או בשמונה וזורק זו ומקבל זו ומקבל זו ומקבל זו: חמש עשרה מעלות. אורך המעלה ברוחב העזרה ורוחב המעלה חצי אמה ורומה חצי אמה: חמש עשרה מעלות. שיר המעלות בתהלים: שעליהן. על המעלות עומדין הלויים בשיר לשמחת בית השואבה אבל דוכן לשיר הקרבן אצל המזבח היה ודוכן בנין שעומדין עליו הלויים נקרא דוכן: יש מהם אומרים. היינו תשבחות שמשבחין הקב"ה על כך: שלא ביישה. שלא עברנו עבירה בילדותנו לבייש את זקנתנו: אלו חסידים. כל חסיד הוא חסיד מעיקרא:

תניא, אמרו עליו על הלל הזקן: כשהיה שומח בשמחת בית השואבה, היה אומר: (*) אם אני פאן - הכל פאן ואם אין אני פאן - מי פאן? ואף הקדוש ברוך הוא אומר לו: אם אתה תבא לביתי אף אני אבא לביתך, שנאמר: "בכל המקום אשר אזכיר את שמי" וגוי' (שמות כ, כא). ואמרינו נמי עליה: תניא, אמרו על רבן שמעון בן גמליאל: כשהיה שומח בשמחת בית

השואבה, הנה נוטל שמונה אבוקות של אור בידו אחת וזורקן כלפי מעלה וזורק אחת ומקבל אחת ואין אחת נוגעת בחברתה. והנה נועץ (*) שני גודליו בארץ ונושק את הרצפה וזוקף, מה שאין כל ברירה יכולה לעשות כן. (*) וזו היא קדה. עד שאמרו שם על שמחה זו: תנו רבנן: מי שלא ראה שמחת בית השואבה לא ראה שמחה מעולם.

נפש יהודה אם אני כאן הכל כאן. דורש היה לרבים שלא יחטאו ואומר בשמו של הקב"ה אם אני כאן הקב"ה, הכל כאן כל זמן שאני חפץ בבית הזה ושכינתי שרויה בו יהא כבודי קיים ויבואו הכל כאן ואם תחטאו ואסלק שכינתי מי יבא כאן: שני גודליו. של שתי ידיו ונשען עליהם עד שנאחו ונושק את הרצפה לקיים מה שנא' כי רצו עבדיך את אבניה: וזו היא קידה. האמורה בכתובים דאמר מר קידה על אפים אין לו להשתטח להגיע לארץ גופו אלא פניו בלבד מי שיודע ויכול לעשות כן ובדורו של ר' שמעון לא היה אחד מעומדי עזרה יכול לעשות כן אלא הוא:

פרק תשיעי [קנד]

הימים טובים אסורין בכל מלאכת עבודה. ואין בין שבת ליום טוב אלא (*) אכל נפש בלבד, (*) בלתי הוצאה והבערה, שמתוך שהתרה לצרף התרה נמי שלא לצרף ובלבד שיהא בו קצת צרף, כדי להרבות בשמחת יום טוב. ואף-עלפי דחמור עניש שבת, שיש בו אסור סקילה, מעניש יום טוב, שיש בו מלקות, החמירו במקצה ובהזמנת גוים ביום טוב יותר מבשבת, כדי שלא יקלו בדבר. ובענין תקון האכלין (*) ומכשיריהן, ומנות וקניות וכל שאר פרטי דיני יום טוב, הלא הם פתובים במקומן בארון העדות.

נפש יהודה אוכל נפש. מה שצריך לאכילת האדם מותר לעשות ביו"ט: בלתי הוצאה. מרשות היחיד לרשות הרבים והבערת אש ג"כ מותר שמתוך שהותרה מלאכה לצורך אוכל נפש הותרו נמי דברים שאינם לצורך אוכל נפש רק הם לו לצורך גופו לשמחת יו"ט: ומכשיריהן. דברים שצריכין לעשות כדי להכשיר ולעשות בהן המאכל ושעל ידיהם מתקן המאכל:

וכשהיו ישראל בארצם ועולין לרגל היתה שמחתן יפה לפני הקדוש ברוך הוא, כדגרסינן בפרק לולב וערבה (סוכה מט, ב) ובפרק קמא דתענית (ג, א): דרש רבא: מאי דכתיב "מהיפו פעמיך בנעלים" וגו' (שיר השירים ז, ב)? כמה נאים רגליהן של ישראל בנעלים בשעה שעולין לרגל; "בת נדיב" (שם), בתו של אברהם אבינו, שנקרא נדיב, שנאמר: "נדיבי עמים נאספו עם אלהי אברהם" (תהלים מז, ט). ולא אלהי יצחק ולא אלהי יעקב, אלא אלהי אברהם, (*) שהיה תחלה לגרים.

נפש יהודה בנעלים. בעליית רגלים: נדיב. שנדב לבו להכיר את בוראו: התחלה לגרים. בנדבת לבו להתגייר:

ולפי שהיתה שמחתן והליכתן לשם שמים לא היו נזוקין בדרך וגם לא היו מוצאין נזק בביתם, כדגרסינן בפרק קמא דפסחים (ח, א): אמר רבי

אַלְעָזֶר: שְׁלוּחֵי מִצְוָה אֵינָן נִזְקִין לֹא בְהַלִּיכְתָּן וְלֹא בְחִזְרְתָּן. כִּמָּאן? כִּי הָא דְתַנַּיָא, אִיסִי בְּן יְהוּדָה אָמַר: (*) לְפִי שְׁאֲמַרְהָ תוֹרָה: "וְלֹא יִחְמַד אִישׁ אֶת־אַרְצֶךָ" וְגו' (שְׁמוֹת לז, כד), מְלַמֵּד שֶׁתְּהֵא פְּרִתֶּךָ רוּעָה בְּאַפְרָ וְאִין חִיָּה מְזִיקְתָּהּ, תִּרְנַגְלֶתֶךָ רוּעָה בְּאַשְׁפָּה וְאִין חִלְדָּה מְזִיקְתָּהּ. וְהֵלֵא דְבָרִים קֵל וְחֹמֶר: וּמָה דְבָרִים שְׁדַרְכָּן לִיזוּק, אֵינָן נִיזוּקִין, דְּבָרִים שְׁאִין דַּרְכָּן לִיזוּק לֹא כָּל שְׁכָן. אִין לִי אֵלֶּא בְּהַלִּיכָה בְּחִזְרָה מִנֵּין? תִּלְמוּד לומר: "וּפְנִיתָ בְּבִקֹּר וְהִלַּכְתָּ לְאֵהָלֶיךָ" (דְּבָרִים טו, יז), מְלַמֵּד שֶׁתִּמְצָא אֶהָלֶיךָ בְּשָׁלוֹם.

נפש יהודה לפי שאמרה תורה. מתוך שאמרה תורה כך אנו למדין שהבטיחן הכתוב שלא יזוק ממונם וכל שכן גופו דאין דרכו ליזוק דאדם אית ליה מזלא ואינו מהיר להיות ניזוק בגופו:

וְאִף־עַל־פִּי שְׁחָרַב הַבַּיִת בְּעוֹנוֹתֵינוּ, וְאִין אָנוּ עוֹלִים לְרַגְלָא, חִיָּבִים אֲנַחְנוּ לְהַרְבוֹת בְּשִׁמְחָה בְּרַגְלָא לְשֵׁם שְׁמַיִם, כָּל אֶחָד וְאֶחָד כְּפִי נִדְבַתּוֹ וְכִפִּי מִסַּת יָדוֹ בְּכָל הַשָּׁנָה, כְּדַגְרָסִינָן בְּפִרְקָא עַרְבֵי פְּסָחִים (פְּסָחִים קט, ט, א): תַּנּוּ רַבָּנָן: חִיָּב אָדָם לְשַׂמַּח אֶת בֵּיתוֹ בְּרַגְלָא, שְׁנַאֲמַר: "וְשִׂמְחֶתָּ בְּחִנְךָ" וְגו' (שֵׁם שם, יד). וּבִמָּה מְשַׂמְחִין? רַבִּי יְהוּדָה אָמַר: אֲנָשִׁים בְּרֵאוּי לְהֵם וְנָשִׁים בְּרֵאוּי לְהוֹן. בְּשִׁלְמָא אֲנָשִׁים בְּרֵאוּי לְהֵם, בְּחִמְרָא, נָשִׁים מֵאִי הִיא? אָמַר רַב יוֹסֵף: בְּבָבֶל בְּבִגְדֵי צְבָעוֹנִין, בְּאַרְצָא יִשְׂרָאֵל בְּבִגְדֵי פִשְׁתָּן (*) הַמְּגַהֲצִין. תַּנַּיָא, רַבִּי יְהוּדָה בְּן בְּתִירָא אָמַר: בְּזָמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קָיָם אִין שְׂמִיחָה אֵלֶּא בְּבֶשֶׂר, שְׁנַאֲמַר: "וְיִזְבַּחְתָּ שְׁלָמִים וְאָכַלְתָּ שֶׁם" (שֵׁם כז, יז); וְעַכְשָׁיו שְׁאִין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ קָיָם אִין שְׂמִיחָה אֵלֶּא בִּינָן, שְׁנַאֲמַר: "וַיִּין יִשְׂמַח לִבָּב אָנוּשׁ" (תְּהִלִּים קד, טו).

נפש יהודה המגוהצין. מלבנן ומחליקן ויפיים ביותר:

וְעַם כָּל זֶה, לֹא יוֹצִיא אָדָם כָּל הַיּוֹם בְּשִׂמְחָתָא אֲכִילָהּ, אַבְל יַחְלֶקְהוּ לְקַרְיָאָה וְלֹאֲכִילָהּ, כְּדַגְרָסִינָן בְּמִסְכַּת פְּסָחִים, פִּרְקָא אֵלּוּ דְּבָרִים (סח, ב): תַּנַּיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אָמַר: אִין לֹא לְאָדָם בְּיוֹם טוֹב אֵלֶּא אוֹ אוֹכֵל וְשׁוֹתָה אוֹ יוֹשֵׁב וְשׁוֹנֶה. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אָמַר: חֲלֶקְהוּ, חֲצִיו לְאֲכִילָהּ וְשִׁתְיָהּ וְחֲצִיו לְבֵית הַמִּדְרָשׁ. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: וְשִׁנְיָהֶם מְקַרָּא אֶחָד דְּרִשׁוּ, כְּתוּב אֶחָד אָמַר: "עֲצֶרֶת תִּהְיֶה לָכֶם" (בְּמִדְבָר כט, לה), וְכַתִּיב: "עֲצֶרֶת לְה' אֱלֹהֶיךָ" (דְּבָרִים טו, ח), הָא כִּיצַד? רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אָמַר: אוֹ כְּלוּ לְה' אוֹ כְּלוּ לָכֶם רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אָמַר: חֲלֶקְהוּ, חֲצִיו לְה' וְחֲצִיו לָכֶם, וּמְסִיקְנָא כְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ.

וְכֵן הָיוּ נוֹהֲגִין בִּימֵי רַבּוֹתֵינוּ: הָיוּ יוֹשְׁבִים עַד חֲצִי הַיּוֹם לְשִׂמְעָ מִהַלְכוֹת יוֹם טוֹב וְאַחַר כֶּדָּ הָיוּ הוֹלְכִין לְבִתְיָהוּ וּשְׂמִיחִים עִם חֲבוּרַת בְּתִיָּהֶם לְשֵׁם שְׁמַיִם. וְאִם לֹא הָיָה מְשִׁיג יָדָם, לוֹוִין עַל הַמְּקוֹם וְהוּא פּוֹרַע, לְפִי שֶׁהָיוּ בְּטוּחִים בוֹ. וְאוֹתָן שֶׁהָיוּ מְקַדְּמִין לְצֵאת מִבֵּית הַמִּדְרָשׁ עַד שֶׁשְׂמַעוּ הַדְּרָשָׁה, הָיוּ קוֹרִין לְהֵם גְּרַגְרָנִין וְשַׁכְרָנִין וְדוּמִיָּהוּ, כְּדַגְרָסִינָן בְּפִרְקָא יוֹם טוֹב (בִּיצָה טו, ב): תַּנּוּ רַבָּנָן: מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר, (*) שֶׁהָיָה יוֹשֵׁב וְדוֹרֵשׁ בְּהַלְכוֹת יוֹם טוֹב. יָצְתָה כֶּת רֵאשׁוֹנָה, אָמַר: הִלְלוּ בְּעַלֵי פְּטָסִין. יָצְתָה כֶּת שְׁנִיָּה, אָמַר: הִלְלוּ בְּעַלֵי חֲבִיּוֹת. יָצְתָה כֶּת שְׁלִישִׁית, אָמַר: הִלְלוּ בְּעַלֵי כַדִּין. יָצְתָה כֶּת רְבִיעִית, אָמַר: הִלְלוּ בְּעַלֵי לְגִינִין. יָצְתָה כֶּת חֲמִשִּׁית, אָמַר: הִלְלוּ בְּעַלֵי כּוֹסוֹת. הִתְחִילָה כֶּת שְׁשִׁית לְצֵאתָ, אָמַר: הִלְלוּ בְּעַלֵי מֵאָרָה.

נתן עיניו בתלמידים, (*) התחילו פני התלמידים להשתנות. אמר להם: בְּנֵי, לא לכם אני אומר, אלא להללו שְׁמַיְחִין חַיֵּי הָעוֹלָם וְעוֹסְקֵי (*). בְּחַיֵּי שְׁעָה. בְּשַׁעַת פְּטִירְתֵּן אָמַר: בְּנֵי "לְכוּ" (*). אֲכָלוּ מִשְׁמַנִּים וּשְׂתוּ מִמֶּתְקִים וְשָׁלְחוּ מְנוֹת לְאִין נָכוֹן לוֹ" (נחמיה ח. ט). מאי "לְאִין נָכוֹן לוֹ"? אָמַר רַב חֲסִידָא: לְמִי (*). שְׁלַא הֵנִיחַ עֲרוּבֵי תַבְשִׁילִין. מאי "כִּי" (*). חֲדוֹת ה' הִיא מְעַזְכֶּם"? אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אָמַר לְהֵם הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: בְּנֵי, לוֹ עָלִי וְקִדְשׁוֹ הַיּוֹם וְהָאֵמִינוּ בִּי (*). וְאֲנִי פוֹרַע לְכֶם.

נפש יהודה שהיה יושב ודורש ביו"ט יצתה כת ראשונה. לסעוד סעודת יו"ט והניחוהו דורש: בעלי פטסין. כלומר הכינו להם חביות גדולות לפיכך מהרו לצאת בעלי נפש הן ואין רוצין ליגע בתורה אלא אוכלין ושותין: בעלי מארה. שהיה ביהמ"ד מתרוקן מאד וגנאי הדבר וקשה בעיניו: התחילו. פניהם משתנין, כסבורין שכועס על כת ששית מפני שאיחרו לצאת וכ"ש עלינו כד פירש"י. ומהרש"א פירש שהיו סבורין שנתן עיניו גם בס וחדשן שגם דעתן לצאת: חיי שעה. הסעודה: אכלו משמנים. מקרא הוא בספר עזרא עד כי חדות ה' היא מעוזכם: שלא הניח ערובי תבשילין. ואין לו לאכול שלא יכול לבשל: חדות ה'. שמחה שאתם עושים בשביל ה' הרי היא מעוזכם היא תעזור אתכם לשלם הקפותיכם והלואתכם שתלו בשבילה: ואני פורע. והא דאמר עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות הני מילי כשאין לו משכון ויצטרך לצדקה אבל אם יש לו משכון אמר לו עלי ואני פורע וכן כתב המחבר לקמן:

וְאֵם מוֹסִיף לְשֵׁם שְׁמַיִם בְּהוֹצָאוֹת יוֹם טוֹב לְשִׁמְחוֹ יוֹתֵר מִכְּדֵי מִסַּת יָדוֹ מוֹסִיפִין לוֹ מִן הַשְּׁמַיִם, כְּדָגְרָסִין עָלֶהּ, פָּרַק יוֹם טוֹב (טו, א): תִּנְיָא: (*) כָּל מְזוֹנוֹתָיו שֶׁל אָדָם קְצוּבִין לוֹ מִרֵּאשׁ הַשָּׁנָה וְעַד רֵאשׁ הַשָּׁנָה, (*) חוּץ מִהוֹצָאת שֶׁבֶת וְהוֹצָאת יוֹם טוֹב וְהוֹצָאת בְּנֵי לְתַלְמוּד תּוֹרָה, שְׁאֵם פּוֹחַת (*) פּוֹחַתִּין לוֹ וְאֵם מוֹסִיף מוֹסִיפִין לוֹ. אָמַר רַבִּי אֶבְהוֹ: (*) מאי קָרְאָה? דְּכָתִיב: "וְתַקְעוּ בַחֲדָשׁ שׁוֹפָר בַּכֶּסֶה לְיוֹם חֲגִנּוֹ" (תהלים פא, ד). וְכָתִיב: "כִּי חִ" ק לְיִשְׂרָאֵל הוּא" (שם שם, ה). וּמַאי מִשְׁמַע דְּהָאִי "חֲקִי" לִישְׁנָא דְּמְזוּנֵי הוּא? דְּכָתִיב: "וְאֲכָלוּ אֶת־חֲקִים אֲשֶׁר נָתַן לְהֵם פְּרַעַה" (בראשית מז, כב). מַר זוּטְרָא אָמַר: מִהֲקָא, "הִטְרִיפְנִי לְחֵם חֲקִי" (משלי ל, ח).

נפש יהודה כל מזונותיו של אדם. כל מה שעתידי להשתכר בשנה שיבא לו קצוב לו כד וכך ישתכר בשנה זו ע"כ יש לו לזוהר מלעשות יציאה מרובה כי לא יוסיפו לו שכר למזונותיו אלא מה שפסקו לו: חוץ מהוצאת שבת. אותו לא פסקו לו מה ישתכר לצרכו ומהיכן שיבואו אלא לפי מה שרגיל להוציא ממציאין לו לשעה או לאחר שעה: פוחתין לו. כלומר ממציאין לו שכר מועט: מאי קרא. שקוצבים לו מזונות בר"ה:

וְשִׁמְחַת הַמוֹעֵד הִיא גְדוֹלָה וְטוֹבָה לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל שְׁאֵינֶם עוֹשִׂין כָּל יְמֵיהֶם כְּחֻגִים. וְיוֹתֵר, לְאוֹתָן שְׁדָרִים בְּחוּצָה לְאֶרֶץ, שְׁלַא הָיוּ בְּקָלְלַת "וְהַשְּׁבִתִי כָּל־מְשׁוֹשָׁה" (הושע ב, יג), כְּדָגְרָסִין בְּמִסְכַּת שֶׁבֶת, פָּרַק חֲבִית (קמה, ב): יְתִיב רַבִּי חִיָּא בַר אֲבָא וְרַב אֲסִי קַמִּיה דְּרַבִּי יוֹחָנָן וְקָא מְנַמֵּן. אָמַר לִיה רַבִּי חִיָּא בַר אֲבָא לְרַב אֲסִי: מִפְּנֵי מַה (*) עוֹפוֹת שְׁבָבְל שְׁמַנִּים? אָמַר לִיה: לָךְ (*) לְמַדְבַּר עֲזָה וְאֶרֶץ שְׁמַנִּים מֵהֶם. מִפְּנֵי מַה (*) מוֹעֲדִים שְׁבָבְל שְׁמַחִים? (*) מִפְּנֵי שְׁהֶם עֲנִיִּים. מִפְּנֵי מַה תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שְׁבָבְל (*) מְצַיְנִין? לְפִי (*) שְׁאֵינֶן בְּנֵי תּוֹרָה, מִפְּנֵי מַה הַגּוֹזִים מְזַהְמִין? מִפְּנֵי שְׁאוּכְלִים שְׁקָצִים וְרַמְשִׁים. אֲתַעַר בְּהוֹ רַבִּי יוֹחָנָן, אָמַר לְהוֹ: (*) דְּרַדְּקִי, לֹא כָּךְ שְׁנִיתִי לְכֶם: "אָמַר לְחֲכָמָה אַחֲתִי אֲתִי" (משלי ז, ד), אֵם בְּרוּר לָךְ הַדְּבָר

בְּאֲחֻזְתָּךְ, שְׁהִיא אֲסוּרָה לָּךְ, אָמְרָהּ וְאִם לֹא, אֵל תֹּאמְרָהּ. אָמְרוּ לִיה: לִימָא לָן מִר אִיזְהוּ מִהוֹן, מִפְּנֵי מַה וְכו'.

נפש יהודה עופות שבבבל שמנים. מא"י: למדבר עזה. והיא מארץ ישראל: מועדים שבבבל שמחים. רגילין לשמוח במועדים יותר מארץ ישראל: מפני שהם עניים. וכל השנה אין להם שמחה במאכל ובמשתה ואין להם מרגוע ממלאכתם לפיכך במועדים כל שמחתם: מצויינין. מקושטים מציינין עצמם בלבושים נאים: שאינן בני תורה. כ"כ לכבדם כבני א"י מחמת תורתם ומכבדין אותם מחמת לבושיהן שנראין חשובין: דרדקי. בחורים שלא הגיעו לסברא:

וְעַם כָּל זֹאת הַשְּׂמֵחָה אֵל יִמְשָׁךְ עֲצָמוֹ בְּאֲכִילָה וּשְׂתִיָּה, אֲבָל יִשְׂמַח עִם בֵּיתוֹ לְעֲנִיִּים, וְהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא יִשְׂמַח לוֹ וּלְבֵיתוֹ, כְּדַגְרִסִּינָן בְּפִסְיֻקְתָּא (דר"כ ק, א): רַבִּי לֹוֹלֵאנִי דְרוּמָה בְּשֵׁם רַבִּי יְהוּדָה בַּר סִימוֹן אוֹמֵר: אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל: לָךְ יֵשׁ אַרְבַּעָה בְּנֵי בָתִּים: בְּנֵךְ וּבִתְךָ וְעַבְדְּךָ וְאִמְתְּךָ, וְלִי יֵשׁ אַרְבַּעָה בְּנֵי בָתִּים: הַלְלוּי, הַגֵּר, הַיְתוּם וְהָאֱלֻמָּנָה [וְכֻלָּם בְּפִסּוּק אַחַד: "וְשִׂמְחֶתָּ בְּחֻגְךָ אֶתְּהָ וּבְנֵךְ וּבִתְךָ וְעַבְדְּךָ וְאִמְתְּךָ וְהַלְלוּי וְהַגֵּר וְהַיְתוּם וְהָאֱלֻמָּנָה] אֲשֶׁר בְּקִרְבְּךָ" (דברים טו, יד). אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: אֲנִי אֶמְרָתִי לָךְ, שְׂתֵּחָה מְשִׂמַח אֶת שְׁלִי וְאֶת שְׁלֹךְ בְּיוֹם טוֹב שְׁנַתְתִּי לָךְ, אִף אֲנִי עֲתִיד לְשִׂמַח אֶת שְׁלִי וְאֶת שְׁלֹךְ. אֵלּוֹ וְאֵלּוֹ הֵיכָן אֲנִי מְשִׂמַח? בְּבֵית הַבְּחִירָה, דְּכַתִּיב: "וְהִבִּיאוּתִים אֶל הָר קָדְשִׁי וְשִׂמְחֶתִים בְּבֵית תְּפִלָּתִי" (ישעיה נו, ז).

החלק השביעי בכבוד שבת

וַיֵּשׁ בּוֹ שִׁבְעָה פְּרָקִים

פרק ראשון [קנה]

כָּל דְּבָרֵי שְׂמִירַת הַשַּׁבָּת מִכָּל מְלָאכָה וּפְרָטֵי כָּל הָעֲנִינִים שְׁנִכְתְּבוּ עַל אֲזָהָרַת שַׁבָּת מְחַלְלוֹ בְּשׁוּם דְּבָר, הֵנָּה הַכֹּל מְפָרֵשׁ בְּמִקּוּמוֹ בְּאֲרוֹן הָעֵדוּת. אֲבָל נִזְכִּיר בְּכָאן בְּכֻלְלוֹ וּבְכַבּוּדוֹ וּבְשִׁכְרוֹ וּבְהוֹסִיפוֹ מֵחֹל עַל הַקֶּדֶשׁ, כְּדִי לְהִשְׁתַּיֵּר לְבוֹת בְּנֵי אָדָם לְדַרְךָ יְשָׁרָה. וְיִהְיֶה לָבָס תְּמִיד מוֹכֵן לִידַע, שֶׁהוּא יִתְפָּרֵךְ (*) בְּרָא הַכֹּל עַד כְּלוּתוֹ בְּהַכְנָסַת שַׁבָּת.

נפש יהודה ברא הכל. בששת ימי בראשית עד שהבריאה כלה כשכנס שבת

וְלִזְכֹּר הַשַּׁבָּת בְּכָל יְמֵי הַשָּׁבוּעַ, הַסְפִּימוּ יִשְׂרָאֵל לְקָרוֹת לְכָל יְמֵי הַשָּׁבוּעַ
בְּזִכְרוֹן הַשַּׁבָּת, בְּאִמְרָם: בְּאַחַד בְּשַׁבָּת, בְּשְׁנֵי בְשַׁבָּת וְכֵן לְכֻלָּם. וְלֹא בְשֵׁמוֹת
שֶׁקָּרְאוּ לָהֶם הָאֲמוֹת (*) בְּשֵׁמוֹת הַמְּשֻׁרְתִּים.

נפש יהודה **כשמות המשרתים.** כגון יום א' יום השמש ויום השני יום הירח יום ג'
יום המשרתים וכן כולם קוראין אחר שם מה:

וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שְׁקוֹרִין אֶפְלוּ הָאֲמוֹת לְיוֹם הַשַּׁבָּת בְּלִשׁוֹן שְׁבִיתָה, לְהוֹדוֹת
עַל כְּרָחַם בְּשִׁבִיתָתוֹ, אֶף-עַל-פִּי שְׁאִינָן נוֹהֲגִים בּוֹ. כִּי מְצִינּוּ, שְׁבַנֵּי אָדוֹם
קוֹרִין לְיוֹם הַשַּׁבָּת "שַׁבְּאָדוּ"; וּבְנֵי יִשְׁמַעֵאל קוֹרִין "סַבְּאָת". נִמְצָא שֶׁהוּא
עֲדוֹת לְכָל בְּאֵי עוֹלָם בְּחֻדוֹשׁ הָעוֹלָם, וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת שֶׁהוּא יוֹם שְׁבִיתָה.

וְגַם, עַל כְּרָחַם, יֵשׁ מוֹפֵת בְּדָבָר גְּלוּי לְכָל בְּאֵי עוֹלָם וְהוּא: נִהַר סַבְּטִיּוֹן,
שֶׁהַשְּׁבִיתָה בְּיוֹם הַשַּׁבָּת [אֶף-עַל-פִּי שְׁאִינָם מוֹדִים בּוֹ, עַד שְׁיָבוֹא הַקֶּץ וְיִוָּדוּ
בְּמַלְכוּתוֹ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא וְשָׁמוֹ], כְּדַגְרָסִינָן בְּמַסְכֵּת סְנֵהֲדָרִין, פָּרַק
אֶרְבַּע מִיתוֹת (סוה, ב): שָׁאֵל טוֹרְנוֹסְרוּפוּס אֶת רַבִּי עֲקִיבָא. אָמַר לוֹ: (*) מַה
הַיּוֹם מִיּוֹמִים? אָמַר לוֹ: (*) מַה גָּבַר בְּגוֹבְרִין? אָמַר לוֹ: (*) דְּמָרִי צְבִי. (*)
שַׁבָּת נְמִי דְּמָרִי צְבִי. אָמַר לוֹ: הֲכִי קְאָמִינָא: (*) מִי יֵימָר דְּהֵאִידְנָא שַׁבָּת?
אָמַר לוֹ: (*) נִהַר סַבְּטִיּוֹן יוֹכִיחַ, (*) בְּעַל אוֹב יוֹכִיחַ (שֵׁאִינּוּ עוֹלָה בַשַּׁבָּת), (*)
קִבְרוּ שֶׁל אָבִיו יוֹכִיחַ, שְׁאִינָן מַעְלָה עֲשׂוֹן בְּשַׁבָּת וְכוּ'.

נפש יהודה **מה היום מיומנים.** למה תחשבו יום השבת יותר משאר ימים: **מה גבר**
בגוברין. מה לאיש כמוך להיות שר וגדול מכל האנשים: **דמרי צבי.** אדוני המלך חפץ לגדלני
ולחמשילני: **שבת נמי דמרי צבי.** הקב"ה חפץ והזהיר על כבודה: **מי יימר דהאיזנא שבת.**
הוא ודלמא אחד משאר ימים הוא שבת: **נהר סבטיון יוכיח.** נהר של אבנים הוא ובכל ימות
השבוע שוטף והולך וזורק למעלה וביום השבת נח ושקט: **בעל אוב יוכיח.** שאינו מעלה המת
בשבת: **קברו של אביו.** דטורנוסרופוס כל ימות השבוע היה עולה עשן מקברו שהיה נדון
ונשרף ובשבת נחה שפושעי גיהנם שובתין בשבת:

וְאִם נוֹשֵׁב רוּחוֹת וּמוֹרִיד גְּשָׁמִים בְּשַׁבָּת, עוֹלָם כְּמִנְהַגוֹ נוֹהֵג לְצַרְךָ הָעוֹלָם.
וְגַרְסִינָן נְמִי בְּבִרְאשִׁית רַבָּא: טוֹרְנוֹסְרוּפוּס שָׁאֵל אֶת רַבִּי עֲקִיבָא: אִם
כְּדַבְרִיךָ, שֶׁהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא חָפֵץ בְּכַבּוּדוֹ שֶׁל שַׁבָּת, אֵל יֵשִׁיב בָּהּ רוּחוֹת
וְאֵל יוֹרִיד בָּהּ גְּשָׁמִים וְאֵל יִצְמִיחַ בָּהּ אֲדָמָה. אָמַר לוֹ: אֲמַשׁוּל לָךְ מְשָׁל,
לְמַה הַדָּבָר דּוֹמָה? לְאָדָם שֶׁהוּא מְטַלְטֵל (*) בְּחֻצָּר שֶׁל אֶרְבַּע אֲמוֹת.

נפש יהודה **בחצר של ארבע אמות.** וכל העולם של הקב"ה כד' אמות נחשב לו ומותר
לטלטל:

וְגַם לְזִכֹּר תְּמִיד יוֹם הַשַּׁבָּת הִזָּה בְּזָה, שְׁאִם נִזְדַּמְּנוּ לוֹ חֶלֶק יָפָה בְּיַמֵּי הַשָּׁבוּעַ
מִזְמִינּוּ לְשַׁבָּת. וּבְרִיתָא זוֹ שְׁנוּיָה בְּמַכִּילְתָּא: רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן חִזְקִיָּהוּ בֶן
גּוּרְיוֹן אוֹמֵר: "זְכוֹר אֶת-יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְשׁוֹ" (שְׁמוֹת כ, ח), תִּהְיֶה זּוֹכְרוֹ מֵאַחַד
בְּשַׁבָּת, שְׁאִם נִזְדַּמְּנוּ לָךְ חֶלֶק יָפָה תִּהְיֶה מִתְקַנּוֹ לְשַׁבָּת.

וְאֶף-עַל-פִּי שֶׁהִזָּה חוֹלֵק בְּזָה הִלֵּל הִזְקוֹן עִם שְׁמַאי הִזְקוֹן, כְּדַגְרָסִינָן בְּמַסְכֵּת
בִּיצָה, פָּרַק יוֹם טוֹב (טו, א): תִּנְיָא, אָמְרוּ עֲלָיו עַל שְׁמַאי הִזְקוֹן, שֶׁכָּל יָמָיו

הִיא אוֹכֵל לְכַבֹּד שַׁבָּת. כִּיצַד? מִצָּא בְּהֵמָה נֶאֱמָר : זֶה לְכַבֹּד שַׁבָּת. מִצָּא אַחֲרֵת נֶאֱמָר הִיא (*). אוֹכֵל אֶת הָרְאוּשׁוֹנָה וּמְנִיחַ אֶת הַשְּׁנִיָּה. אֲבָל הַלֵּל הַזֶּקֶן מִדָּה אַחֲרֵת הִיָּתָה בּוֹ, שֶׁכָּל מַעֲשָׂיו הָיוּ לְשֵׁם שְׁמַיִם, שְׁנֵאמַר : "בְּרוּךְ ה' יוֹם יוֹם" (תהלים סח, ב). תִּנְיָא נְמִי הָכִי : בֵּית שְׁמַאי אוֹמְרִים : מִיָּחַד בְּשִׁבְיָא לְשַׁבְתֵּיךְ. וּבֵית הַלֵּל אוֹמְרִים : "בְּרוּךְ ה' יוֹם יוֹם". וּבְמַכִּילְתָּא אַחֲרֵיתֵי כְּתוּב : שְׁמַאי אוֹמַר : (*). זְכִירָה עַד שְׁלֵא תִבָּא. שְׁמִירָה מִשְׁתַּבָּא.

נפש יהודה אוכל את הראשונה. נמצא אוכל לזו כדי שתהא היפה נאכלת בשבת דהוי לו אכילתו של ראשונה לכבוד שבת : יום יום. יעמס לנו את צרכנו ועזרתנו והיה אוכל מה שהיה לו ואומר הש"י יזמין לי גם לשבת : זכירה. זוכר ומכין לשבת עד שלא תבא וכשבא שמרהו וכבדהו כהלכתו :

וּמַעֲשֵׂה בְּשִׁמְאֵי הַזֶּקֶן, שְׁלֵא הָיָה זְכָרוֹן שַׁבָּת זָז מִפִּי, לְקַח חֶפֶץ טוֹב אוֹמַר : זֶה לְשַׁבָּת [כְּלֵי חָרֶס טוֹב אוֹמַר : זֶה לְשַׁבָּת], הַלֵּל הַזֶּקֶן הִיָּתָה בּוֹ מִדָּה אַחֲרֵת, שֶׁהָיָה אוֹמַר : כָּל מַעֲשָׂיךְ יִהְיוּ לְשֵׁם שְׁמַיִם. אֵל יִתְדַמָּה בְּלֵב שׁוֹם אָדָם, שְׁלֵא הָיָה מוֹדָה הַלֵּל הַזֶּקֶן בְּמַצּוֹת עֲנֵג שַׁבָּת, אֲבָל דְּבָרוֹ הָיָה כְּאֲשֶׁר הָיָה (*). בְּזִמְן דְּחָקוּ וְאָמַר, שְׁאִם יִזְדַּמֵּן לוֹ לְאָדָם דְּבָר נֶאֱמָר, וְהוּא צָרִיךְ לוֹ בְּחוּל, שְׁלֵא יִשְׁמַרְנוּ לְשַׁבָּת וְיִשְׁאַר דְּחוּק כָּל יְמֵי הַשְּׁבוּעָה, אֲלֵא יֵאכֵל וְיִשְׁתָּה בְּחוּל לְשֵׁם שְׁמַיִם וְיִשִּׁים בְּטַחוּנוֹ בְּאֵל יִתְבָּרַךְ, שֶׁיִּזְדַּמֵּן לוֹ בְּטוּבוֹ בְּכָל יוֹם (*). וְיוֹתֵר שְׁלֵם לְכַבֹּד הַשַּׁבָּת. כִּי מִי שֶׁצָּנָה לוֹ לְשַׁבּוֹת וּלְעֲנֵג בּוֹ וְהָיָה נוֹתֵן בְּמִדְּבַר בְּיוֹם הַשְּׁשִׁי לְחֵם יוֹמִים, יִזְדַּמֵּן לוֹ כָּל צָרְכָיו. וְאִם, חָס וְשָׁלוֹם, יִגְרַע לוֹ בְּשַׁבָּת אַחַת, הוּא יוֹסִיף לוֹ בְּשַׁבָּת אַחֲרֵת כְּשִׁיבְטַח בּוֹ.

נפש יהודה בזמן דחקו. כשהיה עני : ויותר שלם. יתן לו הקב"ה צרכו משלם ליום השבת :

(*). וְעַד שְׁיָבֵא לוֹ יִתֵּן מִשְׁכּוֹנוֹ וְיִשְׁעֵן בְּאַלְהֵיו וְהוּא פּוֹרַע, כְּדִגְרַסִּינָן הָתָם, בְּמִסְכָּת [בְּיַצָּה פְּרָק] יוֹם טוֹב (טו, ב) : מֵאֵי "כִּי־חִדּוֹת ה' הִיא מַעֲזָכֶם" (נחמיה ט. ט). אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מְשׁוּם רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שְׁמַעוֹן : אָמַר לָהּ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל : בְּנִי, לוֹו עָלֵי וְקִדְשׁוֹ הַיּוֹם וְהֶאֱמִינוּ בִּי וְאֲנִי פּוֹרַע.

נפש יהודה ועד שיבא לו. אם עדיין אין לו יתן משכון וילווה ויבטח בה' שיזדמן לו לפרוע :

וְכָל זֶה אָמְרוּ בְּמִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ מִשְׁכּוֹן לְמִשְׁכּוֹן, אֲבָל אִם אֵין לוֹ, אֵל יִתְבַּיֵּשׁ עֲצָמוֹ לְשָׂאֵל לְעֵנֵג הַשַּׁבָּת. אֲבָל יוֹצִיא כְּפִי מִסַּת יָדוֹ אוֹ יוֹתֵר מְעַט וְאֵל יִצְטָרֵךְ לְבָרִיּוֹת. כְּדִגְרַסִּינָן בְּפֶרֶק עַרְבֵי פְּסָחִים (פסחים קיב, א) : תָּנוּ רַבָּנָן : שְׁבַעַה דְּבָרִים צָנָה רַבִּי עֲקִיבָא אֶת רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בְּנוֹ : (*). אֵל תִּשָּׁב בְּגַבְהָה שֶׁל עִיר וְתִשְׁנֶה, וְאֵל תִּדּוֹר בְּעִיר (*). שְׂרָאֲשִׁיָּה תִלְמִידֵי חֲכָמִים, (*). וְאֵל תִּכְנַס לְבֵיתךָ פְּתָאוֹם וְכָל שָׁנָן לְבֵית חֲבֵרָךְ, (*). וְאֵל תִּמְנַע מִנְעָלִים מִרְגְּלֶיךָ, (*). וְהִשְׁכֵּם וְאָכַל בְּקִיץ מִפְּנֵי הַחֲמָה וּבְחָרֶף מִפְּנֵי הַצָּנָה, וְעָשָׂה שַׁבְתָּךְ חוּל וְאֵל תִּצְטָרֵךְ לְבָרִיּוֹת, וְהוּי מִשְׁתַּדֵּל עִם מִי שֶׁהִשְׁעָה מִשְׁחָקָת לוֹ. וְאָמַר רַב פֶּפְאָה : (*). לֹא לְמִזְבֵּן מִיָּנִיָּה וְלֹא לְזַבּוּנֵי לֵיָּה, אֲלֵא לְאַשְׁתַּתּוּפֵי בְּהַדְיָה. וְהִשְׁתַּא

דָּאָמַר רַב שְׁמוּאֵל בַּר רַב יִצְחָק: מַאי דְכָתִיב: "מַעֲשֵׂה יָדָיו בְּרַכָּתָּ" (איוב א, 5)? שָׁפַל הַנוּטֵל פְּרוּטָה מֵאִיּוֹב מִתְבָּרַךְ בָּהּ, אֲפִילוּ לְמִזְבֵּן מִיָּנִיה וּלְזַבּוּנֵי לֵיהּ.

נפש יהודה אל תשב בגובהה של עיר ותשנה. כלומר במקום שבני אדם עוברים ושבים שמא יפסיקו מתלמודך: שראשיה תלמידי חכמים. דטרידי בגרסתן ולא משגחי במילי דצבורא: ואל תכנס וכו'. אלא השמע קולך להם קודם בואך דלמא עבדי מלתא דצניעותא: ואל תמנע מנעלים. דגנאי לת"ח לילך בלא מנעלים: והשכם ואכול. מקרא נפקא לן בב"ק לא ירעבו ולא יצמאו ולא יכס שרב ושמש אי נמי מדכתיב וברך את לחמך ואת מימך והדר והסירותי מחלה מקרבך: לא למזבן מיניה ולא לזבוני ליה. דאידי דעדיף מזליה ניצח וזכי עליך:

וְאֶפְרַעֲלֵפִי שְׂיֵהָא נֶצְרָךְ יוֹסִיף שׁוּם דְּבַר לְכְבוֹד שְׁבֵת, כְּדִגְרַסִּינָן הָתָם: תְּאֵנָא דְּבִי אֶלְיָהוּ: אֶפְרַעֲלֵפִי שְׂאֵמַר רַבִּי עֲקִיבָא "עֲשֵׂה שְׁבֵתָךְ חוּל וְאֵל תִּצְטָרְךְ" וכו', עוֹשֶׂה דְּבַר מוּעֵט בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ. וּמַאי נִיהוּ? (* פְּסָא דְהֶרְסָנָא, כְּדַתְנָן: יְהוּדָה בֶּן תִּימָא אוֹמֵר: הָוִי עֵז כְּנָמַר וְקַל כְּנֶשֶׁר וְרַץ כְּצָבִי וְגַבּוֹר כְּאֵרִי לַעֲשׂוֹת רְצוֹן אֲבִיךָ שְׁבַשְׁמִים. כְּלוּמַר, שְׂפִיתְחִזְק בְּמַצּוֹה יוֹתֵר מֵהִיכְלֵת שְׁבִידוֹ.

נפש יהודה כסא דהרסנא. דגים קטנים מטוגנים בקמח בשומן שלהם:

וְהִלֵּל הִזְקוּן בְּהִיּוֹתוֹ בּוֹטַח בְּיוֹצְרוֹ, שְׂפִיזְמִין לוֹ בְּשֵׁבֶת מְנָה יָפָה, אֶפְרַעֲלֵפִי שְׁלֵא יְכִינְהוּ מִתְחַלֵּת הַשְּׁבוּעַ, הִיָּה אוֹמֵר: "בְּרוּךְ ה' יוֹם יוֹם", וְשִׁמְאֵי הִזְקוּן בְּהִיּוֹת מִתְגֵּרָא שְׁלֵא יְבּוֹא חֶלֶק טוֹב כְּזֶה לְשֵׁבֶת, הִיָּה שׁוֹמְרוֹ מִתְחַלֵּת הַשְּׁבוּעַ וְזוֹכֵר בְּכָל יוֹם אֲהַבַת הַשְּׁבֵת. וְשִׁנְיָהֶם מוֹדִים בְּמַצּוֹת "זְכוֹר וְשִׁמּוֹר", שֶׁהִזְכִּירָה צְרִיכָה קִדְּם שְׂיָבּוֹא, וְשִׁמְרָה בְּעֵצָם הַשְּׁבֵת וְהַכֵּל אֶחָד.

וְגִרְסִינָן נְמִי בְּפֶרֶק בְּמָה מְדַלִּיקִין (שבת לג, ב) עַל עוֹבְדָא דְרַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן יוֹחָאי כְּד (*) טָשׁוּ בְּמַעֲרֵתָא הוּא וּבְרִיהּ. וְכַד נִפְקוּ חֲזוּ הַהוּא סָבָא נְקִיט תְּרִי (*) מְדַאֲנֵי דְאָסָא (חבילות של הדס להריח בשבת). אָמְרוּ: הִנֵּי לָמָּה לָךְ? אָמַר לָהּ: לְכְבוֹד שְׁבֵת. אָמְרוּ לֵיהּ: וְתִסְגִּי לָךְ בְּחֵדָא. אָמַר לָהּ: חַד כְּנָגְד "זְכוֹר" וְחַד כְּנָגְד "שִׁמּוֹר". אָמַר לֵיהּ לְבְרִיהּ: חֲזִי כְּמָה חֲבִיבִין מַצּוֹת עֲלִיהּ דִּישְׂרָאֵל.

נפש יהודה טשו. נחבאו במערה מפני שהיו יראים ממלכות: מדאני. לי קשר כמו מעדנות כימה שהיה קושר בדי הדס יחד:

וְגַם הַכֵּל מוֹדִים, כִּי יֵשׁ זְכִירָה שְׂהִיא בְּעֵצָם הַשְּׁבֵת - לְקַדְּשׁוּ בְּבִרְכָּה עַל הַיּוֹן, כְּמוֹ שְׂאֵמְרוּ בְּמִכְלֵתָא "לְקַדְּשׁוּ" (שבת כ, ח), קַדְּשׁוּ בְּבִרְכָּה. מְכָאן אָמְרוּ: מְקַדְּשִׁין עַל הַיּוֹן בְּכִנְיֻסָתוֹ. אֵין לִי אֶלָּא בְּלִילָה, בְּיוֹם מִנְיָן? תִּלְמוּד לומר: "זְכוֹר" וכו'. בְּיוֹם מַאי מְבָרַךְ? אָמַר רַב יְהוּדָה: "בוֹרָא פְּרִי הַגֶּפֶן". רַב אֲשִׁי אֶקְלַע לְמַחוּזָא, אָמְרוּ לֵיהּ: קַדְּשׁ לָן מֵר (*) קַדּוּשָׁא רַבָּה וכו'.

נפש יהודה קדושא רבה. בפה"ג ואהכי קרי ליה קדושא רבה דאכולהו קדושה אמרי לה:

וגם הנשים חִיבוֹת בְּקִדּוֹשׁ הַיּוֹם, כַּדְגֵרְסִינָן פֶּרֶק ג דְּשִׁבּוּעוֹת (כ, ב): נָשִׁים חִיבוֹת בְּקִדּוֹשׁ הַיּוֹם דְּבַר תּוֹרָה, שְׁנַאֲמַר: "זְכוֹר" וגו', וְנַאֲמַר: "שְׁמוֹר" וגו', כֹּל שְׁיִשְׁנוּ בְּשִׁמְרָה אֵיתְנֵהּ בְּזַכִּירָה.

נפש יהודה זכור. ודרשינן זכרהו על היין:

כְּתוּב בַּמִּדְרָשׁ: "זְכוֹר" בַּיָּם, "שְׁמוֹר" בַּיָּבֵשׁה פִּרְשׁ הַר' מִשָּׁה מְקוּצִי: בַּיָּם, מִפְּנֵי שְׁאִין שָׁם צַל בְּתִים וְאֵילָנוֹת, נִרְאָה שֶׁהוּא יוֹם גְּדוֹל אֶף כִּשְׁהוּא סְמוּךְ לַחֲשֻׁכָה; בַּיָּבֵשׁה, רוּצָה לוֹמַר, בְּעִיר, מִפְּנֵי צַל הַבְּתִים, אֶף כִּשְׁהוּא יוֹם גְּדוֹל (* דּוּמָה שֶׁהוּא סְמוּךְ לַחֲשֻׁכָה).

נפש יהודה דומה שהוא סמוך לחשכה. וימהר לעשות חול:

כְּתִיב בַּמְכִילְתָּא: "זְכוֹר" מִלְּפָנָיו וְ"שְׁמוֹר" מִלְּאַחֲרָיו, מִכָּאן שְׁמוֹסִיפִין מַחוּל עַל הַקִּדְּשׁ.

פרק שני [קנו]

גְּדוּלָה שַׁבַּת, שְׁקִרְאָה הַקִּדּוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מִתְּנָה טוֹבָה, כַּדְגֵרְסִינָן בַּפֶּרְקָא קַמָּא דְּשַׁבַּת (י, ב): אָמַר רַבָּא בַר מַחְסִיא, אָמַר רַב חֲמָא בַר גּוּרְיָא, אָמַר רַב: הַנּוֹתָן מִתְּנָה לְחֵבְרוֹ (* צְרִיךְ לְהוֹדִיעוֹ, שְׁנַאֲמַר: " (* לְדַעַת כִּי אֲנִי ה' מְקַדְּשְׁכֶם" (שמות לא, יג). תִּנְיָא נִמְי הֵכִי: "לְדַעַת כִּי אֲנִי ה' מְקַדְּשְׁכֶם", אָמַר לוֹ הַקִּדּוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמִשָּׁה: מִשָּׁה, מִתְּנָה טוֹבָה יֵשׁ לִי בְּבֵית גִּנְזִי, וְשַׁבַּת שְׁמָה, וְאֲנִי מְבַקֵּשׁ לִיתְנָה לְיִשְׂרָאֵל, לָךְ וְהוֹדִיעֶם. מִכָּאן אָמַר רַבּוֹן שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל: הַנּוֹתָן פֶּת לְתִינוּק צְרִיךְ לְהוֹדִיעַ לְאִמּוֹ. מַאי עֶבֶיד לִיה? אָמַר אַבְיִי: (* שְׁאִיף לִיה מְשַׁחָא (* וּמְלִי לִיה עֵינִיָּה כּוּחְלָא. וְהָאִידָא דְּחִיִּשִׁי (* לְכַשְׁפִּים. אָמַר רַב פֶּפְא: (* שְׁאִיף לִיה מֵאוֹתוֹ הַמִּין. אֵינִי, וְהָא אָמַר רַבִּי חֲמָא בַר גּוּרְיָא: הַנּוֹתָן מִתְּנָה לְחֵבְרוֹ אֵין צְרִיךְ לְהוֹדִיעוֹ, שְׁנַאֲמַר: "וּמִשָּׁה לֹא אֵידַע כִּי קָרַן עוֹר פְּנִי" (שם לד, כט)? לֹא קִשְׁיָא, הָא בְּמִלְתָּא דְּעֵבִידָא לְאַגְלוּיִי, הָא בְּמִלְתָּא דְּלֹא עֵבִידָא לְאַגְלוּיִי. וְהָא שַׁבַּת מִלְתָּא דְּעֵבִידָא לְאַגְלוּיִי הִיא? מִתָּן שְׁכָרָה לֹא עֵבִידָא לְאַגְלוּיִי.

נפש יהודה צריך להודיעו. מתנה פלוני אתן לך וזהו דרך כבוד שמא יתבייש לקבלו ומתוך כך מתרצה בדברים ואינו בוש וכן אם נתנה בביתו שלא מדעתו צריך להודיעו שמידו בא לו שמתוך כך יהא אוהבו: **לדעת כי אני ה' מקדשכם.** להודיעם אני בא שאני רוצה לקדשם: **שאיף ליה משחא.** ישפשפנו בשמן בין עיניו דבר הנראה כדי שתשאלנו אמו מי עשה לך כן ויאמר התינוק פלוני עשה לי כן וגם פת נתן לי: **ומלי ליה.** נותן כחול סביב עינו והוא מין צבע שהנשים כוחלות בו: **לכשפים.** שתחשדנו שכשפו: **שאיף ליה מאותו המין.** שנתן לו:

עַל כֵּן יֵשׁ לוֹ לְאָדָם לְהַקְבִּילוֹ בְּשִׁמְחָה. וְיִקְדִים בְּעָרֵב שַׁבַּת בְּבִקְרָה לְהַכִּין לְצַרְךָ שַׁבַּת, כַּדְגֵרְסִינָן בַּפֶּרֶק כֹּל כְּתִבִי הַקִּדְּשׁ (שבת קיז, ב): אָמַר רַב חֲסִידָא:

לְעוֹלָם (*) יִשְׁכְּבוּ אָדָם לְהוֹצֵאת שַׁבָּת, שְׁנֵאמַר: "וְהָיָה בַּיּוֹם הַשְּׁשִׁי (*)
וְהָכִינוּ" (שם טז, ה) - לְאַלְתֵּר.

נפש יהודה **ישכים אדם.** בע"ש לטרוח ולזמן הוצאות שבת: **והכינו.** את אשר יביאו
לאלתר בשעת הבאה הכנה והבאה בהשכמה היה דכתיב וילקטו אותו בבוקר בבוקר:

לְפִיכָךְ (*) אֵל יְהִלֵּךְ אָדָם בְּדֶרֶךְ רְחוֹקָה בְּעֶרְב שַׁבָּת, אֲפִילוּ בַּחֲזָרוֹת לְבֵיתוֹ,
כְּדֵי שְׂיָבֵא בְּעוֹד הַיּוֹם גְּדוֹל לְהַכִּין לְצֶרֶךְ שַׁבָּת, כְּדִגְרָסִינָן פֶּרֶק לִוְלֵב וְעֶרְבָה
(סוכה מד, ב): אָמַר רַבִּי אֵיבּוּ מִשְׁמִיָּה דְרַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַ צְדוֹק: אֵל יְהִלֵּךְ אָדָם
בְּעֶרְבֵי שַׁבָּתוֹת יוֹתֵר מִשְׁלֹש פְּרָסָאוֹת. אָמַר רַב כְּהֵנָּא: לֹא אָמְרוּ (*) אֶלָּא
לְבֵיתִיהָ, (*) אֲבָל לְאַשְׁפִּיזִיהָ אֲמַאי דְנִקְיֵיט סְמִיךְ. אֲכָא דְאֲמַרִי, אָמַר רַב
כְּהֵנָּא: לֹא נִצְרָכָה אֶלָּא (*) אֲפִילוּ לְבֵיתִיהָ אָמַר רַב כְּהֵנָּא: בְּדִידֵי הָוָה
עֲבָדָא וְאֲפִילוּ (*) כֶּסֶף דְהֶרְסָנָא לֹא אֲשַׁכְּחִי.

נפש יהודה **אל יהלך.** אלא ישבות לו מבעוד יום גדול ויכין סעודת שבת: **אלא לביתה.**
שהולך לביתו והן אינן יודעין שיבא היום ואין מכינים לצרכו והוא כועס עליהם: **אבל**
לאושפיזיה אמאי דנקיט עמו סמיך. ואינו סומך על בעה"ב ונושא עמו סעודתו ועל מה שבידו
נסמך: **אפילו לביתה.** דמה שמוצא אם מעט אם רב שלו היא אעפ"כ לא יהלך וכל שכן
לאושפיזא שלא ימצא כלום: **כסא דהרסנא.** סעודה מועטת דגים קטנים מטוגנין בקמח
בשומן שלהם:

וְגִרְסִינָן בְּפֶרֶק מְקוֹם שְׁנֵהֲגוּ (פסחים נ, ב): בְּנֵי בֵישָׁן נְהוּג דְלֹא הוּוּ אֶזְלִי (*)
מִצּוֹר לְצִידוֹן בְּמַעְלֵי שַׁבָּתָא. אֲתוּ בְנֵיהוּ לְקַמִּיָּה דְרַבִּי יוֹחָנָן, אָמְרוּ לִיהּ: (*)
אֲבִהֲתִין הָוָה אֲפֹשֶׁר לְהוּ, אָנּוּ לֹא אֲפֹשֶׁר לָן, מֵהוּ? אָמַר לְהוּ רַבִּי יוֹחָנָן: כְּפָר
קָבְלוּ אֲבוֹתֵיכֶם עֲלֵיהֶם וְכָתִיב: "וְאַל־תִּטֹּשׁ תּוֹרַת אֲמֹד" (משלי א, ח).

נפש יהודה **מצור לצידון.** מקום קרוב והיה יום השוק בער"ש והם מחמירין על עצמם
שלא להבטל מצרכי שבת: **אבהתין.** אבותינו אפשר להם להמנע מן השוק שעשירים היו:

וּמְצִינּוּ לְחַכְמֵי הַתְּלָמוּד, שְׁאֵף־עַל־פִּי שְׁהִיוּ לָהֶם מְשֻׁרְתִים, הָיוּ מְסִיעִין
בְּשׁוּם דְּבָר לְהַכְנוֹת הַשַּׁבָּת בְּחֻבְתוֹ וּלְכַבְדוֹ, כְּדִגְרָסִינָן בְּפֶרֶק כָּל כְּתָבֵי
הַקִּדְּשׁ (שבת קיט, א): רַבָּה הָוָה יְתִי אֲתִכְתֵּקָא דְשֵׁנָא (כסא של שן, משום שהיה חשוב
ועשיר) (*) וּמוֹשִׁיף נוֹרָא. רַב עֲנָן (*) לְבִישׁ גּוֹנְדָא (כלי שחור), מְשׁוּם (*) דְתִנָּא
דְבֵי רַבִּי יִשְׁמַעְאֵל: בְּגָדִים שְׁבִשָּׁל בְּהוּ לְרַבּוּ אֵל יְמֹזַג בְּהוּ כּוֹס לְרַבּוּ. רַב
סַפְרָא (*) מְחַרִּיךְ רִישָׁא. רַבָּא (*) מְלַח שְׁבוּטָא. רַב הוֹנָא (*) מְדַלִּיק שְׁרָגָא.
רַב פִּפְא (*) גְּדִיל פְּתִילָתָא. רַב חֲסֵדָא (*) פְּרִיס (מחטך) סִילְקָא. רַבָּה וְרַב
יוֹסֵף מְצַלְחוּ צִיבֵי (מבקעים עצים). רַבִּי זִירָא מִיְצַתֵּת צְתוּתֵי (מצית האור בעצים
דקים). רַב נַחְמָן בְּרַ יִצְחָק (*) מְכַתֵּף וְעֵייל, מְכַתֵּף וְנִפְיָק. (*) אָמַר: אֵלוּ
מְקַלְעִין לִי רַב אֲמִי וְרַב אֲסִי, לֹא מְכַתִּיפְנָא קַמִּיֵּהוּ?

נפש יהודה **ומושיף נורא.** נופח האש לכבוד השבת: **לבש גונדא.** להודיע שהיום אינו
כדאי להתנהג בחשיבות מלהתעסק בתבשילי שבת ושלא יטנף בגדיו בבישול קדרות לילך בס
בבהכ"נ לבש בגד שחור בגדים אחרים ושחורים: **דתנא דבי רבי ישמעאל וכו'.** דבישול
קדרות מטנף בגדים: **מחריך רישא.** אם היה לו ראש בהמה לחרוך הוא היה בעצמו מחרכו
שרף השערות ממנו באש כדרך שעושיין לראש עגל שאוכלין אותו בעורו: **מלח שיבוטא.** דגים:
מדליק שרגא. נר שבת: **גדיל פתילתא.** עשה פתילות לנרות שבת: **פריס.** פי מחתך סילקא

ירק כרתין לשבת: **מכתף ועייל מכתף ונפיק**. בערב שבת יצא ונכנס להביא תמיד משאות כלי תשמיש ובגדי חופש ומגדים כאדם שמקבל את רבו בביתו ומראה לו שהוא חשוב עליו וחרד לכבודו לטרוח ולהרבות בשבילו: **אמר אלו מקלעין לי**. אלו אירע לי ר' אמי ור' אסי לאורחים וכי לא הייתי מכבדן מכ"ש לשבת:

גם צריך אדם למעט באכילתו בערב שבת, כדי שיפנס בשבת כשהוא תאב לאכל. ולא יקבע סעודתו בערב שבת וגם לא בשבת עצמו בעת הדרשה, דגרסינן פ"ק השולח ג"ט לאשתו (גיטין לח, ב): **אמר רבא: בהני תלת מילי נחתי בעלי בתים מנכסיהון: (* דמפקי עבדיהון לחירותא (* וסיירי נכסיהון בשבתא ודקבעי סעודתייהו בשבתא (* בעידן בי מדרשא. דאמר רבי חי' בר אבא אמר רבי יוחנן: שתי משפחות היו בירושלים, אחת קבעה סעודתה (* בערב שבת ואחת קבעה סעודתה בשבת ושתייהם נעקרו.**

נפש יהודה **דמפקי עבדיהו לחירותא**. ועוברים בעשה שנא' לעולם בהם תעבודו: **וסיירי נכסיהו**. שדותיהם מסתכלים בשבת לידע מה הן צריכין: **בעידן בי מדרשא**. שהחכם דורש דרשה לרבים בשבת והם יושבין בסעודה והיה להם להקדים או לאחר: **בערב שבת**. בליל שבת ואין כאן כבוד שבת דקי"ל כבוד יום קודם לכבוד לילה והם היו מתכוונים בשביל שלא לבטל מבהמ"ד ואיכא דמפרשי בערב שבת ממש וכן בכל יום מרוב עושר אבל בהא מיהא איכא אסורא שיכנס לשבת כשהוא שבע בלא תאוה:

גם יזהר מלעשות מלאכה בערב שבת מן המנחה ולמעלה, דגרסינן פ"ק מקום שנהגו (פסחים נ, ב): **תנא: העושה מלאכה בערבי שבתות ובערבי ימים טובים מן המנחה ולמעלה (* ובמוצאי שבת ובמוצאי יום טוב, ובכל מקום שיש (* נדנוד עברה, לאיתווי (* תענית צבור, אינו רואה סימן ברכה לעולם.**

נפש יהודה **במוצאי שבת**. משום כבוד שבת שמוסיפין מחול על הקודש: **נדנוד עבירה**. רמז קצת לעבירה: **תענית צבור**. אסור במלאכה במסכת תענית כשהיו מתענין על הגשמים אבל שאר תעניות צבור לא:

גם מצינו קצת מהקדמונים שהיו נוהגין לקח כל הבא לשוק בערב שבת למכר ליהודים מפני כבוד השבת, (* כדי שלא יניחו מלהביאו לשבת אחרת, כמו שמצינו לרב הונא, דגרסינן פ"ק סדר תעניות אלו (תענית כ, ב): **אמר ליה רבא לרבא בר פפא: לטימא לן מר מהני מילי מעליותא, דהוה עביד רב הונא. אמר ליה: (* בינקותיה לא דכירנא, בסבותיה דכירנא. (* ביומא דעיבא מפקין ליה (* בגוהרקא דדהבא (* וסייר ליה לכולה מתא, (* כל אשתא דהות רעיעא הוה סתר ליה. אי אפשר למאריה למבני ליה - בני ליה, ואי לא - בני לה מדנפשיה. וכל בהדי פניא דמעלי שבתא משדר שליחא לשוקא וכל ירקא דהוה יתיר לגנאי, (* זבין להו ושדי לנהרא. וליתביה לעניים? אמר: זימנין (* דסמכא דעתייהו עליה ולא אתו למיזבן. ולשדייה לבהמה? סבר, מאכל אדם (* אין מאכילין אותו לבהמה. כדהוה פריז ריפתא הוה פתח ביתיה ואמר: כל דצריך ליעול וליתי. אבא דאמרי: (* מילתא דשבתא הוה גמיר, הוה מנח ליה (* כוזא דמיא ותלו ליה אעיברא דדשא ואמר: כל דצריך ליעול וליתי כי**

היכי דלא אסתפן אמר ליה: פלהו מצניא דליקום ביה, לבר מהא, משום דנפיש בני חילא.

נפש יהודה כדי שלא יניחו. ואם לא ימכרו בערב שבת זה לא יבואו עוד בעיש הבאה: **בינקותיה**. מה דעביד בנעוריו לא ידעתי אלא מה דעביד בזקנותיה: **ביומא דעיבא**. יום המעונן דהוי רוח מנשבת ומסתפי שלא יפלו החומות: **בגוהרקא**. תיבה תלויה בעגלה ושרות יושבות בה בארץ אשכנז: **וסייר**. בודק פוקד תרגום מסייר כמו האי טבחא דלא סר סכינא קמי חכם: **וכל אשיתא**. כל חומת הבתים דהות רעיעא נשברה ונסדקה: **זבין להו ושדי לנהרא**. משום הכי זבין להו דאי הוה שייר להו מידי לגינאי אזל לאיבוד דמכמשא בשבת ונמצא מכשילן לעתיד לבא דלא מייתא ירקא לסעודת שבת הבאה: **דסמכא דעתייהו**. שסומכין עניים על אותו ירק ואומרין אין אנו צריכין לקנות ושמא לא ישתייר שם כלום ואין להם מה לאכול בשבת: **אין מאכילין לבהמות**. משום ביזוי אוכלין ומחזי כבועט בטובה שהשפיע הקב"ה בעולם אי נמי משום דחסה תורה על ממונן של ישראל וזורקין אותם לנהר והולכין למקום אחר ומוצאין אותן בני אדם ואוכלים אותם. מילתא דאסוותא, רפואה או הקיז דם: **מילתא דשיבתא הוה גמיר**. שלמד דבר זה שהשדים מזיקין למי שיאכל בלא נטילת ידים ע"כ תלה להו האי כוזא דמיא שיטלו ידיהם: **כוזא דמיא**. כלי מלא מים תלה באסקופא דביתיה כדי מי שיכנס לאכול ירחץ ידיו. בני מחוזא, דאיכא עניים טפי וקא מיכלי קרנא:

וגם מצינו ליוסף (*) מוקיר שבי, שהיה רגיל לקח פל הפא בידו לכבוד שבת לשם שמים והיתה סבה מאת השם להתעשר בו, כדגרסינן בפרק פל כתבי הקדש (שבת קיט, א): יוסף מוקיר שבי, הנה ההוא גוי בשבבותיה דהו נפיש נכסיה טובא. (*) אמרו ליה (*) פלדאי: פלהו נכסי דההוא גברא - יוסף מוקיר שבי (*) אכיל להו. אזל זבנינהו לכלהו נכסיה, זבן בהו מרגניתא, (*) אותביה בסינייה (פרוש: בכובעו). בהדי דקא עבר מברא, אפרחי זיקא לסינייה ושידייה במיא. (*) בלעיה כורא. אסקוה, אתיוה אפניא דמעלי שבתא. אמרי: מאן זבין פי השתא? אמרו: זילו אמטיוה לגבי יוסף מוקיר שבי, דרגיל דזבין. אמטיוה ניהליה, זבניה. קרעיה, אשכחיה למרגניתא. זבניה (*) בתליסר עליתא דדינרי (פרוש: דבר גוזמא, רוצה לומר: הון רב). פגע ביה ההוא סבא, אמר ליה: מאן דיזיף אשבתא - פרע שבתא.

נפש יהודה מוקיר שבי. מכבד שבת: אמרו להו. לאותו העובד כוכבים ומזלות: **פלדאי**. חוזים בכוכבים: **אכיל להו**. סופיה ליפול ביד יוסף: **אותביה בסינייה**. עשה לו כובע לראשו וקבע אותו מרגליות בו: **בלעיה כורא**. דג אחד בלע הכובע: **תליסר עליתא**. בייג חדרים מלא זהב ולא דוקא אלא דרך בני אדם לומר כן הון רב בעילוי הרבה:

גם היו זהירין רבותינו להוסיף מחול על הקדש בהכנסת שבת וביציאתו, כדגרסינן התם (ק"ח, ב): ואמר רב יוסף: יהא חלקי (*) עם מכניסי שבת בטבריה ועם (*) מוציאי שבת בצפורי.

נפש יהודה עם מכניסי שבת בטבריה. מפני שהיא עמוקה ומחשיכה מבעוד יום וסבורים שחשיכה: **מוציאי שבת בצפורי**. שיושבת בראש ההר ובעוד שהחמה שוקעת נראית שהאור גדול ומאחרין לצאת:

וגם היו רגילים להתעטף בהכנסת שבת בבגדים נאים לקבל את השבת בשמחה כמי שיוצא לקראת מלך, כדגרסינן התם (ק"ט, א) ובפרק המניח את הפד (בבא קמא לב, ב): רבי חנינא (*) מעטף וקאי אפניא דמעלי שבתא

וְאָמַר : בּוֹאוּ וְנִצֵּא לְקִרְאָת שַׁבַּת מְלֻכָּתָא. רַבִּי יוֹסִי אָמַר : (*) בּוֹאֵי כָלָה בּוֹאֵי כָלָה.

נפש יהודה מעטף. בבגדים נאים לכבוד שבת : בואי כלה. הכי קרי ליה לשביתת שבת מתוך חביבותה :

פרק שלישי [קנז]

לְפִי שְׁהִיּוּ מְזַהְרִים הָעַם בְּהַכְנָסַת שַׁבַּת מִפְּעוּד יוֹם, לְשִׁבִיתַת שַׁבַּת וְלְהַדְלָקַת נֵר שַׁבַּת, תִּקְנּוּ רַבּוֹתֵינוּ (*) שֵׁשׁ תְּקִיעוֹת, כְּדַגְרָסִינָן פֶּרֶק בַּמָּה מְדַלִּיקוּן (שבת לה, ב) : תִּנּוּ רַבָּנָן : שֵׁשׁ תְּקִיעוֹת תּוֹקְעִין עָרֵב שַׁבַּת. תְּקִיעָה רִאשׁוֹנָה (*) לְבַטֵּל אֶת הָעַם שֶׁבִשְׂדוֹת מְמַלְאָהּ. שְׁנִיָּה לְבַטֵּל עִיר וְחֲנִיּוֹתֶיהָ. שְׁלִישִׁית לְהַדְלִיק אֶת הַנֵּר. וְתוֹקֵעַ וּמְרִיעַ וְתוֹקֵעַ וְשׁוֹבֵת, דְּבָרֵי רַבִּי נֶתָן. רַבִּי יְהוּדָה הַנָּשִׂיא אָמַר : שְׁלִישִׁית (*) לְחַלֵּץ תְּפִלִּין. הַטְּמִין הַמְּטַמֵּין וְהַדְלִיק הַמְּדַלִּיק וְשׁוֹהָה כְּדֵי לְצִלוֹת דָּג קָטָן אוֹ כְּדֵי (*) לְהַדְבִּיק פֶּת בַּתְּנוּר וְתוֹקֵעַ וּמְרִיעַ וְתוֹקֵעַ (*) וְשׁוֹבֵת.

נפש יהודה שש תקיעות. אף התרועעות במנין דסדר שלהם תקיעה תרועה תקיעה : לבטל. בני העיר, ממלאכה והחנויות ממקח וממכר : לחלוץ תפילין. והדלקת הנר ברביעי : להדביק פת בתנור. ועדיין יש שהות כדי שיקרמו פניו של לחם שהיו ממחרין התקיעות כדי להוסיף מחול על הקודש ותוקע הרי שש : ושובת. חל שבת עליו :

וְזָמַן הַדְלָקַת הַנֵּר קִדְּם שְׁקִיעַת הַחֲמָה, כְּדַגְרָסִינָן הֵתָם : אָמַר לִיה רַבָּה לְשִׁמְעִיה : אֶתוֹן דְּלֹא קִים לְכוּ (*) בְּשִׁיעוּרָא דְרַבָּנָן, אֲדֹאכָא שְׁמַשָּׂא בְּרִישׁ דְּקָלִי (*) אֲדַלִּיקוּ שְׂרָגָא. בְּיוֹם הַמַּעֲנָן, בְּמַתָּא (*) חִזּוּ תַרְנַגְלָא, בְּדַבְרָא חִזּוּ עוֹרְבֵי ; אִי נִמְי (*) אֲדֹאנִי (מין עשב).

נפש יהודה בשיעורא דרבנן. איזה הוא בין השמשות : אדליקו. הדליקו את הנר מבעוד יום : חזו תרנגולי. היושבים על הקורות מבעוד יום וכן העורבין בשדה יושבין על האילנות : אדאני. עשב שהעלין שלו נוטין לצד החמה שחרית כפופין למזרח ובחצי היום זקופין למעלה כשהחמה באמצע השמים ולערב כפופים מאוד למערב זוניא בלוי"א בל"א :

וְחִיב כָּל אָדָם לְהַדְלִיק נֵר בְּבֵיתוֹ בְּשַׁבַּת, כְּדַגְרָסִינָן הֵתָם (כה, ב) : אָמַר רַב נַחֲמָן בַּר רַבָּא, אָמַר רַב : הַדְלָקַת נֵר בְּשַׁבַּת - (*) חוֹבָה, (*) רְחִיצַת יָדַיִם וְרַגְלַיִם בְּחֲמִין עֲרֵבִית - רְשׁוּת : וְאָנִי אָמַר : מְצוּהָ. מֵאִי מְצוּהָ? דְאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב : כֶּדָּ הָיָה מְנַהֲגוּ שֶׁל רַבִּי יְהוּדָה בַּר אֶלְעָאי : עָרֵב שַׁבַּת מְבִיאִין לוֹ עֲרֵבָה מְלֵאָה מִיֵּם חֲמִין וְרוֹחֵץ בּוֹ פָּנָיו וְרַגְלָיו וּמִתְעַטֵּף וְיוֹשֵׁב (*) בְּסֻדְיָנָן הַמְּצַיֵּצִין וְדוֹמָה לְמֵלֶאכֶּה הִי צְבָאוֹת ; וְהָיוּ תַלְמִידָיו (*) מְחַפִּין מִפְּנֵי כְּסוּתָן. אָמַר לָהֶם : בְּנִי, לֹא כֶּדָּ שְׁנִיתִי לָכֶם : סֻדְיָן בְּצִיצִית, (*) בֵּית שְׂמַאי פּוֹטְרִין (*) וּבֵית הֵלֵל מְחִיבִין, וְהֵלְכָה כְּבֵית הֵלֵל, (*) וְאִינְהוּ סָבוּר, מְשׁוּם כְּסוּת לִלְלָה.

נפש יהודה חובה. כבוד שבת הוא שאין סעודה חשובה אלא מקום אור כעין יומא בפ"ח דיומא : רחיצת ידים ורגלים בערב שבת. לכבוד שבת : בסדינין המצוייצין. סדינין של

פשתן ובהן ציצית של תכלת כלאים אלא שמותר מן התורה דדרשינן סמוכין לא תלבש שעטנז גדילים תעשה לך: **מחפין ממנו כנפי כסותן**. שהיו להם סדינן שאינן מצוייצין: **בית שמאי פוטריין**. ואע"ג דציצית חובה בכל טליתות שיש לו לאדם ואפילו מונחים בקופסא הני דפשתן פטורין משום דכלאים לא שרא רחמנא דלא דריש סמוכין: **ובית הלל מחייבין**. דדרשי סמוכין: **ואינהו סבור**. שהיו אוסרין סברי נהי דהלכה כב"ה וחיובין מדאורייתא מיהא גזרו בהו משום כסות לילה שמא יהא לו כסות שמיוחד ללילות ויטיל בו ציצית ונמצא לובש כלאים שלא במקום מצוה דכסות לילה לא מחייב בציצית דכתיב וראיתם אותו וביבמות פרכינן וכי בית דין מתנין לעקור דבר מן התורה לפטור את החייב ומשני שב ואל תעשה שאני:

וְאֶמְרִינן נְמִי הָתָם: " (*) וְתִזְנַח מְשָׁלוֹם נִפְשֵׁי (*) נְשִׁיתֵי טוֹבָה" (איכה ג, יז), מאי "וְתִזְנַח מְשָׁלוֹם נִפְשֵׁי"? אָמַר רַבִּי אֲבָהוּ: זוּ (*) הַדִּלְקַת גֵּר בְּשַׁבָּת; "נְשִׁיתֵי טוֹבָה", אָמַר רַבִּי יְרֵמְיָהּ: זוּ בֵּית הַמְּרֹחֵץ. וְרַבִּי חִיָּא בַר אֲבָא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: זוּ רְחִיצַת יָדַיִם וְרִגְלַיִם בְּחַמִּין. רַבִּי יֶצְחָק נִפְחָא אָמַר: זוּ מְטָה נְאֻחַ וְכֻלָּיִם נְאֻחִים שְׁעָלֶיהָ. אָמַר רַבִּי אֲבָא: זוּ מְטָה מְצַעַת וְאִשָּׁה מְקַשְׁטֶת לְתַלְמִידֵי חֻכְמַיִם.

נפש יהודה ותזנח. נעזב: נשיתי. נשכחתי: הדלקת גר בשבת. שלא היה להם ממה להדליק ובמקום שאין גר אין שלום שהולך ונכשל והולך באפילה:

וְכַשְׁהַכֹּל עָרוֹךְ בְּטוֹב מִבְּעוֹד יוֹם וְהַנְּרוֹת דּוֹלְקוֹת יָפָה לְכָבוֹד שַׁבָּת, הָאֵל יִתְבָּרַךְ (*) יִתְמִיד בְּטוֹבוֹ, בְּדַגְרָסִינָן פֶּרֶק כָּל כְּתָבֵי הַקִּדְּשׁ (שבת קיט, ב): תִּנְיָא, רַבִּי יוֹסִי בַר יְהוּדָה אוֹמֵר: שְׁנֵי מְלָאכִים מְלוּיִן לוֹ לְאָדָם בְּעָרֵב שַׁבָּת מִבֵּית הַכְּנֶסֶת לְבֵיתוֹ, אֶחָד טוֹב וְאֶחָד רָע. מְצָא גֵרוֹ דְּלוּק וְשִׁלְחָנוּ עָרוֹךְ וּמִטָּתוֹ מְצַעַת, מְלָאךְ טוֹב אוֹמֵר: יְהִי רְצוֹן שְׁתֵּהא בְּשַׁבָּת אַחֲרַת כֶּךָ וּמְלָאךְ רָע עַל כְּרַחוּ עוֹנָה "אֶמֶן"; וְאִם לָאוּ, מְלָאךְ רָע אוֹמֵר: יְהִי רְצוֹן שְׁתֵּהא כֶּךָ בְּשַׁבָּת אַחֲרַת וּמְלָאךְ טוֹב עַל כְּרַחוּ עוֹנָה "אֶמֶן".

נפש יהודה יתמיד בטובו. יתן לו תמיד כן לכל שבת ושבת:

וְאֶף־עַל־פִּי שֶׁהַדִּלְקַת גֵּר בְּשַׁבָּת הִיא חוֹבָה מְטַלַּת עַל הַנְּשִׁים, כְּדָאֶמְרִינן בְּשַׁבָּת, פֶּרֶק בְּמָה מְדַלִּיקִין (לא, ב): עַל שְׁלֹשׁ עֲבֵרוֹת נְשִׁים מִתּוֹת (*) בְּשַׁעַת לֵידָתָן: עַל שְׂאִינָן זְהִירוֹת בְּנִדָּה וּבְחֻלָּה וּבְהַדִּלְקַת הַנֵּר; וְאֶמְרִינן עָלֶהּ בְּגִמְרָא: בְּשַׁעַת לֵידָתָן מֵאִי טַעְמָא וְכוּ' - חֵיב אָדָם לְזַכֵּר לָהּ בְּדַבְרֵי וּלְהַזְהִירָהּ בּוֹ בְּעֵת הַצָּרִיךְ, כְּמוֹ שֶׁשְּׂנִינּוּ בְּפֶרֶק הַנִּזְכָּר (לד, א): שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים צָרִיךְ אָדָם לוֹמַר בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ עָרֵב שַׁבָּת (*) עִם חֲשֻׁכָה (*) עֲשָׂרְתָן, (*) עֲרַבְתָּן, הַדִּלְקוּ אֶת הַנֵּר. וְאֶמְרִינן עָלֶהּ: מִנָּא הֵי מִילֵּי? אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לׁוֹי, דְּאָמַר קָרָא: "וַיִּדְעַת כִּי־שָׁלוֹם אֶהְלֶךְ וּפְקַדְתָּ נְוֹךְ וְלֹא תַחֲטֹא" (איוב ה, כד).

נפש יהודה בשעת לידתן. משום דאיתרע מזלה מזומנת פורענותה לבא: עם חשכה. שאם ימהר להזכיר מבעוד יום יפשעו ויאמרו עדיין יש שהות: עשרתן. פירות האילן לסעודת שבת שאף אכילת עראי של שבת קובעת למעשר דשבת עונג אקרי וכל שהוא הוי עונג: ערבבתן. עירובי תחומין וחצירות והני תרי שייכי למימרניהו בלשון שאלה דשמא כבר עשו אבל בנר לא שייך הדלקתם דדבר הנראה לעין הוא:

אמר רבה בר רב הונא: אף על גב דאמור רבנן שלשה דברים צריך אדם לומר בתוך ביתו ערב שבת, אפעי ליה למימרינהו בניחותא, כי היכי דלקבלן מיניה. אמר רב אשי: אָנָא לֹא שָׁמִיעַ לִי הָא דְרַבָּה בַר רַב הוֹנָא וְקִימַתִּיהָ מִסְבָּרָא.

ולא יטיל על זה ולא על דבר אחר אימה יתרה בתוך ביתו, דגִרְסִינָן בְּפֶרֶק קַמָּא דְגִיטִין (ו, ב): אמר רב חסדא: לעולם אל יטיל אדם אימה יתירה בתוך ביתו, שהרי פלגש בגבעה הטיל עליה בעלה אימה יתרה והפיל כמה רבבות מישׂראל. אמר רב יהודה אמר שמואל: כָּל הַמְטִיל אִימָה יִתְרָה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ סוּף בָּא לִידֵי שְׁלֹשׁ עֵבְרוֹת: (*) גְּלוּי עֲרִיוֹת (*) וְשִׁפְכוֹת דָּמִים וְחִלּוּל שַׁבָּת.

נפש יהודה גלוי עריות. כשמגיע זמן טבילתה בעת צינה והיא יראה לומר לא טבלתי ומשמשתו נדה: **שפיכות דמים**. כי הא דפלגש בגבעה או פעמים שבורחת מפניו ונופלת באחת הפחתים או מגשר. וחילול שבת פעמים שמדלקת נר או מבשלת משחשיכה מפני אימתו והוא אינו יודע:

(*) והזהיר בנר שבת יוצאין ממנו בנים תלמידי חכמים, כְּדִגְרִסִּין הָתָם בְּפֶרֶק בְּמָה מְדַלִּיקִין (כג, ב): רב הונא הוה רגיל דחליף אפיתחא (*) דאבין נגרא, חזא דהווי רגילי (*) בשרגי, אמר: תרי גברי רבְרַבִּי נַפְקִי מִהֶכָּא. נַפְק מִיַּנְיָהוּ רַב אִידִי בַר אַבִּין וְרַב חִזָּא בַר אַבִּין.

נפש יהודה והזהיר בנר. דכתיב כי נר מצוה ותורה אור על ידי נר מצוה בא אור דתורה והוי ליה בנים תלמידי חכמים: דאבין נגרא. חרש עצים: בשוגא. דשבת:

פרק רביעי [קנח]

לכבד את השבת צריך אדם להבדילו מן החול בכל דבר, במלבוש ובמאכל ובהלוא ובדבור, כְּדִגְרִסִּין פֶּרֶק אֵלוּ קִשְׁרִים (שבת קיג, א): "וְכַבְּדֶתּוּ מַעֲשׂוֹת דְרַכִּיָּד" וגו' (ישעיה נח, ג), שְׁלֹא יִהְיֶה מִלְּבוּשָׁךְ שֶׁל שַׁבָּת כְּמִלְּבוּשָׁךְ שֶׁל חוֹל. כִּי הָא דְרַבִּי יוֹחָנָן קָרִי לְמַאֲנִיָּה (*) מְכַבְּדוּתִיהָ. "מַעֲשׂוֹת דְרַכִּיָּד", שְׁלֹא יִהְיֶה הַלּוּכָךְ שֶׁל שַׁבָּת כְּהַלּוּכָךְ שֶׁל חוֹל. "מְמַצּוֹא חִפְצָךְ" (שם), חִפְצֵי אֲסוּרִים, (*) חִפְצֵי שְׁמִים מוֹתָרִים. "וְדָבָר" (שם), (*) שְׁלֹא יִהְיֶה דְבוּרָךְ שֶׁל שַׁבָּת כְּדְבוּרָךְ שֶׁל חוֹל. "דָּבָר" (שם), דְבוּר אֲסוּר, (*) הֲרַהוּר מוֹתָר. בְּשִׁלְמָא כְּלָהוּ - לְחַיִּי, אֶלָּא, שְׁלֹא יִהְיֶה הַלּוּכָךְ שֶׁל שַׁבָּת כְּהַלּוּכָךְ שֶׁל חוֹל, מֵאִי הִיא? כִּי הָא דְאָמַר רַבִּי זִירָא אָמַר רַב וְאִיתִימָא אָמַר רַבִּי אַבָּא אָמַר רַב הוֹנָא: הִיא מְהֵלֵךְ בְּשַׁבָּת וּפְגַע בְּאַמַּת הַמַּיִם, (*) אִם הִיא יְכוּלָה לְהַנִּיחַ רַגְלָא אַחַת רֵאשׁוּנָה קָדָם שְׁתַּעֲקֹר שְׁנֵי, (*) מִתָּר, וְאִם לֹא, (*) אֲסוּר וְכוּ'. אֶלָּא כְּדָבָעָא מִיַּנְיָה רַבִּי מְרַבִּי יִשְׁמַעֵאל בַּר יוֹסִי: (*) מֵהוּ לְפִסְעַ פְּסִיעָה גְּשָׁה בְּשַׁבָּת? אָמַר לִיה: וְכִי בְּחוּל מִי הִתִּירָה? שְׁאַנִּי אוֹמַר: פְּסִיעָה גְּשָׁה נוֹטְלַת אַחַד מִחֲמֵשׁ מֵאוֹת מִמָּאוֹר עֵינָיו שֶׁל אָדָם וּמְהֵדָר לִיה (*) בְּקִדּוּשָׁא דְבֵי שְׁמַי.

נפש יהודה מכבדותיה. שמכבדין בעליהן שעל ידיהן מכבדין אותו אם הוא לבוש יקר: ממצוא חפצך. לא יטייל אדם לסוף שדהו בשבת לידע מה היא צריכה: חפצי שמים מותרין. כגון פוסקין צדקה ומשדכין תינוקות לארוס: שלא יהא דבורך של שבת כדבורך של חול. כגון מקח וממכר וחשבונות: הרהור מותר. להרהר בלבו כך וכך יציאות אני צריך להוציא על שדה זו: אם היה יכול להניח רגלו ראשונה. שעקר מצד זה להניח לצד זה קודם שתעקר שניה שאין רחבה יותר מכדי פסיעה ורגלו אחת לצד זה ושנייה לצד זה: מותר. אף לדלג ולעקור את זו קודם שנחה ראשונה: אסור. לקפוץ: מהו לפסוע פסיעה גסה. מי עבר משום מעשות דרכיך פסיעה גסה יותר מאמה פסיעה בינונית אמה: קידושא דבי שמשי. השותה מין של קידוש בלילי שבתות:

וְאֶמְרִינוּ עֲלֶיהָ (ק"ג, ב) : "וְרַחֲצֵתָ וְסִכַּתָּ וְשִׁמַּתָּ (*) שְׂמֹלֶתֶיךָ" (רות ג, ג), אָמַר רַבִּי אֱלֵעָזָר : אֵלּוּ בְּגָדִים שֶׁל שֶׁבֶת. וְאֶמְרִינוּ נְמִי הֵתָם (ק"ג, א) : אָמַר רַב הוֹנָא : (*) יֵשׁ לוֹ לְהַחֲלִיף מַחֲלִיף, אֵין לוֹ לְהַחֲלִיף (*) מְשַׁלְּשֵׁל בְּבִגְדֵיו.

נפש יהודה שמלותיך. וכי ערומה היתה אלא שמלות מיוחדות והיינו דשבת: יש לו להחליף יחליף. מי יש לו בגדים לבד מאותן שלבש בחול יחליפם בשבת: משלשל בבגדיו. מושכן למטה שיראו ארוכים והוא מדת עשירים היושבים בביתם ואינן צריכין להגביה בגדיהם מן הארץ בשביל מלאכה וכבוד שבת הוא:

וְגַרְסִינוּ בְּוִיקְרָא רַבָּה : "וְקִרְאתָ לַשֶּׁבֶת עֲנִי" (ישעיה נח, ג), זֶה שֶׁבֶת ; "לְקַדֹּשׁ ה' מְכַבֵּד" (שם), זֶה יוֹם הַכְּפֻרִים ; "וְכִבְדְתוּ", זֶה יוֹם טוֹב רֵאשׁוֹן ; "מַעֲשׂוֹת דְרָכֶיךָ", זֶה חוֹלוֹ שֶׁל מוֹעֵד ; "מִמַּצּוֹא חֲפָצֶךָ", מִכָּאן, שְׁאֲסוּר לְאָדָם לַעֲשׂוֹת חֲפָצוֹ בְּשֶׁבֶת ; "וְדַבֵּר דְבָר", שֶׁלֹּא יְהֵא דְבוּרְךָ שֶׁל שֶׁבֶת כְּדְבוּרְךָ שֶׁל חוֹל. אַמִּיהָ דְרַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן יוֹחָאי (*) כִּד הָוֵת מְסַגִּיאַת בְּמִילֵי בְּשֶׁבֶת, הָוֵה אָמַר לִיהָ : אַמָּא, אַמָּא, שֶׁבֶתָא הִיא - וְהִיא שֶׁתְּקָה.

נפש יהודה כד הות מסגיאת. מרבה בדברים כדרך הנשים:

וְאֶחָד מֵעֶשֶׂר תִּקְנוֹת שֶׁתִּקֶּן עֲזָרָא, שְׂיָהּוּ (*) מְכַבְּסִין בְּחַמִּישֵׁי מִפְּנֵי כְבוֹד הַשֶּׁבֶת, כְּדִגְרַסִּינוּ בְּמַסְכַּת קָמָא, פֶּרֶק מְרַבָּה (פב, א) : תְּנִי רַבֵּנּוּ : עֶשֶׂר תִּקְנוֹת תִּקֶּן עֲזָרָא, שְׂיָהּוּ קוֹרִין בְּמִנְחָה בְּשֶׁבֶת וְקוֹרִין בְּשִׁנֵּי וּבְחַמִּישֵׁי וְשְׂיָהּוּ בְּתֵי דִינִין קְבוּעִים בְּשִׁנֵּי וּבְחַמִּישֵׁי בְּשֶׁבֶת, וּמְכַבְּסִים בְּחַמִּישֵׁי (*) וְאוֹכְלִין שׁוּם בְּעָרֵב שֶׁבֶת (*) וְשֶׁתָּהּ אִשָּׁה מְשַׁכְּמַת וְאוֹפָה וְשֶׁתָּהּ אִשָּׁה חוֹגְרַת (*) בְּסִנֵּר וְשֶׁתָּהּ אִשָּׁה (*) חוֹפֶפֶת וְטוֹבֶלֶת וְשְׂיָהּוּ (*) רוֹכְלִין מְחִזְרִין בְּעִירוֹת וְתִקֶּן טְבִילָה לְבַעֲלֵי קְרִיין.

נפש יהודה ומכבסין. בגדיהן לכבוד שבת. ודינן בשני ובחמישי, דאתו למקרי בספרא שקורין בב' וה': ואוכלין שום. שמרבה הזרע ושבת עת עונה הוא ושום שמרבה הזרע דוקא שום צלי באש: ושתהא אשה משכמת. ביום שהיא צריכה לאפות ואופה בשחרית שתהא פת מצויה לעני המחזר על הפתחים: סינר. דוגמת מכנסיים קטנים: חופפת. ראשה במסרק ביום טבילתה משום חציצה: רוכלין. מביאין בשמים לנשים להתקשט בהם מחזירין בעיירות ולא יוכלו בני העיירות לעכב עליהם:

וְאֶמְרִינוּ עֲלֶיהָ, שְׁקוֹרִין בְּמִנְחָה בְּשֶׁבֶת (*) מְשׁוּם יוֹשְׁבֵי קְרָנוֹת. וְשְׂיָהּוּ קוֹרִין בְּחַמִּישֵׁי וְשִׁנֵּי - וְהֵא מַעֲקָרָא הָוֵה מֵיִתְקַנָּא, דְכָתִיב : "וַיִּלְכוּ שְׁלֹשֶׁת יָמִים" (שמות טו, כב) וכו'? אִינְהוּ תִקִּינוּ חַד גְּבָרָא לְתַלְתָּא פְּסוּקֵי : אֵי נְמִי תַלְתָּא גְּבָרֵי לְתַלְתָּא פְּסוּקֵי, כְּנִגְדַּת כְּהֵנִים, לוֹיִים וַיִּשְׂרָאֵלִים, אֶתָּא אִיהוּ

תקין תלתא גברי, עשרה פסוקי פנגד עשרה בטלנין. ודנין בשני ובחמישי בשבת, דאתו למקרי בספרא. ושיהיו אוכלין שום בערב שבת, משום עונה, דכתיב: "אשר פרו יתן בעתו" (תהלים א, ג) ואמר רב יהודה: זה המשמש מטתו מערב שבת לערב שבת. ושתהא אשה משכמת ואופה, כדי שתהא פת מצויה לעניים. ושתהא אשה חוגרת בסנר, משום צניעותא. ושיהו רוכלין מחזירין על העירות, משום תכשיטי נשים, שלא יהיו בנות ישראל מתגנות על בעליהן.

נפש יהודה משום יושבי קרנות. יושבי חנויות כל ימות החול עוסקין בסחורה ואין קורין בשני וחמישי תיקן בגינייהו קריאה יתירה כדאיתא בסי' ק"ל:

ולא עוד אלא אפילו האבל מחליף בגדו מפני כבוד השבת, כדי שלא יצא בבגד קרוע. ואם אין לו להחליף, מחזיר את הקרע לאחוריו, כדאיתא התם. כל זה להראותינו כמה אדם חייב לכבד את השבת.

פרק חמישי [קנט]

שביתת השבת עדות ברוחה בחדוש העולם, כדגרסינן במכילתא: " (*) זכור את יום השבת לקדשו" (שמות כ, ח) וכתוב: "לא תענה ברעף עד שקר" (שם ש, יג), מגיד שכל מי שהוא משמר את השבת מעיד לפני מי שאמר והיה העולם, שברא את העולם בששת ימי בראשית ונח בשביעי, שנאמר: "ואתם עדי נאס'ה' ואני אל" (ישעיה מג, יב).

נפש יהודה זכור את יום השבת ולא תענה. כתיב בעשרת הדברות ע"י עדות זה דשמירת שבת מעיד שהוא אל:

ועוד גרסינן במכילתא: "ושמרתם את השבת כי קדש היא לכם" (שמות לא, טז), מגיד שהשבת מוספת קדשה לישראל - (*) מה לפלוני חנותו נעולה? לפי שהוא משמר את השבת; מה לפלוני בטל ממלאכתו? לפי שהוא משמר את השבת. ומעיד לפני מי שאמר והיה העולם, שברא את עולמו בששה ימים ונח בשביעי. וכן הוא אומר: "ואתם עדי נאס'ה' ואני אל".

נפש יהודה מה לפלוני. למה פלוני זה סגר חנותו:

ולברר הדבר בעיני יוצאי מצרים, שלא ישאר להם (*) שום ספק בחדוש העולם, העיד הקדוש ברוח הוא בדבר בירידת המן, כדגרסינן בבראשית רבה (יא, ב): "ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש אותו" (בראשית ב, ג), רבי ישמעאל אומר: ברכו במן וקדשו במן. ברכו במן, שכל ימות השבוע ירד למר אחד (*) ובערב שבת שני עמרים; וקדשו במן, (*) שלא היה יורד בשבת כל עקר. רבי נתן אומר: ברכו במן (*) וקדשו במקושש (*) וברכו בעטיפה. רב כהנא אומר: צריך להחליף; רבי חי'א בשם רבי יונתן אומר: (*) צריך לערב; אבין בר רב חסדא אומר: (*) צריך לשלשל. רבי ירמיה

וְרַבִּי זְעִירָא הוּוּ מְהֻלְכִין כְּחֻדָּא וְאִיסְתַּלְקַת (*) גּוֹלְתִיָּה עֵילְתִיָּה דְרַבִּי יְרֵמְיָה וְשִׁלְשָׁלָה רַבִּי זְעִירָא, אָמַר: הֲדָא אָמַר: צָרִיךְ לְשִׁלְשַׁל. רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר: (*) בְּרַכּוּ בֵּנֵי, כְּהֲדָא מְעַשָּׂה: פְּעַם אַחַת הִדְלַקְתִּי אֶת הַנֵּר בְּלֵיל שַׁבָּת וּבָאתִי בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת וּמְצָאתִיו דְּלוּק וְלֹא חִסֵּר כְּלוּם. (*) בְּרַכּוּ בָּאוּר פְּנֵי שֶׁל אָדָם, לֹא דוּמָה אוֹר פְּנֵי שֶׁל אָדָם כֹּל יְמוֹת הַשָּׁבוּעַ כְּמוֹ שֶׁהוּא דוּמָה בְּשַׁבָּת. (*) בְּרַכּוּ בְּמֵאוֹרוֹת וְכוּ'.

נפש יהודה **שום ספק בחדוש העולם.** שהקב"ה ברא העולם בששה ימים ונח בשביעי: ובערב שבת שני עומרין. לשבת מלבד העומר ליום ו' מכח נשמה יתירה אוכלין יותר והיינו הברכה שנתן כפל: **שלא היה יורד בשבת.** מזה נראה שהסכים הקב"ה לשמירת שבת ביום השבת: **וקדשו במקושש.** שצוה הקב"ה לרגום אותו על שחללו ונמצא שרוצה לקדשו: **וברכו בעטיפה.** בבגדי שבת: **צריך לערב.** לתקן בגדי שבת שיהא נעים וערבים לרואה אותן: **צריך לשלשל.** למשוך אותן למטה שיהו נגררין כדרך לבושי שרים שאינם עוסקין במלאכה: **גולתיה.** בגד עליון של רבי ירמיה הסיר רבי זעירא החגורה ושלשלה: **ברכו בנר.** הקב"ה ברך הנר של שבת שהאיר יותר וארוך מבחול: **ברכו באור פניו.** על ידי נשמה יתירה מאיר פניו של אדם בשבת: **ברכו במאורות.** הקב"ה ברך השבת במאור הגדול שהיתה החמה מאירה בששת ימי בראשית וגם הלבנה שלא חסרה בליל שבת בעבור חטא האדם אלא עד מוצאי שבת וגם בליל שבת היו מאירים:

וְאֶמְרִין נְמִי הֵתָם: (*) בְּרַכּוּ בְּמִטְעָמִים. רַבְּנֵי הַקְּדוּשָׁה עָשָׂה סְעוּדָה לְאַנְטוֹנִינוּס בְּשַׁבָּת, הֵבִיא לְפָנָיו (*) תַּבְּשִׁילִין צוּנְגִין, אֶכֶל מֶהֶם, עָרַב לוֹ. עָשָׂה לוֹ סְעוּדָה בְּחוֹל, הֵבִיאוּ לוֹ תַּבְּשִׁילִין רוֹתְחִין. אָמַר לוֹ (*) אוֹתָן עָרְבוּ לִי יוֹתֵר מֵאֵלֹו. אָמַר לוֹ: (*) תַּבֵּל אֶחָד הֵן חִסְרִין. אָמַר לוֹ: וְכִי יֵשׁ לוֹ (*) קִלְרִין שֶׁל מְלַךְ חִסֵּר כְּלוּם? אָמַר לוֹ: שַׁבָּת הֵן חִסְרִין - (*) אֵית לָךְ שַׁבָּת?

נפש יהודה **ברכו במטעמים.** שבמאכל שבת יש טעם טוב יותר מבחול: **תבשילין צוננים.** משום ששבת היה לא היה יכול לחממן: **אותן ערבו לי יותר.** אותן של שבת אף על פי שהיו צוננים: **תבל.** מה שנותנין בקדירה מיני ירקות ובשמים למתק הבשר: **קילורין.** אוצר המלך: **אית לך שבת.** בתמיה:

וְאֶמְרִין נְמִי: אָמַר לוֹ קִיסָר לְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָא: מִפְּנֵי מַה תַּבְּשִׁיל שֶׁל שַׁבָּת רִיחַם נוֹדֵף? אָמַר לוֹ: תַּבֵּל אֶחָד יֵשׁ לָנוּ וְשַׁבָּת שָׂמוּ, שְׂאֲנוּ מְטִילִין בּוֹ (*) וְרִיחוֹ נוֹדֵף. אָמַר לוֹ: תֵּן לָנוּ הַיָּמָנוּ. אָמַר לוֹ: כֹּל הַמְּשַׁמֵּר אֶת הַשַּׁבָּת מוֹעִיל לוֹ וְכֹל שֶׁאִינוּ מְשַׁמֵּר אֶת הַשַּׁבָּת אֵין מוֹעִיל לוֹ.

נפש יהודה **ריחו נודף.** אף הריח של מאכל שבת הוא יותר טוב מבחול:

וְאֶמְרִין נְמִי הֵתָם, בְּבִרְאשִׁית רַבָּה (יא, ח): תִּנְי רַבִּי שְׂמְעוֹן בֶּן יוֹחָאי: אָמַרְהָ שַׁבָּת לְפָנֵי הַקְּדוּשָׁה בְּרוּךְ הוּא: רַבּוֹנוּ שֶׁל עוֹלָם, (*) לְכֹל יֵשׁ בֶּן זוּג וְלִי אֵין בֶּן זוּג, (*) אֶתְמָהָא! אָמַר לָהּ הַקְּדוּשָׁה בְּרוּךְ הוּא: (*) כְּנֻסַת יִשְׂרָאֵל הִיא בֵּת זוּגָד. וְכִיוֹן שֶׁעָמְדוּ עַל הַר סִינַי, אָמַר לָהֶם: (*) הָיוּ זְכוּרִין לְאוֹתוֹ דְּבַר שְׂאֵמְרֵי לְשַׁבָּת, כְּנֻסַת יִשְׂרָאֵל הִיא בֵּת זוּגָד. הֲדָא הוּא דְכָתִיב: "זְכוּר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ" (שְׁמוֹת כ, ח).

נפש יהודה **לכל יש בן זוג.** כדאמרין לעיל סי' קנ"ג: **אתמהא.** למה כך שלא יהיה לי בן זוג בתמיה: **כנסת ישראל.** שישמרו השבת וישבתו בד: **היו זכריון.** כי ביום השבת יש לכם מנוחה ללמוד תורה ונמצא ששבת הוא עיקר לקבלת התורה:

וגרסינו בפרקי רבי אליעזר, פרק שני: שבע (*) חנפות ברא הקדוש ברוך הוא בעולמו, שש מהם חנף ואחת שמונה לדורות. ברא יום ראשון וגמר כל מלאכתו וחנף, שְנֵאמֵר: "וַיְהִי עֶרְבַּ וַיְהִי בֹקֶר יוֹם אֶחָד" (בראשית א, ה); ברא יום שני וגמר כל מלאכתו וחנף, שְנֵאמֵר: "וַיְהִי עֶרְבַּ וַיְהִי בֹקֶר יוֹם שְׁנִי" (שם שם, ח); וכן עד כל ששת ימי המעשה. ברא יום השביעי, שלא נאמר בו כל מלאכה ולא נאמר בו "וַיְהִי עֶרְבַּ וַיְהִי בֹקֶר", למה? (*) שהיא שְמוֹר לְדוֹרוֹת, שְנֵאמֵר: "וְהָיָה יוֹם אֶחָד הוּא יוֹדֵעַ לֵה' לַאֲיוֹם וְלֹא לְיָלֵה" (זכריה יד, ז). משל למה הדבר דומה: לאדם שהיה לו כלי חמדה ולא רצה להנחילו אלא לבנו העובד אותו, כך הקדוש ברוך הוא, יום ברכה וקדשה לפניו ולא רצה להנחילו אלא לישראל.

נפש יהודה חניכות. דבר שנגמרה מלאכתו ופועל בו בתחלה לשמש בו נקרא חינוך: שְנֵאמֵר וַיְהִי עֶרְבַּ וַיְהִי בֹקֶר. שהיה יום ראשון משמש ופועל פעולתו אחר שנגמרה בו בריאתו וכן כולם לבד מיום השבת שלא פעל בו שום דבר ולא נגמר בו פעולתו הטובה לשבות בו עד לעתיד לבא שיפעל אורו הגדול בזכות שבת ששומרין ישראל: הוא שמר. הקב, שמר וקדש את השבת שלא ירד בו המן וישראל אינן חייבין לשמור השבת בתמיה:

תדע לך שכן הוא, בוא וראה, כְּשֵׁיִצְאוּ מִמִּצְרַיִם, עד שלא נתן להם את התורה נתן להם את השבת, שְנֵאמֵר: "וַיָּאֵת־שֶׁבֶת קִדְשָׁה הוֹדַעְתָּ לָהֶם" (נחמיה ט, יד). ואחר כך נתן להם את התורה, שְנֵאמֵר: "וּמִצְוֹת וְחֻקִּים וְתוֹרָה צִוִּיתָ לָהֶם בְּיַד מֹשֶׁה עֲבָדְךָ" (שם). הוא (הקב"ה) שְמוֹר וְקִדַּשׁ אֶת הַשְּׁבִיט וְיִשְׂרָאֵל אֵינָן חִיבִין? תדע לך שכן הוא, בוא וראה, כְּשֵׁנָתַן לָהֶם אֶת הַמֶּן אַרְבָּעִים שָׁנָה הָיָה נוֹתֵן לָהֶם בְּשֵׁשֶׁת יָמֵי הַמַּעֲשֶׂה וּבַשְּׁבִיט לֹא הָיָה נוֹתֵן. שְמוֹר תֵּאמֵר לֹא הָיָה בוֹ כַח? כָּבֵר הָיָה נוֹתֵנוּ בְּכָל יוֹם וְיוֹם - (*) אֵלָּא שְׁשִׁבֵּת לִפְנֵינוּ. לְפִיכֵן הָיָה נוֹתֵן לָהֶם לָחֵם יוֹמִים בַּיּוֹם הַשְּׁשִׁי, שְנֵאמֵר: "רְאוּ כִּי־הָיָה נָתַן לָכֶם הַשְּׁבִיט עַל־כֵּן" וגו' (שמות טז, כט). כֵּינֵן שָׂרְאוּ יִשְׂרָאֵל שְׁשִׁבֵּת לִפְנֵינוּ, שְׁבִיטוֹ גַם הֵם, שְנֵאמֵר: "וַיִּשְׁבְּתוּ הָעָם בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי" (שם שם, ט). "וַיִּבְרָךְ אֱלֹהִים אֶת־יוֹם הַשְּׁבִיעִי" (בראשית ב, ג), הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בִּרְךְ וְקִדַּשׁ אֶת יוֹם הַשְּׁבִיט (*) וְיִשְׂרָאֵל אֵינָן חִיבִין לְקַדֵּשׁ וְלִשְׁמֹר אֶת יוֹם הַשְּׁבִיט? מִכַּאֲן אָמְרוּ: כֹּל הַמְּבָרָךְ וּמְקֻדָּשׁ עַל הַיּוֹן בְּלִילֵי שְׁבִיטוֹת מְאָרִיכִין אֶת יָמָיו בְּעוֹלָם הַזֶּה וּבְעוֹלָם הַבָּא, שְנֵאמֵר: "כִּי־בִי יִרְבוּ יָמֶיךָ" (משלי ט, יא), בְּעוֹלָם הַזֶּה; "וַיִּוֹסִיפוּ לָךְ שָׁנוֹת חַיִּים" (שם), בְּעוֹלָם הַבָּא.

נפש יהודה אלא ששבת לפניו. לפני הקב"ה שהוא שבת בו: וישראל אינן חייבין. לקדש השבת אלא ודאי חייבין הם לקדש וכו':

פרק ששי [קס]

גדול שכר הזהיר בקדוש היום והמענג את השבת לשם שמים בעולם הזה ובעולם הבא, כְּדִגְרִסִּינָן בְּמִסְכַּת מְגִלָּה, פָּרָק בְּנֵי הָעִיר (כו, ב): שְׁאֵלוּ תַלְמִידָיו לְרַבִּי זְכַאי: (*) בְּמָה הָאֲרַכְתָּ יָמִים? אָמַר לָהֶם: מִיָּמֵי לֹא הִשְׁתַּנְתִּי מִיָּמִים (*) בְּתוֹךְ אַרְבַּע אֲמוֹת שֶׁל תְּפִלָּה (*) וְלֹא כְּנִיתִי שֵׁם לְחֻבֵּר וְלֹא בִטְלַתִּי קְדוּשַׁת הַיּוֹם. אֲמַא זְקֵנָה הִיְתָה לִי, פָּעַם אַחַת מְכַרְהָ (*) כְּפָה

שֶׁל רֵאשָׁה וְהִבִּיָּאָה יֵינן לְקִדּוּשׁ הַיּוֹם. תֵּאָנָא : כְּשִׁמְתָהּ הִנִּיחָה לּוֹ אַרְבַּע מֵאוֹת (*) גְּרָבִי יֵינן. כְּשִׁמְתָהּ הוּא הִנִּיחַ לְבָנָיו שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים גְּרָבִי יֵינן.

נפש יהודה במה הארכת ימים. באיזה זכות: בתוך ארבע אמות של תפלה. אלא היה מרחיק יותר והשתין כי אסור להתפלל בדי אמות של צואה: ולא כניתי שם לחברי. אפילו כינוי דלא הוי גנאי דבכינוי של גנאי אין לו חלק לעולם הבא: כיפה. צעף: גרבי. חביות גדולות:

וְגִרְסִינֵן בְּפֶרֶק בְּמָה מְדַלְקִין (שבת כג, ב): אָמַר רַב פֶּהֲנָא : הֲרָגִיל בְּנֵר חֲנֻכָּה הוּיָין לּוֹ (*) בְּנִים תִּלְמִידֵי חֲכָמִים, הִזְהִיר בְּמִזְוִזָּה זֹכָה לְדִירָה נְאָה, הִזְהִיר בְּצִיצִית זֹכָה לְטָלִית נְאָה, הִזְהִיר בְּקִדּוּשׁ הַיּוֹם זֹכָה וּמְמַלָּא גְּרָבִי יֵינן.

נפש יהודה בניס תלמידי חכמים. דכתיב כי נר מצוה ותורה אור על ידי נר שבת וחנוכה בא אור דתורה:

וְגִרְסִינֵן בְּפֶרֶק כָּל כְּתָבֵי (שם קיח, א): אָמַר רַבִּי : כָּל הַמְּקִיָּם שְׁלֹשׁ סְעוּדוֹת בְּשַׁבָּת נִצּוֹל מִשְׁלֹשׁ פְּרַעְנִיּוֹת: (*) מִחֻבְלוֹ שֶׁל מְשִׁיחַ וּמְדִינָה שֶׁל גֵּהִנֶּם וּמְמַלְחָמַת גּוּג וּמְגוּג. מִחֻבְלוֹ שֶׁל מְשִׁיחַ, (*) דְּכָתִיב הֵכָא "יּוֹם" וּכְתִיב הֵתָם: "לִפְנֵי בּוֹא יוֹם ה'" (מלאכי ג, כג). מְמַלְחָמַת גּוּג, כְּתִיב הֵכָא "יּוֹם" וּכְתִיב הֵתָם: "וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא בַּיּוֹם בּוֹא גּוּג" (יחזקאל לח, יח). מְדִינָה שֶׁל גֵּהִנֶּם. כְּתִיב הֵכָא "יּוֹם" וּכְתִיב הֵתָם: "יּוֹם עֶבְרָה הַיּוֹם הַהוּא" (צפניה א, טו).

נפש יהודה חבלו של משיח. כדאמרין בכתובות דור שכן דוד בא בו קטיגוריא בתלמידי חכמים חבלי לשון חבלי יולדה: כתיב הכא יום. זכור את יום השבת:

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מְשׁוּם רַבִּי יוֹסִי : כָּל הַמְּעַנֵּג אֶת הַשַּׁבָּת נוֹתֵינָן לּוֹ נְחֻלָּה (*) בְּלֵי מְצָרִים, שְׁנֵאָמַר : " (*) אִזְ תִּתְעַנֵּג עֲלֵהּ" וְגוֹי וּכְתִיב : " (*) נְחֻלַּת יַעֲקֹב אַבִּיךָ" (ישעיה נח, יד) - לֹא כְּאַבְרָהָם, דְּכָתִיב בֵּיהּ : " (*) קוּם הִתְנַחֵף בְּאַרְצְךָ" וְגוֹי (בראשית ג, יז); וְלֹא כִּי־צַחֵק, דְּכָתִיב בֵּיהּ : "כִּי לָךְ וּלְזַרְעֶךָ אֶתְּנוּ אֶת־כָּל" (*) הָאֲרָצַת הָאֵל" (שם כו, א), אֶלָּא כִּי־עֲקֹב, דְּכָתִיב בֵּיהּ : "וּפְרָצְתָּ יָמָה וְקִדְמָה וְצַפְנָה וְנִגְבָּה" (שם כח, יד). רַב נְחָמָן בַּר יִצְחָק אָמַר : נִצּוֹל מִשְׁעִבּוּד מַלְכִּיּוֹת, כְּתִיב הֵכָא : "וְהִרְפַּבְתִּיךָ עַל־בְּמַתֵּי אֲרָץ" (ישעיה נח, יד) וּכְתִיב הֵתָם : "וְאֶתְּהָ עַל־בְּמוֹתֵימוֹ תִּדְרֹךְ" (דברים לג, כט).

נפש יהודה בלי מצרים. כלומר אין לה קץ: אז תתענג. בטר וקראת לשבת עונג כתיב: נחלת יעקב. ולא נחלת אברהם ויצחק: קום וגוי. לארכה ולרחבה ארץ זו ולא יותר: הארצות האל. ולא יותר:

אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב : כָּל הַמְּעַנֵּג אֶת הַשַּׁבָּת נוֹתֵינִים לּוֹ מְשָׁלוֹת לְבוֹ, שְׁנֵאָמַר : "וְהִתְעַנֵּג עֲלֵהּ וְיִתֵּן לָךְ מְשָׁלוֹת לְבָבְךָ" (תהלים לו, ד). לַעֲנֵג זֶה אֵינִי יוֹדֵעַ מָה הוּא? כְּשֵׁהוּא אֹמֵר : "וְקִרְאתָ לַשַּׁבָּת לַעֲנֵג" (ישעיה נח, ג), הוּי אֹמֵר : זֶה תַעֲנוּג שַׁבָּת.

בְּמָה מְעַנְגוּ? אָמַר רַב: בְּדָגִים גְּדוֹלִים (*) וְרֵאשֵׁי שׁוּמִין (*) וְתַבְשִׁיל שֶׁל תַּרְדִּין. וְרַב חֵיָא בַר אֲשֵׁי אָמַר: אֲפִילוּ דְבַר מוּעָט וְעֵשְׂאוּ לְכַבּוּד שֶׁבֶת הָרִי עֲנֵג. מַאי הִיא? אָמַר רַב פֶּפְא: (*) כֶּסֶא דְהֶרְסָנָא.

נפש יהודה **וראשי שומין.** שהיה חשוב להם לאכול שום בלילי שבתות: **ותבשיל של תרדין.** מין ירק חשוב הוא: **כסא דהרסנא.** דגים קטנים מטוגנים בשומן קרביהן ובקמח:

וְגַרְסִינָן הֵתָם (ק"ט, א): בְּעָא מֵיָה רַבִּי מְרַבִּי יִשְׁמַעְעָל בְּרַבִּי יוֹסִי: עֲשִׂירִים שְׁבָאָרְץ יִשְׂרָאֵל בְּמָה הֵם זֹכִין? אָמַר לִיה: בְּשִׁבִיל שְׁמַעְשָׁרִין, שְׁנַאָמַר: "עֵשֶׂר תַּעֲשֶׂר" (דברים יז, כב), עֵשֶׂר בְּשִׁבִיל שְׁתַּתְעֲשֶׂר. וְשִׁבְבָבֵל (*) בְּמָה הֵן זֹכִין? אָמַר לִיה: בְּשִׁבִיל שְׁמִכְבְּדִין אֶת הַתּוֹרָה. וְשִׁבְשָׂאָר אֲרָצוֹת בְּמָה הֵן זֹכִין? בְּשָׂכַר שְׁמִכְבְּדִין אֶת הַשַּׁבָּת, דְּאָמַר רַבִּי חֵיָא: פְּעַם אַחַת נִתְאַרְחַתִּי אֶצֶל בַּעַל הַבַּיִת (*) בְּלוּדְקִיָּא וְהִבִּיאוּ לְפָנָיו שְׁלַחֲוֹן אֶחָד שֶׁל זֶהָב מִשׁוּי שְׁשָׁה עֶשֶׂר בְּנֵי אָדָם וְשֵׁשׁ עֶשְׂרֵה שְׁלֹשְׁלָאוֹת שֶׁל כֶּסֶף קְבוּעוֹת בּוֹ וּקְעָרוֹת וְכוּסוֹת וְקִיתוּנוֹת וְצִלוּחִיוֹת קְבוּעוֹת בּוֹ וְעֵלְיוֹ כָּל מֵינֵי מַאֲכָל וְכָל מֵינֵי מְגָדִים. וְכִשְׁהֵן מִנִּיחִין, אוֹמְרִים: " (*) לֵה' הָאֲרָץ וּמְלוֹאָהּ" וְגו' (תהלים כד, א). וְכִשְׁהֵן מְסַלְקִין אוֹתוֹ אוֹמְרִים: " (*) הַשָּׁמַיִם שָׁמַיִם לֵה' וְגו' (שם קטו, טז). אֲמַרְתִּי לוֹ: בְּמָה זֹכִיתָ לְכָד? אָמַר לִי קָצַב הָיִיתִי וְכָל בְּהֵמָה שֶׁהִיָּתָה נָאָה וְשִׁמְנָה מִחֲבַרְתָּהּ, אֲמַרְתִּי: זֹל לְשַׁבָּת. אֲמַרְתִּי לוֹ: בְּרוּךְ הַמָּקוֹם שֶׁזָּכַד לְכָד.

נפש יהודה **במה הן זוכין.** לעושר גדול כזה: **בלודקיא.** עיר בחוף לארץ ומביא לראיה שבחוף לארץ זוכים העשירים מפני כבוד השבת: **לה' הארץ.** דאין אנו רשאים ליהנות עד שנברך שמו בברכת הלחם: **השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם.** לאחר ברכה על כן האוכל בלא ברכה כאלו נהנה מן קדשי שמים והארץ נתן לבני אדם אחר ברכה על ידי מתנתו נהנינו הטובה הזאת:

וְגַרְסִינָן נְמִי הֵתָם (ק"ח, ב): אָמַר רַבִּי יוֹסִי: תִּהְיָא חֲלָקִי מְאוּכְלֵי שְׁלֹשׁ סְעֻדוֹת בְּשַׁבָּת. וְהַדְּעַת נוֹתְנַת, כִּי מֵאֲחַר שְׁשׁוּבַת לְכַבּוּד הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ וּמְעַנְג גּוּפוֹ וְנִפְשׁוֹ בְּשַׁבָּת לֵשִׁם שָׁמַיִם, כִּי לְאַחַר (*) שְׁתַּשָּׂאָר נִפְשׁוֹ בֵּת חוֹרִין תִּתְעַנְג בְּעוֹלָם שְׁכָלוֹ שַׁבָּת. וְעֵלְיוֹ נֶאֱמַר: "מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת" (תהלים צב, א).

נפש יהודה **שתשאר נפשו בת חורין.** מהמלאכה באלף השביעי שכולו שבת:

וְעַם כָּל זֶה, אֶף-עַל־פִּי שְׁנַתְחַיֵּב בְּעֵנֵג שַׁבָּת, אִם יִרְאֶה בּוֹ חִלּוּם שְׁמוּרָה בְּתוֹכוֹ שְׁנִגְזָרָה עָלָיו גְּזָרָה, טוֹב הוּא לְהִתְעַנוֹת בּוֹ בַּיּוֹם - לְשַׁבֵּר גּוּפוֹ וְלִבּוֹ בְּתַעֲנִית, כְּדִגְרָסִינָן בְּפִרְקָא קַמָּא דְשַׁבָּת (יא, א) וּבְפִרְקָא קַמָּא דְתַעֲנִיּוֹת (יב, א): אָמַר רַבָּה בַר מַחְסִיָּא אָמַר רַב חֲמָא בַר גּוּרְיָא אָמַר רַב: יָפָה תַעֲנִית לְחִלּוּם (*) כָּאֵשׁ לְנַעוּרַת. אָמַר רַב חֲסִדָּא: (*) וּבּוֹ בַּיּוֹם. אָמַר רַב יוֹסֵף: וְאֲפִילוּ בְּשַׁבָּת.

נפש יהודה **כאש לנעורת.** כאש שמבעיר הנעורת של פשתן כך התענית מבטל גזירות שראה בחלום שנגזר עליו על כן אפילו בשבת מותר לצום כדי שיתבטל צער גופו: **ובו ביום.** שחלם יתענה:

וגרסינו נמי פֿרַק אין עומדין (ברכות לא, ב) : אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי יוֹסִי בֶן זִימְרָא : הַיּוֹשֵׁב בְּתַעֲנִית בְּשַׁבַּת קוֹרְעִין לוֹ גֶזֶר דִּינֵוּ (*) שֶׁל שִׁבְעִים שָׁנָה וְהוֹפְכִין עָלָיו מֵרַעָה לְטוֹבָה. אָמַר רַב נַחֲמָן בְּרַי זְחָק : וְחוֹזְרִין וְנִפְרָעִין מִמֶּנּוּ דִּין עֲנֵג שַׁבַּת. מַאי תַקְנִיתִיהּ? לִיתֵיב (*) תַעֲנִיתָא אַתְעִינִיתִיהּ. וּבִין עֲנֵג שַׁבַּת וּבִין תַעֲנִית צְרִידָא שְׂיָהָא לְשֵׁם שְׁמַיִם.

נפש יהודה של שבעים שנה. כלומר מנעוריו יבטלו התענית כי כולי עלמא בתענוג והוא בצער וקשה עליו הדבר : תעניתא אתעניתיה. יתענה למחר ביום ראשון כדי שיכפר עליו שביטל עונג שבת :

פרק שביעי [קסא]

כְּמָה חָיַב אָדָם לְהִיּוֹת זָהִיר בְּגוּפוֹ וּבְבִנְיַי בֵּיתוֹ וּבְכָל הַנְּשִׁמְעִין אֵלָיו שֶׁלֹּא יִחְלְלוּ אֶת הַשַּׁבַּת שֶׁעֲנִשׁוֹ גָדוֹל, כְּדִגְרַסִּינָן פֿרַק כָּל כְּתָבֵי (שבת קיט, ב) : אָמַר רַב : אִין דְּלָקָה מְצוּיָה אֶלָּא בְּמָקוֹם שְׂיֵישׁ חֲלוּל שַׁבַּת, שְׁנַאֲמַר : "וְאִם-לֹא תִשְׁמְעוּ אֵלַי לְקַדֵּשׁ אֶת-יוֹם הַשַּׁבַּת וּלְבַלְתִּי שְׂאֵת מִשָּׂא וּבֹא בְּשַׁעְרֵי יְרוּשָׁלַיִם בַּיּוֹם הַשַּׁבַּת וְהִצַּתִּי אֵשׁ בְּשַׁעְרֶיהָ וְאָכְלָה אֲרָמְנוֹת יְרוּשָׁלַיִם וְלֹא תִכְבְּהָ" (ירמיה יז, כז). מַאי "לֹא תִכְבְּהָ"? אָמַר רַב נַחֲמָן בְּרַי זְחָק : בְּשַׁעָה (*) שְׂאִין בְּנֵי אָדָם מְצוּיִין לְכַבּוֹתָהּ. אָמַר אַבְיִי : לֹא חֲרָבָה יְרוּשָׁלַם אֶלָּא בְּשִׁבִיל שְׁחֲלָלוּ בָּהּ אֶת הַשַּׁבַּת, שְׁנַאֲמַר : "וּמִשַּׁבְּתוֹתַי הֶעֱלִימוּ עֵינֵיהֶם (*) וְאַחַל בְּתוֹכֶם" (יחזקאל כב, כו).

נפש יהודה שאין בני אדם מצוין לכבותה. והיינו בשבת : ואחל. הקב"ה אמר ואתחלל בזה שחללו השבת :

וַיֵּשׁ דְּבָרִים, שְׂאִי-עֲלִפִי שְׁהוּ חֲלוּל שַׁבַּת, שְׁהִתְרוּ מִפְּנֵי (*) פְּקוּחַ נֶפֶשׁ. כְּדִגְרַסִּינָן בְּפֶרֶק בִּתְרָא דִּיּוֹמָא (פד, ב) : תַּנּוּ רַבָּנָן : מִפְּקָחִין פְּקוּחַ נֶפֶשׁ בְּשַׁבַּת (*) וְהִזְרִיזוּ הָרִי זֶה מִשַּׁבַּת. וְאִינוּ צְרִידָא לְטוֹל רְשׁוּת בֵּית דִּין וְכוּ', כְּדִאִיתָא הַתָּם. וְגַם כָּל צָרְכֵי חַיָּה הָאֲמוּרִין בְּפֶרֶק מִפְּנֵין ; וְכָל צָרְכֵי מִיֻּלָּה הָאֲמוּרִין בְּפֶרֶק רַבִּי אֱלִיעֶזֶר דְּמִיֻּלָּה.

נפש יהודה פקוח נפש. כל דבר שצריך לו לנפש להעביר סכנת נפש מפקחים תרגום להשליך אבנים לפקחא דגור אבנין : והזריז. להציל מיד הנפש אף על פי שחלל שבת :

וּשְׁמִירַת שַׁבַּת מְכַבְּהָ הַדְּלָקָה, כְּדִגְרַסִּינָן בְּסוּף פֿרַק כָּל כְּתָבֵי (שבת קכא, א) : תַּנּוּ רַבָּנָן : מַעֲשֵׂה שְׁנִפְלָה דְּלָקָה בְּחִצְרוֹ שֶׁל יוֹסֵף בֶּן סַמְאִי, וּבְאוּ אֲנָשֵׁי גִסְטָרָא (פירוש : שלטון) שֶׁל צְפוּרֵי לְכַבּוֹתָהּ, מִפְּנֵי (*) שְׂאִי-פִטְרוּפּוֹס שֶׁל מְלָךְ הָיָה - וְלֹא הִנִּיחוּן מִפְּנֵי כְּבוֹד הַשַּׁבַּת. וְנַעֲשֵׂה לוֹ נֶס וְיִרְדּוּ גְשָׁמִים וְכַבּוּהָ. וְלַעֲרֹב שָׁגַר לְכָל אֶחָד מֵהֶם שְׁנֵי סִלְעִים (*) וְלַאֲפִטְרוּפּוֹס שְׁבָהֶם חֲמִשִּׁים סִלְעִים. וְכִשְׁבָּא הַדְּבָר לְפָנֵי חַכְמַיִם, אָמְרוּ : לֹא הָיָה צְרִידָא, שְׁהָרִי שְׁנִינוּ : אִם בָּא לְכַבּוֹת (*) אִין אוֹמְרִין לוֹ כְּבָה וְאַל תִּכְבְּהָ.

נפש יהודה שאפוטרופוס של מלך היה. יוסף בן סימאי: ולאפוטרופוס שלהם. הראש מן אותן שבאין לכבותו: אין אומרין לו כבה ולא תכבה. לכתחלה אסור לומר לעובד כוכבים ומזלות רבן גזר אמירה משום שבות אבל אם בא מעצמו אין צריך למחות בידו אלא יניחו לעשות:

ושכר המשמר את השבת כהלכתו גדול, כדגריסין ה'תם (ק"ח, ב): אמר רבי יוחנן: כל המשמר את השבת כהלכתו, אפילו עובד עבודה זרה (* כפאנוש, מוחלין לו, שנאמר: "אשרי אנוש יעשה זאת וגוי שבת מחללו" (ישעיה נ, ב), אל תקרי "מחללו", אלא מחול לו.

נפש יהודה כאנוש. כדור אנוש שהתחילו לעבוד כוכבים ומזלות:

אמר רב יהודה אמר רב: "אלמלי שמרו ישראל שבת ראשונה לא שלטה בהם אמה ולשון, שנאמר: "וייהי ביום השביעי יצאו מן העם לקט" וגוי (שמות טז, כז) וכתוב בתריה: "ויבא עמלק" (שם יז, ח).

אמר רבי שמעון בן יוחאי: אלמלי משמרו ישראל שתי שבתות כהלכתן מיד נגאלין, שנאמר: "כה אמר ה' לסריסים אשר ישמרו את שבתותי" וגוי (ישעיה נ, ד) וכתוב בתריה: "והביאותים אלהר קדשי" (שם ש, ז).

הכלל החמישי בכבוד אב ואם

ויש בו שני חלקים: החלק הראשון, בחיוב פפודם ומוראם; החלק השני, בענין איכותו.

החלק הראשון בחיוב כבודם ומוראם

ויש בו שני פרקים

פרק ראשון [קסב]

גְּדוּלָה מְצוּת כְּבוֹד אָב וְאִם, שְׁקָרָאוּ רְבוּתֵינוּ לְאָב וְאִם שְׁתַּפִּים לְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא בִּיצִירַת הַיּוֹלֵד, כְּדַגְרָסִינָן בְּמַסְכַּת נִדְהָ, פְּרָק הַמַּפְלֵת (לא, א) : תָּנוּ רַבָּנָן : שְׁלֵשָׁה שְׁתַּפִּים יֵשׁ בְּאָדָם : אָבִיו וְאִמוֹ וְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא. אָבִיו מְזַרְעֵ לֶבֶן, שְׁמִמְנוּ עֲצָמוֹת וְגִידִים וְצַפְרָנִים וּמַחַ שְׁפָרָאשׁ וּלְבָן שְׁבָעִין. אִמוֹ מְזַרְעַת אָדָם, שְׁמִמְנוּ עוֹר וּבָשָׂר וְדָם וְשָׁחֹר שְׁבָעִין. וְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא נוֹתֵן בּוֹ רוּחַ וְנִשְׁמָה (*) וְקַלְסֵתָר פְּנִים וְרֵאשִׁית הָעֵין וְשִׁמְיעַת הָאָזֵן וְדַבּוּר שְׁתַּפִּים וְהַלּוּךְ רְגְלִים וְדַעַת וּבִינָה וְהַשְׂכָּל. וְכִיּוֹן שְׁהַגִּיעַ זְמַנוּ לְפִטְרָא מִן הָעוֹלָם, הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא נוֹטֵל חֶלְקוֹ - וְחֶלֶק אָבִיו וְאִמוֹ מוֹנַח לְפָנֵיהֶם. אָמַר רַב פֶּפְאָ : הֵינּוּ דְאִמְרֵי אִינְשֵׁי : (*) פּוּץ מְלַחָא וְשִׂדֵי בְּשָׂרָא לְכַלְבָּא (פירוש: השלד המלח מן הבשר ושוב אינו ראוי אלא לכלבים).

נפש יהודה קלסתר. זיו הצורה ומראית העין שאף על פי שנבראת העין מן האב ואם אינו רואה תדע שהרי המת יש לו עינים ושפתים ואזנים ואינו רואה ואינו שומע ואינו מדבר ועוד כמה בני אדם חיים חרשים ואלמים וסומים אף על פי שיש להם האברים : פוץ מלחא וכו'. כך הנשמה היא המלח לגוף לקיימו כיון שהלכה מסריח הגוף :

וְגַרְסִינָן בְּפֶרְקָא קַמָּא דְקַדוּשִׁין (ל, ב) : תָּנוּ רַבָּנָן : שְׁלֵשָׁה שְׁתַּפִּין יֵשׁ בּוֹ בְּאָדָם, אָבִיו וְאִמוֹ וְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא. בְּזַמַּן שְׁאָדָם מְכַבֵּד אָבִיו וְאִמוֹ אוֹמֵר הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מַעְלָה אֲנִי עֲלֵיכֶם כְּאֵלוֹ דְרַתִּי בִּינֵיכֶם וְכַבְּדוּנִי. תִּנְיָא : גְלוּי וְיָדוּעַ לְפָנֵי מִי שְׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם שְׁבִין מְכַבְּדֵי אֶת אִמוֹ יוֹתֵר מֵאָבִיו, מְפַנֵּי (*) שְׁמַשְׁדָּלְתוֹ בְּדַבְּרִים, לְפִיכָךְ הַקְדִּים הַכְּתוּב כְּבוֹד אָב לְכְבוֹד אִם. גְלוּי וְיָדוּעַ לְפָנֵי מִי שְׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם שְׁבִין מְתִירָא מֵאָבִיו יוֹתֵר מֵאִמוֹ, מְפַנֵּי שְׁמַלְמָדוֹ תוֹרָה, לְפִיכָךְ הַקְדִּים הַכְּתוּב מוֹרָאת אִם לְמוֹרָאת אָב. תִּנְיָא תִּנְיָא קַמֵּיהּ דְרַב נַחְמָן : בְּזַמַּן שְׁאָדָם מְצַעֵר לְאָבִיו וּלְאִמוֹ אָמַר הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא : יָפָה עֲשִׂיתִי שְׂלָא דְרַתִּי בִּינֵיכֶם, שְׂאֵלְמֵי דְרַתִּי בִּינֵיכֶם צַעְרוּנִי.

נפש יהודה משדלתו. מפתה אותו כי יפתה תרגום ישדל :

וְגַרְסִינָן נְמִי הָתָם, תָּנוּ רַבָּנָן : נֶאֱמַר : "כִּבְדָּה אֶת־אֲבִיךָ וְאֶת־אִמְךָ" וְגו' (שמות ב, יב) וְנֶאֱמַר : "כִּבְדָּה אֶת־ה' מֵהוֹנָד" (משלי ג, ט), הַשְׁוֶה הַכְּתוּב כְּבוֹד אָב וְאִם לְכְבוֹד הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא. וְאָמַר : "אִישׁ אִמוֹ וְאָבִיו תִּירָאוּ" (ויקרא יט, א) וְאָמַר : "אֶת־ה' אֱלֹהֶיךָ תִירָא" (דברים י, יג), הַשְׁוֶה הַכְּתוּב מוֹרָאת אָב וְאִם לְמוֹרָאת הַמָּקוֹם. נֶאֱמַר : "וּמְקַלֵּל אָבִיו וְאִמוֹ" (שמות כא, יז) וְנֶאֱמַר : "אִישׁ כִּי־יִקְלַל אֱלֹהֵיו" (ויקרא כד, טו), הַשְׁוֶה הַכְּתוּב בְּרַכַּת אָב וְאִם לְבְרַכַּת הַמָּקוֹם. אָבֵל (*) בְּהַכָּאָה וְדַאי אִי אֶפְשָׁר. (*) וְכֵן בְּדִין, שְׁשִׁלְשָׁתוֹן שְׁתַּפִּין בּוֹ.

נפש יהודה בהכאה ודאי אי אפשר. להקישם שאין שייך הכאה כלפי מעלה : וכן בדין. שהוקשו לכבוד ומורא על הברכה שהרי אף הם אב ואם שותפין למקום כמו הברכה מכל מקום מחוייבין ליראה אותו לחלקו יותר וכן אין שייך לומר הכבוד והמורא להקב"ה כדן כבוד אב ואם כמו שאמר איזה כבוד ואיזה מורא אלא בדין שותפין לבד בזה השווה להדדי שאין לומר אל ישב ואל ידבר בהקב"ה כמו באביו וכן בכלם :

וגרסינו בירושלמי דקדושינו (פ"א, ה"ז): תני רבי שמעון בן יוחאי: גדול כבוד אב ואם, שהעדיפו הקדוש ברוך הוא יותר מכבודו, שנאמר: " (* כבוד אתה' מהונך" וגם בלקט שכחה ופאה ותרומות ומעשרות, אם יש לך אתה חייב ואם לאו אין אתה חייב. ונאמר: "כבוד את אביך ואת אמך", בין יש לך ובין אין לך ואפלו אתה מחזיר על הפתחים.

נפש יהודה כבוד את ה' מהונך. מממון שלך אם יש לך:

ובמורה גם כן כתיב: "אתה' אלהיך תירא" וכתיב: "איש אמו ואביו תיראו" ובשם כתיב: "ונקב שםיה' מות יומת" (ויקרא כד, טז) ובאב ואם כתיב: "ומקלל אביו ואמו מות יומת", בשביל שנשתתף הקדוש ברוך הוא כבודו לכבוד אב ואם. הא למדת פמה חייב אדם להיות זהיר בדבר.

פרק שני [קסג]

דבור "כבוד את אביך ואת אמך" (שמות כ, יב), הוא דבור החמישי בעשרת הדברים. והארבעה הראשונים היו מצד עצמו, הוא יתברך, ובכבודו. וזה החמישי היה כבוד אב ואם. והחמשה האחרונים מדברי מוסרי האדם בעצמו. ואמרו, שהחמשה הראשונים היו בלוח אחד והחמשה האחרונים היו בלוח שני, כמו שרמזו בספר יצירה, באמרם: (* עשר ספירות (* בלי מה כמספר עשר אצבעות, חמש כנגד חמש וברית מכוננת באמצע. וגם אמרו, שהחמשה הראשונים כנגד תורה שבכתב והאחרונים כנגד תורה שבעלפה. ואולי לזה רמזו באמרם: שני לוחות (* כנגד שמים וארץ וכנגד חתן וכלה וכנגד שני שושבינים וכנגד שני עולמות. (* והכל חוזר אל מקום אחד. נמצא פי בכל ענין דבור (* חמישי של "כבוד" מצרף לראשונים, שהם לכבוד המקום יתברך. על כן אמרו, שהוקש כבודם לכבוד השם יתברך.

נפש יהודה עשר ספירות בלי מה. אף על פי שמונין עשר ספירות אין זה רק על ידי מעשי ה': בלי מה. בלתי שום דבר בעולם שיש להשיג מעצמות הקב"ה שאין נופל עליו מספר וכן כתובים באצבע אלהים בעשרת הדברות ואומרים חמש דברות נגד חמש אצבעות כל זה נאמר רק על מעשיו ולא שיש כזה בהקב"ה רק נאמר על השגת הבנת האדם לוחות הברית כתובים באצבע אלהים בדברים האלו כרת ברית עם ישראל: כנגד שמים וארץ. גוף ונשמה חתן וכלה הקב"ה וישראל וכנגד שני שושבינים משה ואהרן וכנגד שני עולמות עולם הזה והעולם הבא גן עדן התחתון והעליון והתורה שבכתב ובעל פה: והכל חוזר אל מקום אחד. שנכלל ונרמז זה בזה ונעוץ זה בזה והכל מהקב"ה: חמישי של כבוד. הדבור החמישי שהוא כבוד אב ואם הוא בסוף הלוח הראשון נגד הדבור של אנכי ה' אלהיך שהוא בראש הלוח הראשון:

ועוד מצינו פי במאמר זה חזרו והודו האמות למאמרות ראשונות, כדגרסינו בפרקא קמא דקדושינו (לא, א): דרש רבי יהודה רבה אפתחא דבי נשיאה: מאי דכתיב: "יודוך ה' כלמלכיארך כי שמעו אמרי פיך" (תהלים קלח, ד)? מאמר פיך לא נאמר (* אלא "אמרי פיך", בשעה שאמר הקדוש ברוך הוא: "אנכי" ו"לא יהיה לך" (שמות כ, ב), אמרו אמות העולם: לכבוד

עצמו הוא דורש, כיון שאמר: "כבוד את אביך ואת אמך" (*) חזרו והודו למאמרות הראשונות. רבא אמר רבי יצחק: מהכא, " (*) ראש דברך אמת" (תהלים קיט, קס), ולא סוף דברך? אלא, מה סוף דברך אמת, אף ראש דברך אמת.

נפש יהודה אלא אמרי פיך. משמע על ידי דבור אחד לא הודו להקדוש ב"ה עד ששמעו כולם: חזרו והודו. כל שכן שחייב אדם בכבודו שאף הוא שותף בבריאתו כאביו ואמו וחיו ומותו מסורין בידו: ראש דברך אמת. לא הוזקק הכתוב לומר ראש אלא דברך אמת אלא לפי שהיו מרננים אחר דברים הראשונים לומר לכבודו הזהיר ולאחר זמן חזרו והודו כששמעו סוף דבריו למדו שראש דבריו אמת:

(*) ובדבור זה נכתב מתן שקרם בפרוש במתן תורה, ולא בדבורים האחרים. ואם בדברות האחרונות נאמר בהם: "למען יאריכון ימיך ולמען ייטב לך" (דברים ה, טז) ובדברות הראשונות כתיב: "למען יארכו ימיך" (שמות כ, יב) לבדו, על זה אמרו במסכת קמא, פירק שור שנגח את הפרה (נד), שאל רבי חנינא בן עגול את רבי אחא בר אבא: מפני מה בדברות הראשונות לא נאמר בהן טוב ובשניות נאמר בהן טוב? אמר לו: עד שאתה שואלני מפני מה לא נאמר בהן טוב, שאלני אם אני יודע אם נאמר בהן טוב אם לאו? תלך אצל רבי תנחום בן חזילאי, שהיה רגיל אצל רבי יהושע בן לוי, שהיה רגיל באגדה. אזל לגביה. אמר ליה: מפני לא שמעתי, אלא כך אמר רבי שמואל בר תנחום, אחי אמו של רבי אחא בר חנינא ואמרי לה אבי אמו של רבי אחא בר חנינא: הואיל וסופן להשתבר. וכי סופן להשתבר מאי הוי? אמר רב אשי אם כן, חס ושלום, (*) שמא פסקה טובה מישראל.

נפש יהודה ובדבור זה. כבוד את אביך: שמא פסקה טובה. אם היה כתוב בלוחות למען ייטב לך ונשברו:

והאריכות ימים והטוב שנכתבו במצוה זאת אינו בלבד בעולם הזה אלא אף לעולם הבא, כדגריסין בסוף מסכת חלין (קמב, א) ובפרקא קמא דקדושין (לט, ב): תניא, רבי אליעזר בן יעקב אומר: אין לך כל מצוה ומצוה הכתובה בתורה (*) שמתן שקרה בצדה, (*) שאין תחית המתים תלויה בה. ככבוד אב ואם כתיב: "למען יאריכון ימיך ולמען ייטב לך" ובשלוש הקן כתיב: "למען ייטב לך והארכת ימים" (דברים כב, ז) - הרי שאמר לו אביו: עליה לבירה והבא לי גוזלות, ועלה ושלח את האם ונטל את הבנים, ובחזרו נפל ומת - היכן הטבתו של זה והיכן אריכות ימים של זה? אלא, "למען ייטב לך", לעולם שפלו טוב, "והארכת ימים", לעולם שפלו ארוך.

נפש יהודה שמתן שכרה בצדה. כגון כבוד אב ואם ושלוש הקן: שאין תחיית המתים תלויה. באותו מתן שכר להודיעך שאין מתן שכר אלא לעולם הבא:

(*) ו (*) דלמא לא הוה הכי? רבי יעקב מעשה חזא. ודלמא מהרהר בעברה הוה? (*) מחשבה רעה (*) אין הקדוש ברוך הוא מצרפה למעשה. ודלמא מהרהר בעבודה זרה הוה, דכתיב: " (*) למען תפוש את בית ישראל בלבם" (יחזקאל יד, ה) ואמר רב אחא בר יעקב: זו מחשבת עבודה זרה? איהו

נמי הכי קאמר: אי איכא (*) שכר מצוה בהאי עלמא, אמאי לא אגין מצוה דלא ליתי לידי הרהורא. והא אמר רבי אלעזר: שלוחי מצוה אינן נזוקין? התם בהליכתן שאני. (*) והאמר רבי אלעזר: שלוחי מצוה אין נזוקין לא בהליכתן ולא בחזרתן? התם סלם רעוע הוה דקביע הזיקיה; והיכא דקביע הזיקיה לא הוה ליה למסמך אניסא, שנאמר: "ויאמר שמואל (*) אידך אלדך ושמע שאול והרגני ויאמר ה' עגלת בקר תקח בגידך ואמרת לזבח לה' באתי" (שמואל א טז, ב).

נפש יהודה ודלמא לא הוי הכי. לא אירע כזה הדבר לעולם אלא מאריכין ימיו ושנותיו ממש בעולם הזה: ודלמא. אותה שעה מהרהר בעבירה הוה ולא היה לבו לשמים ועל כן נפל. ומשני: מחשבה רעה. בלא מעשה: אין הקדוש ברוך הוא מצרפה למעשה. לענוש עליו: למען תפוש. שתפשו בלבם הרהור עבודת כוכבים ומזלות דבהא משתעי קרא ונענש עליו: שכר מצוה. היה לו להגין עליו שלא לבא לידי הרהור ויענש: והאמר רבי אלעזר וכו'. והיכי אמרינן דר' יעקב מעשה חזא: איך אלדך. ואף על גב דבשליחותא דמקום הלך הוה מסתפי מהזיקא דקביעא:

אמר רב יוסף: (*) אלמלא דרשיה "אחר" להאי קרא כרבי יעקב בר ברתיה לא חטא. מאי חזא? איכא דאמרי: (*) כי האי מעשה חזא. ואיכא דאמרי: לישנא דגברא רבה הוה חזא, דהוה גריר לה (*) דבר אחר, אמר: פה מפיק מרגליות (*) ילחוד עפר! והוא לא ידע - "למען ייטב לך", לעולם שפלו טוב, "והארכת ימים", לעולם שפלו ארוך.

נפש יהודה אלמלא דרשיה אחר. הוא אלישע להאי קרא דלמען ייטב לך בעולם הבא לא חטא: כי האי מעשה חזא. ואמר אין שכר בעולם ויצא לתרבות רעה: דבר אחר. חזיר גריר הלשון של רבי חוצפית כשצוה הקיסר לחתכו: ילחוד. כמו ילחכו הקהל כלומר יגרור ויתלכלך בעפר:

החלק השני בענין איכותו

ויש בו שני פרקים

פרק ראשון [קסד]

כשם שחייב לכבדו בחייו כך חייב לכבדו לאחר מיתה, כדגרסינן בפרק קמא דקדושין (לא, ב): תנו רבנן: מכבדו בחייו, מכבדו לאחר מיתה, בחייו כיצד? (*) הנשמע בדבר אביו למקום, לא יאמר: (*) שלחוני בשביל עצמי, מהרוני בשביל עצמי, אלא כלהו בכבוד אבא. במותו כיצד? היה אומר דבר שמועה מפיו, לא יאמר: כך אמר אבא, אלא: כך אמר אבא מרי, (*) הריני פפרת משפבו. והני מילי (*) תוד שנים עשר חדש, מכאן ואילך אומר: זכרונו לחיי העולם הבא.

נפש יהודה הנשמע בדבר אביו למקום. אם מכיר באנשי המקום שמכבדין אביו לחלוק

לו כבוד לקבל דברים שיאמר בשמו אל יתלה הכבוד בעצמו ואפילו יודע שיכבדוהו כאביו אלא יתלה הכבוד באביו: **שלחוני בשביל עצמי**. שהוא צריך לי אבל אם אינו נשמע למקום בדבר אביו כדבר עצמו אל יתלה באביו שאינו לו אלא גנאי: **הריני כפרת משכבו**. עלי יבא כל רע הראוי לבא על נפשו וכן כשכותב כתב לאדם יחתום כך בסוף חתימתו: **תוך שנים עשר חודש**. מכאן ואילך כבר קבל מה שקבל שאין משפט רשעי ישראל בגיהנם אלא י"ב חודש:

תנו רבנן: חכם (*) משנה שם אביו ושם רבו, תרגמן אינו משנה לא שם אביו ולא שם רבו. (*) אביו דמאן? (*) אילימא אביו דמתורגמן, (*) אטו תרגמן לאו בר חיובא הוא? אמר רבה בר רב הונא: שם אביו של חכם ושם רבו של חכם. כי הא דמר בר רב אשי, (*) כי הוה יתיב בפרקא, איהו אמר: "כך אמר אבא ומרי" וּאֲמוֹרָאִי כֶּךָ אָמְרִי: "כך אמר רב אשי".

נפש יהודה משנה שם אביו ושם רבו. חכם הדורש דרשה ברבים ולוחש למתורגמן

הוא משמיע משנה שם אביו ושם רבו אם בא לומר דבר הלכה שאמר אביו או רבו לוחש למתורגמן כך אמר אבא מורי כך אמר רבי ומורי אבל המתורגמן המשמיע לרבים אינו משנה אלא מכנהו בשמו ואומר כך אמר פלוני: **אבוא דמאן**. אין המתורגמן משנה: **אילימא אבוא דמתורגמן**. אם לוחש לו חכם דבר הלכה בשם אביו של תורגמן להשמיע לרבים בשם אומרה לא ישנה לומר כך אמר אבא מורי אלא קוראו בשמו: **אטו תורגמן לאו בר חיובא הוא**. לכבד את אביו: **כי הוה יתיב בפרקא**. ולומר דבר הלכה לתורגמן בשם רב אשי אביו איהו אמר לתורגמן כך אמר אבא מורי ואמוריה כשהוא משמיע לרבים בשם אומר אומר כך אמר רב אשי ואינו אומר כך אמר אביו ואדוניו של חכם:

תנו רבנן: איזו מורא ואי זהו כבוד? מורא, (*) לא עומד במקומו ולא יושב במקומו ולא סותר את דבריו (*) ולא מכריעו. כבוד, מאכילו ומשקהו, מלבישו ומכסהו, מכניס ומוציא. (*) משל מי? רב יהודה אמר: משל בן. רב נתן בר אושעיא אמר: משל אב. אורו ליה רבנן לרב יהודה ואמרי רב ירמיה כמאן דאמר משל אב. וכן הלכה.

נפש יהודה לא עומד במקומו. במקום המיוחד לאביו לעמוד שם בסוד זקנים עם

חבריו בעצה: **ולא מכריעו**. אם היה אביו וחכם אחר חלוקין בדבר הלכה לא יאמר נראין דברי פלוני: **משל מי**. מאכיל בנו לאביו ומשקהו ומכבדו:

ואף-על-פי שחייב אדם בכבוד אביו לעולם, כשלא יאמר לו שיעבר על דברי תורה. אבל אם אמר לו אביו, שיעבר על דברי תורה אל ישמע לו, כדאמרין במציעא, פרק אלו מציאות (לב, א): תנו רבנן: מניין שאם אמר לו אביו: הטמא, או שאמר לו: אל תחזיר אבדה, יכול ישמע לו? תלמוד לומר: "איש אמו ואביו תיראו ואת שבתתי תשמרו" (*) אני ה' (ויקרא יט, א), כלכם חייבים בכבודי. טעמא דכתב רחמנא, "את שבתתי תשמרו", הא לאו הכי (*) הוה אמינא דצית ליה - (*) ואמאי, עשה ולא תעשה הוא ואין עשה דוחה את לא תעשה ועשה? סלקא דעתך אמינא הואיל (*) והוקש כבודו לכבוד המקום, דכתיב: "כבוד אתה' מהונד" (משלי ג, ט) וכתיב: "כבוד את אביו" (שמות כ, יב), אימא לצית ליה, קא משמע לן.

נפש יהודה אני ה'. אף על פי שאמרתי לך ירא את אביך אני אדון לשניכם ואם אמר

לך אביך עבור על ד"ת לחלל שבת אל תשמע לו: **הוה אמינא דצית ליה**. דאתי עשה דכבוד ודחי לא תעשה דלא תוכל להתעלם ואין צריך לטרוח להשיב אבידת חבירו כי יראה תועה

בדרך : ואמאי. ציית ליה אבידה עשה ולא תעשה היא השב תשיבם עשה ולא תוכל להתעלם לא תעשה ואין עשה דכיבוד דחי עשה ולא תעשה : והוקש כבודו. בגזירה שוה כבוד את אבין כבוד את ה' מהונך :

ואם אפשר לו לקיים את שניהם מוטב, כדגריסין בפרקא קמא דקדושין (לב, א) רבי אלעזר בר מתנא אומר : (*) אבא אומר "השקיני מים" ומצוה לעשות, מניח אני כבוד אבא ועושה אני את המצוה, שאני ואבא חייבים בדבר מצוה. איסי בן יהודה אומר : אם אפשר לעשות על ידי אחרים - תעשה על ידי אחרים ועוסק בכבוד אביו. אמר רב אחא בר מתנא : הלכה כאיסי בן יהודה.

נפש יהודה אבא אומר. ויש מצוה אחרת לפנינו לעשות כגון לקבור את המת או לויח :

ואם רואה אדם שעובר אביו על דברי תורה אל ידבר עמו כמו עם אדם אחר, כדגריסין בפרקא קמא דקדושין (סו) : תנא : הרי שהיה אביו עובר על דברי תורה, לא יאמר לו : אבא, עברת על דברי תורה, אלא : כך כתוב בתורה. כך כתוב בתורה, (*) צעורי קא מצער ליה. אלא כך יאמר : (*) מקרא שכתוב בתורה כך הוא.

נפש יהודה צעורי קא מצער ליה. והרי הוא כאומר לו עברת על דברי תורה : מקרא שכתוב בתורה כך הוא. ואומר לו המקרא כמו שהוא כתוב והוא עצמו יבין שטעה :

ואף על פי שמצינו שהוקש כבוד אביו לכבוד המקום, רבו קודם לו לכל דבר, זולתי אם היה אביו תלמיד חכם, כמו ששנינו במציעא, פרק אלו מציאות (לג, א) : אבדת אביו ואבדת רבו, אבדת רבו קודמת לשל אביו, שאביו מביאו לחיי עולם הזה. ורבו, שלמדו תורה וחקמה, מביאו לחיי העולם הבא. ואם היה אביו שקול כנגד רבו, אבדת אביו קודמת. וכשיהיו אביו ורבו משאין משאוי, פורק את של רבו ואחר כך את של אביו. אביו ורבו בבית השבי, פודה את רבו ואחר כך פודה את אביו. אבל אם היה אביו תלמיד חכם, פודה את אביו ואחר כך פודה את רבו.

פרק שני [קסה]

בני ישראל, שקבלו את התורה והם מצויים במצוה זו בתוך עשרה הדברים, יש להם לדרש קל וחמר מאמות העולם, שאין מצוין בדבר ועושים אותו שכן, המצוה ועושה כל שכן ששכרו כפלי כפלים, כדגריסין בפרקא קמא דקדושין (לא, א) : בעו מיניה מרב עולא : עד היכן כבוד אב ואם?

אמר להם : צאו וראו מה עשה גוי אחד לאביו באשקלון, ודמה בן נתינה שמו, שפעם אחת בקשו ממנו אבנים לאפוד (*) בששים רבוא שחר ; ורב כהנא מתני : במאה רבוא שחר. והיה אביו ישן והיו המפתחות מונחים (*) תחת מראשותיו של אביו ולא צערו. לשנה אחרת נתן לו שחרו, נולדה לו

פָּרָה אֲדַמָּה בְּעֶדְרוֹ. נִכְנְסוּ חֲכָמֵי יִשְׂרָאֵל אֶצְלוֹ, אָמַר לָהֶם: יוֹדַע אֲנִי בְכֶם, שָׂאֵם אֲנִי מִבְּקֶשׁ מִכֶּם כָּל מָמוֹן שֶׁבָּעוֹלָם אַתֶּם נוֹתְנִים לִי, אֲלֵא אֲנִי מִבְּקֶשׁ מִכֶּם אֲלֵא אוֹתוֹ מָמוֹן שֶׁהִפְסַדְתִּי בְּשִׁבִיל כְּבוֹד אָבָא. וְכִשְׁשָׁמְעוּ חֲכָמִים בַּדָּבָר, אָמְרוּ: מִי (*) שְׂאִינוּ מַצּוּהָ וְעוֹשָׂה כָּד, מִי שְׁמַצּוּהָ וְעוֹשָׂה עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה, דְּאָמַר רַבִּי חֲנִינְא: גְּדוֹל הַמַּצּוּהָ וְעוֹשָׂה יוֹתֵר מִמִּי שְׂאִינוּ מַצּוּהָ וְעוֹשָׂה.

נפש יהודה בששים רבוא שכר. היה משתכר בה ס' רבוא דינרי זהב אם היה מוכרה להם בפעם הזאת: תחת מראשותיו של אביו. והוא היה ישן ולא רצה לנערו משנתו שהיה זה צער לאביו לנעור משנתו: שאינו מצווה ועושה. כך שילם לו הקדוש ברוך הוא שכרו:

אָמַר (*) רַב יוֹסֵף: מִרִּישׁ הַיּוֹה אֲמִינָא: מָאן דְּאָמַר לִי הִלְכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה, דְּאָמַר: סוּמָא פָּטוּר מִן הַמַּצּוֹת, (*) עֲבִידְנָא יוּמָא טָבָא לְרַבְּנֵן, (*) דְּאָמַר: לֹא מִפְּקֻדָּנָא - וְקָא עֲבִידְנָא; הַשְׁתָּא דְּשִׁמְעִיתָהּ לָהּ דְּאָמַר רַבִּי חֲנִינְא: גְּדוֹל הַמַּצּוּהָ וְעוֹשָׂה מִמִּי שְׂאִינוּ מַצּוּהָ וְעוֹשָׂה, מָאן דְּאָמַר לִי, דְּאִין הִלְכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה עֲבִידְנָא יוּמָא טָבָא לְרַבְּנֵן. כִּי אַתָּא רַב דִּימִי אָמַר פֶּעַם אַחַת, הִיָּה לְבוּשׁ (*) סִירְקוֹן שֶׁל זֶהָב וְיוֹשֵׁב בֵּין גְּדוּלֵי רוּמָא, וּבָאת אִמּוֹ וּקְרַעְתּוּ מִמֶּנּוּ וְטַפְּחָה לּוֹ עַל רֵאשׁוֹ וְיִרְקָה לּוֹ בְּפָנָיו וְלֹא הִכְלִימָה.

נפש יהודה רב יוסף. סגי נהור הוה ואמר: עבידנא יומא טבא לרבנן. סעודה לתלמידים: דאמרי לא מפקדנא. איני מצווה ואף על פי כן אני עושה מצות ושכרי כפלים: סירקון. לבוש של זהב מרוקם בחוטי זהב:

וְאֲמַרִּינָן הֵתֵם (לב, א): שְׂאֵלוּ אֶת רַבִּי אֱלִיעֶזֶר: עַד הֵיכָן כְּבוֹד אָב וְאִם? אָמַר לָהֶם: כְּדֵי שְׂיִטּוּל (*) אֲרַנְקֵי וְיִזְרְקֵנוּ לְיָם לְפָנָיו וְאִינוּ מִכְּלִימוֹ.

נפש יהודה ארנקי. כיס מלא זהב יחטוף אביו ממנו ויזרקו לים:

וְצָרִיד שְׂיִכְבְּדֵם בְּסִבְרַ פְּנִים זְפוֹת כָּל אֶחָד אֲשֶׁר תִּשְׁיֵג יָדוֹ, כְּדִגְרַסִּינָן הֵתֵם (לא, א): תִּתְּנִי אֲבִימִי בְּרִיָּה דְּרַבִּי אֲבָהוּ: יֵשׁ מֵאֲכִיל לְאָבִיו פְּסִיוֹנִי (פירוש: מין עוף שמו) (*) וְטוֹרְדוֹ מִן הָעוֹלָם, (*) וְיֵשׁ מִטְּחִינוֹ בְּרַחֲמִים וּמְבִיאֵו לְחַיֵּי עוֹלָם הַבָּא. אָמַר רַבִּי אֲבָהוּ: כְּגוֹן אֲבִימִי בְּרִי קָיָם מַצּוֹת כְּבוֹד. (*) חֲמִשָּׁה בְּנֵי סַמְכִי הָיוּ לִיָּה לְאֲבִימִי בְּחַיֵּי אָבִיו. וְכִי הָוָה אֶתִּי אָבוּהָ קָרִי עַל בָּבָא, רַהִיט וְאֲזִיל וּפְתַח לִיָּה וְאָמַר " (*) אִין אִין" עַד דְּמָטָא הֵתֵם. יוּמָא חַד אָמַר לִיָּה: אֲשַׁקֵּינן מִיָּא. אֲדַאֲתִי לִיָּה נִמְנָם, (*) גְּחִין קָאִי עֲלִיָּה עַד דְּאִיתְעַר. (*) אֲסַתְיַעָא מִלְתָּא וְדַרְשׁ "מִזְמוֹר לְאֶסְרָף", "קִינָה לְאֶסְרָף" מִבְּעֵי לִיָּה.

נפש יהודה וטורדו מן העולם. ובא על ידו לגיהנם שנענש על שמראה לו צרות עין בסעודתו: ויש מטחינו ברחים. שהיא מלאכה קשה לאביו ובא לעולם הבא משום שמכבדו בדברים טובים ונחומים והמלאכה המוטל עליו בלשון רכה ומראה שהיא לו צורך שעה שאינן יכולין להתפרנס אלא ביגיעה זו ובירושלמי גרס מעשה באחד שהיה מאכיל לאביו פסיוני פעם אחת אמר לו אביו בני מאין לך כל אלה אמר לו סבא מה איכפת לך טחון ואכול כלומר לעוס ואכול כדרך כלבים דמדשין ואוכלין הראהו שקשה לו. ושוב מעשה באחד שהיה טחון ברחים והיה לו אב זקן ושלח המלך בשביל אביו לבא לעבודת המלך אמר לו בנו אבא טחון ואני אלך תחתיד לעבודת המלך שאין לה קצבה אם לבזותך טב לך דעבדין לי ואם למלקי טב לך דעבדין לי: חמשה בני סמכי הוה ליה לאבימי. בחיי אביו שהיו רבנים סמוכים

ואפילו הכי כי הוה קרי ר' אבהו אבבא היה אבימי רץ ופותח לו לאביו ואינו מניח לאחד מבניו לילך: **אין אין**. באתי באתי ואפתח לך: **גחין**. כשראה שאביו ישן היה עומד אצלו בהשתחויה עד שינעור ליתן לו המים: **אסתיעא מילתא**. בעודו גחין לפניו שהבין במדרש במזמור אחד שבספר תהלים שלא היה מבין בו קודם לכן לדורשו וי"מ שמקרא זה לבדו דרש מזמור לאסוף אלהים באו גוים בנחלתך קינה מבעי ליה ודרש כך שאמר אסף השירה על שכילה הקב"ה חמתו על עצים ואבנים שבביתו ומתוך כך הותיר פליטה לישראל שאלמלא כך לא נשתייר משונאי ישראל שריד ופליט וכן הוא אומר כלה ה' חמתו ויצת אש בציון:

אמר ליה רבי יעקב בר אבא לאביו: (* כגון אנא, עד דאתינא מבי רב, אבא מדלי לי פסא ואמא מזגא לי חמרא, היכי אעביד? אמר ליה: מאמך קבל מאבוך לא תקבל, (* כיון דבר תורה הוא חלשא דעתיה.

נפש יהודה כגון אנא. שאני אהוב לאבי ויקר לאמי ועושין לי זאת אבי מכין לי כוס ואמי מתקן לי כוס לשתות מה אעביד: **כיון דבר תורה הוא חלש דעתיה**. אם תקבל ממנו:

רבי טרפון הנה ליה ההיא אמא זקנה. (* וכל אימת דהנות בעינא למיסק לפוריא, גחין וסלקא עליה. אתא קא משתבח בי מדרשא. אמרו ליה: עדין לא הגעת לחצי כבוד אב ואם; כלום זרקא ארנקי בפניך ולא הכלמתה?

נפש יהודה וכל אימת. בכל עת שאמו רצתה לילך לשכב במטה היה ר' טרפון משתחוה כדי שאמו תדרוך עליו וממנו למטה:

רב יוסף פי הנה שמע קל פרעא דאמיה, אמר: איקום מקמי שכינה דאתיא.

אמר רבי יוחנן: (* אשרי מי שלא חמאן. רבי יוחנן. עברתו אמו מת אביו, ילדתו - מתה אמו. וכן אביו. והאמר אביו: אמרה לי אמא? (* ההיא מרביתיה הנות.

נפש יהודה אשרי מי שלא חמאן. מי שלא ראה אביו ואמו שאי אפשר לו לקיים כבודן ככל הצורך והוא נענש עליהם: **ההיא מרביתיה הות**. כיון שמתה אמו היא מגדלתו:

רב אסי הנה ליה ההיא אמא זקנה. אמרה ליה: בעינא תכשיטין, עביד לה: בעינא גברא, (* איעיין לך; בעינא גברא דשפיר כותד, שבקה ואזל לארעא דישראל. שמע דקא סלקא ואזלא אבתריה, אתא לקמיה דרבי יוחנן, אמר ליה: רבי, מהו לצאת מארץ ישראל לחוצה לארץ? אמר ליה: אסור. לקראת אמא מהו? אמר ליה איני יודע. אתרח (* פורתא, (* הדר אתא. אמר ליה: אסי, נתרצית לצאת, המקום יחזירך לשלום. אתא לקמיה דרבי אלעזר, אמר ליה: דלמא, חס ושלום, מרתח רתח? - מאי אמר לך? - המקום יחזירך לשלום - אי איתא דרתח לא הנה מברך לך. אדהכי והכי שמע (* דארונא קא אתי, אמר: אי ידעי לא נפקי.

נפש יהודה איעיין לך. אלך ואבקש אחד. ארתח פורתא. ר' יוחנן: **הדר אתא**. רב אסי אמר ליה ר' יוחנן נתרצית לצאת סבר היה שדעתו לחזור למקומו לבבל אמר ליה רב אסי לר' אלעזר דלמא ח"ו מרתח רתח עלי ר' יוחנן וגם יש לומר רב אסי ארתח פורתא על שלא השיב

לו תשובה. וי"מ לשון עיכוב פירוש שהמתין רב אסי מעט והדר בא ליטול רשות מר' יוחנן
תרגום וייחל עוד ואוריך עוד : דארונא. של אמו בא הובא לקבור בארץ ישראל :

למדנו מכל מעשיות אלו כמה יש לו לאדם להיות זהיר בדבר הזה ויראה
זרע יאריך ימים.

הכלל הששי: לשא אשה

ונחלק לששה חלקים: החלק הראשון, בזמן הראוי לזווג; החלק השני,
איכות הזווג; החלק השלישי, בימי הזווג; החלק הרביעי, בהנהגתם;
החלק החמישי, בדרך החבור; החלק הששי, בקדשת החבור.

החלק הראשון בזמן הראוי לזווג

ויש בו שני פרקים

פרק ראשון [קסו]

האב חיב בבנו להשיאו אשה, כדי למונעו (*) מן החטא ולחנכו בשוב דעת
ולחנכיסו במצות (*) קיום המין. והביאו רבותינו לזה סמך מן הפסוק,
כדגרסין בפרקא קמא דקדושין (כט, א): תנו רבנן: האב חיב בבנו למולו
(*) ולפדותו וללמדו תורה ולהשיאו אשה וכו', כדאיתא למעלה, בפרק
ראשון מכלל גדול הין (סימן פד). ואמרין עליה (שם ל, ב): להשיאו אשה מנא
לן? דכתוב בירמיהו (כט, ו): "קחו נשים והולידו בנים ובנות וקחו לבניכם
נשים ואת בנותיכם תנו לאנשים". בשלמא בנו - בידו, (*) בנותיו מי הו
בידו? הכי קאמר, (*) ליתוב להו מידי כי היכי דליתיה וינסבוה.

נפש יהודה מן החטא. של זנות או הרהור זנות: קיום המין. שהוא לצורך גופו להוליד
בנים: לפדותו. בה' סלעים אם בכור הוא: בנותיו מי הו בידו. בתמיה כלום יוכל להרגיל לה

אנשים להשיאה דאמר קרא ואת בנותיכם תנו לאנשים : ליתוב להו מידי. שיתנו אבות לבנות תכשיטין ומלבושין יפין ונדוניא כי היכי דלנסבוה :

וזמן הראוי לזווג הוא הטוב כל מה שיוכל להקדים קדם שיתגבר עליו יצרו, כדגריסין התם (כט, ב) : משתבח ליה רב חסדא לרב הונא בדרב המנונא, דאדם גדול הוא. אמר ליה : לכשיבא לביתך הביאהו לי. כי אתא, (* חזיה דלא פריס סודרא. אמר ליה : מאי טעמא לא פריס מר סודרא? אמר ליה, דלא נסיבנא. אמר ליה : לא תחזי לאפי עד דנסבת. רב הונא לטעמיה, דאמר רב הונא : בן עשרים שנה ולא נשא אשה - כל ימיו בעברה. בעברה סלקא דעתך? אלא אימא, כל ימיו בהרהור עברה.

נפש יהודה חזייה. רב הונא לרב המנונא דלא פריס סודר טלית על ראשו כדרך הנשואין :

אמר רב יוסף וכן תנא דבי רבי שמעאל : עד עשרים שנה יושב הקדוש ברוך הוא ומצפה לאדם מתי ישא אשה, כיון שהגיע לעשרים שנה ולא נשא, אמר : תפח עצמותיו.

אמר רב חסדא : האי דעדיפנא מחבראי, דנסיבנא בשתסר ; ואי נסיבנא בארביסר הוה אמינא ליה (* לשטן : גירא בעיניך. ועל זה אמרו, פרק הבא על יבמתו (יבמות סג, ב) : אמר רבי חמא בר חנינא : כיון שנישא אדם אשה עונותיו (* מתפקקין (פירוש : מסתמין), שניאמר : "מצא אשה מצא טוב" וגו' (משלי יח, כב).

נפש יהודה לשטן גירא בעיניך. כלומר הייתי מתגרה בו ושטן הוא יצר הרע ולא אירע שיחטיאני על שנשאתי אשה כי הייתי בן ששה עשר שנים ושוב אין יצר הרע שולט בי : מתפקקין. נסתמין כמו פוקקין הנקבים :

ואף-על-פי שלמוד תורה גדול מכל המצות, וכך שכן לחנוך הנער, יש לה זמן שנשואי אשה קודמין, כדגריסין התם (קדושין כט, ב) : ללמד תורה ולישא אשה - ילמד תורה ואחר כך ישא אשה. ואם אי אפשר בלא אשה - נושא אשה ואחר כך לומד תורה. אמר רב יהודה אמר שמואל : הלכה, נושא אשה ואחר כך ילמד תורה. רבי יוחנן אמר : (* רחיס בצוארו ויעסק בתורה ולא פליגי, (* הא לן והא (* להו.

נפש יהודה רחיים בצוארו. כלומר עול אשתו עליו להסתפק לה כל צרכיה ואיך יוכל לעסוק בתורה : הא לן. בני בבל היו הולכין וגורסין משניות התנאים בארץ ישראל ומתוך שלומדים חוץ למקומם אין צרכי הבית מוטלין עליו נושא אשה דהוי בלא הרהור ואחר כך הולך ולומד תורה : להו. לבני ארץ ישראל הלומדים במקומם אם נושא אשה היא צרכי הבית מוטלין עליו ויבטלו אותו :

וגריסין נמי במסכת יומא, פרק בא לו כהן גדול (עב, ב) : "יראת ה' טהורה עומדת לעד" (תהלים יט, ט), אמר רבי יוחנן : זה הלומד תורה בטרה. מאי היא? (* נושא אשה ואחר כך לומד תורה.

נפש יהודה נושא אשה. אז ניצול מהרהור עבירה :

והזמן הבינוני לאיש (*) שאינו שטוף ביצרו הוא בן שמונה עשרה. וסמך לזה "והוא אשה בבתוליה יקח" (ויקרא כא, יג), מנין "והיו"א". וכן אמרו במסכת אבות, פרק ה (כא): בן שמונה עשרה לחפה. לפי שהוא בחור, קדם שיתגבר עליו יצרו, אבל תהא טפה ראשונה שלו, בנו בכורו, בקדשה. (*) ואם יאחר מזמן הזה, יכבש יצרו וימתין (*) עד יתחיל זרעו, שכבר מצינו ביעקב אבינו שהיה בן שמונים וארבע שנה כשנשא אשה ומעיד עליו הכתוב, שהיה ראובן בנו "ראשית אונו", לפי שהיתה טפה ראשונה שלו. וגם אמרו עליו, שלא ראה קרי מימיו. ועל כן היה זרעו קדוש.

נפש יהודה שאינו שטוף ביצרו. שעדיין אין יצרו מתגבר עליו לזנות: אם יאחר. מזמן י"ח ולא נשא אשה: עד יתחיל זרעו. עד שישא אשה ויהיה אז תחלת זרעו ראשית אונו:

וטוב לו לאדם שלא ישקה בין ארוסין לחפה כדי שלא יבוא באמצע לידי הרהור, כדגרסינן בפסיקתא (דר"כ ה, מד): רבי חניא בר אבא אמר: " (*) תוחלת ממשכה מחלה לב" (משלי יג, יב), זה (הנושא) [המאָרס] אשה ונוטלה לאחר זמן: "ויעץ חיים תאנה באה" (שם), זה המאָרס אשה ונוטלה מייד.

נפש יהודה תוחלת. דבר שהוא מקוה ומצפה להשיג והוא מאחר לבא לו מחלת לבו שהוא מהרהר בה ובא לידי חטא:

פרק שני [קסז]

"טוב לגבר כיישא על בנעוריו" (איכה ג, כז) ודרשו ז"ל: "על" זה אשה. רוצה לומר, טוב לגבר שישבל על האשה מנעוריו וינצל מן החטא (*) טרם יפול בידי אויבו.

נפש יהודה טרם יפול בידי אויבו. שהוא היצר הרע שביקש לטרדו מן העולם הבא ואין לך אויב גדול יותר מזה:

ואתה אשה שאדם נושא בנערותו (*) היא חפץ שאין לה תמונה, כדגרסינן במסכת סנהדרין, פרק כהן גדול (כב, א): אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: לכל יש תמונה חוץ (*) מאשת נעורים, שנאמר: "ואשת נעורים כי תמאס" (ישעיה נד, ו). מתני ליה רב יהודה לרב יצחק בריה: אין אדם מוצא קרת רוח אלא מאשתו ראשונה, שנאמר: "יהי מקורך ברוך ושמח מאשת נעוריד" (משלי ה, יח). אמר ליה: כגון מאן? אמר ליה: כגון אמה. והא מקרי ליה רב יהודה לרב יצחק בריה: "ומוצא אני מר ממות אתהאשה" (קהלת ז, כו) ואמר ליה: כגון מאן? אמר ליה: כגון אמה? אין, (*) מתקיף תקיפא, אבל עבירי מעברא במילי. אמר רב שמואל בר רב אוןא משמיה דרב: אשה, (*) גלם היא (*) ואינה כורתת ברית אלא למי שעשאה כלי, (*) שנאמר: "כי בעליך עשיך" (ישעיה נד, ה).

נפש יהודה היא חפץ. היא דבר טוב ויקר לו שאין כמותו ודוגמתו להשיגו: ואשת נעורים כי תמאס. כי תמאס כל הטובות נגד אשת נעוריד ולא תמצא דוגמתה ואיך תבגוד

בה ותמאס אותה: **מתקף תקיפא**. שממהרת לקצוף אבל עבורי מעברא במילי כשמדברין עמה לרצותה מיד נתרצית ומעברת על מדותיה: **גולם**. כל דבר שאינה נגמרת מלאכתו נקרא גולם כדתנן גולמי כלי עץ טמאין: **ואינה כורתת ברית אלא לאישה שבוועלה**. שנאמר ואל אישך תשוקתך: **שנאמר כי בועליך עושיך**. נמצא שבעל הוא עושה לגמור הכלי ועל כן המשיל הקב"ה אהבתו ותשוקתו לישראל לאהבת ולעשיית איש ואשה:

ואם חס ושלום גרשה, בלתי מצוא בה ערות דבר, הכל בוכין עליו, כדאמרין התם: **אמר רבי אלעזר כל המגרש אשתו ראשונה אפילו מזבח מוריד עליו דמעות, שנאמר: " (*) וזאת (*) שנית תעשו פסות דמעה את מזבח ה' בכי (*) ונקה" (מלאכי ב, ג),** וכתוב בתריה: **" ואתם (*) על מה על פיה העיד פינד ויבין אשת נעוריד אשר אתה בגדת בה והיא חברתך ואשת בריתך" (שם שם, יד).**

נפש יהודה **וזאת**. החטא: **שנית**. ראשונה שנשאו נשים נכריות ושנית שבגדו בנשותיהן ובאו הנשים לפני מזבח ה' ובכו ואומרים למה בגדו אנשינו בנו אם מצאו בנו ערות דבר הננו לפני מזבח יבדקו אותנו כסוטה: **ואנקה**. אנחה: **על מה**. אין הקב"ה רוצה לרצות ולקבל קרבנותינו:

וקדם שישא אדם אשה אינו קרוי אדם, כדגרסינן ביבמות, פרק הבא על יבמתו (סב, ב): **אמר רבי תנחום בר חנילאי: כל אדם שאין לו אשה שרוי בלא טובה, בלא שמחה בלא ברכה. בלא טובה, דכתיב: "לא טוב היות האדם לבדו" (בראשית ב, יח).** בלא שמחה, דכתיב: **" ושמחת אתה ויביתך" (דברים יד, כו).** בלא ברכה, דכתיב: **" להניח ברכה אל ביתך" (יחזקאל מד, ט).** במערבא אמרי: בלא תורה, בלא חומה. בלא תורה, דכתיב: **" (*) האם אין עזרתי בי (*) ותשיה נדחה ממני" (איוב ו, ג).** בלא חומה, דכתיב: **" (*) נקבה תסובב גבר" (ירמיה לא, כא).** רבא בר עולא אמר: אף בלא שלום, דכתיב: **" (*) וידעת כי שלום אהלך" וגו' (איוב ה, כד).** ואמרין נמי התם (סג, א): **אמר רבי אלעזר: כל אדם שאין לו אשה אינו אדם, שנאמר: "זכר ונקבה בראם ויברך אתם ויקרא אתם (*) שמם אדם" (בראשית ה, ב).**

נפש יהודה **האם אין עזרתי בי**. אשה דכתיב אעשה לו עזר כנגדו: **תושיה**. התורה שנקראת תושיה שנא' לי עצה ותושיה נדחה ממני שצריך לעסוק בצרכי ביתו ותלמודו משתכח ממנו: **נקבה תסובב גבר**. מגינה עליו ומסבבו מטובה כחומה כמו אשת חיל דכתיבא במשלי: **וידעת כי שלום אהלך**. בזמן שיש לך אהל ואין אהל אלא אשה שנאמר שובו לכם לאהליכם: **שמם אדם**. ביחד נקראים אדם ולא אחד לבדו:

ואמרין נמי התם: **אמר לו: רבי יוסי לאליהו: כתיב "אעשה לו עזר כנגדו" (שם ב, יח),** במה אשה עוזרתו לאדם? אמר לו: **אדם מביא חטים - חטים (*) כוסס? פשתן - פשתן לובש? לא נמצאת (*) מאירה עיניו ומעמידתו על רגליו?**

נפש יהודה **כוסס**. כל דבר שאינו כדרך אוכל אכילה נקרא כוסס שכוסס בשינוי: **מאירה עיניו**. שעושה לו לחם ותבשיל מחטים ובגדים מפשתן:

וגרסינן בפרק ערבי פסחים (פסחים קיג, ב): **תנו רבנן: שמונה כמנדין לשמים. ואלו הן: (*) מי שאין לו אשה; ומי שיש לו אשה ואין לו בנים ממנה ואינו**

מְגַרְשָׁה; וּמִי שֵׁיֵשׁ לוֹ בָּנִים וְאִינוּ מְגַדְּלֵן לְתַלְמוּד תּוֹרָה; וּמִי שֵׁאִין לוֹ תַפְלִין בְּרֵאשׁוֹ; וַיִּתְּפִלֵן בְּזָרוּעוֹ; וְצִיצִית בְּבִגְדוֹ; וּמְזוּזָה בְּפֶתְחוֹ; וְהַמּוֹנֵעַ מִנְעָלִים מְרַגְּלִיו. וַיֵּשׂ אוֹמְרִים: אֵף מִי שֵׁאִינוּ מִסֵּב (*) בְּחִבּוּרָה שֶׁל מְצוּהָ.

נפש יהודה ומי שאין לו תפילין. מיירי ביש לו ואינו מניחן וי"א נמי אפי' אין לו יש לו לחזור ולהביא עצמו לידי חיוב: **חבורה של מצוה**. כגון משתה של ברית מילה או בת כהן לכהן ודוקא כשיש שם בני אדם מהוגנים כדאמרי' בזה בורר נקיי הדעת שבירושלים לא היו מסובין בסעודה אלא א"כ יודעים מי מסב עמהם:

על כן מהר ימהרנה לו לאשה בימי בחרותו קדם שגיבא לידי הרהור וישב מנדה לשמים.

ואם זכה לאשה טובה ונפטרה בחייו - בעונו היה, כדגרסינן התם, פרק כהן גדול (סנהדרין כב, א): אמר רבי יוחנן ואיתימא רבי אלעזר: אין אשתו של אדם מתה אלא אם כן (*) מבקשים ממנו ומון ואין לו, שנאמר: "אם-אין לך לשלם למה יקח משכבך מתחתידך" (משלי כב, כז).

נפש יהודה מבקשים ממנו. קרבנותיו מה שנדר:

ואמרינן נמי התם (כב, ב): תאנא: אין איש מת אלא לאשתו, שנאמר: "וימת אלימלך איש נעמי" (רות א, ג). ואין אשה מתה אלא לבעלה, שנאמר: "ואני בבאי מפדן (*) מתה עלי" וגו' (בראשית מת, ז).

נפש יהודה מתה עלי. עלי היה צער מיתתה:

ואמרינן נמי התם (כב, א): אמר רבי יוחנן: כל אדם שמתה לו אשתו ראשונה כאלו חרב בית המקדש בימיו, שנאמר: "בראשית הנני לקח ממך (*) את מחמד עיניך במגפה ולא תספד ולא תבכה ולא תבוא דמעתיך" (יחזקאל כד, טז), וכתוב בתריה: "ואדבר אלהים בבקר ותמת אשתי בערב ואעש בבקר כאשר צויתני" (שם שם, יח) וכתוב: "הנני מחלל את מקדשי גאון עזכם מחמד עיניכם ומחמל נפשכם" (שם שם, כא). אמר רבי אלכסנדראי כל אדם שמתה אשתו בחייו עולם חשך בעדו, שנאמר: " (*) אור חשך באהלו ונרו עליו (*) ידעך" (איוב יח, ה). רבי יוסי בר רבי חנינא אמר: פסיעותיו מתקצרות, שנאמר: " (*) יצרו צעדי אוננו ותשליכהו עצתו" (שם שם, ז). רבי אבהו אמר: עצתו נופלת, שנאמר: "ותשליכהו עצתו".

נפש יהודה את מחמד עיניך. אשתו ובהמ"ק נקרא מחמד: אור חשך באהלו. בשביל אהלו ואין אהלו אלא אשתו: ידעך. נרו ואורו יקפץ ודולג ממנו: יצרו צעדי אוננו. יקצרו צעדי פסיעתו וכחו ובתריה כתיב ותשליכהו עצתו אינה נשמעת:

והזיוג השני קשה להזדוג, כדאמרינן עלה: אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: קשה לזוגן (*) פקריעת ים סוף, שנאמר: "אלהים (*) מושיב יחידים ביתה" (*) מוציא" וגו' (תהלים סח, ז), אל תקרי "מוציא" אלא כמוציא. (*) איני - והא אמר רב יהודה אמר רב: ארבעים יום קדם יצירת

הַנֶּלֶד בֵּת קוֹל יוֹצֵאת וְאוֹמֶרֶת: בֵּת פְּלוֹנִי לְפְלוֹנִי, שְׂדֵה פְּלוֹנִי לְפְלוֹנִי? לֹא קִשְׂיָא, הֵא (* בְּזוּג רֵאשׁוֹן, הֵא בְּזוּג שְׁנִי.

נפש יהודה **כקריעת ים סוף**. שנשתנו בו מעשי בראשית: **מושיב יחידים ביתה**. אדם יחיד ואשה יחידה והוא מזוגם יחד ומושיב מהם בית אחד: **מוציא**. אסירים בכושרות, הוציא ישראל ממצרים בחודש כשר לא חמה ולא צנה ומקיש זיווג יחידים למוציא אסירים: **איני**. ומי הוה זווג לפי רשעו וזכותו והא מקודם יצירתו שאין יודע רשעו וזכותו מכריזין בת זוגו ואם תאמר הכל גלוי לפניו הא הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים שנאמר באשר הוא שם כדאמרינן במס' נדה מלאך הממונה על ההריון נוטל טפה ומביאה לפני הקב"ה ואומר לפניו טפה זו מה תהא עליה גבור או חלש חכם או טפש עני או עשיר אבל צדיק ורשע לא קאמר דאין זו בידי שמים: **בזיווג ראשון**. לפי המזל. זווג שני לפי מעשיו וקשה לזווג לפי שאינה בת זוגו:

וְאִי־עֲלֵפִי שְׂקִשָּׁה אֶל יְהֵא בְּלֵא אִשָּׁה, כְּדַגְרָסִינָן בְּפֶרֶק הַבָּא עַל יְבָמָתוֹ (יבמות סב, ב): תַּנְיָא, רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: נִשְׂא אִשָּׁה בְּיִלְדוּתוֹ יִשָּׂא אִשָּׁה בְּזִקְנוּתוֹ; הֵיוּ לוֹ בָּנִים בְּיִלְדוּתוֹ יְהִיוּ לוֹ בָּנִים בְּזִקְנוּתוֹ, שְׁנַאָמֵר: "בְּבִקְרָ זָרַע אֶת־זָרְעֶךָ (* וְלַעֲרַב אֶל־תַּנַּח יָדְךָ" וגו' (קהלת יא, ו). רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: לָמַד תּוֹרָה בְּיִלְדוּתוֹ יִלְמַד תּוֹרָה בְּזִקְנוּתוֹ, שְׁנַאָמֵר: "בְּבִקְרָ זָרַע" וגו'.

נפש יהודה **ולערב**. לעת זקנותו כי לא ידע איזו זרע יכשר יהיה הגון וירא שמים ויתקיים:

החלק השני באיכות הזווג

וַיֵּשׁ בּוֹ חֲמִשָּׁה פְּרָקִים

פרק ראשון [קסח]

כְּשֶׁאָדָם רוֹצֵה לְזָרַע זְרַעוֹנִין, מְבַקֵּשׁ הַשְּׂדֵה הַנִּבְחָר שֶׁהוּא יָכוֹל לְמַצֵּא וְקוֹנֶה אוֹתָהּ אוֹ חוֹכְרָה בְּדָמִים מְרֵבִים כְּדִי שֶׁהַגְּדוּל יְהֵא טוֹב וְנָאוֹת. וְאִם זֶה עוֹשֶׂה אָדָם עַל תְּבוּאָה לְאָכֹל אוֹ לְמִכָּר, רָאוּ מַה יֵּשׁ לוֹ לַעֲשׂוֹת בְּעֵבֹר הַזֶּרַע שֶׁמוֹצִיא מִמֶּתְנֵינוּ לְהוֹלִיד בּוֹ כְּשֶׁר וְרֵאוּי וְהַגּוֹן לְכָל טוֹב, שְׁיֵשׁ לוֹ לְבַחֵר אִשָּׁה הַגּוֹנָה וְרֵאוּיָהּ לוֹ כְּדִי שֶׁתִּתְעַבֵּר בְּטַהֲרָה וְתִשְׁתַּתְּףָ עִמּוֹ בְּעֵבֶר לְהוֹצִיא זָרַע כְּשֶׁר, כְּדַגְרָסִינָן בְּמִסְכַּת נְדָה, סוּף פֶּרֶק הַמִּפְלֵת (לא, א): תַּנּוּ רַבְּנָן: שְׁלֵשָׁה שְׁתַּפְּיִן יֵשׁ בְּאָדָם וְכוּ', כְּדֵאִיתָא לְמַעְלָה בְּרֵאשׁ כָּלֵל כְּבוֹד אָב וְאִם (סימן קסב). וְשִׁתְּהָא אִשָּׁה טוֹבָה מְגַדֵּלֶת בְּנִיָּה וְעוֹבְדַת לְבַעֲלָהּ עֲבוּדָה רֵאוּיָהּ

ומונעתו מחטא, על אלו בלבד היא זכאית אפילו תהא קשה בדבר אחר, כדגרסינן בפרק הבא על יבמתו (יבמות סג, א): רבי חיא הוה מצערא ליה דביתהו. (*) וכי הוה משפח ליה מידי, צייר ליה בסודריה ומייתי ליה ניהלה. אמר ליה רב: והא קא מצערא ליה למר. אמר ליה: דינו שמגדלות את בנינו ומצילות אותנו (*) מן החטא.

נפש יהודה וכי הוה משכח. דבר הראויה לה היה קונה לה: מן החטא. הרהור עבירה:

וצריך שייבחרנה משפלת ויודעת ליסר את בניה שיהיו הגונים וילמדו מטבעה וממדותיה, שבוזה חיבת האשה יותר מבעלה, כמו שמצינו בבת שבע, כדגרסינן בפרק בן סורר ומורה (סנהדרין ע, ב): "דברי (*) למואל מלך (*) משא אשר יסרתו אמו" (משלי לא, א), אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי: מלמד (*) שכפפתו אמו ונתנתו על העמוד. אמרה לו: מה ברי ומה בר בטני ומה בר נדרי, הכל יודעין שאביך ירא שמים הוא ועכשיו יאמרו (*) אמו גרמה לו וכו'.

נפש יהודה למואל. למו שכינה והוא כמו ידי שמתי למו פי: משא אשר יסרתו אמו. פרשת תוכחה שהוכחתו אמו: שכפפתו. על העמוד להלקותו יסרתו ל' מלקות דתנן ויסרו אותו זה מלקות ומפני שהיתה רואה שהוא בעל הנאה ומרבה בסעודתו היתה מוכיחתו: אמו גרמה. להיות רשע שהרי באביך לא יתלו החובה והיינו מה ברי למה תגרום לרנן אחריך שאתה בני ולא בן אביך. בר בטני מעי גרמו לך להיות בעל צורה ובעל כח שדחקתי ונכנסתי לתשמיש שהוא יפה לולד שמתוך כך יצא הולד מלובן ומזורז:

ואם יזכה לקחת הגונה תהיה לו עזר לכל דבר לקיום העולם הזה ולקנות העולם הבא כדגרסינן בפרק הבא על יבמתו (יבמות סג, א): אמר רבי אלעזר: מאי דכתיב: "אעשה לך עזר (*) כנגדו" (בראשית ב, יח)? זכה - עזר, לא זכה - כנגדו. איכא דאמרי, רבי אלעזר רמי: (*) כתיב "כנגדו" וקרינן "כנגדו"? זכה - כנגדו, לא זכה - מנגדתו.

נפש יהודה כנגדו. חולקת עליו וסותרת דבריו: כתיב כנגדו. מדלא כתיב יו"ד לשון נגייה דמלקות הוא ומנגדתו:

ולפי שברב דומה הבת לאביה יעשה כל יכלתו וישא בת תלמיד חכם כדגרסינן במסכת פסחים, פרק אלו עוברין (מט, א): תנו רבנן: לעולם ימכר אדם כל מה שיש לו וישא בת תלמיד חכם, שאם מת או גולה יהיו בניו תלמידי חכמים. ולא ישא בת עם הארץ, שאם מת או גולה יהיו בניו עמי הארץ. ולעולם ישא בת תלמיד חכם וישא בתו לתלמיד חכם, משל (*) לענבי הגפן בענבי הגפן - דבר נאה ומתקבל. ואל ישא בתו לעם הארץ, משל לענבי הגפן בענבי הסנה - דבר פעור ואינו מתקבל.

נפש יהודה לענבי הגפן. הגדלים בגפן, ומדמה לענבי הגפן על שם אשתך כגפן:

ואם לא ימצא בת תלמיד חכם ישא בת איש הגון רגיל במדות טובות, כדאמרינן עלה (מט, ב): תנו רבנן: לעולם ימכר אדם כל מה שיש לו וישא בת תלמיד חכם. לא מצא בת תלמיד חכם ישא (*) בת גדולי הדור; לא

מָצָא בֵּת גְּדוּלֵי הַדּוֹר יִשָּׂא בֵּת רֵאשֵׁי כְּנִסְיוֹת; לֹא מָצָא, יִשָּׂא (*) בֵּת גְּבָאֵי צְדָקָה; לֹא מָצָא, יִשָּׂא בֵּת מְלַמְדֵי תְנוּקוֹת. וְלֹא יִשָּׂא בֵּת עִם הָאֲרָץ, מִפְּנֵי שֶׁהֵם שָׁקֵץ וְנִשְׁוֹתֵיהֶם שָׁרָץ. וְעַל בְּנוֹתֵיהֶם נֶאֱמַר: "אֲרוּר שֹׁכֵב עִם-כָּל בְּהֵמָה" (דְּבָרִים כו, כא).

נפש יהודה בת גדולי הדור. אנשי מעשה צדיקים: בת גבאי צדקה. שאין ממנין אותם אא"כ טובים ונאמנים:

וְאִם נִשָּׂא בֵּת תַּלְמִיד חָכֵם מִבְּטָח לוֹ שֶׁלֹּא יִפְסוֹק תּוֹרָה מִזְרָעוֹ, כַּדְגֵּרְסִינָן בְּמִסְכַּת יוֹמָא, פֶּרֶק בָּא לוֹ כִּהּוֹן גְּדוּל (עא, א): אָמַר רַבִּי בְּרַכְיָה: אִם רוּאָה אָדָם שֶׁתּוֹרָה פּוֹסְקַת מִזְרָעוֹ יִשָּׂא בֵּת תַּלְמִיד חָכֵם, שֶׁנֶּאֱמַר: "אִם-יִזְקֶינָן בְּאֲרָץ שָׁרְשׁוֹ וּבַעֲפָר יָמוֹת גִּזְעוֹ." (*) מֵרִיחַ מֵיָם יִפְרִיחַ וְעָשָׂה קֶצִיר כְּמוֹ-נְטַע" (איוב יד, ח"ט).

נפש יהודה מריח מים. בני תורה ועשה קציר טוב כמו נטע אם הנטיעה טוב הקצירה ג"כ טוב:

פרק שני [קסט]

כְּשֶׁם שֶׁמְזַהֵר אָדָם שֶׁלֹּא יִשָּׂא בֵּת עִם הָאֲרָץ, כֵּן הוּא מְזַהֵר שֶׁלֹּא יִשָּׂא בֵּתוֹ לְעַם הָאֲרָץ, כֵּדֵי שֶׁלֹּא תִלְמַד מִדְּרָכָיו. וְאֶמְרִינָן פֶּרֶק אֵלּוּ עוֹבְרִין (פסחים מט, ב): תִּנְיָא, אָמַר רַבִּי מֵאִיר: כָּל הַמְּשִׂיא אֶת בֵּתוֹ לְעַם הָאֲרָץ, כְּאֵלּוּ כּוֹפְתָהּ וּמְנִיחָהּ לְפָנָי אֲרִי, מַה אֲרִי דוֹרֵס וְאוֹכֵל וְאֵין לוֹ בִּשְׁת פְּנִים, אִף עִם הָאֲרָץ (*) מִכָּה וּבּוֹעֵל וְאֵין לוֹ בִּשְׁת פְּנִים.

נפש יהודה מכה ובוועל. ואינו מפייסה לבעול אלא מכה אותה אם אינה מרוצה ובוועל:

וְהַמְּשִׂיא בֵּתוֹ לְתַלְמִיד חָכֵם חָשׁוּב לוֹ כְּאֵלּוּ מִתְדַבֵּק בְּשִׁכְיָנָה, כַּדְגֵּרְסִינָן בְּסוּף מִסְכַּת כְּתוּבֹת (קיא, ב): אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: עִמֵּי הָאֲרָץ אֵינָן חַיִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: "מֵתִים בְּלִי-חַיּוֹ" (*) רַפָּאִים בְּלִי-קָמוּ לְכוּן פְּקֻדָּתָ וּתְשֻׁמִּידָם וְתֵאבֹד כְּלִזְכָּר לָמוֹ" (ישעיה כו, יד). תִּנְיָא נִמְי הָכִי: "מֵתִים בְּלִי-חַיּוֹ", יָכוֹל לְכַל? תִּלְמוּד לומר: "רַפָּאִים בְּלִי-קָמוּ", בְּמִרְפָּה עֲצָמוֹ מִדְּבַרֵי תּוֹרָה הַכְּתוּב מִדְּבַר. אָמַר לִיה רַבִּי יוֹחָנָן: לָא נִיחָא לְמַרְיָהּ דְּאִמְרַת לְהוּי הָכִי, אֲנָן בְּמִרְפָּה עֲצָמוֹ לְעַבּוּדָה זָרָה מוֹקְמִינָן לָהּ. אָמַר לִיה: רַבִּי, מִקְרָא אֲנִי דוֹרֵשׁ: "כִּי טַל אֹרֶת טַלְדָּ" (שם שם, יט), כָּל הַמְּשַׁתְּמֵשׁ בְּאוֹר תּוֹרָה, אֹר תּוֹרָה מְחִיָּהּ: וְכָל שֶׁאִינוֹ מְשַׁתְּמֵשׁ בְּאוֹר תּוֹרָה, אֵין אֹר תּוֹרָה מְחִיָּהּ. כִּינּוֹן דְּחִזְיָה דְקָא מְצַטְעַר, אָמַר לִיה: רַבִּי, (*) מְצַאֲתִי לְהֵם תִּקְנָה מִמְּקוֹם אַחֵר: "וְאַתֶּם הַדְּבָקִים בְּהִי אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים כְּלַכֶּם הַיּוֹם" (דְּבָרִים ד, י) וְכִי אֶפְשָׁר לְאָדָם לְדַבֵּק לְשִׁכְיָנָה? אֶלָּא כָּל הַמְּשִׂיא בֵּתוֹ לְתַלְמִיד חָכֵם (*) וְהַעוֹשֶׂה פְּרָקְמִטְיָא לְתַלְמִיד חָכֵם וְהַמְהַנֶּה תַּלְמִיד חָכֵם מִנְּכֻסָּיו, מַעֲלָה עָלָיו הַכְּתוּב כְּאֵלּוּ מִדְּבַק בְּשִׁכְיָנָה. כִּיּוֹצֵא בְּדַבְרֵי אֶתְהּ אוֹמַר: "לֹא-הִבֵּה אֶת-הִי אֱלֹהֵיךָ" וְגו' (שם ל, כ) וְכִי אֶפְשָׁר לוֹ לְאָדָם לְדַבֵּק בְּשִׁכְיָנָה - וְהִלָּא כָּבֵר

נֹאמֵר: "כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ אֵשׁ אֹכֵלָה הוּא" (שם ד, כד)? אֵלֶּא לֹאמֵר לָךְ, כָּל הַמְּשִׂיא בְּתוֹ לְתַלְמִיד חָכֵם כָּאֵלּוּ נִדְבַק בְּשִׂכְנָה.

נפש יהודה רפאים בל יקומו. המתרפה עצמו מדברי תורה ועובד כוכבים ומזלות: מצאתי להם תקנה. יתנו מנכסיהם לת"ח: העושה פרקמטיא. מתעסקין בממון ת"ח כדי להגיע לידם שכר טוב והם פנוים לעסוק בתורה על ידיהם וכתוב חיים כולכם היום ע"י דבוקן של ת"ח יזכו לחיים:

וְגַרְסִינָן בְּמַסְכַּת בְּרָכוֹת (לד, ב) וּבְפֶרֶק חֶלֶק (סנהדרין צט, א): אָמַר רַבִּי חִיָּא בַר אָבָא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: כָּל הַנְּבִיאִים כָּלָם (*) לֹא נִתְנַבְּאוּ אֵלֶּא לַמְּשִׂיא בְּתוֹ לְתַלְמִיד חָכֵם וְלַעוֹשֶׂה פְּרָקְמִטְיָא לְתַלְמִיד חָכֵם וְלַמְהַנֶּה תַלְמִיד חָכֵם מִנְכָסָיו, אֲבָל תַלְמִידֵי חָכְמִים עֲצֻמָּן - " (*) עֵין לֹא רָאָתָה אֱלֹהִים זּוֹלְתָךְ יַעֲשֶׂה לְמַחְכָּה לּוֹ" (ישעיה סד, ג).

נפש יהודה לא נתנבאו. כל הטובות והנחמות אלא וכו': עין. של נביא לא ראתה הטוב הגדול שיבא לת"ח עצמן כי אין מספר לרוב שכרן:

פרק שלישי [קע]

לְעוֹלָם יִשְׁתַּדֵּל אָדָם לִישָׂא אִשָּׁה בֵּת טוֹבִים וְיִבְדֹּק בְּאִבְיָהּ וּבְאִמָּהּ וּבְאִחֶיהָ. וְעַל זֶה נִכְתָּב בִּתְוֹרָה בֵּת פְּלוֹנִי אוֹ אַחוֹת פְּלוֹנִי, הַכְּתוּב בְּגְדוּלִים, לְסַפֵּר שְׂבָחָם. כְּמוֹ: "בֵּת עֲמִינַדָּב אַחוֹת נַחֲשׁוֹן" "מִבְּנוֹת פּוּטִיאֵל"; "יֵשׁ אִמּוֹ מַעֲכָה בֵּת אֲבִישָׁלוֹם"; "וְיֵשׁ אִמּוֹ עֲזוּבָה בֵּת שְׁלַחִי". בָּא לְלַמְּדֵנוּ, שֶׁהוּא סִיּוּעַ גְּדוֹל לְבָנִים שְׂיִצְאוּ הַגּוֹנִים.

וְכַךְ אָמְרוּ בְּבַבְּא בִּתְרָא, פֶּרֶק יֵשׁ נוֹחֲלִין (קט, ב): אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: לְעוֹלָם יִדְבַק אָדָם בְּטוֹבִים, שֶׁהָרִי מִשָּׂה שֶׁנִּשְׂא בֵּת יִתְרוֹ, (*) יִצָּא מִמֶּנּוּ יְהוֹנָתָן; אַהֲרֹן, שֶׁנִּשְׂא בֵּת עֲמִינַדָּב, יִצָּא מִמֶּנּוּ (*) פִּינְחָס, (*) וּפִינְחָס לָאוּ מִיִּתְרוֹ קָאֲתִי - וְהָא כְּתִיב: "וְאֶלְעָזָר בְּרֵאֲהֲרֹן לְקַחְלוֹ מִבְּנוֹת פּוּטִיאֵל" וְגוֹ' (שמות ג, כה), (*) מֵאִי לָאוּ דְאֲתִי מִיִּתְרוֹ, שֶׁפִּטְס עֲגָלִים לְעִבּוּדָה זָרָה? לָא, דְקָאֲתִי (*) מִיּוֹסֵף, שֶׁפִּטְסַּב בִּיִּצְרוֹ. (*) וְהָלֹא שְׂבָטִים מְבִזִּים אוֹתוֹ וְאוֹמְרִים: רְאִיתֶם בֶּן פּוּטִי זֶה, בֶּן שֶׁפִּטְס אָבִי אִמּוֹ עֲגָלִים לְעִבּוּדָה זָרָה, יְהַרְג נְשִׂיא שְׂבֵט מִיִּשְׂרָאֵל? (*) אֵלֶּא, (*) אִי (*) אֲבוּהָ דְאִמִּיהָ מִיּוֹסֵף, אֲמָא דְאִמִּיהָ מִיִּתְרוֹ; וְאִי אֲבוּהָ דְאִמִּיהָ מִיִּתְרוֹ, אֲמָא דְאִמִּיהָ מִיּוֹסֵף, אֲמָא דְאִמִּיהָ מִיִּתְרוֹ; וְאִי אֲבוּהָ דְאִמִּיהָ מִיִּתְרוֹ, אֲמָא דְאִמִּיהָ מִיּוֹסֵף, דִּיקָא נְמִי, דְכְּתִיב "מִבְּנוֹת (*) פּוּטִיאֵל", תְּרִיתִי שְׁמַע מִיָּנָה.

נפש יהודה יצא ממנו יהונתן. בן בנו של משה שהיה בבית מיכה: פנחס. בן בנו של אהרן: ופנחס לאו מיתרו קאתי. מבת יתרו אלמא קרוב היה ליתרו יותר מיהונתן בן גרשום ואע"פ כן חסיד היה ואין ללמוד מכאן שידבק אדם בטובים שהרי אלעזר אבי פנחס לקח בת יתרו ויצא ממנו פנחס ואם אהרן דבק בטובים אלעזר בנו לא דבק בטובים: מאי לאו. מבנות יתרו ממש אחת מבנותיו: יוסף. כלומר משבט יוסף שפטפט והתריס ונלחם כנגד יצה"ר והוא לשון דבור שאמר ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת וחסאתי לאלהים: והלא. ופרכינן והלא שבטים מבזין אותו כדאיתא בסנהדרין התחילו שבטים מבזין אותו שפיטס שהיה

מאכיל לעגלים ואובסן להיותם שמנים להקריבן לעבודת כוכבים ומזלות שהוא היה כומר כדכתיב כהן און כומר לעבודת כוכבים ומזלות: **אלא אי אבוה דאימיה וכו'.** אלא לעולם לאו מבת יתרו ממש נולד פנחס שהרי גם מיוסף היה כדלקמן פוטיאל שני פטופטים משמע מיוסף שפטפט ביצרו והוא ל' דבור כדאמרינן בגמ' חוץ מזקן אחד שהיה מפטפט כנגדם ומיתרו שפטם עגלים לעבודת כוכבים ומזלות והוא ל' אובסין הבהמות להיותן שמנים והלכך אי אפשר שתהא אמו בת יתרו ממש דמה ענין בת יתרו אצל שבט יוסף אלא ה"ק קרא אלעזר בן אהרן לקח לו מבנות פוטיאל לו לאשה כלומר שאשתו נולדה מיתרו ומיוסף ומהשתא מצינו למימר שדור רביעי או חמישי היה פנחס לבת יתרו ולא היה קרוב ליתרו כיהונתן בן גרשום ולהכי אהני מה שבדק אהרן בטובים ואותו זקנו של פנחס מצד האם שבדק ביתרו ואעפ"כ יצא ממנו פנחס ליתא לאקשוויי מיניה ממאי דבעי למילף ממשה שיצא ממנו יהונתן שהרי פנחס היה רחוק מיתרו יותר מיהונתן: **אי אבוה דאימיה מיוסף אימא דאימיה נפקא מיתרו.** כגון מבניו של יתרו או מבני בניו וליכא למימר אימא דאימיה מיתרו בת יתרו ממש דא"כ קרוב הוא ליתרו כיהונתן ולא ילפינן משה ואהרן מידי: **אבוה דאימיה מיתרו.** מבנות יתרו: **פוטיאל תרתי משמע.** מדלא כתיב פוטאל בלא יו"ד הלכך ב' פוטיים דרשינן שפטפט ושפיטם אי נמי מדכתיב בנות דמשמע משתי בנות של פיטום ופטופוט מדלא כתיב בת פוטיאל:

אמר רבא: הנושא אשה צריך שישבדק באחיה, שנאמר: "ויקח אהרן וגו' (שם שם, כג), **ממשמע שנאמר "בת עמינדב", איני יודע שהיא אחות נחשון? מה תלמוד לומר "אחות נחשון"? (*)** מכאן לנושא אשה שצריך שישבדק באחיה. תנא: רב הבנים דומים לאחי האם.

נפש יהודה **מכאן.** נלמד שבדק באחיה לפי שהיתה אחות נחשון שהוא נשיא למטה יהודה ומתוך חשיבותו לכך לקחה:

ואם היא צנועה וצדקת יהיו בניה זכרים וכשרים, כדגרסינן בסוף מסכת נדה (ע, ב), בתוך שנים עשר דברים ששאלו אנשי אלכסנדריא את רבי יהושע בן חנניה, (* האחרונה היא: מה יעשה אדם ויהיו לו בנים זכרים? אמר להם: ישא אשה ההוגנת לו (* ויקדש עצמו בשעת תשמיש. אמרו לו: הרבה עשו כן ולא הועילו. אמר להם: יבקש רחמים ממי שהבנים שלו, שנאמר: "הנה נחלת ה' בנים" וגו' (תהלים קכז, ג). מהו "שכר פרי הבטן" (שם)? אמר רבי חמא: בשכר (* שמשהין עצמן על הבטן בשעת תשמיש עד שיזריעו נשותיהן תחלה נותן לו הקדוש ברוך הוא שכר פרי הבטן זכרים. (* מאי קמשמע לן: (* דהא בלא הא לא סגי.

נפש יהודה האחרונה היא. שאלה האחרונה: **ויקדש עצמו.** לשמש בצניעות: **שמשוהין.** להוציא את הזרע כדי שתזריע אשתו תחלה: **מאי קמשמע לן.** למה ליה למימר שיקדש עצמו וכו' הואיל וברחמים תלוי הדבר: **דהא.** שיקדשו עצמם בלא רחמים לא סגי דשניהם צריכין לו:

והאשה משפחת במדות טובות וביראת השם יתברך, בזו יבחר האדם, שהיא נאה במעשיה ואל ישתדל אדם על היפי שבעורה, כדכתיב: "שקר החן והבל היפי" וגו' (משלי לא, ב). וגרסינן בסוף מסכת תעניות (לא, א): תנו רבנן: ארבע משפחות היו בירושלים, יפפיות שבהן אומרות: תנו עיניכם ליפי, (* שאין אשה אלא ליפי; מיחסות שבהן אומרות: תנו עיניכן במשפחה, שאין אשה אלא לבנים; עשירות שבהן אומרות: תנו עיניכם בקמון; בינוניות שבהן אומרות: קחו מקחכם לשם שמים ובלבד (* שתעטרונו בכספים ובזהבים.

נפש יהודה שאין אשה אלא לבנים. הנושא אשה שאינה הוגנת לו פוסל את זרעו ואם בניד יהיו מיוחסין הכל קופצין עליו בין זכרים בין נקבות: **שתעטורנו בכספים**. לאחר נשואין תתנו לנו תכשיטין ומלתא בעלמא הוא דאמרן כלומר ובלבד שתתנו לנו מלבושים נאים:

והנושא אשה לשם שמים ומדריכה בדרך ישרה, מעלה עליו הכתוב כאלו ילדה, כדגרסינן בפרקא קמא דסוטה (יב, א): אמר רבי יוחנן: כל הנושא אשה לשם שמים וכו'.

והיופי המשבח שבאשה, שתהא צנועה ובעלת מדות טובות, כדגרסינן בבראשית רבה (יח, ב): "ויבן ה' אלהים את הצלע" וגו' (בראשית ב, כב), רבי יהושע דסקנין בשם רבי לוי אומר " (*) ויבן" כתיב, התבונן מהיכן נבראתה. אמר: לא אברא אותה מן הראש, שלא תהא (*) מזקפת את ראשה; ולא מן העין, שלא תהא (*) סקרנית; ולא מן האזן, שלא תהא (*) ציתנית; ולא מן הפה, שלא תהא דברנית; ולא מן הלב, שלא תהא (*) קנאית; ולא מן היד, שלא תהא (*) ממשמשנית; ולא מן הרגל, שלא תהא יצאנית - אלא ממקום צנוע שבאדם, שאפילו כשהוא ערם, (*) אותו מקום מכסה. ועל כל אבר ואבר שהיה בורא בה, היה אומר: אשה צנועה, אשה צנועה.

נפש יהודה ויבן כתיב. ולא כתיב ויבנה שהיה לי בנין ע"כ פירש לשון הבנה: **מזקפת את ראשה**. בגאווה וגיאאות: **סקרנית**. מבטת ומבקשת לראות הכל: **צייתנית**. שומעת ומבקשת לשמוע כל דבר: **קנאית**. לי קנאה ושנאה: **משמשנית**. לנגוע ולמשמש כל דבר: **אותו מקום מכוסה**. בבשר והיינו צלעות למאן דאמר עילעא ואפי' למי"ד זנב היה במקום צנוע הירך מכוסה בכרס:

ואף על פייכון - "ותפרעו כל עצתי ותוכחתי לא אביתם" (משלי א, כה). לא בראתיה מן הראש, שלא תהא זקפנית - והרי היא מזקפת את ראשה, שנאמר: "ותלכנה נטויות גרון" (ישעיה ג, טז). ולא מן העין, שלא תהא סקרנית - והרי היא סקרנית, שנאמר: "ומשקרות עינים" (שם). ולא מן האזן, שלא תהא ציתנית - והרי היא ציתנית, שנאמר: "וישרה שמעתי" (בראשית יח, ט). ולא מן הלב, שלא תהא קנאית - והרי היא קנאית, שנאמר: "ותקנא רחל באחותה" (שם ל, א). ולא מן היד, שלא תהא ממשמשנית - והרי היא ממשמשנית, שנאמר: "ותגנב רחל את התרפים" (שם לא, יט). ולא מן הרגל, שלא תהא יצאנית - והרי היא יצאנית, שנאמר: "ותצא דינה בת לאה" (שם לד, א).

נמצא שהאשה הצנועה המזהרת ממדות הללו (*) משלמת פונת יצירתה והיא האשה אשר בחר בה בוראה היא הגונה ליראי אלהים. ומשניהם יצא זרע כשר והגון, כדגרסינן בבמדבר סיני רבה: "אלהים מושיב יחידים ביתה מוציא" וגו' (תהלים סח, ז), הנושא אשה הגונה לו הקדוש ברוך הוא עושה אותם בתים. (*) ואין יחיד אלא לשון גדלה, שנאמר: "כמעט שכב אחד העם" (בראשית כו, ט) ואומר: "ומי כעמך כישראל גוי אחד" (שמואל ב ז, כג). והוא מוציא מהם בנים בעלי תורה, אוסרים ומכשירים, הוי אומר: " (*) אסירים בפושרות" (תהלים סח, ז).

נפש יהודה משלמת. אז היא משלמת בריאתה בטוב כמו שבראה הקב"ה: ואין יחיד. היינו מושיב יחידים: אסירים בכושרות. ל' איסור והיתר:

אבל מי שנושא אשה שאינה הגונה לו, יוצאים מהן בנים עמי הארץ, הדא הוא דכתוב: "שכנו צחיתה" (שם). ואין לשון "צחיתה" אלא צמא, פדכתוב: "צחה צמא" (ישעיה ה, יג), שהן צמאין לדברי תורה, כמו דאת אמר: "לארעב לקחם ולא צמא למים כי אם לשמע את דברי ה'" (עמוס ח, יא).

וגרסינן נמי במדרש תהלים: "אלהים מושיב" וגו', קשה הזיווג לפני הקדוש ברוך הוא פקריעת ים סוף, דכתוב: "מוציא אסירים", זו יציאת מצרים וקריעת ים סוף, הדא הוא דכתוב: "אלהים מושיב" וגו', יושב ודן אותם ומביא זה ממקומו וזה ממקומו ומושיבן בבית אחד. "מוציא אסירים" וגו', שהיא מוציאן מבתיהן (*) אסורין בעל כרחן ומזוגן. " (*) בכושרות", אם אין זוכין בוכים ואם זוכין משבחין.

נפש יהודה אסורין. שקשרן וכופאן כלומר בעל כרחן מזוגן וזה מוציא אסירים: בכושרות. נוטריקון בכי ושירות זכי באשה טובה שיר לא זכי בכי:

וגרסינן נמי בריש פרק קמא דסוטה (ב, א): אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: קשה לזוגן פקריעת ים סוף, שנאמר: "אלהים" וגו', אל תקרי "מוציא", (*) אלא כמוציא.

נפש יהודה אלא כמוציא. קשה לזוגם כיציאת מצרים:

ואם קרובתו של אדם הגונה היא - קודמת, לפי שהיא בת זוגו יותר מהרחוקות, דבאלו בחרו אבותינו הצדיקים. ולזה רמז המשורר: "הנה מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד" (תהלים קלג, א). וגרסינן במסכת סנהדרין, פרק הנשרפין (עו, ב) ובפרק הבא על יבמתו (יבמות סב, ב): תנו רבנן: האוהב את שכניו והמקרב את קרוביו (*) והנושא את בת אחותו והמלוה סלע לעני בשעת דחקו, עליו הכתוב אומר: " (*) אז תקרא וה' יענה" וגו' (ישעיה נח, ט). והמדרש בגניו ובנותיו בדרך ישרה ומשיאן סמוך לפרקו, עליו הכתוב אומר: "וינדעת כישלום אהלך" וגו' (איוב ה, כד).

נפש יהודה והנושא את בת אחותו. געועי אדם רבים על אחותו יותר מאחיו ומתוך כך נמצא מחבב את אשתו: אז תקרא. לעיל כתיב כי תראה ערום וכסיתו היינו דוחק העני ומבשרך אל תתעלם היינו שכניו שהן כקרוביו שנאמר טוב שכן קרוב מאח רחוק ובת אחותו בכלל מקרב את קרוביו: קרוביו:

פרק רביעי [קעא]

מאד מאד יזהר האדם שלא יכשל באשה שאינה הוגנת, כדי שלא תהא לגופו פצרעת ממארת וכדי שלא יהיו לו בנים ממנה שאינם הגונים,

דְּגֵרְסִינָן בְּקִדּוּשֵׁינוּ, פָּרַק עֲשָׂרָה יוֹחֲסִין (ע, א): אָמַר רַבֵּה בַר רַב הוּנָא: כָּל הַנוֹשָׂא אִשָּׁה שְׂאִינָה הַגּוֹנָה לוֹ, מַעֲלָה עָלָיו הַכְּתוּב (*) כָּאֵלוּ חֲרָשׁוֹ לְכָל הָעוֹלָם כְּלוּ וְזָרְעוּ מֶלַח, שְׁנֵאמַר: "וְאֵלֶּה הָעֲלִים מִתַּל מֶלַח תַּל (*) חֲרָשָׂא כְּרוּב אֲדָן אָמַר וְלֹא יִכְלוּ לְהַגִּיד בֵּית אֲבוֹתָם וְזָרְעָם אִם מִיִּשְׂרָאֵל הֵם" (עזרא ב, נט).

נפש יהודה כאלו חרשו לכל העולם וזרעו מלח. שהכל לאיבוד ומכלה הארץ במלח כן לא יכלו להגיד יחוסם ופוסל העולם בפסולים ושכינה מסתלקת: חרשא. לשון חורש:

וְאִמְרִינָן נְמִי הָתָם: אָמַר רַבֵּה בַר רַב אֲדָא; וְאִמְרִי לָהּ, אָמַר רַב סְלָא אָמַר רַב הַמְּנוּנָא: כָּל הַנוֹשָׂא אִשָּׁה (*) שְׂאִינָה הוֹגֵנַת לוֹ, אֵלֶיהוּ (*) כּוֹפְתוֹ וְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא רוֹצֵעוֹ. וְתֵאנָא: (*) עַל כָּלֵם (*) אֵלֶיהוּ כּוֹתֵב וְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא חוֹתֵם: אוֹי לְמִי שְׁפוּסֵל אֶת זָרְעוֹ וּפּוֹגֵם אֶת מִשְׁפַּחְתּוֹ וְנוֹשָׂא אִשָּׁה שְׂאִינָה הוֹגֵנַת לוֹ. וְאִמְרִינָן נְמִי הָתָם (שם ע, ב): אָמַר רַבִּין בַּר רַב אֲדָא: כָּל הַנוֹשָׂא אִשָּׁה שְׂאִינָה הוֹגֵנַת לוֹ, כְּשֶׁהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מַעֲיֵד עַל הַשְּׂבָטִים אֵינוֹ מַעֲיֵד עָלָיו, שְׁנֵאמַר: "שְׁשָׁם עָלוּ שְׂבָטִים (*) שְׂבָטֵי יְהוָה" וגו' (תהלים קכב, ט).

נפש יהודה שאינה הוגנת. שפסולה לו: כופתו. הלוקה בב"ד כופתין שתי ידיו על העמוד כופתו קושרו רוצעו מלקהו ברצועה: ועל כולם. כהנים לויים וישראלים: אליהו כותב. מאי דקאמר ואזיל אוי לו לפוסל זרעו ופוגם את משפחתו בגין שנשא אשה שאינה הגונה לו: שבטי יה. עדות לישראל, לזרע כשר שבישראל הוא מעיד בשם יה כגון הראובני השמעוני:

וְאִי־עֲלִפֵי שְׂיִתְנּוּ לוֹ עֲמָה מָמוֹן רַב, אֵל יִשְׁחִית זָרְעוֹ, שְׁהַמָּוֶן כָּלָה וְיִשְׁאָר עִם חֲרָפְתּוֹ, כְּדֹאִמְרִינָן הָתָם: אָמַר רַבֵּה בַר רַב הוּנָא: כָּל הַנוֹשָׂא אִשָּׁה לְשֵׁם מָמוֹן הוֹיָן לוֹ בְּנִים שְׂאִינָם מְהַגְנִין, שְׁנֵאמַר: "בֵּה' בְּגָדוּ כִי" (*) בְּנִים זָרִים יִלְדוּ עִתָּה יֹאכְלֵם חֲדָשׁ אֶת־חֲלֻקֵיהֶם" (הושע ה, ז), שְׁמָא תֵאמַר (*) מָמוֹן פְּלִט, תִּלְמוּד לומר: "עִתָּה יֹאכְלֵם חֲדָשׁ. וְשְׁמָא (*) חֲלָקוֹ וְלֹא חֲלָקָה, תִּלְמוּד לומר: "חֲלָקֵיהֶם". וְשְׁמָא תֵאמַר לְזִמְן מְרַבָּה, תִּלְמוּד לומר: "חֲדָשׁ". מֵאֵי מִשְׁמַע? אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק: חֲדָשׁ נִכְנָס וְחֲדָשׁ יוֹצֵא וּמָמוֹן אֲבָד.

נפש יהודה בניים זרים. מאשה פסולה ומשום ממון נסבה כדמסיים קרא יאכלם חודש את חלקיהם ממון שנשאה לשמו יאכלם בחדש אחד: ממון פלט. שנשאר להן מה מהממון: חלקו. נכסי צאן ברזל ולא חלקה נכסי מלוג דהיא לאו איסורא עבדא שמחזרת לינשא למיחוס:

וְגַם מִצָּאוּ בְּמִדְרָשׁ: "כִּי עָזָה עֲזוּבָה תִּהְיֶה וְאֲשָׁקֶלּוּן לְשִׁמְמָה אֲשֻׁדוּד בְּצִהָרִים יִגְרָשׁוּהָ וְעִקְרוֹן תִּעְקֶר" (צפניה ב, ד). "עָזָה" מְלָשׁוֹן עֵז, רוֹצָה לומר, הַנוֹשָׂא אִשָּׁה (*) שְׁקִירוּבִיהָ עֲזִים וְחִזְקִים וְכוּנְתוֹ לְהַתְקַרֵּב בָּהֶם, לְסוּף יִסְתַּלְקוּ מִמֶּנּוּ וְגַם הוּא יִסְתַּלַּק מִן הָאִשָּׁה, שְׁנֵאמַר: "עֲזוּבָה תִּהְיֶה". "וְאֲשָׁקֶלּוּן" מְלָשׁוֹן שְׁקִלִים, רוֹצָה לומר, הַנוֹשָׂא אִשָּׁה לְשֵׁם מָמוֹן סוּפוּ בָּא לִידֵי עֲנִי, שְׁנֵאמַר: "וְאֲשָׁקֶלּוּן לְשִׁמְמָה". "אֲשֻׁדוּד" מְלָשׁוֹן " (*) אֵשׁ דוֹדִים", רוֹצָה לומר, הַנוֹשָׂא אִשָּׁה לְשֵׁם חֲשֵׁק סוּפוּ שְׂבַע מִמֶּנָּה וְקָץ בָּהּ וּמְגַרְשָׁהּ בְּחֻצֵי יָמָיו, שְׁנֵאמַר: "בְּצִהָרִים יִגְרָשׁוּהָ". "וְעִקְרוֹן", רוֹצָה לומר,

הנושא אשה עקרה עוקר זרעו. גם מעשה אמנון ותמר יוכיח שנשאה לשם חשק איד נהפכה אהבתם לשנאה.

נפש יהודה שקרוביה עזים. בעלי אגרוף וחומסים וגוזלים ויראים מהם לתובעם לדין: אשדודים. מלשון פשע כמו ואשתדור מתעבד בגוה בעזרא:

גם יסתכל אדם בגזרות שבאו על הנשים העזות הארורות, שהיו מתפארות בנפון, וכתוב עליהן: "ותלכנה נטויות גרון" (ישעיה ג, טז), כדאמרין בפרק במה אשה יוצאה (שבת סב, ב): דרש רבא בריה דרב עילאי: מאי דכתיב "ויאמר ה' יען כי גבהו בנות ציון" (שם)? שהיו מהלכות בקומה זקופה. "ותלכנה נטויות גרון" וכו', כדאיתא התם. על פן יברח אדם מלהזדוג עם נשים כאלו וישים פונתו לשם שמים ויסיעוהו מן השמים.

פרק חמישי [קעב]

כשם שמתפלל האדם לאלהיו שייכין לו כל צרכו וינצלהו מכל צרה, כך הוא טוב לו להתחנן אל אלהיו שייזמין לו אשה טובה בכשרות ובשלוה, כדגרסינן בפרקא קמא דברכות (ח, א): "עלזאת ותפלל כלחסידי אליך (*). לעת מצא" וגו' (תהלים לב, ו), מאי "לעת מצא"? אמר רבי חנינא: זו אשה, שנאמר: "מצא אשה מצא טוב" וגו' (משלי יח, כב). במערבא כי נסיב אינש אתתא, אמרי ליה: "מצא" או "מוצא". "מצא", דכתיב: "מצא אשה מצא טוב"; "מוצא", דכתיב: "וימוצא אני מר ממנות אתהאשה" (קהלת ג, כו).

נפש יהודה לעת מצוא וגו'. שיהיה מצוי לו אשה טובה לעת נשואין:

ואמרין נמי האי עבדא בפרק הבא על יבמותו (יבמות סג, ב). ואמרין עלה התם: אמר רבא: אשה רעה מצוה לגרשה, דכתיב: "גרש לך ויצא מדון וישבת דין וקלון" (משלי כב, ט). ואמר רבא: אשה רעה וכתבתה מרבה אנסיב (*). צרתה בצדה, דאמרי אינשי: (*). בחברתה ולא (*). בסילתא. ואמר רבא: קשה אשה רעה (*). כיום סגריר, שנאמר: "דלף טורד כיום סגריר ואשת מדינים נשתוה" (שם כז, טו). ואמר רבא: בא וראה כמה טובה אשה טובה וכמה רעה אשה רעה. כמה טובה אשה טובה, דכתיב: "מצא אשה מצא טוב" - (*). אי בגוה קא משתעי קרא, הכי קאמר: כמה טובה אשה טובה, שהכתוב משבחה: אי בתורה קא משתעי קרא, הכי קאמר: כמה טובה אשה טובה, שהתורה נמשלה בה. כמה רעה אשה רעה, דכתיב: "וימוצא אני מר ממנות אתהאשה" - אי בגוה קא משתעי קרא, הכי קאמר: כמה רעה אשה רעה (*). שהכתוב מגנה: ואי בגיהנם קא משתעי קרא, הכי קאמר: כמה רעה אשה רעה, שגיהנם נמשלת בה. "הנני מביא אליהם רעה אשר לא יוכלו לצאת ממנה" (ירמיה יא, יא), אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוח: זו אשה רעה וכתבתה מרבה. "נתנני ה' בידי

לֹא־אוֹכַל קוֹם" (איכה א, יד), אָמַר רַב חֲסִידָא אָמַר מַר עוֹקְבָא : זֹו אִשָּׁה רָעָה וְכַתְּבֵתָה מְרֵבָה.

נפש יהודה צרתה בצדה. אשה אחרת יקח אצלה: בחברתה. מקבלת תוכחה ומצייתה לבעלה מקנאת צרתה שיחבבנה בעלה יותר מצרתה דבר זה מועיל יותר מהכותה: בסילתא. קוצים: כיום סגריד. יום ברד ורוח: דלף טורד. כשם שהגשם הדולף בבית רעוע טורד בני הבית כן אשה רעה אשת מדנים מריבה ומחלוקת נשתנה דומין ושוה האשה לדלף: אי בגוה קא משתעי קרא. באשה עצמה משבחה שטובה היא: ואי. טוב נאמר על התורה שנקראת טוב והאשה נמשלת בה: מר ממות. זה הגיהנם: שהכתוב מגנה. ונקראת מר ממות:

וְגַרְסִינָן בְּפִרְקֵי חֵלְק (סנהדרין ק, ב) וּבְפִרְקֵי מֵי שְׁמֵת (בבא בתרא קמה, ב): אָמַר רַבִּי חֲנִינְיָא: "כְּלִימֵי עֲנֵי רָעִים" (משלי טו, טו), זֶה מֵי שְׁיֵשׁ לוֹ אִשָּׁה רָעָה; "וְטוֹב לֵב מְשֻׁתָּה תְּמִיד" (שם), זֶה מֵי שְׁיֵשׁ לוֹ אִשָּׁה טוֹבָה.

וְגַרְסִינָן בְּמִדְרַשׁ תְּהִלִּים (שׁו"ט, ט) : "לְמַנְצַח אֵל תִּשְׁחַת לְדוֹד מְכַתֵּם" וגו' (תהלים נט, א), זֶה שְׁאָמַר הַכֶּתוּב: "מָצָא אִשָּׁה מָצָא טוֹב", כִּיּוֹן שְׁאָדָם מוֹצֵא אִשָּׁה מָצָא טוֹב. כְּתוּב אָחָד אוֹמֵר: "מָצָא אִשָּׁה מָצָא טוֹב" וְכַתוּב אָחָד אוֹמֵר: "וּמוֹצֵא אֶנִּי מֵרַמְמוֹת אֶת־הָאִשָּׁה", הַיֵּאָדָּו יִתְקַיְמוּ שְׁנֵי מִקְרָאוֹת הַלְלוּ? אִם תִּהְיֶה טוֹבָה אֵין סוֹף לְטוֹבָתָהּ וְאִם תִּהְיֶה רָעָה אֵין סוֹף לְרָעָתָה. עַד שֶׁלֹּא נִבְרָאת הָאִשָּׁה - "לֹא טוֹב הָיִיתָ הָאָדָם לְבַדּוֹ" (בראשית ב, יח), וּמִשְׁנַבְרָאת, כְּתִיב: " (*) וְהִנֵּה טוֹב מְאֹד" (שם א, לא). דְּבַר אַחֵר: "מָצָא אִשָּׁה מָצָא טוֹב", כְּשֶׁהָאִשָּׁה טוֹבָה מָצָא בְּעֵלָהּ חֶפֶץ טוֹב וְכִשְׁתִּיהָ רָעָה מוֹצֵא טוֹב, כְּמוֹ: "וְיִמְץ טַל מִן־הַגֶּזֶה" (שופטים ו, לח), רוֹצֵה לוֹמֵר, שֶׁהִיא (*) מְמַצָּה כָּל טוֹבוֹ.

נפש יהודה והנה טוב מאד. טובה שאין לה סוף ומכלל הן אתה שומע לאו: ממצה כל טובו. סוחטת ומאבדת כל הטובה מבעלה:

וּמֵאַחֵר שְׂזֵאת הַמִּתְנָה טוֹבָה בָּאָה מֵהַשֵּׁם יִתְבַּרְךְ, יִרְבֶּה בְּרַחֲמִים עָלֶיהָ, כְּדִגְרִסִּין בְּמִסְכָּת מוֹעֵד, פִּרְקֵי אֵלֹו מְגַלְחִין (יח, ב): אָמַר רַב: מִן הַתּוֹרָה, מִן הַנְּבִיאִים וּמִן הַכֶּתוּבִים - מֵה' אִשָּׁה לְאִישׁ. מִן הַתּוֹרָה, דְּכַתִּיב: "מֵה' יֵצֵא הַדְּבָר" (בראשית כד, ג). מִן הַנְּבִיאִים, דְּכַתִּיב: "וְאָבִיו וְאִמּוֹ לֹא יָדְעוּ כִּי מֵה' הִיא" (שופטים יד, ז). וּמִן הַכֶּתוּבִים, דְּכַתִּיב: "בֵּית וְהוֹן נִחַלַת אָבוֹתֵי" וגו' (משלי יט, יד).

וְאַף־עַל־פִּי שְׁאָמְרוּ, כִּי כְּשֶׁהוֹלֵד בְּמַעֵי אִמּוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מְזוּג לוֹ אֶת בֵּית זִוְגוֹ, מֵנָּא לָן? מֵאַבְרָהָם, דְּכַתִּיב: "וּבִתּוֹאֵל יָלַד אֶת־רַבְקָה" (בראשית כב, כג) וְדָרְשׁוּ בוֹ: מִלְּמַד (*) שְׁנֵתִבְשֵׁר יִצְחָק עַל בֵּית זִוְגוֹ. וְגַרְסִינָן נִמֵּי בְּפִרְקָא קַמָּא דְּסוּטָה (ב, א): אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: אֲרַבְעִים יוֹם קָדָם יִצִּירַת הוֹלֵד בֵּית קוֹל יוֹצֵאת וְאוֹמֶרֶת: בֵּית פְּלוֹנִי לְפְלוֹנִי, כְּדַכְּתִיב: "מָצָא אִשָּׁה" וגו' וְכַתִּיב: "וּמֵה' אִשָּׁה מְשֻׁכֶּלֶת" (משלי יט, יד) וְכַתִּיב: "מֵה' יֵצֵא הַדְּבָר" וְכַתִּיב: "הִיא הָאִשָּׁה אֲשֶׁר הִכִּיחַ ה'" (בראשית כד, מד). וְעַם כָּל זֶה אֵל יִמְנַע עֲצָמוֹ מִלְּבַקֵּשׁ רַחֲמִים, שְׁמָא יִגְרַם הַחֲטָא וְיִתְּנוּ לוֹ כְּפִי מַעֲשִׂיו, כְּמוֹ שְׁאָמְרוּ בְּמִסְכָּת סוּטָה, רֵאשׁ פִּרְקָא קַמָּא (שם): אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בֶּר רַב יִצְחָק: (*) כִּי פִתַּח רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן לֵקִישׁ בְּסוּטָה, אָמַר הִכִּי: (*) אֵין נוֹתְנִין לְאָדָם אִשָּׁה

אָלָא כָּפִי מַעֲשָׂיו, שְׁנֵאמַר: " (*) לֹא יָנוּחַ שַׁבָּט הָרְשָׁעִי וְגו' (תהלים קכה, ג).
וְאִם יֵשׁ צַדִּיק שֶׁנִּכְשָׁל בְּאִשָּׁה מוֹרְדָת, זֶהוּ מִהִיסוּרֵין הַבָּאִים לְצַדִּיקִים
בְּעוֹלָם הַזֶּה כְּדִי שְׂיִנְחָלוּ הָעוֹלָם הַבָּא. וּבְרוּךְ הַיּוֹדֵעַ.

נפש יהודה שנתבשר יצחק. מיד כשנולדה שהיא בת זוגו מה': **כי פתח**. לדרוש בפרשת
סוטה: **אין נותנין לאדם אשה**. והיינו שדרש סמוכין ואיש את קדשיו לו יהיו ואמרינן מי
שאינו נותן קדשיו לכהנים סוף שיביא אשתו לכהן לשתות מי מרים וע"כ כתיב איש כי
תשטה אשתו סמיך ליה וקשה ליה אם הוא חטא אשתו מה חטאה אמר ריש לקיש אין
מזווגין וכי' שגם היא מרשעת כי אין מזווגין אלא צנועה לצדיק ופרוצה לפרוץ: **לא ינוח**. לא
יזווג שבט ממשלת הרשע בגורל הצדיק:

החלק השלישי בימי הזווג

ויש בו שני פרקים

פרק ראשון [קעג]

יְמֵי הַזְּוֹוג הֵם רְאוּיִים לְמִשְׁתָּה וּלְשִׁמְחָה לְחֵתוֹן וּלְכֹלָה וּלְקָרוֹבִים. וְלֹא נִתְּנוּ
לְמַלְאֵת כְּרִיסָם, אֶלָּא לְתוֹן שְׂבַח וְהוֹדָאָה לְשֵׁם יִתְבָּרַךְ שֶׁהִגִּיעַם לְזוּג, וְלִתְּת
בָּהֶם מִתְּנוֹת לְאֲבִיוֹנִים וּלְשִׁמְחָה בָּהֶם לְשִׁמְחָה שֶׁל מְצֻנָּה.

וְהַשְׁמֵחָה שֶׁל שְׁבַעַת יְמֵי הַמִּשְׁתָּה יֵשׁ לָהּ סִמּוּךְ מִן הַתּוֹרָה, כְּדִגְרָסִינָן בְּפָרְקֵי
רַבִּי אֶלְיעֶזֶר (טז): רַבִּי יוֹסִי אָמַר: שְׁבַעַת יְמֵי הַמִּשְׁתָּה מְנִין לָנוּ? מֵיַעֲקֹב
אֲבִינוּ שֶׁעָשָׂה מִשְׁתָּה שְׁבַעַת יָמִים וְלָקַח אֶת רַחֵל, שְׁנֵאמַר: "וַיֵּאָסֶף לָבוֹן
אֶת־כָּל־אֲנָשֵׁי הַמָּקוֹם וַיַּעַשׂ מִשְׁתָּה" (בראשית כט, *) כב). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ
הוּא: אַתֶּם גְּמַלְתֶּם עִם יַעֲקֹב עֲבָדֵי, אָנִי אֶתֶן שְׂכָרְכֶם לְבְנֵיכֶם, כְּדִי שֶׁלֹּא
יְהִי שְׂכָר טוֹב לְרָשָׁעִים בְּעֵלָם הַבָּא, שְׁנֵאמַר: "כִּי־בוֹ נִתְּנָה תְּשׁוּעָה לְאָרֶם"
(מלכים ב, ה, א).

נפש יהודה כי בו. בנעמן נאמר שהיה מארס מקום לבן:

שְׁבַעַת יְמֵי הַמִּשְׁתָּה מִמֵּי אָנוּ לְמַדִּין? מִשְׁמִשׁוֹן נִזִּיר אֱלֹהִים, כְּשֶׁיִּרְדֵּי לְאָרֶץ
פְּלִשְׁתִּים וְלָקַח אִשָּׁה וַעֲשָׂה שְׁבַעַת יָמִים מִשְׁתָּה וְשִׁמְחָה. שְׁנֵאמַר: "וַיְהִי
כִּרְאוּתָם אוֹתוֹ וַיִּקְחוּ שְׁלֹשִׁים מִרְעִים וַיְהִיו אֲתוֹ" (שופטים יד, א). מָה הָיוּ
עוֹשִׂים אֲתוֹ? הָיוּ אוֹכְלִין וְשׂוֹתִין וְשִׁמְחִין, שְׁנֵאמַר: "וַיֵּאמֶר לָהֶם שְׁמִשׁוֹן

אָחוּדָה נָא לְכֶם חִידָה" (שם שם, יב) וּכְתִיב: "וְלֹא יָכְלוּ לְהַגִּיד חִידָה שְׁלֵשֶׁת יָמִים" (שם שם, יד).

הַחֲתָן דּוֹמֶה לְמֶלֶךְ, מֵהַ מֶלֶךְ הַכֹּל מְקַלְסִין אוֹתוֹ כִּי הַחֲתָן הַכֹּל מְקַלְסִין אוֹתוֹ. מֵהַ מֶלֶךְ לּוֹבֵשׁ בְּגָדֵי כְבוֹד כִּי הַחֲתָן לּוֹבֵשׁ בְּגָדֵי כְבוֹד. מֵהַ מֶלֶךְ מְשַׁתֵּה וְשׂוֹמְחָה לְפָנָיו כֹּל הַיָּמִים, כִּי הַחֲתָן מְשַׁתֵּה וְשׂוֹמְחָה לְפָנָיו כֹּל שְׁבַעַת יָמֵי הַמְשַׁתֵּה. מֵהַ מֶלֶךְ אֵינוֹ יוֹצֵא לְחוּץ לְבָדוֹ, אִם הַחֲתָן אֵינוֹ יוֹצֵא לְחוּץ לְבָדוֹ. מֵהַ מֶלֶךְ פָּנָיו מְאִירוֹת כְּאוֹר הַחֲמָה, שְׁנֵאמֹר: "וְהוּא כְּחֲתָן יֹצֵא מִחֲפָתוֹ" (תהלים יט, ה).

נפש יהודה כִּי הַחֲתָן פָּנָיו מְאִירוֹת. כְּלוֹמֵר נִמְשַׁלֵּת הַחֲמָה לְשִׂמְחַת חֲתָן עַ"כ נִמְשַׁל גַּם הַחֲתָן לְמֵאוֹר הַחֲמָה:

וְהַיָּמִים שֶׁבְּחָרוּ רַבּוֹתֵינוּ לְזוּג, הֵם: בְּתוֹלָה בְּרַבִּיעֵי וְאַלְמָנָה בְּחֲמִישֵׁי. וְאַף-עַל־פִּי שְׁאֵמְרוּ, לְפִי שְׁאֵם הָיוּ לוֹ טַעֲנַת בְּתוּלִים יִשְׁכִּים לְבֵית דִּין; וְגַם אָמְרוּ: (*) שְׁקִדּוֹ חֲכָמֵינוּ עַל תְּקִנַת בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל, שְׂיֵהָא טוֹרַח בְּסֵעוּדָה שְׁלֵשָׁה יָמִים: אֶחָד בְּשַׁבָּת וְשְׁנֵי בְּשַׁבָּת וְשְׁלִישִׁי בְּשַׁבָּת, וּבְרַבִּיעֵי כּוֹנְסָה - הַטַּעַם הַמְּבֻחָר הוּא הָאֵמֹר בְּפָרְקָא קָמָא דְכְּתִבּוֹת (ה, א): תִּנָּא בְּרַ קְפָרָא: בְּתוֹלָה נִשְׂאֵת בְּרַבִּיעֵי וְנִבְעֵלֶת בְּחֲמִישֵׁי, הוּאֵיל וְנֵאמֹר בּוֹ (*) בְּרַכָּה לְדָגִים; אֲלִמְנָה נִשְׂאֵת בְּחֲמִישֵׁי וְנִבְעֵלֶת בְּשֵׁשִׁי, הוּאֵיל וְנֵאמֹר בּוֹ (*) בְּרַכָּה לְאָדָם.

נפש יהודה שְׁקִדּוֹ. מֵהֵרָו לַעֲשׂוֹת תְּקִנּוֹת לְתוֹעֵלַת יִשְׂרָאֵל: בְּרַכָּה לְדָגִים. פְּרוּ וּרְבוּ וּמְלֵאוּ אֶת הַיָּם: בְּרַכָּה לְאָדָם. פְּרוּ וּרְבוּ וּמְלֵאוּ אֶת הָאָרֶץ:

וְרָמְזוּ לְבְּרַכַּת חֲתָנִים מִן הַתּוֹרָה, שְׁנֵאמֹר: "וַיִּבְרְכוּ אֶת־רַבִּקָּה" (בראשית כד, ט). וְתִקְנוּ לּוֹמֵר שְׁבַע בְּרַכּוֹת. הָרֵאשׁוֹנָה, בְּרַכַּת הַיַּיִן, (*) שְׂיֵהָא תְּדִירָה, קוֹדֶמֶת לְכָל דְּבָר. הַשְּׁלֵשׁ הַבָּאוֹת אַחֲרֶיהָ פּוֹתַחֹת בְּבְרוּךְ, לְפִי שְׁכָל אַחַת הִיא בְּפָנֵי עֲצָמָה. הָאַחַת לְהוֹדוֹת לְאֵל (*) שְׁבָרָא הַכֹּל מֵאִין, מֵהַ שְׁהוֹן צָרִיכִין לְכְבוֹד הַחֲפָה; שְׁנִיָּה כְּנִגְדַת יִצִּירַת גּוֹף הָאָדָם; שְׁלִישִׁית כְּנִגְדַת יִצִּירַת הַשְּׁלֵמָה שְׁבָאָדָם בְּשִׁכְלָה וּבְתִקּוֹן, וְזֶהוּ "בְּצַלְמוֹ בְּצִלְמֵי דְמוֹת תְּבַנִּיתוּ" וּמִזֶּה הַתִּקּוֹן בְּנִין עָדִי עַד, שְׁזֶהוּ הַנְּשִׂמָה הַנְּשִׂאָרַת לְעַד. וּמֵרַב טוֹבָה הָאֵרִיכּוֹ בָּהּ יוֹתֵר וְעַל כֵּן פּוֹתַחַת בְּבְרוּךְ וְחוֹתַמַת בְּבְרוּךְ, שְׁשִׁלְשֵׁתָן נִתְקַנּוּ עַל הַסֹּדֵר שְׁאֵמֹר הַנְּבִיא: "כֹּל הַנִּקְרָא בְּשֵׁמִי וְלְכְבוֹדִי בְּרֵאתִיו יִצְרָתִיו אִם־עֲשִׂיתִיו" (ישעיה מג, ז). "שְׁהַכֹּל בְּרָא לְכְבוֹדִי" כְּנִגְדַת "בְּרֵאתִיו"; "יֹצֵר הָאָדָם" כְּנִגְדַת "יִצְרָתִיו"; "אֲשֶׁר יֵצֵר" כְּנִגְדַת "אִם־עֲשִׂיתִיו", שְׁהוּא הַתִּקּוֹן הָרֵאוּי וְהַנְּצָחִי. וּלְפִי שְׁחִיבִין אֲנוּ לְהַעֲלוֹת אֶת יְרוּשָׁלַיִם עַל רֵאשִׁי שְׂמִחָתָנוּ, סְמִכּוֹ לָהּ "שׁוֹשׁ תְּשִׁישׁ". (*) וּלְפִי שְׁהִיא סְמוּכָה אֵינָה פּוֹתַחַת בְּבְרוּךְ. וּלְפִי שְׁהַכֹּל חִיבִין לְשִׂמְחַת חֲתָן וְכֹלָה וּלְהַתְּפִלֵּל עַל שְׂמִחָתָם, סְמִכּוֹ לָהּ "שְׂמִיחַ תְּשִׂיחַ רַעִים אֲהוּבִים", רוֹצֵה לּוֹמֵר, חֲתָן וְכֹלָה. וְאוֹמְרִים: "כְּשִׂמְחָה יִצְרָךְ בְּגוֹן עֵדוֹן מְקַדָּם", הוּא שְׁאֵמֹר: שְׁקַלְעָה וְקַשְׁטָה וְהַבִּיאָה אֶל הָאָדָם וְנַעֲשֶׂה לוֹ שׁוֹשְׁבִין.

נפש יהודה שְׂיֵהָא תְּדִירָה. כְּלוֹמֵר בְּכָל יוֹם יֵאָרֵעַ שְׂמִיחָתָנוּ עַל הַיַּיִן: שְׂבָרָא הַכֹּל. יֵשׁ מֵאִין: וּלְפִי שְׂיֵהָא סְמוּכָה. לְבְּרַכָּה שְׁלִפְנֵיהַ שְׂפּוֹתַחַת בְּבְרוּךְ וְהִיא מַעִין אוֹתָהּ בְּרַכָּה:

ואחר שש ברכות אלו תקנו ברכה שביעית כוללת כל העניינים, בריאת השמחה ויצירת הזיווג וזכר ירושלים, שברכה זו מברכין אותה לבדה בכל יום מימי השמחה פשיהיו שם עשרה (*) ואין שם פנים חדשות ועל כן נתקנה כללית. ופותחת בברוך וחותרמת בברוך. וכל זה ללמדנו איך כל השמחות בעזר השם יתברך, ועל כלם אנו חגיבין להודות לו ולברכו.

נפש יהודה ואין שם פנים חדשות. אם אין באים בני אדם מחדש שלא היו עדיין אוכלים בסעודת חתן ושומעים ברכות חתנים אלא בני אדם שכבר היו אוכלין וברכו שבע ברכות אז אין מברכין כשהם באים עוד לאכול שם אלא ברכה אחרונה:

פרק שני [קעד]

התורה המשיקה השמחה שעתידי הקדוש ברוך הוא לשמח את ישראל בזמן הנחמה לשמחת החתן עם הפלה, כמו שאמר הנביא: "ומשוש חתן על-כלה ויש עליך אלהיך" (ישעיה סב, ה). (*) והעריכה לשמחה זאת, לפי שלא מצא שמחת מריעות גדולה מזו שיש לחתן ביום חתנתו וביום שמחת לבו. והיא שמחה של כבוד ושל הנאה ושל מצוה. של כבוד, שהכל מכבדין אותו, כדאיתא למעלה (סימן קעד).

נפש יהודה והעריכה. שנערך והשוה שמחת ירושלים לשמחת חתן:

וגרסינו נמי בסוף מועד (מועד קטן כח, ב): אמר רבי חנינא: מניין לחתן שמסב בראש? שנאמר: "כחתן יכהן פאר" (שם סא, י), מה כהן בראש אף חתן בראש. וכהן גופיה מנא לך? דתנא דבי רבי ישמעאל: "וקדשתו" (ויקרא כא, ח), לכל דבר שבקדשה, לפתח ראשון ולברך ראשון ולטול מנה יפה ראשון. ושל הנאה שאין לך הנאה גדולה מזו, הכל רצים אחריה מנערוותם, בית חדש ואשה חדשה ועבדים לשמשו (*) וכל הנאות שבעולם. ושל מצוה, מקיים מצות נשואין ומצות פריה ורבייה ומצות עונה (*) ובונה בנין (*). לקיום המין.

נפש יהודה כל הנאות שבעולם. הכל בא לו מן האשה הנדוניה וסבלונו: ובונה בנין. כלומר נשיאת האשה שנא' בה ויבן ה' אלהים את הצלע לאשה לשם פריה ורבייה: לקיום המין. להוליד בנים:

ואם יזכה לקחת אשה צנועה וראת ה' אשר יבא ממנה זרע כשר - אשריו ואשרי חלקו, מה נעים גורלו, מה יפה מאד ירושתו. עליו נאמר: "אשרי כלירא ה'" (תהלים קכח, א), כי לפי שהיה ירא את השם יתברך והולך בדרךיו, זכה לבית שיאכל בו יגיע כפיו ולא יצטרך לידי מתנות בשר ודם. אשריו בעולם הזה וטוב לו לעולם הבא.

"אשתך כגפן פריה" (שם שם, ג), למה נמשלה אשה לגפן? לומר לך, מה גפן פריה לברכה אף אשה כשרה פריה לברכה, שנאמר: "כי אצק מים על-צמא ונוזלים עליבשה (*) אצק רוחי" וגו' (ישעיה מד, ג). "בירכתי ביתך"

(תהלים קכח, ג), שְׁתֵּהא צְנוּעָה וְלֹא תֵהא יִצְאָנִית. וְזוֹ שְׁבַח הָאִשָּׁה, שְׁנֹאמֵר :
"כָּל־כְּבוֹדָהּ בַּת־מֶלֶךְ פְּנִימָה" (שם מה, יד).

נפש יהודה אצוק רוחי. על זרעך, כגשם שמגדל הזרעים יגדל רוח ה' על הבנים כשרים :

"בְּנִיךָ כְּשִׁתְּלִי זֵיתִים" (שם קכח, ג), לָמָּה נִמְשְׁלוּ הַבָּנִים לְזֵיתִים? לֹאמַר לָךְ,
מֵה זֵיתִים בְּתַחֲלָה מָרִים וּמִתּוֹךְ טָרַח גְּדוֹל וּטְחִינָה וּכְתֹשָׁה יִמְתְּקוּ וַיֵּצֵא
מֵהֶם יִצְהָר לְכַבֵּד אֱלֹהִים וְאֲנָשִׁים, אֵף הַבָּנִים מָרִים מִתְחַלְתָּן, שְׁנֹאמֵר :
"כִּי יִצָּר לֵב הָאָדָם רַע מִנְעֲרָיו" (בראשית ת, כא). וּמִתּוֹךְ דִּחַק וְצַעַר יִלְמְדוּ
הַתּוֹרָה וְהַמְצוֹת שֶׁהֵם מִתּוֹקִים, שְׁנֹאמֵר : "וּמִתּוֹקִים מִדְּבַשׁ וְנֹפֶת צוּפִים"
(תהלים יט, יא). "סָבִיב לְשִׁלְחָנְךָ" (שם קכח, ג), שְׁלֹא יְהוּ צָרִיכִין לְבָרִיּוֹת, אֲלֵא
סוּמְכִין עַל שְׁלִחַן אֲבִיהֶם. וְגַם כֵּן (*) שְׁלֹא יְהֵא בְּהֶם שְׂכוֹל, אֲלֵא יְהִיו כְּמוֹ
שְׁתִּילֵי זֵתִים, שְׁאִין נוֹשְׂרִים בְּכָל הַשָּׁנָה וַיְהִיו כְּלֵם סָבִיב לְשִׁלְחָנְךָ.

נפש יהודה שלא יהא בהם שכול. שאין מפלת נפלים ואין מתים בחייה שאשה שאין
לה בנים נקראת שכולה :

"הִנֵּה כִּי־כֹן" וגו' (שם שם, ד), זֹאת בְּרָכָה שֶׁהִקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מְבָרֵךְ
אֶת יִרְאָיו. "יִבְרַךְךָ ה' מִצִּיּוֹן" (שם שם, ה), לְעוֹלָם יְהֵא מְבָרֵךְ מֵהַשָּׁם הַמְּשֻׁרָה
שְׁכִינָתוֹ בְּצִיּוֹן. "וַיִּרְאֶה בְּטוֹב יְרוּשָׁלַם" וגו' (שם, ו), שְׁלֹא יִחַרַב הַבַּיִת בְּיָמָיו,
אוּ אִם הוּא בְּגָלוֹת, שְׁיִרְאֶה בְּנִחְמָה. "וַיִּרְאֶה־בָנִים לְבְנִיךָ" (שם שם, ו), שְׁיִרְאֶה
בָּנִים לְבָנָיו שְׁיִגְדְּלֵם בְּדָרְךָ הַזֶּה. "שְׁלוֹם עַל־יִשְׂרָאֵל" (שם, ז), שְׁלוֹם לוֹ וּלְכָל
יִשְׂרָאֵל בְּיָמָיו וּבְזִכְוֹתוֹ, כְּדֵי שְׁלֹא יִקְבַּל צַעַר עִמָּהֶם. זֶהוּ פְּשׁוּטוֹ שֶׁל מְקַרָּא.

וּרְבוּתֵינוּ דְרָשׁוּ מִכָּאן בְּפִרְקָא קַמָּא דְּבִרְכוֹת (ח, א) : אֲמַר רַבִּי חֲנִיָּא בְּרַ אַמִּי
מִשְׁמִיָּה דְּעוֹלָא : גְּדוֹל הַנְּהַנְּה מִיִּגְיעוֹ (*) יוֹתֵר מִיִּרְאָ שְׁמַיִם, דְּאֵלוּ בִּירְאָ
שְׁמַיִם כְּתִיב : "אֲשֶׁר־יִרְאֵה אִישׁ יִרְאֵה אֶת־ה'" וגו' (תהלים קיב, א) וְאֵלוּ בְּנֵהַנְּה מִיִּגְיעוֹ
כְּתִיב : "אֲשֶׁר־יִרְאֵה וְטוֹב לָךְ" (שם קכח, ב), "אֲשֶׁר־יִרְאֵה" בְּעוֹלָם הַזֶּה "וְטוֹב לָךְ"
לְעוֹלָם הַבָּא. וְאֵל יִחַשְׁבֵּב אָדָם שֶׁהֵיטָה כּוֹנְנָתָם בְּנֵהַנְּה מִיִּגְיעוֹ וְאִינוּ יִרְאֵה
שְׁמַיִם, אֲבָל זֶה וְזֶה הֵם יִרְאֵי שְׁמַיִם וְאֲמָרוּ, שְׁגְדוֹל הֵיטָה יִרְאֵה שְׁמַיִם שֶׁהוּא
מִתְּפָרְנֵס מִיִּגְיעַ פְּפִיו, מֵאוֹתוֹ יִרְאֵה שְׁמַיִם שְׁמַטִּיל פְּרָנְסָתוֹ עַל הַצְּבוּר
וּמִתְּפָרְנֵס בְּשִׁבִיל תּוֹרָתוֹ, אֵף־עַל־פִּי שֶׁהוּא יִרְאֵה שְׁמַיִם.

נפש יהודה יותר מירא שמים. שיושב ועוסק בתורה ובתפלה ונצרך לבריות והם
מפרנסים אותו :

וְגַם דְּרָשׁוּ עַל פְּסוּק "וַיִּרְאֶה בָנִים" וגו', פֶּרֶק נַעֲרָה שְׁנֵת־פִּתְתָהּ (כתובות נ, א) :
אֲמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֹוִי : כִּי־כֹן שְׁבָנִים לְבְנִיךָ - שְׁלוֹם עַל יִשְׂרָאֵל, דְּלֹא אֶתוֹ
לִידֵי חֲלִיצָה וְיָבוּם. רַבִּי שְׁמוּאֵל בְּרַ נְחֻמַּי אָמַר : כִּי־כֹן שְׁבָנִים לְבְנִיךָ - שְׁלוֹם
עַל דִּינֵי יִשְׂרָאֵל, דְּלֹא אֶתוֹ (*) לְאִינְצוּיֵי.

נפש יהודה לאנצויי. מי קודם לירושה ונחלה :

החלק הרביעי בהנהגתם יחד

ויש בו שני פרקים

פרק ראשון [קעה]

אם האשה נוהגת כראוי מצוה על בעלה לכבדה ולשמחה ושלם יכניענה יותר מדאי וזהו טוב לו, כדגריסין במסכת מציעא, פרק ה' (נט, א): אמר רבי חנינא: לעולם יזהר אדם בכבוד אשתו, שאין ברכה מצויה לאדם אלא בשביל אשתו, שנאמר: "ולאברם היטיב בעבורה" (בראשית יב, טז). אמר להו רבא: (*) אוקירו נשיכו כי היכי דתתעתרו.

נפש יהודה אוקירו. כבדו לנשותיכם כי היכי שיבא לכם ברכה ועושר:

וגריסין בפרק הפא על יבמתו (יבמות סב, ב): תנו רבנן: האוהב את אשתו כגופו (*) והמכבדה יותר מגופו והמדריך בנאו ובנותיו בדרך שירה ומשיאן סמוך לפרקו, עליו הכתוב אומר: "וידעת כי שלום אהלך" וגו' (איוב ה, כד).

נפש יהודה והמכבדה יותר מגופו. דזילותא דאתתא קשה יותר מדגברא:

ועוד אמרו במסכת חליו, פרק פסוי הדם (פד, ב): דרש רב עורא, זמנין אמר לה משמיה דרב אמי וזמנין אמר לה משמיה דרב אסי: מאי דכתיב: "טוב איש חונן ומלוה יכלכל" וגו' (תהלים קיב, ה)? לעולם יאכל אדם וישתה (*) פחות ממה שיש לו וילבש ויכסה כמו שיש לו ויכבד אשתו ובניו יותר ממה שיש לו, (*) שהן תלויין בו והוא תלוי במי שאמר והיה העולם.

נפש יהודה טוב איש חונן. דלים ומלוה אותם וטוב המכלכל דבריו במשפט לפי היכולת הוא עומד על צרכיו ולא בכל תאות לבו: פחות ממה שיש לו. פחות מכדי היכולת הוא עומד על צרכיו לאכילה וילבש ויתכסה לפי היכולת שלא יתבייש ויכבד אשתו יותר מיכלתו: שהן תלויין. מצפים לחסדו והוא מצפה לחסד אל:

גם יזהר שלא יונה אותה באונאות שלא כדיון או באונאת דברים, דגריסין פרק ה' (בבא מציעא נט, א): אמר רב: לעולם יהא אדם זהיר (*) באונאת אשתו, שמתוך שדמעתה מצויה אונאתה קרובה עליו. אמר רבי אלעזר: מיום שחרב בית המקדש ננעלו שערי תפלה, שנאמר: "גם כי אזעק ואשוע

שְׁתֶּם תִּפְלְתִי" (איכה ג, ח). וְאִף־עַל־כֵּן שֶׁשְׁעָרֵי תִפְלָה נִנְעָלוּ שְׁעָרֵי דְמָעָה לֹא נִנְעָלוּ שֶׁנֶּאֱמַר: " (*) שְׁמָעָה תִפְלְתִי וְגו' אֶל־דְּמָעָתִי אֶל־תִּחַרְשׁ" (תהלים לט, ג).

נפש יהודה באונאת אשתו. לצערה אפ"י בדברים שאונאתה קרובה הקב"ה ממהר לפרוע למי שמאנה לפי שהיא בוכה לפניו: שמעה תפלתי. בקש שהקב"ה יקבל תפלתו אל דמעתי אל תחרש ולא אמר תשמע רק אל תחרש כי כבר קבל דמעתי:

ויהא זהיר בתבואה בתוך ביתו כְּדִי שֶׁלֹא יבואו לְמַרְיָבָה עַל זֶה, כְּדִאֲמַרְיִן עֲלֶיהָ: אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: לְעוֹלָם יִהְיֶה אָדָם זֶהִיר בְּתַבּוּאָה שְׂיִהְיֶה לוֹ בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ, שְׂאִין מְרִיבָה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ שֶׁל אָדָם אֲלֵא עַל עֶסְקֵי תַבּוּאָה, שֶׁנֶּאֱמַר: " (*) הַשֵּׁם גְּבוּלָךְ שְׁלוֹם" וְגו' (שם קמו, יד). אָמַר רַב פֶּפְאֵה: הִינּוּ דְאֲמַרֵי אֲנָשִׁי: כְּדִמְשָׁלִים שְׁעָרֵי (*) מִכְּפָדָא, נִקְיֵשׁ וְאֲתֵי תִיגְרָא.

נפש יהודה השם גבולך שלם. אימתי כשחלב חטים ישיבעך כשיש חטים בביתך: מכדא. כיון שכלו השעורים מהכד שדרכו ליתן בו שעורים כלומר כשאין האיש יכול ליתן לאשתו כל רצונה כאשר היא מלומדי נקיש ואתי תיגרא מתחלת לריב עם בעלה כמו הכד אם אין בו מקשקש ונשמע קול הברה כשמכין עליו:

וְאִם יִתְנַהֵג עִמָּה כְּרֵאוּי יִהְיֶה שְׁלוֹם בִּינֵיהֶם וְהַשְׂכִּינָה מִגֵּן בְּעַדָּם, כְּדִגְרַסִּינָן בְּמִסְכָּת סוּטָה, פֶּרֶק הָיָה מְבִיא (ו, א): רַבִּי עֲקִיבָא דָרַשׁ: אִישׁ וְאִשָּׁה, זָכוּ (*) שְׂכִינָה בִּינֵיהֶם. לֹא זָכוּ - אִשׁ אוֹכְלָתָן.

נפש יהודה שכינה ביניהם. שם של י"ה. יו"ד באיש. וה' באשה נסתלק השם נשאר אש ואש וגיהנם היא אש אוכלת אש ושורפתו:

גַּם מְצִינּוּ בְּפִרְקֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, פֶּרֶק יב: רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קַרְחָה אוֹמֵר: עַל שֵׁם (*) בְּשֵׁר וְדָם נִקְרָא שְׁמוֹ אָדָם וּמִשְׁבֵּנָה לוֹ עֶזֶר נִקְרָא שְׁמוֹ אִישׁ וְהִיא אִשָּׁה, מִה עֲשֵׂה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא נִתֵּן שְׁמוֹ בִּינֵיהֶם: יו"ד ה"א, אִם הוֹלְכִים בְּדַרְכֵי וְשׁוֹמְרִים מִצְוֹתֵי הָרִי שְׂמִי נִתּוֹן בִּינֵיהֶם וּמִצִּיל אוֹתָן מִכָּל צָרָה וְצוּקָה וְאִם לֹא, הָרִינִי נוֹטְלוֹ מִבִּינֵיהֶם וְהֵם עוֹשִׂין אִשׁ וְאִשׁ, וְהָאִשׁ אוֹכֶלֶת אִשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי אִשׁ הִיא עַד־אֲבָדוֹן תֹּאכֶל" (איוב לא, יב). וְאֲמַרְיִן נִמִּי הֵתֵם (שם): אִם זָכָה - לוֹ עֶזֶר וְאִם לֹא זָכָה - כְּנַגְדּוֹ.

נפש יהודה בשר ודם. לשון שפלות:

וְאִם יֶאֱהַבְנָה כְּגוֹפּוֹ מְקַיֵּם אֶת הַתּוֹרָה, דְּכַתִּיב "וְהָיָה לְבָשָׂר אֶחָד" (בראשית ב, כד), שֶׁהִיא צָלַע מְצַלְעוֹתָיו וְדָרְכּוֹ לַחֲזוֹר אַחֲרֶיהָ וּלְפִיּסָהּ בְּכָל דְּבָר, כְּדִאֲמַרְיִן בְּמִסְכָּת נְדָה, סוּף הַמִּפְלָת (לא, ב): שֶׁאֵלוֹ תִלְמִידוֹ אֶת רַבִּי דוֹסֵתַי בַּר יִנְאִי: מִפְּנֵי מָה אִישׁ (*) מְחַזֵּר עַל הָאִשָּׁה וְאִין אִשָּׁה מְחַזֵּר עַל הָאִישׁ? אָמַר לָהֶם? מִשָּׁל לְאָדָם שֶׁאֲבָדָה לוֹ אֲבָדָה, מִי מְחַזֵּר עַל מִי? בְּעַל אֲבָדָה מְחַזֵּר עַל אֲבָדָתוֹ. וּמִפְּנֵי מָה אִישׁ פָּנָיו לְמִטָּה וְאִשָּׁה פָּנֶיהָ כְּלַפֵּי הָאִישׁ? (*) זֶה מִמְּקוֹם שֶׁנִּבְרָא וְזֶה מִמְּקוֹם שֶׁנִּבְרָאת. מִפְּנֵי מָה אִישׁ (*) מְקַבֵּל פִּיּוֹס וְאִין אִשָּׁה מְקַבֶּלֶת פִּיּוֹס? (*) זֶה מִמְּקוֹם שֶׁנִּבְרָא וְזֶה מִמְּקוֹם שֶׁנִּבְרָאת. מִפְּנֵי מָה אִשָּׁה קוֹלָה עָרֵב וְאִין אִישׁ קוֹלוֹ עָרֵב? זֶה

מִמְקוֹם שֶׁנִּבְרָא וְזוֹ מִמְקוֹם שֶׁנִּבְרָאת, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי קוֹלְךָ עָרַב וּמְרָאֶךָ נֶאֱוָה" (שיר השירים ב, יד).

נפש יהודה מחזר על האשה. אדם פנוי מחזר ומבקש עד שינשא: זה ממקום שנברא. מסתכל באדמה שנוצר ממנה והיא מסתכלת בו שנוצרה ממנו: מקבל פיוס. נוח לרצות: זה ממקום שנברא. אדמה עפר תחוח ונוח לגבל והיא עצם שהוא קשה: וזו. אשה מעצם והעצם כשמכין עליו קולו נשמע אבל קרקע כשמכין בו אין קולו נשמע:

וְגַם יִזְהַר שֶׁלֹּא יִרְבֶּה רְעִים בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ, שְׂיִפְתּוֹהָ לְזָנוֹת, כְּדַגְרָסִינָן בְּסוּף פֶּרֶק הַרְוָאָה (ברכות סג, א): תִּנְיָא, רַבִּי אֹמֵר: לְעוֹלָם אֵל יִרְבֶּה אָדָם רְעִים בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "אִישׁ רְעִים (*) לְהִתְרוּעֵעַ" (משלי יח, כד). תִּנְיָא רַבִּי אֹמֵר: אֵל יִמְנֶה אָדָם (*) אֶפְטָרוּפוֹס בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ, שְׂמָא יִנְהִיג אֶת אִשְׁתּוֹ בְּדַבַּר עֲבָרָה. מִנָּא לָן? מִיּוֹסֵף.

נפש יהודה להתרועע. להתרוצץ שעל ידיהם יבא לו לסוף פרצה: אפוטרופוס. מכניס ומוציא נכסיו ולבה גס בו:

וְגַם לֹא יִרְגִילָנָה בְּיַיִן שְׂיִבִיאָנָה לְזָנוֹת, כְּדַגְרָסִינָן הֶתָם: תִּנְיָא, רַבִּי אֹמֵר: לָמָּה נִסְמְכָה פְּרִשְׁתָּ נְזִיר לְפְרִשְׁתָּ סוּטָה? לֹא מֵר לָךְ, שְׂפָל הַרְוָאָה סוּטָה בְּקִלְקוּלָה יִזִּיר עֲצָמוֹ מִן הַיַּיִן. וְגַרְסִינָן נִמִּי בְּמִסְכָּת כְּתַבּוֹת, פֶּרֶק אֶף-עַל-פִּי (סה, א): תִּנְיָא, כּוֹס אֶחָד יִפֶּה לְאִשָּׁה, שְׂנִים, (*) נוּוֹל הוּא, שְׂלֶשָׁה, תּוֹבַעַת בְּפָה, אֶרְבַּעָה, (*) אֶפִּילוֹ חֲמֹר תּוֹבַעַתָּה אֵינָה מְמַאֲנָת. עַל כֵּן יֵשׁ לוֹ לְהִנְהִיג עִמָּה כְּסֻדָּר וּלְהִדְרִיכָהּ בְּדָרְךָ יִשְׂרָאֵל וּתְהֵא הוֹגְנָתָ לּוֹ.

נפש יהודה נוול הוא. לה, שמנולת עצמה בפריצות ובדברי נבול פה: אפילו חמור. איש שהוא חמר ובודאי אדם שפל הוא שאומנתו בכך:

פרק שני [קעו]

אֶף-עַל-פִּי שְׂהֵאִשָּׁה הִיא בֵּת זֹוּגוֹ שֶׁל אָדָם, אֵל תִּחְשַׁב בְּעֵינֶיהָ לְבַעֲלָהּ כְּחֵבֶר, אֶלָּא כְּאָדוֹן. וְעַל זֶה אָמַר הַמְשׁוֹרֵר: "כִּי הוּא אֲדַנִּיךָ וְהַשְׁתַּחֲוִי לּוֹ" (תהלים מה, יב). וְהָאִשָּׁה תֵּאָהֵב לְבַעֲלָהּ וְהוּא יִמְשַׁל בָּהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֵל אִישׁוֹךָ תִּשׁוּקֶתְךָ" וְגו' (בראשית ג, טז). וְאִם יֵהָא בְּעֵינֶיהָ כְּאָדוֹן - יֵאָהֲבָנָה (*) וּתְהֵא בְּעֵינֶיהָ כְּאָחוֹת. כִּי מְצִינּוּ לְשִׂרָה שְׂקָרָא לְאַבְרָהָם אָדוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֲדַנִּי זָקֵן" (שם יח, יב). וְאִם תִּמְעַט הַדְּבֹר אֶלָּא לְצָרְךָ, תְּהֵא חֲבִיבָה יוֹתֵר עַל בַּעֲלָהּ. וְאִם תִּדְבַּר לְפָנָיו בְּחֹן וּבַעֲנוּה וְיִהְיוּ עֵינֶיהָ תְּלוּיּוֹת לוֹ כְּעֵינֵי שְׂפָחָה אֵל יָד גְּבֻרָתָהּ, אִזּוֹ תִּיקָר וּתִכָּבֵד מְאֹד בְּעֵינָיו.

נפש יהודה ותהא בעיניו כאחות. כמו שאמר אברהם ויצחק אחותי היא:

אָמְרוּ בְּמִדְרָשׁ, שְׂצוּתָהּ חֲכָמָה אַחַת לְבִתָּהּ כְּשֶׁהִיָּתָה מוֹלִיכָתָה לְבֵית בַּעֲלָהּ, אָמְרָה לָהּ: בִּתִּי, (*) עֲמָדִי לְפָנָיו כְּלַפְנֵי הַמֶּלֶךְ וּתְשָׂרְתָהוּ, וְאִם תִּהְיֶי לּוֹ אָמָה, הוּא יְהִיָּה לָךְ עֶבֶד וּיְכַבְּדְךָ כְּגִבְרָה. וְאִם תִּתְגַּדְּלִי עָלָיו, יְהִיָּה לָךְ

לְאָדוֹן בְּעַל כְּרֹחַד וְאִז תְּהִי בְעֵינָיו נִקְלָה כְּאֶחַת הַשְּׁפָחוֹת. וּתְקַשְׁטֶהוּ וּתְיַפְּהוּ (*) בֵּין חֲבֵרָיו. וְאִם תִּבּוֹא לוֹ (*) אֲכַסְנִיא, מְקֻרֹבִיו אוֹ מְאוּהָבִיו, תְּקַבְּלֶם בְּסֶבֶר פְּנִים יְפוֹת (*) וְתוֹצִיא לָהֶם יוֹתֵר מִדְּאֵי כְּדֵי שְׂיִתְכַבֵּד בְּעֵלְדָּךְ בְּעֵינֵיהֶם. וְתִשְׁמַר אֶת בֵּיתוֹ וְכָל אֲשֶׁר לוֹ וּבְזָה תִשָּׂא חֵן בְּעֵינָיו וְתִהְיֶה עֶטְרַת בְּעֵלְדְךָ, הַדָּא הוּא דְכָתִיב: "אִשֶּׁת חֵיל עֶטְרַת בְּעֵלְהָ" (משלי יב, ד).

נפש יהודה עמדי לפניו כלפני המלך. כלומר חשוב כמלך כאלו הוא מלך ותשרתהו: בין חבריו. כדי שיוכל לילך בין חבריו בבגדים נאים ומקושטים והוא כבוד לו: אכסנאי. אורח שהוא קרוב לבעלה: ותוציא להם יותר מדאי. תכבדם בהצאות מרובה בדברים חשובים:

וּלְעוֹלָם תִּשְׁתַּדֵּל הָאִשָּׁה לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בְּתוֹךְ בֵּיתָהּ לְפִי שְׂלָא תִשָּׁב בְּטָלָה, שֶׁהַבְּטָלָה מְבִיאָה (*) לְיַדֵּי שְׁעָמוֹם. וּבְזָה מְשַׁבַּחַת אִשֶּׁת חֵיל, כְּדָכְתִּיב "דְרָשָׁה צָמֵר וּפְשָׁתִים וְתַעֲשׂ בְּחֶפֶץ כְּפִיָּה" (שם לא, ג). וְגִרְסִינָן בְּמִסְכַּת כְּתֻבוֹת, פָּרֶק אַף־עַל־פִּי, בְּמִשְׁנָה (נט, ב): אֵלּוּ מְלָאכּוֹת שְׂאִשָּׁה עוֹשֶׂה לְבַעְלָהּ: טוֹחֲנַת וְאוֹפָה וּמְכַבֶּסֶת וּמְבַשְׁלֶת וּמִנִּיקָה אֶת בְּנָהּ וּמַצַּעַת לוֹ אֶת הַמָּטָה וְעוֹשֶׂה בְּצִמְרָה. (*) הַכְּנִיסָה לוֹ שְׁפָחָה אַחַת, לֹא טוֹחֲנַת וְלֹא אוֹפָה וְלֹא מְכַבֶּסֶת. שְׁתֵּים, אֵינָה מְבַשְׁלֶת וְאֵינָה מִנִּיקָה אֶת בְּנָהּ. שְׁלֵשׁ, אֵין מַצַּעַת לוֹ אֶת הַמָּטָה וְאֵינָה עוֹשֶׂה בְּצִמְרָה. אַרְבַּע, יוֹשֶׁבֶת (*) בְּקִתְדָרָא. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: אֲפִילוֹ הַכְּנִיסָה לוֹ מְאָה שְׁפָחוֹת כּוֹפֶה לַעֲשׂוֹת בְּצִמְרָה (*) שֶׁהַבְּטָלָה מְבִיאָה לְיַדֵּי שְׁעָמוֹם.

נפש יהודה לידי שעמום. שגעון: הכניסה לו שפחה אחת. בנדוניא: בקתדרא. כסא חשוב מוכן לשרים ולא תטרח בשבילו לילך בשליחות להביא מבית לעלייה: שהבטלה מביאה לידי זמה. מכח ההרורים רעים:

וְגַם תִּזְהַר שְׂלָא תִקְלָלְנוּ, כְּדֵי שְׂלָא תִבִּיאוּ לְיַדֵּי עֲנִיּוֹת, כְּדִגְרִסִּינָן בְּמִסְכַּת שַׁבָּת, פָּרֶק בְּמָה אִשָּׁה (סב, ב): אָמַר רַבִּי אֲמִי: שְׂלֵשָׁה דְבָרִים מְבִיאִין אֶת הָאָדָם לְיַדֵּי עֲנִיּוֹת. וְאֵלּוּ הֵן: (*) הַמְשַׁתִּין מִים בְּפָנֵי מִטָּתוֹ עָרִם וְהַמְזַלְזֵל בְּנִטְיַלַת יָדַיִם וְשִׂאשְׁתּוֹ מְקַלְלָתוֹ בְּפָנָיו. הַמְשַׁתִּין מִים בְּפָנֵי מִטָּתוֹ עָרִם, אָמַר רַבָּא: לֹא אֲמָרְןָ אֵלּא דְמַהְדָּר אֶפִּיָּה לְפוּרְיָא, אֲבָל לְבָרָאֵי לִית לֹן בָּהּ. וְכִי מַהְדָּר אֶפִּיָּה לְפוּרְיָא נִמְי לֹא אֲמָרְןָ אֵלּא אַאֲרַעָא, אֲבָל אֲמַנָּא לִית לֹן בָּהּ. וְהַמְזַלְזֵל בְּנִטְיַלַת יָדַיִם. לֹא אֲמָרְןָ אֵלּא דְלֹא מְשָׂא כָּלָל, אֲבָל מְשָׂא וְלֹא מְשָׂא לִית לֹן בָּהּ. וְלֹא מְלִתָּא הִיא, דְאָמַר רַב חֲסֵדָא: אֲנָא מְשָׂאֵי מְלָא חֲפְנָאֵי מִיא וְיַהֲבוּ לִי מְלָא חֲפְנָאֵי טִיבוֹתָא. וְשִׂאשְׁתּוֹ מְקַלְלוֹ בְּפָנָיו, אָמַר רַבָּא: עַל עֶסְקֵי תְכַשִּׁיטָיָהּ. וְהֵנִי מִיֵּלֵי דְאִית לִיהּ וְלֹא עֲבִיד לָהּ.

נפש יהודה המשתין מים וכו'. כדאיתא בסי' קי"ט:

גם תזָהר להיות צנועה בתוך ביתה מאד אפילו מבעלה, כדי שלא תתגננה בעיניו, כדגְרִסִּינָן בְּמִסְכַּת שַׁבָּת, פָּרֶק רַבִּי אֱלִיעֶזֶר דְּתוּלִין (קמ, ב): וְאָמַר לְהוּ רַב חֲסֵדָא לְבִנְתֵיהּ: לִיצְנָעִיתוֹן (*) בְּאִפֵּי גְבְרִיכוֹ, לֹא תִיכְלוֹן נְהַמָּא בְּאִפֵּי גְבְרִיכוֹ וְלֹא תִיכְלוֹן (*) יִרְקָא בְּלִילִיא, וְלֹא תִיכְלוֹן תְּמָרֵי בְּלִילִיא, וְלֹא תִשְׁתּוֹן (*) שִׂיכְרָא בְּלִילִיא וְלֹא תִפְנוֹן (*) הִיכָא דְקָא מְפַנּוּ גְבְרִיכוֹ. וְכִי קָרִי אֵינֶשׁ אַבְבָּא, לֹא תִמְרוֹן " (*) מְנוּ" (*) אֵלּא "מְנִי". דְנִקֵּט לִיהּ מְרַגְנִיתָא

בְּחַד יָדָא וְכוּרָא בְּחַד יָדָהּ, מְרַגְנִיתָא אַחוּי לִיה וְכוּרָא לָא אַחוּי לִיה עַד
דְּאַצְטַעַר וְהָדַר אַחוּי לִיה. אָמַר לָהּ: חֲזִיתוּן כְּמָה חֲבִיב מָאן דְּצָנִיעַ. וְאַשְׁרֵי
הָאִישׁ שְׁזָכָה לְהִיּוֹת בְּחֻלְקוֹ אִשָּׁה כְּבוּדָהּ, צְנוּעָה וִירְאָת שְׁמַיִם.

נפש יהודה באפי גברייכו. פעמים תאכל הרבה ותתגנה עליו: ירקא בליליא. מפני ריח
הפה: שיכרא. ותמרי, משלשלין ומביאין לידי הפחה: היכא דקא מפנו גברייכו. בגלוי
בפניהם בשדות ואפילו שלא בפניהם שמכיר מקומו ומקומה ונמאסת לו בזכרו: מנו. לא
תרגילו לשונכם לדבר עם זכרים כי מנו הוא לשון זכר מאן הוא: אלא מני. לי נקבה מאן היא:

החלק החמישי בדרך החבור

ויש בו ארבעה פרקים

פרק ראשון [קעז]

הָאֵל יִתְבָּרַךְ צָוָה עַל מְצוֹת פְּרִיָה וְרִבְיָה שְׁתֵּי פְעָמִים: הָאֶחָת לְאָדָם
וְלְאִשְׁתּוֹ וְהַשְּׁנִי לְנַח. וְאַחַר מִתֵּן תּוֹרָה הַזֹּהִיר גַּם כֵּן, שְׁלֹא יִגְרַע מְעוֹנָתָה.
הַמְשַׁמֵּשׁ מִטָּתוֹ לְכֹנֵנַת מְצוּהָ זֶה וְלֹא לְתַאֲוָה, זֶה הַכְּפוֹנָה הַטּוֹבָה שְׁבַכְלָן.

וְהַכְּפוֹנָה הַשְּׁנִיָּה הִיא לְתַקּוּן הַנֶּלְוֵד כְּשֶׁהִיא מְעַבְרַת, כְּדִי שְׂיֵצֵא הַנֶּלְוֵד מְזוּרָז,
כְּמוֹ שְׂאֲמָרוֹ בְּמִסְכַּת נְדָה פֶּרֶק הַמְּפָלֶת (לא, א): תִּנּוּ רַבְּנֵן: שְׁלֹשָׁה חֲדָשִׁים
הָרֵאשׁוֹנִים תִּשְׁמִישׁ (*) קִשָּׁה לְאִשָּׁה וְקִשָּׁה לְנֶלְוֵד, אֶמְצָעִים קִשָּׁה לְאִשָּׁה
וְיִפָּה לְנֶלְוֵד, אַחֲרוֹנִים יִפָּה לְאִשָּׁה וְיִפָּה לְנֶלְוֵד, (*) שְׂמִתוּךְ כֶּךָ נִמְצָא הַנֶּלְוֵד
מְלַבֵּן (*) וּמְזוּרָז. תַּאֲנָא: הַמְשַׁמֵּשׁ מִטָּתוֹ (*) לְיוֹם תִּשְׁעִים כְּאֵלוֹ שׁוֹפֵד
דְּמִים. (*) מְנָא יְדַע? אָמַר אַבְיִי: " (*) שְׁמַר פְּתָאִים הִי". וְגַם זֹאת הַכְּפוֹנָה
נִרְאָה שֶׁהִיא מְסִיעַת לְמְצוֹת פְּרִיָה וְרִבְיָה.

נפש יהודה קשה לאשה וקשה לולד. מפני שהולד דר במדור התחתון: שמתוך כך.
הזרע מלבן את הולד מגיעוליו: מזורז. חזק ובריא: ליום תשעים. לשליש ימים של עיבור הוי
חיותו שבא חיות לולד וקשה לו אז התשמיש: מנא ידע. שירחק מתשמיש הא לא ידע אימת
מעברא: שומר פתאים. אנחנו כפתאים ולא ידעין איך נעשה שנהיי נזהרין והקב"ה שומר
אותנו ויצילנו מנזק:

וְהַשְּׁלִישִׁית, אֶפִּילוֹ בְּלֹא זֶה וְזֶה, אֶלָּא שֶׁהִיא מְשַׁתְּוֶקֶקֶת אֵלָיו וּמְכִירָהּ
שְׂמִתְרָצָה בְּדָבָר וְהִיא מְתַקְּשֶׁטֶת לְפָנָיו כְּדִי שְׂיִתֵּן דְּעֵתוֹ בָּהּ, אוּ בְּעֵת צְאָתוֹ
לְדָרְדֵךְ אוּ בְּבוֹאוֹ מִן הַדָּרְדֵךְ, שְׂמִתְוֶקֶקֶת אֵלָיו, גַּם זֶה מִתֵּן שְׂכָר יֵשׁ בוֹ וְהוּא

צָרָךְ הָאִשָּׁה וְהַנְּאֻתָּה וְנִכְלָל בְּמִצְוֹת עֹנֵתָהּ, כְּדַגְרִסְיֵנָּה בְּפָרֶק הַבָּא עַל יְבֻמָּתוֹ (יבמות סב, ב) : כָּל הַיּוֹדֵעַ בְּאִשְׁתּוֹ שֶׁהִיא יִרְאֵת שָׁמַיִם (*) וְאִינוּ פּוֹקְדָה נִקְרָא חוֹטֵא, שֶׁנֶּאֱמַר : "וַיִּדְעֵתָ כִּי־שְׁלוֹם אֶהְלֶךְ" וגו' (איוב ה, כד). וְאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי : חֲבִיב אָדָם לִפְקֹד אֶת אִשְׁתּוֹ (*) בְּשָׁעָה שֶׁיּוֹצֵא לְדָרֶךְ, שֶׁנֶּאֱמַר : "וַיִּדְעֵתָ כִּי־שְׁלוֹם אֶהְלֶךְ" וגו'. וְהָא מִהֲקָא נִפְקָא מִהֲתָם נִפְקָא : "וְאֶל־אִישׁךָ" (*) תְּשׁוּקֶתְךָ" (בראשית ג, טז), מְלַמֵּד שֶׁהָאִשָּׁה מְשִׁתְּוֶקֶת אֶל בַּעֲלָהּ כְּשִׁיצָא לְדָרֶךְ? לֹא נִצְרָחָה, אֶלָּא לְלַמֵּד (*) סְמוּךְ לְוִסְתָּהּ. וְכִמָּה? אָמַר רַבָּא : (*) עֹנָה. (*) וְהֵי מִיֵּלֵי לְדַבְרֵי הַרְשׁוּת, אֲבָל (*) לְדַבְרֵי מִצְוָה מְטָרִיד.

נפש יהודה ואינו פוקד. בתשמיש בעת עונתו : כי שלום אהלך. שלימה ביראת שמים : בשעה שיוצא לדרך. משום שמתאוה לו באותו פעם יותר : תשוקתך. תאותך. אלא סמוך לוסתה. דאמרו רבנן חייב אדם לפרוש מאשתו עונה אחת קודם וסתה ואפילו הכי כשיצא לדרך יפקדנה : עונה. אם רגילה לראות ביום אסורה כל היום ואם רגילה לראות בלילה אסורה כל הלילה : והני מילי. דחייב לפקוד כי אזל לדבר הרשות אבל לדבר מצוה לא משום דטריד במצוה אי נמי מיטרד בתשמיש ויבטל המצוה : לדבר מצוה. לתשמיש :

וְאִם מָה שֶׁהָאִשָּׁה מְשִׁתְּוֶקֶת הִיא לְדַבְרֵי מִצְוָה וְלַחֲבַת בַּעֲלָהּ יֵצְאוּ מִמֶּנָּה בְּנִים הַגּוֹנִים, כְּדַגְרִסְיֵנָּה בְּמִסְכָּת יְרוּבִין, פָּרֶק הַמּוֹצֵא תְּפִלִּין (ק, ב) : אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחֲמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן : כָּל אִשָּׁה שֶׁתּוֹבַעַת אֶת בַּעֲלָהּ לְדַבְרֵי מִצְוָה, הוֹיִין לָהּ בְּנִים שֶׁאֶפִּילוּ בְּדוֹרוֹ שֶׁל מֹשֶׁה לֹא הָיוּ כְּמוֹתָן, דְּאֵלוּ בְּדוֹרוֹ שֶׁל מֹשֶׁה כְּתִיב : "הָבוּ לָכֶם אֲנָשִׁים חֲכָמִים (*) וּבְנֵים וַיְדַעִים" (דברים א, יג) וְכְתִיב : "וְאֶקַּח אֶת־רְאִשֵׁי שְׁבִטֵיכֶם אֲנָשִׁים חֲכָמִים וַיְדַעִים" (שם שם, טו) (*) וְאֵלוּ "בְּנֵים" לֹא כְּתִיב, וְאֵלוּ (*) גַּבִּי לָאָה כְּתִיב : "וַיִּתְּצָא לָאָה לְקִרְאָתוֹ" (בראשית ל, טז). וְכְתִיב : "וּמִבְּנֵי יִשְׁשָׁכָר יוֹדְעֵי בִּינָה לְעֵתִים" (דברי הימים א יב, לג).

נפש יהודה נבונים. מבין דבר מתוך דבר : ואלו נבונים לא כתיב. שלא מצא נבונים : וגבי לאה. שתבעה ליעקב לדבר מצוה שנאמר ותאמר אלי תבוא כי שכר שכרתוך :

אִינִי וְהָא אָמַר רַב יִצְחָק : עֶשֶׂר קְלָלוֹת נִתְּקַלְלָה חֲוָה, דְּכְתִיב : "וְאֶל־הָאִשָּׁה אָמַר הַרְבֵּה אֲרֵבָה עֲצָבוֹנָךְ וְהִרְגִנְךָ" (בראשית ג, טז), אֵלוּ שְׁנֵי טְפֵי דְמִים, אֶחָד דָּם נִדָּה וְאֶחָד דָּם בְּתוּלִים, שֶׁהָאִשָּׁה מְצִוָּה עֲלֵיהֶם ; "עֲצָבוֹנָךְ", זֶה צַעַר גְּדוֹל בְּנִים ; "וְהִרְגִנְךָ", זֶה (*) צַעַר הָעֵבוֹר ; "בְּעֶצֶב תִּלְדִּי בְּנִים" (שם), (*) כְּמִשְׁמַעוֹ ; "וְאֶל־אִישׁךָ תְּשׁוּקֶתְךָ" (שם), מְלַמֵּד שֶׁהָאִשָּׁה (*) מְשִׁתְּוֶקֶת עַל בַּעֲלָהּ בְּשָׁעָה שֶׁיּוֹצֵא לְדָרֶךְ ; " (*) וְהוּא יִמְשַׁלְּבֶךָ" (שם), מְלַמֵּד שֶׁהָאִשָּׁה תּוֹבַעַת בְּלֵב וְהָאִישׁ תּוֹבַעַת בְּפִה וְזוֹ הִיא (*) מְדָה טוֹבָה שֶׁבְּנָשִׁים, (*) כִּי קָא אֲמַרְיֵנָּה, דְּאֲרִצְיֵי אֲרִצְוֵי קָמִיהּ.

נפש יהודה צער העיבור. רוב עוברות חולות הן : כמשמעו. צער לידה : משתוקקת. מתאוה לתשמיש : והוא ימשל בך. שהוא מושל בה לומר בפה תאות לבו והאשה בלב ובושה להוציא בפה ואיך אמר שתובעת בפה : מדה טובה. דבר צניעות שתובעתו בלב היינו שמתקשטת לפניו ומראה לו חיבתה : כי קא אמרינן. ומשני כי קאמרינן שתובעת ברצוי ובקישוט ולא בפה כגון לאה שיצאה לקראתו בקישוט ואמרה אלי תבוא באהל נפקי בני מעליא :

וּמְצִינּוּ דְרָךְ אַחֲרֵת, רְבִיעִית, שְׁאִין בְּהָ אַחַת מְשַׁלֵּשׁ פְּוִנוֹת, שֶׁהֵן מִצְוָה, אֲבָל הִיא רְשׁוּת. וְהִיא, מֵאַחַר שֶׁגִּבְרָה עָלֶיהָ תְּאֻתּוֹ וְגוֹדֵר עֲצָמוֹ בְּאִשְׁתּוֹ, שֶׁהִיא

מתרת לו, כְּדִי שֶׁלֹא יִתְאַוֶּה לְאִסוּר. וְכִיּוֹן שֶׁפָּרַשׁ מִן הָאִסוּר אֶל הַהֲתֵר עוֹשֶׂה טוֹב. אָבֵל יוֹתֵר טוֹב הִיָּה לְדַחוֹת אֶת יִצְרוֹ וּלְשַׁבֵּר תַּאֲוֹתוֹ בְּלִי זֶה. וַיִּמְצָא סִמְךָ לְשַׁבֵּר תַּאֲוֹתוֹ מִכַּמָּה טַעֲמִים: הָאֶחָד, כְּשִׁיִּסְתַּכַּל בְּשִׁלְשָׁה דְבָרִים וְכו', יֵאֵין בָּאתָ? מִטְּפָה סְרוּיָחָה; וּלְאֵן אֶתָּה הוֹלֵךְ? לְמִקּוֹם עֶפֶר רָמָה וְתוֹלַעָה; וּלְפָנַי מִי אֶתָּה עֲתִיד וְכו'. וְאִם עַל יִרְאֵת דִּין בְּשֵׁר וְדָם, שְׂאִינוּ יוֹדַע הַנְּעֻלְמוֹת, (*) אֵין אָדָם מְשָׁלִים תַּאֲוֹתוֹ, מַה לַעֲשׂוֹת מִיִּרְאֵת מִי שֶׁהוּא דִּין עַל כָּל הָעוֹלָם וְהוּא יוֹדַע כָּל נְעֻלְמוֹת. הַשְּׁנִי, אֶפִּילוֹ בְּלֹא חֲטָא, יִזְכֹּר מַה שֶּׁאָמַר הַחֶכֶם: " (*) אֶל־תִּתֵּן לְנָשִׁים חִילָּךְ וּדְרָכֶיךָ (*) לְמַחֲוֹת מְלָכִין" (משלי לא, ג). הַשְּׁלִישִׁי, (*) כְּשִׁיִּחְשַׁב בְּמַהוּת יְפִי הָאִשָּׁה, בְּדַגְרָסִינָן בְּמִסְכַּת שַׁבָּת, פֶּרֶק הַשּׁוֹאֵל (קנב, א): תֵּאֲנָא: אִשָּׁה, חֲמַת מְלֵאָה צוֹאָה וּפִיָּה מְלֵא דָם וְהַכֹּל (*) רְצִין אַחֲרֶיהָ. הַרְבִּיעִי, יִקְרָא מַה שֶּׁאָמְרוּ חַכְמֵי הַרוֹפְאִים: אֶחָד מֵאֲלָף מֵתִים מִשְּׂאֵר חֲלָאִים וְהָאֲלָף מְרַב תִּשְׁמִישׁ. וְאָמְרוּ: כָּל הַשְּׁטוּף בְּבַעֲיָלָה זִקְנָה קוֹפֶצֶת עָלָיו וְכַחוֹ תִּשָּׂשׁ וְעֵינָיו כְּהוֹת וְרִיחַ רַע נוֹדֵף מִפִּיו וּשְׁעָרוֹ נוֹשֵׁר וְשִׁנָּיו נוֹפְלוֹת וְהַרְבֵּה כְּאֲבִים חוּץ מֵאֵלוֹ בָּאֵין עָלָיו. וְאוּלַי אִם יֵבִיט בְּאֶחָד מִכָּל אֵלוֹ הַדְּבָרִים יִשְׁבֵּר תַּאֲוֹתוֹ. אָבֵל עִם כָּל זֶה כִּיּוֹן שְׂאִינוּ מִקְּשָׁה עֲצָמוֹ לְדַעַת, אֶלָּא עִם אֲנִס הַתַּאֲוָה, מִתְכַּוֵּן לְגַדֵּר עֲצָמוֹ שֶׁלֹא יֵבֵא לִיְדֵי אִסוּר וּמִסְתַּפֵּק מִן הַהֲתֵר, מֵאַחַר שְׂאִינוּ יָכוֹל לְכַבֵּשׁ אֶת יִצְרוֹ, יֵשׁ לוֹ שְׂכָר כְּמִי שֶׁבֵּא לְיָדוֹ דְּבַר עֲבֵרָה וּפְרַשׁ מִמֶּנָּה. וְעִם כָּל זֶה אָמְרוּ: יָשֵׁב וְלֹא עֵבֵר עֲבֵרָה נוֹתֵנִין לוֹ שְׂכָר כְּעוֹשֶׂה מְצָוָה. וְהַטַּעַם הוּא, כִּי מֵאַחַר שֶׁשְּׁבֵר יִצְרוֹ כְּעוֹסֵק בְּמְצָוָה הוּא.

נפש יהודה אין אדם משלים תאוותו. אין גומר תאוותו כמו שמתאוה וחפץ לעשות ממורא מלכות: אל תתן לנשים חילך. שרוב תשמיש מחליש כחו ונוטל מאור עינו וזקנה קופצת עליו: למחות מלכין. ע"י הנשים תבא לחטא ולהסיר ממך המלוכה: כשיחשוב במהות. בעסק עניני אשה ומה היא: רצין אחריה. גזירת המקום הוא דאם לא כן שמאוסה כד אין חידוש שיתאוה לה:

ויש לך סבה אחרת בענין זה, שהיא פְּרִשׁוּת וְדוּמָה לוֹ לְמְצָוָה. וְהוּא, כְּשֶׁאָדָם מוֹצֵא כְּבֹד בְּגוּפוֹ מִמְתַּנְּנוֹ וּלְמַטָּה וְרוֹאֶה שֶׁהִיא רְפוּאָה לוֹ וּמִתְכַּוֵּן לְהִיּוֹת גּוֹפּוֹ בְּרִיא לְעַבֵּד הַשֵּׁם יִתְבַּרַךְ, גַּם זֹאת תִּחְשַׁב לוֹ כְּעוֹשֶׂה מְצָוָה, רַק לֹא כְּרֵאוּנוֹת.

אָבֵל מִי שְׂאִינוּ צָרִיךְ לָזֶה בְּשׁוּם עֲנָן מִכָּל אֵלוֹ וְגַם לֹא הִיָּה יִצְרוֹ גוֹבֵר עָלָיו מֵאֲלָיו, אֶלָּא הוּא מְעוֹרֵר תַּאֲוֹתוֹ וּמְשַׁסָּה אֶת יִצְרוֹ וּמְבִיא עֲצָמוֹ לִיְדֵי קִשְׁי וְתַאֲוָה לְדַעַת, כְּדִי לְרַדֵּף אַחַר הַתַּאֲוֹת בְּחֻמְדָּתוֹ לְהַתְעַסֵּק בָּהֶן, עַל זֶה אָמְרוּ בְּמִסְכַּת נְדָה פֶּרֶק כָּל הַיָּד (יג, ב): אָמַר רַב יְהוּדָה: הַמְּקַשֶּׁה עֲצָמוֹ לְדַעַת יְהֵא בְּנִדוּי וְכו', כְּדֹאִיתָא לְמַעְלָה בְּנֵר רֵאשׁוֹן, כְּלָל ב, חֲלָק שְׁלִישִׁי, פֶּרֶק [ג] (סימן כא). וְגַם אָמְרוּ בְּמִסְכַּת כְּלָה, פֶּרֶק רַבִּי יְהוּדָה: הַמְּקַשֶּׁה עֲצָמוֹ חֲבִיב מִיתָה. וְהַחֲמִירוֹ בָּזֶה אֶפִּילוֹ עִם אִשְׁתּוֹ, כִּי מִן הַהֲתֵר יִמְשַׁכְּנוּ אֶל הָאִסוּר.

וְכִשְׁיִשְׁבִּיעֵנוּ הוּא יוֹתֵר רָעֵב, כְּדֹאֲמַרְיָן בְּמִסְכַּת סָפָה, פֶּרֶק הַחֲלִיל (נב, ב): אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: (*) אֲבָר קֶטָן יֵשׁ בְּאָדָם, (*) מִשְׁבִּיעוֹ - רָעֵב, (*) מְרַעִיבוֹ - שָׂבֵעַ. וְזֶה אֵינוֹ דוּמָה אֶלָּא לְמִי שֶׁשָּׂבֵעַ וְאוֹכֵל וְשׁוֹתֶה מְדַעַת יוֹתֵר מְדַאי עַד

שְׁמִשְׁתַּכֵּר וּמְקִיא וְנִשְׁאָר מְלַכְלֵךְ וּמְטַנֵּף. וַיֵּשׁ פְּעָמִים שָׁבָא לַיְדֵי חֲלֵי בְּסִבָּה זֹאת וְהוּא בָּזָה כְּסִיל וּמִזֵּיק גּוּפוֹ יוֹתֵר מִהַבְּהֵמָה, שְׁהִיא, כִּינּוּן שֶׁהִיא שְׁבַעָה אֵינָה מְבַקֶּשֶׁת יוֹתֵר.

נפש יהודה אבר קטן. גיד אבר התשמיש: **משביעו**. בתשמיש מרעיבו מתאוה יותר ויותר ומרעיב כחו וגופו לעת זקנתו: **מרעיבו**. ממעט בתשמיש שבע וכחו שלם וחזק:

אָבֵל הַנְּאוֹת וְהַטּוֹב לְאָדָם שְׂרוּצָה לְהִיּוֹת אָדָם, לְשִׁמֵּשׁ מִטּוֹתוֹ בְּעֵתִים הַנִּזְכָּרִים לְשֵׁם מִצְוָה וּכְשִׁירָאָה שֶׁהוּא צָרִיךְ לְרְפוּאָת גּוּפוֹ. וַיִּרְחִיק עֲצָמוֹ מִן הַמִּפְסִיד לְגוּפוֹ אוֹ לְנַפְשׁוֹ, (*) אוֹ מִן הַמוֹשָׁכוֹ לְדָבָר אַחֵר. וְעַל דָּא גְרַסִּינָן בְּפֶרֶק חֵלֶק (סנהדרין קז, ב): תַּנְיָא, רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר: (*) יָצָר, תִּינּוֹק וְאִשָּׁה לְעוֹלָם תֵּהֵא שְׁמַאל דְּזוּחָה וַיִּמְיִן מְקַרְבָּת. רוּצָה לוֹמַר, שְׁיִדְחָה מִמֶּנּוּ מַה שֶׁהוּא קְרוֹי שְׁמַאל, שֶׁהוּא דְבָרֵי כְּסִילוֹת, וַיִּקְרַב מַה שֶׁהוּא קְרוֹי יִמִּין, שֶׁהוּא מַה שֶׁהִשְׁכֵּל מִחַיִּב, כְּדָכְתִּיב: "לֵב חֶכֶם לִימִינוֹ וְלֵב כְּסִיל לְשְׁמַאלוֹ" (קהלת ג, ב). וְלֹא שְׁיִדְחָנוּ מִכָּל וְכָל, אֶלֶא מַה שֶׁנִּרְאָה שֶׁהוּא רָאוּי לְדַחוּת, אָבֵל יִקְרַב הַצָּרִיךְ לְקִיּוּם מִצְוָה וּלְקִיּוּם הַמִּין.

נפש יהודה או מן. הדבר ההיתר ימשכנו לדבר האיסור על ידו: **יצר**. תאוותו אם מרחיקים ממנו לגמרי ממעט ישיבת העולם אם מקרבים לגמרי בא לידי איסור שאינו יכול לכבוש יצרו מדבר עבירה. תינוק ואשה דעתן קלה ואם תדחה אותם תטרידם מן העולם:

פרק שני [קעח]

כְּשֶׁהָאִישׁ וְהָאִשָּׁה אוֹהֲבִים זֶה אֶת זֶה וּמְשַׁמְשִׁים בְּפִיּוֹס וּמְכוֹנִין שְׁיַצֵּא מֵהֶם זָרַע הַגּוֹן, הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא יִמְלֵא מְשַׁאֲלֶתֶם וַיּוֹצִיא מֵהֶם בְּנִים הַגּוֹנִים. אָבֵל אִם יֵשׁ בִּינֵיהֶם מַחְשְׁבוֹת נְכָרִיוֹת, מִפְּסִידוֹת אֶת הַמַּעֲשֵׂה וּפּוֹגְמוֹת אֶת הַזָּרַע הַיּוֹצֵא מֵהֶם, כְּדָגְרַסִּינָן בְּנִדְרִים, פֶּרֶק אֵלוֹ מִתְרִים (כ, ב): "וַיְבָרֹתִי מִכֶּם הַמְרָדִים וְהַפּוֹשְׁעִים בִּי מֵאַרְצָה מְגוּרֵיהֶם אוֹצִיא אוֹתָם וְאֶל־אֲדָמַת יִשְׂרָאֵל לֹא יָבֹא וַיִּדְעֶתֶם כִּי־אֲנִי ה' " (יחזקאל כ, לח). (פְּשֻׁטִיָּה דְקָרָא נְאֻמָּר עַל בְּנֵי הַגְּלוּת, כְּשִׁיבָא זְמַן הַקָּץ, שְׁיִשְׁפֹּטֶם קִדְּם בְּמִדְבָּר). אָמַר רַבִּי לִוִּי: אֵלוֹ תִשַׁע מִדּוֹת: (*) בְּנֵי אֲנוּסָה, בְּנֵי (*) שְׁנוּאָה, בְּנֵי נְדוּי, (*) בְּנֵי תַמּוּרָה, (*) בְּנֵי מְרִיבָה, (*) בְּנֵי שְׁכָרוֹת, (*) בְּנֵי גְרוּשַׁת הַלֵּב, (*) בְּנֵי עֲרַבּוּבִיא, (*) בְּנֵי חֲצוּפָה. אֵינִי, וְהָא אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחֲמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן: (*) כָּל אָדָם שֶׁאֲשֵׁתוֹ תּוֹבְעָתוֹ הוֹיִין לוֹ בְּנִים וְכוּ', כְּדֹאִיתָא בְּפֶרֶק הַקּוּדָם.

נפש יהודה בני אנוסה. שאנסה לגמרי: **שנואה**. שלבו על אחרת בשעת תשמיש ואמרו כשבא עליה לאו ביאה גמורה היא הואיל וכל כך שונאה אלא כזנות בעלמא הוא: **בני נדוי**. שבא עליה כשהוא מנודה ומנודה אסור בתשמיש: **בני תמורה**. שיש לו ב' נשים וכסבור בא על זה ובא על זה. לישנא אחרינא בני תמורה שהוא סבור לבא על אשה אחרת ונמצאת שהיא אשתו וקרובים למזורות שהרי נתכוין לניאוף: **בני מריבה**. שמשמש במריבה: **בני מריבה**. אף על פי שאינו שונאה אלא שהיתה מריבה ביניהם לפי שעה: **בני שכרות**. שמשמש בשכרות דביאתו לאו ביאה גמורה אלא כביאת זנות היא שאין מתכוין אלא לבעול בעלמא: **בני גרושת הלב**. שבלבו לגרשה: **בני ערבוביא**. הבא על אשה אחת מבין הנשים ואין יודע על איזו

מהן בא. לישנא אחרינא שבאו עליה אנשים הרבה ואין ידוע בן מי הוא. לישנא אחרינא בני ערבוביא ספק בן טי לראשון או שבעה לאחרון. ורבינו נסים פירש המורדים והפושעים אלו בני תשע מדות שלפי שיש צד עבירות ביניהן ביצירתן הוו מורדין ופושעין: **בני חצופה**. בעזות פניה תובעתו בפה: **כל אדם שאשתו תובעתו**. כלאה וכו':

ולפי שצריך שיהא הדבר בפיוסה ולרצונה, הזהיר באנוסה אפילו באשתו, כדגרסינן נמי בפרק המוצא תפלין (עירובין ק, ב): אמר רמי בר חמא: אסור לאדם שיכוף את אשתו (*) לדבר מצוה, שנאמר: "ואף ברגלים חוטא" (משלי יט, ב). ואמר רבי יהושע בן לוי כל הכופה את אשתו לדבר מצוה, הויין לו בנים שאינן הגונים. אמר רב איקא: מאי קראה? "גם" בלא דעת נפש לא טוב" (סו). תניא נמי הכי: "גם בלא דעת", זה הכופה את אשתו לדבר מצוה; "ואף ברגלים חוטא", זה הבועל ושונה. איני והא אמר רבא: הרוצה שיהיו בניו זכרים יבעל וישנה? לא קשיא, כאן (*) לדעת, כאן שלא לדעת.

נפש יהודה לדבר מצוה. היינו תשמיש שהוא מצות פרו ורבו להוליד בנים: **בלא דעת נפש**. בלא דעת אשתו בעל כרחא משמשה: **לדעת**. אשתו יבעול וישנה לבעול כשהיא מרוצה:

וגרסינן במסכת פלה, פרק רבי יהודה: מה יעשה אדם ויהיו לו בנים זכרים? (*) יעשה חפצי שמים וחפצי אשתו. ואמרין עלה בגמרא: אלו הן חפצי אשתו? רבי אליעזר אומר: יפתנה בשעת תשמיש. רבי יהודה אומר: (*) ישמחנה בדבר מצוה, שנאמר: "שומר מצוה לא ידע דבר רע ועת ומשפט ידע לב חכם" (קהלת ח, ה).

נפש יהודה יעשה חפצי שמים. צניעות וקדושה: **ישמחנה בדבר**. התשמיש בעונתה:

ולפי שצריך שתהא (*) כוננת שניהם שוה, ישמר שתהא כוננתו אצלה ולא באשה אחרת, כדגרסינן התם, פרק אלו מתרין (נדרים כ, ב): "ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם" (במדבר טו, ט), מכאן אמר רבי נתן: (*) לא ישתה אדם בכוס זה ויתן עיניו בכוס אחר. ואמר רבינא: לא נצרכה אלא אפילו לשתי נשיו.

נפש יהודה כוונת שניהם. בתשמיש שוה כוונתו לה וכוונתה לו: **לא ישתה אדם בכוס זה**. שבשעה שנוקק עם אשתו לא יתן עינו באשה אחרת אפילו היא אשתו:

וכשפחשבת שניהם היא טובה ולשם מצוה ועובדין מאהבה ונוהגין כדת וכהלכה הקדוש ברוך הוא ישלח ברכה בזרע הנולד להם, כבברכה שפרכו לבריה דרבי שמעון בן יוחאי, כדגרסינן בפרקא קמא דמועד (מועד קטן ט, א): רבי יונתן בן ערמאי ורבי יהודה (*) בן גרים תנו (*) פרשת נדרים בי רבי שמעון בן יוחאי. (*) איפסור מיניה באורתא, ובצפרא אתו וקא מיפטרי מיניה וכו', כדאיתא למטה, בפרק בתרא מנר ששי (סימן שכח). אמרו ליה: יהא רעוא דתזרע ולא תקצר, תעיל ולא תפיק, תפיק ולא תעיל, ליחרוב ביתך וליתוב אשפיזך, לבלבל פתורך ולא תחזי שתא חדתא. כי אתא לגבי דאבוה, אמר ליה: לא מבועיא ברוכי לא ברכו, (*) אבל צעורי צערן. אמר ליה: מאי אמרו לך? הכי והכי אמרו לי. אמר ליה:

כָּלְהוּ בְּרִכְתָּא נִינְהוּ. תִּזְרַע וְלֹא תִקְצֹר - תּוֹלִיד בְּנִים וְלֹא יָמוּתוּן. תִּיעוֹל וְלֹא תִפִּיק - תִּיעוֹל כְּלִתְךָ וְלֹא יָמוּתוּן בְּנִיךָ. תִּפִּיק וְלֹא תִעִיל - תִּפִּיק בְּנִתְךָ וְלֹא יָמוּתוּן גְּבַרְיָהוּ, דְּלִהְדְרוּ לְוִתְךָ. (*) לִיחְרוּב בֵּיתְךָ (*) וְלִיתוּב אֲשְׁפִיזְךָ - (*) דְּהַאי עֲלָמָא אֲשְׁפִיזָא הוּא וְהוּא עֲלָמָא בֵּית הוּא, דְּכָתִיב: "קִרְבִּים בְּתִימוּ לְעוֹלָם מִשְׁכַּנְתֶּם" וְגו' (תְּהִלִּים מַט, יב), אֵל תִּקְרִי "קִרְבִּים" אֶלָּא קִבְרִים. (*) לְבַלְבֵּל פְּתוּרְךָ - בְּבָנֵי וּבְבָנְתָא. וְלֹא תַחְזִי (*) שְׂתָא חֲדָתָא - דְּלֹא תָמוּת אֲתַתְךָ וְתִיסַב אֲתַתָּא אַחֲרֵיתֵי. עַל הַחֲבוּר הַנָּאוֹת וְהַטּוֹב בְּאִין אֱלוּ הַבְּרָכוֹת וְדוּמְיָהִים.

נפש יהודה בן גרים. מגרים היה: פרשת נדרים. ראשי המטות או מסכת נדרים: איפטור מיניה. נטלו ממנו רשות שסבורים ללכת אותו הלילה ולא הלכו בצפרא אתו לאיפטורי מיניה זמנא אחריתא: אבל צעורי צערן. תעייל ולא תיפוק משמע ליה בסחורה תעייל ולא תיפוק שתביא סחורה ולא תמכרנה תיפוק ולא תעייל הוה משמע ליה תוציא פרקמטיא ולא תשוב אליך אמר לו אבוה כך אמרו לך תעייל כלתא שדרך כלה שהולכת אצל הבעל ולא תיפוק דלא לימות בנך דהדרי נפקי כלתך ממך לבי אביהם: ליחרוב ביתך. יחרב קברך כלומר שתחיה לאורך ימים ולא תבוא לקבר למיתה: וליתוב אושפיזך. בית שאתה דר בו שתחיה ותעמוד בתוכו: דהאי עלמא. העולם הזה אושפיזא כאכסניא שסופו למות והוא עלמא קבר הוי בית שעומד שם לעולם דכתיב קרבם והיינו קברם בתימו לעולם ברשעים כתיב שימותו ויבואו בקבר שהוא ביתם לעולם: ליבלבל פתורך. שלחנך יהא מבלבל מרוב בנים ובנות: שתא חדתא. שנה ראשונה של נשואין קרי שנה חדתא דכתיב כי יקח איש אשה חדשה:

פרק שלישי [קעט]

הַמְשִׁמְשִׁין מְטוֹתֵיהֶם בְּצִנְעָה וּבּוֹחֲרִים הָעֵתִים הָרְאוּיִים לְדַבֵּר, יוֹצְאִין מֵהוּן בְּנִים הַגּוֹנִים וְנִעְיָמִים וְנִחְמָדִים לְכָל דָּבָר, כְּדִגְרָסִין פְּרָק קָמָא דְכֻלָּהּ וּבְסוּף אֱלוּ מִתְרִין (נדרים כ, א): שְׁאֵלוּ אֶת אִמָּא שְׁלוֹם, אֲשֶׁתוֹ שֶׁל רַבִּי אֱלִיעֶזֶר: מַפְנֵי מַה בְּנִיךָ יִפְיִין בְּיוֹתֵר? אֲמַרְהָ לָּהֶם: (*) אֵינּוּ מְסַפֵּר עִמִּי לֹא בְּמִשְׁמַרְהָ רְאשׁוֹנָה וְלֹא בְּמִשְׁמַרְהָ אַחֲרוֹנָה, אֶלָּא (*) בְּמִשְׁמַרְהָ הָאֲמֻצָּעִית. (*) וּמַגְלָה טַפַּח וּמַכְסָּה טַפַּח (*) וְדוּמָה כְּמִי שֶׁכָּפְאוּ שֵׁד. אֲמַרְתִּי לוֹ: רַבִּי, (*) כָּל כֶּף לָמָּה? אֲמַר לִי: כְּדִי שְׁלֹא תַעֲלֶה עַל דַּעְתִּי אִשָּׁה אַחֲרָת (*) וְנִמְצָאוּ בְּנֵי בְּאִין לִידֵי מְמַזְרוֹת.

נפש יהודה אינו מספר. אינו משמש עמי אלא באשמורה האמצעית שהלילה נחלק לשלש משמרות: במשמרה האמצעית. אין בני אדם שכיחים ברחובות ולא ישמע שום קול אדם שיהרהר בו: מגלה טפח. מאשתו מבגדיה ומכסה בבגדיו כדי שלא תהא מגולה ממנה אלא טפח התשמיש: ודומה כמו שכפאו שד. לדבר תשמיש לא מרצונו לתאותו או שהיה מתכסה משום צניעות כדאמרין כמו מי שמתכסה שמפחד מהשד: כל כך למה. למה עושה כך כדי וכו': ונמצא בני באים לידי ממזרות. שאחשב באשה אחרת בשעת תשמיש קרובים הבנים לצד ממזרות. ויש אומרים שהיה מכסה טפח שלא ליהנות מקירוב בשר רק טפח הצריך לו לתשמיש והיה ממחר בתשמיש כאדם הנטרד מחמת השד כדי שלא יבא להרהור:

וְהַמְשִׁמְשִׁין מְטוֹתוֹ בְּפְרִיצוֹת, הַהֶפְסֵד נִכְרַ בְּזָרַע הַנִּעְשָׂה מֵאוֹתָהּ בִּיאָה, כְּדִגְרָסִין הֵתִם בְּפְרִקָא קָמָא דְכֻלָּהּ: הַמְסַתְּכָל אֶפְּלִלוּ בְּעִקְבָּהּ שֶׁל אִשָּׁה הַזֵּינָן לוֹ בְּנִים בְּעִלֵי מוּמִין מְמַעֵי אִמּוֹן. חֲגָרִין, סוּמִין, חֲרָשִׁים, אֱלָמִים. רַבִּי

אליעזר אומר: (* מְפַנֵּי שְׁתוֹבְעָה לְתַשְׁמִישׁ וְאֵינָה נִתְבַּעַת לוֹ. וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אומר: מְפַנֵּי שְׁאוּמְרֵת לוֹ בְּשַׁעַת תַּשְׁמִישׁ: (* אֲנוּסָה אָנִי. וְרַבִּי עֲקִיבָא אומר: מְפַנֵּי שְׁמִסְפָּרִין בְּשִׁנְאֵת חֲנָם. וְאֲמַרְיָן עֲלָה בְּגִמְרָא: וְהֵנִי מִיְלֵי כְּדַמְעָרָא בְּהֵיָא בִּיָּאָה.

נפש יהודה מפני שתובעה. אישה לתשמיש והיא אינה רוצה כדי להכעיסו: **אנוסה**. שנאנסתי מאיש אחר ואסורה לך והוא יודע שדברה לו כך רק כדי להכעיסו:

וְאֲמַרְיָן הֵתָם בְּמִשְׁנָה: אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן דֹּהֲבַאי: אַרְבָּעָה דְּבָרִים שָׁחוּ לִי מִלְּאֲכֵי הַשָּׂרֵת. וְאֵלוֹ הֵן: חֲגִרִין, אֶלְמִין, חֲרָשִׁין, סוּמִין. חֲגִרִין מְפַנֵּי מַה הוּנָן? מְפַנֵּי שְׁהוֹפְכִין אֶת שׁוֹלְחָנָן. סוּמִין מְפַנֵּי מַה הוּנָן? מְפַנֵּי שְׁמִסְפָּרִין בְּשַׁעַת תַּשְׁמִישׁ. חֲרָשִׁין מְפַנֵּי מַה הוּנָן? מְפַנֵּי שְׁנוֹשְׁקִין בְּאוֹתוֹ מְקוּם. וְאֲמַרְיָן עֲלָה בְּגִמְרָא: אָמַר רַבָּא, מִדּוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מְדָה כְּנֶגֶד מְדָה. הוּא הַפֶּךָ שֶׁלְחָנוֹ, לְפִיכָּךְ יִהְיֶה רְגִלֵי זָרְעוֹ; הוּא הַסֵּתֶפֶל בְּדָבָר הַנִּסְתָּר מִכָּל, לְפִיכָּךְ הַכֹּל נִסְתָּר מִזָּרְעוֹ; הוּא עֲזָב פֶּה הַמְדַבֵּר שֶׁבּוֹ נִתְּנָה הַנְּשִׁיקָה וְנִשְׁקַת הַסֵּתוּם, לְפִיכָּךְ נִסְתָּם פִּי זָרְעוֹ; הוּא מְסַפֵּר בְּשַׁעַת שֶׁהִזָּה לוֹ לְחָרִישׁ, לְפִיכָּךְ נִחְרַשׁ אֲזוֹ זָרְעוֹ.

וְאֶפְרַיִם שְׁאֲמָרוּ חֲכָמִים עֲלָה: אֵין הִלְכָה כְּרַבִּי יוֹחָנָן בֶּן דֹּהֲבַאי, הַכֹּל מוֹדִים שְׁאֶפְרַיִם שְׁמַתָּר, הַצְּנִיעוּת הִיא קְדוּשָׁה וְטְהָרָה. וּמִתַּשְׁמִישׁ שֶׁל צְנִיעוּת וְקְדוּשָׁה (* יֵצְאוּ אֲבוֹתֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים. וּבְזֶה מְצִינוּ שֶׁשָּׁבְחוּ רַבּוֹתֵינוּ לְאַבְרָהָם אָבִינוּ, עָלָיו הַשְּׁלוֹם, וְהוֹצִיאוּ מִמִּדְרָשׁ: " (* הִנֵּהנָא יִדְעָתִי כִּי אִשָּׁה יִפְתַּח מְרָאָה אֶתְּ" בראשית יב, יא). וְגַם שָׁבְחוּ צְנִיעוּת אָדָם, שְׁנֵשָׂא (* גְּדָמָת וְלֹא הִפִּיר בָּהּ עַד יוֹם מוֹתָהּ. כְּדִגְרַסִּינָן בְּמִסְכַּת שַׁבָּת, פָּרָק בְּמַה בְּהִמָּה יוֹצֵאָה (נג, ב): תִּנּוּ רַבָּנָן: מַעֲשֵׂה בְּאָדָם אֶחָד שְׁנֵשָׂא אִשָּׁה גְדָמָת וְלֹא הִפִּיר בָּהּ עַד יוֹם מוֹתָהּ. אָמַר רַבִּי: בּוֹא וּרְאֵה כַּמָּה צְנוּעָה אִשָּׁה זו, שֶׁלֹּא הִפִּיר בָּהּ בַּעֲלָהּ. אָמַר לִיהִ רַבִּי חֵיָא: זוֹ (* דִּרְכָּה בְּכָד, אֶלָּא, כַּמָּה צְנוּעָה אִישׁ זֶה, שֶׁלֹּא הִפִּיר בְּאִשְׁתּוֹ.

נפש יהודה יצאו אבותינו. נולדו אבותינו: הנה נא ידעתי. מכח הצניעות שהיה ביניהם לא הכיר בה מקודם: גידמת. ידה קטועה: דרכה בכך. לכסות האשה בשרה מכל שכן זו שהיתה צריכה לכך שלא יראה ידה קטועה:

וְגַם מְצִינוּ עַל אָדָם שֶׁשָּׁמַשׁ עִם אִשְׁתּוֹ בְּפְרִיצוּת וְהִלְקוּהוּ, כְּדִגְרַסִּינָן פָּרָק נְגַמְרֵי הַדִּין (סנהדרין מו, א): תִּנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אומר וכו', כְּדִאִיתָא לְמַעַלָּה בְּפָרָק הַמַּחְבוּר זֶה (סימן ו) וְגַם אָמְרוּ שֶׁהַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שׁוֹנֵא לְמִשְׁמַשׁ מִטָּתוֹ בְּפְרִיצוּת, כְּדִגְרַסִּינָן בְּמִסְכַּת נְדָה, פָּרָק כָּל הַיָּד (טו, ב): אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן לָקִישׁ: אַרְבָּעָה דְּבָרִים הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שׁוֹנֵאן וְכו': הַמִּשְׁמַשׁ מִטָּתוֹ עָרוֹם וְהַמִּשְׁמַשׁ מִטָּתוֹ בְּפָנָיו כָּל חֵי וְכו', כְּדִאִיתָא לְמַעַלָּה בְּפָרָק ג' מִחֻלְקֵי תַּאֲוֹת הַמִּשְׁגָּל (סימן כא).

וְאֲמַרְיָן נְמִי עֲלָה (שם יז, א): אָמַר רַב חֲסִדָּא: אָסוּר לוֹ לְאָדָם לְשַׁמֵּשׁ מִטָּתוֹ בַּיּוֹם, שְׁנֵאָמַר: "וְאִתְּבַתְּ לְרַעַף כְּמוֹד" (ויקרא יט, יח). מֵאִי תִלְמוּדָא? אָמַר אַבְיִי: שְׁמָא יִרְאָה בָּהּ דְּבָר מְגִנָּה וְתִתְגַּנֵּה עָלָיו. וְאָמַר רַב הוּנָא: יִשְׂרָאֵל

קדושים הם ואין משמשין מטותיהם ביום. אמר רבא: ואם היה בית אפל - מתר. ואמר רבא ואיתימא רב פפא: תלמיד חכם מאפיל בטליתו ומשמש. זהו לדבר מכרח לקיום עונתה, או ביוצא לדרך וכשלא נשאר בעיר עד הלילה; ובלבד שיהא המקום אפל או יאפיל בטליתו, שנאמר: "כי אשב בחשך ה' אור לי" (מיכה ז, ח). ומה שאמרו לתלמיד חכם "מאפיל בטליתו", מפני שני טעמים: הראשון, כי מפני רב צניעותו מאפיל כל צרכו, מה שלא יעשה אדם אחר; והשני, כשאין לו פנאי בזמן אחר (*). מפני שקידת למודו. וגם אמרו, שלא ישמש מטתו לאור הנר, כדגרסינן בפרקא קמא דכלה: כל המשמש מטתו לאור הנר הויין לו בנים נכפין.

נפש יהודה מפני שקידת למודו. שהוא שוקד וממהר לילך לבית מדרשו:

גם כן הזהירו, שלא ישמש מטתו במטה שהתינוק ישן עליה, כדגרסינן בפרק ערבי פסחים (פסחים קיב, ב): תנו רבנן: המשמש מטתו על מטה שהתינוק ישן בה, אותו תינוק נכפה. ולא אמרו אלא דלא הוי בר שתא, אבל הוי בר שתא לית לן בה. ולא אמרו אלא דנאים (*), אבל תיר לית לן בה. ולא אמרו אלא דנאים גבי כרעיה, אבל גבי רישיה לית לן בה. ולא אמרו אלא דלא מנח ידיה עלויה, אבל מנח ידיה עלויה לית לן בה.

נפש יהודה אלא דנאים. שישן התינוק: אבל תייר. בניעור לית לן בה:

וגם הזהירו בדברים אחרים המפסידין לאדם ולזרע, כדגרסינן בפרקא קמא דכלה; היוצא מבית הכסא ושמש הויין ליה בנים (*). נכפין, מפני ששר בית הכסא מלוהו. עד כמה ישנה אדם וישמש? עד שעור חצי מיל. הקיז דם ושמש הויין לו בנים (*). ותקין. הקיזו שניהם ושמשו הויין לו בנים (*). בעלי ראתו. אימתי? בזמן (*). שלא טעמו טעם כלום. המשמש מטתו שפור סופו נעקר, שניהם שפורים (*). שניהם נעקרים: המשמש מטתו מעומד או חזתו (*). אחילו. גם דברים אלו ודומיהם כתובים בפרק כל הניד (נדה יז, א) ובמסכת כתבות, פרק (אף על פי) ובמסכת גטין, פרק מי שאחזו (ע, א).

נפש יהודה נכפין. הנופלים מחמת חולי: ותיקין. חלשים בעלי חולי הריאה וחולי זה בא מאבות לבנים ושם חולי זה ותיקין: בעלי ראתו. חלש יותר מדאי שיש להם שרץ במוחו: שלא טעמו טעם כלום. בין הקזה לתשמיש ונתעברה מאותו תשמיש: שניהם נעקרים. בקירוב ימים אחר בעילה זו: אחילו. רעדה:

גם אמרו, שאסור לאדם לשמש מטתו בשנת בצרת, כדי שיינהג צער בעצמו, כדגרסינן בפרקא קמא דתענית (יא, א): אמר ריש לקיש: אסור לאדם שישמש מטתו בשני רעבון, שנאמר: "וליוסף ילד שני בנים בטרם" וגו' (בראשית מא, ט). תאנא: (*). חשוכי בנים משמשים מטותיהן בשני רעבון. למדנו מכאן, שאסור ליהנות בעדון בזמן שהצבור שרויין בצער. וכשהצבור יהא לשם שמים יזכו לשלום ולבנים.

פרק רביעי [קפ]

בימים הקדמונים היו הנדויות מרחקות מאד מפני אדם, (*) כי כן שָׁמַן מעולם "נדויות", כְּדִי שֶׁלֹא יִקְרְבוּ אֶל אָדָם וְלֹא יִדְבְּרוּ עִמּוֹ. כִּי יִדְעוּ הַקְדְּמוֹנִים בְּחֻמְתָּם, (*) שֶׁהַבֶּלֶן מִזִּיק (*) וְגַם מִבְּטָן מוֹלִיד גְּנָאֵי וְעוֹשֶׂה רָשָׁם רָע, כַּאֲשֶׁר בְּאֵרוֹ חֲכָמֵי הַפִּילוֹסוֹפִים. וְהָיוּ יוֹשְׁבוֹת בְּדָד בְּאֶהֱל, לֹא יִפְנֶס בּוֹ אָדָם. וְלָכֵן אָמְרָה רַחֵל לְלֵבָן: רְאוּיָה הַיִּיִתִי לְקוֹם מִפְּנֵי אָבִי לְנִשְׁק יָדָיו, אָבֵל "דָּרָךְ נָשִׁים לִי" וְלֹא אוֹכֵל לְהִתְקַרֵּב אֵלָיךְ וְגַם לֹא לְלַכֵּת בְּאֶהֱל, (*) שֶׁלֹא תִדְרָךְ עִפְרָן רִגְלִי. וְהוּא הִחְרִישׁ וְלֹא עָנָה אוֹתָהּ דָּבָר. נִרְאָה, שֶׁלֹא הָיוּ מְסַפְּרִים עִמָּהֶן כָּלֵל, מִפְּנֵי שֶׁאֶפִּילוֹ דְבוֹרָן טָמֵא.

נפש יהודה כי כן שמן מעולם נדויות. פירוש הרחקה שצריכה להתרחק מבני אדם: שהבלן. היוצא מפיהם מזיק למי שבא עליו הבלן: וגם מבטן. לשון דבור כמו כי יבטא בשפתים שגם הדבור שלהם מזיק ועושה רושם רע: שלא תדרוך על עפר רגלי. שרגלה מטמא שמה תתלכלך העפר בדמה:

וּלְפִי שֶׁבְּרָבוֹת הַתְּאֻוֹת וּבְהִתְמַעֵט הַדְּעוֹת נִהְיוּ כֹל כֶּךָ שְׁטוּפִין הָעַמִּים בְּזָמָה, עַד שֶׁנִּשְׁכַּחַה מְלֶבֶם רָעָה זֹאת, בְּאֶה תוֹרַתְנוּ הַקְדוּשָׁה לְקַדֵּשׁ אֶת יִשְׂרָאֵל וְלְהַבְדִּילָם מִן הָאֻמּוֹת וְלְהַרְחִיקָם מִזִּהְמָתָן וּלְשַׁמְרוֹן מִן הַנִּזְק הַגָּדוֹל הַזֶּה וְשִׁיּוֹלִידוֹ זָרָעִם בְּקַדְשָׁה. וְעַל כֵּן, בְּדַעַת סוֹד הַתּוֹלְדוֹת וְהַנִּזְק וְהַתְּקוּן וְהַטְּמָאָה וְהַטְּהַר, צְוִתָּה תוֹרָה לְשַׁמֵּר יָמֵי נְדָה, וַיְמִי זִיבָה שֶׁהֵם יוֹתֵר חֲמוּרִים מִיְמֵי הַנְּדָה, לְהַצְרִיךְ שְׂבַעַת יָמִים נְקִיִּים וַיְמִי יוֹלְדָת וְאַחֲרֵי כֶּךָ טְבִילָה בְּאַרְבַּעִים סָאָה. וּבְרוּךְ יוֹדֵעַ כֹּל נִסְתָּרוֹת, שֶׁהָיָה חֲסִדוֹ לְהִיּוֹת רוֹפֵא יִשְׂרָאֵל שֶׁסִּדְרָן בְּחֻמְתוֹ כִּפִּי הַצָּרָךְ הַיְדוּעַ לוֹ.

וְחֲכָמֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁהִשְׁיִגוּ סוֹד רְחוּקָה, אָמְרוּ בְּבְרִייתָא בְּמַסְכַּת נְדָה: תִּלְמִיד חָכָם אָסוּר לְשָׁאֵל בְּשִׁלוּמָהּ שֶׁל נְדָה. רַבִּי נַחֲמִיָּה אוֹמֵר: אֶפִּילוֹ הַדְּבֹר מִפִּיָּה טָמֵא. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אָסוּר לְאָדָם לְהִלָּךְ אַחֲרֵי הַנְּדָה וְלְדַרֵּס עִפְרָה, שֶׁהוּא טָמֵא כִּמֵּת, כֶּךָ עִפְרָה שֶׁל נְדָה טָמֵא. וְאָסוּר לִיהֲנוֹת מִמַּעֲשֵׂה יָדֶיהָ.

וְאִם אָמְרוּ רַז"ל בְּפָרָק אֶף עַל פִּי (כתובות סא, א): כֹּל מְלֹאכּוֹת שֶׁהָאִשָּׁה עוֹשֶׂה לְבַעֲלָהּ, נְדָה עוֹשֶׂה לְבַעֲלָהּ, חוּץ מִהַצָּעֵת הַמְּטָה וּמִזִּיגַת כּוֹס וְהִרְחַצַת פְּנֵי יָדָיו וְרִגְלָיו - הִזָּה, לְפִי שֶׁרָאוּ אֶת הָעַם שֶׁלֹא יִסְבְּלוּ יוֹתֵר מִזֶּה (*) בְּחֻסְרוֹן שְׂפָחוֹת, אָבֵל הַמְּחַמֵּיר, שׁוֹמֵר מִצְּרוֹת נַפְשׁוֹ.

נפש יהודה בחסרון שפחות. שאין לכל אי שפחה לשמשו:

וְעַל כֵּלָם צָרִיךְ שֶׁיִּשְׁמַר עֲצָמוֹ שֶׁלֹא יִגַע בָּהּ אֶפִּילוֹ בְּאַצְבַּע קִטְנָה, אֶפִּילוֹ בִּימֵי לְבוּנָה, עַד לְאַחֲרֵי טְבִילָתָהּ. וְאֶפִּילוֹ לִישׁוֹן הוּא בְּבִגְדוֹ וְהִיא בְּבִגְדָהּ, שֶׁעַל דָּבָר זֶה נִפְטָר בְּחֻצֵי יָמֵי אָדָם גָּדוֹל, כַּדְּגִרְסִינָן בְּפָרָק קָמָא דְשַׁבַּת (ג, א): (*) תִּנָּא דְבִי אֵלֶיהוּ: מַעֲשֵׂה בְּאָדָם אֶחָד שֶׁקָּרָא הַרְבֵּה וְשָׁנָה הַרְבֵּה וְשִׁמְשׁ

תלמידי חכמים הרבה ומת בחצי ימיו. והיתה אשתו נוטלת תפלין ומחזירתן על כל בתי כנסיות ובתי מדרשות ואומרת להם: פתוב בתורה: "כי הוא חייך וארך ימיו" (דברים ל, כ), בעלי, שקרא הרבה ושנה הרבה ושמש תלמידי חכמים הרבה, מפני מה מת בחצי ימיו? ולא היה אדם שהחזירה דבר. פעם אחת (*) נתארחתי אצלה, אמרתי לה: (*) בימי נדותיך מהו אצלך? אמרה לי: חס ושלו, אפילו באצבע קטנה לא נגע בי. בימי לבוניתך מהו אצלך? אמרה לי: אוכל ושותה עמי וישן עמי בקרוב בשר ולא עלתה דעתו (*) לדבר אחר. אמרתי לה: ברוך המקום שהרגו (*) ולא נשא פנים לתורה, שהרי אמרה תורה: "וְאֶל־אִשָּׁה (*) בְּנִדַת טְמֵאָתָה לֹא תִקְרַב" (ויקרא יח, יט). כי אתא רב דימי אמר: (*) מטה רחבה הואי. במערבא אמרי: אמר רבי יצחק בר יוסף: (*) סגר מפסיק בינו לבינה הואי.

נפש יהודה תנא דבי אליהו. בבית המדרש של אליהו הנביא: נתארחתי. אליהו הנביא אמר כך: בימי נדותיך. כל ימי ז' ראשונים לראיית נדתה ולבונה שלובשת בגדים לבנים לספור שבעה נקיים כמו זבה שספרה ז' נקיים משפסקה וצריכה להיות לובשת לבנים לבדיקה שמא תראה ותסתור ספירתה וצריך לחזור ולספור: לדבר אחר. לתשמיש: ולא נשא פנים לתורה. אף על פי שהיה בעל תורה הרגוהו: בנדת טומאתה. ועד שתבא במים לטבילה היא בנדתה בטומאת הוייתה כנדתה: מטה רחבה. ולא היה קרוב בשר וסבור דשרי בהכי: סינר. חגורה שחורין ומגיע ממתנים ולמטה:

ואחר כך בראות בנות ישראל שלא היו יכולות לספור ימי נדה לבד (*) וימי זיבה לבד, נטלו חמרא שבשניהם כדי לעשות הרחקה יתרה. והחמירו על עצמן, שאפילו רואות טפת דם כחרדל יושבות שבועה נקיים. ונשארה לבנות ישראל חמרא זאת כפאסור של תורה. וגם החמירו בכל פתם ובכל גון כראית דם טמא.

נפש יהודה וימי זיבה. שהחילוק בין זבה לנדה שהנדה כיון שראתה דם מונה מיד שבעה ימים וטובלת בליל שמיני בין שראתה רק יום א' בין שראתה ז' ימים רצופין רק שפסקה שעה א' שלא ראתה טובלת בליל ח' וטהורה ואפילו שראתה ביום ז' קודם בין השמשות ותפסוק טובלת בלילה זה הוא דין נדה ודין זבה הוא מתחיל אחר ימי הנדה עד י"א ימים אחר נדה זו אז תחזור לדין נדה ובתוך י"א ימים אם ראתה דם יום א' בשחרית טובלת בלילה וטהורה ראתה בלילה טובלת בשחרית אבל אם ראתה ג' ימים רצופין בתוך י"א ימים נקראת זבה וצריך לספור ז' נקיים מיום שפסקה וכדי שלא יטעו בין דין זבה לנדה החמירו לספור שבעה נקיים אפילו לא ראתה נדה אלא כטפת החרדל מונין ז' נקיים מיום שפסק:

והרחיקו ז"ל, שלא ישמש עמה סמוך לוסתה, כדגרסינן במסכת שבויעות, פרק ידיעות הטמאה (יח, ב): תנו רבנן: " (*) והזרתם את בני ישראל מטמאתם" (ויקרא טו, לא), אמר רבי יאשיה: מכאן אזהרה לבני ישראל שיפרשו מנשיהן סמוך לוסתן. וכמה? אמר רבא: (*) עונה. אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי: כל שאינו פורש מאשתו סמוך לוסתה, אפילו הוין לו בנים כבני אהרן - מתים. דכתוב: "והזרתם את בני ישראל מטמאתם ולא ימתו בטמאתם", וסמיה ליה: "והדוה בנדתה" (שם שם, לג), וסמיה ליה: "אחרי מות שני בני אהרן" (שם טז, א). אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: כל הפורש מאשתו סמוך לוסתה הוין לו בנים זכרים,

דְּכָתִיב: " (* *) לְהַבְדִּיל בֵּין הַטָּמֵא וּבֵין הַטָּהוֹר" (שם יא, מז). וּסְמִיךְ לִיה: "אִשָּׁה כִּי תִזְרִיעַ וְיָלְדָה זָכָר" (שם יב, ב). רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לׁוֹי אָמַר: הַוּיָן לׁוֹ בָּנִים שְׂרָאוּיִין לְהוֹרָאָה, דְּכָתִיב: "וְלַהַבְדִּיל וּגוֹ" וְלַהוֹרֵת אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (שם י, יא).

נפש יהודה והזרתם. והפרשתם כמו וינזרו: עונה. או יום או לילה כדאיתא למעלה בסימן קע"ו: להבדיל וגו'. המבדיל בין טומאה לטהרה תלד אשתו זכר: ולהבדיל וגו'. להורות, בענינא דשתוי יין כתיב ולהבדיל בין הקדש ובין החול ובין הטמא ובין הטהור ולהורות את בני ישראל:

והפרישות מביא את האדם לידי טהרה וקדשה, כַּדְגֵרְסִינָן סוֹף מִסְכָּת סוֹטָה וּבְסוֹף פְּרָקָא קִמָּא דְעֵבוּדָה זָרָה (כ, ב): " (* *) וְנִשְׁמַרְתָּ מִכָּל דְּבַר רָע" (דברים כג, ט), שֶׁלֹּא יִהְרַהֵר אָדָם בַּיּוֹם וּבַיָּלֵד לִיְדֵי טָמְאָה בְּלִילָה. מִכָּאֵן אָמַר רַבִּי פִּינְחָס בֶּן גָּאִיר: (* *) תּוֹרָה מְבִיאָה לִיְדֵי מַעֲשֵׂה; מַעֲשֵׂה מְבִיא לִיְדֵי (* *) זְהִירוֹת; זְהִירוֹת מְבִיאָה לִיְדֵי (* *) זְרִיזוֹת; זְרִיזוֹת מְבִיאָה לִיְדֵי (* *) נְקִיוֹת; נְקִיוֹת מְבִיאָה לִיְדֵי (* *) פְּרִישוֹת; פְּרִישוֹת מְבִיאָה לִיְדֵי (* *) טְהָרָה; טְהָרָה מְבִיאָה לִיְדֵי קְדוּשָׁה; קְדוּשָׁה מְבִיאָה לִיְדֵי יְרֵאת חֲטָא; יְרֵאת חֲטָא מְבִיאָה לִיְדֵי עֲנוּה; עֲנוּה מְבִיאָה לִיְדֵי חֲסִידוֹת; חֲסִידוֹת מְבִיאָה (* *) לִיְדֵי רוּחַ הַקְּדוֹשׁ. (* *) וְחֲסִידוֹת גְּדוּלָה מִכְּלָן, שְׁנֵאמַר: " (* *) אִזְ דְּבַרְתָּ בְּחִזּוֹן לְחֲסִידִיךָ וְתֵאמַר" וגו' (תהלים פט, ב). וּפְלִיגָא דְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לׁוֹי, דְּאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לׁוֹי: עֲנוּה גְּדוּלָה מִכְּלָם, שְׁנֵאמַר: "רוּחַ ה' אֱלֹהִים עָלַי יַעַן מָשַׁח ה' אֹתִי לְבָשָׂר עֲנוּיִם שְׁלַחְנִי (* *) לְחַבֵּשׁ לְנִשְׁבְּרֵי לֵב לְקֹרָא לְשִׁבּוּיִם דְּרוּר וְלֶאֱסוּרִים פְּקַח־קוּחַ" (ישעיה סא, א). "לְבָשָׂר חֲסִידִים וְצַדִּיקִים" לֹא נֵאמַר, אֶלָּא "לְבָשָׂר עֲנוּיִם". הָא לְמַדְתָּ שְׁעֲנוּה גְּדוּלָה מִכְּלָם.

נפש יהודה ונשמרת. וסמיך ליה כי יהיה בדך איש אשר לא יהיה טהור מקרה לילה וקרא מזהיר להשמר שלא יבא לידי כך: תורה. על ידי שעוסק בה רואה ומבין אזהרות שבה ונזהר: זריז ונשמר קודם לכן שלא תבא עבירה לידו כי הכא דאינו מהרהר לבא לידי טומאה: זריזות. כשעבירה באה לידו זהיר ונשמר שלא יכשל בה: נקיות. נקי באין חטא: פרישות. שפורש מן דבר מותר פורש להחמיר על עצמו: טהור. צח ומלובן ועדיף מנקי: לידי רוח הקודש. להשרות עליו שכינה: וחסידות. שעושה לפניו משורת הדין אינו מצפה לגמול ועושה חסד ואמת: אז דברת בחזון לחסידך. ולא נאמר ליראיך ולענויך: לחבוש. לרפאות הגלות בתנחומים כמו שנותנים חבוש וסם על המכה ולאסורים בגלות פקח קוח להתיר ולפקח מלקוחם ושבים:

וְגַם אָסוּר לׁוֹ לְאָדָם לְהַקְלֵל רֵאשׁוֹ לְשַׁחוּק עִם אִשְׁתּוֹ בְּיַמֵּי נְדָתָהּ; וְגַם הִיא שְׁלֵא תִתְקַשֵּׁט. זֶה הַכְּלָל: כָּל הַדְּבָרִים הַמְּבִיאִים לִיְדֵי קְרוֹב דְּעַת אָסוּרִין, כְּדִי שְׁלֵא יְבוֹאוּ לִיְדֵי עֲבָרָה. וְהִרְחִיקוּהָ כְּאִשְׁתֵּי אִישׁ לְכָל דְּבָרִיָּה, זוּלָתֵי, שְׁלֵא אָסְרוּהָ בְּיַחּוּד, שְׁכִינָן שְׁעֵתִיד לְבֹא לָהּ זְמוֹ הַתֵּר - יִמְתִּין, דְּחִזְקָה הִיא דְּלֹא שְׁבִיק הַתֵּרָא וְאָכִיל אָסוּרָא.

וּמְצִינוּ בְּמִדְרָשׁ, כִּי בְרַמְזוֹ נִצְטוּהָ אָדָם הָרֵאשׁוֹן עַל הַנְּדָה, בְּגִימְטְרִיאַ תְּבוֹת [עז"ר] כְּנִגְדִי"ו, דְּכָתִיב: "אֶעֱשֶׂה לׁוֹ עֵזֶר כְּנִגְדִי"ו" (בראשית ב, יח), רוּצָה לׁוֹמַר, רַע"ז יָמִים (* *) כְּמִנְיָן "עז"ר" הֵם יָמֵי טְהָרַת הָאִשָּׁה, וּפ"ג יָמִים כְּמִנְיָן " (* *) כְּנִגְדִי"ו" הֵם יָמֵי נְדָתָהּ. רוּצָה לׁוֹמַר, מִנְיָן "עז"ר" תְּהִיָּה לׁוֹ וּמִנְיָן "כְּנִגְדִי"ו" תְּהִיָּה כְּנִגְדִי.

נפש יהודה מנין עזר. השנה י"ב חדשים והחודש לי יום והם ש"ס ימים צא מהן מכל חודש ז' ימים שכל לי יום הם וסת אשה ויבא לך החשבון: כנגדו. להרחיקו כמו מנגד תראה את הארץ:

ואם, חס ושלום, עבר ובא עליה בימי נדתה או בימי לבונה הנולד ממזר. והאות שלו הוא עז פנים, כדגרסינן במסכת פלה, ראש פרק רבי יהודה: רבי יהודה אומר: עז פנים לגיהנם ובשת פנים לגן עדן. עז פנים, רבי אליעזר אומר: ממזר. רבי יהושע אומר: בן הנדה. רבי עקיבא אומר: ממזר וכן הנדה. והזריז בדבר, זרעו יהיה קדוש.

החלק הששי בקדשת החבור

ויש בו חמשה פרקים

פרק ראשון [קפא]

לפי שאמת ישראל היא סגולה שהבדילה הקדוש ברוך הוא מכל העמים מיחדת לאל יתברך, בחר בישראל להיות עם קדוש. ועל כן נאמר: "ואבדל אתכם מן העמים להיות לי" (ויקרא כ, כו), שהבדילם להיות קדושים כמו שהוא קדוש. וידמו לדרכיו, כמו שדרשו על פסוק "והלכת בדרכיו" (דברים כח, ט): מה הוא קדוש אף אתה קדוש, מה הוא חנון אף אתה חנון וכו'.

למדנו, שהבדיל הקדוש ברוך הוא את ישראל להיות נוהגים במדותיו, שנאמר: "והתקדשתם והייתם קדושים" (ויקרא יא, מד). ודרשו על זה במסכת יומא, בסוף פרק אמר להם הממנה (לט, א): תנו רבנן: "והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני", (*) אדם מקדש עצמו מעט מקדשין אותו הרבה, אדם מקדש עצמו מלמטה מקדשין אותו מלמעלה, אדם מקדש עצמו בעולם הזה מקדשין אותו בעולם הבא. וכיון שכן הוא, נמצא שכל זמן שאנחנו עושין הטוב והישר - אנו מקדשין שמו הגדול; ואם חס ושלום, נוהגין בהפך - מחללין שמו לרעתנו וכל הפעור והפשע והחלול נשאר על עצמנו.

נפש יהודה אדם מקדש וכו'. הבא לטהר מסייעין לו:

ולפי שהוא סיוע גדול להיות האדם טוב או רע, (*) בתכונת המזג, כפי הטפה שממנה נתהוה, נמצא חבור האדם סבת קדשת השם או חלולו, כפי הבנים שמוליד; כשהבנים צדיקים - מקדשין את השם, והרשעים - בהפך. ומאחר שהדבר כן, נצטרף לדעת היאך יקדש אדם עצמו בשעת תשמיש. וקדשה זו נחלקת לחמשה חלקים. הדרך הראשון, במהות החבור; הדרך השני, בזמן החבור; הדרך השלישי, במזון הראוי לחבור; הדרך הרביעי, בכונת החבור; הדרך החמישי, באיכות החבור.

נפש יהודה בתכונת המזג. כמו שהוא מכין למזג הטפה שנתהוה ממנו הולד כן יהיה גוף הולד וטבעו ומזג לשון מעורב כמו מזיגת היין אם הוא טוב כך אם טפת הזרע מזוג שבא ממאכלים הגונים ומחשבה טובה יהיה הנברא ממנו גוף בריא וטוב ובעל מעשים טובים:

הדרך האחד במהותו. יש לנו לידע, שמהות חבור זה כשהוא כראוי ובכונה ראוי, הוא דבר טהור ונקי. מסייע להגות העולם. וחבור טהור כזה (*) אין בו גנאי וכעור ובושה, אבל נקרא "ידיעה", כמו שנאמר: "ויידע אלקנה את חנה" וגו' (שמואל א, יט). ונקראת "ידיעה" משני פנים: האחד, לפי שטפה זו באה שרשה ממקום הדעת, שהוא המוח; והשני, כי ביאה כזאת היא בידיעה מכונת וקדושה לשם שמים ואי אפשר שלא יצא ממנה בן דעת. ולכונה כזאת נברא באדם כלי המשגל. ואם הוא משחית דרכו והופך פונת בריאתו וחוזר החבור לצרף הנאתו ולמלאת תאותו, אז (*) מדליק ביתו ומחריב זרעו. ונמצא הכעור וההשחיתה בא מצד פעלתו וכונתו ולא מצד בוראו שברא בו האבר, (*) חלילה לאל מרשע ושדי מעול, שכל האברים שברא באדם היו לצרף קיום הגוף והמין ולהוציא שכלו מן הכח אל הפעל, (*) כשיטה האדם אל הכונה הראוי. ועל זה אמרו במדרש קהלת, על פסוק "אשר כפר עשוהו" (קהלת ב, יב): מלמד שהוא ובית דינו נמנו על כל אבר ואבר והושיבוהו על פנו.

נפש יהודה אין בו גנאי. אין חרפה או בושה בתשמיש זה כי הוא רצון הקב"ה ונקרא ידעת ה' רצון הקב"ה לקיים מצות פרו ורבו: מדליק ביתו. אשתו והם נעשים אש ואש של גיהנם שורפתן: חלילה לאל מרשע. שברא אברי המשגל להזיק לגוף או לניאוף ולהוליד בנים זרים ולמלאות תאות הרשעים: כשיטה האדם. להוליד בנים ובנות בכוונה הראויה שידבק איש באשתו להיות לו בנים ידועים כרצון הבורא:

ומאחר שהאדם הוא כלול בסוד חכמה ותבונה ודעת, הוא סוד הדעת וכשהחבור הוא בידיעה כראוי, הוא עלוי גדול והשכינה שרויה ביניהם והקדוש ברוך הוא שתף עמו והוא שתף להקדוש ברוך הוא במעשה בראשית, רוצה לומר, להשלים פונת בריאת העולם. ולזה רמזו באמרים במסכת סוטה, פרק ה' מביא (יז, א): איש ואשה, זכו - שכינה ביניהם, לא זכו - אש אוכלתם. וגם באמרים (נדה לא, א): שלשה שתפין יש בו באדם: אביו ואמו והקדוש ברוך הוא, כדאיתא לעיל, בכלל זה (סימן קסח). נמצא, כי כשהיה החבור לשם שמים משתתף בו הקדוש ברוך הוא ונקרא על שמו, שאין דבר קדוש ונקי למעלה הימנו. וכן מצינו שנקרא הריון הצדיקים על שמו של מקום: כדכתיב באברהם: "ויברכתי אתה וגם נתתי ממנה לך בן" (בראשית יז, טז). ועל ענין רבקה: "ויצטרף לו ה' ופתר רבקה

אֲשֶׁתוֹ" (שם כה, כא). וּבַעֲנָן יָאָה וְרַחַל: "וַיִּפְתַּח אֶת־רַחְמָה" (שם כט, לא).
וּבַעֲנָן חֲנָה: "וַיֵּדַע אֱלֹקָנָה אֶת־חֲנָה אֲשֶׁתוֹ וַיִּזְכְּרָהּ ה'" (שמואל א, יט).

וּבַעֲנָן תָּמַר אָמְרוּ בְּמִדְרַשׁ בְּרֵאשִׁית רַבָּה (פח, ח), עַל פְּסוּק "וַיֵּט אֵלֶיהָ אֶל־
הַדָּרֶךְ" (בראשית לח, טז): בְּקֶשׁ יְהוּדָה לַעֲבֹר וְרִמְזוּ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמַלְאָךְ
הַמְּמַנֶּה עַל הַתְּאֻנָּה וכו'. בָּא לְהוֹדִיעַ, שְׁלֵא (*) יַחֲשֹׁב שׁוֹם אָדָם שְׁפֹנְנֵת
יְהוּדָה הֵיטָה לְזִנּוּת; חֲלִילָה וְחַס לְצַדִּיק גְּמוּר כִּי־הוּדָה, מְשֻׁנִּים עֶשֶׂר שְׁבִטֵי
יִשְׂרָאֵל, שְׁבַח בּוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְהִיּוֹת זָרְעוֹ רֵאשׁוֹן לְדִגְלִים וּלְכַבּוֹשׁ
הָאָרֶץ וּלְכָל מַלְחָמַת מְצוּחַ, שְׁיַעֲלָה עַל לְבוֹ דָּבָר כְּזֶה. אָבֵל בְּרֵאוֹתוֹ כִּי בָנֵי
בֵּת שׁוֹעַ אֲשֶׁתוֹ מִתּוֹ בְּחֻטְאִים, חֲשַׁב, שֶׁהַקְּלָקְלָה בָּאָה לָהֶם מִצַּד עֲצָמָה.
וּבְרֵאוֹתוֹ לְתָמַר שֶׁהִיא יוֹשֶׁבֶת וּמִמְתַּנֶּת לוֹ מְכֻסָּה פְּנִיָּה בְּצַנִּיעָא נִכְנַס בּוֹ
דַּעַת עֲלִיוֹן וְחֲשַׁב, שְׁאֵף עַל פִּי שְׁנֵרֵאֵת קִדְשָׁה, שְׁלֵא הֵיטָה כְּוֹנֵתָה אֵלָא לְבֵא
אֲצִלוֹ לְחִסּוֹת תַּחַת כְּנִפֵי הַשְּׁכִינָה וְהַכִּין כְּוֹנֵתוֹ לְשֵׁם שְׁמַיִם וְלְהוֹלִיד בְּנִים
הַגּוֹיִנִים וְלֹא כְּרֵאוֹשׁוֹנִים. וְגַם הָיָה סִיוַע מֵאִתּוֹ יִתְבָּרַךְ יוֹדַע כָּל נִסְתָּרוֹת,
שְׁפֹנְנֵת תָּמַר הֵיטָה לְמוֹטָב (*) וְהַכְּנִיס בְּלִבּוֹ לְקָרֵב אֵלֶיהָ. וּבַעֲזָר הָאֵל
יִתְבָּרַךְ, אֲשֶׁר הוּא צוֹפֵה עֲתִידוֹת, נָתַן לָהּ הַרְיוֹן שְׁנֵי צַדִּיקִים תְּאוֹמִים,
שְׁנֵיהֶם טְהוֹרִים כְּדִגְמַת שְׁמֶשׁ וְיָרַח, הֵם פָּרָץ וְזָרַח. (*) מְהֻאָחַד יֵצְאוּ
מְלָכִים וּמְהֻשְׁנֵי נְבִיאִים, נוֹלְדוּ בְּצוּרוֹת סְדְרֵי עוֹלָם. וּבְרוּךְ הַיּוֹדַע אֲשֶׁר בָּחַר
בָּהֶם (*) לְמִדְרָגוֹת אֵלוֹ וְהַסְכִּים בְּדָבָר וּבֵא מֵאִתּוֹ.

נפש יהודה חשב. יהודה שהקלקלה שמתו בניו הוא בגין תמר כלתו שאינה מהוגנת:
והכניס. הקב"ה בלב של יהודה כדי לקרב אליה: מהאחד. מפרץ יצא מלכות בית דוד וזה
ויתן יד בגימטריא דוד והוא נגד הירח והוא מה שאומרים בקידוש החודש דוד מלך ישראל
חי וקים והנביאים שראו באור הנבואה נגד אור החמה ונולדו ונבראו מטפה אחת בצורת
סדרי עולם תאומים כמו אדם וחוה שדו פרצופים נבראו היינו תאומים: למדרגות אלנו.
לזכות זו שיצאו מהם מלכים ונביאים ושהסכים הקב"ה לזווגם יחד ובא מאתו מהקב"ה
שיזדווג לה יהודה:

וְגַם בַּעֲנָן רוֹת נֶאֱמַר: "וַיִּתֵּן ה' לָהּ הַרְיוֹן וַתֵּלֶד בֵּן" (רות ד, יג). וְגַם נֶאֱמַר עַל
יְרֵמְיָה הַנְּבִיא: "בְּטָרָם אֲצָרָךְ בְּבֶטֶן יִדְעִיתִךְ" (ירמיה א, ח). גַּם אָמְרוּ בְּפִרְקָא
קַמָּא דְתַעֲנִיּוֹת (ב, א): שְׁלֵשָׁה מִפְתָּחוֹת לֹא נִמְסְרוּ בְיַד שְׁלִיחַ. וְהֻאָחַד מֵהֶן,
הַרְיוֹן שֶׁל עֲקָרָה, שְׁנֶאֱמַר: "וַיִּפְתַּח אֶת־רַחְמָה" (בראשית כט, לא).

וְכָל זֶה וְכִיּוֹצֵא בְּזֶה נֶאֱמַר בְּחַבּוּר הַצַּדִּיקִים, שְׁפֹנְנֵתָם הִיא לְשֵׁם שְׁמַיִם,
אָבֵל הַרְשָׁע הַפְּרִיץ, שְׁפֹנְנֵתוֹ לְמַלְאֵת תְּאֻנּוֹ וְהוּא מְשַׁחִית דָּרְכּוֹ, מְכַלָּה גּוֹפּוֹ
וְזָרְעוֹ, כְּמִי שֶׁנוֹטֵעַ אֲשֶׁרָה וּמִפְּטָם עֵגְלִים לַעֲבוּדָה זָרָה, אֵין לְשֵׁם יִתְבָּרַךְ
חֶלֶק בּוֹ. עָלְיוֹ נֶאֱמַר: "זָרוּ רְשָׁעִים מֵרַחֵם תָּעוּ מִבֶּטֶן דְּבָרֵי כָזָב" (תהלים נח,
ט). אָבֵל הַחַבּוּר אֲשֶׁר הוּא כְּרֵאוֹי בְּכָל דָּבָר, הוּא דוֹמָה לְבְרִיאַת שְׁמַיִם
וְאָרֶץ, שֶׁהוּא דָּבָר קָיָם עִם הַנְּשֻׁמָּה שְׁזוֹרֵק בּוֹ הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, (*) אֲשֶׁר תִּשְׁאָר
לְעַד וַיּוֹצֵאת אֵל הַפְּעַל בְּהַכְנוּת הַמוֹשָׁב אֲשֶׁר יִשְׁבָּה בּוֹ וַיּוֹצֵא הַזָּרַע קְדוֹשׁ.
וְעָלְיוֹ נֶאֱמַר: "וְהֵיטָתָם לִי קְדוֹשִׁים כִּי קְדוֹשׁ אָנִי" (ויקרא כ, כו).

נפש יהודה אשר תשאר. הנשמה לעד, כי כך עלה בדעתו בשעה שברא הקב"ה הנשמות
שיתקיימו לעד ואין להם מיתה וכליון רק הם נצחים ואחר שקבל החוטא ענשו הנשמה זכה
וצחה וחוזרת אל מקומה למעלתה הראשונה. ויש עלוי ומעלות בנשמות זה על זה שכשברא

הקב"ה העולם ברא ד' עולמות. אצילות. יצירה. בריאה. עשיה. ועשיה הוא עולם התחתון ומעולם העשיה ברא גוף ונפש האדם הוא החיות ושכליות בהמיות כמו ידע שור קונוה וחמור אבוס בעליו וזה כי הדם הוא הנפש והיינו חיותם ובה אין מותר באדם מן הבהמה וברא עולם הבריאה ושם נשמות הנקראים רוחות וזה ורוח מלפני יעטוף ונשמות אני עשיתי שהיא הנשמה הראשונה שניתן לכל בשר איש שיש לו צורת אדם בין יהודי בין עובד כוכבים ומזלות וזה אשר בידך נפש כל חי בין אדם בין בהמות ולא תמצא שנאמר רוח בבהמה רק ורוח כל בשר איש ואין הפרש בין נשמות אלו נשמת רוח בין אותן שבאים לגוף הצדיק או לרשע כי כולם במזג ומשקל אחד נבראים דאם לא כן אין בחירה והיה פתחון פה לרשע לומר אלו היה בי נשמת הצדיק הייתי צדיק שנשמתו טובה מנשמתו וגרם לו לצדקתו והכל בידי שמים חוץ מיראת שמים שאין הקב"ה בורא דבר המכריע זה לצדקתו וזה לרשעתו כשם שאין חילוק באברים וצורת החושים באדם כך אין חילוק באותן הנשמות ועל ידי זה ניתנה הבחירה לאדם שהם שוים בגוף ונשמה והנשמה נתן הקב"ה שעל ידה ישכיל ויבין בין טוב ורע והוא מעצמו יבחן הטוב והרע ואף על גב דהקב"ה יודע עתידות מי שיבחר בטוב מי שיבחר ברע אין זה מכריע לצדקתו ולרשעתו רק הוא בעצמו שהבחירה בידו והם גרמו לעצמם שכר ועונש ואז כשבחר בטוב להיות צדיק יזכה לנשמה שהיא למעלה מנשמת הרוח מעולם היצירה ובאותן הנשמות יש להם עילוי זו על זו ולפי מעשיו יזכה לנשמה יתירה שעל ידה ישכיל ויבין נפלאות ה' ואותן הנשמות מעולם היצירה נקראים חיה כי שם חיות הקודש ובעולם האצילות עולם העליון שאין למעלה הימנו דבר נברא וע"כ נקרא אצילות שהוא אצל אין סוף ברוך הוא אין שם רק נשמות ישראל הקדושים והם למעלה בקדושתם ממלאכי עליון ושואלים להם מה פעל אל למי שזכה ועל כן נקראים בני עלייה שהם מעולם העליון ולהשיג הנשמות הם ממדרגה התחתונה לעליונה אם הוא משכיל בטוב ודעת בנשמת רוח יזכה לנשמת חיה ויוסיף קדושה עד שישג לנשמת יחידה שהיא יחידי בעולמה ואין שם נברא אחר והגוף של אדם יכול לקבל כמה נשמות וגם נשמת המת באים ומוסיפין בגוף האדם בין לקבל עונש עם הגוף המדוכא ומעונה בין לקבל שכר טוב בגוף הצדיק ולא לבד שהנשמה שראויה לעונש שבאה באדם אלא אפילו בחי ובצומח ובדומם וזה אבן מקיר תזעק ובתחיית המתים היא חוזרת לגוף שנתנה בו במעי אמו ואין לה רק הגוף הנולדה עמו ואין ניתנה שוב בגוף רק נוספת בו כדי לקבל שכר ונחת טוב או להרגיש בעונש שנגזר לגוף ונשמה שנבראים יחדו וכשם שהנשמה היא תועלת לגוף כך הגוף תועלת לנשמה שעל ידי הגוף הם פועלים פעולתם הטובה שישגו לנשמות יתירות ויוסיף הנשמה דעת ותבונה על ידי הנשמה העליונה כי כשם שהגוף הוא מלבוש לנשמה כך נשמות תחתונות לעליונות והם אינם באים אלא לצדיק כי אין לשניהם אלא חדוה וגילה ואין להם לקבל עונש כמו נשמת רוח כי לא נתנים בגוף הרשע וזה שאמר שדומין לשמים וארץ ששניהם קיימין שעל ידי הנשמה שהיא נצחית יחזור ויחיה הגוף:

פרק שני [קפב]

זמן החבור הוא תלוי בפעולות כמו ב'מים. ועונה האמורה בתורה פרשו רבותינו כפי סדר כל בני אדם. ולאותם שהם מעמידי עולם, התלמידי חכמים, פסקו: מ'לילי שבת ל'לילי שבת. ועל זה דרשו במסכת קמא, פרק מ'רבה (פב, א), על פסוק "אשר פ'ריו יתן ב'עתו" (תהלים א, ג): זו היא עונת תלמידי חכמים. ולפי שאין ראוי להיות מצוי אצל אשתו כ'ת'נגול, כי אז יהיה כחו ת'שש ומ'אור ע'יניו מתמעט וכל חלקי איב'ריו הולכים ו'דלים. ק'בעו חבורם פ'עם אחת ל'שבוע, ש'לא י'זיקנו. ור'שמוהו ב'לילי שבתות, לפי ש'יש ב'אדם נ'שמה י'תרה מ'צד הש'פעת הבורא י'תברך. (*) וא'פילו כ'פי ה'טבע, מ'פני שהיא סוד ח'זרת הג'לגל פ'נים וא'חור ב'שבעת י'מי הש'בוע ואז יוכל לה'שפיע כ'חו בזולתו והוא לא י'חסר ד'בר ש'יהיה נ'חלש ח'לשה נ'ראית, לפי ש'כ'ב'ר ק'בל כ'ח ש'יוכל לה'שפיע מ'מנו. וגם ק'בעוהו ב'יום ש'כלו (*) שבת והוא י'סוד עולם. והוא ד'גמת עולם הנ'פשות, מ'טעם שבת לה'.

נפש יהודה

ואפילו כפי הטבע. האדם הוא כן כשזורע זרע טוב בארץ יצמח טוב כן טיפת הזרע מאדם. וטבע האדם היא יותר בכח בליל שבת מלבד הנשמה יתירה כמו הגלגלים שמה שהוא בשבת למעלה בגלגל בפנים והיינו למעלה חוזר לאחור עד שבת הבא חוזר למעלה כך כחו של אדם שנברא בערב שבת שהיה בשבת למעלה ואז הוא בכח ויכול להשפיע כחו לזולתו לזרעו שבא ונפרד ממנו והוא לא יחסר מכחו אף כשהיה נחלש חולשה נראית ודרך התשמיש להחליש כחו של אדם מכל מקום אין מזיקו ומחלישו כי כבר הוא בכחו ויכול לעמוד כנגדו מכל שכן שיש לו עתה נשמה יתירה ומוספת לו כח וקדושה: **שבת והוא יסוד עולם.** שכבר נגמרה הבריאה ובזכותה העולם עומד ואלף השביעי כולו שבת לנשמות שנקרא אז שבת לה':

ובהיות פונת המשכילים בביאתם, לנפש השכלית, שהוא להוליד צורה ראויה לעבודת האל יתברך, בעלת נשמה טהורה שכלית עליונה, יצליח מחשבתו ויוליד כמותו. ועל זה נאמר על פסוק: "אשר פרו יתן בעתו ועלהו לא יבול", שדרשוהו ז"ל בעונת תלמידי חכמים, גמר הפסוק: "ועלהו לא יבול", פלומר, כחו לא נחלש וזרעו יצליח כפי כונתו, זהו "וכל אשר יעשה יצליח"; "לא כו הרשעים" (שם), שתשש כחם וכלה זרעם.

וגם צריך לדקדק בשעות, כפי שאמרה אשתו של רבי אליעזר, שלא היה מספר עמה לא בתחלת הלילה ולא בסוף הלילה, אלא באמצע הלילה, כדאיתא למעלה, בפרק ג (סימן קעט) מחלק שקודם זה. ונוכל לומר, שפונתו היתה כפי דרך זה, שאלו ישמש מטתו סמוך לאכילה, שטבע הגוף רותח והדם מערב, ישחית גופו, לפי שהוא שבע ואותה הטפה הנמשכת ממנו עכורה ומלכלכת, סרוחה ומטנפת. ונמצא הולד הנוצר מאותה טפה יסוד עכור ומטנף. ועליו נאמר: "והרה עמל וילד שקר" (תהלים ז, טו). ואם ימתין מלשמש עד הבקר, שהוא רעב, יחלש כחו, ולפי שהטפה חלושה יוליד חלש כמותו. לכן צריך אדם לכוון שעת החבור בחצי הלילה, שהיא שעה שנפשו מישבת עליו ושקטו טבעי הגוף מרתוח המזון שאכל ונזדכך הדם (*) וירדו השמרים למקומם הטבעי ויסודות האדם מסדרים בסדר נכון ולא בא עדין לידי חלישות.

נפש יהודה

וירדו השמרים. פסולת האוכל לכרס כטבע של אדם ותמצית הטוב נבלע באברים:

ולהוליד הזרע קדוש וטהור וחסד ובריא היו מדקדקים גם כן רבותינו, באמרו במסכת ברכות, פרקא קמא (ה, ב): תאני, אבא בנימן אומר: על שני דברים הייתי מצטער כל ימי וכו' ועל מטתי שתהא נתונה בין צפון לדרום, כדאמר רב חמא בר חנינא ואמרי לה אמר רבי יצחק: כל הנותן מטתו בין צפון לדרום הנין לו בנים זכרים, שנאמר: "ממתים ידד ה' וגו' וצפונד תמלא בטנם ישבעו בנים" וגו' (תהלים יז, יד). רב נחמן בר יצחק אומר: אף אשתו אינה מפלת נפלים, דכתיב הכא "תמלא בטנם" וכתיב התם "וימלאו ימיה ללדת" וגו' (בראשית כה, כד).

וכפי כונת האמת, ידוע הוא שאינו תלוי בנים זכרים ושללא יהיו נפלים בנתינת המטה. ואלמלי כן, כל בני עולם ידעו לעשות כן ולא תהא בת בעולם ולא נפל. אבל האמת, שהגדה זו היא כאחרות, הנאמרות במשל

וּבְרֵמִיזָהּ. וְהִנֵּה מְבֹאֵר, שֶׁהַקָּר הַחֲזָק לִפְאֵת צְפוֹן וְהַחֶסֶם לִפְאֵת דְרוֹם. וְהַמְשָׁמֵשׁ מִטָּתוֹ בְּהִיּוֹת גּוּפוֹ מִמְצָע בֵּין הַקָּר וְהַחֶסֶם, אִזּוֹ יוֹכְלוּ טְבַעְיוֹ לְנוֹחַ וְלֹא יִזְרִיעַ מֵהָר וְיִוֹכַל לְבַעַל בְּמֵתוֹן. וְאִזּוֹ הָאִשָּׁה מְקַדְמַת לְזֶרַע תְּחִלָּה וְנִמְצָא זֶרַע הָאִשָּׁה כְּדַמְיוֹן הַחֲמֹר וְזֶרַע הָאִישׁ, שֶׁבָּא אַחֵר כֶּד, כְּדַמְיוֹן הַיּוֹצֵר, שֶׁנּוֹתֵן הַצּוּרָה בְּחֲמֹר וְיָבֵא צוּרַת הַנֶּלֶד כְּמוֹתוֹ. וְזֶהוּ סוּד מֵה שֶׁאָמְרוּ: אִשָּׁה מְזַרְעַת תְּחִלָּה יוֹלְדַת זָכָר. וְגַם לִזֶּה כְּוִנּוּ בְּאִמְרָם: בְּשִׁכְר שֶׁמִּשְׁהִיוּ עֲצָמוֹן עַל הַבֶּטֶן הוֹיָן לְהוֹ בָּנִים זָכָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהִנֵּה נִחַלַת הַיְּבָנִים" (תְּהִלִּים קכז, ג).

וּכְבָר עוֹרְרָתִי בְּתַחֲלַת הַחֲבוּר, שֶׁכָּל הַפְּסוּקִים שֶׁהֵבִיאוּ רַבּוֹתֵינוּ לְבָרַר בָּהֶם דְּבָרִים אֵלוּ, אֵינֶם אֶלָּא אֶסְמִכְתָּא בְּעֵלְמָא, לְזָכַר בּוֹ הַדְּבָר שֶׁהִיא בְּרוּר לָהֶם מִצַּד אַחֵר, בְּקַבְּלָהּ, אוֹ בְּטַבַּע, אוֹ בְּעֵנֶן אַחֵר. נִמְצָא, כִּי מֵה שֶׁאָמַר "בֵּין צְפוֹן לְדְרוֹם" הוּא רוֹצֵה לֹאמַר, (*) מְמַזְג בֵּין הַקָּר וְהַחֶסֶם וְיָבֵא לְצִיר צוּרַת זָכָר. וּלְפִי שֶׁכָּל הַדְּבָרִים הַמְמַצְעִים הֵם חֲזָקִים וְטוֹבִים יוֹתֵר, לֹא יֵהָא הַנֶּלֶד נֶפֶל. גַּם יְדוּעַ לְפִי הַטַּבַּע, שֶׁהַרְחֵם הַמְמַזְגָּת בֵּין קָר לַחֶסֶם הִיא הָרָה וְיוֹלְדַת כְּסֻדָּר וְאִם הִיא קָרָה מְאֹד, אוֹ חֲמָה מְאֹד, לֹא נּוֹצֵר בָּהּ וְלֹד. וּלְפִי (*) שֶׁהַמְזוּג הַבִּינּוֹנִי שֶׁבְּרַחֵם לֹא הִיָּה בִּידּוֹ, הִיָּה מְדַקְדֵק בְּמִזְיָגוֹת זָרָעוֹ. וּלְפִי שֶׁבְּחֲצֵי הַלֵּילָה כְּבָר שֶׁקֵט הַגּוּף מֵרַתּוּחַ טַבַּע הַמְזוּן שֶׁאֶכֶל וּמְזֵג הַגּוּף עוֹמֵד צַח וְנָקִי וּבִינּוֹנִי קֹדֵם שֶׁיָּבֵא לִיַּדִּי קָרִירוֹת, הִיָּה מְדַקְדֵק בְּחֲצֵי הַלֵּילָה, כְּמוֹ שֶׁהִיא עוֹשֶׂה רַבִּי אֱלִיעֶזֶר.

נפש יהודה ממוזג. מעורב בקור ובחום בשוה ויסודותיו בשוה: שהמיזוג. רחם האשה אין ביד בעל להיותה במזג השוה בקור וחום:

גַּם בְּחֲצֵי הַלֵּילָה בְּרַב שֶׁקֵט רוּחַ מְעַרְבִית מֵתַחִיל לְנִשֵּׁב רוּחַ צְפוֹנִית, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ עַל כְּנוֹר שֶׁל דָּוִד, בְּפִסּוּק "חֲצוֹת לַיְלָה אֶקוּם לְהוֹדוֹת לְךָ" (תְּהִלִּים קיט, טב). עַל כֵּן בְּחֲצֵי הַלֵּילָה הוּא זְמַן מְמַזְג. וְאוּלַי, שֶׁזֶה הַחֶכֶם הִיָּה מְדַקְדֵק גַּם בְּהַנְהוּגוֹת וּבְמֵאֲכָלוֹת וּבְכָל דְּבָר, שֶׁיֵּהָא בּוֹ מְמַזְג יוֹתֵר לְתוֹעֵלַת גּוּפוֹ וּלְקִיּוּם זָרָעוֹ וְהִיָּה מְדַקְדֵק בְּמִזְיָג יוֹתֵר בְּשַׁעַת תְּשֻׁמִּישׁ בְּעֵבוּר הַטְּעָמִים הַנִּזְכָּרִים.

גַּם יְדוּעַ הוּא, שֶׁהָאִישׁ שֶׁנּוֹלָד מִטְּפָה קָרָה יֵהָיֶה לְעוֹלָם פְּתִי וְסָכָל, וּמִי שֶׁנּוֹלָד מִטְּפָה חֲמָה יֵהָיֶה בְּעַל כַּעַס וְחֲמָה, אֶף־עַל־פִּי שֶׁהוּא פִּקְחַת. וְעַל כֵּן, רַב מְמַזְרִים - פִּקְחִים, אֲבָל הֵם עֲזִי פָנִים וּשְׁטוּפִים בְּזָמָה לְרַב חֶסֶם טַפַּת הַזָּרַע אֲשֶׁר נוֹלְדוּ בָּהּ. וְהַנּוֹלָד מִטְּפָה מְמַצְעַת, בֵּין הַחֶסֶם לְקָר, יֵהָיֶה בְּעַל שֶׁכָּל מִיִּשָּׁב בְּדַעַת, יִקָּר רוּחַ אִישׁ תְּבוּנָה וְיֵהָא בְּמַדּוּתוֹ וּבְדַעַתוֹ מְעַרְבַת עִם הַבְּרִיּוֹת. וְעַל זֶה נֶאֱמַר: "וְנִתְּתָה לְאִמְתֶּךָ זֶרַע אֲנָשִׁים" (שְׁמוּאֵל א, יא), רוֹצֵה לֹאמַר, שֶׁיֵּהָיֶה מְמַצָּע וּבִינּוֹנִי לְקִיּוּם וּלְשִׁכָּל. וְעַל כֵּן אָמְרוּ בְּמִסְכַּת בְּרַכּוֹת, פָּרַק אֵין עוֹמְדִין (לא, ב): לֹא (*) אוּכְס וְלֹא (*) חוּר, לֹא (*) חֶכֶם וְלֹא טַפֵּשׁ, (*) לֹא אַרְוֶה וְלֹא גוֹץ. כָּל אֵלוֹ הַמַּדּוּת נְמַזְגוֹת בְּנֶלֶד בְּהִיּוֹת מְזֵג הַזָּרַע מְמַזְג בֵּין קוֹר לַחֶסֶם.

נפש יהודה | **אוכס**. שחור: חיור. לבן ביותר: חכס. יותר מדאי תמיה בעיני הבריות ומתוך כך מדברים בו ותשלוט בו עין הרע. וכן: לא ארוך ולא גוץ. קטן יותר מדאי אלא בגידול ובשכל כדרך העולם:

(*) גם, הַבֵּן הַמְּמָזֵג בְּיִסּוּדוֹת הוּא חִיוּנֵי יוֹתֵר בְּבִטּוֹן אָמוֹ וּבְחוּץ, גַּם אִם נוֹצֵר הַנּוֹלָד מְטַבֵּעַ מְמָזֵג, טַבֵּעַ הַרְחָס מְמָצֵעַ לֹא תַפִּיל, כְּאִשֶּׁר בְּהִיּוֹת הַפֶּלֶס בְּעֵין הַמְּשֻׁפֵּט בְּקוֹ הַשְּׁוֹה, לֹא יִטּוּ הַמַּאֲזֵנִים לְאַחַד מִן הַצְּדָדִין. אֲבָל בְּהִתְעוֹרֵר הַרְחָס לְאַחַד מֵהַקְּצוּוֹת, מְפַלְגֵת הַרְחָס לְחַס אוֹ לְקוֹר וּמְפַלְת הַנּוֹלָד. וְגַם, בְּסִבָּה זֹאת תֵּבֵא (*) לִידֵי רַעְבוֹן אוֹ תֵאָוֶה שֶׁלֹּא כְּרֵאוּי וּמְפַלְת הַנּוֹלָד. אֲבָל הַנּוֹלָד הַמְּמָזֵג נִקְרָא צְדִיק שְׁוֹה הַמְּזֻגִים מִן הַבִּטּוֹן וְאֵינוֹ נוֹפֵל קִדְם זְמַנוֹ, (*) אֲפִילוֹ בְּסִבּוֹת כְּאֵלוֹ, וְאֵינוֹ מְסַבֵּב לְאָמוֹ לְהִתְאַוּוֹת דְּבָרִים הַאֲסוּרִים וְגַם לֹא אוֹכְלִים מְשַׁחֲתִים הָעֶבֶר.

נפש יהודה | **גם הבן**. הנברא מזרע טוב אז יסודו טוב תחלת בריאתו וחיים טובים לו בבטן וכשנולד וחזק ובריא: **לידי רעבון**. אם טבעה קר או רחמה קר וכחוש ואין כח ברחם להקליט הולד ואם היא בטבעה יותר חום מתאוה לכל דבר והוא גרם להפיל הולד: **אפילו בסבות כאלו**. שיש לרחמה כן כשהזרע שבא ממנו הוא טוב ובכח אינה מפלת:

וּכְבֵר רְמִזוֹ לָנוּ ז"ל בְּתַרְי עוֹבְדֵי, בְּפֶרֶק יוֹם הַכַּפּוּרִים (יומא פב, ב), בְּאִמְרָם; הֵהִיא עֵבְרָא (*) דְּאוּרִיחָא. אֲתֵינָא לְקַמֵּיה דְּרַבִּי, אָמַר לָהּ: זִילו (*) (*) לְחִישׁוּ לָהּ דְּהֵאִידְנָא יוֹמָא דְּכַפּוּרֵי הוּא. לְחִישׁוּ לָהּ - וְלְחִישׁ; קָרִי עָלֶיהָ: "בְּטָרָם אֲצַרְךָ בְּבִטּוֹן יִדְעִיתִיךָ" (ירמיה א, ה). נִפְק מִינָה רַבִּי יוֹחָנָן. הֵהוּא עֵבְרָא דְּאוּרִיחָא. לְחִישׁוּ לָהּ - וְלֹא לְחִישׁ; קָרִי עָלֶיהָ: " (*) זֵרוּ רְשָׁעִים מִרְחָס" (תהלים נח, ד). נִפְק מִינָה שְׁבַתָּאֵי (*) אוֹצֵר פִּירֵי. נִמְצָא, דְּהֵהוּא דְּלְחִישׁוּ לָהּ וְלֹא לְחִישׁ נָטָה מִן הַקְּצָה הָאֲמָצְעִי וְהָיָה קְרוֹב לְהִיּוֹת נֶפֶל, לוֹיֵל שְׁהֵאֲכִילוּהָ דְּבַר אֲסוּר שְׁהִרִיחָה. וְאִם גַּם כֵּן הִרִיחָה אִם הַצְּדִיק, אֲף־עַל־פִּיכּוֹן חִזַּר לְפֶלֶס הָאֲמָצְעִי, לְפִי שְׁהָיָה מְמָזֵג וְהִרִיחַ בָּא אֲצֵלָה (*) מְצַד הַבְּהֻמוֹת שְׁלָהּ וְלֹא מְצַד הַנּוֹלָד. עַל כֵּן הָיָה מְצַטְעֵר אֲבָא בְּנִימִין עַל דְּבַר גְּדוּל כְּזֹה. וְהַרּוּצָה לְהוֹלִיד בְּנִים בְּעֵלֵי הוֹרָאָה מְמָזְגִים בְּכָל דְּבַר יִדְקָדֵק בְּזֹה.

נפש יהודה | **דאורחא**. ריח מאכל והתאוה לאכול ממנו ביום כפור ומעוברת היתה: **לחישו לה**. באזנה שיום כפור היום אולי תוכל להתאפק: **ולחיש**. קבלה הלחישוה ולא אכלה שפסק העובר מתאוותו: **זורו רשעים מרחס**. נעשו זרים ונתנכרו לאביהם שבשמים: **אוצר פירי**. קונה פירות לאוצר כדי למכור ביוקר להפקיע שערים: **מצד הבהמיות שלה**. מטבע חשק האכילה באדם מצד הגוף בשר ודם כמו בבהמה ולא באה לה התאוה מכח העובר על כן פסקה מה שאין כן בשניה שבא לה התאוה גם מכח העובר ולא פסקה עד שאכלה:

פרק שלישי [קפג]

דְּבַר בְּרוּר וְיָדוּעַ, כִּי כָפִי מְזוֹן כָּל דְּבַר כֵּן יִהְיֶה הַגּוּף הַנִּזּוֹן, וְלִפְיֵךָ, הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּרַחֵם עַל בְּנֵי נַח, הַתִּיר לָהֶם בְּהֻמוֹת וְחִיּוֹת וְעוֹפוֹת וְדָגִים, אֲף־עַל־פִּי שְׁהִיוּ יְכוּלִים לְהִיּוֹת נִזּוֹנִים מִתְּבוּאֹת הָאֲרֶץ, כְּמוֹ שְׁהָיָה מִיִּצִּירַת אָדָם עַד אוֹתוֹ זְמַן; אֲבָל בְּרֵאוֹתוֹ כִּי מְזוֹן הָאָדָם בְּהִיּוֹתוֹ מִתְּבוּאֹת הָאֲרֶץ, כְּמוֹ בְּעֵלֵי חַיִּים שְׁאִינָם מִדְּבָרִים, לֹא יִהְיֶה הַמְּזוֹן סוּעֵד כָּל כָּךְ לְקִיּוּם הַגּוּף

וגם לא יהא הדם ראוי כל כך לעורר חיות לנפש להשפיל, על כן התירה תורה לאדם לאכל ולזון בבעלי חיים האחרים.

נמצא שהיה רצונו, שיהא כל דבר נזון מהדבר שהוא תחתיו ונמצאו (*) הרבבות העולם עולות פסדר. (*) כי המקורות שואבים ונזונים מארבעה יסודות, והצמחים מן המקורות ומהיסודות, ובעלי חיים שאינם מדברים (*) מהצמחים והמקורות והיסודות, וחי המדבר נזון ומשתמש בשאינון מדברים וצמחים ובמקורות וביסודות. (*) וגם השכל שבגוף נזון ומשתמש ומתקיים כחי המדבר, שהוא נזון מכל הדברים האחרים ובכחו ובהשגתו ובפעלותו יוצא מן הכח אל הפעל. נמצא, שכל הדברים נעשים למזון זולתם, אותם שהם למעלה מהם, עד שהולכין מעלוי לעלוי על למעלה.

נפש יהודה **הרכבות העולם.** כל מה שהוא בעולם הוא מורכב זה על זה ומעורב זה בזה אף שאין ניכר המעורב רק מין אחד והן מינין הרבה מעורבים כמו קמח ומים ומלח נבלעו כולם בקמח ואין ניכר רק העיסה כן הד' יסודות אש רוח מים ועפר שהם בכולם ואינו ניכר והאחד מורכב וחשוב מחבירו כמו אש מרוח ורוח ממים ומים מעפר והם בארבעה דברים שהם חי ומדבר וצומח ודומם: **כי המקורות.** כל דבר שהוא מקור להיוצא ממנו כמו מהארץ יוצא צמחים ובהארץ הם הד' יסודות ונמצא הצמחים יניקתם מן האדם עם הד' יסודות והאדם האוכל הבהמות שהיא נזון מהם והם יסודותיה מקור הארץ מהד' יסודותיה כל הכח ויניקה בא אדם: **מהצמחים.** ניזונין בעלי חיים הבהמות והחיות האוכלים עשב השדה מהמקורות ומהד' יסודות שבהם ואדם אוכל הבהמה שאוכל הצמחים: **וגם השכל שבגוף.** הוא שכל חיוני שנברא בו לגופו כמו הבהמה ועל ידי המזונות שאדם אוכל הוא בכוחו בגופו ובאבריו ויכול לפעול כל מה שצריך לו והוא קיומו וחיותו כי אי אפשר לו לחיות בלא מזון ונמצא כל כח הנבראים באדם שאוכלים אותם:

וכשהיה רצון הבורא להבדילנו מן העמים להיות קדושים ולתת לנו תורה קדושה ומצוות וחקים ומשפטים צדיקים ולטהרנו מזהמת הנחש, שהוא טנוף התאוות, ולעשותנו עם חכם ונבון; ובראותו כי יש מזון שמוליד דם עכור ועב וטמא כמוהו ויש מזון שמוליד דם זך ונקי וטהור כמוהו - הבדילנו בתורתו מפמה מאכלות אסורות שאסר עלינו מפמה טעמים. וברוך יודע נסתרות אשר לפניו גלוי טעמי כל דבר ודבר, שלא לחנם אסרם על עמו אשר בחר בו.

ומן הנראה לעינים הוא, שאסר חלב ודם אפילו מהטהורים, בעבור (*) שמאטמין את הלב. ואסר החיות והעופות הדורסין, לפי שנראה שהם מעזים פניהם לדורס (*) כמותן. ואסר ארנבת ושפן וחזיר ודומיהם, בשביל שסותמין דרכי התבונה. ואסר דגים, שאין להם סנפיר וקשקשת, בעבור שגדלים ונזונים במים העכורים. ואסר שרצי הארץ והמים, לפי שמולידין מיני חלאים קשים ורעים. סוף דבר, לפניו הוא גלוי טעם כל דבר. ועל כלם אמר: "ולאתשקצו אתנפשותיכם בבהמה ובעוף" **ויקרא כ, כה.** גלה, שכל הדברים אלו האסורים, נתעבים ונמאסים ועושים דם רע מוכן לכמה פרעניות ומשקצין הגוף והנפש.

נפש יהודה **שמאטמין.** מסתמין הלב וגורמין לסתימת השכל: **כמותן.** כמו שהם עזי פנים לכך דורסין ואוכלין:

וימאחר שְׁדָם הָאָדָם נִהְפָּךְ לְטַפַּת הַזָּרַע, שֶׁהוּא יְסוּד וּבִנְיָן לְוָלָד הַנוֹלָד מֵאוֹתוֹ חֲבוּר, נִמְצָא כִּי כְּפִי מְזוֹן הָאֲבוֹת יִהְיֶה טָבַע הַבְּנִים. וְאוֹלֵי כִּי לָזֶה סְמִיכָה תוֹרָה לְפָרֶשֶׁת מְאֻכְלוֹת אֲסוּרוֹת וְלִפְסוּק "לְהַבְדִּיל בֵּין הַטָּמֵא וּבֵין הַטָּהוֹר" וְגו' (שם יא, מז) סְמוּךְ לוֹ: "אִשָּׁה כִּי תִזְרִיעַ" (שם יב, ב), לְלַמְדֵנוּ, שֶׁאִף־עַל־פִּי שֶׁהַמְזוֹן הַמְטַנֵּף מוֹלִיד דָּם עֹכוּר בְּאוֹכְלוֹ וּמִזִּיק לוֹ, יוֹתֵר הוּא מִזִּיק וּמְשַׁחִית לְזָרַע הַנוֹלָד מֵאוֹתָהּ טַפָּה (*). שֶׁנִּבְנֵנו כָּל יְסוּדוֹתֵינוּ עֲלֶיהָ. וְעַל כֵּן סְמִיךְ גַּם כֵּן מִצַּד אַחֵר פָּרֶשֶׁת נִגְעִים, לְהוֹדִיעֵנוּ, שֶׁאֵלּוּ יִבְדַּל הָאָדָם מִן הַמְאֻכְלוֹת הָרְעִים הוֹיֵן לוֹ בְּנִים הַגּוֹיִים וְיִטְהוּרִים וְאִם לֹא, הֲרִי נִגְעִים גְּדוֹלִים וְקָשִׁים מִתְחַדְּשִׁים עֲלֵינוּ וְגַם עֲלֵיהֶם, מִצַּד טַפַּת הַזָּרַע שֶׁהִיְתָה מִדָּם הַמְאֻכָּל הַמְשֻׁקָּץ.

נפש יהודה שֶׁנִּבְנֵנו כָּל יְסוּדוֹתֵינוּ. כָּל אַבְרֵי הוֹלָד מֵאוֹתוֹ הַטַּפָּה נְתִיסְדוּ:

וְאִף־עַל־פִּי שֶׁאֲסָרָה תוֹרָה כְּמָה מְאֻכְלוֹת אֲסוּרוֹת וְהַנִּיחָה כְּמָה דְבָרִים מִתָּרִים, (*). יֵשׁ הַפָּרֶשׁ גְּדוֹל בֵּין הַמִּתְתָּרִים, בְּבִרְיאוֹת וּבְחֻזֶק וּבְכָל דְבָר, כְּפִי שֶׁכְּתוּבוֹ חֲכָמֵי הַטָּבַע; לוֹיֵלֵי שֶׁהַתוֹרָה בְּחֻמְלָה עַל עֲמוֹ לֹא רָצְתָה לְגַזֵּר עֲלֵיהֶם גְּזָרָה שְׁלֵא יוֹכְלוּ לַעֲמֹד בָּהּ, עַד שֶׁמֶרַב אֶהְבְּתוּ לְיִשְׂרָאֵל, בְּכָל הַדְּבָרִים שֶׁאֲסָר לָהֶם - לְפִי שֶׁלְּפַעֲמִים מִתְאַוִּים בְּנֵי אָדָם לְאָכְלָם - הַתִּיר לָהֶם כְּדוּמָה לָהֶם, לְפִי שֶׁלֹּא יִשְׁאַר בְּנַפְשָׁם הַמִּתְאַוֶּה עֲלֵיהֶם רָשָׁם וּדְאָגָה בְּשִׁיכּוֹל לְבַא מֵאוֹתָהּ סִפָּה חֲלִי בְּאָדָם, כְּמוֹ שֶׁאֲמָרוּ הַרוֹפְאִים; וְעַל כֵּן הַתִּיר לָהֶם בְּדוּמִיָּה, כְּמוֹ שֶׁאֲמָרוּ בְּמִסְכַּת חֲלִין, פָּרַק כָּל הַבֶּשֶׂר (קט, ב): אֲמָרָה לִיָּה וְלִתְּאָ לְרַב נַחֲמֹן: כָּל מָה שֶׁאֲסָר לָנוּ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, כְּנִגְדוֹ הַתִּיר לָנוּ: אֲסָר דָּמָא, שְׂרָא כְּבָדָא; אֲסָר חֲלָב בְּהֵמָה, שְׂרָא חֲלָב חִיָּה; אֲסָר חֲזִיר, שְׂרָא (*). מוֹחָא דְשִׁבּוּטָא (מִין דג); אֲסָר גְּרִיתָא (עוֹף טַמֵּא), שְׂרָא (*). לִישְׁנָא דְכּוּרָא; אֲסָר דָּם נְדָה, שְׂרָא (*). דָּם טַהוֹר; אֲסָר אֶשֶׁת אִישׁ, שְׂרָא גְרוּשָׁה בְּחַיֵּי בַעֲלָהּ; אֲסָר אֶשֶׁת אַח, שְׂרָא יְבָמָה; אֲסָר גּוֹיָה, שְׂרָא יַפֶּת תַּאֲר - בְּעִינָא לְמִיכָל בְּשָׂרָא בְּחֲלָבָא. אֲמַר לִיָּה רַב נַחֲמֹן לְשִׁמְעִיָּה: זֵיל (*). זְוִיקוּ לָהּ כְּחֵלִי (פִּירוּשׁ: תֵּנוּ לָהּ כַּחַל בַּשְּׂפוּד).

נפש יהודה יֵשׁ הַפָּרֶשׁ. בֵּין הַמֵּאֲכָלִים הַמּוֹתָרִים, לֵאכּוֹל יֵשׁ בֵּהֶם שֶׁהֵם רַעִים לֵאכּוֹל אוֹתָם וְלִמָּה הַתִּירָם הַקַּב"ה שֶׁאִם יִתְּאוּה לְטַעֵם דְּבַר טַמֵּא יִטְעוּם בְּאוֹ שֶׁטַעֲמָם כֵּן וּמִשׁוּם הַטַּעֵם הֵם רַעִים מְכַל שֶׁכֵּן דְּבַר טַמֵּא עֲצָמוֹ וְהַמִּתְאַוֶּה אִם אֵינּוּ אוֹכֵל יֵבֵא לִידֵי חוּלִי עַל כֵּן יִפִּיק טַעֲמוֹ בְּהִיתֵר: מוֹחָא דְשִׁבּוּטָא. מִין דג וּמוֹחַ שְׁלוֹ טַעַם חֲזִיר בּוֹ וּכְבֵד טַעַם דָּם בּוֹ: לִישְׁנָא דְכּוּרָא. הַלְשׁוֹן שֶׁל אוֹתוֹ דג כְּטַעַם עוֹף הַטַּמֵּא הַזֶּה: דָּם טוֹהַר. מִי לֹאכְר וּפִי לְנִקְבָה שְׁנֵאמַר תֵּשֵׁב בְּדַמֵי טַהוֹרָה: זְוִיקוּלָה. לְצַלוֹת כַּחַל דְּדִי בְּהֵמָה שֶׁטַעַם בֶּשֶׂר וְחֲלָב בָּהּ:

וְכָל זֶה הָיָה בְּרַחֲמֵנוֹתָי עַל יִשְׂרָאֵל, שֶׁאִף־עַל־פִּי שֶׁהֵם קְדוֹשִׁים, כִּיִּיֵן שֶׁהֵם בְּנוֹיִים מִחֲמַר וְצוּרָה וְכָל אֶחָד יֵשׁ לוֹ כַּחַ מִתְאַוֶּה, שֶׁחוֹמֵד לְאָכּוֹל וְלְטַעַם כָּל מְאֻכָּל, וְגַם שֶׁטַבְּעֵי בְּנֵי אָדָם שְׁיֹתֵר מִתְאַוִּים בְּדְבָרִים שֶׁהֵם מִזְהָרִים עֲלֵיהֶם, עַל כֵּן הַתִּיר לָהֶם דְּגַמְתָּם לְיִשָּׁב וְלָנוּחַ בָּהֶם כְּנִתְּתָם.

אֲבָל נִשְׁאַר דַּעַת מְשֻׁכֵּל, בְּאוֹתָם שֶׁיִּבְחָרוּ הַדְּרָךְ הַיְשָׁרָה וְיִחַפְּצוּ לְהִיּוֹת טַהוּרִים וּפְרוּשִׁים, שֶׁיִּמְאַסּוּ אֶפִּילוֹ מִקְצַת דְּבָרִים הַמִּתְתָּרִים, שֶׁאֵינָם רְאוּיִים כָּל כָּךְ לְבִרְאוֹת הַגּוֹף, לְעַבּוּדַת הַבוֹרָא וּלְנִקּוּת הַדָּם וּלְצַלוֹל הַשִּׁכָּל,

כְּדֵי שְׂיִגְיֵעוּ לְמַעַלַת הַקְדוּשִׁים אֲנִשֵׁי שֵׁם. כִּי אֶחָד מֵהָעֲנָפִים שֶׁתְּלוּי בּוֹ הַדָּבָר הוּא בְּזָכוֹת הַמַּאֲכָלִים, שֶׁכֶּבֶר אֶמְרוּ חֲכָמֵי הַטְּבַע, (*) כִּי הַחִיָּה שֶׁהַמֶּרֶז נִמְשָׁךְ מִמֶּנָּה, מַאֲכָלָהּ "אֶלְסִנְבֵל". נִמְצָא, כִּי כִּפִּי טְבַע הַמְּזוּן יִמְשָׁךְ גּוֹף הַנְּזוּן, (*) אֶף־עַל־פִּי שֶׁכֶּבֶר יִצָּר וְנִתְגַּדֵּל בְּטַבַּע אַחֵר. וְכָל שָׂכָן מְזוּנוֹת הָאֵב וְהָאֵם, שֶׁבָּא מֵהֶם דָּמָם וְנִהְפֵךְ הַדָּם לְזָרַע, שְׂיִסִּיעַ הַמְּזוּן לְטַבַּע הַנְּזָד.

נפש יהודה **כי החיה.** שבא ממנה המור שמריח משום שהיא אוכלת עשב המריח פיזיים ק"ץ בל"א: **אף על פי.** שיש באדם וכן בכל חי טבע אחר כשאוכל אותו מאכל הוא מקבל טבעו של פעולת המאכל:

וְגַם הַמְּזוּן שֶׁתֹּאכַל הַמַּעֲבָרֶת כְּשֶׁנְּזוּן בּוֹ הָעֶבֶר יִסִּיעַ לְטַבַּעוֹ, כְּמוֹ שֶׁאֶמְרוּ בְּמִסְכַּת כְּתוּבוֹת, פֶּרֶק אֶף־עַל־פִּי (ס, ט): דְּאֶכְלָה חֶרְדָּלָה הוּוּ לָהּ (*) בְּנֵי זֵילְזַלְנִי, דְּאֶכְלָה (*) תַּחֲלִי הוּוּ לָהּ בְּנֵי דִילְנִי, דְּאֶכְלָה (*) מוּנִינִי הוּוּ לָהּ בְּנֵי מוּצִיצֵי עֵינָא, דְּאֶכְלָה (*) גְּרָגוּשְׁתָּא הוּוּ לָהּ בְּנֵי מְכוּעָרִי, דְּשִׁתִּיא שִׁיכְרָא הוּוּ לָהּ (*) בְּנֵי אוּכְמִי, דְּאֶכְלָה בִישְׂרָא וְשִׁתִּיא חֲמָרָא הוּוּ לָהּ (*) בְּנֵי בְרִיאִי, דְּאֶכְלָה בִיעֵי הוּוּ לָהּ בְּנֵי עֵינְנִי, דְּאֶכְלָה (*) כְּנָרִי הוּוּ לָהּ בְּנֵי חֲנִינִי, דְּאֶכְלָה (*) כְּרַפְסָא הוּוּ לָהּ בְּנֵי זִיוְתָאנִי, דְּאֶכְלָה (*) כְּסַבְרָתָא הוּוּ לָהּ בְּנֵי בִישְׂרָאנִי, דְּאֶכְלָה אֶתְרוּג הוּוּ לָהּ (*) בְּנֵי רִיחָנִי. בְּרִיתִיהָ דְשָׁבוּר מְלַכָּא אֶכְלָה בָּהּ אִימְתָא אֶתְרוּגָא וְהוּוּ מְסָקִי לָהּ לְקַמִּיהָ דְאַבוּהָ (*) בְּרִישׁ רִיחָנִי.

נפש יהודה **בני זילזלני.** רעבתנין זולל וסובא: **תחלי.** מין ירק כרשין. ויש אומרים תמרים שלא בישלו הוּוּ לָהּ בְּנֵי דִילְפָנִי עֵינֵיהֶם זולפות מים תמיד: **מוניני.** הרגילה לאכול דגים קטנים הוּוּ לָהּ בְּנֵי מוּצִיצֵי עֵינֵי פורחות ונעות תמיד: **גרגושתא.** אדמה שעושין ממנה כלי חרס בנים מכוערים אין להם פרצוף פנים נאה: **בני אוכמי.** שחורים: **בני בריאי.** חזקים בכח: **דאכלה ביעי.** ביצים בני עיני עיניהם גדולות: **כורי.** דגים בני חניני בעלת חן: **כרפסא.** מין ירק זיונתי זיווּם ותוארם יפה: **כסברתא.** מין זרע והוא גליאנד"ר בל"א בני בישרני בעלי בשר: **בני ריחני.** מריחים כאתרוג: **בריש ריחני.** שהיתה מריחה יותר מבשמו:

לְמַדְנוּ, שֶׁהַרוּצָה לְהוֹלִיד בְּנֵים הַגּוֹנִים וּבְרִיאִים יִבְחַר הָרְאוּי וְהַנְּקִי מִן הַמְּזוּנוֹת. וְאֶפִּילוּ מֵאוֹתוֹ הָרְאוּי אֵל יִקַּח כְּדֵי מְלוּי הַגּוֹף, רַק דָּבָר בֵּינֵנוּ שִׁיּוּכַל הַטְּבַע לְטַחֲנוֹ וְיִתְהַפֵּךְ לְדָם נָקִי וְטָהוֹר, כִּי בְהִיּוֹת הַמַּאֲכָל מוּסָף בְּאַצְטוּמָכָא, אֶף־עַל־פִּי שִׂיְהִיָּה מִן הַדָּבָרִים הַהַגּוֹנִים, הִנֵּה רְבוּיָו יִגְרַם שֶׁלֹּא יִהְיֶה נְטָחֹן כְּרְאוּי לְהוֹלִיד דָּם זָךְ וְיִפְסַד בְּאַצְטוּמָכָא וְיִחְזַר רַע וּמְטַנֵּף יוֹתֵר מֵאוֹתוֹ שֶׁבָּא מֵהַדָּבָרִים הַגְּסִים. וְעַל כֵּן רְאוּי לְזַהֵר (*) בְּאִיכוֹת וּבִשְׁעוֹר.

נפש יהודה **באיכות.** איך ואיזה מאכל הוא הטוב וכשיעור ואפילו הכי לא יאכל יותר מכשיעור שדרך לאכול ולא יזיקו:

וְאִם מְצִינּוּ בְּכָל אָדָם שֶׁמִתְעַנֶּה כְּמָה תַעֲנִיּוֹת וְיִסְבֵּל כְּמָה עֲנוּיִים וְסִגּוּפִים לְמַעַן חַיֵּי גּוּפוֹ וְחַיֵּי בְּנֵיו, מֵהַ יַעֲשֶׂה בְּמוּסָר הַזֶּה, שֶׁאֵין בּוֹ (*) שׁוּם עֲנוּי. וְהָאִישׁ הַחֲכָם עֵינָיו בְּרִאשׁוֹ וְיִבְחַר הַדָּרָךְ הַטּוֹבָה לוֹ וּלְזָרְעוֹ, וְשִׁמַּע חֲכָם וְיוֹסִיף לְקַח.

נפש יהודה **שום עינוי.** כשיאכל טוב המאכל ודי ספוקו:

פרק רביעי [קפד]

בְּכֹונֶת הַחֲבוּר הוּא תְלוּי עֵקֶר הַדָּבָר. וּבְזֶה רְמִזוּ רַבּוֹתֵינוּ בְּאִמְרָם: הֲרַהוּרִי עֲבָרָה קָשִׁים מֵעֲבָרָה. וְהוּא, (*) לְפִי שֶׁהַכּוֹנֵה הִיא פְּעֻלָּה נִפְשִׁית (*) וְהַמְעַשֶּׂה הוּא דָבָר חֲמָרִי. וְהַבּוֹרָא יִתְבָּרַךְ נִתֵּן כֹּחַ בְּשִׁכְלֵ הָאָדָם לְהוֹלִיד אָדָם אוֹ דָבָר אַחֵר אִם יִדַע בְּסִפְרֵ יִצִּירָה, כְּמוֹ שֶׁאִמְרוּ בְּסִנְהֶדְרִין, פָּרַק אַרְבַּע מִיתוֹת (סה), ג: אָמַר רַבָּא: (*) אִי בְּעֵי צְדִיקִי (*) בְּרוּ עֲלֵמָא, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי אִם-עֲוֹנֹתֶיכֶם הִיוּ מִבְּדִלִים בֵּינֵיכֶם לְבֵין אֱלֹהֵיכֶם" (שְׁעִיָה נט, ב). רַבָּא (*) בְּרָא גְבָרָא, שֶׁדָּרִיָה לְקַמִּיָּה דְרַבִּי זִירָא, הָוָה קָא מְשַׁתְּעֵי בְּהַדְיָה (*) וְלֹא קָא מְהַדְרֵי לִיה. אָמַר לִיה: (*) דָּמֹן חֲבַרְיָא אָתָּה, תּוּב לַעֲפָרִיךְ. רַב חֲנִינְיָא וְרַב אוֹשְׁעִיָא יִתְבִּי וְעַסְקִי בְּסִפְרֵ יִצִּירָה כָּל מַעְלֵי שֶׁבִּתְּא וּמְבָרוּ לְהוּ (*) עֲגָלָא תַלְתָּא וְאֶכְלִי לִיה. וְאִין זֶה דָּבָר אֲסוּר, שֶׁכָּפַר אִמְרוּ עָלָיו: מִתֵּר לְכַתְּחֵלָה, כְּדָרַב חֲנִינְיָא וְרַב אוֹשְׁעִיָא דָּכַל מַעְלֵי שֶׁבִּתְּא וְכוּ'.

נפש יהודה לפי שהכוונה. של אדם היא פעולה נפשית שמשכיל ומחשב בנפשו ובשכלו איך שיצא המחשבה מכח אל הפועל: והמעשה הוא. פעולת המחשבה שפועל בגופו ועושה דבר גשמי מחומר ועפר ממשות: **אי בעו צדיקי.** להיות נקיים מכל עון: **ברו עלמא.** שנאמר כי אם עוונותיכם היו מבדילים הא אם לא היה בהן עוונות אין כאן הבדלה: **ברא גברא.** על ידי ספר יצירה שלמד צירוף אותיות של שם: **ולא קא מהדר ליה.** שלא היה בו דבור: **דמון חבריא את.** מהחכמים שיוצרים אדם אתה כי אף על גב שבראו אדם לא היו יכולין ליתן בו דבור: **עגלא תלתא.** עגל כבן שלש שנים:

וְגַם נִתֵּן כֹּחַ בְּדַמְיוֹן הָאָדָם לְהוֹלִיד כְּיוֹצֵא בּוֹ בְּדָבָר שֶׁהוּא מְדַמָּה. וְדָבָר זֶה מְבֹאָר גַּם כִּן מִצַּד הַטְּבַע אֶפִּילוּ בְּבַהֲמוֹת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּצֹאן שֶׁל לֶבֶן שֶׁהָיָה רוֹעֶה יַעֲקֹב, שֶׁהָיוּ מְדַמּוֹת בְּמִקְלוֹת וְעוֹשׂוֹת בְּדַמּוֹתָן, (*) אֵף שׁוֹכְנֵי בְּתֵי הַשִּׁכָּל, שֶׁכָּפִי טַבָּעִם מוֹלִידִים בְּדַמְיוֹנָם.

נפש יהודה אף שוכני בתי השכל. האדם שיש לו שכל יותר מבהמה שיכול לפעול על ידי מחשבתו ודמיונו:

וְהֵנָּה בְּהַתְּחַבֵּר הָאָדָם אֶל אֲשֶׁתּוֹ, אִם דְּמִיוֹנוֹ וּמַחְשְׁבוֹתָיו עֲסוּקִים בְּדַבְּרֵי חֲכָמָה וּמִדּוֹת טוֹבוֹת וְהַגּוֹנוֹת וּבְצַנְיָעוֹת, הֵנָּה אוֹתוֹ הַדְּמִיוֹן שֶׁבְּמַחְשְׁבָתוֹ יֵשׁ בּוֹ כֹּחַ לְצִיר הַצּוּרָה בְּטַפַּת הַזָּרַע כְּפִי שֶׁהָיָה מְדַמָּה בְּשַׁעַת הַחֲבוּר בְּלִי סִפְק. וְגַם מְצִינּוּ בְּנִסְיוֹן בְּרוּר, שֶׁהַדְּמִיוֹן פּוֹעֵל בְּאָדָם תְּכוּנָה נִרְאִית לַעֵין, כִּי הָאָדָם שֶׁנֶּשְׁכּוּ כְּלָב שׁוֹטָה וְחָלָה מֵאוֹתָה נִשְׁיכָה, בְּכַח הַדְּמִיוֹן שֶׁמְדַמָּהוּ בְּרַעֲיוֹנוֹ, כָּל מִים שֶׁיִּקְרִיבוּ לְפָנָיו מְדַמָּה שֵׁישׁ בָּהֶם כְּלָבִים שׁוֹטִים. וְעַל כֵּן צוּי הַרוֹפְאִים שֶׁיַּעֲשׂוּ לוֹ שֶׁפּוֹפְרֵת לְשִׁתּוֹת בָּהּ, כִּדִּי שֶׁלֹּא יִרְאֶה הַמִּים. וְעוֹד דָּבָר גָּדוֹל פּוֹעֵל דְּמִיוֹנוֹ אֶפִּילוּ לְרֵאוֹת עֵינֵי בְּנֵי אָדָם, שֶׁכָּכֵל שֶׁתֵּן שֵׁישֵׁתִין נִרְאִין בּוֹ דְמוֹת כְּלָבִים דְּקִים עַד מֵאֵד וְאִם יַעֲבִירוּ הַשֵּׁתֵן בְּמַסְנַנֶּת לֹא נִשְׂאָר בּוֹ שׁוּם דָּבָר. עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שֵׁישׁ כֹּחַ בְּדַמְיוֹן הַפּוֹעֵל לַפְּעֹל בַּעַת הַיִּצִּירָה. וְלָזֶה עוֹרְרוּ בְּאִמְרָם, פָּרַק מִי שְׁמִתּוֹ (בְּרַכּוֹת כ, א) וּבְבָבָא מְצִיעָא, פָּרַק הַשׁוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֵלִים (פד, א): רַבִּי יוֹחָנָן הָוָה אֶזְיֵל וַיְתִיב אֲשַׁעְרֵי טְבִיָּה. אָמַר: כִּי סִלְקוֹן וְאֶתֵּן בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל (*) לִיסְתַּכְּלוֹן בֵּי, דְּלִיהוּ לְהוּ בְּנֵי רַבָּנָן וְשִׁפְרָן כּוֹתֵי וְכוּ'. נִמְצָא, שֶׁהַחֲסִיד הַזֶּה, בִּיָּדְעוּ שֶׁבְּמַחְשְׁבָה אֲשֶׁר בְּדַמְיוֹן

האשה תסיע לצורת הולד, הנה עושה זה כדי לסבב שירבו חכמים בישראל.

נפש יהודה ליסתכלן בי. אבל הוא לא היה מסתכל בהן ולא ידע אם אשה יוצאה ומסתכלת בו כי היה עוצם עיניו ולא שהנשים היו רואין בפניו בעיון רק דרך הסתכלות כשעוברין לפניו כאדם שפוגע בדבר דרך הילוכו ומתוך שהיו מכירין ביפיו היו זוכרין בו :

ומאחר שפועלת המחשבה באשה, אף-על-פי שיצא זכר, שהיא מזרעת תחלה (*) ונותנת החמר, כל שכן באיש, שהוא נותן הצורה, שיפעל דמיונו בולד. לפיכך צריך כל אדם לנקות מחשבותיו והרהוריו ולזכותם בשעת תשמיש. ויפנה מחשבתו מכל הרהור רע. רק יחשב במעלת הצדיקים והטהורים אנשי מדע ובדברים הקדושים. ואותן המחשבות יחולו על טפת הזרע. ואם ישמח את אשתו בדבר מצוה וישמחנה בדברים המשמחים את הלב וידבר עמה בדברים טהורים וזכים ולא בדברי נבלה ושיחה קלה, כדי שתהיה גם היא מסכמת ומצטרפת למחשבות זכות וטהורות, אז תתקשר מחשבתם כאחד ויהיו שניהם אחדים בדבר המצוה ותהיה שכניה שרויה ביניהם ויולידו זרע כפי הצורה הטהורה שצירו.

נפש יהודה נותנת החמר. טפת הזרע הראשון הוא כחמר שעושין ממנו הכלי והזרע שבא על הזרע הוא נותן צורה לזרע ראשונה להיות ולד :

ודבר פשוט הוא זה גם בעיני (*) חכמי המחקר, כי כפי המחשבה וההרהור שיעבר על לב האדם ואשתו בשעת חבורם יהיה הולד מוכן ומציר. וכבר הביאו ראיה מההיא מטרונייתא, שילדה בן שחור והיתה היא והמלך לבנים עד מאד. וחשב המלך להרגה, שחשד עליה שזנתה. עד שבא חכם אחד ואמר: שמה הרהרה בשעת תשמיש באדם שחור. ובדקו ומצאו צורות שחורות במשכיות אותו החדר ששמשו בו. ואמרה, שהיתה מסתכלת באותן צורות ומרהרת בהן בעת החבור. וזהו כענין מקלות של יעקב.

נפש יהודה חכמי המחקר. החוקרים אחרי דברים טבעיים ומקריים :

ודברים אלו הם מופת לדבר, כי מי שיהרהר בדברים טובים וטהורים ונקיים בשעת תשמיש, חל אותו הרהור על טפת הזרע ומציר בו טהרה וחכמה וטובה, ועליו נאמר: "בטרם אצרך בבטן ידעתיך" [\(ירמיה א, ה\)](#), לפי שהשכינה ומדותיה היתה עמו. ואם יהרהר בדברי זמה ועברה, וכל שכן אם ישם דעתו באחרת, הנה הולד מיסד על יסוד רשע וכעור ועתיד להיות רשע מטנף. ועליו נאמר: "זרו רשעים מרחם" וגו' [\(תהלים נח, ד\)](#). בלתי אם ייגע הבן מאד לשבר צרו הרע בכל יום ויהיה בעל תשובה בדחק גדול מאחר שיצרו רע.

ועל זה אמרו רז"ל כל מה שהביאו, על הנושא אשה לשם יפי או לשם ממון או לשם פונה אחרת שלא יהא לשם שמים. ואמרו עליו, שפוסל את זרעו, כדאיתא לעיל, בפרק ד מהחלק השני (סימן קעא), לפי שבשעת חבורם

מִהֲרָה בְּדַבְרִים שֶׁהִיְתָה פּוֹנֵתָם בָּהֶם וְנוֹלָד מֵאוֹתוֹ הֲרָהוּר בֶּן נֶכְרִי וְזָר.
וְעָלְיוֹ נֹאמֵר: "כִּי־בָנִים זָרִים יִלְדוּ" (הושע ה, ז).

וּלְפִי שְׁלִפְעָמִים אֶחָד מֵאֶלֶף, (*) אֶף־עַל־פִּי שֶׁבְּזוּיֹג לֹא הִיְתָה הַפְּנִיָּה שְׁלֵמָה, חוֹזְרִין לְמוּטָב וּמִתְפַּוְּנִין בְּחַבּוּרָם לְטוֹבָה, אוֹלֵי שֵׁי־צֵאוּ מֵהֶם בָּנִים הַגּוֹנִים מֵאוֹתָהּ הַיְצִיָּרָה שֶׁהַפְּנִיָּה הִיְתָה טוֹבָה. וְגַם לְפַעְמִים מִי שֶׁנִּשְׂאָ אִשָּׁה לְשֵׁם שָׂמִים, אוֹלֵי שֶׁפַּעְמִים תִּקְוָה עָלָיו יִצְרוּ, אוֹ עַל הָאִשָּׁה וְאֶחָד מֵהֶם (*) חָשַׁב דָּבָר אַחֵר בְּשַׁעַת תְּשֻׁמִּישׁ וְיִצֵּא מֵאוֹתוֹ חַבּוּר בֶּן שְׂאִינוֹ הַגּוֹן, וְעַל כֵּן מְצִינוּ בְּמַעוֹט אֶחָד מֵאֶלֶף צְדִיק בֶּן רָשָׁע וְגַם רָשָׁע בֶּן צְדִיק. וְלֹא יִקְרָה זֶה בְּכָל בְּנֵי אֵלָּא בְּקִצְתָם. אֲבָל דְּבָרוֹ חֲכָמִים בָּרַב, שֶׁפְּנִיָּת הַזּוּיֹג הִיא שְׁעִמְדָה לְאָדָם בַּעַת הַחַבּוּר. אֲבָל בְּרוּר וְיָדוּעַ הוּא, שֶׁפְּנִיָּת הַחַבּוּר מְצִיָּרָת צוּרַת הַיֶּלֶד הַנוֹצֵר (*) וְאֶחָד מֵאֶלֶף לֹא תִטָּה לְשׁוּם צַד אַחֵר, זוֹלָתִי אִם יִתְהַפֵּךְ הַיֶּלֶד מְטַבְּעוֹ לְהַפְכוֹ בְּכַח הַמוּסָר וְהַגְּדוּל וְהַמְדוּת וּבַעֲמַל גְּדוּל עַד שֶׁפּוֹשֵׁט צוּרָתוֹ וְלוֹבֵשׁ צוּרָה אַחֶרֶת. וְעַל כֵּן אָמְרוּ ז"ל: בְּמָקוֹם שֶׁבַעֲלִי תִשׁוּבָה עוֹמֵדִין אֵין צְדִיקִים גְּמוּרִים יְכוּלִים לַעֲמֹד, וַיֵּשׁ אוֹמְרִים: אֵין עוֹמְדִין, לְפִי שְׁזֶה דוֹחֵק עֲצָמוֹ בְּדוֹחֵק גְּדוּל לְחִסוֹת תַּחַת פְּנִי הַשְּׂכִינָה וּמְצַטְעֵר בְּהַחֲלִיף טַבְּעוֹ שְׁנוֹצֵר בּוֹ לְטַבֵּעַ אַחֵר, יוֹתֵר מֵאוֹתוֹ (*) שְׁנוֹצֵר בְּכִשְׁרוֹת וּבְטַבְּעוֹ אֵינוֹ מִתְאַוֶּה לְשׁוּם דְּבָר מְזֵהָר.

נפש יהודה אֶף עַל פִּי שְׁבִזּוּגִים. בַּתְּחִלָּה כּוֹונֵתָם רַק לְהַנְאִתָם חוֹזְרִין לְמוּטָב אַחֵרֵי כֵן לְהִיּוֹת כּוֹונֵתָם לְשֵׁם שָׂמִים לְמִצּוֹת פְּרוּ וּרְבוּ: חֲשַׁב דְּבָר אַחֵר. שֶׁהוּא עֵבִירָה כַּגּוֹן בְּאִשָּׁה אַחֶרֶת אוֹ הִיא בְּאִישׁ אַחֵר: וְאֶחָד מֵאֶלֶף לֹא תִטָּה לְשׁוּם צַד. שֶׁלֹּא יִהְיוּ הַנוֹלָדִים כְּמוֹתָן כְּמוֹ שֶׁנֹּאמַר מִרְשָׁעִים יֵצֵא רָשָׁע: שְׁנוֹצֵר בְּכִשְׁרוֹת. מִי שְׁנוֹצֵר מִטַּפְּהַ כְּשֶׁרָה וּבְטַבְּעַ טוֹב בּוֹדֵאֵי אֵינוֹ מִתְאַוֶּה לְדַבֵּר הַמוֹזָהָר מִמֶּנּוּ וְאִסוּר לוֹ:

וְזוֹ הִיְתָה מַעֲלַת אֲבָרָהִם אֲבִינוּ, עָלָיו הַשְּׁלוֹם, עַל כָּל הָאַחֲרִים, לְפִי שֵׁי־צֵא (*) מִתְרַח וּמֵאֶלָּיו הַכִּיר בּוֹרְאוֹ וְקִדְּשׁ שְׁמוֹ בְּרַבִּים. וּמֵאֲהַבַת הַשֵּׁם יִתְבַּרְךָ עֲמֵד בְּכַמָּה נְסִיוֹנוֹת וְהַחֲלִיף יְסוּד טַבְּעוֹ וְהָרַס אֲמוּנַת אָבִיו, שֶׁהִיְתָה יְסוּד בְּנֵינוּ, וּפְרָסָם בְּעוֹלָם (*) אֲמוּנָה אֲמִתִּית חֲדָשָׁה שֶׁהוֹצִיא מִדַּעְתּוֹ וְלֹא לְמִדָּה מֵאֲבוֹתָיו. וְעַל זֶה שֶׁבַח הַשֵּׁם לְיִשְׂרָאֵל בְּזִכְרוֹתוֹ, בְּאוֹמְרוֹ: "זָרַע אֲבָרָהִם אֲהַבִּי" (ישעיה מא, ח), שֶׁנִּכְנַס מֵאֲהַבָּה תַּחַת פְּנִי הַשְּׂכִינָה. וְהוּא יִתְבַּרְךָ הַגִּינוּ מִכָּל הָאֲמוֹת אֲשֶׁר סָתַר אֲמוּנָתָם. וְעַל כֵּן תִּקְנוּ "מִגּוֹן אֲבָרָהִם".

נפש יהודה מִתְרַח. וְהִיְתָה טַבְּעוֹ לְהַתְּאוֹוֹת רַע כְּאֲבִיו: אֲמוּנָה. אֲמִתִּית וַחֲדָשָׁה שֶׁלֹּא הִיוּ מֵאֲמִינִים רַק בַּעֲבוּדַת כּוֹכְבִים וּמְזֻלוֹת וְהוֹצִיא אֲבָרָהִם וְהַשִּׁיג מִדַּעְתּוֹ אֲמוּנַת הַיְחוּד:

(*) וְכֵן אוֹלֵי יִקְרָה לְמִי שֶׁיִּתְחִיל הַזּוּיֹג שֶׁלֹּא לְשֵׁם שָׂמִים וְאַחֵר כֵּן יִהְיֶה הַחַבּוּר נְאוֹת, אוֹ הַנוֹלָד יִכְנִיעַ טַבְּעוֹ הָרַע לְמוּטָב, אֵלָּא שְׁזֶה יִהְיֶה לְאֶחָד מֵאֶלֶף. וְדְבָרוֹ חֲכָמִים בָּרַב, שֶׁמֵּה־זוּיֹג הָרַע יָבֵא חַבּוּר מְכַעֵר וְיִצֵּא הַיֶּלֶד מְטַנֵּף, כְּדִכְתִּיב: מִבֶּטֶן אָרוּר לֹא יֵצֵא בְרוּךְ.

נפש יהודה וְכֵן. כְּמוֹ שֶׁאִירַע לְאֲבָרָהִם:

וְלָמָּה נִסְמְכָה פְּרִשְׁתַּת בֶּן סוּרֵר וּמוֹרָה וּפְרִשְׁתַּת תְּלוּי לְפָרֶשֶׁת יִפְתַּת תְּנָאָר? לְהוֹדִיעַ, כִּי מֵאִשָּׁה יִפְתַּת תְּנָאָר, לְקוּחָהּ בְּשִׁבְיָה לְשֵׁם יִפִּי וְזִמָּה, לֹא יֵצֵא אָדָם

כָּשֶׁר אֶלֶּא בֶן סוֹרֵר וּמוֹרֵה רְאוּי לְאַרְבַּע מִיתוֹת בֵּית דִּין. וְלֹא לְחֹנֵם אֶרֶע לְדוֹד עֵינָן תִּמָּר וְאַבְשָׁלוֹם, שֶׁכָּבֵר אָמְרוּ, כִּי שִׁנְיָהֶם בְּנֵי יִפְתַּ תֵּאָר הָיוּ. וְכָל זֶה גוֹרֵם הַהֲרָהוּר לְהוֹלִיד כִּיּוֹצֵא בּוֹ בְּאוֹתָהּ הַצּוֹרֵה, לוֹיֵלִי שֶׁהִתִּירָה תוֹרָה לְמַלְאֵת תַּאֲוָתוֹ פֶּעַם אַחַת, כְּדִי שֶׁלֹּא יָבוֹא בְּתַאֲוֹת יָצְרוּ (*) לְטַבַּע בְּטִיט הָעֶכוּר וַיֵּצֵא לְתַרְבוּת רָעָה.

נפש יהודה ליטבע בטיט העכור. כינוי לניאוף שקשה לפרוש עד שלסוף כופר בעיקר:

אָבֵל מֵהַזְיוּג וְהַחֲבוּר אֲשֶׁר בּוֹ הַפְּגוּנָה טוֹבָה וְלֵשִׁם שְׂמִים יֵצֵא הַפְּרִי טוֹב וְנֵאוֹת וְהוּא רְאוּי לְחַיֵּי הַגּוּף וְהַנַּפֶּשׁ. וְעַלּוֹ נֶאֱמַר: "פְּרִי צְדִיק עֵץ חַיִּים" (משלי יא, ט). לְפִי שְׂמֵחַ שֶׁבֶת הַצְּדִיק נִקְשָׁרֶת בְּעֵלְיוֹנִים וּמוֹשְׁכוֹ לְמַטָּה וְנִקְשָׁר הָאוֹר הַבְּהִיר בְּטַפְתּוֹ וְהַנוֹצֵר מִמֶּנָּה חוֹזֵר לְעֵלוֹת לְאוֹתוֹ מְקוֹם שֶׁחֲצַב מִמֶּנּוּ, בְּדַמְיוֹן קְלוּחַ הַמַּיִם הַנִּמְשָׁךְ מִמְּקוֹם גְּבוּהָ לְמְקוֹם נְמוּךְ, יוֹכֵל לְעֵלוֹת בְּכַחוֹ לְמְקוֹם גְּבוּהָ אַחַר שְׁוֵה לְגְבוּהָ, שֶׁיֵּצֵא מִמֶּנּוּ. וְכֵן יֵשׁ כַּח בְּמִחְשַׁבֶּת הָאָדָם, אֲשֶׁר בָּאָה (*) מִמְּקוֹר הַנַּפֶּשׁ הַשְּׂכֵלִית שֶׁנִּמְשָׁכָה מִן הָעֵלְיוֹנִים, לְחֹזֵר וְלְעֵלוֹת וְלַהֲגִיעַ עַד מְקוֹם מוֹצְאָהּ.

נפש יהודה ממקור הנפש השכלית. שהיא הנשמה הקדושה וכמו שהוא מושך הוא עולה כנגדו כדמיון משיכת המים שאמר:

וְכַךְ הָיוּ נוֹהֲגִים הַחֲסִידִים הָרֵאשׁוֹנִים, כִּי לְעוֹלָם הִיָּתָה מִחְשַׁבְתָּם נִדְבָקֶת בְּעֵלְיוֹנִים וְנִקְשָׁרֶת בְּשֶׁכַל הַפּוֹעֵל, עַד שֶׁהָיוּ מוֹשְׁכִים (*) הָאוֹר הַבְּהִיר לְמַטָּה וּמוֹסִיפִין בְּרָכָה בְּכַח מִחְשַׁבְתּוֹ בְּדַבְרִים שֶׁהָיוּ חִפְצִים וְרוֹאִים שֶׁהִיא הַצָּרָף בָּהֶם לֵשִׁם שְׂמִים. וְזֶהוּ סוּד צִפְחַת הַשָּׁמֶן שֶׁל אֱלִישָׁע וְכַד הַקֶּמַח שֶׁל אֱלִיָּהוּ וּדְבָרִים אַחֲרֵים רַבּוֹ מְלֻסְפֵר, כִּשְׁהָיוּ נוֹתְנִין פְּגִיָּה וּמִחְשַׁבְתָּם לְטוֹבָה וְהִיא מִתְבָּרָךְ. וְלַפְעָמִים נוֹתְנִין בּוֹ עֵינֵיהֶם לְכָלוֹת בְּעֵנְשׁוֹ וְהִיא כְּלָה וְנִפְסָד. וְזֶהוּ סוּד "כָּל מְקוֹם שֶׁנִּתְּנוּ חֲכָמִים עֵינֵיהֶם - אוֹ מִיתָה אוֹ עֵינִי". וְגַם מֵה שֶׁאָמְרוּ: נָתַן עֵינָיו בּוֹ וְנִעְשָׂה גֵל שֶׁל עֲצָמוֹת.

נפש יהודה האור הבהיר. על ידי רוח הקודש שהיה בהם על ידי נשמות קדושים נוספות על נשמתו היו ממשיכין הברכה למטה על ידי מחשבתן הטהורה:

סוּף דְבָר: בְּדַבּוּק מִחְשַׁבְתָּם לְמַעְלָה הִיָּה בָּהֶם כַּח לְעֵשׂוֹת כָּל כְּוִנָּתָם, אִם טוֹב וְאִם רָע. וְזֶה הִיָּה בְּעֵת הַפְּרֻדָּם מִן הַגּוֹפְנִיּוֹת אֶל הַמְּשַׁכְּלוֹת. אָבֵל אֲבוֹתֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים עָלֵיהֶם אָמְרוּ, כִּי אֶפְלוּ כִּשְׁהָיוּ עוֹסְקִים בְּצַרְכֵי הַגּוּף כָּל כְּוִנָּתָם הִיָּתָה לֵשִׁם שְׂמִים וְלֹא הִיָּתָה מִחְשַׁבְתָּם נִפְרָדֶת מִן (*) הָאוֹר הָעֵלְיוֹן אֶפִּילוֹ רָגַע. וּמִתּוֹךְ כֵּךְ זָכָה יַעֲקֹב לְהוֹלִיד שְׁנַיִם עֶשֶׂר שְׁבָטִים, כָּלֶם צְדִיקִים גְּמוּרִים, תְּמִימִים (*) בְּדַמְיוֹן סְדְרֵי עוֹלָם וּבְדַמְיוֹת הַמַּעְרָכֶת הָעֵלְיוֹן, לְפִי שֶׁלֹּא הִיָּתָה מִחְשַׁבְתּוֹ נִפְרָדֶת מִן הָאוֹר הָעֵלְיוֹן אֶפִּילוֹ בְּעֵת הַחֲבוּר וְהַתְּשֻׁמִּישׁ. וְלִכְךָ אָמַר שְׁלֹמֹה: "בְּכָל דְרָכֶיךָ דַּעְהוּ" (משלי ג, ו). וְדַרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ: אֶפִּילוֹ לְדַבֵּר עֲבָרָה. רוֹצֵה לֹאמֵר, אֶפִּילוֹ בְּצַרְכֵי הַגּוּף, שֶׁהֵם נִקְרָאִים עֲבָרָה כְּנֶגֶד הַמְּשַׁכְּלוֹת.

נפש יהודה האור העליון. השכינה שהיו נותנין נגד עיניהם שמלא כל הארץ כבודו: **בדמיון סדרי עולם**. שייב חדשים בשנה גזר הקב"ה מבריאת העולם לחשוב אותם לשנה אחת ובדמות המערכת העליון הם י"ב מזלות:

ועל כולם נבדל משה רבינו, עליו השלום, שלא היה מתעסק בצרכי הגוף בשום דבר, אבל האבות היו מתעסקים דרך קבע במשפלות ודרך עראי באשה ובבנים ובמקנה. ואפילו בהתעסקם בזה, נפשם היתה נדבקת במדע ובהשכל, שהוא דבר קיים עדי עד. וזה נקרא "דעהו". וגם חבור אלקנה אל חנה אשתו, לפי שהיתה לשם שמים נקרא גם כן "דיעה", דכתיב: "וידע אלקנה את חנה אשתו" וגו' (שמואל א, ט). וכן אמרו על "בכל דרכיך דעהו" - וכל מעשיך יהיו לשם שמים.

ומה שהבטיח הכתוב על זה: "והוא יישר ארחתך" (משלי ג, ו), רוצה לומר, שהמאור העליון ידבק במעשיו ויהיו כולם נכוחים וקיימים. ודבר זה למדנו מעבדא דרבי אלעזר ברבי שמעון, כדאיתא בפרק השוכר את הפועלים (בבא מציעא פד, ב): יומא חד נפק לבי מדרשא, איתו לקמיה (*) שיתין מיני דמא - (*) טהרינו. הווי מרננין רבנן עליה. אמרי: סלקא דעתך לית בהו חד ספק? לית בהו חד טמא? אמר להו: אם כמותי הוא (*) יהיו כולם זכרים ואם לאו תהא נקבה אחת ביניהם. היו כולם זכרים. אסיקו להו כלהו "רבי אלעזר" על שמו. נמצא כי בהתדבק זה הצדיק, רבי אלעזר ברבי שמעון, את שכלו למעלה, נשמעה תפלתו בדבר נפלא כזה, שנתעברו באותה הלילה כלן וילדו זכרים. וגם הנשים שהביאו לפניו את דמן וטהרון לבעליהן, זכרו הן ובעליהן בעת החבור מי הזקיקו לדבר ודבקו מחשבתן ברבי אלעזר ונוצרו זכרים כמותו ויצאו כולם כמוהו פשרים והגונים. כי לולי שהיו ראויים (*) לא היו קוראים להם "רבי". למדנו איך פועלת המחשבה בעת החבור.

נפש יהודה שיתין מיני דמא טהרינהו. שהנשים הראו לו דמיהם אם דם נדה הוא דקיימא לן דאין טמאין אלא חמשת מיני דמים ושאר מראות טהורין: טהרינהו. ליוקק לבעליהן בלא טבילה: יהיו כולם זכרים. יתעברו כולן בלילה אי ויהיו בניהם כולן זכרים: לא היו קוראים. להנולדים בשם רבי אלעזר בסמיכת רבי:

פרק חמישי [קפה]

איכות החבור פועלת גם כן בנולד הנוצר מאותה ביאה, על כן יש לו לאדם להיות זהיר בדבר שיהא בצניעות ובטהרה ולא יהא בו גנות מעשה בשום ענין. ואל ינהג עמה בקלות ראש ודבר שוא ותעתועים. ולא יבעלנה בעל כרחה ולא יריבנה ולא יכה אותה על עסק תשמיש. והנה אמרו בפרק אלו עוברין בפסחים (מט, ב): מה ארי דורס ואוכל ואין לו בשת פנים, אף עם הארץ מכה ובוטל ואין לו בשת פנים, כדאיתא לעיל, בפרק במחלק איכות הזיווג (סימן קסט). אבל ימשיך לבה בדברי פתוי וחוץ וחשק ואהבה עד שיקשר דעתה בדעתו ותתרצה בדבר, כדי שתכנס היא באהבה תחלה ותתחיל להזריע תחלה, לפי שזרע שלה היא כחמר וזרע שלו כצורה ותלד זכר,

כְּדֹאֵיתָא לְעִיל (סיצו קפב). וְגַם מִתּוֹךְ הָאֲהָבָה הֵיִתְרָה שְׂיִכְנַס בֵּינֵיהֶם בַּעַת
הַחֲבוּר לְשֵׁם שְׁמַיִם יֵצֵא הַזָּרַע חֲזָק וּפְקִיחַ וְנָאָה.

וְגַם כֵּן יִמְשָׁךְ אוֹתָהּ בַּעַת הַחֲבוּר לְצְנִיעוּת וּלְיִרְאָת שְׁמַיִם וְיִסְפָּר עִמָּה
בְּדַבְרֵי הַנְּשִׁים הַחֲסִידוֹת וְהַצְנוּעוֹת: אֵיךְ יֵצֵאוּ מֵהֶן בָּנִים הַגּוֹנִים, כְּשָׂרִים
וְטָהוּרִים, רְאוּיִים לְכַתֵּר עָלֵיוֹן, בְּעֲלֵי תוֹרָה וְיִרְאָה וְהוֹרָאָה, כְּמַעֲשֵׂה שֶׁל
קַמְחִית, שְׂזָכְתָה לְשִׁבְעָה בָּנִים שְׁכָלָם שְׁמֹשׁוּ בְּכֹהֵנָה גְדוֹלָה. וּבָאוּ חֲכָמִים
וּשְׂאֵלוּהָ בַּמָּה זָכְתָה לָכֶךָ. וְאָמְרָה, שְׂאֲפִילוּ קוֹרוֹת בֵּיתָה לֹא רָאוּ שְׁעָרוֹת
רֵאשָׁה מִימִיָּה, כְּדֹאֵיתָא בְּמַסְכַּת יוֹמָא, פָּרַק הוֹצִיאוּ לוֹ אֶת הַכֶּף (מו, א).
נִמְצָא שְׂזָכְתָה לְהַפְלִיגָה כְּזֹאת מֵרַב צְנִיעוּתָהּ וְחֲסִידוּתָהּ וְיִשָּׁר מַעֲשֵׂיהָ, כִּי
מִשְׁהֵיִתָּה צְנוּעָה כָּל כָּךְ, שְׁלָמָה הֵיִתְרָה בְּכָל מִדּוֹת טוֹבוֹת שְׁבַעוֹלָם.
וּכְשִׁמְסַפֵּר אָדָם עִם אֲשֶׁתוֹ דְּבָרִים כְּאֵלוֹ, יִמְשָׁךְ לְבָהּ לִירְאָת שְׁמַיִם וְצְנִיעוּת
וְחֲסִידוֹת.

גַּם בַּעַת הַחֲבוּר אֵל יִשְׁמַשׁ לְהַנְּאִתּוֹ לְבַד, אֲלֵא גַם לְהַנְּאִתָּה, וּכְמוֹ שֶׁפּוֹרַע
חוֹב הַמוּטָל עָלָיו מִהַעוֹנָה הָאֲמוּרָה בְּתוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁסִּפְרָה אֲשֶׁתּוֹ שֶׁל רַבִּי
אֱלִיעֶזֶר, שֶׁהָיָה דוֹמָה כְּפִי שְׁכַפְאוֹ שֶׁד, כְּדֹאֵיתָא לְעִיל, בְּפָרַק ג' מַחֲלָק דְּרַף
הַחֲבוּר (סימון קעט). כְּלוּמַר, שֶׁלֹּא הָיָה מִתְּכַוֵּן לְהַנְּאִתּוֹ לְבַד. אָמְנָם הָיָה
הַתְּשִׁמִּישׁ בְּעֵינָיו כְּמִי שֶׁמִּתְעַסֵּק בְּמִלְאכָה אַחֲרֵת. נִמְצָא, שֶׁזֶה הַחֲסִיד הָיָה
מַעֲשֵׂהוּ כְּלוֹ לְשֵׁם שְׁמַיִם וּלְמִצְוָה גְּמוּרָה וְעַל כֵּן יֵצֵאוּ בָּנִים נְחֻמְדִּים
וְהַגּוֹנִים. וְכֵן יֵאָרַע לְכָל מִתְעַסֵּק לְשֵׁם שְׁמַיִם בְּכָל עֵינָיו הַחֲבוּר וְיִשְׁמַר
הַתְּנָאִים שֶׁסִּפְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוּשִׁים, יִשְׁלִים כְּוָנַת בּוֹרְאוֹ וְיִזְכֶּה לְזָרַע הַגּוֹן
וְכָשָׁר.

וְעַל כֵּן זְכוּ אֲבוֹתֵינוּ לְהוֹלִיד בָּנִים כְּמוֹתָם מִחֲבוּר הָאֲמָהוֹת הַכְּשָׁרוֹת אֲשֶׁר
הָיוּ בְּקִדְשָׁה וְטָהָרָה, בְּשִׁמְרָם כָּל מִצְוֹת הַתּוֹרָה אֶף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא נִתְּנָה. וְאִם
מְצִינּוּ קוֹשִׁיָא לְזֶה בַּעֲשׂוֹ אֲשֶׁר נוֹלַד מִיִּצְחָק וְרַבְקָה, בְּרוּךְ הַשֵּׁם יִתְבַּרַךְ אֲשֶׁר
גָּלוּי לְפָנָיו כָּל דְּבָר, אֲשֶׁר הוּא לְבַדוֹ יוֹדַע לְמָה לֹא יֵצֵאוּ שְׂנֵיהֶם צְדִיקִים
כְּמוֹ שֶׁיֵּצֵאוּ מִיְהוּדָה וְתִמָּר; וְלָמָּה כָּהֵן מְאוּר עֵינָיו שֶׁל יִצְחָק; וְלָמָּה בָּא
לִידֵי צָרָה צִידַת בְּנוֹ עֵשׂוּ.

אֲבָל כָּל הַצְּדִיקִים שֶׁזְּכוּ לְנָשִׁים הַגּוֹנוֹת יֵצֵאוּ מֵהֶן בָּנִים הַגּוֹנִים כְּמוֹתָם.
וְלְהוֹדִיעַ זֶה נִכְתָּב בְּסוֹף מַגִּלַּת רוּת (ד, יח): "אֵלֶּה תוֹלְדוֹת פְּרָךְ פְּרָךְ" וְגוֹ.
לְלַמְּדֵנוּ, כִּי כָלָם הָיוּ דוֹמִים זֶה לְזֶה, צְדִיק בֶּן צְדִיק. וְיֵצֵא מֵהֶם גְּזַע מַלְכוּת
בֵּית דָּוִד, כְּמוֹ שֶׁנִּכְתָּב בְּיִצְחָק אָבִינוּ: "אֲבָרְהָם הוֹלִיד אֶת־ יִצְחָק" [\(בראשית](#)
[כח, יט\)](#). וְדָרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ, שֶׁהָיָה קַלְסֶתֶר פָּנָיו דוֹמָה לְאֲבָרְהָם, שְׂאֲמָרוּ הַכֹּל:
אֲבָרְהָם הוֹלִיד אֶת יִצְחָק, כְּפִי הַדֶּרֶךְ הַזֶּה נוֹכַח לוֹמַר, שֶׁכְּוָנַתָּם הֵיִתְרָה, כִּי
לְפִי שֶׁהָיָה יוֹדַע כִּי בְּשָׂרָה אֲשֶׁתּוֹ יִקְרָא לוֹ זָרַע וְהִיא הֵיִתְרָה הַגּוֹנָה, לְכֶךָ קִדְשׁ
עֲצָמוֹ בְּכָל דְּבָרֵי הַחֲבוּר וְנִתְּכַוֵּן כְּוָנָה יִתְרָה לְהוֹלִיד בֶּן צְדִיק גְּמוּר כְּמוֹתוֹ.
וְהַגִּיעַ כֵּחַ צְדָקַת בְּנוֹ, עַד שֶׁהֵעִיד עָלָיו הַשֵּׁם יִתְבַּרַךְ וְהָיוּ מְעִידִים כָּל בְּאֵי
עוֹלָם לְאַחַר הָעֵקֶדָה, שֶׁהָיָה בְּנוֹ לְכָל דְּבָר, שֶׁלֵּם כְּמוֹתוֹ, אִין בּוֹ מוּם, (* לֹא
בְּפָנִים וְלֹא בְּחוּץ, רְאוּי לְהִיּוֹת עוֹלָה תְּמִימָה בְּלֹא מוּם, כְּדָבָר הַקָּרֵב עַל גְּפֵי
הַמִּזְבֵּחַ.

נפש יהודה לא בפנים. במחשבתו ובשכלו כשפשט צוארו לשחיטה ולא בחוץ בגופו שלא היה בו מום כי בעל מום פסול לקרבן:

ובזה הלשון נאמר על אלו העשרה דורות צדיקים גמורים מפרץ ועד דוד המלך, עליו השלום. ועל כן בחר השם יתברך בדוד עבדו להיות מלך על ישראל לעולם הוא וזרעו, לפי שבא מעשר מעלות צדיק בן צדיק, (*) כדמיון עשרה סדרי עולם. נמצא, שהמקדש עצמו בעניני החבור במהותו ובזמנו ובמזון הראוי ובכונתו ובאיכותו, יוליד בנים הגונים.

נפש יהודה כדמיון עשרה סדרי עולם. עשרה מאמרות שבהם נברא העולם ועשרת הדברות ועשר

הכלל השביעי: לעשות צדקה ובזמן הראוי

ויש בו שלשה חלקים: החלק הראשון הכנסת אורחים; החלק השני, פרוסת עניים; החלק השלישי, בגבית הצדקה

החלק הראשון הכנסת אורחים

ויש בו שלשה פרקים

פרק ראשון [קפו]

גדולה מצוה זאת, שהתחיל בה אברהם אבינו, כדגרסינן בבראשית רבה, פרשה נא (נד, ו) "ויטע אשל" (בראשית כא, לג), רבי יהודה ורבי נחמיה. רבי יהודה אומר: אשל - פרדס, (*) שאל מה תשאל: תאנים, ענבים ורמונים. רבי נחמיה אומר: (*) פנדק, שאל מה תשאל: (*) חמר, (*) קפר, (*) ביעין.

רבי עזריה בשם רבי יהודה ברבי סימון אומר: אשל זו סנהדרין, כמה דאת אמר: "ושאול יושב בגבעה תחת האשל ברמה" (שמואל א כב, ו). על דעתיה דרבי נחמיה, פנדק, אברהם היה מקבל את העוברים ואת השבים ומשהיו אוכלין ושותין אמר להם: ברכו. והם אומרים: מה נאמר? אמר להו: ברוך אל עולם שאכלנו משלו. הדא הוא דכתיב: "ויקראשם בשם ה' אל עולם" (בראשית כא, לג).

נפש יהודה שאל. לשון אשל נדרש: פנדק. בית מלון לאורחים ושם מצוי הכל: חמר. יין: קופר. בשר: ביעין. ביצים:

וגרסינן בפרקא קמא דסוטה (י, א): "ויטע אשל בבאר שבע", ארז"ל: מלמד שעשה פרדס (*) ונטע בו כל מיני מגדים. רבי יהודה ורבי נחמיה. חד אמר פרדס וחד אמר פנדק. (*) מאי "ויטע"? כדכתיב: "ויטע אהלי אפדנו" (דניאל יא, מה). " (*) ויקראשם בשם ה' אל עולם", אמר ריש לקיש: אל תקרי "ויקרא" אלא ויקריא, מלמד, שהקריא אברהם שמו של הקדוש ברוך הוא, בפני כל עובר ושב. בנה דירה ופתח בה ארבעה פתחים לארבע רוחות העולם. (*) לאחר שאכלו ושתו עמדו לברכו. אמר להם: וכי משלי אכלתם? אלא משל אל עולם אכלתם, הודו ושבחו וברכו את מי שאמר והיה העולם. ופרשו גם כן חז"ל: "אשל" בראשי תיבות: איכלה, שיתיה, לונה, ויש אומרים: לינה.

נפש יהודה ונטע בו. ליהנות עוברים ושבים: מאי ויטע. מה נטיעה שייך באהל ומשני מצינו לשון נטיעה באהל ויטע אהלי אפדנו היינו בית ואהל פסוק הוא בדניאל: ויקרא. משמע אברהם קרא אלא ויקריא שלמד לאחרים שיקראו לה' אלהי ישראל: לאחר שאכלו ושתו. מאברהם עמדו לברכו לאברהם:

ועל דא גרסינן בפרקא קמא דאבות: יוסי בן יוחנן איש ירושלים אומר: יהי ביתך פתוח לרוחה ויהיו עניים בני ביתך. רוצה לומר, שתדור במקום המזמן לעוברים ושבים ויהיה ביתך פתוח תמיד לקבלם בספר פנים זפות.

וגרסינן בבראשית רבה, פרשה נב (סו, א): "שרשי פתוח אלימים וטל גליון בקצירי" (איוב כט, יט). אמר איוב: עלידי שיהיו דלתותי פתוחות לרוחה היו הכל קוצרים (*) יבשות ואני - מלילות, שנאמר: "שרשי פתוח אלימים" ונאמר: "בחוף לא גליון גר דלתי לארח אפתח" (שם לא, לב).

נפש יהודה יבשות. שנתבש שבלי תבואתם ואני מלילות שלי מלא תבואה:

וכשיבואו לביתו יקבלם בספר פנים זפות. וישים מיד לפניהם לחם לאכל, כי אולי העני רעב ומתבייש לשאל, על כן צריך לתן לו מיד לחמו ומימיו בפנים מאירות. ואף אם יש בלבבו דבר דאגה יסירנה בפניהם וינחמם בדבריו ובזה יהיה להם למשיב נפש. ואל יספר לפניהם תלאותיו, כי ישבר את רוחם, בחשבם שבשבילם אומרו (*) וכמעט אין לו שכל בעמלו. ובשעת האכל יראה עצמו כמצטער על שאינו יכול להשיג יותר, שנאמר: "ותפק לרעב נפשך" (ישעיה נח, ט), כלומר, תצא נפשי, שאין לי יותר לתן

לפניכם. וצריך לידע ממנו במה היה רגיל לסעד, שאולי הוא רגיל בעדונים, אם הוא בן טובים, כדאיתא למטה בפרק ח מחלק שני (סימן קצו).

נפש יהודה וכמעט. אם אומר דברים כאלה אין לו שכר במה שהאכילם :

ואם ילינו עמו האורחים ישפכים במיטב מטותיו כפי הראוי להם, כי גדולה מנוחת עיף בהיותו שוכב בטוב; ויותר עושה לו נחת רוח המשפכו היטב מן המאכילו ומשקהו.

ובצאתם ילוי איתם ויתן להם פת צידה לדרך, כי על פת לחם יפשע גבר. על אשר לא נתן והונתן לדרך פת בהפרדו ממנו נתגלגל הדבר ונהרגו כהני נוב. ומי שאינו מלוחו ולא נותן לו צידה לדרך פאלו שופך דמים, שנאמר: "ידינו לא שפכו את הדם הזה" (דברים כא, ז). ועל דא גרסינן במסכת סוטה, פרק עגלה ערופה (מה, ב): וזקני אותה העיר רוחצים ידיהם במים במקום עריפתה ואומרים: "ידינו לא שפכו את הדם הזה ועינינו לא ראו". וכי על לבנו עלתה שזקני בית דין שופכי דמים הם? אלא, (*) שלא בא לידינו ופטרנוהו בלא מזונות; (*) ולא ראינוהו והנחנוהו בלא לוייה.

נפש יהודה שלא בא לידינו ופטרנוהו בלא מזונות. והיינו ידינו לא שפכו לא נהרג על דינו שהיה מוכרח ללסטם הבריות למזונות ונהרג על ידו: ולא ראינוהו והנחנוהו. בלא חבורת לוייה:

והפעלים עיניו מהכנסת אורחים ענשו גדול, כדגרסינן בפרק חלק (סנהדרין קג, ב): אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי בן זמרא: גדולה (*) לגימה (אכילה שמאכילין אורחים), שהרחיקה שתי משפחות מישראל, שנאמר: "על-דבר אשר לא-קדמו אתכם בלחם ובמים" (דברים כג, ה). ורבי יוחנן דידיה אמר: גדולה לגימה, שמרחקת את הקרובים ומקרבת את הרחוקים (*) ומעלמת עינים מן הרשעים ומשרה שכניה על נביאי הבעל ושגגתה עולה זדון. מרחקת את הקרובים, (*) כעמון ומואב, ומקרבת את הרחוקים, כיתרו, דאמר רבי יוחנן: בשכר "קראן לו ויאכל לחם" (שמות ב, כ), זכו בני בניו לישב בלשכת הגזית, שנאמר: "ומשפחות (*) סופרים ישבי יעבץ (*) תרעתים שמעתיים שוכתים המה הקנים הבאים מחמת אבי בית רכב" (דברי הימים א, ב, נה). וכתוב התם: "ובני קיני חתן משה עלו מעיר התמרים את בני יהודה מדבר יהודה אשר בנגב ערד וילך וישב את העם" (שופטים א, טו).

נפש יהודה לגימה. אכילה שנותן לפיו נקרא לגימה: מעלמת עינים מן הרשעים. מעלמת מעיני המקום שלא להביט ברשעו לשלם לו כדרכו הרעה אלא עושה כאילו אינו רואה במעשיו: עמון ומואב. קרובין לישראל שבאו מן לוט אחי אברהם ורחקן המקום שלא יבואו בקהל. לישנא אחרינא קרובין ממש ליכא למימר דהא מדין בני קטורה היו בני אברהם וקרובים היו בני מדין לישראל יותר מעמון ומואב אלא עמון ומואב שכנים וקרובים היו לארץ ישראל ומדין רחוקים מהם היו: סופרים. שהיו בסנהדרין: תרעתים וכו'. כולן שמות בית אבות הן:

מעלמות עינים מן הרשעים, (*) ממיתה. ומשרה שכונה על נביאי הבעל, מעדו, דכתיב: "ויאמר לו גם אני נביא כמוך ומלאך דבר אלי בדבר ה' לאמר השבהו אתך אל ביתך ולאכל לחם וישבת מים: ויהי הם יושבים אל השלחן ויהי דבר ה' אל הנביא אשר השיבו" (מלכים א יג, יח"ב). וכתיב: "ויקח וימציאו אריה בדרך וימיתוהו ויהי נבלתו משלכת בדרך והחמור עמד אצלה והאריה עמד אצל הנבלה" (שם שם, כד). (*) ושגגתה עולה זדון, מיהונתן, דאמר רב יהודה אמר רב: אלמלא הלוחו יהונתן לדוד שתי כפרות לחם לא נחרבה נוב עיר הכהנים ולא נטרד דואג האדומי ולא נהרג שאול ובניו.

נפש יהודה ממיתה. שעשן פסל מיכה וקרבות שילה היו מתערבין ובקשו מלה"ש לדחפו ואמר הקב"ה הניחו לו שפתו מצויה לעוברי דרכים ואותו מיכה שהיה יודע השם שעשה את העגל עשה פסל זה ומשרה שכנתו מהנביא שקר שהחזיר לעדו נביא אמת כדי שיאכל אצלו והקב"ה אמר לו לא תאכל לחם במקום הזה ובזכות שהאכילו שרתה עליו שכנה שנאמר ויהי דבר ה' אל האיש הנביא השקר: ושגגתה. של יהונתן שלא הלוחו לשון לוי כלומר כשהיה מדבק בדוד שתי כפרות לחם לא נהרג נוב שלא היה צריך דוד לשאול לחם מכהני נוב ולא היה דואג מלשין עליהם ולא היה שאול נהרג על אותו עון:

והזהיר בדבר זה נצול (*) מן המאורעות הבאות אל ביתו. ובשכר זה הקדוש ברוך הוא מציל לו ולזרעו מתלאות העולם.

נפש יהודה מן המאורעות. שראוי לבא לביתו אם לא יקיים מצוה זאת:

פרק שני [קפז]

גדול שכר הכנסת אורחים, כדגרסינן במסכת שבת, פרק מפנין (קכז, א): אמר רבי יוחנן: גדולה הכנסת אורחים (*) מהשכמת בית המדרש. רב דימי מנהרדעא אמר: יותר (*) מהשכמת בית המדרש. אמר רב יהודה אמר רב: גדולה הכנסת אורחים מהקבלת פני שכנה, דכתיב: "ויאמר אדני אסנא מצאתי חן בעיניך" (*) אלינא תעבר מעל עבדך" (בראשית יח, ג). אמר רבי אלעזר: בוא וראה, שלא כמדת הקדוש ברוך הוא מדת בשר ודם. מדת בשר ודם, אין קטן יכול לומר לגדול המתן לי עד שאבוא אליך. ואלו בהקדוש ברוך הוא כתיב: "ויאמר אדני אסנא מצאתי חן בעיניך" וגו'.

נפש יהודה כהשכמת בית המדרש. מדשוי כולוהו במתניתין כי הדדי: מהשכמת בית המדרש. דתנא מקדמא ברישא: אל נא תעבור. והניחו והלך לקבל אורחים ואמר לשכינה שימתין ואל יעבור עד שיחזור:

אמר רבי יוחנן: ששה דברים אוכל אדם פרוותיהו בעולם הזה והקרו קיימת לו לעולם הבא. ואלו הן: הכנסת אורחים ובקור חולים (*) ועיון תפלה והשכמת בית המדרש ומגידל בניו לתלמוד תורה והדן את חברו לכף זכות.

ומה שפמאכיל אדם לעני על שלחנו נחשב לו כקרבן במזבח, כדגרסינן במסכת חגיגה (כו, א): כתיב "המזבח יצ" (יחזקאל מא, כב) וכתיב בסוף: "וידבר אלי זה השלחן אשר לפני ה'". פתח במזבח וסיים בשלחן? רבי יוחנן וריש לקיש דאמרי תרויהו: בזמן שביית המקדש קים מזבח מכפר עליו ועכשיו (*) שלחנו של אדם מכפר עליו.

נפש יהודה שלחנו של אדם מכפר עליו. בהכנסת אורחים:

והשכר גדול למשמש לאורחים עלידי עצמו, כמו שמצינו באברהם במה שעשה למלאכים, אפילו שנדמו לו כערביים, כדגרסינן במציעא, פרק השוכר את הפועלים (פו, ב): אמר רב יהודה אמר רב: כל מה שעשה אברהם אבינו למלאכים בעצמו, עשה הקדוש ברוך הוא לבניו בעצמו; וכל מה שעשה להם עלידי שליח, עשה הקדוש ברוך הוא לבניו עלידי שליח. "וואלהבקר רץ אברהם" (בראשית יח, ז) - "ורוח נסע (*) מאת ה' ויגזו שלום" (במדבר יא, לא). "ויקח חמאה וחלב" (בראשית יח, ח) - "הנני ממטיר לכם לחם מן השמים" (שמות טז, ד). "והוא עמיד עליהם" וגו' (בראשית יח, ט) - "הנני עמיד לפניך שם עליה צור" (שמות יז, ו). "ואברהם הלך עמם לשלחם" (בראשית יח, יז) - "וה' הלך לפניהם יומם" (שמות יג, כא). " (*) יקחנא מעט מים" (בראשית יח, ד) - והפית בצור" (שמות יז, ו).

נפש יהודה מאת ה'. באין שלום הוא הגיז בעצמו: יוקח נא. על ידי שליח:

ופליגא דרב חמא בר חנינא וכו' תנא דבי רבי ישמעאל: בשכר שלשה (*) זכו לשלשה; בשכר "חמאה וחלב" זכו למן, בשכר "והוא עמיד עליהם" (*) זכו לעמוד ענו, בשכר "יקחנא מעט מים" זכו (*) לבארה של מרים. "יקחנא מעט מים ורחצו רגליכם", אמר רבי ינאי ברבי ישמעאל: אמרו לו: (*) לערביים חשדתנו, שהם משתחוים לאבק רגליהם, כבר (*) יצא ממנו ישמעאל.

נפש יהודה זכו לשלשה. מתנות שנתנו להם במדבר על ידי משה ואהרן: זכו לעמוד

ענו. עומד עליהם תמיד כדכתיב וענך עומד עליהם: לבארה של מרים. היינו נמי והכית בצור ובעמוד ענו פליגי: לערביים. שלא יכנסו לביתו שמשתחוים לאבק שעל רגלם והקפיד שלא יכניסו עבודה זרה לביתו: יצא ממנו. הרגיל לעבוד עבודת כוכבים ומזלות:

וגדול שכר הלווה, עד שאמרו, שאין לה שעור, כדגרסינן במסכת סוטה, פרק עגלה ערופה (מו, ב): תאנא, הנה רבי מאיר אומר: שכר לווה אין לה שיעור, שנאמר: "ויראו השמרים איש יוצא מן העיר ויאמרו לו הראנו נא את מבוא העיר ועשינו עמך חסד. ויראם את מבוא העיר ויכו את העיר לפי חרב ואת האיש ואת כל משפחתו שלחו" (שופטים א, כדכה). ונאמר: "ויילך האיש ארץ החתים ויבן עיר ויקרא שמה לויז" (שם שם, כו). ותאנא: היא לויז שצובעין בה תכלת, היא לויז שבא סנחריב ולא בבלה, בא נבוכדנצר ולא החריבה, אף מלאך המות אין לו רשות לכנס בתוכה

וְזִקְנִים וְזִקְנוֹת בְּזִמּוֹן שֶׁדַּעְתּוֹ קָצָה עָלֵיהֶן מוֹצִיאֵן אוֹתָן חוּץ לְעִיר וּמֵתִים. וְהָלֹא דְבָרִים קָל וְחֹמֶר: וּמָה כְּנַעֲנִי זֶה שֶׁלֹּא הִלֵּךְ בְּרַגְלָיו וְלֹא דָבַר בְּפִיו, גֵּרָם לוֹ הִצְלָה וּלְזָרְעוֹ עַד סוּף כָּל הַדּוֹרוֹת, הַמְדַבֵּר בְּפִיו וְהַמְהַלֵּךְ בְּרַגְלָיו עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. אֲלֵא בַּמָּה הִרְאָה לָהֶם? חִזְקִיָּה אָמַר (*) פִּי עֵקֶם לָהֶם. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: בְּאַצְבָּעוֹ הִרְאָה לָהֶם. תַּנְיָא כְּוֵתִיָּה דְרַבִּי יוֹחָנָן: כְּנַעֲנִי זֶה, בְּשִׁכְרָה שֶׁהִרְאָה לָהֶם בְּאַצְבָּעוֹ, גֵּרָם הִצְלָה לוֹ וּלְזָרְעוֹ עַד סוּף כָּל הַדּוֹרוֹת.

נפש יהודה פיו עקם. והראה להם מבוא של פתח העיר שהיה מתחת לארץ ולא הכירו בה היכן היא:

אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: הַמְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ בְּלִיתִי לְוִיָּה יַעֲסֹק בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי לְוִית חֹן הִם" וְגו' (משלי א, ט). וְאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: בְּשִׁכְרָה אַרְבַּע פְּסִיעוֹת שֶׁלְוָהוּ פָרַעַה הִרְשָׁע לְאַבְרָהָם אָבִינוּ נִשְׁתַּעֲבָדוּ בְּנֵינוֹ אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה. אָמַר רַב יְהוּדָה: כָּל הַמְלִוָּה אֶת חֲבֵרוֹ, אֶפִּילוֹ אַרְבַּע אֲמוֹת בְּעִיר בְּלִבָּד, אֵינּוּ נִזְוָק. רַבִּינָא אֱלוֹיָה לְרַבְּהַ בַּר רַב יַצְחָק אַרְבַּע אֲמוֹת בְּעִיר וּמָטָא לִיהַ הַזִּיקָא (*) וְאִתְנַצַּל מִיָּנָה. תַּנּוּ רַבָּנָן: הָרַב לְתַלְמִיד, עַד (*) עֲבוּרָה שֶׁל עִיר; חֲבֵר לְחֲבֵר, עַד תַּחֲסוּם שֶׁבַת; תַּלְמִיד לְרַב, אֵין לוֹ שְׁעוֹר. וְכַמָּה? אָמַר רַב שֶׁשֶׁת: עַד פְּרָסָה. וְהַנִּי מִיָּלִי, רַבּוֹ שֶׁאֵינוֹ מְבַהֵק, אֲבָל רַבּוֹ מְבַהֵק שֶׁלֹּשׁ פְּרָסָאוֹת.

נפש יהודה ואיתנצל מינה. ואם לא היה רבינא אצלו לא היה ניצול הימנה: עבורה של עיר. חנויות ופונדקין שבדרך מחוץ לעיר עיבורה כמו אשה מעוברת שבטנה בולטת לחוץ וכן כל מה שבולט והוא חוץ לעיר נקרא עיבורה של עיר והוא בית החיצון שבתוך ע' אמות ושיריים:

רַבִּינָא אֱלוֹיָה לְרַב שִׁימִי בַר אֲשִׁי מְפוּס נִהְרָא וְעַד בּוֹצְנָתָא דְבָבֶל (מקום שיש בו דקלים הרבה). כִּי מָטָא לְהֶתֶם, אָמַר לִיה: וְדַאי, דְאִמְרִיתוּ הַנִּי בּוֹצִינָתָא דְבָבֶל מִשְׁנֵי דְאָדָם הָרֵאשׁוֹן אִיתְנָהוּ? אָמַר לִיה: אֲדַכְרְתָן מִלְתָּא דְרַב יוֹסֵף בַּר חֲנִינָא: מָה דְכַתִּיב: "אֶרֶץ אֲשֶׁר לֹא עָבַר בָּהּ אִישׁ וְלֹא יָשַׁב אָדָם שָׁם" (ירמיה ב, ו)? וְכִי מֵאַחַר שֶׁלֹּא עָבַר בָּהּ אִישׁ מֵהִיכָן יָשַׁב? אֲלֵא, אֶרֶץ שְׁגִזָּר עָלֶיהָ אָדָם הָרֵאשׁוֹן לִישָׁב - נְתִישְׁבָה, אֶרֶץ שֶׁלֹּא גִזָּר עָלֶיהָ לִישָׁב (*) לֹא נְתִישְׁבָה. רַב מְרִדְכִי אֱלוֹיָה לְרַב אֲשִׁי מֵהַגְרוּנִיָּא עַד בֵּי כַּפָּאִי; וְאִמְרִי לָה: עַד דְרָא.

נפש יהודה לא נתישבה. והיינו לא ישב אדם שם לא גזר אדם הראשון ישוב שם והוא דאמרי אינשי איתנהו משני אדם הראשון ישוב דקלים ולא ישוב אחר:

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מְשׁוּם רַבִּי מֵאִיר: כָּל שֶׁאֵינוֹ מְלִוָּה (*) וּמֵתְלִוָּה כְּאֵלוֹ שׁוֹפָד דָּמִים, שֶׁאֵלְמִלִּי לְוָהוּ אֲנִשֵּׁי יְרִיחוֹ לְאֶלְיָשָׁע לֹא גִירָה דְבִים בַּתִּינוּקוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיַּעַל מִשָּׁם בֵּית־אֵל וְהוּא עָלָה בַּדֶּרֶךְ וַנְּעָרִים קִטְנִים יָצְאוּ מִן הָעִיר וַיִּתְקַלְסוּ-בּוֹ וַיֹּאמְרוּ לוֹ עָלָה קֶרַח עָלָה קֶרַח" (מלכים ב, כג). אָמְרוּ לוֹ: עָלָה, שֶׁקֶרַחֲתָ לָנוּ אֶת מְקוֹמָנוּ (כשֶׁהָיוּ הַמַּיִם רַעִים הִיתָה פְּרִנְסָתוֹן לְהַבִּיא מַיִם לְמַכּוֹר). מֵאִי "נְעָרִים"? נְעָרִים שֶׁמְנַעְרִין מִן הַמְּצוּוֹת; "קִטְנִים" (*) קִטְנֵי אֲמָנָה הָיוּ. בְּמֵתְנִיתִין תַּנָּא: נְעָרִים הָיוּ וּבְזָבוּזוֹ עֲצָמוֹן כְּקִטְנִים. לְלַמְדָּנוּ שֶׁגְדוּלָּה מְצוּוֹת לְוִיָּה.

נפש יהודה ומתלוה. אף על פי שהוא מתלוה ואינו צריך לו כי הא דאלישע ודאי לא היה צריך ללוותו מכל מקום אם אינו מלווהו כאלו שופך דמים דאלו ליווהו וכו': **קטני אמנה**. שהיו דואגין שפסקה פרנסתם בשביל שנתרפאו המים:

פרק שלישי [קפת]

אף על פי שגדול שְׂכַר הַכְּנֵסֶת אֲוָרְחִים. אָבֵל הַמְּאָרְחַת תַּלְמִיד חָכֵם בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ שְׂכָרוֹ הֲרֵבָה מְאֹד יוֹתֵר עַל זֶה, כְּדִגְרָסִינָן פְּרָקָא קַמָּא דְּבִרְכוֹת (י, ב): אָמַר רַבִּי יוֹסִי בַר חֲנִינָא מְשׁוּם רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב: כֹּל הַמְּאָרְחַת תַּלְמִיד חָכֵם בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ וּמְאָכִילוֹ וּמְשַׁקְּהוּ וּמְהַנְהִי מִנְכָסָיו, מַעֲלָה עָלָיו הַכְּתוּב כְּאֵלוֹ הַקָּרִיב תַּמִּידִין, כְּתִיב הֵכָא "תַּמִּיד" (שְׁמוֹת כֵּט, לח) (*) וְכִתִּיב הֵתִם "עֲבַר עָלֵינוּ תַּמִּיד" (מַלְכִּים ב ד, ט). וּמִי שֶׁאֵינוֹ רוֹצֵה לְהַנּוֹת תַּלְמִידֵי חֲכָמִים מִנְכָסָיו עֲנִשׁוֹ גְדוֹל, כְּדִגְרָסִינָן בְּפָרְק חֶלֶק (סנהדרין צב, א): אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר: כֹּל מִי שֶׁאֵינוֹ מְהַנְּה תַּלְמִידֵי חֲכָמִים מִנְכָסָיו אֵין לוֹ בִּרְכָה, שֶׁנֶּאֱמַר: " (*) אִין־שְׂרִיד לְאָכְלוֹ עַל־כֵּן לֹא־יִחִיל טוֹבוֹ" (איוב כ, כא). וְאֵין "שְׂרִיד" אֶלָּא תַּלְמִיד חָכֵם שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבְשְׂרִידִים אֲשֶׁר ה' קָרָא" (יואל ג, ה).

נפש יהודה וכתוב התם. בשונמית שנהנית לאלישע: **אין שריד**. אין ת"ח על שלחנו שמהנה אותו במזונותיו:

וְגִרְסִינָן בְּסוֹף מְסַכֶּת בְּרְכוֹת (סג, ב): כְּשֶׁנִּכְנְסוּ רַבּוֹתֵינוּ (*) לְכָרֶם בְּיַבְנָה, הִזָּה שֶׁם רַבִּי יְהוּדָה, רֹאשׁ הַמְּדַבְּרִים בְּכָל מְקוֹם, וְרַבִּי יוֹסִי וְרַבִּי נְחֻמִּיָּה וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר, בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסִי הַגְּלִילִי. פְּתַחוּ כֵּלֶם (*) בְּכָבוֹד אַכְסֵינְיָא וְדַרְשׁוּ. פְּתַח רַבִּי יְהוּדָה (*) רֹאשׁ הַמְּדַבְּרִים בְּכָל מְקוֹם, וְדַרְשׁ: "וּמִשָּׁה יִקַּח אֶת־הָאֵהָל וְנָטָה־לוֹ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה" (שְׁמוֹת לג, ז) וְהֵלֵא דְּבָרִים קַל וְחֹמֶר: וּמָה יִשְׂרָאֵל, שֶׁאֵינָן מְרַחֲקִים (*) מִשְׁלֵשׁ פְּרָסָאוֹת, (*) אֲמָרָה תּוֹרָה: "וְהִזָּה כָּל־מִבְּקֵשׁ ה'" (שם), תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, שֶׁנוֹשְׂאִין מִשְׁאֵן עַל כְּתִפְיָהוּ וְהוֹלְכִין מַעִיר לַעִיר וּמְמַדִּינָה לְמַדִּינָה לְלַמֵּד תּוֹרָה עַל אַחַת כְּפָה וְכַפָּה. וְעוֹד פְּתַח וְדַרְשׁ: "וְדַבֵּר ה' אֶל־מִשָּׁה (*) פְּנִים אֶל־פְּנִים" (שם שם, יא) וכו'.

נפש יהודה לכרם ביבנה. על שם כשלומדים היו יושבין שורות שורות ככרם זה הנטוע שורות שורות: **בכבוד אכסניא**. מכניסי אורחים בבתיים: **ראש המדברים**. במצות המלך שצוה עליו לדבר תחלה בכל מקום: **שלש פרסאות**. י"ב מיל מחנה ישראל מבית הישימות עד אבל השטים תלתא פרסי: **אמרה תורה**. כלומר קראו הכתוב מבקש ה' למי שבא לשם לבקש למשה לת"ת. כ"ש המארחים אצלם ת"ח שהולכים מעיר לעיר ללמוד תורה שזכותם יותר גדול שיזכו על ידם שכר טוב שמכבד לאותן שנקראו מבקשי ה': **פנים אל פנים**. כשם שאני הסברתי לך פנים כך תסביר פנים והיינו דכתיב פנים בפנים כך כמו שהאכסניא מראה פנים לאורח כן הקב"ה יסביר לו פנים של ברכה וראוי לאורח לדרוש בפנים טוב עליו כמו שהראה לו פנים:

פְּתַח רַבִּי יוֹסִי בְּכָבוֹד אַכְסֵינְיָא וְדַרְשׁ: "וַיֹּאמֶר שְׂאוּל אֶל־הַקִּינִי לְכוּ סְרוּ רְדוּ מִתּוֹךְ עַמְלִקִּי" וְגו' (שְׁמוּאֵל א טו, ו) וְהֵלֵא דְּבָרִים קַל וְחֹמֶר: וּמָה יִתְרוֹ, שֶׁלֹּא קָרַב אֶל מִשָּׁה אֶלָּא לְכָבוֹד עֲצֻמוֹ, כִּף, הַמְּאָרְחַת תַּלְמִיד חָכֵם וּמְהַנְהִי מִנְכָסָיו עַל אַחַת כְּפָה וְכַפָּה.

פֶּתַח רַבִּי נְחֻמָּיָה בְּכָבוֹד אֲכַסְנִיָּא וְדָרַשׁ: "לֹא־תִתְעַב מִצָּרִי" וְגו' (דְּבָרִים כג, ח)
וְהָלֵא דְבָרִים קַל וְחֻמָּר: וּמָה מִצָּרִים שֶׁקָּרְבוּ יִשְׂרָאֵל לְהִשְׁתַּעֲבֹד בָּהֶן, כָּד, הַמְּאַרְחַ תְּלַמִּיד חָכָם בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ עַל אַחַת כְּמָה וְכְמָה.

פֶּתַח רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסִי הַגְּלִילִי, בְּכָבוֹד אֲכַסְנִיָּא וְדָרַשׁ: "וַיִּבְרָךְ
ה' אֶת־עַבְדֵּךְ אָדָם" וְגו' (שְׁמוֹאֵלִב, ו, יא) וּמָה אָרוֹן שֶׁלֹּא אָכַל וְלֹא שָׁתָה, (*) אֲלֵא
שֶׁכֶּבֶד וְרִבֵּץ לִפְנֵיו, כָּד, הַמְּאַרְחַ תְּלַמִּיד חָכָם בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ וּמִהֵנָּה מְנַכְסִיו
עַל אַחַת כְּמָה וְכְמָה. וּמָה בְּרָכָה בְּרָכוֹ? אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר בִּזְנָא: (*)
חֲמוּתָהּ וּשְׂמֹנָה כְּלוּתֶיהָ שֶׁיִּלְדוּ שֶׁשָּׂה בְּכָרֵס אֶחָד וּבִירַח אֶחָד, (*) שֶׁנֶּאֱמַר:
"פָּעַלְתִּי הַשְּׂמִינִי כִּי בִּרְכוּ אֱלֹהִים" (דְּבָרִי הַיְמִינִי כו, ח). וּכְתִיב: "כָּל־אֵלֶּה מִבְּנֵי
עַבְדֵּךְ אָדָם הֵמָּה וּבְנֵיהֶם וְאֶחֱיָהֶם אִישׁ חֵיל בְּכַח לְעַבְדָּה שְׂשִׁים וּשְׁנַיִם לְעַבְדֵּךְ
אָדָם" (שֵׁם שֵׁם, ח).

נפש יהודה אלא שכיבד וריבץ לפניו. כך דרכן של המכבדין את הבית מרבצין זורקין
מים קודם לכן לרבי העפר כדי שלא יעלה האבק מן האדמה ובלשון מקרא מטאטא (אויס
קערין בל"א): חמותה. אשתו של עובד אדום וחי כלותיה שהיו לה מח' בניים: שנאמר פעולתי
השמיני. בני עובד אדום קא חשיב כל אחת הולידה ז' בניים הם חמשים וארבע מוסף עליהם
ח' בניים בעליהן של כלותיה הרי ששים ושתים לעובד אדום:

וְגַרְסִינָן נְמִי פֶּרֶק אֵין עוֹמְדִין (בְּרֻכּוֹת לז, ב) וּבְפֶרֶק חֵלֶק (סְנַהֲדְרִין צט, א): אָמַר
רַבִּי חִיָּיא בַּר אֲבָא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: כָּל הַנְּבִיאִים כָּלָם (*) לֹא נִתְנַבְּאוּ אֲלֵא
לְמַשְׁיָא בְּתוֹךְ לְתַלְמִיד חָכָם וְלִמְהַנְּה תְּלַמִּיד חָכָם מְנַכְסִיו וְלַעוֹשָׂה
פְּרָקֻמְטִיָּא לְתַלְמִיד חָכָם, אָבֵל תְּלַמִּידֵי חֲכָמִים עֲצָמוֹן " (*) עֵין לֹא־רָאָתָה
אֱלֹהִים זִוְלַתְּךָ" וְגו' (יִשְׁעִיָּה סד, ג).

נפש יהודה לא נתנבאו. הטובות והנחמות: עין לא ראתה. לא נראית ולא נגלית לשום
נביא:

החלק השני פרנסת עניים

וַיֵּשׁ בּוֹ יַד פְּרָקִים סִימָן יַד לְפִי שְׁנַתָּן בְּיַד.

פרק ראשון [קפט]

כָּל לְבָבוֹת דּוֹרֵשׁ הִי וְרוֹאֶה הַסְתַּפְּקוּתוֹ שֶׁל אָדָם וְנִדְבַת לְבוֹ וְכוּנָתוֹ. וְכֵשֶׁם שֶׁבְזָמַן שְׁבִית הַמִּקְדָּשׁ קִיָּם הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מְקַבֵּל מִנַּחַת קָמַח כְּמוֹ פֶּר בּוֹ בָּקָר, כֶּךָּ בְּזָמַן הַזֶּה, שֶׁחָרַב מִקְדָּשׁ בְּעוֹנוֹתֵינוּ, מְקַבֵּל נִדְבַת פְּרוּטָה לְמִי שְׂאִין יָדוֹ מִשְׁגָּת כְּמֵאָה מָנָה לְעֹשִׂיר. וְאַחַד הַמְרַבֵּה וְאַחַד הַמִּמְעִיט וּבִלְבַד שִׁיכּוֹן לְבוֹ לְשָׁמַיִם.

וּבְמִתְנָה מוּעָטֶת זֹכָה לְהַקְבִּיל פְּנֵי שְׂכִינָה, כְּדִגְרָסִינָן בְּפִרְקָא קַמָּא דִּבְתַרָּא (י, א): דְרַשׁ רַבִּי דּוֹסִתַּאי בְּרַ יְנָאִי: בּוֹא וְרֵאֵה, שְׁלֵא כְּמִדַּת בְּשָׂר וְדָם מִדַּת הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא. מִדַּת בְּשָׂר וְדָם, מְבִיא דוֹרוֹן לְמִלְכָּד - סִפְק מְקַבְּלִין מִמְּנוּ סִפְק אִין מְקַבְּלִין מִמְּנוּ וְאִם תֵּאמַר מְקַבְּלִין מִמְּנוּ, סִפְק רּוֹאֵה פְּנֵי הַמִּלְכָּד סִפְק אִינוּ רּוֹאֵה פְּנֵי הַמִּלְכָּד; וְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא אִינוּ כּוֹן, אָדָם נוֹתֵן פְּרוּטָה לְעַנִּי זֹכָה וּמְקַבֵּל פְּנֵי שְׂכִינָה, שְׁנֵאמַר: " (*) אֲנִי בְּצַדֵּק אֶחְזֶה פְּנִידָ" (תהלים יז, טו). רַבִּי אֶלְעָזָר יְהִיב פְּרוּטָה לְעַנִּי וּמְצַלִּי. אָמַר: "אֲנִי בְּצַדֵּק אֶחְזֶה פְּנִידָ". מֵאִי " (*) אֶשְׁבְּעָה בְּהַקִּיץ תִּמְוֹנֶנְתָּד" (שם)? אָמַר רַב נַחְמָן בְּרַ יִצְחָק: אֵלּוּ תִלְמִידֵי חֲכָמִים, שְׁמַקִּיצִין שִׁינָה מְעִינֵיהֶם בְּעוֹלָם הַזֶּה וְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מְשַׁבְּעֵן מִזִּיו שְׂכִינָתוֹ לְעוֹלָם הַבָּא. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מֵאִי דְכִתְיִב: "מְלוֹה הִי חוֹנֵן דָּל וּגְמָלוֹ יִשְׁלַם-לוֹ" (משלי יט, יז)? אֶלְמָלָא מְקַרָּא כְּתוּב אִי אֶפְשָׁר לְאָמְרוֹ כְּבִיכּוֹל " (*) עֶבֶד לֹה לְאִישׁ מְלוֹה".

נפש יהודה אני בצדק. בצדקה שנותן תחלה אחזה פניך בתפלה: **אשבעה בהקִיץ תמונתך**. בשביל הקיצה שנודתי לשינתי ללמוד תורה: **עבד לֹה**. הלֹה הוא מכניע עצמו למלוה כאילו הוא עבדו ועושה רצונו כך המלוה לעני כאילו הוא מלוה להקב"ה והוא יעשה רצונו וגמולו ישלם לו כדרך הלֹה שגומל טוב למי שהלֹה לו בעת דחקו:

וְאַפִּילוּ עַנִּי הַמִּתְפָּרְנֵס מִן הַצְּדָקָה יַעֲשֶׂה מִמְּנוּ צְדָקָה, כְּדִגְרָסִינָן בְּפִרְקָא קַמָּא דְגִיטִין (י, א): דְרַשׁ רַב עוּרְא, זְמַנִּין אָמַר לָהּ מְשֻׁמִּיָּה דְרַב אָמִי וְזַמְנִין אָמַר לָהּ מְשֻׁמִּיָּה דְרַב אָסִי מֵאִי דְכִתְיִב: "כֹּה אָמַר ה' אִם- (*) שְׁלָמִים וְכוּן רַבִּים (*) וְכוּן נְגוּזוֹ וְעֵבֶר (*) וְעִנְתָּד לֹא אֶעֱנָד עוֹד" (נחום א, יב), אִם רּוֹאֵה אָדָם שְׁמִזְזוֹנוֹתֵיו מְצַמְצָמִים יַעֲשֶׂה צְדָקָה מֵהֶם, וְכָל שְׂכָן כְּשֶׁהֶם מְרַבִּים. "וְכוּן נְגוּזוֹ וְעֵבֶר", תִּנָּא דְבִי רַבִּי יִשְׁמַעֵאל: כָּל הַמְּגִיז מִנְכָּסָיו וְעוֹשֶׂה מֵהֶם צְדָקָה נִצּוֹל מִדִּינָה שֶׁל גִּיהֵנָם. מְשַׁל לְשִׁתֵּי רַחֲלוֹת שֶׁהֵיוּ עוֹבְרוֹת בְּמִים, אַחַת גְּזוּזָה וְאַחַת שְׂאִינָה גְזוּזָה, גְזוּזָה עוֹבְרַת שְׂאִינָה גְזוּזָה אִינָה עוֹבְרַת. וְעִנְתָּד, אָמַר מֵר זוּטְרָא, אֶפִּילוּ עַנִּי הַמִּתְפָּרְנֵס מֵהַצְּדָקָה יַעֲשֶׂה צְדָקָה. וְ"לֹא אֶעֱנָד עוֹד", תְּנִי רַב יוֹסֵף: כָּל הַמְּקִיָּם בְּעַצְמוֹ כֶּךָ, שׁוֹב אִין מְרָאִין לוֹ סִימָן עֲנִיּוֹת.

נפש יהודה שלמים. מצומצמים וה"ק קרא אם שלמים מזונך וכ"ש אם רבים: **וכן נגוזו ועבר**. הרי הן משולים לעוברים הנהר על ידי גזיזה שהגזוזה עוברת כך גזוז מהם לצדקה וירבו: **ועניתך לא אענד עוד**. סיפא דהאי קרא הוא ואומר אם יתן צדקה שוב לא יעני:

נְמָצָא, שֶׁבְזָכוֹת הַצְּדָקָה נִצּוֹל מְעַנְשׁ גְּדוֹל כְּזֶה, (*) שֶׁהוּא קֹשֶׁה מְכַל מִכּוֹת שֶׁבְּעוֹלָם, כְּדִגְרָסִינָן בְּמִסְכַּת בִּתְרָא, פֶּרֶק יֵשׁ נוֹחֲלִין (קטז, א): דְרַשׁ רַבִּי פִּנְחָס בְּרַ חֲמָא: קֹשֶׁה עֲנִיּוֹת בְּתוֹדָה בֵּיתוֹ שֶׁל אָדָם יוֹתֵר מִחֲמָשִׁים מִכּוֹת, שְׁנֵאמַר: "חֲנִנִי חֲנִנִי אֶתֶם רַעִי (*) כִּי יִדְאַלּוּהָ נִגְעָה בִּי" (איוב יט, כא). וּמֵאִי אֶהְדְּרוּהָ

חבריה לאיוב? "השומר" (*) אלתפן אלאון (*) כי על זה בחרת מענני" (שם לו, כא).

נפש יהודה שהוא קשה. העניות מכל מכות וצריך למבעי עליו רחמים: **כי יד אלוה**. היינו נ' מכות שהרי במצרים כתיב אצבע אלהים היא ולקו עשר מכות נמצא ליד שיש בה ה' אצבעות נ' מכות: **אל תפן אל און**. אל תהרהר אחר מדת הדין כי יש יסורין יותר וקשה משלך כי טוב לך הנ' מכות יותר מעוני והרי יש לך כסף וזהב וקרקות הרבה ועדיין הקב"ה מרחם עליך יותר מהרבה עניים שאין להם כלום: **כי על זה בחרת**. ליסורים יותר מעניות:

נמצא, שבזכות הצדקה נצול מענש גדול כזה, שהוא קשה מכל מכות שבעולם, כדג'רסינו במסכת בתרא, פרק יש נוהלין (קטז, א): דרש רבי פנחס בר חמא: קשה עניות בתוך ביתו של אדם יותר מחמשים מכות, שנאמר: "חנני חנני אתם רעי כי ידאלוה נגעה בי" (איוב יט, כא). ומאי אהדרוה חבריה לאיוב? "השומר אלתפן אלאון כי על זה בחרת מענני" (שם לו, כא).

ואף על פי שהעני לישראל (*) בכלל הדרם בגלות זה, כדג'רסינו בפרקא קמא דחגיגה (ט, ט): אמר ליה אליהו לבר האהא: מאי דכתיב: "הנה" (*) צרפתיך ולא בכסף בחנתיך בכור עני" (ישעיה מח, ז)? מלמד שחזר הקדוש ברוך הוא על כל מדות טובות ולא מצא תקנה לישראל אלא עניות. אמר שמואל ואיתימא רב יוסף: הינו דאמרי אנשי: נאה עניותא לישראל כורדא (*) סומקא לסוסיא חיורא. להראותנו שהיו צריכין לשפלות הלב כדי שלא יגיסו דעתם, נמצא שאין דחק גדול מזה.

נפש יהודה בכלל הדרם בגלות. כל ישראל שדרים בגלות נקראים עניים נגד מה שהיו להם בארץ ישראל. ל"א הדרם הידור הוא לישראל העניות והוא טוב להם כדבר נאה והדור וטוב וכדמפרש וזה נראה עיקר: **צרפתיך ולא בכסף**. לא באש כמו שצורפים את הכסף אלא בחרתי לך כור עוני לצרפך בו ועל ידי עניות תחזירו למוטב. כור כלי חרס שצורפים בו כסף וזהב: **סומקא**. שושנים אדומים לסוס חיוור שמקשטים בהם הסוס והוא נאה לו כך נאה הדלות לישראל להחזירם למוטב שנאמר וישמן ישורון ויבעט וכתוב וידל ישראל מאד מפני מדין ויזעקו בני ישראל אל ה':

והנוטל מן הצדקה ונותן ממנה לעני, (*) אפילו שאינו נצרך, גדול שכרו, כדג'רסינו: אמרו עליו על רבי זכריה חתניה דרבי יהושע בן לוי, שהיה נוטל מקפה של צדקה והיו מרננין אחריו שהיה נוטל שלא לצורך. וכשמת חפשו אחריו (ומצאו) שהיה נותן, מה שהיה נוטל מן הצדקה, לעניים אחרים. רבי יעקב בר אידי ורב נחמן בר יצחק גבאי צדקה הוו והיו נותנין מן הצדקה לרב חמא, מפני שהיה עני והיה צריך לה, והיה נוטל מהם הצדקה ומחלקה לעניים אחרים.

נפש יהודה אפילו שאינו נצרך. הצדקה לעצמו רק שהוא נוטל כדי לפרנס עניים אחרים:

ומי שאין ידו משגת - אף על פי שלא יתן אלא פרוטה, כל פרוטה ופרוטה מצטרפת לו לחשבון גדול, כדג'רסינו בפרק קמא דבתרא (ט, א): אמר רבא: האי מילתא אשתעי לי (*) עולא משגש ארחתיה דאימיה משמיה דרבי אלעזר: מאי דכתיב: "וילבש צדקה כשרוני" (ישעיה נ, יז)? מה שריון זה (*)

כָּל קִלְפָּה וְקִלְפָּה מְצַטְרֶפֶת לְשֵׁרִיוֹן גָּדוֹל, אִף צְדָקָה כָּל פְּרוּטָה וּפְרוּטָה מְצַטְרֶפֶת לוֹ לְחֻשְׁבוֹן גָּדוֹל. וְרַבִּי חֲנִינָא אָמַר: מִהֲכָא, "וְנָהִי כְּטָמָא כְּלָנוּ" (*). וְכַבְּגָד עֵדִים כָּל צְדָקָתֵינוּ" (שם טז, ה), מִה בְּגָד זֶה כָּל נִימָא וְנִימָא מְצַטְרֶפֶת לְבָגָד גָּדוֹל, אִף צְדָקָה כָּל פְּרוּטָה וּפְרוּטָה מְצַטְרֶפֶת לְחֻשְׁבוֹן גָּדוֹל. דְּבַר אַחֵר: מִה בְּגָד זֶה מִגֵּן עַל בְּעָלְיוֹ בַּחֲמָה מִפְּנֵי הַחֲמָה וּבִגְשָׁמִים מִפְּנֵי הַגְּשָׁמִים, אִף הַצְּדָקָה מְגִינָה עַל בְּעָלֶיהָ מְדִינָה שְׁל גִּיהֵנָם.

נפש יהודה **עולא משגש ארחתיה דאימיה.** לרב ששת קרו ליה הכי עולל המשגש דרכי אמו שגרם להטותה מדרך שאר נשים משגש לשון מהומה ושגעון: **כל קליפה.** כקשקשים הם על השריון להגן על נקבים של שלשלת השריון שעשוי מעשה רשת: **וכבגד עדים כל צדקותינו.** הסר תרגום עדים כלומר כל צדקותינו נמאסו מחמת רשענו כבגד מאוס שאדם מסירו מעליו מכל מקום מקיש צדקה לבגד וצדקת צדיקים לבגד הגון וענין דרב ששת שהיה מחולק בהלכה עם רב אחדבוי והיה רב ששת מענשו שנעשה אלם ובאה אמו דרב אחדבוי שהיתה מניקתו דרב ששת ובכתה לפניו להתפלל על בנה ולא אשגח בה עד שהראה לו הדדים ואמרה ראה במה שהינקתיך ועל שלא אשגח בה עד שביזתה כך לפניו קורין ליה הכי:

וְהַמְּעֵיט אֶל יַמְעֵיט מְשֻׁלִישִׁית הַשְּׁקָל בְּשָׁנָה, כְּדִגְרָסִינָן הָתָם: אָמַר רַב אֲשִׁי: לְעוֹלָם אֶל יַמְנַע אָדָם מְשֻׁלִישִׁית הַשְּׁקָל לְשָׁנָה, שְׁנַאָמַר: "וְהַעֲמִדְנוּ עֲלֵינוּ" (*). מִצּוֹת לְתַת עֲלֵינוּ שְׁלִישִׁית הַשְּׁקָל בְּשָׁנָה לְעִבְדַת בֵּית אֱלֹהֵינוּ" (נחמיה ג, לג). וְאָמַר רַב אֲסִי: שְׁקוּלָה מְצֻנָה זֹו כְּנָגֵד כָּל הַמְּצוּוֹת כְּלוֹ, שְׁנַאָמַר: "וְהַעֲמִדְנוּ עֲלֵינוּ מְצוֹת".

נפש יהודה **מצות.** והלא מצוה אחת היו עושין אלא ששקולה וכו':

וּבְשֹׁכֵר פְּרוּטָה זֹו שְׁנוֹתָן לְעֵנִי - מִתְּבַרְךְ; וְאִם אֵין לוֹ פְּרוּטָה לְתַן לוֹ וּמְפִיֶסוּ בְּדַבְרִים - מִתְּבַרְךְ יוֹתֵר, כְּדִגְרָסִינָן הָתָם (שם ט, ב): אָמַר רַבִּי יִצְחָק: כָּל הַנּוֹתָן פְּרוּטָה לְעֵנִי מִתְּבַרְךְ בְּשֵׁשׁ בְּרָכוֹת וְהַמְּפִיֶסוּ בְּדַבְרִים מִתְּבַרְךְ בְּאַחַת עֶשְׂרֵה בְּרָכוֹת. הַנּוֹתָן פְּרוּטָה לְעֵנִי מִתְּבַרְךְ בְּשֵׁשׁ בְּרָכוֹת, שְׁנַאָמַר: "הַלּוֹא פָּרַס לְרַעֲב לְחֶמֶד אֲזִי יִבְקַע כְּשַׁחַר וְגו' אֲזִי תִקְרָא וְהִי יַעֲנֶה תְּשׁוּעָה וַיֹּאמֶר הַנְּנִי" וְגו' (ישעיה נח, ט). וְהַמְּפִיֶסוּ בְּדַבְרִים מִתְּבַרְךְ בְּאַחַת עֶשְׂרֵה בְּרָכוֹת, שְׁנַאָמַר: " (*). וְתַפֵּק לְרַעֲב נִפְשָׁךְ" (*). וְנִפְשָׁךְ נַעֲנֶה תִשְׁבִּיעַ וְזָרַח בַּחֲשֶׁךְ אוֹרְךָ וְגו' וְנַחֲךָ הִי תַמִּיד וְהַשְׁבִּיעַ בְּצַחֲצָחוֹת נִפְשָׁךְ וְגו' וּבְנוּ מִמֶּךָ חֲרִבוֹת עוֹלָם וְגו' מְשׁוּבָב נְתִיבוֹת לְשַׁבֵּת" (שם שם, ייב).

נפש יהודה **ותפק לרעב נפשך.** גם הוא פיוס דברי נחומים: **ונפש נענה תשביע.** בדברי נחומים:

פרק שני [קצ]

מִי שֶׁהוּא עֹשִׂיר חַיֵּב לְתַת צְדָקָה כְּפִי מְמוֹנֹו וְאִם אֵינוֹ רוֹצֵה לְתַן כּוֹפִין אוֹתוֹ, כְּדִגְרָסִינָן בְּפִרְקָא קַמָּא דְּבִתְרָא (ח, ב): אָמַר רַב נַחְמָן אָמַר רַבְּהִי בַר אֲבוּהִי: מִמְּשָׁכְנִין עַל הַצְּדָקָה (*). אֲפִילוּ בְּעֶרְבַת שַׁבָּת. אֵינִי, וְהָא פְּתִיב: " (*). וּפְקִדְתִּי עַל כָּל־לְחָצִיו" (ירמיה ל, ב) וְאָמַר רַבִּי יִצְחָק בַּר שְׁמוּאֵל מְשֻׁמִּיָּה דְּרַב:

אפילו גבאי צדקה? לא קשיא, הא דאמיד הא דלא אמיד. כי הא דרבא
אכפיה לרב נתן בר אמי ואפיק מיניה ארבע מאות זוזי לצדקה.

נפש יהודה אפילו בערב שבת. שיש פתחון פה לבעל הבית לומר שהוא טרוד לצורך
שבת: ופקדתי וגו'. משמע דאסור לכפאן: אמיד. עשיר מותר לכפאו:

וגם כן מה שעשה רבי עקיבא לרבי טרפון, כמו ששנינו במסכת כלה, פרק
רבי יהודה: אמרו עליו על רבי טרפון, שעשיר גדול היה ומימיו לא נתן (*)
מתנות רבות לעניים. פעם אחת מצאו רבי עקיבא ואמר לו: רצונך (*)
שאקח לך עיר אחת או שתים. מיד עמד רבי טרפון והביא ארבעת אלפין
דינרי זהב. ונטלם רבי עקיבא וחלקם לעניים. לימים מצאו רבי טרפון,
אמר לו: עקיבא, היכן העירות שלקחת? תפשו ביזו והוליכו לבית המדרש
והביא תינוק וספר תהלים ביזו והניחו לפניהם והיה קורא והולך עד
שהגיע אצל פסוק: " (* פזר נתן לאביונים" (תהלים קיב, ט). ואמרין עלה
בגמרא: ורבי טרפון, " (* פתח תפתח" (דברים טו, יא) לית ליה? אלא, אין
היה יחיה. (* ורבי עקיבא אמאי אכפיה? אמר לך: (* לפום גמלא
שיחנא, אזל רבי עקיבא יחב שלישי לעניים ושני שלישים חלקם למתני
ולעוסקי באורייתא ולספריא. (* כדאשכחיה, אמר ליה: היכן אמונתך?
אמר ליה: קניתי לך בהו. אמר ליה: (* ומה עיסקא? כלום טבא הוא? (*
אמר ליה: טבא הוא שפיר עד דלית סוף. עילה לבית מדרשא. אמר ליה:
היכן הוא? אמר ליה: גבי דוד מלכא דישראל הוא, דכתוב: "פזר נתן
לאביונים". אמר ליה: אמאי עבדת הכי? אמר ליה: ולא ידעת שנקדימון
בן גוריון בשעה שהיה יוצא מביתו לבית המדרש כלי מילת היו מציעים
לו תחתיו ובאים עניי ישראל ונוטלין אותן - ואפילו הכי משום דלא עבד
כדאבעי ליה איענש. אמר ליה: הכי קא אמינא לך: אמאי לא עבדת (*
מרעות נפשאי. אמר ליה: כלום עבידנא (* אלא מדילך. אמר ליה, שאני
אומר: גדול המעשה יותר מן העושה, שנאמר: "והיה מעשה הצדקה
שלום" (ישעיה לב, יז).

נפש יהודה מתנות רבות. שהיה נותן צדקה מעט ולא מתנה מרובה: שאקח לך עיר
אחת. ורבי טרפון סבר שיתן לו עצה הגונה ליקח עיר שירויח בה: פזר נתן לאביונים. שמחויב
ליתן צדקה לפזר ממון הרבה לזכות לשכר גדול כמו שמסיים הקרא וצדקתו עומדת לעד:
פתוח תפתח. דכתיב בתורה שיתן צדקה לעניים הרבה וכופל לשון לית ליה בתמיה ולמה לא
היה נותן צדקה: ורבי עקיבא. מאחר שיהב ר' טרפון למה היה כופה לר' טרפון ליתן צדקה:
לפום גמלא. כמו שיש כח בגמל לישא משאות נותנים עליו וכן ר' טרפון היה עשיר גדול ויכול
ליתן הרבה: כדאשכחיה. חוזר למעלה כך היה תחלת הענין כדאשכחיה ר' טרפון לרבי
עקיבא א"ל היכן אמונתך שאמרת לקנות לי: ומה עסקי. ומה הוא המקח טוב או רע: אמר
ליה. ר' טרפון אמאי עבדת הכי לקחת ממני מעות וחלקתם לעניים וכי אני לא נותן צדקה:
מרעות נפשאי. מרצוני היה לך להודיעני ואני נותן לך: א"ל. רבי עקיבא ומאי אכפת לך הלא
מה שנתתי משלך הוא ואני עשיתי משום שכר המעשה שנאמר והיה מעשה היינו מי שגרם
לאחר שיתן:

נמצא, שכל מי שאינו עושה כפי ממונו נענש, כדגרסינן בכתובות, ראש
פרק מציאת האשה (סו, ב): מעשה ברבן יוחנן בן זכאי שהיה רוכב על
החמור והיה יוצא מירושלים והיו תלמידיו מהלכין אחריו. ראה אשה
אחת שהיתה מלקטת שעורים בין רגלי בהמתן של ערביים. כיון שראתה

אותו נתעטפה בשערה ועמדה לפניו ואמרה לו: רבי, פרנסני. אמר לה: בתי, בת מי את? אמרה לו: בתו של נקדימון בן גוריון אני. אמר לה: בתי, וממון של בית אביך היכן הוא? אמרה לו: רבי, (*) לא כדון מתלן מתליא בירושלם: (*) מלח ממון חסר, (*) ואמרי לה: חסד. אמר לה: ושל בית חמיד היכן הוא? אמרה ליה: (*) בא זה ואבד את זה. אמרה לו: רבי, זכור אתה כשחתמת על כתבתך? אמר להם לתלמידיו: זכור אני, כשחתמתי על כתבתה של זו והייתי קורא בה: אלף אלפים דינרי זהב של בית אביה, (*) חוץ משל בית חמיה. בכה רבן יוחנן בן זכאי ואמר: אשריכם ישראל, שבזמן שעושים רצונו של מקום אין כל אומה ולשון שולטת בהם, ובזמן שאין עושים רצונו של מקום ברוח הוא - הקדוש ברוח הוא מוסרן ביד אומה שפלה; ולא ביד אומה שפלה בלבד, אלא אפילו (*) ביד בהמתן של אומה שפלה וכו'.

נפש יהודה לא כדון מתליא. וכי לא כך היו מושלים משלים בירושלים: מלח ממון חסר. הרוצה למלוח ממונו כלומר לגרום לו שתתקיים ממונו יחסרנו בצדקה תמיד וחסרונו זה קיומו: ואמרי לה חסד. שיעשה ממנו חסד: בא זה. של בית אבא שלא עשו צדקה כראוי וכלה ממונו ובא זה ואיבד זה לפי שנתערב עמהם: חוץ משל בית חמיה. תוספת שהוסיף לה החתן: ביד בהמתן. שהיתה מלקטת שעורים כדלעיל:

ומי שאינו רוצה לתן - גדול שכר הכופה אותו, כדגרסינן בפרקא קמא דבתרא (ט, א): אמר רבי אלעזר: גדול המעשה יותר מן העושה, שנאמר: "והיה (*) (*) מעשה הצדקה שלום ועבדת הצדקה השקט ונבטח עד עולם" (ישעיה לב, יז). אמר להו רבא לבני מחוזא: עשו אהדדי, כי היכי דליהוי לכו שלמא דמלכותא.

נפש יהודה מעשה הצדקה. טורח המעשה את חבריהם מדלא כתיב והיתה הצדקה שלום ומעשה לשון כפייה: עשו. כפייה שיתנו לצדקה שלא יבא המלך וכפה ליתן לו כדאמר ואזיל:

ואם אינו רוצה לתן באין אומות העולם ונוטלין אותו, כדאמרינן עלה: ואמר רבי אלעזר: בזמן שבית המקדש קים אדם נותן שקלו ומתכפר לו ועכשיו שאין בית המקדש קים באין אומות העולם ונוטלין אותו בזרוע, שנאמר: " (*) ועניים מרודים תביא בית" (שם נח, ז). ואמר מר עוקבא: אף על פיריכן (*) נחשב להם לצדקה, שנאמר: "ושמתי פקדתיך שלום ונגשיך צדקה" (שם ס, יז).

נפש יהודה ועניים מרודים. על שלא נתן צדקה לעניים קרא להם עניים מרודים שכופין ליתן להם באונס שלא נתן ברצון הטוב לעניי ישראל: נחשב להם לצדקה. ויש להם כפרה על ידם:

והנותנה לעני הגון נצול מן הגויים הנוטלין בזרוע, כדדרש רבי יהודה בר שלום (בבא בתרא י, א): כשם שמזונותיו של אדם קצובים לו מראש השנה לראש השנה, כך (*) חסרונו של אדם קצוב לו מראש השנה לראש השנה. זכה - "הלא פרס לרעב לחמך" (שם נח, ז), לא זכה - "ועניים מרודים תביא בית". בני אחתיה דרבן יוחנן בן זכאי (*) חזא להו בהלמא דמחסרי שבע

מאות דינרי. (*) עשינהו וְשָׁקַל מְנִיָּהוּ לְצִדְקָה. (*) פֶּשַׁע גְּבִיּוֹהוּ שְׁבָסַר דִּינָרִי. כי מטא מעלי יומא דכפורי, שְׁדוּר דְּבֵי קִיסָר - שְׁקִלִינְהוּ. (*) אָמַר לְהוּ: לא תדחלו, הָכִי חֲזָאֵי לְכוּ בְּחִלְמָא וְשְׁבָסַר הוּא דְפֶשַׁע גְּבִיכוּ. אָמְרוּ לֵיהּ: (*) אַמַּאי לֹא אָמַרְתָּ לָן דְּנֹתְבִינְהוּ? אָמִינָא, כִּי הֵיכִי (*) דְתַעְבַּד מְצוּה לְשָׁמָּה.

נפש יהודה חסרונו של אדם. הפסד שעתיד להפסידו על כן יתן לעניים ויזכה לזכות שנחשב לו הצדקה שנתן לחסרון שנגזר עליו: **חזא להו**. ר' יוחנן חלם עליהם במוצאי יום הכפורים דמחסרים באותה שנה שבע מאות דינרין: **עשינהו**. כפינהו רבן יוחנן בן זכאי שיתנו המעות לצדקה: **פש גבייהו**. נשאר גבייהו בערב ראש השנה שבעה עשר דינרין שלא נתנו לצדקה מאותן שבע מאות דינרין: **ואמר להו**. ר' יוחנן לא תדחלו אל תיראו להפסיד יותר כי אותן י"ז נשאר אצלכם ולא יותר: **אמאי לא אמרת לן**. מתחילה שכך חלמת שהקיסר יקח ממנו והיינו נותנין לך לצדקה אם הצדקה הוא במקומו כאילו נתנו לקיסר טוב לנו ליתן לצדקה: **דתעביד מצוה לשמה**. אם אמרתי לכם לא הייתם נותנים לשם צדקה אלא בשביל גזירת חלומי שיתנו לקיסר:

וְהִצְדָּקָה הַגְּדוּלָּה שְׁבַכְלָן - הַנּוֹתֵן תְּבוּאָה בְּשָׁנֵי בְצֻרָתָא, שְׁהֶעֱנִיִּים רְעֵבִים (*) וְהַאֲצֻרוֹת אֲמוּדִין וְצִדְקָה זֹאת עוֹמְדָת לְעַד, כְּדִגְרָסִינָן הָתָם (יא, א): תָּנּוּ רַבָּנָן: מַעֲשֵׂה (*) בְּמוֹנְבֵז הַמֶּלֶךְ שְׁבִזְבֵז אוֹצְרוֹתָיו וְאוֹצְרוֹת אֲבוֹתָיו, שְׁהָיוּ לוֹ, בְּשָׁנֵי בְצֻרָתָא. וְחָבְרוּ עָלָיו אָחִיו וּבֵית אָבִיו וְאָמְרוּ לוֹ: אֲבוֹתֶיךָ גָּנְזוּ אוֹצְרוֹת וְהוֹסִיפוּ עַל שֵׁל אֲבוֹתָם וְאַתָּה מְבִזְבֵז אוֹצְרוֹתֶיךָ וְאוֹצְרוֹת אֲבוֹתֶיךָ. אָמַר לָהֶם: אֲבוֹתֵי גָּנְזוּ אוֹצְרוֹת לְמַטָּה וְאֲנִי גָּנְזְתִּי אוֹצְרוֹת לְמַעְלָה, שְׁנֵאָמַר: " (*) אָמַת מֵאַרְץ תִּצְמַח" וגו' (תהלים פה, יב); אֲבוֹתֵי גָּנְזוּ אוֹצְרוֹת בְּמָקוֹם שֶׁהִיָּד שׁוֹלְטָת בָּהֶם וְאֲנִי גָּנְזְתִּי בְּמָקוֹם שֶׁאֵין הִיָּד שׁוֹלְטָת בָּהֶם, שְׁנֵאָמַר: "צִדְקָה וּמִשְׁפָּט (*) מְכוֹן כְּסָאָךְ" (שם פט, טו), אֲבוֹתֵי גָּנְזוּ בְּמָקוֹם שֶׁאֵין עוֹשֶׂה פְרוֹת וְאֲנִי גָּנְזְתִּי (*) בְּמָקוֹם שֶׁעוֹשֶׂה פְרוֹת, שְׁנֵאָמַר: "אֲמַרְוּ צְדִיק כִּי־טוֹב כִּי־פָרִי מַעֲלִיָּהֶם יֹאכְלוּ" (ישעיה ג, ט); אֲבוֹתֵי גָּנְזוּ אוֹצְרוֹת מִמּוֹן וְאֲנִי גָּנְזְתִּי (*) אוֹצְרוֹת נְפֹשׁוֹת, שְׁנֵאָמַר: "פָּרִי צְדִיק עֵץ חַיִּים וְלִקְחָה נְפֹשׁוֹת חָכָם" (משלי יא, ט); אֲבוֹתֵי גָּנְזוּ לְאַחֲרִים וְאֲנִי גָּנְזְתִּי לְעַצְמִי, שְׁנֵאָמַר: "וְיִלְךָ תִּהְיֶה צְדָקָה" (דברים כד, יג) וְאָמַר: "וְהִלְךָ לְפָנֶיךָ צְדָקָה" וגו' (ישעיה נח, ח).

נפש יהודה והאוצרות אמודים. למכור התבואה ביוקר: **במונבז המלך**. בנה של הילני המלכה מזרע החשמונאים: **אמת מארץ תצמח**. אף משמים נשקף הצדק לשלם גמול נשקף מביט כמו נשקפה ותיבב כלומר זכות הצדקה מביט ומסתכל למטה: **מכון כסאך**. גניזתו תחת מכון כסאך: **במקום שעושה פירות**. והקרן קיימת לעולם הבא והפירות אוכל בחייו שנאמר כי פרי מעלליהם יאכלו: **אוצרות נפשות**. שנאמר ולוקח נפשות חכם בהאי קרא כתיב:

פרק שלישי [קצא]

כָּל הַמַּעֲלִים עֵינָיו מִן הַצְּדָקָה חוֹטֵא חֲטָאָה גְּדוּלָּה, כְּדִגְרָסִינָן בְּכַתְּבוֹתָא, פָּרַק מְצִיאָתָא הָאֵשָׁה (סח, א): תָּאֲנִי חָיָא בְּרַב מְדַפְתֵּי: כָּל הַמַּעֲלִים עֵינָיו מִן הַצְּדָקָה כְּאִלוּ עוֹבֵד עֲבוּדָה זָרָה, כְּתִיב הָכָא: "הַשְּׁמֵר לָךְ פְּרִיָּהֶיךָ דְּבָר עִם־לְבָבְךָ בְּלִיעַל" (דברים טו, ט) וְכַתִּיב הָתָם: "יִצְאוּ אֲנָשִׁים בְּנִיבְלִיעַל" (שם

יג, יד), מה להלן עבודה זרה אף כאן עבודה זרה. וְגַרְסִינוּ נִמְי בְּפִרְקָא קָמָא דְּבִתְרָא (י, א): רב פפא הוה קא סליק בדרגא, אישיתמיט כרעיה בעא למיפל. חלש דעתיה. אמר: (*) השתא (*) איחיב מאן דסני לו (*) במחללי שבתות ועובדי עבודה זרה. אמר ליה חיא בר רב מדפתי לרב פפא: שפא עני בא לידד ולא פרנסתו, דתנא, רבי יהושע בן קרחה אומר: כל המעלים עיניו מן הצדקה חוטא וכו', כדאיתא לעיל.

נפש יהודה השתא. כן אם נפלת: איחיב מאן דסני לו. כאדם שתולה קללתו בחברו כי הוא היה השונא להם: כמחללי שבתות ועובדי כוכבים ומזלות. חוטא כמוהם אם נפל והם חייבין סקילה ואמר מר מי שנתחייב סקילה נופל מן הגג או חיה דורסתו דדמו לסקילה דתנן בית הסקילה היה גבוה שתי קומות ודחפו ממנו:

וְכַל זֶה אֵף לְגָדוּל, לְפִי (*) שְׁמִדְקָדְק הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא עִמָּהֶם אֶפְלוּ כְּחוּט הַשְּׁעָרָה לְטוֹבְתָן לְעוֹלָם הַבָּא, כְּמוֹ שְׁמַצִּינוּ בְּנַחוּם אִישׁ גַּם־זוֹ, כְּדִגְרַסִּינוּ סֵדֶר תַּעֲנִיּוֹת (תענית כא, א): אָמְרוּ עָלָיו עַל נַחוּם אִישׁ גַּם־זוֹ, שְׁהִיָּה סוּמָא בְּשִׁתֵּי עֵינָיו וְגַדָּם בְּשִׁתֵּי יָדָיו וְקִטְעַע בְּשִׁתֵּי רַגְלָיו וְהָיָה כָּל גּוֹפּוֹ מִלֵּא שְׁחִין (*) וְהִיָּתָה מִטְתּוֹ מִנַּחַת עַל גְּבִי סְפָלִים שֶׁל מַיִם. פְּעַם אַחַת הִיָּתָה מִטְתּוֹ מִנַּחַת בְּבֵית רְעוּעַ וּבִקְשׁוּ תַלְמִידָיו לְפָנוּתָהּ. אָמַר לָהֶם: פָּנּוּ אֶת הַכְּפָלִים וְאַחַר כֵּן פָּנּוּ אֶת מִטְתִּי, שֶׁכָּל זָמַן שֶׁמִּטְתִּי מִנַּחַת בְּבֵית לֹא יִפֹּל הַבֵּית. פָּנּוּ אֶת הַכְּפָלִים וְאַחַר כֵּן פָּנּוּ אֶת מִטְתּוֹ - מִיָּד נָפֵל הַבֵּית. אָמְרוּ לוֹ תַלְמִידָיו: רַבֵּינוּ, וְכִי מֵאַחַר שֶׁצָּדִיק גָּמֹר אֶתָּה, מִפְּנֵי מָה עָלְתָה כֵּן בְּגוֹפְךָ? אָמַר לָהֶם: אֲנִי גֵרְמָתִי לְעַצְמִי, שֶׁפְּעַם אַחַת הִיָּתִי מְהֵלֵךְ לְבֵית חָמִי וְהָיָה עִמִּי מִשׁוּי שְׁלֶשָׁה חֲמוּרִים, אֶחָד שֶׁל מֵאֲכָל וְאֶחָד שֶׁל מִשְׁתָּה וְאֶחָד שֶׁל מִיָּנִי מְגַדִּים. נִזְדַּמְּוּ לִי אָדָם אֶחָד, אָמַר לִי: רַבִּי פְּרָנְסִנִי. אָמַרְתִּי לוֹ: הִמָּתֵן עַד שֶׁאֶפְרָק יַעַל הַחֲמוּר. לְאַחַר שֶׁפָּרַקְתִּי יַעַל הַחֲמוּר נִסְתַּכְּלַתִּי לְאַחֲוָרִי וּמִצָּאֲתִיו מֵת. נִפְלַתִּי עָלָיו וּבְכִיתִי עָלָיו וְאָמַרְתִּי: עֵינִי שָׁלֹא חָסוּ עָלֶיךָ יִסְתָּמוּ, יָדִי שָׁלֹא חָסוּ עָלֶיךָ יִקְצָצוּ, רַגְלֵי שָׁלֹא מְהָרוּ לְפָרֵק מִן הַחֲמוּר יִקְטְעוּ; וְלֹא נִתְקַרְרָה דַּעְתִּי, עַד שֶׁאֶמְרָתִי: יְהֵא כָּל גּוֹפֵי מִלֵּא שְׁחִין. אָמַר לִי רַבִּי עֲקִיבָא: אוֹי לִי שְׁרָאִיתִיךָ בְּכָךְ. אָמַר לוֹ: אֲשֶׁרִיךָ שְׁרָאִיתָנִי בְּכָךְ, שְׁאֲלַמְלִי לֹא רָאִיתָנִי בְּכָךְ (*) לֹא נִתְקַיְמָה צְדָקְתִּי בִּי.

נפש יהודה שמדקדק. לשלם כל החטאים בעולם הזה כדי שישאר טובתן לעולם הבא: והיתה מטתו מונחת. רגלי מטתו היו מונחות בספלים כדי שלא יעלו עליו נמלים דרך רגלי המטה מפני שהוא גידם ואם היו עולים אינו יכול ליטלם בידיו ולזרקם: לא נתקיימה צדקתי בי. הייתי מאבד כל זכותי בעבור עבירה הזאת ועתה קבלתי עונשי ונשאר זכותי לעולם הבא:

וְאֵמָאֵי קָרוּ לִיָּה נַחוּם אִישׁ גַּם־זוֹ? (*) דְּכָל מַה דִּהְוָה סְלָקָא הָיָה אֹמֵר: גַּם זֹו לְטוֹבָה. זְמַנָּא חָדָא בְּעוּ רַבִּנָּן לְשִׁדְוִרֵי דוֹרוֹן קַמִּיָּה מְלָכָא. אָמְרִי: בְּהִדִּי מֵאֵן נִשְׁדָּר? בְּהִדִּיָּה נַחוּם אִישׁ גַּם־זוֹ, דְּהוּא מְלַמֵּד בְּנִסְיָם. שְׁדוּר בְּהִדִּיָּה מִלֵּא טַפְסָקָא אֶבְנִים טוֹבוֹת וּמְרַגְלִיּוֹת. אֲזַל (*) בֵּת בְּהֵוָה דִּרְתָּא. קָמוּ הִנְהוּא (*) בְּרִיּוֹנֵי בְּלִילְיָא שְׁקִלוּהָ לְמָאֵי דִּהְוָה בְּסִימְפוּטָא (ארגז) וּמְלוֹנְהֵי עֶפְרָא. לְמַחַר, כִּי חָזִי מִלֵּא עֶפְרָא אָמַר: גַּם־זוֹ לְטוֹבָה כִּי מְטָא לְהַתָּם שְׁרִינְהֵי לְסִימְפוּטֵי, חֲזִיּוּהָ דְמְלִיא עֶפְרָא. אָמַר קִיסָר, אַחוּכִי קָא אַחוּכּוּ בִּי יְהוּדָאֵי. פְּקוּד עָלִיָּה לְמַקְטְלִיָּה. אָמַר גַּם זֹו לְטוֹבָה. אֶתָּא אֶלְיָהוּ, זְכוּר לְטוֹב, אִידְמֵי

ליה (*) כְּחַד מִיְנֵיהוּ. אָמַר לְהוֹ: דִּילְמָא הַאי עֶפְרָא (*) מַעְפְּרָא דְאַבְרָהָם אַבוּהוֹן הוּא, דְהוּה שְׂדֵי מִיְנֵיהּ וְהוּה חֲרָבִי, (*) גִּילִי וְהוּה גִּירִי, כְּדַכְתִּיב: "יִתֵּן כְּעֶפֶר חֲרָבֵי" וְגו' (ישעיה מא, ב). הוּה הֵהִיא מְדִינְתָא דְלָא הוּה מְצִי לְמַכְבְּשָׁה, בְּדָקוּ עָלָה מִיְנֵיהּ וּכְבָשׁוּהָ. עִילִינְהוּ לְבִי גִינְזָא דְמַלְכָּא וּמְלִינְהוּ לְסִימְפוּטֵי אַבְנִים טוֹבוֹת וּמְרַגְלִיּוֹת. (*) אָתָּא בֵּת בְּהֵהוּא דְרִתָּא. אָמְרוּ לִיה: (*) מַאי אֲמַטִּית בְּהַדָּךְ לְבִי מַלְכָּא, דְעֵבְדוּ לָךְ כְּלִי הַאי? אָמַר לְהוֹ: (*) מַאי דְשָׁקְלִי מְהֵכָּא. קָמוּ אִינְהוּ נִמְי אֲמַטוּ מֵהֵהוּא עֶפְרָא. בְּדָקוּ מִיְנֵהּ וְלָא הוּה חֲרָבִי וְגִירִי. קִטְלִינְהוּ לְכוּלְהוּ (*) דִּיּוּרִי.

נפש יהודה דכל מה דהוה סלקא ליה. כל המאורע אפילו רעה: בת בהווא דיורא. לן לילה אחת באותו מלון: בריוני. גזלנים: כחד מינייהו. כאחד משרי קיסר: מעפרא דאברהם הוא. כשנלחם עם המלכים שדא עלייהו עפרא ונהרגו כאלו זרק עליהם חרבות: גילי. קש נעשו חצים: אתא. נחום איש גם זו ובת בההיא אושפיזא שגנבו מיניה בהליכתו לקיסר: מאי אמטית. מה היה בידך שהבאת לקיסר: מאי דשקלי מהכא. ארגז מלא עפר: דיורי. לאותן בני אושפיזא שגזלו מה שהיה עם נחום איש גם זו:

(*) וְהַפּוֹסְקִים צְדָקָה בְּרַבִּים וְאֵינְן נוֹתְנִין - חֲטָאִים גְּדוֹל, שְׁגוֹרְמִין שְׁנַת בְּצֻרַת, דְגֵרְסִינְן בְּפִרְקָא קָמָא דְתַעֲנִיּוֹת (ח, ב): אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אֵין הַגְּשָׁמִים נִעְצָרִים אֱלָא (*) בְּשִׁבִיל שְׁפוֹסְקִים צְדָקָה בְּרַבִּים וְאֵינְן נוֹתְנִין, שְׁנַאֲמַר: "נְשִׂיאִים וְרוּחַ וְגֶשֶׁם אֵין אִישׁ מִתְהַלֵּל בְּמַתַּת שְׁקֵר" (משלי כה, יד).

נפש יהודה והפוסקים צדקה ברבים. לשם ולפנים ואורחא דמילתא נקט שאין אדם עשוי לפסוק צדקה בינו לבין עצמו ואינו נותן: בשביל. האיש שמתהלל במתת שקר, דכשם שהוא עושה לפנים ומחניף את העניים אף שמים מחניפין את הארץ שמראים נשיאים עבים ורוח וגשם אין. איני אין קאי אשלתם דמכל אלו נעצרים:

וְהַרְוֵדְךָ בְּכָל כַּחוֹ לְחַלְקֵךְ צְדָקָה יוֹתֵר מִמָּה שְׂיִשׁ לוֹ, הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מְרַבֵּה שְׂכָרוֹ וּמְמַצִּיא לוֹ מְעוֹת לְתַת צְדָקָה וְאַנְשִׁים מְהוּגְנִין שְׂיִקְבְּלוּהָ, כְּדִגְרְסִינְן בְּפִרְקָא קָמָא דְבִתְרָא (ט, ב): אָמַר רַבִּי יֶצְחָק: מַאי דְכַתִּיב, "רֹדֵף צְדָקָה וְחֹסֵד יִמְצָא חַיִּים צְדָקָה וְכָבוֹד" (שם כא, כא)? מְשׁוּם דְרוֹדֵף צְדָקָה (*) יִמְצָא צְדָקָה? אֱלָא אָמַר רַבִּי יֶצְחָק: כָּל הַרוֹדֵף צְדָקָה הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מְמַצִּיא לוֹ בְּנֵי אָדָם הַגּוֹנִים לַעֲשׂוֹת בְּהֵם צְדָקָה, כְּדִרְשׁ רַבָּא, דְדִרְשׁ רַבָּא: מַאי דְכַתִּיב: " (*) וְיִהְיוּ מְכַשְׁלִים לְפָנֶיךָ בְּעַת אַפְּךָ עֹשֶׂה בְּהֵם" (ירמיה יח, כג)? אָמַר יְרַמְיָהוּ לְפָנֵי הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא: רַבּוֹנוּ שֶׁל עוֹלָם, אֲפִילוּ בְּשַׁעַה שְׁכּוֹבְשִׁים אֶת יֶצְרָם לַעֲשׂוֹת צְדָקָה - הַכְּשִׁילִם בְּבִנְיָ אָדָם שְׂאִינְן מְהוּגְנִים, שְׁלָא יְקַבְּלוּ שְׂכָר עֲלֵיהֶם. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לׁוֹי אוֹמֵר; זוֹכָה לְבָנִים (*) בְּעֲלִי חֲכָמָה, בְּעֲלִי עֶשֶׂר, (*) בְּעֲלִי אַגְדָּה וְכוּ', כְּדֹאִיתָא לְעִיל בְּתַחֲלַת חַבּוּר זָה.

נפש יהודה ימצא צדקה. משמע שיבוא לידי עניות וימצא בני אדם שיתנו לו צדקה: ויהיו מוכשלים לפניך. את אנשי ענתות היה מקלל שהיו מבקשים את נפשו: בעלי חכמה. כתיב גבי צדקה ימצא חיים וכתוב גבי תורה כי מוצאי מצא חיים: בעלי אגדה. מתוך שהן דורשין ומושכין את הלב הכל מכבדין אותן:

וְכַח שְׂכָרָה גְּדוֹל מְאֹד, כְּדִגְרְסִינְן הֵתָם (בבא בתרא י, ב): אָמַר רַבִּי אֲבָהוּ: שְׂאֵלוּ אֶת שְׁלֵמָה בֶּן דָּוִד: עַד הֵיכָן כְּתִיב שֶׁל צְדָקָה? (*) אָמַר לְהֵם: צָאוּ וּרְאוּ מַה פִּרְשׁ דָּוִד אָבָא: "פְּזַר נִתָּן לְאַבְיוֹנִים" וְגו' (תהלים קיב, ט). רַבָּא אָמַר: מְהֵכָּא,

"הוא מרומים ישכון מצדות סלעים משגבו לחמו נתן מימיו נאמנים"
(ישעיה לג, טז).

נפש יהודה אמר ליה. ינוקא רבי יוחנן:

פרק רביעי [קצב]

הצדקה מעשרת לאדם, שנאמר: "יש מפזר ונוסף עוד וחשד מלישר אד" למחסור" (משלי יא, כד) [ויכתיב]: "נותן לרש אין מחסור" וגוי' (שם כח, כז). והצדקה בזמן הזה במקום המעשרות שמעשירים לנותן, כדגרסינן בפרקא קמא דתעניות (ט, א): אמר רבי יוחנן: מאי דכתיב: "עשר תעשר" (דברים יד, כב)? עשר בשביל שתתעשר. רבי יוחנן אשכחיה לינוקיה דריש לקיש, אמר ליה: אימא לי פסוקיך. אמר ליה: "עשר תעשר". אמר ליה: (*) פרישיה לי מר. אמר ליה: עשר בשביל שתתעשר. אמר ליה: ומי שרי למעבד הכי קמי קודשא בריך הוא - והא כתיב: "לא תנסו אתה" (*) אלהיכם" (שם ו, טז)? אמר ליה: הכי אמר רבי אושעיא: חוץ מזו, שנאמר: "הביאו את כליהם מעשר אלבית האוצר ויהי טרף וגוי' עד בליד" (מלאכה ג, ט, מאי "עד בליד"?) אמר רמי בר פפא: עד (*) שיבלו שפתותיכם מלומר די. אמר: (*) אי מטאי להתם לא אצטריכנא לך (*) ולרבי אושעיא רבך.

נפש יהודה פרשיה לי. מאי עשר תעשר כופל למה לי: א"ל. ינוקא והא כתיב לא תנסו: שיבלו. יפסקו מלומר די יאמרו כמה פעמים די יש לנו עושר הרבה ואין צריכין יותר: אי מטאי להתם. להאי קרא דהביאו את המעשר ידעין ליה ממילא: ולרבי אושעיא רבך. דאמרת לי משמיה:

וגרסינן בפסיקתא (פסדר"כ יא, צט): "עשר תעשר", עשר בשביל שתתעשר. עשר עד שלא תתחסר. אמר הקדוש ברוך הוא: עשר את שלי ואני (*) מעשר את שלך. " (*) תבואת זרעה" (דברים יד, כב), אם זכיתם - סוף אתם יוצאים לזרע בשדה, ואם לאו - סוף שאיש שדה מתגרה בכם. ואיזהו זה עשו הרשע, דכתיב ביה: "איש שדה" (בראשית כה, כז). "היצא השדה" (דברים יד, כב), אם זכיתם - סוף לקצאת לשדה ורואה העולם צריך למים ותשאלו ויבואו, ואם לאו - סוף ששונאי ישראל יוצאין לקבר ביניהם בשדה.

נפש יהודה מעשר את שלך. אתן לך עשר על חד שלך: תבואת זרעך. היוצא השדה כל המקרא דרש:

רבי יהושע דסכנין בשם רבי לוי אמר: בזכות שני דברים ישראל מתחננין לפני המקום ברוך הוא, בזכות שבת ובזכות מעשרות. בזכות שבת מנין? דכתיב; אם תשיב משבת רגלך" (ישעיה נח, יג), מה כתיב בתריה? "אז תתענג עליה" וגוי' (שם שם, יד). בזכות מעשרות מנין? שנאמר: " (*) ושמת בכל הטוב אשר נתן לך" וגוי' (דברים כו, יא).

אמר רב הונא: אבות הראשונים הפרישו מעשרות. אברהם הפריש תרומה גדולה, דכתיב: "הרמתי ידי אל ה'" וגו' (בראשית יד, כב) ואין הרמה אלא תרומה, כדכתיב: "והרמתם ממנו תרומת ה'" (במדבר יח, כו). יצחק הפריש מעשר ראשון, דכתיב: " (*) ויזרע יצחק בארץ ההוא" וגו' (בראשית כו, יב). אמר רבי אבא בר רב: והלא אין הברכה שורה לא על דבר המדוד ולא על השקול ולא על המנוי - (*) ולמה מדד אותו? כדי לעשרו, הדא הוא דכתיב: "ויברכהו ה'" (שם). יעקב הפריש מעשר שני, הדא הוא דכתיב: "וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך" (שם כח, כב).

וגרסינו נמי התם: תני בשם רב נחמני: בנהג שבועולם, אדם יש לו שדה אחת ונותנה לאריס לעבדה למחצה לשליש ולרביע, אבל הקדוש ברוך הוא אינו כן, אלא הוא משיב רוחות ומעלה עננים ומוריד גשמים ומפריח טללים ומגדיל צמחים ומדשן פרות; ולא אמר להפריש אלא אחד מעשרה.

גם בזכות המעשרות תפלתו של אדם נשמעת, כדגרסינו התם (פסדר"כ א, ה): "מי עלה שמים וירד" (משלי ל, ד), מי הוא שעולה לשמים תפלתו ומוריד הגשמים? זה המחלק מעשרותיו בחפניו, שמוריד טל ומטר לעולם. "מי אסף דוח בחפניו מי צרר מים בשמלה מי הקים כל אפסי ארץ" (שם), מי הוא זה שאין תפלתו עולה לשמים ואינו מוריד גשמים? זה שאינו מחלק מעשרותיו בחפניו, שהוא עוצר השמים מלהוריד טל ומטר.

וגרסינו נמי במסכת אבות, פרק ה: שבעה מיני פרעניות באין לעולם על שבעה גופי עברות, מקצתן מעשרין ומקצתן אינן מעשרין. ואלו הן, רעב וכו', כדאיתא בפרק (א) מחבור זה (סימן ה).

גם מצינו במדרש תנחומא, פרשת ראה: מעשה בחסיד אחד שהיתה לו שדה שמעלה לו אסף מדות בכל שנה והיה אומר: די לי במה שנתן לי הקדוש ברוך הוא ואני נתן את המעשר, שהוא מאה מדות לשנה. כשהגיע למוות, אמר לבנו: בני, הוי זהיר במעשרותיך, שעלידי המעשר זכיתי לאלו הנכסים. שנה ראשונה נתן המעשר מאסף מדות מאה. בשנה השנית, אמר: למה אתן כל כך. חסר מהמעשר עשרה. חסר השדה מאה לשנה. בשלישית חסר עשרה. חסר השדה מאה לשנה. וכן כל שנה ושנה, עד שחזרה השדה למאה מדות. והיה מתעצב מאד. באו אליו אחיו ובית אביו מקשטים בלבושים נאים. אמר להם: וכי לשמחה אתם באים? היה לכם לנחמני. אמרו לו: למה לא נשמח, שמתחלה היית אתה בעל הבית והקדוש ברוך הוא כהן ועכשיו נעשה הקדוש ברוך הוא בעל הבית ואתה כהן. מיד נתן את המעשר כהגון וחזרה השדה לכמה שהיתה בתחלה.

אֵיטָא בַּמְדָּרָשׁ : וְשׁוּב מַעֲשֵׂה בְּאֶחָד שֶׁהָיָה כּוֹנֵס יַיִן וְשִׁמּוֹן וְלֹא הָיָה מוֹצִיא מַעֲשָׂרוֹתָיו כְּרֵאוּי. נִכְנְסָה בּוֹ (*) רוּחַ תְּזוּזִית וְנִטַּל מִקַּל וְהִתְחִיל מְשַׁבֵּר הַחֲבִיּוֹת. גָּעַר בּוֹ בְּנֹו. מָה עָשָׂה? נִטַּל אֶת הַמַּקַּל, וּפָצְעוּ עַל רֵאשׁוֹ, אָמַר לוֹ : הַרוּחַ מְסִייעַ יְתִי וְאֶת גּוֹעַר בִּי, אָמַר לוֹ : תֵּן לִי הַמַּקַּל בְּיָדִי וְאֶשְׁבֵּר אֹף אֲנִי. נָתַן לוֹ אֶת הַמַּקַּל, הוּא מִתְבַּר חֲדָא חֲדָא וְהוּא מִתְבַּר תְּרִי תְרִי. מִי גָרַם לוֹ זֶה? עַל יְדֵי שְׁלֹא הוֹצִיא מַעֲשָׂרוֹתָיו כְּרֵאוּי. וְעַלֵּיו נֶאֱמַר : "אֲהַב יַיִן וְשִׁמּוֹן לֹא יַעֲשִׂיר" (מְשַׁלֵּי כֹא, יז).

נפש יהודה רוּחַ תְּזוּזִית. רוּחַ רַעָה :

אָמַר רַבִּי לִוִי : מַעֲשֵׂה בְּאֶחָד שֶׁהָיָה מַעֲשֵׂר פְּרוֹתָיו כְּרֵאוּי. וְהִיָּתָה לוֹ שְׂדֵה אַחַת וְנָתַן הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּלִבּוֹ וְעָשָׂה חֲצִיָּה זָרַע וְחֲצִיָּה בֵּית מִקְנָאוֹת. מִיָּד בָּאָה שְׁנַת בַּצָּרֶת וְהָיָה מִזֶּבֶן סָאָה חֲטִיִן בְּסַלְעַ וְסָאָה מִיָּם בְּתַלְתַּת סָלְעִים. וְהָיָה מִכְרִיז וְאוֹמֵר : אָנָּא זַבִּין סָאָה דְּמִיָּא (*) דְּעַבְדָּא תַּלְתַּת סָאִין דְּחֲטִיִן. מִי גָרַם לוֹ? עַל יְדֵי שֶׁהוֹצִיא מַעֲשָׂרוֹתָיו כְּרֵאוּי.

נפש יהודה דְּעַבְדָּא תַּלְתַּת סָאִין. בְּסַךְ שְׁשׁוּה תַּלְתַּת סָאִין חֲטִיִן אֲנִי לֹקַח בַּעַד סָאָה מִיָּם :

וְגַרְסִינָן בְּאַלְהָה הַדְּבָרִים רַבָּה (תַּנְחוּמָא כִּי־תְבוּא, ד) : "בְּרוּךְ אַתָּה בְּעִיר וּבְרוּךְ אַתָּה בְּשְׂדֵה" (דְּבָרִים כַּח, ג), אָמַר רַבִּי יַצְחָק, שְׁלֹא יֵאמַר אָדָם : אֵלֹהֵי נִתָּן לִי הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא שְׂדֵה הַיִּתִּי מוֹצִיא מַעֲשָׂרוֹת מִתּוֹכָהּ, אֵלָּא, אִם אֵין לוֹ שְׂדֵה יִתֵּן מִמָּה שֵׁישׁ לוֹ בְּעִיר.

לְפִיכָךְ אֵל יִרְפָּה אָדָם יָדוֹ מִן הַמַּעֲשָׂרוֹת וְיִתְנֶם כְּרֵאוּי, מִן הַשְּׂדֵה וּמִן הַבַּיִת וּמִכָּל מָה שֵׁיבֹא לְיָדוֹ בְּשׁוּם עֲנָן בְּעוֹלָם (*) וּבְזֶה מוֹלְחוֹ לְמַמוֹנוֹ וּמִקְיָמוֹ וּמוֹסִיף עָלָיו אֶלֶף פְּעָמִים.

נפש יהודה בַּזָּה. בַּצְדָּקָה וּמַעֲשֵׂר שׁוּב אֵין מַמוֹנוֹ חֲסַר כְּדַאמְרִן מַלַּח מִמּוֹן חֲסַר :

פרק חמשי [קצג]

כָּל בֶּן דַּעַת נֹתֵן כָּל אֲשֶׁר יֵשׁ לוֹ לְהַצִּיל גּוּפוֹ מֵעַנְשׁ בְּדִינֵי בְּנֵי אָדָם, וְהַצְדָּקָה שְׂאָדָם נֹתֵן לְעֵנִי מַצִּילָתוֹ מִדִּינָה שֶׁל גִּיהֶנֶם, כְּדִגְרִסִּין בְּפִרְקָא קַמָּא דְּבִתְרָא (י, א) : תִּנְגָּא, הָיָה רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר : יֵשׁ לוֹ פְּתִחוֹן פָּה (*) לְבַעַל הַדִּין לְהַשִּׁיבֵהּ וְלוֹמֵר : אִם אֱלֹהֵיכֶם אוֹהֵב אֶת הָעֲנִיִּים, לָמָּה אֵינוֹ מְפָרְנֵסוֹ? אִף אַתָּה אָמַר לוֹ : כִּדִּי שְׁנַתְנַצַּל אָנוּ מִדִּינָה שֶׁל גִּיהֶנֶם. וְזֹאת הַשְּׂאָלָה שְׂאֵל טוֹרְנוֹסְרוּפוֹס אֶת רַבִּי עֲקִיבָא ; אָמַר לוֹ : אִם אֱלֹהֵיכֶם אוֹהֵב אֶת הָעֲנִיִּים, מִפְּנֵי מָה אֵינוֹ מְפָרְנֵסוֹ? אָמַר לוֹ : כִּדִּי שְׁנַתְנַצַּל מִדִּינָה שֶׁל גִּיהֶנֶם. אָמַר לוֹ : אֲדַרְבֵּהּ, זֹו הִיא שְׁמַחֲיָבַת אֶתְכֶם לְגִיהֶנֶם ; אֲמַשֵּׁל לָךְ מְשַׁל, לָמָּה הַדְּבָר דוּמָה : לְמַלְךְ בְּשֶׁר וְדָם שְׁפָעַס עַל עַבְדּוֹ וְחִבְשׁוֹ בְּבֵית הָאֲסוּרִין וְצִוָּה עָלָיו שְׁלֹא לְהַאֲכִילוֹ וְשְׁלֹא לְהַשְׁקוֹתוֹ. וְהַלָּךְ אָדָם אֶחָד וְהַאֲכִילוֹ וְהַשְׁקָהוּ. כְּשִׁשְׁמַע הַמֶּלֶךְ - (*) לֹא כּוֹעֵס עָלָיו? וְאַתֶּם קְרוּיִים עַבְדִּים, שְׁנֵאמַר : "כִּי

לִּי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים" (ויקרא כה, נה). אָמַר לִיָּה רַבִּי עֲקִיבָא : אֲמַשְׁל לָךְ מִשָּׁל, לָמָּה הִדְבַּר דּוֹמָה : לְמַלְךְ בֶּשֶׁר וְדָם שֶׁכָּעַס עַל בְּנוֹ וְחִבְשׁוּ בְּבֵית הָאֲסוּרִין וְגָזַר עֲלֵיו שֶׁלֹּא לְהֶאֱכִילוּ וְשֶׁלֹּא לְהִשְׁקוֹתוֹ. וּבָא אָדָם אֶחָד וְהֶאֱכִילָהוּ וְהִשְׁקָהוּ. וּכְשֶׁנִּשְׁמַע לְמַלְךְ - לֹא דוֹרוֹן מִשְׁגֵּר לוֹ? וְאָנוּ קְרוּיִים בְּנִים, שְׁנֵאמַר : "בְּנִים אַתֶּם לֵה' אֱלֹהֵיכֶם" (דברים יד, א). אָמַר לוֹ : אַתֶּם קְרוּיִין בְּנִים וְאַתֶּם קְרוּיִין עֲבָדִים, בְּזִמְן שֶׁאַתֶּם עוֹשִׂים רְצוֹנוֹ שֶׁל מְקוֹם אַתֶּם קְרוּיִים בְּנִים וּבְזִמְן שֶׁאֵין אַתֶּם עוֹשִׂים רְצוֹנוֹ שֶׁל מְקוֹם אַתֶּם קְרוּיִים עֲבָדִים. וְעַכְשָׁיו אֵין אַתֶּם עוֹשִׂים רְצוֹנוֹ שֶׁל מְקוֹם. אָמַר לוֹ : הֲרִי הוּא אוֹמֵר : "הֲלוֹא פָּרַס לָרַעַב לַחֲמֶד" וגו' (ישעיה נח, ז), (*) אֵימַתִּי "עֲנִיִּים מְרוּדִים תְּבִיא בֵּית" (שם)? הַאִידָנָא - וְקָאֵמַר "הֲלֹא פְרוֹס" וגו'.

נפש יהודה לבעל הדין. לרשע או לעובד כוכבים ומזלות האומר כך : לא כועס עלינו. בתמיהה : אימתי עניים מרודים תביא בית האידנא. עניים מרודים היינו עובדי כוכבים ומזלות שרודים את ישראל ולוקחים בחזקה וכתוב הלוא פרוס לרעב לחמך בעת הזאת אף שאנחנו בגלות :

וְקָאֵמַרִי עֲלֵה : אָמַר רַבִּי חֲזִיא בַר אֲבָא : רַבִּי יוֹחָנָן רָמִי : כְּתִיב : "לֹא־יוֹעִיל הוֹן בְּיוֹם עֲבָרָה וְצַדִּיקָה תִּצְלֵל מִמּוֹת" (משלי יא, ד) וְכְתִיב : "לֹא־יוֹעִילוּ אוֹצְרוֹת רָשָׁע וְצַדִּיקָה תִּצְלֵל מִמּוֹת" (שם י, ב), שְׁתִּי צַדִּיקוֹת הִלְלוּ לָמָּה? אַחַת שֶׁמִּצְלֵת מִמִּיתָה מְשֻׁנָּה. וְאַחַת שֶׁמִּצְלֵת מִדִּינָה שֶׁל גִּיהֶנֶם. (*) וְ (*) אֵיזוֹ הִיא שֶׁמִּצְלֵת מִדִּינָה שֶׁל גִּיהֶנֶם? הַהוּא דְכְתִיב בִּיה "עֲבָרָה", דְכְתִיב : "יוֹם עֲבָרָה הַיּוֹם הַהוּא" (צפניה א, טו). וְאֵיזוֹ הִיא שֶׁמִּצְלֵתוֹ מִמִּיתָה מְשֻׁנָּה? נוֹתְנָה וְאֵינּוּ יוֹדֵעַ לָמִי נוֹתְנָה, נוֹטְלָה וְאֵינּוּ יוֹדֵעַ מִמִּי נוֹטְלָה. נוֹתְנָה וְאֵינּוּ יוֹדֵעַ לָמִי נוֹתְנָה, לְאֶפּוֹקִי (*) מְדַמֵּר עוֹקְבָא ; נוֹטְלָה וְאֵינּוּ יוֹדֵעַ מִמִּי נוֹטְלָה, לְאֶפּוֹקִי מְדַרְבֵּי אֲבָא. אֵלֵא הִיכִי לִיעֲבִיד? לִיתְבִּיה בְּאֶרְנְקִי שֶׁל צַדִּיקָה.

נפש יהודה ואיזו היא שמצלת מדינה של גיהנם. כלומר איזה מן המקראות הללו מדבר מדין של גיהנם אותו שכתוב לא יועיל הון ביום עברה : ואיזו היא שמצילתו ממיתה משונה. באיזה אופן צריך ליתן הצדקה או למי יתננה כדמסיים לארנקי של צדקה יתננה : דמר עוקבא, ורבי אבא. במסכת כתובות מר עוקבא שדי לעניא בשבבותיה ארבעה זוזי כל יומא בצינורא דדשא הרי שעני אינו יודע אבל הוא ידע למי נותנה רבי אבא הוה צייר בסודריה מעות ושדי לאחוריה וממציא נפשיה לביני ענייא והעני נוטלה ויודע ממי נוטלה אבל הוא אינו יודע למי נתנו :

וְגַרְסִינָן נְמִי הֶתֶם : "וַיִּלְבַּשׁ צַדִּיקָה כְּשֶׁרָגַן" (ישעיה נט, ז), מַה שֶׁרִּיוֹן זֶה מִגֵּן עַל לְבוּשׁוֹ שֶׁל אָדָם בְּמִלְחָמָה, אִף הַצַּדִּיקָה מְגִינָה עַל בְּעֵלָה מִדִּינָה שֶׁל גִּיהֶנֶם.

וְגַרְסִינָן נְמִי בְּפִרְקָא קָמָא דְגִטִּין (ו, א) : תְּנָא דְבִי רַבִּי יִשְׁמַעֵאל : כָּל הַמְּגִיז מִנְכָסָיו וְעוֹשֶׂה מֵהוֹן צַדִּיקָה נֹצֵל מִדִּינָה שֶׁל גִּיהֶנֶם.

רְאוּ כִּמָּה יֵשׁ לוֹ לְאָדָם לְהִיּוֹת זֶהִיר בְּמַצּוֹה זֹו הַמִּצְלֵת לְאָדָם מִהַעֲנֵשׁ הַגָּדוֹל.

פרק ששי [קצד]

הצדקה מגינה גם כן בעולם הזה לבטל כל גזרה וגם מצלת ממיתה עצמה ואף ממיתה משנה, כדגריסין בפרקא קמא דראש השנה (טו, ב) : אמר רבי יצחק : ארבעה דברים קורעין גזר דינו של אדם. ואלו הן : צדקה, צעקה, שנוי השם (*) ושנוי מעשה. צדקה, דכתיב : "וצדקה תציל ממות" (משלי כ, ב). צעקה, דכתיב : "ויצעקו אלהי בצר להם" וגוי' (תהלים קז, ו). שנוי השם, דכתיב : "ויאמר אלהים אליאברהם שרי אשתך לא תקרא את שמה שרי כי שרה שמה" (בראשית יז, טו) וכתיב : וברכתי אתה וגם נתתי ממנה לך בן" (שם שם, טז). שנוי מעשה דכתיב : "וירא האלהים את מעשיהם כישבו מדרך הרעה" (יונה ג, ט). ויש אומרים : אף שנוי מקום, דכתיב : "ויאמר ה' אליאברם לך לך" וגוי' (בראשית יב, א) והדר : "ואעשה לגוי גדולי" (שם שם, ב). ואידך? דלמא ההוא זכותא דארץ ישראל הוא דאתהניא ליה.

נפש יהודה שנוי מעשה. ששב מרעתו :

וגריסין נמי בפרקא קמא דבתרא (ד, א) : אמר רב יהודה אמר רב : מפני מה (*) נענש דניאל? מפני שהשיא עצה לנבוכדנצר, שנאמר : "להן (*) (*) מלכא מלכי (*) ישפר עלך (*) וחטאך בצדקה פרק ועולתך במחו ענין הן תהוה ארכא לשלותך" (דניאל ד, כד) וכתיב : " (*) כלא מטא על-נבוכדנצר מלכא. לקצת ירחין תריעשר (*) על-היכל מלכותא די בבל מהלך הנה" (שם שם, כה-כז). מלמד שהאריך שנה אחת גזרתו בצדקה וכל שכן אם היה שב בתשובה. ואם זה מצינו בגוי, כל שכן בישראל, שתבטל הגזרה מכל וכל. למדנו שהצדקה מבטלת הגזרה.

נפש יהודה נענש דניאל. שנשלך לגוב אריות : מלכא. אדוני המלך : מלכי. עצתי שאתן לך : ישפר עליך. ייטיב בעיניך : וחטאך בצדקה פרוק. שנתן לו עצה לטובת עניים של ישראל שהיו הרבה באותו הזמן ואפילו הכי נענש שאסור ליתן עצה טובה לעובד כוכבים ומזלות : כולא מטא. כל החלום של פורענות בא עליו כשפסק מליתן עוד צדקה : על היכל מלכותא. וראה כל אשר בנה ולא אני בניתי העיר ועתה כל מעותי אני נותן לצדקה ופסק מליתן מיד נעשה חיה וברח :

וגם מצינו שמצלת ממיתה עצמה מההוא עובדא דבנימין הצדיק, כדאמרינן בפרקא קמא דבתרא (יא, א) : תניא : אמרו עליו על בנימין הצדיק, שהיה ממנה על קפה של צדקה. פעם אחת באת אשה ועמדה לפניו בשני בצרת, אמרה לו : רבי פרנסני. אמר לה : (*) העבודה, שאין בקפה של צדקה פלום. אמרה לו : רבי, אם אין אתה מפרנסני, הרי אשה ושבעה בניה מתים ברעב. עמד ופרנסה משלו. לימים חלה בנימין הצדיק ונטה למות. אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא : רבונו של עולם, (*) אתה אמרת : כל המקיים נפש אחת מישראל כאלו קיים עולם מלא - ובנימין הצדיק קיים אשה ושבעה בניה, ימות בשנים מועטות! תאנא : הוסיפו לו שתים ועשרים שנה.

נפש יהודה העבודה. שבע שבועה שאין בצדקה כלום: אתה אמרת. מתורתך למדנו לפיכך נברא אדם יחידי לומר לך כל המקיים נפש אחת מישראל כאלו קיים עולם מלא וכתוב קול דמי אחיך דמו וגם דם זרעיותיו מדכתיב דמי לשון רבים אף כשאתה מקיים דמי אחיך עמד מעלה עליך כאלו קיימת חייו וחיי זרעיותיו שמדה טובה מרובה ממדת פורענות:

וְגִרְסִינֶן בְּבְרָא שִׁית רַבָּה, פְּרִשֶׁת נַח (נט, א): רַבִּי מֵאִיר אָזַל לְהֵדָא (*) נְמָלָא, רָאָה אוֹתוֹן שְׁחוּרֵי רֹאשׁ, אָמַר לָהֶם: שְׂמָא מְמַשְׁפַּחַת בְּנֵי עָלֵי אַתֶּם, דְּכַתִּיב: "וְכָל־מְרִבִּית בֵּיתָהּ יָמוּתוּ" (*) אֲנָשִׁים", (שמואל-א ב, לג)? אָמְרוּ לוֹ: הֲתַפְלֵל עָלֵינוּ. אָמַר לָהֶם: (*) הֲטַפְלוּ בְּצַדְקָה וְתָהִיוּ זְקֵנִים, שְׁנַאֲמַר: "עֲטַרְתַּ תַּפְאָרֶת שִׁיבָה בְּדָרְךָ צַדְקָה תִּמְצֵא" (משלי טז, לא).

נפש יהודה נמלא. שם מקום וראה כולן שחורי ראש שערות ראשן שחור ולא הלבינו מזוקן שלא היה זקן ביניהם: אנשים. נערים ולא יאריכו ימיהם כל מה שיגדלו: הטפלו. דבקו עצמכם במצות צדקה:

וְגִרְסִינֶן בְּפִרְקָא קַמָּא דְּבִתְרָא (י, א): הוּא הִיָּה אוֹמַר: עֲשֶׂרָה דְּבָרִים קִשִּׁים נִבְרָאוּ בְּעוֹלָם: הַר קִשָּׁה בְּרִזָּל מִחֲתָכוּ, בְּרִזָּל קִשָּׁה אֵשׁ (*) מְפַעְפְּעוּ, אֵשׁ קִשָּׁה מֵיִם מְכַבֵּין אוֹתָהּ, מֵיִם קִשִּׁים עֲבִים סוּבְלִין אוֹתוֹן, עֲבִים קִשִּׁים רוּחַ מְפַזְרָתוֹן, רוּחַ (*) קִשָּׁה גוּף סוּבְלוֹ, גוּף קִשָּׁה (*) פְּחַד שׁוּבְרוֹ, פְּחַד קִשָּׁה (*) יֵין מְפִיגוֹ, יֵין קִשָּׁה (*) שִׁינָה מְפַקְחָתוֹ, שִׁינָה קִשָּׁה מִיתָה מְבַטְלָתָהּ, מִיתָה קִשָּׁה צַדְקָה מְבַטְלָתָהּ, שְׁנַאֲמַר: "וּצַדְקָה תַצְלִיל מִמּוֹת" (משלי י, ב).

נפש יהודה מפעפעו. מרככו שיכולין למשוך וליצוק: הגוף סובלו. גוף כל אדם מלא רוח: פחד. ורעה ואנחה שוברת גופו של אדם: יין מפיגו. כששותה יין אז הוא משכח צרתו ומושך מלבו הדאגות שנאמר תנו שכר לאובד ויין למרי נפש כי יין משמח לבב אנוש: שינה מפקחתו. כשניער משנתו כבר יצא ממנו הבלבול ודעתו מיושבת עליו: שינה קשה. שהוא אחד מסי' במיתה ואם מת הלך לו צער השינה ומיתה עצמו נקרא שינה שנאמר ישנתי אז ינוח לי:

וּמְצַלַת גַּם מִמִּיתָה מְשֻׁנָּה, כְּדִגְרִסִּינֶן בְּמַסְכַּת שֶׁבֶת, בְּסוּף פִּרְקָא מִי שְׁהַחֲשִׂידָּה (קנו, ב), דְּשְׁמוּאֵל (*) וְאַבְלָט הוּוּ יְתִבִּי, חֲזַנְהוּ לְהַנְדָּה אֲנָשִׁי (*) דְּקָא אָזַלִּי לְאַגְמָא. אָמַר אַבְלָט לְשְׁמוּאֵל: הַאי גְבָרָא אָזִיל וְלֹא אֶתִי, דְּקָא טְרִיק לִיָּה חוּזָא וּמְאִית. אָמַר לִיָּה שְׁמוּאֵל: (*) אִם מִישְׁרָאֵל הוּא אָזִיל וְאֶתִי. אֲדַהֲכִי וְהֲכִי אָזִיל וְאֶתוּ. קָם אַבְלָט שְׁדִיָּה לְטוּנִיָּה, אֲשַׁכַּח בֵּיהּ חוּזָא דְּפָסִיק וְשְׁדִי (*) בְּתַרְתֵּי גוּבֵי (פירוש: בשתי חתיכות). אָמַר לִיָּה שְׁמוּאֵל: מַאי עֲבַדְתָּ? אָמַר לִיָּה: (*) כָּל יוֹמָא הָוָה מְרַמִּינֶן רִיפְתָּא בְּהַדִּי הַדְּדִי וְאַכְלִינֶן, הָאִידְנָא הָוָה חַד גִּבָּן וְלֹא רִיפְתָּא בְּהַדִּיָּה, (*) הָוָה קָא מִיכְסִיף. אָמִינָא לִיָּה: (*) אָנָּא (*) קְאִימְנָא וּמְרַמִּינָא לִיָּה רִיפְתָּא. כִּי מְטָאִי לְגַבִּיָּה שְׁוִי נְפִשָׁאִי כְּמָאן דְּשָׁקִיל מְנִיָּה, כִּי הֵיכִי דְלָא לִיכְסִיף. אָמַר: מְצוּנָה עֲבַדְתָּ. נִפְקָ שְׁמוּאֵל וְקָא דְרִישׁ: "וּצַדְקָה תַצְלִיל מִמּוֹת" (*) וְלֹא מִמִּיתָה מְשֻׁנָּה בְּלָבַד אֶלָּא אֶפִּילוּ מִמִּיתָה עֲצָמָה.

נפש יהודה אבלט. שם חכם עובד כוכבים ומזלות היה וחווה בכוכבים: דקא אזלי לאגמא. להביא עשב אמר להאי גברא טריק ינשוד נחש וימות: אם מישראל הוא אזיל ואתי. דאין מזל לישראל כלומר אע"פ שמראה עליו המזל דבר רע יכול לבטל בתפלה וצדקה: בתרתי גובי. בשתי חתיכות היה נחתך דקצצו עם החנית ולא ידע: כל יומא. בחברותא היו אוכלין כל אחד נותן חלקו ואחד גובה מכולם: הוה קא מכסיף. נתבייש על שאין לו: אנא

קאימנא ומרמינא. בשבילו לסלי וכי באתי אצלו לגבות ממנו עשיתי כאילו לקחתי ממנו: אמר. ליה שמואל מצוה עבדת ע"כ ניצלת: לא ממיתה משונה. ומיהו מיתה הגונה ימות אלא ממיתה עצמה מצלת ונותנת חיים:

וְאִמְרִינוּ נְמִי הֵתָם: רַבִּי עֲקִיבָא הָוָה לִיה בְּרַתָּא. וְאִמְרוּ לִיה כְּלִדְאֵי (פירוש: חוּזִים בְּכּוּכְבִּים): הֵהוּא יוֹמָא דְעֵילָא (*) לְבִי גִנְנָא (*) טְרִיק לָה חוּיָא וּמִתָּה. וְהָוָה בְּסֵעוּדָתָא, וּנְפִקַת אִיהִי וְשִׁקְלַת (*) לְדִיסְתָּנָא וִיהִבַת לִיה. (*) כִּי מְטָאֵת לְבִי גִנְנָא שִׁקְלַת לְמַכְבְּנָתָא וְנַעֲצָה בְּבַצְעָא. דְּגוּדָא (פירוש: תחבה בחור הכתל) אִיתְרַמִּי לִיה בְּעֵינָא דְחוּיָא. לְמַחַר, כִּי קָא שִׁקְלָה קָא סְרִיף וְאִתִּי בְּתַרְהָ, אֶפִיקַתִּיהָ קַמִּיהָ דְאָבוּהָ. אָמַר לָה: מַאי עֲבַדְתָּ? אָמְרָה לִיה: הֵכִי וְהֵכִי הָוָה עוֹבְדָא. אָמַר לָה: מַצּוּהָ עֲבַדְתָּ. נִפְק רַבִּי עֲקִיבָא וְדַרְשׁ: "וּצְדָקָה תִצְלֵל מִמּוֹתֵי", לֹא מִמִּיתָה מְשֻׁנָּה אֶלָּא אֶפִילוּ מִמִּיתָה עֲצָמָה.

נפש יהודה לבי גננא. לחופתה: טריק. ינשוד לה נחש: דיסתנא. מתנות מיני מגדים שנתנו לה לחלקה: כי מטאת לבי גננא. בית החתונה לקחה מכבנתא נושקא של זהב שבראשה כמו טס ולמטה יש בה עוקץ ותחבה בחור א' שהיה בכותל של גינה ואיתרמי לה שתחבה בעין של נחש שהיה בחור זה והיא לא ידעה עד למחר כשבאת ליקח משם נמשך הנחש עם הטס מהחור אפיקתיה להנחש שהיה מת והראתה לאביה:

לְמַדְנוּ שְׁהַצְדָקָה מְצַלַת אֶת הָאָדָם מִכָּל רָע.

פרק שביעי [קצה]

הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מְנַסֵּה לְעֵשִׂיר אִם יַעֲשֶׂה צְדָקָה מִמּוֹנוֹ וּמְנַסֵּה לְעֵנִי אִם יַעֲמֵד בְּדַחְקוֹ וַיִּסְבְּלוּנוּ בְּסִבְרַת פְּנִים יְפוֹת. וְאִם הָעֵשִׂיר עוֹשֶׂה צְדָקָה - מְרַבֵּה נְכֶסֶיו; וְאִם עֵינֵי רָעָה - בָּא לִידֵי חֶסְרוֹן, הוּא אֹו בְּנִיו, שְׁגִלְגַל הוּא שְׁחוּזָר בְּעוֹלָם, כְּמוֹ שְׁדַרְשׁוּ ז"ל עַל פְּסוּק: " (*) כִּי בְּגִלְלַת הַדָּבָר הִזָּה" (דְּבָרִים טו, ז). וְאִם הָעֵנִי עוֹמֵד בְּנִסְיוֹנוֹ הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא נוֹתֵן לוֹ כְּפָלִים בְּעוֹלָם הִזָּה. מִמִּי אָנוּ לְמַדִּין? מֵאִיּוֹב, שְׁנֵאָמַר: "וַיִּסָּף ה' אֶת-כָּל-אֲשֶׁר לְאִיּוֹב לְמִשְׁנֵה" (אִיּוֹב מ.ב, ז). וְאִם לֹא - נוֹתֵן לוֹ שְׁכָרוֹ מִשְׁלָם בְּעוֹלָם הַבָּא שְׁכָלוֹ טוֹב.

נפש יהודה כי בגלל הדבר הזה וגו'. י"ב תיבות במקרא זה כנגד י"ב מזלות בגלגל החוזר:

וְהָעֵשִׂיר טוֹב לוֹ לִתֵּת צְדָקָה בְּעוֹדוֹ בִּידוֹ, כְּמוֹ שְׁאָמְרוּ בְּפֶרֶק ג' דְּאָבוֹת (משנה א): תֵּן לוֹ מִשְׁלוֹ, שְׁאֵתָה וְשִׁלְדָּה שְׁלוֹ. וְגַם אָמְרוּ בְּמִסְכֵּת שֶׁבֶת, פֶּרֶק שׁוֹאֵל אָדָם (קנא, ב): תִּנְיָא, רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר: עֲשֵׂה (*) עַד שְׁאֵתָה מוֹצֵא וּמְצוּי לָהּ וְעוֹדָה בְּיָדָהּ. וְאִף שְׁלֵמָה אָמַר בְּחֻמְמוֹ: "וַיִּזְכֹּר אֶת בּוֹרְאֵיהָ בְּיָמֵי בְּחוּרֶיהָ עַד אֲשֶׁר לֹא יָבֵאוּ יָמֵי הָרָעָה וְהִגִּיעוּ שָׁנִים אֲשֶׁר תֹּאמַר אִיּוֹרְלִי בְּהֵם חֶפְצִי" (סְהַלַת יב, א), "יָמֵי הָרָעָה", אֵלוּ יָמֵי הַזְקָנָה, "שָׁנִים אֲשֶׁר תֹּאמַר אִיּוֹרְלִי בְּהֵם חֶפְצִי", אֵלוּ יָמֵי הַפְּשִׁיחַ, שְׁאִין בְּהֵם (*) לֹא זְכוּת וְלֹא חוּבָה.

נפש יהודה עד שאתה מוצא. מי לעשות לו ומצוי לך ממון ועודך בידך עודך ברשותך קודם שתמות: לא זכות. לא דבר צדקה לזכות בו שכלם עשירים יהיו ולא חובה לאמץ ולקפוץ יד מעני:

וּפְלִיגָא דְשְׁמוּאֵל, דְּאָמַר שְׁמוּאֵל: אֵין בֵּין הָעוֹלָם הַזֶּה לִימוֹת הַמְּשִׁיחַ אָלָא שְׁעֵבוּד מַלְכוּיֹת, שְׁנֶאמַר: "כִּי לֹא יִחַדֵּל אַבְיוֹן מִקְרֵב הָאָרֶץ" (דברים טו, יא). תִּנְיָא, רַבִּי אֶלְעָזָר הַקַּפָּר אָמַר: לְעוֹלָם (*) יִבְקֵשׁ אָדָם רַחֲמִים עַל מַדָּה זוֹ, שְׂאֵם אֵלָיו לֹא בָּא - בָּא לְבָנוּ; וְאֵם לְבָנוּ לֹא בָּא - בָּא לְבֹן בְּנוֹ, שְׁנֶאמַר: "כִּי בְּגַלְל הַדְּבָר הַזֶּה". וְתֵאנָא דְבִי רַבִּי יִשְׁמַעְאֵל: גְּלַל הוּא שְׁחוּזָר בְּעוֹלָם. וְאָמַר רַב יוֹסֵף: נִקְטִינָן, צוֹרְבָא מְרַבְּנָן לָא מֵיעֲנִי. וְהָא קָא חֲזִינָן דְקָא מֵיעֲנִי? (*) אַהֲדוּרֵי אֶפְתָּחָא קְאָמִינָא. אָמַר לֵה רַבִּי חִיָּא לְדְבִיתָהּ: כִּי אָתוּ עֲנִיָּא אֶקְדִים לְהוּ רִיפְתָא כִּי הֵיכִי דְלִקְדִימוּ לְהוּ לְבָנִיד. אָמַרָה לִיה: מֵילֵט קָא לֵייט לְהוּ? אָמַר לֵה: קָרָא כְּתִיב: "כִּי בְּגַלְל הַדְּבָר הַזֶּה" וְתֵאנָא דְבִי רַבִּי יִשְׁמַעְאֵל: גְּלַל הוּא שְׁחוּזָר בְּעוֹלָם. תִּנְיָא. אָמַר רַבָּן גַּמְלִיאֵל בְּרַבִּי: מֵאֵי דְכְּתִיב: " (*) וְנָתַן לָךְ רַחֲמִים וְרַחֲמָךְ וְהִרְבָּד" (דברים ג, יח)? כָּל הַמְּרַחֵם עַל הַבְּרִיּוֹת מְרַחֵמִין עָלָיו מִן הַשָּׁמַיִם וְכָל שְׂאִינוּ מְרַחֵם עַל הַבְּרִיּוֹת אֵין מְרַחֵמִים עָלָיו מִן הַשָּׁמַיִם.

נפש יהודה יבקש אדם רחמים על מדה זו. שלא יבא לידי עניות דדבר מזומן הוא אם לא בא עליו יבא על בנו או בן בנו: אהדורי אפיתחא. שיבא לידי כך שיחזור על הפתחים אמרתי דלא יבא: ונתן לך רחמים. שתרחם על הבריות:

וְגַרְסִינָן בְּאַלְהָ שְׁמוֹת רַבָּה: "אֵם-כְּסֹף תִּלְוָה אֶת-עַמִּי" (שמות כב, כד), הַדָּא הוּא דְכְּתִיב: "יֵשׁ רָעָה חוֹלָה רְאִיתִי תַּחַת הַשָּׁמַשׁ וְגוֹי וְאָבֵד הֶעֱשֶׂר הַהוּא בְּעֲנָן רָע" (קהלת ה, יביג). אֲשֶׁרִי אָדָם שְׁהוּא עוֹמֵד בְּנִסְיוֹנוֹ, שְׂאִין לָךְ בְּרִיָּה שְׂאִין הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מְנַסָּה אוֹתָהּ. הֶעֱשִׂיר - מְנַסָּה אוֹתוֹ אִם תִּהְיָ יָדוּ פְתוּחָה לְעֲנִיִּים, וְהֶעֱנִי - מְנַסָּה אוֹתוֹ אִם יָכוֹל לְעַמֵּד בִּפְסוּרִין וְאִינוּ בּוֹעֵט; אִם עָמַד הֶעֱשִׂיר בְּנִסְיוֹנוֹ וְעוֹשָׂה צְדָקָה, הֵרִי אוֹכַל מְמוֹנוֹ בְּעוֹלָם הַזֶּה וְהִקְרָן קִזְמַת לוֹ לְעוֹלָם הַבָּא, וְאִם עָמַד הֶעֱנִי בְּנִסְיוֹנוֹ הֵרִי הוּא נוֹטֵל כְּפָלִים לְעֵתִיד לְבוֹא, שְׁנֶאמַר: "כִּי-אֲתָה עִם-עֲנִי תוֹשִׁיעַ" (תהלים יח, כח). וְהֶעֱשִׂיר שְׂעִינוּ רָעָה בְּשֵׁל אַחֲרִים הוֹלֵךְ הוּא וּמְמוֹנוֹ מִן הָעוֹלָם, שְׁנֶאמַר: "וְאָבֵד הֶעֱשֶׂר הַהוּא בְּעֲנָן רָע". וְאָמַר: " (*) הַתְּעִיף עֵינֶיךָ בּוֹ וְאִינְנוּ" (משלי כג, ה).

נפש יהודה התעייף עיניך. כמו בהרף עין שאדם סוגר עיניו יאבד העושר על שהוא מעלים עיניו מן העני:

וְגַרְסִינָן בְּוִיקְרָא רַבָּה: אָמַר רַבִּי סִימוֹן אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֹוִי: יוֹתֵר מְמָה שְׁבַעַל הַבֵּית עוֹשָׂה עִם הָעֲנִי, הָעֲנִי עוֹשָׂה עִם בַּעַל הַבֵּית, שְׁכַף אָמַרָה רוֹת לְנַעֲמִי: "שֵׁם הָאִישׁ אֲשֶׁר עָשִׂיתִי עִמּוֹ הַיּוֹם בְּעֵז" (רות ב, יט), "עֲשֵׂה עִמִּי" אֵין כְּתִיב כָּאן, אָלָא "עָשִׂיתִי עִמּוֹ". אָמַר רַבִּי אַבְיוֹן: הָעֲנִי הַזֶּה עוֹמֵד עַל פְּתִיחָא וְהַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא עוֹמֵד עַל יְמִינוֹ, שְׁנֶאמַר: "כִּי-יַעֲמֵד לִימִין אַבְיוֹן" (תהלים קט, לא). אִם אֲתָה נוֹתֵן לוֹ - דַּע שְׂאֲנִי עוֹמֵד לִימִין אַבְיוֹן וְעֵתִיד אֲנִי לְשֵׁלם שְׁכָרְךָ: וְאִי לֹא תִתֵּן לוֹ דַּע שְׂאֲנִי עוֹמֵד עַל יְמִינוֹ וְעֵתִיד לְפָרַע מֵאוֹתוֹ הָאִישׁ, דְכְּתִיב: "לְהוֹשִׁיעַ מִשְׁפָּטֵי נַפְשׁוֹ" (שם).

"נתון תתן לו" (דברים טו, יג); אמר רב נחמן: "כי בגלל הדבר הזה" (שם), (*).
 עלמא דמין דמי לגלגל אינטליגיא, מתרוקן ומתמלא, מתמלא ומתרוקן.
 אמר רבי אבהו בשם רבי אלעזר: צריכין אנו להחזיק טובה (*). לרמאין
 שפיהו, שפמיןן שאחד מהן תובע מיד אדם ומחזירו ריקן, מיד הוא נענש,
 שנאמר: "וקרא עליך אלהי וקה בך חטא" (דברים טו, ט). וכתוב: "הנפש
 החטאת היא תמות" (יחזקאל יח, ד).

נפש יהודה **עלמא וכו'.** זה העולם דומה לגלגל פירש הערוך הבנאים שבונים בנין גבוה
 משימין גלגל על הבנין ומשליכין על הגלגל חבל ארוך ושני ראשיו למטה וקושרין בשני ראשיו
 שני כלים שמה אנטלין ונותנין בו דבר הצריך להם ומושכין המלא והריקס יורד וחוזר חלילה
 וכן יש בקצת בארות מים עמוקים המלא עולה והריקס יורד וכן העוה"ז מי שעתה עשיר יעני
 והעני יעשר: **לרמאין.** שבעניים שעל ידם אין אנו מחוייבין ליתן לכל מי שפושט יד עד שיבדוק
 שמא רמאי הוא דאם לא כן מיד כשיתבע צדקה ולא יתן לו יענש עליו:

והנותן   כפי   כחו   כן   ירבה   וכן   יפריץ.

פרק שמיני [קצו]

לא צויתנה תורה שפיזר אדם כל אשר לו וימות ברעב או יבוא להתפרנס
 מן הצדקה, שנאמר: "וחי אחיך עמך" (ויקרא כה, לו). ועל זה אמרו ז"ל:
 חייך קודמים לחיי אחיך. אבל יקדים פרנסתו ואחר כך פרנסת אביו
 ואמו ואחר כך לבניו, שפך אמרו בני יעקב לאביהם: "ונחיה ולא נמות
 גם אנחנו גם אתה גם טפינו" (בראשית מג, ח).

וגרסינן נמי במסכת כתובות, פרק נערה (ג, א): "אשרי שמרי משפט עשה
 צדקה בכליעת" (תהלים נ, ג) וכי אפשר לו לאדם לעשות צדקה בכל ית?
 רבותינו שביבנה ואמרי לה רבי אלעזר אומר: (*). זה הין בניו ובנותיו
 כשהן קטנים. רבי שמואל בר נחמני אמר: זה המגדל יתום ויתומה בתוך
 ביתו ומשיאן. (*). ואחר כך נותן לקרוביו ואחר כך לעניי עירו ואחר כך
 לעניי עיר אחרת, שנאמר: "פתח תפתח את ידך לאחיה לעניי ולאלביןך"
 וגו' (דברים טו, יא). ואמרו על פסוק זה: אחיה קודמין לענייך וענייך קודמין
 לעניי עירך ועניי עירך קודמין לעניי עיר אחרת. ואמרו גם כן במציעא,
 פרק איזהו נשך (עא, א) על פסוק "אם כסף תלוה את עמי" וגו' (שמות כב, כד):
 ענייך ועניי עירך, ענייך קודמין. עניי עירך ועניי עיר אחרת עניי עירך
 קודמין.

נפש יהודה **זה הין וכו'.** שתמיד יום ולילה הן עליו והיא צדקה שאינו חייב עליו בהם
 כך פירש"י ורצה לומר קטני קטנים האב מחויב לזונם אבל קטנים אם הוא אינו אמיד אינו
 מחויב לזונם אלא יחזירו על הפתחים ואם הוא זנס עושה צדקה בכל עת וסיפיה דקרא הון
 ועושר בביתו שאין הממון כלה ואעפ"כ צדקתו עומדת לעד: **ואחר כך.** נותן צדקה, בניו
 ובנותיו קודמין ונחשב לו לצדקה מה שנותן להם ואח"כ יתן צדקה לקרוביו וכו' ענייך ועניי
 עירך קודמין לעניי עיר אחרת דהנך הוו עמד טפי:

ומאילה האמורים - מקדים אשה לאיש, מפני שהאשה בושה לבקש פרנסתה; ומקדים הזקן לבחור והחולה לבריא, לפי (*) שאינו חזקים ליגע. היו לפנינו עניים הרבה ואין לו לתת לכלם מקדים כל אחד פפי מעלתו. הפהן ללוי ולוי לישראל וישראל (*) לחלל וחלל (*) לשותוקי ושותוקי (*) לאסופי ואסופי לממזר וממזר (*) לנתין ונתין לגר וגר לעבד משחרר. בפה דברים אמורים, בזמן שכלם שוים בחכמה, אבל אם היה כהן גדול עם הארץ וממזר תלמיד חכם, תלמיד חכם קודם, דכתוב: "יקרה היא מפנינים" (משלי ג, טו), יקרה היא מפהן גדול הנכנס לפני ולפנים.

נפש יהודה שאין חזקים ליגע. שאין להם כח שייגעו במלאכה לפרנס מהם: חלל. כהן חלל שנולד מפסולי כהונה כגון אלמנה לכהן גדול גרושה וחלוצה לכהן הדיוט ואותו בן הנולד מהם פסול לעבודה ונתחלל מכהונה: שתוקי. שמכיר את אמו ואינו מכיר את אביו שזנתה מהרבה בני אדם ואינה יודעת מי אביו וכשואלה מי אבי אמו משתקת אותו: אסופי. שנאסף מן השוק ואינו מכיר לא אביו ולא אמו: נתין. גבעונים שמלו בימי יהושע ונתנו לחטוב עצים וגו'.

וכן מצינו ברבי בשני בצרת שהקדים כל לומד מקרא או משנה או תלמוד לעם הארץ, דגרסינן בפרקא קמא דבתרא (ח, א): רבי פתח אוצרותיו בשני בצרת. אמר: יפנסו בעלי מקרא, בעלי משנה, בעלי תלמוד - ועמי הארץ אל יפנסו. דחק רבי יונתן בן עמרם ונכנס. אמר ליה: רבי, פרנסני. אמר ליה: קרית? אמר ליה: לאו. שנית? אמר ליה: לאו. אמר ליה: במה אפרנסך? אמר ליה: פרנסני (*) כפלב וכעורב. פרנסיה. לבתר דנפק יתיב רבי וקא מצטער, אמר: אוי לי שנתתי מפתי לעם הארץ. אמר לפניו רבי ישמעאל ברבי יוסי: שמא יונתן בן עמרם הוא, שאינו רוצה ליהנות מכבוד תורה? בדיקו ומצאו בדבריו. אמר רבי יפנסו הכל. רבי לטעמיה, דאמר רבי: אין פרענות באה לעולם אלא בשביל עמי הארץ.

נפש יהודה ככלב וכעורב. שחם הקב"ה עליהם שנאמר יודע צדיק דין דלים לפי שהכלב מזונותיו מועטין שלא אוכל כל דבר כשאר בהמה לפיכך שוהה אכילתו במעיו שלשה ימים וגבי עורב כתיב לבני עורב אשר יקראו לפי שהעורב אכזר על בניו והקב"ה מזמין להם יתושין מתוך צואתם ואוכלין:

ואם הוא עני בן טובים ורגיל בעדון ובכבוד, אל יחסרו לו ממה שהיה רגיל, כדגרסינן במסכת כתובות, פרק מציאת האשה (טו, ב): תנו רבנן: "די מחסרו" (דברים טו, ח), אתה מצוה עליו לפרנסו ואי אתה מצוה עליו לעשרו; "אשר יחסר לו" (שם), אפילו סוס לרכב עליו ועבד לרוץ לפניו. אמרו עליו על הלל הזקן, שלקח לעני בן טובים אחד סוס לרכב עליו ועבד לרוץ לפניו. פעם אחת לא מצא הלל עבד לרוץ לפניו ורץ לפניו שלשה מילין.

תנו רבנן: מעשה באנשי גליל העליון שלקחו לעני בן טובים אחד מצפורי ליטרא בשר בכל יום. מאי ריבותא? אמר רב הונא: לטרא (*) משל עופות. ואי בעית אימא: (*) בליטרא - בשר. רב אשי אמר: התם (*) כפר קטן הוה וכל יומא הוה מפסדי חיותא אמטולתיה (פירוש: בשבילו). (*) ההוא עניא דאתא קמיה דרבי נחמיה, אמר ליה: במה אתה סועד? אמר ליה: בבשר

שָׁמוֹן וַיֵּין יֶשֶׁן. אָמַר לִיה: רְצוֹנָךְ (*) שְׁתַּגְלַגַּל עִמִּי בַעֲדָשִׁים? גִּלְגַּל עִמּוֹ בַעֲדָשִׁים וּמֵת. אָמְרוּ: (*) אֹי לֹ לָזָה שְׁהַרְגוּ רַבִּי נַחֲמִיָּה. אַדְרָבָה, "אֹי לֹ לָזָה" לְרַבִּי נַחֲמִיָּה שְׁהַרְגוּ לָזָה" מִבְּעֵי לִיה? אֵלָּא, אִיהוּ הוּא דְלָא אֲבַעֵי לִיה לְפָנוּקֵי נַפְשִׁיה כְּלֵי הַאִי.

נפש יהודה משל עופות. ודמיהן יקרין והוא היה מעונג: **בליטרא בשר**. בליטרא מעות בדמי ליטרא מעות היו נותנין לו בשר כי ביוקר היה הבשר: **כפר קטן הוה**. ואין המותר נמכר והוי מפסדי חיותא ששוחטין בהמה בשבילו והיינו רבותא ולעולם משקל ליטרא בשר קאמר: **ההוא עניא דאתא**. עני המבקש פרנסה מר' נחמיה אי"ל מה אתה סועד מה אתה רגיל לאכול בסעודתך: **שתתגלגל**. שתאכל עמי והאוכל עם אדם או עושה עמו מלאכה ומטפל ומתאפק עמו נקרא מגלגל עמו: **אוי לו לזה**. על שהיה מרגיל עצמו בבשר ויין הרג עצמו ברי נחמיה: **לרבי נחמיה**. שלא נתן לו בשר ויין כמו שהיה רגיל ועי"כ מת:

ההוא דאתא לקמיה דרַבָּא, אָמַר לִיה: בְּמָה אַתָּה סוֹעֵד? אָמַר לִיה: בְּתַרְנַגְלַת פְּטוּמָה וַיֵּין יֶשֶׁן. אָמַר לִיה: וְלָא חִישַׁת (*) לְדַחְקָא דְצַבּוּרָא? אָמַר לִיה: אָטוּ מְדִידָהּוּ קָא אַכִּילָנָא? מְקוּדְשָׁא בְרִיךְ הוּא קָא אַכִּילָנָא דְתַנְיָנָן: "עֵינִי כָל אֵלֶיךָ יִשְׁבְּרוּ וְאַתָּה נוֹתֵן לָהֶם אֶת־אֲכָלָם" (*) בַּעֲתוֹ" **תהלים קמה טו**, "בַּעֲתָם" לֹא נֶאֱמַר, אֵלָּא "בַּעֲתוֹ", מְלַמֵּד שְׁכָל אַחַד וְאַחַד נוֹתֵן לוֹ הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶכְלוּ בַּעֲתוֹ. אַדְהֵכִי אֶתְאַי אַחֲתִיָּה דְרַבָּא, דְלָא הָוָה חֲזָא לִיה תְּרִיסָר שָׁנִין, וְאַתְנָא לִיה תַּרְנַגְלַת פְּטוּמָה וַיֵּין יֶשֶׁן. אָמַר: (*) דִּין מַאי דְקַמְאֵי (פירוש: מה דבר זה שאירע לפני עתה)? אָמַר לִיה: (*) נַעֲנִיתִי לָךְ, קוּם אֶכֶל.

נפש יהודה לדוחקא דצבורא. שאתה מטיל על הציבור הדוחק הזה לפרנסתך בכך: **בעתו**. כמו שרגיל לכל יחיד לאכול ובזמנו: **דין מאי דקמאי**. שלא הייתי רגיל בכך שתבא זו לכאן ותרגולת ויין ישן בידה אלא ודאי בשבילו הוא כמו שאמר: **נעניתי לך**. דברתי נגדך יותר מדאי:

וְגַרְסִינָן בְּסַפְרֵי: "דִּי מַחְסְרוֹ אֲשֶׁר יַחְסֵר לוֹ", לְמָה נֶאֱמַר "מַחְסְרוֹ אֲשֶׁר יַחְסֵר" שְׁתֵּי פְעָמִים? לְלַמְּדָךְ, שְׁהָרְאוּי לְתַן לוֹ פֶּת נוֹתְנִין לוֹ פֶּת, עֵיסָה נוֹתְנִין לוֹ עֵיסָה, מְעָה נוֹתְנִין לוֹ מְעָה, פֶּת חֲמָה נוֹתְנִין לוֹ פֶּת חֲמָה, פֶּת צוּנָן נוֹתְנִין לוֹ פֶּת צוּנָן, (*) לְהַאֲכִילוֹ לְתוֹךְ פִּי - מֵאֲכִילוֹ.

נפש יהודה להאכילו לתוך פיו. כמו השרים שהעבדים נותנין לו האוכל לתוך פיו:

וַתֵּן נָמִי בְּפִרְקָא קַמָּא דְבִתְרָא (ט, א): אֵין פּוֹחֲתִין לְעֵנִי הָעוֹבֵר מִמְּקוֹם לְמְקוֹם (*) מִכְּפָר בְּפוּנְדִיוֹן מְאַרְבְּעָה סָאִין בְּסַלְע. (*) לֹן, (*) נוֹתְנִין לוֹ פְּרָנְסַת לִינָה. מַאי פְּרָנְסַת לִינָה? אָמַר רַב פֶּפְא: פּוּרְיָא (*) וַיְבִי סְדָיָא (פירוש: כר). שָׁבֵת, נוֹתְנִין לוֹ מְזוֹן שְׁלֹשׁ סְעוּדוֹת. תִּנְא: אִם הָיָה עֵנִי הַמְּחַזֵּר עַל הַפְּתָחִים (*) אֵין נִזְקָקִים לוֹ. הַהוּא עֵנְיָא דְהוּא מְדַר אַפְתָּחִי, אַתָּא לְקַמִּיָּה דְרַב פֶּפְא, (*) לֹא אֲזִדְקִיק לִיה. אָמַר לִיה רַב סַפְרָא בְרִיה דְרַב יִיבָא לְרַב פֶּפְא: אֵי מַר לֹא מְזִדְקִיק לִיה, אַחֲרֵינִי לֹא מְזִדְקִיק לִיה - לִימוֹת? וְהַתְנָא: אֵין נִזְקָקִין לוֹ? אֵין נִזְקָקִין לוֹ לְמַתְנָה מְרַבָּה, אֲבָל נִזְקָקִין לוֹ לְמַתְנָה מְעֻטָּת.

נפש יהודה מכבר. שקונים בעד פונדיון כשד' סאין קמח נמכרין בסלע: לו. בלילה: נותנין לו פרנסת לינה. צרכי לינה: ובי סדיא. כר תחת ראשו לשכב עליו במטה: אין נזקים לו. ליתן לו מעות מן הקופה אחר שלמד לחזר על הפתחים דיו בכך: לא איזדקיק ליה. אפילו לפרנסה:

למִדְנוּ שְׁלָכְל אֶחָד וְאֶחָד נוֹתְנִין לוֹ כְּפִי הָרְאוּי לוֹ, אִם מְעַט וְאִם הַרְבֵּה.

פרק תשיעי [קצז]

הצדקה שאדם נותן לפרנסת יתומים היא מצוה גדולה, לפי שהם קטנים ועגומים ואין להם אב שירחם עליהם. ועל זה קראהו "עשה צדקה בכל" עת" (תהלים קו, א), כדאיתא בפרק שלפני זה. וחיבין לתת להם מזונות ולהשיאן. והיתומה קודמת ליתום, כדגרסינן בפרק מציאת האשה (כתובות סז, א): תנו רבנן: יתום ויתומה שבאו (*). להתפרנס, מפרנסין את היתומה ואחר כך מפרנסין את היתום, מפני שהאיש (*). דרכו לחזר ואשה אין דרכה לחזר. יתום ויתומה שבאו (*). לינשא משיאין את היתומה ואחר כך משיאין את היתום, מפני שבשתה של אשה מרבה משל איש. תנו רבנן: יתום שבא לישא, שוכרים לו בית ומציעין לו מטה וכל כלי תשמישו ואחר כך משיאין לו אשה, שנאמר: "די מחסרו אשר יחסר לו" (דברים טו, ח). "די מחסרו", זה בית; "אשר יחסר", זה מטה וכסא ושלחן; "לו", זו אשה וכן הכתוב אומר: "אעשה לו עזר כנגדו" (בראשית ב, יח).

נפש יהודה להתפרנס. מזונות של צדקה: דרכו לחזור. על הפתחים: לינשא. משל צדקה דאמרינן אשר יחסר לו זו אשה:

גם מצינו לחסידי ישראל שהיו זהירין מאד בצדקת יתום ויתומה, כדגרסינן בפרק סדר תעניות אלו (תעניות כד, א): אלעזר איש כפר ברתותא כד הוו חזו חזו ליה גבאי צדקה הוו (*). טשו מניה, דכל דהנה נקיט הנה יחיב להו. יומא חד סליק לשוקא למזבן ליה נדוניא לברתיה. חזויה גבאי צדקה, טשו מניה. אזל בתריהו, אמר להו: במאי עסקיתו? אמרו ליה: (*). ביתום ויתומה. אמר להם: העבודה, שהו קודמין לבתי. שקל כל דהנה בדיה יחיב להו. פש בהדיה חד זוזא, זבין ביה חטים ואסיק שדיה באכלבא (פירוש: אוצר של חטים). אתאי דביתהו, אמרה לה לברתה: מאי איתי לך אבוך? אמרה לה: כל מאי דאיתי, באכלבא אסיק. סלקא, חזיה לאכלבא דמלייא חטי וקא נפקא (*). בצינורא דדשא. פי אתא מבי מדרשא, אמרה ליה: בוא וראה מה עשה לך (*). אוהבך. אמר לה: העבודה, הקדש הו עלידך ואין לך בהו (*). אלא כאחד מעניי ישראל.

נפש יהודה טשו מיניה. הגבאים היו מתחבאין מלפניו משום כשראה גבאי שגובה לצדקה היה נותן לגבאים כל מה שהיה אצלו: ביתום ויתומה. להזדווגם זו לזו: בצינורא דדשא. שהיה האוצר כל כך מלא עד שהחטים דוחקין ויוצאין לחוץ בנקבים של צינורא דפתחא: אוהבך. הקב"ה שהיתה יודעת שהוא לא נתן כ"כ בו: אלא כאחד מעניי ישראל. משום דמעשה נסים הוא ואסור לאדם ליהנות ממעשה נסים כדאמרינן ואם עושין לו נס מנכין לו מזכותיו:

פרק עשירי [קצח]

מי שְׁהוּא נֶצְרָד וְאֵינוֹ רוֹצֵה לְקַבֵּל צְדָקָה נוֹתְנִין לוֹ לְשֵׁם הַלְוָאָה, כְּדִגְרִסִּין בְּפָרֶק מְצִיאַת הָאִשָּׁה (כתובות סז, ב): תְּנוּ רַבָּנָן: (*) אֵין לוֹ וְאֵינוֹ רוֹצֵה לְהַתְּפָרְנֵס נוֹתְנִין לוֹ לְשֵׁם הַלְוָאָה וְחוֹזְרִין וְנוֹתְנִין לוֹ לְשֵׁם מִתְּנָה, דְּבָרֵי רַבִּי מֵאִיר. וְחֻכְמִים אוֹמְרִים: נוֹתְנִין לוֹ לְשֵׁם מִתְּנָה וְחוֹזְרִין וְנוֹתְנִים לוֹ לְשֵׁם הַלְוָאָה. לְשֵׁם מִתְּנָה - וְהָא לֹא שְׁקִיל? אָמַר רַבָּא: לְפִתְחָ לּוֹ לְשֵׁם מִתְּנָה. (*) יֵשׁ לוֹ וְאֵינוֹ רוֹצֵה לְהַתְּפָרְנֵס, נוֹתְנִין לוֹ לְשֵׁם מִתְּנָה וְחוֹזְרִין וְנִפְרָעִים מִמֶּנּוּ. הָא לֹא שְׁקִיל? אָמַר רַב פֶּפְאָ: לְאַחַר מִיתָה. אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן: יֵשׁ לוֹ וְאֵינוֹ רוֹצֵה לְהַתְּפָרְנֵס אֵין נִזְקָקִין לוֹ, אֵין לוֹ וְאֵינוֹ רוֹצֵה לְהַתְּפָרְנֵס, אוֹמְרִין לוֹ: הֵבֵא מְשֻׁכּוֹן וְטַל, כְּדִי שְׁתַּנּוּחַ (*) דַּעְתּוֹ עָלָיו. תְּנוּ רַבָּנָן: " (*) הַעֲבִיט" (דברים טו, ח), זֶה שְׂאִין לוֹ וְאֵין רוֹצֵה לְהַתְּפָרְנֵס, שְׁנוֹתְנִין לוֹ לְשֵׁם הַלְוָאָה וְחוֹזְרִין וְנוֹתְנִין לוֹ לְשֵׁם מִתְּנָה; "תַּעֲבִיטְנוּ" (שם), זֶה שְׂיֵשׁ לוֹ וְאֵין רוֹצֵה לְהַתְּפָרְנֵס, שְׁנוֹתְנִין לוֹ לְשֵׁם מִתְּנָה; "תַּעֲבִיטְנוּ" (שם), זֶה שְׂיֵשׁ לוֹ וְאֵין רוֹצֵה לְהַתְּפָרְנֵס, שְׁנוֹתְנִין לוֹ לְשֵׁם מִתְּנָה וְנִפְרָעִין מִמֶּנּוּ לְאַחַר מִיתָה, דְּבָרֵי רַבִּי יְהוּדָה. וְחֻכְמִים אוֹמְרִים: יֵשׁ לוֹ וְאֵינוֹ רוֹצֵה לְהַתְּפָרְנֵס אֵין נִזְקָקִין לוֹ, אֶלְא מָה אֲנִי מְקַיֵּם "תַּעֲבִיטְנוּ"? (*) דְּבָרָה תוֹרָה כְּלָשׁוֹן בְּנֵי אָדָם.

נפש יהודה אין לו. משלו ואינו רוצה להתפרנס מצדקה: יש לו ואינו רוצה להתפרנס. משלו אלא משל צדקה ומסגף עצמו ברעב. שתזוח דעתו עליו. יגבה לבו לומר שדעתם לחזור ולגבותו הימנו הואיל ותבעוני משכון והם יאמרו טול בלא משכון: העבט. שכתוב בתורה העבט תעביטנו זה שאין לו וכו': דברה תורה. כפל כדרך בני אדם שמדברין כפל ולא תלמוד ממנו כלום:

וְגִרְסִין בּוּיָקְרָא רַבָּה: "אֲשָׁרִי מִשְׁפִּיל אֶלְדָּל בְּיוֹם רָעָה" וְגו' (תהלים מא, ב), אָמַר רַבִּי מוֹנָא: "אֲשָׁרִי נוֹתֵן אֶלְדָּל" לֹא כְּתִיב, אֶלְא: "אֲשָׁרִי מִשְׁפִּיל", הוּי מְסַתְּפֵל בּוֹ אֵיךְ יִקְבֵּל לְזָכוֹת בּוֹ. וְרַבִּי מוֹנָא כֶּךָ הָיָה עוֹשֶׂה, כְּשֶׁהָיָה רוֹאֶה בֶּן טוֹבִים אוֹ בֶּן גְּדוּלִים שְׂיָרֵד מִנְכָסָיו וְהוּא מְתַבְּיֵשׁ לְקַח, הָיָה הוֹלֵךְ אַצְלוֹ וְאוֹמֵר לוֹ: שְׁמַעְתִּי בְּשִׁבְלֶךָ שֶׁנִּפְלָה לְךָ יְרוּשָׁה בְּמַדִּינַת הַיָּם, הָא לְךָ חִפְץ זֶה וְכִיּוֹן שְׂאֵתָה נוֹטֵל דְּמִיָּה אֶתָּה נוֹתְנָן לִי. וּבְשַׁעָה שֶׁהָיָה נוֹתֵן לוֹ הָיָה אוֹמֵר לוֹ: בְּמִתְּנָה נְתוּנִים לְךָ. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: כֶּךָ כְּתִיב: "נִתֵּן לְחָם לְכָל־בְּשָׂר" (שם קלו, כה) וּבָא זֶה (*) וְחֻטָּף אֶת הַמְצָנָה, אָמַר לִיהַּ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: עָלִי לְשֵׁלֵם לוֹ גְּמוּלוֹ, הִדָּא הוּא דְּכְתִיב: "וּגְמְלוֹ יִשְׁלַם־לוֹ" (משלי יט).

נפש יהודה וחטף. לו שעל הקב"ה מוטל לפרנסו והולך הוא ומפרנסו:

וְהַעֲנִי שְׁמַתְּבִישׁ לְקַבֵּל צְדָקָה בְּיוֹם יִתְנַנָּה לוֹ בַּלְיָלָה, כְּמוֹ שְׁאָמְרוּ עַל חֲנָן בַּר טוֹבִי שֶׁהָיָה עוֹשֶׂה וְיִלְמְדוּ הָעֲשִׂירִים מִמֶּנּוּ, כְּדִגְרִסִּין בְּפָרֶק הַרוֹאֶה (ברכות נח, ב): עוֹלָא וְרַב חֲסִדָּא הוּוּ שְׁקִילִי וְאַזְלִי אֶפְתָּחָא דְּבִי רַב חֲנָן בַּר טוֹבִי, (*) אֵיתְנָגִיד רַב חֲסִדָּא וְאֵיתְנַח. אָמַר לִיהַּ עוֹלָא: וְלֹא סָבַר לָהּ מֵר לָהּ

דָּאָמַר רַב: אֲנָחָה שׁוֹבֵרֵת חֲצֵי גּוּפוֹ שֶׁל אָדָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֵתָה בְּרֹאֲדָם הָאֵנַח בְּשִׁבְרוֹן מִתְנַיִם וּבְמִרְרוֹת תִּתְאַנַּח לְעֵינֵיהֶם" (נחזקאל כא, א). רַבִּי נֶתָן אוֹמַר: כָּל גּוּפוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיָה כִּי־אִמְרוּ אֵלֶיךָ עַל־מָה נֶאֱנַח וְאִמְרַתְּ עַל־שְׁמוּעָה כִּי־בָאָה וְנִמַּס כָּל־לֵב וְרַפּוּ כָל־יָדַיִם וְכִהְתָּה כְּלָרוּחַ וְכָל־בְּרָכִים תִּלְכָּנָה מִיִּם הִנֵּה בָּאָה וְנִהְיָתָה נֹאֵם ה' אֱלֹהִים" (שם שם, יב). אָמַר לִיָּה: הֵיכִי לֹא אֲתַנַּח, בֵּיתָא דְהוּוּ קִיָּמִין שְׁתִּין אֲפִייתָא בִּימְמָא וּבְלִילִיא וְאֲפִיין לְכָל מָאן דְצָרִיךְ, וְלֹא שְׁקִיל יָדָא מִן כִּיסִיָּה, דְסָבַר, אֲדַהֲכִי וְהֲכִי אֲתִי עָנִי בְרִי טוֹבִים וְאֲדַמְטוּ לִיָּה לְכִיסָא - מְכָסִיף; וְתוּ הָוָה פְּתִיחַן לִיָּה אַרְבַּעָה בְּבִי לְאַרְבַּע רֹוּחֵי דְעֵלְמָא, דְכָל מָאן דְהָוָה עֵיל כִּי כִפִּין נְפִיק כִּי שְׁבַעֵי, וְהָוָה שְׁדִין לִיָּה חִיטֵי וְשַׁעֲרֵי אַבְרָאִי בְשָׁנֵי בְצֻרַת וְכָל מָאן דְהָוָה מְכָסִיף בִּימְמָא הָוָה אֲתִי בְלִילִיא כָּל דְהָוָה צָרִיךְ אֲתִי וְשְׁקִיל - וְהִשְׁתָּא (*) נֶפֶל לִיָּה בְתִילָא וְלֹא אִיתְנַח? אָמַר לִיָּה: הֲכִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מִיּוֹם שְׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ נִגְזַרְהָ גְזַרְהָ עַל בְּתִיָּהֶם שֶׁל צְדִיקִים שֶׁיִּחְרְבוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּאֲזָנֵי ה' צְבָאוֹת אִס־לֹא בְּתַיִם רַבִּים" וְגו' (ישעיה ה, ט). חֲזִיִּיה דְלֹא הָוָה מִיִּתְבָּא דְעֵתִיָּה, אָמַר לִיָּה: (*) דִּיּוּ לְעַבְדָּ לְהִיּוֹת כְּרַבּוֹ. אָמַר רַב נַחֲמָן בְּרִי יִצְחָק: עֲתִיד הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְהַחְזִירָן לְיִשׁוּבָן, שֶׁנֶּאֱמַר: "הַבִּטְחִים בְּה' כְּהִרְצִיּוֹן לֹא־מוֹט" וְגו' (תהלים קכה, א), מַה הִרְצִיּוֹן עֲתִיד הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְהַחְזִירוֹ לְיִשׁוּבָן, אִף בְּתִיָּהֶם שֶׁל צְדִיקִים עֲתִיד הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְהַחְזִירָן לְיִשׁוּבָן.

נפש יהודה אתנגיד רב חסדא ואיתנתח. נבהל ונחלש ונאנח: נפל ליה בתילא. שנפל לו ונעשה תל: דיו לעבד להיות כרבו. שהרי בית המקדש חרב שהוא ביתו של הקב"ה:

וַיֵּשׁ לָךְ אַחֲרַיִם שְׁאִינוּ רוּצָה לְקַבֵּל בְּהַלְוָאָה מִמֶּשׁ, עַל מִשְׁכּוֹן אוֹ בְּלִי מִשְׁכּוֹן, עַד שְׁיִרְוִיחַ לְאִמְנוּתוֹ אוֹ עַד שְׁיִמְכֹר אֶת שְׁלוֹ וּפּוֹרַע מִיָּד, מִי שֶׁהוּא מְטִיל לְכִיסוֹ זֶה הִיא מִצְוָה גְדוּלָּה בְּלִי חֶסֶד וְכִסּוּף, שְׁאִינוּ בּוֹשׁ הָעָנִי בְּדַבָּר, דְּגָרְסִינָן בְּמִסְכַּת שֶׁבֶת, פָּרַק בְּמָה אִשָּׁה (סג, א): אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן לִוִּי: גְדוּל הַמְּלוּחָה יוֹתֵר מִן הָעוֹשָׂה צְדָקָה - (*) וְהַמְטִיל לְכִיס יוֹתֵר מִכָּלֶם.

נפש יהודה והמטיל לכיס. שנותן לו מעות להרויח בו למחצה ולשליש:

וְגָרְסִינָן נְמִי בְּפָרֶק אֱלוֹ הוּן הַנְּשָׁרְפִין (סנהדרין עו, ב): תַּנּוּ רַבִּנּוּן: הָאוֹהֵב אֶת שְׁכֵנֵי וְכו' (*) וְהַמְּלוּחָה סָלַע לְעָנִי בְּשַׁעַת דְּחָקוֹ וְכו', כְּדֹאִיתָא לְעִיל בְּפָרֶק ב' בְּפִרְנִסַת עָנִיִּים.

נפש יהודה והמלוה. כי בהלוואה אינו בוש כל כך כמו בצדקה:

וְאִם הוּא תַלְמִיד חָכֵם וְנִצְרָךְ וְאִינוּ רוּצָה לְקַבֵּל בְּצְדָקָה, מִתְעַסְקִים עִמּוֹ בְּסַחֲרָה, מוֹכְרִין לוֹ בְּזוּל וְקוֹנִין מִמֶּנּוּ בִּיקָר. וְאִם רוּצָה לְעַסֵּק בְּפָרֶק־מְטִיא, מְלוּוִין לוֹ מְעוֹת לְעֲשׂוֹת מִהוֹן סַחֲרָה וּמִתְעַסְקִין בְּסַחֲרָתוֹן לְהַרְוִיחַ לָהֶם. וְזֶהוּ נִקְרָא "מְטִיל" (*) מְלֵאֵי לְכִיס שֶׁל תַלְמִיד חָכֵם". וְשִׁבְחִיהוּ רַבּוּתֵיהֶן בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת וּשְׁכָרוֹ הַרְבֵּה מְאֹד, כְּמוֹ שְׁדָרְשׁוּ עַל "כִּבְדָּא אֲתִיָּה מִהוֹנְדָּ" (משלי ג, ט): זֶה הַמְהַנֵּה תַלְמִיד חָכֵם מְנַכְסִיו. וְדָרְשׁוּ גַם כּוֹן בְּסַפְרֵי: "עַץ חַיִּים הִיא לְמַחְזִיקִים בְּה'" (שם שם, יח), לְלוּמְדֵיהָ לֹא נֶאֱמַר, אֲלֵא לְמַחְזִיקִים, וְהֵם הַמְחִזִּיקִים בְּצָרְכֵי הַרְבֵּנִים וְתַלְמִידֵיהֶם.

נפש יהודה מלאי. סחורה נותנין לו כדי למכור ולהרויח בה וכן אם נותנין אפיי מעות כדי להשתכר בו נקרא מלאי כלומר שימלא בריוח :

אבל הרמאין, שאינן צריכין צדקה ומקבלין אותה - עונם על ראשם, כדגרוסינן בפרק מציאת האשה (כתובות סח, א) : תנו רבנן : (* המסמא את עיניו והמצבה את פרסו) (* והמקפח את שוקיו כדי לקבל צדקה, ואינו צריך, אינו זז מן העולם עד שיבוא לידי כך).

נפש יהודה המסמא את עיניו. מראה עצמו כאלו עיניו סומין : והמקפח את שוקיו. מראה עצמו כאילו שוקו נכווצת ואין יכול לעשות מלאכה :

ואמרין נמי התם (סו, ב) : רבי חנינא הוה ההוא עניא דהנה רגיל לשדורי ליה ארבעה זוזי כל מעלי שבתא. יומא חד שדרינהו ניהליה בידיא דביתהו, אתאי אמרה ליה : לא צריך. אמר לה : אמאי? אמרה : שמעי דהווי אמרי ליה : במה אתה סועד? (* בטלי (פירוש : מפה) כסף או בטלי זהב? אמר : הינו דאמר רבי אלעזר : בואו ונחזיק טובה לרמאין, שאלמלא הם) (* הינו חוטאים, שנאמר : "וקרא עליך אלה" וגו' (דברים טו, ט).

נפש יהודה בטלי. כסף, מפות מרוקמים ומצויירים בפשתן ומשי זהב וכסף : הינו חוטאים. כשמעלימין עיניו מן העניים אבל עתה הרמאין גורמין לנו :

ואף על פי שהרמאים פוטרין אותנו מחטא עם הנצרכים, לפי שאנו חושדין אותן לרמאים, אל ימנע אדם מלתת צדקה לכל שואל, שטוב לו לתתה לשם שמים, אפילו למי שאינו נצרך, (* משיעלים עיניו ממי שהוא נצרך. ואשרי מי שזכה בחלקו לחלק אשר לו עם עניים נצרכים).

נפש יהודה משיעלים עיניו. פן יעלים עיניו והוא הנצרך לצדקה ומי שנותן צדקה לשם שמים בין שיתנו למי שצריך לו צריך או לא צדקתו יעמוד לו ואף אם הוא רואה שמקבל הצדקה רשע כנגדו אל יחשוב בלבו שימנע ממנו הצדקה שאז נראה שלא נתן הצדקה לשם שמים רק בעבור האדם שיכנע תחתיו ויכבדנו כי בודאי רשעת האדם כן שמשלמין רעה תחת טובה יותר ממי שאינו עושה לו טובה וא"כ לעולם לא יתן צדקה. אלא כוונתו להקב"ה לקיים מצותיו ולא יניח הדבר לטבעיות האדם הרע :

פרק אחד עשר [קצט]

הנותן צדקה לשם שמים אל יכונן בה כדי שיראוהו ההמון וישבחוהו לומר שהוא מחלק צדקה, אבל יתננה כל מה שיוכל בצנעה. כדגרוסינן בפרקא קמא דחגיגה (ה, א) : (* מאי "אס-טוב ואס-רע" (קהלת יב, יד)? דבי רבי ינאי אמרי : זה הנותן צדקה לעני בפרהסיא. כי הא דרבי ינאי חזינה ליה הוא גברא דהוה יהיב זוזא לעניא בפרהסיא. אמר ליה : טב דלא יהבת ליה מדיהבת ליה וכסיפיתיה. דבי רבי שילא אמרי : זה הנותן צדקה לאשה בסתר, (* דקא מייתי לה לידי חשדא.

נפש יהודה מאי אם טוב ואם רע. דמשמע על הטובה שעשה מביאו במשפט: דקא מייתי לה לידי חשדא. שיאמרו שמזנה עמה:

וגרסינן בפרקא קמא דבבא בתרא (ט, ב): אמר רבי אלעזר: גדול העושה צדקה בסתר יותר ממשה רבינו, עליו השלום, דאלו במשה רבינו, עליו השלום, כתיב: "כי יגרתו מפני (*). האף והחמה" (דברים ט, יט) ואלו בעושה צדקה בסתר כתיב: "מתן בסתר יכפה אף" וגו' (משלי כא, יד).

נפש יהודה האף והחמה. ב' לגיונות קשים הם ליפרע מן החוטאים:

וגרסינן במסכת שבת, פרק הבונה (קד, א): אמרו ליה רבנן לרבי הושע: אתו דרדקי האידינא בבי מדרשא ואמרו מילי, דאפילו בימי הושע בן נון לא אתמר כותיהו: אי"ב - (*). אסף בינה. ג"ד - גמול דלים. (*). מאי טעמא פשטא כרעיה דגימל לגבי דלת? שכן דרכו של גומל חסדים לרוץ אחר דלים. מאי טעמא פשטא כרעיה דדלת לגבי גימל? (*). דלימצי (*). ליה נפשיה ולא לצעורי. מאי טעמא מהדר אפיה דדלת מגימל? דלתו ליה בצנעה, כי היכי דלא ליכסוף מיניה. הי"ו זה שמו של הקדוש ברוך הוא ז"ח ט"י כ"ל - אם אתה עושה כן, הקדוש ברוך הוא ז"ן אותך וחסן אותך (*). ומטיב לך ונותן לך ירושה וקושר לך כיתר לעולם הבא.

נפש יהודה אלף בינה. למד תורה: מאי טעמא פשטא כרעיה דגימל לגבי דל"ת. ולא לגבי בי"ת ומאי טעמא פשוט כרעיה דדל"ת לגבי גימל ולא לגבי הי"א שמושכת קצת לגבי גימל: דלימצי ליה נפשיה. העני, ולא יטריחנו לרוץ אחריו: הי"ו. כמו אני והו שמות הם: ומטיב לך. היינו טי"ת. ירושה היינו יו"ד. כתר היינו כ"י. לעוה"ב היינו למ"ד:

ואף על פי שהנותן צדקה בסתר הוא טוב, יש לך אחרת גדולה הימנה - אם אינו יודע מי הוא מקבל, כעובדא דרבי אבא, דגרסינן בכתובות, פרק מציאת האשה (סז, ב): רבי אבא הוה צייר בסודריה זוזי ושידי לאחוריה וממצי לנפשיה ביני ענני (*). ומצלי עיניה מרמאי.

נפש יהודה ומצלי עיניו. ומטה עיניו כלפי אחוריו לראות שלא יבא רמאי ועושה עצמו כעני ויתירה והעניים באים ומתירים:

או אם אינו יודע העני ממי נוטלה, כדגרסינן התם: מר עוקבא הוה ההוא עניא פשיבביתיה דהוה רגיל כל יומא דשידי ארבעה זוזי בצינורא (*). דדשא. (*). יומא חד, אמר: איזיל ואחזי מאן קא עבד האי טיבותא. ההוא יומא (*). נגה ליה למר עוקבא בי מדרשא, (*). אמר: מאן דדמי עלי כגופאי (*). אדבר. דברה לדביתהו בהדיה. (*). כיון דחזנהו דקא מצלו לה לדשא, נפק בתריהו. רהוט וקם בההוא אתונא דהוה גריפא נורא. הווי קא מקלין כרעיה דמר עוקבא. אמרה ליה דביתהו: שקיל כרעיה ואתיב אכרעי. (*). חלש דעתיה אמרה ליה: אנא שכיחא בגו ביתאי ומקרבא אהנתי. (*). ומאי כלי האי? אמר מר זוטרא בר טוביה, אמר רב חנא בר ביזנא, אמר רבי שמעון חסידא; ואמרי לה אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בר יוחאי: נוח לו לאדם שימסר עצמו לתוך כבשן האש (*). ואל ילבין פניו

חֲבֵרוֹ בְּרַבִּים. מָנָא לָן? מִתְמָר, דְּכְתִיב: " (*) הוּא מוֹצֵאת" וגו' (בראשית לח, כה).

נפש יהודה דדשא. חור שבמפתן הדלת וציר הדלת סובב בו וציר הוא עץ מהדלת עצמו כמין יתד ותחוב בחור שבמפתן למעלה ולמטה: **יומא חד**. אמר העני שיתן לבו לדעת מי עשה לו הטובה הזאת: **נגה**. איחר מר עוקבא וכו': **אמר**. מר עוקבא כשבא מבית מדרשו לביתו מאן דרחים לי כגופי כלומר אשתו: **אדבר**. אנהיגה עמי ליתן לעני כמו שרגיל ליתן לו: **כיון דחזנהו**. כיון שראה העני בבית דקא מצלו שהטו מר עוקבא ואשתו הדלת להשליך המעות לתוך צנורא דדשא נפק לראות מי הוא, רהוט מר עוקבא ואשתו וקם בההוא אתונא ועמדו להחבא עצמם בתנור אחד דהוה גריפא נורא שמחממין אותו לאפות בו פת וכשהוא חם אז גורפין ממנו גחלים ליתן בו הפת: **חלש דעתיה**. שאשתו היא צדקת ממנו אמרה ליה אנא שכיחנא בגו ביתאי ועניים מוצאים אותי ואני נותן להם מאכל לאכול מיד ואתה נותן ממון ויטרחו לקנות מזון בהם: **ומאי כולי האי**. למה להם לברוח ולסכן עצמם ליכנס בתנור: **ואל ילבין**. ואם העני היה רואה אותו היה מתבייש ממנו: **היא מוצאת**. לישרף והיא שלחה וגוי אע"פ שבאת לישרף לא גלתה הדבר אא"כ יגלה הוא ואם לא יגלה תהא נשרפת:

וְזוֹ גְדוּלָה מִכֶּלֶם - הַנּוֹתֵן צְדָקָה בְּסִתְרָא לְאֲדָם הַגּוֹן, שֶׁהוּא גִבְּאֵי נְאֻמָּן שֶׁל צְדָקָה, לְהַנִּיחָהּ בְּקִפָּה וַיַּחֲלֶקְנָהּ הַגִּבְּאֵי כְּפִי דְעֵתוֹ, שֶׁזֶה אֵינוֹ יוֹדֵעַ לְמִי נּוֹתְנָהּ וְגַם הַנּוֹטְלָהּ אֵינוֹ יוֹדֵעַ מִמִּי נּוֹטְלָהּ, כְּדֹאִיתָא לְעִיל, בְּפִרְקָהּ מִחֶלֶק זֶה (סימן קצג) וְעַל צְדָקָה כְּזוֹ נֶאֱמַר: "וּצְדָקָה תַּצִּיל מִמּוֹת" (משלי י, ב).

פרק שנים עשר [ר]

הַנְּשִׂים לְפִי שֶׁהֵן מְצוּיֹת בְּבֵית רְגִילוֹת יוֹתֵר לְחֶלֶק צְדָקָה לְעֵנִיִּים, כְּדֹאִיתָא לְעִיל (סימן קצט), בְּדְבִיתָהּ דְּמֵר עוֹקְבָא. וְגַרְסִינָן נְמִי בְּפִרְקָהּ סֵדֵר תַּעֲנִיֹת אֵלוֹ (תענית כג, א): אֲבָא חֲלֻקְיָה בַּר בְּרִיָּה דְּחוּנִי הַמַּעְגָּל הָוָה. זְמָנָא חָדָא אִיצְטְרִיךְ עֲלֵמָא לְמִטְרָא, שְׁדָרוֹ רַבָּנָן זִוְגָא דְּרַבָּנָן לְגַבִּיָּה לְמִיבְעֵי רַחֲמֵי וְלִיתֵי מִטְרָא. אֲזָלוּ לְבֵיתִיהָ וְלֹא אֲשַׁכְּחוּהוּ. אֲזָלוּ לְגַבִּיָּה לְדַבְרָא (לשדה), אֲשַׁכְּחוּהוּ דְּהוּהָ (*) רַפִּיק בְּדַבְרָא. יְהָבוּ לִיהָ שְׁלָמָא (*) וְלֹא אֲסַבְּרָ לְהוּ אֲפִי. (*) בְּפִנְיָא הָוָה מְלַקֵּט צִיבִי. כִּי אֲתָא, דָּרָא צִיבִי אֶחָד כְּתַפְיָה וְגַלִּימָא אֶחָד כְּתַפְיָה. (*) כְּלִי אֹרְחָא הָוָה שְׁלִיף דְּלִינְהוּ לְמַנְיָה, כִּי מִטָּא לְמִתָּא נִפְקָא דְּבִיתָהּ לְאֲפִיָּה כִּי מְקַשְׁטָא, כִּי מִטָּא לְבֵיתִיהָ עֵיילָה דְּבִיתָהּ בְּרִישָׁא וְהָדֵר עֵייל אִיהוּ אֲבַתְרָה. אִיתִיב, כְּרִיךְ רִיפְתָּא וְלֹא אָמַר לְהוּ לְרַבָּנָן " (*) אֲתוּ כְּרִכִּי בְּהַדִּי". פְּלִיג רִיפְתָּא לִינוּקִיָּה, יְהָב לִיהָ לְקַשְׁשָׁא חָדָא וְלְזוּטְרָא תַּרְתִּי. בְּתֵר הֵכִי אָמַר לָהּ לְדְבִיתָהּ: יְדַעְנָא דְּרַבָּנָן אֲמַטוּל (בשביל) מִטְרָא אֲתוּ, (*) קוּמִי נְסֻלִיק לְאִיגְרָא וְנִבְעֵי רַחֲמֵי, אֲפִשֵׁר דְּמַרְצֵי הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא וְאֲתֵי מִטְרָא קֵאִי אִיהוּ בְּהֵאִי זְוִיתָא וְדְבִיתָהּ בְּהֵאִי זְוִיתָא קָדִים וְסֻלִיק עֲנָנָא (*) מְזוּיֹתָא דְּדְבִיתָהּ. נְחִית וְאֲתֵי. אָמַר לְהוּ: אֲמַאי אֲתוּ רַבָּנָן? אָמְרוּ לִיהָ: שְׁדָרוּנָן רַבָּנָן לְגַבִּי דְּמֵר לְמִבְעֵי רַחֲמֵי לְמִיתֵי מִטְרָא. אָמַר לְהֵם: בְּרוּךְ הַמְּקוֹם (*) שְׁלֹא הֲצִרִיךְ אֲתַכֶּם לְאֲבָא חֲלֻקְיָה.

נפש יהודה רפיק בדברא. עודר בשדה: **ולא אסבר להו אפיה**. לא החזיר להם פניו: **בפניא**. לפנות ערב כשהלך לביתו נקיט ציבי עצים ונשאן על חד כתפיה וגלימא שהיה לו על השני: **כל אורחא**. כל הדרך לא היו מנעלים ברגליו וכשבא למים שהלכו בתוכו שם המנעלים ברגליו: **אתו כריכו בהדאי**. בואו ואכלו עמי: **קומי נסליק**. אמר לאשתו קומי ונלכה לעליה

להתפלל בטרם שידברו רבנן אלי שאתפלל וכדי שלא יחזיק טובה לעצמו שעל ידי תפלתו בא הגשם: **מזויתא דדביתהו**. מאותו רוח זוית שהיתה אשתו עומדת ומתפללת באו העבים תחלה שנענית תחלה: **שלא הצריך אתכם**. לתפלתי שכבר באו העבים והגשם:

אָמְרוּ לִיהוָה: יַדְעִינוּ דְמִטְרָא (*) מְחֻמְתִּיהָ דְמַר הוּא דְאָתָא, אָלָא אִימָא לֶן כֹּל (*) הֵנִי דְתַמִּיהָ לֶן. מַאי טַעְמָא כִּי יַהֲבִינוּ לִיהוָה שְׁלָמָא לָא אֶסְבֵּר לֶן מַר אַפִּיהָ? אָמַר לְהוּ: (*) אָגִיר יוֹמָא הַוְּאִי, אַמִּינָא: לָא אִיפְגַּר (פִּירוּשׁ: לָא אֲבַטַל). אָמְרוּ לִיהוָה: (*) מַאי טַעְמָא דְרָא מַר צִיבִי אַחַר כְּתִפִּיהָ וּגְלִימִיהָ אַחַד כְּתִפִּיהָ? אָמַר לְהוּ: טְלִית שְׁאוּלָה הֵיטָה, (*) לְהַכִּי שְׁאֲלַתִּיהָ וּלְהַכִּי לָא שְׁאֲלַתִּיהָ. אָמְרִי לִיהוָה: מַאי טַעְמָא כִּלְי אֹרְחָא לָא סִים מַר מְסַאנִיָּה וְכִי מְטָא לְמִיָּא סִים מְסַאנִיָּה? אָמַר לְהוּ: כִּלְי אֹרְחָא קָא חֲזִינָא, (*) בְּמִיָּא לָא חֲזִינָא (*) מַאי טַעְמָא כִּי מְטָא מַר לְהִזְמִי וְהִיגִי דְלִינְהוּ לְמִנְיָה? אָמַר לְהוּ: (*) זֶה מַעְלָה אַרוּכָה וְזֶה אִינְהָ מַעְלָה אַרוּכָה. מַאי טַעְמָא נְפָקָא דְבִיתָהוּ (*) כִּי מְקַשְׁטָא? שְׁלָא אֲתֵן עֵינִי בְּאִשָּׁה אַחֲרָת. מַאי טַעְמָא עֵינִי לָהּ הִיא בְּרִישָׁא וּמַר אַבְתָּרָה? אָמַר לְהוּ: (*) דְלָא בְּדַקִּיתוּ לִי. מַאי טַעְמָא לָא אָמַר לֶן מַר "כְּרִיכוּ רִיפְתָא בְּהַדִּי"? אָמַר לְהוּ: לָא הָוָה נְפִישָׁא לֶן רִיפְתָא וְאַמִּינָא: לָא אַחֲזִיק בְּהוּ בְּרַבְּנָן (*) טוֹבַת חֲנָם. מַאי טַעְמָא יַהֲב מַר (*) לְקַשְׁיָשָׁא חֲדָא וּלְזוּטְרָא תַרְתִּי? הֵאִי קָאִי בְּבִיתָא וְהֵאִי קָאִי בְּבִי כְּנִישָׁתָא. מַאי טַעְמָא קְדַמָּא סְלָקָא הֵהִיא עֲנָנָא מֵהֵהִיא זְוִיתָא דְהָוָה קִימָא דְבִיתָהוּ דְמַר? אָמַר לְהוּ: מְשׁוּם (*) דְאִיתָתָא שְׁכִיחָא בְּבִיתָא וּמְקַרְבִּי הֵנִיטָהּ.

נפש יהודה מחמתיה דמר. בשבילך שהתפללת: הני. מילי, דברים שראינו ממך: אגיר יומא. שכיר יום הייתי אמינא לא איפגר לא אתבטל ממלאכתי כמו כי אפגירו רבנן: מאי טעמא דרא מר. נשא מר העץ ולא נתת הגלימא תחתיו שאז טוב לישא המשא עליו: להכי שאילתיה. להתעטף בו ולא לישא עליו ציבי ולקרוע: במיא לא חזינא. על מה אני דורס שמא אדרוס על קוץ או ישכני דג או נחש עייכ עשיתי המנעלים ברגלי: מאי טעמא כי מטא מר להיזמי והיגי. במקום שיש קוצים ודרדרים הגבהת לבגדיך אדרבה טוב שיתחבו בבגדך ויקרעו ולא בבשרך: זה מעלה ארוכה. אם קורעו בבשרי עתיד לרפאות ואין נחסר כלום אבל בבגד אי אפשר להיות שלם אם נקרע כבראשונה. ארוכה רפואה: כי מקשטא. בבגדים נאים ותכשיטי אשה: דלא בדקיתו לי. אין אני מכיר אתכם אם כשרים או פרוצים ואמר מר לעולם יהיו בעיניך כל אדם כלסטים: טובת חנם. דאינהו לא הוו אכלי דחזו דלית לי ריפתא וקא מחזיקנא בהו טובת חנם: לקשישא. לנער הגדול חד חתיכה לחם ולקטן שתי חתיכות אמר להם זוטרא קאי בי כנישתא קמי רביה ולא אתי כל היום לבית ואינו יכול לאכול כל פעם שירצה והגדול הוא בבית ויכול לאכול כל פעם שירצה: דאיתתא שכיחא בביתא. כל שעתא וכי מצריך עניא מידי אזלא ויהבית ומקרבא הנייתא שהיא נותנת מזונות לאכול מיד ואני מעות:

וּלְפִי שְׁבַעֲרַב שֶׁבַת יֵהָא מוֹכֵן הַפֶּת בְּבֵית, שְׁתַּתֵּן הָאִשָּׁה לְעֵנִי, הֵיטָה אַחַת מְעֵשֶׂר תַּקְנֹת שְׁתַּקֵּן עֲזָרָא, שְׁתַּהֲיָה הָאִשָּׁה מְשַׁכְּמַת וְאוּפָה בְּעֵרַב שֶׁבַת, כְּדַגְרִסִּינוּ בְּמַסְכַּת קָמָא, פָּרַק מְרַבָּה (פב, א): תְּנוּ רַבְּנָן: עֵשֶׂר תַּקְנֹת תַּקֵּן עֲזָרָא וְכוּ', כְּדֹאִיתָא לְעִיל, בְּפָרַק ב מִחֻבּוּר כְּבוּד סִפְר תוֹרָה (סימן קל). וְהִתְקַנָּה בְּדָבָר זֶה, כְּדִי שְׁתַּהֲא פֶת חֲמָה מְצוּיָה לְעֵנִים בְּבִקֹּר וְכֹאֲשֶׁר תַּפְרֹס לְרַעַב לְחֲמָה תַתֵּן לוֹ לָחֶם חֲמוּדוֹת וְתִנְחַמְנוּ בְּדַבְרֵיהָ בְּסִבְר פְּנִים יְפוֹת וּבְדַרְדָּר חֲסָד וּרְחֻמִּים.

פרק שלשה עשר [רא]

הצדקה שאדם נותן לשם שמים בסבר פנים יפות עם דברי נחומים בדרך חסד ורחמנות נקרא "גמילות חסדים", ושכרו מרבה כשכר הדברים שנקראו "גמילות חסדים", כדגרסינו בפרקי רבי אליעזר: "ויזרע יצחק בארץ ההוא" (בראשית כו, יב) וכי זרע יצחק דגן? חס ושלוש, אלא לקח ממונו וזרע צדקה לעניים, הדא הוא דכתיב: "זרעו לכם לצדקה קצרו לפי חסד" (הושע י, יב). מאי "לפי חסד"? רוצה לומר, ששכר צדקה זו מרבה כשכר (כשאר) גמילות חסדים. ואף על פי שגמילות חסדים גדולה מן הצדקה, אם תזרעו מעט לצדקה תקצרו הרבה (*) לפי גמילות חסדים שבה, הדא הוא דכתיב: "קצרו לפי חסד".

נפש יהודה לפי גמילות חסדים. שבצדקה צדקה הוא המעות וגמילות חסד שבה שנותן צדקה למי שהגון הוא ובן טובים ושולח אותה לביתו ולא ימתין עד שיבא אליו ויתבייש על ידו למי שנותנה וכן כל הדינים שיש בה אז נוטל השכר לפי אותו חסד שעשה בצדקה זו:

ועל צדקה כזאת אמרו בפרק לולב וערבה (סוכה מט, ב): אמר רבי אלעזר: כל העושה צדקה כאלו מלאו לכל העולם פלו חסד, שנאמר: "אהב צדקה ומשפט" וגו' (תהלים לג, ה). שפא תאמר (*) כל הבא לקפץ יקפץ? תלמוד לומר: "מה יקר חסדך אלהים" (שם לו, ח). יכול אף לירא שמים? תלמוד לומר: "והחסד ה' מעולם ועד עולם" וגו' (שם קג, ז).

נפש יהודה כל הבא לקפץ. לעשות צדקה וחסד כמו שהוא רוצה רק להתגאות בה ועל נתינתו נתבייש העני שמספיקין לו לעשות וממציאין לו אנשים מהוגנים לכך ת"ל מה יקר חסדך אלהים כשהוא צדיק ויקר לאלהים ויתן לבו לשמים וירדוף אחריה ככל דין גמ"ח לפי שאינה מצויה תמיד לזכות בה למהוגנים אז יישר ה' דרכיו:

זוהי צדקה שיש בה חסד ועל זאת נאמר: "רדף צדקה וחסד ומצא חיים צדקה וכבוד" (משלי כא, כא). וזוהי ומקבל פני שכניה, שנאמר: "כי צדיק ה' צדקות אהב ושר" וגו' (תהלים יא, ז).

וגרסינו בפרקא קמא דקמא (יז, א): אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי: מאי דכתיב: "אשריכם זרעי על פלמים משלחי רגלה שור והחמור (ישעיה לב, ב)? כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים זוכה (*) לנחלת שני שבטים; ואין זריעה אלא צדקה, דכתיב: "זרעו לכם לצדקה קצרו לפי חסד"; ואין מים אלא תורה, שנאמר: "הוי כל צמא לכו למים" (שם נה, א). "משלחי רגל" וגו', וזוהי לנחלה כיוסף, דכתיב, דכתיב: "בכור שורו הדר לו" (דברים לג, יז) וזוהי לנחלה כיוסף, דכתיב: "יששכר (*) חמר גרם" (בראשית מט, יד). ואיכא דאמרי: אויביו נופלין לפניו כיוסף, דכתיב: "בהם עמים ינח יחדו אפסי ארץ" (דברים לג, יז). וזוהי לבינה כיוסף, דכתיב ביה: ומבני יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל" (דברי הימים א יב, לב).

נפש יהודה | **לנחלת שני שבטים.** דהכי משמע רגליכם ישלחו בנחלת שור וחמור יוסף ויששכר: חמור גרם. מתרגמי' עתיר בנכסין:

וְגִרְסִינָן נִמְי בְּפִרְקָא קִמָּא דְעִבּוּדָּה זָרָה (ה, ב): אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מֵאֵי דְכָתִיב: " (*) אֲשֶׁרֵיכֶם זֹרְעֵי עַל־כַּלְמִים" וְגו'! אֲשֶׁרֵיחֶם יִשְׂרָאֵל, בְּזִמְן שְׁעוּסְקִין בְּתוֹרָה וּבִמְצוּוֹת וּבִגְמִילוֹת חֻסְדִּים יִצְרֹם מְסוּר בְּיָדָם וְלֹא הֵם מְסוּרִין בְּיָדוֹ, שְׁנֵאמַר: "אֲשֶׁרֵיכֶם זֹרְעֵי" וְגו'; וְאִין זְרִיעָה אֵלָּא צְדָקָה, שְׁנֵאמַר: "זָרְעוּ לָכֶם לְצְדָקָה"; וְאִין מִים אֵלָּא תוֹרָה, שְׁנֵאמַר: "הוֹי כָּל־צִמָּא" וְגו'. "מְשַׁלְּחֵי רַגְלֵי" וְגו', תֵּאנָא דְבִי אֵלֵיהּ: לְעוֹלָם יִשִּׁים אָדָם עֲצָמוֹ עַל דְּבָרֵי תוֹרָה כְּשׁוֹר לְעַל וְכַחֲמוֹר לְמִשׁוּי.

נפש יהודה | **אשריכם וגו'.** משלחי רגל, שמשלחים ומשליכים רגלי יצר הרע הבא על האדם מעליהם:

וְגִרְסִינָן בְּחִפְתָּ אֵלֵיהּ רַבָּה: הַנּוֹתָן צְדָקָה עוֹלָה וְיוֹשֵׁב כְּנֶגֶד כֶּסֶף הַכְּבוֹד שְׁנֵאמַר: "הִלֵּךְ צְדָקוֹת וְדַבֵּר מִיִּשְׁרָיִם" וְגו' (ישעיה לג, טו) וְכָתִיב בְּתַרְיָה: "הוּא מְרוֹמִים יִשְׁכֹּן" (שם שם, טז) וְכָתִיב: "מִלֵּךְ בְּיַפְיֹו תַחֲזִינָה עֵינֶיךָ" וְגו' (שם שם, יז). וְכָל הָעוֹשֶׂה צְדָקוֹת נִקְרָא "יִשָּׁר דָּרָךְ", שְׁנֵאמַר: "צְדָקוֹת תַּמִּים תִּישָׁר דְּרָכֹךְ" (משלי יא, ה). וְהָעוֹשֶׂה צְדָקוֹת נוֹטֵל שְׂכָר בְּעוֹלָם הַזֶּה וּבְעוֹלָם הַבָּא. בְּעוֹלָם הַזֶּה מִנִּין? שְׁנֵאמַר: "צִדְקָה לְפָנָיו יְהִלֵּךְ וְיִשֵּׁם לְדָרָךְ פְּעֻמּוֹ" (תהלים פה, יד); כְּשֶׁאָדָם יוֹרֵד יָמִים וְנִהְרֹת וְהוֹלֵךְ דְּרָכִים וּמַדְבָּרוֹת (*) וְנִהְיֵ לְסַטִּים וְחַיּוֹת - צְדָקָתוֹ הוֹלֵכֶת עִמּוֹ וּמְשַׁמְרָתוֹ מִכָּל רַע וּמִמּוֹרָה אוֹתוֹ דְּרָכֵי יִשָּׁר וְשׁוֹמְרֵת פְּעֻמּוֹ שְׁלֵא יִכְשָׁלוּ. בְּעוֹלָם הַבָּא מִנִּין? שְׁנֵאמַר: "וְהִלֵּךְ לְפָנֶיךָ צְדָקָה כְּבוֹד ה' יִאֲסַפֶּךָ" (ישעיה נח, ח); כְּשֶׁיִּפְטֹר אָדָם מִן הָעוֹלָם וּבִיָּדוֹ צְדָקוֹת וּמַעֲשִׂים טוֹבִים הוֹלְכִין לְפָנָיו לְתוֹר לֹו מְנוּחָה וְיִהְיוּ לוֹ מְלִיצֵי יִשָּׁר בֵּינוֹ וּבֵין הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא וְלֹא יִנְיָחוּ מִקְטָרֵג לְקְטָרֵג עֲלָיו, הִדָּא הוּא דְכָתִיב: "אִם יֵשׁ עָלָיו מִלְּאָדָךְ" וְגו' (איוב לג, כג).

נפש יהודה | **ונוה לסטים.** מקום מדורת לסטים וחיות רעות כגון במדבר:

לְמַדְנֵוּ שְׁהַצְדָּקָה שֵׁישׁ עִמָּה חֻסָּד יֵשׁ לָהּ זְכוּת הַרְבֵּה בְּעוֹלָם הַזֶּה וּבְעוֹלָם הַבָּא.

פרק ארבעה עשר [רב]

גְּדוּלָּה הַצְדָּקָה, שְׁהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא נִקְדָּשׁ בָּהּ, שְׁנֵאמַר: "וַיִּגְבַּה ה' צְבָאוֹת בְּמִשְׁפָּט" וְגו' (ישעיה ה, טז) וְכִסָּא כְבוֹדוֹ הוֹכֵן בְּצְדָקָה, שְׁנֵאמַר: "צִדְקָה וּמִשְׁפָּט מִכּוֹן כֶּסֶף" (תהלים פט, טו). וְאִבּוֹתֵינוּ, אֲבָרְהָם יִצְחָק וַיַּעֲקֹב, נִתְבָּרְכוּ בְּצְדָקָה. אֲבָרְהָם מִנִּין? שְׁנֵאמַר: "כִּי יִדְעִיתִיו לְמַעַן" וְגו' לְעִשׂוֹת צְדָקָה וְגו' "אֲשֶׁר־דָּבַר עָלָיו" (בראשית יח, טז), מֵאֵי "אֲשֶׁר־דָּבַר עָלָיו"? בְּרַכָּה, שְׁנֵאמַר: "וְה' בֵּרַךְ אֶת־אֲבָרְהָם בְּכָל" (שם כד, א). יִצְחָק מִנִּין? דְכָתִיב: "וַיִּזְרַע וְגו' וַיְבָרְכֵהוּ ה'" (שם כו, יב); וְאִין זְרִיעָה אֵלָּא צְדָקָה, שְׁנֵאמַר: זָרְעוּ לָכֶם

לְצַדָּקָה" (הושע י, יב). יַעֲקֹב מִנִּיּוֹן? דְּכַתִּיב: "וְכֹל אֲשֶׁר תִּתְּנֶנּוּ לִי עֲשֶׂר" וְגוֹי (בראשית כח, כב); וְנִתְּבַרַךְ מִנִּיּוֹן? שְׁנַאֲמַר: "וַיִּפְרָץ הָאִישׁ מְאֹד מְאֹד" (שם ל, ג). וְדוֹד הַמְּלֶכֶת שֶׁבָחוּ הַכְּתוּב בְּצַדָּקָה, שְׁנַאֲמַר: "וַיְהִי דוֹד עֲשָׂה מִשְׁפֹּט וְצַדָּקָה לְכָל־עַמּוֹ" (שמואל ב, ח, טו).

וְגִדּוּלָה צְדָקָה יוֹתֵר מִכָּל הַקְּרִבָּנוֹת, דְּגִרְסִינָן בְּפָרֶק לּוּלָב וְעֶרְבָה (סוכה מט, ב): אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: גִּדּוּלָה צְדָקָה יוֹתֵר מִכָּל הַקְּרִבָּנוֹת, שְׁנַאֲמַר: "עֲשֵׂה צְדָקָה וּמִשְׁפֹּט (*). נִבְחַר לְהִי מִזְבַּח" (משלי כא, ג).

נפש יהודה נבחר לה' מזבח. הכל בכלל זבח חטאת ואשם ועולה ושלמים כלם נקראים זבח:

וְהַמְּלֶכֶת הַמְּשִׁיחַ, שְׁיִגְלָה בְּמַהֲרָה, עֲתִיד לַעֲשׂוֹת מִשְׁפֹּט וְצַדָּקָה בְּאַרְצָה, שְׁנַאֲמַר: "יִדִּין עַמּוֹד בְּצַדָּקָה" וְגוֹי (תהלים עב, ב). וּבִיָּמָיו יִהְיֶה שְׁלוֹם וְצַדָּקָה בְּאַרְצָה, שְׁנַאֲמַר: "יִשְׂאוּ הָרִים שְׁלוֹם לָעַם וּגְבָעוֹת בְּצַדָּקָה" (שם עב, ג).

וְהַנּוֹתֵן צְדָקָה - הָעֲנִיִּים מִבְּקָשִׁים עָלָיו רַחֲמִים וְהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּתוֹ, שְׁנַאֲמַר: "כִּי שָׁמַע אֶל־אֲבִיוֹנִים הִי" (שם סט, לד) וְכַתִּיב: "קְרוֹב הִי לְנַשְׁבְּרֵי־לֵב" וְגוֹי (שם לד, יט) וְכַתִּיב: " (*). בְּרַכַּת אֲבִד עָלֵי תְּבֵא" (איוב כט, ג). (*). וְהוּא יִבְרַךְ בְּנִדְבַת לְבוֹ, שְׁנַאֲמַר: "טוֹב־עֵין הוּא יִבְרַךְ" (משלי כב, ט). וְהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מְבָרַךְ אוֹתוֹ, שְׁנַאֲמַר: "כִּי בְּגִלְל הַדְּבָר הַזֶּה יִבְרַכְךָ" וְגוֹי (דברים טו, ז).

נפש יהודה ברכת אונד. שאבד וירד מנכסיו אמר איוב עלי תבוא ברכתו כי עשיתי עמו צדקה: והוא. הנותן צדקה יבורך ע"י העניים בעבור נדבתו שנתן להם:

וְהַצְּדָקָה שְׁעוֹשִׂין יִשְׂרָאֵל הִיא גִּדּוּלָה וְרוֹמְמוֹת לְיִשְׂרָאֵל, כְּדִגְרְסִינָן בְּפָרֶקָא קָמָא דְּבִתְרָא (י, ב): תִּנְיָא, אָמַר לָהֶם רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי לְתַלְמִידָיו; בְּנִי, מֵהוּ שְׁאֵמַר הַכְּתוּב: "צְדָקָה תְּרוֹמָם גּוֹי (*). וְחֹסֵד לְאֲמִים חֲטָאת" (משלי יד, לד)? נַעֲנֶה רַבִּי אֶלְעָזָר וְאָמַר: "צְדָקָה תְּרוֹמָם גּוֹי", אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל, דְּכַתִּיב: "וּמִי כְעַמּוֹד יִשְׂרָאֵל גּוֹי אֶחָד בְּאַרְצָה" (דה"א יז, כא); "וְחֹסֵד לְאֲמִים חֲטָאת". [כָּל צְדָקָה וְחֹסֵד שְׁאֵמֹת הָעוֹלָם עוֹשִׂין חֲטָאת הוּא לָהֶם, שְׁאִין עוֹשִׂין אֶלָּא לְהַתְּגַדֵּל בּוֹ, שְׁנַאֲמַר: "דִּי־לְהוֹן מִהַקְּרִבִּין נִיחּוּחִין לְאֶלֶּה שְׁמִיָּא וּמְצַלִּין לְחַיִּי מִלְּכָא וּבְנוֹהִי" (עזרא ו, ז). וּמֵאֵן דְּעֵבִיד הָכִי לָאוּ מֵעֲלִיוֹתָא הוּא - וְהַתְּנִיָּא: הָאוֹמֵר: סָלַע זֹו לְצַדָּקָה כְּדִי שְׁיַחֲיוּ בְּנֵי אוֹ כְּדִי שְׁאֲזַכֶּה בָּהּ לְעוֹלָם הַבָּא הָרִי זֶה צְדִיק גְּמוּר? לֹא קִשְׂיָא, כָּאֵן בִּישְׂרָאֵל, כָּאֵן בְּאוֹמוֹת הָעוֹלָם. נַעֲנֶה רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְאָמַר: "תְּרוֹמָם גּוֹי", אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל, דְּכַתִּיב: "וּמִי כְעַמּוֹד יִשְׂרָאֵל גּוֹי אֶחָד" וְגוֹי; "וְחֹסֵד לְאֲמִים חֲטָאת", כָּל צְדָקָה וְחֹסֵד שְׁאוֹמוֹת הָעוֹלָם עוֹשִׂין חֲטָאת הוּא לָהֶם, לְפִי שְׁאִין עוֹשִׂין אֶלָּא כְּדִי שְׁתַּמְשְׁדּוּ מַלְכוּתָם, תְּהוֹה אַרְכָּה לְשְׁלוֹתָד" (דניאל ד, כד). נַעֲנֶה רַבָּן גְּמְלִיאֵל וְאָמַר: "צְדָקָה תְּרוֹמָם גּוֹי", וְכָל הַמְּתִיָּהָר נוֹפֵל בְּגִיְהָנָם, שְׁנַאֲמַר: "זֶד יְהִיר לָךְ שְׁמוֹ" וְגוֹי (משלי כא, כד). וְאִין עֶבְרָה אֶלָּא גִיְהָנָם, שְׁנַאֲמַר: "יּוֹם עֶבְרָה הִיּוֹם הַהוּא" (צפניה א, טו). אָמַר רַבָּן גְּמְלִיאֵל: עֲדִין צְרִיכִין אָנוּ לְמוֹדְעֵי רַבִּי אֶלְעָזָר הַמּוֹדְעֵי אוֹמֵר: "צְדָקָה תְּרוֹמָם גּוֹי", אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל, דְּכַתִּיב: "וּמִי

כְּעֵמֶד יִשְׂרָאֵל גִּוּי וְגוּי; "וְחֶסֶד לְאֲמִים חֲטָאת", חֲטָאת הוּא לָהֶם לְעוֹלָם הַבָּא, שְׂאִין עוֹשִׂין אֶלָּא לְחַרְף אוֹתָנוּ בּוֹ, שְׂנֵאֲמַר: "וַיָּבֵא וַיַּעַשׂ ה' כַּאֲשֶׁר דָּבַר כִּי־חֲטָאתֶם לְה' וְלֹא־שָׁמַעְתֶּם בְּקוֹלוֹ" (ירמיה מ, ג). רַבִּי נְחוּנְיָא בֶּן הַקָּנָה אוֹמַר: "צְדָקָה תְרוּמָם גִּוּי", אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל - וְלְאֲמִים חֲטָאת. אָמַר לָהֶם רַבִּין יוֹחָנָן בֶּן זַבְדַּי לְתַלְמִידָיו: נִרְאִין דְּבָרֵי רַבִּי נְחוּנְיָא בֶּן הַקָּנָה מְדַבְּרֵי וּמְדַבְּרֵיכֶם, שֶׁהוּא נוֹתֵן צְדָקָה וְחֶסֶד לְיִשְׂרָאֵל וְלְאֲמִים חֲטָאת]. (הקטע המסוגר הושמט ע"י הצנזור, והושלם ע"פ דפו' ראשונים).

נפש יהודה **וחסד לאומים.** חסד שהעובדי כוכבים ומזלות עושים חטאת להם כי אין עושין אלא להתפאר בהם:

על כן יהא אדם זריז בצדקה כפי מסת ידו לשם שמים ויצילהו מכל צרה ויהא לו לעזרה וגדולה ורוממות לישראל.

החלק השלישי בגבית הצדקה וסדר חלוקה

ויש בו שני פרקים

פרק ראשון [רג]

הצדקה נגבית ונחלקת בשני דרכים עלידי הגבאים: הדרך הראשון, במעות הבאות לקפה לחלקם בזמנים ידועים; והדרך השני, בתמחוי, לתת מזונות בכל יום לדלים שאין להם שום דבר לאכל. וסדרוהו רבותינו בזה הענין, כדגרסינן בפרקא קמא דבתרא (ח, ב): תנו רבנן: קפה של צדקה נגבית בשנים ומתחלקת בשלשה. נגבית בשנים, שאין עושין שררה על הצבור פחות משנים; ומתחלקת בשלשה, (* כדיני ממונות. *) תמחוי נגבית בשלשה ומתחלקת בשלשה, מפני (* שגבויה וחלוקה שוה. תמחוי נגבית בכל יום, *) (* קפה מערב שבת לערב שבת. תמחוי לעניי עולם, קפה לעניי העיר. ורשאין בני העיר *) לעשות קפה תמחוי ותמחוי קפה ולשנותן לכל מה שיירצו.

נפש יהודה **כדיני ממונות.** שצריכין לעיין ולתת לכל אחד כפי טפלו התלויים בו: **תמחוי.** היא קערה גדולה ובתוכה כמה קערות קטנות ונותנין שם מאכלים הרבה: **שגבויה.** של התמחוי וחלוקה לעניים שוה בכל יום ויום לפיכך אין גיבויה בשנים שלא יצטרכו לטרוח

ולבקש את השלישי לחלק: **קופה**. כלי שנותנין בו מעות: **קופה מערב שבת לערב שבת**. כלומר בכל ערב שבת: **לעשות קופה תמחוי**. לחלק לכל עניי עולם אם ירבו עליהן:

וְאִי־עֲלֵפִי שְׁיֵהוּ נְאֻמָּנִים וְאִין צְרִיכִין לְתַת חֲשָׁבוֹן כְּדֹאמְרִינָן הֵתָם (ט, א): תְּנוּ רַבָּנָן: (*) אִין מְחַשְׁבִין בְּצִדְקָה עִם גְּבַאי צְדָקָה וְלֹא בְּהִקְדָּשׁ עִם הַגְּזָבְרִים, וְאִי־עֲלֵפִי (*) שְׁאִין רְאִיָה לְדַבֵּר, זָכַר לְדַבֵּר: "וְלֹא יִחְשְׁבוּ אֶת הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר יִתְּנוּ אֶת־הַכֶּסֶף עַל־יַד לְתַת לַעֲשֵׂי הַמְּלֶאכָה" וְגו' (מלכים ב' יב, טו) - עִם כָּל זֶה יֵהוּ זְהִירִין בְּדַבֵּר, שֶׁלֹּא יִבֹּאוּ לַיַּד חֲשָׁד, כְּדֹאמְרִינָן הֵתָם (ח, ב): תְּנוּ רַבָּנָן: גְּבַאי צְדָקָה (*) אִין רְשָׁאִין לְפָרֵשׁ זֶה מִזֶּה, (*) אָבֵל פּוֹרֵשׁ זֶה לְשַׁעַר וְזֶה לְחֲנוּת וְגוֹבִין. מְצֵא מְעוֹת בְּשׁוֹק (*) לֹא יִתְּנֶם לְתוֹךְ פִּיסוֹ, אָבֵל נוֹתֵן לְתוֹךְ אֲרָנְקֵי שֶׁל צְדָקָה וְכִשְׁיִבּוֹא לְבֵיתוֹ יִטְלֶם. תְּנוּ רַבָּנָן: גְּבַאי צְדָקָה שְׁאִין לָהֶם עֲנִיִּים לְחֶלֶק, (*) פּוֹרְטִין לְאַחֲרִים וְאִין פּוֹרְטִין לְעַצְמָן. כִּיּוֹצֵא בּוֹ, גְּבַאי תְּמַחֲוִי שְׁאִין לָהֶם עֲנִיִּים לְחֶלֶק, מוֹכְרִים לְאַחֲרִים וְאִין מוֹכְרִין לְעַצְמָן. תְּנוּ רַבָּנָן: מְעוֹת שֶׁל צְדָקָה אִין מוֹנִים אוֹתָן (*) שְׁתִּים, אָלֵא אֶחָד אֶחָד.

נפש יהודה **אין מחשבין**. עמהם, להיכן נתתם המעות שגביתם: **שאין ראיה לדבר**. דלא בגבאי צדקה כתיב אלא בגזברי הקדש וכו': **אין רשאים**. לפרוש זה מזה מפני החשד שלא יאמרו זה שגובה יחידי דעתו לגנוב: **אבל פורש זה**. לגבות מהחנויות וזה פורש לגבות מיושבי שער ובלבד שיראו שניהם כאחד: **לא יתנם לתוך כיסו**. שלא יאמרו מעות של צדקה הוא גונב: **פורטין**. הפרוטות של נחושת שגבו ליקח בהן דינרי כסף לפי שהפרוטות של נחושת מחלידות לאחרים פורטין ואין פורטין לעצמן מדינרי כסף שיש לו פן יחשדוהו שפורטן בזול: **שתים**. שלא יחשדוהו שנים הוא נוטל ואינו מונה אלא אחד:

וְכָל זֶה שְׁאֲמָרוּ, לֹא לְפִי שְׁאִינָם נְאֻמָּנִים, שְׁאִינָם רְשָׁאִים בְּנֵי הָעִיר לְמִנּוֹת גְּבַאי צְדָקָה אָלֵא אֲנָשִׁים טוֹבִים וְנְאֻמָּנִים, אָבֵל זֹו עֲצָה טוֹבָה הִיא לָהֶם כְּדֵי לְסַלֵּק עַצְמָם מִן הַחֲשָׁד. וְאִם מְצִינוּ בְּיִשְׂרָאֵל, שְׁחַשְׁדוּ בְּמִשְׁחָה רַבִּינוּ עֲלֵיו הַשְּׁלוֹם, אֲשֶׁר לֹא קָם כְּמוֹהוּ, וְאֲמָרוּ עֲלָיו, שְׁחַשְׁדוּהוּ בְּאִשְׁתֵּי אִישׁ וְגַם שְׁהִיָה גּוֹנֵב כֶּסֶף הַמְּשָׁכָן, כְּדִגְרָסִינָן בְּפִרְקָא קַמָּא דְתַעֲנִיּוֹת (יא, ב) וּבְמִסְכַּת עֲבוּדָה זָרָה, פִּרְקָא אִין מְעַמִּידִין (יד, א): (*) בְּמָה שְׁמֵשׁ מִשָּׁה כָּל שְׁבַעַת יְמֵי הַמְּלוֹאִים? בְּחֻלּוֹק (*) שְׁאִין בּוֹ אֲמָרָא - כָּל שְׁכָן בְּאַחַר. עַל כֵּן יַעֲצוּ רַבּוֹתֵינוּ לְגַבַי צְדָקָה שְׁיֵהוּ זְהִירִים בְּדַבְרִים אֵלּוּ.

נפש יהודה **במה שימש משה**. דאלו באהרן כתיב בגדי כהונה דכתיב והלבשתם שבשעה שהיה אהרן עובד היה לבוש בגדי כהונה ועובדת משה גזירת הכתוב הוא ובגדי כהונה לא מצינו בו ומסתמא אין הדבר כשר שיהיה עובד בבגדים של חול שיוצא בהן לשוק: **שאין בו אמרא**. שפה כפל שלא יחשדוהו שתחב בו מעות משום והייתם נקיים מה' ומישראל. בחלוק לבן, של פשתן עשוי לשם כך:

וְסִדְר הַחֲלּוּקָה כֶּךָ הוּא: הַדְּחוּק שֶׁבְּדָלִים שְׁרוּצָה לְהַתְּפָרֵנס בְּכָל יוֹם מִן הַתְּמַחֲוִי, נוֹתְנִין לוֹ בְּכָל יוֹם, עָרֵב וּבִקְרָה, מְזוֹנוֹת; וּמִי שְׁמַתְּפָרֵנס מִן הַקֶּפֶה, נוֹתְנִין לוֹ מְעוֹת לְהוֹצֵאת שְׁבַעַת יָמִים, (*) חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה סְעוּדוֹת. וְלֹא יִטְלְנוּ כָּל זְמַן שְׁאִינוּ צָרִיד, דְּתַנְיָא: מִי שֵׁישׁ לוֹ מְזוֹן שְׁתֵּי סְעוּדוֹת לֹא יִטַּל מִן הַתְּמַחֲוִי, מִי שֵׁישׁ לוֹ מְזוֹן אַרְבַּע עֶשֶׂר סְעוּדוֹת לֹא יִטַּל מִן הַקֶּפֶה.

נפש יהודה **חמש עשרה סעודות**. כפל לשבת שאוכלין יותר משום נשמה יתירה:

ואף על פי שבדקין אחר המבקש פסות אם צריך לו, שפא יערים, אין
 בודקין אחר המבקש מזונות, כדגרסינן בפרקא קמא דבתרא (ט, א): אמר
 רב הונא: (*) בודקין למזונות (*) ואין בודקין לפסות. אי בעית אימא
 קרא ואי בעית אימא סברא. אי בעית אימא קרא: "הלוא פרס לרעב
 לחמד" (ישעיה נח, ז), " (*) פרוש" כתיב: "כיתראה ערם וכסיתו" (שם)
 לאלתר. ואי בעית אימא סברא, האי מבזה והאי לא מבזה. ורב יהודה
 אמר: בודקין לפסות ואין בודקין למזונות. אי בעית אימא קרא ואי בעית
 אימא סברא. אי בעית אימא קרא: "הלוא פרס לרעב לחמד", פרש ידד
 והב ליה; והכא כתיב: "כיתראה ערם וכסיתו" (*), לכשיראה לה. ואי
 בעית אימא סברא האי (*) קא מצטער והאי לא קא מצטער. תנאי כותיה
 דרב יהודה: אמר "פסוני" - בודקין אחריו, "פרנסוני" - אין בודקין
 אחריו.

נפש יהודה בודקין למזונות. אם בא עני ואמר פרנסוני בודקין שלא יהא רמאי: ואין
 בודקין לכסות. אם בא ערום ואמר כסוני לוקחין כסות מיד: פרוש כתיב. משמע דרוש וחקור
 תחלה לכשיראה לך שאינו רמאי אבל כי תראה מיד כשתראה שהוא ערום וכסיתו ואין צריך
 לבדוק: לכשיראה לך. בבדיקה ובירור שאין לו כסות: קא מצטער. רעב יש בו צער מה שאין
 כל כך בכסות:

לפיכך כל איש התובע מזונות אין מעכבין אותו, כדי שלא ימות ברעב,
 כמו שארע לאדם שנידמן לנחום איש גסזו, כדאיתא לעיל בחלק השני
 (סימס קצא). ונותנין לכל אחד ואחד כפי הראוי לו, כדאיתא לעיל ויחשב
 להם

פרק שני [רד]

המעלה הגדולה שבכל חלקי הצדקה היא הנתנת לפדיון שבויים, ועל כן
 מקדימין נתינה זו לפרנסת עניים ולכסותן ולכל דברי צדקה. לפיכך אם
 גבו מעות לכל דבר מצוה, ואפילו לבגן בית הכנסת, יכולין לשנותם
 ולתנם לפדיון שבויים, ואף על פי שהתחילו לקנות הדברים הצריכים
 לבגית הבית - מוכרין אותם לפדיון שבויים, שהוא נקרא מצוה רבה,
 כדגרסינן בפרקא קמא דבתרא (ח, א): איפרא הורמיז אימיה דשבר מלפא
 שדרא ארנקה דדינגרי לקמיה דרב יוסף. אמרה ליה: ליהו למצוה רבה.
 יתיב רב יוסף וקא מעיין בה: מאי היא "מצוה רבה"? אמר ליה אביי:
 מדתני רב שמואל בר יהודה: (*) אין פוסקין צדקה על היתומים ואפילו
 לפדיון שבויים, שמע מינה פדיון שבויים מצוה רבה היא. אמר ליה רבא
 לרבה בר מארי: מנא הא מילתא דאמור רבנו: פדיון שבויים מצוה רבא
 היא? אמר ליה: דכתיב: "והיה כייאמרו אליך אנה נצא ואמרת אליהם
 כה אמר ה' אשר לפנות ואשר לחרב ואשר לחרב ואשר לרעב לרעב ואשר
 לשבי לשבי" (ירמיה טו, ב), ואמר רבי יוחנן: כל המאחר בפסוק זה קשה
 מחברו. חרב קשה ממות, אבעית אימא קרא ואבעית אימא סברא.
 אבעית אימא סברא, (*) הא קא מינויל והא קא לא מינויל: ואבעית

אימא קרא: " (*) יקר בעיני ה' המותה לחסידיו" (תהלים קטז, טו). רעב קשה מחרב. אבעית אימא קרא ואבעית אימא סברא. אבעית אימא סברא, הא קא מצטער והא לא מצטער; אבעית אימא קרא: "טובים היו חללי חרב מחללי רעב" (איכה ד, ט). (*) שבי פלהו איתנהו ביה.

נפש יהודה אין פוסקין צדקה על היתומים. אין היתומים מחוייבין ליתן צדקה כשפוסקין צדקה על הקהל: האי קא מינוול. חרב הוא מגואל בדם מה שאין כן במות: יקר בעיני ה' המותה. מי שמת מיתת עצמו: שבי כולהו איתנהו ביה. שהוא ביד העובד כוכבים ומזלות לעשות בו כל חפצו אם לרעב אם למות:

ועם כל זה אמרו ז"ל: אין פודין את השבויים יותר מכדי דמיהם, כדי שלא ימסרו האויבים את נפשם עליהם, בראותם שמוסיפין על קצבתן. וגם אין מניחין לקרוביהם לפדותם יותר מכדי דמיהם. אבל פודה אדם את עצמו בכל מה שיירצה, כי לב יודע מרת נפשו. וגם פודה את אשתו בכל מה שיירצה, לפי שהיא כגופו.

גם למדנו מדבריהם, שפודים לתלמיד חכם בכל מה שיוכלו לפדותו ואפילו שאינו מבהק, אלא אם ראו בו שהוא ראוי להיות לתלמיד חכם אם ירגיל עצמו בלמוד - פודין אותו בכל ענין, כדגרסינן במסכת גטין, פרק הנזקין (נח, א): תנו רבנן: מעשה ברבי יהושע בן חנניא שהלך לכרך גדול של רומי. אמרו לו: תינוק אחד יש בבית האסורים, יפה עיניו וטוב ראי, (*) קוצותיו סדורות לו (*) תלתלים. הלך ועמד על פתח בית האסורין ואמר: "מיתנת למשסה יעקב וישראל לבזזים" (ישעיה מב, כד). נענה אותו תינוק ואמר: "הלוא ה' זו חטאנו לו ולא אבוי" וגוי' (שם). (*) אמר: מבטח אני בזה שמורה הוראות בישראל. העבודה, שאין אני זו מכאן עד שאפדנו בכל דמים שפוסקים עליו. אמרו: לא זו משם עד שפדאו בממון הרבה. ולא היו ימים מועטים עד שהורה הוראות בישראל. ומנו? רבי ישמעאל בן אלישע.

נפש יהודה קווצותיו. שערות ראשו סדורות לו: תלתלים. שורות השערות תולין עגולין כטבעת: אמר מובטח אני בזה. שהיה קטן ואין דעתו לענות כזה:

גם אמרו: (*) אין מבריחים את השבויים, כדי שלא יכבידו תפיסות עליהם. גם אמרו: מי שמכר עצמו לגוי או ששבה אותו הגוי בחובו, פעם ראשונה ושנייה פודין אותו, שלישית אין פודין אותו. אבל פודין את בנו אחר מיתת אביהם. [שבוי שנשתמד ברצונו, אפילו למצוה אחת, אסור לפדותו]. עבד שמל וטבל לשם עבדות וקבל עליו המצוות, פודין אותו בישראל. פודין את האשה קדם לאיש; ואם תבעו שניהם לדבר עברה, פודין את האיש קדם האשה, (*) לפי שאין דרכו בכך.

נפש יהודה אין מבריחים את השבויים. ליקח מהן בעל כרחם כדי שלא יכבידו על שאר השבויים שיש להם לתפסם ולאסרם בחבלים קשים ובתפיסות חזקות ולצערם: לפי שאין דרך. האיש לשכב עמו משכב זכור וגנאי ובושה הוא לו מאד:

וְכָל מִדּוֹתָיו שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה: הַנּוֹתֵן מִנְכָסָיו לְפִדְיוֹן שְׂבוּיִים, הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא יֵצִילֵנוּ לוֹ וְלִזְרָעוֹ מִלְּפֹל בְּשָׂבִי; וְהַמְחַלֵּק מִנְכָסָיו לְצַדִּיקָה לֹא יָבֹא הוּא וְזָרְעוֹ לְצַטְרָף לְקַבּוּל צַדִּיקָה, שֶׁכֵּן כָּתִיב: "כִּי בְּגִלְלֵי הַדְּבָר הַזֶּה יִבְרָכְךָ" וְגו' (דְּבָרִים טו, י). וְאַחַד הַמְרַבֵּה וְאַחַד הַמְמַעִיט וּבִלְבַד שִׁכּוֹן לְבֹ שְׂמִים לְשָׂמִים.

הכלל השמיני: לגמל חסד

וַיֵּשׁ בּוֹ חֲמֵשֶׁה חֻלְקִים: הַחֻלְק הָרִאשׁוֹן, שְׂמֵחַ חֲתָנִים; הַחֻלְק הַשֵּׁנִי, בְּקוֹר חוֹלִים; הַחֻלְק הַשְּׁלִישִׁי, הַלְּוִיֹּת מֵתִים וְהַסְּפָדִים; הַחֻלְק הָרְבִיעִי, נַחֵם אֲבֵלִים; הַחֻלְק הַחֲמִישִׁי, בְּגִמְלוֹת חֲסָדִים עִם כָּל אָדָם.

החלק הראשון לשמח חתנים

וַיֵּשׁ בּוֹ שְׁנֵי פָּרְקִים

פרק ראשון [רה]

הַרוֹצֵה לְדַבֵּק בְּשִׂכְיָה וְלִמַּד מִמֶּדֶת בּוֹרְאוֹ, וְאִם יִרְגִּיל בְּמִדּוֹתָיו נִמְצָא שֶׁמִּתְדַבֵּק בְּשִׂכְיָה. וְכִבֵּר מְצִינּוֹ לְהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, שֶׁהוּא אָדוֹן כָּל הָעוֹלָם וַיֵּצֵר אֶת הָאָדָם מֵאֵין, הַתְּקִין לוֹ חַפּוֹת עִם חֵנָה כְּלָתוֹ וְשִׂמַח לְאָדָם הָרִאשׁוֹן בְּחַפְתּוֹ וְשָׁלַח לוֹ מִלְּאֲכֵי הַשָּׁרֵת, שֶׁיְהִי שׁוֹשְׁבֵינֵינוּ לְגִמְלַת חֶסֶד עִמוֹ וְהוּא בְּרַכָּם בְּרַכַּת חֲתָנִים, כְּדִגְרָסִינָן בְּפָרֶק יב מִפְּרָקֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר: עֶשֶׂר חַפּוֹת עָשָׂה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְאָדָם בְּגִרְעָדוֹ וְכָלֵן שֶׁל אֲבָנִים טוֹבוֹת וּמְרַגְלִיּוֹת. וְהֵלֵא לְכָל חֵתָן אֵין עוֹשִׂין אֶלָּא חֶפֶה אַחַת וְלִמְלֶכֶד הַמְּשִׁיחַ עוֹשִׂין [שְׁלֹשׁ חַפּוֹת, וְלַחֲלֵק כְּבוֹד לְאָדָם הָרִאשׁוֹן עָשָׂה לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא] עֶשֶׂר חַפּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: " (*) בְּעֵדוֹן גְּרֻאֲלֵהֶם הֵייתָ כְּלֵאבֹן יִקְרָה (*) מְסַכְתָּד אָדָם פְּטוּדָה וְיִהְיֶה תַרְשִׁישׁ שֶׁהֵם וְיִשְׁפֶּה סִפִּיר נִפְדָּ וּבְרַקֵּת וְזָהָב (*) (*) מְלֵאכֶת תַּפְּיֵד

וּנְקִיבִיד בְּדָ בַיּוֹם הַבְּרָאָה כּוֹנְנוּ" (יחזקאל כח, יג). הָרִי אֵלוּ עֶשֶׂר חֲפוֹת. וְהָיוּ הַמְּלֵאכִים מְתוֹפְפִים וּמְרַקְדִים בְּנִקְבוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "מְלֵאכֶת תִּפְיִד" וגו'. בַּיּוֹם שֶׁנִּבְרָא אָדָם הָרֵאשׁוֹן אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמֵלֶאכֵי הַשָּׁרֵת: בּוֹאוּ וְנִגְמַל חֶסֶד לְאָדָם הָרֵאשׁוֹן וּלְעִזְרוֹ, שֶׁעַל מִדַּת גְּמִילוֹת חֶסְדִים הָעוֹלָם עוֹמֵד. וְאָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: חֲבִיבָה גְּמִילוֹת חֶסְדִים מְזַבְּחִים וְעִלוֹת שִׁישְׂרָאֵל עֲתִידִין לְהַקְרִיב לְפָנָי עַל גְּבֵי הַמְּזַבֵּחַ, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי חֶסֶד חֲפָצְתִי וְלֹא־זָבַח" (הושע ו, ו). וְהָיוּ מְלֵאכֵי הַשָּׁרֵת הוֹלְכִין לְפָנָיו כְּמוֹ רַעִים הַמְּשַׁמְרִים אֶת הַחֲפוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי מְלֵאכֵי יִצְוֶה־לָּךְ" (תהלים צא, יא) וְאִין דָּרָךְ זֶה אֵלֶּא דָּרָךְ חֲתָנִים. וְהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא כְּחֵזֶן, מֵה דָּרְכוּ שֶׁל חֵזֶן עוֹמֵד וּמְבָרָךְ לְחֲתָן וְלַכֶּלֶה בְּתוֹךְ חֲפָתָם, כֶּן הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עוֹמֵד וּבִרְךְ לְאָדָם וּלְעִזְרוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְבָרֶךְ אֹתָם אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר לָהֶם" וגו' (בראשית א, כח).

נפש יהודה בעדן גן אלהים היית. בחירם מלך צור כתיב וכי סבור אתה להיות כאדם הראשון שהיה בגי'ע והיו כל חופות הללו אודם רוביין פטדה פריזוי"ם ויהלום פערל מוטי"ר תרשיש יכצוני"ג שוהם אניקי"ל וישפה וספיר כך שמם נופך שמר"ק ברקת גרפונק"ל בלי"א והם עשר: **מסוכתך**. וכי היה חופתך או לבוש כסויך כך בגי'ע: **מלאכת תופיך ונקביך בד**. לא היית כדאי לבראך בנקביך כגון הפה שהקול יצא ממנו כתוף אלא שראה הקב"ה שיתגאה לומר אלוה הוא על כן ברא הקב"ה באדם נקבים שהצואה יצא מהם ורוח משמיע קול כתוף ובם היה לו להתבונן שאל יתגאה: **מלאכת תופיך**. מלאכים היו מרקדים בתופים ובמחולות:

וְגַרְסִינָן נְמִי בְּמַסְכֶּת בְּתֵרָא, פֶּרֶק הַמּוֹכֵר אֶת הַסְּפִינָה (עה, א): אָמַר רַבִּי חֲמָא בַר חֲנִינָא: עֶשֶׂר חֲפוֹת עָשָׂה לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְאָדָם הָרֵאשׁוֹן בְּגֵרָעָדוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּעֵדוֹן גְּרֵאֲלֵהִים הִיִּיתִי" וגו'. מַר זוּטְרָא אָמַר: אַחַת עֶשְׂרֵה, דְּכָתִיב "כָּל אֶבֶן יִקְרָה".

וְגַרְסִינָן נְמִי בְּמַסְכֶּת עֵרוּבִין, פֶּרֶק עוֹשִׁין פְּסִים (יח, ב): "וַיְבֹאֶה אֱלֹהֵי אָדָם" (בראשית ב, כב), מְלַמֵּד שֶׁעָשָׂה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא (*) שׁוֹשְׁבֵינּוֹת לְאָדָם הָרֵאשׁוֹן. לְמַדָּה תוֹרָה דָּרָךְ אֶרֶץ, שִׁיעָשָׂה הַגְּדוֹל שׁוֹשְׁבֵינּוֹת לְקָטָן וְלֹא יָרַע לוֹ.

נפש יהודה שושבינות. שמשתדל בחיתונם לשמחן להתעסק בצרכי סעודות חופה תרגום ולאמנון רע ולאמנון שושבינא:

וְגַרְסִינָן נְמִי בְּבִרְאשִׁית רַבָּה, פֶּרֶשָׁה יח (יג): אָמַר רַבִּי אֲבָהוּ: (*) נָטַל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא כּוֹס שֶׁל בְּרָכָה וּבִרְכָן. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בְּרַבִּי סִימּוֹן: מִיִּכְאֵל וּגְבַרְיֵאל הָיוּ שׁוֹשְׁבֵינּוֹ שֶׁל אָדָם הָרֵאשׁוֹן.

נפש יהודה נטל הקדוש ברוך הוא כוס של ברכה וברכן. ברכת חתנים:

אָמַר רַבִּי שְׁמַלְאִי: מְצֵאנוּ שֶׁהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מְבָרָךְ חֲתָנִים וּמְקַשֵּׁט פְּלוֹת וּמְבַקֵּר חוֹלִים וְקוֹבֵר מֵתִים וּמְנַחֵם אֲבֵלִים. מְבָרָךְ חֲתָנִים, דְּכָתִיב: "וַיְבָרֶךְ אֹתָם אֱלֹהִים" וגו'. מְקַשֵּׁט פְּלוֹת, דְּכָתִיב: " (*) וַיְבֹן ה' אֱלֹהִים אֶת־הַצֶּלַע" (בראשית ב, כב), בְּרָאָה וְקַשְׂטָה. מְבַקֵּר חוֹלִים, דְּכָתִיב: " (*) וַיֵּרָא אֵלָיו ה' בְּאֵלָנֵי מִמְרָא" (שם יח, א). קוֹבֵר מֵתִים, דְּכָתִיב: "וַיִּקְבֹּר אֹתוֹ בְּגִי" (דברים לד, ו). מְנַחֵם אֲבֵלִים, דְּכָתִיב: "וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת אַבְרָהָם וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת־

יִצְחָק בְּנוֹ" (בראשית כה, יא). רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחֲמָנִי אָמַר: (* מִרְאָה פָּנִים לְאַבֶּל, הִדָּא הוּא דְכְּתִיב: "וַיִּרְא אֱלֹהִים אֶל-יַעֲקֹב עוֹד בָּבֹאוּ מִפְּדוֹן אָרֶם וַיְבָרֶךְ אֹתוֹ" (שם לה, ט). מַה בְּרָכָה בְּרָכוּ? אָמַר רַבִּי חִנְיָ בִּשְׁם רַבִּי יוֹנָתָן: בְּרַפְתְּ אַבְלִים בְּרָכוּ.

נפש יהודה ויבן. קלעה שכן בכרכי הים קורין לקלעיתא בניתא קלע שערוותיה וקשטה כדרך הכלות: וירא אליו ה'. יום שלישי למילתו היה ובא הקב"ה לבקרו: מראה פנים. לאבל לנוד לו ולנחמו והיינו ברכת אבלים:

וְאִם זֶה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עִם בְּרִיּוֹתָיו, מַה לַעֲשׂוֹת לְבְנֵי אָדָם שֶׁהֵם חַיִּבִּים לְגַמֵּל חֶסֶד זֶה עִם זֶה. וְכָל שָׁפָן אִם נִהְנֶה מִסְּעוּדַת חֶתָן וְאֵינוֹ מְשֻׁמָּחוּ, שְׁעוּבָר עַל מַצְוָה, כְּדִגְרָסִינָן בְּפִרְקָא קַמָּא דְבְּרָכוֹת (ו, ב): אָמַר רַבִּי חֵלְבוֹ אָמַר רַב הוֹנָא: כָּל הַנִּהְנֶה מִסְּעוּדַת חֶתָן וְאֵינוֹ מְשֻׁמָּחוּ (* עוֹבֵר בְּחַמְשָׁה קוֹלוֹת, שְׁנֵאָמַר: "קוֹל שְׁשׁוֹן וְקוֹל שְׁמָחָה קוֹל חֶתָן וְקוֹל פְּלָה קוֹל אֹמְרִים הוֹדוּ אֶת-ה' צְבָאוֹת כִּי-טוֹב ה' כִּי-לְעוֹלָם חֶסֶד" (ירמיה לג, יא). וְאִם מְשֻׁמָּחוּ זֹכָה לְתוֹרָה שְׁנֵתְנָה בְּחַמְשָׁה קוֹלוֹת, שְׁנֵאָמַר: "וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בְּהֵיטֵב הַבִּקֹּר וַיְהִי קֵלֵת וּבִרְקִים וְגוֹ' וְקַל שֶׁפֶר" וְגוֹ' (שמות יט, טז) וְכְּתִיב: "וַיְהִי קוֹל הַשֶּׁפֶר וְגוֹ' וְהָאֱלֹהִים יַעֲנֵנוּ בְּקוֹל" (שם שם, יט) וְכְּתִיב: "וְכָל-הָעַם רָאִים אֶת-הַקּוֹלֹת וְגוֹ' וְאֵת קוֹל הַשֶּׁפֶר" וְגוֹ' (שם כ, טו) הַנֶּדֶךְ נִפְיָשִׁי לְהוֹ, הַנֶּדֶךְ קוֹלוֹת דְּמַעֲיֻקְרָא הוּו. רַבִּי אֲבָהוּ אָמַר: כְּאֵלוֹ הַקְּרִיב תוֹדָה, שְׁנֵאָמַר: " (* מְבִיאִים תוֹדָה בֵּית ה'" (ירמיה לג, יא). רַב נַחֲמָן בַּר יִצְחָק אָמַר: כְּאֵלוֹ בְּנֵה אַחַת מִחֲרָבוֹת יְרוּשָׁלַם, שְׁנֵאָמַר: "כִּי-אֲשִׁיב אֶת-שְׁבוֹת הָאָרֶץ כְּבָרְאִשׁוֹנָה אָמַר ה'" (שם). לְמַדְנֵנוּ מִכָּאן שְׁמַצְוָה לְשַׁמַּח אֶת הַחֶתָן.

נפש יהודה עובר בחמשה קולות. דקודם מתן תורה קאמר: מביאים תודה בית ה'. ואשיב את שבות וגו' סיפיה דקרא דה' קולות דלעיל:

פרק שני [רו]

כְּשֶׁם שְׁאָדָם מַצְוָה לְשַׁמַּח אֶת הַחֶתָן כְּדִ מַצְוָה לְשַׁמַּח אֶת הַכֶּלֶה. וְנִקְרָא זֶה גַם כֵּן "גַּמְלִיּוֹת חֶסֶד". וּמַצְוָה לְשַׁמַּח וּלְהַלְלָהּ, כְּדִי שְׁתַּמְצָא חוֹן בְּעֵינֵי הַחֶתָן וּלְפִי שְׁתֵּהא חַבִּיבָה עָלָיו, כְּדִגְרָסִינָן בְּמַסְכַּת כְּתוּבוֹת, פֶּרֶק הָאִשָּׁה שְׁנֵתְאֲרַמְלָה (טו, ב): תִּנּוּ רַבָּנָן: (* כִּיצַד מְרַקְדִין לְפָנֵי הַכֶּלֶה? בֵּית שְׁמַאי אֹמְרִים: כֶּלֶה (* כְּמוֹת שְׁהִיא, וּבֵית הַלֵּל אֹמְרִים: כֶּלֶה נָאָה (* וְחִסּוּדָה. אָמְרוּ לָהֶם בֵּית שְׁמַאי לְבֵית הַלֵּל: לְדַבְּרִיכֶם, מִי שְׁנֵשָׂא חֲגֹרֶת אוֹ סוּמָא, אֹמְרִים לָהּ: כֶּלֶה נָאָה וְחִסּוּדָה - וְהַתוֹרָה אָמְרָה: "מִדְּבַר-שֶׁקֶר תִּרְחֹק" (שמות כג, ז)! אָמְרוּ לָהֶם בֵּית הַלֵּל לְבֵית שְׁמַאי: לְדַבְּרִיכֶם, מִי שְׁלַקַח מִקַּח רַע מִן הַשּׁוּק, יִשְׁבַּחְנוּ בְּפָנָיו אוֹ יִגְנְהוּ בְּפָנָיו? הֲוִי אוֹמֵר: יִשְׁבַּחְנוּ בְּפָנָיו. (* מִכָּאן אָמְרוּ חֲכָמִים: לְעוֹלָם (* תֵּהא דְעֵתוֹ שֶׁל אָדָם מְעַרְבֵת עִם הַבְּרִיּוֹת. כִּי אֵתָא רַב דִּימִי אָמַר: הֲכִי (* מְשֻׁרוּ קַמִּי כְּלֵתָא בְּמַעְרְבָא: לֹא כֶחֶל וְלֹא שָׂרְק וְלֹא פְרָפוּס - וַיַּעֲלֵת חוֹן.

נפש יהודה כיצד מרקדין. מה אומרים לפניך בעת רקידה: **כמות שהיא**. לפי יופיה וחשיבות שבה מקלסין אותה: **חסודה**. חוט של חסד משוך עליה: **מכאן אמרו**. מדברי ב"ה שאמרו ישבחה: **תהא דעתו של אדם מעורבת עם הבריות**. לעשות לאיש ואיש כרצונו ואם רואה שאדם רוצה בחפץ וקנה אותו אע"פ שהוא רע והוא כבר קנה אותו אמור לו טוב הוא מה שקנית: **משרו קמי כלתא**. כך היו משוררים לפני הכלה לא כחל אינה צריכה לנחל לצבוע פניה כי יפה היא בלא צבע ושרק ג"כ צבע הוא המחליק ומאדים פניה פרכוס קליעת שער ויעלת חן בלא זה. והריטב"א אמר כל שהוא מפני דרכי שלום אין בו מדבר שקר תרחק:

וְאֶמְרִינָן עֲלֶיהָ: אֶמְרוּ עֲלֶיהָ עַל רַבֵּי יְהוּדָה בֵּר אֶלְעָא, שְׁהִיא נוֹטֵל בְּד שֶׁל הַדָּס וּמְרַקֵּד לְפָנֵי הַפְּלָה וְאוֹמֵר: פְּלָה נָאָה וְחִסוּדָה. רַב שְׁמוּאֵל בֵּר רַב יִצְחָק מְרַקֵּד אֶת־לֵת שׁוֹטִיתָא (שלשה בדיו, זורק אחד ומקבל אחד). אֶמֶר רַבֵּי זִירָא: קָא (*) מְכַסִּיף לֶן סָבָא. כִּי נַח נִפְשִׁיהָ, אִיפְסִיק עֲמוּדָא דְנוֹרָא בִּינִיהָ לְבֵית עֲמָא; וּגְמִירִי, דְלָא מְפַסִּיק עֲמוּדָא דְנוֹרָא אֶלָּא (*) אוֹ לְחַד בְּדָרָא אוֹ לְתַרִּין בְּדָרָא. אֶמֶר רַבֵּי זִירָא: אֶהְיִי לִיהָ (*) שׁוֹטִיתָיה לְסָבָא. וְאֶמְרִי לָהּ: אֶהְיִי שְׁטוּתָיה לְסָבָא. רַב אֲדָא בֵּר אֶהְבָּה (*) מְרַכִּיב לָהּ (*) אֶפְתָּפִיה וְרַקִּיד. אֶמְרוּ לִיהָ רַבְּנָן: אֲנָן מַהוּ לְמַעְבַּד הַכִּי? אֶמֶר לָהּ: אִי דָּמִי עֲלִיכוּ (*) כְּשׁוֹרָא (כקורה) - (*) לְחַיִּי, וְאִי לָא - לָא.

נפש יהודה מכסיף לן סבא. שמזלזל בכבוד ת"ח ונוהג קלות ראש בעצמו: **או לחד בדרא**. שאין בדור צדיק כמותו אלא אחד או שנים: **שוטיתיה**. שוט של בדי הדס שהיה מרקד בו: **מרכיב לה**. הכלה: **אכתפיה**. נושאה על כתפיו ומרקד: **ככשורא**. אם דומה לכם כאילו נושאים קורה של עץ שאין אתם באים לידי שום הרהור בעלמא: **לחיי**. שפיר כלומר מותר לכם לעשות כן ואי לא שאין אתם יודעים בעצמכם אם תבואו לידי הרהור אל תעשו כן:

על פן הרוצה להיות חסיד וללחוץ בדרך הרשונים, יגמל חסד עם החתנים לשם שמים ויכבדם וישבחם וימהאל יתברך יבוא משפלתו שלמה.

החלק השני בבקור חולים

ויש בו שני פרקים

פרק ראשון [רז]

המבקר את החולים או חזו מדת הקדוש ברוך הוא, כדגרסינו בפרקא קמא דסוטה (יד, א): אמר רבי חמא בר חנינא: מאי דכתיב: "אחרי ה' אלהיכם

תלכו" (דברים יג, ה)? וכי אפשר לו לאדם להלך אחר שכניה - והלא כתיב: "כי ה' אלהיך אש אכלה הוא אל קנא" (שם ד, כד)? אלא, הלך אחר מדותיו של הקדוש ברוך הוא. הקדוש ברוך הוא מלביש ערומים, דכתיב: "ויעש ה' אלהים לאדם ולאשתו פתנות עור וילבישם" (בראשית ג, כא), אף אתה הלביש ערומים; הקדוש ברוך הוא מבקר חולים, שנאמר: "וירא אליו ה' באלני ממרא" וגו' (שם יח, א), אף אתה בקר חולים; הקדוש ברוך הוא מנחם אבלים, שנאמר: "ויהי אחרי מות אברהם (*) ויברך אלהים את יצחק בנו" (שם כה, יא), אף אתה נחם אבלים, הקדוש ברוך הוא קבר מתים, דכתיב: "ויקבר אתו בגי" (דברים לד, ו). אף אתה קבר מתים. "פתנות עור", רב ושמואל, חד אמר: (*) דבר הבא מן העור; וחד אמר: דבר (*) שהעור נהנה ממנו.

נפש יהודה ויברך אלהים את יצחק בנו. נחמו על אביו וברכו ברכת אבלים: **דבר הבא מן העור**. של צמר היה: שהעור נהנה ממנו. של פשתן שאדם לובש סמוך לעור:

וגרסינו במסכת נדרים, פרק אין בין המוּדָר (לט, ב): אמר רבי שמעון בן לקיש: מניין לבקור חולים מן התורה? דכתיב: "אם-כמות פלהאדם וגו' (*) ופקדת כל האדם יפקד עליהם" (במדבר טו, כט). מאי משמע? אמר רבא: "אם כמות פלהאדם", שהם חולים ומוטלים על מטותיהם ויבני אדם מבקרין אותם. ואמרין עליה: תאנא: בקור חולים אין לו שיעור. מה אין לו שיעור? סבר רב יוסף למימר: אין שיעור למתן שכרו. אמר ליה אביי: וכל המצוות יש שיעור למתן שכרו - והא תנן: הוי זהיר במצוה קלה כבמצוה חמורה, שאין אתה יודע מתן שכרו של מצוות? אלא אמר אביי: (*) אפילו גדול אצל קטן. רבא אמר: אפילו מאה פעמים ביום.

נפש יהודה ופקודת כל האדם. ששוכב על מטתו ובני אדם מבקרין אותו לא ה' שלחני לזה ולפי שהיו עדת קרח מלעיגין עליו ואומרים שהיה משה אומר מדעתו בלא צווי של מקום: אפילו גדול אצל קטן. שלא יאמר לא אבקר אלא גדול כמוני דמצוה בקטן כמו בגדול:

אמר רב אחא בר חנינא: כל המבקר את החולה נוטל אחד מששים מחלו. אמר ליה אביי: אם כן (*) לעילוה שתין גברי ולוקמיה? אמר ליה: (*) פעישורייתא דבי רבי אמרי (*) ובבן גילו, דתנינא, רבי אומר: (*) בת הניזנת מנכסי אחים נוטלת עשור נכסין. אמרו ליה לרבי: לדבריך, מי שהניח עשר בנות וכן אחד, אין לבן במקום בנות כלום! אמר להם: כך אני אומר: ראשונה נוטלת עשור נכסים, שנייה במה שהניחה חבירתה, שלישית במה ששירה חבירתה - וחוזרות וחולקות בשוה.

נפש יהודה לעילוה שיתין גברי ולוקמיה. יכנסו ששים בני אדם כאחד לבקרו ויטול כל אחד ואחד מששים בצערו ומיד יתרפא: כעישורייתא דבי רבי. דאמר מי שיש לו עשר בנות ובן אחד הראשונה נוטלת עשור נכסים והשנייה במה ששירה הראשונה וכן כולם וגביחולה נמי מבקר הראשון נוטל אחד מששים בחלו והשני אחד מששים במה ששייר: ובבן גילו. שנולד במזלו או בחור כמותו או זקן לזקן: בת הניזונת מן האחים. בתנאי כתובה שכן כתב לה בן נוקבן די יהוון לך מינאי עישור נכסים לפרנסת נישואים:

רבי חלבּו חלש, נפק אכריזו רב פהנא: רבי חלבּו באיש (פירוש: חלה), לא איכא דקאיתי. אמר להו: לא פך הנה מעשה בתלמיד אחד מתלמידי רבי עקיבא שחלה ולא נכנסו חכמים לבקרו, ונכנס רבי עקיבא לבקרו, ובשביל (*) שפבד ורפץ לפניו חיה; אמר לו: רבי, החייתני. יצא רבי עקיבא ודרש: כל שאינו מבקר חולים (*) פאלו שופך דמים.

נפש יהודה כיבד וריבץ. כשרוצין לכבד הבית רובצין תחלה במים לרפץ האבק. כיצד מטאטא בגרופיא עפר הבית ור"ע צוה לעשות לו כן: כאילו שופך דמים. מפני שבני אדם שנכנסין לבקרו עושין לחולה כל צרכיו ושמה יודע לו רפואה או שיכול להשיג לחולה דבר שיתאווה לו שעל ידו משיב נפשו:

כי אתא רב דימי אמר: כל המבקר את החולה גורם לו שיחיה וכל שאינו מבקר את החולה גורם לו שימות. מאי גרמא? אילימא כל המבקר את החולה מבקש עליו רחמים שיחיה וכל שאינו מבקר את החולה מבקש עליו רחמים שימות - שימות סלקא דעתך? אלא אימא: כל המבקר את החולה מבקש עליו רחמים שיחיה וכל שאינו מבקר את החולה אינו מבקש עליו רחמים (*) לא שימות ולא שיחיה.

נפש יהודה לא שימות. שלפעמים צריכין לבקש שיקצר ה' את יסוריו כגון שהוא גוסס ומצטער ביציאת נפשו וזה שלא מבקרו אינו יודע בענינו של חולה:

רבא ביומא קדמא דחלש אמר להו: לא תגלו מילתא לאיניש, (*) דלא ליתרע מזליה; (*) מכאן ואילך אמר לה: פוקו אכריזו עלי בשוקא: רבא חלש, רבא חלש; דסאני לי חדי לי וכתוב: "בנפל אויבך אלתשמח וגוי והשיב" וגוי (משלי כד, יז); דרחים לי לבעי עלי רחמי.

נפש יהודה דלא ליתרע מזלי. דדילמא מתצלנא לאלתר ויאמרו שלח רפואה לחולי רבא אי"נ דלא לישתעו מיליה עלויה שלא ידברו בי בני אדם שחולה אני ואין לפתוח פה לשטן שמה אין ממש בחליי זה ואתרפא ל"א דנפיל תורא חדד סכינא ואולי בבקשה מועטת שיבקש שונאי יתוסף חליי אבל אם כבר נגזר סאת הכאב וזמנה והתחילה נאמנים הן ואין כח בשונאי ליתרע לי אדרבה פן יראה וגוי: מכאן ואילך. כיון דחזי דלא נתרפא אמר להו פוקו אכריזו:

ואמרין עליה: אמר רב ששת בריה דרב אידי: (*) לא לסעוד איניש קצירא (כלומר, לא יבקר את החולה) לא (*) בתלת שעי קמיתא ולא בתלת שעי (*) בתרייתא דיומא, כי היכי דלא ליסח דעתיה מן רחמי. בתלת שעי קמיתא, דניחא דעתיה; בתרייתא, תקיף חולשיה.

נפש יהודה לא לסעוד. לא יפקוד החולה לבקרו כמו ופקודת כל האדם מתרגמין וסעודת: תלת שעי. רויחא דעתו של חולה כדאמרין אידלי יומא אידלי חולי ודילמא סברו דאין כל כך חולי דלבעי רחמי עליו: בתרייתא. תקיף חולשא. וכסבור שהוא באפס תקוה ומתייאש מן הרחמים:

ואמרין עליה בגמרא פרק קמא דשבת (יב, ב): אמר רב יהודה אמר רב: מנין שהקדוש ברוך הוא (*) זן את החולה? (*) שפאמר: "ה' יסעדנו על-עגש דוי" (תהלים מא, ד). ואמר רב יהודה: מנין שהשכינה למעלה ממראשותינו של חולה? שפאמר: "ה' יסעדנו" וגוי. תניא נמי הכי: הנכנס

לְבַקֵּר אֶת הַחוּלָה (*) לֹא יֵשֵׁב לֹא עַל גְּבֵי הַמָּטָה וְלֹא עַל גְּבֵי כֶּסֶא וְלֹא עַל גְּבֵי סִפְסָל וְלֹא עַל גְּבֵי שְׂרָפָרֶף, אֶלָּה (*) מִתְעַטֵּף וְיוֹשֵׁב לְפָנָיו, מִפְּנֵי שֶׁהַשְּׂכִינָה שְׂרוּיָה לְמַעַלָּה מְרֵאשׁוּתָיו שֶׁל חוּלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "ה' יִסְעֲדֵנוּ" וּגּוֹ'.

נפש יהודה זן את החולה. שהרי לא אוכל ולא שותה מחמת חולי ולבריא א"א לעמוד כד: שנאמר ה' יסעדנו. כמו לחם לבב אנוש יסעד: ה' יסעדנו. שכינה יסעוד תשות כחו וסומכו: לא ישב. והוא שהחולה שוכב על גבי קרקע נמצא מבקרו יושב גבוה ממקום שכינה: מתעטף. ממורא שכינה:

וְאִמְרִינָן הֵתָם בְּפִרְקֵי קַמָּא דְשַׁבְּתָא (יב, א): תַּנּוּ רַבָּנִין: הִנְכַּנְס לְבַקֵּר אֶת הַחוּלָה, אוֹמֵר: (*) שַׁבְּתָא הִיא מְלֻזְעָק וְרַפּוּאָה קְרוּבָה לְבוּא. רַבִּי מְאִיר אוֹמֵר: (*) יְכוּלָה הִיא שַׁבְּתָא שְׁתַּרְחַס בְּזָכוּתָהּ. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: הַמְּקוֹם יְרַחֵם עָלֶיךָ וְעַל חוּלֵי יִשְׂרָאֵל. רַבִּי יוֹסִי אוֹמֵר: הַמְּקוֹם יְרַחֵם עָלֶיךָ בְּתוֹךְ חוּלֵי יִשְׂרָאֵל. (*) שֶׁבָּנָא אִישׁ יְרוּשָׁלַם בְּכַנְיָסְתוֹ הָיָה אוֹמֵר: שְׁלוֹם, וּבִיצִיאָתוֹ - (*) שַׁבְּתָא הִיא מְלֻזְעָק וְרַפּוּאָה קְרוּבָה לְבוּא וְרַחֲמֵי מְרַבִּים וְשַׁבְּתוֹ בְּשְׁלוֹם. מִכָּאן אָנוּ לְמַדִּין, שֶׁכָּל מִי שֵׁישׁ לוֹ חוּלָה יַעֲרְבֵנוּ עִם חוּלֵי יִשְׂרָאֵל.

נפש יהודה שבת היא מלזעוק. צריך להניח דעתם בתנחומין שלא יצטער: יכולה היא שתרחם. אם תכבדוה מלהצטער בה: שבנא. אדם גדול ששמו שבנא כשהיה מבקר את החולה אמר ורחמיו של הקב"ה מרובין: ושבתו. נוחו בשבתכם בשלום:

פרק שני [רח]

מִצְוֹת בְּקוֹר חוּלִים דְּרָשׁוּ רַבּוּתֵינוּ מִן הַתּוֹרָה, בְּדִגְרָסִינָן בְּמִצְוֵיָא, פֶּרֶק אֵלוּ מִצִּיאוֹת (ו, ב): תִּנָּא רַב יוֹסֵף: "וְהוֹדַעְתָּ לָהֶם" (שמות יח, כ), (*) זֶה בֵּית חֵייהֶם: " (*) הַדְּרָךְ" (שם), זֶה גְּמִילוֹת חֲסָדִים; " (*) יִלְכוּ" (שם), זֶה בְּקוֹר חוּלִים; " (*) בָּה" (שם) זֶה קְבוּרָה; " (*) וְאֶת־הַמַּעֲשָׂה" (שם), זֶה הַדִּין; " (*) אֲשֶׁר יַעֲשׂוּן" (שם), לְפָנִים מְשׁוּרֵת הַדִּין, אֲמַר מֶר: "יִלְכוּ", זֶה בְּקוֹר חוּלִים, הֵינּוּ גְּמִילוֹת חֲסָדִים? לָא צְרִיכָא, דְּאֶפִּילוּ בִּן גִּילוֹ נִמִּי. וְאֶף־עַל־גַּב דְּאֲמַר מֶר: בִּן גִּילוֹ נוֹטַל אֶחָד מִשְׁשִׁים בְּחֻלְיוֹ, אֶפִּילוּ הָכִי אֲבַעֲיָא לִיהַ לְמִיזַל. "בָּה" זֶה קְבוּרָה, הֵינּוּ גְּמִילוֹת חֲסָדִים? לָא צְרִיכָא, דְּאֶפִּילוּ זָקוֹן וְאִינְהָ לְפִי כְבוֹדוֹ.

נפש יהודה זה בית חייהם. ללמד להם אומנות להתפרנס: הדרך. בה"א הידיעה הוא הדרך הידוע דרך ה' להלוך אחר מדותיו שנאמר אחרי ה' תלכו לכו אחר מדותיו מה הוא גומל חסד וכו' וכתוב ודרך חסידיו ישמור וטוב ללכת אל בית אבל וגו': ילכו. זה בקור חולים, דבהליכתו לחוד יעשה מצוה בלי שום מעשה כדמסיק בן גילו נוטל אחד מס' בחליו: בה. זה קבורה, כי המתעסק במצות קבורת המת אין תכלית עשייתו רק בה כי אינו מצפה לתשלום גמול והוא חסד של אמת משא"כ בשאר ג"ח. ובה היינו קבר שנותנין בה הגוף: את המעשה. לפי מעשיו נדון: אשר יעשון. הוא ענין נוסף נאמר בשני בעלי דינין שאחד מהם יתרצה בו לפני משורת הדין שהדבר תלוי בהם דהדיין לא יעשה לפני משורת הדין בע"כ:

וגדול שְׂכַר הַמְבַקֵּר חוֹלִים, כְּדַגְרָסִינָן בְּמַסְכַּת שֶׁבֶת, פָּרַק מִפְּנֵין (קכז, א) :
אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן : שֶׁשָּׂה דְבָרִים אָדָם אוֹכֵל פְּרוֹתֵיהֶן בְּעוֹלָם הַזֶּה וְהִקְרָן קִיָּם
לוֹ לְעוֹלָם הַבָּא. וְאַחַד מֵהֶם בְּקוֹר חוֹלִים. כְּדֹאִיתָא לְעִיל, בְּפָרַק ב מַחֲלָק
הַכְּנֶסֶת אוֹרְחִים (סימן קפז).

וְגִרְסִינָן נְמִי בְּנִדְרִים, פָּרַק אִין בֵּין הַמוֹדֵר (מ, א) : אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר
שְׂמוּאֵל : כָּל הַמְבַקֵּר אֶת הַחוּלָה נְצוּל מְדִינָה שֶׁל גֵּיהֶנֶם, שְׁנֵאָמַר : "אֲשֶׁרִי
(* מְשָׁכִיל אֶל־דָּל בְּיוֹם רָעָה יִמְלֻטְהוּ הִ" (תְּהִלִּים מֵא, ב) וְאִין "דָּל" אֶלָּא
חוּלָה, שְׁנֵאָמַר : " (* דוֹרֵי נֶסֶע (* וְנִגְלָה מִנִּי כָּאֵהֶל רַעִי (* קִפְדַּתִּי כְּאָרְג
חִי (* מְדָלָה (* יִבְצְעֵנִי (* מְיוֹם עַד־לְיָלָה (* תִּשְׁלִימֵנִי" (ישעיה לז, יב). אִי
נְמִי, מוֹ הַדִּין קָרָא : "מְדוּעַ אֶתָּה כָּכָה דָּל בְּרַךְ הַמְלִדָּה" (שְׂמוּאֵל־ב יג, ד). וְאִין
"רָעָה" אֶלָּא גֵיהֶנֶם, שְׁנֵאָמַר : " (* כָּל פֶּעַל ה' לְמַעַנְהוּ וְגִסְרָשָׁע לְיוֹם רָעָה"
(משלי טז, ד). וְאִם בְּקוֹר מַה שְׂכָרוֹ? מַה שְׂכָרוֹ כְּדֹאִמְרִינָן : נְצַל מְדִינָה שֶׁל
גֵּיהֶנֶם! אֶלָּא, מַה שְׂכָרוֹ בְּעוֹלָם הַזֶּה? "ה' יִשְׁמְרֶהוּ וְיַחֲיֶהוּ וְאֲשֶׁר בְּאֶרֶץ"
(תְּהִלִּים מֵא, ג). "יִשְׁמְרֶהוּ" מִיִּצָּר הָרַע; "וְיַחֲיֶהוּ" מוֹ הַיְסוּרִין; "וְאֲשֶׁר בְּאֶרֶץ",
שְׂיָהִיו הַכֹּל מְכַבְּדִין אוֹתוֹ; "וְאֶל־תִּתְּנֶהוּ בְּנַפְשׁ אִיבִיו" (שם, ט), שְׂיִזְדַּמְנוּ לוֹ (*
רַעִים כְּנַעֲמוֹ, שְׂרַפְאוּהוּ מִצָּרְעָתוֹ וְאֵל יִזְדַּמְנוּ לוֹ רַעִים (* כְּרַחֲבֵעַם, שְׂחַלְקוּ
אֶת מַמְלַכְתּוֹ.

נפש יהודה משכיל אל דל. משגיח אליו לבקרו ולפקוח בצרכיו : דורי נסע ונגלה מני.
בני דורי נסעו ממני כמו נסחו כל יסע יתידותינו : ונגלה מני כאהל רועי. כאהל רועי בהמה
שמסיעו מכאן ותנוקעו במקום אחר כשכלה מרעה זה : קפדתי. חתכת חיי מהר כמו הממהר
לרוץ : מדלה. פירוש מרוממותי ומגובהי : יבצעני. ישברני : מיום ועד לילה. מיום ועד לילה
כמו מזכר ועד נקבה : תשלימני. תכלני : כל פעל ה'. ברא למענהו בשבילו שיקלסוהו אפי
הרשע הבא לגיהנם יקלס להקב"ה וע"כ שם לו שארית שיקלסוהו והגיהנם נקרע רע : רעים
כנעמן שרפאוהו מצרעתו. כגון אלישע דהוא נביא וזקן והשיאו עצה לנעמן לטבול בירדן :
כרחבעם. בן שלמה שהשיאו עצה לומר אבי יסר אתכם בשוטים ואני בעקרבים ונחלקה
מלכותו על ידם :

וְגִרְסִינָן נְמִי בְּמִדְרָשׁ תְּהִלִּים : "אֲשֶׁרִי מְשָׁכִיל אֶל דָּל" וגו' זֶה שְׂאָמַר
הַכְּתוּב : "מִלּוֹה ה' חוֹנֵן דָּל" (משלי יט, יז). אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר הַקֶּפֶר : מִי שֶׁהוּא
מְבַקֵּר אֶת הַחוּלָה מִתִּישׁ מִמֶּנּוּ אֶחָד מְשֻׁשִׁים מַחְלִיו וּמִי שְׂאִינוּ מְבַקְרוּ (*
מוֹסִיף אֶחָד מְשֻׁשִׁים לְחֻלְיוֹ. דְּבַר אַחַר : "אֲשֶׁרִי מְשָׁכִיל אֶל־דָּל", מִי שֶׁהוּא
קוֹבֵר מֵת מְצוּהָ. רַבִּי אֲבָא אוֹמֵר : מִי שֶׁהוּא מְשָׁכִיל יִצָּר טוֹב עַל רָע. רַבִּי
אֲסִי אוֹמֵר : מִי שֶׁהוּא נוֹתֵן פְּרוּטָה לְעֵנִי, שְׁנֵאָמַר : "ה' יִשְׁמְרֶהוּ וְיַחֲיֶהוּ".
וְרַבְּנָן אָמְרִי : לְמִי (* שְׁבוּרָח מוֹ הַמְּלָכוֹת. מֵאִי טַעֲמָא דְרַבִּי אֶלְעָזָר הַקֶּפֶר
דָּאֵמַר : מְבַקֵּר חוֹלִים? דְּכַתִּיב : "ה' יִסְעֲדֶנּוּ עַל־עַרְשׁ דָּוִי" (תְּהִלִּים מֵא, ד). וּמֵאִי
טַעֲמָא דְמֵאן דָּאֵמַר : מִי שֶׁהוּא קוֹבֵר מֵת מְצוּהָ? מְשׁוּם דְּכַתִּיב : "וְאֲשֶׁר
בְּאֶרֶץ". מֵאִי טַעֲמָא דְרַבִּי אֲבָא דָּאֵמַר : מְשָׁכִיל יִצָּר טוֹב עַל יִצָּר הָרַע?
מְשׁוּם דָּאֵמַר : "בְּיוֹם רָעָה יִמְלֻטְהוּ הִ" (שם שם, ב), שֶׁהוּא מְמַלֵּט יִצָּר הַטוֹב
מִיִּצָּר הָרַע. וּמֵאִי טַעֲמָא דְרַבִּי אֲסִי דָּאֵמַר : הַנוֹתֵן פְּרוּטָה לְעֵנִי? מְשׁוּם
דָּאֵמַר : "וְיַחֲיֶהוּ". וּמֵאִי טַעֲמָא דְרַבְּנָן דָּאֵמְרִי : לְמִי שֶׁהוּא בּוֹרַח מוֹ
הַמְּלָכוֹת? מְשׁוּם דָּאֵמַר : " (* וְאֶל־תִּתְּנֶהוּ בְּנַפְשׁ אִיבִיו".

נפש יהודה מוסיף אחד. שהרי אם היה מבקרו היה ממעט ואותו מיעוט נחשב לו כאילו הוסיפו: בורח מן המלכות. בורח מן שררה וכבוד. וי"מ שמציל חברו מבריחו מן המלכות: ואל תתנהו בנפש אויביו. מדה כנגד מדה על שהציל חברו מגזרת מלכות וכולם סיפיה דקרא מאשרי משכיל אל דל וגוי:

כָּל הַדְּבָרִים: כָּל הָעוֹשֶׂה חֶסֶד עִם נֶצֶרְךָ, אוֹ עִם נֶשֶׁבֶר אוֹ נִדְכָּה, שְׁלֹא עַל מְנַת לְקַבֵּל שְׂכָר אֲלָא לְשׁוּם שְׁמַיִם - שְׂכָרוֹ גָּדוֹל.

החלק השלישי הלוות למתים והספדס

וַיֵּשׁ בּוֹ שְׁבַע פְּרָקִים

פרק ראשון [רט]

לְוִיָּה לְמַת וּקְבוּרָתוֹ הִיא גְּמִילוֹת חֶסֶדִים עִם הַחַיִּים וְעִם הַמֵּתִים, וְלִקְיָם מִצְוָה זֹאת מִתְבַּטְּלִין בְּנֵי אָדָם מִכָּל דְּבַר אַחֵר וְאַפִּילוּ מִתְלַמּוּד תּוֹרָה, שֶׁהִיא מִצְוָה שְׁקוּלָה כְּנֶגֶד כָּל הַמִּצְוּוֹת כְּלוּ, כְּדִגְרָסִינָן בְּמִגִּילָה, פְּרָק בְּנֵי הָעִיר (כט, א) וּבְכַתְּבֹת, פְּרָק הָאִשָּׁה שְׁנַתְּאֲרַמְלָה (יז, א): תְּנוּ רַבָּנָן: מְבַטְּלִין תְּלַמּוּד תּוֹרָה לְהוֹצֵאת הַמַּת וּלְהַכְנִסָת כְּלָה לַחֲפָה. אָמְרוּ עֲלֵיו עַל רַבִּי יְהוּדָה בַּר אֶלְעָאי, שֶׁהִיא מְבַטֵּל תְּלַמּוּד תּוֹרָה לְהוֹצֵאת הַמַּת וּלְהַכְנִסָת כְּלָה. בַּמָּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשָׂאִין שָׁם כָּל צָרְכוֹ, אֲבָל יֵשׁ שָׁם כָּל צָרְכוֹ אִין מְבַטְּלִין. וְכַמָּה כָּל צָרְכוֹ? אָמַר רַב שְׁמוּאֵל בַּר אֲוִיָּא מְשַׁמֵּיה דְּרַב פִּפְא: תְּרִיסָר אֶלְפֵי גְבָרִי וְשִׁיתָא אֶלְפֵי (*) שְׁפוּרִי; וְאָמְרִי לָהּ: תְּרִיסָר אֶלְפֵי גְבָרִי וּמִינֵיהּ שִׁיתָא אֶלְפֵי שְׁפוּרִי. אָמַר רַב שְׁשֵׁת וְאִיתִימָא רַבִּי אֲמִי וְאִיתִימָא רַבִּי יוֹחָנָן: (*) כְּנִתִּינְתָּהּ כְּדָ נְטִילְתָּהּ, מַה נְּתִינְתָּהּ בְּשִׁשִּׁים רַבּוּא אָף נְטִילְתָּהּ בְּשִׁשִּׁים רַבּוּא. וְהֵנִי מִיֵּלִי, (*) לְמָאן דְּקָרִי, אֲבָל לְמָאן דְּמִתְנִי לִית לִיה שִׁיעוּרָא.

נפש יהודה שיפורי. תוקעין בשופרות כדי שיבאו לכבודו: כְּנִתִּינְתָּהּ. של תורה וכשתלמיד חכם מת תלמודו בטל: לְמָאן דְּקָרִי. מקרא ותני ושנה משנה אבל עדיין לא שנה לתלמידים אבל לְמָאן דְּמִתְנִי לְתַלְמִידִים לִית לִיה שִׁיעוּר וּמִמִּילָא שְׁמַעִינָן לְמָאן דְּלֹא קָרִי וְשָׁנָה אִין מְבַטְּלִין אִם יֵשׁ לוֹ עוֹסְקִין כְּדִי קְבוּרָה:

וְהַמְתַּעֲסָקִים בְּמַת פְּטוּרִין גַּם מִן הַמְצוּוֹת, דְּגִרְסִינָן בְּבִרְכוֹת, פָּרַק מִי שְׁמִתּוֹ (יח, א): תִּנְיָא: (*) הַמְשַׁמֵּר אֶת הַמַּת, אֶף-עַל-פִּי שְׁאִינוּ מִתּוֹ, פְּטוּר מִן קִרְיַאת שְׁמַע וּמִן הַתְּפִלָּה וּמִן הַתְּפִלִּין וּמִכָּל מְצוּוֹת הָאֲמֹרוֹת בְּתוֹרָה.

נפש יהודה המשמר. אדם אחר שאינו קרובו של מת אלא משמרו פטור וכו' משום דעוסק במצוה פטור מן המצוה:

וְחֵיב כָּל אָדָם לְלוּוֹת לְפִי כְבוֹדוֹ אֶפִּילוּ כְּשֶׁהוּא עֹצְמוֹת, כְּדִגְרְסִינָן הֵתָם: תְּנוּ רַבָּנָן: הַמּוֹלִיךְ עֲצָמוֹת מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, הֵרִי זֶה לֹא יִתְּנֶם בְּדִיסקָיָא (*) וְלֹא יִתְּנֶם עַל גְּבֵי הַחֲמוֹר וְיִרְכַּב עֲלֵיהֶם, מִפְּנֵי שְׁנוּהֵג בְּהֶם מְנַהֵג בְּזִיוֹן, (*) וְאִם הָיָה מִתִּירָא מִפְּנֵי הַגּוֹיִים אוֹ מִפְּנֵי לְסָטִים - מִתָּר. וְכִדְרָךְ שְׁאֲמָרוּ בְּעֲצָמוֹת (*) כֶּךָ אֲמָרוּ בְּסִפְרָ תוֹרָה.

נפש יהודה לא יתנם על גבי החמור. וישב עליהם אבל אם אין יושב עליהם שפיר דמי: ואם היה מתיירא מפני הגוים. וצריך לרוץ ולרכוב: כך אמרו בספר תורה. אם הוא מוליכה ממקום למקום:

וְאֲמָרִינָן עֲלֶיהָ: אָמַר רַבִּי אֲבָא אָמַר רַב יְהוּדָה: כָּל הַרוֹאֶה הַמַּת וְאִינוּ מְלוּוֶהוּ עוֹבֵר מְשׁוּם " (*) לַעֲג לְרֵשׁ חֲרָף עֲשֵׂהוּ" (משלי יז, ה). וְאִם לָוֶהוּ מַה שְׁכָרוּ? עָלָיו הַכְּתוּב אוֹמֵר: " (*) מְלוּוֶה ה' חוֹנֵן דָּל" וְגו' (שם יט, יז). וְאֲמָרִינָן גַּמִּי הֵתָם: תִּנְיָא: לֹא יִהְיֶה אָדָם בְּבֵית הַקְּבָרוֹת (*) וְתִפְלִין בְּרֵאשׁוֹ וְסִפְרָ תוֹרָה בְּזִרְעוֹ וְקוֹרָא בּוֹ וְאִם עָשָׂה כֵן עוֹבֵר מְשׁוּם "לַעֲג לְרֵשׁ".

נפש יהודה לועג לרש. והיינו המת שהוא רש ועני ממצות במתים חפשי מן המצות: מלוה ה' חונן דל. קרי ביה מלוה את ה' לשון לוויה ואין לך דל מן המת והמלוה אותו כאלו מלוה את המקום: ותפילין בראשו. והמתים אין מקיימין המצות והוא כאילו מלעיג להן:

וַיִּזְהַר אָדָם בְּכְבוֹד הַמַּתִּים, שֶׁהוּן יוֹדְעִין בְּדַבְּרֵי הָעוֹלָם הַזֶּה לְפָנֵי קְבוּרָה וְגַם אַחַר כֶּךָ וּמִי מְכַבֵּדוֹ. וְזֶה לְמַדְנֵנוּ מִמַּאי דְאָמַר לִיהֵ רַב לְרַב שְׁמוּאֵל בַּר שִׁילַת: (*) אֲחִים לִי בְּהַסְפָּדָאִי דְהֵתָם קְאִימְנָא, כְּדֵאִיתָא בְּפָרַק שׁוּאֵל (שבת קנג, א). וְגַם מְהִנֵּי עוֹבְדֵי דְבְנֵי רַבִּי חֲזִיא נְפָקוּ לְקִרְיַתָא, דְכְּתִיבֵי בְּפָרַק מִי שְׁמִתּוֹ (ברכות יח, ב) וְאִיתְּנָהוּ לְקַמָּו, בְּנֵר תְּלַמוּד תוֹרָה, בְּסוּף חֶלֶק שְׁכַר הָעוֹלָם הַבָּא. (סימן רנט).

נפש יהודה אחים לי בהספדאי דהתם קאימנא. צוה לתלמידיו שיתחממו לספוד הרבה בעת מיתתו ויכמרו רחמי כל העומדים שם ויבכו שגם אני התם קאימנא בשעת הספדכם ואשמע איך תתחמם:

וְגַם לְמַדְנֵנוּ שְׁיֵשׁ בְּהֶם מִמְשׁוּוֹת, מִמְעֵשָׂה דְאִיתִיהָ בְּמַסְכַּת שַׁבַּת, פָּרַק שׁוּאֵל אָדָם (קנב, ב): הִנְהוּ קְפוּלָאִי (פירוש: חופרים) דְהוּוּ קָא קְפִלִי בְּאַרְעָתָא דְרַב נַחֲמָן בַּר יִצְחָק. נְהִים בְּהוּ (כלומר, גער בהו) רַבִּי אַחָא בַּר יֵאֲשִׁיָּה (שהיה נקבר שם). אֲתָנוּ אֲמָרִי לִיהֵ: נְהִים בְּן גְּבָרָא, אֲתָא, אָמַר לִיהֵ: מָאן אִיהוּ מַר? אָמַר לִיהֵ: אָנָּא אַחָאִי בַּר יֵאֲשִׁיָּה. אָמַר לִיהֵ: וְלֹא אָמַר רַב מֵאֲרֵי עֲתִידִים צְדִיקֵי (*) דְהוּוּ עֲפָרָא? אָמַר לִיהֵ: מֵאֲרֵי? (*) דְלֹא יִדְעָנָא לִיהֵ? אָמַר לִיהֵ: וְהָא קָרָא כְּתִיב: "וַיֹּשֶׁב הָעֶפֶר עַל-הָאָרֶץ כְּשֶׁהָיָה" (סנהלת יב, ז). אָמַר לִיהֵ: דְאֲקָרִיךְ

קֹהֶלֶת לֹא אֶקְרִיךָ מְשָׁלִי, דְּכַתִּיב: "חַיֵּי בְּשָׂרִים לֵב מֵרַפָּא וּקְרַב עֲצָמוֹת קִנְיָה" (משלי יד, ט), (*) כָּל שֵׁשׁ קִנְיָה בְּלִבּוֹ עֲצָמוֹתָיו מֵרְקִיבִין וְכָל שְׂאִין קִנְיָה בְּלִבּוֹ אֵין עֲצָמוֹתָיו מֵרְקִיבִין. גְּשֵׁשִׁיָה (פירוש: היה ממשמש בו), חֲזִיָה (*) דְּהוּהוּ בִּיה מְשָׁשָׂא, (*) אָמַר לִיה: לִיקוּם מֵר לָגוּ בִּיתָא. אָמַר לִיה: גְּלִית אֲדַעְתָּךְ דְּאֶפִּילוּ נְבִיאֵי נִמִּי לָא קָרוּ לָךְ, דְּכַתִּיב: "וַיִּדְעַתְּם (*) כִּי־אֲנִי ה' בְּפִתְחֵי אֶת־קַבְרוֹתֵיכֶם וּבְהֶעֱלוֹתֵי וּגו'" (יחזקאל לו, יג) אָמַר לִיה וְהָא כְּתִיב: "כִּי־עָפָר אֶתָּה וְאֶל־עָפָר תָּשׁוּב" (בראשית ג, יט)? אָמַר לִיה: הֵהוּא (*) שְׁעָה אַחַת קֹדָם תַּחֲיִית הַמֵּתִים.

נפש יהודה דהוּ עפרא. ואתה שוכב כאן בקבר בגוף שלם: דלא ידענא ליה. כלומר לא שפיר אמר ואיני חש לדבריו: כל שיש קנאה. בחייו על חבירו עצמותיו מרקיבין ועליו נאמר וישוב העפר על הארץ כשהיה: דהוה ביה מששא. שגופו היה כמו גוף החי: אמר לו. קום מקברך מאחר שאתה חי ומדבר עמי בוא לביתי: כי אני ה' בפתחי. בתחיית המתים ואין לנו רשות עד אותו זמן: שעה אחת קודם תחיית המתים. ואז יהיה דוגמת יצירת אדם הראשון וזה לתועלת הגוף מיהו כמו שנקבר יעמוד ואם היה בעל מום בקבורתו ירפא אותו אח"כ ויהיה האדם אז בטבעו כמו שהיה אדם הראשון בגן עדן קודם שחטא בלי יצר הרע וכל א' יברא הקב"ה מעפרו ואין לומר שזה נאמר על הרשעים לבד שהרי כל קללות של אדם הראשון כל דורותיו שוים בו:

וְגַרְסִינָן נִמִּי בְּפִרְק חֲזִיקַת הַבְּתִים (בבא בתרא נח, א): הֵהוּא (*) אֲמַגּוּשָׂא דְּהוּהוּ קָא (*) מְחַטָּט שְׂכָבִי, כִּי מְטָא לְמַעְרַתִּיהָ דְּרַב טוּבִי בַר מִתְנָא תַּפְּשִׁיָה בְּדִיקְנִיהָ. (*) אֶתָּא אַבְיֵי בְּעָא בְּמִטּוֹתָא מִיְנִיהָ - וּשְׂבָקִיָה. לְשָׁנָה הָדָר אֶתָּא, תַּפְּשִׁיָה בְּדִיקְנִיהָ. אֶתָּא אַבְיֵי בְּעָא בְּמִטּוֹתָא מִיְנִיהָ - וְלָא שְׂבָקִיָה, (*) עַד דְּאֶתָּא מְסַפְרָתָא וְגִזְיָה לְדִיקְנִיהָ.

נפש יהודה אמגושא. מכשף אחד היה: מחטט שכבי. חופר המתים להפשיטם בגדיהם: אתא אביי. וראה איך המת תפשו בזקנו וביקש שיניחנו בשביל שהיה אוהבו של המכשף: עד דאייתי. זוג של מספרים וחתך זקנו של המכשף ונשאר הזקן ביד המת והוא הלך לו בחרפה ובושה:

וְאֲמַרִּין נִמִּי בְּפִרְק שׁוֹאֵל (שבת קנב, א): אָמַר רַב יְהוּדָה: מֵת (*) שְׂאִין לוֹ מְנַחְמִין הוֹלְכִין עֲשָׂרָה בְּנֵי אָדָם וַיּוֹשְׁבִין בְּמִקּוּמוֹ וְכוּ'. אָמַר רַבִּי אֶבְהוּ: כָּל שְׂאוּמְרִים בְּפִנֵּי הַמֵּת יוֹדֵעַ (*) עַד שְׂיִסְתָּם הַגּוֹלָל. פְּלִיגִי בָּהּ רַבִּי חִיָּיא וְרַבִּי שְׁמַעוֹן בְּרַבִּי. חַד אָמַר: עַד שְׂיִסְתָּם הַגּוֹלָל; וְחַד אָמַר: עַד שְׂיִתְעַכֵּל כָּל הַבְּשָׂר. מָאן דְּאָמַר "עַד שְׂיִתְעַכֵּל כָּל הַבְּשָׂר", דְּכַתִּיב: " (*) אֲךָ בְּשָׂרוֹ עָלָיו יִכָּאֵב" וְגו' (איוב יד, כב); וּמָאן דְּאָמַר "עַד שְׂיִסְתָּם הַגּוֹלָל", דְּכַתִּיב: "וַיֹּשֶׁב הָעָפָר עַל־הָאָרֶץ כְּשֶׁהָיָה".

נפש יהודה שאין לו מנחמים. אין לו אבלים שצריכין לנחמן הולכין ויושבין במקומו במקום שמת שם ומתפללין שם ואומרין שם קדיש בשביל המת והוא לתועלת המת: עד שיסתום הגולל. שיכסה הארון בכיסוי שלו דף שמכסין בו הארון נקרא גולל אבל נשמה של אדם לעולם היא שומעת ויודעת: אך בשרו עליו יכאב ונפשו עליו תאבל. כל זמן שיש עליו בשר הנפש יש בו צד חיות להבין ויודע הכל ושומע:

הָא לְמַדְנֵנוּ כְּמָה מְרַגִּישִׁים בְּדַבְרֵי הָעוֹלָם הַזֶּה, מְלַבֵּד מָה שְׂמִשְׁיָגִים בְּכָלֵי עוֹלָם הָעוֹלָיוֹן (*) אוֹתָם שְׁזָכוּ לְשׁוּם עֵסֶק בּוֹ בְּעוֹלָם הַזֶּה.

פרק שני [רי]

המתעסק בקבורת המתים והספדם גומל חסד לעצמו, מלבד החסד שעושה למתים ולקרוביהם, לפי שבהתעסקו בזה גורם לו לשבר גאון לבו וליראה מן החטא ולהלך בדרכי מצוה בזכרו יום המיתה, דגרסינן בפרק שלישי מאבות: עקביא בן מהללאל אומר: הסתכל בשלשה דברים ואין אתה בא לידי עברה: דע מאין באת ולאין אתה הולך ולפני מי אתה עתיד לתן דין וחשבון וכו'. ודרשו אלו שלשה דברים מפסוק: " (*) וזכר את בוראיך" (קהלת יב, א). דאמרינן: בארך, ממקום שנתת; ואמרינן בורך, שהוא קברך; ואמרינן: בוראיך, שהוא הבורא יתברך ליום הדין.

נפש יהודה

וזכור את בוראך. מלת בוראך דורשין לשון בארך באר שברחם והיינו מטפה סרוחה שהיא מקור הוייתך. בורך בור הקבר והיינו ולאן אתה הולך:

וגרסינן בפרק שואל אדם (שבת קנא, ב): תנאי, רבי שמעון בן אלעזר אומר: עשה עד שאתה מוצא ומצוי לך ועודך בידיך. ואף שלמה אמר בחכמתו: "ויזכראת בוראיך בימי בחורותיך" וגו', "ימי הרעה" אלו ימי הזקנה וכו', כדאיתא לעיל, בפרק ז מחלק פרנסת עניים (סימן קצה).

וגרסינן נמי במסכת מועד קטן, פרק אלו מגלחין (כח, ב) ובכתבות, פרק המדיר (עב, א): תנאי, היה רבי מאיר אומר: "טוב ללכת אלבית אבל מלקת אלבית משתה" (*) באשר הוא סוף כל האדם והחי יתן אל לבו" (קהלת ז, ב). מאי "והחי יתן אל לבו"? דברים של מיתה, (*) דספד יספדוניה, דקבר יקברוניה, (*) דטען יטענוניה, דלווי ילווניה, (*) דידל ידלוניה (פי המרים קול בהספד); (*) איכא דאמרי; די לא יידל ידלוניה (פי שאינו מרים עצמו בגסות מרימין אותו מן השמים), (*) דכתיב: "כי טוב אמר לך עלה הנה" וגו' (משלי כה, ז).

נפש יהודה

באשר הוא סוף כל האדם. כאשר הוא עושה הוא ג"כ סופו: דספד יספדוניה. שלא יאמר מה לי להספיד על מת שאינו קרובי אלא יחשוב שגם הוא יצרך לזה ויזכה גם הוא שישפדנו וההספד גורם למת להקל מעונשו: דטען. אחרים לקבורה: דידל. המרים קול להספד: איכא דאמרי די לא ידל ידלוניה. מי שלא מרים עצמו בגסות ומטפל עצמו במתים מרימין אותו מן השמים: דכתיב כי טוב אמר לך עלה הנה. כשתשפיל אותך ולא ישפילך וירחיקך כשאתה עולה בגאות ובגאווה ואינו רוצה משום חשיבותו וגאותו להתעסק בהם:

ואמר גם כן שלמה המלך, עליו השלום: "ויוס המות מיום הגולדו" (קהלת א, ז), לפי שביום המות יצא מספקות רבות (*) המבישות את הגוף ומכללות את הנפש ובהגולדו נכנס בכל זה.

נפש יהודה המביישות את הגוף. ופן יבא לידון במיתה משונה ומגונה ופן יבא לידי חטא שיעבור עליו ויפסיד נפשו:

וְאָמְרוּ בַּמְדַּרְשׁ, אָף עַל פִּי שֶׁבְּעוֹלָם הִזָּה מְכַבְּדִין לְעֹשִׂירִים יוֹתֵר מִן (*). הָעֲנִיִּים בְּדָבָר קְבוּרָתָן תִּקְנוּ חַיִּים לְדָבָר שְׁוֹה, כְּדֹגְרָסִינָן בְּפָרֶק וְאֵלּוּ מְגַלְחִין (מועד קטן כז, א): תָּנוּ רַבָּנָן: בְּרֵאשׁוֹנָה הָיוּ מְגַלְחִין פְּנֵי עֹשִׂירִים וּמְכֻסִּים פְּנֵי עֲנִיִּים, שֶׁהָיוּ פְּנֵיהֶם מְשֻׁחָרִים בְּשֵׁנֵי בְצֻרָתָם, וְהָיוּ עֲנִיִּים מְתַבְּיָשִׁין - הִתְקִינוּ שֶׁיְהִיוּ מְכֻסִּין כָּלָם, מִפְּנֵי כְבוֹדָן שֶׁל עֲנִיִּים. בְּרֵאשׁוֹנָה הָיוּ מוֹצִיאִין עֹשִׂירִים (*). בְּדַרְגָּשׁ וְעֲנִיִּים בְּכָלִיבָה (כעין כלוב של עופות), וְהָיוּ עֲנִיִּים מְתַבְּיָשִׁין - הִתְקִינוּ שֶׁיְהִיוּ הַכֹּל מוֹצִיאִין בְּכָלִיבָה, מִפְּנֵי כְבוֹדָן שֶׁל עֲנִיִּים. בְּרֵאשׁוֹנָה הָיוּ מְנִיחִין (*). אֶת הַמְּגָמָר תַּחַת חוֹלֵי מַעֲסֵם הַמֵּתִים, וְהָיוּ חוֹלֵי מַעֲסֵם חַיִּים מְתַבְּיָשִׁין - הִתְקִינוּ שֶׁיְהִיוּ מְנִיחִין תַּחַת הַכֹּל, מִפְּנֵי כְבוֹדָן שֶׁל חוֹלֵי מַעֲסֵם חַיִּים. בְּרֵאשׁוֹנָה הָיוּ מְטַבִּילִין אֶת הַכֹּלִים (*). עַל גְּבֵי נְדוֹת מִתּוֹת, וְהָיוּ נְדוֹת חַיִּים מְתַבְּיָשׁוֹת - הִתְקִינוּ שֶׁיְהִיוּ מְטַבִּילִין עַל גְּבֵי כָּל הַנְּשִׂאִים, מִפְּנֵי כְבוֹדָן שֶׁל נְדוֹת חַיִּים. בְּרֵאשׁוֹנָה הָיוּ מְטַבִּילִין אֶת הַכֹּלִים עַל גְּבֵי זָבִים מֵתִים, וְהָיוּ זָבִים חַיִּים מְתַבְּיָשִׁין - הִתְקִינוּ שֶׁיְהִיוּ מְטַבִּילִין עַל גְּבֵי כָּל הָאֲנָשִׁים, מִפְּנֵי כְבוֹדָן שֶׁל זָבִים חַיִּים. בְּרֵאשׁוֹנָה (*). הִיָּתָה יֹצֵאתוֹ שֶׁל מֵת קָשָׁה לְקַרְוָבֵיו יוֹתֵר מִמֵּיתָתוֹ, עַד שֶׁהָיוּ מְנִיחִין אוֹתוֹ וּבּוֹרְחִין. עַד שֶׁבָּא רַבָּן גַּמְלִיאֵל וְנִהְיָ קְלוּת רֹאשׁ בְּעַצְמוֹ לְצֵאת בְּכָלִי פִּשְׁתָּן וְנִהְיָ כָּל הָעָם אֲחֵרָיו בְּכָלִי פִּשְׁתָּן. אָמַר רַב פֶּפְאִי: הָאֵידִנָּא נְהוּג עֲלֵמָא (*). בְּצִרְאָדָא בַּר זִוְזָא (פירוש: חתיכת בגד עבה הנקנה בזוז).

נפש יהודה והיו עניים. החיים מתביישין: בדרגש. הוא מטה חשובה וכליבה הוא כעין ארגז מעצים דקים ונקבים ביניהם כקליעה של גדר: את המוגמר. בשמים היו משימין על הגחלים להעביר ריח המת מחולי המעים שהיו מסריחין ביותר: על גבי נדות מתות. הכלים שנשתמשה בהן בעודה בחיים שנטמא בנגיעתה שהנדה מטמא במגע אדם וכלים: היו נדות חיות מתביישות. שהיו עושין בהן מה שלא עשו בשאר מתים: היתה יציאתו. הוצאת המת תכריכין וקבורתו: בצראדא בר זוזא. קנבוס ופשתן עבה שהיא בזול שקונין בזוז אחד לתכריכין ודי בכך:

וְאָמְרִינָן נִמְי הֵתָם: תָּנוּ רַבָּנָן: בְּרֵאשׁוֹנָה הָיוּ מוֹלִיכִין לְבֵית הָאָבֶל - עֹשִׂירִים (*). בְּקִלְתוֹת שֶׁל כֶּסֶף וְשֶׁל זָהָב, עֲנִיִּים בְּסָלִים שֶׁל עֲרָבָה קְלוּפָה, וְהָיוּ עֲנִיִּים מְתַבְּיָשִׁין. הִתְקִינוּ שֶׁיְהִיוּ מוֹלִיכִין הַכֹּל בְּסָלֵי עֲרָבָה, מִפְּנֵי כְבוֹדָן שֶׁל עֲנִיִּים. בְּרֵאשׁוֹנָה הָיוּ מְשֻׁקִּים בְּבֵית הָאָבֶל עֹשִׂירִים בְּזָכוּכִית לְבָנָה, עֲנִיִּים בְּזָכוּכִית צְבוּעָה, וְהָיוּ הָעֲנִיִּים מְתַבְּיָשִׁין - הִתְקִינוּ שֶׁיְהִיוּ הַכֹּל מְשֻׁקִּים בְּזָכוּכִית צְבוּעָה מִפְּנֵי כְבוֹדָן שֶׁל עֲנִיִּים.

נפש יהודה בקלתות. סלים קלועים עשויין משל כסף וזהב ובו היו מביאים מאכל להברות האבלים:

וּכְשִׁיפְטָר מִן הַמֵּת יֹאמַר לוֹ: "לֵךְ בְּשָׁלוֹם", כְּדֹאמְרִינָן נִמְי הֵתָם (כט, א): אָמַר רַבִּי לִוִּי: הַנִּפְטָר מִן הַמֵּת, אֵל יֹאמַר לוֹ: " (*). לֵךְ לְשָׁלוֹם", אֶלָּא: "לֵךְ בְּשָׁלוֹם", דְּכַתִּיב: "וְיֹאֲתָה תְּבוּאָה אֶל־אֲבֹתֶיךָ בְּשָׁלוֹם" (בראשית טו, טו). וְהַנִּפְטָר מִחֲבָרוֹ, אֵל יֹאמַר לוֹ: "לֵךְ בְּשָׁלוֹם", אֶלָּא: "לֵךְ לְשָׁלוֹם", שֶׁהָרִי

אָמַר דָּוִד לְאַבְשָׁלוֹם: "לֵךְ בְּשָׁלוֹם" (שמואלב טו, ט) וְלֹא הִצְלִיחַ; יִתְרוֹ אָמַר לְמֹשֶׁה: "לֵךְ לְשָׁלוֹם" (שמות ד, יח) וְהִצְלִיחַ.

נפש יהודה לך לשלום. משמע שתוסיף עוד לעשות דברים של שלום זה שייך לומר לחי: בשלום. באותו השלום שכבר עשית בחיים וכיון שמת אין לו להוסיף מצות ומעשים טובים רק מה שיש בידו:

פרק שלישי [ריא]

כְּשֶׁאָחַד מִבְּנֵי הָעִיר מֵת כָּל בְּנֵי הָעִיר יִתְעַצְּבוּ עַל מִיתָתוֹ (*) וַיִּדְאָגוּ מִמֶּנָּה וַיִּפְחָדוּ עַל עַצְמָם, כְּדִגְרָסִינָן בְּמַסְכַּת שַׁבָּת, פָּרַק רַבִּי אֶלְיעֶזֶר דְּאֹרְג (קה, ב): אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אָחַד מִן הָאֲחִין שְׂמֵת יִדְאָגוּ עָלָיו כָּל הָאֲחִין, אָחַד מִן הַחֲבוּרָה שְׂמֵת יִדְאָגוּ עָלָיו כָּל הַחֲבוּרָה. אָמַרְי לָהּ, (*) דְּמֵית גְּדוּל; וְאָמַרְי לָהּ, דְּמֵית קָטָן.

נפש יהודה ידאגו. על המיתה: דמית גדול. יש לדאוג הואיל והתחילה מדת הדין בראש הבית וכשמת קטן שבקלקלה מתחילין מן הקטן:

וְעַל כֵּן תִּקְנוּ הָאֲבָלוֹת לְקָרוֹבִים וְסִתִּימַת פִּיהֶם, כְּדִגְרָסִינָן פָּרַק וְאֵלּוּ מִגְּלַחִין (מועד קטן כא, ב): תָּנּוּ רַבָּנָן: אֲבֵל, שְׁלֵשָׁה יָמִים הָרֵאשׁוֹנִים אֲסוּר בְּשִׂאֵלַת שָׁלוֹם, מִשְׁלֵשָׁה וְעַד שִׁבְעָה מִשֵּׁיב וְאִינוּ שׂוֹאֵל, מִכָּאן וְאֵילָךְ שׂוֹאֵל וּמִשֵּׁיב כְּדָרְכוּ. וְאָמַרְינָן עָלָה (כו, ב): אָמַר רַבִּי לִוִּי: אֲבֵל, שְׁלֵשָׁה יָמִים הָרֵאשׁוֹנִים יִרְאֶה אֶת עַצְמוֹ כְּאֵלּוּ חָרַב מִנְחַת לוֹ בֵּין כְּתַפּוּי וּמִשְׁלֵשָׁה וְעַד שִׁבְעָה - כְּאֵלּוּ עוֹמְדָת כְּנִגְדּוֹ בְּקֶרֶן זָוִית, (*) מִכָּאן וְאֵילָךְ - כְּאֵלּוּ עוֹמְדָת כְּנִגְדּוֹ בַּשּׁוּק.

נפש יהודה מכאן ואילך כאילו עוברת כנגדו בשוק. עד י"ב חודש והכי איתא בירושלמי כל שבעה החרב היא שלופה עד שלשים היא רופפת לאחר י"ב חודש היא חוזרת לתערה למה הדבר דומה לכפה של אבנים כיון שנזדעזע אחד מהם נזדעזעו כלם:

וּכְשֶׁנִּפְטָר אָדָם כְּשֶׁר יִדְאָגוּ כָּל הַשּׂוֹמְעִים וַיִּבְכוּ וַיִּתְאַבְּלוּ עָלָיו, וְאִם אֵינֶם עוֹשִׂים כֵּן - נִעְנְשִׁים, כְּדִגְרָסִינָן הָתָם (כה, א) וּבְפָרַק רַבִּי אֶלְיעֶזֶר דְּאֹרְג (שבת קה, ב): תִּנְיָא מִפְּנֵי מָה בְּנִיּוֹ וּבְנוֹתָיו שֶׁל אָדָם מֵתִים כְּשֶׁהֵם קִטְנִים? כְּדִי שְׂיִבְכָה וַיִּתְאַבֵּל עַל אָדָם כְּשֶׁר. אָטוּ (*) עִירוּבְנָא שְׂקִלִי מִיְנִיָּה? אֵלָּא מִפְּנֵי שֶׁלֹּא בָּכָה וְהִתְאַבֵּל עַל אָדָם כְּשֶׁר, שֶׁכָּל הַבּוֹכָה וּמִתְאַבֵּל עַל אָדָם כְּשֶׁר, מוֹחֲלִין לוֹ עַל כָּל עֲוֹנוֹתָיו בְּשִׁבִיל כְּבוֹד שְׁעֵשָׂה.

נפש יהודה ערבונא שקלי מיניה. קודם שחטא נטלו משכונו שימותו בניו כדי שיבכו אחרי כן על אדם חשוב:

וְגִרְסִינָן נְמִי בְּפָרַק רַבִּי אֶלְיעֶזֶר דְּאֹרְג (שם): אָמַר רַבִּי שְׂמַעוֹן בֶּן פִּזִּי אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לִוִּי מְשׁוּם בַּר קַפְרָא: כָּל הַמּוֹרִיד דְּמַעוֹת עַל אָדָם כְּשֶׁר, הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא סוֹפְרָן וּמְנִיחָן בְּבֵית גְּנָזִיו, שְׁנַיָּאמַר: " (*) נְדִי סְפָרְתָּה אֶתָּה שִׂימָה דְּמַעֲתִי" וְגו' (תהלים נו, ט). אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: כָּל הַמִּתְעַצֵּל

בְּהִסְפִּדוֹ שֶׁל אָדָם כְּשֶׁר רָאוּ לְקַבְּרוֹ בְּחַיָּיו, שְׁנֵאמַר: " (*) וַיִּקְבְּרוּ אוֹתוֹ בְּגִבּוֹל נַחֲלָתוֹ בְּתִמְנַת־סָרַח אֲשֶׁר בְּהַר־אֶפְרַיִם מִצְפּוֹן לְהַר־גֵּעֵשׁ (יְהוֹשֻׁעַ כד, ט). מֵאִי "לְהַר גֵּעֵשׁ"? מִלְמַד שְׁגֵעֵשׁ עָלִיָּהוּ הָהָר לְקַבְּרָם. אָמַר רַבִּי חֵיָא בַר אֲבָא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: כָּל הַמְתַּעֲצֵל בְּהִסְפִּדוֹ שֶׁל אָדָם כְּשֶׁר אֵינוֹ מְאָרִיךְ יָמִים, (*) מִדָּה כְּנֻגַד מִדָּה. אֵיתִיבִיהָ רַבִּי חֵיָא בַר אֲבָא לְרַבִּי יוֹחָנָן: "וַיַּעֲבְדוּ הָעָם אֶת־ה' כָּל יְמֵי יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יְמֵי הַזְּקֵנִים אֲשֶׁר הָאָרִיכוֹ יָמִים אַחֲרֵי יְהוֹשֻׁעַ" (שׁוֹפְטִים ב, ז)? אָמַר לִיהָ: (*) יָמִים - הָאָרִיכוֹ, שְׁנַיִם - לֹא. אֲלָא מַעֲתָהּ, "לְמַעַן יִרְבּוּ יָמֵיכֶם" (דְּבָרִים יא, כא), הֲכִי נִמְי יָמִים וְלֹא שְׁנַיִם? בְּרַכָּה שְׁאֲנִי.

נפש יהודה נודי ספרתה אתה. לשון לנוד לו נודי ואבלי ספרת להיות למשמרת הזכות: ויקברו אותו. ביהושע כתיב שגעש ההר ליפול על ישראל על שלא הספידו ליהושע כראוי משום שהיו מתעסקים בירושת הארץ: **מדה כנגד מדה**. הוא לא נתאבל על שנתקצרו ימי החכם אף לחייו לא יחוסו מן השמים: **ימים האריכו**. שבלו ימיהם בטוב דחשיב אריכות ימים כדאמרינן בסדר יומא כי אורך ימים ושנות חיים ושלוש יוסיפו לך וכי יש שנים וימים שהם של חיים ושנים שאינם של חיים אי"ר אלעזר אלו שנותיו של אדם שנתהפכו עליו מרעה לטובה:

וּכְשֶׁבָּנִי אָדָם מִסְפִּידִין עַל אָדָם כְּשֶׁר - עַל פֶּחַד עֲצָמָם מִסְפִּידִין, כִּי מֵאַחַר שְׁתַּחֲלַת הַקְּלָקְלָה עַל אָדָם כְּשֶׁר, מֵה יַעֲשׂוּ הָאֲחֵרִים שְׁהֵם מְזַמְנִים לְמַקְרִים, כְּדִגְרָסִינָן פֶּרֶק אֱלוֹ מִגְלַחֲחִין (מועד קטן כה, ב): אָמַר לִיהָ רַב אֲשִׁי (*) לְבַר קִיפּוֹק: (*) הֵהוּא יוֹמָא מֵאִי אֲמַרְתְּ (כלומר, כי נח נפשיה דרב אשי)? אָמַר: בְּאַרְזִים נִפְלָה שְׁלֵהֶבֶת, מֵה יַעֲשׂוּ אַזּוּבֵי קִיר? לוֹיָתָן (*) בְּחִכָּה הַעֲלָה, מֵה יַעֲשׂוּ דְגֵי הָרֶקֶק? (*) בְּנַחַל שׁוֹטָף נִפְלָה חִכָּה, מֵה יַעֲשׂוּ גְבִים קִטְנִים? אָמַר לִיהָ בַר אֲבִין: חֵס וְשָׁלוֹם, דְּחִכָּה וְשְׁלֵהֶבֶת אֲמִינָא בְּצַדִּיקִי. אֲלָא מֵאִי אֲמַרְתְּ? (*) בְּכוֹ לְאוּבָדִים וְלֹא לְאַבְדָּה, שְׁהִיא לְמִנוּחָה וְאַנְן לְאַנְחָה. (*) חֲלַשׁ דְּעֵתִיהָ עָלִייהָ (*) וְאַתְהַפּוּדָּה כְּרַעִיהָ. וְהֵינּוּ דְאָמַר רַב אֲשִׁי: (*) לֹא בַר אֲבִין חֲלִיץ וְלֹא בַר קִיפּוֹק חֲלִיץ.

נפש יהודה לבר קיפוק. ספדן הוה וכן בר אבין: **ההוא יומא**. שנח נפשיה דרב אשי מאי אמרת רב אשי גופיה אמר כך לספדן בשעת פטירתיה מה תאמר עלי אמר לו הספדן כך אני מספיד עליך אם בארזים תלמידי חכמים. אזובי קיר אזוב הקטן הגדל בקיר ועם הארץ השפלים הוה להם: **בחכה**. מצודה רעה שצדין בה הדגים: **בנחל שוטף**. נחלים וימים גדולים מושכין הדגים בחכה מה יעשו גבים נחלים קטנים וכן רקק אגם הגדול בנחלים קטנים: **בכו**. בעבור החיים על שנאבד מהם הת"ח ולא על המת שהוא האבידה שאין לו להצטער: **חלש דעתיה**. דרב אשי דהאי מדמי ליה לשלהבת והאי לאבידה: **ואתהפיך כרעייהו**. דבר קיפוק ובר אבין והיו דורכים אגב הרגל ולא היו יכולין להספיד עוד כי לא היו יכולין לילך: **לא בר אבין חליץ ולא בר קיפוק חליץ**. משום דאיתהפכו כרעייהו ותנינא האי מאן דמסגי אלוחתא דריגלא לא חליץ והתורה אמרה וחלצה נעלו מעל רגלו ולא מתחת לרגלו:

עַל כֵּן כָּל בֶּן דְּעֵת יֵאָנַח עַל כָּל אָדָם הַבָּא עָלָיו שׁוֹם מְקַרְהָ וְכָל שְׂכָן עַל הַפְּטִירָה, שְׁהִיא רְשֵׁת פְּרוּשָׁה עַל כָּל אָדָם. (*) וְהַתְּחִלָּה מְקַלְקֶלֶת הַשׁוֹרָה וַיִּפְחַד עַל עֲצָמוֹ וַיָּשׁוּב בְּתִשׁוּבָהּ.

נפש יהודה והתחלה מקלקלת את השורה. ע"כ ידאג גם הוא על זה וישנה ג"כ את השורה לטובה אם הוא מתחיל להתעסק במתים ובהספדים אע"פ שלא היה מנהגו כן ואם נהג בחשיבות ובגיאאות ישנה את טבעו ומדתו שוב לטובה ולשוב בתשובה וישפיל את עצמו

פרק רביעי [ריב]

כְּשֶׁהַחֶכֶם נִפְטָר מִן הָעוֹלָם הַכֹּל חִיבִין לַעֲשׂוֹת כְּמוֹ קְרוֹבִיו, כְּדִגְרָסִינָן פֶּרֶק וְאֵלּוּ מְגַלְחִין (מועד קטן כה, א): תִּנְיָא: חֶכֶם שְׁמִית הַכֹּל קְרוֹבִיו. הַכֹּל קְרוֹבִיו סִלְקָא דְעֵתְדָ? אֵלָא אֵימָא הַכֹּל כְּקְרוֹבִיו: הַכֹּל קוֹרְעִים עָלָיו, הַכֹּל חוֹלְצִין עָלָיו, (*) הַכֹּל מְבָרִין עָלָיו בְּרַחוּבָה שֶׁל עִיר. וְאִמְרִינָן נִמְי הֵתָם: כִּי נַח נִפְשִׁיה דְרַב סַפְרָא לָא קֹרְעִי רַבְנָן עִילוּיָה. אִמְרִי: גְּמָרִינָן מִינִיָּה? אִמְרוּ: מִי תִנְיָא "הָרַב שְׁמִית"? " (*) חֶכֶם שְׁמִית" תְּנִי! (*) וְעוֹד, שְׁמַעְתָּתִיה כֹּל יוֹמָא בְּפוּמִין בֵּי מְדַרְשָׁא. סְבוּר מִינָה (*) מֵאֵי דְהוּהָ הוּה. אִמְר לָהּ אַבְיִי: תִּנְיָא: חֶכֶם, כֹּל זְמַן שְׁעוּסְקִין בְּהֶסְפָּדוֹ חִיבִין לְקַרְעַ. סְבוּר (*) לְמַקְרַע לְאַלְתֵּר אִמְר לָהּ אַבְיִי: חֶכֶם כְּבוֹדוֹ בְּהֶסְפָּדוֹ.

נפש יהודה הכל מברין עליו. כך היה מנהגן שהיו מברין האבל ברחוב סעודה ראשונה: חכם שמת. אע"פ שלא למדו ממנו חייבין עליו בכל דברים אלו אם הוא חכם: ועוד שמעתתיה כל יומא בפומין. והוא כמאן דגמרינן מיניה: מאי דהוי הוי. הואיל ולא קרעו בשעת מיתתה תו לא קרעו: למקרע לאלתר. בלא הספד:

וְגַם כֹּל יִשְׂרָאֵל חִיבִין לְסַפְּדוֹ, דְּגְרָסִינָן בְּמַסְכַּת פְּלָה, פֶּרֶק בֶּן עֲזַאי: תְּנוּ רַבְנָן: בְּשַׁעַת פְּטִירַת חֶכֶם כֹּל הָעָם חִיבִין בְּהֶסְפָּדוֹ, שְׁנַאֲמַר: "וּשְׁמוּאֵל מִתּוֹ וַיִּסְפְּדוּלוֹ כֹּל יִשְׂרָאֵל" (שמואל א כה, ג). וְכֹתִיב: "וַיִּמָּת שְׁמוּאֵל וַיִּקְבְּצוּ כָּל יִשְׂרָאֵל וַיִּסְפְּדוּלוֹ" (שם כה, א), מְדַקְאֵמַר "כֹּל יִשְׂרָאֵל" לָאוּ שְׁמַע מִינִיָּה שְׁנַקְבְּצוּ? אֵלָא שְׁבִכּוּהוּ בְּעִירוֹת. אִמְרוּ: (*) וְכִי כְבוֹדוֹ שֶׁל שְׁמוּאֵל שֶׁהוּא הִיָּה מְהִלְדָּ מַעִיר לְעִיר וְשׁוֹפֵט, שְׁנַאֲמַר: "וְהִלְדָּ מִדֵּי שְׁנָה בְּשְׁנָה וְסָבַב בֵּית־אֵל וְהִגְלַגַּל וְהִמְצִיפָה וְשִׁפֵּט אֶת־יִשְׂרָאֵל אֶת כָּל הַמְּקוֹמוֹת הָאֵלֶּה. (*) וַתִּשְׁבְּתוּ הָרַמְתָּה כִּי־שָׁם בֵּיתוֹ וְשָׁם שִׁפֵּט אֶת־יִשְׂרָאֵל וַיִּבְרָשֶׁם מִזִּבְחַת לַה" (שם ז, טז-יז). אִמְר רַבָּא: גְּדוֹל שְׁנַתְעַסַּק בְּשְׁמוּאֵל יוֹתֵר מִבְּמִשְׁה רַבִּינוּ, דְּאֵלּוּ בְּמִשְׁה רַבִּינוּ כְּתִיב: "וַיִּבְכּוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (דברים לד, ח) וּבְשְׁמוּאֵל כְּתִיב: "וַיִּסְפְּדוּלוֹ כֹּל יִשְׂרָאֵל", אִפִּילוּ נְשִׁין וְעַבְדִּים וְקַטְנִים.

נפש יהודה וכי כבודו של שמואל היה. ואעפ"כ עשה ע"כ ראוי לספוד עליו: ותשובתו הרמתה. כששב מלשפוט את ישראל סביבותיו חזר לביתו שהיה ברמה ובאין הרחוקים ממנו אליו לשפוט:

תְּנוּ רַבְנָן: כְּנוּס לְרַעִים רָעָה לָהֶם וְרָעָה לְעוֹלָם, פְּזוּר לְרַשָּׁעִים הִנָּאָה לָהֶם וְהִנָּאָה לְעוֹלָם. בְּזְמַן שֶׁהִרְשָׁעִים נִעְקְרוּ מִן הָעוֹלָם טוֹבָה בָּאָה לְעוֹלָם, שְׁנַאֲמַר: "וַיִּבְאֵבֵד רַשָּׁעִים רָנָה" (משלי יא, ט) וּבְזְמַן שֶׁהַצְּדִיקִים מְסַתְּלִין מִן הָעוֹלָם רָעָה בָּאָה לְעוֹלָם, שְׁנַאֲמַר: "הַצְּדִיק אֲבָד וַאֲיִן אִישׁ שָׁם עַל־לֵב" (ישעיה נז, א). (*) דְּלָא תִימָא, אִינְשֵׁי דִידִיָּה דִידְעִין לִיָּה לְחוּד, אֵלָא כְּלִי עֲלָמָא, דְּכְתִיב: "וַאֲיִן אִישׁ שָׁם עַל־לֵב", וְכֹתִיב הֵתָם; "נִשְׁמָה כְּלִי־הָאָרֶץ כִּי אִין אִישׁ שָׁם עַל־לֵב" (ירמיה יב, יא). אִמְר רַב אַחָא: אִין הַצְּדִיקִים נִפְטָרִין מִן הָעוֹלָם אֵלָא בְּעוֹן בְּטוּל תּוֹרָה, דְּכְתִיב: "אֲשֶׁר יִרְצַח אֶת־רַעְהוּ בְּבִלְיַדְעַת"

(דברים ד, מב) וכתוב בתורה: "וזאת התורה אשר שם משה" (דברים ד, מד). תנו רבנו: מה ראה ישעיה לומר: "הצדיק אבד ואין איש שם על לב", ללמדך שהצדיק נתפש בעון דורו כדבר אורן, דאמר: בזמן שהצדיקים בדור הצדיקים נתפשים על עון הדור.

נפש יהודה דלא תימא. אותן אנשים שהיו מכירין הצדיק מרגישין ברעה שבאה אחר מותו או בטובה שפסקה במיתתו:

וגרסינן בפרקא קמא דמגילה (טו, א): אמר רבי אלעזר: צדיק אבד לדורו אבד; משל לאדם שאבדה ממנו מרגלית, כל מקום שהולכת היא מרגלית, ולא אבדה אלא לבעליה.

ושוב גרסינן בסוף פרק חלק (סנהדרין קיג, ב): תנו רבנו: רשע בא לעולם רעה באה לעולם, שנאמר: "בבוא רשע בא גס-בוז" (משלי יח, ג); רשע אבד מן העולם רנה באה לעולם, שנאמר: "ובאבד רשעים רנה" (שם יא, ז). צדיק נפטר מן העולם רעה באה לעולם, שנאמר: "הצדיק אבד וגו' ואנשי-חסד נאספים באין מבין כ"י" (* מפני הרעה נאסף הצדיק" (ישעיה נז, א); הצדיק בא לעולם טובה באה לעולם, שנאמר: "זה ינחמנו ממצעשנו" וגו' (בראשית ה, כט).

נפש יהודה מפני הרעה. קודם שבאה הרעה הצדיק נאסף מכלל דכיון שמת הרעה באה אבל צדיק בא לעולם פסקה הרעה ובאה הטובה שנא' זה ינחמנו:

וגרסינן נמי במסכת קמא, פרק הכניס צאן לדיר (ס, א): אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: אין פרענות באה לעולם אלא בשביל הרשעים, שנאמר: "כי תצא אש ומצאה קצים" (שמות כב, ה), אימתי האש יוצאה? בזמן שהקוצים מצויין לה. ואינה מתחלת אלא מן הצדיקים, שנאמר: "ונאכל גדיש" (שם), "ונאכלה גדיש לא נאמר, אלא ונאכל, שפבר נאכל. תני רב יוסף: "ואתם לא תצאו איש מפתח-ביתו" וגו' (שם יב, כב), כיון שנתנה רשות למשחית לחבל אינו מבחין בין צדיק לרשע; ולא עוד אלא שמתחיל מן הצדיקים, שנאמר: "והכרתי ממצד צדיק ורשע" (יחזקאל כא, ח). ככי רב יוסף, כלי האי - ואקדמינהו נמי? אמר ליה אבבי: האי טיבותא היא להו, דכתוב: "מפני הרעה נאסף הצדיק".

נפש יהודה כולי האי. שהצדיקים נענשים בעבור הרשעים ועוד מהם מתחיל הפורענות ברישא: מפני הרעה. שלא יראו בהצרו' שיבוא בעולם וזה הוא להם טובה:

ואמרינן נמי בפרק השוכר את הפועלים (בבא מציעא פג, ב): תני רב יוסף: מאי דכתוב: "תשת חשד ויהי לילה בותרמש" וגו' (תהלים קד, ב)? תשת חשד, זה העולם הזה, שדומה ללילה; "בו תרמש כל-חיתו-יער", (* אלו רשעים שבו, שדומין לחיות היער. "תזרח השמש" וגו' (שם שם, כב), "תזרח השמש", לצדיקים; "יאספון" (שם), יאספון רשעים לגיהנם; "ואל-מעונתם ירבצון" (שם), אין לה כל צדיק וצדיק שאין לו מדור בפני עצמו.

"יֵצֵא אָדָם לַפְּעֻלוֹ" (שם שם, כג), יֵצֵאוּ צְדִיקִים לְקַבֵּל שְׂכָרוֹ; "וְלַעֲבֹדְתוֹ" (*)
עֲדֵי־עָרֵב" (שם), מִי שֶׁהִשְׁלִים עֲבֹדְתוֹ עֲדֵי עָרֵב.

נפש יהודה אלו רשעים שבו. שמניחין להם יכולת להלוך ברשעתם ואין נפרעים מהם:
תזרח השמש. לעוה"ב ואל מעונתם ירבצון הצדיקים במנוחה וטובה שלימה: עדי ערב. עד
יום מותו היה הצדיק עובד אלהים:

וְגִרְסִינָן בְּמִסְכַּת סוֹטָה, פֶּרֶק הָיָה נוֹטֵל (כא, א): תִּנְיָא: אֵת זֹו דְרִשׁ רַבִּי מְנַחֵם
בְּרַבִּי יוֹסִי: מַאי דְכָתִיב " (*) כִּי יָרַ מְצֻנָה" (משלי נ, כג) וכו' (סימן עח).

נפש יהודה כי נר מצוה ותורה אור. מה אור מאירה לעולם כך הצדיקים מגינים
בעולם:

וְאֶמְרִינָן בְּמִסְכַּת בֵּתְרָא, פֶּרֶק הַמוֹכֵר אֵת הַסְּפִינָה (עח, ב): אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל
בֶּר נַחְמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן: מַאי דְכָתִיב "עֲלֶיכוֹן יֵאמְרוּ" (*) הַמְּשָׁלִים" (במדבר
כא, כז) וכו' (סימן כב).

נפש יהודה המושלים. הצדיקים המושלים ביצרים תבנה ותכונן לעולם הבא על ידם:

וְכַשֵּׁם שֶׁהִיִּסוּרִין וְהַצָּרוֹת הַבְּאוֹת לִיחִיד אוֹ לְרַבִּים הֵם כְּפָרְתָם, כֶּף הַקּוֹבֵר
בְּנֵיו בְּחֵייו הוּא כְּפָרְתוֹ, שְׁאִין יִסוּרִין בְּעוֹלָם גְּדוּלִים מְאֹלוֹ, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ
בְּפֶרֶק קַמָּא דְבִרְכוֹת (ה, א): תִּנְיָ תִנְיָ קַמִּיָּה דְרַבִּי יוֹחָנָן: כָּל הָעוֹסֵק בֵּיתוֹרָה
וּבְגִמְלוֹת חֲסִידִים וְקוֹבֵר בְּנֵיו בְּחֵייו, מוֹחֲלִין לוֹ עַל כָּל עֲוֹנוֹתָיו.

וְגַם מֵיִתַּת הַצְּדִיקִים, מֵאַחַר שֶׁנִּתְפָּשִׁין בְּעוֹן הַדּוֹר וְהַחֲסָרוֹן הוּא לְדוֹר וְלֹא
לָהֶם, כִּי טוֹבָה הוּא לָהֶם שֶׁלֹּא יֵרְאוּ בְּרַעַת הָעוֹלָם, עַל כֵּן מֵיִתַּתָּם הִיא
יִסוּרִין לְדוֹרָם וְהוּא עֲנֵשׁ יִשְׂרָאֵל וְכְפָרְתָם לְעוֹנָם. וּמֵצֵאוּ רַבּוֹתֵינוּ סִמְךָ
לְדָבָר, דְּגִרְסִינָן הֵתָם, פֶּרֶק אֵלוֹ מְגַלְחִין (מועד קטן כח, א): אָמַר רַבִּי אֲמִי: מְפִינִי
מָה נִסְמְכָה מֵיִתַּת מְרִים לְפָרָה אֲדָמָה? לוֹמַר לָךְ: מָה פָּרָה אֲדָמָה מְכַפֶּרֶת
(*) אֵף מֵיִתַּת הַצְּדִיקִים מְכַפֶּרֶת. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: מְפִינִי מָה נִסְמְכָה (*)
מֵיִתַּת אֶהְרֹן לְבַגְדֵי כְּהוֹנָה? לוֹמַר לָךְ: מָה בַּגְדֵי כְּהוֹנָה מְכַפֶּרִים אֵף מֵיִתַּתָּם
שֶׁל צְדִיקִים מְכַפֶּרֶת.

נפש יהודה אף מיתת הצדיקים מכפרת. על אותו הדור: מיתת אהרן לבגדי כהונה.
שנאמר ויפשט משה את אהרן את בגדיו וגוי ואהרן יאסף ומת שם. בגדי אהרן מכפרין. חושן
המשפט על עוות הדין. פעמון על לשון הרע וכן כולם:

פרק חמישי [ריג]

הַמְּסַפִּיד אֵת הַמֵּת צָרִיךְ לֵידַע מֵדוֹתָיו לְשִׁבְחוֹ בָּהֶם וְלֹא בִּיּוֹתֵר, דְּתִנְיָא
בְּפֶרֶק הַרוּאָה (ברכות סב, א): רַבֵּן שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: (*) כְּשֵׁם שֶׁנִּפְרָעִין
מִן הַמֵּתִים כֶּף נִפְרָעִין מִן הַסְּפָדְנִין וּמִן הָעוֹנִין אַחֲרֵיהֶם. וְגַם הַמְּסַפִּיד נֶעְנֵשׁ
אִם אֵינוֹ מְשִׁבְחוֹ כְּפִי מַעֲלָתוֹ, כְּמוֹ שֶׁמְצִינּוּ שְׁאַרְע לְבַר אָבִין וּלְבַר קִיפּוּק,

כְּדֹאֵיתָא לְעֵיל, בְּסוּף פְּרָק ג מַחְלָק זֶה (סימן ריא). וְגַם מֵה שְׁאַרְע לְהֵהוּא טִיעָא דְנִתּוּר כְּכֵה וְשִׁינָה, כְּדֹאֵיתָא בְּפֶרֶק זֶה.

נפש יהודה **כשם שנפרעין מן המתים.** על עונם כך נפרעין מן הספדנין אם מספרין שבחים למת מה שלא היה בו רק להתפאר בעיני קרובים להחניפם:

על כן, כְּדִי שְׂיִלְמְדוּ בְּנֵי אָדָם דְרָכֵי הַהֶסְפֵּד הָרְאוּי לְגְדוּלִים, הִבִּיאוּ רְבוּתֵינוּ בְּפֶרֶק אֵלּוּ מְגַלְחִין קֶצֶת מֵהַדְּבָרִים שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים הַסְפְּדָנִים עַל פְּטִירַת רְבוּתֵינוּ הַקְדוּשִׁים, כְּדָגְרָסִינָן הֵתָם (מועד קטן כה, א): כִּי נָח נִפְשִׁיה דְרַבָּה בַר רַב הוּנָא וְרַב הַמְנוּנָא (*) אֶסְקִינָהוּ לְהֵתָם. (*) כִּי מָטוּ אַגִּישָׁא קָמוּ גְמָלִי. אָמַר לְהוּ הֵהוּא טִיעָא: מַאי הָאֵי? אָמְרוּ לִיה (*) רַבָּנָן: דְקִיָּמִי וְעַבְדִּי יִקְרָא לְהַדְדִּי; מַר אָמַר: לִיעוּל מַר בְּרִישָׁא וּמַר אָמַר: לִיעוּל מַר בְּרִישָׁא. אָמַר הֵהוּא טִיעָא: אֵי בְדִינָא דִּידִי - גְּבָרָא בַר גְּבָרָא לִיעוּל בְּרִישָׁא. חָלִיף גְמָלִיה דְרַבָּה בַר רַב הוּנָא. (*) נִתּוּר כְּכֵה וְשִׁינָה דְהֵהוּא טִיעָא. פְּתַח עָלֶיהָ הֵהוּא יְנוּקָא: (*) גִּזַּע יְשִׁישִׁים עָלָה מִבְּבֶל וְעַמּוֹ (*) סֵפֶר מַלְחָמוֹת. (*) קָאֵת וְקַפּוּד הַכְּפֵלוּ בְשׁוּד וְשֶׁבֶר הִבָּא מִשְׁנַעַר. קֶצֶף עַל עוֹלְמוֹ וְחָמַס נִפְשׁוֹת וְשִׁמְח בָּהֶם כְּכֵלָה חֲדָשָׁה. רוֹכֵב עַרְבוֹת שֶׁשׁ וְשִׁמְח בָּבּוּא אֵלָיו נֶפֶשׁ נָקִי וְצָדִיק.

נפש יהודה **אסקינהו להתם.** מבבל לא"י: **כי מטו אגישרא.** והגשר היה קצר ולא היו שוב יכולין לעבור זה בצד זה אלא זה אחר זה ועמדו הגמלי נושאי המטות במקומן אמר ההוא טיעא סוחר ישמעאל מאי האי למה עמדו הגמלים: **רבנן.** דשכיבי רבה בר רב הונא ורב המנונא עבדי אהדדי יקרא דלא בעי האי לעבור לפני האי אמר ההוא טיעא רבה בר רב הונא ליעול ברישא דהוא ואביו חשובים היו: **נתור ככיה.** לחייו של טיעא משום כבודו דרב המנונא: **גזע ישישים.** זה רבה בר רב הונא דהוא בן גדולים בן רב הונא דהוא ראש גולה ועדיף מנשיא דארץ ישראל ועמו ספר מלחמות רב המנונא: **ספר מלחמות.** ספר תורה ל"א שנלחם רבה ורב המנונא ונתור ככיה דההוא טיעא: **קאת וקפוד הוכפלו.** קללות כמו וירשוה קאת וקפוד קוצים ודרדרים או נחשים ועקרבים כלומר קללה הוכפלה באה מבבל להראות שבר זה שקצף הקב"ה על עולמו:

כִּי נָח נִפְשִׁיה דְרַבִּינָא פְּתַח עָלֶיהָ הֵהוּא סְפִדָּנָא: תְּמָרִים הִנִּיעוּ רֹאשׁ עַל צָדִיק בְּתִמְרָא, (*) נְשִׁים לִילוֹת כְּיָמִים עַל מְשִׁים לִילוֹת כְּיָמִים.

נפש יהודה **נשים לילות כימים.** בהספד לקונן עליו יומם ולילה על ששם לילות כימים בתורה:

רַב חֲנַן חֲתַנְיָה דְבִי נְשִׂאָה הָוָה וְלֹא הָוָה לִיה בְּנִי. בְּעָא רַחֲמֵי וְהוּוּ לִיה. הֵהוּא יוֹמָא דְהוּוּ לִיה נָח נִפְשִׁיה. פְּתַח עָלֶיהָ הֵהוּא סְפִדָּנָא: שְׁמַחָה לְתוּגָה נְהַפְכָה, שְׁשׂוֹן וְיָגוֹן הַדְּבָקוּ; בְּעַת שְׁמַחְתּוֹ נֶאֱנַח (*) וּבְעַת חֲנִינְתּוֹ אֶבֶד חֲנִינּוּ. וְאַסִּיקוּ לִיה חֲנַן עַל שְׁמִיה.

נפש יהודה **ובעת חנינתו.** דוולד שהתחיל לאהוב הילד אבד חנינו אביו המחננו שמת אביו והיו קורין שם הילד אחר אביו חנן ועל שם חנן הספיד כן:

כִּי נָח נִפְשִׁיה דְרַבִּי פְּדַת פְּתַח עָלֶיהָ רַבִּי יִצְחָק בֶּן אֶלְעָזָר: הַיּוֹם קֶשֶׁה לְיִשְׂרָאֵל כְּיוֹם בֵּא הַשְּׁמֶשׁ בְּצַהָרִים, שְׁנֵאָמַר: "וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא נֶאֱסָה ה' "

אֱלֹהִים" (*) וְהִבֵּאתִי הַשֶּׁמֶשׁ בַּצְּהָרִים" (עמוס ח.ט), וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן : זֶה יוֹמוֹ
שֶׁל יֵאשְׁיָהוּ.

נפש יהודה **והבאתי השמש בצהרים.** אשקיע השמש בצהרים יומו של יאשיהו
כשנהרג יאשיהו קרי יומו ביאת שמש :

וְאָמְרִין הֵתָם : כִּי נַח נִפְשִׁיהָ דְרַבִּי זִירָא פִתַּח עָלֶיהָ הֵהוּא סַפְדָּנָא : (*) אַרְץ
שֶׁנֶּעַר הָרָה וְיִלְדָה, אַרְץ צָבִי גְדֻלָּה שְׁעִשׂוּעֶיהָ. אוֹי נָא לָהּ, (*) אִמְרָה רַקֵּת
(פירוש : זו טבריא), כִּי אֲבָדָה כְּלֵי מַלְחָמָתָה.

נפש יהודה **ארץ שנער.** בבל ר' זירא היה מבבל ובה נולד וגדל בא"י והיינו דקאמר
ארץ שנער הרה וילדה ארץ צבי גדלה שעשויעיה ואהכי קרו ליה רבי זירא ורב זירא : אמרה
רקת. יכולה לומר כן רקת והיא מבבל עיר רבי זירא :

גַּם סִפְרוּ לָנוּ שֵׁם אֵיךְ בִּפְטִירַת הַצְּדִיקִים הָיוּ נִרְאִין בְּעוֹלָם אוֹתוֹת
וּמוֹפְתִים מְחֻדָּשִׁין, לְפִי שְׂיִצְטַעְרוּ בְּהֵם בְּנֵי אָדָם וַיִּסְפְּדוּם מִסַּפֵּד גְּדוֹל
וְכַבֵּד, כְּדֹאמְרִין הֵתָם : כִּי נַח נִפְשִׁיהָ דְרַבִּי אֲבָהוּ (*) אַחִיתוּ עֲמוּנְדֵי דְקִסְרֵי
דְמַעֵי. דְרַבִּי יוֹסִי - שְׂפִיכו (*) מְרֻזֵי דְצִיפּוֹרֵי דְמָא. דְרַבִּי יַעֲקֹב בְּרַ אֲחָא -
(*) אִיתַחֲמִיאוּ כּוֹכְבֵי בֵימָמָא. דְרַבִּי אִסִּי - אִיתַעֲקְרוּ כָּל אַרְזֵיא. דְרַבִּי
שְׁמוּאֵל בְּרַ רַב יַצְחָק - אִיתַעֲקְרוּ כָּל אֵילָנֵיא. דְרַבִּי חֵיאַל בְּרַ אֲבָא - נַחִיתוּ
(*) כִּיפֵי (אבנים) דְנוּרָא מִן שְׂמֵיא. דְרַבִּי מְנַחֵם בְּרַבִּי סִימְאֵי - אִתַּעֲקְרוּ כָּל
(*) אַנְדְרוּטֵיא (פירוש : צורות המלך שמת). דְרַבִּי תַנְחוּם בְּרִיה דְרַבִּי חֵיאַל אִישׁ כְּפָר
עֶכּוֹ - אֲשַׁתְּעוּ (*) כָּל צַלְמֵיא וְהוּוּ לְמִיחְצָלֵי (למחלציה). פירוש : נחלקה ונמעכה צורת
הפרצופים). דְרַבִּי יַצְחָק בֶּן אֶלְשִׁיב וְחַתְּנֵוּ - אַחֲתֵרוּ (*) שְׁבַעִים מַחֲתֵרְתָא
בְּטַבְרֵיא. דְרַבִּי הַמְנוּנָא - נַחוּת (*) כִּיפֵי דְבַרְדָּא מְרַקִיעַ. דְרַבִּי וְרַב יוֹסֵף -
(*) נְשׁוּק כִּיפֵי דְפָרְת אֶהְדֵּי (פירוש : חומות שהגשר בנוי עליהן). דְאֲבֵי וְרַבָּא -
נְשׁוּק (*) כִּיפֵי דְדִגְלַת אֶהְדֵּי, כִּי נַח נִפְשִׁיהָ דְרַב מִשְׁרֵשֵׁיא טְעוֹן דְקִלֵי צִיצי
(פירוש : קוצים).

נפש יהודה **אחיתו.** הורידו עמודי העיר קסרי דמעות : מרזבי. צנורות הבתים דציפורי :
אִיתַחֲמִיאוּ כּוֹכְבֵי. נראו הכוכבים שנשתנה העולם מרוב צער : כִּיפֵי. דנורא , אבנים של אור :
אַנְדְרוּטֵיא. צורות הצלמים שעושין על המלך שמת : כָּל צַלְמֵיא. כל צורת פרצופים וצורת
פרצוף המטבעות מפני צורת החסיד שנשתנו והיו כמו מחלצות שאין עליהם צורה כמו
והלבשתך מחלצות בגד פשתן ורש"י פירש דרבי מנחם בן של קדושים היה שלא הסתכל
בצורה של זוזא ע"כ נעשו חלקים המטבעות כמו שהיו חלקים לכתחלה כמו שהוחלקו במעגל
במחלצים והוא כלי שמחליק בו הכותל של סיד נקרא כך : שְׁבַעִים מַחֲתֵרְתָא. חפרו הגנבים
דבזכותו לא הוו אתו גנבים וגזלנים : כִּיפֵי דְבַרְדָּא. אבנים של ברד : נְשׁוּק כִּיפֵי. אבנים של
הגשר נשתברו ונטו זו לזו ליפול : כִּיפֵי דְדִיגְלַת. גשר דדיגלת כמו דפרת :

עַל כֵּן כָּל בֶּן דְעֵת יִבְכֶּה מְאֹד עַל פְּטִירַת הַצְּדִיקִים, שֶׁהֵם עֵינֵי הָעֵדָה,
וְתִכְהִין עֵינֵיהֶם מִרְאֵת בְּהִסְתַּלַּק הַצְּדִיקִים מִן הָעוֹלָם וַיִּסְפְּדוּם כְּרָאוּי
לָהֶם.

וּלְפִי שֶׁהָיוּ רְגִילִים לְשַׁבַּח לְנַפְטָר בְּמָה שֵׁישׁ בּוּ, עַל כֵּן אָמְרוּ, כִּי בְּהִסְפְּדוֹ שֶׁל
נַפְטָר הָיוּ נִכְרִין דְרַכְיו (*) וְהִשְׁאַרוּתוֹ, כְּדֹגְרִסִּין בְּמַסְכַּת שַׁבַּת, פָּרַק שׁוֹאֵל
אָדָם (קנג, א) : אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב : מִהִסְפְּדוֹ שֶׁל אָדָם נִכָּר (*) אִם הוּא

בן עולם הבא אם לאו. איני - והא אמר ליה רב לרב שמואל בר שילת: אחים לי בהספדאי (פירוש: במיתתי התאמץ בהספדי, שיתחממו ויכמרו רחמי העם ויבכו), (* דהתם קאימנא? לא קשיא, (* הא דמחמין ליה וחקאים, הא דמחמין ליה ולא חאים. אמר ליה אבוי לרבה: פגון מר, (* דסנו ליה פלהו פומבדיתאי, מאן מחים ליה בהספדא? אמר ליה: את ורבא בר רב חנן. בעא מיניה רבי אלעזר מרב: אי זהו בן העולם הבא? אמר ליה: כל שדעת רבותיו (* נוחה הימנו. "וסבבו בשוק הסופדים" (קהלת יב, ה), בני גלילא אמרו: (* עשה דברים שיאמרו לפני מטתך. בני יהודה אמרי: עשה דברים שיאמרו לאתר מטתך. ולא פליגי, (* מר כי אתריה ומר כי אתריה.

נפש יהודה והשארותו. כשמת הצדיק החסידות מה שנשאר אחריו ניכר על ידי הספדו שאז מספרים שבחו מה שעשה בחייו שעל ידי כך נשאר נשמתו לחיי עד: **אם הוא בן עולם הבא.** שאם כשר היה הכל בוכין עליו ומורידין דמעות ומספרין שבחו: **דהתם קאימנא.** בשעת הספד ואשמע איך תתחמם אלמא אצטריך לרב לאזהורי אהספדיה וכיון דרב גברא רבה הוא ובן עוה"ב למה ליה לאזהורי הא אמר מהספדו ניכר ואם צדיק הוא בודאי מספידין עליו: **הא דמחמין ליה.** להספד ואחים וכו' לעולם מחממין בעינן שאין בני אדם נכמרינן כ"כ על זקן מיהו לאדם חסיד כי מחממו ליה מחממו ובכו כולם ובמי שאינו חסיד כ"כ מחממו ליה ולא מחממו כולם: **דסנו ליה כולהו פומבדיתא.** משום דאוכח להו במילי דשמיא ובני פומבדיתא רמאין היו כדאמרינן בשחיטת חולין פומבדיתא לווך שני אושפיזך: **נוחה הימנו.** דעתם נוחה עליהם ממה ששומעין עליו ורואין בו: **עשה דברים.** טובים בעוה"ז כדי שישפרו אותן הספדנין שהולכין לפני מטתך: **מר כי אתריה.** בגליל הולכין הספדנים לפני המטה ומר כי אתריה ביהודה הולכין אחר המטה:

והתורה שלומד ומלמד בעולם הזה מבכה עליו, כדגרסינן במדרש תנחומא: מעשה בחסיד אחד שהיה מתרחק במקום אחד והיה למד בו במסכת חגיגה. והיה מהפך בה ומהדרה פמה פעמים, עד שלמד אותה היטב והיתה שגורה בפיו ולא היה יודע מסכתא אחרת מן התלמוד והיה שונה בה כל ימיו. כיון שנפטר מן העולם, היה בביתו לבדו ולא היה שום אדם יודע פטירתו. באה דמות אשה אחת ועמדה לפניו והרימה קולה בבכי ומספד ותרבה אנחתה וצעקתה, עד אשר נתקבצו הקמון ותאמר להם: ספדו לחסיד הזה וקברוהו וכבדו את ארונו ותזכו לחיי העולם הבא, שזה כבדני כל ימיו ולא הייתי עזובה ולא שכוחה. מיד נתקבצו כל הנשים וישבו עמה ועשו עליו מספד גדול ועצום והאנשים התעסקו בתכריכיו וכל צרכי קבורתו וקברו אותו בכבוד גדול. ואותה אשה בוכה וצועקת. אמרו לה: מה שמך: אמרה להם: חגיגה שמי. כיון שנקבר אותו חסיד נעלמה אותה האשה מן העין. מיד ידעו שמסכת חגיגה היתה, שנראית להם בצורת אשה ובאה בשעת פטירתו לספד לו ולבכותו ולקברו בכבוד, על שהיה שונה אותה תמיד ושוקד ללמד בה. והלא דברים קל וחומר: ומה חסיד זה שלא למד אלא מסכתא אחת בלבד, כן, הלומד תורה הרבה ומלמדה לאחרים ומעמיד תלמידים הרבה על אחת פמה וכמה.

ואם זכה שיאמרו תורה מפיו בעולם הזה אין קץ למתן שכרו בעולם הבא, כדגרסינן במסכת בכורות, פרק כל פסולי המקדשין (א, ב): אמר רב

יהודה אמר רב: מאי דכתיב: "אגורה באהלך עולמים" (תהלים סא, ה), וכי אפשר לו לאדם לגור בשני עולמים? אלא אמר דוד: רבונו של עולם, לאמרו דבר שמועה מפי. דאמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי: כל תלמיד חכם שאומרים דבר שמועה מפיו בעולם הזה שפתותיו (*) דובבות בקבר. ואמר רבי יצחק בר זעירי: מאי קרא? "וחכד כין הטוב הולך לדודי למישרים דובב שפתי ישנים" (שיר השירים ז, ט), (*) ככומר של ענבים (פירוש: גת), כין שאדם נוגע בהן דובב, אף תלמיד חכם כין שאומר דבר שמועה מפיו בעולם הזה שפתותיו דובבות בקבר.

נפש יהודה דובבות. נעות והנאה הוא לו שדומה כחי: כומר. ענבים שאוספן בכלי אחד ז' או ח' ימים שידחקו ויתבשלו ואז שותה היין מיד מהם:

על כן חייב כל הלומד ממנו שום דבר לאמרו משמו, בין בחייו בין לאחר פטירתו. בחייו, שמביא גאולה לעולם, כלומר, מסבב טובה הרבה, כדגרסינן בפרקא קמא דמגילה (טו, א): ואמר רבי אלעזר בר חנינא: כל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם, שנאמר: " (*) ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי" (אסתר ב, כב). לאחר פטירתו, (*) כדאמרן.

נפש יהודה ותאמר אסתר. ועיי"כ נגאלו ישראל מהמן: כדאמרן. שגורם טובה למת והם מחזיקין טובה לחיים ומתפללים בעדם וזכותה עומדת להם:

ואף על פי שפטירת הצדיקים הם ענין גדול לישראל ולוקח בידו הקדוש ברוך הוא (*) צרור הכסף, שהם מכניסין שלום בין ישראל לאביהם שבשמים, אל תיאשו ישראל על זה מן הגאולה, כי אף על פי שיהיה הדור חייב - בחסדו עתיד לשלח הגואל, כדאמרין בפרק חלק (סנהדרין צח, א): אמר רבי יוחנן: אם ראית דור שמתמעט והולך - חכה לו, שנאמר: "כי אתה עסעני תושיע" (תהלים יח, כח). ואמר רבי יוחנן: אם ראית דור שצרות רבות באות עליו פנהר - חכה לו, שנאמר: "כיבא כנהר צר" (ישעיה נט, יט) וכתיב בתריה: ובא לציון גואל" (שם שם, כ).

נפש יהודה צרור הכסף. הם הצדיקים המתים:

פרק ששי [ריד]

החסידים הראשונים כשהיו נפטרים מן העולם הזה היו מניחים ספר תורה על מטתם או קרוב להם לכבודם; וגם להודיע לכל הרואים, שקיים זה מה שכתוב בזה; וגם לחמם הבכי ולהרבות ההספד.

וכן אמרו שעשו לארוננו של יוסף הצדיק, שהיו מוליכים אותו במדבר עם ארוננו של תורה לכבודו של יוסף. וזכה לזה למען הכבוד והמספד הגדול שעשה לאביו, כמו ששנינו בפרק קמא דסוטה (ט, ב): יוסף זכה לקבור את אביו ואין באחיו (*) גדול ממנו, שנאמר: "ויצל יוסף לקבר את אביו"

בראשית נ, ז; **(*)** מי לנו גדול מיוסף, שלא נתעסק בו אלא משה. משה זכה בעצמות יוסף, אין בישׂראל גדול ממנו; מי לנו גדול ממשה שלא נתעסק בו אלא הקדוש ברוך הוא שנאמר: "ויקבר אתו בגי בארץ מואב" (דברים לד, ו). ולא על משה בלבד אמרו אלא אף על הצדיקים, שנאמר: "והלך לפניך צדקך כבוד ה' יאסף" (ישעיה נח, ח).

נפש יהודה גדול ממנו. שהיה מלך הרי מדה שמדד שנקבר אביו בגדולים ובה במדה מדדו לו שנקבר גם הוא ע"י גדולים: **מי לנו.** לענין כבוד קבורה לקבור בגדולים גדול מיוסף שלא נתעסק בו אלא משה שהוא גדול בישראל ואין בישראל גדול ממנו הרי שמדה שמדד לקבור את יוסף ע"י גדול ובה מדדו לו שאין גדול בכבוד קבורה כשל משה שלא נתעסק בו אלא הקב"ה:

ואמרין עלה בגמרא (יג, א): תנו רבנן: בוא וראה כמה חביבות מצות על משה רבינו, שכל זמן שישׂראל **(*)** מתעסקים בבגדה משה מתעסק במצוות, שנאמר: "חכם לב יקח מצות ואויל שפתיים ילבט" (משלי נ, ח). ומנין ה"ה יודע משה רבינו, עליו השלום, היכן יוסף קבור? אלא אמרו: סרח בת אשר נשתירה מאותו הדור, הלך משה אצלה, אמר לה: כלום את יודעת היכן יוסף קבור? אמרה לו: ארון של מתכת עשו מצרים וחפיהו וקבעוהו בנהר נילוס, **(*)** כדי שיתברכו מימיו. הלך משה ועמד על שפת נילוס ואמר לו: יוסף, הגיע עת שבועה שנשבע הקדוש ברוך הוא לגאל את ישׂראל והגיעה שבועה שהשבעת את בני ישׂראל להעלות עצמותיך מזה; שכינה וכל ישׂראל מתעבבין לך, אם אתה מראה את עצמך - מוטב, ואם לאו - הרי אנו נקיים משבועתך. מיד צף ארונו של יוסף ועמד למעלה מן המים. ואל תתמה, היאך ברזל צף? שהרי כתיב: **(*)** ויהי האחד מפיל הקורה ואת הברזל נפל אליהם ויצעק ויאמר אהה אדני **(*)** והוא שאול. ויאמר איש האלהים אנה נפל ויראהו את המקום ויקצב עץ וישלך שמה ויצף הברזל" (מלכים ב, ו, הו). והלא דברים קל וחומר: ומה אלישע תלמידו של אליהו ואלהו **(*)** תלמידו של משה צף ברזל מפניו, מפני משה רבינו על אחת כמה וכמה.

נפש יהודה מתעסקים בנייה. של מצרים אבל משה מתעסק בארונו של יוסף: **כדי שיתברכו מימיו.** תמיד לפי שאין ארץ מצרים שותה ממי גשמים אלא נילוס עולה וממלא היאורים שכולם עושים יאורים ומשקין מהם השדות והיינו דכתיב והי אשר לא יעלה מאת משפחות וגוי ולא עליהם יהיה הגשם ואם משפחת מצרים לא תעלה ולא באה ולא עליהם תהיה ואין כתיב כאן הגשם אלא ולא עליהם תהיה אותו נהר ששותין ממנו ויונתן בן עוזיאל תרגם ולא עליהן תיסק נילוס: **ויהי האחד מפיל הקורה.** בתלמידי אלישע כתיב במלכים: **והוא שאול.** הקרדום לא היה שלו שהשאלו מאחרים: **תלמידו של משה.** לא שלמד מפיו אלא תורתו של משה למד אלישע ואלהו:

רבי נתן אומר: בקבורנטי (בקבורות) של מלכים ה"ה קבור, הלך משה ועמד על קבורנטי של מלכים, אמר ליה: יוסף, הגיעה עת השבועה שנשבע הקדוש ברוך הוא לגאל את ישׂראל והגיעה עת שבועה שהשבעת את ישׂראל; אם אתה מראה את עצמך - מוטב, ואם לאו - הרי אנו נקיים משבועתך. באותה שעה נזדעזע ארונו של יוסף ונטלו משה והביאו אצלו.

וְכָל אוֹתוֹ שְׁנַיִם שָׁהוּ יִשְׂרָאֵל בְּמִדְבַר הָיָה אֲרוֹנוֹ שֶׁל יוֹסֵף וְאֲרוֹן שֶׁל שְׂכִינָה מְהֻלְכִין זֶה עִם זֶה וְהָיוּ עוֹבְרִין וְשׁוֹבִים אוֹמְרִים: מָה טִיבָן שֶׁל שְׁנֵי אֲרוֹנוֹת הַלְלוּ? אָמְרוּ: אֶחָד שֶׁל מֵת וְאֶחָד שֶׁל שְׂכִינָה. וְכִי דָרְכוּ שֶׁל שְׂכִינָה לְהִלְךְ עִם מֵת? אָמְרוּ: (*) קַיִם זֶה מָה שְׂפָתוֹב בְּזֶה.

נפש יהודה קייים זה מה שכתוב בזה. אגדה זו מפורשת במכילתא בפרשת ויהי בשלח כתיב בזה אנכי וכתוב בזה התחת אלהים אנכי וכתוב בזה לא יהיה לך וכתוב בזה האלהים אני ירא. לא תשא חי פרעה זכור את יום השבת וטבוח טבח והכן ואין זה אלא יום השבת וכן הוא אומר והכינו את אשר יביאו וכן כל עשרת הדברות:

וְאָמְרוּ גַם כֵּן עַל חִזְקֵיהוּ מִלֶּךְ יְהוּדָה, שֶׁהוֹשִׁיבוּ סֵפֶר תּוֹרָה עַל מִטָּתוֹ וְאָמְרוּ: קַיִם זֶה מָה שְׂפָתוֹב בְּזֶה, כְּדִגְרָסִינָן בְּפִרְקָא קַמָּא דְקַמָּא (ז, א): "וְכָבוֹד עָשׂוּלוֹ בְּמוֹתוֹ" (דברי הימים ב, לב, לג), זֶה חִזְקֵיהוּ מִלֶּךְ יְהוּדָה, שֶׁיִּצְאֻ וּלְפָנָיו שְׁלֹשִׁים וְשֵׁשָׁה אֶלֶף (*) חֲלוּצֵי כְּתָף, דְּבָרֵי רַבִּי יְהוּדָה. אָמַר לִיָּה רַבִּי נְחֻמֵּיה: וְהֵלֵא לְפָנָי אֲחָאָב מִלֶּךְ יִשְׂרָאֵל עָשׂוּ כֵן? אֶלָּא שֶׁהוֹשִׁיבוּ סֵפֶר תּוֹרָה עַל מִטָּתוֹ וְאָמְרוּ: קַיִם זֶה מָה שְׂפָתוֹב בְּזֶה. (*) וְהֵאִידְנָא נְמִי עֵבְדִינָן הַכִּי, אֲפוּקִי מִפְּקִינָן אֲנוּחִי לֹא מְנַחִינָן. וְאִי בְּעִית אֵימָא: אֲנוּחִי מְנַחִינָן, "קַיִם" לֹא אָמְרִינָן. אָמַר רַבָּה בַר בַּר חֲנָה: כִּי הָוָה אֲזִילְנָא בִּתְרִיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן לְמִישְׁאֵל שְׁמַעְתָּנָא, (*) כִּי הָוָה עֵייל לְבֵית הַכֶּסֶא וְנִפְיָק וּמְשִׁי יָדִיהּ וּמְנַח תַּפְלִי וּמְבָרַךְ וְהָדָר אָמַר לֵן: אֲפִילוֹ "קַיִם" אָמְרִינָן, "לְמַד" לֹא אָמְרִינָן. וְהָא אָמַר מַר: גְּדוֹל תַּלְמוּד תּוֹרָה, שֶׁהַתְּלָמוּד (*) מְבִיא לִידֵי מַעֲשָׂה? לֹא קִשְׂיָא, הָא לְמַגְמַר הָא לְאֲגַמּוּרִי.

נפש יהודה חלוצי כתף. קרעו בגדיהם וחלצו מכתפיהם עד שראו כתפיהם ערומים: והאידנא. מפקין ס"ת קמי גברא רבה אבל לא מניחין ס"ת על מטתו: כי הוה עייל לבית הכסא. כלומר זמנא חדא הוה עייל לבית הכסא ואמר לן הכי קייים אמרינן לימד לא אמרינן ולימד אמרו לחזקיה והאידנא לא אמרינן לימד משום כבוד דחזקיה דלימד עדיף מקייים: מביא לידי מעשה. אלא למגמר לעצמו מעשה עדיף אבל למגמר לאחרני עדיף ממעשה הלכך לימד לא אמרינן:

וְזָכָה לְזֶה חִזְקֵיהוּ מִלֶּךְ יְהוּדָה, לְפִי שְׂרָבָה לוֹמְדֵי תּוֹרָה בְּיִשְׂרָאֵל וְעַל כֵּן הָיוּ מְשַׁבְּחִין אוֹתוֹ וְאוֹמְרִים עָלָיו "לְמַד", כְּדִגְרָסִינָן בְּמַסְכַּת סִנְהֶדְרִין, פֶּרֶק חֶלֶק (צד, ב): אָמְרוּ עָלָיו עַל חִזְקֵיהּ מִלֶּךְ יְהוּדָה שֶׁתְּלָה חֶרֶב עַל פְּתַח בֵּית הַמְּדֻרָשׁ וְאָמַר: כָּל מִי שְׁאִינוּ עוֹסֵק בַּתּוֹרָה יִדְקַר בְּחֶרֶב. וּבְדָקוּ מִדָּן וְעַד בְּאֵר שְׁבַע וְלֹא מְצָאוּ אִישׁ וְאִשָּׁה, תִּינוּק וְתִינוּקוֹת שֶׁלֹּא הָיוּ בְּקִיאִין בְּהִלְכוֹת טְמֵאָה וְטְהָרָה.

וַיֵּשׁ מִהַקְדָּמוֹנִים שֶׁלֹּא הָיוּ חֲפָצִים בְּהִנָּחַת סֵפֶר תּוֹרָה, כְּדִאֲמַרִּינָן פֶּרֶק אֵלוּ מְגַלְחִין (מועד קטן כח, א): כִּי נָח נִפְשִׁיהּ דְּרַב הוֹנָא, סְבוּר (*) לְאוֹתוּבֵי סֵפֶר תּוֹרָה אֲפוּרִיָּה. אָמַר לְהֵם רַב חֲסֵדָא: מִילְתָּא דְּרַבִּי [בְּחִיָּה] לֹא סְבִירָא לִיָּה אֲנִי נִיקוּם וְנִעְבִּיד? דְּאָמַר רַבִּי חֲלָבוּ אָמַר רַב הַמְּנוּנָא: אֲנָא חֲזִיתִיה לְרַב הוֹנָא דְּבַעֵי לְמִיתַב אֲפוּרִיָּה, וְהוּוָה יְתִיב סֵפֶר תּוֹרָה הֵתָם - (*) וְכֵן כְּדָא אֲאָרְעָא וְאוֹתִיב עָלָיו סֵפֶר תּוֹרָה; אֶלְמָא קִסְבַּר, אָסוּר לֵישֵׁב עַל מִטָּה שֶׁסֵּפֶר תּוֹרָה מְנַח עָלֶיהָ וְכוּ'.

נפש יהודה לאותובי ספר תורה אפורייה. ולומר קיים זה מה שכתוב בזה: וכף כדא. הפך חבית קטנה כדי להניח ס"ת עליו:

ואמרין נמי התם: כי נח נפשיה דרב חסדא סבור לאותובי ספר תורה אפורייה. אמר להו רב יצחק: מילתא דלרבי לא סבירא ליה אנו ניקום ונעבדי ליה?! סבור (*) דלא למישלל, אמר להו רב יצחק: תניא: חכם, פיון שהחזיר פניו מאחורי המטה שולל. למדנו, שלכל אחד עושין כפי רצונו וכפי מעלתו והמרבה בכבוד ירבו לו כבוד.

נפש יהודה דלא למשלל. לתפור הבגד מהקריעה שקורעין עליו:

פרק שביעי [רטו]

מספידים לצדיקים וגם לאחרים, כשעומדים שם החכמים, בבתי פנסיות מפני כבודו, כדגרסינן במגילה, פרק בני העיר (כת, א): תנו רבנן: בתי פנסיות אין נוהגין בהם קלות ראש ואין אוכלין בהן ואין שותין בהן (*) ואין נאותין בהן ואין נכנסים בהן בחמה, מפני החמה, ובגשמים, מפני הגשמים, ואין מספידין בהן הספד של יחיד, אבל קורין בהם ושונן בהן ומספידין בהן (*) הספד של רבים וכו'. ואמרין עלה בגמרא: מחוי רב חסדא, כגון הספדא (*) דקאים פי רב ששת. מחוי רב ששת, כגון הספדא דקאים ביה רב חסדא.

נפש יהודה ואין נאותין בהן. אין מתקשטין שם בבגדים ובתכשיטים נאים אפי' לכלה וחתן וכן אין מטיילין בהם משום שיש שם רווחה להתקשט ולטייל בו: הספד של רבים. ת"ח שמת שצריכין להתאסף ולהספידו ובהכ"נ ראוי לכך לפי שהוא בית גדול: דקאים בי רב ששת. אם ימות אחד מבית רב ששת:

רפרם בר פפא ספדה לכלתיה בבי כנישתא, אמר: אי משום (*) יקרא דידי אם משום יקרא דידה דמיתא - (*) אתו פלי עלמא למיספדה. רבי זירא ספדיה לההוא מרבנן בבי כנישתא, אמר: אי משום יקרא דידי אי משום יקרא דידיה דמית - אתו פלי עלמא. ריש לקיש ספדיה לההוא (*) דתני הלכתא בעשרין וארבע שורתא, אמר: וי דחסרא ארעא דישראל גברא רבה. ההוא דהוה תאנא הלכתא, ספרא וספרי ותוספתא - ושכיב. אתו אמרו ליה לרב נחמן: ליספדיה מר. אמר: (*) היכי (*) ליספדיה? אי צנא דמלי ספרי. תא חזי מה בין (*) תקיפי דארעא דישראל לחסידי בבל.

נפש יהודה יקרא. דמת הוה ליה הספד של רבים: אתו כולי עלמא. לספוד: דתני הלכתא. היה שונה משניות לתלמידים בעשרים וארבע שורות של תלמידים: היכי ליספדיה. במה אספידנו: האי צנא דמליא ספרי. אינו אלא כסל שמלאוהו ספרים ואינו מבין מה בתוכה אף השונה הלכות ולא שימש ת"ח שיבינהו טעמי משנה ופעמים שדברי משנה סותרין זה את זה וצריך לתרצה כגון הבי"ע וכגון הא מני ר' פלוני היא וכגון חסורי מחסרא וזה אינו יודע מה ששנה: תקיפי דארעא דישראל. ריש לקיש דאמרין במסכת יומא דאפילו בהדי רבבי"ח לא משתעי דמאן דמשתעי בהדי ריש לקיש יהבין ליה עסקא בלא סהדי ורב נחמן בר יצחק מחסידי בבל כדאמרין בשילהי מסכת סוטה דקאמר ליה לא תיתני ראת חטא דאיכא אנא וריש לקיש ספדיה להאי דתני וכו' ורב נחמן היה חסיד ולא רצה לספוד:

וְתִלְמִיד חָכֵם הַנִּפְטָר הוּא תִשְׁמִישׁ קְדוּשָׁה (*) כְּמוֹ תֵּיק שֶׁל סֵפֶר תּוֹרָה וְגַם סֵפֶר תּוֹרָה שֶׁבִּלָּה גּוֹנְזִין אוֹתוֹ עִמוֹ, כְּדֹאֲמַרְיָן הֵתֵם (מגילה כו, ב) : אָמַר רַבָּא : סֵפֶר תּוֹרָה שֶׁבִּלָּה גּוֹנְזִין אוֹתוֹ אֶצֶל תִּלְמִיד חָכֵם וְאֶפִּילוּ שׁוֹנֵה הַלְכוֹת. אָמַר רַב אֲחָא בַר יַעֲקֹב : וּבְכָלִי חָרַס [שְׁנֵאמַר : "וּנְתַתֶּם (*) בְּכָלִי חָרַשׁ] לְמַעַן יַעֲמְדוּ יָמֵים רַבִּים" (ירמיה לב, יז).

נפש יהודה כמו תיק. שהספר תורה מונח בו כן גוף הצדיק תיק לתורתו שהיתה בו : ובכלי חרש. משימין ס"ת שבלה ונותנין בקבר עם ת"ח ואפי' שלא שנה אלא הלכות ולא שימש ת"ח בתלמוד ובגמ' אלא במשניות ובברייתות :

וְגַם הָיוּ מוֹשִׁיבֵין יְשִׁיבָה עַל קְבֻרוֹת הַצְּדִיקִים מִפְּנֵי כְבוֹדָם, כְּדֹאֲמַרְיָן בְּפֶרֶק א קמא דקמא (טז, ב) : " (*) וְכְבוֹד עֲשׂוּלוּ בְּמוֹתוֹ" (דברי הימים ב לב, לג), רַב אָמַר, שֶׁהוֹשִׁיבוּ (*) יְשִׁיבָה עַל קְבֻרוֹ. פְּלִיגֵי בֵּה רַבִּי נֶתָן וְרַבְּנָן : חַד אָמַר : שְׁלֹשָׁה ; וְחַד אָמַר : שְׁבַעָה ; וְחַד אָמַר : שְׁלֹשִׁים.

נפש יהודה וכבוד עשו לו. בחזקיה כתיב : ישיבה. תלמידי חכמים לעסוק שם בתורה ל' יום היו מושיבין ישיבה על קברו של חזקיה :

וְעַל כֵּן, בַּפְּטִירַת הַחֶכֶם מִבְּטָלִין הַיְשִׁיבוֹת מִמְּקוֹמוֹ, כְּדֹאֲמַרְיָן בְּפֶרֶק אֵלוּ מְגַלְחִין (מועד קטן כב, ב) : תִּלְמִיד חָכֵם שְׁמֵת בֵּית מְדַרְשׁוֹ בְּטַל, אֵב בֵּית דִּין שְׁמֵת בְּתֵי מְדַרְשׁוֹת שֶׁבְּעִירוֹ בְּטָלִין וּבְנֵי בֵּית הַכְּנֶסֶת נִכְנְסִים לְבֵית הַכְּנֶסֶת וּמְשַׁנִּין מְקוֹמוֹ וְכוּ', נָשִׂיא שְׁמֵת וְכוּ'.

וּכְשֶׁהַצְּדִיק נִפְטָר מִן הָעוֹלָם מְלֹאכֵי שְׁלוֹם יוֹצְאִים לְקִרְאָתוֹ וּמְקַבְּלִין אוֹתוֹ בְּשְׁלוֹם לְהַעֲלוֹתוֹ בְּשְׁלוֹם לְיְשִׁיבָה שֶׁל מַעְלָה, כְּדֹגְרַסִּין בְּכַתְּבוֹת, סוֹף פֶּרֶק הַנוֹשֵׂא אֶת הָאִשָּׁה (קג, א) : תְּנִי רַבְּנָן : בְּשַׁעַת פְּטִירָתוֹ שֶׁל רַבִּי אָמַר : לְבָנֵי אֲנִי צָרִיד. נִכְנְסוּ בְּנָיו אֶצְלוֹ. אָמַר לָהֶם : הִזְהָרוּ בְּכְבוֹד אִמְכֶם. נֵר יֵהָא דְלוֹק בְּמִקוֹמוֹ, שְׁלַחֵן יֵהָא עָרוּד בְּמִקוֹמוֹ, מָטָה תֵּהָא מַצַּעַת בְּמִקוֹמָה. (*) יוֹסֵף חֲפְנִי וְשִׁמְעוֹן אֶפְרָתִי שְׁמִשׁוֹנֵי בְּחֵי יִשְׁמְשׁוּנֵי בְּמוֹתֵי. "הִזְהָרוּ בְּכְבוֹד אִמְכֶם", דְּאוֹרִיתָא הוּא, דְּכַתִּיב : "כִּפְדֹּת אֶת־אֲבִיךָ (*) וְאֶת־אִמְךָ" (שמות כ. ב) ? אֲשֶׁת אֵב הוּאִי, אֲשֶׁת אֵב נִמִּי דְּאוֹרִיתָא הִיא, דְּכַתִּיב : "כִּפְדֹּת אֶת־אֲבִיךָ וְאֶת־אִמְךָ", "אֶת־אֲבִיךָ", זֹו אֲשֶׁת אֲבִיךָ ; "וְאֶת־אִמְךָ", זֶה בַּעַל אִמְךָ ; וְאִ"ו יִתִּירָה לְרַבּוֹת אַחִיד הַגְּדוֹל? (*) הֲנִי מִיְלֵי מַחֲיִים, אֲבָל לְאַחַר מִיתָה לֹא. "נֵר יֵהָא דְלוֹק בְּמִקוֹמוֹ, שְׁלַחֵן יֵהָא עָרוּד בְּמִקוֹמוֹ", מֵאִי טַעְמָא? כָּל (*) בֵּי שְׁמִישֵׁי דְשִׁבְתָּא הָוָה אֲתֵי לְבִיתֵיהָ. יוֹמָא חַד אֲתַת שְׁבַבְתֵּיהָ וְקָא קְרִיאָ אֲבָבָא, אָמַרָה לָהּ אֲמַתֵּיהָ : שְׁתִּיק, דְּרַבִּי יְתִיב. שְׁמַעָה רַבִּי וְתוּ לֹא אֲתָא, (*) שְׁלֹא לְהוֹצִיא לַעֲזָה עַל הַצְּדִיקִים הָרַאשׁוֹנִים. "יוֹסֵף חֲפְנִי וְשִׁמְעוֹן אֶפְרָתִי הֵם שְׁמִשׁוֹנֵי בְּחֵי יִשְׁמְשׁוּנֵי בְּמוֹתֵי", (*) סְבוּר מִיְנָה לְאַיעֲסוּקֵי בֵּיהָ בְּהָאֵי עֲלָמָא, כִּינּוּן דְּחִזּוּ (*) דְּקָדִים עֲרִסִייהוּ לְעֲרִסִיָּה, אָמַרִי : שְׁמַע מִיְנָה לְהַהוּא עֲלָמָא הוּא דְּאָמַר וְהָאֵי דְּאָמַר הָכִי, כִּי הֵיכִי דְלֹא לִימְרוּ, מִילְתָּא הָוָה בְּהוּ וְעַד הָאִידְנָא זְכוּתָא דְּרַבִּי הוּא דְּאֵהֲנִיא לָהּ.

נפש יהודה יוסף חפני. דמן חופאי : את אביך. כל אתין רבוין הן : ואת אמך. וא"ו יתירה דואת אמך לרבות אחיד הגדול : הני מילי. דחייב באשת חורגו בחיי אביו אבל לאחר מיתת אביו אין מחויב לכבדה : בי שמשי. ערב שבת לפי שבין השמשות שלו שגור בפי כל

והכל חרדים עליו לגמור מלאכתם עד שלא תחשך קרי ליה בי שמש: **שלא להוציא לעז**.
לומר לא היו צדיקים שלא היה להן רשות לבא לביתם כמו רבי: **סבור מינה**. בהדין עלמא
שהיה מצוה שיתעסקו בקבורתו: **דקדים ערסייהו**. הם מתים ונקברים קודם רבי ש"מ
לעוה"ב קאמר כדי שישמשנו כדי שלא יאמרו הבריות כשימותו מלתא דאיסורא הוה בהו
שלא זכו להתעסק בו ואיגלאי מלתא דהאי דלא שכיבא בשני דר' זכותא דר' אגנא עלייהו:

אמר להם: **לחכמי ישראל אני צריך**. נכנסו חכמי ישראל אצלו. אמר
להם: **אל תספדוני (* בַּעֲרוֹת (***) והושיבו ישיבה לאחר שלשים יום.
שמעון בןי - חכם, גמליאל בןי - נשיא, חנינא בר חמא יושב בראש. "אל
תספדוני בַּעֲרוֹת", **(*) סבור מינה משום טירחא הוא דקאמר, (* כיון**
דחזו דקא ספדי בכרכים וקא אתו פלי עלמא אמרי: שמע מינה (* משום
יקרא הוא דאמר. "הושיבו ישיבה לאחר שלשים יום", **דלא עדיפנא**
ממשה, דכתוב: "ויבפו בני ישראל את משה בערב מואב שלשים יום"
(דברים לד, ח). על תלתין יומין ביממא ובלילא, מפאן ואילך ספדי ביממא
וגרסי בלילא, ספדי בלילא וגרסי ביממא, עד דספדו ליה תריסר ירחי
שתא.

נפש יהודה בעיירות. הן גדולות מהכפרים וכרכין הם גדולים מהעיירות: **והושיבו**
ישיבה. לעסוק בתורה לאחר לי יום אחר פטירתו מיד ולא תהיו עסוקים יותר בהספד יום
ולילה: **סבור מינה משום טירחא**. בני כפרים דסמיכי לעיירות ואתו למספדיה: **כיון דחזו**
דקא ספדי בכרכים. וקא אתו כולי עלמא מעיירות ומכפרים: **משום יקרא הוא דקאמר**.
שלא ביקש שיספדו אלא בכרכים שהוא לו יותר לכבוד ממה שיספדוהו בכפרים ובעיירות
דבכרכים יש עם רב והוי יקרא טפי:

ההוא **(*) יומא דאשכבתיה דרבי נפק בת קלא ואמרה: כל מאן דהנהו**
באשכבתיה דרבי מזמן לחיי העולם הבא. ההוא כובס, **(*) כל יומא הנהו**
אתי ההוא יומא לא אתא, כיון דשמע הכי, סליק לאיגרא, נפל ומית.
יצאה בת קול ואמרה: אף כובס זה מזמן לחיי העולם הבא.

נפש יהודה יומא דאשכבתיה. יום פטירתו: **כל יומא הוה אתי**. ההוא כובס אצל רבי
וביום שמת לא אתי להתם:

"שמעון בןי חכם", מאי קאמר? הכי קאמר: אף עלפי שמעון בןי חכם
- גמליאל בןי נשיא. אמר לוי: **(*) צריכא למימר? אמר ליה רבי שמעון**
ברבי: צריכא (* לך ולמטלעתך (לוי חגיגה היה); ומאי קשיא לך? האי קרא,
דכתוב "וְאֵת הַמַּמְלָכָה נָתַן לַיהוָה כִּי הוּא הַבְּכוֹר" (דברי הימים ב, כא, ג) -
התם (* ממלא מקום אבותיו הנהו. ורבי מאי טעמא עביד הכי? נהי דאינו
ממלא מקום אבותיו בחכמה, ממלא מקום אבותיו ביראת חטא הנהו.

נפש יהודה צריכא למימר. דר"ג הבכור הוה נשיאה: **לך ולמטלעתך**. כלומר אין אנו
צריכין לדברך וצריכין לדברי רבי שר"ג יהיה נשיא ומקשי מאי קשיא ליה ללוי דאמר צריכא
רבי למימר כן ה"ק אמאי צריכא הא קרא כתיב: **ממלא מקום אבותיו הוה**. כלומר אין באחיו
חשוב ממנו אבל כאן הרי אחיו חכם ממנו:

"חנינא בר חמא יושב בראש", אף עלפייכו לא מלך רבי חנינא, שהיה רבי
אפס גדול ממנו שתי שנים ומחצה. יתיב רבי אפס ברישא **(*) ויתב רבי**
חנינא אבראי ואתא לוי ויתב גביה. נח נפשיה דרבי אפס ויתב רבי חנינא

בְּרִישָׁא. וְלֹא הָוָה לִיה אֵינְשׁ לְלוֹי לְמִיתַב גְּבִיָּה, קָם וְאָזַל לְבָבֵל. וְהֵינּוּ דְאָמְרֵי לִיה לְרַב: גְּבָרָא רַבָּא אַרְיָכָא אָתָא, אִיקָלַע לְנַהֲרָדְעָא וְדָרַשׁ: (*) כְּלִילָא שְׂרִי. אָמַר: שְׁמַע מִינָה נַח נַפְשִׁיָּה דְרַבִּי אָפְס וְיִתִּיב רַבִּי חֲנִינָא בְּרִישָׁא וְלֹא הָוָה לִיה אֵינְשׁ לְלוֹי לְמִיתַב גְּבִיָּה וְגַם אָתָא. וְדִילְמָא רַבִּי חֲנִינָא הוּא דְנַח נַפְשִׁיָּה וְרַבִּי אָפְס הוּא דְיִתִּיב בְּרִישָׁא, וְלֹא הָוָה לִיה לְלוֹי אֵינְשׁ לְמִיתַב גְּבִיָּה וְקָם וְאָתָא? אַבְעִית אֵימָא: לְוִי לְרַבִּי אָפְס מִיפָּךְ הָוָה (*) כִּיִּיף לִיה: וְאֵי בְעִית אֵימָא: פִּינּוֹן דְאָמַר רַבִּי "חֲנִינָא בְּרַחֲמָא יֹשֵׁב בְּרִישָׁא", לֹא סָגִיא דְלֹא הָוָה מְלִיךָ, דְכִתִּיב בְּהוּ בְּצַדִּיקֵי: "וְתִגְזַרְאֲמַר וְיָקָם לְךָ" (אִיּוֹב כַּב. כח).

נפש יהודה ויתניב רבי חנינא אבראי. חוץ לבית המדרש היה למד שלא היה נכסף לרבי אפס ואתא לוי ויתניב גבי ר"ח וכשמת רבי אפס ור' חנינא נעשה ראש לא היה אדם חשוב שישב אצל לוי כמו ר' חנינא וקודם לכן היה לו ר' חנינא שישב אצלו: **כלילא שרי**. לצאת בה האשה בשבת משום מאן דרכה לצאת בכלילא אשה חשובה ואשה חשובה לא שלפה ומחוי בפ' במה אשה יוצאה: **כייף ליה**. לוי לרבי אפס ר"ל אם היה ר"ח מת לוי כייף ליה בשיבה של רבי אפס ולא היה גולה ממקומו אבל כשהיו שניהם בחיים רבי אפס ור' חנינא משום כבודו של ר' חנינא דיתניב אבראי לא הוי לוי כייף לילך לרבי אפס ויתניב גבי ר"ח:

(*) וְהָא הָוָה רַבִּי חֲנִינָא? נַח נַפְשִׁיָּה. וְהָא אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: אֲנִי רְאִיתִי (*) קָבְרוּ שֶׁל רַבִּי וְהוֹרְדִיתִי עָלָיו דְמַעוֹת? (*) אֵיפּוֹד. וְהִתְנַנָּא: כְּשֶׁחָלָה רַבִּי הֲלָךְ רַבִּי חֲנִינָא אֶצְלוֹ וּמָצְאוּ בּוֹכָה. וְאָמַר לִיה: רַבִּי, מִפְּנֵי מָה אָתָּה בּוֹכָה? וְהִתְנַנָּא: מֵת מִתּוֹךְ הַשְּׁחוּק סִימָן יָפָה הוּא לוֹ, מִתּוֹךְ הַבְּכִי סִימָן רַע לוֹ; פְּנִיּוֹ לְמַעַלָּה סִימָן יָפָה לוֹ, פְּנִיּוֹ לְמַטָּה סִימָן רַע לוֹ; פְּנִיּוֹ כְּלָפֵי הַכֶּתֶל סִימָן רַע לוֹ, פְּנִיּוֹ כְּלָפֵי הָעֵם סִימָן יָפָה לוֹ; פְּנִיּוֹ צְהַבִּין סִימָן יָפָה לוֹ, פְּנִיּוֹ יֶרֶקִין סִימָן רַע לוֹ; מֵת (*) בְּעֶרְבַת שַׁבָּת סִימָן יָפָה לוֹ, בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת סִימָן רַע לוֹ; בְּעֶרְבַת יוֹם הַכְּפוּרִים סִימָן רַע לוֹ, (*) בְּמוֹצָאֵי יוֹם הַכְּפוּרִין סִימָן טוֹב לוֹ; בְּחֻלֵי מַעֲיָם סִימָן יָפָה לוֹ, שְׂרָבִין שֶׁל צַדִּיקִים מֵתִים מִחֻלֵי מַעֲיָם. אָמַר לִיה: אֲתוֹרָה וְאַמְצוֹת קָא בְּכִינָא. אֵי בְעִית אֵימָא: אֵיפּוֹד; וְאֵי בְעִית אֵימָא:

נפש יהודה והא הוה רבי חנינא. ונמנייה רבי ראש ישיבה: **קברו של רבי**. ארונו של רבי: **איפוד**. רבי אמר כן לקבריה דר' חנינא: **בערב שבת סימן יפה לו**. שיכנס למנוחה מיד: **במוצאי יום הכיפורין**. כבר נמחלו עונות וסימן יפה לו שמת נקי:

רַבִּי חֲנִינָא עוֹסֵק בְּמַצּוֹת הָוָה וְסִבֵּר (*) לֹא אַפְגְּרִיה (לא אבטל אותו). וְהֵינּוּ דְכִי קָא מְנַצּוּ רַבִּי חֲנִינָא וְרַבִּי חֲנִינָא, אָמַר לִיה רַבִּי חֲנִינָא לְרַבִּי חֲנִינָא: בְּהַדִּי דִּידִי קָא מְנַצָּאת? דָּאֵם, חַס וְשְׁלוֹם, נִשְׁתַּפְּחָה תּוֹרָה מִיִּשְׂרָאֵל מִהַדְרָנָא לָהּ מִפְּלוּלָאֵי. אָמַר לִיה רַבִּי חֲנִינָא: אֲנָא עֵבִידְנָא דְלֹא תִשְׁתַּפְּחַת תּוֹרָה מִיִּשְׂרָאֵל, זְרַעְנָא כִּיתְנָא וְעֵבִידְנָא נִישְׁבִּי (פִּירוּשׁ: מִצּוּדוֹת) (*) וְצִידְנָא טְבִיָּא וְאַרְיָנָא (וְאִרְיָנָא) מְגַלְתָּא וְכִתְיָבְנָא חֲמִשָּׁה חֲמִשִּׁי תּוֹרָה לְחַמְשָׁה יְנוּקֵי וְאַתְנָאֵי שִׁיתָא סִידְרֵי לְשִׁיתָא יְנוּקֵי, לְכָל חַד וְחַד אָמְרֵי לִיה: אֲתַנְיִיה סְדְרִיךָ לְחַבְרִיךָ. וְהֵינּוּ דְאָמַר רַבִּי: כְּמָה גְדוּלִים מַעֲשֵׂה חֲנִינָא. אָמַר לִיה רַבִּי שְׁמַעוֹן בְּרַבִּי: (*) אֲפִילוּ מִנְּךָ? אָמַר לִיה: הֵן. אָמַר לִיה רַבִּי יִשְׁמַעֵאל בְּרַבִּי יוֹסִי: (*) אֲפִילוּ מֵאַבָּא? (*) אָמַר לִיה: חַס וְשְׁלוֹם, לֹא תִהֵא כְּזֹאת בְּיִשְׂרָאֵל.

נפש יהודה לא אפגריה. לא אבטלו ממצות והיינו דר' חייא היה חי ורבי משום דלא אבטליה לא מני ראש: וציידנא טביא. צביים היה צייד עם מכמורת שעשה מפשתן הבשר היה נותן לנערים לאכול ומהעורות עשה קלפים לכתוב עליו: אפילו מינד. גדולים מעשי דר"ח: אפילו מאבא. ר' יוסי: אמר ליה חס ושלום לא תהא כזאת בישראל. כלומר שלא אומר כדבר זה שהוא גדול מרבי יוסי לעולם:

אמר להן: לבני הקטן אני צריך. נכנס שמעון אצלו ומסר לו סדרי חכמה. אמר להן: לבני גדול אני צריך. נכנס גמליאל בנו ומסר לו סדרי נשיאות, אמר ליה: (* נהוג נשיאותך ברמים וזרק מרה בתלמידים. איני, והא כתיב: "וְאֶת־יְרֵאִי ה' יִכְבֹּד" (תהלים טו, ד), זה יהושפט מלך יהודה, שפשהיה רואה תלמיד חכם היה עומד מפסאו ומחבקו ומנשקו ואומר לו: רבי רבי, מרי מרי? לא קשיא, (* הא בצנעא הא בפרהסיא.

נפש יהודה נהוג נשיאותך ברמים. שתהא יושב בין הגדולים: הא בצנעא. מכבד אותם ומחבב כל אחד ואחד אבל בפרהסיא מטיל עליהם אימה להודיעם נשיאותו:

(* רבי מוטל בצפורי ומקום מוכן לו בבית שערים. והתניא: "צדק צדק תרדף" (דברים טו, כ), הלך אחר רבי לבית שערים? אלא, כיון דחליש אמטיוהו לצפורי, (* דמידליא ובסיס אורא.

נפש יהודה רבי מוטל בצפורי. בחליו ומקום קברו היה מוכן לו בבית שערים: דמידלי. וכן אמרינן ולמה נקרא שמה ציפורי שיושבת בראש ההר כצפור:

ההוא יומא דנח נפשיה דרבי גזרו רבנן תעניתא ובעו רחמי. אמרי: כל מאן דאמר "נח נפשיה דרבי" - ידקר בחרב סליקא אמתייה לאיגרא ואמרה: עליונים מבקשים את רבי ותחתונים מבקשים את רבי - יהי רצון שיכופו ותפלין ומנח להו (* וקא מצטער, אמרה: יהי רצון שיכופו עליונים וחלץ תפלין ומנח להו (* וקא מצטער, אמרה: יהי רצון שיכופו עליונים את התחתונים. לא שבקי רבנן מלבעי רחמי, שקלא מנא ושדא מאיגרא לארעא - אשתוקו ונח נפשיה. אמרי ליה רבנן לבר קפרא: זיל עייל. אשכחיה דנח נפשיה. (* קרעיה ללבושיה (* ואהדריה לקרעיה לאחוריה וקאמר: אראלים ומצוקים אחזו בארון הקדש, נצחו אראלים את המצוקים ונגנו ארון הקדש. אמרו ליה: נח נפשיה? אמר להם: (* אתון קאמרייתו, אנא לא קאמינא.

נפש יהודה וקא מצטער. לחלוץ תפלין דחולה מעיים היה וצריך לילך כל עת לבית הכסא: קרעיה ללבושיה. מלפניו במקום שמחויב לקרוע: ואהדריה. הקרעיה בבגד לאחוריו כדי שלא יראו ויבהלו: אתון קאמרייתו. משום דאמרו כל האומר מת רבי ידקר בחרב אמר כן ועיי לשונו הרגישו שמת:

בשעת פטירתו של רבי זקף עשר אצבעותיו כלפי מעלה ואמר: רבונו של עולם, גלוי וידוע לפניך שיגעתי בעשר אצבעותי (* ולא נהייתי אפילו מאצבע קטנה שלי. יהי רצון מלפניך שיהא שלום במנוחתי. יצאה בתקול ואמרה: " (* יבוא שלום ינוחו על משכבותם". "על משכבותם", "על משכבך" מפעי ליה? מסייע ליה לרבי חייא בר גמדא, דאמר רבי חייא בר גמדא אמר רבי יוסי בן שאול: בשעה שהצדיק נפטר מן העולם, אומרים

מִלְאָכֵי הַשָּׁרֵת לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: רְבוּנוּ שֶׁל עוֹלָם, צְדִיק פְּלוּנֵי בָּא. אוֹמֵר לָהֶם: יָבוֹא בְּשָׁלוֹם. וְצְדִיקִים יוֹצְאִים לְקִרְאָתוֹ וְאוֹמְרִים לוֹ: "יָבוֹא שָׁלוֹם וְנוֹחוּ עַל-מִשְׁכְּבוֹתֵם" (ישעיה נז, ב).

נפש יהודה ולא נהייתי. בעוה"ז אפי' לפי טורח שיגעתי באצבע קטנה שלי: **יבא שלום ינוחו**. יבאו צדיקים ויצאו לקראתו ויבא בשלום ואח"כ ינוחו כלם על משכבותם:

אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: בְּשַׁעַת שְׁהַצְדִּיק נִפְטָר מִן הָעוֹלָם שֶׁלֹּשׁ כְּפוֹת שֶׁל מִלְאָכֵי הַשָּׁרֵת יוֹצְאוֹת לְקִרְאָתוֹ, (*) אַחַת אוֹמְרַת לוֹ: "יָבֹא בְּשָׁלוֹם", וְאַחַת אוֹמְרַת לוֹ: "הֲלֹךְ נִכְחוּ" (שם), וְאַחַת אוֹמְרַת לוֹ: "יָבוֹא שָׁלוֹם וְנוֹחוּ עַל-מִשְׁכְּבוֹתֵם". וּבְשַׁעַת שֶׁהִרְשַׁע נִעְקָר מִן הָעוֹלָם שֶׁלֹּשׁ כְּפוֹת שֶׁל מִלְאָכֵי חֲבֵלָה יוֹצְאוֹת לְקִרְאָתוֹ, אַחַת אוֹמְרַת לוֹ: "אֵין שָׁלוֹם אָמַר ה' לְרַשָּׁעִים" (שם מח, כב), וְאַחַת אוֹמְרַת לוֹ: "לְמַעַצְבָּה תִּשְׁכָּבוּ" (שם נ"א), וְאַחַת אוֹמְרַת לוֹ: "רְדָה וְהִשְׁכָּבָה אֶת-עַרְלִים" (יחזקאל לב, יט).

נפש יהודה ואחת אומרת לו הולך נכחו. בדרך ישרה או לשון נוכח שאמר לצדיקים שהנשמות ילכו נוכח צדיק זה לקבל נשמתו ולהוליכה לגן עדן אצלם:

וְגִרְסִינָן נְמִי בְּמִסְכַּת שַׁבָּת, פָּרַק שׁוֹאֵל אֲדָם (קנב, ב): תְּנֵנוּ רַבָּנָן: "וְהָרוּחַ תִּשׁוּב אֶל-הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר נִתְּנָה" (קהלת יב, ז), (*) תְּנָה לוֹ כְּמוֹ שֶׁנִּתְּנָה לָךְ. מִשָּׁל לְמַלְאָךְ בְּשָׂר וְדָם שֶׁחִלַּק בְּגִדֵי מַלְכוּת לַעֲבָדָיו. פְּקָחִים שִׁבְהֵם קְפָלוּם וְהִנְיָחוּם בְּקִפְסָא, טַפְּשִׁים שִׁבְהֵם הִלְכוּ וְעָשׂוּ בְהֵן מִלְאָכָה. וּכְשֶׁבִקֵּשׁ הַמְּלָךְ אֶת בָּלְיוֹ, פְּקָחִין שִׁבְהֵם הַחֲזִירוּם בְּשֵׁהֶם מְגַהֲצִים, טַפְּשִׁים שִׁבְהֵם הַחֲזִירוּם בְּשֵׁהֶם מְלַכְלְכִים. שְׂמַח הַמְּלָךְ לְקִרְאָת הַפְּקָחִים וְכַעַס לְקִרְאָת הַטַּפְּשִׁים. עַל הַפְּקָחִים אוֹמֵר: (*) יִנְתְּנוּ בְּלִי לְאוֹצָר וְהֵם יִלְכוּ לְבֵיתָהֶם לְשָׁלוֹם; וְעַל הַטַּפְּשִׁים הוּא אוֹמֵר: יִנְתְּנוּ בְּלִי (*) לְכַבִּיּסָה וְהֵם יִחַבְּשׁוּ בְּבֵית הָאִסּוּרִים. אֵף הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל גּוֹפֵן שֶׁל צְדִיקִים הוּא אוֹמֵר: "יָבוֹא שָׁלוֹם-וְנוֹחוּ עַל-מִשְׁכְּבוֹתֵם"; וְעַל נִשְׁמַתָּן הוּא אוֹמֵר: "וְהִיְתָה נַפְשׁ אֲדוֹנֵי צְרוּרָה בְּצִרוּר חַיִּים אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ" (שמואל"א כה, כט). וְעַל גּוֹפֵן שֶׁל רַשָּׁעִים הוּא

נפש יהודה תנה לו. קרא יתירה אשר נתנה דורש הוי זהיר שתשיב אליו כמו שנתנה לך נקיה בלא עון: **ינתנו כלי לאוצר**. להצניע אף זה נשמתו אתן תחת כסא הכבוד: **לכביסה**. לבשלה וללבנה אף זה לגיהנם לבית האסורים לחושך ולא אור:

אוֹמֵר: "אֵין שָׁלוֹם אָמַר ה' לְרַשָּׁעִים"; וְעַל נִשְׁמַתָּן הוּא אוֹמֵר: "וְאֵת נַפְשׁ אֵיבִיךָ יְקַלְעֵנָה בְּתוֹךְ (*) כַּף הַקְּלַע" (שם).

נפש יהודה כף הקלע. רוחב הרצועה למטה וקצר מלמעלה ונותן אבן על הרחב העשויה כמין כף וקולע למרחוק:

עַל כֵּן, הָרוּצָה (*) לְפִטְר מִן הָעוֹלָם הִזָּה בְּשָׁלוֹם וְלִפְנֵס בְּעוֹלָם הַבָּא בְּשָׁלוֹם, יְקִים מִצּוֹת אֲדוֹן הַשָּׁלוֹם וְיִרְגִּיל עַצְמוֹ בְּאַמַּת וְשָׁלוֹם וְיִפְטָר לְנִפְטָרִים בְּשָׁלוֹם וְיִנוּחַ עַל מִשְׁכְּבוֹ בְּשָׁלוֹם.

החלק הרביעי לנחם אבליים

ויש בו ארבעה פרקים.

פרק ראשון [רטז]

ההולך לנחם את האבליים העגומים בייגון ואנחה ומדבר על לבם דברי נחומין, גומל עליהם חסד ומתנדב במדותיו של הקדוש ברוך הוא, כדגרסין בפרקי רבי אליעזר, פרק (יח): גמילות חסדים לאבליים מנין אנו למדין? מן המקום שהוא גמל חסד לבדו למשה עבדו וקברו בידו. ואלולי שהדבר כתוב אי אפשר לאמרו, שנאמר: "ויקבר אתו בגי" (דברים לד, ו). רבן גמליאל בנו של רבי יהודה הנשיא אומר לא למשה לבדו גמל הקדוש ברוך הוא חסד, אלא אף לאהרן, כשעלו אל הר הקר מרננין כל שבטי ישראל ואומרים: משה ואלעזר הניחו את אהרן בהר הקר וירדו להם (*). ולא גוע אהרן. ולגמלו חסד מה עשה הקדוש ברוך הוא? נטל ארונו של אהרן והעבירו מעל מחנה ישראל וראו את ארונו פורח וטס באויר - והאמינו כי גוע אהרן וגמלוהו לו חסד, שנאמר: "ויראו כלהעדה כי גוע אהרן" (במדבר כ, כט).

נפש יהודה ולא גוע אהרן. הוא עצר המלאך המות בעת המגפה שנאמר ויעמוד בין המתים ובין החיים ותעצר המגפה ואיך ימות ביד המלאך המוות:

למשה גמלו חסד האנשים בלבד, שנאמר: "ויבכו בני ישראל את משה וגו' (דברים לד, ח). ולא אהרן גמלו חסד האנשים והנשים והטף. למה? שהיה אהרן אוהב שלום ורודף שלום ועובר בכל מחנה ישראל בכל יום ומשים שלום בין איש לאשתו ובין איש לרעהו, לפיכך גמלו לו חסד כל בני ישראל, שנאמר: "ויבכו את אהרן שלשים יום וגו' (במדבר כ, כט).

רבי יוסי אומר: שבעת ימי האבל מנין אנו למדין? מיעקב אבינו, שפך עשה לו יוסף בנו, שנאמר: "וינעש לאביו אבל שבעת ימים" (בראשית נ, ט). גמילות חסדים לאבליים מנין אנו למדין? מאיזבל שהיה ביתה סמוך

לשוק וְכַל מֵת שֶׁהָיָה עוֹבֵר דָּרָךְ שֶׁם הִיָּתָה יוֹצְאָה מִבֵּיתָה וּמִכָּה בְּכַפֵּי יָדֶיהָ וּמִקוֹנֶנֶת בְּפִיהָ וּמִהֲלַכְתָּ עֶשֶׂר צְעָדוֹת. וְכַל חֲתָן שֶׁהָיָה עוֹבֵר בְּשׁוּק הִיָּתָה יוֹצְאָה מִתּוֹךְ בֵּיתָה וּמִצְלָצֶלֶת בְּכַפֵּי יָדֶיהָ וּמִקְלָסֶת בְּפִיהָ וּמִהֲלַכְתָּ עֶשֶׂר צְעָדוֹת. וּמִתְנַבֵּא עָלֶיהָ אֱלֹהֵינוּ, זְכוֹר לְטוֹב: "בְּחֶלֶק יִזְרְעֵאל יֵאָכְלוּ הַכְּלָבִים אֶת־בֶּשֶׂר אֵיזָבֵל" (מלכים ב' ט, לו). וְהָאֵיבָרִים שֶׁהָיוּ גוֹמְלִין לֹא שֶׁלְטוּ הַכְּלָבִים בָּהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּלְכוּ לְקַבְּרָהּ וְלֹא־מָצְאוּ בָּהּ כִּי אִם־הִגְלַגְלַת וְהִרְגְּלִים וְכַפּוֹת הַיָּדַיִם" (שם שם, לה).

גְּמִילוֹת חֲסָדִים מִנֵּין אָנוּ לְמִדִּין? מֵאַנְשֵׁי יָבֵשׁ גִּלְעָד, כִּיֹּון שֶׁנֶּהְרָגוּ שְׂאוּל וּבָנָיו אָמְרוּ אֲנִשֵׁי יָבֵשׁ גִּלְעָד: אוֹתוֹ הָאִישׁ שֶׁהֲצִילָנוּ מִחֶרֶפֶת בְּנֵי עֲמוּן חִיבִין אָנוּ לְגַמֵּל חֶסֶד עִמּוֹ. עֲמָדוֹ כָּל הַגְּבוּרִים שֶׁבָּהֶם וְהִלְכוּ כָּל הַלְיָלָה לְחוֹמַת בֵּית שָׁאֵן וְלִקְחוּ אֶת גּוֹיֵת שְׂאוּל וְאֶת גּוֹיֵת בְּנָיו מִחוֹמַת בֵּית שָׁאֵן, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּקְוִמוּ כָּל אִישׁ חֵיל" וְגו' (שמואל א' לא, יב). לְאַבְלִים מִנְחָמִין בְּלַחֵם וַיֵּין מִנֵּין? שֶׁנֶּאֱמַר: "תִּתְנוּ־שֶׁכָּר לְאוֹבֵד וַיֵּין לְמַרְיָנֶפֶשׁ" (משלי לא, ו). אֲנִשֵׁי יָבֵשׁ גִּלְעָד הָיוּ גוֹמְלִין חֶסֶד עִם שְׂאוּל וּבָנָיו, אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: אֵף אֲנִי אֶתֵּן לָהֶם שְׁכָרָן לְעֵתִיד לְבוֹא, שֶׁעֲתִיד הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְקַבֵּץ אֶת יִשְׂרָאֵל מֵאַרְבַּע פְּנוֹת הָעוֹלָם, רֵאשׁוֹן הוּא מְקַבֵּץ שְׁבֵט מְנַשֶּׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לִי גִלְעָד וְלִי מְנַשֶּׁה" (תהלים ס, ט). וְאַחַר כֵּן "אֲפָרַיִם מְעוֹז רֵאשִׁי" (שם) וְאַחַר כֵּן "יְהוּדָה מְחַקְקִי" (שם). "לִי גִלְעָד", זֶה אַחְאָב מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל שָׁמַת בְּרַמּוֹת גִּלְעָד; "וְלִי מְנַשֶּׁה", כְּמִשְׁמְעוֹ; "אֲפָרַיִם מְעוֹז רֵאשִׁי", זֶה יִרְבֵּעַם; "יְהוּדָה מְחַקְקִי", זֶה אַחִיתָפֵל; "מוֹאָב סִיר רַחֲצִי" (שם שם, ט), זֶה גְחֹזִי; "עַל־אֲדוֹם אֲשַׁלֵּיךְ נַעֲלִי" (שם) זֶה דוֹאֵג הָאֲדוֹמִי; "עַל־יִפְלֵשׁ פְּלִשְׁתֵּי הַתְּרוּעָעִי" (שם), אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: (*) עָלֵי לְפִלֵּשׁ לָהֶם זְכוֹת וְלַעֲשׂוֹתָם רַעִים אֱלוֹ לֵאלוֹ.

נפש יהודה עלי לפלש להם זכות. כך נדרש המקרא פלשת לשון פלש ולחפש להם זכות שיזכו לעוה"ב אחר שסבלו עונם ולהיות כלם אז כאחים ורעים:

וְכַתּוּב בְּסוֹף הַפָּרֶק: מִכָּאֵן הִתְקִינוּ חֲכָמִים שֶׁיְהוּ עוֹשִׂין כּוֹן לְכָל זְקֵנֵי יִשְׂרָאֵל וְגִדּוּלֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: " (*) וַיִּתְּנוּם לְחֶק עַל־יִשְׂרָאֵל" (דברי הימים ב' לה, כה). רָאָה שְׁלֵמָה שֶׁמִּדַּת גְּמִילוֹת חֲסָדִים גְּדוּלָה לְפָנֵי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא וְכִשְׁפָּנָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בָּנָה שְׁנֵי שְׁעָרִים אֶחָד לְחֲתָנִים וְאֶחָד לְאַבְלִים וְלְמַנְדִּים. הָיוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל הוֹלְכִין וַיּוֹשְׁבִין בֵּין שְׁנֵי הַשְּׁעָרִים הַלָּלוּ. וְהִנְכָּס לְשַׁעַר חֲתָנִים יוֹדְעִין שֶׁהוּא חֲתָן וְהָיוּ אוֹמְרִים לוֹ: הַמָּקוֹם יִשְׁמַחַךְ בְּבָנִים וּבְבָנוֹת. וְהִנְכָּס בְּשַׁעַר אַבְלִים (*) וְהָיָה שֶׁפָּמוּ מְכַסֶּה הָיוּ יוֹדְעִין שֶׁהוּא אָבֵל וְהָיוּ אוֹמְרִים לוֹ: הַמָּקוֹם יִנְחַמְךָ, וְאִם הָיָה שֶׁפָּמוּ מְגַלָּה הָיוּ יוֹדְעִין שֶׁהוּא מַנְדֶּה, הָיוּ אוֹמְרִים לוֹ: הַשּׁוֹכֵן בְּבֵית הַזֶּה יִתֵּן בְּלִבְךָ לְשִׁמְעַ דְּבָרֵי חֲבֵרֶיךָ וַיִּקְרְבוּךָ. כְּדֵי שֶׁיְהוּ כָּל יִשְׂרָאֵל יוֹצְאִין יָדֵי חוּבָתָן בְּגְמִילוֹת חֲסָדִים. וְעָלִיהֶם הָיוּ אוֹמְרִין: בְּרוּךְ אַתָּה ה' נוֹתֵן שְׁכָר טוֹב לְגוֹמְלֵי חֲסָדִים.

נפש יהודה ויתנם לחק. מצות גמילות חסד כיון שראו שכך גדול הוא לפני הקב"ה וחיביב לפניו קבלו עליהם לחק להתאמץ בכל כחם במצות ג"ח ואמת לעולם: היה שפמו מכוסה. האבלים והמנוודים היו מתכסים בבגד שחור על ראשם רק האבלים היו מכוסין בה עד פיהם והמנוודים רק על ראשם:

וּמִשְׁחָרֵב בַּיִת הַמִּקְדָּשׁ הִתְקִינוּ חֲכָמִים שְׁיִהְיוּ אַבְלִים וְחֲתָנִים יוֹצְאִים
לְבֵתִי כְּנִסְיוֹת וּלְבֵתִי מִדְּרָשׁוֹת וְאֲנָשֵׁי הַמִּקּוֹם רוֹאִין אֶת הַחֶתֶן וּמִשְׁמַחִין
אוֹתוֹ וְרוֹאִין אֶת הָאֵבֶל וַיּוֹשְׁבִין עִמּוֹ עַל הָאָרֶץ, כְּדִי שְׂיִצְאוּ כָל יִשְׂרָאֵל יַדֵּי
חוֹבְתָם בְּגַמְלֵי חֲסָדִים וְעָלִיָּהֶם הָיוּ אוֹמְרִין: בְּרוּךְ אַתָּה ה' נוֹתֵן שֶׁכָּר
טוֹב לְגוֹמְלֵי חֲסָדִים.

פרק שני [ריז]

הָבֵא בְּבֵית הָאֵבֶל לְנַחַם הָאֲבֵלִים יֹאמֵר לָהֶם דְּבָרִים שֶׁל טַעַם, כְּדִי
שְׂיִצְדִּיקוּ דִּין יוֹצֵרָם וַיִּקְבְּלוּ תַנְחוּמִין וְלֹא יִבְכוּ וַיִּאֲנְחוּ עָלָיו יוֹתֵר מִדְּאִי,
כְּדִגְרָסִינָן בְּמַסְכַּת קָמָא, פֶּרֶק שׁוֹר שְׁנַגַּח אַרְבַּעַה וְחַמְשָׁה שְׁוָרִים (לח, א): רַב
שְׁמוּאֵל בַּר יְהוּדָה שְׂכִיבָא לִיה בְּרֵתָא. אָמְרוּ לִיה רַבְּנָן לְעוֹלָא: קוּם נִיזִיל
וּנְנַחְמִיה. אָמַר: מַאי אֵית לִיה לְגַבֵּי נַחְמָתָא דְּבַבְלָאִי, (*) דְּגִדּוּפָא הוּא, (*)
דְּאָמְרִי: מַאי אָפְשָׁר לְמַעְבַּד? הָא אָפְשָׁר לְהוּ לְמַעְבַּד עֲבָדִי. אֲזַל אִיהוּ
לְחוּדְיָה לְגַבֵּיהּ. אָמַר לִיה: "וַיֹּאמֶר ה' אֵלַי אֲלֵתְצַר אֶת־מוֹאֲב" וְגו' (דְּבָרִים
ב, ט). וְכִי עָלָה עַל דְּעַתּוֹ שֶׁל מֹשֶׁה לַעֲשׂוֹת מַלְחָמָה שְׁלֵא בְרִשׁוֹת? אֵלָּא נָשָׂא
קַל וְחָמַר בְּעַצְמוֹ: הַשְׁתָּא וּמָה מִדְּיָנִים שְׁלֵא בָּאוּ אֵלָּא לְעֹזֵר אֶת מוֹאֲב,
אָמְרָה תּוֹרָה: "צָרוּר אֶת־הַמְּדִינִים" (בְּמִדְבָר כה, יז), (*) מוֹאֲבִים עֲצָמָם לֹא
כָּל שְׁפָן. אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: לֹא כְּשֶׁעֲלֵתָה עַל דְּעַתְךָ עוֹלָה עַל דְּעַתִּי,
(*) שְׁתֵּי פְרִידוֹת טוֹבוֹת יֵשׁ לִי לְהוֹצִיא מֵהוּן, רוֹת הַמוֹאֲבִיָּה וְנַעֲמָה
הַעֲמוֹנִית. וְהֵלֵא דְבָרִים קַל וְחָמַר: וּמָה בְּשִׁבִיל שְׁתֵּי פְרִדוֹת טוֹבוֹת חֵס
הַמִּקּוֹם עַל שְׁתֵּי אוֹמוֹת שֶׁל רְשָׁעָה וְלֹא הַחֲרִיבּוֹ, בְּתוֹ שֶׁל רַבִּי שְׁפָשְׁרָה
הִיְתָה, אִם רָאוּי לְצִאת מִמֶּנָּה דְּבַר טוֹב, עַל אַחַת כְּפָה וְכַמָּה דִּהְיוֹת חִיָּה.

נפש יהודה דגדופא הוא. מדברים כלפי מעלה: דאמרי וכו'. הא אם אפשר להו לעשות
נגד הקב"ה לא היו מניחין למות אף שרצון הקב"ה הוא שימות: מואבים עצמן. שהתחילו
בקלקול ושכרו את בלעם: שתי פרידות טובות. גוזלות טובות והיינו רות ונעמה העמונית:

וַיֹּאמְרוּ לְאֵבֶל שְׁלֵא יִבְכֶּה עַל מֵתוֹ יוֹתֵר מִדְּאִי, כְּדִגְרָסִינָן בְּפֶרֶק אֵלוּ מְגַלְחִין
(מועד קטן כז, ב): אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: כָּל הַמִּתְקַשֶּׁה עַל מֵתוֹ יוֹתֵר מִדְּאִי
- עַל מֵת אַחֵר הוּא בּוֹכָה. כִּי הָא דָּרַב הוֹנָא הוֹנָא הָךְ אֵיתְתָּא בְּשַׁבְּבוּתִיהּ,
דְּהוּוּ לָהּ שְׁבַע בְּנֵי, שְׂכִיב חַד מְנַיְיָהּ, הָנוֹת בְּכִיָּא עָלֶיהָ טוֹבָא. אָמַר לָהּ רַב
הוֹנָא: לֹא תַעֲבִיד הָכִי. וְלֹא אֲשַׁגְּחָה בֵּיהּ. שְׁלַח לָהּ: אִי צִיִּיתִית מוֹטָב, וְאִם
לֹא (*) תִּכְנֹשׁ הֵהִיא אֵיתְתָּא זְוֹדְתָּא (פירוש: תכריכין, שהן צדה למת) לְאִידְךָ.
וּמִיִּיתוּ. כְּדַמִּיתוּ כּוּלְהוֹן, אָמַר: תִּכְנֹשׁ זְוֹדְתָּא לְנַפְשָׁהּ. וּמִתָּהּ. "אֲלֵתְבָכוּ
לְמֵת וְאֲלֵתְנָדוּ לוֹ" (נְרַמְיָה כב, ט), "אֲלֵתְבָכוּ לְמֵת" יוֹתֵר מִדְּאִי, "וְאֲלֵתְנָדוּ
לוֹ" יוֹתֵר מִכְּשִׁעוֹר. שְׁלֵשָׁה לְבָכִי, שְׁבַע לְהַסְפֵּד, (*) שְׁלֵשִׁים לְתַסְפֵּרַת.
מִכָּאן וְאֵילָף, אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: אִין אַתְּם מְרַחֲמִים עָלָיו (*) יוֹתֵר
מִמֶּנִּי. "יִבְכוּ בָּכוּ לְהַלְךְ" (שם), אָמַר רַב: (*) לְהוֹלֵךְ בְּלֹא בְּנִים. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן
לֵוִי לֹא הוּא אֲזִיל לְבִי אֲבָלָא אֵלָּא לְמָאן דְּאֲזִיל בְּלֹא בְּנִים, דְּכַתִּיב: "יִבְכוּ
בָּכוּ לְהַלְךְ" (*) כִּי לֹא יָשׁוּב". רַב הוֹנָא אָמַר: זֶה שְׁעָבַר עֲבָרָה (*) וְשָׁנָה בָּהּ.

נפש יהודה **תכנוש**. תכין תכריכין ונקרא זוודין שהוא לשון צדה לדרך ותכריכין הם כל הצדה שיקח המת עמו: **שלשים לתספורת**. אבל על אביו ואמו אסור כל השנה לספר את ראשו או זקנו: **יותר ממני**. ממה שצויתי לכם דכתיב בנח כי לימים עוד שבעה אלו שבעה ימי אבלות של מתושלח וכמו שמספידין בעולם הזה על צדיק שמת כך מספידין למעלה: **להולך בלא בנים**. ואין מי שיספיד עליו צריכין אחרים לבכות ולהספיד עליו: **כי לא ישוב**. כלומר אין מזרעו שילוהו וישוב ולא נולד מזרעו אדם: **ושנה בה**. וכיון ששנה הרבה פעמים ומשוקע בה אין מחשב אותה שוב לעבירה ואינו שב ממנה:

וְאוֹתוֹ שֶׁהֵנִיחַ בֶּן כְּמוֹתוֹ אֵין מֵיתָתוֹ אֶלָּא שְׂכִיבָה, כִּינֶן שֶׁהֵנִיחַ זְכָרוֹ (*) וְכִפְרַת מְשֻׁכְּבוֹ בְּעוֹלָם הַזֶּה, כְּדִגְרָסִינֶן בְּמִסְכַּת בִּתְרָא, פֶּרֶק יֵשׁ נוֹחֲלִין (קטו, א): דְּרַשׁ רַבִּי פִּנְחָס בַּר חֲמָא: מַאי דְכָתִיב: "וְהִדְד שְׁמַע בְּמִצְרַיִם כִּי־שָׁכַב דָּוִד עִם אֲבוֹתָיו וְכִי־מָת יוֹאָב שָׂר־הַצָּבָא" (מלכים א יא, כא), מִפְּנֵי מָה בְּדוֹד נֶאֱמָרָה בּוֹ שְׂכִיבָה וּבִיּוֹאָב נֶאֱמָרָה בּוֹ מֵיתָה? דָּוִד שֶׁהֵנִיחַ בֶּן נֶאֱמָרָה בּוֹ שְׂכִיבָה, יוֹאָב שֶׁלֹּא הֵנִיחַ בֶּן נֶאֱמָרָה בּוֹ מֵיתָה. וְיוֹאָב לֹא הֵנִיחַ בֶּן, וְהִכְתִּיב: "מִפְּנֵי יוֹאָב עֲבָדָה בֶּן יַחֲזִיאֵל" (עזרא ח ט). אֶלָּא, דָּוִד שֶׁהֵנִיחַ בֶּן כְּמוֹתוֹ נֶאֱמָרָה בּוֹ שְׂכִיבָה, יוֹאָב שֶׁלֹּא הֵנִיחַ בֶּן כְּמוֹתוֹ נֶאֱמָרָה בּוֹ מֵיתָה.

נפש יהודה **וכפרת משכבו**. שהבן מכפר על עונות אביו ע"י קדיש וברכו שיאמר בעדו וגם כשזוכרו אומר הריני כפרת משכבו כלומר מה שראוי לבא עליו יבא עלי:

וְהִנְחָמָה הִיא גְּמִילוֹת חֲסָדִים (*) לְנַפְטָר כְּמוֹ שֶׁהוּא לְאַבְלִיו, כְּדִגְרָסִינֶן בְּמִסְכַּת שֶׁבֶת, פֶּרֶק שׁוֹאֵל אָדָם (קנב, א): אָמַר רַב יְהוּדָה: מֵת שְׂאִין לוֹ מְנַחְמִים הוֹלְכִין עֲשָׂרָה בְּנֵי אָדָם וְיוֹשְׁבִין בְּמִקּוּמוֹ. הֵהוּא דְשָׁכִיב בְּשִׁבְבוֹתֶיהָ דְרַב יְהוּדָה. לֹא הוּוּ לִיה מְנַחְמִין. כָּל יוֹמָא (*) מְדַבֵּר רַב יְהוּדָה בֵּי עֲשָׂרָה וְיִתְבִּי בְּדוֹכְתֶיהָ. אֲתַחֲזִי לִיה בְּחַלְמָא, אָמַר לִיה: תְּנִיחַ דְעֵתָךְ שֶׁהִנְחַת אֶת דְעֵתִי.

נפש יהודה **לנפטר**. טובה ונחת רוח הוא למת כמו שהוא לחיים: **מדבר רב יהודה**. מנהיג עמו עשרה בני אדם ויתבי במקום שמת והתפללו שם כל שבעה ימי האבילות:

וְהַמְרַבָּה בְּנִחְמוֹת וְיִרְאָה בְּנִחְמַת צִיּוֹן.

פרק שלישי [ריח]

הַמְנַחְמִין יֵשְׁבוּ עִם הָאָבֵל בְּקִרְקַע, כְּדִגְרָסִינֶן בְּפֶרֶק אֵלוּ מְגַלְחִין (מועד קטן כח, ב): אָמַר רַב יְהוּדָה: מִפְּנֵי מָה אֵין מְנַחְמִין רְשָׁאִין לִישֵׁב (*) אֶלָּא עַל גְּבִי קִרְקַע, (*) דְכָתִיב: "וַיֵּשְׁבוּ אֹתוֹ לְאֶרֶץ" (איוב ב יג). וְאָמַר רַב יְהוּדָה: אֵין הַמְנַחְמִין רְשָׁאִין לְפָתַח וּלְדַבֵּר דְּבָר (*) עַד שֶׁיִּפְתַּח הָאָבֵל תַּחֲלָה, דְכָתִיב: "וַיֹּאֲרוּ־דָבָר אֵלָיו דְּבָר" (שם), וְכָתִיב: "אֲחֲרֵי־כֵן פָּתַח אִיּוֹב אֶת־פִּיהוּ" (שם ג, א) וְהִדָּר: "וַיַּעַן אֶל־יְפֹז הַתִּימָנִי וַיֹּאמֶר" (שם ד, א).

נפש יהודה **אלא על גבי קרקע**. היינו שהיה מנהגם שישבו על גבי קרקע כמו שהוא בארץ ישמעאל אבל במדינות אלו אין נוהגין כן אלא הבאין לנחם יושבין על כסאות וספסלים

והאבלים לבד יושבים על הארץ כל שבעה: **דכתיב וישבו אתו**. באיוב כתיב: **עד שיפתח האבל**. להצדיק הדין ואח"כ מנחמין אותו:

וגם מכבדין אותו לישב בראש, דאמרינן התם ובסוף פרק מציאת האשה (כתובות ט, ב): אמר רבי אבהו: מנין לאבל שיושב בראש? שנאמר: "אבחר דרכם (*), ואישב ראש" וגו' (איוב כט, כה). "ינחם" (שם), (*), לאחרים משמע? אמר רב נחמן: " (*), ינחם" כתיב. מר זוטרא אמר: מהכא, " (*), וסר מרזח סרוחים" (עמוס ו, ז), מרזח נעשה שר לסרוחים. וגרסינן נמי בכתבות, פרק מציאת האשה (ט, א): שלח רב ענן לרב הונא: הונא חברין שלם וכו' ומאן יתיב (*), בי מרזחא ברישא, כדאיתא לעיל, בפרק א מפלל ז מנר ב (סימן סא).

נפש יהודה ואשב ראש וגו'. כאשר אבלים ינחם והיינו האבל הוא יושב בראש המנחמין. ומקשינן: **לאחרים משמע**. שמנחמין יושבין בראש ולא האבל: **ינוחם כתיב**. משמע שאותו המנחם ישב בראש דאין לך לומר פתח בשום אות אא"כ אלי"ף או ה' סמוכין לו או ע"פ הנקודה שתחתיה והיא באה במקום אות כאילו כתיב ינחם וכיון שלא כתיב כאן אלי"ף על כרחך על פי מסורת הכתב אתה קורא ינחם וזהו המנחם עצמו כלומר האבל המתנחם: **וסר מרזח סרוחים**. ויבטלון משתאות גסי הרוח מרזח לשון משתאות ודרש כאן וסר לשון שר אבל שהוא מר זוח משמחה יהיה ראש לסרוחים לגדולי שאין להם אבלות ודעתן רחבה עליהם לא כמו האבל והיינו המנחמין: **בי מרזחא**. היינו אבל וסרוחים לשון חשיבות וגדולה על שם שדרכס במשתאות:

והבא לנחם האבלים, אם ישיג לדבר בכל מה שצריך בענין, יאמר דברי נחמות כנגד האבלים ודברי שבח כנגד המנחמין ולכל ישראל, כדגרסינן בפרקא קמא דכתבות (ה, ב): רבי חי'א בר אבא (*), מקרי בני דריש לקיש הנה (*), ו (*), אמרי לה: מתני בריה דריש לקיש הנה. שכיב ינוקא. יומא קמא לא אזיל, למחר דבריה ליהודה בר נחמני מתרגמניה ואזל לגביה ואמר ליה: (*), קום אימא מילתא לקביל ינוקא. פתח ואמר: " (*), וירא ה' וינאץ מכעס בניו ובנתיו" (דברים לב, יט), דור שהאבות מנאצין בו הקדוש ברוך הוא כועס על בנייהם ועל בנותיהם ומתים כשהם קטנים. ואיכא דאמרי: בחור הנה והכי קאמר: "עלפן על-בחווריו לאישמח ה' ואת יתמיו ואת אלמנתיו לא ירחם וגו' ועוד ידו נטויה" (ישעיה ט, טז). מאי "ועוד ידו נטויה"? אמר רב חנן: הפל יודעים למה נכנסה פלה לחפה, אלא, דכל המנבל את פיו ומוציא דבר נבלה מפיו אפילו נחתם לו גזר דין (*), של שבעים שנה לטובה נהפך עליו לרעה. (*), אתו לנחומיה, צעורי קא מצערי ליה? (*), הכי קאמר ליה: את חשיבת לאיתפוישי אדרא.

נפש יהודה מיקרי. דרדקי, שהיה למד מקרא עם בניו דר"ל: **ואמרי לה מתני**. משניות היה למד עמהם: **ואמר ליה**. למתורגמן: **קום אימא מילתא לקביל ינוקא**. לנגד המאורע דברים נחומים על מיתת הילד: **וירא ה'.** מה שעשו אבותיו וינאץ מכעס שהכעיסוהו וגרמו לו לפקוד על בניהם ובנותיהם ואית דאמרי לא ילד היה זה שמת אלא בחור היה והך קרא אמר על בחוריו וגו': **של שבעים שנה**. ועוד דרש כמו ועד עולמו של אדם נטויה נהפכת מטוב לרע: **אתו לנחומי צעורי קא מצערי ליה**. בתמיה מזכיר לפניו שבשביל עונו מת בנו: **הכי קאמר ליה חשיב את לאתפוישי אדרא**. חשוב אתה למעלה לתפוס את בניך בעון הדור דקיי"ל בזמן שצדיקים בדור צדיקים נתפסין על הדור שנאמר וממקדשי תחלו:

אמר ליה: קום אימא מילתא כנגד שבחו של מקום. פתח ואמר: (* האל הגדול ברב גדלו, אדיר וחזק ברב נוראות ומחיה מתים במאמרו, עושה גדולות עד אין חקר ונפלאות עד אין מספר. ברוך אתה ה' מחיה המתים.

נפש יהודה האל הגדול ברוב גדלו. בברוך פתח בה ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם האל וגוי אחינו המנוגעים וכו' ברכה הסמוכה לחברתה היא והן סדורות על הסדר:

אמר ליה: קום אימא מילתא כנגד אבליים. פתח ואמר אחינו המנגעים והמדכאים (* באבל הזה, תנו לבבכם לחקר את זאת; זאת היא עומדת לעד, נתיב הוא מששת ימי בראשית. רבים שתו ורבים ישתו, (* כמשפתה הראשונים כד משפתה אחרונים. אחינו, בעל נחמות ינחם אתכם. ברוך מנחם אבליים. אמר אביי: "רבים שתו" לימא, "ורבים ישתו" לא לימא: "משפתה הראשנים" לימא, "משפתה אחרונים" לא לימא, דאמר רבי שמעון בן לקיש. וכן תאנא משמיה דרבי יוסי: לעולם אל יפתח אדם פיו לשטן. אמר רב יוסף: מאי קראה? "לולי ה' צבאות הותיר לנו שריד כמעט כסדום היינו" וגוי' (ישעיה א, ט), מאי אהדר להו? "שמעו דבר ה' קציני סדום" וגוי' (שם שם, ט).

נפש יהודה באבל הזה תנו לבבכם לחקור את זאת. שזאת עומדת לעד שהכל מתים ולא תבכו למת יותר מדאי: משתה הראשונים לימא. משתה ראשונים היא שכבר מתו:

אמר ליה: קום אימא מילתא כנגד מנחמי אבליים. פתח ואמר: אחינו גומלי חסדים בני גומלי חסדים, המחזיקים (* בבירתו של אברהם אבינו, שנאמר: "כי ידעתיו למען" וגוי' (בראשית יח, ט), אחינו, בעל הגמול ישלם לכם גמולכם. ברוך משלם הגמול.

נפש יהודה בבריתו של אברהם אבינו. שגמל חסדים דכתיב ויטע אש"ל אכילה שתייה ליה:

אמר ליה: קום אימא מילתא כנגד כל ישראל. פתח ואמר: רבון העולמים, פדה והצל, מלט והושע עמך ישראל מן הדבר ומן התרב ומן הרעב ומן השבי ומן השדפון ומן הירקון ומכל מיני משחית ומכל מיני פרעניות המתרגשות לבוא לעולם, טרם נקרא אתה תענה. ברוך עוצר המגפה.

פרק רביעי [ריט]

דברי הנחמות שהיו אומרים חכמי התלמוד כתבום בגמרא כדי שילמדו מהם דברי תנחומין, כדגרסינן בסוף פרק אלו מגלחין (מועד קטן כח, ב): תנו רבנן: כשמתו בניו של רבי ישמעאל נכנסו ארבעה חכמים לנחמו. ואלו הן: רבי טרפון ורבי יוסי הגלילי ורבי אלעזר בן עזריהו ורבי עקיבא. אמר להם רבי טרפון: (* דעו שחכם גדול הוא ובקי בהגדה ואל יפנס אחד מכם לתוך דברי חברו. אמר רבי עקיבא: ואני אחרון. פתח רבי ישמעאל

וְאָמַר: רַבּוּ עֲוֹנוֹתַי, תִּכְפּוּהוּ אֲבָלְיוֹ (*). וְהִטְרִיחַ רַבּוֹתַי פְּעַם רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה. נִעְנָה רַבִּי טְרַפּוֹן וְאָמַר: "וְאַחֲיֶכֶם כָּל־בֵּית יִשְׂרָאֵל" וְגו' (ויקרא ג, ו). וְהָלַא דְּבָרִים קַל וְחֹמֶר: וּמָה נִדְּב וְאַבִּיהוּא שְׁלֵא עָשׂוּ אֶלָּא מִצְוָה אַחַת, דְּכָתִיב: "וַיִּקְרְבוּ בְּנֵי אֶהְרֹן אֶת־הַדָּם אֵלָיו" (שם ט, ט), (*). כָּךְ, בְּנֵיו שֶׁל רַבִּי יִשְׁמַעְיָאל עַל אַחַת כְּמָה וְכְמָה. נִעְנָה רַבִּי יוֹסִי הַגְּלִילִי וְאָמַר: "וּסְפְדוּ־לוֹ כָּל־יִשְׂרָאֵל וְקָבְרוּ אֹתוֹ כִּי־זֶה לְבַדּוֹ יָבֵא לִירְבָּעַם אֶל־קִבְרָה יַעֲן נִמְצְאוּ־בּוֹ דְּבַר טוֹב" (מלכים א יד, ג). וְהָלַא דְּבָרִים קַל וְחֹמֶר: וּמָה אֲבִיָּה בֶן יִרְבָּעַם שְׁלֵא עָשָׂה אֶלָּא מִצְוָה אַחַת, דְּכָתִיב בֵּיה: "יַעֲן נִמְצְאוּ־בּוֹ דְּבַר טוֹב", כָּךְ, בְּנֵיו שֶׁל רַבִּי יִשְׁמַעְיָאל עַל אַחַת כְּמָה וְכְמָה. מֵאִי "דְּבַר טוֹב"? פְּלִיגִי בְּה רַבִּי זִיְרָא וְרַבִּי חִינָנָא בְּר פַּפָּא, חַד אָמַר, שְׁבִטֵל מִשְׁמֵרְתּוֹ וְעָלָה לְרַגְלִי; וְחַד אָמַר, שְׁבִטֵל (*). פְּרֻדְסָאוֹת שְׁהוֹשִׁיב אָבִיו יִרְבָּעַם עַל הַדְּרָכִים כְּדִי שְׁלֵא יַעֲלוּ יִשְׂרָאֵל לְרַגְלִי. נִעְנָה רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה וְאָמַר: "בְּשָׁלוֹם תָּמוּת וּבְמִשְׁרָפוֹת אֲבוֹתַיִךְ הַמְּלָכִים הָרִאשׁוֹנִים" וְגו' (נרמיה לד, ה). וְהָלַא דְּבָרִים קַל וְחֹמֶר: וּמָה צְדָקָהּ מְלֻךְ יְהוּדָה שְׁלֵא עָשָׂה אֶלָּא מִצְוָה אַחַת, שְׁהֶעֱלָה אֶת יִרְמְיָהוּ מִבּוֹר הַטֵּיט, כָּךְ, בְּנֵיו שֶׁל רַבִּי יִשְׁמַעְיָאל עַל אַחַת כְּמָה וְכְמָה. נִעְנָה רַבִּי עֲקִיבָא וְאָמַר: "בֵּיּוֹם הַהוּא יִגְדַּל הַמְּסַפֵּד בִּירוּשָׁלַם כְּמִסְפַּד הַדְּרָמוֹן [בֶּן טַבְּרִימוֹן] בְּבִקְעַת מְגִדּוֹן" (זכריה יב, יא). וְאָמַר רַב יוֹסֵף: אֶלְמָלָא תִּרְגוּמָא דְּהָאִי קָרָא לָא יִדְעֵנָא מֵאִי קָאָמַר, בְּעִידְנָא הֵהִיא יִסְגִי מִסְפְּדָא בִּירוּשָׁלַם כְּמִסְפַּד אַחָאב בֶּן עֲמֶרִי, דְּקָטִיל יְתִיָּה הַדְּרָמוֹן בֶּן טַבְּרִימוֹן בְּבִקְעַת דְּוִירָא וְכְמִסְפַּד יֵאֻשִׁיָּהוּ בֶן אֶמּוֹן, דְּקָטִיל יְתִיָּה פְּרַעָה חֲגִירָא בְּבִקְעַת מְגִדּוֹן. וְהָלַא דְּבָרִים קַל וְחֹמֶר: וּמָה אַחָאב מְלֻךְ יִשְׂרָאֵל שְׁלֵא עָשָׂה אֶלָּא דְּבַר אֶחָד טוֹב, דְּכָתִיב: " (*). וְהַמְּלֻךְ הִיָּה" וְגו' (מלכים א כב, לה), כָּךְ, בְּנֵיו שֶׁל רַבִּי יִשְׁמַעְיָאל עַל אַחַת כְּמָה וְכְמָה.

נפש יהודה דעו שחכם גדול הוא. ר' ישמעאל ע"כ אל יכנס וכו' כדי שלא יבלבל באגדתו ואמר ר' עקיבא אני אומר אגדתי באחרון: **והטריח רבותיו**. הבאין לנחמו כי זה היה לי בן שני שמת לי: כך. כתב הקב"ה ויבכו כל בית ישראל וגו' בניו של רבי שהרבה מצות ותורה היו מקיימים עאכו"כ שחביבין הם לפני הקב"ה וצריכין לבכות עליהם: **פרדסאות**. שומרים שהעמיד ירבעם על הדרכים שלא יעלו ישראל לרגל לירושלים ובא אביה בנו ובטלם וחד אמר שלא ביטל רק משמרתו שהוא היה אחד מן השומרים וכשהגיע משמרתו נתן רשות לעלות: **והמלך היה**. עומד במרכבתו כדי שלא ידעו ישראל שהוא מוכה וינסו ותחלת נפילה היא ניסה לכך היו מספידין עליו וכו':

וְהָאֲבֵל יוּדָה לְמִסְפִּידִים וְלִמְנַחֲמִים עַל הַכְּבוֹד שְׁעָשׂוּ לוֹ וַיִּפְטְרֵם לְשָׁלוֹם, כְּדָאֲמַרִּינָן הֶתֶם (מועד קטן כא, ב): מִעֲשָׂה וּמֵתוֹ בְּנֵיו שֶׁל רַבִּי עֲקִיבָא וּבְאוֹ כָּל יִשְׂרָאֵל וְהִסְפִּידוּם הַסְפִּיד גְּדוֹל. בְּשַׁעַת פְּטִירְתָם עָמַד רַבִּי עֲקִיבָא עַל סִפְסַל גְּדוֹל וְאָמַר: אִם בְּשִׁבִיל שְׁנֵי בְּנֵי עֲשִׂיתֶם לִי זֶה הַכְּבוֹד וְאִם בְּשִׁבִיל עֲקִיבָא בְּאַתָּם, הֲרִי (*). כְּמָה עֲקִיבָא אֵיכָא בְּשׁוּקָא, אֶלָּא כָּךְ אָמַרְתֶּם: "תּוֹרַת אֱלֹהֵינוּ בְּלָבוֹ (*). לֹא תִמְעַד אֲשׁוּרֵינוּ" (תהלים לו, לא), כָּל שְׁכֵן שֶׁשְׁכַרְכֶם הוּא רַב. וְעַתָּה לְכוּ לְבַתִּיכֶם לְשָׁלוֹם.

נפש יהודה כמה עקיבא איכא. ומה בניי לבינס ולמה יתיקרו בעיניכם יותר מהם: לא תמעד אשוריו. לא יחלקו רגליו ליפול האדם העומד על דבר לח וחלק או דבר משופע רגליו נוטין ליפול וכן ראוי לו לנחם על נפילתו ולהסיר מלבו כי תורת אלהיו בקרבו:

על כן יגמול חסד לחיים ולמתים וינחם האבלים. ובעל הגמול ישלם לו.

החלק החמישי בגמילות חסדים עם כל אדם

ויש בו שני פרקים

פרק ראשון [רכ]

אחד מהעמודים שעומדת עליהם הארץ ויושביה הוא גמילות חסדים עם כל אדם, כמו ששנינו בפרק קמא דאבות: שמעון הצדיק היה משגיח בנסת הגדולה, הוא היה אומר: על שלשה דברים (*) העולם עומד: (*) על התורה (*) ועל העבודה (*) ועל גמילות חסדים.

נפש יהודה העולם עומד. לא נברא העולם אלא בשביל ג' דברים הללו אלמלא הם לא נתקיים העולם בטובה אלא ח"ו רעה אחר רעה באה לעולם והיא חרבות והריסות עולם: על התורה. דכתיב אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי ומאי היא חקות שמים וארץ השמים יתנו טלם והארץ יבולה ואם אין תורה אין קמח: ועל העבודה. עבודת הקרבנות שכך שנינו במס' תענית אלמלא מעמדות לא נתקיימו שמים וארץ היינו אותן משמרות שהיו עומדין אצל הקרבנות ומתפללין על צרכיהם של ישראל ושיקבלו קרבנותיהם לרצון ומצינו שבשביל הקרבנות שהקריב נח נשבע הקב"ה שלא יביא מבול לעולם הרי שהעולם עומד על הקרבנות: ועל גמילות חסדים. דכתיב עולם חסד יבנה וגמילות חסד הוא לחיים לשמח חתן וכלה ולנחם אבלים ולבקר חולים וגמילות חסד ואמת הוא מה שעושין עם המתים ואין למעלה מזה שאינו מצפה לגמול עד שכהן גדול ההולך למול את בנו ולהקריב פסחו יבטל הכל ועוסק במת מצוה והוא מדה שמשלים כל צדקות הצדיק להיות שלם במדותיו להתהלך עם השכינה ולידבק בו דביקות עולם:

ומצינו, שהתורה תחלתה וסופה גמילות חסדים, כדאמרין בסוף פרקא קמא דסוטה (י"ד, א): דרש רבי שמלאי: תורה תחלתה גמילות חסדים וסופה גמילות חסדים. תחלתה גמילות חסדים, דכתיב: "ויעש ה' אלהים לאדם ולאשתו קתנות עור" (בראשית ג, כא); וסופה גמילות חסדים, דכתיב: "ויקבר אתו בגי" (דברים לד, ו).

ומי שיש בו גמילות חסדים הוא מזרעו של אברהם אבינו ואוהב מדותיו, שהיה בו מדת חסד, כדגרסינן במסכת פלה, פרק פיצד מרקדיון: דרש רבא: כל מי שיש בו שלש מדות הללו בידוע שהוא מזרעו של אברהם אבינו: רחמן ובישן וגומל חסדים. בשלמא גומל חסדים, דכתיב: "תתן

אָמַת לַיעֲקֹב" וְגו' (מִיכָה ז, כ); בִּישׁוֹן נִמְי, כְּדֹדְרֵשׁ רַבָּא, דְּדֹרֵשׁ רַבָּא: "הִנֵּה נָא יִדְעָתִי כִּי אִשָּׁה יִפְתָּ מִרְאָה אֶתִּי" (בְּרַאשִׁית יב, יא), וְלֹא עַד עַכְשָׁו; אֶלָּא רַחֲמֹן, הֵא אֲבָרְהָם (*) לֹא רַחִים עַל בְּרִיָּה? הִינּוּ רְבוּתִיָּה דְאַבְרָהָם, לְהוֹדִיעָךְ חֲבָתוֹ בְּהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא.

נפש יהודה לא רחים על בריה. יצחק ולקחו לשחטו ולהקריבו:

וּגְמִילוֹת חֲסָדִים הִיא אֶחָד מֵהַדְּבָרִים שֶׁשְׂכָרָם בְּעוֹלָם הַזֶּה וּבְעוֹלָם הַבָּא, כְּדֹגְרָסִינָן בְּמַסְכַּת פֶּאֶה, פֶּרְקָא קַמָּא: אֵלּוּ דְבָרִים שֶׁאָדָם אוֹכֵל פְּרוּתֵיהֶם בְּעוֹלָם הַזֶּה וְהִקְרָן קִימַת לוֹ לְעוֹלָם הַבָּא. וְאֵלּוּ הֵן: כְּבוֹד אָב וְאָם וּגְמִילוֹת חֲסָדִים וְהַבָּאת שְׁלוֹם בֵּין אָדָם לְחֵבְרוֹ; (*) וְתִלְמוּד תּוֹרָה כְּנֶגֶד כָּלָם.

נפש יהודה ותלמוד תורה כנגד כלם. כי אע"פ שאדם צדיק בכל צדקותיו אי אפשר לו להשיג ידיעת אהבת הקב"ה ולדעת איך יקיים המצות ובאיזה דרך שיעשה שהוא רצון הקב"ה אם לא לומד תורה אין לדעת דרך המצות ואיך יתנהג בהם על כן שכרה כנגד כולם שהיא מביאה לאדם לקבל שכר מצותיו כהוגן:

וְהַרְצָה לְכַנֵּס בְּמַעֲלַת הַחֲסִידוֹת וְלְדַבֵּק בְּמִדּוֹת שֶׁנִּקְרְאוּ גְמִילוֹת חֲסָדִים יַעֲשֶׂה לְכָל אָדָם לְפָנִים מְשׁוֹרֵת הַדִּין, כְּדִי שְׁלֹא יִגַע בְּשׁוּם עוֹל וְחָמָס. וַיִּשְׁמֹר עֲצֻמוֹ שְׁלֹא יָבוֹא וַיִּגְלַגֵּל שׁוּם נֶזֶק בְּגוּף חֵבְרוֹ, אוֹ שׁוּם הֶפְסֵד בְּמַמוֹנוֹ עַל יְדוֹ (*) אֶפִּילוֹ בְּגֵרָמָא. וַיְהִי בְּקִי בְּכָל דְבָרֵי מוֹסֵר וּבְהִנְהָגַת הַמִּדּוֹת עִם כָּל אָדָם. וַיְבָרֵךְ אֶת הַשֵּׁם יְתִבְרָךְ עַל כָּל הַחֲסָדִים שֶׁעוֹשֶׂה עִמוֹ וְעַם אֲנָשֵׁי בֵיתוֹ בְּכָל יוֹם. וְעַל זֶה אָמְרוּ בְּמַסְכַּת קַמָּא, פֶּרְקַת הַמְּנִיחַ אֶת הַכֶּד (ל, א): אָמַר רַב יְהוּדָה: הָאִי מָאן דְּבַעֵי לְמַהוּי חֲסִידָא - לְקַיִם מִלֵּי דְנִזְיָקִין; וְאָמְרֵי לָהּ: מִלֵּי דְאַבּוּת; וְאָמְרֵי לָהּ, דְּבָרְכוּת. כְּלוּמַר, בְּדְבָרֵי נִזְיָקִין, יִשְׁמַר עֲצֻמוֹ מִכָּל דְּבָרֵי נִזְיָקִין שְׁלֹא יָבוֹאוּ עַל יְדוֹ; וּבְדְבָרֵים הַכְּתוּבִים בְּמַסְכַּת אָבוּת, יִקְנֶה וְיִלְמַד כָּל מוֹסֵר וְכָל מִדּוֹת טוֹבוֹת; וּבְדְבָרֵי בְּרָכוּת, יִשְׁבַח וַיּוֹדֶה לְאֵל יְתִבְרָךְ הַמְּזַמֵּן לוֹ כָּל צָרְפוֹ וְעוֹשֶׂה עִמוֹ חֲסֵד, וְהוּא יִלְמַד לַעֲשׂוֹת חֲסֵד עִם בְּרִיּוֹתָיו, (*) כִּיּוֹן שֶׁהַכֹּל שָׁלוֹ.

נפש יהודה אפילו בגרמא. שהוא גרם בדבר שע"י יגרום הדבר לבא היזק לחבירו והיינו ישמור עצמו מכל דברי נזיקין שלא יגרום להזיק לחבירו בשום דבר: כיון שהכל שלו. כל מה שיש לו הוא ביד הקב"ה והוא הנותן לו וכל מה שברא ברא לכבודו על כן מי שגמל חסד עם בריותיו כאילו גמל עם בוראם:

פרק שני [רכא]

הַהֲפָרֵשׁ שֵׁישׁ בֵּין חֲסֵד לְצַדִּיקָה, הַרְמַבְיִים ז"ל פָּרְשׁוּ בְּחִבּוּרוֹ הַנִּקְרָא "מוֹרָה הַנְּבוּכִים", בְּפֶרֶק נג מִן הַחֶלֶק הַשְּׁלִישִׁי, וְאָמַר, שְׁ"חֲסֵד" (*) עֲנִינוּ - הַהֲפִלְגָה בְּאִי זֶה דְבָר שֶׁמְפָלִיגִין בּוֹ. וְשִׁמְשׁוּ בּוֹ בְּהַפְלְגַת גְּמִילוֹת הַטוֹב יוֹתֵר. רְצוֹנוֹ לומר, כִּי לְשׁוֹן "חֲסֵד" מוֹרָה (*) עַל דְּבָר שֶׁהוּא יוֹתֵר מִן הָרְאוּי, לְטוֹבָה (*) אוֹ לְהַפְךָ, אֲבָל בְּרַב אֵינּוּ כְּתוּב אֶלָּא עַל טוֹבָה יְתִירָה. וְעוֹד אָמַר: וַיְדוּעַ שֶׁגְּמִילוֹת הַטוֹב כּוֹלֵל שְׁנֵי עֲנִינִים: הָאֶחָד מֵהֶם, לְגַמֵּל הַטוֹב (*) לְמִי

שָׁאִין לוֹ חֶק עָלֶיךָ כָּלֵל; וְהִשְׁנִי, לְהִיטִיב (*) לָמִי שֶׁהוּא רָאוּי לְטוֹבָה יוֹתֵר מִמָּה שֶׁהוּא רָאוּי. וְרַב שְׁמוּשׁ סִפְרֵי הַנְּבוּאָה בְּמִלַּת "חֶסֶד" הוּא בְּהִטְבָּה לָמִי שָׁאִין חֶק עָלֶיךָ כָּלֵל. וְעַל זֶה, כָּל טוֹבָה שֶׁתִּגִּיעַ מֵאֵתוֹ יִתְבָּרַךְ תִּקְרָא "חֶסֶד", אָמַר: "חֶסֶדִי ה' אֶזְכִּיר" (ישעיה סג, ז). וּבַעֲבוּר זֶה, הַמְצִיאוֹת כָּלֵל, (*) רְצוֹנִי לֹאֲמַר, הַמְצִאֵת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ אוֹתוֹ, הוּא חֶסֶד, אָמַר: "עוֹלָם חֶסֶד יִבְנֶה" (תהלים פט, ג), עֲנִינוּ, (*) בְּנִין עוֹלָם חֶסֶד הוּא. וְאָמַר יִתְבָּרַךְ (*) בְּסִפּוֹר מִדּוֹתָיו: "וְרַב־חֶסֶד" (שמות לד, ו).

נפש יהודה ענינו ההפלגה. ענין ועסק החסד הוא נחלק לכמה מעלות ועילות: על דבר שהוא יותר מן הראוי. לאדם לעשות שצוה עליו והוא עושה יותר ממה שמצוה עליו בדברים הטובים והמצוות והיינו לפני משורת הדין: או להיפך. נקרא לפני משורת הדין שהדין אינו להעניש לאדם כך והוא עושה כדי לגדור גדר שהשעה צריכה לכך וגם כמו חסד דאחותו ל' ערוה: למי שאין לו חק עליו. שאינו מחויב לעשות לו כזה בדין כלל וכלל: למי שהוא ראוי לטובה. שמצוה עליו שייטב עמו אבל לא כמו שהוא מטיב עמו ביותר: רצוני לומר המצאת הש"י אותו. כל דבר שבא לאדם הוא מהקב"ה שעושה עם אדם חסד חנם שאין לאדם אצלו כלום: בנין עולם. בריאת העולם עם כל בריותיו ומה שהוא מספיק להם הכל בחסד אל הוא: בספור מדותיו. בייג מדות שהוא רב חסד שנא' ורב חסד:

ומלת "צדקה" היא נגזרת מ"צדק" והוא הישר, והישר הוא שהגיע (*) לכל בעל חק לחקו ולתת לכל הנמצא מן הנמצאים כפי הראוי לו. ועל זה הדרך, מה שאדם נותן מממונו לעני הדחוק בפרנסתו, שהוא מחיב עליו, נקרא "צדקה". אבל מה שאדם נותן מממונו יותר מהראוי לו, וגם למי שאינו עני כל־כך, אלא שאינו יכול עתה להתפרנס משלו; וגם מה שאדם מסייע מגופו לחברו; וגם לעשיר ולחולה ולחתן ולמת, או לכל מי שאינו מחיב בעשיתו נקרא "חסד", לפי שהיא צדקה הנעשית במדת חסד בלי שום חיוב.

נפש יהודה לכל בעל חק. לכל הנברא שצריך לדבר שהוא חיותו וחוקו בין המזון לאדם ולבעלי חיים שאמר המשורר הטריפני לחם חוקי או לצמחים או לדומם הצריך לגדולתם ולקיומם:

ועל צדקה כזאת, שהיא גמילות חסדים, אמר: " (*) זרעו לכם לצדקה קצרו לפי חסד" (הושע י, יב). כדאמרין בפרקא קמא דקמא (י, א): אמר רבי יוחנן משום רבי בנאה: מאי דכתיב: "אשריכם זרעי על־כָּל־מִים משלחי רגליהשור" וגו' (ישעיה לב, ב), כדאיתא לעיל, בפרק יג מחלק צדקה (סימן רא). וגרסינן נמי בפרקא קמא דעבודה זרה (ה, ב): מאי דכתיב: "אשריכם" וגו', כדאיתא לעיל, נמי התם.

נפש יהודה זרעו לכם לצדקה וגו'. קרא לזריעה צדקה. ואת החסד קרא קציר וטובה קצירה מזריעה:

וגמילות חסד היא גדולה מן מצות הצדקה, כדגרסינן במסכת ספח, פרק לולב וערבה (מט, ב): אמר רבי אלעזר: גדולה גמילות חסדים יותר מהצדקה, שנאמר: "זרעו לכם לצדקה" וגו', (*) אדם זורע, ספק אוכל ספק אינו אוכל, קוצר - ודאי אוכל. ואמר רבי אלעזר: אין הצדקה משתלמת (*) אלא לפי (*) גמילות חסדים שבה, שנאמר: "קצרו לפי

חֶסֶד". תָּנוּ רַבָּנָן: בְּשִׁלְשָׁה דְבָרִים גְּדוּלָה גְּמִילוּת חֶסְדִּים יוֹתֵר מִן הַצְּדָקָה, שֶׁהַצְּדָקָה בְּמִמוּנוֹ, גְּמִילוּת חֶסְדִּים בֵּין בְּגוֹפוֹ בֵּין בְּמִמוּנוֹ; וְהַצְּדָקָה לְעֵנִיִּים, גְּמִילוּת חֶסְדִּים בֵּין לְעֵנִיִּים בֵּין לְעֹשֵׂי רַיִם; צְדָקָה לְחַיִּים, גְּמִילוּת חֶסְדִּים בֵּין לְחַיִּים בֵּין לְמֵתִים.

נפש יהודה אדם זורע וכו'. שמא אינו אוכל שמא לא יצמח או ילקה בשדפון וברד: אלא לפי גמילות חסדים שבה. הנתינה היא צדקה והטורח הוא חסד לנותנה להגון ולהולכה לביתו ובצינעא וטורח ליתן לו מזונות ובגד ללבוש וליתן לו בעת שמצוי לעני לקנות צרכו וכן בכל דבר שישכיל שהוא יותר בו טובת העני והיודע מחשבות ישלם לו כפי מעשיו וזה הוא השכר שקוצר אז בחסד הזה בזריעת צדקתו: גמילות חסדים בין בגופו בין בממונו. כגון מספיד למת נושא קוברו משמח חתן וכלה מלוה חבירו בדרך משתדל לפניו בדבריו הצריך לו והוא בין לעניים בין לעשירים. בממונו מלוה לעשיר בעת הצריך לו או משאיל לו כליו ובהמה:

וְאֶמְרִינָן נִמְי הֵתָם: אָמַר רַבִּי חֲנִינָא בַר פַּפָּא: כָּל אָדָם שֵׁישׁ עָלָיו חֶסֶד בְּיָדוֹעַ שֶׁהוּא יֵרָא שְׁמַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְחַסֵּד ה' מַעֲוָלָם וְעַד־עוֹלָם עַל־יְרֵאָיו" (תהלים קג).

וּבְעֵבוֹר שֶׁהַמְלַמֵּד לְאַחֵרִים לֵשִׁם שְׁמַיִם עוֹשֶׂה עִמָּהֶם חֶסֶד, אֶמְרִינָן עָלָה: אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: מֵאֵי דְכִתְיִב, "פִּיָּה פִּתְחָה בְּחֻכְמָה וְתוֹרַת־חֶסֶד עַל לְשׁוֹנָה" (משלי לא, כו)? וְכִי יֵשׁ תוֹרָה שֶׁל חֶסֶד וְתוֹרָה שֶׁאֵינָה שֶׁל חֶסֶד? לְלַמֵּד, זֶה הֵיא תוֹרָה שֶׁאֵינָה שֶׁל חֶסֶד; לְלַמֵּד וּלְלַמְּדָה, זֶה הֵיא תוֹרָה שֶׁל חֶסֶד.

וְכָל דְּבַר שֶׁנִּקְרָאת גְּמִילוּת חֶסְדִּים אִם אֶפְשָׁר לַעֲשׂוֹתוֹ בְּצִנְעָה הוּא מְבָחָר, כְּדֹאִיתָא הֵתָם: אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: מֵאֵי דְכִתְיִב, "הִגִּיד לְךָ אָדָם מֵהַטּוֹב וּמָה הִ" וּגו' (מִכָּה נ, ח)? "לַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט" (שם), זֶה הַדִּין; "וְאֶהְבֵּת חֶסֶד" (שם), זֶה גְּמִילוּת חֶסְדִּים; "וְהִצַּנֵּעַ לְכֶת" (שם), זֶה הוֹצֵאת הַמֵּת וְהַכְּנַסֵּת כָּלָה. וְהֵלֵא דְבָרִים קָל וְחֹמֶר: וּמָה (*) דְבָרִים שֶׁדָּרְכָן לַעֲשׂוֹת בְּפִרְהֶסְיָא אֶמְרָה תוֹרָה: "הִצַּנֵּעַ לְכֶת", דְבָרִים שֶׁדָּרְכָן לַהֲעֲשׂוֹת בְּצִנְעָה עַל אַחַת פְּמָה וְכַמָּה.

נפש יהודה והצנע לכת. זו הוצאת המת והכנסת כלה, דכתיב בהו לכת טוב ללכת אל בית אבל מלכת אל בית משתה ושם צריך הצנע לסעוד במדה נאה ולשמוח במדה נאה ולא להנהיג קלות ראש בעצמו וי"א אם צריך לגבות להוצאת המת ולהכנסת כלה יעשו בסתר שלא יביישהו ולא לימא קמי מאן דלא ידע דעבדיה: דברים שדרכן להעשות בצניעא. כגון צדקה הניתנת לעני בסתר שאין צריך להודיע לשום אדם מה שאין כן במת ובכלה לפי שאחרים מתעסקין בהם ויודעין השאר משל מי והיינו דאמר ר' אלעזר דכל מילי בעו צניעותא והוא הדין לד"ת כלל הדבר כל צדקות האדם יעשה לשם שמים ויעלים צדקתו מהבריות בכל מה דאפשר לו וזה והצנע לכת עם אלהיך ואז שכרו כפול ומכופל ועוד יש לומר דברים שדרכן לעשות בפרהסיא כגון המתעסק בקבורת המת ובטהרתו שצריכין לגלות גופו ולטהרו ולראות בכל מקום שיהא נקי מכל לכלוך ואין בושת במת אע"פ כן יעסקו עמו בצניעות שלא לגלות ממנו דבר שאין ראוי לגלות מבשרו בחייו ומאד מאד יזהרו המטהרים המת מדבר זה וכל מה שאפשר לכסותו יכסה בו ולא יחשוב הלא מת הוא ואין מרגיש בדבר ויעסוק בו להפשיטו בחזקה כמו שעוסקין בבהמה בודאי אינו מרגיש המת בגופו מה שאדם עושה לו אחר מותו אף אם אחתכנו או ישרפנו אע"פ שמרגיש בצער העונש מה שנגזר עליו מן השמים מכל מקום הוא לועג לרש חרף עושהו ונשמתו משוטטת שם ורואה ושומע כל מה שעושים ומדברים עליו ואם הוא צדיק כמה נשמות הקדושים עמו ע"כ יעסקו עמו כאילו הוא חי והשכינה שורה שם ולזה נאמר והצנע לכת עם אלהיך כמ"ש הכל יודעין כלה למה נכנסת לחופה והמנבל פיו אפילו נחתם לו גזר דין של עי' שנים לטובה נהפכה עליו לרעה על כן יזהרו מאד בטהרת המת כי כשם שהם מטהרין המת לגופו ומלבישין אותו כך מטהרין

ומלבישין למעלה נשמתו ומלבושיו למעלה הם מצותיו לכל אבר וגיד מצוה ללבש בו ונקרא
אותו מלבוש חלוקא דרבנן וכשם שהוא מטהר ומלביש המתים יטהרו וילבישו נשמתו
למעלה לעת מצוא בזכות מצוה זו:

הכלל התשיעי: לדון דין אמת

ונחלק לשלשה חלקים: החלק הראשון, בגדולת המשפט; החלק השני,
באיכות המשפט; החלק השלישי, בשכר המשפט

החלק הראשון בגדולת המשפט

ויש בו שלשה פרקים

פרק ראשון [רכב]

גדול הוא דבר המשפט, שבחר בו הקדוש ברוך הוא יותר מכל הקרבנות
שבעולם, כדגרסינן באלה הדברים רבה: "שפטים ושטרות" (דברים טז, יח),
הדא הוא דכתיב: "עשה צדקה ומשפט נבחר לה" (* מנזבח" (משלי כא, ג),
מפני שהקרבנות לא היו נוהגות אלא בפני הבית, אבל הצדקה והדין
נוהגין בין בפני הבית בין שלא בפני הבית. דבר אחר: הקרבנות אינם
מכפרין אלא לשוגג והצדקה והדין מכפרין בין לשוגג בין למזיד. דבר
אחר: הקרבנות אינן נוהגות אלא בעולם הזה והצדקה והדין נוהגין בין
בעולם הזה בין בעולם הבא. כיצד? שכל טוב לצדיקים וענש לרשעים, הרי
דין; צדקה, שמרחם על בריותיו ואינו מענישן כפי רשען.

נפש יהודה מזבח. אין כתיב כזבח אלא מזבח יותר מזבח:

אמר רבי שמואל בר נחמן: בשעה שאמר הקדוש ברוך הוא לדוד: "רק
אתה לא תבנה הבית כי אם בנך הוצא מחלציד" (מלכים א ח, יט), כל מי

שְׁהִיָּה מְבַקֵּשׁ לְקַלֵּל אֶת דָּוִד מִה הִיָּה עוֹשֶׂה? אֹמֵר לוֹ: טוֹב, שְׂיִבְנֶה הַבַּיִת, תִּדְעֵה לָךְ מִה הִיָּה דָּוִד אֹמֵר: "שְׂמַחְתִּי בְּאִמְרֵי לִי" וְגו' (תהלים קכב, א), אֵין כְּתוּב "שְׂמַחְתִּי בֵּית ה' נִלְדָּה", אֶלָּא "שְׂמַחְתִּי בְּאִמְרֵי לִי" (*). וּמְקִישִׁין לִי דְבָרִים לֹמֵר, שְׂאִין אֶתְּה בּוֹנֵה הַבַּיִת. אֹמֵר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: חִיִּיד (כ) שְׁעָה אַחַת מִחִיִּיד אֵין אֲנִי מַחְסֵר, שְׂנֶאֱמַר: "כִּי יִמְלָאוּ יָמַיךָ וְשָׁכַבְתָּ עִם אֲבֹתַיִךְ" (שמואל ב ז, יב): כִּי הַצְּדָקָה וְהַדִּין שְׂאֶתְה עוֹשֶׂה חֲבִיבִין עָלַי יוֹתֵר מִבֵּית הַמִּקְדָּשׁ, שְׂנֶאֱמַר: "וַיְהִי דָּוִד עֹשֶׂה מְשֻׁפֵּט וְצְדָקָה" (שם ח, טו). (*). מֵהוּ "מְשֻׁפֵּט וְצְדָקָה"? רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי נַחֲמִיָּה, רַבִּי יְהוּדָה אֹמֵר: הִיָּה דָן אֶת הַדִּין, מְזַכֶּה אֶת הַזְּכָאִי וּמַחֲיֵב אֶת הַחַיִּב; לֹא הִיָּה לוֹ לַחֲיֵב לִתּוֹ, הִיָּה דָּוִד מוֹצִיא מְשֻׁלוֹ וְנוֹתֵן. הֵוִי אֹמֵר "מְשֻׁפֵּט וְצְדָקָה". אֹמֵר לִיָּה רַבִּי נַחֲמִיָּה: אִם כֵּן, נִמְצָא מְבִיא אֶת יִשְׂרָאֵל (*) לִיְדֵי רַמְאֻת. מֵהוּ "מְשֻׁפֵּט וְצְדָקָה"? שְׁהִיָּה מְצָדִיק נִפְשׁוֹ שֶׁל גִּזְלוֹ, שְׁהִיָּה מוֹצִיא מִיְדוֹ הַגִּזְלָה. אֹמֵר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל: בְּנִי, הוֹאִיל וְכָךְ הַדִּינִין חֲבִיבִין - הֵוִי זְהִירִין בְּהוֹן. הַדָּא הוּא דְכְּתִיב: "שְׁפֹטִים וְשֹׁטְרִים".

נפש יהודה ומקישין לי דברים קשים. כגון מתי ימות ויבנה הבית ודוד היה אומר שמחתי באומרים לי בית ה' נלך אף אם הקב"ה יחסר משנותי לבנות אותו מהר: מהו משפט וצדקה. אם צדקה אין משפט: לידי רמאות. אף מי שלא חייב כלום עשה כן ומי יספיק לרמאים:

דְּבַר אַחַר: "שְׁפֹטִים וְשֹׁטְרִים", הַדָּא הוּא דְכְּתִיב: "אִם־שְׁנוֹתַי בְּרַק (*) חֲרָבִי" (דברים לב, מא). מֵהוּ הַמְּקַרָּא הַזֶּה? רַבִּי יְהוּדָה אֹמֵר: אֹמֵר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: אִם מְשִׁינֵן אֲנִי אֶת חֲרָבִי בְּבָרַק אֲנִי מַחְרִיב אֶת עוֹלָמִי, וּמֵה אֶעֱשֶׂה? "וְתֹאחֲזוּ בְּמְשֻׁפֵּט יְדֵי" (שם). אֹמֵר רַבִּי יְצַחְקָה: שְׁנֵי דְבָרִים בִּימִינוֹ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, צְדָקָה וְתוֹרָה. צְדָקָה, דְכְּתִיב: "צְדָקָה מְלֹאָה יִמְיִנְךָ" (תהלים מ, יא); תוֹרָה דְכְּתִיב: "מִימִינוֹ אֵשׁ דָּת לָמוֹ" (דברים לג, ג). וְשְׁנֵי דְבָרִים בְּיָדוֹ וְאֵלוֹ הוּן, הַנֶּפֶשׁ וְהַדִּין. הַנֶּפֶשׁ, דְכְּתִיב: "אֲשֶׁר בְּיָדוֹ נִפְשׁ כְּלָחִי וְרוּחַ כְּלָבִשָׁר אִישׁ" (איוב יב, ט); הַדִּין, דְכְּתִיב: "וְתֹאחֲזוּ בְּמְשֻׁפֵּט יְדֵי". שְׂמָרוּ אֶת הַדִּין וְאֲנִי אֲשָׁמַר אֶת נִפְשׁוֹתֵיכֶם. הֵוִי "שְׁפֹטִים וְשֹׁטְרִים".

נפש יהודה ביזו. ביד שמאל כד"א ידכה ודרשו חז"ל יד כהה שהיא השמאל:

דְּבַר אַחַר: "שְׁפֹטִים וְשֹׁטְרִים", אֹמֵר רַבִּי אֶלְעָזָר: בְּמָקוֹם שְׂיֵשׁ דִּין אֵין דִּין וּבְמָקוֹם שְׂאִין דִּין יֵשׁ דִּין, רְצוֹנוֹ לֹמֵר אִם נַעֲשֶׂה הַדִּין לְמַטָּה אֵינוֹ נַעֲשֶׂה הַדִּין לְמַעְלָה וְאִם אֵינוֹ נַעֲשֶׂה לְמַטָּה נַעֲשֶׂה לְמַעְלָה.

וְגַרְסִינָן בְּמַדְרַשׁ הַשְּׂפָם: הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא הִזְהִיר אֶת יִשְׂרָאֵל לְמִנּוֹת שׁוֹפְטִים, שְׂדָנִים דִּין אֶמֶת לְאֶמֶתוֹ וְעוֹמְדִין בְּדַרְכֵי צְבוּר וְגוֹדְרִין לְהוֹן אֶת הַפְּרָצוֹת וַיִּתְקֶנּוּ אֶת הַמְּקַלְקָל, שְׂכַשְׂדִּינֵן דִּין אֶמֶת לְאֶמֶתוֹ מִתְקִים הָעוֹלָם וַיְהִי שְׁלוֹם בְּעוֹלָם, שְׂכַדָּה שְׁנוֹ חַז"ל בְּמִשְׁנָה: עַל שְׁלֹשָׁה דְבָרִים הָעוֹלָם קִים: עַל הַדִּין וְעַל הָאֶמֶת וְעַל הַשְּׁלוֹם. וְשְׁלֹשָׁתָן נֶאֱמַר בְּפָסוּק אַחַד, שְׂנֶאֱמַר: "אֶמֶת וּמְשֻׁפֵּט שְׁלוֹם שְׂפִטוֹ בְּשַׁעֲרֵיכֶם" (זכריה ח, טז). שְׂפִינֵן שְׂנַעֲשֶׂה הַדִּין נַעֲשֶׂה הָאֶמֶת וְכִינֵן שְׂנַעֲשֶׂה הָאֶמֶת נַעֲשֶׂה הַשְּׁלוֹם. לְפִיכָךְ צָרִיכִין הַדִּינִין לִידַע אֶת מִי הוּן דְּנִין וְהִיאָדָּה הוּן דְּנִין. וְאִם "לֹא יִדְעוּ וְלֹא יִבִּינוּ

בְּחֶשֶׁכָּה יִתְהַלְכוּ יְמוּטוֹ כֹּל מוֹסְדֵי אֶרֶץ" (תהלים פב, ה) כְּלוֹמַר, גּוֹרְמִין לְעוֹלָם שְׂיִתְמוּטֵט. וְכֵן: "וַיִּרְעֹשׂוּ מוֹסְדֵי אֶרֶץ" (שעיה כד, יח); וְאוֹמֵר: רָעָה הַתִּרְעָעָה הָאֶרֶץ פּוֹר הַתְּפוֹרָרָה אֶרֶץ מוֹט הַתְּמוּטֵטָה אֶרֶץ" (שם שם, ט); וְאוֹמֵר: נוֹעַ תְּנוּעֵ אֶרֶץ" (שם שם, כ). כֹּל כֵּן לָמָּה? לָפִי שְׂאִין עוֹשִׂין אֶת הַמְּשֻׁפֵּט, שְׂנֵאָמֵר: "וַיִּרְא ה' וַיִּרַע בְּעֵינָיו כִּי־אִין מְשֻׁפֵּט" (שם נט, טו). אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְדִינִים: "אֲנִי אֶמְרָתִי אֱלֹהִים אֲתִם", רוּצָה לוֹמַר, דִּינִין, כְּמוֹ: "עַד הָאֱלֹהִים" (שמות כב, ח), וְאֲתִם לֹא עֲשִׂיתֶם כֵּן - " (*) אֲכֹן כְּאֲדָם תְּמוּתוֹן". נִתְּנִי לָכֶם מָה שֶׁלֹּא נִתְּנִי לְאוֹמְהָ אַחֲרַת, שְׂנֵאָמֵר: "מִגִּיד דְּבָרוֹ לַיַּעֲקֹב חֲקִיו וּמְשֻׁפֵּטוֹ וְגו' לֹא עָשָׂה כֵן לְכָל־גּוֹי" וְגו' (תהלים קמז, יט ב).

נפש יהודה אכן. כאדם הראשון, שעבר על מצותי וגרם לו מיתה:

וְאֶמְרִינָן נְמִי הֵתִם: רָאָה כְּמָה אָהוּב הַמְּשֻׁפֵּט וְחָבִיב לְפָנָיו, לָפִי שְׂהַמְּשֻׁפֵּטִים - מְדָה טוֹבָה וַיִּתִּירָה לְפָנָי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא - מְסָרָן לְמִשְׁחָה קִדְּם לְתִרְיָ"ג מְצוּוֹת. וְהִיכֹן מְסָרָן לוֹ? בְּמָרָה, קִדְּם לְדְבָרוֹת, שְׂנֵאָמֵר: "שֵׁם שֵׁם לוֹ חֶק וּמְשֻׁפֵּט" וְגו' (שמות טו, כה). וְאָמַר לְמִשְׁחָה: סִדְרָם לְפָנָי בְּנִי (*) כְּשִׁלְחֹן עֲרוּךְ, שְׂכֹן כְּתִיב: "וְאֱלֹהֵי הַמְּשֻׁפֵּטִים" וְגו' (שם כא, א), כְּאֲדָם שֶׁהוּא נוֹתֵן בְּפִי הַתִּינּוֹק, שְׂנֵאָמֵר: "שְׂלִימָה בְּפִיהֶם" (דברים לא, יט). וְלָמָּה אָהָבֵן כֹּל כֵּן? לָפִי שֶׁהַשְּׁלוֹם תְּלוּי בְּהוֹן, כְּשֵׁיִשׁ בֵּין אָדָם לְחֵבְרוֹ (*) תְּחִירוֹת וּמְצָה, כְּשִׁעוֹשִׂים בְּיַנְיָהֶם דִּין - הַשְּׁלוֹם נִעְשָׂה בְּיַנְיָהֶם.

נפש יהודה כשלחן ערוך. שאמר הקב"ה למשה לא תעלה על דעתך לומר אשנה להם עד שתהא סדורה בפייהם אבל לא אלמד להם טעמי הדבר ופירושו כן נאמר אשר תשים כשלחן שהוא ערוך ומוכן לאכול לפני האדם: תחרות ומצה. ריב וקטטה ביניהם:

בּוֹא וּרְאָה כְּמָה חֲבִיבִין הַדִּינִין לְפָנָי הַמְּקוֹם בְּרוּךְ הוּא, שְׂשִׁקְלוֹן כְּנִגְדַּ עֲשֵׂרֶת הַדְּבָרוֹת, שְׂהַדְּבָרוֹת כֹּל דְּבּוֹר וְדְבּוֹר מְצוּהָ הִיא בְּפָנָי עֲצָמָה, אֲבָל הַדִּינִין נֵאָמֵר בְּהוֹן עֲשֵׂרֶת מְצוּוֹת עֲשִׂה וְעֲשֵׂרֶת לְאוּיוֹן. וְאֵלּוּ הוֹן הַלְּאוּיוֹן: " (*) לֹא־תִכִּירוּ פָּנִים בַּמְּשֻׁפֵּט" (דברים א, יז); " (*) לֹא תִגּוּרוּ מִפְּנֵי אִישׁ" (שם); " (*) לֹא־תַעֲשׂוּ עוֹל בַּמְּשֻׁפֵּט" (ויקרא יט, טו); " (*) לֹא־תִשָּׂא פְּנֵי־דָל" (שם); " (*) לֹא־תִהְדָּר פְּנֵי גְדוֹל" (שם); "לֹא תִטָּה מְשֻׁפֵּט" (*) אֲבִינְךָ" (שמות כג, ו); " (*) לֹא־תַעֲשׂוּ עוֹל בַּמְּשֻׁפֵּט" (ויקרא יט, לה); "לֹא־תִטָּה מְשֻׁפֵּט" (*) גֵּר יְתוֹם" (דברים כד, יז); " (*) לֹא תִכִּיר פָּנִים" (שם טז, יט); " (*) לֹא־תִקַּח שֹׁחַד" (שם). הָאֵל לְמִדְתָּ, שְׂחֲבִיבִין הַדִּינִין לְפָנָיו כְּעֲשֵׂרֶת הַדְּבָרוֹת.

נפש יהודה לא תכירו פנים במשפט. זה הממונה להושיב הדיינים שלא יאמר איש פלוני נאה או גבור אושיבנו דיין איש פלוני קרובי אושיבנו דיין בעירו והוא אינו בקי בדינין נמצא מחייב את הזכאי ומזכה את החייב מעלה אני על מי שמנהו כאילו הכיר פנים בדין: לא תגורו. לא תיראו מפני איש דבר אחר לא תגורו לא תכניס דבריך מפני איש לשון אוגר בקיץ: לא תעשו עול במשפט. מלמד שהדיין המקלקל את הדין קרוי עול שנאוי ומשוקץ חרם ותועבה שהעול קרוי תועבה שנא' כי תועבת ה' כל עושי עול והתועבה קרוי שקץ וחרם שנאמר ולא תביא תועבה אל ביתך והיית חרם כמוהו וְגו': לא תשא פני דל. שלא תאמר עני הוא זה והעשיר חייב לפרנסו אזכנו בדין ונמצא מתפרנס בנקיות: ולא תהדר פני גדול. שלא תאמר עשיר הוא זה וכן גדולים היאך אביישנו ואראה בבשתו עונש יש בדבר לכן נאמר ולא תהדר פני גדול: אביונך. לי אובה שהוא מדולדל ותאב לכל טובה ואל תאמר שהוא מכלה הכל ואינו חס על הממון ומותר להפסידו או אם הוא רוצה בצדקה הרבה כלימודו הדין נותן

שתתן לו: לא תעשו עול במשפט. מדבר במדה ובמשקל ומלמד שהמודד נקרא דיין שאם שקר במדה הרי הוא כמקלקל את הדין וקריו עול שנאווי ומשוקץ חרם ותועבה וגורם לה' דברים האמורים בדיין מטמא את הארץ ומחלל את השם ומסלק את השכינה ומפיל את ישראל בחרב ומגלה אותם מארצם: גר יתום. ועל העשיר כבר הזהיר לא תטה משפט ושנה בעני לעבור עליו בשני לאוין לפי שנקל להטות משפט עני יותר משל עשיר לכן הזהיר ושנה עליו: לא תכיר פנים. אזוהרה לדיין אף בשעת הטענות שלא יהא רך לזה וקשה לזה אחד עומד ואחד יושב לפי שכשרואה שהדיין מכבד את חברו מסתתמין טענותיו: ולא תקח שוחד. אפילו לשפוט צדק:

פרק שני [רכג]

המשפט הוא אחד מהדברים שבהם קיום העולם, כדגריסין בפרקא קמא דאבות: רבן שמעון בן גמליאל אומר: על שלשה דברים העולם קיים: על הדין ועל האמת ועל השלום, שנאמר: "אמת ושלום שפטו בשעריכם" (זכריה ח, טז). רוצה לומר, שבכח הדין ובענש שיענישו ויכופו הדיינין עליו, ישמרו בני אדם האמת. ולמען האמת ינוחו בשלום, שאינן באין לחלק. ואף-על-פי שכתוב בפסוק בדרך אחרת, האמת קודם הדין, אלא שהנביא קדם האמת, באמרו, שהאמת אף-על-פי שלא יקימוהו לשמה, אלא מפחד הדין, (* שהוא טוב, כדי שישבו בשלום. והכל חוזר לדרך אחד.

נפש יהודה שהוא טוב. ר"ל גם טוב הוא אם יקיימו האמת אפילו שאינו מקיים לעשותו באמת אלא מפחד הדין:

וגריסין בספרי, פרשת שופטים: מנין שממנין בית דין לכל ישראל? שנאמר: "שופטים" וגו' (דברים טז, יח); ומנין שממנים (* שטרים? שנאמר: "ושטרים" (שם). רבי יהודה אומר: מנין שממנין אחד על גבי כלם? שנאמר: "תתן-לך" (שם). ואומר: ושטרים הלויים לפניכם חזקו ועשו ויהי ה' עם-הטוב" (דברי הימים ב יט, יא). ואמרין עלה: "צדק צדק תרדף" (דברים טז, כ), רדף אחר בית דין שדינו יפה, אחרי בית דינו של רבן יוחנן בן זכאי ואחרי בית דינו של רבי אליעזר; "למען תחיה וירשת את הארץ" (שם), מלמד, שמנוי הדיינין כדאי הוא להחיות את ישראל ולהושיבן על אדמתם ושלל להפילם בחרב.

נפש יהודה שוטרים. חובטים במקלות על פי הדיינים לכל מי שאינו שומע דאם אין שוטר אין דיין:

וגריסין נמי בפרק קמא דסנהדרין (טז, ב): תנו רבנן: מנין שמעמידין שופטים לישראל? שנאמר: "שופטים תתן". ומנין שמעמידין שוטרים לישראל? תלמוד לומר: "ושטרים תתן". ומנין שמעמידין (* שופטים לכל שבט ושבט? תלמוד לומר "לשבטיך" (דברים טז, יח). ומנין שמעמידים שופטים ושוטרים לכל עיר ועיר? תלמוד לומר: "בכל שעריך". רבי יהודה אומר: (* אחד ממנה על כלם, שנאמר: "תתן-לך" (שם). רבן שמעון בן גמליאל אומר: "לשבטיך ושפטו" (שם), (* מצוה בשבט לדון את שבטו.

נפש יהודה

שופטים לכל שבט ושבט. אם יש בעיר אחת מבי' שבטים עושין ב' סנהדראות: אחד ממונה על כלם. זו סנהדרי גדולה: מצוה בשבט לדון את שבטו. ולא ילכו בני שבט זה לשבט אחר לבית דינם:

וְגִרְסִינָן בְּאַלְהָהּ הַדְּבָרִים רַבָּה: דְּבַר אַחַר: "שֹׁפְטִים וְשֹׁטְרִים", אָמַר רַבִּי אֲחָא: בּוֹא וּרְאֵה, שֵׁשׁ מַעְלוֹת הָיוּ בְּכֶסֶאָו שֶׁל שְׁלֹמֹה, שֶׁנֶּאֱמַר: "שֵׁשׁ מַעְלוֹת לְכֶסֶאָ" (מלכים א' יט). וּבִפְרָשָׁה הַזֹּאת כְּתוּבִים שֵׁשׁ פְּעָמִים "לֹא תַעֲשֶׂה". וְאֵלוֹ הֵן: "לֹא־תִטֵּעַ לְךָ מִשְׁפָּט" (דברים טז, יט); "לֹא תִכְרֹם פְּנִים" (שם); "וְלֹא־תִקַּח שֹׁחַד" (שם); "לֹא־תִטֵּעַ לְךָ אֲשֶׁרָה" (שם שם, כא); "וְלֹא־תִקַּח לְךָ מִצְבֵּה" (שם שם, כב), "לֹא־תִזְבַּח לַה' אֱלֹהֶיךָ שׁוֹר וְשֶׂה אֲשֶׁר יִהְיֶה בּוֹ מוֹם" (שם יז, א). הָרִי שֵׁשׁ (*). וְהִיא הַכְּרוֹז עוֹמֵד לִפְנֵי כֶּסֶאָו שֶׁל שְׁלֹמֹה, כִּי־וְשֶׁהָ עוֹלָה בְּמַעְלָה הִרְאֵנוּ, הִיא הַכְּרוֹז אוֹמֵר: "לֹא־תִטֵּעַ מִשְׁפָּט"; מַעְלָה שְׁנִיָּה, הִיא הַכְּרוֹז אוֹמֵר: "לֹא תִכְרֹם פְּנִים"; שְׁלִישִׁית, אוֹמֵר: "לֹא תִקַּח שֹׁחַד"; רְבִיעִית, אוֹמֵר: " (*). לֹא־תִטֵּעַ לְךָ אֲשֶׁרָה"; חֲמִישִׁית, אוֹמֵר: "לֹא־תִקַּח לְךָ מִצְבֵּה"; שְׁשִׁית, אוֹמֵר: " (*). לֹא־תִזְבַּח לַה' אֱלֹהֶיךָ שׁוֹר וְשֶׂה".

נפש יהודה

והיה הכרוז עומד. יש אומרים כרוז ממש היו האריות קוראים כי מלאכת שמים היה וי"א כך היה כתוב ביד האריות: לא תטע לך אשרה. שכל מי שמושיב דיין שאינו הגון כאילו נטע אשרה וכאילו העמיד מצבה לעבודת כוכבים ומזלות: לא תזבח וגו'. כי כל מום רע ואין לך מום גדול מזה דיין שאינו הגון:

דְּבַר אַחַר: "שֹׁפְטִים". אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: לָמָּה הַדְּבַר דּוֹמָה: לְמַלְךָ שֶׁהָיוּ לוֹ בְּנִים וְהָיָה אוֹהֵב אֶת הַקְּטָנוֹת מִכָּלֵם. וְהָיָה לוֹ פְּרִדָּס אֶחָד וְהָיָה אוֹהֵבוֹ יוֹתֵר מִכָּל מָה שֶׁהָיָה לוֹ. אָמַר הַמֶּלֶךְ: נוֹתֵן אֲנִי הַפְּרִדָּס הַזֶּה לְבְנֵי שְׁאֲנִי אוֹהֵבוֹ יוֹתֵר מִכָּל בְּנֵי. כִּךָּ אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: מִכָּל הָאוֹמוֹת אֵינִי אוֹהֵב אֶלָּא יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי נָעַר יִשְׂרָאֵל וְאֶהְבֵּהוּ" (הושע יא, א); וּמִכָּל מָה שֶׁבְּרָאתִי אֵינִי אוֹהֵב כְּמוֹ הַדִּין, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי אֲנִי ה' אֹהֵב מִשְׁפָּט" (ישעיה סא, ט); אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: נוֹתֵן אֲנִי מָה שֶׁאֶהְבְּתִי לְעַם שֶׁאֲנִי אוֹהֵב. הָיוּ "שֹׁפְטִים וְשֹׁטְרִים". אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל: בְּנֵי, בְּזָכוֹת שֶׁאַתֶּם מְשַׁמְרִין אֶת הַדִּין אֲנִי מִתְגַּבֵּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּגְבֶּה ה' צְבָאוֹת בְּמִשְׁפָּט" וגו' (שם ה, ט). וְעַל־יְדֵי שֶׁאַתֶּם עוֹשִׂים צְדָקָה יִתְקַדֵּשׁ שְׁמִי וּמִשְׁרָה אֲנִי קְדוֹשָׁה בְּיַנְיָכֶם, דְּכַתִּיב: "וְהָאֵל הַקְּדוֹשׁ נִקְדָּשׁ בְּצְדָקָה" (שם). וְאִם שְׁמַרְתֶּם אֶת שְׁנֵיהֶם, הַצְּדָקָה וְהַדִּין, מִיָּד אֲנִי גּוֹאֵל אֶתְכֶם גְּאוּלָּה שְׁלֹמֹה, שֶׁנֶּאֱמַר: "כֹּה אָמַר ה' שְׁמְרוּ מִשְׁפָּט וְעֲשׂוּ צְדָקָה" וגו' (שם נו, א).

פרק שלישי [רכז]

כִּמָּה הוּא חָבִיב לִפְנֵי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא דְּבַר הַמִּשְׁפָּט, עַל כֵּן קָרָא שֵׁם כֶּסֶאָו "מִשְׁפָּט", שֶׁנֶּאֱמַר: "צְדָק וּמִשְׁפָּט מְכוֹן כֶּסֶאָד" (תהלים פט, טו). רַבִּי יַעֲקֹב אוֹמֵר: בִּתְרוּרָה וּבִנְבִיאִים וּבְכַתְּוִבִים מְצִינּוּ שֶׁהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מְזַהֵר עַל הַמִּשְׁפָּט וְסִמָּךְ לוֹ אֶת הַחֹסֵד מִכָּאן וְאֶת הַצְּדָקָה מִכָּאן. בִּתְרוּרָה מִנֵּי־וְ? דְּכַתִּיב: "כִּי יִדְעַתְּוּ לְמַעַן אֲשֶׁר יִצְוָה אֶת־בְּנָיו וְאֶת־בִּיתוֹ אַחֲרָיו וגו' לַעֲשׂוֹת צְדָקָה" וגו' (בראשית יח, יט); וּמָה דְּבַר עֲלִיוֹ? אֶת הַחֹסֵד, שֶׁנֶּאֱמַר: "תִּתֵּן אֲמַת

לִיעָקֵב" וגו' (מיכה ז, כ). וּבְנֵי־אִים מִנִּין? דְּכָתִיב: "כִּי אָנִי ה' עֹשֶׂה חֶסֶד מְשֻׁפֵּט וְצִדְקָה בְּאֶרֶץ" (ירמיה ט, כג). בְּכַתּוּבִים מִנִּין? דְּכָתִיב: "צִדְקָה וּמְשֻׁפֵּט מִכּוֹן כְּסֻאָךְ".

גְּדוּל הוּא הַמְשֻׁפֵּט, שֶׁהוּא אֶחָד מִשְׁלֹשׁ דְּבָרִים הַנִּקְרָאִים "עוֹ". וְאֵלוּ הֵן: הַתּוֹרָה וְהַמְשֻׁפֵּט וְהַמְּלֶךְ הַמְּשִׁיחַ. תּוֹרָה מִנִּין? דְּכָתִיב: "ה' עוֹ לַעֲמוֹ יִתֵּן" וגו' (תהלים כט, יא) וְאוֹמֵר: " (*) גְּבַר־חֶכֶם בְּעוֹז" (משלי כד, ה). הַמְשֻׁפֵּט מִנִּין? דְּכָתִיב: "וְעוֹ מֶלֶךְ מְשֻׁפֵּט אֶהֱבֶה" (תהלים צט, ד) וְאוֹמֵר: "עוֹזָה אֱלֹהִים זֶו פְּעֻלָּתָ לָנוּ" (שם סח, ט). מֶלֶךְ הַמְּשִׁיחַ מִנִּין? דְּכָתִיב: "וְעֵמֶד וְרָעָה בְּעוֹ ה'" (מיכה ה, ג) וְכָתִיב: "ה' בְּעֻזְךָ יִשְׁמַח־מֶלֶךְ" (תהלים כא, ב).

נפש יהודה **גבר חכם בעוז.** זה משה רבינו שגבר על המלאכים והוריד עוז שהיא התורה שהיא עוז לישראל:

וְגִרְסִינָן בְּאֵלֶּה שְׁמוֹת רַבָּה, פְּרָשַׁת וְאֵלֶּה הַמְשֻׁפֵּטִים: הַדָּא הוּא דְּכָתִיב: "וְעוֹ מֶלֶךְ מְשֻׁפֵּט אֶהֱבֶה", אָמַר מֹשֶׁה לְיִשְׂרָאֵל: הָרִי נָתַן לָכֶם הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶת תּוֹרָתוֹ, אִם אֵין אַתֶּם עוֹשִׂים הַדִּינִים נוֹטֵל הוּא אֶת תּוֹרָתוֹ מִכֶּם, שְׁלֹא נָתַן לָכֶם אֶת הַתּוֹרָה אֲלֵא עַל מְנַת שְׁתַּעֲשׂוּ אֶת הַדִּינִין, שְׁנֹאֲמַר: "וְעוֹ מֶלֶךְ מְשֻׁפֵּט אֶהֱבֶה"; אִם עֲשִׂיתֶם אֶת הַדִּינִין עֲתִיד הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא לְהַחֲזִיר לָכֶם בְּתֵי דִינִין שְׁלָכֶם וּבֵית הַמִּקְדָּשׁ שְׁלָכֶם, שְׁנֹאֲמַר: "וְאֲשִׁיבָה שְׁפִטָּיִךְ כְּבָרָא־שׁוֹנָה" וגו' (ישעיה א, כו), מַה כְּתִיב בְּתַרְיָה: "צִיּוֹן בְּמְשֻׁפֵּט תִּפְדָּה" (שם שם, כז).

דְּבַר אַחַר: "וְאֵלֶּה הַמְשֻׁפֵּטִים" (שמות כא, א), הַדָּא הוּא דְּכָתִיב: "כֹּה אָמַר ה' שְׁמְרוּ מְשֻׁפֵּט וְעֲשׂוּ צִדְקָה כִּי קְרוּבָה יִשְׁוֹעַתִּי לְבוֹא" וגו' (ישעיה נו, א), זֶהוּ שְׁנֹאֲמַר הַכְּתוּב: "גִּם־אֵלֶּה לַחֲכָמִים הִכָּר פָּנִים בְּמְשֻׁפֵּט בְּלִטּוֹב" (משלי כד, כג). אָמַר הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא: מִי גָרַם לָהֶם לְדִינִים שְׁיִהְיוּ יוֹדְעִין לָדוֹן, עַל יְדֵי שְׁקִיבֻלְתָּם אֶת הַתּוֹרָה, שְׁכַתּוּב בָּהּ: "אֵלֶּה הַחֲקִים וְהַמְשֻׁפֵּטִים וְהַתּוֹרָתִי" (ויקרא כו, מו), אִם יוֹדְעִים הִכָּר פָּנִים בְּמְשֻׁפֵּט בַּל טוֹב, אֲלֵא בְּזַמַּן שְׁהַדִּין יוֹשֵׁב וְדוֹן בְּאַמֶּת, כְּבִיכּוֹל, מְנִיחַ הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא שְׁמֵי הַשָּׁמַיִם וּמְשַׁרְהָ שְׁכִינְתּוֹ בְּצִדּוֹ, שְׁנֹאֲמַר: "וְכִי הִקִּים ה' לָהֶם שְׁפִטִים וְהָיָה ה' עִם־הַשׁוֹפֵט" (שופטים ב, יח). וְכִינּוֹן שְׁרוּאָה אוֹתוֹ נוֹשֵׂא פָנִים, כְּבִיכּוֹל, מְסַתְּלֵק שְׁכִינְתּוֹ וְעוֹלָה לְשָׁמַיִם, וְהַמְּלָאכִים אוֹמְרִים לוֹ: רַבּוֹן הַעוֹלָמִים, מַהוּ? וְהוּא אוֹמֵר לָהֶם: רְאִיתִי אֶת הַדִּין שֶׁהוּא נוֹשֵׂא פָנִים וְעֵמֶד־תִּי מִשָּׁם, שְׁנֹאֲמַר: " (*) מִשֹּׁד עֲנִיִּים מֵאַנְקַת אֲבִיוֹנִים" וגו' (תהלים יב, ו).

נפש יהודה **משוד עניים וגו'.** על עוות הדין עתה אקום ואסלק שכינתי מהארץ:

לְמַדְנּוּ, שֶׁהַמְשֻׁפֵּט הוּא יְסוּד וְקִיּוּם הָעוֹלָם הַזֶּה. וְכִשְׁהַמְשֻׁפֵּט בְּאֶרֶץ שְׁכִינָה שׁוֹרָה בְּבִנֵי אָדָם וְנִצּוֹלִין מֵעֲלֵשׁ בֵּית דִּין שֶׁל מַעְלָה.

החלק השני באיכות המשפט

ויש בו שלשה פרקים

פרק ראשון [רכה]

אין מעמידין דינין בישראל אלא ראויים לדון ושלמים בכל דבר, כדגרוסין בסוף פרק קמא דסנהדרין (יז, א): אמר רבי יוחנן: אין מושיבין סנהדרין אלא בעלי חכמה (*) ובעלי קומה ובעלי מראה (*) ובעלי כשפים ויודע שבעים לשון, שלא יהיו סנהדרין שומעים (*) מפי התרגמן.

נפש יהודה בעלי קומה. ומראה, שתהא אימתו מוטלת על הבריות: **ובעלי כשפים.** להמית המכשפים הבוטחים בכשפיהם להנצל מידי ב"דולגלות על המכשפין המסיתין ומדיחין בכשפיהם: **מפי התורגמן.** כשבאו עדי לועזים להעיד בפניהם לא יצטרכו להעמיד ביניהם מליצים דהוה ליה עד מפי עד:

וגרוסין במכילתא: "אנשי חיל" (שמות יח, כא), עשירים. כדי שלא יצטרכו לבריות להחניף ולהכיר פנים בשביל ממון. "יראי אלהים" (שם), שיהיו יראין מדין שמים. שאם לא ידונו דין אמת ידונו אותם מן השמים.

וכבר ראינו מה שארע לגדולי ישראל בשביל שהחניפו לינאי המלך, אף עלפי שהיה מלך, כדגרוסין במסכת סנהדרין פרק כהן גדול (יט, א): עבדא דינאי מלכא קטל נפשא. אמר להם שמעון בן שטח לחכמים: (*) תנו עיניכם בו ונדונונו. שלחו ליה: עבדך קטל נפשא, (*) שדריה להו. שלחו ליה: תא את נמי להכא, דכתוב: "והיעד בבעליו" (שמות כא, כט), אמרה תורה: יבוא בעל השור ויעמד על שורו. אתא, יתיב. אמר ליה שמעון בן שטח: ינאי המלך, עמד על רגליך (*) ויעידו בך, כי (*) לא לפנינו אתה עומד, אלא לפני מי שאמר והיה העולם, שנאמר: "ועמדו שני אנשים אשר להם הריב (*) לפני ה'" (דברים יט, יז). אמר לו: לא לכשתאמר אתה, אלא כשיאמרו חבריך. פנה לימינו - (*) כבשו פניהם בקרקע, פנה לשמאלו - כבשו פניהם בקרקע. אמר להם: בעלי מחשבות אתם, יבוא בעל מחשבות ויפרע מכם. בא גבריא אל וחבטון בקרקע. באותה שעה אמרו: מלך, לא דן ולא דנין אותו. וכו'.

נפש יהודה תנו עיניכם. לדונו בדין ולא תחניפו לו ולא תשאו פניו: **שדריה להו.** לאותו העבד שהרג נפש שלח לסנהדרין לדין: **ועידו בך.** שעבדך הרג הנפש דעבדו כחמורו והפסד ממון הוא לו לפיכך צריך לדונו בפניו: **לא.** כשאתה אומר לבדו אשמע מה שיאמר גם חברך:

פנה. שמעון לימינו לידע אם יאמרו כמותו: **כבוש פניהם.** כלומר העצימו עיניהם ופיהם ולא אמרו דבר כי היו יראים ממנו:

ואם זה בא להם על שהחניפו למלך, מה יבוא לדינין המחניפין לבעלי דינין. אבל הדינין שדינין דין אמת ואין מחניפין לשום אדם, יזהירו בעולם הזה ובעולם הבא, כדג'רסינן בפרקא קמא דבתרא (ח, ב): "והמשפילים יזהירו כזהר הרקיע" (דניאל יב, ג), זה דין שדין דין אמת לאמתו; "ומצדיקי הרבים" (שם) וכו', כדאיתא לעיל, בפרק שלישי מחלק ב מהמלמד לבן חברו תורה (סימן צ).

וג'רסינן במדרש השפם: חגיבין ישראל למנות דינין שיהא בהם יראת שמים, כדי שלא יהא בהם משוא פנים ולא מקח שחד, לפי שכששופטי ישראל ומנהיגי הדור וגדוליהם הולכין בנשרות ובתמימות ומתרחקים מן הכעור ומן החטא, כך הם כל ישראל, שהגוף הולך אחר הראש. וכן מצינו במלכי ישראל, שכשהיה המלך פושע היו כל ישראל בפורעניות, וכשהיה המלך ירא חטא היו כל ישראל מדקדקין על נפשותיהם והיו בהשקט ובבטחה והיו מתגברין על שונאיהם.

וג'רסינן באלה הדברים רבה: אמר רבי תיא בר אבא: סדר הדין כך הוא: התובע תובע והנתבע משיב והדין מכריע. אמר רבי סימון: צריך הדין לשנות את טענותם מפיו. וממי אתה למד? משלמה, דכתיב: "ויאמר המלך זאת אמרת זה- בני החי ובגד המת וזאת אמרת לא כי בגד המת ובני החי" (מלכים א ג, כג). אמר רבי יהודה בר אלעאי: שמעתי, שאם רצה הדין (*) להושיב את האנטדיקון, שמושיב. ובלבד שלא יהא האחד יושב והאחד עומד, דאמר רבי ישמעאל: היו שני בני אדם באין אצל הדין לדין, אחד עני ואחד עשיר, אומר לעשיר: או לבש כמו שהוא לבוש, או הלבישהו כמותך. כל כך למה? כדי שלא ישא פנים לעשיר ויטה משפט העני.

נפש יהודה להושיב. שאומר הדין לאנטריקין לבעלי דינין שישבו שניהם רשות בידו:

כלל הדברים למדנו, שצריך לדין שישנה לבו לשני הכתות כאחד ולא יחדר פני גדול, ויהיו בעיניו הבעלי דינין שוין לכל דבר ולא יאמר לאחד מהם קצר דברך כדי שישתמו טענותיו. ואם אפשר לו שיהו בלבם ועיניו (*) שקולים בכף מאזנים בשוי - ידון ביניהם, ואם לאו - יסלק מלדונם. ויברח ממנו בברח מן הדלקה ואומר: פסילנא לכו לדינא, כמו שהיו אומרים אבות הקדושים, כדאיתא לעיל (סימן יד).

נפש יהודה שקולים בכף מאזנים שוים. כלומר שאין לדין לאחד מבעלי דינין בעיניו יותר געגועים עליו משני אז ידן ביניהם אבל אם דעתו נוטה לאחד יותר בקצת אהבה וקורבות משני אל יהא דיין להם פן יטה הדין אע"פ ששניהם רחוקים לו ולא נהנה מהם כלום:

פרק שני [רכו]

המשפט הישיר הוא קיום לישראל בכלל ולדין ולבעלי דיניו בפרט. לפיכך, כשהדין ישוב לדון וידקדק מאד בדבר, שלא יצא מתחת ידו אלא משפט צדק, וינדע שיש מנהיג בעולם, שהוא משגיח על הכל ושופט על הדיניו, כי המשפט יאלהים הוא. ויראה עצמו כאלו עומד עליו צופה וחרבו שלופה בידי נטויה עליו להרגו אם יטה את הדין, כדגרסינו בפרקא קמא דסנהדרין (ו, א): אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: לעולם יראה דין עצמו כאלו חרב מנחת לו בין ירכותיו וגיהנם פתוחה לו מתחתיו, שנאמר: " (*) הנה מטתו שלשלמה ששים גברים וגו'. כלם אחזי חרב וגו' מפחד בלילות" (שיר השירים ג, ז), מפחדה של גיהנם שדומה ללילה.

נפש יהודה הנה מטתו שלשלמה. שכנו של מקום ששים גברים ת"ח וששים לאו דוקא. מלומדי מלחמה מלחמתה של תורה מפחד שהיו מפחדים שלא יטה הדין ויבואו לגיהנם:

דרש רבי יאשיה ואיתימא רב נחמן בר יצחק: מאי דכתיב: "בית דוד פה אמר ה' דינו לבקר משפט" (ירמיה כא, יב), וכי לבקר דניו, והלא כל היום פלו דניו? אלא, (*) אם ברור לך הדבר כבקר שהוא אור - אמרהו, ואם לאו - אל תאמרהו. רבי יוחנן אמר: מהכא, "אמר לחכמה אחתי אתי" (משלי ז, ד), אם ברור לך הדבר כאחותך שהיא אסורה לך - אמרהו, ואם לאו - אל תאמרהו.

נפש יהודה אם ברור לך הדין כבוקר שהוא מאיר אמרתו. והכי משמע דינו לבוקר הוציאו לאור משפט:

אמר רבי יהושע בן לוי: עשרה שיושבין בדין - (*) קולר תלוי בצואר כלם. פשיטא, לא צריכא, (*) אפילו תלמיד היושב לפני רבו. רב הונא כי הוה אתי קמיה דינא מכניף ומייתי עשרה רבנן מפי רב, אמר: כי היכי (*) דנמטו שיבא מכשורא (כלומר, כדי שיגיע לכל אחד מכם קיסם מקורה).

נפש יהודה קולר תלוי. הוא סוגר ברזל הניתן בצואר השבויים כלומר העונש של הטייה יענשו כלם אם אחד הוא מטה הדין והם הניחו לו ורוצים לפטור עצמם לומר הוא הטה ומה לנו בכך: לתלמיד היושב לפני רבו. ובא דין לפני רבו והוא לא נזקק לדבר נענש אם שתק והיה מבין ברבו שטועה: דנמטי שיבא מכשורא. נסורת קטן מן הקורה כלומר שאם נטעה ישתלש העונש בין כלנו ויקלו מעלי:

ואל יתגאה את עצמו בדין, דאמרינן עלה: רב פי הוה נפיק לדינא, אמר הכי: בצבו נפשאי (*) לקטלא נפיק, (*) וצבו בתיה ליתוהי עביד, (*) וריקן לביתיה עייל, (*) ולואי שתהא ביאה כיצאה. כי הוה חזי אמבוה (פירוש: סיעת אנשים) בתריה, אמר: " (*) אם יעלה לשמים שיאו וראש לעב יגיע. (*) כגללו לנצח לאבד ראיו יאמרו איו" (איוב כ, וז). מר זוטרא חסידא כי הוה (*) מכתפי ליה בשבתא דריגלא, אמר הכי: "כי לא לעולם חסון ואסגור לדור ודור" (משלי כז, כד).

נפש יהודה לקטלא נפיק. לעונש הדין ולישא עליו חטא ולעצמו אמר כך: **וצבו**. וצרכי ביתי אין אני עושה כאן: **וריקן לביתיה**. שאיני משתכר כאן כלום: **ולואי שתהא ביאה**. שאחזור לביתי כיציאה כשיצאתי מביתי לדין הלכתי בלא חטא שלא אחטא ואענש: **אם יעלה לשמים וגו'**. כדי שלא תזוח דעתו עליו כשראה שעושין לו כל כך כבוד שרבים הולכין אחריו לכבודו אמר כך: **כגללו**. גלל רעי: **מכתפי**. אותו על הכתף שהיה זקן ואינו יכול לרוץ ומטריח את הצבור לעמוד בפניו לפיכך היו עבדיו נושאים אותו מהר בשבתא דריגלא ששואלין בו בהלכות הרגל:

וְאִמְרִינָן נְמִי עֲלֵה: אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: מִנֵּינן לְדִין שְׁלֵא יִפְסִיעַ עַל רֵאשִׁי עִם קֹדֶשׁ? שְׁנֵאמַר: " וְלֹא־תַעֲלֶה בְּמַעֲלֹת עַל־מִזְבְּחֵי" (שמות כ, כג) (*) וְסִמִּיךְ לִיה: "וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תִּשְׁשִׁים" (שם כא, א). "אֲשֶׁר תִּלְמְדִם" מִבְּעֵי לִיה? אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה וְאִיתִימָא רַבִּי חֲנָא בְּרַ אֲבָא: אֵלּוּ (*) כְּלֵי הַדִּינִין.

נפש יהודה לא תעלה במעלות. בחזקה ובמרובה על ראשי עם קודש שכשהיה המתורגמן דורש היה הצבור יושבין לארץ כי כך היה מנהגם שיושבין ברוב על הארץ ובכל מקום שהיו יושבין היו רגליהם אצלם כאילו יושבים על הארץ והפוסע ביניהם לילך ולישב במקומו נראה כמפסיע על ראשן ע"כ היו מקדימין לישב במקומו: **וסמיד ליה ואלה המשפטים**. כלומר אף לשופטים אני מזהיר: **כלי הדיינין**. ששייך בהו שימה דבר המטלטל והיינו מקל ורצועה למכות מרדות לפנים בארץ ישראל:

וְאִם אֶפְשָׁר לְדִין לַעֲשׂוֹת פְּשָׁרָה בֵּין שְׁנֵי הַכְּתוּוֹת קֹדֶם שְׂיִדַּע לְהִיכֹן הַדִּין נוֹטָה, כְּדִי שְׂיִלְכוּ שְׁנֵיהֶם בְּאַהֲבָה וּבְשָׁלוֹם, זֶהוּ מִשְׁפָּט שְׂיֵישׁ בּוֹ צְדָקָה, כְּדֵאִיתָא הָתָם (סנהדרין ו, ב): רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קַרְחָה אוֹמַר: (*) מִצְוָה לְבָצֵעַ, שְׁנֵאמַר: "אָמַת וּמִשְׁפָּט שְׁלוֹם שְׂפִטוּ" וגו' (זכריה ח, טו). וְהֵלֵא בְּמִקּוֹם שְׂיֵישׁ מִשְׁפָּט אֵין שְׁלוֹם וּבְמִקּוֹם שְׂיֵישׁ שְׁלוֹם אֵין מִשְׁפָּט? אֵלָּא, אֵיזְהוּ מִשְׁפָּט שְׂיֵישׁ בּוֹ שְׁלוֹם? הָוִי אוֹמַר: זֶה בְּצוּעַ. וְכֵן בְּדוֹד הוּא אוֹמַר: "וַיְהִי דוֹד עֲשֵׂה מִשְׁפָּט וְצְדָקָה לְכָל־עַמּוֹ" (שמואלב ח, טו) וְהֵלֵא בְּמִקּוֹם שְׂיֵישׁ צְדָקָה אֵין מִשְׁפָּט? אֵלָּא, אֵיזְהוּ מִשְׁפָּט שְׂיֵישׁ בּוֹ צְדָקָה? הָוִי אוֹמַר: זֶה בְּצוּעַ.

נפש יהודה מצוה לבצוע. לעשות פשרה בין בעלי דינין:

וְאִמְרִינָן עֲלֵה: רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן מִנְסִיא אוֹמַר: שְׁנַיִם שְׂבָאוּ לְפָנֶיךָ לְדִין, עַד שְׁלֵא תִשְׁמַע אֶת דְּבָרֵיהֶם, אוֹ כְּשֶׁתִּשְׁמַע אֶת דְּבָרֵיהֶם וְאֵין (*) אֶתָּה יוֹדַע לְהִיכֹן הַדִּין נוֹטָה, אֶתָּה רִשְׁאֵי לוֹמַר לָהֶם: "צָאוּ וּבְצַעוּ"; כְּשֶׁתִּשְׁמַע אֶת דְּבָרֵיהֶם וְאֵין אֶתָּה יוֹדַע לְהִיכֹן הַדִּין נוֹטָה, אֵי אֶתָּה רִשְׁאֵי לוֹמַר לָהֶם: "צָאוּ וּבְצַעוּ"; שְׁנֵאמַר: "פּוֹטֵר מִים רֵאשִׁית מְדוֹן וְלִפְנֵי" וגו' (משלי יז, יד), קֹדֶם שְׁנִתְגַּלְהָה הָרִיב אֶתָּה רִשְׁאֵי לְנִטְשׁוֹ, (*) לְאַחַר שְׁנִתְגַּלְהָה לָךְ הָרִיב אֵי אֶתָּה רִשְׁאֵי לְנִטְשׁוֹ.

נפש יהודה ואתה יודע. לאחר שנתגלה לך הדין שזה חייב לבעל דין חבירו לשלם אין אתה רשאי לומר עשו פשרה אלא תאמר הדין פלוני אתה חייב לשלם לו ואם הם רוצים אחר כך לעשות פשרה ביניהם הרשות בידם אבל לא ביד בית דין להעלים הדין כשיודעין שהוא חייב ולפתחם בפשרה: **לאחר שנתגלה לך הריב אי אתה רשאי לנוטשו**. לעזבו ולהעתיקו ממך:

רַבִּי יְהוֹדָה בֶּן לְקִישׁ אוֹמַר: שְׁנַיִם שְׂבָאוּ לְפָנֶיךָ לְדִין, אֶחָד רַךְ וְאֶחָד חָזָק, עַד שְׁלֵא תִשְׁמַע אֶת דְּבָרֵיהֶם אוֹ מִשְׁתַּשְׁמַע אֶת דְּבָרֵיהֶם וְאֵי אֶתָּה יוֹדַע

לְהִיכֹן הַדִּין נוֹטָה, אֶתְּהָ רִשְׁאֵי לּוֹמֵר לָהֶם: "אֵינִי נֹזֶקֶק לָכֶם", (*) שְׁמָא נִתְחַיֵּב חֵזֶק וְנִמְצָא רֹדְפוֹ; אֲבָל מִשְׁתַּשְׁמַע דְּבִרְיָהֶם וְאֶתְּהָ יוֹדֵעַ לְהִיכֹן הַדִּין נוֹטָה, אֵי אֶתְּהָ רִשְׁאֵי לּוֹמֵר לָהֶם: "אֵינִי נֹזֶקֶק לָכֶם", שְׁנֵאָמֵר: "לֹא תִגּוּרוּ מִפְּנֵי אִישׁ" (דְּבָרִים א, יז). וְאָמֵר רַב חֲנָן: אֵל תִּכְנִיס דְּבִרְךָ מִפְּנֵי אִישׁ. אָמֵר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: מִנֵּיִן לְתַלְמִיד (*) שְׁיֹשֵׁב לִפְנֵי רַבּוֹ וְרוֹאֶה זְכוּת לְעֵנִי וְחוֹבָה לְעֹשִׂיר, מִנֵּיִן שְׁלֹא יִשְׁתַּק? שְׁנֵאָמֵר: "לֹא תִגּוּרוּ מִפְּנֵי אִישׁ", וְהָאֵל יִתְבָּרַךְ יְגוֹן בְּעַדּוֹ.

נפש יהודה שמא נתחייב חזק ונמצא רודפו. רודף את הדיין להפוך את הדין: שיושב לפני רבו. ובא דין לפני רבו ולא לפניו וראה התלמיד זכות לעני וחובה לעשיר ורבו טועה בדין מנין שלא יחלוק כבוד לרבו וישתוק התלמיד שנאמר לא תגורו מפני איש לא תכניס דבריך מפני איש:

פרק שלישי [רכז]

מִצָּוָה עַל הַדִּין שְׁיִהְיוּ שְׁוִין בְּעֵלֵי דִינֵיִן לְפָנָיו בְּכָל דְּבַר, כְּדִי שְׁלֹא יִשְׁבֵּר לְבוֹ שֶׁל אֶחָד מֵהֶם וְיִשְׁפַּח טַעֲנוּתָיו, לְפִי שְׁיִצֵּא הַדִּין לְאַמְתּוֹ, כְּמוֹ שְׁשִׁנִּינוּ בְּפִרְקָא קָמָא דְאָבוֹת: יְהוּדָה בֶּן טַבָּאִי אוֹמֵר: אֵל תַּעֲשׂ עֲצָמָךְ (*) כְּעוֹרְכֵי הַדִּינֵי. וְכִשְׁיִהְיוּ בְּעֵלֵי הַדִּין עוֹמְדִין לְפָנֶיךָ יְהִיוּ בְּעֵינֶיךָ (*) כְּחִיבֵין וְכִשְׁנַפְטָרִים מְלַפְנֶיךָ יְהִיוּ בְּעֵינֶיךָ כְּזַכָּאִין (*) שְׁקַבְלוּ עֲלֵיהֶם אֶת הַדִּין.

נפש יהודה כעורכי הדיינים. שלא יהא דיין אחד מדבר לפני הבעלי דינין כאילו הוא עורך להם הדין וכאשר הוא אומר כן יעשו שאר הדיינים ומכח זה יסתום טענתו פן יסבור אחד מבעלי דינים שהוא לבדו יפסוק הדין ואחרים שומעין לדבריו והוא עיקר ושמה הוא מכירו של בעל דינו ואם הוא מדבר בשאר אדם שאינו דיין יש לומר דהכי קאמר אם בא בעל דין לת"ח אחד לשאול איך דינו לפי טענתו שיאמר לפניו אל יאמר כך יהא דינך והיינו כעורכי הדיינים כאלו הדיינים עורכין לו הדין כך אומר לו הדין פסוקה כשולחן ערוך לאוכל ופן יתגלגלו הטענות לפני הדיינים ולא יפסקו הדין כמו שאמר הוא ויתרעמו על הדיינים וירדפו הדיינים וירבו במחלוקת ועוד פן יאמר לו שלא יזכה בטענותיו וילמוד על ידו טענות אחרים שקרם כמו שילמד מדבריו: כחייבין. אבל לא כזכאין דאז אינו חוקר אחר הרמאות ואינו יוצא הדין כהוגן ואע"פ שמכיר שאחד הוא איש ישר אל יאמר בדעתו בודאי זה דובר אמת וזה שקר על זה נאמר אין לדיין אלא מה שענינו רואות והוא רואה לפניו ולא ללבב ופניהם שוים ובמשיח ה' אמר לא למראה עיניו ישפוט ולא למשמע אזניו יוכיח כי אם בחכמת הקב"ה יבין וידע מי זכאי ומי חייב אבל הדיין מחויב לדון כדין התורה ולא לדעתו ושכלו: שקבלו עליהם את הדין. וזה פורע לו אל תאמר גזלן הוא שרצה לגזול שמא המקבל גזלן הוא או שמא זה הלוח לו ולזה נשכח ושניהם צדיקים וכן אם שניהם נשבעין שמא זה יודע בודאי שחייב לו וזה אינו יודע:

וְגַרְסִינָן נְמִי בְּפִרְקָא שְׁבוּעַת הָעֵדוּת (ל, א): תְּנִי רַבָּנָן: "וְעַמְדוּ שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים" (דְּבָרִים יט, יז), מִצָּוָה בְּבִעְלֵי דִינֵיִן (*) שְׁיַעֲמְדוּ. אָמֵר רַבִּי יְהוּדָה: שְׁמַעְתִּי, שְׂאֵם רָצוּ בֵּית דִּין לְהוֹשִׁיב שְׁנֵיהֶם - מוֹשִׁיבֵין. וְאֵיזְהוּ אָסוּר? שְׁלֹא יְהִיא אֶחָד עוֹמֵד (*) וְאֶחָד יוֹשֵׁב, אֶחָד מְדַבֵּר כָּל צָרְכּוֹ (*) וְאֶחָד אוֹמֵר לוֹ: "קִצֵּר דְּבִרְיָךְ".

נפש יהודה

שיעמדו. דכתיב ועמדו שני האנשים אשר להם הריב היינו בעלי דינין: **ואחד יושב.** שלא יראה חבירו שמכבדין אותו יותר ממנו ויסתתמו דבריו: **ואחד אומר לו קצר דבריך.** אע"פ שמרבה בדברים שלא לצורך:

אף על פייך אם אחד מפעלי הדינין הוא חבֵר, או אשת חבֵר, רשאי הדין לעשות לו הדור בענין שלא יבינהו בעל דינו ולא יסתתמו טענותיו, כדגֵרסינן התם, בפֵרֶק שבועת העדות: רב עולא בריה דרב עלאי הוה ליה דינא קמיה דרב נחמן. שֶלַח ליה רב יוסף לרב נחמן: עולא חבֵרנו, (*) עמית בתורה ובמצוות. (*) אָמַר: אָמַאי שֶלַח לִי לְחֻנְפֵי לִיָּהּ? הִדֵּר אָמַר: (*) לְמִשְׁרֵי תִגְרִיָּה; אִי נָמִי, (*) לְשׁוּדָא דְדִינֵי.

נפש יהודה

עמית. עמיתנו חברנו בתורה ובמצוות: **אמר.** רב נחמן, למאי שלח לי הא מלתא לחנופי ליה שמא להחניפו בתמיה: **למשרי תיגריה.** אם באו שני דינין ואחד מהן של ת"ח הוי פוסק אותו תחלה ופטור אותו מלפניך תיגרא דברי ריבות ודין שלו שרי ליה התירו ופטור ליה: **לשודא דדיינא.** יש דין שאינו תלוי בראיות עדים ולא בשבועה אלא במה שלב הדיינים נוטה לזכות ולחיוב כגון הנך דכתובות ההוא דאמר נכסי לטוביה ואתו אחר מותו שני טוביה ואמריי התם שודא דדיינא למי שהדיין רואה שהוא ראוי לתת לו מתנה והוא יותר אוהבו אף כאן כך שלח לי אם הדין תלוי בשודא דדיינא זה ראוי לזכותו שחכם וצדיק הוא שודא לשון השלכה כדמתרגמי ירה בים שדי בימא:

וְאִמְרִינן (שם ל, ב): (*) דְבִיתְהוּ דְרַב הוּנָא הָוָה לֵהּ דִּינָא קַמִּיָּה דְרַב נַחְמָן. אָמַר הִיכִי אֶעְבִּיד? אִיקוּם מְקַמָּה - מְסִתְתָּמִין טַעֲנִיתִיָּה דְבַעַל דִּינָה; לֹא אִיקוּם מְקַמָּה - (*) אֲשֶׁת חֵבֵר הָרִי הִיא (*) כְּחֵבֵר. אָמַר לִיָּהּ לְשִׁמְעִיָּה: (*) אִפְרַח בֵּר אַוּוּזָא וְשָׂדֵי עֵילָאִי.

נפש יהודה

דביתהו דרב הונא. אשת רב הונא: **אשת חבר.** אשת ת"ח: **כחבר.** כת"ח עצמו דצריך לכבדה: **אפרח בר אווזא.** ואעמוד ולא יבין זה שבשבילה עמדתי אלא מפי האווזא הפורח ובא עלי:

וְאִמְרִינן (שם): אָמַר רַבָּה בֵּר רַב הוּנָא: הֵאֵי צוֹרְבָא מְרַבְּנָן דְאִית לִיָּהּ דִּינָא "בְּהַדִּי עִם הָאֶרֶץ מוֹתְבִינָן לִיָּהּ לְצוֹרְבָא מְרַבְּנָן, וְלַעַם הָאֶרֶץ אִמְרִינָן לִיָּהּ: תִּיב. וְאִי קָאִי לִית לָן בְּה. רַב בֵּר שְׁבָאִי הָוָה לִיָּהּ דִּינָא קַמִּיָּה דְרַב פְּפָא, אוֹתְבִיָּה וְאוֹתְבִיָּה נָמִי לְבַעַל דִּינִיָּה אֶתָּא שְׁלוּחָא (*) בְּטַשׁ בֵּיָּה וְאוֹקְמִיָּה לַעַם הָאֶרֶץ - וְלֹא אָמַר לִיָּהּ רַב פְּפָא: תִּיב. וְהִיכִי עֵבִיד הֵכִי, וְהָא מְסִתְתָּמִין טַעֲנִיתִיָּה דְהֵאִיד? אָמַר: (*) מִימֵר אָמַר; אִיָּהּ קָא אוֹתְבָן, שְׁלוּחָא הוּא (*) דְלֹא אִיפִיִּיס מִינָאִי.

נפש יהודה

בטש. בעט בע"ה שיעמוד ושוב לא אמר ליה רב פפא לע"ה שישב כשעמד: **מימר אמר.** העם הארץ בלבו רב פפא אמר לי לישב ומה לי בשליח ולא יסתום טענותיו ע"י כן: **דלא איפיס מינאי.** לא עשיתי לו טובה על כן אינו אוהבי:

וְאִמַר רַבָּה בֵּר רַב הוּנָא: צוֹרְבָא מְרַבְּנָן וְעַם הָאֶרֶץ דְאִית לֵהּ דִּינָא בְּהַדִּי הַדִּי, (*) לֹא נִיְקָדוּם צוֹרְבָא מְרַבְּנָן וְנִיתוּב קַמִּיָּה דְדִינָא, מְשׁוּם (*) דְמַחֲזִי כְּמָאן דְמְסִדֵּר טַעֲנִיתִיָּה. וְלֹא אִמְרוּ, אֶלָּא דְלֹא (*) קְבִיעַ לִיָּהּ עֵידָנָא, אֲבָל קְבִיעַ לִיָּהּ עֵידָנָא לִית לָן בְּה.

נפש יהודה לא ניקדום. ליתבי לפני הדיין קודם שבא בעל דינו ואפי' יושב ושותק: דמחזי כמאן דמסדר. ליה טענתיה וגורם שיחשדוהו שמטעים דבריו לדיין ועובר בלא תשא שמע שוא: קביע ליה עידנא. שהדיין הוא רבו ולומד אצלו ויש לו קביעות ללמוד:

וְאָמַר רַבֵּה בַּר רַב הוֹנָא: צוֹרְבָא מְרַבְּנָן דִּידְעֵה סְהַדוּתָא וְזִילָא בִּיה מִילְתָּא לְמִיזַל קַמִּיה דִּינָא דִּזוּטָר מִינִיה - לֹא לִיזִיל. אָמַר רַב שִׁישָׁא בְרִיה דְרַבָּא: אַף אָנָּן נְמִי תְנִינָן: מְצָא שֶׁק אֹךְ קֶפֶה אֹךְ כָּל דְּבָר (*) שְׂאִין דְרָכּוּ לְטוֹל, הָרִי זֶה לֹא יְטוֹל. (*) וְהָנִי מִיְלִי בְּמַמוֹנָא, (*) אָבֵל בְּאַסוּרָא, "אִין חֲכָמָה וְאִין תְּבוּנָה וְאִין עֲצָה לְנֶגְדַּהּ" (משלי כא, ט), כָּל מְקוּם שְׁיֵיש חֲלוּל הָשֵׁם אִין חוֹלְקִין כְּבוֹד לְרַב.

נפש יהודה שאין דרכו ליטול. אם היה שלו הרי זה לא יטול אינו מוזהר עליו בלא תוכל להתעלם שנאמר והתעלמת פעמים שאתה מתעלם כגון זקן ואינו לפי כבודו: והני מילי. דאמרין דאין החכם הולך להעיד דזילא ליה מילתא לילך ולהסהיד ופטור בעדות ממון: אבל באיסורא. כגון אשה הבאה לפני חכם להתירה לינשא ותלמיד חכם זה יודע שבעלה חי אין חכמה חשובה לנגד ה' וצריך לילך לשם ולהעיד:

רב יימר הוה ידע ליה סהדותא למר זוטרא, אַתָּא לְקַמִּיה דְאֵמִימַר - אוֹתְבִיָּה. אָמַר לִיה רַב אַרִי לְאֵמִימַר: וְהָא אָמַר עוֹלָא: מַחְלֶקֶת בְּבַעְלֵי דִינִין. אָבֵל בְּעֵדִים דְבָרִי הַכֹּל בְּעֵמִידָהּ? אָמַר לִיה: (*) (*) הָאִי עֲשֵׂה וְהָאִי עֲשֵׂה, וְעֲשֵׂה דְכְבוֹד תּוֹרָה עָדִיף.

נפש יהודה האי עשה. ועמדו: והאי עשה. את ה' אלהיך תירא לרבות תלמידי חכמים:

וְצָרִיךְ (*) לְהַחְמִיץ אֶת הַדִּין קֹדֶם שְׂיַחְתְּכֶנּוּ, כְּדִגְרַסִּינָן הֵתִם, בְּרִישׁ פְּרָקָא קָמָא דְאָבוֹת: (*) הָווּ מְתוּנִין בְּדִין וְהֵעֲמִידוּ תְלַמִּידֵים הַרְבֵּה וְעֲשׂוּ סִיגָא לְתוֹרָה. וְגַרְסִינָן נְמִי בְּפְרָקָא קָמָא דְסִנְהֶדְרִין (ו, ב): דָּרַשׁ בַּר קַפְרָא: מִנָּא הָא מִילְתָּא דְאָמְרוּ רַבְּנָן "הָווּ מְתוּנִין בְּדִין"? (*) דְכָתִיב: "לֹא תַעֲלֶה בְּמַעֲלוֹת עַל־מִזְבְּחֵי" וְגו' (שמות כ, לג) וְסָמִיד לִיה: "וְאַלֶּה הַמְשַׁפְּטִים" (שם כא, א).

נפש יהודה להחמיץ. כלומר שלא יפסקו הדין אפי' שנושאים ונותנים היטב בדבר עד שברור להן בבירור גמור בלי פקפוק שהדין כן ע"כ לא ימהרו לפסוק כמו החומץ שלא ימהר להחמיץ עד אחר זמן מה וזה הוה מתונן שתמתינו מלפסוק הדין עד שתגמרו היטב בדין אמת: הוה מתונן בדין. הוה רגילין בהמתנתו כדי לעיין בו יפה קודם שתחתכוהו: דכתיב ולא תעלה במעלות. בפסיעות גדולות:

וְכַשְׁהַדִּין יְהֵא כּוֹנֵנְתוּ לְשֵׁם שְׁמַיִם (*) וְיִהְיוּ בְּעֵלֵי דִינִין שְׁוִין בְּלָבוּ וְיִפְשְׁפֹּשׁ לְבָרַר הַדִּין עַל בּוֹרִיו, (*) בֵּית דִּין שֶׁל מַעֲלָה יִסְעֶוּהוּ לְהוֹצִיא הַדִּין לְאֶמְתוֹ וְיִהֵא שְׁכָרוֹ מְשָׁלֵם.

נפש יהודה ויהיו בעלי דינים שוין בלבנו. של דיין שאין לנטות כוונתו לאחד יותר מחבירו: בית דין של מעלה. שנאמר והיה ה' עם השופט:

החלק השלישי בשכר המשפט

ויש בו שני פרקים

פרק ראשון [רכת]

כְּשֶׁבִּית דִּין דְּנִין דִּין אֵמֶת לְשֵׁם שָׁמַיִם נֶחֱשֵׁב לָהֶם כְּאִלוֹ הֵם שֶׁתְּפִין לְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּמַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית, כְּדִגְרָסִינָן בְּפִרְקָא קָמָא דְשִׁבְתָּ (י, א): רַב חֲסִידָא וְרַבָּה בַר רַב הוֹנָא הוּוּ יִתְבִּי בְּדִינָא כָּל יוֹמָא. הֵנָּה (*) חֲלִישׁ לִיבִיהוּ. (*) תֵּנָא לְהוּ חִיָּא בַר רַב מְדַפְתֵּי: "וַיַּעֲמֵד הָעַם עַל־מִשְׁחָה מִן־הַבְּקָר" וְגו' (שְׁמוֹת יח, יג) - וְכִי תַעֲלֶה עַל דְּעֵתָךְ, שְׁמִשְׁחָה יוֹשֵׁב וְדָן כָּל הַיּוֹם כְּלוּ, תוֹרְתוֹ אֵימָתִי נַעֲשִׂית? אֵלָּא לֹאמַר לָךְ, כָּל דִּין שְׁדָן דִּין אֵמֶת לְאֵמֶתוֹ, אֲפִילוּ שְׁעָה אַחַת, מַעֲלָה עָלָיו הַכְּתוּב כְּאִלוֹ נַעֲשָׂה שׁוֹתֵף לְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּמַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית, כְּתִיב הַכָּא: "מִן־הַבְּקָר עַד־הָעֶרֶב" וְכְתִיב הַתָּם: "וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֵר יוֹם אֶחָד" (בראשית א, ה).

נפש יהודה חליש לבייהו. מצטערין שלא עסקו אותו היום בתורה: תנא להו חייא בר רב. שגדול שכר הדיינין ולא יצטערו ורש"י פירש דאין זה חלש לבייהו אלא לשון דעתייהו ולשון חלש לבייהו לשון תענית הוא שלא יסעדו כל היום תנא להו חייא בר רב שאין צריכין לישוב ולדון כל היום אלא מקצת היום ומה שאמר מן הבוקר עד הערב מדרש הוא שחשוב הדבר כמעשה בראשית שנאמר בו ערב ובוקר:

וְלֹא עוֹד אֵלָּא שְׁמִשְׁחָה שְׁכִינָה בְּיִשְׂרָאֵל, כְּדִגְרָסִינָן בְּפִרְקָא קָמָא דְסִנְהֶדְרִין (י, א): אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחֲמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן: כָּל דִּין שְׁדָן דִּין אֵמֶת לְאֵמֶתוֹ מִשְׁרָה שְׁכִינָה בְּיִשְׂרָאֵל, שְׁנֵאמַר: "אֵלֹהִים נֶצַב בְּעֵדֹת־אֵל" (תהלים פב, א); וְכָל דִּין שְׁאִינוּ דָן דִּין אֵמֶת לְאֵמֶתוֹ גּוֹרֵם לְשְׁכִינָה שֶׁתִּסְתַּלַּק מִיִּשְׂרָאֵל, שְׁנֵאמַר: "מִשְׁדַּע עֲנִיִּים מֵאַנְקַת אֲבִיוֹנִים עֲתָה אֲקוּם" וְגו' (שם יב, ו).

וְגַם הַדִּין הַהֶגוּן מַעֲמִיד אֲנָשֵׁי הָאָרֶץ בְּטוֹב וּבִשְׁלוֹם, כְּדִגְרָסִינָן בְּפִרְקָא בְּתָרָא דְכְּתָבוֹת (קה, ב): דְּרַשׁ רַב נַחֲמָן בַּר כְּהֵן: מֵאֵי דְכְּתִיב: "מִלְּךָ בְּמִשְׁפָּט יַעֲמִיד אָרֶץ וְאִישׁ תְּרוֹמוֹת יִהְרֹסָנָה" (משלי כט, ד)? אִם דּוֹמָה דִּין לְמִלְּךָ, (*) שְׁאִינוּ צְרִיךְ לְכָלוּם, יַעֲמִיד אָרֶץ; וְאִם דּוֹמָה לְכֵהֵן הַמְּחַזֵּר בְּבֵית הַגְּרָנוֹת, יִהְרֹסָנָה.

נפש יהודה שאינו צריך לכלום. לא להחניף משום ממון ולא לשאול שהוא חכם ובקי:

ומציינו במדרש: מעשה ברבי אבהו, כשבא להסתלק מן העולם נכנסו חכמי ישראל אצלו ומצאוהו בוכה. אמרו לו: רבי, למה אתה בוכה? הלא יגיעתך בתורה היתה כל ימי חיידך ותלמידים רבים העמדת; ולא עוד אלא שמדה יתירה היתה בך, (* שאל נתעסקת בדינין. אמר להם: על זה אני בוכה, שלא נתעסקתי במשאן של ישראל (* וקימתי בעצמי וואיש תרומות יהרסנה".

נפש יהודה **שלא נתעסקת בדינין.** ואין עליך על חטא הטיית המשפט: **וקיימתי בעצמי.** כלומר אם הוא היה הדיין היה מקיים מלך במשפט יעמיד ארץ ועכשיו שמא גרם שהיה דיין מי שנא' עליו ואיש תרומות יהרסנה וכאלו הוא עשה כן ונענש על ידו:

לפיכך, הדין הראוי, המתעסק בדינין לשם שמים להציל עשוק מיד עושקו, זוכה ומזכה לישראל ומעמידן בשלום.

פרק שני [רכט]

כל דין שצויעק לפניו העשוק ואוטים אָזְנוּ מִמֶּנּוּ - עָנְשׁוּ הוּא מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה, שְׁגֵם הוּא יִקְרָא וְלֹא יֵעָנֶה, כְּדִגְרָסִינָן בְּמִסְכַּת שִׁבְתָּ, פָּרָק בְּמָה בְּהִמָּה יוֹצֵאָה (נה, א): רב יהודה הנה יתיב קמיה דשמואל. אתת ההיא אתתא וקא צוּחָה קמיה וְלֹא אֲשַׁנַּח בָּהּ. אָמַר לִיה: לֹא סָבַר לָהּ מַר: "אֵטִם אָזְנוּ מִזְעָקֶתְדָל גַּם־הוּא יִקְרָא וְלֹא יֵעָנֶה" (משלי כא, יג)? אָמַר לִיה: שִׁינָנָא, (* רישך בקרירי ורישא דרישך בחמימי - הא יתיב מר עוקבא אב בית דין, דכתיב: "בית דוד פה אמר ה' דינו לבקר" וגו' (ירמיה כא, יב).

נפש יהודה **רישך בקרירי.** אני שאני רבך איני נכוה אבל מר עוקבא שהיא ראש לי ולך ואב"ד יכוה בחמין דכתיב בית דוד וגו' לא ענש אלא מי שבידו לשפוט ורב שמואל קרי לרב יהודה שיננא תלמיד חריף:

ומוסף על זה, כל המטה דינו של גר יתום ואלמנה, או לכל מי שהוא חלש בשביל שאין מחזיק בידו, כאלו מטה דינו של מעלה, כדגריסין בפרקא קמא דחגיגה (ה, א): אמר רבי שמעון בן לקיש: כל המטה דינו של גר כאלו מטה דינו של מעלה, שָׁנְאָמַר: " (* ומטה גר" (מלאכי ג, ה), "ומטי" כתיב.

נפש יהודה **ומטה גר.** ומטי כתיב, הקב"ה אמר ומטי:

ועל פשעי הדינים כאלו, גלו ישראל, שפך נאמר עליהם: " (* יתום לא ישפטו וריב" וגו' (ישעיה א, כג). והקדוש ברוך הוא גובה מִמֶּנּוּ נִפְשׁוֹ עַל עָנְשׁוֹ, כְּדִגְרָסִינָן בְּפָרָקָא קַמָּא דְסִנְהֶדְרִין (ו, א): אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחֲמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן: כָּל דִּין שְׁנוּטֵל מִמּוֹן מִזָּה וְנוֹתֵן לָזֶה שְׁלֵא כְדִין, הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא גוֹבֵה מִמֶּנּוּ נִפְשׁוֹ, שְׁנָאָמַר: " (* אֵל־תִּגְזַלְדָּל כִּי דַלְהוּא" וגו' (משלי כב, כב).

נפש יהודה יתום לא ישפוטו וגו'. ועל כן גלו: אל תגזל דל וגו'. וקבע את קובעיהם
נפש:

וּכְשָׁבוֹת צָרוֹת עַל שׁוֹנְאֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל הוּא בְּעוֹן דִּינִים שְׂאִינָם הַגּוֹנִים,
כְּדָגְרָסִינָן בְּמַסְכַּת שֶׁבֶת, פָּרַק רַבִּי אֱלִיעֶזֶר דְּתוּלִין (קלט, א): רַבִּי יוֹסִי בֶן
אֱלִישֶׁע אֹמֵר: אִם רָאִיתָ דוֹר שְׁצָרוֹת בָּאוֹת עָלָיו צֵא וּבְדַק בְּדִינֵי יִשְׂרָאֵל,
שְׂאִין פְּרַעֲנוֹת בָּאָה לְעוֹלָם אֲלָא עַל דִּינֵי יִשְׂרָאֵל הִמְתַּעְבִּים מִשְׁפָּט, שְׁנֵאָמַר:
"שְׁמַעוּנָא זֹאת רְאִשֵׁי בֵּית יַעֲקֹב וּקְצִינֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל הִמְתַּעְבִּים מִשְׁפָּט וְאֵל
כֹּל הַיְשָׁרָה יַעֲקֹשׁוּ" (מִיכָה ג, ט). וְאֹמֵר: "בְּנֵה צִיּוֹן בְּדַמִּים וִירוּשָׁלַם בְּעוֹלָה.
רְאִשֵׁיהָ בְּשַׁחַד יִשְׁפֹּטוּ וְכִהְנִיָּה בְּמַחִיר יוֹרוּ וַיִּבְיֵאֶיהָ בְּכֶסֶף יִקְסְמוּ וְעַלֶּיהָ
יִשְׁעֲנוּ לֵאמֹר הֲלוֹא הִי בְּקֶרְבָּנוּ לֹא־תָבוֹא עָלֵינוּ רָעָה" (שם שם, י"א). (*) הֵם
רְשָׁעִים וְתוֹלִים בְּטַחוּנָם בְּמִי שְׂאָמַר וְהִיא הָעוֹלָם, לְפִיכָךְ מִבִּיא הַקְּדוֹשׁ
בְּרוּךְ הוּא עָלֵיהֶם שְׁלֹשׁ פְּרַעֲנוֹת כְּנֶגֶד (*) שְׁלֹשׁ עֲבֵרוֹת שְׁבִידָם, שְׁנֵאָמַר:
"לָכֵן בְּגַלְלָכֶם צִיּוֹן שְׂדֵה תַחֲרַשׁ וִירוּשָׁלַם עַיִים תִּהְיֶה וְהָר הַבַּיִת לְבָמוֹת
יַעַר" (שם שם, יב).

נפש יהודה הֵם רשעים ותולים בטחונם במי שאמר והיה העולם. כלומר חוטאים
ואומרים על ה' ישענו: שלש עבירות. בשוחד ישפוטו במחיר יורו ונביאיה בכסף יקסומו ג'
פורעניות שדה תחרש עיין תהיה ולבמות יער:

וְאִין הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מְשַׁרְה שְׁכִינָתוֹ עַל יִשְׂרָאֵל (*) עַד שְׂיִכְלוּ שְׁפָטִים
וְשִׁטְרִים מִיִּשְׂרָאֵל, שְׁנֵאָמַר: "וְאֲשִׁיבָה יָדִי עָלֶיךָ וְאֶצְרָף כַּפֵּר סִיגִיךָ (*)
וְאֶסִּירָה כָּל־בְּדִילֶיךָ. וְאֲשִׁיבָה שְׁפָטֶיךָ וְגוֹ' אַחֲרֵיכֶן יִקְרָא לָךְ עִיר הַצֶּדֶק
קָרְיָה נְאֻמָּנָה" (ישעיה א, כה"ו).

נפש יהודה עד שיכלו שופטים ושוטרים. הרשעים: ואסירה כל בדיליך. והלא כל
בדיליך בכלל ואצרוף כבור סיגיך אלא כל הפסולת אפשר להסיר כשהוא מצרף בכור חוץ
מהבדיל אין להסיר אלא כשהוא מהותך באש מסירין אותו מעט מעט ע"י שריפת ההיתוך
על כן אמר ואסירה כל בדיליך:

וְגָרְסִינָן בְּמִדְרַשׁ הַשְּׁפָם: לֹא גָלְתָה יְהוּדָה אֲלָא שְׁלֵא הָעַמִּידוּ אֶת הַדִּין,
שְׁנֵאָמַר: "הָיוּ שְׂרִיָּה כְּאֵילִים לֹא־מְצָאוּ מְרַעָה" וְגוֹ' (אִיכָה א, ו). (*) מָה אֵיל
זֶה רִאשׁוֹ שֶׁל זֶה בְּצַד זָנְבוֹ שֶׁל זֶה, כֶּךָ דִּינֵי יִשְׂרָאֵל שְׁבָאוֹתוֹ הַדוֹר, זֶה כּוֹבֵשׁ
פְּנֵיו מִפְּנֵי זֶה וְזֶה כּוֹבֵשׁ פְּנֵיו מִפְּנֵי זֶה. כֶּךָ אָמַר לָהֶם הַנְּבִיא: "שְׂרִיף סוֹרְרִים
וְחִבְרֵי גְנָבִים" וְגוֹ' (ישעיה א, כג). וּמָהוּ "רִדְף" (*) שְׁלֹמֹנִים" (שם)? שְׁהָיוּ אוֹמְרִים
זֶה לְזֶה: עֲשֵׂה עִמִּי הַיּוֹם וְאֲנִי אֲשַׁלֵּם לָךְ לְמַחֵר.

נפש יהודה מה איל זה. כשהולכין אין הולכין זה בצד זה אלא זה אחר זה: שלמונים.
שופט א' אמר לשני תגמול אתה עמי היום טובה בדיני ואני אגמול לך כשיבא דינך לפני:

וְהַנְּבִיא צוּחַ וְאֹמֵר: "מְלֵאֲתִי מִשְׁפָּט צֶדֶק יִלִּין בְּה" וְגוֹ' (שם שם, כא). (*)
חִפְיִתִּי לָהֶם שְׁיַעֲמִידוּ אֶת הַשּׁוֹפְטִים וַיִּקְיָמוּ אֶת הַדִּין וְהוּן לֹא עָשׂוּ בֵּן, אֲלָא
עָשׂוּ אֶת שְׁלָהֶם עֶקֶר וְאֶת הַדִּין טָפַל. לְפִיכָךְ נַעֲשׂוּ הֵם טְפֵלָה לְגוֹיִים
בְּאַרְצָם, שְׁנֵאָמַר: " (*) וַיִּקּוּ לְמִשְׁפָּט וְהִנֵּה מִשְׁפַּח לְצִדְקָה וְהִנֵּה צַעֲקָה" (שם
ה, ז). וּלְפִיכָךְ "ה' בְּמִשְׁפָּט יָבוֹא עִם־ זִקְנֵי עַמּוֹ וְשָׂרָיו וְאַתֶּם בְּעֲרַתְּם הַכְּרָם"

וגו' (שם ג, יד), וכי בַּבְּתִיכֶם הִיָּה הַגְּזֵלָה? אֲלֵא מִתּוֹךְ שְׂצוּחִים הִיתוּמִים וְהֶאֱלָמְנוֹת וְהֶעֱנִיִּים עַל גְּזֵלוֹתֵיהֶם וְהֵם מַעְלִימִים עֵינֵיהֶם, מַעֲלָה עֲלֵיהֶם הַפְּתוּב כְּאֵלוֹ הַגְּזֵלָה בְּבִתֵּיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: " (*) יְתוֹם לֹא יִשְׁפֹּטוּ וְרֵיב אֱלֻמָּנָה" וגו' (שם א, כג). וּלְפִיכֶן אָמַר לָהֶם הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: אֵין לִי חֶפֶץ בְּקִרְבָּנֹתֵיכֶם וְגַם לֹא בַתְּפִלוֹתֵיכֶם וְלֹא בְחֲדָשֵׁיכֶם וּבְמוֹעֲדֵיכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תוֹסִיפוּ הִבִּיא מִנְחַת־שׂוּא וְגו' חֲדָשֵׁיכֶם וּמוֹעֲדֵיכֶם שֶׁנֶּאֱמַר נִפְשֵׁי [וגו'] וּבְפָרְשֵׁיכֶם כְּפִיכֶם אֲעֲלִים עֵינַי" וגו' (שם שם, יגטו). אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל: וַיְמַחֵר נַעֲשֶׂה וַיִּשׁוּב חֲרוֹן אַפָּי? אָמַר לָהֶם: "לְמַדוּ הַיֵּטֵב דְּרָשׁוּ מִשְׁפָּט (*) אֲשֶׁרוֹ חָמוּץ שֶׁפֹּטוּ יְתוֹם רֵיבּוֹ אֱלֻמָּנָה" (שם שם, יז). וּבְזָכוֹת דִּין שֶׁל צְדָק בֵּית הַמִּקְדָּשׁ עֲתִיד לִבְנוֹת, כְּדַכְּתִיב: "צִיּוֹן בְּמִשְׁפָּט תִּפְדָּה וְשִׁבְיָהּ בְּצַדִּיקָה" (שם שם, כז).

נפש יהודה **חכיתי**. הקב"ה אמר קויתי והמתין להם שיעשו משפט ובזכותו ינצלו ולא יגלו: **ויקו למשפט והנה משפט**. לשון רבוי שהרבו פשעים או לשון ספחת וצרעת ועל שלשון נופל על לשון נפל כן ברוח הקודש בפיו של נביא וע"ד הלצה ויקו למשפט אם בא אחד לפניו לשפוט אמר השופט והנה מספח ממשפחתי זה ויצא נקי וכיון שראה שעל ידי שהוא ממשפחתי זכהו בדין בא אליו ומבקש ממנו ליתן לו צדקה והנה צעקה איני מכירך: **יתום לא ישפוטו**. וכשיצא מהשופט ריקם פגעה בו אלמנה שביקשה לילך ולצעוק אל השופט וכשראתה האלמנה שהיתום שהוא איש וצועק כל היום ואין משגיחין בו אמרה אני אשה מי משגיח בי מיד חזרה וזהו וריב אלמנה לא יבא אליהם: **אשרו חמוץ**. הנגזל להוציא הגזילה מיד הגזלן להשיב לו וישיב ה' את ציון:

הכלל העשירי: לרדף אחר המצוות

ויש בו שני חלקים: החלק הראשון בהדרו; החלק השני, בשכרו

החלק הראשון בהדרו

ויש בו ארבעה פרקים

פרק ראשון [רל]

כְּשֵׁי־יִשְׂרָאֵל עוֹשִׂין רְצוֹן הַמָּקוֹם בְּרוּךְ הוּא וּמְקִימִין מְצוּוֹתָיו, זֶהוּ הַדָּר גְּדוֹל לְיִשְׂרָאֵל וְנִרְאִין נָאִים לִפְנֵי הַשָּׁם יִתְבָּרַךְ וּלְעֵינַי כָּל הָעַמִּים, וּכְשֵׁי־חוֹטְאִים, נִרְאִים כְּשׁוֹחֲרִים וּמְטַנְפִים לִפְנֵי הַבּוֹרָא יִתְבָּרַךְ וּבְעֵינַי כָּל בְּאֵי עוֹלָם, כְּדַגְרִסְיָנוּ בַּפְּסִיקְתָא: "שְׁחוֹרָה אֲנִי וְנִאֲוָה" וגו' ([שיר השירים א, ה](#)), שְׁחוֹרָה אֲנִי בְּמִצְרַיִם וְנִאֲוָה אֲנִי בְּמִצְרַיִם. שְׁחוֹרָה אֲנִי בְּמִצְרַיִם דְּכַתִּיב: "וַיִּמְרוּבֵי וְלֹא אָבוּ לִשְׁמַע אֵלַי" (וַיִּנְסוּ אוֹתֵי זֶה) וגו' ([יחזקאל כ, ח](#)); וְנִאֲוָה אֲנִי בְּמִצְרַיִם - בְּדַם הַפֶּסַח וּבְדַם הַמִּילָה. הִדָּא הוּא דְּכַתִּיב: "וְאָעֵבֶר עָלֶיךָ וְאֶרְאֶךָ מִתְבוֹסְסַת (*[בְּדַמְיֶךָ](#))" וגו' (שם טז, ו), "בְּדַמְיֶךָ חַיִּי" (שם), זֶה דַם הַפֶּסַח; "בְּדַמְיֶךָ חַיִּי" (שם), זֶה דַם הַמִּילָה. שְׁחוֹרָה אֲנִי בְּיָם וְנִאֲוָה אֲנִי בְּיָם, שְׁחוֹרָה אֲנִי בְּיָם, דְּכַתִּיב: "וַיִּמְרוּ עַלֵּים בְּיָם־סוּף" ([תהלים קנ, ז](#)); וְנִאֲוָה אֲנִי בְּיָם, דְּכַתִּיב: "זֶה אֵלֵי וְאֲנֹהוּ" ([שמות טו, ב](#)). שְׁחוֹרָה אֲנִי בְּמִרְהָ וְנִאֲוָה אֲנִי בְּמִרְהָ, שְׁחוֹרָה אֲנִי בְּמִרְהָ, דְּכַתִּיב: "וַיִּלְנוּ הָעַם עַל מֹשֶׁה לֵאמֹר מַה נַּשְׁתָּה" (שם שם, כד) וְנִאֲוָה אֲנִי בְּמִרְהָ, דְּכַתִּיב: "שָׁם שָׁם לֹא חֹק וּמִשְׁפָּט" (שם שם כה). שְׁחוֹרָה אֲנִי בְּרַפִּידִים וְנִאֲוָה אֲנִי בְּרַפִּידִים. שְׁחוֹרָה אֲנִי בְּרַפִּידִים, דְּכַתִּיב: "וַיִּקְרָא שָׁם הַמָּקוֹם מִסָּה וּמְרִיבָה" (שם יז, ז); וְנִאֲוָה אֲנִי בְּרַפִּידִים, דְּכַתִּיב: "וַיִּבְנוּ מֹשֶׁה מִזְבֵּחַ" (שם שם, טו) שְׁחוֹרָה אֲנִי בְּמִדְבָר וְנִאֲוָה אֲנִי בְּמִדְבָר, שְׁחוֹרָה אֲנִי בְּמִדְבָר, דְּכַתִּיב: "כַּמָּה יִמְרוּהוּ בְּמִדְבָר" ([תהלים עח, מ](#)); וְנִאֲוָה אֲנִי בְּמִדְבָר, דְּכַתִּיב: "וּבְיָוִם הַקִּים אֶת הַמִּשְׁכָּן" ([במדבר ט, טו](#)). שְׁחוֹרָה אֲנִי בְּחוֹרֵב וְנִאֲוָה אֲנִי בְּחוֹרֵב, שְׁחוֹרָה אֲנִי בְּחוֹרֵב, דְּכַתִּיב: "וַיַּעֲשׂוּ עִגְלָה בְּחוֹרֵב" ([תהלים קנ, יט](#)); וְנִאֲוָה אֲנִי בְּחוֹרֵב, דְּכַתִּיב: "כָּל אֲשֶׁר־דָּבַר ה' נַעֲשָׂה וְנִשְׁמַע" ([שמות כד, ז](#)). שְׁחוֹרָה אֲנִי בְּמִרְגְּלִים וְנִאֲוָה אֲנִי בְּמִרְגְּלִים וְנִאֲוָה אֲנִי בְּפִנְחָס.

נפש יהודה בדמיד. בשני דמים:

שְׁחוֹרָה אֲנִי בְּמִלְכֵי יִשְׂרָאֵל וְנִאֲוָה אֲנִי בְּמִלְכֵי יְהוּדָה. (*) אִם בְּשׁוֹחֲרִים שְׁלִי כָּךְ, (*) בְּנִאֲוָה שְׁלִי עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. בְּאַחָב מַה כְּתִיב: "וַיְהִי כְּשָׁמַע אַחָב (*) אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיִּקְרַע בְּגָדָיו וַיִּשְׁמַשֵּׁק עַל־בָּשָׂרוֹ וַיִּצְוֶם וַיִּשְׁכַּב בַּשָּׂק וַיְהִלֵךְ אֵט" (מלכים א, כא, כז). אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן לָקִישׁ: הִלֵּךְ יַחַף. בְּיְהוֹרָם מַה כְּתִיב: "וַיִּרְאֵה הָעַם (*) וַהֲנֵה הַשָּׂק עַל־בָּשָׂרוֹ" (מלכים ב, ו, ט).

נפש יהודה אם בשחורים. ברשעים נמצא דבר טוב: **בנאים.** בצדיקים שלא חטאו עאכ"ו שהם נאים וחביבים לפני הקב"ה: **את הדברים.** שדבר אליו אליהו הנביא בכרם נבות: **הנה השק על בשרו.** כשהיה שומרון במצור עד שהאשה אוכלת בנה והם אחאב ויהורם רשעים היו וכנענו. התנאה

דָּבַר אַחַר: "שְׁחוֹרָה אֲנִי וְנִאֲוָה", אָמַר רַבִּי לֹוִי: שְׁחוֹרָה אֲנִי כָּל יְמוֹת הַשְּׁפָת וְנִאֲוָה אֲנִי בְּשְׁפָת; שְׁחוֹרָה אֲנִי כָּל יְמוֹת הַשִּׁנָּה וְנִאֲוָה אֲנִי בְּיָוִם הַכְּפוּרִים; שְׁחוֹרָה אֲנִי בְּעוֹלָם הַזֶּה וְנִאֲוָה אֲנִי לְעוֹלָם הַבָּא.

וַגְּרִסְיָנוּ נְמִי בַּפְּסִיקְתָא: "הִנֵּךְ יָפָה רַעֲיָתִי" וגו' ([שיר השירים א, טו](#)), הִנֵּךְ יָפָה בְּמִצְוֹת, הִנֵּךְ יָפָה בְּגִמְלוֹת חֲסָדִים, הִנֵּךְ יָפָה בְּמִצְוֹת הַבֵּית: בְּחִלָּה וּבִתְרוּמָה וּבְמַעֲשֵׂר, הִנֵּךְ יָפָה בְּמִצְוֹת הַשְּׂדֵה: בְּלִקְטֵי שְׂכַחַה וּפְאָה, הִנֵּךְ יָפָה בְּכִלְאִים, הִנֵּךְ יָפָה בְּסִדִּין בְּצִיצִית, הִנֵּךְ יָפָה בְּמִילָה, הִנֵּךְ יָפָה בְּפָרִיעָה, הִנֵּךְ

יפה בנטע רבעי, הנדף יפה בערלה, הנדף יפה בקריאת שמע, הנדף יפה בתפלה, הנדף יפה בתפילין ובמזוזה ובספכה ובפולב, הנדף יפה בתשובה ובמעשים טובים, הנדף יפה בעולם הזה ובעולם הבא.

וגרסינו במסכת שבת, פרק רבי אליעזר דמילה (קלג, ב) ובמסכת נזיר, פרק קמא (ב, ב): תנא: "זה אלי ואנוהו" (שמות טו, ב), אתנאה (*) לפניו במצוות. ועל דא גרסינו בפרקא קמא דקמא (ט, א): אמר רב הונא: (*) ובמצוה עד שלישי. מאי שלישי? אילימא שלישי ביתו, אלא מעתה, אלו מיתרמי ליה תלתא מצוות יהיב לכוליה ביתא? אלא אימא, (*) הדור מצוה עד שלישי במצוה. בעי רב ארי: (*) שלישי מלגאו (*) או שלישי מלבר? תיקו. במערבא אמרי משמיה דרבי זירא: (*) עד שלישי משלו, (*) מכאן ואילך, משל הקדוש ברוך הוא.

נפש יהודה לפנינו במצות. עשה לך ס"ת טלית לולב נאה: ובמצוה. אם הוא קונה דבר שהוא מצוה כגון ס"ת לולב יקנה בשליש יותר ומקשינן מאי שלישי אילימא שלישי מעותיו כו': הידור מצוה. כגון שקנה אתרוג בשני דינרין ואיתרמי ליה יפה צריך להוסיף דינר אחד והיינו שלישי: שלישי מלגאו. מתוכו כגון אם הקטן נמכר בששה יוסיף שני דינרין דהיינו שלישי מלגאו שלישי שבתוך הדמים ויקח את ההדור: או שלישי מלבר. הדמים יחלוק לשנים ויוסיף חלק שלישי משלו דהיינו אם קטן נמכר בששה יוסיף ג' דינרים ויקח את הגדול בתשעה: עד שלישי משלו. דהיינו אותו שלישי שיוסיף בהידור מצוה משלו הוא שאינו נפרע לו בחייו כדאמרינן היום לעשותם ולא היום ליטול שכרן: מכאן ואילך. מה שיוסיף בהידור יותר על שלישי יפרע לו הקב"ה בחייו הפירות והקרן קיימת לו לעולם הבא:

לפיכך יתהדר אדם במצוות לפני בוראו ויתן לו הדר בעולם הזה ובעולם הבא.

פרק שני [רלא]

לעולם יהא אדם זהיר במצוה שנוראה בעיניו שהיא קלה, כמצוה שהיא בעיניו חמורה, כמו ששנינו בפרק ב דאבות: רבי אומר: איזו דרך ישרה שייבור לו האדם וכו' והוי זהיר במצוה קלה כבחמורה. על כן פשתבוא לאדם מצוה אחת לא יניחנה בעבור מצוה אחרת, כמו שאמרו: אין מעבירין על המצוות.

ולעולם (*) יראה אדם עצמו כי באותה מצוה אולי יכריע את עצמו לכף זכות, כדגרסינו בפרקא קמא דקדושין (מ, א): לעולם יראה אדם עצמו כאלו חציו זכאי וחציו חייב. (*) עשה מצוה אחת - אשריו, שהכריע את עצמו לכף זכות; עבר עברה אחת - אוי לו, שהכריע את עצמו לכף חובה, שנאמר: "וחוטא אחד יאבד טובה הרבה" (קהלת ט, יח), בשביל חטא אחד שחטא זה אבד טובה הרבה. רבי אלעזר ברבי שמעון אומר: לפי שהעולם נדון אחר רבו והיחיד נדון אחר רבו, עשה מצוה אחת - אשריו, שהכריע את עצמו ואת כל העולם פלו לכף זכות; עבר עברה אחת - אוי לו, שהכריע את עצמו ואת כל העולם פלו לכף חובה, שנאמר: "וחוטא אחד יאבד

טובה הרבה", בשביל חטא יחידי זה שחטא אבד ממנו ומכל העולם טובה הרבה.

נפש יהודה יראה אדם עצמו וכו'. כל העולם שקול במחצה צדיקים וחסידים ומחצה רשעים וכאילו מעשיו שקולים במחצה על מחצה: עשה מצוה אחת. נמצאו זכויותיו מכריעין ונמצא צדיק ועל ידו כל העולם הוכרע להיות רובן צדיקים:

ויש לנו ללמד ממשנה רבינו עליו השלום, אדון כל הנביאים, שלם בכל המצוות, לא היה כמוהו בעולם - והיתה חביבה עליו מצוה אחת לקימה, כדגרסינן בפרקא קמא דסוטה (יג, א): תנו רבנן: בוא וראה כמה המצוות חביבות על משה, שכל ישראל נתעסקו בפיזה והוא נתעסק במצוות, שנאמר: "חכם לב יקח מצוות" וגו' (משלי ג, ח). ומנין היה משה רבינו יודע היכן יוסף קבור? אלא אמרו: סרח בת אשר נשתיירה וכו', כדאיתא לעיל, בפרק ו מחלק קבור מתים (סימן ריד).

גם מצינו, שלא נתאנה לפנס לארץ אלא כדי לקיים מצוות הארץ, כדגרסינן בסוף הפרק (סוטה יד, א): דרש רבי שמלאי: מפני מה נתאנה משה לפנס לארץ, וכי לאכל מפריה ולשבע מטובה הוא צריך? אלא כך אמר משה: הרבה מצוות נצטוו ישראל ואין מתקיימות אלא בארץ, אכנס אני בארץ כדי שאקיים את כלם. אמר לו הקדוש ברוך הוא: כלום אתה מבקש אלא כדי לקבל שכר, אני מעלה עליך כאלו עשיתם, שנאמר: "לכן אחלק לו ברבים וגו' והוא חטא רבים נשא" (* ולפשעים יפגיע" (ישעיה נג, יב). "לכן אחלק לו ברבים", (* יכול כאחרונים ולא פראשונים? תלמוד לומר: "ואת עצומים יחלק שלל" (שם), כאברהם יצחק ויעקב, שהיו עצומים בתורה ובמצוות; "תחת אשר הערה למות נפשו" (שם), שפסר עצמו למיתה, שנאמר: "ואם אין מחני נא מספרך" וגו' (שמות לב, לב); "ואת פשעים נמנה" (ישעיה נג, יב), (* שנמנה עם מתי מדבר; "והוא חטא רבים נשא", שכפר על מעשה העגל; "ולפשעים יפגיע", שבקש רחמים על פושעי ישראל שיחזרו בתשובה, ואין פגיעה אלא תפלה, שנאמר: "ואתה אל תתפלל בעד העם הזה ואל תשא בעדם רנה ותפלה ואל תפגע ביי" (ירמיה ז, טז).

נפש יהודה ולפושעים יפגיע. בשביל פושעים יפגיע: יכול כאחרונים. דהיינו כמותן רבים שבאו לאיי לקיים המצוות: שנמנה עם מתי מדבר. שכך כתיב וימותו האנשים וגו' וכתיב וימת משה וגו':

וכשידע שלא יכול לפנס לארץ קיים המצוה באהבתו את המצוה, כדגרסינן במסכת מכות, פרק אלו הן הגולין (י, א): דרש רבי סימאי: מאי דכתיב: "אהב כסף לא ישבע כסף" (קהלת ה, ט)? זהו משה רבינו, שהיה יודע שאין שלש ערים שבעבר הירדן קולטות עד שלא נבחרו שלש שבארץ, ואמר: מצוה שבאה לידי אקומנה; "ומי אהב בהמון לו תבואה" (שם), (* ומי נאה ללמד בהמון? מי שכל תבואה שלו. והינו דאמר רבי אליעזר: מאי דכתיב: "מי ימלל גבורות ה'" (תהלים קנ, ב)? למי נאה למלל גבורות ה', למי שיוכל להשמיע כל תהלתו.

נפש יהודה ומי נאה ללמוד בהמון. לדרוש ברבים מי שכל תבואה שלו שבקי במקרא במשנה ובהלכות באגדות:

על כן אל יהא קל בעיני שוים אדם קיום מצוה, גדולה או קטנה, ואם היא בזויה בעיניו, אולי היא גדולה בעיני הבורא לתת לו בעדה שְכָרוּ מְשָלָם. ועל דבר כזה אמר שלמה המלך, עליו השלום: " (*) בּוֹ לְדַבֵּר יַחְבֵּל לוֹ (*) וירא מצוה הוא ישלם" (משלי יג, יג).

נפש יהודה בז לדבר. אחד מדברי תורה סוף ממושכן עליו כלומר אין הקב"ה מוותר לו אלא יגבה ממנו: וירא מצוה הוא ישלם. שראה שכתוב שמצוה היא מהקב"ה ואיך לא יקיימה ע"כ יקבל שכר הטוב ומדרש בז לדבר יחבל לו על דוד שאמר לפני הקב"ה רבשי"ע מה הנאה בשוטים ובצרעה ובעכביש אמר הקב"ה חייך סוף שתצטרך להם באכיש עשה עצמו שוטה ובמערה שארגה עכביש ע"פ המערה וכשהי' בין רגלי אבנר הצרעה הצילתו ע"כ אל יבזה אדם בשום בריה בעולם מכ"ש במצוה שהיא קטנה בעיניו וזה כי לא דבר רק הוא מכס ואם רק הוא מכס הוא רק בדעתכם ולא בדעת הקב"ה שברא וצוה אותם:

פרק שלישי [רלב]

לעולם יקדים אדם עצמו לדבר מצוה (*) ואל ישליכנה אחרי גוו, שפא אחר כך לא יזדמן לידו, שגדול שכר המקדים עצמו לעשות מצוה מאותו שיעשנה אחר כך אף על פי שתבוא לידו, כדגרסינן במסכת קמא, פרק שור שנגח (לח, ב): אמר רבי תיא בר אבין ואיתימא רבי יהושע בן לוי: לעולם יקדים אדם עצמו (*) לדבר מצוה, שבשביל לילה אחד שקדמה בכירה לצעירה קדמה ארבעה דורות בישראל: עובד וישי ודוד ושלמה: ואלו צעירה עד רחבעם, כדכתיב: "וישם אמו (*) נעמה העמונית" (מלכים א יד, כא). וגרסינן נמי במסכת מכות, פרק אלו הן הגולין (י, א): אמר רבי תנחום: מפני מה זכה ראובן (*) להמנות בהצלה תחלה? מפני שהוא פתח בהצלה, שנאמר: "וישמע ראובן ויצלהו מידם" (בראשית לו, כא).

נפש יהודה ואל ישליכנה אחר גבו. כלומר לא יניח המצוה אחוריו מלהתקיים: לדבר מצוה. נתכוונו שיבנה העולם כסבורין שאין נשאר בעולם אלא הן ואביהן כמו שאמרו ואיש אין בארץ לבא עלינו כדרך כל הארץ: נעמה העמונית. שנתגיירה ונשאה שלמה והיא אמו דרחבעם: להמנות בהצלה תחלה. שפתח הכתוב בערי מקלט תחלה מזרח שמש לרוצחין בנחלת ראובן:

ואף על פי שיקדים אדם במצוה, צריך לגמרה, לפי שאם בא אחר וגמרה נקראת על שמו, כדגרסינן בפרקא קמא דסוטה (יג, ב): קשו קראי אהדדי, כתיב: " (*) ויקח משה את עצמות יוסף עמו" (שמות יג, יט) וכתיב: "וְאֵת־עצמות יוסף אשר העלו בני ישראל ממצרים קברו בשכם" (יהושע כד, לב)? אמר רב חמא בר חנינא: כל העושה מצוה אחת ואינו גומרה ובא אחר וגמרה מעלה הכתוב על מי שגמרה כאלו עשאה. רבי אלעזר אומר: אם יכול הראשון לגמרה ולא גמרה (*) אף מורידין אותו מגדולתו, דכתיב: "ויהי בעת ההיא (*) וירד יהודה מאת אחיו" (בראשית לח, א). רבי שמואל

בַּר נַחֲמָנִי אָמַר: אֵף קוֹבֵר אֶשְׁתּוֹ וּבְנָיו, דְּכָתִיב: "וַתָּמָת בַּת־שׁוּעִי" (שם שם, יב) וּשְׁכִיבוּ נַפְּי עַר וְאוֹנָן.

נפש יהודה ויקח משה. שהוא לבדו העלן: אף מורידין אותו מגדולתו. מן השמים למתחיל ואינו גומר א"כ נאנס כמשה שמת בעבר הירדן: וירד יהודה. והוא התחיל בהצלת יוסף כשאמר מה בצע ולא גמר אם אמר נחזירנו לאביו פן היו שומעין לו:

ומי שְׁעוֹשֶׂה הַמְצוּה פְּתַקְנָה וְגוֹמְרָה מְאַרִיךְ יָמִים לוֹ וּלְבָנָיו, כְּדִגְרָסִינָן בְּסוֹף פָּרָק קָמָא דְקְדוּשִׁין (לט, ב): כָּל הָעוֹשֶׂה מְצוּה אַחַת (*) מְטִיבִין לוֹ וּמְאַרִיכִין לוֹ יָמָיו וּשְׁנוֹתָיו וְנוֹחַל אֶת הָאָרֶץ, וְכָל הָעוֹבֵר עֲבָרָה אַחַת מְרִיעִין לוֹ וְאִין מְאַרִיכִין לוֹ יָמָיו וּשְׁנוֹתָיו וְאִינוּ נוֹחַל אֶת הָאָרֶץ. וּבְרוּר הוּא, שְׁהַקּוֹבֵר אֶת אֶשְׁתּוֹ אִין מְטִיבִין לוֹ, שְׁהִיכֹן הִטְבָּתוֹ וּלְמָה מוֹעִיל אֲרִיכוֹת יָמָיו שֶׁל זֶה? לְמַדְנוּ שְׁהָעוֹשֶׂה הַמְצוּה פְּהִלְכָתָהּ, שְׁמַגִּינָה אוֹתוֹ מְכַל צָרָה וּמְאַרְכָּת יָמָיו וּשְׁנוֹתָיו.

נפש יהודה מטיבין לו. בעוה"ז ונוחל את הארץ חיי העוה"ב:

פרק רביעי [רלג]

הַמְצוּוֹת שֶׁהֵן מְדַבְּרֵי סוֹפְרִים יֵשׁ לוֹ לְאָדָם לְהִיּוֹת זָרִיז בָּהֶם כְּמְצוּה שֶׁל תּוֹרָה וְיוֹתֵר. וְלֹא יִתְרַשֵּׁל בָּהּ בְּחַשְׁבוֹ שֶׁהִיא קְלָה, כְּדִגְרָסִינָן בְּמַסְכַּת עֲרוּבִין, פָּרָק עוֹשִׁין פְּסִין (כא, ב): דְּרַשׁ רַבָּא: מַאי דְּכָתִיב: "הַדּוֹדָאִים נִתְנוּ־רִיחַ" (שיר השירים ז, יד)? אֵלּוּ בַּחֲוָרֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא טַעְמוֹ טַעַם חֲטָא; "וְעַל־פְּתַח־יָנֹו" וְגו' (שם), אֵלּוּ בַּחֲוָרוֹת יִשְׂרָאֵל (*) שְׁמַגִּידוֹת פְּתַח־יָנֹו לְבַעֲלֵיהֶן; "חֲדָשִׁים גַּם־יִשְׁנִים דּוֹדִי" וְגו' (שם), אֲמַרָה כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל לְפָנֵי הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: גְּלוּי וְיָדוּעַ לְפָנֶיךָ, שְׁהַרְבֵּה גְזָרוֹת גְּזַרְתִּי עַל עַצְמִי יוֹתֵר מִמָּה שֶׁגְּזַרְתָּ עָלַי. אָמַר לִיה רַב חֲסֵדָא לְהַהוּא מְרַבְּנָן דְּהִנּוּה מְסַדֵּר אֲגִידָתָא קַמִּיה: מִי שְׁמִיעַ לָךְ "חֲדָשִׁים גַּם־יִשְׁנִים דּוֹדִי צַפְנִיתִי לָךְ" מַאי הִיא? אָמַר לִיה: אֵלּוּ מְצוֹת קְלוֹת וְחֲמוּרוֹת. אָמַר לִיה: וְכִי תוֹרָה (*) פְּעַמִּים נִתְנָה? אֲלָא, הִלְלוּ דְבַרִי תוֹרָה וְהִלְלוּ (*) דְבַרִי סוֹפְרִים.

נפש יהודה שמגידות פתחיהן. כשרואה דם נדה אומרת לבעלה ופורש ממנה: חדשים. דברי סופרים. גם ישנים דברי תורה דודי צפנתי לך צפנתי ושמרתי כל אלה לך לשמך: פעמים ניתנה. שתהא זו חדשה וזו ישנה: דברי סופרים. חדשים בכל דור ודור לגדור גדר וסייג:

דְּרַשׁ רַבָּא: מַאי דְּכָתִיב: " (*) וְיִתֵּר מִהֶמָּה בְּנֵי הַזֵּהָר עֲשׂוֹת סְפָרִים הַרְבֵּה אִין קָץ" וְגו' (סהל'ת יב, יב)? בְּנֵי, הֵנּוּ זֵהִיר בְּדַבְּרֵי סוֹפְרִים יוֹתֵר מְדַבְּרֵי תוֹרָה, שְׁהִלְלוּ (*) עֲשֵׂה וְלֹא תַעֲשֶׂה וְהִלְלוּ חֲבִיבִין עֲלֵיהֶם מִיתָה; שְׁמָא תֵּאמַר: אִם יֵשׁ בָּהֶם מִמֶּשׁ מִפְּנֵי מָה לֹא נִכְתְּבוּ? תִּלְמוּד לּוֹמַר "עֲשׂוֹת סְפָרִים הַרְבֵּה אִין קָץ" (*) וְלֵהֵג הַרְבֵּה יִגְעַת בְּשָׂר" (שם).

נפש יהודה ויותר מהמה. לעיל מיניה כתיב דברי חכמים כדרבונות אלו דברי תורה שנמסרו למשה על פה שנחלקו בהן חכמי ישראל לאחר שנתמעט הלב ושכחו כדכתיב בסיפא

דקרא נתנו מרועה אחד זה משה וכתוב בתריה ויותר מהמה מתורה שבכתב בני הזהר באלו שבעל פה שגם הם עיקר אלא לכך לא נכתבו שאין קץ לעשות ספרים הרבה בכל אלה ודרש כדרבונות שדבר הקב"ה למשה בכלל וידבר ה' אל משה: **עשה ולא תעשה**. יש בהן שאין בהן חיוב מיתה אבל דברי סופרים חייבין מיתה על כולן כדכתיב ופורץ גדר ישכנו נחש: **ולהג הרבה**. המלעיג עליהם ביגיעת בשר נידון והיינו צואה שנידון בצואה רותחת בגיהנם:

וְאֶמְרִינוּ עֲלֶיהָ: תִּנּוּ רַבָּנוּ: מַעֲשֵׂה בְרַבִּי עֲקִיבָא שְׁהִיהָ חֲבוּשׁ בְּבֵית הָאֲסוּרִים וכו'. אָמַר לִיה: (*) **מַה אַעֲשֶׂה, שְׁחַבְבִּין עֲלֵיהֶם מִיתָה, מוּטָב שְׂאֲמוֹת מִיתָת עֲצָמֵי וְאֵל אַעֲבֹר עַל דְּבָרֵי חֲכָמִים וכו', כְּדֹאִיתָא לְעִיל, בְּפִרְק ג מַעֲנִין הַבְּרָכוֹת (סימן קיט).**

נפש יהודה ומה אעשה. שלא היו לו מים כדי סיפוקו לשתות ולקחת לנטילת ידים שחייב מיתה אם לא נטל כשיש לו מים והוא היה מחמיר עליו אע"פ שאנוס היה ופטור:

וְגַרְסִינָן נְמִי בְּמַסְכַּת עֲבוּדָה זָרָה (סוף) פֶּרֶק אֵין מַעֲמִידִין (לה, א): "כִּי־טוֹבִים דְּדִידָה מִיָּין" (שיר השירים א, ב), כִּי אֶתָּא רַב דִּימֵי אָמַר: אָמְרָה כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל לְפָנֵי הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: רַבּוּנוּ שֶׁל עוֹלָם, עַרְבִים עָלֵי (*) דְּבָרֵי דוֹדִים יוֹתֵר (*) מֵיִנְהָ שֶׁל תּוֹרָה.

נפש יהודה דברי דודים. דברי סופרים: מיינה. עיקר תורה שבכתב:

וְאֶפְרַיִם עֲלֵפִי שְׂיֵשׁ מִן הַמְצוֹת שְׁהוֹצִיאוּם רַבּוֹתֵינוּ בְּדַרְשָׁה מְשַׁלֵּשׁ עֲשָׂרָה מִדּוֹת, הֵן הֵן גּוֹפֵי תּוֹרָה וְנִקְרְאוּ "דְּקִדּוּקֵי סוּפְרִים". וְעַל הַדָּא תִּנְיָא בְּרִישׁ תּוֹרַת כְּהֻנִּים: רַבִּי יִשְׁמַעֵאל אוֹמֵר: בְּשַׁלֵּשׁ עֲשָׂרָה מִדּוֹת הַתּוֹרָה נִדְרָשֶׁת: מְקַל וְחֹמֵר, מְגַזְרָה שְׁנֵה וכו'. וּלְפִי שֶׁהַתּוֹרָה שֶׁבְּכַתֵּב לֹא הִיְתָה מְבֹאֶרֶת בְּפִי כָּל אָדָם לְהוֹצִיא מִמֶּנָּה הַמְצוֹת כְּתוּבָה, מְסַרְסֵר הַכְּתוּב לְחֲכָמִים, כְּדִגְרַסִּין פֶּרֶק אֵין דּוֹרְשִׁין (חגיגה יח, א): לֹא מְסַרְסֵר הַכְּתוּב אֶלָּא לְחֲכָמִים, לוֹמֵר לֵךְ (*) (*) אֵיזָה יוֹם מוֹתֵר וְאֵיזָה יוֹם אֲסוּר, (*) אֵיזוּ מְלֹאכָה אֲסוּרָה וְאֵיזוּ מִתְרַת. וְתִנְיָא בְּסִפְרֵי: "עֲלֵפִי הַתּוֹרָה אֲשֶׁר יוֹרֵד" וְגו' (דברים יז, יא), אֶפְיִלוּ מְרִאִין בְּעֵינֵיהֶם (*) עַל יָמִין שֶׁהוּא שְׂמֹאל וְעַל שְׂמֹאל שֶׁהוּא יָמִין - שְׂמַע לָהֶם. וְיֵשׁ מְשֻׁנּוּת וְהִלְכוֹת שֶׁהֵם הִלְכָה לְמִשְׁנֵי מְסִינֵי שֶׁלֹּא הוֹצִיאוּם מְשַׁלֵּשׁ עֲשָׂרָה מִדּוֹת. וְזֶה, לְפִי שֶׁשְׁפִטֵי הַתּוֹרָה סְתוּמִים מְאֹד וְאֵין מִי שְׁיֻכַּל לְהַבִּינֵם (*) אֶלָּא עַל דְּרֹךְ קְבֻלָּה. וְעַל זֶה אָמְרוּ: יֵשׁ כְּמָה הִלְכוֹת פּוֹרְחוֹת בְּאֹיִר.

נפש יהודה איזה יום. יו"ט שאסור במלאכה: ואיזה יום. שאינו יום טוב ומותר במלאכה לפי ראיית הלבנה וחשבון המולדות: איזו מלאכה אסורה. בשבת ויו"ט דלא כתיב אלא לא תעשו כל מלאכה והלכה למשה מסיני מה שנקרא מלאכה ואסורה: על ימין. שלך שאתה סבור שהוא מותר ועל שמאל שלך שאתה סבור שהוא אסור: אלא על דרך קבלה. שקבלה איש מפי איש עד משה רבינו מסיני ואותן שאין יודעין ליחס בקבלה איש מפי איש אע"פ שנמצאין למדין ונכתבין הם פורחין בספק ומחמירין בהן עד שיבא תשבי ויתרץ כי מעולם לא נפסק ההלכה אא"כ שעיקר ההלכה היה ידוע להם איש מפי איש ובקצת דברים שונים איך יכשר יותר עשיית וקיום המצוה היו מחולקים בסברתם:

וּלְפִיכֶךָ הֲצִרְכוּ לְהַחְמִיר בָּהֶם וְאָמְרוּ: "חֹמֵר בְּדְבָרֵי סוּפְרִים", כְּמוֹ שֶׁשְׁנִינּוּ בְּפִרְק אֵלוּ הֵן הַנְּחַנְקִין (סנהדרין פח, ב): חֹמֵר בְּדְבָרֵי סוּפְרִים יוֹתֵר מִדְּבָרֵי

תורה, (*) האומר אין תפלין, לעבר על דברי תורה - פטור; (*) חמשה טוטפות, להוסיף על דברי סופרים - חיב.

נפש יהודה האומר אין תפלין. פטור דזיל קרי בי רב הוא ואין זה הוראה: חמשה טוטפות. יש שאפי' אין דבר זה אלא להוסיף על דברי סופרים חיב. דמדרש סופרים הוא לטטפת לטטפת לטוטפת הרי כאן ד':

נמצא, שנשארו בידם לדרוש בדרך הקבלה שבפידם, ועל דא גרסינן בפרק הזקב (בבא מציעא נט, ב): " (*) לא בשמים היא" (דברים ל, יב), מאי "לא בשמים היא"? אמר רבי ירמיה: כבר נתנה לנו משה על הר סיני וכתוב בה: "אחרי רבים להטות" (שמות כג, ב). וגרסינן בתמורה, פרק יש בקרבנות (טו, ב): תנא: משמת משה רבינו, עליו השלום, רבו המטמאין וטמאו ורבו (*) המטהרים וטהרו וכו". וגרסינן במסכת חגיגה (ג, ב): "בעלי אספות נתנו מרעה אחד" (קהלת יב, יא), אלו תלמידי חכמים שיושבין אסופות אסופות, הללו מטמאין (*) והללו מטהרין וכו'.

נפש יהודה לא בשמים היא. שבא בת קול מן השמים כשחלק ר"א בן הורקנוס עם החכמים בטומאת התנור של עכנאי ואמרה הלכה כר"א ואמרו חכמים לא בשמים היא אין משגיחין בבת קול: וטיהרו. באחרי רבים להטות: והללו מטהרין. ואם יאמר אדם האידן אני למד תורה מעתה ת"ל כולם נתנו מרועה אי מהקב"ה וע"י פלפולים יצא לאמת הדין ואין לד' להביא ראיה אלא מתורת משה רבינו:

ואם פסקו הלכה כבית הלל על בת קול, כדגרסינן בפרקא קמא דערוובין (יג, ב): אמר רבי אבא בר שמואל: שלש שנים נחלקו בית שמאי ובית הלל, הללו אמרו: הלכה כמותנו, והללו אמרו: הלכה כמותנו, יצתא בת קול ואמרה: אלו ואלו דברי אלהים חיים והלכה כבית הלל - עמדו על המנין ומצאו שהיו בית הלל הרב; ועוד, שהיו ענותנין ועל זה זכו, כדאמרינן התם: ומפני מה זכו בית הלל לקבע הלכה כמותו? (*) מפני שנוחין ועלובין היו וכו'.

נפש יהודה מפני שנוחין. שדבריהם היו בנחת ובבושה ובענוה ולומדין לשם שמים:

ויש לנו דרך אחרת, שתקנו לנו נביאים וחכמים שהם כמו סיגים וגדרים שלא יטעו בני אדם בגופי תורה, כמו ששנינו בראש אבות: ועשו סיג לתורה, כגון: אסור (*) חמץ משעה ששית (*) ושניות לעריות ונטילת ידים לחולין. וכל הדברים האלו לא באו להוסיף, אלא כדי שלא יגעו בני אדם באסור תורה ואסמכינהו רבנן אלאו ד"לא תסור".

נפש יהודה חמץ משעה ששית. של יום י"ד יבער ומן התורה אינו אסור עד בין השמשות: שניות לעריות. אם אמו עד לעולם יבמות פ"ב דף כ"א וכן כל מה שמותר עד שיעלה עמוד השחר אמרו חכמים עד חצות כדי להרחיק אדם מן העבירה ומחויב כל אדם לקיים כל הסייג והגדר ממקרא זה לא תסור מכל דברי חכמים:

ויש דרך אחרת, שהוא תנאים ותקנות, כדגרסינן בסוף פרק מרבה (בבא קמא פ, ב): תנו רבנן: עשרה תנאים התנה יהושע. (*) שמרעין בחרשים וכו'. ויש מהן נקראות תקנות כדאמרינן התם (פב, א): עשר תקנות תיקן עזרא

וכו'. וְגִרְסֵינָּהּ בְּפֶרֶק יוֹם טוֹב שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה (לא, ב): תָּנּוּ רַבָּנָּן: אֵין הַכֹּהֲנִים רִשָּׁאִין לַעֲלוֹת (*) בְּסִנְדְּלֵיהוֹן לְדוֹכֵן. וְזוֹ אַחַת מִתְּשַׁע תְּקֻנוֹת וְכוּ'. וְכֵן בְּפֶרֶק הַשּׁוֹלַח (גיטין לו, א): הִתְקִין הַלֵּל (*) פְּרוֹזְבוּל וְכוּ'. וּבְפֶרֶק קָמָא דְשִׁבְתָּ (יד, ב): שְׁמַעוֹן בֶּן שֵׁטַח תִּקְוָן כְּתִבָּה לְאַשָּׁה. וְכַמָּה הִלְכוֹת כִּיּוֹצֵא בְּאֵלוֹ כְּתוּבִים בְּתַלְמוּד, שֶׁהֵם כֻּלָּם תְּקֻנוֹת נְבִיאִים וְחֲכָמִים וְתַנְאִים שֶׁהִתְנּוּ.

נפש יהודה **שמרעין בחורשים.** שרועין בהמות בכל יער ואין מוחין בידה בעלי היער: **בסנדליהן.** דלמא מפסקת רצועה וגנאי הוא לעצמו ומתלוצצים עליו כשסנדלו מותרת ויטיב למקטריה וחבריו מברכין אותו למימר אינו ראוי לנשיאת כפים והלך וישב לו: **פרוזבול.** תקנה לעשיר ולעני למלוה ולוה שהיו מונעין מללוות משום שביעית שהיה משמטן ובא הלל ותיקן שימסרו השטר לב"ד ושוב אין שביעית משמטת דכל ביד ב"ד כגבוי דמי:

וַיֵּשׁ לָנוּ דֶרֶךְ אַחֲרָת, שֶׁהוּן קְרוּיִין מְנַהֲגוֹת, דְּאִין מְבָרְכִים עֲלֵיהֶם, כְּאוֹתָן שֶׁשְׁנִינּוּ בְּפֶרֶק מְקוֹם שְׁנַהֲגוּ (פסחים נ, א): (*) מְקוֹם שְׁנַהֲגוּ לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה. וְגַם קְרִיאַת הַלֵּל בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ וְעֶרְבָה בְּשַׁבְּעֵי.

נפש יהודה **מקום שנהגו לעשות מלאכה בערבי פסחים.** עד חצי היום עושין וכן לומר הלל בר"ח וערבה כל שבעה מנהג הוא:

וַיֵּשׁ לָנוּ מִצּוֹת אַחֲרוֹת, שֶׁנִּתְחַדְּשׁוּ בְּסִבּוֹת יְדוּעוֹת בְּזִמְן הַנְּבִיאִין וְחֲכָמִים, כְּגוֹן: תְּשַׁעָּה בָּאֵב וּמִגְלָה וְחִנְכָּה וְכִיּוֹצֵא בָּהֶם, וְאֵלוֹ נִקְרְאוֹת מִצּוֹת דְּרַבָּנָּן (*) וּמְבָרְכִין עֲלֵיהֶם כְּמוֹ שֶׁמְבָרְכִין עַל מִצּוֹת שֶׁל תּוֹרָה, וְסִמְכוּהוּ רַבָּנָּן אֲלָאוּ ד"ל תַּסּוּר" וְגַם עַל "שְׁאֵל אֲבִיךָ וְיִגְדָּדךָ", כְּדִגְרִסֵּינָּהּ בְּפֶרֶק בְּמָה מְדַלִּיקִין (שבת כג, א): אָמַר רַב חִיָּא בְּרַ אֲשִׁי אָמַר רַב: הַמְדַלִּיק גֵּר חִנְכָּה צְרִיךְ לְבָרֵךְ.

נפש יהודה **ומברכין עליהם.** על מקרא מגילה ונר חנוכה:

וְהַעוֹבֵר עַל דְּבָרֵיהֶם חַיֵּב מִיתָה וְהַזְּהִיר בְּדַבְּרֵיהֶם וּבְמִצְוֹתָם יֵשׁ לוֹ שְׂכָר הַרְּבָה

החלק השני בשכר המצות

וַיֵּשׁ בּוֹ שְׁלֹשָׁה פְּרָקִים

פרק ראשון [רלד]

אף על פי שאין לאדם לעשות המצוה כדי שיקבל שכרה, אלא לשם אהבת השם ותברך ואהבתו וקיום מצותיו, כדאיתא לעיל, בהקדמת נר זה (סימן עח), אבל מכל מקום השכר מוכן לבוא על המצוה ולא יחדל בשום פנים, כי שכר המצוה היא לעולם הזה ולעולם הבא, כסגולה הבאה בהכרח על הדבר, (*) שלא ישקר וישלם יכזב. ואם נראה לו לאדם לפעמים שאינו בא, זה הוא שלא עשה המצוה כהלכתה, או לא עשאה לשמה; או יתאחר שכרה ואם יתמהמה חכה לו, כי לא יכזב בשום פנים. וכסגולת מצות הצדקה, שמתן שכרה מבאר בתורה והותר לנסותו בה, דכתיב: "ובחנוני נא בזאת" (מלאכי ג, ט), גם שכר המצות האחרות מפרש הוא כל אחד במקומו.

נפש יהודה שלא ישקר. הקב"ה מלשם לו שכרו הטוב, שאינו מקפח שכר כל בריה:

וְכָל הַמִּצְוֹת בְּכָל מַצִּילוֹת מִן הַנְּזָקִין, כְּדָגְרִסִּין בְּפִרְקָא קַמָּא דְפִסְחִים (ח), אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: שְׁלוּחֵי מִצְוָה אֵינָן נְזֻקִין, לֹא בְהִלִּיכְתָּן וְלֹא בַחֲזָרְתָּן. כִּמָּא? כִּי הָאֵי תֵנָּא, דְתֵנָּא, אִיסֵי בְּוִיהוּדָה אֹמְרִי: (*) לְפִי שְׁאֲמַרְהָ תוֹרָה: "לֹא יִחַמֵּד אִישׁ אֶת־אֲרָצָהּ בְּעִלְתָּהּ" וְגו' (שמות לד, כד), מְלִמֵּד שֶׁתִּהְיֶה פְּרִתָּהּ רוּעָה בְּאֶפְרַיִם וְאֵין חֵיהָ רְעָה מִזְקֵתָהּ, תִּרְנַגְלֵתָּהּ מִנְקֵרֶת בְּאֶשְׁפָּה וְאֵין חֲלָדָה מִזְקֵתָהּ. וְהִלֵּא דְבָרִים קַל וְחֹמֶר: וּמָה דְבָרִים שְׁדַרְכָּן לִיזוּק אֵינָן נְזֻקִין, דְבָרִים שְׁאֵין דְרָכָן לִיזוּק עַל אַחַת כְּפֹה וְכִמָּה. אֵין לִי אֶלָּא (*) בְּהִלִּיכָהּ, (*) בַּחֲזָרָה מִנִּין? תִּלְמוּד לֹמְרִי: "וּפְנִיֶת בְּבִקֹּר וְהִלְכֵת לֹאֲהֲלִיךְ" (דברים טו, ז), מְלִמֵּד שֶׁתִּמְצָא אֲהֲלִיךְ בְּשָׁלוֹם.

נפש יהודה לפי שאמרה תורה. מתוך שאמרה תורה כך אנו למדין שהבטיחו הכתוב שלא יזוק ממונו כל שכן גופו שאין דרכו ליזוק דאדם אית ליה מזלא ואינו מהיר להיות ניזוק בגופו: בהליכה. שלא יחמוד אדם ארץ חבירו כשעולה לרגל: בחזרה. כשחוזר מירושלים לביתו:

וְעַם כָּל זֶה אֵל יִסְמֵךְ אָדָם עַל הַנֶּס כְּשִׁיחָה מְצוּי הַנְּזָק, כְּדֹאִיתָא הָתָם; הִיכָא דְשָׁכִיחַ הַזָּקָא שְׁאֵינִי, דְכָתִיב: "וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל (*) אֵיךְ אֵלֶךְ וְשָׁמַע שְׁאוּל וַהֲרַגְנִי וַיֹּאמֶר ה' עֲגַלְתָּ בְקֹר תִּקַּח בְּיָדְךָ וְאָמַרְתָּ לְזַבַּח לֵה' בְּאֵתִי" (שמואל א טו, ב).

נפש יהודה איך אלך. למשוח את דוד ואע"פ ששלוחו של מקום היה היה מתירא שמא יגרום החטא:

וְגַרְסִינָן בְּמִסְכַּת שִׁבְתָּ, פֶּרֶק בְּמָה אִשָּׁה (סג, א): אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: כָּל הָעוֹשֶׂה מִצְוָה אַחַת כְּמִאֲמַרְהָ אֵין מְבַשְׂרִים אוֹתוֹ בְּשׁוֹרוֹת רְעוֹת, שְׁנֵאָמַר: "שׁוֹמֵר מִצְוָה לֹא יֵדַע דְבַר רָע" (סנהלת ח, ה). רַב פִּפְא אָמַר: אֶפִּילוּ הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא גּוֹזֵר גְּזֵרָה מְבֻטְלָה בְּשִׁבְלֵוֹ, שְׁנֵאָמַר: "בְּאִשֶּׁר" דְבַר־מֶלֶךְ שְׁלִטוֹן (*) וּמִי יֹאמַרְלוּ מַה־תַּעֲשֶׂה" (שם שם, ד) וְסָמִיךְ לִיה: שׁוֹמֵר מִצְוָה" וְגו'.

וּגְרָסִינָן נְמִי בְּפִרְקָא קַמָּא דְרֵאשׁ הַשָּׁנָה (טו, א): אָמַר הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא: הֵבִיאוּ לִפְנֵי (*) עֵמֶר בְּפִסְחָא וְכוּ', כְּדֵאִיתָא לְהֵלֶן, בְּנֵר ה' כָּלֵל ב', מַחְלֵק יוֹם הַדִּין (סימן רצא). וּגְרָסִינָן בְּמַסְכַּת קַמָּא, פֶּרֶק שׁוֹר שֶׁנֶּגַח אֶת הַפָּרָה (ג, א): תְּנוּ רַבָּנָן: מַעֲשֵׂה בְּבֵתוֹ שֶׁל רַבִּי נְחוּנְיָא חוֹפֵר שִׁיחִין (*) שֶׁנִּפְלָה לְבוֹר הַגְּדוֹל וְכוּ'. וּגְרָסִינָן בְּפִרְקָא רַבִּי אֶלְיעֶזֶר דְּתוּלִין (שבת קלט, א): אָמַר רַבִּי שְׁמַלְאִי: בְּשֶׁכֶר "וְרֵאדָּ וְשִׁמַּח בְּלִבּוֹ" (שמות ד, יד), זָכָה לְחֹשֶׁן הַמְּשֻׁפֵּט וְכוּ', כְּדֵאִיתָא בְּהַקְדָּמַת הַנֵּר הָרֵאשׁוֹן (סימן א).

עומר בפסח. כדי שיתברכו התבואות: שנפלה לבור הגדול. של מים ובא אליהו הנביא והצילה על שהיה חופר בארות מים לעולי רגלים:

וְגַם הַמְּבִטֵל הַמְּצוּהָ הוּא מְרַחֵק מִהַשְּׁגָחָה וְשִׁמְיָרָה שֶׁל מַעְלָה, כְּדִגְרָסִינָן בְּפִרְקָא עַרְבֵי פְסָחִים (פסחים קיג, ב): תְּנוּ רַבָּנָן: שְׁמֹנֶה כְּמִנְדִּין לְשָׁמַיִם וְכוּ', כְּדֵאִיתָא לְעִיל, בְּעֵנִין תְּפִלִּין (סימן קכו); וְצִיצִית (סימן קכד); וְנִשְׁוֹאִין (סימן קסז). אָבֵל עוֹשֵׂי מְצוּהָ מְגִינִין עַל עֲצָמוֹן וְעַל זָרְעָם וְעַל דוֹרָם, כְּדִגְרָסִינָן בְּסוּטָה (יא, ב): דָּרַשׁ רַבִּי עֲקִיבָא: בְּשֶׁכֶר נְשִׁים צְדָקָנִיּוֹת שֶׁבָּאוּתוֹ הַדּוֹר נִגְאָלוּ אֲבוֹתֵינוּ, כְּדֵאִיתָא לְעִיל, בְּרֵאשׁ הַנֵּר הָרֵאשׁוֹן.

וְהָאֵמֶת, שָׂאִין קֶץ לְמַתָּן שְׁכָרוֹן שֶׁל מְצוֹת לְאוֹתוֹן הַמְּתַעֲסָקִים בָּהֶם לְשֵׁם שְׁמַיִם.

פרק שני [רלה]

הַעוֹסֵק בְּמְצוֹת מְאָרִיךְ יָמִים, כְּדִגְרָסִינָן בְּסוּף פִּרְקָא קַמָּא דְּקְדוּשִׁין (לט, ב): כָּל הַעוֹשֵׂה מְצוּהָ אַחַת מִטִּיבִין לוֹ וּמְאָרִיכִין יָמָיו וְשְׁנוֹתָיו וְכוּ', כְּדֵאִיתָא לְעִיל, בְּפִרְקָא ג' מַחְלֵק (סימן רלב). וּגְרָסִינָן נְמִי בְּמַסְכַּת מְגִילָה, פֶּרֶק בְּנֵי הָעִיר (כו, ב): שְׁאֵלוּ תַלְמִידָיו אֶת רַבִּי זִכְאִי בְּמָה הָאֲרַכֶּת יָמִים? אָמַר לָהֶם: מִיָּמִי (*) לֹא הִשְׁתַּנַּתִּי מִיָּמִים וְכוּ' (*) וְלֹא בִטַלְתִּי קְדוּשַׁת הַיּוֹם וְכוּ', כְּדֵאִיתָא לְעִיל, בְּפִרְקָא ו' מַחְלֵק כְּבוֹד הַשַּׁבָּת (סימן קס). וְאֲמַרְיָן נְמִי הֵתָם: שְׁאֵלוּ תַלְמִידָיו אֶת רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן שְׁמוּעַ: בְּמָה הָאֲרַכֶּת יָמִים? אָמַר לָהֶם: מִיָּמִי לֹא עָשִׂיתִי בֵּית הַכְּנֶסֶת (*) קַפְנִדְרִיא (*) וְלֹא פָסַעְתִּי עַל רֵאשֵׁי עַם קְדָשׁ (*) וְלֹא נִשְׁאַתִּי כְּפִי בְּלֹא בְרָכָה.

לא השתנתי מים לפני מטתי. עייג הארץ ופניו למטה דאז אסור: ולא בטלתי קדוש היום. יין לקידוש ולהבדלה: קפנדריא. לילך בפתח זה ולצאת בפתח אחר כדי לקצר דרכו: ולא פסעתי על ראשי עם קדוש. שהיו יושבין בבהמ"ד על הארץ ומי שאיחר לבא היה צריך לפסוע לילך על מקומו ונראה כפוסע על ראשי העם: ולא נשאתי כפי. לדוכן לפי שהכהנים צריכין לברך בא"י אמ"ה אשר קדשנו במצותיו וצונו בקדושתו של אהרן:

שְׁאֵלוּ תַלְמִידָיו אֶת רַבִּי פְרִידָא: (*) בְּמָה הָאֲרַכֶּת יָמִים? אָמַר לָהֶם: מִיָּמִי לֹא קִדְמִנִי אָדָם לְבֵית הַמְּדַרְשׁ וְלֹא אֲכַלְתִּי מִבְּהֵמָה שְׁלֹא הוֹרְמוּ (*)

מתננותיה (*). ולא ברכתי לפני כהן. "לא אכלתי מבהמה", דאמר רבי יוחנן: אסור לו לאדם לאכול מבהמה שלא הורמו מתננותיה וכל האוכל ממנה פאלו אוכל טבלים. ולית הלכתא פותיה. "ולא ברכתי לפני כהן", למימרא דמעליותא היא, והא אמר רבי יוחנן: כל תלמיד חכם שמברך לפניו אפילו כהן גדול עם הארץ, אותו תלמיד חכם חיב מיתה, שנאמר: "כל" (*). משנאי אהבו מות" (משלי ת, לו), אל תקרי "משנאי" אלא משנאי? כי קאמר איהו, (*) בשוין.

נפש יהודה במה הארכת ימים. תוספות. קשה והא בזכות ששנה לתלמיד אחד די מאות פעמים יצאה בת קול ואמרה נחא לך דלזכי כולא דרך לעלמא דאתי או דלחיי די מאות שנין וכי ואמר הקב"ה הבו ליה הא והא וי"ל דמעיקרא לא ידע כן עד לבסוף שראה שחיה כל כך: מתננותיה. הזרוע והלחיים והקיבה: ולא ברכתי. בסעודה לפני הכהן דאמר מר וקדשתו לכל דבר שבקדושה לפתוח ראשון ולברך ראשון: משנאי. שגורמין לבני אדם לשנאותי שהרואה תלמיד חכם שפל לפני ע"ה אומר אין נחת רוח בתורה: בשוין. ת"ח כמותו אז לא היה מברך לפניו:

שאלו תלמידיו את רבי נחוניא בן הקנה: במה הארכת ימים? אמר להם: מימי לא נתפדתי בקלון חברי ולא עלתה עמי קללת חברי על מטתי, ותרו בממוני הייתי. "לא נתפדתי בקלון חברי", כי הא דרב הונא (*) דרי ואזיל מרא אפתפיה, אתא רב הונא בר חנילאי קא שקיל לה מיניה. אמר ליה: (*) אי רגילת דדארית במתך דרי (*) ואי לא - איתיקורי אנא בזילותא דידך לא נחא לי. "ולא עלתה עמי קללת חברי על מטתי" כי הא דמר זוטרא בריה דרב נחמן כי הוה סליק לפורייה, אמר: שרי ליה ומחיל ליה למאן דצערן לי. "ותרו בממוני הייתי", דאמר מר: איוב ותרו בממונו היה, שהיה מניח (*) פרוטה גבי חנוני.

נפש יהודה דרי ואזיל מרא אכתפיה. נשא, מרא שופ"ל בלי"א שחופרין בו השדה: אי רגילת. אי רגיל אתה לישא מרא בעירך ולא נתביישת בכך שא את שלי וקח ולך: ואי לאו. שאין זה כבודך לישא המרא ואתה רוצה לישא כדי שאני לא אתבייש ורוצה אתה להתבייש עצמך אין זה נחא לי: פרוטה גבי חנוני. אם היה החשבון בא על חצי פרוטה דרך החנוני להניח ולוותר לבעל הבית פרוטה שלו והוא אינו עשה כן אלא הניחו לחנוני ונמצא שמוותר לו פרוטה:

שאל רבי עקיבא את רבי נחוניא הגדול: במה הארכת ימים? אתו גוזי (פירוש: סריסים) (*) קא מחו ליה. סליק ויתיב בדקלא. אמר ליה: רבי, (*) אם נאמר "כבש" למה נאמר "אחד"? אמר ליה: מאי " (*) אחד", מיחד שבפדרו. אמר להו: צורבא מרבנן הוא, שבקוה וליתיה. אמר ליה: מימי לא קבלתי מתנות, שנאמר: "ושונא מתנת יחיה" (משלי טו, כז); ולא עמדתי על מדותי. דאמר רבא: כל המעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו, שנאמר: "נשא עון ועבר על פשע" (מיכה ז, יח), למי נשא עון? למי שעובר על פשע.

נפש יהודה קא מחו ליה. הכוהו לרי עקיבא סבורין היו שקץ בחייו של ר' נחוניא על שמאריך ימים: אם נאמר כבש. את הכבש האחד תעשה בבוקר: אחד מיוחד. הטוב שבעדרך: נתן לגבוה:

שאל רבי את רבי יהושע בן קרחה: במה הארכת ימים? אמר ליה: (*). קצת בחיי? אמר ליה: רבי תורה היא וללמד אני צריך. אמר ליה: מימי לא נסתפלתי בצלם דמות אדם רשע, דאמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי: אסור להסתפל בדמות אדם רשע, שנאמר: "כי (*). לולי פני יהושפט מלך יהודה אני נשא אסאביט אליך ואסאראך" (מלכים ב ג, יד). רבי אלעזר אומר: עיניו כהות, שנאמר: "ויהי כיוון יצחק ויתכהו עיניו מראת" (בראשית כז, א), משום דאסתפל בעשו הרשע. והא גרמא ליה. והאמר רבי יצחק: לעולם אל תהיה קללת הדיוט קלה בעיניך, שהרי אבימלך קלל את שרה ונתקיים בזרעה, שנאמר: "הנה הוא לך פסות עינים" (שם כ, טז), אל תקרי "פסות" אלא "כהות" וכתוב: "ויתכהו עיניו מראת" הא והא גרמא ליה.

נפש יהודה קצת בחיי. בתמיה וכי תצטער על שאני מאריך ימים א"ל ללמוד אני צריך אולי אוכל אני ג"כ לקיים כוונתך: לולי פני יהושפט מלך יהודה אני נושא אסאביט אליך ואם אראך. אלישע אמר כן ליהורם:

רבא אמר: מהכא, "שאת, פני רשע לא טוב" (משלי יח, ה). בשעת פטירתו, אמר ליה רבי ברבנא. אמר ליה: יהי רצון שתגיע לחצי ימי. ולכלהו לא? אמר ליה: (*). הבאים אחריך בהמה ירעו! אבוה בר איהי ובנימין בר איהי, חד אמר: (*). תיתי לי, דלא אסתכלאי בגוי. וחד אמר: תיתי לי, דלא עבדי שתפוטא בהדי גוי.

נפש יהודה הבאים אחריך בהמה ירעו. בתמיה אין טוב לך לחיות ימים רבים כמוני שא"כ לא יטלו בניך בגדולתך ואתה נשיא והם כל ימיהם יהיו הדיוטות: תיתי לי דלא עבדי שותפות עם עובד כוכבים ומזלות. אפילו בענין שאינו יכול לבוא לידי שבועה ואפי' אם יחול עליו שבועה יפטרנו דשרי בשאר בני אדם אפילו הכי לא היה רוצה לעשות:

שאלו תלמידיו את רבי זירא, ואמרי לה: שאלו תלמידיו את רבי אחא: במה הארכת ימים? אמר להו: מימי לא (*). הקפדתי בתוך ביתי ולא צעדתי בפני מי שגדול ממני בחכמה (*). ולא הרחתי במבואות המטנפות ולא הלכתי ארבע אמות (*). בלא תורה ובלא תפלין ולא ישנתי בבית המדרש, לא שינת קבע ולא שינת ארעי, ולא ששתי בתקלת חברי ולא קראתי לחברי (*). בחניכותו, ואמרי לה: בחניכותו.

נפש יהודה הקפדתי. לא דברתי עם בני ביתי דרך רוגז כשעשו דבר שאינו כרצוני בעשיית מלאכתם אלא דרך נחת ונכוחות: ולא הרהרתי. בדברי תורה: בלא תורה. גירסתי שגורה בפי תמיד: בחניכותו. אם הוא שם כינוי לחבירו לגנאי: ואמרי לה בחניכותו. אפילו אותו כינוי שמסודר ובא לו ממשפחתו והוא שם דופי כמו כתב חניכותו וחניכותו דמסכת גיטין:

וגרסינו במסכת ברכות, פרק תפלת השחר (כח, ב): תנו רבנן: פשחלה רבי אליעזר, נכנסו תלמידיו לבקרו. אמרו לו תלמידיו: רבינו, למדנו אורחות חיים. אמר להם: הנהרו בכבוד חבריכם ומנעו בניכם (*). מן ההגיון וכו'; וכשאתם מתפללים (*). דעו לפני מי אתם מתפללים ולפני מי אתם עומדין ובדבר הזה תאריכו ימים ותכנסו לחיי עולם.

נפש יהודה מן ההגיון. משיחת ילדים: **דעו לפני מי וכו'.** כדי שיתפללו ביראה ובכוונה:

וגם יש מצות ידועות שבגללם מאריכין ימים, כמו שמצינו שנאמר על יראת השם, כדגרסינן בפרקא קמא דיומא (ט, א): אמר רבי יוחנן: מאי דכתיב: "יראת ה' תוסיף ימים ושנות רשעים תקצרנה" (משלי נ, כו), כדאיתא לעיל, בחלק א מחבור זה (סימן ה).

וגם מצינו שנאמר על המקדים לבית הכנסת שמאריך ימים, כדגרסינן בפרקא קמא דברכות (ח, א): אמרו ליה לרבי יוחנן: איכא סבי בבבל וכו', כדאיתא לעיל, בפרק א מחלק התפלה (סימן צא).

וגם אמרו על המאריך בתפלתו שהוא מאריך ימים, כדגרסינן פרק הרואה (ברכות נד, ב): אמר רב יהודה: שלשה דברים מאריכין ימיו של אדם וכו', כדאיתא לעיל, בפרק (א) [יט] מחלק התפלה (סימן קט).

ויש מצות אחרות מפרשות כל אחת במקומה. על כן אם מצינו בבני אדם (****)** שסובלין מכות גדולות ונחלאים ונפצעים ונחבורות, כדי שיוכלו לחיות חיי שעה, על אחת כמה וכמה שהוא יותר טוב לעסק במצוה לשם שמים, כדי להשלים רצון קונם ויאריכו ימים ויזכו לחיים טובים. כי כדאי הוא בעל מלאכתו לשלם להם שכר פעולתו וייטב להם בעולם הזה ויזכו לעולם הבא.

נפש יהודה **שסובלין.** כמה עינויים ולא רצו להודות שלא ימותו חיי שעה שהרי אין יודעין כמה יחיו וסופם למות:

פרק שלישי [רלו]

כל חכמי הקבלה והמחקר מסכימים (****)** ב (****)** שיש השארות לנפש וזהו שכר המצות לעולם הבא, אלא, שהמקבלים מאמינים זה על דרך קבלה ואומרים, כי אם האדון שהוא בשר ודם נותן שכר לעושה רצונו ולמתעסק בעבודתו, כל שכן למלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, שהוא נאמן לשלם לכל אחד שכר פעולתו. ונותן שכרו בהשארות הנפש לעולם שכלו טוב וארוך ותמידי לעוסקים במצותיו וששים בעבודתו.

נפש יהודה **שיש השארות לנפש.** שהנשמה היא נצחית וחי לעולם: **ויש.** צדיקים אחרים שאינם צדיקים גמורים ע"כ הם מוכים בעוה"ז על עונם כדי שישאר שכרם הטוב לעוה"ב:

ואף על פי שנותן לבריותיו תגמולים אחרים בעולם הזה, כפי המצוה, וכפי עושיהם, כי יש חסידים זוכים לשני שלחנות מעט מזעיר ויש אחרים שהם מכים ומענים בעולם הזה, כדי לקבל שכרם משלם לעולם הבא (****)**; ויש רשעים נענשים בעולם הזה ויש אחרים מקבלים כל זכויותיהם בעולם הזה, כדי לאבדם מן העולם הבא. וברוך בורא עולם, אשר סדר המערכות

האֵלֶּה וְסִדְרָם כְּרִצּוֹנָו וְהוּא מְשִׁיג וְיִוָּדַע טַעַם כָּל אֶחָד וּמִשְׁפָּטוֹ וְסִבָּתוֹ וְאַחֲרֵיתוֹ. וַיֵּשׁ מִצּוֹת שְׂיֵשׁ לָהֶם קָרָן וּפְרוֹת לְעוֹלָם הַזֶּה וְלְעוֹלָם הַבָּא, כְּדִגְרָסִינָן בְּמַסְכַּת שֵׁבִית, פָּרָק מִפְּנִין (קכז, א) : אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן : שְׁשֵׁה דְבָרִים אָדָם אוֹכֵל פְּרוֹתֵיהֶן בְּעוֹלָם הַזֶּה וְהַקָּרָן קִיָּמַת לוֹ לְעוֹלָם וְכוּ', כְּדִאִיתָא בְּחֵלֶק הַכְּנֶסֶת אוֹרְחִים (סימן קפז). וְגַרְסִינָן נִמְי בְּמַסְכַּת פְּאָה : תִּנְיָא שְׁלֵשָׁה דְבָרִים אָדָם אוֹכֵל פְּרוֹתֵיהֶם וְכוּ', כְּדִאִיתָא בְּחֵלֶק גְּמִילוֹת חֲסָדִים (סימן רכ).

נפש יהודה ויש רשעים. גמורים שהם נענשים בעוה"ז ובעוה"ב ויש עוד רשעים שהקב"ה משלם שכרם המעט בעוה"ז כדי לטרדם מעוה"ב כדלקמן :

(*) אָבֵל הַגְּמוּל הַנְּאֻמָּן הוּא לְעוֹלָם הַבָּא. וְלָזֶה הִבִּיאוּ רַבּוֹתֵינוּ רְאִיּוֹת בְּרוּרוֹת לְאִין תִּכְלִית מִתּוֹרָה נְבִיאִים וּכְתוּבִים. וְהוּא רָמוּז בְּתַחֲלַת הַתּוֹרָה בְּשֵׁמוֹת בְּנֵי אָדָם הָרֵאשׁוֹן, שְׁנִכְתְּבוּ שְׁמוֹתָם לְרָמוּז אֵיךְ הֵם מִתְחַלְפִּים מִיְּנֵי בְּנֵי אָדָם, כִּי יֵשׁ מֵהֶם שְׁמֵתֵעֶסְקִים בְּקִנְיַת קַרְקָעוֹת (*) וּדְבָרִים קִיָּמִים - הַמְּשִׁילִם לְקִין, וְאוֹתָם שְׁמֵתֵעֶסְקִין בְּאַסִּיפַת מְטִלְטְלִין וּמְמוֹנוֹת וְתַעֲנוּגִים, שֶׁהֵם הַבְּלִי עוֹלָם - הַמְּשִׁילִם לְהֶבֶל, וְאוֹתָם שֶׁהֵם מִתְעַסְקִין בְּדְבָרִים שֶׁהֵם יְסוּד הָעוֹלָם וּבְרִיאָתוֹ וְקִיּוּמוֹ וְהַשְּׂאָרוֹתוֹ - (*) הַמְּשִׁילִם לְשֵׁת, דְּכָתִיב : "כִּי-הִשְׁתּוֹת יִהְרָסוּן" וְגו' (תהלים יא, ג), וְעַל כֵּן לֹא נִתְקִיָּמָה (*) הַמְּצִיאוֹת הַגְּשָׁמִית כִּי אִם בְּשֵׁת, וְהוֹנַח לוֹ שֵׁם בְּשֵׁתֵי אוֹתֵיּוֹת הָאֲחֵרוֹנוֹת, לְהַעֲיֵד בּוֹ אֶל הַתִּכְלִית הָאֲחֵרוֹנָה, לְהַרְאוֹתֵנוּ כִּי כִּשֵׁם שְׁנִתְקִיָּמָה לוֹ הַמְּצִיאוֹת הַגְּשָׁמִית כִּדְ נִתְקִיָּמָה לוֹ הַמְּצִיאוֹת הָרוּחָנִית, רוּצָה לוֹמַר, (*) הַהִשְׂאָרוֹת, וְעַל זֶה נֶאֱמַר עָלָיו שֶׁנוֹלַד בְּצֶלֶם וּדְמוּת, שְׁנֶאֱמַר : " (*) וַיּוֹלַד בְּדְמוּתוֹ כְּצֶלְמוֹ" (בראשית ה, ג), מֵה שֶׁלֹּא נֶאֱמַר עַל הָאֲחֵרִים, וְגַם בְּאַחֲרֵים נֶאֱמַר "וַתֵּלֵד", לְפִי שֶׁבָּאִים מִצַּד הָאִשָּׁה, שֶׁהִיא הַחֹמֶר, וְעַל שֵׁת נֶאֱמַר "וַיּוֹלַד", שֶׁבָּא מִן הָאִישׁ, (*) שֶׁהוּא הַצּוֹרָה. וְעַל כֵּן מִי שֶׁלּוֹבֵשׁ בְּמַדּוֹת הַצּוֹרָה שֶׁהִיא הַנִּפְשׁ, רוֹדֵף אַחַר הַמְּצוֹת וּמַעֲשִׂים טוֹבִים, אוֹמְרִים הַתּוֹרְנִיִּים, שֶׁהֵם הַמְּקַבְּלִים, שְׁנוֹתָן לָהֶם הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא (*) שֶׁכָּר טוֹב בְּעַמְלָם.

נפש יהודה אבל הגמול הנאמן. עיקר שכר גמולו נשאר לו לעוה"ב למי ששם אמונתו והבטחתו בהאל הנאמן לקיים הבטחתו : **ודברים קיימים**. וקין הוא לשון קנין וקנין נאמר על הקרקעות דכתיב שדות בכסף יקנו : **המשילים לשת**. שקיים מצות שהעולם עומד עליהם ושכרו הוא שמור לעוה"ב וזה כי השתות ר"ל יסוד העולם יחרסון הרשעים והשתות היינו לשון שת יסוד העולם : **המציאיות הגשמיות**. שכל זרע קין נאבד מן העולם ולא נשאר ממנו כלום רק מנח שהוא מזרע שת נתיסד העולם : **השארות**. הרוחנית, נשמות קדושים שיש להם שארית לעולם : **ויולד בדמותו כצלמו**. לשון זכר כמו שהוא אדם היה צדיק כן נולד זה שת והיה צדיק : **שהוא הצורה**. ויולד לשון זכר שהוא נותן צורה בזרע כשהוא מזריע על זרע אשה ואע"ג שבכל הזכרים כן הוא מכל מקום נאמר על האחרים ותלד כאילו האשה נותנת הכל חומר וצורה על שגברו החומר על הצורה אבל שת גבר צורתו שהיה מן אדם על החומר של האשה וכאילו הוא כולו צורה והיינו יצר טוב ע"כ בהם כתיב ותלד בו וכתוב ויולד : **שכר טוב בעמלם**. יש לנו בקבלה על ידי אמונת תורתנו הקדושה יש לנו ראיות ברורות על שכר המצות :

אָבֵל הַפִּילוֹסוֹפִים, שֶׁהֵם חֲכָמֵי הַמְּחֻקָּר, בְּרָרוּ אֶמְתַּת הַשְּׂאָרוֹת הַנִּפְשׁ בְּחֻקֵּיהֶם וְעִיּוֹן וּבְרִאִיוֹת מוֹפְתִיּוֹת בְּרוּרוֹת (*) הַמְּחִיבּוֹת הַהִשְׂאָרוֹת הַנִּצְחִי לְאוֹתָם הַמוֹצִיאִים שְׂכָלָם מִן הַכַּח אֶל הַפֶּעַל וְקוֹנִים שְׂכָלָם לְהַדְּבִקוֹ בְּשֶׁכֶל הַפּוֹעֵל. וְלֹא בִּידְעָה בְּלָבָד אֶמְרוּ, אֶלָּא כְּשִׁיחָא הַמְּדַע עִם מַדּוֹת טוֹבוֹת

הַמְשָׁאִירוֹת לְשָׁכְלוֹ. כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ הַפִּילוֹסוֹפוֹסִים: כִּי בַמִּדָּע וּבַמַּעֲשֵׂה תִדְבֵק הַנֶּפֶשׁ בְּעוֹלָם הָעֲלִיּוֹן. וְאָמַר אֲרִסְטוֹ: אִין הַחֶפֶץ הַמְּבַקֵּשׁ לְדַעַת בְּלִבָּד, אֵלֶּא לְדַעַת וְלַעֲשׂוֹת וְלִהְיוֹת חֲסִידִים נִקְשָׁרִים בְּדַתוֹת. וְאָמַר אֶפְלָטוֹן: (*) הַרוּצָה לְקִנּוּת הַפִּילוֹסוֹפִיָּא הִטְהוֹרָה יִתְקַן מִדוֹתָיו. נִמְצָא, שֶׁכָּלֵם מוֹדִים שֶׁהַחֶפֶץ - לְדַעַת וְלַעֲשׂוֹת וְשִׁמְתוֹן שְׁכָרוֹן שֶׁל צְדִיקִים לְעֵתִיד לְבוֹא.

נפש יהודה **המחייבות ההשארות הנצחית.** ר"ל שאף אם לא היה לנו בקבלה ואף לא כתיב שום שכר ועונש בתורה השכל מחייב שיהיה כן וכמו שאמר למעלה במלך ב"ו כל שכן בהקב"ה שישלם שכר טוב לעושי רצונו מי שישכיל בשכלו שיש תועלת ושכר ורצון הקב"ה לעבדו וללמוד תורתו ומקיימי מצותיו והיינו שפועלין בשכל ומה שחשב בעצמו הוציא מכח מחשבתו אל הפועל ללמוד בתורה ומה שלמד הוא מקיים ומדבק עצמו באהבת ה' אז הוא קונה שכל על שכלו וזהו שכל הקנוי שקונה לו שכל יותר על שכלו הראשון: **הרוצה לקנות הפילוסופיאה הטהורה.** עיקר החכמה העליונה להשכיל עד למעלה ר"ל לאהבת ה' ולהידבק בו צריך לקיים כל מה שלמד כמאמר החכמים לא המדרש עיקר אלא המעשה וכל זה שהוא כן חקרו המחקרים הם שדרשו וחקרו על דרך האמת שהדין והטבע נותן כזה מכ"ש השופט כל הארץ לא יעשה משפט בודאי ישלם לאדם כפעולתו ומי שהוא צדיק ורע לו הוא גורם לעצמו שאינו צדיק גמור והקב"ה עשה הכל לטובת האדם לשמור לו שכרו לעוה"ב וכל מי שרוצה שייטיב לו הקב"ה גם בעוה"ז יקיים מצות שאוכל מפירותיהן בעוה"ז וקרן קיימת לעוה"ב ואל יסיר מחשבתו לעולם מהקב"ה אף כשהוא מתעסק במלאכה וישמור עצמו בטהרה יזכה גם לדברים העליונים ע"י רוח הקודש להשיג אמתתם:

על כן החסידים הראשונים לא שמו לבם לשכר העולם הזה, בְּיִודָעִם כִּי גִדְל הַשְּׁכָר הוּא הַשְּׁאָרוֹת לְעוֹלָם הַנֶּצְחִי. וְכֵן מְצִינּוּ בְּרַבִּי אֶלְיעֶזֶר, כְּדִגְרָסִינָן בְּפֶרֶק חֵלֶק (סנהדרין קא, א): אָמַר רַבֵּה בַר בַּר חֲנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: כְּשִׁחְלָה רַבִּי אֶלְיעֶזֶר נִכְנָסוּ תַלְמִידָיו לְבַקְרוֹ. אָמַר לָהֶם: (*) חֲמָה עֵזָה יֵשׁ בְּעוֹלָם. הַתְּחִילוּ הֵם בּוֹכִים וְרַבִּי עֲקִיבָא מְשַׁחֵק. אָמְרוּ לוֹ: עֲקִיבָא, אָנוּ בּוֹכִין וְאַתָּה מְשַׁחֵק? אָמַר לָהֶם: לָמָּה אַתֶּם בּוֹכִים? אָמְרוּ לוֹ: סִפְרַתְּנוּרָה שְׂרוּי בְּצַעַר - וְלֹא נִבְכְּהָ? אָמַר לָהֶם: לְכֹד אֲנִי מְשַׁחֵק, (*) שְׁכָל זְמַן שֶׁאֲנִי רוֹאֶה אֶת רַבִּי, שְׂאִין יֵינוּ מְחַמֵּץ וְאִין דְּבִשׁוֹ מְדַבֵּישׁ וְאִין שְׁמָנוֹ מְבַאֵישׁ וְאִין פְּשָׁתְנוֹ לּוֹקָה, אָמַרְתִּי: שְׂמָא, חֵס וְשָׁלוֹם, קִבֵּל רַבִּי עוֹלָמוֹ; (*) וְעַכְשָׁו שְׂמַח אֲנִי. אָמַר לִיה: עֲקִיבָא, חֲסִרְתִּי מִן הַתְּוֹרָה כְּלוּם? אָמַר לִיה: לְמַדְתָּנוּ רַבִּינוּ: "כִּי אָדָם אִין צְדִיק בְּאֶרֶץ" וְגו' (קהלת ז, ב). תָּנוּ רַבָּנָן: כְּשִׁחְלָה רַבּוֹן יוֹחָנָן בְּן זַפְּאִי נִכְנָסוּ חֲכָמִים לְבַקְרוֹ וְכוּ', כְּדֹאִיתָא לְקַמּוֹ, פֶּרֶק ד' מִחֵלֶק יְסוּרֵי יְחִיד (סימן שא).

נפש יהודה **חמה עזה יש בעולם.** על עצמו היה אומר שכעס עליו המקום והכביד חליו: **שכל זמן שאני רואה את רבי שאין יינו מחמיץ וכו'.** כלומר שהיתה הצלחה בכל מעשיו אמרתי קבל רבי את עולמו כל שכרו קבל בעוה"ז: **ועכשיו.** שכרו משתמר לעוה"ב לכך אני שמח:

וְגַם מְצִינּוּ מַה שֶׁאַרְע לְרַבִּי חֲנִינָא בְּן דּוּסָא וּלְרַבֵּה בַר אֲבוּהָ, בְּהִיוֹת נִקְל בְּעֵינֵיהֶם כָּל טוֹבוֹת הָעוֹלָם הַזֶּה כְּנִגְדַּת הַקְּלָה שֶׁבְּעוֹלָם הַבָּא, כְּדֹאִיתָא לְעִיל, בְּהַקְדָּמָה רִאשׁוֹנָה (סימן א).

וְאֶפְּלוֹ מְצָנָה אַחַת שֶׁאָדָם עוֹשֶׂה בְּעוֹלָם הַזֶּה הוֹלֶכֶת לְפָנָיו בְּעוֹלָם הַבָּא, כְּדִגְרָסִינָן בְּפֶרֶק קַמָּא דְעַבְדָּה זָרָה (ה, א) וּבְפֶרֶק קַמָּא דְסוּטָה (ג, ב): אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחֲמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן: כָּל הָעוֹשֶׂה מְצָנָה אַחַת בְּעוֹלָם הַזֶּה

מְקַדְמָתוֹ וְהוֹלֵכֶת לְפָנָיו לְעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהִלֵּךְ לְפָנָיִךְ צְדָקָה" וְגו' (ישעיה נח, ח).

וְאִמְרִינוּ נְמִי הֵתֵם פֶּרֶק קָמָא דְעִבּוּדָה זָרָה (ד, ב) אֶמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: מֵאִי דְכִתִּיב: "אֲשֶׁר אֲנֹכִי מְצֹנֵף הַיּוֹם" וְגו' (דברים ז, יא)? הַיּוֹם לַעֲשׂוֹתֶם וְלֹא לְמָחָר לַעֲשׂוֹתֶם, הַיּוֹם לַעֲשׂוֹתֶם וְלֹא הַיּוֹם לְטַל שְׂכָרְם. וְאֶמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי (שם דף ב): כָּל מְצוֹת שְׁעוֹשִׁין יִשְׂרָאֵל בְּעוֹלָם הַזֶּה בָּאוֹת וּמְעִידוֹת אוֹמוֹת הָעוֹלָם בְּהוֹן לְעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "יִתְּנוּ עֲדִיהֶם וַיִּצְדְּקוּ" וְגו' (ישעיה מג, ט), "יִתְּנוּ עֲדִיהֶם וַיִּצְדְּקוּ", אֵלֹהֵי יִשְׂרָאֵל; " (*) יִשְׁמְעוּ וַיֹּאמְרוּ אָמֵת" (שם), אֵלֹהֵי אוֹמוֹת הָעוֹלָם.

נפש יהודה ישמעו. אוֹמוֹת הָעוֹלָם אֵת הָעֵדוֹת שֶׁמְצוֹת מְעִידוֹת עֲלֵיהֶם וַיֹּאמְרוּ אִמֵּת דִּין הוּא כִּךְ שְׂרָאוּיִן יִשְׂרָאֵל לְהַצְטַדֵּק:

וְגַם מְצִינוּ דְמַעֲשִׂים טוֹבִים מְבִיאִים לְאֲדָם לְעוֹלָם הַבָּא, אֶף-עֲלִפִי שְׂאִינוּ שְׁלֹם בְּדַבְרֵי אַחֲרִים, כְּדִגְרָסִינוּ נְמִי בְּפֶרֶק סֵדֶר תַּעֲנִיּוֹת הָאֵלֹהִים (תענית כב, א): רַב בְּרוּקָא חוֹזְאָה הָוָה קָאִי בְּשׁוּקָא דְבִי לְפִט (שם מקום). אֵתָא אֵלֵיהּ, זְכוּר לְטוֹב, אֵיתְחַזִּי לֵיהּ. (*) אֶמַר לֵיהּ: מִי אֵיכָא בְּהַאי שׁוּקָא בְּרַעְלָמָא דְאֵתִי? אֶמַר לֵיהּ: לֹא. אֲדַהֲכִי אֵתָא הָהוּא גְבַרָא דְסַיִים (*) מְסַאֲנִי אוּכְמִי וְלֹא אִמֵּי חוּטִי בְּצִיצִיתָא. (*) אֶמַר לֵיהּ: הַאי בְּרַעְלָמָא דְאֵתִי הוּא. (*) קָאֲרִי לֵיהּ וְלֹא אֵתָא לְגַבִּיהּ. אֵזֵל לְגַבִּיהּ, אֶמַר לֵיהּ: מֵאִי עוֹבְדָד? אֶמַר לֵיהּ: זְנִדּוּקָא אָנָּא (פירוש: שומר בית האסורין) וְאֶסְרָנָא גְבַרִי לְחוּד וְנָשִׁי לְחוּד (*) וְרַמִּינָא פוּרִיאִי בְּלִילָא בֶּן גְבַרִי לְנָשִׁי, כִּי הֵיכִי דְלֹא לִיתְעַבִּיד אִיסוּרָא. וְכִי חֲזִינָא בֵּת יִשְׂרָאֵל (*) דִּיהֲבִי גוֹיִם בָּהּ עֵינֵיהּ טְרַחְנָא וּמְסַרְנָא נַפְשָׁאִי עֲלָהּ וּמְצִילָנָא לָהּ. זְמַנָּא חֲדָא (*) אֵיתְרַמָּאִי נַעֲרָה מְאוּרְסָה, בְּעוּ לְמִינְסָא. אֵתָאִי דְרוּדְיָא דְחַמְרָא (שמרים של יין אדום כדס), שְׂדָאִי לָהּ בְּשׁוּלָא (בשולי בגדיה) וְאִמֵּינָא לָהּ: דִּיסְתָּנָא הִיא (נדה היא). אֶמַר לֵיהּ: מֵאִי טַעְמָא סַיִימַת מְסַאֲנִי אוּכְמִי? אֶמַר לֵיהּ: מְתַאֲבִלָּנָא עַל יְרוּשָׁלַם. וּמֵאִי טַעְמָא לֹא רַמִּית חוּטִי בְּצִיצִיתָא? אֶמַר לֵיהּ: כִּי הֵיכִי דְלֹא לִידַע דִּיהוּדָאָה אָנָּא; וְכִי הוּאִי מְלִתָּא דְצַנְעָה וּבְעוּ לְמַגְזֵר גְּזִירְתָּא, מְגַלּוּ לִי וְאִמֵּינָא לָהּ לְרַבָּנָן וּבְעוּ רַחֲמִי וּבְמִטְלִי לֵיהּ לְהַאי גְּזִירְתָּא. וּמֵאִי טַעְמָא כִּי קָרִיתְדָּ לֹא אֵתִית לְגַבְּאִי? אֶמַר: בְּהַיָּא שְׁעָתָא שְׁמַעִית דְהוּוּ גְּזִירִי גְּזִירְתָּא וְאִמֵּינָא: אִישְׁמַע וְאִשְׁלַח לָהּ לְרַבָּנָן, דְלַבְעִי רַחֲמִי עֲלָהּ דְמְלִתָּא. אֲדַהֲכִי אֵתוּ אַחֲרֵינִי. אֶמַר לֵיהּ אֵלֵיהּ: הֵנִי נְמִי בְּנִי עֲלָמָא דְאֵתִי נִינְהוּ. אֶמַר לָהּ: מֵאִי עוֹבְדֵיכּוֹ? אֶמְרוּ לֵיהּ: אֲנָשִׁי בְּדִיחִי אָנוּ, כִּי חֲזִינוּ אִינִישׁ דְעַצִּיבָא דְעֵתִיָּה מְבַדְּחִינוּ לֵיהּ; אִי נְמִי, כִּד חֲזִינוּ בִּי תַרִי. דְאִית לָהּ תִיגְרָא בְּהַדִּי הַדְּדִי טְרַחֲנָא (*) וְעַבִּידָנָא שְׁלָמָא בְּהַדִּיָּהּ.

נפש יהודה אמר ליה. רב ברוקא לאליהו מי איכא בהאי שוקא וכו'. מסאני אוכמי. מנעלים שחורים היו ברגליו שלא כדרך היהודים ולא רמי חוטי לא הטיל ציצית בבגדו: אמר ליה. אליהו לרב ברוקא האי בר עלמא דאתי הוא: קארי ליה. רב ברוקא להווא גברא ולא אתי לגביה: רמינא פוריא וכו'. מטיל אני מטתי בין אנשים לנשים: דיהבי גוים בה עינייהו. עליה בעלים של בית הסוהר: איתרמאי נערה וכו'. דהואי בבית הסוהר: עבידנא שלמא. שהן דברים שאדם אוכל פירותיהן בעוה"ז והקרן קיימת לעוה"ב הבאת שלום בין אדם לחבירו:

וגם מצינו שהמצות מצילות אף לפושעי ישראל מדינה של גיהנם, כדגרוסין בסוף מסכת חגיגה (כו, א) ובמסכת ערובין, פרק עושין פסין ויט, א: אמר ריש לקיש: אפילו פושעי ישראל אין אור של גיהנם שולטת בהם, קל וחמר ממזבח הזהב: ומה מזבח הזהב, שאין עליו (*) אלא כעבי דינר זהב ויש כמה שנים שאין האור שולט בו, פושעי ישראל שמלאין מצות (*) כרמון, דכתיב: "כפלח הרמון וקתד" (שיר הישרים נ, ז), אלו הריקנין שבד, שמלאים מצות כרמון, על אחת כמה וכמה. על כן כל בן דעת יתברר במצות ובמעשים טובים וינצל מענשה של גיהנם ויזכה לעולם הבא.

נפש יהודה אלא כעובי דינר זהב. שהמזבח שנתנו עליו מחבת אש עם הקטורת היה משה תמה עליו אי אפשר שלא ישרף העץ תחתיו ואמר לו המקום כך דרכו של אש של מעלה שאש אוכלת אש הוא ואינו מכלה כדכתיב והסנה איננו אוכל: כרמון. שהיא מלאה זגין מבפנים:

חתימה [רלז]

כל אשר יש בו לב לדעת ועינים לראות ואזנים לשמע, מודה שהמצות הטובות נאים לעושיהם ותפארת להם מכל בני אדם. וקיום המצות יש לכל נברא לעשות כדי לקיים מצות בוראו שבראו מאין, בחסדו ובטובו, (*) אף על פי שלא יקבל פרס. וכל שכן שהוא ברור וידוע, שיש למצות (*) סגולות רבות מתועלות ידועות לגוף ולנפש, לולי שנשארו לנו שאלה על דבר "צדיק ורע לו, רשע וטוב לו", ועל דבר ספק זה נטיו רגלי גדולי עולם, בראותם צדיק אויב בצדקו ורשע מאריך ברעתו. והתשובה לשאלה זאת ישיב כל אחד כפי השגתו, כאשר מבוארת בתורה שבכתב ובתורה שבעל פה. וקצתם מבארים בחבור זה בכמה מקומות (סימן א, וסימן רצב).

נפש יהודה אף על פי שלא יקבל פרס. רק מאהבת ה' שכבר עשה עמו רב חסד מעודו עד היום הזה כי אין די לעבדו על הטובות שגמל עמו ובזכרו זאת יחליט בו אהבת ה' לעבדו בכל לבו אף אם לא יקבל שום שכר ממנו מכל שהוא ובודאי לא תמו חסדי ה' ורחמי ממנו ע"כ לא יהא עבודתו כדי שיתן לו הקב"ה פרס דאין בזה אהבת ה' רק עבודתו לטובתו הוא: סגולות רבות. טובות הרבה שמועיל לצדיק לגופו ולנשמתו רק שיש צדיק ורע לו וכן רשע טוב לו וכו':

ועל כלם היו מחשים עד שבא הרמב"ם ז"ל בסוף מאמרו הנקרא "מורה הנבוכים" וכתב בפרק נא, חלק ג, דברים שהם קרובים לשכל בענין זה. וזה נסחו:

- (*) ואשר השיג (*) והוא מתעסק הוא דומה בעת עסקו למי שהוא ביום המעונן שלא תאיר לו השמש מפני העב המבדיל בינה ובינו. ומפני זה יראה לי, כי כל מי שתמצאהו רעה מרעות העולם, מהנביאים או מהחסידיים השלמים, לא מצאו הרע ההוא רק בעת השכחה ההיא, ולפי ארץ השכחה ההיא, או פחיתות הענין אשר התעסק בו יהי עצם הרע.

נפש יהודה

ואשר השיג. פירוש אשר השיג ע"י שכלו ודעתו אמונת הקב"ה ועבודתו והוא צדיק ועובד אלהים ומקיים מצותיו: **והוא מתעסק.** ר"ל רק כשהוא מתעסק בדבר כגון שעושה מלאכה או דבר שהוא לצורך גופו אז אין מחשבתו לה' רק בטרדת פעלו שפועל ומתעסק בו אז הוא דומה בעסק זה כיום המעונן שמפסיק העבים לזרוח השמש עליו כך הוא מפסיק בינו ובין הקב"ה שלא תבא לו הצלה והצלחה מה' ע"י שסר מחשבתו בעת עסקו מה' ושכח ממנו זכירת ישועת ה' אז תמצא לו הרעה בכל זמן שהוא שוכח בהקב"ה ולא זוכרו בלבו ופוחת וממעט בזכירת ה' כל זמן עסקו במלאכתו גם הקב"ה שוכחו ובא אז עליו הרעה ואין מצליח במעשה ידיו:

- **וְאַחַר שֶׁהֶעֱנִין כֵּן, כְּבָר סָר הַסֶּפֶק הַגָּדוֹל אֲשֶׁר הֵבִיא לְפִילוסוֹפִים (*) לְשָׁלֵל הַשְּׁגַחַת הַשֵּׁם מִכָּל אִישׁ וְאִישׁ מִבְּנֵי אָדָם וְלְהַשְׁוֹת בֵּינֵיהֶם וּבֵין אִישֵׁי מִיַּיִן שָׂאָר בְּעַלֵּי חַיִּים, וְהִיָּתָה רְאֵיתָם עַל זֶה - מֵצֵא הַחֲסִידִים וְהַטּוֹבִים רְעוֹת גְּדוּלוֹת. (*) וְהַתְּבָאָר הַסּוּד הַזֶּה, וְאֶפְּלוּ לְפִי דַעְתָּם. וְתִהְיֶה הַשְּׁגַחַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ מִתְמַדָּת בְּמִי שֶׁהִגִּיעַ לוֹ הַשְּׁפַע הַהוּא הַמְזַמֵּן לְכָל מִי שֶׁהִשְׁתַּדַּל לְהִגִּיעַ אֵלָיו. (*) וְעַם הַפְּנוֹת מִחֲשַׁבַת הָאָדָם וְהַשִּׁיגוֹ הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ בְּדַרְכֵים הָאֲמִתִּיִּים וְשִׁמְחָתוֹ בְּמָה שֶׁהִשִּׁיג - אִי אֶפְשָׁר שִׁיקְרָה אֵז לְאִישׁ הַהוּא מִיֵּן מִמִּינֵי הַרְעוֹת, כִּי הוּא עִם הַשֵּׁם וְהַשֵּׁם עִמּוֹ, אֲבָל בְּהִסְרֵי מִחֲשַׁבְתּוֹ מִהַשֵּׁם, בְּאֲשֶׁר הוּא נִבְדָּל מִהַשֵּׁם, הַשֵּׁם נִבְדָּל מִמֶּנּוּ, וְהוּא אֵז מְזַמֵּן לְכָל רֵעַ שֶׁאֶפְשָׁר שִׁימְצָאֵהוּ. כִּי הֶעֱנִין הַמְּבִיא לְהַשְׁגָּחָה וְלְהַמְלִיט מִן הַמְּקָרָה (*) הוּא הַשְּׁפַע הַשְּׁכָלִי. (*) וְכָבֵר נִבְדָּל קֶצֶת הַעֲתִים מִן הַחֲסִיד הַהוּא הַטּוֹב, (*) אֵז לֹא הִגִּיעַ כָּלֵל מִחֲשַׁבָּה הַהִיא, וְלָזֶה אֶרֶע לְשִׁנְיָהֶם מִה שֶׁאֶרֶע.**

נפש יהודה לשלול

לבוז מהקב"ה השגחתו לומר שאין הקב"ה משגיח באדם מאחר שיש צדיק ורעע וטוב לו ומקרה אחד לכלם מקרה אדם ומקרה בהמה ואין הפרש בין כלם: **והתבאר הסוד הזה.** למה שהוא כן אפילו לדעת הפילוסופים מספיק התי' הזה ותהיה השגחת השם מתמדת ר"ל לעולם על כל אדם ולא יבא לצדיק שום רע כל ימיו רק טובה כי תמיד השגחת הקב"ה עליו לשמרו מכל רע ולהיטיב לו ובכל מעשי ידיו יצליח באותו צדיק שהקב"ה משפיע לו הטובה המוכן ומזומן לכל צדיק שהוא משתדל שעוסק בצדקת ה' ומתפלל אליו לזה יגיע ויבא בכל עת ישועת ה' רק לטובה: **ועם הפנות.** רק שיפנה הצדיק מחשבתו לה' ולא יסור מחשבתו ממנו אפילו בעת שהוא עוסק בעסקיו והוא משיג בשכלו לעבוד להקב"ה בדרך אמת בכל עת ובשמחה מה שהשיג לקיים מצות הקב"ה וליתן צדקה לעניים ומשמח עצמו בעשייתו אז א"א שיקרה אז לאיש ההוא מין ממיני הרעות ר"ל בעת דבקות האיש השלם עם הש"י לא יקרה לו רעה מרעות האנושיות אשר הם העדר השגחה אבל השגחתו אז אמיתית שלימה אבל מרעות מדומות גופניות אי אפשר שינצל אם לא בנבואה או בחלום צודק ובלבד שיהיו הרעות ההם אפשריות לא מחוייבות כי המיתה היא מחוייבת אפילו בעת דבקות הנביא בשם יתעלה. מת הנביא בנשיקה כמו משה ואהרן: **הוא השפע השכלי.** הוא הטוב שהקב"ה משפיע לצדיק הוא מכח שהוא משכיל בשכלו בכל עת בהקב"ה: **וכבר נבדל.** אבל אם הצדיק היה נבדל מחשבתו לפעמים מה' כדאמרין אז הוא גורם שיבא עליו רעה וזהו צדיק ורע לו: **או לא הגיע.** אבל אם הוא לא יסיר מחשבתו לעולם מה' אז לא יגיע לו שום רע וזה צדיק וטוב לו וזה שאמר ולזה אירע זה הוא הגרם שגרם זה טוב לעצמו שהוא צדיק גמור ואוכל פירות בעוה"ז והקרן קיימת לו לעוה"ב והשני נשאר לו זכותו לעוה"ב ואין לו בעוה"ז משכרו כלום רק מחסד אל מתנת חנם הוא חי והוא צדיק שאינו גמור:

- (*) **וְהִנֵּה הַתְּאֵמָתָה אֶצְלֵי זֹאת הָאֲמוּנָה גַם כֵּן מְדַבְּרֵי הַתּוֹרָה, אָמְרוּ יִתְבָּרַךְ: "וְהִסְתַּרְתִּי פְּנֵי מַהֵם" וְגו' (דברים לא, יז) וּמְבָאָר הוּא כִּי הַסְתַּרְתִּי הַפְּנִים הַזֹּאת אֲנִיחֵנוּ סִבְתָּהּ, וְאֲנִיחֵנוּ עוֹשִׂים זֶה הַמְּסָךְ הַמְּבַדִּיל בֵּינֵינוּ וּבֵינֵנוּ, וְהוּא אָמְרוּ: "וְאֲנֹכִי הַסְתַּר אֶסְתִּיר" וְגו' (שם שם, יח), (*) וְאֵין סֶפֶק כִּי דִין הַיַּחֲדָד כְּדִין הַצְּבוּר. הִנֵּה הַתְּבָאָר לָךְ כִּי הַסְבָּה בְּהִיּוֹת אִישׁ מִבְּנֵי אָדָם**

מִפְקָר לְמִקְרָה וַיְהִי מְזֶמֶן לֶאֱכֹל כִּבְהֵמוֹת הוּא הָיִתּוּ נִבְדָּל מֵהַשָּׁם ; אָבֵל מִי שֶׁאֵלֶּהִיו בְּקִרְבּוֹ לֹא יָגַע בּוֹ רַע כָּל עֶקֶר. אָמַר ה' יִתְבָּרַךְ : "אֵל-תִּירָא כִּי-אֲתָד אֲנִי אֶל-תִּשְׁתַּע כִּי-אֲנִי אֶלְהִיד" [\(ישעיה מא, ו\)](#), וְאוֹמֵר : "כִּי-תַעֲבֹר בְּמִים אֲתָד אֲנִי וּבִנְהָרוֹת לֹא יִשְׁטַפּוּד" (שם מג, ב). (*) כִּי כָל מִי שֶׁהֵכִין עֲצָמוֹ עַד שֶׁשָּׁפַע עָלָיו הַשֶּׁכֶל הַהוּא, תִּדְבֵּק בּוֹ הַהֲשָׁגָה וְיִמְנְעוּ מִמֶּנּוּ הַרְעוֹת בָּלָם, אָמַר : "ה' לִי לֹא אִירָא מֵה-יַעֲשֶׂה לִי אָדָם" [\(תהלים קיח, ו\)](#), וְאוֹמֵר : "הַסֶּכֶר נָא עֲמוֹ וְשָׁלָם" [\(איוב כב, כא\)](#) וְאוֹמֵר : פְּנֵה אֵלָיו וְתִשָּׁלַם מִכָּל רַע. (*) הַתְּבוּנוֹן בִּ"שִׁיר שֶׁל פְּגָעִים" - תִּרְאֶה שֶׁהוּא מְסַפֵּר הַהֲשָׁגָה הַהִיא הַגְּדוּלָה וְכוּ', עַד סוֹף הַפָּרָק.

נפש יהודה והנה התאמתה אצלי זאת האמונה. רוצה לומר אחר שזה הוא מכח השכל שהשגחת הקב"ה על כל איש ואיש מביא ג"כ ראייה מדברי התורה : ואין ספק כי דין יחיד. אע"פ שזה כתוב בתורה על הכלל ג"כ הדין בזה ליחיד : כי כל מי שהכין עצמו. בצדקתו עד שבא לו השפע מה' הוא בעבור שהוא הגדיל שכלו להשכיל בכח שכלו באהבת ה' שגורם לו אז שכלו לשפע עליו השגחת השם להיטיב לו ולשומרו מכל רע : ואומר הסכן נא עמו ושלם. שאמרו לאיוב רעיו הסכן למוד להיות שלם בכל עת עם ה' בכל מעשיך אז לא תחסר כלום ותהיה אז תמים ושלם עמו : התבונן. ר"ל כל הדברים אלו תבין משיר של פגעים והוא יושב בסתר עליון שנאמר שם שהקב"ה ישמרך מכל פגעים רעים ולא תאונה אליך רעה ונגע לא יקרב באהלך והם מקריים אשר א"א להנצל מהם ולהשתמר מהם בעבור שאלו הרעות לא יקיפם השכל האנושי להשמר מהם ואם ידבק בה' ינצל מהם כלל העולה כמים פנים אל פנים כמו שאדם מראה פנים להקב"ה כך מראה פנים לו כי כל מדותיו מדה כנגד מדה ומדה טובה מרובה ממדת פורעניות :

וְאַחֲרָיו קָם רַבִּי יִצְחָק וְ לִטָּף וּבִסְפָרוֹ הִנְקָרָא "שֶׁעַר הַשָּׁמַיִם" הָאָרִיז יוֹתֵר לְהוֹסִיף וּלְבָאָר בְּזֶה דְבָרֵי הַרְמְב"ם ז"ל. וְכָתַב בְּשֶׁעַר הָרֵאשׁוֹן, פָּרָק כַּב, אִיזְדָּ כְּפִי טַבַּע הַמְצִיאוֹת מִתְחַיֵּב לְהִיּוֹת כָּל אָדָם רוֹדֵף אַחַר מַחֲיָתוֹ, (*) כְּפִי הַכְּנַת הַחֹמֶר שְׁלוֹ עַל דְּרָךְ הַטַּבַּע וְלֹא עַל דְּרָךְ הַשֶּׁכֶל בְּלִבָּד. (*) וְשָׂאֵם יִנְהִיג הַבוֹרָא יִתְבָּרַךְ לְתַן מְמוֹן וְשִׁלּוֹה לְצַדִּיקִים וְחַיִּים אֲרָפִים בְּעוֹלָם הַזֶּה וְיִמְנַע אֵלּוֹ הַטּוֹבוֹת מִן הַרְשָׁעִים, וְכָל שֶׁכֶן אִם יַעֲנִישׁ מִיָּד כְּפִי רִשְׁעִים תְּמִיד, נִמְצָא מְכַרֵּעַ כָּל בְּנֵי אָדָם לְהִיּוֹתָם צַדִּיקִים (*) וַיְהִי הוּא סִבַּת תְּנוּעָתָם הָרֵאשׁוֹנָה לְזֶה הַטּוֹבָה הַבְּאָה מִיָּד וְלֹא לְשֵׁם שְׁמִים וְלֹא לְכּוֹנֵת הַמַּעֲשֶׂה וְלֹא לְהַשִּׁיג הַתְּכַלִּיּוֹת הַנִּכְבָּדוֹת שֶׁהַבְּטִיחַ בָּהֶם בַּתּוֹרָה אֲלֵא לְהַשִּׁיג הַטּוֹבוֹת הַגּוֹפְנִיּוֹת הַמְשֻׁגָּוֹת מִיָּד (*) וּלְבָרַח מֵהַפְּכִיּוֹן, כְּמוֹ שֶׁעוֹשֶׂה הַתֵּינוֹק וְאִף הַבְּהֵמָה שֶׁמְבַקֶּשֶׁת הַנְּאוֹת לָהּ וּבוֹרַחַת מֵהַפְּכוֹ. גַּם אֵלּוֹ יִשְׁיִגוּ כָּלֵל הַצַּדִּיקִים הַטּוֹבוֹת בְּלִי שׁוֹם הַפֶּן, וְכָלֵל הַרְשָׁעִים - הַפְּכִים בְּלִי שׁוֹם טוֹבָה, (*) נִמְצָא הַטַּבַּע בְּטַל, שֶׁאֲפִילוֹ יִתְמִיד הַחֲסִיד הַשָּׁלָם בְּדַבְּרִים הַהַפְּכִים שֶׁלֹּא יִכָּאֵב וְלֹא יִחַלֶּה וְאֲפִילוֹ יִזְרַע הַרְשָׁע בְּאֲרָץ שְׁמֵנָה, שֶׁלֹּא תִצְמִיחַ, זֶה הַפֶּן הַטַּבַּע הַמְטַבַּע בְּנִבְרָאִים. הַכֵּל כְּפִי מֵה שֶׁהָאָרִיז בְּזֶה בְּפָרָק הַנִּזְכָּר.

נפש יהודה כפי הכנת החומר שלו. ר"ל טבע גופו כמו טבע בהמה שרודף אחר מאכלה וכל שהוא להנאתו בזה אין חילוק בטבע האדם מטבע בהמה מלבד שיש באדם מעלה על הבהמה בשכל שניתן לו שירדוף אחר הצורך לו במה שהוא דבר גופנית והנאה לו רק שנתן הקב"ה נשמה באדם שהיא שכלית עליונית להבין גם במעלות עליונות ברוחניות וברירה נתן בזה ביד כל אדם : ושׂאם ינהיג. ואם שינהיג הקב"ה כך בעולם לכל צדיק יהיה לו רק טוב כל ימיו ולרשע רק רע כל ימיו וכן לכל צדיק ורשע נמצא הקב"ה הוא מכריעם שיהיו כלם צדיקים כי מי פתי שיהיה רשע ויבא מיד מכות וחלאים רעים עליו וא"כ אין אדם בעולם שיסאר לו דבר לעוה"ב ואין רשע שיענש בעוה"ב שהרי קבל עונשו בעוה"ז ואין אדם בעולם

שיעבוד הקב"ה מאהבה רק כדי שייטיב לו טוב העוה"ז ולא יעבדו את ה' רק בעבור שרואה הנהגת הקב"ה שייטיב לצדיק ויעניש לרשע וא"כ בטל הבחירה אף על פי שמזגו וטבעו רק לרע בעל כרחו הקב"ה מכריעו לעשות טוב: **ויהיה הוא.** הקב"ה סבה ראשונה גרם להדבר הזה שאין אחד יעבוד לו בעבור טובת עוה"ב רק בטובת העוה"ז וכל תנועתם ומגמתם רק לשכר הבא להם מיד בעוה"ז: **ולברוח מהפניהן.** אף בהמה ותינוק רוצין בדבר שהוא הנאה וטובה להם ובורחין מדבר שהוא רע להן שהם הפוך הטובה מכל שכן בר דעת שיעשה טוב כדי שיבא לו טוב וכאלו המעשה עצמו טובתו ורעתו: **נמצא.** א"כ יתנהג הקב"ה שכל הרשעים יבא להם רק רע הפוך הטובה ולא ישיגו לרשעים כל ימיהם שום טובה נמצא הטבע של עולם בטל שברא הקב"ה העולם בטבע שאדמה טובה יצמיח טוב והאדמה מלחה ויבשה לא תצמיח ומאכלים בריאים יבריא הגוף ומאכלים רעים יוחלש הגוף ועתה אם לחסיד יגיע רק טוב אף שיאכל מאכלים רעים יבריא גופו ואם יזרע בארץ מלחה יצמיח לו והרשע בהיפך אם יאכל מאכלים בריאים וטובים יחלה ואם יזרע בארץ טובה לא יצמיח אז טבע העולם בטל אלא שברא הקב"ה את העולם כדי שיהיה הבחירה בכל דבר ביד האדם בגופניות וברוחניות:

וְגַם כְּתוּב בַּפָּרֶק כֵּד, כִּי אֶפְּיֵלוּ לְפִי דַעַת אֶרְסֵטוֹ הַמְאָמִין שְׁאִין הַשְּׁגָחָה בְּכָל מָה שֶׁתַּחַת גְּלִגְל הַלְּבָנָה, (*) יוֹדָה שֶׁמִּצַּד הַשְּׁגָחָתוֹ בְּשִׁכְלִים (*) יִשְׁתַּלְשַׁל עַד הַחֲכָמִים כִּי בְהִיּוֹת הַנִּפְשׁ הַחֲכָמָה הָאִישִׁית כַּח בְּגוּף וְהַשִּׁכְל הַקְּנוּי, שֶׁהוּא צוּרְתָהּ, דְּבִק בְּשִׁכְל הַפּוֹעֵל הַנִּפְרָד, יִתְחַיֵּב שֶׁתְּהִיָּה הַשְּׁגָחַת הָאֵל יִתְבָּרַךְ דְּבִקָּה בְּכָל אִישׁ מְאִישִׁי הַמִּין הָאָנוּשִׁי, כָּל אֶחָד כְּפִי מַעֲלָתוֹ. (*) וּלְפִי שֶׁהַנִּפְשׁ נוֹתֵנָת כַּח בְּגוּף, תִּמְשֹׁךְ הַשְּׁגָחָה אֶל הַגּוּף. גַּם הַמַּתְעַסֵּק בְּמִצּוֹת הַתּוֹרָנִיּוֹת וּבְמַעֲשֵׂים טוֹבִים הַנִּעֲשִׂים לְשֵׁם שְׂמִים בְּבַחֲרֵתוֹ בְּהֵם, יֵשׁ לוֹ שׁוּם דְּבִקוּת בְּשִׁכְל וְתְהִיָּה אִז הַשְּׁגָחָה דְּבִקָּה בּוֹ. וְהָאֵרִיךְ בְּזֶה בַּפָּרֶק זֶה וּבַפָּרֶקִים הַנִּמְשָׁכִים אַחֲרָיו.

נפש יהודה יודה שמצד השגחתו בשכלים ישתלשל עד החכמים. ר"ל מכח שהקב"ה נתן באדם שכל שישגיג על ידו בשכל העליון להשכיל מעלה מעלה בשכלו לעשות הישר והטוב עד שידבק עצמו מכח שכלו בהקב"ה ומי שעושה כן הקב"ה משגיח בו לטובה וכן להיפך לרשע הדין הוא נותן כן: **ישתלשל.** יורד השפע השכלית לחכמים להיטיב להם כי השכל שנתן הקב"ה באישים בכל אדם הוא פעולתה בגוף האדם לחשוב מחשבות בנפש השכל ההוא לכל פעולות שרוצה להפעיל בגופו במעשה ודבור וכחהנעלם בגוף ואחר שפעלה בשכלה איך ומה שיעשה ועושה אז באותו שכל שפועל צורת הדבר בין שיעשה כלי בין שחשב ליתן צדקה ויתן או בכל עשיית המצות שיעשו נקרא אז באותו השכל שפעל זה שכל הנקנה שע"י השכל שבגופו קנה לו עוד שכל המעשה ועל ידי שכל המעשה הנקנה ישכיל להתדבק בהקב"ה ולקיים כל תורתו באהבת ה' ונקרא אותו השכל שכל הנפרד כי הוא נפרד משכלו שיש בגופו לקנות לו שכל יותר עד שישכיל לחכמות עליונות וזה השכל נשאר לאדם אחר מותו כי הוא נפרד משכלו שיש בגופו והשכל הנקנה בגופו היא כח גופנית ותפסד עם הגוף ע"כ יתחייב וכו' שישלם הקב"ה שכר טוב מי שעושה שכלו נפשית לשכל רוחנית ולענוש למי שעושה גופנית שאינו משכיל רק הנאות הגשמיות: **ולפי שהנפש נותנת כח בגוף.** שע"י שכלו מה שישכיל לעשות הוא פועל באברי הגוף ונהנים ופועלים שתיהן יחד ע"כ גם השגחת הקב"ה להיטיב לגופו ולנשמתו כשמתעסק בדברי התורניות מצות התורה שהם לא תעשה ומצות עשה וישגי בדברי קבלה אז הקב"ה משגיח בו להיטיב לו עד כי הבחירה ביד האדם להשכיל בטוב או ברע וכפי מעשיו ראוי ונכון לשלם לו ועל שדבק בשכל הטוב גם הקב"ה משגיח עליו לטובה לכל צדיק כצדקתו ולרשע על פניו ישלם לו בעוה"ז להאבידו מעוה"ב:

אָבֵל הָאֵמֶת הִיא, כְּשֶׁהָאָדָם הַשִּׁלֵּם דְּבִק בְּעִבּוּדַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ - הַשְּׁגָחַת הַבּוֹרָא יִתְבָּרַךְ בּוֹ. וְאֵף-עַל־פִּי (*) שֶׁיִּפְרָד מִחֲשַׁבְתּוֹ מִמָּנוּ בְּשׁוּם זְמַן וְאִז יִקְרָה לוֹ שׁוּם מְקָרָה, לְבִסוּף גְּמוּלוֹ יְהִיָּה לוֹ בְּעוֹלָם הַתְּמִידִי. וּלְפִי שֶׁהֵם מַעֲט מְזַעִיר אוֹתָם שְׁאִינָם בּוֹדְלִים מִמָּנוּ מִחֲשַׁבְתָּם בְּשׁוּם זְמַן, אָמְרוּ: אִין כָּל אָדָם זֹכָה לְשָׁנֵי שְׁלָחָנוֹת. וְהַזֹּכָה בְּהֵם - אֲשֶׁרִיו. וְעַלֵּיהֶם אָמְרוּ בַּפָּרֶק כְּהֵן מְשִׁיחַ (הוריות י, ב): דָּרַשׁ רַב נַחְמָן בַּר רַב חֲסִדָּא: מֵאִי דְכָתִיב: "יִשְׂהַבְּלִי"

וגו' (קהלת ח, יד)? אֲשֶׁרֵיהֶם הַצְּדִיקִים שְׁמֹגִיעַ אֵלֵיהֶם כְּמַעֲשֵׂה הַרְשָׁעִים וְכוּ', כְּדֹאִיתָא בְּהַקְדָּמַת נֵר שֶׁל תְּשׁוּבָה. (סימן רעה). וְאוֹתָם שְׁמוֹסְרִים נִפְשָׁם בְּשִׂמְדוֹת עַל קִיּוֹם הַמְצוֹת - אֲשֶׁרֵיהֶם וְאֲשֶׁרֵי חֶלְקָם, שְׂאִין קֶץ לְמִתּוֹ שְׂכָרוֹ כְּמוֹ שְׂאֲמָרוֹ: וְדַע שְׂמִתּוֹ שְׂכָרוֹ שֶׁל צְדִיקִים לְעֵתִיד לְבוֹא.

נפש יהודה **שיפריז מחשבתו.** לפעמים מהקב"ה כגון בעת שמתעסק במלאכתו כדאמרינן ואז הוא צדיק ורע לו ונמצא ששכרו הוא משומר לעוה"ב וכן לרשע נותן הקב"ה שכרו בעוה"ז ממעט מעשיו הטובים ועונשו נשמר לו לעוה"ב ורשע שאין לו מעשים טובים כלל הוא נאבד מעוה"ז ומעוה"ב והוא רשע ורע לו ואם הקב"ה נותן כד טוב לרשע בעוה"ז במיעוט מצותיו על אחת כמה וכמה שיתנו לצדיקים לעוה"ב דמדה טובה מרובה וזה שאמר דוד נתתה שמחה בלבי מעת דגנם ותירושם רבו של רשעים אם לעוברי רצונו כך לעושי רצונו עאכ"ו:

וְגַרְסִינָן בְּפֶרֶק א קמא דְּבָבָא בְּתָרָא : (י, ב) : רב יוסף בְּרִיה דְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי חָלַשׁ, אֵיתְנִיגִיד וְאֵתְנַח. אָמַר לִיה אָבוּהּ: מַאי חֲזִיתָ? אָמַר לִיה: עוֹלָם הַפּוֹדָא רְאִיתִי, (*) עֲלִיוֹנִים לְמִטָּה וְתַחְתּוֹנִים לְמַעְלָה. אָמַר לִיה: בְּנִי, עוֹלָם בְּרוּר רְאִיתָ. אָמַר לִיה: (*) אֲנִן הֵיכִי חֲזִיתִינָן? אָמַר לִיה: כִּי הֵיכִי דְחֲשְׁבִינָן הֲכָא חֲשְׁבִינָן הֶתֶם. וְשִׁמְעֵתִי שְׁהִיו אוֹמְרִין: הַרוּגֵי מַלְכוּת אֵין כָּל בְּרִיָּה יְכוּלָה לְעַמֵּד בְּמַחֲצָתָם. מָאן נִינְהוּ? אֵילִימָא רַבִּי עֲקִיבָא וְחֲבֵרִיו, פְּשִׁיטָא, דְּהָא אֵיכָא תּוֹרָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים, בְּלָאו הֵכִי נִמְי? אָלָא (*) הַרוּגֵי לוֹד.

נפש יהודה **עליונים למטה.** אותן שהם עליונים כאן מחמת עושרן ראיתים שהם שם למטה ותחתונים למעלה עניים שהיו בינינו שפלים שם ראיתם חשובים: **ואנן.** בעלי תורה היאך יש חשיבותנו התם אמר כי היכי דאיתנין הכא חשובים ונכבדים הכי איתנין התם: **הרוגי לווד.** לוליינוס ופפוס שני אחים שהרגם טורנוסרופוס הרשע בלודקיא כדאמרינן במסכת תענית ע"י גזירה שנגזרה על ישראל להשמידם על שנמצאת בת מלך הרוגה וחשדו את ישראל עליה ועמדו האחים הללו ואמרו מה לכם לישראל אנו הרגנוה:

וְגַרְסִינָן בְּמַכִּילְתָּא: "וְעֵשָׂה חֶסֶד לְאַלְפִים לְאַהֲבִי" וְגו' (שמות כ, ו), אֵלוֹ שְׁהוֹן יוֹשְׁבֵין בְּאַרְץ יִשְׂרָאֵל וּמוֹסְרִין נִפְשָׁם עַל הַמְצוֹת. כְּגוֹן: מַה לָּךְ יוֹצֵא לְהַרְגֵי? עַל שְׂמִלְתִּי אֶת בְּנִי; מַה לָּךְ יוֹצֵא לְצֹלֵב? עַל שְׂאֲכַלְתִּי מִצָּה; מַה לָּךְ לוֹקָה? עַל שְׁנִטְלְתִּי לוֹלֵב, שְׁנַאָמַר: "וְאָמַר אֵלָיו מַה הַמְּכוֹת הָאֵלֶּה בֵּין יְדִידָא וְאָמַר אֲשֶׁר הִכִּיתִי בֵּית מְאֵהֲבִי" (זכריה ג, ו). רוֹצָה לוֹמַר, הַמְּכוֹת הָאֵלוֹ גְּרָמָה לִי אֲהַבֵּת אָבִי שְׂבִשְׂמִים.

וימאחר שפך הטובות שפעולם הִזָּה הם כְּטָפָה לֵים בְּעֶרְךָ אֶצֶל טוֹבוֹת הָעוֹלָם הַבָּא, אֲשֶׁרֵי הַקּוֹבֵעַ שְׂכָרוֹ לְעוֹלָם שְׂכָלוֹ טוֹב.

סליק נר שלישי

הנר הרביעי - על ענין תלמוד תורה

ונחלק לארבעה פללים

הפלל הראשון, לקבע עתים לתורה; הפלל השני, בגדל שכרה; הפלל השלישי, בפלפול החכמה; הפלל הרביעי, לכבד לומדי התורה.

הקדמה [רלח]

התורה היתה כלי אמנות של הקדוש ברוך הוא לבריאת העולם, כדגרוסין בבראשית רבה (א, א): "וַאֲהִיָּה אֲצִלוֹ" (* אמון) (משלי ח, ל) - אמן; אני הייתי כלי אמנותו של הקדוש ברוך הוא. בנהג שבעולם, מלך בשר ודם בונה פלטרין ואינו בונה אותה מדעת עצמו, אלא (* דפתריות ופנקסיות יש לו, לידע היאך הוא עושה חדרים, היאך הוא עושה (* פשפשים; כך הנה הקדוש ברוך הוא מביט בתורה ובורא את העולם. התורה אמרה: "בראשית ברא אלהים" (בראשית א, א), בי ראשית ברא אלהים, (* ואין "ראשית" אלא תורה, דכתיב: "ה' קנני" (* ראשית דרכו" (משלי ח, כב).

נפש יהודה אמן. אומן, פירוש התורה נקראת אומן לפי שעל ידה ברא הקב"ה העולם בצירוף אותיותיה: **דפתריות ופנקסיות**. הם הלוחות והקלפים שיש לבונים שעליהם מצויר הבנין איך שיבנו: **פשפשים**. שערים קטנים שבתוך הגדולים: **ואין ראשית**. האמור כאן אלא תורה שנאמר ה' קנני ראשית דרכו ופירוש בראשית עם ראשית ברא אלהים וגוי דבי משמש במקום עם: **ראשית דרכו**. קודם לשאר דרכים והיתה כתובה באש שחורה על גבי אש לבנה:

וגם כן מצינו בפרקי רבי אליעזר: שבעה דברים נבראו קדם שנברא העולם. ואלו הן: תורה ותשובה וגן עדן וגיהנם וכסא הכבוד ובית המקדש ושמו של משיח. תורה מנין? דכתיב: "ה' קנני ראשית דרכו וגוי מאז", עד שלא נברא העולם. תשובה מנין? דכתיב: " (* בטרים הרים ילדו" וגוי (תהלים צ, ב) וסמך ליה: " (* תשב אנוש וגוי (שם שם, ג). גן עדן מנין? שנאמר: "ויטע ה' אלהים גרבעדן" (* מקדם" (בראשית ב, ח), עד שלא נברא העולם. גיהנם מנין? דכתיב: "כיערוך מאתמול" (* תפתה" (ישעיה ל, ג), "מאתמול" עד שלא נברא העולם. כסא הכבוד מנין? דכתיב: "נכון כסאך מאז" (תהלים צג, ב), עד שלא נברא העולם. בית המקדש מנין? שנאמר: "כסא כבוד מרום מראשון" וגוי (ירמיה יז, יב), "מראשון", עד שלא נברא העולם. ושמו של משיח מנין? (* שנאמר: "יהי שמו לעולם לפני שמש ינון שמו" (תהלים עב, יז), עד שלא נברא העולם. ואמרה: בי נתגעץ

הקדוש ברוך הוא כְּשֶׁבְּרָא הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "לִיעֲצָה וְתוֹשִׁיָה אֲנִי בִינְהוּ"
וגו' (משלי ח, יד).

נפש יהודה **בטרם הרים יולדו.** ברא מדת התשובה: **תשב אנוש.** עד דכא, עד ידכא
לבו לפניך עד ואין עד בכלל דכא ראשי תיבות "דס" "כפירה" "אשת איש" שהתשובה ויום
כפור תולה ומיתה מכפרת ודרש עוד עד דכא עם דכדוכי נפש והיינו מיתה כמו מגדיש ועד
קמה: **מקדם.** מקודם לעולם וכן מאתמול לעולם: **תפתה.** גיהנם שכל המתפתה ביצרו יפול
שם: **ואמרה.** התורה בו נתיעץ הקב"ה:

ועם כל זה אין לנו לחשוב שהדברים כפשוטן, שכבר מצינו לרבי אליעזר
בפרק זה: עד שלא נברא העולם הנה הקדוש ברוך הוא ושמו לבדו - נראה
לכאורה שהוא סותר דבריו. ואינו כן, כי רבי תנחום התיר לנו זה הספק
בבראשית רבה באמרו: שבעה דברים קדמו לבריאתו של עולם, יש מהם
שנבראו ויש מהם שעלו במחשבה להבראות. וביאר שהתורה וכסא
הכבוד נבראו, והשאר עלו במחשבה להבראות. ואמר גם כן רבי אבא:
התורה קדמה לכסא הכבוד. נמצא שהתורה ראשונה לכל הנבראים. וזה
אמת, שהתורה היא חכמה עליונה הקודמת במעלה לכל הנמצאות. (*)
ונמצאת הנה ראשונה ועולם העליון (*) וגלגל השכל. (*) וכסא הכבוד
הוא הרקיע הגדול, (*) שהוא כללי לכל הגלגלים הנקראים "השמים"
כסא"י, וזהו עולם האמצעי. ועולם סתם הוא (*) עולם השפל.

נפש יהודה **ונמצאת הויה ראשונה.** שהיא היתה ראשון: **וגלגל השכל.** הם הגלגלים
שיש בהם דעת ותבונה חיונית: **וכסא הכבוד.** ששוכן עליהם הקב"ה שבראם בהנהגתם
ובגלגולם: **שהוא כללי לכל הגלגלים.** שקבועין בו וכשהוא מתגלגל על ידו מתגלגלים כלם
והוא מתגלגל על ידי סבה ראשונה והיינו על ידי גזירת הקב"ה ואמרו: **עולם השפל.** זה
העולם אשר האדם עליו:

ולא שקדם זה לזה בקדימה זמנית, שכבר מצינו שאמרו בתחינה, פרק
אין דורשין (יב, א): תנו רבנן: בית שמאי אומרים: שמים נבראו תחלה
ואחר כך ארץ, שנאמר: "בראשית ברא אלהים" וגו' (בראשית א, א). ובית
הלל אומרים: ארץ נבראת תחלה ואחר כך השמים, שנאמר: "ביום עשות
ה' אלהים ארץ ושמים" (שם ב, ד), תנאי, אמרו להם בית הלל לבית שמאי:
לדבריהם, אדם בונה עליה ואחר כך בונה בית? שנאמר: "הבונה (*)
בשמים מעלותיו" (עמוס ט, ו). אמרו בית שמאי לבית הלל: לדבריהם. אדם
בונה (*) שרפרף ואחר כך כסא? שנאמר: "השמים כסאי, והארץ הדם
רגלי" (ישעיה סו, א)! וחכמים אומרים: זה וזה כאחד נבראו, שנאמר: " (*)
אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים קרא אני אליהם יעמדו יחדו" (שם
מח, ג). הא למדנו, שזאת הקדימה הנאמרת בבראשית רבה (*) לא היתה
קדימה זמנית אלא קדימה במעלה והכל בא (*) מסבה ראשונה, אלא
שהוא בהשתלשלות מזה לזה.

נפש יהודה **בשמים מעלותיו.** אלמא עליות איקרו: **שרפרף.** הדום שיש בכסא למטה
שמימיני רגליו עליו ועל כרחך מתקן תחלה הכסא ולפי אורך וגודל הכסא הוא מתקן אחרי
כן שרפרף: **אף ידי יסדה ארץ.** מסיפיה דקרא יליף דכתיב יעמדו יחדו: **לא.** שזה נברא קודם
לזה אלא יחדו נבראו וקבע כל אחד ביומו ולפי חשיבתם הקדימתם התורה: **מסבה ראשונה.**
מהקב"ה שהוא בורא הכל מהם משתלשלים ממדרגה למדרגה עד עולם כזרע המזריע וצומח

ומגדל וחוזר חלילה הוייתם עד בוראם וכן ברא הקב"ה ההשתלשלות והיינו בריותיו מירידה לירידה שהמלאכים למעלה מהגלגלים והגלגלים זה למעלה מזה בחשיבות כמו המלאכים וכן השמש והירח והכוכבים וכן האדם על בעלי חיים וצמחים ודומם:

וְלִזָּה רָמְזוּ בְּאֶמְרָם: אֵין הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה דְבָר עַד שֶׁמִּסְתַּכֵּל בְּפִמְלִיא שֶׁל מַעְלָה. וְגַם כֵּן אָמְרוּ בְּבְרָאשִׁית רַבָּה: "אֵת אֲשֶׁר-כָּבַד עֲשׂוּהוּ" (קהלת ב, יב), כְּבִיכּוֹל הוּא וּבֵית דֵּינוּ נִמְנוּ עַל כָּל אֲבָר שֶׁבָּדָה וְהוֹשִׁיבוּ אוֹתוֹ עַל פְּנוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "הוּא (*) עֲשָׂד וַיִּכְנַנְדָּ" (דברים לב, ו). נִמְצָא, שֶׁהַתּוֹרָה (*) בְּפִמְלִיא שֶׁל מַעְלָה וּבֵית דֵּינוּ שֶׁל מַעְלָה מוֹרִים עַל דְּבָר אֶחָד, שֶׁהוּא עוֹלָם הָעֲלִיוֹן, שֶׁפְּלוֹ תּוֹרָה, שֶׁהִיא חֲכָמָה וּבִינָה וְדַעַת. (*) וְהוֹיֵת הָעוֹלָם הָאֲמֻצְעִי הוּא, שֶׁעוֹבְדִים אֵת בּוֹרְאָם וְעוֹשִׂין בְּאִימָה רְצוֹן קוֹנִיָּהֶם. וַיִּשׁוּב עוֹלָם הַשִּׁפְלָה תְּלוּי בְּגִמּוֹל חֶסֶד בְּנֵי אָדָם אֵלּוּ עִם אֵלּוּ.

נפש יהודה עשד ויכוונד. שתקנד בבסיס וכן: בפמליא. בחיילות של מעלה נמלך וברא כל אבר לאדם כתיקונו: והויות העולם האמצעי. כל הנהגות הנבראים שהם בעולם האמצעי הוא רק טוב דאין יצר הרע ביניהם וקיומם בעבור שעובדים אתה' לעשות רצונו בהנהגתם באימה וביראה:

וְאֵלּוּ הַשְּׁלֵשָׁה דְּבָרִים שֶׁבְּשִׁלְשָׁה עוֹלָמוֹת, שֶׁהֵם תּוֹרָה וְעִבּוּדָה וְגִמְלוֹת חֶסְדִּים, הֵם שְׁלֵשָׁה עֲמוּדִים שֶׁכָּל הָעוֹלָם כָּלוּ בְּנוֹי עֲלֵיהֶם. וְלִזָּה רָמְזוּ בְּאֶמְרָם בְּפָרֶק קָמָא דְּאָבוֹת: עַל שְׁלֵשָׁה דְּבָרִים הָעוֹלָם עוֹמֵד: עַל הַתּוֹרָה וְעַל הָעִבּוּדָה וְעַל גִּמְלוֹת חֶסְדִּים. וְאֵלּוּ הַשְּׁלֵשָׁה דְּבָרִים, אֶף-עַל-פִּי (*) שֶׁהֵם עֲמוּדֵי הָעוֹלָם כָּלוּ, יְכוֹל לְהַדְרִיךְ בָּהֶם בְּעוֹלָם הַזֶּה הַשָּׁלֵם בְּמִדּוֹת וּבְמִשְׁפָּלוֹת. וְאֶף-עַל-פִּי שֶׁהַקְּדִימָה הַחֲכָמָה כְּפִי הַקְּדִימָה בְּמַעְלָה, אֵינֶן יְכוֹלִין לְהִיּוֹת קְנוּיּוֹת בְּאָדָם אֵלּא (*) מְלַמְטָה לְמַעְלָה, כְּמִי שֶׁעוֹלָה בְּסֵלֶם. נִמְצָא, שֶׁמִּי שֶׁנוֹטָה אַחַר גִּמְלוֹת חֶסְדִּים וְלֹא יוֹתֵר מְסִיעַ עֲמִידַת יִשׁוּב עוֹלָם הַשִּׁפְלָה; וּמִי שֶׁנוֹטָה גַם כֵּן אַחַר הַדְּבָרִים שֶׁנִּקְרְאוּ עִבּוּדַת הַבּוֹרָא, שֶׁהֵם הַמְצוּהָ וְהַתְּפִלָּה, שֶׁהִיא עִבּוּדָה שֶׁבִּלְבָב, אוֹחֵז מִדַּת הָעוֹלָם הָאֲמֻצְעִי וּמֵן הַשָּׁמַיִם מְרַחֲמִים עָלָיו וּמְצִילִין אוֹתוֹ מִן הַמְּזִיקִין; וּמִי שֶׁעָמְלוּ בַּתּוֹרָה, שֶׁהוּא מִדַּת עוֹלָם הָעֲלִיוֹן, בְּחֻשְׁקוֹ לְהַדְּבִק נַפְשׁוֹ (*) בְּשִׁכְלֵ הַפּוֹעֵל אֲשֶׁר נִחְצַבַת נַפְשׁוֹ מִשָּׁם, תִּשׁוּב בְּמוֹתוֹ, כָּל אֶחָד כְּפִי מַעְלָתוֹ וְתִשָּׂאֵר לְנֻצַח וְתִחְיָה עַדִּי עַד. וְלִזָּה רָמְזוּ בְּרִישׁ מִסְכַּת פָּאָה, בְּאֶמְרָם: וְתִלְמוּד תּוֹרָה כְּנֶגֶד כָּלֶם. שֶׁהִיא הָרֵאשׁוֹנָה בְּמַעְלָה וְהָעֲלִיּוֹנָה בְּסֵלֶם.

נפש יהודה שהם עמודי העולם כלו. כמו שאמר התורה הוא עולם העליון כולו שכליות ועבודה שלמה ביראה היא בעולם האמצעי וגמילות חסד הוא רק בעוה"ז מ"מ יכול האדם להשיג כלם ולקיימם בעוה"ז גם העבודה והתורה: מלמטה למעלה. אע"פ שהתורה היא ראש לחשיבות העבודה ועבודה לגמילות חסד מ"מ אם רוצה האדם להחזיק בהם ולקיימם יחזיק מגמילות חסדים מלמטה למעלה ראשון ירגיל עצמו לקיים ג"ח ואח"כ עבודה ואח"כ התורה: בשכל הפועל. שמוציא השכל שיש בו לפועל למעשה שפועל ועושה מה שהשכיל בשכלו במחשבתו ללמוד ולקיים אז מדבק שכלו ונפשו בעולם העליון מקום התורה שנשמתו משם ולפי מעשיו יזכה להוסיף לו נשמת עליון וכמו עליונות נשמתו ישיג וישכיל בשכלו למעלה:

על כן המתאחז בשלש דברים הללו מכתיר בשלש עולמות. ועל כן נברא האדם בשתוף מעלה ומטה, נפשו מלמעלה וגופו מלמטה, להיות הרשות

בִּיָּדוֹ לְהַטוֹת לְצַד שְׂרָפָה, שָׁאֵם יִרְצָה לְעֵלוֹת (*) לְצַד מַעֲלָה - יוֹשֵׁב בְּסִתְרָה
עֲלִיּוֹן בְּעוֹלָם הַזֶּה וּבְהַפְרֵד נַפְשׁוֹ מִגּוּפוֹ תָּשׁוּב אֶל הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר נִתְּנָה
לְהַנּוֹת מִזֵּיו הַשְּׂכִינָה כְּמִלְאָכִי מַעֲלָה; וְאִם לֹא, יֵהָא גּוּפוֹ נֶעְזֵב לְמַקְרִים
כְּבִהְמָה בְּלִי דַעַת וְנַפְשׁוֹ תִּפְרָת.

נפש יהודה לצד מעלה. שעושה טוב לדבק בנשמתו שהיא רוחניות עד שגם גופו שהוא
גשמיות מתהפך לו לרוחניות רק לעשות הטוב והישר אז הוא יושב אף בעוה"ז בסתר עליון
שהקב"ה משרה שכינתו עליו ומשמרו ומסתירו מכל רע:

נִמְצָא שֶׁהַקִּיּוּם הָאֲמִתִּי וְהַתְּמִידִי שֶׁבְּאֲדָם הוּא בְּזִכּוֹת הַתּוֹרָה. וְגַם - אִם
לֹא בְּזִכּוֹת הַתּוֹרָה שֶׁקִּבְּלוּ יִשְׂרָאֵל וּפְרָסְמוּהָ לֹא הָיָה יָכוֹל הָעוֹלָם לְהִתְקַיֵּם,
כְּדֹאֲמַרִּינָן בְּמִסְכַּת שֶׁבֶת, פֶּרֶק רַבִּי עֲקִיבָא (פח, א): אָמַר חִזְקִיָּה: מֵאִי
דְּכָתִיב: "מִשְׁמַיִם הַשְּׁמַעֵת דִּין" וְגו' (תהלים עו, ט), כְּדֹאֲמַר לְעִיל, בְּעֲנָן חַג
הַשְּׁבוּעוֹת. וְעֲשָׂרִים וְשֵׁשֶׁה דוֹרוֹת שֶׁהָיָה הָעוֹלָם בְּלֹא תּוֹרָה לֹא נִתְקַיֵּם אֲלָא
בְּחִסְדּוֹ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב לְעִיל בְּעֲנָן הַתְּפִלוֹת פֶּרֶק כ"ד.
עַד שֶׁקִּבְּלוּ יִשְׂרָאֵל אֶת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר בָּהּ עֲמוּדֵי עוֹלָם, כְּדִגְרַסִּינָן בְּמִדְרַשׁ
שִׁיר הַשִּׁירִים: "שׁוֹקִי עֲמוּדֵי שֵׁשׁ" (שיר השירים ה, טו), אֲלוֹ תִלְמִידֵי חֲכָמִים.
וְלָמָּה נִמְשְׁלוּ לְעֲמוּדִים, שֶׁהֵם עֲמוּדֵי עוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "אִם-לֹא בְּרִיתִי יוֹמָם
וְלַיְלָה" וְגו' (ירמיה לג, כה).

וְגִרְסִינָן בְּמִדְרַשׁ תְּנַחומָא: "וְרַחֲבָה מִצְוֹתֶיךָ מֵאֲד" (תהלים קיט, צו) וְאוֹמַר:
"אֲרַכָּה מֵאַרְצְךָ מִדָּה וְרַחֲבָה מִנִּיִּים" (איוב יא, ט). וְהִיא הִיְתָה אוֹמְנַת לְכָל
מַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְיִאֲהֶיָה אֲצִלּוֹ אֲמוּן" וְגו' (משלי ח, ט), אֵל תִּקְרִי
"אֲמוּן" אֲלָא אֲמוּן. וּבָה נְטָה שָׁמַיִם וְאַרְצְךָ, שֶׁנֶּאֱמַר: "אִם-לֹא בְּרִיתִי יוֹמָם
וְלַיְלָה" וְגו'. (*) וּבָה חֲתַם מִיָּמֵי אוֹקְנָנוּס שֶׁלֹּא יֵצֵא וְיִשְׁטוֹף אֶת הָעוֹלָם,
שֶׁנֶּאֱמַר: "הָאוֹתֵי לֹא-תִירָאוּ נְאֻם-ה' אִם מִפְּנֵי לֹא תַחֲיִלוּ אֲשֶׁר-שְׁמַתִּי חוֹל"
וְגו' (ירמיה ה, כב). וּבָה כָּבַשׁ אֶת הַתְּהוֹם שֶׁלֹּא יֵצִיף אֶת הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר:
"בְּחִקּוֹ חוּג עַל-פְּנֵי תְהוֹם" (משלי ח, כז). וּבָה בָּרָא חֲמָה וּלְבָנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "כֹּה
אָמַר ה' נִתֵּן שֶׁמֶשׁ לְאוֹר יוֹמָם חֲקוֹת יָרַח וְכוֹכָבִים לְאוֹר לַיְלָה רִגַע הַיּוֹם
וְיִהְיֶמוּ גִלּוֹ ה' צְבָאוֹת שְׁמוֹ" (ירמיה לא, לד). הֵא לְמַדְתָּ, שֶׁכָּל הָעוֹלָם לֹא נִתְיַסַּד
אֲלָא עַל הַתּוֹרָה וְנִתְּנָה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל שֶׁיִּתְעַסְקוּ בָּהּ יוֹמָם
וְלַיְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהִגִּיתָ בּוֹ יוֹמָם וְלַיְלָה" (יהושע א, ח) וְכָתִיב: "כִּי אִם-בְּתוֹרַת
ה' חִפְצוּ" וְגו' (תהלים א, ב). תִּנְיָא, אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן: מִפְּנֵי מָה נֶאֱמַר בְּמַעֲשֵׂה
בְּרֵאשִׁית: יוֹם אֶחָד, יוֹם שְׁנִי, יוֹם שְׁלִישִׁי, יוֹם רְבִיעִי, יוֹם חֲמִישִׁי, (*) וְיוֹם
הַשְּׁשִׁי עִם הָא יִתְרָה? מְלַמֵּד, שֶׁהַתְּנָה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עִם מַעֲשֵׂה
בְּרֵאשִׁית: אִם יִשְׂרָאֵל מְקַבְּלִין אֶת הַתּוֹרָה - מוֹטָב, וְאִם לֹא - אַחְזִיר
אֶתְכֶם לְתוֹהוֹ וּבְהוֹ.

נפש יהודה ובה חתם. בזכות התורה כי היא דברי אלהים חיים ומלך עולם ובודאי
כדאי הוא שעולם כלו יתקיים בזכותם ע"י לומדיה ומקיימין מצותיה: **ויום הששי**. נאמר
כאן ה"א יתירה בששי נגמר מעשה בראשית לומר שהתנה הקב"ה עמהם על מנת שיקבלו
ישראל חמשה חומשי תורה וגם הששי רמז לששה בסיון הששי המיוחד לקבל בו התורה ואז
נתחזקו כל יצירת בראשית כאלו בו ביום נבראו:

וְנָתַן הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא תּוֹרָה מִבְּחֶרֶת לְעַם רְאוּי עַל יְדֵי הַגּוֹן בְּזִמְנוֹ הַמּוֹכֵן, כְּדִגְרָסִינֵן בְּפֶרֶק רַבִּי עֲקִיבָא (שבת פח, א): דְּרַשׁ הָהוּא גְּלִילָאָה עָלֶיהָ דְּרַב חֲסִידָא: בְּרִיךְ רַחֲמָנָא, דִּיְהֵב (*) אֹרְרָן תְּלִיתָאֵי לְעַם תְּלִיתָאֵי עַל יְדֵי תְּלִיתָאֵי בְּיוֹם תְּלִיתָאֵי לְיַרְח תְּלִיתָאֵי. כְּמָאוּ, (*) כְּרַבְּנֵן.

נפש יהודה אוריין תליתאי. תורה נביאים כתובים. לעם תליתאי כהנים לויים וישראלים. על די תליתאי משה שהיה תליתאי לבטן מרים אהרן ומשה. ביום תליתאי לפרישה: כרבנן. דאמרי חמשה עבוד פרישה ובשבת קבלו את התורה:

וְאִי־עֲלֵפִי (*) שְׁנַתְנָה לָהֶם נַעֲלָמַת וְנִסְתָּרַת, בְּאוֹ אַחַר כֶּדֶּ מְקַבְּלִים וְנִבְיָאִים וְחֻכְמִים וְגַלּוֹ קֶצֶת מִסְתָּרִיָּה, כְּמוֹ שְׁמַצִּינוּ שְׁעֵשָׂה הַחֻכֵּם שְׁלֹמֹה עָלָיו הַשְּׁלוֹם בְּסִפְרוֹ, כְּדִגְרָסִינֵן בְּמִסְכַּת עֲרוּבִין, פֶּרֶק עוֹשִׁין פְּסִים (כא, ב): דְּרַשׁ רַבָּא: מַאי דְּכָתִיב: "וַיִּתֵּר שְׁהִיָּה קִהְלַת חֻכֵּם עוֹד לְמַדְדַּעַת אֶת־הָעַם" (קהלת יב, ט)? (*) אֲגַמְרָה בְּסִימְנֵי הַטְּעָמִים וְאִסְבְּרָה בְּדַדְמִיָּה לִיָּה. "אֲזִן וְחִקֵּר תִּקְוֹן מְשָׁלִים הַרְבֵּה" (שם), אָמַר עוֹלָא: בְּתַחֲלָה הֵיִתָּה תּוֹרָה דּוֹמָה לְקֶפֶה שְׁאִין לָהּ אֲזִנִּים, עַד שֶׁבָּא שְׁלֹמֹה (*) וְעָשָׂה לָהּ אֲזִנִּים.

נפש יהודה שניתנה. תורה שבכתב נעלמת ונסתרת ממנה פרושיה ודקדוקיה ורמיזותיה: אגמרה. לישראל טעמי התורה ונתן טעם לכל דבר ודבר והסביר להם שיבינו לדמות להם זה לזה בצד השווה להם ונתן להם סימני המסורת וסימני בין תיבה לתיבה במקרא ובמשנה: ועשה לה אַזְנִים. שתיקן ערובין ונטילת ידים וגזר עליהם אפילו לחולין ושניות לעריות וע"י כן שהוא הראה להם פתח ליכנס בה ולאחוז בה אוחזין בה ישראל בקיום וקריבת המצות ומרחיקין מן העבירות כדרך שאין לאחוז בכלי שאין בה יד ובא הוא ועשה יד לתורה ושוב אוחזין בה בגדרות והרחקות ולא יעברו על המצות:

עַל כֵּן, כָּל מִי שְׁרוּצָה לְרְאוֹת אֲמִתַּת הָעוֹלָם וְעִמִּידָתוֹ, יָבִין (*) לָמָּה נִבְרָא הָאָדָם וְלָמָּה הִבְדִּילוֹ בּוֹרְאוֹ מִכָּל נִבְרָאֵי עוֹלָם הַשְּׁפֵל וַיְצַרוּ בְּצֶלֶם אֱלֹהִים וַיְבַעֲלוּ מֵלֹא וְנָתַן עֲצֵי הַגֵּן בְּיָדוֹ, עִם כָּל בְּרוּאֵי מִטָּה, וְנָתַן בְּרִשׁוֹתוֹ לֶאֱכֹל מֵעֵץ הַחַיִּים, שֶׁהוּא הַשִּׁגָּת (*) חֻכְמָה עֲלִיוֹנָה, לְהַבְדִּיל בֵּין אֲמִת לְשֶׁקֶר. וְהִזְהִירוֹ מֵעֵץ הַדַּעַת, שֶׁהוּא לְהַבְחִין בֵּין טוֹב לְרַע, (*) שֶׁהִיא חֻכְמָה מְדִינִית. וְאִי־עֲלֵפִי שְׁחָטָא בְּהַטּוֹת עֲצָמוֹ לִידֵיעַת טוֹב וְרַע בְּעוֹלָם הַזֶּה, (*) נִשְׁאַר לוֹ אֲפִשְׁרוֹת "פְּרִי־שֶׁלַח יָדוֹ וְלָקַח גַּם מֵעֵץ הַחַיִּים וְאָכַל וַחִי" וְגו'. (*) לוֹלֵי שְׁיֵשׁ לְאָדָם מוֹנְעִים רַבִּים, שְׁנִקְרָאוּ "כְּרוּבִים" וְ"לֵהַט הַחֶרֶב", (*) הַמְעַכְּבִין לְאָדָם מִלְּדַבֵּק תְּמִיד בְּתוֹרָה, שֶׁהִיא עֵץ הַחַיִּים, וְלָקִים בָּהּ "וְהִגִּית בּוֹ יוֹמָם וְלַיְלָה". לְפִיכֵד אֵל יִמְנַע מִמֶּנָּה מִכָּל וְכָל, אֲבָל יַעֲשֶׂה כָּל יְכָלָתוֹ לְקַבֵּעַ עֵתִים לְתוֹרָה וְתֵהָא תּוֹרָתוֹ עִיקָר וּמְלֵאכְתּוֹ טִפְלָה וַיֵּאֱהָב הַתּוֹרָה וְלוֹמְדֶיהָ. וּבְזֶה יָבוֹא לְלַמֵּד וְלָקִים הַתּוֹרָה מִיָּרְאָה וּמֵאֲהָבָה וַיִּשְׁיֵג בָּהּ הַחֻכְמָה הָעֲלִיוֹנָה, כָּל מֵה שְׁיִוִּכֵל, וּבְזֶה תִּדְבֵּק נַפְשׁוֹ וְתִשׁוּב אֶל הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר נָתַנָּה בְּעוֹלָם הַבָּא הַצָּפוֹן לְצַדִּיקִים וַיַּעֲמֵד לְגוֹרְלוֹ לְקַץ הַיָּמִין.

נפש יהודה ולמה. ברא הקב"ה את האדם בהבדלת צורתו מכל החיות והבהמות שהוא בעצמו בחר לו הצורה כי כל מה שברא הקב"ה בעולמו המשיל מלאך עליו אפילו על הצמחים שאין להם עשב שאין מלאך עליו שנאמר וכל צבאם והיינו לשון צביונם שהקב"ה שאל למלאך באיזה צורה וצביון שהוא בוחר לדבר שהוא ממונה עליו ובאותה צורה ברא אותו כמו שבחר לו המלאך וכשבא לברוא את האדם קרא הקב"ה להמלאכים ואמר להם נעשה אדם שהיה אז חומר בלא צורה כצלמנו בדמותנו ר"ל באותה הצורה שאני ואתם נבחר לו ומי שיבחר

דמות וצורה היותר נאה אברא אותו ומי יבחר יותר מבורא הכל ע"כ כתיב ויברא אלהים את האדם בצלמו בצלם אלהים בצלם ודמות שבחר לו הקב"ה בעצמו ברא אותו ועליו נאמר וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד מה שלא נאמר על כל הנבראים כי מאד אותיות אדם שהוא הנאה והיפה בדמות וצורה מכל הנבראים ועל שהוא הצלם אשר בחר לו ה' כתיב וייצר ה' אלהים את האדם שם מלא אחר יצירת האדם להראות שהוא לבדו בראו ביצירתו וצורתו על כן האדם המעולה והנאה בכל הצורות וזה שאמרה חנה אין צור אין צייר כאלהינו ועל כן הוא חביב לפניו והמשילו על כל הנבראים וזה שאמר ולמה הבדילו בוראו מכל נבראי עולם השפל ובראו בצלם אלהים ובעולם מלא שמצא הכל מוכן לפניו כשנברא שע"כ נברא האדם בע"ש כדי שימצא הכל מוכן לפניו וגם נרמז שגוף האדם הוא דוגמת העולם וע"כ נקרא האדם עולם הקטן: **חכמה עליונה**. שהיא נשמת אדם שהיא נצחיות וחי לעולם ועל ידה ישיג אדם חכמות עליונות חכמות מלאכים והנשמות: **שהיא חכמה מדינית**. מה שהוא לגוף אדם להשכיל בדבר שהוא שייכות בהנהגת גופו ללבוש במלבושים לכסות ערותו דכתיב מי הגיד לך כי עירום אתה וכן שלא לשכב בשדות וביערים לרוץ כמו החיות ובהמות אלא ינוחו במדינות ר"ל במקומות ובבתים כהנהגת המדינה וזה הכל לתועלת גוף האדם כמו שינהג אדם על אדמתו ולדור במדינה עם בני אדם יחדו ע"כ נקרא אותו שכל שכל מדינית: **נשאר לו אפשרות**. ר"ל שיש בידו הבחירה לעשות כל מה שאפשר לו להשיג ולעשות ועתה אם הוא בנן פן ישלח ידו ויקח מעץ החיים וחי לעולם: **לולי שיש לאדם מונעים רבים**. כלומר ובאמת היה עושה כן אם לא שמנעו הקב"ה ע"י שגרשו ממנו וישם סביביו להט החרב לשמרו: **המעכבין לאדם**. כשם שיש להט החרב המעכב לאדם ליכנס לכן לאכול מעץ החיים כך היצר הרע מעכב האדם לידבק בתורה שנקראת עץ החיים שעל ידה יזכה האדם לחיי עולם מי שאוכל ממנה שנאמר לחמו בלחמי ושתו בין מסכתי וכתבי עץ חיים היא למחזיקים בה ואם לא אכל מעץ הדעת רק מעץ החיים אז היה יכול להשכיל מיד בתורה שהיא עץ החיים ולהשיג בחכמות עליונות והיה נצחי:

הכלל הראשון: לקבע עתים לתורה

וְנֶחֱלַק לְשֵׁלֶשֶׁה חֻלְקִים: הַחֻלְק הָרִאשׁוֹן, בְּסֵדֶר לְמוֹדָה; הַחֻלְק הַשֵּׁנִי, בְּגֹדֶל מַעֲלָתָה; הַחֻלְק הַשְּׁלִישִׁי, בְּהִנְהָגַת לְמוֹדָה.

החלק הראשון בסדר למודה

וַיֵּשׁ בּוֹ שְׁבַע פְּרָקִים

פרק ראשון [רלט]

אף־על־פי שיש חלוק בַּטְבְּעֵי בְּנֵי אָדָם, בְּהִיּוֹת קִצְתָם מוֹכְנִים לְלִמּוּד יוֹתֵר מֵאַחֲרִים, כִּי כְּשֶׁמִּזְגוּ שֶׁל אָדָם הוּא נוֹטֶה אֶל הַיִּבֶשׁ וְעֵצָם מוּחוּ זָד וְהַלְחוּת בּוֹ מוֹעֵט, יֵהָא קַל בְּעֵינָיו לְלַמֵּד וּלְהִבִּין הָעֲנִינִים וּלְזַכְּרָם יוֹתֵר מֵאִישׁ בְּעַל הַלִּיחָה הַלְבָנָה, שֶׁהוּא רַב הַלְחוּת בְּמַחַ. (*) אָבֵל אִם הָאִישׁ הַהוּא הַמּוֹכֵן יוֹתֵר בְּמִזְגוֹ לְזֹאת הַמַּעֲלָה לֹא יִלְמַד כָּלֵל וְלֹא יַעוֹרֵר רוּחוֹ זוֹלָתִי לְלַכֵּת אַחֲרַי מְעַדְנֵי עוֹלָם וְתַחְבּוּלוֹתָיו, יִשְׁאַר סָכֵל בְּלִי סִפְק. וְכֵן זֶה רַב הַלִּיחָה בְּטַבְּעוֹ, אִם יִרְבֶּה בְּלִמּוּד מֵאַהֲבָה וַיִּהְיֶה בּוֹ יוֹמָם וְלַיְלָה - יִדַּע וַיִּבִּין וַיִּשְׁיֵג, (*) לּוּלֵי שִׁיחָא יוֹתֵר בְּעַמְל וְקָשִׁי.

נפש יהודה אבל אם האיש הוא. שיש בו שכל ללמוד ואינו רוצה ללמוד רק כל מחשבותיו ושכלו למה שהוא הנאת גופו ישאר שכל בלי ספק שלא יעורר רוחו לעשות טוב ולעסוק בתורה ולא יבא לו תועלת שוב משכלו רק רע כל היום: **לולי שיהא יותר בעמל ובקושי.** רק שצריך ליגיעה הרבה בתורה מאחר ששכלו קשה להבין מ"מ על ידי עמל ויגיעה רבה יבא להבין בתורה ע"כ אל יפרוש ממנה כי ביותר שהוא עמל בה נוחה לו להבינה:

וְהַלְכָד אִם יֹאמֵר לָד אָדָם: יִגְעַתִּי וְלֹא מִצְאָתִי, אֵל תִּאֲמִין בּוֹ. וְאִין סִפְק שְׂאִין אָדָם בְּעוֹלָם שְׁיִיגַע וְלֹא יִמְצֵא, זוֹלָתִי אִם הוּא (*) כְּסִיל מַחְלָט שֶׁלֹּא יִרְצֶה לְלַמֵּד. וְטוֹב לְאָדָם לְלַמֵּד כֹּל הַמְשַׁכְּלוֹת אִם יוּכַל לְהִבִּינָם וּלְיִוְדָעָם בְּבֵת אַחַת, אָבֵל לְפִי שְׂאִין אָדָם יְכוּל לְלַמֵּד הַחֲכָמוֹת בְּלִי הַקְּדָמוֹת גְּדוּלוֹת וּבְזִמּוֹן רַב וּבְעַמְל גְּדוֹל וּבְפִרְיִשׁוֹת מֵהַנְּאוֹת, וְעַל זֶה רַב הָעוֹלָם (*) מוֹאֲסִין אוֹתוֹ בְּעוֹרוֹן לְבָם, לְפִי שְׂאִינָם יְכוּלִין לְהַשִּׁיג בְּהַתְחַלָּה לְגִדְל הַטּוֹבָה הַבְּאָה לְאָדָם בְּסוּף, בְּסִבַּת הַחֲכָמָה אֲשֶׁר לֹא יוּכַל לְסַפְּרָה - (*) עַל כֵּן הָעֲרִימָה תוֹרָה וְנִתְנָה רְשׁוֹת לְהַבְטִיחַ, לְמִתְחִיל הָעִיּוֹן, בְּשִׁכָר, שֶׁהוּא כְּטַפָּה לַיָּם אֲצֵל הָעֵתִיד לְבוֹא, וְהוּא שְׁקוּל בְּעֵינָיו יוֹתֵר מֵהַשִּׁכָר וְהָעֵדוֹן הַגְּדוֹל הַבָּא בְּסוּף. וְאִף־עַל־פִּי שְׁיִתְחִיל לְלַמֵּד עַל מְנַת שִׁכָר מוֹעֵט, לְסוּף, כְּשִׁיִּשְׁיֵג הָאֲמָת, יִקַּל בְּעֵינָיו הַשִּׁכָר הָרֵאשׁוֹן. וּבְמִדְרָגָה אַחֲרַי מִדְרָגָה יַעֲלֶה לְהַשִּׁיג הַשִּׁכָר הָאֲמָתִי, אֲשֶׁר "עֵין לֹא רָאָתָה אֱלֹהִים זוֹלָתָד", וְאִין כַּח לְשׁוּם בְּעַל גּוֹף לְהַשִּׁיגוֹ עַל בּוּרְיוֹ, אֲלָא הַחֲכָמִים בְּדַמְיוֹן וּבְמִשְׁל, כְּמוֹ הַסּוּמָא אֲשֶׁר לֹא רָאָה אוֹר מִיָּמָיו, שְׂאִינּוּ יְכוּל לְהַשִּׁיג עֲנִינֵי הַגּוֹנִים וְהַבְּדָלָם.

נפש יהודה כסיל מוחלט. רשע גמור שלא ביקש כלל ללמוד. מוחלט לצמיתות תרגום לחלוטין כלומר ודאי בלי ספק הוא רשע: **מואסין.** ללמוד התורה משום שכך דרכה של תורה פת במלח תאכל וכו' וקודם שילמדו התורה אין יודעין ואין יכולין להשיג שכרה הגדול שבא ללומדיה: **על כן הערימה תורה.** החכימה התורה בדבר זה והתירה ונתן רשות שיאמרו לזה כשיתחיל ללמוד שכר תורה שישגי על ידה בעוה"ז כגון אורך ימים בימינה עושר וכבוד בשמאלה וכל הכבוד שיבא לו ושמגינות עליו מכל רע אע"פ שכל כבוד עוה"ז הוא כטפת היס נגד שכר עוה"ב שיהא לו ע"י התורה מ"מ אותו שכר מועט בעוה"ז ניחא ליה מכל שכר עוה"ב שאין שכלו מגעת למרחוק כמו התינוק שניחא ליה בפרוטה ומעט מגדנות מכל אשר תאמר לו משכר עוה"ב:

וגם כן כָּד הִיא דְרַכָּה שֶׁל תוֹרָה, שְׂאִין אָדָם יְכוּל לְכַנֵּס (*) בְּלִמּוּד הַחֲמוֹר בְּהַתְחַלָּה, אֲלָא מִן הַקַּל אֶל הַכְּבֵד מְמַנּוּ, מַעֲלָה אַחֲרַי מַעֲלָה בְּמַעֲלוֹת הַסֵּלָם. עַל כֵּן יֵשׁ לוֹ לְאָדָם לְהַתְחִיל מִן הַמְקָרָא וְאַחֲרַי כְּד בְּמִשְׁנָה וּמִן

הַמְשָׁנָה אֶל הַתְּלִמוּד וּמִן הַתְּלִמוּד יוּכַל לְכַנֵּס אַחֵר כֶּךָ בְּחֻכְמוֹת וּבְסִתְרֵי תוֹרָה, שֶׁהֵם דְּבַר גְּדוֹל. וְאַחֵר שְׂיֻכַּל לְהַשִּׁיג בָּזָה, אֶל יוֹצֵיא כָּל יָמָיו בְּמִקְרָא וּבְמִשְׁנָה, אֶלְא בְּכָל מָה שְׂיֻכַּל לְהַשִּׁיג.

נפש יהודה **מדה.** היא קצת ואינה מדה שהמשנה וגמרא יפים ממנה מפני שתלויין בגירסא ומשתכחים שבימיהם לא היה גמרא נכתב וגם לא היה ניתן לכתוב אלא לפי שנתמעטו הלבבות התחילו דורותינו לכתבו:

וְעַל הַדָּא גְרָסִינָן בְּמִצִּיעָא, פְּרָק אֵלּוּ מִצִּיאוֹת (נג, א): תִּנּוּ רַבְּנָן: הָעוֹסֵק בְּמִקְרָא - מְדָה וְאִינְה מְדָה, בְּמִשְׁנָה - מְדָה שְׁנוֹתָנִין עָלֶיהָ שְׂכָר, (*) בְּתִלְמוּד אֵין לָךְ מְדָה גְדוֹלָה הַיְמָנָה; וְלַעוֹלָם הָיִי רַץ לְמִשְׁנָה יוֹתֵר מִן הַתְּלִמוּד. הָא גוּפָא קְשִׁיָּא, אֶמְרֵת "בְּתִלְמוּד אֵין לָךְ מְדָה גְדוֹלָה הַיְמָנָה", וְהָדֵר תְּנִית "הָיִי רַץ לְמִשְׁנָה יוֹתֵר מִן הַתְּלִמוּד"? אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: (*) בַּיּוֹמִי רַבִּי נְשִׁינִית מִשְׁנָה זֹו (*) שְׂבָקוּהָ כְּלִי עֶלְמָא לְמַתְנִיתָא וְאַזּוּל לְתִלְמוּדָא; (*) הָדֵר דְרַשׁ לְהוּי "הָיִי רַץ לְמִשְׁנָה יוֹתֵר מִן הַתְּלִמוּד". (*) מַאי דְרוּשׁ? כְּדִדְרַשׁ רַבִּי יְהוּדָה בְּרַ אֶלְעָאִי: "הִגֵּד (*) לְעַמִּי פְּשָׁעִים" (ישעיה נח, א), אֵלּוּ תִלְמִידֵי חֲכָמִים, שְׂאֶפִילוּ שְׂגָגוֹת נַעֲשׂוֹת לָהֶם כְּזִדּוֹנוֹת "וּלְבִית יַעֲקֹב חֲטָאתֶם" אֵלּוּ עַמִּי הָאֶרֶץ, שְׂזִדּוֹנוֹת נַעֲשׂוֹת לָהֶם כְּשְׂגָגוֹת. וְהֵינּוּ דִתְנָן: רַבִּי יְהוּדָה אָמַר: (*) הָיִי זְהִיר בְּתִלְמוּד, (*) שְׂשִׂגְגַת תְּלִמוּד (*) עוֹלָה זָדוֹן. וְדַרְשׁ רַבִּי יְהוּדָה בְּרַ אֶלְעָאִי: מַאי דְכָתִיב: "שְׂמַעוּ דְבַר־ה' הַחֲרָדִים אֶל־דְּבַרוּ" (שם סו, ה)? (*) אֵלּוּ תִלְמִידֵי חֲכָמִים: "אֶחֱיִכֶם" (שם), אֵלּוּ בְּעָלֵי מִקְרָא; " (*) שְׂנַיִכֶם (שם). אֵלּוּ בְּעָלֵי מִשְׁנָה; " (*) מְנַדִּיכֶם" (שם), אֵלּוּ עַמִּי הָאֶרֶץ. (*) שְׂמָא תֵּאמַר אָבִד סַבְרָן וְכָשֶׁל כְּחֹן וּבִטַל (*) סְכוּיָן, תְּלִמוּד לּוֹמַר: "וְנִרְאָה בְּשִׂמְחַתְכֶם וְהֵם יִבְשׁוּ" (שם), אִוְמוֹת הָעוֹלָם יִבְשׁוּ וְלֹא יִשְׂרָאֵל, הֵם יִבְשׁוּ וְיִשְׂרָאֵל יִשְׂמְחוּ.

נפש יהודה **בתלמוד.** שהיא לתת לב להבין סתימות טעמי המשנה מה הם וכששתים סותרות זו את זו יבין לתרץ שיהיו שתייהן קיימות או לדעת דברי התנאים החלוקים בדבר ונימא הא מני פלוני חכם הוא: **בימי רבי נשנית משנה זו.** הא דקתני גמרא אין לך מדה גדולה מזו לפי שמשרבו תלמידי שמאי והלל שהיו לפניו גי' דורות רבו מחלוקת בתורה ונעשית כשתי תורות מתוך עול שעבוד מלכיות ושמדות שהן גוזרין עליהן ומתוך כך לא היו יכולים לתת לב לברר דברי החולקים עד ימיו של רבי שנתן הקב"ה לו חן בעיניו אנטונינוס מלך רומי כדאמרין בעבודת כוכבים ונחו מצרה ושלח וקבץ כל תלמידי א"י ועד ימיו לא היו מסכתות סדורות אלא כל תלמיד ששמע דבר מפי גדול הימנו גרסה ונתן סימנים הלכה פלונית ופלונית שמעתי משם פלוני וכשנתקבצו אמר כל אחד מה שמע ונתנו לב לברר טעמי המחלוקת דבר מי ראויין לקיים וסדרו המסכתות דברי נזיקין לבדם ודברי מועד לבדם ודברי קדשים לבדם וסתם נמי במשנה דברי יחידיים שראה רבי את דבריהם ושנאן סתם כדי לקבוע הלכה כמותם לפיכך אמרו בגמרא אין לך מדה גדולה מזו שיתנו לב לטעמי המשנה: **שבקוה כולי עלמא מתניתין.** מלחזור על גרסת משנתם ואזלו בתר גמרא לחשוב בסברא: **הדר דרש להו הוי רץ למשנה.** לפי שירא פן ישתכחו המשניות ויחליפו שמות החכמים ובמקום חייב יאמרו פטור ובמקום אסור יאמרו מותר: **מאי דרש.** מתחלה כשדרש שגמרא גדול: **לעמי פשעים.** עמי דהיינו ת"י את חטאתם אני קורא פשע שהיה להם לתת לב בטעמי משנתם שיבררו להם על העיקר ולא יורו הלכה מתוך משנה שאינה עיקר ולבית יעקב שאר העם חטאתם אפילו פשע שלהם אני קורא חטאת: **הוי זהיר בתלמוד.** בגמרא שהיא תירוץ המשניות או אם תשמע דבר משנה מרבך הזהר לשאול טעמיו ומי שנאה: **ששגגת תלמוד.** אם שגית בהוראה בשגגת תלמודך שלא ידעת טעם המשנה ונתת בה טעם אחר ומתוך כך דמית לה דין או הוראה שבאה לידך ולימדתו הימנו שלא כדת שאין הטעם כמו שהיית סבור שאילו ידעת טעם המשנה לא דמית לה מעשה הבא לידך: **עולה זדון.** ענוש אתה עליה כמזיד שזדון הוא בידך שלא שאלת טעם מרבך: **אלו תלמידי חכמים.** ששימשו חכמים הרבה ללמדם טעמי משנתם

זה בזו וזה בזו שאין הכל בקיאות בשוין: **שונאיםכם**. אלו בעלי משנה, ששונאין בעלי גמרא לפי שבעלי גמרא אומרים על בעלי משנה שהן מבלי העולם כדאמרינן במסכת סוטה התנאים מבלי עולם שמורין הלכה מתוך משנתן: **מנדיכם**. אלו עמי הארץ, שתלמידי חכמים שנואין ומתועבין להן כנדה: **שמא תאמר אבד סברן**. של אלו דהיינו עם הארץ שהרי כתיב למען שמי יכבד ה' דמשמע שהן אומרים כן העמי הארצים אומרים כן לת"ח שהן טובים מת"ח ועל ידם יכובד ה' ואמר הנביא אבל באמת אין הדבר כן אלא בת"ח יכובד ה' וחלקי עמהם כי ת"ח עדיף מנביא ועל שאמר הנביא ונראה לשון רבים ולא אמר ואראה לשון יחיד כך אמר הנביא אני ואחיכם ומנדיכם כולנו נראה בשמחת ת"ח מלבד האומות עובדי כוכבים ומזלות שלא יהיה להם חלק בשמחת ישראל שנאמר והם יבושו אותם שהם עובדי כוכבים ומזלות שאינם ממנו ואין נקראין על שם ישראל הם יבושו וישראל ישמחו: **סיכוין**. תקותם שהן מקוין לטוב וסבר מחשבתם:

ועם כל זה אל ישליך אחר גוון המקרא והמשנה, אלא יחזר בהם תמיד, כדגרסינן בפרקא קמא דעבודה זרה (יט, ב): " (*) עלפליגי מים" (תהלים א, ג), אמר רבי תנחום בר חנילאי: לעולם ישלש אדם שנותיו: שלישי (*) במקרא, שלישי במשנה וישלש בתלמוד. ומי ידע כמה חיי? כי קאמרי: ביומי.

נפש יהודה על פלגי מים. כלומר לחלק ולפלג תורתו: **ביומו**. בי ימים מקרא ובי ימים משנה ובי ימים גמרא וכן כל שבוע ושבוע:

וגרסינן נמי בפרקא קמא דקדושים (ל, א): אמר רב ספרא: מאי דכתיב: "ושננתם" (דברים ו, ז)? אל תקרי "ושננתם", (*) אלא ושלשתם; לעולם ישלש אדם שנותיו: שלישי במקרא וישלש במשנה וישלש בתלמוד. ומי ידע כמה חיי? לא צריכי ליומי. [לפיכך נקראו ראשונים "סופרים", שהיו סופרים כל אותיות שבתורה והיו אומרים: ואו ד"גחון" (ויקרא יא, מב) חצי אותיות של ספר תורה.

נפש יהודה אלא ושלשתם. מדלא כתיב ושניתם חד זימנא מאי ושננתם בשני נוניין ש"מ שישמיע אותו ב' פעמים מלבד פעם הראשון שלומד עמו והיינו ושלשתם שישלשם ועוד הנו"ן מתחלף בלמ"ד באותיות דטלנית:

ויעשה תורתו קבע ומלאכתו עראי, כדגרסינן בפרק פיצד מברכין (ברכות לה, ב): תנו רבנן: "ואספת דגנך ותירשך ויצהרך" (דברים יא, יד), מה תלמוד לומר? לפי שנאמר: "לא ימוש ספר התורה הזו מפיך" (יהושע א, ח) וכו'.

ולעולם ילמד בדבר שהוא יותר חפץ בו, כדגרסינן בפרקא קמא דעבודה זרה (יט, א): "כי אסבתורת ה' חפצו" (תהלים א, ב) תנא: אין אדם לומד תורה אלא (*) ממקום שלבו חפץ, שנאמר: "כי אסבתורת ה' חפצו". ואמרינן עליה: אמר רבא: לעולם ילמד אדם בדבר שהוא חפץ, שנאמר: "כי אסבתורת ה' חפצו". ואמר רבא: בתחלה (*) נקראת על שמו של הקדוש ברוך הוא ולבסוף נקראת על שמו, שנאמר: "כי אסבתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה" וגו'. ואמר רבא: (*) לעולם ילמד אדם (*) ואחר כך יהגה, שנאמר: "כי אסבתורת ה' חפצו", והדר: "ובתורתו יהגה". ואמר רבא: לגריס איניש והדר ליסבר ואף עלגב דמשתפח ואף עלגב (*) דלא

יָדַע מַאי קָאָמַר, שְׁנַאָמַר: " (*) (*) גְּרָסָה נִפְשֵׁי לְתַאֲבָה אֶל־מִשְׁפָּטֶיךָ בְּכָל־
עֵת" (שם קיט, כ). וּכְשֵׁי־רָגִיל בְּזֶה יִצְלִיחַ בְּלַמּוּדוֹ.

נפש יהודה **ממקום שלנו חפץ**. לא ישנה לו רבו אלא מסכת שהוא מבקש ממנו שאם ישנו לו מסכת אחרת אין מתקיימת לפי שלנו על תאותו וחפצו היינו באותו שאדם חפץ מדלא כתיב חפץ: **נקראת על שמו**. של תלמיד שטרח בה דכתיב ובתורתו דמשמע של כל אדם: **לעולם ילמד אדם**. מרבו עד שתהא גירסת התלמוד ופירושו שגורה לו בפיו: **ואחר כך יהגה**. יעיין בתלמודו לדמות מילתא למילתא ולהקשות ולתרץ ובראשונה לא יעשה כן שמה יבטל והרב לא ימצא לו כל שעה ועוד לאחר ששנה הרבה הוא מתיישב בתלמודו ומתרץ לעצמו דבר הקשה: **דלא ידע מאי קאמר**. שאין רבו יודע לפרש לו כלו: **גרסה**. לשון גרש וכרמל שלא היה טוחן הדק אלא כרחיים של גרוסות המחלקין חטה לשנים או לארבע למאכל: **גרסה נפשי לתאבה**. מרוב תאותי לתורה הייתי שובר לפי היכולת אף על פי שאינה טוחנת **הדק** **ליכנס** **בעומק**:

פרק שני [רמ]

הַלִּילָה הוּא זָמַן מוּכָן לְלַמַּד תּוֹרָה, לְפִי שְׁפָנוּי בּוֹ הָאָדָם יוֹתֵר מֵעֶסְקִיו. וְעַל כֵּן אָמְרוּ בְּפֶרֶק ג' מֵאֲבוֹת: רַבִּי חֲנִינְאִי בֶן חֲכִינְאִי אָמַר: הַנְּעוּר בְּלִילָה וְהַמְהִלָּךְ בְּדַרְךָ יַחֲדִי וְהַמְפַנֵּה לְבוֹ לְבַטְלָה הָרִי זֶה מִתְחַיֵּב בְּנִפְשׁוֹ. רוֹצֶה לֹאמַר, לְפִי שֶׁהֵם שְׁעוֹת פְּנוּיּוֹת מֵעֶסֶק וּמִמְלָאכָה וּרְאוּיּוֹת לְלַמּוּד וּמִי שְׂאִינוֹ עוֹשֶׂה כֵן מֵאֲבָד זְמָנוֹ בְּיָדָיו וּמִתְחַיֵּב בְּנִפְשׁוֹ.

וְהַזְמַן הַמוּכָן יוֹתֵר בְּכָל הַלִּילָה הוּא בְּאֲשַׁמְרַת הַבֶּקֶר. לְפִיכָךְ הָיָה דְוָד קָם בְּחֻצֵי הַלִּילָה לְקָרוֹת בְּתוֹרָה, כְּדָגְרַסִּינָן בְּפֶרֶק א קמא דְסִנְהֶדְרִין (טז, א): אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן חֲסִידָא: (*) כְּנֹר הָיָה תְלוּי לְמַעְלָה מִמִּטָּתוֹ שֶׁל דְוָד, כִּיּוֹן שֶׁהִגִּיעַ חֲצוֹת הַלִּילָה, רוּחַ צְפוֹנִית מְנַשְּׁבֶת בּוֹ וּמְנַגֵּן מֵאֲלִיו וְהָיָה עוֹמֵד דְוָד וְעוֹסֵק בְּתוֹרָה עַד שֶׁעָלָה עֲמוּד הַשַּׁחַר. כִּיּוֹן שֶׁעָלָה עֲמוּד הַשַּׁחַר, נִכְנָסוּ חֲכָמֵי יִשְׂרָאֵל אֲצִלוּ וְאָמְרוּ לוֹ: אֲדוֹנֵנוּ הַמְּלֹךְ, עֲמֵךְ יִשְׂרָאֵל צָרִיכִין לְפָרְנָסָה. אָמַר לָהֶם: יִלְכוּ וְיִתְפָּרְנסוּ זֶה מִזֶּה. אָמְרוּ לוֹ: אֵין הַקֶּמֶץ מִשְׁבִּיעַ אֶת הָאָרֶץ (*) וְאֵין הַבּוֹר מִתְמַלֵּא מִחֲלִיתוֹ. אָמַר לָהֶם: לְכוּ וּפְשְׁטוּ יְדֵיכֶם בְּגָדוֹד. מִיָּד (*) יוֹעֲצִין בְּאַחִיתַּפֵּל (*) וְנִמְלְכִין בְּסִנְהֶדְרִין וְשׁוֹאֲלִין בְּאוּרִים וְתוּמִים וְכוּ'.

נפש יהודה **כנור היה תלוי למעלה ממטתו**. ונקביו לצד צפון כיון שהגיע חצות הלילה רוח צפונית מנשבת בו דאמר מר ארבע רוחות מנשבות בכל יום ויום שש שעות ראשונות של יום מנשבת רוח מזרחית מהלוך החמה ושש אחרונות רוח דרומית ובתחלת הלילה רוח מערבית ובחצות הלילה רוח צפונית: **ואין הבור מתמלא מחוליתו**. העוקר חוליא מבור כרויה וחוזר ומשליכו לתוכה אינו מתמלא בכך אף כאן אם אין אתה מכין לעניים שבנו מזונות ממקום אחר אין אנו יכולין לפרנס משל עצמנו: **יועצין באחיתופל**. איזה הדרך ילכו והאיך יציבו מצב ומשחית וטכסיסי מארב מלחמה: **ונמלכין בסנהדרין**. נוטלין מהם רשות כדי שיתפללו עליהם ושואלין באורים ותומים אם יצליחו:

וְאָמְרִינָן עָלָה: אָמַר רַב יוֹסֵף בֶּר אֲדָא וְאָמְרִי לָהּ אָמַר רַב יִצְחָק בְּרִיה דְרַב אִידִי: (*) מַאי קָרָאָה? "עוֹרָה כְּבוֹדִי עוֹרָה הַנֶּבֶל וְכְנֹר אֶעֱרֶה שְׁחַר" (תהלים נב, ט). וְגַרְסִינָן בְּפֶסֶקֶתָא: "חֲצוֹת לִילָה אֶקוּם לְהוֹדוֹת לָךְ עַל מִשְׁפָּטֶי צְדָקָךְ" (שם קיט, סב), רַבִּי פְּנַחֲס בִּישׁ רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּר מְנַחֵם אָמַר: מָה הָיָה

עושה? היה נוטל נבל וכנור ונותן מראשותיו ועומד בחצי הלילה ומנגן בהם וקורא בתורה. והיו חברי ישראל שומעין את קולו ואומרים: ומה אם דוד המלך עוסק בתורה, אנחנו על אחת כמה וכמה. נמצאו חברי ישראל עוסקין בתורה.

נפש יהודה מאי קרא. דכנור היה תלוי לו למעלה ממטתו ומעוררו עורה כבודי אל תתכבדי בשינה כשאר מלכים אעירה שחר שאר מלכים השחר מעוררן ואני מעורר את השחר:

אמר רבי לוי: חלון היתה על גבי מטתו של דוד פתוחה לצפון והיה הפנור תלוי כנגדה והיתה רוח צפונית יוצאה בחצי הלילה ומנשבת בו והיה הפנור מנגן מאליו, הדא הוא דכתיב: "והיה כנגן המנגן" (מלכים ב ג, טו), " (* כמנגן" אין כתיב כאן, אלא "כנגן", הפנור מנגן מאליו. והיו כל ישראל שומעין אותו ואומרים: ומה אם דוד מלך ישראל עוסק בתורה, אנו על אחת כמה וכמה. נמצאו כל ישראל עוסקין בתורה. הוא שדוד אומר: "עורה כבודי עורה" וגו', איתער יקרי מן קדם יקריה דבוראי, יקרי לית כלום מן קדם יקריה; "אעירה שחר", אגא הוינא מעורר שחרא, שחרא לא מעורר יתי. והיה יצר הרע מרגיזו ואומר לו: דוד, דרפס של מלכים להיות ישנים שלש שעות ואתה אומר: "חצות לילה אקום"? והוא אומר: "על משפטי צדקך".

נפש יהודה כמנגן. משמע שהוא היה מנגן בו כנגן הוא מעצמו נגן:

וגרסינו במסכת מנחות, פרק הרי עלי עשרון (קי, א): "שיר המעלות הנה ברכו אתה' וגו' בביתיה' בלילות" (תהלים קלד, א), אלו תלמידי חכמים העוסקים בתורה בלילה, מעלה עליהם הכתוב כאלו עוסקים (* בעבודה.

נפש יהודה בעבודה. שנאמר זאת התורה לעולה למנחה ולחטאת ולאשם כל העוסק בתורה כאלו הקריב כל הקרבנות כלם:

וגרסינו בפרקא קמא דעבודה זרה (ג, ב) ובחגיגה, פרק אין דורשין (יב, ב): אמר רבי לוי: כל העוסק בתורה בלילה הקדוש ברוך הוא מושך עליו (* חוט של חסד ביום, שנאמר: "יומם יצנה ה' חסדו ובליילה שירה עמי" (תהלים מב, ט), מה טעם "יומם יצנה ה' חסדו"? משום ד'בלילה שירה עמי'. איכא דאמרי אמר רבי שמעון בן לקיש: כל העוסק בתורה בעולם הזה, שדומה ללילה, הקדוש ברוך הוא מושך עליו חוט של חסד לעולם הבא, שדומה ליום, שנאמר: "יומם יצנה ה' חסדו" וגו'.

נפש יהודה חוט של חסד. נותן חנו בעיני הבריות ובלילה עמי ובלילה נוהג שירו עמי למטה כמו שהיה עושה דוד המלך:

וגרסינו במסכת ערובין, פרק הדר עם הנכרי (סה, א): אמר רבי לוי: לא איברא (* סיחרא אלא לגירסא. וגרסינו נמי התם, פרק עושין פסים (יח, ב): אמר רבי ירמיה בן אלעזר: כל בית שדברי תורה נשמעין בו בלילה

שוב אינו חרב, שְׁנֵאמֶר: " (*) וְלֹא אָמַר אֵיחָא אֱלוֹהַּ עֲשֵׂי נִתְּן זְמֵרוֹת בְּלִילָהּ" (איוב לה, ט).

נפש יהודה **סיהרא.** לילה ירח תרגום סיהרא בלילה אדם בטל ממלאכה: **ולא אמר** **איה אלוה עושי.** לא הוצרך להתאונן ולומר איה עושי והריני חרב מי שנותן זמירות של תורה בלילה ולהכי נקט לילה שהקול נשמע מרחוק:

ולא עוד אלא שְׁנֵשׂוּתֵיהֶן זוכות בדָבָר, כְּדָגְרִסִּין בְּפָרְק יוֹם הַכְּפוּרִים (עז, א): מאי " (*) כֵּן יִתֵּן לִידִידוֹ שְׁנֵא (תהלים קכז, ב)? אָמַר רַבִּי יֶצְחָק: אֵלוֹ נִשְׁוֵתֵיהֶן שֶׁל תְּלַמִּידי חֲכָמִים, שְׁמַנְדֻּדוֹת שִׁינָה מַעֲיִנֵיהֶן בְּעוֹלָם הַזֶּה וְזוֹכוֹת לְעוֹלָם הַבָּא.

נפש יהודה **כן יתן לידידו שנא.** דאמר גבראל להקב"ה בשעה שמסר ישראל למעלה ביד שר של פרס אמר שוא לכם וגוי כלום הגונים האומות להיות החכמים מסורים בידם והלא המקרא משבחם שאף נשותיהם מנודות שינה מעיניהן שוא לכם בעלי אומנים המשכימים ומאחרים למלאכתן אוכלי לחם העצבים בעצב וביגיעה כן יתן הזן את העולם מזונות ופרנסה לידידו שינה למי שנדד שינה בשבילו:

ואם, חס ושלום, אינו עוסק בלילה - נַעֲנֵשׁ, כְּדָגְרִסִּין בְּפָרְק חֶלֶק (סנהדרין צב, א): אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: כָּל בֵּית שְׂאִין דְּדַבְרֵי תוֹרָה נִשְׁמָעִין בְּתוֹכוֹ בְּלִילָהּ אֵשׁ אוֹכְלָתוֹ, שְׁנֵאמֶר: " (*) כְּלַחֲשָׁד טָמוֹן לְצַפּוּנָיו תִּתְּאֲכִלְהוּ אֵשׁ לֹא־נִפְחַ יֵרַע שְׂרִיד בְּאֶהְלוֹ" (איוב כ, כו) וְאִין "שְׂרִיד" אֶלְא תְּלַמִּידי חֲכָמִים, שְׁנֵאמֶר: " (*) וְלִשְׂרִידִים אֲשֶׁר הִ' קָרָא" (נואל ג, ה).

נפש יהודה **כל חושך טמון לצפוניו.** כל הלילה טמון צפון ונחבא ממצפוני התורה שאין דברי תורה נשמעין באותו בית תאכלהו אש לא נופח זה אשו של גיהנם שאין צריך נפוח ירע שריד באהלו מי שרע בעיניו שיש שריד באהלו: **ולשרידים.** שארית הצדיקים אשר יותירו אשר ה' קורא לשון קרואים לסעודה:

ועל דא גְּרִסִּין בְּפָרְק ראשון דְּאָבוֹת. וְדָלָא (*) מוֹסִיף - יְסִיף. רוֹצֵה לומר, מי שְׂאִינוֹ מוֹסִיף בְּלִמּוּד בְּלִילוֹת מְטִי"ו בְּאָב, שְׁמוֹסִיפוֹת הַלֵּילוֹת - יְסוּף. וְגְרִסִּין נְמִי בְּסוּף מְסַכֵּת תַּעֲנִיּוֹת (לא, א) וּבְבָבָא בְּתָרָא, פָּרְק יֵשׁ נוֹחֲלִין (קכא, ב): תַּנְיָא, רַבִּי אֶלְעָזָר הַגָּדוֹל אוֹמֵר: כִּינּוֹן שְׁהֲגִיעַ טִי"ו בְּאָב תִּשְׁשׁ כְּחָה שֶׁל חֲמָה וְלֹא הָיוּ כּוֹרְתִין עֲצִים לְמַעַרְכָּה, וְקָרוּ לֵיהּ, " (*) יוֹם תִּבְרַם מְגַלִּי" (פירוש: דקרו לטי"ו באב יום שנשבר הגרון, שפסקו מלכרות עצים); (*) מְכָאן וְאֵילָךְ, דְּמוֹסִיף - יוֹסִיף, וְדָלָא מוֹסִיף - יְסוּף. מאי "יְסוּף"? תַּנְיָ רַב יוֹסִיף: תַּקְבְּרִינִיחָה אֵימִיחָה.

נפש יהודה **יסוף.** ימות מן העולם קודם זמנו שהתורה מארכת ימים: **יום תבר מגל.** שבירת הגרון שפסק החוטב מלחטוב עצים למערכה דשוב אין כח בחמה ליבשן וחיישינן מפני התולעת לפי שעץ שיש בו תולעת פסול למערכה: **מכאן ואילך.** מט"ו באב ואילך דמוסיף לילות על הימים לעסוק בתורה יוסיף חיים על חייו ודלא יוסיף לעסוק בתורה בלילות תקבריה אימיה כלומר ימות בלא עתו:

וכל זה, לפי שהתורה הנלמדת בלילה מתישבת ומתקיימת יותר מהנלמדת ביום. והסימן הוא, (*) מהזמן שקורין בו "קומי רני בלילה" (איכה ב, יט). רוֹצֵה לומר, קום מְשַׁנְתָּד וּלְמַד, שְׁהֲלִילוֹת אַרְכּוֹת. וּמְשַׁהֲגִיעַ חַג הַשְּׁבוּעוֹת, שְׁהֲלִילוֹת קִטְנוֹת, יְכוֹל לְפָסֵק. וְלָזָה רָמַז הַכְּתוּב בְּסִפְרֵי רוֹת, שְׁקוּרִין בְּחַג

השבועות: "ליני הלילה" (רות ג, יג). ועל הקימה שבילה ללמד רמז שלמה, שנאמר: "ותקם בעוד לילה" (משלי לא, טו).

נפש יהודה מהזמן. והיינו חודש אב שהיו קורין בו איכה דכתיב ביה קומי רוני בלילה:

והמבחרת מכלם הנלמדת ביום ונשנית בלילה, כמו שעשה אדון כל הנביאים, שנאמר עליו: "ויהי שם עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה" (שמות לד, כח). והעושה כן מקים "והגית בו יומם ולילה" (יהושע א, ח).

פרק שלישי [רמא]

לעולם יעסק אדם בתורה, בין בעני בין בעשר. וילמד מהלל הזקן ומרבי אלעזר בן חרסום, הלל הזקן שלמד בעני ורבי אלעזר - בעשר, כדגרסין בפרק אמר להם הממונה (יומא לה, ב): תנו רבנן: עני ועשיר באין לדיו וכו', כדאיתא לעיל, בהקדמת חבור זה (סימן א).

וגרסין נמי במסכת סנהדרין, פרק פהו גדול (כ, א): אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: מאי דכתיב: "שקר החן" וגו' (משלי לא, ט)? אמרו עליו על דורו של רבי יהודה ברבי אלעאי, שהיו ששה תלמידים מתפסים בטלית אחת ועוסקין בתורה.

נפש יהודה שקר החן. של לומדי תורה בדורות הראשונים אשה יראת ה' נאמר על דורו של ר' יהודה שהיו עניים ועוסקין בתורה:

וגרסין במסכת ערוובין, פרק עושין פסים (כא, ב): דרש רבא: מאי דכתיב: "לכה דודי נצא השדה וגו' נשפיה וגו' נראה וגו' (שיר השירים ז, יב-יג)? אמרה כנסת ישראל לפני הקדוש ברוך הוא: רבוננו של עולם, אל תדינני כיושבי (* כרפים, שיש בהם גזל וגלוי עריות ושבועת שקר ושבועת שוא; אלא, "לכה דודי נצא השדה" (* השדה" ואראך תלמידי חכמים שעוסקים בתורה מתוך הדחק; ["לנינה בכפרים" (שם), אל תקרי "בכפרים" אלא בכפרים, אראך בני עשו, שהשפעת עליהם טובה והם כפרו בה]; "נשפיה לכרמים", אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות; "נראה הפרחה הגפן", אלו בעלי מקרא; "פתח (* הסמדר" (שם), אלו בעלי משנה; " (* הנצו הרמונים" (שם), אלו בעלי תלמוד; "שם אתון" וגו' (שם), אראך בשבח בני ובנותי.

נפש יהודה כרכים. מקום שווקים הם וישוב גדול רוכלים וסוחרים מצוים שם לפיכך גזל ועריות נוהג בהן: השדה. בני בגא ועובדי אדמה ועוסקין בתורה מתוך דוחק: סמדר. גדול מן הפרח כד משנה מפורשת יותר מן המקרא: הנצו הרמונים. גדלו כל צרכן וכבר הנץ גדול סביבותיו כעין שומר שיש לאגוזים קטנים:

ומי שעוסק בתורה בעני ובדחק האל יתברך יזמין לו פרנסתו כדי שיוכל ללמד ברוח, כדגרסין בפרק רביעי מאבות: רבי יונתן אומר: כל המקיים

את התורה מעני, סופו לקימה מעשר (*) וכל המבטל את התורה מעשר סופו לבטלה מעני.

נפש יהודה כל המבטל את התורה מעושר. כי מתוך תורתו נתן לו הקב"ה עושר דכתיב אורך ימים בימינה עושר וכבוד בשמאלה ובודאי מי שיש לו עושר מרבה בעסק ומשום הכי מבטלו אז או יעני בסוף ימיו או שמור לו לרעתו ולא נשאר ממנו כלום לבניו שיחזרו על הפתחים ומי שלומד אע"פ שיש לו דוחק יהיה לו הטובות היפוך המבטלו :

וגם כן גרסינו בסוף מסכת סוטה (מט, א) : אמר רבי יהודה בר חייא : כל העוסק בתורה מתוך דחק תפלתו נשמעת, שנאמר : " (*) כי עם בציון ישב בירושלם בכו לא תבכה חנון יחנך לקול זעקך כשמעתו ענד" (ישעיה ל, יט) וכתוב בתריה : "ונתן ה' לכם (*) לחם צר ומים לחץ" (שם שם, כ). רבי חנינא אומר : אף אין (*) הפרגוד ננעל מפניו, שנאמר : " (*) ולא יכנף עוד (*) מוריד" (שם). רבי אבהו אמר : אף זוכה ומקבל פני שכינה, שנאמר : "והיו עיניך ראות את מוריד" (שם).

נפש יהודה כי עם בציון ישב. אלו יושבי בישיבת התורה וסיפא דקרא חנון יחנך לקול זעקך כשמעתו ענד מיד כשישמע קולך יענד : לחם צר. במי הכתוב מדבר במי שמזונותיו קשין עליו ואעפ"כ יושב ועוסק בתורה : פרגוד. מחיצה לא יתכסה ממך בכנף בגדו ומחיצתו : ולא יכנף. בתריה כתיב : מוריד. הקב"ה המלמדך להועיל :

פרק רביעי [רמב]

אין דברי תורה מתקיימין בלומדה בעדון, אלא מתוך ענוי הגוף, כמו ששנינו בפרק ו מאבות : כך היא דרכה של תורה : (*) פת במלח תאכל (*) ומים במשורה תשתה ועל הארץ תישן וחי צער תחיה ובתורה אתה עמל. ואם אתה עושה כן - (*) אשריך וטוב לך, אשריך - בעולם הזה, וטוב לך - לעולם הבא.

נפש יהודה פת במלח תאכל. אפילו אין לך מה לאכול אלא פת במלח אל תמנע מלעסוק בתורה : ומים במשורה. במדה שאין לך לשתות אלא מדה מים : אשריך וכו'. לכתחילה ישרה בחיי צער ולבסוף יזכה לטובת עוה"ז ועוה"ב והיינו חיי צער לכתחלה ולבסוף תחיה. פת במלח לכתחלה ולבסוף תאכל כל טוב :

וגרסינו במסכת ברכות, פרק הרואה (סג, ב) : "הסכת ושמע ישראל" (דברים ז, ט), אמר להם משה לישראל : (*) פתתו עצמיכם על דברי תורה. כדרבי שמעון בן לקיש, דאמר רבי שמעון בן לקיש : אין דברי תורה מתקיימין אלא במי שפמית עצמו עליהם, שנאמר : " (*) זאת התורה אדם כיימות באהל" (במדבר יט, יד). אמר רבא : מאי דכתיב : "אם נבלת בהתנשא (*) ואם זמות יד לפה" (משלי ל, לב) ? אם מנבל אתה עצמך על דברי תורה - מתנשא, ואם לאו - יד לפה. אמר רבי ינאי : מאי דכתיב : "כי (*) מיץ חלב יוציא חמאה" וגו' (שם שם, לג) ? במי אתה מוצא חמאה של תורה, במי שפקיאת עליה חלב שניק משדי אמו ; " (*) ומיץ אף יוציא דם" (שם), כל תלמיד שפועס עליו רבו פעם ראשונה ושותק זוכה ומבחין בין דם טמא לדם

טהור; " (*) ומיץ אפים יוציא ריב" (שם), כל תלמיד שפועס עליו רבו פעם ראשונה ושניה ושיתק זוכה ומבחין בין דיני ממונות לדיני נפשות, דתנן: הרוצה שיחכים יעסק בדיני ממונות, שאין לה מקצוע בתורה יותר מהם, שהם כמעין הנובע.

נפש יהודה **כתתו עצמכם.** הסכת עשו עצמכם כתותים כמו כתית למאור כלומר להצטער על דברי תורה: **זאת התורה.** היכן מצויה באדם שימות באהלי תורה. המנבל עצמו, ששואל לרבו כל ספקותיו ואע"פ שיתבייש בהם שחבריו מלעיגין עליו: **ואם זמות.** שסתמת פיך מלשאול לשון זמם טבעת של רצועה שתוחבין בחוטם בהמה שעסקיה רעים ונותנים אותו בשפתיה לתופרם יחד ולסתמן וכן סופך שתתן יד לפה כשישאלך ולא תדע להשיב: **מיץ חלב יוציא חמאה.** המוציא את החלב שמצץ משדי אמו על דברי תורה חמאה היא לו: **ומיץ אף.** המוצץ כעס רבו וסובלו יוציא הלכות דם לאמתו שיבחין בין דם טמא לדם טהור: **ומיץ אפים.** שדוחה שני כעסים ראשונה ושניה אפים תרי משמע ור"ל שמחזיר התורה מיד כשינקו מרבו עד שתהא ברורה לו אז עושה תורתו פירות והיינו חמאה שיכול להורות הוראות. ומהרש"א פירש מיץ חלב שמקיא תענוגי הילדות ובדיני ממונות נאמר אפים שהם עמוקים:

וגרסינו בחגיגה, פרק אין דורשין (יד, א): "אשר קמטו ולא יענת נהר יוצק יסודם" (**איוב כב, טז**), אלו תלמידי חכמים (*) שמקמטין שנה מעיניהם בעולם הזה הקדוש ברוך הוא מגלה להם סוד לעולם הבא, שנאמר: "נהר יוצק יסודם".

נפש יהודה **שמקמטין.** לשון כריתה שכורתין השינה מהם כנהר שיוצק מים הרבה יגלה להם הקב"ה סודות התורה:

וגרסינו במסכת שבת, פרק רבי עקיבא (פג, ב): לעולם אל ימנע אדם עצמו מדברי תורה (*) ואפילו בשעת מיתה, שנאמר: "אדם כי ימות באהל".

נפש יהודה **אפילו בשעת מיתה.** כדי שתצא נשמתו בד"ת:

וגרסינו במסכת ערוובין, פרק עושין פסים (כא, ב): "שחורות (*) כעורב" (**שיר השירים ה, יא**), במי אפה מוצא דברי תורה? במי שמשפכים ומעריב עליהם בבית המדרש [ושחורות דורש לשון שחרית]. רבה אמר: במי שמשחיר פניו עליהם כעורב. רבא אמר: במי שמששים עצמו עליהן אכזרי על בניו ובני ביתו כעורב. כי הא דרב אדא בר מתנא, כי הוה אזיל לגבי רב אמרה ליה דביתהו; ינוקי מאי אעביד להו? אמר לה: איפא קורמי (פירוש: ירקות) באגמא.

נפש יהודה **כעורב.** דרש לשון ערבית: **עורב.** אכזרי על בניו כדכתיב לבני עורב אשר יקראו והקב"ה מזמין להם יתושין ונכנסין לתוך פיהם:

וגרסינו בפרק חלק (סנהדרין ק, א): דרש רבי יהודה בר סימון: כל המשחיר פניו על דברי תורה בעולם הזה הקדוש ברוך הוא מבהיק זיו פניו לעולם הבא, שנאמר: " (*) מראהו כלבנון" (**שיר השירים ה, טו**). אמר רבי תנחום בר חנילאי: כל המרעיב עצמו על דברי תורה בעולם הזה הקדוש ברוך הוא משביעו לעולם הבא, שנאמר: " (*) ירונו מדשן ביתך" (**תהלים לו, ט**).

נפש יהודה

מראהו כלבנון. וכתוב לעיל מיניה שחורות כעורב: יריון מדשן ביתך. לעולם הבא על שהרעב את עצמו בד"ת:

וְגִרְסִינָן נְמִי בְּמִסְכַּת עֲרוּבִין, פֶּרֶק פִּיצַד מְעַבְרִין (נד, א): אָמַר רַב הוֹנָא: מַאי דְכָתִיב: "חִתְתָּד יִשְׁבוּ בְּה" וְגו' (תהלים סת, יא)? אִם עוֹשֶׂה אָדָם עֲצָמוּ פְּחִיָּה זו, (*) שְׁדוּרְסַת וְאוֹכְלַת, תִּלְמוּדוֹ מִתְקִים בְּיָדוֹ, וְאִם לֹא, אֵין תִּלְמוּדוֹ מִתְקִים בְּיָדוֹ. וְאִם עוֹשֶׂה כֵן, אָמַר רַב הוֹנָא: הִקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה לוֹ סְעוּדָה בְּעֲצָמוֹ, שְׁנֵאמַר: "תִּכְיִן בְּטוֹבְתָד (*) לְעֵנִי אֱלֹהִים" (שם).

נפש יהודה

שדורסת ואוכלת. מיד לאחר הריגתה שאינו מקפיד על התענוגים אלא אוכלן בלא תבלין וכן שאר עינוגין ל"א שדורסת ואוכלת לאחר הריגתה אוכלת מיד כך ת"ח מחזר על תלמודו מיד כשקבלו מרבו: לעני. לזה ששם עצמו במאכלו כעני וללישנא בתרא ששם עצמו כעני לחזור עליה:

וַיִּשְׁתַּעֲבַד גּוֹפּוֹ וְאִיבְרִיו לָזָה, כְּשׁוֹר לְעוֹל וְכַחְמוֹר לְמִשְׁאוּי - וְאִשְׁרִיו, פְּדָגְרִסִּין בְּפֶרֶק קַמָּא דְעֵבוּדָה זָרָה (ה, ב): אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מְשׁוּם רַבִּי בִּנְיָמִן: מַאי דְכָתִיב: "אִשְׁרִיכֶם זָרְעֵי עַל־כְּלָמִים (*) מְשַׁלְּחֵי רְגְלֵהֶשׁוֹר וְהַחְמוֹר" (ישעיה לב, כ)? אִשְׁרִיָּהֶם יִשְׂרָאֵל, בְּזִמְן שְׁעוֹסְקִין בְּתוֹרָה וּבִמְצוֹת וּבִגְמִילוֹת חֻסְדִּים יִצְרָם מְסוּרִי בְּיָדָם וְלֹא הֵם מְסוּרִים בְּיָדוֹ, שְׁנֵאמַר: "אִשְׁרִיכֶם זָרְעֵי עַל־כְּלָמִים", וְאֵין זָרְעֵהָ אֶלָּא צְדָקָה, שְׁנֵאמַר: "זָרְעוּ לָכֶם לְצְדָקָה" (הושע ג, יב), וְאֵין מִים אֶלָּא תוֹרָה, שְׁנֵאמַר: "הוֹי כָּל צֶמֶא לְכוּ לְמִים" (ישעיה נה, א). "מְשַׁלְּחֵי רְגְלֵי" וְגו', תִּנָּא דְבִי אֱלֹהֵינוּ: לְעוֹלָם יִשִּׁים אָדָם עֲצָמוֹ עַל דְּבָרֵי תוֹרָה כְּשׁוֹר לְעוֹל וְכַחְמוֹר לְמִשְׁאוּי.

נפש יהודה

משלחי רגל. משלחים ומשליכים רגלי יצר הרע מעליהם יצר הרע קרוי אורח כדכתיב ויבא הלך לאיש העשיר:

וְכִיּוֹן שְׁהָאָדָם לְעֵמֶל נִבְרָא טוֹב לוֹ שְׁיֵהָא עֲמָלוֹ בְּתוֹרָה, פְּדָגְרִסִּין בְּפֶרֶק חֶלֶק (סנהדרין צט, ב): רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמַר: אָדָם לְעֵמֶל נִבְרָא; וְאִינִי יוֹדַע אִם לְעֵמֶל פִּיהוּ אִם לְעֵמֶל אֲחֵר, כְּשֵׁהוּא אוֹמַר: " (*) כִּי־אֶכֶף עָלִיו פִּיהוּ" (משלי טז, כו), הָוִי אוֹמַר: לְעֵמֶל פִּה נִבְרָא; וְעַדִּין אִינִי יוֹדַע אִם לְעֵמֶל תוֹרָה (*) אִם לְעֵמֶל שִׁיחָה, כְּשֵׁהוּא אוֹמַר: "לֹא־יִמוּשׁ סִפְרֵי הַתוֹרָה הַזֶּה מִפִּיד" (יהושע א, ח), הָוִי אוֹמַר: לְעֵמֶל תוֹרָה נִבְרָא. אָמַר רַבָּא: כָּל גּוֹפִי (*) דְּרוּפְתָקִי אֵינּוֹן, טְבָא לְגוּפָא דְזָכִי וְהָוִי דְּרוּפְתָקָא דְּאוּרִיתָא (פירוש: כל הגופות טרחנין, אבל אשריו לגוף דזכי ויהיה טורחו בתורה). [שְׁנֵאמַר: "כִּי־נִעְיָם כִּי־תִשְׁמְרֶם בְּבִטְנְךָ" וְגו' (משלי כב, יח), אֵימַתִּי תִשְׁמְרֶם בְּבִטְנְךָ? כְּשֵׁיכְנוּ יַחְדוֹ עַל שְׁפָתֶיךָ].

נפש יהודה

כי אכף עליו פיהו. שנתן העול על פיו לדבר כאוכף על החמור למשא: אם לעמל שיחה. לדבר בו דברי חולין מה שצריך לו: דרופתקי. טרחנין כלומר כל הגופין לעמל נבראו ולטרוח טוב לדזכי למי שזכה והיה עמלו וטרחו בתורה. ל"א דרופתקי כ"ס ארוך שמשמין בו מעות כל הגופין נרתיקין הם לקבל ולהכניס דברים אשריו למי שזכה ונעשה נרתיק לתורה:

וְאִם הוּא עֵמֶל בְּתוֹרָה הַתוֹרָה מְזַמְנַת לוֹ פְּרִנְסָתוֹ, פְּדָאמְרִין הַתָּם: רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמַר: (*) זָמַר בְּכָל יוֹם זָמַר בְּכָל יוֹם. אָמַר רַב יִצְחָק בְּרַב אֲבָדִימִי:

מאי קראָה? דַּכְתִּיב: " (*) נֶפֶשׁ עֹמֵל עִמָּלָה לֹא פִּי־אֶכֶף עָלָיו פִּיהוּ" (משלי טו, ב), כִּשְׁהוּא עֹמֵל בְּתוֹרָה (*) תּוֹרָה עִמָּלָה לֹא בְּמָקוֹם אַחֵר.

נפש יהודה זמר בכל יום הוה מסדר תלמודך. אע"פ שסדור בפיד כזמר והוא יגרום לך שתהא לעוה"ב בשמחה ובשירים: **נפש עמל עמלה לו**. מפני שעמל בתורה תורה עומלת לו כי אכף עליו פיהו מפני שהוא משים דבריה בפיו תמיד כאוכף שעל החמור. ל"א זמר כלומר מי שעוסק בשירים ותשבחות תדיר נעשה זמר כך החוזר על התורה נעשה לו סדורה בפיו: **תורה עמלה לו**. שמחזרת עליו ומבקשת מאת קונה למסור לו טעמי תורה וסדריה וכל כך למה מפני שאכף פיהו על דברי תורה:

וְגִרְסִינָן נִמְי בְּפִרְקָא גִּמְאָבוֹת: רַבִּי נְחוּנְיָא בְּן הַקָּנָה אָמַר: כָּל הַמְּקַבֵּל עָלָיו עַל תּוֹרָה מְעַבְרִין מִמֶּנּוּ (*) עוֹל מַלְכוּת (*) וְעוֹל דֶּרֶךְ אֶרֶץ, וְכָל (*) הַפּוֹרֵק מִמֶּנּוּ עוֹל תּוֹרָה נוֹתְנִין עָלָיו עוֹל מַלְכוּת וְעוֹל דֶּרֶךְ אֶרֶץ. עַל כֵּן טוֹב לוֹ לֶאֱדָם עָלָה שֶׁל תּוֹרָה, שֶׁהִיא כְּבוֹד לֶאֱדָם בְּעוֹלָם הַזֶּה וּבְעוֹלָם הַבָּא, אֶף-עַל-פִּי שִׁיְהֵא בְּעַמְל וְעֵנוּי, מִכָּל הָעוֹלָם כְּלוֹ.

נפש יהודה עול מלכות. משא מלך ושרים: **ועול דרך ארץ**. עמל וטורח הפרנסה לפי שמלאכתו מתברכת: **הפורק ממנו עול תורה**. האומר קשה עלי עולה של תורה ואיני יכול לסובלה:

פרק חמשי [רמג]

הַרוֹצֵה לְלַמֵּד וְשִׁיתְקִים בִּידוֹ יוֹצִיא הַדָּבָר בְּפִיו, כְּדִגְרִסִּין בְּמַסְכַּת עֵרוּבִין, פִּרְקָא כִּיצַד מְעַבְרִין (נג, ב): בְּרוּרִיָּה אֲשֶׁכְּחִתִּיה לְהֵהוּא תִלְמִידָא דְהֵנּוּה גְרִיס בְּלַחֲיָשָׁה. (*) בְּטִשָּׂא בִּיה, אָמְרָה לִיה: לָאו הֲכִי כְתִיב: "עֵרוּכָה בְּכָל וְשִׁמְרָה" (שמואלב כג, ה), אִם עֵרוּכָה בְּרַמ"ח אֵיבְרִים שְׁבָאָדָם - שְׁמֵרָה בְּלֵב, וְאִם לָאו - אֵינָה שְׁמֵרָה בְּלֵב. תִּנְיָא: תִּלְמִיד אֶחָד הָיָה לוֹ לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב, שֶׁהָיָה שׁוֹנֵה תִלְמוּדוֹ בְּלַחֲשׁ וּלְאַחַר שְׁלֹשׁ שָׁנִים שָׁכַח תִּלְמוּדוֹ.

נפש יהודה בטשא ביה. בעטה ואמרה לו אם ערוכה ברמ"ח אברים כלומר שתלמד בכל כחך ולהשמיע בפומך:

וְאֶמְרִין עָלָה (נד, א): אָמַר לִיה שְׁמוּאֵל לְרַב יְהוּדָה: שִׁינְנָא, פְּתַח פּוּמָךְ כִּי הִיכִי דְתִיקוּם בְּיָדְךָ (*) וְתוֹרִיךָ חֵי, שְׁנַאָמַר: "כִּי־חִיִּים הֵם לְמַצְאֵיהֶם" (משלי ד, כב), אֵל תִּקְרִי "לְמַצְאֵיהֶם" אֵלָּא "לְמוֹצְאֵיהֶם בְּפִהּ".

נפש יהודה ותוריד חיי. תאריך ימים:

וְאֶמְרִין נִמְי עָלָה: אָמַר רַבִּי אֲמִי: מֵאִי דַּכְתִּיב: "כִּי־ נָעִים כִּי־תִשְׁמְרֶם בְּבִטְנְךָ" (שם כב, יח). אֵימְתִי דְבָרֵי תּוֹרָה נְעִימִים? בְּשַׁעָה (*) שֶׁתִּשְׁמְרֶם בְּבִטְנְךָ; וְאֵימְתִי תִשְׁמְרֶם בְּבִטְנְךָ? בְּזִמְן שֵׁ" (*) יִכְנוּ יַחְדָּו עַל שְׁפָתֶיךָ" (שם). רַבִּי זִירָא אָמַר: מִהֲכָא, "שְׁמַחָה לְאִישׁ בְּמַעֲנֵה־פִיו" וְגו' (שם טו, כג), אֵימְתִי שְׁמַחָה לְאִישׁ? בְּזִמְן שֶׁהוּא בְּמַעֲנֵה פִיו. רַבִּי יַצְחָק אָמַר: מִהֲכָא, "כִּי־קָרוֹב אֵלֶיךָ הַדָּבָר" וְגו' (דברים ל, יד), אֵימְתִי קָרוֹב אֵלֶיךָ הַדָּבָר מֵאֵד? בְּזִמְן שֵׁ"בְּפִיךָ

וּבְלִבְבְּךָ לַעֲשׂוֹתוֹ" (ש.ס). רַבָּא אָמַר: מִהֲכָא, "תְּאֵוֹת לְבוֹ נִתְּתָ לּוֹ" (*). וְאַרְשֵׁת
שְׁפָתָיו" וְגו' (תהלים כא, ג), אִימָתִי "תְּאֵוֹת לְבוֹ נִתְּתָ לּוֹ"? בְּזִמְנָן שְׁ"אַרְשֵׁת
שְׁפָתָיו בְּלִמְנַעַת סָלָה".

נפש יהודה שתשמרם בנטנד. שהן שמורים בידך שאינן משתכחין ממך: **יכונו יחדו.**
שאתה סודרן ומוציאן בפה ולא בגמגום ובלחישה: **וארשת.** ספירת שפתיו בל מנעת סלה
כשנתת בו דעת להוציא בשפתיו:

ומי שְׁרָצוֹנוֹ לְלַמֵּד יַחְזֹר תְּמִיד לְמוֹדוֹ וְיִבִּין וְיִזְכֹּר, כְּדִגְרָסִינָן בְּפִרְקָא קָמָא
דְּתַעֲנִיּוֹת (ו, ה): אָמַר רִישׁ לָקִישׁ: אִם רְאִיתָ תְּלָמִיד חָכָם (*). שְׁתַּלְמוּדוֹ קָהָה
עָלָיו כְּבַרְזֵל, בְּשִׁבִיל מְשֻׁנָּתוֹ שְׁאִינָה סְדוּרָה הוּא, שְׁנֵאָמַר: "וְהוּא לֹא פָּנִים
קִלְקֵל" (סנהדרין ג, ט). מֵאִי תִקְנִיתִיהָ? (*). יְרֵבָה בִישִׁיבָה, שְׁנֵאָמַר: " (*). וְחִילִים
יִגְבֵּר וְיִתְרוֹן הַכְּשִׁיר חֲכָמָה" (ש.ס). כָּל שֶׁכֵּן הֵיכָא דְסְדוּרָה לּוֹ מְשֻׁנָּתוֹ
מֵעַקְרָא. רִישׁ לָקִישׁ הָוָה מְסַדֵּר מִתְּנִיתִיָּה אַרְבַּעִים זְמָנִין, (*). כְּנֶגֶד אַרְבַּעִים
יוֹם שְׁנִתְּנָה בָּהֶם תּוֹרָה, וְעֵיל קַמִּיָּה דְרַבִּי יוֹחָנָן. רַב אֲדָא בַר אֲהֵבָה מְסַר
מִתְּנִיתִיָּה עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע זְמָנִין, (*). כְּנֶגֶד תּוֹרָה נְבִיאִים וְכַתוּבִים, וְעֵיל
לְקַמִּיָּה דְרַבָּא.

נפש יהודה שתלמודו קהה עליו כברזל. שקשה הוא לו מרוב קושיות בשביל משנתו
שאינה סדורה לו ואינו נזכר מה כתיב בה ולפיכך אינו יודע לפרק אי נמי שגורסה בטעות
פטור על החיוב וחיוב על הפטור ומקשינן עליה מדוכתא אחריתי והכי משמע קרא והוא לא
פנים שאינו יודע שמועתו מפני שפנים קלקל שקלקל במשנה שהיא קודם לגמרא: **ירבה**
בישיבה. שיסדירו בני הישיבה משנתו: **וחילים.** תלמידים שהן חיילות חיילות. ויתרון
הכשיר כשסידר משנתו מתחלה: **כנגד ארבעים יום שניתנה בהם תורה.** שתתקיים בידו
והדר עייל קמיה דר' יוחנן למגמר גמרא: **כנגד תורה נביאים וכתובים.** שהן כ"ד ספרים:

וְאִם (*). אִינוֹ חוֹזֵר בְּתַלְמוּדוֹ - יִשְׁכַּחְנוּ, כְּדִגְרָסִינָן בְּפִרְקָא חֶלְק (סנהדרין צט, א):
אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: כָּל הַלּוֹמֵד תּוֹרָה וְאִינוֹ חוֹזֵרָה דּוֹמָה לְאָדָם שֶׁזוֹרַע
וְאִינוֹ קוֹצֵר; לּוֹמֵד וּמְשַׁכַּח דּוֹמָה לְאִשָּׁה שִׁוּלְדַת וְקוֹבֶרֶת.

נפש יהודה ואינו חוזרה. לשנותה:

וְאִם יוֹכֵל לַחְזֹר תְּלַמּוּדוֹ אֶפְּיֵלוּ מָאָה וְאַחַת פְּעָמִים נִקְרָא "עוֹבֵד אֱלֹהִים",
כְּדִגְרָסִינָן בְּפִרְקָא קָמָא דְחִגְיָגָה (ט, ב): אָמַר לִיה בֶּן הָא הָא לְהַלֵּל: מֵאִי
דְכָתִיב: "וְשִׁבְתֶם וּרְאִיתֶם בֵּין צְדִיק לְרָשָׁע בֵּין עֶבֶד אֱלֹהִים לְאִשָּׁר לֹא
עֲבָדוּ" (מלאכי ג, יח)? (*). הֵינּוּ צְדִיק הֵינּוּ עֶבֶד אֱלֹהִים? הֵינּוּ רָשָׁע הֵינּוּ (*). לֹא
עֲבָדוּ? אָמַר לִיה: עֶבֶד אֱלֹהִים וְלֹא עֲבָדוּ תַרְוּוּיָהוּ צְדִיקֵי גְמוּרֵי נִינְהוּ,
וְאִינוֹ דּוֹמָה שׁוֹנָה פִּרְקוֹ מָאָה פְּעָמִים לְמִי שֶׁשׁוֹנָה פִּרְקוֹ מָאָה פְּעָמִים וְאַחַת.
אָמַר לִיה: וּמְשׁוּם חֲדָא זְמָנָא יִתְּרָה קָרִי לִיה "לֹא עֲבָדוּ"? אָמַר לִיה אִין;
צָא וּלְמַד מְשׁוּק שֶׁל חֲמָרִין, (*). עֲשָׂרָה פְּרָסִי בְּזוּזָא וְאַחַד עֶשְׂרֵי פְּרָסִי בְּתַרִּי
זוּזֵי.

נפש יהודה היינו צדיק היינו עובד אלהים. מי הוא צדיק ומי הוא עובד אלהים הלא
אחד הוא: **ולא עבדו.** צדיק הוא רק מה שאינו נקרא עובד אלהים כמו האחר שאינן דומין
זה לזה אינו דומה שונה פרקו כו' אע"פ ששניהן צדיקים מ"מ לא עבדו בשוה שזה עבדו יותר:

עשרה פרסי. ישכיר לך אדם חמורו בזוז אחד שכבר נהגו כן ואם תשאל לו שילך פרסה יותר ישאלך שני זוזים:

ומי שָׁרְגִיל בַּחֲזֶרֶת לַמּוֹדוֹ יִהְיוּ דְבָרֵי תּוֹרָה מְשֻׁנְנִין בְּפִיו וּמְזֻמָּן לְהִשְׁיב לְכָל שׂוֹאֵל, כַּדְּגֶרְסִינָן בְּפֶרְקָא קָמָא דְקְדוּשִׁין (ל, א): תְּנוּ רַבָּנָן: "וְשֻׁנְנִיתִם" (דברים ו, ז), שִׁיְהִיו דְבָרֵי תּוֹרָה (*) מְשֻׁנְנִים בְּפִיךָ, שְׂאִם יִשְׁאַלְךָ אָדָם דְּבַר אֵל תִּגְמַגֵּם וְתֹאמַר, אֶלָּא אָמַר לוֹ מִיָּד, שְׁנֵאמַר: " (*) אָמַר לְחֻכְמָה אַחֲתֵי אַתָּה" וְגו' (משלי ז, ד) וְאֹמַר: "קְשֶׁרֶם עַל-אֶצְבְּעֹתֶיךָ כְּתָבָם עַל-לִוּחַ לְבָבְךָ" (שם שם, ג) וְאֹמַר: " (*) כְּחֻצִים בְּיַד-גְּבוּר" וְגו' (תהלים קכז, ד) וְאֹמַר: "חֻצִיף שְׁנוּנִים" וְגו' (שם מה, ו). וְאֹמַר: "אֲשֶׁרִי הַגִּבֹּר (*) אֲשֶׁר מְלֵא אֶת אֲשַׁפְתּוֹ מֵהֶם לֹא יִבְשׁוּ" וְגו' (שם קכז, ה). מֵאִי " (*) אֶת אוֹיְבִים בְּשַׁעַר" (שם)? אָמַר רַבִּי חִיָּא בַר אֲבָא: אֶפִּילוּ הָאֵב וּבְנוֹ, הָרַב וְתַלְמִידוֹ, שְׁעוֹסְקִים בַּתּוֹרָה בְּשַׁעַר אֶחָד נַעֲשׂוּ אוֹיְבִים זֶה לָזֶה. אָמַר רַבָּא: וְאִין זָזִין מְשִׁם עַד שְׁנַעֲשִׂים אוֹהֲבִים זֶה לָזֶה, שְׁנֵאמַר: " (*) אֶתְוֹהֵב בְּסוּפָה" (במדבר כא, יד), אֵל תִּקְרִי "בְּסוּפָה" אֶלָּא "בְּסוּפָה".

נפש יהודה משוננים. מחודדין בפיך חזור עליהם ובדוק בעומקה שאם ישאל לך אדם לא תצטרך לגמגם אלא שתוכל לומר מיד: **אמור לחכמה אחותי את.** שתהא בקי בה כאחותך שאסורה לך אי נמי מסיפא דקרא ומודע לבניה תקרא שתהא ידועה לך: **כחצים ביד גבור.** שנלחם בהם עם אויביו כן בני הנעורים תלמידיו של אדם הקרוין בניו כמו שאמר חזקיה בני אתם אל תשולו ואומר הנה אנכי והילדים אשר נתן לי וגו': **אשר מלא את אשפתו מהם.** משום דדמינהו לחצים נקט לשון מילוי אשפה והוא נרתיק שתוחבין בו החצים: **את אויבים בשער.** סיפא דאשרי הגבר הוא נעשו אויבים מתוך שמקשים זה לזה ואין זה מקבל דברי זה: **את והב בסופה.** הכי דריש ליה ספר מלחמות מלחמה שעל ידי ספר אהבה יש בסופה:

וְעַם כָּל זֶה, אִם אֵינּוּ יָכוֹל לְלַמֵּד תְּמִיד אֶלָּא עֲתִים יְדוּעִים, אִם יַעֲסֹק בַּתּוֹרָה לְשִׁמָּה מַעֲלָה עָלָיו הַכְּתוּב כְּאֵלוֹ עוֹסֵק בָּהּ תְּמִיד, כַּדְּגֶרְסִינָן בְּפֶרְקָא קָמָא דְחִגְיָגָה (ה, ב): רַב אִיְדִי אָבוּהָ (*) דְרַבִּי יַעֲקֹב בַּר אִיְדִי הָוָה רְגִיל וְאִזִּיל תִּלְתָּא יָרַחֵי בְּאוֹרְחָא וְהָוָה חַד יוֹמָא בְּבֵי מְדַרְשָׁא, וְהָוָה אֶתִּי תִלְתָּא יָרַחֵי בְּאוֹרְחָא וְהָוָה חַד יוֹמָא בְּבֵיתִיָּה וְהָדַר אֶתִּי. וְקָרוּ לִיה רַבָּנָן "בַּר בִּי רַב דְּחַד יוֹמָא". חֵלֶשׁ דַּעֲתִיָּה, קָרִי אֲנַפְשִׁיָּה: "שְׁחַק לְרַעְהוּ אֶהְיָה קָרָא לְאַלוּהָ וַיַּעֲנֶהוּ" (איוב יב, ד). אָמַר לִיה רַבִּי יוֹחָנָן: בְּמִטּוֹתָא מִיָּנָד, לָא תַעֲנֵשׁ רַבָּנָן. נִפְק רַבִּי יוֹחָנָן וְדָרַשׁ: "וְאוֹתֵי יוֹם יוֹם יְדַרְשׁוּ" (ישעיה נח, ב), וְכִי בֵּיּוֹם דּוֹרְשִׁין אוֹתוֹ וּבְלִילָה אֵין דּוֹרְשִׁין אוֹתוֹ? אֶלָּא לּוֹמַר לָךְ, שְׂכָל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה אֶפִּילוּ יוֹם בְּשָׁנָה מַעֲלָה עָלָיו הַכְּתוּב כְּאֵלוֹ עוֹסֵק בָּהּ כָּל הַשָּׁנָה כְּלָה. וְכֵן בְּמִדַּת פְּרָעָנוּת הוּא אֹמַר: "בְּמִסְפַּר הַיָּמִים אֲשֶׁר-תִּתְּרָתֶם אֶת-הָאָרֶץ אַרְבַּעִים יוֹם יוֹם לְשָׁנָה" (במדבר יד, לד). וְכִי אַרְבַּעִים שָׁנָה חֲטָאוּ וְהִלָּא לֹא חֲטָאוּ אֶלָּא אַרְבַּעִים יוֹם? אֶלָּא לּוֹמַר לָךְ, שְׂכָל הָעוֹבֵר עַבְרָה אֶפִּילוּ יוֹם אֶחָד בְּשָׁנָה מַעֲלָה עָלָיו הַכְּתוּב כְּאֵלוֹ עָבַר כָּל הַשָּׁנָה כְּלָה.

נפש יהודה רבי יעקב. הוה רגיל כו', מהלך שלשה חדשים היה מביתו לבהמ"ד ונוסע מביתו אחר הפסח ולומד יום אחד וחוזר לביתו לשמח את אשתו בחג הסוכות:

וְאֶפִּילוּ שְׂיֻכַל לְקַבֵּעַ לַמּוֹדוֹ טוֹב לוֹ לְהַתְּעַסֵּק מֵעַט בְּפֶרְנָסְתּוֹ וְלֹא שְׂיֻטִּיל צָרְכוֹ עַל אַחֲרִים. וְעַל דָּא אָמְרוּ בְּפֶרֶק שְׁנֵי מַאֲבוֹת: רַבָּן גַּמְלִיאֵל בְּנוֹ שֶׁל

רבי יהודה הנשיא אומר: יפה תלמוד תורה עם (*) דרך ארץ, שיגיעת שניהם משפחת עון; (*) וכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה וגוררת עון.

נפש יהודה דרך ארץ. מלאכה או סחורה שיגיעת שניהם משכחת עון שהתורה מתשת כחו של אדם והמלאכה מפרכת ומשברת את הגוף ומתוך כך יצה"ר בטל ממנו: **וכל תורה שאין עמה מלאכה**. וא"ת יהיה עמל בתורה תמיד ויגיעתה תהא משכחת עון ומה נצרך למלאכה לכך הוזקק לומר וכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה לפי שאי אפשר לו בלא מזונות ומלסטם את הבריות ומשכח תלמודו:

וצריך שיהא תורתו קבע ומלאכתו עראי, כדגרוסינו במסכת ברכות, פרק כיצד מברכין (לה, ב): תנו רבנן: "ואספת דגנך ותירשך ויצהרך" (דברים יא, יד), מה תלמוד לומר? לפי שנאמר: "לא ימוש ספר התורה הזה מפיד" (יהושע א, ח), שומע אני (*) דברים ככתבם, אלא נהג בהם מנהג דרך ארץ, דברי רבי ישמעאל. רבי שמעון בן יוחאי אומר: (*) אפשר, אדם חורש בשעת חרישה וזורע בשעת זריעה וקוצר בשעת קצירה ודש בשעת דישה וזורה בשעת הרוח - תורה מה תהא עליה? אלא, בזמן שישראל עושין רצונו של מקום מלאכתו נעשית על ידי אחרים, שנאמר: "ועמדו זרים ורעו צאנכם ובני נכר אפריכם" (ישעיה סא, ה). ובזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום מלאכתו נעשית על ידי עצמן, שנאמר: "ואספת דגנך ותירשך ויצהרך"; ולא עוד, אלא, שמלאכת אחרים נעשית על ידם, שנאמר: "ועבדת את איביך אשר ישלחנו ה' בך" (דברים כח, מח). אמר אביי: הרבה עשו כרבי ישמעאל (*) ועלתה בידם והרבה עשו כרבי שמעון בן יוחאי ולא עלתה בידם.

נפש יהודה דברים ככתבם. לעולם לא ימושו מפיד וזה אי אפשר שהרי צריך לעסוק בד"א: אפשר. בתמיה אפשר כדברך: **ועלתה בידם**. התורה שהיה להם מזונות ועל ידי כן למדו בתורה:

אמר להו רבא לרבנן: במטותא מיניכו, דלא תיתו קמאי לא (*) ביומי ניסון ולא (*) ביומי תשרי, כי היכי דלא ליטרידו במזונייכו פלי שתא.

נפש יהודה ביומי ניסון. ימי הקציר: **ביומי תשרי**. דריכות הגיתות והבדים:

אמר רבי יהודה בר אלעאי: בוא וראה מה בין דורות ראשונים לדורות אחרונים, דורות ראשונים שעשו תורתן קבע ומלאכתן עראי, זה וזה נתקיים בידם; דורות אחרונים שעשו תורתן עראי ומלאכתן קבע זה וזה לא נתקיים בידם. על כן יעשה אדם תורתו קבע ומלאכתו עראי ומן השמים יסיעוהו להתקיים הכל בידו.

פרק ששי [רמד]

לְעוֹלָם יְדוּר אָדָם בְּמִקוֹם תּוֹרָה, כְּדִגְרָסִינָן בְּפֶרֶק רַבִּי מֵאִיר : תַּנְיָא : אָמַר רַבִּי יוֹסִי בֶן קֶסְמָא : פְּעַם אַחַת הֵייתִי מְהַלֵּךְ בְּדֶרֶךְ וּפָגַע בִּי אָדָם אֶחָד וְנָתַן לִי שְׁלוֹם וְהַחֲזַרְתִּי לוֹ שְׁלוֹם. אָמַר לִי : רַבִּי, מֵאִיזָה מְקוֹם אָתָּה? אָמַרְתִּי לוֹ : מֵעִיר גְּדוֹלָה שֶׁל חֲכָמִים וְשֶׁל סוֹפְרִים אָנִי. אָמַר לִי רַבִּי : רְצוֹנָךְ שֶׁתְּדוּר עִמָּנוּ בְּמִקוֹמֵנוּ וְאָנִי אֶתֶן לָךְ וְכוּ'.

וְאִם יִרְאֶה בְּנֵי אָדָם חֲפָצִים לְלַמֵּד וְלִמַּד כָּל מָה שְׂיַדַע, כְּדִגְרָסִינָן בְּפֶרֶק הַרוּאָה (בְּרֻכּוֹת סג, א) : תַּנְיָא, הֵלֵל הַזְּקֵן אוֹמֵר : (*) בְּעֵת שְׂמִכְנִיסִין - (*) פְּזָר, (*) וּבְעֵת שְׂמִפְזָרִים - (*) כְּנֵס, (*) אִם רְאִיתָ דוֹר שֶׁהַתּוֹרָה חֲבִיבָה עָלָיו - פְּזָר, שְׂנַאֲמַר "יֵשׁ מְפָזֵר וְנוֹסֵף עוֹד" (מְשַׁלֵּי יֵא, כב) : וְאִם רְאִיתָ דוֹר שֶׁאֵין הַתּוֹרָה חֲבִיבָה עָלָיו - כְּנֵס, שְׂנַאֲמַר "עֵת לַעֲשׂוֹת לְה'" (*) הִפְרוּ תוֹרְתֵךְ" (תַּהֲלִים קִיט, קכו).

נפש יהודה בעת שמכניסין. שאין חכמי הדור מרביצים תורה לתלמידים: פזר. אתה לשנותן לתלמידים: בעת שמפזרים. שהגדולים שבדור מרביצים תורה: כנס. אתה ולא תטול שררה עליהם דאף זו לכבוד שמים היא לאחוז במדת הענוה וכתוב עת לעשות לה הפרו תורתך: ואם ראית דור שאין התורה חביבה עליו כנס. ואל תטיל דברי תורה לבזיון: הפרו תורתך. מלפזרה בשעה שהכנוס הוא לשם שמים:

וְאִם אֵין רַב בְּמִקוֹמוֹ שְׂיִלְמְדֵהוּ יִלְךְ לְבַקְשׁוֹ לְכָל מְקוֹם שְׂיִמְצָאֵהוּ, כְּדִגְרָסִינָן בְּפֶרֶק דְּמַאֲבוֹת : רַבִּי נְהוֹרַאי אוֹמֵר : (*) הָיִי גּוֹלָה לְמִקוֹם תּוֹרָה. וְאֵל תֵּאמַר שֶׁהִיא תְּבוּאָה אֲחֵרִיף, שְׂחַבְרִיף יִקְיִמוּהָ בִּידֵיךָ, וְאֵל בִּינְתֵךְ אֵל תִּשְׁעוּן.

נפש יהודה **הוי גולה למקום תורה.** אם אין תלמידי חכמים במקומך ואל תאמר שתמתין עד שיבואו ת"ח לכאן שמה לא יבואו ואם יבואו אל תאמר שחבריך יקיימוה בידך שתלמד מהן אינו דומה שומע מפי הרב עצמו לשומע מפי תלמידיו אלא ילך הוא בעצמו לרב וילמוד ממנו. ד"א שאפילו חריף ובקי אתה לך אצל הרב ושם יש תלמידים הרבה והם יקיימו בידך שתשא ותתן עמהם והיינו דמסיים ואל בינתך אל תשען:

וְכָל מִי שֶׁגּוֹלָה אַחַר תּוֹרָה וְאֵינּוּ חוֹשֵׁשׁ לְטַלְטוּלוֹ מִבְּטָח לוֹ שְׂיִלְמְדָנָה, כְּדִגְרָסִינָן בְּמַסְכֵּת עֵרוּבִין, בְּפֶרֶק כִּיצַד מְעַבְרִין (נד, ב) : תַּאֲנָא דְּבִי רַב עֶנָן : מֵאִי דְּכָתִיב : " (*) רַבִּי אֶתְנֹת צַחְרוֹת" (שׁוֹפְטִים ה, ט) ? אֵלּוּ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁהוֹלְכִין מֵעִיר לְעִיר וּמִמְדִּינָה לְמְדִינָה וְעוֹסְקִין בְּתוֹרָה וְעוֹשִׂין אוֹתָהּ כְּצַהֲרִים ; " (*) יִשְׁבִּי עַל־מְדִין" (שם), אֵלּוּ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁיּוֹשְׁבִין וְדַנִּין דִּין אֶמֶת לְאַמְתּוֹ ; " (*) הִלְכִי" (שם), אֵלּוּ בְּעָלֵי מִקְרָא ; " (*) עַל־דֶּרֶךְ" (שם), אֵלּוּ בְּעָלֵי מִשְׁנָה ; " (*) שִׁיחוּ" (שם), שְׁכָל שִׁיחְתָּן הֵם דְּבָרֵי תּוֹרָה.

נפש יהודה **רוכבי אתונות.** אלו ת"ח דקרא לעיל מיניה איירי בחכמי ישראל לבי לחוקקי ישראל המבהירים הלכה כצהרים צחורות הוא לשון צהרים שהח' מתחלף בה': **יושבי על מדין.** לשון המתנה יושבים ומתונים בדין כדי שיצא הדין לאמתו: **הולכי.** היינו טורח הלימוד שהולך לבית המדרש על המקרא: **על דרך.** הוא לימוד המשנה: **שיחו.** אז כשלמד מקרא ומשנה שיחתם בגמרא שכל שיחתן וכו' כמ"ש דאפילו שיחת ת"ח צריכין לימוד:

וּגְרָסִינֶן נְמִי בְּמִסְכַּת בְּרָכוֹת, פָּרֵק הַרְוָאָה (סג, ב): תִּנּוּ רַבָּנָן: כְּשֶׁנִּכְנְסוּ רַבּוֹתֵינוּ (*) לְכָרֶם בְּיַבְנָה, הָיָה שָׁם רַבִּי יְהוּדָה, רֹאשׁ הַמְדַבְּרִים בְּכָל מְקוֹם, וְרַבִּי יוֹסִי וְרַבִּי נַחֲמִיָּה וְרַבִּי אֶלְיעָזָר בָּנוּ שֶׁל רַבִּי יוֹסִי הַגְּלִילִי. פָּתְחוּ כָלן (*) בְּכַבּוּד אַכְסִינְיָא וְדָרְשׁוּ. פָּתַח רַבִּי יְהוּדָה, (*) רֹאשׁ הַמְדַבְּרִים בְּכָל מְקוֹם, וְדָרַשׁ: "וּמִשֶּׁה יָקַח אֶת־הָאֱהָל וְנָטָה־לוֹ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה" וְגו' (שְׁמוֹת לז, ז), וְהָלֹא דְבָרִים קָל וְחֹמֶר: וּמָה יִשְׂרָאֵל, שְׂאִין מְרַחֲקִין אֶלָּא (*) שְׁנַיִם עֶשֶׂר מִיל, אֲמָרָה תוֹרָה: "וְהָיָה כָּל־מִבְקֵשׁ ה' (שס), תִּלְמִידֵי חֲכָמִים, שְׁנוֹשְׂאִים מִשְׂאוֹי עַל כַּתְפֵיהֶם וְהוֹלְכִין מַעִיר לַעִיר וּמְמַדִּינָה לַמְדִּינָה לְלַמֵּד תוֹרָה, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה וְכו'. כְּדֹאֵיתָא לְמַעְלָה (סימון קפח), בְּהַכְנָסַת אֹרְחִין.

נפש יהודה **לכרם.** על שם שהיו יושבין שורות שורות ככרם זה הנטוע שורות שורות: **כבבוד אכסניא.** מכניסי אורחין בבתיהם: **ראש המדברים.** שהיה חשוב בי קיסר וצוה שהוא ידבר ראשון בכל מקום: **שנים עשר מיל.** שלש פרסאות מחנה ישראל מבית הישימות עד אבל השטים אמרה תורה וכו' כלומר קרא הכתוב מבקש ה':

וּגְרָסִינֶן בְּפָרְקָא קַמָּא דְּבִתְרָא (ח, א): "אֵף חָבֵב עַמִּים וְגו' וְהֵם תִּכּוּ לְרַגְלֵךָ" וְגו' (דְּבָרִים לג, ז), תִּיאֲנִי רַב יוֹסֵף: אֵלוּ תִלְמִידֵי חֲכָמִים שְׂמַכְתֵּתִין רַגְלֵיהֶם מַעִיר לַעִיר וּמְמַדִּינָה לַמְדִּינָה לְשֹׂא וּלְתַן בְּדַבּוּרוֹ שֶׁל מְקוֹם.

לְפִיכָךְ נִהְיָו רַבּוֹתֵינוּ לִילֵךְ לְהַגְלוֹת בְּכָל מְקוֹם שֶׁהָיוּ מוֹצְאִים יוֹשִׁבוֹת שֶׁל תוֹרָה כְּדִי לְלַמֵּד, כְּמוֹ שְׂמַצִּינוּ שֶׁעָשָׂה רַבִּי עֲקִיבָא, כְּדִגְרָסִינֶן בְּכַתְבוֹת, פָּרֵק אָף עַל פִּי (סב, ב) וּבִנְדָרִים, פָּרֵק הַנּוֹדֵד (נ, א). רַבִּי עֲקִיבָא רַעִיָא לָבֹן (*) כְּלָבָא שְׁבוּעַ הָוָה. חֲזִיתִיה בְּרַתִּיהָ, דְּהָוָה צָנוּעַ וּמַעֲלִי, אֲמָרָה לִיה: אִי מְקַדִּישְׁנָא לָךְ, אֲזֻלַּת לְבִי רַב? אָמַר לָהּ: הֵן. אִיקְדָּשָׁה לִיה בְּצַנְעָא. שְׁדַרְתִּיהָ. שְׁמַע אַבוּהָ וְאִיקְפֵּד, אֲפָקָה מִבֵּיתִיהָ וְאֲדַרְהָ הַנְּאָה מִמְמוֹנֶיהָ. אֲזַל וַיְתִיב בְּבֵי רַב תְּרִיסָר שְׁתָּא. כִּי אֲתָא, אֵיתִי בְּהַדִּיהָ תְּרִיסָר אֲלָפֵי תִלְמִידֵי. שְׁמַעָה לְהָהוּא סָבָא דְקָא אָמַר לָהּ: עַד כַּמָּה (*) קָא מְדַבְּרַת אֲלֻמְנוֹת חַיּוֹת. אֲמָרָה לִיה: אִי לְדִידִי צְאִית וַיְתִיב תְּרִיסָר שְׁנִין אַחֲרִינְתָא, כִּי שְׁמַע, אָמַר: בְּרִשׁוֹת קָא עֲבִידְנָא. אֲזַל הֵדֵר וַיְתִיב בְּבֵי רַב תְּרִיסָר שְׁנִין אַחֲרִינְתָא כִּי אֲתָא, אֵיתִי בְּהַדִּיהָ עֶשְׂרִין וְאַרְבַּע אֲלָפֵי תִלְמִידֵי. שְׁמַעָה דְּבִיתָהּ, הָוָה קָא נִפְקָא לְאַפִּיהָ. אָמְרוּ לָהּ (*) שְׁבִבוּתָא: שְׂאֵלִי מִנִּי וְאִיכְסִי. אֲמָרָה לָהּ: " (*) יוֹדַע צְדִיק נֶפֶשׁ בְּהַמְתּוֹ". כִּי מְטִיָא לְגַבִּיהָ נִפְלָה עַל אַפֵּיהָ וּמִנְשָׁקָה לִיה לְכַרְעִיהָ. הָוָה קָא (*) דַּחְפִּי לָהּ שְׁמַעִיהָ. אָמַר לָהּ: הַנִּיחוּ לָהּ, שְׁלִי וְשַׁלְכֶם - שְׁלָהּ הוּא. שְׁמַע כְּלָבָא שְׁבוּעַ דְּגַבְרָא רַבָּה אֲתָא לְמַתָּא. אָמַר: אִיזִיל לְגַבִּיהָ, אֲפִשֶׁר דְּמִיפֵר לִי נִדְרִי. אֲתָא לְגַבִּיהָ, אָמַר לִיה: רַבִּי, יֵשׁ לִי נִדֵּר לְהִפֵּר. אָמַר לִיה: מַאי הוּא? אָמַר לִיה: הִכִּי הָוָה מַעֲשָׂה. אָמַר לִיה: הַהוּא חֲתַנְךָ אִי הָוָה צוֹרְבָא מִרַבָּנָן, אֲדַעְתָּא דְּגַבְרָא רַבָּה מִי נִדְרַת? אָמַר לִיה: רַבִּי, אֲפִילוּ פְסוּק אַחַד. אָמַר לִיה: אָנָּה נִיהוּ. נִפְלַע עַל אַנְפִּיהָ וּנְשָׁקִיה לְכַרְעִיהָ וַיְהִיב לִיה פְּלָגָא דְּמְמוֹנֶיהָ. וְאַף בְּרַתִּיהָ דְּרַבִּי עֲקִיבָא עֲבָדָה לְשְׁמַעוֹן בֶּן עֲזַאי (*) כִּי (*) הָאִי גִוְנָא. אָמַר רַב פֶּפְא: הִינּוּ דְאֲמָרֵי אִינְשֵׁי רַחֲלִילָא בְּתַר רַחֲלִילָא אֲזֻלָּא: כְּעוֹבְדִין דְאֲמָא כְּדָ עֲבָדָא בְּרַתָּא. וּבְפָרֵק הַנּוֹדֵר כְּתוּב מַעֲשָׂה זֶה יוֹתֵר בְּקֶצֶר.

נפש יהודה **כלבא שבוע.** שם אחד מעשירי ירושלים שכל הנכנס לביתו רעב ככלב היה יוצא שבע ור' עקיבא היה רועה בהמותיו וראתה בת כלבא שבוע שר"ע צנוע במדות טובות ומעלי שטוב הוא במעשיו: **קא מדברת.** כמה את מתנהגת כך: **שיבבתא.** השכנה אמרה לה להתקשט בבגדים ואם אין לך שאל לי: **יודע צדיק נפש בהמתו.** שהיה רועה ויודע שאין לבהמות כלום ורועה טוב מרחם עליהם ומנהיגם בנחת כן יודע שאבי אדרי מנכסיו בעבורו ושאין לי כלום וירחם עלי: **דחפי לה שמעיה.** עבדיו של ר"ע שלא היו יודעין שהיא אשתו אמר להם כלומר לכל תלמידיו ועבדיו תורה שלמדתי אני ואתם על ידה הוא שנתנה לי עצה למיזל לבי רב: **כי האי גוונא.** שאמרה ליה אם תלך לבי רב אקדש לך כמו שעשתה אמה לר"ע אביה: **היא.** התורה תגאלנו מעמלו וטרחו של התורה שלבו יהא פתוח בתורה ויזכה לראש ישיבה:

וגם מצינו מעשיות פתובים פשהלכו ללמד תורה רבי חנינא בן חכניאי ורבי חמא בר בזנא ורבי יוסי בריה דרביא ולאחרים, כמו שפתוב בפרקים הנזכרים ובמקומות אחרים. על אחת כמה וכמה מה יש לעשות בזמן הזה, שבעונותינו נתמעטו הישיבות של תלמוד תורה. על כן כל הרוצה לילך בדרך החיים ילך לבקש תורה בכל מקום שימצאנה; ואף עלפי שיגלה למקומות אחרים היא תגאלנו לסוף ויושיבנו בראש.

פרק שביעי [רמה]

בשיעסק אדם בתורה יהא לשם שמים ולא כדי לטל שכרה, כדגרסין במסכת פלה, פרק רבי מאיר: רבי מאיר אומר: כל העוסק בתורה לשמה (* זוכה לדברים הרבה; ולא עוד, אלא שכל העולם פלו (* כדאי הוא לו; (* נקרא רע ואהוב, אוהב את המקום, אוהב את הבריות, משמח את המקום, משמח את הבריות, ומלבשתו ענוה ויראה וכו'. כדאיתא במסורת אבות.

נפש יהודה **זוכה לדברים הרבה.** להיות צדיק וחסיד כדלקמן: **כדאי הוא לו.** להיות הכל שלו: **נקרא ריע.** ולי מה יקרו רעיד. אהוב ישליו אוהביך וגם שלום רב לאוהבי תורתך. אוהב את המקום שעושה מאהבה אוהב את הבריות שמקרבן ומלמדן וגומלן טוב ומלבשתו התורה ענוה ומכשרתו להיות צדיק הולך בתומו ואינו עושה עול:

וגרסין נמי בפרק חלק (סנהדרין צט, ב): אומר רבי אלכסנדראי: כל העוסק בתורה לשמה פאלו עושה שלום בפמליא של מעלה ובפמליא של מטה, שנאמר: "או יחזק (* במעזי יעשה שלום ליי" (ישעיה כז, ה). ורב אמר: פאלו בנה (* פלטרין של מעלה ופלטרין של מטה, שנאמר: "ואשם דברי בפיך ובצל ידי פסיתיד" וגו' (שם נא, ט). ורבי יוחנן אמר: פאלו מגין על כל העולם פלו, שנאמר: "ובצל ידי פסיתיד". ורבי יהושע בן לוי אמר: פאלו מקרב גאולה לישראל, שנאמר: "ולאמר לציון עמי אתה" (שם).

נפש יהודה **במעוזי.** מעוז תורה שלום תרתי זימני אחד למעלה ואחד למטה בפמליא בחיילות שרי אומות דאם יש שלום ביניהם יש שלום במלכי מטה: **פלטרין.** דירות מעלה ומטה כדכתיב ולנטוע שמים וליסוד ארץ:

וְכַשְׁיַעֲסֶק בָּהּ (*) לְשִׁמָּה נַעֲשִׂית לּוֹ סַם חַיִּים, כְּדַגְרָסִינּוֹן פָּרֶק קָמָא דְתַעֲנִיּוֹת (ו, א) : תַּנְיָא, רַבִּי בְּנָאָה אוֹמֵר : כָּל הָעוֹסֵק בִּתְוֹרָה לְשִׁמָּה תּוֹרָתוֹ נַעֲשִׂית לּוֹ סַם חַיִּים, שְׁנַאָמֵר : "עֲצֵחַיִים הִיא" וגו' (משלי ג, יח), וְאוֹמֵר : "רַפְאוֹת תְּהִי לְשַׁרְף" וגו' (שם שם, ח) וְאוֹמֵר : "כִּי מִצְאֵי מִצְאָ חַיִּים וַיִּפֶק רְצוֹן מֵה'" (שם ח, לה). אָבֵל אִם אֵינוֹ עוֹסֵק לְשִׁמָּה הִיא לּוֹ סַם הַמּוֹת, דְּאִמְרִינּוֹן עֲלָהּ : וְכָל הָעוֹסֵק בִּתְוֹרָה שְׁלֵא לְשִׁמָּה נַעֲשִׂית לּוֹ סַם הַמּוֹת, שְׁנַאָמֵר : "יַעֲרֹף כְּמָטָר לְקַחִי" (דברים לב, ב), וְאִין עֲרִיפָה אֶלָּא הִרִיגָה, שְׁנַאָמֵר : "וְעַרְפוּשָׁם אֶת־הַעֲגֻלָּה" וגו' (שם כא, ד).

נפש יהודה לשמה. משום כאשר צוני ה' אלהי לא כדי ליקרא רבי :

וְגַרְסִינּוֹן נְמִי בְּמַסְכַּת שַׁבַּת, פָּרֶק בְּמָה אִשָּׁה יוֹצֵאָה (סג, א) : אָמַר רַב שֵׁשֶׁת : מֵאֵי דְכְּתִיב : "אֶרְךָ יָמִים בְּיַמִּינָה" (משלי ג, טז)? וְכִי בְּיַמִּינָה אֶרְךָ יָמִים אֵיכָא, (*) עֲשֶׂר וְכְבוֹד לֵיכָא? אֶלָּא, (*) לְמִימִינִים בָּהּ - אֶרְךָ יָמִים אֵיכָא וְכָל שְׁכּוֹן עֲשֶׂר וְכְבוֹד, (*) וְלְמִשְׁמַאֲלִים בָּהּ - עֲשֶׂר וְכְבוֹד אֵיכָא, אֶרְךָ יָמִים לֵיכָא.

נפש יהודה עושר וכבוד ליכא. בתמיה כיון דאיכא אורח ימים כ"ש עושר וכבוד : למיימינים. של תורה שמפושפשו טעמיהו בדקדוק ובוררן כימין המיומנת למלאכה : ולמשמאילים בה. שאין יגיעים בה כל צרכן אי נמי מיימינים בה עסוקים לשמה משמאילין שלא לשמה :

וְגַרְסִינּוֹן נְמִי בְּפָרֶק רַבִּי עֲקִיבָא (שבת פח, ב) : אָמַר רַבִּי חֲנִינְא : מֵאֵי דְכְּתִיב : "שִׁמְעוּ כִּי־נְגִידִים אֲדַבֵּר" (משלי ח, ו)? לָמָּה נִמְשְׁלוּ דְבָרֵי תּוֹרָה לְנִגִיד? לּוֹמֵר לָךְ : (*) מָה נְגִיד זֶה יֵשׁ בּוֹ כַח לְהַמִּית וְלַהֲחִיּוֹת, אִף דְּבָרֵי תּוֹרָה יֵשׁ בְּהֵם כַּח לְהַמִּית וְלַהֲחִיּוֹת, כְּדַרְבָּא, דְּאָמַר רַבָּא : (*) דְּאִימִין בָּהּ - סָמָא דְחִיִּי, דְּלֵא אִימִין - סָמָא דְמוֹתָא.

נפש יהודה מה נגיד. מלך ושרים : דאיימין בה. למיימינים בה עוסקים בכל כחם וטרודים לדעת סודה כאדם המשמש ביד ימינו שהיא עיקר :

וְגַרְסִינּוֹן נְמִי בְּמַסְכַּת יוֹמָא, פָּרֶק בָּא לּוֹ כְּהוֹן גְּדוֹל (עב, ב) : אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי : מֵאֵי דְכְּתִיב : "וְזֹאת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה" (דברים ד, מד)? זָכָה - נַעֲשִׂית לּוֹ סַם חַיִּים, לֹא זָכָה - נַעֲשִׂית לּוֹ סַם הַמּוֹת. וְהִינוּ דְּאָמַר רַבָּא : דְּאִימִין בָּהּ - סָמָא דְחִיִּי, דְּלֵא אִימִין בָּהּ - סָמָא דְמוֹתָא. רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחֲמָן רַמִּי : כְּתִיב : "פְּקוּדֵי ה' יִשְׂרָאֵל מִשְׁמַחֲלֵב" (תהלים יט, ט) וְכְתִיב : "אִמְרַת ה' צְרוּפָה" (שם יח, לא)? זָכָה - מְשַׁמְחָתוֹ, לֹא זָכָה - צוֹרְפָתוֹ לְמִיתָה.

נפש יהודה סם חיים. וסם מות כי נעלם מן סם בגמטריא סם. לא זכה שלומד רק להתגדל ולהתגדר צורפתו כמ"ש וצרפתים כצרוף את הכסף :

וְגַרְסִינּוֹן נְמִי בְּמַסְכַּת בְּרָכוֹת, פָּרֶק הֵיא קוֹרָא (יז, א) : (*) מְרַגְלָא בְּפוּמִיָּה דָּרַב : תְּכַלִּית חֲכָמָה - תְּשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים ; שְׁלֵא יְהֵא אָדָם קוֹרָא וְשׁוֹנָה וּבוֹעֵט בְּאֲבִיו וּבְאִמּוֹ (וברבו) וּבְמִי שֶׁהוּא גְּדוֹל מִמֶּנּוּ בְּחֲכָמָה, שְׁנַאָמֵר : "רֵאשִׁית חֲכָמָה" וגו' (תהלים קיא, ט). לִ"לּוֹמְדֵיהֶם" לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא,

”לְעוֹשֵׂיהֶם”, לְעוֹשֵׂין לְשִׁמָּה וְלֹא לְעוֹשֵׂין שְׁלֵא לְשִׁמָּה. וְכֹל (*) הָעוֹשֵׂין שְׁלֵא לְשִׁמָּה נוֹחַ לָהֶם שְׁלֵא נִבְרָאוּ.

נפש יהודה מרגלא. דבר זה היה רגיל בפיו תכלית חכמה עיקר של תורה שיהא עמה תשובה ומעשים טובים: העוֹשֵׂין שֵׁלֵא לְשִׁמָּה נוֹחַ לָהֶם שֵׁלֵא נִבְרָאוּ. פירשו שאינו לומד כדי לקיים אלא לקנטר:

על כֵּן יֵשׁ לוֹ לְאָדָם לְעֵסֶק בְּתוֹרָה לְשִׁמָּה וְלֹא לְהִתְגַּדֵּל בָּהּ וְלֹא לְהַנּוֹת גּוֹפוֹ מִמְּנָה, כְּמוֹ שֶׁשְׂנִינּוּ בְּפֶרֶק ד' מְאֻבּוֹת: רַבִּי צְדוֹק אָמַר: (*) אֵל תַּעֲשֶׂם עֲטָרָה לְהִתְגַּדֵּל בָּהֶם וְלֹא קָרְדִים לְחִתּוֹךָ בָּהֶם. וְכֵן הָיָה הַלֵּל אָמַר: (*) וְדֹאשְׁתַּמְשׁ בְּתַגָּא - חֵלְף, הָא לְמַדְתָּ כָּל הַנְּהַנְהָ מִדְּבַרֵי תוֹרָה נוֹטֵל חַיִּיו מִן הָעוֹלָם.

נפש יהודה אל תעשם עטרה. שלא תאמר אלמד בשביל שאקרא רבי ויושיבוני ראש אלא למוד מאהבה וסוף הכבוד לבא ולא קרדום כמי שחוטב עצים בשכר כך אינו עוסק בתורה אלא כשבא לו שכר ממנה אלא יעסוק בתורה בין שבא לו שכר בין שאין בא לו שכר ושכר מלמדי תינוקות ופסק הדיינין טרחת בטולם מותר: **ודאשתמש בתגא**. שמשמש בכתר תורה שלומד להנאתו כדי ליטול שכר ולפני עצמו לא ילמד אם אין מרויח בה חלף עבר מן העולם קודם זמנו:

וְגִרְסִינָן בְּמַסְכַּת נְדָרִים, פֶּרֶק קוֹנָם (סב, א): תַּנְיָא: ”לְאַהֲבָה אֶת־הָ' אֱלֹהֶיךָ” (דברים ל, כ), שְׁלֵא יֵאמֶר אָדָם: אֶקְרָא כְּדִי שְׂיִקְרְאוּנִי חֶכֶם, אֲשָׁנָה כְּדִי שְׂיִקְרְאוּנִי רַבִּי, אֲשָׁנָה כְּדִי שְׂאֵהִיָּה זָקֵן וְאֲשַׁב בִּישִׁיבָה, אֶלֶּא לְמַד מֵאַהֲבָה וְסוֹף הַכְּבוֹד לְבּוֹא, שְׁנַאֲמַר: ” (*) קְשָׁרִם עַל־גְּרוֹתֶיךָ כְּתָבָם עַל־לוֹחַ לְפָךְ” (משלי ג, ג) וְאוֹמַר: ”דְּרַכֶּיךָ דְרַכֵּי־נַעַם” וְגו' (שם ג, יז) וְאוֹמַר: ”עַצְחֵיִים” וְגו' (שם ש, יח).

נפש יהודה קשרם. על אצבעותיך, כלומר לא תכוין להנאתך אלא כדי שיהו שגורין בפִּיךָ וְהוֹסִיף עַל זֶה וְאָמַר עַנְדָם עַל גְּרוֹתֶיךָ וְאַחֲ”כ הֵבִיא רַאִיָּה שְׁסוֹף הַכְּבוֹד לְבֵא שְׁנַאֲמַר דְרַכֵּי דְרַכֵּי נוֹעַם וְאוֹמַר וְתוֹמְכִיָּה מֵאוֹשֶׁר:

רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר: עֲשֵׂה דְבָרִים (*) לְשֵׁם פְּעֻלָּן וְדַבֵּר בָּהֶם לְשִׁמּוֹן. אֵל תַּעֲשֶׂם עֲטָרָה לְהִתְגַּדֵּל בָּהֶם וְלֹא קָרְדִים לְחִתּוֹךָ בָּהֶם. וְקַל וְחֹמֶר: וַיִּמָּה בַלְשָׁצַר שְׁלֵא נִשְׁתַּמְשׁ אֶלֶּא בְּכָלִי קִדְשׁ, שְׁנַעֲשׂוּ כְּלֵי חוֹל, (*) נֶעְקַר מִן הָעוֹלָם; מִי שֶׁנִּשְׁתַּמְשׁ בְּכַתְרָה שֶׁל תוֹרָה - עַל אַחַת כְּפָה וְכַפָּה.

נפש יהודה לשם פועלן. לשם הקב"ה שפעלם וצוה עליהם ודבר בהן לשמן לשם שמים שתהא כל כוונתך לשמים: **נעקר מן העולם**. שנאמר ביה בליליא קטיל בלשצר והם היו חול שנאמר ובאו בה פריצים שהוציאו מבהמ"ק כיון שבאו ביד פריצים וחללוה שנעשו חול ואעפ"כ נהרג עליהם בלשצר:

וְכֵן מְצִינּוּ לְרַבִּי טַרְפוֹן, כִּי לְפִי שֶׁנִּצַּל מִן הַמִּיתָה בְּשִׁבִיל תוֹרָתוֹ נִצְטָעַר כָּל יָמָיו, כְּדִגְרְסִינָן הָתָם: רַבִּי טַרְפוֹן אֲשַׁכְּחִיהָ הֵהוּא גִבְרָא, (*) בְּזָמַן שֶׁהִקְפְּלוּ רַב הַמְּקַצְעוֹת, דְּקָא אָכִיל. אַחֲתִיָּה (*) בְּשָׂקָא וְשָׁקְלִיָּה וְאַמְטִיָּה לְמִשְׁדֵּי בְּנֵהָרָא. אָמַר: (*) אוֹי לוֹ לְטַרְפוֹן שֶׁזָּה הוֹרְגוֹ. שְׁמַעִיָּה אִיהוּ, שְׁבָקִיָּה וְעָרַק. אָמַר רַבִּי אֶבְהוּ מִשׁוּם רַבִּי חֲנִינְא בֶן גְּמְלִיאֵל: כָּל יָמָיו שֶׁל אוֹתוֹ צָדִיק הָיָה מְצָטָעַר עַל דְּבַר זֶה; אָמַר: אוֹי לִי שֶׁנִּשְׁתַּמְשְׁתִּי בְּכַתְרָה שֶׁל תוֹרָה. דָּאֲמַר

רָבָה בַּר בַּר חֲנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן : כָּל הַמְשַׁתְּמֵשׁ בְּכִתְרָה שֶׁל תּוֹרָה נֶעְקָר מִן הָעוֹלָם ; קַל וְחֹמֶר : וּמָה בְּלִשְׁצֹר שֶׁנִּשְׁתַּמֵּשׁ בְּכָלִי קֹדֶשׁ, שֶׁנֶּעֱשׂוּ כְּלֵי חוֹל - שְׁנֵאמַר : "וּבְאוֹיְבֵה פְּרִיָצִים וְחִלְלוּהָ" (יחזקאל ז, כב), כִּיּוֹן שֶׁפְּרִיָצִים בָּאוּ נֶעֱשׂוּ חוֹל - נֶעְקָר מִן הָעוֹלָם, דְּכָתִיב : "יְיָהּ בְּלִילָא קָטִיל בְּלֵאשְׁצֹר מְלָכָא" (דניאל ה, ט); הַמְשַׁתְּמֵשׁ בְּכִתְרָה שֶׁל תּוֹרָה, שֶׁהוּא קִיָּם לְעוֹלָם וָעֶד - עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. וְזֶה הַמַּעֲשֶׂה כְּתוּב בְּמִסְכַּת כְּלָה, פֶּרֶק רַבִּי יְהוּדָה יוֹתֵר בְּקֶצֶר. לְלַמְּדֵנוּ שֶׁלֹּא יַעֲסֹק אָדָם בְּתוֹרָה אֲלֵא לְשִׁמָּה וְאֵל יִטַּל מִמֶּנָּה הַנְּאָה בְּעוֹלָם הַזֶּה יוֹתֵר מִמָּה שֶׁהִתִּירָה תּוֹרָה.

נפש יהודה בזמן שהוקפלו רוב המקצועות. בזמן שכבר חתכו מן השדות רוב התאנים ואז לוקחין הסכינים שחתכו בהם ומקפילים אותם בבגד ובנרתקים ומצניעין אותם לשנה הבאה סכינים הם מקצועות ועל שם הסכין קרא לתאנים ג"כ מקצועות דהכי אשכחן דקרי קרא לסכינין מקצועות דכתיב יעשהו במקצועות ותנינן הוקפלו רוב המקצועות אותן תאנים שנשתיירו מותרות משום גזל שנתיאשו מהן הבעלים ופטורים מן המעשר דהפקר נינהו על כן אכלם ר' טרפון ומשום שבשאר שנים היו גונבין התאנים מהם סבור שהוא גנבו ג"כ: בשקא. להשליכו לנהר ואמר ר"ט אוי שזה ממית לר' טרפון ואז הלך והניח לו בעבור שהוא ת"ח: אוי לי. על שאמרתי ר"ט אני דמשמע בשביל תורתני יניח לי ונהניתי מתורתני:

ועם כל זה, טוב לו להתחיל ולקניס בלמוד אפילו שלא לשמה, שאחר שיבין האמת יחזור להתעסק בה לשמה, כדגריסינן בפרק חלק (סנהדרין קה, ב) ובמסכת הוריות, בפרק כהן משיח (ו, ב): אמר רב יהודה אמר רב: לעולם יעסק אדם בתורה ובמצוות אפילו שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה בא לשמה; שבשכר (*) ארבעים ושתים קרבנות שהקריב בלק מלך מואב זכה ויצתה ממנו רות. ואמר רבי יוסי בר חנינא: רות, בתו של עגלון בן בנו של בלק מלך מואב היתה.

נפש יהודה ארבעים ושתים קרבנות. שבעה פרים ושבעה אילים שלשה פעמים הרי מ"ב:

ועם כל זה הפרש גדול יש בין לשמה בין שלא לשמה, כדגריסינן במסכת פסחים, פרק מקום שנהגו (ו, ב): רבא רמי: כתיב: " (*) כי גדל עדשמים חסדך" וגו' (תהלים נז, א), כדאיתא לעיל, בהקדמת הנר השלישי (סימן עח).

נפש יהודה כי גדול עד שמים. בעושים שלא לשמה וכתוב מעל שמים לעוסקין לשמה:

וכשיעסק בה לשמה מאהבת השם ברוך הוא ירוץ לשמעה מפי כל קורא, כדגריסינן בפרקא קמא דברכות (ו, ב): אמר רבי זירא: מריש כי הוה חזינא לרבנן דקא מרהטי (*) לפרקא בשבתא, אמינא: קא (*) מחללי רבנן שבתא; כיון דשמענא להא דאמר רבי תנחום אמר רבי יהושע בן לוי: לעולם ירוץ אדם לדבר הלכה אפילו בשבת, דכתיב: "אחרי ה' ילכו פאריה ישאג" וגו' (הושע יא, ט), אנא נמי רהיטנא. אמר רבי זירא: (*) אגרא דפרקא - ריהטא. אמר אביי: (*) אגרא דבי כלה - דוחקא. ואמר אביי: (*) אגרא דשמעתא - סברא. אמר רב פפא: אגרא דבי טמא - שתיקותא. אמר רב אשי: (*) אגרא דתעניתא - צדקתא. אמר מר זוטרא: (*) אגרא דבי הלולא - (*) מילי; אגרא דהספדא (*) דלויי קלא.

נפש יהודה

לפרקא. לשמוע הדרשה: **מחללי רבנן שבתא.** דאמר מר אסור לפסוע פסיעה גסה בשבת שנאמר אם תשיב משבת רגלך: **אגרא דפרקא.** עיקר קבול שכר הבריות הרצים לשמוע דרשה מפי חכם הוא שכר הריצה שהרי רובם אינם מבינים להעמיד הגרסא ולומר שמועה מפי רבן לאחר זמן שיקבלו שכר לימוד: **אגרא דבי כלה.** דרשה שדורשין בשבת שלפני הרגל שהכל נאספין לשמוע הלכות הרגל: **אגרא דשמעתא סברא.** שהוא יגע וטורח ומחשב להבין טעמו של דבר: **אגרא דתעניתא צדקתא.** שנותנין צדקה לערב לפרנסת עניים שהתענו בו ביום: **אגרא דבי הילולא.** חתונה: **מילי.** דברים לשמח חתן וכלה בדברים: **דלויי.** להרים קול בלשון נהי ועגמת נפש שיבכו השומעים:

וגם פן אל ישתרר בה להורות, קדם שיהא ראוי להוראה, פדגרסינן בפרקא קמא דעבודה זרה (יט, ב) ובמסכת סוטה, פרק ה' נוטל (כב, א): אמר רב הונא: מאי דכתיב: " (*) כירבים חללים הפילה ועצמים כל הרגיה" וגו' (משלי ז, כו)? "כירבים חללים הפילה", זה תלמיד שלא הגיע להוראה ומורה; " (*) ועצמים כל הרגיה", זה תלמיד שהגיע להוראה ואינו מורה. (*) ועד כמה? עד ארבעין שנין. (*) איני, והא רבא אורי? (*) שאני רבא, דלא הנה כותיה.

נפש יהודה

כי רבים חללים הפילה. באשה זרה משתעי ותלמיד שאינו נוהג עצמו כשורה קרי ליה נמי הכי: זה תלמיד שלא הגיע וכו'. הפילה לשון נפל שלא כלו לו חדשיו כן זה שמורה קודם זמנו: **ועצומים.** לשון עוצם עיניו שסוגרים פיהם ואינם מורים לצרכי הוראה: **ועד כמה.** הוי ראוי להוראה: **איני והא רבא אורי.** וכל שנותניו אינן אלא ארבעים: **שאני רבא.** דאם שוה בחכמה לגדול העיר מותר להורות או שאין זקן ממנו בעיר ורבא אין כמותו בעיר הוי:

וגם אל יקראנה כמין זמר (*) לטל בה צות ולא לשחק בה, פדגרסינן בפרק חלק (סנהדרין קא, א) ובפרק קמא דמסכת פלה: הקורא פסוק (*) משיר השירים ועשאו כמין זמר וכן (*) הקורא פסוק בלא זמנו מביא רעה לעולם, שהתורה חוגרת שק ועומדת לפני הקדוש ברוך הוא ואומרת: רבוננו של עולם, עשאוני בניך ככנור שמנגנים בו גויים לעבודה זרה. אמר לה הקדוש ברוך הוא: אם פן, מה יעשו בני בזמן שהם שמחים? אומרת לפניו: רבוננו של עולם, אם תלמידי חכמים הם יעסקו בתורה ובמשנה ובתלמוד ובהלכות ובאגדות; ואם עמי הארץ הם יעסקו בהלכות פסח בפסח ובהלכות עצרת בעצרת ובהלכות החג בחג. העיד רבי שמעון בן אלעזר משום רבי יהושע בן חנניה: כל הקורא פסוק אחד בזמנו מביא טובה לעולם, שנגמר: "וידבר בעתו מה טוב" (משלי טו, כג).

נפש יהודה

ליטול בה צוות. כשאדם לבד וביקש דבר להיות לו לחבר וריע כמו חברותא נקרא צוות והוא משורר דברי תורה כדרך אדם יושב בטל מתחיל לשורר: **שיר השירים ועושה אותה כמין זמר.** בניגון אחר שאינו נקוד בה ועושה אותה כמין שיר אע"פ שמשיר השירים הוא ועיקרו שיר אסור לעשות כמין שיר אלא בקריאתו: **הקורא פסוק.** בבית המשתאות בלא זמנו במסב על יינו עושה שחוק בדברי תורה וקורא פסוקים בקול רם לשחק בהם בני המשתה אבל אם אמרו בזמנו על המשתה כגון שהוא יום טוב ונוטל כוס בידו ואומר עליו דברי הגדה ופסוקים מענינו של יום מביא טובה לעולם:

החלק השני בגדל מעלתה

ויש בו שלשה פרקים

פרק ראשון [רמו]

התורה היא אורה של עולם והעוסקין בה מאירין לעולם, כדגורסין במסכת סוטה, פרק ה' נוטל (כא, א): תנא, את זו דרש רבי מנחם ברבי יוסי: מאי דכתיב "כי נר מצוה ותורה אור" (משלי ו, כג)? תלה הכתוב את המצוה בנר ואת התורה באור. לומר לך: מה נר מאירה לפי שעה אף מצוה מגינה לפי שעה; ואת התורה באור, לומר לך: מה אור מאיר לעולם אף תורה מאירה לעולם. ואומר: "בהתהלךך תנחה אתך" (שם ש, כב), בעולם הזה; "בשכבך תשמר עליך" (שם, ז) זה יום המיתה; "ונהקיצות" (*) היא תשיחך" (שם, ט) לעולם הבא. משל לאדם שהיה מהלך באישון לילה ואפלה ומתירא מן הקוצים ומן הברקנים ומן הפחיתים ומחיות רעות ומלסטים, (*) נזדמנה לו אבוקה של אור, נצל מן הקוצים ומן הברקנים ומן הפחיתים ועדין מתירא מחיה רעה ומלסטים. כיון (*) שעלה עמוד השחר, נצול מחיות רעות ומלסטים (*) ועדין אינו יודע באי זה דרך מהלך. (*) הגיע לפרשת דרכים, נצל מכלן. כדאיתא בהקדמת נר של מצוה (סימן עח). וראה והבן איך המשיל המצוה לנר והתורה (*) לאור התמידי.

נפש יהודה היא תשיחך. תליץ בעדך את זכותך: פחיתים. גומות ובורות בדרך: נזדמנה לו אבוקה של אור. כך זכה לקיים מצות ניצול ממקצת פורעניות: שעלה עמוד השחר ניצול מחיות. אף כאן זכה לתורה ניצול מן החטא ומן היסורין: ועדיין אינו יודע וכו'. שמא יכפנו יצרו ליבטל וישוב עליו הרע ופורעניות: הגיע לפרשת דרכים. ושם הכיר את דרכו ואף כאן הגיע ליום המיתה ולא פירש מן התורה עד יום מותו ניצול מן כולן: לאור התמידי. לאור החמה שהוא תמיד ולא כנר שהוא דולק לפי שעה:

וגרסין נמי בפרק קמא דבתרא (ג, ב): מעשה בהורדוס מלכא דקטל לכולהו רבנן ושבקיה לבבא בן בוטא למישקל עצה מניה. (*) אהדר ליה כלילא דילא לעיניה. יומא חד אתא ויתיב קמיה. אמר ליה: חזי מר האי (*) עבדא בישא מאי קא עביד. אמר ליה: ומאי אעביד ליה? אמר ליה: לילטייה מר. אמר ליה: כתיב: "גם במדעה מלך אלתקלל" (קהלת ג, כ). אמר ליה: הני מילי מלך והאי לאו מלך הוא. אמר ליה: ולא יהא עשיר, וכתיב: "ויבחדרי משכבך אלתקלל עשיר" (שם). אמר ליה: והכתיב: "ונשיא בעמך לא תאר". (שמות כב, כז), (*) בעושה מעשה עמך והאי לאו עושה מעשה עמך הוא. אמר ליה: (*) מסתפינא, דילמא איכא איניש גבן. דשמע מילתא ואזיל ומודע ליה למלכא. אמר ליה: (*) השתא מיהא ליכא איניש גבן. אמר ליה: כתיב "כי עוף השמים יוליך את הקול ובעל הכנפים

יגיד דבר" (קהלת י, כ). אמר ליה: אי הוה ידענא דצנעיתו כלי האי לא הוה קטילנא לכו; השתא מאי תקנתיה דהווא גברא? אמר ליה: הוא כבה אורו של עולם ילך ויעסק באורו של עולם. כבה אורו של עולם - רבנן, דכתיב בהו: "כי נר מצוה" וגו' (משלי ו, כג); ילך ויעסק באורו של עולם - בית המקדש, דכתיב: "ונהרו אליו כלהגוים" (ישעיה ב, ב) וכו', כדאיתא התם.

נפש יהודה אהדר ליה כלילא דייילא. אנקה תרגום ילא והוא שרץ שקורין איגו"ל בל"א ושערו קשה כמחטין ועשה לו עטרה מעורו סביב עיניו ונקרינהו לעיניו של בבא בן בוטא להיות סומא: **עבדא בישא**. דהוא היה עבד לבית חשמונאי ומלך ועל עצמו אמר כך לשמוע מה שידבר לו: **בעושה מעשה עמד**. כך אמר לו הורדוס זה מותר לקלל שהרג החכמים והוא אינו עושה מעשה עמד ורשע הוא: **מסתפינא**. מתירא אני מהורדוס פן ישמע לו שאני מקלל: **השתא מיהא**. אנא ואת שנינו כאן ואין שומע:

וגרסינן בויקרא רבה: "כי אס-שמור תשמרון את-כלהמצוה" וגו' (דברים **א, כב**), אמר בר קפרא: הנפש והתורה נמשלו לנר. הנפש, שנאמר: "נר ה' נשמת אדם" (משלי כ, כח); תורה, שנאמר: "כי נר מצוה" וגו'. אמר הקדוש ברוך הוא לאדם: נרי בידך ונרף בידך. נרי בידך זו התורה, ונרף בידך זו הנשמה; אם שמרת את שלי אני אשמר את שלך, ואם כפית את נרי אני אכבה את נרך. מניין? דכתיב: "רק (*) השמר לך ושמר נפשך מאד" (דברים **ד, ט**). הוי "כי אס-שמור תשמרון". אמר רבי שמעון: משל לשני בני אדם, אחד היה לו כרם בגליל ואחד היה לו כרם ביהודה, אמר אותו שבגליל לאותו שביהודה: שמר את שלי ואני אשמר את שלך. כך אמר הקדוש ברוך הוא לאדם: הרי תורתך בידך ונפשך בידך, אם שמרת את שלי אני אשמר את שלך ואם אבדת את שלי אני מאבד את שלך. הוי "כי אס-שמור תשמרון".

נפש יהודה השמר לך. התורה ומצות ואז תשמור את נפשך תגרום לך לשמור נפשך וזה כי אם שמור שלי תשמרון שלך:

וגרסינן בספרי: "יאר ה' פניו אליך ויחנך" (במדבר ו, כה), (*) זה מאור התורה, שנאמר: "כי נר מצוה" וגו'.

נפש יהודה זה מאור. זה ברכת יאר אור התורה הוא:

וגרסינן במדרש: ומתוק האור וטוב לעינים" (קהלת יא, ז), פליגי בה רבי יצחק ורבי אבא בר כהנא. רבי יצחק אומר: מה מתוק האור, אורו של עולם הבא, אשרי אדם שיש לו מעשים טובים פדי שיראה אותו האור, שנאמר: "ואהביו כצאת השמש בגברתו" (שופטים ה, לא). רבי אבא אומר: מה מתוקים דברי תורה, שנמשלו לאור. שנאמר: "כי נר מצוה ותורה אור".

וגרסינן במדרש משלי: " (*) נצר בני מצות אביך" וגו' (משלי ו, כ), מה כתיב אחריו: "קשרם על לבך תמיד" (שם שם, כא), למה? "בהתהלכת ותנחה אתך" (שם שם, כב). רבי מאיר אומר: עשה לך רב שתלך לאורו; ואי זה? זה אורה

שֶׁל תּוֹרָה, שֶׁנֶאֱמַר: "כִּי גַר מִצְוֶה וְתוֹרָה אֲוֹר". אָמַר רַבִּי מֵאִיר: אֲשֶׁרִי אָדָם שֶׁקָּנָה לוֹ תּוֹרָה; לָמָּה? שֶׁהִיא מְשַׁמֶּרֶת אוֹתוֹ מִדְרֹךְ רָעָה, דְּכַתִּיב: "בְּהִתְהַלֵּךְךָ תִּנְחָה אֶתְךָ" וְגו'.

נפש יהודה נוצר וגוי. ואל תטוש תורת אמך מצות אביך תורה שבכתב תורת אמך תורה שבע"פ:

וְגִרְסִינָן בְּמִדְרַשׁ קֹהֶלֶת: "עַד אֲשֶׁר לֹא־תַחֲשֶׁד הַשְּׁמַשׁ (קֹהֶלֶת יב, ב), זו מַלְכוּת בֵּית דָּוִד, שֶׁנֶאֱמַר: "וְכִסְאוֹ כְּשֶׁמֶשׁ נִגְדִי" (תְּהִלִּים פֶּט, לו); "וְהָאֲוֹר" (קֹהֶלֶת שם), זֶה אֲוֹר תּוֹרָה, שֶׁנֶאֱמַר: "כִּי גַר מִצְוֶה וְתוֹרָה אֲוֹר"; " (*) וְהִירַח" (שם), אֱלוֹ סִנְהֶדְרִין, דְּכַתִּיב: "כִּי־יִרַח יִפּוֹן עוֹלָם" (תְּהִלִּים פֶּט, לו); "וְהַכּוֹכְבִים" (קֹהֶלֶת שם), אֱלוֹ תַלְמִידֵי חֲכָמִים, שֶׁנֶאֱמַר: "וּמִצְדִּיקֵי הַרְבֵּים כְּכּוֹכְבִים לְעוֹלָם וָעֶד" (דְּנִיאל יב, ג).

נפש יהודה והירח. אלו סנהדרין, שהיו יושבין עגולין כירח רק מקום לעמידת הבעל דינין היה פתוח:

פרק שני [רמז]

לְפִי שְׂיֵשׁ בְּתוֹרָה סְגוּלוֹת לְכֹל הַטּוֹבוֹת שֶׁבְּעוֹלָם - נִמְשָׁלָה לְדַבְרֵים רַבִּים, כְּמוֹ שֶׁמִּצִּינוּ שֶׁנִּמְשָׁלָה לְפִנְיָנִים, דְּכַתִּיב: "יִקְרָה הִיא מִפְּנִינִים" (מִשְׁלֵי ג, טו); וְנִמְשָׁלָה לְזָהָב וְזָכוּכִית, דְּכַתִּיב: "לֹא־יִעַרְכָּנָה זָהָב וְזָכוּכִית" (אִיּוֹב כח, יז). וְעַל דָּא גִרְסִינָן בְּמִסְכַּת חֲגִיגָה, פֶּרֶק אֵין דִּוְרִשִׁין (טו, א): שֶׁאֵל "אַחֲרִי" אֶת רַבִּי מֵאִיר, לְאַחַר שֶׁיִּצְא לְתַרְבוּת רָעָה: מֵאִי דְּכַתִּיב "לֹא־יִעַרְכָּנָה זָהָב וְזָכוּכִית"? אָמַר לִיה: אֱלוֹ דְּבַרִּי תּוֹרָה, שֶׁקְּשִׁין לְקַנּוּתָן כְּכֹלִי זָהָב וְכֹלִי פֶּז (*) וְנוֹחִין לְאַבְדּוֹן כְּכֹלִי זָכוּכִית. אָמַר לִיה: אֶפִּילוּ כְּכֹלִי חֶרֶס. אָמַר לִיה: עֲקִיבָא רַבָּד לֹא כְּדָ אָמַר, אֶלָּא: מַה כְּלִי זָכוּכִית אֶף־עַל־פִּי שֶׁנִּשְׁבְּרוּ יֵשׁ לְהֵם תִּקְנָה אֶף תַּלְמִיד חֲכָם אֶף־עַל־פִּי שֶׁסָּרַח יֵשׁ לוֹ תִּקְנָה; (*) וְאֶף אֶתָּה חֹזֵר בְּדָ. אָמַר לִיה: כְּבָר שֶׁמַּעַתִּי מִבֶּת קוֹל: "שׁוּבוּ בָּנִים שׁוֹבְבִים", חוּץ מִ"אַחֲרִי".

נפש יהודה ונוחין לאבדן. ע"י שכחה: ואף אתה. ר' מאיר אמר לאחר גם אתה חוזר בד מאחר שיש תקנה לת"ח שחטא בחזרה:

וְנִמְשָׁלָה לְכֶסֶף, דְּכַתִּיב: "כִּי טוֹב סַחְרָה מִסַּחֲר־כֶּסֶף" וְגו' (מִשְׁלֵי ג, יד) וְכַתִּיב: "אִם־תִּבְקֶשְׁנָה כֶּסֶף" וְגו' (שם ב, ד) וְכַתִּיב: "טוֹב פְּרִי מִחֲרוּץ וּמִפֶּז וְתִבּוּאָתִי מִכֶּסֶף נִבְחָר" (שם ח, יט).

וְנִמְשָׁלָה לְמִים, שֶׁהֵם קִיּוּם כָּל בְּעָלֵי חַיִּים, דְּכַתִּיב: "הוּי כָּל־צִמָּא לְכוֹ לְמִים" וְגו' (יִשְׁעִיָּה נה, א). וְעַל דָּא גִרְסִינָן בְּפֶרֶק א קָמָא דְּקָמָא (יז, ב): אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מְשׁוּם רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן יוֹחָאִי: מֵאִי דְּכַתִּיב: "אֲשֶׁרִיכֶם זֶרְעִי עַל־כָּל־מַיִם" (שם לב, כ) וְכו', כְּדֹאִיתָא לְעִיל בַּפ"ב מִחֲלֵק גְּמִילוֹת חֲסָדִים (סִימּוֹן רכא). וְנִמְשָׁלָה לְבִרְזֵל וְלַעֲץ וְלֵאֶשׁ, כְּדִגְרִסִּין נִמִּי הֵתֵם, בְּפֶרֶק קָמָא דְּתַעֲנִיּוֹת (ו).

א) : אָמַר רַבִּי חֲמַא בַּר חֲנִינְא : מַאי דְּכָתִיב "בְּרֹזַל בְּבִרְזָל יַחַד" (משלי כז, יז) וְכוּ', כְּדֹאִיתָא לְעִיל, בְּפִרְק קַמָּא מְפָלַל זְשָׁל נֵר ב (סימן סא).

וְנִמְשְׁלָה לְמִים, כְּדִגְרָסִינָן נְמִי הֵתָם : אָמַר רַבִּי חֲנִילַאי בַּר אִידִי : לָמָּה נִמְשְׁלוּ דְבָרֵי תוֹרָה לְמִים? לֹאמַר לָךְ : מַה מִּים מְנִיחִין מְקוּם גְּבוּהָ וְהוֹלְכִים לְמְקוּם נְמוּדָה, אִף דְבָרֵי תוֹרָה מְנִיחִין מִי שְׂדַעְתּוֹ גְּבוּהָ וְהוֹלְכִים לְמִי שְׂדַעְתּוֹ שְׂפִלָּה. וְנִמְשְׁלוּ גַם כֵּן לֵינָן וְחָלַב. לֵינָן, דְּכָתִיב : "וּשְׂתוּ בֵּינָן מְסַכְתֵּי" (משלי ט, ה) ; חָלַב, דְּכָתִיב : "דְּבַשׁ וְחָלַב תַּחַת לְשׁוֹנֵךְ" (שיר השירים ד, יא). וְכָתִיב : "וּלְכוּ שְׁבֵרוּ בְּלוֹא־כֶסֶף וְגו' יֵין וְחָלַב" (ישעיה נה, א).

וְעַל דָּא גְרָסִינָן נְמִי הֵתָם : אָמַר רַבִּי אוֹשְׁעִיא : לָמָּה נִמְשְׁלוּ דְבָרֵי תוֹרָה לְשְׂלֵשָׁה מְשָׁקִין הַלְלוּ, לְמִים וְלֵינָן וְלְחָלַב? לֹאמַר לָךְ, (*) מַה שְׂלֵשָׁה הַלְלוּ אִין מְתַקְיָמִין אֶלְאָ (*) בְּפָחוֹת שְׂבַכְלִים, אִף דְבָרֵי תוֹרָה אִין מְתַקְיָמִין אֶלְאָ בְּמִי שְׂדַעְתּוֹ שְׂפִלָּה עָלָיו. וְהֵינָן דְּאִמְרָה לִיהָ בְּרִיתִיהָ דְּקִיסָר לְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָה : (*) חֲכָמָה מְפִאָרָה בְּכָלִי מְלַעַר! אָמַר לָהּ : אֵת רַאמִי חֲמָרָא בְּמַנִּי דְּפַחְרָא? אִמְרָה לִיהָ : אֶלְאָ בְּמַאי רָמוּ כְּלִי עֲלָמָא? אָמַר לָהּ : כְּגוֹן אֲתוֹן, דְּחֲשְׁבִיתוּן, רַאמוּ בְּמַנִּי כְּסָפָא וְדַהֲבָא. אֶזְלָא וְאִמְרָה לִיהָ לְאַבוּהָ. רַאמוּ לִיהָ לְחֲמָרִיהָ בְּמַנִּי דְּכְסָפָא וְדַהֲבָא, (*) וְתַקּוּף. (*) אֲתוּ וְאִמְרוּ לִיהָ : מַאי אִמְרַת לָהּ? אָמַר לָהּ : כִּי הֵיכִי דְּאִמְרָה לִי אִמְרִי לָהּ? וְהָא אִיכָּא שְׂפִירִי דְּגַמִּירִי? אָמַר לָהּ : אִי הוּוּ סָאנִי טְפִי הוּוּ גְמִירִי.

נפש יהודה מה שלשה הללו. יין חלב ומים : בפחות שבכלים. במאני דפחרא : חכמה מפוארה. חכמה יפה יש בדך ואתה איש שחור אמר לה דרך צחוק ולרמז מה את אמר לי והלא אביך נותן יין בכלים מכוערים של חרס ואמרה לו ואלא במאי נירמו אם לא בשל חרס הא כולי עבדי הכי : ותקיף. והחמיץ : אתו ואמרו. לקיסר שהחמיץ היין אמר הקיסר לריבי"ח למה אמרת לה כך אמר כי היכי דאמרה לי אי חכמה מפוארה בכלי מכוערה כך אמרתי לה דין משתמר בכלי מכוערה אף התורה מתקיימת בי יותר משאלו הייתי נאה :

דְּבַר אַחַר : מַה שְׂלֵשָׁה מְשָׁקִין הַלְלוּ נִפְסְלִין (*) בְּהִיסַח הַדְּעַת, אִף דְבָרֵי תוֹרָה מְשִׁתְּכָחִים בְּהִיסַח הַדְּעַת.

נפש יהודה בהיסח הדעת. שאם לא ישמור יפה יהו נשפכין או נופל לתוכן דבר מאוס ונפסלים מלשנות בדבר מועט יותר משמן ודבש שמתוך שהן עבים צפה הפסולת למעלה ואפשר אדם נוטל העליון וזורקו לחוץ והתחתון בר ונקי מה שאין כן במשקה צלול שאינו עב אף התורה נפסל כלומר נשכח אם אינו מחזירה תמיד :

וְגִרְסִינָן בְּאֵלָה הַדְּבָרִים רַבָּה : "וְהִיא (*) אִם־שְׂמוּעַ תִּשְׁמַע" (דברים כח, א), אָמַר רַבִּי יוֹדָן : כָּל מִי שְׂשׁוּמַע בְּקוֹלָהּ שֶׁל תוֹרָה בְּעוֹלָם הִיא זֹכָה לְשְׂמוּעַ בְּאוֹתוֹ הַקּוֹל, שְׂפָתוֹב בּוּ : "קוֹל שְׂשׁוֹן וְקוֹל שְׂמָחָה" (ירמיה לג, יא). אָמַר לָהֶם מִשָּׁה לְיִשְׂרָאֵל : הוֹאִיל וְכָל מִי שְׂשׁוּמַע לְדְבָרֵי תוֹרָה מְתַרְוֵם בְּשִׁנֵּי עוֹלָמוֹת הוּוּ זְהִירוֹן בְּדְבָרֵי תוֹרָה, הוּוּ "וְהִיא אִם־שְׂמוּעַ תִּשְׁמַע".

נפש יהודה אם שמוע. בעוה"ז תשמעון בעוה"ב :

דָּבַר אַחַר: "וְהָיָה אִם־שָׁמוּעַ תִּשְׁמָעוּ", הִדָּא הוּא דְכָתִיב: "לְרִיחַ שְׁמָנֶיךָ טוֹבִים" (שיר השירים א, ג). אָמְרוּ: בְּחֻמְשָׁה דְבָרִים נִמְשְׁלָה הַתּוֹרָה: בְּמִים וּבִיָּין וּבְדָבֶשׁ וּבְחֻלְבַּב וּבְשֶׁמֶן. בְּמִים מִנֵּיין? דְכָתִיב: "הוּי כָּל־צֶמֶא" וגו' (ישעיה נה, א). בִּיָּין מִנֵּיין? דְכָתִיב: "וּשְׁתוּ בִיָּין מִסְכָּתִי" (משלי ט, ה). בְּדָבֶשׁ וּחֻלְבַּב מִנֵּיין? דְכָתִיב: "דָּבֶשׁ וּחֻלְבַּב" וגו' (שיר השירים ד, יא). בְּשֶׁמֶן מִנֵּיין? דְכָתִיב: "שֶׁמֶן תּוֹרֵק שְׁמֶד" (שם א, ג); מָה שֶׁמֶן זֶה (*) תְּחַלְתּוּ מֵר וְסוּפוּ מֵתוֹק, כֶּדָּהּ הֵם דְבָרֵי תּוֹרָה, אָדָם מְצַטְעֵר בָּהֶם מִתְחַלְהָ וְעוֹשֶׂה בָּהֶם אַחֲרִית טוֹבָה, שְׁנֵאמַר: "וְהָיָה רֵאשִׁיתְךָ (*) מְצַעֵר" וגו' (איוב ח, ז); מָה הַשֶּׁמֶן הַזֶּה אוֹרָה לְעוֹלָם, (*) אֵף דְבָרֵי תּוֹרָה אוֹרָה לְעוֹלָם; מָה הַשֶּׁמֶן הַזֶּה אֵינוֹ יְכוֹל לְהִתְעַרֵב בְּמִשְׁקִים אַחֲרִים, אֵף יִשְׂרָאֵל אֵינָן יְכוֹלִין לְהִתְעַרֵב בְּאוֹמוֹת הָעוֹלָם, שְׁנֵאמַר: "וְאֲבָדֶל אֶתְכֶם מִן־הָעַמִּים" וגו' (ויקרא כ, כו); מָה הַשֶּׁמֶן הַזֶּה אֶפִּילוֹ אֶתְהָ נוֹתֵן אוֹתוֹ בְּכֶמֶה מִשְׁקִים הוּא עוֹלָה עַל כָּלֶם, כֶּדָּהּ הֵם יִשְׂרָאֵל עֲלִיוֹנִים עַל כָּל אוֹמוֹת הָעוֹלָם, שְׁנֵאמַר: "וּנְתַנֶּה ה' אֱלֹהֶיךָ עֲלִיוֹן" וגו' (דברים כח, א). מָה הַמִּים הַלְלוּ חֲנָם לְעוֹלָם, אֵף דְבָרֵי תּוֹרָה חֲנָם לְעוֹלָם.

נפש יהודה תחלתו מר. קודם שנתבשלו וסופה כשכותשין אותם לשמן היוצא מהם הוא מתוק: מצער. בדוחק וצר ואחריתך ישגה מאוד: אף דברי תורה חנם. שאינו נותן בה כלום ויודעה ולומדה:

וְגִרְסִינָן בְּחֻפַּת אֱלִיָּהוּ זוּטָא: לְעוֹלָם יִשְׁתַּדֵּל אָדָם בְּדְבָרֵי תּוֹרָה שְׁמִשׁוּלִים דְבָרֵי תּוֹרָה בְּלָחִם וּבְמִים, בִּיָּין וּבְחֻלְבַּב וּבְדָבֶשׁ וּבְכֶסֶף וּבְזָהָב - בְּכָל דְבָר חָבִיב שְׁבַעֲוֹלָם. בְּלָחִם מִנֵּיין? דְכָתִיב: "לָכוּ לַחֲמוּ בְלַחֲמִי" (משלי ט, ה). בְּמִים מִנֵּיין? דְכָתִיב: "הוּי כָּל־צֶמֶא לָכוּ לְמִים". בִּיָּין מִנֵּיין? דְכָתִיב: "וּשְׁתוּ בִיָּין מִסְכָּתִי". בְּחֻלְבַּב מִנֵּיין? דְכָתִיב: "וּלְכוּ שִׁבְרוּ בְלוֹא־כֶסֶף וּבְלוֹא מַחִיר יֵין וּחֻלְבַּב" (ישעיה נה, א). בְּדָבֶשׁ מִנֵּיין? דְכָתִיב: "וּמִתּוֹקִים מְדַבֶּשׁ" וגו' (תהלים יט, יא). בְּכֶסֶף מִנֵּיין? דְכָתִיב: "כִּי טוֹב סַחֲרָה מִסַּחֲר־כֶּסֶף" וגו' (משלי ג, יד). וְכָתִיב: "וּתְבוֹאֲתִי מִכֶּסֶף נְבָחַר" (שם ח, ט). בְּזָהָב מִנֵּיין? דְכָתִיב: "לֹא יַעֲרַכְנָה זָהָב וְזָכוּכִית" וגו' (איוב כח, יז). לְלַמֶּדְךָ, שְׁכַשְׁם שְׂאֵי אֶפְשָׁר לְאָדָם לְעַמֵּד בְּלֹא לָחֶם וּבְלֹא מִים, כֶּדָּהּ אֵי אֶפְשָׁר לוֹ לְאָדָם לְעַמֵּד בְּלֹא תּוֹרָה, שְׁנֵאמַר: "לֹא־יָמוּשׁ סֶפֶר" וגו' (יהושע א, ח).

וְנִמְשְׁלָה תּוֹרָה לְתֵאנָה, דְכָתִיב: " (*) נֹצֵר תֵּאנָה יֹאכֵל פְּרִיָּהּ" (משלי כז, יח). רוּצָה לוֹמַר: הַמְשַׁמֵּשׁ לְבַעַל תּוֹרָה יִקְבֵּל שְׂכָר. וְעַל דָּא גִרְסִינָן בְּעֵרוּבֵין, פֶּרֶק כִּיצַד מְעַבְרִין (נד, א): אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מֵאֵי דְכָתִיב: "נֹצֵר תֵּאנָה יֹאכֵל פְּרִיָּהּ", לָמָּה נִמְשְׁלוּ דְבָרֵי תּוֹרָה לְתֵאנָה? לוֹמַר לָךְ: (*) מָה תֵּאנָה זֶה, כָּל זָמַן שְׂאָדָם מִמְשַׁמֵּשׁ בָּהּ מוֹצֵא בָּהּ תֵּאנִים, אֵף דְבָרֵי תּוֹרָה, כָּל זָמַן שְׂאָדָם הוֹגֵה בָּהֶם מוֹצֵא בָּהֶם טַעַם.

נפש יהודה נוצר תאנה. השומר התאנים כך המשמש לת"ח יקבל שכר: מה תאנה זו. האילן כל שממשמש בה מוצא בה תאנים שאינם מתבשלין בבת אחת אלא היום מעט ולמחר מעט וכל שעה ראוי לאכול מהן:

וְנִמְשְׁלָה לְאָגוּז, דְכָתִיב: "אֶל־גִּנַּת אָגוּז יִרְדְּתִי" (שיר השירים ו, יא). וְעַל דָּא גִרְסִינָן פֶּרֶק אֵין דוֹרְשִׁין (חגיגה טו, ב): דִּרְשׁ רַבָּא: מֵאֵי דְכָתִיב "אֶל־גִּנַּת אָגוּז

יְרַדְתִּי, לְמָה נִמְשְׁלוּ דְבָרֵי תוֹרָה לְאַגּוּז? לומר לך: מָה אֶגּוּז זֶה, אֶף-עַל־פִּי שְׁמַלְכֶלֶךְ בְּטִיט וּבְצוֹאָה אֵין תּוֹכוֹ נִמְאָס, אֶף תִּלְמִיד חֶכֶם, אֶף-עַל־פִּי שְׁסָרַח אֵין תּוֹרְתוֹ נִמְאָסֶת (סימן רמה).

וְנִמְשְׁלָה לְנֶגֶד, דְּכָתִיב: "שִׁמְעוּ כִּי־נִגִּידִים אֲדַבֵּר" וגו' (משלי ח, ו), כְּמוֹ שִׁכְתוּב לְמַעַלָּה, בְּפָרֶק ז מַחֲלָק א (סימן רמה).

וְנִמְשְׁלָה לְאֵילַת, דְּכָתִיב: "אֵילַת אֶהְבִּים וַיַּעֲלֵת־חַן" (שם ה, יט). וְעַל דָּא גְרַסִּינָן פֶּרֶק פִּיצָד מְעַבְרִין (עירובין נד, ב): אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מֵאֵי דְכָתִיב: "אֵילַת אֶהְבִּים וַיַּעֲלֵת־חַן" וגו', לְמָה נִמְשְׁלוּ דְבָרֵי תוֹרָה לְאֵילַת? לומר לך: מָה אֵילַת זֶה רַחֲמָה צַר וְחִבִּיבָה עַל בְּעֵלָה כָּל שְׁעָה וְשְׁעָה כְּשֶׁעָה רֵאשׁוּנָה, אֶף דְּבָרֵי תוֹרָה חִבִּיבִין עַל לומְדֵיהָ כָּל שְׁעָה וְשְׁעָה כְּשֶׁעָה רֵאשׁוּנָה. "וַיַּעֲלֵת־חַן", (*) שְׁמַעְלַת חַן עַל לומְדֵיהָ. "דְּדִיָּה יִרְוֶה בְּכַלְעֵת" (שם), מָה יָדָד זֶה, כָּל זְמַן שֶׁהִתִּינוּק מִמְשֻׁמֵּשׁ בּוֹ מוֹצֵא בּוֹ חֵלֶב, אֶף דְּבָרֵי תוֹרָה, כָּל זְמַן שֶׁאָדָם הוֹגֵה בְּהֵם מוֹצֵא בְּהֵם טַעַם. "בְּאֶהְבֵתָה תִּשְׁגָּה תִּמְיֵד" (שם), כְּגוֹן רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן פְּדָת, שֶׁהָיָה יוֹשֵׁב בְּשׁוּק הַתְּחַתּוֹן שֶׁל צְפוּרִי וְעוֹסֵק בְּתוֹרָה (*) וְסָדִינוּ מְטַל בְּשׁוּק הָעֵלְיוֹן שֶׁל צְפוּרִי. תִּנְיָא, אָמַר רַבִּי יִצְחָק בֶּן אֶלְעָזָר: פַּעַם אַחַת בָּא אָדָם אֶחָד לְטָלוֹ וּמָצָא נַחֵשׁ כְּרוּף עָלָיו.

נפש יהודה שמעלת חן על לומדיה. שהכל מנשאים אותו ותורתו נותנת לו חן: באהבתה תשגה תמיד. בשביל אהבתה תעשה עצמך שוגה ופתי להניח עסקך ולרוץ לדבר הלכה: וסדינו מוטל בשוק העליון. שנפל ממנו ולא הרגיש מרוב עיון בתורתו:

פרק שלישי [רמח]

גְּדוֹל תִּלְמוּד תוֹרָה, שְׁמוֹרָה וּמִבִּיא אֶת הָאָדָם לְקַיֵּם וּלְעֲשׂוֹת כָּל הַמְצוּוֹת, כְּדִגְרַסִּינָן בְּסוּף פֶּרֶק קַמָּא דְקִדּוּשִׁין (מ, ב): וּכְבָר הָיוּ רַבִּי טַרְפוֹן וְזִקְנִים מְסֻבִּין בְּעֵלִית (*) בֵּית נְתִזָּה בְּלוּד; וְנִשְׁאַלָה שְׁאַלָה זֶה בְּפִנְיָהֶם: תִּלְמוּד תוֹרָה גְּדוֹל אוֹ מַעֲשֵׂה גְּדוֹל? נֶעְנֶה רַבִּי טַרְפוֹן וְאָמַר: מַעֲשֵׂה גְּדוֹל. נֶעְנֶה רַבִּי עֲקִיבָא וְאָמַר: תִּלְמוּד תוֹרָה גְּדוֹל. נֶעְנֶה כָּלֵם וְאָמְרוּ: תִּלְמוּד תוֹרָה גְּדוֹל, (*) שֶׁהִתְלַמּוּד מִבִּיא לִיָּדִי מַעֲשֵׂה.

נפש יהודה בית נתזה. שם האיש: שהתלמוד מביא לידי מעשה. נמצאו שניהם בידו:

(*) וְגְדוֹל תִּלְמוּד, שְׁקָדָם לְכָל הַמְצוּוֹת, כְּדִגְרַסִּינָן עֲלָה: תִּנְיָא, רַבִּי יוֹסִי אוֹמַר: גְּדוֹל תִּלְמוּד, שְׁקָדָם לְחַלָּה אֲרַבְעִים שָׁנָה, לְתַרְוּמוֹת וּמַעֲשָׂרוֹת חֲמִשִּׁים וְאַרְבַּע, לְשִׁמְיֵטִין שְׁשִׁים וְאַחַת, לְיִוְבְלוֹת מֵאָה וְשָׁלֹשׁ. מֵאָה וְשָׁלֹשׁ - מֵאָה וְאַרְבַּע הוֹנִין? קִסְבָּר, יוֹבֵל (*) מִתְחַלְתּוֹ מְשֻׁמֵּט. וְכִשֵּׁם שֶׁהִתְלַמּוּד קוֹדֵם לְמַעֲשֵׂה כְּדִינּוּ קוֹדֵם לְמַעֲשֵׂה, כְּדָרְבַּי הַמְנוּנָא, דְאָמַר רַב הַמְנוּנָא: אֵין (*) תְּחִלַּת דִּינוּ שֶׁל אָדָם אֶלָּא עַל דְּבָרֵי תוֹרָה, שְׁנַאָמַר: " (*) פּוֹטֵר מִיָּם (*) רֵאשִׁית מְדוּן" (משלי יז, יד). (*) וְכִשֵּׁם שֶׁדִּינוּ קוֹדֵם לְמַעֲשֵׂה כְּדִינּוּ שְׁכָרוּ

קודם למעשה, שְׁנֵאָמַר: "וַיִּתֵּן לָהֶם אֲרָצוֹת גּוֹיִם וַעֲמַל לְאֲמִים יִירָשׁוּ." (*)
בְּעִבּוֹר יִשְׁמְרוּ חֻקֵּי וְגו' (תהלים קה, מד-מה).

נפש יהודה גדול תלמוד שקדם לחלה ארבעים שנה. כשיצאו ממצרים נתנה להם התורה בחדש השלישי ובחלה לא נתחייבו עד שנכנסו לארץ דכתיב בבואכם ואמר מר משונה ביאה זו מכל ביאות שבתורה דבכולן כתיב כי תבואו וכאן כתיב בבואכם משנכנסו לה ובתרומות ומעשרות לאחר כיבוש וחילוק דכתיב תבואת זרעך שיהא כל אחד מכיר חלקו והן י"ד שנה הרי נ"ד ומשם התחילו למנות שמטיין ועשו שמטיטה לסוף שבע הרי ס"א שנים ולסוף נ" עשו יובל הרי ק"ג: **מתחלתו משמט**. מתחלת השנה מיו"כ עבדים נפטרים ושדות חוזרות ועדיין לא עבר אלא מ"ט שביעית אינה משמטת אלא בסופה דכתיב מקץ שבע שנים לסוף שבע כל שנה שביעית במנין ס"א: **תחלת דינו**. ליום הדין תחלת תביעות שעליו מפני מה לא עסקת בתורה: **פוטר מים**. הפורק עול תורה: **ראשית מדון**. הוא תחלת דינו ואין מים אלא תורה דכתיב הוי כל צמא הוי לשון זימון וקריאה וקיבוץ לאסוף אנשים כל צמא לכו למים לתורה: **וכשם**. שדין פורעניות תורה קודם לדין פורעניות מעשה כך שכרו אם עסק בתורה קודם לשכר מעשה: **בעבור ישמרו חוקיו**. ואמר מר לעיל תשמרון זו משנה וינצורו יקיימו:

וְגַם כֵּן גִּרְסִינָן בְּפִרְקָא קַמָּא דְּמַגְלָה (טז, ב): אָמַר רַב יוֹסֵף: גְּדוֹל תְּלָמוּד תּוֹרָה יוֹתֵר מִהַצֵּלֵת נַפְשׁוֹת, (*) דְּמַעְקָרָא קָא חָשִׁיב לִיה לְמַרְדְּכִי בְּתַר אַרְבַּעָה, דְּכִתִּיב: "אֲשֶׁר־בָּאוּ עִם־זֶרְבָבֶל יִשׁוּעַ נְחֻמְיָה שְׂרָיָה רַעְלִיָּה מְרַדְּכִי בְּלִשָׁן" (עזרא ב, ב), (*) וּלְבִסוּף קָא חָשִׁיב לִיה בְּתַר חֲמִשָּׁה, דְּכִתִּיב: "הַבָּאִים עִם־זֶרְבָבֶל יִשׁוּעַ נְחֻמְיָה עֲזָרְיָה רַעְמְיָה נְחֻמְנִי מְרַדְּכִי בְּלִשָׁן" (נחמיה ז, ז). וְאָמַר רַב: גְּדוֹל תְּלָמוּד תּוֹרָה מִבְּנֵי בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, (*) שְׁכָל זְמַן שְׁפָרוּךְ בֶּן נְרִיָּה קָיָם לֹא הִנִּיחוּ עֲזָרָא וְעֵלָה. וְאָמַר רַבָּה בַּר בַּר חֲנָה אָמַר רַב: גְּדוֹל תְּלָמוּד תּוֹרָה מִכְּבוֹד אָב וְאִם, שְׁכָל אוֹתָם שְׁנַיִם (*) שְׁהִיָּה יַעֲקֹב עִם עֶבֶר לֹא נֶעֱנַשׁ עֲלֵיהוּ וְכו', כְּדָאִיתָא הֵתָם.

נפש יהודה מעיקרא. בימי כורש כשעלו עם זרובבל מן הגולה ומרדכי עמו ונמנו בספר עזרא כ"ד שנים היה בין מנין למנין בימי כורש לדריוש האחרון ולפי שנעשה מרדכי שר בנתיים ירד מחשיבותו אצל חכמים: **ולבסוף**. אחר ששמו אחשורוש על המס ולראש ולא היה לו פנאי לעסוק בתורה ופרשו ממנו סנהדרין: **שכל זמן שברוך בן נריה קיים לא הניחו עזרא ועלה**. שיש לך לשמוע למה לא עלה עזרא בימי כורש עד השנה השביעית לדריוש האחרון לאחר שנבנה הבית כמו שכתוב בעזרא ויבא ירושלים בחדש החמישי היא השנה השביעית למלך וגוי ובמדרש שהיה לומד תורה מפי ברוך בן נריה בבבל וברוך לא עלה מבבל ומת שם בתוך השנים הללו והא דאמרן לעיל ברוך נתנבא בשנת שתים לדריוש בבבל היה מתנבא ושולח ספרים לירושלים: **שהיה יעקב**. למד תורה בבית עבר, י"ד שנה כשפירש מאביו קודם שהלך אל בית לבן ולא נענש עליהן על כיבוד אביו ובשאר כל השנים שנשתהה בבית לבן ובדרך נענש:

וְגִרְסִינָן נַמִּי בְּסִנְהֶדְרִין, פֶּרֶק נְגִמַר הַדִּין (מד, ב) אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר אִיוֹנָא מִשְׁמִיָּה דְּרַב: גְּדוֹל תְּלָמוּד תּוֹרָה יוֹתֵר מִהַקְרִיבַת תְּמִידִים, דְּכִתִּיב: " (*) עֵתָה בְּאִתִּי" (יהושע ה, גד) וכו', כְּדָאִיתָא הֵתָם.

נפש יהודה עתה באתי. על מה שבטלת עתה שבלילה אין עת מלחמה והיה לך לעסוק בתורה דמשום דאמר עתה באתי דמשמע דעוד מילתא אחריתי עבד והיינו שביטל גם הקרבן תמיד של ערבית ובא המלאך בלילה על ביטול תורה ולא בא על ביטול קרבן:

וְלֹא עוֹד, אֵלָּא כֶּן הִיא גְּדוּלְתָהּ שֶׁל תּוֹרָה, שְׁאֵפִילוּ מִמֶּזֶר תְּלָמִיד חָכָם קוֹדֵם לְכָל דָּבָר לְכַהֵן גְּדוֹל עִם הָאָרֶץ, לְפִי שְׁפָתֵךְ תּוֹרָה הִיא הַמַּעֲלָה

והגדולה שבכלם, כמו ששנינו במסכת הוריות, פרק פהו משיח (יג, א): (*). פהו קודם ללוי (*). ולוי לישראל (*). וישראל לממזר (*). וממזר לנתין (*). ונתין לגר (*). וגר לעבד משחרר. אימתי? בזמן שכלם שוים, אבל אם היה (*). ממזר תלמיד חכם וכהן גדול עם הארץ, ממזר תלמיד חכם קודם לכהן גדול עם הארץ. ואמרינו עליה בגמרא: מנא הני מילי? אמר רבי חנינא, דאמר קרא: "יקרה היא מפנינים" (משלי ג, טו), מפנה גדול שנגנס לפני ולפנים. הא למדת שאין לה פתור גדול מפתרה של תורה.

נפש יהודה כהן קודם ללוי. דכתיב ויבדל אהרן להקדישו קודש קדשים: לוי לישראל. דכתיב הבדיל ה' את שבט הלוי מתוך בני ישראל: וישראל לממזר. האי מיוחס והאי לא מיוחס: ממזר לנתין. דזה בא מטפה כשרה ונתין אינו בא מטפה כשרה: נתין לגר. זה גדל עמנו בקדושה מימות משה היו עם ישראל: גר לעבד. שגר אינו בכלל ארור: ממזר תלמיד חכם קודם לכהן גדול עם הארץ. דכתיב יקרה היא התורה וכו'.

וגרסינו בנאליה שמות רבה: מפני מה בכל הכלים נאמר "ועשית" ובארון פתיב: "ועשו ארון" (שמות כה, ט). אמר רבי יהודה בר שלום: אמר הקדוש ברוך הוא: יבואו הכל ויתעסקו בארון כדי שיזכו לתורה. אמר רבי שמעון בן יוחאי: (*). שלשה כתרים הם: פתור תורה, פתור פהונה ופתור מלכות. פתור מלכות זה שלחן, דכתיב בו: "זר זהב" (שם שם, כד). ופתור פהונה, זה מזבח, דכתיב בו: "זר זהב" (שם ל, א). [פתור תורה זה ארון, דכתיב בו: "זר זהב" (שם כה, יא)]. למה (*). נכתבין זר, ונקראים זר? לומר לה? (*). זכה אדם - נעשים לו זר, לא זכה - נעשה זר מהם. ומפני מה בכלן פתיב: "ועשית לו" (שם כה, כד; ל, א) ובארון פתיב: "ועשית עליו" (שם כה, יא)? לומר לה, שפתור תורה מעלה יותר מכלן; זכה אדם בתורה פאלו זכה בכלן.

נפש יהודה שלשה כתרים הם. הכתובים בתורה שחייבה התורה לנהוג בהם כבוד כתר תורה כתיב ביה והדרת פני זקן זה שקנה חכמה כתר כהונה כתיב ביה וקדשתו קדוש יהיה לך כתר מלכות כתיב ביה שום תשים עליך מלך שתהא אימתו עליך: נכתבין זר. חסר יו"ד ונקראים זר בצירי"י כאילו נכתב ביו"ד והוא לשון כתר: זכה. ללמוד לשמור ולקיימה זר לא זכה זרה משתכחת ממנו:

וגרסינו במסכת יומא, פרק בא לו פהו גדול (עב, ב): אמר רבי יוחנן: שלשה זרין הן: של מזבח ושל ארון ושל שלחן. של מזבח זכה בו (*). אהרן ונטלו; של שלחן זכה בו דוד ונטלו; של ארון עדין הוא מונח, כל הרוצה לטל יבוא ונטל. שמה תאמר: פחות שבהם הוא? תלמוד לומר: " (*). בי מלכים ומלכו" (משלי ת, טו). נמצאת למד, שהוא הממליך והממליך גדול מהמלך.

נפש יהודה אהרן. שהכהונה נתנה לאהרן ברית מלח והמלוכה ניתנה לדוד ולזרעו עד עולם: בי מלכים ימלכו. וגדול הממליך מן המלך והתורה אמרה מקרא זה:

ושנינו בתוספתא: גדולה תורה יותר מן הפהונה ומן המלכות, שהמלכות (*). נקנית בשלשים מעלות והפהונה בעשרים וארבע מעלות והתורה נקנית בארבעים ושמונה דברים. ואלו הן: בתלמוד, בשמייעת האזן וכו', (*). עד 'ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי' (אסתר ב, כב).

נפש יהודה נקנית בשלשים מעלות. דכתיבי בספר שמואל משפט המלך והם שלשים עם אותם ששנויים בסנהדרין מלך לא דן ולא דנין אותו וכו' ועשרים וארבע מתנות כהונה: עד ותאמר אסתר. שזה הוא אחד ממעלות התורה לאמרה בשם אומר ומביא גאולה לעולם:

החלק השלישי בהנהגת לומדי תורה

ויש בו ארבעה פרקים

פרק ראשון [רמט]

תלמידי חכמים פשיהיו ביחד מוכרחים לדבר בדברי תורה ולהניח כל שיחה אחרת, כדגרסינן בפרק ג מאבות: רבי חנינא בן תרדיון אומר: (* שנים שישבין ואין ביניהם דברי תורה וכו'. רבי שמעון אומר: (* שלשה שאכלו על שלחן אחד ולא אמרו עליו דברי תורה וכו'. ואמרינן התם: רבי חלפתא איש כפר חנניה אומר: (* עשרה שהיו יושבין ועוסקין בתורה וכו', כדאיתא התם, עד "בכל מקום אשר אזכיר את שמיי" וגו' (שמות כ, כא).

נפש יהודה שנים וכו'. הרי זה מושב לצים כך דרכן של לצים שאינם מדברים בדברי תורה דאלמלי היו מדברים בד"ת לא היה השטן מתגרה לדברי לצנות: שלשה שאכלו וכו'. ובברכת המזון יוצא בו ואם אינו מברך ולא דברו ד"ת כאילו אכלו מזבחי מתים תקרובת עובדי כוכבים ומזלות דכתיב ויצמדו לבעל פעור ויאכלו זבחי מתים: עשרה וכו'. שנאמר אלהים נצב בעדת אל ואין עדה פחותה מי שנאמר עד מתי לעדה הרעה והם היו עשרה. ואמרו אפילו אחד שישב ועוסק בתורה שכינה עמו שנאמר בכל המקום וגו' אבוא אליך לשון יחיד:

וגרסינן נמי בסוטה (מט, א): ובתענית פרק קמא (י, ב): ואמר רבי אלעאי בר ברכיה: שני תלמידי חכמים ההולכין בדרך ואין ביניהם דברי תורה - ראויין לשרף, שנאמר: "ויהי (* הפה הלכים הלוחך ודבר והנה רכבאש וסוסי אש" וגו' (מלכים ב, יא), טעמא דאיכא דיבור, הא ליכא דבור (* ראויין לשרף.

נפש יהודה המה הולכים הלוחך ודבר. בדברי תורה באליהו ובאלישע כתיב: ראוי לשרף. שעל מנת כן באו רכב אש עליהם:

ואם עוסקין בתורה פשהם ביחד - מתדדין זה לזה בהלכה ומרביין בתלמוד, כדגרסינן בפרקא קמא דתעניות (ו, א): אמר רבי חמא בר חנינא:

מאי דְּכָתִיב : " (* בְּרָזַל בְּבָרָזַל יְחַד" וגו' (משלי כז, יז)? לומר לך : מה בְּרָזַל
 זֶה אֶחָד מִחֻדָּד אֶת חֲבֵרוֹ, אִף שְׁנֵי תַלְמִידֵי חֲכָמִים מִחֻדָּדִין זֶה לְזֶה בְּהִלְכָה.
 אָמַר רַבֵּה בַר בַּר חֲנָה : לָמָּה נִמְשְׁלוּ דְבָרֵי תוֹרָה לְאִשׁ, דְּכָתִיב : "הַלּוֹא כֹה
 דְּבָרֵי כָּאִשׁ וגו' (ירמיה כג, כט)? לומר לך : מה אִשׁ (* אֵינָה דוֹלְקַת (* בִּיחִידֵי,
 אִף דְּבָרֵי תוֹרָה אֵין מִתְקַיְמִין בִּיחִידֵי. וְהִינוּ דְּאָמַר רַבִּי יוֹסִי בַר חֲנִינְיָא :
 מֵאֵי דְּכָתִיב "חָרַב אֶל־הַבָּדִים וְנֹאֲלוּ" (שם נ, לו)? חָרַב עַל צְוֹאֲרֵי שׁוֹנְאֵיהֶם
 שֶׁל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שְׂיוֹשְׁבֵין וְעוֹסְקִין בְּתוֹרָה בְּדַבְּדוּ ; וְלֹא עוֹד, אֶלָּא (*
 שְׂמִטְפְּשִׁין, שְׂנֹאֲמַר : "וְנֹאֲלוּ" ; וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שְׁחוּטְאִין, כְּתִיב הֲכֹא
 "וְנֹאֲלוּ", וְכָתִיב הֲתָם : "אֲשֶׁר (* נֹאֲלָנוּ וְאֲשֶׁר חֲטָאנוּ" (במדבר יב, יא) ; וְאֵי
 בְּעִית אֵימָא מֵהֲכֹא : " (* נֹאֲלוּ שְׂרֵי צַעוֹן" (ישעיה יט, ג). אָמַר רַב נַחְמוֹן בַּר
 יִצְחָק : לָמָּה נִמְשְׁלוּ דְבָרֵי (* תוֹרָה בְּעַץ, דְּכָתִיב : "עֵץ חַיִּים הִיא" וגו' (משלי
 ג, יח)? מָה עֵץ זֶה, קָטָן מְדַלִּיק אֶת הַגָּדוֹל, אִף תַּלְמִידֵי חֲכָמִים קְטַנִּים
 מְדַלִּיקִין אֶת הַגָּדוֹלִים וּמְחַדָּדִין אוֹתָם. וְהִינוּ דְּאָמַר רַבִּי : הַרְבֵּה תוֹרָה
 לְמִדְתֵי מְרֻבּוֹתֵי, וּמְחַבְרֵי יוֹתֵר מֵהֶם, וּמִתַּלְמִידֵי יוֹתֵר מִכֻּלָּם.

נפש יהודה ברזל בברזל יחד. ואיש יחד פני רעהו מה ברזל זה אחד מחדד את חברו
 כגון סכין ע"ג חברתה : אינה דולקת יחיד. עץ אחד אינה דולקת אלא ב' או ג' ביחד : ביחיד.
 בלא חבר שיחדדנו בתורה : שמטפשין. שמוסיפין טפשות נואלנו תרגום דאיטפשונו : נואלנו.
 כתיב גבי חטאנו : נואלו שרי צוען. התעו את מצרים ותועה היינו חוטא : תורה בעץ. דכתיב
 עץ חיים היא למחזיקים בה כשמדליק עץ מצית את העצים דקים תחלה כך קטנים מחדדן
 ששואלין כל שעה :

ואם התלמידי חכמים נוחים זה לזה בהלכה - מרביין בתורתן, פדגרסינן
 במסכת שבת, פרק במה אשה יוצאה (סג, א) : אמר רבי ירמיה : שני תלמידי
 חכמים (* הנוחין זה לזה בהלכה וכו', פדאיתא לעיל, בפרק קמא מכלל
 ז, גר ב (סימן סא).

נפש יהודה הנוחין זה לזה. ונושאין ונותנין בה בנחת רוח מתעסקין כדי שילמוד זה
 מזה הקב"ה מקשיב לתורתם :

ואם אינן נוחין - נענשים, פדגרסינן במסכת סוטה (מט, א) : ואמר רבי
 אלעאי בר ברכיה : שני תלמידי חכמים הדרים בעיר אחת ואין נוחין זה
 לזה בהלכה - (* אחד מת ואחד גולה, שנאמר : "לגס שמה רוצח אשר
 ירוצח את רעהו בבלידת" (דברים ד, מב), ואין דעת אלא תורה, שנאמר : "כי
 אתה הדעת מאסת" (הושע ד, ו).

נפש יהודה אחד מת. על ידי חברו שהורגו בשוגג וא' גולה לערי מקלט וזה מבלי דעת
 על שלא היה להם דעת להיות מלמדים זה את זה ולמדים זה מזה :

וגרסינן נמי בפרקא קמא דתעניות (ח, א) : אמר רבא : שני תלמידי חכמים
 הדרין בעיר אחת ואינן נוחין זה לזה בהלכה - מתקנאין באף ומעלין
 אותו, שנאמר : " (* מקנה אף עלעולה" (איוב לו, לג). על כן הנאה לחברים
 שיהיו נוחין ביחד וילמד הקטן מן הגדול ממנו.

נפש יהודה

מקנה אף. בשביל שצריך להגיד זה לזה ולהיות נוחין בהלכה ואינן עושין מקנה מתקנאין מתגרין באף ומעלין אותו ומביאין עליהם האף על ידי שהיה קנאה ביניהם:

ואם יוכלו לקנות רב - יבקשוהו, וכשישבו לפניו ללמד יהיו במקום שיראו את פניו, כדגרסינן בהוריות, פרק כהן משיח (יב, א): אמר להו רב משרשיא לבניה: כי בעיתו מיעל ומגמר גבי דרבייכו, (*) גריסו מתניתין ועולו קמיה; וכי יתביתו קמיה, חזו לפומיה, דכתוב: "והיו עיניך ראות את מוריך" (ישעיה ל, ב). כדאיתא התם.

נפש יהודה

גרסו מתניתין. מעיקרא כי היכי דתהוי מרגלא בפומיכו ותהוון ידעין למשאל ליה:

וגם יש לזהר מהדברים המשפחין את הלמוד ולהיות רגילים בדברים המסיעין את הלמוד. וגרסינן נמי עלה (הוריות יג, ב): תנו רבנן חמשה דברים משפחין את הלמוד; האוכל ממה שאכל עכבר וממה שאכל חתול והאוכל לב בהמה והרגיל בזיתים והשותה שיגרי רחיצה והרוחץ שתי רגליו זו על גבי זו. ויש אומרים: אף (*) המניח כליו תחת מראשותיו. חמשה דברים (*) משיבין את התלמוד: האוכל פת חטים וכל שכן חטים עצמן, והאוכל (*) ביצה מגולגלת בלא מלח והרגיל בשמן זית והרגיל בייל ובשמים והשותה מים (*) של שיורי עיסה. ויש אומרים: אף הטובל אצבעו במלח ואוכל. "הרגיל בשמן זית", מסייע ליה לרבי יוחנן, דאמר רבי יוחנן: כשם שהזית (*) משפח את התלמוד של שבעים שנה, כך שמן זית (*) מחזיר התלמוד של שבעים שנה. "הרגיל בין ובשמים", מסייע ליה לרבי, דאמר: חמרא וריחני פקחין. "הטובל אצבעו במלח", אמר ריש לקיש: (*) ובאחת, כותנאי: רבי יהודה אומר: אחת ולא שתיים; רבי [יוסי] אומר: שתיים ולא שלש. (*) וסימניך: קמיצה. עשרה דברים (*) קשין לתלמוד: העובר תחת אפסר גמל וכל שכן תחת גמל עצמו, והעובר בין שני גמלים, והעובר בין שתי נשים ואשה עוברת בין שני אנשים, [והעובר תחת ריח של נבילה] והעובר תחת גשר שלא עברו תחתיו מים ארבעים יום, והאוכל פת שלא בשל כל צרכו, והאוכל בשר (*) מזוהמא לסטרון, והשותה מאמת המים העוברת בין הקברות, והמסתכל בפני המת; ויש אומרים: אף הקורא כתב מעל גבי הקבר. וכשיהיו נזהרין בדברים אלו התלמידי חכמים - יגדל תורתן ויאדיר.

נפש יהודה

המניח כליו. מלבשויו: משיבין. מחזירין את הלימוד ששכח: ביצה מגולגלת. שצלו מעט כשמתחמם באש רק עד שיוכל לגלגל ובודקין אותו כדי שיהא צלי רך כשמתגלגל אז הוא צלי מעט ורכה: של שיורי עיסה. שנשתייר מלישה: משכח את התלמוד של שבעים שנה. שהיתה סדורה בפיו כל שבעים שנה: מחזיר התלמוד. שהיה משתכח ממנו שבעים שנה: ובאחת. כלומר שיאכל מלח מעט ובצמצום: וסימנך. לגרסא שלא תטעה שאם לא ידע אם אחד אומר אי ולא שלש ואחד אומר שלש ולא ארבע יהא סימן קמיצה כלומר כפוף הקמיצה ונשתיירו מאותן האצבעות של יד העומדין לבד שתי אצבעות זקופין כסדרן מכאן דהיינו אצבע ואמה מכאן זורת מכאן דהיינו שתי אצבעות מכאן ואצבע אחד מכאן ובכך תהא זכור שאחד אומר אחת ולא שתיים ואחד אומר שתיים ולא שלש וגודל לא קחשיב הכא עם שאר אצבעות משום דלא קאי כסדר אצבעות ובוהן הוא נקרא גודל והסמוך לו אצבע והאמצעי אמה והשני לו קמיצה והקטן נקרא זרת שם כולל לכל אצבעות: קשין לתלמוד. שהעושה אותן יהא קשה לשמוע: זוהמא לסטרון. אותו כף שבוחשין את הקדרה

קרי ליה זוהמא לסטרון על שם שמעברת הזוהמא לצדדין על שני צדיו תרגום על תרין סטרותי וי"א שהיו עושין עיסה מן קמח כמצה ונותנין עי"פ הקדרה ושואב הזוהמא:

פרק שני [רנ]

כָּל הַנוֹתֵן חֲפָצוֹ לְעֶסוֹק בְּתוֹרָה מְסִיעֵין אוֹתוֹ מִן הַשְּׂמִים וּמְסַלְקִין מִמֶּנּוּ הַמוֹנְעִים, כְּדִי שְׂיֻכַּל לְמַלְאֵת חֲפָצוֹ בְּלִמּוּד, כְּמוֹ שֶׁשְּׁנִינּוּ בְּפֶרֶק ג מְאָבוֹת: רַבִּי נְחוּנְיָא בֶן הֶקְנָה אָמַר: כָּל הַמְּקַבֵּל עָלָיו עַל תּוֹרָה מְעַבְרִין מִמֶּנּוּ עַל מַלְכוּת וְעַל דְּרָךְ אֶרֶץ [וְכָל הַפּוֹרְרֵק מִמֶּנּוּ עַל תּוֹרָה נוֹתֵנִין עָלָיו עַל מַלְכוּת וְעַל דְּרָךְ אֶרֶץ]. עַל כֵּן טוֹב לוֹ לְאָדָם לְקַבֵּל עָלָיו עַל תּוֹרָה שְׁלָם, שְׂאֵם יִבְטַל מִמֶּנָּה יְבוֹאוּ לוֹ מוֹנְעִים רַבִּים, כְּמוֹ שֶׁשְּׁנִינּוּ בְּפֶרֶק ד מְאָבוֹת: רַבִּי מֵאִיר אָמַר: (*) הָיִי מִמַּעַט בְּעֶסֶק וְעֶסֶק בְּתוֹרָה, (*) וְהָיִי שֶׁפֶל רוּחַ בְּפָנַי כָּל אָדָם. וְאֵם בְּטַלְתָּ מִן הַתּוֹרָה יֵשׁ לָךְ (*) בְּטָלִים הַרְבֵּה כְּנִגְדָּךְ, (*) וְאֵם עֲמַלְתָּ בְּתוֹרָה יֵשׁ לּוֹ שְׂכָר הַרְבֵּה לְתוֹךְ לָךְ.

נפש יהודה **הוי ממעט בעסק.** סחורתך ומלאכתך ויהא עיקר עסקך בתורה: והוי שפל רוח. ללמוד מכל אדם אפילו ממי שהוא קטן ממך בחכמה: בטלים הרבה. שיסייעו לבטל התורה ד"א בטלים הרבה רשעים וחיות רעות שהם בטלים ועל ידם הקב"ה יביא עליך פורענות: אם עמלת בתורה. הוא עצמו ישלם שכרך ולא עי"י שליח ובוזה מדה טובה מרובה ממדת פורעניות:

וּגְרַסִּין נְמִי בְּפֶרֶק א קָמָא דְּבִרְכוֹת (ה, א): אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן לָקִישׁ: כָּל הַעוֹסֵק בְּתוֹרָה יְסוּרִין בְּדַלִּין הַיָּמֵנוּ, שְׁנֵאָמַר: "וַיְבַנֵּי רֶשֶׁף יַגְבִּיהוּ עוֹף" (איוב ה, ז), וְאִין עוֹף אֶלָּא תּוֹרָה, שְׁנֵאָמַר: " (*) הַתְּעִיף עֵינֶיךָ בּוֹ וְאִינְנוּ" (משלי כג, ה), וְאִין רֶשֶׁף אֶלָּא יְסוּרִין, שְׁנֵאָמַר: " (*) וּלְחַמֵּי רֶשֶׁף" (דברים לב, כד). אָמַר לִיה רַבִּי יוֹחָנָן: (*) הָאִי, תִּינוּקוֹת שֶׁל בֵּית רַבִּין יוֹדְעִין אוֹתָהּ, שְׁנֵאָמַר: "וַיֵּאמֶר אִם־שְׂמוּעַ וְגוֹי כִּי אֲנִיהִ רַפְּאֵךְ" (שמות טו, כו)? אֶלָּא, כָּל מִי שֶׁאֶפְשֵׁר לוֹ לְעֶסֶק בְּתוֹרָה וְאִינוּ עוֹסֵק הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מְבִיא עָלָיו יְסוּרִין מְכַעְרִין וּמְעַכְרִין אוֹתוֹ, שְׁנֵאָמַר: "נִאֲלַמְתִּי דוּמְיָה (*) הַחֲשִׁיתִי מְטוֹב" וְגוֹ' (תהלים לט, ג).

נפש יהודה **התעיף.** כשתסגור ותכפול עיניך לעוצמן ואין אותה גירסא מצוי בד: ולחומי רשף. בין רעב למזיקין נדרש לפניו ולאחריו יסורין ומזיקין: האי תינוקות. יודעים, שהתורה מגינה שלומדים מספר חומש אם שמוע תשמעו וגוי כל המחלה אשר שמתני במצרים וגוי ואפילו הקטנים שלא הגיעו לספר דאיוב כבר למדו: החשיתי. השתקתי מטוב מדברי תורה וכאבי נעכר בא מכה עכורה:

וּגְרַסִּין נְמִי בְּפֶרֶק הַרְוָאָה (ברכות סג, א): אָמַר רַב טוֹבִי אָמַר שְׂמוּאֵל: כָּל הַמְּרַפָּה עֲצָמוֹ מִדְּבַרֵי תּוֹרָה אֵינוֹ יָכוֹל לְעִמּוּד בְּיוֹם צָרָה, שְׁנֵאָמַר: " (*) הַתְּרַפִּיתָ בְּיוֹם צָרָה צַר כְּחֶכְהָ" (משלי כד, ט). וּגְרַסִּין נְמִי בְּפֶרֶק הַמוֹכֵר אֶת הַסְּפִינָה (בבא בתרא עט, א): כִּי אֶתָּא רַבִּין אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן: כָּל הַמְּרַפָּה עֲצָמוֹ מִדְּבַרֵי תּוֹרָה נוֹפֵל בְּגִיהָנָם, שְׁנֵאָמַר: "אָדָם תּוֹעָה מְדַרְךָ הַשְּׂפָל בְּקֵהל רַפְּאִים יְנוּחִ" (שם כא, טז), וְאִין רַפְּאִים אֶלָּא יוֹרְדֵי גִיהָנָם, שְׁנֵאָמַר: "וְלֹא יָדַע כִּי־רַפְּאִים שָׁם בְּעַמְקֵי שְׂאוּל" וְגוֹ' (שם ט, יח).

נפש יהודה התרפית. מדברי תורה, צר כחד צר כחו שאין יכול לעמוד ביום צרה:

וְגִרְסִינֶן נְמִי בְּמִסְכֵּת בִּתְרָא, פֶּרֶק הַמּוֹכֵר אֶת הַסְּפִינָה (שס): אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: כָּל הַפּוֹרֵשׁ עֲצָמוֹ מִדְּבָרֵי תוֹרָה וְעוֹסֵק בְּדְבָרֵי שִׁיחָה - אֵשׁ אוֹכְלֶתָּו, שְׁנֵאמַר: "וְנִתְתִּי אֶת־פְּנֵי בְּהֵם (*). מִהָאֵשׁ יֵצְאוּ וְהָאֵשׁ תֹּאכְלֵם" (יחזקאל טו, ז). וְגִרְסִינֶן נְמִי בְּמִסְכֵּת חֲגִיגָה, פֶּרֶק אֵין דּוֹרְשִׁין (יב, ב) וּבְפֶרֶק א קמא דְעֵבוּדָה זָרָה (ג, ב): אָמַר רַבִּי לִוִּי: כָּל הַפּוֹסֵק מִדְּבָרֵי תוֹרָה וְכוּ', כְּדֹאִיתָא בְּפֶרֶק קמא מְנַר ב (סימן לא). וְגִרְסִינֶן בְּפֶרֶק א קמא דִּיּוֹמָא (יט, ב): אָמַר רַבָּא: הִשָּׁח שִׁיחַת חוּלִין עוֹבֵר בַּעֲשָׂה, שְׁנֵאמַר: "וְדַבְּרֶתְ (*). בָּם" (דברים נ, ז), וְלֹא בְּדְבָרִים אַחֲרִים.

נפש יהודה מהאש יצאו. מן התורה פרשו דכתיב הלא כה דברי כאש וכתוב מימינו אש דת למו ופסוק הוא בירמיה: **בם**. בדברי תורה ולא בדברים אחרים ושיחת חולין ושיחת הילדים וקלות ראש:

וְגִרְסִינֶן הֵתִם, פֶּרֶק אָמַר לָהֶם הַמְּמַנֶּה (לח, ב): אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: כָּל (*). הַשּׁוֹכֵחַ דְּבַר אֶחָד מִתְּלֻמוּדוֹ גּוֹרֵם גְּלוּת לְבָנָיו, שְׁנֵאמַר: "וְתִשְׁכַּח תּוֹרַת אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁכַּח בְּנִיךָ גַם אֲנִי" (הושע ד, ו). אָמַר רַבִּי אֲבָהוּ: אֵף מוֹרִידִין אוֹתוֹ מְגִדּוּלְתוֹ, שְׁנֵאמַר: "כִּי אֵתָּה הִדְעַת מְאִסָּת וְאַמְאָסָּד מְכַהֵן לִי" (שס). וְגַם שְׁנִינּוּ בְּפֶרֶק ג מְאָבוֹת: כָּל הַשּׁוֹכֵחַ דְּבַר אֶחָד מִמִּשְׁנֵתוֹ מַעֲלָה עָלָיו הַכְּתוּב כְּאֵלוֹ מִתְּחִיב בְּנִפְשׁוֹ וְכוּ'.

נפש יהודה השוכח דבר אחד. בשביל שלא חזר עליה ומתוך כך שכחה יבא להתיר את האסור ונמצאת תקלה בא על ידו וכאלו מתחייב בנפשו בעונש שבה על ידו הוא מתחייב בעצמו:

וְגִרְסִינֶן נְמִי בְּמִסְכֵּת עֵרוּבִין, פֶּרֶק הֶדֶר עִם הַנְּכָרִי (סג, ב): אָמַר רַבִּי חִיָּא בַר פִּפְא: (*). לֹא נֶעֱנַשׁ יְהוֹשֻׁעַ אֶלָּא עַל שֶׁבִטַּל אֶת יִשְׂרָאֵל מִדְּבָרֵי תוֹרָה וְכוּ', כְּדֹאִיתָא הֵתִם.

נפש יהודה לא נענש יהושע. שמת בלא בן אלא על שביטל ישראל לילה אחת כשצרו על יריחו לא עסקו בתורה בלילה ובלילה לא היו עושין מלחמה והיה להם ללמוד:

וְגִרְסִינֶן בְּפֶרֶק א קמא דְחֲגִיגָה (ה, ב): תְּנּוּ רַבָּנִן: שְׁלֹשָׁה הִקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא בּוֹכָה עֲלֵיהֶם בְּכָל יוֹם: עַל שֶׁאֶפְשָׁר לוֹ לַעֲסֹק בְּתוֹרָה וְאֵינוֹ עוֹסֵק, וְעַל שֶׁאֵין אֶפְשָׁר לוֹ לַעֲסֹק וְעוֹסֵק, וְעַל פְּרִנְס (*). הַמְּתַגָּאָה עַל הַצְּבוּר.

נפש יהודה המתגאה על הצבור. שלא לשם שמים שיש לו השם שהוא פרנס ואינו מתעסק בצרכי צבור רק מתגאה עליהם לכבודו ובמה שהוא נגד כבודו ורצונו מתגאה לנקום בו ועל זה בוכה הקב"ה:

לְפִיכֵךְ טוֹב לוֹ לְאָדָם לָשׂוּם כָּל עֲסָקָיו בְּתוֹרָה וְיִנְצַל מִהַמוֹנְעִים.

פרק שלישי [רנא]

הַרוֹצֵה לְקַיֵּם תְּלִמּוּדוֹ בְּיָדוֹ יֵהָא נְעִים וּמְרַצָּה לְבְרִיּוֹת וְאֵל תִּתְגַּאֵה בְּתוֹרָתוֹ, כְּדָגְרָסִינָן בְּעֵרוּבִין, פֶּרֶק כִּיצַד מְעַבְרִין (נד, א): אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: מֵאֵי דְכָתִיב: "וַיַּעֲנִקִים לְגִרְגֹרְתֵיךָ" (משלי א, ט)? אִם מְשִׁים אָדָם עֲצָמוֹ (*) כְּעֵנֶק זֶה שָׂרָף לְצוּאָר (*) וְרוֹאֵה וְאִינוּ נִרְאֶה - תְּלִמּוּדוֹ מִתְקַיֵּם בְּיָדוֹ, וְאִם לֹא - אֵין תְּלִמּוּדוֹ מִתְקַיֵּם בְּיָדוֹ. וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: מֵאֵי דְכָתִיב: "לְחַזְקוֹ כְּעֵרוּגַת הַבְּשָׂם" (שיר השירים ה, ג)? אִם מְשִׁים אָדָם עֲצָמוֹ כְּעֵרוּגָה, (*) שֶׁהִכֵּל דָּשִׁין אוֹתָהּ, וְכַבֵּשׂ הִזָּה, שֶׁהִכֵּל מִתְבַּשְׂמִין בּוֹ - תְּלִמּוּדוֹ מִתְקַיֵּם בְּיָדוֹ, וְאִם לֹא - אֵין תְּלִמּוּדוֹ מִתְקַיֵּם בְּיָדוֹ. וְאָמְרִין הֵתָם: אָמַר רַב מִתְנָה: מֵאֵי דְכָתִיב: "וַיִּמְדַּבֵּר מִתְנָה" (במדבר כא, יח)? אִם מְשִׁים אָדָם עֲצָמוֹ כְּמִדְבָּר, שֶׁהִכֵּל דָּשִׁין אוֹתוֹ - תְּלִמּוּדוֹ מִתְקַיֵּם בְּיָדוֹ, וְאִם לֹא - אֵין תְּלִמּוּדוֹ מִתְקַיֵּם בְּיָדוֹ. וְגִרְסִין נְמִי הֵתָם וּבְפֶרֶק הַנּוֹדֵד מִן הַיָּרֵק (נדרים נה, א): רַבָּא הִנֵּה לִיה לָרַב יוֹסֵף (*) מִילְתָּא בְּהִדְיָה, וְכוּ', כְּדֹאִיתָא בְּפֶרֶק ב' שֶׁל חֵלֶק הַרְבָּנוּת (סימן כז).

נפש יהודה כענק זה שרף לצואר. שאינו מצומצם בדוחק סביב הצואר אלא שרפוי בריוח כך הוא נאה ומרוצה לבריות: ורואה ואינו נראה. כשמגביה צוארו נראה מתחת זקנו ורוב פעמים שסנטרו וזקנו מכסין אותו כך אם ת"ח אינו רוצה לצאת ולבא בשוק אלא יושב ומחזר על תלמודו תלמודו מתקיים בידו: שהכל דשין אותו. שאין לו גסות הרוח ושהכל מתבשמין ממנו שמלמד תורה לתלמידים: מלתא בהדיה. רב יוסף אזיל במעלי יומא דכיפורה ומזג ליה הכוס ופייסיה ולמד מקרא זה ומדבר מתנה:

וְגִרְסִין נְמִי בְּפֶרֶק יוֹם הַכְּפוּרִים (יומא פו, א): תְּנִיָּא: "וְאֶהְבֶּתְּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ" וְגו' (דברים ו, ה), שְׁיֵהָא שָׂם שְׂמִים (*) מִתְאָהֵב עַל יָדָךְ וְכוּ', כְּדֹאִיתָא לְעִיל, בְּחִתִּימַת גֵּר א' (סימן כט). וְכִשְׁיֵהָא אָדָם (*) קוֹרָא וְשׁוֹנָה וּמְשַׁמֵּשׂ תְּלִמְיָדֵי חֻכְמִים וְדַבּוּרוֹ בְּנַחַת עִם הַבְּרִיּוֹת וּמְשָׂאוֹ וּמִתְנָה בְּשׁוּק נְאָה וְנוֹשָׂא וְנוֹתֵן בְּאִמוּנָה, מַה הַבְּרִיּוֹת אוֹמְרוֹת עָלָיו? אֲשֶׁרִי פְלוֹנִי שֶׁלְמַד תּוֹרָה, אֲשֶׁרִי אָבִיו שֶׁלְמַדוֹ תּוֹרָה, אֲשֶׁרִי רַבּוֹ שֶׁלְמַדוֹ תּוֹרָה, אוֹי לְהֵם לְבִנֵי אָדָם שֶׁלֹּא לְמַדוֹ תּוֹרָה. רְאִיתֶם פְּלוֹנִי שֶׁלְמַד תּוֹרָה - כְּמָה יָפִים דְרָכִיו, כְּמָה מְתַקְנִים מְעַשְׂיוֹ, עָלָיו הַכְּתוּב אוֹמֵר: "וַיֹּאמֶר לִי עַבְדֵי־אֶתָּה יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־בָּךְ אֶתְפָּאֵר" (ישעיה מט, ג).

נפש יהודה מתאהב על ידך. לחברך: קורא. מקרא שונה משנה ומשמש ת"ח ללמוד תלמוד הוא ישוב טעמי המשניות מה טעמו ומהיכן למדו:

וּבְזִמְן שֶׁאָדָם קוֹרָא וְשׁוֹנָה וְאֵין דַּבּוּרוֹ בְּנַחַת עִם הַבְּרִיּוֹת וְאֵין מְשָׂאוֹ וּמִתְנָה בְּשׁוּק נְאָה וְאִינוּ נוֹשָׂא בְּאִמוּנָה, מַה הַבְּרִיּוֹת אוֹמְרוֹת עָלָיו? אוֹי לוֹ לְפְלוֹנִי שֶׁלְמַד תּוֹרָה, אוֹי לוֹ לְאָבִיו שֶׁלְמַדוֹ תּוֹרָה, אוֹי לוֹ לְרַבּוֹ שֶׁלְמַדוֹ תּוֹרָה, אֲשֶׁרִי בְנֵי אָדָם שֶׁלֹּא לְמַדוֹ תּוֹרָה. רְאִיתֶם פְּלוֹנִי שֶׁלְמַד תּוֹרָה - כְּמָה מְכַעְרִים מְעַשְׂיוֹ וְכְמָה מְקַלְקְלִין דְרָכִיו, עָלָיו הַכְּתוּב אוֹמֵר: "בְּאָמַר לְהֵם עִס־ה' אֱלֹהֵי וּמְאַרְצוֹ יִצְאוּ" (יחזקאל לו, כ).

נפש יהודה באמור להם עם ה' אלה. את זה קרא הכתוב חילול השם כשאדם חשוב עובר עבירה ופורענות באה עליו והכל אומרים מה הועיל לו צדקתו ראו החסידים רעה בא עליהם שנאמר ויחללו את שם קדשי ובמה חללוהו באמור עליהם העובדי כוכבים ומזלות שגלו ביניהם ראו עם ה' אלה ולא יכול להצילם שלא יגלו נמצא שם שמים מתחלל וכבודו מתמעט:

וְגִרְסֵינוּ נִמְי בְּמִסְכַּת שֶׁבֶת, בְּפֶרֶק אֲמַר רַבִּי עֲקִיבָא (פח, ב) : תִּנּוּ רַבָּנוּ : תְּלַמְדֵי חֻכְמִים (*) הִנְעֵלְבִין וְאִינֵם עוֹלְבִין שׁוֹמְעִין חֲרַפְתָּן וְאִין מְשִׁיבִין, (*) עוֹשִׂין מְאָהָבָה וְשִׁמְחִין בְּיִסּוּרִין ; עֲלֵיהֶם הִפְתּוּב אֹמֵר : "וְאֵהָבִיו כְּצֹאת הַשֶּׁמֶשׁ" וְגו' (שׁוֹפְטִים ה, לא).

נפש יהודה הנעלבין ואינן עולבין. אחרים באין עליהם בחוצפה ולא הן על אחרים: עושין מאהבה ושמחים ביסורין. על עליבה הבאה עליהם:

וְגִרְסֵינוּ נִמְי בְּמִסְכַּת תַּעֲנִית, פֶּרֶק קָמָא (ו, א) : אֲמַר רַבִּי חֲנִילָאִי בְּרַי אִידִי : לָמָּה נִמְשְׁלוּ דְבָרֵי תוֹרָה (*) לְמִים וְכוּ', כְּדֹאִיתָא לְעֵיל, בְּחֶלֶק ב, מְכַלֵּל זֶה (סימן רמז).

נפש יהודה למים. מה מים יורדין ממקום גבוה לנמוך כך ת"ח מתנהג בענוות ובשפלות:

וְעַם כָּל זֶה אֵל יִשְׁפִּיל אָדָם עֲצָמוּ יוֹתֵר מִדְּאִי לַעֲשׂוֹת עֲצָמוּ כְּבִהְמָה שְׂאִינָה מְרַגְּשֵׁת, אָבֵל יִשְׁמַר כְּבוֹד תּוֹרָתוֹ לְשֵׁם שְׁמִים.

פרק רביעי [רנב]

כָּל תְּלַמִּיד חֻכֵּם הַיּוֹדֵעַ לְלַמֵּד תּוֹרָה וְאִינוּ רוֹצֵה לְלַמְּדָה לְתַלְמִיד הַגּוֹן כְּאֵלוֹ גּוֹזְלוֹ מִנְחַלַּת אָבוֹתָיו, כְּדִגְרִסֵּינוּ בְּפֶרֶק חֶלֶק (סנהדרין צא, ב) : אֲמַר רַב יְהוּדָה אֲמַר רַב : כָּל הַמוֹנֵעַ הֶלְכָה מִפִּי תַלְמִיד כְּאֵלוֹ גּוֹזְלוֹ מִנְחַלַּת אָבוֹתָיו, שְׁנֵאָמַר : "תּוֹרָה צָוָה לָנוּ מֹשֶׁה" וְגו' (דברים לג, ד), (*) מוֹרְשָׁה הִיא לְכָל יִשְׂרָאֵל מִשְׁשֵׁת יָמֵי בְּרֵאשִׁית. וְאֲמַר רַב יְהוּדָה אֲמַר רַב : כָּל הַמוֹנֵעַ הֶלְכָה מִפִּי תַלְמִיד אֲפִילוֹ עֵבְרִין שְׁבַמְעֵי אִמּוֹן מְקַלְלִין אוֹתוֹ, שְׁנֵאָמַר : " (*) מִנֵּעַ בֵּר יִקְבְּהוּ לְאוֹם" (משלי יא, כו) וְאִין לְאוֹם אֵלָא עֵבְרִין, שְׁנֵאָמַר : "וְיִלְאֵם מְלֹאֵם יִאֲמָצ" (בראשית כה, כג) וְאִין בֵּר אֵלָא תּוֹרָה, שְׁנֵאָמַר : "נִשְׁקוּיֵבֵר פֶּן יִאָנֶף" (תהלים ב, יב). עוֹלָא בֵּר יִשְׁמַעְיָל אֹמֵר : מִנְקֵבִין אוֹתוֹ כְּכַבְּרָה, שְׁנֵאָמַר : "יִקְבְּהוּ לְאוֹם", וְלֵהֲלֹן הוּא אֹמֵר : "וְיִקְבֵּ חוֹר בְּדִלְתוֹ" (מלכים ב, יב, י). אַבְיֵי אֲמַר : (*) כְּאִיבְלָא דְקִצְרִי. וְאִם מְלִמֵּד מַה שְׁכָרוּ? אֲמַר רַבָּא בֵּר שֵׁשֶׁת : זוֹכָה לְבִרְכוֹת שְׁנֵאָמְרוּ לְיוֹסֵף, שְׁנֵאָמַר : "וּבִרְכָה לְרֹאשׁ מִשְׁבִּיר" (משלי יא, כו) וְאִין מִשְׁבִּיר אֵלָא יוֹסֵף, שְׁנֵאָמַר : "וְיוֹסֵף הוּא וְגו' הַמִּשְׁבִּיר" (בראשית מב, ו).

נפש יהודה מורשה. והיינו ירושה ונחלה היא לישראל וזה מונע מללמדו: מונע בר. תורה יקבוהו מנקבין אותו לשון ויקוב חור בדלתו: כאיבלא דקצרי. כלי של כובסין שהוא מנוקב ומזלפין בו מים על הבגדים:

וְגַם, הַמוֹנֵעַ מִלְלַמֵּד הוּא מְבַזֵּה דְבַר הַשֵּׁם, כְּדִגְרִסֵּינוּ בְּפֶרֶק חֶלֶק (שם צט, א) : תִּנְיָא, רַבִּי מְאִיר אֹמֵר : כָּל הַלּוֹמֵד תּוֹרָה וְאִינוּ מְלַמְּדָה זֶהוּ "דְּבַרְהִי בְּזָה".

אָבֵל אִם רָצָה לְלַמְּדָה לְאַחֲרִים רִיחוּ נֹדֵף, כַּדְגָּרְסִינָן הֵתָם בְּמִסְכָּת עֲבוּדָה זָרָה (סוף) פֶּרֶק אֵין מַעֲמִידִין (לה, ב): דָּרַשׁ רַב נַחֲמָן בְּרַי יִצְחָק: מֵאֵי דְכִתְיֵב "לְרִיחַ שְׂמֵנִיף טוֹבִים" (שיר השירים א, ג), לְמָה תִּלְמִיד חָכֵם דּוֹמָה? לְצִלוּחִית שֶׁל (*) פְּלִיטוֹן - מְגַלָּה רִיחוּ נֹדֵף, מְכַסָּה אֵין רִיחוּ נֹדֵף; וְלֹא עוֹד אֶלָּא שְׂדַבְרִים הַמְכַסִּין מִבְּנֵי אָדָם (*) מְגַלִּין לוֹ, שְׁנֵאָמַר: "עֲלָמוֹת אֶהְבוּדָ" (שם) קָרִי בִיה עֲלוֹמוֹת: וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שְׂמֵלְאָד הַמּוֹת אוֹהֵבוּ, שְׁנֵאָמַר: "עֲלָמוֹת אֶהְבוּדָ" קָרִי בִיה עַל מוֹת; וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שְׁנוּחַל שְׁנֵי עוֹלָמוֹת, הָעוֹלָם הַזֶּה וְהָעוֹלָם הַבָּא, שְׁנֵאָמַר: "עֲלָמוֹת", קָרִי בִיה עוֹלָמוֹת.

נפש יהודה פליטון. שמן מרקחת מבשמים וורדים שריחם טוב מגולה ריחו נודף והיינו דכתיב שמן תורק שמך כשמגלין אותו ומריקין שמנה כלומר כשאתה מלמד תורה לתלמידים אז יצא לך שם: **מגולין לו.** מעצמו בלא טורח כשהוא מלמדן וזה עלמות דברים הנעלמים ממנו עד הנה מתגלין לו:

וְהַלּוֹמֵד תּוֹרָה וּמְלַמְּדָה, עָלָיו נֶאֱמַר: "וְצִדְקָתוֹ עוֹמֶדֶת לְעַד" (תהלים קיב, ג), כַּדְגָּרְסִינָן בְּמִסְכָּת כְּתָבוֹת, פֶּרֶק נַעֲרָה שְׁנֵתְפִתְתָּה (נ, א): " (*) הוּן וְעוֹשֶׁר בְּבֵיתוֹ" וְגו' (שם), רַב הוֹנָא וְרַב חֲסֵדָא, חַד אָמַר: (*) זֶה הַלּוֹמֵד תּוֹרָה וּמְלַמְּדָה; וְחַד אָמַר: (*) זֶה הַכּוֹתֵב תּוֹרָה נְבִיאִים וּכְתוּבִים וּמִשְׁאֵילָן לְאַחֲרִים.

נפש יהודה הון ועושר בביתו. שאין הממון כלה ואף על פי כן וצדקתו עומדת לעד: זה הלומד תורה ומלמדה. מתקיימת בו הון ועושר בביתו וצדקתו עומדת לעד על שטרח ללמד לתלמידים: זה הכותב וכו'. ספרים קיימים לו שאינם כלים וצדקתו עומדת לעד:

וְגָרְסִינָן נְמִי בְּפֶרֶק דְּמַאֲבוֹת: רַבִּי יִשְׁמַעֵאל אוֹמַר: (*) הַלּוֹמֵד עַל מְנַת לְלַמֵּד מִסְפִּיקִין בְּיָדוֹ לְלַמֵּד וּלְלַמֵּד, וְהַלּוֹמֵד עַל מְנַת לַעֲשׂוֹת מִסְפִּיקִין בְּיָדוֹ לְלַמֵּד וּלְלַמֵּד לְשִׁמּוֹר וְלַעֲשׂוֹת.

נפש יהודה הלומד על מנת ללמד. גם לאחרים וכשלומד גם לקיים כל מה שלמד לדעת מצות ה' כדי לקיימם:

וְגָרְסִינָן נְמִי בְּפֶרֶק חֶלֶק (סנהדרין צט, ב): אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן לֵקִישׁ: (*) כָּל הַמַּעֲשֶׂה אֶת חֲבֵרוֹ לְדַבֵּר מְצוּהָ וּמְלַמְּדוֹ תּוֹרָה מַעֲלָה עָלָיו הַכְּתוּב כְּאֵלוֹ עֲשָׂאוֹ, שְׁנֵאָמַר: "וְאֶת־הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר־עָשׂוֹ בְּחַרְוֹ" (בראשית יב, ה), (*) לְמַדָּם מְדַרְכָּיו וְהוֹדִיעָם מְאוֹרְחוֹתָיו. וְרַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמַר: כְּאֵלוֹ עֲשָׂאֵן לְדַבְרֵי תּוֹרָה, שְׁנֵאָמַר: "וּשְׁמַרְתֶּם מְצוֹתַי וְעִשִּׂיתֶם אֹתָם" (ויקרא כב, לא). רַבָּא אוֹמַר: כְּאֵלוֹ עֲשָׂאוֹ לַעֲצֻמוֹ, שְׁנֵאָמַר: "אוֹתָם" אֵל תִּקְרִי אוֹתָם אֶלָּא אֹתָם.

נפש יהודה כל המעשה. לדבר מצוה כאלו עשאו לאותו דבר מצוה וכן לתורה ואת הנפש אשר עשו בחרן דמתרגמינן דשעבידו לאורייתא בחרן והוי להו עשיה: **לימדם מדרכיו.** אברהם למד להם דרכי ה' ואורחותיו:

הכלל השני: בגדל שכרה

ונחלק לשלשה חלקים: החלק הראשון בעולם הזה; החלק השני, בעולם הבא; החלק השלישי, בתחית המתים.

החלק הראשון בעולם הזה

ויש בו שלשה פרקים

פרק ראשון [רנג]

גדולה תורה, (* שנותנת חיים ללומדיה גם בעולם הזה, כמו ששנינו בפרק רבי מאיר: גדולה תורה שהיא נותנת חיים לעושיה בעולם הזה ובעולם הבא, שנאמר: "כי חיים הם למצאיהם" (* ולכל בשרו מרפא" (משלי ד, ב) ואומר: " (* רפאות תהי לשרף" (שם ג, ח).

נפש יהודה נותנת חיים. בעולם הזה, שאוכל הפירות והקרן קיימת לו לעולם הבא כי חיים הם למוצאיהם בקרן לעוה"ב ובפירות בעוה"ז: **ולכל בשרו מרפא**. לא כשאר הרפואות מי שיש לו מכות מה שנוח לזה קשה לזה או מה שטוב לראשו קשה ללבו והתורה לכל בשרו מרפא: **רפאות תהי לשרף**. לטבורך בעולם הזה ושקוי לעצמותיך שתהא משקה עצמותיך בקבר:

וגרסינו נמי במסכת ערובין, פרק כיצד מעבירין (נד, א): אמר רבי יהושע בן לוי: המהילך בדרך ואין עמו לוייה יעסק בתורה, שנאמר: "כי לויית חן" וגוי. חש בראשו יעסק בתורה, שנאמר: "הם לראשך" (שם א, ט). חש בגרונו יעסק בתורה, שנאמר: "וענקים לגרורתך" (שם). חש בבגיו מעיו יעסק בתורה, שנאמר: "רפאות תהי לשרף" חש בכל גופו יעסק בתורה, שנאמר: "ולכל בשרו מרפא" (שם ד, כב). אמר רב יהודה ברבי חי: בוא וראה שלא כמדת הקדוש ברוך הוא מדת בשר ודם. אדם נותן לחברו סם - יפה לזה וקשה לזה; אבל הקדוש ברוך הוא נותן להם תורה לישראל - סם חיים לכל.

וגרסינו בפרקא קמא דראש השנה (יח, א) ובמסכת יבמות, פרק מצות חליצה (קה, א): תנו רבנן: משפחה אחת היתה בירושלים שהיו מתים בני

שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה שָׁנָה, בָּאוּ וְהוֹדִיעוּ לְרַבֵּן יוֹחָנָן בֶּן זִכְאִי. אָמַר לָהֶם: שְׁמָא מִמְשַׁפַּחַת בֵּית עָלִי אַתֶּם, שְׁנֵאמַר בְּהוּ: " (*) וְכָל־מְרֻבֵּית בֵּיתְךָ יְמוּתוּ אַנְשִׁים" (שמואל א ב, ג); לָכוּ וְעַסְקוּ בַתּוֹרָה וְחִיו. הִלְכוּ וְעַסְקוּ בַתּוֹרָה וְחִיו. וְהָיוּ קוֹרֵין לָהֶם מְשַׁפַּחַת יוֹחָנָן עַל שְׁמוֹ.

נפש יהודה וכל מרבית. גידולים רביית ביתך ימותו אנשים כשיגיעו לכלל אנשים והוא יותר צער משימותו קטנים:

וְגִרְסִינֵן נְמִי בְּפָרְקָא קָמָא דְחִגִּיגָה (ג, ב): "דְּבָרֵי חֲכָמִים (*) פְּדָרְבְּנוֹת וְכַמְשָׁמְרוֹת נְטוּעִים" (קהלת יב, יא), לָמָּה נִמְשָׁלוּ דְּבָרֵי תוֹרָה לְדָרְבָּן? לומר לָךְ: מָה דָּרְבָּן זֶה מְכֻנֵּן אֶת הַפֶּרָה לַתְּלָמִיד (*) לְהַבִּיא חַיִּים לְעוֹלָם, אִף דְּבָרֵי תוֹרָה מְכֻנֵּין לָב לֹמְדֵיהֶם מְדַרְכֵי מִיתָה לְדַרְכֵי חַיִּים וכו'.

נפש יהודה כדרבונות. ככלי המחרישה ומסמרות כמו מחט עב נעוץ בראש המלמד ונקרא מלמד שמדריך הפרה ומלמדה לחרישה שיהא מחריש השדה מכוון ושוה: להביא חיים לעולם. על ידי תבואה:

וְגִרְסִינֵן נְמִי בְּפָרְקָא דְקָדוּשִׁין (ג, ב): תָּנוּ רַבָּנָן: " (*) וְשִׁמְתֶם" (דברים יא, יח) - סָם תָּם. נִמְשָׁלָה תוֹרָה כְּסָם חַיִּים. מְשָׁל לְאָדָם שֶׁהִכָּה אֶת בְּנוֹ מִכָּה גְדוּלָה וְהֵנִיחַ לוֹ רְטִיָּה עַל מַכְתּוֹ, וְאָמַר לוֹ: בְּנִי, כָּל זָמַן שֶׁרְטִיָּה זֹו עַל מַכְתְּךָ אֲכַל (*) מָה שֶׁהִנְאָתְךָ, שְׁתֵּה מָה שֶׁהִנְאָתְךָ וְרַחֵץ בֵּין בְּחִמִּין בֵּין בְּצוּנָן וְאִי אַתָּה מִתְיָרָא; וְאִם אַתָּה מְעַבְרָה - הֲרִי הִיא (*) מְעַלָּה נִימָא. כָּד אָמַר הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: בְּנִי, בְּרָאתִי יֶצֶר הָרַע, בְּרָאתִי לוֹ (*) תוֹרָה תְּבַלִּין, אִם אַתָּם עוֹסְקִין בַּתּוֹרָה אִין אַתֶּם נִמְסָרִים בְּיָדוֹ, שְׁנֵאמַר: "הֲלֹא (*) אִם־תִּיטִיב שְׂאֵת" (בראשית ד, ז), וְאִם אִין אַתֶּם עוֹסְקִין בַּתּוֹרָה אַתֶּם נִמְסָרִים בְּיָדוֹ, שְׁנֵאמַר: "לִפְתַּח חֲטָאת רִבְצָ" (שם); וְלֹא עוֹד אֵלָּא שְׁכָל (*) מְשָׂאוֹ וּמִתְנוּ בְּךָ, שְׁנֵאמַר: "וְאֵלֶיךָ תִּשׁוּקֹתָיו" (שם) וְאִם אַתָּה רוֹצֵה אַתָּה מוֹשֵׁל בּוֹ, שְׁנֵאמַר: "וְאֵתָה תִּמְשָׁל־בוֹ" (שם).

נפש יהודה ושמתם. את דברי אלה סם תם, שלם שאינו חסר שום הצלה: מה שהנאתך. כל מה שדעתך נוחה הימנו ואפילו דבש וכל מינים מתוקים שקשים למכה: מעלה נימא. צמחים מין יבלת ופושא ואוכל הבשר: תורה תבלין. התורה טוב להסיר היצ"ה כמו תבלין מיני ירקות ובשמים טוב למאכל: אם תיטיב. לקח טוב שאם תתנשא על יצרך: משאו ומתנו. של יצה"ר באדם להחטיאו:

וְגִרְסִינֵן נְמִי בְּמַסְכַּת בְּרָאוֹת, פָּרְקָא הַרְוָאָה (סא, ב): תָּנוּ רַבָּנָן: מְעַשָּׂה שְׁגָזְרָה מְלָכוֹת הַרְשָׁעָה שְׁמַד עַל יִשְׂרָאֵל, שְׁלֹא יַעֲסְקוּ בַתּוֹרָה. מָה עָשָׂה רַבִּי עֲקִיבָא? הֲלָךְ וְהִקְהִיל קְהֵלוֹת בְּרַבִּים, יָשַׁב וְדָרַשׁ. מְצָאוּ פְּפוּס בֶּן יְהוּדָה. אָמַר לִיה: אִי אַתָּה מִתְיָרָא מִפְּנֵי אוֹמָה זֹו? אָמַר לִיה: אַתָּה פְּפוּס בֶּן יְהוּדָה, שְׂאוּמְרִים עָלֶיךָ חֲכָם אַתָּה - אִי אַתָּה אֵלָּא טַפֵּשׁ. אֲמַשְׁל לָךְ מְשָׁל; לָמָּה הַדְּבָר דּוּמָה? לְשׁוּעַל, שֶׁהִיָּה מְהֵלֵךְ עַל שְׁפַת הַנְּהָר וְרָאָה דְּגִים שְׂרָצִים לְכָאן וּלְכָאן, אָמַר לָהֶם: מִפְּנֵי מָה אַתֶּם רָצִים לְכָאן וּלְכָאן? אָמְרוּ לוֹ: מִפְּנֵי הַרְשָׁתוֹת וְהַמְכַמּוֹרוֹת הַבָּאוֹת עָלֵינוּ, אָמַר לָהֶם: רְצוּנְכֶם שְׁתַּעֲלוּ לִבְשָׂה וְנָדוּר אֲנִי וְאַתֶּם, כְּמוֹ שֶׁדָּרוּ אֲבוֹתַי וְאַבוֹתֵיכֶם? אָמְרוּ לוֹ: אַתָּה הוּא, שְׂאוּמְרִים עָלֶיךָ פְּקַח שְׁבַחִיוֹת - אִי אַתָּה אֵלָּא טַפֵּשׁ; וּמָה בְּמִקּוֹם חַיּוּתְנוּ

אָנוּ מִתְיָרְאִים, בְּמִקּוֹם מִיִּתְתֵּנוּ לֹא כָּל שָׂכָן. וְאַף אָנוּ כָּד: בְּזִמּוֹן שְׂאָנוּ עוֹסְקִין בְּתוֹרָה, דְּכַתִּיב בָּהּ: "כִּי הוּא חִיָּד וְאַרְדָּד יִמְיָד" (דְּבָרִים ל, ב) - אָנוּ מִתְיָרְאִים, כְּשֶׁאָנוּ פּוֹסְקִין מִן הַתּוֹרָה - עַל אַחַת כְּפֹה וְכַפֹּה.

לֹא הָיוּ יָמִים מוֹעֲטִים עַד שֶׁתִּפְּשׂוּ לְרַבֵּי עֲקִיבָא וְחֲבִשׁוּהוּ בְּבֵית הָאֶסוּרִין, וְתִפְּשׁוּהוּ לְפָּוֶס בֶּן יְהוּדָה וְחֲבִשׁוּהוּ אֶצְלוֹ. אָמַר לוֹ: אֲשֶׁרִיד רַבִּי עֲקִיבָא שְׁנַת־פֶּסֶת עַל דְּבָרֵי תוֹרָה, אוֹי לִי, שְׁנַת־פֶּסֶתִי עַל דְּבָרִים בְּטָלִים. אָמְרוּ: כְּשֶׁהוֹצִיאוּ לְרַבֵּי עֲקִיבָא לְהַרְיָגָה - זִמּוֹן קָרִיאַת שְׁמַע הָיָה, וְהָיוּ סוֹרְקִין אֶת בְּשָׂרוֹ בְּמִסְרָקוֹת שֶׁל בְּרִזָּל, (*) וְהָיָה מִתְּפוֹן לְקַבֵּל עַל מַלְכוּת שְׁמַיִם בְּאַהֲבָה. אָמְרוּ לוֹ תִלְמִידָיו: רַבֵּינוּ, (*) עַד כָּאן? אָמַר לָהֶם: כָּל יָמֵי הַיִּיְתִי מִצְטָעֵר עַל מִקְרָא זֶה, "בְּכָל־נִפְשָׁךְ" (דְּבָרִים ו, ה), אֲפִילוֹ הוּא נוֹטֵל אֶת נַפְשָׁךְ - וְעִכְשָׁיו שְׂבָאָה לְיָדֵי (*) אֲקִימְנָה. יִצְתָה נִשְׁמַתוֹ בִּ"אַחַד". אָמְרוּ מִלְּאֲכֵי הַשָּׂרֵת לְפָנֵי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: רַבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, זֹו תוֹרָה וְזֹו שְׂכָרָה? " (*) מִמֵּתִים יָדָד ה' מִמֵּתִים" וְגו', אָמַר לָהֶם: "חֲלָקִים בְּחַיִּים". יִצְתָה בֵּת קוֹל וְאָמְרָה לוֹ: אֲשֶׁרִיד, רַבִּי עֲקִיבָא, שְׂנִיָּצַת נִשְׁמַתָּךְ בִּ"אַחַד" וְאַתָּה מְזַמֵּן לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא.

נפש יהודה והיה מתכוין לקבל עול מלכות שמים. בכוונת קריאת שמע שהיה קורא: **עד כאן.** אין צריך אתה לכוין כי נמסרת למיתה ועדיין אתה מכוין בו והולך: **אקיימנה.** בשמחה ובכוונה ואמסור נשמתִי לו: **ממתים ידד.** היה לו למות ולא מידי בשר ודם:

וְגַרְסִינּוּ בְּמַכִּילְתָּא: מַה תִּלְמוּד לּוֹמַר: "כִּי אֲנִי ה' רַפְּאֵךְ" (שְׁמוֹת טו, כו)? אָמַר לִיה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמַשָּׁה: אָמַר לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל: תוֹרָה שְׁנַת־תֵּי לָכֶם - רַפּוּאָה הִיא לָכֶם, חַיִּים הִיא לָכֶם, שְׁנִיָּצַת הֵם לְמוֹצָאֵיהֶם" (מְשַׁלֵּי ד, כב).

וְגַרְסִינּוּ נְמִי בְּמִדְרַשׁ תַּנְחוּמָא: רַבִּי אֶלְיעֶזֶר אוֹמַר: "אִם־שְׁמוֹעַ תִּשְׁמַע" (שְׁמוֹת טו, כו), (*) יְכוֹל לְרִשׁוֹת? תִּלְמוּד לּוֹמַר: "לְקוֹל ה' אֲלֶהֶיךָ" (שם), אֵלּוּ עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרוֹת הָאֲמוּרוֹת בְּעֶשְׂרֵה קוֹלוֹת; "וְהִיָּשֵׁר בְּעֵינָיו תַּעֲשֶׂה" (שם), אֵלּוּ הַגְּדוֹת; "וְהֶאֱזַנְתָּ לְמַצּוֹתָיו" (שם), אֵלּוּ הַמְצָוּוֹת; "וְשִׁמְרַתְּ כָּל־חֻקָּיו" (שם), אֵלּוּ הָעֲרִיּוֹת; "כָּל־הַמְּחַלָּה אֲשֶׁר־שַׁמְתִּי בְּמִצְרַיִם" (וְגו') (שם), אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל: תוֹרָה שְׁנַת־תֵּי לָכֶם הִיא מְרַפָּאָה אֶתְכֶם שְׁנִיָּצַת: "רַפּוּאָה תִּהְיֶה לְשֶׁרֶד" (מְשַׁלֵּי ג, ח).

נפש יהודה יכול לרשות. כל דבר שאינו מצוה נקרא רשות:

וְגַרְסִינּוּ נְמִי הָתָם: "כִּי־חַיִּים הֵם לְמוֹצָאֵיהֶם" וְגו', כָּל מִי שְׁמוֹצָא דְּבָרֵי תוֹרָה - חַיִּים הוּא מוֹצָא, מָצָא אָדָם רַב לְלַמֵּד מִמֶּנּוּ דְּבַר מִן הַתּוֹרָה אוֹ פָּרַק אֶחָד - חַיִּים הוּא מוֹצָא, לְכָד נֶאֱמַר: "כִּי־חַיִּים הֵם לְמוֹצָאֵיהֶם".

אָמַר רַב יְהוּדָה בְּרִיה דְּרַבִּי חִנָּא: בּוֹא וּרְאֵה שְׁלֹא כְּמִדַּת הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מִדַּת בְּשָׂר וְדָם, מִדַּת בְּשָׂר וְדָם אָדָם נוֹתֵן סָם לְחֲבֵרוֹ - יָפָה לָזָה וְקָשָׁה לָזָה; הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא נֹתֵן תּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל וְהִיא סָם חַיִּים לְכָל גּוֹפֵן, שְׁנִיָּצַת: "וּלְכָל־בְּשָׂרוֹ מְרַפָּא" (מְשַׁלֵּי ד, כב).

גם במכילתא: "ויורהו ה' עץ" (שמות טו, כה), רבי נתן אומר: (*) עץ הרדופניא. ויש אומרים: עקר תאנה ועקר רמון. דורשי רשומות אמרו: הראהו (*) דברי תורה, שנמשלו לעץ, שנאמר: "עץ חיים היא" (משלי ג, יח). וגרסינו במדרש תהלים: "והיה כעץ שתול על פלגי מים" (תהלים א, ג), זה שאמר הכתוב: "עץ חיים היא למחזיקים בה". אמר רבי יצחק בר אבא: למה נקראת התורה "עץ חיים"? שתביבה על כל חיים. אמר רבי יודן: למה נמשלה בעץ חיים? מה עץ חיים (*) פרוש לכל באי עולם בגן עדן, אף התורה פרושה לכל החיים ומביאן לחיי העולם הבא. וגרסינו נמי התם: " (*) תודיעני ארח חיים" (תהלים טו, ג), רבי עזריה אומר: אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא: רבון העולמים, "תודיעני ארח חיים". אמר לו: חיים את בעי - צפה לתורה, שנאמר: "עץ חיים היא למחזיקים בה".

נפש יהודה עץ הרדופניא. אילן שעצו מר ופרחיו מר והקב"ה מרפא דבר שקשה לו כמו בדבלת יחזקיהו וי"א עיקר של עץ תאנה ורמון שגם הם מרים: **דברי תורה**. שהיא מרפא לכל דבר אם מלמדה: **פרוש לכל באי עולם**. למי שרוצה לזכות ולשכון תחתיו במעשיו הטובים על ידם יזכה: **תודיעני**. למדני מה אעשה ואזכה לחיי עוה"ב:

דבר אחר: "תודיעני ארח חיים", ארח חיים זו תורה, שנאמר: "עץ חיים היא" וגו'; "שבע שמחות" (תהלים, שם), שמחנו שמחות הרבה: מקרא, משנה, תלמוד, הלכות והגדות ודקדוקי סופרים.

וגרסינו במדרש קהלת: אמר רבי שמעון בן יוחאי: כתיב: "כי כימי העץ ימי עמי" (ישעיה סה, כב) ואין עץ אלא תורה, שנאמר: "עץ חיים היא למחזיקים בה". וכי מי נברא בשביל מי, (*) התורה בשביל ישראל, או ישראל בשביל התורה? הוי אומר: תורה בשביל ישראל, אמר מעתה: תורה שנבראת בשביל ישראל הרי היא קיימת לעולם ולעולמי עולמים, ישראל שנבראו בזכותו - לא כל שכן.

נפש יהודה **תורה בשביל ישראל**. דאם אין ישראל לומדים ומקיימים מצותיה מה לה לתורה:

וגם כן בספרי: "יערף כמטר לקחיו" (דברים לב, ב), אין לקח אלא תורה, שנאמר: "כי לקח טוב נתתי לכם" וגו' (משלי ד, ב). ואומר: "קחורמוסר ואלקסוף" (שם ח, ט) ואין מוסר אלא דברי תורה, שנאמר: "שמע בני מוסר אביד" וגו' (שם א, ח) "שמעו מוסר וחקמו" (שם ח, ג) "החזק במוסר אלתרף" (שם ד, ג) "קחו עמכם דברים" (הושע יד, א), אין דברים אלא דברי תורה, שנאמר: "את הדברים האלה דבר ה'" וגו' (דברים ה, ט). "כמטר", מה מטר חיים הם לעולם, אף דברי תורה חיים הם לעולם; אי מה מטר זה מקצת עולם שמחין בו ומקצת עולם עצבים בו, (*) מי שבורו מלא יין וגתו וגרנו לפניו מצר בו, יכול אף דברי תורה כן? תלמוד לומר: "תזל פטל אמרתי" (דברים לב, ב), מה טל כל העולם שמחים בו, אף דברי תורה כל העולם שמחים בהם.

נפש יהודה **מי שבורו מלא יין**. מתירא שלא ירד הגשם לבורו או לגרנו וגם לעוברי דרכים הוא רע כשהגשם ירד עליהם:

” (* כְּשֶׁעִירִים עָלֵי דְשָׂא” (שס), מֵה שְׁעִירִים הִלְלוּ יוֹרְדִין עַל עֲשָׂבִין וּמְגַדְלִין אוֹתָן וּמַעְלִין אוֹתָן, כִּד דְּבָרֵי תוֹרָה מְגַדְלִין וּמַעְלִין אֶת הָאֵדָם, וְכֵן הַכְּתוּב אוֹמֵר: ” (* סִלְסְלָה וּתְרוֹמְמָד” (משלי ד, ח). ”וְכִרְבִּיבִים עָלֵיעֲשָׂב” (דברים, שס), מֵה רְבִיבִים הִלְלוּ יוֹרְדִין עַל עֲשָׂבִים וּמַעְדִּנִין אוֹתָן וּמְפַנְקִים אוֹתָן, כִּד הֵם דְּבָרֵי תוֹרָה - מַעְדִּנִין וּמְפַנְקִין אֶת הַגּוֹיף וּמְחִיין אֶת הַנֶּפֶשׁ.

נפש יהודה **שעירים.** רוח סערה ומחזיקין העשבין ומגדלין אותן: **סלסלה.** כמו מסלסל בשערו כלומר חוזר וחוזר עליה ומחפש אחריה לבקשה ללמדה אז תרוממד :

וְלֹא עוֹד אֶלָּא שְׁהִתוֹרָה מַצְלָת מִמְּלֶאךָ הַמּוֹת, כִּדְגָרְסִינָן בְּמַסְכַּת מְכוֹת, פֶּרֶק אֱלוֹ הֵן הַגּוֹלִין (י, א): אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: הָרַב שֶׁגָּלָה מִגְּלִין יִשְׁיָבְתוּ עִמּוֹ. אִינִי, וְהָאֵמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מִנֵּין לְדְבָרֵי תוֹרָה (* שֶׁהוּן קוֹלְטִין? שְׁנֵאמַר: ”אֶת־בָּצַר בְּמִדְבָּר” (דברים ד, מג) וְכִתִּיב בְּתַרְיָה ”וְזֹאת הִתוֹרָה” (שם שס, מד)? לֹא קִשְׂיָא, הָא בְּעִידְנָא דְעָסִיק בְּהָ, הָא (* בְּעִידְנָא דְלֹא עָסִיק בְּהָ.

נפש יהודה **שהן קולטין.** שת"ח שהרג בשוגג אין צריך לנוס לערי מקלט ואין גואל הדם יכול לעשות לו שום דבר כי במקום שהוא לומד הוא בעיר מקלטו וע"כ נסמך בתורה את בצר במדבר וסמך ליה וזאת התורה: **בעידנא דלא עסיק בה.** אם ימצא אותו גואל הדם והרגו אינו נהרג עליו:

וְאִיכָּא דְאֵמַרִי, (* דְּקוֹלְטָת מִמְּלֶאךָ הַמּוֹת, כִּי הָא דְרַב חֲסֵדָא הָוָה (* יְתִיב וְגָרִיס בְּבֵי רַב וְלֹא הָוָה קָא יְכִיל מְלֶאךָ הַמּוֹת לְמִקְרַב בְּהִדְיָה, דְלֹא שְׁתִּיק פּוּמִיָּה מְגִירְסָא. סְלִיק וְיְתִיב אֶאֱרֹא דְבֵי רַב, פִּקַּע אֶרְזָא, שְׁתִּיק - וְיִכִּיל לִיָּה. וְגוֹפֵא דְהֵהִיא עוֹבְדָא הִיא בְּמַסְכַּת מוֹעֵד (כח, א). וְגָרְסִינָן נְמִי הֵתָם בְּמַסְכַּת מוֹעֵד: רַבִּי חֲזִיא לָא מְצִי לְמִקְרַב לִיָּה. יוֹמָא חַד אִידְמִי לִיָּה (* כְּעֵנְיָא וְכוּ' וְעוֹבְדֵי אַחֲרֵינִי.

נפש יהודה **דקולטת.** התורה דנסמך לאת בצר במדבר ממלאך המות הוא אבל אם הרג בשוגג צריך לנוס אל ערי מקלט: **ויתבי.** על עמוד של ארז שסמוך למדרשו של ר"ח אשתיק רב חסדא מגרסא מקול הארז שבקע: **כעניא.** והוציא לו לחם ואמר כשם שאתה מרחם על העני רחם עלי שאני מלאך המות ומסר את עצמו בידו שפסק מללמוד:

וְגָרְסִינָן נְמִי בְּפֶרֶק בְּמָה מְדַלִּיקִין (שבת ל, ב) עַל הַהוּא מַעֲשֶׂה דְדוֹד הַמְּלָךְ בְּיוֹם פְּטִירְתּוֹ, (* דְּכָל יוֹמָא דְשִׁבְתָּא הָוָה יְתִיב וְגָרִיס בְּלֵי יוֹמָא, כִּי הִיכִי דְלֹא לְשִׁלְט בֵּיה מְלֶאךָ הַמּוֹת. הַהוּא יוֹמָא דְמָטָא זְמַנִּיָּה, אֶתָּא מְלֶאךָ הַמּוֹת יְתִיב לְקַמִּיָּה וְלֹא יְכִיל, דְלֹא פְּסִיק מְגִירְסִיָּה. הָוָה לִיָּה חַד בְּסִתְנָא אַחוּרֵי בִיתִיָּה, אֶזְל מְלֶאךָ הַמּוֹת (* סְלִיק בְּחִישׁ בֵּינִי אִילְנֵי. אָמַר דּוֹד: אֶסְלִיק וְאַחֲזִי מְאִי הָאֵי קָא סְלִיק בְּדַרְגָּא וְגָרִיס, (* אִישְׁתַּמִּיט כְּרַעִיָּה, אַפְחִית דְרַגָּא מִתּוֹתִיָּה, אֲשִׁתִּיק וְנַח נִפְשִׁיָּה.

נפש יהודה **כל יומא דשבתא.** של כל שבתות השנה הוה יתיב וגריס שלא יקרב מלאך המות אליו שהתורה מגינה ממות כדאמרין בסוטה: **סליק בחיש ביני אילני.** מנענע המלאך באילנות להשמיע קול המיה ועל ידי בחישו החטיא לדוד שנדמה אליו כצפור שהוא בחש וטרף בכנפיו בחלון כדי שישתכל לבת שבע ועל ידי בחישו המיתו. בוסתנא, גן של אילנות: **אישתמיט כרעיה.** דדוד שנחלק ואפחית ונשמט הדרגא שהיה עומד עליו מתחתיו ואשתקא ופסק מגירסא ויכיל ליה מלאך המות ומת:

וגם מצינו כזה במעשה דרבה בר נחמני, הכתוב בפרק השוכר את הפועלים (בבא מציעא פו, א), דנח נפשיה (*). על ידי שמדא וכתוב עליה דלא קא מצי מלאך הפנות למקרב ליה, מדלא הוה שתיק פומיה מגירסיה וכו'.

נפש יהודה על ידי שמדא. גזירת המלך ברח וישב ביער על אילן ולמד תורה והשמיעו מלאך המות קול כאלו פרשים באים אחריו לתפשו ופסק מגירסא ומת:

ולא עוד אלא שהתורה נקראת "חיי עולם", כדגרסינן בפרקא קמא דשבת (י, א); רבא חזייה לרב המנונא דהוה קא מאריז בצלותיה, אמר: מניחין חיי עולם ועוסקין בחיי שעה. בא ללמדנו, שאף על פי שהתפלה נקראת "עבודה שבלב", כיון שהיא באה לבקש חיי העולם הזה, נקראת "חיי שעה" והתורה נקראת "חיי עולם". על כן אמרו רז"ל: תלמוד תורה כנגד כלם.

נפש יהודה חיי עולם. תורה כי תפלה צורך שעה היא לרפואה לשלום ולמזונות:

פרק שני [רנד]

התורה נותנת גם כן חיים למחזיקים ביד לומדיה, כדגרסינן במסכת כתובות, בפרק בתרא (קיא, ב): כל המשתמש באור של תורה טל תורה (*). מחיהו וכל שאינו משתמש באור תורה אין טל תורה מחיהו. כיון דחזייה (*). דקא מצטער, אמר ליה: רבי, מצאתי להם מנוחה במקום אחר: "ואתם הדבקים בה' אלהיכם" וגו' (דברים ד, ז), כדאיתא בפרק ה מחלק ב, באיכות הזיוג (סימן קסט).

נפש יהודה מחייהו. בתחית המתים: דקא מצטער. שעמי הארצים לא יקומו אמר מצאתי להם תקנה יהנו לת"ח מנכסיהם ובה מדבקין עצמן בה' ויהיה להם תקנה:

וגרסינן בבבאשית רבה: "זבולן לחוף ימים ישכון" (בראשית מט, ג), קדם זבולן ליששכר, והרי היה יששכר גדול מזבולן, שכן הוא מנחסן: "יששכר זבולן" (שמות א, ג)? אלא, לפי שהיה יששכר עוסק בתורה וזבולן עוסק בפרקמטיא ובא ומאכילו, לפיכך קדמו הכתוב, שנאמר: "עצחיים היא" (*). למחזיקים בה" (משלי ג, יח) ולא לעמלים בה.

נפש יהודה למחזיקים. שמחזיקים לתלמידי חכמים הם נחשבים קודם ת"ח עצמן שעמלים בתורה:

וגרסינן בויקרא רבה: "למחזיקים בה", למי שמחזיק ידי לומדי תורה ומסייען מממונו, כשמעון אחי עזריה, על שהיה עזריה יוצא בפרקמטיא ובא ונותן לתוד פיו של שמעון - נקרא על שמו.

וגרסינן במדרש תנחומא: "עצחיים היא למחזיקים בה", אלו נאמר "לעמלים בה" לא היתה תקומה (*). לאחרים, אלא "למחזיקים בה",

למחזיקים ידי לומדיה. פיוצא בדבר: "ארוור אשר לא יקיים את דברי התורה הזאת", [\(דברים כז, כו\)](#) אלו נאמר "אשר לא ילמד את דברי התורה", לא היתה תקומה לאחרים, אלא "אשר לא יקיים" - את לומדיה, שנאמר: "עצמיים היא למחזיקים בה" וגו'.

נפש יהודה לאחרים. לעמי הארצים שאינם עוסקין בתורה:

וגרסינן במדרש שיר השירים. "אלגנת אגוז ירדתי" [\(שיר השירים ו, גא\)](#). אמר רבי אלעשא: לא הוה צריך קרא למימרא אלא "אל גנת ירק", ולמה אמר "אלגנת אגוז"? מלמד שנתן להם (*) כחן של נטיעות וזיון של ירק. רבי עזריה אומר: תרתי, מה אגוז זה, עצו משמר את פרו, כך עמי הארץ שבישראל מחזיקין בדברי תורה, הדא הוא דכתיב: "עצמיים היא למחזיקים בה".

נפש יהודה כחן של נטיעות. האילן שיש להם שורש חזק ופירותיו ירוקים כעשב הלח ויש לאגוז לאוכל שבו שומר קליפה חזק:

ולא עוד אלא שהמחזיק ביד לומדי תורה זוכה בעולם הבא, כדגרסינן במסכת פסחים, פרק מקום שנהגו (נג, ב): אמר רבי יוחנן: המטיל (*) מלאי לכיס של תלמיד חכם זוכה ויושב בישיבה של מעלה, שנאמר: "כי בצל החכמה בצל הכסף" [\(קהלת ז, יב\)](#).

נפש יהודה מלאי. הון ורכוש ע"י שמתעסק בסחורות של ת"ח להרויחם וכל הנאות:

פרק שלישי [רנה]

כל העוסק בתורה הקדוש ברוך הוא משלים חפצו, כדגרסינן בפרקא קמא דעבודתה זרה (יט, א): אמר רבי אבדימי בר חמא: כל העוסק בתורה הקדוש ברוך הוא עושה לו חפצו, שנאמר: "כי אם בתורת ה' חפצו" וגו' [\(תהלים א, ב\)](#). ואמרינן נמי התם (יט, ב): "וכל אשר יעשה יצליח" (שם שם, ג), אמר רבי יהושע בן לוי: דבר זה כתוב בתורה ושנוי בנביאים ומשלש בכתובים: כל העוסק בתורה נכסיו מצליחים. כתוב בתורה, דכתיב: "ושמרתם את כל דברי הברית הזאת ועשיתם אתם למען תשפילו" וגו' [\(דברים כט, ט\)](#). ושנוי בנביאים: "לא ימוש ספר התורה הזו מפיו וגו' כיאז תצליח" וגו' [\(יהושע א, ט\)](#). ומשלש בכתובים: "וכל אשר יעשה יצליח".

וגם התורה מצלת ללומדיה מן הצרות כדגרסינן בפרקא קמא דברכות (ה), א: אמר ריש לקיש: כל העוסק בתורה יסורין בדלים הימנו, שנאמר: " (*) ובני רשף יגביהו עוף" [\(איוב ה, ז\)](#), כדאיתא למעלה, בפרק ב מחלק ג של הנהגת לומדי התורה (סימן רט).

נפש יהודה ובני רשף. יסורין ומזיקין יגביהו ממנו עוף התורה שנקראת עוף שנאמר התעף עיניך בו ואיננו אם סגרת עיניך בתורה היא משתכחת ממך:

וגם אין מבשרין אותו בשורות רעות, כדגריסין בפרק הנה קורא (ברכות יד, א): אמר רבי יוחנן: כל (*) המשביע עצמו מדברי תורה ולן, אין מבשרין אותו בשורות רעות, שנאמר: "ושבע יליו" וגו' (משלי יט, כג).

נפש יהודה ושבע. משביע עצמו בדברי תורה ולן וישן על מטתו בל יפקד רע:

וזוהי להרבות שלום בעולם, כדגריסין במסכת חגיגה, בפרק חומר בקדוש ובסוף מסכת נזיר (סו, ב): אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא: תלמידי חכמים מרבין שלום וכו'.

וגם כן זוהי שימניהו הצבור פרנס עליהם, אם הוא ראוי לכך, כדגריסין במסכת שבת, פרק אלו קשרים (קיד, א): אמר רבי יוחנן: איזהו תלמיד חכם שממנין אותו פרנס על הצבור? זה ששואליו אותו דבר הלכה (*) בכל מקום ואומרה, ואפילו במסכת פלה.

נפש יהודה בכל מקום. בכל התלמוד ואפילו במסכת כלה דלא רגילין בה אינשי וזה נתן לבו לגרסה מסכת כלה ברייתא היא כלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה:

וגם מצוין לסייעו במלאכתו, כדאמרין עלה: ואמר רבי יוחנן: איזהו תלמיד חכם שפני עירו מצוין לעשות לו מלאכתו? זה שמניח חפציו ועוסק בחפציו שמים. למאי נפקא מינה? (*) למיטרך ליה בריפתיה. וגריסין נמי במסכת יומא, פרק בא לו כהן גדול (עב, ב): רבי יוחנן רמי: פתיב "ועשית לך ארון עץ" (דברים י, א) וכתוב: "ועשו ארון" (שמות כה, ט) מכאן לתלמיד חכם שפני עירו (*) מצוין לעשות מלאכתו.

נפש יהודה למיטרך ליה בריפתיה. דבר שאינו יכול לטרוח בו וחיי תלויין בו: מצווין לעשות מלאכתו. שהארון בתחילה הטיל הכתוב המלאכה על משה ואח"כ הטילו על הציבור:

ואם יתעסק בסחורה גם מצוין לקדמו, כדגריסין במסכת נדרים, בסוף פרק קונם יין (סב, א): ואמר רבא: שרי לצורבא מרבנן למימר "צורבא מרבנן אנא, (*) שארו לי תיגראי ברישא", דכתוב: " (*) ובני דוד כהנים היו" (שמואלב ח, יח) וכי בני דוד כהנים היו? אלא, מה כהן נוטל חלק בראש, אף תלמיד חכם נוטל חלק בראש. וכהן גופיה מנא לו? דכתוב: "וקדשתו" (ויקרא כא, ט), לכל דבר שבקדושה: (*) לפתח ראשון ולברך ראשון ולטל מנה יפה ראשון.

נפש יהודה שארו לי תיגראי ברישא. התירו תגר שלי כלומר פסקו לי דיני תחלה: ובני דוד כהנים היו. שהיו חכמים והיה דינם ככהנים: לפתוח ראשון. לקרוא בספר תורה ראשון ולברך ראשון בברכת המוציא ובברכת המזון וליטול מזה יפה ראשון כשחולק עם אחיו הכהנים בלחם הפנים (עיין במהרש"א בח"א) וכשבא לחלוק דבר עם ישראל ועושה שני חלקים שוים הכהנים בוחר איזה מהן שירצה:

וגם פטור מן המס, כדגריסין התם: ואמר רבא: שארי ליה לצורבא מרבנן למימר " (*) לא יהיבנא פרגא", דכתוב: " (*) מנדה בלו" (*) והלך לא שליט

לְמַרְמָא עֲלֵיהֶם" (עזרא ז, כד); "מְנַדְה", זו (* מְנַת הַמֶּלֶךְ; "בְּלוֹ" זֶה כֶּסֶף גִּלְגֻלְתָּא; "וְהֶלֶד", זֶה אֲרֻנּוּנָא.

נפש יהודה לא יהיבנא כרגא. איני רוצה ליתן מס בשביל שאני חכם: מנדה בלו והלך וגו'. מקרא הוא בספר עזרא: הלך. שנותנין לצורך סעודת המלך: מנת המלך. קצוב על הקרקעות כסף גולגלתם שנותנין לו כל אחד בשוה לפי הנפשות:

וְגִרְסִינָן נִמְי בְּפִרְקָא קִמָּא דְּבִתְרָא (ח, א): רב נחמן בר רב חסדא רמא כְּרָגָא אֲרַבְּנָן. אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יֶזְעָק: עֵבֶר מִר אֲדָאוּרִיתָא וְאֲדִנְבִיאִי וְאֲדִכְתּוּבִי. אֲדָאוּרִיתָא, דְּכְתִיב: " (* אָף חָבֵב עַמִּים" וגו' (דברים לג, ג), אָמַר מֹשֶׁה לְפָנָי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: רַבּוֹנוּ שֶׁל עוֹלָם, אֲפִילוּ בְּשַׁעַה שְׁאַתָּה מַחֲבֵב אֶת כָּל הָעַמִּים - "כָּל קִדְשָׁיו בִּיָּדְךָ". "וְיִהְיֶה תִּכְפוּ לְרַגְלְךָ יִשְׂאָ" וגו' (שם), אֱלוֹ תִלְמִידֵי חֲכָמִים שְׁמַכְתֵּתִין רְגְלֵיהֶם מְעִיר לְעִיר וּמְמַדִּינָה לְמַדִּינָה לְשָׂא וְלִתְּוֹן בְּדַבּוּרָה שֶׁל תּוֹרָה. אֲדִנְבִיאִי דְּכְתִיב: " (* גַּם כִּי־יִתְּנוּ בְּגוֹיִם עֵתָה אֶקְבָּצֶם (* וַיַּחֲלוּ מְעַט מִמֶּשָׂא מֶלֶךְ שָׂרִים" (הושע ח, ט) וְאָמַר עוֹלָא: פְּסוּק זֶה בְּלִשׁוֹן אֲרַמִּי נֶאֱמַר: אִם כָּלֶם יִתְּנוּ בְּגוֹיִם - עֵתָה אֶקְבָּצֶם, וְאִם לָאוּ - וַיַּחֲלוּ מְעַט וגו'. אֲדִכְתּוּבִי, דְּכְתִיב: " (* מְנַדְה בְּלוּ וְהֶלֶד" וגו'.

נפש יהודה אף חובב עמים. בשעה שאתה מחבב עמים שאתה מציהיב להם פניך להמשילך על בניך כל קדושי של ישראל בידך לשומרך: גם כי יתנו. תרגום של ישנו כמו ושנתם ותתנינון ואם כולן או רובן יהיו שונין ועוסקין בתורה כשיגלו בעמים עתה אקבצם בקרוב אקבצם: ויחלו מעט. ואף אם מועטין יעסקו בתורה בעמים יחלו ממשא מלך ושרים יהיו בטלים מלישא משא מלך ושרים יחלו כמו לא יחל דברו: מנדה. דריוש צוה את פחת עבר הנהר שלא יתנו מס למלך הגוים מן בני המדינה:

וְאֲמַרִּינָן עֲלָה: הַהוּא (* דְּמִי כְּלִילָא דְּשָׂדוּ אֲטַבְּרִיָּה. (* אֶתוּ לְקַמִּיָּה דְּרַבִּי, אָמַרוּ לִיָּה: לִיתְבוּ רַבְּנָן בְּהֶדָן, אָמַר לְהוּ: לָא. עֲרוּקִינָן, עֲרוּק. (* עֲרָקוּ פִּלְגָא, (* דְּלִיּוּהָ פִּלְגָא. אֶתוּ הִנְהוּ פִּלְגָא קַמִּיָּה דְּרַבִּי, אָמַרוּ לִיָּה: לִיתְבוּ רַבְּנָן בְּהֶדָן, אָמַר לְהוּ: לָא. עֲרוּקִינָן, עֲרוּק. עֲרָקוּ כְּלָהוּ, פֶּשׁ הַהוּא כּוּבְס, (* שְׂדִיּוּהָ אַכּוּבְס. עֲרָק כּוּבְס בְּטַל כְּלִילָא. אָמַר רַבִּי: רְאִיתֶם, שְׂאִין פְּרָעָנוֹת בְּאָה לְעוֹלָם אֶלָּא בְּשִׁבִיל עַמִּי הָאָרְץ.

נפש יהודה דמי כלילא. דמי עטרה לקיסר שדא על בני טבריא ליתן לקיסר: אתנו. עמי הארץ לרבי ואמרו שגם הרבנים יתנו: ערקו פלגא. מעמי הארצים רצו והלכו מן המקום: דליוה פלגא. מחל המלך דמי החצי וסילק מעליהן: שדיוה אכובס. הטיל הקיסר המעות על הכובס ברח הכובס מחל הקיסר על הכל:

על כן יעסק בתורה ולא יבא פְּרָעָנוֹת לְעוֹלָם בְּשִׁבִילוּ וְיָבֵא טוֹבָה בְּזְכוּתוֹ.

החלק השני בעולם הבא

פרק ראשון [רנו]

כשם שהתורה מגינה על לומדיה בעולם הזה כִּדְּמַגִּינָה מְעַנְשָׁה שֶׁל גִּיהֶנֶם, אַף־עַל־פִּי שְׁחָטָא. וְקַל וְחֹמֶר מְאַלְיָשָׁע "אַחַר", שְׁאַמְרוּ עָלָיו בְּמִסְכַּת חֲגִיגָה, פֶּרֶק אֵין דּוֹרְשִׁין (טו, ב): (*). כִּי נַח נְפִישִׁיה ד'אַחַר", שְׁמַעִינְהוּ לְמַלְאַכֵי הַשָּׁרַת דְּהוּוּ אֲמַרֵי: לֹא מִיָּדוֹן נְדִינְיָה וְלֹא לְעֵלְמָא דְאַתִּי נִיתִייה. "לֹא מִיָּדוֹן נְדִינְיָה, מְשׁוּם דְגַמְר אֲוִרִיתָא; "וְלֹא לְעֵלְמָא דְאַתִּי נִיתִייה" מְשׁוּם דְחָטָא כְּלֵי הָאֵי.

נפש יהודה כי נח נפשיה דאחר. כשמת אמרי ברקיע לא מידן נדייניה וכו' :

וְגַרְסִינָן נְמִי בְּפֶרֶק חוּמְר בְּקִדְשׁ (שם כו, א): אֲמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: תְּלַמְיָדֵי חֲכָמִים אֵין אֲוִר שֶׁל גִּיהֶנֶם שׁוֹלְטֵת בָּהֶם. קַל וְחֹמֶר (*). מְסַלְמַנְדְּרָא: וּמָה סְלַמְנְדְּרָא שְׁהִיא תּוֹלְדַת אֵשׁ, הַסֵּף מְדַמָּה אֵין הָאֲוִר שׁוֹלְטֵת בּוֹ, תְּלַמְיָדֵי חֲכָמִים שְׁכָל גּוּפּוֹן אֵשׁ, עַל אַחַת כְּמָה וְכְמָה.

נפש יהודה סלמנדרא. כשמבערין אש שבע שנים במקום אחד נבראת מתוכו דמות עכבר ונקראת סלמנדרא :

וַיֵּשׁ בְּדָבָר הַזֶּה שְׁנֵי טַעְמִים: הָאֶחָד, שֶׁהַתּוֹרָה מְגִינָה לוֹ מְעַנְשׁוֹ שֶׁל גִּיהֶנֶם; וְעוֹד, שֶׁחֲכָמָתוֹ מְסִיעָתוֹ לְשׁוּב בְּתַשׁוּבָה בְּמַעֲשֵׂה וּבְלֵב, כְּדִגְרָסִינָן בְּפֶרֶק מִי שְׁמָתוֹ (בְּרִכּוֹת יט, א): תְּאַנָּא דְבִי רַבִּי יִשְׁמַעֲלָל: אִם רְאִיתָ תְּלַמִּיד חֲכָם שֶׁעֶבֶר עֲבָרָה בְּלִילָה אֶל תְּהַרְהֵר אַחֲרָיו בַּיּוֹם שְׁמָא עָשָׂה תְּשׁוּבָה, שְׁמָא סְלָקָא דְעַתְדָּ? אֶלָּא אֵימָא וְדָאֵי עָשָׂה תְּשׁוּבָה. אֲמַר רַב חֲסֵדָא: לֹא אֲמָרוֹן אֶלָּא בְּדָבָרִים (*). שְׁבָגוּפוֹ, אֲבָל בְּמִמוֹנָא עַד דְמַהֲדֵר לְמָרִיה.

נפש יהודה שבגופו. שחטא בגופו נגד הקב"ה אבל אם גזל או גנב ממון יכול להרהר אחריו עד שיחזיר הממון :

וְהַעוֹסֵק בְּתוֹרָה מְבַטֵּחַ לוֹ שְׁנוּחַל עוֹלָם הַבָּא, כְּדִגְרָסִינָן בְּמִסְכַּת מְגִלָּה, פֶּרֶק בְּנֵי הָעִיר (כח, ב): תְּאַנָּא דְבִי אֵלִיָּהוּ: כָּל הַשּׁוֹנֶה (*). הַלְכוֹת בְּכָל יוֹם מְבַטֵּחַ לוֹ שֶׁהוּא בֶן עוֹלָם הַבָּא, שְׁנַאָמַר: "הַלִּיכּוֹת עוֹלָם לוֹ" (תַּבְּקוּק ג, ו), אֶל תִּקְרִי "הַלִּיכּוֹת" אֶלָּא "הַלְכוֹת". וְגַרְסִינָן נְמִי בְּסוּף מִסְכַּת בְּרִכּוֹת (סד, א): אֲמַר רַבִּי לִוִּי בַר הִינִי: כָּל הַיּוֹצֵא מִבֵּית הַכְּנֶסֶת לְבֵית הַמִּדְרָשׁ וּמִבֵּית הַמִּדְרָשׁ לְבֵית הַכְּנֶסֶת וְעוֹסֵק בְּתוֹרָה זֹכָה לְהַקְבִּיל פָּנָי שְׁכִינָה, שְׁנַאָמַר: " (*). יִלְכוּ מַחִיל אֶל־חִיל יִרְאֶה" וְגוֹ' (תַּהֲלִים פד, ח).

נפש יהודה הליכות. ששונה הלכות עולם הבא לו: ילכו מחיל אל חיל. מלת חיל נאמר על רבוי עם ובבית הכנסת ובביהמ"ד יש רבוי עם יזכה שיראה אל אלהים בציון :

נמצא, כי מנוחתם וגדולתם והדרם לעסק בתורה בעולם הזה ובעולם הבא. ועל הדא גרסינן בפרק חלק (סנהדרין צא, ב): אמר רבי יהושע בן לוי: כל האומר שירה בעולם הזה זוכה ואומרה לעולם הבא, שנאמר: " (*) אשרי יושבי ביתך וגו' (שם שם, ה). אמר רב ששת: כל המלמד תורה בעולם הזה זוכה ומלמדה לעולם הבא, שנאמר: " (*) ומרה גם-הוא יורה" (משלי יא, כה). ולא עוד אלא שאם החכם הוא פרנס הדור ומרחם עליהם בעולם הזה, זוכה ומנהיגם לעולם הבא, שנאמר: "כי" (*) מרחמם ינהגם ועל-מבועי מים ינהלם" (ישעיה מט, ז).

נפש יהודה אשרי וגו'. עוד יהללך סלה היינו לעוה"ב שהוא סלה נצחיות: ומרה גם הוא יורה. מי שמררה את תלמידיו בדבר הלכה בעוה"ז גם הוא יורה לעוה"ב: מרחמם. בעוה"ז ינהגם לעולם הבא:

ואמרין נמי התם (ק, א): דרש רבי יהודה בר סימון: כל (*) המשחיר עצמו על דברי תורה בעולם הזה וכו', כדאיתא לעיל, בפרק ד מהחלק הראשון, בכ"ל זה (סימן רמב).

נפש יהודה המשחיר. פניו מתוך דוחק ולומד הקב"ה יאיר פניו בעוה"ב:

וגרסינן נמי במציעא, פרק השוכר את הפועלים (פה, ב): אמר ליה רבי ירמיה לרבי זירא: מאי דכתיב: "קטן וגדול שם הוא" וגו' (איוב ג, יט)? אטו לא ידענא דקטון וגדול שם הוא? אלא, כל המקטין עצמו בעולם הזה על דברי תורה נעשה גדול לעולם הבא; "ועבד חפשי מאדניו" (שם), כל המשים עצמו כעבד על דברי תורה בעולם הזה נעשה חפשי לעולם הבא.

ועולם הבא הוא עולם הנשמות, אשר נהנין בו הנשמות מזיו השכינה, כדגרסינן בבבבכות, פרק ה' קורא (ז, א): מרגלא בפומיה דרב: העולם הבא, אין בו לא אכילה ולא שתיה ולא פריה ורביה ולא משא ומתן ולא קנאה ולא תחרות, אלא צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנין מזיו השכינה.

ולזה היו מתאוין חסידים הראשונים, כדגרסינן התם: כי הוו (*) מיפטרין רבנן מפי רב אמי ואמרי לה מפי רבי חנינא הוו אמרין הכי: רבינו, (*) עולמך תראה בחיך, אחריתך לחיי העולם הבא ותקונתך לדור דורים. פיה ידבר חכמות, שפתותיך יביעו דעת, לשונך תרחיש רגנות. לבך יתהוה בינה, כליותיך תעלזנה מישרים, עיניך יאירו במאור תורה ורגליך ירוצו לשמע (*) דברי עתיק יומין.

נפש יהודה מפטרי רבנן. זה מזה שהיה נוטל רשות מחבירו לשוב לביתו: עולמך תראה בחיך. כל צרכיך תמצא פיה ידבר חכמות בלשון ברכה היו אומרים יביעו ידברו שפתך דברי דעת. לשונך תרחיש כמו רחש לבי דבר טוב לשון דבור כליותיך תעלוזנה ישמחו עפעפך יישירו לשון יושר שתהא מבין בתורה כהלכה: דברי עתיק יומין. הקב"ה שהוא מעולם:

ועל פן מי שיטרח לעסק בתורה בעולם הזה יזכה לעולם הבא, כדגרסינן בפרקא קמא דעבודתה זרה (ג, א): "שטים, מי שטרח בערב שבת יאכל

בְּשֶׁבֶת, אָבֵל מִי שֶׁלֹּא טָרַח בְּעָרֵב שֶׁבֶת מֵה יֵאָכֵל בְּשֶׁבֶת? רוֹצֵה לוֹמַר, שְׁמִי שֶׁלֹּא הֵכִין נַפְשׁוֹ בְּעוֹלָם הַזֶּה לְסִעוּדַת הָעוֹלָם הַבֹּא, שֶׁנִּקְרָא שֶׁבֶת, שְׁאַחַר כֵּן לֹא יוּכַל לְהִכְיִנוּ.

נפש יהודה שוטים. הרשעים יאמרו לעוה"ב הנה נקיים עתה המצות יאמר להם הקב"ה וכו':

וְכִיּוֹן שֶׁסוּף אָדָם לָמוּת, טוֹב לוֹ לְלַמֵּד וַיִּקְבֵּל שָׂכָר לְעוֹלָם הַבֹּא. וְעַל דָּא גְרַסִּינָן בְּפֶרֶק הַיְהוּ קוֹרָא (ברכות יז, א): רַבִּי יוֹחָנָן (*) כִּי הָוָה מְסִיִּים סְפָרִיָּה דְאִיּוֹב אָמַר הֵכִי: סוּף אָדָם לָמוּת וְסוּף בְּהִמָּה לְשַׁחֲיָטָה, וְהַכֹּל לְמִיתָה הוּא עוֹמֵדִין. אֲשַׁרְי מִי שֶׁעָמְלוּ בַתּוֹרָה וְעוֹשֵׂה נַחַת רוּחַ לְיוֹצְרוֹ, גִּדְל בְּשֵׁם טוֹב וְנִפְטָר בְּשֵׁם טוֹב מִן הָעוֹלָם. וְעַלֵּיו אָמַר שְׁלֵמָה בְּחֻכְמָתוֹ: "טוֹב שֵׁם מְשָׁמוֹן טוֹב וְיוֹם הַמָּוֶת מִיּוֹם הַיְלָדוּ" (קהלת ז, א).

נפש יהודה כי הוה מסיים ספרא דאיוב. על שם שאיוב נפטר בשם טוב אמר הכי:

לְמַד תּוֹרָה הֲרִבָּה וַיִּתְּנוּ לָךְ שָׂכָר וְכוּ'. וְגַרְסִינָן נִמְי בְּסוּף פֶּרֶק ב מְאָבוֹת: הוּא הָיָה אוֹמֵר: (*) לֹא עָלִידָה הַמְּלָאכָה לְגַמֵּר וְלֹא אֶתָּה בֶן חוֹרִין לְבַטֵּל מִמֶּנָּה; אִם לְמִדַּת תּוֹרָה הֲרִבָּה נוֹתְנִין לָךְ שָׂכָר הֲרִבָּה. וְדַע שֶׁמִּתֵּן שְׂכָרוֹ שֶׁל צְדִיקִים לְעֵתִיד לְבוֹא.

נפש יהודה לא עליך. לא הטיל הקב"ה על אדם אחד שיקיים כל התורה כולה רק מה שמוטל עליו לקיים אם אפשר לו בזה המצוה שייכות לקיים ובאותן מצות שתוכל לקיימם בריבוי ומיעוט כפי שתעסוק בהן תקבל שכר אבל אל יאמר מאחר שאי אפשר לי לקיים כולם לא אקיים כלום ע"ז אמר אין אתה בן חורין להבטל ממנה וע"י כל ישראל שכל אחד יקיים מה שצוה עליו ומה שיכולת בידו לקיים מתקיים כל התורה כולה:

פרק שני [רנז]

הַלּוֹמֵד תּוֹרָה וּמְקַיְמָהּ כְּדִין וְכִהְלָכָה נִקְרָא "צְדִיק" וְהַמְּפָלֵיג יוֹתֵר מִהָרְאוּי עָלָיו, (*) לְהִיטִיב לְמִי שֶׁאֵין לוֹ חֶק עָלָיו, אוֹ לְמִי שֶׁהוּא מְחִיב בְּעֲשׂוֹת עֲמוֹ יוֹתֵר מִהָרְאוּי, נִקְרָא "חֲסִיד". וְעַל זֶה אָמְרוּ: לְפָנִים מְשׁוֹרֵת הַדִּין. וְעַל זֹאת הַמַּעֲלָה בְּמִדּוֹת (*) מוֹסִיף אָדָם כְּפִי הַיְתָרוֹן שֶׁיֵּשׁ לוֹ בְּמַעֲלוֹת הַשְּׂכָלִיּוֹת. וְעַל זֶה אָמְרוּ בְּפֶרֶק שְׁנֵי דְאָבוֹת: (*) וְלֹא עִם הָאֶרֶץ חֲסִיד. נִמְצָא שֶׁיְתָרוֹן חֲסִידוֹתוֹ וְצִדְקוֹתוֹ כְּפִי יְתָרוֹן חֻכְמָתוֹ וְשְׁלִימוֹתוֹ, לְפִיכֵן כָּל אֶחָד וְאֶחָד (*) מוֹסִיף בְּמַעֲלָתוֹ בְּעוֹלָם הַבֹּא כְּפִי שְׁלִמוֹתוֹ.

נפש יהודה להיטיב למי שאין לו חק עליו. שלא נצטוו לעשות לו כזה והוא עושה זה המעולה שבמדות: מוסיף. שנצטוו על דבר שמחויב לעשות כן רק שהוא עושה יותר לפנינו משורת הדין לפי שכלו וחכמתו הטוב שיש בו עושה יותר במעשיו הטובים: ולא עם הארץ חסיד. מאחר שלא למד אין בו שכל להשיג לעשות לפנינו משורת הדין ואף הטוב שעושה אינו יודע לעשות בדרך חסידות עד שלפעמים חוטא בצדקתו יותר ממה שריוח בו: מוסיף. לו חלק בעולם הבא כפי שלימות מצותיו שהוא עושה:

וּגְרָסִינָן בְּמִסְכַּת שֵׁבִית, פָּרֶק שׁוֹאֵל אָדָם (קנב, א): "כִּי־הוֹלֵךְ הָאָדָם אֶל־בֵּית עוֹלָמוֹ" (קהלת יב, ה), אָמַר רַבִּי יִצְחָק: מְלַמֵּד שֶׁכָּל צַדִּיק וְצַדִּיק עוֹשֵׂין לוֹ (*). מְדוֹר לְפִי כְבוֹדוֹ. מְשַׁל לְמַלְךְ בְּשֵׁר וְדָם שֶׁנִּכְנַס הוּא וְעַבְדּוֹ לְמַדִּינָה, כְּשֶׁהוּ נִכְנָסִין - כָּלָן נִכְנָסִים (*). בְּשַׁעַר אֶחָד; וּכְשֶׁהוּ לָנִין - נוֹתְנִין לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מְדוֹר לְפִי כְבוֹדוֹ.

נפש יהודה מדור לפי כבודו. מדלא כתיב אל בית העולם ש"מ כל אחד ואחד לבית המוכן לו: בשער אחד. אף כאן הכל מתים בענין אחד:

וּגְרָסִינָן נְמִי בְּסוּף פָּרֶק בִּתְרָא דְתַעֲנִיּוֹת (לא, א): אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: עֵתִיד הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לַעֲשׂוֹת (*). מְחוּל לְצַדִּיקִים בְּגוֹן עֵדוֹן וְכָל אֶחָד וְאֶחָד מְרָאָה עָלָיו בְּאַצְבָּעוֹ, שְׁנַאָמַר: "וְאָמַר בַּיּוֹם הַהוּא (*). הִנֵּה אֵלֵהִינוּ זֶה קוֹיֵנוּ וְגוֹי נְגִילָה וְגוֹי" (ישעיה כה, ט).

נפש יהודה מחול. סביב לשון מחול הכרם כמו ויצאת במחול משחקים: הנה אלהינו זה. שעשה לנו הישועות והנחונות שיהיה נוכחם ולזה קוינו ויושיענו היינו ישועת ה':

וּגְרָסִינָן נְמִי בְּפָרְקָא קַמָּא דְמַגְלָה (טו, ב): אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: עֵתִיד הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא (*). לְהֵיוֹת עֵטְרָה בְּרֵאשׁ כָּל צַדִּיק וְצַדִּיק, שְׁנַאָמַר: "בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה ה' צְבָאוֹת לַעֲטֹרַת צְבִי וְלַצִּפִּירַת תְּפָאֲרָה" (שם כח, ה). מֵאִי "לַעֲטֹרַת צְבִי"? (*). לְעוֹשֵׂין צְבִיּוֹנוֹ; "לַצִּפִּירַת תְּפָאֲרָה"? לְמַצְפִּין לְתַפְאֲרָתוֹ. (*). יְכוּל לְכָל? תְּלַמּוּד לּוֹמַר: "לְשַׁאֲרַ עֲמוֹ" (שם), לְמִי שְׁמֵשִׁים עֲצֻמוֹ כְּשִׁירִים. (*). וְלְרוּחַ מְשַׁפְּטִי" (שם שם, ו), זֶה הַדָּן אֶת יִצְרוֹ. "לִיּוֹשֵׁב עַל־הַמְּשַׁפְּטִי" (שם), זֶה הַדָּן אֶת אֶמֶת לְאֶמֶתוֹ. "וְלִגְבוּרָה" (שם), זֶה הַמְּתַגְבֵּר עַל יִצְרוֹ. "מְשִׁיבֵי מַלְחָמָה" (שם), אֱלוֹ שְׁנוֹשְׂאִים וְנוֹתְנִים בְּמַלְחָמָתָהּ שֶׁל תּוֹרָה. "שְׁעָרָה", שְׁמֵשֶׁפִּימִין וּמַעְרִיבִין בְּשַׁעְרֵי בֵּיתֵי כְּנִסְיֹת וּבֵיתֵי מִדְרָשׁוֹת. אָמַרְהָ מִדַּת הַדָּן לְפָנֵי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: רְבוּנוֹ שֶׁל עוֹלָם, מַה נִּשְׁתַּנּוּ (*). אֱלוֹ מֵאֱלוֹ? (*). אָמַר לָהּ: "וְיִגַּם־אֵלֶּה בֵּינָן שְׁגוֹ וְגוֹי פָּקוּ פְּלִילִיָּה" (שם שם, ז), אֵין פָּקוּ אֵלֶּה גִּיהֵנָם, שְׁנַאָמַר: "וְלֹא־תִהְיֶה זֹאת לָךְ לְפִיּוֹקָה וְלִמְכָשׁוֹל" (שמואל א כה, לא) וְאֵין פְּלִילִיָּה אֵלֶּה דִּינִים, שְׁנַאָמַר: "וְנָתַן בְּפִלִּילִים" (שמות כא, כב).

נפש יהודה להיות עטרה. הקב"ה יתן לכל צדיק עטרה של כבוד על ראשו לתפארת ולצפירת לעטרת תפארת: לעושי צביונו. רצון הקב"ה בעוה"ז ומצפין ומביטין ומקוין לתפארת זו שיהיה להם בעוה"ב: יכול לכל. יהיה עטרת תפארת אפילו לרשעים ת"ל לשאר ודורש לשאר לשון שארית כמו דבר הנותר שאינו נחשב כלומר אדם טפל ולא עיקר שהם שפלים בעוה"ז ועוסקין בתורה: לרוח משפט זה הדין את יצרו. שכופהו לשוב בתשובה ומתגבר עליו ואינו הולך אחריו לעבור עבירה: שערה. שעושיין שיעורין לפתוח דלתות בהמ"ד בהשכמה ולאחר זמן נעילתו: אלו מאלו. שאלו באים לגיהנם ואלו לגי"ע: אמר לה. הקב"ה גם אלה ביין שגו כמו ששגו אלו שהם בגיהנם כלומר נעשו כמשוגעין ע"י רבוי שתיית יין וחוטאין לפני ע"כ פקו הגיהנם פליליה דינם שידונו בגיהנם:

וּגְרָסִינָן נְמִי בְּמִסְכַּת בִּתְרָא, בְּפָרֶק הַמוֹכֵר אֶת הַסְּפִינָה (עה, א): אָמַר רַבִּי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: עֵתִיד הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לַעֲשׂוֹת לְכָל צַדִּיק וְצַדִּיק שְׁבַע חֲפוֹת בְּגוֹן עֵדוֹן, שְׁנַאָמַר: "וּבָרָא ה' עַל כָּל־מְכוֹן הַר־צִיּוֹן וְעַל־מְקַרְאֵיהָ (*). עֵנָן יוֹמָם וְעֶשֶׂן וְנִגְהָ אֵשׁ לְהַבִּיחַ לִילָה כִּי עַל־כָּל־כְּבוֹד חֲפָה" (ישעיה ד, ה). מֵאִי "עַל־כָּל־כְּבוֹד חֲפָה"? מְלַמֵּד שֶׁכָּל אֶחָד וְאֶחָד עוֹשֵׂין לוֹ חֲפָה לְפִי כְבוֹדוֹ. וְעֶשֶׂן

בְּחִפָּה לָמָּה לִּי? אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: כָּל מִי (*) שְׁעֵינִי צְרוּת בְּתַלְמִיד חָכָם
בְּעוֹלָם הַזֶּה מִתְמַלְאוֹת עֵינָיו עֶשֶׂן לְעוֹלָם הַבָּא. וְאֵשׁ בְּחִפָּה לָמָּה לִּי? אָמַר
רַבִּי חֲנִינָא: מְלַמֵּד שְׂפָל אֶחָד וְאֶחָד (*) נִכְוָה מִחֻפְתּוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ. אוֹי לָהּ
לְאוֹתָהּ בּוֹשָׁה, אוֹי לָהּ לְאוֹתָהּ כְּלִימָה.

נפש יהודה ענן יומם. א' ועשן ב' ונוגה ג' אש ד' להבה ה' כי על כל כבוד ו' חופה ז':
שעיניו צרות. שלא להנאותו מנכסיו: נכוה. נחרך ונשרף חופתו של קטן מחופתו של חבירו
הגדול ממנו עד שצריך להרחיק ממנו:

וְגַרְסִינָן נְמִי בְּפֶרֶק שׁוֹאֵל אֲדָם (שבת קנב, ב): תִּנּוּ רַבָּנָן: "וְהָרוּחַ תִּשׁוּב אֶל־
הָאֱלֹהִים (*) אֲשֶׁר נִתְּנָה" (קהלת יב, ז), תִּנָּה לוֹ כְּמוֹ שֶׁנִּתְּנָה לָּהּ. מִשָּׁל לְמַלְךְ
בְּשָׂר וְדָם שֶׁחִלַּק בְּגִדֵי מַלְכוּת לְעַבְדָּיו. פְּקָחִים שְׂבָהֶם (*) קְפָלוּם וְהִנְיָחוּם
בְּקִפְסָא, טַפְּשִׁים שְׂבָהֶם הִלְכוּ וְעָשׂוּ בְּהֵן מְלָאכָה. וּכְשֶׁבִקֵּשׁ הַמֶּלֶךְ אֶת כְּלָיו,
פְּקָחִים שְׂבָהֶם הִחְזִירוּם כְּשֶׁהֵם (*) מְגַהְצִים, טַפְּשִׁים שְׂבָהֶם הִחְזִירוּם
כְּשֶׁהֵם מְלַכְלָכִים. שְׂמַח הַמֶּלֶךְ לְקִרְאֵת הַפְּקָחִים וְכַעַס לְקִרְאֵת הַטַּפְּשִׁים.
עַל הַפְּקָחִים אָמַר: יִנְתְּנוּ כָּלִי לְאוֹצָר וְהֵם יִלְכוּ לְבִתְיָהֶם לְשָׁלוֹם; וְעַל
הַטַּפְּשִׁים אָמַר: (*) כָּלִי יִנְתְּנוּ (*) לְכַבִּיּסָה וְהֵם יִחַבְּשׁוּ (*) בְּבֵית הָאֲסוּרִים.
עַל גּוֹפֵן שֶׁל צְדִיקִים אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: "יָבוֹא שָׁלוֹם יִנְיָחוּ עַל־
מִשְׁכְּבוֹתֵם" (ישעיה נז, ב) וְעַל נִשְׁמַתָּן הַכְּתוּב אֹמֵר: "וְהִיָּתָה נַפְשׁ אֲדָנִי (*)
צְרוּרָה בְּצְרוֹר הַחַיִּים" וְגו' (שמואל א כה, כט). וְעַל גּוֹפֵן שֶׁל רְשָׁעִים הוּא אֹמֵר:
"אֵין שָׁלוֹם אָמַר ה' לְרְשָׁעִים" (ישעיה מט, כב) וְעַל נִשְׁמַתָּן הוּא אֹמֵר: "וְיָאֵת
נַפְשׁ אֲיִבִידָא יְקַלְעֵנָה בְּתוֹךְ (*) כַּף הַקַּלְע" וְגו' (שמואל א כה, כט). תִּנְיָא, רַבִּי
אֱלִיעֶזֶר אֹמֵר: נִשְׁמוֹתֵיהֶן שֶׁל צְדִיקִים גְּנוּזוֹת תַּחַת פְּסָא הַכְּבוֹד, שְׁנֵאמַר:
"וְהִיָּתָה נַפְשׁ אֲדָנִי צְרוּרָה" וְגו': וְשֶׁל רְשָׁעִים - (*) זוֹמְמוֹת וְהוֹלְכוֹת,
שְׁנֵאמַר: "וְיָאֵת נַפְשׁ אֲיִבִידָא" וְגו'.

נפש יהודה אשר נתנה. קרא יתירה הוא לדרש הוי זהיר שתשיבנה אליו כמו שנתנה
לך נקיה בלא עון: קפלום. הבגדים לשון כפילה שמכפיל ומסדר הבגד להניח זה על זה בשוה
ומניחים בקופסא בארגז ותיבה שמשמין בהם הבגדים: מגוהצים. מלובנים ומחולקים באבן
גלע"ט שטיי"ן בל"א הנקרא חמרתא: כלי ינתנו לאוצר. להצניען אף זו תנתן תחת כסא
הכבוד: לכביסה. ללבן אף זו לגיהנם לצורפם שם: בבית האסורים. בגיהנם בחושך בלא
אור ושלוה: צרוה בצרו החיים. את ה' אלהיך עמו בכסאו: כף הקלע. רוחב הרצועה שנותן
האבן לתוכה לקלע עשויה כמין כף: זוממות. כמו בזממא דפרזלא חבושות בבית הסוהר
והולכת לגיהנם:

וְגַרְסִינָן נְמִי הֵתָם (שבת קנג, א): וְאֵף שְׁלֵמָה אָמַר בְּחֻכְמָתוֹ: "בְּכַלְעֵת יְהִי (*)
בְּגִדִידָא לְבָנִים" (קהלת ט, ח), אָמַר רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַפְּאִי: מִשָּׁל לְמַלְךְ בְּשָׂר וְדָם
שֶׁזָּמַן אֶת עַבְדָּיו לְסְעוּדָה וְלֹא קָבַע לָהֶם זָמַן. פְּקָחִים שְׂבָהֶם קִשְׁטוּ עֶצְמוֹן
וַיִּשְׁבוּ עַל פֶּתַח בֵּית הַמֶּלֶךְ, אָמְרוּ: (*) כְּלוּם בֵּית הַמֶּלֶךְ חֹסֵר כְּלוּם? טַפְּשִׁין
שְׂבָהֶם הִלְכוּ לְמְלָאכְתָּן, אָמְרוּ: (*) כְּלוּם יֵשׁ סְעוּדָה שְׂאִין בְּהַ טָרַח? פֶּתְאִים
בִּקֵּשׁ הַמֶּלֶךְ אֶת עַבְדָּיו, הִלְלוּ נִכְנָסִים כְּשֶׁהֵן מְקַשְׁטִין וְהִלְלוּ נִכְנָסִין כְּשֶׁהֵם
מְלַכְלָכִים. שְׂמַח הַמֶּלֶךְ לְקִרְאֵת הַפְּקָחִים וְכַעַס עַל הַטַּפְּשִׁין. אָמַר: הִלְלוּ
שְׁקִשְׁטוּ עֶצְמוֹן לְסְעוּדָה יִשְׁבוּ וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ וְהִלְלוּ שְׁלֵא קִשְׁטוּ עֶצְמוֹן
לְסְעוּדָה (*) יַעֲמְדוּ וַיִּרְאוּ. זִינְאִי, חֲתָנוּ שֶׁל רַבִּי מְאִיר, מְשׁוּם (*) רַבִּי מְאִיר
אֹמֵר: אֶלְמָלִי הִלְלוּ יוֹשְׁבֵין וְהִלְלוּ עוֹמְדִין אֵין לָהֶם בּוֹשָׁה, מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאִין

כְּמִשְׁמָשִׁים, אֶלֶּא אֱלוֹ וְאֱלוֹ יוֹשְׁבֵינּוּ, הִלְלוּ אוֹכְלֵי וְהִלְלוּ רְעֵבֵינּוּ, הִלְלוּ שׁוֹתֵינּוּ וְהִלְלוּ צִמְאֵינּוּ, הִלְלוּ שְׂמִיחֵינּוּ וְהִלְלוּ עֲצֵבֵינּוּ, דְּכַתִּיב: "לִכְּוֹן כֹּה אָמַרְהִי אֱלֹהִים הִנֵּה עֲבָדֵי יֹאכְלוּ וְאַתֶּם תִּרְעָבוּ הִנֵּה עֲבָדֵי יִשְׁתּוּ וְאַתֶּם תִּצְמְאוּ הִנֵּה עֲבָדֵי יִשְׁמְחוּ וְאַתֶּם תִּבְשּׁוּ. הִנֵּה עֲבָדֵי יָרְנוּ מְטוֹב לֵב וְאַתֶּם תִּצְעַקוּ מִכָּאֵב וּמִשֶּׁבֶר רוּחַ תִּילִילוּ" (ישעיה סה, יג"ד).

נפש יהודה בגדיך לבנים. נשמתך טהורה ונקייה: כלום בית המלך חסר. בתמיה הכל מוכן ושמא יבהילנו לבוא פתאום ואנו צריכין ליכנס לסעודה מקושטין: כלום יש סעודה בלא טורח. עדיין יצטרכו של בית המלך לטרוח צרכי סעודה ויש לנו שהות הרבה להתקשט: יעמדו ויראו. ואף לעוה"ב צדיקים יושבים ואוכלים ורשעים עומדים ורואים: רבי מאיר אומר. אין עומדין ורואין שאם כן אף הם היו נראין מן הקרואים ולשמש שכן דרך המשרתים עומדין ואין כאן בושה:

וְכָל אֱלוֹ הַמְּשָׁלִים שְׁעָשׂוּ רַבּוֹתֵינוּ בְּעֵנְנֵנוּ זֶה הַכֹּל הוֹלֵךְ אֶל מְקוֹם אֶחָד. (*) וְמִי שְׂיִוָּדַע לְהַתְדַמּוֹת בְּשִׁכְלוֹ וּלְצִיר אֶחָד מֵהַמְּשָׁלִים יָבִין הָאֲחֵרִים, אֲבָל הַדָּבָר עֵמֶק עֵמֶק מִי יִמְצְאֵנוּ, שְׂאִין לְמַעְלָה הֵימָנוּ, לְפִי שֶׁהָאָדָם בְּהִיּוֹתוֹ גּוֹפְנֵי לֹא יוֹכֵל לְצִיר (*) הָעֲדוֹנִים רוֹחֲנִים אֶלָּא הַגּוֹפְנִים. וְזֶהוּ אֶחָד מִן הַטְּעָמִים אֲשֶׁר לֹא נִכְתָּב בְּפִירוּשׁ בְּתוֹרָה שְׂכַר הָעוֹלָם הַבָּא, (*) לְפִי שְׂאִין כֹּחַ בְּאָדָם לְצִירוֹ אֶלָּא בְּקִשֵׁי עַל דָּרָךְ מְשָׁל וְדַמְיוֹן. וְעַל הַדָּא אָמְרוּ בְּפֶרֶק אֵין עוֹמְדִין (ברכות לד, ב): אָמַר רַבִּי חִיָּא בַר אֲבָא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: כָּל הַנְּבִיאִים כָּלָם (*) לֹא נִתְנַבְּאוּ אֶלָּא לִימּוֹת הַמְּשִׁיחַ, אֲבָל לְעוֹלָם הַבָּא - "עֵין לֹא רָאָתָה אֱלֹהִים זּוֹלָתָךְ יַעֲשֶׂה לְמַחְפְּהֵי לִוִּי" (ישעיה סד, ג).

נפש יהודה ומי שיודע להתדמות. המשלים של תענוגי אכילה ושתיה לדמיון תענוגי עוה"ב שנאמרו רק למשל אם יבין תענוג אחד במשל מתענוגי עוה"ב שנמשלו לתענוגי עוה"ז יבין להתדמות יותר מעוה"ז לתענוגי עוה"ב אבל עמוק להשיג לאדם בשכלו מעלות תענוגי עוה"ב ממש למשול להם משל ודמיון כהויות עוה"ב: העדונים רוחניים. היינו תענוגי עוה"ב שיש לנשמות שהם רוחניות: לפי שאין כח באדם לציירו. ולבא עד תכליתו וא"כ איך יכתבו התורה מאחר שלא יכול להשיג מה שנכתב כאלו לא נכתבו דמיון: לא נתנבאו. הטובות והנחמות שיהיו לישראל רק לימות המשיח אבל לעוה"ב עין לא ראתה לא נראית ולא נגלית לשום נביא מטעם שאין להשיג רוב הטובות ומעלתם לאדם החי:

פרק שלישי [רנח]

אֶף-עַל-פִּי שֶׁהָאָדָם מְחַבֵּר בְּגוֹף וּנְשָׁמָה, הַגּוֹף מְהַאֲדָמָה וְהַנְּשָׁמָה מְלַמְעָלָה, כְּשֶׁהוּא בְּעוֹלָם הַזֶּה הַטָּבַע מְחַיֵּב שֶׁהַגּוֹף מוֹשֵׁל עַל הַנְּפֶשׁ בָּרַב, לְפִי שֶׁהַגּוֹף בְּתַחֲלַת בְּרִיתוֹ מִתְאַוֶּה תַּאֲוֹת גּוֹפְנִיּוֹת. וְלָזֶה רְמִזָּה תוֹרָה: " (*) לְפִתַּח חֲטָאת רִבְצִי" (בראשית ד, ז). (*) וְהַנְּשָׁמָה הִיא מוֹכֶנֶת בְּכַח לְבוֹא אֶל הַפְּעַל וְלָזֶה צְרִיכָה הַכְּנוֹת גְּדוּלוֹת בְּמִדּוֹת מְשֻׁפְלוֹת. נִמְצָא, שְׂכַפִּי טָבַע הַמְּצִיאוֹת, הַגּוֹף מוֹלֵךְ בְּתַחֲלָה עַל הַנְּפֶשׁ. וְלָזֶה אָמַרְהִי תוֹרָה, שֶׁהוּא הַמוֹנֵעַ לְאָדָם (*) שִׂיאֲכָל וְחֵי לְעוֹלָם. וְעַל כֵּן הַמְּשִׁיל הַחֶכֶם, הַגּוֹף לְמִלְדָּה זָקֵן וְכִסִּיל וְהַשִּׁכָּל לְיָלֵד מִסִּכּוֹן וְחֶכֶם.

נפש יהודה לפתח. לשון תחלה מיד כשנולד טבעו דגופו מתאוה תענוגי גופניות: והנשמה. היא כח באדם שעל ידה ישכיל לתועלת רוחניות לעוה"ב ע"י שיקיים התורה

והמצות וצריך לאדם לטרוח ולהכין לזה ע"י שכלו שהיא נגד הטבע של הגוף שמבקש רק הנאת הגוף והטבע הזה היה לגוף בתחלה קודם שבא לו השכל להשכיל במעלות השכליות העליונות: **שיאכל וחי לעולם**. כלומר שיקיים התורה והמצות שעל ידה יחיה לעוה"ב:

וּבְנֵי אָדָם, בְּעוֹרוֹן לֶבֶן, אֵינָם מְשִׁיגִים אֶמְתַּת הָעוֹלָם וְיוֹשְׁבִים בְּחֹשֶׁךְ וְצִלְמוֹת בְּהִיּוֹתָם שְׁטוּפִים בְּהִנְאוֹת הָעוֹלָם הַזֶּה. וְעֲלֵיהֶם נֹאמֵר: "בְּמִדְבַר הַזֶּה יִתְמוּ וְשָׁם יָמוּתוּ" (במדבר יד, לה). וְאוֹתָם שְׁאִינָם נִטְבָּעִים כָּל כָּךְ בְּזֶה הַחֹשֶׁךְ וּמְצַפִּים לְאוֹרָה בְּאִשְׁמֶרֶת הַבִּקּוֹר, שֶׁהוּא צֵאת הָעוֹלָם הַזֶּה, מְגִיעִים לְרֵאוֹת הָאוֹרָה הָאֶמְתִּית וְעוֹמְדִין בָּהּ בְּהַשְׁאָרוֹת נִפְשִׁים עֲדֵי עַד, כָּל אֶחָד כְּפִי מַעֲלָתוֹ.

וּכְמוֹ שֶׁבְּחֹשֶׁךְ מוֹשְׁלִים חַיּוֹת הַיַּעַר, שֶׁהוֹלְכִים לְדָרֵס וּלְבַקֵּשׁ טְרַפָּם, בְּהִיּוֹת בְּנֵי אָדָם יוֹשְׁבִים וְשֹׁקֵטִים, כִּן הִרְשָׁעִים דּוֹמִין לְחַיּוֹת הַיַּעַר וּמוֹשְׁלִים בְּעוֹלָם הַזֶּה, שְׂדוּמָה לְלִילָה, מְאַחַר שְׁנוּטִין אַחַר גּוּפּוֹ, שֶׁנִּבְרָא מִן הָאֲדָמָה אֲשֶׁר לָקַח מִשָּׁם וְשָׁם יָשׁוּב; עוֹסְקִין כָּל יְמֵיהֶם בְּאֲכוּל וְשִׂתָּהּ וּבְעֲדוּנֵי הַגּוּף, כְּדִגְרָסִינָן בְּפִרְקֵי הַשׁוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֲלִים (בבא מציעא פג, ב): דְּרַשׁ רַבִּי זִירָא וְאִיתִימָא תַּאֲנִי רַב יוֹסֵף: מַאי דְכָתִיב "תִּשָּׂא חֹשֶׁךְ וַיְהִי לַיְלָה" וְגו' (תהלים קד, ט)? זֶה הָעוֹלָם הַזֶּה, שְׂדוּמָה לְלִילָה: "בּוֹתְרַמֵּשׁ כָּל חַיֵּי הַיַּעַר" וְגו' (שם) אֱלוֹ רִשְׁעִים שָׁבוּ, שְׂדוּמִין לְחַיּוֹת הַיַּעַר. "תִּזְרַח הַשֶּׁמֶשׁ וַיֶּאֱסַפּוּן" (שם שם, כב), תִּזְרַח הַשֶּׁמֶשׁ לְצַדִּיקִים וַיֶּאֱסַפּוּ רִשְׁעִים לְגִיהֵנִם; "וְאֶל־מַעוֹנָתָם יִרְבְּצוּן" (שם), אֵין לָךְ כָּל צַדִּיק וְצַדִּיק שְׁאֵין לוֹ מְדוֹר בְּפָנָי עֲצָמוּ. "יֵצֵא אָדָם לְפַעֲלוֹ" (שם שם, כג), יֵצֵאוּ צַדִּיקִים לְקַבֵּל שְׂכָרוֹ; "וְלַעֲבֹדְתוֹ עֲדֵי־עָרֵב" (שם), (* לְמִי שֶׁהַשְּׁלִים עֲבֹדְתוֹ עֲדֵי עָרֵב.

נפש יהודה למי שהשלים. שעמד בצדקתו עד יום מותו:

לְפִיכָךְ, הַצַּדִּיקִים שֶׁמְנִיחִין עֲדוּנֵי הַגּוּף וְעוֹסְקִין בְּעֲדוּנֵי הַנֶּפֶשׁ, אֵין מְשַׁלְתֵּם רְאוּיָה לְהִיּוֹת בְּעוֹלָם הַזֶּה כְּפִי הַטְּבַע, עַד שֶׁתִּזְרַח הַשֶּׁמֶשׁ הָאֶמְתִּית לְצַדִּיקִים, בְּלִתִּי אִם יָבוֹא לָהֶם בְּמַעֲשֵׂה נֶס שְׁעוֹשֶׂה בְּרַחֲמֵי רַבּוֹן הָעוֹלָם עִם אוֹתָם הַשְּׁלֵמִים שֶׁחָפֵץ לְשִׁנוֹת הַטְּבַע בְּעֵדָם וּלְהַטְעִימָם בְּעוֹלָם הַזֶּה (*). מַעִין עוֹלָם הַבָּא, כְּדִגְרָסִינָן בְּפִרְקֵי קַמָּא דְּבִתְרָא (טו, ב): תַּנּוּ רַבִּנּוּ: שְׁלֹשָׁה הַטְעִימֵן הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מַעִין הָעוֹלָם הַבָּא. אֱלוֹ הֵם: אַבְרָהָם יִצְחָק וַיַּעֲקֹב, דְּכָתִיב בְּהוּ: "בְּכָל, מְכָל, כָּל". כְּלוּמַר, שֶׁלֹּא חָסַר מֵהֶם שׁוּם דְּבָר טוֹב. וְרְאוּיִים הָיוּ לְכָךְ, שֶׁלֹּא הָיָה יֵצֵר הָרַע שׁוֹלֵט בָּהֶם, כְּדִאֲמַרִּין עֲלֵיהֶם: תַּנּוּ רַבִּנּוּ: שְׁלֹשָׁה לֹא שָׁלַט בָּהֶן יֵצֵר הָרַע. אֱלוֹ הֵן: אַבְרָהָם יִצְחָק וַיַּעֲקֹב, דְּכָתִיב בְּהוּ: "בְּכָל, מְכָל, כָּל". וַיֵּשׁ אוֹמְרִים, אַף דָּוִד, דְּכָתִיב: "וְלִבִּי (*). חָלַל בְּקִרְבִּי" (תהלים קט, כב). (* וְאִידָךְ, צַעֲרִיָּה הוּא דְקָא מְדַפֵּר.

נפש יהודה מעין עולם הבא. מדוגמת עוה"ב ולא הדוגמא ממש: **בכל מכל כל**. באברהם כתיב וה' ברך את אברהם בכל ביצחק כתיב ואוכל מכל ביעקב כתיב וכי יש לי כל כלומר לא חסרו שום טובה: **חלל בקרבי**. יצה"ר חלל ומת בקרבי שלא יחטיאני: **ואידך**. למה לא חשב גם דוד צעריה קמידכר על לבו ממש קא מתרעם ואומר שמת לבו בקרבו מרוב צרות:

וגם לא הייתה פטירתם כמיתת האחרים, אלא (*) בנשיקת שכלם עם שכל הפועל. כדאמרין עלה: תנו רבנן: ששה (*) לא שלט בהם מלאך המות. אלו הן: אברהם יצחק ויעקב, דכתיב בהו: " (*) בפל, מפל, פל", משה ואהרן ומרים, דכתיב בהו: "עלפי ה'". והא מרים דלא כתיב בה "על פי ה'?" אמר רבי אלעזר: אף מרים נמי בנשיקה מתה, דאתיא " (*) שם" ממושה. ומפני מה לא נאמר בה "על פי ה'?" שגנאי הדבר לומר.

נפש יהודה בנשיקת שכלם עם השכל הפועל. בדביקות נשמתם עם הקב"ה שהוא בראם ויבואו לזה ע"י פעולתם הטובה שפעלו ע"י שכלם שהוציאו מכח אל הפועל: לא שלט בהם מלאך המות. אלא מתו בנשיקה ע"פ שכינה על פי אמירת הקב"ה שאמר להם שיצאו והיינו ע"פ ה' ואמירתו שמגעת לנשמתו והיינו ע"י נשיקה: בכל מכל כל. לא חסרו שום כבוד ומצינו כבוד זה במשה ואהרן שנאמר בהן על פי ה' ואם אלו מתו ע"י מלאך נמצא שחסרו כבוד: שם שם ממושה. דכתיב ותמת שם מרים וכתוב וימת שם משה עבד ה':

ועל כן נאמר עליהם שלא שלט בהם (*) רמה ותולעה, לפי שהיה גופם תשמישי קדושה, כדאמרין עלה: תנו רבנן: שבעה לא שלט בהם רמה ותולעה. אלו הן: אברהם יצחק ויעקב, משה ואהרן, מרים ובנימין. אברהם יצחק ויעקב, דכתיב בהו: "בפל, מפל, פל"; משה ואהרן ומרים, דכתיב בהו: "עלפי ה'", בנימין בן יעקב, דכתיב: " (*) ישפן לבטח" (דברים לג, יב). ויש אומרים: אף דוד, דכתיב: "אף-בשרי ישפן לבטח" (תהלים טז, ט).

נפש יהודה רמה. שמתו ע"פ שכינה ואין ראויים רמה לשלוט בהן במי שנשוק משכינה שהרי אין הרמה באה אלא מטפה מרה המטפטפת מסכינה של מלאך המות דאמר מר ממנה מת ממנה מסריח ממנה פניו מוריקות: ישכון לבטח. עליו, הכי דריש ישכון לבטח בנימין על סמיכות ידיות השכינה:

למדנו שהחסידים האלו שהיה להם יתרון אפילו בגופם, בתייהם ולאחר פטירתן. וגם כן ארע לצדיקים ידועים בכל דור ודור, כל אחד ואחד כפי מעלתו, אף-עלפי שאמרו בפרק הנזקין (גיטין נט, א): מימות משה ועד רבי לא מצינו (*) תורה וגדולה במקום אחד, ועל זה רמזו באמרום: אין כל אדם זוכה לשתי שלחנות, רוצה לומר, שהם מעטים, כמו שאמר רבי שמעון בן יוחאי: ראיתי בני עליה והם מועטים. פלומר: (*) המעלים בשני עולמות, לפי שזה הפך זה. וברוך היודע, למה זכו אלו לשני עולמות ואחרים לא זכו. אף-עלפי שהיו שלמים, שפך עלה במחשבה כדגרסינן במסכת שבת פרק אמר רבי עקיבא: [על דבר מיתת רבי עקיבא], שהראהו למשה רבינו ואמר: זו תורה וזו שכרה. והיתה תשובתו: שתוק, כד עלה במחשבה, כדאיתא למעלה, בגר ב, פלל א, חלק ב, פרק [א] (סימן לג).

נפש יהודה תורה וגדולה. תורה ועושר באיש אחד כמו שהיה לרבי עושר וכבוד ותורה: המעולים בשני עולמות. שיזכו לטובת עוה"ז ולעוה"ב כמו רבי לפי שברוב מי שיש לו כל טובות עוה"ז הוא רשע שהקב"ה נותן לו כל שכרו בעוה"ז כדי להאבידו מעוה"ב ולצדיקים בהפך:

וגרסינן נמי בסנהדרין, פרק אחד דיני ממונות (לח, ב) ובפרקא קמא דעבודה זרה (ה, א): אמר ריש לקיש: מאי דכתיב: "זו ספר תולדת אדם"

בראשית ה, א? וכי ספר ה'ה ל' לאדם? אלא מלמד ש'הרא'ה הקדוש ברוך הוא לאדם הראשון דור דור ודורש'יו, דור דור ונחמ'יו, דור דור ופרנ'סיו. כ'יון ש'הגיע לדורו של רבי עקיבא ש'מח בתורתו ונתעצב ב'מיתתו. אמר לפ'ו: רבונו של עולם, " (*) ולי מה יקרו רעיד' אל".

נפש יהודה ולי מה יקרו רעיד' אל. בתר גלמי ראו עיניך כתיב באותו מזמור וביצירת האדם מדבר וכ'יון שראה אדם ר' עקיבא ותורתו אמר ולי מה יקרו בעיני רעיד' ת"ח כאלו שיצאו ממני יקר וחשוב הוא בעיני והלואי שכל יוצאי יהיו כך :

לפ'יך, רבים או יחידים אשר יש'גו שום דבר באמתת העולם אל יקוצו בשפלותם (*) ואל יחטאו בלבם בראותם צרות בעולם ה'ה הדומה לל'לה, ש'הוא ראוי לד'רס בו חיות היער, ש'הם הרשעים ; כי טובת העולם ה'ה אינה טובה בער'ך האמת, אלא בעולם שפלו טוב. (*) ואם התורה הבטיחה לקהל יש'ראל, באם ישמרו התורה והמצוות, בטובת העולם ה'ה, לא מפני ש'היא הטובה האמתית, אלא לפי ש'היא גורמת ומסיעת לפנות, לבוא אל המשפלות למי ש'הוא חפץ בהם. (*) וגם מט'דת לרשע, ש'הוא שטוף בתאוות, כמו שנאמר: "וישמן ישרון ויבעט" (דברים לב, טו). עד שיגיע הזמן אשר יבוא בעולם ה'ה ובעולם הבא האורה הגדולה אשר נברא העולם בעבורה ומלאה הארץ דעה, כי אז יהיה לצדיקים טובה בעולם ה'ה ובעולם הבא, כדגרס'נו במסכת פסחים, פרק אלו עוברין (ו, א): "והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד" וגו' (זכריה יד, ט), אטו האידנא לאו אחד הוא? אמר רבי אחא אמר רבי יוחנן: לא כעולם ה'ה העולם הבא; העולם ה'ה, על בשורות טובות אומר "ברוך הטוב והמטיב" (וגו') ועל שמועות רעות אומר: "ברוך דין האמת": אבל לעולם הבא, על כל אחת ואחת (*) אומר "הטוב והמטיב" וכו'.

נפש יהודה ואל יחטאו בלבם. להרהר אחר מדותיו: ואם התורה הבטיחה. שכל הבטחת התורה הוא בפירוש בשכר עוה"ז לא שטובות עוה"ז הם עיקר הטובה האמתית טובה באמת אך הקב"ה נתן השכר הזה שכתוב בפירוש בתורה כדי שיקיימו בתחילה התורה והמצוות להשכיל בהם וכשישכיל בתורה ובמצוות יוסיף להשכיל יותר באהבת הקב"ה עד שיקנה לו שכר עוה"ב שהוא רק ברמז בתורה שאין לפרטה מרוב גדולתה ומעלתה: וגם מט'דת. הנאות ותענוגות עוה"ז שמבקש הרשע רק לתענוגות גופו הוא מט'ידו מעוה"ב: אומר הטוב והמטיב. שלא יהיה אז רעה רק כולו טוב:

"לעולם הבא" שכתוב כאן, רוצה לומר, בשני ענינים: (*) עולם הבא של נפשות וגם עולם הבא של גופות בימות המש'ח, שבשניהם טובה גמורה לצדיקים. אבל בזמן ה'ה, (*) הגוף והנפש וגם הצדיקים והרשעים, אינם אלא זה כנגד זה, אחד למעלה ואחד למטה, כמו בין צ'יון לאדם, שכשמלאה זו חרבה זו, כמו שדרשו על " (*) אמלאה החרבה" (יחזקאל כו, ב) בפרקא קמא דמגלה (ו, א). וגם נאמר: "תס'עונך בתצ'יון לא יוסיף להגלותך פקד עונך בתאדום" (איכה ד, כב). וכל זה לפי ש'הם שני הפכים. כך בזמן ה'ה הם הגוף והנפש, וגם הרשעים הנוטים לגוף והצדיקים הנוטים לנפש, (*) זה גבור וזה חלש, זה נוצח וזה מנצח.

נפש יהודה **עולם הבא של נפשות.** הוא נאמר על הנשמות כשהם נפרדים מן הגוף וגם נאמר עוה"ב על עולם של משיח ותחית המתים שיהיה בגוף ונשמה: **הגוף והנפש.** אינם יחד בטובה כשהגוף חי ויש לו הנאות עוה"ז אין לנשמה הנאה ממנה כמו לגוף וכן אם מת והנשמה תחזור למעלה לתענוגיה אין לגוף הנאה כמו לנשמה וגם הצדיקים אינם בטובת שניהם והרשעים אינם בעונש שניהם שאין לצדיקים טובה לגוף בעוה"ז ולרשעים יש להם הטובה ולעוה"ב כשבא טוב לצדיקים יבוא הרעה לרשעים: **אמלאה.** ירושלים תבנה. החרבה בת אדום כשתמלא זו נחרבה זו: **זה גבור.** כדאמרין כשיגבר זה יחלש זה כזה נוצח יהיה זה מנוצח:

ועל פן, היקרים ומושלים שלא כדן בעולם הזה הם שפלים לעולם הבא בעולם הנשמות וגם לימות המשיח בעולם הגופות, כדגרסינן התם, פרק אלו עוברין (פסחים נ, א): "והיה ביום ההוא לאיהיה אור יקרות וקפאון" (זכריה יז, ט), אמר רבי אלעזר: זה (*), אור, שהוא יקר בעולם הזה, יהא קפוי לעולם הבא. רבי יוחנן אמר: אלו נגעים ואהלות, שכל העוסק בהן - (*), קפואים בעולם הזה, יקרים הם לעולם הבא. וריש לקיש אמר: אלו (*), בני אדם שהם יקרים בעולם הזה - קפואין הם לעולם הבא.

נפש יהודה **אור שהוא יקר בעוה"ז.** כשהחמה מאירה בגבורתה ואורה גדול אותו אור חשוב ויקר שלה יהא קפוי וקל לעוה"ב כל דבר קל קרוי קפוי צף על המים ויצף הברזל תרגום וקפא פרזלא: **קפואים.** שאינן לומדין ואינן מבינים אלא כפשוטה ולעוה"ב יבינו טעמיה וסודותיה: **בני אדם שהם יקרים.** עשירים וחשובים ואינם טובים למקום:

כי הא דרב יוסף בריה דרב יהושע בן לוי חלש (*), ואיתנגיד. אמר ליה אבוה: מאי חזית? אמר ליה: עולם הפוך ראיתי, (*), עליונים למטה ותחתונים למעלה. אמר ליה: עולם ברור ראיתי. (*), ואנן היכי חזיתין? אמר ליה: כי היכי דחשבינן הכא חשבינן התם; ושמעתי שהיו אומרים: אשרי מי שפא לכאן ותלמודו בידו; ושמעתי שהיו אומרים: (*), הרוגי מלכות אין כל בריה יכולה לעמד במחיצתו. מאי נינהו הרוגי מלכות? אילימא רבי עקיבא וחבריו, פשיטא, בלאו הכי נמי? אלא: (*), הרוגי לוד.

נפש יהודה **איתנגיד.** גוע ופרחה רוחו: **עליונים למטה.** אותן שהיו כאן חשובים ראיתי קלים: **ואנן.** ת"ח היכי איתנין התם: **הרוגי מלכות ותו לא.** וכי לא היתה בהן מעלה אחרת שיחשבו עליה אלא זו בלבד: **הרוגי לוד.** שני אחים היו שמסרו עצמן על ישראל שהודו על עצמן הריגת בת מלך שהיו מטילין אותן על כל ישראל:

וגרסינן נמי בפרקא קמא דבתרא (י, ב): אמר רבי אבהו: שאלו את שלמה: איזהו פן העולם הבא? אמר להם: אותן שפיתוב בהן " (*), ונגד זקניו כבוד" (ישעיה כד, כג). כי הא דרב יוסף בריה דרב יהושע בן לוי וכו', כדאיתא למעלה.

נפש יהודה **ונגד זקניו כבוד.** אותן שחלקו להם כבוד בעוה"ז מחמת חכמת זקנתם וכן הם בעולם הבא כמעשה דרב יוסף דאיתנגיד כדלעיל:

ואותן שמסרו עצמן למיתה כדי לעסק בתורה בזמן השמד - עולין למעלה העליונה, כמו שמצינו שמסר עצמו רבי יהודה בן בבא, כדגרסינן בפרקא קמא דעבודה זרה (ח, ב) ובפרקא קמא דסנהדרין (יג, ב): אמר רב יהודה: זכור אותו האיש לטוב, ורבי יהודה בן בבא שמו, שאלמלא הוא נשתכחו

דיני קנסות מישראל. נשתכחו - נגירסינהו? אלא אימא (*) בטלו דיני קנסות מישראל, שגזרו מלכות הרשעה, שכל הסומך יהרג וכל הנסמך יהרג ועיר שסומכין בה תחרב ותחום שסומכין בו יעקר. מה עשה רבי יהודה בן בבא? הלך וישב בין שני הרים גדולים, (*) בין שתי עירות גדולות, בין שני תחומי שבת, בן אושא לשפרעם, וסמך שם חמשה זקנים; רבי מאיר ורבי יהודה ורבי יוסי ורבי שמעון ורבי אלעזר בן שמוע. ורב אןיא מוסיף: אף רבי נחמיה. כיון שהכירו בהן אויבים, באו להרגו. אמר להם: בני, רוצו, אמרו לו: רבי, ואתה מה תהא עליך? אמר: הריני מוטל לפניכם כאבן שאין לה הופכים. אמרו: לא זזו משם עד שנעצו בו שלש מאות לנביות של ברזל ועשאוהו ככברה.

נפש יהודה בטלו דיני קנסות. כיון דליכא רבנים סמוכין בטלו דאין לדון בדין קנסות אלא למי שיש לו סמיכות: בין שתי עירות גדולות. ולא בתוך העיר שאם יודע שלא יחריבו את העיר:

וגם בן מה שארע לרבי חנינא בן תרדיון, על שהיה מקהיל קהילות ברבים ועוסק בתורה בזמן השמד ומסר עצמו למיתה, כדגריסין התם, בפרקא קמא דעבודה זרה (יח, א): וכתוב למעלה, בחתימת גר ראשון (סימן כט). וגם מה שארע לרבי עקיבא וחבריו, כדאיתא למטה, בפרק א מחלק האהבה (סימן רנג); ויבגר התשובה בכלל היסורין (סימן שא). וגם כל זה קבלו על עצמן החסידים הראשונים, בהיות בעיניהם חיי העולם הזה הבל ורעות רוח כנגד העולם הבא, שכלו טוב וכלו ארוך.

פרק רביעי [רנט]

(*) אף על פי שהשארות הנפש נתאמת לחכמים בחקירה ועיון, כתבו רבותינו דברי מעשיות בתלמוד עליו, לפי שאין כלם בקיאים (*) להשיג דבר זה (*) במופת, להודיענו ההשארות שיש לנפש האדם השלם בעולם הבא, כל אחד ואחד (*) כפי השגתו בהיות הנפש כח בגוף, כדגריסין במסכת מציעא, פרק השוכר את הפועלים (פה, ב): ריש לקיש הוה (*) מצין מערתא דרבנן, כי מטא למערתא דרבי חיא - (*) איעלמא מיניה. חלש דעתיה, אמר: שמא לא פלפלת תורה כמותו. יצתה בת קול ואמרה לו: תורה כמותו פלפלת - תורה כמותו לא (*) רבצת.

נפש יהודה אף על פי שהשארות הנפש. שהנשמה של אדם היא נצחיות ונשארת לעולם למדו החכמים באמת על ידי חקירה ועיון בלימוד האמת והחכמה: להשיג דבר זה. שהנשמה היא נצחיות: במופת. בדברי האמיתית בראיות ברורות כי הם למודים הרבה ורחבות: כפי השגתו בהיות הנפש כח בגוף. בחייו כמו שהשיג עיי מעשיו להשיג לנשמה עליונה וקדושה מעולם העליון נשמה על נשמתו: מצוין מערתא דרבנן. שלא יכשלו כהנים לעבור עליהם ולהאהיל שלא יארע תקלה עיי הצדיקים: איעלמא מיניה. לא היה יכול למצוא מקומה: רבצת. לאחרים לשון המרביץ שדהו משקה השדה יותר ר"ל שלמד עם תלמידים הרבה:

דְּכִי הוּוּ מְנַצּוּ רַבִּי חֲזִי רַבִּי חֲנִינָא, אָמַר לִיה רַבִּי חֲנִינָא לְרַבִּי חֲזִי: בְּהַדִּי דִּידִי קָא מְנַצֵּת? דָּאִם חֲס וְשְׁלוֹם, מְשַׁתְּכָחַת תּוֹרָה מִיִּשְׂרָאֵל מִהֲדַרְנָא לָהּ מִפְּלוּלָאִי. אָמַר לִיה רַבִּי חֲזִי: בְּהַדִּי דִּידִי קָא מְנַצֵּת? דָּאִנָּא עֲבָדִי דְּלֹא נִשְׁתְּכָחַת תּוֹרָה; מָאִי עֲבָדִי? (*) שְׂדִינָא פִּיתְנָא (*) וְגָדִילנָא נִישְׁבִּי (*) וְצִינָא טְבִיא וּמֵאֲכִילנָא בְּשַׁרְיֵהוּ לִיתְמִי וְאַרִיכְנָא מְגַלְתָּא וְכַתִּיבְנָא חֲמִשָּׁה חֲמִשִּׁי תּוֹרָה וְסִלִּיקְנָא לְמִתָּא וּמְקַרִּינָא חֲמִשָּׁה יְנוּקִי בְּחֲמִשָּׁה חֲמִשִּׁי וְכָל חַד וְחַד אָמִינָא לִיה: אָקְרִי חֲבַרְדָּ, וּמִתְנִינָא שִׁיתָא יְנוּקִי בְּשִׁיתָא סִידְרָא וְאָמִינָא לָהּ: עַד דְּהֲדַרְנָא וְאַתִּינָא אָקְרוּ אֶהְדִּי וְאַתְנֹו אֶהְדִּי - וְעִבְדִּינָא לְתוֹרָה דְּלֹא מְשַׁתְּכָחַת מִיִּשְׂרָאֵל. וְהִינֹו דָּאִמַר רַבִּי: כְּמָה גְדוּלִים מַעֲשֵׂה חֲזִי. אָמַר לִיה רַבִּי שְׁמַעוֹן בְּרַבִּי: אָפִילוּ מִמֶּדָּ? אָמַר לִיה: אִין. אָמַר לִיה רַבִּי יִשְׁמַעֵאל בְּרַבִּי יוֹסִי: אָפִילוּ מֵאַבָּא? אָמַר לִיה: חֲס וְשְׁלוֹם, (*) לֹא תֵהָא כְּזֹאת בִּישְׂרָאֵל.

נפש יהודה **שדינא כתנא.** זורע אני זרעוני פשתן שדינא משליך כדרך הזורעים משליכים הזרעים להפרידם אנה ואנה: **וגדילנא נישבי.** וקולע אני מהפשתן רשתות ומכמורות: **וצינא טביי.** ואני צד צביים ואריכנא מגילתא ומתקן מעורותיהן קלפים לכתוב עליהם וסליקנא למתא למקום שאין שם מלמדי תינוקות ומלמד לחמשה ינוקא לכל אחד ספרו ומתנינא על פה שיתא סדרי משנה לשיתא ינוקי ואמרתי להם למדו זה את זה חלקו במקרא ובמשנה שיהא כולם ביד אחד עד דאהרנא דאחזור ואבוא אליכם ואלמוד עמכם יותר: **לא תהא כזאת.** לא תאמר זאת בישראל שהוא גדול מאבא:

אָמַר רַבִּי זִירָא: (*) אָמַשׁ נִרְאָה לִי רַבִּי יוֹסִי בַר חֲנִינָא. וְאָמַרְתִּי לוֹ: אָצֵל מִי אַתָּה תְּקוּעַ (פִּירוּשׁ: יוֹשֵׁב בִּישִׁיבָה שֶׁל מַעֲלָה)? אָמַר לִי: אָצֵל רַבִּי יוֹחָנָן. - וְרַבִּי יוֹחָנָן אָצֵל מִי? - אָצֵל רַבִּי יִנָּאי. - וְרַבִּי יִנָּאי אָצֵל מִי? - אָצֵל רַבִּי חֲזִי. - וְרַבִּי יוֹחָנָן אָצֵל רַבִּי חֲזִי לֹא? אָמַר לִי: בְּאַתֵּר דְּזִקּוּקִין דְּנֹור (*) וּבְעוּרִין דְּאַשָּׁא - (*) מָאן מְעִייל בַּר נִפְחָא לְתַמְנֹו?

נפש יהודה **אמש נראה לי בחלום ואמרתי לו וכו'.** ור' יוחנן אצל ר' חייא לא אמרתי אני וכי אין רבי יוחנן ראוי לישוב אצל רבי חייא: **ובעורין.** תרגום לפידין וזקוקין ניצוצין של אש: **מאן מעייל בר נפחא.** בן פחים שאינו יכול לסבול חום האש וניצוצות כמו הפחים עצמו שרגיל בכך כלומר משל על ר' יוחנן שאין בו כח לעמוד במחיצת ר' חייא שהוא יותר גדול מר' יוחנן:

אָמַר רַב חֲסֵדָא: אִישְׁתַּעֵי לִי הֵהוּא מְרַבְּנֹו וְרַב חֲבִיבָא בַר סוּמְקָא דְּהֹוּהּ שְׂכִיחַ אֲלֵיהּ גְבִיָה, (*) בְּצַפְרָא הוּיִין שְׁפִירֹו עֵינֵיהּ וּבְאַוְרְתָּא הוּוּ דְּמִן כְּדַמְקְלִיאֹו בְּנוֹרָא. (*) אָמַרִי לִיה: מָאִי הָאִי? אָמַר, דָּאִמַרִי לִיה לְאַלְיָהּוּ: אַחֹוִי לִי רַבְּנֹו כִּי סִלְקִי וְנַחֲתִי לְמִתִּיבְתָּא דְּרַקִיעָא. וְאָמַר לִי: בְּכָלִי גוּיְהַרְקִי תִּסְתַּפֵּל (*) לְבַר מְגוּיְהַרְקָא דְּרַבִּי חֲזִי, דְּלֹא תִּסְתַּפֵּל. וּמָאִי סִימְנִיָה? כְּלָהּוּ יִתְבִּי בְּגוּיְהַרְקִי דְּדִהָבָא (*) וּמִסְקִי לָהּ מְלֶאכִי, לְבַר מְגוּיְהַרְקָא דְּרַבִּי חֲזִי, דְּלֹא עֵיילוּהּ מְלֶאכִי, דְּמִנְפְּשִׁיָה סִלְקִי וְנַחֲתִי. וְלֹא מְצָאִי לְאוּקוּמִי אֲנִפְשָׁאִי וְאִיסְתַּפְּלִי בִּיה; אַתּוּ תִּרִי (*) פּוּלְסִי דְּנוֹרָא וּמַחֲיוּהָ לְעֵינֵיהּ דְּהֵהוּא גְבַרָא וְסִמְנִיָהּ. אָזְלִי וְאַשְׁתַּטַּחִי בְּמַעַרְתֵּיהּ, אָמַרִי: בְּמִטּוֹתָא מִינֵיהּ דְּמַר, (*) בְּמִתְנִיתָא דְּמַר תְּנִינָא - וְאִיתְסָאִי. לְמַדְנֹו מִכָּאן מַעֲלַת רַבִּי חֲזִי וְאַחֲרִים עֲמוּ בְּעוֹלָם הַבָּא.

נפש יהודה

בצפרא הויין שפירן עיניה. בבוקר ראיתי את עיניו יפות ולערב ראיתו דומות כאלו נשרפות באור: **אמרי ליה.** אמרתי לו מאי האי בעיניך אמר לי דאמרי אמרתי לאליהו אחוי לי וכו': **לבר מגוהרקא.** הכסא שיושב עליו בישיבה ר' חייא לא תוכל להסתכל ביה: **ומסקי להו מלאכים.** מעלים אותם לישיבה של מעלה: **פולסי דנורא.** שבת עם ניצוצות של אור: **במתניתא דמר תנינא.** תוספתא של אדוני שסידר לשהה סדרים אני שונה תמיד דר' חייא סידר לתוספתא:

וְגִרְסִינָּו בְּמִסְכַּת בְּתָרָא, פֶּרֶק חֲזָקַת הַבְּתִים (נח, א): **(*) רַבִּי בְּנָאָה הָוּה צִין מְעַרְתָּא.** כי מטא למערתייה דאברהם, **(*) אֶשְׁכַּחִיהּ לְאַלְיַעֲזָר עֶבֶד אַבְרָהָם דְּהוּה קָאִי אַבְבָּא.** אמר ליה: מאי קא עביד אברהם? אמר ליה: **(*) גָּנִי בְּכַנְפֵיהּ דְּשָׂרָה וּמְעִינָא לִיה אַרְיֵשִׁיה.** **(*) אָמַר לִיה:** זיל אימא ליה, דבנאָה קאִי אַבְבָּא. אמר ליה: **(*) לִיעוּל וְלִיתִי, מִידַע יְדִיעַ דִּי צָר הָרַע בְּהַאי עֲלָמָא לִיתִיהּ.** עאל עיין ונפיק. כי מטא **(*) לְמַעְרַתִּיהּ דְּאַדָּם הָרֵאשׁוֹן, יְצַתָּה בַת קוֹל וְאַמְרָה לוֹ: נְסִתְפַלְתָּ (*). בְּדַמּוֹת דְּיוֹקְנִי, (*). בְּדִיוֹקְנִי עֲצָמָה אֵל תְּסַתְפַּל.** אמר ליה: **(*) וְהָא בְּעִינָא לְצִיּוּנִי? (*). כְּמַדַּת הַחִיצוֹנָה כְּדָּ מַדַּת הַפְּנִימִית;** ולמאן דאמר שני בתים זה למעלה מזה, כמדת העליונה **(*) כְּדָּ מַדַּת הַתַּחְתּוֹנָה.** אמר רבי בנאָה: **(*) הַסְתַּפַּלְתִּי (*). בְּשָׁנִי עֶקְבִּי וְדוּמִין לְשָׁנִי גִלְגְּלִי חֲמָה.** הכל בפני שרה פקוף בפני אדם, שרה בפני חנה פקוף בפני אדם, חנה בפני אדם פקוף בפני אדם, **(*) אָדָם בְּפָנֵי שְׂכִינָה פְּקוּף בְּפָנֵי אָדָם.** הא למדנו גם כן היאך הייתה **(*) כַּח הַשְּׁגַת הַשְּׁלֵמִים לְהַשִּׁיג וּלְהַבִּין מַדַּת הָרֵאשׁוֹן בְּעֶרְךָ מְדַרְגָתָם בְּהִיוֹתָם בְּגוּף, לְהַגִּיעַ אֶל מַעְלַת עוֹלָם הַנְּפֻשׁוֹת בְּמַעְלוֹת עֲלִיוֹנוֹת לְמַעְלָה מִגִּלְגָּל חֲמָה וּמְכַל הַגִּלְגָּלִים כְּלָם.**

נפש יהודה

רבי בנאה. אדם גדול וחשוב היה לפיכך ניתן לו רשות ליכנס בקברי צדיקים אבל לאחר לא כדאמרינן גדולים צדיקים במיתתן יותר מבחיהן והיה נכנס במערות ומוודד מדת ארכן מבפנים ואחר כך מודד מבחוץ כנגדו ועשה שם ציון בסיד כדי להכיר מקום הטומאה ולא יביאו טהרות דרך כאן שלא יאהיל על הקבר: **אשכחיה לאליעזר.** דתניא במסכת דרך ארץ דשבעה צדיקים קיימין שלא מתו וקא חשיב בהדייהו אליעזר עבד אברהם: **בכנפיה.** שוכב בין זרועותיה: **אמר ליה.** רבי בנאה לאליעזר זיל אימא ליה לאברהם בנאה קאי אבבא ותן לו רשות ליכנס אמר אברהם ליעול דאין כאן חוצפא דאיגינא באנפיה בכנפה דשרה דמידע ידיע דיצה"ר בהאי עלמא ליכא ולא צריכנא לאיצטנועי מיניה: **על.** נכנס ר' בנאה ונסתכל מדת אורך המערה ויצא ואחר כך ציין מבחוץ: **למערתיה דאדם הראשון.** כדגרסינן בעירובין ממרא קרית ארבע א"ר יצחק ארבע זוגות. אדם וחווה. אברהם ושרה. יצחק ורבקה. יעקב ולאח: **בדמות דיוקני.** יעקב דשופריה דיעקב מעין שופריה דאדם הראשון: **בדיוקני עצמה.** דהיינו אדם הראשון דכתיב בצלם אלהים ברא אותו: **והא בעינא לצינוני מבחוץ.** ולפיכך צריך אני למדוד תחלה מבפנים: **כמדת החיצונה.** שבה ג' אבות ואמהות כך מדת הפנימית וכמאן דדריש מכפלה שני בתים זה לפניו מזה ופלוגתא דרב ושמואל היא בכיצד מעברין: **כך מדת התחתונה.** ודי לך בציון עליונה: **בשני עקביו.** של אדם הראשון וכו', והאי דכתיב כי עפר אתה ואל עפר תשוב הא פרכינן ליה במסכת שבת פרק שואל ומוקמינן לה ההיא שעה אחת קודם תחיית המתים ועוד י"ל שימות ויקבר בעפר דלא כתיב כי עפר אתה ואל עפר תחזור או תהיה עפר וזה כי קבור תקברנו ומי שנרקב החטא גרם לו דכתיב ורקב עצמות קנאה ולפעמים הוא לטובת הנקבר שירקב ונשאר העצם הקטן שממנה יצמיח ויתפשט גופו בתחיית המתים: **אדם בפני שכינה דומה כקוף.** מין חיה בפני אדם: **כח השגת השלמים.** כמה פעלו הצדיקים להם לעוה"ב ע"י שהיו שלמים בהיותם חיים כמו הצדיקים הראשונים והנשמות הקדושים הם למעלה מכלם בעולם העליון ויש שהם למעלה מהמלאכים:

וְלֹא דִי לְהַם הַשְּׁגָתָם בְּעוֹלָם הַבָּא, אֶלָּא שְׁהַצְדִּיקִים אֶפִּילוּ בְּמִיתָתָם קְרוּיִים חַיִּים וְיוֹדְעִים בְּדַבְרֵי הָעוֹלָם הַזֶּה, כְּדִגְרִסִּין בְּמִסְכַּת בְּרַכּוֹת, פֶּרֶק

מי שמתו (יח, א): רבי חייא ורבי יונתן הוו שקלי ואזלי בבית הקברות. (*) הוה קא שדיא תכלתא דרבי יונתן עילוי קברי אמר ליה רבי חייא: דלייה, שלא יאמרו; למחר באין אצלנו ועכשיו מחרפים אותנו. אמר ליה: ומי ידעי, והכתיב: "כי החיים יודעים שימתו והמתים אינם יודעים מאומה" (קהלת ט, ה)? אמר ליה: (*) אם קרית (*) לא שנית, ואם שנית לא שלשת, ואם שלשת לא פרושו לך. "כי החיים יודעים שימתו", (*) אלו צדיקים, שאפילו במיתתם קרויים חיים, שנאמר: "ויבניהו בן־יהודע בראיש חי רב־פעלים מקבצאל" (*) הוא הפה את־שני (*) אראל (*) מואב והוא ירד והפה את־הארי בתוך הבאר ביום השלג" (שמואל־ב כג, כ), אטו כלי עלמא בני מתי נינהו? אלא "בראיש חי", שאפילו במיתתו קרוי חי. "רב־פעלים מקבצאל", שרבה וקבץ פעלים לתורה. "הוא הפה את־שני אראל מואב", שלא הניח כמותו, לא במקדש ראשון ולא במקדש שני. "והוא ירד והפה את־הארי בתוך הבאר ביום השלג", איפא דאמרי: (*) תבר גזיזא דברדא ונחת וטבל; ואיפא דאמרי, (*) דתנא ספרא דבי רב ביומא זוטא דסתוא. "והמתים אינם יודעים מאומה" אלו הרשעים, שאפילו בחייהם קרויים מתים, שנאמר: "ואתה (*) חלל רשע נשיא ישראל" (יחזקאל כא, ט); ואיבעית אימא: מהכא: "על־פי שנים יעדים או שלשה יעדים" (*) יומת המת" (דברים יז, ה), המת מעקרו. עד כאן הוא פתוב למעלה, בנר ראשון, בכלל מחלק שני, פרק שני (סימן ט).

נפש יהודה הוה קא שדיא. נגרר ציצית של ר' יונתן על הקברים אמר ר' חייא דליה הגביהנו שלא יאמרו המתים מחר הם מתים ג"כ ובאין אצלנו ועכשיו מחרפין אותנו לומר אנחנו מקיימין מצות ולא המתים: **אם קרית**. אם למדת מקרא: **לא שנית**. לא חזרת עליו פעם שנית כדי שתבונן בו: **אלו צדיקים**. ומאי יודעים שימותו נותנים אל לבם יום המיתה ומושכין ידיהם מן העבירה והרשעים אינן יודעין מאומה עושים עצמן כאינן יודעין וחוטאים: **הוא הכה**. השפיל את השנים של דורם משני מקדשים שלא היה בהם כמותו: **אריאל**. זו בהמ"ק שנאמר הוי אריאל אריאל קרית חנה דוד: **מואב**. על שם שבנאו דוד דאתא מרות המואביה: **תבר**. שבר גזיזי דברדא חתיכות של ברד וקרח ביום השלג ונחת וטבל לקרוי כדי לעסוק בתורה: **דתנא ספרא דבי רב**. תורת כהנים בחורף שהימים קצרים: **חלל רשע**. על צדקיהו הוא אומר ועדיין בימי יחזקאל חי היה וקוראהו חלל: **יומת המת**. עדיין חי הוא וקראו מת:

בני רבי חייא נפקו (*) לקריתא. (*) אייקר להו תלמודיהו, הוו יתבי קא מצערי למקרי. אמר חד לחבריה: ידע אבון בצערא דידן? אמר ליה: מנא ידע, והא כתיב: "יכבדו בניו ולא ידע ויצערו ולא יזבין למו" (איוב יד, כא). ולא ידע? והא כתיב: "אך בשרו עליו יכאב" (שם שם, כב), ואמר רבי יצחק: קשה רמה למת כמחט בבשר החי? - (*) בצערא דידהו ידעי, בצערא דאחריני לא ידעי. ולא, והתנא: מעשה בחסיד אחד שנתן דינר לעני בשנת בצרת בערב ראש השנה והקניטתו אשתו והלך ולן בבית הקברות. ושמע (*) שתי רוחות שמדברות זו את זו. אמרה: חברתי, בואי ונשוט בעולם (*) ונדע איזה פרענות באה לעולם. אמרה לה: חברתי, איני יכולה לצאת, מפני שאני קבורה במחצלת של קנים. הלכה היא ושטה. וכשבאת, אמרה: מה שמעת מאחורי (*) הפרגד? אמרה לה: שמעתי מאחורי הפרגד, שכל הזרע (*) ברביעה ראשונה (*) ברד מלקה אותו. הלך זרע ברביעה שניה; של כל העולם לקה ושלו לא לקה. לשנה אחרת

הַלֵּךְ וְלֹן בְּבֵית הַקְּבָרוֹת וְשָׁמַע אוֹתָן. שְׁמִסְפְּרוֹת זו עִם זו. אָמְרָה לָהּ: חֲבֵרְתִּי, בּוֹאִי וְנָשׁוּט בְּעוֹלָם. אָמְרָה לָהּ: אֵינִי יְכוּלָה, מִפְּנֵי שְׁאַנִּי קְבוּרָה בְּמַחְצֶלֶת שֶׁל קָנִים. הַלֵּכָה הִיא וְשָׁטָה. וּכְשֶׁבָאת, אָמְרָה לָהּ: חֲבֵרְתִּי, מַה שְׁמַעְתְּ מֵאַחֲרֵי הַפְּרָגָד? אָמְרָה לָהּ: שְׁמַעְתִּי, שֶׁכָּל הַזֹּרֵעַ בְּרַבִּיעָה שְׁנִיָּה (*) שֶׁדָּפוֹן מַלְקָה אוֹתוֹ. הַלֵּךְ וְזָרַע בְּרַבִּיעָה רִאשׁוֹנָה; שֶׁל כָּל הָעוֹלָם נִשְׂרָף וְשָׁלוּ לֹא נִשְׂרָף. אָמְרָה לוֹ אֲשֶׁתּוֹ: מִפְּנֵי מַה (*) אֲשַׁתְּקַד שֶׁל כָּל הָעוֹלָם כָּלוּ לָקָה וְשִׁלְדָּה לֹא לָקָה, וְעַכְשָׁיו שֶׁל כָּל הָעוֹלָם נִשְׂרָף וְשִׁלְדָּה לֹא נִשְׂרָף? (*) שָׁח לָהּ (*) כָּל הַמְּאוּרָע. אָמְרוּ: לֹא הָיוּ יָמִים מוֹעֲטִים עַד שֶׁנִּפְלָה מְרִיבָה בֵּין אֲשֶׁתּוֹ שֶׁל זֶה לְאִמָּה שֶׁל זֶה. אָמְרָה לָהּ: אֲרָאָךְ בְּתוֹךְ שֶׁהִיא קְבוּרָה (*) בְּמַחְצֶלֶת שֶׁל קָנִים. לְשָׁנָה אַחֲרֵת הַלֵּךְ וְלֹן בְּבֵית הַקְּבָרוֹת וְשָׁמַע אוֹתָן שְׁמִסְפְּרוֹת זו אֶת זו. אָמְרָה לָהּ: חֲבֵרְתִּי, בּוֹאִי וְנָשׁוּט בְּעוֹלָם אָמְרָה לָהּ: דִּיךְ, שְׁדַבְּרִים שְׁפִינִי וּבִינִיךְ לְבִין הַחַיִּים נִשְׁמָעוּ - (*) אֲלֵמָא יְדַעִי? דִּילְמָא אֵינִישׁ שְׁכִיב וְאֵזֶל וְאָמַר לָהּ.

נפש יהודה לקרייתא. נפקו מבית המדרש לחזור לעריהם להתעסק בעבודת אחרותם: אייקר להו תלמודייהו. אשתכח תלמודם וגרסתם אייקר הוכבד עליהם מחמת שכחה: יכבדו. יהיו כבודים בכסף וזהב ולא ידע: בצערא דידהו. צער גופן ממש כגון עקיצת הרמה מרגישים והוא הבא לו מן השמים אבל הבא לו מבני אדם אין מרגישים אם יחתכנו או ישרפנו: שתי רוחות. של שתי ילדות מתות: ונדע. מה גזרו היום פורענות בעולם שהעולם נידון בראש השנה: הפרגוד. מחיצה המבדלת בין מקום השכינה: ברביעה ראשונה. יורה ג' רביעיות הן בכירה שניה ושלישית ראשונה ביי"ז מרחשון שניה בכ"ג שלישי בר"ח כסליו: ברד מלקה אותו. שעתיד ברד ליפול סמוך לרביעה ראשונה ומה שנזרע כבר הוקשה והברד שובר והנזרע בשניה עדיין רך הוא ואינו נשבר בשביל הברד כענין שנאמר והפשתה והשעורה נכתה והחטה והכסמת לא נכו וגו': שדפון מלקה. הרך ואינו משדף הקשה: אשתקד. שנה שעברה: שח לה. סיפר לה: כל המאורע. כל מה שאירע לו: במחצלת. מפץ שעושים מן קנים שלא היו לה תכריכי בגד: אלמא ידעי. דברים האמורים בין החיים:

תא שָׁמַע, דְּזַעֲרִי הָוָה מִפְּקִיד זִוְזִי גְבִי (*) בֵּת אוֹשְׁפְּזִיכְנִיָּה, עַד דְּאֵזֶל וְאֶתָּא מִבֵּי רַב נַח נִפְשִׁיה. אֵזֶל בְּתֵרָה (*) לְחַצֵּר מוֹת, אָמַר לָהּ: זִוְזָאִי הֵיכָן? אָמְרָה לִיָּה: (*) בְּצִינּוּרָא דְדָשָׂא בְּדוּף פְּלָן, זִיל וְאִימָא לָהּ לָאֵם דְּשָׁדַר לִי מִסְרָקָאִי וְגוֹבְתָאִי דְכוּחָלָא (*) בְּהַדִּי פְּלַנִּיתָא דְאֶתְנָא לְמַחַר - (*) אֲלֵמָא יְדַעִי? (*) דִּילְמָא דוּמָה קָדִים וְאֶכְרִיז לָהּ.

נפש יהודה בת אושפזיכניה. בת אשה שהיה מלונו אצלה: לחצר מות. לבית הקברות: בצינורא דדשא. בחור מפתן הבית שהדלת סובב בו: בהדי פלניתא דאתיא למחר. לקבורה: אלמא ידעי. מה שעושים שידעה שזו גוססת ונטויה למות: דלמא דומה. מלאך שהוא ממונה על המתים קדים ומכריז להו עכשיו תבא פלונית אבל שאר דברי החיים אינם יודעים:

תא שָׁמַע, דְּאָבוּהָ דְשְׁמוּאֵל הָווּ מִפְּקִדֵי גְבִיָּה זִוְזִי דִּיתְמִי. כִּי נַח נִפְשִׁיה לָא הָוָה שְׁמוּאֵל גְּבִיָּה. קָא קָרוּ לִיָּה: בְּרַ דְּאֶכִּיל זִוְזִי דִּיתְמִי. אֵזֶל בְּתֵרִיָּה לְחַצֵּר מוֹת. (*) אָמַר לָהּ: בְּעִינָא אַבָּא. אָמְרוּ לִיָּה: אַבָּא טוֹבָא אֵיכָא הָכָא. אָמַר לָהּ: בְּעִינָא אַבָּא בְּרַ אַבָּא. אָמְרוּ לִיָּה: בְּרַ אַבָּא נְמִי טוֹבָא אֵיכָא הָכָא. אָמַר לָהּ: בְּעִינָא אַבָּא בְּרַ אַבָּא אָבוּהָ דְשְׁמוּאֵל. אָמְרוּ לִיָּה: סְלִיק לִיָּה לְמַתִּיבְתָא דְרַקִּיעָא. אֲדַהְכִּי (*) חֲזִייה לִלּוּי (*) וְכָל הַנֶּדֶךְ שְׁנִי דְלֹא אֵזְלַת לְמַתִּיבְתִּיהָ דְרַבִּי אֶפְסָ וְאַחֲלִישְׁתִּיהָ לְדַעְתִּיהָ לֹא מְעִילִינָן לָךְ לְמַתִּיבְתָא דְרַקִּיעָא. (*) אֲדַהְכִּי אֶתָּא אָבוּהָ. בְּכָה וְחִיךְ. אָמַר לִיָּה: מַאי טַעְמָא

אַחִיקָתָּ? מְשׁוּם דְחֻשִׁיבַת טוּבָא הָכָא; וּמַאי טַעמָא בְכִיתָ? מְשׁוּם דְלַעְגָל
אַתִּילֵת לָן (כלומר, במהרה תבוא אצלנו). אָמַר לֵיהּ: וְאִי חֻשִׁיבְנָא הָתָם לְעֵיילוּהָ
לְלוּי. דְבָרוּהָ לְלוּי וְעֵיילוּהָ. אָמַר לֵיהּ: זַוְזִי דִיתְמִי הֵיכָא? אָמַר לֵיהּ: (*)
בְּאַמְתָּא דְרִיחְיָא; עֵילְאֵי דִידָן וְתַתְּאֵי דִידָן וְאַמְצְעֵי דִיתְמִי; דְאִי גְנָבִי גְנָבִי
לִיגְנָבִי מְדִידָן (*) וְאִי אָכְלָא אַרְעָא תִיכּוּל מְדִידָן - (*) אַלְמָא יְדַעֵי? דִילְמָא
שְׂאֵנִי שְׂמוּאַל, דְכִינּוֹן דְאָדָם חֻשׁוּב הוּא קְדָמִי וּמְכַרְזִי עָלֵיהּ "פְּנּוּ מְקוּם
לְשְׂמוּאַל".

נפש יהודה אמר להו. למתים בעינא מבקש אני את אבא כך היה שמו אמרו לו המתים
נגלו לו כאלו הם חוץ מקבריהם ויושבים בעגולה: חזייה. שמואל ללוי חבירו שהיה יושב חוץ
לישיבה של שאר מתים: וכל הנד שני. מספר השנים שלא נכנסתי בישיבתו של רבי אפס
אשב בחוץ בפרק הנושא את האשה: אדהכי אתא אבוה. חזייה שמואל לאבוה דקא בכי
וחייך: באמתא דרחיא. כל בנין מושב הרחים קרוי אמת הרחים: ואי אכלא ארעא. ואם
תחלד ותשחת המעות מהארץ: אלמא ידעי. מי חשוב בין החיים:

וְאִי רַבִּי יוֹנְתָן הָדַר בֵּיהּ, דְאָמַר רַבִּי שְׂמוּאַל בְּרַחֲמֵי אָמַר רַבִּי יוֹנְתָן: מַנִּין
שְׁהַמְתִּים מְסַפְרִים זֶה עִם זֶה? שְׁנַאָמַר: "וַיֹּאמֶר ה' אֵלָיו (*) זֹאת הָאֶרֶץ
אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לֵאמֹר לְזַרְעֲךָ אֶתְנַנְּהָ" (דברים לד, ד),
מַאי "לֵאמֹר"? אָמַר לוֹ הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמִשָּׁה: מִשָּׁה, לֵךְ אָמַר לְאַבְרָהָם
לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב: שְׂבוּעָה שְׁנִשְׁבַּעְתִּי לָהֶם קִימַתִּיהָ (*) וְאִי סְלִקָא דְעֵתָךְ לָא
יְדַעֵי, כִּי אָמַר לְהוּ מַאי הוּי, אֶלְא וְדַאי יְדַעֵי. וְאִי יְדַעֵי, לְמָה לֵיהּ לְמִימַר
לְהוּ? כִּי הֵיכִי (*) לְאַחְזוּקֵי לֵיהּ טִיבוּתָא לְמִשָּׁה.

נפש יהודה זאת הארץ. במיתת משה כתיב: ואי סלקא דעתך לא ידעי. שאין מבינים
כלום אלא צערא דגופא: לאחזוקי. האבות טובה למשה:

נמצא שנפשות הצדיקים תשארו נפשם עדי עד בחיים התמידיים ויודעים
גם כן בדברי העולם הזה.

החלק השלישי בתחית המתים

ויש בו שני פרקים

פרק ראשון [רס]

דְּבַר תַּחֲחִית הַמֵּתִים אֵינוֹ כְּשֹׁכֵר הָעוֹלָם הַבֹּא, (*) שֶׁהוּא דְּבַר טְבְּעֵי לְנַפְשׁ הַשְּׁלֵם - (*) אָבֵל הוּא עֵנִין שֶׁל נֶס וְנִפְלֵא מְאֹד, מֵהַנְּסִים הַגְּדוֹלִים שֶׁעָשָׂה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא וְעֵתִיד לַעֲשׂוֹת; וְלִפִּי שֶׁהוּא דְּבַר חוּץ לְטְבֵעַ, כְּמוֹ הַהֲרִיזוֹן לְאִשָּׁה אֲשֶׁר נִבְרָאת בְּתוֹלְדוֹתָהּ (*) לְהִיּוֹת עֶקְרָה. וְגַם הַגְּשָׁמִים הַבָּאִים בְּשֹׁכֵר מְצוּהָ, כְּנֶגֶד טְבֵעַ הַמְּאֻרֹת וְהָאוֹר, אֲשֶׁר נִקְרְאוּ "גְּבוּרֹת גְּשָׁמִים", לִפִּי שִׁיּוּרְדִין בְּגְבוּרֹת הַשֵּׁם וּבְהַשְׁגָּחָתוֹ בְּעוֹלָם (*) בְּנִצְחוֹ הַתּוֹלְדוֹת, כְּדֹאמְרֵינוּ בְּרֵאשִׁית תַּעֲנִית (ב, א): מֵאֵי גְבוּרֹת גְּשָׁמִים? אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן: שִׁיּוּרְדִין בְּגְבוּרֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: " (*) עֲשֵׂה גְדֻלוֹת עַד־אֵין חֶקֶר וְנִפְלְאוֹת" וְגוֹ' (אֵיבֹב ט, ו) וְכֹתִיב: "הִנֵּתָן מִטֵּר עַל־פְּנֵי אֶרֶץ" וְגוֹ' (שִׁם ה, ט). עַל כֵּן, לִפִּי שֶׁאֵינָם שׁוֹמְרִין (*) סֵדֶר טְבְּעֵי אֶלָּא בְּרִצּוֹן הַשֵּׁם, נִכְתְּבוּ בַּתּוֹרָה בְּמִקּוֹמוֹת רַבִּים בְּעִנְשׁ וּבְשֹׁכֵר, לְהוֹדִיעֵנוּ (*) שֶׁהַפְּעוּלוֹת הַמִּתְחַדְּשׁוֹת בְּדְבַר הַגְּשָׁמִים הֵם תְּלוּיִים בְּחִפְץ הַבּוֹרָא יִתְבָּרַךְ, (*) שְׁפּוֹעֲלִים בְּאִמְצָעוֹת הַשֵּׁמֶשׁ וּשְׁאֵר הַכּוֹכָבִים, (*) לוּלֵי שֶׁפְּעוּלָהּ זֹאת הִיא יוֹתֵר קְרוּבָה אֶל הַטְּבֵעַ מֵהַשְּׁנֵי דְּבָרִים הָאַחֲרִים, שֶׁהֵם תַּחֲחִית הַמֵּתִים וּפְקִידַת עֶקְרוֹת - אָבֵל שֶׁלְשֶׁתָּן אֵלוֹ (*) לֹא נִמְסְרוּ בְּיַד הַטְּבֵעַ, שֶׁנִּקְרָא "שְׁלִיחַ", לַעֲשׂוֹת סֵדֶר טְבְּעֵי בְּלִי הַשְּׁתַנּוּת - אֶלָּא בְּחִפְץ אֱלֹהֵי.

נפש יהודה שהוא. שכר עוה"ב דבר טבעי והדין נותן שהקב"ה יתן שכר טוב לעושי רצונו לנשמותם הקדושות: **אבל הוא**. תחית המתים שכולם יזכו לתחייה הוא ענין של נס וכו': **להיות עקרה**. אשה שהיא עקרה אין הטבע נותן להיות לה ולד ואם היה לה ולד הוא שעשה הקב"ה נס נפלא כמו לשרה וכן הגשמים אינם באים אלא בטבעם כשהוא יום המעונן ועת הגשמים ואם הם באים ביום המאור ואויר השמים זכים אין זה טבעם כמו שאמר שמואל הלא קציר חטים היום וגו' ואין עת גשמים ובתפלתו הביא גשמים וכן כל צדיק בתפלתו מביא גשמים והוא בנס נפלא באים הגשמים אז: **בנצחו**. הקב"ה מנצח התולדה היא הטבע ועושה נסים נגד הטבע: **עושה גדולות עד אין חקר**. אלמא דכתיב חקר בגשמים וכתוב חקר בברייתו של עולם ושם כתיב נאזר בגבורה אף גשמים הוי כמאן דכתיב ביה גבורה וגבורת הקב"ה הוא שברא העולם וכן בגשמים שנותן שהם קיום לעולם: **סדר טבעי**. שבעת הרוחות ויום המעונן עת גשמים אלא ברצון הקב"ה הם באין אף שלא בעתם וטבעם ע"כ כתב הקב"ה שיתן הגשמים בעונש ובשכר כמו שכתוב והיה אם שמוע וגו' ונתתי מטר ארצכם בעתו ובעונש ועצר את השמים ולא יהיה מטר: **שהפעולות המתחדשות**. כשבאו הגשמים או כשנעצרים שלא כדרך הטבע שלהם: **שפועלים באמצעות השמש**. שהגשמים שבאים בדרך טבעם הם בכח הגלגל והכוכבים שסידר הקב"ה ע"י המזלות והגלגלים בעת שיביאם הגשם: **לוּלֵי**. אך ורק שפעולה זאת בגשמים אף על פי שהם באים לפעמים בדרך נס הוא יותר קרוב אל הטבע שירדו הגשמים שהרי הם על כל פנים בטבע שיבואו גשמים יותר מבי דברים שלא נותן הטבע כלל וכלל שעקרה ילדה ומתים יחיו אלא הכל בנס נפלא הוא. וכן אם בא לצדיק טובה בעוה"ז אין זה דרך הטבע רק בנס נפלא כי בטבע שכר הצדיק נשמרת לעוה"ב וכן אם בא לרשע רעה הוא בדרך נס שעושה הקב"ה כי הטבע להיות לרשע רק טוב בעוה"ז כמו שהוא בנר ראשון סימן י': **לא נמסרו**. להיות לעולם ביד שליח ממונה עליהם:

וְלִזֶּה רְמִזּוֹ בְּאִמְרָם עֲלֵה: אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: שְׁלֵשָׁה (*) מִפְּתָחוֹת לֹא נִמְסְרוּ בְּיַד שְׁלִיחַ, וְאֵלוֹ הֵן: מִפְּתַח שֶׁל חַיָּה וְשֶׁל גְּשָׁמִים וְשֶׁל תַּחֲחִית הַמֵּתִים. מִפְּתַח שֶׁל חַיָּה, דְּכֹתִיב: "וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת־רַחֲמֶיהָ" (בְּרֵאשִׁית ל, כב); מִפְּתַח שֶׁל גְּשָׁמִים, דְּכֹתִיב: "וַיִּפְתַּח ה' לָךְ אֶת־אוֹצְרוֹ הַטּוֹב אֶת־הַשָּׁמַיִם" (דְּבָרִים כח, יב); וּמִפְּתַח שֶׁל תַּחֲחִית הַמֵּתִים, דְּכֹתִיב: "וַיִּדְעָתָם (*) כִּי־אֲנִי ה' בְּפִתְחֵי אֶת־קְבֻרוֹתֵיכֶם" (יחזקאל לו, יג). בְּמַעֲרָבָא אָמְרֵי: אֵף מִפְּתַח שֶׁל פְּרִנְסָה; דְּכֹתִיב: "פּוֹתַח אֶת־יָדָךְ וּמִשְׁבִּיעַ" וְגוֹ' (תְּהִלִּים קמ"ה, טז). וְרַבִּי יוֹחָנָן מֵאֵי טַעְמָא לֹא חָשִׁיב לְהָא? אָמַר לָךְ: (*) גְּשָׁמִים נִמִּי הֵינּוּ פְּרִנְסָה. וְאוּלַּי

כִּי לְרֵמֵז הִזָּה סִדְרוֹ אֲנָשִׁי כְּנִסְתָּ הַגְּדוּלָה תַּחֲנִית הַמֵּתִים וּמוֹרִיד הַגֶּשֶׁם (*) בְּגִבּוֹרוֹת אַחַר בְּרֵפֶת אָבוֹת (*) שֶׁנּוֹלְדוּ בְּגִבּוֹרוֹת בְּהִיּוֹתָן עֲקָרוֹת, לְפִי שֶׁשְׁלֹשְׁתָּן הֵם בְּחִפְץ אֱלֹהֵי בְּלִי חַיִּיב הַטָּבֵעַ.

נפש יהודה ויפתח. הוא בעצמו ולא שליח: כי אני ה'. ולא שליח וכן פותח את ידך ולא שליח: גשמים נמי היינו פרנסה. וכבר חשיב ליה: בגבורות. באתה גבור בתפלת י"ח: שנולדו בגבורות. ונפלאות ה' בדרך נס שהרי שרה ורבקה עקרות היו וכולל באתה גבור גשמים ותחיית המתים והאבות סמך להם שהם דבר העקרים שהם הג' דברים שביד הקב"ה שהם באים דרך נס כדאמרינן:

וּלְפִי שֶׁהַגֶּשֶׁמִּים (*) בָּאִים כְּלָלִית בְּאֶרֶץ אַחַת וּבְמַלְכוּת אַחַת וּבְמַדִּינָה אַחַת, וְאֵף-עַל-פִּי שֶׁכֶּשֶׁבָּאִים בְּשִׁנוֹי הַטָּבֵעַ בְּהִשְׁגָּחַת הַשֶּׁם בְּזָכוֹת הַצְּדִיקִים - מִתְּפָרְנְסִין בָּם גַּם הַרְשָׁעִים, (*) וְאֵף יוֹתֵר מִן הַצְּדִיקִים, לְפִי שֶׁהֵם בְּנֵי הָעוֹלָם הַזֶּה וְעוֹסְקִים יוֹתֵר בְּעִבּוּדַת הָאֲדָמָה. וְעַל דָּא גְרַסִּינָן עֲלָהּ (ותענית ז', א): אָמַר רַבִּי אֶבְהוֹ: גְּדוּל יוֹם הַגֶּשֶׁמִּים יוֹתֵר מִיּוֹם תַּחֲנִית הַמֵּתִים, דְּאֵלוֹ תַּחֲנִית הַמֵּתִים לְצְדִיקִים (*) וְלֹא לְרָשָׁעִים וּגְשָׁמִים לְצְדִיקִים וְלְרָשָׁעִים. לְפִי שֶׁתַּחֲנִית הַמֵּתִים הוּא דְבַר הַבָּא לְגוֹף הָאָדָם כְּפִי שְׁלֵמוֹתוֹ וְאִין זוֹכִים בּוֹ לְעֵתִיד לְבוֹא אֶלָּא הַצְּדִיקִים, אֲבָל לְרָשָׁעִים הוּא לָהֶם לְגִרְעוֹן וּפְחִיתוּת וּלְדָאבוֹן, כְּדַכְתִּיב: "וְרַבִּים מִיִּשְׂרָאֵל אֲדַמְתֵּם עֲפָר יְקִיצוּ אֶלֶּה לַחֲיֵי עוֹלָם וְאֶלֶּה לַחֲרָפוֹת לְדָרְאוֹן עוֹלָם" (דניאל יב, ב) וְכַתִּיב: "וּבְרוּתֵי מַכָּם הַמַּרְדִּים וְהַפּוֹשְׁעִים בֵּי" (יחזקאל כ, לח), "כִּי תוֹלְעֵתֶם לֹא תָמוּת וְאֲשֶׁם" וגו' (ישעיה סו, כד).

נפש יהודה באים כללית. כשהגשם בא לא בא לצדיק לבד רק על כל המדינה ולכל הארץ אף שבאים דרך נס: ואף יותר. הגשם בא להנאת הרשעים כי ארץ נתנה ביד רשע: ולא לרשעים. אף על פי שיחיו כולם לא יהיה להם הנאה כי ישוּבו רשעים לשאולה וכמ"ש, ואלה לחרפות וגו':

וְעַל דָּא גְרַסִּינָן בְּמַסְכַּת כְּתוּבוֹת (קיא, ב): אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: עֲמִי הָאֶרֶץ אֵינָם חַיִּים, שְׁנֵאָמַר: "מֵתִים בְּלִיחֵיו רַפָּאִים בְּלִיחֵיו" (ישעיה כו, יד). תַּנְיָא נְמִי הָכִי: "מֵתִים בְּלִיחֵיו", יָכוֹל לְכַלּוֹ? תַּלְמוּד לּוֹמַר: "רַפָּאִים בְּלִיחֵיו", בְּמַרְפָּה עֲצָמוֹ מִדְּבַרֵי תוֹרָה הַכְּתוּב מִדְּבַר. אָמַר לִיה רַבִּי יוֹחָנָן: לֹא נִיחָא לְמַרְיָהוּ דְאֶמְרַת לְהוּ הָכִי, אֲנִל בְּמַרְפָּה עֲצָמוֹ לְעִבּוּדָה זָרָה מוֹקְמִינָן לִיה. אָמַר לִיה: רַבִּי, מְקָרָא אֲנִי דוֹרֵשׁ: "כִּי טַל אֹרֶת טַלְדָּ" (שם שם, ט), כָּל הַמְשֻׁתָּמֵשׁ בְּאוֹר תוֹרָה, טַל תוֹרָה מְחִיָּהוּ. וְכָל שְׂאִינוֹ מְשֻׁתָּמֵשׁ בְּאוֹר תוֹרָה אִין טַל תוֹרָה מְחִיָּהוּ וְכוּ'. כְּדֹאִיתָא לְעִיל (סימן קסט).

וְאֶמְרִינָן עֲלָהּ: אָמַר רַבִּי חִיָּא בַר יוֹסֵף: עֲתִידִין צְדִיקִים שְׂעִיעְמְדוּ (*) בְּלְבוּשֵׁיהֶן. קַל וְחֹמֶר מְחֻטָּה: וּמָה חֻטָּה שְׁנִקְבְּרַת עֲרוּמָה יוֹצֵאת בְּכַמָּה מְלְבוּשֵׁיוֹ, צְדִיקִים שְׁנִקְבְּרִין בְּלְבוּשֵׁיהֶן - עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה.

נפש יהודה בלבושיהן. בתכריכין שנקברו בו. ד"א בלבושיהן של כבוד שיעשה להם הקב"ה ממצות שעשו בחייהן הנקרא חלוקי דרבנן:

על כן יש לנו להאמין שדבר זה הוא אחד מהנסיים הגדולים הכתובים בתורה ושנפשות הצדיקים ישובו לגוויותיהם ויאכלו וישתו ויולידו. והוא ענין חוץ לטבע המציאות (*) ואין עליו ראיה מדרך עיון, אלא מנהג מנהג הנסיים ויש לנו לקבל בדרך אמונה, כמו שכתוב: "ואתה לך לקח" (*) ותנוח ותעמד לגרלך לקח הימין (דניאל יב, ג).

נפש יהודה ואין עליו ראיה. לומר שדין הטבע נותן כן כמו דין הטבע שיהא לנשמות שכרם הטוב בעולם העליון אלא שיהא בנס נפלא מהקב"ה שינהג אז בזה להחיות המתים: ותנוח. בגן עדן כשתמות ותעמוד בתחיית המתים בסוף הימים לקח הימין כמו לקח הימים:

פרק שני [רסא]

כל הכופר בתחיית המתים או באחד מכל הנסיים הכתובים בתורה כאלו כופר בכל התורה כלה ואין לו חלק לעולם הבא, כדגרסין בריש פרק חלק (סנהדרין ז, א): תנו רבנן: אלו שאין להם חלק לעולם הבא: האומר (*) אין תחיית המתים מן התורה, לפיכך אין לו חלק לעולם הבא בתחיית המתים, לפי שמדותיו של הקדוש ברוך הוא מדה כנגד מדה וכו'. כדאיתא למעלה בפרק קמא מראש החבור.

נפש יהודה אין תחיית המתים מן התורה. שכופר במדרשים דדרשין מנין לתחיית המתים מן התורה ואפילו יהא מודה ומאמין שיחיו המתים אלא דלא רמיזא באורייתא כופר הוא הואיל ועוקר שיש תחיית המתים מן התורה מה לנו לאמונתו וכי מהיכן הוא יודע שכן הוא הלכך כופר גמור הוא:

ואמרין עלה: תנא, רבי סימאי אומר: מנין לתחיית המתים מן התורה? שנאמר: "וגם הקמתי את בריתי אתם לתת להם" וגו' (שמות נ, ד), "לקכם" לא נאמר, (*) אלא להם, מפאן לתחיית המתים מן התורה.

נפש יהודה אלא להם. דמשמע שהבטיח הקב"ה לאבותינו אברהם יצחק ויעקב שיתן להם ארץ ישראל וכי להם נתנה והלא לבניהם נתנה אלא מלמד שעתידין לחיות ועתיד הקב"ה ליתן להם את ארץ ישראל:

שאלו צדוקים את רבן גמליאל: מנין שהקדוש ברוך הוא מחיה מתים? אמר להם מן התורה, מן הנביאים ומן הכתובים, ולא קבלו ממנו. מן התורה, דכתיב: "ויאמר ה' אלמשה" (*) הנד שכתב עם אבתיך וקם" (דברים לא, יט). (*) ודלמא "וקם העם הזה וזנה". מן הנביאים, דכתיב: " (*) יחיו מתים" (*) נבלתי יקומו" (ישעיה כו, יט). (*) ודלמא מתים שהחיה יחזקאל. מן הכתובים, דכתיב: " (*) וחפך פנין הטוב הולך" וגו' (שיר השירים ז, ט). ודלמא כדרבי יוחנן, דאמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי: כל מי שאומרין הלכה משמו בבית המדרש שפתותיו (*) דובבות בקבר, שנאמר: "דובב", וגו' (שם). (*) עד שאמר להם המקרא הזה: "אשר נשבע ה' לאבותיכם לתת להם" (דברים יא, ט), "לקכם" לא נאמר: "אלא להם" - מפאן לתחיית המתים מן התורה. ויש אומרים: מן המקרא הזה: "ואתם

הַדְּבָקִים בְּהוֹ אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים" וגו' (שם ד, ד), מֵה הַיּוֹם כָּלְכֶם חַיִּים אַף לְעוֹלָם
הַבֹּא כָּלְכֶם חַיִּים.

נפש יהודה הנד שוכב. מת אתה וקם שתחיה לעתיד לבא והאי וקם אהנד קאי : **ודלמא**
וקם העם הזה וזנה. דלקמיה קאי ולא אדלעיל והוא אחד משלש מקראות שאין להם הכרע:
יחיו מתיך. המתים בארץ ישראל יחיו: **נבלתי יקומו.** אפילו הנפלים יחיו: **ודלמא מתים**
שהחיה יחזקאל. דהאי קרא יחיו מתיך ישעיה אמרו והוא קודם ליחזקאל שנתנבא בימי
חזקיה והיה מתנבא פסוק זה על שהיה עתיד יחזקאל להחיות מתים אבל לעוה"ב לא: **וחנד**
כיון הטוב וגו'. וסיפיה דקרא דובב שפתי ישנים היינו שיחיו המתים וידברו: **דזנב.** כלומר
נעות ומתנוודדות שמרחשין שפוותייהו בעלמא מעט בתוך הקבר אבל אין חייך ויוצאין לאויר
העולם וכדרכי יוחנן: **עד שאמר להם.** לא קבלו ממנו עד שאמר להם וכו' חיים כלכם היום
דהאי היום מיותר הוא דמצי למכתב חיים כלכם מה ת"ל היום כהיום מה היום וכו':

וְאִמְרִינָן עֲלָהּ: שְׁאֵלָה קְלוּפְתָרָא מְלִקְתָּא אֶת רַבִּי מְאִיר, אֲמַרְהָ לִּיהּ: יְדַעְנָא
(* **דְּשִׁכְבֵי חַיִּי, דְּכָתִיב:** "וַיִּצְיָצוּ מֵעִיר כְּעֵשֶׂב הָאָרֶץ" (תהלים עב, טז), אֵלָא
מֵאִי הִיא, כְּשֶׁהֵן עוֹמְדִין - בְּלְבוּשֵׁיהֶן הֵן עוֹמְדִין אוּ עָרוּמִין עוֹמְדִין? אֲמַר
לָהּ קַל וְחֹמֶר מְחֻטָּה: וּמַה חֻטָּה שְׁנִקְבְּרַת עָרוּמָה יוֹצֵאל בְּכַפָּה מְלְבוּשִׁין,
צְדִיקִים שְׁנִקְבְּרִין בְּלְבוּשֵׁיהֶן - עַל אַחַת כְּפָה וְכַפָּה.

נפש יהודה דשכבי חיי. דמתים חיים דכתיב ויצצו מעיר שעתידין ישראל לציץ
ולפרוח מעיר ירושלים וכדאמרין הקב"ה עושה להם מחילות לצדיקים והולכין ועולין
לירושלים:

אמר ליה קיסר לרבן גמליאל: מנא לכו דשכבי חיי; הא הווי עפרא ועפרא
מי קא חיי? (* **אמרה ליה ברתייה:** שְׁבִקִיָּה, דְּאֵנָא מְדַרְנָא לִיָּה תִּיּוּבְתָא.
אמרה ליה: (* שְׁנֵי יוֹצְרִים יֵשׁ בְּעִירֵנוּ, אֶחָד יוֹצֵר מִן הַמִּים וְאֶחָד יוֹצֵר מִן
הָעֶפֶר. אֵיזָה מֵהֶם מְשֻׁבַּח? אֲמַר לָהּ: זֶה הַיּוֹצֵר מִן הַמִּים, (* **אמרה ליה:**
מִן הַמִּים יוֹצֵר, מִן הָעֶפֶר, לֹא כָל שְׁפָן. (* **ואם אי אתה מאמין, צא וראה**
עכבר, שהיום חציו בשר וחציו אדמה - למחר השריץ ונעשה פלו בשר.
ואם תאמר לזמן מרובה, צא וראה בקר, שאין שם אלא חלזון אחד -
למחר ירדו גשמים ונתמלא כל ההר פלו חלזונות.

נפש יהודה אמרה ליה ברתייה דקיסר. לרבן גמליאל שבקיה: **שני יוצרים וכו'.** משל
הוא אילו היו שני יוצרים בעירנו אחד יוצר כלים מן המים וכו': **אמרה.** אם מזרע שהיא
כמים הוא מוליד מן העפר לא כל שכן שבידו: **ואם אי אתה מאמין.** שהקדוש ברוך הוא יוצר
מן העפר ראה עכבר שקורין פעל"ד מיי"ז בל"א שאין נבראין על ידי תולדה כדרך הנולדים
אלא באים מן העפר והיום מתחיל לצמוח ולברוא ולצאת מן העפר ולמחר מהלך כשהוא
נברא ושמא תאמר לזמן מרובה שאותו שרץ אינו נברא לאלתר אלא לזמן מרובה שבוע או
שבועים ותהא סבור שאין הקב"ה מחיה המתים לפי שעה לך עלה להר וכו' חלזון תולעת
שיוצא מן הים אחד לשבעים שנה וצובעין בדמו תכלת ולכתחלה אינו נראה בכל ההר אלא
חלזון א' ולמחר שהגשמים יורדין מתמלא כולו חלזונות שביצי חלזון ראשון משריצין כולן
אלמא יש בידו לחיות לפי שעה:

במתניתא (* דבי רבי ישמעאל תנא: קל וחומר מפלי זכוכית: ומה פלי
זכוכית שעמידתן בכחו של בשר ודם - יש להם תקנה; בשר ודם שעמידתו
בכח של הקדוש ברוך הוא - על אחת כפה וכמה.

נפש יהודה דבי רבי ישמעאל תנא קל וחומר מכלי זכוכית. זו היא תשובה שהשיבה לאביה מה כלי זכוכית שעמלן ברוח של אדם שכשהוא עושה אותו יש לו שפופרת ונופח לתוכה ועושה הכלי יש להם תקנה כשנשברו להתיכן ולחזור ולעשות מהן כלי מכל שכן האדם שברוח של הקב"ה שנאמר ויפח באפיו נשמת חיים:

אמר ליה ההוא מינא לרבי אמי: אמריתו, דמתייא חיו; הא הווי עפרא? אמר ליה: אמשל לך משל, למה הדבר דומה? למלך בשר ודם שאמר לעבדיו: לכו ובנו לי פלטרין גדולים במקום שאין שם מים ועפר. הלכו ובנו לו. למים נפלו. אמר להם, חזרו ובנו אתן במקום שיש עפר ומים. אמרו לו: אין אנו יכולין. פעס עליהם ואמר להם: ומה במקום שאין שם עפר ומים בניתם, (*) עכשיו שיש שם מים ועפר - על אחת כמה וכמה.

נפש יהודה עכשיו. לכו ובנו במקום שיש לכם עפר ומים ונוח לבנות ולעשות לבנים והכי נמי הקב"ה יצר את האדם מטפה קטנה שאין בה ממש וכל שכן שיכול לבראתו מן העפר אי נמי כל העולם כולו יצר בתוהו:

אמר ליה ההוא מינא (*) לגביה בן פסיסא: וי לכו, חיביא, דאמריתו דמתייא חיו; השתא מאן (*) דחיו מתי - מאן דמתי חיו? אמר ליה: וי לכו, חיביא, דאמריתו דמתייא לא קא חיו; השתא מאן (*) דלא הווי - הווי, ומאן דהווי - לא כל שפון. (*) אמר ליה: "חיביא" קרית לך, אי קאימנא (*) בטשנא בך ומפיקנא לעקמימותך מינד. אמר ליה: אם אתה עושה כן - רופא אמן תקרא ושקר הרבה תטול.

נפש יהודה גביה בן פסיסא. כך שמו והיתה לו עקמומית בגבו כדלקמן: ווי לכו חייביא. אוי לכם רשעים: דחיי מתי. אותן שהן חיון רואין אנו שמתים והיאך יעלה על דעתנו שמתים חוזרין וחיון: דלא הווי. אותן שלא היו מעולם נוצרין ונולדין וחיון ואותן שהיו כבר לא כל שכן שחוזרין וחיון: אמר ליה חייביא קרית לי וכו'. בא לקנתרו: בטשנא. בועט אני ברגלי ומוציא לעקמימותך מנד:

ואמרין עלה (שם צא, ב): רבא רמי: (*) כתיב: "אני אמית ואחיה" (דברים לב, לו) וכתיב: "מחצתי ואני ארפא" (שם), השתא אחיה מחיי, אסויי מיבעי ליה? אלא אמר הקדוש ברוך הוא: מה שאני ממית אני מחיה (*) ומה ששמחצתי אני ארפא. תניא נמי הכי, "אני אמית ואחיה", יכול (*) מיתה באחד וחיים באחד, בדרך שהעולם נוהג? תלמוד לומר: "מחצתי ואני ארפא", (*) מה מכה ורפואה באחד אף מיתה וחיים באחד, מכאן תשובה לאומרים "אין תחית המתים מן התורה".

נפש יהודה כתיב אני אמית ואחיה. דמשמע כשם שאני ממית את האדם כך אני מחייהו כשמת בעל מום עומד וחי בעל מום וכתיב מחצתי ואני ארפא שכשהוא מחיה מרפא את המחץ ועומד שלם: מה שמחצתי. שלאחר כן מתרפא עומדין במומן ומתרפאין: מיתה באחד וחיים באחד. והכי קאמר אני ממית אדם זה ומחיה אדם אחר כדרך שהעולם נוהג שזה מת וזה נולד: מה מכה ורפואה באחד. שאין רפואה אלא במקום מחץ:

ריש לקיש רמי: כתיב "אז ידלג פאיל פסח" (ישעיה לה, ו) וכתיב: " (*) פס עור ופסח" (ירמיה לא, ז), הא כיצד? עומדים במומן ומתרפאין.

נפש יהודה

בם עור ופסח. שחין עם מומן וכתוב אז ידלג כאיל פסח דמשמע שמתרפאין אלא עומדין במומן ואחר כך מתרפאין :

רב חסדא רמי: כתיב " (*) וְחִפְרָה הַלְבָנָה וּבוֹשָׁה הַחֲמָה" (ישעיה כד, כג) וְכִתִּיב "וְהָיָה אֹרֶחַ הַלְבָנָה כְּאֹרֶחַ הַחֲמָה" (שם ל, כה)? לָא קִשְׁיָא, (*) הָא לִימּוֹת הַמְּשִׁיחַ הָא לְעוֹלָם הָבָא. (*) וְלִשְׁמוּאֵל דְּאָמַר: (*) אֵין בֵּין הָעוֹלָם הַזֶּה לִימּוֹת הַמְּשִׁיחַ אֶלָּא שְׁעֵבּוּד מְלָכִיּוֹת בְּלָבָד? לָא קִשְׁיָא, הָא בְּמַחְנֵה יִשְׂרָאֵל הָא בְּמַחְנֵה שְׂכִינָה.

נפש יהודה

וחפרה הלבנה ובושה החמה. דמשמע שיהא אורם כהה וכתוב והיה אור הלבנה כאור החמה: **הא לימות המשיח.** כשיכלה השעבוד והיה אור הלבנה כאור החמה ולעתיד לבא חפרה הלבנה ובושה החמה מרוב נגהם של צדיקים: **ולשמואל דאמר.** בדוכתא אחריתא: **אין בין העולם הזה וכו'.** אידי ואידי לעולם הבא אלא כאן במחנה שכינה וחפרה מזיו השכינה כאן במחנה צדיקים והיתה וגו':

עולא רמי: כתיב: " (*) בַּלַּע הַמּוֹת לְנֶצַח" (שם כה, ח) וְכִתִּיב "כִּי הִנְעַר בֶּרֶךְ מֵאָה שָׁנָה יָמוּת" (שם סה, כ). לָא קִשְׁיָא, הָא בְּיִשְׂרָאֵל, הָא בְּאֻמּוֹת הָעוֹלָם. וְאֻמּוֹת הָעוֹלָם חַיִּים לִימּוֹת הַמְּשִׁיחַ? אֵין, דְּכִתִּיב: "וְיַעֲמְדוּ זָרִים וְרָעוּ צִאֲנָקִים" (שם סא, ה).

נפש יהודה

בלע המות לנצח. דלעתיד לבא מאחר שחין שוב אינן מתים וכתוב כי הנער כלומר כשימות אדם לעתיד ומת בן ק' שנה יאמרו נער הוא מת כי הנער בן מאה שנה ימות אלמא מתים: **ישיר.** משמע לעתיד:

תנא, רבי אומר: מנין לתחית המתים מן התורה? שְׁנַאֲמַר: "אֶז יִשִּׁיר מִשָּׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל" (שמות טו, א), "אֶז יִשִּׁיר" לָא נֶאֱמַר, אֶלָּא יִשִּׁיר, מִכָּאן לְתַחִית הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה. כִּיּוֹצֵא בְּדַבְרֵי אֶתְהָ אֹמֵר: "אֶז יִבְנֶה יְהוֹשֻׁעַ" מִזִּבְחֵי "יְהוֹשֻׁעַ ח, ט), "בְּנֶה" לָא נֶאֱמַר, אֶלָּא יִבְנֶה, מִכָּאן לְתַחִית הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה.

אמר רבי חיאי בר אבא אמר רבי יוחנן: מנין לתחית המתים מן התורה? שְׁנַאֲמַר: "קוֹל צְפִיזָה" (*) נְשָׂאוּ קוֹל יַחְדוֹ יְרַנְנּוּ" (ישעיה נב, ח), "רַנְנּוּ" לָא נֶאֱמַר: אֶלָּא יְרַנְנּוּ, מִכָּאן לְתַחִית הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה. וְאָמַר רַבִּי חִיָּא בְּרַ אֲבָא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: עֲתִידִין כָּל הַנְּבִיאִים כְּלָם לֹמְרֵי שִׁירָה בְּפִה אֶחָד, שְׁנַאֲמַר: "קוֹל צְפִיזָה נְשָׂאוּ קוֹל יַחְדוֹ יְרַנְנּוּ".

נפש יהודה

נשאו קול יחדו. היינו קול אחד צופיך המביטים ורואין הנבואה:

אמר רבי יהושע בן לוי: מנין לתחית המתים מן התורה? שְׁנַאֲמַר: "אֶשְׁרֵי יוֹשְׁבֵי בֵיתְךָ עוֹד יְהַלְלוּךָ סֵלָה" (תהלים פד, ה), "יְהַלְלוּךָ" לָא נֶאֱמַר, (*) אֶלָּא יְהַלְלוּךָ, מִכָּאן לְתַחִית הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה.

נפש יהודה

אלא יהללוד. כולם לשון עתיד בעת הגאולה יהללו וישירו:

אמר מר זוטרא: מנין לתחית המתים מן התורה? שְׁנַאֲמַר: "יַחֲיֵי רְאוּבֵן וְאֶלְיָמָת" (דברים לג, ו), "יַחֲיֵי רְאוּבֵן", בְּעוֹלָם הַזֶּה; "וְאֶלְיָמָת", בְּעוֹלָם הָבָא.

רב אשי אמר: מהקא, "ורבים מישיגי אדמת עפר יקיצו" (דניאל יב, ב). רבינא אמר: מהקא, " (*) ואתה לך לקץ ותנוח ותעמד לגרלך לקץ הימין" (שם, ג).

נפש יהודה ואתה לך לקץ ותנוח ותעמוד וגו'. רמז לו שימות ויעמוד לאחר מכן לקץ שעתיד הקב"ה להחזיר ימינו לפניו שהרי כתיב השיב אחור ימינו:

אמר רב טובי אמר רבי אושעיא: מאי דכתיב " (*) שאול ועצר רחם" (משלי ל, טז) וכי מה ענין שאול אצל עזר רחם? לומר לך: מה רחם (*) מכניס ומוציא אף שאול מכניס ומוציא. והלא דברים קל וחומר: ומה רחם ש'מכניסים בו בחשאי מוציאין ממנו (*) בקולי קולות, שאול (*) ש'מכניסין בה בקולי קולות אינו דין ש'מוציאין ממנה בקולי קולות. מכאן תשובה לאומר "אין תחית המתים מן התורה".

נפש יהודה שאול ועוצר רחם. ארץ לא שבעה מים קבר לא שבע ממתים ועוצר רחם בית הרחם שהוא קצר ועצור לא ישבע מבעילות וכן ארץ לא שבעה מים וכי מה ענין שאול וכו' למה נסמכו הני אהדדי: מכניס. הזרע ומוציא הולד אף שאול מכניס ומוציא לתחיית המתים: בקולי קולות. שהאשה צועקת בחבלי לידה: שמכניסין בה בקולי קולות. בבכי גדול קוברין את המת אינו דין שמוציאין אותו בקולי קולות שנאמר יתקע בשופר גדול:

תנא דבי אליהו: כל הצדיקים (*) שעתיד הקדוש ברוך הוא להחיות שוב אין חוזרין לעפרן, שנאמר: "והיה הנשאר בציון והנוותר בירושלם קדוש יאמר לו" (ישעיה ד, ג), (*) מה קדוש לעולם קים, אף הם לעולם קימים. ואם תאמר: (*) אלף שנים ש'מחדש הקדוש ברוך הוא את עולמו, דכתיב: "ונשגב ה' לבדו ביום ההוא" (שם ב, יא) מה הן עושין? הקדוש ברוך הוא עושה להם כנפים ושטין בלב ים, שנאמר: "עלכון (*) לא נירא בהמיר ארץ" וגו' (תהלים מו, ג). וש'מא תאמר: יש להם צער, תלמוד לומר: " (*) וקווי ה' יחליפו כח" (ישעיה מ, לא).

נפש יהודה שעתיד הקדוש ברוך הוא להחיות. לימות המשיח לאחר שיחיו שוב אין חוזרין לעפרן בין לימות המשיח בין לעוה"ב אלא הבשר מתקיים עליהם עד שישובו ויחיו לעתיד לבא: מה קדוש. הקב"ה שנאמר כי קדוש אני ה' אלהיכם אף אתם קדושים תהיו קיימים לעולם ועד: אלף שנים. שעתיד הקב"ה לחדש את עולמו, ויהיה עולם זה חרב אלף שנים אותן צדיקים היכן הם הואיל ואינן נקברין בארץ: לא נירא בהמיר ארץ. כשמחליף הקב"ה את הארץ לא נירא לפי שאנו בלב ימים: וקוי ה' יחליפו כח. שיהא להם כח לשוט ולעופף בלי צער:

הא למדנו תחית המתים מן התורה בכמה פנים. מכאן שחיב אדם להאמין בדבר זה בכלל כל הנסים כלם. והפופר בו - פופר בכל התורה: והמאמין בו ונוהג בשורה ומצפה לישועה ומחכה לתחית המתים - יזכה לראותו, ועליו נאמר: "אשרי המחכה ויגיע" וגו' (דניאל יב, יב).

הכלל השלישי: בפול החכמה

ונחלק לשלשה חלקים: החלק הראשון, ביראה; השני, באהבה; השלישי, בזמן הראוי.

החלק הראשון ביראה

ויש בו שלשה פרקים

פרק ראשון [רסב]

אחרי שיהא מרגל האדם בלמוד התורה, בהיות חקוקה בלבו יראת שמים ואהבתו (*) וביוצאו מרתיחת ימי נערותו, מגיע הזמן לפנים בפול החכמה, פדי שיגיע למעלה עליונה. שהתורה והחכמה בענין זה הם שני דברים נבדלים: האחד, המצוות והדינים; והשני, החכמות העיוניות. על כן צריך להקדים זה לזה בזמן.

נפש יהודה וביצאו מרתיחת ימי נערותו. כשהגיע לימי זקנה אז אין היצר הרע מתגבר עליו כמו בנערותו כי נתקור בו חמימות תאות היצה"ר שנתמעט ממנו הנאת התאוה ע"כ צריך לשום לבו בעבודת ה':

וכן מצינו לרבותינו שהבדילו זה מזה בפרק במה מדליקין (שבת לא, א): כדגריסין התם: אמר רבי שמעון בן לקיש: מאי דכתיב: "והיה אמונת עתיד חסן ישועת חכמת ודעת" וגו' (ישעיה לג, ו)? "אמונת", זה (*) סדר זרעים; "עתיד", זה סדר מועד; "חסן", זה סדר נשים; "ישועת", זה סדר נזיקין; "חכמת", זה סדר קדשים; "ודעת", זה סדר טהרות. ואפילו הכי - "יראת ה' (*) היא אוצרו (ש). רבא אמר: בשעה שמכניסין אדם לדון, אומרים לו: כלום נשאת ונתת באמונה? (*) קבעת עתים לתורה? עסקת (*) בפריה ורביה? (*) צפית לישועה? פלפלת בחכמה? הבנת דבר מתוך דבר? ואפילו הכי, אי איכא יראת ה' - אין, אי לא - לא. משל לאדם שאמר לשלוחו: העלה לי חטים לעליה. הלך והעלה לו. אמר לו: ערבת לי בהן חומטון (ארץ מליחה ומשמרת את הפירות מהתליע)? אמר ליה: לאו. אמר ליה: אם כן מוטב היה שלא העליתם.

נפש יהודה **סדר זרעים**. שעל אמונת האדם סומכין להפריש מעשרותיו כראוי עתיד זה סדר מועד שבא לעת הקבועה לו חוסן לשון יורשין ועיי' אשה נולדו יורשין סדר נזיקין מושיעין ומזהירין לפרוש מהזיק ומהתחייב ממון חכמת זה סדר קדשים צריך חכמה למי שעוסק ללמוד דיניהם שלא לשנות דעת עדיף מחכמה שצריך דעת לשמור בטהרה: **היא אוצרו**. הוא עיקר החשוב בעיניו לאצור ולעשות סגולה לזכרון: **קבעת עתים**. לפי שאדם צריך להתעסק בדרך ארץ שאם אין דרך ארץ אין תורה הוצרך לקבוע עתים לתורה דבר קצוב שלא ימשך כל היום בדרך ארץ ושואלין ראשון בדרך ארץ דאי היו שואלין עסקת בתורה היה משיב לא היה לי דעת ללמוד ועתה היה לך דעת לישא וליתן יש לך דעת ללמוד: **בפריה ורביה**. היינו חוסן: **צפית לישועה**. לדברי הנביאים הבנת דבר מתוך דבר היינו דעת:

נמצא, שְסֵדֶר רַבָּא יְמֵי הָאָדָם פְּסֵדֶר הָרְאוּיִים לְהִיּוֹת. בְּרֵאשׁוֹנָה, מִשָּׂא וּמִתָּן שֶׁל אֲמַת לְקִיּוּם גּוּפוֹ (*) וּלְהִנְהֵגָה מְדִינִית וּלְדַרְכֵי שְׁלוֹם. אַחַר כֵּן, שְׂיִקְבַּע עֵתִים לְתוֹרָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יוֹצֵיא כָּל זְמַנּוֹ בְּקִיּוּם הַגּוּף לְבַד. וְאַחַר זֶה דִּבֵּר בְּזוּוּגוֹ, פְּסֵדֶר הָרְאוּי לְאָדָם, לְלַמֵּד תּוֹרָה וּלְשָׂא אַחַר כֵּן אִשָּׁה. וְאָמַר אַחַר זֶה, שְׂיִקְבַּע בְּלִבּוֹ הָאֲמוּנָה לְשׂוּם מִבְּטָחוֹ בְּאֲדוֹן הַכֹּל, לְצַפּוֹת בִּישׁוּעוֹת הַבָּאוֹת בְּכָל עֵת (*) וּבִישׁוּעָה הַכְּלָלִית; וְאֵל יַעֲלֶה בְּלִבּוֹ שֶׁהַבּוֹרָא, סָר הִיכָלֶת מִיָּדוֹ וּנְתַנּוּ לְצַבָּא הַשְּׂמַיִם. אָבֵל כִּי בִיָּדוֹ הוּא לַעֲשׂוֹת הַכֹּל, כִּי זֶה צָרִיךְ הָאָדָם עַל כָּל פְּנִים לְהֶאֱמִין קֹדֶם שְׂיִכְנִס (*) בְּחֻכְמוֹת הָעִיּוֹנִיּוֹת, כְּדֵי שֶׁלֹּא יַעֲלֶה בְּלִבּוֹ שְׂגִיאַתָּה. וְאַחַר כֵּן זֶה יִפְלָפֵל בְּחֻכְמָה וּמַפְלְפוּלָה יְבִין דְּבַר מִתּוֹךְ דְּבַר. וְעַם כָּל זֶה, אִם יֵשׁ בּוֹ יִרְאֵת שְׂמַיִם - אִין, וְאִי לֹא - לֹא, שֶׁהִירְאָה הִיא מְבוּא וְקִיּוּם לְכָל לְמוּד שֶׁבְּעוֹלָם.

נפש יהודה **ולהנהגה מדינית**. כל שהוא לתיקון וצורך המדינה שיהא אדם דר באסיפת בני אדם בעיר ובבית ולא במדברות ובשדות כחיות ובהמות הארץ: **ובישועה הכללית**. ישועת הגאולה שהיא הכלל מכל הישועות: **בחכמת העיוני**. שהגיע לחכמה להשכיל דברים בעיון שכלו למצוא אמיתת הדברים במה שלמד שזה תלוי בעיון שכלו:

וְעַל דָּא אֲמַרִינן עֲלָה: וְאָמַר רַבָּא: כָּל אָדָם שְׂיֵישׁ בּוֹ תּוֹרָה וְאִין בּוֹ (*) יִרְאֵת שְׂמַיִם, דְּזוּמָה לְגַזְבֵּר שְׂמַסְרוּ לוֹ מִפְתָּחוֹת פְּנִימִיּוֹת וּמִפְתָּחוֹת הַחִיצוֹנִיּוֹת לֹא מְסָרוּ לוֹ, (*) בְּמָה יַעוּל. אָמַר רַב יְהוּדָה: לֹא בָּרָא הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶת עוֹלָמוֹ אֶלָּא שְׂיִרְאוּ מְלַפְנִיּוֹ, שְׂנֶאֱמַר: "וְהָאֱלֹהִים עָשָׂה שְׂיִרְאוּ מְלַפְנִיּוֹ" (קהלת ג, יד). רַבִּי סִימּוֹן וְרַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שְׂמַעוֹן הָווּ יִתְבִּי, קָא חֲלִיף וְאָזִיל רַבִּי יַעֲקֹב בַּר אֲחָא. אָמַר לִיה: נִיקוּם מְקַמִּיָּה, דְּגַבְר דְּחִיל חֲטָאִין הוּא. אָמַר לִיה אִידָךְ: נִיקוּם מְקַמִּיָּה, דְּגַבְר בַּר אוֹרִיָּאן הוּא. אָמַר לִיה: (*) אֲמִינָא לָךְ "דְּגַבְר דְּחִיל חֲטָאִין", וְאַתְּ אֲמַרְת "דְּגַבְר בַּר אוֹרִיָּאן הוּא"! תַּסְתִּיִם דְּרַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שְׂמַעוֹן הוּא דְּאָמַר "דְּגַבְר דְּחִיל חֲטָאִין הוּא", דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מְשׁוּם רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שְׂמַעוֹן: אִין לוֹ לְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּעוֹלָמוֹ אֶלָּא יִרְאֵת שְׂמַיִם בְּלִבְד, שְׂנֶאֱמַר: "וַיִּיאֲמַר לְאָדָם (*) הֵן יִרְאֵת ה' הִיא חֻכְמָה" (איוב כח, כח), שְׂכָן בְּלִשׁוֹן יְוָנִי קוֹרִין לְחֻדָּא הֵן.

נפש יהודה **יראת שמים דומה**. לפתחים חיצוניים שדרך להם נכנסים לפנימיים כך אם ירא שמים הוא נעשה חרד לשמור ולעשות ואם לאו אינו חש לתורתו: **במה יעול**. באיזה פתח נכנס לפתוח את הפנימיים: **אמינא לך**. כלומר אתה מיעטת בשבחו: **הן יראת ה'**. יחידה היא היראה בעולם וכן מצינו בשלמה שאמר אמרתי אחכמה במה ששאל חכמה אבל יראת ה' ראשית דבר שטוב היה לו אם היה לו ראשית לחכמה יראת חטא אז היתה חכמתו מתקיימת כי מה לו בחכמתו וכתוב ויעש שלמה הרע בעיני ה':

נמצא, שיראת ה' צריך להקדים לכל חכמה. ועל כן אמר המשורר: "יראת חכמה יראת ה'" וגו' (תהלים קיא, ט), רוצה לומר, מה שצריך להיות קודם לחכמה הוא יראת השם. ואמר החכם: "יראת ה' מוסר חכמה" (משלי טו, לג). ועל דא גרסינן בפרק ג מאבות: רבי חנינא בן דוסא אומר: (* כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו וכו'. וגרסינן נמי התם: רבי אלעזר בן עזריה אומר: אם אין תורה אין דרך ארץ וכו'. וגרסינן נמי במסכת יומא, פרק בא לו כהן גדול (עב, ב): אמר רבי יונתן: מאי דכתיב: "למה זה מחיר בידכסיל" (* לקנות חכמה ולב און" (משלי יז, טז)? אוי להם לתלמידי חכמים שעוסקים בתורה ואין בהם יראת שמים, מכריז רבי אלכסנדראי: חבל על דלית ליה ביתא (* ותרעא לביתיה עביד. אמר להו רבא לרבנן: במטותא מניכו, דלא תירתו (* תרתיה גיהנם.

נפש יהודה כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו. שחושב בלבו אלמד בשביל שאהיה ירא חטא ובשאר עסקיו הדרך הוא שחושב תחלה איך יפעול ויעשה זה על היותר טוב ואם יחכם שבדרך זה טוב לעשות ובאמת טוב הוא לו אם יעשה כן צריך להבין תחלה שאין בדבר זה מה שהוא חטא אז הקב"ה יקיים חכמתו ר"ל מה שהחכים בשכלו לפעול אבל אם ימצא שיש בו צד חטא בדבר יבטל אותו ולא יעשה שהרי מ"מ אין הקב"ה מקיים המעשה בידו ונשאר לו רק החטא ואם אין חכמה ר"ל תורה לא יצויר בו יראת חטא שלא יודע עונשה וחומריתה ואם למד ואף על פי כן אין בו יראת חטא אין תורה מתקיימת בידו: לקנות חכמה ולב אין. דמי שיש לו לב טוב הכל בו: ותרעא. שער שהתורה אינה אלא שער ליכנס בה ליראת שמים לכך צריך שתקדם לו יראת שמים כלומר אם אין לו יראה שהיא הבית מה לו שער שהיא התורה והבית חרוב יחרב: תרתי גיהנם. להיות יגיעים בתורה ועמלים בה בעוה"ז ולא תתקיים ותירשו גיהנם במותכם ובחייכם לא נהניתם בעולמכם:

על כן יש לו לאדם לקבוע בלבו היראה ושיפנס אחר כך לכל חכמה ולא ישגה בה, אבל תועיל לו לעלות בה להשגה עליונה.

פרק שני [רסג]

יש לו לאדם ללמד מורא שמים בקל וחומר ממורא בשר ודם ולומר בלבו: השתא ומה ממורא בשר ודם, שאף על פי שיעבר על אזהרתו, אולי יוכל להעלים הדבר ממנו, ואפילו שיתגלה הדבר, אולי לא יוכל להענישו עליו או ירחיק הזמן וישפחנו מלבו, ואף על פי כן אדם מתירא ומפחד תמיד - מה יש לו לעשות במורא שמים, שאין נסתר מנגדו ואין שכחה לפניו והיכלת קים עדי עד ואם יאריך אפו לאדם בעולם הזה יגבה ממנו לעולם הבא, אוי לו ולמזלו על חוב זה למי שיותר ממתינים אצלו, ואם לא חזר בתשובה - אוי לה לאותה בושה אוי לה לאותה כלימה.

וכל זה איננו שוה בעיני בני אדם ההולכים בחשך, שאינם משגיחים בכל זה וגדול בעיניהם מורא בשר ודם ממורא שמים בכפלי כפלים, כמו שפצינו לרבן יוחנן בן זכאי בצויותו לתלמידיו, שבקש מהם שיהא שוה הדבר לפניהם, כדגרסינן בבבבכות, פרק תפלת השחר (כת, ב): כשחלה רבן יוחנן בן זכאי נכנסו תלמידיו לבקרו וכו'. אמרו לו: רבינו, ברכנו. אמר להם: יהי רצון שיהא מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם. אמרו לו:

רבינו, (*) עד כאן? אמר להם: (*) ולואי, תדעו שאדם עובר עברה בסתר ואומר "שלא יראני אדם".

נפש יהודה עד כאן. בתמיה כלומר ולא יותר ממורא בשר ודם: ולואי. שיהא כמורא בשר ודם שאז תחדלו מעבירות הרבה שאדם עובר עברה בסתר ממורא הבריות ויודע שהכל הוא גלוי להקב"ה ואינו מניחו בכך:

ויראת השם היא ברשות האדם להגדיל בה והוא יסוד גדול לכל טובה, כדגרוסינו בפרק אין עומדין (שם ל, ב): אמר רבי חנינא: (*) הכל בידי שמים, חוץ מיראת שמים, שנאמר: "ועתה ישראל מה ה' אלהיך שאל מעמך" (*) כ"אם ליראה" וגו' (דברים י, יב). אטו יראה זוטרתי היא? אין, לגבי משה רבינו זוטרתי היא. משל לאדם שמבקשין ממנו כלי גדול ויש לו, דומה עליו ככלי קטן; קטן ואין לו, דומה עליו ככלי גדול. נמצא, שברשות האדם לקחת בדרך היראה. ועל זה אמרו בפרק ג מאבות: (*) הכל צפוי והרשות נתונה וכו'. ואמר הכתוב: "ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב ואת המות ואת הרע". "ובחרת בחיים" (שם ל, טו, יט).

נפש יהודה הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים. כל הבא על האדם ביד הקב"ה הוא כגון ארוך קצר עני עשיר חכם שוטה לבן שחור אבל צדיק ורשע אינו בא ע"י שמים את זו מסר בידו של אדם ונתן לפניו שני דרכים והוא יבחר לו יראת שמים: כי אם ליראה. דזה יש בידך ומדאמר כי אם משמע רק דבר מועט כזה ומשני אין לגבי משה הוה יראה דבר מועט על כן אמר לישראל בלשון כי אם ליראה: הכל צפוי. לפני הקב"ה וגלוי לו מי שיהיה צדיק או רשע מכל מקום הרשות ביד אדם ואין לאדם בידיעת הקב"ה חסרון או יתרון במה שהוא רשע או צדיק אף שהיה צדיק והיה ידיעת הקב"ה שהוא צדיק:

עליו, כל בן דעת יוסיף ביראה בכל יום ותהיה תמיד נגד עיניו ויערים כל מיני ערמה להוסיף ביראת בוראו, כדגרוסינו במסכת ברכות, פרק הנה קורא (יז, א): מרגלא בפומיה דאביי: לעולם יהא אדם (*) ערום ביראה ובענוה ובענוה רך ומשיב חמה ומדבר שלום עם אחיו ועם קרוביו ועם כל אדם, ואפילו עם גוי בשוק, כדי שיהא אהוב למעלה ונחמד למטה. הא למדנו, שהיראה היא יסוד כל מדות טובות.

נפש יהודה ערום ביראה. להערים בכל מיני ערמה ליראת בוראו:

פרק שלישי [רסד]

כל מי שחקוקה בלבבו יראת שמים שכרו גדול. ובמדה כנגד מדה מתיראין ממנו בני אדם ונשמעין דבריו ועולה לגדולה, כדגרוסינו בפרק קמא דברכות (ו, ב): אמר רבי חלבא אמר רב הונא: כל אדם שיש בו יראת שמים סוף דבריו נשמעין, שנאמר: "סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא ואת מצותיו שמור כ"אם כל האדם" (סנהלת יב, ג). מאי "כ"אם כל האדם"? כל העולם פלו לא נברא (*) אלא בשביל זה. רבי אבא בר כהנא אמר: שקול זה כנגד כל העולם פלו רבי שמעון בן יוחאי אומר: כל העולם פלו לא נברא (*) אלא לצוות לזה.

נפש יהודה אלא בשביל זה. שיברא זה: אלא לצוות לזה. להיות כולם רעים וחברים לו ולעשות רצונו ולאהוב לו:

וגם בזכות היראה מאריך ימים, כדגרסינן בפרקא קמא דיומא (ט, א): אמר רבי יונתן: מאי דכתיב: "יראת ה' תוסיף ימים ושנות רשעים תקצרנה" (משלי י, כז)? "יראת ה' תוסיף ימים", זה מקדש ראשון, שעמד ארבע מאות ועשר שנים ולא שמשו בו אלא שמונה עשר כהנים גדולים; ושנות רשעים תקצרנה", זה מקדש שני, שעמד ארבע מאות ועשרים שנים ושמשו בו יותר משלש מאות כהנים גדולים. צא מהם ארבעים שנה ששמשו שמעון הצדיק ושמונים שנה ששמשו יוחנן כהן גדול ועשר שנים ששמשו יוחנן בן נרבאי כהן גדול ואחת עשרה שנה ששמשו אלעזר בן חרסום, מכן ואילך חשב, שכל אחד ואחד לא הוציא שנתו. וכל כך למה? לפי שהיו (*) לוקחין אותן בדמים, דאמר רב אשי: תרקבא דדינרי עיילא ליה מרתא בת ביתוס לינאי מלכא עד דאוקמיה ליהושע בן גמלא בכהני רבירבי.

נפש יהודה לוקחין. הכהונה גדולה בממון מן מלך ישראל אף על פי שלא היה ירא חטא ולא היה ראוי להיות כהן גדול:

ואף על פי ששכר היראה הוא גדול, אל ישים כונתו בה על מנת לקבל שכר, כדגרסינן בפרקא קמא דאבות (משנה, ג): אנטיגנוס איש סוכו קבל משמעון הצדיק. הוא היה אומר: אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס, אלא הווי כעבדים המשמשין את הרב שלא על מנת לקבל פרס, (*) ויהא מורא שמים עליכם. בא ללמדנו, שאף על פי שהשכר הוא גדול, אל ישים כונתו בו, אלא יהא כל עבודתו מיראת השם ומאהבתו - ולבסוף השכר הגדול הוא עתיד לבוא.

נפש יהודה ויהא מורא שמים עליכם. דאם אין בו יראת חטא בודאי יחטא ואם חטא אז הוא רשע ואם כן ישלם לו הקב"ה שכרו במה שעבדו בעוה"ז כמו שמשלם לרשעים ואז הוא עבודתו על מנת לקבל פרס על כן אמר הווי כעבדים המשמשין שלא על מנת לקבל פרס בעוה"ז אלא לעוה"ב ואין זה אלא אם יהיה מורא שמים עליכם דאז לא יחטאו ויהיו בערך הצדיקים ששכרם לעולם הבא:

החלק השני באהבה

ויש בו שני פרקים

פרק ראשון [רסה]

אָדָם שְׁחַשְׁקָה נִפְשׁוֹ בְּאִשָּׁה אַחַת יָשִׁים גּוּפוֹ וְנַפְשׁוֹ וּמְאֹדוֹ בְּסַכְּנָה, כְּדִי לְהַשִּׁיג אֶת שְׂאֵהְבָה נִפְשׁוֹ; (*) וְאֵל יַעֲשֶׂה מַעַט מְזַעִיר מְזָה, אִם לֹא אָהֵב אוֹתָהּ, בְּשִׁבִיל שְׂיֵאמְרוּ לוֹ שְׂיִשְׁיג כְּבוֹד אוֹ עֶשֶׂר בְּעֵבוּרָה. כְּמוֹ כֵן, אִם הָאָדָם שְׂקוּד בְּלִמּוּד בְּאִהְבָה, יַעֲזֹב בְּעֵדוֹ כָּל הַעֲדוּנִים וְהַהֲנָאוֹת שֶׁבְּעוֹלָם וְיִדְבֹק בְּלִמּוּד עַד שְׂיִצְיֵר בְּלִבּוֹ הַמְשֻׁכְלוֹת, וּמִן הָרֵאוּנוֹת יָבֹא לְשִׁנּוּי וּמִן הַשִּׁנּוּי לְלִמּוּדִיּוֹת (*) וּמִן הַלִּמּוּדִיּוֹת יָבֹא לְטַבְּעִיּוֹת וּמִן הַטַּבְּעִיּוֹת לְאֱלֹהִיּוֹת, מְדַרְגָּה אַחֵר מְדַרְגָּה, עַד שְׂיַעֲלֶה בְּסֵלֶם כְּפִי גְדֹל הַשְּׂגָתוֹ. וְכֵן זֶה יָבֹא לוֹ כְּפִי הַחֲשֵׁק אֲשֶׁר יַחֲשֵׁק בְּחֻמּוֹת. אָבֵל אִם יִלְמַד כְּדִי לְהַשִּׁיג בְּעֵבוּרוֹ עֶשֶׂר אוֹ כְּבוֹד, כִּיֵּן שְׂאִין כְּוָנָתוֹ לְהַשְׁכִּיל לֹא יִצְלִיחַ בְּדַבָּר. וְכֵן שְׂכֹן אִם יִרְאֶה בְּדַרְךְ אַחֵר, כְּבוֹד אוֹ עֶשֶׂר מְזַמֵּן יוֹתֵר מִמָּה שֶׁהוּא רוֹאֶה בְּלִמּוּד, שְׂיַעֲזֹבֵנוּ מִיָּד.

נפש יהודה ואל יעשה מעט מזער. כלומר שלא יתן עצמו בדבר סכנה בעבור ממון: ומן הלמודיות יבוא לטבעיות. אחר שלמד התורה כפשוטה יבא ליכנס לטבעיות לחקור אחר כל יסודות הטבע ועניניו ואחר כך יבא להשכיל בעניני הקבלה האמתית לדעת את ה' על ידי סודות התורה:

על כן אמרה תורה: למוד מאהבה, כְּדַגְרָסִינָן בְּנִדְרִים פֶּרֶק קוֹנֵם יֵין (סב), א: תִּנְיָא: "לְאִהְבָה אֶת־ה' אֱלֹהֶיךָ לְשִׁמְעַע בְּקוֹלוֹ וּלְדַבְּקָה־בּוֹ" (דברים ל, ב), שְׂלֹא יֵאמֶר אָדָם: אֶקְרָא כְּדִי שְׂיִקְרְאוּנִי חֵכֶם, אֲשִׁנָּה כְּדִי שְׂיִקְרְאוּנִי רַבִּי, אֲשִׁנָּה כְּדִי שְׂאִהְיָה זְקֵן וְאֲשִׁב בִּישִׁיבָה - אֶלֶּא לְמַד מֵאִהְבָה וְסוּף כְּבוֹד לְבֹא, שְׂנֵאמֶר: " (*) קְשָׁרִם עַל־גְּרוֹתֶיךָ כְּתָבִים" וְגו' (משלי ג, ג) וְאוֹמֵר: "קְשָׁרִם עַל־לִבְךָ תִּמְיֵד" (שם ו, כא). כְּדֵאִיתָא לְעִיל, בְּפֶרֶק ז' מִחֻלְקֵי א, מִנְר זֶה (סימן רמה).

נפש יהודה קשרם. על אצבעותיך, כלומר לא תתכוין להנאתך אלא כדי שיהיו שגורין בפִיךָ וְהוֹסִיף עַל זֶה וְאֵמֶר עֲנֵדִם עַל גְּרוֹתֶיךָ וְאֵחֵר כֵּן הֵבִיא רֵאִיה שְׂסוּף הַכְּבוֹד לְבֹא שְׂנֵאמֶר דְּרִכִּיה דְּרִכִּי נוּעֵם וְגו':

וגם כן אמרו בספרי: שְׂמָא תֵאמֶר: הֲרִינִי לְוִיָּה לְוִיָּה בְּשִׁבִיל שְׂאִהְיָה עֶשֶׂר, בְּשִׁבִיל שְׂאִקְרָא רַב, בְּשִׁבִיל שְׂאִקְבֵּל שְׂכָר לְעוֹלָם הַבָּא - תִּלְמּוּד לְוִיָּה: "לְאִהְבָה אֶת־ה' אֱלֹהֶיךָ".

וְגַרְסִינָן נְמִי בְּמַסְכַּת בְּרָכוֹת, פֶּרֶק הַרוּאָה (סא, ב): תִּנְיָא רַבִּי אֶלְיָעֶזֶר הַגָּדוֹל אוֹמֵר: אִם נֵאמֶר "בְּכָל־נִפְשְׁךָ" (דברים ו, ה), לְמָה נֵאמֶר "בְּכָל־מְאֹדְךָ" (שם); וְאִם נֵאמֶר "בְּכָל־מְאֹדְךָ", לְמָה נֵאמֶר "בְּכָל־נִפְשְׁךָ"? אֶלֶּא, אִם יֵשׁ אָדָם שְׂגוּפוֹ חָבִיב עָלָיו מִמְמוֹנוֹ, (*) לְכַךְ נֵאמֶר "בְּכָל־נִפְשְׁךָ"; וְאִם יֵשׁ אָדָם שְׂמְמוֹנוֹ חָבִיב עָלָיו מִגּוּפוֹ, לְכַךְ נֵאמֶר "בְּכָל־מְאֹדְךָ". תִּנּוּ רַבְּנָן: מַעֲשֶׂה וְגִזְרָה מְלָכוֹת הֲרִשְׁעָה שְׂמֵד עַל יִשְׂרָאֵל, שְׂלֹא יַעֲסִקוּ בַּתּוֹרָה. מָה עָשָׂה רַבִּי

(*) עֲקִיבָא בֶן יוֹסֵף, וְכוּ', וְהָיָה מְכוּן לְקַבֵּל עָלָיו עַל מַלְכוּת שָׁמַיִם בְּאַהֲבָה וְכוּ'. כְּדֹאִיתָא לְעִיל, בְּרֵאשׁ כָּלֵל שְׁנֵי מִנְרָזָה (סִימָן רַנְג).

נפש יהודה **לכך נאמר בכל מאודך.** מן החביב עליך: **עקיבא בן יוסף.** שעסק בתורה עד שנהרג בעבודה ובעת צאת נשמתו באחד שקרא קריאת שמע וקבל עליו אהבת ה' בכל נפשך אפילו נוטל נשמתך:

וְאִם מְצִינּוּ בְּרֵאשׁוֹנִים שֶׁהָיוּ שָׁמַיִם בְּסִפְנוֹת נַפְשָׁם עַל קְדוּשַׁת הַשֵּׁם, מֵהַיֵּשׁ לַעֲשׂוֹת שְׂלֵא בְּשַׁעַת הַשְּׂמֵד, שֶׁיֵּשׁ לוֹ לְחַשֵּׁק בְּלִמּוּד מְאַהֲבָה לְשֵׁם שָׁמַיִם וְיִאֲהָבוּהוּ כָּל רוּאָיו **(*)** בְּקִנְיָתָם בּוֹ וּבְמִדּוֹתָיו וּבְלִמּוּדוֹ וּבְעֲצָתוֹ וְיֵהָא שֵׁם שָׁמַיִם מִתְאַהֵב עַל יָדוֹ, כְּדִגְרָסִינָן פֶּרֶק יוֹם הַכְּפּוּרִים (יוֹמָא פּוּ, א): תִּנְיָא: "וְאַהֲבַת אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ" **(דברים ו, ה)**, שֶׁיֵּהָא שֵׁם שָׁמַיִם **(*)** מִתְאַהֵב עַל יָדֶיךָ, שֶׁיֵּהָא אָדָם קוֹרָא וְשׁוֹנָה וּמְשַׁמֵּשׁ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים וְכוּ'. כְּדֹאִיתָא לְמַעְלָה, בְּחִתִּימַת גֵּר רֵאשׁוֹן (סִימָן כֹּט).

נפש יהודה **בקנאתם בו.** שיקנאו בו בני אדם בתורתו ובמעשיו הטובים ויגרום שגם הם ילמדו התורה: **מתאהב על ידך.** לחברך קורא מקרא ושונה משנה ומשמש ת"ח:

וּלְפִיכֶךָ כָּל הַרוּצָה לְדַבֵּק בְּאַהֲבַת הַשֵּׁם וְשִׁיְהִיו אֲהוּבִים דְּבָרֵי הַשֵּׁם עַל יָדוֹ וְיִשְׁיֵג בְּחֲכָמוֹת, יִלְמַד **(*)** מְאַהֲבָה וְיִמְלֵא חֻשְׁקוֹ בַּתּוֹרָה, וְהַכְּבוֹד מֵאֱלֹו יָבוֹא.

נפש יהודה **מאהבה.** שאוהב את המקום:

פרק שני [רסו]

הָרֵאשׁוֹן שֶׁנִּבְרָא בְּעוֹלָם שֶׁלְמַד מְאַהֲבָה הָיָה אֲבָרְהָם אָבִינוּ עָלָיו הַשְּׁלוֹם, וְהִשִּׁיג הָאֱמוּנָה הָאֲמִתִּית בְּזִמְן שֶׁכָּל בְּנֵי דוֹרוֹ הָיוּ נְבוֹכִים בֵּה וּפְרִסְמָה בְּעוֹלָם וְקָרָא הַכּוּפְרִים וְהַסְּכָלִים וְדָרַשׁ לָהֶם הָאֱמוּנָה הָאֲמִתִּית, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ בְּסִפְרֵי: "וְאַהֲבַת אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ" **(דברים, ה)**, אֲהָבָהוּ עַל הַבְּרִיּוֹת כְּאֲבָרְהָם אָבִינוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאַתְּ הִנֵּפֵשׁ אֲשֶׁר־עָשׂוּ בְּחַרְוֹ" **(בראשית יב, ה)**. רוּצָה לומר, שֶׁהִבִּיאֵם לְחִסּוֹת תַּחַת כְּנִפֵי הַשְּׂכִינָה וּמַעְלָה עָלָיו הַכְּתוּב כְּאֵלוֹ עֲשָׂאֵם. וְכָל זֶה בְּאַהֲבָתוֹ אֵת בּוֹרְאוֹ וְעַל זֶה קָרָאוּ הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא "אוֹהֵב". וּבְאַהֲבָתוֹ אוֹתוֹ קָרָא לְזָרְעוֹ "זָרַע אֲבָרְהָם אֲהָבִי". וְעַמַּד בְּכַמָּה נְסִיווֹת וְהַכְּנִיס עֲצָמוֹ בְּסִפְנוֹת, וְלוּלֵי שֶׁהָיָה עוֹבֵד מְאַהֲבָה לֹא הָיָה עוֹמֵד בָּהֶם. וַיֵּשׁ לָנוּ לְלַמֵּד מִמֶּנּוּ שֶׁיֵּהָא עֲבוֹדָתָנוּ מְאַהֲבָה.

וְגַם יֵשׁ לָנוּ לְלַמֵּד מֵאִיּוֹב, שֶׁאָרְעוּ לוֹ כְּמָה חֲלָאִים רָעִים בְּגוּפוֹ וּמְקָרִים בְּבָנָיו וּבְמִמוֹנוֹ וְעַמַּד בְּתַמִּימוֹת מְאַהֲבָה, כְּדִגְרָסִינָן בְּמִסְכַּת סוּטָה, פֶּרֶק כְּשֵׁם שֶׁהַמִּים בּוֹדְקִין (כז, ב): בּוֹ בֵּיּוֹם דָּרַשׁ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן הוֹרְקָנוֹס, שֶׁלֹּא עֲבַד אִיּוֹב אֵת הַמְּקוֹם אֲלָא מְאַהֲבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "הוֹ יִקְטְלֵנִי לוֹ אֲיַחֲלִי" **(איוב יג, טו)**; וְעַדִּין הַדְּבָר **(*)** שֶׁקוֹל, לוֹ אֲנִי מְצַפֶּה, אוֹ אֵין אֲנִי מְצַפֶּה לוֹ, תַּלְמוּד לומר: "עַד־אֲגוּעַ לֹא־אֲסִיר תַּמְתִּי מִמֶּנִּי" (שם כז, ה), לומר שֶׁמְאַהֲבָה הָיָה.

אמר רבי יהושע: מי יגלה עפר מעיניך, רבן יוחנן בן זכאי, שהיית דורש כל ימך, שלא עבד איוב את המקום אלא (*) מיראה, שנאמר: "איש תם וישר (*) ירא אלהים" (שם ב, ג) - והלא רבי אליעזר (*) תלמידך אומר, שמא הבה עשה.

נפש יהודה שקול. משקלו שוה באין הכרע לכאן ולכאן לו אני מיחל או איני מיחל וה"ק הן יקטלני הלא הוא הרגני לא איחל לו עוד ויש לא שהוא נדרש כמו לו דקריאה לו וכתוב לא: מיראה. מדאגת הפורעניות שלא תבא עליו: ירא אלהים. ולא אוהב אלהים: תלמיד. של רבי עקיבא היה ורבי עקיבא תלמיד של רבן יוחנן בן זכאי:

ונאמרין עלה בגמרא (לא, א): תניא, רבי אומר: נאמר "ירא אלהים" באיוב ונאמר "ירא אלהים" (בראשית כב, יב) (*) באברהם, מה "ירא אלהים" האמור באברהם מאהבה, אף "ירא אלהים" האמור באיוב מאהבה. ואברהם גופיה מנא לן? דכתיב: "זרע אברהם אהבי". מאי איכא בין עושה מאהבה לעושה מיראה? איכא הא דתניא, רבי שמעון בן אלעזר אומר: גדול העושה מאהבה יותר מהעושה מיראה, (*) שזה תלוי לו לאלף דור וזה תלוי לאלפים דור; הכא כתיב: "ועשה חסד (*) לאלפים לאהבי ולשומרי מצותי" (שמות כ, ו) והתם כתיב "שמר הברית והחסד לאהביו ולשמרי מצותו לאלף דור" (דברים ז, ט), האי לדסמיך ליה והאי לדסמיך ליה. הנהו תרי תלמידי דהווי יתבי קמיה דרבא, חד אמר: אקריון בחלמי: "מה רב טובך אשר צפנת ליראיך" וגו', ואידך אמר: אקריון בחלמי: "וישמחו כל חוסיבך לעולם ורננו". אמר להו: תרוויכו צדיקי גמורי אתון, מר מאהבה ומר מיראה.

נפש יהודה באברהם. כתיב כי ירא אלהים אתה: וזה. העובד מאהבה תלוי זכותו לדורותיו להגין עליהם עד אלפים דור: לאלפים לאוהבי. סמך אוהביו לאלפים ואידך קרא סמך לאלף דור אל שומרי מצותיו דהיינו מיראה אין אלו דומין לפרוש מאהבה לפרוש מיראה דהנהו מאהבת שכר ומיראת פורענות הקללות ועונשין והם פרוש מאהבה פרוש מיראה אבל הנהו מאהבת המקום ומיראתו שמוראו גדול ומוטל על הבריות:

ועל הלומדים מאהבה נאמר "להנחיל אהבי יש" וגו' (משלי ת, כא), כדגרסינן במסכת ספח, בפרק הישן (כח, א) ובבבא בתרא, פרק יש נוכלין (קלד, א): תנו רבנן: שמונים תלמידים היו לו להלל הזקן וכו'. לקיים מה שנאמר: "להנחיל אהבי יש". כדאיתא בהקדמה ראשונה (סימן א).

ומזה הכתוב דרשו ז"ל, שהקדוש ברוך הוא מנחיל לאוהביו (*) שלש מאות ועשר עולמות, כדגרסינן בפרק חלק (סנהדרין ק, א): אמרי במערבא משמיה דרבי יהושע בן לוי: עתיד הקדוש ברוך הוא להנחיל לכל צדיק וצדיק ש"י עולמות, שנאמר: "להנחיל אהבי יש", בגימטריא: שלש מאות ועשר הוו. אף על פי שפשט הכתוב הוא שמנחיל לאוהביו העולם האמתי, (*) שהוא יש, לא העולם הזה, שהוא אין, לפי שהוא הבל בלי טובה אמיתית.

נפש יהודה שלש מאות ועשר עולמות. כמנין יש ומה לי לעולמות אם אין בהם כלום תענוג ת"ל ואוצרותיהם אמלא במה רב טובך אשר צפנת ליראיך וישמחו כל חוסי בך: שהוא

יש. טובת עוה"ב לא כטובת עוה"ז שההנאה אינה אלא לפי שעה ופוסק אבל טובת עוה"ב יש להם שאינו פוסק והיינו יש נצחיות שהוא דבר הווה בכל עת:

על כן, הלומד מאהבה זוכה למעלת החכמה ולשכר הגנוז לצדיקים לעולם שכלו טוב.

החלק השלישי בזמן הראוי

ויש בו שני פרקים

פרק ראשון [רסז]

האדם בימי בחרותו אינו יכול להשיג המשכלות הנעלמות בלבד כמו שהם, ובזקנותם נתוספה בהם החכמה, כדגורסין במסכת שבת, פרק שואל אדם (קנב, א): תנא: תלמידי חכמים כל זמן שמזקינין חכמה מתוספת בהם, שנאמר: ביששים חכמה" (איוב יב, יב) ועמי הארץ כל זמן שמזקינין טפשות מתוספת בהם, שנאמר: "מסיר שפה לנאמנים" (*) וטעם זקנים יקח" (שם שם, כ). על כן כל אדם, אף על פי שיהא נבון בעיניו, טוב לו שלא יפגש בנערותו בעמקי החכמות עד שיגיע לבן ארבעים, שמתקרב החום הטבעי והוא מיישב וראוי לבינה, כמו שאמרו במסכת אבות: בן ארבעים לבינה. והוא, לפי שכבר עברו חצי ימיו, (*) אפלו שיגיע לגבורות. כי רתיחת הטבע (*) והמית הנערות מונעים לאדם ומעכבין אותו מלפגש בחכמות (*) בענין שלא יפסיד אמונתו.

נפש יהודה וטעם זקנים יקח. וע"כ מדקשו קראי אהדדי חד מתוקם בחכמים וחד בזקני השוק: אפילו שיגיע לגבורות. לשמונים הרי חצי ימיו עבר כשהוא בן ארבעים: והמיית. שטות וסכלות נעוריו: בענין שלא יפסיד אמונתו. ששכלו עדיין חלש ודבק בסכלות הנערות ע"כ לא ישיג תכלית החכמה לאמיתתה ומבלבל דעתו ויבא בשיבוש מחשבתו לחטא:

ולפיכך פתבו בתלמוד שהחכמים הראשונים לא היו רוצים לפגש בחכמות, אף על פי שהיו בקיאים בקבלה וגדולים בתלמוד, עד שהיו נכנסים לימי הזקנה, שהוא מבן ארבעים שנה, כדגורסין פרק אין דורשין (חגיגה יג, א): אמר ליה רבי יוחנן לרבי אלעזר: תא אגמך (*) מעשה מרובה. אמר ליה: אפתי לא קשאי. כי קש נח נפשיה דרבי יוחנן, אמר

ליה רבי אסי לרבי אלעזר: תא אגמרך מעשה מרכבה. אמר ליה: אי זכאי מרבי יוחנן רבך הוי גמירנא.

נפש יהודה מעשה מרכבה. ברייתא היא אמר ר"א אכתי לא קשאי עדיין איני ראוי ללמוד דברים כאלו כי לא זקנתי:

וגם הזהירו רבותינו שלא יורה אדם עד שהוא בן ארבעים שנה, שהוא ראוי לבניה, כמו שאמרו בפרקא קמא דעבודה זרה (יט, ב): ובפרקא קמא דתעניות ובמסכת סוטה, פרק היה נוטל (כב, א) כל תלמיד שלא הגיע להוראה ומורה: עד כמה? עד ארבעין שנה וכו'. כדאיתא למעלה, בסוף חלק ראשון מכלל (ו) [א] מגר זה (סימן רמה).

וגם שאמרו "מנעו בניכם (*) מן ההגיון", אולי לזה היתה כוננתם שאמרו בניכם, רצונם לומר, כשהם קטנים, ועל כן לא אמרו "עצמכם", שלא היו מונעים רבותינו לשום אדם מלידע בכל החכמות - בהיותם בעיניהם דבר גדול, כמו שאמרו על רבן יוחנן בן זכאי, שלא הניח דבר גדול ודבר קטן; דבר גדול - מעשה מרכבה, דבר קטן - הויות דאביי ורבא.

נפש יהודה מן ההגיון. מן הסודות התורה שאין מדברים אותו בפה מלא אלא בהגה וצפצוף: הויות דאביי ורבא. קושיתם ופולולם היתה פשוטה אצלו:

וגם קראו לחכמות האלהיות "כבשונו של עולם", כדגרסינן פרק אין דורשים (חגיגה יג, א): רב יוסף הוה גמיר מעשה מרכבה, סבי דפומבדיתא הוי גמירי (*) מעשה בראשית. אמרו ליה: ליגמרן מר מעשה מרכבה. אמר להו: אגמרון אתון לי מעשה בראשית אגמרוהו. בתר דאגמרוהו אמרו ליה: ליגמרון מר מעשה מרכבה, אמר להו, תנינא: "דבש וחלב תחת לשונך", דברים המתוקים מדבש וחלב יהיו תחת לשונך. רבי אבהו אמר: מהכא "כבשים ללבושיך", אל תקרי "כבשים" אלא כבושים. דברים שהם כבשונו של עולם יהיו תחת לבושיך.

נפש יהודה כבשונו. שסתומים ונעלמים הם בעולם: מעשה בראשית. פירש ר"ח הוא שם מ"ב אותיות היוצא מבראשית ומפסוק של אחריו וצירוף אותיות שברא הקב"ה בהם העולם: כבושים. כמו רישא בכבשא בהדי כבשי דרחמנא למה לך וכן ממני יצאו כבושין דברים סתרים:

ולא הזהירו למבין (*) מלהסתכל בחכמה אלא בארבעה דברים המפסידים לכל אדם, כמו שאמרו שם (יא, ב): כל המסתכל בארבעה דברים ראוי לו שלא בא לעולם: מה למעלה, מה למטה, מה לפני, מה לאחור. וכל זה, לפי שאין כח בשכל להשיג בהן ואולי יבוא לידי הטעאה. אבל בכל הדברים שיוכל להשיגם על בוריים אחר שתהא חקוקה בלבו הקבלה ויגיע הזמן שיוכל להתישב בלבו תבונה ודעת, טוב לו להכנס בחכמות במדרגה אחר מדרגה, כפי הראוי, (*) עד שיכנס לפרדס.

נפש יהודה מלהסתכל בחכמה. של מעשה בראשית ובמעשה מרכבה רק באותן ד' דברים מי שסתכל בהן יבא לידי הפסד שיצא מדעתו לתרבות רעה כי הוא דבר שאין להשיג:

עד שיכנס לפרדס. כינוי לחכמת הקבלה ושתהיה נשמתם צרורה בערבות במקום החיים הנצחיים:

(*) אמנם אם יתחיל בחכמה אלהית, לא יתחדש לו בלבול באמונה לבד, אבל בטוול לגמרי מכל למווד, לפי שלא ישיג בהתחלתו התועלת האמתית. וזה דומה למי שירצה לזון לנער היונק בלחם ובשר ויין, שימיתהו בלי ספק, לא לפי שאלו המזונות הם רעים, אבל ימיתהו לחלשתו מלעפלים, עד שיגיע הזמן שיוכל לקבל התועלת בהם. כך אלו הדעות האמתיות, לא הרחיקים לאדם והעלימום ודברו בהם בחידות מפני היות בהם דבר רע נסתר, (*) או לפי שהם סותרים ליסודות התורה, כמו שיחשבו הפתאים, אבל העלימום ועפבוים לקצור השכל בהתחלה לקבלם, עד שיהא שלם ביראה ובאהבה ובישוב הבינה, כדי שיוכל להבינם על אמתתם.

נפש יהודה אמנם אם יתחיל. בתחילת למוודו שעדיין לא יבין הפנימיות שכל הדברים רק ברמו ובדמיון נאמרו וסבור שהם כפשוטו ולא יודע לאן נוטה באופן שישג הפנימיות ויהיה זר בעיניו ועל כן יהרהר תוהו בלבו ויבלבל מחשבתו ושכלו באמונה ולא באמונה לבד אלא שלא יבקש ללמוד שום דבר יותר ונשאר כן בשיבוש שתקוע בו על כן יגיע ויעמוד עד שיבין הדבר על בוריו וביותר כשילמדו מהמקובל: או לפי שהם סותרים. שיש בהם דברים כנגד התורה:

ועל זה התנו ואמרו בפרק אין דורשין (שם): (*) ולא במרכבה ביחיד, אלא אם היה חכם ומבין מדעתו. רצונם לומר, כי בשני התנאים האלו, בהיותו חכם שפבר נכנס בחכמות אשר הם הקדמות לעיון, והשני, בהיותו ראוי לבינה ומישב בה, שהוא זך הטבע ונכנס בימים שיבין הענין במעט רמוז - אז אמרו, שמוסרין לו (*) ראשי פרקים והוא יוסיף מדעתו. וגם כן אמרו שם (ג, א): אין מוסרין ראשי פרקים אלא לאב בית דין והוא שכלו דואג בקרבן. רצונם לומר, אב בית דין, שקדם בתלמוד; ולבו דואג בקרבן, שיש בו שפלות ויראת חטא. ומי שיש בו תנאים אלו הרשה לכנס בה. ועם כל זה הזהירו ואמרו: (*) במפלא ממה אל תדרש ובמכסה ממה אל תחקר, במה שהרשית התבונן ואין לך עסק בנסתרות. רצונם לומר, שלא ישלח שכלו במה שלא יוכל להשיג, כפי האמור למעלה.

נפש יהודה ולא במרכבה ביחיד. לתלמיד יחיד אלא אם כן היה חכם ומבין מדעתו שלא יצטרך לשאול לרב כשיסתפק לו דלאו אורח ארעא לפרושי בהדיא: ראשי פרקים. ראשי פרשיות שבה: במופלא ממך. במובדל ומופרש ממך שלא רצה הקב"ה לגלות לך:

ואל זה רמוז החכם באמרו: "דבש מצאת אכל דידך" וגו' (משלי כה, טז), רוצה לומר, כי כמו שהדבש, אף-על-פי שהוא מתוק, מפסיד למי שהוא חם בטבעו, או למי שאוכל ממנו רב, כך החכמה העליונה, עם כל מתיקותה, מזיקת לכל מי שאין בו כח להבינה. וגם לזה רמוז באמרו: "אל-תתחכם יותר למה תשומם" (קהלת ז, טז), רוצה לומר, יותר ממה שדעתו יוכל להשיגו. ואל זה רמוז דוד באמרו: "ולא-הלכתי בגדלות ובנפלאות ממני" (תהלים קלא, א), רוצה לומר, במה שהיה מפלא ומכסה ממני.

וַיֵּשׁ לוֹ לְאָדָם לִירָא תָמִיד מִמָּה שֶׁאַרְע לְגֵאוּנֵי עוֹלָם, בֶּן עֲזָאִי וּבֶן זֹמָא,
שֶׁאָמְרוּ עַל בֶּן עֲזָאִי, (*) שֶׁהֲצִיץ וְמָת; וְאָמְרוּ עַל בֶּן זֹמָא, שֶׁהֲצִיץ וְנִפְגַּע.
וּלְפִיכֵן אֵל יַפְנִס אָדָם אֲלָא בְּמָה שִׁיּוּכַל לְהַשִּׁיג, וּבַעֲשׂוֹתוֹ כֵּן יַפְנִס בְּשָׁלוֹם
וַיֵּצֵא בְּשָׁלוֹם וַיָּבֹא בְּשָׁלוֹם לְמִנוּחָה עֲלֵיוֹנָה.

נפש יהודה | שהציץ. לצד השכינה ונפגע נטרפה דעתו:

נפש יהודה

פרק שני [רסח]

אֵל יַעֲלֶה בְּלֵב אָדָם שֶׁהָיוּ מוֹנְעִים רַבּוֹתֵינוּ חֲכָמָה זֹאת מִבְּנֵי אָדָם לְפִי שֶׁלֹּא
הָיוּ מַשְׁיִגִּים אוֹתָהּ, שֶׁכָּבֵר מְצִינוּ שֶׁהָיוּ שְׁלֵמִים בְּכָל חֲכָמָה וְרוֹדְפִים
אֲחֵרֶיהָ, כְּמוֹ שֶׁמְצִינוּ שֶׁהָיוּ שְׁלֵמִים מְקַצְתֵּם בְּחֲכָמַת הָרַפּוּאוֹת, כְּמוֹ
שֶׁמוֹאֵל וְאַבְיִי, כְּדִגְרָסִינָן בְּמַסְכֵּת שֶׁבֶת, פָּרֵק שְׁמוֹנָה שָׂרְצִים (קח, ב): שֶׁלַּח
לִיה רַבִּי יִנְאִי לְמַר עוֹקְבָא: שֶׁדַּר לִי מֵר מֵהֶנָּךְ (*) קִילוּרֵי דְמַר שְׁמוֹאֵל וְכוּ'.
וְגַם אָמְרוּ בְּפָרֵק הַשּׁוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֲלִים (בבא מציעא פה, ב): שֶׁמוֹאֵל יִרְחִינְאָה
(*) אֲסִיא דְרַבִּי הֵוָה וְכוּ'. וְגַם אָמְרוּ בְּפָרֵק רַבִּי אֶלְיֶעֶזֶר דְּמִילָה (שבת קלג, ב)
וּבְפָרֵק בְּמָה אֲשֶׁה יוֹצֵאָה (שם סו, ב) בְּכַמָּה דְּבָרִים: אָמַר אַבְיִי, (*) אָמְרָה לִי
אִם וְכוּ'. וְגַם מְצִינוּ בְּאֵלוּ וּבְחֲכָמִים אֲחֵרִים בְּמַסְכֵּת עֲבוּדָה זָרָה, פָּרֵק אֵין
מַעֲמִידִין (כח, א) וּבְמַסְכֵּת שֶׁבֶת, פָּרֵק בְּמָה אֲשֶׁה וּבְמִקּוּמוֹת אֲחֵרִים,
מִמְרָאוֹת רַבּוֹת, שֶׁנֶּרְאָה מֵהֶם שֶׁהָיוּ בְּקִיאִין בְּחֲכָמַת הָרַפּוּאוֹת.

נפש יהודה | קילורי. סם של רפואה: אסיא. רופא של רבי היה לומר שהחכמים היו
בקיאים בכל חכמות אפילו ברפואות: אמרה לי אם. מניקתו היתה לומדת לאבבי רפואות
הרבה:

וּמְצִינוּ לְרַבֵּן גַּמְלִיאֵל שֶׁהָיָה בְּקִי בְּחֲכָמַת (*) הַתְּכוּנָה, כְּדֹאִיתָא בְּמַסְכֵּת
רֵאשׁ הַשְּׁנָה (כח, א). וְגַם בֶּן הָיוּ יוֹדְעִים לַחֲשֹׁב תְּקוּפוֹת וּמְזֻלוֹת, כְּדִגְרָסִינָן
בְּעֵרוּבִין, פָּרֵק כֵּיצַד מַעֲבָרִין (נו, א): אָמַר שְׁמוֹאֵל: אֵין תְּקוּפַת נִיסָן נוֹפֶלֶת
אֲלָא בְּאַרְבַּעַת רַבְעֵי הַיּוֹם, (*) אוֹ בְּתַחֲלִילַת הַיּוֹם אוֹ בְּתַחֲלִילַת הַלַּיְלָה, אוֹ
בְּחֲצֵי הַיּוֹם אוֹ בְּחֲצֵי הַלַּיְלָה. (*) וְאֵין תְּקוּפַת תַּמּוּז נוֹפֶלֶת אֲלָא בְּאַחַת
וּמְחָצָה אוֹ בְּשֶׁבַע וּמְחָצָה בֵּין בֵּיּוֹם בֵּין בַּלַּיְלָה: וְאֵין תְּקוּפַת תִּשְׁרֵי נוֹפֶלֶת
אֲלָא בְּשֶׁלֶשׁ שָׁעוֹת אוֹ בְּתִשְׁעֵי, בֵּין בֵּיּוֹם בֵּין בַּלַּיְלָה. וְאֵין תְּקוּפַת טִבֵּת נוֹפֶלֶת
אֲלָא בְּאַרְבַּע וּמְחָצָה אוֹ בְּעֶשֶׂר וּמְחָצָה בֵּין בֵּיּוֹם וּבֵין בַּלַּיְלָה. (*) וְאֵין בֵּין
תְּקוּפָה לְתְּקוּפָה אֲלָא תִשְׁעִים וְאַחַד יוֹם וְשֶׁבַע שָׁעוֹת וּמְחָצָה. (*) וְאֵין
תְּקוּפָה נִמְשָׁכַת מִחֲבַרְתָּהּ אֲלָא חֲצֵי שָׁעָה. וְאָמַר שְׁמוֹאֵל: אֵין תְּקוּפַת נִיסָן
נוֹפֶלֶת בְּצִדֵּק שְׂאִינָה מְשַׁבְּרַת בְּאֵילָנוֹת וְאֵין תְּקוּפַת טִבֵּת נוֹפֶלֶת בְּצִדֵּק
שְׂאִינָה מִיַּבֶּשֶׁת הַזָּרְעִים, (*) וְהֵנִי מִיֵּלִי, דְּאֲתִילִיד לְבָנָה, אוֹ בְּלִבְנָה אוֹ
בְּצִדֵּק.

נפש יהודה | התכונה. איך שכל דבר הוא בפרטות יהיה מה שיהיה. והילוך המזלות
וחמה ולבנה: או בתחלת היום או בתחלת הלילה וכו'. לפי שהמאורות נתלו בתחלת ליל
רביעי בשבת ובחודש ניסן וימות החמה שס"ה ימים ושש שעות חשוב אותן כולן בשבועות
וישאר בידך יום ורביע נמצא תקופת ניסן בשנה הבאה בחצי ליל חמישי לשנה השלישית

בתחלת יום ששי ובשנה הרביעית בחצי יום השבת וכן לעולם יום ורביע בין תקופת שנה לתקופת שנה הבאה ולעולם הן כלות באחד מן הרביעיות הללו: **ואין תקופת תמוז נופלת אלא באחד ומחצה או בשבע ומחצה או ביום או בלילה**. שכשתקופת ניסן בתחלת היום אותה של תמוז בשבעה ומחצה ביום וכשתקופת ניסן בחצי היום של תמוז בא' ומחצה בלילה לפי שז' שעות ומחצה יש בין תקופה לתקופה שבאותו יום שזו נופלת זו נופלת אלא נמשכת להלן משעה שנפלה זו ז' שעות ומחצה שהם שלשים שעות לד' התקופות דהיינו יום ורביע ולפי זה החשבון אותה של תשרי נופלת או בג' או בט' אם נפלה תקופת תמוז בא' ומחצה של תשרי נופלת בט' ואם של תמוז בז' ומחצה של תשרי בג' וכן כולן וזהו הסימן אזג"י ואט"ד כשתקופת ניסן בא' של תמוז בז' ומחצה ושל תשרי בג' ושל טבת בי' ומחצה ושנה שניה של ניסן בחצי היום דהיינו בו' שעות ושל תמוז בא' ומחצה ושל תשרי בט' ושל טבת בד' ומחצה ביום: **ואין בין תקופה לתקופה וכו'**. כדפרישית חשוב צ"א יום כולן שבועות תמימות הן וז' שעות ומחצה היא נמשכת אחריהן שימי התקופה כך הם צ"א יום וז' שעות ומחצה שהן רביע של שס"ה ורביע: **ואין תקופה נמשכת מחברתה אלא חצי שעה**. סימן לחציו אז"ח וא"ח טד"ח שמות השעות כל"ש צמח"ן הוא סידורן והילוכן תחלת ליל א' בשבת משמש כוכב ואחריו לבנה ואחריו שבתו צדק מאדים חמה נוגה הרי ז' שעות וחוזרין חלילה נמצא שעה ראשונה ליום א' בשבת חמה ואחריו נוגה ועוד כל"ש צמח"ן תמצא סימני שעות ראשונות של ימות השבוע חל"ם כצנ"ש הימים וסימני שעות ראשונות של כל לילי השבוע כצנ"ש חל"ם ור' שבתאי הרופא זצ"ל פירשו היטב בספר תחכמוני שלו למה נסדרו הכוכבים בענין זה וכיון דאין בין תקופה לתקופה אלא ז' שעות ומחצה נמצא שאם נפלה תקופת ניסן בתחלת כוכב תקופת תמוז יופל בחצי כוכב תשרי בראש לבנה טבת בחצי לבנה וכן כולן כשתוציא ז' שעות ומחצה אחר נפילתה של זו תגיע לאותה שעה עצמה אלא שנמשכת חצי שעה לאחריה: **והני מילי דאתיליד**. מולד לבנה של ניסן או של טבת בשעת לבנה או בשעת צדק:

וְגַרְסִינָן בְּמִסְכַּת רֵאשׁ הַשָּׁנָה (כ, ב): אָמַר שְׁמוּאֵל: (*) יְכִילָנָא לְתִיקוּנֵי לֵיהּ לְכוּלָּהּ גּוּלָּהּ וְכוּ'. וְגַם כֵּן גְרָסִינָן בְּמִסְכַּת שֶׁבֶת, בְּפָרָק פְּלָל גְּדוּל (עה, א): אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחֲמָנִי: מִנֵּין שְׁמִצּוֹה לְאָדָם לְחַשֵּׁב בְּתִקּוּפוֹת וּמְזֻלוֹת? שְׁנָאֵמַר: "וְשִׁמְרֶתֶם וְעִשִּׂיתֶם כִּי הִיא חֻכְמַתְכֶם" וְגו' (דברים ד, ו), אִי זֶה הִיא חֻכְמָה וּבִינָה שְׁהִיא " (*) לְעֵינֵי הָעַמִּים"? הֵוִי אֹמֵר: זֶה חֲשׁוֹב תִּקּוּפוֹת וּמְזֻלוֹת. וְגַם גְרָסִינָן בְּמִסְכַּת בְּרָכוֹת, פָּרָק הַרְוָאָה (נח, ב): אָמַר שְׁמוּאֵל (*) נְהִירִין לִי שְׁבִילֵי דְרַקִּיעָא פְּשְׁבִילֵי דְנְהַרְדְּעָא. וְאָמְרוּ בְּמִסְכַּת אָבוֹת: (*) תִּקּוּפוֹת וְגִימְטְרִיאוֹת פְּרָפְרָאוֹת לְחֻכְמָה.

נפש יהודה יכילנא לתקוני. בלא ראיית עדים כי בקי אני בתולדות הלבנה והילוכה וסדר המזלות: **לעיני העמים**. שחכמה הניכרת היא שהראה להם סימן לדבריו בהילוך החמה והמזלות שמעידין כדבריו שאומר שנה זו גשומה והוא כן שנה זו שחונה והוא כן שכל העתים לפי מהלך החמה במזלותיה ומולדותיה במזל והכל לפי השעה המתחלת לשמש בכניסת החמה למזל אם יבא במזל שהוא חום או קר או יבש כן יהיה העת הבא: **נהירין לי שבילי דרקיעא**. בקי אני בהילוך המזלות ואור לי בידעתם כידיעת שבילי נהרדעא: **תקופות**. היינו הילוך המזלות וגמטריאות חשבון השמות לצירוף אותיות הם פרפראות הוא כמיני מגדים שמביאין קודם הסעודה להמשיך הלב לאכילה כך הם מושכין האדם לחכמה. תקופות מביאין לחכמת המחקר בעיון שכלו והגמטריאות מביאין לחכמת הקבלה:

וְגַם מְצִינוּ לְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֹוִי שְׁהִיהָ חֻכְם בְּמִשְׁפְּטֵי הַמוֹלְדוֹת, פְּדָאִיתָא בְּמִסְכַּת שֶׁבֶת, פָּרָק מִי שְׁהַחֲשִׁיד (קנו, א): כְּתִיב אֶפְיִנְקִסִיה דְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֹוִי: הָאִי מָאן דְּאוּלִּיד בְּחַד בְּשֶׁבֶתָא (*) יְהָא גְבַר וְלָא חָדָא בִּיהּ וְכוּ'. וְכֵן בְּכָל יָמִים וְשָׁעוֹת. וְגַם מְצִינוּ שְׁהִיוּ בְּקִיאִין רַבִּי חֲנִינָא וְרַבִּי אוֹשְׁעִיא (*) בְּסִפְרָא יְצִירָה.

נפש יהודה **יהא גבר ולא חדא ביה.** יהא אדם שלם שמדה אחת יהא בו ולא יהא בו אחת ממדה אחרת או כולן לטובה או כולן לרעה דאברו ביה אור וחושך: **בספר יצירה.** ובראו בריה בצירוף שמות האותיות:

וגם מצינו בפרק אין דורשין (חגיגה טו, א), שאמר בן זומא: (*) צופה הייתי בין מים העליונים לתחתונים ואין ביניהם אלא שלש אצבעות.

נפש יהודה **צופה הייתי.** מתבונן הייתי במעשה בראשית ואין ביניהם במקום חיבורן מקום קשר כיפת הרקיע בקרקע:

וגם מצינו לרבן יוחנן בן זכאי ולרבי אלעזר בן ערך ולרבי יהושע תלמידיו, שהיו דורשין במעשה מרפבה, כדגרסינן פרק אין דורשין (יד, ב): תנו רבנן: מעשה ברבן יוחנן בן זכאי שהיה רוכב על החמור ויוצא מירושלים, והיה רבי אלעזר בן ערך מחמר אחריו. אמר ליה: רבי, שנה לי פרק אחד במעשה מרפבה. אמר ליה: בני, ולא כד שנית לך: "ולא במרפבה בןחיד"? אמר ליה: הרשני ואומר לפניך דבר אחד ממה שלמדתי. אמר ליה: אמר. מיד ירד רבי יוחנן בן זכאי מן החמור ונתעטף וישב על גבי האבן תחת הזית. אמר לו: רבי, מפני מה ירדת? אמר ליה: אפשר שאתה דורש במעשה מרפבה ושכינה עמנו ומלאכי השרת מלוין אותנו - ואני רוכב על החמור! מיד פתח רבי אלעזר בן ערך במעשה מרפבה. ירדה אש מן השמים וסבבה כל האילנות שבשדה ופתחו כלן ואמרו שירה. ומה שירה אמרו: "הללו אתה' מןהארץ"; ויש אומרים: שירה זו אמרו: "אז ירננו עצי היער". נענה מלאך מן השמים מתוך האש ואמר: הן הן מעשה מרפבה. מיד עמד רבן יוחנן בן זכאי ונשקו על ראשו ואמר: "ברוך כבוד ה' ממקומו"; וברוך ה' אלהי ישראל שנתן בן לאברהם אבינו, שיודע לדרש ולחקר במעשה מרפבה כאלעזר בן ערך; ויש נאה דורש ואין נאה מקים ויש נאה מקים ואין נאה דורש, ואלעזר בן ערך נאה דורש ונאה מקים - אשריך אברהם אבינו, שאלעזר בן ערך יצא מחלציד.

וכשנאמרו הדברים לפני רבי יהושע, היו הוא ורבי יוסי מהלכין בדרך. אמרו: אף אנו נדרש במעשה מרפבה, פתח רבי יהושע ודרש במעשה מרפבה, ואותו היום (*) תקופת תמוז היה, ונתקשרו שמים בעבים ונראה כמין קשת בענן והיו מלאכי השרת מתקבצים ובאין לשמוע מעשה מרפבה, כבני אדם שבאין לשמע (*) במזמוטי חתן וכלה. הלך רבי יוסי הכהן (*) וספר דברים לפני רבן יוחנן בן זכאי. אמר להם: אשריכם ואשרי יולדתכם, ואשרי עיני שפך ראו בחלום, שאני ואתם היינו מסבים על הר סיני ונתנה עלינו בת קול מן השמים; עלו לכאן עלו לכאן, טרקלין גדולים מוכנים לכם, מצעות גדולות מצעות לכם, אתם ותלמידים מזמנים לכת שליטת.

נפש יהודה **תקופת תמוז היה.** דאין דרך להתקשר שמים בעבים: **במזמוטי.** שמחת חתן שמשמחין לפניהם: **וסיפר דברים.** הללו:

לְמַדְנוּ, שֶׁהַחֲכָמִים הַנְּזָכָרִים, וְכֹאֵלֶּה רַבִּים, הָיוּ בְקִיָּאִים בְּחֻמּוֹת, וְרָמְזוּ קֶצֶת בְּמִדְרָשׁוֹת הַפְּתוּבִים בְּתַלְמוּד, שֶׁקָּרְאוּ הַגְּדוֹת. וְאֵל יַעֲלֶה עַל הַדַּעַת (*). שְׁתוּעַלְתֶּם מְעוּטָה, אֲבָל הִיא גְדוֹלָה לְמַבִּין. (*). וְהַעֲלִימוּהָ, כְּדִי שְׂיוֹכֵל הַמַּעֲיָן הַדֶּרֶךְ הַפְּנִימִי לְבָאֵר מֵהֶם טוֹבָה אֲמִתִּית שְׂאִין לְמַעֲלָה הַיְמָנָה; (*). וְנִגְלָה מֵהֶם חֵלֶק מֵעֲנִינֵי הָאֱלֹהוֹת וּמֵאֲמִתּוֹת הָעֲנִינִים בְּכֹל מָה שֶׁהֵבִינוּ בּוֹ (*). אֲנָשֵׁי הַמִּדּוֹת וּבְכֹל מָה שֶׁפָּסְקוּ בּוֹ (*). הַפִּילוֹסוֹפִים הַתּוֹרְנִים שֶׁבְּכֹל דוֹר וְדוֹר. אֲבָל מִי שְׂאִין לוֹ כֹּחַ לְהַשִּׁיג בְּהֶם הַדֶּרֶךְ הַפְּנִימִי (*). וַיִּחַשְׁבֵם שֶׁהֵם כְּפִשְׁטָם - אֵין לָךְ דָּבָר יוֹתֵר נִפְרָד מִן הַשֶּׁכֶל וְרַחוּק מִן הַדַּעַת.

נפש יהודה **שתועלתם מעוטה.** היא מעשה בראשית ומעשה מרכבה ללומדה: והעלימוה. החכמים ולא מסרו לכל שיהא גלוי ומפורסם ולמי שמסרוהו מסרו רק ראשי הפרקים כדי שיבין כל אחד מעצמו יותר ויותר במה שזכה לדעת ע"י שקנה לו במעשיו הטובים נשמה עליונה ולפי מעלתה יהא לו ידיעה להשיג הדברים החשובים העליונים והטובות שאין למעלה ממנו: **ונגלה מהם.** רק הראשי הפרקים כדאמרין וכל אחד ואחד לפי מעלתו וחכמתו מגלין להם דברים מהם מה שיוכל להבין: **אנשי המדות.** החכמים בעלי מדות טובות: **הפילוסופים התורניים.** חכמי הקבלה: **ויחשוב שהם.** מה שמסרו החכמים הוא כפשוטה כמו שהוא לפניו ואין נאמר ברמז להבין דברים פנימים ורזים מתוכה ע"כ הוא נפלא בעיניו ויבא לידי הרהורים רעים עד שיחטא כי אין בשכל האדם הפשוט שהוא כן למשל מה שנאמר עיני ה' וכן כל הדמיון שבאדם ואם הוא יבין הפשוט יאמר הן גופניות הוא כמו אדם וזה אינו רק הכל נאמר בדמיון ע"כ אם הוא אינו יכול להבין הפנימיות טוב שלא יהיה לו בדברים אלו שום עסק ולא יביא עצמו לידי השחתת נפשו:

וְרַבּוֹתֵינוּ עָשׂוּ כֵן בְּשִׁבִיל עֲנִינִים נִפְלְאִים; הָאֶחָד מֵהֶם הוּא (*). לְפַלְּל לְבוֹת הַנְּבוֹכִים וּלְהַאִיר עֵינֵיהֶם; (*). וְלַעֲוֹר עֵינֵי הַסְּכָלִים שֶׁלֹּא יֵאוּר לְבָם לְעוֹלָם, שְׂאֵלוּ מֵרְאִים לָהֶם בְּגִלּוֹי הַדֶּרֶךְ הָאֲמִתִּי, הָיוּ מְקַשִּׁים עֲלֶיהָ וּבוֹרְחִים מִמֶּנָּה כְּפִי חֶסֶר טְבָעַם. וְעֲלִיהֶם אָמְרוּ ז"ל: אֵין מְגַלִּים לָהֶם אֶת הַסּוּד. רוֹצֵה לֹאמֹר, לְפִי שְׂאִין שְׁכָלְם שְׁלֵם וְאֵין דֵּיוֹת בְּכַחַם לְקַבֵּל הָאֲמִתּוֹת כְּמוֹת שֶׁהִיא.

נפש יהודה **לפלפל לבות הנבונים.** כדאמרין שישגו משכלם בעצמם יותר ויותר ע"י למודם ופלפולם: **ולעור.** השנית שלא גילו החכמים סודות הדברים האלו כדי לעור עיני הרשעים שלא יבינו ויכשלו דהא אף אם היו מגלין להם תוכן הדברים היו חוטאין ולא היו משמרין עצמן בקדושה כטבע הרשעים מכירים קונם וחוטאין ולא היה נותן להם הקב"ה להשיג בשכלם אמיתות הדברים שאינם כדאי לזה:

וּכְשִׁיסִיר הַבוֹרָא הַמָּסָךְ מִלֵּב הָאִישׁ הַחֲפֵץ לְהַשִּׁיג הָאֲמִתּוֹת, אַחֲרֵי אֲשֶׁר יִרְגִיל נַפְשׁוֹ בַּדַּעוֹת וַיִּשִׁים חֲשָׁקוֹ בְּחֻמּוֹת, אִזּוּ יִבִּין מֵהֶם כְּפִי שְׁכָלוֹ. וְעַד שֶׁיִּגִּיעַ לְהִבִּינֵם עַל בּוֹרְחֵם, אִם יִרְאֶה דְּבָרִים רַחוּקִים מִשְׁכָּלוֹ, אֵל יִתְּלֶה הַחֲסָרוֹן בַּדָּבָר הַהוּא, אֲבָל יִסְמְכְנוּ לְחֶסֶר שְׁכָלוֹ וַיִּצְטַעַר מְאֹד עַל זֶה שֶׁלֹּא הָבִין הַכּוֹנֵה הָאֲמִתִּית וַיִּשׁוּב אֵל בּוֹרְאוֹ וַיִּחַן קוֹלוֹ וַיִּבְקֹשׁ מִמֶּנּוּ שֶׁיִּשְׁכִּילָהוּ וַיִּאֲשְׁרָהוּ וַיִּגְלֶה לוֹ הַסּוּדוֹת הַרְמוּזִים בְּסִפְרֵי הַקֹּדֶשׁ, כִּי כִיּוֹן שֶׁבֵּא לְטָהֵר מִסִּיעִין אוֹתוֹ. וְעַל זֶה אָמַר דָּוִד: "גִּלְעִינִי וְאַבִּיטָה נִפְלְאוֹת מִתּוֹרַתְךָ"

(תהלים) קיט, (ח).

הכלל הרביעי: לכבוד לומדי התורה

ונחלק לשני חלקים: החלק הראשון, לחכמים: החלק השני, לרבותיו

החלק הראשון לחכמים

ויש בו שני פרקים

פרק ראשון [רסט]

אף על פי שהאדם מזהר שלא יבזה לשום אדם הנברא בצלם אלהים, וכל שכן לבני ישראל שנקראו בניים למקום (*) ונכללו בכלל, אבל האזהרה והעניש הגדול הוא על המבזה תלמיד חכם. שכתב מצינו שהמלך אסא נענש עליהם בחליו, כדגרוסין בפרקא קמא דסוטה (י, א): דרש רבא: מפני מה (*) נענש אסא? מפני שעשה (*) אנגריא בתלמידי חכמים, שנאמר: "והמלך אסא השמיע את כל יהודה אין נקי" (מלכים א טו, כב). מאי "אין נקי"? אמר רב יהודה אמר רב: אפילו (*) חתן מחדרו וכלה מחפתה.

נפש יהודה ונכללו בכלל. כל ישראל נקראו בניים שנאמר בניים אתם לה' אלקיכם: **נענש אסא**. לחלות: אנגריא. עבודת המלך דכתיב ואסא השמיע את כל יהודה הזעיקו וישאו את אבני הרמה שהיה מלך ישראל בונה עליהם כך לבלתי תת יוצא ובא לאסא: חתן. שכתוב בו נקי יהיה לביתו שנה אחת:

וגם מתו תלמידי רבי עקיבא על שלא נהגו כבוד זה עם זה, כדגרוסין פרק הבא על יבמתו (יבמות סב, ב): שנים עשר אלה תלמידים היו לו לרבי עקיבא מגבת עד אנטטיפטרס וכלן מתו בפרק אחד. תנא: כלן מתו מפסח ועד עצרת, מפני שלא נהגו כבוד זה עם זה.

וגם מצינו שחרבה ירושלים על חטא זה, כדגרוסין במסכת שבת, פרק על פתגי (ק"ט, ב): אמר רב: לא חרבה ירושלים אלא בשביל שבזו בה תלמידי חכמים, שנאמר: "ויהיו מלעבים במלאכי האלהים ובזים דבריו ומתעטעים בנבאיו עד עלות חמתה' בעמו עד לאין מרפא" (דברי הימים ב לו, טז). מאי "עד לאין מרפא"? אמר רב יהודה אמר רב, שכל המבזה תלמיד חכם אין לו רפואה למפתו. ואמר רב יהודה אמר רב: מאי דכתיב: "אל-

תגועו (*) במשיחי" (דברי הימים א טו, כב)? אלו תינוקות של בית רבן; "ובנביאי אל־תרעו" (שם), אלו תלמידי חכמים.

נפש יהודה במשיחי. אלו תינוקות של בית רבן, שדרך תינוקות למושחן בשמן ובנביאי אלו תלמידי חכמים שנאמר ונביא לבב חכמה:

וגם קראו למבזה תלמיד חכם " (*) אפיקורוס", כדגרוסין בפרק חלק (סנהדרין צט, ב): אפיקורוס, רב ורבי חנינא דאמרי תרוויהו: זה המבזה תלמיד חכם. ורבי יהושע בן לוי אמר: זה המבזה את חברו בפני תלמיד חכם.

נפש יהודה אפיקורוס. חציפותא וכופר בדברי חכמים וע"כ מבזה אותם:

וגם קראוהו " (*) מגלה פנים בתורה", כדאמרינו עלה: ואיכא דמתני לה חכי: מגלה פנים בתורה. רב ורבי חנינא דאמרי תרוויהו: זה המבזה תלמיד חכם עצמו, (*) ורבי יהושע בן לוי אמר: זה המבזה חברו בפני תלמיד חכם.

נפש יהודה מגלה פנים בתורה. שלא כהלכה: ורבי יהושע בן לוי אמר זה המבזה חברו בפני תלמיד חכם. שבושתו יותר גדול ועונשם הכרת תכרת מעוה"ז ומעוה"ב:

על פן יש לו לאדם לירא מענשו ולזהר מגחלתו, כדגרוסין בפרק ב דאבות: (*) והוי מתחמם כנגד אורן של חכמים והוי זהיר בגחלתו שלא תפוח, שגשיכתו שועל ועקיצתו עקיצת עקרב (*) ולחישתו לחישת שרף ואף כל דבריהם כגחלי אש.

נפש יהודה והוי מתחמם כנגד אורן. של תורתם שיהיה לך אהבה והנאה מהם כאדם המתחמם בעת שקר לו מהאש ונמשל לאש דכתיב הלא כה דברי כאש נאום ה' ע"כ אמרו הוי זהיר בגחלתם כאדם המתקרב יותר אל האש נשרף כך יהא המורא עליך מהם ואל תתקרב להם ביותר כאלו אתה חשוב כהם וגם אם לא תשמור לעשות כדבריהם תכוח ועונשם קשה מי שיעבור עליהם יותר משל תורה וע"כ נמשל העונש לדברים אלו נשיכת שועל רפואתו קשה לפי ששינו דקות ועקומות וצריך הרופא לחתוך הבשר באזמל ולהרחיב בנשיכה ועקיצת עקרב קשה מנשיכת נחש: ולחישתו. דבורן כלחישת שרף ששורף בארס של הבל פיו:

וגם השוו רבותינו מוראם למורא שמים ורבוהו מרבו "אתה" אלהיך תירא (דברים ו, יג) כדגרוסין במסכת פסחים, פרק כל שעה (כב, ב) ובמסכת קמא, פרק שור שנגח ארבעה וחמשה (מא, ב) ובפרק קמא דבכורות (ו, ב): תניא, שמעון העמסוני, ואמרי לה נחמיה העמסוני, היה דורש כל "את"ים שבתורה, פיון שהגיע "אתה" אלהיך תירא", פרש. אמרו לו תלמידיו: רבינו כל אתין שדרשת (*) מה תהא עליהם? אמר להם: כשם שקבלתי שר על הדרישה כך קבלתי שר על הפרישה. עד שבא רבי עקיבא ודרש: "אתה" אלהיך תירא" (*) לרבות תלמידי חכמים.

נפש יהודה מה תהא עליהם. שיאמרו אלו אתין דרשת ובה אין אתה דורש וחזר מכולם: לרבות תלמידי חכמים. שיהא מורא רבך כמורא שמים:

פרק שני [ער]

מצינו שחכמי ישראל וגדוליהם היו מבקשין לראות לכל תלמידי חכמים שימצאו ומכבדין אותם. מה יש לעשות בזמן הזה שנתמעטו בעונותינו ולא נשאר מהם בכל ישראל אלא אחד מעיר ושנים ממשפחה. ויש לנו ללמד מרבינו הקדוש, שאף על פי שהיה נשיא ישראל וגדול הדור, בכל מקום שהיה הולך היה שואל אם היה תלמיד חכם בעיר לראותו, כדגרוסין בפרקא קמא דחגיגה (ה, ב): רבי ורבי חיא הוו אזלי באורחא. כי מטו לההיא מתא, אמרי: איכא צורבא מרבנן הכא, דניזיל ונקבל לאפיה? אמרו להו: איכא ומאור עינים הוא. אמר ליה רבי חיא לרבי: תיב את, דלא תזלזל בנשיאותך, איזיל אנא ואקביל לאפיה. (*) תקפיה ואזל בהדיה. (*) כי הווי מיפטרי מיניה, אמר להו: אתם קבלתם פנים הנראים ואינם רואים, יהי רצון שתזכו ותקבלו פני שכינה, שרואה ואינה נראית. אמר ליה רבי: אי לא אתינא השתא מנעתן מהאי ברכתא, אמר ליה: (*) מנא לך הא? אמר ליה: מפרקיה דרבי יעקב איש כפר חנניה שמיע לי, דהוה רגיל דאזיל ומקבל לאפיה דרביה בכל יומא, (*) כד קש, אמר ליה: לא ליצטער מר דלא יכיל. אמר ליה: מי זוטרי מאי דכתוב בהו ברבנן: "ויחיעוד לנצח לא יראה השחת. כי יראה חכמים ימותו" (תהלים מט, יא), השתא, ומה רואה חכמים במיתתו, כד, בחייהם על אחת כמה וכמה.

נפש יהודה תקפיה. רבי לר' חייא ואזל בהדיה: כי הווי מיפטרי ממנו. שנטלו ממנו רשות לצאת: מנא לך. שכל כד גדול קבלת פנים של ת"ח: כד קש. כשהזקין ר' יעקב:

וגם מצינו על רבינו הקדוש, שאמר שזכה לתורה, לפי שראה את רבי מאיר מאחוריו וכל שכן אם זכה לראותו בפניו, כדגרוסין במסכת ביצה, פרק משילין פרות, בירושלמי: בהלוליה דרבי שמעון ברבי הווי (*) מטפחין אחורי דיהוון בשבתא. עבר רבי מאיר ושמע (*) קלהון, אמר: רבותי, התרה שבת? שמע רבי קליה, אמר: מי הוא זה שבא לנדותינו בתוך ביתנו? שמע רבי מאיר קליה דרבי וערק. נפקו פרייה בתריה. (*) אפרח רוחא פקולי מעל קדליה דרבי מאיר. (*) אודיק רבי (*) מן פוותא וקמא קדליה דרבי מאיר מן אחורוי. אמר רבי: לא זכיתי לתורה אלא על דחמית קדליה דרבי מאיר מן אחורוי.

נפש יהודה מטפחין. דרך שחוק היו מכין באחוריהם של ידיהן זה לזה: קליה. דר' מאיר שאמר דאין לעשות כן בשבת: אפרח רוחא. הרוח היה מנשב מר' מאיר הבגד שהיה על קדלא עורף צוארו: אודיק רבי. תרגום של השקיף: מן כוותא. מן החלון נראה עורף של ר' מאיר שהיה מגולה:

וגרוסין נמי בפרקא קמא דערובין (ג, ב): אמר רב: האי דמתדדנא מחבראי, (*) דחזיתיה לרבי מאיר מאחוריה, ואלו חזיתיה מקמיה מחדידנא טפי, דכתוב: "והיו עיניך ראות את מוריד" (ישעיה ל, ב).

נפש יהודה דחזיתיה לרבי מאיר מאחוריה. כשלמדתי לפניו ישבתי בשורה של אחוריו:

וּמְחִיב כָּל אָדָם לְכַבֵּד לְתַלְמִיד חֶכֶם וּלְהַדְרוֹ וּלְקוֹם מִפְּנֵיו, כַּדְגֵּרְסִינּוּ בְּפִרְקָא קַמָּא דְקַדוּשָׁין (לב, ב) : תְּנוּ רַבָּנָן : "מִפְּנֵי שְׂיָבָה תִּקְוִים" (ויקרא יט, לב), יְכוּל אֶפְּיֵלוּ מִפְּנֵי זֶקֶן (*) אֲשָׁמְאִי, תִּלְמוּד לּוֹמֵר : "זֶקֶן" (שם) וְאִין זֶקֶן אֶלָּא חֶכֶם, (*) שְׁנַאֲמֵר : "אֶסְפְּהֵלִי שְׁבָעִים אִישׁ מִזְקְנֵי יִשְׂרָאֵל" (במדבר יא, טז). רַבִּי יוֹסִי הַגְּלִילִי אוֹמֵר : אִין זֶקֶן אֶלָּא זֶה שֶׁקֵּנָה חֲכָמָה, שְׁנַאֲמֵר : "ה' קִנְנֵי רַאשֵׁית דְּרַכּוֹ" וְגו' (משלי ח, כב). יְכוּל יַעֲמֵד מִפְּנֵיו מִמְּקוֹם רְחוּק, תִּלְמוּד לּוֹמֵר : "תִּקְוִים וְהַדְרַתִּי", לֹא אֶמְרַתִּי (*) אֶלָּא קִימָה שְׂיִישׁ בְּהַהַדְרוֹ ; אִי הַדְרוֹ (*) יְכוּל יַהְדְרֵנוּ בְּמִמּוֹן, תִּלְמוּד לּוֹמֵר : "תִּקְוִים וְהַדְרַתִּי", מָה קִימָה שְׂאִין בְּהַהַדְרוֹ כִּי אֶפְּיֵלוּ הַדְרוֹ שְׂאִין בּוֹ חֲסָרוֹן כִּי יְכוּל יַעֲמֵד מִבֵּית הַכֶּסֶף וּמִבֵּית הַמְּרֻחָץ, תִּלְמוּד לּוֹמֵר : "וְהַדְרַתִּי", לֹא אֶמְרַתִּי אֶלָּא קִימָה שְׂיִישׁ בְּהַהַדְרוֹ (*). יְכוּל יַעֲצִים עֵינָיו כְּמִי שֶׁלֹּא רָאָהוּ, תִּלְמוּד לּוֹמֵר : "תִּקְוִים וְיִרְאֵתִי", (*) דְּבַר הַמְּסוּר לֵלֵב נֶאֱמַר בּוֹ : "וְיִרְאֵת מֵאֲלֵהֶיךָ" (ויקרא שם).

נפש יהודה אשמאי. לשון אשם רשע ועם הארץ ותוספות פירש לשון שוממות כמו והאדמה לא תשם תרגום וארעא לא תבור לשון בור וע"ה : **שנאמר אספה לי שבעים איש מזקני ישראל וגו'.** והתם זקנים וחכמים היו כדכתיב אשר ידעת כי הם וגו' אלמא זקנים וידועים היו ור' יוסי הגלילי דמשני ליה לקרא ממשמעו זקנה ממש ודריש ליה זה שקנה חכמה אפילו ניב וחקים וזקן נוטריקון זה שקנה חכמה : **אלא קימה.** במקום שיש לו הידור בעמידתו דהיינו תוך ד' אמות דמוכחא מילתא שמפניו הוא עומד : **יכול יהדרנו בממון.** יכול יהא הידור ממון לכבדו בממון : **יכול יעצים עיניו כמי שלא ראהו.** כלומר כשראהו שבא ירחיק עצמו ממנו כדי שלא יעמוד מפניו : **דבר המסור ללב.** לבו של עושה הדבר הוא יודע אם ראהו או לאו לפי שיכול להשמט מעיני הבריות שלא יחזיקוהו לרשע ושידינהו לכף זכות ויאמרו לא ראהו לכך נאמר ויראת מאלהיך שכל המחשבות גלויות לו ויודע בך שלסתור ולבטל מצותו נתכוונת :

החלק השני לכבוד לרבותיו

ויש בו שלשה פרקים

פרק ראשון [רעא]

אָפְּעֵלִי שְׁחִיב אָדָם לְכַבֵּד לְתַלְמִידֵי חֲכָמִים וְלִירָא מֵהֶם, גְּדוּל הוּא חִיּוּבוֹ בְּשִׁכְבָּד אֶת רַבּוֹתָיו וְיִירָא מֵהֶם. וְהַשּׁוּי רַבּוֹתֵינוּ מוֹרָא רַבּוֹ שֶׁל אָדָם כְּמוֹרָא שְׁמִים, כְּמוֹ שְׁשִׁנֵּנוּ בְּפִרְקָא דְּמַאֲבוֹת : רַבִּי אֶלְיעָזָר אוֹמֵר : (*) יְהִי כְבוֹד תִּלְמִידֵךָ חָבִיב עָלֶיךָ כְּשֶׁלְּךָ, (*) וְכְבוֹד חֲבֵרְךָ כְּמוֹרָא רַבָּךְ, (*) וּמוֹרָא רַבָּךְ כְּמוֹרָא שְׁמִים. לְמַדְנֵנוּ מִכָּאן שֶׁהַבְּדִילִים רַבִּי אֶלְעָזָר ; שֶׁל חֲבֵרוֹ קָרְאוּ

"כבוד" ולרבו קראו "מורא". ועל כן אמרו, שכל תלמיד ששונה בפני רבו, שיהו שפתותיו (*) נוטפות מר ממוראו, כדגריסין בפרק במה מדליקין (שבת ל, ב): אמר רב גידל אמר רב: כל תלמיד חכם שיושב לפני רבו ואין שפתותיו נוטפות מר - תכנינה, שנאמר: "שפתותיו שושנים נוטפות מור עבר" (שיר השירים ה, יג), אל תקרי "מור עבר", אלא, "מר עבר"; אל תקרי "שושנים", אלא שושנים.

נפש יהודה יהי כבוד תלמידך. שכן מצינו במשה שאמר בחר לנו אנשים ליהושע תלמידו עשאו שוה לו: וכבוד חבירך כמורא רבך. דאמר ליה אהרן למשה בי אדוני ואהרן גדול ממנו בשנים היה ואמר בי אדוני: ומורא רבך כמורא שמים. דכתיב אדוני משה כלאם כלם מן העולם כיון שמרדו בד' כאלו מרדו בהקב"ה וחייבים כלליה: נוטפות מר. מרירות מחמת אימה. מור היינו מר ואימה. תכנינה ראוי שפתותיו להיות נשרפים מור לשון בשמים שהוא לשון שמחה שושנים לשון שושן ופרח וגם לשון שמחה אלא ששונים לשון משנה שילמוד באימה לפניו:

וגם קראוהו דעביד אפקרוותא - למי שאינו מזהר בכבוד רבו כראוי, כדגריסין בפרק חלק (סנהדרין צט, ב): אמר רב יוסף: היכי דמי אפקרוותא, כגון דיתבי קמיה רביה ונפל ליה שמעתא ואמר: הכי קאמינא בדוכתא אחריתי, ולא אמר: כדאמר מר התם. ורב נחמן אומר: זה הקורא לרבו בשמו, דאמר רבי יוחנן: מפני מה נענש גיחזי? מפני שקרא לרבו בשמו, שנאמר: "זאת האשה וזה הבנה אשר החיה אלישע" (מלכים ב ח, ה) (ולא קאמר אדוני אלישע). ורבא אמר: כגון הני דבי מבנימין אסיא, דאמרי: רבנן מאי עבדי לן, מעולם (*) לא שרו לן עורבא ולא אסירו לן יונה. רבא, כי הוה אתיא טריפתא לקמיה, אמר: קארו לי מבנימין אסיא, כי הוה שרי ליה, אמר: חזו דשרו לכו עורבא; וכי הוה אסר לה, אמר: חזו דאסרו לכו יונה. רב פפא אמר: (*) כגון דאמר: הני רבנן. ורב פפא נמי אשתלי ואמר: הני רבנן, ויתבי בתעניתא כלי יומא. לוי בר שמואל ורב הונא בר יהודה הוו יתבי וקא מתקני כסותא לספרי דרב יהודה, (*) כי מטו למגילת אסתר, אמרי: האי לא בעי כסותא. אמר להו רב יהודה: בעיתו למיתב בתעניתא. [רוצה לומר, לפי שלא אמרו בלשון שאלה].

נפש יהודה לא שרו לן עורבא. לא אמרו לנו שום חידוש שלא מצינו בתורה. שרינן עורבא, שהיתר זה איננו מצוי בתורה אלא סופרים אמרוה: כגון דאמר הני רבנן. כאדם שאומר אותו ת"ח דלשון בזוי הוא שהיה לו לומר רבותינו שבמקום פלוני. לשון אחר כגון דאמר הני רבנן דכשהוא מספר שום דבר מרבנן אומר הני רבנן ולשון גנאי הוא אבל הנהו רבנן אינו גנאי: כי מטו למגילת אסתר. לתקן לה מטפחת אמרי הא מגילת אסתר לא בעי מטפחת כלומר ודאי לא בעיא מטפחת כמו אחרת ולשון גנאי הוא דהוי להו למימר בלשון שאלה כך צריכה או אינה צריכה משום דפלוגתא היא חד אמר מגילת אסתר אינה מטמאה ידים דאינה נאמרה ברוח הקודש וחד אמר נאמרה ברוח הקודש ולא היה להם לפסוק הלכה בזה:

ועל כן מצוה אדם בדברים רבים בכבוד רבו יותר מבכבוד אביו. כמו ששנינו במציעא, פרק אלו מציאות (לג, א): אבדת אביו ואבדת רבו, (*) אבדת רבו קודמת לשל אביו, שאביו מביאו לעולם הזה ורבו שלמדו תורה מביאו לחיי העולם הבא. ואמרינן נמי עלה: הני אביו ורבו נושאין משוי, פורק של רבו ואחר כך פורק את של אביו. אביו ורבו בבית השבי,

פּוֹדָה אֶת רַבּוֹ וְאַחַר כֵּן פּוֹדָה אֶת אָבִיו ; אָבֵל אִם הָיָה אָבִיו תַּלְמִיד חֶכֶם, פּוֹדָה אֶת אָבִיו וְאַחַר כֵּן פּוֹדָה אֶת רַבּוֹ.

נפש יהודה **אבידת רבו קודמת.** והוא שיהא רבו מובהק שלמד רוב חכמתו ממנו ור"י אומר אפילו לא האיר עיניו אלא במשנה אחת זה הוא רבו :

וְגַרְסִינָן בְּפֶרְקָא קַמָּא דְקַדְוִישׁין (לב, א) : אָמַר רַב יִצְחָק בַּר שִׁילָא אָמַר רַב חֲסֵדָא : הָאֵב שְׁמַחַל עַל כְּבוֹדוֹ כְּבוֹדוֹ מְחוּל, הָרַב שְׁמַחַל עַל כְּבוֹדוֹ אֵין כְּבוֹדוֹ מְחוּל. וְרַב יוֹסֵף אָמַר : אֶפְיֵלוֹ הָרַב שְׁמַחַל עַל כְּבוֹדוֹ כְּבוֹדוֹ מְחוּל, שְׁנַאָמַר : "וְהוּא הִלֵּךְ לְפָנֵיהֶם יוֹמָם" (שמות יג, כא). אָמַר רַבָּא : הֲכִי הִשְׁתָּא, קוֹדֶשָׁא בְּרִיךְ הוּא, עֲלָמָא דִּילֵיהּ הוּא וְתוֹרָה דִּילֵיהּ הִיא וּמְחִיל לֵיהּ לִיקָרִיָּה, (*) הֲכָא תוֹרָה דִּידֵיהּ הִיא דְלְמַחֵל? הִדַּר אָמַר רַבָּא : אֵין, תוֹרָה נְמִי דִּילֵיהּ הִיא, דְכָתִיב : " (*) וּבִתְוֹרָתוֹ יִהְיֶה יוֹמָם" וְגו' (תהלים א, ב). אֵינִי, וְהָא רַבָּא הוּא קָא מְשַׁקָּה בְּהַלּוּלָא דְבְרִיָּה וְדָלִי לֵיהּ פְּסָא לְרַב פְּפָא וְלְרַב הוֹנָא בְרִיָּה דְרַב יְהוֹשֻׁעַ וְקִימִי מְקַמִּיָּה, לְרַב מְרִי וְלְרַב פִּנְחָס בְּנֵי רַב חֲסֵדָא וְלָא קָמוּ מְקַמִּיָּה, וְאִיקְפֵּד וְאָמַר : (*) הֵינִי רַבָּן - רַבָּן, וְהֵינִי רַבָּן לָאוּ רַבָּן? וְרַב פְּפָא הוּא מְשַׁקָּה בְּהַלּוּלָא דְאָבָא מִרַב בְּרִיָּה וְדָלִי לֵיהּ פְּסָא לְרַב יִצְחָק וְלָא קָם מְקַמִּיָּה, וְאִיקְפֵּד? אֶפְיֵלוֹ הֲכִי, (*) הַדוֹר בְּעֵי לְמַעְבַּד לֵיהּ.

נפש יהודה **הכא תורה דידיה.** בתמיה הכבוד תלוי בתורה ואינו יכול למחול על כבוד התורה שהיא של הקב"ה : **ובתורתו יהגה וגו'.** בתחילה היא תורת ה' ומשלמדה וגרסה היא נקראת תורתו : **הני רבן.** אתם חשובים חכמים בעיניכם שלא עמדתם מפני. רבן חבריכם דקמו מפני לאו רבן נינהו ובלשון תמיה אמר להם וקשה אם תורה דיליה היא למה איקפד היה לו למחול : **הידור בעי למעבד.** לנוע מעט כאלו רוצה לעמוד מפניו וע"כ קפיד :

אָמַר רַב אֲשִׁי : אֶפְיֵלוֹ לְמָאן דְאָמַר הָרַב שְׁמַחַל עַל כְּבוֹדוֹ כְּבוֹדוֹ מְחוּל, נְשִׂיא שְׁמַחַל עַל כְּבוֹדוֹ אֵין כְּבוֹדוֹ מְחוּל. מְתִיבִי : מַעֲשֵׂה בְרַבִּי אֶלְיָעָזָר וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְרַבִּי צְדוֹק שְׁהִיּוּ מְסַבִּים בְּבֵית הַמִּשְׁתָּה מִבְּנוֹ שֶׁל רַבָּן גַּמְלִיאֵל. וְהָיָה רַבָּן גַּמְלִיאֵל עוֹמֵד וּמְשַׁקָּה עֲלֵיהֶם. אָמַר לוֹ רַבִּי אֶלְיָעָזָר : הִיאָךְ אָנּוּ יוֹשְׁבִים (*) וְרַבָּן גַּמְלִיאֵל בְּרַבִּי עוֹמֵד וּמְשַׁקָּה עֲלֵינוּ? אָמַר לֵיהּ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ : מְצִינוּ גְדוֹל מִמֶּנּוּ שְׁשֻׁמֵשׁ, אֲבָרְהָם גְדוֹל הַדוֹר הָיָה, וְכָתוּב בּוֹ : "וְהוּא עֹמֵד עֲלֵיהֶם" וְגו' (בראשית יח, ח) וְשָׁמָא תֵאמַר : כְּמַלְאָכֵי הַשָּׁרַת נְדָמוּ לוֹ? (*) לָא נְדָמוּ אֶלָּא כְּעַרְבֵיִים ; וְאָנּוּ, לָא יְהִי רַבָּן גַּמְלִיאֵל בְּרַבִּי עוֹמֵד וּמְשַׁקָּה עֲלֵינוּ? אָמַר לָהֶם רַבִּי צְדוֹק : עַד מְתִי אַתֶּם מְנִיחִים כְּבוֹדוֹ שֶׁל מְקוֹם וְעוֹסְקִים בְּכְבוֹד הַבְּרִיּוֹת? הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מְשִׁיב רוּחוֹת וּמַעֲלָה נְשִׂאִים וּמּוֹרִיד מְטָר וּמְצַמִּיחַ אֲדָמָה וְעוֹרֵךְ שִׁלְחָן לְפָנֵי כָל אֶחָד וְאֶחָד, וְאָנּוּ, לָא יְהִי רַבָּן גַּמְלִיאֵל בְּרַבִּי עוֹמֵד וּמְשַׁקָּה עֲלֵינוּ? אֶלָּא אֵי אַתְמַר הֲכִי אַתְמַר : אָמַר רַב אֲשִׁי : אֶפְיֵלוֹ לְמָאן דְאָמַר נְשִׂיא שְׁמַחַל עַל כְּבוֹדוֹ כְּבוֹדוֹ מְחוּל, מְלַךְ שְׁמַחַל עַל כְּבוֹדוֹ אֵין כְּבוֹדוֹ מְחוּל, מְשׁוּם שְׁנַאָמַר : "שׁוּם תְּנִישִׁים עֲלֵיךְ מְלָךְ" (דברים יז, טו), שְׁתֵּהא אֵימַתוֹ עֲלֵיךְ.

נפש יהודה **רבן גמליאל ברבי.** כלומר אדם גדול וחשוב וכן כל ברבי שבגמרא : **לא נדמו אלא כערביים.** שאמר להם ורחצו רגליכם שהם משתחווים לאבק רגליהם שלא להכניס

פרק שני [ערב]

התלמיד לרבו מבהק חייב לקום מפניו משיראנו כמלא עיניו, כדגרסינן פרק קמא דקדושין (ג, א): תנא: אי זו היא קימה (* שיש בה הדור? הוי אומר: זה ארבע אמות. אמר אביי: לא אמרן אלא ברבו שאינו מבהק, אבל ברבו מבהק כמלא עיניו. אביי מכי חזיא ליה לאודניה דחמרא דרב יוסף דאתי הוה קאים. אביי הוה רכיב חמרא וקא מיסגי אגודא דנהר פפא, יתיב רב משרשיא ורבנן (* באידך גיסא ולא קמו מקמיה. אמר להו: (* ולא רב מבהק אנא? אמרו ליה: (* לאו אדעתין.

נפש יהודה שיש בה הידור. כבוד ונשיאות פנים שהדבר ניכר הוא שבשבילו עמד אם הוא בתוך ארבע אמותיו: באידך גיסא. הנהר מפסיק ביניהם: ולא רב מובהק אני. ואף על פי שאתם רחוקים ממני יותר מדי אמות איבעי לכו למיקם: לאו אדעתין. לא נזכרנו לעמוד שהיינו טרודים:

ונאמרין עלה (ג, ב): אמר רבי אלעזר: כל תלמיד חכם שאינו עומד בפני רבו נקרא רשע ואינו מאריך ימים ותלמודו משתכח, שנאמר: " (* וטוב לא יהיה לרשע ולא יאריך ימים כצל אשר איננו ירא מלפני אלהים" (קהלת ת, יג), מורא זה איני יודע מה הוא? כשהוא אומר: "ויראת מאלהיך" (ויקרא יט, לב), הוי אומר: (* מורא זו קימה.

נפש יהודה וטוב לא יהיה לרשע. ואין טוב אלא תורה שנאמר כי לקח טוב אלמא תלמודו משתכח ולא יאריך ימים אלא כצל מה טעם לפי שאינו ירא מלפני ה': מורא זו קימה. דגמר בגזירה שוה כתיב הכא אשר איננו ירא מלפני אלהים וכתוב התם מפני שיבה תקום וגמר פני פני בגזירה שוה:

וכשפטר ממנו אל יחזיר לו את אחוריו, כדגרסינן במסכת יומא, פרק הוציאו לו את הפך (ג, א): תלמיד הנפטר מרבו אל יחזיר פניו פנגד רבו, אלא מסבב פניו והולך. פי הא דרבי אלעזר, פי הוה מיפטר מיניה מרבי יוחנן והוה בעי רבי יוחנן (* לסגויי, (* הוה גחין וקאי רבי אלעזר אדוכתיה (* עד דהוה (* מכסי רבי יוחנן מיניה; וכי הוה בעי רבי אלעזר לסגויי, הוה אזיל לאחוריה עד דהוה מכסי מיניה מרבי יוחנן. רבא פי הוה מיפטר מרב יוסף, הוה אזיל לאחוריה עד דהוה (* מנגפן כרעיה ומתוסן אסקופתיה דמא. אמרו ליה לרב יוסף הכי עביד רבא. אמר: יהא רעוא (* דתירום רישיה אכולא כרכא.

נפש יהודה לסגויי. לילך לדרכו: הוה גחין. היה רבי אלעזר כורע כלומר השתחוה תרגום המה כרעו אינון גחין: עד דהוה מכסי מיניה רבי יוחנן. דאין ר' אלעזר רואהו: מכסי רבי יוחנן מיניה. שאין רבי יוחנן רואהו מחזיר פניו: מנגפן. הכה רגליו באסקופת הפתחים עד שהיו מלוכלכים בדם משום דאזיל מאחוריו כדי שיהא פניו לרב יוסף ואמרו ליה לרב יוסף דהוה היה סגי נהור ואינו מכיר בדבר: תירום רישיה. יהיה ראש הישיבה על כל העיר:

ועובד לרבו כעבדו, כדגרסינן בכתבות, פרק אלמנה נזונת (צו, א): אמר רבי יהושע בן לוי: כל מלאכות שהעבד עושה לרבו תלמיד עושה לרבו, (*) חוץ מהתרת מנעל והנעלת מנעל. אמר רבא: לא אמרו בן אלא במקום שאין מכירין אותו, אבל במקום שמכירין אותו - לא; (אמר רב אשי) ובמקום שאין מכירין אותו, לא אמרו אלא דלא מנח תפליו, אבל (*) מנח תפליו - לא. אמר רבי חי' בר אבא אמר רבי יוחנן: כל המונע תלמידו מלשמשו כאלו מונע ממנו חסד, שנאמר: " (*) למס מרעהו חסד" (איוב ו, יד). רב נחמן בר יצחק אמר: אף פורק ממנו יראת שמים, שנאמר: "ויראת שדי יעזוב" (סו). וכש'פטר מרבו אל יחזיר פניו מפניו רבו, אלא (*) מצדד פניו והולך, כי הא דרבי אלעזר וכו', כדאיתא במסכת יומא, פרק הוציאו לו. על כן יהא מז'הר כל אדם לקום מפני רבו ולשמשו ויהא חשוב לו כעובד לשכינה.

נפש יהודה חוץ מהתרת מנעל. שהרואה אומר עבד כנעני הוא: מנח תפליו לית לן בה. שאין דרך עבדים להניח תפליו: למס מרעהו חסד. הממס עצמו מרעהו ממיס ממנו חסדים ואית דמפיק לה מדכתיב לעיל מיניה ותושיה נדחה וסמך ליה למס מרעהו חסד: מצדד. ילך בצדו כדי שיוכל לילך ולראות שלא יזיק עצמו או שלא יפול ויכול גם לראות לרבו:

פרק שלישי [רעג]

לעולם יתירא אדם מלהורות בפני רבו, כדגרסינן במסכת ירובינו, פרק הדר עם הנכרי (סג, א): תנא, רבי אליעזר בן יעקב אומר: לא מתו בניו של אהרן אלא בשביל שהורו הלכה בפני משה רבו. מאי דרוש? "ונתנו בני אהרן [הכהן] אש [עלהמזבח] וערכו עצים על האש" (ויקרא א, ז), אמרו, שאף על פי שהאש יורד מן השמים מצוה להביא מן ההדיוט. ותלמיד אחד היה לו לרבי אליעזר שהורה הלכה לפניו. אמר לה רבי אליעזר לאימא שלום אשתו: תמה אני אם יוציא זה שנתו, ולא הוציא שנתו. ואמרה לו: וכי נביא אתה? אמר לה: לא נביא אנכי ולא בן נביא, אלא כד מקבלני: כל המורה הלכה בפני רבו חיב מיתה. ואמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: אותו תלמיד יהודה בן גוריא שמו, והיה רחוק ממנו שלש פרסאות. (*) וכי בפניו היה (*) והא רחוק ממנו שלש פרסאות קאמר? ולטעמיה, שמו של אביו למה לוי? אלא, שלא תאמר משל היה.

נפש יהודה וכי בפניו הוה. אותו תלמיד שהורה והלא רחוק ג' פרסאות היה ושלא בפניו מותר להורות אלא בפניו היה והאי דקתני רחוק ממנו שהיה רחוק מקומו ממקום רבו ג' פרסאות ומיהו כי אורי קמיה אורי: והא רחוק ממנו קאמר. דאי הוראה לאו רחוקה ממנו הוה מאי אתא ר' יוחנן לאשמעינן שהיה התלמיד דר רחוק ממנו ג' פרסאות:

אמר רבי חי' בר אבא: כל המורה הלכה בפני רבו ראוי להפישו נחש, שנאמר: "ויען אליהוא בן-ברכאל הבוזי ויאמר צעיר אני לימים ואתם ישישים עליכן זחלתי ואירא" וגו' (איוב לב, ו) וכתיב: "עם חמת זחלי עפרי" (דברים לב, כד). זעירי אמר: נקרא חוטא, שנאמר: "בלבי (*) צפנתי אמרתך למען לא אחטא לך" (תהלים קיט, יא) רב המנונא רמי: כתיב: "בלבי צפנתי

תנחום בריה דרבי אמי אקלע (*) לחתר, דרש להו: (*) מתר ללתת חטים בפסח. אמרו ליה: לאו רבי מני דמן צור איכא הכא, ותניא: תלמיד אל יורה הלכה במקום רבו אלא אם כן רחוק ממנו שלש פרסאות כנגד מחנה ישראל? אמר להו: לאו אדעתאי.

נפש יהודה לחתר. שם מקום: מותר ללתת חטים. לשרות מעט במים ולכתשן במכתשת ולא חיישינן לחימוץ הואיל וכתשן מיד:

לפיכך טוב לו לאדם לירא מבוראו ויתברך ומרבותיו ואל יהא גס לבו בהוראה, כמו שאמרו בפרק רביעי מאבות: (*) והגס לבו בהוראה - שוטה, רשע וגס רוח. אבל יחשף עצמו מן ההוראות בכל זמן שאינו מחיב להורות ואל יבוא לידי הטעיה.

נפש יהודה והגס לבו בהוראה. בלא עיון ובלא המתנה שוטה שמרבה עליו איבה ורשע שאינו מקפיד אם יגזול או ישביע לשוא גס רוח שגסות רוחו הביאתו לידי כך להורות ולדון לקנות לו שם כשם הגדולים אשר בארץ:

חתימה [רעד]

בוא וראה כמה יש לו לאדם לעשות כדי ללמד תורה, שחוצץ מכל הטובות והגדולות הבאות לאדם בסבתה, כפי שכתוב למעלה, אם למד תורה - בזקנותו נתוספה חכמה בו, ובעם הארץ - מתוספת טפשות בו. כדגרסינן במסכת שבת, פרק שואל אדם (קנב, א): תניא: תלמידי חכמים כל זמן שפזקינים חכמה מתוספת בהם, שפאמר: "בישישים חכמה וארץ זמים תבונה" (איוב יב, יב) ועמי הארץ כל זמן שפזקינים טפשות מתוספת בהן, שפאמר: "מסיר שפה לנאמנים" וגו' (שם שם, ט). רוצה לומר, דכיון דקשו קראי אהדדי, חד מתקיים בחכמים, שבכל זמן שמתחלש גופם מתחזק שכלם; וחד בזקני השוק שהטבעו בתאוות, (*) כשיחלש גופם - הנהגה מועטת שהיתה בהם נפסדת ונתוספה בהן הטפשות.

נפש יהודה מסיר וגו'. וטעם זקנים יקח, ועיי' מדקשו קראי אהדדי חד מתוקם בחכמים וחד בזקני השוק: כשיחלש גופם. בעת זקנותם אז הנהגתם מעטית הטוב שהיה בהם מתמעט מהם:

ועוד תמצא במי שלמד תורה, שאף-על-פי שאינו (*) שלם במדותיו, הכל רצין אחריו; ואם עם הארץ הוא, אף-על-פי שיש בו מדות טובות, אינו ראוי לדבר עמו, כדגרסינן במסכת שבת, פרק במה אשה יוצאה (סג, א): אמר רבי שמעון בן לקיש: (*) אם תלמיד חכם נוקם ונוטר כנחש הוא חגרהו על מתניו, ואם עם הארץ חסיד הוא (*) אל תדור בשכנותו. רוצה לומר, אף-על-פי שדומה לך כחסיד - אינו כן, כי שבע תועבות בלבו, וכבר אמרו: ולא עם הארץ חסיד.

נפש יהודה

שלם במדותיו. שיש בו קצת דברים שאינם מהוגנים אף על פי כן הכל רצים אחריו ללמוד ממנו תורה: **אם תלמיד חכם.** אף על פי שת"ח הוא נוטר כנחש ובוודאי אדם אינו חוגר נחש במתניו אבל ת"ח שנוטר כנחש אף על פי כן אל תירא חגרהו בו: **אל תדור בשכונתו.** שאינו יודע בדקדוקי מצוה ואין חסידותו שלם וסופך ללמוד ממנו:

ועוד אמרו: **שאף על פי (*) שהבשר התר לבני נח, לא היתה כונת הכתוב אלא לאותם שקרואים אדם ולא לעמי הארץ הדומים לבהמות. ואסמכוה אקראי, כדגרסינן בפסחים, פרק אלו עוברין (מט, ב): תנא, רבי אומר: עם הארץ אסור לאכל בשר, שנאמר: "זאת תורת הבהמה והעוף" (ויקרא יא, מו). וכי מה ענין תורה אצל בהמה ועוף? אלא לומר לך: כל העוסק בתורה מתר לאכל בשר בהמה ועוף, וכל שאינו עוסק בתורה אסור לאכל בשר בהמה ועוף.**

נפש יהודה

שהבשר הותר לבני נח. שנאמר כל רמש אשר הוא חי לכם יהיה לאכלה אבל באדם כתיב רק עשב השדה וכל פרי עץ יהיה לכם לאכלה ולא התיר לו בשר:

ולא עוד אלא שאמרו שמתר להרגו בשנוי מיתה, לפי שהוא גרוע מבהמה ועוף, כי להם לא נתן שכל, אבל האדם שנתן שכל בו ועזבו הוא חטא גדול. לפיכך אמרו התם: אמר רבי אלעזר: עם הארץ מתר לנחרו ביום הכפורים שחל להיות בשבת. אמרו לו תלמידיו: אמר לשחטו. אמר להם: זה טעון ברכה וזה אינו טעון ברכה. ואמרינו התם: עם הארץ מתר לקרעו כדג. אמר רב שמואל בר יצחק: ומגבו.

תנא, אמר רבי עקיבא: כשהייתי עם הארץ הייתי אומר: מי יתן לי תלמיד חכם ואנשכנו פחמור; ועכשיו אני אומר: מי יתן לי עם הארץ ואנשכנו פחמור. אמרו לו תלמידיו: רבי, אמר כפלב. אמר להם: חמור נושך ומשבר העצם וכלב נושך ואינו משבר העצם. תנא: רבי אליעזר בן יעקב אומר: (*) אלמלא שצריכין אנו להם למשא ומתן היו הורגים אותנו.

נפש יהודה

אלמלא שצריכין אנו. למזונותיהם ולעזרתם היו הורגין אותנו:

ואמרינו עליה: גדולה שנאה ששונאין עמי הארץ את תלמיד חכם יותר משנאה ששונאין אומות העולם את ישראל; ונשותיהן יותר מהן. (*) תאנא: שנה ופרש יותר מפלן.

נפש יהודה

תאנא שנה. מי ששנה ופירש ממשנתו ופוסק מללמוד שנה שיש לזה על הת"ח הוא יותר מכולם משום שיודע כמה תלמידי חכמים מגנים את עמי הארצים וכמה הם שפלים בעיניהם:

וגרסינן בסוף פרקא קמא דחגיגה (ט, ב): רבי יהודה בן לקיש אומר: כל תלמיד חכם שפורש מן התורה עליו הכתוב אומר: "כצפור נודדת מן קנה בן איש נודד ממקומו" (משלי כז, ח) ואומר: "מהמצאו אבותיכם (*) בי עול כי רחקו מעליי" (ירמיה ב, ה).

נפש יהודה **בי עול כי רחוק מעלי.** אם היה לו קנתור בחבירו שהוא לומד בחברה או בשאר עסק מצוה מה עול מצא בהקב"ה שפירש ממנו מכל שכן אם פירש בלא דבר:

(* **להראותינו, שפיון שנוטין אלו לחיוב השכל ואלו לרצון הגוף, הם שני הפכים כמו שתי אומות ויותר.**

נפש יהודה **להראותנו שכיון.** שת"ח נוטין לדבר שהשכל מחייב ללמוד תורה ולעסוק במצות ועמי הארצים רק מה שהוא הנאה לגוף הם שני הפכים טוב ורע ושנאתם יותר לת"ח כדאמרינן:

ועל-כן אמרו התם בפסחים (מט, ב) : ואמר רבי אלעזר : עם הארץ אסור להתלוות עמו בדרך, שפאמר : " (* **כי הוא חייב וארץ ימיד" (דברים ל, כ), על חיו לא חס על חיי חברו לא כל שפן.**

נפש יהודה **כי היא חייב ואורך ימיד על חיו לא חס.** ללמוד תורה ולחיות על חבירו לא כל שכן ויש לדאוג שמא יהרגנו :

והזהירו גם כן שלא יתחתן בהם, כדגרסינן התם : תניא, רבי מאיר אומר : כל המשיא בתו לעם הארץ (וגומר) [וכו']. כדאיתא בנר המצוות, באיכות הזיוג (סימן קסט). וגם כן אמרינן התם : תנו רבנן : לעולם ימכר אדם כל מה שיש לו וישא בת תלמיד חכם וכו'. כדאיתא נמי התם (סימן קסח).

ועל כן אמרו שלא יעסק אדם בתורה לפניהם, שהוא בשת להם, כבועל אשה בפני בעלה ואינו יכול למחות בידו, כדגרסינן התם : תניא, רבי חייא אומר : כל העוסק בתורה בפני עם הארץ (* **כאלו בועל ארוסתו בפניו, שפאמר : "תורה צוהלנו משה מורשה" (דברים לג, ז), אל תקרי "מורשה" אלא (* מאורסה.**

נפש יהודה **כאלו בועל ארוסתו בפניו.** שמביישו : מאורסה. לכל קהלות יעקב :

וגם כן הרחיקום מהם בדברים רבים, כדאמרינן התם : תנו רבנן : ששה דברים נאמרו בעם הארץ : (* **אין מוסרין לו עדות ואין מקבלין ממנו עדות ואין מגלין לו את הסוד ואין ממנין אותו (אפטרופוס) על קפה של צדקה ואין ממנין אותו אפטרופוס (* על היתומים ואין מתלוין עמו בדרך. ויש אומרים : אף אין מכריזין (* על אבדתו. ותנא קמא, זמנין דנפיק מיניה זרעא מעליא ואכיל, ומקיים ביה : "יכין וצדיק ילבש" (איוב כז, ז).**

נפש יהודה **אין מוסרין לו עדות.** אין מזמנין אותו לשמוע דבר להעיד עליו ואין מגלין לו סוד דבר סתר לפי שהולך רכיל ומגלה : **על היתומים.** שחשוד על הגזל : **על אבידתו.** המוצא אבידה חייב להכריז ועם הארץ לאו אחיך הוא דאינו עושה מעשה עמך :

והרחיקו גם כן שלא להנות מעם הארץ, כדגרסינן בפרק ארבע מיתות (סנהדרין נב, א) : אמר רבי אלעזר : למה תלמיד חכם דומה בפני עם הארץ?

(*) בתחלה דומה לקיתון של זהב; ספר עמו דומה לקיתון של כסף; נהנה ממנו דומה לקיתון של חרס - כיון שנשבר אין לו תקנה.

נפש יהודה בתחלה. בעודו מתנהג בכבודו שאין צריך לו הוא יקר בעיניו:

ולא עוד אלא שאמרו, שאין פרענות באה לעולם אלא בשביל עמי הארץ, כדגרסינן בפרקא קמא דבתרא (ח, א), בתרי זימני אמר רבי: "ראו שאין פרענות באה לעולם אלא בשביל עמי הארץ", כמו שכתוב למעלה (סימו רנד).

ואמרו גם כן, שמי שאינו קורא ושונה ואינו בדרך ארץ (*) אינו מן הישוב, כדגרסינן בפרקא קמא דקדושין (מ, ב): כל שאינו לא במקרא ולא במשנה ולא בדרך ארץ אינו מן הישוב. ואמרינן עלה בגמרא: אמר רבי יוחנן: ופסול לעדות.

נפש יהודה אינו מן הישוב. אין בו תועלת בישוב העולם:

הא למדת, שעמי הארץ רחוקים מכל הטובה האמתית ודורסין כחיות היער ואוכלין ושותין בבהמות להנאת גופם. ולא עוד אלא שהם יותר סכלים מהם, שהבהמות אינן אוכלות ושותות כשהן שבעות ואינן מזדוגות כשהן מעברות ובחורות בטוב ומואסות ברע, באותה הבחירה שנתנה בטבען; ועם הארץ מוציא שכלו להרע ולא להיטיב. עוזב דרך טובה ובוחר את הפכה, "אומר לרע טוב ולטוב רע". אוכל ושותה ובוזעל כשהוא שבע, (*) עושה לגופו מה שלא יוכל אויבו עשוהו; ידע שור קוניהו וחרמור למי שטוב עושהו, ועם הארץ אינו מכיר לעושה לו טוב ואף לא למי שבראו מאין אינו מתעסק כל זמנו אלא באמור "אכול ושתה כי מחר נמות" וחושב בלבו שאין חשבון ומשפט, ובחשך הזה הולך כל ימי הבלו עד אשר תשוב פגרו לעפרו ונפשו יקלענה בתוך כף הקלע.

נפש יהודה עושה לגופו. רעה, מכחיש גופו מרוב תשמיש וממאכלים הרעים ומותרות ואין אויב יכול לעשות לו כן אלא הוא עצמו גורם לו הרעה הזאת:

על כן יש לו לאדם לאמץ את לבו, לשום עמלו בתורה ויצא מכלל עמי הארץ הנבדלים (*) מן הפרושים ויהא מכלל הגדולים והקדושים שבעולם ויזכה לחיי עולם.

נפש יהודה מן הפרושים. הצדיקים המקיימין התורה ופורשים מכל איסור ודברים רעים ועושין אך טוב:

הנר החמישי - בדרכי התשובה

ומתחלק לשלשה כללים

הכלל הראשון, בדבר התשובה; הכלל השני, בימי התשובה; הכלל השלישי, ביסורין הממריקין

הקדמה [ערה]

התשובה היא קיום בני אדם ועמידתם. ולולי התשובה לא יכול לעמוד אדם בפני מדת הדין החזקה, כדגריסין בפרק ג מפרקי רבי אליעזר: עד שלא נברא העולם היה הקדוש ברוך הוא בלבד ועלה במחשבתו לברא את העולם והיה (*) מחריט לפניו את כל העולם ולא היה עומד. משל למה הדבר דומה: למלך שרצה לבנות פלטרין שלו, אם אינו מחריט בארץ יסודותיו ומובאיו אינו מתחיל לבנות; כך הקדוש ברוך הוא היה מחריט לפניו את כל העולם ולא היה עומד, עד שברא את התשובה.

נפש יהודה מחריט לפניו. מציר בעט כדרך הבנאים שמצירין בעט סופר הבנין קודם שבנין:

(*) והמצוה הזאת היא קרובה וקלה אצל בעלי תורה יותר ויותר מאשר היא אל העמים המחקים אותה בחקיהם [שכבר ראינו שהנוצרים מחיבים לשב ענויים רבים: בהלוא אל עבר לים ולמקומות רחוקות וסגוף גופו במכות]. לא כן בתורתנו, שלא צונו בכל ענויים אלו - רק בפה ובלב, שנאמר: "כי המצוה הזאת אשר אנכי מצוה היום לא נפלאה היא ממך ולא רחקה היא" (דברים ל, יא). וזהו על דבר "ושבת עדה' אלהיך" (שם שם, ב), על זה אמרה תורה, שלדבר התשובה אינו צריך ללכת אל עבר הים ולא לעלות למקומות גבוהים הנמשלים לשמים. ואמרה תורה, שסוף הדבר "כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו" (שם שם, יד), רוצה לומר, שיתודה בפיו וינחם בלבו (*) ולא ישוב עוד לעשות כבראשונה. ואף-על-פי שמצוה זאת פשוטה ז"ל (*) על התורה בכללה, אין מקרא יוצא מידי פשוטו ופשוט הפסוק מדבר בתשובה. ותלה הענין שיהיו פיו ולבו שוין כשישוב מחטאו.

נפש יהודה והמצוה הזאת. התשובה היא קלה וקרובה לקיים לבעלי התורה לאומה הישראלית כי לא צונו התורה ענוי קשה להם: ולא ישוב עוד לעשותו. דריש לא עשותו ובוזה יהיה לך תשובה: על התורה בכללה. שהיא מצויה לו לקיים בפיך ובלבבך:

וְאִי־עֲלֵפִי שָׁאִין לֶךְ דָּבָר שְׁעוֹמֵד בְּפָנַי הַתְּשׁוּבָה, יֵשׁ דְּבָרֵי חֲטָא קָלִים שֶׁתְּשׁוּבָה לְבַדָּה יִרְפָּאם וְיֵשׁ עֲבֵרוֹת שֶׁצָּרִיכוֹת (*) יָמֵי כְּפָרָה לְכַפֵּרם וְיֵשׁ לֶךְ חֲמוּרוֹת שֶׁצָּרִיכוֹת יִסּוּרִין לְמַרְק אֹתָן. כְּפִי הַחֲלוּק שֶׁחֲלָקוֹן רַבִּי יִשְׁמַעְיָאל, בְּמִימְרָא דְשָׂאֵל רַבִּי מִתְיָא בֶן חֲרָשׁ, הַתְּשׁוּבָה בְּפָרְק יוֹם הַכְּפוּרִים (יומא פו, א), כְּדֹאֵיתָא בְּחֲתִימַת הַנֵּר הָרֵאשׁוֹן (סימן כז), שֶׁחֲלָק כָּל הָעוֹנוֹת, חוּץ מִדְּבָרֵי חֲלוּל הַשֵּׁם, לְשִׁלְשָׁה חֲלוּקֵי עֲבֵרוֹת: מְצוּוֹת עֲשֵׂה - בְּתְשׁוּבָה לְחוּד; מְצוּוֹת לֹא תַעֲשֶׂה - בְּיוֹם הַכְּפוּרִים, שֶׁהוּא יוֹם הַמְּיוּחָד לְכַפֵּרָה; וְדְבָרֵי כְרִיתוֹת וּמִיתוֹת בֵּית דִּין - בְּיִסּוּרִין הַמְּמַרְקִין. וְעַם כָּל אֶחָד מֵהֶם צָרִיךְ תְּשׁוּבָה, שָׂאֵם לֹא כֹן, כְּשֶׁבָּאִין יָמֵי הַתְּשׁוּבָה אוֹ יִסּוּרִין עַל הָאָדָם, וְאֵינּוּ עוֹרֵר מִשְׁנֵתוֹ לְשׁוּב מִרְשָׁעוֹ, (*) הֵם הַמְּגִיעִים לְאָדָם לַעֲת הַמִּיתָה וְלַעֲנֵשׁ הַתְּמִידִי. אָבֵל אִם יַעֲוֹרר מִשְׁנֵתוֹ וְיַחְזֹר בְּתְשׁוּבָה, הָאֵל יִתְבָּרַךְ יִקְבְּלֶהָ, כִּי יָמִינוּ פְּשׁוּטָה לְקַבֵּל שְׁבִים, וְאוֹמֵר: "שׁוּבוּ בְּנֵי־אָדָם" (תהלים צ. א), כְּדִגְרָסִינָן בְּפָרְק עֲרַבֵי פְּסָחִים (פסחים קיט, א): אָמַר רַב כְּהֵנָּא מְשׁוּם רַבִּי יִשְׁמַעְיָאל בְּרַבִּי יוֹסִי, וְאָמַרִי לֶהּ אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן לִקְיִשׁ מְשׁוּם רַבִּי יְהוּדָה נְשִׂיאָה: מֵאֵי דְכָתִיב: "וַיְדִי אָדָם מִתַּחַת כַּנְּפִיהֶם" (יחזקאל א. ח), "יָדוּ" כְּתִיב, (*) יָדוּ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, שֶׁהִיא פְּרוּשָׁה תַּחַת כַּנְּפֵי הַחַיּוֹת, כְּדֵי לְקַבֵּל בְּעֲלֵי תְשׁוּבָה (*) מִפְּנֵי מֵדַת הַדִּין.

נפש יהודה ימי כפרה. יום הכפורים בצירוף התשובה: הם המגיעים לאדם. העבירות שאינן חוזר בהם גורמין לו מיתה ועונש גיהנם: ידו של הקדוש ברוך הוא וכו'. הוא יד ימינו שהוא רחמים ופשוטה לקבל שבים: מפני מדת הדין. שמקטרגת ואומרת לא תקבלם והוא מקבלם בסתר:

וְגִרְסִינָן בְּסַפְרֵי (פנחס, קלד) " (*) אֶתְּהָ הַחֲלוּת" (דברים ג. כד), אֶת הַשְּׁבוּעָה; " (*) אֶת־גְּדֻלָּךְ" (שם), זו מֵדַת טוֹבָךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְעַתָּה יִגְדֹּלֶנָּא כַח ה'" (במדבר יד. יז); "וְאֶת־יְדָךְ" (דברים, שם), זו יְמִינְךָ פְּשׁוּטָה לְכָל בְּאֵי הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "יְמִינְךָ ה' נְאֻדְרֵי בְּכַח" (שמות טו, ו) וְאוֹמֵר: "כִּי יְמִינְךָ וְזֵרוּעֶךָ וְאוֹר פְּנִיךָ כִּי רָצִיתָם" (תהלים מד, ד) וְאוֹמֵר: "בִּי נִשְׁבַּעְתִּי (*) יֵצֵא מִפִּי צְדָקָה" וְגו' (ישעיה מה, כג) "הַחֲזֹקָה" (דברים ג. כד), שֶׁאֶתְּהָ כּוֹבֵשׁ בְּרַחֲמִים מֵדַת הַדִּין, שֶׁנֶּאֱמַר: "מִי־אֵל כְּמוֹךָ נִשְׂא עוֹן" וְגו' (מִיכָה ז, יח) וְאוֹמֵר: "יָשׁוּב יִרְחַמְנוּ" וְגו' (שם שם, יט) וְאוֹמֵר: "תִּתֵּן אֶמֶת לִיעֲקֹב" וְגו' (שם שם, כ); "אֲשֶׁר מִי־אֵל" וְגו' (דברים, שם), שֶׁלֹּא כְּמֵדַת בְּשָׂר וְדָם מֵדַת הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, מֵדַת בְּשָׂר וְדָם - הַגְּדוֹל מִחֲבָרוֹ מְבִטֵּל גְּזֵרַת חֲבָרוֹ, אָבֵל אֶתְּהָ מִי יָכוֹל לְמַחוֹת עַל יְדָךְ, וְכֹן הַתְּשׁוּבָה אוֹמֵר: "וְהוּא בְּאֶחָד וּמִי יִשְׁיבְנוּ" וְגו' (איוב כג, יג). רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּבָא מְשַׁלֵּן לְאָדָם שְׁנֵתוֹן (*) בְּקוֹנְטְרָסִין שֶׁל מַלְכוּת, אֶפִּילוֹ נוֹתֵן מִמּוֹן הַרְבֵּה אֵי אֶפְשָׁר לַעֲכַב אֶת הַגְּזֵרָה, אָבֵל אֶתְּהָ אִמְרַת: עֲשׂוּ תְשׁוּבָה וְאֲנִי מְקַבֵּל, שֶׁנֶּאֱמַר: "מִחִיתִי כְעֵב פְּשָׁעֶיךָ" וְגו' (ישעיה מד, כב).

נפש יהודה אתה החלות. ה"ג בספרי פרשת פנחס כתבת בתורה זובח לאלהים יחרם ובניך עבדו עבודת כוכבים ומזלות ובקשתי רחמים וסלחת אתה החלות את השבועה וכו' כך תסלח לי ודייק מדלא כתיב אתה הראית. ובפרשת ואתחנן כשם שהתרת לי שבועתי שנשבועתי ליתרו שאיני זו ממנו שנאמר ויואל משה לשבת את האיש וגו' כך התר שבועתך שלא אכנס לארץ ודרש החלות לשון חולין: את גדלך. כולם לשון בקשת רחמים הם כדמפרש ואזיל זו מדת טובך שאתה מוחל וסולח לעוברי רצונך שנאמר ועתה יגדל נא כח ה' כאשר

דברת לסלוח אף לעוברי רצונך : יצא מפי צדקה. שאקבל כל השבים אלי : בקונטריסין של מלך. בפנקס שכותבין הדת שניתן להריגה ושוב אין להשיב :

וגרסינן בפסיקתא : "טוב וישר היי" וגו' (תהלים כה, ח), אמר רבי פנחס : (*) למה הוא טוב? מפני שהוא ישר, ולמה הוא ישר? מפני שהוא טוב; "על-כן יורה חטאים בדרך" (שם), שהוא מורה לחטאים דרך שייעשו תשובה.

נפש יהודה למה הוא טוב. למה נותן שכר טוב לרשע בעוה"ז מפני שהוא ישר שאין מקפח שכר כל בריה ולמה הוא ישר במדה זו היא ישרותו במדה זו שיחשוב וינכה זכיות נגד עונות ולא יענש ולא יקבל שכר מפני שהוא טוב שיתן לצדיק שכרו הטוב בעוה"ב ד"א למה הוא טוב כלומר מה היא טובתו שהוא ישר במדותיו ואף על פי כן מקבל שבים וסולח להם ולא יענשם ולמה הוא ישר שהרי לא נהג במדת ישר משום שהוא טוב להראות מדת טובו אף על פי שישר הוא טוב הוא לקבל שבים :

וכן מצינו שאין הקדוש ברוך הוא חפץ במיתתן של רשעים ויותר הוא חפץ בתשובתן, שנאמר : "כי לא אחפץ במות המת [וגו'] והשיבו וחיו" (יחזקאל יח, לב).

וברחמו על ישראל מפל האומות גלה סודו לעבדיו הנביאים, כדי שיאמרו לישראל הגזרה שהיתה נגזרת עליהם בעוונם ושיתרו בהן שיחזרו למוטב ומאריך אפו אם ישובו בתשובה, והכבידו אונם וחזקו את לבם ולא רצו לשוב, עד שסלק מעליהם שכינתו וחסדו, כדי להגלותם בין אומות העולם. ואף על פי שהתחילה הגזרה נתעכבה השכינה רחוקה מהן במדבר להמתין לתשובתם, כדגרסינן במסכת ראש השנה, פרק יום טוב (לא, א) : אמר רבי יוחנן : ששה חדשים נתעכבה שכינה לישראל במדבר, שמה יחזרו בתשובה. ולא חזרו. כיון שלא חזרו, אמר : תפחו עצמותן, שנאמר : "ועיני רשעים תכלינה ומנוס אבד מניהם ותקנתם מפחנפש" (איוב יא, כ).

והשם יתברך, ברחמו על ישראל בכלל ועל הטובים שבהם בפרט, מענישם בעוונם בעולם הזה, כדי שילכו נקיים, ויתן להם שכרם משלם לעולם הבא, שהוא עולם הנצח; מה שאינו כן לאומות בכלל ולרשעים בפרט, שאינו מענישם בעולם הזה על עוונם, אבל מנפה בו להם זכותם, כדי שילכו לאבדון לנצח נצחים, כדגרסינן בסוף פרקא קמא דקדושין (מ, ב) : אמר רבי אלעזר בר צדוק : (*) למה צדיקים דומין בעולם הזה? לאילן שפלו עומד במקום טהרה (*) ונופו נוטה למקום טמאה, (*) נקצץ נופו נמצא פלו עומד במקום טהרה; כך הקדוש ברוך הוא מביא יסורין על הצדיקים בעולם הזה כדי שירשו העולם הבא, שנאמר : "והיה ראשיתך מצער" וגו' (איוב ת, ז). (*) ולמה רשעים דומים בעולם הזה? לאילן שפלו עומד במקום טמאה (*) ונופו נוטה למקום טהרה, נקצץ נופו נמצא פלו עומד במקום טמאה; כך הקדוש ברוך הוא משפיע טובה לרשעים בעולם הזה כדי שירשו מדרגה התחתונה, שנאמר : "יש דרך ישר לפני איש" וגו' (משלי יד, יב).

נפש יהודה למה צדיקים דומים בעוה"ז. ביסורין הבאין עליהם : ונופו. כלומר מעט ממנו : נקצץ נופו. כך נפרעים מן הצדיקים מיעוט עונות שבידם ונמצאו כולם נקיים : ולמה

רשעים דומין בעוה"ז. בטובה שמשפיעים להם: **ונופו.** מעט ממנו אף אלו יש בידם מעט טובות וזכויות נקצץ נופו קבלת שכרם היא קציצת נופם: **יש דרך ישר לפני איש.** כשרואין הרשעים שלותן נראה דרכן בעיניהם ישרה ואחרית של אותה שלוחה הזמנת דרכי מות היא ד"א יש דרך ישר הקב"ה נתן הקדושה בדרך ישר כסדר ואחריתה דרכי מות ההולך אחורי הקדושה שהוא דרך הטומאה:

וּגְרָסִינָן נְמִי בְּמִסְכַּת הוֹרְיוֹת (י, ב): דְּרַשׁ רַב נַחֲמָן בַּר רַב חֲסָדָא: מֵאֵי דְכָתִיב: "יִשְׁהַבֵּל אֲשֶׁר נַעֲשָׂה עֲלֵהָרֶץ אֲשֶׁר יֵשׁ צַדִּיקִים אֲשֶׁר מְגִיעַ אֲלֵהֶם כְּמַעֲשֵׂה הַרְשָׁעִים וַיֵּשׁ רְשָׁעִים שְׂמֹגִיעַ אֲלֵהֶם בְּעוֹלָם הַזֶּה כְּמַעֲשֵׂה הַצַּדִּיקִים" (קהלת ח, יד)? (*) אֲשֶׁרֵיהֶם לַצַּדִּיקִים, שְׂמֹגִיעַ אֲלֵיהֶם בְּעוֹלָם הַזֶּה כְּמַעֲשֵׂה הַרְשָׁעִים בְּעוֹלָם הַבָּא, (*) וְאוֹי לָהֶם לְרְשָׁעִים, שְׂמֹגִיעַ אֲלֵיהֶם בְּעוֹלָם הַזֶּה כְּמַעֲשֵׂה הַצַּדִּיקִים בְּעוֹלָם הַבָּא. אָמַר לִיה רַבָּא: אָטוּ צַדִּיקֵי אֵי אַכְלֵי תְרֵי עֲלָמֵי (*) מִי סָנִי לְהוּ? (*) אֶלָּא אָמַר רַבָּא: אֲשֶׁרֵי צַדִּיקִים, שְׂמֹגִיעַ אֲלֵיהֶם כְּמַעֲשֵׂה הַרְשָׁעִים שֶׁל עוֹלָם הַזֶּה בְּעוֹלָם הַזֶּה, (*) וְאוֹי לָהֶם לְרְשָׁעִים, שְׂמֹגִיעַ לָהֶם כְּמַעֲשֵׂה הַצַּדִּיקִים שֶׁל עוֹלָם הַזֶּה בְּעוֹלָם הַזֶּה. רַב פְּפָא וְרַב הוֹנָא בְּרִיה דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ אֲתוּ לְקַמֵּיה דְּרַבָּא. אָמַר לָה: (*) אֲוֹקְמִיתוּ מִסְכַּתָּא פְּלוֹנִית, מִסְכַּתָּא פְּלוֹנִית? (*) אָמְרוּ לִיה: אֵין. אֵיעֲתִרִיתוּ פְּרָתָא? אָמְרוּ לִיה: אֵין, זְבַנְיָן קְטִינָא קְטִינָא דְאַרְעָא. (*) קְרִי עֲלֵיהוּ: אֲשֶׁרֵי צַדִּיקִים, שְׂמֹגִיעַ אֲלֵיהֶם כְּמַעֲשֵׂה הַרְשָׁעִים שֶׁבְּעוֹלָם הַזֶּה בְּעוֹלָם הַבָּא.

נפש יהודה אשריהם. אשר דריש מלשון אשרי כלומר אשרי הצדיקים שמגיע להם כמעשה הרשעים שבעוה"ב בעוה"ז כלומר שמגיע להם צרות בעוה"ז כדרך שמגיע לרשעים בעוה"ב: **ואוי להם לרשעים.** דריש ויש מלשון וי יש להם אוי להם לרשעים שמגיע אליהם טובות בעוה"ז כדרך שמגיע טובות לצדיקים בעוה"ב ורעה היא להם כדכתיב ומשלם לשונאיו על פניו וגו': **מי סני להו.** כלום רע לצדיקים ושונא להם שאוכלים שני עולמות שיהא להם טובה בעוה"ז ובעוה"ב: **אלא אמר רבא אשריהם הצדיקים שמגיע אליהם כמעשה הרשעים שבעוה"ז בעוה"ז.** שיש לרשעים טובה בעוה"ז כדכתיב ומשלם לשונאיו וזה לצדיקים גמורים: **ואוי להם לרשעים שמגיע אליהם כמעשה הצדיקים שבעוה"ז בעוה"ז.** שאין להם מנוחה לא בעוה"ז ולא בעוה"ב והם רשעים גמורים: **אוקמיתו.** למדתם מסכת פלוני כלומר יש לכם מסכת סדורה בפיהם: **אמרו ליה אין.** אמר להו איתערתו פורתא, יש לכם מעט עושר כדי שלא תהיו צריכין לטרוח אחר מזונות ותוכלו לעסוק בתורה תדיר: **אמרו ליה אין.** דזבנן לכל חד מינן קטינא קטינא דארעא, ומתזנינן מיניה ברווחא: **קרי עלייהו אשריהם הצדיקים וכו'.** דאכלי צדיקים תרי עלמי:

וּגְרָסִינָן נְמִי בְּפִרְקָא קַמָּא דְתַעֲנִיּוֹת (יא, א): "אֵל אֶמוּנָה וְאֵין עוֹל" (דברים לב, ט), כָּשֶׁם שֶׁהַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מְשַׁלֵּם שְׂכָר טוֹב לַצַּדִּיקִים וְכוּ'. כְּדָאֲתָא בְּהַקְדַּמַת הַנֵּר הָרֵאשׁוֹן (סימן א).

הָא לְמַדְנֵנוּ כִּי שׁוֹפֵט כָּל הָאָרֶץ עוֹשֶׂה מְשַׁפֵּט, בְּהַעֲנִישׁ לְמִי שְׂמַעוּטָן עוֹנוֹת בְּעוֹלָם הַזֶּה, שֶׁהוּא הַבַּל וְרַעוּת רוּחַ, יִמְיוּ כְּצֶל עוֹבֵר; וּבְגִמַל לָהֶם עַל הָרַב שֶׁל זְכוּיּוֹת - הָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁהוּא כֵּלּוּ טוֹב וְכֵלּוּ אַרְוֶה. וְלַהֲפֹךְ הַדְּבָר לְאוֹתָן שְׂמַעוּטָן זְכוּיּוֹת וְרַבָּן עוֹנוֹת. עַל כֵּן יַעוֹרֵר אָדָם לְשׁוּב בְּכֹל זְמַן וְכָל שָׁכֵן בְּיָמִים הַמְּזַמְנִים יוֹתֵר לְדִין וּלְכַפָּרָה וְאֵל יִקוּץ בְּתוֹכָחוֹת וּבִיְסוּרִין, שֶׁהֵם הַדְּבָרִים הַמְּעַנִּין אֶת הַגּוֹף וְהַמְּעַנְגִים אֶת הַנַּפֶּשׁ וּמְמַרְקִים אֶת הָעוֹנוֹת וְשׁוֹב לְרַפָּא.

הכלל הראשון, בדבר התשובה

ונחלק לארבעה חלקים: החלק הראשון, בחרטה; החלק השני בעזיבה; החלק השלישי, בצומות; החלק הרביעי, בשכרה

החלק הראשון בחרטה

ויש בו ארבעה פרקים

פרק ראשון [רעו]

כאשר מי שהוא חולה בחלי הגוף, אם לא ירגיש בחליו וידמה בעצמו שהוא בריא, או ירגיש בחליו ולא ירצה לבקש רפואה וימשך אחר הנאותיו, שיטבע בגופו החלי עד שימות בסבתו בלי ספק; כן יארע לחולה (* בחלי הנפש. יש בני אדם (* שלא ירגישו בחללים וידמו שהם בריאים ואינם מבחינים בין טוב לרע, ועל אלו נאמר: "דרך רשעים כאפלה לא ידעו במה יכשלו" (משלי ד, יט) ואומר: "יש דרך ישר לפניאיש ואחריתה דרכימות" (שם יד, יב). ויש מי (* שיירגיש בחליו ובהיותו שטוף בתאוות לא שם לבו לרפאו אלא לריות צמאו, ועל זה נאמר: "כי בשררות לבי אלך" (דברים כט, יח).

נפש יהודה בחולי הנפש. הם העבירות שמחלישים ומענישים נפשו: **שלא ירגישו בחליים**. שלא ישגיחו בחטאם לעשות תשובה וידמו שהם בריאים שנעשית להם כהיתר ושלא יענשו עליהם: **שירגיש בחליו**. שיודע החטא ויענש עליו אך מפני שרגיל בה קשה לו לפרוש מתאוותו:

וגם כמו שחולי הגופות ידמו למתוק שהוא מר ולמר שהוא מתוק וימאסו המאכל והמשנה ששומר הבריאות ויתאוו לאותו שמסבב החלאים, כך חולי הנפש ידמו במה שהוא רע שהוא טוב ובמה שהוא טוב שהוא רע

ומואָסִים בַּטּוֹב לְנַפְשָׁם וּבּוֹחֲרִים בָּרַע. וְעַל כַּיּוֹצֵא בָהֶם נֹאמֵר: "הוּא
הַאֲמָרִים לָרַע טוֹב וְלַטּוֹב רָע" וְגו' (ישעיה ה, ב).

וְגַם כֵּן מִי שֶׁמְרַגֵּשׁ בְּחַלֵּי גּוֹפּוֹ וּמִתְחַרֵּט מִהֲדַרְךָ הֵיחָא אֲשֶׁר בָּהּ נּוֹלַד הַחֲלִי
בְּגוֹפּוֹ וְחָפֵץ לְרַפְאוּתוֹ, עַל כָּל פְּנִיּוֹת יִבְקֹשׁ רוּפֵא לְתַת לוֹ עֲצָה בְּדַבָּר וַיִּבְרַח
מִכָּל הַדְּבָרִים שְׂיֵאמֵר לוֹ כִּי בְּסִבְתָּם אֲרַע בְּגוֹפּוֹ הַמְּקָרִים הַחֲדָשִׁים (*) אֲשֶׁר
שָׁנוּ אֶת מְזֻגוֹ מִמָּה שֶׁהָיָה בְּבְרִיאָתוֹ. כִּד מִי שֶׁהִלֵּךְ בְּדַרְךָ לֹא טוֹבָה וְאַחַר
כִּד הַרְגִישׁ בְּחַלֵּי נַפְשׁוֹ וּמִתְחַרֵּט עַל עֲוֹנוֹתָיו יִבְקֹשׁ רְפוּאָה לְחַלְיוֹ וַיִּלְךְ אֶצְל
הַחֲכָמִים, שֶׁהֵם רוּפְאֵי הַנַּפְשׁ, (*) וַיִּתְּנוּ לוֹ עֲצָה בְּדַבָּר.

נפש יהודה אשר שנו את מזגו. שהוא היה משנה גופו מיסודותיו כשהם במזג השוה
האדם בבריאות וכשיגבר או יחלש א' מן יסודותיו על ידי מאכל או על ידי דבר שמחליש גופו
מיד יחלש: ויתנו לו עצה בדבר. שירחיק ממה שגרם לו החטא ולא יבוא לעבור עליו:

נִמְצָא שֶׁהַחֲרָטָה אֲשֶׁר בָּאָה אֶל לְבוֹ מִהֲדַרְךָ הַרְעָה אֲשֶׁר הָיָה הוֹלֵךְ וְהַפִּיר
רַע מֵעֲשָׂיו וְנָחַם מֵהֶם, זֶה סִבָּב לוֹ דְּבַר הַתְּשׁוּבָה. וְכִמוֹ שֶׁהוּא בְּחַלֵּי הַגּוֹף,
שְׂמִי שֶׁהַרְגִישׁ בְּשִׁגְיָאָה קֹטְנָה אוּ בְּמַעַט מִשְׁנוּי מְזֻגוֹ וְשָׁב מִיָּד מֵאוֹתוֹ הֲדַרְךָ
שִׁירְפָא מִיָּד, לְפִי שֶׁעֲדִין לֹא נִטְבַּע בְּגוֹפּוֹ הַחֲלִי; כֵּן מִי שֶׁהַרְגִיל לְלַכֵּת בְּדַרְךָ
יִשְׂרָא וְבָא לִידוֹ חֲטָא בְּשׁוּגְגָה אוּ לְתַאבּוֹן וְהַרְגִישׁ בּוֹ מִיָּד וְנִתְחַרֵּט מִמֶּנּוּ,
קָלָה בְּעֵינָיו הַתְּשׁוּבָה וְלַחְזוֹר לְלַכֵּת בְּדַרְךָ טוֹבָה, לְפִי שֶׁלֹּא הַרְגִיל כָּל כִּד (*)
בְּמִשׁוּבָה.

נפש יהודה במשוב. תו, במרידתו ופשעו כמו שובו בנים שובבים:

וְכִד יֵאָרַע לְתַלְמִיד חֶכֶם, כְּדַגְרָסִינּוֹ בְּפִרְקֵי מִי שֶׁמֵּתוֹ (בְּרִכּוֹת י, א): תֵּאֵנָה דְּבִי
רַבִּי יִשְׁמַעֵאל: אִם רָאִיתָ תַלְמִיד חֶכֶם, שֶׁעֲבַר עֲבָרָה בְּלִילָה, אֵל תִּהְרַהֵר
אַחֲרָיו בַּיּוֹם, שֶׁמָּא עָשָׂה תְּשׁוּבָה. "שְׂמָא" סִלְקָא דְּעֵתָךְ אֵלָּא אֵימָא וְדָאִי
עָשָׂה תְּשׁוּבָה. וְכָל זֶה לְפִי שֶׁמְרַגֵּשׁ מִיָּד הַשִּׁגְיָאָה וְחוּזָר מִמֶּנָּה וְאֵינוֹ מְרַגֵּל
בְּמִשׁוּבָה, שֶׁהַמְּרַגֵּל בָּהּ רְחוּקָה מִמֶּנּוּ הַתְּשׁוּבָה, לְפִי שֶׁנַּעֲשִׂית לוֹ הַעֲבָרָה
כְּהִתֵּר, כִּמוֹ שֶׁאָמְרוּ ז"ל: כִּיּוֹן שֶׁעֲבַר אָדָם עֲבָרָה וְשָׁנָה בָּהּ - הִתְרָה לוֹ.
הִתְרָה לוֹ סִלְקָא דְּעֵתָךְ? אֵלָּא אֵימָא: נַעֲשִׂית לוֹ כְּהִתֵּר. אֲבָל הַמִּתְחַרֵּט מִיָּד
וְשָׁב בְּתְשׁוּבָה גְמוּרָה נַחֲשֶׁבֶת לוֹ כְּמִי שֶׁעֲבַר בְּשׁוּגְגָה וּמוֹחֲלִין לוֹ מִיָּד. וְעַל
תְּשׁוּבָה כְּזֹאת נֹאמֵר: "שׁוּבוּ בְּנֵי שׁוֹבְבִים אֲרַפָּה" וְגו' (ירמיה ג, כב), כְּדָאִיתָא
לְעִיל (סִימּוֹן כט), בְּשִׂאלַת רַבִּי מִתְיָא בֶן חֲרָשׁ.

וְגַם נֹאמֵר: "שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל עַד ה' אֱלֹהֶיךָ" וְגו' (הושע יד, ב). וְעַל דָּא גְרָסִינּוֹ
בְּפִרְקֵי יוֹם הַכַּפּוּרִים (יומא פו, ב): אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן לִקְיִשׁ: גְּדוּלָה תְּשׁוּבָה
שֶׁהִזְדוֹנּוֹת, נַעֲשׂוֹת לוֹ כְּשִׁגְגוֹת, שֶׁנֹּאמֵר: "שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל עַד ה' אֱלֹהֶיךָ" וְגו'.
וּמְכָשׁוּל - רוּצָה לוֹמַר שׁוּגְגָה.

וְגְרָסִינּוֹ בְּפִסְקֵי קֵתָא (כה, קסג, ב): אָמַר רַבִּי יוֹדָן בֶּר סִימּוֹן: "שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל עַד
ה' אֱלֹהֶיךָ", (*) אֲפִילוּ כְּפִרְתָּ בְּעֵקֶר. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: בְּנִהַג שְׁבַע עוֹלָם, אָדָם
עוֹמֵד וּמְבַזֵּה אֶת חֲבֵרוֹ בְּרַבִּים וְלֹא אַחֲרָיָה זְמַן הוּא מְבַקֵּשׁ לְהִתְרַצוֹת לוֹ וְהוּא
אוֹמֵר לוֹ: אַתָּה מְבַזֵּה אוֹתִי בְּרַבִּים וּמִתְרַצֵּת לִי בִּינִי וּבִינְךָ! לָךְ וְהִבָּא אוֹתָם

הַאֲנָשִׁים שֶׁבָּזִיתָנִי בַּפְּנִיָּהֶם וְאֲנִי מִתְרַצֵּית לָךְ; אֲבָל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֵינּוּ כָךְ, אָדָם מִחֲרָף וּמִגִּדֹף בְּשׂוֹק וְהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֹמֵר לוֹ: (*) עֲשֵׂה תְּשׁוּבָה בִּינִי וּבִינְךָ וְאֲנִי מְקַבֵּלְךָ.

נפש יהודה אפילו כפרת בעיקר. והכי משמע קרא שובה ישראל אפילו עונך מגיע עד ה' אלהיך שכפרת בעיקר: עשה תשובה ביני וביניך. דרש עד ה' אלהיך אף על פי שלא נודע תשובתך אלא לה' אלהיך:

וְגִרְסִינּוּ נְפִי בַּפְּסִיקְתָּא (שם, קנז, א): "שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל עַד ה' אֱלֹהֶיךָ", מְשַׁל לְמַדִּינָה שֶׁהֵיטָה מְשַׁבֵּשֶׁת בְּגִיסוֹת וְהָיָה בָּהּ זָקוֹן וְהָיָה מְזַהֵר לְכָל בְּנֵי הַמְּדִינָה וְאֹמֵר לָהֶם: הִזְהָרוּ. כָּל מִי שֶׁהָיָה שׁוֹמֵעַ לוֹ נִצּוּל, וְכָל מִי שֶׁלֹּא הָיָה שׁוֹמֵעַ לוֹ - הָיוּ הַגִּיסוֹת בָּאִים עָלָיו וְהוֹרְגִין אוֹתוֹ. וּלְפִיכֵךְ הִנְבִּיא צִוַּח וְאָמַר: "שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל עַד ה' אֱלֹהֶיךָ".

תאנא בשם רבי אליעזר: "מקוה ישראל הי"י וגוי' (נרמיה יז, ג), מה המקוה הזה מטהר את הטמאים, כך הקדוש ברוך הוא מטהר את ישראל בתשובה. לך הושע מזהיר את ישראל ואומר: "שובה ישראל עד ה' אלהיך".

וְגִרְסִינּוּ בְּבְרָאשִׁית רַבָּא, פְּרָשַׁת וַיֵּשֶׁב (פד, ט): "וַיֵּשֶׁב רְאוּבֵן אֶל־הַבּוֹר" (בראשית לו, כט), הֵיכָן הָיָה? רַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אֹמֵר: עֲסוּק הָיָה בְּשִׂקּוֹ וּבִתְעַנּוּתוֹ (*) וְכִיּוֹן שֶׁנִּפְנָה, הִלָּךְ וְהִצִּיץ בְּבוֹר, הִדָּא הוּא דְכָתִיב: "וַיֵּשֶׁב רְאוּבֵן אֶל־הַבּוֹר". אָמַר לִיָּה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: מַעוֹלָם לֹא חָטָא אָדָם לְפָנָי וְעָשָׂה תְּשׁוּבָה וְאֵתָה פְּתַחַת בְּתְּשׁוּבָה תַּחֲלָה, חִיִּיד, שְׁבוֹן בְּנֵךְ עוֹמֵד וּפּוֹתַח בְּתְּשׁוּבָה תַּחֲלָה, וְאִי זָהוּ? זֶה הוֹשֻׁעַ, שֶׁנֶּאֱמַר: שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל (*) עַד ה' אֱלֹהֶיךָ".

נפש יהודה וכיון שנפנה. שחזר לאחיו מתפלתו בשקו ובתעניתו מיד נפנה אל הבור ונדרש מן וישב דמשמע שמיד שב לבור: עד ה' אלהיך. עד כסא הכבוד וכזה לא גילה שום נביא:

ועל תשובה כזאת אמרו, שפגעת עד כסא הכבוד, כדגריסין בפרק יום הכפורים (יומא פו, א): אמר רבי לוי: גדולה תשובה שפגעת עד כסא הכבוד, שנאמר: עד ה' אלהיך".

פרק שני [רעז]

כָּל זָמַן שֶׁיִּתְחַרַּט אָדָם מִחַטָּאתָיו וַיַּעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה, תְּשׁוּבָתוֹ נִרְצִית לְפָנָי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא וּבִלְבָד שֶׁיִּפְטֹר מִן הָעוֹלָם הַזֶּה בְּתְּשׁוּבָה שְׁלֵמָה. אֲבָל הַיָּא עַל שְׁבַע מַעֲלוֹת, זו גְּדוּלָה מְזוּ.

הַמַּעֲלָה וְטוֹבָה שֶׁבְּכֻלָּם הִיא אוֹתָה שֶׁנַּעֲשִׂית תַּכְף לְמִשׁוּבָה, כְּפִי הָאָמוּר לְמַעֲלָה, וְהִיא מְקַבֵּלַת מִיָּד. וְעַל תְּשׁוּבָה כְּזֹאת, אָמַר רַבִּי אֲבָהוּ, בְּפֶרֶק חֵלֶק

(סנהדרין צט, א) ובפרק אין עומדין (ברכות לד, ב) במקום שבעלי תשובה עומדין (* צדיקים גמורים אינן יכולין לעמד. רוצה לומר, לפי שהצדיק גמור שלא חטא מעולם, הוא בעבור שיצרו אינו מתאנה לדבר, ואולי שאם בטבעו יהא חס ויכסף לערוה לא יוכל להנצל ממנה, אבל מי שהוא חס בטבעו ומתאנה למשגל - ברחקו ממנו מקבל צער גדול, ועל דא אמרו: לפום צערא אגרא (אבות סו"פ ה). וגם לזה קראוהו יותר גדול, כמו שאמרו: כל הגדול מחברו יצרו גדול ממנו. ואדם כזה, אף על פי שבא לידו בהרהור או במעשה חטא באנס טבעו ומיד בגדל שכלו נתחרט ושב, נקרא גדול על גבורתו, שהוא יכול לכבש את יצרו ביראת החטא. (* ורבי אבהו דבר על זה וכיוצא בו. ולא אמרו אלא (* בדברים התורניות, פאותם שאלמלא לא נכתבו לא היו מחיבות בשכל, כגון עריות וכיוצא בהן, אבל בדברים השכליות, שאף על פי שלא נגזרו ראויים לעשות ולשמרם (* לפי שהשכל מחייב - הנפש אשר תכסף אליהם מעידה עליה שהיא חסרה ומרשעת, ומורה שיש בה תכונה רעה, שמתאנה לדברים שהם כנגד השכל, ועל נפש כזאת נאמר: " (* נפש רשע אותה רע" (משלי כא, ט). והחסיד שאינו מתאנה להן, עליו נאמר: "שמחה לצדיק עשות משפט" (שם שם, טו). ועם כל זה אם נתחרט מיד ועשה תשובה מוחלין מיד. וזאת היא התשובה הגדולה שבכל אלו השבע מעלות, לפי שלא נתעכב בחטא.

נפש יהודה צדיקים גמורין אינן יכולין לעמוד. דגדול כחן של בעלי תשובה שאין בריה יכולה לעמוד בפניהם: ורבי אבהו דבר על זה. בעלי תשובות אלו במקום שהן עומדין וכו': **דברים התורניות.** בדברים הכתובים בתורה שאסורים הם: לפי שהשכל מחייבם. שלא לעשות רעה כזאת כגון רציחה וגזל וכיוצא בהם שהעושה אותם יודע בעצמו שאינם מהוגנים לנפש אדם לעשות כן: **נפש רשע אותה.** חשקה לעשות רע שיודע שמעשה רע הוא:

והמעלה השנית, מי שהטבע בחטא ימים רבים או שנים, אבל שב בימי בחרותו בעודנו בתקפו ובגבורתו ונתחרט מאותו הדרך הרע וכבש את יצרו ועשה תשובה שלמה, עליו נאמר: "ויזכר את-בוראיו במי בחורתי" וגו' (קהלת יב, א). רוצה לומר, בעוד שאתה בתקופת (* ורשאי לעשות העברה כבראשונה ואינך עוזבה בסבת מונע אלא ביראת חטא. ועל דא אמרו בפרק יום הכפורים (יומא פ, ב): היכי דמי בעל תשובה? כגון שבא דבר עברה לידו ופרש הימנה. מחזי רב יהודה: באותו פרק ובאותה אשה ובאותו מקום. רוצה לומר, שהבחרות והאשה עומדין ואין דבר מונע.

נפש יהודה ורשאי לעשות עבירה. שיש כח ויכולת ומצויה העבירה לו לעשות כפי רצונו כמו שעשה בראשונה:

המעלה השלישית, שעדין הוא בימי בחרותו אבל אינה מזמנת לפניו העברה כבראשונה, או הוא בוש מבני אדם לרדף אחר יצרו כבתחלה וסר מדרך זה מעט מעט, גם זה תשובתו מקבלת. אף על פי שנידמן לו מונע, כיון שהוא עדין בבחרותו, עליו נאמר: "והסרתי דמיו מפיו ושקציו מבין שניו" (זכריה ט, ז) וגם עליו נאמר: "אשרי איש ירא אתה" (תהלים קיב, א) ודרשו עליו בפריקא קמא דעבודה זרה (ט, א): "אשרי איש ירא אתה"

איש ולא אשה? אמר רב עמרם אמר רב: אשרי שעשה תשובה (*) כשהוא איש. ורבי יהושע בן לוי אמר: אשרי מתגבר על יצרו (*) כאיש.

נפש יהודה כשהוא איש. כשהוא בחור בכחו כלומר ממחר להכיר בוראו קודם ימי הזקנה: כאיש. כגבור:

המעלה הרביעית, השב באימת צרות, או באימת מוכיחין, או באימת גזירה, כמו שמצינו באנשי נינוה, שאף-על-פי שלא עוררו לבם לעשות תשובה עד שהוכיחם יונה הנביא ואמר להם: "עוד ארבעים יום ונינוה נהפכת" (יונה ג, ד) מיד "ויאמינו אנשי נינוה בה" (שם שם, ה); וגם אלו, אף-על-פי ששבו באימת הגזירה, נתרצית תשובתם, לפי שנתחרטו ושבו מעונם. שנאמר: "וירא אלהים את-מעשיהם כי-שבו מדרכם הרעה וינחם אלהים על-הרעה אשר-דבר לעשות-להם ולא עשה" (שם שם, ו). ועל דא גרסינן בפרק סדר תעניות האלו (תענית טז, א): : אחינו, לא שק ולא תענית גורמין, אלא תשובה ומעשים טובים גורמין. וכן מצינו באנשי נינוה, שלא נאמר "וירא אלהים את שקם ואת תעניתם" אלא: "וירא אלהים את-מעשיהם כי-שבו מדרכם הרעה".

המעלה החמישית, המתחרט מחטאתיו מאחר שבאו צרות רבות עליו ושב בתשובה. ואף-על-פי (*) שאינה מועילה בין איש לחברו תשובה כזאת, כמו שאמר יפתח: "וימדוע באתם אלי עתה כאשר צר לכם" (שופטים יא, ז) - הקדוש ברוך הוא, ברב חסדו על ברואינו מקבלה, כדכתיב: "בצר לך ומצאוך כל הדברים האלה [באחרית הימים] ושבת עדה' אלהיך" (דברים ז, ט). ועל דא אמרו במסכת אבות (פ"ד, מ"א): תשובה ומעשים טובים (*) כתריס בפני הפרענות.

נפש יהודה שאינה מועילה בין איש לחבירו. כשבא לשונאו בעת צרתו לרחם עליו: כתריס. כמגן וצנה שמגין על בעל מלחמה כד מגין התשובה על הפורענות:

המעלה הששית, היא השב בימי זקנותו, כשאינו יכול ללכת בדרך היעברות מפני חלישותו. ואף-על-פי כן אם נתחרט על מה שעשה בבחורותו ושב בתשובה שלמה בכל לבו - תשובתו מקבלת, ועל זה נאמר: "תשב אנוש עד-דכא" וגו' (תהלים צ, ג), רצונו לומר עד הזמן שאדם נדכא ונחלש; ואף-על-פי-כן הוא אומר: " (*) שובו בני-אדם" (שם), ועל דא גרסינן בסוף פרקא קמא דקדושין (מ, ב): רבי שמעון בן יוחאי אומר: אפילו צדיק גמור כל ימיו ומרד (*) באחרונה אבד את כל הראשונות, שנאמר: "צדקת הצדיק לא תצילנו ביום פשעו" (יחזקאל לג, יב); ואפילו רשע גמור כל ימיו ועשה תשובה באחרונה, אין מזכירין לו שום רשע, שנמר: "ורשעת הרשע לא יכשל בה ביום שובו מרשעו" (שם). ונהוי כמחצה זכיות ומחצה עונות? אמר רבי שמעון בן לקיש בתוהה על הראשונות.

נפש יהודה שובו בני אדם. מכל מקום או מפסוק הסמוך לו כי אלף שנים בעיניך אף על פי שחטא מאלף שנים אם תשוב הוא כיום אתמול: וניהוי. צדיק שמרד כמחצה עונות וכמחצה זכיות ולמה איבד את הראשונות:

המעלה השביעית היא הפחותה שבכלם, מי שלא נתחרט כל ימיו ועמד בפשעו אשר בו עד בראותו כי קרוב עתו למות. ועל דא גרסינן באבות (פ"ב, מ"י): (* שוב יום אחד לפני מיתתך. וגרסינן נמי בפרק במה מדליקין (שבת לב, א): תנו רבנן: מי שקלה ונטה למות, (* אומרים לו: התודה על כל עוונותיך, שכן דרך שכל המומתין מתודין. אדם יוצא (* לשוק, יהא דומה בעיניו כמו שנמסר (* לסרדיוט. (* חש בראשו, יהא דומה (* כמי שנתנוהו בקולר. (* עלה למטה ונפל, יהא דומה כמי שהעלוהו (* לגרדום לדון, אם יש פרקליטין גדולים - נצל, ואם לאו - אינו נצל. (* ואלו הן פרקליטין של אדם: תשובה ומעשים טובים. ואפילו תשע מאות תשעים ותשעה מלמדים עליו חובה ואחד מלמד עליו זכות נצול, שנאמר: "אם יש עליו מלאך מליץ אחד מניאלף וגוי ויחננו ויאמר (* פדעהו מרדת שחת מצאתי כפר" (איוב לג, כ"ג). רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר: אפילו תשע מאות תשעים ותשעה (* באותו מלאך לחובה ואחד לזכות - נצל, שנאמר: "מליץ אחד מניאלף". וגם אמר אליהוא "ותקרב לשחת נפשו וחקיתו לממתים [וגוי] יעתר אלאלוה וירצהו" (שם שם, כ"ב). רוצה לומר, שאפילו יגיע לו זמנו למות, אם ישוב ויעתר אל אלוה וירצהו וימחל עוונותיו. למדנו הלכה למעשה מאליעזר בן דורדיא, בפרקא קמא דעבודה זרה (ז, א), בתימת נר ראשון (סימן כט).

נפש יהודה שוב יום אחד. ר"ל עשה תשובה אפילו סמוך למיתה ומועלת לך: **אומרים** לו. העומדים שם התודה שכל המתודה יש לו חלק לעולם הבא שכן מצינו בעין שאמר לו יהושע תן תודה וכו' בפרק נגמר הדין: **לשוק**. מצוים שם מריבות ובעלי דינים עובדי כוכבים ומזלות וישראלים: **לסרדיוט**. שוטרים הממונים לתפוס ההדיוטים: **חש בראשו**. חששא בעלמא מיחוש קל: **כמו שנתנוהו בקולר**. הוא טפי משנמסר לסרדיוט וקולר הוא סוגר שסוגרים בהן השבויים: **עלה למטה ונפל בחליו**. שחלה הרבה שצריך לעלות וליפול למשכב: **לגרדום**. מקום מיוחד למשפט בעת שדנין אותו: **ואלו הן פרקליטין**. המליצין שעושה למטה רצוי לבית דין של מעלה תשובה ומעשים טובים: **פדעהו**. כמו פדהו שנפדה מרדת שחת: **באותו מלאך**. שמליץ עליו זכות והוא אחד מני אלף ואפילו הוא עצמו מעיד עליו חובה ניצול באחד של זכות שנאמר מליץ אחד מני אלף במליצתו של מלאך אין אלא אחת מני אלף להגיד ישרו ומשמע נמי שהמלאך המליץ הוא אחד מני אלף דהא מלאך כתיב מכלל דהשאר מגידים עליו חובה אלא מדלא כתיב אם יש עליו מליץ מלאך אחד מני אלף איכא למדרשיה אמלאך ואמליצה:

ואלעלפי שהתשובות האלו הם חלוקות, מקבלות הם לכל אחד ואחד כפי מעלתו בקדימה ואחור. אבל העומד ברשעתו אפילו ביום המיתה ונפטר בלא תשובה זהו אפיקורוס גמור, שאין מאמין ביום הדין ומשחית גופו ונפשו להקעים ונדון בגיהנם לדורי דורות. ועל כן הזהיר שלמה בחכמתו ואמר: "כל אשר תמצא ידך לעשות בכחך עשה כראין מעשה וחסבון ודעת וחכמה בשאול אשר אתה הליך שמה" (קהלת ט, י). רוצה לומר, כל אשר תמצא לעשות בעולם הזה - עשה, כלומר, שתשוב בתשובה בכל זמן שתוכל להקדים יותר, והטוב שבהם כשתעמוד בכחך, כי אחר שיפטר אין תשובה ולא תקנה בשאול שהולך, אם לא עשאה בחייו. ולזה רמזו במסכת אבות (פ"ד, מ"ד): התקן עצמך (* בפרוודור כדי שתפגס לטרקלין. כלומר, שבטרקלין אין שום תקון. על כן זעק הנביא ואמר: "שובו שובו מדרכיכם הרעים ולמה תמותו בית ישראל" (יחזקאל לג, יא) ואומר: "ועשו

לְכֶם לֵב חֲדָשׁ וְרוּחַ (*). חֲדָשָׁה וְלִמָּה תִמְתּוּ בַּיַּת יִשְׂרָאֵל" (שם יח, לא), רוֹצֵה לומר, שֶׁלֹּא יָמוּתוּ בְּלֹא תְשׁוּבָה, אֲבָל אִם שָׁבוּ, אֶף־עַל־פִּי שֶׁהָיוּ שׁוֹבְבִין זְמַן רַב, רְפוּאָה יֵשׁ לְמִפְתָּכֶם, כְּדַכְתִּיב: "שׁוּבוּ בָּנִים שׁוֹבְבִים אֲרַפֶּה מִשׁוֹבְתֵיכֶם" (ירמיה ג, כב).

נפש יהודה פרוזדור. הוא בית החיצון שמתקן עצמו שם קודם שיבא למלך בטרקלן בבית הפנימי כך צריך לתקן מעשיו בעוה"ז קודם שיבא לעוה"ב: **חדשה**. בגימטריא יצר טוב:

פרק שלישי [רעח]

כְּדֵי לְהַדְמוֹת בְּעֵינַי בְּנֵי אָדָם דְּבַר מִי שֶׁלֹּא חָטָא כָּל יָמָיו (*). וְהַשְׁלֵשָׁה עֲנִינִים הַנִּבְדָּלִים, יוֹתֵר מִהַשְּׁבַע מַעֲלוֹת הָאֲמוּרוֹת לְמַעְלָה, וְדַבַּר מִי שֶׁלֹּא חָזַר בְּתְשׁוּבָה בְּיָמָיו, שֶׁהֵם חֲמֵשֶׁה עֲנִינִים נַחֲלָקִים זֶה מִזֶּה וְדוּמִים בְּחִלּוּקָם, וְאַרְעוּ לָהֶם כְּמוֹ שֶׁאַרְעַל חֲמֵשׁ פְּתוֹת הַהוֹלְכִים בְּסַפִּינַת הַיָּם, הַמְשִׁילוּם בְּמִדְרָשׁ וְאָמְרוּ: לָמָּה הַדְּבַר דּוּמָה? לְאֲנָשִׁים הַהוֹלְכִים בָּיָם בְּסַפִּינָה וְנִתְעַכְּבוּ בָּהּ יָמִים רַבִּים וְלֹא הִגִּיעוּ אֶל מַחֲוֹז חֲפָצָם. יוֹם אֶחָד נִשְׁבָּה רוּחַ חֲזָקָה בָּיָם וְהוֹלִיךְ הַסַּפִּינָה וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר בָּהּ, עַד שֶׁהִגִּיעָה לְאֵי אֶחָד בְּתוֹךְ הַיָּם, וְהָיָה הַיָּם סוּבֵב מִכָּל רוּחַ. וּבְאוֹתוֹ הָאֵי הָיוּ אֵילָנוֹת גְּבוּהִים עַד מְאֹד וְהָיוּ נוֹשָׂאִים פִּירוֹת וּמֵינֵי מְגֻדָּנוֹת, וְכָל מִין וּמִין נֶחֱמָד לְמִרְאֵה וְטוֹב לְמַאֲכָל. וְהָיוּ בְּאוֹתוֹ הָאֵי מַעֲיֵנוֹת מִיָּם מִתּוֹקִים מְדַבֵּשׁ וְהָיוּ מִתְגַּבְּרִים וְהוֹלְכִים וּמְשַׁקִּים כָּל אוֹתוֹ הָאֵי עַד שֶׁצָּמְחוּ דְשָׁאֵיו וְרָבוּ עֲשׂוֹתָיו וְהִנְצוּ פְרוֹתָיו וְשׁוֹשְׁנָיו וְעִנְפֵי הָאֵילָנוֹת שֶׁלְחוּ יוֹנְקוֹתֵיהֶן וְשָׂרִיגֵיהֶן וְלָבְשׁוּ הָעֵלִין, וְעָלִיָּהֶם כָּל עוֹף כָּנָף פּוֹצֵה וּמְצַפֵּץ. וְהָיָה הַמְקוֹם נֶחֱמָד לְשֶׁבֶת בֵּין מַעֲיֵנוֹת הַיָּם תַּחַת צִלְלֵי הָאֵילָנוֹת.

נפש יהודה והשלשה ענינים הנבדלים יותר. מזה שלא חטא כלל כמו שהם אלו גי' כמות מהז' האמורות למעלה והם ראשון ושני ושלישי ועוד הכח מי שלא חזר בתשובה שהם לא נחשבו בהז' מעלות לעיל ודומים אלו חמשה בחילוק שביניהם ובעונש כמו החמשה שבספינה:

וְהָיוּ בְּסַפִּינָה חֲמֵשׁ פְּתוֹת שֶׁל בְּנֵי אָדָם:

הַפֶּת הָרְאשׁוֹנָה לֹא רָצוּ לָצֵאת מִן הַסַּפִּינָה וְלָלֶכֶת אֶל הָאֵי, כִּי אָמְרוּ: אִם יֵצֵא מִן הַסַּפִּינָה אֶפְשָׁר שֶׁתָּבוֹא רוּחַ וְתוֹלִיךְ אֶת הַסַּפִּינָה וְנִשְׁאַר בָּאֵי, וּבְשֶׁבִיל נַחַת רוּחַ שֶׁל שְׁעָה שֶׁנִּהְיָה בָּאֵי, בְּתַאֲוֹת פִּירוֹתָיו, נִפְסִיד עַצְמוֹתֵינוּ אִם תִּלְךְ לָהּ הַסַּפִּינָה וְנִשְׁאַר בָּאֵי וְנָמוּת.

הַפֶּת הַשְּׁנִיָּה יָצְאוּ מִן הַסַּפִּינָה וְנִכְנְסוּ לְאֵי, אֲבָל לֹא הִתְמַהֲמְהוּ אֶלָּא אָכְלוּ מֵעֵט מִהַפְּרוֹת וְטִילוּ מֵעֵט עַל הָאֵי וְחָזְרוּ מִיָּד לְסַפִּינָה וּמְצָאוּ מְקוֹמוֹתָם שֶׁהִנִּיחוּ וַיֵּשְׁבוּ בָּהֶם בְּרוּחַ, וְלֹא הִפְסִידוּ כְּלוּם בְּשֶׁבִיל שֶׁנִּכְנְסוּ לְאֵי.

הַפֶּת הַשְּׁלִישִׁית יֵצְאוּ מִן הַסְּפִינָה וְנִכְנְסוּ לָאֵי וְאָכְלוּ מִפִּירוֹת הָאֵילָנוֹת וְטִיְלוּ עַל הָאֵי וְנִתְעַכְּבוּ לְשֵׁם עַד שֶׁבָּאָה הַרוּחַ. וְהָיוּ הַמַּלְחִים רוֹצִים לְנַהֵג סְפִינָתָם וְלַהֲלִיךְ לְדַרְכָּם, תִּקְעוּ הַמַּלְחִים בְּחֻצוֹצְרוֹת, כְּמוֹ שֶׁדַּרְכְּכֶם לְתַקֵּעַ בְּשַׁעַר הַשְּׁהוֹלְכִים. כְּשֶׁשָּׁמְעוּ קוֹל הַחֻצוֹצְרוֹת מִיַּד יָרְאוּ עַל נַפְשוֹתָם וְנִכְנְסוּ לַסְּפִינָה וּמָצְאוּ מְקוֹמוֹתָם שֶׁיִּשְׁבּוּ בְּנֵי אָדָם בְּמִקְצֵתָם וְאַחֲרֵים שְׂרוֹצִים לִישֵׁב בְּמִקְוֹמוֹת שְׁנֵשְׂאָרוֹ, יֵשְׁבוּ בִּינֵיהֶם בְּדַחֵק וְלֹא מָצְאוּ מְקוֹמוֹתָם בְּרוּחַ כְּמוֹ הָרֵאשׁוֹנִים.

הַפֶּת הָרְבִיעִית הָיוּ אוֹכְלִים מִפִּירוֹת הָאֵילָנוֹת וְהָיוּ שְׁטִין בָּאֵי וְהוֹלְכִין עַל כָּל עֵבְרָיו וְהָיוּ שׁוֹמְעִין קוֹל הַחֻצוֹצְרוֹת וְאוֹמְרִין: אֶף־עַל־פִּי שֶׁתִּקְעוּ בְּחֻצוֹצְרוֹת לֹא יִלְכוּ עַד שֶׁיִּקְיֵמוּ אֶת הַתֵּירוֹן. הַקִּימוּ אֶת הַתֵּירוֹן, אָמְרוּ: עֲדִין לֹא יִלְכוּ עַד שֶׁיִּפְרְשׂוּ אֶת הַנֶּס. פִּרְשׂוּ אֶת הַנֶּס, אָמְרוּ: לֹא יִלְכוּ עַד שֶׁיֵּאָכְלוּ הַמַּלְחִים. וּבְכָל זֶה יוֹשְׁבֵין בָּאֵי וְאוֹכְלִים מִפִּירוֹתָיו וּשְׂכוּרִים בֵּיין תֵּאָוֹתָם, עַד שֶׁאָכְלוּ הַמַּלְחִים וְנִהְגוּ סְפִינָתָם וְהִתְחִילָה לְלַכֵּת. כִּי־כֵן שֶׁהִיָּתָה הַסְּפִינָה הוֹלְכָתָה, אָמְרוּ: אִם נִמְתִּין עִתָּה רַגַע אֶחָד תִּלָּךְ לָהּ הַסְּפִינָה וְהָרִי אָנוּ נִפְסְדִין וְכָלֵין. מִיַּד רָצוּ אֶל שֵׁפֶת הָאֵי וְנִכְנְסוּ בֵּינָם וְסָכְנוּ עֲצָמוֹן, עַד שֶׁהִגִּיעוּ אֶל הַסְּפִינָה וְנִכְנְסוּ בָּהּ וּמָצְאוּ מְקוֹמוֹן צָר וַיֵּשְׁבוּ בְּדַחֵק, וְלֹא הָיָה לָהֶם רוּחַ כְּאַחֲרֵים שֶׁלֹּא נִתְעַכְּבוּ כָּל כֶּף בָּאֵי.

הַפֶּת הַחֲמִישִׁית יֵשְׁבוּ בָּאֵי, אוֹכְלִין וְשׁוֹתִין וּשְׂמֵחִין. וְלֹא נִתְּנוּ אֶל לֶבָם לָשׁוּב אֶל הַסְּפִינָה עַד שֶׁהִלְכָה. וְנִשְׂאָרוֹ בָּאֵי נְעִים וְנָדִים. וְעֵבְרוּ יָמֵי הַחֶסֶם וּבָאוּ יָמֵי הַקָּר וְנִשְׂרוּ הַפִּירוֹת מִן הָאֵילָנוֹת וַיִּבְשׂוּ הָעֵלִין וְנִשְׂאָרוֹ לְחָרֵב בַּיּוֹם וַיִּלְקַרַח בְּלִילָהּ. וַיֵּצְאוּ חִיוֹת רְעוֹת וּמִשׁוֹנוֹת מִן הָאֵי וְהָיוּ מִשְׁחִיתִין בְּהוֹן וְטוֹרְפִין וְאוֹכְלִין מֵהֶם. וְנִשְׂאָרוֹ בּוֹכִים וּמִתְאַבְּלִים עַל שֶׁלֹּא נִכְנְסוּ בַּסְּפִינָה וְלֹא הָיָה מוֹעִיל לָהֶם כְּלוּם. וַיֵּשְׁבוּ בָּאֵי עַד שֶׁכָּלוּ וְאַבְדוּ וְנִכְרְתוּ מִן הַסְּפִינָה וּמִן הָאֵי.

וְכֵן הָאָדָם בְּעוֹלָם הַזֶּה, מַעֲשָׂיו הַטּוֹבִים דּוֹמִים לַסְּפִינָה וְאִם יִלָּךְ בְּתוֹם לִבָּב וַיֵּשֶׁב עַל מִשְׁמַרְתּוֹ לְעַבֵּד אֶת בּוֹרְאוֹ וְלֹא יִדְיַחֲנוּ יֵצְרוּ לְלַכֵּת אַחַר תֵּאָוֹת הָעוֹלָם הַזֶּה וְהַבְּלִיּוֹ, הָרִי זֶה נִכְנָס בְּשָׁלוֹם וַיֵּצֵא בְּשָׁלוֹם.

כֶּף הַפֶּת הָרֵאשׁוֹנָה שֶׁל בְּנֵי אָדָם, שֶׁלֹּא רָצוּ לִכְנֹס בָּאֵי, הֵם הַצַּדִּיקִים גְּמוּרִים שֶׁלֹּא טָעְמוּ טַעַם חֲטָא מִימֵיהֶם וְכָבְשׁוּ אֶת יֵצֶרָם וְלֹא הִלְכוּ אַחַר תֵּאָוֹת הָעוֹלָם הַזֶּה, אֲלָא יֵשְׁבוּ עַל מִשְׁמַרְתָּם וּשְׁמְרוּ מְקוֹמָם וְלֹא נִכְנְסוּ לָאֵי, הַדּוֹמָה לְעֵבְרוֹת שְׂמֵפִתִין אֶת הָאָדָם בְּתַעֲנוּגֵיהֶם וְהִנְמִשְׁדָּ אַחֲרֵיהֶם יֵאָבֵד, וְהַפּוֹרֵשׁ מֵהֶם יִנָּצֵל.

וְהַפֶּת הַשְּׁנֵינָה, שֶׁנִּכְנְסוּ לָאֵי וַיֵּצְאוּ מִיַּד, דּוֹמִין לְבְנֵי אָדָם שֶׁחֲטְאוּ וְטָעְמוּ טַעַם הַחֲטָא וְחָזְרוּ בְּתַשׁוּבָה מִיַּד בֵּימֵי בְּחֻרוֹתָם. וְזוֹ הִיא תְּשׁוּבָה מְעֵלָה, כְּמוֹ שֶׁאָמְרָנוּ.

וְהַפֶּת הַשְּׁלִישִׁית, שֶׁלֹּא יֵצְאוּ מִן הָאֵי עַד שֶׁשָּׁמְעוּ קוֹל הַחֻצוֹצְרוֹת בַּסְּפִינָה, דּוֹמִין לְבְנֵי אָדָם שֶׁלֹּא עָשׂוּ תְּשׁוּבָה עַד עֵת זַקְנָתָם וַיִּרְאוּ שֶׁעֲתָם קָצָר וְאָז

יעשו תשובה קדם שימותו ברשעתם. ואף-על-פי שהם בעלי תשובה אין מקומם ברוח כמו שלפניהם.

והפת הרביעית, שלא יצאו מן האי עד שהתחלה הספינה ללכת והיו ממתיניו מזמן לזמן עד שלא נשאר להם פנאי לעלות בספינה אפילו רגע אחד, דומין לבני אדם שאינן עושין תשובה עד שעת המיתה. כי יראו כי אזלת ידם וחייהם חלפו ואין להם חיים בעולם הזה, עושין תשובה מפני יראתם מן המות. ואף-על-פי שתשובתן מועילה להם, אין מקומם באחרים שלפניהם.

והפת החמשית, שישבו באי עד שהלכה הספינה ונשארו נעים ונדדים ובוכים ומתאבלים ולא יועיל להם, דומין לבני אדם הטבועים בעולם הזה בעמק תאותם, ההולכים אחרי שרירות לבם הרע ולא נתנו אל נפשם לעשות תשובה עד שמתו ברשעתן וכלו והלכו לאבדון ולבהלה ונהפך להם ענג העולם הזה לתולעה ולרמה, אוכלת בשרם ושורפת נשמתם, עד ששבין לחרפות ולדראון עולם כמו שנהפכו ליושבי האי תענוגיהם לשפטים רעים, חרב ביום וקרח בלילה, חיות רעות משנות, נחשים ועקרבים.

וגם אמרו במדרש: " (*) למי אוי למי אבוי", למי שעוזב ממון הרבה ויוליד עמו לקבר עונות הרבה. ומי הוא זה? זה הפונס ממון שלא כדן, ועליו הכתוב אומר: "עשה עשר ולא במשפט בחצי ימיו יעזבנו" וגו' [\(נרמיה יז, יא\)](#). כי בשעת פטירתו של אדם לא מלוין אותו לא כסף ולא זהבא לא תשובה ומעשים טובים.

נפש יהודה **למי אוי למי אבוי.** כפל אוי למי שיעזוב אחריו נכסים וממון הרבה שלא עשה צדקה ומעשר כראוי שבחיו היה קשה לו לפרוש ממעט ועתה יפרוש מכל אשר לו ע"כ מיתתו קשה עליו מאד ואבוי הוא יותר קשה מאוי אם יעזוב אחריו ממון שאסף שלא כדן והם אצלו בגזל שלא קיים והשיב את הגזלה אשר גזל או את העושק אשר עשק במה יהיה לו כפרה אף אם יתחרט עליו אינו מועיל אלא בהשבה וכן אם הקניט את חברו ולא נתפייס כדאמרין עבירות שבין אדם לחבירו אין לו כפרה עד שיחזיר לו את שלו ויפייס למי שהקניט אבל עבירות שבין אדם למקום אם הוא מתחרט בעת יציאת נשמתו כפרה יש לו:

משל לאדם שהיו לו שלשה חברים, האחד אוהבו עד מאד, והשני היה אוהבו ולא כל כך, והשלישי לא היה אוהבו ולא היה חושבו למאומה. פעם אחת שלח המלך לקרא לאותו אדם. וסריסי המלך הבהילו להביאו לחצר המלך לעשות מצות אדונייהם. והיה מתפחד ומתירא מאימת המלך והיה אומר: שמא הלשינוני עמו הנרגנים ויהרגני כשאגיע אליו, אין לי טוב כי אם לקרא לחברי אהובי, שבטחה בו נפשי, ואוליכנו עמי, כדי שיליץ לי טובה עם המלך. הלך וקרא לחברו הראשון, שהיה אוהבו יותר מן השנים, וספר לו הענין, ולא אבה ללכת עמו ולא נתפייס. עזבו ובא בפחי נפש. אמר: אלך אל החבר השני ואבקש ממנו ללכת עמי. הלך ובקש ממנו. אמר לו: לפני המלך לא אפנס, אבל אלך עמך לשמרך בדרך וכשתגיע לחצר המלך אעזבך ואבוא לדרך. הלך לשלישי, שלא היה חושבו למאומה, ובקש ממנו ללכת עמו וספר לו מה שארע לו עם שני

חבריו. אמר לו: אל תירא, אני אלוך עמך ואפניס אל המלך ואליץ בעדך טובה ואעשה כל יכלתי עד שתנצל. מיד הלך עמו אל המלך ולמד זכות והצילו מידו.

החבר הראשון שהיה אהבו עד מאד, הוא הממון שחביב עליו יותר מכל דבר שבעולם, הוא שעזבו ביום פטירתו ולא יוליך בידו מאומה ממנו, שנאמר: "לא ירד אחריו כבודו" (תהלים מט, יח). והחבר השני, הבנים והקרובים והחברים שמלוין לאדם עד הקבר וכשקוברין אותו ותפרדו מעליו ויעזבוהו. והחבר השלישי, שהליץ עליו טובה עם המלך ולמד עליו זכות, הוא התשובה והמעשים הטובים, שהולכין עם האדם בשעת פטירתו להליץ טובה בעדו, שנאמר: "והלך לפניך צדקך" וג' (ישעיה נח, ח). והמלך ששלח לקרא לו, הוא מלך המלכים הקדוש ברוך הוא, שאין לפניו (*) משוא פנים ולא מקח שחד ולא ינצל אדם מדינו (*) אלא בתשובה ומעשים טובים.

נפש יהודה משוא פנים ולא מקח שחד. שאינו נושא פנים אפילו לצדיק גמור שלא יענישו על עבירה קלה שבאה לידו ואינו לוקח שחד המצוה בשביל העבירה אלא נותן שכר על המצוה ועונש על העבירה: **אלא בתשובה ומעשים טובים**. שעשה בחייו בעוה"ז והתשובה אינה מצוה בפני עצמה אלא לדחות העבירה מעליו:

פרק רביעי [רעט]

המתחרט מעוונותיו לשוב בתשובה צריך להתנדות עליהם. ואין צריך להביא מנחה אחרת ומליץ אחר בעדו, אלא חרטה בלבד וודוי בפיו, כדגרסינן בפרק יום הכפורים (יומא פו, ב): אמר רבי יצחק: אמרי במערבא משמיה דרבא בר מרי: בוא וראה שלא כמדת הקדוש ברוך הוא מדת בשר ודם. מדת בשר ודם, אדם מקניט את חברו - (*) ספק מתפייס, ספק אין מתפייס ממנו; ואם תמצא לומר: מתפייס ממנו - ספק מתפייס ממנו בדברים, ספק בממון; אבל הקדוש ברוך הוא מתפייס ממנו בדברים, שנאמר: "קחו עמכם דברים" (הושע יד, א). ולא עוד אלא שפחזיק לו טובה, שנאמר: "וקח טוב" (שם); ולא עוד אלא שדומה כמו שבנה מזבח והקריב עליו קרבן, שנאמר: "ונשלמה פרים" (*) שפתינו" (שם); ושמא תאמר: פרי חובה? תלמוד לומר: " (*) אהבם נדבה" (שם שם, ה).

נפש יהודה ספק מתפייס. מקבל ממנו פיוסים: שפתינו. במקום פרים שמקריבין לקרבן: אהבם נדבה. מקובלת ברצון יותר מחובה:

וגרסינן בפרקי רבי אליעזר (מג): "קחו עמכם דברים". "קחו עמכם כסף וזהב" לא נאמר, אלא "קחו עמכם דברים".

וגרסינן בפסקתא (כה, קסה, ב): "קחו עמכם דברים ושובו אליה", רבי יהודה ורבי נחמיה, רבי יהודה אומר: (*) כל העולם תסבל, ועוונותינו לא

תשׂא?! רבי נחמיה אומר: "כָּל תְּשׂא" כּוֹלָא סב, וְלֹא תִסַּב פְּלַגָּא וְתִשְׁבּוּק פְּלַגָּא.

נפש יהודה כל העולם תסבול. דריש כל תשא כל העולם תשא ורבי נחמיה דרש כל תשא כל העבירות תשא ואי אין אתה תשא כל העבירות תשא על כל פנים חציה שבוק תרגום אשר עזב די שבוק:

וגם כּוֹ גְרִסִּינּוּ בְּפִרְקָא דְסוּטָה (ו, ב): תִּנּוּ רַבָּנּוּ: (*) אומרים לפניה דברי אגדה ומעשים שאירעו (*) בכתובים הראשונים, כגון: "אֲשֶׁר חֲכָמִים יִגִּידוּ וְלֹא כִּחְדוּ מֵאַבּוֹתֵם" (איוב טו, יח). יהודה הודה ולא בוש מה היה בסופו, זכה וירש חיי העולם הבא; ראובן הודה ולא בוש, מה היה סופו? נטל חיי עולם הבא. מה שִׁכְרָן? "ומה שִׁכְרָן", כִּדְקָא אֶמְרִינּוּ? אֵלֶּא מַה שִׁכְרָם בְּעוֹלָם הַזֶּה? " (*) לָהֶם לְבַדָּם נִתְּנָה הָאֶרֶץ" (איוב טו, יט) וגו', בְּשִׁלְמָא יְהוּדָה אוֹדִי, דְכָתִיב: "צִדְקָה מִמְּנִי" (בראשית לח, כו), אֵלֶּא רַאוּבֵן מֵנָא לֶן דְאוֹדִי? דְאָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחֲמָנִי, אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן: מַאי דְכָתִיב "יַחֲיֵי רַאוּבֵן וְאֵלֵי יָמֹת" (דברים לג, ו) "וְזֹאת לִיהוּדָה וַיֹּאמֶר" (שם ש, ז)? מְלַמֵּד שְׁכָל אוֹתָם שְׁנִים שְׁהִיוּ יִשְׂרָאֵל בְּמִדְבָּר הָיוּ (*) עֲצֻמוֹתָיו שֶׁל יְהוּדָה מִתְגַּלְגְּלִין בְּאֶרֶץ, עַד שֶׁבָּא מֹשֶׁה וּבִקֵּשׁ עֲלֵיהֶם רַחֲמִים. אָמַר לְפָנָיו: רַבּוֹנוּ שֶׁל עוֹלָם, (*) מִי גֵרַם לְרַאוּבֵן שְׁיֻדָּה? יְהוּדָה. מִיָּד שָׁמַע ה' קוֹל יְהוּדָה. עָאֵל אֵיבְרִיה לְשַׁפָּא. לֹא הָיָה קָא מְעִילֵי לִיה (*) לְמַתִּיבְתָּא דְרַקִּיעָא, אָמַר: "וְאֵלֶּעֱמוּ תְּבִיאֲנוּ" (שם). לֹא הָיָה יָדַע (*) לְמִשְׁקַל וּלְמִטְרָא בְּשִׁמְעֵתָא, אָמַר: " (*) יָדִיו רַב לוֹ" (שם). לֹא הָיָה סִלְקָא לִיה שְׁמֵעֵתָא (*) אֵלֶּבָא דְהִלְכְתָּא, אָמַר: "וְעֶזְרַ מִצְרָיו תִּהְיֶיה" (שם). בְּשִׁלְמָא יְהוּדָה אוֹדִי, כִּי הֵיכִי דְלֹא לְשֶׁרֶף תִּמָּר, אֵלֶּא רַאוּבֵן לְמַה לִּיה לְאוֹדוּיִי, וְהָא אָמַר רַב שֵׁשֶׁת: חֲצִיף עָלֵי (*) מָאן דְמִפְרֵשׁ חֲטָאִיהָ? הִינּוּ טַעֲמָא דְאוֹדִי, כִּי הֵיכִי (*) דְלֹא לִיחְשְׁדוּהוּ אַחוּהָ.

נפש יהודה אומרים. לפני הסוטה שרוצה להשקותה מים מאררים דברי אגדה ומזכירין לפניה צדיקים הראשונים שהודו על חטאתם כדי שתודה על קלקולה ולא תשתה שלא תמחה השם על המים: **בכתובים הראשונים**. הדברים הכתובים בתורה שנעשו בימים הראשונים כגון הגדה זו אשר חכמים יגידו ולא כחדו מאבותם והודו על חטאתם ומי הן ראובן במעשה בלהה ויהודה במעשה תמר שנאמר צדקה ממני: **להם לבדם נתנה הארץ**. יהודה זכה למלכות ראובן נטל חלק תחלה בעבר הירדן ולא עבר זר בתוכם דרש רבי תנחומא אימתי לא עבר זר בתוכם כשבא משה לברכם יחי ראובן ואל ימות וזאת ליהודה אין לך בברכת כל השבטים מתחלת וזאת חוץ מזו: **עצמותיו של יהודה**. כי כל עצמות של השבטים העלו והוא שיוסף אמר להם והעליתם את עצמותי מזה אתכם עם עצמותיכם והיו כל עצמות השבטים שלדן קיים ויהודה איבריו מפורקין ומתגלגלין בארוננו מפני שנדה את עצמו בערבוננו של בנימין דאמר וחסאתי לך כל הימים אפילו לעוה"ב ומהכא נפקא לך נדוי חכם אפילו על תנאי היא באה: **מי גרם לראובן שיודה**. במעשי יצועי אביו יהודה שהודה במעשה תמר כך היה מסורת בידם ומדרש אגדה דר' תנחומא כשאמר יהודה צדקה ממני עמד ואמר אני בלבלתי יצועי אבי ועכשיו יחי ראובן שלדו קיימת כאלו חי וזאת ליהודה שהוא מתגלגל: **למתיבתא**. לישיבה של מעלה: **למשקל ולמטרא**. לישא וליתן עם שאר החכמים: **ידיו רב לו**. יהא לו נצחון לריב ריבו והאי דכתיב ידיו לשון מלחמה הוא מלחמתה של תורה: **אליבא דהלכתא**. לא היה זוכה לומר דבר המתקבל: **מאן דמפרש חטאיה**. לרבים נראה שאינו בוש ונכלם בדבר: **דלא ליחשדוהו אחוהי**. שלא יהיו שאר אחיו נחשדין מאביהם והתשובה עשה מקודם אבל ההודאה היה בהודאת יהודה:

וּאֶפִּילוּ לְמֵאן דְּאָמַר "דְּחֻצִּיף מָאן דְּמִפְרִישׁ חֲטָאֵיהּ", הִינוּ בְּפָנֵי בְּנֵי אָדָם, אָבֵל צְרִיד לְפָרְט הַחֲטָא לְפָנֵי הַמָּקוֹם, כְּדִגְרָסִינָן בְּפָרְק יוֹם הַכְּפוּרִים (יומא פו, ב): תִּנְיָא, רַבֵּי יְהוּדָה בֶּן בָּבַא אָוִמַר: צְרִיד אָדָם (*) לְפָרְט אֶת הַחֲטָא, שְׁנֵאמַר: "וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם אֱלֹהֵי זָהָב" (שְׁמוֹת לֵב, לֵא). רַבֵּי עֲקִיבָא אָוִמַר: אֵינוּ צְרִיד, שְׁנֵאמַר: "אֲשֶׁרֵי נְשׁוּי־פֶשַׁע כְּסוּי חֲטָאָה" (תְּהִלִּים לֵב, א): אֵלֶּא מָה אֲנִי מְקַיֵּם "וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם אֱלֹהֵי זָהָב"? (*) כְּדָרְבֵי יִנְאִי, דְּאָמַר רַבֵּי יִנְאִי: אָמַר מֹשֶׁה לְפָנֵי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: רַבּוֹנוּ שֶׁל עוֹלָם, בְּשִׁבִיל כֶּסֶף וְזָהָב שֶׁהִשְׁפַּעְתָּ לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל, עַד שֶׁאָמְרוּ "דִּי", גָּרַם לָהֶם יֵאלֹהֵי זָהָב.

נפש יהודה **לפרט את החטא.** כשהוא מתודה צריך שיאמר חטא פלוני חטאתי: **כדרבי ינאי.** לא הזכיר העון אלא למעטו ולומר אתה גרמת להם משל לאדם שהיה לו בן נאה ומאכילו ומשקהו ותולה לו כיס של דינרין בצוארו והושיבו בפתח של זונות מה יעשה אותו בן שלא יחטא:

שְׁנֵי פְּרָנְסִים טוֹבִים עָמְדוּ לָהֶן לְיִשְׂרָאֵל. וְאֵלוּ הֵן: מֹשֶׁה וְדָוִד. מֹשֶׁה אָמַר: יִכְתֹּב סוּרְחָנִי, שְׁנֵאמַר: " (*) יַעַן לֹא־ הָאֲמַנְתָּם בֵּי" (בְּמִדְבָר כ, יב). וְדָוִד אָמַר: אֵל יִכְתֹּב סוּרְחָנִי, שְׁנֵאמַר: "אֲשֶׁרֵי נְשׁוּי־פֶשַׁע כְּסוּי חֲטָאָה". מִשָּׁל דְּמֹשֶׁה וְדָוִד לָמָּה הַדְּבָר דּוֹמָה: לְשֵׁתֵי נְשִׁים שְׁלוֹקוֹת בְּבֵית דִּין, (*) אַחַת קִלְקְלָה וְאַחַת אֶכְלָה (*) פְּגִי שְׁבִיעִית. זֹו שְׁאֶכְלָה פְּגִי שְׁבִיעִית אֶמְרָה לָהֶן: בְּבִקְשָׁה מִכֶּם, הוֹדִיעוּ עַל מָה הִיא לֹקָה, כְּדִי שְׁלֵא יֵאמְרוּ: עַל מָה שְׁזָו לֹקָה זֹו לֹקָה. מִיָּד הִבִּיאוּ פְּגִי שְׁבִיעִית וְתָלוּ עַל צְנֹאֲרָהּ וְהִכְרִיזוּ עָלֶיהָ עַל מָה לֹקָה.

נפש יהודה **יען לא האמנתם בי.** ה"ג בספרי משה אמר יכתב סורחני בכל מקום שנכתב שם מיתתו נכתב חטאו אלמא ניחא ליה למכתביה טובא: **אחת קלקלה.** זנתה והתרו בה למלקות כך דור המדבר מתו במדבר שהאמינו למרגלים ומשה מת במדבר על שאמר שמעו נא המורים אמר יכתב סורחני שלא יאמרו אף אני קלקלתי כמותם: **פגי שביעית.** תאנים שלא בישלו כל צרכן ורחמנא אמר והיתה שבת הארץ לכם לאכלה כשהוא ראוי לאכול ולא להפסד שאין הנאה באכילה:

וְאֵם הַחֲטָא הוּא מְפָרְסָם לְבְנֵי אָדָם יוֹדְנוּ בְּפִרְהֶסְיָא, כְּדִי שְׂיִדְעוּ שֶׁשָּׁב מִמְּנוּ. וְגַם אִם הִיא עֲבִירָה שְׁבִין אָדָם לְחִבְרוּ צְרִיד לְבִקְשׁ מִמְּנוּ מְחִילָה בְּרַבִּים, כְּדִגְרָסִינָן הֵתָם: אָמַר רַב יְהוּדָה: רַב רַמִּי: כְּתִיב: "מִכְּסָה פֶשַׁעוֹ לֹא יִצְלִיחַ" (מְשָׁלִי כֵת, יג) וְכְתִיב: "אֲשֶׁרֵי נְשׁוּי־פֶשַׁע"?! כָּאֵן (*) בְּחֲטָא מְפָרְסָם כָּאֵן בְּחֲטָא שְׂאִינוּ מְפָרְסָם. רַב זֹוֹטְרָא בְּרַ טוֹבִיָּא אָמַר רַב: כָּאֵן (*) בְּדְבָרִים שְׁבִין אָדָם לְחִבְרוּ וְכָאֵן בְּדְבָרִים שְׁבִין אָדָם לְמָקוֹם. וּלְפִי שֶׁהִשָּׁב הוּא צְרִיד לְפָרְט אֶת כָּל הַחֲטָאִים וְגַם לְכִסּוֹת מְבִנֵי אָדָם הַחֲטָא שְׂאִינוּ מְפָרְסָם, עַל כֵּן תִּקְנוּ לְכָל הַיּוֹדֵי, שְׁפוּלָל כָּל דְּבָרֵי חֲטָא.

נפש יהודה **בחטא מפורסם.** טוב לו שיודה ויתבייש ולא יכפור בו אבל בחטא שאינו מפורסם לא יגלה חטאו וכבוד שמים הוא: **בדברים שבין אדם לחבירו.** יגלה לרבים שיבקשו ממנו שימחול לו:

החלק השני בעזיבת החטא

ויש בו חמשה פרקים

פרק ראשון [רפ]

אף על פי שיתחרט האדם מעוונותיו ויתודה עליהם בדבור, אם לא יעזבם דומה למי שטובל ושרץ בידו, שאין הטבילה מועלת לו עד שישליך השרץ מידו, כדגרסין בריש פרק סדר תעניות פיצד (תענית טז, א): תנו רבנן: אדם שיש בו עברה ומתודה עליה ואינו חוזר בה למה הוא דומה? לאדם שתופס בידו שרץ, שאפילו טובל בכל מימות שבעולם לא עלתה לו טבילה, זרקו מידו עלתה לו טבילה, שנאמר: "ומודה ועזב ירחם" (משלי כח, ג). וגם נאמר: "יעזב רשע דרכו" וגוי (ישעיה נה, ז).

נפש יהודה שיש בו עבירה. גזל ואינו חוזר בה לשלם את הגזלה:

על כן צריך בעל תשובה, שאם יש און בידו - שיעזבו, ואם יש בלבו ובמחשבותיו - שישירונו, ויקבל עליו לבל יוסיף לחטא. ולזה צריך לקבל על עצמו אלו התנאים. בראשונה, שיגדיל וגון בלבבו על חטאתו אשר חטא אפילו בלב, כדי שלא תהא קל בעיניו מכאן ואילך לחזור בו. וכפי גדל המרירות ועצם היגון היא גדולת התשובה ומעלתה והתמדתה, לפי שמורה על טהר הנפש ועל מרירות לבו על מה שעבר עליו. ולזה רמז באמרו: "לבנשבר ונדכה אלהים לא תבזה" (תהלים נא, ט). ואם חטא בראית העין יבכה בדמעות עיניו, כמו שנאמר: "פלגימים ירדו עיני על לאשמרו תורתך" (שם קיט, קלו). ולפי שהלב והעינים הם (* סרסורי החטא, הזהירה תורה: "ולאתתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם" (במדבר טו, לט), שהעין רואה והלב מתאנה עד שבא לידי מעשה. ואם חטא בתאנות מאכל ומשתה, מדברים אסורים או מרבו ענוגים, ירבה בצומות. ואם חטא (* בתאנות המשגל ירבה במספד, לשבר תאנותו וערלת לבו.

נפש יהודה סרסורי החטא. גורמין לאדם לחטוא כמו הסרסור שגורם המקח בין מוכר ללוקח: בתאנות המשגל. בזנות משגל אשה כמו והשגל יושבת אצלו (נחמיה ב):

ולכל ארבעה כללים אלו, הבאים מהם כל יסודי העברות, כלל הנביא רפואתם בפסוק אחד, באמרו: "וגם עתה נאסה' שבו עדי בכל לבבכם ובצום ובבכי ובמספד" (יואל ב, יב), מה שאמר "בכל לבבכם", רוצה לומר, בהוסיף וגון בלבם על מה שעברו, ובהפיל דמעות עיניהם שנקרא בכי, ובצום ובמספד להכניע גופם ולשבר רוחם וחזק יצרים.

וְאֵל יִקַּל בְּעֵינַי בַּעַל תְּשׁוּבָה הַבְּכִי, כִּי כָּבֵד אָמְרוּ, שְׂאֵף־עַלְפֵי שְׂשַׁעְרֵי תַּפְלָה נִנְעָלוּ שְׂעָרֵי דְמָעָה לֹא נִנְעָלוּ, כְּדִגְרָסִינָן בְּפֶרֶק אֵין עוֹמְדִין (ברכות לב, ב) : אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר וכו', אֶף־עַלְפֵי שְׂשַׁעְרֵי תַּפְלָה נִנְעָלוּ שְׂעָרֵי דְמָעָה לֹא נִנְעָלוּ וכו'. כְּדֹאִיתָא לְמַעְלָה, בְּפֶרֶק יֵא מַחְלָק הַתַּפְּלוֹת (סימן קא).

וְכִמוּ שָׂאֵם יַחְלָה הַגּוֹף, יִקַּח רְפוּאָה שְׂתִּתְּהִיָּה כְּנֶגֶד חֲלֵי הַגּוֹף, (*) וְכִפֵּי רְחוּק הַחֲלֵי מְקוֹ הַמִּישׁוֹר לְצַד אֶחָד יִהְיֶה חִזְק הַרְפוּאָה לְצַד אַחֵר, כֵּן צְרִיךְ לַעֲשׂוֹת לְרְפוּאָת הַנֶּפֶשׁ מַחְלָה. הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר תַּפְּלִיג בְּאַהֲבַת מְמוֹן יִרְגִּיל נֶפְשׁוֹ בְּצַדְקוֹת, וּבְהִסְתֵּיר הַתַּאֲוָה וְהַבְּצַע וּבְשִׂמְחוֹ בְּחֻלְקוֹ, בְּזָכְרוֹ כִּי הַכֹּל יֵאבֵד בְּבוֹא הַמָּוֶת פְּתָאֵם וְאוּלַי אֶפִּילוּ בְּחַיָּו. וְגַם יִרְגִּיל עֲצָמוֹ בְּהִתְחַבֵּר לְחוּלָּיִם וּבְהִתְבַּוֵּן בְּמַתִּים בְּלִבּוֹ וְגַם בְּעִמְדוֹ בְּבֵית הַקְּבָרוֹת וְיִכִּיר שְׂהִיוֹם כָּאֵן וּמְחַר בְּקֶבֶר. וְהַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר תַּפְּלִיג בְּאַהֲבַת נְשִׁים רְפוּאָתָהּ לַעֲשׂוֹת הַרְחָקָה יִתְיַרָה, וְכִפֵּי גֹדֵל הָאֲהָבָה (*) יְהִי גֹדֵל הַמָּאוֹס. וְגַם יִזְכֹּר אֶת מוּמָם וְהַפְּסָדָם וּמַדּוּתֵיהֶם הַרְעוֹת וְכִי הֵם רְשֵׁת לְאָדָם לְאָבֵד גּוּפוֹ וְנֶפְשׁוֹ. וְגַם הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר הִיָּתָה רְגִילָה בְּגֵאָוָה, רְפוּאָתָהּ שְׂתִּחַזֵּר לְהַצְנִיעַ לְכַת וְעֲנָה.

נפש יהודה וכפי ריחוק החולי מקו המישור. אם גבר או חלש אחד מד' יסודות אם גבר יסוד האש צריך לנגדו דבר קר לרפואה ואם גבר הקור צריך חם לנגדו וכן כלם כן הדבר בחטאיו שהם חולי הנפש במה שחטא יותר צריך להרחיק מהם ולשוב יותר: **יהי גודל המיאוס**. שימאס עתה בזה בכל כחו להרחיק מהם ויזכור גודל העבירה וגודל העונש שיגרום האדם על עצמו ההולך אחר זנות:

וּבַעֲשׂוֹת לְנֶפֶשׁ רְפוּאָת כְּאֵלוֹ מְאֵלוֹ הַמַּדּוּת וְכִיּוֹצֵא בָהֶן, צְרִיךְ לְהִרְגִּיל בְּרְפוּאָה יָמִים רַבִּים, (*) עַד שְׂיִחַזֵּר לוֹ בְּטַבַּע מְטַבַּע, כִּי כְּמוֹ שְׂרְפוּאָת הַגּוֹף לֹא תִסָּר הַחֲלֵי בְּרַגַע אֶחָד, גַּם רְפוּאָת הַנֶּפֶשׁ לֹא תִסָּר חֲלָה אֶלָּא בְּיָמִים רַבִּים, בְּהִתְמִיד בְּדָבָר, כְּדִי שְׂיִהְיֶה לוֹ לְמִשְׁמֶרֶת (*) וְיִשְׁקַד עַל הַמְּצוּהָ עַד שְׂתִּשׁוּב לוֹ כְּמִנְהַג. וְכֵן אָמַר הַחֶכֶם: מִנְעוּרֵי הַיִּתִּי עַז פָּנִים וְלֹא נִכְלַמְתִּי מַעֲשׂוֹת כָּל רָע, עַד אֲשֶׁר קִנְאֵתִי בְּחֻבְרֵי וְהִרְגַּלְתִּי נֶפְשִׁי בְּעֲנָה (*) וְלֹא הִיָּתָה מַלְבִּי כִּי אִם בְּהִכָּרַח וּבְשִׁבּוּעָה, וְכֹאֲשֶׁר שְׂקַדְתִּי עָלֶיהָ יָמִים רַבִּים וְרֵאִיתִי נְעִימוּתֶיהָ, חֲשַׁקְתִּי בָּהּ וְדָבַקָה נֶפְשִׁי אַחֲרֶיהָ.

נפש יהודה עד שיחזור לו. להיות עושה טוב ולא יחטא כטבע מוטבע שטבעו יהיה לו מוחלטת כן לעשות הישר והטוב ולא יחשיק לעבירה: **וישקוד**. וימהר לעשות מצות עד שמנהגו והרגלו לעשות המצוה כפשוטה: **ולא היתה מלבי**. כלומר לא היה לי הדבר כפשוטה להפריש מרעה כי יצר הרע הרגיל להחטיאו והיה משיאו עד שכבשו ביגיעה רבה ונשבע שלא יחטא עוד:

וְגַם הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר תַּפְּלִיג לְבֹא בְּמִשְׁתַּאֲוֹת וּלְטִיֵּל בְּגִנָּיִם, רְפוּאָתָהּ הִיא שְׂתִּחְלִישׁ תַּאֲוָתָהּ מִן הַתַּעֲנוּגִים. וְיִרְבֶּה בְּדַבְרֵיִם הַמַּחְלִישִׁים אֶת הַתַּאֲוָה וְיִמְעִיט מִחֻבְרַת אֲנָשֵׁי רָשָׁע וְיִרְגִּיל לְהִתְחַבֵּר לְעֵנִיִּים וּלְמְרוּדִים וּבְזֶה תַּחְלִשְׁנָה תַּאֲוֹתָיו וְיִתְמִיד בְּדָרְךְ טוֹבָה וְיִשְׁרָה. וְכֵן כָּל מִי שְׂחָלִי נֶפְשׁוֹ מֵצַד אֶחָד יִרְגִּיל עֲצָמוֹ בְּצַד הָאַחֵר וְיִשׁוּב אֶל אֵלוֹהַ וּיִרְפָּאֵהוּ.

פרק שני [רפא]

צָרִיךְ בַּעַל תְּשׁוּבָה לְבוֹשׁ מִחֲטָאתָיו בְּזָכְרָם בְּלִבּוֹ, אוֹ כְּשִׁיתּוּדָה עֲלֵיהֶם, וְיִוָּעִיל לוֹ לְשָׁנֵי דְבָרִים: הָרֵאשׁוֹן, לְכַנֵּעַ לִבּוֹ מִן הַגְּאוּהַ שֶׁהִיָּתָה בוֹ; וְהַשֵּׁנִי, לְבַל יוֹסִיף חֲשֵׁק הָעוֹוֹן עוֹד בְּקִרְבוֹ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "אַחֲרֵי שׁוּבֵי נַחֲמָתִי וְאַחֲרֵי הַיָּדְעֵי סַפְקָתִי עַל־יָרֵךְ בְּשֵׁתִי וְגַם־נִכְלַמְתִּי כִּי נִשְׁאַתִּי" וְגו' (ירמיה לא, יח). רוֹצֵה לומר, אַחֲרֵי אֲשֶׁר יִסְרַתְנִי עַד שֶׁהִכְרַחֲתִי לְשׁוּב מִדְרָכֵי - נַחֲמָתִי, וְאֲנִי מִתְחַרֵּט עַל מַה שֶׁעֲבַרְתִּי; וּמֵאַחַר שֶׁאֲנִי זֹכֵר מַעֲשֵׂי הָרֵאשׁוֹנִים וּמוֹדִיעֵם לְלִבִּי בְּזִכְרָהּ וּבְיָדָיו - סַפְקָתִי עַל יָרֵךְ, בְּצַעְרֵי אֶת כָּל גּוֹפֵי בִיגוֹן לְבִי וּבִשְׁבָרוֹן עֲצָמִי, וְאֲנִי מוֹסִיף בְּלִבִּי בּוֹשָׁה וּכְלִימָה בְּחִרְפַּת חֲטָאת נְעוּרֵי. כִּי אִם אָדָם בּוֹשֵׁ (* בְּפֶשַׁע חֲבָרוֹ, שֶׁיִּוָּכַל לְהִתְעַלֵּם מִמֶּנּוּ, מַה יַעֲשֶׂה בְּפֶשַׁעוֹ לְפָנָי מִי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהִתְעַלֵּם מִמֶּנּוּ - אוֹי לָהּ לְאוֹתָהּ בּוֹשָׁה, אוֹי לָהּ לְאוֹתָהּ כְּלִימָה. וּבְרֵאוֹת אָדָם שֶׁמוּחַל לוֹ חֲבָרוֹ בְּרַחֲמוֹ עָלָיו, יְבוֹשׁ מִמֶּנּוּ עַל הַחֲסָד שֶׁעוֹשָׂה עִמּוֹ. גַּם בְּרֵאוֹת הַחוּטָא כִּי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ מַעֲבִיר עַל עוֹוֹנוֹ וְאֵינוֹ נִפְרָע מִמֶּנּוּ - יוֹסִיף בּוֹשָׁה בְּלִבּוֹ. וְעַל זֶה אָמַר: "כִּי נִשְׁאַתִּי חִרְפַּת נְעוּרֵי", רוֹצֵה לומר, שֶׁסְּלַחַת לִי חִרְפַּת נְעוּרֵי, כְּמוֹ "נִשְׁוִי־פֶשַׁע" (תהלים לב, א). וְכֵן כְּתִיב: "לִמְעַן תִּזְכְּרִי וּבְשֵׁת [וְגו'] בְּכַפְרֵי־לֶךְ לְכָל־אֲשֶׁר עָשִׂית" (יחזקאל טז, ט).

נפש יהודה בפשע. שעשה לפני חבריו:

וְעַל דָּא גְרָסִינָן בְּפִרְקָא קַמָּא דְּבִרְכוֹת (יב, ב): אָמַר רַב הוּנָא סָבָא מִשְׁמִיָּה דְרַב: כָּל הָעוֹשֶׂה דְּבַר עֲבָרָה וּמִתְבַּיֵּשׁ מִמֶּנּוּ מוֹחְלִין לוֹ עַל כָּל עוֹוֹנוֹתָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "לִמְעַן תִּזְכְּרִי וּבְשֵׁת וְלֹא יִהְיֶה־לֶךְ עוֹד פִּתְחוֹן פֶּה מִפָּנָי כְּלַמְתָּךְ בְּכַפְרֵי־לֶךְ לְכָל־אֲשֶׁר עָשִׂית נְאֻם ה' אֱלֹהִים". וְדִילְמָא צְבוּר שֶׁאֲנִי? אֵלָּא מִהֲכָא: "וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־שָׂאוּל לָמָּה הִרְגַּזְתָּנִי לְהַעֲלוֹת אֹתִי וַיֹּמַר שָׂאוּל צַר לִי מֵאֵד וּפְלִשְׁתִּים נִלְחָמִים בִּי וְאֱלֹהִים סָר מֵעָלָי וְלֹא־עֲנִנִי עוֹד (* גַּם בְּיַד הַנְּבָאִים גַּם בְּחַלְמוֹת וְאֶקְרָא לָךְ לְהוֹדִיעַנִי מַה אֶעֱשֶׂה" (שמואלא כח, ט), וְאֵלוֹ בְּאוּרִים וְתוּמִים לֹא קָאָמַר, מְשׁוּם דְּקָטַל נוֹב עִיר הַכְּהֻנִים. וּמִנָּא לָן דְּאֲחִילוּ לֵיהּ? שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּתֵּן ה' גַּם אֶת־יִשְׂרָאֵל עִמָּךְ בְּיַד פְּלִשְׁתִּים וּמָחַר אֹתָהּ וּבְנִיף עִמִּי גַם אֶת־מַחְנֶה יִשְׂרָאֵל יִתֵּן ה' בְּיַד פְּלִשְׁתִּים" (שם שם, יט) וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: " (* עִמִּי" - בְּמַחֲצֵתִי. (* וְרַבֵּן אָמַר: מִהֲכָא, "וְהוֹקְעֵנוּם לְה' בְּגִבְעַת שָׂאוּל בְּחִיר ה'" (שמואלב כא, ו). "בְּחִיר ה'" לֹא נֶאֱמַר כָּאן, אֵלָּא "בְּחִיר ה'", יָצְתָה בַת קוֹל וְאָמְרָה: "שָׂאוּל בְּחִיר ה'".

נפש יהודה וגם ביד הנביאים וגם בחלומות. ולא א"ל גם באורים ותומים לפי שנתבייש ממנו שלא יאמר לו אתה גרמת לעצמך שלא נענית באורים ותומים לפי שהרגת את הכהנים: עמי במחיצתי. שמואל אמר לשאול שיהא עמו בגן עדן: ורבנן אמרי מהכא. שמעינן דאחילו לו והוקענום גבעונים אמרו לדוד בסוף ימיו שהיה רעב ג' שנים וישאל דוד בה' ויאמר ה' אל שאול ואל בית הדמים על אשר הרג את הגבעונים שהרג את הכהנים שהיו מספיקין לגבעונים לחם ומים שהגבעונים נתנם יהושע חוטבי עצים ושואבי מים למזבח ויקרא דוד לגבעונים ויאמר מה אעשה לכם וברכו את נחלת ה' והם אמרו לו יתן לנו שבעה אנשים מבניו והוקענום בגבעת שאול ובת קול יצאה וסיימה אחריהם בחיר ה' דודאי הם לא אמרו בחיר ה' שהרי לגנותו הם באין ולא לכבדו והמחבר אמר בחור ה' לא נאמר דאז י"ל שהגבעונים אמרו כן שאול שהיה בחור ה' למלכות ואף על פי כן חטא ע"כ נטרד מהבחירה אבל בחיר ה' משמע עדיין הוא בבחירת ה':

וּגְרָסִינָן נְמִי : מַאי "וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־אֱהֲרֹן קָרֵב אֵלַי הַמְזִבֵּחַ" וְגו' (ויקרא ט.
א)? מִלְמַד שֶׁהָיָה אֱהֲרֹן רוֹאֶה אֶת הַמְזִבֵּחַ (*) כְּתַבְנִית שׁוֹר וְהָיָה מִתְיָרָא
מִמֶּנּוּ שֶׁמָּא הָיָה נֹזֵכֵר לוֹ עֹון הָעֵגֶל וְהָיָה מִתְבַּיֵּשׁ מִלְקָרֵב אֶל הַמְזִבֵּחַ מִפְּנֵי
אוֹתוֹ עֹון. וּמִיָּד אָמַר לוֹ מֹשֶׁה רַבִּינוּ, עָלִיו הַשְּׁלוֹם : "קָרֵב אֵלַי הַמְזִבֵּחַ" כְּבָר
נִמְחַל לָךְ אוֹתוֹ עֹון, הוֹאִיל וְנִתְבַּיֵּשׁתָּ מִמֶּנּוּ.

נפש יהודה כתבנית שור. י"ל משום שהיו קרנות למזבח :

לְפִיכָךְ, הַחֲסִידִים הָרְאוּשׁוֹנִים אִם הָיָה בָּא לְיָדָם שׁוּם חֲטָא הָיוּ מַעְלִין עַל
לְבָם אוֹתוֹ תְּמִיד וּמִתְבַּיֵּשִׁין מֵה'. וְכֵן אָמַר דָּוִד : "כִּי־פָשַׁעִי אָנִי אֲדַע
וְחֲטָאתִי נִגְדִי תְּמִיד" (תהלים נא, ה). רוֹצֵה לוֹמַר, שֶׁהָיָה תְּמִיד כְּנֶגֶד לְבוֹ
חֲטָאתוֹ וְיִוָּדְעוּ וּמְכִירוּ, כְּדִי שִׁיתְבַּיֵּשׁ מִמֶּנּוּ וְלֹא יָשׁוּב עוֹד לַחֲזֹר בּוֹ וּלְכַוֵּצָא
בוֹ. וְכֵן אָמַר עֲזָרָא : "אֵלֶּה בְּשִׁתִּי וְנִכְלַמְתִּי לְהָרִים אֱלֹהֵי פְּנֵי אֱלִיד" וְגו'
(עזרא ט, ו). לְמַדְנּוּ, שֶׁכְּשֶׁאָדָם מִתְבַּיֵּשׁ מִחֲטָא אֲשֶׁר עָשָׂה, אֵל יַחֲזֹר עוֹד אֵלָיו
וַיִּכְפֹּר לוֹ.

פרק שלישי [רפב]

הַהֲכָנְעָה וְהַשְׁפָּלוּת נֶאֱדָה לְבַעַל תְּשׁוּבָה, לְפִי שֶׁהַחֲטָא בָּא בְּסִפְתַּי גְּבָהוּת הַלֵּב,
כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר : "וְרַם לְבַבְךָ וְשִׁכַּחְתָּ" וְגו' (דברים ת, יד) וְנֶאֱמַר : "רוּם עֵינַיִם
וְרַחַב לֵב נֵר רְשָׁעִים חֲטָאת" (משלי כא, ד). עַל כֵּן רְפוּאָה זֹאת בְּהֲכָנְעַת הַלֵּב,
כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַנְּבִיא : " (*) קָרְעוּ לְבַבְכֶם וְאֵל בְּגָדֵיכֶם" (יואל ב, ג) וְגַם אָמַר
דָּוִד בְּהִתְוַדּוּתוֹ עַל חֲטָאוֹ : "זָבַחַי אֱלֹהִים רוּחַ נְשִׁבְרָה" וְגו' (תהלים נא, יט),
רוֹצֵה לוֹמַר, שֶׁאִינוּ חֲפָץ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל עֹון מִזִּיד קָרְבָן, אֲלֵא רוּחַ
נְשִׁבְרָה. וְגַם נֶאֱמַר בְּאַחָב : "וַיִּשְׁס־שֶׁק עַל־בְּשָׂרוֹ וַיִּצְאֹם וַיִּשְׁכַּב בְּשֶׁק וַיַּהֲלֵךְ
אֹט" (מלכים א כא, כז) וְעַז זֶה אָמַר הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ : "הֲרֵאִיתָ כִּי־נִכְנַע אַחָב" (שם
שם, כט).

נפש יהודה וקרעו לבבכם. בתשובה ואל תצטרכו לקרוע בגדיכם על מת :

וּגְרָסִינָן בְּפִסְיִקְתָּא כה, קנח, א : "זָבַחַי אֱלֹהִים רוּחַ נְשִׁבְרָה" וְגו', זְבָדֵי בֶן לִוִי
וְרַבִּי יוֹסִי בֶן פִּנְחָס וְרַבָּנָן, חֲדָא אָמַר : אָמַר דָּוִד לְפָנֵי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא : אִם
מִקְבְּלֵנִי אַתָּה בְּתִשׁוּבָה יוֹדֵעַ אָנִי שֶׁשְׁלֵמָה בְּנֵי עוֹמֵד וּבּוֹנֵה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ
וּבּוֹנֵה אֶת הַמְזִבֵּחַ וּמְקָרִיב עָלָיו כָּל הַקְּרָבָנוֹת כְּלָן, שֶׁנֶּאֱמַר : "זָבַחַי־אֱלֹהִים"
וְגו', מֵה כְּתִיב בְּתִרְיָה : "הִיטִיבָה בְּרַצוֹנָךְ אֶת־צִיּוֹן וְגו' אִז תַּחֲפֹץ זָבַח־
צֶדֶק" וְגו' (תהלים נא, ככא). (*) וְחֹרְנָא אָמַר : מִנֵּין לָזֶה שֶׁהוּא עוֹשֶׂה תְּשׁוּבָה,
שֶׁהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מַעְלָה עָלָיו כְּאֵלּוּ עָלָה לִירוּשָׁלַיִם וּבּוֹנֵה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ
וּבּוֹנֵה אֶת הַמְזִבֵּחַ וּמְקָרִיב עָלָיו כָּל הַקְּרָבָנוֹת כְּלָן? מִן הַדִּין קָרָא : "לֵב־
נְשִׁבֵר וְנִדְכָּה" וְגו' (שם שם, יט).

נפש יהודה וחורנא אמר. כמו ואחרנא אמר :

וגם גרסינו בפרקא קמא דראש השנה (יז, א): אמר רבא: (*) כל המעביר על מדותיו (*) מעבירין לו על כל פשעיו, שנאמר: "נשא עון ועבר על פשע" (מכח ז, יח), למי נושא עון? למי שעובר על פשע. נמצא כי מי שעובר על מדותיו, שהוא מורה על הכנעת לבו, האל יתברך נושא עונו.

נפש יהודה כל המעביר על מדותיו. שאין מדקדק למדוד מדה במדה למצערס אותו ומניח מדותיו והולך לו כמו אין מעבירין על האוכלין מניחן והולך לו: מעבירין לו על כל פשעיו. אין מדת הדין מדקדקת אחריהן אלא מניחתן והולכת:

וגם צריך שייטיב פעליו בדבר אשר זדה עליו, בכל הדברים אשר חטא ישתדל לקיים בהם מצות. כמו שאמרו ז"ל: הצדיקים, (*) באותו דבר שחוטאים, בו מתרצים. עוד אמרו: אם עשית חבילות של עבירות עשה חבילות של מצוות.

נפש יהודה באותו דבר שחוטאים. אם בפה ידבר דברי תורה אם ביד יתן צדקה אם ברגל ילך לדבר מצוה אם אכל דבר איסור יצום וכן כולם כמו שנדרש בשחורה אני ונאווה דוגמת מצוה נגד עבירה ובזה מתרצים להקב"ה שימחול להם:

ועם כל זה צריך להתפלל לבקש סליחה, כמו שאמר משה רבינו: "וסלחת לעוננו ולחטאתנו ונחלתנו" (שמות לד, ט). ואמר דניאל: "ואתנה [אתפני אל' ה' האלהים] לבקש תפלה" וגו' (דניאל ט, ג). ואמר דוד המלך: "חטאנו עם אבותינו" וגו' (תהלים קו, ו).

וגרסינו בפרקא קמא דראש השנה (יח, א): תניא, היה רבי מאיר אומר: שנים שעלו למטה וחלים שוה וכן שנים שעלו (*) לגרדום לדון ודינם שוה, (*) זה ירד וזה לא ירד, זה נצול וזה לא נצול? זה התפלל ונענה, וזה התפלל ולא נענה, זה שהתפלל (*) תפלה שלמה נענה וזה שלא התפלל תפלה שלמה לא נענה.

נפש יהודה לגרדום. בית ועד שדנים בו נפשות להריגה ודינם שוה שניהם נתפשו על דבר אחד: זה ירד. מן המטה וזה נצול מן הועד: תפלה שלמה. נתכוין בתפלתו:

וגם יתפלל שלא יאספנו בלא תשובה, כדגרסינו במדרש תהלים (כו, ז): "אלתאסף עם חטאים נפשי" (תהלים כו, ט), היה דוד מתפלל לפני הקדוש ברוך הוא שלא יאסף אותו כשהוא חוטא, אלא שיניחנו לעשות תשובה קדם. רבי יוחנן אומר: מצינו בשני מקומות שבקשו הצדיקים לפני הקדוש ברוך הוא שלא יאסף עם חטאיהם: דניאל אמר: "ורחמי למבעא מן קדם אלה שמיא עלרזא דנה דילא יהובדון דניאל וחברוהי עם שאר חכימי בבל" (דניאל ב, יח); ודוד אמר: "אל תאסף עם חטאים נפשי". רוצה לומר, שלא ימות בבחלה בשלא יספיק לעשות תשובה.

רבי חלפתא בשם רבי איבו אומר: "ויהי כעשרת הימים ויגף ה' את נבל וימת" (שמואלא כה, לח), והלא אין מגפה אלא לשלשה, כדתניא: יום אהד מיתה של זעף, לשנים מיתה של בקלה, לשלשה מיתה של מגפה, לארבעה מיתה בהפרת, לחמשה מיתה (*) הדופה, (*) לששה מיתה האמורה

בתורה, לשבעה מיתה של חבה, יותר מכאן מיתה של יסורין? והקדוש ברוך הוא תלה לנבל שבעת ימי אבלו של שמואל הצדיק, שלא תתערב אבלו באבלו של נבל ואחר כך נשתתה שלשה ימים ומת במגפה.

נפש יהודה הדופה. דחופה ויהדוף תרגום וידחוף: **לששה מיתה האמורה בתורה**. נגד וי תיבות כי ביום אכלך ממנו מות תמות וכן נגזר עליו כי עפר אתה ואל עפר תשוב:

רבי ברכיה בשם רבי שמואל אומר: "בעשרה ימים" אין כתיב כאן, אלא: " (*) כעשרת הימים" הידועים שבין ראש השנה ליום הכפורים, שמה יעשה תשובה. ודכותיה: "ויהי לשבעת הימים ומי המבול היו על הארץ" (בראשית 1, 2), אומר רבי אושעיא: מלמד (*) שתלה להם הקדוש ברוך הוא ימי אבלו של מתושלח הצדיק, על שם שנאמר: "אלתאסף עם חטאים נפשי".

נפש יהודה כעשרת הימים. שהיה חולה כל עשרת ימי התשובה ולא שב: שתלה. לדור המבול והמתין להם ולא הביא המבול עד אחר שבעה ימים ממיתת מתושלח:

פרק רביעי [רפג]

(*) כל אלו הדברים שאמרנו הוא בחטא שבין אדם למקום, אבל אם חטא בינו לבין חברו צריך לתקן המעות, כמו שנאמר: "וירא אלהים את מעשיהם כי שבו מדרך הרעה ומרהחמס אשר בכפיהם". אומר שמואל: אפילו גזל מריש אחד ובנאו בבירה - מקעקע כל הבירה ומחזיר המריש לבעליו.

נפש יהודה כל אלו הדברים שאמרנו. שהתשובה מועלת וכו' אבל בינו לבין חברו כגון גזל או לשון הרע אין הקב"ה מוחל לו עד שירצה את חברו וישיב לו הגזלה וזה מן החמס אשר בכפיהם החזירו לבעלים ואפילו מריש קורה מי שגזל קורה מחבירו ובנאה בבית שבר הבית והחזיר הקורה לבעליו:

ואם חטא הוא בדברים שבגופו, אף-על-פי שישלם לו כל חיובו, צריך לבקש ממנו מחילה כדגרסינן במסכת קמא, פרק החובל (צב, א): אף על פי שהוא נותן לו אינו נמחל עד שיבקש ממנו מחילה, שנאמר: " (*) ועתה השב אשתהאיש כינביא הוא" וגו' (בראשית 3, 12). ומנין שלא יהא המוחל אכזרי: שנאמר: "ויתפלל אברהם אל האלהים" (שם שם, יז). ואמרנינו עלה בגמרא: תנו רבנן: (*) כל אלו שאמרו - דמי בשתו, אבל דמי צערו אפילו נותן לו כל אילי נביות שבעולם אינו נמחל לו עד שיבקש ממנו מחילה, שנאמר: "ועתה השב אשת" וגו'.

נפש יהודה ועתה השב וגו'. שאמר הקב"ה לאבימלך שיתפלל אברהם בעדו דמשמע הוא יפייסנו עד שיתפלל בעדו דלא אמר שהקב"ה ידבר לו בעצמו שיתפלל בעדו ועוד למה היה לו תפלת אברהם כשישיב לו שרה היה להקב"ה לרפאותו אלא כדי לפייסו וכן כתיב ויקח אבימלך צאן וגו': כל אלו שאמרו. המבייש לחבירו שצריך ליתן לו דמי בושת הוא אבל צערו שדואג על בושתו אין צריך למחול לו אפילו הביא לו כל אילי נביות מבחר צאן מארץ

נביות ועל שאמר שמחל אברהם לאבימלך והוא הביא לו מתנות וצאן נאמר בראשון וכן אמרו למה נקרא שמם עשירות שמעשירות את בעליהן שהם חשובים נקט נמי הכא אילי נביות שאפילו הכי צריך לבקש ממנו מחילה:

וְגִרְסִינָן נְמִי בְּפֶרֶק יוֹם הַכַּפּוּרִים (יומא פז, א) : אָמַר רַבִּי יֶצְחָק : כָּל הַמְקַנִּיט אֶת חֲבֵרוֹ אֶפִּילוּ בְּדָבָרִים צָרִיךְ לְפִיֶּסוֹ שֶׁנֶּאֱמַר : "בְּנִי אִם־עֲרַבְתָּ לְרַעַף (*) תִּקְעֶתָ לְזֶר כְּפִידָּ. נוֹקֶשֶׁת בְּאִמְרֵי־פִידָּ וְגו' עֲשֵׂה־זֹאת אִפּוּא" וְגו' (משלי ו, א-ג), אִם מָמוֹן יֵשׁ לוֹ בְּיַדְךָ הִתֵּר לוֹ פֶּסֶת הַיָּד, וְאִם לָאוֹ הִרְבָּה עָלָיו רַעִים. אָמַר רַב חֲסֵדָא : וְצָרִיךְ לְפִיֶּסוֹ (*) בְּשֵׁלֶשׁ שׁוּרוֹת שֶׁל שְׁלֶשָׁה בְּנֵי אָדָם, שֶׁנֶּאֱמַר : "יִשָּׁר עַל־אֲנָשִׁים וַיֹּאמֶר חֲטָאתִי וַיִּשָּׁר הָעֲוִיתִי" (איוב לג, כז). וְאִם מֵת, אָמַר רַב יוֹסֵף : מֵבִיא עֲשָׂרָה בְּנֵי אָדָם וּמַעְמִידָן עַל קִבְרוֹ וְאוֹמֵר : חֲטָאתִי לֹהֵ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְלִפְלוֹנֵי זֶה שֶׁחִבַּלְתִּי בּוֹ. רַבִּי זִירָא כִּי הָוָה לִיה מִילְתָּא בְּהַדִּי אֵינִישׁ הָוָה (*) מִמְצִי לִיה נִפְשִׁיה (*) וְחֲלִיף וְתֹאנֵי קַמִּיה, (*) כִּי הֵיכִי דְנִיתִי וְנִפִּיק מִדְּעִתִּיה. לְמַדְנֵי שֶׁהַחֲטָא שְׁבִינֵי לְבִין חֲבֵרוֹ צָרִיךְ לְרַצוֹת אֶת חֲבֵרוֹ.

נפש יהודה תקעת לזר כפיך. בשביל זר לערבו בממון או נוקשת באמרי פיד שהקניטו בדברים עשה זאת והנצל כי באת בכף רעד על עסקי ממון לך התרפס התר פס ידך ופרוע לו ועל מוקש אמרי פיד אם הקניטו רהב רעיד הרבה רעים לבקש ממנו מחילה: **בשלת שורות**. ג' פעמים יפייסנו בג' אנשים בכל פעם שנאמר ישור לשון שורה ואין שורה פחותה משלשה בני אדם: **ממצי ליה נפשיה**. לפני מי שחטא לו אולי יבקש ממנו מחילה וימחול לו: **וחליף ותאני**. עובר לפניו ושונה ומשלש ועובר פעמים רבות: **כי היכי דניתי**. שיבא לו השונא ונפיק מדעתיה ויבקש מנו מחילה ויעזוב השנאה:

וְהַדְרָךְ הָאֲחֵרוֹן צָרִיךְ בְּעַל תְּשׁוּבָה, כְּדִי שֶׁתְּהֵא תְשׁוּבָתוֹ שְׁלֵמָה, שֶׁיֵּשִׁיב רַבִּים מֵעוֹן וַיְדַרְיָךְ בְּנֵי אָדָם בְּדָרְךָ יִשְׂרָה, וַיִּזְהִירָם וַיּוֹכִיחֵם וַיּוֹדִיעֵם עֲנֹשׁ וְשָׁכַר וְאִיךְ מְקַבֵּל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְבַעֲלֵי תְשׁוּבָה, כְּדִי שֶׁיֵּשׁוּבוּ פּוֹשְׁעִים מִדְּרָכָם הָרָעָה. כְּמוֹ שֶׁאָמַר דָּוִד, בְּבִקְשׁוֹ מִלִּפְנֵי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שֶׁיִּקְבֵּל תְּשׁוּבָתוֹ וַיִּמְחַל לוֹ: " (*) אֶלְמָדָה פִּשְׁעִים דְּרַכְיָךְ" וְגו' (תהלים נא, טו).

נפש יהודה אלמדה פושעים. שגם הם ישו בו ואל יתיאשו מן התשובה כי דרכך לקבל שבים כי קבלת תשובתי:

פרק חמשי [רפד]

כְּמָה גְדוּלָה כְּהָה שֶׁל תְּשׁוּבָה, שֶׁהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּרַב רַחֲמָיו פֶּתַח לְאָדָם פֶּתַח שֶׁל תְּשׁוּבָה כְּדִגְרִסִּינָן בְּבִרְאשִׁית רַבָּא (כא, ו) : "וְעַתָּה פְּרִי־שֶׁלַח יָדוֹ" (בראשית ג, כב), אָמַר רַבִּי אֲבָא בַר כְּהֵנָא : מְלַמֵּד שֶׁפֶתַח לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא פֶּתַח שֶׁל תְּשׁוּבָה, שֶׁנֶּאֱמַר : "וְעַתָּה", וְאִין "וְעַתָּה" אֵלָּא לְשׁוֹן תְּשׁוּבָה שֶׁנֶּאֱמַר : " (*) וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מָה הִ' אֱלֹהֶיךָ שְׂאֵל מַעֲמָדָּ" (דברים י, יב).

נפש יהודה ועתה ישראל וגו'. והקרא מיירי בתשובה כמו שפירש"י אף על פי שעשיתם כל זאת עודנו רחמיו וחבתו עליכם ומכל מה שחטאתם איני שואל מכם כי אם ליראה מכאן ולהבא:

וְעוֹד גִּרְסִינָן הָתָם: "וַיֵּצֵא קִיָּן מִלְפָּנֵי ה' (בראשית ד, טז), מֵהֵיכָן יֵצֵא? רַב הוּנָא בְּשֵׁם רַב נַחְמָן בְּרַי יִצְחָק אָמַר יֵצֵא שְׂמִיחַ, כְּמָה דְאָתָּה אָמַר: "וְגַם הִנֵּה הוּא יֵצֵא לְקִרְאָתְךָ וְרִאָדָּךְ וְשְׂמִיחַ בְּלָבוֹ" (שמות ד, יד). פִּגְעַ בּוֹ אָדָם הָרְאִישׁוֹן, אָמַר לוֹ: מַה נַּעֲשֶׂה בְּדִינְךָ? אָמַר לוֹ: עֲשִׂיתִי תְּשׁוּבָה (*) וּפְשַׁרְתִּי. וְהִתְחִיל אָדָם הָרְאִישׁוֹן (*) מְטַפַּח עַל פָּנָיו וְאָמַר: כִּי הוּא גְדוֹל כַּח הַתְּשׁוּבָה וְאֲנִי לֹא הִיִּיתִי יוֹדֵעַ. מִיָּד עָמַד וְאָמַר: "מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת טוֹב" וְגו' (תהלים צב).

נפש יהודה ופשרתי. פירוש נתקרה ממני רתיחת הדין ונעשה כפושרין ואית דמפרשי מלשון פשרה שעל ידי התשובה ביטל ממני חצי הגזירה שנאמר נע ונד תהיה וכתוב וישב בארץ נוד ואילו נע לא קאמר: מטפח. מכה עצמו בטפח ידיו ואמר כח גדול כחה של תשובה וכו' ואף על פי שפתח הקדוש ברוך הוא לאדם גם כן פתח תשובה כדאמרין לא היה יודע שכך גדול כך התשובה לתקן החטא שכבר עשה וימחול לו ואף על גב דאמרין בעירובין שאדם ישב בתשובה מאה ושלישים שנים יכול להיות אחר שידע לו כח התשובה מקין:

וְגִרְסִינָן בְּפִסְקֵי קְתָא (כח, קס, ב): "טוֹב (*) לְהִדּוֹת לַה'" (שם), אָמַר רַבִּי לִוִּי: הַמְזֻמּוֹר הִזָּה אָדָם הָרְאִישׁוֹן אָמַרוּ. מִלְמַד שֶׁהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מְקַבֵּל אֶת הַשְּׂבִים וְאוֹמֵר: "שׁוּבוּ אֵלָי". תְּשׁוּבָתוֹ שֶׁל אַחָאב קִבְּלָתִי, שֶׁנִּגְזְרָה עָלָיו גְּזֵרָה קָשָׁה, וְתְּשׁוּבַתְכֶם אֵינִי מְקַבֵּל? הֲדָא הוּא דְכָתִיב: "וַיְהִי דְבַר־ה' אֶל־אֱלֹהֵי הַתְּשׁוּבִים לֵאמֹר רִד לְקִרְאָת אַחָאב מִלְּדִי־יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בְּשִׁמְרוֹן הִנֵּה בְּכֶרֶם נְבוֹת אֲשֶׁר־יָרַד שָׁם לְרִשְׁתּוֹ. וְדַבְּרָת אֵלָיו לֵאמֹר כֹּה אָמַר ה' הִרְצַחְתָּ וְגַם־יָרַשְׁתָּ וְדַבְּרָת אֵלָיו לֵאמֹר כֹּה אָמַר ה' בְּמָקוֹם אֲשֶׁר לָקְחוּ הַכְּלָבִים אֶת־דָּם נְבוֹת יִלְקוּ הַכְּלָבִים אֶת־דַּמָּךְ גַּם־אֶתָּה. וַיְהִי כִשְׁמַע אַחָאב אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיִּקְרַע בְּגָדָיו וַיִּשְׁסֹס־שֶׁק עַל־בְּשָׂרוֹ וַיִּצְוֹם וַיִּשְׁכַּב בַּשָּׁק וַיַּהֲלֵךְ אֹט" (מלכים א, יז, כז). וְכֵמָה הִתְעַנָּה? שְׁלֹשׁ שָׁעוֹת. אִם הִנֵּה רָגִיל לֶאֱכֹל בְּשֹׁלֶשׁ שָׁעוֹת אָכַל בְּשֵׁשׁ, וְאִם בְּשֵׁשׁ אָכַל בְּתִשְׁעֵי. "וַיַּהֲלֵךְ אֹט", מַה "אֹט"? רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לִוִּי אוֹמֵר: שֶׁהָיָה מְהֻלָּךְ יַחַף. מַה כְּתִיב תָּמָן: "וַיְהִי דְבַר־ה' אֶל־אֱלֹהֵי הַתְּשׁוּבִים [לֵאמֹר] הֲרִאִיתָ כִּי־נִכְנַע אַחָאב מִפְּנֵי וְגו' (שם שם, כחכט). אָמַר הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא: חֲמִית אַחָאב דְּעֵבִיד תְּשׁוּבָה, יַעַן כִּי־נִכְנַע מִפְּנֵי לֹא אָבִיא הֲרַעָה בְּיָמָיו" וְגו' (שם).

נפש יהודה להודות. לשון וידוי והודאה:

תְּשׁוּבַת אֲנָשִׁי עֲנִתוֹת קִבְּלָתִי, שֶׁנִּגְזְרָה גְּזֵרָה קָשָׁה עֲלֵיהֶם, וְתְּשׁוּבַתְכֶם אֵינִי מְקַבֵּל? דְּכָתִיב: "לָכֵן כֹּה אָמַר ה' [צְבָאוֹת] הִנְנִי עֲלֵיהֶם וְגו' וּשְׂאֵרִית לֹא תִהְיֶה לָהֶם" (ירמיה יא, כבכג) וְכִינּוֹן שֶׁעָשׂוּ תְּשׁוּבָה זָכוּ אֲנָשִׁי עֲנִתוֹת (*) לְהַתִּיחַס מֵאֵה עֲשָׂרִים וּשְׁמוֹנֶה כְּדַמְפָּרֵשׁ בְּעִזָּרָא (ב, כג).

נפש יהודה להתיחס מאה ועשרים ושמונה. מאה ועשרים ושמונה אנשים כתובים בספר עזרא שמיחס שהם מבני ענתות:

תְּשׁוּבָה שֶׁל אֲנָשִׁי נִינּוּה קִבְּלָתִי, שֶׁנִּגְזְרָה עֲלֵיהֶם גְּזֵרָה קָשָׁה, וְתְּשׁוּבַתְכֶם אֵינִי מְקַבֵּל? דְּכָתִיב: "וַיִּחַל יוֹנָה לְבוֹא בְּעִיר וְגו' וַיִּאֲמִינוּ אֲנָשִׁי נִינּוּה וְגו' וַיִּגַע הַדְּבָר וְגו' וַיִּזְעַק וְגו' מִי יוֹדֵעַ יִשׁוּב" (יונה ג, דט) וְכָתִיב: "וַיִּרָא הָאֱלֹהִים

אֶת־מַעֲשֵׂיהֶם כִּי־שָׁבוּ מִדֶּרֶךְ הַרְעָה וַיִּנְחָם הָאֱלֹהִים עַל־הָרָעָה אֲשֶׁר־דָּבַר לַעֲשׂוֹת לָהֶם וְלֹא עָשָׂה" (שם שם, י).

כְּתִיב: "קָרְעוּ לְבַבְכֶם וְאַל־בְּגָדֵיכֶם" וגו' (יואל ב, יג), אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: אִם קָרְעֶתֶם לְבַבְכֶם בְּתִשׁוּבָה אֵין אַתֶּם קוֹרְעִים בְּגָדֵיכֶם עַל בְּגִינְכֶם וּבְנוֹתֵיכֶם. לָמָּה? "כִּי־חֲנוּן וְרַחוּם הוּא" וגו' (שם).

תְּשׁוּבָתוֹ שֶׁל יְכַנְיָה קִבְּלָתִי, שְׁנַגְזָרָה עָלָיו גְּזִירָה קָשָׁה, וּתְשׁוּבַתְכֶם אֵינִי מְקַבֵּל? דְּכָתִיב: " (*) הַעֲצֹב נִבְזָה נְפוּץ הָאִישׁ הַזֶּה כִּנְיָהוּ" וגו' (ירמיה כב, כח).

נפש יהודה **העצב נבזה.** האיש הזה שהיה ירמיה מתנבא על מפלת יכניה מתמיה ואומר וכי צלם נשבר ונבזה הוא כמי שאין חפץ בו העצב צורה וצלם נפוץ נשבר כמו ככלי יוצר תנפצם:

רַבִּי אַחָא בַר אָבִין בַּר בְּנִימִין בְּשֵׁם רַבִּי אַבָּא בְּרִיָּה דְרַב פַּפִּי: גְּדוּלָּה כְּחָה שֶׁל תְּשׁוּבָה, שֶׁבְטָלָה אֶת הַשְּׁבוּעָה וּבְטָלָה אֶת הַגְּזֵרָה. בְּטָלָה אֶת הַשְּׁבוּעָה מִנֵּינָ? דְּכָתִיב: "חִי־אֲנִי נֶאֱסֶה" כִּי אִם־יְהִיָּה כִּנְיָהוּ בְּרִיָּהוּיָקִים מְלֶךְ יְהוּדָה חוֹתֶם עַל יַד יְמִינִי כִּי מִשָּׁם (*) אֶתְקַנְדָּ" (שם שם, כד) וְכָתִיב: "בֵּיּוֹם הַהוּא נֶאֱסֶה" (*) אֶקְחֶךָ זָרְבָבֶל בְּרִשְׁאֵלְתִּיאֵל עֲבָדִי" וגו' (חגי ב, כג). וּבְטָלָה אֶת הַגְּזֵרָה מִנֵּינָ? דְּכָתִיב: "כֹּה אָמַר ה' כְּתַבּוּ אֶת־הָאִישׁ הַזֶּה עֲרִירִי גֵבֶר לֹא יִצְלַח בְּיָמָיו [לְבַלְתִּי הֵיּוֹת לוֹ בֶּן] יֹשֵׁב עַל־כִּסֵּא" (ירמיה כב, ל) וְכָתִיב: "וּבְנֵי יְכַנְיָה אֲסִיר" וגו' (דברי הימים א ג, יז).

נפש יהודה **אתקנד.** לשון התיקם כצאן לטבח: **אקחד זרובבל בן שאלתיאל.** שביטל הקב"ה הגזירה על שעשה יכניה אביו תשובה:

"לְעוֹלָם ה' דְּבָרְךָ נִצָּב" וגו' (תהלים קיט, פט), גַּם זֶה הַפְּסוּק נֶאֱמַר עַל אָדָם הַרְאִשׁוֹן. כְּשֶׁחָטָא אָדָם הַרְאִשׁוֹן, אֵלּוּלֵי שֶׁהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא יוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא רַחֲמִים לֹא הָיָה מְתַקֵּים אֶפְּלוֹ שְׁעָה אַחַת. וְהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא הַבְּטִיחַ אֶת זְרַעוֹ אַחֲרָיו שֶׁיִּתְנַהֵג עִמָּהֶם בְּמִדַּת רַחֲמִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "לְדָר וְדָר אֲמוֹנְתֶךָ" וגו' (שם שם, צ).

וַגְּרִסִּינֹן בְּפָרְקֵי רַבִּי אֶלְיעֶזֶר בְּפָרְקֵי מַג; תִּדְעַ לָךְ כַּח הַתְּשׁוּבָה, בּוֹא וּרְאֵה מֵאַחָאָב מְלֶךְ יִשְׂרָאֵל, שֶׁנִּזְלַח וְחָמַד וְרָצַח, שֶׁנֶּאֱמַר: "הִרְצַחְתָּ וְגַם־גִּרְשַׁתָּ" (מלכים א כא, יט). שֶׁלַח וְקָרָא לִיהוֹשֻׁפֶט מְלֶךְ יְהוּדָה וְהָיָה מְלָקְהוּ מְלָקוֹת אַרְבָּעִים, שְׁלֹשׁ פְּעָמִים בְּכָל יוֹם, וּבְצוּם וּבִתְפִלָּה הָיָה מְשַׁפֵּים וּמַעְרִיב לְפָנָי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא וְלֹא חִזַּר לְמַעֲשָׂיו הַרְעִים יוֹתֵר וְנִתְרַצֵּית תְּשׁוּבָתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "הִרְאִיתָ כִּי־נִכְנַע אַחָאָב" וגו' (שם שם, כט).

רַבִּי אַבְהוֹ אָמַר: תִּדְעַ לָךְ כַּח הַתְּשׁוּבָה, מְדוּד מְלֶךְ יִשְׂרָאֵל, שֶׁנִּשְׁבַּע הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְאַבוֹת הַרְאִשׁוֹנִים לְהַרְבוֹת אֶת זְרַעֲם כְּכּוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם אֲשֶׁר לֹא יִסְפֵּר מֶלֶךְ, וּבֹא דוּד לְמִנּוֹת מִסְפָּרָם, אָמַר לִיָּה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: דוּד, אֲנִי נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבוֹתֶם לְהַרְבוֹת אֶת זְרַעֲם וְאַתֶּם בָּאתֶם לְבַטֵּל אֶת דְּבָרֵי - בְּשִׁבְלֶךָ נִתְּנָה הַצֵּאֵן לְמֶאֱכָל, וּבְשִׁלֵּשׁ שָׁעוֹת נָפְלוּ מִיִּשְׂרָאֵל שְׁבַעִים אֶלְף אִישׁ,

שְׁנֵאמֶר: "וַיִּפֹּל מִיִּשְׂרָאֵל שִׁבְעִים אֲלֹף אִישׁ" (דברי הימים א כא, יד). רַבִּי שְׁמַעוֹן אוֹמֵר: לֹא נָפַל מִיִּשְׂרָאֵל אֶלָּא אַבְיָשִׁי בֶן צְרוּיָה, שֶׁהָיָה שֶׁקוּל בְּמַעֲשָׂיו הַטּוֹבִים כְּשִׁבְעִים אֲלֹף אִישׁ; "אַנְשִׁים" לֹא נֶאמַר כָּאן, אֶלָּא: אִישׁ. וְשָׁמַע דָּוִד וְקָרַע אֶת בְּגָדָיו וְלָבַשׁ שֵׁק וְאָפֵר וְנָפַל עַל פָּנָיו אַרְצָה לְפָנֵי אַרְוֹן בְּרִית ה' וְהָיָה מִבְּקֵשׁ תְּשׁוּבָתוֹ מִלְּפָנֵי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא וְאָמַר: רְבוּנוּ שֶׁל עוֹלָם, אֲנִי הוּא שֶׁחֲטָאתִי, הֵעֵבֵר נָא חֲטָאתִי. וְנִתְרַצִּית תְּשׁוּבָתוֹ וְאָמַר לְמַלְאָךְ הַמְּשַׁחִית: הֲרָף יְדֶיךָ, שְׁנֵאמֶר: "וַיֹּאמֶר לְמַלְאָךְ הַמְּשַׁחִית בְּעַם רַב לְךָ" (שם שם, טו) וַיִּמְהוּ "רַב לְךָ"? אָמַר לוֹ: אָדָם רַב נָפַל מִיִּשְׂרָאֵל. וּמָה עָשָׂה הַמַּלְאָךְ? לָקַח חֲרָבוֹ וְקִנְחָה בְּטִלְיָתוֹ שֶׁל דָּוִד. וְרָאָה דָּוִד חֲרָבוֹ שֶׁל מַלְאָךְ וְהָיָה מֵרַתֵּת בְּכָל אֵיבָרָיו עַד יוֹם מוֹתוֹ, שְׁנֵאמֶר: "וְלֹא־יִכַּל דָּוִד לְלַכֵּת לְפָנָיו לְדַרְשׁ אֱלֹהִים כִּי נִבְעַת מִפָּנֵי חֲרַב מַלְאָךְ ה'" (שם שם, טז).

רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: תִּדְעַ לְךָ כַּח הַתְּשׁוּבָה, בּוֹא וּרְאֵה מִמְּנִשָּׁה מְלֶךְ יְהוּדָה, שֶׁעָשָׂה כָּל הַתּוֹעֵבוֹת הַרְעוֹת שֶׁבְּעוֹלָם וַיִּזְבַּח לְאֱלֹהִים אַחֲרַיִם, שְׁנֵאמֶר: "וְהוּא הֶעֱבִיר אֶת־בְּנָיו בְּאֵשׁ בְּגִי בְּרַהֲנָם [וּגוֹי] הַרְבֵּה לַעֲשׂוֹת הַרַע בְּעֵינֵי ה'" (דברי הימים ב לג, ו) וְהָיָה מִזְבֵּחַ לְכָל צְבֵא הַשָּׁמַיִם וּבָאוּ עָלָיו גְּדוּדֵי מְלֶךְ אֲשׁוּר וְאַחֲזוּ אוֹתוֹ (*) בְּמַנִּיכַת רֹאשׁוֹ וְהוֹרִידוּהוּ בְּבִלְהָ וְנִתְּנָו אוֹתוֹ בְּמַחְבַּת אֵשׁ וְקָרָא שֵׁם לְכָל הָאֱלֹהִים שֶׁזָּבַח לָהֶם - וְאֵין עוֹנָה לְהַצִּילוֹ, אָמַר: אֶקְרָא לְאֱלֹהֵי אֲבוֹתַי בְּכָל לַבִּי, אוֹלֵי יַעֲשֶׂה לִּי כְּכָל נִפְלְאוֹתָיו אֲשֶׁר עָשָׂה לְאַבְי. וְקָרָא לְאֱלֹהֵי אֲבוֹתָיו בְּכָל לְבוֹ וְנִגְעַתָּר לוֹ וְנִשְׁמַעָה תְּפִלָּתוֹ, שְׁנֵאמֶר: "וַיִּתְּפַלֵּל אֵל ה' וַיִּשְׁמַע תְּחִנָּתוֹ וַיִּשְׁיבֵהוּ יְרוּשָׁלַם וַיִּדַע מְנַשֶּׁה כִּי ה' הוּא הָאֱלֹהִים" (שם שם, יג) בְּאוֹתָהּ שֶׁעָשָׂה אָמַר מְנַשֶּׁה: אֵית דִּין וְאֵית דִּין.

נפש יהודה במניכת ראשו. בתפארת כובע שעל ראשו שהמלך מתקשט בו רביד הזהב תרגום מניכא דדהבא:

בֶּן עֲזַאי אוֹמֵר: תִּדְעַ לְךָ כַּח הַתְּשׁוּבָה, בּוֹא וּרְאֵה מִרְבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן לְקִישׁ, שֶׁהָיָה הוּא וְשְׁנֵי רַעֲיוֹ גּוֹזְלִים לְכָל אֲשֶׁר יַעֲבֵר עֲלֵיהֶם בְּדֶרֶךְ. מָה עָשָׂה? הִנִּיחַ לְשְׁנֵי רַעֲיוֹ שׁוֹדְדִין בְּהָרִים וְשָׁב לְאֱלֹהָיו בְּכָל־לְבוֹ וּבְצוּם וּבַתְּפִלָּה וְהָיָה מְשֻׁכִּים וּמַעְרִיב לְפָנֵי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא וְהָיָה עוֹסֵק בַּתּוֹרָה וּבַמִּצְוֹת וְלֹא שָׁב לְמַעֲשָׂיו הַרְעִים עוֹד. וְנִתְרַצֵּת תְּשׁוּבָתוֹ. וּבִיּוֹם שְׁמִת מֵתוֹ שְׁנֵי רַעֲיוֹ הַשׁוֹדְדִים בְּהָרִים וְנִתְּנָו אֶת רַבִּי שְׁמַעוֹן בְּאוֹצַר חַיִּים וְלְשְׁנֵי רַעֲיוֹ לְשָׂאוֹל תְּחִתָּיה. וְאָמְרוּ שְׁנֵי רַעֲיוֹ לְפָנֵי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: רְבוּנוּ שֶׁל עוֹלָם, יֵשׁ מִשׁוּא פְּנִים לְפָנֶיךָ? אָמַר לָהֶם: זֶה עָשָׂה תְּשׁוּבָה בְּחַיָּיו וְאַתֶּם לֹא עָשִׂיתֶם תְּשׁוּבָה. אָמְרוּ לוֹ: הִנֵּחַ לָנוּ וְנַעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה גְּדוֹלָה אָמַר לָהֶם: אֵין תְּשׁוּבָה אֶלָּא עַד יוֹם הַמִּיתָה. מִשָּׁל לָמָּה הַדְּבָר דּוֹמָה? לְאָדָם שֶׁהוּא רוֹצֵה לְיִלְדָּה לְקִרְאָת הַמְּדַבֵּר, אִם אֵינוֹ לוֹקַח מִן הַיְשׁוּב לָחַם וּמִיִּם, בְּמַדְבָּר אֵינוֹ מוֹצֵא מָה שְׁיֵאכַל וַיִּשְׁתֶּה; כֵּן אִם אֵין אָדָם עוֹשֶׂה תְּשׁוּבָה בְּחַיָּיו, לְאַחַר מוֹתוֹ אֵין תְּשׁוּבָה לוֹ, אֶלָּא, "לִתֵּת לְאִישׁ כְּדַרְכּוֹ וְכִפְרֵי מַעַלְלָיו", שְׁנֵאמֶר: "אֲנִי ה' חִקֵּר יָב בַּחַן כְּלִיּוֹת וְלִתֵּת" וּגוֹ' (ירמיה נז, ב).

רַבִּי נְחוּנְיָא בֶּן הַקְּנָה אוֹמֵר: תִּדְעַ לְךָ כַּח הַתְּשׁוּבָה, בּוֹא וּרְאֵה מִפְּרַעַה מְלֶךְ מִצְרַיִם, שֶׁמֶרַד בְּרָבוֹן הַעוֹלָמִים וְאָמַר: "מִי ה' אֲשֶׁר אֶשְׁמַע בְּקוֹלוֹ" (שמות ה).

ב) ובאותו לשון עשה תשובה, שנאמר: "מיכמכה באלם הי" (שם טו, יא). והצילו הקדוש ברוך הוא מבין המתים, שנאמר: "כי עתה שלחתי את ידי (*) ואף אותך" וגו' (שם ט, טו) והעמידו מבין המתים לספר גבורתו, שנאמר: "ואולם בעבור זאת העמדתיך וגו'. ולמען ספר שמיי" וגו' (שם שם, טו). והלך ומלך בנינה והיו אנשי נינה פותבים מכתבי עמל וגוזליו איש את רעהו ובאין זה עם זה במשכב זכור. וכששלח הקדוש ברוך הוא ליונה להנבא עליהם, שמע פרעה ועמד מכסאו ויקרע את בגדיו וילבש שק ואפר והכריז בכל עמו: כל מי שיעשה כדברים האלה ישרף באש, ושיצומו כל העם שלשה ימים. מה עשה? העמיד אנשים מצד אחד ונשים מצד אחד וכל בהמה טהורה בצד אחד ובהמה טמאה בצד אחר, והילדים מצד אחד רואין את שדי אמותן ורוצים לילק ולא הניחום - ובוכים, והאמהות רואות לבניהן ורוצות להניקן ואינן יכולות - ובוכות. (*) והיו בה קכ"ג אלף, יותר משתים עשרה רבוא, שנאמר: "ואני לא אחוס על נינה העיר הגדולה אשר ישבה הרבה" וגו' (יונה ד, יא) ונאמר: "וינחם ה' על הרעה" וגו' (שם ג, י). ארבעים שנה האריך הקדוש ברוך הוא אפו עמהם כנגד ארבעים יום שאמר ליונה. ולאחר ארבעים שנה חזרו לקלוקלם ולמעשיהם הרעים יותר מבראשונה ונבלעו כמתים בשאול תחתית, שנאמר: "מעיר מתים ינאקו" (איוב כד, יב) "בין שורתם יצהירו" (שם שם, יא) "ורוח עברה ותטהרם" (שם לו, כא).

נפש יהודה ואך אותך. שראוי שגם הוא ילקה ולמה לא לקה בעבור לספר גבורת ה': והיו בה קכ"ג אלף. והיינו ג' אלפים יותר משתים עשרה רבוא ובפרקי ר"א לייג ליה אלא הי"ג יותר משתים עשרה רבוא:

לפיכך שלח הקדוש ברוך הוא ביד עבדיו הנביאים להנבא על ישראל ואמר להם: "שובה ישראל עד ה' אלהיך" (הושע יד, ב).

החלק השלישי בצומות

ויש בו שלשה פרקים

פרק ראשון [רפה]

דבר התענית הוא סיוע גדול לשוב בתשובה לשני דברים: הראשון, להחליש גופו ולשבר גאון לבו אשר חטא בו; והשני (*) לסגף תאוותיו ולמרק חלבו ודמו כפי גדל אשמו ויחשב לו יותר מהקרבת חלב ודם קרבנו. וכמו שחולי הגופות כשיראו שחליים באים להם מצד מלוי פרס בכת, רפואתם היא לעצר מאכלם, כך ראוי לעשות לחולי הנפשות. וכשם שמי שאינו חולה, או הוא חולה מחלשת הגוף, אם ימנעו ממנו המאכל יגרמו לו חלי וחלישות, כך יארע למענה גופו בלי צרך.

נפש יהודה לסגף. לענות נפשו תרגום לסגפא נפשיה:

ובראות חז"ל עניני בני אדם שהם חלוקים בענין זה, יש מתענה לצרך ויש מתענה שלא לצרך, וקראו למתענה לצרך קדוש וחסיד ולמתענה שלא לצרך קראוהו חוטא. ואף-על-פי שנקראה לכאורה שחולקין - מר אמר הכי ומר אמר הכי ולא פליגי, כדגרסינן בפרקא קמא דתעניות (יא, א): אמר שמואל: כל היושב בתענית נקרא חוטא, שנאמר: (*) וכפר עליו מאשר חטא על-הנפש' (במדבר נ, יא) (*) וכי על אי זה נפש חטא? אלא על שצער עצמו מן היין. והלא דברים קל וחמר: ומה זה שלא צער עצמו אלא מן היין נקרא חוטא, המצער עצמו מכל דבר - על אחת כמה וכמה. רבי אלעזר אומר: (*) נקרא קדוש, שנאמר: "קדוש יהיה" וגו' (שם). והלא דברים קל וחמר: ומה זה שלא צער עצמו אלא מן היין נקרא קדוש, המצער עצמו מכל דבר - על אחת כמה וכמה. ריש לקיש אמר: (*) נקרא חסיד, שנאמר: "גמל נפשו איש חסד" (משלי יא, יז). על כן פרשו הענין, באמרם, כי תלמיד חכם אינו צריך ענוי ואסור לישב בתענית, מפני (*) שממעט במלאכת שמים. ואמר רב ששת: בר בי רב דיתבי בתעניתא פלבא ליכול (*) שרותיה.

נפש יהודה וכפר עליו. גבי נזיר כתיב שצריך כפרה: וכי על איזה נפש חטא. את מי הרג שנקרא חוטא על הנפש: נקרא קדוש. שמתוך כך מתמרקין עונותיו שחטא כשמתענה: נקרא חסיד. המתענה דכתיב גומל נפשו מפריש עצמו ממאכל וממשתה כמו ביום הגמל את יצחק אי נמי גומל נפשו לשון תגמול שמשלים נפשו לקונו ואית דמפרשי להא דריש לקיש על מי שאינו מתענה נקרא חסיד שנאמר גומל נפשו איש חסד שגומל חסד לנפשו שאינו מתענה: שממעט במלאכת שמים. חלוש הוא ואינו יכול ללמוד: שירותיה. סעודתו כלבא ליכול כשבא בערב להברות. תרגום ויעש להם משתה ועבד להון שירו וארוחתו ארוחת תמיד תרגום ושירותא שירו תדירא:

ואם בשום זמן נהגו קצת מהחסידים בענויי גופם בצומות ובעזבם מלאכול בשר ושתה יין ובהרחקת הנשים ובלבישת צמר ושער - לא היה אלא בראות נטית לבם בשום זמן אחר המותרות (*) הקצה האחרון. כמו חלי הגוף כשרואים שיוצא המזג משויו אל אי זה צד, הרופא יעמד כנגדו בהפכו עד שישוב אל השווי, כך היו עושין אלו הפרושים. ואולי שעשאוהו לקבל יסורין על עצמו, כדי למרק שום הרהור או שגיאה שבאה לידם. והיו סכלים בעולם, שכשראו אלו הפעולות לחסידים, ולא ידעו כוננתם, חשבו שהם מדות טובות ושאים יענו כמותם גופותם בכל מיני ענוי, שיקנו לעצמם מעלה ומדה טובה ושיקרבו בזה לאל יתברך, כאלו הוא שונא את הגוף ורוצה להאבדו. והם לא ידעו שאלו הפעולות הן רעות למי שאינו

צָרִיךְ לָהֶם. וְזֶה דּוֹמָה לְאִישׁ שֶׁאִינוֹ יוֹדֵעַ בְּמִלְאֲכַת הַרְפוּאוֹת וַיִּרְאֶה רוֹפֵא בְּקִי שֶׁהִשְׁקָה לְחוֹלָה מִשְׁקָה אֶחָד מֵהַסַּמִּים הַגְּדוֹלִים וְרָפָא אוֹתוֹ בּוֹ מְחֻלָּיו, וּבְרֵאוֹתָיו זֶה, הִלְךְ וְהִשְׁקָה מִשְׁקָה כְּזֶה לְאָדָם בְּרִיא וְנִשְׂא קַל וְחָמַר בְּעֲצָמוֹ, בְּאִמְרוֹ: אִם רָפָא לְחוֹלָה, כָּל שֶׁכֵּן שֶׁיִּשְׁמַר לְבְרִיא בְּרֵאוֹתָיו. וְאִינוֹ כֵּן, שֶׁבְּלִי סֶפֶק יִחְלָה בּוֹ. כֵּן אֱלוֹ חוּלֵי הַנִּפְשׁוֹת, יֶאֱרַע לָהֶם כְּזֶה בְּלִקְחָם הַרְפוּאָה עַל הַבְּרִיאוֹת, מֵה שֶׁלֹּא הִיְתָה רְצוֹן תּוֹרַתְנוּ, שֶׁהִיא תְּמִימָה, מְשִׁיבַת נֶפֶשׁ וְנֶאֱמָנָה וּמְחַכֵּמַת פְּתִי; אֲלֵא שֶׁיְהֵא הָאָדָם טְבִיעֵי הוֹלֵךְ בְּדַרְךְ הָאֲמֻצָּעִית, שֶׁיֵּאֱכַל מֵה שֶׁיֵּשׁ לוֹ לֶאֱכַל בְּשׁוּוֵי וַיִּשְׁתֶּה מֵה שֶׁיֵּשׁ לוֹ לְשִׁתּוֹת בְּשׁוּוֵי (*) וְאִם יִרְאֶה בְּטַבְעוֹ שֶׁנוֹטָה אֶל הַמוֹתְרוֹת יִתְעַנֶּה בְּשׁוּוֵי.

נפש יהודה הקצה האחרון. סוף הדבר וכו' כך כשיצאם היה מתגבר עליהם עד שדעתם היה נוטה לחשק העבירה והיו מתיראין פן יעברו היו מתעניין: **ואם יראה בטבעו.** שאכל הרבה או שתה הרבה ויחלה על ידם אז יתענה כדי למרקם עד שגופו חוזר למזג השווה כך אם יצרו מתגבר עליו יתענה עד שמחליש יצרו ודעתו:

ועל תענית כזה אמרו במסכת ברכות, פרק אין עומדין (לב, ב): אמר רבי אלעזר: גדולה תענית יותר מן הצדקה, שזה בגופו וזה בממונו וכו'.

ובתענית כזה יתפלל אדם לפני בוראו, שיהא מרוק חלבו ודמו לפניו בקרבן, כדגריסין במסכת ברכות, פרק היה קורא (יז, א): רב ששת כי הוה יתיב בתעניתא הוה אמר: רבון העולמים, גלוי וידוע לפניך, שבזמן שבית המקדש קים - אדם חוטא ומביא קרבן ואינו מקריב ממנו אלא חלבו ודמו ומתכפר לו; ועכשו נתמעט חלבי ודמי. יהי רצון מלפניך, שיהא מעוט חלבי ודמי שנתמעט ממני כמו ריח ניחוח על גבי המזבח ותרצני.

ועל תענית כזה אמרו בפרק קמא דשבת (יא, א): אמר רבה בר מחסיא, אמר רב חמא בר גוריא, אמר רב: יפה תענית לחלום (*) כאש בנערת. אמר רב יוסף: ובו ביום ואפילו בשבת. ואמרינן נמי בפרק אין עומדין (ברכות לא, ב): אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי בן זמרא היושב בתענית בשבת קורעין לו גזר דינו וכו'. כדאיתא למעלה, בפרק ששי מחלק כבוד השבת (סימן קס).

נפש יהודה כאש בנעורת. עצים דקים של פשתן שהאש מבערם כך מבער התענית בשבת הגזירה של החלום:

ובכל זה לא היתה פונת רבותינו על התענית בלבד, (*) אלא כדי שיתענה גופו בצום ויעורר לחפש בדרכיו ולשוב בתשובה, כדי לבטל הגזירה אם נגזרה כנגדו וירחמו עליו מן השמים.

נפש יהודה אלא כדי שיתענה גופו בצום ויעורר וכו'. שניהם אלו צריך לו שיקובל תעניתו:

פרק שני [רפז]

דְּבָרֵי הַצּוּמוֹת וְזַעֲקוֹתָם הַכְּתוּבִים בַּתּוֹרָה שֶׁבְּכַתָּב נִגְזְרוּ עַל דְּבָרִים שֶׁאֲרָעוּ לְאֲבוֹתֵינוּ בְּזִמְנֵים יְדוּעִים. וְעַל כֵּן תִּקְנֵנוּ שְׂמִינֵנוּ בָּהֶם וְיִדְאָגוּ וְיִאֲנְחוּ עֲלֵיהֶם. כַּדְּגֵרְסִינָן בְּפָרְקָא קַמָּא דְרֵאשׁ הַשָּׁנָה (יח, ב): תִּנְיָא, אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן יוֹחָאִי: אַרְבַּעַת דְּבָרִים הָיָה רַבִּי עֲקִיבָא דּוֹרֵשׁ וְאִין אָנִי דּוֹרֵשׁ כְּמוֹתוֹ וְזֶה אֶחָד מֵהֶם: צוּם הַרְבִּיעִי הָרִי זֶה שְׁבַעַת עֶשֶׂר בְּתַמּוּז, שָׁבוּ הַבְּקָעָה הָעִיר, שֶׁנֶּאֱמַר: "בַּחֲדָשׁ הַרְבִּיעִי בְּתַשְׁעָה לַחֲדָשׁ וַיִּחְזַק הָרָעַב בְּעִיר" (ירמיה נב, ו) וְכָתִיב בַּתְּרִיָּה: "וַתִּבְקַע הָעִיר" (שם שם, ז). וְאִמָּאֵי קָרִי לִיָּה רְבִיעִי? דִּהְיָה רְבִיעִי לַחֲדָשִׁים. צוּם הַחֲמִשִּׁי זֶה תַשְׁעָה בְּאָב, שָׁבוּ נִשְׂרָף בֵּית אֱלֹהֵינוּ. וְאִמָּאֵי קָרִי לִיָּה חֲמִשִּׁי? שֶׁהוּא חֲמִשִּׁי לַחֲדָשִׁים. צוּם הַשְּׁבִיעִי זֶה (* שְׁלֹשָׁה בְּתַשְׁרִי, שָׁבוּ נֶהְרַג גְּדַלְיָה בֶן אַחִיקָם, (* לְלַמֶּדֶד שֶׁשְׁקוּלָה מִיתְתֵן שֶׁל צְדִיקִים כְּשֶׁרֶפֶת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. וְאִמָּאֵי קָרִי לִיָּה שְׁבִיעִי? שֶׁהוּא שְׁבִיעִי לַחֲדָשִׁים. צוּם הָעֶשְׂרִי זֶה עֶשְׂרָה בְּטַבֵּת, שָׁבוּ (* סַמֶּד מְלֶךְ בְּבַל עַל יְרוּשָׁלַם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְהִי דְבַר־ה' אֵלַי לֵאמֹר בַּשָּׁנָה הַתְּשִׁיעִית [בַּחֲדָשׁ הָעֶשְׂרִי] בְּעֶשְׂרִי לַחֲדָשׁ לֵאמֹר: בְּרֵאשִׁית כְּתַבְלָדָד אֶת־שֵׁם הַיּוֹם אֶת־עַצְמֵם הַיּוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר סַמֶּד מְלֶךְ בְּבַל אֶל־יְרוּשָׁלַם" (יחזקאל כד, אב). וְאִנִּי אִנִּי אוֹמֵר אֶלָּא צוּם הָעֶשְׂרִי זֶה חֲמִשָּׁה בְּטַבֵּת, שָׁבוּ בָּאת (* שְׁמוּעָה לְגוּלָה שֶׁהִכְתָּה הָעִיר, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְהִי בְעֶשְׂרֵי עֶשְׂרָה שָׁנָה בְּעֶשְׂרֵי בַחֲמִשָּׁה לַחֲדָשׁ לְגָלוּתֵנוּ בְּאֵילֵי הַפְּלִיט מִיְרוּשָׁלַם לֵאמֹר הִכְתָּה הָעִיר" (שם לג, כא). וְנִרְאִין דְּבָרֵי מִדְּבָרֵינוּ, (* שֶׁאִנִּי אוֹמֵר עַל רֵאשׁוֹן רֵאשׁוֹן וְעַל אַחֲרוֹן אַחֲרוֹן, וְהוּא אוֹמֵר עַל רֵאשׁוֹן אַחֲרוֹן וְעַל אַחֲרוֹן רֵאשׁוֹן. אֶלָּא (* שֶׁאִנִּי מוֹנֵה לְסֹדֵר פְּרָעֲנוּיֹת וְהוּא מוֹנֵה לְסֹדֵר חֲדָשִׁים.

נפש יהודה שלשה בתשרי שבו נהרג וכו'. גמרא ולא קרא: ללמד. מדקא חשיב אצל צום של חורבן הבית: סמד. התחיל לצור עליה מלך בבל: שמועה לגולה. לגלות יכניה שגלו לבבל י"א שנה לפני חורבן הבית: שאני אומר על ראשון. צום הד' שבסדר המקרא ראשון לפורענות בתחלה הובקעה העיר ואחר כך נשרף הבית בתשעה באב ובתשרי שלאחריו נהרג גדליהו בן אחיקם. ובטבת שלאחריו באה השמועה והוא אומר על הראשון שבפסוק אחרון לפורענות שהרי תחלה סמד ואחר כך הובקעה נמצאת ביקוע העיר י"ז בתמוז שהוא ראשון שבמקרא אחרון לסמיכות מלך בבל שהוא מאוחר במקרא אלא שהוא מנה לסדר החדשים לכך מנה תמוז קודם לטבת: שאני מונה לסדר פורעניות. אף לסדר פורעניות:

וְגֵרְסִינָן נְמִי בְּמִסְכַּת תַּעֲנִיּוֹת (כו, א); חֲמִשָּׁה דְּבָרִים אֲרָעוּ אֶת אֲבוֹתֵינוּ בְּשִׁבְעָה עֶשֶׂר בְּתַמּוּז וְחֲמִשָּׁה בְּתַשְׁעָה בְּאָב. בְּשִׁבְעָה עֶשֶׂר בְּתַמּוּז נִשְׁתַּבְּרוּ הַלְוִיֹּת (* וַיִּבְטַל הַתִּמְיָד וְהַבְּקָעָה הָעִיר וְשָׂרְף אֶפּוֹסְטִמוֹס אֶת הַתּוֹרָה (* וְהַעֲמִיד צֶלֶם בְּהִיכָל. בְּתַשְׁעָה בְּאָב נִגְזַר (* עַל אֲבוֹתֵינוּ שֶׁלֹּא יִכְנָסוּ לְאֶרֶץ וְחָרַב הַבַּיִת בְּרֵאשׁוֹנָה וּבְאַחֲרוֹנָה וְנִלְכְּדָה (* בֵּיתֵר (* וְנִחְרְשָׁה הָעִיר.

נפש יהודה ובטל התמיד. לפי שגזרה מלכות גזירה מלהקריב עוד: והעמיד צלם בהיכל. מנשה העמידה: על אבותינו. דור המדבר אם יראה איש באנשים האלה הדור הרע הזה את הארץ: ביתר. עיר גדולה מאד ויהודים היו דרים בה: ונחרשה. ירושלים, עד שהיו חורשין בה כשדה:

וְהַחֲמוּר שֶׁבְּצוּמוֹת אֵלוּ - תַשְׁעָה בְּאָב, לְפִי (* שֶׁהִכְפִּלוּ בּו צְרוֹת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב לְמִטָּה, בְּדֶרֶךְ אֶרְכָּה, בְּחֶלֶק יְסוּרֵי רַבִּים (סימן שה), עַל דְּבַר הַיְסוּרִין וְהַצְרוֹת שֶׁאֲרָעוּ לְאֲבוֹתֵינוּ לְמַרְק עֲוֹנָם, וְעַל כֵּן אִין יִשְׂרָאֵל (* יְכוּלִין לְבַטְלוּ

בזמן הזה. (*) והוסיפו עליו למעטו בכל הדברים שהם עניינים של שמחה משנכנס אב. וגם נוהגין שלא לאכל בשר, ועל כלם בערב תשעה באב בסעודה המפסקת, זולתי אם חל בשבת. ולהתאבל בו (*) במצות לא תעשה שבאבל. וגם שלא לקרא בדברי שמחה של תורה. וגם לענותו (*) בחמשה דברי ענויים האמורים בצום כפזור.

נפש יהודה שהוכפלו בו צרות. שנחרב בו הבית בראשונה ובשניה: יכולין לבטל. התענית: והוסיפו. שגזרו חכמים בו אפילו קודם לכן מראש חודש אב ואילך גזרו למעט בדברים של שמחה: במצות לא תעשה שבאבל. כל מה שאבל אסור לעשות בו ימי אבלות אסור גם בתשעה באב: בחמשה דברי ענויים. אכילה ושתיה רחיצה וסיכה ותשמיש ונעילת הסנדל:

וגם נוהגין שלא לעשות בו מלאכה, כדגריסין בפסחים, פרק מקום שנהגו (נד, ב): מקום שנהגו לעשות מלאכה בתשעה באב - עושין, ומקום שנהגו שלא לעשות - אין עושין. (*) ובכל מקום תלמידי חכמים בטליו. רבן שמעון בן גמליאל אומר: (*) לעולם יעשו כל אדם עצמן כתלמידי חכמים. וגריסין נמי בסוף מסכת תעניות (ל, ב): רבי עקיבא אומר: כל העושה מלאכה בתשעה באב אינו רואה (*) סימן ברכה לעולם וכל האוכל בתשעה באב אינו רואה בשמחתה של ירושלים, שנאמר: "שמחו את ירושלים וגו' שישו אתה משוש" וגו' (ישעיה סו, ג). וכל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה, שנאמר: "שישו אתה משוש" וגו'. וכל האוכל בשר ושותה יין בערב תשעה באב, עליו הכתוב אומר: "ותהי עונותם על עצמותם" (יחזקאל לב, כז).

נפש יהודה ובכל מקום. בין עושין בין לא עושין תלמידי חכמים בטליו ממלאכתו אותו היום: לעולם יעשו. יתנהג אדם כדן תלמיד חכם במעשיו ולא אמרינן מחזי כיוהרא ואם רצה ליבטל רשאי: סימן ברכה לעולם. באותה מלאכה שרגיל לעשות בטי' באב אינו רואה בה סימן ברכה לעולם:

וביד ישראל נשאר לשוב לקדמותם, כדגריסין בסוף איכה רבתי: " (*) השיבנו ה' אליך ונשובה" וגו' (איכה ה, כא), אמרו ישראל לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם, השיבנו. אמר: שלכם הוא, שנאמר: "שובו אלי ואשובה אליכם" (מלאכי ג, ז). אמרו לפניו: רבונו של עולם, שלף הוא, שנאמר: "שובנו אלהי ישענו" (תהלים פה, ה). לקח נאמר: "השיבנו ה' אליך ונשובה וגו' כקדם", (*) כאבות הראשונים, דכתיב: "וימראש הרריקדם" (דברים לג, טו). דבר אחר: "חדש ימינו כקדם", דכתיב: "וערבה לה' מנחת יהודה" וגו' (מלאכי ג, ד) " (*) כימי עולם" (שם) זה משה, שנאמר: "ויזכר ימיעולם משה עבדו" (ישעיה סג, יא); "וכשנים קדמניות" (שם), כימי שלמה. דבר אחר: "כימי עולם", (*) כימי נח, דכתיב: "כימי נח זאת לי" וגו' (שם נד, ט); "וכשנים קדמניות", כשנות הבל, שלא היתה עבודה זרה בעולם.

נפש יהודה השיבנו. בידך להשיב אותנו ואחר כך ונשובה אליך: כאבות הראשונים. שעשית להם טובות שנקראים הררי קדם: כימי עולם. זה משה שנאמר ויזכור ימי עולם משה עמו, שירדה האש מן השמים על הקרבן בשמיני למלואים וכן בימי שלמה כשחנך לבית המקדש: כימי נח. דודאי ערבה מנחתו דכתיב וירח ה' את ריח הניחוח וכן בקרבנו של הבל כתיב וישע ה' אל הבל ואל מנחתו:

וְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא הִבְטִיחָנוּ עַל יְדֵי יְרֵמְיָהוּ נְבִיאָו לְהַפְדּוֹת אֲבֵלָנוּ לְשִׁשּׁוֹן, דְּכַתִּיב: "וְהִפְכֹתִי אֲבֵלִים לְשִׁשּׁוֹן וְנִחְמַתִּים וְשִׁמְחַתִּים מִיְגוֹנָם" (ירמיה לא, יב).

פרק שלישי [רפז]

כְּשֶׁם שֶׁנֶּזְרוּ צוּמוֹת אֵלָיו, עַל הַדְּבָרִים שֶׁאַרְעוּ לְאַבוֹתֵינוּ, כֶּךָ תִּקְנוּ כְּשִׁירָאוּ אֶרֶץ, אוֹ מְדִינָה, אוֹ עִיר, אוֹ יְחִידִים, שְׁרוּיִים בְּצַעַר אוֹ בְּצָרָה, אוֹ יֵרָאוּ שֶׁהִגִּיעוּ הַזְּמַנִּים הַצָּרִיכִים בָּהֶם גְּשָׁמִים וְלֹא יֵרְדוּ, שִׁיתַּעֲנוּ וְיִתְפַּלְלוּ לְשֵׁם יִתְבָּרֵךְ וְיִרְעוּ, כְּדֵי שִׁיִּכְנַע לָבָם וַיִּפְשְׁפוּשׁוּ בְּמַעֲשֵׂיהֶם וַיִּשׁוּבוּ בְּתִשׁוּבָה, לְמַעַן יִרְחַם עֲלֵיהֶם הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא וַיִּצְלִים מִכָּל צָרָה שֶׁלֹּא תָבֹא עֲלֵיהֶם.

וְהַחֲמִירוּ בְּסֹדֵר הַתַּעֲנִיּוֹת, כְּפִי הַשְּׁעָה וְכְפִי הַדַּחֲק, כְּסֹדֵר הַחוּמְרוֹת הַכְּתוּבוֹת בְּמִסְכַּת תַּעֲנִיּוֹת. עַד שֶׁצָּרִיכִין לְהוֹצִיא אֶת (*) הַתִּיבָה בְּרַחוּבָה שֶׁל עִיר, כְּדֵי לְשַׁבֵּר לֵב הָעָם וַיִּחְזְרוּ בְּתִשׁוּבָה, כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ בְּפָרֶק סֹדֵר תַּעֲנִיּוֹת כִּי צַד (טו, א): מוֹצִיאִין אֶת הַתִּיבָה לְרַחוּבָה שֶׁל עִיר וְנוֹתְנִין (*) אֶפְרַיִם מְקַלָּה עַל גְּבֵי הַתִּיבָה וּבְרֵאשׁ הַנְּשִׂיא וּבְרֵאשׁ אֵב בֵּית דִּין. וְכָל אֶחָד וְאֶחָד נוֹטֵל וְנוֹתֵן בְּרֵאשׁוֹ. וְהִזְקוּן שֶׁבָהֶם אוֹמֵר לָהֶן (*) דְּבָרֵי כְבוֹשִׁין: אַחִינוּ, לֹא נֶאֱמַר בְּאַנְשֵׁי נִינְוָה "וַיִּרְא אֱלֹהִים אֶת שִׁקְמָתָם וְאֶת תַּעֲנִיטָם", אֶלָּא: "וַיִּרְא אֱלֹהִים אֶת מַעֲשֵׂיהֶם כִּי־שָׁבוּ" וגו' (יונה ג, ז); וְהוּא אוֹמֵר בְּקִבְלָה: "קָרְעוּ לְבַבְכֶם וְאַל־בְּגַדֵיכֶם" (יואל ב, יג).

נפש יהודה הַתִּיבָה. אַרְוֹן הַקְּדוּשׁ עִם הַסֵּפֶר תּוֹרָה: אַפְרַיִם מְקַלָּה. אַפְרַיִם שְׂרִיפָה: דְּבָרֵי כְבוֹשִׁין. לְשׁוֹן עֵצֵר כְּמוֹ מַכְבֵּשׁ כְּלוֹמֵר לְכַבּוֹשׁ הַלְּבָבוֹת לְהַחְזִיר לְמוֹטָב וְאֵלּוּ הֵן דְּבָרֵי כְבוֹשִׁין אַחִינוּ וְכוּ':

וְאַמְרִינוּ עֲלֶיהָ בְּגִמְרָא (טו, ב): נְשִׂיא וְאֵב בֵּית דִּין נִמְי לִישְׁקָלוּ אֵינְהוּ וְלִינְחוּ בְּרִישֵׁיהוּ, מֵאִי שֶׁנָּא דְשִׁקִּיל אֵינִישׁ אַחְרִינָא וּמִנַּח לָהּ? אֶמַר רַבִּי אֲבָא דְמִן קִסְרֵי: לְפִי שֶׁאִינוּ דוֹמָה מְתַבֵּישׁ מַעֲצָמוּ (*) לְמַתְבֵּישׁ מְאַחְרִים. הִיכָא מִנַּח לִיה. אֶמַר רַבִּי עֲקִיבָא בְּמִקּוֹם תְּפִלִּין, שֶׁנֶּאֱמַר: "לְשׁוֹם לְאַבְלֵי צִיּוֹן [לְתַת לָהֶם] (*) פֶּאֶר תַּחַת אֶפְרַיִם" (ישעיה סא, ג). לָמָּה יוֹצֵאִין לְרַחוּב? אֶמַר רַבִּי חִנָּא בְּרַ אֲבָא: לּוֹמֵר, צָעֲקוּנוּ (*) בְּצַנְעָה וְלֹא נַעֲנִינוּ - נְבִזָּה עֲצָמְנוּ בְּפִרְהָסָא. אֶמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן לִקְיֵשׁ: לּוֹמֵר, (*) גְּלוּתֵנוּ מְכַפְּרֵת עָלֵינוּ. מֵאִי בִּינִיָּהוּ? דְּגָלוּ מִבֵּי כְּנִישְׁתָּא (*) לְבֵי כְּנִישְׁתָּא.

נפש יהודה לְמַתְבֵּישׁ מְאַחְרִים. אִיכָא עֲגַמַת נֶפֶשׁ טַפִּי: פֶּאֶר תַּחַת אֶפְרַיִם. שְׁמַע מִינָהּ בְּמִקּוֹם תְּפִלִּין דְּכַתִּיב בּוּ פֶּאֶרְךָ חָבוּשׁ עֲלֶיךָ וְאַמְרִינוּ אֵלּוּ תְּפִלִּין דְּאִמַר הַקַּב"ה לִיחְזַק אֶל כְּשִׁמְתָה לּוֹ אֲשֶׁתוּ שִׁינִיחַ תְּפִלִּין עֲלֵי אֶף עַל גַּב דְּאֵבֶל אֲסוּר בְּתְּפִלִּין בְּיוֹם רֵאשׁוֹן וּמִקּוֹם תְּפִלִּין הוּא בְּמִקּוֹם שְׁמוּחָו שֶׁל תִּינוּק רּוֹפֵס: בְּצַנְעָה. בְּבֵית הַכְּנֶסֶת: גְּלוּתֵנוּ. שִׁיבָנוּ מִבֵּית הַכְּנֶסֶת תֵּהָא מְכַפְּרֵת עָלֵינוּ: לְבֵי כְּנִישְׁתָּא אַחְרִיתֵי. גְּלוּת אִיכָא פְּרַהֲסִיא לִיכָא:

וְלָמָּה מוֹצִיאִין אֶת הַתִּיבָה לְרַחוּבָה שֶׁל עִיר? אֶמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לּוֹי: לּוֹמֵר, כְּלֵי צְנוּעַ הָיָה לָנוּ וְנִתְבַּזָּה (*) בְּעוֹנוֹתֵינוּ. וְלָמָּה מְתַכְּסִין בְּשִׁקְיָם? אֶמַר רַבִּי חִנָּא בְּרַ אֲבָא: לּוֹמֵר, הִרִי אָנוּ חֲשׁוּבִין לְפָנֶיךָ (*) כְּבִהְמָה. וְלָמָּה נוֹתְנִין אֶפְרַיִם

מקלה על גבי ספר תורה? אמר רבי יהודה בן פזי: כלומר, "עמו אנכי בצרה", ריש לקיש אמר: "בכל צרתם לו צר". אמר רבי זירא: כי הוה חזינו דנותנין אפר מקלה על גבי ספר תורה הוה מזדעזע פלי גופי. ולמה נותנין אפר מקלה על ראש כל אחד ואחד? פליגי בה רבי לוי בר חמא ורבי חמא בר חנינא, חד אמר: הרי אנו חשובים לפניך כעפר; וחד אמר: כדי שתזכר לנו אפרו של יצחק אבינו ותרחם עלינו. מאי ביניהו? איכא ביניהו: (* עפר סתם).

נפש יהודה בעונותינו. וידוי הוא שהיו מתודין שעונותיהם גרמו זאת להם: **כבהמה**. שהשקין היו עשוין משער בהמה ומנוצה של עזים: **עפר סתם**. מן הארץ שאינו אפר מקלה מן הכירה למאן דאמר משום אפרו של יצחק ליכא עפר סתם אלא היו לוקחין אפר מן שריפת עצמות זכר לעקידת יצחק ולמאן דאמר משום שחשובין כמתים מהני נמי עפר סתם:

למה יוצאין לבית הקברות? פליגי בה רבי לוי בר חמא ורבי חמא בר חנינא, חד אמר: הרי אנו חשובין לפניך כמתים; וחד אמר: כדי שיבקשו המתים רחמים עלינו. מאי ביניהו? איכא ביניהו: (* קברי גויים).

נפש יהודה קברי גויים. למאן דאמר משום שחשובין כמתים מהני נמי קברי גויים אבל למאן דאמר משום שיבקשו רחמים ליכא שאפילו על עצמם ליכא כל שכן עלינו:

וכל זה היו עושין כדי להכניע לבם בתשובה ולכונן בתפלה כדי שישמע הקדוש ברוך הוא תפלתם, כדגריסין התם, בסדר תעניות אלו (כד, א): רבי יהודה נשיאה גזר תעניתא בעא רחמי ולא אתא מטרא. אמר: כמה (* משמואל הרמתי ליהודה בן גמליאל, אוי לו לדור (* שנתקע בכך, אוי לו למי שעלתה בגמיו כך. חלש דעתיה ואתא מטרא.

נפש יהודה שמואל הרמתי. שיורדין גשמים בשבילו דכתיב הלא קציר חטים היום אקרא אל ה' ויתן קולות ומטר ועכשיו באים כל ישראל והטילו על ר' יהודה בן גמליאל דצוח וליכא דמשגח ביה: **שנתקע**. תקוע כלומר שמטופלין בת"ח כמוני שאין בזכותי שישגיח הקב"ה בתפלתי:

ואמרין התם: רב נחמן גזר תעניתא, בעא רחמי ולא אתא מטרא. אמר שקלוה לנחמן (* וטריוה מגירא לברא. חלש דעתיה ואתא מטרא.

נפש יהודה וטרייה. זרקוהו מהכותל שעומד עליו לחוץ כלומר הורידוהו מנשיאותו:

ואמרין נמי התם (כד, ב): רבא אקלע להגרוןא. גזר תעניתא, בעא רחמי ולא אתא מטרא. אמר: (* ביתו כלי עלמא בתעניתכו. למחר אמר להו: מי איכא דחזא מידי בחלמיה? אמר ליה רבי אלעזר מהגרוןא: לדידי אקריון בחלמי: שלם טב (* לרב טב, דמטוביה מיטיב לעמיה. אמר: שמע מנה עת רצון היא, בעא רחמי ואתא מטרא.

נפש יהודה ביתו. לינו בצום ולא תאכלו עד למחר: **לרב טב**. רמז לרבא שבזכותו יבא טוב לעולם:

וְכִזָּה אֶרֶע לְרֵאשׁוֹנִים, אֲלֵא שְׁקֻצְתֶם הָיוּ נִשְׁמָעִין מִיָּד, כְּמוֹ חוֹנֵי הַמְעַגֵּל וְאַחֲרֵים, וּקְצֻתֶם עַד שֶׁהָיוּ מִתְאַוִּנִים הַרְבֵּה, כְּמוֹ רַבֵּי חֲמָא בַר חֲנִינְא וְלוֹי (*). דְּאִיטְלַע בֵּיהּ וְאַחֲרִים.

נפש יהודה דאיטלע ביה. על ידי שהיה מתפלל על גשמים ולא באו מיד היה מדבר נגד הקב"ה שאין רוצה להשגיח בנו ונענש שרגליו נתהפכו:

וְגִרְסִינָן נְמִי הָתָם (כה, ב): תָּנוּ רַבָּנָן: מַעֲשֵׂה בְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר שֶׁגָּזַר שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה תַעֲנִיּוֹת עַל הַצְּבוּר וְלֹא נִעְנָה וְלֹא יָרְדוּ גִשְׁמִים. בְּאַחֲרוֹנָה (*). הַתְּחִילוּ לְצֵאת, אָמַר לָהֶם: קְבָרִים תִּקְנֶנְתֶּם לְעֶצְמֵכֶם? גָּעוּ בְּבִכָּה וְיָרְדוּ גִשְׁמִים.

נפש יהודה התחילו. הצבור לצאת מבית הכנסת אמר קברים תקנתם בתמיה אין לכם אלא קברו עצמכם מפני הרעב וגעו וצעקו בבכי כמו אם יגעה שור על בלילו הצועק על מספוא:

וְשׁוּב מַעֲשֵׂה בְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר שֶׁיָּרַד לִפְנֵי הַתִּיבָה וְאָמַר: עֲשָׂרִים וְאַרְבַּע בְּרָכוֹת וְלֹא נִעְנָה וְיָרַד אַחֲרָיו רַבִּי עֲקִיבָא וְאָמַר: אָבִינוּ מִלִּפְנֵי חֲטָאנוּ לִפְנֵיךָ, אָבִינוּ מִלִּפְנֵי אֵין לָנוּ מִלֵּךְ אֲלֵא אַתָּה, אָבִינוּ מִלִּפְנֵי רַחֵם עָלֵינוּ - וְנִעְנָה. כְּסָבוּרִין הָעַם שְׁזָה גְדוֹל מְזָה. יֵצְתָה בֵּת קוֹל וְאָמְרָה: לֹא מִפְּנֵי שְׁזָה גְדוֹל מְזָה, אֲלֵא שְׁזָה מַעֲבִיר עַל מַדוּתָיו וְזָה אֵינוֹ מַעֲבִיר עַל מַדוּתָיו.

וּבְזָמַן שֶׁהַצְּבוּר שְׁרוּיִין בְּצַעַר, הִיחִיד הַפּוֹרֵשׁ מֵהֶם - (*). שְׁנֵי מַלְאָכֵי הַשָּׁרַת הַמְּלוּיִן לוֹ לְאָדָם מְנִיחִים יְדִיהֶם עַל רֵאשׁוֹ וְאוֹמְרִין: פְּלוּנֵי זֶה שֶׁפָּרַשׁ מִן הַצְּבוּר אֵל יִרְאֵה בְּנַחֲמַת צְבוּר, כְּדִגְרִסִּין בְּמַסְכֶּת תַּעֲנִיּוֹת פָּרַק קָמָא (יא), א: תָּנוּ רַבָּנָן: בְּזָמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל שְׁרוּיִין בְּצַעַר וַיִּפְרֹשׁ אֶחָד מֵהֶן, בָּאִין שְׁנֵי מַלְאָכֵי הַשָּׁרַת וְכוּ'. תִּנְיָא אֵידֶךָ: בְּזָמַן שֶׁהַצְּבוּר שְׁרוּיִין בְּצַעַר, אֵל יֹאמֶר אָדָם: אֵלֶיךָ לְבִיתִי וְאֵכֶל וְאַשְׁתִּי - וְשְׁלוֹם עָלֶיךָ נַפְשִׁי; וְאִם עֲשֵׂה כֵן, עָלְיוּ הַפְּתוּב אֹמֵר: "וְהִנֵּה שְׁשׁוֹן וְשִׁמְחָה הָרַג בְּקֶר וְשַׁחַט צֹאן" וְגו' (ישעיה כב, יג) - מַה פְּתִיב בְּתַרְיָה: "וְנִגְלָה בְּאֵזְנֵי ה' צְבָאוֹת אֲסִיכְפָר הָעוֹן הַזֶּה לְכֶם עַד-תִּמְתּוּן" (שם שם, יד). (*). זֶה מְדָה בִּינּוּנִית. מִדַּת רְשָׁעִים מֵהוּ? " (*). אֲתִיו אֶקְחָה יַיִן וְנִסְבָּאָה שְׂכָר וְהִיָּה כְּזָה יוֹם מִחַר גְּדוֹל יִתֵּר מְאֹד" (שם נ, יב). וּמַה פְּתִיב בְּתַרְיָה: " (*). הַצְּדִיק אֶבֶד וְאֵין אִישׁ שֶׁם עַל-לֵב" (שם נ, א). וְכָל הַמְּצַעֵר עֲצָמוֹ עִם הַצְּבוּר זֹכֶה וְרוֹאֵה בְּנַחֲמַת צְבוּר, שֶׁכֵּן מְצִינוּ בְּמִשָּׁה רַבִּינוּ שֶׁצַּעַר עֲצָמוֹ עִם הַצְּבוּר, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּדִּי מִשָּׁה כְּבָדִים וַיִּקְחוּ-אֲבֹן וַיִּשְׁימוּ תַחְתָּיו וַיֵּשֶׁב עָלֶיהָ" (שמות יז, יב) וְכִי לֹא הִיָּה לְמוֹשֶׁה כִּר וְכִסֵּת לִישֵׁב עָלֶיהָ? אֲלֵא כֵּן אָמַר מִשָּׁה: הוֹאִיל וַיִּשְׂרָאֵל שְׁרוּיִין בְּצַעַר אֶף אֲנִי אֶהְיֶה עִמָּהֶם בְּצַעַר. שֶׁמָּא יֹאמֶר אָדָם: מִי מַעִיד בֵּי? אָבִנִי בֵיתוֹ וְקוֹרוֹת בֵּיתוֹ שֶׁל אָדָם מַעִידִין בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי-אֲבֹן מְקִיר תִּזְעַק" (חבקוק ב, יא), רַבִּי זִירָא אֹמֵר: שְׁנֵי מַלְאָכֵי הַשָּׁרַת הַמְּלוּיִן לוֹ לְאָדָם מַעִידִים בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי מַלְאָכָיו יִצְוֶה-לָךְ" וְגו' (תהלים צא, יא). רַבִּי חֲדָקָא אֹמֵר: נִשְׁמַתוּ שֶׁל אָדָם מַעִידָה בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "מִשְׁכַּבְתָּ חִיקָךְ שֹׁמֵר פֶּתַח-פִּיךָ" (מיכה ז, ה). וְחַכְמַיִם אוֹמְרִים: אֲבָרְיוֹ שֶׁל אָדָם מַעִידִין בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֲתֶם עַדֵי נֹאסִי' וְאֲנִי-אֵל" (ישעיה מג, יב).

נפש יהודה

שני מלאכי השרת מלוין לו לאדם אחד מימינו ואחד משמאלו. דכתיב כי מלאכיו יצוה לך וגו': זו מדה בינונית. שיראין מן המיתה דכתיב בהו כי מחר נמות: אתיו אקחה יין ונסבאה שכר והיה וגו'. בואו וקחו יין ונשתה היום ומחר יותר: הצדיק אבד ואין איש שם על לב. מפני מה הוא מת מפני שלא יצטער הוא ברעה שיבא בגזירת הקב"ה בשביל הרשעים ל"א מפני רעה של אלו הוא נאסף שאין הקב"ה רוצה שיבקש רחמים עליהם:

ומוסף על זה, החסידים ואנשי מעשה טוב להם להתפלל ולהתענות בעד קהל ישראל, בענין שלא יתבטלו מלמודם בסבת התענית, כמו שהיו עושים אנשי המעמדות בזמן שבית המקדש קים, כדגרסינן במסכת תעניות, בפרק בשלשה פרקים (כז, ב): תנו רבנן: אנשי משמר היו מתפללין על קרבן אחיהם שיתקבל ברצון. אנשי מעמד נכנסין לבית הכנסת וגוזרין ארבע תעניות בשבת: (* בשני, על יורדי ימים; בשלישי, על הולכי מדברות; ברביעי על אסקרה שלא תפיל בתינוקות; בחמישי, על עברות ומניקות, שלא יפילו ומניקות שיגדלו את בנייהם. בערב שבת לא היו מתענים מפני כבוד השבת, וכל שכן בשבת עצמה. באחד בשבת מאי טעמא לא (* מפני הנוצרים. רבי שמואל בר נחמני אמר: מפני שהוא (* שלישי ליצירה. ריש לקיש אמר: מפני (* נשמה יתירה, דאמר ריש לקיש: נשמה יתירה נתונה בו באדם בערב שבת ובמוצאי שבת נטלה ממנו, שנאמר: "ויביום השביעי שבת וינפש (שמות לא, יז), כיון (* ששבת, וי אבדה נפש.

נפש יהודה

על קרבן אחיהם. שמקריבין בכל יום ויום ואנשי משמר הם שהיו מתחלקים למשמרות בעריהם להתפלל שהקרבות יהיו לרצון לפני ה' ואנשי מעמד גם הם משמרות המתחלקים לעמוד אצל המזבח בעת הקרבה: בשני על יורדי הים. דכתיב ביה ויאמר אלהים יהי רקיע בתוך המים ויקוו המים שלא יזיקו ליורדי הים. בגי' להולכי מדברות דכתיב ביה ותראה היבשה כלומר שימצא הדרכים נקיים. בדי' על אסכרה והוא שם חולי דכתיב ביה יהי מארת וכתוב מארת חסר משמע לשון קללה והיו מתפללין שלא תפול המארה בתינוקות אי נמי כיון דאסכרה בא על לשון הרע ולה"ר אתעביד ביום ד' כשנבראו מאורות ואמרה הלבנה לפני הקב"ה אי אפשר לשני מלכים שישתמשו בכתר אחד אמר לה הקב"ה לכי ומעטי את עצמך והיינו לשון הרע שאמרה הלבנה והלכך איכא למיחש לאסכרה והיו מתפללין שלא תבא. בה' על עוברות דכתיב ביה ושרצו המים שרץ נפש חיה: מפני הנוצרים. שעושים אותו יום אידם וכי חזו דמתענות ביום אידם אתו לידי סכנה: שלישי ליצירה. שבערב שבת נברא אדם וכל יום גי' חליש טפי שנאמר ויהי ביום השלישי בהיותם כואבים: נשמה יתירה. דעת רחבה ותאב לאכול ולשתות וכדי ליישב דעתו שניטלת ממנו אותו תאבון מברכין על ההדס במוצאי שבת ע"כ הוא ביום א' חלש ועצב: ששבת. שנח ושמר את השבת וי אבדה נפש דורש בנוריקון וינפש וי נפש:

והצומות שחפץ הקדוש ברוך הוא בהם הם בהקנעה ותשובה וצדקה לאביונים ולא בענוי הגוף וכפיפתו ולבוש שק וגאונה בלב והחטא עמו, כמו שנאמר הנביא ישעיהו (נח, ה): " (* הלכך כאגמון ראשו ושק ואפר יציע" וגו'. ובצומות של רבים צריך לחקר ולדרש בדברי הרבנים עם התפלה להחזירם למוטב, כדאמרין התם, בפרקא קמא דתעניות (יב, ב): אמר אביי: מצפרא ועד פלגא דיומא (* ליעינון במילי דמתא; מפלגא דיומא לפניא, (* ריבועא דיומא קרינן ומפטרין ורבעא דיומא מצלינן ובעינן רחמי, שנאמר: "ויקראו בספר תורת האלהים ורבעית היום מתודים ומשתחוים לה' אלהיהם" (נחמיה ט, ג). וכשיתענו וישובו פראוי מבטח להם לישראל שישמע תפלתם.

נפש יהודה הלכוף כאגמון ראשו. אגמון הוא כמחט כפוף וצדין בו את הדגים כן עושה עצמו לפרוש ומשתחוה בכפוף ראש ומלביש עצמו בשק ואפר על ראשו ושבע תועבות בלבו להונות את הבריות: **לעיינון במילי דמתא**. דרישה וחקירה לבדוק במעשיהם בעסק בני העיר אם גזל וחמס ביניהם ומפייסין אותן לחזור: **ריבעא דיומא**. מחצות ואילך עושין ב' חלקים דהיינו מחצי יום עד הערב ג' שעות קרינן ויחל משה ומפטירים דרשו ה' בהמצאו:

החלק הרביעי בשכר התשובה

ויש בו שני פרקים

פרק ראשון [רפת]

לעולם ידמה אדם בנפשו שהוא בינוני, שאם עשה מצוה אחת - אשךריו, שהכריע את עצמו לכף זכות, ואם עבר עברה אחת - אוי לו, שהכריע את עצמו לכף חובה. וכשיחשב זה, יהא זריז לקיים מצוה אחת ויזהר מלעבר עברה. וגם ידמה בבני העולם שהם בינונים ושהעולם תלוי בו, כי בזכותו או בחובתו יכריע את כל העולם, כדגרסינן בסוף פרקא קמא דקדושין (מ), תנו רבנן: לעולם יראה אדם עצמו כאלו חציו זכאי וכו'. כדאיתא בכתובות נר של מצוות (סימן רלא).

ולפי שאין לנו מצוה גדולה יותר מן התשובה, אמרו רבותינו, שהתשובה גורמת לאדם לחסות תחת כנפי השכינה. ועוד כי אפילו שנתחתם על שום אדם גזר דין לרעה - התשובה שלמה מקרעת אותו, כדגרסינן בפרקא קמא דראש השנה (טז, ב): ארבעה דברים קורעים גזר דין של אדם. כדאיתא בפרק ו' מן החלק השני, שבכלל הצדקה (סימן קצד). ואמרינן נמי עלה (יז, ב): אמר רבי יוחנן: גדולה תשובה, שמקרעת גזר דינו של אדם, שנאמר: " (*) השמן לבהעם הזה" וגו' (ישעיהו ט). אמר ליה רב פפא לאביי: ודלמא קדם גזר דין? אמר ליה: "ונשב ורפא לו" כתיב (שם) ואי זה דבר שצריך רפואה, הוי אומר: זה גזר דין.

נפש יהודה השמן לב העם הזה וגו'. ושב ורפא לו אף על פי כן אם שב ירפא לו. סליחת העון קרוי רפואה:

ודבר זה הוא מרחמיו על כל מעשיו, שחוזר על מה שגזר לרעה למען התשובה. ומה שגזר לטובה אינו חוזר בו אף-על-פי שיתחייבו, כמו

שָׁאֲמָרוּ: כָּל דָּבָר שֶׁיוֹצֵא מִפִּי הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְטוֹבָה אֶפִּילוּ עַל תְּנַאי אֵינּוּ חוֹזֵר. וְאִם יַעֲקֹב אָבִינוּ הָיָה מִתְיָרָא מִן הַחֲטָא, אַחֲרֵי שֶׁאָמַר לוֹ הָאֵל יִתְבָּרֵךְ: "וְהִנֵּה אֲנֹכִי עֹמֵךְ וְשִׁמְרֵתִיךָ" וּגו' ([בראשית כח, טו](#)), וְעַם כָּל זֶה - "וַיִּירָא יַעֲקֹב מְאֹד" וּגו' (שם לב, ח) וְאָמְרוּ ז"ל, שֶׁנִּתְיָרָא שְׂמָא יְגַרְם הַחֲטָא - אוֹלֵי הָיָה בְּרַב עֲנוּתָנוּתוֹ, שֶׁהָיָה יָרָא מְאֹד מִן הַחֲטָא. אֲבָל דָּבָר בְּרוּר הוּא מֵה שֶׁגוֹזֵר הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְטוֹבָה אֵינּוּ חוֹזֵר בּוּ.

וְלִדְבַר הַזֶּה רָמַז יְרַמְיָהוּ הַנְּבִיא, עָלָיו הַשְּׁלוֹם, כְּשֶׁחֲלַק עִם חֲנַנְיָה בֶּן עֲזוּרָה, כְּשֶׁהָיָה מִתְנַבֵּא יְרַמְיָהוּ לְרַעָה וּלְמִיתָה וְשִׁינָצַח נְבוּכַדְנֶצַּר לְעָרֵי יִשְׂרָאֵל וְשִׁיחָרִיב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, וְחֲנַנְיָה בֶּן עֲזוּרָה הָיָה מִתְנַבֵּא לְטוֹבָה בַּהֶפְךָ זֶה. וְעַל זֶה אָמַר יְרַמְיָהוּ, שֶׁאֶף-עַל-פִּי שֶׁלֹּא תִתְקִים נְבוּאָתוֹ שֶׁהָיָה לְרַעָה, שֶׁאֵין בּוֹ הַכְּחָשָׁה לְנְבוּאָתוֹ, כִּי אוֹלֵי הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ יִרְחַם עֲלֵיהֶם, אוֹ יִחְזְרוּ בְּתִשׁוּבָה; אֲבָל אִם לֹא יִתְקִימוּ דְבָרֵי חֲנַנְיָה, יוֹרָה שֶׁהוּא נְבִיא שֶׁקֶר. וְכֵן כְּתוּב: "אֵךְ שִׁמְעֵנָא הַדְּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר אֲנֹכִי דֹבֵר בְּאֲזְנוֹתֶיךָ וּבְאֲזְנֵי כָל-הָעָם. הַנְּבִיאִים אֲשֶׁר הָיוּ לְפָנַי וּלְפָנֶיךָ מְרַחְעוּלִים וַיִּנְבְּאוּ עַל-אֲרָצוֹת רַבּוֹת וְעַל-מַמְלָכוֹת גְּדוֹלוֹת לְמַלְחָמָה לְרַעֵב וּלְדָבָר. הַנְּבִיא אֲשֶׁר יִנְבֵּא לְשָׁלוֹם בְּבֹא דְבַר-הַנְּבִיא יוֹדֵעַ הַנְּבִיא אֲשֶׁר-שָׁלְחוּ ה' בְּאֶמְתָּ" ([ירמיה כח, זט](#)). רְצוּנוֹ לומר, שֶׁהַנְּבִיאִים הַמִּתְנַבְּאִים לְרַעָה לֹא יוֹדֵעַ מִן הַבֵּא אַחֲרַי כֵּן אִם נְבוּאָתְם אֶמֶת אוֹ שֶׁקֶר, לְפִי שֶׁבְּתִשׁוּבָה יִתְקַרַע הַגִּזְרֵי דִין, אֲבָל יוֹדֵעַ אֶמְתָּתְם בְּהַנְּבִיאִים לְשָׁלוֹם וּלְטוֹבָה אִם תִּתְקִים.

גַּם מְצִינּוּ כִּי מִן הַרְעָה הַמוֹכַנֶת לְבוֹא יוֹכַל הַשֶּׁכַּל הַטּוֹב בְּחֻכְמָתוֹ וּבְתִשׁוּבָתוֹ לְמַלְטָא אֶת הַגּוֹף מִן הַגִּזְרוֹת, כְּדִגְרָסִינָן בְּסוּף פֶּרֶק אַרְבָּעָה נְדָרִים (נְדָרִים לב, א): אָמַר רַמִּי בַר אֲבָא: מַאי דְכָתִיב "עִיר קִטְנָה וְאֲנָשִׁים בָּהּ מְעַט וּבְאֵלֶיהָ מְלֶךְ גְּדוֹל וְסַבֵּב אוֹתָהּ וּבָנָה עָלֶיהָ מְצוּדִים גְּדוֹלִים" ([קהלת ט, יד](#))? "עִיר קִטְנָה", זֶה הַגּוֹף; "וְאֲנָשִׁים בָּהּ מְעַט", אֵלּוּ הָאֲבָרִים; "וּבְאֵלֶיהָ מְלֶךְ גְּדוֹל וְסַבֵּב אוֹתָהּ", זֶה יֵצֵר הָרַע; "וּבָנָה עָלֶיהָ מְצוּדִים גְּדוֹלִים", אֵלּוּ הָאֲבָרִים; "וּבְאֵלֶיהָ מְלֶךְ גְּדוֹל וְסַבֵּב אוֹתָהּ", זֶה יֵצֵר הָרַע; "וּבָנָה עָלֶיהָ מְצוּדִים גְּדוֹלִים", אֵלּוּ עֲוֹנוֹת. "וּמְצָא בָּהּ אִישׁ מְסַכֵּן חָכֵם וּמַלְטָהוּא אֶת הָעִיר בְּחֻכְמָתוֹ וְאָדָם לֹא זָכַר אֶת-הָאִישׁ הַמְסַכֵּן הַהוּא" (שם שם, טו), זֶה יֵצֵר טוֹב; "וּמַלְטָהוּא אֶת הָעִיר בְּחֻכְמָתוֹ", זוֹ תִשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים; "וְאָדָם לֹא זָכַר אֶת-הָאִישׁ הַמְסַכֵּן הַהוּא", דְּבִשְׁעַת יֵצֵר הָרַע לִית דְּמַדְפָּר לִיהַ לְיֵצֵר הַטּוֹב, "הַחֲכָמָה תֵּלֵז לְחָכָם" (שם ז, יט), זוֹ תִשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים; " (*) מַעֲשָׂרָה שְׁלִיטִים אֲשֶׁר הָיוּ בְּעִיר" (שם), אֵלּוּ שְׁתֵּי יָדַי וּשְׁתֵּי רַגְלַי וּשְׁתֵּי אֲזָנַי וּשְׁתֵּי עֵינַי וְרֹאשׁ הַגּוֹיָה וְהַפֶּה.

נפש יהודה מעשרה שליטים. שולטין באדם שרוב מעשה האדם על ידיהם:

וּבְרוּר הוּא, שֶׁהַחֲכָמָה הַטּוֹבָה הַמְצַלֶּת גּוֹף הַחוּטָא מִהַגִּזְרוֹת וּמִהַמְקָרִים הַמוֹכַנִים לְבוֹא הִיא הַתִּשׁוּבָה, כְּדִגְרָסִינָן בְּמִסְכַּת בְּרָכוֹת, פֶּרֶק הָיָה קוּרָא (ז, א): מְרַגְלָא בְּפוּמִיָּה דְרַבָּא: תִּכְלִית חֲכָמָה - תִּשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים. שֶׁלֹּא יְהֵא אָדָם קוּרָא וְשׁוּנָה וּבוֹעֵט בְּאֲבִיו וּבְאִמּוֹ וּבְמִי שֶׁהוּא גְּדוֹל מִמֶּנּוּ בְּחֻכְמָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "רֵאשִׁית חֲכָמָה יִרְאֵת ה'" וּגו' ([תהלים קיא, ז](#)) "לוֹמְדֵיהֶם"

לא נאמר, אלא "עושיהם", לעושיין לשמה ולא לעושיין (*) שלא לשמה. וכל העושים שלא לשמה נוח להם שלא נבראו.

נפש יהודה שלא לשמה. רק לקנתר ולהנות ולכבדם :

וגרסינו במדרש תהלים (ש"ט, יח) : "למנצח [על-שנים] לבני-קרח משכיל שיר ידידות" (תהלים מה, א), בוא וראה בבני קרח, שעד שלא עשו תשובה לא נקראו ידידים, משעשו תשובה נקראו ידידים, שנאמר : "למנצח" וגו', אלו בניו של קרח, שנסתכלו למעלה לאביהם שבשמים ונמלטו, שנאמר : "ובני-קרח לא מתו" (במדבר כו, יא). למה? שלא נשתתפו לעצת אביהם. ובאחרים כתיב : "וירדו הם וכל-אשר להם חיים שאלה" (שם טו, לג), אבל אלו שנסתכלו למעלה נמלטו, שנאמר : "הביטו אליו ונהרו" וגו' (תהלים לד, ו). וכן דוד כנסתכל למעלה נמלט, שנאמר : "לדוד משכיל אשרי נשוי-פצע" וגו' זה שאמר הכתוב : "ארח חיים למעלה למשכיל".

ולא עוד, אלא הרשעים שרצו להסתכל למעלה נמלטו, שכן אתה מוצא בבנוכדנצר, דכתיב ביה : "אנה נבוכדנצר עיני לשמיא נטלת" (דניאל ד, לא) ונקרע מקצת גזר דינו. ומה אם הרשעים, שהם חייבים להקדוש ברוך הוא, כשסתכלים למעלה מוחל להם ; לישראל, שהם בני קדושים, בני אברהם יצחק ויעקב, אם מסתכלים למעלה ועושיין תשובה שלמה אינו דין שהקדוש ברוך הוא מוחל להם? ומפני שהיה דוד משכיל ופרש מעונו והתודה ועשה תשובה ואמר : "לך [לבדך] חטאתי" וגו' (תהלים נא, ו) מחל לו הקדוש ברוך הוא.

ומצינו שהוא (*) הקים עלה של תשובה, כדגרסינו במסכת מועד קטן, פרק אלו מגלחין (טז, ב) : אמר רבי יונתן : מאי דכתיב "נאם דוד ברי-שי ונאם הגבר הקים על" (שמואל ב, כג, א)? שהקים עלה של תשובה.

נפש יהודה הוקם על. שהוקם מעלה ונדרש כאן שהקים עולה של תשובה מעלות התשובה לשבים שהוא שב תחלה ונתן דרך לשבים כדאמרינן בעבודת כוכבים ומזלות לא היה דוד ראוי לאותו מעשה אלא כדי להורות תשובה :

ולא עוד, אלא שבשכר תשובתו נתגלה הדבר לכל באי עולם, שידעו שמחל לו הקדוש ברוך הוא על אותו עון, כדגרסינן בפרק א דמועד קטן (ט, א) ובפרק חלק (סנהדרין קז, ב) ובפרק במה מדליקין (שבת ל, א) : אמר רב יהודה אמר רב : בשעה שבקש שלמה (*) להכניס ארון לבית קדשי הקדשים דבקו שערים זה בזה. ואמר (*) עשרים וארבע רגנות ולא נענה ; אמר : "שאו שערים ראשיכם [ושאו פתחי עולם] ויבא מלך הכבוד". "מי הוא זה מלך הכבוד" (תהלים כד, טז) ולא נענה ; כיון שאמר : "ה' אלהים אל-תשב פני משיחך זכרה לחסדי דויד עבדך" (דברי הימים ב, ו, מב) מיד נענה. באותה שעה נהפכו פני שונאי דוד כשולי קדחה וידעו כל ישראל שמחל לו הקדוש ברוך הוא על אותו עון. הינו דכתיב : "ביום השמיני שלח אתהעם וגו' לדוד עבדו ולישראל עמו" (מלכים א, ח, סו). בשלמא "לישראל", שמחל להם

עון יום הכפורים, אלא "לדוד עבדו" מאי היא? אמר רב יהודה: שידעו ישראל שמחל לו הקדוש ברוך הוא על אותו עון.

נפש יהודה להכניס ארון לבית קדשי הקדשים. שהיה קודם לכן בעיר דוד כדכתיב בקרא ונטלו שלמה והכניסו בבית קדשי הקדשים ודבקו שערים מאליהן שרצה המקום להביא שלמה לידי כך שיהא מזכיר שם דוד ויפתחו כדי להודיע לעולם שמחל לו המקום אותו עון דבת שבע: **עשרים וארבע וננות**. באותה תפלה דויעמוד שלמה איכא כ"ד בין תפלה ורנה ותחנה:

ועוד אמרו, שבשכר התשובה מרבים ימיו של אדם, כדגרסינן בפרק יום הכפורים (יומא פו, ב): אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: גדולה תשובה, שמארכת ימיו ושנותיו של אדם, שנאמר: "חיו יחיה" (יחזקאל יח, כח). והוא הדין שמרבה ומוסיף לשב כל הטובות שבעולם.

פרק שני [רפט]

כשם שהקדוש ברוך הוא, ברב רחמיו, מקבל תשובת היחיד וקורע גזר דינו, כך קורע אפילו גזר דין של צבור כששבים בתשובה שלמה. וגזר דין של ניגונה יוכיח. ועוד אמרו, שאפילו בזכות תשובת יחיד מוחלין לרבים, כדגרסינן בפרק יום הכפורים (יומא פו, ב): אמר מר זוטרא בר טוביה אמר רב: גדולה תשובה, שאפילו יחיד עשאה מוחלין לו ולכל העולם, שנאמר: " (*) ארפא משובתם אהבם נדבה כי שב אפי ממנו" (הושע יד, ה) "מהם" לא נאמר, אלא "ממנו".

נפש יהודה ארפא משובתם. של רבים לפי ששב אפי מן היחיד שעשה תשובה:

ולא עוד, אלא שמביאה [רפואה לעולם, כדאמרינן התם (פו, א): אמר רבי: גדולה תשובה, שמביאה] רפואה לעולם, שנאמר: "שובו בנים שובבים" וגו' (ירמיה ג, כב).

ולפי שהעון שעושין כל העדה הוא חמור, לא יחשבו שאין להם תקנה ולא יתיאשו מן התשובה, על כן נזדמן להם לישראל מעשה חטא העגל, כדי שילמדו ממנו קל וחומר וידעו כי מאחר שהאריך אפו על חטא גדול כזה, שאין חטא שיעשו שלא יקבל תשובתם, כדגרסינן בפרקא קמא דעבודה זרה (ד, ב): אמר רבי יהושע בן לוי: (*) לא עשו ישראל את העגל אלא לתן פתחון פה לבעלי תשובה, שנאמר: " (*) מי יתן והיה לבבם זה להם ליראה אתי" (דברים ה, כו). והינו דאמר רבי יוחנן: לא היה דוד ראוי (*) לראותו מעשה ולא היו ישראל ראויים לאותו מעשה. לא היה דוד ראוי, דכתיב: "כיעני ואביון אנכי (*) ולבי חלל בקרבי" (תהלים קט, כב): ולא היו ישראל ראויים, דכתיב: "מי יתן והיה לבבם זה להם", וגו'. ולמה עשו? (*) לומר לה, שאם חטא יחיד אומרים לו לה אצל חטא צבור אומרים לו לה אצל צבור. וצריכא, דאי כתב רחמנא יחיד, משום דלא מפרסם חטאה, אבל צבור (*) דמפרסם חטאה אימא לא: ואי כתב

רְחִמָּנָא צְבוּר מְשׁוּם דְנִפְיֵשׁי רְחִמֵי, אָבֵל יְחִיד אֵימָא לָא, צְרִיכָא. וְהִינוּ דְאָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בְּרַי נְחֻמְנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן: מֵאֵי דְכָתִיב "נֶאֱמַר דָּוִד בְּרַי יֵשׁי וְנֶאֱמַר הַגִּבֹּר הַקָּסָם עָלַי" (שְׁמוּאֵל ב, כג, א) ? (*) שְׁהִקִּים עֲלֶיהָ שֶׁל תְּשׁוּבָה.

נפש יהודה לא עשו ישראל את העגל. כלומר גבורים ושליטים ביצרים היו ולא היו ראויים להתגבר יצרים עליהם אלא בגזירת הקב"ה היה לשלוט בהם יצר הרע כדי ליתן פתחון פה לבעלי תשובה שאם יאמר החוטא לא אשוב שלא יקבלוני אומרים לו צא ולמד ממעשה העגל שכפרו בעיקר ונתקבלו בתשובה: מי יתן והיה לבבם זה להם וגו' כל הימים. בסיני נאמר אלמא גבורים ואמיצי לב ביראתו היו: לאותו מעשה. דבת שבע: לאותו מעשה. דעגל: ולבי חלל בקרבי. יצר הרע חלל בקרבי ואין לו כח לשלוט בקרבי להחטיאני: לומר לך. גזרת המלך היתה ליתן פתחון פה לשבים: דמפרסם חטאיה. ואיכא חילול השם אימא לא ליתקבל: שהקים עולה של תשובה. לשון עולה כי העולה באה על המחשבה ודוד לא חטא בבת שבע דגט כריתות היה לה והוה גט למפרע אבל לפי העולה על המחשבה חטא מיהת ונענש עליו דאי הוה בא אוריה ולא נהרג הות אשת איש גמורה:

וְאִי־עֲלֵגַב דְכָתִיב: " (*) וּבָיִוּם פְּקֻדֵי" וגו' (שְׁמוֹת לֵב, לֵד), הוּא שְׁחוּטָאִין בְּעוֹן אַחַר, שְׁמִצְטָרֵף עִמָּהֶם. אָבֵל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מַחַל לָהֶם עַל אוֹתוֹ עוֹן, כְּדִגְרָסִינָן בְּפָרֵק אֵין עוֹמְדִין (בְּרֻכּוֹת לֵב, ב): " (*) הַתְּשַׁכַּח אִשָּׁה עוֹלָה" (יִשְׁעִיה מט, טו), הַאֲשֶׁכְּחַעוֹלוֹת אֵילִים וּפְטָרֵי רְחִמִים שְׁהִקְרִיבוּ יִשְׂרָאֵל בְּמִדְבָּר לְפָנֵי אַרְבָּעִים שָׁנָה. אָמְרָה לְפָנֵינוּ: הוֹאִיל וְאֵין שְׁכַחָה לְפָנֵי כֶּסֶא כְּבוֹדָךְ, שְׁמָא לֹא תִשְׁכַּח מַעֲשֵׂה הָעֶגְל. אָמַר לָהּ: " (*) גַּם־אֵלֶּה תִשְׁכַּחְנָה" (ש). אָמְרָה לְפָנֵינוּ: רְבוּנוּ שֶׁל עוֹלָם, הוֹאִיל וְיֵשׁ שְׁכַחָה לְפָנֵי כֶּסֶא כְּבוֹדָךְ, שְׁמָא תִשְׁכַּח לִי מַעֲשֵׂה הַר סִינִי. אָמַר לָהּ: " (*) וְאֲנֹכִי לֹא אֲשַׁכַּחְדָּךְ" (ש). וְהִינוּ דְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר רַבִּי אוֹשְׁעִיָּה: "גַּם־אֵלֶּה תִשְׁכַּחְנָה", זֶה מַעֲשֵׂה הָעֶגְל; "וְאֲנֹכִי לֹא אֲשַׁכַּחְדָּךְ", זֶה מַעֲמַד הַר סִינִי.

נפש יהודה וביום פקדי. משמע שלא מחל חטא העגל שנאמר ופקדתי עליהם חטאתם אין זה אלא כשעושים עבירות אחרים אז עם העונש הזה מוסיף עליהם עונש חטא העגל אבל בלאו הכי אין מעניש על חטא העגל לבד וזה ביום פקדי עבירות אחרים להענישם עליהם ופקדתי גם העגל: התשכח אשה עולה. פשוטו של מקרא התשכח אשה בנה שמניקה וכאן דרש עולה כמו עולות וקרבנות אשה אש המזבח כמו אשה לה': גם אלה. מעשה העגל שאמרו אלה אלהיך ישראל: ואנכי. זה מעשה סיני, שנאמר בו אנכי ה' אלהיך:

וּבְשִׁכַּר הַתְּשׁוּבָה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא יְקָרֵב הַגְּאוּלָּה, כְּדִגְרָסִינָן בְּפָרֵק יוֹם הַכְּפֹרִים (יוֹמָא פו, ב): אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן: גְּדוּלָּה תְּשׁוּבָה, שְׁמִקְרַבְתָּ אֶת הַגְּאוּלָּה, שְׁנֵאָמַר: " (*) וּבָא לְצִיּוֹן גּוֹאֵל וּלְשִׁבִי פֶשַׁע" (יִשְׁעִיה נט, כ).

נפש יהודה ובא לציון גואל. אימתי ולשבי פשע כששבים מהפשעים ביעקב:

הכלל השני: בימי התשובה

ונחלק לשני חלקים: החלק הראשון, בבוא יום הדין; החלק השני, בבוא
יום הכפרה

החלק הראשון בבוא יום הדין

ויש בו חמשה פרקים

פרק ראשון [רצ]

כל בן דעת פאשר רואה שקרב זמנו לבוא לדין על קצת ממונו, וכל שכן על גופו, לפני מלך בשר ודם, מתעורר מאד ביום ובלילה ומחפש בדרךיו ושואל ומבקש עצה מכל יועץ שישמא, לומר לו כיצד ינצל מן הדין; על אחת כמה וכמה מה יש לו לעשות כשבא יום פקודתו ודינו מגופו ובניו וממונו לפני מלך המלכים הקדוש ברוך הוא, שהוא יודע כל תעלומות, שאין צריך לפניו לא עדים ולא ראיה, שהכל גלוי לו ואינו מועיל לפניו סניגור אחר בלתי תשובה ומעשים טובים - שיש לו לאדם לירא מאד ולחפש בדרךיו ולשוב מחטאיו ולבקש עצה טובה מכל יודע דעת קדם הגיעו ליום הדין, כדי שיזכה בדינו.

ולזה צריך להקדים שלוש יום לכל הפחות, כדי שיתחיל מראש חדש אלול לעורר מתודמתו אשר הוא יושב בכל השנה. ועוד, שהוא זמן שנתרצה בו הקדוש ברוך הוא למחל עונם של ישראל בכלל, וצוה למשה רבינו לעלות ההרה לתת לו לוחות שניות. כמו שמצינו בפרקי רבי אליעזר (מו): תניא: (*) בראש חדש אלול אמר הקדוש ברוך הוא למשה: "עלה אלי ההרה", שאז עלה לקבל לוחות האחרונות. והעבירו שופר בכל המחנה, משה עלה להר, שלא יטעו עוד אחר עבודה זרה והקדוש ברוך הוא נתעלה באותו שופר, שנאמר: "עלה אלהים בתרועה" וגו' (תהלים מז, ו). וכך התקינו חכמים שיהיו תוקעין בראש חדש אלול בכל שנה ושנה כל החדש, כדי להזהיר את ישראל שיעשו תשובה, שנאמר: " (*) אם יתקע שופר" וגו' (עמוס ג, ו) וכדי לערבב את השטן.

נפש יהודה בראש חודש אלול. ואותו יום היה יום שלשים של אב ותקעו בבוקר כשעלה משה להודיעם שעתה עלה בהשכמה והלילה שעבר אינו בחשבון וצריך לעכב שם ארבעים יום וארבעים לילות ולא נחשב יום אלא מעת לעת ולא יטעו לומר ביום שעלה צריך

לירד ולבוא כאשר טעו בראשונים : עלה אלהים. נתעלה ונשתבח : אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו. כך יחרדו מעבירות שבידם ויזכירו ביום הדין :

ועוד מצינו תשובה לרבינו האי, וזה נסחה: ומנהגנו לומר תחנונים (*) בהני עשרה יומי בלחוד. ושמענו דבקצת (*) מקומות פרס קימי מראש חדש אלול ואמרי, דמשה רבינו ביה סליק להר זימנא שלישיית ונחית בלוחות שניות ביום הכפורים. וכל המוסיף לבקש רחמים זכות הוא לו.

נפש יהודה בהני עשרה יומי. שבין ראש השנה ויום כפור: מקומות פרס קיימי. בארץ פרס נוהגים לעמוד בקצת מקומות מראש חודש אלול:

לרבי יצחק ו' גיאת ז"ל: ואנו מנהגנו בהני דקימין מראש חדש אלול.

לרבינו נסים ז"ל: הרבה מן הזקנים ומן בעלי בתים שתוקעין בשופר בראש חדש אלול. ומצאתי עקר במדרש: תנא: בראש חדש אלול אמר הקדוש ברוך הוא למשה. כדאיתא לפנים.

גם מצינו שנוהגים להתענות בערב ראש השנה. וסמך ממדרש תנחומא: "ולקחתם לכם ביום הראשון" (ויקרא כג, מ) וכי ראשון והלא ט"ו הוא? אלא ראשון לחשבון עונות. משל למדינה שחייבת מס למלך [ולא נתנו לו. הלך עליה בחיל לגבותו. כשנתקרב אליה בעשורת פרסאות יצאו גדולי המדינה לקראתו ואמרו: אין לנו מה לתן. והניח להם שלישי. כיון שנתקרב יותר יצאו בינוני העיר לקראתו. והניח להם שני שלישים. כיון שנתקרב עוד יותר יצאו כל בני העיר לקראתו. והניח להם הכל. כך המלך - זה הקדוש ברוך הוא, בני המדינה - אלו ישראל, שמסגלים עונות כל השנה; ערב ראש השנה הגדולים מתענין, ומותר להם שלישי עונותיהם; בעשורת ימים הבינוניים מתענין, ומותר להם שני שלישיות; וביום הכפורים הכל מתענין ומותר להם הכל. במוצאי יום הכפורים עוסקין במצות סכה ולולב ואינן עושין עונות. לכך קורא יום טוב הראשון: "ראשון לחשבון עונות".

ואף על פי שמתענין בערב ראש השנה - רוחצין ומסתפרין ולובשין בבגדי לבן. כי מצינו במדרש: אמר רבי סימון: כתיב "כי מיגוי גדול אשר לו" וגו' (דברים ד, ז), רבי חנינא ורבי יהושע אמרי: אי זו אומה כאומה זו שיודעת אפיה של אלהיה, (פירוש: מנהגיו ודיניו). במנהגו של עולם, אדם שיש לו דין לובש שחורים ומתעטף שחורים ומגדל זקנו ואינו חותף צפרניו, לפי שאינו יודע איך דינו יוצא. אבל ישראל אינם כך, לובשים לבנים ומתעטפים לבנים ומגלחים זקנם וחותרין צפרניהם ואוכלין ושותין ושמחין בראש השנה, לפי שיודעין שהקדוש ברוך הוא עושה להם נס].

וגם מצינו תשובה לגאון ז"ל: וזה נסחה: ולהתענות בשני ימים טובים של ראש השנה, כך אנו רואין זפה שלא להתענות, שכך אמרו פרנסי ישראל הראשונים לישראל בראש השנה: "לכו אכלו [משמנים ושתו] ממתקים" וגו' (נחמיה ח, ט). וכן בשבת שובה אין אנו רואין שיתענה, שהרי

תשעה באב שהוא תענית חמורה לא ראו לקבעה בשבת אלא דחו אותה. ונאפילו בערב שבת להשלים תענית נסתפקו כמה דורות, עד שנחתכה הלכה: מתענה ומשלים.

וכה היא אמרינו בירושלמי: רבי יעקב הוה (*) מפקד לספריא: מאן אתא משאל לכוון, אתון אמרי ליה: בכל מתענין, חוץ משבתות וימים טובים וראשי חודשים ופורים. ובגמרא דיום הכפורים דידן (פא, א) אמרינו: ומה (*) ענוי, שאינו נוהג בשבתות וימים טובים - ענוש, מלאכה, שנוהגת בשבתות וימים טובים, אינו דין שיענוש. שמע מינה לא מתענין לא בשבתות וימים טובים.

נפש יהודה מפקיד לספריא. לת"ח אם יבוא אדם לשאול אם יצום בו ביום: ענוש. עליו כרת אם לא יתענה ביום כפור:

ומכאן תשובה למתענין בראש השנה של תשובה, שאינם יודעין שתוכל להיות תשובה בלא תענית, (*) והיא אינה אלא אחת מדרךי התשובה. והדרכים האחרים הם יותר עקר.

נפש יהודה והיא. התענית הוא דרך אחד מתשובה ע"כ אין מתענין בראש השנה רק תענית חלום אם הוא ביום ראשון צריך להתענות שני ימים כל ימיו ואם הוא ביום שני יתענה כל ימיו יום שני בלבד ואין צריך למיתב תענית לתעניתו:

פרק שני [רצא]

יום הדין לכל בני אדם, בין יחיד בין צבור, בעניני העולם הזה הוא בראש השנה, כדגריסין בפרקא קמא דראש השנה (ח, ב): תנו רבנן: "כי חק לישראל הוא" וגו' (תהלים פא, ה), מלמד שאין בית דין של מעלה נכנסין לדין אלא אם כן קדשו בית דין של מטה את החדש. תנא אידך: "כי חק לישראל הוא", אין לי אלא ישראל, אומות העולם מניין? תלמוד לומר: "משפט לאלהי יעקב" (שם). אם כן מה תלמוד לומר: "כי חק לישראל הוא"? מלמד שישראל נכנסין תחלה לדין, כדבר חסדא, דאמר רב חסדא: (*) מלך וצבור, מלך נכנס לדין תחלה, שפאמר: "לעשות (*) משפט עבדו ומשפט עמו ישראל" (מלכים א ח, נט). מאי טעמא? איבעית אימא, דלאו אורח ארעא למיתב מלכא אבראי; ואבעית אימא: מקמי (*) דליפוש חרון אף.

נפש יהודה אלא אם כן קדשו בית דין וכו'. והכי קאמר אם קבעו ישראל את חק החודש הוא משפט להקב"ה: משפט לאלהי יעקב. לרבות שכולם ישפוט: מלך וצבור. כשהקב"ה דן אותם מלך נכנס תחלה: משפט עבדו. שלמה קאמר לה: דליפוש חרון אף. להקב"ה בשביל עונות צבור:

גם מצינו במשנה (שם טז, א): בארבעה פרקים בשנה העולם נדון: בפסח (*) על התבואה; בעצרת על פרות האילן; בראש השנה כל באי עולם (*)

עוברין לפניו (*) כבני מרון, שנאמר: "היוצר יחד לבם" וגו' (תהלים לג, טו);
ובחג נדונין על המים.

נפש יהודה על התבואה. שלאחר הפסח: עוברין לפניו. למשפט: כבני מרון. כבני הצאן
שמעבירין אחד אחד למעשר שנאמר היוצר יחד לבם שדן כל אחד ואחד:

ואחד בתשרי הוא יום הדין, לפי שהוא ראשון לבריאת אדם הראשון כפי
דעת רבי אליעזר, כדגרסינן התם בגמרא (י, ב): תניא: רבי אליעזר אומר:
בתשרי נברא העולם בתשרי (*) נולדו אבות; בתשרי מתו אבות; בפסח
נולד יצחק; בראש השנה (*) נפקדה שרה ורחל וחסה; בראש השנה יצא
יוסף מבית האסורים; בראש השנה (*) בטלה עבודה מאבות במצרים;
בניסן נגאלו ובתשרי עתידין להגאל. רבי יהושע אומר: בניסן נברא
העולם וכו'.

נפש יהודה נולדו אבות. אברהם ויעקב: נפקדה שרה. בא זכרונם לטובה ונגזר עליהן
הריון: בטלה עבודה מאבותינו. ו' חדשים לפני גאולתם פסק השעבוד:

תניא, רבי אליעזר אומר: מנין שבתשרי נברא העולם, שנאמר: "ויאמר
אלהים (*) תדשא הארץ" וגו' (בראשית א, יא), איזהו חדש שהארץ מוציאה
דשאים ואילן מלא פרות? הוי אומר: זה תשרי. ואותו הפרק זמן רביעה
היה ויךדו עליהם גשמים וצמחו, שנאמר: "ואד יעלה מן הארץ" (שם ב, ו).
ורבי יהושע אומר: מנין שבניסן נברא העולם, שנאמר: " (*) ותוצא הארץ
דשא" וגו' (שם א, יב), איזהו חדש שהארץ מלאה דשאים ואילן מלא פרות?
הוי אומר: זה ניסן. ואותו פרק זמן בהמה וחיה שפזדווגים זה עם זה,
שנאמר: " (*) לבשו כרים הצאן" וגו' (תהלים סה, יד).

נפש יהודה תדשא הארץ. תתכסה ותתלבש בדשאים ועץ פרי שנגמר פרו ואותו פרק
בזמן זריעה הוי כלומר וראיה לדבר שבתשרי נברא העולם שהרי לגשמים צריכין ותשרי זמן
רביעה הוה והגשם נקרא רביעה שרובע את הקרקע כי מטרא בעלה דארעא שנאמר כי כאשר
ירד הגשם וגו' והולידה והצמיחה: ותוצא הארץ. ולא כתיב ותדשא הארץ ועץ עושה פרי ולא
פרי גמור ואותו הפרק זמן הוא לבהמה וחיה להזקק זה לזה ולכך היו צריכין וראיה הוא
שבניסן נברא העולם: לבשו כרים הצאן. יתלבשו השרון והערבה מן הצאן הבאים לרעות
הדשא אשר הצמיח המטר והעמקים יעטפו בר על ידי המטר יהיו מעוטפים העמקים
בתבואה ואז יתרועעו הבריות שמחה וישירו מרוב הברכה אלמא ניסן זמן זיווג בהמה הוא:

רבי אליעזר אומר: מנין שבתשרי נולדו אבות? שנאמר: "ויקהלו אל-
המלך שלמה וגו' בירח האתנים בחג" וגו' (מלכים א' ח, ב), ירח שנוולדו בו (*)
איתני עולם. מאי משמע, דהאי "איתנו" לישנא דתוקפא הוא? דכתיב:
"איתנו מושבד" (במדבר כד, כא) (*) ואומר: "שמעו הרים את ריב ה'" וגו'
(מכה ו, ב) ואומר: "קול דודי וגו' מדלג עלה הרים" (שיר השירים ב, ח), בזכות
אבות; "מקפץ על הגבעות" (שם) בזכות אמהות. ורבי יהושע אומר: מנין
שבניסן נולדו אבות? שנאמר: "ויהי בשמונים שנה וארבע מאות שנה
לצאת בני ישראל וגו' (*) בחדש זו" (מלכים א' ו, א), ירח שנוולדו בו זיווג
עולם. ואידך, הא כתיב "בירח האיתנים"? (*) ההוא דתקיף במצוות.
ואידך נמי, הכתיב "בחדש זו" ההוא דאתא ביה (*) זיווג לאילני. דאמר

רב יהודה: האי מאן דנפיק ביומי ניסון וחזא אילני דמלבבלי, אומר: ברוך אשר לא חסר בעולמו כלום וברא בו בריות טובות ואילנות טובות, כדי להנות בהם בני אדם.

נפש יהודה **איתני עולם.** תקיפי וגבורי עולם והיינו האבות: **ואומר שמעו הרים את ריב ה' והאיתנים.** אלמא הם איתנים הם הרים ואשכחן דנקראו אבות הרים שנאמר מדלג על ההרים ודילג את הקץ בשביל ההרים: **בחודש זיו.** זה אייר הוא שנולדו בו זיותני עולם כשנתחדש אייר כבר נולדו בניסון א"נ זמנין דתקופת ניסון נמשך בתוך אייר של לבנה זיותני היינו האבות שזיו פניהם היו מאירין מרוח הקודש שעליהם: **ההוא דתקיף במצות.** שופר יום הכפורים סוכה לולב ערבה וניסוך המים וערבה: **זיוא לאילני.** שהאילנות מלאין פרחים המאירים בזיו ומלבבלין ויוצא פרח תרגום ואפיק לבלבין:

ומאן דאמר בתשרי נולדו אבות, בתשרי מתו אבות, ומאן דאמר בניסון נולדו אבות, בניסון מתו. מנא לן? דכתיב: "ויאמר אלהים בן-מאה ועשרים שנה אנכי היום" (דברים לא, ב), מה תלמוד לומר "היום"? היום מלאו ימי ושנותי. ללמדך שהקדוש ברוך הוא מחשב שנותיהם של צדיקים מיום ליום ומחדש לחדש, שנאמר: "את-מספר ימיך אמלא" (שמות כג, כו).

בפסח נולד יצחק דכתיב: " (*) למועד אשוב אליך כעת חיה וקשרה בן" (בראשית יח, יד) אימת קאי? אילימא בפסח וקא אמר ליה לעצרת, בחמשין יומין מי קא ילדה? אלא דקאי בעצרת וקא אמר ליה לחג, בחמשא ירחי מי קא ילדה? אלא דקאי בתשרי וקא אמר ליה לניסון. אפתי בשיתא ירחי מי קא ילדה? תנא: אותה שנה מעברת היתה. סוף סוף (*) כי מדלי מר יומי טמאה בצרי ליה? אמר מר זוטרא: (*) אפילו למאן דאמר יולדת לתשעה אינה יולדת למקוטעים, לשבעה יולדת למקוטעים, שנאמר: " (*) ויהי לתקפות הימים" (שמואל א, כ), מעוט תקיפות שתים, מעוט ימים שנים.

נפש יהודה **למועד אשוב אליך.** ליום טוב הבא ראשון ולשרה בן וכל מה שאתה יכול להרחיק יום הבשורה מיום הלידה הרחיקם כדי למצוא ימי עיבור הולד בין שניהם ואין אתה יכול להרחיקו אלא ממועד למועד כשתאמר שנתבשרה למועד זה ושתלד למועד הבא: **כי מדלי מר.** ימי טומאת נדה דקיימא לן שרה אמנו אותו היום פרסה נדה לפיכך ויקח חמאה וחלב ובן הבקר אבל לא העוגות שלשתם בטומאה: **אפילו למאן דאמר.** במסכת נדה אינה יולדת למקוטעין אלא לחדשים שלמים של שלשים יום: **ויהי לתקופות הימים ילדה חנה מיעוט תקופות שתיים.** והם ו' חדשים וימים שתיים שמע מינה דילדה לוי' חדשים ושני ימים והיינו מקוטעין החודש השביעי שהיה לה ממנו רק שני ימים וילדה:

בראש השנה נפקדה שרה, רחל וחנה. מנא לן? אמר רבי אלעזר: אתיא "זכירה זכירה", ואתיא "פקידה פקידה". כתיב בה ברחל: "ויזכר אלהים את-רחל" (בראשית ל, כב) וכתוב בחנה: "ויזכרה ה'" (שמואל א, יט); ואתיא "זכירה זכירה מראש השנה, דכתיב: "זכרון תרועה מקרא קדש" (ויקרא כג, כד) ואתיא "פקידה פקידה", כתיב בה בחנה: "כִּי־פָקַד ה' אֶת־חַנָּה" (שמואל א, ב, כא) וכתוב בה בשרה: "וְהָיָה פָקַד אֶת־שָׂרָה" (בראשית כא, א).

בראש השנה יצא יוסף מבית האסוריו. מנא לון? דכתיב: "תקעו בחדש שופר" וגו' (תהלים פא, ד) וכתיב: "כי חק לישראל הוא" (שם שם, ה) וסמיו ליה: " (*) עדות ביהוסף שמו" (שם שם, ו).

נפש יהודה עדות ביהוסף שמו. בתריה דהוא קרא כתיב דכי חק לישראל:

בראש השנה בטלה עבודה מאבותינו במצרים. מנא לון? אתיא "סבילה סבילה", כתיב הקא: "מתחת סבלת מצרים" (שמות ו, ו) וכתיב התם: " (*) הסירותי מסבל שמו" (תהלים פא, ז).

נפש יהודה הסירותי מסבל שמו. ביוסף כתיב בטר עדות ביהוסף:

בניסן נגאלו ובתשרי עתידין ליגאל. אתיא "שופר שופר", כתיב הקא: "תקעו בחדש שופר", וכתיב התם: "והיה ביום ההוא תקע בשופר גדול" וגו' (ישעיה כז, ג). ורבי יהושע אומר: בניסן נגאלו ובניסן עתידין ליגאל. מאי טעמא? אמר קרא: "ליל שמרים הוא לה" (שמות יב, מב), לילה (*) המשמר ובא מששת ימי בראשית. ואידך, ההוא לילה המשמר ובא מן המזיקין.

נפש יהודה המשומר ובא. לגאולה: המשומר ובא מן המזיקין. שאין שום מזיק יכול להזיק לישראל בלילה ההוא:

שמעין מהקא, שהוא יום בריאת אדם הראשון, כפי האמת וכפי הראוי, בכל שנה מתחיל מאותו יום השנה לכל באי עולם והוא ראוי לפקודה וגם הוא יום שנפקדו בו הצריכים פקודה.

וגם ביום שנברא אדם הראשון בו ביום חטא ועשה תשובה ונתכפר, ולפיכך ראוי הוא לדין ולתשובה ולכפרה. ובו ביום אמר לו הקדוש ברוך הוא: כשם שמחלתי לך ביום הזה, כך אני עתיד למחל את בניך ביום הזה. וגרסינו בפסיקתא (כג, קמט): " (*) לעולם ה' דברך נצב בשמים" (תהלים קיט, טו) וכתיב: "למשפטיך עמדו היום" וגו' (שם שם, צא), רבי אליעזר אומר: בעשרים וחמשה באלול נברא העולם. ואתיא כההיא דתנא: "זה היום תחלת מעשיך", נמצאת אומר: " (*) בראש השנה נברא אדם הראשון. בשעה ראשונה עלה במחשבה, בשניה נתיעץ עם מלאכי השרת, בשלישית כנס עפרו, ברביעית גבלו, בחמישית רקמו, בששית עשאו גלם, בשביעית זרק בו נשמה, בשמינית הכניסו לגן עדן, בתשיעית נצטוה, בעשירית סרח, באחת עשרה נדון, בשתיים עשרה יצא לדימוס. אמר לו הקדוש ברוך הוא לאדם הראשון: זה סימן לבניך, כשם שעמדת לפני ביום הזה ויצאת בדימוס, כך עתידין בניך להיות עומדין לפני בדין ביום זה ויוצאין בדימוס.

נפש יהודה לעולם ה' דברך. מששת ימי בראשית נצבת בשמים לעמוד היום למשפט: בראש השנה נברא האדם. והוא ביום ו' לבריאת עולם והוא יום א' דראש השנה ובשעה ראשונה של יום ו' וכו' בדי' שעות על היום גבלו העפר כמו שגובלין הטיט במים בה' רקמו בצורת אבריו כזה שרוקם צורות על הבגד בו עשאו גולם נגמר צורתו אבל לא היה בו נשמה

להחיות בטי נצטוו שלא לאכול מעץ הדעת ב"י סרח חטא ואכל מעץ הדעת ב"י יצא לדימוס לסליחה ומחילה שמחל לו הקב"ה ממה שאמר לו ביום אכלך ממנו מות תמות ונתן לו יום מימיו שהוא אלף שנים :

וְאִי־עַל־פִּי־כֹן (*) יֵשׁ דְּבָרִים שֶׁנִּשְׁאַרִים תְּלוּיִים וְעוֹמְדִין מִזְמַן הָאָדָם לְזִמְנֵים יְדוּעִים, כְּשֶׁהָיָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם וְהָיוּ מְקַרְבִּים קִרְבָּנוֹת לְרִצּוֹת עֲלֵיהֶם, כְּדֹאמְרֵינוּ הֵתָם, בְּפָרְקָא קִמָּא דְרֵאשׁ הַשָּׁנָה (טז, א) : תִּנְיָא : הַכֹּל נִדְוֵין בְּרֵאשׁ הַשָּׁנָה וְגִזַּר דִּין שְׁלָהֶם כָּל אֶחָד בְּזִמְנוֹ. בְּפִסְחָא עַל הַתְּבוּאָה, בְּעֶצְרַת עַל פְּרוֹת הָאֵילָן וּבְחַג נִדְוֵין עַל הַמֵּים. וְאָדָם נִדְוֵין בְּרֵאשׁ הַשָּׁנָה וְגִזַּר דִּין שְׁלוֹ נְחָתָם בְּיוֹם הַכְּפֻרִים. רַבִּי יוֹסִי אוֹמֵר : אָדָם נִדְוֵין בְּכָל יוֹם, שְׁנַיָּאמַר : "וַתִּפְקְדֵנוּ לְבִקְרִים" (אֵיבב ז, יח). רַבִּי נֶתָן אוֹמֵר : אָדָם נִדְוֵין בְּכָל שָׁעָה, שְׁנַיָּאמַר : "לְרַגְעִים תִּבְחָנְנוּ" (שם).

נפש יהודה יש דברים. שנדון עליהם בראש השנה אבל לא נגזרין מיד על כל אחד ונגזר בזמן שהוא עתו לבא אם לא שב בנתיים :

וְאִמְרֵינוּ עֲלָה : תִּנְיָא, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי עֲקִיבָא : מִפְּנֵי מָה אָמְרָה תוֹרָה הִבִּיאָנוּ עִמָּר בְּפִסְחָא? מִפְּנֵי (*) שֶׁהַפִּסְחָא זְמַן תְּבוּאָה הוּא, אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא : הַקְּרִיבּוּ לְפָנַי עִמָּר בְּפִסְחָא, כְּדִי שְׂתִתְבָּרַךְ לְכֶם תְּבוּאָה שְׁבִשְׂדוֹת. וּמִפְּנֵי מָה אָמְרָה תוֹרָה : הִבִּיאָנוּ לְפָנַי (*) שְׁתֵּי הַלֶּחֶם בְּעֶצְרַת? מִפְּנֵי שֶׁעֶצְרַת זְמַן פְּרוֹת הָאֵילָן הוּא, אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא הַקְּרִיבּוּ לְפָנַי שְׁתֵּי הַלֶּחֶם בְּעֶצְרַת, כְּדִי שְׂתִתְבָּרַכּוּ לְכֶם פְּרוֹת שְׁבִאֵילָן. וּמִפְּנֵי מָה אָמְרָה תוֹרָה : נִסְכּוּ לְפָנַי מִים בְּחַג, כְּדִי שְׂתִתְבָּרַכּוּ לְכֶם גִּשְׁמֵי שָׁנָה.

נפש יהודה שהפסח זמן תבואה הוא. שהתבואה נידונית בו : שתי הלחם. ירצו על פירות האילן שהם מתירין להביא בכורים שאין מביאין בכורים קודם לעצרת דכתיב בכורי קציר חטים רבי יהודה לטעמיה דאמר בסנהדרין עץ שאכל אדם הראשון חטה היה :

וְאִמְרוּ לְפָנַי בְּרֵאשׁ הַשָּׁנָה : (*) מַלְכוּיֹת, זְכוּרֹנוֹת וְשׁוֹפְרוֹת. מַלְכוּיֹת, כְּדִי שְׂתִתְבָּרַכּוּ לְפָנַי עֲלֵיכֶם ; זְכוּרֹנוֹת, כְּדִי שְׂיַעֲלָה זְכוּרֹנְכֶם לְפָנַי בְּטוּבָה ; וּבִמָּה? בְּשׁוֹפָר. אָמַר רַבִּי אֶבְהוּ : לָמָּה תוֹקְעִין בְּרֵאשׁ הַשָּׁנָה בְּשׁוֹפָר שֶׁל אֵיל? אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא : תִּקְעוּ לְפָנַי בְּרֵאשׁ הַשָּׁנָה בְּשׁוֹפָר שֶׁל אֵיל, כְּדִי שְׂאִזְכֹּר לְכֶם עֲקִידַת יַצְחָק בֶּן אֲבְרָהָם וּמַעֲלָה אֲנִי עֲלֵיכֶם כִּאֲלוֹ עֲקִידַתְּם עֲצֻמְכֶם לְפָנַי.

נפש יהודה מלכיות. פסוקים דכתיב ביה ה' מלך וזכרון וזכרתם לפני ה' ושופרות תקעו בחודש שופר והם עשרה פסוקים מכל אחד ואחד :

כִּי עֲקִידַת יַצְחָק הִיא דְּבַר גָּדוֹל בְּזֵרַע אֲבְרָהָם, שְׂאוּהֵב לָהֶם תִּמְיֵד בּוֹרְאָם מִה שְׂבָא לַעֲשׂוֹת אֲבְרָהָם אֲבִינוּ לְהַשְׁלִים רִצּוֹן בּוֹרְאוֹ. וְזֶהוּ הָעוֹמֵד לְיִשְׂרָאֵל בְּכָל צְרוּתָם, לְפִי שֶׁעִמַּד בְּנִסְיוֹן גָּדוֹל כְּזֶה, כְּדִגְרָסִינוּ פָּרַק אֵילָן הוּן הַנִּחְנָקִין (סנהדרין פט, ב) : "וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים" וגו' (בראשית כב, א), אַחֲרֵי לְמִי? אָמַר רַבִּי יוֹסִי בֶּן זִמְרָא : (*) אַחֲרֵי דְבָרָיו שֶׁל שָׁטָן, דְּכָתִיב : "וַיִּגְדַּל הַיֵּלֶד וַיִּגְמַל" וגו' (שם כא, ח).

נפש יהודה אחר דבריו של שטן. שאמר חננתו בן למאה שנה ועשה סעודה גדולה ולא הקריב לך קרבן אחד אמר הקב"ה אם אומר לו הקריבהו לפני מיד זובחו וזה ויהי אחר הדברים האלה והאלהים נסה וגו':

ועל כן צוה לתקע בשופר של איל, לזכר האיל הנחלף על יצחק. והפסוקים והתקיעות כלם הם לכוננת התשובה ולהמליך עלינו מלכנו ולבקש מלפניו, שאף על פי שלא נשוב כהגון, שיזכר לפניו פקידת הצדקניות ועקידת ידיד מבטן. ועל כן אנו קוראים בראש השנה פקידת שרה ועקידת יצחק. ומפטירים פקידת חנה ו"אחרי שובי", כדי שיעלה זכרוננו לפניו לטובה וירחם עלינו.

פרק שלישי [רצב]

כל יסודות התורה והאמונה הם בנויים על אמונת ההשגחה בתכלית השלמות שיש לבוֹרָא תמיד על הכלל ועל הפרט ונותן לכל אחד פפי מעשיו, כדכתיב: "גדל העצה ורב העליה אשר עיניך פקחות" וגו' [\(נרמיה לב, יט\)](#) ואמר: "עיני ה' המה משוטטים בכל הארץ" [\(זכריה ד, ט\)](#). ופסוקי התורה המורים על זה אין להם חקר. ועל זה אמרו רבותינו בפרק ג דאבות (משנה יט): **(*)** הכל צפוי והרשות נתונה **(*)** ובטוב העולם נדון והכל לפי רוב המעשה.

נפש יהודה **הכל צפוי**. עיין בסימן רס"ג: **בטוב העולם נדון**. במדת רחמים ואף על פי כן אין הכל שוין במדה זו לפי שהכל לפי רוב המעשה המרבה במעשים טובים נותנים לו רחמים מרובים והממעט במעשים טובים ממעטים:

ואף על פי שההשגחה והגמול הוא בכל זמן ובכל עת, אבל ביום הדין בא הכל לחשבון ולשקלו בכף מאזנים, שהחדש הוא נכנס **(*)** במאזנים ובא הזמן לחפש על מעשי בני אדם לראות אי זה כף מכרעת. ולפי שאין שכחה לפני כסא כבודו והכל הוא זכור לפניו פאלו הוא כתוב, ויותר המשיל הדבר להבינו לעם בלשון בני אדם, באמרו שהוא כתוב בספרים, באמרו בפרקא קמא דראש השנה (טז, ב): אמר רבי כרוספדאי אמר רבי יוחנן **(*)** שלשה ספרים נפתחין בראש השנה: אחד של **(*)** צדיקים גמורים ואחד של רשעים גמורים ואחד של בינוניים. של צדיקים גמורים נכתבין ונחתמין לאתרו לחיים ושל רשעים גמורים נכתבין ונחתמין לאתרו למיתה ושל בינוניים תלויים ועומדין מראש השנה עד יום הכפורים, זכו נכתבין לחיים, לא זכו נכתבין למיתה.

נפש יהודה **במאזנים**. מזל של תשרי מאזנים: **שלשה ספרים**. ספרי זכרון של מעשי הבריות: **צדיקים גמורים**. רובן זכיות רשעים גמורים רובם עונות בינוניים מחצה על מחצה:

אמר רבי אבין: מאי קראיה? "ימחו מספר חיים ועם צדיקים אל יכתבו" [\(תהלים סט, כט\)](#), "ימחו מספר", זה ספרן של רשעים גמורים; "חיים", זה ספרן של צדיקים; "ועם צדיקים אל יכתבו", זה ספרן של בינוניים. רב

נחמן בר יצחק אמר: מהכא, "ואס-אין מחני נא מספרך אשר כתבת" (שמות לב, לב), "מחני נא", זה ספרן של רשעים; "מספרך", זה ספרן של צדיקים; "אשר כתבת", זה ספרן של בינוניים.

ועל דבר כזה (*) נבוכו רבים במבוכה זאת, באמרם: צדיק אובד בצדקו ורשע מאריך ברעתו. עד שאמר המשורר על זה: " (*) ואני כמעט נטיו רגלי וגוי פיקנאתי בהוללים" (תהלים עג, ב). ולא מצא מנוחה עד שאמר כמתרץ: "עד-אבוא אל-מקדשיאל אבינה לאחריהם" (שם שם, יז). רוצה לומר, לאחריהם הדברים, או באחריהם ימים של אדם, או בעולם האחרון, שהוא עולם הבא. ועל זה אמר ירמיהו, עליו השלום (יב, א): "מדוע דרך רשעים צלחה שלוי וגוי. נראה כפי דבריהם שהיו תמהים יותר על שלות הרשעים מעל יסורי הצדיקים, לפי ש"אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא", ומי שדומה צדיק - אולי חטא בדבר נעלם; אבל באותו שאנו רואין אותו עובר עברות בפרהסיא ויש לו שלוחה והשקט, על כזה הוא תימה גדול. לולי שאמרו רבותינו, על פסוק: " (*) אל אמונה ואין עול" (דברים לב, ד), שאין לפניו משוא פנים והרשע שחוטא כל ימיו אם יש לו שום זכות נותן לו ממנו שכרו משלם בעולם הזה, כדי שילכו חיבין לעולם הבא והצדיק שנתגלגל לו שום חטא נפרעין ממנו בעולם הזה, כדי שיתנו לו שכרו משלם לעולם הבא.

נפש יהודה נבוכו רבים. תועים להבין ענין זה כמו והעיר שושן נבוכה: ואני כמעט נטיו רגלי. מטרים שומי זאת על לבי כמעט נטוי רגלי ושפכו אשורי לנטות מאחרי המקום כי קנאתי בהוללים במערבים דרכיהם והייתי רואה את טובתם ושלותם הוללים מעורב כמו סבאך מהול במים שמעשיהם של רשעים מעורב ברע ויש להם אך טוב עד באתי לסוף הדבר שלהם כמו שמסיים איך היו לשמה כרגע ספו תמו מן בלהות וזה עד אבוא אל מקדשי לרוח הקודש שדבר בי אז אבינה לאחריהם: אל אמונה. לשלם לצדיקים צדקתם לעולם הבא ואף על פי שמאחר את תגמולם סופו לאמן את דבריו ואין עול אף לרשעים משלם שכר צדקתם בעולם הזה: שאין לפניו משוא פנים. אפילו לצדיק גמור שלא יענשו אפילו על עבירה קלה כמו משה ואהרן שנענשו על חטא הכעס וגם לרשע משלם אפילו מצוה קלה כמו לעשו גמול כבוד אב ואם ונבוכדנצר על כבוד הש"י שאמר לכתוב לו ברישא כדאיתא בסנהדרין:

ולפיכך אם אנו רואים צדיקים, לפי ראות עינינו, שנפטרין בקצר שנים ורשעים מאריכים בחייהם, הוא בעבור שהדין של ראש השנה (*) אינו לנפשות אלא לגופים. ומה שאמר רבי יוחנן "צדיקים גמורים", רוצה לומר, צדיקים בדינם לעולם הזה; ומה שאמר "רשעים", הוא גם כן רשעים בדינם של עולם הזה, כי דין הנפשות הוא לעולם הבא ביום הדין, כמו שאמר סמוך לממרא זאת: תנא: בית שמאי אומרים: שלש פתות הם ליום הדין וכו'.

נפש יהודה אינו לנפשות. הצדיקים או הרשעים אך לגופם לצדיק הנכתב לחיים הוא חיי עולם הבא ומריעין לגופו בעולם הזה למרק ממנו מעט העונות ולרשעים למיתת עולם הבא ומטיבין לגופם בעולם הזה בעבור מעט המצות שבידם:

ויש אומרים, כי מה שאין הצדיק זוכה לשתי שלחנות, הוא, שאם ינהג הבורא יתברך לתן ממון ושלוחה לצדיקים וחיים ארוכין בעולם הזה וימנע אלו הטובות מן הרשעים, וכל שכן אם יענישם מיד כפי רשעם תמיד,

נמצא מכריע כל בני אדם להיותם צדיקים (*) וי (*) היה הוא סבת תנועתם הראשונה למעשה ולא לשם שמים ולא לכונת המעשה ולא להשיג (*) התכליות הנכבדות שהבטיחה בהן התורה, אלא להשיג אותן הטובות הגופיות המשגות מיד ולברח מהפניהן. ותהיינה אותן הטובות שפונתן להשיגן מיד, (*) או ההפכים שמכונין לברח מהן, סבה שנית לתנועתן.

נפש יהודה ויהיה הוא. עיין כל זה בסימן רל"ז: ויהיה הוא. הקב"ה סבה גרם תנועתם הראשונה תחלת הדבר שאדם מנענע עצמו לעשות טוב הוא בשביל שמטיב מיד לכל צדיק ומעניש לרשע ע"כ הכל צדיקים רק בעבור שיבוא להם מיד הטובה: **התכליות הנכבדות**. שהם חלק עולם הבא שאין תכלית לטובתם: **או ההפכים**. כלומר הרע הוא היפוך הטוב מי פתי שיעשה רע מאחר שהקב"ה יענשו עליו מיד בודאי יברח כל אחד מהרע כבורח מן האש אף שמזגו וטבעו רע ולא יניחנו לשם שמים רק שלא יענש וזה סבה שנית שלא יעשו רע:

(*) כי יחייב ההרגש הנמצא בכל אישי המין לבקש הנאות להם ולברח מהפכו, כמו שתמצא גם כן בשאר בעלי חיים, כי כפי טבעם מבקשים הנאות להם ובורחים מהפכו. כי בראות הבהמה העשבים פשתרעב, או המים פשתצמא, מיד תלך לבקש מחיתה ומרחקת (*) מן הפחיתים ומן הדרבונות. כל שכן בהיות הבחירה טבעית באישי בני אדם, כי אפילו היגד הקטן אלו ישימו לפניו הגחלת והמרגלית יבחר במרגלית. ואפילו עתה, שהטובה אינה משגת לצדיק מיד לעין, אמרו: אל תעבדו את האל יתברך (*) על מנת לקבל פרס, אלא לשם שמים, להשיג האמת ולבסוף הכבוד לבוא; וכך שכן אם היתה הטובה מרגשת מיד, שלא תהיה הכונה אמתית.

נפש יהודה כי יחייב ההרגש. ר"ל שטבע של כל אדם שמרגיש בטוב לו וברע לו יחויב לו טבעו שיברח מהרע וידבק בטוב לו: **מן הפחיתים**. בורות ושיחין ודרבונות כל דבר העוקצין כגון קוצים ודרדרים ודרבון הוא יתד שתוחבין במחרישה ויש גורסין דרדונות והוא מן קוצים: **על מנת לקבל פרס**. בעולם הזה וצריכין להזהיר עליו מאחר שהוא חושק בהנאות גופו אף על פי שכל אחד יודע שיותר טוב לו לקבל שכרו הטוב והנצחיות בעולם הבא וכ"ש וכו':

ועוד, אם ישיגו כלל הצדיקים טובות בלי שום הפך וככל הרשעים הפוכם בלי טובה, (*) נמצא טבע המקרים המשתנים על זה החמר ההנה והנפסד בטל, ואז יתכן שאפילו יתמיד זה החסיד לאכלל מאכלים רעים, שלא יכאב ולא יחלה, ואפילו שיפיל עצמו ממגדל גבוה, שלא ירגיש באחד מאבריו, ושיזרע הרשע בארץ שמנה וטובה ולא יצמיח, ואפילו יהא שדהו קרוב לשדה החסיד, שלא יגשים בו ויבוא גשם בשדה הקרוב, וגם שיבעל זה הרשע נקבה ולא יוליד בנים - כל זה וכיוצא בו הוא הפך הטבע הנטבע בנבראים מתחלת הויתן בחפץ הבורא יתברך. די לנו בעולם הזה, שכל טובתו הכל בערך מנוחת העולם הבא, שהצדיק (*) אף על פי שיפיל יקום ורשע יפל ברעה, וטובות אחרות שאין להם קץ ותכלית בעולם הזה, מלבד המנוחה והנחלה אשר יש להם בעולם הבא, אשר "עין לא ראתה" וגו'.

נפש יהודה נמצא טבע המקרים. שברא הקב"ה העוה"ז בטבע שבארץ טוב יצמיח טוב ובארץ מלחה לא יצמיח וכן כל טבעיות העולם וכן בחירת האדם וכל מה שהוא בטבע

המשתנים על החומר כלומר על כל הנברא מהאדמה שהוה שנברא והנפסד שיבש וימות דכתיב הכל היה מן העפר והכל שב אל העפר והכל ברא בטבעו כדאמרין ארץ טוב יצמיח טוב ולהיפך בארץ רע משתנה הזרעה לצמח רע: **אף על פי שיפול**. הצדיק כמו שאנחנו היום והרע הזה בעוונותינו ונפלנו משמים ארץ וקם בגאולה במהרה בימינו כי הגענו עד סוף כל הקצים ולקיננו כפלים על חטאתינו ויבא אז לנו שמחת עולם הזה מלבד שמחת עולם הבא:

נמצא, שהתשובה ומעשים טובים הם רצויים בכל זמן, אבל בקרבו ליום הדין של גופו ובגניו ומזונותיו, יש לו לשוב מחטאתיו, כדי שיזכה בדינו ויהא נכתב לאלתר לחיים, ואם יהא בינוני יזכה להכריע אל החיים. ומה שאמרו, לא זכה נכתב למיתה, בעבור שעבר על מצות התשובה והכריע למיתה, לפי שהתשובה היא מצוה על כל אדם, כמו שאמרה תורה: "ושבת עדה" אלהיך ושמעת בקלו" וגו' (דברים ד, ל). ואמרו רבותינו בפרקא קמא דראש השנה (יח, א): (*). ויחיד אימת? בעשרה ימים שבין ראש השנה ליום הכפורים. שהוא מצוי וקרוב לקבל התשובה, כמו שדרשו גם כן על "דרשו ה' בהמצאו" (ישעיה נה, ו) וגם נאמר: "ויבקשתם משם אתה' אלהיך" וגו' (דברים ד, כט).

נפש יהודה | ויחיד אימת. מצוי לו הקב"ה דכתיב דרשו ה' בהמצאו:

פרק רביעי [רצג]

ברחם האל על בריותיו נתן להם מקום לחזור בתשובה, כדי שלא יאבדו ברעתם. כי מאחר שיצטר לב האדם רע מנעוריו, ונוטה בטבעו יותר אל החמירות ומניח המשפלות, על כן צריך אדם בכל עת לחפש בדרכיו ולחזור בתשובה. כדכתיב: "נחפשה דרכינו ונחקרה ונשובה עדה" (איכה ג, מ).

ולפי שפכל השנה הוא מטבע בתאוות ואינו מתעורר אל התשובה צותה תורה לתקע שופר בראש השנה לעוררם ולהזכירם כלומר: עורו ישנים מתרדמתכם, כי קרב זמן פקודתכם. והאל יתברך, שאינו חפץ בהשחתת הרשעים אלא שיחזרו בתשובה ויחיו, נותן קולו בתרועת ראש השנה לבני ישראל שיחזרו בתשובה. ואם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו, דמם בראשם.

וגרסינן בפסיקתא (כה, קנו): "וה' נתן קולו לפני חילו כי רב מאד מחנהו כי עצום עשה דברו כי גדול יוסיה' ונורא מאד ומי יכילנו" (יואל ב, יא), "וה' נתן קולו לפני חילו" בראש השנה; "כי רב מאד מחנהו" אלו ישראל; "כי עצום עשה דברו" (*). שהוא מעצים כחן של צדיקים שיעשו רצונו; "כי גדול יוסיה' ונורא מאד", זה יום הכפורים; "ומי יכילנו", דאמר רבי כרוספדאי משום רבי יוחנן: שלשה פנקסות הן: אהד של צדיקים גמורים ואהד של רשעים גמורים ואהד של בינוניים. "אלה לחיי עולם", אלו צדיקים גמורים; "ואלה לחרפות ולדראון עולם", אלו רשעים גמורים. "ימחו מספר", אלו הרשעים; "חיים", אלו הצדיקים; "ועם צדיקים אל יכתבו", אלו הבינוניים, שנתן להם הקדוש ברוך הוא עשרה ימים שבין

ראש השנה ליום הכפורים, אם עשו תשובה נכתבין עם הצדיקים ואם לאו נכתבין עם הרשעים.

נפש יהודה שהוא מעצים. מחזק כח של צדיקים שמתישין כחם בעבודתם לה' :

ולרמוז על שלשת עקרי התשובה צוּתה תורה לתקע ולהריע ולתקע. התקיעה הראשונה, לרמוז על התנאי הראשון, שצריך בעל תשובה לחפש ולפשפש בדרךיו ולעזבם (*) עזיבה מחלטת, אם און בידו אם בלבו, ומחשבותיו יסירונו. כדכתיב: "יעזב רשע דרכו ואיש און מחשבתיו וישב" (ישעיה נה, ז). התרועה האמצעית, לעשות אַנחה ויללה על חטאתיו שעברו עליו ושינחם על רע מעשיו, דכתיב: " (* אחרי שובי נחמתי ואחרי הנדעיי" וגו' (ירמיה לא, יח). והתקיעה האחרונה, לשום בלבו ולקבל על עצמו שלא יחזר עוד למחשבותיו ולמעשיו הראשונים, כדכתיב: "ולאנאמר עוד אלהינו למעשה דינו" (הושע ד).

נפש יהודה עזיבה מוחלטת. שיעזוב העבירות בודאי ובאמת ולא ישוב עוד עליהם: אחרי שובי. אף על פי ששב מחטאיו ועזב אותן צריך להתנחם ולהתחרט עליהם ואחרי הודעי שלא כהוגן עשיתי והתבוננתי שמעלתי ספקתי הכיתי על ירך עוניתי לכפרה לי :

וגם לזה רמזה תורה באמרה: "פיקרוב אליך (* הדבר מאד" וגו' (דברים ל, ד), בתחלה אמרה, שזאת התשובה שצוּתה תורה לעשות לאומה זו היא קרובה וקלה יותר מכל אותן שנוהגות כל האומות, פאשר יחטאו והולכים לכמריהם לבקש עצה על דרכי התשובה, אומרים להם, שיתענו ימים רבים וילכו מעבר לים יחפים ועיפים ויגעים ושיילקו את גופם בשוטים של ברזל וענויים אחרים גדולים מאד. אך תורתנו הקדושה חסה על ישראל בעצמם ולא רצתה להרבות בתעניות ובסגופים רבים ולא שילך בדרךים ארפים, לא צוּתה לעלות למקום גבוה שלא יוכל לעלות שם וגם לא בדרך רחוקה אל עבר הים. על זה אמרה: "לא בשמים היא לאמר מי יעלה וגו' ולא מעבר לים וגו' פיקרוב אליך הדבר מאד" וגו' (שם שם, יביד).

נפש יהודה דיבור. כגון לשון הרע וניבול פה וזה מות וחיים ביד לשון הרהור עבירה קשה מעבירה וסימנך ריחא דבשרא שהריח בבשר מבושל וצלוי יותר מהטעם עצמו ומעשה הוא כפשוטו מה שאדם עושה שהרשות ניתן בידו :

רמזה בשלשה דברים: פה ולב ומעשה. האחד ודוי פה, באמרו שעוזב החטא; והשני אַנחה ושברון הלב על מה שעבר; והשלישי, שלא ישוב עוד למעשה כזה. ואם זה הפסוק לא נאמר על התשובה אלא על התורה, יהיה הפרוש, כי מצות התורה, עשה ולא תעשה כלם נכללים באלו השלשה דברים: דיבור והרהור ומעשה.

וצווי רבותינו לתקע ולהריע שנית כשהן עומדין בתפלת המוסף, כדגרסינן בפרקא קמא דראש השנה (טו, א): ואמר רבי יצחק: למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין ותוקעין ומריעין כשהן עומדין? (* כדי לערבב את השטן.

נפש יהודה כדי לערבב. שלא יסטיין כשישמע שישראל מחבבין מצות מסתמין דבריו :

ויש במדרש: שבתחלה (*) כשהו יושבין מתחיל להתפחד ולבסוף כשהו עומדין עדין מתפחד יותר, שמא הגיע זמנו להיות נבלע, כמו שנאמר: "בלע המות לנצח" (שעיה כה, ח): עד כאן. ועוד נראה, שהשטן זוכר כששומע קול שופר כי לקח הימים כשיתקע בשופר גדול יגיע זמנו להיות נבלע לנצח. וכמו שהאדם כשנזכר מיום המיתה - מעורבב ואינו יכול לקטרג כך עושה השטן.

נפש יהודה כשהו יושבין. ישראל בשעה שתוקעין וכו' מתפחד השטן שמא הוא היום דכתיב ביום ההוא יתקע בשופר גדול ואז בלע המות והיינו מלאך המות:

וגם כתוב בתשובות, בשם הרב רבי יצחק ו' גיאת, קע"ה קע"ו: רב עמרם ורבינו סעדיה ורבינו האי, שהיו נוהגין בימיהם להריע גם כן אחר סיום התפלה נמי תקיעה ושלשה שברים, כדי לערבב את השטן.

ונקרא יום זה "יום תרועה" ולא "יום תקיעה", מפני שהמתנחם על חטאתיו, בוכה ומתאנח ומילל עליהם, מוכיח דעתו עליו שעזבם ולא יחזר עוד להם. נמצא, שהתנאי האמצעי אשר אליו רמזה התרועה, גדול שבכלם, על כן אמרה תורה: "יום תרועה יהיה לכם" (במדבר כט, א). גם כן הוא לשון שברון הלב, כמו: "תרעם בשבט ברזל" (תהלים ב, ט). (*) גם הוא לשון הערה בחלון תיבות.

נפש יהודה גם הוא. התרועה לשון הערה שיורה שיעיר האדם לתשובה וקולו הוא כאדם הנאנח בשברון לב כמו שצריך לעשות למתחרט על חטאיו ואז נאמר עליו אשרי העם וגו':

ועל השגת ידיעת הכוונה, אשר לה רמזה התרועה, אמר המשורר: "אשרי העם יודעי תרועה" וגו' (שם פט, ט). ואמרו על זה: "ה' באור פניו יהלכו" (שם), לפי שהשם יתברך יאר פניו אל בעלי תשובה ומקרבם לשמו הגדול באהבה.

פרק חמישי [רצד]

המצוות יש להם סגולות רבות, שהם מועילות לגוף ולנפש. ועל כן ברצות הקדוש ברוך הוא לזכות את ישראל, אשר בחר בהם מכל האומות, הרבה להם תורה ומצוות לתועלתם. גם במצוות תקיעה זו של ראש השנה יש בה כמה פונות, אשר כלם הם "ארח חיים למעלה למשפיל". והם נכללים בעשרה דברים.

הראשון, כי בעצם היום הזה תחלת היצירה מהאדם, שהיתה בו כוננת בריאת זה העולם השפיל ובו ביום מלך הקדוש ברוך הוא על בריות העולם הזה, שיצא מן הכח אל הפעל. ומנהג ידוע, כי ביום שימלך מלך בשר ודם יתקבצו עבדיו ויתקעו בשופרות לפניו לפרסם הדבר ויאמרו: יחי אדונינו המלך. וכדאי הוא מלך המלכים הקדוש ברוך הוא, אשר מלכותו

קדמה לעמו - והיה ה' למלך על כל הארץ לעולם - שיעשו כן בתחלת מלכותו ש'מלך על כל העולם, וכן ביום הזה בכל שנה, כיון ש'מלכותו תהיה תמיד בלי הפסק. וכן אמר המשורר: "בחצרות וקול שופר" וגו' (תהלים צח, ו).

השני, הימים האלה הם הראויים לקבל השבים. וצויה תורה לתקע שופר, להכריז: הרוצה לשוב ישוב, ואם לא ישוב - דמו בראשו. ולא יתכן להיות התראה גדולה מזאת. וכן מצות המלך המצוה להכריז בכל גזרה שירצה, כדי שיתרה לבני אדם שלא יעברו על מצותו, והעובר עליו הרי זה חייב. וכן כשרוצה למחל לחוטאים ומצוה להכריז: כל אשר יבוא לזמן פלוני וישוב לעבודת המלך יכפר עונו, ואם לאו - אשמו עליו, כך הוא זה.

השלישי, ש'נזכר תקיעת השופר ביום מעמד הר סיני, ש'נאמר: "ויהי קול השופר הולך וחזק מאד" (שמות יט, יט) וכ'ששמע השופר נזכר יום מתן תורה ותבוא בלבנו יראת הקדוש ברוך הוא ונשתדל לעשות מצוותיו כ'אשר צונו ונחזר בתשובה.

הרביעי, ש'נזכר דברי הנביאים, ש'נמשלו דבריהם לנו כ'תקיעת שופר, ש'נאמר: "ושמע השמע את קול השופר ולא נזהר ותבוא חרב ותקחהו דמו בראשו יהיה" (יחזקאל לג, ד). וכ'שנזכר, זה הנזהר לו - מלט ביתו וכ' אשר לו.

החמישי, ש'נזכר חרבן בית המקדש, ש'היה בקולות ושופרות ותרועות מלחמת האויבים, ש'נאמר: "כי קול שופר שמעת נפשי תרועת מלחמה" (ירמיה ד, יט). וב'שמענו קול השופר נתפלל אל השם ונתחנן לו, ש'יושיענו מיד אויבינו ויקרב ויבנה בית המקדש, ש'החריבוהו אויבינו בעוונותינו, כ'אשר הבטיחנו על ידי עבדיו הנביאים.

הששי, ש'נזכר עקדת יצחק אבינו, ש'מסר למיתה על כבוד קונו להשלים רצונו. ואביו אשר היה אהבו כ'נפשו היה חפץ לקיים דבריו, לולי ש'חמל הקדוש ברוך הוא על האב ועל הבן והראה לו האיל (*) ש'נברא עם האדם ועשאו עולה תחתיו ונחשב כ'אלו הקריב בנו עולה תמימה. ואנחנו אם נלך בדרכיו ירחם עלינו בוראנו ויזכר לנו צדקותו, כמו ש'אמרו (ר"ה טז, א): אמר הקדוש ברוך הוא: תקעו לפני בשופר של איל, כדי ש'אזכר לכם עקידת יצחק בן אברהם ואקבל תשובתכם ואצילכם מיד אויביכם וש'וטניכם.

נפש יהודה שנברא. מששת ימי בראשית עם אדם הראשון:

השביעי, כ'ששמע קול השופר נירא ונפחד מקולו ותרועתו, ש'כך הוא מנהגו וטבעו, ועל כן נ'נע לפני יוצרנו, כמו ש'נאמר: "אם יתקע שופר בעיר" וגו' (עמוס ג, ו). ולפיכך יאמרו כל איש לרעהו ב'שמעם את קול השופר: למה תקעו היום מימים? ויאמר להם: על דבר זה וזה. וכן כתב הרמב"ם: אף על פי ש'תקיעת השופר בראש השנה גזרת הכתוב, ר'מו יש בו, כ'לומר: ישנים, עורו מתרדמתכם וחפשו מעשיכם וזכרו בוראכם

וְחִזְרוּ בְּתִשְׁבָּה וְאֵל תִּהְיוּ מִן הַשּׁוֹכְחִים אֶת הָאֵמֶת בְּהַבְלֵי הַזְּמַן וְשׁוֹגִים כָּל שְׁנוֹתֵם בְּהֶבֶל וְרִיק אֲשֶׁר לֹא יוֹעִיל וְלֹא יִצִּיל; הַבֵּיטוּ לְנַפְשׁוֹתֵיכֶם וְהִטִּיבוּ דַרְכֵיכֶם וּמַעַלְלֵיכֶם וְיַעֲזֹב כָּל אֶחָד מִכֶּם דְּרָכּוֹ הִרְעָה וּמַחֲשַׁבְתּוֹ אֲשֶׁר לֹא טוֹבָה "וַיָּשׁוּב אֶל ה' וַיִּרְחַמְהוּ".

הַשְּׂמִינִי, (*) כְּדֵי שֶׁנִּזְכֹּר יוֹם הַדִּין הַגָּדוֹל וּנִפְחַד מִמֶּנּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "קְרוֹב יוֹם ה' הַגָּדוֹל קְרוֹב וּמִהֵר מְאֹד יוֹם ה' מֵר צָרַח שָׁם גְּבוּר. יוֹם עֲבָרָה הַיּוֹם הַהוּא יוֹם צָרָה וּמִצּוּקָה יוֹם [שְׂאֵה וּמִשׁוֹאֵה יוֹם] חֲשֵׁד וְאַפְלָה יוֹם עֵנָן וְעַרְפֶּל. יוֹם שׁוֹפָר וְתִרְוַעָה" (צפניה א, יד-טז) וְאֶמַר עַל זֶה: "הִתְקוּשְׁשׁוּ וְקוּשׁוּ הַגּוֹי לֹא נִכְסֵף" (שם ב, א).

נפש יהודה כדי שזכור יום הדין הגדול. הוא הצרה שנאמר על חורבן בית המקדש ועל הגלות אם לא ישובו שנאמר בסוף התקוששו וקושו התלקטו והתחברו יחד בית ישראל וקושו והיישירו דרכיכם והשוו אותם לדעת ה' אלהיכם בתשובה בטרם יבא היום הרע הזה לא נכסף שאין להם חשק ותאוה לשוב אל ה' והתרה להם שישוּבו:

הַתְּשִׁיעִי, נִתְקַע בְּשׁוֹפָר כְּדֵי שֶׁנִּכְסֵף שִׁיקִבֶּץ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הִבְטִיחֵנוּ עַל יְדֵי יְשַׁעְיָה הַנְּבִיא, עָלֵינוּ הַשְּׁלוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ: "וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יִתְקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל" וְגו' (ישעיה כז, ג).

הַעֲשִׂירִי, כְּדֵי שֶׁנִּזְכֹּר יוֹם תְּחִילַת הַמִּתִּים, אֲשֶׁר הִמְשִׁיל אוֹתוֹ הַנְּבִיא בְּאוֹתָם שִׁיקוּמוֹ לְחַיִּים, שִׁיתְקַע לָהֶם שׁוֹפָר וַיִּתְקַבְּצוּ כָּלֶם בְּשִׁמְעֵ הָעַם אֶת קוֹל הַשׁוֹפָר, שֶׁנֶּאֱמַר: "כָּל־יִשְׂבֵי תִבֵּל וְשֹׁכְנֵי אֶרֶץ כְּנַשְׂא נִס הָרִים" וְגו' (שם יח, ג). "יִשְׂבֵי תִבֵּל" אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל שֶׁבְּגָלוֹת. "וְשֹׁכְנֵי אֶרֶץ", אֵלּוּ הַמִּתִּים, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "הִקִּיצוּ וְרִנְנוּ שֹׁכְנֵי עַפְרָה" (שם כו, ט).

עַל כֵּן אֲנַחְנוּ חַיִּבִים לָשׁוּם הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ עַל לִבֵּנוּ וּלְכַוֵּן בְּמִצְוֹת שׁוֹפָר וְלְהִיזוֹת זְהִיר בּוֹ כְּאֲשֶׁר צִוְּתָה תּוֹרָה לְהִרְבּוֹת שִׁכְרֵנוּ, כְּדַכְּתִיב: "וַיִּצְגְּנוּ ה' לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־הַחֲקִים הָאֵלֶּה [וְגו'] לְטוֹב לָנוּ כָּל־הַיָּמִים" (דברים ו, כד).

וּדְבַר הַתְּפִלָּה וְהַפְּסוּקִים אֵיתָנָהּ בְּכָל־נֶר הַמִּצְוֹת, בְּפָרֶק אַחֲרוֹן מִחֻלְק הַתְּפִלָּה (סימן קטו), וְהַפְּרָטִים הַמְּבֹאָרִים בְּשִׁלְחוֹן הַפָּנִים.

וּמִכָּל מְקוֹם לְמַדְנֹו, שֶׁלֹּא הֵיְתָה כְּפִי הַתּוֹרָה בְּתִרְוַעָה לְבַד, אֶלְאֵ לְהִזְהִיר עַל הַתְּשׁוּבָה. וְכֵן מְצִינוּ בְּמִכִּילֶתָא: "וּבַחֲדָשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאַחַד לַחֲדָשׁ" וְגו' (במדבר כט, א), "בַּחֲדָשׁ, חֲדָשׁוֹ עֲצֻמְכֶם; "שׁוֹפָר" שֶׁפָּרוּ מַעֲשִׂיכֶם. אֶמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל: אִם שִׁפְרָתֶם אֶת מַעֲשִׂיכֶם לְפָנַי הֲרִינִי נַעֲשֵׂה לָכֶם כְּשׁוֹפָר; מֵה שׁוֹפָר (זו) [זֶה] מִכְּנִיס בָּזוֹ וּמוֹצִיא בָּזוֹ; אֵף אֲנִי עוֹמֵד מִכְּסֵּא דִין וַיּוֹשֵׁב בְּכִסֵּא רַחֲמִים וּמְרַחֵם עֲלֵיכֶם. וְהַכֹּל תְּלוּי בְּתִשְׁבּוּתֵינוּ וַיִּרְחַמוּ עָלֵינוּ מִן הַשָּׁמַיִם.

החלק השני בבוא יום הכפרה

ויש בו שלשה פרקים

פרק ראשון [רצה]

כל המשפיל הירא את דבר ה' לבו יחיל בקרב, בהיותו יודע כי כל מעשיו בספר נכתבין והאלהים יביא במשפט על כל נעלם אם טוב ואם רע. והאדם תחלת דינו בראש השנה וגזר דינו נחתם ביום הכפורים. וכאשר ידע האדם שפא דינו לפני מלך בשר ודם, והלא יחרד חרדה גדולה להנצל מן הדין, מה יש לו לעשות כאשר בא דינו לפני דין העולם ובידו כפרתו, שיש לו להתעורר לתשובה קדם שיתחייב בדינו, כמו שנאמר: " (*) מה נעשה לאחותנו ביום שידבר בה" (שיר השירים ת, ח).

נפש יהודה מה נעשה לאחותנו. לכנסת ישראל ביום שידובר בה והתרה לה לתשובה אם ישובו ויעמדו באמונתם כחומה נבנה עליה טירת כסף יזכו לגאולה ולבנין בית המקדש:

ולכן ראוי כל ירא אלהים לעורר בימי התשובה קדם יום החתימה וימעט בעסקו ויחפש ויתעסק בדרך התשובה, כיון שהוא זמן של רצון לפני האל יתברך, כדכתיב: "בעת רצון עניתיד" (ישעיה מט, ח) ואומר: "דרשו ה' בהמצאו" (שם נה, ו) ואמרו: אלו עשרה ימים שפין ראש השנה ליום הכפורים. וגרסין בפסיקתא: רבי ברכיה בשם רבי שמואל אמר: "בעשרה ימים אין כתיב כאן, אלא: " (*) כעשרת הימים" הידועים שפין ראש השנה ליום הכפורים, שמא יעשה תשובה. כדאיתא בפרק שלישי מעזיבת החטא.

נפש יהודה כעשרת הימים. הכי בפתח וה"א ה' הידיעה שהיו מעשרת ימי תשובה והמתין הקב"ה לנבל אם עושה תשובה ולא עשה ונגפו ה':

ואף על פי שהקדוש ברוך הוא רחמן ומכפר דברים שפין אדם למקום, אם חטא אדם בינו לחברו צריך לפיטו לרצותו בדבור ובמעשה, כמו ששנינו בפרק יום הכפורים (יומא פה, ב): את זו דרש רבי אלעזר בן עזריה: "מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו" (ויקרא טו, ט), עונות שפין אדם למקום יום הכפורים מכפר ושפין לבין חברו אין יום הכפורים מכפר עד שירצה את חברו.

ואמרי עליה בגמרא: (פז, א): אמר רבי יצחק: כל המקניט את חברו וכו'. כדאיתא לעיל, בפרק רביעי מחלק עזיבת החטא (סימן רפג) וכו'.

וְאִי־עֲלֵפִי שְׁבֹכֶל יְמוֹת הַשָּׁנָה חֵיב אָדָם לְרָצוֹת לַחֲבֵרוֹ תִּכְּפֹף פְּשִׁיעָתוֹ, אָבֵל כְּשֶׁהִגִּיעַ עֵת יוֹם הַכְּפוּרִים לֹא יֵאָחֵר לְשִׁלְמוֹ וַיִּבְקֶשׂ מִחִילָה עַל כָּל פְּנִים וְאוֹתוֹ שֶׁפָּשַׁע אָצְלוֹ אֶל יֵאָחֵרוֹ בַּדָּבָר וַיִּמְעָבְרִין עַל כָּל פְּשָׁעָיו. בְּדִגְרָסִינָן בְּמִסְכַּת עֲרוּבִין, פָּרָק פִּיצָד מְעַבְרִין (נד, א) וּבְמִסְכַּת נְדָרִים, פָּרָק הַנּוֹדֵר מִן הַיָּרֵק (נה, א) : רַבָּא הָוָה לִיה לָרַב יוֹסֵף בַּר חֲמָא (*) מִילְתָּא בְּהֵדִיה (וכו'). כדאיתא לעיל, בפרק שלישי מחלק שלישי של הנהגת לומדי התורה). כִּי מָטָא מְעַלֵי יוֹמָא דְכְּפוּרִי, (*) אָמַר : אֵיזִיל אֶפִּיסִיה. אַזְל, אֶשְׁכַּחִיה לְשִׁמְעִיה דְקָא (*) מְזִיג לִיה חֲמָרָא. אָמַר לִיה : הֵב לִי כֶּסֶף וְאֶמְזַיְגִיה אֲנָא לִיה. מְזַג לִיה. כַּד טְעַמִּיה, אָמַר לִיה : דְּמִי לִי הָאִי מְזַיְגָא לְמְזַיְגָא דְרַבָּא. אָמַר לִיה : אֲנָא הוּא. אָמַר לִיה : לֹא תִיתִיב אֶפְרַעִיךָ עַד דְּמִפְרָשֶׁת לִי לְהַנִּי קָרְאִי : מֵאִי דְכָתִיב "וּמִמִּתְנָה נְחֻלִּיאַל וּמִנְחֻלִּיאַל בְּמוֹת" (במדבר כא, יט)? אָמַר לִיה : אִם מְשִׁים אָדָם עֲצָמוֹ כְּמִדְּבַר הַזֶּה, (*) שֶׁהֲכַל דְּשִׁין אוֹתוֹ - נְתוּנָה לוֹ (*) בְּמִתְנָה, שְׁנֵאמַר : "וּמִמִּדְּבַר מִתְנָה" (שם שם, יח) ; וְכִיּוֹן שֶׁנְתוּנָה לוֹ בְּמִתְנָה נְחֻלִּיאַל, שְׁנֵאמַר : "וּמִמִּתְנָה נְחֻלִּיאַל" ; וְכִיּוֹן שֶׁנְחֻלִּיאַל אֶל עוֹלָה לְגְדוּלָה, שְׁנֵאמַר : "וּמִנְחֻלִּיאַל בְּמוֹת" ; וְאִם הִגִּיס דְּעֵתוֹ הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מְשַׁפִּילוֹ, שְׁנֵאמַר : "וּמִבְּמוֹת הַגִּיא" (שם שם, ט) ; וְאִם חוֹזֵר בְּתִשׁוּבָה הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מְגַבִּיהוֹ, שְׁנֵאמַר : "כְּלִגִּיא יִנְשָׂא" (ישעיה מ, ד).

נפש יהודה מלתא. כעס : אמר איזיל אפייסיה. לרב יוסף : מזג. במים רב יוסף סגי נהור הוי ולא היה רואהו והכיר בטעם היין שהוא מזגו לפי שהיה מכיר רב יוסף במזגו של רבא מתחלה שהיה בקי ליתן מים ביין במדה : שהכל דשין אותו. שאין לו גסות : במתנה. ולא ישכח ממנו ויהיה נחלתו מאל התורה להבינה ואז יזכה לנחלת אל שנאמר להנחיל אהבי יו :

וְגִרְסִינָן נְמִי בְּפָרָק יוֹם הַכְּפוּרִים (יומא פז, א) : רַב הָוָה לִיה מִילְתָּא (*) בְּהֵדִי הֵהוּא טַבְּחָא. אֵזִיל תְּרִיסַר יָרְחֵי שְׁתָּא. כִּי מָטָא מְעַלֵי יוֹמָא דְכְּפוּרִי לֹא אָתָא, אָמַר : אֵיזִיל אֲנָא. פָּגַע בִּיה רַב הוֹנָא, אָמַר : לְהִיכָא אֵזִיל מַר? אָמַר : לְפִיּוּסִי לְפִלְגְנָא קָא אֵזִילְנָא. אָמַר : קָא אֵזִיל מַר (*) לְמַקְטֵל נַפְשָׂא. אַזְל קָרָא אַבְבָּא. אָמַר לִיה : זִיל, לִית לִי מִלְתָּא בְּהַדָּךְ. (*) הָוָה פְּלִיג רִישָׁא, גָּדָא נִרְגָּא מְקַתִּיה וַיִּתִּיב בְּקוּעִיה וְקַטְלִיה.

נפש יהודה בהדי ההוא טבחא. הטבח חטא לו : למקטל נפשא. עכשיו הוא מענישו למות : הוה פליג רישא. שבר עצמות ראש של בהמה ובא הברזל בקועיה בגרירתו :

וְנַהְגוּ לְטַבֵּל בְּעָרְב יוֹם הַכְּפוּרִים. וְסָמְכוּ עַל מְדַרְשׁ שֶׁל פְּרָקֵי רַבִּי אֶלְיעָזָר (מו), שִׁיְהִיו נְקִיִּים כְּמִלְאָכִי הַשְּׂרֵת בְּיוֹם הַכְּפוּרִים. וּמְצִינוּ בְּתִשׁוּבַת הַגְּאוּנִים, בְּשֵׁם הָרַב יִצְחָק בֶּן גִּיאַת ז"ל : טְבִילָה זו, כִּיּוֹן שֶׁאֵינָה מִתְקוּן חֲכָמִים הָרֵאשׁוֹנִים לָאוּ בֵּת בְּרַכָּה הִיא. הִילְכֵךְ טוֹבֵל אָדָם כְּמִנְהַג וְאֵינוֹ מְבָרֵךְ, דָּאִין מְבָרְכִין עַל הַמְנַהֵג, מְדַאָמַר רַב (*) לְעִנְיָן עֲרַבָּה : "חֲבִיט חֲבִיט וְלֹא בְרִיךְ, קִסְבֵּר מְנַהֵג נְבִיאִים הוּא", אֶלְמָא אֶמְנַהֵג אִין מְבָרְכִין עֲלָיו.

נפש יהודה לענין ערבה. של הושענות שאן מברכין עליהם ברכה כשחובטין העלים מהם שאין לנו רק לחובטן שכך המנהג :

וְצוּוּ לְקַבֵּעַ סְעוּדָה בְּעָרְבַיּוֹם הַכַּפּוּרִים לְהִרְאוֹת שְׂשִׁמְחַ בְּהַגִּיעַ זְמַן כַּפָּרְתוֹ, כַּדְגֵּרְסִינּוֹ בְּמִסְכַּת יוֹמָא, פֶּרֶק יוֹם הַכַּפּוּרִים (פא, ב) : תְּנִי, רַבִּי חִיָּא בַר רַב מִדְּפִתִי : "וְעֵינֵיכֶם אֶת־נַפְשֵׁיכֶם בְּתַשְׁעָה לַחֲדָשׁ" (ויקרא כג, לב) וְכִי בְּתַשְׁעָה מִתְעַנִּין, וְהֵלֵא בְּעֵשְׂרָה מִתְעַנִּין? אֵלֵא לומר לָךְ : (*) כָּל הָאוֹכֵל וְשׁוֹתָה בְּתַשְׁעֵי כָּאֵלוֹ הַתְּעַנָּה בְּתַשְׁעֵי וְעֵשִׂירִי.

נפש יהודה כל האוכל ושותה וכו'. והכי משמע קרא ועניתם בתשעה כלומר התקן עצמך בתשעה שתוכל להתענות בעשרה ומדאפקיה קרא בלשון עינוי לומר לך כאילו מתענה בתשעה :

וְאָמְרוּ בְּמִדְרָשׁ : מַעֲשֵׂה בְּשׁוּטֵר הָעִיר שְׂאָמַר לְעַבְדּוֹ : קִנְה לִי דָג, וְלֹא מָצָא אֶלֶּא דָג אֶחָד וְנָתַן בּוֹ זְהוּב. הִזְהִיב שֶׁם יְהוּדִי חָיִט וְנָתַן בּוֹ שְׁנַיִם. וְחִזַּר הָעֶבֶד וְנָתַן בּוֹ שְׁלֹשָׁה. וְחִזַּר עוֹד הַחָיִט וְהוֹסִיף עָלָיו עַד שֶׁהֵעֵלְהוּ לַחֲמִשָּׁה וְנִשְׂאָר עִמּוֹ. בָּא הָעֶבֶד וְסִפֵּר לוֹ כָּל הַמְּאֹרָע. שָׁלַח הַשׁוּטֵר בְּעַד הַחָיִט. אָמַר לִיהִ : מַה מְלֹאכְתְּךָ? אָמַר לִיהִ : חָיִט. אָמַר לִיהִ : וְלָמָּה קִנִּיתָ דָג שֶׁוָּה זְהוּב בְּחִמְשָׁה זְהוּבִים, וְלֹא עוֹד אֶלֶּא שֶׁלְקַחְתּוֹ מִיַּד עַבְדִּי שֶׁשְׁלַחְתִּיו לְקִנּוֹתוֹ לִי? הִשִּׁיב לוֹ : וְהִיאָךְ לֹא אֶקְנֶנּוּ אֶפִּילוֹ בְּעֵשְׂרָה, כִּדִּי לֹאכְלוּ בַּיּוֹם כְּזֶה שֶׁצָּנּוּ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לֹאכּוֹל וְלִשְׁתּוֹת בּוֹ וְאָנּוּ בְּטוּחִים שְׂיִכְפֹּר לָנוּ עֲוֹנוֹתֵינוּ. אָמַר לוֹ : אִם כֵּן יָפָה עֲשִׂיתָ וּפְטָרוֹ וְהִלָּךְ לוֹ לְשָׁלוֹם. לְלַמְּדֵנוּ, כִּי מִי שֶׁכּוֹנֵתוֹ לְשֵׁם שְׁמַיִם אֵינוֹ נֶזְוֵק בְּאוֹתוֹ דָּבָר.

וּבַיּוֹם הַזֶּה מֵרָאָה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שֶׁהוּא מְרַחֵם עַל יִשְׂרָאֵל, כִּי בַּיּוֹם אֶחָד בִּשְׁנָה שֶׁצָּוָה לָהֶם לְהַתְּעַנּוֹת אָמַר, שְׂיִתְעַנְּגוּ קָדָם בְּאֹכִילָה וּשְׂתִיָּה, כִּדִּי לְחִזֵּק גּוּפָם וְיִוָּכְלוּ לְהַתְּעַנּוֹת. מִשָּׁל לְמַלְךְ שֶׁהִזְהִי לוֹ בֶּן יַחֲדִיד וְגִזַּר עָלָיו לְהַתְּעַנּוֹת יוֹם אֶחָד. וְצָוָה לְסַעְדוֹ קָדָם בְּאֹכִילָה וּשְׂתִיָּה, כִּדִּי שְׂיִוָּכַל לְסַבֵּל הַתְּעַנּוּת.

וְעוֹד, לְפִי שְׁבִשְׁבָתוֹת וַיָּמִים טוֹבִים אֲנַחְנוּ קוֹבְעִין סְעוּדָה לְשִׁמְחָה לְשֵׁם שְׁמַיִם. וְלְפִי שְׂאִין אָנּוּ יְכוּלִים לְקַבֵּעַ סְעוּדָה בַּיּוֹם הַכַּפּוּרִים, שֶׁהַיּוֹם יוֹם צוּם, נִתְחַיְבֵנוּ לְקַבֵּעָה מִבְּעָרְבַיּוֹם יוֹם הַכַּפּוּרִים.

וַיֵּשׂ אוֹמְרִים, שְׂאִם אָדָם קוֹבֵעַ סְעוּדָתוֹ בְּעָרְבַיּוֹם הַצוּם הָעֲנוּי גְדוֹל בְּצוּם. וְעַל כֵּן אָמְרוּ : כָּל הָאוֹכֵל וְשׁוֹתָה בְּתַשְׁעֵי מַעֲלָה עָלָיו כָּאֵלוֹ הַתְּעַנָּה תַשְׁעֵי וְעֵשִׂירִי. כְּלוּמַר, שֶׁהַתְּעַנּוּת נַעֲשֶׂה לוֹ גְדוֹל, מִפְּנֵי שֶׁהִרְגֵל לַיּוֹם שֶׁלְפָנָיו בְּעֵנֶג וְנַעֲשֶׂה לוֹ כְּשֵׁנֵי יָמִים בְּתַעַנּוּת.

וּמִכָּל מְקוֹם, כָּל בֶּן דָּעַת - מִשְׁמַחַת לְבוֹ בְּבוֹא יוֹם כַּפָּרְתָה עֲוֹנוֹתָיו - צָרִיךְ לְהַקְדִּימוֹ בְּתַשׁוּבָה, כִּדִּי שְׂיִהֵא מוּכָן לְכַפֵּרָה. כְּמוֹ שֶׁעוֹשֶׂה הַרוֹפֵא, כְּאִשֶּׁר רוֹאֶה שֶׁמִּגִּיעַ הַגְּבוּל לְחוֹלָה מִקְדִּימוֹ בְּהִרְקָה מְאוֹתוֹ דָּבָר שְׂיִוָּדַע שֶׁהִזְהִי סִבַּת הַחֲלִי מִחֲמַת מְלוּי כְּרָס אוֹ מְמִלוּי דָם, (*) כִּי כְּשִׁיבּוֹא הַגְּבוּל, שְׂיִמְצָאֵהוּ נָקִי וּמוּכָן לְקַבֵּלוֹ. וְאִם לֹא - הַגְּבוּל יִקְרַב מִיִּתְתּוֹ ; כִּדִּי יִקְרַח לַיּוֹם הַכַּפּוּרִים, הוּא יוֹם הַגְּבוּל לְחוֹלֵי הַנֶּפֶשׁ, אִם יַעֲמֵד בְּפִשְׁעוֹ וְיִמְצָאֵנוּ רָשָׁע בְּדִינוֹ יִקְרַב גִּזַּר דִּינוֹ וְאִם יִמְצָאֵנוּ נָקִי וּבְתַשׁוּבָה - יִמָּרַק עֲוֹנוֹתָיו וְיִלְבִּינָם וְיִכְפֹּר לוֹ. כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר : "אִם יִהְיוּ חֲטָאֵיכֶם כְּשָׁנִים כְּשֶׁלֶג יִלְבִּינּוּ"

(ישעיה א, יח). ועל כן טוב לו לאדם לחפש בדרכיו ולשוב מחטאתיו ולהתנדות עליהם מבערב, קדם סעודתו. וגם לטבל גופו, ונפשו יותר, ולא ידמה כמי שטובל ושרץ בידו, שלא עלתה לו טבילה. אבל יכין את עצמו, כדי שיפנס ביום זה מלבן ומזרז בתשובה ויבוא יום הכפרה ויכפר הבוֹרָא יתברך במדת רחמיו, שְׁנַאֲמַר: "כִּי־בַיּוֹם הַזֶּה יִכַּפֵּר עֲלֵיכֶם לְטַהֵר אֶתְכֶם" (ויקרא טז, ל).

נפש יהודה **כי כשיבא הגבול**. זמן שיתגבר החולי להתפשט באברים יהיה גופו נקי וזך ולא יאחוז בו החולי כל כך ויש בו כח לסבול החולי ויתרפא ואם לאו שגופו אינו נקי יתגבר עליו החולי עד שימות כן הדבר בנקיות החטאים ממנו אז לא יבא לו עונש למיתה רק ושב ורפא לו וכל השנה מי שאוכל ואינו מתענג נקרא חסיד חוץ מערב יום כפור שיאכל ויתענג:

פרק שני [רצו]

כְּשִׁיפֵנִס הַיּוֹם יִתְקַדֵּשׁ אָדָם גּוּפוֹ וְנִפְשׁוֹ כְּמִלְאָד הָאֱלֹהִים, שֶׁהוּא נָקִי מְכַל חָטָא, כְּדִגְרָסִינָן בְּפָרְק מוּ מִפְרָקֵי רַבֵּי אֱלִיעֶזֶר: רָאָה סַמָּאֵל שֶׁלֹא מָצָא חָטָא לְיִשְׂרָאֵל בַּיּוֹם הַכְּפוּרִים וְאָמַר: רַבּוֹן הָעוֹלָמִים, יֵשׁ לָךְ עִם אֶחָד בְּאֶרֶץ כְּמִלְאָכֵי הַשָּׁרַת. מָה מִלְאָכֵי הַשָּׁרַת יַחְפִּי רָגֵל, אִף יִשְׂרָאֵל יַחְפִּי רָגֵל בַּיּוֹם הַכְּפוּרִים, מָה מִלְאָכֵי הַשָּׁרַת נִקְיִים מְכַל חָטָא, אִף יִשְׂרָאֵל נִקְיִים בַּיּוֹם הַכְּפוּרִים, מָה מִלְאָכֵי הַשָּׁרַת שְׁלוֹם מִתְנַדָּ בִּינֵיהֶם, כִּד יִשְׂרָאֵל בַּיּוֹם הַכְּפוּרִים. וְהַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שׁוֹמֵעַ עֲדוּתוֹ מִן הַמְּקַטְרָגִים וּמְכַפֵּר עֲלֵיהֶם.

וגם כתוב במדרש ואלה הדברים רבא, פרשת ואתחנן: כְּשַׁעֲלָה מִשָּׁה לְרַקִּיעַ, שָׁמַע לְמִלְאָכֵי הַשָּׁרַת שֶׁהֵיוּ מְקַלְסִין לְהַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, בְּאֲמָרָם: "בְּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד". וְהוֹרִידָהּ לְיִשְׂרָאֵל. מִשָּׁל לְמָה הַדָּבָר דוֹמָה: לְאָדָם שֶׁגִּנֵּב הוֹרְמִין מִתּוֹד פְּלִטְרִין שֶׁל מֶלֶךְ וּנְתָנוּ לְאִשְׁתּוֹ וְאָמַר לָהּ: אֵל תִּתְקַשְׁטִי בָּהּ אֶלָּא בְּצַנְעָה בְּתוֹד בִּיתָךְ. לָכֵן כָּל הַשָּׁנָה אוֹמְרִים "בְּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד" בְּלַחַשׁ וּבַיּוֹם הַכְּפוּרִים אוֹמְרִין אוֹתוֹ בְּקוֹל רָם, לְפִי שֶׁאֵנוּ כְּמִלְאָכֵים. וְגַם לָזֶה סוּמְכֵן אוֹתָן שֶׁנִּהְיוּ לְעַמֵּד עַל רַגְלֵיהֶם בַּיּוֹם הַכְּפוּרִים כָּל הַיּוֹם, כְּלוּמַר, כִּיִּן שֶׁהֵם נִמְשְׁלוּ לְמִלְאָכֵים יִהְיוּ בְּעַמִּידָה כְּמוֹתָם.

גם נוכל לומר, כי יום זה ראוי לכפרה, כי בו ביום מל אברהם אבינו, עליו השלום, הערלה הכורתת ברית (*) למול שאר ערלות לב ואזן ושפתים, ובו ביום נתכפר מעשה העגל ונתנו לוחות שניות.

נפש יהודה **למול שאר ערלות**. ר"ל שהברית מילה גורם שכל האברים של אדם עם הנפש עושין רצונו של הקב"ה כדכתיב כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך שעל ידי הברית מילה מסרנו לו נפשנו כאחד הגוף והנשמה וזה מי כמוך וכישראל עמד והוא שם אלהים אלקינו כמנין כמוך והוא מילה ונפש שהיא יחידה:

ועל זה אמרו ז"ל: שֶׁהֵיוּ נוֹהֲגוֹת בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל לְכַבְּדוֹ בְּמִלְבוּשִׁים נָאִים יוֹתֵר מְכַל מוֹעֲדֵי הַשָּׁנָה, כְּדִגְרָסִינָן בְּסוּף מִסְכַּת תַּעֲנִית (כו, ב) וּבְפָרְק יֵשׁ נוֹחֲלִין

(בבא בתרא קכא, א) : אָמַר רַבִּין שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל : לֹא הָיוּ יָמִים טוֹבִים לְיִשְׂרָאֵל כְּטַ"ו בְּאָב וּכְיוֹם הַכְּפוּרִים, שֶׁבָּהֶם בָּנוּת יִשְׂרָאֵל יוֹצְאוֹת וְחוֹלוֹת בְּכַרְמִים בְּכָלִי לָבוֹן שְׂאוּלִים, כְּדִי שֶׁלֹּא לְבַיֵּשׁ אֶת מִי שְׂאִין לוֹ וכו'. כְּדֹאִיתָא לְמַעְלָה.

וגם נוכל לומר, בְּרוּךְ הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ אֲשֶׁר לוֹ נִתְּכָנוּ עֲלִילוֹת, אֲשֶׁר צָוָה לְהִיטֵב יוֹם זֶה בְּזִמְנוֹ הַזֶּה, (*) שֶׁהוּא זִמְנוֹ בְּעִיטָה וְסוֹרְרוֹת, בְּעֵבוֹר יָמֵי הַקִּיץ עַל הָאָדָם וְהַאֲצֻרוֹת שֶׁהָיוּ מְלֵאִים בְּאַרְץ יִשְׂרָאֵל בְּזִמְנוֹ הַזֶּה דָּגוּן וְתִירוֹשׁ וְיִצְהָר וְכָל טוֹב הָאָרֶץ, וְלָכֵן הִצְרִיךְ לְצוּוֹת לְאָדָם שֶׁיִּתְעוֹרֵר מִשִּׁינָה זֹאת וְיִסוֹר עֲצָמוֹ מִהַשְּׁמָנוּת וּמִבְּעִיטָה וְיַעֲזֹב דַּרְכּוֹ, שֶׁהִיא רְדִיפַת הַתְּאֻוֹת וְהַהֲנָאוֹת. וְגַם יִסִּיר מִכָּל מַחְשְׁבָתוֹ כֹּל אֲמוּנָה כּוֹזֶבֶת וְהִיא הַמִּינּוּת, שֶׁעַל אֱלוֹ הַזְּהִירָה תוֹרָה בְּאֲמָרָה : "וְלֹא־תִתּוֹרוּ אַחֲרַי לְבַבְכֶם וְאַחֲרַי עֵינֵיכֶם" (במדבר טו, לט) וְדַרְשׁוּ בּוֹ בְּפִרְקָא קַמָּא דְעֵבוֹדָה זָרָה "אַחֲרַי לְבַבְכֶם", זוֹ מִינּוּת ; "וְאַחֲרַי עֵינֵיכֶם", זוֹ זְנוּת. רוֹצֵה לומר, שֶׁלֹּא יִצִּיר בְּלִבּוֹ רַק הָרְאוּי לְהֶאֱמִין (*) וְלֹא יִמְלֵא מְאֻוִּיו רַק לְקִיּוֹם הַגּוּף וְלְהַעֲמִיד הַמִּין. וּבְשִׁמְרָה זֹאת יִשְׁגַּח הָאָדָם שְׁלֵמוֹת אֲנוּשִׁית.

נפש יהודה שהוא זמן בעיטה. ר"ל כמו שאמר שאספו תבואתם ואוכלים ושותים ושמחים. וסודרת היינו שמסודר ומצוי עתה להם כל הטובות ופן יבעטו בה' כדכתיב וישמן ישורון ויבעט וי"ג וסודרת שהוא סר מאחרי ה' : ולא ימלא מאויו. תאוותיו רק מה שצריך לקיום גופו ולקיום המין מצות פריה ורביה להוליד בנים :

ועל כן להעיר האדם על חטאיו הנמשכים אחר התאוה, אֲשֶׁר הָאָדָם מְטַבֵּעַ בָּהֶם בְּכָל הַשָּׁנָה, וְשֶׁלֹּא יִמְשֹׁךְ אַחֲרֵיהֶם שֶׁלֹּא לְשֵׁם שְׂמִים, בָּא שְׁעִיר חֲטָאת בְּכָל חֹדֶשׁ וְחֹדֶשׁ, שֶׁנִּקְרָאת "חֲטָאת לַה'", לְהַעֲרִיב עַל דָּרֶךְ הַנְּהַגַּת הָאָדָם בְּמַעֲשָׁיו וְשִׂינְיָתוֹ שֶׁנִּתְּכַפֵּר הַחֲטָא שֶׁעָבַר לִיהֲנוֹת מִן הָעוֹלָם לְשֵׁם תְּאֻוָּה. וְלֹא יִתְיַאֲשֶׁר מִן הַתְּשׁוּבָה עַד שֶׁתּוֹשַׁע נַפְשׁוֹ מִיַּד שׁוֹנֵא אוֹתוֹ, שֶׁהוּא גּוֹפּוֹ, וְהוּא שׁוֹנֵא כְּפִי הָאֶמֶת. וְהוּא שֶׁטוֹן, הוּא יֵצֵר הָרַע, הוּא מְלַאֵךְ הַמְּוֹת. אֲבָל בְּיוֹם הַכְּפוּרִים, שֶׁהוּא יוֹם נּוֹעַד לְתְּשׁוּבָה, בָּאוּ שְׁנֵי שְׁעִירִים כְּנֶגֶד שְׁנֵי מִיַּיִ הַחֲטָא. (*) הָאֶחָד, כְּנֶגֶד הַמִּין הַנִּמְשָׁךְ אַחֲרֵי תְּאֻוֹת הַגּוֹפְנִיּוֹת, שֶׁהֵם נִמְשָׁכוֹת אֶל טֵבַע הַגּוּף הַכֹּלֵה הַמֵּת, וְהוּא הָרְאוּי לְדַחוֹתוֹ בְּשִׁמְאֵל וְלִקְרַבּוֹ בְּזִמְנוֹ, (*) לֹא לְשַׁלְּחוֹ כֶּלָּה ; וְכֶנֶגְדּוֹ בָּא "גּוֹרֵל אֶחָד לַה'", לְפִי שֶׁהוּא הַנִּשְׁחָט וְהַמְּקָרֵב לְשֵׁם, (*) לֹא הַמְּשַׁלַּח, כִּי זֶה רְאוּי לְהַחֲזִיק בּוֹ וְלְהַכְנִיעוֹ וְלְשַׁמֵּשׁ בּוֹ לְשֵׁם שְׂמִים (*) וְלְדַחוֹתוֹ וְלַעֲנוֹתוֹ כְּפִי הָרְאוּי.

נפש יהודה האחד. אותו שמקריב לה' מרמו לקרב הדבר שצריך לו ולהרחיק המותרות : לא לשלחו כלה. כל תאוות יצר הרע רק המותרות : לא המשולח. אין שעיר שהוא לה' דינו כדן המשולח לעזאזל : ולדחותו ולענותו כפי הראוי. לדחות ממנו מיצרו המותרות שבאים לאדם בגרם חושיו והם חמשה חוש הראיה והשמיעה והטעם והריח והמישוש :

וכפי חמש הרגשותיו המבקשות המותרות, צָוָה הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּיוֹם זֶה כְּנֶגֶד (*) חֲמִשָּׁתַּת עֲנוּוִיּוֹן, כְּדִי לַעֲנוֹתָם וְלְהַכְנִיעֵם. וְלְהַשְׁלִים כְּנֻגָה זֹאת בָּא שְׁעִיר חֲטָאת הַנִּשְׁחָט. אֲבָל הַמְּשַׁלַּח [בָּא כְּנֶגֶד הַמִּין הַנִּמְשָׁךְ אֶל מַחְשְׁבָה רָעָה הָעוֹלָה עַל לֵב בְּנֵי אָדָם, רוֹצֵה לומר, כֹּל אֲמוּנָה כּוֹזֶבֶת בְּמִין מְמִינֵי הַשְּׁתוּף וְהַנִּמְשָׁךְ אֲלֵיהֶם, כְּדַעוֹת הָאוּמוֹת, וְהַדְּבָרִים שֶׁיִּטְעוּ הָאָדָם

במה שדברה תורה כלשון בני אדם. והוא] הראוי לשלחו חי לגמרי כנגד החלק החי החוטא. והוא שאמר סמאל: על ישראל (*) אי אתה נותן לי רשות. לומר, שכבר הזהרתו: "לא יהיה לך" וגו' (שמות כ.ג.) (*). והשיב לו: הרי יש לך רשות עליהם ביום הכפורים אם יש בהם חטא. רוצה לומר, שהיום ההוא נועד להתקדש ולשוב, ואם ישאר חטא באמונות הרי יש לך רשות עליהם. ולמה היו משלחין שעיר לעזאזל. (*) והוא מרכב מ"עז אזל", להעיר אותם, שהשעיר אזל לו והלך מאתם, כמו שנקרא "שעיר המשתלח", להעיר על שלוחו לגמרי, שלא ישאר לו שום זכר בישוב. וכן אמר יואל (ב, ט): "ואתה הצפוני ארחיק מעליכם והדחתיו אל-אֶרֶץ צִיָּה ושִׁמְמָה", ודרשו ז"ל: זה יצר הרע שצפון בלבו של אדם, שהוא השטן המשטין לאדם.

נפש יהודה חמשת עינויין. אכילה ושתייה רחיצה וסיכה ונעילת הסנדל ותשמיש ועל שני דברים אלו להחזיק ביצר הצריך לאדם ולהרחיק ממנו המותרות מרמו שעיר חטאת לה: אי אתה. למה אין אתה נותן לי רשות שהרי הזהיר הקב"ה בעשרת הדברות והם עוברין עליהם: והשיב לו הרי יש לך רשות. אם לא ישובו ביום כפור ואם נשאר להם החטא באמונות שלא האמינו בהקב"ה אז יהיה לך רשות לקטרג עליהם אבל ביום כפור עצמו אין לו רשות בהם: והוא מורכב. לשלח השעיר לעזאזל היינו עז אזל:

כשִׁשְׂרָאֵל נוהגין כַּדָּת אין לו רשות בהם ביום הכפורים, כַּדְגֵרְסִינָן בְּפִרְקָא קַמָּא דִּיּוֹמָא (ט, ט): אִמְר לִיה אֶלְיָהוּ לְרַב יְהוּדָה אַחוּהָ דְרַב סַלָּא חֲסִידָא: (*) אִמְרִיתוּ אִמְאִי לָא אֶתִי מְשִׁיחָא, וְהֵאִידְנָא יוֹם כְּפוּר הוּא וְאִיבְעוּל כְּמָה בְּתוּלְתָא בְּנֵהֲרֵדְעָא. אִמְר לִיה: הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מֵאִי אִמְר? אִמְר לִיה: " (*) לְפִתַח חֲטָאת רֹבְצִי". אִמְר לִיה: וְשִׁטָּן מֵאִי אִמְר? אִמְר לִיה: בְּיוֹם כְּפוּר לִית לִיה רְשׁוּתָא לְאִישְׁטוּנִי. מִמָּאִי? דְאִמְר רַמִּי בַר חֲמָא: הַשִּׁטָּן בְּגִימְטֵרְיָא: שִׁס"ד הוּו, וְשִׁס"ה יוֹמִי בְּשִׁתָּא, הוּו, וְשִׁס"ד יוֹמִי בְּשִׁתָּא אִית לִיה רְשׁוּתָא לְאִישְׁטוּנִי.

נפש יהודה אמריתו אמאי לא אתי משיחא. וא"ת עונות ישראל גורמין שלא בא והלא ביום כפור נמחל להם העונות על ידי ששבים ומתחרטים עליהם ואין להם חטאים כלל והשיב אליהו אמת אם שיהיה כן ששבים הכל אבל האידנא וכו': לפתח חטאת רובץ. יצר הרע מחטיאו בעל כרחו:

וּלְפִי שְׁהַשְׁעִירִים בָּאִים מִן הָעֵזִים שְׁטַבְעָם לְהַזִּיק, הָיוּ מְבִיאִים שְׁעִירִים, לְרַמֵּז אֶל הַמְּזִיקִין שְׁיִסּוּרוֹ מִיִּשְׂרָאֵל מִכָּל וְכָל, שֶׁהוּא הַמִּינוּת; וְהֵאָחַד מִקְצֵת, שֶׁהוּא הַזְּנוּת, כְּדִי שְׁיִשְׂאֵר מֵה שְׁצָרִיךְ לְקִיּוֹם הַגּוּף וְהַמִּין, וּבִלְבַד שִׁיְהוּ כָּל מַעֲשָׂיו כִּהְלַכְתָּן וּלְשֵׁם שְׁמִים.

פרק שלישי [רצז]

אף-על-פי שהיום הזה הוא יום שהבטיח הקדוש ברוך הוא לכפר חטאת ישראל, צריך לו לאדם לעזוב חטאו ולהנחם על מה שעבר ולקבל עליו שלא ישוב עוד לחטא. והיום הזה - עם תשובה כזאת מכפר, ובלתי זה לא יכפר,

וְלֹא יֹאמֵר: אֲחֻטָּא וְיוֹם הַכַּפּוּרִים מְכַפֵּר, שְׁלֹא יִכְפֹּר, כְּדַתְנָן בְּמִשְׁנֵת פֶּרֶק
יוֹם הַכַּפּוּרִים (יומא פה, ב): הָאוֹמֵר: אֲחֻטָּא וְאֲשׁוּב - אֵין מִסְפִּיקוּן בְּיָדוֹ
לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה; אֲחֻטָּא וְיוֹם הַכַּפּוּרִים מְכַפֵּר - אֵין יוֹם הַכַּפּוּרִים מְכַפֵּר.
עֲבֵרוֹת שְׂבִין אָדָם לְמָקוֹם יוֹם הַכַּפּוּרִים מְכַפֵּר, עֲבֵרוֹת שְׂבִין אָדָם לְחִבְרוֹ
אֵין יוֹם הַכַּפּוּרִים מְכַפֵּר עַד שְׂיִרְצָה חֲבֵרוֹ. לְהוֹדִיעֵנו, שְׂאֵין הַיּוֹם מְכַפֵּר
אֶלָּא לְשֵׁב כְּרֵאוּי.

וְגַם אֵין הַפְּנִינָה בְּצוּם שֶׁל עֲנוּי גּוּפוֹ בְּלִבְד וְשִׁישְׂאָר מְטַנֵּף בְּחֻטָּאוֹ, שְׁלֹזָה
מוֹאִס הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא וְאֵינוֹ חֲפֵץ בּוֹ. אֶלָּא שְׂיִישֵׁר הָאָדָם מַעֲשׂוֹ וְדַרְכֵיו,
כְּמוֹ שְׂאֵמֵר הַנְּבִיא בְּהַפְּטָרַת יוֹם זֶה עַל הַתְּרַעְמָת שֶׁהָיוּ מִתְּרַעְמִין יִשְׂרָאֵל,
בְּאִמְרָם: "לָמָּה צָמְנוּ וְלֹא רָאִיתָ עֲנִינוּ נִפְשֵׁנוּ" וְגו' (ישעיה נח, א) וּמְשִׁיב לָהֶם:
"הֵן בְּיוֹם צָמְכֶם (*) תִּמְצְאוּ חֲפֵץ וְגו' (*) הֵן לָרִיב וּמְצָה וְגו' הַכְּזָה יִהְיֶה"
וְגו' (שם שם, גה). וְהִזְיָה מִרְאָה לָהֶם דָּרָךְ תְּשׁוּבָה שֶׁהִזְיָה חֲפֵץ, וְאוֹמֵר: "הֲלוֹא
זֶה צוּם אֲבַחְרֶהוּ" וְגו' (שם שם, ו). וְגַם הִזְיָה אוֹמֵר: שֶׁהַתְּעֲנִית הוּא טוֹב עִם
הַצְּדָקָה לְעֲנִי, וְאוֹמֵר: "הֲלוֹא פָּרַס לָרַעֲב" וְגו' (שם שם, ז).

נפש יהודה תמצאו חפץ. אתם עושים כל הרעות כמו שלבבכם חפץ: הן לריב ומצה.
מחלוקת ביניכם ומה מועיל לכם הצום. הצום כזה יקבל הקב"ה הלא צום אבחרהו אמר
הקב"ה צום כזה בחרתי להיות שלום ביניכם ושלא לעשות עול ואון:

וְהַצְּדָקָה וְהַתְּעֲנִית עִם הַתְּפִלָּה הֵם טוֹבִים לְבַטֵּל אֶת הַגְּזָרָה, כְּדַגְרָסִינָן
בְּפִסְקִיקְתָּא (ל, קצא): רַבִּי יוֹדֵן בְּשֵׁם רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר: שְׁלֹשָׁה דְבָרִים הֵם
מְבַטְלִים אֶת הַגְּזָרָה: הַתְּפִלָּה וְהַצְּדָקָה וְהַתְּשׁוּבָה וְכוּ'. כְּדֹאִיתָא לְעִיל,
בְּחֻלְק הַתְּפִלוֹת (סימן קא).

וְגַם מֵאַחַר שֶׁהַיּוֹם הַזֶּה אֵין בּוֹ עֲנֵג הַגּוּף לְכַבְדוֹ בְּעֵדוֹן כְּמוֹ שֶׁבֵּית וְיוֹם טוֹב,
יְכַבְּדוֹ בְּמַלְבוּשִׁים נְאִים, כָּל אֶחָד כְּפִי מִסֵּת יָדוֹ, כְּדַגְרָסִינָן בְּמִסְכַּת שֶׁבֵּית,
פֶּרֶק כָּל כְּתָבֵי (קִיט, א): אֵמֵר לִיָּה רִישׁ גְּלוּתָא לְרַב הַמְּנוּנָא: מֵאֵי דְכָתִיב
"וְלִקְדוֹשׁ ה' מְכַבְּד" (ישעיה נח, ג)? זֶה יוֹם הַכַּפּוּרִים, שְׂאֵין בּוֹ לֹא אֲכִילָה וְלֹא
שְׂתִיָּה, אֵמֵרָה תוֹרָה: כְּבִדְהוּ בְּכִסּוֹת נִקְיָה.

וְלִפִּי שְׂבַעֲנוֹתֵינוּ חָרַב מְקַדְּשֵׁנוּ וְאֵין אָנוּ יְכוּלִין לְהַקְרִיב שְׂעִירֵי חֻטָּאת,
תְּקַנּוּ לָנוּ לְקָרוֹת בְּפָרְשַׁת "אַחֲרֵי מוֹת" (*) דְּבַר הַשְּׂעִירִים וְהַפָּר, וְעַם
הַמְּפִטִיר מוֹסֵף הַיּוֹם וְגַם לְסַפֵּר סֹדֵר עֲבוּדָה כְּתֻקְנָה וְהַלְכָתָה, כְּדִי שְׂיִחְשַׁב
לָנוּ לְפָנֵי הָאֵל וְיִתְבַּרְךְ כְּאֵלוֹ הָיִינוּ עוֹסְקִין בְּעֲבוּדָה, כְּדַגְרָסִינָן בְּמִסְכַּת
תְּעֲנִיּוֹת, פֶּרֶק בְּשִׁלְשָׁה פְּרָקִים (כו, ב) וּבְמִסְכַּת מְגִילָה, פֶּרֶק בְּנֵי הָעִיר (לא, ב):
תְּקַנְתִּי לָהֶם סֹדֵר הַקְּרִבָּנוֹת, בְּזִמְן שְׂקוּרֵין בְּהוֹן מַעֲלָה אָנִי עֲלֵיהֶם כְּאֵלוֹ
הַקְּרִיבִים לְפָנֵי וּמוֹחֵל לָהֶם עַל כָּל עֲוֹנוֹתֵיהֶם.

נפש יהודה דבר השעירים והפר. שהיו מקריבין ביום הכפורים ולמפטיר קורין
בפרשת פינחס ובעשור לחודש דכתיב ביה קרבן מוסף:

וגם כָּתוּב בְּאֵלֶּה שְׁמוֹת רַבָּא: "וְזֶה אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה עַל-הַמִּזְבֵּחַ" (שְׁמוֹת כֵּט, לח), הַדָּא הוּא דְכָתִיב: " (*) קָחוּ עִמָּכֶם דְּבָרִים" (הוֹשַׁע יד, ג) וכו'. כְּדֹאִיתָא לְמַעְלָה בְּפָרֶק שְׁנֵי מַחְלָק הַתְּפִלוֹת (סִימָן צב).

נפש יהודה קחו עמכם דברים. של קרבנות והם כאלו תעשה קרבן על המזבח:

וְגַם לְפִי שְׁכָל אֶחָד יִתֵּן אֶל לְבוֹ אִם חָטָא בְּמַעֲשֵׂה אוּ בְהִרְהוּר בְּאַחַת מִן הַנְּשִׂים הָאֲסוּרוֹת, שֶׁהֵן רִשְׁת לְלֶכֶד רַב בְּנֵי אָדָם, עַל כֵּן קוֹרְאִין בְּמִנְחָה פְּרִשֶׁת הָעֲרִיּוֹת. וּמִפְּטִירֵין בְּנִבּוּאָת יוֹנָה הַנְּבִיא, כְּדִי שְׁיִלְמַד אָדָם הַתְּשׁוּבָה הַשְּׁלֵמָה מֵאֲנָשִׁי נִינּוּה, שְׁאֲף-עַל־פִּי שְׁלָא הָיוּ מְזַרְעֵ יִשְׂרָאֵל שָׁבוּ בְּתְשׁוּבָה שְׁלֵמָה. וְעַל כֵּן כְּתִיבוּ דְבָרֵיהֶם בֵּין סְפָרֵי הַנְּבִיאִים.

וְגַם תִּקְנּוּ רַבּוֹתֵינוּ לִזְמַר לְיִשְׂרָאֵל בְּתַעֲנִיּוֹת שֶׁל צָרוֹת (*) דְּבָרֵי כְּבוֹשִׁין מִתְּשׁוּבַת נִינּוּה, כְּדִגְרָסִינָן בְּפָרֶק סֵדֶר תַּעֲנִיּוֹת (טז, א): אַחִינוּ, לֹא שָׁק וְלֹא תַעֲנִיּוֹת גּוֹרְמִין, אֲלֵא תְשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים, שְׁכֹן מְצִינוּ בְּאֲנָשִׁי נִינּוּה, שְׁלָא נֶאֱמַר בְּהֶם "וַיִּרְא אֱלֹהִים אֶת שָׁקֶם וְאֶת תַּעֲנִיָתָם", אֲלֵא: "וַיִּרְא אֱלֹהִים אֶת־מַעֲשֵׂיהֶם" וְגו' (יוֹנָה ג).

נפש יהודה דברי כבושין. לשון עצור כמו מכבש פרע"ס בל"א שכובשין את הלבבות להחזירם למוטב ואלו הן דברי כבושין כגון אחינו וכו':

וּלְפִי שְׁבִיּוֹם הַקְּדוּשָׁה הַזֶּה שְׁכִינָה שׁוֹרָה לְמִטָּה עִם יִשְׂרָאֵל וּבְעָרְב עוֹלָה עַל שְׁבָעָה רְקִיעִים וְחוֹזְרֶת לְמַעְלָה, אֲמָרוּ בְּשֵׁם רַב יְהוּדָה גָּאוֹן: תִּקְנּוּ לִזְמַר בְּעָרְב (*) שְׁבָעָה פְּעָמִים הַשֵּׁם [הוּא הָאֱלֹהִים], לְהִרְאוֹתֵינוּ שְׁעוֹלָה בְּתַרְוָעָה וּבְקוֹל שׁוֹפָר, כְּדֹכָתִיב: "עֲלֵה אֱלֹהִים בְּתַרְוָעָה" (תְּהִלִּים מז, ו). וְגַם כֵּן מִשְׁמַע מִמַּעַמַּד הַר סִינַי, שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּמִשְׁךְ הַיָּבֵל הִמָּה יַעֲלוּ בְּהָר" (שְׁמוֹת יט, ג). וְאֲמָרוּ רַבּוֹתֵינוּ, שֶׁהוּא סִימָן לְסְלוּק שְׁכִינָה וְאִזּוּ יִהְיוּ רְשָׁאִין לְעֵלוֹת אֶל הָהָר.

נפש יהודה שבעה פעמים. לומר ה' הוא האלהים ובכל פעם יותר חזק בקול לרמוז עלית מעלה מעלה ואין מתעלה למעלה עד אחר שנתעלה למטה שנאמר ברוך יחד כוכבי בוקר אלו ישראל שנמשלו לכוכבים ואחר כך ויריעו כל בני אלהים:

וּמְצִינוּ בְּתְשׁוּבוֹת הַגָּאוֹנִים, שְׁכָתֵב רַבֵּינוּ הָאִי בְּתְשׁוּבָה: מִנְהַגְנוּ לְתַקְעַ בְּמוֹצָאֵי יוֹם כְּפוּרִים וְלֹא מְצִינוּ טַעַם חוֹבָה, אֲלֵא רוֹמֵז (*) כִּי הוּא זִכָּר לְיוֹבֵל, אוּ כְּדִי לְעָרְבֵב אֶת הַשֶּׁטֶן. עַד כָּאן. וְנוֹכַח לִזְמַר, שְׁרוֹמֵז לְתַקִּיעַת שׁוֹפָר שֶׁל חֲרוֹת, כִּי לְפִי שְׁבָא יוֹם כְּפָרָה וְנִשְׁאַרוּ הַנְּשִׁמוֹת מִשְׁחָרְרוֹת מִשְׁעִבּוּד הַגּוֹי וְגַם הַגּוֹפִים רְאוּיִים לְחֲרוֹת עוֹלָם, עַל כֵּן תּוֹקְעִים, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יִתְקַע בְּשׁוֹפָר" וְגו' (ישעיה כז, ג).

נפש יהודה כי הוא זכר ליובל. שבשנת היובל היו תוקעין ביום הכפורים ויובל הוא שופר ועל שם שתוקעין בשופר להודיע שהוא שנת היובל נקרא שנה זו יובל:

הכלל השלישי: ביסורין הממרקין

ויש בו שני חלקים: החלק הראשון, ביסורי יחיד, החלק השני, ביסורי רבים

החלק הראשון ביסורי יחיד

ויש בו ארבעה פרקים

פרק ראשון [רחצ]

כשיראה אדם שפאין עליו יסורין אל יחשב שפאין במקרה, כי מי שפאין בכך ענשו הוא מדה כנגד מדה, (* לעזבו למקרים בלי שמירה, כמו שמירה תורה: "ואם תלכו עמי בקרי אף אני אלך עמכם בחמת קרי". וענש זה הוא גדול, (* כי רבים הם המקרים המתנשבים בעולם והעזוב מלמעלה אין שמירתו פלוס, כדכתיב: "אסה' לאי שמרעיר שוא" וגו' (תהלים קכז, א). ומה שאמרו: אין דבר רע יורד מלמעלה, הוא בעבור שהחוטא אין צריך להזיקו מלמעלה, (* אלא להסיר מעליו המחסה והמסתור ואז נתנה רשות למקרים וליסורים. וזה שאמרו: אין מיתה בלא חטא ואין יסורין בלא עון.

נפש יהודה לעזבו למקרים. שאין הקב"ה משגיח בו לרפאותו וזה ואם תלכו עמי קרי לומר שאין משגיח באדם ומה שיבא לו הוא דרך מקרה גם אני אלך עמם בקרי ולא אשגיח בו ונשאר לו מכאוביו: כי רבים הם המקרים המתנשבים. כמו הרוחות הרעות המזיקים בעולם למי שפוגעים בו במקרה לולי שהקב"ה שומרהו כדכתיב יפול מצדך אלף וגו' אלך לא יגש כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך לכל מי ששם בטחונו בהקב"ה דאין עוד מלבדו אבל מי שאמר שהכל בא במקרה ואין הקב"ה משגיח בו עזוב הוא משמירת הקב"ה ובידו לא יהיה לשמור מהם שלא יזיקו ואם ניזק אין מזור למכתו: אלא להסיר. שהקב"ה מסיר ממנו המחסה והמסתור שהיה מגין עליו שלא יזיקו ולא יגשו אליו ואז הם באים מעצמם עליו:

על כן אל יִהְרַהֵר שׁוּם אָדָם עַל מִדַּת בּוֹרְאוֹ בְּחֻשְׁבוֹ שֶׁבֵּא עָלָיו שׁוּם נֶזֶק שְׁלֵא כַדִּין, שֶׁכֶּבֶר נֶאֱמַר: "הַצּוֹר תַּמִּים פָּעֵלוּ" וְגו' (דברים לב, ד). וְגַרְסִינָן בְּפֶרֶק חֵלֶק (סנהדרין קא, א): אָמַר רַבֵּה בַר בַּר חֲנָה: כְּשִׁחְלָה רַבִּי אֶלְעִיָּזָר נִכְנָסוּ תַלְמִידָיו לְבַקְרוֹ, אָמַר לָהֶם: (*) חֲמָה עָזָה יֵשׁ בְּעוֹלָם וְכוּ'. אָמְרוּ לוֹ: לְמַדְתְּנוּ רַבֵּינוּ "כִּי אָדָם אֵין צָדִיק בְּאָרֶץ", וְכוּ'. כְּדֹאֵיתָא לְעִיל, בְּפֶרֶק אַחְרוֹן מִגְר הַמְּצוּוֹת (סימן רלו).

נפש יהודה חמה עזה. מהקב"ה על רבי וכו' ואמר רבי וכי תחשדוני שחטאתי ואמרו לו תלמידיו למדתנו וכו':

וְגַם כֵּן בְּפֶרֶק קַמָּא דְּבִרְכוֹת (ה, ב): רַב הוֹנָא הָוָה לִיה אַרְבַּע מְאוֹת דְּנִי חֲמָרָא וְהָוָה חֵלָא. עָאֵל לְגַבִּיהַ רַב יְהוּדָה אַחוּהָ דְּרַב סֵלָא חֲסִידָא וְרַבְּנָן. אָמְרוּ לִיה: לְעֵין מַר בְּמִילִיה. אָמַר לָהּ: וּמִי חֲשִׁידָנָא בְּעֵינֵינוּ? אָמְרוּ לִיה: וּמִי חֲשִׁיד קוֹדֶשָׁא בְּרִידָה הוּא, דְּעֵבִיד דִּינָא בְּלֵא דִּינָא? אָמַר: אֵי אֵיכָא דְּשָׁמַע לִימָא לִי. אָמְרוּ לִיה: הֲכִי שְׁמִיעַ לָן, דְּלֵא יְהִיב מַר שִׁיבְשָׁא לְאַרִיסִיָּה. אָמַר לָהּ: וּמִי קָא שְׁבִיק לִי מִיַּדִּי מִינִיה? אָמְרוּ לִיה: הִינּוּ דְּאָמְרִי אֵינִישִׁי: (*) בְּתַר גְּנָבָא גְּנוּב טַעְמָא טַעִים. אָמַר לָהּ: קַבִּילָנָא עָלֵי דִּיהִיבָנָא לִיה. אֵיכָא דְּאָמְרִי: הֵדֵר (*) חֵלָא וְהָוָה חֲמָרָא; וְאֵיכָא דְּאָמְרִי: אֵינִיקַר חֵלָא וְאֵיזְדַּבְּוּ בְּדַמֵּי חֲמָרָא.

נפש יהודה בתר גנבא. על שהאריס גנב מינייה רצה הוא לחזור ולגנוב מחלק האריס טעמא טעים עונש שצריך לגנוב להטעים טעים גם כן מי שגנב מגנב כמו שנענש רב הונא: חלא. חומץ והוי חמרא יין מתוק כמו שהיה טוב מקודם שהחמיץ:

לְפִיכָךְ יֶאֱמִין אָדָם אֲמוּנָה קִימַת שְׁהַבּוֹרָא יִתְבַּרַךְ יוֹדַע כָּל נִסְתָּרוֹת וְהוּא דִּין אֱמֶת וְדָן אֶת כָּל הָעוֹלָם בְּדַרְכּוֹ וְכַפְרֵי מַעְלָלוֹ. וְלַמִּי שֶׁהוּא אָדָם גְּדוֹל מִקְפִּידִין בּוֹ יוֹתֵר אֶפִּילוּ כְּחוּט הַשְּׁעָרָה, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּקִרְבִּי אֶקְדָּשׁ" (ויקרא י, ג), כְּדִי שִׁישְׂאֵר שְׁלֵם וְנִקִּי וְגוֹבִין מִפְּנֵי מַעַט מַעַט, (*) כְּדִי שְׁלֵא יִמְלָא סָאתוֹ.

נפש יהודה כדי שלא ימלא סאתו. בעבירות ויבא לו עונש גדול:

וְאִם בָּאוּ לוֹ לְאָדָם יִסּוּרִין וְחוּשְׁבֵּי שְׁלֵא חֲטָא, יְדַקְדַּק בְּדַרְכּוֹ וְיִמְצָא טַעַם לְדַבֵּר וְיִפְשָׁפֵשׂ בְּמַעֲשָׂיו וְיָשׁוּב בְּתַשׁוּבָה, כְּדִגְרִסִּין בְּפֶרֶק קַמָּא דְּבִרְכוֹת (ה, א): אָמַר רַבָּא וְאִיתִימָא רַב חֲסִידָא: אִם רוּאָה אָדָם שְׁיִסּוּרִין בָּאִין עָלָיו יִפְשָׁפֵשׂ בְּמַעֲשָׂיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "נִחַפְּשָׁה דְּרַכִּינוּ" וְכוּ' (איכה ג, מ); פִּשְׁפֹּשׂ וּמְצָא - יַעֲשֶׂה תַשׁוּבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְנָשׁוּבָה עֲדָה" (שם); (*) פִּשְׁפֹּשׂ וְלֹא מְצָא - יִתְלָה בְּבִטּוֹל תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: " (*) אֲשֶׁרִי הַגִּבֵּר אֲשֶׁר־תִּיִסְרְנוּ" וְגו' (תהלים צד, יב); תְּלָה וְלֹא מְצָא, בְּיָדוּעַ (*) שְׁיִסּוּרִין שֶׁל אַהֲבָה הֵם, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי אֶת אֲשֶׁר־יֶאֱהַב ה' יוֹכִיחַ וְיִכָּאֵב אֶת־בְּנוֹ" וְגו' (משלי ג, יב); תְּלָה וּמְצָא, בְּיָדוּעַ שְׁאִין יִסּוּרִין שֶׁל אַהֲבָה.

נפש יהודה פשפש ולא מצא. בדק במעשיו ולא מצא עבירה בידו שבשבילה ראוי יסורין הללו לבא: אשרי הגבר וגו'. ומתורתך תלמדנו שבשביל יסורין צריך אדם לבא לידי

תלמוד תורה: שיסורין של אהבה הם. הקב"ה מיסרו בעולם הזה בלא שום עון כדי להרבות שכרו בעולם הבא יותר מכדי זכותיו ונסיון הוא כמעשה דאיוב:

נמצא שהמחייב בא לו ענישו, ולמי שאינו מחייב באין עליו יסורין לזכותו לעולם התמיד, כדג'רסין ע'לה: אמר רבה אמר רב סחורה אמר רב הונא: כל שהקדוש ברוך הוא חפץ בו מדכאו ביסורין, שנאמר: " (*) וה' חפץ דכאו החלי" (נשעה נג, ט); יכול אפילו לא קבלן עליו מאהבה, תלמוד לומר: "אסתשים אשם נפשו" (שם), (*) מה אשם לדעת אף יסורין לדעת; ואם קבלם עליו מאהבה מה שכרו? "יראה זרע יאריך ימים" (שם); ולא עוד אלא שתלמודו מתקיים בגדו, שנאמר: "וחפץ ה' בגדו יצלח" (שם).

נפש יהודה וה' חפץ דכאו החלי. מי שהקב"ה חפץ בו מחלהו ביסורין: מה אשם. כשהוא מקריב קרבן אשם לדעת אם רצונו להקריב יקריב וזה אם תשים אשם היסורין נפשו מדעתו שמרוצה בהם:

פליגי בה רבי יעקב בר אידי ורבי אחא בר חנינא, [חד אמר] כל יסורין שיש בהם בטול תורה אינן יסורין של אהבה, שנאמר: "אשרי הגבר אשר תיסרנו יה" וגו' (תהלים צד, יב). ואידך אמר: כל יסורין שיש בהם בטול תפלה אינן יסורין של אהבה, שנאמר: "ברוך ה' אשר לא הסיר תפלתו וחסדו מאתנו" (שם סו, ב). אמר להו רבי אבא בריה דרבי אחא בר אבא אמר רבי יוחנן: אלו ואלו יסורין של אהבה הן, שנאמר: "כי את אשר יאהב ה' יוכיח" וגו' (משלי ג, יב); אלא מה תלמוד לומר "ומתורתך תלמדנו", אל תקרי "תלמדנו" אלא "תלמדנו", (*) דבר זה מתורתך תלמדנו: קל וחומר משן ועין, ומה שן ועין שהוא אחד מאבריו של אדם עבד יוצא בהם לחרות, יסורין שממקין גופו של אדם לא כל שכן. והינו דאמר ריש לקיש: נאמרה ברית במלח ונאמרה (*) ברית ביסורין. נאמרה ברית במלח, שנאמר: "ולא תשבית מלח ברית אלהיך" (ויסרא ב, ג) ונאמר ברית ביסורין, שנאמר: אלה דברי הברית" (דברים כח, טט), מה ברית האמורה במלח - מלח ממתקת את הבשר, אף ברית האמורה ביסורין - יסורין ממקין גופו של אדם.

נפש יהודה דבר זה. שאשרי אדם תיסרונו יה מתורתך תלמדנו כלומר מתורתך אנו למדין אותו: ברית ביסורין. אלה דברי הברית אחר הקללות נאמר במשנה תורה ובין שיש לו יסורין קשים עד שלא יכול ללמוד או להתפלל יסורין של אהבה הן כדאמרין:

ועל ידי היסורין שב האדם ונשארו מרצה יותר לפני המקום, כדג'רסין בספרי (ואתחנן, לב): תניא, רבי אליעזר בן יעקב אומר: כל זמן שאדם שרוי בשלוחה אין מתכפרין לו מעונותיו כלום ועל ידי היסורין הוא מתרצה לפני המקום, שנאמר: "כי את אשר יאהב ה' יוכיח" וגו'. רוצה לומר, שיוכיח השם יתברך לאוהבו כמו האב שרוצה לבנו. או נוכל לומר, כמו שמוכיח האב את הבן שירצה יותר מלאחרים, כדי שיצא טוב שבכלם, כך עושה האל יתברך, מוכיח ומיסר למי שאוהב יותר, כדי שיאשר דרכיו.

וג'רסין נמי בסוף פרק קמא דקדושין (מ, ב): אמר רבי אלעזר בן צדוק: למה צדיקים דומין בעולם הזה וכו', כך הקדוש ברוך הוא מביא יסורין

על הצדיקים בעולם הזה וכו'. כדאיתא למעלה, בהקדמת גר זה (סימן ערה).
וְכַל זֶה לְטוֹבָתָם הוּא עוֹשֶׂה, כְּדֵי שְׁיִרְשׁוּ הַטּוֹבָה הַגְּדוֹלָה שֶׁל עוֹלָם הַבָּא.

פרק שני [רצט]

מֵאַחַר שֶׁהוּא בְּרוּר וְיָדוּעַ שְׂאִינוּ נִדוֹן הָאָדָם בְּשׁוּם עֲנֵן אֶלָּא בְּדִין אֱמֶת,
חֵיב אָדָם לְבַרְךָ אֶת בּוֹרְאוֹ עַל הַרְעָה כְּמוֹ שְׁמִבְרַךְ עַל הַטּוֹבָה, כְּדִגְרָסִינָן
בְּבִרְכוֹת, פֶּרֶק הַרְוָאָה (נד, א) : חֵיב אָדָם לְבַרְךָ עַל הַרְעָה וְכוּ'. וְאִמְרִינָן עֲלֶיהָ
(ס, ב) : (*) מֵאִי חֵיב וְכוּ'. כְּדֵי אֵיתָא לְמַעְלָה (סימן קכב).

נפש יהודה מאי חייב. דקאמר לברך על הרעה לקבולי בשמחה ולברך על מדת פורענות
בלב שלם :

וְגִרְסִינָן בְּמְכִילְתָּא : "לֹא תַעֲשׂוּן אֶתִּי אֱלֹהִי כְּסָף וְאֱלֹהֵי זָהָב לֹא תַעֲשׂוּ
לָכֶם" (שמות כ, כ), רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר : "לֹא תַעֲשׂוּן אֶתִּי", שְׁלֹא תִתְנַהֲגוּ כְּדִרְךָ
(*) שְׂאֵחֵרִים מְנַהֲיָגִים בִּירְאוֹתֵיהֶן ; כְּשֶׁהַטּוֹבָה בָּאָה עֲלֵיהֶם מְכַבְּדִין אֶת
אֱלֹהֵיהֶם, שְׁנֹאֵמַר : "עַל־כֵּן יִזְבַּח" (*) לְחַרְמוֹ וְיִקְטֹר לְמִכְמֶרְתּוֹ כִּי בְהִמָּה
שָׁמֶן חִלְקוֹ וּמֵאֲכָלוֹ בְּרָאָה" (חבוקוק א, טז) וְכִשֶׁהַפְּרַעְנוֹת בָּאָה עֲלֵיהֶם מְקַלְלִים
אֶת אֱלֹהֵיהֶם, שְׁנֹאֵמַר : "וְהָיָה כִּי־יִרְעַב וְהִתְקַצַּף וְקָלַל בְּמַלְכוֹ וּבְאֱלֹהָיו" (*)
וּפְנָה לְמַעְלָה" (ישעיה ח, כא) ; אָבֵל אֲתֶם, אִם הִבְאֵתִי עֲלֵיכֶם טוֹבָה - תִּנּוּ
הוֹדָאָה, הִבְאֵתִי עֲלֵיכֶם רָעָה - תִּנּוּ הוֹדָאָה. וְכֵן דָּוִד אָמַר : "כּוֹס־יִשׁוּעוֹת
אֲשָׂא" וְגו' (תהלים קטז, יג) " (*) צָרָה וְיִגוֹן" וְגו' (שם שם, ג). וְכֵן אָמַר אִיּוֹב (א,
כא) : "ה' נָתַן וְה' לָקַח" וְגו'.

נפש יהודה שאחריים. עובדי כוכבים ומזלות מנהיגין ביראותיהן בעבודת כוכבים
ומזלות שלהם : לחרמו. לעבודת כוכבים ומזלות שלו שהוא אומר שהיא כובשת הכל לפניו
כחרם ומכמר כרשת שצדין בו חיות ועופות כי בהמה כמו בהם בשבילם שמן חלקו ומאכלו
בריאה שמינה : ופנה למעלה. אם רואה שאין ממש בעבודת כוכבים ומזלות פנה למעלה
להקב"ה : צרה ויגון. בין ישועה בין צרה ויגון בשם ה' אקרא :

וְעוֹד יֵשׁ לוֹ לְאָדָם לְהוֹדוֹת לְבוֹרְאוֹ כְּשֶׁמִּבִּיא עָלָיו יִסּוּרִין, יַחֲשֵׁב בְּלִבּוֹ
שְׁמַעֲנִישׁוּ מֵעַט עַל חַיִּיב גְּדוֹל, בְּרַחֲמוֹ עָלָיו, וּבְזָה עוֹשֶׂה עִמּוֹ חֶסֶד, כְּדִגְרָסִינָן
בְּפִסְיִקְתָּא (כה, קסה) : אָדָם נִכְשֵׁל בְּעִבְרָה וְהוּא חֵיב עֲלֵיהָ מִיתָה לְשָׁמַיִם, מֵת
שׁוֹרוֹ, אֲבָדָה תִּרְנַגְלָתוֹ, נִשְׁבְּרָה צְלוּחִיתוֹ, נִכְשֵׁל בְּאֲצָבָעוֹ - מְקַצֵּת הַנֶּפֶשׁ כְּכֹל
הַנֶּפֶשׁ.

רַבִּי חַגִּי בְּשֵׁם רַבִּי יֶצְחָק אָמַר : "נוֹרְאוֹת בְּצִדְקָה תַעֲנִינֵנוּ" וְגו' (תהלים סה, ו),
נוֹרְאוֹת שְׂאֵתָה עֲתִיד לַעֲשׂוֹת עִמָּנוּ לְעִתִּיד לְבֹא - בְּשִׁבִיל הַיִּסּוּרִין שְׂאֵתָה
מִבִּיא עֲלֵינוּ בְּעוֹלָם הַזֶּה.

אָמַר דָּוִד לְפָנַי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא : רְבוּנוּ שֶׁל עוֹלָם, "תוֹדִיעֵנִי אֲרַח חַיִּים"
(שם טז, יא), רַבִּי יוֹדֵן וְרַבִּי עֲזַרְיָה, רַבִּי יוֹדֵן אוֹמֵר : אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא :
דָּוִד, אִם חַיִּים אֲתָה מְבַקֵּשׁ צִפָּה לְיִרְאָה, דְּכָתִיב : "יִרְאֵת ה' תוֹסִיף יָמִים"

(משלי י, כז). וְרַבִּי עֲזַרְיָה אָמַר: דָּוִד, אִם חַיִּים אֶתָּה מִבְּקֵשׁ (*) צַפֵּה לְיִסּוּרֶיךָ, שְׁנֵאמַר: " (*) דָּרְךְ חַיִּים תּוֹכַחֲוֹת מוֹסֵר" (שם ו, כג).

נפש יהודה צפה ליסורין. אם יסורין באים עליך אל תבעט בהם כי על ידם תדע שצדיק אתה ויש לך חיי עולם הבא שהקב"ה מייסר הצדיקים על עונותיהם בעולם הזה: **ודרך חיים**. חיי עולם הבא הויין לו תוכחות מוסר לאדם:

גַּם בָּאִין לוֹ לְאָדָם יִסּוּרִין לְמַחֵל לוֹ עֲוֹנוֹתָיו, כַּדְגָּרְסִינָן בְּפִרְקָא קַמָּא דְבִרְכוֹת (ה, א): תְּנִי תִנְיָא קַמֵּיה דְרַבִּי יוֹחָנָן: כָּל הָעוֹסֵק בִּתְוֹרָה וּבְגַמְיִלוֹת חֲסָדִים (*) וְקוֹבֵר אֶת בְּנָיו מוֹחֲלִין לוֹ עַל כָּל עֲוֹנוֹתָיו. אָמַר לֵיה רַבִּי יוֹחָנָן: בְּשִׁלְמָא תּוֹרָה וּגְמִילוֹת חֲסָדִים, דְכִתִּיב: "בְּחֲסֵד וְאֶמֶת יִכְפֹּר עוֹן" (משלי טז, ו), חֲסֵד זֶה גְמִילוֹת חֲסָדִים, דְכִתִּיב: "רִדְף צְדָקָה" וְגו' (שם כא, כא) וְאֶמֶת זֶה תּוֹרָה, שְׁנֵאמַר: "אֶמֶת קָנָה וְאַל־תִּמְכֹּר" וְגו' (שם כג, כג), אֶלָּא קוֹבֵר בְּנָיו בְּחַיָּיו מִנֵּין? תִּנְיָא לֵיה הֵהוּא סָבָא בְּשֵׁם רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן יוֹחָאִי: אֶתְיָא עוֹן עוֹן לְגִזְרָה שְׁוֵה, כְּתִיב הֵכָּא: "בְּחֲסֵד וְאֶמֶת יִכְפֹּר עוֹן" וְכִתִּיב הֵתָם: "וּמִשְׁלֵם עוֹן אָבוֹת אֶל־חֵיק בְּנֵיהֶם" וְגו' (ירמיה לב, יח).

נפש יהודה וקובר את בניו. אף על פי שעוסק בתורה ובגמילות חסדים הוא כדי שימחול לו כל עונותיו:

וְגַם בָּאִין לְאָדָם יִסּוּרִין בְּעוֹלָם הַזֶּה לְהַצִּילוֹ מִהָעֲנֵשׁ הַגָּדוֹל שֶׁל גֵּיהֶנֶם, כַּדְגָּרְסִינָן בְּמַסְכַּת עֵרוּבִין, פֶּרֶק מִי שֶׁהוֹצִיאֻהוּ (מא, ב): שְׁלֹשָׁה אֵין רֹאִין פְּנֵי גֵיהֶנֶם: דְקָדוּקֵי עֲנִיּוֹת וְחוֹלֵי מַעֲוִן (*) וְהַרְשׁוּת. וַיֵּשׁ אֲוֹמְרִים: אֵף מִי שֵׁיֵשׁ לוֹ אִשָּׁה רָעָה. וְאִידֵךְ, אִשָּׁה רָעָה מַצְוָה לְגַרְשָׁה. וְאִידֵךְ, זְמַנִּין דְכִתְבִּתָּה מְרַבָּה; אִי נִמִּי דְאִית לֵיה בְּנֵי מִינָה וְלֹא מְצִי לְגַרְשָׁה. לְמַאי נִפְקָא מִינָה, (*) לְקַבּוּלִינְהוּ מֵאַהֲבָה.

נפש יהודה והרשות. תרגום כי תשה ברעך משאת ארי תרשי בחברך רשות לשון נושים והנושים בו נוגשין לו לפרוע ואין לו: לקבולינהו מאהבה. דמכפרי עליה:

עַל כֵּן כָּל בֶּן דַּעַת יִקְבְּלֵם בְּסִבְר פָּנִים יָפוֹת לְמַרְק בָּהֶם עֲוֹנוֹתָיו וְלִהְנַצֵּל עִמָּהֶם מַצְרָה גְדוֹלָה מֵהוֹן, וּבְזָה יוֹצִיא לְחַרוֹת נַפְשׁוֹ, כַּדְאִמְרִינָן בְּפִרְקָא קַמָּא דְבִרְכוֹת (ה, א): קַל וְחֹמֶר מִשּׁוֹן וְעֵין, וּמָה שׁוֹן וְעֵין, שֶׁהוּא אֲבָר אֶחָד מֵאַבְרָיו שֶׁל אָדָם עֶבֶד יוֹצֵא בָּהוֹן לְחַרוֹת, יִסּוּרִין שְׁמַמְרָקִין גּוֹפּוֹ שֶׁל אָדָם עַל אַחַת פְּמָה וְכַמָּה. וְהִינוּ דְאָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן לֵקִישׁ: נְאֻמְרָה "בְּרִית" בְּמַלְח וְנְאֻמְרָה "בְּרִית" בְּיִסּוּרִין, מָה בְּרִית הָאִמּוּרָה בְּמַלְח - מַלְח מְמַתְקַת אֶת הַבָּשָׂר, אֵף בְּרִית הָאִמּוּרָה בְּיִסּוּרִין - יִסּוּרִין מְמַרְקִין עֲוֹנוֹתָיו שֶׁל אָדָם.

וְאִם יִקְבְּלֵם בְּשִׁמְחָה וְיִצְדִּיק בָּהוֹן דִּין בּוֹרְאוֹ, מִן הַשְּׂמִים יִרְחֲמוּ עָלָיו וְיוֹצִיאֻהוּ מִצְרָתוֹ וְיִוְשְׁעוּ לוֹ וְלִבְנֵי דוֹרוֹ בְּזָכוֹתוֹ, כַּדְאִמְרִינָן בְּפִרְקָא קַמָּא דְתַעֲנִית (ה, א): אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: כָּל הַשְּׂמִם בְּיִסּוּרִין בְּעוֹלָם הַזֶּה מְבִיא יְשׁוּעָה לְעוֹלָם, שְׁנֵאמַר: "בָּהֶם עוֹלָם וְנִשְׁע" (ישעיה טד).

פרק שלישי [ש]

פְּעָמַיִם שְׁמַבִּיא הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא יְסוּרִין עַל הַצְדִּיק לְטוֹבָתוֹ, לְאַשְׁרוּ וּלְלַבְנוּ וּלְצַדִּיקוֹ וּלְחַכְמוֹ יוֹתֵר מִמָּה שֶׁהָיָה, אֶף־עַל־פִּי (*) שֶׁלֹּא הָיָה מְחַיֵּב בְּהוֹן כָּפִי מַעֲשָׂיו, כְּמוֹ שֶׁמְצִינֵנוּ בְּאִיּוֹב, אֲשֶׁר הֵעִיד עָלָיו הַכְּתוּב, שֶׁהָיָה "תָּם וַיֵּשֶׁר וַיֵּרָא אֱלֹהִים וְסָר מֵרַע" (איוב א, א) וְגַם כְּתִיב: "וַיִּבְשְׁלַשֶׁת רַעְיוֹ חָרָה אִפּוֹ (*) עַל אֲשֶׁר לֹא־מָצְאוּ מַעֲנֶה" וְגו' (שם לב, ג). וַדְּבַר אִיּוֹב הוּא אֶחָד מִסִּתְרֵי הַתּוֹרָה.

נפש יהודה **שלא היה מחויב כפי מעשיו.** שיבואו עליו יסורין קשים משום שצדיק הוא: על אשר לא מצאו מענה לאיוב. משום שהיה צדיק בעיניהם:

וּמְצִינֵנוּ שְׁבָאִין עַל צְדִיק אֶחָד יְסוּרִין רַבִּים וְעַל אַחַר יְסוּרִין מוּעָטִים וְעַל אַחַר לֹא כְּלוּם, אֶלֶּא כָּל יָמָיו שְׁמַחִים. וְעַל כֵּן אֶמְרִינָנוּ בְּמִסְכַּת יוֹמָא, פֶּרֶק בְּרֵאשׁוֹנָה (כב, ב): אָמַר רַב הוֹנָא: (*) כְּמָה לָא חָלִי וְלֹא מְרַגִּישׁ גְּבַרְא דְמֵאֲרִיָּה סִיעֵיָה. וַיֵּשׁ צְדִיק אַחַר, שֶׁהוּא בְּעֵינָיו חָשׁוּב כְּמוֹתוֹ וְכָל יָמָיו מְכֹאֲוָבִים. וְעַל דָּא גְרַסִּינָנוּ בְּמִסְכַּת מוֹעֵד קָטוֹן, פֶּרֶק אֵלּוּ מְגַלְחִין (כח, א): אָמַר רַבָּא: בְּנִי, חַיִּי וּמְזוּנִי לָאוּ בְּזָכוּתָא תִּלְלָא מִיִּלְתָּא אֶלֶּא בְּמִזְלָא תִּלְלָא מִיִּלְתָּא, דְּהָא רַבָּה וְרַב חֲסִידָא תִּרְוִיָּהוּ רַבְּנָן צְדִיקֵי הוּוּ, מִר מַצְלִי וְאַתִּי מְטָרָא, וּמִר מַצְלִי וְאַתִּי מְטָרָא - רַב חֲסִידָא חָיָה תִּשְׁעִין וְתִרְתִּין שְׁנִין וְרַבָּה חָיָה אַרְבַּעִין שְׁנִין; בֵּי רַב חֲסִידָא (*) שְׁתִּין הַלּוּלִי וּבֵי רַבָּה (*) שְׁתִּין תַּכְלִי; בֵּי רַב חֲסִידָא (*) לְחַמָּא סְמִידָא לְכַלְבִּיָּה וְלֹא מְבַעֵי, בֵּי רַבָּה לְחַמָּא דְשַׁעֲרֵי מְבַעֵי וְלֹא מְשַׁתְּכַח. וּבְרוּךְ הַיּוֹדֵעַ עַל מָה זֶה וְעַל מָה זֶה וְגַם כָּל הַנְּסֻתוֹת אֲשֶׁר לִפְנֵינוּ גְלוּי כָּל דְּבַר. וְאוּלַּי הַיְסוּרִין הֵן לְטוֹבָתוֹ לְדַכְּאָת הַגּוֹף וּלְעַדוֹן הַנֶּפֶשׁ, (*) שֶׁהֵם שְׁנֵי הַפְּכִים. אוֹ הֵם בְּאִים מִצַּד אַחַר, שֶׁהוּא נֹסֵתֵר לָנוּ. וְכַמָּה טוֹב מֵאֲמַר הַרְמְב"ם, שֶׁאֲמַר בְּסִפְרוֹ הַנִּכְבָּד, (*) כִּי מָה שֶׁאֲמַר רַבָּא הֵם דְּבַרֵּי יַחִיד.

נפש יהודה **כמה לא חלי ולא מרגיש גברא דמריה סייעיה.** כמה סמוך ומובטח ואין צריך לחלות ולדאוג מכל רעה מי שהקב"ה בסעודו שהרי מצינו שאול נכשל בחטא אחד ועלתה לו לרעה לקנסו מיתה ולבטל מלכותו ודוד נכשל בשנים באוריה והסית למנות ישראל ובא עליהם דבר ולא עלתה לו לרעה: **שתין הלולי.** ששים חופות היו לו לבניו: **שתין תכלי.** חולאים: **לחמא סמידא לכלביה.** לכלבים שלו היה נותן לחם לבן מקמח חטים עד שהיו שבעים ולא מבעי לאכול מהם יותר ובי רבה היו מבקשים בני ביתו לאכול פת מקמח שעורים ולא היה מספיק להם: **שהם.** הגוף והנפש שני הפכים שהגוף רוצה ליהנות בעולם הזה והנשמה להיפוך בעולם הבא. או הם באים מצד אחר או שיבא לו בעבור היסורין דברים שיהיו לו לטובה ולהנאה לו מטעם אחר שאין ידוע לו ונסתר ממנו: **כי מה שאמר רבא.** חיי של אדם כמה יחיה וכמה בנים ומזונות שיהיה לאדם תליא במזלא אם נולד במזל טוב או במזל רע אמר הרמב"ם שהוא לבדו אמר זה ואין הדבר כן:

וּפְעָמַיִם שְׁבָאִין עַל הַצְדִּיק יְסוּרִין וְנִסְיוֹנוֹת לְטוֹבָתוֹ וּלְנִסּוֹתוֹ אִם יַעֲמֵד בְּנִסְיוֹנוֹ. וְאֶף־עַל־פִּי שֶׁהוּא יִתְבַּרְךְ בּוֹחוֹן לְבוֹ וַיּוֹדַע בּוֹ אִם יַעֲמֵד בְּנִסְיוֹנוֹ אִם לָאוּ, מְנַסְהוּ לְגַלוֹת לְבוֹ וּמַעֲשָׂיו בְּפָנָיו בְּנֵי אָדָם, שֶׁאִינָם מְכִירִים מָה שֵׁיֵשׁ בְּלָבוֹ וּלְגַדְלוֹ בְּעֵינֵיהֶם. (*) וְגַם לְהוֹצִיא מָה שֶׁבָּחַח שְׁכָלוֹ אֶל הַפְּעַל. וְגַם (*) לְהִישִׁיר בְּנֵי אָדָם שֶׁיִּלְמְדוּ מִמַּעֲשָׂיו, כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה לְאַבְרָהָם אָבִינוּ שֶׁנִּתְנַסָּה

בְּעֶשֶׂר נִסְיוֹנוֹת וְעָמַד בְּכַלּוֹן, לְהוֹדִיעַ כְּמָה הִיא חֲבֵתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ,
רוֹצֵה לֹמַר, לְהוֹדִיעַ הַחֲבֵה לְכָל בְּאֵי עוֹלָם.

נפש יהודה וגם להוציא מה שבכח שכלו. של אדם כדרך האדם קודם שפועל פעולתו הוא מחשב בשכלו איך שיפעל ואחר שחשב בשכלו עליו יפעל פעולתו ועייכ אף על פי שהקב"ה יודע עתידות שיעמוד בנסיונו בא להראות לאדם אחר מעשה הצדיק איך שיפעל אותם ומה לו בידעת הקב"ה הלא הרשות והבחירה בידו ואין עיי זה דבר המונע לו או המסייע לו: **להיישיר בני אדם ממעשיו.** של צדיק ללמוד להם צדקת הצדיק על כן הוא מנסה אותם בדברים כמו שנסה את אברהם:

וּלְמִי מְנַסֶּה הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא? לְאוֹתוֹ שֶׁמִּפִּיר בּוֹ שִׁיעֲמַד בְּנִסְיוֹנוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "ה' צָדִיק יִבְחֹן" (תהלים יא, ה), כְּדַגְרָסִינָן בְּבִרְאשִׁית רַבָּא (לב, א): מְשַׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמָה: לִיוֹצֵר הַזֶּה, כְּשֶׁהוּא בּוֹדֵק כְּבִשׁוֹנוֹ אֵינוֹ בּוֹדֵק קְנֻקְנִים מְרוֹעֵעִים, (*) שֶׁאֵינוֹ מְסַפִּיק לְהַקִּישׁ עֲלֵיהֶן פְּעַם אַחַת עַד שֶׁהוּא שׁוֹבֵרָן, וּבְמִי הוּא בּוֹדֵק? בְּקְנֻקְנִים יָפִים, שֶׁאֲפִילוֹ הַקִּישׁ עֲלֵיהֶם כְּמָה פְּעַמִּים אֵינָן נִשְׁבָּרִין. כִּד הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֵינוֹ מְנַסֶּה אֶת הַרְשָׁעִים, שֶׁאֵינָן יְכוּלִין לְעָמַד בְּנִסְיוֹן; אֶת מִי הוּא מְנַסֶּה? אֶת הַצְּדִיקִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "ה' צָדִיק יִבְחֹן".

נפש יהודה שאינו מספיק עליהן. כן דרך כלי חרס וזכוכית שמכה עליהם באצבע לראות אם הם שלמים ובאותן שיש בהן שבר או סדק אינו מכה עליהם דאם יכה עליהן ישברו:

וּגְרָסִינָן בְּפִסְקֵתָא: אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: מְשַׁל לְבַעַל הַבַּיִת שֶׁהָיוּ לוֹ שְׁתֵּי פְרוֹת, אַחַת כְּחָה יָפָה וְאַחַת כְּחָה רָעָה, עַל אֵי זֹו מֵהֶן מְטָרִיחַ, לֹא עַל זֹו שֶׁכְּחָה יָפָה; כִּד אֵין הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מְנַסֶּה אֶת הַרְשָׁעִים, לְמָה? שֶׁאֵין יְכוּלִין לְעָמַד, דְּכִתִּיב: "וְהַרְשָׁעִים כַּיִם נִגְרָשׁ" (ישעיה נז, ב), אֶת מִי מְנַסֶּה? אֶת הַצְּדִיקִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "ה' צָדִיק יִבְחֹן" וְגו'.

אָמַר רַבִּי נֶתָן: הַפְּשָׁתְנִי הַזֶּה כְּשֶׁפְּשָׁתְנֵנוּ רָעָה אֵינוֹ מְקִישׁ עָלָיו בְּיוֹתֵר, לְמָה? (*) שֶׁהִיא פּוֹקֵעַת, וּכְשֶׁפְּשָׁתְנֵנוּ יָפָה מְקִישׁ עָלֶיהָ בְּיוֹתֵר, לְמָה? שֶׁהִיא מְשַׁבַּחַת; כִּד הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֵינוֹ מְנַסֶּה אֶת הַרְשָׁעִים, לְמָה? שֶׁאֵין יְכוּלִין לְעָמַד; אֶת מִי מְנַסֶּה? אֶת הַצְּדִיקִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "ה' צָדִיק יִבְחֹן" וְגו'.

נפש יהודה שהיא פוקעת. נשברת ונפרכת:

וְלִיסוּרִין הָאֵלוֹ קָרְאוּ רַבּוֹתֵינוּ "יסורין שֶׁל אַהֲבָה". כְּשֶׁאֵינָן חֲמוּרִין, כְּדַגְרָסִינָן בְּפִרְקָא קַמָּא דְּבִרְכוֹת (ה, א): פְּלִיגִי בְּהָ רַבִּי יַעֲקֹב בַּר אִידִי וְרַבִּי אַחָא בַּר חֲנִינָא, חַד אָמַר: כָּל יְסוּרִין שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם בְּטוּל תּוֹרָה אֵינָן יְסוּרִין שֶׁל אַהֲבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֲשֶׁרִי הַגָּבֵר" וְגו' (תהלים צד, יב). וְחַד אָמַר: יְסוּרִין שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם בְּטוּל תְּפִלָּה אֵינָן יְסוּרִין שֶׁל אַהֲבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּרוּךְ ה' (*) אֲשֶׁר לֹא הִסִּיר תְּפִלָּתִי וְחִסְדּוֹ מֵאֲתֵי" (שם סו, ב). אָמַר לְהוּ רַבִּי יוֹחָנָן: אֵלוֹ וְאֵלוֹ יְסוּרִין שֶׁל אַהֲבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי אֶת אֲשֶׁר־יֶאֱהָב ה' יוֹכִיחַ" וְגו' (משלי ג, יב).

נפש יהודה אשר לא הסיר. אף על פי ששלח עליו יסורין היה בו כח להתפלל תפלתו:

וְאֶמְרִינוּ עֲלֶיהָ (ה, ב): אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: (*) נִגְעִים וּבְנִים אֵינָן יְסוּרִין שֶׁל אֶהְבָּה. וְנִגְעִים לֹא הוּוּ יְסוּרִין שֶׁל אֶהְבָּה, וְהָא אָמַר מַר: כָּל מִי שֵׁישׁ בּוֹ (*) מְאַרְבַּע מְרֵאוֹת הִלְלוּ אֵינָן אֶלָּא (*) מְזַבַּח כְּפָרָה? מְזַבַּח כְּפָרָה הוּוּ, יְסוּרִין שֶׁל אֶהְבָּה לֹא הוּוּ. וְאִי בְעֵית אֵימָא: לֹא קִשְׂיָא, (*) הָא לָן וְהָא לְהוּ. (*) וְאִם הִם קְלִים כְּדִי שְׁלֵא יְבַטְלוּהוּ מִתּוֹרָה וּמִתְפִּלָּה הֵן יְסוּרִין שֶׁל אֶהְבָּה וּבְאִין לְאָדָם לְהַשְׁלִימוֹ וּלְשַׁבְּחוֹ בְּמִי שְׁעוֹמֵד בְּהוּ.

נפש יהודה נגעים. מי שבא עליו צרעת ובנים שמתו לו בניו: **ארבע מראות**. שאת ותולדתה בהרת ותולדתה בהרת עזה כשגל שניה לה כסיד ההיכל שאת כצמר לבן שניה לה כקרום ביצה: **מזבח כפרה**. שהיסורין מכפרין עליו כאלו הקריב קרבן על גבי המזבח אבל יסורין של אהבה שאין ראוי לעונש זה אלא שבא לו להרבות חלקו לעולם הבא יותר ויותר אם יעמוד בנסיון של היסורין לא הוי נגעים: **הא לן והא להו**. בארץ ישראל שערי חומה מקודש ומצורע טעון שילוח חוצה להן אינן יסורים של אהבה אבל בבל שאינן טעונין שילוח הוא מזבח כפרה ויסורין של אהבה הן: **ואם הם קלים**. היסורים, שלא יבטלו על ידם מתורה ותפלה:

וְאֶצֶל הַצְּדִיקִים, כָּל דְּבַר שְׁלֵא בָּא לְהֵם כְּסֻדָּר הָרְאוּי נִקְרָאִין יְסוּרִין, כְּדִגְרִסִּין בְּמִסְכַּת עֲרֻכִין, פֶּרֶק יֵשׁ נֶעְרְכִין (טו, ב): (*) עַד הֵיכָן תִּתְּכַלִּית יְסוּרִין? אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: כָּל שְׁאֲרָגוֹ לוֹ בְּגֵד לְלִבָּשׁ (*) וְאֵינּוּ מִתְּקַבֵּל. מִתְּקִיף לִיהֵ רַבִּי זְעִירָא וְאִיתִימָא רַבִּי שְׁמוּאֵל בְּרַ נַחֲמֵנִי: גְּדוּלָּה מְזוֹ אָמְרוּ: אֶפִּילוּ נִתְּכֹנְנוּ לוֹ (*) לְמִזְג בְּחַמִּין וּמְזוּגוֹ לוֹ בְּצוּנָן, בְּצוּנָן וּמְזוּגוֹ לוֹ בְּחַמִּין - וְאֵת אֶמְרַתְּ כְּלִי הָאִי? מַר בְּרִיהַ דְּרַבִּינָא אָמַר: אֶפִּילוּ (*) נִהַפְדָּ לֹא חִלּוּקוֹ. רַבָּא אָמַר וְאִיתִימָא רַבִּי יֶצְחָק וְאֶמְרִי לָהּ בְּמִתְנִיתָא תְּנָא: אֶפִּילוּ הוֹשִׁיט יָדוֹ (*) לְטוֹל שְׁלֶשָׁה מִן הַכִּיס וְעָלוּ בִּידוֹ שְׁנַיִם. וְדוּקָא שְׁלֶשָׁה וְעָלוּ בִּידוֹ שְׁנַיִם, אֲבָל שְׁנַיִם וְעָלוּ בִּידוֹ שְׁלֶשָׁה - לֹא, דְּלֹא אֵית לִיהֵ טִירְחָא לְמִשְׁדִּייהַ. (*) וְכָל כֶּדָּ לְמָה? דְּתִנָּא דְּבִי רַבִּי יֶשְׁמַעְיָאל: כָּל שְׁעֵבְרוּ עָלֵינוּ אַרְבַּעִים יוֹם בְּלֹא יְסוּרִין (*) קִבֵּל עוֹלָמוֹ. בְּמַעְרַבָא אָמְרִי: (*) פְּרַעְנוֹת מְזַמְנַת לוֹ.

נפש יהודה עד היכן תכלית יסורין. סוף מדת יסורין כלומר יסורין שאין פחותין מהם: **ואינו מתקבל**. עליו שאינו למדתו כהוגן וצער הוא לו: **למזוג**. לו כוס של יין במים חמים: **נהפך לו חלוקו**. שלא לבשה כסדר וצריך לפושטה ולהפכה וללבשה: **ליטול שלשה**. ועלה בידו שתים, איכא טירחא למיהדר ולמשקל שלישי: **וכל כך למה**. כלומר למאי הלכתא הוּו יסורין: **קיבל עולמו**. כל מנוחתו לעתיד ואי עבר עליה חד מהנד הרי הוא יסורין: **פורענות מזמנת לו**. למי שעברו עליו ארבעים יום בלא יסורין:

לְלַמְדָנוּ, שֶׁכָּל דְּבַר שֶׁבָּא לוֹ לְאָדָם שְׁלֵא כְּסֻדָּר נִקְרָא יְסוּרִין. וּבָא לוֹ בְּכֹנֶנֶת הַמִּשְׁגִּיחַ עַל הַכֹּל, כְּדִי לְנַפּוֹת מְרַעוּתָיו וּמְחַטְאָתָיו. וּלְמִי שְׁלֵא נִזְדַּמְן לוֹ הַפֶּדָּ וּבְאִין לוֹ כָּל דְּבָרָיו כְּסֻדָּר (*) הוּא מְמַתִּין לְמִלְאֵת סְאָתוֹ, בְּלִתִּי לְצַדִּיק גָּמוּר לְבִדּוֹ אֲשֶׁר הוּא שְׁלֵם וְזוֹכָה לְשִׁתֵּי שְׁלַחְנוֹת. וְהַצְּדִיק שְׁבָאִין לוֹ יְסוּרִין וְקִבְלוּן מֵאֶהְבָּה - יְרָאָה זְרַע, יֶאֱרִיף יָמִים וּבִסוּף יִקְבֵּל שְׁכָרוֹ הַגְּדוֹל.

נפש יהודה הוא ממתין. הקב"ה ממתין לו עד שסאתו מלא מעונותיו ואז יביא לו פורענות שאין יכול לעמוד בו ואין לו כלום לעולם הבא אבל לצדיק גמור אף על פי שיש לו כל טובות בעולם הזה יהיה לו חלקו הטוב לעולם הבא כי הפירות הוא אוכל בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא:

פרק רביעי [שא]

החסידים הראשונים היו אוהבין היסורין ומקבלים אותן על עצמן בסבר פנים יפות, יש מהם לכפר עונם ויש מהם להרבות שכרם כמו שמצינו בְּדוֹד הַמְּלֶךְ, עָלְיו הַשְּׁלוֹם, דְּגַרְסִינָן פֶּרֶק חֶלֶק (סנהדרין קז, א): דַּרְשׁ רַבִּי דוֹסְתַאי דָּמֹן בִּירִי: לְמָה דָּוִד דוֹמָה? (*) לְסוּחַר כּוֹתֵי, אָמַר דָּוִד לְפָנֵי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: רְבוּנו שֶׁל עוֹלָם, " (*) שְׂגִיאוֹת מִיַּבְיָו" (תהלים יט, יג). אָמַר לִיה: שְׁבִיקָא לָךְ. " (*) מְנַסְתְּרוֹת נִקְנִי" (שם). אָמַר לִיה שְׁבִיקָא לָךְ. " (*) גַּם מְזִדִּים חֲשָׁךְ עֵבְדִּיךָ" (שם שם, יד), דָּלָא לִישְׁתַּעוּ בִּי רַבָּנָן. אָמַר לִיה: שְׁבִיקָא לָךְ. "בִּי אַז אֵיתָם" (שם), שְׁלָא יִכְתַּב סוּרְחָנִי. אָמַר לִיה: אֵי אֶפְשָׁר; וּמָה יוֹי"ד שֶׁל שְׂרִי עֲמִד וְצוּחַ כְּמָה שְׁנִים לְפָנֵי עַד שְׁבָא יְהוֹשֻׁעַ וְהוֹסְפִיתִיהּ לוֹ, שְׁנַאֲמַר: "וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לְהוֹשֻׁעַ בְּרִנּוֹן יְהוֹשֻׁעַ" (במדבר יג, טו), (*) כָּל הַפְּרָשָׁה כְּלָה עַל אַחַת כְּמָה וְכְמָה. "וְנִקְיִתִי מִפְּשַׁע רַב" (תהלים שם), אָמַר לְפָנָיו: יִמְחַל לִי עַל אוֹתוֹ עוֹן כְּלוֹ. אָמַר לִיה: כְּבָר עֲתִיד שְׁלֵמָה בְּנֶדֶךְ לוֹמַר: "הִיחַתָּה אִישׁ אֵשׁ בְּחִיקוֹ וּגּוֹי כֹּן הִבָּא אֶל־אֲשֶׁת רַעְהוּי וּגּוֹי (משלי ו, כז-כט). אָמַר לִיה: (*) כָּל הַכִּי לִיטְרִיד הַהוּא גְבָרָא? אָמַר לִיה: קִבִּיל עֲלֶיךָ יִסוּרִין. דְּאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: שְׁשָׁה חֲדָשִׁים נִצְטָרַע דָּוִד, דְּכָתִיב: " (*) תַּחֲטְאֵנִי בְּאִזּוֹב וְאֶטְהַר" (תהלים נא, ט); נִסְתַּלְקָה מִמֶּנּוּ שְׁכִינָה, דְּכָתִיב: "הַשִּׁיבָה לִי שְׁשׁוֹן יִשְׁעֶךָ" (שם שם, יד); וּפְרָשׁוּ מִמֶּנּוּ סְנֵהֲדָרִין, דְּכָתִיב: "יִשׁוּבוּ לִי יִרְאִיךָ וַיִּדְעִי עֲדֹתֶיךָ" (שם קיט, עט). (*) הֵינִי שְׁשָׁה חֲדָשִׁים מְנָא לָךְ? דְּכָתִיב: "וְהִימִים אֲשֶׁר מְלַךְ דָּוִד עַל־יִשְׂרָאֵל אַרְבַּעִים שָׁנָה בְּחִבְרוֹן מְלַךְ שְׁבַע שָׁנִים וּבִירוּשָׁלַם" וּגּוֹי (מלכים א ב, יא) וְכָתִיב: "בְּחִבְרוֹן מְלַךְ עַל־יְהוּדָה שְׁבַע שָׁנִים וְשְׁשָׁה חֲדָשִׁים וּבִירוּשָׁלַם מְלַךְ שְׁלֹשִׁים וְשָׁלֹשׁ שָׁנָה עַל כָּל יִשְׂרָאֵל" (שמואל ב ה, ה), וְהֵינִי שְׁשָׁה חֲדָשִׁים לָא קַחְשִׁיב, שְׁמַע מִנָּה נִצְטָרַע. אָמַר דָּוִד לְפָנֵי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: רְבוּנו שֶׁל עוֹלָם, מְחַל לִי עַל אוֹתוֹ עוֹן. אָמַר לִיה: מְחוּל לָךְ. "עֲשֵׂה־עִמִּי אוֹת לְטוֹבָה" (תהלים פו, יז), וכו'. כְּדָאִיתָא לְעִיל, בְּפֶרֶק א, מִחֶלֶק שְׂכַר הַתְּשׁוּבָה (סימן רפח).

נפש יהודה **לסוחר כותי**. דרכו לפנות את סחורתו מעט מעט להעמידה על דמים מועטים: **שגיאות מי יבין**. מי יכול להשמר משגגות אמר לו הקב"ה שביקא לך מחול לך: **נסתרות**. של צנעא: **גם מזדים**. מזיד של פרהסיא דלא לישתעו בי רבנן ופירשיי הי"ג אל ימשלו בי דלא לישתעו בי רבנן לשון משל שלא ידרשו בחטאתי חכמי הדור ואז איתם שלא יכתב סורחני שתמחוק אותה הפרשה מן המקרא וישתכח הדבר לעולמים: **כל הפרשה**. שכתובה כבר אעכו"כ שאי אפשר לעקור שחטאו היה נכתב כבר: **כל היכי**. דוד אמר על עצמו נגד הקב"ה כל כך אטרוד אני ולא יהא לי כפרה על עוני עד שאבא לגיהנם דכתיב לא ינקה מדינה של גיהנם: **תחטאני באזוב ואטהר**. מכלל שהיה צריך טהרת אזוב כמצורע: **הני ששה חדשים מנא לן**. שנצטרע. בחברון מלך שבע שנים וששה חדשים מדהכא חשיב להו ובאידיך קרא לא חשיב להו שמע מינה לא היתה מלכותו שלימה שנצטרע אותו ששה חדשים:

וְגַרְסִינָן נְמִי הֵתָם בְּפֶרֶק חֶלֶק (קא, א): תְּנִי רַבָּנָן: כְּשִׁחְלָה רַבִּי אֶלְעֶזֶר נִכְנְסוּ אַרְבַּעַה חֲכָמִים לְבִקְרוּ. וְאֵלוּ הֵן: רַבִּי טַרְפוֹן וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְרַבִּי אֶלְעֶזֶר בֶּן עֲזַרְיָה וְרַבִּי עֲקִיבָא. נֶעְנָה רַבִּי טַרְפוֹן וְאָמַר: טוֹב אֶתָּה לְיִשְׂרָאֵל מִטְּפָה שֶׁל גִּשְׁמִים, דְּאֵלוּ טְפָה שֶׁל גִּשְׁמִים בְּעוֹלָם הָזֶה, וְאֶתָּה בְּעוֹלָם הָזֶה וּבְעוֹלָם הַבָּא. נֶעְנָה רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְאָמַר: "טוֹב אֶתָּה לְיִשְׂרָאֵל מִגְּלָגֶל חֲמָה, (*) דְּאֵלוּ גְלָגֶל חֲמָה בְּעוֹלָם הָזֶה, וְאֶתָּה בְּעוֹלָם הָזֶה וּבְעוֹלָם הַבָּא. נֶעְנָה רַבִּי אֶלְעֶזֶר

בן עזריה ואמר: טוב אתה לישראל מאב ואם, דאלו אב ואם בעולם הזה, ואתה בעולם הזה ובעולם הבא.

נפש יהודה דאלו גלגל חמה בעולם הזה. ולא לעתיד שמאורות מתחדשות:

נענה רבי עקיבא ואמר: (* חביבין יסורין. אמר להם: סמכוני ואשמע דברי עקיבא בן יוסף תלמידי, שאמר: חביבין יסורין. אמר ליה: עקיבא, (* זו מנין לך? פתח ואמר: בדברי הימים (ב לג, א): "בן־שטים עשרה שנה מנשה במלכו וחמשים וחמש שנה מלך בירושלם", וכתוב: "ויעש הרע בעיני ה'" (שם שם, ב) ואומר: " (* גם אלה משלי שלמה אשר העתיקו" וגוי (משלי כה, א), וכי חזקיה מלך יהודה לכל העולם למד תורה ונלבנו לא היה לומד? אלא לומר לך: עמל שעמל בו (* וכל טרח שטרח לו לא העלהו למוטב - אלא יסורין, שנאמר: "וידבר ה' אל־מנשה ואלעמו ולא הקשיבו. ויבא ה' עליהם [את] שרי הצבא אשר למלך אשור וילכדו את־מנשה (* בחחים ויאסרהו בנחשתים ויוליכהו בבלה. ובהצר לו חלה את־פני ה' אלהיו ויכנע מאד מפני אלהי אבותיו. ויתפלל אליו ויעתר לו וישמע תחנונו וישיבהו ירושלם למלכותו וידע מנשה כי ה' הוא האלהים" (דברי הימים ב לג, יג). (* מאי עבדי ליה? שדיוה בתנורא דנחשא ושדיה נורא תתיה והוה קא מצטער טובא. אמר: היכי ליעבדי? ניקרי להקדוש ברוך הוא, פגע עליוהי; ניקרי לעבודה זרה, לית בה ממשא. מה עשה? קרא לגדולים ולא עניוה, לקטנים ולא עניוה. אמר לפניו: רבונו של עולם, אי ענית - ענית, (* ואי לא, אמרי: איהו כותיהו. מיד עניה, שנאמר: "ויעתר לו וישמע תחנונו וישיבהו ירושלם למלכותו", למלכותו השיבו ולא לעולם הבא - "וידע מנשה כי ה' הוא האלהים". הא למדת (* שחביבין יסורין.

נפש יהודה חביבין יסורין. שהקב"ה מיסר האדם לכפר על ידם עונותיו: זו מנין לך. שהיסורין מכפרין ממה למדת זאת: גם אלה משלי שלמה אשר העתיקו אנשי חזקיהו. היינו תלמידי חזקיה כדקיימא לן בהשותפין בבבא בתרא חזקיה וסייעתו כתבו משלי מכלל דחזקיה היה מלמד לכל וכדאמרו נעץ חרב על פתח בהמ"ד ואמר כל מי שאינו לומד ידקר בחרב וכל שכן שלמנשה בנו ילמד: וכל טורח שטרח בו. ללמדו: בחוחים. עגולין של ברזל ויאסרהו בנחשתים בשלשלת של נחושת: מאי עבדי ליה. מלך אשור למנשה שדיה בתנור של נחושת והיו בוערים תחת התנור אש והיה מצער ליה שנכוה בחום האש: ואי לא. תענה אותי ותצילני אמרי איהו הקב"ה כותיהו כשאר כוכבים ומזלות שאין בו כח להציל: שחביבין יסורין. שטובים היסורין שעל ידי הצער שהיה למנשה בתנור קרא להקב"ה וחזר בתשובה:

וגם מצינו היסורין הקשים שקבל על עצמו נחום איש גסזו, דאמרין בפרק סדר תעניות (תענית כא, א): אמרו עליו על נחום איש גסזו, שהיה סומא בשתי עיניו וגדם בשתי ידיו וקטע בשני רגליו (* והיה כל גופו מלא שחין וכו'. כדאיתא לעיל, בפרק שלישי מחלק פרנסת עניים (סימן קצא).

נפש יהודה והיה כל גופו מלא שחין. והוא קיבל על עצמו היסורין אלו על שלא נתן לעני לחם מיד ואמר שימתין מעט וביני ביני מת העני ברעב:

וגם מצינו לרבי שמעון בן יוחאי ובנו שישבו במחבוא במערה שלש עשרה שנים, כדגרסינן בפרק במה מדליקין (שבת לג, ב): יתיב רבי יהודה ורבי יוסי ורבי שמעון בן יוחאי וכו'. כדאיתא לעיל, בהקדמת הנר הראשון.

וגם מצינו לרבי אלעזר ברבי שמעון ולרבינו הקדוש שקבלו עליהן יסורין, כדגרסינן במסכת מציעא, פרק השוכר את הפועלים (פד, ב): (*^א) ואפילו הכי (*^ב) לא סמך רבי אלעזר ברבי שמעון אנפשיה קביל עליה יסורי. כל יומא באורתא הווי מכין ליה שתין נמטי (*^ג) ונגדו מתתיה שתין משיכלי דמא וכיבא. כל יומא הוה עבדא ליה דביתהו שיתין מיני לפדא ואכיל להו. ולא הוה מנחא ליה דביתהו למיפק לבי מדרשא, כי היכי (*^ד) דלא ליזדחקו ליה רבנן. באורתא (*^ה) אמר להו: אחי ורעי, בואו; בצפרא אמר להו: אחי ורעי, לכו, (*^ו) משום בטול תורה. יומא חד שמעה דביתהו, אמרה ליה: (*^ז) את קא מייתת להו עילוף, פלית לממונא של בית אבא. אימרדה ואזלא לבי נשא. סליקו הנך סיפונאי, (*^ח) עילו ליה שיתין עבדי כי נקיטי שתין ארנקי ועבדין ליה שתין מיני לפדא ואכל להו. יומא חד (*^ט) אמרה לברתה: זיל וקא חזי מאי קא עביד אבוך האינדא. אתאי. אמר לה: שלנו גדול משלכם. קרי אנפשיה: "היתה פאניות סוחר ממרחק תביא לחמה" (משלי לא, יד).

נפש יהודה ואפילו הכי. דאמר ר' אלעזר בר' שמעון ספיקות שלכם כך שהיה לו רשות מן מלכות לתפוס הגנבים ולהמיתם והם היו יהודים פעם אחת נהרג אחד על ידו והיה לו ספק אם רשע הוה או לא עד שאמרו לו שבעל נערה מאורסה ביום הכפורים ואמר אם ספיקות שהרגתי כך רשעים היו ודאות שידעתי שרשעים היו על אחת כמה וכמה שבדין עשיתי ואף על פי כן כיון שבספק תפס לזה על ידי שהיה חצוף כנגדו ונהרג על ידו קבל עליו יסורין: לא סמך. דעתיה אהני שאמר ודאות שלי לא כל שכן שמא חטא באחד מן הצדיקים על כן ביקש רחמים ומחילה ביסורין: ונגדו מתותיה. ומושכן מתחתיו בבוקר מהדס ורטיה שזה מהשחין ממנו ששים עריבות: דלא לדחקו. והוא היה חלש מהיסורין: אמר להו. למכאובים אחי ורעי בואו עלי: משום ביטול תורה. שהיה עוסק בגרסתו תמיד בבית: את קא מייתת להו עלך. אתה מביאן עליך היסורין ברצונך: עיילי ליה שיתין עבדי. לפי שעמד עליהם נחשול של ים והתפללו שינצלו בזכותו של ר' אלעזר וניצלו בזכותו וכשעלו מן הים שלחו לו דורון: אמרה לברתה. שהיתה מורדת בר' אלעזר והלכה עם בתה לבית אביה ואמרה זיל וראה מה שאביך עושה וכשבאתה אליו אמר לה אביה זיל אמרי לאמך עושר שיש לי גדול משלכם:

וגרסינן נמי התם (פה, א): אמר רבי: (*^א) חביבין יסורין. קביל עליה יסורין ותריסר שנים, שית בצמרתא ושית בצפדינא. אהוריריה דרבי הוה עתיר משבור מלקא; כי הוה רמי כיסתא לגמליה הוה קא אזיל קליה לתלתא מילי. (*^ב) הוה מכוין ורמא בההיא שעתא דעייל רבי לבית הפסא. ואפילו הכי הוה קא (*^ג) עביר קליה לקליהו. עד דהווי שמעי ליה נחיתי ומא.

נפש יהודה חביבין יסורין. שראה שהועילו יסורין של ר' אלעזר שלא שלטה בו רמה: הוה מכוין. שיתנו מספוא לבהמות בשעה שהיה רבי הולך לבית הכסא כדי שלא ישמעו בו שהיה צועק מצער שהיה לו בעת שעשה צרכיו: עבר קליה לקליהו. שהיו צועקין בעת שנתנו להם מספוא כדרך הבהמות עד ששמעו קולו דרבי בעלי הספינות שעל הים:

ואפילו הכי יסורי דרבי אלעזר ברבי שמעון עדיפי מדרבי, דאלו יסורי דרבי אלעזר ברבי שמעון מאהבה באו ומאהבה הלכו, ויסורי דרבי על ידי

מעשה באו ועל ידי מעשה הלכו. על ידי מעשה באו, דההוא עגלא דהווי ממטו ליה לבי שחיטה, אזל (*) תליא רישיה בכנפיה דרבי וקא בכי. אמר ליה: זיל, לכך נוצרת. (*) אתו עליה יסורין. על ידי מעשה הלכו, יומא חד הוה פנשא אמתיה דרבי ביתא, הווי שדיין בני כרבושתא וקא פנשא להו. אמר לה: זיל שבקינהו, דכתוב: "ורחמיו על כל מעשיו" (תהלים קמה, ט). סלקו יסורי מיניה.

נפש יהודה תליא רישיה בכנפיה דרבי. החביא ראשו תחת כנפי כסותו: אתו עליה יסורין. על שלא רחם עליו:

כל שני דיסורי דרבי אלעזר ברבי שמעון לא שכיב איניש בלא זימניה. כל שני דיסורי דרבי לא אצטריך עלמא למטרא. דאמר רבה בר רב שילא: קשה יומא דמטרא פיומא דדינה. ואמר אממר: אי לאו דצריך לבריאתא בעינן רחמי עליה ונבטליניה. (*) ואפילו הכי פי עקרי פוגלא ממישרא מליא גומא (*) בירא דמיא.

נפש יהודה ואפילו הכי. דלא אתי מטרא בהנהו שני: בירא דמיא. היתה הגומא עומדת מלאה מים:

ואף על פי שבעונותינו, אין צדיק בארץ שישאל יסורין ויחפץ בביאתן להרבות זכותו, ירא שמים ישמח ביסורין הבאין עליו ויהלל לבוראו על שאינם יותר קשים עליו ושנותן לו כח לסבלם, ויגדל שכרו בעולם שכלו טוב.

החלק השני ביסורי רבים

ויש בו עשרה פרקים

פרק ראשון [שב]

בשברא הקדוש ברוך הוא העולם הזה הנה בעבור האדם, על כן הכין עולם מלא מכל טוב קדם שברא אדם. משל לאדם הנושא אשה לבנו והכין לו כל צרכו קדם הכניסו לחפה. וגם כל האדם לא נברא אלא בשביל

ישראל אשר הבדילו מכל האומות, וכונת ראשית העולם הנה בעבורם, דכתיב: "קדש ישראל לה' ראשית תבואתה" (ירמיה ב, ג).

והכי איתמר בבראשית רבא פרשה א (ד): ישראל עלו במחשבה להבראות: " (*) כבכורה בתאנה בראשיתה". ואמרין עלה: רבי הונא בשם רבי שמעון בר רב יצחק: מחשבתן של ישראל קדמה לכל. משל למלך שהיה נשוי למטרונה אחת ולא היה לו בן הימנה. לימים נמצא המלך עובר בשוק, אמר: טלו מילנין וקלמין וקנדליון אלו לבני (פרוש: דיו וניר וקולמוסין). והיו הכל אומרים: מילנין וקלמין וקולמוסין רוצה ויבן אין לו, והוא אומר לנו: טלו מילנין זו לבני. חזרו ואמרו: המלך (*) אצטגנין הוא, אלולי שצפה המלך שהיא עתיד להעמיד בן הימנה לא היה אומר "טלו קלמין ומילנין זו לבני"? כן אלולי שצפה הקדוש ברוך הוא שאחר עשרים וששה דורות ישראל עתידין לקבל תורה, לא היה כותב בתורה "צו את בני ישראל, דבר את בני ישראל".

נפש יהודה בכורה. הראשונה בתאנה שהיא חביבה לו מאחרונות כך חביבין ישראל להקב"ה שהיה ראשית מחשבתו שבשבילם ראוי העולם להבראות שיעמוד בצדקתם לא כן העובדי כוכבים ומזלות: אצטגנין. הוא חוזה בכוכבים:

אמר רבי בניה: העולם ומלואו לא נברא אלא בזכות התורה, שנאמר: "ה' (*) בחכמה יסד ארץ" (משלי ג, יט). רבי ברכיה אומר: בזכות משה שנאמר: " (*) וירא ראשית לו" (דברים לג, כא).

נפש יהודה בחכמה. התורה שנקראת חכמה שנאמר אני חכמה שכנתי ערמה: וירא ראשית לו. ראה הקב"ה משה וברא בזכותו העולם וזה בראשית ברא:

ולפיכך נאמר על יצירתו: " (*) והנה טוב (*) מאד" (בראשית א, לא). ואמרין התם בפרק שביעי: "מאד" זה אדם. תמצא שהאדם הוא שנאמר עליו: "בצלמנו כדמותנו" (שם שם, כו). רוצה לומר, (*) בשביל הצדיקים. ואמרין נמי התם: ריש לקיש אמר: "והנה טוב", זה העולם הזה; "מאד", זה העולם הבא. למדנו שנברא האדם על אותם שזוכים לעולם הבא, שהם הצדיקים.

נפש יהודה והנה טוב מאד. דכתיב וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד: מאד. אותיות אדם: בשביל הצדיקים. שעליהם הוא צלם אלהים אבל מהרשעים סר צלם וכבהמות נדמו:

ועל דא גרסינן התם: אמר רבי ברכיה: בשעה שברא הקדוש ברוך הוא את אדם הראשון ראה צדיקים ורשעים יוצאין ממנו, אמר: אם אבראנו הרי רשעים עומדים ממנו ואם לא אברא אותו היאך צדיקים יוצאין ממנו? מה עשה הקדוש ברוך הוא? (*) הפליג דרכן של רשעים מכנגד פניו ושתף בו רחמיו, ובראו. הדא הוא דכתיב: "כייודע ה' דרך צדיקים ודרך רשעים תאבד" (תהלים א, ו). מהו "תאבד"? אבדה מכנגד פניו ושתף בו רחמיו, ובראו.

נפש יהודה

הפליג. הרחיק ממנו כביכול כאילו לא ראה אחר מעשיהם ושתף להם

מדת הרחמים:

נמצא שהפונה היתה בשביל הצדיקים, שהם ישראל שקבלו את התורה, סובלין יסורין וגלות למרק עונם ולסגף גופם, כדגרסינן התם ובפרק חלק: אמר רב הונא: "והנה טוב מאד", זו מדת יסורין. וכי יסורין טובה מאד, אתמהא! אלא שעל ידיה באין הבריות לחיי העולם הבא. וכן שלמה אמר: " (*) ודרך חיים תוכחות מוסר" (משלי ו, כט), אמרת: צא וראה, אי זו דרך מביא את האדם לחיי העולם הבא? הוי אומר: מדת יסורין.

נפש יהודה

ודרך חיים. חיי עולם הבא הויין לו על ידי תוכחות מוסר לאדם:

וגם תורה וארץ ישראל נתן הקדוש ברוך הוא לישראל על ידי יסורין, דגרסינן בפרקא קמא דברכות (ה, א): תניא, רבי שמעון בן יוחאי אומר: שלש מתנות טובות נתן הקדוש ברוך הוא לישראל וכלן לא נתנו אלא על ידי יסורין. ואלו הן: תורה וארץ ישראל ועולם הבא. תורה, דכתיב: "אשרי הגבר אשר" וגו' (תהלים צד, יב); ארץ ישראל, דכתיב: "וידעת [עם לבבך] כי פאשר ייסר איש את בנו" וגו' (דברים ת, ה) וכתיב בתריה: "כי ה' אלהיך מביאך אלארץ טובה" (שם שם, ז); העולם הבא, דכתיב: "ודרך חיים תוכחות מוסר". להודיענו. כי ביסורי הגוף גוברת הנפש, שהוא הפכו. ועל כן טוב להם לישראל לענות גופם ביסורין וצרות וגליות (*) ולא יענש נפשם בעולם הנצחי.

נפש יהודה

ולא יענש נפשו. ר"ל טוב להם לקבל היסורין באהבה שהקב"ה מיסרם

בעולם הזה בעבור עונותיהם ושלא תענש נשמתם לעולם הבא:

ועל כן בחר אברהם אבינו בזרעו שיפלו בגלות על עונם, כדי שלא יפלו בגיהנם, כדגרסינן בבראשית רבא, פרשה (מד, כא): "ויהי השמש באה ועלטה היה" וגו' (בראשית טו, יז), שמעון בר אבא בשם רבי יוחנן אמר: ארבעה דברים הראה לו: גיהנם ומלקיות, מתן תורה (*) ובית המקדש. אמר ליה: כל זמן שפניך עוסקים (*) בשננים נצולים משננים, פרשו משננים הם נדונין בשננים. אמר ליה: במה תתרצה שיזנו בך, בגיהנם או במלקיות? רבי חנינא בר פפא אמר: אברהם ברר לו את המלקיות. רבי יודן ורבי מאיר ורבי חמא בר חנינא אמרו: אברהם ברר לו גיהנם: והקדוש ברוך הוא ברר לו המלקיות. הדא הוא דכתיב: "אסלא (*) כי צורם מקרם וה" וגו' (דברים לב, ל), שהסכים ה' לדברו. רבי הונא בשם רבי אחא אומר: הנה אברהם תמה כל היום במה אברר? גיהנם או מלקיות וכו'.

נפש יהודה

ובית המקדש. תפלה וקרבות: בשנים. תורה ועבודה ניצולין מגיהנם

ושעבוד מלכות: כי צורם. זה אברהם דאיקרי צור דכתיב הביטו אל צור חצבתם והי הסגרים שהסכמה חתימת העצה והסגרה וזה הוא לדעת ר' חנינא דאמר אברהם בירר המלקיות:

וגם הראה הקדוש ברוך הוא הגליות ליצחק ויעקב ברוח הקדש, שעתידין ישראל לחטוא בארץ ולפל בגלות על חטאם. וטוב להם לישראל לענש

בגופם הפלה ולא בנפשם אשר נחצבה מלמעלה ותוכל לקנות שכל וחי העולם. ועוד, כי כיון שישראל נבדלו לטל חלקם בארץ החיים, ועולם הזה הוא הפך עולם הבא - שפלותם בעולם הזה תגרום להם גדולה לעתיד לבא בימות המשיח ובתחית המתים גם לגופם, ובעולם הבא לנפשם, כמו שהוא מפרש יותר ארוך למעלה, בפרק שלישי מחלק העולם הבא, בפרק תלמוד תורה. (סימן רנח).

וחוץ מזה, אפילו למי שחמור בעיניו ענש העולם הזה ויסוריו, מצינו כי לטובת ישראל ולאחבתם פוקד עליהם עונם מעט מעט, כדי שלא תמלא סאתם כמו לאומות העולם, כדגרסינן בפרקא קמא דעבודה זרה (ד, א): משתבח להו רבי אבהו למינאי בדרב ספרא דאדם גדול הוא וכו', (*) אוהבו נפרע ממנו מעט מעט, שונאו נפרע ממנו בבת אחת וכו'. כדאיתא בהקדמת החבור (סימן א).

נפש יהודה אוהבו נפרע ממנו מעט. וזה שעשה משה רבינו טובה וקיום לישראל שנאמר עליו מי יקום לי וגוי עם פועלי עון שגזירת הקב"ה אין להשיב רק רוע הגזירה יכול להבטל דקשה הקב"ה קילל במ"ט קללות ומשה כפל אלא הוא הטובה שעשה ששבר כל קלה לשנים ושוב החליש כחם משל למלך שגזר על בנו להשליך עליו אבן מקי ליטרא מה עשה אוהבו דלבטל גזירת המלך אי אפשר לזרוק עליו אי אפשר מחלקו וזרק עליו בשני פעמים נמצא שקיים הגזירה והבן לא הוזק כך עשה משה וכן עשה הקב"ה בגזירותיו לישראל בכל פעם והוא טעם אחד מאריכת הגלות:

ותשובת הרבים אפילו בדחק צרות ויסורין וגליות תהא מקבלת לפני המקום ברוך הוא ונגאלין בה, כדאמרינן בפרק חלק (סנהדרין צז, ב); תנאי, רבי אליעזר אומר: אם ישראל עושין תשובה נגאלין ואם לאו אין נגאלין. אמר ליה רבי יהושע: (*) וכי אם אין עושין תשובה אין נגאלין? אלא הקדוש ברוך הוא מעמיד להם מלך שגזרותיו קשות כהמן ומחזירן למוטב. למדנו שהיסורין מקרבין את הגאולה.

נפש יהודה וכי אם אין עושין תשובה אין נגאלים. והא כתיב בעתה אחישנה ולא יאחר:

פרק שני [שג]

הנביא ישעיהו נבא על עשרת השבטים, שעתיד להגלותם בעונם על ידי סנחריב מלך אשור. ולבסוף נענש, לפי שחשב לשלח ידו על ירושלים. וזכותו של חזקיהו המלך הגן על יהודה וירושלם, כדגרסינן בפרק חלק (סנהדרין צד, ב): (*) וכי מאחר שברשות אזל מאי טעמא אענש? כי אינבי אעשרת השבטים אינבי ואיהו זיהב דעתיה אפוליה ירושלים, כדכתיב: " (*) כי לא מועף לאשר מוצק לה (*) כעת הראשון הקל ארצה זבלון וארצה נפתלי והאחרון הכביד" וגו' (ישעיה ח, כג). מאי "כי לא מועף" וגו'? אמר רבי יוחנן: אין מוסרים עם עיף לתורה ביד שמציק לו. מאי "כעת הראשון"? לא כראשונים שהקלו מעליהם עול תורה - אחרונים הכבידו עליהם עול

תורה, ראויין הללו לעשות להם נס. מאי "דרך הים עבר הירדן" (שם)? כדורכי הים ועוברי הירדן. מאי "גליל הגוים" (שם)? אמר הקדוש ברוך הוא לאותו רשע: (*) אם אתה חוזר בך מוטב, ואם לאו אני אעשה אותך גליל הגוים.

נפש יהודה וכי מאחר שברשות הלך. שהנביא נתנבא עליו שילך סנחריב להשחית ארץ ישראל ולמה נענש שמלאך בא והרג כל עמו וא"ת שנענש על שחרף. היה לו להענישו אחר שכבש ירושלים שהרי נגזר שיתן ירושלים בידו כמו שהנביא היה מתנבא וכמו שאמר ה' אמר אלי עלה אל הארץ הזאת והשחיתה: כי לא מועף לאשר מוצק לה. לא ניבא הנביא עליו להחריב ירושלים ולא נמסר חזקיה ועמו ביד סנחריב המציק לו בעבור שהם עפים בתורה לשון עוף הפורח שעפים ללמוד בתורה או לשון עיף שמיעפים עצמם על ידי לימוד התורה ופלפוליה: כעת הראשון הקל ארצה זבולון וגוי לא כראשונים. עשרת השבטים שהקלו מעליהם עול תורה אבל אחרונים עמו של חזקיה הכבידו עליהם עול תורה והיינו דכתיב והאחרון הכביד דרך הים עבר הירדן גליל הגוים ראויין הללו לעשות להם נס כיוצאי מצרים שעברו את הים וכדורכי הירדן: אם אתה חוזר בך. סנחריב מוטב ואם לאו שיצור על ירושלים אעשה אותו גליל הגוים שיתגלגל בחרפה בכל הגוים לשון אחר גליל לשון גללים:

בדברי הימים (ב לב, א): " (*) אחרי הדברים והאמת האלה בא סנחריב מלך-אשור ויבא ביהודה ויחן על-הערים הבצרות ויאמר לבקעם אליו". האי (*) דישנא להאי (*) פרדישנא? אחרי הדברים והאמת, מאי אחר? (*) אמר רבינא: לאחר שנשבע הקדוש ברוך הוא: אי אמינא לחזקיה דמיתניא ליה לסנחריב ומסרנא ליה בידך, אמר: לא איהו בעינא ולא ביעתותא בעינא; מיד קפץ הקדוש ברוך הוא ונשבע, דמיתניא ליה, שנאמר: "נשבע ה' צבאות לאמר אם-לא פאשר דמיתי בן היתה וכאשר יעצתי היא תקום. לשבר אשור בארצי ועלהרי אבוסנו" (ישעיה יד, כד-כה), מאי "ועלהרי אבוסנו"? אמר הקדוש ברוך הוא: יבוא סנחריב וסיעתו (*) ויעשה אבוס לחזקיהו וסיעתו. שנאמר: "והיה ביום ההוא (*) יסור סבלו מעל שכמך ועלו מעל צנאך וחבל על מפני-שמן" (שם י, כז). אמר רבי יצחק נפחא: אמר הקדוש ברוך הוא: אני מחבל עולו של סנחריב מפני שמנו של חזקיה שהיה דולק בבתי כנסיות ובבתי מדרשות. מה עשה? נעץ חרב על פתח בית המדרש ואמר: כל מי שאינו עוסק בתורה ידקר בחרב. בדקו מדן ועד באר שבע ולא מצאו עם הארץ; (*) מגבת ועד אנטפטרס ולא מצאו איש ואשה, תינוק ותינוקת שלא היו בקיין בהלכות טהרות. ועל הדור ההוא הוא אומר: "והיה ביום ההוא יהיה כל-מקום אשר יהיה שם אלה גפן באלף כסף לשמיר ולשית יהיה" (שם ז, כג), (*) אף-על-גב דאלף גפן באלף כסף - לשמיר ולשית יהיה.

נפש יהודה אחר הדברים והאמת האלה. השתא משמע אמת שהיה בחזקיהו שהיו עוסקין בתורה בא סנחריב מלך אשור ויבא ביהודה ויחן על הערים ויאמר לבקעם: דישנא. דורון: פרדישנא. אדון זה וכי מפני שהאמת בחזקיה בא עליו סנחריב: אמר רבינא. מאי אחר הדברים והאמת אחר שקפץ הקב"ה ונשבע להביא סנחריב והיינו אמת שחותרו וקיומו אמת: יעשה אבוס. שיהו כלם פגרים ויאכילו סוסיהם ובהמתם בתוך עצמות הפגרים כעין אבוס: יסור סובלו. של סנחריב ועבודתו מעל שכמך: מגבת ועד אנטפטרס. מקומות שבסוף התחומים: אף על גב דאלף גפן באלף כסף. שהן יקרים שאין להם רוב כרמים אפילו הכי לשמיר ולשית יהיה שמניחין אותן לאיבוד ומבירות אותן והיו עוסקין בתורה:

"וְאִסְּף שְׁלֵלְכֶם אֶסְף הַחֲסִיל כְּמִשְׁק גְּבִים שֶׁקָּק בּוֹ" (שם לג, ד) אָמַר לָהֶם : צְבוּ וְאִסְּפוּ שְׁלֵלְכֶם. אָמְרוּ (*) כָּל אֶחָד וְאֶחָד לְעַצְמוֹ אוֹ לַחֲלֵק? אָמַר לָהֶם נְבִיא לְיִשְׂרָאֵל : כְּאִסְּף הַחֲסִיל, מָה אֶסִּיפֶת זֶה כָּל אֶחָד וְאֶחָד לְעַצְמוֹ אֶף שְׁלֵלְכֶם כָּל אֶחָד וְאֶחָד לְעַצְמוֹ. אָמְרוּ לוֹ : וְהֲלֹא מָמוֹן שֶׁל עֲשָׂרַת הַשְּׁבֻטִים מְעַרְבֵי בּוֹ? אָמַר לָהֶם : " (*) כְּמִשְׁק גְּבִים שֶׁקָּק בּוֹ", מָה גְּבִים הִלְלוּ מְעַלִּין אֶת הָאָדָם מִטְּמֵאָה לְטַהֲרָה, כִּדְּ מָמוֹן שֶׁל עֲשָׂרַת הַשְּׁבֻטִים, כִּינּוֹן שֶׁנִּפְּל לְיַד סַנְחַרִּיב נֹטָהָר.

נפש יהודה כל אחד ואחד לעצמו. או לחלוק בידו לכל אחד בשובה אותו ממון מחיל סנחריב לשון אחר לחלוק לאחרים מה שאנו שוללים אבל אנו אסורים באותו שלל שממון שבזו מעשרת השבטים מעורב בו דאיכא משום גזל: **כמשק גבים**. השקאה של צנורות שמזחילין בהם מים נובעין השקו באותו ממון וטיהרתו דמה צנורות הללו מעלין את האדם מטומאה לטהרה על ידי טבילה אף ממון וכו' :

אָמַר רַב הוּנָא : עֲשֵׂר מִסְּעוֹת נִסַּע אוֹתוֹ רָשַׁע בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם. וְאֵלּוּ הֵן : " (*) בָּא עַל־עֵיִת עֶבֶר בְּמַגְרוֹן לְמַכְמֵשׁ יַפְקִיד כְּלָיו. עֶבְרוּ מִעֶבְרָה גְּבַע מְלוֹן לְנוֹ חֲרָדָה הֲרָמָה גְּבַעַת שְׁאוּל נָסָה. צִהְלִי קוּלְדָּ בִּתְגָלִים הַקְּשִׁיבִי לַיִּשָּׁה עֲנִיָּה עֲנִתוֹת. נִדְּדָה מִדְּמִנָּה יִשְׁבִּי הַגְּבִים הַעִיזוּ עוֹד הַיּוֹם בְּנֹב לְעַמְד" (שם י, כחלב). אָמְרוּ לִיהָ כְּלָדָּי : " (*) עַד הָאֵידָנָא נִשְׁתַּיֵּר מִעוֹן נֹב עִיר הַכְּהֻנִּים, אִי עֲלִית הָאֵידָנָא יְכִילַת לְהוֹן וְאִי לֹא לֹא יְכִילַת לְהוֹן. אוֹרְחָא דְּבַעֲיָא לְסָגוּיִי בַּעֲשָׂרָה יוֹמֵי סָגִיא בְּחַד יוֹמָא. " (*) אֶפְתִּי הֵנִי טוֹבָא נִינְהוּ? " (*) צִהְלִי קוּלְדָּ בִּתְ גָּלִים הַקְּשִׁיבִי וְגוֹ' עֲנִתוֹת" לֹא מְחוּשְׁבָּנָא הוּא, אֵלּא נְבִיא הוּא דְּקָאֻמַר לְכַנְסַת יִשְׂרָאֵל : "צִהְלִי קוּלְדָּ בִּתְגָלִים", בִּתּוֹ שֶׁל אַבְרָהָם יִצְחָק וַיַּעֲקֹב, שֶׁנִּקְרָאוּ גָּלִים, "הַקְּשִׁיבִי לַיִּשָּׁה", לֹא תִסְתַּפִּי מִסַּנְחַרִּיב אֵל תִּסְתַּפִּי מִנְבוּכַדְנֶצַּר דְּמִתִּיל לְאַרְיָה, שֶׁנֶּאֱמַר : "עֲלָה אֲרִיָּה מִסַּבְכוֹ" (ירמיהו ז, ז). מֵאִי " (*) עֲנִיָּה עֲנִתוֹת"? דַּעֲתִיד לְמִינְבִיָּה עֲלֶיךָ גְּבָרָא דְּאֵתִי מִעֲנִתוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר : "דְּבַרִּי יִרְמִיָּהוּ בֶן־חֲלֻקִּיָּהוּ מִן־הַכְּהֻנִּים אֲשֶׁר בַּעֲנִתוֹת" (שם א, א). הֲתָם קָרִי לִיהָ "לִישׁ", הֲכָא קָרִי לִיהָ "אַרְיָ"? אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן : שֶׁשָּׂה שְׁמוֹת יֵשׁ לוֹ לְאַרְיָ : אַרְיָ, כְּפִיר, לִישׁ, לְבִיא, שְׁחַל, שְׁחַץ. " (*) אִי הֲכִי בְּצַרִּי לְהוֹ? "עֶבְרוּ מִעֶבְרָה" תַּרְתִּי אֵינּוֹן. מֵאִי, "יִנְפֹף יָדוֹ הֵר בִּתְצִיּוֹן" (ישעיהו ג, לב)? אֲשֶׁדּוּ לִיהָ בִּיסְתַּרְקִיָּה, סָלִיק וְיָתִיב עֲלִיהוּ, עַד דְּחָזָא כְּלָהּ יְרוּשָׁלַיִם. אָמַר : הֲדָא הִיא קַרְתָּא דִּירוּשָׁלַיִם דְּעֵלָה אֲרַגְשִׁית כָּל מְשַׁרְיִיתִי ; הֲלֹא הִיא זְעִירָא וְהִיא חֲלָשָׁה מְכַל כְּרַכִּי עֲמֻמִּיא דְּכַבְשִׁית בְּתַקּוּף יָדִי. אָמְרִי לִיהָ : נִישְׁדִּי הִיא זְעִירָא וְהִיא חֲלָשָׁה מְכַל כְּרַכִּי עֲמֻמִּיא דְּכַבְשִׁית בְּתַקּוּף יָדִי. אָמְרִי לִיהָ : נִישְׁדִּי בִּיהָ יָדָא הָאֵידָנָא. אָמַר לְהוֹן : הַשְׁתָּא (*) תִּמְהִיתוּ, דְּאֵתִיתוֹן מֵאוֹרְחָא רְחִיקָא ; לְמַחֵר כָּל חַד וְחַד מְנַכּוֹן יִיתִי לִי (*) גּוֹלְמֵי הֲרָג מִיָּנָה. מִיָּד "וַיֵּצֵא מִלְּאֲדָה ה' וַיֵּד בְּמַחְנֵה אֲשׁוּר" וְגוֹ' (מ"ב, יט, לה). אָמַר רַב פֶּפְאָ : הֵינּוּ דְּאָמְרֵי אֵינְשֵׁי : " (*) בֵּת דִּינָא בְּטַל דִּינָא.

נפש יהודה בא על עית וכו'. שמות מקומות שנסע עוד היום בנוב לעמוד לא קחשיב ע"כ אמר מאי עוד היום בנוב לעמוד בא על עית תרגום שם מני רבני משרייתא עבר במגרון המים שהיה שם במכמש יפקיד כלי מלחמתו בגבע אכלו ושתו חרדה שהחריד עיר הרמה בבואם לגבעת שאול נסו כשבא סנחריב אליהם צהלי קולך לברוח עיר גלים הקשיבי לישא שהשונא בא וינוסו עניה צעקו ענתות שינוסו נדה מדמנה מעירכם לכו נע ונד מפני השונא שבא יושבי גבים העיזו אספו לברוח כמים שהולך וזוחל מן הצינור שנקרא גבים ולכל עיר

ועיר אמר הלשון שנופל עליה: **עד האיזנא נשתייר מעון נוב**. שהיה להם לישראל על שנהרגו כהני נוב קבע הקב"ה העונש עד אותו היום ואותו יום בלבד נשתייר מזמן העונש ואילו היה נלחם בירושלים אותו היום היה כובשה והכי משמע קרא עוד היום אותו היום העמידו לסנחריב על ירושלים בעון נוב: **אכתי הני**. מסעות י"ב הוא דאיכא אכתי כמו עדיין אך ותו כלומר אך עוד ונופל להקשות על דבר שאינו כמו שאמר במנין או בדמיון: **צהלי קולך בת גלים הקשיבי לישא**. דחשבינהו תלתא בת גלים לישא ענתות הנהו לאו מן חושבנא נינהו דנביא הוא דקאמר להו לישראל וכו' מהאי לא תסתפי כי מזה תנצל דכתיב צהלי קולך אלא תסתפי מנבוכדנצר שנמשל לליש דכתיב ביה עלה אריה מסובכו והיינו דקאמר הקשיבי לישא: **עניה ענתות**. כמו עניה כלומר נבואת ירמיה הענתותי הוא שעתיד לבא על נבוכדנצר שתמסר ירושלים בידו ומה שקרא לישראל בת גלים שהזכות של האבות הרבה ונמשלים לגלי הים: **אי הכי**. דכולי קרא צהלי קולך לא מחושבנא הוא אם כן ליכא אלא תשעה מסעות דהא עוד היום לאו מחושבנא ומתרץ עברו מעברה תרתי אינון עברו חד מעברה חד ואיכא עשר מסעות: **תמה**. הוא, על שאמרו נלחם בהם היום משום חולשא דאורחא ל"א תמהיתו נתיגעתם ודומה לו בסנחריב תימה ובעי למיתב: **גולמי הרג**. לשון פרסי חתיכת אבן רעוע מן החומה ונבקעה: **בת דינא**. כיון שלן הדין בטל הריב וכן מפני שלא נכבשה בו ביום לא הצליח ממחרת:

וְאֶף־עַל־פִּי שְׁמַחְנָהּוּ הָיָה גְדוֹל - הוֹשִׁיעַם הָאֵל יִתְפָּרֵךְ מֵהֶם, כְּדָכְתִּיב: "לֹא בְּחֵיל וְלֹא בְּכַח כִּי אִם־בְּרוּחִי" וְגו' (זכריה ד, ה). וְגִרְסִינָן נִמְי הֵתָם (צה, ב): אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: בָּא עֲלֵיהֶם סִנְחַרִּיב בְּאַרְבַּעַיִם וּשְׁמוֹנֶה אֲלָפִים בְּנֵי מְלָכִים יוֹשְׁבֵין (*) בְּקִירוֹת שֶׁל זָהָב וְעִמָּהֶם שְׁגִלוֹנוֹת וְזוֹנוֹת וּשְׁמוֹנִים אֲלָפִים גְּבוּרִים לוֹבְשֵׁין שְׁרִיוֹן וְקִלְפָּה וּשְׂשִׁים אֲלָפִים גְּבוּרִים אוֹזְרֵי חֲרָבוֹת רְצִים לְפָנָיו. (*) וְכֵן בָּאוּ עִם אֲבָרְהָם וְכֵן עֲתִידִים לָבוֹא עִם גּוֹג וּמְגוֹג. בְּמִתְנִיתָא תָּאנָא: אַרְךָ מַחְנֵהוּ אַרְבַּע מֵאוֹת פְּרָסָה, רַחֲב צִנָּאר סוּסֵיו אַרְבַּעַיִם פְּרָסָה. סֵךְ מַחְנֵהוּ: מֵאוֹתָם וְאַחַד עֶשְׂרֵה רַבּוּא חֶסֶר חַד. (*) בְּעֵי אֲבִי; חֶסֶר אֲלָפָא, אוֹ חֶסֶר מֵאָה, אוֹ חֶסֶר חַד? תִּיקוּ. מְתִיב: "וַיֵּצֵא מִלְּאֵךְ ה' וַיִּךְ בְּמַחְנֵה אֲשׁוּר מֵאָה וּשְׁמֹנִים וְחֲמִשָּׁה אֲלָפִ" וְגו'! אָמַר רַבִּי אֶבְהוּ: הֲלָלוּ רֵאשִׁי גֵיסוֹת. אָמַר רַבִּינָא: דִּיקָא נִמְי, דְכָתִיב: " (*) בְּמִשְׁמַנֵּי רְזוּן" (ישעיה י, טז), מִשְׁמַנֵּי דְאֵית בְּהוֹן. אָמַר רַבִּי אֶבְהוּ: מֵאֵי קָרָאָה? דְכָתִיב בְּדָבְרֵי הַיָּמִים (ב לב, כא): "וַיִּשְׁלַח [ה'] מִלְּאֵךְ וַיִּכְחַד כָּל־גִּבּוֹר חֵיל וַנִּגִּיד וְשָׁר בְּמַחְנֵה מְלָךְ אֲשׁוּר". שְׁמַע מֵינָה. תְּנֵנו רַבְּנָן: רֵאשׁוּנִים (*) עָבְרוּ בְּשַׁחֵי, שְׁנָאָמַר: "וְחָלַף בִּיהוּדָה שְׁטַף וְעָבַר" (ישעיה ח, ח); אֲמַצְעֵי עָבְרוּ עַד צִנָּאר, שְׁנָאָמַר: "עַד־צִנָּאר יִגִּיעַ" (שם); אַחֲרוּנִים הֶעֱלוּ עֶפֶר בְּרַגְלֵיהֶם עַד שֶׁלֹּא מָצְאוּ מַיִם לְשִׁתוֹת וְחָפְרוּ וְשָׁתוּ, שְׁנָאָמַר: "וְחָלַף בִּיהוּדָה שְׁטַף", וְאוֹמַר: "אֲנִי קִרְתִּי וְשִׁתִּיתִי מַיִם וְאַחֲרִיב בְּכַף־רַפְעָמִי" (שם לו, כה).

נפש יהודה בקרונות. עגלות של זהב ועמהם שגלונות מלכות: **וכן באו עם אברהם**. כשנלחם בד' מלכים: **בעי אביי**. האי חסר חד דאמר חד רבוא חסר או וכו': **במשמניו**. בשריו הם ראשי גייסות הללו נגידי חיל היו קפ"ה אלף שכן עולה לחשבון לכדאמרן מ"ה אלף בני מלכים פ' אלף גבורים ס' אלף אחוזי חרב הרי קפ"ה אלף אבל האחרים שמתו אין מספר כדאמר והשאר פרשים אין מספר: **עברו בשחי**. כת ראשונה מסנחריב עברו בירדן על הסוסים היו שטים ונתמעטו המים עד שהאמצעים עברו בקומה זקופה ולא היו המים מגיעין אלא עד הצואר שחי כמו שחו אחרונים העלו עפר ברגליהם שלא היה שם עוד מים כל עיקר וחפרו בורות מים לשתות וזה אני קרתי לשון מקור מים חפרתי לשתות מהם ואחריב על ידי רוב חיילות שלי כשעברו הנהרות בכף רגליהם נעשו יבשה:

(*) **במה הפס?** רבי אליעזר אומר: **ביד הפס**, שְׁנָאָמַר: "וַיִּרָא יִשְׂרָאֵל אֶת־ (*) הַיָּד הַגְּדֹלָה" (שמות יד, לא), (*) **היא היד שעתידה לפרע מסנחריב**. רבי

יהודה אומר: באצבע הכס, שנאמר: "ויאמרו החרטום אלפרעה אצבע אלהים היא" (שם ח, טו), היא האצבע שעתידה לפרע מסנחריב. רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר: אמר לו הקדוש ברוך הוא לגבריאל: גבריאל, כלום (*) מגלף נטושה? אמר לו: כבר נטושה מששת ימי בראשית, שנאמר: " (*) כימפני חרבות נדדו מפני חרב נטושה ומפני קשת דרוכה ומפני כבד מלחמה" (ישעיה כא, טו). רבי שמעון בן יוחאי אומר: אותו זמן זמן בשול פרות היה. אמר לו הקדוש ברוך הוא (*) לגבריאל: בלכתך לבשל את הפרות הזדקק להם, שנאמר: " (*) מדי עברו יקח אתכם" (שם כח, יט). אמר רבא: הינו דאמרי אינשי: אגב אורחך לבעלי דבבך אשתמע. ויש אומרים: בחטמו נשף ונפח בהם, שנאמר: "וגם נשף בהם ויבשו וסערה פקש תשאם" (שם מ, כד). רבי ירמיה בר אבא אומר: כפיים ספק להם, שנאמר: "וגם [אני] אכה כפי אלכפיי" (יחזקאל כא, כב). רבי יצחק אומר: און גלה להם ושמעו חיות אומרות שירה ומתו, שנאמר: " (*) מקול המון נדדו עמים מרמתך נפצו גוים" (ישעיה לג, ג).

נפש יהודה במה הכס. במה הכה המלאך עם סנחריב: היד הגדולה. יד לא נאמר אלא היד הגדולה דמשמע היד שעתידה וכו': היא. מיותר לדרשה: מגלף נטושה. כלומר חרבך נטושה שחווה להרוג את אלו: כי מפני חרבות וגו'. ונגזר עליהם מששת ימי בראשית כי נס נפלא היה ועל כל נס נפלא התנה הקב"ה מששת ימי בראשית: לגבריאל. שהוא ממונה על בישול פירות והוא כח אש והוא ממונה על האש: מדי עברו. לבשל הוזקק לאלו לחיל של סנחריב להרגן כא': מקול המון. מלאכים שמרוממים בשירות להקב"ה וחיות הם המלאכים שנקראים חיות הקודש:

וכמה אשתיר מנהון? אמר רב: עשרה, שנאמר: " (*) ושאר עץ יערו מספר יהיו ונער יכתבם" (שם י, טו), וכמה נער יוכל לכתב? יו"ד, וכמה יו"ד? עשרה. (*) ושמואל אמר: תשעה, שנאמר: "ונשארבו עללות פנקף זית שנים שלשה גרגרים בראש אמיר ארבעה חמשה בסעפיה פריה נאסה' אלהי ישראל" (שם יז, ו). רבי יהושע בן לוי אמר: ארבעה עשר, שנאמר: "שנים שלשה גרגרים ארבעה חמשה". (*) רבי יוחנן אמר: חמשה, ואלו הן: נבוצראדון ונבוכדנצר וסנחריב ושני בניו. (*) נבוצראדון, גמרא; נבוכדנצר, דכתוב ביה: "ורוה די רביעאה דמה לברא אלהיו" (דניאל ג, כה) ואי לא חזא מנא הוה ידע; סנחריב ושני בניו, דכתוב: "וייהי הוא משתחנה בית נסרף אלהיו ואדרמלך ושראצר בניו הפהו בחרב" (ישעיה לו, לח).

נפש יהודה ושאר עץ יערו. שהיה הנביא אומר שנשרפו כמו עצי היער ואמר הנשארם מעץ היער היו עשרה שהנער יכול להטיף טפה של דיו והיינו יו"ד: ושמואל אמר תשעה. ונשאר בו עללות אחר שנוקף הזיתים מן העץ לא נשאר בו אלא דבר מועט שנים או שלשה גרגרים בראש אמיר כן לא ישתיר במחנהו אלא דבר מועט וכמה ארבעה וחמשה בסעיפיה פוריה בענפים שגדילים בו הפירות והיינו שנשאר טי' ומה שאמר שנים או שלשה בראש אמיר לא קחשיב משום דהם בראש העץ יותר חשובים לא נדמה להם ולא בא לומר רק שנשארם מעט בראש האילן משום דחשובים הם בודק יותר אחריהם אלא אפילו למטה בעץ שנשארם יותר לא נשאר אלא ד' והי' ור' יהושע חשב להם כולם ואמר י"ד שנים ושלשה ארבעה וחמשה: רבי יוחנן. מקרא לא דייק להו אלא הכי קאמר הללו חמשה נשתיר מהן וקרא משמע כנוקף זית דמשייר מעט בראש ענף ב' או ג' גרגרים ובסעיפיה ד' או ה' כך ישתיר לו ד' או ה': נבוצראדון גמרא. יש לנו כך בקבלה איש מפי איש נבוכדנצר דכתוב גבי חנניה מישאל ועזריה תואר וזיוה די רביעאה דמי לבר אלהין אלמא דחזא נבוכדנצר לגבריאל בסנחריב והכירו בכבשן:

וְאָמַר רַבִּי אֲבָהוּ: אֶלְמָלָא מְקָרָא כְּתוּב (*) אִי אֶפְשָׁר לְאָמְרוּ: "בֵּיוֹם הַהוּא יִגְלַח ה' (*) בְּתַעַר הַשְּׂכִירָה בְּעֵבְרֵי נְהַר בְּמַלְךְ אֲשׁוּר אֶת־הָרֹאשׁ וְשַׁעַר הַרְגָלִים (*) וְגַם אֶת־הַזְּקֵן תִּסְפֶּה" וְגו' (שם ז, ט). לְסוּף אֶתָּא קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא אֲדַמֵּי לִיהּ כְּאִינְשׁ סָבָא. אָמַר לִיהּ: כָּל הַנִּי מְשַׁרְיִיתָא וּבְנֵי מַלְכֵי מְזַרְח וּמַעְרַב (*) דְּאִיתִית בְּהַדָּךְ לְבַנְיָהּ וּקְטַלְתִּינָהּ, מֵאִי אֶמְרַתְּ לְהוּ? אָמַר לִיהּ: הַהוּא גְבָרָא בְּהַהוּא תִּמְהָא נְמִי יִתִּיב. אָמַר לִיהּ: מֵאִי תִּקְנַתִּיהּ? אָמַר לִיהּ: (*) שְׁנֵי נַפְשָׁךְ. אָמַר לִיהּ: בְּמֵאִי אֲשַׁנֵּי? אָמַר לִיהּ: זֵיל אִיתִי לִי מִסְפָּרָא (*) וְאַגְזִיידְךָ רִישְׁךָ וְדִיקְנָךְ, וְכִי אֲזַלְת לִיכָּא דִּידַע לָךְ. אָמַר לִיהּ: מִסְפָּרָא לִית לִי. אָמַר לִיהּ: זֵיל לְהַדָּךְ בֵּיתָא וְיִהְבּוּן לָךְ מִסְפָּרָא. נְחַתִּי מִלְּאֲכֵי הַשָּׂרְת וְאוּקִימוּ בְּה רְחִימָא. סוּף אֶתָּא סַנְחַרִּיב אָמַר לְהוּ: אִית לְכוּ מִסְפָּרָא? אָמְרוּ לִיהּ: אִי בְּעִית לְמִיתָן לָךְ מִסְפָּרָא (*) טַחִין הַאי קָבָא דְקִשְׁיִתָּא וְיִהְבּוּן לָךְ מִסְפָּרָא. טַחִין חַד גְּרִיבָא דְקִשְׁיִתָּא וְיִהְבּוּ לִיהּ מִסְפָּרָא. עַד דְּאֶתָּא חֲשָׁךְ. אָמַר לִיהּ: זֵיל אִיתִי לִי נוּרָא. הֵוָה קָא מִיִּתִי נוּרָא, אֲזַל מְנַפַּח בֵּיהּ, אֶתְלִיה בְּדִיקְנִיהּ. סוּף וְגִזּוּ לִיהּ לְרִישִׁיהּ. הִינּוּ דְאָמְרֵי אִינְשֵׁי: (*) גְּרִירְתִּיהּ לְאַרְמָאָה וְשַׁפִּיר לִיהּ - אִיתְלִי לִיהּ נוּרָא בְּדִיקְנִיהּ וְלֹא שְׁבַעוּ חוּכָא מִינִיהּ. הֵוָה קָא אֲזַיל אֲשַׁכַּח דְּפָא מְתִיבוּתָא דְנַחַת, כִּי מְטָא לְגַבִּיהּ, אָמַר לִיהּ: אַגֵּן עֲלִיהּ דְּהַהוּא גְבָרָא כִּי הִיכִי דְאֶגְנַת עֲלֵי דְנַחַת בְּדָרָא דְטוּפְנָא וְנַכְסִינִיהּ לְבָרִיהּ קַמִּיהּ. שְׁמַעֵי בְּנִיהּ, אָמְרוּ לִיהּ: כְּלִי הַאי סְלַקְת בְּךָ וְלֹא הִדְרַת בְּתִשׁוּבָה וְנַכְסִינִיהּ לְבָרִיהּ קַמִּיהּ. שְׁמַעֵי בְּנִיהּ, אָמְרוּ לִיהּ: כְּלִי הַאי סְלַקְת בְּךָ וְלֹא הִדְרַת בְּתִשׁוּבָה וְקָא פְּלַחַת לַעֲבוּדָה זָרָה. קְטַלְוּהָ, (*) דְכַתִּיב: "וַיְהִי הוּא מְשַׁתַּחֲוֶה בֵּית נְסֻרְךָ אֱלֹהֵיו וְאֶדְרַמְלָךְ וְשִׂרְאָצֵּר בְּנִיו הִכְהוּ בַּחֲרָב" וְגו'.

נפש יהודה אי אפשר לאמרו. שהקב"ה בעצמו גלחו לסנחריב: בתער השכירה. תער שחווה וגדולה: וגם את הזקן תספה. דלא כתיב גלוח אלא אראש אבל הזקן אסף על ידי אש לשון כלוי שכלתה לגמרי: דאייתית בהדך לבנייהו. כדאמרינן שהביא עמו מ"ה אלף בני מלכים: שני נפשך. שנה עצמך כדי שלא יכירוך: ואגזיידך. אגלח אני רישך ודיקנך ושוב אינן מכירים אותך ומה שלא נזכר שער רגלים דרגלים הוא לשון רגילות וזה נאמר על שער ראשו וזקנו אותן שערות המרגילים אותו להכירו בהם: טחין. כאילו יש כאן בית ובו רחיים שטוחנין בו גרעיני תמרים והיינו דכתיב בתער השכירה על שם שטרח כשכיר יום נתנו לו תער לגלח ואיזה שכר נתנו לו בעבר נהר דברים שדרכן לעשות על נהר דהיינו טחינת רחיים: גיררתיה לארמאה ושפיר באפיה. אם אתה מחרך את הגוי והוטב בעיניו הבער לו אש בזקנו ולא שבעת חוכא מיניה: דכתיב ויהי הוא משתחוה בית נסרוך אלהיו. לשון נסר שהשתחוה לנסר דף מתיבת נח לקח ועשאו אלוה:

וְכָל אֵלוֹ הַנְּסִים לְיִשְׂרָאֵל בְּאוֹתוֹ זְמַן לְמַעַן זְכוֹת חִזְקִיהוּ.

פרק שלישי [דש]

אָפְּעֵל־פִּי שְׁעוֹנוֹתֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל סָבְבוּ גְלוֹתָם הִיָּה תְּמִיָּה יִרְמִיָּהוּ עַל זֶה לָמָּה הָיוּ מְצַלְחִין הַרְשָׁעִים כָּל כֶּךָ שֶׁהַשְּׁלִימוֹ עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמְזֻלוֹת כָּל רְצוֹנָם וְנִתְּנָה יְרוּשָׁלַם בְּרִשׁוֹת נְבוּכַדְנֶצַּר. וְאָמַר: "צִדִּיק אֶתָּה ה' כִּי אָרִיב אֶלֶיךָ אֵךְ מְשֻׁפְטִים אֲדַבֵּר אוֹתְךָ מִדּוּעַ דְּרָךְ רְשָׁעִים צִלְחָה" וְגו' (ירמיה יב, א). וְהָשִׁיב לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּאִיזָה דְבָר זָכָה נְבוּכַדְנֶצַּר לְגְדוּלָה הַזֹּאת.

להודיענו כמה הוא יותר גדול גמולם של צדיקים בעולם הבא, כדג'רסיןן
 בפרק חלק (סנהדרין צו, א) (*) על פסוק זה: מאי אהדרוה ליה? "כי את
 רגלים רצתה וילאוד ואיד תתחרה אתהוסיס" (שם שם, ה). משל לאדם
 שהיה משתבח ואמר: יכול אני לרוץ שלשה פרסאות לפני הסיס בין בצעי
 המים. לים נזדמן לו רגלי אחד, כיון שרץ עמו מיל אחד נלאה. אמרו
 לו: ומה עם בן אדם כן, לפני הסיס (*) על אחת כמה וכמה! ומה אם מיל
 אחד כן, שלשה פרסאות על אחת כמה וכמה! ומה בשכר ארבע פסיעות
 שפסע לכבודי אני משלם לו שכר ואתה תמה, לכשאני משלם שכר
 לאברהם יצחק ויעקב, שרצו לפני כסוסיס לקים מצותי, על אחת כמה
 וכמה, והינו דאמר ירמיה (כג, ט): " (*) לנבאים נשבר לבי בקרבי רחפו כל
 עצמתי".

נפש יהודה על פסוק זה. מדוע דרך רשעים צלחה אהדר ליה לירמיה הקב"ה: על אחת
 כמה וכמה. שיהיו כל האדם יכולין לתמוה על מתן שכר גדול שישתלם עליהם: לנבאים.
 אברהם יצחק ויעקב נשבר לבי בקרבי כלומר תמהתי על מתן שכר:

הני ארבע פסיעות מאי היא? דכתיב: "בעת ההיא שלח מראדך בלאדן
 וגוי מלך בבל ספרים ומנחה אל חזקיהו כי שמע כי חלה ויחזק" (ישעיה לט,
 א), משום "כי חלה ויחזק" שדר ליה ספרים ומנחה? אין, "לדרש את
 המופת אשר היה בארץ", דאמר רבי יוחנן: יום שמת בו אחז (*) היו שתי
 שעות יום וכי חלה חזקיהו (*) ואתפח (*) אהדרניהו הקדוש ברוך הוא
 להני עשר שעות ניהליה, שנאמר: "הנני שב את צל המעלות אשר ירדה
 (*) במעלות אחז בשמש אחרנית עשר מעלות ושב השמש עשר מעלות
 במעלות אשר ירדה" (ישעיה לח, ח). וכיון דשמע בלאדן דחלש חזקיהו
 ואתפח שדר ליה שלמא, (*) שנאמר: "בעת ההיא שלח מראדך בלאדן בן
 בלאדן [מלך בבל] ספרים [ומנחה] אל חזקיהו". ונבוכדנצר (*) סופריה
 דבלאדן הוה. אשפחניהו דהו קא אזלי לגביה חזקיהו. אמר להו: להיכא
 אזליתו? אמרו ליה לקרתא דירושלם. היכי כתביתו? אמרו ליה: שלם
 למלכא חזקיהו, שלמא לקרתא דירושלם ושלם לאלהא רבה. אמר להו:
 לא תכתבוני הכי; אלא הכי כתיבו: שלמא לאלהא רבא ושלמא לקרתא
 דירושלם ושלמא למלכא חזקיהו. אמרו ליה: (*) קריינא דאגרתא איהו
 ליהוי פרוניקא. אזל בתרייהו ואתא גבריא אל ואוקמיניהו לארבע פסיעות.
 שאלמלא לא בא גבריא אל ואוקמיניהו לארבע פסיעות (*) לא נשתיר
 משונאיהם של ישראל שריד ופליט.

נפש יהודה היו שתי שעות. מאירה החמה ושקעה כדי שלא יהא פנאי לספדו ולקברו:
 ואתפח. נתרפא: אהדרניהו. הקב"ה להנך שעות ניהליה לחזקיהו דאותו יום שנתרפא חזקיהו
 היה של כ"ב שעות: במעלות אחז. אותן י' שעות שהיה יורד ומדלג ממעלה ח' עד מעלה ו'
 והיינו י' שעות כשמת אחז עלה למעלה ממעלה ו' למפרע ודלג עד מעלה ח' ביום שנתרפא
 חזקיהו שנתן לו זה הקב"ה למופת שיתרפא וילך לבית המקדש והמעלות היו כמו סולם
 לדעת בו על ידו זריחת השמש כמה שעות יש על היום: אמר. מרודך לעבדו מה זה שחזר
 השמש לאחוריו שהיה מנהגו לאכול בגי שעות על היום וישן אחר כך עד ט' שעות על היום
 כיון שחזר לגל חמה לחזקיהו ניעור בתשע שעות ומצא שהוא שחרית ביקש להרוג את עבדו
 אמר אתם הנחתם לי לישן יום ולילה אמרו לגל חמה חזר אמר להם מי החזירו אמרו ליה
 אלהיו של חזקיהו ועוד עד חזקיהו לא חלה אדם וחיה: סופריה דבלאדן היה. ואותה שעה
 שכתב הספר לא היה שם וכתב סופר אחר וכשבא לשם אשכח להשליח שנותנים לו הכתב

להוליכו לחזקיהו ושאל נבוכדנצר לאן הוא הולך הכתב: **קריינא דאגרתא**. משל הוא מי שקרא הכתב שכתב עליו למי שהוא ליהוי פרוונקא שליח להביא לו כד אמרו לנינ אתה אמרת שכן צריך לכתוב בכתב רוץ אחר השליח וכתוב אגרת אחר וכן עשה ואזל אחר השליח ד' פסיעות וכו': **לא נשתייר**. שהיה לו שכר מרובה והיה לו רשות לאבד שאריתנו:

"בלאָדן בן בלאָדן" מאי היא? בלאָדן מלכא הוה ואתהפוד אפיה והוה ככלבא. יתיב מראדך בריה אבבא ודאין דינא, וכי הוה כתיב - (*) כתיב שמייה ושמייה דאבוה. הינו דקאמר נביא: "בן יכבד אב ועבד אדניו" (מלאכי א,ו), אָמר הקדוש ברוך הוא: "אם אב אני איה כבודי" (שם) (*) ממראדך; "ואם אדונים אני איה מוראי" (שם) מנבוזראדן, דכתיב ביה: " (*) בחדש החמישי בתשעה לחדש היא שנת תשע עשרה שנה למלך נבוכדנצר מלך בבל בא נבוזראדן רב־טבחים עמד לפני מלך־בבל בירושלם" (ירמיה נב, יב). ומי סליק נבוכדנצר לירושלם, והא כתיב: "ויעלו אתו אל־מלך בבל רבלתה" (שם שם, ט), ואמר רבי אבהו: רבלתה (*) זו אנטוכיא? אלא (*) דמות דיוקנו חקוקה על מרכבתו ואימה יתירה נופלת עליו ודומה כמי שהוא עומד לפניו.

נפש יהודה כתוב שמייה ושמייה דאבוה. כדי שיתכבד אביו לכך נקרא שם אביו עליו שנקרא מרודך בלאדן דאי לא כתב אלא מרודך בן בלאדן לא הוי מתקרי עליה שמייה דאבוה דהכי כתבי כלהו אינשי פלוני בן פלוני להכי כתב מרודך בלאדן: **ממראדך**. שהוא היה מכבד אביו כדאמרן ואין אתם מכבדין אותי: **בחדש החמישי בתשעה לחדש בא נבוזראדן רב טבחים עמד לפני מלך בבל בירושלים**. אלמא נבוכדנצר סליק לירושלים ומי סליק והא כתיב בהאי פרשתא ויעלו את צדקיהו אל המלך רבלתה אלמא ברבלה הוה: **זו אנטוכיא**. ואנטוכיא קיימא לן דאינה מארץ ישראל: **דמות דיוקנו**. של נבוכדנצר חקוקה לו על מרכבתו של נבוזראדן ודומה לו כמי שעומד לפניו ולכך כתיב בא נבוכדנצר והיינו כבוד:

"ועתה פתוחיה יחד בכשיל" וגוי' (תהלים עד,ו), אָמר רבא: טעון תלת מאה (*) כודניאתא (*) נרגי דפרזלא דשליטי בפרזלא שדר ליה נבוכדנצר לנבוזראדן וכולהו שדנהו בדשא דירושלם (*) ובלעתניהו כלהו, דכתיב: "ועתה (*) פתוחיה יחד" וגוי'. פש ליה חדא, אָמר: איקום ההוא גברא, דלא תיסק ביה כי היכי דסליקא לסנחריב. נפק בת קלא ואמרה ליה שואר בן שואר, נבוזראדן, על דך חזן למיחרב. הדר מחיה בקרתא דנרגא ופתחה. והינו דכתיב: " (*) יודע כמביא למעלה בסבך עץ קרדמות" (שם שם, ה). אלא, איתגלי נורא בהיכל, הוה גוהה קמיה והקדוש ברוך הוא בטש. הינו דכתיב: "גת דרך ה' לבתולת בת יהודה" (איכה א, טו). (*) זחה דעתיה. אָמר ליה הקדוש ברוך הוא: עמא קטילא קטילת, קימחא טחינא טחינת. הינו דכתיב: "בת בבל קחי רחים וטחיני קמח" (ישעיה מז, ב), (*) חטים לא נאמר, אלא "קמח".

נפש יהודה כודניאתא. תרגום איש על פרדו גבר על כודנייתא: **נרגי דפרזלא**. פטיש האמע"ר של שטא"ל בלי"א והוא קשה מברזל: **בלעתניהו**. לא בליעה ממש אלא שברם מתפוצצים הפטישים בהכותם בשער לשברה: **פתוחיה יחד**. משמע על פתח אחד הלמו כל הכשילות וכילפות יחד ולא הועילה כלום: **יודע כמביא למעלה**. תפלה היא יודע לפניך אותו סבך עץ קרדמות ששיבר בו את ירושלים כאילו הביאו למעלה בכסא הכבוד: **זחה דעתיה**. מתגאה על שהיה מצליח אמר לו הקב"ה עמא קטילא שכבר נגזר עליהם על כך: **חטים לא נאמר אלא קמח**. שאין צריך טחינה ופורענות זה היה הקב"ה אומר לישראל לכו וטחנו קמח כלומר טחונים אתם כבר לקמח ותחזרו ותטחנו:

חָזָא דְמָא דְזִכְרָיָה דְקָא רְתַח. אָמַר לְהוּ: מָאִי הָאִי? אָמְרוּ לִיָּה: דָּם זְבָחִים דְּאִישׁ־תְּפוּדָּה. אָמַר לְהוּ: (*) אֵיתוּ דְמָא וְאִינְסִי אִי דְמִי. אֵיתוּ לִיָּה דְמָא וְאִינְסִי וְלֹא דְמִי. אָמַר לְהוּ: אִי אָמְרִיתוּ - מוּטָב, וְאִי לֹא - מְסָרִיקְנָא בְּשָׂרֵיכֻן בְּמִסְרָקֵי דְפְרִזְלָא. אָמְרוּ לִיָּה: הָאִי פְּהוּ וְנָבִיא הוּא דְאֲתַנְבֵּא לְהוּ לְיִשְׂרָאֵל וְקִטְלוּהָ. אָמַר לְהוּ: אָנָּא אֶפְיִסִינִיָּה. אֵיתִי סְנֵהֲדְרִי גְדוּלָּה, קִטְל עֲלִיָּה - וְלֹא נַח: קִטְל עֲלִיָּה תִשְׁעִים וְאַרְבַּע רְבּוּא - וְלֹא נַח. קָרִיב גְּבִיָּה וְאָמַר לִיָּה: זִכְרָיָה נָבִיא, כָּל טוֹבִים שְׂבָהֶם הֲרָגְתִּי, נִיחָא לָךְ דְּאֶקְטְלִינְהוּ לְכוּלְהוּ? מִיָּד נַח. בְּהֵיאָה שְׁעֵתָא הֲרֵהֵר תִּשְׁוֹבָה בְּדַעֲתִיָּה. אָמַר: וּמָה עַל נַפְשׁ אַחַת כְּדָּ, הֵהוּא גְּבָרָא דְקִטְל כָּל הֵי נְשָׁמְתָא - עַל אַחַת כְּמָה וְכְמָה; אִי הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּעֵי לְאַחֲרוּבֵי בֵיתִיָּה קָא בְּעֵי לְכַפּוּרֵי בְּהֵהוּא גְּבָרָא, עָרַק, אָזַל שְׂדֵר פְּרִטִיתָא בְּבֵיתִיָּה (פְּרוּשׁ: שְׁלַח שְׁטַר צוּאָה לְבֵיתִיָּה) - (*) וְאִיגֵייר.

נפש יהודה **אייתי דמא ואינסי.** ואנסה אם דם זבחים הוא ונסה ולא אידמי שחט בהמות ולא אידמי הדם: ואיגייר. נבזראדן:

תַּאנָּא: נַעֲמֹן (*) גַּר תּוֹשֵׁב הָיָה; נְבוּזַרְאֲדֹן גַּר צֶדֶק הָיָה. מִבְּנֵי בְּנֵי שֵׁל הָמֹן לְמִדּוֹ תוֹרָה (*) בְּבְנֵי בְּרַק, וּמֵאֵן נִינְהוּ? רַב שְׁמוּאֵל בַּר שִׁילַת. בְּנֵי בְּנֵי שֵׁל סִיסְרָא לְמִדּוֹ תוֹרָה בִּירוּשָׁלַם, וּמִנּוּ? רַבִּי עֲקִיבָא וְחֲבֵרִיו. מִבְּנֵי בְּנֵי שֵׁל סְנַחְרִיב לְמִדּוֹ תוֹרָה בְּרַבִּים וּמֵאֵן אִינוּן? שְׁמַעִיָּה וְאַבְטַלְיוֹן. וְאַף אוֹתוֹ רָשָׁע (פִּי נְבוּכַדְנֶצַּר) בִּקֵּשׁ לְהַכְנִיס מִזְרַעוֹ תַּחַת כַּנְפֵי הַשְּׂכִינָה. אָמְרוּ מְלָאכֵי הַשָּׁרַת לְפָנֵי הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא: רְבוּנוּ שֵׁל עוֹלָם, מִי שֶׁהַחֲרִיב אֶת בֵּיתְךָ וְשָׂרְף אֶת הַיִּכְלָף, תַּכְנִיס אֶת זְרַעוֹ תַּחַת כַּנְפֵיךָ? הֵינּוּ דְכַתִּיב: " (*) רַפְּאֵנוּ אֶת־בָּבֶל וְלֹא נִרְפָּתָה עֲזוּבוּהָ וְנִלְךְ אִישׁ לְאַרְצוֹ כִּי־נִגַע אֱלֹה־שָׁמַיִם מִשְׁפָּטָהּ וְנָשָׂא עַד־שָׁחִקִים" (ירמיה נא, ט). אָמַר עוֹלָא: זֶה נְבוּכַדְנֶצַּר הֲרָשָׁע. רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחֲמָנִי אָמַר: אֵלוּ נְהָרוֹת שְׂבָבְבָל, וְהֵינּוּ (*) צִינוּנֵי תַּא דְבָבְלָאִי.

נפש יהודה **גר תושב.** שלא קיבל עליו שאר מצות וקיבל עליו שלא לעבוד עבודת כוכבים ומזלות: בבני ברק. שם מקום: רפאנו. ולא נרפתה, שהיה הקב"ה מבקש לרפאותו להכניס מבני בניו תחת כנפי השכינה: תא. צא ממקומך ובוא אל ארץ ישראל ותכבשנה. בבל בצפון של ארץ ישראל היה:

אָמַר עוֹלָא: עֲמוּן וּמוֹאָב שִׁיבְבֵי בִישֵׁי דִירוּשָׁלַם הוּוּ, כִּי חֲזוּ לְנְבִיאֵי דְאִינְבִיאוּ עֲלָה: "מִצְפּוֹן תִּפְתַּח הָרְעָה" (ירמיה א, יד), שְׁלַחוּ לִיָּה לְנְבוּכַדְנֶצַּר: תַּא אֲתִי עֲלָה. שְׁלַח לְהוּ: מְסַתְּפִינָא דְלֹא תִיֶסֶק בִּי כִּי הֵיכִי דְסְלִיקַת לְסְנַחְרִיב. שְׁלַחוּ לִיָּה: " (*) כִּי אֵין הָאִישׁ בְּבֵיתוֹ", וְאֵין אִישׁ אֶלָּא הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, דְכַתִּיב: "ה' אִישׁ מְלַחְמָה" (שמות טו, א). שְׁלַח לְהוּ: (*) דְיִיל תִּייר וְאֲתִי תִייר. שְׁלַחוּ לִיָּה: "הֲלָךְ בְּדֶרֶךְ מְרַחֵק", וְאֵין רְחוֹק אֶלָּא בָּבֶל, שְׁנַאֲמַר: "מֵאַרְץ רְחוֹקָה בָּאוּ אֵלַי מִבָּבֶל" (ישעיה לט, א) וְכַתִּיב: "הִנֵּה־קוֹל שׁוֹעֵת בְּתַעֲמֵי מֵאַרְץ מְרַחֵקִים" וְגו' (ירמיה ח, יט). שְׁלַח לְהוּ: אֵיכָּא צְדִיקֵי דְבָעוּ רַחֲמֵי וְאַהֲדָרוּ לִיָּה. שְׁלַחוּ לִיָּה: " (*) צְרוּר הַכֶּסֶף לָקַח בִּידוֹ", וְאֵין כֶּסֶף אֶלָּא צְדִיקִים, שְׁנַאֲמַר: " (*) וְאַכְרָה לִי בַחֲמֶשֶׁה עֶשֶׂר כֶּסֶף וְחָמֵר שְׁעָרִים וְלִתְדֵי שְׁעָרִים" (הושעג, ב). שְׁלַח לְהוּ: אֵיכָּא רְשִׁיעֵי דְאַהֲדָרוּ בְּתִיבְתָא וְאַהֲדָרוּ לִיָּה. שְׁלַחוּ לִיָּה (*) כְּבָר קָבַע לָהֶם זְמַן, שְׁנַאֲמַר: "לְיוֹם הַכֶּסֶף יָבֵא בֵיתוֹ" (משלי ז, כ), וְאֵין כֶּסֶף אֶלָּא זְמַן, שְׁנַאֲמַר: "בַּכֶּסֶף לְיוֹם חֲגִנוּ" (תהלים

פא, ד. שְׁלַח לְהוֹ: (*) סִיתְנָא הוּא וְלֹא מְצִינָא מִתְלַגָּא וּמְמַטְרָא. שְׁלַחוּ לִיה: (*) תָּא אֲשִׁינָא דְטוּרִי, סִיתְנָא נִיהוּי בְּאַרְעָא [אַתָּא בְּמִדְבָּר], שְׁנַאֲמַר: " (*) שְׁלַחוּכֶר מוֹשֶׁל־אַרְץ מְסַלַע מִדְבָּרָה אֶל־הַר בְּתִצִּיּוֹן" (ישעיה טז, א). שְׁלַח לְהוֹ: כִּי אֲתִינָא לִית לִי דוּכְתָא (*) לְמִיתְב. שְׁלַחוּ לִיה: (*) קְבָרוֹת שְׁלָהֶם מְעוּלִין מִפְּלִטְרִין שְׁלָכֶם, שְׁנַאֲמַר: "בְּעֵת הַהִיא [נְאֻס־הַ'] (*) יוֹצִיאוּ אֶת־עֲצָמוֹת מַלְכֵי־הַיְהוּדָה וְאֶת־עֲצָמוֹת שְׁרִיו (ועבדיו) וְאֶת־עֲצָמוֹת הַכְּהֻנִּים" (ירמיה ח, א).

נפש יהודה **כי אין האיש.** מקרא הוא במשלי: **דייל תייר ואתי תייר.** פירוש כמו שהולך צמד בקר של מחרישה בתלם אחד וחוזר ועושה תלם אחר חוזר ואתי בצד זה ואתי כן הקב"ה אתי להם: **צרור הכסף לקח בידו.** צדיקים שבהם מתו: **ואכרה לי בחמשה עשר כסף.** פדיתי אותה ממצרים בט"ו בניסן כסף בזכות הצדיקים שנקראו כסף חומר שעורים שלשים סאין ולתך שעורים הם חמשה עשר סאין אלו ארבעים וחמשה צדיקים שהעולם מתקיים עליהם בחולין פרק גיד הנשה פעמים ששלשים כאן וט"ו בארץ ישראל ופעמים שט"ו בחוצה לארץ ושלשים בארץ ישראל: **כבר קבע להם זמן.** שלא יבא עד שבעים שנה שתשלם גלות בבל לפי דרכו של מקרא זה שהם שלחו לו שומעין אנו שהוא אכל מלתא דהוי אמר ליה היה משיב דברים אלו: **סיתוא הוא.** חורף הוא ולא אוכל לבא משלג וממטר: **תא אשינא דטורי.** בוא תחת שן הסלעים שהם בהרים שיגינו עליך משלג וממטר כשתהיה בחורף כאן: **שלחו כר מושל ארץ.** שלחו שליח אל נבוכדנצר שהיה מושל ארץ שיבא אל הר בת ציון דרך הסלעים וההרים: **למיתב.** לא יהיה לי מקום סביב לירושלים שנוכל אני וחיילי לישב במקום מכוסה מפני הגשמים: **קברות.** של ישראל מערות שלהן סביב לירושלים ובהן אתה וחיילותיך יכולים לישב: **יוציאו את עצמות מלכי יהודה.** שעתידין להשליך מן הקברים העצמות שבקברים שנאמר בעת ההיא וגו':

והפל הִזָּה בְּחֻטְאֵם, כְּדָגְרִסִּינָן בְּפָרְק אַרְבַּע מִיתוֹת (סנהדרין סג, ב): אָמְרוּ: אֲלֵיהוּ הַצְּדִיק הִזָּה מְחִזֵּר עַל נְפוּחֵי רַעַב שְׁבִירוֹשָׁלַם. פְּעַם אַחַת מְצָא תִינוֹק אֶחָד נְפוּחַ מוּטָל בְּאַשְׁפָּה. אָמַר לוֹ: מֵאֵי זֶה מְשֻׁפָּחָה אַתָּה? אָמַר לוֹ: מִמְשֻׁפָּחָה פְּלוֹנִית. אָמַר לוֹ: כָּלוּם לֹא נִשְׁתִּיר מֵאוֹתָה מְשֻׁפָּחָה אֵלָא אַתָּה? אָמַר לוֹ: לָאו, חוּץ מֵהָהוּא עָנִי. אָמַר לוֹ: אִם אֲנִי מְלַמְּדָךְ דְּבָר שְׁאַתָּה חֵיב בּוֹ - אַתָּה לְמַד? אָמַר לוֹ: הֵן. אָמַר לוֹ: בְּכָל יוֹם וַיּוֹם אָמַר: "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד". אָמַר לִיה: חַס וְשְׁלוֹם לְהַזְכִּיר בְּשֵׁם ה', שְׁלֹא לְמַדּוֹ אָבִיו כָּךְ. מִיָּד הוֹצִיא וְרָאֵתוּ מִחִיקוֹ וּמְחַבְּקוֹ וּמְנַשְׁקוֹ עַד שְׁנַבְקַע כְּרִסּוֹ, וְנִפְלָה וְרָאֵתוּ לְאַרְץ וְנִפְל הוּא עָלֶיהָ, לְקַיִם מַה שְׁנַאֲמַר: "וְנִתְתִּי פְּגִרִיכֶם עַל פְּגִרֵי גֵלוּלִיכֶם" (ויקרא כו, ט). (*) בְּתַר דְּאַבְיָקוּ בָּהּ.

נפש יהודה **בתר דאביקו בעבודת כוכבים ומזלות.** לכתחלה לא היו עובדין כוכבים ומזלות אלא להתיר להם עריות שיודעין היו שאין בה ממש וכיון שדבקו בה היו אדוקין בו בתוקף יצרם:

וְאַף־עַל־פִּי שְׁעוֹנוֹתֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל גָּרְמוּ לָהֶם כָּל מִכּוֹתָם - בָּהּ לָקוּ וּבָּהּ מִתְנַחֲמִים, כְּדֹאִיתָא בְּאַיְכָה רַבְּתִי: "כִּי־רְבוֹת אֲנֻחֲתִי וְלִבִּי דָּוִי" (איכה א, כב), אֶת מוֹצֵא כִּי בְּדָבָר שְׁחָטְאוּ יִשְׂרָאֵל בָּהּ לָקוּ וּבָּהּ מִתְנַחֲמִין. חָטְאוּ בְּרֹאשׁ, דְּכָתִיב: "נִתְּנָה רֹאשׁ וְנִשׁוּבָה" וגו' (במדבר יד, ד) וְלָקוּ בְּרֹאשׁ, דְּכָתִיב: "עַל־מָה תִּכּוּ עוֹד תוֹסִיפוּ סָרָה כָּל־רֹאשׁ לְחַלִּי" (ישעיה א, ה) וּמִתְנַחֲמִים בְּרֹאשׁ, דְּכָתִיב: "וַיַּעֲבֹר מִלְּכֶם לְפָנֶיהֶם וְהוּא בְּרֹאשָׁם" (מיכה ב, יג).

חָטְאוּ בְּאֵזוֹן, דְּכָתִיב: "וְאֶזְנִיָּהֶם הִכְבִּידוּ מִשְׁמוּעַ" (זכריה ז, יא), לָקוּ בְּאֵזוֹן, דְּכָתִיב: "כָּל שָׁמְעוּ תִצְלִינָה שְׁתֵּי אֶזְנוֹי" (שמואל-א ג, יא) וּמִתְנַחֲמִין בְּאֵזוֹן, דְּכָתִיב: "וְאֶזְנִידָה תִשְׁמַעְנָה דְּבַר מֵאֲחֵרִידָה לְאִמְרִי" (ישעיה ל, כא).

חָטְאוּ בְּעֵין, דְּכָתִיב: "וַיֹּאמֶר ה' יַעַן כִּי גָבְהוּ בְּנוֹת צִיּוֹן וַתִּלְכְּנָה" וגו' (*). וּמִשְׁקָרוֹת עֵינַיִם" וגו' (שם ג, טז), וְלָקוּ בְּעֵין, דְּכָתִיב: "עֵינַי עֵינֵי יִרְדָּה מֵיִם כִּי־רַחֵק מִמְּנִי" וגו' (איכה א, טז) וּמִתְנַחֲמִין בְּעֵין, דְּכָתִיב: "כִּי עֵין בְּעֵין יִרְאוּ בְּשׁוֹב ה' צִיּוֹן" (ישעיה נב, ח).

נפש יהודה משקרות עינים. בכחול היו מצבעים עיניהם בצבע ליפותם כדי לזנות עמהם:

חָטְאוּ בְּאֵף, דְּכָתִיב: "וְהִנֵּם שֹׁלְחִים אֶת־ (*) הַזְּמוּרָה אֶל־ אֶפְסִים" (יחזקאל ח, יז) וְלָקוּ בְּאֵף, דְּכָתִיב: "אֶף־אֲנִי אֶלְדָּ עִמָּם בְּקָרִי" וגו' (ויקרא כו, מא) וּמִתְנַחֲמִין בְּאֵף, דְּכָתִיב: "וְאֶף־גַּם־זֹאת בְּהִיּוֹתָם בְּאֶרֶץ אֲיִבִיָּהֶם" (שם שם, מד).

נפש יהודה הזמורה. חרפה ובושה אל פניהם או מזמרים מאחוריהם שהופכין אל היכל והריח עלה באף שלהם:

חָטְאוּ בְּפֶה דְּכָתִיב: "וְכָל־פֶּה דְּבַר נְבֻלָּה" (ישעיה ט, טז) וְלָקוּ בְּפֶה דְּכָתִיב: "אֶרֶם מְקַדֵּם וּפְלִשְׁתִּים מְאַחֹר וַיֹּאכְלוּ אֶת־יִשְׂרָאֵל בְּכָל־פֶּה בְּכָל־זֹאת לֹא־ שָׁב אִפּוֹ וְעוֹד יָדוֹ נְטוּיָה" (שם שם, יא) וּמִתְנַחֲמִין בְּפֶה. דְּכָתִיב: "אִזּוֹ יִמְלֵא שְׁחוֹק פִּינוֹי" וגו' (תהלים קכו, ב).

חָטְאוּ בְּלָשׁוֹן, דְּכָתִיב: "וַיִּדְרְכוּ אֶת־לְשׁוֹנָם קִשְׁתָּם שֶׁקֶר וְלֹא בְּאֱמוּנָה" וגו' (ירמיה ט, ב) וְלָקוּ בְּלָשׁוֹן, דְּכָתִיב: "דְּבַק לְשׁוֹן יוֹנֵק" וגו' (איכה ד, ד) וּמִתְנַחֲמִין בְּלָשׁוֹן, דְּכָתִיב: "אִזּוֹ יִמְלֵא שְׁחוֹק פִּינוֹי וּלְשׁוֹנֵנוּ רָנָה" וגו'.

חָטְאוּ בְּלֵב דְּכָתִיב: "וְלִבָּם (*) שָׁמוּ שְׁמִיר" (זכריה ז, יב) וְלָקוּ בְּלֵב, דְּכָתִיב: "וְכָל־לֵבב דְּוִי" (ישעיה א, ה) וּמִתְנַחֲמִין בְּלֵב, דְּכָתִיב: "דְּבַרוּ עַל־לֵב יְרוּשָׁלַם" וגו' (שם מ, ב).

נפש יהודה שמו שמיר. קשה כמו התולעת שמיר שמבקע אבנים:

חָטְאוּ בְּיָד, דְּכָתִיב: "יְדֵיכֶם דְּמִים מְלֹאוּ" (שם א, טו) וְלָקוּ בְּיָד, דְּכָתִיב: "יְדֵי נָשִׁים רַחֲמָנִיּוֹת" (איכה ד, ז) וּמִתְנַחֲמִין בְּיָד, דְּכָתִיב: "יְיֹסִיף ה' שְׁנֵית יָדוֹ" (ישעיה יא, יא).

חָטְאוּ בְּרָגֶל, דְּכָתִיב: "כִּי רָגְלֵיהֶם לָרַע יְרוּצוּ" (משלי א, טז) וְלָקוּ בְּרָגֶל, דְּכָתִיב: "טָרָם יִתְנַגְּפוּ רָגְלֵיכֶם" (ירמיה יג, טז) וּמִתְנַחֲמִין בְּרָגֶל, דְּכָתִיב: "מֵה־ נְאוֹו עַל־הַהָרִים רָגְלֵי מְבֹשֵׁר" (ישעיה נב, ז).

חָטְאוּ בִּיהוּא, דְּכַתִּיב: "כִּחְשׁוּ בְּהוֹי וַיֹּאמְרוּ לוֹא הוּא" (ירמיה ה, יב) וְלָקוּ בִּיהוּא, דְּכַתִּיב: "וַיִּהְיֶה לָהֶם לְאוֹיֵב הוּא נִלְחַם בָּם" (ישעיה סג, ג) וּמִתְנַחֲמִין בִּיהוּא, דְּכַתִּיב: "אֲנֹכִי אֲנֹכִי הוּא" (שם נא, יב).

חָטְאוּ בִּיהוּא, דְּכַתִּיב: "כִּי־זָה מֹשֶׁה הָאִישׁ" (שמות לב, א) וְלָקוּ בִּיהוּא, דְּכַתִּיב: "עַל־זָה הָיָה דָּוָה לִבְנוֹי" (איכה ה, יז) וּמִתְנַחֲמִין בִּיהוּא, דְּכַתִּיב: "וַאֲמַר בַּיּוֹם הַהוּא הִנֵּה אֶלְהִינוּ זֶה קוֹיֵנוּ לוֹי" (ישעיה כה, ט).

חָטְאוּ בְּאֵשׁ, דְּכַתִּיב: " (*) הַבְּנִים מִלְּקֻטִּים עֲצִים וְהָאֲבוֹת מִבְּעָרִים אֶת־הָאֵשׁ" (ירמיה ז, יח) וְלָקוּ בְּאֵשׁ, דְּכַתִּיב: "מִמְרוֹם שְׁלַח־אֵשׁ" וגו' (איכה א, יג) וּמִתְנַחֲמִין בְּאֵשׁ, דְּכַתִּיב: (זכריה ב, ט): "וַאֲנִי אֶהְיֶה לָּהּ [נְאֻם ה'] חוֹמַת אֵשׁ סָבִיב" (נאם ה').

נפש יהודה   **הבנים מלקטים עצים.**   לבער אש לתקרובת עבודת כוכבים ומזלות:

חָטְאוּ בִּיהוּא, דְּכַתִּיב: "הִיֵּשׁ ה' בְּקַרְבָּנוּי" (שמות יז, ז) וְלָקוּ בִּיהוּא, דְּכַתִּיב: "הַבֵּיטוּ וּרְאוּ אִם־יֵשׁ מִכָּאוֹב כְּמִכָּאֲבִי" וגו' (איכה א, יב) וּמִתְנַחֲמִין בִּיהוּא, דְּכַתִּיב: "לְהִנְחִיל אֶהְבִּי יֵשׁ" (משלי ח, כא).

חָטְאוּ בְּכַפְלִים, דְּכַתִּיב: "חֲטֵא חֲטֵאָה יְרוּשָׁלַם עַל־כֵּן" וגו' (איכה א, ח) וְלָקוּ בְּכַפְלִים דְּכַתִּיב: "כִּי לָקַחָה מִיַּד ה' כְּפָלִים" וגו' (ישעיה מ, ב). וּמִתְנַחֲמִין בְּכַפְלִים, שְׁנַאֲמַר: " (*) נַחֲמוּ נַחֲמוּ עַמִּי יֹאמַר אֶלְהִיכֶם" (שם שם, א).

נפש יהודה   **נחמו נחמו וחינו נחמה**   **כפל:**

פרק רביעי [שה]

אַף־עַל־פִּי שְׁכַתוֹב בַּתּוֹרָה שְׁנַגְזְרוּ עַל יִשְׂרָאֵל הַגְּלִיּוֹת עַל עֲוֹנוֹתֶם שְׂיַדַע הַבּוֹרָא שְׁעַתִּידִין לַעֲשׂוֹת, קָדָם שֶׁהִגְלֶם בְּגִלוֹת רֵאשׁוֹנָה שֶׁל עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבֻטִים וְהַשְּׁנֵינָה שֶׁל בְּבַל, שֶׁלַח לָהֶם נְבִיאִיו, שֶׁהִתְרוּ בָהֶם כַּמָּה פְּעָמִים שִׁישׁוּבוּ מִדַּרְכֶם הָרָעָה. כְּמוֹ שְׂמַצִּינוּ בִישַׁעִיָּהוּ וַיְרַמְיָהוּ, שֶׁהִתְרוּ בָהֶם כַּמָּה הַתְּרָאוֹת, עַד שֶׁקָּלָם יִשַׁעִיָּהוּ הִנְבִיא בְּרָאוֹתוֹ זְדוֹן לָבָם, כַּדְּגִרְסִינָן בְּמִסְכַּת חֲגִיגָה, פָּרָק אֵין דּוֹרְשִׁין (יד, א): כִּי אֶתָּא רַב דִּימִי אָמַר: שְׂמוּנָה עֲשָׂרָה קָלָלוֹת (*) קָלַל יִשַׁעִיָּהוּ אֶת יִשְׂרָאֵל, (*) וְלֹא נִתְקַרְרָה דַּעְתּוֹ עַד שֶׁאָמַר לָהֶם מִקְרָא זֶה: "יִרְהֲבוּ הַנְּעָרִי" וגו' (ישעיה ג, ה). שְׂמוּנָה עֲשָׂרָה קָלָלוֹת מֵאֵי נִינְהוּ? "כִּי הִנֵּה הָאָדוֹן ה' צָבָאוֹת מִסִּיר מִירוּשָׁלַם וּמִיהוּדָה מִשְׁעוֹן" וגו' (שם שם, א-ה). "מִשְׁעוֹן", אֵלוּ בְּעֵלֵי מִקְרָא; "וּמִשַׁעֲנָה", אֵלוּ בְּעֵלֵי מִשְׁנָה כְּגוֹן רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בִּתְרִיא וְחִבְרִיו. וּפְלִיגִי בְּהָ רַב פֶּפֶא וְרַבְּנָן, חַד אָמַר: (*) שֵׁשׁ מֵאוֹת סְדָרֵי מִשְׁנָה; וְחַד אָמַר שֶׁבַע מֵאוֹת סְדָרֵי מִשְׁנָה. "כָּל מִשְׁעָר־ (*) לְחָם", אֵלוּ בְּעֵלֵי תַלְמוּד; "וְכָל מִשְׁעָר־מִים", אֵלוּ בְּעֵלֵי הַגְּדָה, שְׂמוֹשְׁכִין לְבוֹ שֶׁל אָדָם כְּמִים. "גְּבוּר וְאִישׁ מִלְחָמָה", "גְּבוּר" זֶה (*) בְּעַל שְׂמוּעוֹת; "וְאִישׁ מִלְחָמָה", זֶה שְׂיֹדַע לְלַחֵם בְּמִלְחָמָתָהּ שֶׁל תּוֹרָה; "שׁוֹפֵט" זֶה דִין שְׂדוֹן דִּין

אָמַת; "נְבִיא", כְּמִשְׁמְעוֹ; "קִסִּים", זֶה מְלַךְ, דְּכָתִיב: " (*) קִסִּים עַל־שִׁפְתַי מְלַךְ" (משלי טו, ט): "זֶקֶן", זֶה (*) הָרְאוּי לִישֵׁב בִּישִׁיבָה. "שִׁרְחֻמְשִׁים", זֶה שְׂיֹדֵעַ לְשֵׂא וְלִתֵּן בְּחֻמְשָׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה. דְּבַר אַחֵר: "שִׁרְחֻמְשִׁים", (*) כְּדַרְבֵי אֲבָהוּ, דְאָמַר רַבִּי אֲבָהוּ: אֵין מְעַמִּידִין תְּרַגְמָן עַל הַצְּבוּר פְּחוֹת מִחֻמְשִׁים, "וַיִּנְשֹׂא פָּנִים", זֶה שְׁנוֹשְׂאִים פָּנִים לְדוֹרוֹ, (*) לְמַעַלָּה, כְּגוֹן רַבִּי חֲנִינָא בֶן דּוּסָא, לְמַטָּה, כְּגוֹן רַבִּי אֲבָהוּ בִּי קִיסָר; "וַיִּוְעֶץ", זֶה שְׂיֹדֵעַ לְעַבֵּר שְׁנַיִם וְלִקְבֹּעַ חֲדָשִׁים; "וַחֲכַס", זֶה תַלְמִיד הַמְּחַפֵּס אֶת רַבּוֹתָיו; "חֲרָשִׁים", זֶה תַלְמִיד שֶׁבִשְׂעָה שְׁפוּתַח בְּדַבְרֵי תוֹרָה נַעֲשִׂים הַכֹּל כְּחֲרָשִׁים; "וַיִּנְבֹּן", זֶה שֶׁמִּבִּין דְּבַר מִתּוֹךְ דְּבַר; "לְחַשׁ", זֶה (*) שְׂרָאוּי לְמַסֵּר לוֹ דְּבַרֵי תוֹרָה שֶׁנִּתְּנָה בְּלַחֵשׁ. "וַנְּתִי נְעָרִים שְׂרִיהֶם", אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: אֵלוּ בְּנֵי אָדָם הַמְּנַעְרִים מִן הַמְּצוּוֹת; " (*) וְתַעֲלוּלִים יִמְשְׁלוּבְסָם" אָמַר רַבִּי יַעֲקֹב בַּר אֲחָא: אֵלוּ תַעֲלִי בְּנֵי תַעֲלִי (פרוש: שועלים). וְלֹא נִתְקַרְרָה דַּעְתּוֹ עַד שֶׁאָמַר לְהֵם מְקַרָּא זֶה: "יִרְהִבוּ הַנַּעַר בְּזֶקֶן", יָבּוּא מִי שֶׁמְנַעַר מִן הַמְּצוּוֹת (*) וַיִּרְהֵב בְּמִי שֶׁמְלֵא מְצוּוֹת כְּרַמּוֹן; "וְהִנְקֵלָה בְּנִכְבָּד", יָבּוּא מִי שֶׁחֲמוּרוֹת דּוּמוֹת עָלָיו כְּקִלּוֹת וַיִּרְהֵב בְּמִי שֶׁקִּלּוֹת דּוּמוֹת עָלָיו כְּחֲמוּרוֹת.

נפש יהודה קלל ישעיה את ישראל. כלומר נתנבא עליהן י"ח פורעניות: ולא נתקררה דעתו. ר"ל שהיה דואג על הקללות שיבואו לת"ח כדדרשינן כיון שאמר ירהבו הנער בזקן זה שקנה חכמה והנער שנעור מדברי תורה והנקלה בכבד ירהבו פירוש יתגאה שיאמר אני חכם ולא אתה אני נכבד ואתה נקלה א"כ עליהם יבואו הקללות אז נתקררה דעתו: **שש מאות סדרי משנה.** היו בימיהן: **לחם אלו בעלי תלמוד.** שיש לסמוך על הוראתן כסמיכת לחם: **בעל שמועות.** ששמע הלכות פסוקות מרביותיו ושגורות בפיו: **קסם על שפתי מלך.** שצריך לדעת חכמות נסתרות כקוסם שיודע בכישוף: **ראוי לישב בישיבה.** וליטול ממנו עצה בכל דברי חכמה: **כדרכי אבהו.** להעמיד לפניו מתורגמן לדרוש ברבים: **למעלה.** נושאת פנים בעבורו לדורו שהכל ניזונין בזכותו כגון ר' חנינא בן דוסא כדאמרינן בעלמא כל העולם כולו אינן ניזונין אלא בשביל חנינא בני למטה מלכי העובדי כוכבים ומזלות מכבדין אותו בשבילו כגון רבי אבהו שהיה חשוב בבית המלך כדאמרינן בסנהדרין דהוּו נפקי אמהתא דבי קיסר לאפיה וכו': **שראו למסור לו סודות התורה.** כגון אב בית דין ולבו דואג עליו: **ותעלולים.** בני שועלים כלומר שפלים בני שפלים ימשלו בתלמידי חכמים: **ויריהב במי וכו'.** ויתגאה עליו והיינו שיאמרו אנחנו חכמים וחסידים וכמו שאמרו למען שמי יכבד ה' כך אומר עם הארץ:

וּבְכָל זֶה לֹא נִכְנְעוּ עַד שֶׁבָּא יִרְמְיָה הַנְּבִיא וְהִרְאָה לְהֵם מְגִלַת אֵיכָה, שְׁכַתּוּבוֹת בַּהּ הִרְעוֹת הַגְּדוּלוֹת שֶׁבָּאוּ עֲלֵיהֶם בְּעוֹנוֹתֵינוּ. וְהִתְחַלָּה מְמַלֵּת "אֵיכָה", שֶׁהוּא לְשׁוֹן תּוֹכְחָה גְּדוּלָּה, כְּדָגְרַסִּינָן בְּרֵאשִׁי אֵיכָה רַבְתִּי: שְׁלֹשָׁה אָמְרוּ בְּלִשׁוֹן זֶה שֶׁל "אֵיכָה": מִשָּׁה, יִשְׁעִיָּה, יִרְמְיָה. מִשָּׁה אָמַר: "אֵיכָה אֲשָׂא לְבַדִּי" (דברים א, יב); יִשְׁעִיָּה אָמַר: "אֵיכָה הִיָּתֵה לְזוֹנָה" (ישעיה א, כא); יִרְמְיָה אָמַר: "אֵיכָה יִשְׁבָּה בְּדָד" (איכה א, א). אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לׁוֹי: מִשָּׁל לְמָה הַדְּבַר דּוּמָה? (*) לְמַטְרוֹנָא שְׁהִיּוּ לָהּ שְׁלֹשָׁה (*) שׁוֹשְׁבֵינִין, אֶחָד רָאָה אוֹתָהּ בְּשִׁלּוֹתָהּ וְאֶחָד רָאָה אוֹתָהּ בְּחַפְזָהּ וְאֶחָד רָאָה אוֹתָהּ בְּנוֹוָלָהּ. מִשָּׁה רָאָה אֶת יִשְׂרָאֵל בְּזַמַּן שֶׁהִיא בְּכַבּוּדָּהּ וּבְשִׁלּוֹתָהּ, אָמַר: "אֵיכָה אֲשָׂא לְבַדִּי", וּגוֹ'; יִשְׁעִיָּה רָאָה אוֹתָהּ בְּחַפְזָהּ, אָמַר: "אֵיכָה הִיָּתֵה לְזוֹנָה"; יִרְמְיָה רָאָה אוֹתָהּ בְּנוֹוָלָהּ וְאָמַר: "אֵיכָה יִשְׁבָּה בְּדָד", שֶׁאֵלוּ תַלְמִידָיו אֶת בֶּן עֲזַאִי, אָמְרוּ לוֹ: רַבִּינוּ דָּרַשׁ לָנוּ דְּבַר אֶחָד מְמַגְלַת קִינּוֹת. אָמַר לְהֵם: לֹא גָלוּ יִשְׂרָאֵל עַד שֶׁכִּפְּרוּ בִּיחִידוֹ שֶׁל עוֹלָם וּבַעֲשֶׂרֶת הַדְּבָרוֹת וּבִמְיָלָה שֶׁנִּתְּנָה לְעֶשְׂרִים דּוֹר וּבְחֻמְשָׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה - כְּמִנְיָן "אֵיכָה".

נפש יהודה למטרונא. תרגום של שומר הפילגשים נטיר מטרוניתא : שושבינן. תרגום ולאמנון רע ולאמנון שושבינא :

וְגִרְסִינָן נְמִי בְּפֶרֶק חֶלֶק (סנהדרין קד, א) : "אִיכָה יִשְׁבָּה בְּדָד", אָמַר רַבָּה בַר בַּר חֲנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן : מִפְּנֵי מַה לָּקוּ יִשְׂרָאֵל בְּ"אִיכָה"? מִפְּנֵי [שֶׁעָבְרוּ עַל שְׁלֹשִׁים וְשֵׁשׁ כְּרִיתוֹת שֶׁבַת־וְרָה. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן : מִפְּנֵי מַה לָּקוּ (*) בְּאֶלְף בֵּית? מִפְּנֵי] שֶׁעָבְרוּ עַל הַתּוֹרָה שֶׁנִּתְּנָה בְּאֶלְפֵי בֵּי"ת. "בְּדָד" אָמַר רַבָּה בַר בַּר חֲנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן : אֲנִי אָמַרְתִּי : "וַיִּשְׁכַּן יִשְׂרָאֵל (*) בְּטַח בְּדָד עֵין יַעֲקֹב" (דברים לג, כח) וְעַכְשָׁיו בְּדָד יְהִיָּה מוֹשְׁבוֹ, שְׁנֵאמַר : "בְּדָד יֵשֵׁב" (ויקרא יג, מו). " (*) הָעִיר רַבְּתֵי עָם" (איכה א, א), אָמַר רַבָּה בַר בַּר חֲנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, שֶׁהָיוּ מְשִׁיאִין (*) קִטְנָה לְגָדוֹל וְגָדוֹלָה לְקָטָן, כְּדִי שִׁיְהִיוּ לָהֶם בָּנִים הַרְבֵּה. "הִיתָה כְּאֶלְמָנָה" (שם), אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב : כְּאֶלְמָנָה וְלֹא אֶלְמָנָה מִמֶּשֶׁ, אֶלָּא כְּאִשָּׁה שֶׁהִלְךָ בַּעֲלָהּ לְמִינַת הַיָּם וְדַעְתּוֹ לַחֲזוֹר. "רַבְּתֵי בְּגוּזִים שָׂרְתִי בְּמַדִּינוֹת" (שם), אָמַר רַבָּה בַר בַּר חֲנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, שֶׁכָּל מְקוֹם שֶׁהוֹלְכִים נַעֲשִׂים שָׂרִים לְאֲדוֹנֵיהֶם.

נפש יהודה באל"ף בי"ת. ואיכה כל המגילה מסודר באל"ף בי"ת : בטח בדד. שיושבין יחידים ואינן מתיראין לא מן העובדי כוכבים ומזלות ולא מן חיות רעות : העיר רבתי עם. שמרבה והולך יותר משאר עם : קטנה לגדול. שזרע של קטן אינו מבושל ואינו מזריע מהר כשל גדול וכן רחם של קטנה אינה קולטת מהר כשל גדולה לפיכך גדולה משיאין לקטן כדי שתהא זרע קולט מהר וקטנה לגדול כדי שיהא שכבת זרע קולט מהר ולא קטנה לקטן ששוהין להוליד ולא קטן וקטנה ממש אלא שעומדין על פרקן וראוין הם להוליד ומיהו אין זרע שלהם מבושל כל כך :

תְּנוּ רַבָּנָן : מַעֲשֶׂה בְּשָׁנֵי אָדָם שֶׁנִּשְׁבּוּ מֵהַר הַפְּרָמֶל וְהָיָה שְׂבָאֵי מְהִלָּךְ אַחֲרֵיהֶם. אָמַר (*) אֶחָד לַחֲבֵרוֹ : גָּמַל מְהִלָּךְ לְפָנֵינוּ, סוּמָא בְּאַחַת מֵעֵינָיו וְטֻעוֹן שְׂתֵי נוֹדוֹת, אֶחָד שֶׁל יַיִן וְאֶחָד שֶׁל שָׁמֶן, וּשְׁנֵי בְּנֵי אָדָם מִנְהִיגִים אוֹתוֹ, אֶחָד גּוֹי וְאֶחָד יִשְׂרָאֵל. אָמַר לָהֶם הַשְּׂבָאֵי : עִם קָשִׁי עָרְף, מִנֵּין אַתֶּם יוֹדְעִים? אָמְרוּ לוֹ : גָּמַל אוֹכֵלֶת עֲשָׂבִים שֶׁלְּפָנֶיהָ, מֵצַד שְׂרֹאָה, וּמֵצַד שְׂאִינָה רוּאָה אֵינְהָאוֹכֵלֶת ; וְטֻעוֹנָה שְׂתֵי נוֹדוֹת, אֶחָד שֶׁל שָׁמֶן וְאֶחָד שֶׁל יַיִן - (*) שָׁמֶן מְטַפֵּטֵף וְצָף וַיִּין מְטַפֵּטֵף וְשׁוֹקֵעַ ; וּשְׁנֵי בְּנֵי אָדָם מִנְהִיגִין אוֹתָהּ, אֶחָד גּוֹי וְאֶחָד יִשְׂרָאֵל - גּוֹי (*) נִפְנָה לְדָרְךָ וַיִּשְׂרָאֵל נִפְנָה לְצַדְדֵינוּ. (*) רָדַף אַחֲרֵיהֶם וּמֵצַא כְּדַבְּרֵיהֶם וּנְשָׁקָם עַל רֵאשָׁם, וְהִבִּיאֵם לְבֵיתוֹ וַעֲשֶׂה לָהֶם סְעוּדָה גְּדוֹלָה וְהָיָה מְרֻקָד לְפָנֵיהֶם. (*) אָמְרוּ לוֹ : כְּמַדְמָה לָנוּ שֶׁאֲדוֹנֵינוּ בֵּין קְלִסְתָּא שֶׁל מְלָךְ הוּא. הִלְךָ וְשָׂאל לְאִמּוֹ, אָמַר לָהּ : אִם אַתְּ מַגֵּדֶת לִי - מוּטָב, וְאִם לֹא - אֲנִי מְצֹנָה וְהוֹרְגִין אוֹתְךָ. אָמְרָה לוֹ : בְּנִי, בִּשְׁעַת חֲפָה יֵצֵא בַּעֲלָהּ וְנִכְנַס קְלִסְתָּא שֶׁל מְלָךְ וּבָא עֲלֶיהָ וְנִתְּעַבְרָה מִמֶּנּוּ. הִבִּיא לָהֶם בֶּשֶׂר, אָמְרוּ לוֹ : בֶּשֶׂר זֶה יֵשׁ בּוֹ טַעַם כָּלָב. הִלְךָ וְשָׂאל לְאִמּוֹ, אָמַר לָהּ : אִם אַתְּ מַגֵּדֶת לִי - מוּטָב, וְאִם לֹא - אֲנִי מְצֹנָה וְהוֹרְגִין אוֹתְךָ. אָמְרָה לוֹ : בְּנִי, כְּבִשָּׂה אַחַת יֵשׁ לָנוּ וּמִתָּה אִמָּה וְהִנִּיקָה מִכְּלָבָה אַחַת. הִבִּיא לָהֶם יַיִן, אָמְרוּ לוֹ : יַיִן זֶה יֵשׁ בּוֹ טַעַם מֵת. הִלְךָ וְשָׂאל לְאִמּוֹ. אָמְרָה לוֹ : הֵינִין (*) מְדַלִּיּוֹת שֶׁעַל קֶבֶר אָבִיו. נָתַן לָהֶם כֶּסֶף וְזָהָב וּנְשָׁקָם וְאָמַר : "בְּרוּךְ ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, אֲשֶׁר בָּחַר בְּזַרְעוֹ שֶׁל אַבְרָהָם וְנָתַן לָהֶם מַחְכְּמָתָם וּבְכָל מְקוֹם שֶׁהוֹלְכִים נַעֲשִׂים שָׂרִים לְאֲדוֹנֵיהֶם. וּפְטָרָן וְהִלְכוּ לְבִתְיָהֶם לְשָׁלוֹם.

נפש יהודה

אחד. מן הנשבים אמר לחבירו גמל זה שמהלך לפנינו סומא הוא וכו': **ויין מטפטף ושוקע.** בקרקע ורואין אנו בין רגלינו הטיפין שנפלו כשעובר הגמל במקום זה שקועין ומצד האחר הטיפין של שמן שצפין: **נפנה.** שעשה צרכו חוץ לדרך: **רדף.** השבאי דרך הגמל והמנהיג ומצא כדבריהם: **אמרו לו.** אותן יהודים על אותו שבאי אדוניהם שהוא בן קלוסתא שר הטבחים ההורג בדיני נפשות של מלך שהיה דיוקנו דומה לדוגמת פניו של אותו קלוסתא של מלך שבזנות ילדה: **מדליות.** מגפן שהוא עומד על קבר בעלה:

"בְּכוֹ תִבְכֶּה בְּלִילָה" **(איכה א, ב)**, אָמַר רַבָּה בַר בַּר חֲנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: שְׁתִּי בְּכִיּוֹת הִלְלוּ לָמָּה? אַחַת עַל מְקַדָּשׁ רֵאשׁוֹן וְאַחַת עַל מְקַדָּשׁ שְׁנִי. "בְּלִילָה", **(*)** עַל עֶסְקֵי לַיְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַתִּשָּׂא כָּל־הַעֲדָה וַיִּתְּנוּ אֶת־קוֹלָם וַיִּבְכוּ הָעָם בְּלִילָה הַהוּא" **(במדבר יד, א)**. אָמַר רַבָּה בַר בַּר חֲנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אוֹתוֹ הַיּוֹם תִּשְׁעָה בָּאֵב הָיָה, אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אַתֶּם בְּכִיִּתֶם בְּכִיָּה שֶׁל חֲנַס, אֲנִי אֶקְבַּע לָכֶם בְּכִיָּה לְדוֹרוֹת. דָּבָר אַחֵר: "בְּלִילָה", כָּל הַבּוֹכָה בְּלִילָה **(*)** קוֹלוֹ נִשְׁמָע. דָּבָר אַחֵר: בְּלִילָה **(*)** כּוֹכְבִים וּמַזְלוֹת בּוֹכִים עִמּוֹ. דָּבָר אַחֵר: כָּל הַשּׁוֹמְעִים קוֹלוֹ **(*)** בּוֹכִים כְּנִגְדּוֹ. וּמַעֲשֵׂה בְּשִׁכְנֹתוֹ שֶׁל רַבָּן גַּמְלִיאֵל שְׁמַת בָּנָה וְהִיתָה בּוֹכָה בְּלִילָה. וְהָיָה רַבָּן גַּמְלִיאֵל שׁוֹמֵעַ קוֹלָהּ וּבִכָּה כְּנִגְדָּהּ, עַד שֶׁנִּשְׁרָו **(*)** רִיסֵי עֵינָיו. לְמַחֵר **(*)** הִכִּירוּ בּוֹ עֲבָדָיו וְהוֹצִיאוּהָ מִשְׁכּוֹנָתוֹ.

נפש יהודה

על עסקי לילה. לפי שבכו אותו לילה בכית חנם: **קולו נשמע.** יותר מביום כדאמר בעלמא מפני מה אין הקול נשמע ביום כבלילה מפני גלגל חמה המנסר ברקיע והיינו דכתיב בכו תבכה בלילה כדי שיהא קולה נשמע וירחמו עליה ואף על פי כן אין מנחם לה: **כוכבים ומזלות בוכים.** שנכמרו רחמים עליו: **בוכים כנגדו.** מתוך שנשמע בהדיא מרכז לבו של אדם השומע קולו לבכות עמו: **ריסי עיניו.** שער שבבת עין הוא נופל ונכפל על העין מרוב דמעות: **הכירו בו.** עבדיו של ר"ג ראו בו ששער ריסיו נפלו ממנו מרוב בכי והוציאוה לאותה האשה מהשכונה:

"וְדַמְעָתָהּ עַל לַחֲיָהּ" **(איכה א, ב)**, אָמַר רַבָּה בַר בַּר חֲנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: כְּאִשָּׁה שֶׁבּוֹכָה **(*)** עַל בַּעַל נְעוּרֶיהָ, דְּכָתִיב: " **(*)** אֵלֵי כְּבֹתוּלָה חֲגֵר־תִּשָּׂק עַל־בַּעַל נְעוּרֶיהָ" **(יואל א, ח)**.

נפש יהודה

על בעל נעוריה. שבוכה תמיד ומצויה דמעיתה על לחיה: **אלי.** קוננו קינה מתרגמינן איליא:

"הָיוּ צָרִיחַ לְרֵאשׁ" **(איכה א, ה)**, אָמַר רַבָּה בַר בַּר חֲנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: כָּל הַמַּצֵּר לְיִשְׂרָאֵל נַעֲשֶׂה רֵאשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי לֹא מוּעָף לְאַשֶּׁר מוּצָק לָהּ" **(נשעיה ח, כג)**. וְאָמַר רַבָּה בַר בַּר חֲנָה: כָּל הַמַּצִּיק לְיִשְׂרָאֵל אֵין נַעֲשֶׂה עָיִף.

"לוא אליכם פלעברי דרדך" **(איכה א, יב)**, אָמַר רַבָּה בַר בַּר חֲנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מִכָּאֵן **(*)** לְקוֹבְלָנָא שֶׁל תּוֹרָה. מֵאֵי "כְּלַעֲבֵרֵי דְרַדְךָ"? אָמַר רַב עֲמֶרֶם: עֲשָׂאוּנִי כְּעוֹבֵר עַל דָּת, דְּאֵלוֹ בְּסָדוּם כְּתִיב: "וְהָיָה הַמְּטִיר עַל־סָדוּם וְעַל־עַמְרָה" **(בראשית יט, כד)** וְאֵלוֹ בִירוּשָׁלַם כְּתִיב: "מִמְרוֹם **(*)** שָׁלַח אֵשׁ בְּעַצְמֹתַי" **(איכה א, יג)**. "וַיִּגְדַּל עוֹן בְּתַעֲמֵי מַחֲטָאת סָדוּם" **(שם ד, ו) **(*)** וְכִי מִשׁוּא פָּנִים יֵשׁ בְּדָבָר? אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: **(*)** מִדָּה יִתִּירָה הִיתָה בִירוּשָׁלַם שֶׁלֹּא הִיתָה בְּסָדוּם, דְּאֵלוֹ בְּסָדוּם כְּתִיב: "הִנֵּה־זֶה הָיָה עוֹן סָדוּם אַחוּתָךְ**

גאון שבעת-לחם ושלות השקט [וגו'] וידעני ואביון לא החזיקה" (יחזקאל טז, טז) ואלו בירושלם פתיב: "ידי נשים רחמניות" וגו' (איכה ד, ט).

נפש יהודה לקובלנא. אדם שצועק וקונן על דבר נקרא קבלן ואם הוא מספר אותו לאחרים יאמר לא עליכם יבא כמו שבא עלי כי קשה הוא לשמוע שפעמים חוזר עליו והמקפיד על כך אין בו משום נחוש ל"א לקובלנא כשיש לו צרה יודיענו לרבים קובלנא צעקה ל"א נגד דמתרגמינן קבל כאדם שאומר לחבירו לא כנגדך אני אומר ומן המקרא נלמד שיאמר כן דכתיב לא אליכם כל עוברי דרך עוברי מצות ה' לא עליכם נביא היה מתנווד על החורבן כאלו באה עליו צרה ומהפכה לאחרים ואומר להם לישראל לא תהא לכם צרה כזו וכמדומה שנביא היה מדבר כנגד בני משה או כנגד עשרת השבטים שלא הגלה נבוכדנצר: **שלח אש בעצמותי.** והיינו עשאוני כעוברי דת שדנני באש כסדום: **וכי משוא פנים יש בדבר.** הואיל וישראל רעים יותר מסדום למה לא נהפכו כסדום ל"א וכי משוא פנים יש בדבר דהתם כתיב וה' המטיר הוא בעצמו והכא כתיב שלח על ידי שליח: **מדה יתירה.** לטובה דבירושלים כתיב ידי נשים רחמניות בשלו ילדיהן היו לברות למו שהיתה מזמנת חברתה ואוכלת בנה אלמא רחמניות היו ואילו בסדום כתיב ויד עני ואביון לא החזיקה ומדה זו כפרה עליה שלא נהפכו ל"א מדה יתירה פורענות גדולה היתה בירושלים שילדיהן היו אוכלות זו עם זו דכתיב היו לברות למו ואילו בסדום גאון שבעת לחם שלא טעמו טעם עוני הא למדת גדול פורענות ירושלים מפורענות סדום ולא היה משוא פנים בדבר:

"**(*) סלה כל אבירי ה'"** (שם א, טו) **אמר עולא:** **כאדם שאומר:** **נפסל מטבע** זו. **"פצו עליו פיהם"** וגו' (שם ב, טז), **אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן:** **(*) מפני מה הקדים פ"ה לעי"ן?** **בשביל מרגלים,** שאמרו בפיהם מה שלא ראו בעיניהם.

נפש יהודה סלה. לשון מסלה כלומר כל האבירים פסלם הקב"ה ועשאו פסולים וכבושים כמסלה זו והיינו דומיא למטבע שנפסל ואין לו תקנה סלה לשון מסלה כלומר כל אבירי השליך מעלי ופסלם מקרבי: **מפני מה הקדים פ"ה לעי"ן.** ברוב אלפי"א בית"א שבאיכה מפני מרגלים שהקדימו מאמר פיהם עד שלא ראו בעין:

ואותה בכיה של חנם שבכו ישראל בסבת המרגלים היא גרמה להם בכיה לדורות בליל זה. דגרסינן בפרק בתרא דתעניות (כט, א): **תנא:** **בעשרים ותשעה בסיון שלח משה מרגלים,** וכתיב: **"וישבו מתור הארץ מקץ ארבעים יום"** (במדבר יג, כה). **(*) ארבעים חסר חד הווי?** **אמר אביי:** תמוז דההיא שתא מלויי מליוה, דכתיב: **"(*) קרא עלי מועד בחוריי"** (איכה א, טו) **וכתיב:** **"ותשא פלהעדה ויתנו את-קולם"** וגו' (במדבר יד, א) **ואמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן:** **אותו היום ערב תשעה באב ה'יה,** אמר הקדוש ברוך הוא: **הם בכו בכיה של חנם אני אקבע להם בכיה לדורות.**

נפש יהודה ארבעים חסר חד. ב' מסיון וכ"ט מתמוז וחי' מאב הוה ל"ט ומשני תמוז דאותה שנה מלא הוי ל' יום: **קרא עלי מועד.** דכל חודש מלא יש בו מועד וחודש תמוז שאין בו מועד והוא חסר קרא עלי במעשה המרגלים להיות מלא כאילו יש בו מועד שיהא הוא משלים למי יום לשבור בחורי שלא היו בני כי אז שיקבלו עונשם לדורות באותו יום שגם הם היו מלוננים:

חרב הבית בראשונה מנא לן? דכתיב: **"ויבחדש החמשי בשבעה לחדש היא שנת תשעעשרה שנה למלך נבכדנצר [מלך בבל] בא נבוזראדן רב-טבחים [וגו'] וישרף את-בית ה' ואת-בית המלך"** וגו' (מלכים ב, כה, ח ט), **איני, והא כתיב:** **"בחדש החמשי בעשור לחדש היא שנת תשעעשרה [שנה] למלך"**

נְבוּכַדְנֶצַר" (ירמיה נב, יב) וְכָתִיב "וַיִּשְׂרֹף אֶת־בֵּית־ה' וְאֶת־בַּיִת הַמִּלֻּךְ" וגו' (שם שם, יג) וְתִנָּא: אִי אֶפְשָׁר לוֹמַר בְּשִׁבְעָה, שְׂכָבֵר נְאֻמַּר בְּעֶשְׂרֵה, וְאִי אֶפְשָׁר לוֹמַר בְּעֶשְׂרֵה, שְׂכָבֵר נְאֻמַּר בְּשִׁבְעָה - הָא כִּי־צָד? בְּשִׁבְעָה בּו נְכַסּוּ גוֹיִים לְהִיכַל וְאָכְלוּ וְשָׂתוּ בּו וְקִרְקְרוּ בּו וְשָׁמִינִי וְתִשְׁיַעֲנִי עַד שְׁפָנָה הַיּוֹם, שְׁנֵאמַר: "אֹזִי לָנוּ כִּי־פָנָה הַיּוֹם כִּי־נָטוּ צְלָלֵי־עָרֵב" (שם ו, ד), לְעֵתוֹת הָעָרֵב הִצִּיתוּ בּו אֶת הָאֵשׁ וְנִשְׂרַף עַד שְׁקִיעַת הַחֲמָה בְּעֶשׂוֹר לַחֲדָשׁ. וְהִינוּ דְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אֲלֵמַלְא הַיִּיתִי בְּאוֹתוֹ הַדּוֹר לֹא קִבְעֵתִיו אֶלָּא בְּעֶשְׂרֵי, שָׂרֵב הַהִיכַל בּו נִשְׂרַף. וְרַבָּנָן: אֶתְחַלְתָּא דְפְרַעְנוּתָא הוּא עֶקֶר.

בְּשִׁנְיָה, מֵנָּא לָן? דְּתִנָּא: רַבִּי יוֹסִי אוֹמַר: מְגַלְגְּלִין זְכוֹת לְיוֹם זְכוֹת (*). וְחוּבָה לְיוֹם חוּבָה. אָמְרוּ: כְּשִׁחְרַב הַבַּיִת בְּרֵאשׁוֹנָה - אוֹתוֹ הַיּוֹם תִּשְׁעָה בְּאֵב הָיָה וּמוֹצָאֵי שַׁבַּת הָיָה וּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית הָיָה וּמִשְׁמֵרְתּוֹ שֶׁל יְהוֹרִיב הָיָה וְהַלְוִיִּים עוֹמְדִים (*). עַל דְּיוֹכְנָם וְאוֹמְרִים שִׁירָה. וּמָה שִׁירָה הָיָה אוֹמְרִים? " (*). וַיֵּשֶׁב עֲלֵיהֶם אֶת־אוֹנָם" (תהלים צד, כג) וְלֹא הִסְפִּיקוּ לוֹמַר "יִצְמִיתֶם ה' אֱלֹהֵינוּ" (שם) עַד שֶׁבָּאוּ גוֹיִים וּכְבָּשׁוּם, וְכֹן בְּשִׁנְיָה.

נפש יהודה חובה ליום חייב. היינו תשעה באב דרגילין להיות בו רעות: על דוכנם. מקום עשוי כעין אצטבא ועליו לויים עומדים לשורר נקרא דוכן: וישב עליהם את אונם וברעתם יצמיתם יצמיתם ה' אלהינו. במזמור אל נקמות ה' והוא שיר של יום רביעי והאי דאמרו ליה ביום ראשון אירע להם כך שנפל בפיהם ולא הספיקו לומר יצמיתם השני עד שבאו וכבשום ופסוק ההוא ענין קינה ובכי:

נִלְכְּדָה בֵּיתֵךְ, גְּמָרָא. (*). וְנִחְרְשָׁה הָעִיר מֵנָּא לָן? דְּתִנָּא: כְּשִׁחְרַשׁ טוּרְנוֹס רופוס הָרֶשַׁע אֶת הָאוּלָם נְגִזְרָה גְזָרָה עַל רַבָּן גְּמְלִיאֵל לְהַרְיָגָה. בָּא אוֹתוֹ הַגְּמוּן וְעָמַד עַל בַּיִת הַמְדָּרֶשׁ וְאָמַר: (*). בְּעַל הַחֲטָם מְבַקְשִׁים, בְּעַל הַחֲטָם מְבַקְשִׁים. שְׁמַע רַבָּן גְּמְלִיאֵל, אֲזַל (*). טָשָׂא מִיְנִיָּהּ. (*). אֲזַל לְגַבִּיָּה בְּצַנְעָא, אָמַר לִיה: אִי מְצִילְנָא לָךְ מִיְתִית לִי לְעֵלְמָא דְאֶתִּי? אָמַר לִיה: אִין. אָמַר לִיה: אִישְׁתַּבֵּעַ לִי. אִישְׁתַּבֵּעַ לִיה. סְלִיק לְאִיגְרָא. נָפִיל וּמִית. וּגְמִירִי, דְּכָל אִימְתִי דְגְזָרִי גְזָרְתָא (*). וּמִית חַד מִיְנִיָּהּ - מְבַטְלִי לִיה לְגְזָרְתָא. יִצְאָת בַּת קוֹל וְאָמְרָה: אוֹתוֹ הַגְּמוּן מְזַמֵּן לַחַיִּי הָעוֹלָם הַבָּא.

נפש יהודה ונחרשה העיר. כדכתיב ציון שדה תחרש שנחרשה כולה ונעשית כשדה חרושה: בעל החוטם. בעל קומה וצורה ל"א גדול הדור מתבקש ליהרג ברמז אמר להם שלא יכירו בו אנשי המלך: טשא. נחבא כמו טשו במערתא: אזל. האדון אצל רבן גמליאל בצנעא: ומית חד מינייהו. מן היועצין וכסבורין שאירע להון על שגזרו הגזירה:

תְּנוּ רַבָּנָן: כְּשִׁחְרַב הַבַּיִת בְּרֵאשׁוֹנָה נִתְקַבְּצוּ כְּתוּבֵי פְתוּתֵי שֶׁל פְּרָחֵי כְּהוֹנָה וּמִפְתָּחוֹת הָעֶזְרָה בְּיָדָם וְעָלוּ לְגַגּוֹ שֶׁל הֵיכַל וְאָמְרוּ לְפָנֵי הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: רַבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם הוֹאִיל וְלֹא זָכִינוּ לְהִיּוֹת גְּזָבְרִין לְפָנֶיךָ הַרִי מִפְתָּחוֹת הָעֶזְרָה מְסוּרִין לְפָנֶיךָ. וְזָרְקוּם כְּלָפֵי מַעְלָה. יִצְאָת כְּמִין פְּסֶת יָד וְקִבְלַתָּן מֵהוֹן. וְאִף הֵם קִפְצוּ וְנָפְלוּ לַתּוֹךְ הָאוֹר. וְעֲלִיהֶם קוּיָן יִשְׁעִיָּהּ (כב, א): "מִשָּׂא (*). גִּיָּא חֲזִיוֹן וְגוֹי כִּי עָלִית כְּלָךְ לַגְּנוֹת". וְאִף הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא (*). מְקַרְקַר עֲלֵיהֶם כְּתַרְנַגּוּלִין, שְׁנֵאמַר: "מְקַרְקַר קַר וְשׁוֹעַ אֶל־הַהָר" (ישעיה כב, ה).

נפש יהודה

גיא חזיון. ירושלים שהכל מסתכלין שם ד"א הקב"ה מסתכל שם שנאמר
עיני ולבי שם וגוי: מקרקר. לשון יללה קיר ושוע מקונן וזועק לשון הנה קול שועת בת עמי
אל ההר בשביל הר ציון ששם:

וְגִרְסִינָן בְּסוּף אֵיכָה רַבְתִּי: " (*) הַשְּׁבִנוּ ה' אֱלֹהֵי וְנִשׁוּבָהּ" וגוי' (אֵיכָה ה, כֵּא),
אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: רַבּוֹנוּ שֶׁל עוֹלָם, הַשְּׁבִינוּ. אָמַר לָהֶם:
שְׁלָכֶם הוּא, שְׁנֹאֲמַר: "שׁוּבוּ אֵלַי וְאִשׁוּבָה אֲלֵיכֶם" (מִלְאכֵי ג, ז). אָמְרוּ לִפְנֵינוּ:
רַבּוֹנוּ שֶׁל עוֹלָם, שְׁלָךְ הוּא, שְׁנֹאֲמַר: "שׁוּבוּנוּ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ" (תְּהִלִּים פֶּה, ה), לְכָךְ
נֹאמַר: "הַשְּׁבִינוּ ה' אֱלֹהֵי וְנִשׁוּבָהּ" וגוי'. "חֲדָשׁ יְמֵינוּ כְּקֶדֶם" (אֵיכָה, שֵׁם), (*)
כְּאֲבוֹת הָרִאשׁוֹנִים, דְּכַתִּיב: "וּמְרֹאֵשׁ הָרְרִיקֶדֶם" (דְּבָרִים לֵג, טו). דְּבַר אַחַר:
"חֲדָשׁ יְמֵינוּ כְּקֶדֶם", דְּכַתִּיב: "וְעַרְבָה לֵה' מְנַחַת יְהוּדָה וִירוּשָׁלַם" וגוי',
"כִּמִּי עוֹלָם" (מִלְאכֵי ג, ד) זֶה מִשָּׁה, דְּכַתִּיב: "וַיִּזְכֹּר יְמֵי־עוֹלָם מִשָּׁה עֲבָדוֹ
[עֲמוֹן]" (יִשְׁעִיָה סג, יא), "וּכְשֵׁנִים קְדָמוֹנִיּוֹת", כְּשֵׁנוֹת הַבֵּל, שֶׁלֹּא הִיָּתָה עֲדִין
עֲבוֹדָה־זָרָה בְּעוֹלָם. " (*) כִּי אִם־מָאֵס מְאִסְתָּנוּ" וגוי' (אֵיכָה ה, כֵּב), אָמַר רַבִּי
שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל: אִם מְאִיסָה הִיא (*) לִית סָבַר, וְאִם קְצִיפָה הִיא אִית
סָבַר, דְּכָל מָאן דְּקַעִיס סוּפִיָה לְאִיתְרַצוּי.

נפש יהודה

השיבנו. בידרך להשיב אותנו ואחר כך ונשובה אליך: כאבות הראשונים.
שנתרצית להם וקבלת תפלים וקרבותיהם ונקראים הררי קדם שבשבילם נתיסד העולם: כי
אם מאס מאסתנו. בתמיה והא כתיב לא מאסתים ולא געלתים וכתוב בחרתיך ולא מאסתך
וכתיב כה אמר ה' אם ימדו שמים מלמעלה ויחקרו מוסדי ארץ למטה גם אני אמאס בכל
זרע ישראל על כל אשר עשו נאם ה': לית סבר. לא היה תקוה לישראל על כן נשבע הקב"ה
שלא ימאסם ועל קציפה שקצף עליהם יש תקוה שיתרצה להם:

פרק חמשי [שו]

אף־על־פי שנגזרו הגזרות על ישראל, לפי שינדע בוראם העונות שהיו
עתידין לעשות, לא גלו אלא על שלא שבו בתשובה, שאם שבו היה נקרה
גזר דינם, שפבר מצינו שנעשה כן באנשי נינוה וכל שפן בישראל, שהוא
מרחם עליהם בזכות אביהם.

וגם מצינו באחאב, כי לאחר שנגזרה עליו הגזרה ברב רשעו ועל מעשה
כרם גבות היזרעאלי, עד שנאמר עליו: "המת לאחאב בעיר יאכלו
הקלבים והמת בשדה יאכלו עוף השמים" וגוי' (מלכים א כא, כד). ואמרו
רבתינו עליו בפרק חלק (סנהדרין קב, ב): אחאב, (*) אח לשמים (*) ואב
לעבודה זרה. אח לשמים, דכתיב: "אח לצרה יולד" (משלי יז, יז); אב
לעבודה זרה, דכתיב: "כרחם אב על־בנים" (תהלים סג, יג). ואומר: " (*)
ויהי הנקל לכתו בחטאת (בית) לרבעם" (מלכים א טז, לא), אמר רבי יוחנן:
קלות שעשה אחאב כחמורות שעשה ירבעם, (*) מפני מה תלה הכתוב
בירבעם? מפני שהיה תחלה לקלקלה. "גם מזבחותם" (*) כגלים על תלמי
שדי" (הושע יב, יב), אין לך תלם ותלם בארץ שלא העמיד עליו עבודה זרה.
ועל פי נכנע לשוב נאמר עליו: "ויהי כשמע אחאב את־הדברים האלה
ויקרע" (את) בגדיו וישם־שק על־בשרו ויצום וישכב בשק" (*) ויהלך אט"

(מלכים א כא, כז), מִיָּד נֹאמֵר לְאַלְיָהוּ הַנְּבִיא : "הֲרֵאִיתָ כִּי־נִכְנַע אַחֲבָב מִפְּנֵי יַעֲן כִּי־ נִכְנַע (אחאב) מִפְּנֵי לֹא־אָבִיא הָרְעָה בְּיָמָיו בְּיָמֵי בְּנוֹ אָבִיא הָרְעָה עַל־בֵּיתוֹ" (שם שם, כט). לְמַדְנוּ, כִּי לְמַעַן לֹא הִיָּתָה הַתְּשׁוּבָה שְׁלֵמָה לֹא נִקְרַע הַגְּזֵר דִּין מִכָּל וְכָל, אֲבָל הָאָרֶץ אָפּוּ מַעֲלָיו.

נפש יהודה **אח לשמים.** רע לשמים כדאמרינן באחשורוש אח וראש דכתיב אח לצרה יולד אלמא אח לשון רעה וי: **אב לעבודה זרה.** שהיה אוהבה ביותר דכתיב כרחם אב אלמא אב מרחם והני קראי בכדי נקט להו: **ויהי הנקל.** באחאב כתיב: **ומפני מה תלה הכתוב בירבעם.** דבכמה מקומות כתיב לא סר מכל חטאת ירבעם ולא כתיב אחאב אף על פי שהיה רשע ממנו מפני שהיה תחלה לקלקלה שהיה מלך ראשון שהקדיח תבשילו: **כגלים.** רישיה דקרא בגלגל שוורים זבחו שוורים לעבודת כוכבים ומזלות והרבה במזבחות כגלים על כל תלמי מענות המחרישה בשדה: **ויהלך אט.** יחף:

וְלָזָה רָמַז יִרְמְיָהוּ הַנְּבִיא כְּשֶׁחֲלַק עַל חֲנַנְיָה בֶּן עֲזַיָּר, כְּדֹאִיתָא בְּרֵאשׁ הַמִּפְתָּח: שְׁהִיָּה יִרְמְיָהוּ מְנַבֵּא לְרַעָה וּלְמִיתָה וְשִׁיְהִיָּה נְבוּכַדְנֶצַּר נוֹצֵחַ וּמְבַקֵּיעַ עָרֵי יִשְׂרָאֵל וְשִׁיְחָרִיב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. וְחֲנַנְיָה בֶּן עֲזַיָּר הִיָּה מִתְנַבֵּא לְטוֹבָה: לְהַשִּׁיב כְּלֵי בַיִת הַשֵּׁם שֶׁהוֹלִיכוּ לְבָבֶל לְהַחְזִירָם לִירוּשָׁלַם. וְאָמַר לוֹ יִרְמְיָהוּ בְּטַעֲנָתוֹ, שְׁהִיָּה טוֹעֵן (*) עַל הָעֲקָרִים הַשְּׂמוּרִים, שְׂאֵם לֹא תִתְקִים נְבוּאָתִי, בְּאֲמָרֵי שְׁנְבוּכַדְנֶצַּר יִגְבֵּר וְיִחָרִיב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, אֶף־עַל־פִּי שְׂלֹא יִתְקִים דְּבָרֵי וְלֹא יִגְבֵּר נְבוּכַדְנֶצַּר וְיִחָזְרוּ כְּלֵי בַיִת ה', כְּמוֹ שְׂאֵתָה אֹמֵר - אֵין בְּזָה שׁוֹם (*) הַכְּחֶשֶׁה בְּנְבוּאָתִי, אוֹלֵי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא יִרְחַם עֲלֵיהֶם; אֲבָל אִם לֹא יִתְקִים דְּבָרָךְ, לְבִלְתִּי בּוֹא כְּלֵי בַיִת ה', כְּמוֹ שְׂאֵתָה אֹמֵר - יִתְקִים הַכְּזָב עַל דְּבָרָךְ וְלֹא תִתְקִים נְבוּאָתָךְ עַד שְׂיִתְקִימוּ הַהִבְטָחוֹת שֶׁהִבְטַחְתָּ, שְׁכֵן כְּתוּב: "אֲדָךְ שְׂמַעֲנָא הַדְּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר אֲנִי דֹבֵר בְּאָזְנֶיךָ וּבְאָזְנֵי כָל־הָעָם. הַנְּבִיאִים אֲשֶׁר הָיוּ לִפְנֵי וּלְפָנֶיךָ מִן־הָעוֹלָם וַיִּנְבְּאוּ עַל־אֲרָצוֹת רַבּוֹת וְעַל־מַמְלָכוֹת גְּדוֹלוֹת לְמַלְחָמָה לְרַעֵב וּלְדָבֵר. הַנְּבִיאִים אֲשֶׁר (יזכר) [יִנְבְּאוּ] לְשָׁלוֹם בְּבֵא דְבַר הַנְּבִיא יוֹדַע הַנְּבִיאִים אֲשֶׁר־ שָׁלְחוּ ה' בְּאֲמַתּוֹ" (ירמיה כח, זט). רוֹצֵה לֹמַר, שְׁהַנְּבִיאִים הָהֵם שְׁנִבְּאוּ לְרַעָה וּלְטוֹבָה אֵינוֹ נוֹדַע מִדְּרָךְ שְׁנִבְּאוּ עַל הָרְעָה אִם נְבוּאָתָם (*) אֲמַת אוֹ שְׁקָר, אֲבָל יוֹדַע אֲמַתָּם בְּהַנְּבִיאִים לְשָׁלוֹם וּלְטוֹבָה וְתִתְקִים. עַד כָּאן.

נפש יהודה **על העקרים השמורים.** שאמר ירמיה דברים שהם עיקר ויסוד בנבואה לידע דברי אמת ותכוחים שכן הוא כדבריו: **הכחשה.** ששקר ניבא ירמיה שהרי לא בא נבואתו כי הוא אמר אמת בשם ה' ר' שניחם ה' על הרעה: **אמת או שקר.** שמא ניחם ה' ולא עשה אבל יודע אמתתם אם הם נביאי אמת או שקר יודע אם אמרו דבר טוב שיבא ולא בא אז ודאי נביאי שקר הם דעל טובה לא ינחם ה':

אֲבָל בְּרוּר וְיָדוּע הוּא, כִּי עַל שְׂלֹא שָׁבוּ יִשְׂרָאֵל וְלֹא רָצוּ לְכַנֵּעַ וְהַתְּמִידוּ בְּמַרְדָּם וְהַכְּעִיסוּ לְבָרָאם נִתְקִימוּ הַגְּזֵרוֹת עֲלֵיהֶם, כְּמוֹ שְׂפָמְצִינוּ, שְׂמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל וּקְצַת מַלְכֵי יְהוּדָה גְּרָמוּ גְזֵרוֹת עַל יִשְׂרָאֵל בְּפִשְׁעָם וּבַעֲוֹנוֹת חַמּוּרִים, כְּדִגְרָסִינָן בְּפֶרֶק חֲלָק (סנהדרין קג, ב): "גַּם דָּם נָקִי שָׁפַךְ מִנְּשֵׂה הַרְבֵּה מֵאֵד עַד אֲשֶׁר־מִלֵּא אֶת־ירוּשָׁלַם פֶּה לְפִה" (מלכים ב כא, טז), הִכָּא תִרְגְּמוּ, שְׁהָרַג יִשְׁעִיה: בְּמַעֲרַבָא אֲמָרִי, שְׁעֵשָׂה צָלַם מִשָּׂא אֶלְפֵי בְּנֵי אָדָם וּבְכָל יוֹם וַיּוֹם (*) הוֹרַג אֶת כָּל־סָם. כְּמָאן אֲזֵלָא הָא דְרַבְּה בַר בַּר חֲנָה, דְּאָמַר "שְׁקוּלָה נִשְׁמָה שָׁל צְדִיק אֶחָד כְּנֶגֶד כָּל הָעוֹלָם כְּלוּ" (*) כְּמָאן דְּאָמַר "יִשְׁעִיה הָרַג".

נפש יהודה

הורג את כולם. שהיו נבקעין מכובד המשא: כמאן דאמר ישעיה הרג. ומהא קאמר קרא מלא את ירושלים פה לפה שנשמתו של צדיק שקולה כאלו מלא את ירושלים חללים:

(*) כְּתִיב: "פֶּסֶל" (שם שם, ז) וּכְתִיב: "פֶּסֶלִים" (דברי הימים ב לג, יט)? בְּתַחֲלָה עָשָׂה פְּרָצוֹף אֶחָד וּלְבַסּוֹף עָשָׂה לוֹ אַרְבַּע פְּרָצוֹפִים, כְּדִי שֶׁתִּרְאֶה שְׂכִינָה וְתִכְלַס. אֶחָז הֶעֱמִידוּ בַּעֲלֵיהָ, שֶׁנֶּאֱמַר (וגם) ["וְאֶת־הַמִּזְבְּחוֹת אֲשֶׁר (בגג) [על הַגֵּג] עָלִית אֶחָז" (מלכים ב כג, יב). מְנַשֶּׁה הֶעֱמִידוּ בַּהִיכָל, דְּכָתִיב: "וַיִּשֶׂם אֶת־פֶּסֶל הָאֲשֶׁרָה אֲשֶׁר עָשָׂה בְּבֵית אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֵינוּ וְאֶל־שְׁלֹמֹה בְּנוֹ בְּבֵית הַזֶּה [וּבִירוּשָׁלַם] אֲשֶׁר בְּחַרְתִּי מִכָּל [שְׁבֹטֵי] יִשְׂרָאֵל אֲשִׁים אֶת־שְׁמִי (שם) לְעוֹלָם" (שם כא, ז). אֲמוֹן הִכְנִיסוֹ לְבֵית קֹדְשֵׁי הַקֹּדְשִׁים, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי (*) קָצַר הַמָּצֵעַ מֵהַשְׁתַּרְעַ" (ישעיה כח, כ), אֲמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחֲמָנִי אֲמַר רַבִּי יוֹנָתָן: קָצַר מָצֵעַ מֵהַשְׁתַּרְרַר עָלָיו שְׁנֵי רַעִים כְּאֶחָד; "וְהַמְּסַכָּה צָרָה כְּהַתְּפַנֵּס" (שם), אֲמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחֲמָנִי: כִּי הָוָה מְטִי רַבִּי יוֹחָנָן לְהַאי הָוָה בְּכִי, אֲמַר: מִי שֶׁכָּתוּב בּוֹ "פִּנְס פִּנְד מִי הָיִם" (תהלים לג, ז) נַעֲשִׂית לוֹ מְסַכָּה צָרָה.

נפש יהודה

נתיב. במלכים וישם את פסל הסמל אשר עשה בבית אלהים וכתוב בדברי הימים והעמיד את האשרים והפסילים בתחלה עשה לו פרצוף אחד לעבודת כוכבים ומזלות ולבסוף עשה מנשה לאותו צלם ד' פרצופים כדי שתראה שכינה מכל צד שתכנס להיכל תראה הפרצוף כנגדו ותכעס: קצר. משל אומרים מטה זו קצרה שישכבו עליה שני חברים כאחד כן כביכול קצר לו שהוא ועבודת כוכבים ומזלות יהיה במקדש יחד המשתרר לפשוט רגליהם במטה קצר מצע זה כלומר בית המקדש: נעשית לו מסכה צרה. כאשה שנעשית צרה לחברתה:

אֶחָז חָתַם אֶת הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: " (*) צוֹר תַּעֲוֹדָה חֲתוּם תּוֹרָה בְּלִמְדֵי" (ישעיה ח, טז). מְנַשֶּׁה (*) קָדַר אֶת הָאֲזָכְרוֹת. אֲמוֹן שָׂרַף אֶת הַתּוֹרָה. אֶחָז בָּטַל אֶת הָעֲבוֹדָה. מְנַשֶּׁה הָרַס אֶת הַמִּזְבֵּחַ. אֲמוֹן הֶעֱלָה שְׁמֵמִית עַל גִּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ. (*) אֶחָז הִתִּיר אֶת הָעֶרְוָה. מְנַשֶּׁה בָּא עַל אֲחוֹתוֹ. אֲמוֹן בָּא עַל אִמּוֹ. אֲמַרָה לוֹ: כָּלוּם יֵשׁ לָךְ הַנָּאָה (*) מִמְּקוֹם שֶׁיִּצְאָתָּ מִמֶּנּוּ? אֲמַר לָהּ: כָּלוּם אֲנִי עוֹשֶׂה, אֲלֵא לְהַכְעִיס. כִּי אֶתָּא יְהוֹיָקִים אֲמַר: (*) קִמְאֵי לָא יְדַעֵי לְאַרְגוּזֵי, כָּלוּם אֲנִי צָרִיכִין אֲלֵא לְאוּרוֹ - יֵשׁ לָנוּ (*) זָהָב פְּרוּיִם (*) שְׁאֲנוּ מִשְׁתַּמְשִׁין בּוֹ. אֲמַרוּ לִיהֵ צְדִיקִים: וְהֵלֵא כֶּסֶף וְזָהָב שְׁלוֹ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "לִי הַכֶּסֶף וְלִי הַזָּהָב נָאִם ה' צְבָאוֹת" (חגי ב, ח)? אֲמַר לָהֶם: כְּבָר נָתַנוּ לָנוּ, דְּכָתִיב: "הַשְּׂמִים שְׁמִים לָהֵ" וְגו' (תהלים קטו, טז).

נפש יהודה

צור תעודה. קשור התעודה של התורה וחתום שלא ילמדו אמר אחז: קדר. מחק וגרד השמות מן הס"ת וכתב שם שם עבודת כוכבים: אחז התייר. נעשה לו כהיתר: ממקום שיצאת ממנו. מקום שאדם יוצא ממנו שבע הוא ממנו ואינו מתאוה להנאות אותו מקום: קמאי לא ידעי לארגוזי. מלכים ראשונים שלפני לא היו יודעין להכעיס המקום כמו הוא וחרף ואמר כלום אנו צריכין אלא לאורו שמאיר לנו השמש יבא ויטול אורו: זהב פרוים. זהב שעושה פירות ל"א שהיה מראהו דומה לדם פרים ולפי פשוטה פרויס שם מקום: שאנו משתמשין בו. שמאיר ביותר ואמרו לו בני דורו והלא כסף וכו' דבני דורו צדיקים היו כדאמרן ונסתכל בדורו של יהויקים ונתקרה דעתו:

וְגַרְסִינָן נְמִי בְּמִסְכַּת יוֹמָא, פֶּרֶק קִמְא (ט, א): אֲמַר רַבִּי יוֹחָנָן בַּר תּוֹרְתָא: מִפְּנֵי מַה חֲרָבָה שִׁילָה? מִפְּנֵי שֶׁהָיוּ בָּהּ שְׁנֵי דְבָרִים, גְּלוּי עֲרִיּוֹת וּבְזִיוֹן קֹדְשִׁים. גְּלוּי עֲרִיּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיַּעֲלֵי זָקוֹן מְאֹד וְשָׁמַע [אֶת כָּל] אֲשֶׁר יַעֲשׂוּן

בְּנֵי [לְכָל־יִשְׂרָאֵל וְאֵת] אֲשֶׁר יִשְׁכְּבוּ אֶת־הַנְּשִׁים" (שמואל א ב, כב). וְאֶף־עַל־גַּב דָּאָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחֲמָנִי: "כָּל הָאוֹמֵר בְּנֵי עָלִי חֲטָאוּ אֵינֹו אֶלָּא טוֹעָה", אֶלָּא מִתּוֹךְ (*) שֶׁשָּׁהוּ אֶת קִנְיָהֶן מֵעֵלָה עֲלֵיהֶם הַפְּתוּב כְּאִלוֹ שְׁכָבוּם, וּבְזִיוֹן קִדְּשִׁים, דְּכָתִיב: "גַּם בְּטָרִם יִקְטְרוּן אֶת־הַחֶלֶב [וגו'] וַיֹּאמֶר אֱלֹוֹ הָאִישׁ וְגו' וַתְּהִי חֲטָאת הַנְּעָרִים גְּדוֹלָה מְאֹד אֶת־פְּנֵי ה'" (שם שם, טו"ז).

נפש יהודה ששהו את קניהן. קרבן תורים ובני יונה במלאת ימי לידתן ליטהר לאכול בקדשים והן היו בעלי גיאות והיו מתרשלין בהקרבתן והנשים ממתינות שם עד שיקריבום ומשתהות מלחזור למקומן אצל בעליהן ומבטלין את הנשים מפריה ורביה:

וּמִקִּדְּשׁ רֵאשׁוֹן מִפְּנֵי מַה חָרַב? מִפְּנֵי שֶׁהָיוּ בֹו שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים: עֲבוֹדָה זָרָה, גְּלוּי עֲרִיּוֹת וּשְׁפִיכוֹת דָּמִים. עֲבוֹדָה זָרָה, דְּכָתִיב: "כִּי קָצַר הַמִּצְעַע" וְגו' (ישעיה כח, כ) וַאֲמַר רַבִּי יוֹחָנָן: קָצַר מִצָּא זֶה (*) מֵהַשְּׁתַרְר עָלָיו שְׁנֵי רַעִים כְּאֶחָד; "וְהַמִּסְכָּה (*) צָרָה כְּהַתְּפַנֵּס" (שם), אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחֲמָנִי: כִּי מָטִי רַבִּי יוֹחָנָן לְהָאִי קָרָא בְּכִי, אָמַר: מָאן דְּכָתִיב בֵּיה: "כִּנְס כְּנַד מִי הֵיִם" (תהלים לג, ז) נַעֲשִׂית לֹו מִסְכָּה צָרָה.

נפש יהודה מהשתור: דרש נוטריקון מהשתרר רעים: צרה. לשון ריעות כשתי נשים לאיש אחד וכעסותה צרתה ואשה אל אחותה לא תקח לצרור:

גְּלוּי עֲרִיּוֹת, דְּכָתִיב: "יַעַן כִּי גָבְהוּ בְּנוֹת צִיּוֹן וַתִּלְכְּנָה" וְגו' (ישעיה ג, טז), אָמַר רַבִּי יִצְחָק: מִלְּמַד שֶׁהָיוּ מְבִיאֹת מוֹר וְאַפְרִסְמוֹן בְּמַנְעֵלֵיהֶן וּמֵהַלְכוֹת בְּשׁוּקֵי יְרוּשָׁלַם וּכְשֶׁמַּגִּיעוֹת אֶצֶל בַּחוּרֵי יִשְׂרָאֵל בּוֹעֲטוֹת בְּקַרְקַע וּמִתְיַזּוֹת עֲלֵיהֶם וּמְכַנְיִסוֹת בָּהֶם יֵצֵר הָרַע כְּאָרֶס.

שְׁפִיכוֹת דָּמִים, דְּכָתִיב: "גַּם דָּם נָקִי שֶׁפָּדַ מְנַשָּׁה הַרְבֵּה מְאֹד" וְגו' (מלכים ב כא, טז). אֶלָּא מִקִּדְּשׁ שְׁנֵי מִפְּנֵי מַה חָרַב? שֶׁהָיוּ עוֹסְקִין בַּתּוֹרָה וּבַמִּצְוֹת וּבַגְּמִילוֹת חֲסָדִים? מִפְּנֵי שֶׁנָּאֵת חֲנָם שֶׁהָיָה בֵינֵיהֶם. לְלַמֵּד שֶׁשְׁקוּל שְׁנָאֵת חֲנָם כְּנֶגֶד שְׁלֹשׁ עֲבֻרוֹת שֶׁבַתּוֹרָה: עֲבוֹדָה זָרָה, גְּלוּי עֲרִיּוֹת וּשְׁפִיכוֹת דָּמִים. (*) רְשָׁעִים הָיוּ, אֶלָּא שֶׁתָּלוּ בְּטַחֲוֹנָם בְּהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, דְּכָתִיב: "רֵאשִׁיָּה בְּשַׁחַד יִשְׁפֹטוּ וְכִהְנִיָּה בְּמַחִיר יוֹרוּ וַיִּבְיָאָהּ בְּכַסְף יִקְסְמוּ וְעַלֶּיהָ יִשְׁעֲנוּ לֵאמֹר הֲלוֹא הִ' בְּקִרְבָנוּ" (מיכה ג, יא). לְפִיכֵךְ הִבִּיא הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא עֲלֵיהֶם (*) שְׁלֹשׁ פְּרַעְנִיּוֹת כְּנֶגֶד שְׁלֹשׁ עֲבֻרוֹת שֶׁבִּידָם, שְׁנֵאָמַר: "לָכֵן בְּגִלְלָכֶם צִיּוֹן שְׁדָה תַחַרֵּשׁ וִירוּשָׁלַם עַיִים תִּהְיֶה וְהָר הַבַּיִת לְבָמוֹת יַעֲר" (שם שם, יב).

נפש יהודה רשעים היו. על מקדש ראשון קאי: ושלש פורעניות. שדה עיין ובמות יער עיין חורבה ומטאטא השמד כמו ויעה ברד מחסה כזב:

וּבְמִקִּדְּשׁ רֵאשׁוֹן לֹא הָוְאִי שְׁנָאֵת חֲנָם, וְהַכְּתִיב: "מִגּוּרֵי אֶל־חָרַב הָיוּ אֶת־עַמִּי" (יחזקאל כא, יז) וַאֲמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: אֵלוּ בְּנֵי אָדָם שְׁאוּכְלִין וְשׁוֹתִין זֶה עִם זֶה וְדוֹקְרִין זֶה אֶת זֶה בַּחֲרָבוֹת שֶׁבִלְשׁוֹנָם? הֵהוּא בְּנִשְׂאִי יִשְׂרָאֵל הָיָה, דְּכָתִיב: "זַעַק וְהִילַל בְּרֹאֲדָם כִּי־הִיא הִיתָה בְּעַמִּי" (שם), יָכוֹל לִלְכָּל? תִּלְמוּד לומר: "הִיא בְּכָל־נִשְׂאִי יִשְׂרָאֵל" (שם). אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: רֵאשׁוֹנִים, שְׁנַתְּגַלָּה עֹנָם נַתְּגַלָּה קָצָם; אַחֲרוֹנִים, (*) שְׁלֹא נַתְּגַלָּה עֹנָם לֹא נַתְּגַלָּה קָצָם. וַאֲמַר

רבי יוחנן: טובה צפרן של ראשונים מפרסן של אחרונים. אמר ליה ריש לקיש: והא אחרונים אף עלגב דאיכא שעבוד מלכות קא עסקי באורייתא? אמר ליה: בירה תוכיח, שחזרה לראשונים ולא חזרה לאחרונים.

נפש יהודה שלא נתגלה עונם. בני מקדש שני רשעים היו בסתר:

וגרסינן נמי במנחות, פרק כל המנחות באות מצה (נג, א): אמרו ליה רבנן לרבי פרידא: רבי עזריה ברה דרבי אבטולס, (*) דהוא עשירי לעזרא - קאי אבא. אמר להו: מאי פלי האי? אי בר אורין הוא - יאי, ואי בר אבהו ובר אורין - יאי ויאי; בר אבהו ולא בר אורין - אישתא איתפליה. אמרו ליה: בר אורין הוא. אמר: ליעול וליתני. (*) חזייה דהנה עכירא דעתייה, פתח ואמר: "אמרתי לה' ה' אפתה" וגוי' (תהלים טז, ב), אמרה כנסת ישראל לפני הקדוש ברוך הוא: רבוננו של עולם, החזק לי טובה (*) שהודעתיד בעולם. אמר לה "טובתי בלעליך" (שם), אין אני מחזיק טובה אלא לאברהם יצחק ויעקב, שהודיעוני בעולם תחלה, שנאמר: "לקדושים אשר בארץ המה" וגוי' (שם שם, ג).

נפש יהודה דהוא עשירי לעזרא. ר"א בן עזריה עשירי לעזרא הסופר עומד על פתח אמר ומאי כול יהאי דקמיחסיתו ליה כד אי בר אורין הוא אם בן תורה שת"ח הוא הרי הגון מכ"ש שגם בר אבהו הוא ממשפחה טובה ומיוחסת ואי לאו בר תורה הוא אש תשרפנו אף על פי שהוא מיוחס: חזייה. ר' פרידא לרבי עזריה שהיה מטצער ועומד בדאבון נפש פתח באגדה למבדחיה: שהודעתיד בעולם. שאני מיחד שמך בועלם. אי"ל טובתי בל עליך דהכי משמע ממה שאמרת לה' אתה אין טובתי עליך אלא לקדושים אשר בארץ המה דהני תרי קראי דסמיכי אהדדי וקודשא בריך הוא אמריננהו:

(*) כיון דקא שמעיה דקאמר: "אדירי", פתח: יבוא אדיר ויפרע לאדירים מאדירים באדירים. "אדיר", זה הקדוש ברוך הוא, דכתוב: "אדיר במרום ה'" (שם צג, ד): "ויפרע לאדירים", אלו ישראל, דכתוב: "ואדירי כל חפציבם" (שם טז, ג); "מאדירים", אלו מצרים, דכתוב: "צללו פעופרת במים אדירים" (שמות טו, ט): "באדירים", אלו מים, דכתוב: "אדירים משברי" (תהלים צג, ד).

נפש יהודה כיון דקא שמעיה. רבי עזריה לרבי פרידא דקאמר אדירי כל חפצי במ נזכר הגדה של אדיר. יבא אדיר כלומר כד אמר הקב"ה כשעשה נקמה במצרים צללו כעופרת במים אדירים שהם מצרים:

יבוא ידיר בן ידיר ויבנה ידיר ליד בן חלקו של ידיר ויתפפרו בו ידידים. "יבוא ידיר", זה שלמה, דכתוב: "וישלח [ביד] נתן הנביא ויקרא את שמו ידירה בעבור ה'" (שמואלב יב, כה); "בן ידיר", זה אברהם, דכתוב: "מה לידדי בביתי" (ירמיה יא, טו); "ויבנה ידיר", זה בית המקדש, דכתוב: "מה ידירות משפנותיך" (תהלים פד, ב); "לידיר", זה הקדוש ברוך הוא, דכתוב: "אשירה נא לידדי" (ישעיה ה, א); "בחלקו של ידיר", זה בנימין, דכתוב: "ידיר ה' ישכן לבטח" וגוי' (דברים לג, יב); "ויתפפרו בו ידידים", אלו ישראל, דכתוב: "נתתי את ידידות נפשי בכף איביה" (ירמיה יב, ז).

יבוא טוב ויקבל טוב מטוב לטובים. "יבוא טוב" זה משה, דכתיב: "ותרא אתו כפיטוב הוא" (שמות ב, ב); "ויקבל טוב", זו תורה, דכתיב: "כי לקח טוב נתתי לכם" וגו' (משלי ד, ב); "מטוב", זה הקדוש ברוך הוא, דכתיב: "טובה לכל" וגו' (תהלים קמה, ט); "לטובים", אלו ישראל דכתיב: "היטיבה ה' לטובים" (שם קכה, ד).

יבוא זה ויקבל זאת מזה לעם זו. "יבוא זה", זה משה, דכתיב: "כפי זה משה האיש", (שמות לב, א); "ויקבל זאת", זו תורה, דכתיב: "וזאת התורה" (דברים ד, מד); "מזה" זה הקדוש ברוך הוא, דכתיב: "זה אלי ואנוהו" (שמות טו, ב); "לעם זו", אלו ישראל, דכתיב: "עם זו יצאתי ליי" (ישעיה מג, כא); "לעם זו קנית" (שמות טו, טז).

אמר רבי יצחק: בשעה שהחריב הקדוש ברוך הוא בית המקדש מצאו לאברהם עומד בבית המקדש: אמר: "מה לידידי בביתי" (נרמיה יא, טו)? אמר לו: על עסקי בני באתי. אמר לו: בניך חטאו וגלו. אמר לו: שפא בשוגג חטאו? אמר לו: " (*) עשותה המזמתה" (שם). אמר לו: "שפא מעוטן חטאו? אמר לו: רבן חטאו. אמר לו: הנה לך לזכר להם ברית מילה. אמר לו: "ובשר קדש (*) יעברו מעליך" (שם). אמר לו: שפא אם המתנת להם היו חוזרים בתשובה. אמר לו: " (*) כי רעתכי אז תעלזי" (שם). מיד הניח ידיו על ראשו והנה צועק ובוכה, אמר: חס ושלום, אין להם תקנה? יצתה בת קול ואמרה: " (*) זית רענן יפה פרייתאר קרא ה' שפא" (שם שם, טז), מה (*) זית זה אחריתו בסופו, אף ישראל אחריתו בסופן.

נפש יהודה עשותה המזמתה. כל מעשיהם עשו בזמה ובכונה: יעברו מעליך. שהעבירו מעליהם ברית מילה: כי רעתכי אז תעלזי. בשעת עליצותם ושמחתם מחזיקים יותר ברעתם ולא חוזרין בהן: זית רענן. סמוך להוא קרא דמה לידידי: זית זה אחריתו בסופו. שאין מתבשל מעט מעט כשאר אילנות אלא בסופו כולן יחד כד ישראל טובתן יבא להם יחד בסופן:

"לקול המולה גדלה הצית אש עליה" (*) ורעו דליותיו" (שם). אמר רבי חנינא בר פפא: [ל]קול מיליהו של מרגלים נתרועעו דליותיהם של ישראל, דאמר רבי חנינא בר פפא: דבר גדול דברו מרגלים באותה שעה: "כחזק הוא מפנו" (במדבר יג, לא), אל תקרי "מפנו", אלא מפנו; כביכול, אפילו (*) בעל הבית אינו יכול להוציא כליו משם. מתקיף לה רב אחא בר חנינא: האי "לקול המולה", "לקול מלה" מבעי ליה? אלא אמר לו הקדוש ברוך הוא לאברהם: קולך שמעתי וחמלתי עליהם; אני אמרתי: ישתעבדו ארבע מלכיות, (*) כל אחד ואחד בארבע מלכיות, השתא חדא חדא דפסיק לה. ואיפא דאמרי: בזה אחר זה, עכשו בבת אחת.

נפש יהודה ורעו דליותיו. ונשבר גובה ענפיו וזה נתרועעו כלומר נשבר גאון עוזם: בעל הבית. הקב"ה: כל אחד ואחד בארבע מלכיות. של עכשו שהיה לשעבד להם למלכיות אחת ואחת כזמן של השעבוד שמשעבדים עתה לכל ה' מלכיות בפעם אחת היה להם לשעבד לכל אחד ונמצא אריכת הגלות ד' פעמים. או שהיה להם זמן הגלות רק כמו שהוא עתה והיה להם לשעבד בארבע מלכיות בזה אחר זה ואם היו תחת יד מלכות אחת זמן מה היו אותו

מלכיות הורגין אותן על כן פזרן הקב"ה בפעם אחת בכל מלכיות כדאמר קטיעא בר שלום
דלא יכלת להו דכתיב כי כד' רוחות השמים פרשתי אתכם פ"ק דעבודת כוכבים :

אמר רבי יהושע בן לוי : למה נמשלו ישראל בגזית? מה גזית זה אין עליו
נושרין, לא בימות החמה ולא בימות הגשמים, אף ישראל אין להם
בטלה, לא בעולם הזה ולא בעולם הבא. ואמר רבי יוחנן : למה נמשלו
ישראל בגזית? לומר לך: מה גזית זה אין מוציאין שמנו אלא על ידי
כתישה, אף ישראל אין חוזרין למוטב אלא על ידי יסורין. למדנו, שעל
ידי היסורין חוזרין ישראל בתשובה ונכפר להם עונם ויושיעם האל
המושיע.

פרק ששי [שז]

כבר למדנו שבמקדש שני אף-על-פי שהיו עוסקין בתורה ובמצוות
ובגמילות חסדים, שנחרב בעון שנאת חנם שהיה ביניהם. וגרסינן נמי
במסכת גטין, פרק הנזקין (נה, ב) ; אמר רבי יוחנן : מאי דכתיב : "אשרי
אדם מפחד תמיד ומקשה לבו יפול ברעה" (משלי כח, יד)? (*) אקמצא ובר
קמצא חרב ירושלים : אתרנגולא ואתרנגולתא חרב טור מלכא ; אשקה
דריספק חרב ביתר.

נפש יהודה אקמצא ובר קמצא. שם של שני יהודים :

"אקמצא ובר קמצא חרב ירושלים". ההוא גברא (*) דרחמיה קמצא (*)
ובעל דבביה - בר קמצא. עבד סעודתא. (*) אמר ליה לשלוחיה : זיל אייתי
לי קמצא. אזל אייתי בר קמצא. אשפחיה דתיב. אמר ליה : מפדי דההוא
גברא בעל דבביה דההוא גברא הוא, מאי בעית הקא? קום פוק. אמר ליה :
הואיל ואתיתי - שבקו ויהיבנא לך דמי דאכילנא ושתנא. אמר ליה : לא.
יהיבנא לך דמי פלגא דסעודתך. אמר ליה : לא. יהיבנא לך דמי פלה
סעודתך. אמר ליה : לא. נקטיה בידיה ואפקיה.

נפש יהודה דרחמיה קמצא. אוהבו היה שמו קמצא : ובעל דבביה. שונא שלו בר
קמצא : אמר ליה. בר קמצא, לבעל הסועדה יהיבנא לך שיווי דמי סעודתך החצי ואל
תביישני לאפקני :

אמר : הואיל והווי יתבי רבנו ולא מחו ביה שמע מינה לאו לשם שמים
עסקי - איזיל (*) ואיכול בהו קורצא בי מלכא. אזל, אמר ליה לקיסר :
מרדו בך יהודאי. אמר ליה : מי יימר? אמר ליה : שדר (*) קרבנא חדא,
חית אי מקרבי ליה. שדר בידיה (*) עגלא תליתאה. בהדי דקא אתי שדא
ביה מומא בנבי שפתים ; ואמרי לה : (*) בחרץ שבעין, דוכתא דלדידן
מומא, ולדידהו לא הוי מומא. יאמרו, בעלי מומין קרבין למזבח. סביר
(*) למיקטליה, דלא ליזיל לימא ליה. אמר להו רבי זכריה בן אבקולס :
יאמרו, מטיל מום בקדשים יהרג. אמר רבי יוחנן : (*) ענותנותו של רבי
זכריה בן אבקולס החריבה את ביתנו ושרפה את היכלנו והגלנו מארצנו.

אָמַרָהּ : אֵיפּוֹק אַחֲזִי אִי מִשְׁפַּחְנָא מִיַּדִּי לְמִיכַל . אֵיתִיב לָהּ פְּרָתָא בְּכַרְעָה ,
(*) נַח נַפְשָׁה . קָרִי עָלָה רַבּוֹן יוֹחֲנָן בֶּן זַפְּאִי : "הֲרִכָּה בְּדָ וְהַעֲנֶנְגָה אֲשֶׁר לֹא־
נִסְתָּה פְּרִדְגָלָה" וְגו' . אֵיפָא דְאִמְרִי : (*) גְּרוּגְרַת אַכְלָה מְהַנְדָּ דְרַבִּי צְדוֹק
וְאִיסְטִינְסָא וּמְתָה .

נפש יהודה נח נפשה . דבת בייתוס משום דאסטניסא היתה : גרוגרת . מאותן שזרק
ר' צדוק אחר שמצץ את מימיה ומצאה היא ואכלה לרעה ומריח החולי של ר' צדוק שנכנס
בגרוגרת טעמה ומתה באסטניסא :

דְרַבִּי צְדוֹק יְתִיב אַרְבַּעִין שָׁנִין בְּתַעֲנִית , דָּלָא אֵיחָרְב יְרוּשָׁלַם בְּיַמִּיו . כִּי הָוָה
אָכִיל מִיַּדִּי (*) הָוָה מִתְחַזֵּי מְאֹבְרָאִי . וְכִי הָוָה בְּאִרֵּי מֵיִיתִין לִיה גְּרוּגְרוֹת ,
מֵיִץ מִיַּנְיָהוּ וְשָׂדֵי לָהּ . (*) כִּי קָא נִיחָא נַפְשָׁה אֶפִיקְתִּיה לְכוּלֵי דְהָבָא
וְכִסְפָּא , שְׂדֵרְתִּיה בְּשׁוּקָא , אָמַרָהּ : הָאִי לְמָאִי מִיַּבְעִינָא לִי ? וְהִינוּ דְכְתִיב :
"לְנֹדָה יְהִיָה פְסָפְס וְזָהָבִם לֹא־יִוָּכַל לְהַצִּילֵם בְּיוֹם עֲבָרַת ה'" (יחזקאל ז , יט)
וְהִינוּ דְכְתִיב : "כְּפָסְפִים בְּחוּצוֹת יִשְׁלִיכוּ" (שם) .

נפש יהודה הוי מתחזי . בגרונו מאבראי מחמת שהיה כחוש : כי קא ניחא נפשה .
שנטתה למות מרתא בת בייתוס מרעב :

(*) אַבָּא סִיקְרָא , רִישׁ בְּרִיוֹנֵי דִירוּשָׁלַם , בֶּן אַחְתִּיה דְרַבּוֹן יוֹחֲנָן בֶּן זַפְּאִי
הָוָה . שְׁלַח לִיה , דְלִיתִי גְבִיָּה . אֶתָּא בְּצִינְעָה לְגְבִיָּה . אָמַר לִיה : עַד אֵימְתִי
עֲבַדִּיתוּ הֵכִי וְקִטְלִיתוּן לְעֵלְמָא בְּכַפְנָא ? אָמַר לִיה : וּמָאִי אַעֲבִיד ? (*) דָּאִי
אַמִּינָא לָהּ מְקֻטְלֵי לִי . (*) אָמַר לִיה : חֲזִי לִי תַקְנִתָּא לְדִידִי וְאֵיפּוֹק . אֶפְשָׁר
דְּהָוָה הַצֵּלָה פּוּרְתָא . אָמַר לִיה : נְקוּט נַפְשָׁךְ בְּקִי צְרִי וְלִיתִי כְּלִי עֵלְמָא (*)
לְשָׂאֵל בְּדָ , לְלִימְרוּ דְנַח נַפְשִׁיה , וְאֵיתִי מִדִּי סְרִיא (*) וְאֶגְנִי גְבָד (*) וְיַעֲלוּן
בְּדָ תַלְמִידָדְךָ , דְאֵינְהוּ יַדְעוּ דְחִיָּא קְלִיל מְמִיתָא . עֲבִיד הֵכִי . נְכַנְס בּוֹ רַבִּי
אַלְיַעֲזָר מְצַד אַחַד וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ מְצַד אַחַר . (*) כִּי מְטָא לְפִתְחָא בְּעוּ
לְמַדְקָרִיה . אָמַר לָהּ : יֵאמְרוּ : רַבּוֹן דְקָרוּ . בְּעוּ לְמַדְחַפְיָה . אָמַר לָהּ : יֵאמְרוּ
רַבּוֹן דְחַפּוּ . פְּתַחוּ לִיה אַבְבָּא . נִפְקַ .

נפש יהודה אבא סיקרא . כך שמו שלח ליה רבן יוחנן בן זכאי תא לגבאי בצנעא ואמר
ליה ר' יוחנן עד אימת עבדיתו הכי דלא שבקיתון לאשלומי לעשות שלום עם השונא : דאי
אמינא להו . לעשות שלום יהרגוני שאינם רוצים להשלים אלא במלחמה : אמר ליה . ר' יוחנן
חזי לי תקנתא לדידי שיניחוני לצאת מן העיר : לשאול בד . לבקר חולה ועשה עצמך כאלו
אתה גוסס : ואגני גבך . והשכב הנבלה אצלך משום דידעין דמת מסריח ויאמרו שמת כבר
ומסריח : ויעלו בך תלמידך . יכנסו תחת רגלי מטתך לשאת ולא יניחו אחרים לשאת אותך
דאינון ידעין דחיי קליל ממיתא : כי מטא לפתחא . לשער העיר עם מטתו לנושאו על הקברות
שהוא חוץ לעיר בעו הנך בריוני דשומרין בשער העיר שלא יצא אדם חוץ לעיר רצו למדקריה
ברמחים דאמרי שמא מערים הוא אמר להו אבא סיקרא יאמרו הרומים עליכם שאפילו רבן
דקרו בעו למדחפיה אולי יצעק :

כִּי מְטָא לְגְבִיָּה אָמַר לִיה : שְׁלַמָּא עֲלָךְ מְלָכָא שְׁלַמָּא עֲלָךְ מְלָכָא . אָמַר לִיה :
מִיחִיבַת תְּרִי קְטִילִי . חַד , (*) דְלָאוּ מְלָכָא אָנָּא וְקָא קָרִית לִי מְלָכָא ; וְעוּד ,
אִי מְלָכָא אָנָּא - עַד הָאִידְנָא אָמַאי לֹא אֶתִית לְגַבְאִי ? אָמַר לִיה : דְקָא
אַמְרַת "לָאוּ מְלָכָא אָנָּא" , (*) אִי לָאוּ דְמְלָכָא אֶתְּ לֹא הָוָה מִימְסָר יְרוּשָׁלַם
בְּיַדְךָ , דְכְתִיב : "וְהִלְבְּנוּן בְּאֲדִיר יְפוּל" (ישעיה ג , לד) וְאִין "לְבַנּוֹן" אֶלָּא בֵּית

המקדש ואין "אדיר" אלא מלך, שְׁנֵאמֶר: "וְהָיָה אֲדִירוּ מִמֶּנּוּ וּמִשְׁלוֹ מִקִּרְבוֹ יֵצֵא" (ירמיה ל, כא): וְהָיָה אֲמָרְתָּ "אֵי מִלְכָּא אֲנָא אֲמַאי לָא אֲתִית לְגַבְאִי?", בְּרִיוֹנֵי דְאִית בֶּן לָא שְׁבָקִינוּ. אָמַר לוֹ: מִי שְׂיֵשׁ לוֹ חֲבִית שֶׁל דְּבִשׁ וְדָרְקוֹן (*) כְּרוּךְ עָלֶיהָ - לֹא הָיוּ שׁוֹבְרִין אֶת הַחֲבִית בְּשִׁבִיל הַדָּרְקוֹן? אֲשֶׁתִּיק. קָרִי עָלֶיהָ רַב יוֹסֵף, וְאִיתִימָא רַבִּי עֲקִיבָא: "מְשִׁיב חַכְמִים אַחֹר וְדַעְתָּם יִסְפְּלוּ" (ישעיה מד, כה), אִיבְעֵי לְמִימָר: מִיִּיתִינוּ (*) צְבִתָּא וְשָׁקְלִינוּ לְדָרְקוֹן וְקִטְלִינוּ לֵיהָ (*) וְחֲבִיתָא שְׁבָקִינוּ לָהּ.

נפש יהודה דלאו מלכא אנא. והתעללת בי: אי לאו דמלכא את. דמלך אתה עתיד להיות לא נמסרה ירושלים בידך דכתיב והלבנון זה בית המקדש שמלבין עונותיהן של ישראל באדיר יפול ואדיר היינו מושל: כרוך עליה. דבוק ולהוט אחריה וכי אין שוברין החבית כדי שילך לו הדרקון כך היה לכם להשחית חומת העיר ולשרפה באש כדי להשליך אותן בריוני מתוכה: צבתא. כלי שאוחזין בו האש צוואניג בל"א: וחביתא שבקינן לה. כך היינו מצפים אולי נוכל להם ולהוציאם ממנה ותהיה העיר קיימת ונשלים עמך:

אֲדַהְכִי אֲתָא הָהוּא (*) פְּרִיסְתַּקָּא אָמַר לֵיהָ: קוּם, דְּמִית לֵיהָ קִיסָר וְאִימְנוּ לְהוּ חֲשִׁיבֵי דְרוּמָאֵי לְאוּתְבָדָּ בְּרִישָׁא. הָוָה סָאִים חַד מְסָאֲנִיָּה, בְּעָא לְמִסִּימָא לְאַחְרִינָא - לָא עֵייל, בְּעָא לְמִשְׁלִיפִיָּה לְאִידָדָּ - (*) לָא נִפְק. אָמַר לֵיהָ: מַאי הָאִי? אָמַר לֵיהָ: לָא תַצְטַעַר, שְׁמוּעָה טוֹבָה הִיָּתָה לָדָּ, דְכִתְיִב: "שְׁמוּעָה טוֹבָה תִּדְשָׁן עֵצִים" (משלי טו, ל). אָמַר לֵיהָ: אֲלֵא מַאי תַקְנִתָּא? לִיתִי אִינִישׁ דְּלָא מִיתְבָּא דְעֵתָדָּ מְנִיָּה וְלִיחְלִיף קַמָּדָּ, דְכִתְיִב: " (*) וְרוּחַ נִכְאָה תִיבֶשׂ גְרָם" (שם יז, כב). עֶבֶד הֲכִי וְעֵייל.

נפש יהודה פריסתקא. שליח: לא נפק. לא יכול להסיר המנעל מרגלו שנתדשנו אבריו משמחת השמועה: ורוח נכאה תיבש גרם. וכאשר תכאה רוחך מחמת השונא תיבש העצם שלך:

אָמַר לֵיהָ: וּמַאֲחַר דְּחַכְמִיתוּ כּוּלֵי הָאִי, עַד הָאִידָנָא מַאי טַעְמָא לָא אֲתִית לְגַבְאִי? אָמַר לֵיהָ: הָא לָא אָמַרִי לָדָּ? אָמַר לֵיהָ: אֲנָא נְמִי לָא אָמַרִי לָדָּ? אָמַר לֵיהָ: מִיזַל קָא אֲזַלִּינָא וְאִינִישׁ אַחְרִינָא מְשַׁדְרָנָא, בְּעֵי מְנָאֵי מִדִּי דְאִיתִיב לָדָּ. אָמַר לֵיהָ: (*) תַּן לִי יַבְנָה וְחַכְמִיָּה וְשׁוֹשִׁילְתָּא דְבִי רַבִּין גְּמִלְיָאֵל (*) וְאַסְוֹתָא דְמִסִּין לֵיהָ לְרַבִּי צְדוּק. קָרִי עָלֶיהָ רַב יוֹסֵף, וְאִיתִימָא רַבִּי עֲקִיבָא: "מְשִׁיב חַכְמִים אַחֹר" וּגּוֹ, אִיבְעֵי לֵיהָ לְמִימָר: לִישְׁבָּקִינְהוּ (*) הָא זִימְנָא. אִיהוּ סִבְר, דִּילְמָא כְּלִי הָאִי לָא עֶבֶד וְהַצְלָה פּוֹרְתָא נְמִי לָא הָוִי.

נפש יהודה תן לי יבנה. שלא תחריבנה ולא תהרוג חכמיה ושושילתא שלשלת כלומר יחוס של רבן גמליאל משפחות הנשיא שלא תהרגם שלא תכלה שולטנות בית דוד: ואסוותא. רופאין תן לי מאנשיך שירפאו את ר' צדוק שלא היה יכול לבלוע אוכל לפי שנתקווצו מעיו מתעניותיו: והוא. ר' יוחנן סבר כולי האי דלשבוק לירושלים לא עביד ליה ואשתכח דאפילו הצלה פורתא לא עבדי הלכך בעינא מיניה הא דתיהוי הצלה פורתא:

אֲסוּוֹתָא דְאַסִּיּוּהָ לְרַבִּי צְדוּק מַאי הִיא. יוּמָא קַמָּא אֲשֶׁקִּיּוּהוּ מִיָּא דְתִיבְנָא, לְמַחַר אֲשֶׁקִּיּוּהוּ מִיָּא דְפֶאֲרִי, לְמַחַר מִיָּא דְסִיפּוּסִיקְתָּא, לְמַחַר מִיָּא דְקַמְחָא - עַד דְּרוּחַ מְעָה פְּרִתָּא פְּרִתָּא.

אזל שְׁדָרִיָּה לְטִיטוּס. "וְאָמַר אֵי אֱלֹהֵימוּ צוּר חֲסִיו בּוֹ", זֶה טִיטוּס הֲרָשָׁע, שְׁחָרַף וְגִדַּף כְּלָפֵי מַעֲלָה. מָה עָשָׂה? תַּפְס בְּיָדוֹ זֹנָה וְנִכְנַס לְבֵית קִדְשֵׁי הַקְּדָשִׁים וְהִצִּיעַ סֶפֶר תּוֹרָה תַּחֲתָיו וְעָבַר עָלֶיהָ עֲבָרָה וְנִטַּל סִיף וְגִידָר אֶת הַפְּרֹכֶת, וְנִעְשָׂה נֶס וְהָיָה הַדָּם מְבַצֵּץ וַיִּוֹרֵד וַיִּכְסְבוּר הָרֶג אֶת עֲצָמוֹ, שְׁנֵאמַר: " (*) שְׂאֵגוּ צַרְרִיד בְּקָרֵב מוֹעֲדָד שְׁמוֹ אוֹתָתֶם אֹתוֹת" (תהלים עז, ד). אֲבָא חָנָן אוֹמַר: "מִי [כְּמוֹד חֲסִין יְהוָה (שם פט, ט), מִי] כְּמוֹד חֲסִין וְקִשָּׂה, שְׂאֵתָה שׁוֹמֵעַ גְּדוּפוֹ וְנֹאֲוָצוּ שָׁל אוֹתוֹ רָשָׁע וְאֵתָה שׁוֹתֵק. דְּבִי רַבִּי יִשְׁמַעְעָל תֵּאֲנָא: "מִי־כְמוֹד בְּאֵלִים" (שמות טו, יא) מִי כְּמוֹד בְּאֵלָמִים.

נפש יהודה שאגו צורריך בקרב מועדיך. בבית שאתה מתועד בו שמו אותות אותות אמרו שסימניהן סימן. דם של מי הוא אם לא שהרגנו את עצמנו כינוי כלפי מעלה:

נִטַּל אֶת הַפְּרֹכֶת וְעָשָׂאוּ כְּמִין גְּרֹגוּתֵינִי וְהִבִּיא כָּל הַכְּלָיִם שְׁבַמְקִדְשׁ וְהִכְנִיסוּן לְתוֹכוֹ וְהוֹשִׁיבוּן בְּסַפִּינָה, לִילָדָד וְלִהֲשַׁתְּבַח בְּעִירוֹ, שְׁנֵאמַר: "וּבְכֹן רְאִיתִי רָשָׁעִים קְבָרִים וּבָאוּ וּמִמְקוֹם קְדוֹשׁ יִהְלְכוּ וַיִּשְׁתַּבְּחוּ בְּעִיר אֲשֶׁר כְּרָעִשוּ" (קהלת ח, ט), אֵל תִּקְרִי "קְבוּרִים", אֵל תִּקְרִי "וַיִּשְׁתַּבְּחוּ", אֵלָא וַיִּשְׁתַּבְּחוּ. וְאִיכָא דְאִמְרִי: קְבוּרִים מִמָּשׁ, דְאִפִּילוּ (*) מִיֵּלֵי דְהִנְהּ מִיטְמָרָן אִיגְלִין לְהוּ.

נפש יהודה אלא קבוצים. שנתאספו הרשעים וישתבחו מתפארים בעיר אשר כן עשו הגבורה הזאת שאתם רואין: מילי דהוה מיטמרן. מטמון ממון אוצרות של ישראל:

עָמַד עָלָיו (*) נַחְשׁוּל שְׂבִיִּים לְטַבְּעוֹ. אָמַר: כְּמִדָּמָה לִי, שְׂאֱלֵהִימָם שָׁל אֵלוּ אִין גְּבוּרָתוֹ אֵלָא בְּמִים. בָּא פְרָעָה - וְטַבְּעוּ בְּמִים, (*) בָּא סִיסְרָא - וְטַבְּעוּ בְּמִים, אָף הוּא עוֹמֵד עָלֵי לְטַבְּעֵנִי בְּמִים; אִם גְּבוּרָה הוּא יַעֲלָה לִיבְשָׁה וַיַּעֲשֶׂה עִמִּי מִלְחָמָה. יִצְאָת בֵּת קוּל וְאִמְרָה לוֹ: רָשָׁע בְּן רָשָׁע, בְּן בְּנוֹ שָׁל עָשׂוּ הֲרָשָׁע, בְּרִיָּה קֵלָה יֵשׁ בְּעוֹלָמִי, יִתּוּשׁ שְׂמָה, עֲלָה לִיבְשָׁה וְתַעֲשֶׂה עִמָּה מִלְחָמָה. עֲלָה לִיבְשָׁה וּבָא יִתּוּשׁ וְנִכְנַס בְּחִטְמוֹ וְנִקַּר בְּמוֹחוֹ שְׁבַע שָׁנִים. וְאִמְרֵי קִרִּי לִיָּה "בְּרִיָּה קֵלָה"? (*) דְּמַעֲלָנָא אִית לִיָּה וּמִפְקָנָא לִית לִיָּה. יוֹמָא חַד הָוָה חֲלִיף אֲבָבָא דְבִי נִפְחָא, שְׂמַע קַל אַרְזֻפְתָּא - (*) אִישְׁתִּיק. אָמַר: שְׂמַע מִינָהּ אִיכָא תִקְנִנְתָּא. מִכָּאן וְאִילָדָד מִיתָן וּמִיחוֹ קִמִּיָּה. לְגוּי יְהִב לִיָּה אַרְבַּע זֹזִי, לְיִשְׂרָאֵל אָמַר לִיָּה: מִסְתִּיידָד (*) דְּקָא חֲזִית בְּסַנְאָדָד. עַד תִּלְתִּין יוֹמִין עָבַד הֲכִי, מִכָּאן וְאִילָדָד (*) כִּינּוֹן דְּדָשׁ דָּשׁ.

נפש יהודה נחשול. רוח סערה: בא סיסרא. נחל קישון גרפם: מעלנא. פה להכניס המאכל אית ליתוש מפקנא מוצא דרך בית הרעי לית לה: אישתיק. מלנקר במוחו מפני קול הקורנס: דקא חזית. נקמה בשונאך: כיון דדש דש. משהרגיל היתוש למד בקול הקורנס הכיר בו ולא הניח ניקורו:

תִּנְיָא, אָמַר רַבִּי פְנִיחָס בְּן עֲקִיבָא: הֵייתִי בֵּין גְּדוּלֵי רוּמִי וּכְשִׁמַּת פְּצָעוּ אֶת מוֹחוֹ וּמְצָאוּ (*) כְּצַפּוֹר דְּרוּר מְשֻׁקֵּל שְׁנֵי סְלָעִים. בְּמִתְנִיתָא תֵּאֲנָא: כְּגוֹזֵל בְּן שְׁנָה מְשֻׁקֵּל שְׁנֵי לִיטְרִין. אָמַר אַבְיִי: נְקִטְיָן: פִּיו שָׁל נַחֲשָׁת, צַפְרָנִיו שָׁל בְּרָזֵל. כִּי הָוָה מֵיית אָמַר לְהוּ: קְלִיָּהוּ לְהוּא גְּבָרָא וּבְדָרוּהָ לְקִטְמִיָּה אֲשַׁב יִמִּי, דְלָא לִישְׁכַּחִיָּה אֱלֵהָא דִּי יְהוּדָאִי וְלוֹקְמִיָּה בְּדִינָא.

אוּנְקָלוּס בַּר קְלוּנִיקוּס בַּר אַחְתִּיָּה דְטִיטוּס הָוָה, בְּעֵי לְאִיגְיוּרֵי. אֶזְל
 אַסְקִיָּה לְטִיטוּס בְּנִגִּידָא. אָמַר מָאן חָשִׁיב בְּהָוָה עֲלֵמָא? אָמַר לִיה:
 יִשְׂרָאֵל. וּמָהוּ לְאִידְבוּקֵי לָהּ? אָמַר: מִיִּלְיִיהוּ נְפִישָׁן וְלֹא מְצִית לְקִיּוּמִינְהוּ.
 זִיל אִיגְרִי בְּהוּ בְּהָאֵי עֲלֵמָא וְהוּיָת רִישָׁא, דְכָתִיב: "הָיוּ צָרִיָּה לְרֹאשִׁי" וְגוּ
 (אִיכָה א, ה) וְכָל הַמִּיּוֹצֵר לְיִשְׂרָאֵל נַעֲשֶׂה רֹאשׁ. אָמַר לִיה: דִּינִיָּה דְהָוָה גְּבָרָא
 בְּמָאֵי? אָמַר לִיה: (*) בְּמָאֵי דְפָסַק אֲנַפְשִׁיה: כָּל יוֹמָא מְכַנְפֵי לִיה וְדִינֵי לִיה
 וְקָלוּ לִיה וּמְבַדְרֵי לְקַטְמִיָּה אֲשַׁב יָמֵי. אֶזְל אַסְקֵי לְבַלְעָם בְּנִגִּידָא. אָמַר
 לִיה: מָאן חָשִׁיב בְּהָוָה עֲלֵמָא? אָמַר לִיה: יִשְׂרָאֵל. וּמָהוּ לְאִידְבוּקֵי בְּהוּ?
 אָמַר לִיה: " (*) לֹא תִדְרוֹשׁ שְׁלוֹמָם" וְגוּ. כְּדֹאִיתָא לְעִיל (סִימָן ט).

ימים כן אחר ששורפין אותי בגיהנם מפזרין קטמאי ואחר כך מכנפי ליה מאספין האפר
 ובורא אותי ממנה מחדש ודנין אותי בכל יום: לא תדרוש. בלעם אף שהשכינה נגלית עליו
 אף על פי כן הרשיע לדבר:

תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר: בּוֹא וּרְאֵה גְדוֹל כְּחָה שְׁל בּוֹשָׁה, שְׁהָרִי
 סִיעַ הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶת בַּר קַמְצָא וְהַחְרִיב אֶת בֵּיתוֹ וְשָׂרַף אֶת הַיְכָלוֹ.

אֶתְרַנְגּוּלָא וְאֶתְרַנְגְּלָתָא חֲרַב (*) טוֹר מְלָכָא. דְהוּוּ נְהִיגִי, כִּי הוּוּ מְפָקִי
 חֲתָנָא וְכָלְתָא, מְפָקִי קַמִּיָּהוּ תַרְנַנְגּוּלָא וְתַרְנַנְגְּלָתָא. כְּלוֹמַר, פְּרוּ וּרְבוּ
 כְּתַרְנַנְגּוּלִין. יוֹמָא חַד הָוָה חֲלִיף גּוֹנְדָא דְרוּמָאֵי, שְׁקִלְיָנְהוּ מִינִיָּהוּ. (*) נְפּוּל
 עֲלִיָּהוּ וּמְחוּנִיָּהוּ. וְאֶזְזוּל אָמוּר לִיה לְקִיסָר: מְרָדוּ בְּדִ יְהוּדָאֵי. אֶתָּא עֲלִיָּהוּ.
 (*) הָוָה בְּהוּ הָוָה בַּר דְרוּמָא דְהָוָה קַפִּיץ מִיָּלָא וְקַטִּיל בְּהוּ כְּמָה אֶלְפִי.
 שְׁקִלְיָה קִיסָר (*) לְתַאגִּיָּה וְאוֹתְבִיָּה אֶאֱרָעָא. אָמַר: רַבּוּנִיָּה דְעֲלֵמָא פּוּלִיָּה,
 אִי נִיחָא לָךְ, לָא תִמְסַרִיָּה לְהָוָה גְּבָרָא וְלְמַלְכוּתִיָּה בְּיָדִיָּה דְחַד גְּבָרָא.
 אַכְשָׁלִיָּה פּוּמִיָּה לְבַר דְרוּמָא וְאָמַר: "הֲלֹא־אַתָּה אֱלֹהִים זְנַחְתָּנוּ וְלֹא־
 תִצָּא" וְגוּ. וְהָא דוּד נְפִי אָמַר הַכִּי אֶתְמוּיָהֵי קָא מְתַמָּה "הֲלֹא־אַתָּה אֱלֹהִים
 זְנַחְתָּנוּ וְלֹא תִצָּא" וְגוּ. עָאֵל לְבֵית הַכְּסָא. אֶתָּא (*) דְרַקוּנָא שְׁמַטִּיָּה
 לְכַרְפְּשִׁיָּה. אָמַר: הוּאִיל וְאִיתְרַחִישׁ לִי נְסָא - הָאֵי זִימְנָא אֲשַׁבְּקִינְהוּ.
 שְׁבָקִינְהוּ וְאֶזְל. (*) אִיזְדְּקוּר וְאָכוּל וְשָׂתוּ וְאֶדְלִיקוּ שְׂרָגִי, עַד דְאֶתְחַזִּי
 גְּלוּנָא דְגַשְׁפִּנְקָא מְרַחֹק מִיָּלָא. אָמַר: מְכוּחִי קָא אַחִיכוּ בִי יְהוּדָאֵי. הֲדַר
 אֶתָּא עִילוּיָּהוּ. אָמַר רַבִּי אֶסִי: תְּלַת מַאָה שְׁלִפִי סִיפָא עָלוּ לְטוֹר מְלָכָא
 וְקַטְלוּ בֵּיה תְּלַתָּא יוֹמָא וְתְלַתָּא לִילְתָּא, (*) וּבְהַדְּ גִיסָא הִילוּלִי וְחַנְגִי - וְלֹא
 הוּוּ יְדַעֵי הֲנִי מְהֵנִי.

ומחוננהו והכוס: הוה בהו. ביהודים אותו גבור בר דרומא: לתאגיה. הכתר מעל ראשו:
 דרקונא. נחש ושמטו לבני מעיו באחוריו: איזדקור. מרוב שמחה שנסע האויב מהם היו
 מרקדין: ובהד גיסא. בצד אחד מן העיר היו חתונות ושמחה ובצד אחר היו הורגין האויב
 בהם ולא יודעין אלו מאלו שכך גדול היה העיר:

"בלע ה' ולא חמל את כל־נאות יעקב" (איכה ב.ב), כי אתא רבין אמר רבי יוחנן: אלו ששים רבוא עירות שהיו לו לינאי המלך בהר המלך וכל אחת ואחת היו בה פיוצאי מצרים, חוץ משלש, שהיו בה כפלים פיוצאי מצרים. ואלו הן: כפר ביש, כפר שחלים, כפר דכריא. כפר ביש, דהווי בישוי ולא יהבי (*) ביתא לאשפיזא: כפר שחלים, שהיתה פרנסתם משחלים; כפר דכריא, אמר רבי יוחנן, שהיו נשותיהם יולדות זכרים ויולדות באחרונה נקבות ופוסקות. אמר עולא: לדידי חזי לי (*) ההוא אתרא ואפילו שתין רבואתא דקני לא מחזיק. אמר ליה ההוא מינאה לרבי חנינא: שקורי (*) משקריתו. אמר ליה: "ארץ... צבי" כתיב בה ירמיה ג. יט, מה צבי זה (*) אין עורו מחזיק את בשרו, אף ארץ ישראל, בזמן שיושביה עליה - רוחה, ובזמן שאין יושביה עליה - גמדה.

נפש יהודה **ביתא לאושפיזא.** שלא היו מלינים אצלם אורחים ודלים: **ההוא אתרא.** הר המלך: משקריתו. שקר אתם אומרים דאמרינו ששים רבוא עירות היו בהר המלך והוא אינו מחזיק אפילו ששים רבוא קנים: **אין עורו מחזיק את בשרו.** אחר שהופשט העור ממנו כוץ העור ואין יכול לחזור וליכנס בשרו כמו שהיתה עליו:

רב מינימין בר חלקיה ורב חלקיה בר טוביה ורב הונא בר חיאי הוו יתבי ואמרי: אי איכא (*) דשמיע ליה מילתא מכפר סכניא של מצרים - לימא. פתח חד מניהו ואמר: מעשה (*) בארוס וארוסתו שנשבו לבין הגויים והשיאום זה לזה. אמרה לו: בבקשה ממך, אל תגע בי, שאין לי כתבה ממך. לא נגע בה עד יום מותו. כשמת אמרה להם: ספדו לזה, (*) שפטפט ביצרו יותר מיוסף, דאלו ביוסף חדא שעתיא, והאי - כל יומא ויומא; ואלו ביוסף לאו בחדא מטה והאי - בחדא מטה; ואלו יוסף לאו אשתו והאי - אשתו.

נפש יהודה **דשמע ליה מלתא.** ממעשיהם אם צדיקים או רשעים היו: **בארוס וארוסתו.** מאותה העיר ולא היה להם חופה וכתובה עדיין: **שפטפט.** זלזל ביצרו ולא חשבו אלא נתגבר עליו:

פתח אידך ואמר: מעשה ועמדו (*) ארבעים מודיאות בדינר וחסר השער מודיא אחת. ומצאו איש ובנו שבעלו נערה מאורסה ביום הכפורים והביאום לבית דין וסקלום. וחזר השער למקומו. פתח אידך ואמר: מעשה באחד שנתן עיניו באשתו והיתה כתבתה מרבה. מה עשה? הלך וזמן את שושביניו והאכילן והשקן והשפירן והשפירן על מטה אחת והביא (*) לבן ביצה והטיל ביניהם והעמיד להם עדים ובא לבית דין. והיה שם זקן אחד מתלמידי שמאי הזקן, ובבא בן בוטא שמו, אמר להם: כך מקבלני משמאי הזקן, שלבן ביצה (*) סולד מן האור ושכבת זרע דוחה מפני האור. ובדקו ומצאו כדבריו. והביאוהו לבית דין והלקוהו והגביהו כתבה ממנו.

נפש יהודה **ארבעים מודיאות תבואה בדינר אחד וחסר השער.** נתייקר התבואה: **לובן ביצה.** שהוא דומה לשכבת זרע להוציא קול שבאו על אשתו: **סולד.** כשמימין הבגד אצל האור נתייבש הלובן ביצה ופורש ונופל מבגד:

אָמַר לִיה אַבְיֵי לְרַב יוֹסֵף: וְכִי מֵאַחַר דְּהוּוּ צְדִיקֵי כְּלֵי הָאֵי, מֵאֵי טַעְמָא אֵיעֲנוּשׁ? אָמַר לִיה: דְּלֹא אֵיבּוּל עַל יְרוּשָׁלַם, דְּכְתִיב: "שִׁמְחוּ אֶת־יְרוּשָׁלַם" וְגו' (ישעיה סו, 2), כָּל הַמֵּתְאַבֵּל עַל יְרוּשָׁלַם זֹכֶה וְרוֹאֶה בְּשִׂמְחַתָּה וְכָל שְׂאִינוּ מֵתְאַבֵּל עַל יְרוּשָׁלַם אֵינוּ רוֹאֶה בְּשִׂמְחַתָּה.

(*) אַשְׁקָא דְרִיסְפֶּק חֲרַב בֵּיתָר, דְּהוּוּ נְהִיגֵי, דְּכִי הוּוּ מֵתִילִיד יְנוּקָא שְׁתְּלֵי אַרְזָא, וְיְנוּקָתָא - (*) שְׁתְּלֵי תוֹרְנִיתָא. וְכִי הוּוּ מְנַסְבֵי קִיּוּצֵי לְהוּוּ וְעָבְדֵי גִנְנָא. יוֹמָא חַד הָוָה חֲלַף בְּרִיתֵיה דְקִיסָר, אֵיתְבַר שְׁקָא דְרִיסְפֶּק וְקָצוּ אַרְזָא. וְעַד לֹא אָתוּ, נְפוּל עָלֵיהוּ וּמְחֻנְיָהוּ. אַזּוּל אָמור לְקִיסָר: מְרַדּוּ בְּדִי הַיּוֹדָאֵי. אָתָא עָלֵיהוּ.

נפש יהודה אשקא. עץ שיוצא מן המרכב שהסוסים נקשרים ומושכים בו דייקסייל בל"א: שתלי תורניתא. נטעו עץ ששמו תדהר פלאד"ר בו"ים בל"א וכי הוּוּ מנסבין אהדדי קצצו האילנות ועשו מהם מוטות לחופתם:

"גִּדְעוּ בְּחָרִיטָא כָּל קֶרֶן יִשְׂרָאֵל" (איכה ב, 2), אָמַר רַב חִזְיָא בְּרַ אַבָּא: אֵלוּ שְׂמוֹנִים אֶלְפֵי (*) קֶרְנֵי מִלְחָמָה, שְׁנַכְנְסוּ לְכַרְדָּ בֵּיתָר בְּשַׁעָה שְׁלֹכְדוּהָ וְהָרְגוּ בָּהּ אַנְשִׁים וְנָשִׁים וְטָף, עַד שֶׁהִלְךְ הַדָּם וְנָפַל לְתוֹךְ הַיָּם הַגָּדוֹל. וְשָׂמָא תֹאמַר (*) קְרוּבָה הֵיטָה - רְחוּקָה הֵיטָה מִיַּל. תְּנַיָא, רַבִּי אֶלְיעָזֵר הַגָּדוֹל אוֹמֵר: שְׁנֵי נְחָלִים יֵשׁ (*) בְּבִקְעַת יַדִּים, (*) אֶחָד מוֹשֵׁד אֵילָךְ וְאֶחָד מוֹשֵׁד אֵילָךְ. שְׁעָרוֹ חֲכָמִים שְׁנֵי חֲלָקִים מִיָּם וְאֶחָד דָּם. בְּמִתְנִיתָא תֹאנָא: שְׁבַע שָׁנִים בָּצְרוּ אוֹמוֹת הָעוֹלָם כְּרַמְיָהֶם מִדְּמֹן שֶׁל יִשְׂרָאֵל בְּלֹא זָבֵל.

נפש יהודה קרני מלחמה. ראשי גייסות תוקעי קרן ומתאספים אליהם צבאם: קרובה היתה. העיר לים: בבקעת ידים. שם מקום: ואחד. חלק דם מהרוגי ביתר:

אָמַר רַבִּי חִזְיָא בְּרַבִּי אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קַרְחָה: סַח לִי זֶקֶן אֶחָד: בְּבִקְעָה זֹו הָרַג נְבוּזַרְאֲדָן רַב טַבָּחִים מְאֹתִים וְאֶחָד עֶשֶׂר רַבּוֹא וּבִירוּשָׁלַם הָרַג תְּשַׁעִים וְאַרְבַּע רַבּוֹא, עַד שֶׁהִלְךְ דָּמָם כְּמִים וְנָגַע בְּדָמוֹ (*) שֶׁל זְכַרְיָה, לְקִיָּם מֵה שְׁנֵי אָמַר: "וְדָמִים בְּדָמִים נִגְעוּ" (הושע ד, 2). אֶשְׁכַּחִיהָ לְדָמִיהָ דְזְכַרְיָה דְהוּוּ קָא רְתַח וְסָלִיק. אָמַר לְהוּוּ: מֵאֵי הָאֵי? אָמְרוּ לִיה: דָּם זְבָחִים דְאַשְׁתַּפּוּד. אָמַר לְהוּוּ: אֵייתוּ לִי דָמָא וְאַיְנִסִי. אֵייתוּ לִיה דָּמָא וְנָסִי וְלֹא דָמִי. אָמַר לְהוּוּ: אֵי אָמְרִיתוּ - מוּטָב, וְאֵי לָאו - סָרִיקָנָא לְבִשְׁרִיהוּ דְהִנְדָּא אֵינְשֵׁי בְּמִסְרָקֵי דְפְרָזְלָא. אָמְרוּ לִיה: מַה גִּימָא לָךְ? נְבִיא הָוָה בֵּינָן, דְהוּוּ מוֹכַח לָן בְּמִילֵי דְשְׂמִיָא, קִמְנָא עָלֵיהָ וְקִטְלֵנָה. וְהָאֵי כְּמָה שְׁנֵי דְלֹא נִיח דָּמִיהָ. אָמַר לְהוּוּ: אָנָא מְפִיִסְנָא לִיה. אֵייתֵי סְנֵהֲדָרֵי גְדוּלָה וְסְנֵהֲדָרֵי קִטְנָה, קִטְל עָלֵיהָ - וְלֹא נַח. בְּחוּרִים וּבְחוּרוֹת - וְלֹא נַח. תִּינּוּקוֹת שֶׁל בֵּית רַבּוֹן קִטְל עָלֵיהָ - וְלֹא נַח. אָמַר: זְכַרְיָה, זְכַרְיָה, כָּל טוֹבִים שְׁבָהֶם הִרְגַתִּים, נִיחָא לָךְ דְאַכְלִינְהוּ כּוּלְהוּ? כִּד אָמַר לִיה הִכִּי מֵיָד נַח. בְּהֵיא שְׁעֵתָא הִרְהַר תְּשׁוּבָה בְּדַעְתֵּיהָ. אָמַר: וּמַה יִשְׂרָאֵל, דְלֹא הָרְגוּ אֶלָּא חַד גְּבַרָא כָּךְ, הֵהוּא גְבַרָא, דְקִטְל כְּמָה נְפִשְׁתָּא, עַל אַחַת כְּמָה וְכְמָה. עֶרְק, אַזּוּל שְׂדָא פְרִיטָא בְּבִיתֵיהָ וְאַיְגִייר.

נפש יהודה של זכריהו. בן יהוידע הכהן שהרגוהו שרי יהודה במצות יואש כשהשתחו ל ליואש ועשאוהו אלוה והרגוהו בעזרה :

תאנא : נעמן (*) גר תושב היה. נבוזראדן גר צדק היה. מבני בניו של המן למדו תורה בבני ברק. מבני בניו של סיסרא למדו תינוקות בירושלים. מבני בניו של סנחריב למדו תורה ברבים. ומאן ניהו? שמעיה ואבטליון. (*) הינו דכתיב: "ונתתי דמה על צחיח הסלע לבלתי הכסות" (יחזקאל כד, ח), זה דמו של זכריה.

נפש יהודה גר תושב. שלא קיבל עליו שאר מצות אלא עבודת כוכבים שנאמר כי לא יעשה עוד עבדך וגו': היינו דכתיב. אדמא דזכריה על צחיח סלע על אבן חלקה שלא בארץ כד היה דמו של זכריה על הרצפה ולא נבלע צחיח שעיע כתרגומו :

"הקל קול יעקב והידיים" (בראשית כז, כב), " (*) הקל", זה אנדרינוס קיסר, שהרג באליפסנדריא של מצרים ששים רבוא על ששים רבוא כפלים כיוצאי מצרים; "קול יעקב", זה אספסינוס קיסר, שהרג בכרד ביתר ארבע מאות רבוא, ואמרי לה: ארבעת אלפים רבוא; "והידיים ידי עשו", זו מלכות הרשעה, שהחריבה את ביתנו ושרפה את היכלנו והגלתנו מארצנו. דבר אחר: "הקל קול יעקב", אין לה תפלה שמועלת, שאין בה מזרעו של יעקב; "והידיים ידי עשו", אין לה מלחמה שמנצחת, שאין בה מזרעו של עשו, (*) והינו דאמר רבי אלעזר: מהו דכתיב " (*) בשוט לשון תחבא" (איוב ה, כא)? בחרחורי לשון תחבא.

נפש יהודה הקול זה. קול של בכיה וצוחה עולה מיעקב ראה יצחק בנבואה מפלה זו של ביתר: היינו דאמר ר' אליעזר. הא דאמרינן לעיל שעל ידי לשון הרע חרב הבית ונהרגו כמה רבבות: בשוט לשון. שבת המכה תחבא שלא יבא עליך כשתחבא ממך חרחורי לשון כמו אל תתחר לשון מריבות וקטטות:

אמר רב יהודה אמר רב: מאי דכתיב "על נהרות בבל" וגו' (תהלים קלז, א)? מלמד שהראה לו הקדוש ברוך הוא לדוד חרבן בית ראשון וחרבן בית שני. חרבן בית ראשון דכתיב "על נהרות בבל"; חרבן בית שני, דכתיב: "זכר ה' לבני אדום את יום ירושלים" וגו' (שם שם, ז).

אמר רב יהודה אמר שמואל, ואיתימא רבי אמי, ואמרי לה במתניתא תאנא: מעשה בארבע מאות ילדים וילדות שנשבו (*) לקלון. והרגישו בעצמן למה הם מתבקשים. אמרו: אם אנו טובעים בים אנו באים לחיי העולם הבא? דרש להם גדול שבהם: "אמר ה' (*) מבשן אשיב אשיב ממצלות ים" (שם שם, כג), "מבשן אשיב", מבין שני אריות; "ממצלות ים", אלו הטובעים בים. כיון ששמעו ילדות כן קפצו ונפלו לתוך הים. נשאו ילדים קל וחמר בעצמם: ומה הללו, (*) שדרךן לכך - כן, אנו, שאין דרכנו לכך, על אחת כמה וכמה. קפצו פלן ונפלו לתוך הים. ועליהם אמר הכתוב: "כיעליך הרגנו כל היום נחשבנו כצאן טבחה" (שם מד, כג).

נפש יהודה לקלון. ילדים למשכב זכור וילדות לפלגשים: **מבשן**. נוטריקון מבין שן כלומר אם אתם בין העובדי כוכבים ומזלות כבין שיני אריות אף על פי כן אציל אתכם: **סדרון לכך**. לתשמיש ואין קלונן מרובה כקלון שלנו משכב זכור:

וְרַב יְהוּדָה (*) אָמַר רַב: זֶה אִשָּׁה וְשִׁבְעָה בָּנֶיהָ, דְּאֵתִיּוּהָ לְקַמֵּיהָ קִיסָר. אֵיתוּ לְחַד, אָמְרוּ לִיה: פְּלַח לְעִבּוּדָה זָרָה. אָמַר לְהוּ: כְּתוּב בְּתוֹרָה: "אֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ" וְגו' (שמות כ, ב). אֲפָקוּהוּ וּקְטְלוּהוּ. אֵתִיּוּהוּ לְאִידָד אָמְרוּ לִיה: פְּלַח לְעִבּוּדָה זָרָה. אָמַר לְהוּ: כְּתוּב בְּתוֹרָה: "לֹא־יְהִיֶּה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל־פְּנֵי" (שם שם, א). אֲפָקוּהוּ וּקְטְלוּהוּ. אֵתִיּוּהוּ לְאִידָד, אָמְרוּ לִיה: פְּלַח לְעִבּוּדָה זָרָה אָמַר לְהוּ: כְּתוּב בְּתוֹרָה: "זִבַחַת לְאֱלֹהִים יִחָרֵם" (שם כב, יט). אֲפָקוּהוּ וּקְטְלוּהוּ. אֵתִיּוּהוּ לְאִידָד, אָמְרוּ לִיה: פְּלַח לְעִבּוּדָה זָרָה. אָמַר לְהוּ: כְּתוּב בְּתוֹרָה: "וַיִּדְעַת הַיּוֹם וְהַשַּׁבָּת אֶל לְבָבָךְ כִּי ה' הוּא הָאֱלֹהִים" (שם ד, ט). אֲפָקוּהוּ וּקְטְלוּהוּ. אֵתִיּוּהוּ לְאִידָד, אָמְרוּ לִיה: פְּלַח לְעִבּוּדָה זָרָה. אָמַר לְהוּ: כְּתוּב בְּתוֹרָה: "לֹא תִשָּׁתַחֲוֶה לְאֵל אֲחֵר" (שמות לד, יד). אֲפָקוּהוּ וּקְטְלוּהוּ. לְאִידָד, אָמְרוּ לִיה: פְּלַח לְעִבּוּדָה זָרָה. אָמַר לְהוּ: כְּתוּב בְּתוֹרָה: "אֵת־ה' (*) הָאֵמֶרֶת [וְגו'] וְה' הָאֵמֶרֶת" (דברים כו, יז), כָּבֵד נִשְׁבַּעְנוּ לְהַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שְׂאִין אָנוּ מְמִירִין אוֹתוֹ בְּאֵל אֲחֵר, אֵף הוּא נִשְׁבַּע לָנוּ שְׂאִינוּ מְמִיר אוֹתָנוּ בְּאוֹמָה אֲחֵרָת. אָמַר לִיה קִיסָר: אֲשַׁדִּי לְךָ גִּשְׁפִּינְקָא וּגְחִין וְשְׁקִלִיָּה, כִּי הֵיכִי דְלִימְרוּ קָבִיל עֲלִיָּה (*) הוֹרְמָנָא דְמִלְכָּא. אָמַר לִיה: (*) חָבֵל עֲלֶיךָ קִיסָר, חָבֵל עֲלֶיךָ קִיסָר, וּמָה לְכָבוֹד עֲצָמְךָ כָּךְ, לְכָבוֹד הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל אַחַת כְּמָה וְכְמָה. אֲפָקוּהוּ לְמִקְטְלִיָּה. אָמְרָה לְהוּ אֲמִיָּה: הִבִּיּוּהוּ נְהִלִּי וְאֲנִשְׁקִיָּה. אָמְרָה לְהוּ: בְּנִי, לְכוּ אָמְרוּ לְאַבְרָהָם אַבְיָכֶם: אֵתָה עֲקִדְתָּ מְזִבַח אַחַד וְאֲנִי עֲקִדְתִּי שִׁבְעָה מְזִבְחוֹת. אֵף הִיא עֲלֵתָה לָגַג וְנִפְלָה וְנִמְתָּה. יִצְאָת בֵּת קוֹל וְאָמְרָה: "אִם־הַבָּנִים שְׂמַחָה".

נפש יהודה אמר רב. מקרא זה כי עליך הורגנו כל היום נאמר על האשה ושבעה בניה: **האמרת**. יחדת לשון אהבה: **הורמנא דמלכא**. שולטנות המלך קבל עליו לעשות: **חבל**. ווי יש לצעוק עליך ועל דבורך:

רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אוֹמֵר: (*) זֶה מִיָּלָה, שְׁנַתְנָה (*) בְּשִׁמוּנָה. רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן לֵקִישׁ אוֹמֵר: אֵלוּ תַלְמִידֵי חֲכָמִים, שְׁמֵרָאִים הַלְכוֹת שְׁחִיטָה בְּעֲצָמָן. דְּאָמַר רַבָּה: כָּל מִיָּלִי לִיחֻזִּי אֵינִישׁ בְּנַפְשִׁיָּה, (*) בַּר מְשַׁחִיטָה וְדָבָר אֲחֵר. רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אָמַר: אֵלוּ תַלְמִידֵי חֲכָמִים שְׂמִמִּיתִין עֲצָמָן עַל דְּבָרֵי תוֹרָה. כְּדֹדְרִישׁ רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן לֵקִישׁ: אֵין דְּבָרֵי תוֹרָה מִתְקַיְמִין אֶלָּא בְּמִי שְׂמִמִּית עֲצָמוֹ עֲלֵיהֶם, שְׁנַאָמַר: "זֵאת הַתּוֹרָה אָדָם כִּי־יָמוּת בְּאֵהָלִי" (במדבר יט, יד).

נפש יהודה זו מילה. הורגנו כל היום זמנין דמיית: **בשמונה**. ועדיין הילד חלוש ואף על פי כן מקיימין מצותך באהבה: **בר משחיטה**. שמא יתחבנו ויחתכנו בגרונו וצרעת מראות נגעים מפני שמסוכן לקפוץ עלי הצרעת:

אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חֲנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אַרְבַּעִים סָאָה (*) קְצוּצֵי תַפְלִין נִמְצְאוּ בְּרֹאשׁ הַרוּגֵי בֵּיתֵר. רַבִּי יֵנְאִי בְּרַבִּי יִשְׁמַעְאֵל אוֹמֵר: שְׁלֹשׁ קָפוֹת שָׁל

אַרְבָּעִים אַרְבָּעִים סָאָה. בְּמִתְנִיתָא תְּאַנָּא: אַרְבָּעִים קְפוּת שֶׁל שְׁלֹשׁ סָאִים.
וְלֹא פְּלִיגִי, (*) הָא דְרִישָׁא הָא דְדַרְעָא.

נפש יהודה קצוצי תפילין. בלא רצועות קרוין קצוצי כדאמרינן במסכת סוכה אוחז ברצועה ואינו אוחז בקציצה: **הא דרישא**. הם גדולים ארבעה בתים בכל אחד הם ג' פעמים מ' סאה אף על פי שהפרשיות בבית אחד של יד ובשל ראש גם כן ד' פרשיות רק שהם בבית אחד פרשה אחת ואין זה ג' חלקים יותר גדול משל יד מכל מקום דפוס של ראש מתוך שצריך לחלוק הבתים ולהיות ריוח ביניהן ולקובען על מושבן הוצרך המושב להיות רחב והוי על אחד שלשה שבזרוע:

אָמַר רַב אֲשִׁי: (*) אַרְבָּעָה קַבִּין מוֹחֵי תִינוּקוֹת נִמְצְאוּ עַל אָבֹן אַחַת. עוֹלָא אָמַר: תְּשַׁעָה קַבִּין. אָמַר רַב כְּהֵנָּא וְאִיתִימָא רַבִּי שִׁילָא: מַאי קָרָא: "בֵּית בְּבַל הִשְׁדוּדָה וְגו' אֲשֶׁרִי שְׁיֵאחֹז וְנִפְצָ אֶת־עֲלִילָךְ אֱלֹהֵסְלַע" (תהלים קלו, ח' ט).

נפש יהודה ארבעה קבין. בחורבן בית ראשון:

"בְּנֵי צִיּוֹן הִיקָרִים הַמְּסֻלָּאִים בְּפֹז" (איכה ד, ב), מַאי "הַמְּסֻלָּאִים בְּפֹז"? אִילִימָא דְהוּוּ (*) מַחְפִּי בְּפִיזָא וְהָאמְרִי דְבִי רַבִּי שִׁילָא: (*) מִתְקַל תְּרִי אֶסְתְּרִי פִיזָא נַחַת לְעֲלָמָא, חָדָא בְּרוּמִי וְחָדָא בְּכִלֵּי עֲלָמָא? אֵלָא (*) שְׁהִיּוּ מְגַנְיִן אֶת הַפֹּז בְּיוֹפִין. מִעֲקָרָא חֲשִׁיבִי דְרוּמָאֵי הוּוּ נְקֻטֵי גְלִיוֹנָא דְגִשְׁפִּנְקָא (*) וּמְשַׁמְשֵׁי עֶרְסִיָּהּ, מְכָאן וְאִילָךְ מֵייתוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶסְרִי בְּכַרְעֵי דְפּוּרִיָּהּ וּמְשַׁמְשֵׁי. אָמַר לִיה חַד מְנִיָּהּ לְחַבְרִיָּה: (*) הָאֵי מִי אִיכָא כְּתִיבִי? אָמַר לִיה: אִין, דְּכְתִיב: "גַּם כָּל־חַלִּי וְכָל־מִכְּה" וְגו' (דברים כח, טא). אָמַר לִיה: (*) כְּמָה מְרַחֲקָא מְדוּכָתָא פְּלֹן? אָמַר לִיה: אַנְגְּר, פְּסֻתָא וּפְלָגָא. אָמַר לִיה: אֵי מְטָאֵי לְהֶתֶם לֹא צָרִיכְנָא לָךְ.

נפש יהודה מחפי. מכוסה ומלובש בפז: **מתקל תרי אסתרי**. משקל שני סלעים של פז: שהיו מגנין את הפז ביופיין. והיינו מסולאים לשון סולו לרוכב לא תסולה בכתם אופיר לשון שבח משובחין היו ביופיין מן הפז: **ומשמשי ערסייהו**. כדי שאשתו תתעבר כנגדן בנים יפים: האי. מכה וצרה כזו שאסרו בני ישראל בכרעי דפורייהו מי כתיבא בתוכחה: **כמה מרחקנא מההוא דוכתא**. שלא הגעתי עדיין ללמוד אותו פסוק:

אָמַר רַבִּי יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל מְשׁוּם רַבָּן שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל: מַאי דְּכְתִיב "עֵינֵי עוֹלָלָה לְנַפְשֵׁי מְכַל בְּנוֹת עִירֵי" (איכה ג, נא)? אַרְבַּע מֵאוֹת בְּתֵי כְּנַסִּיּוֹת הָיוּ בְּכַרְדָּן בֵּיתָר וְכָל אַחַת וְאַחַת הָיוּ בָּהּ אַרְבַּע מֵאוֹת מְלַמְדֵי תִינוּקוֹת [וְכָל אֶחָד וְאֶחָד הָיוּ לְפָנָיו אַרְבַּע מֵאוֹת תִּינוּקוֹת] שֶׁל בֵּית רַבָּן. וְכִשְׁהָיָה אוֹיֵב נִכְנָס הָיוּ (*) דוֹקְרִין אוֹתוֹ בְּחִטְרִיָּהּ. וְכִשְׁגָּבַר אוֹיֵב וּלְכַדּוֹן, כְּרָכוּם בְּסַפְרֵיהֶם וְהִצִּיתוּם בְּאֵשׁ.

נפש יהודה דוקרין אותו בחוטריהן. שהיה בידם שמראין בהם כשלומדים:

תְּנִי רַבָּנָן: מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָה שֶׁהֵלֵךְ לְכַרְדָּן גְּדוֹל שֶׁל רוּמִי, אָמְרוּ לוֹ: תִּינוּק אֶחָד יֵשׁ בְּבֵית הָאֶסְוִרִין, יְפָה עֵינַיִם וְטוֹב רוּאֵי, (*) קְנֻצוֹתָיו סְדוּרוֹת תְּלַתְתַּלִּים. הֵלֵךְ וְעָמַד עַל פֶּתַח בֵּית הָאֶסְוִרִין וְאָמַר: "מִי נִתָּן לְמִשְׁפָּה יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל לְבַזְזִים" (ישעיה מב, כד). נִעְנָה אוֹתוֹ תִּינוּק וְאָמַר: "הֲלוֹא ה' זֶה חֲטָאנוּ לוֹ וְלֹא־אָבוּ בְּדַרְכֵי הַלְוָה" וְגו' (שם). אָמַר (*) מְבַטָּח

אָנִי בָּזָה שְׁמוֹרָה הוֹרְאוֹת בְּיִשְׂרָאֵל. (*) הַעֲבוּדָה, שְׂאִינִי זֶה מִכָּאן עַד שְׂאִפְדָּנוּ בְּכָל מָמוֹן שְׁפוֹסְקִין עָלָיו. אָמְרוּ: לֹא זֶה מִשָּׁם עַד שְׂפִדְאוּ בְּדָמִים רַבִּים. וְלֹא הָיוּ יָמִים מוֹעֲטִים עַד שֶׁהוֹרָה הוֹרְאוֹת בְּיִשְׂרָאֵל. וּמְנוֹ? רַבִּי יִשְׁמַעֵאל בֶּן אֱלִישֶׁע.

נפש יהודה קווצותיו. שערות ראשו סדורות ומסלסל לו וזה תלתלים כדבר שאדם מסבב באצבעו וכשנשמט אצבעו ממנו נשאר אותו דבר מסובב ועגול: **מובטח אני וכו'.** שנער קטן היה ויודע להשיב כן: **העבודה.** לשון שבועה בעבודת הקרבנות:

אָמַר רַבִּי יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל: מַעֲשֵׂה בְּבָנוּ וּבְבִתּוֹ שֶׁל רַבִּי יִשְׁמַעֵאל שֶׁנִּשְׁבּוּ לְשָׁנֵי אֲדוֹנִים. לְיָמִים נִזְדַּמְּנוּ שְׁנֵיהֶם לְמָקוֹם אֶחָד. זֶה אוֹמֵר; יֵשׁ לִי עֶבֶד, שְׂאִין כְּיָפִיו בְּכָל הָעוֹלָם; וְזֶה אוֹמֵר: יֵשׁ לִי שְׂפָחָה, שְׂאִין כְּיָפִיהָ בְּכָל הָעוֹלָם. אָמְרוּ: בּוֹא וְנִשְׂיֵאוּם זֶה לְזֶה וְנַחֲלַק בֵּילָדִים. הַכְּנִיסוּם לְחֹדֶר אֶחָד. זֶה יוֹשֵׁב בְּקֶרֶן זְוִית וּבּוֹכָה וְזוֹ יוֹשֵׁבֶת בְּקֶרֶן זְוִית וּבּוֹכָה. זֶה אוֹמֵר: אָנִי כֹהֵן בֶּן כֹּהֲנִים גְּדוֹלִים וְאִידָא אֲשָׂא שְׂפָחָה. וְזֹאת אוֹמֶרֶת: אָנִי כֹהֲנֶת בֵּית כֹּהֵן גְּדוֹל, אִידָא אֲנִישָׂא לְעֶבֶד. יָשְׁבוּ וּבָכוּ כָּל הַלְיָלָה. כִּיּוֹן שְׁעֵלָה עֲמוּד הַשָּׁחַר הִפְּרִירוּ זֶה אֶת זֶה וְגַעוּ בְּבִכְיָה, עַד שֶׁיִּצְתָּה נִשְׁמָתָן. וְעֲלִיהוֹן קוֹיָן יִרְמִיָּהוּ: "עַל־אֵלֶּה אָנִי בּוֹכִיהָ עֵינֵי עֵינֵי" וּגְו' (אִיכָה א, טז).

אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן לֵקִישׁ: מַעֲשֵׂה בְּאִשָּׁה אַחַת וְצָפְנַת בֵּית פְּנִיָּאל שְׂמָה - "צָפְנַת", (*) שֶׁהִכַּל צוֹפִין בָּהּ; "בֵּית פְּנִיָּאל", בֵּית שֶׁל כֹּהֵן גְּדוֹל שֶׁשָּׁמַשׁ לַפְּנֵי וְלַפְּנִים - שֶׁנִּשְׁבְּתָה (*) וְנִתְעַלְלָה בָּהּ שְׂבָאִי כָּל הַלְיָלָה. לְמַחֵר הִלְבִּישָׁה שְׂבָעָה חֲלוּקִים וְהוֹצִיָּאָה לְמַכְרָה בְּשׂוּק. בָּא אָדָם אֶחָד, שֶׁהִיָּה מְכַעֵר בְּיוֹתֵר. אָמַר לוֹ: (*) הֲרָאִנִי יוֹפִיָּה. אָמַר לוֹ: רִיקָא, אִם אַתָּה רוֹצֵה לִיקַח - קַח, שְׂאִין כְּיָפִיהָ בְּכָל הָעוֹלָם. אָמַר: אַף־עַל־פִּיכֹן. הִפְּשִׁיטָה שֶׁשָּׂה חֲלוּקִים, שְׂבִיעֵי קִרְעָתוֹ וְנִתְפַּלְשָׁה בְּאַפְּרָא. אָמְרָה: רַבּוֹנוּ שֶׁל עוֹלָם, אִם עֲלִינוּ לֹא חֲסַתְּ - (*) עַל קְדוּשַׁת שְׁמֶךָ לָמָּה לֹא חֲסַתְּ? וְעֲלִיָּה קוֹיָן יִרְמִיָּהוּ: (ו, כו) "בֵּית־עַמִּי חֲגָרִי־שָׁק וְהִתְפַּלְשִׁי בְּאַפְּרָא אֲבָל יַחֲדָא עֲשִׂילָךְ מִסְפַּד תִּמְרוּרִים כִּי פִתְאִם יָבֵא הַשֵּׁד עֲלִינוּ". "עֲלִיךְ" לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא "עֲלִינוּ" - כְּבִלְכוּל, (*) עֲלִי וְעֲלִיךְ בָּא הַשּׁוֹדֵד.

נפש יהודה שהכל צופין בה. מכח יפיה: ונתעללו בה שבאים. שהיו שוכבים עמה: הראני. אותה ערומה: על קדושת שמך. הגבור והיכל גבורתך: עלי ועליך. ששמי נתחלל: בעובדי כוכבים ומזלות:

אָמַר רַבִּי יְהוּדָה: מֵאִי דְכַתִּיב "וְחִמְדוּ שְׂדוֹת וּגְזָלוּ וּבָתִּים וְנִשְׂאוּ וְעָשְׂקוּ גִבּוֹר וּבֵיתוֹ וְאִישׁ וְנַחֲלָתוֹ" (מִיכָה ב, ב)? מַעֲשֵׂה בְּאָדָם אֶחָד שֶׁנִּתֵּן עֵינָיו בְּאִשָּׁת רַבּוֹ (*) וְשׂוּלְיָא דְנַגְרֵי הָוָה. פִּעַם אַחַת נֶצְרַךְ רַבּוֹ לְלוֹוֹת. אָמַר לְרַבּוֹ: שְׁגַר אֲשַׁתְּךָ אֶצְלִי וְאַלְוֶךָ. שְׁגַר אֲשַׁתּוֹ אֶצְלוֹ וְשָׁהָה אוֹתָהּ שְׁלֹשָׁה יָמִים וְשִׁלְּחָהּ. וְקָדָם הָיָא וּבָא אֶצְלוֹ. אָמַר לוֹ: אֲשַׁתִּי, שְׁשַׁגְרַתִּי לָךְ, הֵיכָן הִיא? אָמַר לִיהָ: פְּטַרְתִּיהָ, וְשָׁמַעְתִּי (*) שֶׁהִתִּינוּקוֹת נִתְעַלְלוּ בָּהּ בְּדַרְךָ. אָמַר לוֹ: מָה אַעֲשֶׂה? אָמַר לִיהָ: אִם אַתָּה שׂוֹמֵעַ לְעַצְתִּי - גְּרִשָׁה. אָמַר לוֹ: כִּתְבָתָה מְרַבָּה. אָמַר לוֹ: אָנִי אֶלְוֶךָ וְתָן לָהּ כִּתְבָתָהּ. עָמַד זֶה וְגִרְשָׁהּ. הִלֵּךְ זֶה וּנִשְׂאָהּ. כִּיּוֹן שֶׁהִגִּיעַ זְמָנוֹ, לֹא הָיָה לוֹ לְפָרְעוֹ. אָמַר לוֹ: (*) בּוֹא וְעֲשֵׂה עִמִּי בְּחוּבָךְ. וְהָיוּ שְׁנֵיהֶם

יוֹשְׁבֵינִי וְאוֹכְלֵינִי וְהוּא הָיָה עוֹמֵד וּמִשְׁקָה עֲלֵיהֶם. וְהָיוּ דְמַעוֹת נוֹטְפוֹת מֵעֵינָיו וְנוֹפְלוֹת בְּכוֹסֵיהֶם. וְעַל אוֹתָהּ שָׁעָה נִחְתָּם גִּזְרֵי דִין. וְאָמְרִי לָהּ: עַל שְׁתֵּי פְתִילוֹת בְּנֵר אֶחָד.

נפש יהודה שוליא דנגרי. לא היה רבו לתורה אלא רבו לאומנות של נגרים חרשי עץ: שהתינוקות נתעללו בה. כלומר שזנתה עם נערים ובחורים: בוא ועשה עמי בחובד. תהיה לי לעבד:

וְהִגְזְרָה הִיְתָה גְדוֹלָה, עַד שֶׁבָּאוּ לְאָכֹל, עִם הָרַעַב הַגָּדוֹל, אִשָּׁה אֶת בְּנָהּ, אֲשֶׁר אֶהְבֵּתוּ יוֹתֵר מִגּוֹפָהּ וְגִדְלָתוֹ בְּתַעֲנוּגִים גְּדוֹלִים, כְּדָגְרָסִינָן בְּמִסְכָּת יוֹמָא, פָּרַק אָמַר לָהֶם הַמְּמַנָּה (לח, ב): מַעֲשֵׂה בְדוֹאֵג בֶּן יוֹסֵף, שֶׁהֵנִיחַ בֶּן קֶטָן לְאִמּוֹ. וּבְכָל יוֹם (*) מוֹדְדָת בְּטַפְחִים וְנוֹתְנָת מִשְׁקָלוֹ זָהָב לְבֵית הַמְּקַדָּשׁ. כִּיּוֹן שֶׁגָּבַר אוֹיֵב טַבְּחָתוֹ וְאֶכְלָתוֹ. וְעָלֶיהָ קוֹנֵן יְרַמְיָהוּ: "אִם־תִּאֲכַלְנָה נְשִׁים פָּרִים עַלְלֵי טַפְּחִים" (איכה ב, ב). וְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ מְשִׁיבָהּ: "אִם־יִהְרַג בְּמִקְדָּשׁ ה' (*) כֹּהֵן וְנָבִיא" וְגו' (שם).

נפש יהודה מודדת בטפחים. לידע כמה נוסף מיום ליום ונותנת המשקל אומד התוספת: כהן ונביא. זכריה בן יהוידע הכהן:

וּקְצַת דְּבָרִים אֵלוֹ וְגַם מַעֲשֵׂיוֹת אַחֲרַיִם כְּתוּבִים בְּאִיכָה רַבְּתִי, "עַל־אֵלֶּה אֲנִי בּוֹכֶיחָ" (שם א, טז).

וְגִרְסִינָן בְּמִסְכָּת כְּתָבוֹת, רֵאשׁ פָּרַק מְצִיאָת הָאִשָּׁה (סו, ב): תָּנוּ רַבָּנָן: מַעֲשֵׂה בְּרַבֵּן יוֹחָנָן בֶּן זַכָּאי, שֶׁהָיָה רוֹכֵב עַל הַחֲמוֹר וְהָיָה יוֹצֵא (*) מִירוּשָׁלַם וְכוּ', כְּדֹאִיתָא לְעִיל, בְּפָרַק שְׁנֵי מַחְלָק פְּרָנְסַת עֲנִיִּים (סימן קצ). וְאָמְרִינָן עֲלֶיהָ: תִּנְיָא: אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּר צְדוּק: אֶרְאֶה בְּנַחְמָה, אִם לֹא רְאִיתִיחָ שְׁמֵלֶקֶט שְׁעוּרִים מִבֵּין טַלְפֵי סוּסִים בְּעַכּוֹ. וְקִרְאתִי עֲלֶיהָ מְקָרָא זֶה: "אִם־לֹא תִדְעִי לָךְ הִיפָּה בְּנִשִּׁים צְאִילָךְ בְּעַקְבֵי הַצֹּאן" (שיר השירים א, ח).

נפש יהודה מירושלים. וראה בת נקדימון בן גוריון לקטה שעורין מצואת סוסים בין רגליהם של סוסים ואכלתם:

וּכְשֶׁם שֶׁנִּתְקִימוּ מְקָרָאוֹת אֵלוֹ עַל פְּרַעֲנִיּוֹת, אֲשֶׁר בָּאוּ בְּעוֹנָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל, כִּד עֲתִיד לְהִתְקַיֵּם כָּל טוֹבָתָם הַכְּתוּבוֹת בְּנְבוּאוֹת, כְּדָגְרָסִינָן בְּסוּף מִכּוֹת (כד, א): וּכְבָר הָיוּ רַבָּן גַּמְלִיאֵל וְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְרַבִּי עֲקִיבָא (*) מְהַלְכִין בְּדֶרֶךְ וְכוּ', כְּדֹאִיתָא בְּנֵר שְׁנֵי, כָּלֵל שְׁמִינִי, חֶלֶק שְׁנֵי, פָּרַק שְׁנֵי (סימן סט). אֵלֶּה תִּלְהֶה הַכְּתוּב נְבוּאָת זְכַרְיָה בְּנְבוּאָת אוּרְיָה, בְּאוּרְיָה כְּתִיב: "לָכוּ בְּגִלְלָכֶם צִיּוֹן שְׂדֵה תַחֲרָשׁ" (מיכה ג, יב) וּבְזְכַרְיָה (ח, ד) כְּתִיב: "עַד יֵשְׁבוּ זְקֵנִים וְזִקְנוֹת בְּרַחְבוֹת יְרוּשָׁלַם". עַד שֶׁלֹּא נִתְקִימָה נְבוּאָת אוּרְיָה הִיְתִי מִתְיָרָא שְׁמָא לֹא תִתְקַיֵּם נְבוּאָת זְכַרְיָה, עַכְשָׁיו שֶׁנִּתְקִימָה נְבוּאָת אוּרְיָה, שְׁמַחְאֲנִי, שֶׁבִּידוּעַ שֶׁנְּבוּאָת זְכַרְיָה מִתְקִימָת. וּבְלִשׁוֹן הַזֶּה אָמְרוּ לוֹ: עֲקִיבָא נַחְמָתָנוּ, עֲקִיבָא נַחְמָתָנוּ.

פרק שביעי [שח]

כְּשֶׁחָרַב בֵּית שְׁנֵי הָיוּ חֲכָמִים גְּדוֹלִים וַיִּכְשָׁרוּ אוֹתָם הַגְּלוּת הַחֵל הַזֶּה, הָאָרוֹךְ
וְהַמָּר, גָּזְרוּ מִפְּנֵי אֲבִלוּת הַבַּיִת, שֶׁלֹּא יִרְבוּ יִשְׂרָאֵל בְּגִלוּתָם בְּשִׁמְחָה,
כְּדַגְרָסִינָן בְּסוֹף מַסְכַּת סוּטָה (מט, א): (*) בְּפֹלְמוֹס שֶׁל אֶסְפָּסִינוֹס גָּזְרוּ עַל
עֲטָרוֹת שֶׁל חֲתָנִים וְעַל עֲטָרַת (*) הָאִירוֹס. (*) בְּפֹלְמוֹס שֶׁל טִיטוֹס גָּזְרוּ
עַל עֲטָרַת כְּלֹת וְשֶׁלֹּא יִלְמַד אָדָם אֶת בְּנוֹ חֲכָמָה יְוֹנִית. (*) בְּפֹלְמוֹס
הָאֲחֵרוֹן גָּזְרוּ שֶׁלֹּא תֵצֵא כֶּלֶה (*) בְּאַפְרִיּוֹן שֶׁלֶּה בְּתוֹךְ הָעִיר.

נפש יהודה

בפולמוס. חיילות שהביא אספסינוס על ירושלים גזרו על עטרות חתנים
שהיו עושים לחתנים מכל מיני וורדים וגפרית ומלח עב ושהיה צלול כאבן הבדולח וצובעין
אותו במין ציורין וגפרית כעין שעושין לכלי זהב: **האירוס.** כלי שיר של זוגין שיש בו עינבל
מקשקש בזוג ומשמיעין קול זמר שיש בהם גדולים וקטנים: **בפולמוס של טיטוס.** שהביא
הוקנוס אאריסטובלוס אחיו ובין זה לזה היו נ"ב שנים כדאמר בסדר עולם: **בפולמוס**
האחרון. הוא של חורבן הבית ושל טיטוס נמי הוה: **באפריון שלה בתוך העיר.** שהיו מוליכין
אותה מבית אביה לבית בעלה ואפריון חופה של מעילים וטליתות מוזהבות מוקפות לה:

אָמַר רַב: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא שֶׁל מְלַח וְשֶׁל גִּפְרִית, אֲבָל שֶׁל הַדָּס וְשֶׁל וָרֵד מִתָּר.
וְשִׁמּוּאֵל אָמַר: שֶׁל וָרֵד אֲסוּר וְשֶׁל קָנִים וְשֶׁל (*) חִילַת מִתָּר. וְלֹוּי אָמַר:
אֲפִילוּ שֶׁל קָנִים וְשֶׁל חִילַת אֲסוּר.

נפש יהודה

חילת. קנים רכים כמין גומא הגדל במים:

"וְעַל הָאִירוֹס", מַאי אִירוֹס? אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: (*) טַבְּלָא דְחַד פּוּמָא. רַבָּה
בַּר רַב הוֹנָא עֵבֶד לִיה לְבָרִיָּה (*) תַּנְבוּרָא. אֶתָּא אַבוּהָ, אֲשַׁכְּחִיה תַּבְּרִיָּה.
אָמַר לִיה: (*) מַחְלָף בְּטַבְּלָא דְחַד פּוּמָא, זֵיל עֵבֶיד לִיה (*) אַפּוּמָא דְחַצְבָּא
אוּ (*) אַפּוּמָא דְקַפִּיזָא.

נפש יהודה

טבלא דחד פומא. כדפרשינן זוג עם עינבל אחד בתוכה: **תנבורא.** תוף
ומכין עליו ומשמיע קול צלול: **מיחלף בטבלא דחד פומא.** זוג של עינבל שעושין בבית
משתאות דומה לו בקול ואתו למיעבד ההוא דגזר עליה כי היו עושים בתופים בצדס חוטין
של ברזל וטסים שהיו מצהילין: **אפומא דחצבא.** קנקן של חרס: **אפומא דקפיזא.** הוא כלי
מחזיק שלשה לוגין:

"בְּפֹלְמוֹס שֶׁל טִיטוֹס גָּזְרוּ עַל עֲטָרַת כְּלֹת", מַאי עֲטָרַת כְּלֹת? אָמַר רַבָּה
בַּר בַּר חֲנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: (*) עִיר שֶׁל זָהָב. תַּנְיָא נְמִי הָכִי: אֵיזוֹ עֲטָרַת
כְּלֹת? עִיר שֶׁל זָהָב. אֲבָל עוֹשָׂה הוּא (*) כֶּפֶה שֶׁל מְלַח. תַּאנָּא: אֵף עַל חֲפַת
חֲתָנִים גָּזְרוּ. מַאי חֲפַת חֲתָנִים? (*) זְהוּרִית מְזַהֶבֶת. אֲבָל עוֹשָׂה (*)
פּוּפִיאוֹרוֹת וְתוֹלָה בָּהּ כָּל מָה שְׁיִרְצָה.

נפש יהודה

עיר של זהב. עטרה של זהב ועיר ירושלים מצוירת עליה: **כיפה.** כמו
כובע של צמר היו עושין ממלח עב שהיה צלול וזך: **זהורית מוזהבת.** טלית צבועה שני ובו

קבועין טסי זהב עד שהעמידו אותה כמין כיפה והכלה יושבת תחתיו : פופיארות. כמו כיפה של מעגלי עץ כמו שאנחנו עושין חופה על מוטות עץ ותולין בה צניפין ורדידי זהב :

”וְשָׁלֵא יִלְמַד אָדָם אֶת בְּנוֹ (*) חֻכְמָה יְוֹנִית”, תְּנוּ רַבָּנוּ : כְּשֶׁצָּרוּ (*) מַלְכֵי בֵּית חֲשֵׁמוֹנָאֵי זֶה עַל זֶה הָיָה הוֹרְקָנוֹס מִבְּחוּץ וְאַרְיִסְטוֹבְלוֹס מִבְּפְּנִים, וּבְכָל יוֹם וְיוֹם הָיוּ (*) מְשַׁלְּשְׁלִין לָהֶם דִּינָרִין בְּקֶפֶה וּמַעְלִין לָהֶן תְּמִידִין. הָיָה שָׁם זָקֵן אֶחָד, שֶׁהָיָה מִפִּיר בְּחֻכְמָה יְוֹנִית, אָמַר לָהֶם : כָּל זְמַן שֶׁעוֹסְקִים בְּעִבּוּדָה אֵינְן נִמְסָרִין בְּיַדְכֶם. אוֹתוֹ הַיּוֹם שֶׁלְשָׁלוּ לָהֶם דִּינָרִין בְּקֶפֶה, הֶעֱלוּ לָהֶם חֲזִיר. כִּיּוֹן שֶׁהִגִּיעַ לַחֲצֵי הַחוּמָה, (*) נָעַץ רִגְלָיו בַּחוּמָה, נִזְדַּעְזַעָה אַרְץ יִשְׂרָאֵל אַרְבַּע מֵאוֹת פָּרְסָה. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה אָמְרוּ : אָרוּר אָדָם שֶׁיִּגְדֵּל חֲזִירִים ; וְאָרוּר אָדָם שֶׁיִּלְמַד אֶת בְּנוֹ חֻכְמָה יְוֹנִית.

נפש יהודה חכמה יונית. לשון חכמה שמדברים בפלטין שלהם ואין שאר העם מכירים בו : מלכי בית חשמונאי. שני אחים שהיו מתקוטטים זה עם זה על המלוכה הורקנוס ואריסטובלוס והיה הורקנוס צר מבחוץ על ירושלים והביא עמו חיל רומיים : משלשלין. מורידין להם דינרי כסף בקופה מתרומת הלשכה מעל החומה בעד בהמות לקרבן תמיד והיה שם זקן אחד מבפנים : נעץ רגליו. כדרך החזיר נזדעזעה מחמת המלך שבערה על חילול שמו :

(*) ועל אותה שעה שנינו : מעשה שבא העמר מגנות צריפין ושתי הלחם מבקעת עין סוכר. איני, והא אמר רבי : בארץ ישראל (*) (*) לשון סורסי, למה, אלא לשון קדש, או לשון יוני, ואמר רב יוסף : בבל לשון ארמי למה, אלא או לשון הקדש או לשון פרסי? לשון יוני לחוד, חכמה יונית לחוד. וחכמה יונית מי אסורה, והא אמר רב יהודה אמר שמואל משום רבן שמעון בן גמליאל : ” (*) עיני עוללה לנפשי מכל בנות עירי ” (איכה ג. נא), אלא ילדים היו בבית אבא, חמש מאות למדו תורה וחמש מאות למדו יונית ולא נשתירו מהן אלא אני כן ואחי אבא (*) בעסיא? שאני של רבן שמעון בן גמליאל, דקרובין היו למלכות. דתנא : מספר קומי הרי זה מדרכי האמורי. ואמרו : אבטולוס בן ראובן התירו לו (*) לספר קומי, מפני שהוא קרוב למלכות ; של בית רבן גמליאל התירו להם חכמה יונית, שקרובין למלכות היו.

נפש יהודה ועל אותה שעה שנינו. שאותה שעה החרבו החיילות את הזרעים סביבות העיר במדינת ירושלים והוצרך להביא אותה שנה את העומר מגגות צריפים שהיה רחוק מירושלים ובשאר השנים מצות העומר להביא מן הקרוב לירושלים כדכתיב כרמל תקריבו שיהא הזרע לח והכר מלא ממנו וכשהוא בא מרחוק מתיבש ומתמעך ואין כר השבלין מלא מן הגרעין : לשון סורסי. קרוב הוא ללשון ארמי למה לנו לדבר או לשון הקדש או לשון כותים שהיו קרובין לארץ ישראל ולשון כותי יפה מזה והיה לנו לספר בו : לשון. כותים, מותר חכמת כותים אסור : עיני. שיש לי לעולל עיני יותר מן הכל עוללה מנוולת בדמעות עיני לנפשי על נפשי מפני קורותי : בעסיא. שם מדינה : לספר קומי. שערות שלפניו מגלחין ומניחין בלורית מאחריו והוא מדרכי האמורי שהן מניחין בלורית לשם עבודת כוכבים ומזלות :

”בפולמוס האחרון גזרו שלא תצא פלה באפריון בתוך העיר” וכו’, תנא : משום צניעותא.

ולא עוד אלא שאפילו השכינה, בבבכול, נגלית עמהם, כדגרסינן במסכת מגילה, פרק בני העיר (כט, א) : תנא, רבי שמעון בן יוחאי אומר : חביבן

ישראל, שְׁפָל מְקוֹם שְׁגָלוֹ שְׂכִינָה עִמָּהֶם וכו'. כְּדֹאִיתָא לְעִיל בְּפָרְק קמָא,
נר ראשון שֶׁל חֶלֶק הַמְצוּוֹת (סימן קלח).

וְגַרְסִינָן בְּפָרְקָא קמָא דְחִגְיָה (ה, ב): "וְאִם לֹא תִשְׁמְעוּהָ בְּמִסְתָּרִים וּתְבַכֶּה
נַפְשִׁי" (נרמיה יג, יז), מֵאִי "בְּמִסְתָּרִים"? אָמַר שְׂמוּאֵל: מְקוֹם יֵשׁ לוֹ לְהַקְדוֹשׁ
בְּרוּךְ הוּא שְׁבוּכָה בּוֹ וְ"מִסְתָּרִים" שְׁמוֹ. וּמֵאִי "מִפְּנֵי גְוָה" (שם)? אָמַר רַב
שְׂמוּאֵל: (*) מִפְּנֵי גְאוּתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, שֶׁנִּטְלָה מֵהֶן. וּמִי אֵיכָא בְּכִיָּה קַמִּיהָ
קְדוּשָׁא בְּרִידָה הוּא, וְהָא אָמַר רַב פִּפְא: אֵין עֲצָבוֹת לְפָנֵי הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא,
שְׁנֵאמַר: "עֲזוּ וְחֻדְדוּהָ בְּמִקְמוֹ" (דברי הימים א טו, כז)? לֹא קִשְׂיָא, כָּאן (*) בְּבִתֵּי
גְוָאֵי כָּאן בְּבִתֵּי בְּרָאֵי. וּבְבִתֵּי בְּרָאֵי לֵיכָא עֲצָבוֹת, וְהִכְתִּיב: " (*) וַיִּקְרָא ה' אֱלֹהִים [צְבָאוֹת] בַּיּוֹם הַהוּא לְבָכִי וּלְמִסְפַּד" (ישעיה כב, יב)? שְׂאֵנִי חֲרַבְנָן בֵּית
הַמְקַדָּשׁ, דְּאִפִּילוּ מְלַאכֵי הַשָּׁרֵת בְּכוּ בֵּיה, (*) שְׁנֵאמַר: "הֵן אֲרָאֲלָם צַעְקוֹ
חֲצָה" וְגו' (שם לג, ז).

נפש יהודה מפני גאותן. חשיבות ישראל שנתבטל ומפני גאותה של מלכות שמים
שניתן לפסילים: בבתי גואי. איכא דכתיב ובמסתרים תבכה: ויקרא. וכל קריאה השמעת
קול היא: אמר. איך נפלו ישראל נפילה גדולה שהמקרא מעיד על נפילתה הגדול מאיגרא
רמא לבירא עמיקתא ואין לד בור עמוק וגגה גבוה כמשמים לארץ:

וְכִתְיִב: "וְדַמְעָה תִּדְמַע וְתִרְדַּע עֵינַי דְּמַעָה" (נרמיה יג, יז), אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: שְׁלֹשׁ
דְּמַעוֹת הִלְלוּ לָמָּה? אַחַת עַל מְקַדָּשׁ רֵאשׁוֹן וְאַחַת עַל מְקַדָּשׁ שְׁנִי וְאַחַת עַל
יִשְׂרָאֵל שְׁגָלוֹ מְאַרְצָם; וְאֵיכָא דְאָמְרֵי: אַחַת עַל בְּטוּל תּוֹרָה. בְּשִׁלְמָא לְמָאן
דְּאָמַר "עַל יִשְׂרָאֵל שְׁגָלוֹ מְאַרְצָם", הִינּוּ דְכָתִיב: "כִּי נִשְׁבָּה עֵדֶר ה'" (שם),
אֶלָּא לְמָאן דְּאָמַר "עַל בְּטוּל תּוֹרָה", מֵאִי "כִּי נִשְׁבָּה"? כִּיּוֹן שְׁגָלוּ אֵין לָךְ
בְּטוּל תּוֹרָה גְדוֹל מְזָה.

תַּנּוּ רַבְנָן: שְׁלֹשָׁה הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בּוֹכָה עֲלֵיהֶן: עַל מִי שְׁאֶפְשָׁר לוֹ לְעַסֵּק
בְּתוֹרָה וְאֵינוֹ עוֹסֵק, וְעַל שְׂאֵי אֶפְשָׁר לוֹ לְעַסֵּק בְּתוֹרָה וְעוֹסֵק, וְעַל פְּרִנְס
הַמְתַּגָּאָה עַל הַצְּבוּר.

רַבִּי הוּה נֶקֶט סֵפֶר קִינּוֹת בְּיַדִּיהָ וְהוּה קֹאֲרֵי בֵּיה. כִּי מְטָא לְהֵאִי פְּסוּקָא
"הַשְּׁלִיךְ מִשְׁמַיִם אֶרֶץ תִּפְאָרֶת יִשְׂרָאֵל" (איכה ב, א), נֶפֶל סִפְרָא מִיַּדִּיהָ. אָמַר:
מֵאִגְרָא רַמָּא לְבִירָא עִמִּיקָתָא.

וְגַרְסִינָן בְּפָרְקָא קמָא דְעִבּוּדָה זָרָה (ג, ב): אָמַר לִיה רַב אַחֵאֵי גְלִילָאָה לְרַב
נַחְמָן בְּרַ יֶצְחָק: מִשְׁחָרַב בֵּית הַמְקַדָּשׁ אֵין שְׁחוּק לְפָנֵי הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא.
וּמִנְלָן דְּלֵיכָא שְׁחוּק קַמִּיהָ? אֵילִימָא מְקָרָא, דְכָתִיב: "וַיִּקְרָא ה' אֱלֹהִים
צְבָאוֹת בַּיּוֹם הַהוּא לְבָכִי", וְדִלְמָא אוֹתוֹ הַיּוֹם וְתוֹ לֹא? אֶלָּא, מִשּׁוּם
דְכָתִיב: "אִם-אֶשְׁכַּחְךָ יְרוּשָׁלַם" וְגו' (תהלים קלז, ה). וְדִלְמָא שְׂכָחָה הוּא
דְלֵיכָא קַמִּיהָ, אֲבָל שְׁחוּק מִיָּהָ אֵיכָא? אֶלָּא מִהָכָּא: " (*) הַחֲשִׁיתִי מַעוֹלָם
אַחֲרִישׁ אֶתְאַפֵּק" (ישעיה מב, יד).

נפש יהודה החשיתי. משחוק אשתוק ואחריש ואתאפק משחוק מיום החורבן עד
שאעשה נקמה:

אָלָא (*) בְּרַבִּיעִית מֵאֵי עֶבֶיד? יוֹשֵׁב וְעוֹסֵק וּמְלַמֵּד תִּינוּקוֹת שֶׁל בֵּית רַבּוֹן תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֶת־מֵי יוֹרֵה דְעָה וְאֶת־מֵי יָבִין שְׁמוּעָה (*) גְּמוּלֵי מַחְלָב עֲתִיקֵי מְשֻׁדִּים" (שם כח, ט), לְמֵי יָבִין שְׁמוּעָה? לְגְמוּלֵי מַחְלָב וּלְעֲתִיקֵי מְשֻׁדִּים. (*) וּמַעֲקָרָא מִי הָיָה מֵיגְמַר לָהּ? אֵי בְעִית אֵימָא: מְטַטְרוֹן; וְאֵי בְעִית אֵימָא: הָא וְהָא עֶבֶיד. בְּלִילְיָא מֵאֵי עֶבֶיד? אֵי בְעִית אֵימָא: (*) כְּעֵין יִמְמָא; וְאֵי בְעִית אֵימָא: רוֹכֵב עַל כְּרוּב קַל שְׁלוֹ וְשֵׁט בְּשִׁמוּנָה עֶשְׂרֵי אֲלָפִים עוֹלָמוֹת שֶׁבְרָא, שֶׁנֶּאֱמַר: "רִכַּב אֱלֹהִים רִבְתִּים (*) אֲלָפֵי שְׁנָאֹן" (תהלים סח, יח), אֶל תִּקְרִי "שְׁנָאֹן" אָלָא שְׁאִינֶן; וְאֵי בְעִית אֵימָא: יוֹשֵׁב וְשׁוֹמֵעַ שִׁירָה מִפִּי חַיּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: " (*) יוֹמָם יִצְוֶה ה' חֲסִדוֹ" וּגּוֹ' (שם מב, ט).

נפש יהודה ברביעית. שהיה דרכו קודם חורבן לשחק עם בריותיו מה עבד השתא בגי שעה רביעית על היום מאחר שאינו משחק עם לויתן דאין שחוק לפניו: **גמולי מחלב.** שמתים כשהם קטנים ועתיקי משדים משדי אמם כמו המעתיק הרים לשון סילוק: **ומעיקרא.** קודם החורבן מי למד עמם: **כעין יממא.** שלש שעות ראשונות יושב הקב"ה ועוסק בתורה שניות יושב ודן העולם שלישית זן כל העולם רביעית שוחק הרי י"ב שעות של יום וכן בלילה: **אלפי שנאן.** משמע אלפי מלאכים שנקראו שנאנים ודרש אלפי שני אלפים עולמות שאינן כלומר חסרים משתי רבותים שהם עשרים אלפים עולמות והם ח"י אלפים עולמות ששט בהם ועל כן נקרא ח"י עולמים: **יומם יצוה ה' חסדו.** זן ומלמד תורה ובלילה שירה עמי ובלילה נוהג שירו עמי למטה שאף דוד לא היה מתנמנם אלא כשינת הסוס וכל הלילה מתעסק בשירות ותשבחות ותורה. ד"א יומם יצוה ה' להמלאכים שיחרישו מפני כבודן של ישראל שמשבחין אותו ובלילה שירה עמי אותה שירה של ישראל עם שירת המלאכים:

וְגַם רַבּוּ פְּרוּשִׁים, שֶׁהָיוּ רוֹצִים לְהַרְבּוֹת בְּאַבְלוֹת וּלְעַנּוֹת גּוֹפִם יוֹתֵר מִן הָרְאוּי וְלֹא הִנְיָחוּם חֻכְמִים, כְּדַגְרִסִּינָן בְּמַסְכַּת בִּתְרָא, פֶּרֶק חִזְקַת הַבְּתִים (ס, ב): תִּנּוּ רַבָּנָן: כְּשֶׁחָרַב הַבַּיִת בְּאַחֲרוֹנָה רַבּוּ פְּרוּשִׁין בְּיִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל בֶּשֶׂר וְשֵׁלֵא לְשִׁתּוֹת יֵין. נִטְפַּל לָהֶם רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, אָמַר לָהֶם: בְּנֵי, מִפְּנֵי מָה אֵין אַתֶּם אוֹכְלִין בֶּשֶׂר וְאֵין שׁוֹתִין יֵין? אָמְרוּ לוֹ: נֹאכַל בֶּשֶׂר, שְׁמַמְנוּ מִקְרִיבֵין קֶרְבָן עַל גְּבֵי הַמִּזְבֵּחַ וְעַכְשָׁו בְּטַל? נִשְׁתַּה יֵין, שְׁמַמְנוּ מְנַסְכִין עַל גְּבֵי הַמִּזְבֵּחַ וְעַכְשָׁו בְּטַל? אָמַר לָהֶם: אִם כֵּן לָחַם לֹא נֹאכַל, שְׁכַבְר בְּטַלוּ מְנַחוֹת. (*) (*) אֶפְשָׁר בְּפִרוֹת. פִּרוֹת לֹא נֹאכַל, שְׁכַבְר בְּטַלוּ בְּפִרוֹת. אֶפְשָׁר בְּפִרוֹת אַחֲרִים. מִיִּם לֹא נִשְׁתַּה, שְׁכַבְר בְּטַל נְסוּדָּה הַמִּים. שְׁתַּקּוּ.

נפש יהודה אפשר בפירות. יפה אמרת ונפרוש גם מן הלחם: **אפשר בפירות אחרים.** שאין מביאין בכורים אלא משבעת המינין:

אָמַר לָהֶם: בְּנֵי, בּוֹאוּ וְאוֹמַר לָכֶם, שֶׁלֹּא לְהִתְאַבֵּל כָּל עֵקֶר אֵי אֶפְשָׁר, (*) שְׁכַבְר נִגְזְרָה גְזָרָה; וּלְהִתְאַבֵּל יוֹתֵר מִדְּאֵי אֵי אֶפְשָׁר, שְׁאֵין גּוֹזְרִין גְזָרָה עַל הַצְּבוּר אָלָא אִם כֵּן רַב הַצְּבוּר יְכוּלִים לַעֲמֹד בָּהּ - מֵאֵי קִרְאָה? אָמַר רַב אֲדָא בַר אֶהֱבָה: דְּכַתִּיב " (*) בְּמֵאֲרָה אַתֶּם נֹאֲרִים וְאֵתִי אַתֶּם קִבְעִים הַגּוֹי כְּלוּ" (מלאכי ג, ט), אֵי אֵיכָא גּוֹי כְּלוּ אֵין וְאֵי לֹא לֹא - (*) אָלָא כְּדָ אָמְרוּ חֻכְמִים: סָד אָדָם בֵּיתוֹ בְּסִיד וּמְשִׁיר דְּבַר מוּעֵט - כְּמָה? אָמַר רַב יוֹסֵף: אָמָה, וְאָמַר רַב חֲסִדָּא: וּכְנִגְדַּת הַפְּתַח - עוֹשֶׂה אָדָם כָּל צְרִכֵי סַעֲדָה וּמְשִׁיר דְּבַר מוּעֵט - כְּמָה? אָמַר רַב פֶּפְא: כְּסָא דְהֶרְסָנָא; עוֹשֶׂה אִשָּׁה כָּל תְּכַשִּׁיטָהּ וּמְשִׁירַת דְּבַר מוּעֵט - אָמַר רַב פֶּפְא מֵאֵי נִיהִי? (*) בֵּת צְדָעָא - שֶׁנֶּאֱמַר: "אִם־אֲשַׁכַּחְדָּ יְרוּשָׁלַם וּגּוֹ' תִּדְבַּק לְשׁוֹנֵי" וּגּוֹ' (תהלים קלז, ה). מֵאֵי "עַל רֹאשׁ

שְׁמַחְתִּי" (שם שם, ה) רַבִּי יִצְחָק אָמַר: זֶה (*). אֶפְרַיִם מְקַלֵּה שְׁבָרָאשׁ חֲתָנִים.
אָמַר לִיהוָה רַב פָּפָא לְאַבְיִי: הֵיכָא מְנַח לִיהוָה? אָמַר לִיהוָה: בְּמִקּוֹם תְּפִלִּין,
שְׁנַאמַר: "לְשׁוֹם לְאַבְלֵי צִיּוֹן וְגו' פָּאָר תַּחַת אֶפְרַיִם וְגו' (ישעיה סא, ג). וְכָל
הַמִּתְאַבֵּל עַל יְרוּשָׁלַם זֹכָה וְרוֹאֵה בְּשִׁמְחָתָהּ, שְׁנַאמַר: "שְׁמַחוּ אֶת־
יְרוּשָׁלַם וְגִילוּ בָּהּ" וְגו' (שם סו, י).

נפש יהודה שכבר נגזרה גזירה. חורבן ונתחייבו להתאבל כדכתיב שישו אתה משוב
כל המתאבלים עליה: **במארה אתם נארים**. קבלתם עליכם בגזירת ארור להביא המעשר אל
בית האוצר כדכתיב במלאכי הביאו את כל המעשר אל בית האוצר וגו' אף על פי כן אותי
אתם קובעים גוזלים את המעשר והתרומה כדכתיב התם ואמרתם במה קבענוך המעשר
והתרומה הגוי כולו כל ישראל כולו קבלו זאת הגזירה ומסתמא אם לא היו כולם יכולים
לעמוד בו לא היו מסכימין ורובן ככולם אלמא לא חשיב גזירה אלא אם כן רובם יכולין
לעמוד בה: **אלא כך אמרו חכמים**. מסקנא דמלתא דר' יהושע היא משייר דבר מועט מכותל
שאינו סד בסיד ונשאר שחור לזכרון חורבן המקדש: **בת צדעא**. סמוך לאוזן תשאיר האשה
מעט שער שרגילות הנשים לסוד שם להפיל השער תרגום והיתד ברקתו בצדעיה: **אפר**
מקלה. אפר כירה השרופה באש קורא כן ומשום דאיכא נמי אפר פרה הוצרך לפרש כן והיו
רגילין ליתן אפר על ראש החתן במקום פאר דהיינו תפילין כדכתיב פארך תבוש עליך על כן
אמר הכתוב לשום לאבלי ציון וגו' פאר תחת אפר:

תְּנִיא, אָמַר רַבִּי יִשְׁמַעֵאל בֶּן אֱלִישֶׁע: מִיּוֹם שֶׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ דִּין הוּא
שְׁנַגְזוֹר עֲלֵינוּ, שְׁלֵא לְאָכַל בֶּשֶׂר וְשֵׁלֵא לְשִׁתּוֹת יַיִן, אֶלְא שְׂאִין גּוֹזְרִין גְּזֵרָה
עַל הַצְּבוֹר אֶלְא אִם בֶּן רַב הַצְּבוֹר יְכוּלִין לַעֲמֹד בָּהּ. וּמִיּוֹם שֶׁפְּשָׁטָה מַלְכוּת
הַרְשָׁעָה וְגוֹזְרִין עֲלֵינוּ גְזֵרוֹת קִשּׁוֹת וּמְבִטְלִין מְמַנּוּ תוֹרָה וּמְצוּוֹת וְאִין
מְנִיחִין אוֹתָנוּ לְכַנְס (*). לְשַׁבּוּעַ הַבֵּן, דִּין הוּא שְׁנַגְזוֹר עֲלֵינוּ שְׁלֵא נְשָׂא נְשִׁים
וְלֵא נוֹלִיד בְּנִים; אִם בֶּן (*). נְמַצָּא זְרַעוּ שֶׁל אַבְרָהָם אַבְיָנוּ כָּלָה - אֶלְא הֵנַח
לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל, מוּטָב שִׁיחֵו שׁוֹגְגִין וְאֵל יְהוּ מְזִידִין. וְכָל הַמִּתְאַבֵּל עַל
יְרוּשָׁלַם זֹכָה וְרוֹאֵה בְּנִחְמָתָהּ.

נפש יהודה לשבוע הבן. מילה שהיא לסוף שבעה: **נמצא זרעו של אברהם אבינו כלה**.
מאליו בענין טוב ולא על ידי עובדי כוכבים ומזלות ומצות לא יבטלו אלא הנח להם לישראל
וכו' מוטב שיהיו שוגגין במה שלוקחים נשים שאינם סבורים שיש איסור בדבר ואל יהיו
מזידין דמשום דלא יוכלו לעמוד בה יבטלוהו ונמצאו מזידין הלכך לא גזרינן. תוספות. דין
הוא שנגזור עלינו שלא לישא נשים תימא הא כתיב פרו ורבו ושמא על אותן שכבר קיימו
פריה ורביה קאמר והיינו זרעו של אברהם כלה שלא יולד אלא בן ובת. מוטב שיהיו שוגגין
כו' בדבר שאין ידוע אם יקבלו כשנמחה בהם אי לאו צריך למחות דאמרה מדת הדין אם
לפניך גלוי לפניך מי גלוי ונענשו אבל בדבר שאנו יודעים בבירור שלא יקבלו אמרינן מוטב
שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין:

וְאַמְרִינָן עֲלָהּ (פסדר"כ, כב): אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן לֵקִישׁ: כָּל הַמִּתְאַבֵּלִים עַל
יְרוּשָׁלַם בְּחֻרְבָנָהּ עֲתִידִין לְשַׁמַּח עִמָּהּ בְּבִנְיָנָהּ. מְלַאכֵי הַשָּׂרֵת נִתְאַבְלוּ עֲלֶיהָ,
שְׁנַאמַר: "הֵן אֶרְאֶלֶם" וְגו' (ישעיה לג, ז); וְעֲתִידִים לְשַׁמַּח עִמָּהּ, שְׁנַאמַר: "עַל־
חֹמֹתֶיךָ יְרוּשָׁלַם" (*). הַפְּקֻדֹתַי שְׁמֵרִים" וְגו' (שם סב, ה). חֲמָה וּלְבָנָהּ נִתְאַבְלוּ
עֲלֶיהָ, "חֲשָׁד הַשָּׁמַשׁ בְּצִאתוֹ וַיִּרַח לֹא־יָגִיחַ אוֹרוֹ" (שם יג, י); וְעֲתִידִין לְשַׁמַּח
עִמָּהּ, שְׁנַאמַר: "וְהָיָה אוֹר־הַלְּבָנָה כְּאוֹר הַחֲמָה וְאוֹר הַחֲמָה יְהִיָּה שְׁבַעֲתַיִם
[כְּאוֹר שְׁבַעַת הַיָּמִים] בְּיוֹם חֲבֹשׁ ה' אֶת־שֶׁבֶר עֲמוֹ וּמַחֲץ מִפְּתוֹ יִרְפָּא" (שם ל,
ה). שְׁמֵים וְאַרְץ נִתְאַבְלוּ עֲלֶיהָ, שְׁנַאמַר: "אֲלֵבִישׁ שְׁמֵים קִדְרוֹת וְשִׁק" וְגו'
(שם נ, ג) וּכְתִיב: "רְאִיתִי אֶת־הָאָרֶץ וְהִנֵּה תִהְיֶה וְבִהְיוֹ" (ירמיה ד, כג); וְעֲתִידִין

לְשִׁמַח עִמָּהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: רָנוּ שָׁמַיִם כִּי־עָשָׂה ה' הָרִיעוּ תַחְתִּיּוֹת אֲרֶץ פָּצְחוּ הָרִים רָנָה [וגו'] כִּי־גָאֵל ה' (את עמו) [נְעֻקְבִי] [\(ישעיה מד, כג\)](#). אֵילָנוֹת נִתְאַבְּלוּ עָלֶיהָ, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי־תֵאָנֶה לֹא־תִפְרָח" וגו' [\(חבקוק ג, יז\)](#); וְעֵתִידִין לְשִׁמַח עִמָּהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאַתֶּם הָרִי יִשְׂרָאֵל עֲנֹפְכֶם תִּתְּנוּ וּפְרִיכֶם תִּשְׂאוּ לְעַמִּי יִשְׂרָאֵל כִּי קָרְבוּ לָבוֹא" [\(יחזקאל לו, ח\)](#). הָרִים וּגְבְעוֹת נִתְאַבְּלוּ עָלֶיהָ, שֶׁנֶּאֱמַר: "רְאִיתִי (את) הַהָרִים וְהִנֵּה רַעֲשִׁים וְכָל־הַגְּבְעוֹת הִתְקַלְקְלוּ" [\(ירמיה ד, כד\)](#); וְעֵתִידִין לְשִׁמַח עִמָּהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "הַהָרִים וְהַגְּבְעוֹת" וגו' [\(ישעיה נה, יב\)](#). וְהַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, כְּבִיכּוֹל, נִתְאַבֵּל עָלֶיהָ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּקְרָא ה' אֱלֹהִים צְבָאוֹת בַּיּוֹם הַהוּא לְבָכִי וּלְמִסְפָּד וּלְקִרְחָה וּלְחֹגֵר שֶׁק" (שם כב, יב); וְעֵתִיד לְשִׁמַח עִמָּהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּמִשׁוֹשׁ חֲתָן עַל־כֶּלֶה" וגו' (שם סב, ה).

נפש יהודה הפקדתי שומרים. מלאכים דכתיב כי מלאכיו יצוה לך לשמרך:

וְכָל הַמִּתְאַבֵּל עָלֶיהָ יִשְׁמַח בְּנַחֲמָתָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "לְשׁוֹם לְאַבְלֵי צִיּוֹן [וגו'] פֶּאֶר תַּחַת אֶפְרַיִם" וגו' (שם סא, ג) וְכִתִּיב: "שִׁמְחוּ אֶת־יְרוּשָׁלַם וְגִילוּ בָהּ" וגו' (שם סו, י) וְכִתִּיב: "לְמַעַן תִּינָקוּ וּשְׁבַעְתֶּם" (*) מִשָּׁד תִּנְחַמְיָה לְמַעַן תִּמְצֹו וְהִתְעַנְּגֶתֶם מִזֵּיו כְּבוֹדָה" (שם שם, יא).

נפש יהודה משוד. משדים כתינוק היונק חלב כן תניקו תנחומים למען תמוצו תניקו הטוב שנאמר עליכם:

פרק שמיני [שט]

כְּשִׁמְגִיעַ זְמַן עֲלוֹת עַמּוּד הַשַּׁחַר נִרְאָה לְעֵין שֶׁמֶאֱפִיל קֹדֶם שְׂיֵאִיר, כֶּף אֹר הָעֵתִיד לָבוֹא, שֶׁכְּתוּב עָלָיו "וְהִיָּה אֹר הַלְּבָנָה" וגו' [\(ישעיה לו, כו\)](#), (*) כְּשֶׁיִּקְרַב זְמַנוּ לְהֵאִיר יַחֲשֵׁד בְּרֵאשׁוֹנָה מְקוֹרוֹת הַזְּמַן וְגַם יֶאֱפִיל מִהֶעֱדָר הָאוֹרָה הָאֲמִתִּית, שֶׁהִיא הַתּוֹרָה, כְּדָגְרָסִינָן בְּמִסְכַּת שַׁבָּת, פֶּרֶק רַבִּי אֶלְיעֶזֶר דְּתוּלִין (קלח, ב): תְּנוּ רַבָּנָן: כְּשֶׁנִּכְנְסוּ רַבּוֹתֵינוּ (*) לְכָרִם בִּיבְנָה, אָמְרוּ: עֵתִידָה תּוֹרָה שֶׁתִּשְׁתַּכַּח מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "הִנֵּה יָמִים בָּאִים נֶאֱמַר ה' [אֱלֹהִים] וְהִשְׁלַחְתִּי רָעַב בְּאֲרֶץ לֹא־רָעַב לְלֶחֶם וְלֹא־צָמָא לְמַיִם כִּי אִם־ לְשִׁמְעַ אֶת דְּבַרִּי ה'" [\(עמוס ח, יא\)](#) וְכִתִּיב: "וְנָעוּ מַיִם עַד־יָם וּמִצְפּוֹן וְעַד־מִזְרָח יִשׁוּטְטוּ לְבִקֵּשׁ אֶת־דְּבַר־ה' וְלֹא יִמְצְאוּ" (שם שם, יב). "דְּבַר ה'", (*) זֶה הַלְּכָה; "דְּבַר ה'" זֶה הַקֶּץ; "דְּבַר ה'", זֶה נְבוּאָה. מַאי "יִשׁוּטְטוּ לְבִקֵּשׁ"? אָמְרוּ: עֵתִידָה אִשָּׁה שֶׁתִּטּוֹל כְּפָר שֶׁל תְּרוּמָה וְתַחֲזֹר עַל בְּתִי כְּנִסְיוֹת וְעַל בְּתִי מְדַרְשׁוֹת לִידַע אִם טְהוֹרָה הִיא אוֹ טְמֵאָה וְכוּ'. תִּנְיָא, רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן יוֹחָאִי אוֹמֵר: חֵס וְשָׁלוֹם שֶׁתִּשְׁתַּכַּח תּוֹרָה מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי לֹא תִשְׁכַּח מִפִּי זָרְעוֹ" [\(דברים לא, כא\)](#), אֶלָּא מַאי "יִשׁוּטְטוּ לְבִקֵּשׁ אֶת דְּבַר ה' וְלֹא יִמְצְאוּ"? שֶׁלֹּא תִמְצֹא (*) הַלְּכָה בְּרוּרָה וּמִשְׁנָה בְּרוּרָה (*) בְּמִקּוֹם אֶחָד.

נפש יהודה כשיקרב זמנו. הגאולה להאיר יחשך בראשונה ר"ל כל זמן הגלות נקרא חושך מכח הצרות וגם לזמן הגאולה יהיה בתחלה חושך מצרות רבות והן חבלי משיח וגם חשכו עיינינו מאור התורה בגלות ובגוים אין תורה אין לנו הלכה פסוקה שנעדרה החכמה מהם: לכרם ביבנה. על שם שהיו ישובין שורות שורות ככרם: זו הלכה. דכתיב ויגד לעם

את דברי ה' דהיינו תורה. נבואה כדכתיב דבר ה' אשר היה אל הושע הקץ דכתיב לכלות דבר ה' מפי ירמיה: **הלכה ברורה**. בטעמים שלא יהא בה מחלוקת: **במקום אחד**. ר"ל אפילו במקום אחד מכל המקומות שזכר לא ימצאו הלכה ברורה כדמשמע קרא דגם אחר שישוטטו בכל המקומות לא ימצאנה:

תנאי בפירק חלק (סנהדרין צו, ב): **אמר ליה רב נחמן לרב יצחק: מי שמיע לך אימת אתי בר נפלי? אמר ליה: ומאן הוא בר נפלי? אמר ליה: משית, דכתיב (בעת ההיא) [ביום ההוא] אקים (*) את סכת דוד הנפלת" (עמוס ט, יא).** אמר ליה: **הכי אמר רבי יוחנן: דור שפן דוד בא בו, תלמידי חכמים מתמעטין והשאר עיניהם פלות בו בגוון ונאנחה וצרות רבות וגזרות קשות מתחדשות, (*) עד שהראשונה פקודה - שניה ממחרת לבוא.**

נפש יהודה את סוכת דוד הנופלת. מלכות בית דוד שנפלה ולהכי קרי משיח בר נפלי: עד שהראשונה פקודה. עד שלא כלתה צרה ראשונה שניה ממחרת לבא פקודה כמו לא נפקד:

תנו רבנן: (*) שבויע שפן דוד בא בו, שנה ראשונה מקים בו: " (*) והמטרתי עלעיר אחת ועלעיר אחת לא אמטיר" (שם ד, ו); שנייה - (*) חצי רעב משתלחין בעולם ומתים אנשים ונשים וטף וחסידים ואנשי מעשה ותורה (*) משתפחת מלומדיה; שלישית - רעב גדול; רביעית - שבע ואינו שבע; חמשית - שבע גדול ותורה חוזרת ללומדיה; (*) בששית - קולות; בשבעית - (*) מלחמות; במוצאי שביעית - בן דוד בא. רב יוסף אמר: כמה שבויעי חלפי (*) כי הכי ולא אתא. אמר ליה אביי: (*) בששית קולות, ובשביעית מלחמות מי הו; אי נמי, כסדרן מי הו?

נפש יהודה שבויע. שמיטה: והמטרתי על עיר אחת. שיהא מעט ויהא רעב במקום זה ושובע במקום זה: חצי רעב. רעב מעט שלא יהא שובע בשום מקום: משתכחת מלומדיה. מתוך רעב שאין להם מה לאכול: בששית קולות. שכן דוד בא ד"א קולות מתקיעת שופר שנאמר ביום ההוא יתקע בשופר גדול: מלחמות. בין עובדי כוכבים ומזלות לישראל: כי הכי. דהוי הכי שנה אחת רעב שנה אחת שובע ואף על פי כן לא בא בן דוד: בששית קולות. שופר משיח ובשביעית מלחמה מי הו ועוד כסדרן מי הו כלומר אלו הצרות דקתני הכא כסדרן לא אתרמו בשבוע אחת זה אחר זה אבל כי אתרמי יבא משיח:

בעקבות משיח חצפא ישגא, דכתיב: "אשר חרפו אויביה ה' (*) אשר חרפו עקבות משיחך" (תהלים פט, נב). אמר רב יהודה אמר רב: דור שפן דוד בא (*) בית הועד יהיה לזנות והגליל יאשם (*) ואנשי גבול יסובבו מעיר לעיר ולא יחוננו וחקמת סופרים תסרח ויראי שמים ימאסו. פני הדור (*) כפני הכלב (*) והאמת נעדרת, שנאמר: "ותהי האמת נעדרת וסר מרע משתולל" (ישעיה נט, טו). מאי "ותהי האמת נעדרת"? אמרי דבי רבי ינאי: מלמד שנעשה אמת עדרים והלכה למדבר; מאי "וסר מרע משתולל"? אמרי דבי רבי ינאי: כל אדם שהוא ירא שמים משולל על הבריות.

נפש יהודה אשר חרפו עקבות משיחך. ועקבות היינו סוף: בית הועד. מקום שתלמידי חכמים מתועדין שם ללמוד תורה וגליל מקום ששמו כן: ואנשי גבול. אנשי גבול ארץ ישראל ל"א אנשי סנהדרין: כפני הכלב. שלא יתביישו זה מזה ד"א כפני הכלב כלב ממש דדמיין ללב ואפשר על שיהיו כחושין פניהם כפני כלב ועוד יש לומר כמו שיש לכלב פנים ממש שיש

לו שתי שפמים וזקן אין לו לכלב: **האמת**. התורה שנקראת אמת נעדרת לשון חסר כמו ולא נעדר ממנו: **מאי ותהי האמת נעדרת**. למה אמר לשון נעדרת דנעדרת משמע חסר ומשמע עדרים לומר שהתורה נחסר מהרשעים אבל לא ימוש מהצדיקים רק הלומדי תורה ילכו להם במדברות והיינו עדרי ר"ל חברותה של לומדי תורה יהיו נע ונד במדברות שלא יהיה להם מנוחה בדור הרע ההוא וסר מרע מי שיהיה צדיק ולא ילך בדרך רשעים יהיה בעיניהם משתולל כל העולם אומרים עליו שוטה הוא והיינו משתולל לשון שטות כמו מוליך יועצים שולל:

וְאֶמְרִינָן עֲלָהּ: רַבִּי נְהוֹרָאִי אָמַר: דוֹר שְׁפָן דְּדוֹד בָּא בּוּ (*) נְעָרִים יִלְבְּנוּ זִקְנִים וְזִקְנִים יַעֲמְדוּ לְפָנֵיהֶם, (*) בֵּת קָמָה בְּאֵמָה וְכָלָה בְּחִמּוּתָהּ וְאִין הִבָּן מִתְבַּיֵּשׁ מֵאֲבִיו. רַבִּי נַחֲמָיָה אָמַר: דוֹר שְׁפָן דְּדוֹד בָּא בּוּ הַעֲזוּת יִרְבֶּה (*) וְהַיָּקָר יַעֲוֶת וְהַשְּׂכָל יֵאָבֵד (*) וְהַגֶּפֶן תִּתֵּן פְּרִיָּהּ וְהַיֵּין בְּיָקָר וְכָל הַמַּלְכוּת נּוֹטָה לְמִינּוּת. אָמַר רַבִּינָא: מַאי קָרָאָה? " (*) כְּלוּ הַפֶּךָ לְבָן טְהוֹר הוּא" (ויקרא יג, יג).

נפש יהודה **נערים ילבינו פני זקנים**. כלומר יחרפו ויביישו אותם וזקנים יעמדו מפני הנערים לכבדם והיינו דאמרי בעקבות המשיח חוצפא יסגא ר"ל דזקנים וחכמים לא נחשבו להם רק עצת נערים יהיה לחכמים בעיניהם ויהיו להם לראש ולקצין ויכבדו להם עד שגם הזקנים והחכמים יהיו מוכרחים לעמוד בפניהם: **בת קמה באמה**. לחרפה ולביישה: **והיקר יעוות**. שלא יכבדו זה את זה יקר כבוד יהיה מעוקל בבריות שלא יחשיב זה לזה ועל כן אין מתנהגין בכבוד ל"א היקר יעוות המכובד שבהן יהא עוותן ורמאי ואין לסמוך עליו והשכל טוב וישר יאבד כי השטות של רשעים וחטאים שהוא השטות יגבר ויצליח: **והגפן תתן פריה**. ואף על פי כן יהיה היין ביוקר שלא יהיה ברכה בפרי עצמו ל"א שיהיו כולם רודפין אחר היין ומשתכרים ומתייקר היין אף על פי שרוב יין בעולם: **כולו הפך לבן טהור הוא**. כשפשט הנגע בכל הגוף כך כשנהפכה כל המלכות למינות תביא גאולה ור"ל שנהפכו למינות להרע לישראל בכל מקום יותר מכל עם ולשון עד שאין מקום מנוחה להם ואז כולה לבן ויטהרו ישראל שנאמר וזרקתי עליכם מים טהורים ויצאו מהסגר נגע הגלות:

"כִּי יִרְאֶה כִּי־אֲזַלְתָּ יָד" (דברים לב, לו), אִין בֶּן דְּדוֹד בָּא עַד שְׁיָרְבוּ (*) הַמְּסוֹרוֹת. דְּבַר אַחַר: "כִּי יִרְאֶה כִּי־אֲזַלְתָּ יָד", עַד שְׁיִתְמַעְטּוּ (*) תִּלְמִידֵי חֲכָמִים. דְּבַר אַחַר: "כִּי יִרְאֶה כִּי־אֲזַלְתָּ יָד", אִין בֶּן דְּדוֹד בָּא עַד (*) שְׁתַּכְלֶה פְּרוּטָה מִן הַכִּיס. דְּבַר אַחַר: "כִּי יִרְאֶה כִּי־אֲזַלְתָּ יָד", אִין בֶּן דְּדוֹד בָּא עַד שְׁיִתְיָאֲשׁוּ יִשְׂרָאֵל מִן הַגְּאוּלָּה, שְׁנַאָמַר: "וְאֶפְסָ עֲצוּר וְעֲזוּב" (שם), (*) כְּבִיכּוֹל, אִין עוֹזֵר וְסוֹמֵךְ לְשׁוֹנְאֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל. רַבִּי זִירָא, כִּי חֲזִי לְרַבְּנָן (*) דְּמִתְעַסְקֵי בֵּה, אָמַר: בְּמִטּוֹתָא מִיִּנְיֵיכוֹן, לָא תִרְחַקוּנִיהּ. תְּנוּ רַבְּנָן: שְׁלֹשָׁה בָּאִים בְּהַסַּח הַדְּעַת, אֵלּוּ הֵן: מְשִׁיחַ וּמְצִיאָה (*) וְעֻקְרָב.

נפש יהודה **המסורות**. המוסרים לעובדי כוכבים ומזלות ממונן של ישראל וזה כי יראה כי אזלת יד שתלך ותחזק ידן של מסורת ומצליחין במלשינותן אז ידין ה' עמו להביא להם גאולה: **תלמידי חכמים**. שמחזיקין ידי ישראל להחזירן למוטב והוא משני טעמים שמתירא מהם שהם בעלי אגרוף ויש לאל ידם או מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין והשלישי קשה מכולם כדי שיהנה מהם והוא גרוע מצדו: **שתכלה פרוטה מן הכיס**. והיינו אזלת יד שיהיו בידים ריקניות: **כביכול**. כאלו יכולין לומר דבר זה כלפי מעלה אין עוזר ואין סומך לישראל שיהיו שפלים למאד ואומר אין עוזר ואין סומך ויהיו מתייאשין מן הגאולה: **דמתעסקי בה**. לידע מתי יבא: **ועקרב**. נושך אדם פתאום:

וְאֶמְרִינָן עֲלָהּ (צח, א): אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: אִין בֶּן דְּדוֹד בָּא עַד שְׁיִבְקֶשׁ דָּג קֶטָן לְחוּלָה וְלֹא יִמְצָא. שְׁנַאָמַר: "אֲזַ אֲשָׁקִיעַ מִימֵיהֶם וְנִהְרוּתֶם" (*) כְּשֶׁמֶן אוֹלִיךְ" (יחזקאל לב, יד) וְכִתִּיב בְּהוּא עֲנִינָא: ["בִּימֵי הָהֵם ו]בְּעַת הַהִיא

אֲצַמִּיחַ לְדוֹד צָמַח צְדָקָה [וְעֵשָׂה] מְשֻׁפֵּט וְצְדָקָה" (ירמיה לג, טו). אָמַר רַבִּי חֲמָא בַר חֲנִינְא: אֵין בְּן דְּוֹד בָּא (*). עַד שְׂיִכְרִית מַלְכוּת זִילָא מִיִּשְׂרָאֵל: שְׂנַיָּאמַר: " (*). וְכַרְתּוּ הַזְּלוּלִים בְּמִזְמוּרוֹת וְאֶת־הַנְּטִישוֹת הַסִּיר הַתַּז" (ישעיה ית, ה) וְכַתִּיב בַּתְּרִיה: "בְּעַת הַהִיא (*). יוֹבֵל־שִׁי לֵה' צְבָאוֹת" (שם שם, ז). אָמַר רַבִּי זְעִירִי אָמַר רַבִּי חֲנִינְא: אֵין בְּן דְּוֹד בָּא עַד שְׂיִכְלוּ גְסֵי הַרוּחַ מִיִּשְׂרָאֵל, שְׂנַיָּאמַר: "כִּי־אֶז אָסִיר מִקְרָבָךְ (*). עַל־יֹזֵי גְאוּתְךָ וְלֹא־תוֹסִפִי לְגִבְהָה עוֹד בְּהִרְקֶדְשִׁי" (צפניה ג, יא) וְכַתִּיב: "וְהִשְׁאֲרִיתִי בְּקִרְבְּךָ עִם עֲנִי וְדַל" (*). וְחִסּוּ בְשֵׁם ה'" (שם שם, יב).

נפש יהודה **כשמן אוליך**. שיהיו כולם קפויין וכיון שהם קפויין כשמן אין דגים נמצאים בחכה ונבואה זו נאמרה על מצרים ור"ל אחר מפלת מצרים יבא הגאולה לישראל: **עד שיכרית מלכות הזלה**. שלא תהא להם שום שולטנות לישראל אפילו שולטנות קלה ודלה: **וכרת הזלזלים**. הזמורות יכרתו במזמורות בסכין נטישות ענפים הסיר התז יכרית ונדרש על שולטנות ישראל שיכרית מהם הזלזלים היינו ממשלה זל וקל. הנטישות ענפים קטנים השרים והשופטים: **יובל**. האומות שי מנחה יביאו לה' צבאות את ישראל: **עליוזי גאותך**. שמחת הגאווה: **חסו בשם ה'**. כלומר שתבא להם גאולה ויחסו בצל שדי:

אָמַר רַבִּי שְׁמַלְאִי אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר מְשׁוּם רַבִּי שְׁמַעוֹן בְּן יוֹחָאי: אֵין בְּן דְּוֹד בָּא עַד שְׂיִכְלוּ שׁוֹפְטִים וְשׁוֹטְרִים מִיִּשְׂרָאֵל, שְׂנַיָּאמַר: "וְאֶשְׁיבָה יְדֵי עַלְיָךְ" וגו' (ישעיה א, כה) וְכַתִּיב: "וְאֶשְׁיבָה שְׁפִטֶיךָ" וגו' (שם שם, כו). אָמַר עוֹלָא: אֵין יְרוּשָׁלַם נְפִדִית אֶלָּא בְּצְדָקָה, שְׂנַיָּאמַר: "צִיּוֹן בְּמִשְׁפָּט תִּפְדֶּה" וגו' (שם שם, כז).

וְאֶמְרִינן עֲלָה: שְׁאֵלוּ תַלְמִידֵיךָ אֶת רַבִּי יוֹסִי בְּן קֶסְמָא: אֵימְתִי בְּן דְּוֹד בָּא? אָמַר לָהֶם: מִתְּיָרָא אֲנִי שְׁמָא תֵאמְרוּ לְתָן לָכֶם אוֹת. אָמְרוּ לוֹ: אֵין אָנוּ מִבְּקָשִׁים מִמָּךְ אוֹת. אָמַר לָהֶם: (*). שְׁעַר זֶה נוֹפֵל וְנִבְנָה, נוֹפֵל וְנִבְנָה וְנוֹפֵל וְאֵין מִסְפִּיקִים לְבָנוֹתוֹ עַד שְׁבֹן דְּוֹד בָּא. אָמְרוּ לוֹ: תָּן לָנוּ אוֹת. אָמַר לָהֶם: לֹא כֶּךָ אֶמְרִיתִי אֲלֵיכֶם, שְׁאַתֶּם מִבְּקָשִׁים מִמֶּנִּי אוֹת? אָמְרוּ לוֹ: אַף־עַל־פִּי כֵּן תָּן לָנוּ אוֹת. אָמַר לָהֶם: אִם בֶּן, (*). מִי מְעָרוֹת יִהְפְּכוּ לְדָם, וְנִהְפְּכוּ לְדָם. בְּשַׁעַת פְּטִירְתוֹ אָמַר לָהֶם: בְּנִי, (*). הַעֲמִיקוּ לִי אַרוּנִי. שְׁאֵין לָךְ אַרוֹן בְּאַרְץ יִשְׂרָאֵל, שְׁאֵין סוּס שֶׁל פְּרָסִיִים אוֹכֵל בּוֹ תָּבוּ וְאֵין לָךְ כָּל דְּדָקֵל וְדָקֵל שֶׁבְּאַרְץ יִשְׂרָאֵל, שְׁאֵין סוּס שֶׁל מַדְיִים נִקְשָׁר בּוֹ.

נפש יהודה **שער זה**. של רומי שברומי היה אותו שער ואין מספיקין לבנותו פעם שלישית ובן דוד בא: **מי מערות**. של פמיס שהירדן נובע ממנו כדתניא בבכורות ירדן יוצא ממערת פמיס ומפרש התם שפיר: **העמיקו לי ארוני**. עשו לי קבר בקרקע עמוק שמוציאין הארונות ועושין מהם אבוסים במלחמות גוג ומגוג:

עוֹלָא אָמַר: (*). יֵיתִי וְלֹא אַחְמִינִיה. וְכֵן אָמַר רַבָּא: יֵיתִי וְלֹא אַחְמִינִיה. רַב יוֹסֵף אָמַר: יֵיתִי וְאֶזְכֶּה דְאִיתִיב בְּטוֹלָא דְכוּפְתָא דְחַמְרִיה. אָמַר לִיה אַבְיִי לְרַבָּא: (*). מַאי טַעְמָא? אֵי גִימָא מְשׁוּם חֲבִלִי מְשִׁיחַ, וְהַתְנִיגָא שְׁאֵלוּ תַלְמִידֵיךָ אֶת רַבִּי אֶלְעָזָר: מַה יַּעֲשֶׂה אָדָם וְיִנְצַל (*). מַחְבְּלוּ שֶׁל מְשִׁיחַ? יַעֲסֹק בַּתּוֹרָה וּבְגִמְלוֹת חֲסָדִים, וְיִמַר הָא תּוֹרָה וְהָא גְמִלוֹת חֲסָדִים. אָמַר: שְׁמָא יְגָרֵם הַחֲטָא, כְּדַרְבֵּי יַעֲקֹב בַּר אִידִי, דְרַבֵּי יַעֲקֹב בַּר אִידִי רְמִי: כְּתִיב: "וְהִנֵּה אֲנֹכִי עֹמֵךְ וְשִׁמְרֵתִיךָ" וגו' (בראשית כח, טו) וְכַתִּיב: "וַיִּירָא יַעֲקֹב

מֵאֲדִי וְגוֹי' (שם לב, ז) ? אֵלֶּא שְׁמָא יְגַרְם הַחֲטָא. כְּדַתְנָיָא : "עַד־יַעֲבֹר עִמָּךְ הִי' עַד־יַעֲבֹר עִם־זוֹ קְנִיִתָּ" (שמות טו, טז) אָמַר מַעֲתָה : רְאוּיִים הִיוּ יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת לָהֶם נִס בְּבִיָּאָה שְׁנִיָּה כְּבִיָּאָה רְאשׁוֹנָה, אֵלֶּא שְׁגַרְם הַחֲטָא.

נפש יהודה ייתי ולא אחמיניה. יבוא משיח ולא אבקש לראותו כלומר להחיות אותו הזמן משום הרבה צרות יהיו מקודם שיבא ורב יוסף אמר רוצה אני לישב בצל הרעי של חמורו בלבד שאראנו. כופתא רעי כמו ורמא כופתא וסכר ירדנא בב"ב: מאי טעמא. אמר לא אחמיניה איזה צרה יבא בארץ בימיו שיירא ממנו: חבלו של משיח. גורלו וחלקו ולקמן בעי מאי היא לשון אחר חבלו פחדים וחבלים שיהיו בימיו מחיל הגוים:

[וְכֹן אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן : יִיתִי וְלֹא אֶחְמִינִיה] מַאי טַעְמָא? אֵילִימָא מְשׁוּם דְּכַתִּיב : "כַּאֲשֶׁר יָנוּס אִישׁ מִפְּנֵי הָאָרִי וּפָגְעוּ הַדָּב וּבָא הַבַּיִת וְסָמַךְ יָדוֹ עַל־הַקִּיר וּנְשָׁכוּ הַנְּחָשִׁי" וְגוֹי' (עמוס ה, טז); (*) אֶרְאָךְ דְּגַמְתָּהּ בְּעוֹלָם הַזֶּה : אָדָם יוֹצֵא לַשָּׂדֶה, פָּגַע בּוֹ (*) סְנִטָר, כְּמוֹ שֶׁפָּגַע בּוֹ אָרִי ; נִכְנַס לְעִיר וּפָגַע בּוֹ (*) גְּבַאי, כְּמוֹ שֶׁפָּגַע בּוֹ הַדָּב ; נִכְנַס לְבֵיתוֹ, בְּנִיו וּבְנֵי בֵיתוֹ מִבְּקָשִׁים מִמֶּנּוּ לָחֶם וְאִין לוֹ, דּוֹמָה לוֹ כְּמִי שֶׁנְּשָׁכוּ נְחָשׁ. אֵלֶּא מְשׁוּם דְּכַתִּיב : "שְׂאֵלוּנָא וְרְאוּ אֲסִילַד זָכַר מִדּוּעַ רְאִיתִי כְּלִגְבֵר יָדָיו עַל־חֲלָצָיו פִּיּוּלְדָה וְנִהְפְּכוּ כָּל־פְּנִים לִיְרֻקוֹן" (נרמיה ל, ה) מַאי "רְאִיתִי כָּל־גְּבֵר" וְגוֹי' ? אָמַר רַבָּה בַר יֶצְחָק אָמַר רַב : אֶפִּילוֹ (*) גְּבוּרָה שֶׁל מַעֲלָה. מַאי "וְנִהְפְּכוּ" וְגוֹי' ? אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן (*) פְּמִלְיָא שֶׁל מַעֲלָה וּפְמִלְיָא שֶׁל מְטָה. בְּאוֹתָהּ שְׁעָה אוֹמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא : אֵלוֹ מַעֲשֵׂי יָדָיו וְאֵלוֹ מַעֲשֵׂי יָדָיו, הֵיאָךְ אֶאֱבַד אֵלוֹ מִפְּנֵי אֵלוֹ. הֵינּוּ דְאָמְרֵי אֵינְשֵׁי : (*) רְהִיט וְנִפְּיֵל תּוֹרָא רְמוֹ לְסוּסִיָּא בְּאוּרִיָּה.

נפש יהודה אראך דוגמתו. צרות כזה וכבר אדם רגיל בצרה זו ודש בו : סנטר. מודד שדות ונחלות ויודע גבול ובידו להרבות ולגרוע וכשפוגע בו אותו סנטר למדוד שדותיו ולקצר מצרי השדות ודומה לו כמי שפגע בו ארי : גבאי. גובה מס המלך : גבורה של מעלה. הקב"ה מצטער בעצמו כיולדה ואומר בשעה שמעביר האומות האיך אאביד אלו מפני אלו : פמליא של מעלה ושל מטה. מלאכים וישראל : רהיט ונפיל תורא רמי לסוסיא באורייה. משרץ השור ונופל מעמידן סוס במקומו באבוסו מה שלא היה רוצה לעשות קודם מפלתו של שור שהיה חביב עליו שורו יותר וכשיתרפא השור היום או למחר ממפלתו קשה לו להוציא הסוס מפני השור לאחר שהעמידו שם כך הקב"ה כיון שראה מפלתן של ישראל נותן גדולתן לאומות העולם וכשחוזרין ישראל בתשובה ונגאלין קשה לו לאבד אומות העולם מפני בני ישראל:

דַּרְשׁ רַבִּי יוֹסִי בַר שְׁמֵלָאִי : מַאי דְּכַתִּיב : "הוֹי הַמִּתְאַוִּים אֶת־יְוֹסִם הִי' לָמָּה־זֶּה לָכֶם יוֹסִם הִי' הוּא־חֲשָׁךְ וְלֹא־אוֹר" (עמוס ה, יח) ? מְשָׁל לְתַרְנַגּוּל (*) וְלַעֲטָלָף שֶׁהִיוּ מְצַפִּים לְאוֹר. אָמַר לִיהַ תְּרַנְגּוּל לַעֲטָלָף : אֲנִי מְצַפֶּה לְאוֹרָה, מִפְּנֵי (*) שְׂאוּרָה שְׁלִי הִיא - אֶתָּה לָמָּה לָךְ אוֹרָה? וְהֵינּוּ דְאָמַר לִיהַ הֵהוּא מִינְיָאָה לְרַבִּי אַבָּא : אֵימַתִּי אֶתָּא מְשִׁיחְכוֹן? אָמַר לִיהַ : בְּנִפּוּל חֲשִׁיכָה עַל הַנֶּךְ אֵינְשֵׁי "כִּי הִנֵּה הַחֲשָׁךְ יִכְסֶה אֶרֶץ וְעֶרְפֶּל לְאֶמִּים" וְגוֹי' (ישעיה ס, ב).

נפש יהודה ולעטלף. פלעד"ר מו"י"א בל"א ואין לה ראייה ביום : שאורה שלי הוא. שיש לי ראייה ביום ונמצאת נהנית בה כך ישראל מצפין לגאולה שיום ה' יהיה להם אור אבל העובדי כוכבים ומזלות למה מקוים אותה הרי הוא להם חושך ולא אור :

וְאָמְרִינָן נְפִי הֶתֶם (צח, א) : אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן : אִם רְאִיתָ דּוֹר שֶׁמִּתְמַעֵט וְהוֹלֵךְ - חֲפָה לוֹ, שְׁנַאָמַר : "כִּי־אֶתָּה עִם־עֲנִי תוֹשִׁיעַ" (תהלים יח, כח). וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן :

אם ראיית דור שְׁצָרוֹת רְבוֹת בָּאוֹת עָלָיו - חֲכָה לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי־בָא כְנָהָר צָר רוּחַ ה' (*). נִסְסָה בּוֹ" (ישעיה נט, יט) וְכָתִיב בְּתַרְיָה: "וּבָא לְצִיּוֹן גּוֹאֵל" וגו' (שם שם, כ).

נפש יהודה נוססה בו. כמו כמסוס נוסס כמו יאכלם עש והוא תולעת אוכל העץ רוח המקום נוקבת ומחרכת אותן עם הצרות הבאות שאף הוא מתכוין להשמידם:

הא למדנו, כי פְּשִׁיְהִיו עוד יִשְׂרָאֵל דְּחֻוּקִים בְּגוֹלָה אֵל יִתְיַאֲשׁוּ מִן הַגְּאוּלָּה, אָבֵל יִחְפוּ בּוֹ תְּמִיד, כִּי יוֹתֵר מְחֻכָּה בָּהּ (*). הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, כְּדַגְרִסִּינָן הֵתָם (צו, ב): מֵאֵי "אִם־יִתְמַהֲמָה חֲכָה־לוֹ" (חבקות ב, א)? שְׁמָא תֵּאֱמַר אֲנִי מְחֻכָּה וְהוּא אֵינּוּ מְחֻכָּה, תִּלְמוּד לומר: "חֲכָה־לוֹ", אֲפִילוּ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מְחֻכָּה. מִי מְעַכְבֵּ? מֵדַת הַדִּין מְעַכְבֵּת. וְכִי מֵאַחַר שְׁמֵדַת הַדִּין מְעַכְבֵּת לָמָּה אֲנִי מְחֻכָּה? (*). כְּדִי לְקַבֵּל שָׂכָר, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֲשֶׁר־י כָּל־חֻוּכֵי לוֹ" (ישעיה ל, יח).

נפש יהודה הקדוש ברוך הוא מחכה. הוא עצמו מחכה לו ומתאוה שיבא משיח: כְּדִי לְקַבֵּל שָׂכָר. על התקוה שממשכת ומצער ומחלת הלב ואנו מקוים:

פרק תשיעי [שי]

אֲף־עַל־פִּי שֶׁבָּאוּ גְלוֹת וְצָרוֹת עַל יִשְׂרָאֵל, הָאֵל הִרְחִמָן הוּא מְרַחֵם תְּמִיד עָלֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְיֹאֵף גַּם־זֹאת בְּהִיּוֹתָם" וגו' (ויקרא כו, מד) וְנֶאֱמַר: "וְיִזְכְּרֵנִי אֶת־בְּרִיתִי" וגו' (שם שם, מב). וְאִם שָׁמְחוּ אוֹמוֹת הָעוֹלָם בְּמִפְלֹתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "כָּל־אֵיבֵי שְׂמֵעוּ רַעְתִּי שְׂשׂוּ" (איכה א, כא), אֵל נְקֻמוֹת ה' יִנְקֵם מֵהֶם נְקֻמַּת יִשְׂרָאֵל, כְּדֹאֵיתָא בְּאֵיכָה רַבְתִּי, עַל פְּסוּק "תְּבֹא כָּל־רַעְתָּם לִפְנֵיךָ" וגו' (שם שם, כב): אֵיִתִּי עֲלִיהוֹן מַה דְּאֵיתִית עָלֵי, דְּקִדְקַת עֲלִיהוֹן מַה שֶׁדְּקִדְקַת עָלֵי; "וְעוֹלֵל לְמוֹ" (שם), (*). קִטְף עוֹלְלוֹתֵיהוֹן כְּמַה דְּקִטְפַת עוֹלְלוֹתֵי.

נפש יהודה קטף. תכרת עולליהן כמו שכרתו עוללי:

וְכָל הָאוֹמוֹת יָבִיאוּ דוֹרוֹן לְיִשְׂרָאֵל וּלְמַלְכָּם, כְּדֹאֲמַרִּינָן פֶּרֶק עַרְבֵי פְּסָחִים (פסחים ק"ח, ב): עוֹד חֲדָת, עֲתִידָה אֶרֶץ מִצְרַיִם שֶׁתְּבִיא דוֹרוֹן לְמַלְךְ הַמְּשִׁיחַ. כְּסָבוֹר מְשִׁיחַ שֶׁלֹּא לְקַבֵּל דוֹרוֹנָם. אוֹמֵר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: קַבֵּל מֵהֶם, (*). אַכְסֵּנְיָא עָשׂוּ לְבָנֵי בְּמִצְרַיִם. מִיָּד " (*). יֶאֱתִיו חֲשֵׁמְנִים מִנֵּי מִצְרַיִם". נִשְׂאוּ כּוֹשׁ קַל וְחָמֵר בְּעֶצְמָן: וּמַה הִלְלוּ שֶׁנִּשְׁתַּעְבְּדוּ בָּהֶם בְּיִשְׂרָאֵל (*). כְּדִי, אֲנִי עַל אַחַת כְּמַה וְכְמַה. מִיָּד "כּוֹשׁ תַּרְיָץ יִדְיוֹ" וגו'. נִשְׂאָה מְלָכוֹת הַרְשָׁעָה קַל וְחָמֵר בְּעֶצְמָה: וּמַה הִלְלוּ שֶׁאֵין אַחִיהֶם כְּדִי, אֲנִי שֶׁאַחִיהֶם עַל אַחַת כְּמַה וְכְמַה וְכו'.

נפש יהודה אכסניא. שהיו ישראל גרים בארצם והיו שם כאורח באושפיזא: יֶאֱתִיו חֲשֵׁמְנִים. דורנות למלך המשיח לירושלים והיינו אומה של מצרים: כְּדִי. הם מקבלין מהם המתנות מכל שכן שיקבלו ממנו:

וּכְשֶׁתִּתְנַשֵּׂא קֶרֶן יִשְׂרָאֵל יִחַרְבוּ שׁוֹנְאֵיהֶם, כְּמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ בְּפֶרֶק אֵלּוּ עוֹבְרֵין (שם מב, ב) על פסוק: "אִמְלֹאָה הַחֲרִיבָה" (נחזקאל כו, ב): אִם מְלֹאָה זֶה הַחֲרִיבָה זֶה וְאִם הַחֲרִיבָה זֶה מְלֹאָה זֶה. רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אָמַר: מִהֲכָא, "וְלֹאִם מְלֹאִם יֵאָמָר" (בראשית כה, כג).

וְהַדָּבָר תְּלוּי עַד יִגִּיעַ קֶץ הַגְּאוּלָּה, אוֹ אִם יָשׁוּב יִשְׂרָאֵל בְּתִשׁוּבָה, שֶׁמִּבְטָח לָנוּ כִּי יִחִישְׁנָה הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, כְּדֹאֲמַרֵּינוּ בְּפֶרֶק חֶלֶק (סנהדרין צח, א): אָמַר רַבִּי אֶלְכָּסְנֵדְרִי: רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי רַמִּי: כְּתִיב "בְּעֵתָהּ" וְכְתִיב "אֲחִישְׁנָה" (ישעיה ס, כב)? זָכוּ - אֲחִישְׁנָה, לֹא זָכוּ - בְּעֵתָהּ.

וְאֲמַרֵּינוּ עֲלֶיהָ: רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אֲשַׁכְּחִיהָ לְאֵלֶיהוּ דְהִהוּ קָאִי אֲמַעְרִתִּיהָ דְרַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן יוֹחָאִי, אָמַר לִיה: אֵימַת אֲתִי מְשִׁיחָא? אָמַר לִיה: זִיל שְׁוִילִיה. אָמַר לִיה: וְהִיכָא יִתִּיב? אָמַר לִיה: הוּא יִתִּיב (*) אֲפִתְחָא דְרוּמִי, בֵּין (*) סוּבְלֵי חוּלְאִים. אָמַר לִיה: וּמַאי סִימְנִיה? אָמַר לִיה: (*) כְּלָהוּ כִּי שָׂרוּ בְּחַד זִימְנָא שָׂרוּ וּבְחַד זִימְנָא אָסְרִי וְאִיהוּ שָׂרִי חַד וּמַעֲיִין בָּהּ וְאָסִיר חַד; קִסְבַּר דְלִמָּא אֵיבְעִי לִי וְלֹא אֵיעֵכַב. אֲזִל לְגַבִּיהָ. (*) אָמַר לִיה: שְׁלוֹם עֲלֶיךָ, רַבִּי. אָמַר לוֹ: שְׁלוֹם עֲלֶיךָ, בַּר לִיּוּאִי. אָמַר לוֹ: אֵימַת אֲתִי מַר? אָמַר לִיה: הַיּוֹם. לְמַחַר אֲשַׁכְּחִיהָ לְאֵלֶיהוּ, אָמַר לִיה: חֲזִיתִיה? אָמַר לִיה: אֵין, וְיָהֵב לִי שְׁלָמָא וְאָמַר לִי: שְׁלוֹם עֲלֶיךָ, בַּר לִיּוּאִי. אָמַר לִיה: הַהִיא דְאָמַר לָךְ "בַּר לִיּוּאִי" אֲבִטְחֶךָ לָךְ וְלֹאֲבוּךְ. וְאָמַר לִי: "הַיּוֹם אֲתִינָא" - וְלֹא אֲתָא. אָמַר לִיה: " (*) הַיּוֹם אִם־בְּקוּלוּ תִשְׁמַעוּ."

נפש יהודה אפתחא דרומי. בפתח של גן עדן באותו צד כנגד פתח רומי משיח שרוי: **סובלי חולאים**. מנוגעים והוא נמי מנוגע דכתיב והוא מחולל מפשעינו: **כולהו**. מי שיש לו ד' וה' נגעים אסרי להו ושרו בחדא זימנא מתירין כל נגיעהו ביחד ומקנחין אותן וקושרין אותן ואיהו משיח שרי חד ונגבו ומקנח הנגע וקושרו ואחר כך מתיר נגע אחר ועושה כן ואינו מתיר כולן יחד דסבר אי בעי ליה לצאת ולגאול את ישראל לא איעכב כדי קשירת כולן: **אמר לו**. רבי יהושע למשיח אימת אחי מר: **היום אם בקולו**. של הקב"ה תשמעו:

וְאֲמַרֵּינוּ נִמְי הֵתָם (צז, ב): אָמַר רַב: כְּלוּ כָּל הַקְּצִים כְּלָם וְאֵין דְּבַר תְּלוּי (*) אֵלָּא בְּתִשׁוּבָה. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אוֹמַר: (*) דִּיּוּ לְאָבֵל שְׁיִשֵּׁב בְּאָבֵלוּ. כְּתִנְאִי, רַבִּי אֶלְיַעֲזָר אוֹמַר: אִם עוֹשִׁין יִשְׂרָאֵל תִּשׁוּבָה נִגְאָלִין וְאִם לֹא אֵין נִגְאָלִין. אָמַר לִיה רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: אִם אֵין עוֹשִׁין תִּשׁוּבָה אֵין נִגְאָלִין? אֵלָּא הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מַעְמִיד לְהֶם מְלָךְ שְׁגִזְרוּתֵיהוּ קִשׁוּת כְּהֶמֶן וּמְחִזְיָרָן לְמוּטָב. תִּנְיָא אֵידֶךָ: רַבִּי אֶלְיַעֲזָר אוֹמַר: אִם יִשְׂרָאֵל עוֹשִׁין תִּשׁוּבָה נִגְאָלִין וְאִם לֹא אֵין נִגְאָלִין, שְׁנַאֲמַר: "שׁוּבוּ בְּנִים שׁוּבְבִים אֲרַפֶּה מְשׁוּבְתֵיכֶם הַנְּנוּ אֲתָנּוּ לָךְ כִּי אֲתָה ה' אֱלֹהֵינוּ" (ירמיה ג, כב). אָמַר לִיה רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: וְהִלָּא כְּבָר נֶאֱמַר: "כִּי כֹה אָמַר ה' חֲנָם נִמְכַּרְתֶּם" וְגו' (ישעיה נב, ג), "חֲנָם נִמְכַּרְתֶּם", בְּעַבְדוּדָה זָרָה; "וְלֹא בְּכֶסֶף תִּגְאָלוּ" (שם), (*) וְלֹא בְּתִשׁוּבָה וְלֹא בְּמַעֲשִׂים טוֹבִים. אָמַר לִיה רַבִּי אֶלְיַעֲזָר: וְהִלָּא כְּבָר נֶאֱמַר: "שׁוּבוּ אֵלַי וְאִשׁוּבָה אֲלֵיכֶם אָמַר ה' צְבָאוֹת וְאֲמַרְתֶּם בְּמָה נָשׁוּב" (מלאכי ג, ז). וְאָמַר לִיה רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: וְהִלָּא כְּבָר נֶאֱמַר: "כִּי אֲנֹכִי (*) בְּעֵלְתִּי בְּכֶם וְלִקְחֹתִי אֲתָכֶם (*)" אֲחַד מַעִיר וְשְׁנַיִם מִמְּשַׁפְּחָה וְהִבְאֵתִי אֲתָכֶם צִיּוֹן" (ירמיה ג, יד). אָמַר לִיה רַבִּי אֶלְיַעֲזָר: וְהִלָּא כְּבָר נֶאֱמַר: " (*) בְּשׁוּבָה וְנַחַת תִּשְׁעוּן בְּהִשְׁקֹט וּבְבִטְחָה

תהיה גבורתכם ולא אביתם" (ישעיה ל, טו). אמר ליה רבי יהושע: והלא כבר נאמר: "גאל ישראל קדושו" (*). לבזה נפש למתעב גוי לעבד משלים מלכים יראו וקמו שרים וישתחוו למען ה' אשר נאמן קדש ישראל ויבחרך" (שם מט, ז). אמר ליה רבי אליעזר: והלא כבר נאמר: "אם תשוב ישראל נאם ה' אלי תשוב ואם תסיר" וגוי' (ירמיה ד, א). אמר ליה רבי יהושע: והלא כבר נאמר: "ואשמע אתה איש לבוש הבדים אשר ממעל למימי היאר וירם ימינו ושמאלו אל השמים וישבע בפי העולם כי" (*). למועד מועדים וחצי וככלות נפץ ידעם קדש תכלינה כלאלה" (דניאל יב, ז). מיד שתק רבי אליעזר.

נפש יהודה אלא בתשובה. אם ישראל עושין תשובה נגאלין ואם לאו אין נגאלין קודם זמן: **די לאבל**. שעומד כמה ימים וימינו אחר כלומר אפילו לא יעשו תשובה אינו עומד באבלו כל הימים אלא ודאי קץ לדבר ל"א דיו לאבל דיון לישראל צער הגלות והאבילות שאפילו בלא תשובה נגאלין: **ולא בתשובה ומעשים טובים**. דאפילו אין עושין תשובה נגאלין משום דאמר חנם נמכרתם קרי כסף בלשון תשובה: **בעלתי בכס**. משמע בעל כרחכם בלא תשובה: **אחד מעיר**. אברור הצדיקים ואביאם לציון אף על פי שאין כולם חוזרין בזכות הצדיק יזכו כל העיר לגאולה: **בשובה ונחת**. כשעושין תשובה ונחת רוח להקב"ה נגאלין: **לבזה נפש למתעב גוי**. אותן הבזוין ומתועבין בעבירות אף על פי כן יגאלו: **למועד מועדים**. אלמא יש קץ בדבר וככלות נפץ יד עם קודש כשתכלה תקומתם וחוזק ידיהם שהיתה נפוצה אילך ואילך גבורה ותועלת לפשוט אנה ואנה אחר שתכלה גבורתם שהיו שפלים למאד תכלינה אלו הצרות ויבא משיח כדאמרינן כי אזלת יד וגוי' והרבה זמנים רמוזים הם בתורה שהם קודם עת שנאמר בעתה אחישנה שתולים בתשובה אחישנה לאחד מהזמנים שנרמז הקץ בו ואם לאו מכל מקום יקיים אחישנה בעת הקץ דמדה טובה אפילו על תנאי בא:

נמצא שהתשובה לישראל יקרב אצלם הגאולה קדם שיגיע קץ הזמן הקצוב לה ואם לא ישובו - הקדוש ברוך הוא יגאלם בזמנם.

פרק עשירי [שיא]

המלך המשיח שעתיד לגלות מבטח לנו שעתיד להחזיר מלכות של דוד לישנה ובונה בית המקדש ומקבץ נדחי ישראל ויחיה זמן רב. ואמרו רבותינו, שמלך אחר, שאינו מזרע דוד, יקדימנו ויהרג, ויקראוהו משיח בן יוסף, כדגרסינן במסכת סכה, פרק החליל (בב, א): תנו רבנן: משיח שעתיד לגלות במהרה בימינו, אומר לו הקדוש ברוך הוא: שאל מה אתה מבקש ואני נותן לך, שנאמר: " (*). אספרה אל חק וגוי' שאל ממני" וגוי' (תהלים ב, זח). כיון שרואה שמשיח בן יוסף נהרג, אומר לפניו: רבוננו של עולם, איני מבקש ממך אלא חיים, שנאמר: "חיים שאל ממך" וגוי' (שם כא, ה).

נפש יהודה אספרה אל חוק. אספר דבר זה להיות לחק ולזכרון היום ילדתיך היום אגלה לבריות שבני אתה:

ולאחר שיקבץ הגליות וינצח מלחמת גוג ומגוג, כמו שכתוב בנבואות בהרבה מקומות, וידמה בעיני הבריות שהוא כמו בריאת עולם חדש,

בהיות ישראל יושבים לבטח עם רשעי העולם הנמשלים לנמר ולזאב. ועל זה אמר ישעיה (יא, ו): "וְגַר זָאב עִם־כֶּבֶשׂ וְגוֹי. וַיַּחְזְרוּ כָּלֶם לְדַת הָאֱמֶת וַיֵּאָכְלוּ דָבָר הַמּוֹתֵר. וְלָזָה רָמְזוּ בְּאֹמְרוֹ: "וְאֲרִיָּה כְּבָקָר יֵאָכְלֵתְבוּ" וְגוֹי (שם ט, ז). וְלֹא יָרְעוּ בְּנֵי אָדָם אֵלּוּ לְאֵלּוּ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמָר: "לֹא־יָרְעוּ וְלֹא־יִשְׁחִיתוּ" וְגוֹי (שם ט, ט). וַיִּקְבְּעוּ כָּלֶם עֵתִים בְּתוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמָר: "כִּי־מְלָאָה הָאָרֶץ דַּעַה אֶת־הָ" וְגוֹי (שם ט). וְלֹא יִהְיוּ בְּעוֹלָם מְלַחְמוֹת, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמָר: "וְיִכְתְּבוּ חֲרָבוֹתֵם" וְגוֹי (שם ב, ד). וַיְהִי פְּרִנְסָתָם וּלְבוּשֵׁיהֶם מְזֻמְנָת. וְלָזָה רָמְזוּ בְּאֹמְרָם בְּסוֹף מַסְכַּת כְּתָבוֹת (קיא, ב): וְאָמַר רַבִּי חֲזִיא בְּרַי יוֹסֵף: עֲתִידָה אֲרָץ יִשְׂרָאֵל (*) שֶׁתּוֹצִיא גְלוּסְקָאוֹת וְכָלִי מִיֵּלֶת, שֶׁנֶּאֱמָר: "יִהְיֶה פֶּסֶת־בֵּר בְּאֲרָץ" (תהלים עב, טז).

נפש יהודה שתוציא גלוסקאות. לחם לבן וכלי מילת מלבושין של משי יצמח מן הארץ ודורש פסת בר לשון פסת היד שהיא רחבה וחסה רחבה לא אשכחת אלא פת אפויה וכלי מילת דרש פסת לשון כתונת פסים:

וכן כל פיוצא בדברים האלו, שנאמרו על ימות מלך המשית, ידמה לבני אדם שהוא חדוש עולם. ועל זה אמרו רבותינו במסכת פסחים, פרק האשה (פח, א): אמר רבי יוחנן: גדול יום קבוץ גלויות פיוס שנבראו בו שמים וארץ, שנאמר: "וְנִקְבְּצוּ בְּנֵי־יְהוּדָה וּבְנֵי־יִשְׂרָאֵל יַחְדָּו וְשָׂמוּ לָהֶם רֹאשׁ אֶחָד וְעָלוּ מִן־הָאָרֶץ כִּי גְדוֹל (*) יוֹם יִזְרְעָאֵל" וְגוֹי (הושע ב, ב) וְכַתִּיב: "וַיְהִי־עָרֵב וַיְהִי־בָקָר יוֹם אֶחָד" (בראשית א, ה).

נפש יהודה יום זרעאל. יום כניסיהון מן הגלות וקרי ליה יום כיצירת בראשית:

ועל זה הזמן קראוהו בגמרא כתבות "עולם הבא", דגריסין בסוף מסכת כתבות (קיא, ב): " (*) וְדָם־עֵנַב תִּשְׁתֶּה חֲמֹר" (דברים לב, ט), אמרו: לא כעולם הזה עולם הבא; העולם הזה יש צער לבצר וצער לדרוך, העולם הבא אדם יוצא לשדה ומביא ענבה אחת בקרון או בספינה ומניחה בזוית ביתו, ומסתפק ממנה כפיטס גדול, ועציו מסיקן תחת תבשילו. דבר אחר: "וְדָם־עֵנַב תִּשְׁתֶּה חֲמֹר", אין לך כל ענבה וענבה שאין בה שלשים גרבי יין, שנאמר: "וְדָם־עֵנַב תִּשְׁתֶּה חֲמֹר", אל תקרי "חמר" אלא חומר, והוא כור שהוא שלשים סאה.

נפש יהודה זים ענב תשתה. מתוך הענבה תשתה ולא תצטרך לדורכו ומסתפק ושואב ממנה כמו מחבית גדולה פיטס חבית:

וגם כן קראוהו בגמרא ספה "לעתיד לבוא", כדגריסין במסכת ספה, פרק החליל (נב, א): דרש רבי יהודה בר אלעאי: לעתיד לבוא מביא הקדוש ברוך הוא ליצר הרע ושוחטו וכו'. כדאיתא למעלה, בנר ראשון בפרק ו, מחלק תאוות המשגל (סימן כה), ללמדנו, שאין בימות המשית יצר הרע המתאנה לעונות, כמו שנאמר: "וַהֲסֵרְתִּי (את) לֵב הָאֲבֹן" וְגוֹי (יחזקאל יא, ט).

וגריסין נמי בסוף מסכת פסחים (קיט, ב): דרש רב עוירא: זימנין אמר לה משמיה דרבי אסי וזימנין אמר לה משמיה דרבי אמי: מאי דכתיב "וַיִּגְדֵּל

הילד ויגמל ויעש אברהם" וגו' (בראשית כא, ח)? מלמד שעתיד הקדוש ברוך הוא לעשות סעודה לצדיקים ביום שיגמל בו חסד לזרעו של אברהם. ולאחר שיאכלו וישתו נותנין לו כוס של ברכה לאברהם ואומרים לו: טל ברוך. והוא אומר להם: אני איני מברך, מפני שיצא ממני ישמעאל. נותנים אותו ליצחק אומרים לו: טל ברוך. אומר להם: אני מברך, מפני שיצא ממני עשו. אומרים ליעקב: טל ברוך. אומר להם: אני מברך, מפני שנשאתי שתי אחיות והתורה עתידה לאסרו, ובאת תורה ואסרתן. אומרים למשה: טל ברוך. אומר להם: אני מברך, מפני שלא זכיתי לפנס לארץ ישראל בתיי (*). ולא במותי. נותנין אותו ליהושע, אומרים לו: טל ברוך. אומר להם: אני מברך, מפני שלא זכיתי לבן זכר, דכתיב: " (*). נון בנו יהושע בנו" (דברי הימים א ז, כז). באותה שעה נותנין אותה לדוד, אומר להם: ונדאי אברהם ולי נאה לברך, שנאמר: "כוס ישועות אשא" (תהלים קטו, יג).

נפש יהודה ולא במותי. שלא העלו עצמותי לארץ ישראל כמו שהעלו עצמות יוסף והיינו דכתיב כי אנכי מת בארץ הזאת בחוצה לארץ אינני עובר את הירדן אפילו לאחר מיתה לא יעברו עצמותי את הירדן: **נון בנו יהושע בנו**. ממשפחת אפרים חשיב בדברי הימים עד יהושע ולא משכח קרא ברא ליהושע:

להראותינו, שדוד המלך והבא מגזעו מברך לברך בשם ה' ולהודות לאל יתברך באותו הזמן שיחיה הקדוש ברוך הוא לדוד עם שאר צדיקי ישראל. והגואל לבוא מזרעו, כמו שנאמר: " (*). ויצא חטר מגזע ישי" וגו' (ישעיה יא, א).

נפש יהודה ויצא חוטר. ענף מגזע שרשו והיינו מזרעו:

וגרסינו נמי במסכת שבת, פרק אמר רבי עקיבא (פס, ב): דרש רבא: מאי דכתיב: " (*). לכו נא ונוכחה" (שם א, יח), "בואו נא" מבעי ליה? "אמר ה'" (שם), "אמר ה'" מיבעי ליה? לעתיד לבוא אומר להם הקדוש ברוך הוא לישראל: " (*). לכו נא אצל אבותיכם ויוכיחו אתכם. ויאמרו לפניו: רבונו של עולם, אצל מי נלך? אצל אברהם, שאמרת לו: "ידע תדע" וגו' (בראשית טו, יג) ולא בקש רחמים עלינו? אצל יצחק, שברך את עשו: "והיה כאשר תריד" וגו' (שם כז, מ)? אצל יעקב, שאמרת לו: "אנכי ארד עמך מצרימה" (שם מו, ד) ולא בקש רחמים עלינו? אצל מי נלך עכשיו? " (*). יאמר ה'", אומר להם: הואיל ותליתם עצמכם בי, "אם יהיו חטאיכם פשנים" (*). (ישעיה, שם).

נפש יהודה לכו נא. משמע לעת המוגבל לזה בואו נא מיד מיבעי ליה וכן יאמר לעתיד אמר מיבעי ליה דמשמע עתה: **לכו נא אצל אבותיכם ויוכיחו אתכם**. לפי הדין על עונותיכם ואב מרחם על בנו ולא יוכיחו אתכם ברוגז ובאכזריות: **יאמר ה'**. אמור אתה דינו כי לך החסד והרחמים יותר מאב לבנו: **כשלא ילבינו**. ואמחול לכם הכל ולא אבוא עמכם במשפט וזה שאמר דוד שפטני אתה ועל ידי כן אל תבא במשפט עמנו כדאמר אם יהיו חטאיכם וגו':

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: מאי דכתיב: "כִּי־אָתָּה אָבִינוּ כִּי אַבְרָהָם לֹא יָדָעֵנוּ וְיִשְׂרָאֵל לֹא יִפְרָנוּ" (ישעיה סג, טז)? לעתיד לבוא אומר

הקדוש ברוך הוא לאברקהם: בְּנִיף חָטְאוּ. אוֹמֵר לְפָנָיו: רְבוּנוּ שֶׁל עוֹלָם, (*) יִמְחוּ עַל קְדוּשַׁת שְׁמִךְ. אָמַר: אֲבָרְקֶם לֹא הָיָה לִי צַעַר גְּדוֹל בְּנִים, אֵימָא לִי לִיעֶקֶב, דְּהָוָה לִי צַעַר גְּדוֹל בְּנִים, אֶפְשָׁר דְּבַעֵי רַחֲמֵי עֲלֵיהּ. אָמַר לִי לִיעֶקֶב: בְּנִיף חָטְאוּ. אָמַר לְפָנָיו: יִמְחוּ עַל קְדוּשַׁת שְׁמִךְ. אָמַר: (*) לֹא בְּסָבִי טַעֲמָא וְלֹא בְּדַרְדְּקֵי עֲצָה, אֵימָא לִי לִיעֶקֶב, אֶפְשָׁר דְּבַעֵי רַחֲמֵי עֲלֵיהּ. אָמַר לִי לִיעֶקֶב: בְּנִיף חָטְאוּ. אָמַר לְפָנָיו: (*) בְּנִי וְלֹא בְּנִיף? וְעוֹד, כְּמָה חָטְאוּ? כְּמָה שְׁנוֹתָיו שֶׁל אָדָם? שְׁבַעִים שָׁנָה, שְׁנַאֲמַר: "יְמֵי שְׁנוֹתֵינוּ בְּהֵם שְׁבַעִים שָׁנָה" (תהלים צ, ט), (*) דַּל עֲשָׂרִין דְּלֹא עֲנִישִׁית עֲלֵיהּ - פְּשׁוּ לְהוּ חֲמִשָּׁין; דַּל עֲשָׂרִין וְחֲמִשָּׁ דְּלִילִיאַתָּא - פְּשׁוּ לְהוּ עֲשָׂרִין וְחֲמִשָּׁא; דַּל תְּרִיסָר וּפְלָגָא דְּצִלוּיֵי וּדְמִיכַל וּדְבִית הַפְּסָא - פְּשׁוּ לְהוּ תְּרִיסָר וּפְלָגָא; אִם אַתָּה (*) סוּבַל אֶת כְּלָם - מוּטָב, וְאִם לֹא - פְּלָגָא עָלֵי וּפְלָגָא עֲלֶךְ. וְאִם תֹּאמַר כְּלָהּ עָלֵי, הָא קַרִיבִית נַפְשֵׁי קַמְךָ. (*) פְּתַחוּ וְאָמְרוּ: "כִּי אַתָּה אֲבִינוּ" וְגוֹ'. נִשְׂאוּ יְדֵיהֶם כְּנֶגֶד יַצְחָק. אָמַר לָהֶם: קְרָאוּ לְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, שְׁהוּא אֲבִינוּ שְׁבַשְׁמִים. מִיָּד נוֹשְׂאִין עֵינֵיהֶן וְאָמְרִין: "אַתָּה ה' אֲבִינוּ גְּאֻלָּנוּ מֵעוֹלָם שְׁמִךְ" (ישעיה סג, טז).

נפש יהודה ימחו. הואיל שחטאו ויתקדש שמך בעולם כשתעשה דין בעוברין על דבריך: לא בסבי טעמא. אמר הקב"ה לא באברהם הזקן אמירה של טעם וכן ביעקב שהוא הצעיר באבות שלא דברו כהוגן: בני ולא בניך. שהרי קראת להם במתן תורה בני בכורי ישראל שהיה גלוי לפניך שהן עתידין לומר לפניך בסיני נעשה ונשמע לקבל עולך מאהבה כבנים: דל עשרין דלא ענשת להו. שכן מצינו בדור המדבר שלא ענש הקב"ה אלא מכי שנה ומעלה דכתיב במדבר הזה יפלו פגריכם וגו' מבן כי שנה ומעלה אשר הלינותם עלי: סובל את כולם. ותסלח להם בעבור כבוד שמך מוטב ואם לאו החצי עלי בזכותי מחול להם וקל עליך למחול להם המיעוט: פתחו. ישראל ואמרו ליצחק כי אתה אבינו:

נמצא שהקדוש ברוך הוא, שהוא אבינו שבשמים והוא עתיד לגאולנו למען רחמיו וחסדיו ולמען קדושת שמו בעולם. וכוננתו ותחלת מחשבתו בבריאת העולם הנה הנה על זה הזמן שעתיד לבוא, כמו שאמר החכם: תחלת המחשבה סוף המעשה. ולזה רמז באמרו: "נעשה אדם" (*) בצלמנו" וגו' (בראשית א, כו), רוצה לומר, שיפירו כל בני אדם האמת ויפנו לבם מן הבטלות את המשפלות ויהיה מלכותו ואמונתו ואחדותו פשוט וידוע לכל באי עולם, כדכתיב: "והיה [וגו'] ביום, ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד" (זכריה יד, ט). כדאיתא למעלה בנר המצוות, בחלק התפלות, על פרוש הקדיש (סימן צה). כן יהי רצון במהרה בימינו.

נפש יהודה בצלמנו. למלאכים אמר שיהיה האדם בשכליות כמו המלאך וזה יהיה לעתיד לבא כמו שהיה ראוי להיות במתן תורה אם לא שחטאו בעגל ולעתיד לבא יחזיר להם שנאמר כי מלאה הארץ דעה את ה':

חתימה [שיב]

גדולה תשובה שהיא מכפרת דבר קל ודבר חמור, ליחיד ולרבים, כשהיא נעשית כהלכתה ולא ישוב עוד למשובתו. וזהו חסד גדול שעושה הקדוש

ברוך הוא עם החוטאים, שמוחה עונם ולא יזכרו ולא יפקדו לעולם ובלבד שישמר כל תנאי התשובה.

ויזהר אדם מהדברים המעכבין את התשובה, שהם מבדלים לחמשה פנים: (*) הפן האחד, מגדל העון, שהוא ענישו שאין מספיקים בידו לעשות תשובה. הפן השני, (*) שהם דברים שנועלים דרכי התשובה בפני עושיהם. הפן השלישי, שהם דברים שאינו יודע (*) למי חטא כדי שיחזיר לו. הפן הרביעי, בדברים שהם קלים בעיני בני אדם והוא חטא בהם (*) וחושב שאינו חטא. הפן החמישי, בדברים המושכים לבו של אדם וכשיתחיל לדבק בהם (*) אינו יכול לפרש. ואלו החמשה פנים חלקם הרמב"ם ז"ל אל עשרים וארבעה דברים, בהלכות תשובה של משנה תורה.

נפש יהודה הפן האחד. האופן והצורה האחד שמעכב האדם שלא יעשה תשובה בא לו מן השמים בעבור שעשה חטאים גדולים וזמן רב והעניו פניו ולא רצה לשוב ונגזר עונשו ונחתם גזר דינו: **שהם דברים.** יש דברים שגורמים לאדם שאינו עושה תשובה כגון ששנה בה הרבה פעמים עד שנעשה לו כהיתר או גזל הנאכל ואין לו לשלם וכן יש כמה מונעים מלשוב: **למי חטא.** שגזל מהרבה בני אדם ואין מכירם להחזיר להם הגזילה: **וחושב שאינו חטא.** שאין בדבר זה לו חטא ואיך ישוב כשלא חטא ואין עולה על דעתו לשוב: **אינו יכול לפרוש.** וזה העיקר בזנות וביותר הבועל ארמית שנקשר בה ככלב:

ואל ידמה בנפשו בעל תשובה שהוא מרוחק ממעלת הצדיקים והחסידים בשביל עונותיו שעשה, אלא יאמין בנדאי שהוא אהוב ונחמד וידיד לפני הקדוש ברוך הוא כאלו לא חטא מעולם. (*) ואולי שכרו כפול, מפני שטעם טעם חטא וכבש יצרו ופרש ממנו. כדגרסין במדרש תהלים (שוי"ט, יח): "למנצח [על־שנים] לבני קרח משפיל שיר ידידת" (תהלים מה, א), בוא וראה בבני קרח, שעד שלא עשו תשובה לא נקראו ידידים, משעשו תשובה נקראו ידידים, שנקמר: "למנצח [על־שנים] לבני וגו'. לדוד משפיל אשרי נשוי־פשע" וגו' (שם לב, א). "ארח חיים למעלה למשפיל למען סור משאול מטה" (משלי טו, כד), אלו בניו של קרח, שנסתכלו למעלה לאביהם שבשמים ונמלטו, שנקמר: "ובני־קרח לא־ מתו" (במדבר כו, א). למה? שלא נשתתפו לעצת אביהם. ובאחרים כתיב: "וירדו הם וכל־אשר להם חיים שאלה" (שם טז, ג). אבל אלו שנסתכלו למעלה נמלטו, שנקמר: "הביטו אליו ונהרו" וגו' (תהלים לד, ו).

נפש יהודה ואולי שכרו כפול. משכר הצדיק שהצדיק לא טעם טעם העבירה ושמה כשטעם לא היה פורש ממנו וזה טעם ופירש ועשה תשובה:

וכן דוד כנסתכל למעלה נמלט, שנקמר: "לדוד משפיל אשרי נשוי־פשע" וגו'. ולא עוד, אלא הרשעים שנסתכלו למעלה נמלטו, שכן אתה מוצא בנבוכדנצר: אנה נבוכדנצר עיני לשמיה נטלת" (דניאל ד, לא) ונקרע מקצת גזר דינו. ומה אם הרשעים, שחביבים להקדוש ברוך הוא, כשנסתכלים למעלה מוחל להם; לישראל שהם בני קדשה, בני אברהם יצחק ויעקב, אם מסתכלין למעלה ועושין תשובה שלמה אינו דין שהקדוש ברוך הוא מוחל להם? ומפני שהיה דוד משפיל, פרש מעונו והתודה עליו ועשה

תשובה ואמר: "לך לבדך חטאתי" וגו' (תהלים נא, ו), מחל לו הקדוש ברוך הוא.

וכן אתה מוצא שבלשון שהקדוש ברוך הוא מרחיק את החטאים בה מקרב את השבים, שנאמר: "והיה במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם יאמר להם בני אל-חי" (הושע ב, א).

וגרסיןן בואלה שמות רבה: שלא כמדת הקדוש ברוך הוא מדת בשר ודם, כי מדת בשר ודם; שנים עומדים לפני המלך, אחד (*) מלמד קטגוריא ואחד מלמד סנגוריא, שלא כל המלמד קטגוריא מלמד סנגוריא ולא כל המלמד סנגוריא מלמד קטגוריא. אבל הקדוש ברוך הוא מלמד קטגוריא ומלמד סנגוריא, הפה שאמר: "הוי גוי חטא" (ישעיה א, ד) הוא הפה שאמר: "פתחו שערים ונבא גוי צדיק" (שם כו, ב): הפה שאמר: "עם כבד עון" (שם א, ד); הוא הפה שאמר: "ועמך כלם צדיקים" (שם ס, כא): הפה שאמר: "בנים משחיתים" (שם א, ד): הוא הפה שאמר: "וכל-בניך למודי ה'" (שם נד, יג); הפה שאמר: "גם כיתרבו תפלה אינני שמע" (שם א, טו); הוא הפה שאמר: "והיה טרם יקראו ואני אענה" (שם סה, כד); הפה שאמר: " (**) חדשיכם ומועדיכם שנאה נפשי" וגו' (שם א, יד); הוא הפה שאמר: "והיה מדי-חדש בחדשו ומדי שבת בשבתו ויבוא כל-בשר להשתחוות לפני אמר ה'" (שם סו, כג).

נפש יהודה מלמד. דורש מעשיו לרעה עליו לדון אותם לחובה ומקטרג עליו בכל צד שיוכל לנטות לחובה והשני סניגורו מליצו מליץ עליו לטובה בכל צד שיוכל לדונו לזכות: **חדשיכם ומועדיכם**. שבדא מלבו כדכתוב ויעש ירבעם חג בחודש השמיני בחמשה עשר לחודש כחג אשר ביהודה:

חמישי

נר

סליק

הנר הששי - בדרכי שלום

ומתחלק לשני כללים

הכלל הראשון, בדרך ארץ; הכלל השני, בדברי שלום ואהבה

הקדמה [שיג]

(*) כְּשֶׁהִשְׁכַּל הַנְּאוֹת נֶאֱצַל עַל מִי שֶׁהוּא בְּעַל מְדוֹת טוֹבוֹת וְשָׁלֵם בְּדֶרֶךְ אֶרֶץ וְרוֹדֵף אַחַר אֲהָבָה וְשָׁלוֹם עִם בְּנֵי אָדָם, (*) הַשְׁכָּל שֶׁהוּא קָנוֹי מִמֶּנּוּ אֵין לוֹ מְנִיעוֹת כְּדֵי שֶׁלֹּא יִגִּיעַ וַיַּחְזֹר אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר נִחָצַב מִשָּׁם, (*) שֶׁהוּא הַשְׁכָּל הַפּוֹעֵל. אֲבָל כְּשֶׁהָאָדָם מְרַגֵּיל עֲצָמוֹ בְּמְדוֹת לֹא טוֹבוֹת וְאֵינוֹ מְשִׁיג דְּבָרִים הַנִּקְרָאִים דֶּרֶךְ אֶרֶץ, אוֹ אֵינוֹ רוֹצֶה לְהִתְעַסֵּק בָּהֶם, (*) אֲפִילוֹ כְּפִי מִזְגוֹ הַשִּׁיג בְּמִשְׁפָּלוֹת וְהָיָה עֹמְלוֹ בַּתּוֹרָה, מוֹנְעוֹת לוֹ מְדוּתָיו מִלְּהִיּוֹת שָׁלֵם וְגַם אֵינוֹ יָכוֹל לְעַמֵּד בְּבְרִיאוֹת נַפְשׁוֹ לְעִבּוֹדַת הָאֵל יִתְבָּרֵךְ.

נפש יהודה כשהשכל הנאות. הוא השכל שבאדם כמו לבהמה לדעת לקרב מה שטוב לו ולהרחיק מה שרע לו לקיום גופו רק על האדם הוא שכל זה יותר מפני שצריך לו דברים רבים להשכיל להנאתו ולתועלת גופו יותר מבהמה ויש שאין משכילין רק כל מה שהוא להנאתם ולטובתם והם כבהמות נדמו אבל מי שנאצל משכלו משפיע לעשות דברים שהם טובים לו וגם לאחרים ומשכיל כן בשכלו שבו שטוב שיהיה בעל מדות טובות וכו': **השכל שהוא קנוי ממנו.** ר"ל השכל הזה הטוב כמו שאמרנו שקנוי מכח השכל החיוני הנאות שבו הוא קנוי לו השכל הטוב הזה להיות בעל מדות טובות לזה אין לו מניעה שיחזור שכלו למעלה להתדבק שכלו הטוב בנשמתו שיקבל שכר טוב ויחזור נשמתו למקום קדושה למעלה שבאה משם: **שהוא השכל הפועל.** שעושה המעשה הטוב מה שחשב בשכלו לפעול ואז יקבל שכרו שהוציא מחשבתו אל הפועל: **אפילו כפי מזגו.** כפי טבעו שבו שאינו משיג בשכלו רק מה שהוא להנאת גופו השיג כמו שכלות אפילו כשישיג בשכלו וילמוד תורה מכל מקום כיון שטבעו רע ואינו רוצה להשכיל רק לעשות מה שהנאתו מונעות לו מדותיו וטבעו מהיות שלם שיעשה ויקיים מה שלמד מאחר שטבעו שאינו גומל חסד לאדם ואף לעצמו אין נוהג בדרך ארץ שאוכל ושותה יותר ממה שצריך לו וכן בכל הדברים אף שהוא רע לו אין משכיל עליו בשכלו שהוא כנגד הטבע לאדם לעשות כן:

וְעַל זֶה אָמְרוּ בַּפֶּרֶק שְׁלִישִׁי מִמִּסְכַּת אֲבוֹת: (משנה יז) אִם אֵין דֶּרֶךְ אֶרֶץ אֵין תּוֹרָה. רוֹצֶה לוֹמַר, שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהִיּוֹת שָׁלֵם בַּתּוֹרָה וּבַמְצוּוֹת הַמְעֻשׂוֹת, אֲשֶׁר הֵם לְיִשׁוּב בְּנֵי הָאָדָם וְשִׁלּוּתָם. וְהוּא דוֹמֵה לְמִי שֶׁזֶרַע זָרְעוֹנִין טוֹבִים (*) בְּשָׂדֵה שֶׁל זְבוּרִית, שֶׁהַצּוֹמֵחַ מִמֶּנּוּ אֵינוֹ טוֹב. נִמְצָא, שֶׁיִּדְעֵת דֶּרֶךְ אֶרֶץ וַיִּשֶׁר הַמְּדוֹת מִדְרִיךְ לְאָדָם לְהִיּוֹת שָׁלֵם בַּתּוֹרָתוֹ.

נפש יהודה בשדה של זיבורית. שהשדה רע כך מי שלמד תורה ואין בו דרך ארץ לא יצמח ממנו טוב:

וְעַל זֶה אָמְרוּ בְּמִסְכַּת בְּרָכוֹת, פֶּרֶק הַרְוָאָה (סג, א): דֶּרֶשׁ בֵּר קִפְרָא: אֵי זוֹ הִיא פְּרִשָׁה קִטְנָה שְׁכָל גּוֹפֵי תּוֹרָה תְּלוּיִין בָּהּ? הָוִי אוֹמֵר זֶה דֶּרֶךְ אֶרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר: " (*) בְּכָל דֶּרֶכֶיךָ דַּעְהוּ וְהוּא יִישֶׁר אַרְחֻתֶיךָ " (משלי ג, ו). וְגַרְסִינָן בַּפֶּרֶק אֵין עוֹמְדִין (שם לב, ב): תָּנוּ רַבָּנָן: אֲרַבְּעָה דְּבָרִים צָרִיכִין (*) חִזּוּק. וְאֵלוֹ הֵן: תּוֹרָה וּמְעֻשִׁים טוֹבִים, תְּפִלָּה וְדֶרֶךְ אֶרֶץ וְכוּ'. כְּדֹאִיתָא לְעִיל.

נפש יהודה בכל דרכיך דעהו. אפילו לעבור עבירה דעהו תן לב אם צורך מצוה הוא כגון אליהו בהר הכרמל עבור עליה ואומר בכל דרכיך שיהיו בדרך ארץ ואז יישר ה' אורחותיך: חזוק. שצריך לחזק ולהתאמץ במ לקיימם:

וּגְרָסִינֶן בְּפֶרֶק הִיא קוֹרָא (שם יז, א): (* מְרַגְלָא בְּפוּמִיָּה דְרַבִּי מֵאִיר: גְּמַר בְּכָל לְבָבָךְ וְכָל נַפְשֶׁךָ לְדַעַת דְרַכִּי וְלִשְׁקֹד עַל דְּלִתּוֹתַי יוֹם יוֹם. נֶצֶר תּוֹרַתִּי בְּלִבְךָ, נִגְדַּד עֵינֶיךָ תִּהְיֶה יִרְאַתִּי, שְׁמַר פִּיךָ מִכָּל חֲטָא וְטַהַר וְקִדְשׁ עֲצָמְךָ מִכָּל אֲשָׁמָה וְעוֹן וְאַנִּי אֶהְיֶה עִמָּךְ בְּכָל שְׁעָה.

נפש יהודה מרגלא בפומיה. דבר זה היה רגיל בפיו:

מְרַגְלָא בְּפוּמִהוֹן דְרַבְּנֵן דִּיבְנֵה: (* אֲנִי בְרִיָּה וְחֲבֵרֵי בְרִיָּה, (* אֲנִי מְלַאכְתִּי בְעִיר וְחֲבֵרֵי מְלַאכְתּוֹ בְּשָׂדֵה; הוּא מְשָׁפִים לְמְלַאכְתּוֹ וְאַנִּי מְשָׁפִים לְמְלַאכְתִּי, כְּשֵׁם שֶׁהוּא אֵינוֹ (* מְתַגְדֵּר בְּמְלַאכְתִּי, כִּף אֵינִי מְתַגְדֵּר בְּמְלַאכְתּוֹ. (* שְׁמָא תֵאמֵר: אֲנִי מְרַבָּה וְהוּא מְמַעִיט, שְׁנִינוּ: אֶחָד הַמְרַבָּה וְאֶחָד הַמְמַעִיט וּבְלִבָּד שְׂיִכּוֹן לְבוֹ לְשָׁמַיִם.

נפש יהודה אני בריה. אני העוסק בתורה בריה אני וכן חברי עם הארץ בריה הוא: אני מלאכתי בעיר. כלומר נוח מלאכתי ממלאכתי: מתגדר. מתגדל לתפוס אומנותי: שמא תאמר. הדין עמו שאינו מתגדר במלאכתי שאילו היה תופס אומנותי לא היה לו לב פתוח להרבות בתורה כמותי והיה ממעיט ואין לו שכר שנינו שיש לו שכר לממעית כמו למרבה ובלבד שיכוין לבו לשמים ואצל קרבנות הוא נאמר בסוף מנחות:

מְרַגְלָא בְּפוּמִיָּה דְאַבְיִי: לְעוֹלָם יְהֵא אָדָם (* עָרוֹם בְּיִרְאָה וּבַעֲנוּה (* וּבְמַעֲנָה רַךְ וּמְשִׁיב חֲמָה וּמְדַבֵּר שְׁלוֹם עִם אַחֵיו וְעִם קְרוֹבָיו וְעִם כָּל אָדָם וְאַפִּילוּ עִם גּוֹי בְּשׁוֹק, כִּדִּי שְׂיִהֵא אֶהוּב לְמַעְלָה וְנִחְמַד לְמַטָּה. אָמְרוּ עֲלָיו עַל רַבֵּן יוֹחָנָן בֶּן זַפְאִי, שֶׁלֹּא הִקְדִּימוּ אָדָם שְׁלוֹם, וְאַפִּילוּ גּוֹי בְּשׁוֹק.

נפש יהודה ערום ביראה. להערים בכל מיני ערמה ליראת בוראו: ובמענה רך. שיהיו דבורו בנחת ומשיב חמה שלא יהא בעל כעס וחמה:

וּגְרָסִינֶן בְּמִדְרַשׁ בְּמִדְבַר סִינֵי רַבָּה [וויק"ר ט, ג]: מַעֲשֶׂה בְרַבִּי יִנְאִי שֶׁהִיא מְהִלָּה בְּדָרְךָ, בָּא אָדָם אֶחָד (* מְשַׁפֵּעַ בְּיוֹתֵר. אָמַר לִיה: מִשְׁגַּח רַבִּי אֵינִי קַבֵּל גִּבּוֹן. אָמַר לִיה: מֵאִי דִיִּהְיִי לָךְ. הִכְנִיסוּ לְתוֹךְ בֵּיתוֹ. בְּדַקּוֹ בְּמִקְרָא וְלֹא מִצְאוֹ, בְּמִשְׁנָה וְלֹא מִצְאוֹ, בְּאִגְדָּה וְלֹא מִצְאוֹ. אָמַר לִיה: (* סִיב בְּרִיךְ. אָמַר לִיה: יְבָרַךְ יִנְאִי בְּבֵיתִיה. אָמַר לִיה: תִּימָא מַה דְאַמִּינָא לָךְ? אָמַר לִיה: כֵּן. אָמַר לִיה: אֵיכּוֹל כְּלָבָא פִּיתִיה דִּינְאִי. קַם תְּפַסִּיָּה. אָמַר לִיה: יְרוֹתֵי גִבְךָ וְאַתָּה מוֹנֵעַ לִי. אָמַר לִיה: חַד זְמַן הוֹינָא עֵבֶר עַל בֵּי מִדְרַשָּׁא וְשָׁמְעִי יִנְקִיא אֲמַרְיוֹ: "תּוֹרָה צְנָה לָנוּ מִשָּׁה מוֹרְשָׁה קְהֵלֶת יַעֲקֹב", "קְהֵלֶת יִנְאִי" אֵין כְּתִיב כָּאן, אֶלָּא יַעֲקֹב. אָמַר לִיה: לָמָּה זְכִיתָ דְתִיכּוֹל עַל פְּתוּרֵי? אָמַר לִיה: מִיָּמֵי לֹא שְׁמַעִית מִיִּלָּא בִישָׂא וְחִזְרִיתִיה לְמֵאֲרִיה, וְלֹא שְׁמַעִית תְּרִין דְמִתְקַשִּׁין דִּין לְדִין וְלֹא יְהִיבִית שְׁלָמָא בִּינֵיהוֹן. אָמַר לִיה: כָּל הַדָּא דְרַךְ אֲרָץ גִּבְיִךְ וְקִרִיתִיךָ כְּלָבָא? קָרִי עֲלִיה: " (* וְשֵׁם דְרַךְ אֲרָאנוּ בִישַׁע אֱלֹהִים" (תהלים ג, כג). דְאָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחֲמָנִי: עֲשָׂרִים וְשֵׁשׁ דְּוֵרוֹת קִדְמָה דְרַךְ אֲרָץ אֶת הַתּוֹרָה, הַדָּא הוּא דְכְתִיב: "לְשֹׁמֵר אֶת־דְרַךְ עַץ הַחַיִּים" (בראשית ג, כד), "דְרַךְ, זֶה דְרַךְ אֲרָץ; "הַחַיִּים" זֶה תּוֹרָה.

נפש יהודה משופע ביותר. מצוין ונאה בבגדיו כתלמיד חכם והיה ר' ינאי סובר שהוא ת"ח ואמר ליה משגח רבי פירוש תשגיח נא עלינו ותהיה מקובל לאכול אצלנו והשיב לו אותו

האיש מה דהני לך כמו שאתה רוצה כלומר מרוצה אני לבוא אצלך ולאכול עמך כמו שאמרת: **סב בריך**. קח הכוס וברך ברכת המזון אמר האורח יברך ינאי בביתו ברך אתה שאתה בעל הבית אמר לו ר' ינאי אמור מה שאני אומר לך אמר האורח כן אמור ואני משיב אחר כך א"ר ינאי אמור אכל כלבא פיתיה דינאי פירוש הכלב אכל פת של ינאי. קם האורח ותפסו בחזקה ואמר לו ירושתי גבך ואת מונע לי האורח אמר לר' ינאי ירושתי יש לי אצלך ואתה מונע אותה ממני ור"ל התורה היא ירושת כל ישראל בשוה ואתה יודע אותה וחלקי גבך ואתה מנעת ממני חלקי לקרוא אותי כלב כאלו אין לי חלק בה א"ל ר' ינאי בודאי יש לך דבר טוב שזכית לאכול על שלחני ומה זכות יש בעצמך שעליו תמכת וסמכת לאכול על שלחני אמר האורח מימי לא שמעתי דבר רע שהיה אחד מדבר על חבירו וחזרתי למאריה כלומר להגידו ולהלשינו לאותו הנאמר עליו או רוצה לומר לא שמעתי אדם שאמר עלי דבר רע וחזרתי לעורר עמו על זה מפני שהייתי מוחל על עלבוני ולא שמעתי שנים מריבין זה עם זה שלא עשיתי שלום ביניהם: **ושם דרך**. על שיש לו דרך ארץ אזכה לראות בישע אלהים:

וְגַרְסִינָן בְּמִסְכַּת מְכוּת, פֶּרֶק אֵלוֹ הֵן הַגּוֹלִין (י, ב): אָמַר רַב הוֹנָא וְאָמְרֵי לָהּ אָמַר רַב נַחֲמָן: מְצִינּוּ מִן הַתּוֹרָה וּמִן הַנְּבִיאִים וּמִן הַכְּתוּבִים: בְּדֶרֶךְ שְׂאֵדָם רוֹצֵה לִילֵךְ בָּהּ מוֹלִיכִין אוֹתוֹ. מִן הַתּוֹרָה, דְּכָתִיב: "לֹא תִלְךָ עִמָּהֶם" (במדבר כב, יב) וּכְתִיב: "קוּם לֵךְ אִתָּם" (שם שם, כ). מִן הַנְּבִיאִים, דְּכָתִיב: "אֲנִי ה' [אלהיך] מְלַמֵּדָךְ לְהוֹעִיל מְדַרְכֶיךָ" (* בְּדֶרֶךְ תִּלְךָ" (ישעיהו מח, יז). מִן הַכְּתוּבִים, דְּכָתִיב: "אִם-לִלְצִים הוּא יִלְיָץ" וגו' (משלי ג, לד).

נפש יהודה בדרך תלך. בדרך אשר תבחר לילך: **אם ללצים**. בא אדם להתחבר הוא ילץ אין מעכבין בידו:

וְגַרְסִינָן בְּמִסְכַּת שְׁקָלִים (פ"ג הלכה ב): תִּיב אָדָם לְצֵאת יָדֵי הַבְּרִיּוֹת כְּמוֹ שֶׁהוּא תִיב לְצֵאת יָדֵי שְׁמַיִם. מִן הַתּוֹרָה, מִן הַנְּבִיאִים וּמִן הַכְּתוּבִים. מִן הַתּוֹרָה, דְּכָתִיב: "וְהֵייתָם נְקִיִּים מִה' וּמִיִּשְׂרָאֵל" (במדבר לב, כב). מִן הַנְּבִיאִים, דְּכָתִיב: "אֵל אֱלֹהִים ה' הוּא יִדַּע וְיִשְׂרָאֵל הוּא יִדַּע" (יהושע כב, כב). מִן הַכְּתוּבִים, דְּכָתִיב: "וּמִצְאִחוֹן וְשָׁכַל טוֹב בְּעֵינֵי אֱלֹהִים וְאָדָם" (משלי ג, ד).

לְמַדְנוּ שֶׁבְּרִשׁוֹת הָאָדָם דְּרָכּוֹ, וְשֶׁחָפֵץ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּאָדָם שֶׁיְהִי נָקִי לְעֵינֵי בְּנֵי אָדָם. וְעַל כֵּן אָמְרוּ, כִּי בְּמָה שֶׁמְדַבְּרִים עַל הָאָדָם אַחֲרֵי מוֹתוֹ נִכְרָ אִם הוּא בֶן הָעוֹלָם הַבָּא. וְסִמְכוּהוּ עַל פְּסוּק: "וְאֶזְנִיךָ תִּשְׁמַעֲנָה דְבַר" (* מְאֲחֲרִיךָ" (ישעיהו ל, כא), כְּדֶגְרִסִּין בְּמִסְכַּת שְׁבֵת, פֶּרֶק שׁוֹאֵל אָדָם (קנג, א): בְּעַא מִיִּיָּה רַבִּי אֶלְעָזָר מֵרַב: אֵי זָהוּ בֶן הָעוֹלָם הַבָּא? אָמַר לִיה: "וְאֶזְנִיךָ תִּשְׁמַעֲנָה דְבַר מְאֲחֲרִיךָ" וכו'. כְּדֹאִיתָא לְעִיל, בְּחֻלְק הַלְוָיָה לְמִתִּים (סימן ריג).

נפש יהודה מאחריך. מה שאומרים המלוים אחר מטתך כשתמות תשמע כשיאמרו זו הדרך שהלך בה זה לכו בה מובטח לו שהוא בן עולם הבא:

וְגַרְסִינָן בְּסוּף פֶּרֶק הַמוֹצִיא יָיִן (שם פב, א): אָמַר לִיה רַב הוֹנָא לְרַבָּה בְּרִיה: מֵאֵי טַעְמָא לֹא שְׂכִיחַת קַמִּיָּה דְרַב חֲסָדָא, דְּמַחְדָּדוֹן שְׁמַעְתִּיתִיה אָמַר לִיה מְשׁוּם דְּאָמַר מִלִּי דְעַלְמָא וְלֹא תוֹרָה. אָמַר לִיה: הוּא עָסִיק (* בְּחִי דְבְרִיאָתָא וְאֵת אֲמָרַת מִלִּי דְעַלְמָא? כָּל שְׂכָן זֵיל לְוִתִּיה.

נפש יהודה בחיי דבריאתא. שלמד אתכם דרך ארץ ולהרחיק מדבר שהוא סכנה לאדם:

על כן, כל הרוצה להיות שלם במדותיו ובריא לעבודת בוראו ומרצה לעם ונקי מהשם ותברך ומישראל, ילמד בדברי דרך ארץ ויאהב לכל אדם ויותר לחבריו ויהא חביב לו דברי חבריו כדברי עצמו, שזהו שרש לרב המוסרים הכתובים בתורה מהמצות המעשיות לאדם עם חברו, שהם נכללות בפסוק: "ואהבת לרעך כמוך" (ויקרא יט, יח). ודרשו בו: (*) דעלך סני לחברך לא תעביד. וזה שלמד הלל לגוי (*) שבא להתיהד אליו על מנת שילמד לו כל התורה ברגל אחת, ואמר ליה פסוק זה: "ואהבת לרעך כמוך", מימרא זו בפירק במה מדליקין (שבת לא, א), וכתובה למטה, בנר העונה (סימן שלד), וילעיל (סימן כט).

נפש יהודה דעלך סני. מה שהוא שואי לך אם אדם עושה הדבר כזה לך גם אתה אל תעשה כזה לחברך: שבא להתיהד. שהעובד כוכבים בא להלל לגיירו על מנת שילמד עמו כל התורה בזמן שיכול לעמוד על רגל אחת ולמד עמו פסוק זה ואמר לו כל התורה נכלל בפסוק זה:

ומי שיהא שלם בדרך ארץ וילמד בתורה, יהא שלם במדותיו ויאהב השלום וירדף אחריה ויהא טוב עם ה' ועם אנשים ויהא שלם בגופו ובממונו בעולם הזה ובריא לעבד האל ותברך ויזכה לחיי העולם הבא.

הכלל הראשון: בדרך ארץ

ונחלק לשני חלקים: החלק הראשון, במה שראוי לכל אדם: החלק השני, במה שמבדלים בו תלמידי חכמים.

החלק הראשון במה שראוי לכל אדם

ויש בו שבעה פרקים

פרק ראשון [שיד]

אֵלֶּה הַדְּבָרִים "אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֹתָם הָאָדָם וְחַי בָּהֶם" בְּזִרְיוֹת וּבְמוֹסָר נְאוֹת וְחַי בָּהֶם בְּבְרִיאוֹת וְשִׁלּוּה וְיִהְיֶה אֶהוּב לְמָקוֹם יִתְעַלֶּה לְאֵל יִתְבָּרַךְ וְלְבְרִיּוֹת. בְּבִקּוֹר בְּהִקְיָצוֹ מִשְׁנָתוֹ יִזְדַּעַזַע מֵאִימַת בּוֹרְאוֹ וְיִזְכֹּר חֶסֶדוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה עִמּוֹ וְאֶמּוֹנָתוֹ אֲשֶׁר שָׁמַר לוֹ בְּהַחֲזִיר לוֹ נִשְׁמָתוֹ אֲשֶׁר הִפְקִיד אֶצְלוֹ. וּבְזֶה יְבָרַךְ בְּלִבּוֹ אֱלֹהֵיו, אֲשֶׁר הִגְדִּיל לַעֲשׂוֹת עִמּוֹ חֶסֶד וְרַחֲמִים וְשֶׁהֲצִילוֹ מִכָּל הַמְּקָרִים הַמְּזַמְנִים לְבוֹא עַל הָאָדָם בְּכָל יַעַת, וְקָל וְחֹמֶר בְּלִילָה, שֶׁהִיא יוֹתֵר מוֹכֶנֶת לְמֵאוֹרְעוֹת וּלְחֻלָּאִים (*) וּלְאִסְכָּרוֹת.

נפש יהודה ולאסכרות. מיתות משונות ב"מ:

וְיִשְׁמַר מְאֹד שֶׁלֹּא יִגַע בְּיָדוֹ (*) לְאֲבְרֵי הַחוֹשִׁים הַפְּתוּחִים לְחָלָל, שֶׁהֵם עֲלוּלִים יוֹתֵר לְקַבֵּל טוּמְאָה, עַד שֶׁיִּטַּל יָדָיו בְּמִים שְׁלֹשׁ פְּעָמִים לְהַעֲבִיר הָרוּחַ רָעָה שֶׁשׁוֹרָה בָּהֶם בְּלִילָה, כְּדִגְרָסִינָן בְּמִסְכַּת שַׁבָּת, פָּרָק שְׁמִנָּה שְׁרָצִים (קח, ב): שֶׁלַח לִיָּה רַבִּי יִנְאִי לְמַר עוֹקְבָא: לִישְׁדַר לִי מַר מֵהַנֶּדֶךְ קִילוּרֵי דְמַר שְׁמוּאֵל שֶׁלַח לִיָּה: שְׁדוּרֵי מְשַׁדְרָנָא לָךְ דְּלֹא תִימָא דְרַע עֵין אֲנָא, אֵלֶּא הֵכִי אָמַר שְׁמוּאֵל: טוּבָה טַפַּת צוּנְן שְׁחַרִית וְרַחֲיִצַת יָדִים וְרַגְלִים עַרְבִית מִכָּל (*) קִילוּרֵין שְׁבַעוּלָם.

נפש יהודה לאברי החושים. מלשון ובעבור חושי בי שהוא לשון הבנה והבחנה שיש באותן אברים דבר פעולה להבחין כמו העין לראות והאוזן לשמוע ופה לדבר והחוטם להריח וכן כולם ואותן אברים הם פתוחים כמו הפה והחוטם והעיניים ואזניים ובית הרעי הם עלולים לקבל טומאה שהסיבות שהם פתוחים עילה וגרם להם שיקבלו טומאה בקל יותר משאר אברים: **קילורין.** דבר רפואה לעיניים שלח ליה טוב לך לתת טפת צונן בעיניך שחרית מרפואות קילורין דשמואל וכן רחיצת ידים ורגלים בחמין ערבית נמי מאירה העיניים. מין אדמה ששמו קילורין וטוב לעיניים:

הוא הִיָּה אוֹמֵר: (*) יָד לְעֵין תִּקְצַץ, יָד לַחֹטֶם תִּקְצַץ, יָד לְפִה תִּקְצַץ, יָד לְגִיגִית לְחֶסֶד תִּקְצַץ, (*) יָד לְאֵמָה תִּקְצַץ, יָד לְפִי טַבְּעַת תִּקְצַץ, (*) יָד לְגִיגִית תִּקְצַץ. יָד מְסַמָּא, יָד מְחַרְשֶׁת, יָד מְעַלָּה פּוֹלִיפּוֹס. תִּנְיָא, רַבִּי יוֹסִי אוֹמֵר: (*) בֵּית חוֹרִין הִיא זו וּמְקַפְּדַת עַד שְׁלֹשׁ פְּעָמִים. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: (*) פּוֹדָא מְעַבִּיר בֵּית מְלָךְ וּמְרַבָּה שְׁעָר בְּעַפְעָפִים וּפּוֹסֵק אֶת הַדְּמָעָה. וְגִרְסִינָן נְמִי בְּמִסְכַּת כְּלָה: אָמַר רַבִּי יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל וְכוּ'. כְּדֹאִיתָא לְעִיל, בְּנֵר רֵאשׁוֹן, בְּפָרָק שְׁלִישִׁי מִחֻלְקַת תַּאֲוֹת הַמְּשַׁגֵּל (סימן כא).

נפש יהודה יד לעין. כשנוגע בעיניו בידיו שחרית ולא נטל ידיו תקצץ נוח לו שתקצץ שרוח רעה שורה על היד ומסמאתו וכן כולם: **לחסודא.** לנקב שהקִיז דם בריבדא דכוסילתא. ריבדא שריטת הנקב להוציא הדם בכוסילתא שם הסכין שמקִיז בו: **יד לאמה.** לנקב הגיד: **לפי טבעת.** לנקב הרעי שעגול כטבעת תקצץ ולא תגע שוב בעין או באוזן ובנקבים קודם נטילה: **יד לגיגית.** שמטילין בה שכר לא תגע קודם נטילת שחרית וכן יד לעין קודם נטילה מסמא עיניו יד לאוזן מחרשת יד לפה או לחוטם מעלה פולִיפּוֹס ריח החוטם והפה ופולִיפּוֹס הוא מין מורסא ושחין עולה בו ומסריח ממנה ומה דאמרין במסכת נדה יד לאמה תקצץ הוא משום שמוציא שכבת זרע אבל כאן אמר במקום נקב לבד דעלול לטומאה וכן לפי הטבעת דמביא לידי תחתונות היינו דמשמש תדיר אבל כאן אמר בנגיעה לבד גם כן אסור: **בת חורין היא.** הרוח השורה על הידים לפני נטילה ומקפדת בנטילתו לנוטלו יפה עד שישפוך מים יפה ג' פעמים על ידיו ובת חורין ר"ל שאין מי שיצוה עליו שילך אלא הנטילה: **פוד.** אם נתנו בעיניו והוא כוחלא צבע ליפות עיניים כמו ותשם בפוד עיניה מעביר בת מלך והיא בת חורין ונקראה בת מלך על שאין שר ומושל עליה ואם הזיקה לעיניו הפוד מעביר אותו:

וגם יזהר אדם שלא יקבל חלוקו שחרית מיד השמש ולא יקבל נטילת ידיים ממי שלא נטל ידיו, כדגריסין במסכת ברכות, פרק שלשה שאכלו (נא, א) : תניא, אמר רבי ישמעאל בן אלישע: שלשה דברים סח לי סוריא ל שר הפנים: (*) אל תטול חלוקה שחרית מיד השמש ותלבשנו ואל תטול ידיך ממי שלא נטל ידיו ואל תחזיר (*) כוס אספרגוס אלא למי שנתנו לך, מפני (*) שאסתלגונית של מלאכי חבלה יושבת ומצפה לו לאדם אימתי יבוא לידי דברים אלו ויפשל בהם. ואמרי לה - (*) אסתכסופית של רוח רעה (*) יושבת ומצפה.

נפש יהודה אל תטול חלוקה שחרית מיד השמש. אלא אתה בעצמך טלהו ממקום שהוא שם ותלבשנו: כוס אספרגוס. ששותין שחרית לרפואה ואותה רפואה נקראת אספרגוס: אסתלגונית. שם חבורת מלאכי חבלה: אסתכסופית. שר חבורת שדים: יושבת ומצפה. שאז יש להם רשות להזיקו כשאדם עושה אי מהדברים אלו מיהו בעת בזאת אין שכיח כל כך שדים וכישוף כיון דבטל הקדושה בטל גם הטומאה כי זה לעומת זה עשה האלהים:

ויבדק עצמו בבית הפסא קדם שיתפלל לטהר גופו ולשמר בריאותו, לנקות גופו מרוח רעה, כדגריסין במסכת שבת, פרק המוציא יין (פב, א) : הנצרך לפנות ואינו נפנה, רב חסדא ורבינא, חד אמר: רוח רעה שולטת בו, וחד אמר: (*) רוח זהמה שולטת בו; והנצרך לפנות (*) ואינו יכול לפנות יעמד וישב, יעמד וישב. רב חנן מנהרדעא אמר: (*) יסלק לצדדין. רב הונא אמר: (*) ימשמש בצרור באותו מקום. ורבנן אמרי: יסיח דעתו. אמר ליה רב אחא בריה דרבא לרב אשי: כל שפן דכי מסח דעתיה לא מפנה. אמר ליה: (*) יסיח דעתו מדברים אחרים. אמר רב ירמיה מדפתי: לדידי חזי לי (*) ההוא טייעא, דקם ויתיב וקם ויתיב עד דשפיך פקדרא.

נפש יהודה רוח זוהמה. כל גופו מסריח בזיעה מסרחת שהריח נבלע בבשרו ובאבריו והוה בו לזיעה מזוהמת וחד אמר רוח רעה ר"ל ריח פה שהזבל מרקיב במעים ויוצא ריח דרך פיו: ואינו יכול לפנות. שאין הנקב נפתח: יסלק לצדדין. כשבדק עצמו בזוית זו יסתלק לזוית אחרת ויבדוק אם יוכל לעשות שם צרכיו כי דבר זה טוב לו לפתיחת הנקב: ימשמש בצרור. יקח חתיכת עפר ויפתח נקב הרעי: יסיח דעתו מדברים אחרים. יהיה דעתו והשגחתו על צואתו: ההוא טייעא. סוחר ישמעאל דקם מבית הכסא מעט ויתיב עד דנשפך ממנו צואתו כדבר ששופכין במהירות מן הקדרה:

ואמרין נמי התיס: אמר ליה רב הונא לרבה: מאי טעמא לא שכיחת קמיה דרב חסדא, דמחדדן שמעתתיה? אמר ליה: אמאי אוזיל לגביה? דכי אזילנא (*) מותיב לי במילי דעלמא ומאי מילי דעלמא? אמר ליה: האי מאן דעייל לבית הפסא (*) לא ליתיב להדיא ולא לטרח טפי, דהאי פרפשתא (*) אתלת שיני יתיבא ודלמא דמשתמטי שיני דכרפשתא ואתי לידי סכנה. אמר ליה: הוא עסיק בחיי דברייתא ואת אמרת במילי דעלמא? כל שפן זיל לותיה.

נפש יהודה מותיב לי במילי דעלמא. מושיבני לפניו בדברי חכמה שאין תורה: לא ליתיב להדיא. במהרה ובחוזק לפי שנפתח הנקב בחזקה וניתקין שיני כרכשתא ויוצאות: אתלת שיני. ג' סדרים בשר עב יש למטה במקום הנקב ואם הוא טורח בחזקה להוציא רעי נשמטת ויוצאת ויבא לידי סכנה:

וְגִרְסִינֵן נְמִי בְּפֶרֶק הַרְוֹאָה (ברכות סב, א) : אָמַר רַב יְהוּדָה : לְעוֹלָם (*) יִנְהִיג אָדָם עֲצָמוּ שְׁחָרִית וְעֶרְבִית לְצֵאתָ, כְּדִי שֶׁלֹּא יִתְרַחֵק. וְתִנְיָא, בְּן עֲזַאי אוֹמֵר : הַשֶּׁסֶם וְצֵא, כְּדִי שֶׁלֹּא תִתְרַחֵק. (*) מִשְׁמֵשׁ וְשֵׁב, אֵל תֵּשֵׁב וּתְמַשְׁמֵשׁ, שֶׁכֵּל הַיּוֹשֵׁב וְאַחַר כֶּךָ מִמִּשְׁמֵשׁ אֶפִּילוּ עוֹשִׂים לוֹ כְּשֵׁפִים בְּאַסְפְּמִיא - בְּאִין עָלָיו. (*) מֵאֵי תִקְנִיתִיהָ? לֵימָא הָכִי : לֹא חוּס וְלֹא תַחְתּוּנוּס לֹא לִי וְלֹא לִי, לֹא אֶהְנוּ וְלֹא מְהֵנוּ, לֹא חֲרָשִׁי דְחֲרָשִׁי וְלֹא חֲרָשִׁי דְחֲרָשִׁי אֶתָּא. תִּנְיָא, בְּן עֲזַאי אוֹמֵר : עַל כָּל מְשָׁכָב שְׁכָב, חוּץ מִן הַקְּרָקַע ; וְעַל כָּל מוֹשֵׁב שֵׁב, (*) חוּץ מִן הַקּוֹרָה. אָמַר שְׁמוּאֵל : (*) שֵׁנָה דְעֵמוּד הַשְּׁחַר (*) כְּאַצְטָמָא לְפִרְזָלָא.

נפש יהודה ינהיג אדם. ירגיל עצמו לעשות צרכיו בשחרית קודם היום ובערבית משחשיכה כדי שלא יהא צריך להתרחק מפני בני אדם משום שנפנין היוצאין חוץ לעיר וצריך לישוב במקום צנוע: **משמש ושב**. קח צרור או קיסס לפתוח נקבים ל"א משמש המושב שלא יהא מלוכלך: **מאי תקנתיה**. אם לא עשה ובא לידי סכנה יאמר לא לי לא תוכלו לי לעשות רע לא חוס ולא תחתית הם שמות הכשפים העשויים על ידי תחתוניות לא אהנו ולא מהנו לא כולן ולא מקצתן לא חרשי דחרשי ולא חרשי דחרשיאתא לא מכשפות מכשף זכר ולא מכשפות מכשפה נקבה ד"א לא הני ולא מהני לא יצלח ולא יועיל עוד מכשפות: **חוץ מן הקורה**. שמא תפול ממנה וכן מכל דבר שיש לו לבא לידי סכנה על ידו: **שינה דעמוד השחר**. טוב לאדם והוא קודם השחרית דבשחרית צריך לעמוד ולהתפלל: **כאצטמא לפרזלא**. והוא ברזל חזק וצהוב שעושין אותו בברזל לפיות בסכינים וקרדומות שטא"ל בל"א וכן מועיל לגוף השינה והיציאה להפנות:

בַּר קַפְרָא הוּהוּ (*) מְזַבִּין מִיַּלֵּי בְּדִינְרֵי, וְאָמַר : (*) אֲדַכְּפֵנָת אֲכוֹל וְאֲדַצְחִית שְׁתֵּי, (*) אֲדַרְתַּחָא קְדִירָךְ שְׁפָךְ. (*) קַרְנָא קְרִי בְרוּמֵי : מָאן מְזַבִּית תַּיְאַנִי? תַּיְאַנִי דְאַבוּךְ זַבִּין. אָמַר לְהוּ רַבָּא לְרַבֵּן : כִּי עֵיילִיתוּ (*) בְּשַׁבִּילָא דְמִיּוּסָד לְמִיּוּסָד בְּדַבְרָא לֹא תַחֲזוּ לְהֵאֵי גִיּסָא וְלֹא לְהֵאֵי גִיּסָא, דִּילְמָא (*) יִתְבוּ נְשִׁי וְלֹא אוֹרַח אֶרְעָא לְאִיסְתַּכּוּלֵי בְּהוּ.

נפש יהודה מזבין מילי בדינרי. מכר דברים בזול בדינר כלומר שאמר ולמד דברים טובים לגוף האדם שיוכל לקיימם בקל בלא הוצאת ממון ד"א שהם טובים כדינרי זהב: **אדכפנת אכול**. שאם תשהה תעבור ממך תאות המאכל ואין המאכל מועיל אי נמי אל יאכל אדם אלא אם כן כי כפיך שכבר נתעכל המאכל בבטנו ויהיה רעב ותאב לאכול: **אדרתחא קדירך שפוך**. קודם שתצטנן משל הוא זה כשאתה צריך לנקבך שפוך ואל תשהה אותם: **קרנא קרי ברומי**. אם תשמע קול קרן ברומי הוא סימן למבקש תאנים לקנות ולהוליד למקום אחר תאני דאבוך זבין אם אין אביך בבית הזהר אתה בנו למכור תאניו בעוד שיש תובעים: **בשבילא**. שביל קטן שפונים בו לשדות: **יתבן נשי**. לעשות צרכיהן:

רַב סַפְרָא עָאל לְבֵית הַפְּסָא. אֶתָּא רַבִּי אֶבָּא (*) נָחַר לִיה אֶבְבָּא. (*) אָמַר לִיה : לִיעוֹל מַר. בְּתַר דְנִפְקָא, אָמַר לִיה : עַד כָּאן לֹא עֵילִית לְשַׁעִיר וְגַמְרַת מִיַּלֵּי דְשַׁעִיר, מִי לֹא תִנֵּן : מְצָאוּ נְעוּל בְּיָדוּעַ שְׁיֵשׁ שֶׁסֶם אָדָם, מְצָאוּ פְתוּחַ בְּיָדוּעַ שְׁאִין שֶׁסֶם אָדָם? (*) וְאֵיהוּ סֵבֵר, מְסַתְּפֵן הוּא, דְתִנְיָא, רַבֵּן שְׁמַעוֹן בְּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר : (*) עֵמוּד הַחוּזָר מְבִיא אֶת הָאָדָם לִיַּדִּי (*) הַדְרוּקוֹן, (*) סִילוֹן הַחוּזָר מְבִיא אֶת הָאָדָם לִיַּדִּי (*) יִרְקוֹן.

נפש יהודה נחר ליה אנבא. אפתח דבית הכסא לסימן לידע אם יש שם אדם נחר שנארח"יין בל"א: **אמר**. רב ספרא לרי' אבא שייעול אצלו לבית הכסא ולא רצה ליעול בתר דנפיק רב ספרא מבית הכסא א"ר אבא לרב ספרא עד כאן לא עיילת לשעיר עדיין לא הלכת לשעיר שהן אינן צנועין בבית הכסא וגמרת לך מילין דשעיר שגם אתה לא ידעת שצריך להיות צנוע בבית הכסא שאמרת לי ליעול ושעיר ר"ל לאומה של שעיר שאינם צנועין לאו הכי תנן

במסכת תמיד מדורה היתה שם בעזרה היסק גדול של אור להתחמם שם הכהנים המסיכים רגליהם בבית הכסא שצריכין טבילה כדתנן במסכת יומא כל המסיך רגליו טעון טבילה ובית הכסא של כבוד היה שם מצאו נעול וכו' אלמא אין מספרים בבית הכסא ואת אמרת לי ליעול מר: ואיהו סבר. רב ספרא שמהר לומר ליעול סבר מסוכן הוא בעמוד החוזר אם ישוב לאחוריו ויחזור העמוד: עמוד החוזר. רעי שחוזר בבטנו שמתאפק לעשות צרכיו: הדרוקן. כריסו צבה: סילון החוזר. השתנה: ירקון. צבע פניו משתנה לירקון:

וגם יבדק עצמו קדם סעודה, דגִרְסִינָן הָתָם, וּבְפָרְק מִי שְׁמִתּוֹ (כג, ב): תָּנוּ רַבָּנָן: (*) הַנִּכְנָס לְסַעוּדַת קָבַע יְהִלֵּךְ עֶשֶׂר פְּעָמִים שֶׁל אַרְבַּע אַרְבַּע פְּסִיעוֹת. וְאָמְרֵי לָהּ: אַרְבַּע פְּעָמִים שֶׁל עֶשֶׂר פְּסִיעוֹת וְנִפְנָה וְנִכְנָס וַיֵּשֶׁב בְּמִקְוָמוֹ.

נפש יהודה הנכנס לסעודת קבע. וגנאי הוא שיצטרך לנקביו בתוך הסעודה ילך בראשון לבית הכסא עשר פעמים וכו' ובכל פעם ופעם בודק את עצמו ויושב אולי יוכל להפנות שההילוך מוריד הגדולים לנקב:

וְלִהְיֶהנְהַגַת הַבְּרִיאוֹת קָבְעוּ זְמַן לְסַעוּדוֹת רַב הָאָדָם בְּשַׁעַה רְבִיעִית, כְּדִגְרְסִינָן בְּפָרְקָא קָמָא דְשִׁבְתָּ (י, א): תָּנוּ רַבָּנָן: שְׁעָה רִאשׁוֹנָה מֵאֲכָל (*) לַיּוֹדִים, שְׁנִיָּה מֵאֲכָל לְסָטִים, שְׁלִישִׁית מֵאֲכָל (*) יוֹרְשִׁים, רְבִיעִית מֵאֲכָל פּוֹעֲלִים, חֲמִשִּׁית מֵאֲכָל כָּל אָדָם. אֵינִי, וְהָאָמַר רַב פִּפְא: רְבִיעִית זְמַן סַעוּדָה לְכָל הַיּוֹדִים? אֵלָּא אֵיפּוּף: רְבִיעִית מֵאֲכָל כָּל אָדָם, חֲמִשִּׁית מֵאֲכָל פּוֹעֲלִים. שְׁשִׁית מֵאֲכָל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, מִכָּאן וְאֵילָף (*) כְּזוֹרֵק אָבֹן לְחֻמַּת. וְאָמַר אַבְיִי: לֹא אָמַרְןָ אֵלָּא דְלֹא טַעִים מִיַּדִּי בְּצַפְרָא, אָבֵל טַעִים מִיַּדִּי בְּצַפְרָא לִית לָן בַּהּ.

נפש יהודה לודים. אומה שאוכלין אדם והן רעבתניות: יורשים. שירשים הון רב שלא טרחו בו ואין עסוקין ודואגין לשוט אחרי מזונות ולעסוק במלאכה: כזורק אבן לחמת. לנוד כן לא קשה ולא יפה לו באכילתו שזורק בגופו:

וְאִם הוּא רָגִיל לְאָכֵל מְעַט אַחַר תְּפִלָּתוֹ וְתַלְמוּדוֹ יוֹתֵר טוֹב הוּא לּוֹ לְחִזְקָא גּוּפוֹ וּבְרִיאוֹתוֹ. כְּדִגְרְסִינָן בְּמַסְכַּת מְצִיעָא, פָּרְק הַמְקַבֵּל (קז, ב): תָּנוּ רַבָּנָן: שְׁלֹשָׁה עֶשֶׂר דְּבָרִים נֶאֱמָרוּ בְּפֶת שַׁחֲרִית: מִצְּלַת מִן הַחֲמָה וּמִן הַצָּנָה (*) וּמִן הַזִּיקִין (*) וּמִחֲכִימַת פְּתֵי זְוִכָּה בְּדִין זְוִכָּה (*) לְלַמֵּד וּלְלַמֵּד וּדְבָרֵי נִשְׁמָעִין וְתַלְמוּדוֹ מִתְקִים בְּיָדוֹ וְאֵין בְּשָׂרוֹ מַעֲלָה (*) הַבֵּל וְנִזְקָק לְאִשְׁתּוֹ וְאֵינוֹ מִתְאַוֶּה לְאִשָּׁה אַחֲרֵת וְהוֹרְגַת אֶת (*) הַכְּנָה שֶׁבְּנֵי מַעִים. וַיֵּשׂ אֲמָרִים: אֵף מִכְּנָסַת אֶת הָאֵהָבָה (*) וּמוֹצִיָּאָה אֶת הַקְּנָאָה.

נפש יהודה ומן הזיקין. מן הרוח נשיבת הרוח על האדם והכל לפי השעה ויש לך אדם שרוח פלוני קשה לו ושעה פלוני: ומחכימת פתי. שדעתו מיושבת עליו לפי שאינו מצטער בעינוי. וזוכה בדין אם יש לו דין עם חבירו דעתו מיושבת לישוב דבריו בבית דין להטעים אותם: ללמוד וללמד. מחמת ישוב הדעת ודבריו נשמעין לבריות שיש לו לב להטעימן: הבל. זיעה וזוהמא ונזקק לאשתו אם בעל הרהורים הוא ומתוך שלבו טוב בבוקר שאכל קצת תובע לאשתו ובצאתו לשוק ורואה נשים אינו מתאוה להן: הכינה. תולעים שבבני מעיים: ומוציאה את הקנאה. את התגר שכשאין לבו טוב עליו הוא נוח לכעוס:

וְאָמְרִינָן נְמִי הָתָם וּבְפָרְק הַחוּבֵל, בְּמַסְכַּת קָמָא (צב, ב): אָמַר לִיָּה רַבָּה לְרַבָּא בַר מְאָרִי: מִנָּא הָא מִילְתָּא דְאָמְרֵי אֵינְשֵׁי: (*) שִׁיתִין רְהוּיֵי רְהוּטוֹ וְלֹא מְטוֹ לְגַבְרָא דְמַצְפְּרָא כְּרֵךְ, וְאָמְרוּ רַבָּנָן: הַשְּׂכָם וְאָכַל בְּקִיץ מִפְּנֵי

החֲמָה וּבַחֲרָף מִפְּנֵי הַצָּנָה? אָמַר לִיה: דְּכָתִיב: "לֹא יִרְעִבוּ וְלֹא יִצְמָאוּ וְלֹא יָכֹסוּ (*). שָׁרְב וְשָׁמֵשׁ" (ישעיה מט, ט), כִּי־יִן דְּלֹא יִרְעִבוּ וְלֹא יִצְמָאוּ מִמִּילָא לֹא יָכֹסוּ שָׁרְב וְשָׁמֵשׁ. אָמַר לִיה: אֵת אֲמַרְתָּ לִי מֵהֶתֶם וְאַנָּא אֲמִינָא לָךְ מֵהָכָא: "וְעַבְדְּתֶם אֵת ה' אֱלֹהֵיכֶם" (שמות כג, כה), זֶה קָרִיאת שְׁמַע וּתְפִלָּה; "וּבִרְךָ אֵת לַחֲמֶךָ וְאֵת מִימֶיךָ" (שם), זֶה פֶת בְּמַלַח וְקִיתוֹן שֶׁל מִים בְּשַׁחֲרִית; מִכָּאן וְאִילָךְ "וְהִסִּירְתִּי מִחֲלָה מִקֶּרְבְּךָ" (שם).

נפש יהודה שיתין רהטי רהוט. ששים איש רצים ולא מגיעים לאוכל שחרית דהוא חזק לרוץ יותר: שרב ושמש. חום השמש:

וְאֵל יִטִּיל אֶדָם (*) אֵימָה יִתִּירָה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ, לְפִי שְׁלֹא יָבֹאוּ בְּיַרְאֵתוֹ לִידֵי עֵבֶרָה, כְּדִגְרָסִינָן בְּפִרְקָא קַמָּא דְגָטִין (ו, ב): אָמַר רַב חֲסָדָא: לְעוֹלָם אֵל יִטִּיל אֶדָם אֵימָה יִתִּירָה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ, שְׁהָרִי פִילְגָשׁ בְּגִבְעָה הִטִּיל עָלֶיהָ בְּעֵלְהָ אֵימָה יִתִּירָה וְהִפִּילָה כְּמָה רְבֹבוֹת מִיִּשְׂרָאֵל. אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל: כָּל הַמִּפִּיל אֵימָה יִתִּירָה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ סוּף בָּא לִידֵי שְׁלֹשׁ עֵבֶרוֹת: (*) גְּלוּי עֲרִיּוֹת וְשְׁפִיכוֹת דְּמִים וְחִלּוּל שֶׁבֶת.

נפש יהודה אימה יתירה. שיהא קפדן מאד ומתיראין מלפניו: גילוי עריות. כשמגיע זמן טבילתה בעת צינה והיא יראה לומר לא טבלתי ומשמשתו נדה. שפיכות דמים כי הכא שנהגת פילגשו או פעמים שבורחת מפניו ונופלת באחת מן הפחתים וחילול שבתות פעמים שמדלקת נר או מבשלת משחשיכה מפני אימתו והוא אינו יודע:

וְגַם יִזְהַר שְׁלֹא יִשְׁמֵשׁ מִטָּתוֹ מֵתוֹךְ חוּלְשָׁה, כְּדִגְרָסִינָן בְּמַסְכַּת גָּטִין, פִּרְקָא מִי שְׁאַחְזוּ קוֹרְדִיקוּס (ע, א): תָּנּוּ רַבָּנָן: הַקִּיז דָם וְשָׁמֵשׁ (*) הוֹיָן לֹו בְּנִים וְיִתְקִין. הַקִּיזוּ שְׁנֵיהֶם וְשָׁמְשׁוּ הוֹיָן לֹו בְּנִים בְּעֵלֵי רְאֵתוֹ. אָמַר רַב פֶּפְאָה: לֹא אֲמָרוּ אֶלָּא (*) דְּלֹא טַעִים מִיַּדִּי, אֲבָל טַעִים לִית לָן בָּהּ. אָמַר רַבָּה בַר רַב הוֹנָא: בָּא מִן הַדֶּרֶךְ בְּצַהֲרִים וְשָׁמֵשׁ מִטָּתוֹ הוֹיָן לֹו בְּנִים וְיִתְקִין. תָּנּוּ רַבָּנָן: הַיּוֹצֵא מִבֵּית הַכֶּסֶא אֵל יִשְׁמֵשׁ מִטָּתוֹ עַד שְׁיִשְׁהָה שְׁעוֹר מִיל, מִפְּנֵי שֶׁשָׂר שֶׁל בֵּית הַכֶּסֶא עוֹלָה עִמּוֹ. וְאִם שָׁמֵשׁ הוֹיָן לֹו בְּנִים (*) נִכְפִּין. תָּנּוּ רַבָּנָן: הַמְשַׁמֵּשׁ מִטָּתוֹ מְעוּמָד אוֹחֲזָתוֹ (*) עוֹיִת, מִיִּשְׁב אוֹחֲזוּ (*) אֶלְרִיָּא. הִיא מִלְמַעְלָה וְהוּא מִלְמַטָּה אוֹחֲזוּ (*) דְּלִיירָא. מֵאֵי דְלִיירָא: אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֹוי: סַם דְּדִלְדִיא דְרִדְרָא. מֵאֵי דְרִדְרָא? אָמַר אַבְיִי: (*) מוֹרִיקָא דְחוּחֵי. רַב פִּפְי (*) אֶלִיס לִיה וּבָלַע לִיה. רַב פֶּפְאָה אֶלִיס לִיה וְשָׂדֵי לִיה. אָמַר אַבְיִי: (*) מִי שְׁאַיְנוּ בְּקִי בְּדֶרֶךְ אֶרֶץ לִיתִי תִלְתָּא קַפִּיזִי קוֹרְטוּמִי דְחוּחֵי וְנִידוּקִינְהוּ וְנִישְׁלוּקִינְהוּ בְּחִמְרָא וְנִשְׁתָּה. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: הֵם הַחֲזִירוּנִי לְנַעֲרוּתִי. (*)

נפש יהודה הויין לו. אם נתעברה באותו תשמש בניס ויתקין חלשים בעלי ראתן שרץ במוח: דלא טעים מידי. שלא אכל כלום אחר הקזה ושימש מטתו: נכפין. חולי הנופל שנפלן כשבא להם החולי: עוית. שגידיו מושכין אותו וכווצין קרמפ"א בל"א: אלר"א. כאב שאבריו כואבין עליו: דליירא. חולי שלשול: מאי דליירא. למה נקרא החולי הזה דליירא על שם רפואתה שנקרא כן והוא: מוריקא דחוּחֵי. הגדל בגדר של חוחים והוא מין כרכום שפל: אלִיס. לועס אותו לרפואה בשיניו ואכלה: מי שאינו בקי בדרך ארץ לית תלתא קפיזי. כלי מחזיק ג' רביעיות מדה קורטומי גרעיני כרכום הגדלים בקרקע מזובל בזבל הצאן ונידוקינהו ויכתשם הדק ויבשלם ביין וישתם והוא קרו"ג שנקרא פעל"ד זאפרן בל"א: לנערוּתִי. לנערוּתִי תשמיש:

שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים מְכַחֲשִׁין כָּחוֹ שֶׁל אָדָם: (*) פֶּחַד, דְּרָךְ וְעוֹן. פֶּחַד, דְּכָתִיב: "לְבִי (*) סָחַרְחַר עֲזָבֵנִי כַחֲיִי" (תהלים לח, יא); דְּרָךְ, דְּכָתִיב: "עֲנֵה בְּדְרָךְ כַּחֲיִי" (שם קב, כד); עוֹן, דְּכָתִיב: "כִּפְשֵׁל בְּעוֹנֵי כַחֲיִי" (שם לא, יא). שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים (*) מְתִיזִין כָּחוֹ שֶׁל אָדָם. וְאֵלוֹ הֵן: אֲכַל מְעוֹמָד וְשָׁתָה מְעוֹמָד וְשָׁמַשׁ מְטָתוֹ מְעוֹמָד. חֲמֹשֶׁה קְרוֹבִין לְמִיתָה יוֹתֵר מִן הַחַיִּים. וְאֵלוֹ הֵן: (*) אֲכַל וְעָמַד וְשָׁתָה וְעָמַד, יֵשֶׁן וְעָמַד, שָׁמַשׁ מְטָתוֹ וְעָמַד, הַקִּיז דָּם וְעָמַד. שְׁשֶׁה דְּבָרִים (*) הַעוֹשֶׂה אוֹתָם מִיָּד מוֹת. וְאֵלוֹ הֵן: הִבָּא מִן הַדְּרָךְ וְנִתְיַגַע וְהַקִּיז דָּם וְנִכְנַס לְבֵית הַמְּרֻחָץ וְשָׁתָה וְנִשְׁתַּכַּר וְיֵשֶׁן עַל קַרְקַע וְשָׁמַשׁ מְטָתוֹ. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: וְהוּא שְׁעִשְׂאָן (*) כְּסֻדְרוֹן. אָמַר אַבְיִי: כְּסֻדְרוֹן מוֹת, שְׁלֹא כְּסֻדְרוֹן חַלִּישׁ. אֵינִי וְהָא (*) מְעוֹרֵת עֲבָדָה לִיהָ לְעֲבָדָה תְּלַת מִינֵיהוּ וּמִיתָה? הַהוּא כְּחוֹשׁ הָהוּא. שְׁמוֹנֶה דְּבָרִים רַבִּין קֹשָׁה וּמְעוֹטָן יָפָה. וְאֵלוֹ הֵן: (*) דְּרָךְ אֶרְץ וְדְרָךְ וְעֹשֶׁר וּמְלָאכָה, יֵין וְשִׁינָה, חֲמִין וְהַקְזָת דָּם. שְׁמוֹנֶה דְּבָרִים מְמַעְטִין אֶת הַזֶּרַע. וְאֵלוֹ הֵן: הַמְּלַח וְהַרְעָב (*) וְהַנְּתֵק וּבְכִיָּה וְשִׁינָה עַל גְּבִי קַרְקַע וְגִדְגְדָנִיּוֹת וְכִישוֹת שְׁלֹא בְזִמְנָה וְהַקְזָת דָּם לְמִטָּה (*) כְּפָלִים. תֵּאנָא: כְּשֵׁם שְׁקֹשָׁה לְמִטָּה כְּפָלִים, כְּדָ יָפָה לְמַעְלָה כְּפָלִים. אָמַר רַב פַּפָּא: לְמִטָּה - (*) לְמִטָּה מִן הַבְּצִים, לְמַעְלָה - לְמַעְלָה מִן הַבְּצִים.

נפש יהודה פחד. דאגה שדואג על דבר העתיד כגון טירוד מזונות או פחד אויב: סחרחר. סבבוני הדאגות והקיפוני. דרך. כל הדרכים בחזקת סכנה. עון. דאגת עונש העון: מתיזין. מפרק אבריו כאלו הן נשברין והוא דלא ישב מיד אחריו: אכל ועמד. מיד קודם ששהה מעט ואין המאכל עדיין מתפשט בו וכשעומד מיד הוא מכריע לצד אחר: העושה אותם. כולם כאחד: כסדרן. זה אחר זה דוקא כמו שאמר קודם: מעורת. שם אשה עבדא רק ג' מדברים האלה לעבדה ומית ואיך אמרת כולי האי: דרך ארץ. תשמיש ודרך להלוך בדרכים ועושר מיעוטו יפה ורובו קשה שמבטל מתלמוד תורה ומגביה לבבו. חמין לרחוץ ולשתות: והנתק. צרעת ושחין גדגדניות זרע גד גליינדי"ר בל"א וכישות שלא בזמנה קודם בישולה והוא מין ירק דק וארוך ומסבב על הקוצים הנקרא ברקון כמו שאמרו בברכות ועדיין מתירא מן הקוצים ומן הברקנים וכדמתרגם על כשושנה בין החוחים: כפלים. היא רעה וממעטת יותר הכח מהשאר דברים שמחלישין הכח: למטה מן הביצים. כמו ברגליו ובשוקיו למעלה בכתפים ובקליבוסת ובצואר:

ושאָר כָּל (*) הַהֲרַחְקוֹת מִהַמְּשָׁגַל שֶׁהֵם טוֹבוֹת לְאָדָם, לַגּוֹף וְלַנְּפֶשׁ, כְּתוֹבוֹת לְמַעְלָה, בְּנֵר רֵאשׁוֹן, חֶלֶק תַּאֲוֹת הַמְּשָׁגַל (סימן יט), וּבְנֵר שְׁלִישִׁי, חֶלֶק דְּרָךְ הַחֲבוּר (סימן קעז). וְהַנְּזָהָר בְּדְבָרֵיהֶם וְחִי בָהֶם.

נפש יהודה ההרחקות מהמשגל. שיתרחק האדם מן תאוות הנשים במה שאסור לו ומן המותרות שלא יחליש כחו:

פרק שני [שטו]

(*) לְפִי שֶׁהָאָדָם הוּא עָלוּל לְקַבֵּל מְאוֹרְעוֹת הַמְּקַרְבוֹת לוֹ לִיְדֵי סַפְנָה, מֵהֶם (*) מְסַבֵּת הַמְּשָׁרְתִים וּמֵהֶם מְסַבֵּת כְּשׁוֹף וּמֵהֶם מִצַּד אֶרֶס, עַל כֵּן הַזְּהִירוֹ בָּהֶם רַבּוֹתֵינוּ בְּדְבָרִים הַמְּזִיקִים. וּלְפִי שֶׁהַמִּים הֵם יוֹתֵר עֲלוּלִים לְקַבֵּל טוֹמְאָה (*) בְּכָל אֶחָד מֵאֵלוֹ הַצְּדָדִים, דְּבָרוּ בְּהוֹה, וְגַם כָּל בֶּן דַּעַת יִלְמַד מִמֶּנּוּ לְדְבָרִים אֲחֵרִים.

נפש יהודה

לפי שהאדם הוא עלול. שטבעו של אדם מוכן להיות ניזוק לפי גופו וסבתו שהוא בשר ודם וניזק על ידי דבר שמזיק לו והוא הגרם והעלול אורזא"ך מל"א: **מסבת המשרתים.** הם שבע כוכבי לכת המשרתים את העולם שעל ידם יגיע לאדם איזה סבה כפי הוראתם בשימוש וממשלתם וכדמפרש ואזיל: **בכל אחד מאלו הצדדים.** שאמרו חכמים שמקבל טומאה במים דברו חכמים בדבר הווה שהוא עלול לקבל הטומאה דכתיב אשר יבוא עליו מים יטמא וכן המשרתים לפעמים עלולין להזיק וכישוף וארס שמזיק לאדם שדרכן כך להזיק וצריך האדם לשמור מהן והוא הדין שצריך לשמור עצמו מכל דבר טומאה ומה שמזיק לו ולא דברו חכמים רק באלו אלא שהם רגילין יותר משאר דברים להזיק:

וְכָל הַשְּׂמִירוֹת הָאֵלוּ הֵם צְרִיכִים לָמִי שֶׁמְקַפֵּיד בָּהֶם וְאֵינוֹ דָּבֵק בְּעֲבוֹדַת הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ, אֲבָל הַבוֹטֵחַ בְּהַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ וְחוֹשֵׁק בְּאַהֲבָתוֹ וְדָבֵק בְּעֲבוֹדָתוֹ - חֶסֶד יְסוּבְּבֵנוּ.

ועם כל זה טוב לאדם לשמור עצמו מהנזקים המפרסמים יותר אל העם.

ולפי שאחד מאלף אינן בקיאים בשעות המוכנות לנזקים לשמור בהם מן מקרים המזיקים, דברו חכמים ברב, שהלילות הם מזמנות לתלאות ולפגעים. ובעבור פי לילי רביעיות ולילי שבתות שולטים בתחלתם הכוכבים המזיקין ברוב, בלילי רביעיות, שבתאי, ובלילי שבתות - מאדים, הם קרובים יותר לנזקים, ועל כן דברו בהם, באמרם בפרק ערבי פסחים (פסחים קיב, א): תנו רבנן: לא ישתה אדם (*) לא בלילי רביעיות ולא בלילי שבתות, ואם שתה דמו בראשו. ואם צחי מיא, לימא שבעה קולות שאמר דוד על המים והדר לשתי: "קול ה' עליהמים אלה הכבוד הרעים וגו' קולה' בפח קול ה' בהדר קול ה' שבר ארזים קולה' חצב להבות אש [קול ה' יחיל מדבר וגו'] קול ה' יחולל אילות" (תהלים כט, גט). ואי לא - לימא הכי: (*) לול שפן אנגרון אגירדפי, בי כוכבי יתיבנא (*) בי בליעי ושמיני. ואי לא - אי איכא איניש גביה ניתעריה ונימא ליה: פלניא, צחינא מיא - והדר לישתי. ואי לא - ניקשקש נכתמא אחצבא ונישתי. ואי לא - נירק מיניהו נירק והדר לישתי.

נפש יהודה

לא בלילי רביעיות. לא ישתה אדם מים בלא נר ואם צחי שצמא לשתות יאמר מקודם קול ה' על המים וכו' כי בליל רביעית ובליל שבת יש רשות ללילית לשלוט בעולם ובלאו הכי אין עוברין ושבין בליל רביעית משום הכוכב שבתאי שמושל בתחלת ליל ד' תחלת מיעוט המאורות והוא ממונה על חורבן וביטול והשבתת כל דבר וגם הוא משמש בתחלת ליל שבת ולפי שמלאכה אסורה בשבת על כן נתנוהו בשבת דבעת שהוא משמש אין ברכה במעשה ידי אדם לכך הניחו ללילית אותו ולילה וליל שבת ואם עושה אדם דבר שהוא סכנה יכולין להזיקו: **לול שפן וכו'.** לחש הוא: **בי בליעי ושמיני.** הנה סביבותי אנשים כחושים ושמינים בחרו וקחו לכם והניחוני:

וגם אמרו, שלא ישתה מים פשהוא נעור משנתו, לפי שמזגו חם מאד וישנהו להפכו וניזקנו, עד שיידבר ויקרר הבל פיו, כדגרסינן התם ובמסכת עבודה זרה, פרק קמא (יב, ב): תנו רבנן: לא ישתה אדם מים לא מן הנהרות ולא מן היאורים ולא מן האגמים בלילה, ואם שתה דמו בראשו, מפני הסכנה. מאי סכנה? סכנת שברירי. ואי צחי מיא ואיכא איניש אחרנא בהדיה, (*) לימא ליה: פלניא, צחינא מיא. (*) ו (*) אי לא - נימא

אִיהוּ לְנַפְשִׁיהָ: פְּלִנְיָא פְּלִנְיָא, אָמְרָה לִי אֵימָא: אֲזִדְהָר (*) מְשַׁבְּרִירִי, בְּרִירִי, רִירִי, יִרִי רִי, דְּמִשְׁתַּכְּחִי (*) בְּכַסֵּי חִינְרִי.

נפש יהודה **ולימא ליה.** לאותו שניעור ממשנתו צחינא אני וצריך לשתות מים: **ואי לא.** שאין עמו מי שישן שם וגם לא ידע לומר הזי קולות מקרקש יכה עם נכתמא הכסוי שעל החצבא הכד ששותה ממנו וישתה: **ואי לא.** שאין כסוי לכדא ישפוך ממנו מעט מים לארץ ואחר כך ישתה: **שברירי.** תרגום סנורים שברירי: **בכסי חיורי.** שד ממונה על כוסות של חרס ולחש הוא שלא יזיקו בעיניו כשישתה:

וְגַם הִזְהִירוּ לְאָדָם מִן הַמַּיִם הַמְּגוּלִין, שְׁמָא בָּא נַחֵשׁ לְשִׁתוֹתָן וְהִטִּיל בָּהֶם אָרֶס. וַיֵּשׁ אָרֶס שֶׁהוּא מְמִית וַיֵּשׁ (*) מַלְקָה, כְּדִאֲמַרִין בְּמַסְכַּת עֲבוּדָה זָרָה, פְּרָק אֵין מְעַמִּידִין (לא, ב): אָמַר שְׁמוּאֵל: לְכָל הַשְּׂרָצִים יֵשׁ לָהֶם אָרֶס, שֶׁל נַחֵשׁ מְמִית וְשֶׁל שְׂרָצִים מַלְקָה, אָמַר לִיהָ שְׁמוּאֵל לְחַיִּיא בַר רַב: אֵירִיא, תָּא וַאֲיִמָּא לָךְ מִלְתָּא דְהוּא אָמַר אָבוּךְ: (*) הֵנִי אֲרַמְאֵי דְהוּוּ זִוְקְנִי, מְשׁוּם דְשִׁתוּ גִילוּיָא. וְהָא דְלָא מִיִּיתִי, אֵינִידִי דְאֲכָלִי שְׂקָצִים וְרַמְשִׁים חֲבִיל גּוּפִיָּהּ.

נפש יהודה **מלקה.** מזיקו שנעשה חולה: **הני ארמאי.** הני עובדי כוכבים ומזלות דהוו זוקני חולי נפוח משום דשתו משקין מגולים ונחשים ושרצים שותין מהם ומטילין בהם ארס ואיית למה לא מתו משום שאוכלים שקצים ורמשים דחביל גופייהו שמתחמם גופם מהם ומבטל ארס של נחש. חביל חם:

וְגַם יֵשׁ הַפְּרֵשׁ בְּאָרֶס הַנְּחֹשׁ בֵּין לְזָה בֵּין לְזָה, כְּדִאֲמַרִין הֵתִם (ל, ב): אָמַר רַב סַפְרָא מְשׁוּם רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ דְּרוּמָאָה: שְׁלֵשָׁה מֵינֵי אָרֶס הֵן: שֶׁל בַּחֹר (*) שׁוֹקֵעַ וְשֶׁל בֵּינוּנֵי מְפַעֲפַע (*) וְשֶׁל זְקוֹן צָף. לְמִימְרָא דְכַמְּה דְקִשִּׁישׁ כְּחִישׁ חִילִיָּה, וְהִתְנַנְּא: שְׁלֵשָׁה, כֹּל זֶמֶן שְׁמִזְקִינִין גְּבוּרָה מִתּוֹסַפֵּת בְּהוּן, וְאֵלוּ הֵן: דָּג וְנַחֵשׁ וְחִזִּיר. כַּח מוֹסִיף, (*) זִיהֲרִיה קָלִישׁ. שֶׁל בַּחֹר שׁוֹקֵעַ, לְמֵאֵי הִלְכְתָּא? לְכַדְתַּנְּא: חֲבִית שְׁנַתְּגַלְתָּה, אֲף־עַל־פִּי שְׁשִׁתּוּ מְמַנָּה תִּשְׁעָה, (*) לֹא יִשְׁתָּה מְמַנָּה עֲשִׂירִי; מְעַשָּׂה הָיָה וְשִׁתּוּ תִּשְׁעָה וְלֹא מִתּוּ וְשִׁתָּה עֲשִׂירִי וְמֵת. אָמַר רַבִּי יְרֵמְיָה, זֶהוּ שׁוֹקֵעַ. (*) וְכֹן אֲבַטִּיחַ שְׁנַתְּגַלְתָּה, אֲף־עַל־פִּי שְׁאֲכָלוּ מְמַנָּה תִּשְׁעָה לֹא יֵאָכֵל מְמַנָּה עֲשִׂירִי; מְעַשָּׂה הָיָה וְאֲכָלוּ תִּשְׁעָה וְלֹא מִתּוּ וְאֲכָל עֲשִׂירִי וְמֵת. אָמַר רַבִּי יְרֵמְיָה: (*) זֶהוּ שׁוֹקֵעַ.

נפש יהודה **שוקע.** לפי שהנחש בחור וחזק הוא הארס כבד ושוקע בתוך המשקה לקרקעיתו של כלי. בינוני נחש בינוני מפעפע בינתיים מעורב עם המשקה ומבצבץ בכל המשקה: **ושל זקן.** צף הארס למעלה על המשקין משום שחלוש כח הארס על שהוא זקן: **זיהריה.** ארס שלו חלוש וקל כשהזקין: **לא ישתה ממנה עשירי.** שהארס שוקע למטה וישתהו וימות: **וכן אבטיח.** וכל מינו כמו קשואים כגון קירבייש או מלוניי בלייא כשפותחין אותה לאכול קצת ועומדת מגולה אוכל נחש ממנה והיא רכה בתוכה והארס שוקע בה: **זהו שוקע.** שהארס היה שוקע למטה שהיה מנחש בחור שמעינן מרב ספרא טובא ראשון לא ישתה משקין מגולין שמא נחש זקן שתה וצף הארס למעלה אמצעי שמא נחש בינוני היה ומפעפע הארס והעשירי לא ישתה שמא נחש בחור שתה:

תְּנוּ רַבְּנָן: מֵיִם שְׁנַתְּגַלוּ (*) לֹא יִשְׁפְּכֶם בְּרִשׁוֹת הַרְּבִים וְלֹא יִגְבַּל בְּהוּן אֶת הַטִּיט (*) וְלֹא יִרְבֹּץ בְּהוּן אֶת הַבֵּית וְלֹא יִשְׁקָה מֵהוּן אֶת בְּהֵמָתוֹ וְלֹא בְּהֵמַת חֲבָרוֹ וְלֹא יִטַּל מֵהוּן פְּנִיּוֹ יָדָיו וְרַגְלָיו. אַחֲרִים אוֹמְרִים: מְקוֹם שֵׁישׁ בּוֹ (*)

סרָטא אָסור וְשָׂאין בו סרָטא מוֹתֵר. אַחֲרַיִם (*) הֵינּוּ תַנָּא קַמָּא? אֵיכָּא בִּינְיָהוּ: גַּב הֵיזְד וְגַב הֶרְגַל (*) וְרוּמְנֵי דְאַפֵּי.

נפש יהודה לא ישפכם ברשות הרבים. שמא יעבור עליו אדם יחף ויעמוד הארס בין קשרי אצבעותיו וכיון שנכנס מעט ונוקב בבשר שוב אין לו רפואה: ולא ירביץ. להשכיב את העפר והאבק כשמכבדין הבית שלא יעלה: סירטא. סדקין וחריצין בבשרו ואז הארס נכנס לשם ומעכב בו ואינו נופל מהר ומנקב בבשר: היינו תנא קמא. דהא פנים יד ורגל יש שם פתחים וסדקים כמו בין אצבע לאצבע ובתוך הכף יש סדקים והאוזן והשפתים בפנים: רומני דאפי. גובה פניו אשר אצל העין ואין שם סדק ולאחרים שרי:

וְאֶמְרִינָן נִמְי הֶתֶם (ל, א): רַב לָא שְׁתֵּי מֵיָא מִבֵּי אַרְמָאָה, אָמַר: לָא זְהִירִי אַגִּילוּיָא. אָבַל מִבֵּי אַרְמִלְתָּא שְׁתֵּי, אָמַר: (*) סִידְרָא דְגַבְרָא נְקִיטָה. שְׂמוּאֵל לָא שְׁתֵּי מֵיָא (*) מִבֵּי אַרְמִלְתָּא, דְלִית לָהּ אֵימְתָא דְגַבְרָא וְלָא מִיכְסָא מֵיָא, אָבַל מִבֵּי אַרְמָאָה שְׁתֵּי. וְאִידָד לָא שְׁתֵּי מֵיָא לָא מִבֵּי אַרְמָאָה וְלָא מֵאַרְמִלְתָּא.

נפש יהודה סידרא. סדר ומנהג בעלה שהיה משתמר מגילוי נקטה גם היא להשמר מגילוי על כן מארמלתא ישראל שתי ואף על גב דלא בקיאי בהלכות גילוי למדה מנהג בעלה: מבי. תולעים ועכביש:

וְגַם כֵּן אֶמְרִינָן הֶתֶם בִּינָן דְבָרֵי גִלּוּי וּבִמְשָׁקִין אַחֲרַיִם. וְאַף־עַל־גַּב דְבִזְמַן הִזָּה אֵין מְצוּיִין בִּינְיָנוּ נְחָשִׁים, הִזְהִיר בְּגִלּוּי (*) בּוֹרַח עֲצָמוּ מִן הַסְּכָנוֹת.

נפש יהודה בורח עצמו. שיש שאר דברים שמזיקין כגון לא ישאב וישתה משום דממהר וזורק בפיו ואינו בודק אבל בשתי ידיו יכול לעכבו בידו ויעיין:

וְגַם אָמְרוּ, שְׁהַמִּים פּוֹשְׁרִים, חוּץ מִבֵּית הַמְּרֻחָץ, שְׁמִזְיָקִין לְגוּף, כְּדָאֶמְרִינָן בְּמִסְכַּת חוּלִין, פֶּרֶק כְּסוּי הַדָּם (פד, ב): אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: כְּסָא דְחַרְשִׁין וְלָא (*) כְּסָא דְפּוֹשְׁרִין. וְלָא אֶמְרוּן אֶלָּא בְּכַלֵּי מִתְּכוּוֹת, אָבַל בְּכַלֵּי חֶרֶס לִית לֵן בְּה. וְלָא אֶמְרוּן אֶלָּא דְלָא שְׂדָא בְּהוּ צִיבָא, אָבַל שְׂדָא בְּהוּ צִיבָא לִית לֵן בְּה. וְלָא אֶמְרוּן אֶלָּא דְלָא שְׁנִיץ, אָבַל שְׁנִיץ לִית לֵן בְּה.

נפש יהודה כסא דפושרין. שרעים הם לגוף:

וְגַם אָמְרוּ, שְׁיִשְׁמַר הָאָדָם מִלְּשִׁתוֹת עֲלוּקָה בְּמִים, כְּדָגְרָסִינָן פֶּרֶק קַמָּא דְעֵבוּדָה זָרָה (יב, ב): תַּנּוּ רַבָּנָן: לָא יִשְׁתֶּה אָדָם מִים לֹא מִן הַנְּהָרוֹת וְלֹא מִן הַיְּאֹרִים וְלֹא מִן הָאֲגָמִים, (*) לֹא בְּפִיו בְּיָדוֹ אַחַת, מִפְּנֵי הַסְּכָנָה. מֵאֵי סְכָנָה? (*) סְכָנַת עֲלוּקָה. מְסִייע לִיהָ לְרַבִּי חֲנִינָא, דְאָמַר רַבִּי חֲנִינָא: הַבּוֹלַע נִימָא שֶׁל מִים (*) מְחַמֵּין לוֹ חֲמִין בְּשִׁבְתָּ וכו'.

נפש יהודה לא בפיו. שיניח פיו במים וישתה אז בידו אחת ארמאה שתי. דמכסין המים שלא יפול שם פסולת: סכנת עלוקה. שלא יבלע עלוקה שרץ שבמים והם שמוצצין דם מן אדם ובהמה לרפואה איג"ל בל"א ונקרא גם כן נימא: מחמין לו. מים חמין בשבת, לרפואה דסכנת נפשות הוא:

וְגַם הִזְהִירוּ עַל אֲכִילָה וּשְׁתִּיָּה שֶׁל זּוּגוֹת, כְּדִי שְׂלָא יָבּוּא לִיְדֵי סְכָנָה, דְגְרָסִינָן בְּפֶרֶק עֲרַבֵי פְּסָחִים (פסחים קט, ב) עַל מִשְׁנַת "וְלֹא יִפְחָתוּ לוֹ מֵאַרְבַּע

כוסות של יין": (* אֶפְשֶׁר דַּמְתַּקְנִי רַבֵּן מִיַּדִּי דְאֵתוּ לִי־י סַפְנִתָּא, וְהִתְנַיָּא (* לא יאכל אדם תרי ולא ישתה תרי ולא יעשה צרכיו תרי ולא יקנח תרי? אמר רב נחמן: אמר קרא: "ליל שפירים הוא לה" (שמות יב, מב), לילה המשמר יבא מן המזיקין. רבינא אמר: (* כוס של ברכה מצטרף לטובה ואין מצטרף לרעה. רבא אמר: כל אחד ואחד (* מצוה בפני עצמו הוא. "ולא יעשה צרכיו תרי", (* נמלך הוא? אמר אביי: (* הכי קאמר: לא יאכל אדם תרי ויעשה צרכיו, ולא ישתה תרי ויעשה צרכיו, דילמא חליש ומתרע.

נפש יהודה אפשר דמתקני רבנן. ארבע כוסות שהן זוגות דאתי בהו לידי סכנה ואף על גב דלמ"ד ד' אין בהם זוגות אלא בתרי לענין כשפים מיהא חיישינן: לא יאכל אדם תרי. חתיכות ולא ישתה תרי כוסות זה אחר זה מיד דכל תרי קשה לכשפים וכן לא יעשה אדם צרכיו תרי תשמיש שני פעמים מיד זה אחר זה ולא יקנח תרי כשיקנח עצמו לא יקנח תרי פעמים אלא אחד או שלשה והכל משום זוגות: כוס של ברכה. שהוא שלישי אינו מצטרף השלישי של ברכת המזון שאינו ניזוק: מצוה בפני עצמו הוא. ואין מצטרפין זה לזה: נמלך הוא. דתשמיש ראשון גמרה ביאתו ובטל תאותו ואין מצטרפין לזוגות נמלך עצה ומחשבה אחרת בא לו עתה לבעול שלא היה בדעתו בשעת בעילתו ראשונה: הכי קאמר לא יאכל תרי ויעשה צרכיו. אפילו פעם אחת כלומר אדם שאכל או שתה זוגות יזהר בעצמו שלא ישמש מטתו אחרי כן עד זמן מרובה דלמא חליש מחמת תשמיש ואידי דבזוגות קאי מיתרע מזליה:

תנו רבנן: השותה (* כפלים דמו בראשו. אמר רב יהודה: בפה דברים אמורים, בזמן שלא ראה פני השוק, אבל ראה פני השוק הרשות בידו. אמר רב אשי: חזינא ליה לרב חנינא בר ביבי, (* דכל פסא וכסא חזי אפי שוקא. (* ולא אמרו אלא לצאת לדרך, אבל (* בביתו לא. אמר רבי זירא: לישן כלצאת לדרך דמי. ובביתו לא? (* והא רבא מני כשורי; (* ואביי כי הוה שתי חד פסא הוה מנקטא ליה אמיה תרי כסי בתרי ידיה; ורב נחמן בר יצחק כי הוה שאתי חד פסא הוה מנקט ליה שפמיעה תרי כסי בתרי ידי? (* אדם חשוב שאני.

נפש יהודה כפלים. היינו זוגות דמו בראשו דהוא מסכן עצמו לבא לידי נזק ועון מיתתו על ראשו מוטל דהוא המית את עצמו והוא שלא ראה פני השוק בין כוס לכוס שלא הלך משם לחוץ: דכל כסא וכסא. בין כל כוס וכוס שהיה שותה היה יוצא לחוץ: ולא אמרו. דמרעי ליה זוגות אלא לצאת לדרך אחר הזוגות אבל לעמוד בביתו לית לן בה: ובביתו לא. אמרו שיש סכנה בזוגות אם נשאר בבית ואינו יוצא לדרך: והא רבא מני כשורי. כששתה כוס זה מסתכל בקורה זו וכששתה שני מסתכל בשאצלה ולפי חשבון הקורות מזדהר בזוגות ובכל פעם ופעם עושה כן אף על פי שאינו יוצא לדרך: אביי כי הוה שתי חד כסא מנקטא ליה אמיה תרי כסי. דהוי להו תלתא ולכך מזמנין אותן ביחד שלא יבא הדבר לידי שכחה ויעמוד בזוגות וכן עשה העבד לרב נחמן ואם דאביי היא מניקתיה דעברתו אמיה מת אביו ילדתו אמו מתה אמו וההיא אם מרבייתיה הואי בקדושינן: אדם חשוב שאני. דמסרו שדים נפשיהו לאזוקי:

אמר עולא: (* עשרה כוסות אין בהם משום זוגות. עולא לטעמיה דאמר עולא ואמרי לה במתניתא תאנא: עשרה כוסות תקנו חכמים בבית האבל, ואי סלקא דעתך יש בהן משום זוגות, אפשר דמתקני רבנן מלתא דאתי בה לידי סכנה? אבל תמניא חישנין. רב חסדא ורבה, דאמרי תרויהו: " (* שלום" לרעה אין מצטרף. אבל שיתא חישנין. (* רבה ורב

יוסף, דאָמרי תְּרוּיהוּ: "וּיְחַנְדְּ" לְרַעָה אֵין מְצַטְרֵף. אָבֵל אַרְבַּע חִישִׁינֵן. אַבְיֵי וְרַבָּא, דְּאָמְרֵי תְּרוּיהוּ: " (*) וְיִשְׁמַרְדְּ" לְרַעָה אֵין מְצַטְרֵף. וְאַזְדָּא רַבָּא לְטַעֲמִיָּה, דְּרַבָּא (*) אַפְקִינְהוּ לְרַבְּנָן אַזוּגִי. וְאַף־עַל־גַּב (*) דְּאִתְּזַק רַבָּא בַר לְיוֹאֵי, לָאוּ מְשׁוּם הָכִי הָוָה אָלָא מְשׁוּם דְּאוֹתְבֵי לְרַבָּא בְּפִרְקֵיהּ.

נפש יהודה עשרה. כוסות אין בהם משום זוגות וכל שכן טפי: **שלום.** תיבה שביעית היא דכתיב ישא ה' וגו' לטובה מצטרף אם שתה ששה ושתה אחר כך השביעית מצטרף לבטל הזוגות אבל לא לרעה אם שתה כוס שמיני אין שביעי מצטרף על השמיני להזיק וסברא הוא כיון שברכן בשלום שהוא תיבה שביעית אין שום הזק בעולם: **רבה ורב יוסף.** כמו שהיו הדורות זו אחר זו היו מקילין בזוגות והולכין ופוחתין. ויחונך כמו שלום והוא כוס החמישי מצטרף לטובה ולא לרעה: **וישמרד.** היינו תיבה השלישית: **אפקינהו לרבנן בארבע.** כוסות פעמים הרבה כשהיו נפטרין ממנו היו משקין אותן ויש פעמים שלא היו משקין אלא ארבע פעמים ונפטרין: **דאיתזק רבא בר ליואי.** אחד מהרבנים של רבא לאו דאיתזק משום זוגות אלא משום דאותביה בפרקא שהיה רגיל להקשות לו בדרשה וביישו ברבים לרבא כשהיה רבא דורש להם:

אמר רב יוסף: אמר לי יוסף שידא: אשמדאי מלפא דשידי ממנה אזוגי ומלפא (*) לא אקרי מזיק. ואיפא דאמרי: אדרבה, מלפא רתחן הוא, רשותא בידיה כל מאי דבעי עביד.

נפש יהודה לא איקרי מזיק. אין רגיל בכך דגנאי הוא לו ולא חיישין לזוגות:

אמר רב פפא: אמר לי יוסף שידא: (*) אתרי קטלינן, אארבע קא מזקינן; אתרי - בין בשוגג בין במזיד, אארבע - בשוגג לא במזיד אין. (*) ואי אשתלי ונפיק, ננקוט זיקפא דימיניה בידא דשמאליה וזיקפא דשמאליה בידא דימיניה ונימא הכי: אתון ואנא הא תלתא. (*) ואי שמע קלא דאמר הא ארבעה, נימא איהו: ואנא חמשא. אי שמע קלא דאמר "אנא שית", נימא איהו: ואנא שבעה. הוה עובדא (*) עד מאה וחד איפקע שידא.

נפש יהודה אתרי. כוסות קטלינן, משום זוגות: ואי אישתלי. ששכח ששתה זוגות ויצא לחוץ מאי תקנתיה: ואי שמע קול. אדם או אשה דאמר ד' נימא איהו ה' שלא יעמוד בזוגות: עד מאה וחד. שהיה השד מונה זוגות והוא היה מוסיף אחת שלא לעמוד בזוגות עד שפקע שידא מרוב צער:

אמר אמימר: אמרה לי (*) רישתינהו דנשים פשפניות (פרוש גבירתן): האי מאן דפגע בנשים פשפניות לימא להו הכי: (*) חרי חמימי בדיקולי חדתי בזעו לפומיכו, נשי חרישאתא (*) קרח קרחיכו ופרח פרחיכו ואיבצר תבלוניכו, אפרחה זיקא למוריקא חדתא דנקטיתו, נשי חרישאתא; (*) אדחנני וחננכי לא אתיתי לגו, השתא דאתיתי לגו קרחני וחננכי.

נפש יהודה רישתינהו דנשים מכשפות. השולטת עליהן ומלמדתן אמרה לן דבר זה: חרי חמימי בדיקולי חדתי בזעו. צואה חמה בדיקולי בסלים קרועים ומנוקבים לפומיכו נשי חרישאתא יזדמנו לפיכם נשים כשפניות: קרח קרחיכו. יהי רצון שיתמרטו שערות שלכן אותם שאתם מכשפין בהם ופרח פרחיכו ישא הרוח אותן פירורי לחם שאתם מכשפות בהן ואיבדר תבלוניכו יהו מפוזרין תבלין שלכם פרחי זיקא למוריקא חדתא דנקטיתו ישא הרוח אותן כרכום חדש שאתן אוחזות בידכן לכשף בו: אדחנני וחננכי לא אתיתי לגו. כל זמן שחסו עלי מן השמים ואני חסתי על עצמי ואתן חסתן עלי לא באתי ביניכם השתא דאתיתי

לגו קרחנני וחננכי הואיל ובאתי ביניכם יודע אני שנקררו עלי רחמיכם וגם רחמי נתקררו
שלא חסתי על עצמי :

בְּמַעֲרָבָא לֹא קִפְדִי אַזְוֵגִי. בְּנִהְרְדָעָא קִפְדִי אַזְוֵגִי. רַב דִּימִי מְנַהֲרְדָעָא (*)
קִפִּיד אֶפִּילוּ אַרְיִשְׁמָא דְחַבִּיתָא הָוֵה עוּבְדָא וּפְקַע חַבִּיתָא. כְּלָלָא דְמַלְתָּא :
(*) כֹּל דְקִפִּיד קִפְדִי בְּהַדְיָה וְכֹל דְלֹא קִפִּיד לֹא קִפְדִי בְּהַדְיָה.

נפש יהודה קפיד אפילו ארישמא דחביתא. כשמוכרין יין חוקקין פגימות על החבית
למספר האיפות לדעת כמה מכר וקפיד עליהו שלא יצאו ויניחם בזוגות והוי עובדא שפעם
אחת יצאו והניחו החבית ברשימת זוגות ופקע החבית שהשד שבר אותו והיה לו רשות בו :
כל דקפיד. יותר מדאי קפדי בהדיה השדים להזיקו אם עבר פעם אחת ודלא קפיד כל כך לא
קפדי בהדיה להזיק ומיהו למיחש מבעי אפילו מאן דלא קפיד דלא קפדינן בהדיה דאי תימא
דלא קפדי בהדיה כלל אם כן זוגות למה לי להזכיר בגמרא כך היה להם לחכמים לומר לא
יזהר אדם בזוגות דלא ליקפדו בהדיה :

כי אַתָּא רַב דִּימִי אָמַר : שְׁתֵּי בֵיצִים וּשְׁתֵּי אֶגְוִזִים וּשְׁתֵּי קִשׁוּאִים (*) וְדָבָר
אַחַר הֶלְכָה לְמִשְׁה מְסִינִי. וְלֹא הוּוּ יְדַעֵי רַבָּנָן מֵאֵי דָבָר אַחַר וְגִזְרוּ רַבָּנָן
בְּכָל מִיָּלֵי מְשׁוּם דָּבָר אַחַר. וְהָא דְאֶמְרֵן : עֲשֶׂרָה, תְּמַנְיָא, שִׁיתָא וְאַרְבַּעָה
לִית בְּהוּ מְשׁוּם זִוּגוֹת, לֹא אֶמְרֵן אֶלָּא בְּמִקּוּם דְלִיכָא לְמִיחֶשׁ (*) בְּכִשְׁפִים,
אַבְל הֵיכָא דְאִיכָא לְמִיחֶשׁ בְּכִשְׁפִים אֶפִּילוּ טוּבָא חִישִׁינָן. הַהוּא דְגֵרְשָׁה
לְדַבִּיתָהוּ. אֲזֵלָה וְאִינְסָבָא לְהַהוּא חֲנוּנָא דְהוּוּ רְגִיל לְמִישְׁתֵּי חֲמָרָא גְבִיָּה.
כֹּל יוּמָא (*) הָוֵה עֵבְדָה לִיה כְּשִׁפִים וְלֹא הָוֵה מְהַנְיָא, מְשׁוּם דְהוּוּ מְזִדְהַר
מְזוּגִי. כֹּל יוּמָא הָוֵה שְׁתֵּי מְדִידָה, הַהוּא יוּמָא אֲשֶׁקִיתִיָּה מְדִידָה. (*) עַד
שִׁיתֶסֶר הָוֵה צִיל וְאַזְדְּהוּרִי, מְכָאן וְאִילָךְ לֹא הָוֵה יָכִיל לְאַיְזְדְּהוּרִי נְפֻשִׁיה
וְאַפִּיקִיתִיָּה בְּזוּגִיָּה בְּשׁוּקָא. חֲזִיָּא הַהוּא טִייעָא, (*) גִּיס בִּיה. אָמַר : חָזוּ
גְבָרָא קִטִּיל דְאַזִּיל. אֲזֵל פִּגַע בְּדַקְלָא, חֲבָקִיָּה. צָוּא דְקָלָא וּפְקַע גְבָרָא.

נפש יהודה ודבר אחר. עדיין יש פרי אחר שמקפידין בזוגותיו הלכה למשה מסיני
דמזקי : **בכשפים.** שאין שם נשים כשפניות אבל יש שם כישוף נזוק בכישוף אף על גב דשדים
אין מזיקין אותו בזוגות הן מזיקין אותו בכישוף : **הוה עבדה.** האשה שגרשה מיניה : **עד**
שיתסר. היה יכול להזהר , שלא ישתה זוגות וכששתה יותר היה שכור ולא היה נזהר ושתה
זוגות ועשתה האשה לו כישוף והוציאתו בזוגות ששתה ואז היתה עושה לו כישוף : **גיס ביה.**
פגע בו והבין שימות על ידי הכישוף ואזל האיש וחבק לדקל מתוך חולי ודאגה נסמך עליו
צווח הדקל מחמת הכישוף והוא פקע האיש מת ופקע :

אָמַר רַב עֲוִירָא : (*) קְעָרוֹת וְכַפְרוֹת וְכוֹסוֹת אֵין בְּהֶם מְשׁוּם זִוּגוֹת. כְּלָלָא
דְּמִילְתָּא : גְּמָרוּ בְּיַד אָדָם לֹא חִישִׁינָן, (*) בִּידֵי שְׁמַיִם חִישִׁינָן. (*) חֲנוּת אֵין
בְּה מְשׁוּם זִוּגוֹת. נְמַלְךְ אֵין בְּהֶם מְשׁוּם זִוּגוֹת. (*) אֹרַח אֵין בּוּ מְשׁוּם
זִוּגוֹת. (*) אֲשָׁה אֵין בְּה מְשׁוּם זִוּגוֹת. וְאִי אֲשָׁה חֲשׁוּבָה הִיא חִישִׁינָן.

נפש יהודה קערות. אם אכל שתי קערות תבשיל וככרות שתי לחם שהם שלמים : **בידי**
שמים חיישינן. דההוא דבר אחר דאמרינן לעיל דגזרו בשבילו כל זוגות גמרו בידי שמים הוי
דהיינו פירות וכל דדמי ליה דקבלה הלכה למשה מסיני הוא חיישינן אבל אותן זוגות שלמדו
החכמים לא חיישינן ביה : **חנות אין בה משום זוגות.** אם שתה בשתי חניות לא אמרינן כשני
כוסות דמי לשון אחר ועיקר חנות השותה בו זוגות לא קפדי מזיקין עליה דלאו קביעות היא
וההיא עובדא דלעיל דההוא גברא דשתה בחנות כשפים שאני שעשתה לו כשפים גרושתו :
אורח אין בו משום זוגות. דאינו יודע אם ישקוהו עוד הלכך נמלך הוא : **אשה.** שאינה חשובה
כאורח דמיא דאינה קבועה לשתות :

וְאָמְרִינוּ הֵתָם: דְּכֵלֵי עֲלָמָא, (*) תְּרֵי מְקַמֵי תַכָּא וְחַד בְּתַר תַכָּא לֹא מְצַטְרְפֵי, מְשׁוּם מַעֲשָׂה דְרַבָּה בַר נַחֲמָנִי.

נפש יהודה **תרי מקמי תכא.** אם שנה תרי כוסות על השלחן וכוס אחד אחר השלחן לא מצטרפים משום מעשה דרבה בר נחמני בבבא מציעא בהשוכר את הפועלים דשנה שליח דקיסר תרי כוסות וניזוק ואמר רבה בר נחמני לאהדורי תכא לפניו וישנה עוד אחד דאי חד דבתר תכא מצטרף לתרי דתכא לושקינהו כוס שלישי בתר תכא בלא אהדורי תכא:

וְגַם אָמְרוּ: שְׁלֹא יִצְנִיעַ אָדָם (*) אוֹכְלִין וּמְשַׁקִּין תַּחַת הַמָּטָה, וְאָפִילוּ מִחֲפִין בְּכֵלֵי בְרָזֶל רוּחַ רָעָה שׁוֹרָה עֲלֵיהֶן. וְ"י" (*) שׁוֹמֵר פִּינוּ וּלְשׁוֹנוֹ שׁוֹמֵר מִצָּרוֹת נַפְשׁוֹ".

נפש יהודה **אוכלין ומשקין תחת המטה.** שאדם ישן בה: שומר פיו ולשונו. מלאכול ולשתות דברים כאלה שומר מצרות נפשו:

פרק שלישי [שטז]

רַז"ל הָיוּ שְׁלֵמִים בְּכָל מַדְעָה וּמְשִׁיגִים בְּכָל חֻקָּמָה, שֶׁהִיא מְשַׁלְּמַת הַשֶּׁכֶל וּמְחַזְקַת הַגּוּף בְּבְרִיאֹתָיו לְעִבּוּדַת הָאֵל יִתְבָּרַךְ. וְתַחַת הַכָּלָל הַזֶּה נִכְנָסֶת מְלֶאכֶת הַרְפּוּאָה, אֲשֶׁר הִיא שְׂמִירַת הַבְּרִיאֹת וּרְפּוּאַת הַחֲלִי. וְעַל כֵּן כָּתְבוּ הַגְּדוֹת בִּתְלֻמוֹד, אֲשֶׁר הֵם רַבִּים דְּבָרֵי מוֹסְרִים, קִצַּת דְּבָרֵי הַמְּאֻכָּלוֹת שְׂמֻקִּימִים הָאָדָם בְּבְרִיאֹתָיו וְגַם אוֹתָן שֶׁהֵן קָשִׁין לָאָדָם, [כַּדִּי שִׁיתְרַחֵק מֵהֶן וְגַם הָאוֹכְלִין הַמְּסִיעִים לָאָדָם] לְרַפְאוֹתָו מִחֲלָיו, כַּדְגֵּרְסִינָן בְּמִסְכַּת בְּרָכוֹת, פָּרַק כִּיצַד מְבָרְכִין (לט, א): אָמַר רַב חֲסִידָא: תַּבְּשִׁיל שֶׁל (*) תִּרְדִּין יָפָה לְלֵב וְטוֹב לְעֵינַיִם וְכָל שֶׁכֵּן לְבָנֵי מַעִים. אָמַר אַבְיִי: וְהוּא (*) דִּיתִיב אַבִּי טָפִי וְעֵבִיד תּוּךְ תּוּךְ.

נפש יהודה **תודין.** מין ירק כריש"א בל"א: דיתיב. הקדרה שמבשל בה התרדין אבי תפי על מקום שפיתת הקדרה בכירה ועביד תוך תוך כלומר ששולק הרבה ונמחה מאד וקול רתיחתו נשמעת כקול תוך תוך:

וְאָמְרִינוּ הֵתָם (מ, א): אָמַר רַבָּה בַר שְׁמוּאֵל מְשׁוּם רַבִּי חֲזָא: אַחַר כָּל אֲכִילְתָּךְ אֲכַל מֶלַח וְאַחַר כָּל שְׂתִיתָךְ שְׂתֵה מַיִם וְאִין אַתָּה נְזוּק. וְתִנְיָא אִידָךְ: אֲכַל כָּל מְאָכַל וְלֹא אֲכַל מֶלַח, שְׂתֵה כָּל מְשַׁקָּה וְלֹא שְׂתֵה מַיִם - בִּיּוֹם יְדָאג מִפְּנֵי רֵיחַ הַפֶּה וּבִלְלִיָּה יְדָאג מִפְּנֵי (*) אֲסַכְרָה. תִּנּוּ רַבָּנָן: (*) הַמְּקַפָּה אֶת אֲכִילְתָּו בְּמַיִם אֵינּוּ בָּא לִידֵי חֲלֵי מַעִים. וְכַמָּה? אָמַר רַב חֲסִידָא: קִיתוֹן לְפַת.

נפש יהודה **אסכרה.** חולי הגרון: המקפה את אכילתו במים. שותה מים הרבה אחר אכילתו עד שאכילתו צפה במים ויצף הברזל תרגום וקפה פרזלא:

אָמַר רַב מָאִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: הַרְגִיל בְּעֵדְשִׁים פְּעַם אַחַת לְשָׁלְשִׁים יוֹם (*) מוֹנֵעַ אֲסַכְרָה מִתּוֹךְ בֵּיתוֹ. אֲבָל בְּכָל יוֹמָא - לֹא, מְשׁוּם דְקָשָׁה לְרֵיחַ הַפֶּה. אָמַר רַבִּי מָאִיר אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: הַרְגִיל בְּחֶרְדָּל אַחַת לְשָׁלְשִׁים יוֹם מוֹנֵעַ

חֲלָאִים מִתּוֹךְ בֵּיתוֹ, אֲבָל כָּל יוֹמָא - לֹא, מְשׁוּם דְּקָשָׁה לְחַלְשָׁא דְלִבָּא. אָמַר רַבִּי חִיָּא בַר אֲשִׁי אָמַר רַב: הֲרֵגִיל בְּדָגִים קִטְנִים אֵינוֹ בָּא לְיַדֵּי חֲלֵי מַעֲיָם; וְלֹא עוֹד אֶלָּא שְׂדָגִים קִטְנִים מִפְּרִין וּמִבְּרִין כָּל גּוֹפּוֹ שֶׁל אָדָם. אָמַר רַבִּי חֲנִינָא בַר חֲמָא: הֲרֵגִיל (*) בְּקַצָּח אֵינוֹ בָּא לְיַדֵּי כָּאֵב לֵב. מִתִּיבִי: רַבּוֹן שְׂמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: קַצָּח אֶחָד מְסִימְנֵי מוֹת הוּא. (*) וַיִּשָּׁן לְמִזְרַח גְּרָנוֹ דָּמוֹ בְּרֵאשׁוֹ? לֹא קִשְׂיָא, (*) הָא בְּרִיחָא הָא בְּטַעְמָא. אֵימִיָּה דְרַבִּי מֵאִיר הָוָה (*) מְדַבְּקָא לִיהָ בְּרִיפְתָּא וּמְקַלְפָּא לִיהָ.

נפש יהודה מונע אסכרה מתוך ביתו. שהחולי בא מחמת עצור בני מעים והעדשים משלשלים: קצח. מין זרע הוא (נשעיה כ"ח): וישן למזרח גרנו. של קצח שרוח מערבי לחה וקרה ומכנסת הריח בתוך הגוף: הא בריחא הא בטעמא. הריח קשה והטעם טוב: מדבקא ליה ברפתא. עד שקלט הטעם מקצח בלחם ומקלפא ליה בשביל הריח:

וְגַרְסִינָן הֶתֶם, בְּסוּף הַפֶּרֶק (מד, ב): אָמַר רַבִּי יֵנְאִי: (*) כָּל שֶׁהוּא כְּבִיצָה - בֵּיצָה טוֹבָה הַיְמָנָה. כִּי אֶתָּא רַב דִּימִי אָמַר: טָבָא חֲדָא בֵּיעִיתָא (*) מְגַלְגְּלָתָא מְשִׁיתָא קְסוּי סִלְתָּא. (*) אָמַר רַבִּי זִירָא: מְגַלְגְּלָתָא - מְשִׁיתָא, מְטוּיָתָא - מְאַרְבַּע, שְׁלִיקָתָא - כָּל שֶׁהוּא כְּבִיצָה, בֵּיצָה טוֹבָה הַיְמָנָה.

נפש יהודה כל שהוא כביצה. אין לך מין מאכל שיעור כביצה שלא תהא ביצה טובה לגוף ממנו: מגולגלתא. צלוייה רכה ולחה ששורפין אותה שאין צולין אותה אלא מעט כשהתחילה להתגלגל אז גומעה טוב מוי' מדות סולת קסוי הוא מדה מחזקת לוג: אמר רבי זירא טבא מגולגלתא משיתא. מטויתא מדי'. צלוייה קשה מארבע. ביצים מבושלים במים עלה א"ר ינאי כל שהוא כביצה ביצה טובה ממנו כדפרשינן לעיל לבד מבשרא שהוא טוב יותר מביצה:

רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: אֶפִּילוּ לֹא אֲכַל (*) אֶלָּא שֶׁלֶק וְהוּא מְזוֹנוּ מְבָרַךְ עָלָיו שְׁלֹשׁ בְּרָכוֹת. וּמִי אֵיכָא מִיַּדֵּי דְהוּי שְׁלִיק מְזוֹנוּ? אָמַר רַב אֲשִׁי: (*) קַלַח שֶׁל כְּרוֹב שְׁנִינוּ.

נפש יהודה אלא שלק. של ירק והוא מזונו, שסומך עליו למזון: קלח של כרוב. מין ירק שנו שהוא מזון דתניא כרוב למזון קלח שטורנייק בל"א כרישין מין ירק תרגום ואת החציר ואת הבצלים וכרתי ובוצלי:

תְּנוּ רַבָּנָן: טַחוּל יָפָה לְשָׁנִים וְקָשָׁה לְבָנֵי מַעֲיָם, כְּרִישֵׁין קָשָׁה לְשָׁנִים וְיָפָה לְבָנֵי מַעֲיָם. (*) כָּל יֶרֶק מוֹרִיק וְכָל קֶטֶן מְקַטִּין. (*) כָּל נֶפֶשׁ מְשִׁיב אֶת הַנֶּפֶשׁ, כָּל הַקְּרוֹב לְנֶפֶשׁ מְשִׁיב אֶת הַנֶּפֶשׁ. כְּרוֹב לְמִזוֹן, תִּרְדִּין לְרַפּוּאָה. (*) אוֹי לוֹ לְבַיִת שֶׁהִלְפֵת עוֹבֶרֶת בְּתוֹכוֹ. " (*) טַחוּל יָפָה לְשָׁנִים" וְכוּ', מֵאִי תִקְנֵתָה? נִלְעָסִיה וְנִשְׁדִּיה. "כְּרִישֵׁין קָשָׁה לְשָׁנִים" וְכוּ', מֵאִי תִקְנֵתָה? (*) נִשְׁלֹקִינָהּ וְנִשְׁתָּה מִימֵיו. "כָּל יֶרֶק מוֹרִיק", אָמַר רַב חֲסָדָא: (*) בְּסַעוּדָה רֵאשׁוֹנָה שֶׁל הַקֶּזֶת דָּם.

נפש יהודה כל ירק. האוכל ירק חי מוריק נוטל תואר הפנים ופניו מוריקין. כל קטן שלא גדל כל צרכו ולקמן מפרש כמה כל צרכו: כל נפש. דבר חי הנאכל שלם כגון דגים קטנים שגדלו כל צרכן משיב נפשו של אדם וכל הקרוב לנפש משיב את הנפש האוכל מן הבהמה במקום חיות שלה ולקמן מפרש לה: אוי לו לבית שהלפת עוברת בתוכו. אוי לו לכרס האוכל לפת כל מיני שרשים וירקות: טחול יפה לשנים וקשה לבני מעים ומאי תקנתיה. אם צריך לו לרפואה לשנים נלעסיה כוססו בשיניו ומשליכו: נשלקינהו. בקדרה הרבה שלא יצטרך

לכוססו בשינוי: **בסעודה ראשונה**. אם אכל ירק חי אחר הקזת דם שלא אכל דבר קודם לירק:

וְאָמַר רַבִּי יִצְחָק: כָּל הָאוֹכֵל יֶרֶק חַי בְּעֶרְבַּי (*) קֹדֶם אֲרֻבַּע שָׁעוֹת אֲסוּר לְסַפֵּר הַיְמָנוּ מֵאֵי טַעְמָא? מִשּׁוּם רִיחָא. וְאָמַר רַבִּי יִצְחָק: אֲסוּר לְאָכֹל יֶרֶק חַי קֹדֶם אֲרֻבַּע שָׁעוֹת. אֲמַיְמַר וּמַר זוּטְרָא וְרַב אֲשֵׁי הוּוּ יְתִבִּי, אֵייתוּ לְקַמִּיהוּ יֶרֶק חַי קֹדֶם אֲרֻבַּע שָׁעוֹת, אֲמַיְמַר וְרַב אֲשֵׁי אֲכָלִי וּמַר זוּטְרָא לֹא אָכַל. אָמְרוּ לִיה: מֵאֵי דְעֵתָךְ, דְאָמַר רַבִּי יִצְחָק: "כָּל הָאוֹכֵל יֶרֶק חַי קֹדֶם אֲרֻבַּע שָׁעוֹת אֲסוּר לְסַפֵּר הַיְמָנוּ", אֵי מִשּׁוּם רִיחָא, אָנּוּ (*) הָא קָא אֲכִילָנּוּ וְקָא מִשְׁתַּעַת בְּהֵדֵן? אָמַר לְהוּ: כְּפִיךְ דְרַבִּי יִצְחָק סְבִירָא לִי, דְאָמַר רַבִּי יִצְחָק: אֲסוּר לְאָכֹל יֶרֶק חַי קֹדֶם אֲרֻבַּע שָׁעוֹת.

נפש יהודה **קודם ארבע שעות**. שאינו זמן סעודה הריח קשה לבני אדם המספרים עמו קודם אכילה שהגוף ריקם: **הא קא אכלינן ואת משתעי בהדן**. ולמה לא אכלת אמר אני כאידך דרבי יצחק דאמר סתם אסור ולא סבירא לי אסור לספר:

"כָּל קָטָן מִקְטִין", אָמַר רַב חֲסֵדָא: אֲפִילוּ (*) גְדִיָּא בַּר זוּזִיא. וְלֹא אֲמַרְן אֱלֵא (*) דְלִית בָּהּ רוּבַע, אֲבָל אֵית בָּהּ רוּבַע לִית לָן בָּהּ. "כָּל נֶפֶשׁ מְשִׁיב אֶת הַנֶּפֶשׁ", אָמַר רַב פֶּפֶּא: (*) אֲפִילוּ גְלַדְנִי דְבִי גִילִי. "כָּל הַקְּרוּב לִנְפֶשׁ מְשִׁיב אֶת הַנֶּפֶשׁ". אָמַר רַב אֲחָא בַּר יַעֲקֹב: (*) אוּנְקָא. אָמַר לִיה רַבָּא לְשִׁמְעִיה: כִּי מִיִּתִית לִי אוּמְצָא דְבִשְׁרָא אֵיתִי לִי מֵהִיכָא דְסַמִּיךְ (*) לְבִי בְרוּךְ.

נפש יהודה **גדיא בר זוזא**. כלומר שמן וטוב ששזה זוז אפילו הכי מקטין מכחיש גוף האדם: **דלית ביה רובע**. שלא גדל עד רביעית שלו כגון טלה רביעית של איל. גדי כדי רביעית של שעיר גדול וכן כל דבר: **אפילו גילדני דבי גילי**. דגים הגדילין באשפה שבימים והם דגים קטנים מאד ואין דרכם לגדל יותר אבל דג קטן ממין דג גדול ולא גדול רובע זו היא קטן מקטין: **אונקא**. צואר מקום בית השחיטה סמוך ללב ולמעים: **לבי ברוך**. מקום שברכו שם על השחיטה והיינו אונקא:

"כְּרוּב לְמַזוֹן וְתֵרִין לְרַפּוּאָה", לְמַזוֹן אֵין לְרַפּוּאָה לֹא? וְהָא תַנְיָא: שְׁשָׁה דְבָרִים מְרַפְּאִין אֶת הַחוֹלֵה מִחֲלָיו וּרְפּוּאָתוֹ רַפּוּאָה, וְאֵלוֹ הֵן: (*) כְּרוּב וְתֵרֵדִין וְיָמִי סִיסִין וְדָבָשׁ וְקִיבָה (*) וְהֵרֵת וְיוֹתֵרֵת הַכֶּבֶד? מֵאֵי לְמַזוֹן, (*) אֶף לְמַזוֹן.

נפש יהודה **כרוב ותרדין**. מין ירק מי סיסין מין ירק שמבשלין אותו ושותין מימיו לרפואה: **והרת**. רחם של בהמה שהולד נוצר בו והרתו בו. ויותרת הכבד טרפש"א דכבדא רוי"ט פליי"ש בל"א: **אף למזון**. ומכל שכן שהוא טוב לרפואה:

"אֹזִי לוֹ לְבַיִת שֶׁהִלְפֵת עוֹבֵר בְּתוֹכוֹ", אֵינִי, וְהָא אָמַר לִיה רַבָּא לְשִׁמְעִיה: כִּי מִשְׁכַּחַת לִי לְפִתָּא לֹא תִימָא לִי (*) בְּמֵאֵי פְּרָכְתָּ רַפְתָּא. אֲבִי אָמַר: מִבְּלֵי בֶשֶׂר. וְרַבָּא אָמַר: מִבְּלֵי יַיִן. אֵי תִימָא: רַב אָמַר מִבְּלֵי בֶשֶׂר, וְשִׁמּוּאֵל אָמַר מִבְּלֵי יַעֲצִים; וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: מִבְּלֵי יַיִן. אָמַר לִיה רַבָּא לְרַב פֶּפֶּא: (*) סוּדְנָא, אָנּוּ (*) תִּבְרִינָן לִיה בְּבִשְׂרָא וְחִמְרָא, אֵתוּן בְּמֵאֵי תִּבְרִיתוֹ לִיה? אָמַר לִיה: בְּצִיבֵי. דְבֵיתָהוּ דְרַב פֶּפֶּא תִּבְרָא לִיה (*) בְּתַמְנִיָּא אוּפִי פְּרִסִיתָא.

נפש יהודה

במאי כרכת רפתא. מה נאכל עם הלחם ואמר אביי אם מבשל אותו בלא בשר אז הוא קשה אבל כמבשלה עם בשר שמן מתיש כחה ורבא אמר בלי יין אם לא שתה יין אחריו ושמואל אמר בלי עצים אם לא בשלה הרבה: **סודנא.** בעל שער תמרים ורב פפא מוכר שער תמרים היה: **תברינן.** משברין כח הירק בבשר ויין אתון דלא נפיש לכו חמרא ששותי שער אתם במאי תבריתון כח הלפת ואמר בציבי דמבשלין אותו עם הרבה עצים באש: **בתמניא אופי פרסייתא.** בשמונה בקעיות חתיכות של עצים גדולים היתה שורפת תחת קדרת הלפת:

תנו רבנן: דג קטן מליח (*) פְּעָמִים מְמִית: בְּשִׁבְעָה וּבְשִׁבְעָה עֶשֶׂר וּבְעֶשְׂרִים וְשִׁבְעֵ; וְאָמְרֵי לָהּ: בְּעֶשְׂרִים וְשָׁלֹשׁ. וְלֹא אָמְרוּ אֶלֶּא בְּשִׁיל וְלֹא בְּשִׁיל, אָבֵל בְּשִׁיל שְׁפִיר לִית לָן בָּהּ. אָמַר רַב פֶּפְא: לֹא אָמְרוּ אֶלֶּא דְלֹא שְׁתֵּי שְׁכָרָא בְּתַרְיָה, אָבֵל שְׁתֵּי שְׁכָרָא בְּתַרְיָה לִית לָן בָּהּ.

נפש יהודה

פעמים ממית. ואלו הן ביום שבעה למליחתו או ביום שבעה עשר או ביום שבעה ועשרים:

וְגַרְסִינָן נְמִי בְּפֶרֶק שְׁלֹשָׁה שְׁאֲכָלוּ (ברכות נא, א): תנו רבנן: (*) אֶסְפָּרְגוּס יָפָה לְלֵב וְטוֹב לְעֵינַיִם, וְכָל שֶׁכֶן לְבָנֵי מַעֲיָם, וְהַרְגִּיל בּוֹ יָפָה לְכָל גּוֹפּוֹ וְהַמְשִׁתְּפָר מִמֶּנּוּ קֶשֶׁה לְכָל גּוֹפּוֹ, וְכָל שֶׁכֶן לְבָנֵי מַעֲיָם.

נפש יהודה

אספרגוס. כוס שהיו שותין בכל בוקר אליבא ריקנא לרפואה והוא נעשה מן יין ובשמים:

תנו רבנן: שְׁשֵׁה דְּבָרִים נֶאֱמָרוּ בְּאֶסְפָּרְגוּס: אֵין שׁוֹתִין מִמֶּנּוּ (*) אֶלֶּא חֵי וּמְלֵא וּמְקַבְּלוּ בְּיָמִין וְשׁוֹתֵה בְּשְׂמָאל וְאֵין מְשִׁיחִין עָלָיו וְאֵין מְפָסִיקִין בּוֹ וְאֵין מְחִזְרִין אוֹתוֹ אֶלֶּא לְמִי שֶׁנִּתְּנוּ לוֹ (*) וְאֵין סוֹמְכִין אוֹתוֹ אֶלֶּא בְּמִינוֹ. וְהַתְּנִיָּא: אֵין סוֹמְכִין אוֹתוֹ אֶלֶּא בְּפֶת? לֹא קִשְׂיָא, (*) הָא בְּדַחְמָרָא הָא בְּדִשְׁכָּרָא.

נפש יהודה

אלא חי. יין חי שאינו מזוג במים ואין משיחין בדברים כששותין אותו מקודם לכן או לאחריו מיד ואין מפסיקין בו אלא שותה אותו בבת אחת: **ואין סומכין אותו.** לאכול אחריו מיד אלא פת: **הא בדחמרא.** סמיכתו בפת בדשכרא סמיכתו במינו אם שער תאנים סומכו בתאנים ואם של תמרים הוא סומכו בתמרים:

וְגַרְסִינָן נְמִי בְּפֶרֶק אֵין עוֹמְדִין (שם לד, א): תנו רבנן: שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים רָבּוּ קֶשֶׁה וּמַעוּטוֹן יָפָה. וְאֵלוֹ הֵן: שְׁאֹר וּמְלַח (*) וְסַרְבְּנוֹת.

נפש יהודה

וסרבנות. אם מפצירין באדם לדבר כגון להתפלל ליעשות שליח צבור או לאכול בסעודה יסרב מעט ולא הרבה ימנע עצמו מעט לכתחלה אם מפצירין בו יעשה רצונם:

וְגַרְסִינָן נְמִי בְּפֶסְחִים, פֶּרֶק אֵלוֹ עוֹבְרִין (מב, א): תנו רבנן: שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים נֶאֱמָרוּ (*) בְּכוֹתַח הַבְּבִלִי: מְטַמְטֵם אֶת הַלֵּב וּמְסַמָּא אֶת הָעֵינַיִם וּמְכַחֵשׁ אֶת הַגּוּף. מְטַמְטֵם אֶת הַלֵּב, מְשׁוּם נְסִיּוּבֵי דְחִלְבָּא. וּמְסַמָּא אֶת הָעֵינַיִם מְשׁוּם מְלַחָא. וּמְכַחֵשׁ אֶת הַגּוּף, מְשׁוּם קוּמְנִיתָא דְּאוּמָא.

נפש יהודה

בכותח הבבלי. כותח שעושים בבבל ועושים אותו מן נסיובא דחלבא מאלקיי"ן או הא"ס בלי"א ומן פת וסוף נתעפש בו ומלח האוכל הרבה ממנו מטמטם לשון

סתימה ומסמא את העינים משום מלחא מלח סדומית יש שמסמא את העינים כשנוגע במלח
חוזר ונוגע בעין וקומניתא דאומא היינו פת שמתעפש לאחר זמן בתוך הכותח :

תנו רבנן: שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים (*) מְרַבֵּין אֶת הַזֵּבֶל וְכוּפְפִין אֶת הַקּוֹמָה וְנוֹטְלִין
אֶחָד מֵחֲמֵשׁ מֵאוֹת מִמָּאוֹר עֵינָיו שֶׁל אָדָם. וְאֵלוֹ הֵן: פֶּת קֶבֶר וְשֹׁכֵר חֲדָשׁ
וְיָרֵק. פֶּת קֶבֶר, רִיפְתָּא (*) דְּקוּפּוּסְקָא, שֹׁכֵר חֲדָשׁ, דָּלָא חֲלִיף עָלֶיהָ
אֲרַבְעִים יוֹמֵי. (*) יָרֵק, בְּשֵׁאֵר יָרְקִי, אֲבָל תּוֹמֵי וְכִרְתִּי לִית לָן בָּהּ. תְּנוּ
רַבָּנָן: שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים מְמַעֲטִין אֶת הַזֵּבֶל וְזוֹקְפִין אֶת הַקּוֹמָה וּמְאִירִין אֶת
הָעֵינַיִם. וְאֵלוֹ הֵן: פֶּת נִקְיָה וְיִין יָשׁוּן וּבִשָּׁר שְׁמֹן. פֶּת נִקְיָה, (*) דְּסַמִּידָא.
בִּשָּׁר שְׁמֹן, (*) דְּצַפִּירְתָּא דְּלָא אִפְתַּח. (*) יִין יָשׁוּן, עֲתִיק דְּעֲתִיקִי. (*) כָּל
מִיָּדֵי דְמַעְלֵי לְהָאֵי קֶשֶׁה לְהָאֵי, בַּר מְזַנְגְבִילָא רְטִיבָא וּפְלִפְלָא אֲרִיכְתָּא
וּבִשָּׁר שְׁמֹן וּפֶת נִקְיָה וְיִין יָשׁוּן, דְמַעְלֵי לְכַלְיָה גּוּפָא.

נפש יהודה מרבין את הזבל. בבטן אדם שאין מתעכלין וכופפין את קומתו כלומר
מתישין כחו עד שילך כפוף: דקופוסקא. לחם של סובין: ירק. חי, כגון כרישין ובצלים
וחזרת כשאוכל ממנו הרבה תמיד: דסמידא. סולת: דצפירתא דלא אפתח. עז שלא ילדה:
יין ישן עתיק דעתיקי. ישן של שלש שנים: כל מידי דמעלי. לחולי זה קשה לזה, המועיל
ללב קשה לעינים או לאחד מתחלואי שאר האברים חוץ מזנגבילא רטיבא כשהוא לח
אינגביר בלי"א ומרקחין אותו בדבש:

וְאֲמַרְיָן נְמִי בְּקָמָא, פֶּרֶק מְרַבָּה (פב, א): תְּנוּ רַבָּנָן: חֲמִשָּׁה דְּבָרִים נְאָמְרוּ
בְּשׁוּם: מְשַׁבֵּיעַ (*) וּמְשַׁחִין וּמְצַהִיל פְּנִים וּמְרַבָּה זֶרַע (*) וְהוֹרֵג כְּנֶה שְׁבַבְיָ
מַעִים: וַיֵּשׂ אוֹמְרִים: (*) מְכַנֵּס אֶת הָאֵהָבָה וּמוֹצִיא אֶת הַקֶּנָּאָה.

נפש יהודה ומשחין. מחמם את הגוף ומרבה הזרע ומביא בספר חסידים והוא שאוכל
אותו צלי: והורג כנה. תולעים בבני מעים: מכניס את האהבה. מתוך שמשמח את הלב:

וְגַרְסִינָן נְמִי בְּמַסְכַּת שֶׁבֶת, פֶּרֶק הַמוֹצִיא יִין (פא, א): תְּנִיָּא: שְׁמוֹנֶה דְּבָרִים
מְבִיאִין אֶת הָאָדָם (*) לְיַדֵי תַחְתּוֹנִיּוֹת, וְאֵלוֹ הֵן: הָאוֹכֵל (*) עָלֵי קִנִּים וְעָלֵי
גִּפְנִים וְלוּלָבֵי גִפְנִים וּמוֹרְגֵי בְהֵמָה וְשֹׁדְרוֹ שֶׁל דָּג וְדָג מְלִיחַ שֶׁלֵּא בִשָּׁל כָּל
צָרְכוֹ. וְהַשּׁוֹתֶה שְׁמֵרֵי יִין וְהַמְקַנֵּחַ בְּסִיד וּבַחֲרִסִית וְהַמְקַנֵּחַ בְּצִרוֹר (*)
שְׁקַנְחַ בּוֹ חֲבֵרוֹ; וַיֵּשׂ אוֹמְרִים: אֵף הַתּוֹלָה עֲצָמוּ בְּבֵית הַכֶּסֶּא.

נפש יהודה לידי תחתוניות. חולי בנקב הרעי: עלי קנים. העלים שגדלים בקנים ולולבי
גפנים הן הנימין הדקים הפצולין הגדלים בגפן ומוריגי בהמה כל בשר שיש בבהמה העשויה
כמורג שהוא פגום וחרוקה כמורג חרוץ חדש כלומר כל מקום שאין הבשר חלוק כגון קליפת
הלשון וכגון החיך שיש בו כמין קוצין ופגימות כמו בבית הכוסות: שקנח בו חבירו. אסיד
ואחרסית נמי קאי והתולה עצמו שלא ישב על דבר כשעושה צרכו ויש משום כישוף ומשום
סכנה שמחתך ויזיק עצמו אם מקנח בדבר חדוד:

וְגַרְסִינָן נְמִי בְּפֶרֶק עֲרַבֵי פְסָחִים (פסחים קיב, ב): אָמַר אַבְיִי: עוֹר וְדָג וְכוֹס
וְחַמִּין וּבִיצִים וְכִנִּים כָּלָם קָשִׁים (*) לְדַבֵּר אַחֵר. (*) עוֹר, דְּגִנֵי אֲמִשְׁכָּא
דְּצִילָא. דָּג, שֵׁיבוּטָא בְיוֹמֵי נִיסָן. כּוֹס, שְׁיוּרֵי כֶּסֶא דְהֶרְסָנָא. חַמִּין, חַמִּימֵי
דְרֵאמֵי עַל רִישִׁיהָ. בִּיצִים, מָאן דְמַסְרַךְ אֶקְלִיפֵי דְבִיעֵי. כִּנִּים, מָאן דְמַחְנוֹר
לְבוּשִׁיהָ וְלֹא נָטַר לִיהָ תְמִנֵי יוֹמֵי וְהָדַר לְבִישׁ, מְשׁוּם דְבִרְיָאן הִנְהוּ כִּינֵי
וְקָשִׁין לְדַבֵּר אַחֵר.

נפש יהודה

לדבר אחר. צרעת: עור. כגון דגני אמשכא דצלא, דישן על העור קודם שגמר עבודתו צלי הוא עבדן העורות והוא בורסקי והעור נקרא על שמו צלא. שיבוטא הוא דג כשר וגדול כבהמה גדולה בים בחולין פרק כל הבשר מוחא דשיבוטא טעם חזיר יש בו וכוס שיורא מה שנשאר בו בכוס אחר ששתה אחד מהרסנא והוא נעשה מדגים קטנים ומקמח וחומץ ומבשלין אותן ונקרא הרסנא וחמין חמימי דשדא עלויה אם רגיל לשפוך מים חמין יותר מדאי על בשרו וביצים לאחר שאכלן וזרק הקליפה ומדריך עליהן ומאן דמחוויר לבושיה שכבס לבושו ולביש והוא אחר הכביסה ולא המתין שמונה ימים אותם כנים שהיו בו לא מתו עדיין וכשמלביש אותו הבגד חייך אותו הכנים וכשנושכין אותו קשה לו לצרעת:

וְגִרְסִינָן נְמִי בְּמַסְכַּת נְדָה, פֶּרֶק כָּל הִיָּד (יז, א): וְכֵן הִיָּה רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן יוֹחָאי אוֹמֵר: חֲמִשָּׁה דְּבָרִים הָעוֹשֶׂה אוֹתָם מְתַחֵיב בְּנַפְשׁוֹ (*) וְדָמוֹ בְּרֵאשׁוֹ: הָאוֹכֵל שׁוּם קְלוּף וּבְצֵל קְלוּף וּבִיצָה קְלוּפָה וְהַשׁוֹתָה מִשְׁקִין מְזוּגִין (*) שְׁעֵבֵר עֲלִיהֶן הַלְּיָלָה וְהֵלֵן בְּבֵית הַקְּבָרוֹת וְהַנוֹטֵל צְפָרְנָיו וְזָרְקוֹן לְרֵשׁוֹת הַרְבִּים וְהַמְקִיז דָּם וּמִשְׁמֵשׁ מִטָּתוֹ. "הָאוֹכֵל שׁוּם" וְכוּ', אֶף-עֲלֵגַב דְּמַנְחִי (*) בְּסִילְתָּא מְצִיירִי וְחֲתִימִי, רוּחַ רָעָה שׁוֹרָה בְּהֵם. וְלֹא אֲמָרוּן אֶלְא דְּלֹא שִׁיר (*) עֶקְרוֹן אוֹ קְלַפְתָּן, אֲבָל שִׁיר עֶקְרוֹן אוֹ קְלַפְתָּן לִית לֹן בָּהּ. "וְהַשׁוֹתָה מִשְׁקִין" וְכוּ', אֲמַר רַב יְהוּדָה אֲמַר שְׁמוּאֵל: (*) וְהוּא שְׁלָנוּ בְּכָלִי מִתְּכַת. אֲמַר רַב פֶּפְא: וְכָלִי (*) נִתֵּר כְּכָלִי מִתְּכַת דְּמִי. "וְהֵלֵן בְּבֵית הַקְּבָרוֹת", כְּדִי שְׁתַּשְׁרָה עָלָיו רוּחַ טוּמְאָה וְזִמְנִין (*) דְּמַסְכְּנִין לִיהּ. וְהַנוֹטֵל צְפָרְנָיו וְזָרְקוֹן לְרֵשׁוֹת הַרְבִּים, מִפְּנֵי שֶׁהָאִשָּׁה מְעַבְרַת עוֹבְרַת עֲלֶיהָן וּמַפְלֵת.

נפש יהודה

דמו בראשו. נענש על עצמו וחובת דמו נדרשת ממנו לאחר מיתתו וראיה לדבר ודמו בראשו דמרגלים ברחב חובת דם יהא מוטל בראשו ומתחייב בנפשו כלומר הוא גרם לעצמו: **שעבר עליהן הלילה.** אכולה קאי אשום ובצל ומשקין: **בסילתא.** בסל ומציירי שנקשרים בבגד וחתומין בחותם כלומר שמכוסין יפה: **עיקרון.** שערות שהם בראש השום ובבצל למעלה: **והוא שלנו.** המשקין המזוגין בלילה בכלי של מתכות אבל בכלי אחר לית לן בה: **נתר.** כלים מן אדמה לבנה קריי"ד בל"א: **דמסכנין ליה.** הרוחות טמאות שמזיקין אותן ועושין כן שתשרה עליהן רוח הטומאה ואז אחזיזין עינים ומראין לעיני האדם כאלו עושין דברי פלאים:

וַיֵּשׁ דְּבָרִים שְׁהֵם רְעִים לְעֵבְרוֹת וְלַמְּנִיקוֹת, כְּדִגְרִסִּין בְּמַסְכַּת כְּתָבוֹת, פֶּרֶק אֶף-עֲלֵפִי (ס, ב): וְלֹא תֵאָכֵל עִמּוֹ דְּבָרִים הָרְעִים לְחֻלָּב. מַאי נִיְנָהוּ? אֲמַר רַב כְּהֵנָּא: כְּגוֹן (*) כְּשׁוֹת וְחִזְיִי וְדָגִים קְטַנִּים וְאַדְמָה. אֲבֵיִי אָמַר: אֶפִּילוֹ (*) קָרָא וְחִבוּשָׁא. רַב פֶּפְא אָמַר: אֶפִּילוֹ קוֹרָא וְכוּפְרָא. רַב אֲשִׁי אָמַר: אֶפִּילוֹ (*) כְּמָכָא וְהִרְסִנָּא, מִיְנִיָּהּ פֶּסְקִי חֻלְבָּא וּמִיְנִיָּהּ עֶכְרִי חֻלְבָּא. דְּמִשְׁמֵשָׁא (*) בִּי רַחֲיָא הוּוּ לָהּ בְּנִי נִכְפִּי. דְּמִשְׁמֵשָׁא עַל אַרְעָא הוּוּ לָהּ בְּנִי שְׁמוּטִי. דְּדָרְכָא עַל דְּמָא דְּחִמְרָא הוּוּ לָהּ בְּנִי גוּרְדָּאִי. דְּאֶכְלָה חֻרְדְּלָא הוּוּ לָהּ בְּנִי זִילְזֵלְנִי. דְּאֶכְלָה תַּחְלִי הוּוּ לָהּ בְּנִי דוּלְפָנֵי וְכוּ'. כְּדֵאִיתָא לְעִיל, בְּפֶרֶק שְׁלִישִׁי מַחְלָק קְדוּשַׁת הַחֲבוּר (סימן קפג).

נפש יהודה

כשות. י"א האפיין בל"א וי"א כמו חוטים דקים גדילים בסנה ואוכלים אותם וחזיזי עשבים של זרע תבואה. אדמה מין עפר יש שאוכלין אותו לפעמים והוא לבן וכותבין בו והוא נתר קריי"ד בל"א: **קרא.** רך הגדל בדקל שצומח כל שנה למעלה מן הענפים ונוסף בו וחיבושא קוייט"ן בל"א. כופרא תמרים בקטנותן: **כמכא.** כותח הבבלי תמצית החלב מעורב בלחם ובמלח הרסנא דגים מטוגנין בקמח וציר ושומן שלהן מינייהו פסקא חלבא יש בדברים הללו שפוסקין חלב האשה ויש בהן שאין פוסקין החלב אלא עוכרין החלב: **בי רחיא.** מקול הרחיים יהיו בני נכפיים וולדים שמתעברות שם נופלים בהחולי נכפה. בני שמוטי ארוכי צוואר והוי מוס והדורך בדם של חמור ומשמש אחריו מטתו הווי להו בני

גירדאני שלא יהיו לו שערות על ראשו אדם קרח ובעל גרב. דאכלה חרדלא חרדל בני זילזלני רעבתנין אוכלין הרבה. דאכלה תחלי כרישא והוא מין ירק. בני דולפני עיניהם זולפות מים תמיד :

וגם יש דברים שהם סימן יפה לחולה כפי הטבע, אף-על-פי שהביאו (*) סמך מהפסוק, ואוכלין המסייעין את החולה וכן דעת יבחר בחיים, כדגרסינן בפרק הרוואה (ברכות נו, ב) : ששה דברים סימן יפה לחולה. ואלו הן : (*) עטוש, זיעה, שלשול, קרי, שינה, חלום. עטוש, דכתיב : "עטישתיו תהל אור" (איוב מא, ט) ; זיעה, דכתיב : "בזעת אפיד" (*) תאכל לחם" (בראשית ג, יט) ; שלשול, דכתיב : "מהר צעה להפתח" (ישעיה נא, יד) ; קרי, דכתיב : "יראה זרע יאריך ימים" (שם נג, ו) ; שינה, דכתיב : "ישנתי אז ונוח לי" (איוב ג, יג) ; חלום, דכתיב : "ותחלימני והחייני" (ישעיה לח, טז).

נפש יהודה סמך מהפסוק. ששם נקרא על שם שהם טוב לאוכלם בלא זה אף הטבע נותן לקצת דברים האלו שהם טובים לחולה : עיטוש. היוצא מן החוטם ניסיין בלי"א : תאכל לחם. תחיה ותאכל לחם : מהר צועה להפתח ולא ימות לשחת. צועה מי שצריך להריק מעיו וכן הרקת כלי נקראת צעים שנאמר ושלחתי לו צועים וצעהו וכליו יריקו במואב כתיב : ותחלימני והחייני. בחזקיהו כתיב :

ששה דברים מרפאים את החולה מחליו ורפואתו שלמה וכו'. כדאיתא לעיל, בפרק זה.

עשרה דברים מחזירים את החולה לחליו וחליו קשה. ואלו הן : האוכל בשר שור ובשר שמן (*) ושחלים ובשר צלי ובשר צפרים וביצה צלוייה ותגלחת ובית המרחץ, כבד וחלב וגבינה. ויש אומרים : אף אגוזים ; ויש אומרים : אף (*) קשואים, דתנאי דבי רבי ישמעאל : למה נקרא שם קשואים? מפני שהם קשים לגוף כחבובות. ואמרינן עלה : הא (*) בדרב רבי. הא בדזוטרי.

נפש יהודה שחלים. מיורק שאוכלים אותו לשלש : קשואים. קירב"ס בלי"א : בדרב רבי. קשין וזוטרי יפין :

ואחר התלמוד נולד הרמב"ם בחיר השם, שלם בתורה ובכל חכמה מפארה ; וכלל במשנה תורה, בספר המדע, בהלכות דעות, בפרק ד, (*) דברים הנאותים לענגן זה לכל מיני הבריאות, כפי חכמתו וזמנו. ואמר :

נפש יהודה דברים הנאותים. דברים שהם טובים בענין הרפואות לפי שצריך הרופא להבין בשכלו לרפואתו ולזמנו לפי עת השנה ולפי חוזק החולה :

הואיל והיות הגוף בריא ושלם (*) מדרכי השם הוא, שהרי אי אפשר שיבין או ידע והוא חולה, צריך האדם להרחיק עצמו מהדברים המאבדין את הגוף, ולהנהיג עצמו בדברים המבריאים (*) והמחלימין. ואלו הן : לעולם לא יאכל אדם אלא כשהוא רעב ולא ישתה אלא כשהוא צמא ולא ישהה את נקביו אפילו שעה אחת, אלא כל זמן שהוא צריך להשתין או (*) להסד את רגליו יעמד מיד.

נפש יהודה

מדרכי השם הוא. שהקב"ה ברא גוף האדם שלם ובריא להבין בדרכי הטובים והישרים על כן צריך האדם להבין במה שהוא טוב ולהתרחק מן הרע: **והמחלימין.** שמבריאין ומרפאין לגוף: **להסד את רגליו.** יציאת הגדולים:

לא יאכל אדם עד שיתמלא כריסו, אלא יפחת כמו (*) רביע משבעתו. (*) ולא ישתה מים בתוך המזון אלא מעט ומזוג ב"ין. וכשמתחיל המזון להתעכל במעיו שותה מה שהוא צריך לשתות. ולא ירבה לשתות מים, אפלו כשיתעכל המזון, עד שיבדק עצמו יפה יפה, שמא יהיה צריך לנקבו. לא יאכל אדם עד שיהלך קדם אכילה עד שיתחיל גופו לחם, או יעשה מלאכה, (*) או יתיגע ברגע אחד. כללו של דבר; יענה גופו ויגיע בכל יום בבקר עד שיתחיל גופו לחם, או יעשה מלאכה ויתיגע ברגע אחד וישקט מעט, עד שיתיישב נפשו - ואוכל. ואם רחץ בחמין אחר שיגיע הרי זה טוב ואחר כך שותה מעט ואוכל.

נפש יהודה

רביע. שישאיר חלק אחד מדי חלקים שיכול לאכול כדי שיהיה מקום פנוי בגופו שאם יכעוס יהא מקום לכעסו: **ולא ישתה מים.** לעולם אלא בתוך הסעודה מזוג עם היין: **או יתיגע.** שיהא מעט עיף בין ממלאכה בין מהליכה כדי שיתפרדו אבריו מעט וינענעו בו בני מעיו והכרס שהוא טוב לו להתעכל אכילתו ולבריא גופו ולמראית פניו כי כשהאדם יושב תמיד ואינו עוסק במלאכה גופו חלש ואכילתו קשה להתעכל ופניו מוריקות:

לעולם כשיאכל אדם יישב במקומו או יטה על שמאלו. ולא יהלך ולא ירפב ולא יזעזע עצמו ולא יטייל עד שיתעכל המזון שבמעיו. וכל המטייל אחר אכילתו או שיגע, הרי זה מביא על עצמו חלאים רעים וקשים.

היום והלילה עשרים וארבע שעות, די לו לאדם לישן שלישי, (*) שהוא שמונה שעות, ויהיו בסוף הלילה, כדי שתהיה מתחלת שנתו עד שתעלה השמש שמונה שעות ונמצא עומד ממסתו קדם שתעלה השמש.

נפש יהודה

שהוא שמונה שעות. וזה ישנתי אז כמנין אז. אז תשכיל כמנין אז ותלמוד. אז תצליח במשא ומתן שהם שלשה אז כמנין שעות יום ולילה:

לא יישן אדם על פניו ולא על ערפו, אלא על צדו. בתחלת הלילה על צד שמאלו ובסוף הלילה על צד ימין, ולא יישן סמוך לאכילה אלא ימתין אחר אכילה כמו שלש או ארבע שעות. ולא יישן ביום.

דברים המשלשלין בני מעים, כגון: ענבים ותאנים (*) ותותים ואגסים ואבטיחים ומיני הקשואים ומיני המלפפונות, אוכל אדם אותם בתחלה קדם אכילה. ולא יערבם עם המזון, אלא שוהה מעט עד שיצאו מבטן העליון (*) ואוכל מזונו. ודברים שהם מאמצים בני מעים, כגון: רמונים (*) ופרישים ותפוחים וקרוסטומליון, אוכל אדם תקף למזונו ולא ירבה מהן.

נפש יהודה

ותותים. הגדילים בסנה ברויין בע"ר ומלנו"ס ל"א אגסים פירות האילן בירע"ן בל"א אבטיחים פלוצ"ר ומיני הקשואים כגון קירבי"ש קומקומ"ס בל"א ומיני הלפפונות ריב"ן מערי"ן בל"א והם כל שרשי האדמה שאוכלים אותם: **ואוכל מזונו.** ואחר

כך יאכל סעודתו: פרישים. פרי כמין תפוח אצל עוקצו חד והולך ומתעבה למעלה ונמצא בארץ ישמעאל וקרוסטומלין פרי ונקרא בארץ ישמעאל ברקוק כמו תפוח קטן:

בְּשִׁירָצָה לֶאֱכֹל בֶּשֶׂר עוֹף וּבֶשֶׂר בְּהֵמָה כְּאַחַד, אוֹכֵל תְּחִלָּה בֶּשֶׂר הָעוֹף. וְכֵן בִּיצִים וּבֶשֶׂר הָעוֹף, אוֹכֵל בְּתַחֲלָה בִּיצִים. בֶּשֶׂר בְּהֵמָה דָּקָה וּבֶשֶׂר בְּהֵמָה גְּסָה, אוֹכֵל בְּתַחֲלָה בֶּשֶׂר בְּהֵמָה דָּקָה. לְעוֹלָם יִקְדִּים אָדָם דָּבָר הַקָּל וְאַחַר כֵּן הַכָּבֵד.

בימות החמה אדם אוכל מאכלים הקרים ולא ירבה בתבלין ואוכל את החמץ. ובימות הגשמים אוכל אדם מאכלים החמים ומרבה בתבלין ואוכל מעט מן החרדל ומן (*) החלתית. ועל דרך זו הולך ועושה במקומות הקרים ובמקומות החמים, בכל מקום ומקום כראוי לו.

נפש יהודה חלתית. עלים ששורין בחמין ושותין לרפואה:

יש מאכלות שהם רעים ביותר עד מאד וראוי לאדם שלא לאכול לעולם, כגון: הדגים הגדולים, המלוחים הישנים, והגבינה המלוחה הישנה, (*) והכמהין והפטרייות, והבשר המליח הישן, וזין מגתו, ותבשיל ששהה עד שנדף ריחו. וכן כל מאכל שריחו רע או מר ביותר, הרי אלו לגוף כמו סם המות.

נפש יהודה הכמהין והפטרייות. מינים גדלים סמוך לארץ שוואמיין בליא:

ויש מאכלות שהם רעים ביותר, אבל אינם כמו הראשונים לרע. לפיכך ראוי לאדם שלא לאכול מהם אלא מעט ואחר ימים רבים, ולא ירגיל עצמו להיות מזונו מהן תמיד, או לאכול תמיד עם מזונו, כגון: דגים גדולים וגבינה, וחלב ששהה אחר שנחלב עשרים וארבע שעות ובשר שורים גדולים ותישים גדולים (*) והפול והעדשים והספיר ולחם שעורים ולחם מצות והכרוב והחציר והבצלים והשומים והחרדל והצנון - כל אלו מאכלות רעים הן. אין ראוי לאדם לאכול מאלו אלא מעט עד מאד ובימות הגשמים, אבל בימות החמה לא יאכל מהם כלל. והפול והעדשים בלבד לא בימות החמה ולא בימות הגשמים. (*) והדלועים אוכל מהם בימות החמה.

נפש יהודה והפול. באניין ערביי בליא והעדשים והספיר הם מיני קטניות קטנים והספיר נמצא בארץ ישמעאל והם שחורים ולחם מצות שהם כמצות בלא שאור והכרוב שטרוניק בליא והם הגזע מין הירק והחציר מין ירק כמו ואת החציר ואת הבצלים אשלייך בליא: **ודלועים**. פלוציר בליא והוא מין קישות:

ויש מאכלות שהם רעים ואינם כמו אלו, (*) והם: עוף הפנים ובני יונה הקטנים והתמרים (*) ולחם הקלוי בשמן, או לחם שנלוש בשמן והסלת שנפו אותה כל צרכה עד שלא נשאר בה ריח מורסן, (*) והציר והמוריס - אין ראוי להרבות מאכלות אלו. ואדם שהוא חכם וכובש את יצרו ולא ימשך אחר תאוותו ולא יאכל מפל הנזכרים כלום, אלא אם נצרך להם לרפואה, הרי זה גבור.

נפש יהודה **הם עוף המים.** שגידולן באגמים: **ולחם הקלוי בשמן.** מטוגן בשמן שאינו של זית: **והציר.** הוא נעשה מן דגים שכובשין ודוחקין אותן ואותו לחלוחית היוצא מהן נקרא ציר ומטבילין בו הפת ומורייס גם כן ציר הוא ששופכין חומץ ויין על דגים כבושים:

לְעוֹלָם יִמְנַע אָדָם עֲצָמוֹ מִפְּרוֹת וְלֹא יִרְבֶּה מֵהֶם וְאֶפִּילוֹ יִבְשִׁין, אִין צָרִיד לומר רִטְבִּין, אָבֵל קָדָם שְׂיִתְבַּשְׁלוּ כָּל צָרְפֹן הָרִי הֵם רָעִים לְגוֹף. (*) הַחְרוּבִין רָעִים לְעוֹלָם. וְכָל הַפְּרוֹת (*) הַחֲמוּצִים רָעִים וְאִין אוֹכְלִין מֵהֶם אֶלָּא מֵעַט בִּימֹות הַחֲמָה וּבִמְקוֹמוֹת הַחֲמִין. וְהַתְּאֵנִים וְהָעֲנָבִים (*) וְהַשְּׂקָדִים טוֹבִים (*) בֵּין רִטְבִּין בֵּין יִבְשִׁים וְאוֹכֵל מֵהֶן אָדָם כָּל צָרְפוֹ, אָבֵל לֹא יִתְמִיד אָדָם אֲכִילָתוֹ מֵהֶם, אֶף-עַל־פִּי שֶׁהֵם טוֹבִים מִכָּל פְּרוֹת הָאֵילָן.

נפש יהודה **וחרובין.** בוק"ש האר"ן בל"א: **החמוצים.** שכובשין אותן בחומץ ומלח: **סקדים.** מנדל"ן בל"א הם טובים: **בין רטובין.** שאוכלין אותן עם קליפתן מטוגן בדבש:

והדבש והיין רע לקטנים ויפה לזקנים, וכל שכן בימות הגשמים.

לְעוֹלָם יִשְׁתַּדֵּל אָדָם שְׂיִהְיוּ מַעְיוֹ רַפִּים כָּל יָמָיו וְיִהְיֶה קָרוֹב לְשִׁלְשׁוּל מֵעַט. זֶה כָּלֵל גָּדוֹל מְאֹד בְּרִפּוּאָה, כָּל זָמַן (*) שֶׁהָרָעִי הוּא נִמְנַע, אוֹ יֵצֵא בְקִשֵׁי - חֲלָאִים רַבִּים בָּאִים עָלָיו. וּבִמָּה יִרְפֶּה אָדָם מַעְיוֹ אִם נִתְאַמְצוּ מֵעַט? אִם הִיא בְּחֹר יֹאכֵל בְּבִקָּר מְלוּחִים שְׁלוּקִים מִתְּבָלִים בְּשֶׁמֶן זֵית וּבְמוֹרִיס וּבְמֶלַח; וְאִם הִיא זָקֵן יִשְׁתֶּה דְּבִשׁ מְזוּוג בְּמִים חֲמִים בְּבִקָּר וְיִשְׁתֶּה כְּמוֹ אַרְבַּע שְׁעוֹת וְאַחַר כֵּן יֹאכֵל סְעוּדָתוֹ. וְיַעֲשֶׂה כֵן יוֹם אַחַר יוֹם, שְׁלֹשָׁה אוֹ אַרְבָּעָה יָמִים, אִם צָרִיד לְכַד, עַד שְׂיִרְפוּ מַעְיוֹ.

נפש יהודה **שהרעי הוא נמנע.** שאין יכול לעשות צרכו כשאר בני אדם בכל יום אלא יומים או יותר או שיוצא בקושי מתוך שהיא עבה ונשרף בו:

ועוד כָּלֵל אַחַר אֲמָרוֹ בְּבְרִיאוֹת הַגּוֹף: כָּל זָמַן שֶׁאָדָם מִתְּעַמֵּל וְיִגַּע הַרְבֵּה (*) וְאִינוֹ שָׁבַע וּמַעְיוֹ רַפִּים, אִין חֲלִי בָּא עָלָיו וְכַחוֹ מִתְחַזֵּק, וְאֶפִּילוֹ אֲכֵל מֵאֲכָלוֹת רָעִים.

נפש יהודה **ואינו שבע.** שאינו אוכל עד שמלאה כריסו ואפילו שאכל לפעמים מאכל שהוא רע מאחר שאינו אוכל הרבה כמנהגו וגם מעיו הם בקו הבריאה יש לו כח לעמוד כנגדו ואינו מזיק לו:

וְכָל מִי שֶׁהוּא יוֹשֵׁב לְבִטָּח (*) וְאִינוֹ מִתְּעַמֵּל, אוֹ מְשַׁהֶה נְקִבִּיו, אוֹ שִׁמְעִיו קִשִׁים, אֶפִּילוֹ אוֹכֵל מֵאֲכָלוֹת טוֹבִים וְשִׁמְר עֲצָמוֹ עַל פִּי הַרְפּוּאָה - כָּל יָמָיו יִהְיוּ מְכֹאֲבִים וְכַחוֹ תִשֵּׁשׁ.

נפש יהודה **ואינו מתעמל.** לעשות שום דבר מלאכה:

וְאֲכִילָה גְּסָה לְגוֹף כָּל אָדָם כְּמוֹ סֵם הַמָּוֶת וְהִיא רֹאשׁ הַתְּחִלּוֹתִים. רַב הַחֲלָאִים הַבָּאִים עַל אָדָם אִינוֹ אֶלָּא מִפְּנֵי מֵאֲכָלִים רָעִים, אוֹ מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְמַלֵּא בְטֵנוֹ וְאוֹכֵל אֲכִילָה גְּסָה אֶפִּילוֹ מִמֵּאֲכָלִים טוֹבִים. הוּא שֶׁאֲמַר

שְׁלֹמֹה בְּחֻקָּתָיו: "שֹׁמֵר פִּי וּלְשׁוֹנוֹ" וְגו' (משלי כא. כג), כְּלוֹמֵר, שׁוֹמֵר פִּי מְלַאכֵל מְאֹכֵל רַע (*) או מְלַשְׁבֵּעַ, וּלְשׁוֹנוֹ מְלַדְבֵּר אֶלָּא מְצַרְכִּיו.

נפש יהודה או **מלשבוּע**. שיפסיק מלאכול קודם שיסבּע וזה צדיק אוכל לשובע נפשו שאכילתו טוב לו ומשבּיע נפשו שאוכל ואינו מתענה ורשע אוכל ומתענה שאינו פוסק עד שבטנו מלא ואז הוא רע לו וזה שאמר ובטן רשעים תחסר ומאכל יש לו רק שרוצה עוד בטן ומרמז בו גם לבטן ממש לזנות שאינו מספיק באשתו:

דָּרָךְ הִרְחִיצָהּ, שְׂיִכְנִס אָדָם לְמִרְחָץ מְשֻׁבָּעָה יָמִים לְשֻׁבָּעָה יָמִים. לֹא יִכְנִס סָמוּךְ לְאֲכִילָה וְלֹא כְּשֶׁהוֹאֲרָעֵב, אֶלָּא כְּשֶׁיִּתְחִיל הַמְּזוֹן לְהִתְעַבֵּל בְּמַעֲיוֹ. וְרוֹחֵץ כָּל גּוֹפּוֹ בְּחַמִּין שְׂאִין גּוֹפּוֹ נִכְוֶה בָּהֶם, וְרֹאשׁוֹ בְּלִבָּד בְּחַמִּין (*) שְׂגוּפּוֹ נִכְוֶה בָּהֶם וְאַחַר כֵּן יִרְחֹץ גּוֹפּוֹ בְּפוֹשְׁרִין וְאַחַר כֵּן יִרְחֹץ בְּפוֹשְׁרִין מִן הַפוֹשְׁרִין, עַד שְׂיִרְחֹץ בְּצוּנָן. וְלֹא יַעֲבִיר עַל רֹאשׁוֹ כָּלֵל, לֹא פּוֹשְׁרִין וְלֹא צוּנָן, וְלֹא יִרְחֹץ בְּצוּנָן בִּימֹת הַגְּשָׁמִים. וְלֹא יִרְחֹץ עַד שְׂיִזְיַע (*) וְיִפְרֹךְ כָּל גּוֹפּוֹ. וְלֹא יֶאֱרִיךְ בְּמִרְחָץ, אֶלָּא כְּשֶׁיִּזְיַע וְיִפְרֹךְ כָּל גּוֹפּוֹ יִשְׁתַּטֵּף וְיֵצֵא. וּבּוֹדֵק עֲצָמוֹ תְּמִיד קֹדֶם שְׂיִכְנִס לְמִרְחָץ וְאַחַר שְׂיֵצֵא, שְׂמָא יִהְיֶה צָרִיךְ לְנִקְבֵּיו. וְכֵן בּוֹדֵק עֲצָמוֹ תְּמִיד קֹדֶם אֲכִילָה וְקֹדֶם בְּעִילָה וְאַחַר בְּעִילָה וְקֹדֶם שְׂיִיגַע וְיִתְעַמֵּל וְאַחַר שְׂיִיגַע וְיִתְעַמֵּל וְקֹדֶם שְׂיִישָׁן (*) סֵךְ הַכֹּל עֲשָׂרָה.

נפש יהודה שגופו נכוה. כלומר שיהיה חם כמו שאפשר לו לרחוץ בו אבל לגופו אין צריך כל כך להיות חם: **ויפרך כל גופו**. שיהיו מגרדין אותו במרחץ כדרך שעושין במרחץ שהבלן רוחץ ומגרד הנרחצים וי"מ ויפרך כל גופו שיפשוט ידיו ואבריו בחוזק רענליין בל"א: **סך הכל**. כמה פעמים שצריך לבדוק את עצמו אם צריך לנקביו הם עשרה פעמים זה אחר זה:

וְכֶשֶׁיֵּצֵא אָדָם מִן הַמִּרְחָץ יִלְבֹּשׁ בְּגָדָיו וְיִכְסֶה רֹאשׁוֹ בְּבֵית הַחִיצוֹן, כְּדִי שֶׁלֹּא יִשְׁלַט בּוֹ הַרוּחַ הַקָּרָה. וְאַפִּילוֹ בִּימֹת הַחֶמֶה צָרִיךְ לְזַהֵר. וְיִשְׁתַּהֵּא אַחַר שְׂיֵצֵא וְאַחַר שְׂיִיגַע וְיִתְעַמֵּל עַד שֶׁתִּתְיַשֵּׁב נַפְשׁוֹ וְיִנּוּחַ גּוֹפּוֹ וְיִסִּיר הַחֲמִימוֹת וְאַחַר כֵּן יֵאָכֵל. אִם יִישָׁן מֵעַט כְּשֶׁיֵּצֵא מִן הַמִּרְחָץ קֹדֶם אֲכִילָה, הֲרִי זֶה יָפָה מְאֹד. לֹא יִשְׁתַּה מִיֵּם קָרִים כְּשֶׁיֵּצֵא מִן הַמִּרְחָץ, וְאִין צָרִיךְ לֹמֵר שֶׁלֹּא יִשְׁתַּה בְּמִרְחָץ. וְאִם צָמֵא כְּשֶׁיֵּצֵא וְאִינוֹ יָכוֹל לְמַנַּע עֲצָמוֹ, יַעֲרֵב הַמַּיִם בְּיַיִן אוֹ בְּדָבָר וְיִשְׁתַּה. וְאִם סֵךְ בְּשָׁמֶן בְּמִרְחָץ בִּימֹת הַגְּשָׁמִים אַחַר שֶׁיִּשְׁתַּתְּףוּ, הֲרִי זֶה טוֹב.

וְלֹא יִרְגִיל אָדָם עֲצָמוֹ לְהַקִּיז דָּם תְּמִיד, וְלֹא יִקִּיז דָּם אֶלָּא אִם יִהְיֶה צָרִיךְ לוֹ בְּיוֹתֵר. וְלֹא יִקִּיז לֹא בִּימֹת הַחֶמֶה וְלֹא בִּימֹת הַגְּשָׁמִים, אֶלָּא בִּימֵי נִיסָן וּבִימֵי תִשְׁרֵי מְעַט. וּמֵאַחַר חֲמָשִׁים שָׁנָה לֹא יִקִּיז כָּלֵל. וְלֹא יִקִּיז אָדָם דָּם וְיִכְנִס לְמִרְחָץ בּוֹ בַּיּוֹם. וְלֹא יִקִּיז וְיֵצֵא לְדָרָךְ, וְלֹא בַּיּוֹם שֶׁיָּבֹא מִן הַדָּרָךְ. וְיֵאָכֵל וְיִשְׁתַּה בַּיּוֹם הַהַקְּזָה פְּחוֹת מִמָּה שֶׁהוּא רָגִיל וְיִנּוּחַ בַּיּוֹם הַהַקְּזָה וְלֹא יִטִּיל.

וְגַם דְּבַר בְּמַעוֹט הַמְּשֻׁגָּל (*) וּבְסִדֵּר עֲשֵׂיתוֹ לְשֵׁם מְצוּחָה. וּמִי שֶׁהוּא זָרִיז בְּדַבָּר יִהְיֶה בְּרִיא כָּל יָמָיו בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם.

נפש יהודה ובסדר עשיתו לשם מצוה. אפילו היה אותו פעם שהקזי דם עונתו שלו והוא עונת מצוה מכל מקום יפרוש עצמו באותו פעם מלשמש מטתו:

פרק רביעי [שיז]

לְעוֹלָם יִהְיֶה אָדָם זֶהִיר בְּמַדּוֹת טוֹבוֹת בְּכָל דְבָר וּבְאַכִילָתוֹ, בֵּין כְּשֶׁאוֹכֵל בְּבֵיתוֹ בֵּין כְּשֶׁאוֹכֵל בְּחִבּוּרָה אוֹ עִם אוֹשְׁפִיזִיכְנוּ. בְּבֵית כִּיצַד? כְּדַגְרָסִינָן בְּפָרֶק כְּסוּי הַדָּם (חולין פד, ב): דְרַשׁ רַב עֲוִירָא, זִימְנִין אָמַר לָהּ מְשָׁמִיָּה דְרַבִּי אִמִּי וְזִמְנִין אָמַר לָהּ מְשָׁמִיָּה דְרַבִּי אֶסִּי: מֵאֵי דְכָתִיב: " (* טוֹב אִישׁ חוֹנֵן וּמְלוּה" וּגוֹ' (תהלים קיב, ה)? לְעוֹלָם יֵאָכֵל אָדָם וַיִּשְׁתַּח פָּחוֹת מִמָּה (* שְׂיֵשׁ לוֹ וכו'). כְּדֹאִיתָא לְעִיל, בְּפָרֶק אֲבָלָל נְשׁוּאֵי אֲשָׁה (סימן קעה).

נפש יהודה טוב איש חונן ומלוה. דלים ויכלכל דבריו במשפט לפי היכולת יהא עומד על צרכיו ולא בכל תאות לבו: שיש לו. דהיינו פחות מכדי היכולת וילבש ויתכסה לפי היכולת שלא יתבייש ויכבד אשתו יותר לפי היכולת:

וְאִם יֵשׁ שְׂמֵשׁ לְפָנָיו, יִטְעִימְנוּ מֵאֲשֶׁר הוּא אוֹכֵל, כְּדֵי שֶׁלֹּא יָבוֹא לִידֵי סַפְּנָה. כְּדַגְרָסִינָן בְּמַסְכַּת כְּתֻבּוֹת, פָּרֶק אֶף־עַל־פִּי (סא, א): אָמַר רַבִּי יִצְחָק בֶּר כַּחֲנִינָא: (* הַכֹּל מְשֻׁהֵן בְּפָנֵי שְׂמֵשׁ, (* חוּץ מִבְּשָׂר וְיִין. אָמַר רַב חֲסִדָּא: בְּשָׂר שְׂמֹן וְיִין יֵשׁוּ. אָמַר רַבָּא: בְּשָׂר שְׂמֹן כָּל הַשְּׁנָה בְּלָהּ וְיִין יֵשׁוּ (* בְּתַקוּפַת תַּמּוּז. אָמַר רַב עֲנָן בֶּר תַּחֲלִיפָא: הָוָה קְאִימְנָא קַמִּיָּה דְמַר שְׂמוּאֵל וְהָוָה קְאָכֵל תַּבְּשִׁילָא (* דְאָרְדִּי (* וְאֵי לֹא דִּיהִיב לִי מִיְנִיָּה אִיסְתַּפְּנִי. אָמַר רַב אֲשִׁי: הִנֵּיתִי קַמִּיָּה דְרַב כְּהֵנָא וְהָוָה קָא אָכֵל (* גְּרַגְלִידִי דְלַפְתָּא בְּחֵלָא וְאֵי לֹא דִּיהִיב לִי מִיְנִיָּה אִיסְתַּפְּנִי. רַב פֶּפְאָ אָמַר: תַּמְרֵי דְהֵינּוּנִיתָא. כְּלָלָא דְמַלְתָּא: כָּל מִיּוֹדֵי דְאִית לִיה רִיחָא (* וְאִית לִיה קִיּוּהָא. אָבוּהוּ בֶר אִיְהִי וּמְנִימִין בֶּר אִיְהִי, (* מַר סָפִי מַחַד מִינָא וּמַר סָפִי מִכָּל מִינָא וּמִינָא. מַר אֲשִׁתַּעִי אֲלֵיהוּ בְּהִדִּיָּה וּמַר לֹא מְשִׁתַּעִי אֲלֵיהוּ בְּהִדִּיָּה. הִנְהוּ תַרִּי חֲסִידִי, וְאָמְרִי לָהּ רַב מְאִרִי וְרַב פְּנִחָס בְּרִיָּה דְרַב חֲסִדָּא, (* מַר קָדִים וְסָפִי וּמַר מְאַחַר וְסָפִי. מֵאֵן דְקָדִים וְסָפִי קָדִים אֲלֵיהוּ וּמְשִׁתַּעִי בְּהִדִּיָּה, דְמְאַחַר וְסָפִי לֹא מְשִׁתַּעִי אֲלֵיהוּ בְּהִדִּיָּה.

נפש יהודה הכל משהין. המשמש בסעודה ואוכלין לפניו ושוהין מלהאכילו עד שיקומו הקרואים: חוץ מבשר. שמן ויין ישן, שמתאוה להם ומצטער: בתקופת תמוז. שהריח חזק וחום היום מחרחר בו באדם כארס כלומר מתבלע בו הריח ומסכן אותו אם לא אכל ממנו: דארדי. פירוש כמהין ופטריות: ואי לא דיהיב לי מיניה אסתכני. הייתי מסוכן לאחזני בולמוס מחמת תאות רעבוני: גרגלידי. חתיכות דקות ועגולות של לפת שרשים שאוכלים בחומץ ונראה לי שהוא מה שקורין רוטיי ריבין או צוויקייל בלי"א: ואית ליה קיוהא. או אית ליה קיוהא קהיון שיניים אילייג בלי"א מזיק את מי שאוכלין בפניו ואינו אוכל: מר ספי. מאכיל את השמש מכל מין ומין שאכל ומר ספי מחד מינא מתחלת סעודה לשובע ומשאר המינין משהה עד שיגמור סעודתו: מר קדים וספי. מאכיל לשמש קודם שיתן לפניו ומר מאחר וספי מכל מין ומין לאחר שנתן לפניו ולפני האורחין. דקדים וספי משתעי אליהו בהדיה לפי שכשנותן לפניו והוא רואה ומתאוה ומצטער ופעמים שיש אורחין הרבה ומעכב הרבה מליתן לשמש:

וַיֵּאָרֵךְ עַל שְׁלַחְנוֹ, לְפִי שְׁאֵם יָבוֹא עָנִי וּמִצָּא שְׁלַחַן עֲרוּךְ לֵאמֹל, כַּדְגֵּרְסִינָן בְּמִסְכַּת בְּרָכוֹת, פֶּרֶק הַרוּאָה (נד, ב): אָמַר רַב יְהוּדָה: שְׁלֵשָׁה דְבָרִים מֵאָרִיכִין יָמֵי שָׁל אָדָם. וְאֵלוֹ הֵן: (*) הַמֵּאָרֵךְ בְּתַפְלָתוֹ וְהַמֵּאָרֵךְ עַל שְׁלַחְנוֹ וְהַמֵּאָרֵךְ בְּבֵית הַכֶּסֶא.

נפש יהודה **המאריך בתפלתו.** שיתפלל בכוונה ומאריך על שולחנו שמא יבא עני ומפרנסו והמאריך בבית הכסא רפואה היא לו:

וְאֵם, חֵס וְשָׁלוֹם, יְהִיָּה שְׁנַת בְּצֻרַת יִרְעִיב עֲצָמוֹ, אֶפִּילוּ יְהִיָּה לוֹ אֶכֶל רַב, כְּדִי שְׂיִצְטַעַר עִם הַצְּבוּר, כַּדְגֵּרְסִינָן בְּפֶרֶק אֶמְרָא קָמָא דְתַעֲנִיּוֹת (יא, א): אָמַר רַב הוֹנָא אָמַר רַב: כָּל הַמִּרְעִיב עֲצָמוֹ בְּשָׁנֵי רַעְבוֹן נִצּוֹל (*) מִמִּיתָה מְשֻׁנָּה, שְׁנֵאמַר: "בְּרַעַב פֶּדֶף מְמוֹת" וְגו' (אִיּוֹב ה, ב).

נפש יהודה **ממיתה משונה.** כל מיתה שאינה בידי מלאך המות כגון ברעב ובחרב כל מיתה שאינה על מטתו בדרך כל אדם נקרא מיתה משונה:

וּכְשִׁיאֶכֶל בְּחִבּוּרָה אוֹ עִם אוֹשְׁפִיזְכְּנוּ יְהִיָּה זְהִיר בְּדַרְכֵי הַמוֹסָר, כַּדְגֵּרְסִינָן בְּמִסְכַּת בְּרָכוֹת, פֶּרֶק שְׁלֵשָׁה שְׂאֶכְלוּ (מו, א): אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מְשׁוּם רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן יוֹחָאִי: (*) בַּעַל הַבַּיִת בּוֹצֵעַ, כְּדִי שְׂיִבְצַע בְּעֵין יָפָה; וְאוֹרַח מְבָרַךְ, כְּדִי שְׂיִבְרַךְ לְבַעַל הַבַּיִת. מֵאִי מְבָרַךְ? יְהִי רָצוֹן שֶׁלֹּא יָבוֹשׁ בַּעַל הַבַּיִת הַזֶּה בְּעוֹלָם הַזֶּה וְלֹא יִכָּלֵם לְעוֹלָם הַבָּא. וְרַבִּי מוֹסִיף בְּהַ דְבָרִים: וְתִצְלַח בְּכָל נִכְסֵיךָ וְיִהְיֶה נִכְסֵיךָ וּנְכֻסֵיךָ מְצֻלְחִין וְקָרוֹבִין לְעִיר וְלֹא יִשְׁלַט שָׂטָן בְּמַעֲשֵׂה יָדֶיךָ וְלֹא בְּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ וְאֵל יִזְדַּקֵּק לְפָנֶיךָ וְלֹא לְפָנֵינוּ שׁוֹם חֲטָא וְשׁוֹם הַרְהוּר עֲבָרָה וְעוֹוֹן מַעֲתָה וְעַד עוֹלָם.

נפש יהודה **בעל הבית בוצע.** ברכת המוציא ואורח מברך ברכת זימון:

וְאֵמְרִינָן נְמִי הֵתָם (מו, א): תָּנּוּ רַבָּנָן: (*) שְׁנַיִם מִמְתִּינִין זֶה לָזֶה בְּקַעֲרָה, שְׁלֵשָׁה אֵין מִמְתִּינִין. וְהַבּוֹצֵעַ (*) פּוֹשֵׁט יָדוֹ תַחֲלָה. וְאֵם בָּא לְחַלֵּק כְּבוֹד לְרַבּוֹ אוֹ לְמִי שֶׁגָּדוֹל מִמֶּנּוּ הַרְשׁוֹת בְּיָדוֹ.

נפש יהודה **שנים ממתינין.** אם שנים הם שאוכלים צריך להמתין על חבירו ולא יאכל עד שיאכל חבירו אבל אם הם ג' אוכלין שנים ואין צריכין להמתין על השלישי: **פושט ידו תחלה.** לקערה ואוכלו:

וְאֵמְרִינָן בְּמִסְכַּת יוֹם טוֹב, פֶּרֶק אֵין צָדִין (כה, ב): תָּנּוּ רַבָּנָן: הַשׁוֹתֶה כּוֹסוֹ בְּבֵית אַחַת הָרִי זֶה מְגַנָּה, בְּשִׁתֵּי פְעָמִים זֶה דָּרַךְ אַרְצָא, בְּשִׁלְשָׁה הָרִי זֶה מְגַסִּי הַרוּחַ.

וּכְשִׁיתְאָרַח אֶצֶל אֶכְסֵנְאִי אֵל יִרְאָה עֲצָמוֹ כַּגִּרְגָּרוֹ (*) לְהַשְׁלִים כָּל מֵאֶכֶל שְׂיִנְיָחוֹ לְפָנָיו, כַּדְגֵּרְסִינָן בְּמִסְכַּת עֲרוּבִין, פֶּרֶק פִּיצָד מְעַבְרִין (נג, ב): תִּנְיָא, אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָא: מִיָּמֵי (*) לֹא נִצְחַנִּי אָדָם אֶלָּא אִשָּׁה, תִּינּוֹק וְתִינִקָּת. אִשָּׁה מֵאִי הִיא? דְתִנְיָא, אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָה: פְּעַם אַחַת נִתְאַרְחִיתִי אֶצֶל אֶכְסֵנְיָא אַחַת וְעִשְׂתָּה לִּי פּוֹלִין. פְּעַם אַחַת סַעֲדַתִּי וְלֹא שִׁירְתִּי כָלוּם; שְׁנִית - סַעֲדַתִּי וְלֹא שִׁירְתִּי כָלוּם; שְׁלִישִׁית - (*) הַקָּדִיחַתוֹ

במלח. כִּינּוּן (*) שְׁלַעֲסֵתִי מִשְׁכְּתֵי יָדַי הַיְמָנִי. אָמְרָה לִי: רַבִּי, מִפְּנֵי מָה מִשְׁכַּת יָדֶיךָ? אָמְרָתִי לָהּ: כָּבֵד סְעֵדֹתַי מִבְּעָרְב. אָמְרָה לִי: הֲיֵה לָךְ לַמִּשְׁדָּה יָדֶיךָ מִן הַפֶּתַח, שְׁפָדָה אָמְרוּ חֲכָמִים: (*) אֵין מְשִׁירִין פֶּאֶה בְּאַלְפֵס אָבֵל מְשִׁירִין פֶּאֶה בְּקַעֲרָה. תִּינָקֶת מָאִי הִיא? פֶּעַם אַחַת הִייתִי מְהֵלֵךְ בְּדַרְדָּר וְהִיְתָה הַדָּרְדָּר עוֹבֶרֶת בְּשִׁדָּה. אָמְרָה לִי תִינָקֶת אַחַת: רַבִּי, לָאוּ שְׁדָה הִיא זֹו? אָמְרָתִי לָהּ: (*) בְּדַרְדָּר כְּבוּשָׁה אֲנֹכִי הוֹלֵךְ. אָמְרָה לִי: לְסֻטִים כְּמוֹתֶיךָ כְּבוּשָׁה. תִּינּוֹק מָאִי הִיא? פֶּעַם אַחַת הִייתִי מְהֵלֵךְ בְּדַרְדָּר וְרָאִיתִי תִינּוֹק אֶחָד יוֹשֵׁב (*) בְּפֶרֶשֶׁת דָּרְכִים. אָמְרָתִי לוֹ: בְּנִי, בָּאִי זֹו דָּרְדָּר גִּלְדָּה לְעִיר? אָמַר לִי: זֹו (*) אַרְכָּה וְקַצָּרָה וְזֹו קַצָּרָה וְאַרְכָּה. הִלְכְתִי בְּקַצָּרָה. כִּינּוּן שְׁהִגַּעְתִּי לְעִיר הָיוּ מִקִּיפּוֹת אוֹתָהּ גְּנוֹת וּפְרֻדֵּסִים. חֲזַרְתִּי לְאַחוּרִי. עַד שְׁהִגַּעְתִּי לְתִינּוֹק. אָמְרָתִי לוֹ: וְהִלָּא אָמְרָתִי לִי: "זֹו הִיא קַצָּרָה"? אָמַר לִי: וְלֹא כָךְ אָמְרָתִי לָךְ: "זֹו קַצָּרָה וְאַרְכָּה"? עֲמַדְתִּי וְנִשְׁקַתִּיו עַל רֹאשׁוֹ וְאָמְרָתִי: אֲשִׁירִיכֶם, יִשְׂרָאֵל, שְׁכַלְכֶם אֶתֶם חֲכָמִים, מִגְּדוּלֵיכֶם עַד קִטְנֵיכֶם.

נפש יהודה להשלים. לאכול הכל ולא ישיר מהם: לא נצחני אדם. בדברים: הקדיחתו במלח. שרפתו כמו כי אש קדחה באפי כלומר נתנה בו מלח יותר מדאי: שלעסתי. המאכל בשיני וטעמתי מיד המלח: אין משיירין פאה באילפס. כשהשמש מערה מן האילפס לתוך הקערה אין דרך להניח באילפס כלום לצרכו אבל כל אחד מניח פאה בקערה ומחזירה לשמש והוא מאכל שמש: בדרך כבושה. שכבש ונדרך הארץ מדריסת רגלי האדם שכבר הלכו בה בני אדם ועשאו דרך במסלה נעלה תרגום באורח כבישא נסק: פרשת דרכים. שדרך פורש לכאן ולכאן: ארוכה. שמאריך הדרך וקצרה שמוצא מבוא העיר פנוי ליכנס:

והמתאכסן עם חברו כל מה שיגזר עליו בעל הבית יעשה, כדגרסיןן התם: מעשה ברבי שמעון בן אנטיפרס שהיו אורחין נכנסין אצלו וגזר עליהם שיאכלו וישתו. והם (*) נודרין ומבדין. ובשעת פטירתו היה מלקה אותן. נשמעו הדברים אצל רבן יוחנן בן זכאי וחכמים, היו (*) מקננתרין בדבר. אמרו: מי ילך ויודיענו? אמר להם רבי יהושע: אני אלך ואראה מה מעשיו. אמרו לו: לך לשלום. הלך ומצאו יושב על פתח ביתו, אמר לו: שלום עליך, רבי. אמר לו: שלום עליך רבי ומורי אמר לו: כלום אתה צריך? אמר לו: לינה אני צריך. אמר לו: שב לשלום. ישבו שניהם ועסקו בתורה עד לערב. אמר ליה: הלך למרחץ. אמר ליה: לך כרצונך. היה רבי יהושע מתירא שפא (*) יקפחנו על שוקיו. לאחר שיצאו, אכלו ושתו. כיון שאכלו ושתו, אמר ליה: מי מלויני? אמר ליה: אני. והיה רבי יהושע מחשב בדעתו: מה אשיב לחכמים ששגרוני? נפנה רבי יהושע לאחוריו. אמר ליה: למה נפנית? אמר ליה: דבר אני צריך לשאל ממך. אמר ליה: אמר. אמר ליה: מפני מה בני אדם הנכנסין אצלך אתה מלקה אותן ולי לא הלקית? אמר ליה: רבי, אתה חכם ובדידך דרך ארץ; ובני אדם הנכנסין אצלי גזרתי עליהן שיהיו אוכלין ושותין והן נודרין בתורה ומבדין, ולי מסרת חכמים, שכל הנודר ובודה, סופג את הארבעים. אמר לו: וכך אתה עושה להן? אמר לו: הן. אמר לו: גזר אני שתלקה אותן ארבעים וארבעים, ארבעים בשבילך וארבעים בשביל חכמים ששגרוני אצלך. הלך רבי יהושע וספר הדברים לפני חכמים.

נפש יהודה נודרין. נשבעין בתורה שאינן אוכלין ומבדין ואוכלין ואפשר שבא ומצא שאוכלין בלא ידיעתו או שהיו מתחרטין והתירו שבעתו ואף על פי כן הלכוהו שלא יהיו

רגילין בשבועה פעם אחרת: **מקנתרין**. עליו, לשון כעס ורוגז: **יקפחנו**. תרגום וערפתו ותקפח לשון טפיחה מכה והרג שהיה רבי יהושע מתירא שמא ילקה אותו כדרך שהיה מלקה לאורחים:

על פן אל יסרב אדם בכל מה שייגזר עליו בעל הבית. וגם מפל מה שיערך שלחנו, בעל הבית, אל יתן ממנו האורח כלום אפילו לבניו של בעל הבית בלי רשותו, כדגרסינן במסכת חולין, פרק גיד הנשה (צד, א): מעשה באחד שזמן אורחין (*) בשני בצרת וכו'. פדאיתא לעיל, בחלק אונאת דברים בגר שני (סימן מו).

נפש יהודה **בשני בצורת**. עת רעב ולא היו לו רק שלשה ביצים ונתן לכל אחד ביצה ובא בנו של בעל הבית ונתן לו כל אחד ביצתו כיון שבא בעל הבית הרג בנו והרג עצמו עם אשתו ונהרגו ג' נפשות על ידיהם:

ולעולם ידמה בלבו האורח ויאמר, שכל מה שטרח בעל הבית בסעודה היה בשבילו, כדגרסינן בפרק הרוואה (ברכות נח, א) בכלל דברי בן זומא: הוא היה אומר: אורח טוב מהו אומר? כמה טרחות טרח לי בעל הבית, כמה בשר הביא, כמה יין הביא, כמה גלוסקאות הביא - כל מה שטרח לא טרח אלא בשבילי. אכסנאי רע מהו אומר? כל מה שטרח לא טרח אלא בשביל אשתו ובניו. על אכסנאי טוב מהו אומר? " (*) זכר פיתשגיא (*) אשר שרו אנשים" (איוב לו, כד), ועל אורח רע פתיב " (*) לכן יראוהו אנשים לא יראה כלחכמי לב" (איוב לו, כד).

נפש יהודה **זכור**. שאורח זוכר מעשי ב"ב הטובים שגמל עמו והשגיא פעלו לכבודו: **אשר שוררו**. שראו אנשים איך שכבד לאורח ונתכבד על ידו גם מאחרים: **לכן יראוהו**. על שמתיראין ממנו שמגנין אותם לא יראה שיצא ממנו חכם לב:

והאורח אל יביא עמו אורח אחר בלי רשות בעל הבית, כדגרסינן במסכת בתרא, פרק המוכר פרות (צח, ב): פתוב בספר בן סירא: הפל שקלתי בכף מזנים ולא מצאתי (*) קל מסבין, וקל מסבין - חתן הדר (*) בבית חמיו וקל מחתן (*) אורח מכניס אורח, וקל מאורח מכניס אורח - משיב דבר בטרים ישמע, שנאמר: "משיב דבר בטרים ישמע אולת היאלו וכלמה" (משלי יח, יג).

נפש יהודה **קל מסובין**. לאו דוקא אלא דבר גרוע ולהכי נקט סובין ולא נוצה דפסולת הוא: **בבית חמיו**. כדאמרנן בפסחים הוי זהיר באשתך מחתנה הראשון אמרי לה משום חשד ואמרי לה משום ממון ואיתא להא ואיתא להא ומיהו ה"ה לכל החתנים אלא שמן הראשון צריך לזהר חמיו יותר: **אורח מכניס אורח**. דיו שמהנה לו בעל הבית:

מצאתי פתוב במאמר חיי עולם, בענין זה: אם באו אורחים לביתו יקבלם בסבר פנים יפות. ומיד בבואם ישים לפניהם לאכל, כי פעמים שהעני בא מדרך רעב והוא בוש לשאל. ויתן לחמו ומימיו וכל אשר יוכל בפנים מאירות ובשמחה. ואף אם יש בלבו דאגה (*) יסירנה מלבו בפניהם וינחמם בדברים ויהיה להם למשיב נפש. ואף אם יש לו מאה עבדים או שפחות יטרח הוא בעצמו ויעמוד עליהם, שהרי מי לנו גדול כאברהם אבינו, ששמש למלאכים, והיו לו כמה עבדים ושפחות ובני ביתו, ואף על-

פי שַׁנְדָּמוּ לוֹ (* כְּעַרְבֵיּים. וְכָל מָה שֶׁעָשָׂה לָהֶם בְּעַצְמוֹ (* שֶׁלֶם הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְבָנָיו בְּכַבּוּדוֹ וּבְעַצְמוֹ. וְאֵל יֹאמֶר בְּפָנֵיהֶם (* קִצַּת מִתְּלֹאוֹתָיו, כִּי דְבָרִים אֵלֶּה מְשַׁבְּרִין רוּחַם, כְּמִדְּמָה לָהֶם שֶׁבִשְׂבִילֶם הוּא אוֹמֵר כֶּף וְכַמְעַט אֵין לוֹ שְׂכָר בְּעַמְלוֹ. וְגַם יִכְבְּדֵם כְּאֲדוֹנִים לוֹ, כְּאֲבָרָהֶם שֶׁקָּרָא "אֲדוֹנִים". וְגִדּוּלָה הַכְּנֻסָתָם (* מִהַקְבֵּלֶת פָּנֵי שְׂכִינָה. וּבִשְׁעַת הָאֶחָד יִרְאֶה עַצְמוֹ כְּאֵלוֹ מְצַטְעֵר עַל שְׂאֵינוֹ יָכוֹל לְהִיטִיב לָהֶם יוֹתֵר, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "וְתִפֶּק לְרַעֲב נִפְשָׁךְ" (ישעיה נח, ט), תִּצַּא נִפְשִׁי, שְׂאֵין לִי מָה (* לִיתֵן לָךְ. וְאִם יִלְיָנוּ אֲצִלוֹ יִשְׁפִּיבֵם בְּמִיטָב מִטּוֹתָיו, כִּי גִדּוּלָה מְנוּחַת הָעַיִן בְּהִיּוֹת שׁוֹכֵב בְּטוֹב; וְיוֹתֵר עוֹשֶׂה לוֹ נַחַת רוּחַ הַמְּשַׁכִּיבוֹ הֵיטֵב מִן הַמְּאַכִּילָהוּ וְהַמְּשַׁקְהוֹ. (* וְגִלְגַּל הוּא שְׁחוּזָר בְּעוֹלָם. וּבִצְאָתָם יִלּוּהוּ אוֹתָם וְיִתֵּן לָהֶם פֶּת צִידָה לְדַרְךְךָ, כִּי עַל פֶּת לַחֵם יִפְשַׁע גָּבֵר. עַל אֲשֶׁר לֹא נָתַן יְהוֹנָתָן לְדָוִד פֶּת בְּהַפְרָדוֹ מִמֶּנּוּ נִתְגַּלְגַּל הַדְּבָר (* וְנִהְרָגוּ כִּהְיֵי נוֹב "שְׂמוֹנִים וְחֲמִשׁ אִישׁ נוֹשְׂאֵי אֶפֶוד בְּד". וְהִעֲנֵק תִּעֲנִיק לָהֶם "מִסַּת נְדָבָת יְדָךְ". וְכָל הַזְּרִיז יוֹתֵר, אֲשֶׁרִיו.

נפש יהודה יסירנה מלבנו. שאם יראו האורחים שבעל הבית דואג יאמרו שמצטער בשבילים: **כערביים**. שעובדין לאבק רגליהם על כן אמר רחצו רגליכם שלא להכניס עבודת כוכבים ומזלות בביתו: **שילם הקדוש ברוך הוא לישראל במדבר הוא בעצמו**. הנני ממטיר לכם לחם מן השמים על שאמר ואקחה פת לחם אבל במים כתיב יוקח נא מעט מים על ידי שליח והקב"ה שילם על ידי שליח שנאמר וירם משה את ידו ויך את הסלע: **קצת מתלאותיו**. שבה לידי הזיקות וסוברין האורחים שבשבילם אומר כך שלא יכבידו עליו יותר וילכו להם כמעט מה שהוציא עליהן אין לו שכר בו מהקב"ה: **מהקבלת פני שכינה**. שהרי הניח אברהם השכינה ורץ לקראת אורחים: **ליתן לך**. לפי כבודך שאיני מכבדך כראוי לך: **וגלגל הוא שחוזר בעולם**. כלומר אל ירע בעיניו שיוציא הוצאות וטרחות האורחים כי יזכור פן יצטרך גם הוא לזה ואם לאו הוא שמא יבואו לידי כך בניו ובני בניו כי גלגל המזל חוזר הוא חלילה ומי הוא למעלה עתה לסוף יגלגל למטה ושל מטה יבא אז למעלה: **ונהרגו כהני נוב**. על ידי שנתנו לחם לדוד ואם היה יהונתן נותן לו לחם לא היה צריך ליקח מהם לחם:

פרק חמישי [שית]

בְּעֵינֵינוּ הַדְּרָכִים הוֹרֵי לָנוּ רְבוּתֵינוּ ז"ל אֵיךְ יִרְחִיק אָדָם עַצְמוֹ מִן הַסְּכָנוֹת וּמִן הַלְּסָטִים וּמִחֲבָרִים רָעִים וּמִכֶּתֶל רְעוּעַ וְאֵיךְ יִכְבֹּד לְגִדּוֹל הַיָּמֵנוּ וְצִנִּיעוֹת הָאִשָּׁה בְּכָל הַלּוּכָה וְצִנִּיעוֹת הָאִישׁ בְּבֵית הַכֶּסֶא וְכוּבֵשׁ יִצְרוֹ, כְּדָגְרָסִינָן בְּמִסְכַּת קַמָּא, פֶּרֶק הַכּוֹנֵס צֶאֱן לְדִיר (ס, א): אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: לְעוֹלָם יִכְנָס אָדָם (* בְּכִי טוֹב וְיִצֵּא בְּכִי טוֹב, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֵתָם לֹא תִצְאוּ אִישׁ מִפֶּתַח־בֵּיתוֹ עַד־בֹּקֶר" (שמות יב, כב).

נפש יהודה בכי טוב. בעוד חמה זורחת ילין ולא ימתין עד שתחשך ולבקר לא ישכים לצאת עד שיאיר כי טוב לישנא מעליא האור כי טוב כלומר טוב הוא לצאת וליכנס בו מפני המזיקים והליסטים:

וְגִרְסִינָן בְּמִסְכַּת עֲבוּדָה זָרָה, פֶּרֶק אֵין מַעְמִידִין (כה, ב): תָּנוּ רַבָּנָן: נִטְפֵּל לוֹ גוֹי בְּדַרְךְךָ (* טוֹפְלוֹ לִימִינוֹ. רַבִּי יִשְׁמַעֵאל בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוּקָא אוֹמֵר: (* בְּסִיף - טוֹפְלוֹ לִימִינוֹ, (* בְּמִקָּל - טוֹפְלוֹ לְשִׁמְאֵלוֹ. הָיוּ עוֹלִין בְּעֵלְיָה אוֹ יִרְדִּין בִּירִידָה, לֹא יְהֵא יִשְׂרָאֵל לְמִטָּה וְגוֹי (* לְמַעְלָה, אֵלָּא

יִשְׂרָאֵל לְמַעַלָּה וְגוֹי לְמַטָּה. (*) וְאֵל יִשְׁחָה לְפָנָיו, שְׁמָא יְרוּץ אֶת גְּלַגְלָתוֹ. שְׁאֵלוּ לָאן אַתָּה הוֹלֵךְ - (*) יִרְחִיב לוֹ הַדְרֵךְ, כְּדָרְךָ שֶׁהִרְחִיב לוֹ יַעֲקֹב לַעֲשׂוֹ, שְׁנֵיאָמַר: "עַד [אֲשֶׁר] אָבֵא אֶל־אֲדָנִי שְׁעִירָה" (בראשית לג, יד) וּכְתִיב: "וַיַּעֲקֹב (*) נָסַע סִכְתָּה" (שם שם, יז). מַעֲשֶׂה בְּתַלְמִידֵי רַבִּי עַקִּיבָא שְׁהִיוּ מְהַלְכִין בְּדָרְךָ לְכִזְיב וּפְגָעוּ בָהֶם לְסֻטָּין, אָמַר לָהֶם: לְהִיכֹן אַתֶּם הוֹלְכִים? אָמְרוּ לָהֶם: (*) לַעֲפֹ. כִּינֹן שֶׁהִגִּיעוּ לְכִזְיב פָּרְשׁוּ. אָמְרוּ לָהֶם: תַּלְמִידֵי מִי אַתֶּם? אָמְרוּ לָהֶם: תַּלְמִידֵי רַבִּי עַקִּיבָא. אָמְרוּ: אֲשֶׁרֵי רַבִּי עַקִּיבָא וְתַלְמִידָיו, שְׁלֹא פָּגַע בָּהֶם אָדָם רַע מֵעוֹלָם.

נפש יהודה **טופלו לימינו.** מחברו לאיש שחשוד על שפיכות דמים לימינו של ישראל שאם ירצה האיש הנ"ל להרגו ישלח ישראל יד ימינו ויאחז בו: **סייף.** דאם היה האיש הנ"ל חגור סייף חגור בו לצד ימינו של ישראל ומזומנת לימין ישראל לאחוז בו: **במקל.** אם ביד איש שהסייף חגור בו לצד ימינו של ישראל ומזומנת לימין ישראל לאחוז בו: **במקל.** אם ביד איש הנ"ל מקל טופלו ישראל לאיש הנ"ל לשמאלו שתהא יד ימין של איש הנ"ל שהמקל בו סמוכה לישראל ואם ירום יד ימינו תאחוז שמאלו של ישראל במקל הסמוך לו דאי טופלו לימינו יהא המקל רחוק מידו של ישראל: **למעלה.** בהר או בסלע לא יהא ישראל למטה אלא למעלה בעלייה ילך ישראל לפני האיש הנ"ל דהיינו למעלה אלא שטופלו לימינו דלא הוי אחריו ממש ובירידה ילך האיש הנ"ל לפניו: **ואל ישחה לפניו.** אפילו במישור אל ישחה ישראל לפני האיש הנ"ל ליטול כלום שמא ירוץ את גולגלתו ירוצץ וישבור: **ירחיב לו הדרך.** אם היה צריך לילך לו עד פרסה יאמר לו ב' פרסאות אני צריך לילך אולי ימתין האיש הנ"ל מלהכותו עד פרסה שניה וזה יפרוש ממנו קודם לכן: **נסע סכותה.** ולא הלך עד שעיר: **לעכו.** רחוק מכזיב:

רב מְנַשֵּׁי הָוָה קָא אָזִיל (*) לְבֵי תוֹרְתָא, פָּגְעוּ בֵיהּ גְּנָבֵי. אָמְרוּ לִיה: לְהִיכֹן אָזְלַת? אָמַר לָהּ: לְפּוּמְבֻדְיָתָא. כִּי מְטָא לְבֵי תוֹרְתָא פִּירֵשׁ. אָמְרוּ לִיה: תַּלְמִידָא (*) דִּיהוּדָה רַמְיָא אַתָּ. אָמַר לָהּ: (*) יְדַעִיתוּ לִיה, לִיהוּ הִנְהוּ אִינְשֵׁי בְּשִׁמְתָא. אָזְלוּ עֲבוּד גְּנֻבּוֹתָא עֶשְׂרִים וְתַרְתִּין שְׁנִין וְלֹא אֶצְלָחוּ. (*) כְּלָהּ אָתוּ לְמִשְׁרִיָּה שְׁמַתִּיה. הָוָה בָּהּ הוּא גּוֹרְדָנָא דְלֹא אַתָּא לְשְׁרוּיָּה לְשְׁמַתִּיה, אַכְלִיָּה אַרְיָא. הִינּוּ דְאֲמַרֵי אִינְשֵׁי: (*) גּוֹרְדָנָא דְלֹא טִיּוֹן - (*) שְׁתָּא בְּצִירָא מְשֻׁנוּהִי. חֲזִי מַה בֵּין (*) גְּנָבֵי דְכַבֵּל לְלִסְטֵי דְאֲרָץ יִשְׂרָאֵל.

נפש יהודה **לבי תורתא.** מקום תלמידים: **דיהודה רמאי את.** תלמידו של רב יהודה הוי וקרי ליה רמאי כלומר ממנו למדת לרמותנו ליסטים ישראל היו: **ידעיתו ליה.** שהוא רמאי ליהוי בשמתיה לפי שהיה אדם גדול ושמתיה חיללא לייטינהו בשמתיה: **כולהו.** גזלנין באו לתלמידי דרב יהודה להתיר להם השמתא: **גורדנא דלא טייון.** דלאו עניו הוא דסתם גרדן אין לו בושת פנים: **שתא.** שנה אחת נגרע משנתו כלמר שמת קודם זמנו: **גנבי דבבל.** שפגעו ברב מנשה נתפקרו לחרף אדם גדול וליסטים דארץ ישראל שפגעו בתלמידי ר' עקיבא וספרו בשבחו ואף על פי שסתם ליסטים פרוצים מגנבים להודיע שבחן של ארץ ישראל:

וְגַם הִזְהִירוּ מְלַעֲבַר בְּמִקּוּם סַכְנָה, כְּדָגְרַסִּינֹן בְּמִסְכַּת תַּעֲנִיּוֹת, פָּרַק סֻדָּר תַּעֲנִיּוֹת הָאֵלוּ (כ, ב): הֵהִיא אֲשִׁיתָא רַעִיעַתָּא דִּיהוּת בְּנִהְרֵדְעָא, דְלֹא הָווּ חֲלָפֵי רַב וּשְׁמוּאֵל תּוֹתָא. אַף־עַל־גַּב (*) דְקִיּוּמָא בְּאַתְרָה תְּלִיסָר שְׁנִין. יוּמָא חַד אַקְלַע רַב אַדָּא בַר אֶהֱבָה לְהַתֵּם. אָמַר שְׁמוּאֵל לְרַב: נִייתִי מַר וְנִקִּיף. אָמַר לִיה: לֹא צָרִיכָא הָאִידָנָא, דְאִיכָא רַב אַדָּא בַר אֶהֱבָה בְּהָדוֹן, דְנִפְיִשָּׂא זְכוּתִיה וְלֹא מִסְתַּפִּינָא.

נפש יהודה **דקיימא באתרה.** במקומה אף על גב דאינה ראויה ליפול דהא קמה באתרה כולי האי אפילו הכי כיון דרעיעא היא לא הוי חלפי תותה אלא היה מקיף סביבותיה:

רב הונא הוה ליה חמרא בביתא דהוה רעיעאה. (*) בעו לפנויי, משכיה לרב אדא בר אהבה בשמעתא עד דפנינהו. בתר דנפק נפל ביתא. (*) ארגיש רב אדא בר אהבה, איקפד, אמר: לאו הינו דרבי נאי, דאמר רבי נאי: לעולם אל יעמד אדם במקום סכנה ויאמר: עושין לי נס שמה אין עושין לו נס ואם עושין לו נס (*) מנכין מזכיותיו.

נפש יהודה בעו לפנויי. היין מבית ומתיירא לילך בו שלא יפול הבית עליו משך רב אדא בר אהבה עמו בבית על ידי פלפול בשמעתא ומאריך עמו בשמעתא: ארגיש רב אדא. שמשכיה בבית לסמוך עליו שבזכותו לא יפול הבית כל זמן שהוא שם ועל כן האריך עמו בשמעתא: מנכין. ממעטין כמו מנכה לו מן הדמים מחסרין לו מעט:

מאי עובדיה דרב אדא בר אהבה? כי הא דאיתמר: שאלו תלמידיו את רב אדא בר אהבה: במה הארכת ימים? אמר להם: מימי (*) לא הקפדתי בתוך ביתי ולא צעדתי בפני מי שגדול ממני ולא הרחתי במבואות המטנפות ולא הלכתי ארבע אמות בלא תורה ובלא תפלין ולא ישנתי בבית המדרש, לא שנת קבע ולא שנת עראי, ולא ששתי בתקלת חברי ולא קראתי לחברי (*) בחניכתו.

נפש יהודה לא הקפדתי. לא נחשב להקניט על דבר צורך הבית אף על פי שהיה נגד רצונו ולא הלך בלא תורה דכל שעתא הוה גריס: בחניכתו. שמכנין לו בני אדם שם לווי למשפחתו ויש בו חשש גנאי. בחנינתו, שם לווי שמכנין לו בני אדם ויש בו מעט גנאי:

אמר ליה רבא לרפרם בר פפא: לימא לן מר מהני מילי מעליותא דהוה עביד רב הונא. אמר ליה: (*) בינקותיה לא דכירנא, בסיבותיה דכירנא. אמר: (*) ביומא דעיבא מפקין ליה בגוהרקא דדהבא (*) וסייר לה לכולא מתא, (*) כל אשיתא דהוה רעיעא הוה סתר ליה. אי אפשר למריה למבני לה - בני לה, ואי לא - בני לה מדנפשיה. וכל בהדי פניא דמעלי שבתא משדר שליחא לשוקא וכל ירקא דהוי יתיר לגינאי (*) זבין ליה ושידי לנהרא. וליתביה לעניי: אמר: זמנין (*) דסמכא דעתיהו ולא אתו לזבוי. נשדיה לבהמה? סבר, מאכל אדם אין מאכילין אותו לבהמה. פד הוה כריף ריפתא הוה פתח לדשא ואמר: כל דצריך ליעול וליתי. איכא דאמרי: (*) מילתא דשיבתא הוה גמיר, הוה מנח ליה כוזא דמיא ותלי ליה אביברא דדשא ואמר: כל דצריך ליעול וליתי, כי היכי דלא לסתפן. אמר רבא: (*) פלהו מצינו דליקום בהו לבר מהא, משום דנפיש בני חילא.

נפש יהודה בינקותיה. מה דעביד בעוריו לא זכרתי אך מה דעביד בזקנותיה: ביומא דעיבא. יום המעונן דהוי רוח מנשבא ומסתפי דלא תפול חומת הבתים: וסייר. בודק תרגום פוקד מסער כמו האי טבחא דלא סר סכינא קמי חכם: וכל אשיתא. כל חומה דהוי בה בקעים היה סותר כולה כדי שיבנו מחדש: זבין ליה. כל הירק הנותר בשוק וזרקם למים להכי זבין ליה דאי הוה משתייר לגננין אזלה לאיבוד דמכמשת בשבת ונמצא מכשילן לעתיד לבא דלא מייתי ירקי לסעודת שבת הבאה: דסמכא דעתיהו. שנסמכין עניים לאותו ירק ואומרים אין אנו צריכין לקנות ושמה לא ישתיר שם כלום ואין להם מה לאכול בשבת ולבהמות אין מאכילין אותן משום ביזוי אוכלין ומחזי כבועט בטובה שהשפיע הקב"ה בעולם אי נמי משום דחסה תורה על ממונן של ישראל וזרקן לנהר והולכין למקום אחר ומוצאין אותן בני אדם ואוכלין אותן: מילתא דשיבתא. מנהג שדים שמזיקין לכל מי שאכל ולא נטל ידיו על כן תלה להן כוזא דמיא כי היכי דלמשו ידיהו מיניה כשבאין בביתו לאכול ובגמרא דסדר תעניות

אלו פירש מילתא דשיבתא הוה גמיר הוא רוח רעה והיא האוחזת התינוקות בצואר במפרקת בגידים שאחורי הצואר ומייבשת אותם ומתנונה והולך עד שימות ושמה של הרוח בלשון ארמית שיבתא וזמנה שעושה כן לתינוק מייב חדשים ומתירא ממנו התינוק ומרגיש בו עד ז' שנים וממה היה בשעה שאמו באה מבית הכסא או מנהר ומניקה בנה לאלתר: **כולהו**. מה דעביד רב הונא אפשר לי לקיימם חוץ מזו שאמר כל מאן דצריך ליתי ולאכול משום דנפשי בני מחוזא דאיכא עניי טפי וקא מיכלי קרנא:

אילפא ורבי יוחנן הוה (*) דחיקא להו מילתא טובא, אמרי: ניקום וניזיל ונעביד עיסקא ונקיים בנפשין "אפס (*) כי לא יהיה בדך אביון" (דברים טו, ט). אֶזְלוּ אִיתִיבוּ תוּתִי הֵיִא אֲשִׁיתָא רַעִיעָא, הוּוּ קָא כָּרְכִי רִיפְתָא. שְׁמַעִיה רַבִּי יוֹחָנָן לְמַלְאכְיָא דְהָוָה אָמַר חַד לְחַבְרִיה: (*) תָּא נְשֻׁדִיה עֲלוּיָהוּ וְנִיקְטְלִינְהוּ, שְׁמַנִּיחִין חַיִּי עוֹלָם וְעוֹסְקִים בְּחַיִּי שְׁעָה. אָמַר לִיה אִידָךְ: שְׁבִקִינְהוּ, דְחַד מִינִיהוּ (*) קִימָא לִיה שְׁעָתָא. אָמַר לִיה רַבִּי יוֹחָנָן לְאִילְפָא: שְׁמַע מֵר מִיָּדִי? אָמַר לִיה: לָא. אָמַר: שְׁמַע מִינָה, (*) אָנָּא הוּא דְקִימָא לִי שְׁעָתָא, נִיהֲדַר אָנָּא וְאָקִים בְּנַפְשָׁאֵי "כִּי לֹא יִחְדַּל אֲבִיוֹן" וְגוֹ' (שם שם, יא). (*) עַד דְּאָתָא אִילְפָא מְלַךְ רַבִּי יוֹחָנָן. וְכִי אָתָא אִילְפָא אָמְרוּ לִיה: (*) אֵי יְתִיב מֵר וְגָרִיס, לָאו מֵר הָוָה מְלִיךְ? תְּלָה נַפְשִׁיה (*) אֲאִסְקִרְיָא דְסַפְנָתָא, וְאָמַר: כָּל דְּשָׂאִיל לִי מִיִּלְתָּא (*) בְּדַרְבֵּי חַיָּיא וְדַרְבֵּי אוֹשְׁעִיא וְלֹא פְּשִׁיטְנָא לִיה מִמַּתְנִיתָא - נְפִילְנָא מְאִיסְקִרְיָא וְטַבְעָנָא בְּנַהֲרָא. אָתָּא הֵהוּא סָבָא (*) תְּנָא לִיה: הָאוּמֵר "תְּנֹו שְׁקֵל לְבַנִּי בְּשַׁבַּת" וְרִאוּיִן לְתַת לָהֶם סֵלַע נוֹתְנִין לָהֶם סֵלַע. וְאִם אָמַר - "אַל תְּתַנּוּ לָהֶם אֶלָּא שְׁקֵל" אֵין נוֹתְנִין לָהֶם אֶלָּא שְׁקֵל; וְאִם אָמַר "אִם מֵתוּ" (*) יִירְשׁוּ אַחֲרֵיהֶם תַּחְתֵּיהֶם", בֵּין שְׁאָמַר "תְּנֹו" בֵּין שְׁאָמַר "אַל תְּתַנּוּ" אֵין נוֹתְנִין לָהֶם אֶלָּא שְׁקֵל. (*) הָא מְנִי רַבִּי מְאִיר הֵיִא, דְּאָמַר; מְצוּה לְקִים דְּבְרֵי הַמֵּת.

נפש יהודה דחיקא להו מלתא. בעניות: כי לא יהיה בדך אביון. בעצמך כלומר אתה אל תגרום לך לבד שתהא עני דאין לך משא ומתן להתפרנס מהם: **תא נשדיה.** בוא ונזרוק עליהם חומה שמניחין חיי עולם הבא התורה שמביאה האדם לעולם הבא ועוסקין בחיי שעה עולם הזה בסחורה: **קיימא ליה שעתא.** עתיד להתגדל ואין זמנו למות: **אנא הוא.** מדאני שמעתי הדר איזיל לתורתך ואקיים בי כי לא יחדל אביון אהיה אביון ואעסוק בתורה: **עד דאתא אילפא.** ממקום שהלך שם לסחורה מלך ר' יוחנן מינוהו ראש ישיבה עליהם מנהג הוא מי שהוא ראש ישיבה היו מגדלין אותו משלהן ומעשירין אותו כדאמרין בספרא וביומא לגבי כהן גדול מאחיו גדלוהו משל אחיו: **אי יתיב מר.** וגריס אם היית יושב ועוסק בתורה היינו ממליכין אותך כמו שעשינו לר' יוחנן דאילפא הוה גמיר טפי מר' יוחנן: **אסקריא.** כלונס עץ ברש"י בתענית איתא ארוך תקוע בלב הספינה שמניחין עליה מכותא וילון הספינה ואמר כל דשאל לי וכו' כלומר אף על גב דעבדי עסקא גריסנא אנא טפי מיניה: **בדרבי חייא ודרבי אושעיא.** דהוּו מסדרי מתניתא על פי רבינו הקדוש שהיה רבם ולא פשיטנא ליה ממתניתין דאשכחנא משנה כוותיה דההיא ברייתא: **תנא ליה.** שנה לפניו כלומר בעא מיניה האומר תנו שקל לבני שמת והניח ממונו ביד איש נאמן ואומר תנו שקל חצי סלע לבני להוצאה וראוין לתת להם סלע שיש לו בנים הרבה ואין מסתפקין לשבת בפחות מסלע נותנין להם סלע דאי הוה בדעתו דלא למיתן להו אלא שקל היה מצוה אל תתנו להן אלא שקל והאי דאמר תנו להן שקל ולא אמר תנו סלע משום דבעי לזרזינהו כדאמרן בכתובות כדי לזרזן במשא ומתן כדי שיטרחו וילמדו דרך ארץ וירויהו: **יירשו אחריהם תחתיהם.** אף על גב דאמר תנו שקל ולא אמר אל תתנו אלא שקל גלי בדעתיה דלא בעי למיתב להו אלא שקל בשבת כי היכי דאי מייתו יירשו אחריהם תחתיהם: **הא מני.** דקתני אע"ג דלא ספקי בבציר מסלע לא יהבינן להו אלא שקל ר' מאיר היא דאמר במסכת כתובות כמניתין מצוה לקיים דברי המת דאי לאו מצוה מן הדין נותנין להן כל הראוי להן שהרי כל הממון שלהם ואין בו לאותן אחריהם כלום אלא לאחר מיתתן אם יש מותר יש להן ואם לאו

לא יטלו ומתוך שרוצים אלו לקיים דבריו שיירשו אחרים תחתיהו אנו מקמצין את הממון כדי שיהיה שם מותר :

אָמְרוּ עָלָיו עַל נְחוּם אִישׁ גַּם־זוֹ, שֶׁהָיָה סוּמָא מְשִׁתִּי עֵינָיו וְגַדָם בְּשִׁתִּי יָדָיו וְקִטְעַ בְּשִׁתִּי רִגְלָיו וְהָיָה כָּל גּוּפוֹ מְלֵא שְׁחִין וְהָיְתָה מְטוֹתוֹ מוֹנַחַת (*) עַל גְּבִי סְפָלִים שֶׁל מַיִם. [פֶּעַם אַחַת הָיְתָה מְטוֹתוֹ מוֹנַחַת בְּבֵית רְעוּעַ וּבְקֶשׁוֹ תַלְמִידָיו לְפָנוּתָהּ. אָמַר לָהֶם : פָּנוּ כָּל הַפְּלִים וְאַחַר כֵּן פָּנוּ אֶת מְטוֹתֵי, שֶׁכָּל זְמַן שֶׁמְטוֹתַי בְּתוֹךְ הַבַּיִת מְבֹטָח אֲנִי שֶׁלֹּא יִפֹּל הַבַּיִת. פָּנוּ אֶת הַפְּלִים וְאַחַר כֵּן פָּנוּ אֶת מְטוֹתוֹ - מִיָּד נָפַל הַבַּיִת. אָמְרוּ לוֹ תַלְמִידָיו : וְכִי מֵאַחַר שֶׁצָּדִיק גָּמוּר אֶתָּה, לָמָּה תַעֲלֶה בְּךָ כֵּן? אָמַר לָהֶם : אֲנִי עָשִׂיתִי בְּעֶצְמִי, שֶׁפֶּעַם אַחַת הָיִיתִי מְהֻלָּךְ לְבֵית חָמִי וְהָיָה עִמִּי מְשׁוּי שְׁלֶשֶׁת חֲמוּרִים, אֶחָד שֶׁל מֵאֶכֶל וְאֶחָד שֶׁל מְשִׁתָּה] וכו'. כִּדְאִיתָא לְעִיל, בְּנֵר שְׁלִישִׁי, פֶּרֶק שְׁלִישִׁי, מִחֻלְק פְּרָנְסַת עֲנָיִים. (סימן קצא).

נפש יהודה על גבי. רגלי המטה היו מונחים בתוך ספלים מלאים מים שלא יעלו אליו נמלים דרך רגלי המטה מפני שהוא גידם ואם היו עולים אין לו ידים ליטלם ולזרקם :

וְאָמְרִינוּ נְמִי בְּפֶרֶק בְּמָה מְדַלִּיקִין (שבת לב, א) : רַב לָא עֵבֵר בְּמַבּוֹרָא דְאִית בָּהּ גּוֹי. אָמַר : (*) דִּילְמָא מִיִּפְקִיד דִּינָא עֲלִיהּ וּמְסַתְּפִינָא בְּהֵדִיָּה. אָבֵל שְׂמוּאֵל לָא עֵבֵר אֶלָּא בְּמַבּוֹרָא דְאִית בָּהּ גּוֹי. אָמַר : דִּילְמָא שְׂטָנָא בְּתַרְתִּי אוּמִי לָא שְׁלִיט. רַבִּי יִנְאִי (*) בְּדִיק וְעֵבֵר, דְאָמַר רַבִּי יִנְאִי : לְעוֹלָם לָא יַעֲבֵר אָדָם בְּמָקוֹם סְפָנָה וְיֵאמַר : יַעֲשׂוּ לִי נֶס, שְׂמָא אֵין עוֹשִׁין לוֹ נֶס, וְאִם עוֹשִׁין לוֹ נֶס (*) מְנַפִּין מְזֻכִּיּוֹתָיו. אָמַר רַב יוֹסֵף : מָאִי קָרָאָה : "קִטְנִיתִי מִכָּל הַחֲסָדִים" (בראשית לב, ג). רַבִּי זִירָא (*) בְּיוֹמָא דְשׁוּתָא לָא נָפִיק לְבִינֵי דִיקְלִי.

נפש יהודה דלמא מיפקיד. עובד כוכבים ומזלות דינא על חטאיו ומתירא לילך בהדיה דלא לילקי על ידו : בדיק. הספינה שלא יהיה בה נקב : מנכין. ממעטין מזכיותיו דכתיב קטונתי מכל החסדים הוקטנו ונתמעטו זכיותי בשביל החסדים אשר עשית עמי : ביומא דשׁוּתָא. שמנשבת בו הרוח דרומית חזקה המפלת חומות ועוקרת אילנות לא הלך לבני דיקלי שלא יפיל הרוח דקל עליו :

וְגַם הוֹרוּ לָנוּ אֵיךְ יִכְבֵּד אָדָם לְגָדוֹל הַיָּמָנוּ בְּהַלּוּכוֹ, כִּדְגֶרְסִינָן בְּמַסְכַּת יוֹמָא, פֶּרֶק אָמַר לָהֶם הַמְּמַנָּה (לו, א) : תַּנְיָא : (*) שְׁלֶשֶׁת שְׁהִיו מְהַלְכִים בְּדֶרֶךְ, הָרַב בְּאֶמְצַע, גְּדוֹל לִימִינוֹ וְקָטָן לְשִׁמְאָלוֹ. וְכֵן מְצִינוּ בְּשְׁלֶשֶׁת מְלָאכֵי הַשָּׂרֵת שְׂבָאוֹ אֶצֶל אַבְרָהָם אָבִינוּ : מִיִּכְאֵל בְּאֶמְצַע, גַּבְרִיאֵל בְּיָמִינוֹ, רַפָּאֵל בְּשִׁמְאָלוֹ. וּמְסַקִּינוּ הָתָם, שְׂאִם אֵין שָׁם אֶלָּא הוּא וְגָדוֹל מְמָנוּ, שְׁיִלְךְ בְּשִׁמְאָלוֹ. וְלֹא שְׁיִלְךְ שׁוּה לּוֹ בְּקַדִּימָה, אֶלָּא דְמַצִּיד אֶצְדוּדֵי. רוּצָה לוֹמַר שְׁיִטָּה מְעַט לְאַחוּרָיו, כִּדִּי שְׁלֹא יִדְמָה שֶׁהוּא חֲבֵרוֹ.

נפש יהודה שלשה שהיו מהלכין בדרך. לא ילכו זה אחר זה אלא בשורה אחת וכן מצינו במלאכי השרת מדכתיב שלשה נצבים עליו מכלל שבשורה אחת היו עומדים :

וְאָמְרִינוּ נְמִי בְּפֶרֶק בְּמָה בְּהִמָּה יוֹצָאָה (שבת נא, ב) : לְוִי בְּרִיָּה דְרַב הוֹנָא בְּרַחֲמֵי וְרַבָּה בְּרַב הוֹנָא הוּוּ אֶזְלִי בְּאוּרְחָא. קַדְמִיָּה חֲמֵרִיָּה דְלְוִי לְחֲמֵרָא דְרַבָּה בְּרַב הוֹנָא. (*) חֲלָשָׂא דְעֵתִיָּה. אָמַר : אֵימָא לִיָּה מִילְתָּא, כִּי הֵיכָא

(*) דְּאִתּוֹתָב דְּעֵתִיָּהּ. אָמַר לִיָּהּ: חֲמוֹר שְׁעֶסְקִי רְעִים, כְּגוֹן זֶה, מֵהוּ לְצִאת
(*) בְּפִרְמִיָּא בְּשִׁבְתָּ? אָמַר לִיָּהּ: הֲכִי אָמַר אָבוּךָ מְשִׁמִּיָּה דְשְׂמוּאֵל: הֲלִכְהָ
כְּחִנְנִיָּהּ.

נפש יהודה חלשא דעתיה. דרבה בר רב הונא שהיה גדול וכסבור שעשה מדעתו:
דאיתותב דעתיה. להודיע שלא נתכוונתי: בפרומביא. מי הוה נטירותא יתירתא לגביה או
לא אמר ליה הלכה כחנניה ולא איכפת לן אי הוי נטירותא יתירתא ומראה לו בזה שגם
חמורו עסקיו רעים כלומר שהוא קדם ולא מדעתו היה:

וְגַם אָמְרוּ בְּפִרְק שְׁלֶשָׁה שְׁאָכְלוּ (ברכות מו, ב): תִּנּוּ רַבְּנָן: (*) אֵין מְכַבְּדִין לֹא
בְּדַרְכִּים וְכוּ'. (*) כְּבָר תִּרְצָ רַבֵּינוּ תָּם: גְּמִירֵי אִם כָּל אֶחָד מֵהֶם הוֹלֵךְ
לְדַרְכּוֹ, אָבֵל אִם הוֹלְכִין לְעֵנְנָן אֶחָד חוֹלְקִין כְּבוֹד זֶה לְזֶה.

נפש יהודה אין מכבדין. לומר היה אתה קודם לא בדרכים הולכי דרכים לומר לגדול
ממנו לך לפני ולא בידים מזוהמות בנטילת מים אחרונים: כבר תירץ. ומתריך בתוספות וייל
כשיצאו לדרך כאחד מכבדין בדרכים אבל אם כל אחד הלך לדרכו ופגעו זה לזה ואירע להם
דרך למקום אחד אין מכבדין:

וְגַם תִּקְנוּ שְׁלֹא תִלְךְ אִשָּׁה בְּשׁוּק (*) וּבִנְיָה אַחֲרֶיהָ, מְשׁוּם דְּגִרְסִין
בְּסִנְהֶדְרִין, פִּרְק כְּהֵן גְּדוֹל (ט, א): אָמַר רַמִּי בַר חֲמָא: הֲתִקִּין רַבִּי יוֹסִי
בְּצַפּוֹרִי, שְׁלֹא תִהְיֶה אִשָּׁה מְהַלְכֶת בְּשׁוּק וּבִנְיָה אַחֲרֶיהָ, מְשׁוּם מַעֲשֵׂה שְׁהִיָּה.
וְאָמַר רַמִּי בַר חֲמָא: הֲתִקִּין רַבִּי יוֹסִי בְּצַפּוֹרִי, שְׁיִהוּ נָשִׁים (*) מְסַפְרוֹת
בְּבֵית הַכֶּסֶא מְשׁוּם יַחּוּד.

נפש יהודה ובנה אחריה. בנה הקטן לא יהלך אחריה אלא לפניו משום מעשה שהיה
שגנבוהו פריצים מאחריהו נתנהו בבית וכשחזרה ולא ראתהו התחילה צועקת ובוכה בא
אחד מהם ואמר בוא ואראנו לך ונכנסה אחריו ועינו אותה: מספרות. זו עם זו משום יחוד
שמה ילך אדם שם ואם לא ישמע קול אדם יכנס ויתיחד שם ותנן לא יתיחד אדם עם שתי
נשים ובבית הכסא שבשדות קמייירי שהיה בית הכסא בשדה חוץ לעיר והכל נפנים שם:

וְעַם כָּל זֶה צָרִיךְ לְהִיּוֹת צָנוּעַ בְּבֵית הַכֶּסֶא, הָאִישׁ כָּל שְׁכֵן הָאִשָּׁה, כְּדִגְרִסִין
בְּמִסְכַּת בְּרָכוֹת, פִּרְק הַרוּאָה (סב, א): תִּנְיָא, אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא: פְּעַם אַחַת
נִכְנְסְתִי אַחַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ לְבֵית הַכֶּסֶא וְלַמְדִּיתִי מִמֶּנּוּ שְׁלֶשָׁה דְּבָרִים:
לַמְדִּיתִי, שְׂאִין נִפְנִין מִמְזַרְח לְמַעְרָב; וְלַמְדִּיתִי, שְׂאִין נִפְנִין מִעוּמָד אֶלָּא
מִיּוֹשֵׁב; וְלַמְדִּיתִי, שְׂאִין מְקַנְחִין בֵּימִין אֶלָּא בְּשִׂמְאַל. אָמַר לִיָּהּ (*) בֶּן עֲזַאִי:
עַד כָּאֵן הֵעִזְתָּ פָּנֶיךָ בְּרַבָּד? אָמַר לִיָּהּ: תּוֹרָה הִיא וְלִלְמֹד אֲנִי צָרִיךְ.

נפש יהודה בן עזאי. אמר לר' עקיבא עד כאן כלומר כל זה העזת פניך בפני רבך
שנסתכלת בכל

פרק ששי [שיט]

אף על פי שהכפופים לא יוכלו להזיק למי שהיא מתמים דרכיו ובוטח
בשם יתברך ואינו מקפיד על דברים אלו, כפי שכתוב למעלה, בנר שני,
בחלק הכפופ (סימן עה), אבל בראות חכמינו ז"ל איך בני אדם ערלי לב

וּמִקְפִּידִים עַל דְּבָרִים כָּאֵלוֹ וַיּוֹכְלוּ לְהַזְיִקָם, עַל כֵּן לְמַדּוֹ לְיִשְׂרָאֵל הַדְּבָרִים שְׂיֻכְלוּ לְהַנְצִל מֵהֶם מִדְּבָרֵי הַכְּשׁוּף. וְכֵן דָּרְשׁוּ (*) מִ"לֹא תִלְמַד לַעֲשׂוֹת" (דברים יח, ט): אַבְל אַתָּה לְמַד לְהִבִּין וּלְהוֹרוֹת.

נפש יהודה מלא תלמד. הכשוף כדי לעשותו ולעסוק בו אלא רשאי אתה ללמוד אותו כדי להבין אותו לשמור מהם שלא יזיקו ולהורות להתעסקין בו שהוא מעשה כישוף מעשי תעתועים:

וְעַל כֵּן כְּתוּבוֹ בְּמִסְכַּת שְׁפַת, פֶּרֶק הַמוֹצִיא יַיִן (פא, ב) וּבְמִסְכַּת חוּלִין, פֶּרֶק כָּל הַבֶּשֶׂר (קה, ב): רַב חֲסִידָא וְרַבָּה בַר רַב הוֹנָא הוּוּ קָא אָזְלִי (*) בְּאַרְבָּא. אָמְרָה (*) אָמְרָה לְהוּ הֵהִיא מְטְרוֹנִיתָא: אוֹתְבֵן בְּהַדִּיכוּ. וְלֹא אוֹתְבוּהָ. אָמְרָה אִיהִי וְאַסְרָה לְאַרְבָּא. אָמור אִינְהוּ מִילְתָא וְשְׂרִיזָה. אָמְרָה לְהוּ: אָעֲבִיד לְכוּ, (*) דְלֹא מְקַנְחִיתוּ בְּחִסְפָא וְלֹא קְטִילְתוּ כִּינָא אֲמַנִּיכוּ וְלֹא שְׁלַפְיָתוּ יָרְקָא וְאָכִיל לְהוּ מְכִישָׂא דִּירְקָא דְאָסַר גִּינְאָה.

נפש יהודה בארבא. בספינה ומטרוניתא שררת כותית היתה: אמרה. מילתא, כשפים ואסרתה לארבא דלא היתה יכולה לזוז ממקומה כאלו היא נקשרת ואמרי אינהו מילתא על ידי שם טהרה: דלא מקנחיתו בחספא. שאוכל לעשות לכם כשפים כי מי שמקנח עצמו כשעשה צרכו בשברי חרס מושלין בו מכשפים להזיקו ולא קטיל לכו כינה אמניכו ואין אתם הורגין כינה על בגדיכם ואין אתם מוציאים שום או כרישא ובצל מאגודה שאוגדין הגינאים ואוכלים אלא אתם מתירין האגודה תחלה שמע מינה כל הני קשים לכשפים והם היו משתמרין מהם ואית דאמרי שגם הם אמרו שם טומאה של כישוף והתירו את הספינה ועושין להציל עצמן מיד המכשול:

וְגַם הוֹרוּ לָנוּ דָרְךְ לְשֹׁמֵר מִכָּל הַדְּבָרִים הַמְזִיקִין, כְּדֹאמְרֵינוּ בְּפֶרֶק עֲרָבֵי פְסָחִים (פסחים קיא, א): אָמַר רִישׁ לְקִישׁ: אַרְבַּעַה דְּבָרִים הָעוֹשֶׂה אוֹתָם (*) דְּמוֹ בְּרֵאשׁוֹ. וְאֵלוֹ הֵן: הַנִּפְנָה בֵּין דְּקַל לְכַתֵּל וְהַעוֹבֵר בֵּין שְׁנֵי דְקָלִים וְהַשׁוֹתֶה מִיַּם שְׂאוּלִין וְהַעוֹבֵר עַל מַיִם שְׂפוּכִים, וְאֶפֶילוּ שֶׁשְׂפַכְתּוּ בְּתוֹ לִפְנֵיו. הַנִּפְנָה בֵּין דְּקַל לְכַתֵּל, לֹא אָמְרוּ (*) אֶלָּא דְלֹא הוּוּ בִּינְהוּ אַרְבַּע אַמּוֹת, אַבְל הוּוּ בִּינְהוּ אַרְבַּע אַמּוֹת לִית לָן בָּהּ. וְכִי לִית לִיה אַרְבַּע אַמּוֹת (*) לֹא אָמְרוּ אֶלָּא דְלִיכָא דְרַבָּא אַחְרִינָא אַבְל אִית לִיה דְרַבָּא אַחְרִינָא לִית לָן בָּהּ. וְהַשׁוֹתֶה מִיַּם שְׂאוּלִין, לֹא אָמְרוּ אֶלָּא דְשְׂאֲלִינְהוּ קָטוּ, אַבְל שְׂאֲלִינְהוּ גְדוֹל לִית לָן בָּהּ, וְלֹא אָמְרוּ דְקָטוּ שְׂאֲלִינְהוּ אֶלָּא בְּשָׂדֵה אַבְל בְּעִיר לִית לָן בָּהּ, וּבְשָׂדֵה לֹא אָמְרוּ אֶלָּא מַיִם, אַבְל חֲמָרָא וְשִׁכְרָא לִית לָן בָּהּ. וְהַעוֹבֵר עַל מַיִם שְׂפוּכִים, לֹא אָמְרוּ אֶלָּא (*) דְלֹא אֲפִסְקִינְהוּ בְּעַפְרָא אוּ בְרוּקָא, אַבְל אִי אִיכָא חַד מִינֵיהּ לִית לָן בָּהּ. וְהַנִּי מִיְלֵי הִיכָא דְלִיכָא לְמִיחַדֵּשׁ לְכֶשֶׁפִּים אַבְל הִיכָא דְאִיכָא לְמִיחַשׁ לְכֶשֶׁפִּים, אֶף-עַל-גַּב דְאִיכָא כְּלֵי הַאי, חִישְׁיָנוּ. (*) הַהוּא גְבַרָא דְהוּוּ רַכִּיב חֲמָרָא וְסַיִים מְסַאנִי, גְמוּד מְסַאנִיָה וְלִקִּי בְכַרְעִיָה.

נפש יהודה דמו בראשו. מתחייב בנפשו אם ניזוק ואותן ארבעה דברים כולן משום רוח רעה דהוא שורה שם: אלא דלא הוי ד' אמות. דלא שביק רווחא לעבור בין דקל לכותל משום הכי מזקא ליה והוא דליכא דרכא אחרינא דשידה יכולה להלוך בו דעכשיו זה בא בגבולה והפסידה דרכה ואהכי מזקא ליה: ולא אמרו. דרוח רעה שורה על המים אלא בעיר דבמקום צר הן המים ושואלין המים ושורה עליהן. לישנא אחרינא לא אמרו דרוח רעה שורה עליהן אלא בשדה דלא שכיחי מיא דמסרי נפשא לאזוקי ושותה מהם השד אבל בעיר דשכיחי מיא לא: דלא אפסקינהו בעפרא. שלא פיזר עליהן עפר: ההוא גברא דהוה רכיב חמרא

וסיים מסאנא. ברגליו ורכב על מים שפוכין במקום שהיה כשפים שכוח וניזוק. שגמדו נתכווצו המנעלים ויבשו כרעיו :

תנו רבנן: שלשה (*) אין ממצעין אותן ואין מתמצעין ביניהם: הפלג והדקל והאשה; ויש אומרים: אף החזיר; ויש אומרים: אף הנחש. ואם ממצע מאי לעביד? אמר רב פפא: נפתח ב"אל" ונסיים ב"אל". אי נמי, נפתח ב"לא ונסיים ב"לא".

נפש יהודה אין ממצעין. לא יעברו בין שני אנשים ולא מתמצעין לא יעבור איש אחד בין שתי נשים וכו' ובין שני כלבים :

הני בי תרי דמצעא להו אשה נדה, אם תחלת נדה היא (*) הורגת אהד מהם ואם סוף נדה היא מריבה נעשית ביניהם. מאי תקנתיהו? נפתח ב"אל" ונסיים ב"אל". אי נמי, נפתח ב"לא" ונסיים ב"לא".

נפש יהודה הורגת אחד מהן. שמוזקתן במה שעברה ביניהן י"א אם עושה להם כישוף :

הני תרתי נשי דיתבון באורחא בפרשת דרכים ומכונין אפייהו להדדי, הנך ונדאי בכשפים עסקי, מאי תקנתיה? אי איכא דרפא אחרנא ואיכא פתחא ייעול בגויה, ואי לאו - אי איכא נהרא נעבריה ואי איכא איניש אחרנא בהדיה (*) לינקוט בידיה וניחלפי. ואי לא - נימא הכי: (*) איגרת אזלא אוסיא בלוסיא מתקטלין בחיק קבל.

נפש יהודה ולנקוט בידיה. בהדי הדדי יתנו ידיהם זה לזה וניחלפו ויעבורו: אגרת אזלא אוסיא בלוסיא. אותן שדים שאתן מתעסקות בהן מתקטלין בחיק קבל כבר הן הרוגים בחצים אגרת היא אגרת בת מחלת שם שידה כך שמע רש"י מפי המורה ורבו שמע מפי רבינו גרשום :

האי מאן דפגע באיתתא בעדנא דסלקא מטבילת מצוה, איהו קדים ומשמש (*) אהדא ליה רוח זנונים. מאי תקנתיה? לימא הכי: "שפך בוז עלנדיבים" וגו' (תהלים קז, מ).

נפש יהודה אחזא ליה. אחזה ליה רוח זנונים שד שורה עליו שמטעה הבריות בלילה לבא לידי קרי :

אמר רבי יצחק: מאי דכתיב "גם כִּיאֵלֶךְ בָּגִיא צְלָמוֹת לֹא־אִירָא רָע" (שם כג, ד)? זה הישן בצל (*) דקל יחידי ובצלה של לבנה. בצל דקל יחידי, לא אמרו אלא (*) דלא נפל טולא דחבריה עילויה אבל נפל טולא דחבריה עילויה לית לן בה. (*) ובצלה של לבנה נמי לא אמרו אלא במערבא, אבל במדינתא לית לא בה. והני מילי בשדה, אבל (*) בחצר, אף עלגב דנפל טולא דחבריה עליה, חישנו. תניא נמי הכי: הישן בצל דקל יחידי בחצר דמו בראשו. מאי איריא בחצר, אפילו בכלי עלמא נמי? אלא לאו שמע מינה אף עלגב דנפל טולא דחבריה עילויה חישנו.

נפש יהודה דקל יחידי. שאין דקל אחר סמוך לו ובצלה של לבנה אי נמי ההולך בצל של הלבנה בלילה כשהלבנה זורחת והוא הולך בצל בכתלים ודרך השדים להלך בלילה ובזמן

שהלבנה זורחת מתיראין לילך במקום האור והולכין במקום הצל: **דלא נפל טולא דחבריה**. שאין שם דקל אחר סמוך לו אבל כשיש שם דקל אחר מסתלקת השידה לצל של דקל אחר ואינה מזיקתו: **ובצלה של לבנה לא אמרן אלא במערבא**. היינו בסוף החודש שהלבנה זורחת במזרח ואם שוכב אצל הכותל לצד המערב הוי הצל במערב אבל במדינחא היינו תחלת החודש שהלבנה זורחת במערב ועשוה צל במזרח כגון ששוכב אצל כותל מצד המזרח: **בחצר אף על גב דנפל טולא דחבריה**. שנפל שם צל מכותל אחר של חצר חיישינן משום שהמקום שם צר ואין לה דרך לנטות ימין ושמאל ושורה עליו ומזיקתו:

האי מאן (*) דמפני אגירדא דדיקלא אַחַדָּא ליה רוח פּלגא. האי מאן דמסגי רישיה אַגְרָדָּא דדיקלא אַחַדָּא ליה (*) רוח צרדא. האי מאן דפסע אַדְקָלָא, (*) אי מיקטל - קטיל, אי אַעְקָר מַתְעַקָר וּמְאִית. וְלֹא אַמְרֵן אַקְלָא דְלֹא מְנַח כְּרַעִיה עִילוּיָהּ. אַבְל מְנַח כְּרַעִיה עִילוּיָהּ לִית לָן בְּהּ.

נפש יהודה דמפני אגירדא. שעשה צרכו על דקל קצוץ או על הקליפה שנקלף מן הדקל אחזה ליה רוח פלגא חצי כאב הראש. ברשב"ם בפסחים קי"א ע"ב איתא הפירוש הזה על המילים רוח צרדא: **רוח צרדא**. דמהדר פרצופיה לאחוריה כהוא דרבה בר נחמני בפרק השוכר את הפועלים בבבא מציעא: **אי מיקטל קטיל**. אם נקצץ האילן נהרג האיש הדורך עליו ואם נעקר האילן האיש מת והוא דלא מנח כרעא על הדקל:

(*) חמשה טולי הוון. טולא דדיקלא יחידא, טולא דכינרא, טולא דתאנה, טולא דפרחא, טולא דזרדתא. ואיפא דאמרי: אף (*) טולא דארבא וטולא דערבתא. כלל דמלתא: (*) כל דנפיש ענפיה - קשי טוליה, (*) וכל דקשי סילויה - קשי טוליה, בר (*) מפרמושא, דאף על גב דקשי סילויה לא קשי טוליה, דאמרה ליה שדתין לברה פרהיו: איזדהר מסילויה דכרמושא, דאיהו קטיל ליה לאבוה ולדידך קטיל לידך. אמר רב אשי: חזינא ליה לרב כהנא דפריש מכולהו טולי.

נפש יהודה חמשה טולי הויין. שהרוח רעה שורה תחתיהם טולא דדקל העומד יחיד ו אין דקלים אחרים אצלו טולא דכנדא שם אילן נושא פירות בארץ ישמעאל וטולא דפרחא צלף אילן של ג' מיני פירות שראוים לאכילה והם העליון הקליפה שסביב הפרי כעין הקליפה סביב אגוזים ועל העלים גדלים כעין תמרות בולטין מהם טולא דזרדתא עץ של עוזרדן שפירליניג בלי"א והם שזיפים קטנים פלוימיין בלי"א: **טולא דארבא**. צל של ספינה וטולא דערבתא צל אילן ערבתא: **כל דנפיש ענפיה**. כל אילן שיש לו הרבה ענפים: **וכל דקשי סילויה**. עצו קשים: **כרמושא**. עץ של תורמוסין שאין לשדים מנוחה תחתיהן ומתים כשבאים לשם:

(*) דבי פרחי - רוחי, דבי זרדתא - שידי, דבי איגרי - רשפי. (*) למאי נפקא מינה? לקמיעה. האי דבי פרחי ברה בפני עצמה היא, שאין לה עינים. למאי נפקא מינה? לגזויי לה. זמנא חדא אזל ההוא צורבא מרבנן (*) וקא מפני בי פרחי, שמע דקא אתי עילויה וגזי לה. פי אזלא נפלא אדקלא. אתנא היא ומחת לדיקלא. צווא דקלא ופקעה היא. אמרי, "דבי זרדתא שידי", האי זרדתא דסמיכא למתא לא פחתא משתין מיני שידי. למאי נפקא מינה? למכתב קמיעה. (*) ההוא בר קשא דמתא, דאזל ואיפני תותי זרדתא דהות סמיכא למתא ואיתזק. אתא ההוא מרבנן, דלא הוה ידע דזרדתא דסמיכא למתא לא פחיתא משתין מיני שידי, כתב ליה קמיעה לחד שידי. (*) שמעינהו דקא תלו חניגא בגויהו וקא משרו ואמרו: סודריה דמר כצורבא מרבנן, בדקינן ביה במר ואפילו "ברוד" לא

יָדַע. (*) אֲתָא הֵהוּא מְרַבֵּן, דְּהָוָה יָדַע דְּבֵי זְרָדְתָא לָא פְּחִיתָא מִשְׁתִּין מִינֵי שִׂידֵי, כְּתֵב לִיה קְמִיעָה לְשִׁיתִין שִׂידֵי, שְׁמַעִינָהוּ דְקָא אָמְרֵי: דְלוּ מְנִיכּוּ מְהָכָא, דְלָא נְקֻטֵל מִינִיכּוּ פְּסִילָקָא בְּקִדְרָא. דְּבֵי אָגְרֵי - פְּשָׁפֵי, לְמַאי נְפָקָא מִינָהּ? לְמַכְתֵּב קְמִיעָה.

נפש יהודה דְּבֵי פְּרַחֵי רוּחֵי. אותן שדים שיושבין בצל אילן של דבי פרחי שמן רוחי ותחת דבי זרדתא שידי שמן ודבי איגרי המצויין בגגות רשפי שמן ולמאי נפקא מינה לדעת שמן לכתוב קמיעא אם הזיק תחת בי פרחא יכתוב לו קמיעא בשם רוחי וכן כולם: למאי נפקא מינה. שאין לה עינים לגזוי לה לברוח מפניה לפי שאין לה עינים ואינה רודפתו: קא מפני בי פרחי. עשה צרכו תחת העץ של בי פרחי שמע דהרוח בא אליו וגזי לה ברח מפניה כי אזלא הרוח ורץ אחריו נתקלה ונפלה על עיקר האילן פקעה היא הרוח נבקעת ונשברת וצווח דיקלא ויבש הדקל: **הוא בר קשא**. שומר העיר: שמעִינָהוּ. שמע ההוא מדרבנן דהוי כתב הקמיע דתלי חניגא בגוייהו היו משחקים במחולות וחנגים ושוררו ואמרו סודרא דמר דומה כי צורבא מדרבנן בדקונה למר ולא ידע למימר ברוך שאינו יודע לברך על הסודר על המלבוש שעל ראשו ברוך עוטר ישראל בתפארה ועוד י"ל כפשוטו מלביש ערומים שיודע כל אחד לברך כשהוא מלביש סודרו וזה הוא לבוש סודר כצורבא מרבנן ואינו יודע אותה ברכה על שלא ידע דבי זרדתא יש שיתין שידין אמרו כן: **אתא ההוא מרבנן**. רבי אחר וכו' דלו ברחו לכו מהכא דלא לקטול הקמיע לכם:

”קָטֵב מְרִירִי”, תְּרִי קָטְבֵי הוּו, (*) חַד מְקַמֵי טִיהָרָא וְחַד (*) דְּבַתֵר טִיהָרָא. דְקַמֵי טִיהָרָא מִיחֲזִי בְּחִישׁ וְהַדְר בְּכַדָּא דְכַמְכָּא: דְּבַתֵר טִיהָרָא ”קָטֵב יִשׁוּד צְהָרִים” שְׁמִיָה וּמִיחֲזִי פְּקֶרְנָא דְעִיזָא וְהַדְר פְּנִיָה.

נפש יהודה חַד. קטב מרירי שולט מקמי צהרים על היום ומחזי בחיש והדר נראה מסבב כשפורח רוח נראה בארץ כשסבב ככדא דכמכא כמו שכותשין בכף בתוך הכד של כותח שמתגלגל בכד והדר כך מתגלגל והדר הקטב מרירי וכותח היינו שעושין מחלב ולחם ומלח: **דבתו טיהרא**. הקטב ששולט אחר הצהרים קטב ישוד המעופף בצהרים שמו ויש לו קרנים כקרנים דעז ומהדר ומסבב כנפיא ככברה:

אֲבִי הוּו קָא שְׁקִיל וְאָזִיל, רַב פְּפָא מִימִינִיה וְרַב הוּנָא מִשְׁמַאלִיה. חֲזִיָה לְהֵהוּא קָטֵב מְרִירִי דְקָאֲתֵי לְהַדֵי שְׁמַאלִיה, אֶהְדְרִיה לְרַב הוּנָא מִימִינִיה וּלְרַב פְּפָא מִשְׁמַאלִיה. אָמַר לִיה רַב פְּפָא: (*) וְאַנָּא מַאי אָעֵבִיד? אָמַר לִיה: אֶת שְׁעֵתָא קִימָא לְךָ.

נפש יהודה ואנא מאי אעביד. ולמה אין אתה חושש בי אם אזוק שעתא קיימא לך עשיר אתה ויש לך מזל טוב ולא תיזוק:

וּמְתַקוּפַת תְּמוּזָא עַד שְׁשָׁה עָשָׂר בְּאָב וְדַאי שְׂכִיחֵי וּמְשִׁיתְסָר וְאִילָךְ סַפְקָא שְׂכִיחֵי סַפְקָא לָא שְׂכִיחֵי. (*) וּמְשִׁיתְסָחֵי בְּטוּלָא דְחַצְבָּא (*) דְלָא הוּו גְּרַמִּידָא, בְּטוּלָא דְצַפְרָא דְלָא הוּו גְּרַמִּידָא וּבְטוּלָא דְפִנְיָא דְלָא הוּו גְּרַמִּידָא. וְעַקֵר בְּטוּלָא דְבֵית הַפְּסָא.

נפש יהודה ומשתכח. אותו קטב בטולא דחצבא בצל של עשב שתיחם בו יהושע את הארץ לישראל שאותו עשב חצוב שרשו ירד בתוך הארץ אמות הרבה ולא יפנה הנה והנה ושותלין אותו בין המצרים ואם יגזול אחד מחבירו שדהו ועוקר אותו למעלה אי אפשר לעקרו לגמרי וחופרין עד שימצאו השורש ומתפרסם זה הגזול הנכנס לשדה חבירו ואותו עשב שתל יהושע על התחום של ישראל שלא לגזול לתחום חבירו: **דלא הוי גרמידא**. דלא גדל עדיין אמה למעלה ובצל שחרית וערבית במקום שאין הצל אמה וביותר הוא נמצא בצל של בית הכסא:

אמר רב יוסף: הני תלת מיילי (*) יהבי עורנא לנהורא: מאן דסריק בבישתא ושתי טיף וסאים מסאני אדמתני כרעיה. (*) תלא לחמא בביתא קשה לעניותא. ולא אמרו אלא רפתא, אבל בשרא וכוורי לית לן בה. והינו דאמרי אינשי: (*) תלא לסלתיה תלא למזוניה. (*) פארי בביתא קשה לעניותא. (*) נשארא בביתא קשה לעניותא. בלילי רביעיות ובלילי שבתות שרו מזיקין עליהו. (*) שרא דמזוני נקיד שמייה ונקוד קרו ליה. (*) שרא דעניותא נביל שמייה ונביל קרו ליה. (*) צעא אפומא דחצבא קשה לעניותא. (*) משתי מיא בצעא קשה לברוקתי. (*) אכל תחלי ולא משי ידיה מפחיד תלתא יומי; (*) דמסוכר ולא משא ידיה מפחיד שבעה יומי; דשקיל מזיה ולא משא ידיה מפחיד תלתא יומי; שקיל טופריה ולא משא ידיה מפחיד חד יומא; דמשא רישיה ולא משא כרעיה מפחיד חד יומא ולא ידעי ממאי מפחיד. (*) ידא אאוסיא דירכא לפחדא; ידא אפומא - דירכא לשינתא.

נפש יהודה **יהיב עורנא.** נותנין עיורון עינים לנהורא לאדם שרואה מסמין אלו שלשה דברים עינו. מאן דסריק ביבשתא דסריק שער ראשו יבש במסרק ולא נתן מקודם מעט מים על השערות ושתי טיף מי ששותה יין המטפטף מן החבית וסאים מסאני ועושה המנעלים ברגליו בעוד שרגליו לחים ממי הרחיצה קודם שנגבו היטב: **תלא לחמא בביתא.** התולה פתו באויר בתוך סל אחד: **תלא לסלתיה.** סל ופת בתוכה למזוניה כלומר מזונותיו תלוין לו אם יהיו לו מזונות אם לאו שאין מצוין לו תדיר: **פארי.** מורסן דשכיחא לאכול לחם מורסן בביתו והוא דיש לו לאכול קמח והוא אוכל סובין שאינו נהנה משלו שרע עינו בעצמו: **נשארא בביתא.** פירורין של לחם מפוזרין בביתו שאינו חש לזורקן: **שרא דמזוני.** שר המזונות מלאך הממונה לזמן המזונות נקיד שמייה לשון נקיות לפיכך אינו רוצה שיהיו פרורים נשלכים לדרוס ברגל: **שרא דעניותא נביל שמייה ונביל קרו ליה.** נביל שמייה לשון לכלוך וטמא ונביל קרו ליה נכנס בבית שהוא רואה שאינן נוהגין מנהג נקיין בפת: **צעא אפומא דחצבא.** צואה או דבר מאוס כשהוא אפומא דכד במקום ששותין ממנו: **משתי מיא בצעא.** השותה מים בקערה קשה לברוקתי כליון עינים: **אכל תחלי.** תמרים שלא בישלו כל צרכן ולא נטל ידיו מפחיד ואינו יודע למה מתפחד: **דמסוכר.** הקיז דם וכו' דשקיל מזייה דגילח ראשו. שקיל טופריה חתך צפרניו. דמשא ראשו ולא רחץ רגליו: **ידא אאוסיא.** שרגיל להניח ידו על שפתו אצל נחיריו סולם ודרך להביא עליו פחד רוח רעה ידא אפומא מצח דרך לשינתא שישן הרבה ומהר ויש ללמוד ממנה אם הוא בעת שאינו רוצה לישן אל יניח ידו על מצחו:

וגרסינן נמי במסכת שבת, פֶּרֶק בְּפֶה אֵשֶׁה יוֹצֵאָה (סב, ב): אָמַר רַבִּי אֶמִּי: שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים מְבִיאִין לַיְדֵי עֲנִיּוֹת. וְאֵלוֹ הֵן: הַמְשִׁתִּין מִים בְּפָנָיו מִטָּתוֹ עָרוֹם וכו'. כְּדֹאֵיתָא לְעִיל (סימן קיט, וסימן קעו).

וגרסינן נמי במסכת חולין, פֶּרֶק כָּל הַבָּשָׂר (קה, ב): אָמַר אֲבֵיִי: מֵרִישׁ הָהָה אֲמִינָא: הָאֵי (*) דְּלֹא מְשׁוּ מֵיָא בְּתֵרָאֵי אֲאָרְעָא - מְשׁוּם זְהָמָא הִיא, עַד דְּאָמַר לִי מַר: מְשׁוּם דְּשָׁרְיָן רוּחַ רָעָה עָלֵיהּ.

נפש יהודה **דלא משו מיא בתראי.** מים אחרונים על הארץ משום זוהמא שריחן מסריח ונראות מאוסות בבית:

ואמר אביי: מריש הנה אמינא: (*) האי דלא שקלי מידי מפתורא כי נקיט איניש פסא בידיה - שפא יארע דבר קלקלה בסעודה הוא, עד דאמר לי מר, דקשה (*) לרוח צרדא; והני מיילי משקל ולא מהדר, אבל משקל

וּמְהֵדֵר לִית לֹן בָּהּ. מֵר בַּר רַב אֲשֵׁי קִפִּיד אָפִילוּ עַל (*) אָסִיתָא וּבּוּכְנָא דְתַבְלִי, דְּמִיּוּדֵי דְצָרִיכֵי לְסַעוּדָתָא נִינְהוּ.

נפש יהודה **האי דלא שקלי מידי.** לא ישקול אדם דבר משלחן כשאדם לוקח הכוס לשתות לא יקח כלום מלפניו שמא יכעוס השותה שחפץ באותו דבר הניטל וכי יכעוס יסכן להחנק: **לרוח צרדא.** מהדר פרצופיה לאחור: **אסיתא.** היא מדוכה והיא מכתשת מירש"ל בל"א ובוכנא עלי שטיצי"ל בל"א שמדיכין בו תבלין ובשמים לצורך הסעודה ושלא יקח זה מלפני השותה שהוא צורך לסעודה ויקפיד עליו אבל דבר שלא צריך לסעודה לא קפיד כל כך:

אָמַר אַבְיֵי: מְרִישׁ הָוָה אָמִינָא: (*) הַאי דְכֻנְשֵׁי נְשׁוּרָא - מְשׁוּם מְנַקְרוּתָא הוּא, עַד דְאָמַר לִי מֵר: מְשׁוּם דְקָשָׁה לְעֵנִיּוֹת. הַהוּא גְבָרָא דְהָוָה (*) קָא מְהַדֵּר בְּתַרְיָה שְׂרָא דְעֵנִיּוֹתָא וְלֹא הָוָה יְכִיל לֵיהּ, מְשׁוּם דְהָוָה זְהִיר בְּנְשׁוּרָא טוּבָא. יוֹמָא חַד אָכַל (*) נְהֻמָּא אֵיבְלִי, אָמַר: הַשְׂתָּא אֲשַׁפְחַתִּיהּ, דְיִכְלִינָא לֵיהּ. בְּתַר דְאָכִיל אִיתֵי מָרָא וּמְחַפְרָא, שְׁקִלִינְהוּ וְאָזִיל שְׁדִינְהוּ בְּמִנְא, (*) שְׁמַעִיהּ דְקָאמַר: וּוִי לֵיהּ, דְאֶפְקִיָּה לְהַהוּא גְבָרָא מְבִיתִיהּ.

נפש יהודה **האי דכנשי נשוורא.** שמכבדין הבית אחר הסעודה משום פירווי אוכלין לנקרותא הוא לנקר הבית להיות נקיון: **קא מהדר בתריה.** שר ממונה על העניות היה מחזר אחריו אם יזרוק פירוורין של פת ללכודו ולהביאו לידי עניות: **אאיבלי.** על עשבים שבעפר אמר השד השתא נפל לידיאי שלא יכול ללקוט הפירוורין מבין העשבים ויהיו למדרס רגלי ואלכדנו בכך: **שמעיה.** ההוא גברא לההוא שדא דקאמר ווי דאפקיה מביתו הוציאני זה ממקום תחנותי:

וְאָמַר אַבְיֵי: מְרִישׁ הָוָה אָמִינָא: הַאי (*) דְלֹא שְׁתִּינָא אוּפִיָּא - מְשׁוּם מְאִיסוּתָא הוּא, עַד דְאָמַר לִי מֵר: מְשׁוּם (*) דְקָשֵׁי לְכַרְסָם. מְשִׁתָּא קָשֵׁי לְכַרְסָם, מִינְפַח בֵּיהּ קָשֵׁי לְרִישָׁא. (*) מְדַחֲיָה קָשֵׁי לְעֵנִיּוֹתָא. מַאי תַקְנִיתִיהּ? (*) לְיִשְׁקַעִיהּ שִׁיקוּעִיהּ.

נפש יהודה **דלא שתינא אופיא.** המרתיה ועולה על המשקין למעלה כששופכין אותו שוימ"א בל"א: **דקשי לכרסם.** רירין וליחות יורד מן החוטם תמיד: **מדחיה.** בידא לצדדין האופיא ושותה: **לשקעיה שיקועיה.** בתוך המשקה עד שיכלה מאליו ימתין עד שימח האופיא וישתה:

וְאָמַר אַבְיֵי: מְרִישׁ הָוָה אָמִינָא: הַאי דְלֹא אָכְלִי מִיּוּדֵי דְנַפְל מְפִתּוּרָא לְאַרְעָא - מְשׁוּם דְמְאִיס, עַד דְאָמַר לִי מֵר: דְקָשָׁה לְרִיחַ הַפָּה.

(*) לְכַרְסָם דְחַמְרָא - שְׂיִכְרָא, דְשִׁיכְרָא - מִיָּא, דְמִיָּא - לִית לֵיהּ תַקְנִיתָא. אָמַר רַב פֶּפְא: הֵינּוּ דְאָמְרֵי אִינְשֵׁי: (*) בְּתַר עֲנִיָּא אָזְלָא עֲנִיּוֹתָא.

נפש יהודה **לכרסם דחמרא.** שבא לו כרסם מחמת דשתא אופיא דחמרא שכרא רפואתו לשתות שכר ויתרפא לכרסם דשכרא שבא לו מחמת אופיא דשכרא לשתי מיא: **בתר עניא.** זה שלא היה לו אלא מים לשתות אין לו רפואה:

אָמַר אַבְיֵי: מְרִישׁ אָמִינָא: הַאי דְלֹא אָכְלִי יִרְקָא (*) מְכִישָׁא דְאָסֵר גְנָאָה - מְשׁוּם דְמִתְחַזֵּי (*) כְּרַעַבְתְּנוּתָא, עַד דְאָמַר לִי מֵר: מְשׁוּם דְקָשֵׁי לְכַשְׁפִּים.

נפש יהודה

מכישא דאסר גינאה. שאין מוציאין שום או כרישין מאגודה שאוגדין מוכרי ירק לאוכלן: **כרעבתנותא.** שאין יכול להמתין עד שיתירנו ואמר לי דקשה לכשפים הרואה אותו יכול לעשות לו כשפים והנשמר ממנו אין כשפים נוחין לחול עליו:

אמר אביי: מריש הוה אמינא: האי דלא יתבי תותי (*) מרזיבא - משום שופכין הוא, עד דאמר לי מר: משום דשארו מזיקין תותיהו. הנהו (*) שקולאי דהוו דארו חביתא דחמרא. (*) בעו לאיתפוחי, אותבוה תותי מרזבא ואיפקע. אתו ואמרו ליה לרב אשי, אפיק שיפורא (*) ושמתיה. אתא לקמיה. אמר ליה: כי אותבוה ניהלה באודניה דההוא גברא, מאי הוה ליה למעבד. אמר ליה: אפילו הכי באתרא דשכיחי רבים למה לכו למיתב. אמר ליה: זיל שלים. אמר ליה: ליקבע לי מר זימנא דמייתנא דמי. קבע ליה זימנא ולא אתא בזמנא. כי אתא אמר ליה: אמאי לא אתית בזמנד? אמר ליה: (*) כל מידי דציר וחתם וכייל ומני לית לן רשותא למישקל, עד דאשפחינה מידי דהפקרא.

נפש יהודה

מרזבא. צנור המקלח מים מן הגג משום שופכים שמא ירדו עליו מים מאוסים המקלחים מתשמיש המשתמשים על הגג ושופכים מי תשמיש והן באין לצנור: **שקולאי.** נושאי משאות בשכר. דהוו דארו נושאין חביות יין: **בעו לאיתפוחי.** ורצו לנוח קצת הניחו החבית תחת הצנור ואיפקע ששברו המזיקין את החבית: **ושמתיה.** ונידה למזיק ואתא המזיק לרב אשי ואמר ליה כי אותבי ניהלה ההוא חבית נתנו על אזני ולא יכולתי לעמוד אלא לשבר החבית: **כל מידי.** כל דבר דציר שנקשר בבגד או שחתם בדבר או דכייל שנמדד במדה או דמני דיודעים מספרו בא' מכל אלו אין לנו רשות ליקח מהם:

אמר אביי: מריש הוה אמינא: האי דשדי מרא מפוס חצבא - משום ציבתא הוא, עד דאמר לי מר: משום דאיכא מים הרעים. (*) ההוא בר שידא דהוה בי רב פפא. אזיל לאתויי חצבא דמרא מן נהרא, איעפב. כי אתא חזא דהוו שדו מרא מפומא דחצבא. אמר: אי הוה ידענא דעבדיתו הכי לא איעפבית.

נפש יהודה

דשדי מיא. השותה מכד שופך תחלה מן המים לארץ משום ציבתא קיסמים וקשין שצפים על פני המים ואמר לי משום מים רעים פעמים ששתו מהם השדים וזו תקנתן לשפוך מהם תחלה: **ההוא בר שידא.** דבא מן שד ואדם והיה משמש לרב פפא ואזיל להביא לרב פפא כד של מים מן הנהר איעכב השד נשתהה לבא עם המים משום דראה ששתו שדים מן הנהר והמתין עד דחלפי מים הרעים ששתו המזיקין מהן וכי חזא כיון שחזא בר שידא דרב פפא שפך מהם מעט מים קודם ששתה אמר וכו':

וגרסינן נמי בפרק שלשה שאכלו (ברכות נא, א): אמר רבי יהושע בן לוי: שלשה דברים שח לי מלאך המות: אל תכנס יחידי לבית הכנסת שאין מלמדין בה תינוקות, מפני שאני שרוי שם (*) ומפקיד כלי שם; ובזמן שדבר בעיר אל יהלך אדם באמצע הדרך אלא מן הצד: ובזמן שהשלום בעיר אל תלך מן הצד אלא באמצע; ואל תעמד בפני הנשים בשעה שחוזרות מן המת, מפני שאני (*) מרקד ובא לפניהם ויש לי רשות לחבל. (*) מאי תקנתיה? אי איכא נהרא ניעבר, ואי איכא דרפא אחרנא ניזיל, ואי איכא אגודא ליקום אחוריה, ואי לא, נהדר לאחוריה מאה גרמידי; ואי לא, לימא שבעה זימני: "יגער ה' בך השטן", עד דחלפה מיניה.

נפש יהודה מפקיד כלי שם. חרבי: ומרקד ובה לפנייהם. שהם הביאו המיתה בעולם וגרמו לי להיות מלאך המות: מאי תקנתיה. אם פגע בהם פתאום אי איכא אגודא חומה דיכול להחבא אחריה ואי לא יחזור לאחוריו מאה אמות:

וגרסינן במסכת קמא, פרק הפונס צאן לדיר (ס, ב): תנו רבנן: דבר בעיר - פנס רגליך, שנאמר: "ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו" וגו' (שמות יב, כב) ואומר: "לך עמי בא בחדריך" וגו' (ישעיה כו, ב) ואומר: " (*) מחוץ תשכל חרב (*) ומחדרים אימה" (דברים לב, כה). מאי "ואומר"? וכי תימא (*) הני מיילי בליליא, אבל ביממא לא, תא שמע: "לך עמי" וגו'; וכי תימא הני מיילי היכא (*) דליכא אימה בגואי, אבל היכא דאיכא אימה מגואי אימא כי נפיק ותיב (*) ביני אינשי בצוותא טפי מעלי, תא שמע: "מחוץ תשכל חרב" וגו', אף על גב ד"מחדרים אימה" - "מחוץ תשכל חרב". רבה כי הוה חזי (*) כי האי גווא הוה (*) סכר פני דביתיה, שנאמר: "פייעלה מות בחלונינו" וגו' (ירמיה ט, כ).

נפש יהודה מחוץ תשכל חרב. חרבו של מלאך המות: ומחדרים. אימת מות של מלאך המות ולא בגלוי כל כך. לא תצאו מהבית אלא לך עמי וסגור דלתך בעדך: הני מיילי בליליא. דיש שתי סכנות אחת אימת סכנה של המחבל בכל לילה ואחת אימת סכנה של המשחית בדבר אבל ביום אם יש דבר בעיר טוב לו לילך מן הבית בעיר ת"ש לך עמי וגו': דליכא אימה. מות בגואי אז לך בוא בחדריך: ביני אינשי בצוותא. כי ישב בין אנשים בחברותא וברעים טוב לו מלישב בתוך ביתו לבד ת"ש דטוב לו לסגור ולישב בחדרים אפילו שיש בו אימת מות כי מחוץ תשכל חרב והוא קשה דיש לו רשות לחבל: כי האי גווא. שיש דבר בעיר: סכר כוי. סתם כל החלונות שבביתו:

תנו רבנן: רעב בעיר - פזר רגליך, שנאמר: "ויהי רעב בארץ וירד אברס" וגו' (בראשית יב, י) ואומר: " (*) אם אמרנו נבוא העיר" וגו' (מלכים ב ז, ד). מאי "ואומר"? וכי תימא (*) הני מיילי דליכא ספק נפשות, אבל באיכא ספק נפשות - לא, תא שמע: " (*) אם יחיינו נחיה" (שם).

נפש יהודה אם אמרנו. בד' אנשים מצורעים כתיב: הני מיילי דליכא ספק נפשות. במקום שיגלו שם: אם יחיינו נחיה. סיפיה דקרא ועתה לכו ונפלה אל מחנה ארם והיה ספק סכנת חרב השונא שמא יהרגנו ואפילו הכי טוב לנפול ביד שונא ולצאת מהעיר כשיש רעב בעיר:

תנו רבנן: דבר בעיר אל יהלך אדם באמצע הדרך, מפני שמלאך המות מהלך באמצע הדרך, כיון דיהבא ליה רשותא (*) מסגי בהדיה. שלום בעיר אל יהלך אדם על צדי דרכים, מפני שמלאך המות בצדי דרכים, כיון דלית ליה רשותא (*) מחבא חבויי ומסגי.

נפש יהודה מסגי. בעיר בהדיא הולך המלאך המות בפרהסיא בכל מקום ומחבל במי שפגע בו: מחבא חבויי ומסגי. הולך במקום סתר שאין בני אדם רגילין לילך לשם ומסתר עצמו שם:

תנו רבנן: דבר בעיר אל יפנס אדם לבית הכנסת יחידי, מפני שמלאך המות מפקיד שם פליו. והני מיילי דלא קרו ביה דרדקי ולא מצלו שם עשרה.

תנו רבנן: (*) פְּלָבִים צוֹעֲקִים - מִלֵּאדָּה הַמּוֹת בָּא לְעִיר, פְּלָבִים צוֹחֲקִים - אֵלֶיהוּ הַנְּבִיא בָּא לְעִיר. וְהֵי מִיֵּלֵי הֵיכָא דְלִיכָא נְקֻבָּה בְּהַדְיָהוּ.

נפש יהודה **כלבים צועקים**. דרואים חרבו ומתיראים ממנו ובאליהו הנביא דבא לבשר הגאולה ויהי להם לאכול ממלחמת גוג ומגוג והני מיילי היכא דליכא נקבה ביניהם דכי איכא נקבה ביניהם משום הנקבה שוחקים:

גם דברי מוסרים אחרים הפתובים בתלמוד אין צריך לחזר ולכתבם בנר זה של דרך ארץ, שכבר הם פתובים למעלה, כל אחד במקומו.

פרק שביעי [שכ]

(*) רופא חנם הוא מעלה ארוכה ומרפא להולכים בדרךיו ועוסקין בתורתו והבוטחים בו ואינם צריכין רפואה אחרת. כל זמן ששמים בטחונם בו. ועל כן גנזו ז"ל רפואות, כדי שיבטחו ישראל בחד המקום, ברוח הוא, (*) ולא על משענת קנה רצוף. אבל לאחר שחטאו ישראל (*) והלכו בקרי, עזבם בוראם אצל המקרים והצרכו לרפואות בני אדם, (*) שהם כממששים באפלה, גוזרין על הסתוים מן העין בבחינות ונסיונות, ואף על פי שאמרו הרופאים: הנסיון ספנה. וסמכו לזה מן סמך: "ורפא ירפא" (שמות כא, ט), מכאן שנתן רשות לרופא לרפאות.

נפש יהודה **רופא חנם**. הוא הקב"ה מעלה ארוכה רפואה להמכה ששב לבשרו וכאלו לא היה שם מכה מעולם דכתיב אם שמוע תשמע וגו' כי אני ה' רופאך ותורה מרפא דכתיב ולכל בשרו מרפא: **ולא על משענת קנה רצוף**. כך מי שכל מחשבתו ובטחונו על הרופא והסממנים ולא שם עיקר מחשבתו ובטחונו בהקב"ה להתפלל אליו ולנדב ולהרבות בצדקה דכתיב וצדקה תציל ממות ועל כולם תלמוד תורה שילמדו בעדו עשרה חכמים בתורה דלא לבד שיזכה לרפואה אלא אפילו זכותו ישאר לו לעולם הבא כי כל זכות התורה הפירות אוכל בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא ואף אם ימות יזכה למיתה קלה והולכת לפניו ושומרת אותו ומוליכתו לגן עדן: **והלכו בקרי**. בחשבם כל מה שבא עליהם הוא במקרה כדרך מנהג העולם ולא בהשגחת הקב"ה עזבם הקב"ה במקרה כמחשבתם ולא שלח להם רפואה ליתן בדעת הרופא להמציא לו סממני הרפואה הצריך לו למכתו ולחליו אם יקרה לו לרופא סממני רפואתו יקרה ואם לאו לאו: **שהם**. הרופאים אם אין ישועת ה' בעזרתם הוא גוזר סם לפי שכלו יכול להיות שהוא לו לסם המות כי אינו יודע בודאי שסם זה טוב אך בוחן לנסותו בו אף על גב דנסיון סכנה שמא ימיתהו על ידו מאחר שספק לו אם סם זה טוב לו או רע דורשין לעצמם היתר ממקרא זה ורפא ירפא כפול מכל מקום בין שירפא בו בין שימות בו רשות ביד הרופא לעשות לו הסממנים לפי שכלו:

(*) ודברו בדברי רפואות שהם נחלקים לכמה פנים, (*) יש רפואות אשר הם בדברי לחש והם קלים מכלם ועל כן נכתבו קצתם בתלמוד, אבל עתה אין שום אדם בקי בהם ובשמותיהם; ויש רפואות פתובות בתלמוד בדברים טבעיים; ויש אחרות בדברים שהיו יודעים ומפירים בהם שהם סגולות לרפאות חולים ידועים. ואחר כך נתחדשו באומות רופאים, שלא השיגו בדברי לחש וגם לא בדברים שהם סגולות, בלתי מעט מזעיר, לפי שלא קבלום מרבותם, אלא שהיו בקיאים בחכמת הטבע ובמלאכת הרפואה, (*) שהוא ענף ממנה, ובחרו לכתב הדברים הטבעיים. (*) והם,

בְּרֵאשׁוֹנָה רְפוּאָה בְּהִרְגֵל מֵאֲכָלִים דְּקִים וְקָלִים וְהִנְהִיגוֹת טוֹבוֹת; וְאִם לֹא יוּכַל לְרַפְּאוֹתוֹ בְּזֶה, (*) שְׂיַעֲשֶׂה לוֹ הִרְקוֹת מִהַמְלוּאִים; וְאִם לֹא, שְׂיִרְקֶהוּ מִהַסְמִים הַקָּלִים; וְאִם לֹא, שְׂיִתֵּן לוֹ מִהַסְמִים הָאֲחֵרִים, אֲפִילוּ הֵם מְסֻכָּנִים, (*) לְמִי שְׂאִינוּ בְּקִי בְּהִרְכַּבְתָּם וּבְטַבַּע הַחוֹלָה וּבְזִמְן הַחוֹלִי. גַּם יֵשׁ רְפוּאוֹת טוֹבוֹת לְהַחֲזִיק הָאֵיבָרִים הַחֲלוּשִׁים (*) בְּאֲבָנִים טוֹבוֹת וּמְרַגְלִיּוֹת וְאֶלְגוּפָאָר וְזָהָב וְכֶסֶף. וְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּרָא כְּנֶגְדָן דְּשְׂאִים וְעֲשָׂבִים לְרַפְּאוֹת הַדְּלִים, אִם יָבֹא רוּפָא שְׂיַפְיֵרם. וְיֵשׁ רְפוּאוֹת אֲחֵרוֹת בְּמִינֵים אֲחֵרִים רַבִּים.

נפש יהודה **ודברו.** החכמים ברפואות וכו' אשר הם בדברי לחש רק בדברים יש רפואה לקצת חולאים היודע והמכיר בחולי זה ויודע הלחש שצריך לו לזה לרפואתו בו ויש רפואות שהם על ידי הסממנים ויודע שזה הוא טוב לחולי זה לפי טבע החולה אם צריך לשלשל יודעים שסם זו היא רפואתו ואם לעצור סם זו צריך לו שטבעו הוא לעצור וכן אם הוא חם צריך לו דברים שטבעם שמקררין ומצננין וכן להפך אם קר לו צריך לו דברים שטבעם חם וכן בגוף החולה אם הוא זקן או נער או ילד ידוע הרפואות כפי טבע שלו: **ויש רפואות.** שהם סגולות אף על פי שלא יאכל מהם ולא ישתה מהם רק שתולין בו או מניחין אצלו בין שהוא עץ או אבן או אחד מהצמחים סגולה של זה לרפואת בו חולי זה וזה לזה והם דברים נפלאים ונראין בחוש שיש בהם סגולות אלו: **שהוא ענף.** מרפואת הטבע כלומר מעט כענף מאילן ומה שדומה לטבע ברפואה דצריך החולה לפי דוגמת הטבע אף שאין כולה לפי הטבע רק הוא קצת ממנו: **והם בראשונה.** כלומר הרפואה הראשונה שגזרו הרופאים על החולה שיאכל מאכלים קלים והנהגות טובות שניהג עצמו שלא ילך ברוח ולא יעשה מלאכה ולא ישכב בטחב וכדומה לזה שהוא קשה לו משום חולשא דגופו: **שיעשה לו הרקות.** למרק בטנו מהמלואים מצואה שמלא בבטנו על ידי פתיחת נקב הרעי למטה במשקין סממנין הידוע לרופאים ואם לא יועיל נותנין לאכול דבר שמשלשל ואם לא יועיל נותנין לו לשתות מהסמים שהם יותר חזקים לשלשל: **למי שאינו בקי בהרכבתם.** שאינו יודע בטוב כמה משקל שצריך ליקח מכל סם וסם לערבם יחד ואם מוסיף מאחד או ימעיט סכנה הוא לו וגם אינו יודע טבע החולה אם הוא בטבע חזקה צריך לו הרבה מהסמים החזקים ואם הוא חלש צריך למעט מהסמים החזקים ולהסתפק בסמים החלשים וכן בזמן השנה בזמן זה צריכין להרבות להחולה בסממנים ובזמן אחר צריך למעט וכן בזמן זה צריך לאלו סממנים ובזמן אחר לאחרים ולפי הקור והחום וכל זה צריך לדעת לרופא ואם ישגה יש לו סמך ורפא ירפא: **באבנים טובות ומרגליות וכו'.** שכותשין ומשחקין אותם ונותנין לחולה בתוך משקה או שמתכין מהם במים ונותנין לחולה בתוך המשקין אבל הם יקרים על כן נתן הקב"ה כנגדן רפואות מעשבים אף שהם יותר חזקים מהם גם גוף וטבע העניים הם יותר חזקים מהעשירים שמורגלין באכילות גסות וקשים:

כָּלֵל הַדְּבָרִים: הַטּוֹבָה שֶׁבְּרְפוּאוֹת הַיָּהוּנָה בְּמֵאֲכָלִים דְּקִים וְקָלִים (*) הַנְּאוֹתִים לְהַרִיק הַמוֹתֵר וְלִזוֹן הַגּוּף וְלְהַעֲמִידוֹ בְּחִזְקָתוֹ קִדְם שְׂיָבֹא לְיַד חֲלִישָׁה. וְאֵל יִפְנֶס לְסַמְנִים שְׂקֻצָּתָם הֵם (*) חֲמִימוֹת, זוֹלָתִי בְּחֲלָאִים הַכְּבִידִים, שֶׁהֵם צְרִיכִים לוֹ עַל כָּל פְּנִים. וְהַטּוֹבָה שֶׁבְּכָלֵם הִיא שְׂמִירַת הַבְּרִיאוֹת, אֲשֶׁר הוּא הַתְּרַחֵק הָאֲדָם מִהַמְּאֲכָלִים וְהַמְּשָׁקִים הַגְּסִים וְהַכְּבִידִים הַמְּסַבְּבוֹת הַחֲלָאִים וְגַם מִהַרְבוֹת מִהַמְּאֲכָלִים וְהַמְּשָׁקִים, אֲף־עַל־פִּי שֶׁהֵם קָלִים, לְפִי שְׂמֵרְבִים בָּם (*) עַפְוִשִׁים בְּבָנֵי מַעֲיִם וְגוֹרְמִין לָהֶם סְבוֹת וּמְקָרִים לְבּוֹא לְיַד חֲלָאִים. וְכִשְׁהוּא זֶהִיר בְּדְבָרִים אֵלֵינוּ אֵל יִצְטַרְךָ לְרוּפָא, זוֹלָתִי אִם יֵהָא לוֹ טַבַּע רְעוּעַ.

נפש יהודה **הנאותים.** שהם טובים ונאים להתעכל וגם המאכלים שאכל שגרמו לו להיות חולה יתעכלו על ידי שיאכל עתה מאכלים דקים אבל אם רוצה שלא יבא לידי חולי ישמור עצמו ממאכלים וממשקים הרעים ואף מן המותרות אף על פי שהם ממאכלים ומשקים טובים כי זה הוא גרם החולאים: **חמימות.** ומזיקין לו מכח רוב החום: **עפושים.**

מכח שהרעי הרבה בו מרוב אכילתו אינה יכולה לבשל בו ולהתעכל ונתעפש המאכל במעיו ונסרח וגדלו בו תולעים ונרקב תחתיו בני מעיו וקרבו והסרחון ממנו עולה לו למעלה לתוך פיו והמשקין שבתוך המאכל כארס הוא והריאה שואבת המשקין למעלה ומתקלקלת מהם ומרקבת ונעשית מלא בועות ומוגלא ליחה סרוחה ורפואתו קשה דמה שטוב לו לבני מעיו לרפואה הם סמים חדים וחרופים מאד וקשים להריאה שהיא צריכה לסמים קלים ורפים על כן צריך לעשות מקודם רפואה לריאה ואחר כך לבני מעיו :

וְאִם יִצְטָרֵךְ לוֹ, (* אָף-עַל-פִּי שֶׁהִתִּירוּ לְשֹׂאֹל מִמֶּנּוּ עֵצָה, יִתְפַּלֵּל לְפָנֵי הַשָּׁם וְיִצְעַק וְיִתְחַנֵּן לוֹ וְהוּא יִשְׁמַע תְּפִלָּתוֹ.

נפש יהודה אף על פי שהתירו. חכמים לשאול עצה מהרופא לרפאותו בהסמים יתפלל לה' שימציא לו סמים לרופא שירפא בו :

וְגַם יִלְךְ אֶצֶל חָכֵם שֶׁיִּתְפַּלֵּל בְּעֵדוֹ, כְּדִגְרָסִינָן בְּמִסְכַּת בִּתְרָא, פָּרַק יֵשׁ נֹחֲלִין (קטו, א) : דָּרַשׁ רַבִּי פִּנְחָס בֶּר חֲמָא : כָּל מִי שֵׁישׁ לוֹ חוֹלָה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ יִלְךְ אֶצֶל חָכֵם וְיִבְקֹשׁ עָלָיו רַחֲמִים, שֶׁנֶּאֱמַר : " (* חֲמַת-מֶלֶךְ מְלֹאכֵי-מּוֹת וְאִישׁ חָכֵם יִכְפַּרְנָה" (משלי טו, יד).

נפש יהודה חמת מלך. היינו צער שבא לו חימה מאת המקום מלאכי מות היינו חולה שנוטה למות ואיש חכם יכפרנה יקנחנה :

וְעַל כָּלֵם יֵשִׁים אָדָם כָּל בְּטָחוֹנוֹ בְּבוֹרָא עוֹלָם, אֲשֶׁר בְּיָדוֹ לְשֹׁמֵר הַבְּרִיאוֹת וְלִרְפֵּא הַחֲלָאִים, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר : "אֲנִי ה' רוֹפֵאֲךָ" (שמות טו, כו).

החלק השני בדרך ארץ של תלמיד חכם

וַיֵּשׁ בּוֹ שְׁנֵי פָרְקִים

פרק ראשון [שכא]

בְּרֵאוֹת רְבוּתֵינוּ דְּעוֹת בְּנֵי אָדָם אֵיךְ הֵם חֲסָרוֹת (* וְאֵינָן עוֹמְדוֹת עַל בְּרִין, שֶׁיִּבְחָרוּ לְעֶצְמָם הַנְּהִיגָה מְדִינִית בְּדָרֶךְ יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ לָהֶם הַמְּדוֹת שֶׁהֵם יוֹתֵר הַגּוֹנוֹת לְגוּף וְלַנְּפֶשׁ - דְּבָרוּ בָּהֶם כָּל אֶחָד כְּפִי דְּעֵתוֹ. וְכִשְׂרָאָה רַב אֲשִׁי לַחֲבֵר הַתְּלָמוּד כְּתַב דְּבָרֵי מוֹסְרִים אֵלָיו בֵּין הַפָּרְקִים אֲגַב גְּרָרָא, כְּדִי שֶׁיִּלְמַד מֵהֶם הַדָּרֶךְ הַטּוֹבָה כָּל מִי שֶׁיִּרְצֶה לְלַכֵּת בְּקוֹ הַיִּשְׂרָאֵל. וְלִפִּי שֶׁהַחֲכָמִים הֵם עֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל וְכָל שְׂאֵר בְּנֵי אָדָם מְשֻׁגְיָחִים בָּהֶם (* אִם

יִרְאוּ לָהֶם מִדָּה גְרוּעָה, כְּדֵי שְׁיַעֲלִילוּ לָהֶם תּוֹאנָה וַיִּדְבְּרוּ עֲלֵיהֶם דְּפִי, עַל כֵּן הֵם צְרִיכִים לְהִיטֵת פְּרוּשִׁים עַד קֶצֶה אַחֲרוֹן וּרְחוּקִים מִכָּל חַשָּׁד, לְפִי שְׂיִהְיֶה נִקְדָּשׁ שֵׁם שָׁמַיִם עַל יָדָם בְּפִי כָּל אָדָם (*) וַיִּכְסְפוּ הַכָּל לְלַמֵּד תּוֹרָה וּלְלַמְּדָה, וַיֹּאמְרוּ עַל לומְדֵיהָ: אֲשֶׁרֵיהֶם וְאֲשֶׁרֵי יוֹלְדֵתָם וַיְהִי שֵׁם שָׁמַיִם (*) מִתְאַהֵב עַל יָדָם. כְּדִגְרָסִינָן פֶּרֶק יוֹם הַכַּפּוּרִים (יומא פו, א): תִּנְגָּא: "וַאֲהַבְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ" (דְּבָרִים ו, ה), שְׂיִהְיֶה שֵׁם שָׁמַיִם מִתְאַהֵב עַל יָדֶיךָ וְכוּ'. כְּדֹאִיתָא בְּחִתִּימַת נֵר רֵאשׁוֹן (סימן כט) וּבְפֶרֶק שְׁלִישִׁי שֶׁל הַנְּהַגַת לומְדֵי תּוֹרָה (סימן רנא).

נפש יהודה ואינן עומדות. הדעת ושכל בני אדם על בורין על ישרם להתנהג בדרך ארץ במדת הבהיר וישר להתנהג הנהגה מדינית כדרך בני אדם בצרכי מדינה כל מה שהוא צריך לעסק ישוב המדינה בין הבריות בנקיות דירתו ומלבשויו להתערב בין הבריות ובמשא ובמתן ובדברי מאכליו והוא הנהגה לבני אדם במדינה: **אם יראו**. עמי הארצים מדה גרועה בתלמידי חכמים אז יעלילו עליהם תואנה עלילה להתגרות בהם וידברו על הת"ח דופי דבה רעה: **ויכספו**. ויחשקו: **מתאהב על ידך**. לחברך קורא מקרא ושונה משנה ומשמש תלמידי חכמים:

גַּם הִזְהִירוּ רַבּוֹתֵינוּ, כִּי תִלְמִיד חָכֵם לֹא יֵהָא רְגִיל אֶצֶל עַם הָאָרֶץ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵהָא בְּעֵינָיו (*) כְּדִבְרֵי חוּלִין, כְּדִגְרָסִינָן בְּסִנְהֶדְרִין, פֶּרֶק אַרְבַּע מִיתוֹת (נב, א): אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: לְמָה תִלְמִיד חָכֵם דּוֹמָה בְּפָנָיו עִם הָאָרֶץ? בְּתַחֲלָה דּוֹמָה לְקִיתוֹן שֶׁל זָהָב. כְּדֹאִיתָא לְעִיל, בְּחִתִּימַת נֵר תִּלְמוּד תּוֹרָה (סימן רעד).

נפש יהודה כדבר חולין. היפוך הקדושה כדבר חול נגד הקודש כלומר שפל וקל בעיניו:

וְגַם אָמְרוּ, שֶׁלֹּא יִכְנָס שְׂלֵא בְּרִשׁוֹת בְּמָקוֹם גְּדוֹלִים. וְגַם אִם אֶחָד נִכְנָס שְׂלֵא בְּרִשׁוֹת, שְׂיֹאמַר אֶחָד מִהַגְּדוֹלִים עַל עֲצָמוֹ, שֶׁהוּא הָיָה אוֹתוֹ שֶׁנִּכְנָס שְׂלֵא בְּרִשׁוֹת, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְבַּיֵּשׁ חֲבֵרוֹ בְּרַבִּים, וְכֵן בְּדוֹמָה לָזֶה, כְּדִגְרָסִינָן בְּפֶרֶק קַמָּא דְּסִנְהֶדְרִין (י, ב): תִּנּוּ רַבָּנָן: אֵין מְעַבְרִין אֶת הַשָּׁנָה (*) אֶלָּא בְּמִזְמָנִין לָהּ. מַעֲשֶׂה בְּרַבָּן שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל שְׂאָמַר: " (*) הַשְּׂכִימוּ לִי שְׁבַע לַעֲלִיָּה. הַשְּׂכִימוּ וּמָצָא שְׁמוֹנָה. אָמַר: מִי זֶה שֶׁעָלָה שְׂלֵא בְּרִשׁוֹת - יָרַד. עָמַד שְׁמוּאֵל הַקָּטָן עַל רִגְלָיו וְאָמַר: אֲנִי הוּא שֶׁעָלִיתִי שְׂלֵא בְּרִשׁוֹת; (*) וְלֹא לְעֵבֶר שָׁנָה עָלִיתִי, אֶלָּא לְלַמֵּד הַלְכָה לְמַעֲשֶׂה הַצְּרָכָתִי. אָמַר לוֹ: שֵׁב בְּנֵי שֵׁב, רֵאוּיֹת כָּל הַשָּׁנִים לְעֵבֶר עַל יָדֶיךָ, אֶלָּא שְׂאָמְרוּ חֲכָמִים: אֵין מְעַבְרִין אֶת הַשָּׁנָה אֶלָּא בְּמִזְמָנִים לָהּ. (*) וְלֹא שְׁמוּאֵל הַקָּטָן הָוָה, אֶלָּא אֵינִישׁ אַחֲרֵינָא הָוָה, וּמַחֲמַת כְּסוּפָא הוּא דְּעֵבִיד הַכִּי. כִּי הָא דְּקָא יִתִּיב רַבִּי וְקָא דְרִישׁ וְהָרִיחַ רִיחַ שׁוּם. אָמַר: מִי שֶׁאֶכַל שׁוּם - יֵצֵא. עָמַד רַבִּי חֲזִיא וְיֵצֵא. עָמַדוּ כָּלָן וְיֵצֵאוּ. לְמַחֲר (*) מָצְאוּ רַבִּי שְׁמַעוֹן בְּרַבִּי, אָמַר לִיה: אֶתָּה הוּא שֶׁצְעַרְתָּ אָבָא? אָמַר לִיה: חַס וְשָׁלוֹם, לֹא תֵהָא כְּזֹאת בִּישְׂרָאֵל.

נפש יהודה אלא במזמנן לה. שהזמין הנשיא מבערב: **השכימו לי**. מחר שבעה לעלייה המיוחדת לישיב בה בית דין: **ולא לעבר שנה עליתי**. להצטרף עמכם עכשיו אלא ללמוד תורה מכם היאך תעשו: **ולא שמואל הקטן הוה**. דעלה שלא ברשות ומחמת כסופא הוא דעבד שלא יכירו מי העולה שלא ברשות וילבינו פניו: **מצאו רבי שמעון בר רבי**. רבי חייא ואמר ליה אתה ציערת לאבא שאכלת השום ונדף הריח אמר חס ושלום שאוכל שום בבואי לבית מדרשו אלא כדי שלא להלבין פניו של אוכל השום יצאתי כדי שיצאו כולם ולא בינו מי הוא:

וְרַבֵּי חֵיִיא מְהִיכָא גְמִיר לָהּ, מְרַבֵּי מְאִיר, דְּתַנְיָא: מַעֲשֶׂה בְּאִשָּׁה אַחַת שְׂבֵאת לְבֵית מְדַרְשׁוֹ שֶׁל רַבִּי מְאִיר. וְאָמְרָה לוֹ: רַבִּי, אֶחָד מִכֶּם קִדְּשָׁנִי בְּבִיאָהּ, כָּתַב רַבִּי מְאִיר גִּט וְנָתַן לָהּ, עֲמָדוֹ כָּלֶם וְכָתְבוּ וְנָתַנוּ לָהּ.

וְרַבֵּי מְאִיר מְהִיכָא גְמִיר לָהּ, (*) מִמַּעֲשֶׂה דְשִׁמוּאֵל הַקָּטָן. וְשִׁמוּאֵל הַקָּטָן מְהִיכָא גְמִיר לָהּ? מִשְׁכַּנְיָה בֶן יַחִיאֵל, דְּכָתִיב: "וַיַּעַן שְׁכַנְיָה בְּרִי־יַחִיאֵל מִבְּנֵי עֵיִלָם וַיֹּאמֶר לְעִזְרָא (*) אֲנַחְנוּ מַעֲלָנוּ בְּאַלְהֵינוּ וְנִשָּׁב נָשִׁים נְכָרִיּוֹת" (עִזְרָא י"ג). וְשְׁכַנְיָה בֶן יַחִיאֵל מְהִיכֵן גְמִיר לָהּ? (*) מִיְהוֹשֻׁעַ, דְּכָתִיב: "וַיֹּאמֶר ה' אֶל יְהוֹשֻׁעַ קִם לְךָ לְמָחָד זֶה אֲתָה נֹפֵל עַל פְּנֶיךָ. חָטָא יִשְׂרָאֵל" (יְהוֹשֻׁעַ ז', י"א). אָמַר לְפָנָיו: רְבוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, מִי חָטָא? אָמַר לִיהּ הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: וְכִי דִילְטוֹר אָנִי לְךָ? לְךָ וְהַפֵּל גּוֹרְלוֹת. וְאִי בְּעִית אֵימָא? מִפְּשָׁה. דְּכָתִיב: "וַיֹּאמֶר ה' אֶל־מֹשֶׁה עַד־אָנָּה (*) מֵאַנְתֶּם לְשֹׁמֵר מִצְוֹתַי" וְגו' (שְׁמוֹת טו', כח).

נפש יהודה ממעשה דשמואל הקטן. כדלעיל במעשה עיבור השנה: אנחנו מעלנו. והוא לא נשא כותית והכניס עצמו בכלל שלא להלבין פניהם: מיהושע. ממעשה דיהושע שלא רצה הקב"ה לגלות לו מי הוא החוטא והכניס את כולן בכלל שנאמר חטא ישראל במעשה דעכן: מאנתם. כולן בכלל והרי כולן לא יצאו ללקוט אלא מקצת דכתיב יצאו מן העם ללקוט וגו'.

וְכָל תַּלְמִיד חָכֵם הַבּוֹחֵר מַעֲצָמוֹ הַדְּרִךְ הַיְשָׁרָה הָרִי הוּא מְכַבֵּד אֶת הַתּוֹרָה.

פרק שני [שכב]

מִפְּנֵי שֶׁהַתַּלְמִיד חָכֵם, הוּא רְאוּי לְהִיּוֹת מְבַדֵּל בְּמַדּוּתוֹ מִכָּל שְׂאֵר בְּנֵי אָדָם, עַל כֵּן אָמְרוּ, שְׂאֵפִילוּ הַדְּבָרִים שְׂאִינָם מְזַהְרִים וְאִף לֹא מְכַעְרִים לְשְׂאֵר בְּנֵי אָדָם, שֶׁהֵם גְּנָאֵי לְתַלְמִיד חָכֵם, כְּדִגְרָסִינָן בְּמַסְכֶּת בְּרָכוֹת, פֶּרֶק כִּיצַד מְבָרְכִין (מג, ב): תַּנּוּ רַבָּנָן: שֶׁשֶׁה דְּבָרִים גְּנָאֵי לְתַלְמִיד חָכֵם: אֵל יֵצֵא לְשׁוֹק (*) כְּשֶׁהוּא מְבָשֵׂם וְאֵל יֵצֵא בְּמַנְעָלִים מְטֻלְאִים וְאֵל יֵצֵא יַחֲדֵי בְּלִילָה וְאֵל יִסְפֹּר עִם אִשָּׁה בְּשׁוֹק וְאֵל יִכְנֹס בְּאַחֲרוֹנָה לְבֵית הַמְּדַרְשׁ וְאֵל יֵשֵׁב בְּמַסִּיבָה שֶׁל עַמֵּי הָאָרֶץ; וַיֵּשׁ אֲוֹמְרִים: אִף לֹא יִהְיֶה בְּקוּמָה זְקוּפָה; וַיֵּשׁ אֲוֹמְרִים: אִף לֹא יִפְסִיעַ פְּסִיעָה גְּסָה.

נפש יהודה כשהוא מבושם. שגנאי הוא לת"ח שהחשודים על משכב זכור מבשמין עצמם כדי שיתאוה להם ומנעלים מטולאים בטלאי על גבי טלאי ואל יצא יחידי בלילה משום חשדא של זנות ואל יספר עם האשה אפילו אשתו שאין הכל מכירין בה וחושדין אותו:

וְגִרְסִינָן גַּמִּי בְּמַסְכֶּת שַׁבָּת, פֶּרֶק אֵלּוֹ קְשָׁרִים (קיד, א): וְאָמַר חֵיִיא בֵּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: גְּנָאֵי הוּא לְתַלְמִיד חָכֵם שְׂיֵצֵא בְּמַנְעָלִים מְטֻלְאִים וְכוּ'. וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: כָּל תַּלְמִיד חָכֵם שֶׁנִּמְצָא רָבֵב עַל בְּגָדוֹ (*) חָיֵב מִיתָה, דְּכָתִיב: "כָּל־" (*) מְשֻׁנְאֵי אֶהְבּוּ מוֹת" (משלי ח, לו), אֵל תִּקְרִי "מְשֻׁנְאֵי" אֶלָּא מְשֻׁנְאֵי. רַבִּינָא אָמַר: (*) רַבֵּד מִפְּשָׁה, שְׁנֵאמַר: "מְרַבְּדִים רַבְּדִיתִי עַרְשֵׁי" (שם ז', טז).

נפש יהודה

חייב מיתה. שצריך להיות חשוב והגון לכבוד תורתו: **משניאי.** שממאסין עצמן בעיני הבריות והבריות אומרים אוי להם ללומדי התורה שהם מאוסים ומגונים נמצא זה משניא את התורה: **רבד ממש.** שכבת זרע לשון מרבדים רבדתי ערשי רפדתיו וקשטתיו בבשמים מינים המכניסים תאוה ותזקק לי ולא פליגי דאמר רבב שומן וחלב בבגד עליון ודאמר רבד שכבת זרע בבגד התחתון רבד אין רבב לא:

וגם הזהירו, כי תלמיד חכם לא יחזיק עצמו בפרישות (*) מבחוץ יותר ממה שהוא מבפנים; וכל שפן שלא יהא (*) מן הצבועים המטעים לבני אדם, באמרם, שהם פרושים, כדגרוסינן במסכת סוטה, פרק היה נוטל וכו', ט: תנו רבנן: שבועה פרושים הם: פרוש שכמי, פרוש נקפי פרוש קיזאי, פרוש מדוכאי, פרוש מה חובתי ואעשנה, פרוש מאהבה, פרוש מיראה. פרוש שכמי, זה העושה (*) מעשה שכם. פרוש נקפי, זה (*) המנקף את רגליו. פרוש קיזאי, אמר רב נחמן: (*) המקיז דם לכתלים. פרוש מדוכאי, אמר רבה בר שילא: (*) דמשפע כי מדוכאי. (*) פרוש מה חובתי ואעשנה, הא מעליותה הוא? אלא דאמר: מה חובתי תו ואעשנה. (*) פרוש מאהבה פרוש מיראה, אמרי ליה אביי ורבה לתנא; (*) לא תיתני פרוש מאהבה פרוש מיראה, דאמר רב יהודה אמר רב: לעולם יעסק אדם בתורה ובמצוות אפילו שלא לשמן, שמתוך שלא לשמן בא לשמן.

נפש יהודה

מבחוץ. בפני הבריות ולא לשם שמים: **מן הצבועים.** מראה פנים במעשיו ובמלבושיו כאלו הוא חסיד כאדם מכוער הצובע עצמו לראות יפה: **מעשה שכם.** שמל שלא לשם שמים, אף זה מעשיו להנאתו שיכבדוהו בני אדם ולא לשם שמים: **המנקף את רגליו.** אינו מרים את רגליו מן הארץ ומתוך כך מנקף את אצבעותיו באבנים: **המקיז דם לכתלים.** עושה עצמו כעוצם עיניו: **דמשפע.** הולך כפוף כמדוכאי בוכנא שהוא עשוי כמקבת משופע: **פרוש מה חובתי ואעשנה.** למדני מה עלי לעשות ואעשנה ומקשה הא מעליותה הוא אם אינו בקי באיסורים ובדקדוקי המצות ובהלמוד אלא דאמר מה חובתי תו מה עלי לעשות עוד ואעשנה ומראה את עצמו כאלו קיים את הכל: **פרוש מאהבה.** שהוא פרוש וצדיק מאהבת שכר מצות ולא מאהבת בוראו וכן מיראה של עונשין אלא מה לאדם לעשות מאהבת יוצרו וכאשר צוני ה' אלהי וסוף השכר לבוא: **לא תיתני.** לא תלמד שלא להיות פרוש מאהבה או מיראה מאהבת שכר ומיראת עונש דזה מותר:

אמר רב נחמן: (*) דמטמרא מטמרא ודמגליא מגליא, בי דינא רבה לתפרע מהני דחיפי (*) גונדי. אמר לה ינאי מלכא לדביתהו: (*) אל תתיראי לא מן הפרושים ולא מן שאינן פרושים, אלא מן הצבועים שדומין לפרושים, העושים מעשה זמרי ומבקשים שכר כפניחס.

נפש יהודה

דמטמרא וכו'. הנסתרות נסתרות מבני אדם והגלויות גלויות ומ"מ לב"ד הגדול כולן גלויות והוא יפרע מן המכסים בטליתות ומראין עצמן כפרושין כמתעצבין על חורבן ירושלים ואינן פרושין: **גונדי.** טלית שחור: **אל תתיראי לא מן הפרושין.** שהפרושין היו שונאין אותו לפי שהרג מן החכמים הרבה ונהפך להיות צדוקי כדאמרין בקדושין וכשמת היתה אשתו יראה מהם שלא יעבירו המלוכה מבניה והיתה אומרת לו לבקש מלפניהם עליה ואמר לה אל תתיראי מן הפרושין שצדיקים הם ולא יגמלוך רעה ולא לבניך שלא חטאו להם ולא ממי שאינן פרושין שהם אוהבי אלאמן הצבועים כלומר שאין מראיתם כתולדתם אלא צבועים מבחוץ ואינן תוכם ככרם שמעשיהם כמעשה זמרי שהם רשעים ומבקשים שכר ואומרים לבריות לכבדם כפיניחס:

גם אמרו, כי בעבור שהתלמידי חכמים אינם יגיעים להעשיר, אבל שמחים בחלקם ואין רוזפין אחרי המותרות ולהרבות דאגה אחר רבוי נכסים,

שְׁטוּב לָהֶם לְרַחֵם עַל כְּלִיָּהֶם, כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה יַעֲקֹב אֲבִינוּ, שֶׁחָזַר עַל פֶּדָה קָטָן.
עַל כֵּן יַעֲצוּ לְתַלְמִיד חָכֵם בְּכָל דְּבַר הַמְרַבֵּה שְׂמִיָּרָה וּבְמַעוּט הוֹצָאָה, כְּמוֹ
שֶׁאָמְרוּ בְּמִסְכַּת שִׁבְת, פָּרַק רַבִּי אֶלְיעֶזֶר דְּתוּלִין (קמ, ב) : אָמַר רַב : בַּר בִּי רַב
לֹא לִיכּוֹל יִרְקָא, אָמַר רַב חֲסֵדָא : אֲנָא לֹא בְעֵנְיוּתָאִי אֲכָלִי יִרְקָא וְלֹא
בְעֵתִירוּתָאִי : בְעֵנְיוּתָאִי, מְשׁוּם (*) דְגָרִיר, וּבְעֵתִירוּתָאִי, אָמִינָא : הִיכָא
דְעֵיל יִרְקָא לִיעוּל בְּשָׂרָא וְכוּרִי. וְאָמַר רַב חֲסֵדָא : בַּר בִּי רַב דְלֹא נְפִישָׂא
לִיה רִיפְתָּא (*) לֹא לְבַצֵּע בִּיצוּעִי.

נפש יהודה דגרייר. שגורר במעיו ומתאוה לאכול יותר כשאוכל הירק חי שלטיין בלי"א
דמאכילין לחם הרבה ואין לו : לא ליבצע ביצועי. לא יאכל עכשיו מעט פת שימצא לו ולאחר
שעה מעט מפני שאין לו דרך שביעה אלא יצרף ויאכל יחד :

אָמַר רַב חֲסֵדָא : אֲנָא (*) מַעֲקָרָא לֹא הוּאִי בְצַנְעָא (*) עַד דְשָׂדָאִי יָדָא בְכוּלִי
מְאִנָּא וְאִשְׁכַּחִי בְהוּ כָּל צָרְפִי. וְאָמַר רַב חֲסֵדָא : הָאִי מָאן דְאִפְשָׁר לִיה
לְמִיכַל נְהֻמָּא דְשַׁעְרֵי וְאֲכִיל נְהֻמָּא דְחִיטֵי עוּבְר מְשׁוּם "בַּל תִּשְׁחִית". וְאָמַר
רַב פִּפְא : הָאִי מָאן דְאִפְשָׁר לְמִשְׁתֵּי שְׂכָרָא וְשְׁתֵי חֲמָרָא עוּבְר מְשׁוּם "בַּל
תִּשְׁחִית". וְלֹא הִיא "בַּל תִּשְׁחִית" דְגוֹפִיָּה עֲדִיף. וְאָמַר רַב חֲסֵדָא : בַּר בִּי
רַב (*) דְלִית לִיה מְשַׁחָא (*) נְמִשֵּׁי בְמִיָּא דְחָרִיצִי. וְאָמַר רַב חֲסֵדָא : בַּר בִּי
רַב דְזָבִין בְּשָׂרָא לִיזְבוּן (*) אֹנְקָא, דְתַלְתָּא מִינֵי בְשָׂרָא יִטְעוּם בִּיה. וְאָמַר
רַב חֲסֵדָא : בַּר בִּי רַב דְזָבִין (*) כְּתַנִּיתָא לִיזְבוּן מְדַנְהָר אָפָא וְנִיחוּרִיָּה כָּל
תַּלְתִּין יוֹמִין וּמִמְצִי לִיה תְרִיסָר יָרְחֵי שְׁתָּא, וְאֲנָא עֲרָבָא. (*) מֵאִי כְתַנִּיתָא?
כְּתִינָא נָאָה. וְאָמַר רַב חֲסֵדָא : בַּר בִּי רַב לֹא לִיתוּב (*) אֲצִיפְתָּא חֲדַתָּא,
דְמַכְלִיא מְאִנִּיה. וְאָמַר רַב חֲסֵדָא : בַּר בִּי רַב לֹא לִישְׁדַר מְאִנִּי (*)
לְאוֹשְׁפִיזִיָּה לְחַוְרֵי לִיה, מְשׁוּם דְלָאו אֹרַח אֲרָעָא, דְלָמָּא חֲזִי בִיה מִיַּדִּי
וְאֵתִי לְמַגְנִיא.

נפש יהודה מעיקרא. קודם שנתעשרתי לא הוה בצענא פירוש פורסין חתיכות מן
הלחם לאכול וכן בברכת המוציא שנותן פרוסה לכולם נקרא בוצע : עד דשדאי ידי בכולי
מנא. כשהייתי ממשמש בסל ומוצא בה פת הרבה הייתי מברך המוציא ליתן לכולן במזומן
לאכלם יחד ואם לא מצא די סיפוקו לחם אכל לבדו דצריך ליתן המוציא בעין יפה : דלית
ליה משחא. שהיו סכין ודיהן שמן קודם מים אחרונים להעביר את הזוהמא : נמשי. ירחץ
ידיו במיא דחריצי הנקוים יחד בחריצי ובנקבי ארעא וגדל עליהם ירקרוקית עבה ונוחה
כשמן : אונקא. מן בשר הצואר כלומר דיותר קרוב לצואר בית השחיטה דתלתא מיני בשרא
יטעום שלשה מיני מטעמים שמן וכחוש וגיד הצואר : כותניתא. פשתן יקח מדנהר אבא
מאותו מקום שפשתנו יפה ונחוורה ויכבוס אותו כל ל' יום ואני ערב בדבר שתתקיים לו שנה
שלמה ותסתפק בו שלא יצטרך לקנות חלוק : מאי כותניתא. למה נקרא שמו כיתנא ראוי
להושיב בעליה בכת נאה כלומר בין חברים נאים שגם הוא נאה כשלבש בו : אציפתא חדתא.
מחצלת חדשה של גמי לח ולחלוחית הגמי מבלה הבגדים : לאושפיזיה. לפונדקת שלו לא
ישלח חלוקו ללבן דלמא חזיא ביה קרי ומגניא עליה :

גַּם בְּרֵאוּתָם, כִּי מוֹסֵר הַתַּלְמִידִי חֲכָמִים הוּא שְׁלֹא לְשִׁנוֹת בְּדַבְרִים בְּשׁוּם
דְּבַר - אֵלָּא לְהַכְנִיס שְׁלוֹם בֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ וּבֵין הַחֲבֵרִים, הַתִּירוּ לָהֶם
לְשִׁנוֹת בְּשִׁלְשָׁה דְבָרִים, שֶׁהוּא לְשֵׁם שְׁמַיִם, כְּדָאֲמַרְיָנָן בְּמַצִּיעָא, פָּרַק אֵלוּ
מְצִיאוֹת (כג, ב) : הֲנִי תַלְת מִיְלֵי עֲבָדֵי רַבָּנָן דְמִשְׁנוּ בְּדַבּוּרֵיהוּ : (*) בְּמִסְכְּתָא,
בְּאִשְׁפִּיזָא וּבְפּוּרְיָא, לְמֵאִי נְפָקָא מִינָהּ? אָמַר מֵר זוּטְרָא : לְאִהֲדוּרֵי לִיה
אֲבִידַתָּא (*) בְּטַבִּיעוֹת עֵינָא ; אִי יִדְעִין בִּיה דְלֹא מְשַׁנֵּי אֵלָּא בְהִנֵּי תַלְת -

מְהַדְרִינָן לֵיהּ, וְאֵי לֹא - לֹא מְהַדְרִינָן לֵיהּ, וְהִזְהִיר בְּכָל מוֹסַר הָרִי זֶה מְשֻׁבָּח.

נפש יהודה במסכתא. פלוני מסודרת בגרסתך או לאו ואף על גב שסדורה היא לו יאמר לו לאו ומדת ענוה היא באושפיזא אם שאלוהו על אושפיזא אם קבלו בסבר פנים יפות יאמר לאו מדה טובה היא כדי שלא יקפצו בו בני אדם שאינן מהוגנים לבוא תמיד עליו ויכלו את ממונו של בעל ביתו ובפוריא שמשות מוטך יאמר לאו מדת צניעות היא ותוספות פירש אין רגילות לשאול לו בכך אלא אם בעל קרי הוא ולא בא לבית המדרש ושאלוהו למה לא בא ישנה ויאמר דבר אחר שאנס לו מלבא: **בטביעות עינא**. שמכיר אבידתו כשרואה אותו אבל אין לו בה סימן מהדרינן לו אף על פי שמשנה באלו שלשה דברים אם לא מצאו שהיה משנה בדבר אחר אלא באלו:

הכלל השני: בדברי שלום

וַיֵּשׁ בּוֹ שְׁנֵי חֻלְקִים: הַחֻלְק הָרִאשׁוֹן, בְּרִדִּיפַת שְׁלוֹם; הַחֻלְק הַשְּׁנִי, בְּאַהֲבַת הַחֲבֵרִים.

החלק הראשון ברדיפת שלום

וַיֵּשׁ בּוֹ שְׁלֹשָׁה פְּרָקִים

פרק ראשון [שכג]

כָּל הַרוֹצֵה לְרִדֹף אַחַר הַשְּׁלוֹם צָרִיךְ לוֹ לְהִרְחִיק עֵצְמוֹ מִכָּל הַדְּבָרִים (*) הַמְּסַבְּבִים קִטְטָה וּמְרִיבָה, שֶׁהִיא הַפֶּד הַשְּׁלוֹם. (*) וְהַסְּבָה הָרְעוּעָה מִכָּל הַיָּא הַפְּעַס, כִּי כָּל אָדָם שֶׁמוֹשֵׁל עָלָיו פְּעָסוֹ לֹא יִהְיֶה לוֹ שְׁלוֹם מִלְּמַעְלָה וְלֹא מִלְּמַטָּה, לְפִי שֶׁבְּרַב פְּעָסוֹ יִחַטָּא לְשָׂמִים וְגַם יָרִיב עִם בְּנֵי אָדָם (*) הַרְגִילִים עִמּוֹ. עַל כֵּן הִזְהִירוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל עַל הַפְּעַס, כְּדִגְרָסִינָן בְּפֶרֶק ד' מִנְּדָרִים (כב), א: אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בְּרַ נַחֲמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן: כָּל אָדָם הַפּוֹעֵס כָּל מִינֵי גִיהֶנֶם (*) שׁוֹלְטִין בּוֹ, שְׁנֵי אָמַר: "וְהִסֵּר פְּעַס מִלְּבָבָהּ וְהִעֲבֵר רָעָה מִבְּשָׂרָהּ כִּי

הַיְלָדוֹת וְהַשְׁחָרוֹת הַבָּל" (קהלת יא, י) וְאִין רָעָה אֶלָּא גִיהֶנֶם, שְׁנֵאמַר: "וְגַם רָשָׁע לְיוֹם רָעָה" (משלי טו, ד); וְלֹא עוֹד אֶלָּא (*) שְׁתַּחֲתוּנִיּוֹת שׁוֹלְטוֹת בּוֹ, שְׁנֵאמַר: "וְנָתַן ה' לָךְ שָׁם לֵב רָגֹז וְכִלְיוֹן עֵינַיִם וְדַאֲבוֹן נַפְשִׁי" (דברים כח, טה), אִיזְהוּ דָּבָר (*) שְׁמִכְלָה אֶת הָעֵינַיִם וּמֵאֲדִיב אֶת הַנֶּפֶשׁ? הֲוִי אוֹמֵר: אֵלּוֹ תַּחֲתוּנִיּוֹת.

נפש יהודה **המסבנים.** לשון סבה וגרם: **והסבה הרעועה מכולם.** שגורם המריבה: **הרגילים עמו.** כל הרגילים עמו אף על פי שהם הרבה ומבקשים טובתו: **שולטין בו.** קשה לגופו כאלו היה נידון בכל מיני פורעניות בגיהנם אי נמי מתוך כעסו בא לידי כל עבירות אפילו כוכבים ומזלות ועל כן נידון בכל מיני גיהנם ככל הרשעים: **תחתוניות.** חולי מעים לב רגז היינו כעס בשביל לב רגז יהיה כליון עינים: **שמכלה את העינים.** שהוא מאריך בחליו ומצפה תמיד להתרפאות:

וְאֶמְרִינָן עֲלֶיהָ (כב, ב): אֶמַר רַבֵּה בַר רַב הוֹנָא: כָּל אָדָם שְׁכּוֹעֵס אֶפִּילוּ שְׁכִינָה אִינְהוּ חֲשׂוּבָה כְּגִדּוֹ, שְׁנֵאמַר: "רָשָׁע (*) כְּגִבְהַ אַפּוֹ בְּלִידְרָשׁ" וגו' (תהלים ג, ד). רַב יְרֵמְיָה מְדַפְתֵּי אָמַר: אִף מְשַׁכַּח תַּלְמוּדוֹ וּמוֹסִיף טַפְשׁוֹת, שְׁנֵאמַר: "כִּי כַעַס בְּחִיק כְּסִילִים יְנוּחַ" (קהלת ז, ט) וּכְתִיב: "וּכְסִיל (*) יִפְרֹשׁ אֹולֶת" (משלי יג, טז). רַב נַחֲמָן בַּר יִצְחָק אָמַר: בִּידוּעַ שְׁעוֹנוֹתָיו מְרַבֵּין מְזַכּוּתָיו, שְׁנֵאמַר: "אִישׁ־ אִף יִגְרָה מְדוֹן וּבַעַל חֲמָה (*) רַב־פְּשָׁע" (שם כט, כב).

נפש יהודה **כגובה אפנו.** שיש לו חרון אין אלהים כל מזמותיו במחשבותיו אין שכינה חשובה כנגדו: **יפרוש אולת.** שנשתטה: **רב פשע.** שפשעו מרובין:

וְגַרְסִינָן בְּמַסְכַּת שַׁבָּת, פֶּרֶק רַבִּי אֱלִיעֶזֶר דְּאוּרְגָא (קה, ב), עַל מְשַׁנֵּת (*) הַקּוֹרֵעַ בְּחֻמָּתוֹ, דְּאָמַר רַבִּי אֶמִי, דְּחִיב בְּשַׁבָּת, מְשׁוּם דְּאִינוּ מְקַלְקַל אֶלָּא מְתַקֵּן, דְּקָא עֵבִיד נַחַת רוּחַ לִיצְרוֹ. וְרַמִּי לָהּ תַּלְמוּדָא: וּכְהֵאֵי גּוֹנָא (*) מִי שָׂרִי, וְהַתְנִיָּא: רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר מְשׁוּם רַבִּי חֲלַפְתָּא בֶּן אֲגָרָא, שְׁאָמַר מְשׁוּם רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי: הַקּוֹרֵעַ בְּגִדּוֹ בְּחֻמָּתוֹ וְהַמְשַׁבֵּר כְּלָיו בְּחֻמָּתוֹ וְהַמְפַזֵּר מְעוֹתָיו בְּחֻמָּתוֹ יְהֵא בְּעֵינֵיהֶּ כְּעוֹבֵד עֲבוּדָה זָרָה, שְׁכָף אֶמְנוּתוֹ שֶׁל יֵצֵר הָרַע: הַיּוֹם אוֹמֵר: עֲשֵׂה כְּךָ וּלְמַחֵר אוֹמֵר לוֹ: לָךְ וְעַבֵּד עֲבוּדָה זָרָה, וְהוֹלֵךְ וְעוֹבֵד; אֶמַר רַבִּי חֲנִין: מֵאִי קָרְאָהּ? "לֹא־יְהִיָּה (*) בְּךָ אֵל זָר" וגו' (תהלים פא, י) אִיזְהוּ אֵל זָר שֶׁהוּא בְּגוּפוֹ שֶׁל אָדָם, הֲוִי אוֹמֵר: זֶה יֵצֵר הָרַע? לֹא צְרִיכָא, דְּקָא עֵבִיד (*) לְמִירְמָא אִימְתָא לְאַנְשֵׁי בֵיתֵיהּ. כִּי הָא דְרַב יְהוּדָה (*) שְׁלִיף מְצוּבִיתָא. רַב אַחָא בַר יַעֲקֹב תְּבִיר מְאִינִי תְּבִירִי. רַב שְׁשֵׁת רַמִּי לָהּ לְאַמְתִּיָּה מוֹנִינִי אֲרִישָׁא. וְעַל כֵּן אָמְרוּ בְּמַסְכַּת בְּרַכּוֹת, פֶּרֶק תַּפְּלַת הַשְּׁחַר (כט, ב): אָמַר לִיָּה אֶלְיָהוּ לָרַב יְהוּדָה,, אַחִוְהָ דְרַב סַלָּא חֲסִידָא; לֹא תַכְעַס (*) וְלֹא תַחֲטָא; וּכְשֶׁאֲתָה יוֹצֵא לְדַרְךָ - (*) הַמְּלִיךְ בְּקוֹנֵדָּה וְצֵא. אָמַר רַבִּי יַעֲקֹב אָמַר רַב חֲסִידָא: זֶה תַּפְּלַת הַדְּרָךְ.

נפש יהודה **הקורע בחמתו.** בבגדו בשבת דעביד נחת רוח ליצרו שמשכך את חמתו: **מי שרי והתניא וכו'.** אלמא לאו מתקן הוא שמרגיל ומלמד את יצרו לבוא עליו: **בך.** משמע בקרבך שאם היה בך תשתחוה לאל נכר לבסוף: **למירמא אימתא.** שאינו עושה בכעס אלא שעושה ליירא בני ביתו לפניו כאלו כעס עליהם: **שליף מצובייתא מן הבגד בחמתו.** להראותם שהוא כועס ויגורו מפניו אבל באמת לא היה בו כעס. מצובייתא חוטיין נירין שהם בשפת הבגד: **ולא תחטא.** שמתוך הכעס אתה בא לידי חטא: **המלך.** טול רשות תתיעץ בהקב"ה בתפלת הדרך:

וגם הפעס מסבב לאדם לשכח תלמודו, כדגרסינן בפסחים, פרק אלו דברים (סו, ב): אמר רבי שמעון בן לקיש: כל אדם הפועל, אם חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו ואם נביא הוא נבואתו מסתלקת ממנו. חכם מנלן? ממשנה, דכתיב: "ויקצף משה על־פקודי" וגו' (במדבר לא, יד) וכתיב: "ויאמר אלעזר הכהן אל־אנשי הצבא וגו' אשר צוה ה' את־משה" (שם שם, כא), מפלל דמשה איעלם מיניה. ואם נביא הוא נבואתו מסתלקת ממנו, מנלן? מאלישע, דכתיב: "לולי פני- יהושפט מלך־ יהודה אני נשא וגו' ועתה (*) קחו לי מנגן וגו' ותהי עליו יד ה'" (מלכים ב, ג, יד - טו).

נפש יהודה קחו לי מנגן. להעביר כעסו שכעס על יהורם ותהי עליו יד ה' מכלל דאסתלק:

אמר רבי מני: כל אדם שפועל אפילו פוסקין לו גדולה מן השמים מורידין אותו מגדולתו. מנא לן? מאליאב, דכתיב: "ויחר־אף אליאב בְדוּד ויאמר וגו' אני ידעתי את־דוד" וגו' (שמואל א, יז, כח); וכי אזיל ליה שמואל למימשיחניהו, בכולהו פתיב בהו: "גם־בזה (*) לא־ בחר ה'" (שם טו, ח - ט) ובאליאב פתיב: "ויאמר ה' אל־ שמואל אל־תבט אל־מראהו ואל־גבה קומתו כי מאסתיהו" (שם שם, ז), מפלל דמעקרא הוּא חזי ואימאס השתא.

נפש יהודה לא בחר. משמע מעולם אבל מאסתיהו משמע השתא מאסתיהו מפני שהוא רגזן מאסו מכלל שמתחלה נבחר ואף על גב דהאי מעשה דמשיחה קדים לרגזנות מיהו לא מצינו בו דופי אלא זה בלבד ומפני שגלוי לפניו שהוא רגזן מאסו:

והמדה המשפחת לכול משכיל ובה יהיה לו שלום בעולם הזה ובעולם הבא, שלא יכעס ויסבל עלבונו ויעביר על מדותיו וימחל למי שפשע לו, ובזה ימחלו עוונותיו מן השמים, כדגרסינן בפרקא קמא דראש השנה (יז, א): אמר רבא: (*) כל המעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו, שנאמר: "נשא עון ועבר על־פשע" (מיכה ז, יח), למי נושא עון? למי שעובר על פשע.

נפש יהודה כל המעביר על מדותיו. שאינו מדקדק למדוד מדה כנגד מדה למצערם אותו אלא מניח מדותיו והולך לו כמו אין מעבירין על המצות וכמו אין מעבירין על האוכלין מניחן והולך מעבירין לו על פשעיו אין מדת הדין מדקדקת אחריהן אלא מניחתן והולכת:

פרק שני [שכד]

גדול השלום ששמו של הקדוש ברוך הוא קרוי שלום, שנאמר: " (*) ויקרא- לו ה' שלום" (שופטים ו, כד). ובכל הדברים שברא הקדוש ברוך הוא בעולמו נתן להם קצבה ותכלית, חוץ משני דברים, התורה והשלום. תורה מנין? שנאמר: "לכל תכלה ראיתי קץ" וגו' (תהלים קיט, צו); שלום מנין? שנאמר: "למרב־ה המשׁרה ולשלום אין קץ" (ישעיה ט, ו).

גדול השלום, שלא התחיל הקדוש ברוך הוא לבראת דבר בעולם אלא באור, שהוא שלום, שנאמר: "ויאמר אלהים יהי אור" (בראשית א, ג) והאור מכניס שלום בין בני עולם. וזכר לדבר: " (*) יוצר אור ובורא חשך עשה שלום" וגו' (ישעיה מה, ז).

נפש יהודה

יוצר אור ובורא חושך. יוצר אור להאיר על העולם ושמה תאמר שהוא אינו בורא החשך תלמוד לומר ובורא חושך שהעולם חושך נברא ומיד ויאמר אלהים יהי אור ראשון למאמרו משום שהאור עושה שלום וקיום בבריותיו שעל ידיו רואין הכל ואם תאמר למה ברא חשך להבדיל בין מדת יום ומדת לילה ולדעת מעלת האור ושניהם לטובת ולקיום האדם היום למלאכה והלילה למנוחה :

גדול השלום, שבו מסימין התפלה, שהיא ברפת "עושה שלום"; ובה מסימין ברכות של ליל שבת, שהוא "ופרס עלינו ספת שלום"; וסיום הקרבנות - שלום, דכתיב: "זאת התורה לעלה (ו) למנחה ולחטאת ולאשם ולמלואים (*) ולזבח השלמים" (ויקרא ז, לז). ונתן לאוהבי תורה, שנאמר: "שלום רב לאהבי תורתך" וגו' (תהלים קיט, קסה); ונתן ללומדי תורה, שנאמר: "וכל בניך למודי ה' ורב שלום" (ישעיה נד, יג). וגם לעושי תשובה, שנאמר: "בורא ניב שפתיים שלום (*) שלום לרחוק ולקרוב" וגו' (שם נז, יט) וכל שכן לחסידים, שנאמר: "אשמעה מהידבר האל ה' כי ידבר שלום" וגו' (תהלים פה, ט); ונתן לעושה צדקה, שנאמר: "והיה מעשה הצדקה שלום" (ישעיה לב, יז).

נפש יהודה

ולזבח השלמים. שנקראין שלמים על שעושין שלום בין הקב"ה והכהנים ובעלים שכולם נהנים ממנו דם וחלב למזבח ומתנות לכהנים והשאר לבעלים: שלום לרחוק ולקרוב. שניהם שוין מי שנתיישן והורגל בתורתו ועבודתו מנעוריו ומי שנתקרב עתה מקרוב לשוב מדרכו הרעה אמר ה' ורפאתיו מחליו ומחטאיו ולקרוב היינו בעל תשובה ששב אל הקב"ה מקרוב:

גדול השלום, כי שם הקדוש, שהיה נכתב בקדושה, נמחה על המים להטיל שלום בין איש לאשתו, כדגרסינן בסוף מסכת ספח (ג, א): הני חמש עשרה מעלות כנגד מי אמרן דוד? אמר רב חסדא: (*) בשעה שפיר דוד שיתין - (*) קפא תהומא ובקא למשטפיה לעלמא, אמר חמש עשרה מעלות ואחתיה. אי הכי אמאי קרי ליה מעלות - ירידות מבעי ליה? אלא אי איתמר הכי איתמר: בשעה שבקש דוד לכרות שיתין - קפא תהומא ובקא למשטפיה לעלמא. אמר דוד: איכא דינדע למכתב שם (*) ומשדי ביה? ולא הוה דקא אמר ליה מידי. עד דאמר דוד: כל היודע לומר דבר זה ואינו אומר - יחנק בגרונו. נשא אחיתפל קל וחמר בעצמו, אמר: ומה לעשות שלום (*) בין איש לאשתו, אמרה תורה: שמי שנכתב בקדושה ימחה על המים, לעשות שלום לכל העולם כלו - על אחת כמה וכמה. (*) שדא שם ונחת תהומא שיתסר אלפי גרמידי. פיון דחזא דנחית טפי, אמר: (*) כמה (*) דמידלי טפי מירטב עלמא, (*) אמר הני חמש עשרה מעלות ואסקיה חמיסר אלפי גרמידי. אמר אביי: שמע מינה סומכא דארעא אלפא

גרמידי הוא. והא קא חזינא דכרינן פורתא ואתי מיא? אמר רב משרשיא: הנהו (*) סולמי דפרת.

נפש יהודה בשעה שכרה דוד שיתין. מלשון שת ויסוד שחפר תחת מקום המזבח עד התהום שיסד ושת העולם על מי תהום כדי שכשמנסכין על גבי המזבח שיהא יורד עד התהום שיעלו המים למעלה לרטב הארץ לגדל הצמחים בזכותם שאין טיפי גשמים יורדין מלמעלה עד שהתהום עולה כפלים מלמטה שנאמר תהום אל תהום קורא לקול צנוריד שהמלאך הממונה על הגשמים כשנותן גשם קורא למלאך הממונה על התהום להעלות מימיו: **קפא תהומא**. צף המים למעלה ויצף הברזל תרגום וקפא פרזלא: **ומשדי ביה**. אם מותר לכתוב שם ולזרוק לתהום כדי שירדו מימיו ולא יעלו לשטוף העולם: **בין איש לאשתו**. בסוטה שאם טהורה היא יהיה שלום ביניהם שמי שנכתב בקדושה שכתוב במגילה יתן ה' אותך לאלה ולשבועה וגוי' כדכתיב וכתב את האלות האלה הכהן וגוי': **שדא שם**. זרק השם שכתב בתהום וירד התהום ששה עשר אלף אמה גרמידי אמה תרגום גומד ארכה גרמידי דומין אייל בל"א ירד התהום יותר ממה שהיה: **כמה דמדלי טובא מרטיב עלמא**. כמה שהתהום גבוה וסמוך לארץ מתלחלח הארץ ומצמחת פירותיה: **דמידלי**. ששואב המים למעלה כשכורה פורתא בקרקע מיד נבעי מיא: **אמר הני**. ט"ו שיר המעלות: **סולמי דפרת**. מעלות עשויות תחת הקרקע לפי שפרת מוצאו גבוה מאוד כדקאמר בבכורות כל הנהרות למטה מפרת ומים היוצאין מהר גבוה אם דרך מתוקן להם עולים עד הר כיוצא בו ולא יותר לפיכך אף החופרים בהרים שבבבל הסמוכה לפרת מוצאים מים:

והרודף אחר השלום נקרא תלמידו של אהרן, לפי שהיתה כף מדתו של אהרן ובו שבחו הכתוב, דכתיב: "תורת אמת היתה בפיחו ועולה לא נמצא בשפתיו" וגוי' (מלכים ב, ה). ועל זה אמרינן במסכת פלה, (*) פרק דרך: וכן היתה אמנותו של אהרן: שמע על שנים שהיו מריבין, הולך אצל האחד ואומר לו: שלום עליך רבי. והוא אומר: שלום עליך רבי ומורי, מה יבקש מורי כאן? והוא אומר פלוני חברך שגרני אצלך לפיך, מפני שאמר: אוי לי שסרחתי על חברי. מיד אותו האיש היה מהרהר בדעתו ואומר: וכי כזה הצדיק בא אלי לפיכך. ועל כן היה אומר לו: רבי, אני הוא שסרחתי עליו. והולך אצל האחר ואומר לו כן. פגשו שניהם בדך, זה אומר לזה: ימחל לי מורי, שאני סרחתי, וזה אומר לזה כן. שמע על בעל ואשתו שעשו מריבה, הולך אצל הבעל ואומר לו: בשביל שאני שומע שנתגרת עם אשתך, אם אתה מגרש אותה, ספק תמצא כמותה, ספק לא תמצא כמותה; ועוד, (*) אם אתה מוצא ומתנצית עמה, תחלת דבריה אומרת לך: כך עשית לאותה אשה ראשונה.

נפש יהודה פרק דרכן. של תלמידי חכמים במסכת דרך ארץ זוטא: **אם אתה מוצא**. אשה כמותה טובה ממנה לא אמר שאין דרכה בכך ומתנצית כשתנצית ומריב עמה אומרת לך וכו':

ועל זאת היו כל ישראל, אנשים ונשים, אוהבים אותו, תדע לך שכן הוא, שפיון שנפטר משה רבינו עליו השלום, מה כתיב ביה? "ויבכו בני ישראל את משה [וגוי'] שלשים יום" (דברים לד, ט) וביארו כתיב: "ויבכו את אהרן שלשים יום" (*) כל בית ישראל" (במדבר כ, ט), אפילו נשים; ולא נשים בלבד, אלא אפילו קטנים (*) מתפללים ובוכים, לקיים מה שאמר: "ויבכו את אהרן". תאנא: שמונים אלף בחורים קרואים בשם אהרן יצאו אחרי מטתו, (*) ממאן דהנה בעי לגרשה והדר ואיעברה. ואמרינן

נְמִי עֲלֶה בְּמִסְכַּת אַבּוֹת, פָּרֶק רֵאשׁוֹן: הָיוּ (*) מְתַלְמִידֵי שֶׁל אֶהָרֹן: אוֹהֵב שְׁלוֹם וְרוֹדֵף שְׁלוֹם, אוֹהֵב אֶת הַבְּרִיּוֹת וְכוּ'.

נפש יהודה כל בית. וכל בית היינו כולם: מתפלשים. מתגלגלין בעפר והיינו אותן שהוא גרם להם שילדו: ממאן. מאותן נשים שרצו הבעלים לגרשן והוא עשה שלום ביניהם ואחר כך נתעברו וילדו אותן נערים ועל כן היו קוראים אותם על שמו אהרן: מתלמידיו של אהרן. אמרו שאהרן עליו השלום כשהיה מרגיש באדם שתוכו רע ושבידו עבירה היה מתחיל לו לשלום והיה מתאהב אליו והיה מספר עמו והיה האיש ההוא מתבייש מפניו ואמר אוי לי אלו היה יודע אהרן צפון לבי ורוע מפעלי לא היה מתיר לעצמו להסתכל בי כל שכן לדבר עמי אמנם אני אצלו בחזקת אדם כשר לכן צריך אני לאמת מחשבתו והיה חוזר למוטב ונעשה מתלמידיו הלומדים ממנו הוא שהנביא מעיד עליו בשלום ובמישור הלך אתי ורבים השיב מעון:

וְאֶמְרִינָן עֲלֶה בְּפָרֶק דְּרָרָן: תִּנְיָא: גְּדוֹל הוּא הַשְּׁלוֹם, שְׁהַעוֹלָם עוֹמֵד עָלָיו, דְּתִנּוּן: בְּשִׁלְשָׁה דְּבָרִים הָעוֹלָם קָיָם (*) עַל הַדִּין וְעַל הָאֱמֶת וְעַל הַשְּׁלוֹם. וְכִתִּיב בְּמִדְרָשׁ: רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן חֶלְפָתָא אוֹמֵר: גְּדוֹל הַשְּׁלוֹם, (*) שְׂאִין כָּלִי מִקְבֵּל בְּרָכָה אֶלָּא שְׁלוֹם, שְׁנַאֲמַר: "הִי עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן" (*) הִי יִבְרַךְ אֶת־עַמּוֹ בְּשְׁלוֹם" (תהלים כט, יא).

נפש יהודה על הדין. משפט צדק ועל האמת לדבר ולישא וליתן רק באמת ועל השלום בין אדם לחבירו: שאין כלי מקבל ברכה. וכל הברכות אין בהם קיום ועמידה אם אין בהם שלום כמו שנותן יין טוב בכלי שאין לו רגלים והכלי נופל והיין נשפך וכן כתיב ונתתי שלום בארץ שמא תאמרו הרי מאכל הרי משתה אם אין שלום אין כלום תלמוד לומר אחר כל זאת ונתתי שלום בארץ מכאן שהשלום שקול כנגד הכל וכן הוא אומר עושה שלום ובורא את הכל כך פירש"י פרשת בחקותי: ה' יברך את עמו. והיינו א"ת התורה עם כל הברכות שבה מאל"ף עד תי"ו אין מתקיימין אלא בשלום ואין לך מדה שהקב"ה מוחל בעבורה על כל החטאים אפילו עובד כוכבים ומזלות אלא שלום וכן להפוך אף מי שלא חטא מימיו בשום עבירה שבעולם וקיים כל התורה כולה ואפילו עשה לפני משורת הדין כחסיד אם הוא בעל ריב ומחלוקת ואין לו שלום עם הבריות אין שונא להקב"ה כזה וכל צדקותיו אשר עשה לא יזכרו לו ואין לו חלק בהקב"ה שנקרא ה' שלום:

פרק שלישי [שכה]

לְפִי שְׂיִרְבֶּה הַשְּׁלוֹם בֵּין הַחֲבֵרִים, וְגַם בְּכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, צוּוּ רַבּוֹתֵינוּ (*) בְּדָבָרִים הַמְּסַבְּבִים אֶהְבָּה וְשְׁלוֹם וְהִזְהִירוּ מֵהַדְּבָרִים הַמוֹנְעִים הַשְּׁלוֹם, כְּדִגְרָסִינָן בְּפָרְקָא קַמָּא דְּבָרְכוֹת (ו, ב): אָמַר רַבִּי חֵלְבּוֹ אָמַר רַב הוֹנָא: כָּל הַרְגִיל לִיתֵן שְׁלוֹם לְחֲבֵרוֹ וַיּוֹם אֶחָד לֹא נָתַן, עוֹבֵר מְשׁוּם "בִּקְשׁ שְׁלוֹם וְרַדְפֵהוּ" (תהלים לד, טו); וְאִם נָתַן לוֹ שְׁלוֹם וְלֹא הִחְזִיר לוֹ שְׁלוֹם נִקְרָא גִזְלוֹ, שְׁנַאֲמַר: " (*) בְּעֶרְתֶּם הַכָּרִם גִּזְלַת הָעֵנִי בְּבִתְיִכֶם" (ישעיה ג, ד).

נפש יהודה בדברים המסבבים. שהם סבה וגרם שיהיה לאדם שלום ואהבה עם הבריות: בערתם הכרם. בערתם מישראל שהם כרם ה' צבאות גזלת העני בבתיכם והלא אף גזילת העשיר גזילה היא אלא גזילת העני שאין לו כלום לגזול ממנו אלא שלא השיב על שלומו:

וְאָמְרֵינוּ נְמִי הֵתֶם, פָּרַק הָיָה קוֹרָא (יז, א): (*) מְרַגְלָא בְּפּוֹמִיָּה דְאֲבֵיִי: לְעוֹלָם יְהֵא אָדָם עָרוֹם בְּיָרְאָה וּבְמַעְנָה רַךְ, מְשִׁיב חֲמָה וּמְרַבָּה שְׁלוֹם עִם אַחֵיו וְעִם קְרוֹבָיו, וְאֲפִילוּ עִם גּוֹי בְּשׁוֹק, כְּדִי שְׂיֵהָא אָהוּב לְמַעְלָה וּנְחַמְד לְמַטָּה וּמְקַבֵּל עַל הַבְּרִיּוֹת. אָמְרוּ עֲלָיו עַל רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, שְׁלֵא הִקְדִּימוּ אָדָם שְׁלוֹם בְּעוֹלָם, וְאֲפִילוּ גּוֹי בְּשׁוֹק.

נפש יהודה מרגלא. דבר זה היה רגיל בפיו לומר ערום ביראה להערים בכל מיני ערמה ליראת בוראו מענה רך שיהיו דבריו נחת עם הבריות בסבר פנים יפות בלשון חיבה ואהבה ומשיב חמה אם חבירו ירגוז עליו בדברים קשים ידבר הוא כנגדו התנצלות ויצדיק כנגדו שלא כן הוא וישיב החמה מחבירו והוא לא יבא לידי חמה ויחזרו אוהבים זה את זה מה שאין כן אם היה משיב גם בחמה אז תתגבר חמת חבירו עליו ויבואו לידי שפיכות דמים ובה שמשיב חמתו משיב גם חמת חבירו כדי שיהא אהוב למעלה שלא יגרום טורח לבית דין של מעלה לדון אותו ביסורים קשים ולהביא חורבן גלות בעולם ולהסתלקות השכינה ולהיות רשע שנאמר עליו אין שלום אמר ה' לרשעים ואם כך הוא מדת הרעה כמה גדולה גורם מדת הטובה לו ולכל העולם ומקובל על הבריות שדבריו נשמעים וישימוהו עליהם לשר ולאדון ויברכו אותו כל רואיו:

וְגַם אָמְרוּ בְּמַסְכַּת גִּיטִין, פָּרַק הַנְּזָקִין, בְּמַשְׁנָה, עַל דְּבָרִים רַבִּים "מְפַנֵּי דְרַכֵּי שְׁלוֹם": (*) כֹּהֵן קוֹרָא רֵאשׁוֹן, אַחֲרָיו לְוִי, אַחֲרָיו יִשְׂרָאֵל; (*) מְעַרְבִין בְּבֵית יֶשׁוּן - מְפַנֵּי דְרַכֵּי שְׁלוֹם. (*) בּוֹר שְׁהוּא קְרוֹב לְאִמָּה מְתַמְלָא רֵאשׁוֹן - מְפַנֵּי דְרַכֵּי שְׁלוֹם. (*) מְצוּדוֹת חִיָּה וְעוֹפוֹת וְדָגִים יֵשׁ בְּהוֹן גְּזַל - מְפַנֵּי דְרַכֵּי שְׁלוֹם; וְרַבֵּי יוֹסִי אוֹמֵר: גְּזַל גְּמוֹר. [מְצִיאַת חֲרָשׁ שׁוֹטָה וְקֶטָן יֵשׁ בְּהוֹן גְּזַל - מְפַנֵּי דְרַכֵּי שְׁלוֹם; רַבֵּי יוֹסִי אוֹמֵר: גְּזַל גְּמוֹר]. (*) עֲנִי הַמְּנַקֵּף בְּרֵאשׁ הַזֵּית, מַה שֶּׁתַּחֲתִיו גְּזַל - מְפַנֵּי דְרַכֵּי שְׁלוֹם; וְרַבֵּי יוֹסִי אוֹמֵר: גְּזַל גְּמוֹר. אִין מְמַחִין עֲנִיִּי גוֹיִים בְּלֶקֶט שְׂכַחָה וּפְאָה - מְפַנֵּי דְרַכֵּי שְׁלוֹם. מְשַׁאֲלַת אִשָּׁה לַחֲבֵרְתָּהּ (*) הַחֲשׂוּדָה עַל הַשְּׂבִיעִית נֶפֶה וּכְבָרָה וְרַחִים וְתַנּוּר, אֲבָל לֹא תִבְרַר וְלֹא תִטְחֹן עִמָּה; (*) אִשְׁתַּ חֵבֵר מְשַׁאֲלַת לְאִשְׁתַּ עִם הָאֶרֶץ נֶפֶה וּכְבָרָה וּבוֹרְרַת וְטוֹחֶנֶת (*) וּמְרַקְדַת עִמָּה בְּזִמּוֹן שְׁהִיא טְמֵאָה, אֲבָל לֹא בְּזִמּוֹן שְׁהִיא טְהוֹרָה, (*) אֲבָל מְשַׁתְּטִיל אֶת הַמַּיִם לֹא תִגַע עִמָּה, שְׁאִין מְחַזִּיקִין יְדֵי עוֹבְרֵי עֵבְרָה וְכֶלֶן (*) לֹא אָמְרוּ אֶלָּא מְפַנֵּי דְרַכֵּי שְׁלוֹם. (*) וּמְחַזִּיקִין יְדֵי גוֹיִים בְּשְׂבִיעִית, אֲבָל לֹא יְדֵי יִשְׂרָאֵל, וְשׁוֹאֲלִין בְּשְׁלוֹמֹן מְפַנֵּי דְרַכֵּי שְׁלוֹם.

נפש יהודה כהן קורא ראשון. כי היכי דלא ליתו לאנצויי תקינו להו רבנן האי סידרא. דכיון דתקנתא דרבנן היא תו לא מצין לשנויי ולמימר אנא קרינא ברישא: **מערבין בבית ישן.** בני חצר שרגילין ליתן עירוב החצר בבית אחד אין משנין את מקומו ליתנו בבית אחר מפני דרכי שלום: **בור שהוא קרוב לאמה.** אמת המים המביאה מים מן הנהר לשדות ורגילין לעשות בורות שאם תיבש האמה ימלאו מן הבור וישקו השדות ומרגילין מי האמה לבור עד שיתמלא ותקנו חכמים שיתמלאו הבורות שבשדות העליונות ראשון שהן קרובין למוצא האמה ואחר כך יתמלאו התחתונים וכשהראשון ממלא סוכר את האמה עד שיתמלאו וכן השני והשלישי זה אחר זה מפני דרכי שלום שלא תהא מחלוקת ביניהם אני סוכר ראשון דהא תקנתא דרבנן הכי ואף על פי שאינו דין: **מצודות חיה ועופות.** מדאורייתא כל כמה דלא מטי לידיה אף על פי שמטי למצודתו לאו גזל הוא אם בא אחד ולקחם ובגמרא מפרש לה במצודות שאין להם תוך דליקני לו כליו ור' יוסי אומר גזל גמור מדבריהם וטעמא דר' יוסי בכולהו דקסבר עשו מפני דרכי שלום את שאינו זוכה לקנות קנין גמור כזוכה: **עני המנקף.** חותך כמו ונקף סבכי היער וכמו ונשאר בו עוללות כנוקף זית כיון שהעני החזיק באילן זה ליקח לו השכחה שבו אין עני אחר רשאי ללקוט באותו אילן אפילו מתחתיו של אילן: **החשודה על השביעית.** לשמור פירות שביעית ולהצניעם מן הביעור ואילך אבל לא תבור

ולא תטחן עמה לסייעה מפני שאסור לסייע בידים ידי עוברי עבירה בשעת העבירה תבור לשון בורר שבוררין הרע מן היפה ושמא מן פירות שביעית הוא: **אשת חבר**. אשת ת"ח: **ומרקדת עמה**. מנפה עמה בכברה ועל שם כשמנפין מרקד ומתגלגל התבואה בכברה קוראין אותו מרקדין בזמן שאשת חבר טמאה דכיון דבימי טומאה אינה רגילה ליגע בטהרות לא חיישינן שמא תטיל אשת עם הארץ לתוך פיה של אשת חבר דבר שאינו מעושר אבל בזמן שהיא טהורה לא תסייע לאשת עם הארץ דכיון שהיא נוגעת באוכלין חיישינן שמא תתן אשת עם הארץ לתוך פיה של אשת חבר דבר שאינו מעושר: **אבל משתטיל את המים**. בקמח לא תגע בו אשת חבר לפי שמשגלגלה הוטבלה לחלה וקא מיטמאה מחמת כלים של עמי הארץ שהם טמאים וכל דבר שבאו עליו מים מיד הוכשר לקבל טומאה אם נגע בכלי טמא וזו מסייעתה לגלגל ואסור לגרום טומאה לחלה: **לא אמרו**. שהתירו להשאילם כלים ולסייעם שלא בשעת עבירה בעצמה אלא מפני דרכי שלום: **ומחזיקין ידי עובדי כוכבים ומזלות**. הכא משמע מסייען ממש לחרוש ולחפור ובגמרא אמר רק בדבור כמו שאומרין לעושי מלאכה העוברים עליהם תחזקנה ידיכם ושואלין בשלומם כל הימים אפילו ביום אידם ולא חיישינן דלמא אזיל ומודה ואף על פי שמטיל על עובדי כוכבים ומזלות שם שמים שהשלום שמו של הקב"ה:

גם מצינו תנאים שהתנה יהושע כשהנחיל לישראל את הארץ, וגם אחרים הנקראים "תנאי בית דין", וכלם הם לדרכי שלום, כדי שלא ירבה בישראל קטטה ותחרות, כדגרוסינו במסכת קמא, פרק מרבה (פ, ב): תנו רבנן: עשרה תנאים התנה יהושע, (*) שמרעין בחורשין ומלקטין עצים משדותיהם ומלקטין עשבים מכל מקום וכו'. כדאיתא התם.

נפש יהודה שמרעין. בהמות בחורשין בכל היערות אפילו היא של יחיד ומלקטין עשבים לבהמות:

וכדי להוסיף בין ישראל שלום ואהבה, אמרו רבותינו ז"ל, שאם יתן אחד מתנה לחברו שיודיענו, כדגרוסינו בפרק קמא דשבת (ו, ב): אמר רבא בר מחסיא, אמר רב חמא בר גוריה, אמר רב: הנותן מתנה לחברו (*) צריך להודיעו, שנאמר: "לדעת כי אני ה' מקדשכם" (שמות לא, ג). תנאי נמי הכי: "לדעת כי אני ה' מקדשכם", אמר ליה הקדוש ברוך הוא למשה: משה, מתנה טובה יש לי בבית גנזי ושבת שמה, ואני מבקש ליתנה לישראל, לך והודיעם. מכאן אמר רבן שמעון בן גמליאל: הנותן פת לתינוק צריך להודיע לאמו. מאי עביד ליה? אמר אביי: (*) דשאף ליה משחא ומלי ליה כחלא, והאידנא דחיישינן לכשפים, אמר רב פפא, דשאף ליה מאותו המין. איני והאמר רבי חנינא: הנותן מתנה לחברו אין צריך להודיעו, שנאמר: "וימשה לאידע כי קרן עור פניו" (שם לד, כט)? לא קשיא, הא במילתא (*) דעבידא לאגלויי, הא במילתא דלא עבידא לאגלויי. והא שבת מילתא דעבידא לאגלויי הוא? (*) מתן שכרה לא עבידא לאגלויי.

נפש יהודה צריך להודיעו. מתן פלוני אתן לך וזהו דרך כבוד דשמא יתבייש לקבלה ומתוך כך מתרצים בדברים ואינו בוש בדבר וכן אם נתנה בביתו שלא מידיעתו צריך להודיעו שמידו באה לו שמתוך כך יהא אוהבו שנאמר לדעת כי אני ה' להודיעם אני בא שאני רוצה לקדשם: דשאף ליה. ישפפנו מאותו מין שנתן לתינוק: דעבידא לאגלויי. מי נתנו לו: מתן שכרה וכו'. והוא הודיעם על ידי משה בעל פה מה שכרה ותוספות פירשו דוקא מתנה שנותן על ידי אהבה שאין המקבל מתבייש אבל הנותן צדקה שחבירו מתבייש מתן בסתר יכפה אף:

החלק השני באהבת החברים

ויש בו שלשה פרקים

פרק ראשון [שכו]

לפי שצרכי בני אדם מרבין מצרכי (*) שאר הבריות ורבים צריכין בתקונם למלאכות רבות, בשארים וקסותם, ולאילו המלאכות צריכים פועלים רבים, יתחייב להיות שתופם (*) וחברת קצתם לקצתם דבר טבעי להם והכרחי במציאותם. וגם לזה רמזה תורה, באמרה: "לא טוב היות האדם" וגו' (בראשית ב, יח). וחכמי המחקר אמרו: (*) האדם מדיני בטבע.

נפש יהודה שאר הבריות. חיות ובהמות ורובם רוב צרכי האדם צריכין בתיקונם אם בא לתקן אותם צריך הרבה יגיעה להם בשארים כגון במזונות חרישה וזריעה קצירה ודישה וטחינה ולישה ואפייה קודם שיאכל לחם וכן בכסות גזיזת צמר וכל הטורח קודם שילבש: וחברת קצתם לקצתם. זה חורש וזורע וזה טוחן וזה אופה וכן בכל דבר שלא על ידי אחד יוגמר הדבר כי צריך לו פעולות שונות זה מזה כדרך הטבע שכמה אומנים צריך בהכרח למציאות הדבר לגמור כגון הלחם וכסות ואם חסר מלאכה אחת מהן אין נגמר הדבר בטבע: האדם מדיני בטבע. שהטבע נותן שצריך האדם להיות במדינה בהנהגת המדינה באסיפת בני אדם לדור במדינה ובעיירות וללבוש ולאכול כטבע ומנהג המדינה ולא שידור בשדה ובעיירות ולנהוג כחיות ובהמות:

ולפי שחברת הרבים לא תשלם, כי אם בהיות ביניהם אהבה ואחוה ושלוש ורעות, צויתה תורה בתקוני סדרי בני אדם והנהגת קצתם עם קצתם בדברים רבים שהם סיוע לזה. והם: לגמול חסד עם כל אדם (*) ולהשיב המשכון לנצרך לעתים ידועים (*) ולעזוב מעל בהמת חברו, ואף עלפי שהוא שונא לו, (*) ולהקים ולהשיב אבדה ושלא ישנא את אחיו בלבבו ושלא ינקם ושלא ינטר, ודברים אחרים כאלו, שהם משפטים צדיקים (*) הנכללים בתוך סוג אחד, והוא: "ואהבת לרעך" (ויקרא יט, יח) ופרשוהו רבותינו: מאי דלך סגי לחברך לא תעביד, כדגרסינן פרק במה מדליקין (שבת לא, א), על אותו שפא להתגיר לפני הלל הזקן ובקש ממנו שילמדוהו תורה (*) ברגל אחת, כדאיתא לעיל (סימן כט, וסימן שיג).

נפש יהודה ולהשיב המשכון. כדכתיב עד בא השמש תשיבנו לו: ולעזוב מעל בהמת חברו. דכתיב כי תראה חמור שונאך רובץ תחת משאו וגו' עזוב תעזוב עמו: ולהקים. חמורו ושורו דכתיב לא תראה את חמור אחיך או שורו נופלים בדרך וגו' הקם תקים עמו: הנכללים. כל מצות אלו כוללין בתוך סוג אחד פירוש ענין הליכת דבר מקרא אחד: ברגל אחת. שילמדנו כל התורה במהירות בזמן שיכול לעמוד על רגל אחד ולמדו מקרא זה ואהבת לרעך כמוך:

וְקִשָּׁה הִיא דְּבַר הַשְּׂנֵאָה, (*) שְׂמִסְבֶּבֶת לוֹ לְאָדָם לְבֹא לִיְדֵי שְׂפִיכוֹת דָּמִים, דְּכָתִיב: "וְכִי־הִיָּה אִישׁ שֵׁנָא לְרַעְהוּ וְאַרְבִּי" וְגו' (דְּבָרִים יט, יא). כְּדֹאִיתָא בְּנֵר ב, כָּלָל ו, חֶלֶק ב פָּרֶק א (סימן סג).

נפש יהודה שמסבב. שהיא סבה שגורמת:

וְגִרְסִינָן נְמִי בְּמִסְכַּת יוֹמָא, פָּרֶק בְּרֵאשׁוּנָה (כג, א): תִּנְיָא: "לֹא־תִקַּם וְלֹא־תִטָּר" (ויקרא יט, יח), אִי זֶה הִיא נְקִימָה וְאִי זֶה הִיא נְטִירָה? נְקִימָה, אָמַר לוֹ: הַשְּׂאִילְנִי קְרִדְמָךְ. אָמַר לִיה: אֵינִי מְשֹׁאֵלְךָ. לְמַחַר בָּא אֶצְלוֹ, אָמַר לוֹ: הַשְּׂאִילְנִי מְגֻלְךָ. אָמַר לִיה: אֵינִי מְשֹׁאֵלְךָ, כְּמוֹ שֶׁלֹּא הַשְּׂאִילְנִי קְרִדְמָךְ. זֶה הִיא נְקִימָה. נְטִירָה, אֹמֵר לוֹ: הַשְּׂאִילְנִי קְרִדְמָךְ. אֹמֵר לוֹ: לֹא. לְמַחַר בָּא אֶצְלוֹ וְאָמַר לִיה: הַשְּׂאִילְנִי מְגֻלְךָ. אֹמֵר לִיה: הִילְךָ, (*) אֵינִי כְּמוֹתְךָ, שֶׁלֹּא הַשְּׂאִילְנִי קְרִדְמָךְ. זֶה הִיא נְטִירָה וְכוּ'.

נפש יהודה ואיני כמותך שלא השאלתני. זו היא נטירה שהדבר שמור בלבו ולא הסיחו מדעתו:

וְלַעוֹלָם יִקְבַּל אָדָם עֲצַת אוֹהָבוֹ, אֶפִּילוֹ אֹמֵר לוֹ דְּבָרֵי תוֹכְחוֹת וְחֲרוּפִין, כִּי לְטוֹבָתוֹ הוּא מִתְבַּוֵּן, כְּדֵי לְהַחֲזִירוֹ לְמוֹטָב וּלְמַנְעוֹ מִדְּרָךְ רָעָה. (*) וְיִתְרַחֵק מֵעֲצַת שׂוֹנְאוֹ, אֶף־עַל־פִּי שְׂנֵאָה לוֹ שֶׁהוּא מְהַלְלוֹ וּמְשַׁבְּחוֹ, שְׂאִינוֹ אֶלָּא לְהַחֲנִיפוֹ, עַד שְׂיִתְמִיד בְּדָרְךָ לֹא טוֹבָה וְלְבוֹ בַּל עֲמוֹ, כְּדִגְרִסִּין פָּרֶק חֶלֶק (סנהדרין קה, ב): אָמַר רַבִּי שְׂמוּאֵל בֶּר נַחֲמָנִי: מֵאִי דְכָתִיב: "נְאֻמָּנִים פְּצָעֵי אוֹהֵב (*) וְנִעְתָּרוֹת" וְגו' (משלי כו, ה)? טוֹבָה קָלֶלֶת אַחֲיָה הַשִּׁילוּנִי, שְׁקַלֵּל אֶת יִשְׂרָאֵל, מִבְּרַכָּה שְׁבִרְכֵן בְּלַעַם הַרְשָׁע. אַחֲיָה קָלֶלֶם בְּקִנְיָה, שְׂנֵאָמַר: "וְהִכָּה ה' אֶת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר יִנּוּד הַקִּנְיָה בְּמִים" (מלכים א יד, טו), מַה קִּנְיָה זֶה עוֹמֵד בְּמִקּוֹם מִים (*) וְגִזְעוּ מִחֲלִיף וְשָׂרְשִׁיו מֵרַבִּין, אֶפִּילוֹ כָּל רוּחוֹת שְׁבַעוֹלָם בָּאוֹת וְנוֹשְׁבוֹת בּוֹ, הוֹלֵךְ וּבָא עִמָּהֶם, כִּינּוֹן שְׂדוּמָמוֹת הַרוּחוֹת עוֹמֵד בְּמִקּוֹמוֹ; אֶף יִשְׂרָאֵל כֵּן. אֲבָל בְּלַעַם הַרְשָׁע בְּרַכֵּן בְּאֶרֶז, מַה אֶרֶז זֶה (*) אֵינוֹ עוֹמֵד בְּמִקּוֹם מִים וְאֵין גִּזְעוּ מִחֲלִיף, וְאֶפִּילוֹ כָּל רוּחוֹת שְׁבַעוֹלָם בָּאוֹת וְנוֹשְׁבוֹת בּוֹ (*) אֵין מְזִיזִין אוֹתוֹ מִמִּקּוּמוֹ, וְכִינּוֹן שְׂנֵשְׁבָה רוּחַ דְּרוּמִית עוֹקְרָתוֹ, וְהוֹפְכָתוֹ עַל פָּנָיו.

נפש יהודה ויתרחק מעצת שונאו. שמחניפו ומחזיקו ברשעתו ומקוה שיראה בו לסוף בקלון שבא עליו: ונערתות. נהפכות כמו עתר שמהפך התבואה וויני"ד שויפ"ל בל"א כלומר נאמנים פצעי אוהב ונהפכות מנאמנות נשיקות שונא: וגזעו מחליף. לאחר שנקצץ הקנה גדלה אחרת למעלה: אינו עומד במקום מים. והאי דכתיב כארזים עלי מים בלעם אמר כארזים כלומר שאין עומדין במקום מים והשכינה אמרה עלי מים וכן כולוהו מפרש באגדה בכי האי גונא כנחלים פוסקין לפעמים יצתה בת קול נטיו הוא אמר כגנות אמרה בת קול עלי נהר הוא אמר כאהלים יצתה בת קול ואמרה נטע: אין מזיזין אותו ממקומו. שאינו נכפף ונכנע ועל כן ברוח קשה נשבר ונעקר אבל קנה נכפף ברוח ועל כן אינו נשבר:

וּבְזִמְן שְׁהֶאֱהָבָה בֵּין הַחֲבֵרִים - מְרַבָּה הַרְעוּת וְהַשְּׁלוּם בֵּינֵיהֶם. וְכִשְׂיִמְצָא אָדָם חֵבֵר אֶהוֹב נְאָמָן לוֹ קִנְיָהוּ בְּכָל יְכָלְתוֹ, כְּמוֹ שְׂשִׁנֵּינוּ בְּפָרֶק א מֵאֲבוֹת (משנה ו): (*) וְקִנְיָה לְךָ חֵבֵר. לְכֵן הוֹצִיאֵנוּ בְּלָשׁוֹן קִנְיָן, וְלֹא אָמַר: "וַעֲשֵׂה לְךָ חֵבֵר", או: "הִתְחַבֵּר לְאַחֲרִים", רְצוֹנָם לֹמַר, שְׂצָרִיךְ לְאָדָם שְׂיִקְנָה לוֹ

אוהב לעצמו שיתקן בו כל עניינו, כמו שאמרו: (*) או חברותא או מיתותא. ואם לא ימצאהו צריך שימשיכהו לאהבה עד שישגי אוהב שימשך תמיד אחר רצונו, (*) עד שתתחזק אהבתו, כמו שאמרו חכמי המוסר: (*) פשתאהב - אהב על מדות אהבה, ואל תאהב על מדותיך. וכשיכון כל אחד משניהם (*) להפיק רצון חברו יהיה פונת שניהם ביחד דבר אחד בלתי ספק. וירבה החבה ביניהם.

נפש יהודה וקנה לך חבר. ואפילו אתה צריך לקנותו בדמים יקרים ולפזר עליו ממון כדי שתקנה אהבתו כדי שיתקנו בו מעשיו וכל ענינו: **או חברותא**. שיהיו לו חברים אוהבים שיכול להתייעץ עמם ולסמוך עליהם כדוד ויהונתן שהציל דוד ממיתה או מיתה כלומר טוב לו המיתה אם אין לו חברים ואוהבים שיעמדו עמו בעת צרתו: **עד שתתחזק**. שיהיה לאוהב חזק ושלם לך שיאהבך בכל לבו כמו שאתה אוהב אותו: **כשתאהב**. לאוהבך אוהב אותו כמו שהוא אוהב לך אבל לא תאהב אותו לפי מדתך שאתה איש ישר ואוהב אותו בכל לבך כמגדך הטוב והוא אינו כן באהבתו עמד על זה אל תסמוך להיות לאוהב לך: **להפיק רצון חברו**. כלומר שיקיים כל מה שחבירו רוצה בו ושהוא כרצונו:

פרק שני [שכז]

כשאדם מתעסק בדברי מצוה וגמילות חסד ושלוש ואינו חושד בחבריו הפשרים, אבל דן אותם לכף זכות, יש לו שלום בארץ. וגם מן השמים משלחין לו שלום, כמו שמצינו (*) באבא אומנא, אף על פי שלא היה אדם גדול, אלא בשביל מעשיו הטובים, כדגרסינן בפרק סדר תעניות האלו (תענית כא, ב): אבא אומנא הווי מיתו ליה שלמא מרקיעא כל יומא, ולאביי ממעלי שבתא למעלי שבתא, ולרבא ממעלי יומא דכפורי למעלי יומא דכפורי. הנה קא חלשה דעתיה דאביי על דאבא אומנא. אמרו ליה: לא מצית למעבד פעובדיה. מאי עובדיה דאבא אומנא? (*) הנה עביד להו דוכתא לגבריה לחודייהו (*) ולנשי לחודייהו. והנה ליה לבושא דאית ביה (*) קרנא (*) דהות בזיעא פי כוסילתא, דכי הות אתיא אתתא הנה מלביש לה, פי היכי דלא ליסתפל בה. והנה ליה דוכתא מברא (*) למרמא ביה פריטי; מאן דאית ליה ראמי ביה ומאן דלית ליה [הנה יתיב ויתיב ו] (*) לא מיכסיף. וכד הנה חזי איניש דלא אפשר ליה, הנה יהב ליה פריטי ואמר ליה: זיל (*) איברי נפשך. זמנא חדא שדר אביי זוגא דרבנן (*) למבדקיה. אזלו לביתיה ואכלינהו ואשקינהו ומד להו (*) בסתרי. (*) לצפרא כרכינהו ואיתנהו לשוקא. אמרו ליה: לשימינהו מר. אמר להו: הכי והכי שוו. אמרו לו: דלמא שוו טפי? אמר להו: בהכי שקלי להו. אמרו ליה: (*) במאי חשדתינן? אמר להו: אמינא, (*) מילתא דמצוה אית להו לרבנן (*) וכסיפא להו מילתא למימר. אמרו לי: ה (*) לשקלינהו מר. אמר להו: מההיא שעתא אסחתייה לדעתי מינאי ויהביתיהו לצדקה. (*) חלש דעתיה דרבא בדאביי. אמרו ליה: מסתיך דקא מגנא זכותך אכולא כרבא.

נפש יהודה אבא אומנא. מקיז דם. בא לו שלמא מרקיעא בת קול אומרת לו שלום עליך: הנה עביד להו. כשהיה מקיז דם לבני אדם: ולנשי לחודייהו. לצניעותא: קרנא.

שמוצצין בו את הדם קעפ"ף זעצין בל"א: **דהות בזיעא**. והיה בו נקב וסדק קטן כמו כי כוסילתא כמו העוקץ של הסכין שהקיו דם: **למרמא ביה**. מעות שכירתו דשקל: **לא מיכסף**. דעבד כאלו זרק שם המעות וגם הוא לא ידע מאן דזרק שם המעות ומאן דלא זרק: **איברי נפשך**. תבריא עצמך כלומר קנה לך אכילה ושתייה ואכול ושתייה כדי שיבריא גופך: **למבדקיה**. במעשיו לבדקו: **בסתרכי**. טפיט"ן בל"א: **לצפרא כרכינהו**. רבנן לביסתרקי דאבא אומנא שהיו ישנים עליהם ואייתניהו לשוקא לזבונניהו פגע בהן אבא אומנא ואמרו ליה לשיימינהו מר כמה הן שוים והב לנו דמיייהו והיו בודקין אותו אם יחשדם כגזלנים או אם יהא שם אותם פחות מכדי דמיהן: **במאי חשדתינן**. כשראית שלקחנהו: **מלתא דמצוה**. כגון חתן וכלה להשיאם או פדיון שבויים: **וכסיפא**. ובושים אתם למימר לי לאלתר ואהכי אתיתו למגבי גבאי למיעבד כולי האי: **לשקלינהו מר**. שלא עשינו אלא לנסותך אמר אבא אומנא אסחתיה העתקתי דעתי מהם כשראיתי בידכם ואתיאש מהם להיותם לצדקה על כן לא אחזור ללקחם מצדקה: **חלש דעתיה דרבא**. דלאביי אתא שלמא כל מעלי שבתא ולרבא במעלי יומא דכפורי אמרו ליה מסתייך די לך דבר זה דבזכותך אתה מגין על כל העיר:

ראו פמה היו מעשיו טובים. וגדולה שבכלם איך היה דנם לכף זכות בדבר זה. ועל כן אמרו בפרקא קמא דאבות (משנה ו): (* וְהוּי דָן אֶת כָּל הָאָדָם לְכַף זְכוּת.

נפש יהודה והוי דן את כל האדם לכף זכות. כשהדבר בכף מאזנים ואין לו הכרע לכאן ולכאן כגון אדם שאין אנו יודעין ממעשיו אם צדיק אם רשע ועשה מעשה שאפשר לדונו לכף זכות ואפשר לדונו לחובה מדת חסידות לדונו לכף זכות אבל אדם שהוחזק ברשע מותר לדונו בחובה שלא אמרו אלא החושד בכשרים לוקה בגופו מכלל שהחושד ברשעים אינו לוקה:

(* וְהוּי סִבֵּת מְנִיעַת הַקְּטָטָה בֵּין הַחֲבֵרִים וְרִבּוּי הַשְּׁלוֹם. וְלֹא עוֹד אֶלְא שְׂדֵנִין אוֹתוֹ מִן הַשָּׁמַיִם לְכַף זְכוּת, כְּדִגְרָסִינוּ בְּמִסְכֵּת שִׁבְתָּ, פֶּרֶק מִפְּנִין (קכו, ב): תָּנוּ רַבָּנָן: הִדָּן אֶת חֲבֵרוֹ לְכַף זְכוּת דְּנִין אוֹתוֹ לְכַף זְכוּת. מַעֲשֵׂה בְּאָדָם אֶחָד שֶׁיֵּרֵד מִגְּלִיל הָעֵלְיוֹן לְגִלְיָל הַתְּחִתּוֹן וְנִשְׁכַּר אֶצֶל בַּעַל הַבַּיִת אֶחָד שְׁלֹשׁ שָׁנִים. בְּעֶרְבַּ יוֹם הַכְּפוּרִים אָמַר לוֹ: תֵּן לִי שְׂכָרִי וְאַלְדָּךְ וְאַזּוֹן אֶת אִשְׁתִּי וְאֶת בְּנֵי. אָמַר לוֹ: אֵין לִי מְעוֹת. תֵּן לִי בְּהֵמוֹת. אָמַר לוֹ: אֵין לִי בְּהֵמוֹת. תֵּן לִי קַרְקָעוֹת. אָמַר לוֹ: אֵין לִי קַרְקָעוֹת. אָמַר לוֹ: אֵין לִי קַרְקָעוֹת. אָמַר לוֹ: תֵּן לִי פְרוֹת. אָמַר לוֹ: אֵין לִי. תֵּן לִי כָרִים וּכְסוֹתוֹת. אָמַר לוֹ: אֵין לִי. הַפְּשִׁיל טְלִיתוֹ לְאַחוּרָיו וְהִלְדָּךְ (* בְּפַחֵי נֶפֶשׁ לְבֵיתוֹ. וְאַחַר הָרְגַל נָטַל שְׂכָרוֹ בְּיָדוֹ וְעָמַו מִשְׂאוֹי שְׁלֹשָׁה חֲמוּרִים, אֶחָד שֶׁל מֵאֶכֶל וְאֶחָד שֶׁל מִשְׁתֵּה וְאֶחָד שֶׁל מִיַּי מְגָדִים, וְהִלְדָּךְ לְבֵיתוֹ. לְאַחַר שֶׁאָכְלוּ וְשָׁתוּ נָתַן לוֹ שְׂכָרוֹ. אָמַר לוֹ: בְּשַׁעָה שֶׁאֲמַרְתָּ לִי "תֵּן לִי שְׂכָרִי" וְאֲמַרְתִּי לָךְ "אֵין לִי" - בְּמָה חֲשַׁדְתָּנִי? אֲמַרְתִּי, שְׂמָא פְּרַקְמִטְיָא בְּזוּל נִזְדַּמֵּן לְרַבִּי וְלָקַח בְּהוֹן. בְּשַׁעָה שֶׁאֲמַרְתָּ לִי "תֵּן לִי בְּהֵמוֹת". וְאֲמַרְתִּי לָךְ "אֵין לִי" - בְּמָה חֲשַׁדְתָּנִי? אֲמַרְתִּי, שְׂמָא חֲשַׁדְתָּנִי? אֲמַרְתִּי, שְׂמָא מִשְׁכָּרוֹת הוֹן בְּיַד אַחֲרִים. בְּשַׁעָה שֶׁאֲמַרְתִּי לִי "תֵּן לִי בְּהֵמוֹת" וְאֲמַרְתִּי לָךְ "אֵין לִי" - בְּמָה חֲשַׁדְתָּנִי? אֲמַרְתִּי, שְׂמָא (* מוּחַכָּרוֹת הוֹן בְּיַד אַחֲרִים. בְּשַׁעָה שֶׁאֲמַרְתָּ לִי "תֵּן לִי פְרוֹת" וְאֲמַרְתִּי לָךְ "אֵין לִי" - בְּמָה חֲשַׁדְתָּנִי? אֲמַרְתִּי, שְׂמָא אֵינָן מַעֲשָׂרוֹת. בְּשַׁעָה שֶׁאֲמַרְתָּ לִי "תֵּן לִי כָרִים וּכְסוֹתוֹת" וְאֲמַרְתִּי לָךְ "אֵין לִי" - בְּמָה חֲשַׁדְתָּנִי? אֲמַרְתִּי, שְׂמָא הַקְּדִישׁ רַבִּי כָּל נְכָסָיו לְשָׁמַיִם. אָמַר לוֹ: הָעֵבוּדָה, כִּד הָיָה מַעֲשֵׂה, שֶׁהִדְרַתִּי כָּל נְכָסֵי מִפְּנֵי הוֹרְקָנוּס בְּנִי, שֶׁלֹּא עָסַק בְּתוֹרָה, עַד שֶׁבָּאתִי אֶצֶל חֲבֵרֵי שְׁבִדְרוּם וְהִתִּירוּ לִי אֶת נְדָרִי. וְאַתָּה שְׂדֵנְתָּנִי לְכַף זְכוּת הַמָּקוֹם יְדִין אוֹתָךְ לְכַף זְכוּת.

נפש יהודה זהו. כשתדין לכף זכות הוא סבה למניעת הקטטה: **בפחי נפש**. בדאבון נפש: מוחכרות. שוכר וחוכר חדא היא אלא זה שוכר במעות וחוכר בפירות ושניהן שוכרין מבעל הבית שדותיו זה נותן סך מעות לשנה וזה נותן לו סך פירות משדה בין שעושה הרבה בין מעט:

תנו רבנן: מעשה (*) בחסיד אחד (*) שפדה ריבה אחת בת ישראל ולמלון השכיבה תחת מרגלותיו. למחר ירד וטבל ושנה לתלמידיו. אמר להם: בשעה שהשכבתיה אצלי - במה חשדתוני? אמרנו, שמא יש בנו תלמיד (*) שאינו בדוק לרבי. בשעה שירדתי וטבלתי - במה חשדתוני? אמרנו, שמא מטרח הדרך ראה רבי קרי. אמר להם: כך היה; ואתם שדנתוני לכף זכות המקום ידין אתכם לכף זכות.

נפש יהודה בחסידאחד. כל היכא דאמרינן מעשה בחסיד אחד או רבי יהודה בן בבא או רבי יהודה ברבי אלעאי: שפדה ריבה. נערה מן השבויים: שאינו בדוק לרבי. שאינו מכיר במדותיו לסמוך עליו ולהניחה אצלנו:

תנו רבנן: פעם אחת הצרף דבר לחכמים אצל (*) מטרוניתא אחת שכל גדולי רומי מצויים אצלה. אמרו: מי ילך אצלה? אמר להם רבי יהושע בן חנניא: אני אלך. הלך רבי יהושע ותלמידיו. כיון שהגיע לפתח ביתה חלץ תפליו ברחוק ארבע אמות ונכנס ונעל דלת בפניהם. אחר שיצא, ירד וטבל ושנה לתלמידיו. אמר להם: בשעה שחלצתי תפלי - במה חשדתוני? כסבור רבי, דברי קדושה אל יפנסו במקום הטומאה. בשעה שנעלתי דלת אחרי - במה חשדתוני? אמרנו, שמא (*) דבר מלכות בינו לבינה. בשעה שירדתי וטבלתי - במה חשדתוני? אמרנו, שמא נתזא (*) צינורא מפיה על בגדיו של רבי. אמר להם: העבודה, כך היה; ואתם שדנתוני לכף זכות המקום ידין אתכם לכף זכות.

נפש יהודה מטרוניתא. כותית תרגום שומר הפלגשים נטיר מטרוניתא: דבר מלכות. וצריך להעלימו מהם: צינורא. רוק ורוקו של זב מטמא וגזרו על העובדי כוכבים ומזלות שיהיו כזבים לכל דבריהם:

למדנו כמה טוב לדון לאדם כשר לכף זכות ויגרם אהבה ואחווה בין החברים. והחושד בכשרים הוא רע ונענש בגופו, כדגרסינן במסכת שבת, פרק הזורק (צו, א): אמר ריש לקיש: כל החושד בכשרים לוקה בגופו, שנאמר: "והן לא יאמינו לי" וגו' (שמות ד, א), אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: משה, כבר ישראל הם מאמינים בני מאמינים, מאמינים, (*) דכתיב: "ויאמינו בה" (שם יד, לא), בני מאמינים, דכתיב: "והאמן בה" (בראשית טו, ו); אבל אתה אין סופך להאמין, דכתיב: "יען לא האמנתם בי" (במדבר כ, יב). ולקה, דכתיב: "ויאמר ה' לו (*) עוד הבאנא ידך" וגו' (שמות ד, ו).

נפש יהודה דכתיב. באברהם והאמין בה: עוד הבא נא ידך בחיקך והנה ידו מצורעת. היינו לוקה בגופו:

ומי שחוששדין אותו בדבר ואין בו - מכפל שכרו, כדגרסינן בפרק כל כתבי (שבת קיח, ב) : אמר רבי יוסי : יהא חלקי עם מי שחוששדין אותו בדבר ואין בו.

פרק שלישי [שכח]

הרגל הישיבה והלוגיה עם החברים היא סבה להרבות אהבה ביניהם. ואם ירגילו דבורם בדברי תורה תהיה האהבה יתירה. וגם כשיפטרו לדרכס כל אחד מחברו ידברו בדבר הלכה ומתוך כך יזכרו ויתמיד האהבה ביניהם, כדגרסינן במסכת ברכות, פרק אין עומדין (לא, א) : תאני מר בריה דרבינא בריה דרב ירמיה בר אבא : לעולם אל יפטר אדם מחברו אלא מתוך דבר הלכה, שבשביל כך זוכרו.

רב פפא אלוה לרב שימי בר אשי מפוס נהרא ועד בי צינאתא דבבל. כי מטא התם אמר ליה : ודאי, דאמריתו הני בי צינאתא דבבל איתנהו משני דאדם הראשון? אמר ליה : (*) אדכרתן מילתא דרבי יוסי בר חנינא, דאמר רבי יוסי בר חנינא : מאי דכתיב "ארץ אשר לא עבר בה איש ולא ישב אדם שם" (ירמיה ב,ו)? מאחר שלא עבר בה איש, מהיכן ישב אדם שם? אלא ארץ שגזר עליה אדם הראשון לישב - נתישבה, ושלא גזר עליה אדם הראשון לישב - לא נתישבה.

נפש יהודה אדכרתן מילתא וכו'. וזה שאומרים מימות אדם הראשון הם שהוא גזר על אותו מקום לישב דקלים :

וגרסינן נמי במסכת פלה, [פרק אל יפטר] : אל יפטר אדם מאצל רבו ולא מחברו (*) אלא מתוך דברי תורה, שמתוך כך זוכרו.

נפש יהודה לא מת. אלא חי הוא לעולם כך פירש"י ותוספות דכתיב ויגוע ולא כתיב וימת :

וכשאהבה היא גדולה בין החברים מברך כל אחד לחברו כשנפטרין לדרכס, כדגרסינן בפרקא קמא דתעניות (ה, ב) : רב נחמן ורב יצחק הוו יתבי בסעודתא. אמר ליה : לימא לן מר מילי דאגדתא. אמר ליה : הכי אמר רבי יוחנן, יעקב אבינו לא מת. אמר ליה : (*) וכי בכדי ספדי ספדיא וחנטו חנטיא וקברו קבריא? אמר ליה : (*) מקרא אני דורש : "ואתה אל תירא עבדי יעקב וגו' ואל תחת וגו' ואת זרעך" וגו' (ירמיה ל,ג), מקיש הוא לזרעו, (*) מה זרעו בחיים אף הוא בחיים. כי הוו מיפטרי מהדדי אמר ליה : ליברכן מר. אמר ליה : אמשל לך משל למה הדבר דומה : לאדם שהיה מהלך במדבר והיה רעב וצמא ועיף, ומצא אילן גדול, שפרותיו מתוקין (*) וצלו נאה ואמת המים עוברת תחתיו. אכל מפרותיו ושתה ממימיו וישב בצלו. וכשבקש לילך, אמר לו : אילן אילן, במה אברכך? אם אומר, שיהו (*) פרותיך מתוקין - הרי פרותיך מתוקין ; שיהא צלך נאה -

הָרִי צֶלֶף נָאָה; שְׁתַּהֲא אֲמַת הַמַּיִם עוֹבְרַת תַּחְתֵּיךָ - הָרִי אֲמַת הַמַּיִם עוֹבְרַת תַּחְתֵּיךָ; אֶלֶּא יְהִי רְצוֹן, שֶׁכָּל נְטִיעוֹת שְׁנוּטָעִים מִמֶּךָ יִהְיוּ (*) כְּמוֹתֶךָ. אֶף אַתָּה בְּמָה אֶבְרַכְךָ? אִם בְּתוֹרָה - הָרִי תוֹרָה; אִם בְּעֶשֶׂר - הָרִי עֶשֶׂר; וְאִם בְּבָנִים - הָרִי בָנִים; אֶלֶּא יְהִי רְצוֹן מִלִּפְנֵי הַשָּׁם, שֶׁיִּהְיוּ צְאָצְאֵי מַעֲיָךְ כְּמוֹתֶךָ.

נפש יהודה וכי בכדי. וכי בחנם חנטו חנטיא וספדו ספדיא דכתיב ביה ויחנטו אותו ויספדו לו: **מקרא אני דורש.** והאי דחנטו חנטיא סבורים היו שמת, הגה"ה: **מה זרעו בחיים.** כשהוא מקבץ את ישראל מארץ שבים החיים הוא מקבץ שהם בשבי שהמתים אינן בשבי אף הוא בחיים שיביאנו בגולה כדי לגאול את בניו לעיניו כמו שמצינו במצרים וירא ישראל וגוי ודרשינן ישראל סבא ודחנטו חנטיא נדמה להם שמת אבל חי היה כן פירש רש"י ובזוהר סוף פרשת ויחי ויחנטו הרופאים את ישראל סלקא דעתך הוה חניטה דא כשאר בני נשא ר"ל לא שהיו לוקחין ממנו בני מעיו כמו שאר החונטים שרוחצין הכרס והבני מעים ומחזירין אותם בבטנו וממלאים הבטן בשמן אפרסמון וכל מיני בשמים כדי שיתקיים הגוף איזה ימים שלא יסריח ולא ירחש בו רמה עד שיקברו אותו וזה לא היו צריכין לעשות לגוף יעקב דכתיב אל תיראי תולעת יעקב וגם בשר קודש לא יסריח דכתיב ביה ויגוע דהוא מיתת נשיקה ומי שלא מת על ידי מלאך המות אינו מסריח אלא החניטה היה רק מבחוץ וכן אמר ועבדי חניטה דא מגו ומברא מגו דשוין ההוא משחא על טבורא והוא עאל בטבורא לגו ואשתאיב במעוי וקאים ליה לגופא מגו ומברא לזימנין סגיאן ויעקב הכי הוי בקיומא דגופא והכי איצטריך דגופא דאבהן איהו והוי בקיומא בגופא ונפשא ואותן הרופאים שחנטו אותו מבני יעקב היו שהרי צוה שלא יגע ערל וטמא במטתו כל שכן בגופו אפילו בניו צוה שלא ישאו אותו ונמצא שלא היו נוגעין בבשרו לחתוך בו אלא מבחוץ היו חונטין אותו מכל מקום אם הוא כמו שאמר יעקב אבינו לא מת לא היה לו לחנוט אותו אפילו מבחוץ ופירש רש"י ודחנטו חנטיא נדמה להם שמת אבל חי היה מכל מקום מה ראייה הוא זה שחי שמקיש אותו לזרעו מה זרעו חי אף הוא בחיים וכי כל מי שזרעו בחיים ויזכו לגאולה אף הוא חי ועוד גם לאברהם וליצחק מצינו כמה הבטחות שיגאל הקב"ה את ישראל ואף לרחל אמר ושבנו בנים לגבולם ולמה אמר ביעקב שלא מת יותר מכולם. ואם לא מת כלל היה לו לילך לגן עדן בחייו כמו אלו שלא מתו ולא לקוברו במערה כשאר אבות ועוד מאי ראייה דוירא ישראל סבא דזה נאמר על נשמתו דבודאי לא בא לשם בגופו כמו שהיה בחיים ממש ואמר הגמרא בברכות פרק מי שמתו אמר רבי יונתן מנין למתים שמספרים זה עם זה שנאמר ויאמר ה' אליו זאת הארץ אשר נשבעתי לאברהם ליצחק וליעקב לאמר מאי לאמר אמר הקב"ה למשה לך אמור להם לאברהם ליצחק וליעקב שבועה שנשבעתי לכם כבר קיימתי לבניכם וכו' וכתב הרשב"א ומהרש"א דלא נאמר זה על גוף יעקב דלא מת דבודאי מת אלא כל אחד הוא מתרץ לפי סברתו עיין שם ובפרק ראשון דתענית מכל מקום יקשה אם הוא מת במצרים איה הבטחת הקב"ה דאמר אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלך גם עלה ומה הירידה בחיים וכמו כן העליה וי"ל הא דא"ר יוחנן יעקב אבינו לא מת היינו במצרים וזה שאמר מקיש הוא לזרעו מה הבטחה לזרעו בחיים אף הוא בחיים וזה אעלך גם עלה חד לו וחד לזרעו כדתרגם יונתן מימרי יעלינד מתמן אף אסיקית בנד מתמן אבל בארץ ישראל כי מטא למערת המכפלה מת ויצאת נשמתו בארץ ישראל ומי שמת בארץ ישראל כאילו לא מת וחי לעולם וזה פירש רש"י לא מת ר"ל מיתת חוצה לארץ אלא בארץ ישראל וחי הוא לעולם וזה שאמר יעקב ושכבתי עם אבותי היינו מיתתו יהיה עם אבותיו ר"ל בארץ ישראל וכמו שפירש רש"י וזה ויאסוף רגליו אל המטה ויגוע ויאסף אל עמיו רק אל עמיו אסף רגליו אל המטה אבל לא מת עדיין ועל כן לא כתיב מיתה בפירוש וזה שפירש נדמה להם כאלו מת משום דהגיע זמנו ליאסף מן העולם וזה ויקברו ימי ישראל למות שהיום היה קובל עליו והיה שוכב כאלו מת אבל נשמתו לא יצאה ממנו עד שבא למערת המכפלה וזה ישמח צדיק כי חזה נקם זה יעקב דנפתלי שקל קולפא מחייה ארישא דעשו נתן עיניה ונפלו אכרעיה דיעקב פתחינהו יעקב לעיניה ואחיד משום דעדיין חי היה ואחר כך מת ובה נתיקמה נבואתה של רבקה ממש למה אשכל גם שניכם יום אחד כדאיתא בפרק ראשון דסוטה. עד כאן הגה"ה: **וצלו נאה.** שזה צריך לאדם עיף לנוח תחתיו: **פירותיך מתוקין.** לרעב ואמת המים לצמא: **כמותך.** בתורה ועושר וכבוד:

וְגַרְסֵינוּ נְמִי בְּמִסְכַּת יוֹמָא, פֶּרֶק בָּא לֹא פִהוּ גְדוֹל (עא, א) : אָמַר רַב, (*) דְּכִי מִיפְטְרֵי רַבְּנָן מִפּוּמְבַדְתָּא אָמְרֵי : מְחִיָּה חֲיִים יִתְּנוּ לָךְ חֲיִים אַרוּכִים וּמְתַקְנִים.

נפש יהודה **כי מיפטרי.** מהדדי, שהיה אחד נוטל רשות מחבירו לשוב לביתו :

וְגַרְסֵינוּ נְמִי פֶּרֶק הָיָה קוֹרָא בְּתוֹרָה (ברכות יז, א) : כִּי הוּוּ מִיפְטְרֵי רַבְּנָן מִבֵּי רַבִּי אֲמִי, וְאָמְרֵי לָהּ מִבֵּי רַבִּי חֲנִנְיָא, הוּוּ אָמְרִין הָכִי : רַבִּינוּ, (*) עוֹלָמָךְ תִּרְאֶה בְּחִיָּךְ, אַחֲרֵיתֶךָ לַחֲיֵי עוֹלָם הֵבָא וְתִקְוֶתֶךָ לְדוֹר דְּוָרִים. (*) פִּיךָ יִדְבֵּר חֲכָמוֹת שְׁפִתוֹתֶיךָ יִבְעִעוּ דַּעַת, לְשׁוֹנְךָ תִּרְחִישׁ רְנָנוֹת. לִבְךָ יִהְיֶה בֵּינָה, כְּלִיּוֹתֶיךָ תַעֲלֶזְנָה מִיִּשְׁרָיִם, עֵינֶיךָ יֵאִירוּ בְּמֵאוֹר תּוֹרָה וְרַגְלֶיךָ יִרְוּצוּ לְשִׁמְעַ (* דְּבַרֵי עֵתִיק יוֹמִין.

נפש יהודה **עולמך תראה בחיידך.** כל צרכך תמצא : פיך ידבר חכמות. בלשון ברכה היו אומרים : דברי עתיק יומין. הקב"ה שהוא מעולם :

כִּי הוּוּ מִיפְטְרֵי רַבְּנָן מִבֵּי רַב חֲסֵדָא, וְאָמְרֵי לָהּ מִבֵּי רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחֲמָנִי אָמְרֵי הָכִי : "אֵלוּפִינוּ" (תהלים קמד, יד). וגו', מאי " (*) אֵלוּפִינוּ מְסַבְּלִים", רַב וּשְׁמוּאֵל, וְאָמְרֵי לָהּ, רַבִּי יוֹחָנָן וְרַבִּי אֶלְעָזָר, חַד אָמַר : "אֵלוּפִינוּ" בְּתוֹרָה, וְ"מְסַבְּלִים" בְּמִצְוֹת ; וְחַד אָמַר : "אֵלוּפִינוּ" בְּתוֹרָה וּבְמִצְוֹת, וְ"מְסַבְּלִים" בְּדֶרֶךְ אֶרֶץ. מאי "אֵין פֶּרֶץ" (שם)? שְׁלֵא תִהְיֶה סִיעֵתָנוּ (*) כְּסִיעֵתוֹ שֶׁל שְׁאוּל, שְׁיִצָּא מִמֶּנּוּ דוֹאג : "וְאֵין יוֹצֵאת" (שם), שְׁלֵא תִהְיֶה סִיעֵתָנוּ כְּסִיעֵתוֹ שֶׁל דָּוִד, שְׁיִצָּא מִמֶּנּוּ (*) אַחֲתִיפֵל ; "וְאֵין צוֹחָה" (שם), שְׁלֵא תִהְיֶה סִיעֵתָנוּ כְּסִיעֵתוֹ שֶׁל אֱלִישָׁע, שְׁיִצָּא מִמֶּנּוּ (*) גַּחְזִי ; "בְּרַחֲבֵינוּ" (שם), שְׁלֵא יִהְיֶה לָנוּ בֶן וְלֹא תִלְמִיד (*) שְׁמַקְדִּיחַ תִּבְשִׁילוּ בְּרַבִּים, כְּיִשְׁ"ו הַנוֹצְרִי.

נפש יהודה **אלופינו מסובלים.** כמו ויט שכמו לסבול שסובלים עליהם באהבת ה' כל הדברים אלו ובדרך ארץ להנהיג את ישראל בנחת ולקבל עליהם עולם מריבה וקטטה : כְּסִיעֵתוֹ. כַּחֲבָרִיו שֶׁהֵיוּ אֵצֶל שְׁאוּל שִׁיצָא דוֹאג לְתַרְבוֹת רַעָה כַּדְּמַפְרֵשׁ בַּחֲלֵק : אַחֲתִיפֵל. שִׁפְרָץ בְּמַלְכוּת בֵּית דָּוִד : גַּחְזִי. שֶׁהִיָּה מִצּוֹרַע וְכַתִּיב בִּיה טַמְא יִקְרָא וְהֵינּוּ צוּחָה : שְׁמַקְדִּיחַ תִּבְשִׁילוּ. שִׁיצָא לְתַרְבוֹת רַעָה וּמַקְדִּיחַ שֶׁנִּשְׂרַף תִּבְשִׁילוּ וְאִז רִיחוּ רַע וְנוֹדֵף לְמַרְחוֹק כֵּן הַכּוֹפֵר בַּעִיקָר סַרְחוּנוֹ וּבּוֹשְׁתּוֹ רַע :

וְאִם יִפְטֹר הַתִּלְמִיד מִהֶרֶב וְלֹן בְּאוֹתָהּ הָעִיר חָיֵב לָשׁוּב אֶצְלוֹ לְמַחְרַת לְפָטֵר מִמֶּנּוּ, כְּדָאֲמְרֵינוּ נְמִי בְּפֶרֶק אֶקְמָא דְּמוֹעַד קָטָן (ט, א) : רַבִּי יוֹנָתָן בֶּן עֲרַמְאִי וְרַבִּי יְהוּדָה בֶּן גְּרִים וְכוּ', אֵיפְטוֹר מִיִּנְיָהּ מְאוּרְתָא וּבְצַפְרָא וְכוּ'. כְּדָאִיתָא לְעִיל, בְּכָלֵל שֶׁל נְשׁוּאֵי אִשָּׁה, חֲלַק ה', פֶּרֶק ב' (סימן קעח). וּבְזָה וְכִיּוֹצֵא בּוֹ יִרְבֶּה הָאֲהָבָה וְהַשְּׁלוֹם.

חתימה [שכט]

גְּדוֹל הַשְּׁלוֹם, שֶׁהוּא קִיּוֹם הָעוֹלָם, כְּמוֹ שֶׁשְּׁנִינּוּ בְּפֶרֶק אֶקְמָא דְּאֲבוֹת (משנה יח) : רַבֵּן שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר : עַל שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים (*) הָעוֹלָם קַיָּם : (*)

על הדין ועל האמת ועל השלום. והדין והאמת הם בשביל שישבו בשלום. נמצא שפקר קיום העולם הוא בשלום. ובברכת פהנים, אשר בחר בה השם לברך כהניו לעמו ישראל חתומה בשלום, כדגריסין בספרי: "יברךך וגוי יאר וגוי ישא וגוי שלום" (במדבר ו, כדכ), שלום בכניסתך, שלום, ביציאתך, שלום עם כל אדם. רבי חנינא סגן הפהנים אומר: "וישם לך שלום", בביתך. רבי נתן אומר: זה שלום בית דוד, שנאמר: "למרבה המשרה ולשלום אין קץ" וגוי (ישעיה טו).

נפש יהודה העולם קיים. העולם שכבר נברא קיים על זה והוא ישובו של בני אדם מתקיים: על הדין. לזכות את הזכאי ולחייב את החייב ועל האמת שלא ישקרו איש בעמיתו ועל השלום בין המלכויות ובין אדם לחבירו:

גדול השלום, שלא בשר הקדוש ברוך הוא את אברהם אבינו אלא בשלום, שנאמר: "ואתה תבוא אל אבתיך בשלום" וגוי (בראשית טו, טו).

גדול השלום, שבו שבח הקדוש ברוך הוא ליצחק אבינו כשפא אצלו אבימלך ושלחו בשלום, כדכתיב: "ויעש להם משתה וגוי וילכו מאתו בשלום" (שם כו, ל לא). להודיענו חסידותו, שלא נטר לו איבה על שאמר לו: "לך מעמנו כי עצמת ממנו מאד" (שם שם, טו).

גדול השלום, שלא בקש יעקב אבינו, עליו השלום, מהקדוש ברוך הוא אלא שלום, שנאמר: "ושבתי בשלום אל בית אבי" וגוי (שם כח, כא).

גדול השלום, שלא נתבשרו השבטים אלא בשלום, שנאמר: "ששם עלו שבטים שבטי יה וגוי שמה ישבו כסאות וגוי שאלו שלום" וגוי (תהלים קכב, ד).

גדול השלום, שכשנתגלה הקדוש ברוך הוא בתחלה למשה, עליו השלום, היה מתוך דבר שנשתנית טבעה בשלום, שנאמר: "וירא מלאך ה' אלו בלבת אש מתוך הסנה" וגוי (שמות ג, ב), הראהו שלום גדול בין האש והסנה, שדומה שנשרף ולא נשרף ואף על פי שהוא חוץ מן הטבע.

גדול השלום, שבו שבח הקדוש ברוך הוא את אהרן, שנאמר: "בריתי היתה אתו החיים והשלום" (מלאכי ב, ה).

גדול השלום, שבשעה שקנא פנחס בן אלעזר קנאת השם ותברך ברכו בשלום, שנאמר: "לכן אמר הנני נתן לו את בריתי שלום" (במדבר כה, יב).

גדול השלום, שבו נתבשר דוד, עליו השלום, שנאמר: "ורוח לבשה את עמשי וגוי ועמד ברישי שלום" וגוי (דברי הימים א יב, יט).

גדול השלום, כי שלמה המלך, עליו השלום, נקרא שמו על שם השלום שהיה בלמיו, שנאמר: "כי שלמה יהיה שמו" (שם כב, ט). וכל ימיו היה שלום

בְּיִשְׂרָאֵל וַיָּשְׁבוּ לְבַטַח, שְׁנֵאמַר: "וַיָּשֶׁב יְהוּדָה וַיִּשְׂרָאֵל לְבַטַח אִישׁ תַּחַת גִּפְנוֹ וְתַחַת תְּאֵנָתוֹ מִדָּן וְעַד־בְּאֵר שֶׁבַע כָּל יְמֵי שְׁלֹמֹה" (מלכים א ה, ה).

גְּדוֹל הַשְּׁלוֹם, שֶׁלֹּא בִקֵּשׁ חִזְקִיהוּ, עָלָיו הַשְּׁלוֹם, אֲלֵא שְׁלוֹם, שְׁנֵאמַר: "וַיֹּאמֶר טוֹב דְּבַרְהִי אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ וַיֹּאמֶר הֲלוֹא אִם־שְׁלוֹם וַאֲמַת יְהִיֶּה בְיָמַי" (מלכים ב כ, יט).

גְּדוֹל הַשְּׁלוֹם, שֶׁנִּשְׁתַּבַּח בּוֹ מִרְדְּכִי, שְׁנֵאמַר: "דַּרְשׁ טוֹב לְעַמּוֹ וְדַבֵּר שְׁלוֹם" וגו' (אסתר י, ג).

וּבִשְׁעַת יְשִׁיבָתָהּ שֶׁל יְרוּשָׁלַם נִתְבָּרְכָה בְּשְׁלוֹם, שְׁנֵאמַר: "שִׁאֲלוּ שְׁלוֹם יְרוּשָׁלַם" וגו' (תהלים קכב, ו). וְנִתְחַנְּדָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּשְׁלוֹם, שְׁנֵאמַר: "יְהִי־ שְׁלוֹם בְּחִילְךָ" וגו' (שם שם, ז). וְנִתְבַּשְׂרוּ יִשְׂרָאֵל בְּשְׁלוֹם, שְׁנֵאמַר: "לְמַעַן אַחֲוִי וְרַעֲיִי" וגו' (שם שם).

גְּדוֹל הַשְּׁלוֹם, שֶׁהוּא קוֹדֵם לְמַלְחָמַת הָרְשׁוּת, כְּדַגְרָסִינָן בְּוֹאֵלָה שְׁמוֹת רַבָּה: "כִּי־תִקְרַב אֶל־עִיר לְהִלָּחֵם עָלֶיהָ וְקִרְאתָ" וגו' (דברים כ, ט), רֹאֵה כַּמָּה כַּחוֹ הֵיא שֶׁל שְׁלוֹם; בְּשֶׁר וְדָם אִם יֵשׁ לוֹ שׁוֹנֵא מֵהוּ עוֹשֶׂה לוֹ? הוֹלֵךְ וּמְדַבֵּר לְאָדָם גְּדוֹל מִמֶּנּוּ שִׁיעֵשָׂה לוֹ רָעָה. אֲבָל הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא אֵינוֹ כֵּן, אֲלֵא כָּל אֹמּוֹת הָעוֹלָם מְכַעֲסִין אוֹתוֹ וְהֵם יִשְׁנִים וְכָל הַנִּפְשׁוֹת עוֹלוֹת אֲצִלוֹ, שְׁנֵאמַר: " (*) אֲשֶׁר בִּידוֹ נִפְשׁ כְּלִחִי" וגו' (איוב יב, ט) וּבִבְקָר הוּא מְחִזֵּר לָהֶם, לְכָל אֶחָד וְאֶחָד נִפְשׁוֹ, שְׁנֵאמַר: "נִתַּן נַשְׁמָה לָעָם עָלֶיהָ" (ישעיה מב, ה). דַּבֵּר אַחֵר: בְּשֶׁר וְדָם אִם יַעֲשֶׂה לוֹ חֲבֵרוֹ רָעָה אֵינוֹ זֶזָה מִלְּבוֹ לְעוֹלָם, אֲבָל הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא אֵינוֹ כֵּן, אֲלֵא כְּשֶׁהִיוּ יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם וְהָיוּ הַמִּצְרַיִים מְשַׁתַּעֲבָדִים בָּהֶם בְּטִיט וּבִלְבָנִים וּלְאַחֵר כָּל הָרַעוֹת שֶׁנַּעֲשׂוּ לְיִשְׂרָאֵל חֵס הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא עָלֵיהֶם וְאָמַר: "לֹא־תִתַּעֲב מִצְרַיִם" (דברים כג, ח), אֲלֵא רַדְפוּ אַחֵר הַשְּׁלוֹם, שְׁנֵאמַר: "בִּקֵּשׁ שְׁלוֹם וְרַדְפֵהוּ" (תהלים לד, טו). וְכִשְׂרָצָה הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא לְפָרַע מַעֲמוֹן וּמוֹאֵב מִנַּע מֵהֶם הַשְּׁלוֹם, שְׁנֵאמַר: "לֹא־ תִדְרֹשׁ שְׁלָמָם" וגו' (דברים כג, ז).

נפש יהודה אשר בידו נפש כל חי. ומדת הדין מקטרג לאמר אל תשב רוחו כי כך וכך עשה. משיב הקב"ה כתיב והשיב את הפקדון אשר הפקד אתו:

וְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּרָא אֶת הַשְּׁלוֹם לְיִשְׁבַּע עוֹלָמוֹ, כְּדַגְרָסִינָן בְּמִדְרָשׁ תַּהֲלִים: אָמַר רַבִּי אֶלְכָּסִנְדְּרָאִי: "אַתָּה כּוֹנֵנֵת מִיִּשְׂרָאֵל" (תהלים צט, ד), אַתָּה כּוֹנֵנֵת יִשְׂרָאֵל שֶׁל עוֹלָם; אִם יֵשׁ לוֹ לְאָדָם דִּין עִם חֲבֵרוֹ הוּא נִכְנָס עִמּוֹ לְדִין וְהֵם מְקַבְּלִין עָלֵיהֶם מֵה שֶׁהִדִּין דָּן בְּפִנְיָהֶם וַיּוֹצֵאֵם וְעוֹשִׂין שְׁלוֹם, הָיוּ אוֹמְרִים: "אַתָּה כּוֹנֵנֵת מִיִּשְׂרָאֵל". אָדָם יוֹצֵא לְדָרְךְ, רֹאֵה חֲמוּרוֹ שֶׁל שׁוֹנֵאֵו שֶׁהוּא רוֹבֵץ תַּחַת מַשְׂאוֹ וְהוֹלֵךְ הוּא וּמְסִיעֵו וְהוּא אוֹמֵר: פְּלוֹנִי עֹשֶׂה לִי כֶּד וְכָךְ, וְהָיִיתִי סְבוּר שֶׁהוּא שׁוֹנֵאִי, מִיָּד נַעֲשׂוֹ אוֹהֲבִים. וּמִי גֵרָם לָהֶם? מִפְּנֵי שֶׁשְׂמְרוּ אֶת הַתּוֹרָה, שֶׁכְּתוּב בָּהּ: "כִּי־תִרְאֶה חֲמוּר שֶׁנֶּאֱדָ" וגו' (שמות כג, ה). הָיוּ אוֹמְרִים: "דַּרְכִּיָּה דַּרְכֵי־נַעַם" וגו' (משלי ג, יז).

גדול השלום, שָׁבָה פְּקִידַת יְרוּשָׁלַם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְשִׁמְתִי פְּקִידָתְךָ שְׁלוֹם וְנִגְשִׁיךָ צְדָקָה" (ישעיה ס, יז).

שישי

נר

סליק

הנר השביעי - על ענין הענוה

ונחלק לשני כללים

הכלל הראשון, בשפלות הרוח; הכלל השני, בבשת הפנים

הקדמה [של]

גדולה ענוה, שָׁבָה הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מְשַׁבַּח וּמְפָאֵר, כְּדִגְרָסִינָן בְּמִסְכַּת מְגִלָּה, פֶּרֶק בְּנֵי הָעִיר (לא, א): אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: (*) כָּל מְקוֹם שֶׁאֵתָה מוֹצֵא גְבוּרָתוֹ שֶׁל הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא אֵתָה מוֹצֵא עֲנוּתָנוּתוֹ. וְדָבָר זֶה כְּתוּב בַּתּוֹרָה וְשְׁנוּי בְּנִבְיָאִים וּמְשֻׁלָּשׁ בְּכַתוּבִים. כְּתוּב בַּתּוֹרָה: "כִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם" וגו' (דברים נ, יז) וְכָתִיב בַּתְּרִיָּה: "עֲשֵׂה מְשֻׁפָּט יְתוֹם וְאַלְמָנָה" (שם שם, יח). שְׁנוּי בְּנִבְיָאִים, דְּכָתִיב: "כִּי כֹה אָמַר רַם וְנִשְׂא" וגו' (ישעיה נז, טו) וְכָתִיב בַּתְּרִיָּה: "וְאֵת־דְּכָא וְשִׁפְלֵרוּחַ" וגו' (שם). מְשֻׁלָּשׁ בְּכַתוּבִים, דְּכָתִיב: "סֵלֹו לְרֹכֵב בְּעָרְבוֹת" וגו' (תהלים סח, ה) וְכָתִיב בַּתְּרִיָּה: "אָבִי יְתוּמִים וְדִין אֲלֻמְנוֹת" (שם שם, ו).

נפש יהודה כל מקום. לאו דוקא אלא מצינו בתורה בנביאים ובכתובים דנאמר גבורתו כלומר התרוממות מעלתו של הקב"ה נמצא ענותנותו שמשגיח על החלושים ונדכאי רוח: **סולו.** לשון שבח:

על כן יש לו לאדם (*) להדמות למדת בוראו בכל כחו, כדי לעלות במעלה העליונה ולהדבק בענוה ובזה יהיה אהוב עם ה' ועם אנשים. וכשיאחז במדת הענוה יהא פרוש ומבדל מכל טנוף בני אדם ויהא זריז בכל דברי קדושה וטהרה ופרישות, כי בחמשה דברים הענוה נפרת. ואלו הן: אחד, שימחל למי שהרע לו, ואפלו יכול לשלם לו, שנאמר: "אל-תאמר פאשר

עָשָׂה לִי (*) כִּן אֶעֱשֶׂה לּוֹ אָשִׁיב לְאִישׁ כְּפָעֻלוֹ" (משלי כד, כט), כִּי מִפְּנֵי עֲנוּתְנוּתוֹ אֵינוֹ מִקְפִּיד עַל מִי שֶׁהֵרַע לוֹ. שְׁנִית, אִם יָבוֹאוּ עָלָיו צָרוֹת בְּגוּפוֹ אוֹ בְּמִמוֹנוֹ, אוֹ יָמוּתוּ בָּנָיו אוֹ קְרוֹבָיו, יִצְדִּיק עָלָיו אֶת הַדִּין וַיִּקְבֵּל מִשְׁפָּטֵי הַשֵּׁם בְּאַהֲבָה, כִּי מִדְּרָכֵי הָעֲנָוָה הוּא הַמְּקַבֵּל עָלָיו הַיִּסּוּרִין, שֶׁכֵּן מְצִינוּ בְּאַהֲרֹן, עָלָיו הַשְּׁלוֹם, כְּשָׁמְתוּ נָדָב וַאֲבִיהוּא הַצְּדִיק עָלָיו אֶת הַדִּין, מִפְּנֵי עֲנוּתְנוּתוֹ, וְלֹא קֶץ בְּצָרְתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּזְדַּם אֶהְרֹן" (ויקרא ג, א) וַיִּכְתֹּב: "יְדוּם לֵה' וְהִתְחַוֵּל לוֹ" (תהלים לו, ז), כִּי בַעַת הַצָּרוֹת - הָעֲנָוִים וְהַמְּשֻׁפָּלִים יִקְבְּלוּ אוֹתָם מֵאַהֲבָה וַיִּדְמוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: " (*) לִכֵּן הַמְּשֻׁפָּל בַּעַת הַהֵיא יְדוּם" (עמוס ה, ג). שְׁלִישִׁית, אִם יִכְבְּדוּהוּ בְּנֵי אָדָם אֶל יִתְגַּאֲה, אֶלָּא יִדְרִיךְ עֲצָמוֹ בְּדֶרֶךְ הָעֲנָוָה וְאֵל יִגְבֶּה לְבוֹ, שֶׁכֵּן מְצִינוּ בְּאַבְרָהָם אֲבִינוּ, עָלָיו הַשְּׁלוֹם, שֶׁכְּבָדוּ עִפְרוֹן וַיִּקְרָאוּ: "אֲדֹנָי נְשִׂיא אֱלֹהִים" (בראשית כג, ו) וְהוּא הַשְּׁפִיל עֲצָמוֹ וְאֶפְלוּ לְפָנָיו הַפְּחוּתִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּשְׁתַּחֲוּ אַבְרָהָם לְפָנָיו עַם-הָאָרֶץ" (שם שם, יב). רְבִיעִית, אִם הַמְּצִיאֵם הַשֵּׁם חֲכָמָה וּבִינָה וְעֵשֶׂר גְּדוּל וּשְׂרָרָה, אוֹ חֵן בְּעֵינֵי הַמֶּלֶךְ, אוֹ שָׂאֵר הַדְּבָרִים שֶׁרְגִילֵינוּ בְּנֵי אָדָם לְהִתְגַּדֵּל בָּהֶם, אֵל יִגְבֶּה לְבוֹ עַל חִבְרָיו, אֶלָּא יִהְיֶה עָנוּ וְצָנוּעַ וְיִתְנַהֵג כְּפִי מַה שֶׁהִיָּה רְגִיל קִדְּם הַשְׂרָרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "אִם-רוּחַ הַמוֹשֵׁל תַּעֲלֶה עֲלֶיךָ מִקוֹמֶךָ אֶל-תִּנְחַח" (קהלת ג, ד), רוּחָה לּוֹמֵר, מִקוֹמֶךָ הָרֵאשׁוֹן. חֲמִשִּׁית, כְּשֶׁיִּרְאֶה יִסּוּרִין בְּאִין עָלָיו יַעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה מִיָּד בְּפְרָהֲסִיא וְלֹא יִנַּח מִלְּעֲשׂוֹתָהּ מִפְּנֵי הַנְּאֻוָה, כְּמוֹ שֶׁמְצִינוּ בְּאַנְשֵׁי הַגּוֹלָה, כְּשֶׁהוֹכִיחַם עֲזָרָא, עָלָיו הַשְּׁלוֹם, חֲזָרוּ וְעָשׂוּ תְּשׁוּבָה מִיָּד, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֲנַחְנוּ מְעַלְנוּ בְּאַלְהֵינוּ וְנִשְׁבַּח נְשִׂים נְכָרִיוֹת" וְגו' (עזרא ג, ב) וְעָשׂוּ תְּשׁוּבָה מִפְּנֵי עֲנוּתְנוּתָם וַיִּשֶׁר פְּעוּלָתָם.

נפש יהודה להדמות. שידמה עצמו לעשות מעשיו כמעשי ה': כן אעשה לו אשיב וכו'. דמשמע שיש יכולת בידו להשיב לו אף על פי כן לא ישיב וימחול לו: לכן המשכיל בעת ההיא ידום. מי שהוא חכם ידום בבוא הרעה ואל יהרהר אחר מדת הדין שהרי כל אלה החטאים עשו כי עת רעה היא עת המזומנת לקבל רעתם:

וְגִרְסִינוּ בְּפִרְקָא קַמָּא דְעֵבֻדָּה זָרָה (כ, ב): תִּנְיָא, אָמַר רַבִּי פְּנַחֶס בֶּן יֵאִיר: (*) תּוֹרָה מְבִיאָה לַיָּדִי זְהִירוֹת; זְהִירוֹת מְבִיאָה לַיָּדִי (*) זְרִיזוֹת; זְרִיזוֹת מְבִיאָה לַיָּדִי (*) נְקִיוֹת; נְקִיוֹת מְבִיאָה לַיָּדִי (*) פְּרִישׁוֹת; פְּרִישׁוֹת מְבִיאָה לַיָּדִי (*) טְהָרָה; טְהָרָה מְבִיאָה לַיָּדִי קְדוּשָׁה; קְדוּשָׁה מְבִיאָה לַיָּדִי יְרֵאת חֹטָא; יְרֵאת חֹטָא מְבִיאָה לַיָּדִי עֲנָוָה; עֲנָוָה מְבִיאָה לַיָּדִי חֲסִידוֹת; חֲסִידוֹת מְבִיאָה (*) לַיָּדִי רוּחַ הַקְּדוֹשׁ; רוּחַ הַקְּדוֹשׁ מְבִיאָה לַיָּדִי תַּחֲנִית הַמֵּתִים; וְחֲסִידוֹת גְּדוּלָה מְכֻלָּן, שֶׁנֶּאֱמַר: " (*) אִז דְּבִרְתָּ בְּחִזּוֹן לְחֲסִידֶיךָ" (תהלים פט, ג). וּפְלִיגָא דְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, דְּאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: עֲנָוָה גְּדוּלָה מְכֻלָּן. שֶׁנֶּאֱמַר: "רוּחַ ה' אֱלֹהִים עָלָי וְגו' לְבָשָׂר עֲנָוִים" (ישעיה סא, א), "לְבָשָׂר חֲסִידִים" לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא, "לְבָשָׂר עֲנָוִים". אָמַר רַבִּי יַעֲקֹב בֶּן אֶלְעָזָר: מַה שֶּׁעָשִׂתָּ חֲכָמָה (*) עֲטָרָה לְרֵאשִׁיָּה עֲשִׂתָּה עֲנָוָה עֻקֵּב לְקַרְסְלָהּ.

נפש יהודה תורה. על ידי שעסק בה ועוד שרואה ומבין אזהרות שבה ונזהר: זריזות. זריז ונשמר קודם לכן שלא תבא עבירה לידו כי הכא דאינו מהרהר לבא לידי טומאה. זהירות כשהעבירה באה לידו זהיר להשמר שלא יכשל בה והכי אמרינן בכל הבשר בשחיתת חולין מאי לאו דזהיר ולא נגע לא דזהיר וקדים ומשי ידיה מעיקרא: נקיות. שהוא נקי באין חטא: פרישות. אף מדבר המותר פורש להחמיר על עצמו: טהור. צח ומלובן ועדיף מנקי ואז נקרא קדוש כשמטהר עצמו מכל טינוף ר"ל מכל העבירות ממילא קדוש הוא שעומד בקדושתו ולא

יטנף עצמו שוב בחטא ויבא לידי ענוה דכתיב מרום וקדוש שמו וכתיב אשכון את דכא היינו גם קדוש ועניו יראת חטא מדת צדיק עד לסוף נעשה חסיד ועושה לפניו משורת הדין: **לידי רוח הקודש**. להשרות עליו שכינה: **אז דברת בחזון לחסידך**. ולא נאמר ליראך ולענוך: **עטרה לראשה**. שהיא עיקר כל המדות שעל ידי התורה יבא למעשים טובים עשתה ענוה עקב לקרסולה סוף לרגליה כלומר אם יש בו כל המדות טובות לסוף יזכה לענוה דאז יקוים ביה כל המדות כמו שאמר ר' יהושע בן לוי ענוה גדולה מכולן דאם אין בו ענוה לא יתקיים בו כלום ואין מועיל לו כלום כל המדות ולא יקבל עליהם שכר וכל מה שעושה הוא עושה בגאווה ובוז:

למדנו, שהמגביה עצמו הקדוש ברוך הוא משפילו. והמשפיל עצמו הקדוש ברוך הוא מגביהו, כדגרסינן פירק פיצד מעברין (נד, א) ובמסכת נדרים, פירק הנודר מן הירק (נה, א): רבא הוה ליה לרב חמא בר יוסי וכו' אבל אם הגיס דעתו הקדוש ברוך הוא משפילו וכו'. כדאיתא לעיל, בחלק יום הכפרה, ובגור ראשון, כלל הכבוד, חלק ראשון, פירק שני (סימן כז).

ומצינו במדרש: מעשה בשלשה בני אדם שנכנסו לפני המלך. היה האחד מהם נשיא, השני חכם והשלישי ענו. הנשיא ישב בראש והחכם ישב במקום נמוך. אצל הנשיא והענו ישב בשפל אצל החכם. הביט בהם המלך ואמר לנשיא: למה קדמת וישבת בראש? אמר לו: מפני שאני נשיא. אמר לחכם: ואתה למה ישבת במקום גבוה מזה? אמר לו: מפני שאני חכם. אמר לענו: ואתה למה ישבת במקום שפל יותר מכלם? אמר ליה: מפני שאני ענו. צוה המלך להושיב הענו בראש והחכם במקומו באמצע והנשיא בשפל במקום הענו.

ראו איך נתקיימה באלו מימרת "מה שעשתה חכמה עטרת לראשה עשתה ענוה עקב (*). לסוליתה". וגם כל המגיס דעתו הקדוש ברוך הוא משפילו, אבל המרגיל בשפלות וענוה הקדוש ברוך הוא מעלה אותו לגדולה.

נפש יהודה לסוליתה. למסילתה שידרוך במסילה של ענוה שיתנהג בכל מעשיו בדרך של ענוה:

הכלל הראשון: בשפלות הרוח

ומתחלק לשני חלקים: החלק הראשון, בלב; החלק השני, במעשה

החלק הראשון בלב

ויש בו שני פרקים

פרק ראשון [שלא]

כמה יש לו לאדם להרחיק מלבו מדת גסות הרוח, שהיא נקראת בלשון עברי בכמה שמות: גבה לב ועינים רמות, גאון ורום. ואף על פי שבכל המדות הטובות - טובה הממצעת בין שתי הקצוות. אבל מדה זו אינה כן, לא יאחז בה אדם ולא במקצתה, כמו שאמרו בפרקא קמא דסוטה (ה, א): אמר רב נחמן: (* לא מנה ולא מקצתה, מי זיטר מאי דכתיב: "תועבת ה' פלגבה לב" (משלי טז, ה)? ולהרחיק לאדם (* משמץ החטא הזה אמרו בפרק רביעי מאבות (משנה ד): רבי לויטס איש יבנה אומר: מאד מאד הוי שפל רוח, שתקות אנוש רמה. רוצה לומר, שיטה מאד מאד לשפלות הרוח לגמרי (* עד קצה האחרון, כדי שלא ישאר בנפשו מקום לגאון כלל.

נפש יהודה לא מינה. לא אחפץ במדת גסות הרוח אפילו במקצת ממנה: כל גבה לב. לרבות אפילו מי שיש לו מקצת תועבת ה' הוא: משמץ. קצת פסולת של חטא זו שלא יבא בה לחטא: עד קצה האחרון. אפילו דבר מועט לא יהיה בו והיינו ולא מקצתה:

ולא עוד, אלא שאם פסקו לו גדולה מן השמים וגבה לבו עמה מורידין אותו מגדולתו, כדגרסינן בפרקא קמא דמגלה (יג, ב) ובמסכת זבחים, פרק טבול יום (קב, א): אמר רבי אלעזר בן חנינא: כשהקדוש ברוך הוא פוסק גדולה לאדם פוסק לו ולזרעו עד סוף כל העולם, שנאמר: " (* לא יגרע מצדיק עיניו ואת מלכים לפסא" וגוי (איוב לו, ז). ואם הגיס דעתו הקדוש ברוך הוא משפילו, שנאמר: "ואם אסורים בזקים ילכדון בחבלי עני" (שם, ח).

נפש יהודה לא יגרע מצדיק עינו. של הקב"ה אם פסקה לו גדולה לא יגרע הקב"ה שוב ממנו ולא יסיר עינו ממנו אבל אם הגיס דעתו ויגבהו אסורים בזיקים גבהות לבם גורם להם להיות אסורים בזיקים ילכדון בחבלי עוני:

וגרסינן נמי במסכת חולין, פרק פסוי הדם (פט, א): מאי דכתיב: " (* האמנם אלם צדק תדברון" (תהלים נח, ב)? מה אמנותו של אדם בעולם הזה? ישים עצמו כאדם; יכול אף בדברי תורה? תלמוד לומר: "צדק תדברון" יכול אפילו הגיס דעתו? תלמוד לומר: " (* מישרים תשפטו בני אדם" (שם).

נפש יהודה **האמנם אלם.** יפה הוא האלם אבל צדק דהיינו דברי תורה אותה תדברון: **מישרים.** במישור ארץ חלקה שנוחה לדרוס או מישרים שיהיה כל אדם ישר לפניך כאלו הוא כמותך בחכמה וביראה ואז לא תתגאה עליו:

מצינו שְׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ עַל מִדַּת גְּסוּת הַרוּחַ כַּמָּה רָעוֹת, אֲשֶׁר אֵין קֶץ לְמִסְפָּרָם, כַּדְגֵּרְסִינָן בְּפִרְקָא קַמָּא דְסוּטָה (ו, ב): אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשׁוּם רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן יוֹחָאי: כָּל אָדָם שְׂיֵישׁ בּוֹ גְסוּת הַרוּחַ כְּאִלוֹ עוֹבֵד עֲבוּדָה זָרָה, כְּתִיב הַכָּא: "תוֹעֵבֶת ה' כָּל־גְּבֻה־לֵב" (משלי טו, ה) וְכְתִיב הַתָּם: "וְלֹא תִבְיֵא תוֹעֵבָה אֶל־בֵּיתֶךָ" (דברים ז, כו). וְרַבִּי יוֹחָנָן דִּידָהּ אָמַר: כְּאִלוֹ כֶּפֶר בְּעֶקֶר, שְׁנֵיאָמַר: " (*) וְרָם לְבַבְךָ וְשָׁכַחְתָּ" וְגו' (שם ח, יד). רַבִּי חֲמַא בַר חֲנִינָא אָמַר: כְּאִלוֹ בָּא עַל הָעֲרִיּוֹת כְּלָן, כְּתִיב הַכָּא: "תוֹעֵבֶת ה' כָּל־גְּבֻה־לֵב" וְכְתִיב הַתָּם: "כִּי (*) אֶת־כָּל־הַתּוֹעֵבוֹת הָאֵל עֲשׂוּ אֲנִישֵׁי־הָאָרֶץ" וְגו' (ויקרא יח, כז). עוֹלָא אָמַר: כְּאִלוֹ בְּנָה (*) בְּמָה, שְׁנֵיאָמַר: "יַחְדְּלוּ לְכֶם מִן־הָאָדָם (*) אֲשֶׁר נִשְׁמָה בְּאִפּוֹ כִּי־בְמָה" וְגו' (ישעיה ב, כב), אֶל תִּקְרִי "בְּמָה" אֶלָּא "בְּמָה".

נפש יהודה **ורם לבבך ושכחת.** מעלה אני עליך כאלו שכחת: **את כל התועבות האל.** גבי עריות כתיב: **במה.** עבודת כוכבים ומזלות על שם שהוא גבה רוח ומלת במה מורה על מקום גבוה ושם היו עומדין עבודת כוכבים ומזלות שלהם: **אשר נשמה באפו.** שמחזיק את עצמו כבעל נפש והיינו גאווה שחשובה נפשו בעיניו ומתגאה על אחרים וזה כי במה הוא נחשב עצמו גבוה ועונו כאלו בנה במה לכוכבים ומזלות נחשב גבהותו לבמה וכאלו עובד כוכבים ומזלות על בנתו:

(*) מאי, "יָד לֵיד לֹא־יִנְקָה" (משלי טו, ה)? אָמַר רַב: כָּל מִי שְׂיֵישׁ בּוֹ גְסוּת הַרוּחַ, אֶפְלוֹ (*) הִקְנָהוּ לְהִקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא שְׁמַיִם וְאָרֶץ כְּאֶבְרָהִם, דְּכְתִיב בֵּיה: "הִרְמַתִּי יָדִי אֶל־ה' [וְגו'] קִנָּה שְׁמַיִם וְאָרֶץ" (בראשית יד, כב), לֹא יִנְקָה מְדִינָה שֶׁל גֵּיהֶנָם. (*) קִשְׂיָא לְדָבִי רַבִּי שִׁילָא: הַאי, "יָד לֵיד", "יָדִי" (*) מִבְּעֵי לִיה? אֶלָּא אָמַרִי דְבִי רַבִּי שִׁילָא: אֶפְלוֹ קִבֵּל תּוֹרָה מִהֵר סִינֵי כְּמִשָּׁה, דְּכְתִיב בֵּיה: "מִימֵינוּ אֵשׁ דָּת לָמוּ" (דברים לג, ב) לֹא יִנְקָה מְדִינָה שֶׁל גֵּיהֶנָם. קִשְׂיָא לִיה לְרַבִּי יוֹחָנָן: (*) אֶפְלוֹ עוֹשֶׂה צְדָקָה בְּסִתְרָא, דְּכְתִיב: " (*) מִתָּן בְּסִתְרָא יְכֻפֶּה־אָף" (משלי כא, יד) לֹא יִנְקָה מְדִינָה שֶׁל גֵּיהֶנָם.

נפש יהודה **מאי יד ליד לא ינקה רע.** סיפיה דקרא דאייתי לעיל הוא תועבת ה' כל גבה לב יד ליד לא ינקה רע: **הקנהו להקדוש ברוך הוא וכו'.** השליטו בשבחו על הכל כאברהם שקראו קונה שמים וארץ והיינו יד ליד אפילו דומה לאברהם שאמר הרמותי ידי וכו': **קשיא לדבי רבי שילא.** אהך דרשא דרב יד לידי מבעי ליה כמו שכתוב באברהם הרימותי ידי אלא אפילו הוא כמשה רבינו שקבל תורה מיד הקב"ה לידו: **מיבעי ליה.** דהא קרא במקבל תורה מוקמת ליה ולא בנותן והוי ליה למכתב יד מיד אף הוא לא ינקה: **אפילו עושה צדקה בסתר.** שנותן מידו ליד העני והכי משמע יד הנותנת ליד אף הוא לא ינקה: **מתן בסתר יכפה אף.** לאו דשייך האי קרא בקרא דלעיל אלא רבותא היא שאף על פי שכופה אף וחמה אינו מכפר על גסות הרוח:

(*) אֶזְהָרָה לְגִסֵּי הַרוּחַ מִנֵּין? אָמַר רַבָּא אָמַר זְעִירִי: מִהַכָּא, "שְׁמַעוּ וְהִאֲזִינוּ אֶל־תִּגְבְּהוּ" (ירמיה יג, טו). רַב נַחְמוּבַר יְצַחֵק אָמַר: מִהַכָּא, "וְרָם לְבַבְךָ וְשָׁכַחְתָּ" (דברים ח, יד) וְכְתִיב: "הִשְׁמֹר לָךְ פְּרוֹת־שִׁכְחָ" וְגו' (שם שם, יא). וְכַדְרַבִּי אַבִּין אָמַר רַבִּי אֶלְעָא, דְּאָמַר רַבִּי אַבִּין אָמַר רַבִּי אֶלְעָא: כָּל מְקוּם שְׁנֵיאָמַר: "הִשְׁמֹר, פֶּן וְאֵל" אֵינוֹ אֶלָּא לֹא תַעֲשֶׂה.

נפש יהודה אזהרה. שלא יהא גס הרוח, שנאמר ורם לבבך ושכחת אלמא מגובה הלב בא לידי שכחה ששוכח את בוראו ובשכחה הוא מוזהר השמר לך פן תשכח:

דְּרַשׁ רַב עֲוִירָא, זְמַנִּין אָמַר לָהּ מְשֻׁמִּיָּה דְּרַב אֲמִי וְזְמַנִּין אָמַר לָהּ מְשֻׁמִּיָּה דְּרַב אֲסִי: כָּל אָדָם שְׁיֵשׁ בּוֹ גְּסוּת הָרוּחַ לְסוּף (*) מִתְמַעֵט, שְׁנֵאמַר: "רְמוּ מַעֵט" (איוב כד, כד). וְשֵׁמָּא תֵּאמַר: (*) יִשְׁנֵנוּ בְּעוֹלָם, תִּלְמוּד לּוֹמַר: "וְאֵינְנוּ" (שם). וְאִם חוּזַר בּוֹ נֶאֱסַף בְּזַמְנוֹ כְּאַבְרָהָם אַבְיָנוּ, שְׁנֵאמַר: (*) וְהִמְכוּ כָּל יִקְפְּצוּן" (שם), כְּאַבְרָהָם, כִּי צָחַק וּכְיַעֲקֹב, דְּכָתִיב בָּהֶם: "בְּכָל מָכַל, כָּלִי". וְאִם לָאוּ - "וּכְרָאשׁ שְׂבַלְתָּ יְמָלוּ" (שם). מָאִי "וּכְרָשׁ שְׂבַלְתָּ יְמָלוּ"? רַב הוֹנָא וְרַב חֲסֵדָא, חַד אָמַר: (*) כְּסָאסָא דְשְׂבַלְתָּא; וְחַד אָמַר: (*) כְּשְׂבַלְתָּא עֲצָמָה. בְּשַׁלְמָא לְמָאן דְאָמַר "כְּסָאסָא דְשְׂבַלְתָּא", הֵינּוּ דְכָתִיב: "וּכְרָאשׁ שְׂבַלְתָּ", אֶלָּא לְמָאן דְאָמַר "כְּשְׂבַלְתָּא עֲצָמָה", מָאִי "וּכְרָאשׁ שְׂבַלְתָּ"? אָמַר רַב אֲסִי, וְכֹן תֵּאנָא דְבִי רַבִּי יִשְׁמַעֵאל: מְשַׁל לְאָדָם שְׁנִכְנַס לְתוֹךְ שְׂדֵהוּ - (*) גְּבוּהָה גְּבוּהָה הוּא מְלַקֵּט.

נפש יהודה מתמעט. מחשיבותו רומו מעט כיון שרומם עצמו מתמעטין: ישנו בעולם. מתקיים בעולם: והומכו. אם חזר ונעשה מד עניו שממידך את עצמו ככל כאלו שנאמר בהם כל יקפצון מן העולם ימותון מות ישרים אברהם כתיב ביה וה' ברך את אברהם בכל יצחק כתיב ביה ואוכל מכל יעקב כתיב ביה כי חנני אלהים וכי יש לי כל: כסאסא. ראש העוקצין הדקין בשבולת שקורין זקן השבולת והוא נשבר ונופל מאליו כך ימלו הוא יכרת מעולם: כשבלתא עצמה. כמו שנכרתה כך יכרת הוא: גבוהה גבוהה הוא מלקט. והיינו וכראש שבולת ימלו כשבולת שנראה ראשה למעלה מחברתה:

" (*) וְאֵת דְּכָא וְשְׂפִלְרוּחַ" (ישעיה נז, טז), רַב הוֹנָא וְרַב חֲסֵדָא, חַד אָמַר: אֵתִי דְכָא; וְחַד אָמַר: (*) אֲנִי אֵת דְּכָא. וּמִסְתַּבְּרָא כְּמָאן דְאָמַר "אֲנִי אֵת דְּכָא", שְׁהַרִי הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא הַשְּׁרָה עַל הַר סִינִי וְלֹא גְּבַה הַר סִינִי לְמַעְלָה. אָמַר רַב יוֹסֵף: לְעוֹלָם (*) יִלְמַד אָדָם מִמֵּדַת קוּנוֹ, שְׁהַרִי הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא הֵינִיחַ כָּל הָרִים וּגְבָעוֹת וְהַשְּׁרָה שְׂכִינְתּוֹ עַל הַר סִינִי; וְהֵינִיחַ כָּל אֵילָנוֹת שְׂבַע עוֹלָם וְהַשְּׁרָה שְׂכִינְתּוֹ בְּסִנְיָה.

נפש יהודה אתי דכא. אני מגביה את הדכא עד ששוכן אצלי והיינו אשכון את דכא: אני את דכא. אני ארכין את שכינתי אל דכא: ילמד אדם ממדת קונו. לאהוב את הנמוכות שהרי הקב"ה הניח כל הרים וגבעות כגון תבור וכרמל שבאו שם כדכתיב למה תרצדון הרים גבנונים למה תרקדון הרים גבנונים לשון גובה דאין הקב"ה נותן התורה אלא על הר נמוך כהר סיני וכן אל יאמר האדם איך אשפיל עצמי לגבי שפל ממני ולא יאמר שאין זה כבודי דאין לך גדול מכבוד שמים:

אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: אָדָם שְׁיֵשׁ בּוֹ גְּסוּת הָרוּחַ רְאוּי לְגַדְעוֹ (*) כְּאַשְׁרָה, כְּתִיב: " (*) וְרַמִּי הַקּוֹמָה גְּדַעִים" (שם י, לג) וְכָתִיב: "וְאַשְׁרֵיהֶם תִּגְדְּעוּן" (דברים ז, ה). וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: כָּל אָדָם שְׁיֵשׁ בּוֹ גְּסוּת הָרוּחַ אֵין עֶפְרוּ (*) נְנַעַר, שְׁנֵאמַר: "הַקִּיצוּ וְרַנְּנוּ שְׂכִנֵי עֶפְרוּ" (ישעיה כז, ט), " (*) שְׂכִבֵי עֶפְרוּ" לֹא נֵאמַר, אֶלָּא "שְׂכִנֵי עֶפְרוּ", מִי שֶׁנִּעְשָׂה שְׂכֵן לְעֶפְרוּ בְּחַיָּיו. וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: כָּל אָדָם שְׁיֵשׁ בּוֹ גְּסוּת הָרוּחַ שְׂכִינָה (*) מִיִּלְלַת עָלָיו, שְׁנֵאמַר: "וְגִבְהַ מִמְּרַחֵק יִידַע" (תהלים קלח, ו).

נפש יהודה **כאשרה**. גדע ושרש אחריו כאשרה שצריך לשרש אחריה כדכתיב ואבדתם את שמם: **ורמי הקומה**. בסנחריב כתיב שגאותו הרמה נכרתה וכן לכל גסי הרוח ולא די להם בהכרת אלא לעקרם עם השורש כמו באשרה: **ננער**. דאין קם בתחית המתים: **שוכבי עפר לא נאמר**. דמשמע על כל המתים אלא שוכני עפר שהיה משפיל עצמו בחייו עד העפר והיה שכן לעפר: **מיללת עליו**. מקוננת עליו שנאמר וגבוה ממרחק יידע רישיה דקרא כי רם ה' ושפל יראה וגבוה ממרחק יידע והגבוה ממרחק מקודם שתבא עליו פורענות ימים רבים יידע שכינה מתאוננת ומשתברת עליו כמו וידע אלמנותיו וכמו וידע בהם את אנשי סוכות לשון שבר:

דרש רב עוירא, ואיתימא רבי אלעזר: בוא וראה שלא כמדת הקדוש ברוך הוא מדת בשר ודם. מדת בשר ודם - גבוה (*). רואה את הגבוה ואין הגבוה רואה את השפל, אבל הקדוש ברוך הוא אינו כן - הוא גבוה ורואה את השפל, שנאמר: "כירם ה' ושפל יראה" (שם).

נפש יהודה **רואה את הגבוה**. את החשוב לקרבו ולהשתדל עמו וחשוב בעיניו כבכורה בתאנה בראשיתה ראיתי את אבותיכם נתתי עיני לחבבם ולקרבים:

אמר רב חסדא אמר מר עוקבא: כל אדם שיש בו גסות הרוח, אומר הקדוש ברוך הוא: אין אני והוא יכולין לדור בעולם, שנאמר: "מלשני בסתר וגוי גבה עיניו ורחב לבב אתו לא אוכל" (שם קא, ה), אל תקרי "אתו" (*). אלא אתו. (*). ואכא דמתני לה אמספרי לשון הרע.

נפש יהודה **אלא אתו**. עמו אין הקב"ה דר בעולם וזה גבוה ממרחק יידע מי שהוא גבוה גסות הרוח ממרחק שלח הקב"ה אליו המכה שהוא מתרחק ממנו או גבוה הקב"ה הוא ממרחק בעולם העליון דאין הוא דר בעולם התחתון מפני גסי הרוח: **ואיכא דמתני לה אמספרי לשון הרע**. משום דרישיה דקרא מלשני בסתר וגוי:

אמר רבי אלכסנדראי: כל אדם שיש בו גסות הרוח אפילו רוח קמעה עוכרתו, שנאמר: " (*). והרשעים פנים נגרש" (ישעיה נז, כ), ומה ים, שיש בו (*). כמה רביעיות, (*). רוח קמעה עוכרתו, אדם שאין בו אלא רביעית אחת על אחת כמה וכמה.

נפש יהודה **והרשעים**. גסי הרוח דקרא דלעיל משתעי בשפלים ונדכאים להיות כים נגרש כים המשליך מגרש רפש וטיט לשפתיו סביב: **כמה רביעיות**. מים: **רוח קימעה**. רוח מעט שנשב בו מימיו עכורין. אדם שאין בו אלא רביעית אחת שברביעית דם אדם מתקיים זהו שיעור חכמים הלכה למשה מסיני שרביעית דם מטמא באהל מפני שהוא נפש וקרינא ביה על נפש מת לא יבא:

אמר רב חיאי בר אשי אמר רב: תלמיד חכם צריך שיהא בו (*). אחד משמונה בשמינית. משקל קטן הוא והיינו עוכלא כלומר צריך שיהא בו מעט גאווה שלא יהיו קלי הראש משתוללין בו ויהיו דבריו מתקבלין עליהם על כרחם ומעטרא ליה כסאסאה לשבולת מעט נאה והוגנת לו לתלמיד חכם ומעטרתו כסאסאה לשבולת: **בשמתא דאית ביה**. גסות הרוח אפילו פורתא ובשמתא מאן דלית ביה פורתא לפי שאין בני עירו יראין ממנו ואין בו כח להוכיחם ויש לומר דזה נאמר על עם הארץ לא יהיה

נפש יהודה **אחד משמונה בשמינית**. משקל קטן הוא והיינו עוכלא כלומר צריך שיהא בו מעט גאווה שלא יהיו קלי הראש משתוללין בו ויהיו דבריו מתקבלין עליהם על כרחם ומעטרא ליה כסאסאה לשבולת מעט נאה והוגנת לו לתלמיד חכם ומעטרתו כסאסאה לשבולת: **בשמתא דאית ביה**. גסות הרוח אפילו פורתא ובשמתא מאן דלית ביה פורתא לפי שאין בני עירו יראין ממנו ואין בו כח להוכיחם ויש לומר דזה נאמר על עם הארץ לא יהיה

בו אפילו פורתא ות"ח מותר בפורתא. מהרש"א. שמונה בשמינית שהוא חלק ס"ד שאז לא יגיע לו חלק אחד מג"ס שהוא גס הרוח או נאמר בשמתא דאית ביה הרבה יותר מאחד משמונה בשמינית ובשמתא מאן דלית ביה אפילו כזה ושניהם בת"ח: **ואמר רב נחמן בר יצחק**. לא מינה ולא מקצתה מי זוטר דכתיב ביה תועבת ה' כל גבה לב:

אמר חזקיה: אין תפלתו של אדם נשמעת אלא אם משים עצמו (***כבשר**, **שנאמר**): **"והיה מדיחדש בחדשו וגוי יבוא כלבשר (* להשתחות" וגוי** (ישעיה סו, כג).

נפש יהודה **כבשר**. שהוא רך ולא כאבן שהוא קשה: **להשתחות**. להתפלל אותם שהם כבשר יבואו ויתפללו כי הם נשמעים לפני אבל גסי הרוח לא יבואו:

אמר רבי זירא: **"אדם" לא כתיב ביה "ונרפא", " (* בשר" כתיב ביה "ונרפא".**

נפש יהודה **בשר כתיב ביה ונרפא**. ובשר כי יהיה בו בעורו שחין ונרפא. אדם כי יהיה בעור בשרו וגוי לנגע צרעת לא כתיב נרפא בחד מינייהו לפי דרכך אתה למד שמי שהוא רך ועניו כבשר קרוב להתרפאות מיסורין הבאים עליו אבל מי שהוא קשה כאדמה אין רפואה למכותיו דרוח קימעא עוכרתו:

אמר רבי יוחנן: (***אדם בגימטריא**: אפר, דם, מרה. **בשר בנוטריקון**: בושה, סרחון, רמה. **אפה דאמרי**: (***שאול**, שהוא בשין.

נפש יהודה **אדם**. למה נקרא שמו אדם שהוא אפר דם מרה כלומר כולו הבל לכך לא יתגאה. מרה היא לחלוחית מרה היוצאת מן המרירות שבכבד ומתגברת באדם הכל לפי החדשים ושנויי העתים ולפי המאכל שאוכל ועל ידיה באים חלאים ונגעים ומכאובים יש שקרוי בדברי הרופאים מרה שחורה ויש שקרוי מרה אדומה וכשאדם כועס אז כל הדם מושך ללבו להחזיק אותו מחולשתו כי הלב נחלש מכעס והמרה נשפך בו מחוס הלב שנתחמם על ידי הכעס ואחר כך נתערב הדם עם המרה ונמשך בכל אבריו כששקט מכעסו וזה גורם לו חלאים רבים וביותר באדם שאינו יכול למלאות כעסו כרצונו ולהפיגו ונעשית בו כארס של נחש: **שאול**. מקום שאול ביתו:

אמר רב אשי: **כל אדם שיש בו גסות הרוח לסוף הוא (* נפחת**, **שנאמר**: **"ולשאת ולספחת ולבהרת" (ויקרא יד, נו) ואין "שאת" אלא גבוה, שנאמר**: **"על ההרים הרמים ועל הגבעות הנשאיות" (ישעיה ב, יד) ואין "ספחת" אלא (* טפלה, שנאמר**: **"ספחני נא" (שמואלא ב, לו).**

נפש יהודה **נפחת**. מתמעט מחשיבותו נעשה פחות באנשים. ולשאת ולספחת על ידי שמנשא את עצמו בא לידי ספחת שאינו עיקר באנשים אלא נספח וטפל: **טפלה**. דבר שאינו חשוב לעצמו ומטפל לאחרים ספחני נא בגזרת בית עלי משתעי קרא אעמידת כהנים גדולים אחרים שיוציאו את כהני זרעך מגדולתם ויצטרכו לבקש מהם לאספס וללקחם אצלם אל אחת הכהונות באחד המשמורות:

אמר רבי יהושע בן לוי: **כמה גדולים נמוכי הרוח, שבזמן שפית המקדש קים אדם מקריב עולה - (* שכר עולה בידו, מנחה - שכר מנחה בידו, אבל מי שדעתו שפלה עליו מעלה עליו הכתוב פאלו הקריב כל הקרבנות בלו, שנאמר**: **" זבחי אלהים רוח נשברה" וגוי (תהלים נא, יט). ולא עוד**

אָלאַ שְׁאִין תַּפְלָתוֹ נְמַאָסַת, שְׁנַאָמַר: "לִבְנִשְׁבַּר וְנִדְכָה אֱלֹהִים לֹא תִבְזֶה" (שם).

נפש יהודה שכר עולה בידו. ולא שכר קרבן אחר: זבחי. כל הזבחים במשמע:

וְאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: כָּל (*) הַשֵּׁם אוֹרְחוֹתָיו בְּעוֹלָם הִזָּה זוֹכֶה וְרוֹאֶה בִּישׁוּעָתוֹ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, שְׁנַאָמַר: "וְשֵׁם דְרָךְ אֲרָאָנוּ בִישׁוּעַ אֱלֹהִים" (שם נ, כג), (*) אֵל תִּקְרִי "וְשֵׁם" אָלָא "וְשֵׁם".

נפש יהודה השם אורחותיו. מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה של מצוה: אל תקרי ושם. בשמאל לשון שימו לעשות אלא ושם בימין לשון שום כמו שום בית דין כך שם דרכו שכרו הפסדו נגד

פרק שני [שלב]

בוא וראא פמה גדולה מדת הענוה וּשְׁפִלוּת הַרוּחַ, כִּי מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, עָלִיו הַשָּׁלוֹם, (*) שְׁנִשְׁתַּלְמוּ בּוֹ מַעֲלוֹת הַמְּדוּת וּמַעֲלוֹת הַשְּׁכָלִיוֹת יוֹתֵר מִכָּל בֶּן אָדָם, וּמוֹסָף לָהּ שְׁהִיָּה שָׁלֵם בְּמִדְרָגוֹת הַנְּבוּאָה יוֹתֵר מִכָּל נְבִיא, וְאָמְרוּ עָלָיו, שְׁהִיָּה אָב בִּתְוֹרָה, אָב בְּחֻכְמָה, אָב בְּנְבוּאָה - וּמִכָּל זֶה לֹא שִׁבְחוּ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אָלָא בְּמִדַּת הָעֲנוּה, דְּכָתִיב: "וְהָאִישׁ מֹשֶׁה עָנּוּ מְאֹד" וגו' (במדבר יב, ג).

נפש יהודה שנשתלמו. נשלמו ותמו בו כל המדות טובות יותר מכל האדם הן בדרך ארץ הן בשכלות החכמה והנבואה:

שְׁנִינוּ בְּמַסְכַּת כְּלָה: דְרָכָן שֶׁל תַּלְמִידי חֻכְמִים - עָנּוּ וּשְׁפִל רוּחַ. וְאָמְרִין עָלָה בְּגִמְרָא: מָנָא הֵינִי מֵלִי? דְּכָתִיב: "בִּקְשׁוּ אֶת־ה' כָּל־עַנְוֵי הָאָרֶץ" (*) אֲשֶׁר מִשְׁפָּטוֹ פָּעִלוּ בְּקִשְׁוֹ צִדְקָה בְּקִשְׁוֹ עֲנוּה" (צפניה ב, ג). וְאָמְרִין עָלָה בְּגִמְרָא: (*) עָנּוּ מִנִּין? מִמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ דְּכָתִיב: "וְהָאִישׁ מֹשֶׁה עָנּוּ מְאֹד", בְּשִׁבִיל הָעֲנוּה נִשְׁתַּבַּח, שְׁנַאָמַר: "לֹא־כֵן עֲבָדֵי מֹשֶׁה" וגו' (במדבר יב, ז). וּשְׁפִל רוּחַ מָנָא לָן? מֵאֲהָרֹן, דְּכָתִיב: "כִּי־שִׁפְתַי כִּהֵן יִשְׁמְרוּ־דַעַת וְתוֹרָה" וגו' (מלאכי ב, ז) "תוֹרַת אֲמַת הַיְתֵה בְּפִיהוּ וְעוֹלָה לֹא־נִמְצְא" וגו' (שם שם, ו). וְאִין לָךְ שְׁפִל רוּחַ יוֹתֵר מִרוּדְף שָׁלוֹם, וְחֻשָׁב בְּדַעְתָּךְ הָאִיךְ רוּדְף שָׁלוֹם אִם אֵינּוּ מִשְׁפִּיל רוּחוֹ. הָא כִּיצַד? (*) אָדָם מְקַלְלוֹ, אוֹמֵר: שָׁלוֹם לוֹ; אָדָם מְרִיב עִמוֹ - וְשׁוֹתֵק; וְעוֹד, אִם רַבּוּ שְׁנִים הוּא מִשְׁפִּיל רוּחוֹ וְהוֹלֵךְ אֶצְלָה זֶה וּמְרַצְהוּ וְכֵן לָזֶה. וְכֵן הִיָּתֵה אֲמָנוֹתוֹ שֶׁל אֲהָרֹן וְכוּ'. כְּדֹאִיתָא לְעִיל, בְּפִרְקָה שְׁנֵי שֶׁל דְרָכֵי שָׁלוֹם (סימן שכד).

נפש יהודה אשר משפטו פעלו. אם לא תהיה בכם מדת ענוה וצדק ה' במשפט ייסר אתכם: עניו מנין ממש רבינו. וכן צריך כל האדם ללמוד ממנו: אדם מקללו. אף על פי שאדם מקללו אינו משגיח בו והוא אומר לו דברי שלום עד שמשלים עמו או אף על פי שיודע שהוא שונאו ומקללו בעת צרתו וחליו הוא מתפלל בעדו ודובר עליו לפני הקב"ה ששלום יהיה לו כמו שאמר דוד ואני בחלותם לבושי שק:

וְאִם יָבִיט אָדָם מֵאֵין נוֹלַד וְלֹאֵן עֲתִיד לֵיָּלֵךְ יִהְיֶה תַּמִּיד שֹׁפֵל רוּחַ וְיִנְצֵל מֵעֲבָרָה, כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ בְּפֶרֶק ג מֵאֲבוֹת: עֲקֵבָא בְּן מִהֲלֵלָאֵל אוֹמֵר: הִסְתַּכַּל בְּשִׁלְשָׁה דְבָרִים וְאֵין אַתָּה בָּא לִיְדֵי עֲבָרָה: (*) דַּע מֵאֵין בָּאתָ וְלֹאֵן אַתָּה הוֹלֵךְ וְכוּ'.

נפש יהודה דע מאין באת. ותנצל מן הגאות ותזכור החסד שעשה הקב"ה עמך מאז עד עתה וזכור לאן אתה הולך ותנצל מן התאוה והחמדה אל הממון כי לא יקח בידו מאומה וזכור לפני מי שתתן דין וחשבון פורש מן החטא ואינו נכשל בעבירה:

וְהַשְׁפִּלוֹת לְאָדָם בְּעוֹלָם הַזֶּה מְבִיאֵתוּ לְכַבוֹד הָעוֹלָם הַבָּא, שְׂאִין לוֹ יַעֲרֹךְ וְדַמְיוֹן, כְּדִגְרִסִּין בְּפֶרֶק קמ"א דְּמַגְלָה (טו, ב): אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: עֲתִיד הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא (*) לְהִיּוֹת עֵטְרָה בְּרֵאשׁ כָּל צַדִּיק וְצַדִּיק, דְּכִתִּיב: "בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה ה' צְבָאוֹת לְעֵטְרַת צְבִי וְלְצַפִּירַת תְּפָאֲרָה לְשָׂאֵר עַמּוֹ" (ישעיה כח, ה), מֵאֵי "לְעֵטְרַת צְבִי"? לְעוֹשֵׂין צְבִיוֹנוּ; "וְלְצַפִּירַת תְּפָאֲרָה", לְמַצְפִּין תְּפָאֲרָתוֹ. יָכוֹל לְכַל? תַּלְמוּד לּוֹמֵר: "לְשָׂאֵר עַמּוֹ", לְמִי שֶׁמְשִׁים עַצְמוֹ כְּשִׂירִים. " (*) וְלִרוּחַ מְשֻׁפָּט" (שם שם, ו), זֶה הַדָּן אֶת יָצְרוֹ. וְ"לִיוֹשֵׁב עַל הַמְּשֻׁפָּט" (שם), זֶה הַדָּן דִּין אֶמֶת לְאֶמֶתוֹ. "וְלִגְבוּרָה" (שם), זֶה (*) הַמְּתַגְבֵּר עַל יָצְרוֹ. "מְשִׁיבֵי מְלַחְמָה" (שם), אֵלּוּ שְׁנוֹשְׂאֵין וְנוֹתְנִים בְּמַלְחַמָּתָהּ שֶׁל תּוֹרָה. " (*) שְׁעָרָה" (שם) שְׁמִשְׁכִּימִין וּמְעַרְיָבִין לְשַׁעְרֵי בְּתֵי כְּנִסְיוֹת וּבְתֵי מְדַרְשׁוֹת. אֶמְרָה מִדַּת הַדָּן לְפָנֵי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: רְבוּנוּ שֶׁל עוֹלָם, מַה נִּשְׁתַּנּוּ, אֵלּוּ מֵאֵלּוּ? אָמַר לָהּ: (*) וְגַם־אֵלֶּה בֵּינָן שָׁגוּ וּגּוֹ' (שם שם, ז) וְאֵין "פְּקוּ" אֵלֶּה גִּיהֶנֶם, שְׁנֵאֲמַר: " (*) פְּקוּ פְּלִילִיָּה" (שם) וְאֵין "פְּלִילִיָּה" אֵלֶּה דִּינִים, שְׁנֵאֲמַר: "וְנָתַן בְּפִלְלִים" (שמות כא, כב).

נפש יהודה להיות עטרה. ששכינה תהיה שורה על ראשו לצפירת כובע של תפארת למצפין לתפארת זה יכול לכל יהיה תפארת עטרה זו דכולם מצפין לזה תלמוד לומר לשאר עמו שאר לשון שירים שעושה עצמו טפל ולא עיקר כדבר הנשאר שאינו חשוב כל כך: ולרוח משפט. לשופטין את רוחן יהיה לעטרת שדן את יצרו כופהו לשוב בתשובה: המתגבר על יצרו. אינו הולך אחריו לעבור עבירה: שערה. שמשכימין, שעושין שיעורין לפתוח דלתות בהשכמה ולאחר זמן נעילתו ומה שאמר שדן דין אמת לאמתו ולא אמר הדן דין לאמתו שדן אמת ר"ל שנראה בעיני הדיינים כך הוא הדן באמת יכולין להיות טועין בו יותר מדין שרואין בו רמאות דאז חוקרין ודורשין היטב עד שיצא הדן לאמתו אבל אם נוטה לבס לאחד שהאמת אתו פוסקין הדן מיד בלי חקירה ודרישה ועל כן הזהירו חכמים יהיו בעיניך כרשעים אף על פי שבעיניך שהאמת עם אחר חקור אחריו כאלו הוא רמאי: גם אלה. אלו הרשעים הנידונין בגיהנם ביין שגו כלומר אף הם עשו כהם לפיכך דנם: פקופליליה. לגיהנם לשפטו:

וְגִרְסִין בְּמַסְכַּת סְנֵה־דְרִין, פֶּרֶק אֵלּוּ הַנְּחִנְקִים (פח, ב): שְׁלָחוּ מִתָּם: אֵי זֶהוּ בְּן הָעוֹלָם הַבָּא? עֲנוּתוֹ (*) וְשֹׁפֵל בְּרָךְ, (*) שִׁיף וְעֵייל, שִׁיף וְנַפִּיק וְגִרִּים בְּאוּרִיתָא תְּדִיר וְלֹא מַחֲזִיק טִיבוּתָא לְנַפְשִׁיהּ. יָהֲבוּ בֵיהּ רַבָּנָן עֵינֵיהוּ בְּרַב עוֹלָא בַר אַבָּא.

נפש יהודה שפל ברך. שהוא שפל בעיניו וברך שמכניע עצמו כמו המבריך את הגפן בארץ: שייף. שוחה נכנס ושוחה יוצא והכי אמרינן בבבא מציעא גבי תקרה שנחבסה שוף עול שוק פוק:

וגם מביאתו לאדם לאריכות חיי העולם הזה, כדגרסינו בפרק חלק (שם צב, א) : ואמר רבי אלעזר : לעולם (*) הוי קבל וענו וקיס. אמר רבי זירא : אף אנו נמי תנינא : (*) בית אפל אין פותחין בו חלונות לראות את נגעיו, שמע מינה.

נפש יהודה **הוי קבל.** הוי עניו ותחיה קבל לשון אפל עשה עצמו אפל ושפל : **בית אפל** אין פותחין בו חלונות לראות את נגעו. כנגע נראה לי בבית כתיב דמשמע נראה ממילא ועוד דכתיב לי ולא לאורי נמצא שאפלתו הצילתו דכל זמן שאין כהן רואהו אין מטמא בנגעים :

שאותם שהם שפלי רוח ונשברי לב קרובים יותר אל השם יתברך והוא שומע תפלתם, כדגרסינו בפסיקתא : אמר רבי אבא בר יודן : מה שפסל הקדוש ברוך הוא (*) בבהמה הכשיר באדם : פסל בבהמה "עורת או שבור" (ויקרא כב, כב), והכשיר באדם "לב נשבר ונדכה" (תהלים נא, יט). אמר רבי אלכסנדראי : ההדיוט אם משתמש בכלי שבור גנאי הוא לו, אבל הקדוש ברוך הוא אינו כן, אלא כל תשמישו פלים שבורים, שנאמר : "קרוב ה' לנשברי לב" (תהלים לד, יט) וכתיב : "הרופא לשבורי לב" (שם קמז, ג) וכתיב : "וּנְאֻת־דְּכַאֲרוּחַ יוֹשִׁיעַ" (שם לד, יט) וכתיב : "לִבְנִשְׁבֵּר וְנִדְכָּה" וגו'.

נפש יהודה **בבהמה.** לקרבן אם יהיה בו מום :

וגרסינו נמי בסנהדרין, פרק נגמר הדין (מג, ב) : אמר רבי יהושע בן לוי : (*) כל הזובח את יצרו ומתנדב עליו כאלו כבדו להקדוש ברוך הוא בשני עולמות, העולם הזה והעולם הבא, שנאמר : "זבח תודה (*) יכבדני" (שם נ, כג). ואמר רבי יהושע בן לוי : כל המקריב עולה - שכר עולה בידו, מנחה - שכר מנחה בידו ; אבל מי שדעתו שפלה עליו מעלה עליו הכתוב כאלו הקריב כל הקרבנות כולן, שנאמר : " (*) זבחי אלהים רוח נשברה" וגו' (שם נא).

נפש יהודה **כל הזובח את יצרו.** לאחר שהסיתו לחטוא הוא זובחו והורגו ושב בתשובה ומתודה עליו : **יכבדני.** שני נונין דרש לשני כבודין : **זבחי אלהים.** לשון רבים משמע :

ואיתא במדרש : מעשה ברבי עקיבא שיצא יום אחד לשוק למכר מרגלית אחת. והנה איש אחד עשיר גדול והיה (*) מתרושש בעיני בני אדם והיה לובש בגדים בזויים והיה שפל ביותר והיה יושב בבית הכנסת עם העניים. וכשראה המרגלית ביד רבי עקיבא (*) רצה לקנותה ממנו. ופיס לו שילך עמו לביתו ושיתן לו דמי המרגלית. הלך אחריו רבי עקיבא וחשב שמתלוצץ בו. עד שהגיע לביתו ויצאו לקראתו עבדיו והושיבוהו בכסא זהב ויתנו מים וירחצו רגליו. וצוה להוציא ממון ולתת לרבי עקיבא דמי המרגלית. וצוה לשחוק אותה עם שש אחרות וישימו הכל ברפואות. וכשראה כך רבי עקיבא תמה מאד. ויצו האיש מהרה וישימו השלחן לפניו. ואכל רבי עקיבא ותלמידיו עמו. וכשסימו לאכול אמר לו רבי עקיבא : אחר שחננך אלהים כל העשר הגדול הזה למה תשפיל ביותר ותשב עם העניים (*) האמללים. אמר לו : רבי, אמר הכתוב : "אדם להביל דמה ימיו כצל עובר" (תהלים קמז, ד) והממון אינו עומד לעולם, על כן אני

רוֹאֵה יְשִׁיבַת הָעֵנִיִּים טוֹבָה לִי מְאֹד, כִּדֵּי שֶׁלֹּא תִגְבֶּה נַפְשִׁי וְלֹא תִתְגַּאֵה
בְּעֶשֶׂר הַגְּדוֹל שְׁחַנְנִי יוֹצְרִי; וְעוֹד, שְׁאַנִּי שׁוֹמֵר מְקוֹמִי עִמָּהֶם מֵעַתָּה, שְׁאִם
אֲדַל וְאֵרַד מִנְּכֹסֵי לֹא יִשְׁתַּנֶּה מְקוֹמִי בְּעִבּוֹר עֲנִיּוֹתַי; וְעוֹד אֲנִי חוֹשֵׁב, שְׁאַנּוּ
שׁוֹיֵן בִּיצִירָה, שְׁנֹאֲמַר: "הֲלוֹא אֵל אֶחָד בְּרָאֵנוּ וְאֵב אֶחָד לְכָלנוּ" (מלאכי ב, י),
וּבְזִמְן שְׁיִתְגַּאֵה הָאֱדָם יִחַטָּא בְיוֹתֵר וַיִּירֶשׁ גִּיהֶנֶם, לְפִי שֶׁהִקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא
שׁוֹנֵא אֶת הַגָּאִים וְאֶת הַגְּבוּהִים. וְכִשְׁמַע רַבִּי עֲקִיבָא דְבָרֵי הָאִישׁ וּמַעֲנָה
פִּיהוּ וְעֵנִינוּ וְעֵנִיתָנוּתוֹ שֶׁבָחוּ וּבְרָכוּ וַיִּיטֵב בְּעֵינָיו עַד מְאֹד.

נפש יהודה מתרושש. אומד עצמו כאלו הוא עני ורש ושפל: וצוה. לעבדיו לשחוק
אותו המרגלית שקנה מרבי עקיבא עם ששה מרגליות אחרות שהיו לו כבר: האומללים. מכל
טוב וחסרים לחם ושפלים בעיני הבריות כדרך העניים:

וּלְפִי שֶׁהֵלֵב הוּא הַמֶּלֶךְ וְהַמְּנַהֵג לְכָל הָאֵיבָרִים שֶׁבְּגוֹף עַל כֵּן צָרִיךְ לְקַיֵּם
הַחֲכִנְעָה וְהַשְׁפָּלוּת מִלְּבֹו שֶׁל אֱדָם וּמִהֵלֵב תְּבוּאָה לְהַנְהִיג בָּהּ כָּל מַדּוּתָיו וְכָל
דְּבָרָיו.

החלק השני בדבור

ויש בו שני פרקים

פרק ראשון [שלג]

כְּשֶׁנִּכְנְסָה בְּלִבּוֹ שֶׁל אֱדָם רוּחַ שְׁטוּת לְהִתְגַּאֲוֹת לְבוֹ, כָּל זִמְן שְׁאַיִנוּ מוֹצִיא
הַגָּאוּת מִן הַמְּחַשְׁבָה בְּפִעַל, בְּמַעֲשֵׂה אוּ בְּדַבּוּר, עַדִּין יוֹכֵל בְּנִקְל לְהוֹצִיא
גָאוּת זֶה מִלְּבוֹ כָּל זִמְן שֶׁלֹּא שָׁלַט עָלָיו כָּל כֹּף לְהוֹצִיא אֶל הַפִּעַל, אֲבָל מֵאַחַר
שֶׁהֲרֵגַל בּוֹ בְּכָל מַעֲשָׂיו כָּבֵר הוּא נֶאֱסָר בּוֹ וְאִינוּ יָכוֹל לְהִנָּיֵחוּ עַד שֶׁמְבִיאָתוּ
לְיַדֵּי עֲנִיּוֹת, כְּדֹאִיתָא בְּפֶרֶק בְּמָה מְדַלִּיקִין (שבת לג, א): תִּנּוּ רַבִּנּוּ: אַרְבַּעַה
סִימָנִין הֵן וְכוּ' סִימָן (*) לְגִסּוֹת הָרוּחַ - עֲנִיּוֹת וְכוּ'. כְּדֹאִיתָא לְעִיל, בְּחֻלְק
רֵאשׁוֹן מִן הַחֲבּוּר הַזֶּה, (סימן א).

נפש יהודה לגסות הרוח עניות. עניות דתורה:

וְגַם טוֹרְדָתוֹ מִן הָעוֹלָם הִבָּא, כְּדִגְרָסִינָן בְּפֶרֶק חֻלְק (סנהדרין קא, ב): אָמַר רַב
נְחֻמָּן: גִּסּוֹת הָרוּחַ שֶׁהִיָּה בּוֹ בִּירְבָעָם טוֹרְדָתוֹ מִן הָעוֹלָם הִבָּא, שְׁנֹאֲמַר:

"וַיֹּאמֶר יִרְבֶּעַם בְּלִבּוֹ עֲתָה תָשׁוּב הַמַּמְלָכָה לְבֵית דָּוִד. אִם־יַעֲלֶה הָעָם הַזֶּה לַעֲשׂוֹת זִבְחִים בְּבֵית־ה' בִּירוּשָׁלַיִם וְשָׁב [וּגּוֹי] אֶל־רַחֲבָעַם מֶלֶךְ יְהוּדָה" (מלכים א' יב, כ"ז) אָמַר: (*) גְּמִירֵי שְׁאִין יִשְׁיבָה בְּעֶזְרָה אֶלָּא לְמַלְכֵי בֵּית דָּוִד בְּלִבָּד; כַּד חִזּוּ לִיהֵ לְדִידִיהָ דִּיתִיב וְאַנָּא קְאִימָנָא, יֹאמְרוּ: הַאי מַלְכָּא וְהַאי לָאוּ מַלְכָּא וְקִטְלוּ לִי וְאַזְלוּ כְּלֵי עֲלָמָא לְגַבִּיָּה. מִיָּד וַיִּנְעֹץ הַמֶּלֶךְ וַיַּעַשׂ שְׁנֵי עֲגָלֵי זָהָב. אָמַר לָהֶם: "רַב לָכֶם מַעֲלוֹת יְרוּשָׁלַם הִנֵּה אֶלְהִיד יִשְׂרָאֵל" (שם שם, כח), וּכְתִיב: "וַיִּשָּׂם אֶת־הָאֶחָד בְּבֵית־אֵלֵי וְגוֹי' (שם שם, כט). מֵאֵי "וַיִּנְעֹץ" אָמַר רַב נַחֲמָן בַּר יִצְחָק, (*) שְׁהוֹשִׁיב רָשָׁע אֶצֶל צַדִּיק, אָמַר לְהוֹ: מַלְכָּא אֲנָא? אָמְרֵי לִיהֵ: הֵינָּה. אָמַר לְהוֹ: כָּל דְּאִמְיָנָא לְכוּ עִבְדִּיתוּ? אָמְרוּ לִיהֵ: הֵינָּה. אָפִילוּ לְמַפְלַח עֲבוּדָה זָרָה? אָמְרוּ לִיהֵ צַדִּיקֵי: חַס וְשְׁלוֹם. אָמַר לִיהֵ רָשָׁע לְצַדִּיק: סִלְקָא דְעֲתִידָה גְבַרָא רַבָּה כִּיְרְבֶּעַם פְּלַח לְעֲבוּדָה זָרָה? אֶלָּא לְנִסּוּיָנְהוּ הוּא דְקָא בְּעֵי, אֵי מְקַבְּלֵי הַרְמִינָה. אֶזְלוּ וְחִתְמוּ בְּלָם. (*) וְאַף אַחִיָּה הַשִּׁילוּנִי צַדִּיקָא רַבָּה הוּא וְטַעָה בְּהַלִּין חֲתִמָּא, שְׁנַאָמַר: "וַיֹּאמֶר ה' אֵלֵי יְהוָה יַעַן אֲשֶׁר־הִטִּיבַת לַעֲשׂוֹת הַיֵּשֶׁר בְּעֵינַי כְּכֹל אֲשֶׁר בְּלִבִּי [וּגּוֹי] בְּנֵי רַבְעִים יִשְׁבוּ לָךְ עַל־כִּסֵּא יִשְׂרָאֵל" (מלכים ב' י, ט) וּכְתִיב: "וַיְהִי־לֹא שֹׁמֵר לְלַכֵּת בְּתוֹרַת־ה' וְגוֹי' לֹא סָר מִחֻטְאוֹת בֵּית יִרְבֶּעַם אֲשֶׁר הִטְעוּ אֶת־יִשְׂרָאֵל (שם שם, לא). אָמַר אַבְיִי: (*) בְּרִית כְּרוּתָה לְשַׁפְּתֵי, שְׁנַאָמַר: "וַיִּקְבַּץ יְהוָה אֶת־כָּל־יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אַחֲאָב עֲבַד אֶת־הַבַּעַל מַעַט יְהוָה יַעֲבֹדְנוּ הַרְבֵּה" (שם שם, יח). וְרַבָּא אָמַר: חוֹתְמוּ שֶׁל אַחִיָּה הַשִּׁילוּנִי רָאָה וְטַעָה וְחִתְמוּ.

נפש יהודה **גמירי שאין ישיבה.** הלכה למשה מסיני ולא מקרא: **שהושיב רשע אצל צדיק.** ואמר להם להעמיד ב' צלמים בית אל ובדן ולא הסכימו עמו אמר לו רשע לצדיק סלקא דעתך גברא כירבעם פלח ליה לעבודת כוכבים ומזלות אלא לנסוינהו בעי אם דעתנו שלם עמו נתרצו בדבר וכך היה מטעה רשע לצדיק עד שהיו כולן חתומין שהן היו רוצין ושוב לא היו יכולין לחזור בהן: **ואף אחיה השילוני.** טעה בדבר וחתם באותו מעשה שנאמר ויאמר ה' אל יהוא וגו' לעשות הישר וכתוב ויהוא לא שמר ללכת בתורת ה' ואמרינן מאי גרמא ליה ואמר רבא חותמו של אחיה השילוני ראה וטעה מכלל דהוא טעה: **ברית כרותה לשפתים.** שאל יפתח אדם פיו לשטן על שאמר יהוא יעבדנו הרבה אף על פי שכונתו היתה כדי שיתפוש את נביאי הבעל מכל מקום הדבר רע ולא היה לו לדבר כן אלא היה לו לעשות תחבולה לתפושם:

גַּם אָמְרוּ שְׁהַגְסוֹת מִפִּילְתּוֹ בְּגִיהָנִם, כַּדְגְּרִסִּין בְּפִרְקָא קַמָּא דְעֲבוּדָה זָרָה (יח, ב): וְאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֹוִי (*) כָּל הַמְתִּיָּהָר נוֹפֵל בְּגִיהָנִם, שְׁנַאָמַר: "זָד יְהִיר לָךְ שָׁמוּ עוֹשָׂה בְּעֵבֶרֶת זָדוֹן" (משלי כא, כד) וְאִין "עֵבֶרָה" אֶלָּא גִיְהָנִם, שְׁנַאָמַר: " (*) יוֹם עֵבֶרָה הַיּוֹם הַהוּא" (צפניה א, טו).

נפש יהודה **כל המתיהר.** עושה בגאווה ובזדון מכח גאותו חוטא בזדון: **יום עברה היום ההוא.** ביום דין משתעי קרא שנידונין עובדי כוכבים ומזלות לגיהנם:

וְלֹא עוֹד אֶלָּא שְׁאֶפִילוּ הַתְּחִיל לְלַמֵּד וּמִתְגַּאֶה בּוֹ, בְּאָמְרוֹ, שְׁהוּא תַלְמִיד חָכָם - עֲנִשׁוּ גְדוֹל, כַּדְאָמְרִין הֵתָם בְּמַסְכַּת בִּתְרָא, פִּרְקַת הַמוֹכַר פְּרוֹת (צח, א): אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: (*) כָּל הַמְתִּיָּהָה בְּטַלִּית שֶׁל תַּלְמִיד חָכָם וְאִינוּ תַלְמִיד חָכָם אִין מְכַנְיָסִין אוֹתוֹ בְּמַחֲצָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא,

כְּתִיב הַכָּא: "גִּבּוֹר יְהִיר (*) וְלֹא יִנּוּה" (תבסוק ב, ה) וּכְתִיב הַתָּם: אֶלְנוּה קִדְשָׁךְ" (שמות טו, יג).

נפש יהודה כל המתגאה בטלית של תלמיד חכם. דעביד כדאמרן בחזקת הבתים טלית של תלמידי חכמים כיצד כל שאין חלוקו נראה מתחתיו טפח וצניעותא יתירתא הוא וגסות הוא למי שאינו תלמיד חכם: לא ינוה. לא יבא בנוה הקב"ה:

וּגְדוּלָה מִזֹּו אָמְרוּ: שְׁאַפִּילוּ הוּא חָכֶם גְּדוֹל אִם מִתִּיהַר בְּחֻכְמָתוֹ וּמְהִלֵּל אֶת עַצְמוֹ - מִשְׁתַּכַּחַת מִמֶּנּוּ, כְּדִגְרָסִינָן פֶּרֶק אֱלוֹ דְּבָרִים (פסחים סו, א): תִּנּוּ רַבָּנָן: הִלְכָה זֹו נִתְעַלְמָה מִבְּנֵי בְּתִירָא וְכוּ' אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: כָּל הַמִּתִּיהַר אִם חָכֶם הוּא וְכוּ'. כְּדֹאִיתָא לְעִיל, בְּהַקְדַּמַת הַיָּר הַרְאִישׁוֹן (סימן א).

אָבֵל הָאָדָם שֶׁנִּתְלַבֵּשׁ בְּמִדַּת הָעֲנָנָה עִם חֻכְמָה וּמִדּוֹת טוֹבוֹת וְדַמְיוֹן זָךְ וְשֵׁלֶם, רָאוּי הוּא לְהִשְׁרוֹת עָלָיו שְׂכִינָה, כְּדִגְרָסִינָן פֶּרֶק אִין בֵּין הַמוֹדָר, בְּמִסְכַּת נְדָרִים (נח, א): אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אִין הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא (*) מִשְׁרָה שְׂכִינָתוֹ אֵלָא עַל חָכֶם, גְּבוּר, עֲשִׂיר וְעָנּוּ. וְכֵלָן מִמְּשָׁה. גְּבוּר, דְּכְתִיב: "וַיִּפְרֹשׂ אֶת־הָאֱהָל עַל־הַמִּשְׁכָּן" (שמות מ, יט) וְאָמַר רַב: מִשָּׁה רַבִּינוּ פִּרְשׁוּ, וְכְתִיב: "עֲשֵׂר אֲמוֹת אֶרֶץ הַקֶּרֶשׁ" (שם כו, טז). וְאִימָא (*) דְּאָרִיךְ וְקִטִּין? אֵלָא מִהַכָּא: "וְאֶת־פֶּשׁ בְּשָׁנֵי הַלְּחֹת (*) וְאֶשְׁלַכְם" וְגו' (דברים ט, יז) וְתִנְיָא: הַלּוּחוֹת אֶרְכָן שְׁשָׁה וְרַחֲבָן שְׁשָׁה וְעֵבֶן שְׁלֹשָׁה. עֲשִׂיר, דְּכְתִיב: "פְּסָלֶיךָ" (שמות לד, א), (*) פְּסָלְתָן שְׁלֹשָׁה יְהִי. חָכֶם, רַב וְשִׁמּוּאֵל דְּאָמְרֵי תַרְוִיחוּ: חֲמִשִּׁים שְׁעָרֵי בֵינָה נִבְרְאוּ בְּעוֹלָם וְכֵלָם נִתְּנוּ לְמִשָּׁה, חוּץ מֵאֶחָד, דְּכְתִיב: "וַיִּתְחַסְּרֵהוּ מֵעַט מֵאֱלֹהִים" (תהלים ת, ו). עָנּוּ, דְּכְתִיב: "וְהָאִישׁ מִשָּׁה עָנּוּ מְאֹד (במדבר יב, ג).

נפש יהודה משרה שכינתו. בקביעות: עשר אמות אורך הקרש. אלמא משה גבוה עשר היה וכיון שהיה גדול כל כך מסתמא גבור היה: אריך וקטין. אריך בקומה וקטין בכח: ואשליכם. ואשברם גבורה היא זו לשבר אבן כזה בהשלכתו על הארץ מכל שכן הלוחות שהוא אבן ספירון שהוא קשה מברזל: פסולתן. חתיכות דקות שנפסל מהן היו שלו ומהם העשיר:

פרק שני [שלד]

בְּזִכּוֹת הָעֲנָנָה אֲשֶׁר נִתְלַבְּשׁוּ בָּהּ אֲבוֹת הַקְדוּשִׁים זְכוּ יִשְׂרָאֵל שְׂיֵאָהֵב אוֹתָם הַבּוֹרָא יִתְבַּרַךְ, כְּדִגְרָסִינָן בְּמִסְכַּת חוּלִין, סוּף פֶּרֶק כְּסוּי הַדָּם (פט, א): " (*) לֹא מְרַבְּכֶם מִכָּל־הָעַמִּים חֶשֶׁק הִ" וְגו' (דברים ז, ז), אָמַר לָהֶם הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא: בְּנֵי, אֲנִי חוֹשֶׁק בְּכֶם, שְׁאַפִּילוּ בְּשַׁעַה שְׁאַנִּי מִשְׁפִּיעַ לְכֶם גְּדוּלָה אֶתֶם מִמַּעֲטִים עַצְמְכֶם לְפָנָי. נִתְתִּי גְדוּלָה לְאַבְרָהָם, אָמַר: "וְאַנְכִי עֶפְרָ וְאַפְרָ" (בראשית יח, כז); נִתְתִּי גְדוּלָה לְמִשָּׁה וְאַהֲרֹן, אָמְרוּ: "וַיִּנְחַנּוּ מָה" (שמות טז, ח); נִתְתִּי גְדוּלָה לְדָוִד, אָמַר: "וְאַנְכִי תוֹלַעַת וְלֹא־אִישׁ" (תהלים כב, ז). אָבֵל אוֹמוֹת הָעוֹלָם אֵינֶם כֵּן, נִתְתִּי גְדוּלָה (*) לְנִמְרֹד, אָמַר: "הִבָּה נִבְנְה־לָנוּ עִיר" וְגו' (בראשית יא, ד); לְפִרְעוֹה, אָמַר: "מִי ה' אֲשֶׁר אֲשַׁמְעַ בְּקִלּוֹ" (שמות ה,

ב; לְסַנְחֵרִיב, אָמַר: מִי בְּכָל־אֱלֹהֵי הָאָרְצוֹת" וּגּוֹי' (מלכים ב יח, לה); לְנְבוּכַדְנֶאֶצַּר, אָמַר: "אֲעֵלֶה עַל־בְּמִתֵּי עֵב" וּגּוֹי' (שעיה יד, יז); לְחִירָם מֶלֶךְ צוּר, אָמַר: " (* מוֹשֵׁב אֱלֹהִים יִשְׁבְּתֵי בְּלֵב יַמִּים" (יחזקאל כח, ב). אָמַר רַבָּא וְאִיתִימָא רַבִּי יוֹחָנָן: גְּדוּל מַה שְׁנֶאֱמַר בְּמִשָּׁה וְאַהֲרֹן יוֹתֵר מִמָּה שְׁנֶאֱמַר בְּאַבְרָהָם, בְּאַבְרָהָם כְּתִיב: "וְאַנְכִי עֶפְרָא וְאַפְרָ", וְאֵלֹו בְּמִשָּׁה וְאַהֲרֹן כְּתִיב: "וְנַחֲנוּ מָה", וּכְתִיב הֵתֵם (* תוֹלָה אֶרֶץ עַל בְּלִימָה (איוב כו, ז).

נפש יהודה לא מרובכם. לפי שאין אתם מרבין עצמכם אלא ממעטין לפיכך חשק בכס כי אתם המעט ממעטין עצמכם בענוה: נמרוד. מלך בדור הפלגה היה ולכך נקרא שמו נמרוד שמריד כל העולם במלכותו על הקב"ה: מושב אלהים ישבתי. שבנה לו ז' רקיעים של נחשת ועלה וישב עליהם: תולה ארץ על בלימה. על זכות אותן שנחשבו לבלימה:

וּבְמִדָּה הַזֹּאת הָיָה מְרַגֵּל הַלֵּל הַזֶּקֶן בְּכָל דְּבָרָיו, כְּדַגְרָסִינָן בְּמִסְכַּת שֶׁבֶת, פֶּרֶק בְּמָה מְדַלִּיקִין (ל, ב): תָּנּוּ רַבָּנָן: לְעוֹלָם יְהֵא אָדָם עֲנוּתוֹ כְּהַלֵּל וְכוּ'. תָּנּוּ רַבָּנָן: מַעֲשֵׂה בְּגוֹי אֶחָד וְכוּ'. כְּדֹאִיתָא לְעִיל (סימן שיג).

וְגַם בְּמִדָּה זֹאת מְצִינּוּ שְׁנֵהֲגוּ תַלְמִידָיו, כְּדַגְרָסִינָן בְּפֶרֶק א קמא דְּעֵרוּבִין (יג, ב): אָמַר רַבִּי אָבָא אָמַר שְׁמוּאֵל: שְׁלֹשׁ שָׁנִים נִחְלְקוּ בֵּית שְׁמַאי וּבֵית הַלֵּל, הִלְלוּ אוֹמְרִין: הִלְכָה כְּמוֹתֵנוּ, וְהִלְלוּ אוֹמְרִין: הִלְכָה כְּמוֹתֵנוּ. יִצְתָה בֵּת קוֹל וְאָמְרָה לָהֶם: אֵלֹו וְאֵלֹו דְּבָרֵי אֱלֹהִים חַיִּים הֵן, וְהִלְכָה כְּבֵית הַלֵּל. וּמִפְּנֵי מָה זְכוּ לְקַבֵּעַ הִלְכָה כְּמוֹתָן? מִפְּנֵי (* שְׁנוּחִין וְעֵלוּבִין הָיוּ וְכוּ'. כְּדֹאִיתָא לְעִיל, בְּנֵר א, כָּלֵל ג, חֶלֶק א, פֶּרֶק ב (סימן כז).

נפש יהודה שנוחין. שהיו דבריהם בנחת זה עם זה בפלפולם ולא בקנטור ועלובין היו סבלנין:

וְגַם רַבָּן שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, אָבִיו שֶׁל רַבֵּנוּ הַקְדוֹשׁ, אָחִז מִדָּה זֹאת, כְּדַגְרָסִינָן בְּמִסְכַּת מְצִיעָא, פֶּרֶק הַשּׁוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֲלִים (פד, ב), עַל רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שְׁמַעוֹן, דְּהָוָה מַחְשִׁיב לֵיהּ רַבָּן שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל כְּמוֹ רַבִּי בְרִיָּה, (* חֲלַשׁ דְּעֵתִיָּה דְרַבִּי, אֶתָּא אָמַר לֵיהּ לְאַבוּהּ. אָמַר לֵיהּ: בְּנִי, אֵל יִרַע בְּעֵינֶיךָ, שֶׁהוּא אָרִי בֶן אָרִי וְאַתָּה אָרִי בֶן שׁוּעַל. וְהֵינּוּ דְאָמַר רַבִּי: שְׁלֹשָׁה עֲנוּתָנִין הֵן, וְאֵלֹו הֵן: רַבָּן שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, בֶּן בְּתִירָא, וְיוֹנָתָן בֶּן שְׂאוּל. רַבָּן שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, (* הָא דְאָמְרוּ. (* בֶּן בְּתִירָא, דְאָמַר מֵר: הוֹשִׁיבוּהוּ בְּרֵאשׁ וּמִינּוּהוּ נְשִׂיא עֲלֵיהּ. יוֹנָתָן, דְקָאֱמַר לֵיהּ לְדוּד: "וְאַתָּה תִּמְלֹךְ עַל־יִשְׂרָאֵל וְאַנְכִי אֶהְיֶה־לְךָ לְמִשְׁנָה" (שמואל א כג, יז). מִמָּאִי, דִּילְמָא יוֹנָתָן בֶּר שְׂאוּל דְחָזָא (* דְגָרִיר עֲלָמָא בְּתֵר דְדוּד? בֶּן בְּתִירָא נִמְי חָזָא דְהַלֵּל עָדִיף מִנִּיהּ? אֶלָּא, רַבָּן שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל הָוָה עֲנוּתָן.

נפש יהודה חלש דעתיה דרבי. שרבי אלעזר ישב על גבי ספסל בבית המדרש כמו רבי ורבי אלעזר הרגיש בדבר ועד השתא כי הוה אמר רבי דבר היה מסייע ליה רבי אלעזר מכאן ואילך כי אמר רבי יש לי להשיב אמר רבי אלעזר כך יש לך להשיב וזו היא תשובתך ואין ממש בתשובתך אתא רבי ואמר ליה לאבוה לרבי שמעון בן גמליאל שהיה אביו של רבי: הָא דְאִמְרוּ. דְקָאֱמַר אֶתָּה אָרִי בֶן שׁוּעַל: בֶּן בְּתִירָא. בְּמִסְכַּת פִּסְחִים שֶׁהָיוּ נְשִׂאִים בְּשִׁבְלֵי שְׂרָאוּ לַהֲלֵל שֶׁהָיָה גְדוֹל בְּתוֹרָה וְעֵלָה אֶצְלָן מִבְּבֵל עֲזָבוּ נְשִׂאוֹתָן וּמִינּוּהוּ נְשִׂיא עֲלֵיהֶם: דְגָרִיר. דְנִמְשַׁךְ כֹּל הָעוֹלָם אַחַר דוּד לְמֶלֶךְ וְעַל כְּרַחוּ אִמְרוּ כֵן בְּנֵי בְּתִירָא דְחָזוּ לַהֲלֵל דְעָדִיף מִנִּיהוּ וְהַלְכוֹת שֶׁהָיוּ נִשְׁאֲלִין מֵהֶם בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ נִעְלָמוֹת מֵהֶם וּבוֹשִׁין בְּדָבָר:

ובמדה הזאת היו מוסיפים בה יחידים בדור, כדגרסינן במסכת סוטה, פרק אלו נאמרין (מ, א) : אמר רבי אבהו : מריש הוה אמינא : ענותנא אנא ; כיון דחזיתי לרבי אבא דמן עכו. (*) דאמר איהו חד טעמא ואמר אמוריה חד טעמא ולא קפיד - אמינא : (*) לאו ענותנא אנא. ומאי ענותנותיה דרבי אבהו? דאמרה דביתהו דאמוריה דרבי אבהו : הא דידן (*) לא צריד להאי דידכו והאי דגחין וזקיף עליה - יקרא בעלמא הוא דעביד ליה אזלה דביתהו ואמרה ליה לרבי אבהו. אמר לה : ומאי נפקא לך מנה? מני ומנה (*) אתקלס עילאה. (*) ותו : אימנו רבנן עליה דרבי אבהו למנוייה ברישא. חזיה לרבי אבא דמן עכו (*) דנפיש ליה בעלי חובות, אמר להו : אית ליה רבה. רבי אבהו ורבי חיא בר אבא איקלעו לההוא אתרא, רבי אבהו דרש באגדתא וכו'. כדאיתא לעיל, בראש הקדמת החבור.

נפש יהודה אמורא. המתרגם לרבים מה שהוא לוחש לו בשעת הדרשה : לאו ענותנא אנא. לפי שהיה מניח לאמורא לומר טעמו מה שהוא לא אמר לו ולא יכולתי לסבול כד : לא צריד. בעלי לא צריד לבעלך להיות לו אמורא דחכם הוא כמו בעלך והאי דגחין וזקיף עליה כדרך האמורא שהיה נוטה והבריד עצמו לשמוע מה שהוא לוחש לו וזוקף המתורגמן עצמו ומשמיע לרבים : **אתקלס עילאה.** נתעלה הקב"ה ולא קפיד ר' אבהו והיינו ענותנותא ומה דאמרה משום יקרא בעלמא הוא דעביד ליה משום דרבי אבהו נשוא פנים בבית המלך כדאמרינן בחגיגה נשוא פנים כגון רבי אבהו בבי קיסר ובסנהדרין אמר דהו נפקי אמהתא דבי קיסר לאפיה ומשרין קמיה רבא דעמיה מדברנא לאומתיה והיינו יקרא דמלכותא : ותו אימנו רבנן עליה. ועוד זו מענותנותו : **דנפיש ליה בעלי חובות.** שהיה צריד ללוות אמר רבי אבהו אית לן רבה חכם גדול וראוי לישוב בראש יותר ממני כדי שיושיבוהו בראש ונותנין לו מנות ומעשרין אותו כדי שיהא חשוב וישמעו דבריו כדתניא והכהן הגדול מאחיו גדלו משל אחיו :

ובאותם שיש בהם מידת הענוה והשפלות, תלמודם מתקיים בהם, כדגרסינן במסכת ערובין, פרק כיצד מעברין (נד, א) : אמר רבי אלעזר : מאי דכתיב : "וענקים" (משלי א, ט) וכו'. כדאיתא לעיל, בפרק ג, מחלק ג של הנהגת לומדי תורה, בגר של תלמוד תורה (סימן רנא).

וגם אותם שהם לומדים וענוים ושפלים וסובלים עלבונם נקראו "אוהבי השם", כדגרסינן במסכת שבת, פרק אמר רבי עקיבא (פח, ב) : תנו רבנן : תלמידי חכמים עלובין ואינן עולבין, שומעין חרפתו ואינן משיבין וכו'. כדאיתא לעיל, (סימן סד).

וכתב הרמב"ם בפרוש פרקי אבות (פרק ד, משנה ד), שראה בספר מספרי המדות, ששאלו לאחד מן החשובים : אי זה יום ששמחת בו מכל ימיה? ואמר : יום שהייתי הולך בספינה והיה מקומי בפחות המקומות שפספינה, בין חבילות הבגדים. והיו בספינה סוחרים ובעלי ממון. ואני הייתי שוכב במקומי ואחד מאנשי הספינה קם להשתין. והייתי בעיניו נקל ונבזה, עד שגלה ערותו והשתין עלי. (*) ותמהתי מהתחזק תכונת העזות בנפשו. וחי השם לא דאבה נפשי למעשהו כלל ולא התעורר ממנה לי רוח הפעס ושמתתי שמחה גדולה כשהגעת לגבול, שלא יכאיבני בזוי הסוחר ההוא (*) ולא הרגישה נפשי אליו.

נפש יהודה ותמהתי. איך אפשר שיחזיק אדם תכונת מדה רעה בעצמו לעשות כדבר הזה להיות כל כך עז פנים: **ולא הרגישה נפשי.** לאמר לו למה עשית לי כזאת כי העובד כוכבים ומזלות הזה היה מתנהג בעצמו במדת ענוה ושפלות:

ואם זה ארע לאחד מן החשובים שבגויים, מה יש לעשות לחסידי ישראל, שכבודם והדרם הוא לאחז תכלית שפלות הרוח בקצה האחרון. ובזה יזכו לכל הדר וכבוד ועלוי בעולם הזה ובעולם הבא.

הכלל השני: בבשת פנים

ונחלק לשני חלקים: החלק הראשון, בצניעות; החלק השני, בבישנות.

החלק הראשון בצניעות

ויש בו שני פרקים

פרק ראשון [שלה]

לעולם ישתדל אדם להיות צנוע בכל דרכיו, שבזה, היו מתפארים החכמים והצדיקים, בצניעות גדולה עם הענוה יתרה, כמו שמצינו בפרק כל כתבי הקדש (שבת קיח, ב), שהיה מתפאר רבי יוסי בצניעות, ואמר: מימי (* לא ראו קורות ביתי שפת חלוקי. לפיכך, יש לו לאדם להיות זהיר בשכבו ובקומו, (* שלא יפשט חלוקו חוץ ממטתו. וגם בעמדו אל ישב ערום על מטתו, אבל יקח חלוקו בהיותו מוטת ויכניס בו ראשו וזרועותיו ואחר כך ישב במטתו וילבש בגדיו. ובזה ירגיל תמיד, ביום ובלילה, באור ובחושך, כי "מלא כליהארץ כבודו" (ישעיהו ג, א). והכל גלוי לפניו, כחשכה כאורה.

נפש יהודה לא ראו קורות ביתי. כשפושט חלוקו כמו שהוא לובשו דרך ראשו מכסה את עצמו תחלה משום צניעות בסדינו מתחת ויושב במטתו: **שלא יפשוט חלוקו**. וילך ערום למטתו:

על אחת כמה וכמה שיש לו לאדם לנהג צניעות בדברים שפינו לבין אשתו, כראוי לזרעו של אברהם אבינו, עליו השלום, שילמדו ממדותיו, שאמר לשרה כשהיה רוצה לירד למצרים: "הנהנא ידעתי כי אשה יפת מראה אתי" **(בראשית יב, יא)**, ופרשו רבותינו, שעד עכשו לא הפיר בה מרב צניעות שבשניהם. וגרסינו נמי במסכת שבת, פרק במה בהמה יוצאה (ג), ט: תנו רבנן: מעשה באדם אחד שנשא אשה (*) גדמת ולא הפיר בה עד יום מותה. אמר רבי: בוא וראה כמה צנועה אשה זו, שלא הפיר בה בעלה. אמר ליה רבי חייא: (*) זו דרפה בכך. אלא כמה צנוע איש זה, שלא הפיר באשתו.

נפש יהודה גידמת. ידה קטועה: זו דרכה בכך. שצריכה כל אשה לכסות עצמה וכל שכן זו שהיתה צריכה לכך:

וגרסינו נמי במסכת יומא, פרק הוציאו לו (מז, א): תנו רבנן: שבעה בנים היו לה לקמחית וכלן שמשו בכהונה גדולה. אמרו לה חכמים: מה עשית שזכית לכך? אמרה להם: מימי (*) לא ראו קורות ביתי קלעי שערי. אמרו לה: (*) הרבה עשו כך ולא הועילו.

נפש יהודה לא ראו קורות ביתי וכו'. ואיתא בתלמוד ירושלמי כל כבודה בת מלך פנימה ממשבצות זהב לבושה אשה צנועה ראויה לצאת ממנה כהנים גדולים המלובשים משבצות זהב: הרבה. נשים עשו כך ולא הועילו, ולא זכו לבנים להיות כהנים גדולים כמו שזכתה היא:

וגרסינו בפרקא קמא דמגלה (יג, א): אמר רבי אלעזר: מאי דכתיב: " (*) לא יגרע מצדיק עיניו ואת מלכים לפסא" **(איוב לו, ז)**? בשכר צניעות שהיתה ברחל זכתה שיצא ממנה שאול; ובשכר צניעות שהיה בו בשאול זכה ויצתה ממנו אסתר. ומאי צניעות היתה בה ברחל? דכתיב: "ויגד יעקב לרחל כי אחי אביה הוא" **(בראשית כט, יב)** ולא אחי אביה הוא - בן אחות אביה הוא! אלא פיון דאמר: בן רבקה אני, אמר לה: מנסבנא לך? אמרה ליה: אין, מנסבנא לך, אלא שאבא רמאה הוא ולא יכלת ליה. אמר לה: אחוה אנא ברמאות. ומי שרי להו לצדיקי למעבד רמאות? אין, דכתיב: "עם חסיד תתחסד; ועם עקש תתפתל" (תהלים יח, כ"ז). ומאי רמאותא? דקאמרה ליה: אית לי אחתא דקשישא מנאי דמעיל ניהלך. מסר לה סימנין. כי מטא ההוא יומא עיל לה ללאה, אמרה רחל: השתא מכספא אחתי - מסרתן ניהלה להנהו סימנים. והינו דכתיב: "ויהי בבקר והנה הוא לאה" **(בראשית כט, כה)**, מכלל דעד השתא לאו לאה היא? אלא מתוך סימנין שמסר יעקב לרחל ורחל (*) מסרתן ללאה לא הוה ידע לה. לפיכך (*) זכתה ויצא ממנה שאול. ובדיל צניעותא דהוה ביה בשאול (*) זכה ויצאה ממנו אסתר. ומאי צניעותא דשאול? דכתיב: "ויאמר שאול אל-דודו הגד הגיד לנו כי נמצאו האתנות ואת דבר המלוכה לא הגיד לו" וגו'

(שמואלא י, טז), זָכָה וְיִצְאָה מִפְּנֵי אֶסְתֵּר. וְאֶסְתֵּר מֵאֵי הִיא? "אֵין אֶסְתֵּר מִגְּדַת" (אסתר ב, כ) וכו'.

נפש יהודה לא יגרע מצדיק עינו. נותן ענינו במעשה הצדיקים לשלם להם אף לימים רבים מדה במדה: **מסרתן ללאה**. והוא צניעות שלא נתפרסם הדבר שמסרה לה סימנים: **זכתה ויצא ממנה שאול**. שהיה צנוע: **זכה ויצאה ממנו אסתר**. בתרגום של מגילה מייחס מרדכי ועושהו עשירי לשאול ומשאול עד בנימין וכתוב היא אסתר בת דודו ואין לנו ראייה אחרת בכתובים שיצאה משאול:

הא למדנו, פי דבר הצניעות מדה מעולה וחשובה לאנשים ולנשים.

פרק שני [שלו]

כמה היא גדולה מעלת הצניעות, שאפילו מי שהוא מאמה אחרת הוא אהוב ומפאָר בעבורה, כדגֶרְסִינָן בְּפֶרֶק קַמָּא דְּבִרְכוֹת (ה, ב): תְּנִינָא, אָמַר רַבִּין שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל: בְּשִׁלְשָׁה דְּבָרִים אוֹהֵב אֲנִי אֶת הַפְּרָסִיִּים: צְנוּעִים בְּאֶכִילְתָּן, צְנוּעִים בְּבֵית הַכֶּסֶּא, (*) צְנוּעִים בְּדָבָר אַחֵר. וְאִם הָאוֹמוֹת הַפְּרוּצוֹת מְרַגְלִים בְּדַבְרֵי צְנִיעוּת, מֵה לַעֲשׂוֹת לְיִשְׂרָאֵל הַמְּבַדְלִים מִשָּׂאֵר הָאוֹמוֹת בְּקִדּוּשָׁה וּבִטְהָרָה וּבְצִינְעָא.

נפש יהודה צנועים בדבר אחר. תשמיש:

וגם יש לנו ללמד קל וחומר מחתול, כדגֶרְסִינָן בְּמַסְכַּת עֵרוּבִין, פֶּרֶק הַמוֹצֵא תְּפִלִּין (ק, ב): אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אֵלְמָלֵא לֹא נִתְּנָה תּוֹרָה לְמַדְנֵי (*) צְנִיעוּת מִחַתּוּל, וְגַזַּל מִנְמָלָה, וְעֲרִיּוֹת מִיּוֹנָה, וְדָרָךְ אֶרֶץ מִתְּרַנְגוּל, (*) שְׁמַפִּיִּס וְאַחַר כֵּךְ בּוֹעֵל. וּבַמַּאי מְפִיִּס לָהּ? אָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר רַב שְׁמוּאֵל: הֵכִי אָמַר לָהּ: זְבִינָנָא לִידָּךְ זִוְגָא, דְּמִטְיָא לִידָּךְ עַד כְּרַעֲיָךְ; (*) לְבַתֵּר הֵכִי אָמַר לָהּ: לְשִׁמְטִיָּה לְכַרְבְּלֵתָא אִי אִית לִי וְלֹא זְבִינָנָא לִידָּךְ!

נפש יהודה צניעות מחתול. שאינו מזדווג בפני בריה אלא בצניעות וגזל מנמלה שאינה גוזלת ממה שהכניסה חברתה שמריחין ויודעין אם נמלה הכניסה מסתלקין משם דכתיב אגרה בקיץ לחמה ועריות מיונה תורים כיון שנזדווג לה שוב אין מזדווגים לאחרת אלא לבת זוגו: **שמפיס**. הולך ופושט כנפיו והוא פיוס שאומר לה לקנות מלבוש שמגיע לארץ והוא בדרך הלצה מאחר שדרכו לעשות כן קודם שיבעול ילמוד ממנו לפייס אשתו בריצוי בגדים נאים ורש"י פירש צניעות מחתול שאינו מטיל רעי בפני אדם ומכסה צאתו: **לבתר הכי**. לאחר בעילה שמנענע וכופף ראשו לארץ אמר לישמטיה לכרבלתיה הוא בשר האדום שעל ראש התרנגול יפול אי אית ליה במה ליקח ולא זבנינא לך:

וגֶרְסִינָן נְמִי בְּמַסְכַּת בְּרָכוֹת, פֶּרֶק הַרוּאָה (סב, א): אָמַר רַבִּי תַנְחוּם בֶּר חֲנִילָאִי: הַצְנוּע בְּבֵית הַכֶּסֶּא נְצוּל מִשְׁלָשָׁה דְּבָרִים: מִן הַמְזִיקִין (*) וּמִן הַנְּחָשִׁים וּמִן הָעֲקָרְבִים; וַיֵּשׁ אוֹמְרִים: אֵף חֲלוּמוֹתָיו מֵיִשְׁבִּים עָלָיו. הִנְהוּ תְרִי בְּתֵי כְסָאֵי דְהוּוּ בְּטַבְרִיָּא, דְּכִי הוּוּ עֵיוִלִי לְהוּוּ בְּתֵרִי, אָפִילוּ בִּימְמָא, הוּוּ מְתִזְקִי. רַבִּי אֲמִי וְרַבִּי אֲסִי הוּוּ עֵיוִלִי בְּהוּוּ חַד חַד לְחוּדָה בְּלִילָה וְלֹא מְתִזְקִי. אָמְרִי לְהוּוּ רַבְּנָן: וְלֹא מְסַתְפִיתָן? אָמְרוּ לְהוּוּ: אָנּוּ קִיבְלָא (*)

גְּמֵרְנָא. אָמְרָה לִיה אִימִיה לְרַמִּי בְרַ חָמָא: לָא בְעִית אִינִישׁ דְּעִיל בְּהַדָּד לְבֵית הַכְּסָא? אָמַר לָהּ: אָנָּא קְבִילְנָא דְבֵית הַכְּסָא גְּמִירְנָא, דְּאָמַר מַר: קִיבְלָא דְבֵית הַכְּסָא - שְׁתִּיקוּתָא וְצִנְיָעוּתָא, (*) קְבִילָא דְיִסוּרֵי - שְׁתִּיקוּתָא וּמִבְעֵי רַחֲמֵי. אַבְיֵי (*) מְרַבְּיָא לִיה אִם אָמְרָא דְעִיל בְּהַדִּיה לְבֵית הַכְּסָא. (*) וְתַרְבִּי לִיה גְּדִיָּא. (*) מְתַחֲלַף לִיה שְׁעִיר בְּשְׁעִיר. (*) רַבָּא מְקַמֵּי דְהוּי רִישָׁא כִּי הָוָה עִיל לְבֵית הַכְּסָא מְקַרְקְשָׁא לִיה בֵּת רַב חֲסִדָּא אֲמַגּוּזָאֵי בְּלִיקוּנָאֵי: (*) כִּי מַלְךְ, מוֹתְבָּא לִיה יְדָה אֲרִישִׁיה בְּהַדֵּי כּוּתָא.

נפש יהודה מן הנחשים ומן המזיקים. דמתוך צניעותו מתנהג בנחת ובשתיקה ואין הנחשים מרגישים להתקנא בו ואף המזיקין חסין עליו וחלומותיו מיושבין עליו שאין המזיקין מבהילין אותו: גמירנא. מסורת ומנהג שקבלנו מרבותינו בבית הכסא בשתיקה וצניעות ואז אינו ניזוק מאותו שד של בית הכסא שנקרא שעיר: קבלא דיסורי שתיקותא. שלא יבעט ביסורין הבאים עליו: מרביא ליה אימרא. מגדלת לו שה ומלמדתו שהולך עמו תמיד כדי שיכנס עמו כשילך לבית הכסא: ותרבי ליה גדיא. שעיר היה לו לגדל דהוא טוב ללמד להלוך עמו יותר משה: מתחלף ליה שעיר בשעיר. שד של בית הכסא דומה לשעיר ועליהם נאמר ושעירים ירקדו שם ושמא יתחלף לו שילך השד עמו ויסבור שהוא שעירו: רבא מקמי דהוי רישא. קודם שהיה ראש ישיבה מקרקשא ליה בת רב חסדא שהיתה אשתו והיתה מקשקשת באמזוגא נותנת אגוז בספל של נחושת ומקרקשת בו מבית והוא נפנה מבחוץ כנגדה: כי מלך. שנעשה ראש ישיבה צריך שימור טפי מפני המזיקין שמתקנאים השדים בתלמיד חכם יותר משאר בני אדם ונתנה ידה על ראשו בעד כוונתא חלון כנגד מקום שהוא נפנה שם אחורי הבית:

אָמַר עוּלָא: (*) אַחֲרֵי גְדַר נִפְנָה מִיָּד וּבִבְקָעָה כָּל זָמַן שְׁמַתְעַטֵּשׁ וְאִין חֲבֵרוֹ שׁוּמְעַ בְּקוּלוֹ. אִיִּסִי בְרַ נְתָן מִתְנִי הָכִי: אַחֲרֵי הַגְּדַר כָּל זָמַן שְׁמַתְעַטֵּשׁ וְאִין חֲבֵרוֹ שׁוּמְעַ וּבִבְקָעָה כָּל זָמַן שְׁאִין חֲבֵרוֹ רוֹאֵהוּ. מִתְיַבֵּי: (*) יוֹצְאִין חוּץ לְבֵית הַבַּד וְנִפְנִין אַחֲרֵי הַגְּדַר וְהֵם טְהוּרִים? (*) בְּטְהוּרוֹת הַקְּלוֹ. תָּא שְׁמַע: (*) כְּמָה יִרְחַק מֵהֶם וְיִהְיוּ טְהוּרִים, כָּל זָמַן שְׁאִין חֲבֵרוֹ רוֹאֵהוּ? הָכָא נִמְי בְּטְהוּרוֹת (*) הַקְּלוֹ. רַב אֲשִׁי אָמַר: מָאֵי " (*) כָּל זָמַן שְׁאִין חֲבֵרוֹ רוֹאֵהוּ" דְּאָמַר רַב אִיִּסִי בְּוֹ נְתָן - כָּל זָמַן שְׁאִין חֲבֵרוֹ רוֹאֵה אֶת פְּרָעוֹ.

נפש יהודה אחרי גדר נפנה מיד. ואין צריך להתרחק כלום ובבקה צריך להתרחק כדי שלא ישמע חבירו עטושו של מטה אבל אין צריך להתרחק עד כדי שלא יראנו: יוצאין חוץ לבית הבד. משמרי טהרות של שמן בית הבד אם הוצרכו לפנות יוצאים מפתח בית הבד ונפנין לאחורי הגדר שלפני הפתח ואין חושדין שמא בתוך כך יכנס עם הארץ ויגע אלמא נפנים לאחורי הגדר מיד: בטהרות הקילו. משמירת טהרות הקילו בבית הכסא: כמה ירחקו. שומרי טהרות כדי שיהא רואהו וכיון דאינו יכול להתרחק יותר על כרחך אם הוצרך לפנות יפנה תיובתא דאיסי דבעי שלא יראנו: הקילו. בהו רבנן בשביל שמירתן הקילו בבית הכסא: כל זמן שאין חבירו רואהו. דאינו רואה פרועו כשהוא מגלה עצמו לעשות צרכו:

ההוא ספדנא דנחית קמיה דרב נחמן, אמר: אי צנוע באורחותיו וכו'. כדאיתא לעיל (סימן ריג), בחלק הלוגיה למתים והספדים.

וְאִמְרִינן עֲלָהּ: תְּנוּ רַבָּנָן: אִי זָהוּ צְנוּעֵ? זָה (*) שְׁנִפְנָה בְּלִילָה בְּמָקוֹם שְׁנִפְנָה בְּיוֹם. אִינִי, וְהָא אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: לְעוֹלָם (*) יִנְהִיג אָדָם עֲצָמוֹ שְׁחָרִית וְעַרְבִית לְצִאת, כְּדִי שְׁלָא יִתְרַחַק; וְרַב בִּימָמָא הָוָה אֲזִיל עַד מִילָא וּלְאוּרְתָא אָמַר לִיה לְשִׁמְעִיה: (*) פְּנִי לִי דוּכְתָא בְּרוּחָא דְמָתָא; וְכֵן רַבִּי חִזָּא; וְכֵן אָמַר לִיה רַבִּי זִירָא לְשִׁמְעִיה; וְרַב שֶׁשֶׁת אָמַר לִיה לְשִׁמְעִיה: פְּנִי

לִי דּוֹכָתָא אַחוּרֵי בֵּית חֲבָרְיָא? לֹא תִימָא "בְּמָקוֹם", אֶלָּא אִימָא: (*) כְּדָרְךָ שְׁנִפְנָה בַּיּוֹם. רַב אִשִּׁי אָמַר: אֶפִּילוּ תִימָא " (*) בְּמָקוֹם", לֹא נִצְרָחָה (*) אֶלָּא לְקָרֵן זְוִית.

נפש יהודה **שנפנה בלילה.** מתרחק מבני אדם בלילה כביום: **ינהיג אדם עצמו.** לפנות שחרית קודם היום וערבית משחשיכה כדי שלא יהיה צריך להתרחק אלמא אין צריך להתרחק בלילה: **פני לי דוכתא.** מקום ברחבה אחורי הבתים שאין מצוין שם בני אדם: **כדרך שנפנה ביום.** לענין פרוע טפח וטפחיים ומיושב כך ינהג אפילו בלילה: **במקום.** צריך להתרחק בלילה כביום: **אלא לקרן זוית.** אם יש קרן זוית סמוך צריך להסתלק שם בלילה כביום ולא יפנה בגלוי לזה אמר במקום וכו':

וְאִמְרִינָן נִמְי הֵתָם (סב, ב): " (*) וְאָמַר לְהַרְגֵךָ וְתַחֲס עֲלֶיךָ" (שמואלא כד, יא), "וְאָמַר" - וְאָמַרְתִּי מִבְּעֵי לִיָּה? "וְתַחֲס" - וְחִסְתִּי מִבְּעֵי לִיָּה? אָמַר לִיָּה דְּוֹד לְשָׂאוּל: מִדִּין תּוֹרָה מִתֵּר לְהַרְגֵךָ; מֵאֵי טַעְמָא? רוּדְף אֵתָה (*) וְהַתּוֹרָה אָמַרָה: בָּא לְהַרְגֵךָ הַשְּׂכָם לְהַרְגוּ - אֶלָּא (*) צְנִיעוּת שְׁהִיָּתָה בָּךְ הִיא חֲסָה עֲלֶיךָ. וּמֵאֵי צְנִיעוּת הִיָּתָה בְּשָׂאוּל? דְּכָתִיב: "וַיָּבֵא אֶל־גְּדָרוֹת הַצֹּאן עַל־הַדָּרְךָ וְשָׁם מְעָרָה" (שם שם, ד), תָּנָא: גְּדָר לְפָנִים מִגְּדָר, מְעָרָה לְפָנִים מִמְּעָרָה: "לְהַסֵּךְ אֶת־רַגְלָיו" (שם), אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: מִלְּמַד (*) שְׂסַכְךָ אֶת עֲצָמוֹ כְּסַכָּה.

נפש יהודה **ואמר להרגך ותחס עליך.** דוד אמר לשאול כן בצאתו מן המערה שנכנס בה שאול לפנות וכת דוד את כנף מעילו ואמר להרגך הקב"ה התיר לי להרגך: **התורה אמרה וכו'.** אם במחותרת ימצא הגנב וגוי מכאן נלמד הבא להרגך השכם להרגו: **צניעות שהיתה בך.** שנכנס למערה בשביל הצנע ואף שם נהג צניעות כדמפרש ואזיל: **שסיכך.** רגליו בבגדיו כסוכה:

בּוֹא וּרְאֵה כִּמָּה חָבִיב לְפָנֵי הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מְדַת הַצְּנִיעוּת, שְׂאֶפִילוּ הַתּוֹרָה וְהַמְצוּוֹת, שֶׁהוּא הָדָר וְיוֹפֵי שֶׁל הָאָדָם, יוֹתֵר הוּא מְשַׁבַּח אִם יַעֲשֶׂנוּ בְּצִנְעָה, כְּדִגְרָסִינָן בְּפָרֶק לּוּלָב וְעֶרְבָה (סוכה מט, ב): תָּנָא דְּבִי רַב עֵינָן: מֵאֵי דְּכָתִיב " (*) חֲמוּקֵי יִרְכִיזְךָ" (שיר השירים ז, ב), לָמָּה נִמְשְׁלוּ דְּבָרֵי תּוֹרָה לִירְזָךָ? לֹאמַר לָךְ: מַה יִּרְךָ בִּסְתֵר אֶף דְּבָרֵי תּוֹרָה בִּסְתֵר. וְהִינוּ דְּאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: מֵאֵי דְּכָתִיב: "הִגִּיד לָךְ אָדָם מַה־טוֹב" וגו' (מיכה ו, ח), "עֲשׂוֹת מְשֻׁפָּט" זֶה הַדִּין; "חֲסִיד" זֶה גְּמִילוֹת חֲסִידִים; "וְהַצְּנִיעַ לְכָת" זֶה הוֹצָאת הַמַּת וְהַכְּנַסַת כָּלָה לַחֲפָה. וְהֵלָא דְּבָרִים קַל וְחֹמֶר: וּמַה דְּבָרִים (*) שְׂדִרְכָן לַעֲשׂוֹת בְּפִרְהָסִיא אָמַרָה תּוֹרָה: "וְהַצְּנִיעַ לְכָת עִם אֶלְהִיךָ", דְּבָרִים שְׂדִרְכָן לַעֲשׂוֹת בְּצִנְעָה - עַל אַחַת כִּמָּה וְכִמָּה. עַל כֵּן בְּכָל דְּבָר הוּא טוֹב הַצְּנִיעוּת.

נפש יהודה **חמוקי ירכיז וגו' למה נמשלו.** רב ענן דריש לקרא כמו חלאים כלוחות שהיו מאבנים טובות כמו נזם וחלי וכתם מעשה ידי אמן והלוחות מעשה אלהים חמוקי ירכיז הנסתרים כירך שכבוד התורה בצנעא לא להיות יושב ושונה בגובהה של עיר ולא לשנות לתלמידיו בשוק כדאמר במועד קטן: **הוצאת המת והכנסת כלה.** דכתיב בהו לכת טוב ללכת אל בית אבל מלכת אל בית משתה אף זה צריך הצנע לסעוד במדה נאה ולשמוח במדה נאה ולא להנהיג קלות ראש בעצמו ויש אומרים אם צריך לבזבז להוצאת מת עני או להכנסת כלה עניה יעשה בצנעא ולא לימא קמי מאן דלא ידע דעבדי כן: **שדרכן ליעשות בצנעא.** כגון צדקה הניתנת לעני בסתר שאין צריך להודיע לשום אדם מה שאין כן במת ובכלה לפי שאחרים מתעסקין בהן ויודעין היציאה משל מי והיינו דאמר רבי אלעזר דכל

החלק השני בבישנות

ויש בו פרק אחד

פרק ראשון [שלז]

כל מי שהוא בישן בכל דרכיו, זולת בלמוד, מורה עליו שהוא ירא השם ושמדו רגלי אבותיו על הר סיני ולא יבוא לידי חטא, כדכתיב: "ובעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו" (שמות כ, יז), " (*) על פניכם", זו בושא; "לבלתי תחטאו", מלמד שהבושה מביא לידי יראת חטא. מכאן אמרו: סימן טוב באדם, שהוא בישן. אחרים אומרים: כל אדם שהוא מתבייש לא במהרה הוא חוטא; ומי שאין לו בשות פנים בידוע שלא עמדו רגלי אבותיו על הר סיני.

נפש יהודה על פניכם זו בושא. שיזכור שה' נגד פניו תמיד ויתבייש מפניו במעשיו שלא יחטא לנגדו:

ומי שיש לו עזות פנים (*) מעיד על פסול יולדיו, כדאמרין במסכת פלה, פרק רבי יהודה: רבי יהודה אומר: (*) עז פנים לגיהנם ובוש פנים לגן עדן. עז פנים, רבי אליעזר אומר: (*) ממזר. רבי יהושע אומר: בן הנדה. רבי עקיבא אומר: ממזר וכן הנדה. פעם אחת היו זקנים יושבים ועברו שני תינוקות לפניהם, אחד גלה ראשו ואחד כסה ראשו, זה שגלה ראשו, רבי אליעזר אומר: ממזר רבי יהושע אומר: בן הנדה; רבי עקיבא אומר: ממזר וכן הנדה. אמרו לו לרבי עקיבא: היאך מלאך לבד וכו'. כדאיתא לעיל, בפרק ב מחלק דשבועות (סימן ט). ועליו הכתוב אומר: "סוד ה' ליראיו" וגו' (תהלים כה, יד).

נפש יהודה מעיד על פסול יולדיו. עזות פניו מעיד שבא מפסול משפחה: עז פנים לגיהנם. לפי שהעזות ניכר בפנים רשע הוא דכתיב העז איש רשע בפניו וכתיב ישובו רשעים לשאלה: ממזר. הוא שכל ממזר עז פנים הוא מטבע כמו שנולד בעזות:

ואמרין עלה בגמרא: מאי טעמא דרבי יהודה? דכתיב: "העז איש רשע בפינו" (משלי כא, כט), כיון שמעיו פגיו נקרא רשע, ורשע לגיהנם. ולרבי

יהודה, עשה תשובה מאי? אמר לך, (*) אין לעז פנים תשובה. "ובוש פנים לכן יעדן", תניא: כל שיש לו בשות פנים לא במהרה הוא חוטא, שנאמר: "ובעבור תהיה יראתו על פניכם" וגו'. "רבי אליעזר אומר (*) ממזר", מאי ממזר? מום זר. "אמרו לו לרבי עקיבא", ורבי עקיבא (*) מן התורה מנא לן? דכתוב: "בה' בגדו כיבנים זרים ילדו" (הושע ה, ז) ואין בגדו אלא זנות, דכתוב: "אכן בגדה אשה מרעה" (רמיה ג, ב) ואין זר האמור כאן אלא ממזר. "אחד גלה ראשו", שמע מנה: גלוי הראש עזותא תקיפא הוא.

נפש יהודה אין לעז פנים. שעזותו אין מניחתו לעשות תשובה: ממזר. למה נקרא שמו ממזר לשון מום זר שיש בו מום זר שבא מזר דאסורין זה בזה: מן התורה. ממזר שכתב בתורה מנא לן דהוא הנוולד מזנות דלמא דבר אחר הוא מי שעושה כן נקרא ממזר ולא יבא בקהל ה'.

*) נשבע בשפתי וּמְבַטֵּל בְּלִבּוֹ, היכי עביד הכי והא כתיב: "או נפש כי תשבע לבלטא בשפתיים" (ויקרא ה, ד) (*) ולא בלב אלא דמשתיבע ליה (*) כרבי יוחנן, דאמר: לאלהי ישראל מיתניא לך - ואפילו הכי מבטל בלבו.

נפש יהודה נשבע. ר' עקיבא לאמו של אותו תינוק שהלך בגילוי הראש שתגלה לו האמת שכן הנדה וממזר הוא ויביאה לעולם הבא והיה מבטל השבועה בלבו: ולא בלב. שאינו ראוי לבטל בלב: כרבי יוחנן. דנשבע למטרוניתא דלא אגלה לאלהי ישראל כך נשבע ר' עקיבא לאלהי ישראל מייתניא לך לעולם הבא ועל הקב"ה אמר כך:

*) ובעלני שושביני, ושושבינא מנא נפל תמן? דתניא: בראשונה היו השושבינים ישנים בבית שהחתן והכלה ישנים שם, (*) כדי לשמש את החתן ואת הכלה, כדחזי בעל דנדה היא מיד פרש. וכי קיימי שושבינין (*) חשודים? איהו סרחא עליה. "אמרו גדול היה רבי עקיבא (*) שהכחיש את רבותיו", קרי ליה חבריו וקרי ליה רבותיו? מעיקרא הוו רבותיו, כיון דחזו דקא גבר עליהו קרי ליה חבריו.

נפש יהודה ובעלני שושביני. כך אמרה לרבי עקיבא ופרכינן ושושבינה מאי בעי תמן דשכב אצלה: כדי לשמש. לעשות צרכי סעודה ותכשיטי חתן וכלה: חשדי. היו חושדין לחתן שהוא מרד בכלתו ואינו רוצה לשכב אצלה ובא הוא וזנה עמה ונולד אותו האיש דגילוי ראש: שהכחיש את רבותיו. שנמצא כדבריו דאמר בן הנדה וממזר:

ובשביל עזי פנים מתחדשים גזירות בשונאייהן של ישראל, כדגרסינן בפרקא קמא דתעניות (ו, ב): אמר רב סלא: אין הגשמים נעצרין אלא בשביל עזי פנים, שנאמר: " (*) וימנעו רבבים ומלקוש לוא היה ומצח אשה זונה" וגו' (רמיה ג, ג). ואמר רב סלא: כל אדם שיש בו עזות פנים לסוף נכשל בעברה, שנאמר: "ומצח אשה זונה" וגו'. רב נחמן בר יצחק אמר: בידוע שנכשל בעברה, שנאמר: "היה לך" (שם), "יהיה" לא נאמר, (*) אלא היה. ואמר רבה בר בר חנא: ומתן לקרותו רשע, שנאמר: " (*) העז איש רשע בפניו" (משלי כא, ט). רב נחמן בר יצחק אמר: (*) ומתן לשנאתו, שנאמר: "מי כהחכם ומי יודע פשר דבר חכמת אדם תאיר פניו" (*) ועז פניו ישנא" (קהלת ח, א), אל תקרא "ישנא", אלא ישנא.

נפש יהודה וימנעו רביבים. משום דמאנת הכלם שהיה בך עזות: אלא היה. שכבר נכשל: העז איש. שיש בו עזות פנים אמור לו רשע בפניו ואין בו משום מלקות כדאמרין במסכת קדושין ומשום דבר זה בלבד מותר לקרותו רשע: ומותר לשונאו. אף על גב דכתיב ואהבת לרעך כמוך: ועוז פניו ישונאו. ועז כתיב חסר וי מי שהוא עז פנים ישנא בשיין ואל"ף ואמר מהרש"א מה שכתב רש"י שהוא בשיין ואל"ף י"ל דכוונתו מדכתיב באל"ף דריש ליה מלשון שנאה ולא מלשון שינוי כפירש רש"י דאם כן הוי ליה למכתב בה"א ישנא ומה שכתב שהוא בשיין אפשר לומר דכוונתו לפי הדרש מלשון שנאה יהיה השיין בשמאל כמו סיין:

וְגִרְסִינֵן בְּפֶרֶק כָּל כְּתָבֵי הַקִּדְּשׁ (שבת קיט, ב) : אָמַר עוֹלָא : לֹא חֲרָבָה יְרוּשָׁלַם אָלָא בְּשָׁבִיל שְׂלָא הָיָה לָהֶם בְּשֵׁת פְּנִים זֶה מְזָה, שְׁנֵאמַר : "הוֹבִישׁוּ כִי תוֹעֵבָה עָשׂוּ גַם־בוֹשׁ לֹא יְבוֹשׁוּ גַם־הַכְּלָיִם לֹא יִדְעוּ לָכֵן יָפְלוּ בְּנוֹפְלִים בְּעַת־פְּקֻדָּתֵיִם יִפְשְׁלוּ אָמַר ה'" (ירמיה ו, טו).

ועם כל זה לא טוב הבישנות בלמוד, כמו שאמרו במסכת אבות פרק שני (משנה ה) : (* ולא הבישן למד.

נפש יהודה ולא הביישן למד. מכיון שהוא בוש לשאול לרבו ולומר לו שלא הבין שפיר לא ילמד כלום על כן צריך להעז פניו ולשאול כמה פעמים עד שיברור לו ויבין היטב אף על פי שרבו או חבריו מרגיזים ומלעיגים עליו לא יניח מלשאול:

וגם כן ליסר לרשעים צריך עזות ואכזריות, כמו שאמרו במסכת אבות (פרק ה, משנה כ) : יהודה בן תימא אומר : הוי עז כנמר וקל כנשר וגוי לעשות רצון אביה שבשמים. ולפי שלא ילמד אדם מזה (* לדברים אחרים, אמר הוא אחר זה : הוא הנה אומר : עז פנים לגיהנם וכו'. להורותינו, שהבשת צריך ברב.

נפש יהודה לדברים אחרים. מאחר שמותר להיות עז לעשות רצון הקב"ה פן ילמד ממנו להיות עז גם בדברים אחרים שהם שלא לשם שמים על כן לא ינהג בעזות הרבה אפילו בדבר שעושה לשם שמים : שמים

פרק שני [שלת]

מי שחטא ושב צריך להיות לו הבישנות יותר ממי שלא חטא, מפני שהשב צריך לו ליבוש מחטאתו ושיהיו נגד עיניו תמיד, כמו שאמר הכותוב : "כי פשעי אני אדע" וגוי (תהלים נא, ה). ואמר : "בשתי וגם נכלמתי כי נשאתי" וגוי' (ירמיה לא, יח).

ואם מצינו שהחוטא, כשירגישו אחרים את עוונותיו יבוש מאד, איך לא יבוש מהאל יתברך, שהוא יודע כל נסתרות ואין תעלומה לפניו. ועל כזה אמרו בפרק תפלת השחר (ברכות כח, ב), כי בשעת פטירת רבן יוחנן בן זפאי אמרו לו תלמידיו : רבינו, ברכנו. אמר להם : יהי רצון שיהא מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם וכו'. פדאיתא לעיל, בנר א, כלל ב [חלק א], פרק א (סימן יא).

ועוד, בראות החוטא שהאל יתברך מעביר על עוֹנוֹ וְאִינוּ נִפְרָע מִמֶּנּוּ וַיֹּסֶף
בוֹשָׁה בְּלִבּוֹ - מוֹחֲלִין לוֹ, כְּדִגְרָסִינָן בְּסוֹף פֶּרֶק קַמָּא דְּבִרְכוֹת (י, ב) : אָמַר
רְבָּא בַר חִינְנָא סָבָא מִשְׁמִיָּה דָּרַב : כָּל הָעוֹשֶׂה דָּבָר וּמִתְבַּיֵּשׁ בוֹ מוֹחֲלִין לוֹ
עַל כָּל עוֹנוֹתָיו וְכוּ'. כְּדֵאִיתָא לְעִיל, בְּנֵר הַתְּשׁוּבָה, כָּלֵל א, חֶלֶק שְׁנֵי, פֶּרֶק
שְׁנֵי, (סִימָן רפא).

לְמַדְנּוּ שֶׁהַבוֹשָׁה מוֹעִיל לְחוֹטָא, וְכָל שְׁכֹן קִדְּם חֲטָא, שְׁיִנְצַל מִמֶּנּוּ,
וּמְבִיאָתוֹ לְמַצּוֹת וּלְמַעֲשִׂים טוֹבִים.

חתימת נר זה [שלט]

גְּדוֹל שְׁכַר מִדַּת הָעֲנָוָה, אֲשֶׁר בוֹ זוֹכָה אָדָם אֶל הַחוֹט הַמְּשַׁלֵּשׁ, שְׁיִתְאַוָּה כָּל
אָדָם לְעֶשֶׂר וְכַבּוּד וְחַיִּים, שְׁנֵאָמַר : "עֵקֶב עֲנָוָה יֵרָאֵת ה' עֲשֶׂר וְכַבּוּד וְחַיִּים"
(משלי כב, ד).

גְּדוֹלָה עֲנָוָה, שְׁבִיחַ נְשִׂיָּה אֲבָרְהָם אֲבִינוּ עָלֵינוּ הַשְּׁלוֹם, מִפְּנֵי שֶׁהָיוּ בְּנֵי דוֹרוֹ
הַגְּדוֹלִים שְׁבִיחַם, כְּגוֹן עֶפְרוֹן הַחֲתָן, מְנַשְּׂאִים אוֹתוֹ וְהָיוּ קוֹרְאִים אוֹתוֹ
"אֲדוֹנֵי נְשִׂאֵי אֱלֹהִים" (בראשית כג, ו) וְהוּא, עָלֵינוּ הַשְּׁלוֹם, הָיָה מְשַׁפִּיל עֲצָמוֹ
עִמָּהֶם וּמִתְנַהֵג עִמָּהֶם בְּמִדַּת הָעֲנָוָה וְאֶפְּלוֹ לְפָחוּתִים שְׁבִיחַם, שְׁנֵאָמַר :
"וַיִּשְׁתַּחֲוּ אֲבָרְהָם" (שם שם, יב), "לְפָנַי הַגְּדוֹלִים" לֹא נֵאָמַר, אֶלָּא "לְפָנַי עִם־
הָאָרֶץ". וְאֶף־עַל־פִּי שֶׁהָיָה נְשִׂאֵהוּ וְגַבּוֹר, עֲשִׂיר וְגְדוֹל וְנָבִיא, לֹא הָיָה מַחְשִׁיב
אֶת עֲצָמוֹ לְמֵאוּמָה וְלֹא גָבַהּ לִבּוֹ וְלֹא רָמוּ עֵינָיו וְהָיָה שֹׁפֵל רוּחַ וְאָמַר :
"וְאַנְכִי עֶפְרָא וְאַפְרָ" (שם יח, כז).

גְּדוֹלָה עֲנָוָה, שְׁבִיחַ יִצְחָק אֲבִינוּ, עָלֵינוּ הַשְּׁלוֹם, שֶׁהָרִי אֲבִימֶלֶךְ גָּרַשׁ
אוֹתוֹ מִמְּלֻכּוֹתוֹ וְהָיָה מַצְלִיחַ בְּכָל דְּרָכָיו וּבְכָל מַעֲשֵׂה יָדָיו, דְּכָתִיב : "וַיִּזְרַע
יִצְחָק בְּאֶרֶץ הַהוּא" (שם כו, יב) וַיִּמְרַב עֲשָׂרוֹ קִנְאוֹ בוֹ פְּלִשְׁתִּים, דְּכָתִיב :
"וַיִּקְנְאוּ אוֹתוֹ פְּלִשְׁתִּים" (שם שם, יד) וְעַם כָּל הַשְּׁבִיחַ הָיָה, כְּשֶׁבָא אֶצְלוֹ
אֲבִימֶלֶךְ, מֵרַב עֲנֻתָנוֹתוֹ קִבְּלוּ מֵאַהֲבָה וְשָׁלְחוּ לְשָׁלוֹם, דְּכָתִיב : "וַיִּלְכוּ
מֵאֵתוֹ בְּשָׁלוֹם" (שם שם, לא).

גְּדוֹלָה עֲנָוָה, שְׁבִיחַ נְשִׂיָּה יַעֲקֹב אֲבִינוּ, עָלֵינוּ הַשְּׁלוֹם, דְּכָתִיב : "כֹּה אָמַר
עֲבָדְךָ יַעֲקֹב (*) עִם־לִבִּי גִרְתִּי" (שם לב, ה).

נפש יהודה עם לבן גרתי. לא נעשיתי שר וחשוב אלא גר :

גְּדוֹלָה עֲנָוָה, שְׁבִיחַ נְשִׂיָּה מִשֶּׁה רַבִּינוּ, עָלֵינוּ הַשְּׁלוֹם, שְׁנֵאָמַר : "וְהָאִישׁ
מִשֶּׁה עָנּוּ מֵאֲד" (במדבר יב, ג).

גְּדוֹלָה עֲנָוָה, שְׁבִיחַ נְתַנְדֵּל אֶהְרֹן הַכֹּהֵן, עָלֵינוּ הַשְּׁלוֹם, שְׁבִיחֵי אוֹתוֹ כִּהְיוּ גְּדוֹל
הָיָה (*) מֵרִים אֶת הַדָּשָׁן לְעִבּוּדַת הָאֵל יִתְבָּרַךְ וְהָיָה מְשַׁפִּיל עֲצָמוֹ לְקִרְא
"רַבִּי" לְכָל אָדָם, כְּדֵי לְהַבְיִאוֹ לְתַלְמוּד תּוֹרָה.

נפש יהודה

מרים את הדשן. בעצמו אף על פי שהיה אפשר לו להרים על ידי בניו :

גְדוּלָה עֲנֹהָ, שְׁבָה נִתְפָּאֵר דָּוִד הַמֶּלֶךְ, עָלָיו הַשְּׁלוֹם, בְּאָמְרוֹ עַל עֲצָמוֹ :
"וְאֵנֹכִי תוֹלַעַת וְלֹא-אִישׁ" וגו' (תהלים כב, ז).

וְכֵן מְצִינֵנוּ בְּכָל צְדִיק וְצְדִיק שֶׁבְּכָל דּוֹר וְדוֹר, שֶׁכָּל מֵה שֶׁהִיא הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ
הוא נוֹתֵן לָהֶם גְּדוּלָה הִיוּ מְשֻׁפְּלִין אֶת עֲצָמוֹ.

וּלְפִיכֵן נִמְשְׁלוּ יִשְׂרָאֵל לְגִפְוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר : "גִּפְוֹן מִמְצָרִים תִּסְיַע" (שם פ, ט), לוֹמַר
לָךְ : מֵה גִפְוֹן זֶה כָּל אֲשֶׁכּוֹל שֶׁהוּא גְדוֹל מִחֲבֵרוֹ הוּא יוֹתֵר נְמוּדָה, כִּי יִשְׂרָאֵל,
כָּל מִי שֶׁהוּא גְדוֹל מִחֲבֵרוֹ צָרִיךְ לִהְיוֹת עָנּוּ יוֹתֵר מִחֲבֵרוֹ.

כִּיּוֹצֵא בְדָבָר, הַדְּיוּט שׁוֹחָה בְּתַפְלָתוֹ בְּאֲבוֹת תְּחִלָּה וְסוֹף וּבַהוֹדָא תְּחִלָּה
וְסוֹף, כִּהֵן גְּדוֹל שׁוֹחָה בְּתַחֲלַת כָּל בְּרָכָה וּבְרָכָה וּבְסוֹף כָּל בְּרָכָה וּבְרָכָה.
מִלֶּךְ, כִּיּוֹן שֶׁשׁוֹחָה, אֵין זֹקֵף עַד שֶׁסִּיִּים תִּפְלָתוֹ. לְלַמְדֵנוּ, שֶׁהַגְּדוֹל צָרִיךְ
לִהְיוֹת יוֹתֵר עָנּוּ וּבִזָּה יִזְכֶּה לְמַעֲלָה וְכְבוֹד, כַּדְּגֵרְסִינֵן בְּפִרְקָא קַמָּא דְעֵרוּבִין
(יג, ב) : לְלַמְדֵךְ, שֶׁכָּל הַמְשֻׁפְּלִיל אֶת עֲצָמוֹ הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מְגַבִּיהוּ וְכָל
הַמְגַבִּיָּה אֶת עֲצָמוֹ הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מְשֻׁפְּלִלוֹ ; וְכֵן הַמְחַזֵּר אַחֵר הַגְּדוּלָה -
גְּדוּלָה בּוֹרַחַת מִמֶּנּוּ, וְכָל הַבּוֹרַח מִן הַגְּדוּלָה - גְּדוּלָה מְחַזֵּרֶת אַחֲרָיו וְכוּ'.
כַּדְּאִיתָא לְעִיל, בְּנֵר אַ כְּלָל ג, חֶלֶק א, פֶּרֶק שְׁנֵי (סימן כז).

גְּדוּלָה עֲנֹהָ, שֶׁמְצַלֶּת לְבַעֲלֶיהָ בְּיוֹם חֲרוֹן אַף ה' מִכָּל צָרָה וְהַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ
הוּא מִגֵּן בְּעָדוֹ וְשִׁמְרוֹ וּמִסְתִּירוֹ תַּחַת כְּנָפָיו עַד יַעֲבֵר זַעַם, שֶׁנֶּאֱמַר : "בִּקְשׁוּ
אֶת-ה' כֹּל-עַנְוֵי הָאָרֶץ (*). אֲשֶׁר מִשְׁפָּטוֹ פָּעְלוּ בִּקְשׁוֹ-צַדֵּק בִּקְשׁוּ עֲנֹהָ אוֹלֵי
תִּסְתְּרוּ" (צפניה ב, ג). וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁהַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מְחוֹנֵן לְעַנְוִים,
שֶׁנֶּאֱמַר : "אִם-לִלְצִים הוּא יִלְיָץ" וגו' (משלי ג, לד).

נפש יהודה

אשר משפטו פעלו. אף על פי שפועל הקב"ה משפטו ליסר את העולם מי

שהוא עניו ניצל ממנו :

גְּדוּלָה עֲנֹהָ, שֶׁמְנַחֶלֶת לְבַעֲלֶיהָ כֶּסֶא כְבוֹד [בְּיוֹם חֲרוֹן אַף], שֶׁנֶּאֱמַר :
"מִקְּיָם מַעֲפָר דָּל וגו' וְכֶסֶא כְבוֹד יִנְחֹלֶם" (שמואלא ב, ח) וְכִתִּיב : " (*). וְלִפְנֵי
כְבוֹד עֲנֹהָ" (משלי טו, לג).

נפש יהודה

ולפני כבוד. שאין בא לאדם כבוד מהקב"ה אלא שהיה מקודם לכן עניו

ובזכותו זכה לכבוד וכן להפך לפני שבר גאון לא בא לאדם שבר אלא על שהיה מקודם
בגאות :

גְּדוּלָה עֲנֹהָ, שֶׁבִּישׁוּעַת יִשְׂרָאֵל הָעַנְוִים יִהְיוּ מִפְּאָרִים וְעֲלִיזִים וּשְׂמִיחִים
בְּכְבוֹד, שֶׁנֶּאֱמַר : "יִפְאָר עַנְוִים בִּישׁוּעָה. יַעֲלוּ חֲסִידִים בְּכְבוֹד יִרְנְנוּ עַל-
מִשְׁכְּבוֹתָם. רוּמְמוֹת אֵל בְּגֵרוֹנָם וְחָרֵב פִּיפְיוֹת בְּיָדָם" וגו' (תהלים קמט, דז).
וְלֹא יִפְחָדוּ הָעַנְוִים מִחֲבָלוֹ שֶׁל מְשִׁיחַ, אֲבָל יִהְיוּ נְצוּלִין בְּצַדֵּק וּבְמִישׁוֹר,
שֶׁנֶּאֱמַר : "וְשִׁפְט בְּצַדֵּק דְּלִים וְהוֹכִיחַ בְּמִישׁוֹר לְעַנְוֵי-אָרֶץ" וְכוּ' (ישעיה יא, ד).
וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁיִּתְעַנְּנוּ וְיִתְעַדְּנוּ בְּחֻלְקָם וּבְנִחְלָתָם, שֶׁנֶּאֱמַר : "וְעַנְוִים
יִרְשׁוּ-אָרֶץ וְהִתְעַנְּנוּ עַל-רֵב שְׁלוֹם" (תהלים לו, יא).

שבישועת ישראל. בעת הגאולה הענויים עליזים לשון ששון ושמחה שישמחו עצמם שהם קרבו הגאולה בזכות שהיו ענויים שנאמר יפאר ענוים שהם גרמו לישועת הגאולה ויזכו לרוב שלום כי ענוה גורם שלום כמדתם יתן להם הקב"ה רוב שלום דמדה טובה מרובה וזה והתענגו על רוב שלום וזה יהיה בעת הגאולה שיירשו ארץ במהרה בימינו אמן ואמן:

בְּרוּךְ ה' לְעוֹלָם אָמֵן וְאָמֵן חֲזָק.

חתימה

אָרוּמִם וְאַהֲלֵל לְמֶלֶךְ הַמְּלָכִים, אֲשֶׁר לוֹ הַחֲכֵמָה וְהַחַיִּים וְהַיְכָלָת, אֲשֶׁר הִגִּיעַנִי לְזָמַן הַזֶּה לְהַשְׁלִים וְלַחְתֹּם חֲבוּר הַמְּנוּרָה הַזֹּאת, לְהַאִיר בָּהּ אֶת לְבִי בְּדַבְרֵי הַגְּדוּת וְלַהֲיִית לְזִכְרוֹן בֵּין עֵינַי וְלִמְצֵא בָּהּ דַּבְרֵי מוֹסֵר וְעֵצָה וְתוֹכָחָה מוֹכְנִים עַל מַתְכַּנְתֶּם, כְּפִי מֵה שֶׁקִּבַּצְתִּים מִן הַמְּדַרְשׁוֹת, בְּסִדְר שֶׁהִיא יוֹתֵר נְאוֹת אֶל דַּעְתִּי, כְּפִי חֲלֻשַׁת הַשְּׁגָתִי. וְהַמִּימְרָאוֹת אַחֲרוֹת שֶׁלֹּא חֲבַרְתִּי בּוֹ נִשְׁאַרוּ בְּעִבּוּר שְׁבַעַה טְעָמִים; הָאֶחָד, כְּשֶׁלֹּא מְצֵאתִים בְּחִסְרוֹן סִפְרֵי מְדַרְשׁוֹת שֶׁלֹּא הָיוּ בְּיָדִי. וְהַשֵּׁנִי, שֶׁמֵּאוֹתֶם הַסִּפְרִים שֶׁהָיוּ בְּיָדִי שֶׁכִּחְתִּי מֵהֶם דְּבָרִים רַבִּים. וְהַשְּׁלִישִׁי, כִּי הִרְבֵּה דְּבָרִים לֹא רְצִיתִי לְחַבְרֵם, שֶׁרָאִיתִי בְּלִבִּי שֶׁלֹּא הָיָה צָרָךְ בָּהֶם כְּפִי פְּנוּת הַחֲבוּר. וְהַרְבִּיעִי, שֶׁהִנְחֵתִי מִלְּכֹתֵב דְּבָרִים בְּשִׁיכּוֹל לְבוֹא הַהֶפְסֵד יִתִּירָה עַל הַשִּׁבְחָה, כְּהִרְבֵּה בְּנֵי אָדָם שֶׁאֵינָם יוֹדְעִים לְהַשִּׁיג אֲמִתּוֹת הַדְּבָרִים הַפְּנִימִיִּים. וְהַחֲמִשִּׁי, עֲזַבְתִּי הַדְּבָרִים הַחֲמוּרִים, שֶׁהֵם נִסְתָּרִים וְגִבְהִים וְאֵין מִי שֶׁיִּשְׁיג פְּנוּתָם, אֶלָּא יַחִיד בְּדוֹר. וְהַשֵּׁשִׁי, לֹא רְצִיתִי לְכַתֵּב הַדְּבָרִים שֶׁחֲשַׁבְתִּי שִׁיכּוֹל לְטַעוֹת בָּהֶם הַשׁוֹמֵעַ וְיִגְלֶה לְמָקוֹם הַמַּיִם הָרָעִים וְיֵהָא עוֹוֹנוֹ תְּלוּי בִּי. וְהַשְּׁבִיעִי, מְצֵאתִי דְּבָרִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם פֶּה [לְמִינִים לּוֹמֵר עַל רְבוּתֵינוּ שְׁטָעוּ, אוֹ שֶׁבִּיזוֹ אֲמוּנָתֶם, אוֹ שֶׁכִּתְבוּ כִּנְגַד אוֹמוֹת הָעוֹלָם. וְלֹא הִבִּיאוֹתִים כְּאוֹן], כְּדִי שֶׁלֹּא אֶתֶן מָקוֹם לְבַעַל דִּין לְחַלֵּק. וְלֹא כְּתַבְתִּי בְּחֲבוּר זֶה שֶׁיִּירָא שׁוֹם אָדָם מִלְּלַמֵּד לְכָל מִי שֶׁיִּרְצֶה וְגַם לְדַרְשׁ בּוֹ בְּרַבִּים וְיֵיצֵא מִמֶּנּוּ עֵצָה וּמוֹסֵר וּבִטְחוֹן בְּלִי שׁוֹם הַפֶּסֶד. וְאִם קֶצֶת מִדְּבָרֵי אֲגָדוֹת כְּתַבְתִּי בְּמָקוֹם אֶחָד וּשְׁנֵיתִים אַחֵר כְּדִי בְּמָקוֹם אַחֵר, כְּפִי צָרָךְ הָעֵנִין, וְלֹא קֶצֶרְתִּי בּוֹ לְכַתֵּב "כְּדֵאִיתָא בְּמָקוֹם פְּלוּנִי", כְּמוֹ שֶׁעֲשִׂיתִי בְּרַב, הִיא, לְפִי שֶׁלֹּא הָיִיתִי זְכוּר שֶׁכְּתַבְתִּיו בְּמָקוֹם אַחֵר, וְזֶה הוּא מְעַט מִזְעִיר בְּכָל הַחֲבוּר. וּבְזֶה אֵין הַפֶּסֶד זוּלָתִי טֶרַח הַמַּעֲתִיק.

וְהָאֵל יִתְבָּרַךְ, בּוֹחֵן לְבוֹת וּכְלִיּוֹת, יוֹדֵעַ שֶׁלֹּא חֲבַרְתִּי חֲבוּר זֶה לְהַתְגַּדֵּל וְלִקְנוֹת בּוֹ שֵׁם, כִּי אֲדַרְבֶּה בּוֹ גְּלִיתִי קֶצֶר דַּעְתִּי וּמַעוֹט הַשְּׁגָתִי, אֲבָל רְצִיתִי לְטַרַח שׁוֹם זָמַן בְּחֲבוּרוֹ, שֶׁלֹּא אֵהָא מוֹכַרְח לְטַרַח בְּכָל פַּעַם שֶׁאֲצַטְרֵךְ לְבַקֵּשׁ דְּבָרֵי עֵינִין אֶחָד שֶׁהֵם מְפַזְרִים בְּמְדַרְשׁוֹת, אֶלָּא שֶׁיֵּהָא מוֹכַרְח לְצַרְפִּי וּלְצַרְךָ הַרוּצָה לְבַקֵּשׁ בְּעֵנִין זֶה.

אֵל אֱלֹהֵי הַרוּחוֹת יִתֵּן בְּלִבִּי כָּל קוֹרָא בּוֹ שֶׁיִּדְיַנְנִי לְכַף זְכוּת וְיִצִּיל לְכָל מַעֲיִן מִשְׁגִּיאָה וְהַרְהוּר עוֹוֹן וְאֲמוּנָה כּוֹזֶבֶת. כֵּן יֵהִי רְצוֹן מִלְּפָנֵי אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם.

נְשָׁלֵם סֵפֶר מְנוֹרַת הַמָּאוֹר.
שָׁבַח וְתִהְיֶה לְיוֹצֵר אוֹר.
אָמֵן אָמֵן.